

Ma naluK

Memoria 1705, 1706

Ma.

2 Oct 17

novita Forgerius et pauper n. 1 me
dianely

damned

intradiscentibus normis et Decimis

1. *Quid sit Populus*
 2. *quod agatur in*
 3. *ipso Populo*
 4. *Quid sit Populus*

In der Welt in vielen
 Tagen verapommte nimm
 Amtes 1777 fte dem

Ames 1776 & 1777

Ames 1st 7 1840

Sciendum
quod corpus in se
et animus in se

10-11
miao 105

Tullius resperuos cupiens exponere mores
Et dicit res ludas appellans offitior
Suo solo feruere eximius furor e catillia
Conilio superius iustos dicit q ad urbem
Lux orbis prius: salus: mens tota senatq
Hic plus sole mirat ciuitatq. ppter amorem

Vexis ille sapientia positi in epura
phio. M. T. Ciceronis

Hic iag arpmas magnis humulaty anni
Qui fuit orator sumus & eximius *Catilius*
Quem nate cunctis mactauit iuis & hoste
Hic agis antem: scripta dseria manet
Vulnere nepe tuo carone confit: at te
Tullius eternis uulneribz laerat

Amerny
Corpus in hoc humulo matris Ciceronis humulu
Conteritur clauque fuit mterio
Quis malis suis hoste erat: tutorq malor
Quo pte mterio consule Roma fuit
Sed uictis una sceleris hostibz urbem
Sagittisq. dact prestat incolumem

Lumamius
Vincit orator luminaq. sceleris: senatq
Serauor patrie consilio eloquijs
Cuius ab mterio tamquam illustrata peni
Lumne preclaro lingua latina uictet
Oculis mterio matrisq. laeraty mteris
Tullius ac humulo subditq. exiguus

Eusebius
Quamq. mteris no Ciceronis adoras
Vpica quo iacat conditq. ille loca
Ille at orator ut cuius maxime ipem
Clam erat facie: clamo eloquio
At ne quis fortuna uis nouisse pule
Vint: Ceterum docta p ora uolat

Tullius
Manq. erat uero toto notissq. orbe
Cuiq. reliquos oculis uerna breuis
Dextera me pte nup ciuitis dseruit
Enqui patris: qui purg exiit
Si quis in hac saxo tullilegis aduenit
Non de honore dicit: Mone uale

Handwritten notes:
Tullius...
Cicero...
Tullius...
Cicero...
Tullius...
Cicero...

Calpurnius

Tullius arpmas exordine natq. equestri
Sed uictis sua posul m urbe fuit
Quem catilina mactauitq. noctes
Sen serit uictorem iuisq. esse suis
Hut hio pteas hio noctes hio
At lamia ille suo supponit humulo

Paladius
Qui tenet eloquijs fastidia sumulaty
Qui posul patrisq. hostibz eripuit
Quis tui sero iuta dedit ense uictor
Tullius e in hac ipe pteas humo
Sed exultas uile pensat lue se peni
Quos mors eripuit: gloria restituit

Milepius
Tullius qui sitq. e uenibile no m eui
Clam amore sumt & mterio
Quem scelerata neq. pteas dseruit
Quas pteas mteris ille fidelis erat
Sed mteris mteris pteas dseruit
Tullius uuit: corpus mane perit

Eusebius
Imagis princeps pteas: sagittisq. ampli
Maxime orator cuius & eximius
Conulator mteris: hostibz malor
Drostrisq. perit dseruit ille iuis
Quas pteas fuit: qui dseruitq. acerbis
Sed lue dseruitq. quos iag mterio

Dompelung
Dextera antistes: rex mirabil auct
Tullius: existens nobet ex humili
Sed excellens arg oratoria nomen
Vint ite mteris uenit m aspra sui
Sed oratoria uictoris mteris dseruit
Exposit: & hoc uoluit mteris dseruit

Su bndicti Huelgn: Trebornj

Collegij Societ^u Jesu Cuiuslibet

cap 59. Dicitur XVII

Marci Tullii Ciceronis, phi

lophiæ to
tius/ac facū
diæ principis/de Officiis/Amicitia/Senectute & Paradoxis: Illustra
monimenta, Cum diligentissima **Iodoci Badii Ascensii** textus ex/
planatione. Necnon elegantissimis consummatissimisque **Petri**
Marci commentariis.

Preterea, **Francisci Maturantii Perusini** nō mo
do perfecti oratoris: sed etiam philo
sophi: perq̃ excellentes in eiusdem **Ciceronis** Parado
xis cōmentarii, qđ scriptorū nullus pfecto ad hæc vs
q̃ tēpora fretus suis viribus ausus est enucleare.

Deinde, tabula fideliter imp̃ssa
& (vt veri⁹ loquar) au
cta: ad amussimq̃ mille locis imprimis
castigata: demū plurimorū episto
larū: & p̃cipue **Andreas Allini** gal
hacēsis ad suū præceptorem

Nicolaū Cappulotū, hu
iulce ætatis oīm phōrū
& oratorū apud par
rhisiōs eminētissi
mum epistola
inspicienti
patebit.

Maximus
Noquo princeps mōris memorabilis ad
Tullij: mēsurā adeo perempto obit
Terras omnipotens inpleuit nomē clara
Inferio res corpore, orbe rante
Vivuit & insenti polly p̃m laude porbe
Cing m̃ humile membra sepulchra

Vitalis
Inletq̃ sic vero lāmie pretale sepulch
Quom fortuna veri tēdit inme
Maximo eloquio cūq̃ bang. vrbis amato
Perindeq̃ m̃dū p̃profūq̃
Qui sexaginta p̃plet de d̃ibz anni
Servicio pressam desolant p̃ria

in scriptus

Venūdantur, Parrisiis apud **Poncetum leprevx** fi
delem bibliopolam in vico dñi Jacobi
ad intersignium poti stagni.

¶ Excellentissimo meo præceptori Nicolao Cappusoto non minus oratori q̃
philosopho Andreas Alsinus S. P. D.

Ut dicitur
ad Grecanem

Vm de Marco Tullio spectabilis præceptor mecum ipse interdum cogito. Non possum nō ad
mirari & eo magis q̃ fuerit eo ingenio vt græcos optimarū artium inuētores doctrina q̃ eru-
dictione non modo coequare: verum etiam superare contenderit. De quo sic Plinius cum allo-
quens. Salve primus omnium parens patriæ appellatione Primus in toga triumphum linguæq̃
lauream mente/ & facundia: literarumq̃ parens. Iuuenalis quoq̃ Roma patrem patriæ cice-
ronem libera dixit. Et merito: Quoniam eius suauitas & copia dicendi supra proliam oratio-
nem quam græci pedestrem vocant: surgit: vt nobis non humano ingenio sed potius delphico quodam oracu-
lo fuisse videtur instinctus. Siquidem nemo plenius aures hominum implet: viuidius animos penetrat/ excitat
q̃ facilius affectiones/ nemo vehementius persuadet: asperius irritat: velocius dissuadet (si quid Quintiliano cre-
dimus) q̃ Marcus Tullius non tantum orator sed etiam philosophus. quem (vt succinte dicam) tu vnus elegan-
tissime præceptor iter poetarū/ oratorum/ & philosophos huius ætatis apud parihisios vbertate eloqui/ nitore
& gloria emmentissimus in hoc imprimis celebrato gignasio totius orbis & bonarum disciplinarum quasi empo-
rio (pro quadam incredibili erga tuos scholares beniuolentia) non minus acute/ q̃ prudenter/ & eo certe appa-
ratu/ quo nemo (vt possum comprobare) ad hæc vsq̃ tempora a vertice ad calcem publice adamulum explica-
sti Quod mediūssidius non fuit nobis silentio prætereundum: vt hoc tibi constet rem aut gratam magis: aut iu-
cundam mihi contigisse nunq̃: Vale cui auras Iupiter/ oro/ præstet secundas.

¶ Petri Marfi recognitio commentariorum in officia Ciceronis: ad Re-
uerendissimum in christo patrem & dominum. Dominum Raphaelem
Rearium Sancti Georgij ad velabrum Cardinalem: ac sanctissimi Ro-
manorum episcopi Camerarium.

W.B.B.
Obolo

2687

Veritati
p̃mas
partes
dādas eē
Cur reco-
gnouerit
cōmenta-
ria.

Raphae-
lis Card.
laus

Alia com-
mentaria
adhuc e-
denda

Etus & amplissimo dignum præconio fuit institutum venerande præsul: vt hi qui ad veram humanita-
tis gloriam suspirarent: hominum animos aliquo genere officiorum demereri contenderent. Et ad
veritatem rebus omnibus præponendam: nunc monendo: nunc docendo: itineris compendium pro
viribus aperiret. ¶ Quapropter veteris philosophiæ clarissima lumina Plato & Aristoteles ad com-
munem vtilitatem nati & eius ditionem. primas veritati dandas censerunt: quorum alter homerum veritati non
duxit præponendum. alter vero non solum amicis: verū & sibi præferre non erubuit. nam qui falsa docet atq̃ de-
fendit: ignorantiam suam fatetur: & ducem ad omne scelus impudentiam. Horum socratis insistentis vestigijs: li-
cet haud lucinanti similis mea commentariola recognoui. Cum in illis multa iuueniliter ac minus q̃ decuisset cō-
siderate dicta cognoscerem: celeritas namq̃ partus effecit: vt manca quodammodo & haberetur & essent cū
horatiane maturitatis opportunitatem expectare non sustinuerint. quod imprudentie ascribendum est præfer-
tim hac ætate quæ per omnem italiam peripicacissimis decoratur igenijs. vt seculum illud eruditissimum: si præ-
mia studiorum non deessent latina lingua quæ geticum nescio quid sapiebat & vandalum: rediisse merito affir-
maret. Sed auri sacra fames vite maximum decus oppugnat: & clarissimum lumen auara tempora nituntur
tinguere. Sacraueram hos commentariolos: ne ingratus viderer Cardinali Mantuano de me optime merito.
Hæc recognitio pater amplissime nomini tuo debebatur. Cuius in omni genere virtutis excellentia & ingenij
ad illos facile demerendos: qui dotibus nature non abutuntur effecit vt Mæcenates aut Pisones nō desyderem
Ne igitur ocio quod benignitas tua mihi concessit abuterer: id tentauī quod eminentissimum celsitudinis tue i-
genium & supra ætatem in rebus omnibus iudicium efflagitabant. Vtilitatem si qua erit in his Petri Marfi cli-
tis tui commentariolis. amplitudini tue debebunt adolecentes: quorum institutioni: te hortante: te duce pro-
viribus consulendum duxi. quod vt aliquando consequeretur multa deleui: multa addidi que ex vberissimo Plato-
nis & Aristotelis fonte deducta. Ciceronis maiestas exposcere videbatur. Eadem limam interpretatio Silli ita-
lici prop diem experiretur. Sed noue in Horatium. Tusculanas quæstiones. & diuina illa volumina de finibus vi-
gilæ tempus parandi legitimū expectabunt. Vale præsul amplissime ac huus memoriæ clarum decus: & his
lucubrationibus vt consueuisti facere dignum ducas: quæ te imprimis venerantur & colunt.

¶ Sequitur tabula nouissime adaucta & castigata: quæ quidem om-
nium vocabulorum significata secundum Alphabeticum ordinem
facile necnon clarissime manifestat.

Tabula Alphabetica.

A bdere Fo.	lxxij.	Allus	clxxxij.	Argumentum	eodem.	Beluones.	cxxvij.
Abhorre.	clxv.	Allicere Folio	xcij.	Argētaria mēſae	cxxxvij.	Bellum	clxxxij.
Abrogo	cxxxij.	Allophili	xxvi.	Architectus	lxxxij.	Bellum ciuile.	lij.
Abrogare legem	cxij.	Alpheus.	cxxxvij.	Archipirata	lxxxij.	Belligero.	xxvij.
Abſtinentia Fo.	lxxx.	Alter	clxxxij.	Argi	cxxij.	Beneficium.	xxxi.
Abſtinentia	lyij.&cxxvi.	Alluſio	xcij.	Arethufa	cxxxvij.	Beneuiuere	xcij.
Abſurdum	cyij.	Amari	liij.	Aratus vir	cxxij.	Beneſentire	lxxxv.
Accola	lxxij.	Amare	clx.	Arriſ	cij.	Benefacere	eodem.
Academia	ij.&lxxxix.	Amantiſſime	clij.	Arma	clxxxij.&cxcvij.	Beniuolus	xxx.
Acerrima virtus	l.	Ambitio	liij.	Arrogatio	cxc.	Bonus	clxxx.
Accuſator	cy.	Ambitioſus	eodem.	Arithmetica	lxxxij.	Bonum humanum	xi.
Accuſatiuſ temporis	i.	Ambitus	eodem.	Ars	lxxxij.&lxxxij.	Bonum internum	xlj.
Accipite.	cxcij.	Amens	cxxx.	Arteria	cxxxix.		
Actus	xxxij.	Amitinſ	xxxv.	Arnum.	lxxxij.		
Actio	cxl.	Amicus	xxx.	Arena	cxcv.		
Adelle.	xlj.&cxc.	Amicus dexter	xxxvi.	Ariſta	cxcvij.	c Achinnus	lxxx.
Adiſco.	xlj.	Amitto	clxxxvij.	Argumētū mulſe.	cxxxvij.	Caduca vitis	cxcv.
Addico	cxxxij.	Amor	xxx.&cyij.	As	cyij.	Calabria	clxxx.
Addictus	eodem.	Amor fraternus	cyij.	Aſſentio.	xyi.&clv.	Calamitas. xljij.&c.	clxliij.
Addicti.	eodem.	Amoenus	clxxxvij.	Aſſentior	eodem.	Calamitoſus.	cxxxvi.
Adiungere	xlj.	Amoena loca	eodem.	Aſſentator	xxx.&lvi.	Calculus	clxvij.
Adiuto	clxxxij.	Amoena res	cxxij.	Aſſentatio	lv.	Calculatores	xxxvi.
Adminiculum	clxxxij.	Amplificatio	lxxv.	Aſſentari	clxxv.	Calces.	cxcv.
Adminiculi	cxcvi.	Angere	cc.	Aſcra.	xxxi.	Calidus	xxliij.
Admiror.	clxxxix.	Angor	xljij.&lxxxvij.	Aſſiduus.	cxcvij.	Callidus.	xcix.
Admitto	clxxxvij.	Angiportus	lxxx.	Aſcachilus	cxxix.	Calumnia.	xxliij.
Admonitio	clxliij.	Animans	clxxxij.	Aſtologia	cxxxij.	Campus	lxxxij.
Adoleſcētia.	lxxi.&clxxx.	Animus	cxc.&cclij.	Aſſumete	liij.	Campi aelliſij	cxcv.
Adopratio.	cxc.	Anima	eodem.	At	clxxxix.	Candela.	xxliij.
Aduertere	xlj.	Animi actio	xlviij.	Attica venus	lxij.	Candelabrum	eodem.
Adulo	lvi.	Animaduerſio	liij.	Attici ſales	eodem.	Cancrena	cxxix.
Adulor	eodem.	Annus	i.&ccl.	Athleo	lxxxix.	Cannæ.	cxxxv.
Adulator	xxx.&lv.	Anſa	clxvij.	Athletæ.	eodem.	Capadines	cxxij.
Adulterare	clxxv.	Anxiuſ	xljij.	Athenæ.	clxxvij.	Capitalis.	clxliij.
Adulteria	cxcij.	Auertere	clvi.	Auctoritas	ij.&clv.	Capitalior.	cxxij.
Advocatus	xxliij.	Antiquari	cxlj.	Auctorare	lxxxij.	Capua	clxxxij.
Aedepol	clxxxvi.	Apte dicere.	liij.	Auctoramentum	eodem.	Carcer	cxcv.
Aes alienū ſoluere.	cyij.	Apere	cxlj.	Auarus.	cc.	Charitas.	xxxv.
Aedilis	cyij.&clxxxij.	Apes.	cxlj.	Auaritia	xx.&cxcvij.	Caritas.	eodem.&cxcv.
Aedilitas	eodem.	Apertuſ homo	cxxxv.	Audax	xxxvij.	Carere.	clxxx.
Aequitas xxxij.&clxxvij.		Appeto.	clix.	Audacia	eodem.	Carmen.	clxxxliij.
Aequabilitas.	lxi.	Appetitus	xljij.&cclij.	Aueo	xljij.	Caſeus	cxcvij.
Aequales	clxxxij.	Appetitio	lxi.	Augurari.	clxliij.	Caſſare	clxxxij.
Aequabile	v.	Appetentia	xlvi.&lxxxvij.	Augur	clxxxij.	Caſtitas	xljij.
Aegritudo	xlj.	Apparentia	lxxxvij.	Augurum.	eodem.	Caſtigatio	liij.
Aetas	clxxx.	Apparatus	xlvi.	Augurium ſedes	cxl.	Caudinae furcae	clxxx.
Aetas virilis	eodem.	Apothegmata	lxij.	Audere.	clxxxij.	Caudium.	eodem.
Aethica	vij.	Apricus locus	cxcvij.	Auricalcum.	cxl.	Caupones.	xxvij.
Aetna	clxxx.	Aquatio.	cxxxvij.	Auſteritas.	xcij.	Caueo	clxxxij.
Aenitas	eodem.	Aqua intercutis	cxlvi.	Auſpicium.	clxxxij.&cxcvij.	Cauea	clxxxij.
Affectus	xljij.&xxix.	Arbiter	ix.	Auus	clxxxv.	Cauſa	xljij.
Afficio	clj.	Arbitrium	eodem.			Cautus	xxix.
Agamus pigui minia	clvi.	Arbitrarium.	cy.			Cautio	eodem.&lxxxij.
Agere ius.	xxij.	Arbiter honoratus	lv.			Cautela	eodem.
Agere iuſtum.	eodem.	Arduum.	xlj.			Cedo	clxxxv.
Agere grās.	xxx.&xxij.	Areopagus	xlviij.	B aculus.	clxxxix.	Caſlare	cxxxvi.
Ager	lxxxij.	Arginulle.	li.	Bacillus.	eodem.	Cella	cxcvij.
Agnati.	liij.	Aries.	xxv.	Beatus.	xxij.&clxxx.	Cellarium.	eodem.
Agnomem	clxxxvij.	Arpinum	xiij.	Beatitas.	xxvi.&clxxx.	Celtiberi	xxvij.
Agricolæ	clxxxvij.	Arpinas.	eodem.	Beatitudo.	xxvi.	Cenſus.	clxxxij.
Alexandria	cxxij.	Arrogans	liij.&lix.	Beate uiuere	lxxxvij.&cclij.	Cenſor	eodem.
		Arguo	cxxij.	Beluæ cicures	xcij.	Cenſura.	cxcvi.

De litera. C.

De litera. B.

Tabula

Alphabetica.

Centuria	clxxxix.	Collocare filiam.	cvij.	Cum & tum.	clxxx.	Detestatio vsure	lvj.
Centurio	eodem.	Consulatus	cvij.	Curricula.	cxci.	Desides.	xxxij.
Cernere	xxvij.	Conglutinare	ccij.	Curriculum	clxij.	Deuotio.	ccxij.
Cerrare	xxv.	Confinium	cx.	Cumanus	clxij.	Demens	ccxx
Certo scio	clxxvij.	Compilare	cxvi.	Culmus.	cxv.	Deprehendere	ccxxij.
Cetarij	lxxx.	Corynthia æra.	cxvi.	Cunctus.	cxix.	Dexteritas	lxij.
Ciuitas	xlj. & xcviij.	Contagio.	cxvij.			Differentia	x
Cynicus	lxxij.	Contempnere.	cxvij.	¶ Delitera D.		Dimensus	cxvij.
Cynica secta	eodem.	Conniti.	cxvij.	Amnatus	cxvi.	Disimulans	liij.
Circitatores	lxxx.	Contendere	cxvij.	Dapes. cvij. & cxciij.		Disimulator.	liij. & lxx.
Cytinedia	lxxxij.	Commiffa	cxvij.	Damnū	cxv.	Distinckellcere	liij.
Circumuenire	cxix.	Commentarij.	cxvij.	Decoro	cxv.	Digressus	ccvi.
Cymbe	cxv.	Commentarius	cxv.	Decreta.	cxv.	Discessus	eodem.
Cicur	clxxij.	Commenticium	cxv.	Delectare	cxv.	Disert	v.
Cicurrare	eodem.	Concrena	cxv.	Defectiones	cxv.	Disciplina	vij.
Cincinatus	cxv.	Commentum.	cxv.	Delector	cxv.	Discipuli	eodem.
Circæ	lxxvi.	Communifcor	clij.	Delecto.	cxv.	Disputare	clxxix.
Cyclus	cxv.	Commentor	clij.	Demetrius phaleseus.	v.	Disputatio	x. & clxxix.
Clarior	clij.	Coniurationes.	clij.	Demosthenes. id est robur	v.	Disputatum.	clij.
Clementia	liij.	Conficere	clxxvij.	Delectus.	ix.	Dialectica.	xlj.
Clens	clxxxix.	Contractus inualidus. cxli	clij.	Delectio.	eodem.	Dialectici	x
Coli	clxxxi.	Coniunctissime.	clij.	Definire	x	Distrahi	xl.
Colere	ccv.	Comes clxxxvij. & cxvij.	clxxvij.	Definitio.	eodem.	Diues	xx
Cœtus	xlj. & xcij.	Comitatu.	clxxvij.	Declinare	xlj.	Diuitie	xl. & clxxx.
Contentaneus	vij.	Correptio	liij.	Decore.	xlj. & lix.	Disco	xlj.
Compendium	cij.	Comis	cxvij.	Dedecus	clxxij.	Dignitas	lxxij. & clxxx.
Consultatio	xi	Contemplatio	lxxxij.	Dedecere	xlj.	Disseptare	xxv.
Copia	xlj. & clxxx.	Contumaces	clxvi.	Denunciare	xxvi.	Discordia	liij.
Copie	xi.	Consentientes	clxx.	Delubrum	xxxij.	Diuortium	lv.
Cognitio	xlj. & xvij.	Complacencia.	clxxij.	Declamator	xxxvij.	Dissolutus.	lix.
Consules	xlj.	Concio.	clxxv.	Despicentia	xlj.	Dicacitas.	lxi.
Constare	lxx.	Collegium	clxxv.	Decorum.	liij.	Diffluere	lxij.
Constans	xlj. & clij.	Cognomē	clxxvij.	Decorum poetarum. eodē	liij.	Dicteria	lxij.
Cōstaria. xvi. & lxxi. & clvij		Conscientia	clxxx.	Decorum particularē.	lix.	Diuisio philosophiæ. lxxxij	
Conuentum	xlj.	Comedus.	cxci.	Decorum confusum. eodē	lix.	Diuellere.	cxvij.
Conuentionis verba eodē		Coniurationes	cxvij.	Decorum prudentiæ	lx.	Diuis	clxxxix.
Cōuetudo. xxvi. & xxxij.		Comicus.	cxci.	Decorum vis.	eodem.	Dicam.	clxxxvi.
et		Conficio.	cxci.	Defectio.	liij.	Dimicare.	clxij.
Contentiosus	lvi.	Condimentum.	cxvij.	Delector.	cxci.	Diligere	clx.
Consolatio	xxxvi.	Condio	eodem.	Delirare	lxvij.	Disidium	clxi.
Communis salus	li	Compago	ccij.	Deliratio	cxci.	Diuerforium	ccv.
Corynthus	xlvij.	Compares	eodem.	Delirus	lxvij.	Dyme	clxxxvi.
Conuersatio	xxxvij.	Coruinus	cxci.	Delit senes	lxvij.	Dyalogus	clxxx.
Commodata res	xxxij.	Coruina familia	eodem.	Despicere	liij. & cl.	Dogma	ij.
Coniugium	xxxij.	Corpus	ccij.	Despici	cc.	Doctrina	clxxxij.
Conobrin	xxxv.	Conuenire	ccv.	Delicatum	clxxix.	Doctus	lxxxix.
Contentio	xxxv.	Cocites.	cxvij.	Delibatus	ccij.	Domus	xxxij.
Cōsultum. xxxvi. & clxxxv.		Crebro.	cxvij.	Delinitio	cxvij.	Do vitio	xlj.
Concupiscentia	xlj.	Cruditas	cxvij.	Desyderat. clxxxvij. & 189.	clxxix.	Dominari	cv.
Contumelia	liij.	Crudelis	liij.	Desyderium	eodem.	Dolor	clxxij. & xcix.
Continentia	lvij.	Crudelitas.	eodem.	Derogare legi	cxij.	Dolus malus	clxxxvij.
Confusum	lvij.	Cupiditas	xlj.	Derogo	clxxij.	Dolus bonus	eodem.
Confiliare	lxix.	Curiosus	lxxxv.	Deprecor	clxxij.	Donum.	cxci.
Cōnciliare amorem eodē.		Cultus.	lxxxv.	Deprimeris. fq.	clxxvij.	Ducmur	xvi.
Conspiratio.	xcij. & clxij.	Curtiales	cx.	Decrepitus	clxxx.	Dupondius	clxxij.
Coniuratio.	xcij. & clxij.	Curtia	cxvij.	Decurio.	clxxx.	Duo fulmina belli	lxx.
Concubina.	cxv.	Cura	clxxvij.	Detinere	clxxxix.	Duritas	cc.
Communitas	clxxvij.	Curia vetus.	cxl.	Deuiciales	cxci.	¶ Delitera E.	
Communiter.	cl.	Cuniculi	cxlv.	Delphi.	cxvi.	Brei	lxxx.
Contrahere.	clj.	Curtus	clxxx.			Ec	clxxvij.
Contractus	eodem.	Cupere. fo. clxvij. & clxxx.				Eclipsis	clxxv.

Economica	vij.	Expauescere	fo.	lvij.	Foenum.	xcvij.	H Abere delictum.	ix.
Edisco	xliij.	Expetere		xlj.	Foetum	clxxxvij.	Habere gratiam.	cxij.
Edipus	clxxxvi.	Experiri		ccvi.	Forum	ccxliij.	Habilitas.	xliij.
Effoeminatē.	xliij.	Expilare.		cvij.	Forum venale	xxxliij.	Habitus	xi. & xxxvi.
Effoeminatum	clxxxvij.	Expilationes		ccxxij.	Forum iudiciale	eodem.	Hereditaria	xxxv.
Effectum.	ccxij.	Expleri		ccxvi.	Fortis	xxxvij. & lxxliij.	Hæres	ccxix.
Effrenate.	lxxliij.	Explodo		ix.	Fortitudo.	xxxvij.	Hærus	eodem.
Egina	ccxxliij.	Explicare		xv.	Fortē.	xliij.	Hercle.	clxxxvi.
Eloquentia	liij.	Expressa		cxli.	Fores	clxxxv.	Hemiciclus	cxix.
Eloqui	eodem.	Excors		clxxvi.	Forl.	eodem.	Hilaritas.	lxv.
Eloquentes	eodem.	Exterminare.		ccxvij.	Formula	ccxv.	Hic.	clxxxvij.
Eloquens	v.	Externæ res		xlj.	Fortuna	lv.	Hic hec hoc	clxxxvi.
Electio	xi.	Expulsio		xclij.	Frater	xxxv. & ccxliij.	Hilum	ccxij.
Eligibile	xi.	Expugnare		clxxxliij.	Frequens	ccxi.	Hiltio.	lxxvij.
Elementū	xliij.	Exuperatio		liij.	Frequens locis	clij.	Hiltiones	ccxix.
Elegans	xliij. & lxi.	Exul		ccxxij.	Frequens sonatus	lxxvij.	Historia	clxxxij.
Eleuare.	clxxliij.				Frul.	lxxliij. & clxxxliij.	Hydropicus	cxlv.
Elephas	clxxxvij.				Fruges	xc. & ccxij.	Homo.	xliij. & xxxij.
Elephantus.	eodem.				Fructus	eodem. & clxxi.	Homo prudens	xliij.
Elutio	ccij.				Frumentarius	ccxxv.	Homo iniurius.	ccxxvij.
Elucisset	ccv.	E Acultas.	xi. & lxxxvij.		Frumentator	eodem.	Homo inhumanus.	eodem.
Emporium.	lxv.	Facies		xv.	Frumentator	eodem.	Homo verecundus.	lxxij.
Emolumentis	ccxv.	Facere nomina		clxij.	Fructus sum.	ccxvi.	Homo foelix	xvij.
Emphasis	ccxxvij.	Facere marte nro.	ccxix.		Fucus.	clxxv.	Homo humanus	clxxij.
Emendare	ccxli.	Facere oportere.	ccxxij.		Fugere	ccxlv.	Honestū. iij. & xv. & ccxxij.	
Emendatus	eodem.	Factio.		lx.	Fuga	ccxliij.	Honestas	xxxv.
Eminus.	clxxxv.	Facetia.		lxi.	Fugitiuus.	lxxij.	Hortari	v.
Epulum	ccvi.	Facetus		eodem.	Fungor	ccvi.	Hostis	xvi.
Epulare.	eodem.	Facilitas		clij.	Fundus.	ccv.	Hostes	ccxij.
Epulæ	ccxliij.	Facinorosi		ccxxliij.	Funus	ccv.	Hospes	clxi.
Ephori	ccxvij.	Fama.		li. & ccxliij.	Funalia	ccxliij.	Hospitor	eodem.
Ephoria	eodem.	Familia		ccxliij.	Fulcū	ccxvi.	Hospitalitas	cc.
Equiria.	lxxij.	Familiaris	xxx. & clxxxvi.		Fulta.	ccxvi.	Honestus	clxxxvij.
Equidem	clxxxv.	Familia mutiorum.	lxxvij.		Furcæ	clij.	Hodie.	ccx.
Equites	clxxxix.	Fartiores	lxxx.		Furati	ccxxij.	Hora	ccij.
Equitelmum	ccxvij.	Fastigium	ccxix.		Furtum	ccxv.	Humanitas	lv. & lxxij.
Errare.	xvi.	Fas		ccx.	Furiosus	eodem.		
Erratus	lxxxix.	Fatigare		ccxi.	Furiatus.			
Eripit	ccij.	Fatuus		clxxx.	Furor	xxliij.		
Estimatus.	ccxix.	Fauum		xxxliij.				
Estimare	ccxliij.	Feciales		ccxv.				
Estimationem facere.	clxx.	Ferculum.		lxxxliij.				
Eutaxia	lxxxvij.	Feræ.		ccxxvij.				
Euomere	clxxliij.	Fere		ccxli.				
Eulogium	ccxix.	Feritas		ccxliij.				
Exedra.	ij.	Fides		ccxliij.				
Exequiæ	clv.	Fidentia.		ccxliij.				
Exemplum	clx.	Fictum.		clix. & clxx.				
Exercitus	ccxix.	Ficus		ccxvi.				
Exercitatus	eodem.	Finis.		lxxvij.				
Excusatum est	clxxvij.	Finis vltimus		lxxx.				
Excusatio	cc.	Finitio		x.				
Examen	ccxvij.	Flagitare		ccxij.				
Exauctorare	lxxx.	Flagitium.		eodem.				
Exauctoratus	eodem.	Flagitiosus		lxxij. & clxxliij.				
Exiguum	ccxliij.	Flagrans		ccxv.				
Excitare.	ccxliij.	Flectere		v.				
Excipere	ccxvi.	Focus		ccxliij.				
Exopto	clxxx.	Fœdus		clxxxliij.				
Exordiri.	vi.	Fœlicitas		lxxvij. & ccxix.				
Exordia	eodem.	Fœnus		xxx. & ccxv.				

Tabula

Alphabetica.

Impulsi	Folio	clxvij.	Intemperans	cxxvij.	De litera L.	Literarum voluptas.	lxxxvij.
In.		clxxxij.	Intemperantia	lvij.	Abi folio.	Lingua	lxxv.
In diuitijs nō ē felicitas.	vij		Intermittere.	cliiij.	Labor.	Linguis fauere	cxiij.
In voluptate nō instrumē			Intellectus.	lxxxij.	Laceffere	Locus.	lxxvij. Locutio.
ta virtutum	eodem		Interpres	ix	Late folio.	Locuples.	xxxix. Luctus.
In rem p̄sentem ire.	xxij.		Interpellare	cxxxvij.	Lacedemon	Lucrum	lvij.
In tracyaneas petras non			Interpellatores	eodem	Lacedemoni.	Lucrum infame.	lxxxij.
contingit nauigatio.	cli.		Inuestigare	xliij. & cxxij.	Largitio	Luculente	cxxxvij.
Incola	lxxij.		Inuenuſtus	xliij.	Largitiones.	Ludus	lxi.
Incumbo.	cxxix.		Inuenuſti.	lvij.	Laurea.	Ludus talarius.	lxxxij.
Indoles.	vi. & cliiij.		Inuado	cxxix.	Larua folio.	Lugōes.	ccxix. Luna.
Indicere	xxvi.		Inuidia	clv.	Languor	Lustrum	clxxxij.
Indicere bellum	cxcvij.		Inuidia timenda	xxxvij.	Lani folio.	Lutum aurum	cxcvi.
Indicare	lxxvi.		Iocus folio.	ix.	Lautus	Luxuria	xxxvij. & lvi.
Indies	cxcv.		Iocundus	clxxxvij.	Laniſta	De litera M.	
Induſtria	clij.		Ira	xx. & liij.	Laus folio	Malicia	xliij.
Indicia. fo.	xxliij.		Iracundus	eodem.	Laudatio	Malicioſus.	eodem
In eo rationem.	lxi.		Iracundia.	eodem.	Lectio	Magiſter.	clxxi. & clxxxvij.
Inertia	cxc.		Ironia.	clvij.	Leges lycurgi.	Magiſterium	cxciiij.
Iners.	clxxxvij.		Iron	lxv.	Legem antiquare.	Magiſter equitum.	cxcvij.
Ineptia.	cxxxvij.		Iſta	clxxxvij.	Legio.	Magiſtratus.	lxxij.
In epiente die	lxi.		Iſta folio.	clxxxi.	Legiſperiti	Magnanimus	li. & xl.
Inchoata	lxxxliij.		Iſtuc	eodem.	Legitimus	Magnificencia	xliij.
Incuria	clxxij.		Iſter.	xxxliij.	Legatus	Magnanimitas.	xliij. & 37.
Inſinitas	vij.		Iubere.	cxcij.	Leges duodecim tabularum	Marathō.	37. mācipiū. cxc.
Infantia	lxxij.		Iudex	ix.	Folio.	Mācipata. eo	Mācipia. 8t.
Ingenium	lxi. & clxxxvi.		Iudicium.	eodem. & cxy.	Leges norarū tabularum	Mācus.	84. Māſuetudo. 52.
Ingenia praeclara.	xxi.		Ius	xvij. & cxc.	Folio.	Mathematica	lxxxliij.
Ingeniolus	lxij.		Ius naturale.	xix.	Leges cenſorie	M. ſilia	xcvij.
Ingenius	cxxxvij.		Ius ciuile	xvij. & xi.	Lex	Manducōnes	lxxxv.
Ingenuitas.	lxxxij.		Ius helianum.	xvij.	Lex tabellaria	Malus.	clxxxij. Malū. eo.
Igens.	clxxvi.		Ius honorariū. eo. & xxij.		Lex iulia	Mars.	133. Materia. 136.
Inire gratiam.	xxxij. & lxi.		Ius papirca.	eodem.	Lex agraria	Materiate eo. materies eo.	
Ingratus	xxxv.		Ius ſcriptum.	eodem.	Lex iudicialis	Malum.	cxxxliij.
Initia	lxi.		Ius gentium	cxli.	Lex nature	Malum agere	cxxxliij.
Inimici	cxcij.		Ius pratorium	xxij.	Lex cornelia.	Manumiffio	cxxxvj.
Iniuſtus	cxxvij.		Ius pontificum	cxi.	Lex testamentaria.	Mandati obligatio	cxli.
Inopia.	clxxxij. & clxxxvij.		Ius pythagoricum.	cxi.	Lex lacina	Mādāti actio. eo. Māe.	173.
Inops	eodem.		Iuris conſulti	clxxxvi.	Lex popularis	Maieſtas.	clxxv.
Inquilinus	lxxij.		Iuris praecepta	xvij.	Lex ſacerdotū	Magnus	clxxxij.
Inquiſito.	xi. & xliij.		Iuris ciuilis romulus inſti.		Lex cynthia	Maruritas	cxc.
Inhumanus	lxxix.		tutor. folio.	xvij.	Lex voconta	Maleolus	cxcvi.
Interruere.	xxxij.		Iuris ciuilis p̄ſſores. eo.		Lex de tribu creādis.	Margaritae	cxcix.
Inſipiens	cclij.		Iuſticia	vij. & xv.	Leuctra.	Marcellus vñ dicat.	xxxvij.
Inſtituere	ij.		Iuſtum	xc.	Leuaffo.	Medici. l.	Medicina. lxxxij.
Inſtituta	eodem.		Iuſtus & bōus cōuertit. 18		Leticia. xliij.	Lepos.	lix. Medi. cij.
Inſtitutio	x.		Iuſticia legitima.	eodem.	Letulus. cxi.	Lētus.	clxij.
Inſtrumenta	cxxxvij.		Iuſticiae comites.	eodem.	Libido	Mendacium.	xliij. & lxxv.
Inſtrumenta fundi.	eodez.		Iuſticiae diffinitio.	eodem.	Libidine	Mendacitas	clxxxvij.
Inſanus	clxxx.		Iuſticiae diuiſio.	eodem.	Liberalis	Mētri. 65. Mēre capti.	lvij.
Inſania	lxxij.		Iuſticia & pietas differ. 19		Liberalitas	Mercenarij	lxxxij.
Inſenſi	liij.		Iuſticiae proprium	xxix.	Liber cxi.	Liber hō.	clxliij.
Inſenſibilis.	lvij.		Iuſtus folio.	xvij.	Liberi. cxi.	Libertas.	xliij.
Inſenſatus	eodem. et			xl.	Libertinus	Mercatus. eo.	Melior. clij.
Inſenſibilitas	eodem.		Iuſtus nōq̄ mentitur.	lx.	Librarius.	Mereor	clx.
Inſidia	cxli.		Iurgium.	xxxvi.	Licētia. lx.	Lira.	lvij.
Inſitor	lxxxij.		Iudicium	ix.	Lira. eodē.	Liceri.	cxxxvij.
Inſulſus	clxxx.		Iudicis officium	xx.	Licitari. eo.	Licitatio. eo.	Metus
Inſons	cv.		Iudicio ſiſti fo.	cxxxij.	Licitatores	Metuere	cxc.
Inſolens	clxxxix.		Iuſiurandum	cxli. & clxij.	Licere. cxliij.	Licēz.	clxxxvij.
Interire	cclij.		Iucundus.	clxxxvij.	Linea recta	Miles	clxxxij. & clxxxix.
Interitus. folio.	cclij.		Iuuenta.	clxxx.	Litus maris	Minerua.	156. Miror. 179.

Mistū. lviij.	Mō clxxxiiij	Nomen	cxxyviii.	Oppetere	xxxvi.	Perduellis	xxvj
Modus	xliij.	Non putauit	xlj.	Opitulari	xxxli.	Perseuerantia	xxxvij
Modus loquendi	cxc.	Non illico iudicandū.	xvi.	Opidum	xcii.	Pertinacia	ix. & lxx
Modus dicendi	eo.	Non continue contemplā-		Oppipare	cxxyvii	Pecnicies	xc. & liij.
Modestia	lxxviii.	dum folio	xvij	Optare	xliij. & clxvii.	Peloponnesus	xlvi.
Modestus	xl	Nonne	cxvij	Opportunitas	clxxx	Persona	lxliij
Monumentū. xxxv.	& cxc.	Nota	xliij	Opportunus	eodem	Persona cōis	eodez
Morosus	lii. & clxxx	Nota censoria	cxlix.	Oppugnare	cxlv	Persona perticularis	eode.
Morostas	eodem.	Nobilitas	lxvij.	Ora	folio	Pedetentim.	lxx.
Moratus	clxxx.	Nouus homo	lxxvij.	Ornatus	vj	Petulans	lxxiii.
Mollis	lxxiii.	Nym	cxviii	Ornate dicere	liij. & cxc.	Petulantia	cxc.
Mollishomo	eode.	Numus	xix.	Ordo	xliij. & lxxvij	Putulci	eodem.
Mores	lxxx	Numularij	cxxyvii.	Ordo equestris.	lxxxii.	Pelle folio	xcvi.
Monstra	cxliij.	Nundinae	cxxyviii.	Ordo senatorius	eodem	Pellicanus	eodem
Morbus	cxlix	Nato folio	cxvii.	Orator	xvii. & xxxviii.	Pello	cxxyiiij
Moderate ferre	cliiij	Nuo	eodem	Orare	clxxxv.	Periclitari	cxli
Moderatio	clxxvij.	Nux	xcvi.	Oratores	eodem.	Periclitatus	clxxvij.
Modesta veritas.	clxxiiij			Oratoris officium	lxx.	Periculum	eodem.
Molestia folio	clxxx	De litera O.		Orbatus	clxxxix.	Periculum facere	cxlj
Mos clxxxi. & clxxxvi		Obiurgatio xxxvi. & liij		Orbitas	eodez	Pedagogus.	clxxi
Merendum	ccii.	Oblenum	lxi.	Ostenta	cxliij.	Pedites	clxxxix.
Mors	eodem.	Obire	lxiii	Ortygia	cxxyviii.	Percunctor	clxxij
Multa nomina hēre xxxliij		Obsequium	clxxiiij.	Oraculum pythie	xlvij	Percontor	eodem
Muliones	lxxx	Obsequium	clxxiiij.			Peruenire ad calcē	clxxvij
Mulus barbatulus. cxxyv		Obses	clxxx.	De litera P.		Perueritas	clxxx.
Mundus	lxxiii	Obsolētum	cl.	Artitio	x.	Penuria folio	cxxyiii.
Mundicie folio	cxxyv.	Obsolēscere	eodem	Parare	xy.	Pecunia	cxxyii. & cix
Municipium	xix	Obsequium	clxxiiij.	Pactum	xxx	Pernasus	cxvi
Munus	cxvij. & cxxyv	Obrepere	clxxx.	Pactio	eodem	Pernae	cxxyiii
Murena	cxxyv	Obreptat	clxx.	Pax	xix. & clxxxiiij.	Per	folio
Murus	folio	Occupare	xix.	Parasimonia	xx. lvi. & cxix.	Perire	ccliij.
Muri	folio	Oculor	cxxy	Parcus	lxvi.	Perpetuus	xxj.
Muse nō debet vendi	cxv	Occasio	lxxviii. & cxv.	Pauper	xx. & clxxx	Phama	clxxxii.
Mutum	xxxliij	Occurrere	clxxvij.	Patronus	xxiiij.	Phere folio	xcvi.
Mutui obligatio	eode.	Oculor eruditō hēre	cxxyv	Patroni	xcvii.	Phalera	cxxyiiij
De litera N.		Odium	clxxiiij.	Patrocinij	clxxxix	Philosophi	lxxxvi.
Natio folio	xxxliij	Officium	liij. & x	Paries	xxv.	Philosophastr	liij.
Nauus	xlv. & cxi.	Officium phi	lxxxliij	Parietes	xcviii	Pignora	xxii
Nauare	xlv	Officium peregrini	lxxii.	Patruales.	xxxv.	Pietas	xcii.
Naualia	folio	Officium Iusti	ci	Patientia	xxxvij.	Picenum	clxxxii.
Natura folio	xlviij.	Officium commune	xj.	Palestricē folio	lxxliij.	Pitagorici	cxcl
Natura archimeticū	xvij.	Officium patrifamilias	cij	Pala	cxxyii.	Pitagorei	eodem
& folio	lxvi.	Officiorum	lxxii.	Pallas folio	clvi	Pitagorista	eodem
Naturalis	cxxyiiij	Officina	lxxx.	Parasiti	clxxvi.	Planta	ii.
Nanciscor folio	cxv.	Offendo	xlviij.	Paulatin	cxcl.	Platea	xxxvij
Ne folio	clxxxix.	Olympus	clxxxiiij	Paradoxa	ccvi	Plagae	cxli.
Et folio	cxvii.	Olympia	eodem	Pater	folio	Planctē	cxliij
Nescire.	xvi	Olympias	eodem	Patris	xxxv.	Plane	cxxyvi
Necessitudo xxvii. & lvi.		Omen	clxii.	Patratus	eodem	Plēbs	liij.
Necessitas	eodem	Ominari	eodem	Pecora	lxliij.	Plēbscita	xyii.
Necessarij	eodem	Omittere	cxxyiiij.	Pecudes	eodem.	Plausus	cxci.
Nepharium folio	xcvi.	Omnis	clxxxix.	Peculatus	cxxy.	Plenus	clxxvij.
Nepharis.	eodem	Onus	clxxvij.	Peculator	eodem	Plethimur	clxxiiij
Nerui. folio	cxxy	Oneratus	eodem.	Peculum	cxxyvi	Posthac folio	vi.
Nervosus folio	cxlix.	Oportet	folio ii.	Peculiaris	eodem	Politicus	vii.
Nequissimus	cxxyvi	Oportere	eodem	Poenitere	iii.	Popularis	clxxv.
Neq	eodem.	Opis	clxxx.	Perpicere	xy	Populari	xxiiij.
Nexus	cxxyv	Opes	eodem	Perfectum	x. & cxxyiiij.	Porticus persij	xxxiiij.
Nihil	cxliij.	Opus	clxxvi. & xvii.	Perturbatio	xlviij.	Porticus catuli	eodem.
Nil temere agendū	xxv.	Opera	eodem	Percipere folio	xxliij.	Porticus claudia.	eodem
		Operatio	eodem	Peregrinus	xxvi.	Populus	clxxij. & xxxliij.
						AA. liij.	

Positio	xlvi.	Proscripti	clxiii	Renocare	xli	Sardes	cxvliij
Positus	liij.	Proverbiu3 xxxlii. & xxxvi	clxxxi.	Rex.	cij.	Sardivenales	cij
Potius	liij.	Promitto	clxxxi.	Reges	xciiij.	Sanctum	cxli
Potissimum	eodem.	Prospicio	ccv	Regnum	xxvii.	Salinator	clxxxii.
Pompa	lxxliij.	Propago	ccxvi.	Regale	eodē	Sacerdotium	clxxxix
Portiores	lxxxi	Prouocare	xxxj	Referre	lxxxviii.	Sacriatus	cxv.
Portiora	eodem.	Prudens	xliij. & xcvi.	Referregias	xxxj. & cxii.	Satiari	eodē
Portus	eodem.	Prudentia eo. & clxxxviiij.	Reddere gratiam	eodem.	Sarmenta	cxv.	
Portenta	cxliij.	Pulchritudo	xliij.	Res religioſe	xxxliij	Sarpa	eodem
Poeta	clxxx.	Punire	xxliij.	Res contracte	eodem.	Saguntini	ccxix
Polliceor	clxxxj.	Puſillanimus	xl. & xliiij.	Res militaris	clij	Satyricus motus	liij.
Pontifices	clxxxvij.	Pudicitia	lvii	Repulſa	xliij	Scalmus	clxxxvij
Poculum	cxliij	Pubertas	lix.	Reperire	l.	Scita	ij.
Pollere	ccxxv.	Pudor	lvij. & lxxi	Repudiare	lv	Scitus	clxxxliij
Poma	clxxx	Pudoris origo	eodē	Repudium	eodem	Scientia	liij. & xliij.
Pratum	cxv.	Publicanus	ccxxvij.	Religio	cv. & clv.	Scire	clxxxliij. & lxxxvij.
Prata	cxix.	Publice	ccxxvij.	Religioſi	eodem	Scriptum	xcii.
Prandium	cxliij.	Pulmones	ccxix.	Relinquere	ccxxij.	Scriba	xcviiij
Preceptum	ij.	Puericia	clxxx	Reus	cxvi.	Scriba queſtorius	xcviiij.
Preceptor	clxxi.	Puer	ccv.	Reticere	clxxxvij	Scriptor	clxxxliij.
Precepta	eodem	Pugno	clxxxliij	Reddibere	cxlv	Scortum	cxliij.
Preceptio	eodem	Punctus	ccvii	Reddibitio	eodem.	Scurrē	lxij
Preco	clxxxvj.	Punctum	eodem	Reprobare	clviii.	Sed	clxxxix.
Preſens eſſe	xliij	¶ Delitera Q.		Reconſiliare	clxij	Selectio	viiij.
Preſcius	eodem	¶ Vanq.	i & ij.	Redamari	clxv.	Sentire	xliij.
Prætor	clxxxviii	¶ Quatenus	lxxvi.	Recipere	clxxxli	Senatusconſulta	xvij.
Prætor urbanus	xxij.	¶ Quatinus	eodem	Recordor	clxxxliij	Seruus	cxcl
Prætorum edicta	eodem	¶ Quatinus	eodem	Recens	cxci.	Serui	clxxxliij
Prætura	cxliij	¶ Quatiſſare	xcvii	Repaſtinationes	cxv.	Serui atriēſes	clxxxvi
Prætor perēginus	xxliij.	¶ Quandoquidem	xcviiij.	Reminiſci	ccliij.	Seruiſes artes	lxxxj.
Præſidium	xxxv	¶ Quanti	cxv	Recordari	eodem	Seruitus	lxxxj.
Præſentatio	xliij	¶ Quanto conſul	clxxxliij.	Repuerſco	ccv	Seruitus phica	eodem
Præparatus	xlv.	¶ Quartū conſul	eodem	Res naturales	xliij.	Seruitus ciuiliſ	eodem
Prætexta	cli. & clxj.	¶ Quæſtio	vii.	Rhetor.	clxxxvij.	Seruire	xxxj.
Precium	clxxxvij.	¶ Quæſtor	clxxxij	Rhodos	clxxxvi	Seruitutes	cxli
Preciudicium	cxvi.	¶ Quæſtor urbanus	xcviiij	Requies	clxij.	Sepulchrum	xxxv
Præſia	cxli.	¶ Quæſtura	cxviiij.	Riſus cachinnus	clxxx.	Sepulchra cōmunia	eodē
Preda	cxvi	¶ Quæſtus	lvij	Ridiculum	lxj	Sepulchra familiaria	eo.
Præfractæ	cxliij	¶ Quæſtus ſordidi	lxxx.	Robuſtum	xliij.	Securis	xliij.
Præfractum	eodem.	¶ Quæſtio	eodem	Roſtra	clxxxix.	Securitas	eodem.
Præſtigiatores	cxliij.	¶ Quæſtores	xcviiij.	Romulus	clxxxliij	Seditio	liij.
Prætermittere	clxxxliij.	¶ Quæſtiſſima vitis	cxix.	Rudes	ij	Seuerus	lxix.
Præſentatio	clxxxviiij	¶ Quæſtiōes extpales	clxxx.	Rumor	li. & clxxxliij.	Seueritas	clxxxliij. & liij
Præſentatio	xliij	¶ Quæſtiōes extpales	clxxx.	Ruſtice	clxxxliij.	Socretarius	xcviiij
Præſentatio	clxxxviiij	¶ Quæſtiōes extpales	clxxx.	Ruſticus	lxvi	Sextertius	cxviiij.
Pro	clxxxviiij	¶ Quæſtiōes extpales	clxxx.	Rus	cxviiij.	Sector	cxviiij.
Probare	v.	¶ Quidem	clxxvii. & cxviiij.	¶ Delitera S.		Secta	liij.
Probus	ccxxi	¶ Quo.	ccv.	¶ Acrum		Sex etates	clxxx
Probum	clxxxviiij	¶ Quotidiana locutio	lxxxv.	¶ Sacra res		Senectus	eodem
Probitas	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Sanctus		Sermo	clxxx
Procul	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Sacra via		Segetes	clxxxviiij
Prodere	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Sacra pecularia		Sententia exploſa	ix
Prodigi	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Salmacis nympha		Seruare	lxvi.
Prodigia.	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Salmacis ſons		Sica	clxxxliij.
Proditores	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Salmacis ſons		Sicarius	eodem
Prophanum	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Salmacia ſpolia		Simplex	clxxxviiij.
Proprior	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Salamina		Simplices	clxxxviiij.
Prouincia	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Sales		Simpliciter	clxxxviiij.
Propemodu3	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Sallum		Similitudo	clxxxviiij. & lx.
Propagatur	clxxxviiij	¶ Delitera R.		¶ Sanitas animi		Simulatio	clxxxviiij.
Promereor.	clxxxviiij	¶ Delitera R.				Simulatum	clxxxviiij.

14

Immerus p[er] d[omi]n[u]m n[ost]r[u]m

Socrates
moralis
philosophiae
auctor

Summū bo-
num co-
gnoscere
quā con-
ducatur
Finē hoī
ex natura
libus in-
uestigat.

Summū
hoī bonū

Corpus.

Animus.

Scotus.

Ad duo
natus est
homo.

Finis hu-
manus.

Oīa suū
finem ha-
bent.

De morali philosophia: cuius auctorem fuisse Socratem dicunt. unde fons omnium philosophorum appellatur in hoc opere: quod in manibus habetur, disputati finem humanum ante omnia indagare debemus. Hoc enim in actiua philosophia: constituta sunt. Nam ceteris in rebus: ut recte Cicero ait: siue praetermissum: siue ignoratum est aliquid: non plus incommodum est quod quanti una quaeque earum rerum sit: in quibus praetermissum est: quam si Summum autem bonum, id est humana felicitas: & finis ultimus si ignoretur: viuendi rationem ignorari necesse est: ex quo tantus error consequitur ut quem in portum homines se recipiant scire non possint. Cognitis autem bonorum & malorum finibus inuenta profecto est via vitae confirmatioque omnium officiorum. Igitur illud extremum ad quod omnia referantur & ipsum ad nihil aliud referatur inueniendum est: ex quo beate viuendi ratio inueniri & comparari possit de quo inter ipsos philosophos cum magna sit dissensio: ut facilius & aperius inueniatur: a principijs naturalibus ordiendum est: ut & quid natura desideret: & ad quid nati sumus cognoscatur. Omne animal seipsum diligit: at postquam ortum est id agit, ut se quod optime possit conseruet. Hec conditione communis omnibus animalibus competere videtur homini vero ut praestabilissimo omniumque optimo animali non haec solum communi lege competunt: sed etiam aliquid ultra longe illis praestabilius: quod ad mentem agentem contemplatricemque pertinet: quibus maxime a ceteris animalibus homo seiungi atque illis quasi infinitio antecedere interuallo videtur: atque ut primordij sui tempora omittantur in quibus magna ignorantia & caligine obductus versatur cum incipit tandem ea cognitione quae ad ipsum accommodatur res comprehendere: tum paulatim progreditur: resque agnoscit quibus agnitis se tandem agnoscit atque intelligit. Et cum in eo sit appetitus ad cognitionem suam accommodatus: incipit appetere ea quae naturae suae conueniunt & propulsa re contraria. Ergo quicquid homo appetit recte a rationeque naturae. id omne positum est in ipso atque ad ipsum naturam accommodatum: quae sui conseruatrice est: idque habet propositum quasi finem & extremum se ut custodiat in optimo sui generis statu. Ex quibus intelligi debet homini id esse in bonis ultimum secundum naturam sese habere & viuere. id est ex hominis natura vndeque perfecta & nihil requirere. Cum autem pateat sibi vnum quemque naturae esse charum quae sit hominis diuini animalis natura videndum est. Homo corpore & animo constat. Corpus partes suas integras & partium praestantiam habere cupit: bonam valitudinem: vires: pulchritudinem sensus integros: in pedibus celeritatem: vim in manibus celeritatem in voce in lingua etiam explanatam vocum impressionem. Neque enim dubium est: ut inquit Cicero quin frons oculi: aures: & reliquae partes corporis quales sint propriis hominis intelligentur: sed opus est haec omnia valere & vigere: & naturales motus vsusque habere: ut nec ab sit quid eorum nec egrum debilitatum ve sit: id enim natura desiderat. Est etiam actio quaedam corporis: quae motus & flatus naturae congruentes tenet: ut si quis aliter de industria fecerit: fugere plane se ipse & hominem ex homine exuens naturam odisse videatur: & moderati equabileque habitus affectiones vsusque corporis apti ad naturam videntur. Igitur quoniam natura suis omnibus expleri partibus vult: hunc statum corporis per seipsum expetit qui est maxime e natura quae tota conturbantur: si autem egrum corpus est: aut dolet: aut caret viribus. Animus autem in quo doctissimi maiores & principes doctrinae viri quid celeste atque diuinum esse voluerunt: huiusmodi esse cupit: ut & omnis partes suas habet incolumes: & nulla de virtutibus ei desit: siue natura ipsi concedantur: siue studio comparentur suo: quarum aliae virtutes cognoscendi dicuntur aliae morum quae (ut Cicero in placet. & theologis nostris. Scoto maxime: qui acumine ingenij ceteris antecellit) in voluntate ponuntur Aristotelis vero sententiam: quo nil acutius: nil ornatius: nil denique exactius esse potuit. Est enim philosophia omnium iudicio singularis: appetitu sensitivo tribuende sunt iustitia: fortitudo: temperantia fontes omnium officiorum: ceteraeque omnes huiusce generis probitates. Et cum homo (diuinum animal) ad res duas natus sit agendum scilicet & intelligendum perspicuum est omnia in animo & in corpore perfecta esse debere: & homines ita velle: cum ipsi a nobis diligamur & omnia ipsa clara nobis esse per se. Nam cui proposita est conuersatio sui: necesse est huic partes quoque sui charas esse charioresque quo perfectiores sint & magis laudabiles in suo genere. Ea enim vita expetitur: quae sit animi corporisque expleta virtutibus: in eoque summum bonum poni necesse est: quandoquidem id tale esse debet: ut rerum expetendarum sit extremum. Quibus expositis ciuilis est coniectura: ea maxime expetenda esse ex nostris quae plurimum habent dignitatis: ut inter optimas qualesque partes quae expetuntur virtus sit expetenda maxime. Finis ergo humanus est (more philosophorum loquor) congruenter naturae viuere id est adhibita virtute frui premijs a natura datis: & in operatione ipsius animae per virtutem in vita perfecta felicitatem humanam constituit Aristoteles. Posito igitur fine humano virtutes amplecti. & operationibus studiosis ad illum nos dirigere debemus: ne frustra nati esse videamur: cum omnia suum habeant finem & ad illum omni conatu ac studio dirigantur & contendunt: & cum simpliciter & reuera bonum humane voluntati obiciatur & affectabile sit: idque virtutem esse dicimus: & quicquid ab ipsa proficiscitur quod officium est: quo nil melius: nil praestantius: nil denique ad naturam hominis accommodatius inueniri potest de ipsis virtutibus disputandum est: ut his praecipis finis noster quisnam sit tandem appareat. quo oblato & cognito: quibus medijs prudentissime illud attingere possimus. exploratum sit. Id autem consequi poterimus: si virtutes & officia cognouerimus. in quibus (ut dictum est ex philosophorum sententia) felicitas humana consistit. quae est primum finisque virtutis & principium causarum bonorum. Vnde non laudabile. sed honorabile (ut rem diuturnam) felicitate dicimus esse cum ad aliquid minime referatur & nulla qualitate affectata sit. Humana igitur felicitate constituta tanquam signo quodam & diffinita: quid sit virtus (qua ad illam peruenitur) videamus. Duo

Proemium.

plex est virtus: intellectiva & moralis. prima activa est & contemplativa. Contemplativam in praesentia omit-
tamus de moribus disputari. Verum activam: cum de prudentia dicendum sit degustabimus. ¶ Nam si non ora-
torio: sed exactiore modo: ut ad philosophos spectat: nominibus uti debemus & non interdum confuse sapien-
tia pro prudentia sumere: ut plerumque a Cicerone fit sapientia ab ipsa prudentia longe distat. ¶ Illa enim est de sub-
stantiis separatis a materia penitus cui obijcitur veritas: qua contemplamur ea quorum principia: ut aliter se-
se habeant minime fieri potest & scientiam & intellectum complectitur. Estque prima philosophia: quam theo-
logiam appellamus. Prudentia vero cui & veritas obijcitur: quae recto appetitui consentanea sit: habet dele-
ctum bonorum & malorum. ¶ Nam habitus est agendi circa humana bona: recta veraque cum ratione: & in quibus
habet consultatio locum. etenim prudentie est bene consulere: quid agendum sit imperare: statueretque morum vir-
tutes. atque omnino mediocritates affectum. nam operatio accommodata unicuique mediocritati a prudentia pro-
ficiscitur. Idcirco illam & matrem virtutum ac morum reginam: & vi sua totam virtutem appellare merito licet: quae
nisi in bonum virum minime cadit. Nec prudens sine morum virtute esse potest. Quippe semper cum honesta-
te coniungitur: cuius cum contrario (id est vitio) malicia est: habitus longe a prudentia distans. Igitur ut pruden-
tes esse possimus morum virtutes inuenire & in illis (ut tandem habitus assequamur) nos sedulo exercere oportet.
Moralis virtus quae a more. id est consuetudine nomen accepit: assuetudine fit in nobis: non natura. Quippe vir-
tutes in potestate nostra collocantur: & prauitas a nobis sponte comparatur. Intellectiva autem incrementum
a tempore habet: & doctrina qua scientias eninuero & habitus intellectiuos habere possumus. Tria sunt quae
in anima fiunt affectus potentiae & habitus: ¶ Virtutes morum non sunt affectus. quippe affectibus mouemur
non potentiae quae insunt natura: sed habitus profecto sunt: illis namque cum mediocritate ad affectus inscipienti-
dos disponimur: non mouemur. Virtus etiam morum electio est: aut non sine electione: quam praecedit ipsa con-
sultatio: consistit etiam in mediocritate respectu nostri: quo habitu homines meliores efficiuntur: & cum vni-
recte agamus: & diffinitis multis vero modis delinquamus: mediuz ipsum attingere difficile est: & agentes rem
studiosam studiose & per habitum quem habemus laudamur: habitumque habere dicimur. Ergo cum finis sit af-
fectabilis voluntate: id est summum bonum humanum. ea vero quibus itur ad finem consultabilia sunt: atque eligi-
bilia: sit ut actus qui circa talia sunt. id est officia proficiscantur ab electione ac sponte nostra fiant. At ipsa vir-
tutem & studiosas operationes circa consultationem & electionem versari dictum est. mediocritatem esse ut re-
cta ratio iubet. unde fit ut virtus morum sit habitus electiuus in mediocritate consistens: quae est ad nos defini-
ta ratione: & ut ipse prudens definierit ut placet. Aristoteli: quam assequemur si medium ipsum & rectum attinge-
mus. ¶ Id autem erit si officiis & studiosis actionibus delectabimur: quibus tandem paratur habitus quem cum
adepti fuerimus felicitatem humanam (praemium virtutis) facillime consequemur: ad quam: nati sumus & stu-
diose properare debemus. ¶ Iam officia explicanda sunt: illis enim ad illud medium peruenitur (ut dictum est)
de quibus Cicero latinarum literarum parens & romanae eloquentiae vel praecipuus auctor: & qui diffusius nomen
suumque imperium populi romani terrarum principis se extenderit propagauit: & qui primus apud latinos phi-
losofiam rudam & impolitam cum eloquentia iunxit. Nam ei quasi ciuitatem dedit: cum romae perigrinari vi-
deretur: nec se nostris sermonibus afferre auderet. Ad Ciceronem filium suum Athenis philosophiae incumbente
praepatore Cra. peripatetico: & illius etatis principe philosophorum: elegantissime simul & eruditissime scripsit: ut
hominum felicitati subiectum ad illam prepararet & duceret. Quod opus deo annuente variu: elegans: multiplex: & cum
magna sui auctoris laude diffusum interpretabo: ut ita ad felicitatem quam expenditissima pateat & medium tene-
re possimus: a quo sine vitio non disceditur. Materia huius operis est philosophia moralis: quae de iustis honestis
& quae sunt his contraria disputat: hominemque ad felicitatem humanam perducit. Hec spes bene beateque viuen-
di primos illos ad philosophandum impulit: ut omnibus neglectis & posthabitis rebus: se in optimo & tranqui-
lo vite statu collocarent. Philosophia enim tranquillitatem vite mortalibus largita est: & mortis terrorem su-
stulit: cui ut sanemur nos excolendos dare debemus ut Cicero monet. Subiectum est duplex: propinquum & re-
motum. Propinquum est homo ea ratione qua congruenter naturae vult: seruans media officia: aut plerumque ma-
iorum praepcepta & instituta: Remotum est homo ea ratione qua humane felicitati subijcitur. Solus enim ho-
mo hanc felicitatem assequi potest. Nam officiis medijs siue communibus seruatis ad habitum virtutis perue-
nitur: & paratur humana felicitas: ad quam ipsa natura nos creauit & direxit. Genus dicendi est medium quoniam
ad verba graue autem ad sententias. nam hic agitur de philosophia: qua nihil potest esse grauius. Triplex est
figura elocutionis: grauis: mediocris: attenuata: & sunt adeo conne: ut separari non possint. Nam in quolibet
opere omnes insunt. Et cum dignitates & exornationes faciant haec tria genera cum plura in sunt: quae ad gra-
uem figuram pertineant: sit ut illud opus a maiori parte denominetur: dicaturque esse in prima figura: ut aeneis.
Virgil: orationes Ciceronis & cetera. Hae quae scripsit in philosophia non habent illam vim dicendi: quam
orationes ideo dicuntur esse in mediocri. Unde ipse ait: hortor te mi Cicero: ut non solum orationes meas: sed
hos etiam de philosophia libros: qui se iam illis fere equarunt studiose legas. Vis enim dicendi maior est in il-
lis. ¶ Finis & animus auctoris est instituere filium preparareque ad summum bonum humanum & etiam alios: qui
haec viuendi praepcepta seruauerint. Omnes igitur officiosi esse debent. ut summum illud bonum assequantur:
ne more pecudum viuentes frustra in lucem editi videantur. Sed de his haecenus. Iam ad interpretationem ve-
niamus.

¶ Finit copiosissime de summo bono seu de moralis philosophia enarratio cuius aucto-
rem Socratem fuisse dicunt: quae omnium philosophorum fontem complures approbant.

Virtus du-
plex est
Actiua
virtus.

Sapientia.
Prudentia
Prudentiae
diffinitio
Prudentia
seper cu
honestia-
te coniungit
Moralis
virtus
Tria sunt
in anima

Finis est.
affectabi-
lis.
diffinitio
virtutis
moralis.

Cicero. 1
nis laus.

Materia
operis.

Phia.
Subiectu
huius do-
ctrine.

Figura -
elocutio-
nis tri-
plex.

Finis seu
intentio
auctoris.

Proemium.

In principio huius operis prenotatu digna.

Titulus operis.

Vanq te Marce fili &c. Quia brevis & familiaris esse constituit: idcirco quæ in principiis libro- rum disquiri solent hic quoq; paucis explanabo. ¶ Titulus igitur ac in scriptio operis est. Mar- ci Tullij Ciceronis ad marcum Ciceronem filium suum de officijs libri tres. In quo quidem ti- tulo Marcus prænomen est: & solet scribi vñico. M. Tullius nomen propriū. Cicerō cognomē. i. cognationis nomen: sumptū a cicere genere quodam leguminis. Nā romani prisca agricul- turæ studiosi in quo quisq; colendo laudem adeptus erat: ab eo illi cognomen tradiderunt.

Vita au- ctoris

Officium autem quid sit inferius vbi ab ipso auctore diffiniatur per iudicem nostrum prepositum inuenias.

Valla ali- ter legit

¶ Vita auctoris hæc est. M. T. Cice. arpinas græce & latine peritissimus: romæ rethoricem docuit: vbi eques esse ctus: etiam consulatum virtute & eloquentia singulari obtinuit. in quo Lucij Catilinæ coniurationem cum ipso extinxit: ob quod vt Appia. lib. 2. de bellis ciuilibus inquit. Præ cunctis saluator patrie visus est extitisse. Gratiæ siquidem immensæ ab omnibus ipsi habite sunt: varietq; laudationes. Nā & Cato ipm patrem patriæ appella-

lauit quod decus postmodū confirmatum est: & ad imperatores qui digni habiti sunt paulatim defluxit. Hinc Pli. lib. 7. ca. 2. naturalis historie ipm alloquens ait. Salue Marce Tullij primq; omni patrie parens appellare primq; in toga triumphū: lingueq; lauream merita. & facundia literarumq; parens. Salustius in Catilinario in- quit plebem romanā cōiuratione patefacta Ciceronem ad celum tulisse: & veluti ex semine ereptam gaudiū atq; leticiam agitasse. Verum vt plurarchus attestatur. qui inter coniuratos. P. Lētulum cui nupta fuerat Iulia matrona nobilis & ex Cæsaru familia: & Mar. Antonij triuiri mater supplicio vltimo affecerat incurrat impla- cabile odium eiusdē Antonij non requieuit enim donec caput & manum Ciceronis rostris affixa videret. Itaq; vir ille indelebili vita dignus: ignominiosa morte (si quid vere ignominiosum bonis accidere putes) emigravit

¶ Genus orationis. vt in proemio auctor ipse docet: est hic equabile & temperatum. Est enim qualitas dicen- di mediocris non sublimis: quali in orationibus potissimū philippicus vsus est. nec tenuis siue exilis vt in fami- liaribus epulis. ¶ Intentio auctoris videtur: vt filium per ipm omnes homines obseruandum in omni actione debitum officiū erudiat: quod vno pretermisso nihil fuerit in rebus decorum nihilq; laudabile. ¶ Sectant autē

que in hoc opere traditū ad ethicam. i. moralem sapientiā: nam sine officij obseruatione neq; publici neq; pri- uati commendentur mores. ¶ Prima autem operis diuisio est in proemium & tractatū. In proemio vero sicut ipse in rethoricis ad herennium faciendum præcipit. tria facit. efficit enim auditorem siue lectorem beniuolum attentum & docilem. Beniuolentiam aut capiat a multis. Primo a persona sua significans se patrem in eo q; fi- lium appellat dicens. Quāq te Marce fili. Quia enim pater est non potest non amare filium: quocirca in lege diuina non sic autū est: vt parentes liberos ament vt ediuerso: quē vero & natura & ratione amas: non pote- ris nisi ad optima cohortari: nec alia docere: si ea noris. nosse autem se indicat auctor cum philosophiæ censo- rem se prædicet: & ex stoicorum fontibus suo arbitrio quē placeat haustrū prenūciat. Quia vero multū valere debet auctoritas paterna qui bonos mores precipiunt: fere ad filios loquuntur: vt in eo libello qui Catoni acri- bitur. In prouerbijs Salomonis in ecclesiastico: in diuo Iohanne euangelista patere pōt quin adeo xps domi- nus & saluator noster: vt diuina præcepta beniuole suscipiamus optimū maximū deum non dñz: sed patrē nos docuit inuocare. Secundo a persona filij: eo q; filius est. Tertio a persona Cratippi: quem principē philosopho- rum appellat. Quarto persona eorum quos sequitur enim potissimum stoicos. Quinto a re ipsa. i. ab vtilitate præceptorū de officijs quibus nulla pars vitæ vacare debeat. vnde attentum quoq; reddit lectorem. ad ea ete- nim addiscenda attenti esse debemus quibus neq; publicis: neq; priuatis: neq; forensibus: neq; domesticis in re- bus vacare possumus. eiusmodi autem officia esse docet. Docilem vero reddit summā totius rei de qua disputa- turus est perstringens: dicit enim sese de officijs disputaturū: vt pote de honesto & vtili & differentia quæ inter ea videtur: & id quidē in tribus voluminibus. Ex his quoq; patent cause operis. Nā efficiens est ipse Cicero. fi- nis est officij obseruatio. materia est officium. forma est modus procedendi q doctrinalis. i. diuisiuus: definiti- uus: & declaratiuus est. Nunc ad explanationem progrediamur. In qua: quia potior est de rebus q de verbis in- quisitio primo sententiā. secundo ordinem: & tertio verborum interpretamenta ponam.

Attentus Docilem Cause o- peris.

Hor opus elegantissimū atq; eruditissimū de officijs i. honeste ac vtilit- frassit Cicero. ad Marci filium Atgeni pñtē stipendijs militantiem sub præceptore Cratippo illi memorie pñtē pñcipe, illudq; pñz iunxit in pñtē & tractatū. in pñtē ex instituto veterū scriptorū capiat beniuolentia docilitate & attentōe beniuolentia itaq; pñtē a pñtē filij & pñtē laudat officiū suū pñtē arrogantiā.

Claruit ipse Tullij

Spectat

M. tullii Ciceronis Officiorū proemiū. Fo. I.

Gemina explanatio officiorum Ciceronis petri videlicet marci et Iodoci Badij Ascensij. ¶ Item eiusdem Ascensij in libros de Amicitia Senectute & Paradoxis longe diligentissima interpretatio iam primum edita.

Quā te Marce fili. In huius proemii principio & beniuolum & attētum reddit filium suum Cice. beniuolū quidē: quia filiū appellat. attētum vero: quia docet necessariū esse si negligentē notā vitare uolū phie incūbere: cū oīa habeat quē ad eā auxiliari possint: Preceptorē uidelicet optimum: quia cratippum. locum laudatissimum: quia gymnasium atheniense. Tempus oportunum. quia iam annum audierit: Fortunam satis yberem cum tam beneficū habeat patrem. Rem preterea quā dicat decentissimā quia sapiētiam morālē eloquētiē adiūctam. Monet autē ut grēcis latīna coniūgat. ¶ Ordo est. O marce fili quā opz te audiētem cratippum: philosophū illum optimū annū. i. per āni spaciū & id athenis. i. ciuitate atheniensi: ubi bona docent & bñ uiuūt: abundare. i. abundātem esse prēceptis. i. regulis & documentis phie: ppter summam auctoritatē doctoris tui uidelicet cratippi: & p institutis. i. bonis moribus & consuetudinibus uiuendi ppter auctoritatē vr̄bis. i. athenarū quorū. i. Doctoris & vr̄bis: alter uidelicet doctor cratippus pōt augere te. i. auctorem & copiosiore effecere scientia. i. in ipsa phia: & altera uidelicet Vr̄bis atheniē. In qua gloriose multi uixerūt: potest augere te exemplis. i. per exēpla bonorū uirorū: tñ

¶ M. Tullij Ciceronis Officiorum

Liber primus ad Marcum filium.

Quāquā te Marce fili annū iā audientē Cratippū idē qz Athenis abūdare oportet pceptis institutisqz phie ppter summā & doctoris auctoritatē & vr̄bis quoz alter scientia augere pōt: altera exēplis: tamē ut ipse ad meā utilitatē semper cū grēcis latīna coniūxi. neqz id phia solū sed etiā in dicendī exercitatione feci: idē tibi censeo faciendū ut par sis in vtriūsqz orōnis facultate: Quā quidē ad rē nos (ut uidemur) magis nū adiūctum attulimus hominibus nostris: ut nō modo grēcarū litteraz rudes: sed etiam docti aliquantum se arbitrentur adeptos & ad dicendum & ad iudicandum.

ut. i. quēadmodū ipse. i. ego coniūxi semper latīna sup. eloquiā & dogmata cum grēcis ad meā utilitatē neqz i. & nō feci id. i. non cōiūxi latīna cū grēcis solū. i. solummodo in philosophia. i. in studio sapiētē & in libris de sapiētia disquirētibus: sed etiā in exercitatione dicendī. i. in facultate oratoria: ita sup. ego censeo idē faciendū sup. esse tibi. i. a te: ut sis par. i. pariformis & indifferens atqz equaliter abundans in facultate vtriūsqz orationis uidelicet grēcē & latīnē. Ad quam quidē rē. i. ad quam vtriūsqz orationis facultatē nos attulimus. i. ego cicerō attuli (sed vr̄bane & modeste pluralit̄ loquē) ut uidemur. i. ego uideor: vel mihi ut alijs hominibus nostris i. latīnis magnum adiūctum ut non modo. i. ut non solum iudes. i. ruditer & vulgariter periti grēcarū litterarū: sed etiam docti arbitrentur se adeptos: aliquantum. i. aliquid multum quod modeste dicit & i. simul ad dicendum dum ipsi eloqui valent & ad iudicandum de aliarū uidelicet locutionē: & scientia hoc est ad philosophiam sine qua nemo recte iudicare potest. Quia oportet bonum iudicem bñ nosse quod philosophia docet. ¶ Quā & etsi ut docet valla lib. ij. sequentis orationis dignitatem quandam prē se ferunt: uoluntqz quotiens in principio orationis ponitur uerbum indicatiui modi: quando uero secundo loco etiam subiunctiui: hoc ergo loco rē magnā aggressus bene dixit: quā oportet. ¶ Annus ab an quod est circū deductum uidetur. Est enim solis circumuolutio a quouis puncto in idipsum unde a primis mortalibus ante inuentas litteras dracone caudam suam mordente significabatur. hinc Māro in geor. In se sua per uestigia uoluit annus. Quod autē accusatiui uti secundum Seruiū ad uenustiorē locutionē pertinet. & secundū nonium Marcellum ad continuationem temporis. Nā quotiens inquit per accusatiuum annos uel dies loquimur iuges. i. continuos annos uel dies uocamus: quoties per ablatiui interiectis aliquibus annis uel diebus. Sed valla utrum qz irridet docens per accusatiui more grēco potiusqz latīno sine continuatione tēporis loqui posse. Item Nestor asserit. Si tamen peritissimorum exempla intueri uoluerimus tam seruiū qz marcellum recte locutum dixerimus. Ratio enim ubi continuum est tempus qd diu seu qd dudū quid sit aut factum aut futurū est: aliter qz in actō locuti sunt: licet notam cōtinationis aliquando adiecerint: sicut totos dies & integros annos. Vñ in. vj. enei. Propter cōtinationem temporis dicif. Noctes atqz dies pater atrī ianua ditis. Quod si intercapedo esset diceret: noctibus atqz diebus. Possumus tamen tempus continuatum sicut quodlibet in quo aliquid fit in ablatiui ponere: ut uigilaui tribus horis & tres horas. Nos ut uidemur. Nota quoqz regulam puer. Quotiens in prima persona loquitur possumus modeste gratia etiam de vno nunc singulariter: nunc pluraliter nunc mixtim loqui. In secunda de vno non nisi singulariter qtuoscunqz ille sit: ad uitandum tamen stomachum & indignationem magnatum u pronominibus ad epitheta dignitatum cōfugiemus. Non ergo dices tu dicere rex aut episcopus: sed maiestas tua dicere rex: ita iussit paternitas tua aut pstantia tua ples excellentissime ita pcepit &c. Dicat modestie & vr̄banitatis grātia: quia ut docet Sipontinus modestius hoc est (ut uulgo dicūt) humiliter

Quāqz
Annus

Accusatiui
uus tēpo.
ris. continuatio

M. tullii Ciceronis.

lius loquimur de nobis in plurali significantes nos aliorum auxilio ferros atque adiutos: qui in singulari significantes nostra solum auctoritate quippiam fecisse aut ut fiat mandasse. Huic publica mandata pluraliter fiunt. Attende propterea non recte dici. Videtur mihi quod ego magnum adiumentum attulisti &c. sed sic videor vel videris magnum &c. Bene ergo Cice. (ut omnia) dixit. Quam quidem ad rem nos ut videmur &c. Longinquissimus autem fierem si singula ad elegantiam spectantia persequi vellem. Cuiusmodi sunt pulchre dictum esse in utriusque orationis facultate. Quia dictio dicta regenti venuste preponitur: & quia iter prepositione & casuale venuste aliquid ponitur sicut quam ad rem. Quid autem vim exceptiuam sepe habet ut sit si non ad omnia certa ad hanc rem: & pulchre ponitur ne & id quod excludere volumus: ut ne deus quidem facta infecta facere posset.

Marcius
Septem circūstantiis
in omni re
requisite.

Vanum te Marce fili. In omni re septem circūstantiis requirunt. Persona: res: causa: locus: tempus: modus: materia: que maximam habet vim: ut si quis eas neglexerit decorum suum seruare non possit: aut aliquid laude dignum efficere. Vnde dicit Seneca. Refert: quid: cur: quando: quare: ubi: & cetera sine quibus facta ratio non constabit. Cum Cicero M. Tullij Ciceronis filius philosophię operam daret: ipse locus gymnasium fere totius orbis & omnium bonarum artium & disciplinarum emporium eum hortabatur: ne ipsas athenas scientiarum inuentrices cultricesque dedecoraret. Inde debebat excitari splendore paterni nominis: qui omnibus palmam eripuit: in omni disciplina eminentissimus. Preterea philosophia ipsa que est ars vite & perturbationum medicina: ut que eam vitam parentem aspernentur & vituperant: patricie appellandi sint. Ipsa etiam ætas id suadebat: que preceptis & institutis philosophię gaudere debet. Nam quis est ingenuus & honesta familia educatus: qui turpitudine ipsa non offendatur. Decet bone indolis adolescentem parere philosophię & rationi: sed maxime oportebat Ciceronem omnis bonas artes amplecti: ne a tanta patris excellentia degenerare videretur: quod postea accidit.

Philosophia per
turbatio
num me-
dicina.

Operis di-
uino.
Docilem
facit.
Beniuolen-
tiam mul-
tifariam ca-
pitat.

Attentum
reddit
Ordo li-
bri primi

Secundi li-
bri conte-
nta.

Argumentum
Tertij
libri.

Ingenij vis inquit Seneca. Preceptis aliter excrescit: noua quoque persuasiones adijcit innatis: & deprauata corrigit: & alibi. Facile est teneros adhuc animos componere: difficulter receduntur vitia que nobiscum creuerunt. ¶ Diuiditur hoc opus in proemium & tractatum. In proemio ea facit: que a scriptoribus (ut veterum instituto sancitum est) diligenter custodiri seruarique debent: capere scilicet beniuolentiam: docilitatem & attentionem. Docilem facit auditorem: summo totius rei: de qua disputaturus est perstringens. Dicit enim se de officiis scripturum. Beniuolentiam capiat a persona Cratippi quem principem illius memorie philosophorum appellat a persona filij cum filium appellat. & iudicio filij permittit uti opinionibus philosophantium. A re ipsa laudans precepta de officiis dicens ea latissime parere: cum nulla sit vite pars: que officio vacare debeat. A persona sua: laudans officium suum sine arrogantia. A persona aliorum: quorum opiniones confutat: ut Aristonis Pyrrhonis Herili & epicureorum. Inde cum futura sit omnis disputatio de officiis cum ratione: & officium equiuocum sit. & propositio equiuoca & ambigua distinguenda sit: ut conueniat inter differentes: quid sit de quo disputatur. Diuiditur prius officium: inde definit. Et cum proemium debeat continere capita rerum: de quibus dicendum est proponit se disputaturum de honesto: utili & repugnantia que videtur esse inter utile & honestum. Et cum hoc facit reddit auditorem attentum. Id autem fit cum pollicemur nos de rebus magnis & utilibus dicturos & si numero exponuntur res de quibus disputandum est: ut Cicero facit in primo volumine disputaturus de honesto: dicit homines habere semina quedam & virtutis igniculos a natura datos ex quibus conflatur honestum quod est secundum naturam. Et diuiditur in quattuor partes: prudentiam: iustitiam: fortitudinem: & temperantiam: que sunt magne & vere virtutis propterea quod ex ratione oriuntur qua nihil in homine diuinius. De his ergo disputat quas appellat fontes omnium officiorum. Sed prius de officiis. i. operatiōibus studiosis: que ab ipsa prudentia oriuntur. Inde a iustitia & fortitudine Postremo a temperantia: ubi declarat quid sit illud decorum: quod ubique seruandum est. Demum propositis duobus honestis utrum sit honestius. In secundo volumine disputat de utili li distinguens ea que ad tuendam vitam pertinent: probans per inductionem nihil humanę vite prodesse sine opera hominis: dicitque imperantibus nihil esse utile: quod non timeri a subditis: sed amari: cum odio videbantur qui alijs formidolosi sunt. & affert tyrannorum exempla: qui fere omnes interficiuntur. Inde gloriam ex tribus consistare dicit: si diligit multitudo: si fidem habet: si cum admiratione quadam honore quempiam dignum putat. Qui gloriam querit qua ratione ista parentur docet. Inde ponit primam adolescentis commendationem afferens nonnullorum exempla qui in prima ætate laudem sibi & gloriam comparauerunt. Inde agit de beneficentia & libertate: largitiōibus: & dilitijs: muneribus: & qua opera uti debeamus emerendi fauoris & beniuolentie gratia: quod potius defendendus sit diues an pauper. Inde de tribus exigendis: tandem duobus propositis utilibus: utrum sit utilius. ¶ In tertio & ultimo disputat de repugnantia. non que est: sed que videtur esse inter utile & honestum: constituitque formulam qua officium cognoscat. Et discurrens per quattuor virtutes ostendit nihil esse utile: quod non sit honestum. Et simul agit de prudentia & iustitia docens nihil esse utile: quod sit malicie coniunctum & iniustitie: ponens exempla de his qui dolo magno alios circumueniunt. & disputat de predijs vendendis & mancipijs & an vitia debeat venditor aperire emptori: & quid prestari debeat qui sit vir bonus. Nec esse utile alicui occupare patriam ubi Cæsarem taxat. Inde ponit nonnullas questiones Heccationis stoici. quem Panætius erudiuit: & controuersias que sunt in iure stoicorum. & quo tempore promissa seruanda non sint. Que omnis disputatio ad iustitiam & prudentiam pertinet. quarum altera semper est utilis: altera malitiam imitatur. Inde ait de fortitudine ostendens nihil esse utile: quod fortem virum & magnum dedecet: & ponit exemplum Vlixis: reguli: & aliorum qui magno animo mortem potius appetere voluerunt quam amittere laudem fortitudinis & animi inuicti postremo disputat de tempe-

Velis & equis

rantia: docens nihil esse vtile quod temperantię contrarium sit: & sic dānat illos qui in voluptate summum bonum posuerunt: contra quos (quia magni nominis erant) dici se velle vti velis & equis. i. totis viribus vt persuadeat: nihil esse vtile quod non sit honestum. Inde imponēs operi quasi fastigium & extremam manuum: filium alloquit. ¶ Quāq̃ te Marce fili. Sēsus est quiste oporteat & pene necessarium sit (quoniam sine reprehensione aliter facere non posses) abundare iam pręceptis philosophię propter omnium de te expectationē cum audias Cratippum eminentissimum philosophum: & sis apud Athenas omnium bonarum artium & disciplinarum inuentrices. & ibi exempla tot clarorum virorum te appellant: hortantur: prouocant: tamen puto vtile tibi esse cōiungere gręca cum latinis & mea scripta legere quę ad tuam eruditionē instituta sunt: puto (inqt) cum iam annum audiueris Cratippum te gręcis litteris eruditum esse: & imbutum philosophicis pręceptis: vt alia desiderare quasi non sit opus: cum bibas ad vberissimum philosophię fontem. tamen hęc mea pręcepta conducere tibi arbitror. tum propter philosophiam ipsam. tum propter latini eloquiū nitorem. Lege igitur latina vt æquę doctus sis in vtraq̃ lingua. Et sic his circumstantijs imponit filio quasi necessitatem percipiēdi optime philosophiam cum eo sit profectus: vt si aliter fecerit intelligat se preter opinionem patris iam conceptam: & aliorum expectationem facere: quod turpissimum esset. Ideo filiū exemplo hortatur suo Tullius: q̃ latini eloquiū maximus auctor habetur: & qui non solum gręcorum: sed etiam latinorum ad suam vtilitatē monumenta euoluerat: vt eius ingenio nihil deesset omnium capaci quę solo continentur. ¶ Quāq̃ tametsi iunguntur cum indicatio: vt q̃q̃ oportet: non autem q̃q̃ oporteat: sed dicimus cū oporteat: & quis oporteat. ¶ Idq̃ athe- nis. addit circumstantiam loci. i. audis Cratippum: & presertim athenis: vbi omnes discipline florent. ¶ Oportet. quasi necesse est: & debes: si ab officio discedere non vis: & si cupis iusta reprehensione carere. In oratore sic scribit. Oportere perfectionem declarat officij quo semper vtendum est & omnibus. ¶ Pręceptis. pręceptum & pręceptio idem sunt: & dicitur pręceptum regula quędam bene viuendi & documentum traditū ad aliquam artem percipiendam. Hęc philosophia quę est de moribus duas habet partes: dogmata & pręcepta quibus ad id quod ex dogmate constitutum est dirigamur. i. ad ipsum finem: quem vno modo philosophantes constituunt: ideo varia erant dogmata: quę (vt Sēn. interpretatur lib. 15. epi.) nos decreta dicimus vel dicimus scita: vel placita: & opus est tenere dogma: inde ad illud tanq̃ ad signum officia dirigere. quę cadunt sub pręceptis. Hęc dogmata Cic. instituta repellat de quibus agit in lib. de finibus. in quibus varia affert dogmata & opiniones de summo bono. In hoc opere de dogmate agitur & pręceptis. Nam cōfutatis opinionibus nonnullarū disciplinarum constituit finem in virtute ex dogmate stoicorum: academicorū: & peripateticorū. Et alibi vbi dicit honestum esse solum aut summū bonum. Hęc enim pars ad dogma pertinet: quod in se continet finem. pręcepta vero ad finem tēdunt: itaq̃ Aristo. de moribus pręcepta traditurus in primo lib. ethices de dogmate agit: constituens sumū bonum in operatione animę per virtutem in vita perfecta. ¶ Vtrāq̃ igitur partem Cice. retigit quę necessarię sunt illi qui vult in philosophia institui & ad imaginem perfectam effingi. Nam finem ignorabit quo se dirigat non habebit. In academicis sic scribit: duo hęc maxima sunt in philosophia. iudicium veri & finis bonorum: nec sapiens esse potest: qui aut cognoscendi initium ignorat: aut extremum expectēdi: aut vnde proficiscitur: aut quo perueniendum sit nesciat. & alibi. Ratio vite diffinitione summi boni continetur. Instituta etiam sunt boni mores & domesticę discipline quę litteris non audiantur sed obseruantur communi opinione bonorum virorum per quandam consuetudinem. Vnde dicitur philosophia moralis: q̃ posita est in consuetudine. Nam assuefaciendo nos studiosis actionibus: & institutis consequimur habitum virtutis: quem dum excolimus: felicitatem humanam consequimur quę a nobis non possidetur: sed est in actione studiosa. Omne institutum est pręceptum: sed nō continuo omne pręceptum est institutum. Nam possunt aliqua pręcepta esse quę non seruantur communi opinione & consensu bonorum: & possunt etiam pręcipi ea quę agenda non sunt. Sed ipsa vera philosophia nihil pręcipit quod agendum non sit: sed quidam philosophantes: & vt verius loquar philosophastri qui peccant in constituendo finem bonorum: ea pręcipiunt quę non sunt instituta. Institutiones vero sunt principia & dispositiones ad aliquam scientiam: vt institutiones Iustiniani & Quinti. qui oratorem a puero instituit format: & ad imaginem perfecti oratoris effingit. Vnde instituere est erudire etiam i alijs rebus vt apud Iuuenalem. Instituitq̃ rudes melior locusta propinquas: id est docet eas veneficia. Instituta (vt dicebam) sunt mores: & ea quę ad virtutem ducunt: & reipu. disciplinam. Vnde apud iurisperitos est titulus de institutis antiquis: id est moribus & consuetudine priscorum qui optime sanctęq̃ viuebant: vt apud Valerium plurima exempla sunt de institutis antiquis. ¶ Iam annum. Circumstantia temporis. ¶ Auctoritatem. auctoritas est sententia imitatione digna & estimatio quę reprehensioni obnoxia non est quę rebus gestis & scientia comparatur: inde auctoritatem dicimus esse in aliquo qui dignus est vt omnes eum spectent & imitētur ob virtutum prestantiam. ¶ Alter Cratippus potest te augere. id est ornare: celebriorem videre & perfectiorem. Nam ab ipsa natura inchoati bonis artibus nos ipsi perficimus: vnde iuuentute sunt artes & disciplina: vt ipsam naturam adiuuarent: quę virtutum semina nobis exhibuit. & sic illum ad suam perfectionem hortatur. In quarto de finibus dicit. Non enim sapientia genuit hominem: sed accepit a natura inchoatum. Hanc ergo intuens debet institutum illud quasi signum absoluerē. ¶ Altera exemplis: id est ipsa vrbs athenarum. in qua maxima exempla erant fuerantq̃ ad bene beateq̃ viuendum. Vnde libro quinto de finibus ait hoc autem tempore & si multa in omni parte athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum virorum: tamen ego illa moueor exedra: modo enim fuit Carneadis: quem videre videor. Est enim nota imago: a sede q̃ ipsa tanta ingenij magnitudine orbata desiderari illam vocem puto. Ergo ipsa vrbs athenarum exemplis: quibus vel maxime abundat: eum augere poterat. & hoc dicit Cicero vt filius ad illorum qui illic claruerant: clarebantq̃ imitationem

Sēsus patris mei.

Quāq̃ Tametsi

oportere Pręceptū pręceptio Dogma. Decreta. Scita. Placita Instituta

Maxima in philosophia. Instituta etiā sunt boni mores.

Philosophastri Institutiones. Institue- re.

Auctoritas.

Artes naturam iuuant

Exedra.

M. tulli Ciceronis.

Cur sta- se se comparet. Nam optimum quemq; erigere debemus quem imitemur: & statue eriguntur vita functis: vt ca-
tue mor- teri ad imitationem excitentur. Vnde Pli. gaudebat decretam fuisse statuam. Spuriæ & filio erectam: nō mo-
tuis erigā do inquit defuncti memorie prouisum est: sed exemplo: acient enim ad bonas artes iuuentutem adolescentis-
tur bus vt digni sint: modo tanta præmia constituta sunt. ¶ Ad meam vtilitatem. exēplo suo monet filium: vt iun-
M. anto- gat græca cum latinis: cum id maxime conducatur: vt ipso Cicero. intueri licet: & locus est ab vtili. Nam in gene-
nius. re deliberatio vtilitatem proponere debemus: & sine græca eruditione quæ de philosophia scripta sunt intel-
Ciceronē ligi perfecte non possunt: vt autem intelligerent nostri: opera Cice. effectum est & plura fecisset: si per nephan-
scripsit. dissimum Marcum Antonium: & tempora illa ingrata licuisset: vt ipse pollicetur libro secundo de diuinatione
dicens: adhuc hæcerant: ad reliqua acri tendebamus animo: sic parati: vt nisi quæ causa grauior obstitisset: nul-
lum philosophiæ locum esse putaremus: qui non latinis litteris illustratus pateret. Magnificum illud (inquit) ro-

Cice. græ- manisq; hominibus gloriosum. vt græcis de philosophia litteris non ageant: quid prosequar profecto: si institu-
ca præce- ta perfecero. O grauem iacturam o nequam hominem Antonium qui cum ciuibus tantum munus inuidisti
pta euolu- tuis. ¶ Ad meam vtilitatem. quoniam Cicero vt romani eloquii vbertatem sibi compararet: & doctrinam ex
uit. græcorum fontibus hauriret: græca scripta euoluit: ideo subiungit: neq; id in philosophia solum: sed etiam in
exercitatione dicendi Cicero. vt eius monumenta declarant. & ipse testatur in secunda de diuinatione. Multa
in morali philosophia scripsit: cohortati inquit sumus omnis vt maxime potuimus ad philosophiæ studium: in

Argumē- eo libro qui est inscriptus hortensius: & quid genus philosophandi minime arrogans: maximèq; & constans &
ta librorū elegans arbitramur. quattuor academicis libris ostendimus. Cūq; fundamentum philosophiæ esset posi-
Tuscula- tum in finibus bonorum & malorum: perpurgatus est is locus a nobis quinque libris: vt quid a quoq; & quid con-
narū que tra quemq; philosophum diceretur intelligi posset. Totidem subsecuti libri Tusculanarum disputationum: res
stionum. ad bene viuendum maxime necessarias aperuere. Primus enim est de contemnenda morte. Secundus de tole-
De natu- rando dolore. Tertius de ægritudine lenienda. Quartus de reliquis animi perturbationibus. Quintus eum lo-
ra deorū cum complexus est qui totam philosophiam maxime illustrat. Docet enim ad beate viuendum virtutem se-
libri tres. ipsa esse contentam: quibus rebus æditi. Tres libri perfecti sunt de natura deorum. in quibus omnis eius loci
De diui- quæstio continetur: quæ vt plene esset cumulateq; perfecta: de diuinatione ingressi sumus his libris scribere: qui-
natione. bus (vt est in animo) de facto si adiunxerimus: erit abunde satisfactum toti huic questioni: atq; his libris adnu-
De fato. merandi sunt: sed de reipublice. quos tunc scripsimus eum gubernacula reipublice teneremus: magnus locus
De repu- philosophiæq; proprius: a Platone. Aristotele. Theophrasto. Peripatheticorumq; familia tractatus vberime.
blica. Nam quid ego de consolatione dicam: quæ mihi quidem ipsi sane aliq̃tum medetur: ceteris item multum pro
De cōso- futuram puto. ¶ Sed etiam in dicendi exercitatione: id est declamationibus tam græce q̃ latine. In Bruto sic
latione. scribit. Commendabar declamitans sæpe cum M. Pisone: aut Q. Pompeio: aut cum aliquo quotidie idq; fa-
Libri de ciebam multum etiam latine: sed græce sæpius: ita (inquit) eram diodoro stoico: & eius artibus varijs atq; mul-
oratore. tis deditus: vt ab exercitationibus oratorij nullus dies vacuus esset. Nam cum scriberet in philosophia: libros
oratorios interposuit ipso testante. sic enim ait. Cūq; Aristote. itemq; Theophrastus excellentes viri: tum sub-
tilitate: tum copia cum philosophia dicendi etiam præcepta coniunxerint: nostri quoq; oratorij in eundem li-
brorum numerum referendi videntur. Itaq; tres erunt de oratore. Quartus brutus. Quintus orator. Hæc om-
nia eo spectant: vt filium horretur: & ad sententias graues. philosophiæ & vbertatem orationis: quæ duo cumu-
latissime (& potissimum dicendi artem) Cicero erat assequutus: vt sis par: id est æque doctus græce & latine: ac

Cice. dicē in facultate illius orationis: quæ oratorum propria est: & illius quæ philosophorum tantundem possis: vtraq;
di artem enim viro ad perfectionem suspiranti necessaria est: vt vtraq; etiam lingua latina / scilicet & græca. ¶ Quæ qui-
perfecta3 dem ad rem sine arrogantia laudat id quod romanis opera sua præstiterit: & a re ipsa personaq; suam beniuo-
reddit. lentiam captat. Ad quam rem vt scilicet latini possint esse pares in facultate vtriusq; orationis & arte dicendi
atq; philosophia. Nam ante Ciceronem & Varronem philosophia romæ peregrinabatur & dicendi artem Ci-
ceronē ad summum perduxit. Nos attulimus iquit auxilium qui scripsimus in philosophia: & omnis locus gra-
ues latinos fecimus: & in rhetoricis nihil prætermisum est: quod ad cōsummatum oratorem pertineret. Ergo
non modo illi qui sunt omnino rudes græcarum litterarum sine quibus philosophia (græcis litteris celebrata)
sciri non poterat a latinis: habent iam cognitionem philosophi latinis monumentis illustrate a nobis: vt Ro-
mani græcis litteris in philosophia non ageant: sed & illi qui græce sciunt: tamen non perfecte possunt intelli-
gere locos graues a philosophis græcis tractatos: & iudicare de opinionibus & habere delectum: quod pru-
dentis est: opera nostra (inquit Cicero) non parum adiuti sunt. cum omnia latinis litteris illustrata sunt: & po-
tissimum de finibus bonorum & malorum in quibus varias affert philosophantium opiniones & non proba-
biles refellit. ¶ Rudes ignari. rude lignum dicitur non expositum: inde ad animum transfertur: rudesq; illi di-
cuntur qui adhuc animum non expolliuere disciplinis & doctrina rerumq; vsu. ¶ Aliq̃tum. non dicit multum:
Cice. vt vitaret arrogantiam: & ideo vtitur mediocritate. ¶ Ad dicendum. q̃tum ad artem oratoriam in qua nihil fe-
Rudes. re iam a romanis desideratur: reliquit enim nobis rhetoricos libros ad Quin. fratrem iuuenili quodam ardo-
Lib. rhe- re: scribendiq; licentia & impunitate compositos: quibus diuinos illos oratorios omnem & Isocraticā & Ari-
toricorū stotelicam dicendi rationem complexus (Vir ad communem natus vtilitatem) substituit. Et enim rhetorici ad
ad Q. fra- Herennium qui sub Ciceronis nomine circūferuntur & leguntur. Ciceronis non sunt: quod stilus ipse ieiunus
trē. Rhe- & mancus quidam: ac missus ordo præceptionis plane ostēdunt. Riuius est ex illo fonte vberimo deductus.
torici ad Languida proemia diuinam Ciceronis eruditionem & copiam non sapiunt. Idcirco non eloquentiæ principi
herennii Ci. nō sūt opus pene mutū ascribatur: sed alicui qui Ciceronem imitari pro viribus conatus est. Cui certe successit ad vo-

Cice. dicē in facultate illius orationis: quæ oratorum propria est: & illius quæ philosophorum tantundem possis: vtraq;
di artem enim viro ad perfectionem suspiranti necessaria est: vt vtraq; etiam lingua latina / scilicet & græca. ¶ Quæ qui-
perfecta3 dem ad rem sine arrogantia laudat id quod romanis opera sua præstiterit: & a re ipsa personaq; suam beniuo-
reddit. lentiam captat. Ad quam rem vt scilicet latini possint esse pares in facultate vtriusq; orationis & arte dicendi
atq; philosophia. Nam ante Ciceronem & Varronem philosophia romæ peregrinabatur & dicendi artem Ci-
ceronē ad summum perduxit. Nos attulimus iquit auxilium qui scripsimus in philosophia: & omnis locus gra-
ues latinos fecimus: & in rhetoricis nihil prætermisum est: quod ad cōsummatum oratorem pertineret. Ergo
non modo illi qui sunt omnino rudes græcarum litterarum sine quibus philosophia (græcis litteris celebrata)
sciri non poterat a latinis: habent iam cognitionem philosophi latinis monumentis illustrate a nobis: vt Ro-
mani græcis litteris in philosophia non ageant: sed & illi qui græce sciunt: tamen non perfecte possunt intelli-
gere locos graues a philosophis græcis tractatos: & iudicare de opinionibus & habere delectum: quod pru-
dentis est: opera nostra (inquit Cicero) non parum adiuti sunt. cum omnia latinis litteris illustrata sunt: & po-
tissimum de finibus bonorum & malorum in quibus varias affert philosophantium opiniones & non proba-
biles refellit. ¶ Rudes ignari. rude lignum dicitur non expositum: inde ad animum transfertur: rudesq; illi di-
cuntur qui adhuc animum non expolliuere disciplinis & doctrina rerumq; vsu. ¶ Aliq̃tum. non dicit multum:
Cice. vt vitaret arrogantiam: & ideo vtitur mediocritate. ¶ Ad dicendum. q̃tum ad artem oratoriam in qua nihil fe-
Rudes. re iam a romanis desideratur: reliquit enim nobis rhetoricos libros ad Quin. fratrem iuuenili quodam ardo-
Lib. rhe- re: scribendiq; licentia & impunitate compositos: quibus diuinos illos oratorios omnem & Isocraticā & Ari-
toricorū stotelicam dicendi rationem complexus (Vir ad communem natus vtilitatem) substituit. Et enim rhetorici ad
ad Q. fra- Herennium qui sub Ciceronis nomine circūferuntur & leguntur. Ciceronis non sunt: quod stilus ipse ieiunus
trē. Rhe- & mancus quidam: ac missus ordo præceptionis plane ostēdunt. Riuius est ex illo fonte vberimo deductus.
torici ad Languida proemia diuinam Ciceronis eruditionem & copiam non sapiunt. Idcirco non eloquentiæ principi
herennii Ci. nō sūt opus pene mutū ascribatur: sed alicui qui Ciceronem imitari pro viribus conatus est. Cui certe successit ad vo-

Cice. dicē in facultate illius orationis: quæ oratorum propria est: & illius quæ philosophorum tantundem possis: vtraq;
di artem enim viro ad perfectionem suspiranti necessaria est: vt vtraq; etiam lingua latina / scilicet & græca. ¶ Quæ qui-
perfecta3 dem ad rem sine arrogantia laudat id quod romanis opera sua præstiterit: & a re ipsa personaq; suam beniuo-
reddit. lentiam captat. Ad quam rem vt scilicet latini possint esse pares in facultate vtriusq; orationis & arte dicendi
atq; philosophia. Nam ante Ciceronem & Varronem philosophia romæ peregrinabatur & dicendi artem Ci-
ceronē ad summum perduxit. Nos attulimus iquit auxilium qui scripsimus in philosophia: & omnis locus gra-
ues latinos fecimus: & in rhetoricis nihil prætermisum est: quod ad cōsummatum oratorem pertineret. Ergo
non modo illi qui sunt omnino rudes græcarum litterarum sine quibus philosophia (græcis litteris celebrata)
sciri non poterat a latinis: habent iam cognitionem philosophi latinis monumentis illustrate a nobis: vt Ro-
mani græcis litteris in philosophia non ageant: sed & illi qui græce sciunt: tamen non perfecte possunt intelli-
gere locos graues a philosophis græcis tractatos: & iudicare de opinionibus & habere delectum: quod pru-
dentis est: opera nostra (inquit Cicero) non parum adiuti sunt. cum omnia latinis litteris illustrata sunt: & po-
tissimum de finibus bonorum & malorum in quibus varias affert philosophantium opiniones & non proba-
biles refellit. ¶ Rudes ignari. rude lignum dicitur non expositum: inde ad animum transfertur: rudesq; illi di-
cuntur qui adhuc animum non expolliuere disciplinis & doctrina rerumq; vsu. ¶ Aliq̃tum. non dicit multum:
Cice. vt vitaret arrogantiam: & ideo vtitur mediocritate. ¶ Ad dicendum. q̃tum ad artem oratoriam in qua nihil fe-
Rudes. re iam a romanis desideratur: reliquit enim nobis rhetoricos libros ad Quin. fratrem iuuenili quodam ardo-
Lib. rhe- re: scribendiq; licentia & impunitate compositos: quibus diuinos illos oratorios omnem & Isocraticā & Ari-
toricorū stotelicam dicendi rationem complexus (Vir ad communem natus vtilitatem) substituit. Et enim rhetorici ad
ad Q. fra- Herennium qui sub Ciceronis nomine circūferuntur & leguntur. Ciceronis non sunt: quod stilus ipse ieiunus
trē. Rhe- & mancus quidam: ac missus ordo præceptionis plane ostēdunt. Riuius est ex illo fonte vberimo deductus.
torici ad Languida proemia diuinam Ciceronis eruditionem & copiam non sapiunt. Idcirco non eloquentiæ principi
herennii Ci. nō sūt opus pene mutū ascribatur: sed alicui qui Ciceronem imitari pro viribus conatus est. Cui certe successit ad vo-

Oia lati- gere locos graues a philosophis græcis tractatos: & iudicare de opinionibus & habere delectum: quod pru-
nis litte- dentis est: opera nostra (inquit Cicero) non parum adiuti sunt. cum omnia latinis litteris illustrata sunt: & po-
ris illustra- tissimum de finibus bonorum & malorum in quibus varias affert philosophantium opiniones & non proba-
uit. biles refellit. ¶ Rudes ignari. rude lignum dicitur non expositum: inde ad animum transfertur: rudesq; illi di-
Cice. cuntur qui adhuc animum non expolliuere disciplinis & doctrina rerumq; vsu. ¶ Aliq̃tum. non dicit multum:
Rudes. vt vitaret arrogantiam: & ideo vtitur mediocritate. ¶ Ad dicendum. q̃tum ad artem oratoriam in qua nihil fe-
Lib. rhe- re iam a romanis desideratur: reliquit enim nobis rhetoricos libros ad Quin. fratrem iuuenili quodam ardo-
toricorū re: scribendiq; licentia & impunitate compositos: quibus diuinos illos oratorios omnem & Isocraticā & Ari-
ad Q. fra- stotelicam dicendi rationem complexus (Vir ad communem natus vtilitatem) substituit. Et enim rhetorici ad
trē. Rhe- Herennium qui sub Ciceronis nomine circūferuntur & leguntur. Ciceronis non sunt: quod stilus ipse ieiunus
torici ad & mancus quidam: ac missus ordo præceptionis plane ostēdunt. Riuius est ex illo fonte vberimo deductus.
herennii Languida proemia diuinam Ciceronis eruditionem & copiam non sapiunt. Idcirco non eloquentiæ principi
Ci. nō sūt opus pene mutū ascribatur: sed alicui qui Ciceronem imitari pro viribus conatus est. Cui certe successit ad vo-

Oia lati- gere locos graues a philosophis græcis tractatos: & iudicare de opinionibus & habere delectum: quod pru-
nis litte- dentis est: opera nostra (inquit Cicero) non parum adiuti sunt. cum omnia latinis litteris illustrata sunt: & po-
ris illustra- tissimum de finibus bonorum & malorum in quibus varias affert philosophantium opiniones & non proba-
uit. biles refellit. ¶ Rudes ignari. rude lignum dicitur non expositum: inde ad animum transfertur: rudesq; illi di-
Cice. cuntur qui adhuc animum non expolliuere disciplinis & doctrina rerumq; vsu. ¶ Aliq̃tum. non dicit multum:
Rudes. vt vitaret arrogantiam: & ideo vtitur mediocritate. ¶ Ad dicendum. q̃tum ad artem oratoriam in qua nihil fe-
Lib. rhe- re iam a romanis desideratur: reliquit enim nobis rhetoricos libros ad Quin. fratrem iuuenili quodam ardo-
toricorū re: scribendiq; licentia & impunitate compositos: quibus diuinos illos oratorios omnem & Isocraticā & Ari-
ad Q. fra- stotelicam dicendi rationem complexus (Vir ad communem natus vtilitatem) substituit. Et enim rhetorici ad
trē. Rhe- Herennium qui sub Ciceronis nomine circūferuntur & leguntur. Ciceronis non sunt: quod stilus ipse ieiunus
torici ad & mancus quidam: ac missus ordo præceptionis plane ostēdunt. Riuius est ex illo fonte vberimo deductus.
herennii Languida proemia diuinam Ciceronis eruditionem & copiam non sapiunt. Idcirco non eloquentiæ principi
Ci. nō sūt opus pene mutū ascribatur: sed alicui qui Ciceronem imitari pro viribus conatus est. Cui certe successit ad vo-

Oia lati- gere locos graues a philosophis græcis tractatos: & iudicare de opinionibus & habere delectum: quod pru-
nis litte- dentis est: opera nostra (inquit Cicero) non parum adiuti sunt. cum omnia latinis litteris illustrata sunt: & po-
ris illustra- tissimum de finibus bonorum & malorum in quibus varias affert philosophantium opiniones & non proba-
uit. biles refellit. ¶ Rudes ignari. rude lignum dicitur non expositum: inde ad animum transfertur: rudesq; illi di-
Cice. cuntur qui adhuc animum non expolliuere disciplinis & doctrina rerumq; vsu. ¶ Aliq̃tum. non dicit multum:
Rudes. vt vitaret arrogantiam: & ideo vtitur mediocritate. ¶ Ad dicendum. q̃tum ad artem oratoriam in qua nihil fe-
Lib. rhe- re iam a romanis desideratur: reliquit enim nobis rhetoricos libros ad Quin. fratrem iuuenili quodam ardo-
toricorū re: scribendiq; licentia & impunitate compositos: quibus diuinos illos oratorios omnem & Isocraticā & Ari-
ad Q. fra- stotelicam dicendi rationem complexus (Vir ad communem natus vtilitatem) substituit. Et enim rhetorici ad
trē. Rhe- Herennium qui sub Ciceronis nomine circūferuntur & leguntur. Ciceronis non sunt: quod stilus ipse ieiunus
torici ad & mancus quidam: ac missus ordo præceptionis plane ostēdunt. Riuius est ex illo fonte vberimo deductus.
herennii Languida proemia diuinam Ciceronis eruditionem & copiam non sapiunt. Idcirco non eloquentiæ principi
Ci. nō sūt opus pene mutū ascribatur: sed alicui qui Ciceronem imitari pro viribus conatus est. Cui certe successit ad vo-

tum. sed an ille vt pro ciceroniano opere legeretur optauerit nescio: hoc vnum scio Ciceronis non esse: sed imitatoris: quod qui acriter iudicio vtrosq; rhetoricos cōferre voluerit facile displiciet: sed de his alias. Attulit igitur Cicerō auxilium romanis in arte dicendi cum dederit optima praecepta & cognitionem: vt iam non ageant prae caeteris graecorum qui dicendi artifices & scriptores fuerunt. ¶ Et ad iudicandum quātum ad philosophiam: Topicam rerumq; scientiam. quam cicerō complexus erat: & eloquii nitore illustrauerat. Propriū oratoris est dicere. Philosophi autem iudicare: qui ratione quadam & formulis disputat. Opera igitur Cicerō. sententias graecorum in philosophia cognoscimus & sententias ipsius: aliorumq; oppositas interdum: vt quid sit melius & eligibilius in ipsis praeceptis finibusq; bonorum & dī & rudes graecarum litterarum iudicare possint: quod quia magnificum & gloriosum ciceroni videbatur & erat: non immerito filium ad paternae gloriae imitationem hortatur & excitat. A se enim ad haec omnia iter erat vel maxime patefactum. Habenda est igitur gratia ciceroni cum referri non possit: qui omnia latinis ingenij sui prope diuini vbertate & in arte dicendi & in philosophia supeditauit: vt ad vtriusq; facultatis perfectam cognitionem aliorum opera quasi non egeamus. Ad iudicandum igitur id est ad philosophiam cuius proprium est recta veritas cum ratione & formulis de omni re iudicare. Platon in. 9. de re publica sic ait. rationibus iudicandum est: quoniam rationes sunt instrumenta philosophi.

Instrumenta philosophi sunt rationes.

¶ Quamobrem discas tu quidem a principe huius aetatis philosophorum: & discas quādiu voles tam diu autem velle debebis: quo ad te quantum proficias non penitebit. Sed tamen nostra legens non multum a peripateticis dissidentia: quoniam vtriusq; & socratici: & platonici volumus esse de rebus ipsis vt tuo iudicio: nihil enim ipse. Orationem autem latinam efficies profecto legēdis nostris pleniorē: nec vero arroganter hoc dictum existimari velim. Nā philosophandi scientiam concedens multis quod est oratoris propriū apte: distincte: ornate dicere (quoniam in eo studio aetatem consumpsimus) si id mihi assumo videor id meo iure quodammodo vendicare.

¶ Quamobrem discas tu quidē a principe huius aetatis &c. Cum captatione beniuolentiae a persona filij & cratippi cohortatur Cicerō. ipsum filium suū: vt illum quidem audiendo diligēter discat: & rem philosophicā quauis secta exhauriat: sic tamē vt orationem latinā e paternis scriptis pleniorē efficiat: cū ipse solus sapientiae rerum eloquentiam verborū adiūxisse videatur. Captat autē beniuolentiam a persona filij: quia eius iudicio committit quem philosophorū sectari velit. A persona vero cratippi: quia ipsum philosophorum eius aetatis principem affirmat. ¶ Ordo est. Quamobrem. i. propter quam rem: quia videlicet turpe esset & doctoris & vrbis auctoritatem dedecorare: & quia nos magnū ad

ASC.

iumentum attulimus ijs qui in vtriusq; orationis facultate pares esse volūt. O Marce fili tu quidem id est certe discas a principe philosophorum huius. i. nostrae aetatis: & discas quādiu voles. Debebis autem velle discere supple quo ad. i. quādiu non penitebit: id est non parum contemptibile tibi videbitur tantum: supple quātum proficias dices dico quidem a Cratippo: sed tamen legens nostra supple documenta non dissidentia: id est differentia multum a peripateticis: id est a doctrina aristotelica (quoniam hoc per parenthesim dicit: quoniam nos volumus esse vtriusq; & Socratici & Platonici: hoc est imitari vtrosq; & socraticos: id est eos qui socratem potissimum imitati sunt: videlicet stoicos per zenonem: & platonicos: id est academicos qui platonem auctorem habent: hoc est in ijs sententijs in quibus bene sentiunt peripatetici eos sequi volumus: & in quibus academici academici: quia vtriusq; socratem auctorem habent. Vnde Horatius in prima epistola. Nullius additus iurare in verba magistri &c. Tu ergo legens nostra: vt de ipsis rebus tuo iudicio: id est secundum iudicium tuum. Nichil enim impedit: autem pro sed tu efficies legēdis nostris (quod vulgarij diceretur legendo nostra) hoc est per lectionem nostrorum scriptorum: profecto: id est reuera: orationem latinā pleniorē: id est aliquantulū pleniorē: & hoc si comparatiuum propositiuo posuit: vel pleniorē q̄ aliorum & potissimum graecorum scripta legendo: quia de se dicit in principio tusculanarum questionū. Meum iudicium semper fuit nostros aut inuenisse per se sapientius q̄ graecos: aut accepta ab illis fecisse meliora: quae quidem digna statuissent in quibus laborarent. Vero pro sed: non velim hoc supple. dictum meum: scilicet quod legēdis nostris efficies orationem latinā pleniorē: id est magis consummatam & perfectam existimari: id est iudicari dictum supple esse arroganter: id est cum attributione laudis mihi indebite. Nam si ego concedens: id est attribuens & permittēs multis scientiam philosophandi: assumo: id est attribuo vel (vt vulgares dicunt) approprio mihi id quod est propriū oratoris: videlicet dicere: id est eloqui: apte: distincte: & ornate (quoniam nos consumpsimus aetate supple nostram. in eo studio: id est exercitio.) ego videor vendicare: id est vt dicunt appropriare: & vt meum asserere mihi: quodammodo meo iure: quia iustum videtur: vt quod quisq; didicerit: & in quo se exercuerit id se scire fateatur. Caetera Marfus explicabit.

¶ Quamobrem igitur (inquit Cicerō) cum iam planum sit magnam esse vtilitatem graece & latine scire discas Marfus. philosophiam graecis litteris mandatam: & vt opinionebus & dogmate philosophorum iudicio tuo: dum modo legas scripta nostra: & graeca cum latinis coniungans. ¶ Et discas quādiu voles. beniuolum facit filium: cum ait: da operam graecis litteris quādiu voles: sed quum impendere nimium studium in aliqua re vltra q̄ oporteat cōtra officiū sit: corrigit Cicerō permissionē dicens. tandiu debes velle graecis litteris & philiae incumbere: quousq; videbitur tibi non parū profecisse. sed id esse adeptum quod tēpus & ratio exposcit: & sic filium hortatur.

M. tullii Ciceronis.

Corre- tatur, vt celerime omnia quorum indiget e fontibus græcorum hauriat. & ad paternam eloquentiam & reipu-
ptio plice munera administrationem contendat. nec diutius illic immoretur & desideat. sed in oculis patriæ celebri-
tate viuat. vestigijsq; paternis incitat. quod minime fecit. ¶ Non penitebit. id est non parum videbitur. Penite-
rea penuria dicitur auctore Gellio in hac significatione. sic ante Ciceronem vsus fuerat Teren. dicens. Me q̄tū
hic operis fiat penitet. id est parum videtur. quod a seruis fit. Tandiu dicendum est (inquit Sen. q̄diu nescias si
Penitere. prouerbio credimus. q̄diu viuas. & interrogati philodemo quoad discipulus esse velle respōdit. Plato. quod ad
meliorem atq; peritiorem esse non penitebit. sed penitere in his verbis Platonis in aliā significationē. quę no-
ta est omnibus accipitur. ¶ Quoad. quousq; proficias crescas in ipsis philosophiæ præceptis. In oratore sic ait
quę præcepta qualiacunq; in me sunt / me enim ipsum non penitet quanta sint / sed apparent in orationibus no-
stris. & Liuius libro primo cum iam virum aut peniteret. & in. viii. quippe minime peniteret se virum suarum.
In finibus ¶ Nostra quę nos in philosophia scribimus. ¶ Non multum dissidentia a peripateticis. non multum dissimilia
bonorū & malorū præceptis peripateticorum: quibus nunc das operam sub Cratippo: & hoc dicit vt ostendat se voluisse in philo-
sophia imitari stoicos: peripateticos: & academicos. Nam in libris de finibus bonorum & malorum more aca-
demiorum probabilia defendēs totus est peripateticus: immo peripateticorū disciplinam ita laudat: vt alias
ē peripa- reijcere videatur. sic enim introducit Pisonem dicentem / Relinquitur hec sola disciplina digna studiosis in ge-
teticus nuarum artium: digna eruditis: digna claris viris: digna principibus: digna regibus. In tusculanis disputationi-
Cicero bus: & paradoxis est totus stoicus remouetq; ab homine affectus: quos vt dicit ipsa recta ratio probat Aristo-
In tuscu- teles & academici: & dicit beatam vitam decessuram in thaurum Phalaridis: & tenens positiones stoicorum &
lanis stoi- admirabiles opiniones quę paradoxa appellantur. Interdum nihil affirmat: sed disputat in vtramq; partem:
cus Socra- vt Socrates qui ita disputabat: vt nihil affirmaret ipse refelleret alios: & nihil se scire diceret: nisi id ipsum quod
tes omni- sciret se nihil scire: ob eamq; causam ab apolline sapientissimus iudicatus est q̄ hec esset vna sapientia non ar-
um sapiē- bitrari sese scire: quod nesciat. Et post Socratem Plato (a quo academici) eundem disputandi modum tenuit:
tissimus. quem Cicero probauit & tenuit: cum videatur esse sine arrogantia. id disputandi genus secutus est: tum plerisq;
Academi- locis: tum vel maxime in libro de diuinatione. In primo enim introduxit Quin. fratrem disputatē & affirmā-
corū proe- tem diuinationem esse. In secundo ipse refellit rationes & opiniones fratris: nullo certo iudicio allato. ita Cice-
mium ro ait: cum autem proprium sit academice iudicium suum nullum iterponere: ea probare quę similia veri videā-
tur: conferre causas: & quid in quāq; sententiam dici possit exponere: nulla adhibita sua auctoritate iudicium
audientium relinquere integrum & liberum tenebimus hanc consuetudinem a Socrate traditam: eaq; iter nos
(si tibi. Q. frater videbitur) q̄ sepiissime vtemur. ¶ Quoniam vtriq; affert rationem quare hec quę nunc scribit
(imitatus stoicos) & quę non multum dissident a dogmate peripateticorum Cicero filio legenda sint. quoniam
vtriq; inquit volumus probabilia sequi: & nos academici & ipsi peripatetici (quibus nunc das operam) vtriq; in-
quit eosdem doctores sectamur: & socratis atq; Platonis opiniones amplectemur. Inter stoicos peripateticos
& academicos: potius in vocabulis q̄ in re differentia erat. Vnde dicit Piso apud Cicero. libro. 5. de finibus. stoi-
ci restant: hi quidem non vnam aut alteram a nobis sed totam ad se nostram philosophiam transfulerunt: atq;
(vt reliqui fures) earum rerum quas ceperunt signa commutant: sic illi vt nostris sententijs pro suis vterentur:
Quid di- nomina tanq̄ rerum notas mutauerunt: ergo inquit. ¶ Quoniam vtriq; id est nos academici qui probalia se-
stet inter- nomina tanq̄ rerum notas mutauerunt: ergo inquit. ¶ Quoniam vtriq; id est nos academici qui probalia se-
stoicos quimur & peripatetici: qui etiam Socratem sectantur: & Platonem (Aristotelis peripateticorum principis do-
peripate- ctorem) volumus esse socratici. id est volumus tenere opi. ipsius Socra. qui in sola virtute summum bonum po-
& acade- suit: & omnis bonos beatos esse: & improbos miseros dicebat. His opiniones stoici a stoa porticu denomina-
Stoicorū ti accipientes facere suam disciplinam & dogma quorum princeps fuit zeno polemonis academici auditor sub
princeps tilissimus disputator: qui academicam disciplinam corrigere ausus est. Nam oia quę ad beatā vitā pertinerent
zeno. in vna virtute posuit: nec quicq; aliud numerauit in bonis. idq; appellauit honestū: quod esset simplex quoddā
Parado- & solū & vnū bonū. Cetera vero & si neq; bona nec mala essēt. tamē alia secūdū naturā dicebat: alia nature con-
xa socra- traria: & his ipsis interiecta quedā & media numerabat Vnde dicit: volumus esse socratici. & sic intelligit Cice.
tica sunt. voluisse opiniones stoicorū tenere quoniā erāt probabiles. & eas ipse in nonnullis locis tuetur. & veras esse ostē-
dit. In paradoxis ait: eosq; scripsi libentius. q̄ mihi ista (paradoxa quę appellāt) maxime videtur esse socratica
longeq; verissima & alibi dicit Socra. isto modo disputabar. bene hercule narras. Nam istū doctū & sapiētē vi-
rū fuisse memorię traditū est. nam a rebus occultis & ipsa natura inuolutis in quibus ante eū phi occupati fue-
rūt cōstat aduocauisse phiā / & ad vitā cōmunē adduxisse / vt de virtutibus & vitijs oīnoq; de bonis rebus &
malis quereretur. Celestia autē vel procul esse a natura cognitione censeret vel si maxime cognita essent nihil tñ
Socrates ad bene viuendū cōferre. Et disputationibus Socra. oēs sectę manarūt. Socrates nihil scriptū reliquit / sed oia
nihil scri- de quibus disputauit / ab eius auditoribus Platone et Xenophonte eloquentissimis celebrata sunt et mandata
psit. litteris. Et subiungit / volumus esse platonici id est tenere volumus opiniones Platonis / et esse academici & pe-
Academi ripatetici. Nam Plato Socratis discipulus perfectissimā disciplinā reliquit academicorum & peripateticorum.
ci & peri- a quibus stoicis magis verbis q̄ sententijs dissenserunt Nam a platone vna & consentiens (vt idem Cicero ait
patetici in libello de philosophia) duobus vocabulis philosophiæ forma instituta est. Academicorū & peripateticorū.
rebus cō- qui rebus cōgruētes nominibus differebāt. quippe cū pseusippū sororis filiū Plato phie. quasi heredē reliq̄set
gruūt no Duos vero prestantissimos studio ac doctrina Xenocratē Calcedoniū & Aristotelē stagirītē q̄ erāt cū Aristote.
minibus Peripatetici dicti sunt: quia disputabant in ambulantes in lyceo gymnasio. Speusippus autem & Xenocrates:
differunt qui primi Platonis rationem auctoritatemq; susceperant: & post eos Polemo & Crates: vnaq; Crantor in aca-
demia congregati alio gymnasio ab Academo quodam Heroe denomiato: vt scribit Laetius Academici ap

pellati sunt: sed communis erat ratio bonorum & malorum inter utrosq. Nam omnis illa antiqua philosophia sensit in vna virtute positam esse beatam vitam: non tamen beatissimam: nisi adiungerentur bona corporis & fortunæ ad virtutis vsum idonea. Stoici bona corporis per se assumenda esse dicebant: sed non adiungebāt ad finem bonorum. Vnde cum nulla esset inter veteres academicos quos Cicero imitabatur: & peripateticos: quibus Cice. filius operam dabat differentia. dicit volumus esse socratici & platonici. Et sic respondet obiectioni. Potuisset enim dicere filius: non sunt mihi legenda pater quæ scribis in philosophia: vt academicus & probabiliā defendens in diem viuis affatibus: itaq; nunc stoicos tenes nunc platonicos: nunc aristotelicos. Nos autem certum dogma habemus & disciplinam: & doctore vtor Cratippo peripatetico. Ideo dicit: non multū dissidentia. Adde etiam q Peripateticorum & stoicorum quos in his officijs Cicero potissimum sequitur: via præceptio nis & doctrine fere eadem est. Stoici enim dant præcepta de officijs quibus hominem ad virtutem instituunt & felicitatem officiumq; perfectum: q non est positum in præceptis: sed pertinet ad finem bonorum. In officio enim perfecto q omnis numeros habet. & in solum sapientem cadit: finis bonorum consistit & humana felicitas. Istud perfectum officium appellatur a Stoicis honestum: officia vero quæ cadūt sub præceptis media ap pellant de quibus potest reddi certa ratio: vt sunt hæc quæ Cice. tractat Hoc idē faciunt peripatetici: quis vtan tur alijs nominibus. Aristoteles enim peripateticorum princeps dicit summum bonum humanum consistere in actione virtutis in vita perfecta: actiones autem officia sunt. Officium enim nil aliud est q actio cum virtu te: & cum dicit in vita perfecta ostendit non in quacunq; actione: licet studiosa: sed in illa quæ ab habitu virtutis proficitur: summum bonum consistere. Vna enim hyrundo (inquit) non facit ver. sic vna actio cum virtute nō facit hominem felicem: hūc virtutis habitum & perfectam actionem stoici appellant honestum: ergo potius nominibus differunt: q ordine & via præceptionis. Volunt autem stoici medijs officijs perueniri ad aliud hone stum: quod ipsi appellant: & peripatetici dicunt studiosis actionibus perueniri ad virtutem: cui stoici nomen im posuerunt honestum. actiones vero studiosas appellant officia. Dicit igitur Cicero poteris vti dogmate & præ ceptis horum philosophorum: vt tibi videbitur: qui in virtute summum bonū constituerunt: cuiusq; sectæ ad heferis mihi placebit: & quodcunq; dogma sectaueris: gratum erit: quoniam vtriq; volumus tenere opiniones Socratis & Platonis qui de summo bono optime senserunt. Cauendum est tibi (inquit) ab alijs qui in fine con stituendo erra uerunt. ergo cum inter has tres philosophorum disciplinas nulla fere differentia sit: de ipsi opi nionibus vttere iudicio tuo: id est poteris sequi id quod tibi videbitur. modo non discedas ab academicis Peri pateticis & stoicis. In tertio libro ita filium alloquitur. Sic ego a te postulo vt michi concedas (si potest) nihil præter id quod honestum sit esse per se expetendum: sin hoc non licet propter Cratippum at illud certe dabis: quod honestum sit id esse per se maxime expetendum: mihi vtrūvis satis est: & tum hoc: tum illud probabilius videtur: nec præterea quicq; probabile. Clarum igitur est Cice. voluisse esse vniuersalem in philosophia: nec ali cui sectæ additum: sed vtrumq; dogma probasse. nec laborasse filium ad aliquam disciplinam ita traducere: vt alias rejiceret: permisit enim illius iudicio vt opinionibus philosophantium. cum nulla fere inter ipas differen tia esset. Sic horatius prima epistola ad mecenatem forte inuestigare volētem cuius sectæ auctoritatem & do ctrinam sequeretur suo in opere hoc pacto respondit. Ac ne forte roges quo me duce quo lare tuter nullius ad dictus iurare in verba magistri quasi diceret ego more militis non sum ascriptus aut adiudicatus iurare in ver ba vllius magistri hoc est sequi vnius sectæ dogmata quasi iuratus & sacramento astrictus. Dicta est autem se cta a sectādo seu a sectus ductus fieri constat. Ea inter philosophos est aut philosophis similes vt platonici sto ici peripatetici seu aristotelici quæ a græcis vocatur heresis. Collumella libro secundo. Quare antiquissimum est formam huius operis conscribere quam velut sectam/legemq; in proscindendis agris sequantur agricolæ. Secundum fran. mantuanum. socratici solam honestatem bonum esse dicebāt. Platonici esse animi bona sed non sola. Sectam socratis & opiniones secuti sunt Stoici Platonici Peripatetici parum ab illis quātum ad mo res & virtutes attinet dissidentes. primus plato non omnino secutus id quod socrates volebat qui solā virtutem bonum esse predicabat. Tripartitam bonorum diuisionem excogitauit. vt essent bona animi/bona corporis/ bona externa: & sic sectæ peripateticæ viā dedit. Aristoteles enim & sui sequaces platonis opinionem ample xi sic solebāt cōtra stoicos argumētari. hominem nō ex aio tantū. sed ex aio simul & corpore cōstare & idcirco bo nis corporis & externis indigere. imo aristoteles bonū esse inq; philosophari sed nō egētibus. idē ait impossib ile esse: aut certe nō facile preclara ab eo agi cui desunt facultates. Et vt apertius res intelligatur nihil bonum nisi virtutē dixerūt stoici. Peripatetici vero hoc est aristotelici summū bonū eā esse asseriebāt. Sed non solū vo luerūt. non enī corporis vt robur bonā valitudinē: velocitatē: & externa vt diuitias nobilitatē excludebāt. pro pterea nō mētus est ille torrēs eloquētiē beroaldus inquit extēporanē. Felix cui cōstant bona corporis: & bona mētis: Nec nō fortunę munera parca deę. ¶ De rebus ipis. opinionibus & dogmate phōrum nō (inquit) te addicā alicui sectę: poteris vt iudicio tuo. & integrū liberūq; tibi est: q dogma sequi velis. ¶ Vtere: vtaris. & sic beniuolū reddit filium. In vltima tusculana sic dicit Cice. Tu quidem tabellis obsignatis agis mecūue: & te stificaris quid dixerim aliquādo: aut scripserim cū alijs isto modo qui legibus ipositis disputāt. Nos in diē viui mus: quodcūq; nostros aios pbabilitate perculsit id dicimus: itaq; soli sumus liberi. ¶ Oratiōem aut latinam. nūc filiū hortatur vt sua scripta legat: qbus orōem latinā poterit vberimā facere: locus est ab vtili. ¶ Legēdis nostris. legēdo nostra sic apud Liuiū: his audiēdis credēdisq; .i. audiēdo & credendo. ¶ Pleniorē: copiosiorē vberiorēq; captat beniuolentiam a re ipsa & persona sua. ¶ Nec vero. vult Cice. ostendere quare legēdo sua filius efficiet orationē latinā pleniorē: quoniā (inq;) in arte dicendī tatē consumpsi meā: vt iure possim mihi assumere quod ppiū est oratoris. philosophiam concedo multis: me aut oratorē pfitēor. Cice. enim (auctore

Et sic re-
spōdet ta-
cite obie-
ctioni.

Felicitas
hūana in
perfecto
consistit
officio.
Officium
quid sit.

*Vna hyrundo non facit
ver*

Honestū
idē q offi-
cium.
Actiones
studiosæ
officiay o-
cantur.

Cice. vni-
uersalis
fuit i phiā
Horatius
epistola
prima.
Secta vn-
de dicit.
Col. lib.
secundo.

Primus
plato a
Socrate
dissidens
Argumē-
ta aristo-
telicorū.
Rē aper-
tius de-
mōstrat.
Beroal-
dus elo-
quentissi-
mus.

M. tullii Ciceronis.

Quitills Fabio) cum se ad imitationem graecorum contulisset: vim demosthenis: copiam Platonis: & suauitatem Socratis de Cice. effinxit. Nec vero inquit q̄ in vnoquoq; optimum fuit consequutus est tatum: sed plurima vel potius ex se ipso Testimo virtutes extulit immortalis ingenij felicissimavbertas. Non enim vt ait Pindarus aquas collegit: sed viuo gurginiam. te exundat: dono quodam pudentie genitus: in quo totas vires suas eloquentia experiretur. Platonem in pSumma mis admiratus est Cicero & acumine sententiarum summa multipliciq; doctrina & granditate verborum oraCi. laus. tionisq; sublimitate que media est iter carmen & solutam orationem. ¶ Arroganter/arrogans is est qui sibi aliArrogas qua tribuit preter veritatem & laudem quam non meretur arrogans (inquit philosophus in ethicis) preclara & dissimulat ea que non insunt: & maiora q̄ insunt sibi fingit: dissimulator autem aut inesse sibi negatur: aut imminuit ambo (inquit) vituperandi sunt: sed arrogans magis. ¶ Velim pro volo. id est nolo putent me esse arrogantem: cum mihi assumam id quod pertinet ad bonum oratorem. ¶ Concedens. id est cum ingenue fatear multos esse in

Scientia

ipsam philosophiam & scientiam rerum. Nam scientia est per qua cognoscimus res per causas suas & principia: estq; habitus demonstratiuus. ¶ Multis dicit non omnibus. Nam & Cicero egregie philosophatus est & omnis fere locos graues tractauit: sed hoc dicit vt diuitet arrogantiam. Fuit enim apud latinos tam in arte dicen-locutō & eloq̄ntia differūt. di q̄ in philosophia eminentissimus: nec potuit aliquis in singulis rebus: non solum in omnibus illius magnitudinem assequi. Quod est quod pertinet ad bonum oratorem. ¶ Apte dicere est ex arte: & polite loqui datur a natura: eloqui ab arte: inde locutio dicitur que ab eloquentia differt: apte dicit: is qui res ipsas verba & actione accommodat temporis & personis: scitq; seruare id qd docet in quacunq; materia & quocunq; tempore: & apud quoscunq; orandum sit: hic locus a plis tractatur vberime qui decoro precipiunt. Apte dicere putat Cice. esse quartā virtutem elocutionis lib. 3. de oratore tractas hunc locum dicit: non omni cause neq; auditori: neq; personę: neq; tempori cōguere orationis vnum genus. ¶ Apte igitur dicere est decenter: & vt circūstantie postulant dicere. Nam (vt inquit Fabi.) nec iocis lachrymas (vbi opus erit) miseratione siccabimus. Vñ videndum est quid dicas: & quid quocunq; loco dicendum sit: & apte dicere nō tantum debet ad elocutionem referri: sed etiam ad inuentionem. Nam si verba apte disposita magnum habent momentum: multo magis res ipse inueniendę de quibus dicturi sumus. Illud (inquit Fabius) diligentius dicendum est: demum apte dicere qui nō solum quid expediat: sed etiam quid doceat inspexerit. Aliud genus dicendi grauitas senatoria exposcit: aliud aura popularis. Tempus quoq; & locus egent obseruatione ppria. Nam & tempus: tum triste: tum liberū: tum angustum est. ¶ Distindecyt omnia in oratione loco collocentur suo & distincta sint translatoribus & figuris que orationem exornant: si apte collocetur: sic distincte dicere ad dispositionem refertur: ornate ad elocutionem. Quinq; sunt partes rhetorices. inuentio: dispositio: elocutio: p̄nunciatio: & memoria. Tres dūtaxat Cice. posuit: quia maxime consistunt in arte. p̄nunciatio aut & memoria in natura: sic Plato memoriam & celeritatem ad dicendum naturę tribuit: & idem Cice. lib. 5. de finibus dicit. virtutem quadam natura ingenerari vt est docilitas & memoria que fere oia appellatur vno ingenij nomine: easq; virtutes qui habent ingeniosi vocant. Et Fabi. scribit lib. viij. scribit omnē orationem cōstare rebus & verbis. In rebus intueđā esse inuentionē: in verbis elocutionem: in vtraq; collocationem que memoria cōplecteretur: actio commendaret. Ergo apte dicit is qui scit res adinuenire secundū differentiā causarum personarū & locorū. Distindecyt qui oia bene collocat i oratione: & ex orationibus variat atq; distinguit. Nam dispositio docet qd quoq; loco collocandum sit. non semper eodem modo fit: sed vt materia que tractat postulat. Ornate dicit qui verbis puris & latinis vtitur: & ab omni vitio remotis & nisi accedat ornatus perit inuentio & dispositio: Nam delectatio proprias habet partes in elocutione: quis & in alijs sit. Vnde Cice. inuentionem ac dispositionem prudentis hominis esse putat: eloquentiam vero oratoris Eloqui enim (inquit Fabius) est omnia que mente conceperis promere: atq; ad audientes proferre: sine quo semper vacua sunt priora & similia gladio condito: atq; intra vaginam suam herenti. Hoc itaq; maxime docetur: hoc nullus: nisi arte assequi potest. Vnde. M. Antonius a quo mediocris orator apud Cicero. in oratorijs libris instituitur: ait a se disertos visos esse multos. Eloquentem vero neminem. Disertos putat dicere que oporteat: ornate autem dicere proprium esse eloquentissimi: que virtus in Cicero. cumulatissima fuit: vt nil addi posset. ¶ In eo studio. exercitatione dicendi & labore. Studium est vehemens applicatio animi ad id quod quis dicere aut inuenire cupit: & studium dicitur etiam voluntas: & est plus q̄ voluntas. Illa ingenij Cicero felicissima vbertas ab ineunte etate in dicendi exercitatione versata est: nec laboribus pepercit aut vigilijs. Et oratores qui in asia clari nominis erant: adiit vt se ad illorum imaginem effingeret: quo etiam nemo sepius atq; diutius declamauit: & dum viueret in iudicijs regnare dictus est. Vnde queritur in proemio de oratore se prima etate in perturbationem & turbulentissimas tempestates reipublicę incidisset. vt a studijs quasi abducere-

Capere

Sumere

assumere

Vēdicare

tur. Nec vero (inquit) nobis cupientibus atq; exoptantibus fructus ocij datus est ad eas artes quibus a pueris dediti fuimus celebrandas inter nosq; recolendas. ¶ Si mihi assumo capere significat sponte. vel non sponte accipere. Sumere est vltro quasi alijs non permittentibus capere. & sic assumere est multum ac pene nimium sibi tribuere. Ideo dixit si mihi assumo. quoniam non ab omnibus forte concedebatur: qui in arte oratoria id etatis clari erant. ¶ Meo iure. significat id fere q̄ mea auctoritate licentia & concessa mihi ab omnibus libertate. ¶ Quodammodo. vtitur mediocritate. vt diuitet arrogantiam. ¶ Vendicare. assumere & ascribere mihi. Sic apud Ouidium in fastis. vendicat aufonias Iunonis cura kalendas. id est suas esse dicit. & sub eius tutela. Hęc omnia que Cicero. dicit eo spectant. vt ad eloquentiam latinam filium hortetur ad summum culmen a patre productam. & in qua poterit multum proficere. cum omnia que ad ipsam consequendam pertinerent. a se latinis suppedita essent. ideo cognita eloquij vtilitate dicit.

¶ Quamobrem magnopere te hortor mi Cicero vt nō solum orationes meas: sed hos etiam de philosophia libros: qui se iam illi fere equarunt: studiose legas. Vis enim dicendi maior est in illis: sed hoc quoque colendum est equabile & temperatum orationis genus.

Et id quidem nemini græcorum video adhuc contigisse: vt idem: vtroque in genere laboret, sequeretur & illud forense dicendi & hoc quietum disputandi genus: nisi forte Demetrius phalereus in hoc

numero haberi potest, disputator subtilis orator parum vehemens dulcis tamen vt Theophrasti discipulum possis agnoscere, Nos autem quantum in vtroque profecerimus: aliorum sit iudicium.

Vtrumque certe secuti sumus. Equidem & Platonem existimo si genus id forense dicendi tractare voluisset: grauissime & copiosissime potuisse dicere. Et demosthenem si illa quæ a platone didicerat tenuisset & pronunciare voluisset ornate splendideque facere potuisset Eodemque modo de Aristotele & Isocrate iudico quorum vterque suo studio delectatus contempsit alterum.

cui hominum: ego supple Cicero, non video id alicui græcorū oratorū contigisse, id est etiam cum difficultate datum esse adhuc, id est vsque in hodiernum diem, vt idem laboret in vtroque genere, sequereturque & id est pariter illud genus dicendi forense, id est iudiciale & acre: & hoc genus disputandi: quietum, id est temperatum & sedatum: nisi forte Demetrius phalereus potest haberi in hoc genere: existens disputator subtilis & orator parum vehemens in genere forensi deliberatio & demonstratio tamen dulcis: ita sup. vt possis agnoscere discipulum, Theophrasti illius suauissimi & diuini oratoris. Autem pro sed: iudicium aliorum sit: quantum nos profecerimus in vtroque scilicet genere dicendi: & forensi & philosophico: quasi dicat, Ego de me iudicare non possum nec debeo. Non possum quidem: quia quisque captus amore sui temere de se iudicat. Vnde est Esopi fabula de mātica propriorum errorum in tergo posita: & aliorum in pectore Nec debeo: quia vt dici solet, Laus proprio fordescit in ore, & in libello puerorum, Nec te collaudes: nec te culpaueris ipse. Equidem, id est ego quidem, vel certe ego existimo, id est iudico: & id est simul platonem philosophorum: vt quidam volūt principem si voluisset tractare id genus dicendi forense, id est quo in foro iudicali illo tempore utebatur: quod est acre & vehemens potuisse dicere grauissime quantum ad sententias: & copiosissime quantum ad verba: & id est pariter existimamus supple demosthenem oratorem inter græcos prestantissimum si tenuisset ea quæ didicerat a platone: & voluisset pronunciare: potuisset facere illud scilicet dicere ornate splendideque. Et ego iudico eodem modo de Aristotele & Isocrate quorum vterque delectatus suo studio contempsit alterum. Aristoteles enim licet rhetoricos libros scripserit, & eloquendi suauitate valuerit precipuum tamen studium ad rerum indagationem applicuit. Isocrates e contrario (quis philosophiam didicisset) ad facultatem tamen dicendi animum appulit potissimum: vterque ergo contempsit, id est paruipendit: alterum, id est alterius studium.

¶ Quamobrem magnopere te hortor Hortari est dare consilium ad erigendum animum. Hortatur, Cicero filium quem sciebat ad studia pigrum: & ideo calcaribus egebat & exhortatione: vt ipse ad atticum scribit in quadam epistola loquens de filio & nepote: qui erat etiam nepos pomponij attici ex filia quæ nupserat Quinto fratri: dicit illi filium suum egere calcaribus: nepotem vero frenis: vt de Ephoro & Theopompo discipulis suis iudicauit Isocrates. ¶ Orationes meas, quæ habent genus dicendi forense, & vim ad mouendos affectus qua philosophorum eloquentia vacat. ¶ Fere equarunt, id est totidem fere sunt numero quot orationes, & sic ostendit Cicero se non pauciora stilo philosophico scripsisse quam oratorio vt in vtroque orationis genere facultatem commendat suam, & voluntatem cum decoro, licet hæc quodammodo ad illam magnitudinem, & parem fere ornatum assurgant, tamen aliqua differentia est. Et respondet tacite obiectioni, potuisset enim dicere filius ad consequendam eloquentiam & vim dicendi satis michi erunt orationes tuæ. Libri autem qui de philosophia sunt non possunt habere illum orationis nitorem. Præcepta autem ad bene viuendum dat michi Cratippus. Ideo ostendit hoc genus dicendi quietum colendum esse latino homini. Vt in quacunque re: de qua sit dicendum apte & sine reprehensione dicere possit. ¶ Illis orationibus quæ habent vim dicendi,

¶ Quamobrem magnopere &c. quia et Ascæsius go Cicero sibi oratoris proprium munus iuste vindicare potest hortatur filiū ad suorum librorum lectionem tam eorum in quibus sublime genus dicendi tenuit videlicet orationum quæ presentium in quibus equabile atque temperatum habet cum neminem græcorum in vtroque genere satis exercitatum videat. ¶ Oratio est. Quamobrem, id est propter quæ rem: quia videlicet oratoris officium mihi iuste attribuere possum: o mi Cicero: ego hortor te magnopere id est magno conatu: vt legas studiose: id est multum diligenter non solum orationes meas: sed etiam hos libros de philosophia: videlicet morali: qui scilicet libri equarunt id est equauerunt: hoc est equales seu eque magnos fere se fecerunt illis: videlicet orationibus Enim pro quia vis id est virtus vel potius copia et vehementia dicendi: id est eloquendi siue oratorie loquendi est maior in illis scilicet orationibus: sed hoc id est presens genus orationis æquabile & temperatum: id est æqualiter se habens inter sublime & tenue: est quoque id est etiam colendum, id est debet etiam coli, id est exercitari. Et quidem, id est certe nemini, id est non alicui

Modestus hic Cicero excolit suam professionem

Marfus. Hortari

Ridet tacite obiectioni

M. tullii Ciceronis.

Vis.

¶ Vis enim ostendit inter vtrumq; genus dicendi & scribendi aliquam esse differentiam. Quippe non oportet tantam vim & cōtentionem adhibere in libris de phiā quanta est in orationibus: in quibus affectus varij mouē di sunt: & quadam vi quēdam extorquenda & sūma contentione vtendum: maxime cū ventum est ad certamē cōfutationis & cōfirmationis: vt id quod intēdit persuaderi possit. ¶ Vis vehemētia vt moueat auditor ad effe- ctum. qđ Cice. habuit de quo Fabius. Nam qs docere diligētius mouere vehemētius pōt: cui tanta vnq; iocūdi- tas affuit: vt ipsa illa quē extorquet. impetrare eum credas: & cum transuersum vi sua iudicem ferat. tamen ille

Demo-
sthenem
imitatus
est Cice.
Eloquēs
Probare
Delecta-
re.

Flectre
Eq̄bile
Locutio
philoso-
phorum.
Oratio
philoso-
phorum
sermo po-
tius dicif

non rapī videatur s; sequi. Summa igitur vis esse non decet in orationibus: in qua re Cicero Demosthenē imi- tatus est: qui quasi neruis quibūdam adeo sua scripta intendit: vt nil elimatius vel verborum grauitate: vel sen- tentiarum pondere reperiatur. In Bruto sic scribit. Acrem oratorem incensum & canorum: con- cursus hominū foriq; strepitus: desiderat: & in oratore sic ait. Erit igitur eloquens qui in foro causisq; ciuilibus: ita dicit vt pro- bet: ita delectet: vt flectat. Probare necessitatis est. Delectare suauitatis. Flectere victorię. Nam id vnum ex oi- bus ad obtinendas causas potest plurimum. ¶ Noc quoq; quemadmodum. & illud genus forense. quod ora- tiones habent libri philosophorum. quietum habent dicendi genus: qđ etiam perfectus orator: vt de omni re (quecunq; proponatur) apte dicere possit habere debet. ¶ Equabile. quasi equale: vt est amare quietum: quod non estuat. Sic genus dicendi philosophorum equale est nec fluctuat velut inter estus iracundię. Philosophi enim ita loquuntur: vt nunq; extollant orationem: nec concitant amicorum motus: vt faciunt oratores in cau- sis forensibus. Orationes enim vim habent ad mouendos quoscunq; affectus: ideo dicit Cice. alibi. Omnes ani- morum motus: quos homini natura rerum tribuit penitus pernoscentes. Et Aristot. i rhetoricis docet quomo- do & quibus locis quisq; ad effectus moueatur: ¶ Temperatum: non ita concitatum & mouens affectus. vt est genus dicendi forense. De oratione philosophorum ita scribit idem. Cice. in oratore. Mollis est oratio philo- sophorum & vmbatilis nec sententijs nec vel verbis instructa popularibus: nec iuncta numeris. sed solita libe- rius: nihil iratum habet. nihil inuidum: nihil atrox: nihil mirabile. nihil astutum: casta: verecunda: virgo incor- rupta: quodammodo: itaq; sermo potius q̄ oratio dicitur. Idem de eadem oratione sic ait. Tamen horum ora- tio neq; neruos: neq; aculeos oratorios ac forenses habet loquuntur cum doctis quorum sedare amicos ma- lunt q̄ incitare. sic de rebus minime turbulentis docendi causa loquuntur: vt in eo ipso qđ delectationem aliquā dicendo aucupent: plus nōnullis q̄ necesse sit facere videantur. ¶ Et id quidē comparatione gręcorum laudat Cice. professionem suam sine arrogantia. quippe non fraudat illos proprijs studijs & inuentis. & se id assequu- tum dicit qđ nemini adhuc gręcorum (qui principes doctrinę habebantur) contigerat vt. s. idem & philosophan- di & orandi munus cum laude exercuerit. ¶ Laboraret. summum studium & laborem poneret quemadmodū ego feci (inquit Cice.) Nam quis aliqui in arte dicendi scripserint. vt aristot. tamen labores in orandis causis nō

Forense
genus
Attredere
vehemē-
tiam Ci.
in oratio-
nibus

susceperunt: vt Cicero qui in iudicijs & foro regnauit. ¶ Illud forense: quod magnum est & arduum habens ge- nus iudiciale: quod difficillimum est. In quo tamen Cicero ita excelluit: vt nil aliud in tota vita egisse videretur quot reos secundo euentu defendit. In cuius verbis & actione magna vis inerat: tāto deniq; artificio vtebatur vt quid a iudicibus extorqueret: impetrare videretur. illos etiam liberauit: de quorum morte & perditione iam constitutum erat vt. Q. ligarium M. Marcellum. Sed Ciceronis artificiosa oratione essentia deiectus est Ce- sar. Forense igitur genus dicendi summe difficultatis est: & omnem magnitudinem recipit. ¶ Quietum genus disputationes philosophicas in quibus non est opus assurgere: aut mouere iudices: auditoresq; ad affectum. Sensus est hactenus nemo ex gręcis inuentus est: qui se in causis forensibus exercuerit: & etiam scripserit i quie- to genere dicendi: quo philosophi vtuntur. ¶ Nisi forte occurrit obiectioni: & dicit forte non omnino. quippe orator fuit parum vehemens. vt non plane videtur id adeptus: quod orator in causis forensibus prestare debet. ¶ In hoc numero. eorum qui secuti sunt illud genus forense: & hoc quietum genus dicendi. Demetrius phale-

Deme-
trius pha-
lereus

reus cognominatus est a phalereo portu: siue a phalerea tribu. Phanostati filius fuit. & Theophrasti peripa- tetici auditor. a Cassandro Macedonum principe qui erga athenienses benignam exercuit mentem. Athenis prefectus impositus est: cum esset ciuis (qui auctore Strabo) non modo popularem non destruxit potentiam: sed etiam melius rectiusq; restituit Verum tantum inuidia valuit: & in paucos odium & inimicitia: vt post Cassan- dri obitum in egyptum fugere coactus sit: & eius inimici statuas plures trecentis disiectas conflauere. quodq; indignus est: quasdam in loca sordida: & cloacas coniecere. In hoc fuit stilus philosophicus oratorio permi- xtus robore: dicebatq; tantum in republica valere eloquentiam q̄tum i bello ferrum huius tempore (auctore

Demetri-
us aspi-
dis mor-
su perijt

Fabi. libro primo) fictas causas ad imitationem fori apud gręcos dicere institutum est: cum esset Demetrius apud Ptholomeum: multa in illo calamitoso ocio scripsit: non ad vsum aliquem suum (quo erat orbatus) sed ille animi cultus erat illi: quasi humanitatis cibus tandem morsu aspidis perijt. In Bruto dicit demetrius pha- lereus successit adolescens eruditissimus ille quidem horum omnium: sed non tam armis institutus q̄ palestra: itaq; delectabat magis athenienses q̄ inflammabat. Processerat enim in solem & in puluerem. non vt emilita-

Demetri-
ri taberna-
culo.

sed vt Theophrasti doctissimi hominis vmbaculis hic primus inflexit & suauis (sicut fuit) vide- usorator ri maluit. q̄ grauis. ideo dicit in hoc loco ipsum fuisse oratorem parum vehementem. quippe nō erat vehemēs parū ve- vt auditores inflammaret. & moueret ad affectus. ¶ Subtilis. ac tutus in philosophia & dyalectica. ¶ Ora- hemens. tor scilicet in forense genere deliberatiuo & demonstratiuo. ¶ Parum vehemens. qui non inflammabat au- Theo- ditores. sed potius dulci oratione delectabat. Vnde non perfecte genus dicendi forense tractabat. in quo ve- phra- hementia opus est & summa contentione vt auditor moueatur. ¶ Dulcis. suauis in oratione vt appa- dicebat. ret illum esse formatum vocibus Theophrasti. Qui suauissimus in dicendo fuit Theophrastus cum Leucip- turamus pum. Platonem audiuisset ad Aristotelem se cōtulit vir summe prudentie (Vt ait Laetius) studi; singularis

Officiorū proemiū. Fo. III.

atq; eloquentissimus. vt cum prius vocaretur Tirtāmus ad diuinam eloquentiam eum denominauerit Theophrastum de quo idem Cice. scribit alibi. q̄q̄ enim & philosophi quidem ornate locuti sunt. siquidem & Theophrastus a diuinitate loquēdi nomē iuenit Et Strabo dicit Aristotelē oīs discipulos suos fecisse eloquētes Theophrastum vero eloquentissimū. Nos aut vt Cicero vitaret arrogantia. ait se esse securum vtrūq; genus dicendi. forense scilicet & quietum. sed quantū profecerit in vtroq; aliorū iudicio relinquit: sciebat enim se vtrumq; tractasse vberime. ¶ Equidem & Platonem occurrit obiectioni. potuisset enim obijci. nonne alij id prestare valuisse. videlicet vtrumq; genus dicendi aperte tractarent potuisse quidem affirmat Cice. affirmat. sed noluisse. & accipit varia exempla eorum scz qui philosophiam tantū excoluerūt. & eorū qui dicendi artem amplexi sunt cum vtrumq; potuissent: cū decore prestare nā Plato varius multiplex copiosus & tante eloquentie fuit. vt Iouem (si grece loqui voluisset) Platonice locuturum philosophi dicerent. de quo ita Fabius. Quis dubitet & Platonem esse precipuum siue acumine differendi. siue loquendi facultate diuina quadam & homerica. Multum enim supra profam orationem (quam pedestrem greci vocant) surgit vt mihi nō hominis ingenio. sed quodam delphico videatur oraculo dei instinctus. ¶ Grauiissime quantum ad sententias & pondera rerū quas callebat in omni disciplina summus. ¶ Copiosissime. quantum ad vrbaneitatem orationis & sublimitatem illam dicendi quam Plato alijs antecelluit. ¶ Et demosthenē Demosthenes interpretatur robur populi omnis grece oratores superauit. In philosophia platonem audiuit. Hiscum vero rhetorem in arte dicendi. ¶ Tenuisset. voluisset tenere atq; defendere sua eloquentia. sed philosophiam non curauit eloquentie studiosus. ¶ Ornatus & splendide. omne splendidum est ornatum. sed non econtra. Ornatus in oratione a multis haberi potest. splendor vero a paucis. Vnde vt exprimeret Demosthenis summam eloquentiam qui Ciceronem quantus est efficit: illum dicit non modo ornate: sed etiam splendide. quod paucis datum est dicere potuisse. ¶ Eodem modo similiter vt dixi de Platone & Demosthene. Aristoteles totum se ad philosophiam contulit. quis libros rhetoricos ad Alexandrum & ad Theodectem scripserit. de quo Fabius. Quid Aristotelem quem dubito scientia rerum an scriptorum copia an eloquendi suauitate. an inuentionum acumine. an varietate operum clariorem putem Isocrates condiscipulus Aristotelis audiuit enim & ipse Platonem suauissimus orator fuit et in diuerso genere dicendi nitidus & cōptus & palestre q̄ pugne (vt inquit Fab.) magis accommodatus omnis dicendi veneres sectatus est inuentionē facilis: honesti studiosus: in compositione diligens et curiosus vsq; ad reprehensionē: cuius domus cuncte grece: quasi ludus quidam patuit atq; officina dicendi. nam auditoris q̄ iudicis aptior gloriam intra parietes alebat. Cui inuidens Aristote. adolescentes & ipse docere cepit: vt sapientiam cum eloquentia iūgeret dicēs. Turpe est tacere cum Isocrates loquatur. Isocrates primus panegricos scripsit. & quarto nonagesimo etatis anno eum librum composuit qui panathenaeus inscribitur. centū & sex annos vixit. Isocrates filius fuit theodori opificis tibiariū. ¶ Suo studio pprio. & quod quisq; magis amabat. ¶ Cōtempnit alterū. Aristote. contempnit laudem ex arte dicendi: & Isocrates (quis philosophiam didicisset) oratoriam facultatem cum summa laude & estimatione amplexus est et excoluit.

¶ Sed cum statuissem aliquid hoc tempore ad te scribere: & multa post hac ab eo exordiri volui maxime quod & etati tue esset aptissimum: & auctoritati mee grauiissimum. Nam cum multa sint in philosophia & grauiā & vtilia: accurate copioseq; a philosophis disputata: latissime patere videntur ea que de officijs tradita ab illis & precepta sunt Nulla enim vitę pars: neq; publicis: neq; priuatis: neq; forensibus: neq; domesticis in rebus: neq; si tecum agas: quid: neq; si cum altero contrahas vacare officio potest. In eoq; excolendo sita vitę est honestas omnis: & in negligendo turpitudine. Atq; hec quidem questio communis est omnium philosophorum. Quis est enim qui nullis officijs preceptis tradendis philosophum se audeat dicere.

sint disputata: id est discussa & disquisita a philosophis in philosophia: accurate. id est diligenter cum summa cura & copiose. id est abundanter & prolixè tamen supple ea que tradita & precepta sunt ab illis de officijs. id est de proprijs & debitis operationibus ob quas quisq; factus videtur: vident patere latissime. id est plurimū vident de eis scripsisse. Enī p̄ quia nulla pars vitę sup. decētis pōt vacare. i. vacua esse & carere officio. i. debito mūere suo: neq; i publicis rebus (q̄s q̄ gerūt vulgo officarij dicunt) neq; i rebus priuatis (quas quisq; pro se gerit

¶ Sed cum statuissem. Hic aperit sub- Ascēsus: iectum huius operis. i. materiam circa quam tota intentio versabitur: hoc est declarat de quo scripturus est: quia de officio: quo nulla pars vitę siquidem reeta est: vacare potest. ¶ Ordo est. Sed o fili cum id sup. ita sit q̄ statuissem aliquid scribere ad te hoc est id presenti tempore: & multa post hac. i. post hoc tempus su. statuissem scribere ad te: tamen sup. ego volui exordiri. i. incipere maxime. i. potissimum ab eo sup. opere quod esset: & i. simul aptissimū. i. cōuenientissimum tue etati: quia iuuenis es & ita officij iperitior. & i. simul grauiissimum. i. grauitatem maximam cōferens mee auctoritati: qui & pater tuus sum & dignitate multa peditus. Nam cum multa & grauiā quo ad sententiam. pondus et. vtilia quo ad cognitionem & executionem eorum

Respon-
dettacito
argumē-
to.

De plato-
nis elo-
quentia

Demo-
sthenes
i. robur
populi
Ornatus
splendi-
dus.

De Aris-
tote.

M. TULLII CICERONIS.

neq; in rebus forensibus (qui aguntur in foro) neq; in rebus domesticis (quas quisq; domi sue perficit) neq; si tu quicūq; eo agas tecum. i. vitam solitariam teneas vel tecum nullo arbitrio quid agendū sit disquiras: neq; si cōtrahas. i. cōtractū & commercium facias cū altero: q; p & ois honestas vite est sita. i. constituta & locata: in eo scilicet officio: excolendo. i. dū excolitur. hoc est in eo culte & ornate exercendo: & ois turpitudine vite est sita in eo scilicet officio negligendo. Atq; pro & quidem id est certe hec questio. id est inquisitio de officio est communis oīm philosophorū id est omnes philosophi disquirunt de suo cuiusq; officio. Enim pro qua. quis est qui audeat dicere se philosophum nullis preceptis officij tradendis. i. nō tradendo vlla precepta de officio quasi dicat nūlus Aduerte grammaticē q; Tullius libenter pro gerundio cū prepositione aut absolute posito quantū ad regimen passiuum: vitur gerundiū nominibus etiam absolute positus. vt vbi vulgares dicerent tu efficies legendo nostrā orationē latinā pleniorē. dixit supra Cicero legendis nostris. & vbi dicerent quis ē qui audeat se dicere philosophū nulla precepta officij tradēdo. dicit hic. nullis officij preceptis tradendis.

Marfus ¶ Sed cū statuisse. Facit auditorē attentū dī. se id nunc describere voluisse quod esset cōueniens adolēscētie filij & sue auctoritati qui iam peruenerat ad senectutē longa rerū experiētia edoctus quē decebat instituire adolēscē

Adolēscens offici- tes officijs. que patent latius quā nulla etas proprijs officijs vacare debeat: & affert rationē q̄re id fecerit: quoniam istam hec precepta de officijs aptissima erāt etati Ciceronis adolēscētis: qui ad felicitatē humanā & suam perfectionem a patre debebat institui clarissimo viro & in oī disciplinarum genere perito: vt vtriusq; decorum seruare

adolēscat. ¶ Nam ab adolēscētia (vt inquit Plato institui hominem oportet vt officiosus adolēscat & his gaudeat quibus gaudendum est: & doleat quibus dolendum. Formatur enim disciplinis tenera etas: vt cera manū artificis & multum refert a teneris cōsuēscere: ideo scribit Horatius. Quo semel est imbuta recens seruabit odorē Testa diu. Vnde tenera etas a libidinibus arcenda est: alijsq; sceleribus: quoniā cum etate adolēscunt: & ingenij aciem perdūt qua iactura nulla potest esse maior. Difficile est enim vitia recidere que nobiscum creuerunt.

¶ Statuisse: constituisse animo & decreuisse. ¶ Et multa post hoc tempus scribere. i. post hac significat post hoc tempus. Ante hac: ante hoc tempus. Scripturus igitur Cice. multa ad filium voluit a medijs officijs in

Post hac cipere quibus tenera etas debebat institui. ¶ Volui exordiri. incipere & auspicari: inde exordia. Exordiri est in

Ante hac cipere res maiores Vnde syllius poema suum ita auspicatur. Ordior arma. ¶ Etati tue. adolēscētie que me-

Exordiri dijs officijs (cum ad perfectum natura non sit) formari debet. ¶ Ita enim media officia que dicuntur omnibus cū

Exordia munia sunt & cōmunia appellantur: & cuiq; etati sua tribuuntur. ¶ Aptissimum. dicens & cōueniens. nā adolēscens his officijs ad habitum virtutis instituendus est: cum in ipso non possit esse virtus quia vacat prudentia q̄ magna rerum experientia comparatur. sed est indoles & quoddā virtutis signum: & sic i pueris non potest esse vitium: quia non agunt cū consultatione & deliberatione: sed est in ipsis quedam probitas aut improbitas. Vn

Indoles. describit Aristot. i. ethicorū. Iuuenē nō esse idoneū auditorem philosophiē. Iuuenē scilicet etate & moribus qp-

In pueris pe senes libidinosi & prauī: iuuenes sunt: & non plus in se pensi habent q̄ iuuenes etate: qui seruire quodam sū-

est probi- guinis incitati & (quo illa etas vel maxime ducitur) appetunt voluptates & non continentur ratione que affe-

tas aut i- ctibus vincitur: debemus audire precepta ad beneuiendum: & ita viuere vt precipitur: quod iuuenis spernit: cū

probitas per etatem philosophia velit vt polliceatur expendere non possit atq; displicere. Precepta igitur de officijs Ciceroni adolēscēti aptissima erāt: vt scz bonus fieret. Vn fortunati dicuntur adolēscētes apti ad rerum cognitionem quibus seipsi perficiunt habet hoc optimum in se generosus amicus (inquit Seneca) q; cōcitur ad ho-

Fortuna nestia. ¶ Auctoritati meę grauissimum dignissimū & cōueniens grauitati meę. Nam decebat Ciceronem gra-

ti adole- uem & summe auctoritatis in repu. virum de officijs ad filium scribere: qui rationi paterne parere debet: quod

scētes Cicero sufficienter prestare poterat vsu rerum edoctus. ¶ Auctoritati dignitati maxime cum scribat ad filium: qui est tanq̄ appetitus obtemperans rationi. Vnde pueri dantur pedagogi vt illis pareant tanq̄ recte rationi: quā pueri nondum habere possunt. ¶ Nam cum multa sint. probatio est propositionis. ¶ Grauiā. q̄tum ad se

Pedago- tentias & pondera rerum: circa quas philosophia versatur. ¶ Vtilia cognitioni. i. & vite humane ad beate vi-

gicur pue uendum. ¶ Disputata. subtiliter inuestigata & mandata lris. ¶ Latissime parere. extendere sese ad omnes et

ris denē ad omnia: & hoc probat: quoniā nulla est vite pars que officio vacare debeat: cetera que in philosophia scribūtur: non se ad omnes etates extendūt aut cōueniūt: vt de rebus naturalibus & diuinis: de anima eiusq; immortalitate: officia aut vnicuiq; etati accommodata sunt: & sic latius patent. Late intelligimus ad multos: latissime ad omnes. ¶ De officijs studiosis actionibus: media officia intelligit siue communia que a stoicis neq; in bonis

Longissime Late.

neq; in malis ponebantur: sed esse talia dicebant: vt de illis certa ratio reddi posset quare facta sint quod autē rōne actum esset id officium appellabant. ¶ Tradita. mandata litteris: vt posteris prodesse. ¶ Precepta. ad regulam preceptionis redacta. i. precipiendo tradita pro docendo. ¶ Nulla enim vite pars cōfirmatio superioris probationis. ¶ Nulla pars. nulla actio vite humane. ¶ Neq; publicis cum versamur in negocijs reipu. & sic minuit gubernationem ciuilem. ¶ Nulla inquit est pars vite quare debeat vacare officio: aut cum versamur in negocijs reipu. aut priuatis: aut causis forensibus. i. extra domum: aut in rebus domesticis. i. in cura rei familia-

Nlla vite ri tuende: & sic tetigit tres partes morales philosophiē: in quibus homines versari debent cū officio. Politica que est circa gubernationem ciuilem. Economica que ad rem familiarem tuendam: & gubernationem familie: ac Ethicā que versatur circa gubernationem cuiusq; hominis singulatim. Nam prius debet quis ethicam noscere. i. seipm moribus excolere: & virtutes morum adipisci: & se perficere. Inde gubernare familiā: postea rempublicā gerere. ¶ Priuatis. cum non sumus in magistratu: s; priuati: & quicquid agimus ab officio seiungit

pars ab officio vacare potest.

non debet. de his omnibus præcepta tradit Cice. Si tecum agas quid: nam quisq; bene institutus ipsa turpitudine offenditur: & natus latebras eam aspernatur cum propter se fugienda sit: ergo si soli sumus & aliquid agimus non debemus officio vacare. Ideo dicit Cato apud Ciceronem in libro de finibus. Quis animo equo videt eum quem impure: & flagitiose putet vivere? Quis non odit sordidos: vanos leues: subtiles. Quid autem dici poterat si turpitudinem non ipsam per se fugiendam statueremus: quominus homines tenebras & solitudinem nacti: nullo dedecore se abstineant: nisi eos per se turpitudine ipsa deterreat. ¶ Si cum altero contrahas. si facias cum alijs contractus: vendendo: emendo: & si vtaris aliorum commertio. de his contractibus loco suo dicitur. ¶ Vacare officio: id est nō potest esse sine officio. Vaco interdum significat vacuum esse: vnde dicimus Vaco officio: id est sum sine officio: & sic iungitur cum ablatiuo: accipitur etiam in aliam significationem cū iungitur cum datiuo: vt Vaco litteris: id est do operam & incumbo litteris. In eoq; excolendo. dum excolitur. nam operatione studiosa: id est officio consistit honestas: id est ipsa virtus. ¶ Sita. posita. nam cum officium dimittimus: honestatem retinere non possumus: sed labimur ad vitia: quibus nihil potest esse inhonestius & turpius. ¶ Non negligendo. dum negligetur. nam in praua actione quæ est contra officium consistit ipsa turpitudine: id est vitium quo nihil potest esse turpius: & hæc necessario subsequuntur. nam si in officio consistit honestas: necesse est vt neglecto officio negligatur honestas: id est virtus: & curratur in vitium quod virtuti contrarium est. Vnde vult Aristote. hominem esse foelicem: idum virtutem exercet. cum autem dormit quis habeat virtutis habitum: non vult esse foelicem. dicitq; parum tunc ab illis differre. Ideo dicit postea Cice. cum de prudentia loquitur. omnem laudem virtutis consistere in actione. Igitur officium nunq; est negligendum. In vltimo de finibus sic scribit. Somnum deniq; nobis nisi requiem corporibus: & medicinam quandam laboris afferret contra naturam putarem datum aufert enim sensus: actionemq; tollit omnem. ¶ Atq; hæc questio: id est inquisitio inquirere officia: & de his dare præcepta: in quibus consistit honestas: est commune omnibus philosophis. nā qui nulla officiorum præcepta tradiderunt: non sunt appellandi philosophi. In academicis dicit. Philosophiam noster auctor in suis officijs studium sapientiæ vocat (quis falsum id esse Lactantius prober) & in Tusculanis: virtutis indagatricem atq; viciorum expultricem: quæ a barbaris ad græcos fluxisse dicitur. Querendi initium ratio attulit: quæ præfert virtutem: cum esset ipsa ratio confirmata querendo. questio autem est appetitio cognitionis: questionisq; finis inuentio. Nullis tradendis præceptis. nulla tradendo præcepta de officijs: id est de actionibus quæ ad virtutem ducunt. dicit Ciceo questionem de officijs ad omnes philosophos pertinere: sed quia sunt nonnulli philosophorum sectæ: quæ cum malum finem proponant de officio: quod semper ad bonum finem tendit præcipere non possunt omnia enim media (quibus ad malum finem propositum itur) mala sunt: ideo dicit. ¶ Sed sunt nonnullæ disciplinæ. confutat opiniones quorundam philosophantium de summo bono: vt constituat illud extremum: ad quod omnia referantur. de quo in principio dictum est. & imitatur Aristotelem: qui in primo æthices summum bonum constituit: confutatis quorundam opinionibus: & hæc pars ad dogma pertinet: vt dictum est. Refellit eos. Cicero qui summum bonum in aliqua re ponebant: quæ honestate vacaret: & nihil haberet cum virtute coniunctum. Aristippus Cyrenaicus: qui cyrenaicam philosophiam instituit: & Aretha eius filia: quæ illi in schola successit: in voluptate: quæ maxime sensum moueret: summū bonum posuit. post eum Epicurus. Quamq; de ipso alij aliter sentiunt: & plures habet assertores. Iudicabat enim Epicurus illum esse beatum: qui haberet virtutem: sed ipsam virtutem nō satis esse ad beatam vitam: quia beatam efficiat voluptas. Ponebat Epicurus summum bonum in omnium dolorum priuatione: quam stabilem voluptatem appellabat. aliam vero (qua sensus hiant) voluptatem mouentem. In secundo de finibus sic ait. Cum epicuro autem hoc plus negocij est: q; e duplici genere voluptatis coniunctus est. & alibi. Qui igitur conuenit ab alia voluptate dicere naturam proficisci. In alia summum bonum ponere. Calippo & Diomachus honestati voluptatem adiunxerunt. Diodorus carere omni molestia cum honestate summum bonum putauit Hieronymus indolentiam posuit. ambo peripathetici fuerunt. Carneades Cyrenaicus Academicorum optimus. vt stoicus se se opposeret: in quos (positiones obnixę defendentes) ingenium ipsius exarserat: in primis nature vltimum finem locauit: quem virtuti adiunctum magnam auctoritatem habiturum dicebat. Stoici summum bonum putauere consentire naturæ: quod esse volebant e virtute: id est honestate viuere: quod sic interpretabantur viuere cum intelligentia earum rerum: quæ natura euenirent: eligente ea quæ essent secundum naturam: reiicientq; contraria. Honestum quod ducatur a conciliatione naturæ: Zeno Cyreus statuit finem esse bonorum: qui princeps stoicorum fuit nam correxit (vt dictum est) disciplinam veterum academicorum & peripateticorum: zeno primus in libro de natura hominis dixit: finem esse secundum naturam viuere: id autem est secundum virtutem: ad eam quippe natura nos ducit. Similiter & Cleanthes in libro de voluptate: & Possidonius & Hecato in libris de finibus. Pyrrho elienis Plistarchi filius preter virtutem nihil appetendum reliquit. negabat enim quicq; aut turpe esse aut honestum iustum ve: vel iniustum: eademq; ratione in omnibus quicq; verum esse: sed lege atq; consuetudine cuncta homines facere: nec vnum esse agendum potius q; aliud consequens ad hæc illi vita fuit: nihil enim declinās omnia sustinebat. Aristocous zenonis auditor idem fere tenuit: omnia quippe apud illos in differentia erant: vt inter optime valere: & grauissime egrotare nihil interesset: qui reiecti fuerunt naturam omnino relinquentes. Nam pyrrho nihil appetendum relinquit. Aristot. autem quodcumq; occurreret. Quod cum tenerent virtutem e medio tollebant. Dum enim vna virtute sic omnia esse voluerunt: vt eam rerum selectione spoliarent (cum proprium prudentiæ sit habere electum bonorū & malorum) virtutem ipsam cuius nomen vsurpabant sustulerūt. nam prudentia non habebat quod ageret: aut vbi pedem poneret. ¶ Ablatis oibus officijs. officia vero tollebant omni delectu & discrimine remoto. qui eni poterāt esse apud illos officia. oibus rebus ita exequatis vt inter ipsas nulla esset dīa: nec dicerent vnum esse agendum pe-

Politica.
Economi-
mica.
Æthica.
Turpitu-
do per se
fugienda
Vaco.

Consequen-
tia.

Somnus
auferte se
sus & acti-
ones.
Questio
quid sit.
Questio-
nis.
Opiniones
refellēde
de sōmo
bono.

Stabilis.
voluptas

Carnea-
des.
Stoici.
Cleantes.
Possido-
nius.
Hecato.
Pyrrho
mirabilis
philoso-
phus.

M. tulli Ciceronis.

Herillus rotius q̄ aliud. In secundo de finibus loquens de varijs philosophorum opinionibus: & primis naturæ sic ait, calcedo- Quæ cum Aristoni & Pyrrhoni visa sint pro nihilo: vt inter optime valere & grauissime egrotare nihil prorsus
pius. dicerent interesse recte iampridem contra eos desitum est disputari. Herillus calcedonius discipulus zenonis
hic profecto quoddam bonum vidit sed optimum: nec in quo vita gubernari posset: naturā & corpus omnium
reliquit. animum dumtaxat amplexus q̄ cum sentiret & teneret: omnē consilij capiendi causam inuentionem:
q̄ officij sustulit. Ergo hi tres de officio disputare non possunt (quod apud ipsos nullum est) cum nullam fa-
ciant differentiam in rebus: quarum aliæ sunt secundum naturam: aliæ contra & omnia officia proficiuntur
a natura: & illi coniuncta sint: cum homines duce natura summum bonum appetant: quod officijs compara-
tur. Officia coniuncta natura firma & stabilia tradi non possunt: nisi ab his qui optimum finem proposuerunt:
cum ab ipsa natura quosdam igniculos & virtutum simulachra habemus. Sunt enim prima elementa naturæ:
quibus auctis virtutis quasi carmen efficitur. Ergo cum ita nati factiq̄ sumus ad extremum naturæ properan-
dum est. Id autem consequemur si optimo fine propositio delectabimur officijs quibus bonorum omnium ex-
tremum paratur: ad quod natura ipsa nos creauit aliter posito fine qui vacet honestate. omnia officia peruer-
tentur. **Nam** qui in diuitijs summum bonum ponit: tollit amicitiam: liberalitatem: & ipsam deniq̄ iustitiam:
is non est quæ communi vtilitati consulit. **Qui** in voluptate tollit temperantiā: qui in indolentia tollit fortitudinem: qua-
foelicitas rum virium ab ipsa natura: vt dictum est: principia & quasdam scintillas habemus. Aristote. dicit summum bo-
nec in vo num proprium quid taleq̄ esse diuini nominis: vt auferre facile nequeat ea vero quæ pecunijs incumbit violen-
luptate tia quædam est vita: ipsaq̄ diuitiæ non sunt id quod querimus bonum vtilis enim sunt: & ob aliud queri solent.
diuitis in Diuitiæ igitur instrumentum virtutis esse debent: quo vtitur ad honestas actiones in quibus actiuus consistit fi-
strumen- nis: ergo qui talem vtilitatem ab honesto segregat: honestatem retinere non potest: & deprauat officij. quod
tavitutū est actio secundum virtutem.

Afcēsus. Sed sunt nonnullæ disciplinæ quæ pro-
positis malorum & bonorum &c. In hac
parte refutat opinioes eorum: qui licet de
officio locuti sint non recte tamen sense-
runt: ponentes scilicet summum bonū ad
quod officium ducit in re aliqua quæ hone-
state careret: in eis aut refellendis concilia
operi suo gratiam: & ita ex aliorū per-
sonis captat beniuolentiam. **Q**uod est.
Sed nonnullæ: id est quedam discipline: id
est p̄ceptiones discipulis traditæ sunt: quæ
propositis. i. constitutis finibus bonorum
& malorū: hoc est q̄ proponētes & consti-
tuētes fines. i. summa bonorū & malorū:
quia. i. id non recte faciūt: peruertunt oē
officiū. Nā qui instituit sic summū bonū: vt
nihil habeat cōiunctū cū virtute. i. vt possit
existimari sine virtute (vt qui ponit i vo-
luptate aut indolētia. i. priuatione ois do-
loris quæ sine virtute esse potest) & qui me-
titur. i. cōmensurat: id videlicet summū bo-
num suis cōmodis. i. cōmoditatibus. hoc
est qui iudicat illud summū bonū: quod si-
bi videt vtilissimū: & nō metit id honesta-
te. i. iuxta mensurā honestatis. i. huiusmo-
di si ipse consentiat sibi. i. si velit suam sen-
tentiam in ea resequi: vt solū cōmodum
suū sectetur. & si non vincatur interdū bo-
nitate naturæ: quæ videlicet dedit nobis vir-
tutū semina: & q̄ nos ad humanitatē com-
pellit: docetq̄ interdum amicitie: nec sem-
per vtilitati proprie cōcedendum esse: sit
id est contingit tunc vt ipse neq̄ possit co-
lere: id est exercere decenter amicitiam:
nec iustitiam: nec liberalitatem. Vero pro
consequēs indolentiam esse summum bonum: certe nullo modo potest esse fortis quia fortis cum virtute & ho-
nestate terribilia cum dolore aggreditur & statuens voluptatem esse summum bonum: certe nullo modo po-
test esse temperans: id est habere virtutem temperantiæ: quæ a turpi voluptate abstinere iubet. Quæ: id est
cuiusmodi dicta mea q̄q̄ sint ita: id est talia in promptu: id est apertissima: ita vt res non ageat disputatione
id est ampliori discussione: tamē sunt disputata a nobis alio loco: vt in libris de finibus bonorum & malorum.

**Sed sunt nonnullæ disciplinæ quæ propositis malorum, bo-
norum finibus officium omne peruertunt. Nam qui summum bo-
num sic instituit: vt nihil habeat cum virtute cōiunctum: idq̄ vis cō-
modis non honestate metitur: hic (si sibi ipse consentiat: & non in-
terdum naturæ bonitate vincatur) sit vt neq̄ amicitiam colere pos-
sit: nec iustitiam: nec liberalitatem. Fortis vero dolorem summum
malum iudicans. aut temperans voluptatem summum bonum sta-
tuens: esse certe nullo modo potest. Quæ q̄q̄ ita sint in promptu:
vt res disputatione non ageat: sunt tamen a nobis alio loco discu-
tata. Hæ discipline igitur si sibi consentaneæ esse velint: de officio
nihil queant dicere neq̄ vlla officij præcepta: firma: stabilia: constā-
ta natura tradi possunt: nisi aut ab his qui solam: aut ab his qui
maxime honestatem propter se dicant expetendam. Itaq̄ pro-
pria est ea præceptio stoicorum: academicorum: & peripateticorū:
quoniam Aristonis: Pyrrhonis: & Herillii iampridem explosa sen-
tentia est: qui tamen haberent ius suum disputandi de officio: si re-
rum aliquem delectum reliquissent: vt ad officij inuentionem adi-
tus esset. Sequimur igitur hoc quidem tempore: & in hac questione
potissimum stoicos: non vt interpretes: sed vt solemus e fontibus
eorum: quantum iudicio arbitrio q̄ nostro quoq̄ modo videbitur
hauriemus.**

sed iudicans: id est qui iudicat dolorem esse summum malum: & per
consequēs indolentiam esse summum bonum: certe nullo modo potest esse fortis quia fortis cum virtute & ho-
nestate terribilia cum dolore aggreditur & statuens voluptatem esse summum bonum: certe nullo modo po-
test esse temperans: id est habere virtutem temperantiæ: quæ a turpi voluptate abstinere iubet. Quæ: id est
cuiusmodi dicta mea q̄q̄ sint ita: id est talia in promptu: id est apertissima: ita vt res non ageat disputatione
id est ampliori discussione: tamē sunt disputata a nobis alio loco: vt in libris de finibus bonorum & malorum.

Seneca
Nulli nos vicio
matrua conuictas illa
liberos ac nitidos nos
gemit
Hic Greco Concludit
diuini qui possunt de
officio disputare

Igitur cum ita / scilicet sit q sine honestate officiū seruare non possit: hęc disciplinę quę in sola commoditate: in-
dolentia aut voluptate summum bonum constituunt si velint esse consentaneę sibi: id est conformiter de om-
nibus præcipere: nihil id est non aliquid non queant dicere aliquid supple decenter de officio. Neq; vlla præ-
cepta officiij firma stabilia & coniuncta natura: id est conformia ad naturam possunt tradi de officio: nisi aut
ab his supple philosophis qui dicant solum honestatem esse appetendam propter se: cuiusmodi sunt stoicorū
quidam. aut ab his qui dicant honestatem esse maxime appetendam propter se: cuiusmodi sunt peripathetici.
Non opus est hic addere virtutem: vt sit, aut solam virtutem &c. Itaq; id est & ideo ea pceptio: id est ratio præ-
cipiendi de officio videlicet est propria stoicorum academicorum & peripatheticorum: quoniam sententia: id
est iudiciū & opinio aristonis: pyrrhonis: & herili illorum / scilicet philosophorum qui summum bonum non
sine virtute esse senserunt: est iam pridem: id est iam a plusculis temporibus: explosa: id est explodingo in scho-
lis damnata. (Explodere enim est concussis manibus loqui volentem impedire: & ita eum vt indignum ejice-
re: sicut econtrario applaudere est etiam manibus assentiri. componitur autem ab extra & plaudo: mutando
au in o) Qui philosophi: tantum licet eorum sententia explosa sit: haberent suum: id est debitum & proprium
ius disputandi de officio: si reliquissent in scriptis suis aliquę delectum: id est aliquod boni & honesti discrimen:
& specialiter de ipso cum quadam electione locuti fuissent: ita vt aditus: id est aggressus esset ad inuentionem
officij: qui in eorum scriptis nullus est: eo q confuse loquuntur. Igitur quia illi reiecti sunt: & alij non reijciendi
minus recte disputant de officio: nos sequimur quidem: id est certe: hoc est licet non semper: tamen hoc tempo-
re & in hac questione potissimum stoicos non: vt id est tanq simus supple stoicorum interpretes: id est corū scri-
pta nihil mutando addendo aut subtrahendo e græco in latinum vertentes: sed nos hauriemus: id est extrahe-
mus eorum / scilicet stoicorum fontibus: vt solemus iudicio & arbitrio nostro: id est iuxta iudiciū & arbitrium
nostrum: tantum supple quantum videbitur supple commodum: q pro & eo supple modo: quo videbitur sup-
ple commodum. Aduerte autem grammaticę: quotiens per metaphoram: id est translationem loqueris: per-
seuerabis in eo: sicut hic Cicero: quia inuenta & excogitata stoicorum fontes vocat: subiūgit hauriemus: quod
ad aquas spectat: non excerpemus quod ad fructus spectaret. Scies item quoq; duas esse dictiones: non enim
est compositio hic: sed appositio: quia idem est quod & quo leges quoquo vt pleriq;
Nullę disciplinę: id est sectę philosophorum habentes propriam disciplinam & dogma disciplina etiam est
bonus viuendi modus in republica. vnde queritur alibi. Cicero se incidisse in perturbationem veteris discipli-
næ: inde discipuli dicuntur imitatores. Sic apud Iuvenalem in tabullam sille si dicant discipuli tres: id est qui se
quebantur. Syllam in proscribendis ciuibus. Peruertunt. deprauent: & non seruēt officiorum ordinem: cum
finem male constituerint. Nam qui probat quare omne officium peruertitur: & confutat primum illorum
opiniones qui in diuitijs summum bonum statuunt: quoniam diuitiæ appetuntur non propter se: sed ob aliud
vt scilicet familiam tueamur amicos propinquos affines: aut summum bonum propter se ipsum expetitur: &
diuitię quidem sunt quedam bona: sed non semper: & qui diuitijs incumbit ipsaq; amplectitur: non potest esse
liberalis aut iustus aut amicus. Sic hoc pacto constituit finem bonorum. Cum virtute nulla est coniunctio
virtutis cum diuitijs & voluptate: immo eas spernit. Idq; summum bonum. Metitur mensura adequat sta-
tuitq; esse in diuitijs. Commodis. vtilitatibus voluptate exclusa omnino virtute. Si sibi consentiat: id est
velit esse sibi consentaneus nec discrepare a seipso & vitę propositio non coler illas virtutes quę in bonitate cō-
sistunt: & alijs profunt: vt est iustitia & liberalitas: qui diuitias summum bonum statuit (vt sibi sit cōsentaneus)
nihil dabit cuiq;. Naturę bonitate quę dedit nobis virtutum semina & inchoauit: vultq; nos recta pergere
ad ipsam virtutem: id est ad finem humanum consequendum. Neq; amicitiam quia omnia amicorum debent
esse communia. & qui statuit finem in diuitijs non erit amicus: quia vult omnia pro se & putat se esse isœlicem.
si de suo aliquid minatur. Neq; iustitiam quoniam iustitia tueri debet societatem coniunctionis humanę: cui
sunt annexę: liberalitas benignitas comitas. Neq; liberalitatem quę versatur circa erogandas pecunias & nun-
q potest esse diues cum pauca sibi relinquat. Fortis vero refellit illos qui ponebant suum bonum in in-
dolentia. nam tolleat ut fortitudo quę pro decoro seruando patitur dolores & mortem. Iudicans: id est is
qui iudicat dolorem esse summum malum: & non dolere summum bonum. Aut temperans. refellit illos qui
voluptatem statuebant finem esse bonorum quippe tolleretur temperantia quę spernit voluptates. Ille igitur
non potest esse fortis: qui putat summum malum esse dolorem: nec temperans esse potest is qui putat volupta-
tem esse extremum bonum. Quę supradicta. non posse illum esse temperantem qui ita arbitratur. In prom-
ptu. manifesta & nota omnibus: vt nō sit opus de hac re subtiliter inquirere & disputare: tamen inqt sunt dispu-
tata a nobis & litteris mandata. In academicis ait. A mea quę in promptu erant dicta sunt a Luculo autem re-
conditor a desiderio. Alio loco: id est quinq; libris de finibus bonorum & malorum. In primo torquatus &
Triarius sectatores Epicuri: partes illius tuentur qui (vt dictum est) in voluptate summum bonum posuit. In se-
cundo. refellitur Epicuri ratio. In tertio introducit cathonem sedētem in bibliotheca Luculli quę erat in tuscu-
lano circumdatum libris stoicorum: & secum disputantem de finibus bonorum & malorum secundum senten-
tias & opiniones stoicorum: quos Cato perfectus stoicus imitabatur. & illorum opiniones tenebat. In quarto
refellit Cicero rationes Catonis Appellatq; illius argumentum plumbeum pugionem. In quinto & vltimo in-
troducitur Pisonem peripateticum cum Pompeio attico. L. Ciceronem (qui erat ciceronis patrueis) cum quinto
fratre disputantem in Academia quę erat prope athenas de summo bono constituto a veteribus Academicis
& peripateticis. Hęc disciplinę igitur (inquit Cicero) cum planum iam sit non posse disputari de officijs ab
his qui malum finem proponunt quod pertinet ad maliciam & stultitiam. tales (inq) nō possunt de officijs dis-
putare: quoniā officia semper ad honestū statum tendunt. sequitur illos nō posse dicere aliquid de officio qui sta-

Explodere
applaudere

Meta-
phoræ
lex.

Marfus.
Discipli-
na.
Discipuli
Cur diui-
tię appe-
tuntur.

Amicitia.

Iustitia

Tempe-
rantia.

Cōtenta
librorum
de fini-
bus.

Argumē-
ta Cato-
nis plum-
beus pu-
gio.

M. tullii Ciceronis.

Confecta- tuunt finem bonorum: aut in voluptate: aut in idolentia: aut diuitijs: aut in aliqua alia re quę vacet honestate.
neus. ¶ **Discipline** sectę philosophorum. ¶ **Consentaneę** sibi: id est si velint ea dicere: quę proprio decreto non repugnent. Is dicitur esse sibi consentaneus: in quo nihil est repugnans. Qui finem bonorum voluptatem statuit temperantiam laudare non potest: si sibi vult esse consentaneus: cum illa voluptati sit inimica. Itaq; videndum est non solum quid quisq; dicat: sed etiam quid illi licere consentaneum sit: id est cōueniens ratione finis cui cōsentire debet quicquid agimus ne inepti videamur & imprudentes. ¶ **Neq; vlla.** probat quare non possunt de officio dicere. ¶ **Firma.** quantum ad animum qui debet esse in proposito firmus: & in vera opinione de summo bono perseverare. ¶ **Stabilia.** quantum ad exercitationem. optimum quippe finem prudenter constituere debemus: inde constanter agere & exercere officia omniaq; media quibus ad constitutum finem recte itur. hoc non poterat prestare Epicurus inconstans in opinionibus & factis. Nam quīs bene viueret: laudabat tamen voluptatem. Vnde cum esset instabilis non poterat dare pręcepta de officijs stabilia: nec illi qui nullam in rebus faciunt differentiam: nec vnum agendum dicunt potius q̄ aliud: nec ille qui ponit summum bonum in sola scientia: quoniam actiones corporis non curat & naturam. Relinquitur ergo confutatis & reiectis falsis opinionibus Academicos/Peripateticos & stoicos (qui summum bonum in virtute ponebant & firmi stabilesq; erant in eorum opinionibus & sententijs tenentes obnixę summum dogma cui addicti erant) posse dare pręcepta de officijs firma: & stabilia. In primo de finibus sic ait. Nec satis est iudicare quid faciendum non faciendum ve sit: sed instare etiam oportet in eo quando sit iudicatum. Vnde Aristo. in ethicis perfecte actionis habet ponit conditiones. si agens ex habitu agat: si eligat sic agere: & firmo ac immutabili proposito agat. ¶ **Coniuncta nature.** quę dedit nobis: principia virtutis vt nos ipsi postea bonis artibus perficeremus. vnde officia debent sequi naturam: quę vult nos recta ad virtutem pergere in qua illud extremum consistit. Aliter nulla esset differentia inter naturam hominis & ceterorum animalium q̄ q̄ sit absurdum quisq; a natura bene institutus iudicare potest. Nam ea ratione qua generamus nobis similes in specie, habemus naturam communem cum reliquis animalibus & etiam plantis: ea ratione qua sensus exteriores habemus. communis est natura nobis cum ceteris beluis quę sensus habent tactum: gustum: visum odoratum: & auditum. Sed ea ratione qua homines sumus rationem habentes a natura datam (qua nihil est in nobis diuinius) distans a bestijs: ergo cum natura dederit rationem dedit nobis principium ad omnes virtutes consequendas. ¶ **Vnde omnia officia debent esse coniuncta nature:** vt illa duce properemus cum ratione (& recta quidem ratione) ad finem nostrū: ne asper nare illius munus & benignitatem videamur. quod illi faciunt qui secundum bruta viuunt animalia: quo in homine habenti ratione: id est intellectum nil potest esse turpius. Actiones illorum qui malum finem constituunt non possunt nature coniungi quę ab omni turpitudine abhorret & per se nil nisi honestum & hominis pręstantia dignum amat: sed corrupti mores deprauant naturam. Nec curant honestatem vt natura iubet. Vnde fit vt pręcepta de officijs (quę nature communi parenti conueniant & coniuncta sint) tradere non possint cum ipsi ad id nitantur & omnibus medijs contendant: a quo natura vel maxime abhorret. nihil enim est magis nature cōiunctum q̄ virtus: nihilq; ab ipsa alienius q̄ vitium. Vnde sequitur ab his solum dari pręcepta de officijs posse qui in virtute summum bonum ponunt & ad illud properant officijs quę a natura non discrepant. **Virtus** (inquit Seneca) secundum naturam est. Cui vitia inimica & infesta sunt. Virtus certe oritur in nobis ex electione earum rerum quę sunt secundum naturam & ad conseruationem illius tendunt. Omnis ars naturam ipsam adiuvat. Philosophia vero est ars vitę & nature opitulatur quę hominem inchoauit. ¶ **Nisi ab his:** qui solam: id est a Stoicis qui in bonis nihil ponebant pręter virtutem: nam bona corporis & fortune (vt dictum est) non adiungebant ad finem bonorum: sed aliqua estimatione digna censebant & virtutem satis esse ad bene beateq; viuendum. ¶ **Solam.** quoniam Stoici nihil expetendum dicebant pręter solam virtutem: & dicebant honestum solum esse bonum: vt ait Herato in primo de finibus: & Crisippus in libris de honesto. **(Aut ab his maxime: id est peripateticis & academicis qui dicebant virtutem maxime expetendam esse: & ante alia omnia sed post virtutem (cui datur primus locus) bona corporis: vt homo non sit deformis: ac bona fortune vt si diues si vult esse plane foelix.)** Diuitias enim dicunt esse instrumenta quędam ad actiones honestas non enim potest exercere liberalitatem ille qui est pauper & inops Aristotelis sententia: is qui est omnino deformis non est aptus ad foelicitatem. & ille qui est in maximis calamitatibus: quis habeat omnes virtutes non potest esse foelix: sed bonus. quod Stoici negabant dicentes beatam vitam descensuram in anima tormenta itaq; summum robur virtuti dabant quam videbantur eneruare peripatetici: cum alia quędam iungerent ad finem bonorum quem stoici in sola virtute constituiebant. Rigida est stoicorum opinio: peripateticorum autem humane nature accomodatior est: quę & animum perfectum habere cupit. & etiam corpus quibus duobus homo constat vt in principio disputatum est. ¶ **Maxime.** i. ante omnia dicebant peripatetici virtutem expetendam & pponendam omnibus alijs rebus: sed non posse vitam beatam esse. & beatissimam in sola virtute: vt stoicis placebat. & cum dicerent peripatetici virtutem expetendam maxime: relinquebatur esse expetenda post virtutem ad decorandam humanam foelicitatem. Hęc fuit opinio veterum academicorum & peripateticorum: qui rebus cōgruentes nominibus tantū differebant. ¶ **Itaq; concludit Cicero** dicens hanc pceptionem de officijs pertinere solum ad Stoicos peripateticos & Academicos: qui in constituendo fine naturam ducē imitantur: a qua origo summi boni petēda est. ¶ **Est propria.** non pertinet ad alias nisi ad has tres disciplinas. ¶ **Ea pceptio.** pręcipere de officijs: id est actionibus studiosis in vita humana tendentibus ad honestum finem. ¶ **Quoniā Aristonis.** respondet tacite obiectioni: & refellit Pyrrhonem Aristonē & Herillū: poterat enim obijci: etiā Pyrrho Aristo & Herillus possunt pręcipere de officijs: quoniam in virtute summum bonum constituerūt: quemadmodum stoici Academicis & Peripatetici. Rūdet Cice. dicēs ipos potuisse quidē de officio disputare: si reliquissent

aliquem delectū in rebus & actionibus: vt esset ingressus ad officium: sed cum apud illos oīa promiscua sint & nihil agendum tanq̃ bonum dicant aut reiiciendum tanq̃ turpe malumq; cum nullam in actionibus humanis differentiam ponant: & virtutem ipsam selectione spoliēt: qua eliguntur ea quę ad finem naturę coniunctum perducunt: non possunt disputare de officijs quę debent esse coniuncta naturę quem illi omnino relinquebant: cum dicerent nihil esse magis secundum naturam q̃ aliud. Vnde electionē & intelligentiam earum rerum quę naturę congruerent, & earum quę illi contraria essent relinquebant: & per consequens ipsam virtutem quę electio est: aut non sine electione (vt iam dictum est) Cum enim ea quę naturę conueniunt eligimus. i. omnia honesta: & ea fugimus quę naturę contraria sunt & infesta. i. turpes actiones & vitia virtutem habere dicimur. Qui vero virtutem selectione spoliāt ipsam virtutem & prudentiam: sine qua non modo non potest esse: sed ne intelligi quidem virtus e medio tollunt: quīs vsurpet nomen virtutis quę nulla esse potest: vbi nil reliquitur expectandum quod naturę magis coniunctum sit q̃ aliud. sequeretur enim magna vitę confusio vt tam turpia q̃ honesta agere virtus esset. hi ergo non possunt tractare officium quod semper ad honestatem respicit: q̃ illi a turpitudine non seligebant dicentes agendum esse quicquid in mente inciderit: & hoc modo dicebant hominē vacare anxietatibus: cupiditatibus: timore & alijs affectibus & illam esse beatam vitam in qua nihil est magis expectandum q̃ aliud. Viues (inquit Aristo. apud eundem in libris de finibus) magnifice atq; preclare: si quodcūq; visum erit ages: nunq̃ angeris: nunq̃ cupies: nunq̃ timebis. Cum igitur talia sentiret: locum officio non relinquebat: quod sequitur honestatem & turpitudinem fugit, quippe si studiosi cē volumus: necesse est vt turpia ab honestis discernamus: quod Pyrrho: & aristo. minime fecerūt. In vltimo de finibus sic ait. Multa sunt dicta ab antiquis de contēendis ac despiciendis rebus humanis: hoc enim aristo. tenuit prater vitia atq; virtutes negauit esse rem vllam aut fugiendam aut expectandam. Herillus cum solam scientiam: & animi perfectionem amplecteretur de officijs pertinentibus ad vitam degendam disputare non poterat: quoniam nil aliud agendum in vita censebat. q̃ contemplari & philosophari. & sic causam consilij capiendi in ipsis actionibus relinquebat & naturam: quę vult vt corpus curetur: & animus. Aliter corpus & corporis partes frustra dedisset ipsa natura si animum tantum curari velleret: & sic vita humana sustentari non posset: quapropter istorum sententia merito explosa fuit. Et sic Cicero per hanc confutationem constituit summum bonum humanum in operatione studiosa & intelligentia earum rerum quę sunt secundum naturam & earum quę contra. Ad hunc ergo finē: id est ad ipsam virtutem tantq̃ ad signum quoddam omnia officia dirigenda sunt. Ideo dicit Sen. Non disponet singula nisi his cui vitę suę proposita est summa. Scire debet quid petat ille qui sagittam vult mittere: & tunc dirigere ac moderari manu telum. errant consilia nostra cum non habent quo dirigantur: ignorantem quem portum petat nullus suus ventus est. Et alibi dicit. Proponamus oportet finem summi boni ad quem nitamur: ad quem omne factum nostrum dictumq; respiciat. veluti nauigantibus ad aliquod signum dirigendus est cursus vita si ne proposito vaga est. ¶ Explosa. reiecta & exclusa. Explodo non tantum significat eiicio: sed eiicio manibus (& quidem cum sono) pulsantibus qualiter quempiam e domo e theatro: ex aliquo ve. consilio iniectione manuum atq; pulsatione eiicimus. Vnde sententia dicitur explosa quasi pulsatione manuum eiecta tanq̃ ipsi illi qui huius sententię auctores ab ipso cetu iniectis in eos manibus reiecti sunt. Anaxarchum (auctore Eusebio) Pyrrho audiuit: qui nec sensu: nec ratione quicq̃ posse comprehendere: docens magno risu omnium explosus est. Huius opinionis & auctor fuit Xenophanes: quem pythagoras & Nessus audiuerunt. Nessam Metrodorus. Metrodorum. Diogenes. Diogenem Anaxarchus. Anaxarchum Pyrrho: tamen quīs explosa & reiecta sit. ¶ Haberent ius suum: id est possent iure suo disputare. ¶ Si aliquem delectum. si posuissent aliquam differentiam in rebus agendis: vt aliquid agendum esset potius q̃ aliud. Habere enim delectum rerum est inter res ipsas circa quas humana vita versatur ponere aliquam differentiam: vt aliquid agendum sit tanq̃ honestum. aliquid vero fugiendum tanq̃ turpe. Delectus dī a deligo deligis: quod idē est quod seligo & eligo: & facio differentiam. Vnde selectio dicitur a Cicerone. Virtutem (inquit in libris de finibus) Pyrrho & Aristo: selectione spoliabant. Isti igitur non ponebant aliquam differentiam in rebus appetendis aut fugiendis: sed res ipsas promiscuas dicebant cum proprium prudentię sit bonorum malorum habereq; delectum. Equatis autem omnibus rebus: vt inter has nihil intersit prudentia non habet locum: & sic perit virtus cuius nomen illi vsurpabant: in ea summum bonum ponentes quę apud ipsos nulla esse poterat: cum nulla esset rerum selectio. Pyrrho & Aristo prima natura: id est bonam valitudinem membrorum integritatem ac sensuū & similia nō curarunt virtutis splendore capti: quapropter explosi sunt: quoniam virtus inuēta fuit non vt naturam deseret: sed vt illam adiunxerit ad conseruationem eorum quę virtus huiusmodi tribuit: temperantia enim valitudinem tuetur: fortitudo & se & suos. ¶ Ad officij inuentionem. officium non potest inueniri & constitui nisi honesta discernantur a turpibus. illi nullum relinquebant ingressum ab officia cum omnis res ita exequarent: vt inter ipsas dicerent nihil interesse: est enim officium agere honesta: turpia vero contra officium. Sed cum dicitur nullam esse differentiam inter honestum & turpe non relinquetur aditus ad intentionem officij. habito autem rerum delectu: statim officium inuenitur agere: scilicet quod honestū est: & turpitudinem fugere. Plato in dialogo de voto sic ait. Prudentes sunt quicūq; agenda dicendaq; cognoscunt: qui vtraq; ignorant se non cognoscunt & agere & loquentes quę non oportet. ¶ Igitur cum istorum propria sit pceptio de officijs. ¶ Hoc tempore. scripturus de officijs inquit volo potissimū imitari stoicos: & maxime panetiū qui de officijs accuratissime scripsit ro contra quem fere totū his libris. Cice. hausit. ¶ Hoc tēpore. quo scilicet ad te scribimus quē medijs officijs (cum in ea officium. etate sis: in qua non potes habere perfectam potentiam ad perfectum officiū: quod in sapientē solū cadit) prę Panetiū. parare ac ducere cupio. Segregabo inquit media officia siue cōia de ipsis ad tuā institutionem ceterorūq; scribam: vt tandem ad perfectū siue rectum peruenias: id est ad tuam perfectionē & felicitatē: quam stoici in sola virtute inueniunt.

Qui virtutē habeat

Studiosi.

Summum bonum in actione studiosa est. Attende.

explodo

Sententia explosa. Anaxarchus.

Habere delectum. Delectus Selectio.

Curvitur inueniuntur

Officium honesta.

turpia ve

Cice. in se

M. tullii Ciceronis.

Hoc hys
virtute ponebant: cui nomen indidere honestum: & cum dicit hoc tempore. ostendit Cicero. nolle disciplinam stoicorum: ita tenere vt alias reijciat. cum se academicum profiteretur. Volo (inquit) in presentia potissimum imitari Stoicos: nec volo ipsorum singula verba interpretari tanq̃ illorum sectę aditus & discipline. sed id accipiam quod mihi videbitur probabile vt decet Academicum. Et vtitur pulchra translatione. Locos enim graues & Stoicorum opiniones appellat fontes. ex quibus vult haurire. id est accipere id quod probabile videbitur. ¶ Potissimum maxime: quia non relinquit disciplinam peripateticorum & academicorum: sed id accipit vbiq̃ quod conuenit materie de qua scribit. ¶ In hac questione in inquisitione officij. ¶ Sequitur Stoicos. Se-gregando scilz rectum officium quod omnem habet perfectionem: & tenendo solum honestum esse bonum: quod non concedebant Academici & Peripatetici dicentes esse tria bonorum genera: animi: corporis: & fortune hęc duo postrema stoici appellabant preposita & aliqua estimatione digna censebant: sed non adiungebant ad finem bonorum: quem ex solo perfecto atq̃ honesto constituiebant: vt in tertio de finibus latius scribam in-quit de medijs officijs. quę a stoicis neq̃ in bonis: neq̃ in malis ponebantur: sed esse dicebant actiones. de quibus reddi posset certa ratio: vt sunt hęc officia quę litteris a Cicerone mandantur. Nam zeno recte facta sola in bonis ponebat: peccata in malis: officia autem media putauit. Vnde cum Cicero intendebat rudes institue-re & homines ea ratione qua versantur in societate ciuili & non sunt prudentes. dat precepta officiorum: id est actionum de quibus possit reddi ratio. quare ita factum sit. Ideo ait. sequitur Stoicos in hac questione. Nā imi-tatur Panetium stoicum: qui africanum erudiuit: nec secutus est illam rigiditatem & seueritatem veterum stoi-corum de quo ita scribit idem in libris de finibus. Itaq̃ homo in primis ingenuus & grauis dignus illa familiari-tate Scipionis & Iulij Panetius cum ad. Q. Tuberonez de dolore patiendo scriberet: quod esse caput dicebat: si probari posset: nunq̃ posuit non esse malum dolorem: sed quid esset: aut quale quantumcunq̃ inesset alicui: deinde quę ratio esset perferendi: cuius quidem (quoniam stoicus fuit) sententia condemnata est michi videtur esse immanitas ista verborum: Cice. igitur sequitur stoicos accipiēdo media officia: & dicens solum honestum esse propter se expetendum: in omnibus alijs est fere totus Peripateticus & Platonius in his potissimum quę ad gubernationem ciuilem pertinent. Imitatur enim platonem cui palmam semper tribuit. ¶ Non vt interp-tes. non q̃ velim inquit tanq̃ illorum disciplinę aditus interpretari ad verbum sententias eorum. id est latine exprimere quicquid illi gręce scripserunt: sed hauriam de fontibus eorum quę probabilia videbuntur: vt face-re in alijs operibus scribendis consueui. Cicero enim (vt supradictum est) noluit sibi aliquam certam perscribere disciplinam philosophorum: sed ex omnibus id quod melius & probabilius videbatur elegit: oratorioq̃ or-natu complexus excoluit. In primo de finibus sic ait: quod si nos non interpretum fungimur munere: sed tue-mur quę dicta sunt ab his quos probamus: eisq̃ nostrum iudiciū & nostrum scribendū ordinem adiungimus quid agāt cur gręca anteponant his quę & splendide dicta sunt. neq̃ sint conuersa de gręcis. ¶ Iudicio nostro iudicabo (inquit Cic.) tanq̃ arbiter: non interpret quid ex opinionibus stoicorum tenendum sit. & sic laudat se dicens futurum se iudicem & arbitrum Stoicorum. Interpretes ad verbum exprimi id quod interpretatur nec ali-quid addit aut minuit. Hoc est officium fidi interpretis. Iudex autem habet delectum & ea tenet quę probabi-lia videntur: reijcitq̃ improbabilia: in quo delectu habendo opus est iudicio: quod Cic. se iam habere latenter gloriatur dicens se nolle fungi in hoc interpretis officio: sed iudicis atq̃ arbitri quod maius est. Arbitrium quip-pe iudicium est: sed non omne iudicium est arbitrium. Iudicium enim ratione nititur: arbitrium etiam volunta-te pro qua ponitur aliquando. Iudex enim de iure solum iudicare debet: & non transgredi limites rationis & p-scripta legum: arbiter autem pro voluntate sua. Arbiter enim proprie est iudex electus ex consensu partium: vt pro sua voluntate diiudicare & cumprimere possit cōtrouersias: vt postea dicet de labeone qui datus fuit arbi-ter Nolanis: & neapolitanis: disceptantibus de finibus agrorum. Cicero igitur non vt interpretes: sed vt arbiter accipiet ex opinionibus. Stoicorum quicquid placuerit ei melius & probabilius iudicio: arbitrioq̃ suo videbi-tur. Arbiter (inquit Nonius) dicitur iudex qui totius rei habeat facultatem: & arbitrium dicitur sententia quę ab arbitrio statuitur.

Ascēsius. **D** Lacet igit. Hic ostendit a quo exordiendū sit: quia de diffinitione eius de quo agendum est premissa tamē si multiplex sit eius distinctio ac diuisione. ¶ Ordo est. Igitur quoniam omnis disputatio fu-est in principio quid sit officiū: quod ego miror esse pretermisum a Panetio Stoico philosopho qui de officijs plurima scripsit: sed marcus ostendit nō esse mirandum: ostendit tamen cur miretur dicens. Omnis enim institutio. id est in aliquam sententiam intro-ductio quę suscipitur de aliqua ratione. id est rationabiliter vel ex deliberatione aut debito modo debet pro-ficisci. id est oriri & incipere progredi a definitione: vt intelligatur quid sit de quo disputetur. id est disquirendum sit.

Marcius. **P**ropositi-
tio ambi-
gua disti-
guenda ē.
Lacet igitur. Priusq̃ de re disputare incipiat: vt vitetur omnis ambiguitas officiū prius diuidit. Inde de-finit. nam propositio ambigua distinguenda est. & cū sumus in equiuocatione debemus diuidere vocem quiuocā in sua significata. Diuisio fit triplr. generis i species: vt animalū alia sunt rationabilia: alia ir-rationabilia. Totius in partes: vt domus aliud est tectū: aliud pauimentū: a liud paries. Vocis in significationes pprias: vt canis significat aial latrabile. sydus celeste: canem marinū. Et cū sit diuisio nominis per significatio

nota
D Lacet igitur (quoniam omnis disputatio de officio futu-ra est) ante diffinire quid sit officiū quod a Panetio præ-termisum esse miror. Omnis enim quę a ratione susci-pitur: de aliqua re institutio debet a definitione proficisci vt intelli-gatur quid sit id quod disputetur.

agrat C. C. C. panetium de officijs disputatur. diffinitio est in principio. miror esse pretermisum a Panetio Stoico philosopho qui de officijs plurima scripsit: sed marcus ostendit nō esse mirandum: ostendit tamen cur miretur dicens. Omnis enim institutio. id est in aliquam sententiam introductio quę suscipitur de aliqua ratione. id est rationabiliter vel ex deliberatione aut debito modo debet proficisci. id est oriri & incipere progredi a definitione: vt intelligatur quid sit de quo disputetur. id est disquirendum sit.

nes pprias equiuocationis partitio nuncupatur. Cum oratio ambigua in significationes pprias distribuitur: Equiuo- cationis discretio ambiguitatis appellatur: quā grāci amphibologiam dicunt. vt est illud. Aio te eacida romanos vince re posse. Ergo cum nomen plura significans equiuocum sit: vt inter eos qui ambigunt conueniant quid sit de partitio quo agitur distinguendum est: & officium est nomē equiuocum: nisi aliquid addat. Nā est officiū mediū & per- aphibo- fectum: mediū positū est in pceptis: perfectū siue rectū pertinet ad finem bonorum. Sed in hoc loco vtitur Ci logia. ce. diuisione generis in spēs: officium enim est tanq̃ genus & duas habet spēs coniunctas. officium perfectum & officium mediū. Disputaturus (inquit) sum de medio officio siue cōi: quod tendit ad finē & cadit sub pceptis Disputa- quibus vsus vitæ in omnis partes confirmatur. ¶ Disputatio subtilis inquisitio anteq̃ incipiamus disputare: tio. vt omnis tollatur ambiguitas. ¶ Definire. patefacere quid sit officium. Nā cum q̃rimus officiū non possumus Definire scire quale sit: nisi prius quid sit cognouerimus. Vnde In. 2. lib. de finibus confutaturus opinionem. Epicuri de summo bono. definit voluptatem: atq; necessariam esse diuisionem atq; definitionem rei. oīs aut̃ in querendo dicitq; via quadā & ratione habetur oratio p̃scribere primū debet: vt quibusdā in formulis ea res agatur: vt in- ter quos discedit cōueniat quid sit id de quo differatur & in oratore hoc p̃cipit dicens. Nouerit primū vim: natu Veri mēs ram: genera verborū & simpliciu & copulatorū. Deinde quot modis qdq; dicatur: qua rōne verū falsum ve sit explican tudicetur id efficiatur a quoq; quod cuiq; consequens sit quodq; contrariū cūq; ambigue multa dicetur quomo da do quicq; eorū diuidi explanariq; oporteat. Explicanda igitur est verbis mens nostra: atq; inuolute rei notitia Definitio definiendo aperienda est. ¶ Siquidē definitio est oratio quē quid sit de quo agitur ostendit q̃ breuissime. Expli quid sit cato genere cuiusq; rei: videndum est quē sint eius generis siue formę siue partes: vt in eas tribuatur omnis ora- Finitio se tio. Finitio (vt inquit Fabius) est rei propositę ppria & dilucida & breuiter cōm̃p̃ensa verbis enūciatio. Dispu cundum tatio proprię dialecticorum est qui subtiliter cum ratione formulisq; omnia inquirunt & tractant. Cicero ait in Quintili. oratore. quanq̃ aliud videtur oratio esse: aliud disputatio: nec idem loqui esse: quod dicere attamen vtrumq; in Disputa- differendo est disputa ndi ratio: & loquendi dialecticorum est oratorum autem dicendi & ornandi. Plato sic scri- tio diale- bit in phedro. In omnibus o puer vnicum principium his qui bene consulere vōlunt est: intelligere quid illud sit ticorū est de quo consulatur: vel omnino aberrare necesse est plerōsq; vero latet. q̃ nesciant rei substantiam: ergo inquit proprię. ne nobis accidat quod in alijs damnamus quid amor ipse sit. & quam vim habeat definitione ex consensu po- Plato in sita cognoscamus & paulopost dicit: eos qui bene diuidere res nouerunt ac definire dialecticos appello. Aristo phedro. teles in decimo historię animalium sic scribit: causa vero q̃ obrem antiquiores illi auctores non adhuc inuene- Dialectici rint modum: q̃ quid res esset: atq; substantię diffinitionem ipsam explicare nō solebant. Sed Democritus hāc Democri- tetigit primus. Socratis vero temporibus vsus quidem definiendi increuit. sed indagatio rerum naturalium de tus & so- sit. Nam oē philosophādi studiū ad vtilē virtutē ciuileq; vsum translātū est. ¶ Quod. s. definire qd sit officium crates pri- Mirat̃ Ci. Panetiū Stoicū disputantē de officijs p̃termisisse officiij definitionē. Sed (pace Cicerōis dixerit) pane- mi definiti- tius cū esset Stoicus ne a dogmate discederet iure suo & diuisiōem officiij: & definitionē omisit. cū apud stoicos tores. nulla eēt ābiguitas: de quibus officijs disputandū esset: quoniā vt supra dictū est ex correctiōe zenonis officia Cur pane- media erant inter honestū & vitū. Vñ cū dicerēt se disputaturos de officijs: intelligebatur de officijs medijs & tius non actionibus de quibus posset reddi certa ratio. & zeno nō virtutis vsum: vt Academicī & peripatetici: sed ipsum definitur habitum virtutis per se p̃clarum esse dicebat omnibusq; affectibus sapientē vacare voluit: quod negant Peri- Cice. no- patetici. Non igitur opus erat tanq̃ vocem ambiguā definire officiū. cū apud stoicos planū esset officia de qui- tatur a bus dantur p̃cepta esse media: & neq; in bonis neq; in malis locari. perfectū aut̃ officium appellabant hone- Marso- stum. Cato tenens Stoicorū dogma lib. 3. de finibus ex stoicorū sententiā ita loquitur. Sed cum quod honestū sit id solū bonum esse dicamus: consentaneū tamen est fungi officio cum id officiū nec i bonis nec in malis po- namus. Est enim aliquid in his rebus p̃babile: & ita quidē vt eius ratio reddi possit. Est aut̃ officiū quod ita fa- Officiū ctum est vt eius facti probabilis ratio reddi possit. ex quo intelligitur officiū mediū quoddam esse: quod neq; quid sit se in bonis ponatur: neq; in contrarijs: quod ratione actum erat: id officiū appellant Stoici. Igitur non oportet- cundum bat diuidere finire: & officiū quod per se clarum erat ex stoicorum disciplina & dogmate. Ergo cum dicebāt stoicos se daturōs p̃cepta de officijs. De medijs siue de cōmunibus sine ambiguitate aliqua intelligebatur: & iō rem per se claram non erat opus diffinitionē patefacere. ¶ Omnis enī. probat Cicero quare Panetius debuerit offi- cium definire vt scilicet tolleretur omnis ambiguitas: & intelligeretur de quo disputandū esset: & quid eēt istud Institutio officium: & quēvis huic verbo obijceretur. ¶ Omnis institutio. p̃ceptio & ppositum de aliqua re agenda. In Scietia si oratore sic ait. quicquid est igitur de quo ratiōe & via disputetur. i. ad vltimū sui generis formā speciemq; reuo- ne ratio- candū. ¶ A ratione. Nā scientia (vt dicebat plato) non potest esse nisi in ratiōibus: qua de causa definitione re- nibus eē rum probabat & has ad omnia de quibus disputabatur adhibebat. Ideo dicit a ratiōibus qua dilectissimi vtū- tur. nam nihil dicunt sine ratiōe quorū propria est disputatio. Nam dialectici argumētis & quasi rerū notis du- Ex qbus cibis vtuntur ad probandum & ad concludendum id quod explanari vōlunt: omnis igitur oratio quæ via qua nequit. nitio est patefactio rerum opertarum: cum quod quidq; sit aperitur. Et omnis bona definitio constat ex gene- cōstat de re & differentijs: vt homo est animal rationale. Et nihil carens genere & differentijs diffinitur proprię: sed ita finitio verbis circumscribitur: vt cum alijs commune non sit. & intelligatur quid sit id quid eo modo describitur. Res Descri- superiores nulla definitio cōplectit̃. Idcirco q̃ earum superiora genera inueniri non possunt. Inferiores vt sūt p̃tiōe vtū indiuidua ipse quoq; specificis differentijs caret. quocirca concluduntur etiam ip̃e a definitione. Medię res q̃ & tur orato habent genera & de alijs vel de speciebus vel generibus vel indiuiduis p̃dicant̃ sub definitione cadunt. De- res. scriptione vtuntur oratores cum patefaciunt vim & proprietatem alicuius rei de qua dicunt latius enim vagā Partitio. tur & pluribus verbis circumscribunt id quod vōlunt intelligi. Partitio est generis in proprios locos dispositio b tūj.

M. tullii Ciceronis.

Genus. vt bonorum alia sunt in animo. alia in corpore. alia extra corpus. genus in diffinitione positum cum ceteris
Differen- vnit id quod definitur. differentia vero separat & propriam facit formam.
tia

ASCEN OMnis de officio. Pōit diuisionē of-
ficij duplicem: quarum prior est offi-

ciorum alterum pertinet ad finem bono-
rum. id est ad speculationem qua inquitur
quid summum sit alterum ad præ-
cepta quibus præcipitur quomodo offi-
cium exercebitur. & de hoc hic principa-
liter agitur. Secunda diuisione est Officio-
rum alterum in animo rectum de quo du-
bitari non contingit. alterum medium. i.
in probabili consistens. ¶ Ordo est. om-
nis questio: id est inquisitio de officijs est
duplex vnum genus officiorum supple ē
quod pertinet ad finem bonorum: id est
ad inquisitionem de summo bono. Alte-
rum supple est quod positum est in præ-
ceptis quibus sup. præceptis vsus vite. i. vsualis
vita possit confirmari. i. stabiliri & appro-
bati oēs partes: id est ad quālibet partes
vite amplexandam aut refutandam. Ex
empla generis superioris: id est prioris vi-
delicet eius quo inquitur quid summum
bonum: sunt huiusmodi. Ne pro an om-
nia officia sint perfecta: & nunquid aliud
officium sit maius alio: & supple omnia
ea quæ sunt eiusdem generis: id est modi
& nature. Aut pro sed quæ ea officia quo-
rum officiorum præcepta traduntur: pertinent
ad finem bonorum: id est ad summum bonum
(præcepta enim præsupponunt inquisitionem de summo bono: nihil enim rite præcipitur quod non in summum bonum ordine-
tur: nec potest tale præcipere qui nescit quid summum bonum sit) tamen id videlicet quod ad finem bonorum per-
tineant minus. id est non apparet vel minus quod de alijs: quia videntur magis spectare ad institutionem commu-
nis vite. de quibus sup. officijs ad præcepta pertinentibus explicandum est nobis. id est mihi. s. Ciceroni in his
i. meis libris. Atque p & ē alia diuisione officij. nā dicit & i. ē quædam officiū mediū. i. i probabili consistens & supple
quoddam perfectum: de quo. s. dubitari non contingit. Ego autem opinor quod sup. vocemus. id est appellemus
officium perfectum: officium sup. rectum quod officium perfectum & rectum græci diffiniunt. id est describunt
definitione indicante: quid nominis kathortoma id est recta effectio siue rectum officium. nam officiū dicitur
quasi efficiū. id est effectio: autem pro sed ipsi vocant hoc scilicet officium medium commune. id est quasi om-
nibus conueniens. Atque ipsi supple græci diffiniunt ea supple officia iam dicta. scilicet rectum & medium: vt de-
finiant id officium esse perfectum quod sit rectum. Autem pro sed ipsi dicunt id officium esse medium: quod
id est de quo cur sit factum potest ratio probabilis reddi.

Marfus OMnis de officio duplex est questio. Hæc est diuisione officij quam facit ante definitionem. Duplex est inquisi-
tio de officio. Vnum quippe officium est primum & perfectum in quo consistit summum bonum: & hoc offi-
cium ab habitu iam parto ipsius virtutis proficiscitur: & non cadit nisi in sapientē. id est virtute præditum & virtū
perfectum. De hoc officio non dantur præcepta: quoniam sapiens ipm exercet qui non eget præceptis. immo
potest ipse præcepta tradere: cum habeat iam perfectionem suam. Sed disputatur solum an omnia officia qua
tali habitu virtutis proficiscuntur: sint perfecta: & an vna actio sit maior alia & præstabiliior: & in qua magis su-
mmum bonum consistat. Est fortitudo & iusticia queritur in cuius istarum duarum vsus magis consistat summum
bonum: & dicitur consistere in ipsa iusticia: quoniam est ad conseruationem humane societatis & patet latius
Ista igitur querere prudentis est. De hoc officio non est disputaturus: sed de officijs medijs in quibus homines
se exercent anteq̃ perueniant ad vsum virtutis. Vnde prudentis est proponere finem humanum & inuenire ea
quæ sunt ad finem & considerare perfectionem officiorum inter se: constituere diiudicareque in quo officiū illud
extremum magis consistat. Nam quæadmodum quedam actiones quibusdam alijs actionibus præstabiliores
sunt sic finis vnus alio fine præstabiliior est. Et finis est præstabiliior eo quod est ad finem: & cum plures sunt ar-
tes necesse est plures esse fines: & vt sese habent illa quorum sunt fines: ita sese habent ipsi fines & illud propter
quod est aliud: præstabilius est eo quod est illius gratia. Prudentis igitur vt dicebant est habere hunc delectum
quod facit. Cic. in libris de finibus in quibus disputat in quo nam consistat finis bonorum. Istud igitur officium
perfectum in quo consistit finis bonorum omittitur a Cicerone quoniam non eget præceptis cū in se habeat om-
nis numeros & non sit comune: sed a solo sapiente: id est viro perfecto proficiscatur & vsu cumulate virtutis. In
tertio de finibus ex stoicorum sententia sic ait. Bonorum alia sunt ad illud vltimū pertinentia: alia efficientia: alia
diuifio vtrunq̃ de pertinentibus nihil est bonum præter actiones honestas. de efficientibus nichil præter amicum: sed &

Perfectū
officium
nō cadit
sub præ-
cepto.
Prudentis
officium.

Finis præ-
stat ei quod
ē ad finē.

Bonorum
diuifio

¶ Diuifio officij.

Mnis de officio duplex est questio: vnus ^{officij} genus est
quod pertinet ad finem bonorum: alterum quod
positum est in præceptis: quibus in omnes partes
vsus vite confirmari possit. Superioris generis hmoi
exempla sunt. Omnia ne officia perfecta sunt nunquid officiū aliud
alio maius sit: & quæ sunt eiusdem generis. Quorum autem officio-
rum præcepta traduntur. ea quæ pertinent ad finem bonorum: tamē
id minus apparet: quia magis ad institutionem vite communis spe-
ctare videntur de quibus est nobis his libris explicandum. Atque etiā
alia diuifio est officij: Nam & medium officium quoddam officiū
dicitur & perfectum. Perfectum autem officiū rectum opinor vo-
cemus: quod græci kathortoma appellant. Hoc autem commune
officium vocant: atque ea sic definiunt: vt rectum quod sit: id perfectū
officium esse definiant: Medium autem officiū id esse dicūt: quod
cur factum sit ratio probabilis reddi possit.

pertinentem & efficientem sapientiam volunt esse. Nam quia sapientia conueniens actio est cum illo pertinet
 ti genere quod dicimus: Quod autem honestas actiones affert & efficit id efficiens dici potest. ¶ Alterum, po
 situm in preceptis. hoc est illud officium de quo potest reddi certa ratio cur ita actum est. Nam ex sententia sto
 icorum vt dixi quod cum ratione agitur officium est de hoc precepta traduntur: quoniam non proficiscitur ab
 habitu virtutis vt illud perfectum: sed hoc precipere est etiam prudentis cuius enim officium est finem vltimū
 constituere. id est summum bonum: quia bonum & finis conuertitur: & sic summum bonum & finis vltimus
 & quid agendum sit imperare) eiusdem est inuenire media quibus ad finem perueniatur vt sunt hec media offi
 cia. quibus homo instituitur ad societatem ciuilem que communia sunt omnibus: de quibus Cicero disputatu
 rus est: quoniam non sapientes quod esset absurdum: sed rudes instituere cupit & ad sapientiam formare. Sed
 hec officia quanq̃ videntur comparata & tradita ad institutionem vite communis: tamen pertinent ad illū fi
 nem bonorum & humanam felicitatem. Nam his tandem officijs consequimur habitum virtutis: in cuius vtu
 vt volunt peripatetici: siue habitu vt stoici: finis bonorum. id est felicitas consistit. Ideo dicit quāq̃ pertinet ad
 finem bonorum: tamen id minus apparet: quia videntur spectare magis ad institutionem vite communis q̃ ad
 summum illud extremum bonum. Prudentia & iusticia officijs constant (inquit Sen.) officia preceptis dispo
 nuntur. Preterea ipsum de bonis malisq̃ iudicium confirmatur officiorum executione ad quā precepta perdu
 cunt. ¶ Vtus vite exercitatio & modus viuendi. ¶ In omnis partes. nam vt supra patuit. nulla est vite pars que
 debeat vacare officio. & hec precepta vnicuiq̃ etati conueniunt: quibus instituitur paraturq̃ vita hominis ad
 perfectum officium: quod pertinet ad finem bonorum. Superiores generis illius officij quod pertinet ad finem
 bonorum. Nam querit prudens: an omnia officia perfecta sint: vt si queratur vter magis meretur laudem forti
 tudinis: ille scilicet qui forti animo articularis morbi dolores & febrium estus: ceterosq̃ corporis cruciatus: an
 ille qui patitur dolores pro salute patrie: profecto hic magis q̃ ille: & hoc est maius officium fortitudinis q̃ pri
 mum & sic de similibus. Sed ista iudicare prudentis est. ¶ Et que sunt generis eiusdem. id est que sunt similia in
 ter se & alia: cognoscere autem perfectionem officiorum prudens est. Vnde dicit Aristo. primo ethicis. Singu
 la bene per propriam virtutem efficiuntur: que cum ita sint fit vt bonum humanum sit operatio anime per vir
 tutem: & si plures sint virtutes per optimam & perfectissimam. Iudicare autem quenā sit perfectissima illius est
 qui vsum habet virtutis. ¶ Quorum autem officiorum. quibus scilicet instituitur vita communis & societas in
 ter se: ordo est: scilicet officia quorum traduntur precepta q̃q̃ pertinent. ¶ Id quod pertineant. quoniam offi
 cia tandem ducunt ad illum finem. ¶ Minus apparet. id est non videntur: quoniam videntur comparata ma
 gis ad eruditionem vite cōis q̃ ad finem horum consequendum. sed reuera ad id pertinet & id tādē efficiunt.
 ¶ Vite cōis. quoniam medium officium cōe est omnibus in quo quisq̃ pōt versari: ideo & cōe officium dī. in eo
 autem in quo consistit finis solum sapiens. Quanq̃ pertinet ad finem: quis in his medijs etiam consistat finis il
 le: si respicere volumus ad habitum virtutis qui talibus paratur officijs: & per cōsequens finis bonorum: sed qd̃
 in se hoc habeat hec officia non apparet imprudentibus: quibus officia non ad id traducta vident: sed ad eruditio
 nem cōem humanę vite. Itaq̃ his exercendis habitū virtutis cōsequimur. vnde in ethicis dicit philosophus om
 nes habitus ex operationibus similibus fiunt: quapropter tales quasdam operationes reddere oportet: ipsa
 rum nāq̃ differentias habitus ipsi consequuntur: recte igitur dicitur iustum fieri agentem iusta: & temperantez
 temperata: qui vero hec non ager nūq̃ erit bonus. Idem dicit plato in. iij. de repu. his verbis iusta agere iusti
 ciam gignit in animo. Iniusta vero iniusticiam: vt salubria sanitatem inducunt: insalubria morbum. Signū ha
 bituum est (inquit Aristo. ipsa voluptas atq̃ dolor. ¶ De quibus officijs medijs & communibus: de quibus prę
 cepta traduntur. ¶ Alia diuisio est officij: facit aliam diuisionem officij Cice. sed idem dicit quod in superiori: li
 cet alijs nominibus officium ipsum appellet: idem enim quod pertinet ad finem bonorum est perfectum offi
 cium: & quod ponitur in preceptis est medium. Quoddam est officium quod recte factum appellatur. & dicit
 ur a grecis kathortoma id est rectum officium: perfectum officium dicitur rectum: & rectum perfectū. katho
 toma significat rectum officium: siue rectam effectiōem. ¶ Hoc. id est officium medium appellant alio nomi
 ne commune: quoniam omnibus conuenit. perfectum vero solis sapientibus. Officiū dicunt Stoici id quod
 cum ratione sit: de quo primus zeno stoicorum princeps scripsit quod dicebat esse actionem naturalibus ap
 parentibus propriam. Officia (inquit Diogenes) dicuntur ea que ratio facienda suaserit: vt parentes honorare
 patriam tueri: amicos parare: illisq̃ adesse officium (inquit Donatus) dicitur quasi efficiū. ab efficiēdo quod
 vnicuiq̃ persone conuenit gręce dicitur cathicon. Ita enim zeno primus actionē studiosam appellauit. ¶ Atq̃
 ea officia media perfecta. ¶ Ratio probabilis. quoniam quicquid cum ratione sit officium vocatur a stoicis: &
 contra officium quicquid rationi repugnat.

Medium
 officium.
 Bonum
 finis con
 uertitur.

Prudentia
 & iusticia
 officijs
 constant
 Officia p
 ceptis

Bonum
 humanū

Officiū
 cōmune.

Habitus
 quō gene
 ratur.

kathor
 thoma re
 ctum offi
 cium re
 ctā effe
 ctio.

Officia se
 cundum.
 Diogenē

Officiū
 vnde di
 catur.
 Ascēsius.

Riplex igitur est: vt Panetio videtur consilij capi
 endi deliberatio. Nam honestum ne factum sit an
 turpe dubitant: id quod in deliberationem cadit:
 in quo considerando sepe animi in contrarias sen
 tentias distrahuntur. Tum autem aut inquirunt aut consultant ad
 vite commoditatem locunditatemq̃ ad facultates rerum atq̃ co
 pias: ad opes. ad potentiam quibus & se possint iuuare & suos cō

Riplex igitur est. Distinguit se
 cundum membrum quod pro
 sequi vult: videlicet officij me
 dium quod in preceptis proba
 bilius consistit: ostendens secundum Pa
 netium triplicem esse consilij capiēdi de
 liberationem: secundum se autem quin
 tuplicem quarum prima est. an honestū
 sit factum an turpe. Secunda si hoc & il
 lud honestum vtrum sit honestius. Ter
 tia an vtile sit an inutile. Quarta si duo

M. tulii Ciceronis.

utilitas utrum eorum utilius. Quinta si alterum honestum alterum utile utrum acceptabilius. ¶ Ordo est deliberatio capiendi consilij. id est de capiēdo consilio circa officium est ut videtur panetio triplex. Nam sup. q. deliberant dubitant an id quod in deliberationem cadit sit honestum factum: id est ut fiat: aut turpe. In quo considerando. id est in cuius consideratione animi supple considerationem vel deliberantium distrahuntur id est diuersim trahuntur sepe in contrarias sententias. Autē pro sed disquirunt tum. id est deinde aut consultant deinde ad commoditatem. q. pro & iocunditate vite: hoc est an sit commodum & voluptuosum: itē ad facultates rerum atq. copias: ad opes. id est diuitias: & ad potentiam quibus ipsi possent iuuare & se & suos sup. amicos & necessarios. An. f. id de quo deliberant: conducatur.

id est utile sit. necne. id est an nō quē oīs deliberatio vel quē deliberatio cadit: omnis. id est tota in rationē utilitatis hoc ē an sit: utile an inutile: sicut pcedēs i rationē honestatis: an scilicet sit honestum an inhonestum. Tertiū genus dubitandi & per consequens deliberandi est: cū. id est quando id quod videtur utile: videtur pugnare. id est contendere de pstantia & eligibilitate cum honesto. Enim p quia: quum id est quando utilitas videtur rapere ad se. ita scilicet q. sit utile & non honestum. & quum. i. quando honestas contra id est e contrario videtur reuocare id est quod iniq. raptū est per reuocationem appropriare ad se: ita q. sit honestum: sed non utile: sit. id est cōtin git sup. tunc ut animus distrahatur. i. in diuersas sententias trahatur deliberando & afferat ancipitem. id est dubiam & periculosam curā cogitandi. Hec ex panetio q. ut imperfecta reprehendit auctor dicens Hac diuisione & c. sed Marcius aliter sentit: ut videbis. ¶ Ordo est. Cū. id est tamen sit pretermittere aliquid in diuidendo. id est dum diuisio fit: sit maximum vitium: tamen supple duo sunt pretermittenda supple in hac diuisione. Nec pro & nō etenim nō solet deliberari. id est deliberatio fieri solū utrum sup. aliquid sit honestum aut turpe: sed etiam propositis duobus honestis. i. postq. duo honesta proposita sunt supple solet deliberari utrum sup. illorū gallice. Lequel des deux. sit honestius. id est le plus honeste: ou honorable: q. p & item. id est cōsimiliter duobus utilibus prepositis supple deliberari solet utrum supple sit utilius. Ita. id est hoc mō reperitur gallice. Ont troue. est enim impersonale verbū) rationem quā ille Panetius: putauit esse triplicem: debere distribui in quinque partes: primum igitur differendū est de honesto: sed dupliciter: quia disquiritur primū an sit honestum an inhonestum deinde si duo sint honesta utrum honestius: tum. i. deinde differendum est pari. id est cōsimili ratione. de utili: an scilicet sit utile an inutile: & utrum utilius si duo sint. & post. i. ultimo loco differendum. id est disquirendum est. i. oportet disquirere de cōparatione eorum scilicet honesti & utilitatis hoc est si vnum sit tantum honestum & alterum sit tantum utile: utrum sit acceptabilius.

Marcius.

Deliberationis ordo. Consultatio. Inquisitio. Electio. Eligibile. Distrahi.

Facultas.

Copia.

Copias.

Differunt.

diuitiæ &

opes.

¶ Riplex est igitur. Panetius quē Cicero imitatur: triplicē putauit esse consilij capiendi deliberationem. Nā prius consultamus: an sit honestū id de quo futura est deliberatio. Inde an sit utile: deum an aliqua repugnantia sit inter utile & honestū. ¶ Deliberatio. prius inquirimus: inde cōsultamus. postea eligimus. Cōsultamus de rebus indeterminatis & q. possunt aliter se habere: & cōsultamus de his rebus agēdis quæ in nostra sunt potestate. Nam cōsultatio versatur in his q. plerūq. fieri possunt: cōsultamus non de finibus: sed de his quæ ad fines ipsos perducūt: omnis cōsultatio est inquisitio: sed non oīs inquisitio est consultatio quippe multa inquirimus de q. bus non cōsultamus. Electio cum ratione est atq. mente: quia presupponit habitū aut bonū aut malum bonū enim aut malū eligere possumus. Eligibile illud est quod in consultatione preferimus: omnis electio est cōsultatio: sed nō omnis consultatio electio est. possumus enim aliquando consultare: & non eligere. ¶ Factum. dum sit & ut fiat. ¶ Cadit in deliberationem. i. de quo homines solēt consultare & deliberare. ¶ Considerando. diligēter inspiciendo qd sit honestum aut turpe. ¶ Distrahuntur in diuersas sententias trahuntur. nā distrahi est in varias sententias & occupationes trahi: & maxie refertur ad animum. ¶ Contrarias. in uicem oppositas. ¶ Tum aut inquirunt. hec est secūda pars qua queritur an sit utile id quod est agendū. ¶ Inquirunt. subtiliter inuestigāt & consultant. ¶ Commoditatem. utilitatem: lucra. ¶ Iocunditatem. oblectationes animi: ut erigere theatra. celebrare ludos. porticus ad tempus extruere. nemora excolere: & cetera id genus. ¶ Ad facultates. rerum habundantiā: & rerum possibilitatē. Facultas est ea vis & potentia qua facere & agere possumus. ¶ Copias. rerum affluentia. Copia interdum significat multitudinē minorem: in exercitu. sic apud Virg. Quæ sit me circum copia lustris. Copie totū exercitum. Vnde i acies copias eduxit. Liuius inq. Et copia siue copie significat rerum abundantia. ¶ Opes quæ sunt ad superfluitatē. Vnde diuitijs vtimur: operibus colimur. Ideo scribit in Celio deinde. cetera res q. expetuntur oportunæ sunt singule rebus fere singulis. diuitiæ ut vtare. opes ut colare. honores ut laudare. voluptates ut gaudeas. ¶ Ad potentiam. ut sint potentes & factiosi ac principes in ciuitate: & ut habeāt magnam clientelā: & ea oia quibus se & suos defendant. ut vult natura illos enim tueri debet. ¶ Conducatur. utile sit. ¶ In rationem utilitatis. nā hec omnia ad utilitatē spectant & ten-

facit auditorum attentionem
breuiter indicans quid in
singulis libris tractare velit

dunt. ¶ Cedit. venit & continet vtilitatē de qua cōsultatur. ¶ Tertium. hęc est tertia pars & ratio dubitandi in honestū
 ipis deliberatiōibus. ¶ Id qđ videt. vtile videt dicitur. ¶ reuera nihil sit vtile quod non honestum. & sic omne ho
 nestum est vtile. ¶ Conuertuntur. ista maxie Stoicōrum sentētia: qui nil censēbant vtile. nisi quod esset hone
 stati coniunctum: cū aliquid prima facie apparet vtile videtur antepōnendū honesto. Vnde oritur dubitatio in
 considerando deliberādoq. ¶ Rapere. per vim & quodā appētitu: nam rapere est aliena per vim auferre. in
 de raptōres: rapit ergo vtilitas: reuocat honestas. Reuocare ad se retrahere: nam reuocamus rem tanq nostrā
 res
 ¶ Distrahatur. in diuersas sentētiās & opīniones trahatur. ¶ In deliberādo. post scilicet inquisitionem & con
 sultationem. ¶ Ancipitem. lubricā dubiam & variā: vtilitatis enī specie inspecta: rapimur appetitu: reuoca
 mur autem ratione ad ipsam honestē: & sic ambigimus quid sequamur. Appetitus enī recte rōni non parens
 appetit vtile. Ratio autē honestum qđ est maxime enatura: quē honestū amat. & vtile quod vacet honesto si
 vtilitas sine honestate dici potest auersatur & odit. ¶ Hac diuisione. rephendit Cicero Panetium in diuisione
 quam ille fecerat in triplici deliberatiōe cōsiliij capiēdi: in qua duo (vt ipse ait) pretermittuntur: cum maximū
 vitiū sit i diuisiōe aliqd pterire. qppe nō solū delibera musan aliqd honestū sit: duobus ppositis honestis: vtrū
 sit honestius & sic de vtili: ne aliqd i diuisiōe ptermittat. Ac certe pace Cicerōis dixerī. Nō dicebat ip̄ Panetiū
 stoicū dare gradus i ip̄o honesto aut vtili: cū sentētia stoicōz honestum quod est solum bonum nō crescat. Vn
 de dicit Cato apud eundē in lib. de finibus. Hoc aut ipsū bonum non accessione neq crescendo: aut cum ce
 teris comparando: sed ppria vi sua & sentimus & appellamus bonū: & paulopost. Tuenda est hęc sententia
 maxime stoicis: q nichil aliud honorū numero nisi honestum esse voluerunt. & dicebant id solum esse bonum
 quod esset honestū: nec (vt dixi) dabant gradus. sed dicebant parua est: vt magna culpa & omnia peccata sunt
 paria. ideo nō oportebat neq decebat vtrū stoicę professionis dare gradus in honesto: sed in re an iniuria. Cice
 ro reprehendit Panetiū: ipse viderit & ego doctoribus discipulū considerandūq relinquo. ¶ Cūz preteriret
 aliquid. nam in diuisione agere generalissimo ad species specialissimas descendendū est: & nihil relinquendū.
 Vnde a generalissimis ad specialissimā descendendū iubet Plato quiescere: sic enī scribit in eo dialogo qui ciui
 lis de regno inscribitur. Prestat aut per media progredi partiendo: sic enī facilius. meliusq ad eas inuenimus:
 hoc autem ad illā quē inquirunt totum inferre. Et in phedro sic ait. Meminisse rursus. oportet non prius posse
 aliquem discendi artē ad summum callere. ad persuadendū atq docendū: vt ratio superior nobis ostendit q
 veritatem earū rerum: quas dicit: vt scribit: cognouerit vniuersāq rem definire & definitione posita rursū
 secundum species vsq ad indiuidua diuidere nouerit. Si panetius nō fuisset stoicus: vitiū profecto in hac diu
 sione cōmisset non descendēdo vsq ad indiuidua quo fecisset plato & Aristoteles eorūq familie: nam dabāt
 in eis rebus gradus. Plato enī quod in philosophia inchoatū erat neq perfectum: progressionem quandā ad
 virtutem appellabat quod nō dixissent stoici: quod aut erat absolutum: id virtutē Plato dicebat. Stoici vero di Oia pēa
 centes oia peccata esse paria: eos qui natura doctrinaq ad virtutē longe processissent: nisi eam plane adepti eē paria
 essent summe miseros esse dicebant: neq inter ipsorū vitam & improbiū quicq omnino interesset: vt Pla secundū
 to tantus ille vir primus phūs si perfecte sapiens nō fuerit: nihil melius q quis improbiū ne beatius vixit stoicos.
 rit. Sed hoc bona venia Ciceronis dictū sit. qui forte aliqua alia ratiōe mouebatur: quē me fugit: & ideo in hoc Ciceronē
 nec audaculus esse volo nec pertinax. ¶ Vtrum honestius. i. alterum de duobus honestius sit cū duo proponā
 tur honesta iudicandū est: vtrum illorū sit honestius. ¶ Rationem. modum cōsiliij capiēdi. ¶ Triplicem tri
 pliciter diuidendam. nā in tres partes diuisit cōsiliij capiēdi deliberationē. ¶ Primum igitur. facit auditorē at
 tentum & docilem proponens cū enumeratione expositione diuisioneq quo ordine singula tractare intendat:
 sic poetę faciunt in suis propositiōibus maximis docilem (inquit Fabius) sine dubio: & hęc ipsa pstat attentio:
 sed & illud si breuiter & dilucide summā rei de qua cognoscere debet auditor indicauerimus: qđ Homerus at
 q Virgilius operum suorū principiis faciunt. nā istius rei modus est: vt propositiōi similior sit q expositioni. ne
 quomodo quidq sit actū: sed de quibus dicturus sit orator ostendat. ¶ De honesto quod facit in hoc primo. li
 bro: in cuius calce dicit de duobus honestis. vtrū honestius: & pari ratione de vtili agit in secundo volumine.
 ¶ De comparatione. hoc facit in vltimo.

¶ Finis proemij. Sequitur liber primus.

¶ Honestum a natura inuestigat cuius
 semina hominibus ingēta sunt.

D Rincipio generi animantium omni est a natura attri
 butum: vt se vitam corpūq tueatur: declinetq ea quę
 ei nocitura videantur quęq sint ad viuendū necessaria
 inquirat & paret: vt pastum: vt latibula: vt alia eiusde generis. Cō
 mune autem animantiū omnium est cōiunctionis appetitus pro
 creādi causa: & cura qđ eorū q precreata sunt. Sed inter hominem
 & beluam hoc maxime interest q hęc tantū quantum sensu moue
 tur ad id solum quod adest quodq p̄sens est se accommodat: pau

D Rincipio generi. Hęc est pars
 executiua totius operis: quę di
 uiditur in tres libros. In quorū
 primo docet quomodo officia

ducantur ab honestate & ab omnis virtu
 tis genere. In secundo quomodo ducun
 tur ab vtili quę ad res honorem & gloriā
 spectat acquirendam. In tertio ponit dif
 ferentias inter honestum & vtile. & docet
 vtrum sit eligibilis. In hac autem parte
 inuestigat honestum a natura: ostendens
 honestatis semina hominibus ingēta esse
 & quid homines beluis prestent. ¶ Ordo
 est. Attributum est a natura principio: id
 est in principio omni generi animantium
 id est animam sensitiuam habentium vt

Asclēsius.

Hic incipit tractatus
 in quo primo dicit
 que omnibus in re
 naturali competant

Hic hominis a beluis
 rationis expertes separant

Nimio homines desubit
et ostendit prudenti
semina

tueatur. id est protegat se & animam & corpus suum & ut declinet: id est euitet ea quae videantur ei nocitura: quod pro & ut supple iquirat & paret. id est comparet & acquirat ea supple quae sint necessaria ad viuendum: ut pastus quo nutriatur ut latibula in quibus lateat: ut occultetur: ut alia eiusdem generis. Commune autem omnium animantium: id est quod in omnibus animantibus reperitur est appetitus coniunctionis id est coitionis seu coitus causa: procreandi id est procreandi sibi simile: & cura quaedam. i. custodia & sollicitudo eorum quae procreata sunt. Sed hoc interest maxime id est praecipue inter hominem & beluam id est pecus seu bestiam & quodlibet animal ratio nale: quod hoc scilicet belua: sentiens admodum. i. valde paulum id est modicum praeritum aut futurum accommodat: id est applicat se solum ad id quod adest: & quod praesens est: & hoc tantum id est in tantum: quantum. id est in quantum mouetur id est afficitur sensu. i. sensualitate. **homo autem** qui est particeps rationis per quam rationem cernit. id est prouidet: consequentia. i. ea quae aut necessario aut verisimiliter consequenter. id est futura sunt. & per quam videt. id est considerat causas rerum & progressus. i. productiones & processus seu exitus a causis dependentes earum scilicet rerum: & per quam non ignorat: immo cognoscit quasi antecessiones. id est principia antecedentia ex quibus sequatur: & per quam comparat similitudines. i. de similibus similiter iudicat: & adiungit atque annectit rebus praesentibus supple res futuras: & videt. id est vult ad defunctionem agenda. Et eadem natura conciliat: id est amabiliter confociat homini hominem: & hoc vult id est vehementia & virtute rationis: conciliat dico: & id est pariter ad societatem orationis: id est colloquij: ut simul loquantur & consultant: & ad societatem vite ut conuiuant: & ipsa natura ingenerat quaedam amorem in primis praecipuum in eos qui procreati sunt. id est ingenitura suam: & impellit. i. instigat & cogit coetus. i. conuenticula & congregationes hominum ad hoc supple. ut velit celebrari id est celebres & frequentes esse inter se: & ut velint obedire sibi scilicet mutuo: & ut supple homo studeat id est conetur: parere: id est acquirere ob eas causas. id est propter librorum educationem. & cum ceteris hominibus coniunctum & societatem: ea quae suppetitent. i. habunde efficiant. ad cultum. id est ornatum seu amictum & ad victum: nec soli sibi: sed supple etiam coniugilibus: ceterisque: quos habebas. id est habere debet caros: & quos debeat tueri. id est protegere & defendere. Quae. i. cuiusmodi cura exuscitat. id est erigit & excitat quasi dormientes: animos supple hominum & facit eos maiores. i. ampliores & vehementiores ad rem gerendam. Propter coniugem enim liberos & amicos protegendos multi in bello animosiores reperti sunt: qui illis caruerant.

Marfus.

P Rincipio. Incipit tractatus in quo ut ostendat honestum esse secundum naturam: & nos habere semina virtutis & quosdam igniculos a natura datos eundem ordinem sequitur: quem in libris de finibus: licet illic de dogmate tantum agatur. hic autem de dogmate & praecipis illic dicitur petendam esse originem summi boni ab ipsa natura: & ut facilius & dilucidius inueniat quid naturae hominis aptissimum sit: ponit prima naturae principia: & ea quae omnibus animalibus communi lege competunt. Inde ponit differentiam inter beluam quae tantum sensu mouetur. **tia homi** & hominem qui habet rationem. i. intellectum quae tandem efficitur in ipsis studiosis recta ratio. id est prudentia nibus & qua homo differt ab homine. Vnde cum pulchrum sit hominem differre a bestiis ratione: quanto pulchrius est re- **belue.** **Et** ratione. i. prudentia hominem antecellere: & sic scrutando paulatim humanam naturam inuestigat **Prudentia** principia virtutum ex quibus conflatur illud honestum: de quo erit disputandum: & ostendit innata nobis esse se- **hominez** mina honesti officiorumque. Seneca etiam dicit. In ista sunt nobis omnium artium semina: magisterque ex occulto **homi an** deus producit ingenita. Et alibi dicit. Dociles natura nos edidit & ratione dedit imperfecta. sed quae perficit pos- **tecellere.** sit. In ultimo de finibus sic ait. Totius questionis eius quae habetur de finibus bonorum & malorum cum queritur in his quod sit extremum & ultimum fons reperiendus est in quo sint prima inuitamenta naturae: quo inuento om- **nibus** nis ab eo quasi capite de summo bono & malo disputatio dicitur. **Principio** primum omnium natura hoc tri- **buere** buit omnibus animalibus. **Omni** generi animatum tam rationalium quam irrationalium. **Tributum.** concessum liberalitate quadam naturae communis parentis. Tribuimus liberalius quam demus. Vnde natura optima parens hoc **tribuit** tribuit omnibus animalibus. **Tueatur.** defendat: quoniam omne animal seipsum diligit. & se in optimo sui ge- **neris** neris statu conseruare cupit. Ita tribuente natura. **Se** accipit. tanquam genus: & postea distinguit in vitam & corpus **vitam** vitam ne mors inferatur: quam omne animal fugit tanquam ultimum quoddam omnium terribilium. Quod experientia **patet.** patet. nam vnumquodque animal duce natura vitat mortem: & se defendit. Euolant e nidis auiculae. & latebras que- **runt** runt rapit mentes: nam immergunt sese emerguntque nauiculae. Vituli: boues: & cetera id genus cornibus vtuntur **& calcibus.** & calcibus. Apes: vespe: ceteraque insecta aculeis. Aquatilia etiam id fugiunt. Omne denique animatum. **Corpus.** Corpus. ne aliquo detrimento afficiatur: ut frigore & alijs: quae corpori molestias afferunt: & singulis etiam partibus ipsius **corporis:** corporis: quae per se carae sunt: quod omnis suas partes integras habere cupit. In ultimo de finibus ait. Iure igitur

grauissimū philosophi initium summi boni a natura pertinerunt: & illum appetitum rerum a natura commo-
datum ingeneratum putauerunt omnibus qui continentur ea cōmendatione naturę qua seipsi diligunt. ¶ De Declina-
clinet. vitet & fugiat, declinare proprie est nō corporis & gestu aliquid vitare. ¶ Paret. acquirat. ¶ Ut pastum. re quid si-
cibum dixit. non potum. quoniam satis est fluuius & aqua: quę passim fluit ad potum. ¶ Latibula. latebras in gnificat.
quibus lateat declinans contrarium & aliquod detrimētum. ¶ Aia eiusdem generis. quę sunt his similia & ne-
cessaria ad tuendam vitam: quod vnumquodq; animal facit duce natura. ¶ Cōmune autem. dicit nūc commu-
ne esse omnibus animalibus creare sibi simile i specie. ¶ Cōiunctionis. copulationis. Nā ius naturale est quod tus natu-
natura docuit omnia animalia. Nam istud ius (inquit Iustinianus) non solū humani generis pprium est: sed om-
nium animalium: quę in coelo: quę in mari: quę in terra nascuntur: a quo descendunt matrimonia: liberorū pro-
creationes educationes. ¶ Et cura q̄dam eorū. neq; enim (vt inquit Cato) hęc inter se congruere possent: vt na-
tura & pcreari vellet: & diligi procreatos non curaret: atq; etiam in bestiis vis naturę perspicui potest: quaru; in
fetu & educatione laborem cum cernimus: naturę ipsius vocē audiuius. ¶ Sed inter hominē & beluā posuit
hactenus ea quę omnibus animalibus competunt iure naturali. Nunc ponit differentiam quę est inter hoīem
participem rationis & beluā rōnis expartē. Homo quippe mentem habet agentē & contēplatricem: estq; aial
p̄stabilissimū oīm animalū. Sensu: visu: gustu: auditu: odoratu: & tactu. Nam belua si rem videt mouetur: & ad
illam properat: & sequitur odorem: nō per se sed per accidēs. Nā canis inuestigans leporē odore: cum primum
assequitur ferā: dimittit odorem & non habet rationem nisi q̄ sensibus exterioribus mouetur. ¶ Adest. q̄ non
longe abest. Illud dī adesse quod paulopost futurum est: aut quod adueniat: sed p̄sens est id quod iā venit. Di-
cimus adest Scipio. cum videtur ad nos pergens. ¶ Paulū sentiens: p̄teritum aut futurū: quia non habet perfe-
ctam memoriā & reminiscentiā: vt homo: nec habent prudentiā: qua futura ex p̄teritis puidemus: q̄ tria faciūt
hominem antecellere beluis infinito interuallo. ¶ Homo autem (descripta beluarū natura transit ad naturā
hominis. vt inueniat igniculos virtutis a natura datos: & quid naturę humanę consentaneum sit: effiet quidem
absurdissimum: si homo diuinum animal non haberet naturam: quę a ceteris differret. ¶ Rationis intellectus
homo differt a bestiis ratione. quę est in ipso quoddam diuinū. ¶ Per quā. rationē & rectam rationē. i. pruden-
tiam & virtutem: quod nil aliud est nisi perfecta ratio. Ratio perfecta (inquit Seneca) pprium hoīs bonū est cæ-
tera illi cum animalibus cōmunia sunt. ¶ Cernit consequentia. hoc prudētię pprium est futura ex p̄dictis. pui-
dere. nam puidētia est qua futurū aliquid videt. Vñ idē Cice. scribit in dialogo de legibus: Sic igenij aciem ad
bona diligēda & reijciēda contraria: q̄ virtus ex puidendo est appellata prudentia: quid eo dici aut cogitari po-
terit beatius. Vñ per prudentiā. i. rectā rationem possumus consequentia cernere. ¶ Consequentia. ea quę con-
sequuntur. ¶ Causas rerū. i. cognoscit causas rerum & effectus causarū: atq; res per causas suas. Progressus. fu-
tueros exitus quo res p̄grediatur & quo tendat. ¶ Quasi anteceffiones. tanq̄ ea quę antecesserūt. homo pru-
dens cognoscit futura per causas effectrices & signa tanq̄ ea q̄ fuerunt. & hoc facit intellectus & obseruatio re-
rum q̄ sunt & accidunt in vita humana. ¶ Similitudines cōparat. Nam prudens cum videt aliqua signa cogno-
scit quid futurū sit ppter longā rerum experiētiā & obseruationē: comparando cū alijs signis q̄ p̄cesserūt: post
quę accidit aliquid magni. Ideo canit Lucanus aliquos cognouisse & puidisse bellū ciuile futurū ex signis quę
fuerant etiam tēpore Marij: quo tanti motus in rempublicā fuerunt. & ideo subiungit. rebus p̄ntibus adnecti fu-
tura. i. futura ex preteritis puidet. quod pprium est hominis habentis rectā rationē. ¶ Adiūgit. cogitatione. f. re.
& quadam directione rationis ad veritatem iudicio & ingenio acumine. Plus est adnectere q̄ adiungere. adiū-
gimus rem separatā: adnectimus coniunctā. quemadmodū pannū filo adnectimus. ¶ Cursum vitę. i. aīo &
prudentia complexitur oēm vitę consequentis statum. ¶ Videt oculos. f. mentis. i. habilitate naturali quā ha-
bet & solertia. habilitas est dispositio qua homo operatur. & anima secundū corporis instrumentū: & est quę-
dam habilitas naturę: non industria nostra comparata: sed imitata nobis hęc habilitas non respicit vllam aliā
virtutē p̄ter prudentiam & appellatur oculis animę naturalis: cui ipsa prudentia ip̄mit: & virtus ipsius ocu-
lis: ideo prudentia opponitur stultitię: quē stultus non habet illam habilitatem: vt sit prudens. & hęc habilitas
habet habitus bonos & malos. bonos habitus prudentia est malus vero malicia dicitur: q̄ est pars vitij & astu
tia vafritas calliditas: & malicia in ordine conuenit cum prudentia: sed peccat in bono fine constituendo. Ma-
litiosus enim proponit malum finem: & inuenit omnia mediā quę mala sunt tendētia ad illum finem. Prudēs
vero bonum finem constituit. et per mediā coniuncta honestati ad illum pergit. Est igitur habilitas prudentia
naturalis: cuius contrarium dicitur malitia. ¶ Degendam sustentandam cum ratione. vnde vitā degere est pru-
denter et e natura viuere. ¶ Eademq; natura: vi rationis: potentia intellectus. Sic apparet a natura ipsa inquit Ca-
to apud eundem in libris de finibus nos impellit: vt eos quo genuerimus amemus et ex hoc nascitur. vt etiā cō-
munis hominum inter homines naturalis sit commendatio vt oporteat hominem ab homine ob idipm q̄ hō
sit non alienum videri. hō est animal sociabile per naturā q̄ hoīes coniūxit. Vñ congregatio hoīm ciuitas appel-
lata est quę natura cōstat nō necessitate. vt vult Aristote. in libris de repu. quoniam natura ipa vult et iubet vt ho-
mines ita congregent. nā cum cetera animalia cōiunctionem inter se habeant naturaliter multo magis hoīes
habere debent cū sint natura apti ad cōtus: consilia: ciuitates: et mundus sit tanq̄ cōis ciuitas cuius singuli ho-
mines partes sūt et ciues. Vñ illud natura cōsequi debet: vt cōem vtilitatē nostrę atēponamus. Igit illa vox in-
hūana (vt inqt Cice.) et scelerata dī eorum q̄ negāt se recusare quominus ipsis mortuis terrarū oīm deflagratio
cōsequat: ¶ Orōnis colloquij: Hęc sūt semia iustitię q̄ dat cuiq; qd illi debet: estq; e natura maxime: quoniam hō
ab hoīe nō est alienus. ¶ Ingencrat. in ipsa generatione inserit. imprimis maxime & ante oīa. ¶ Præcipuū ma-
ximū et singularē. præcipuus significat p̄ter cetera. natura vult vt filios præcipue amemus: id est supra cate-
ros. ¶ In eos. erga eos qui ex nobis nati sunt. ¶ Celebrari. frequentari et coli. ¶ Coetus cōgregatiōes hoīm: p̄cipuus
quas ciuitates appellauerunt. ¶ Obediē. vt alter alteri obediāt pro cōmuni vtilitatē sine aliqua discordia. Coetus

Declina-
re quid si-
gnificat.

tus natu-
rale.

+ *las intellectus*
Sola ratio & sermo
Differe
tia homi
nis et be
luarū
Homo ē
animal
stabilissi
um.
Adest et
presens
esse diffe
runt.
Ratio re
cti qd sit.
A proui
dentia dī
cta ē pru
dentia.
Hō pru
dens futu
ra cogno
scit.

Adnecte-
re.

Adiunge
re.

habilitas
Oculus a

nimæ na-
turalis.

Prudentia
Malitia

Malitio-
sus.

Prudens
Vitam de

gere
Homo ē

anial so-
ciabile.

Ciuitas
Mundus

est quasi
commu-

tas.
Semia iu

stirię.
p̄cipuus
Coetus

M. tullii Ciceronis.

Suppeto ¶ Ob eas causas: scilicet supradictas: quia vita degenda est & filij procreandi alendiq; & coetus frequentandi. ¶ Suppetitum. abunde sufficiant. suppeto est verbum neutrum: & sic suppetito eius frequentatium. ¶ Ad cultum. ornatum corporis: & ea quæ ad victum necessaria sunt. ¶ Nec sibi soli: quoniam impellimur a natura. vt alibi scribit Cice. vt prodesse velimus q̃ plurimis imprimisq; docendo: rationibusq; prudentiæ tradendis. Atq; vt Taurorū tauris natura datum est: vt pro vitulis contra leones summa vi impetūq; contendant. sic hi qui valent opibus: natura atq; id facere possunt: vt de Hercule ac Liberio accepimus: ad seruandum genus humanum natura incitantur. Minime autem conuenit: vt (cum ipsi inter nos neglecti abiectiq; simus) postulare vt deo immortalis simus chari et ab eo diligamur. Inter nos inquit natura coniuncti consociatq; sumus ad civilem communitatem quod ni ita se haberet. nec iustitiæ ullus esset nec bonitatis locus. Vnde inuehitur Pli. immortales: qui naturæ benignitate abutuntur. Cætera animantia (inquit) in suo genere probe degunt: congregari videmus: & stare contra dissimilia. leonum feritas inter se non dimicat. Serpentium morsus non petit serpentes: nec maris quidem beluæ ac pisces nisi in diuersa genera seuiunt ac Hercule homini plurima ex homine sunt mala. Sen. dicit. Tutas est inter feras similitudo morum. ¶ Quæ cura. tuendi se & suos vt vult iustitia. ¶ Excitat. erigit & excitat pene sopitos cum principia tantum a natura sint quibus vititur homo tanq̃ dormiens & nondum planè vim naturæ cognoscens atq; intelligens: sed ratio eum excitat & maiorem facit ad rem agendam. hæc sunt semina iustitiæ tributa hominibus a natura. Omnium honestarum semina (inquit Seneca) animi gerunt: quæ admonitione excitantur non aliter q̃ scintilla flatu leui adiuta ignem suum explicat.

ASCEN ¶ In primisq; &c. Docet quæ sint ea ad quæ animi hominū specialiter eriguntur dicēs q̃ in primis ad inquisitionē atq; inuestigationē veri &c. Ordo ē. Imprimis. i. atē oīa inq̃sitio & inuestigatio veri est ppria hoīs: quæ soli hoī cōpetit: itaq; i. & ita: quū. i. qñ nos sumus vacui necessarijs negocijs & curis. i. sollicitudinibus: q̃ si cor vřetibus: nos auemus. i. cupimus: tū. i. tūc: videre: audire & discere aliqd: & nos ducimus. i. iudicamus & existiamus cognitionē reꝝ aut ocularē aut admirabiliū eē necessariā ad viuēdū bñ & beate: ex quo. i. ex q̃ re: quæ. i. ex natura istigamur ad inquisitionē veri: itelligit. i. itelligibile & manifestū ē. i. q̃ sit verū simplex & sincerū: eē aptissimū. i. cōuenientissimū nature hoīs. Appetitio q̃ dā principatus. i. potētatus & dñij ē adiūcta cupiditati vidēdi veri. i. q̃ ē de vero vidēdo. i. cognoscēdo ita vt animus bñ informatus a natura: nemini velit parere. i. obedire nisi p̃cipiēti aut docētī: aut ip̃erātī iuste & legitime cā vtilitatis: ex quo. i. ex q̃ re existit. i. apparet & emergit magnitudo aī & cōtēptio. i. vilipēsiō reꝝ hūanarū. i. q̃ ab hoīe gerī vulgariter pñt. Alij legūt cōtēptio. i. cōcertatio reꝝ hūanarū. qđ meo iudicio nō male qđrat. Ex eo ei q̃ animus hoīs parere retractat: nascit magnitudo ip̃ius: & cōtēptio. i. concertatio reꝝ hūanarū. i. de rebus hūanis. Nec vero illavis. i. virtus & vehementia naturæ & rōnis q̃ hoc vñ. i. solū aīal. i. hō sētit. i. percipit qđ sit ordo. i. quis ordo sit i rebus seruādus: qđ sit qđ deceat: & q̃s modus sit i factis & dictis. Itaq; i. & ita nullū aliud aīal sentit. i. percipit & itelligit pulchritudinē venustatē & cōueniētiā partiū eorū ip̃orū. i. earū ip̃arū rerū q̃ sentiunt. i. percipiuntur aspectu. Quā similitudinē natura & rō trāsferēs ab oculis ad aīm putat multo magis pulchritudinē cōstātiā ordinē conseruādū sup. eē in cōsilijs & factis: & cauet ne faciat qđ. i. aliqd idēcore. ve p̃ vel effemiate. i. molliter & nō viriliter: tū. i. deīn vř i super sup. cauet i oībus opiniōibus & factis ne faciat aut cogitet qđ. i. aliqd libidinosē. Ex q̃bus rebus. i. ex fuga idēcore effemiatiet libidinosi facti aut cogitati cōflatur & efficit id qđ q̃rimus. i. honestū: qđ quidē honestū etiā si nō sit nobilitatū per venerationē hoīm. tñ sit honestū dese. i. & qđ nos dicimus vere eē motabile natura. i. ex natura sua etiā si a nullo laudef. o Marce fili tu quidē. i. certe vides ip̃am formā & tāq̃ faciē honesti: q̃ facis. i. imago & spēs honesti si cerneref oculis citaret. i. excitaret (vt pla. ait) mirabiles amores sapiē: per quā. i. qđ honestū & iuenimus.

Marfus.
In primis
Sapiētia.
Prudētia

¶ In primis. potissimū & p̃ter cetera animantia hoc hominī a natura tributū est in ip̃so ortu. ¶ Inquisitio veri. Cice. confuse loquit de prudētia & sapia. Sapientia est habitus p̃stantissimus circa res cōtēplādas: prudentia

¶ In primisq; hominis est propria veri inquisitio: atq; inuestigatio. Itaq; quum sumus necessarijs negocijs curisq; vacui: tamen auemus aliquid videre: audire discere. Cognitionemq; rerum aut auctularum: aut in mirabilium ad bene beate q̃ viuēdum necessariā. ducimus. Ex quo intelligitur quod verum simplex sincerumq; sit: id esse naturæ hominis aptissimum. Huic veri vidēdi cupiditati adiuncta est appetitio quædā principatus: vel nemini parere animus bene informatus a natura velit: nisi p̃cipiēti aut docenti: aut vtilitatis causa iuste & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo existit humanarumq; rerum contemptio. Nec vero illa parua vis naturæ est ratioisq; quod vñm hoc animal sentit quid sit ordo qđ sit quod deceat in factis dictisq; quid sit modus. Itaq; eorum ip̃orū quæ aspectu sentiuntur nullum aliud animal pulchritudinem venustatem conuenientiam partium sentit. Quam similitudinē natura ratioq; ab oculis ad animū trāsferens multo etiam magis pulchritudinem: constantiam: ordinem in consilijs factisq; conseruandum putat cauetq; ne quid in decore effeminate vt faciat: tū in omnibus & opinionibus & factis: ne quid libidinosē aut faciat aut cogitet. Quibus ex rebus conflat & efficitur id quod querimus honestum: quod etiam si nobilitatū non sit tamē honestum sit: quod q̃ vere dicimus etiam si a nullo laudetur laudabile eē natura. Formam quidā ip̃am Marce fili & tanq̃ faciē honesti vides quæ si oculis cerneretur mirabiles amores (vt ait Plato) citaret sapiētiæ.

vero agendas: est enim quedam in ipsis rectitudo. hæc omnia sapiens prospicit: sed prudens non statim cognoscit ea quæ sapientiæ obijciuntur. & multi fuerunt sapientes: quoniā rerū naturalium & supernaturalium cognitio- nem habebant: sed non prudentes: quoniā in rebus agendis nec suis commodis nec alienis consulere sciebāt. Vñ dicit Cice. alibi. Anaxagorā dicimus sapientem: quoniā rerum præstantissimarū cognitionē habuit. prudentem minime: quoniā nec suis commodis nec alienis consuluit. ¶ Inquisitio. pprie animi est & veri inquisitio est peculia- ris ipsius hominis: cætera quippe animalia hoc non hñt: vt quid verū sit in rebus hūanis & etiā naturalibus & diuinis scire aut inquirere possint. ¶ Inquisitio. s. per se nemine extrinsecus cogēte quoniā natura impellimur ad veritatē inquirendā. ¶ Inuestigatio diligēs indagatio: quoniā inuestigare est diligēter quasi peruestigia ingre- re. Innatū est hoc hoibus vt veritatē inquirāt: & si per se nō pñt illā inuenire cōsulāt prudētes & sapiētes quorū vestigijs insistentes verū indagāt. ¶ Propria nō cōis cū relijs aialibus. ¶ Itaq. igit cū nobis a natura insitū sit: & veritatē inquiramus. cōcludēs Cice. pbat qđ dixit. nā hoies cū vacui sūt alijs negocijs discere cupiūt ea quæ igno- rāt: nisi sit in ipsis natura deprauata & ratio victa penitus ab ipso appetitu qđ est sine cognitione. In quarto de si- nibus sic ait. Inest in eadē explicatione naturę infatigabilis qđam in cognoscēdis rebus voluptas: in qua vna cō- fectis rebus necessarijs: vacui negocijs: iucunde ac liberaliter possumus viuere Principis (inquit) a naturā datis amplitudines qđam bonorū exercitabant qđam perfecta a contēplatiōe rerum occultarū qđ erat insitus menti cognitionis amor: ex quo etiā rationis explicandæ: differendiq. cupiditas conseq. batur. ¶ Auemus. lib. 2. de fi- nibus ait: & quoniā eadē natura cupiditatē ingenuit homini veri inueniēdi quod facillime apparet cū vacui cu- ris etiam quid in cœlo sit scire auemus. ¶ Discere. discimus rē prius incognitā. addiscimus cū aliqd addicimus. ediscimus cū memorię mādamus. ¶ Videre. vt postea cognoscamus & sciamus: quoniā nihī pōt eē in intelle- ctu qñ prius sit in sensu. ¶ Discere est ipius animi qui vtitur sensu: vt discere possit: nō enī pōt animus id discere quod nō percipit sēsu. ¶ Necessarijs pertinetibus ad res necessarias hūanę vitę degēde. ¶ Rerū occultarū natu- raliū. qđ sunt immerse penitus in materia. de quibus tractant Phisici. Aliquę res sunt partim se paratę. partim non separatę a materia: de quibus tractat ipse mathematicus. Aliqua separatę peitus a materia vt est ipse deus gloriosus & essentię siue intelligētę cœlestes de quibus est ipa sapia. i. prima phia quā gręci metaphisica: nos theologiā appellamus: gręco tñ vocabulo. ¶ Cognitionē. sciam rerū hūanarū & diuinarū cū explicatione cau- sarum earundē: & qđ sit deus qđue aia: qđ rerū principia qui fines: qui ordo: qđ rector: Nā scire est cognoscere res per causas suas. & cognitio atēcedit sciam: cognitio est prius per sensum: postea est cognitio principiorū: & ois scia est cognitio: sed nō ois cognitio est scia: quoniā ad plura sese extēdit cognitio: & picipiū ad plura sese extē- dit qđ causa: & causa ad plura qđ elementum. & omnis causa est elementum: sed non ecōtra. ¶ Aut admirabiliū: hoc est qđtum ad opiniones admirabiles philosophantiū: & ad deniq. oia qđ magna sūt & admirāda ac per hoc cognitione dignissima: vt sunt rōnes rerū oim qđ cœli ambitu continent: & quorū hūani vigor ingenij capax ha- betur: & ē talis cognitio quę perficit mētis aciem. estq. illius bonū. & idcirco ad perfectionē est necessaria & ad beate viuendū: vt. i. nihil desit. ¶ Ad bñ beateq. viuendū: stoici volebant ois bonos btōs esse. bonos aut intelli- gebant oibus virtutibus instructos & ornatos: btōs aut illos qui eēnt in bonis nullo adiūcto malo. Vnde bea- titudinē dicebant cumulātā rerū complexionē separatīs oibus malis: dicebantq. beatam vitam descēsuram in oia tormēta: quod negabāt Peripatetici: vt dictū est. Vñ dicit Aristō. eū nō esse beatū (quīs sit bonus) qđ icidit in calamitates. & Theophrastus negauit in sola virtute positū esse beate viuere. Socrates apud Platōē lib. 3. de repub. dicit. Vir bonus sibi ipsi ad bñ beateq. viuendū sufficit. & nō putabit durū filio orbari: aut fratre: aut pe- cunia: aut rebus similibus. ¶ Necessariā. quoniā moralis phia: medet animis inanes sollicitudines detrahi cupi- ditatibus liberat: pellit timores. Cognitio phię moralis necessaria est ad bñ beateq. viuendū: quod assequi nō possumus: nisi egritudine & morbo mētis vacui erimus & infania. Philosophi appellāt morbos: ois animi per- turbationes: negātq. stultū quēq. his morbis vacare nisi sanatus sit animus: quod sine morali philosophia esse nō potest: nullus erit finis miseriarū. ¶ Ducimus. existimamus. ¶ Ex quo: ppter hoc clarum est (inquit) hoies his eniti inductos oia vera diligere. Verum fidelē. ¶ Simplex purū. ¶ Sincerū constans & sine vitio & sic odi- mus vana: fallā: fallētia. vt fraudem: periuriā: maliciā: iniuriā. Virtus enim (vt inquit Plato lib. 4. de republ.) est sanitas qđam & bona valitudo ipsius anime. malicia vero morbus turpitudine & infirmitas. Et lib. 2. dicit. Verum mendacium si modo verum dici potest omnes homines pariter oderunt atq. dij. Et lib. 9. ait. Veritatis inspectio quam præbeat voluptatem: impossibile est aliquem præter philosophum gustare posse. Adde etiam qđ veritas est obiectum ipsius intellectus qui tunc perfectus est cum habet scientiam quę est rerū verarū. Verum quippe est id quod scitur. Itaq. bonum mentis est ipa veritas: & recta cognitio. ¶ Aptissimum. Accōmodatissi- mum & conuenientissimum. In tertio tusculanarum dicit. Quod si tales nos natura genuisset: vt eam ipsam in- tueri & perspicere eademq. optima ducē cursum vitę perficere possemus haud erat sane qđ quisq. ratione ac do- ctrina conquireret. Nam paruulos nobis dedit igniculos quos celeriter malis moribus opinionibusq. deprana- tis sic restringimus: vt nūq. naturę lumen appareat. Sunt enim ingenijs nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret: ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul atq. editi in lucē & susce- pti sumus: in omni continuo prauitate & summa opinionū peruersitate versamur: vt pene cum lacte nutritis er- rorem suxisse videamur. ¶ Huic veri videndi cupiditati. i. videndi veritatē: & cognoscēdi oia & singula quod ho- mini insitū est & si c. agit nūc de seminibus fortitudis. ¶ Appetitio picipatus. vt primus in ciuitate sit lib. 2. de fi- nibus in hac sniam dicit. Eadē natura habet in se qđdā amplū atq. magnificū ad imperandū magis qđ ad parē- dum accōmo datum: oia humana nō tollerabilia solū sed etiā leuia ducēs. Altū quiddā. excelsū nihil timēs: nemini cedēs semper inuictū. ¶ Bene informatus institutus. i. qđ picipia naturę habet & ipis vtit. ¶ Nisi præci- piendi aut docēdi: parere debemus bono preceptorī tanq. recte rationicū in nobis viget appetitus sēsitius. Vñ

anaxagō-
ras sapi-
ens s; nō
prudens.
Inquisitio.
Inuestigā-
re.

Appetitus
rōne
plerūq.
opprimūt
Aueō.
Disco.
Addisco.
Edisco.
Res natu-
rales.
Res sepa-
ratæ
Res para-
tim sepa-
ratę par-
tim non.
Scire qđ.
Scientia.
Cognitio
Causa
Elemētū
Beatitu-
do secū-
dum sto-
icos.
Moralis
philoso-
phię com-
moditas
Perturba-
tiōes ani-
mi
Virtus
Malicia.
Menda-
tium.
Veritas.
Natura
dedit no-
bis igni-
culos ad
virtutem
Nota.
Natura
ad impē-
randum
pclusis.

M. tullii Ciceronis.

Cur pueris (inquit Aristo) dantur pedagogi: vt efferuescente sanguine & appetitu eos impellente ad vetita in officio
 ris peda- contineant: vt ab incessore equus preceps & indomitus pcepta referuntur ad mores: doctrina ad scienciam. Pla-
 gogi den to in. 2. de legibus sic ait. hinc volunt originem habuisse leges constitutiones: & nominata esse pcepta legum
 tur. legitima atq; iusta. Et aristo. lib. 5. sic ait. Lex iubet vniuscuiusq; virtutis viuere ratione: & vetat vitij cuiusq; viuere
 Precepta re ritu. ¶ Vtilitatis scilicet nostre quoniam imperium est ad conseruationem aliorum & commodum. Et imperan-
 & doctri- ti debet sufficere honor. si aut omnia refert & ad suam vtilitatem tyrannus est. Vnde consules dicebatur apud
 na disse- romanos: eo qd omnium saluti & vtilitati consulerent. i. prouiderent. ¶ Legitime. iure: & vt volut leges: quem-
 runt. admodum sunt naturales reges ceteriq; principes: qui hereditarium principatum habent. ¶ Consules romani le-
 Imperium. gitime imperabant: quoniam cura reipub. populus romanus illis committebat. Cæsar autem non legitime quo
 Consules niam patriam vi oppressam tenebat. vnde Cato seuerus & perfectus stoicus potius voluit sibi asferre vim: qd pa-
 vn dicant- rere illi qui non legitime imperabat. Viri probatissimi eligendi sunt: qui alijs imperent. ¶ Iuste non tyrannice:
 tur. sed vt volunt leges & iura gentium. Plato lib. 3. de repu. dicit. Temperantie præcipuam esse laudem obsequi
 Cato se- principibus. ¶ Ex quo. ex hoc quod dictum est emergit ipsa fortitudo. ¶ Animi magnitudo. fortitudo & ma-
 uerus sto- gnanimitas. ¶ Existit. emergit: apparet. ¶ Rerū humanarum. omnium quæ hominibus accidere pnt in vtrāq;
 icus. partem: contēnit enim magnanimus res humanas: & volubilitatem fortune: putatq; ipsas inferiores esse sua
 prestantia & excellentia: quod cum ita sit: omnia spernit: & quecunq; accidere possunt: non solum tollerabilia:
 magnani sed etiam leuia & nullius momenti dicit. Magnanimi hominis est (inquit Sen.) costare sibi: & finem vitæ intre-
 mus con- pidus expectare: nil aliud magnum in rebus humanis est: nisi animus magna despiciens. ¶ Nec vero. illa parua
 tenit hūa- vis nature rationisq; i. rationis naturalis. Nunc agit de seminibus temperantie. Rationis intellectus qui pulchri-
 na. tudinem ordinis decori & modestie metitur & sentit. cætera enim animalia hoc non habent. ¶ Hoc animal ho-
 Sentire mo qui est diuinum animal: et cui principatus inter omnia animalia tribuitur. Vnum solum. ¶ Sentit. cognoscit:
 Ordo op- sentire est sensibus cognoscere. ¶ Quid sit ordo. vt omnia quodam ordine agantur: et ordo opponitur temeri-
 pōitur te- tati quæ nullum seruat ordinem in rebus agendis. Vnde Plin. Nepos laudat Spurinā: qd eo vite genere. quo ni-
 meritati. hil est distinctius vteretur. Me autem (inquit) vt certus syderum cursus: ita vita hominum bene disposita delectat
 Decoru; et sensibus (inquit) placida omnia et ordinata conueniunt. et nullum animal est præter hominem: quod i rebus
 vbiq; ob- agendis ordinem cognoscat aut seruet. De ordine rerum: et temporum oportunitate dicitur suo loco diffusius
 seruandū ¶ Quid sit quod deceat: quid sit decorum cuius ignoratione (vt inquit in oratore) non modo in vita: sed sepiissi-
 esse. me in poematis et in oratione peccatur. Nō enim omnis fortuna: et nō omnis honos: nō omnis auctoritas: nō
 Decere omnis ætas. Nec vero locus aut tps: aut auditor omnis eodē aut verborum genere tractandus est: aut senten-
 quid sit- tiarum: quid deceat ergo considerandum est quod in re de qua agitur positum est: et in personis et eorum quæ
 Dedece- dicunt et eorū qui audiunt. Itaq; hunc locum longe lateq; patentē philosophi solent in officijs tractare. Dece-
 re. re est quasi aptum esse et consentaneum temporis et persone quod cum in factis sepiissime: tum in dictis valeat
 Bene isti- invultu deniq; et gestu et incessu cōtraq; dedecere. Nā bene institutus a natura temeritatem reformidat: et non
 tutus. audet cuiq; aut dicto proteruo: aut facto nocere vereturq; quicq; aut facere eloqui quod parum virile videatur.
 Modus ¶ Quid sit modus. mensura in omni re atq; modestia. Nam modestus est quædam mēsurā siue mediocritas in
 pulchritu omni re. Vñ dicit Hora. Est modus in rebus sunt certi deniq; fines. Quos vltra: citraq; nequit consistere rectum
 do. ¶ Itaq; eorum iporum. nunc tangit aliud quod esse proprium hominis iudicare de pulchritudine & venustate: &
 Venustas conuenientia eorum quæ oculis iudicantur. Igitur propter hoc quia sentit quid sit ordo: & quid deceat. ¶ Aspe-
 mulieru; etu. visu. ¶ Sentiantur. cognoscuntur & percipiuntur sensibus exterioribus & iudicant. ¶ Pulchritudinem. Pul-
 est digni- chritudo proprie non dicitur nisi in magno corpore. ¶ Venustatem. venustas mulierum est: dignitas autē viro-
 tas viro- rum venustas est ipsa gratia: quam affert pulchritudo. Vnde venustus dicitur is cuius forma multum habet gra-
 rum. tie: inuenustus qui omni caret gratia. Conuenientiam partium cognoscit homo si partes corporis bene inter se
 Venustas conueniunt & quadrant: habentq; proportionem suam: aliter esset monstrum ¶ Quam similitudinem intelle-
 Inueni- ctus cognoscens in ipis corporibus hanc pulchritudinem & venustatem ipsam transtulit. ad animum: & putauit
 stus. hanc conuenientiam: & hoc decorū seruandum esse in dictis & factis vt nil diceretur: nilq; fieret: quod esset tur-
 Magna- pe & iudecorū Ergo huius pulchritudinis similitudine conspecta in ipis formis & corporibus: transitum est ad
 nimitas. honestatē dictorū atq; factorū. ¶ Rō intellectus hūanus. ¶ Ad aim. ad mentē & mentis oculū. i. ad potentiam
 Cōstans. naturalē animi. ¶ Multo magis. qd ipis formis & corporibus. ¶ Pulchritudinē. & hæc pulchritudo ad magnani-
 Magna- mū pertinet: qui magnis dignus est. Magnanimitas enī in magnitudine: sicut pulchritudo i magno corpore cō-
 nimus sistit. ¶ Constantiā. constans est hō sedatus grauis hūana oia premens quæ magnanimū & fortē virū dicimus.
 fortis sy- Talis autē esse non pōt qui meret: timet: cupit. atq; gestit. ¶ Ordinē. qui est seruandus in rebus agēdis & cōsilijs.
 nonima. ¶ Indecore pter decorū & ordinē qd duo si cōfundant. pulchritudo etiā qd ex his emergit cōfundet. Plato in Thi
 Cur ocu- meo sic ait. Nobis vero asserendū est ob hāc potissimū rationē deū oculos genuisse: vt mētis circuitus: qui in ce-
 li nobis lo peraguntur intuitu in vsum redigamus nostre mētis cogitationisq; nrę discursus illis cognatos. sed perturba-
 dati. tos quodāmodo ad illorū temperantiā & modū reuocemus: & cū illos agnouerimus: & recta ratioe scdm naturā
 cognitio p- diti singulorū ordinē perceperimus & conuersiones dei: quæ sine vllō errore agūtur imitemur. atq; earū exem-
 omnis ab plum discursus nostre cognitionis: vagos & errantes cōponamus. Cognitio. diei ac noctis ab oculis orta effi-
 oculis ex cit vt dinumeratiōe quadā mensū annorūq; abitus metiremur: tps cognosceremus: ac vniuersę naturę ordinē
 orta. scrutaremur: qbus ex rebus philosophiā adepti sumus quo bñficio nihil vnq; maius mortaliū gñi datū est deo
 Effemina rū munere: neq; dabit. ¶ Effeminate. qd sit parū virile. vitat igit isq; est plane vir: ne id faciat qd potius feminæ
 te libidi- est qd virorū. Libidinosē intēperanter: ita quod nō deceat hoīs grauitatē & tēperantiā. ¶ Aut cogitet qppe nō
 nōse mō nō debemus turpia agere: sed nec cogitare quidem: & modestia est adhibenda in cogitationibus & factis.

Go at finem

Quibus ex rebus. i. ex principiis naturalibus: & quattuor quasi seminariis ipsarum virtutum ex quibus emergit honestum: quod est quicquid a virtute proficiscitur. ¶ Honestum, quod sit perfectum dicebant stoici bonū quod omnis a natura quesitos habeat numeros: sitq; perfecte moderatum. Eius quattuor species traduntur continentiam: iustitiam: fortitudinē: & temperantiam. quibus honeste actiones perficiuntur. Ratio recta & consummata (inquit Seneca) felicitatem hominis implet: hæc ratio vocatur virtus ea deniq; honestum est. ¶ Conflatur emergitur & efficitur, loquitur per translationem fabrorum: qui flatu & spiritu folliū atq; igni ferrum mulcent & redigunt ad aliquam formā. sic ex his quattuor principiis efficitur forma ipsius honesti. ¶ Si nobilitatum non sit lib. 2. de finibus: in hanc sententiam ait. Honestum igitur id intelligimus quod tale est: ut detracta omni utilitate sine ullis premiis: fructibus ve per seipsum possit iure laudari. ¶ Natura, naturaliter & suapte natura: etiā si ipsum nemo laudet. ¶ Formam quidā ipsam, facit auditorem attentum. forma honestatis quattuor virtutibus continetur: hæc ideo dicit, ut ab utili & honesto suadeat, hoc honestum propter se totis viribus esse amplectendum. ¶ Et tanq; faciem cum non plane honestam habeat faciem. Nam facies refertur ad corpus: vultus ad animum atq; voluntatem unde deducitur. Vnde dicimus irato: & mesto vultu: & lata aut longa facie quæ est cuiusq; rei apparentia. ¶ Vides, animo concipis, nam virtus oculis cerni non potest: sed animo videri. Vnde ait Plato, oculorum (inquit Plato) est in nobis sensus acerrimus: quibus sapientiam non videmus, quem illa ardentis amoris excitaret sui, si videretur. Verba Platonis hæc sunt in eo dialogo qui phedrus de amore & pulchro inscribitur. Visus nobis acutissimus est sensuum omnium qui per corpus fiunt quo sapientia non cernitur. Ardentis enim excitaret amores si quod tale ipsius simulachrum oculis appareret, eadem est de cæteris amabilibus ratio. At vero pulchritudo sola hanc habuit sortem ut maxima omnium & perspicua sit & amabilis. Qui ergo non est mysterijs nuper initiatus: aut potius deprauatus est: non celeriter hinc illud ad ipsam pulchritudinem excitatur. Similitudinem hic quandā quæ ab illa denominatur aspiciens, quapropter non veneratur dū aspicit: sed quadrupedis ritu voluptati deditus aggredi & serere filios nititur: petulanterq; congregiens: nec timet: nec erubescit voluptatem præter naturam sectari. ¶ Sapientiæ philosophiæ, nam istorum verborum amore: sapientia: iustitia: fortitudinis: & temperantiæ præstantissimis ingenijs homines se ad philosophiæ studium contulerunt.

Honestū
quattuor
continet
species
Trāsla-
tio a fa-
bris sum-
pta.

Facies
ad Cor-
pus: vul-
tus ad a-
nimā re-
fertur.
Visus.
Sors pul-
chritudis
Nota pu-
dicum di-
ctum.

¶ Diuidit honestum: & singulis virtutibus proprium munus assignat.

Ed omne quod honestum est id quattuor partium oritur ex aliqua: aut enim in perspicuitate veri solertiaq; versatur: aut in hominum societate tuenda tribuendo quod suum est cuiq;: & rerum contractarum fide aut in animi excelsi: atq; inuicti magnitudine ac robore: aut in omnium quæ fiunt quarq; dicuntur ordine & modo in quo inest Modestia & Temperantia. Quæ quattuor q̄q; inter se colligata atq; implicita sunt: tamen ex singulis certa officiorum genera nascuntur: velut ex ea parte quæ primo descripta est (in qua sapientiam & prudentiam ponimus) in est indagatio atq; inuentio veri: eiusq; virtutis hoc munus est proprium. Ut enim quisq; maxime perspicit quid in re quaq; verissimū sit: quicq; & acutissime & celerrime potest & videre & explicare rationem is prudentissimus & sapientissimus rite haberi solet. Quocirca huic quasi materia q̄ tractet & in qua versetur subiecta est veritas. Reliquis autem tribus virtutibus necessitates propositæ sunt ad eas res parandas tuendasq; quibus actio vitæ continetur. Ut societas hoim coniunctioq; seruetur: & animi excellentia magnitudoq; in augendis opibus utilitatibusq; & sibi & suis cōparandis:

Sed omne quod honestū est. In hac parte diuidit auctor honestū in quattuor virtutes quas vulgo cardiales appellant: singulisq; earum propriū munus assignat: ut ex ordine patebit: qui talis est. Sed omne id quod est honestum oritur ex aliqua quattuor partium, enim pro quia aut versatur in perspicuitate et solertia veri: hoc est prudentia: aut in societate hominū tuenda tribuendo cuiq; quod suū est: et in fide rerum contractarū: hoc est in iustitia: aut in magnitudie ac robore aut excelsi atq; inuicti. i. difficulter vicibilis hoc ē in fortitudie aut in ordine et mō oīm q̄ fiunt et q̄ dñr. i. quo. i. in qua re. i. modestia et temperantia. Quæ quattuor q̄q; sunt colligata. i. cōdependētia et iplicita iter se: tñ certa. i. specialia: gñā officiorū nascūt ex singulis velut ex ea parte q̄ ē descripta primū in qua nos ponimus sapiām et prudentiā iest indagatio. i. inquisitio atq; inuentio veri. et hoc est munus. i. ingre et iuenire: verū est propriū eius virtutis. i. prudentiæ et sapiē. Eni p̄ gayti. quēadmodū q̄sq; perspicit. i. perfecte inspicit quasi per mediū rei qd sit verissimū in q̄q; i. i q̄libet re: q; p et q pōt videre et explicare: et. i. sil' acutissime: et. i. sil' celerrime. i. velocissime rōnē. mediū pbādē veritatē solet is hñi. i. reputari rite. i. scd' ritū et cōsuetudinē debitā: prudentissimus et sapiētissimus. Quocirca. i. q̄propf: veritas ē subiecta: huic. i. huiusmōi q̄si materia quam tractet et in qua hoc ē circa quā verset. Autē p̄ sed necessitates sūt p̄positæ. i. subiectæ reliquis tribus sup. virtutibus. i. iustitiæ fortitudini et temperantiæ. ad parādas et tuendas: id est defendendas eas res quibus

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

i. per quas actio vite continetur Vt societas & coniunctio hominum seruetur. s. per iustitiam: & vt magnitudo & excellentia animi seruetur. s. per fortitudinem: tum. i. insuper vt sup. virtus videlicet modestia & temperantia eluceat in augendis opibus & utilitatibus comparandis sibi & suis: tum. i. isuper vel preterea eluceat multo magis in his. s. opibus & utilitatibus despiciendis. i. contemnendis.

Autem pro sed & ordo & constantia & moderatio & ea quae sunt his: similia versantur in eo genere ad quod quaedam actio. i. corporis exercitatio & non solum. i. nedum agitatio. i. cogitatio & exercitatio mentis est adhibenda. Eni pro quia: nos adhibentes rebus quae tractantur in vita supple nostra quendam modum. i. quendam modestiam conseruabimus & ordinem & honestatem & decus. i. ipsam decorum: quod graeci toprepon vocant.

Marsus. Sed omne quod honestum est. Dixit generaliter de honesto quod conflatur ex his quattuor principiis naturalibus. nunc diuidit ipsum honestum in quattuor partes: prudentiam: iustitiam: fortitudinem: & temperantiam. diuiditur quarum munus & quasi materia quam tractent & circa quam versentur describitur. **Partium** quattuor virtutum: quae sunt fontes omnium officiorum ex his enim omne honestum oritur. & incipit dicere de honesto quod manat a prudentia. **Perspicienda** veri. vera & integra cognitione. **Solertia.** est ingenium acumen & naturalis prudentia. Vnde dicit Fabius ingenitum esse pueris agitationem mentis & solertiam. **Aut** in hominum societate tuenda: hoc est munus iustitiae quae est ad conseruationem humane societatis. Tuenda defendenda sustentanda operibus & opera. **Quod** iustitia. suum est cuique. quoniam iustitia tribuit unicuique quod suum est. **Et rerum** contractarum fide: venditionum: emptionum: Fides est promissionum: ceterorumque contractuum: fides est fundamentum iustitiae: quoniam remota fide remouetur iustitia. hac omnia fundameta sunt de iure gentium: vt loco suo dicitur. **Aut** in animi excelsi: hoc est munus fortitudinis. **Excelsi.** elati omnia tanquam inferiora spernentis quod est proprium magnanimi. **Ac** robore. fortitudine quae dolore aut aliqua alia calamitate non frangitur. **Aut** in omnibus quae fiunt hoc est munus temperantiae: **Fiunt.** nam in factis & dictis seruandus est modus. nam in omnibus negociis debet esse ordo rerum: oportunitas temporum & mensura verborum. **Quae** quattuor. Nunc cuiusque virtutis: quasi materia & subiectum ponit ostendens ex singulis virtutibus certa officiorum genera oriri: lib. 5. de finibus ait. **Atque** haec coniunctio confusioque virtutum a philosophis ratione quadam distinguitur. Nam cum ita copulate connexae sint: vt omnes omnium participes sint nec alia ab alia possit separari: tamen proprium suum cuius munusque est: vt fortitudo in laboribus periculisque cernatur. Temperantia in suppressendis voluptatibus: prudentia in dilectione bonorum & malorum: iustitia in suo cuique tribuendo. **Quattuor.** prudentia: iustitia: fortitudo & temperantia. **Colligata:** conexa quippe emergunt ab vno honesto. **Implicita** coniuncta. Stoici dicebant virtutes sibi inuicem ita esse conexas: vt qui vnam habuerit omnes habebat. **Certa** genera. propria cuiusque virtutis: quoniam dominum pertine ad vnam potius quam ad aliam. **Velut** ex ea parte. ponit officium ipsius prudentiae quae nexae sunt. sequuntur consiliorum maturitas: & intelligentia. **Indagatio.** inquisitio: quoniam prudens versatur circa veri indagationem. **Atque** inuestio: prius inquirimus postea inuenimus. Itaque inquit Ambrosius in veri inuestigatione tenendum est illud decorum vt summo studio requiratur quid verum sit: non falsa per veris dicere non obscuris vera inuolueret: non surri inuestigatione. perfluis vel implexis atque ambiguis occupare animum. **Hoc** munus. officium vt inquirat verum. nam prudentiae vt dicunt veritas obijcitur & etiam sapientiae: sed diuerso modo. **Proprium** peculiare. vt verum inquirat aliter non erit prudentia. **Vt** enim probat Cicerone. ab effectu munus ipsius prudentiae. **Perspicit.** recte videt. **Acutissime:** quantum ad ingenii acumen & solertiam atque inuentionem. **Celerissime.** quantum ad consilium & bonam illico consultationem & rectam deliberationem. **Videre** animo & mentis oculo cui imprimitur prudentia. **Explicare:** afferre in medium & exponere atque cognoscere verum per suas causas. vnde Plinius in quadam epistola laudat. T. Aristonem dicens. Nam quanta sermonibus eius fides: quanta auctoritas: quam pressa & decora cunctatio. Quid est quod non statim sciat: & tamen plerumque hesitat dubitat diuersitate rationum quas acriter magnoque iudicio ab origine causisque primis reperit. **Discernit.** expedit. **Rite.** recte. **Quocirca.** conclusio huius partis qua ostendit veritatem esse materiam ipsius prudentiae & sapientiae. Veritas subiicitur prudentiae in rebus agendis: & circa humana bona. sapientia autem rebus cōtemplandis: prudentia enim est agere recta veraque cum ratione. sapientes autem veritatem cōtemplationibus & rationibus inuenire. **Tractet.** exerceat & colat. tractare est manibus versare. **Reliquis** autem tribus. iustitiae: fortitudinis: & temperantiae ostendit Cicerone circa quod versentur haec tres virtutes: ad quod sit munus ipsarum: dicit versari circa res parandas quibus vita sustentatur: & hoc pertinet ad iustitiam & etiam tela fortunae cōtinnenda & opes quodtis officium est viri fortis & magni. **Proposita** sunt. tanquam munus ipsarum: vt debeant ea parare: quibus vita sustentatur & aliter tractare tur. **Parandas.** acquirendas cum labore & diligenti opera. **Parare** enim est cum difficultate & labore aliquid acquirere. **Tuendas.** conseruandas: quoniam non minor est virtus parta tueri: quam ea inquirere parareque: & hoc est non minus temperantiae & parsimoniae. **Actio** vite. exercitatio: & omnis actus humane vite degendae quod per se vir tinet ad iustitiam. **Et** animi excellentia. vt appareat ipsa fortitudo cuius manus est non solum parare opes partas & augere: & possit exercere iustitiam & liberalitatem. sed etiam ipsas contemnere: & omnia humana inferiora suo animo ducere quae in re. Flagitiosi homines (inquit Cicerone apud Xenophontem lib. 5.) cupiditatibus omnibus se praestant inferiores. **In** augendis opibus. quod pertinet ad magnificum. **Sibi** & suis. quoniam non solum nobis nati sumus: & contra officium est illos relinquere quae curae nobis esse debent maxime parentes: ceterosque domesticos. **Multo** magis. quam in ipsis opibus comparandis: quoniam nihil est tam agustum animi quam amare terrena & a fortuna perdere: & illius bona amplecti quae auferri possunt: & ille qui est vere fortis & magnanimus nihil videtur magnum & admiratione dignum praeter virtutem. Magis ergo elucet magni-

tudo animi in despiciendis opibus q̄ cōparādis. Vnde laudatua Bias prieneus qui direpta ab hostibus patria prienna & nonnullis asportatibus interrogatus quare idē ipse non faceret. respondit: omnia mea bona mecū porto: & zeno nunciato naufragio: quum oīa sua submersa accepisset dixit. lubet me fortuna expeditius philosophari. Et stilbon phūs Demetrio dixit. omnia mea bona mecū sunt. ¶ Eluceat. appareat & magis laudetur in opibus spernēdis q̄ comparandis: qua tñ ratione comparari debeant postea dice. ur. ¶ Ordo autē. nūc ponit quasi materiā ipsius temperatiōis: nam in omnibus quę agūtur in vita vt honestas & decorum retineatur adhibenda est quedā decens actio modus & ordo. hęc pars ad oēs virtutes pertinet: vt latius loco suo patebit. ¶ Ordo enim est cōpositio rerum aptis & accōmodatis locis. Temperantia constat ordine & moderatione. ¶ Constantia vacuitas perturbationū: & perseverantia in honestis actiōibus. Trāquillitas enim nil aliud est q̄ placita & quieta constātia: cum vultus mutatur os distorquetur & anhelat. tūc apparet non adesse constantiam cum celerius q̄ deceat quis mouetur. Ideo ait hęc tria versari in eo gñe ad quos adhibenda est q̄dā actio non solū agitatio mentis. Nam cū aliquid agendū cogitauerimus: decora actio adhibenda est. Et pbat hoc di. his in rebus. nam cū adhibemus modum & ordinē actionibus nostris seruamus decorū: quod omne genus officiorum attingit. ¶ Et his similia quę sunt eiūsdē generis: & ad ipsam modestiā pertinent: ac temperatiā ¶ Versantur. consistūt. ¶ In eo genere: in ea parte vitę humanę & gñe modū viuendi qui requirit etiam dicētem actionē. ¶ Ad quod genus. & modū viuendi & agendi cum decoro. ¶ Actio. vt scilicet honeste aliquid cogitemus: & opera atq; exercitatione honesta agamus. & q̄ ipsa actio decora sit & conueniēs de qua suo loco precepta tradētur. ¶ Agitatio. cogitatio: contemplatio: cōsideratioq;. ¶ Modum. modestiā & moderationē quandam. ¶ Quę tractātur. in vita. i. in omnibus actionibus vitę humanę. & his quę dicuntur: & fiunt in vita communi. ¶ Honestatem. q̄tum ad oēs virtutes & officia. id est cōseruabimus id quod est secundum virtutem nam si adhibeatur modus: seruabitur honestas. id est ip̄a virtus: quę est quedā mediocritas plus & minus: & si adhibeatur ordo cōseruabitur ipsum decorum. ¶ Et decus. ipsum decorum quod ab honesto non potest separari: tunc enim decorum est cum precessit honestas.

¶ Prudentia.

IX quattuor autem locis in quos honesti naturā vimq; diuisimus: primus ille qui in veri cognitiōe consistit maxime naturam attingit humanā. Omnes enī trahimur & ducimur ad cognitionis & sciētię cupiditatem: in qua excellere pulchrū putamus labi autem & errare: nescire & decipi & malum & turpe ducimus. In hoc genere naturali & honesto duo vitia vitāda sunt. Vnum ne incognita p̄ cognitīs habeamus: hisq; temere assentiamur. Quod vitium effugere qui volet (oēs autem velle debēt) adhibebit ad cōsiderandas res ad tempus & diligentīā. Alterum est vitiū quod qui dam nimis magnū studium multāq; operam in res obscuras atq; difficiles conferunt. easdēq; non necessarias: qbus vitijs declinatis quod in rebus honestis & cognitione dignis opere curaq; ponetur id iure laudabitur: vt in astrologia. C. Sulpitium audiuius: in geometria Sextum pōpeius ipsi cognouimus multos in dialecticis plures in iure ciuili. Quę oēs artes in veri inuestigatiōe versātur. cuius studio a rebus agendis abduci cōtra officium est. Virtutis enī laus omnis in actiōe consistit a qua tamē sepe sit intermissio. Multiq; dātur ad studia redditus tum agitatio mētis quę nūq; acquiescit. pōt nos in studijs cogitationis etiā sine opera nostra cōtinere. Omis autem cogitatio motusq; animi. aut in cōsilijs capiendis de rebus honestis & pertinentibus ad bene beateq; viuendum: aut in studijs scientiē cognitionisq; versabitur. Hęc de priō qdē officij fōte diximus. res sine diligentia et tempore debito: quedam per abundantia nimis temporis et laboris impartientes rebus

EX quattuor autem &c. In hac parte Ascēsius. determinat de prudentia: ostendēs quomodo ad ea3 allicimur: & quō duo vitia ei opposita vitāda sunt. videlicet ignorantia praua qua incognitū pro cognito amplectimur: & friuola rerum inquisitio q̄ nos a bonis operationibus remorantur. ¶ Ordo est. aut pro sed: ille primus ex quattuor locis in quos diuisimus naturā. id est proprietatem: & vim. i. potentiam honesti quę cōsistit in cognitiōe veri: attingit maxime naturā humanā. Enim p̄ quia nos trahimur & ducimur oēs ad cupiditatem. id est desiderium cognitiōis & scientiē. in qua. i. cognitione scia excellere nos putamus pulchrū. Autē p̄ sed nos ducimus. i. existimamus labi & errare nescire & decipi malum. i. dānosum & turpe. id est inhonestum. Duo vitia vitāda sunt in hoc genere naturali & honesto. i. in prudentia & sapientia. honesta quā naturaliter appetimus vnum sup. vitiū vitandum est ne habeamus. i. reputemus incognita p̄ cognitīs: et assentiamur. i. assensum demus temere. i. temerarie et inconsiderate et his i. incognitis. Quod vitiū is qui volet effugere. (Omnes aut debent velle sup. effugere: et hoc per honestā parēthesi3 dicit) adhibebit t̄pus et diligentīā ad res cōsiderandas. i. non arbitrabitur se posse repente et sine diligentia rem obscurā cognoscere. Alterum vitiū est q̄ quedam cōferunt. i. impartiantur vel impendunt nimis magnū studiū et nimis multam operam id est operationem et diligentiam in res obscuras et difficiles: p̄ et easdē non necessarias. hic est qdā peccāt per defectum arbitrātes se posse cognoscere

M. tullii Ciceronis.

non nece farijs. Quibus vitijs declinatis. id est euitatis id opere et cure quod ponetur in rebus honestis et dignis cognitione: laudatur iure: vt. id est quoadmodum nos audiuius. Caium Sulpitium (profertur autem Galus quis scribatur Caius) in astrologia: et vt audiuius Sextum Pompeium in geometria. q. d. id temperate et decenter fecimus. et ipsi. id est nos cognouimus multos in dialecticis sup. versantes et p̄es in iure ciuili que oēs artes versantur. i. consistunt in inuestigatione veri: cuius. i. veri studio abducia rebus agendis. id est dimittere propter eiusmodi inquisitiones res quas agere debeas: est contra officium. Omnis enim laus virtutis consistit in actione a qua tñ actione fit sepe intermissio et multi redditus. id est multe reuersiones dātur ad studia: tñ. i. in super agitatio. id est assidua discutiō mentis q̄ nūq̄ quiescit pōt continere nos in studijs cogitationis etiam sine nostra opera. Autem p̄ sed omnis cogitatio et motus animi versabitur: aut in consilijs capiēdis de rebus honestis et pertinentibus ad viuendū bene et beate: aut in studijs sciē et cognitionis. Ac pro et. nos equidē. id est certe dicimus. id est sermonē nostrum finiuimus de primo fonte officij. videlicet de sapientia et prudentia.

Marcius
philoso-
phus prio-
ri metha-
physice.

EX quattuor autem locis. Posuit Cice. quattuor fontes officiorum ex quibus manat illud honestū quod querimus: nūc accipit primum fontē id est ipsam prudentiam & de officijs que ab ipsa oriuntur disputat: ostendens hāc partem in primis attingere naturā humanā: quoniam ex sententia Aristot. omnes homines natura scire desiderant & res occultas cognoscere: signum autē est dicit sensum dilectio propter se: nāq̄ illos diligimus & maxime oculorū. non enim solum vt agamus: sed & nihil agere debentes vim videndi pre alijs eligimus. causa autem est q̄ hic manifeste sensus nos cognoscere facit: & multas differētiās demonstrat rerū lib. v de fini. ait. Tantus est innatus in nobis cognitiōis amor & scientiē vt nemo dubitare possit quin ad eas res hominum natura nullo emolūmēto inuitata rapiatur. Quid vero q̄ ingenuis studijs artibusq̄ delectantur: nōne videmus eos nec valitudinis: nec rei familiaris habere rationē: omnia perpeti ipā cognitiōe: & scientia captos & cum maximis curis & laboribus cōpensare eam quā ex discendo capiant voluptatē virtutibus a quibus manent officia. ¶ Naturam. proprietatē. ¶ Vim. potentiam. ¶ Primum. illa prudentia & sapientia. ¶ Attingit humanam naturā. id est in primis cōuenit naturē hominis qui natura scire desiderat: ergo nihil est tam propriū

Propriū
hominis
Trahimur
Ducimur
Labi.
Errare
Nescire
Insuper
tia ma-
gnū ma-
lum
Stulti mi-
serimi
sunt
Prudentis
ē singula
cōspicere
Prudentia
propriū
Honestū
Turpe.
Vitia pru-
dētū vitā-
da
Primū vi-
tiū.
Temere
aures fal-
sis opini-
onibus i-
buendae
nō sunt
Assentio
& assērio
Nō illico
iudicandū
est
Alteꝝ vi-
tium

hominis q̄ scire velle: & verū videre in omni re. ¶ Omnes enī. id est ratio quare attingit maxime naturā hoīs. ¶ Trahimur. 6. & imperio ipsius naturę: quoniam hoc est nobis innatū natura. ¶ Ducimur sponte certa iōne & via allecē. ¶ Cupiditatem. vehemēs desiderium cognoscēdi aliquid & sciēdi. ¶ Excellere. excellere excellentiorem esse ac preslantiorē alijs. ¶ Pulchrum. laudabile & gloriosum: & sic cōtra. ¶ Labi. longius in errorem progredi. ¶ Errare. falsum p̄ vero sibi proponere qd̄ imprudentis est. ¶ Nescire. nō didicisse. & causas rerum ignorare. ¶ Plato in Theeteto sic ait. Vera certe opinari pulchrum est. mentiri turpe. ¶ Decipi. ab aliquo versuto & callido. ¶ Malum. q̄tum in se: quoniam insipientia magnū est malum: & nescio an possit esse maius: & stulticia nihil est peius. Ideo optimus quisq̄ & a natura vnde institutus ad rerū cognitionem tota mente sese erigit: cum oēs stulti sine dubio miserimi sint. Plur. scribit in vitam Lisandri antimachū carmē quod composuerat in laudē Lisandri a boleuisse: idū Lisander de carminibus coronā Nixerato dedisset: tuncq̄ Platonē iuuenis ingenij admiratum eum mitigasse prefatū ignaris ignorantiam id malū esse quod est cecitatis non vidētibz. ¶ Ducimus. arbitramur: existimamus. Si prudēs esse cupis (inquit) Sen. in futuro prospectū intende & que possunt cōtingere animo tuo propone nihil tibi subitū sit: sed totum ante cōspicies si prudēs est animus tuus: tribus temporibus dispēsetur. Presentia ordina: futura prouide: p̄terita recordare. Nam qui nihil de p̄terito cogitat perdet vitam. Qui nihil de futuro p̄meditatur in oia incautus incidit. ¶ Prudentiē propriū est (inquit) examinare consilia: non cito facili credulitate ad falsa plabi. ¶ In hoc genere. posito munere ipsius prudentiē & vtilitate cognitionis & scientiē ponit vitia que vitanda sunt. vt mediū ipsum cum decoro teneatur a quo non potest sine vitio discēdi. ¶ Naturali. quoniam impellimur natura ipā ad honestū & rerū cognitio nem. ¶ Et honesto. cum laude virtutis: honestū quippe est scire turpe vero ignorare. Vnum. hoc est primū vitium quo multi laborant. ¶ Non enī debemus persuadere nobis cognitionē rerum: quas penitus ignoramus nec debemus temere. id est nullo adhibito iudicio assentiri his que nobis dicuntur & incognita sunt. Laetan. di. Opinari te scire quod nescias nō est sapiētis: sed temerarij potius ac stulti. Vnde mouendi sunt p̄ceptores ne auditorem teneras aures falsis opinionibus imbuāt lucro intenti: & ipsi auditores ne p̄ceptorū verbis temere credant: qui ne ignorantia profiteantur. quicqd̄ occurrit effundunt. Intendāt igitur adolēscētes ingenij ne stulti videantur. & imprudētes. Vnde scribit in Academi: Cice. Nam ceteri primū ante tenētur astricti q̄ qd̄ esset optimum iudicare potuerūt: deinde infirmissimo tēpore atatis: aut obsecuti animo cuidam. aut vna alius cuius quem primū audiuerunt ofone capti: de rebus incognitis iudicāt: & ad quacūq̄ sunt disciplinam tanq̄ tēpestate delati ad eam tanq̄ ad saxū adherescunt. Nam q̄ dicunt oia se credere. ei quem iudicent fuisse sapiētem pbare: si id ipsum rudes & indocti iudicare potuissent. Statuere autē quid sit sapiens vel maxime videt esse sapiētis. Et in orōne pro Cluentio ait. Minus stultus est. cui nihil in mentē venit q̄ ille qui qd̄ stulte alteri venit in mentē comprobāt. ¶ His. i. incognitis. Temere incōsulte sine iudicio. ¶ Assentiamur. dicimur assentior & assentio. prius dicebatur tantū assentior: sed Sisenna primus in senatu dicit assentio: quem alij secuti sunt. ¶ Quod vitium. docet Cice. quomodo declinandū sit hoc vitium. ¶ Omnes autē. correctio est: omnes (inquit) debent velle: quoniam leuitas est & temeritas assentiri incognitis: & illa p̄ cognitis habere. Cyrus dicit apud Zenophontem: ea nō debet quis dicere q̄ minus certo norit. Et Sen. di. De dubijs nō definias: sed suspensam tene sniam nihil inexpertum affirmes. ¶ Tempus. qd̄ ipsa res iudicanda postulat. Non enī possumus illico iudicare: nisi fuerimus plane sapiētes: sed spacio tēporis adhibito & diligentia q̄ rerum inueniendarū magna est: sine qua frustra tēpus teritur: diligentia igitur & tempore opus est vt quid in quaq̄ re verum sit iudicari possit. ¶ Alterum est vitium. quēadmodum vituperatur stulta assentio & ignorātia: sic carpitur nimium studium in

non necessaria. Vnde vituperādi sunt illi q̄ omnem etatem in nudis fabulis & poetarum commentis terunt: fu-
 cos quosdam & sciētīe ymbram sectātes non expressam imaginem: quoniam in poetis requiescendum est cu-
 philosophiē p̄ceptis & rebus grauibz satisfecerimus & sic de similibz q̄ multū obscuritatis: pax vero fructus
 in se hnt. vnde di. Sene. liberalia studia dicuntur: quia homie libero digna sunt in q̄bus tandiu immorandum tē poe-
 est q̄dum nihil animus agere maius potest. Operam. exercitationē & laborem. Opera dicitur q̄ studijs men-
 te & animo exercetur. opus est quod fit manibus: & opera est labor studium & diligētia in aliquo opere faciē-
 do. De honestis. & habētibus in se honestatē & laudem dignis. nam dare opera rei quē vacet honestati cō Opera.
 tra officium est. Quo opere. id est laboris & studij. Et in astrologia affert exempla eorum qui in rebusho Opus
 nestis & cognitione dignis id opere posuerūt quod iure laudatū est. Caius Sulpitius primus romanorum de-
 factus solis & lunę rationem in vulgus afferre ausus est q̄ in bello macedonico tribunus militū exercitū roma-
 num magna animi molestia & sollicitudine liberauit pridie q̄ cū Perse rege pugnaretur. Productus fuit a Pau-
 lo Emilio consule in concionē ad p̄cīnendam eclipsim: naturalemq̄ esse ostendit: & volumine postea edito quattuor
 huius effectus rationem explicuit. Ap̄ grēcos Thales milesius lunę solisq̄ defectus inuestigauit. post eū Hyp Pythago-
 parcus qui etiā stellis nomina imposuit. Anoxagoras primus (auctore Plutarcho) in vita Nicīe rationē huius ras fūda-
 defectus litteris mandare ausus est. sed primus Plato in lucē extulit: quod alij nō fecerant veriti iudicia imperi mēta ge-
 tię multitudinis. Plato autē propter sanctitatē morū id ausus est: & effecit. In geometria. quę naturā magni ometrię
 tudinum vniuersam figurarūq̄ explicat. Mathematica scientia quattuor habet partes. Arithmetica. Geome-
 triam. Musicam. & Astrologiam. Arithmetica est q̄ ratiōes effectus affinitatesq̄ inter se numerorū docet sub p̄so has
 qua collocatur musica. Nam vbi arithmeticus nūeros absolute cōsiderat atq̄ seiunctos ab omni materia sen discipli-
 nibz. Musicus vt sonorum sibi subijcit effectusq̄ eius cōsiderat sub quo etiā & his qui cātu demulcet aures col-
 locatur. Geometrię fundamenta Pythagoras fecit: & Arithmetica in artē disciplināq̄ redegit. Sub geome-
 tria collocatur perspectiua: quę cōsiderat lineas non absolute sed visu. Nam arithmeticus & geometria puri esse dicit
 mathematici formas sēsbiles a materia p̄cēnitus separāt. geome. ei cōsiderat lineas: cūcta superficies seu pla-
 na corpora: separata omnino a materia sensibili. Astrologia versatur circa nūeros & magnitudines nō omni-
 no abstractas: sed vt accommodatas ad corpora celestia quę vidētur. Ex quibus patet arithmetica & geome-
 triam puras esse mathematicas: reliquas vero duas nō puras: sed partim mathematicas: & partim naturales. oīa sunt
 vt aristō. in phisicis asserit. Clari in geometria fuerūt. pythagoras: archimiedes siracusius: anaxia der mile-
 sius: euclides megarensis. cuius scripta extant. Plato in. 7. de repu. Mathematicas disciplinas ad veri cognitio-
 nem & demonstrationem: in primis dixit esse necessarias: sunt enī in primo gradu certitudinis. Plato has esse cam
 tanq̄ gradus dixit ad superiora cognoscenda: his disciplinis (inquit) in oībz enī instrumentū perditum (vt sic Plato p̄t
 dixerim) alijsq̄ executum exercitijs expurgatur & in melius erigitur. Animaduertisti (inquit Socrates apud eū-
 dem) eos qui a natura arithmetici sint ad oēs fere disciplinas acutiores apparere. qui autē ingenio ebetiores pellunt.
 fuerint: si in hac erudiantur etiā si nihil amplius vtilitatis assequantur: seip̄s tñ ingenioliores effici solere: quę Chrysip-
 enim difficiliorem adipiscēdi cogitandiq̄ laborē ac curam inferet: non facile ex omnibus vllam preter hāc po-
 tes inuenire: ob hęc oīa profecto hęc disciplina omittenda nō erit. Verū optimis p̄dictis naturis in ea q̄ pri-
 mum erudiendi videbūt. In dialecticis. primum Plato dialectica appellauit. Aristō. vero ad formā discipli-
 nāq̄ redegit. Multi in ea claruerūt. Leontinus. Gorgias. Chrysippus. vnde dicebāt athenienses aut nullā: aut
 chrysippeā dialecticē apud deos inueniri. Carneades. Diogenes. tota Stoicorum familia. Epicurus ipsam ne-
 glexit: vnde in varios errores lapsus est. hęc enī disciplina ad verū falsiq̄ cognitionē vehementer a cōmodatur Dialecti-
 & via est ad omnem sciam. Vnde dicebant. Stoici neminē ignarum dialectices futurum sapientem. facit enī fil-
 logisum & demonstrationē: ponitq̄ verum ante oculos. vnde Aristō. dicit p̄sicos illos phōs. Melissum. Par-
 nitiō. menidem. Anaxagoram. & alios lapsos esse & errasse sola dialectices ignoratione. & Plato in. 7. de repu. di-
 cit necessariam esse dialectices cognitionem & perutilē quam alijs disciplinis preponit: monēs erudiendos in corū plu-
 dialecticis esse pueros: vt interrogare ac respondere q̄ doctissime cognoscāt & sciant. In dialecticis. in diale-
 ctices disciplina quę disputando refellēdo probando ad veritatē inueniendam valet plurimum. & sine ipsa ad-
 tum aut
 veri cognitionem perueniri nō potest. Dialectica est scia recte differendi circa oīonem interrogatione atq̄ re-
 sponsione cōstat. In dialecticis. ita inclinatur dialectica dialecticorum: vt phisica phisicorū. & dicitur diale-
 ctica ipsa scia disputadi. Plures. q̄ in supradictis disciplinis. Iure ciuili ius ciuile dicitur q̄ quisq̄ populus
 sibi constituit: & id proprium est ciuitatis ipsius. ciuile inquantū dictum quasi p̄prium ipsius ciuitatis & ex vna romulus
 quaq̄ ciuitate appellatur: vt Romanorum. Atheniensiu. Lacedemoniorū. Sed ius ciuile dictū absolute intelli-
 gitur romanorum (inquit Iustinianus) vt poeta Vergi. apud latinos: apud grēcos Homerus. Romano iuri Ro-
 mulus conditor vrbis auspiciū dedit: q̄ populum in triginta partes diuisit quas curias appellauit. p̄pterea stitutor.
 q̄ tunc reipu. eorum per snias partium carū expediebat: & ita leges quasdam & ipse curiatus ad populū tulit: Curie. 30
 auctore Pomponio lib. 1. digestorum. Tulerunt etiā & sequentes reges quas Sextus Papyrius qui fuit regnan-
 te Prisco Tarquinio: collegit redegitq̄ in ordinem. Inde dictum est ius Papyrianum: post exactos reges cum
 per decē annos regiē leges cessassent. Decem viri creati sunt qui a grēcis leges peterent: quas in tabulas ebo-
 reas scriptas posuerunt pro rostris. id est in foro. vt omnibus legere. volentibus exposite essent: quę decē erāt: Leges.
 sequenti anno duę adiectę sunt & ita leges duodecim tabularū appellate. Inde fuit prudentium auctoritas & 13. tabu-
 disputatio in foro qui & etiā ius quod scripto venit: communi nomine ius ciuile appellatum est. Inde factę sūt
 legitime actiones quibus inter se homines disceptarent: quas collegium pontificū interpretabatur. has actio-
 nes Appius Claudius ad formam redegit & volumē quod Gneis Flauius eius scribe libertini filius subreptū pontificū
 populo tradidit: cui id munus a deo gratū fuit: vt flauius tribunus plebis fieret & senator: & adilis: curilis: & sic ius ciuile

M. tullii Ciceronis.

Flauium appellatum est ius ciuile Flauianū, postea Sex. Helius actiones cōposuit & populo dedit: vnde appellatū est Ius helia- ius helianum: vnde cū plebs a patribus in montem sacrum: qui supra anienem tribus milibus passuum ab vrbe num distat secessisse Tribunos ad suam protectionē creauit. & plebiscita constituta sunt: q̄ postea vt omnis discor- Plebisci- dia sedaretur lata lege hortētia pro legibus fuerunt. Inde cum necessitas curam repu. senatoribus dedisset: se- ta. natuſcōſulta cōstituta sunt. Inde pretores iura reddere ceperūt. & pretorum edita nata sunt: quæ dicuntur ius Senatus honorarium eo q̄ ab honore pretoris venerit. Tandem cōstituto principe quicqd ipse statuiſſet ius fuit. Vnde consulta dicit Iustinianus quod principi placuit legis habet vigorem. Quodcūq; imperator per eplam constituebat: Ius Ho- vel cognoscens decernebat: vel præcipiebat edicto: lex erat: & he cōstitutiones appellabantur. sed vt dicebāt norariū. ius ciuile dictum absolute romanorū intelligebatur: habet duas spēs: ius scriptum & nō scriptum. Ius scriptu Constitutio est lex plebiscita: cenatuſconsulta. principū placita. magistratuum edicta. respoſa prudentum. Iuris ciuilis sciam tiones plurimi & summi viri pſeſſi sunt: P. papyrius qui regnate Tarquinio (vt dictum est) regias leges in vnum contu Ius scri- lit. Appius claudius decēuit. Appius claudius eiſdem gñis qui Centimanus appellatus est. & viam appiā ſtra ptum. uit & claudiam aquā induxit. Sempronius Caius Scipio Nasſica cui domus in ſacra via publice data est. quo Iuris ciui facilius conſuli ab oibus poſſet. Qui. Mutius qui carthaginē legatus adiit. Tyberius Contruncanus. Sextus lis profel Cecilius & eius frater. Publius Helius. & Attilius qui primus a ppſo ſapiens appellatus est. Marcus Cato. Pu ſores exi blius Mutius. Brutus. Rutilius. Rufus. Paulus. Virginitus. Quitus. Tubero ſtoicus. Panſe auditor. Sextus pō mij. peius. Enei pompeii filius. Celiuſ antipater qui & hitorias ſcripſit. Luciuſ crassuſ frater Publij mutij: qui mu- Primuſ tianuſ dictuſ est. Hunc Cice. dicit iure conſultorum diſertiffimū. Quituſ mutiuſ publii filiuſ pōtifex maximuſ ſapiens Aquiliuſ galluſ mutij auditor. Balduſ lucilliuſ. Sextuſ papyriuſ. Cuiuētiuſ. Seruiuſ Sulpitiuſ qui in cauſis orā Roma. diſ ſecunduſ locū poſt Ciceronem obtinuit Alphenuſ Varuſ. C. Auluſ offiliuſ. Tituſ ceſiuſ. Aufudiuſ Tucca Crassuſ labeo. Publiuſ celiuſ. Trebatiuſ Ceceliuſ. Quintuſ Tubero qui quintū ligariuſ accuſauit deſenſuſ a Cice omnium rone oratione quæ extat. Fuerūt etiā clari poſt Ciceronē. Atteiuſ capito. Antiftiuſ Labeo. Maſſuriuſ Sabinuſ diſertiffi- qui fuit tēpore Tyberij. Caiuſ Caſſiuſ. Longiuſ natuſ ex filia Tuberoniſ. Sabinuſ imperate Veſpaſiano Pe- muſ gaſuſ qui tēpore Domiciani præfeſtuſ vrbis fuit: cuiuſ meminit Iuuenaliſ. Rapta pperabat abolla pegauſ. Seruiuſ Attonite poſituſ modo villicuſ vrbis. An ne aliud tūc pſeſti. Priſcuſ Neratiuſ q̄ cōſulſuit. ¶ Quæ artes. mathe- ſulpitiuſ maticæ: diſciplina: dialeſtica. & iuſ ciuile verſantur in inqueſitiōe veritatis. Cuiuſ. ſ. veri inueſtigandi cupiditate ſecunduſ & ſtudio. ¶ Abduci. auocari ab actionibus & rebus agēdiſ vituperatur & eſt cōtra officiū: quoniam lauſ viri poſt tutiſ conſiſtit in actiōe ¶ Tunc eni homo laudatur cum ſtudioſe aliquid agit aut cogitat. & ſnīa Ariſtoteliſ prio Ciceronē ethi. (vt dictuſ eſt) in operatione aię per virtutem: in via perfectā cōſiſtit humana felicitas. Nam conſociatio Orator hominiſ vincit cognitioniſ ſtudiū & genuſ officiōrum excellit quod hominū ſocietate tenetur. Et agere conſi Legiſpe- derate pluſ eſt q̄ cogitare prudenter. Igitur ſtudio cognitioniſ non debemus eaſ actioneſ deſerere quæ ad tuen- riti poſt. dam humanam ſocietateſ pertinent & eorū conſeruatiōem quibus officiū & pietatem debemus. ¶ A re- Cice bus agēdiſ. actiōibꝯ & officiijſ præſtandiſ. nō debemus relinquare penituſ actioneſ & tantuſ cognitioiſ re- Qñ ho- rum & contemplationiſ vacare: quoniā vita humana & cōſociatio deſtrueretur: & ipſa cognitio manca eſſet: & mo lau- ſoluaga. Vnde ſophocleſ auctoſ Tragediarum cum propter ſtudiū rem familiarē negligere videretur a filiijſ dādꝯ ſit in iudiciū vocatuſ eſt. ¶ Virtutiſ enim. Ratio quare illud eſt contra officiū: quoniā lauſ virtutiſ conſiſtit in Nō oino actione: & ea maxie actione: q̄ eſt ad ſocietateſ tuendam. Vnde dicebat Ariſto. hominem tunc eſſe felicem cū oibuſq; aliquid agit cū virtute & in ſummo nō eſſe magiſ felicem q̄ ſit iſ qui virtutem non habet: tamen eſt aliqua diſ- ſpeculan ferentia vel potiuſ maxima. ille eni habet habitū virtutiſ cum primū expergit ſcit poteſt feliciter operari. dum eſſe Vitioſuſ aut minime: ſed ſeper miſer. ¶ Lauſ virtutiſ cōſiſtit in actiōe: quoniā actiō ē pſtabilior habitu q̄ppe ſi Nota niſ ē pſtabilior eo q̄ ē ad finē & habitū cōparaſ. ppter actionē quā nō debemus obmittere ppter cōtēplatio Homo nem: quoniā ad vtrūq; nati ſumꝯ. Dicere ſolemuſ (inquit Señ.) ſummū bonū eſt ſecunduſ naturam viuē tūc felix re. natura ad vtrūq; genuit & contemplationem rerū & actionem. Stoici dicebant in ſolo virtutiſ habitu con- cum quid ſiſtere humanam felicitateſ. dicenteſ neminē habere talem habitū qui non operetur: ſed tamen ſi nihil age- agit ret nihilominuſ eſſe feliceſ. tantuſ robuſ virtutiſ dabāt ad bene beateq; viuendum. Cato apud eundē in .3. de Actio p- ſiniſbuſ ſic ait. Sic ea quæ pſficiſcuntur a virtute ſuſceptione prima nō perfectione recta ſunt iudicanda. ¶ Ta- ſtabilior men quuſ in ipſa actiōe conſiſtat lauſ: tamen ſepe pōt intermitteri: & homo ſtudioſuſ ad contemplationem re- eſt habi- uerti poſeſt. Vnde dicit. Señ. Non ſemper in actiſ iſiſ: ſed interdū animo tuo requiem dato: & requieſ ipſa ple- tu. na ſit ſapientie ſtudiijſ & cogitationibuſ boniſ. nam prudēſ nūq; ocio marcet: habet aut aliquando remiſſum Seneca aim nūq; ſolutuſ. ¶ A qua actione. in qua nō ſemper eſſe poſſumuſ & officiijſ præſtandiſ. ¶ Intermiſſio. ali- Natura qua temporis vacatio: nō debemus abduci a rebus agēdiſ. ppter aſſiduam contemplationē: multa eni agē- nos ad da ſunt p ſalute patriæ parentum: fratrū: & aliorum: quibuſ (iure ſocietatiſ humane) officia debemus. vnde vi vtrāq; ge tuperantur illi qui patria laborāte: & ſuiſ: a contemplatione nō diſcedunt: & ſic econtra propter reſ agendaſ nuit vitā. & vilia ſordidaq; interdum negotia & indigna libero homine a ſtudio bonarū artium abduci contra officiū eſt Remitta Igitur habenda eſt ratio tēporiſ: & id quod tempuſ ratio & decorū ipſuſ poſtulat agenduſ. ideo dicit ab ip tur ani- ſa actione in qua cōſiſtit lauſ virtutiſ: fieri aliquando intermiſſiōe: & dari redituſ ad ſtudia & contemplatio- muſ non nem: quoniā ad vtrūq; nati ſumꝯ. Multi redituſ. per conſequenſ probat antecedenſ: poſſumuſ intermiſſa ſtu ſoluatur. dia ob reſ agendaſ & officia præſtanda repetere: & ſi dātur redituſ dantur & diſceſſuſ: & cū a ſtudio auocamur Non con negocijſ & officiijſ ipediti: agitatio mētis q̄ nobiſ ingeniſta ē pōt noſ i ſtudiijſ cōtēplatiōiſ tenere. ¶ Agitatio. tinuo cō- motuſ & cōtēplatio. ¶ Quæ nūq; acquieſcit. quæ ſemper eſt in motu & aliqd meditatur. ¶ Sine opera noſtra. templan ſine labore: ſola enim mētiſ agitatio pōt noſ in cognitionibuſ honeſtiſ & cōtēplatione rerū continere: qū nece- etiam ſi opera noſtra ceſſent a ſtudio ¶ Omniſ aut dat nūc præceptū Cice. docetq; circa q̄ debeat verſari mē-

tis agitari o: in rebus scilicet honestis. Nam turpia meditari contra officium est: & ait debemus cogitare ea quae pertinent ad mores. & ad bonam beatamque vitam: & ea quae ad sciā rerum naturalium: & quae cognitu digna sunt semper. aliter disceditur ab officio & sic de primo fonte. i. prudentia & sapia: & eo loco qui in veri cognitione atque inue- Agitatio-
stigatione consistit: dictum est. ¶ Consilijs. caplēdis: & hoc pertinet ad prudentiam: cuius munus est bene cōsu- mentis &
lere: & quid sit agendum imperare: & rationē officiorum reddere. ¶ Et pertinetibus. id est ipis officijs. & rebus cōtēpla-
que virtuti annexae sunt: & pertinet ad beatam vitam. Nō debemus igitur turpia cogitare: sed ea in quibus & bo- tio.
na beatamque vita consistit. ¶ Aut in studijs scie: & hoc est munus sapientie: quae sententiam & intellectum comple- Turpia
ditur: & qua cōtēplamur celestia & essentia a materia separatas: sed haec omnia Cice. large accipit. ¶ Fon- ne cogita-
te. scilicet prudentia a qua tam a fonte manant officia. Translatio est a fonte & riuulis: quae ex ipso fonte deriuatur. da quidē

¶ Iusticia.

E tribus autem reliquis latissime patet ea ratio quae societas hominum inter se ipsos: & vite quasi coitas continetur. Cuius partes duae sunt. Iusticia in qua virtutis splendor est maximus ex qua boni viri nominantur: & huic coniuncta est beneficentia: quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellari licet. Sed iusticie primū munus est: ut ne cui quis noceat: nisi laceffitus iniuria: deinde ut coibus pro coibus utatur: priuatis autem ut suis. Sunt autem priuata natura nulla: sed aut veteri occupatione ut qui quodam in vacua venerunt: aut victoria ut qui bello potiti sunt: aut lege aut pactioe conditione sorte. Ex quo fit ut ager arpinas arpinatium dicatur: tusculanus tusculanorum. Similisque est priuatarum possessionum descriptio. Ex quo quia suum cuiusque sit eorum quae a natura fuerant communia: quod cuique obligat id quisque teneat. Eo si quis sibi plus appetet violabit ius humane societatis. Sed quoniam ut preclare scriptum est a platone: *non nobis solum nati sumus: ortusque nostri parte patria vendicat: partem amici: atque (ut placet stoicis) quae in terris gignuntur ad vsum hominum omnia creari: homines autem hominum causam esse generatos ut ipsi inter se alij alijs prodesse possent: in hac naturam debemus ducem sequi: & cōes vtilitates in medium affere mutatione officiorum: dando: accipiendoque: tum artibus: tum opera: tum facultatibus: de vincere hominum inter homines societatem.*

contractibus & mutuis consensibus aut conditione. i. euentu. conditio nis aut sorte. id est rerum diuisione per fortes. Ex quo. id est quare fit. ut ager arpinas dicatur arpinatum & non aliorum: & ut ager tusculanus dicatur tusculanorum. Et descriptio possessionum priuatarum est similis. ex eodem enim fit ut ager ciceronianus dicatur ciceronis. Ex quo id est ex qua re. quia id eorum quae fuerant natura communia fit suum. id est proprium cuiusque super. prodesse: sit ut quisque teneat id quod cuique obligat. id est sorte euenit. Et si quis apparet plus eo. i. quod id quod si bi iuste obuenerit: ipse violabit ius humane societatis. ¶ Sed quoniam. &c. hic aggreditur beneficentiam seu liberalitatem. ¶ Ordo est. Sed quoniam ut. id est quemadmodum scriptum est preclare Pla. nos non sumus nati solum. nobis. id est ad vtilitatem nostram: & quando patria vendicat. id est appropriat & iure usurpat & attribuit sibi partem nostri ortus. id est nostri in mundum aduentus: & amici vendicant supple partem nostri ortus. Atque pro & quoniam supple ut stoicis omnis ea quae in terris gignuntur creari ad vsum hominum: autem pro sed homines esse generatos causa. id est ad vtilitatem hominum ut ipsi homines possent inter se prodesse alij alijs. ideo supple nos debemus sequi in hoc id est in hac re naturam ducem: & afferre cōes vtilitates in medium: mutatione. i. commutatione vel mutatione officiorum dando. f. & recipiendo: & nos debemus deuincire. id est obligare & coniungere societatem hominum inter homines: tum. id est simul artibus tum. id est simul opera. id est operatione & diligentia: tum. id est simul facultatibus. id est opibus nostris.

E tribus. in hac parte incipit autem agere de secundo fonte of- Translatio
ficij. videlicet de iusticia & bene a fonte
ficentia seu liberalitate omnes Asceſius.

munus & officium. ¶ Ordo est. Autem pro sed: ea ratio qua societas hominum inter ipsos & quasi coitas vite continetur patet latissime in tribus reliquis supple fontibus officiij hoc est virtutibus: quas cardinales vocant. Cuius scilicet rationis duae sunt partes: iusticia scilicet in qua splendor virtutis est maximus: & ex qua viri nominantur boni: & beneficentia quam eandem licet appellari vel benignitatem vel liberalitatem: est coniuncta huic scilicet iusticie. Sed primum munus id est primae partes seu primum officium iusticie est ut ne cui id est ne mini: quis id est aliquis noceat nisi laceffitus: id est puocatus iniuria: licet enim secundum iura vim vi repellere: sed saluatoris nostri consilium est orare pro persecutoribus nos. & benefacere etiam inimicis nostris dum id ad nostram aut illorum fiat salutem. Deinde officium & munus iusticie est ut quis utatur communibus supple rebus pro communibus & non pro proprijs: autem pro sed: ut utatur priuatis supple rebus ut suis id est proprijs. Autem pro sed: nulla sup. bona sunt priuata id est propria alicuius natura id est per naturam: quia naturaliter omnia sunt communia: sed supple priuata sunt. aut occupatione veteri. i. priusquam alius tenuerit ut id est quemadmodum sup. occupauerunt illi qui venerunt quodam in superioribus seculis: in vacua id est in loco a nullo possessa aut priuata facta sunt victoria: ut. id est quemadmodum illi qui potiti sunt bello aut lege aut passione. hoc est

M. tullii Ciceronis.

Marfus.

Iusticia

ois virtu-

tes cōple-

ctitur:

Iustus

bonus cō-

uertitur.

Societas

Mundus

cōis p̄ia

Tyranni

iusticia le-

gitima

Iusticia

perticula

ris.

Iusticiæ

comites.

Iusticia le-

gitima

Iusticia

particula

ris

Iusticiæ di-

uisio

Aristote.

Iusticia

alenū bo-

num est.

Iusticia p̄

clariffia

oim virtu-

tum

Quo iu-

sticia sit

perfectif-

simū qd

Officiū iu-

sti viri

Lex qd

sit & vñ di-

catur.

Lex qñ

orta sit

Iusticiæ

definitio

Ius

Nota be-

ne

Iuris præ-

cepta

Attende.

Iure natu-

rali cōce-

ditur de-

fensio

Curie-

ges iuete

Et tribus autem reliquis. Postq̄ de prudentia primo fonte officiorum. Cic. differuit: transit ad iusticiam: q̄ latissime patet: & ois virtutes complectitur & vitę hūane consulit & fulget iter virtutes. vt lucifer iter stellas: & sine iusticia nō intelligitur vlla virtus: & ab ip̄a boni viri denotant. Nam bonus & iustus cōuertuntur. Ergo cū iusticia pluribus proficit: q̄a est ad cōseruationē hūanę societatis prestabilior est ceteris. i. fortitudine & tēperantia. Tres inquit virtutes supersunt. quarum iusticia latissime patet. i. ad omnis pertinet & pluribus pdest cum sit ad cōuersationē humani gñis: & societatem cōem tuendam. q̄ late patet. ¶ Ea ratio. i. ip̄a iusticia q̄ est quēdā ratio modusq̄ uiuendi ad vtilitatē communem: quoniā iusticia cui adiungitur liberalitas est vinculū societatis humanę de qua iam disputabim. ¶ Qua. s. ratione nō & via tuendę societatis hūanę. id est ip̄a iusticia. ¶ Societas amoris cōiunctio & hoim cōgregatio iter ip̄os: vicissim mutuis officiis vt alter alteri opitulet & adsit. ¶ Et vitę q̄si cōitatis: quoniā iusticia oibis consulit: ac si iter ip̄os nulla esset dñia: nam hō hominem tueri debet & fouere ob id ipsum q̄ hō est: quoniā mundus est cōis patria & quicquid agimus nō ad priuatū: sed ad cōe bonum referē. ¶ Vnde vituperādi sunt illi q̄ sibi omnia vendicāt: nullam hūanę societatis habentes rationē: & iure tyranni ab oī humanitate alieni appellātur. Iusticia est virtus ad aliū & duplex legitima. s. & particularis. Prima sic finitur a phō. Iusticia est habitus electiuus circa ea oia in q̄bus versatur vir studiosus: ad seruandas leges cōmunis commodi causa. Altera vero sic. Iusticia est habitus electiuus circa definitā materiā: vt puta honores cōtractus: & cetera id genus tribuens cuiq̄ quod suū est. ¶ Comites iusticię sunt liberalitas: magnificentia. religio: pietas: gratitudo: fides: obedientia: fides & legū mandatorumq̄ obseruatio: equitas: bonitas: veritas. Iusticia vero legitima est habitus transgrediēdi leges: detrimenti cōis: & sui commodi gr̄a. Iusticia particularis est habitus electiuus circa determinatam materiā: sumens qd̄ suū non est. ¶ Continetur. cōseruatur mutuis officiis. Iusticia hęc de qua nūc agitur in distributiua & commutatiua diuidit: & hęc rursus circa illa commercia quę sponte faciunt homines. & illa quę ip̄is inuitis efficiuntur. ¶ Cuius. s. rationis: viar: & facultatis cōseruandę humanę societatis. i. ip̄ius iusticię ad quam referūtur hę virtutes q̄ sunt ad cōem societatem tuendā. ¶ Duę partes: hęc ratio habet duas partes iusticiā & liberalitatem: quoniā iusticia. distributiua non pōt exerceri nisi ab eo qui liberalis fuerit. q̄ppe si est auarus: plus equo sibi assumit: & iniustus est iusticia est ad alios. Et ideo dī. Aristot. lib. 5. echices. Idcirco non sinimus hoim dominari: sed rationē quia sibi ip̄i id facit: & est tyrannus. Ideo vir iustus qui est in magistratu: alijs non sibi ip̄i laborat: atq̄ ob id ipsum alienū bonum dicūt iusticiā esse. quoniā nō in nos sed in alios seruādā iusticia est. quam (vt volunt stoici) sequūtur equitas & gratitudo. ¶ In q̄ virtus splēdor ē maximus in q̄ plurimū retinet virtus. nā p̄clariffia ē oim virtutū: neq̄ hesperus neq̄ lucifer (in q̄t Ari. i. moribus) ita admirabilē. puerbio dicere cōsueuimus iusticia i se se virtutes cōtinet ois: s3 loq̄ illic phūs de iusticia legitima: quę est quoddā aggregatum ex oibis virtutibus: vt dictum est. Et Euripides dicit. Iusticia os aureum habet: neq̄ hesperus neq̄ lucifer adeo mirabilis ē. Iusticia certe virtus est perfectiffima: q̄a perficit ceteros hoies: & quia ē vsus perfecte virtutis: & qui eā habet: & ad se & ad alios vti pōt: p̄clariffima est oim virtutum q̄a est perfectiffimū quid & oē perfectiffimum est admirabile. ¶ Vnde sentētia Biantis bñ se habere videtur (inquit Aristot) Magistratus virum oñdet. ad alium enī est & in societate iā ip̄e magistratus cōsistit: & difficile est eā prestare q̄ magistratus requirit. In quo iusticia seruanda est. & officiū iusti & boni viri est bonos efficere. quod difficile est & p̄clarum: quoniā multiplicatur bonum. & pessimus is est. qui & ad ipsum & alios vititur vitio: optimus est qui ad seip̄m: sed ad alios vti virtute. Iusticia est habitus quo sit aliquis idoneus ad iusticiam sit sum per electionē: & iusticia collocat iter plus & minus iustum vero inter dānum & lucrum. Magistratus est ciuitis iusti. Iniusticia ē vsus vicij adulij. Lex est rō summa isita in natura: q̄ iubet ea quę faciēda sunt: phibetq̄ cōtraria: eadem ratio est cū in hois mentem cōfirmata & confecta est. lex: & dicit a legendo. cuius ea vis est. vt recte facere iubeat: vetetq̄ delinquere. Tum deniq̄ (inquit Cicero. in legibus) nō incipit esse lex: cū scripta est: sed tum cū orra est. orta est aut̄ simul cum mēte diuina quā obrem lex vera atq̄ princeps apta ad iubendū & aduertendum. ratio est recta summi Iouis. Iurisconsulti sic finiunt. Iusticia est cōstans & perpetua voluntas ius suū cuiq̄ tribuens. Iuris prudentia est diuinarū humanarūq̄ rerū notitia: iusti atq̄ iniusti sciētia. Iusticia est virtus Ius est ip̄ius virtutis executiuum. Iuris prudētia est scia illius iuris. Iusticia est summū bonum. Ius mediū. iuris prudentia in iū. iusticia vult tribuere suū ius vnicuiq̄. ius coadiuuat. iuris prudentia docet qualiter illud fiat. Precepta iuris sunt hęc: honeste viuere: alterum nō ledere: ius suū vnicuiq̄ tribuere. Seneca ex opinione & sententia Stoicorum ita finit. Iusticia est nature tacita cōuentio in adiutorij multorum inuenta. & aliter. Iusticia est diuina lex & vinculum societatis hūane. Si vis (inquit) esse iustus: deū time. amabilis autem si in hoc illū imitaberis: vt velis omnibus pdesse: & nullis nocere. ¶ Ex qua boni viri notantur. Nam bonus & iustus conuertuntur: & per iustum bonū intelligimus: & per bonū iustū. ¶ Huic iusticie. dixi quare liberalitas cōiuncta est iusticie: & potest dici iusticia distributiua. ¶ Sed iusticie. psequitur primam partē iusticiam scilicet & munus ip̄ius Iuris p̄describit: & viri iusti: vt ante oia ne cui quis noceat. nisi la cessitus aliqua iniuria: & prouocatus: quoniā iure naturalī oibis cōcedit defēso. & nisi nocētes & iniuriā i ferētes opprimerētur cōfunderēt. hūana societas & cōiunctus. Ideo propter malos mores inuēte sunt leges vt quisq̄ in officio cōtineatur: quibus nil melius ad cōseruationem hūane societatis excogitare potuit. ¶ Acerbissimis. cladibus oia redundarent. nisi nepharia malorū habuerunt. nā si natura homines viuēret: non esset opus tot legibus: sui igitur defensio cōcessa est omnibus iure naturali: quod vetustius est iure ciuili. iura enim ciuilia tunc esse cōeperunt. cū et ciuitates cōdi: et magistratus creati: et leges scribi cōeperūt. Cōmuniū qd̄a naturali iure (vt inquit Marcianus lib. i. digest. & repetijt Iustinus lib. 2. institutionū) Cōia sūt oim: qd̄a vniuersitatis: qd̄a nullius pleriq̄ vero singulorū: q̄ varijs ex causis

Iusticia quid sit

cuique acquiruntur: & modis quos Cice. ponit. Naturali iure communia sunt ista. Aer: aqua profluens & mare: & per hoc littora maris. Nemo (inquit Marcianus) ad littus maris accedere prohibetur piscandi gratia. Flumina pene omnia & portus publica sunt. Riparum quoque usus est publicus (inquit Gaius) iure gentium: sicut ipsius fluminis. Vniuersitatis: non singulorum sunt theatra: stadia: fora: & cetera id genus: quæ sunt in ciuitatibus communia. Et stoici dicebant omnia esse communia iure naturali summa rerum diuisio (inquit Paulus) in duo genera deducitur. Nam alia sunt diuini iuris: alia humani. Diuini iuris sunt veluti res sacre & religiose. sancte quoque res veluti muri & portæ ciuitatum quodammodo diuini iuris sunt. Quæ sunt humani iuris publice sunt: aut priuatae. Priuatis his quæ sunt singulorum & propria cuiusque. Nam pleraque iam singulorum sunt ex iure gentium: quod nomina possessiua inuenit: ut. f. diceretur: hoc est meum: hoc vero tuum cum omnia essent prius de iure naturali communia. Ius gentium omni humano generi commune est: quod a iure naturali recessit: quia illud omnibus animalibus: hoc solis hominibus inter se commune est. Nam vsu exigente: & humanis exigentibus necessitatibus gentes humane quedam iura sibi constituerunt. bella etenim orta sunt & captiuitates sunt secute: & seruitutes: quæ sunt iuri naturali contrarie. Iure enim naturali omnes homines liberi nascebantur. Philosophus lib. 5. ethicis. Ius ciuile diuidit in duas partes: naturale. scilicet atque legitimū: & naturale (inquit) est quod vbiq; vim habet eandem hoc appellatur iure consultis. Ius naturale secundarium siue ius gentium. est enim consentaneum nature hominis ciuile. In. 3. de finibus sic ait Cice. Sed quemadmodum theatrum cum cōe sit: recte tamen dici potest eius esse eum locum quem quisque occupauerit: & sic in vrbe mundo ve cōi aduersatur ius quo minus suum cuiusque sit. Sūt autē ab ipsa natura: nihil est factū priuātū sed oīa cōmunia & cū essent in mundo vacua primi illi occupare cōeperunt: & sic quisque populus suos habuit terminos ciuesque singuli in propriis fundis & domibus: ea autē q̄ cōia sunt: sūt singulorum his modis quæ a Cice. ponuntur. ¶ Natura. iure naturali. ¶ Sed aut veteri occupatione. ut fuerunt illi priuati. quos cascos appellat Ennius. qui loca communia occupantes propria fecerunt. ¶ In vacua. predia non possessa alijs vacua dicuntur loca quæ carent collonis occupare est aliquam rem retinere tanq̄ priuatam & propriam: quæ quondam fuerit publica. Vnde dicitur Cæsar occupasse rempub. ¶ At victoria. quoniam (ut inquit Iustinianus) ea quæ ex hostibus capimus iure gentium statim nostra fiunt: ut etiam liberi homines in nostram seruitutem deducuntur. Nam bella sunt de iure gentium. Iure quippe naturali homo homini cōiunctus est: nec pugnare homo debet cum homine sed gentes hoc inuenerunt humane. ¶ Potiti sunt. qui habuerunt victoriā & alienā patriam occupantes nouas colonias deduxerunt. Romani etenim clarissimis victorijs tot gentes & nationes suo iure vtentes & viuentes ad seruitutem redegerunt. ¶ Aut lege. cum lata lege nobis colonis agri conceduntur publici. ¶ Pactione. pactio (ut inquit Vulpianus libro secundo digest.) est duorum plurium ve in idē placitum & consensus. ¶ Conditione. hæc conditio. si conditionalis est. ut si veneris ad me dabo tibi librum: & si mihi quotānis quartam partem redditus ipsius fundi dederis: ager tuus esto. datur igitur aliquid alicui commune habendum cum aliqua conditione: quam si non seruauerit: agrum amittet pactum a pactione dicitur. In de etiam pacis nomen appellatum est inquit iure consultus. Sorte. cum predia sorte iacta diuiduntur. & illius sunt in quem fors ceciderit. & noui coloni: agros interdum sorte diuidebant: si in discrepationem res venisset & controuersiam. ut nemo posset conqueri. ¶ Ex quo fit. propter hoc: quia ea quæ quondam communia erant: fiunt priuata (modis supradictis) facta est: ut agris nomina possessiua imponerentur. ¶ Arpinatum. arpinares. Cice. potissimum nominauit in laudem patriæ suæ quoniam ipse arpinas erat. Arpinum est inter forum & Aquinum porrectum in mōte clarum Cicerone & mario alumni. Municipium fuit romanorum. Cicero natus est in villa prope arpinum quam duo annes faciunt. Liris & fibremus: qui illic in vnum confluunt: nunc dictum villa sancti Dominici. Similis eiusdem generis cuius est patria qui pertinet ad respu. in genere: ita etiam est de rebus singulorum. ¶ Descriptio. definitio & diuisio. ¶ Ex quo. quia propter hoc concludit dicens: quod cum ita sit ut quisque contentus sit rebus suis: & eo quod sibi obtigit: & aliter iustitia seruari non potest. ¶ Suum. propriū. ¶ Ob- tigit aliquorum supradictorum modorum contigit & suum factum est aliquid aut emptione. ¶ Teneat. possideat tanq̄ suum. ¶ Plus eo: id est ea re que contingit. ¶ Appetet. tanq̄ non concessum legibus. nam appetimus ea quæ non conceduntur. Violabit. ius corrumpet vim & modum quo homines inter se viuere debent & inter homines quoddam naturalius intercedit. ¶ Sed quoniam. præcepit Cice. vnumquemque debere suum possidere: sed quia non solum nobis nati sumus monet omnia referenda esse ad cōem vtilitatem: & omni officio aliorum animos demereri oportere omnibusq; adesse. ut ipsa iustitia magis eluceat. ¶ Preclare. egredie & sapienter. Plato scripsit ad Architā Tarentinum: ut non sibi soli natum meminerit: sed prius: sed suis. ut per exigua pars ipsi relinquatur. verba Platonis hæc sunt. Qui litteras reddidere tuas: narrauerunt nobis te moleste ferre: quod a publicis tue ciuitatis occupationibus te liberare non valeas: quod igitur dulcissimū vite genus sit agere sua præsertim si quis talia elegerit facienda qualia tu oibus ferme manifestū est. Sed illud quoque te considerare oportet. nullū nostrum sibi soli natū esse: sed ortus nostri partem sibi patriam vindicare: partem parentes partem amicos. Multa insuper pro temporum diuersitate nobis accidere quibus nostra vita occupata est. vocante igitur se patria ipsa ad tempus gubernandā: absurdū forsitan esset non parere: præsertim cū simul accidat: ut aditus prauis hoibus relinquantur: qui nulla ipsius quod optimū est rōne pficiuntur ad publica. ¶ Non nobis. i. non ad nrām tantū vtilitatē. ¶ Vendicat. sibi attribui: & suā esse dicit: quoniam patriæ etiā vitā debemus pro qua sapiens nūq̄ dubitauit occumbere. ¶ Amici. quibus debemus officium. ¶ Atque. ut placet stoicis. ¶ Mundū. censabant stoici numine deorū regi: eūque esse quasi cōem vrbe & ciuitatē hoīm & deorū: & vnūquemque nrām huius mūdi esse partem & ciuem ex quo illud natura cōsequi dicebāt: ut cōem vtilitatē nostræ ateponamus: nec magis vituperandū esse prius pditorē q̄ cōis vtilitatis & salutis desertorē ppter suā vtilitatē aut salutē. Chrysippus stoicus dicebat cetera nata esse hominum causa & deorum: eos autē societatis & cōitatis suę: ut beatis hoies uti ad vtilitatem

Paulus diuidit ius i diuina & humanum Meum & tuum.

Ius naturale secundarium

Occupare. Vacua.

Bella sunt de iure gentium

Pactio secundum Vulpianum.

Pactum. Pax a pacto deducitur

Arpinum Villa sancti Domini.

Arpinas: Municipium.

Omnia ad cōem vtilitatem referenda. Platonis verba

Pro patria mori edū etiam esse Chrysippus stoicus.

Cato.

M. tullii Ciceronis.

Nūmus suā possint sine iniuria. ¶ Hominum causa. ad hominum vtilitatem & vsum. ¶ Inter se. vicissim mutuis officijs cur inueniatur. ¶ Naturā. ducē q̄ vult vt cōiter & cōiūctē viuamus: & qua impellimur: vt pdesse velimus q̄ plurimis. ¶ Cōes. tus sit. vtilitates. Cato apud eūdē lib. 3. de finibus ait. vt eni leges oīm salutē singulorū salutē āteponūt: sic vir bonus & Vituperā sapiēs & legibus parēs: & ciuilis officij nō ignarus vtilitati hoīm plusq̄ vnus alicuius aut sue cōsultit: mutatione dī qui ho igit officiorū dādo accipiēdoq̄ societas iter hoies cōtineat. ¶ In mediū. i. vsum cōem. sic Virg. i. mediū quarebāt. minuz cō ¶ Tū artibus. sic fiebat permutatio apud ātīquos: cū nōdū eēt excogitatus nūmus: vt artifices earū opera com sortia as- mutarēt cōparatiōe rerū: vt magis iustitia seruare. Nūmus aut inuētus fuit vt subiret vicē idigētē & oīa metire pernātur tur. Vñ si faber nō idiget medico: sit permutatio iter eos: non per artes: sed per nūmos. Vñ dicit Plato. lib. 2. de Conferre repu. Nūmus factus ē cā permutatiōis: opus ē igit ne inhūani videamur. artibus opera nra. i. fauore: industria: la debemus bore: ac diuitijs demereri hoies: & illos nobis deuicire quo nil pōt eē laudabilius. Vñ vituperant illi q̄ tanq̄ im- aliquādo manes beluē cōem societate asperrant: arbitratēs tātū sibi natos: & sic naturā ignorāt q̄ nos sociabiles genuit: bñficia. & laudabilius est atq̄ p̄stabilius bñficia cōferre q̄ accipere: quoniā ille q̄ accipit ē inferior: q̄q̄ igit ad bñ de alijs merēdum prōptissimus eē debet: & oī auxilio alios iuuare: vt oībus p̄stantior sit. Iustitia certe nō seruāt: si alijs sēper accipit: paratus ip̄e nil alijs cōferre. ¶ Opera. fauore ac labore. ¶ Facultatibus. diuitijs. Plato. 5. de legi- bus sic ait. Qui alijs bonis abūdat q̄ i alios quoq̄ trāsfūdī pnt si ceteros particeps efficit tāq̄ vir sūmus ē hono- norādus. q̄ aut id facere vellet q̄ dē: s̄ nō pōt scd'o loco hñdus est. Inuidū vero q̄ spōte nihil boni ceteris confe- rat vituperare debemus. ¶ Deuincire. obligare & coniungere.

ASCEN

Vndamentū aut iustitię est fides. In hac parte describit fidē. i. fidelitatez dicēs eā esse fundamētū iustitię: & nomen accepisse: eo q̄ per eā fiat dictū. ¶ Ordo est. Aut p sed: fundamētū iustitię est fides: id ē cōstantia & veritas dictorū & factorū. Ex quo. i. ex qua re (q̄q̄ hoc videbit fortas se cuipiā. i. alicui durius. i. aliquantulū du- rū: vel durius. i. iēptius q̄ deceat dictū) tñ audeamus imitari stoicos qui studiose ex quirūt. vñ verba. i. res: vocabula sint ducta. i. deriuata & credamus fidem appellatam: quia fiat quod dictū est: videi ei fides dū fit dictū & pmissū: nō accipit ergo hic p credulitate: sed p fidelitate: q̄ tñ ex fide nascitur.

MAR.

Vndamētū. In qua fundat: & cōsistit. i. cōseruationē iustitię potissimū requiritur fides quę si non seruāt: nō reddit vnicuiq̄ qd suū est. Iustitia sine fide esse nō pōt. vñ Syllus italicus appellat fidē confortē iustitię. dē Iustitia si etiā & soror eius: quoniā vt ait Pla. si iustitia erga deos colit: pietas vocat: si in hoies viuos aut mortuos vel in dein reg- reddēdis depositis pecunijs vel in sepulchris erigendis fides dicitur. Lactantius lib. 3. dicit. Iustitia: quid est: nisi rit. pietas. Pietas autem nil aliud est q̄ dei parentis agnitio (fides inquit Sene.) sc̄tissimū humani pectoris bonum Iustitia er est: nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo corrumpitur premio. Hercules apud Sillium lib. 2. his verbis ga deos fidem alloquitur Ante iouē gñata decus diuum p hominūq̄. Qua sine non tellus pacem nō equora norunt (au pietas est flore Vlpiano) est generale ad oīa pertinens de quibus negotium cōtrahendi transigendiq̄ causa consentiūt erga ho- qui inter se agūt. ¶ Cōstantia firma stabilitas. ¶ Ex quo ppter hoc: quia fides est cōstantia conuētorū atq̄ di- mines si- thorū. ¶ Audeamus. quasi rē magnā & insolitā & pter opinionē multorū. ¶ Imitari stoicos. qui verborū archite des. et habeant. Tales hoies Logodedalos appellabat Socra. studiose eni exquirebāt verborū originē: & noīa re- Stoidi. bus imponebant respicientes ad illarum naturā & vim. lib. 3. de fini. ait. Ars est eni vitę p phia: de qua differens Logode- arripere verba de foro nō pōt. q̄q̄ de oībus phis stoici plurima noīauerunt: zeno quoq̄ eorū princeps nō tā re- da los di- rum fuit inuētor q̄ nouorū verborū. & Chrysippus stoice professionis dicebat (auctore Gelio) singula verba di- cūtur ver- ligenter eē cōsiderāda: quoniā oē verbū eēt natura ābiguū: & ex eodē duo plura ve accipi posse. Diodorus con borū ar- tra. nullū eē verbū ābiguū dicebat: nec q̄q̄ ābiguū dicit aut sēt. Ambigui verbi natura (igt) illa eē debuit: vt chitecti. qui diceret duo vel plura diceret. Nemo aut duo vel plura dicit q̄ se sentit vnum dicere. ¶ Quāq̄ hoc. i. hęc in zeno no- terpretatio videtur duriuscula & violenta. ¶ Cuipiam alicui qui forte hanc meam interpretatione n non pro- uorū ver- babit: sed dicet esse nimis duram violentam: & quę vix consuetudine molliri possit. Durum vocabulum dicitur borum in quod non est in vsu & mollitū cōsuetudine. ¶ Studiose. diligēter magna cura. ¶ Vñ sint ducta. vñ habeant ori- uentor. ginem: & quare ita dicantur. ¶ Appellatam esse a latinis: vt fides dicatur: quia fit quod dictū est.

ASCEN

Ed iustitię. Poit duo iustitię gñā al terz inferētū iuriā: alterz nō repellē- tiū iuriā ab his quos p tegere decēter pos sint: quos deferere nō minus viciōsū dixit q̄ deferere parētes amicos & p̄iam: & id scd'3 stoicos q̄ dicūt oīa vitia eē paria. Or- do est. s̄3 duo gñā iustitię. Vñ sup. est eo- rum qui inferunt iniuriā: alterz est eorū qui si possint nō ppulsant iuriā ab his quibus inferit: Nam hīs qui facit iniustā impetum in quempiam ex nīs icitatus: aut ira aut ali qua alia perturbatiōe vñ q̄ si afferre violē-

¶ De fide fundamento iustitię.

Vndamentū aut iustitię est fides. i. dictorū cōuen- torūq̄ cōstantia: & veritas: ex quo q̄q̄ hoc videbit fortasse cuipiā durius: tñ audeamus imitari. Sto- cos qui studiose exquirunt vnde verba sint ducta credamusq̄: quod fiet quod dictum est appellatam fidem. *Quia fiat*

¶ Duo genera iniustitię.

Ed iniustitię duo genera sunt. Vnum eorum qui inferunt. Alterum eorum qui ab his quibus in- fertur (si possint) iniuriā non propulsant. Nam q̄ iniuste impetū in quempiā facit: aut ira: aut ali- qua perturbatiōe incitatus: is quasi manus violē- ter vñ afferre socio: Qui aut nō defendit: nec obsistit: si pōt iniurię:

tam est in vitio q̄ si parentes: aut amicos: aut patriam deserat. Atq̄ ille quidem iniuriæ que nocendi causa de industria inferuntur sæpe a metu proficiuntur cum is qui alteri nocere cogitat: timet ne nisi id fecerit ipse aliquo inficiatur incommodo. Maximam autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur nonnulli vt adipiscantur ea que concupierunt in quo vitio latissime patet auaricia. Expetuntur autem diuitiæ: tum ad vsus vitæ necessarios: tum ad perfruedas voluptates: In quibus autem maior est animus in his pecuniæ cupiditas spectat ad opes & gratificandi facultatem: vt nuper. M. Crassus negabat vllam satis magnam pecuniam esse ei qui in repu. princeps vellet esse: cuius fructibus exercitum alere non posset. Delectant etiam magnifici apparatus: vitæq̄ cultus cum elegantiā & copia: quibus rebus effectum est: vt infinita pecuniæ cupiditas esset. Nec vero rei familiaris amplificatio nemini nocens vituperanda est sed fugienda semper iniuria est. Maxime autem adducuntur pleriq̄ vt eos iustitiæ capiat obliuio cum in imperiorum honorum: gloriæ ve cupiditatem inciderit. quod enim apud Ennium nulla sancta societas: nec fides regni est: id latius patet. Nam quicquid eiusmodi est: in quo non possint plures excellere: in eo plerumq̄ fit tanta contentio vt difficillimum sit sanctam seruare societatem. Declarauit: id non temeritas. C. Cæsaris qui omnia iura diuina & hūana peruerit: propter eum quem sibi ipse opinionis errore finxerat principatum. Est autem in hoc genere molestum: quod in maximis animis splendidissimiq̄ ingenijs plerumq̄ existunt honoris / imperij: potestati gloriæ / cupiditates. Quo magis cauendum est: ne quid in eo genere peccetur

pro sed: pleriq̄: id est sane multi adducuntur: id est impelluntur: maxime ad hoc: vt obliuio iustitiæ capiat: id est inuadat eos: cum. i. postq̄ inciderint in cupiditatem imperiorum honorū: ve pro vel gloriæ. Eni pro quia id sup. dictum est q̄ apud Ennium: veterem potestatem in tragediis. i. nulla societas nec fides regni est sancta. i. inuolabilis (quia vt dicit in tragediis Sene. Nec regna parē nec ferre venus potest: vt Luca. Omnisq̄ potestas impatiēs confortis erit) patet latius. i. multum late. Nam quicquid est huiusmodi: i. tale in quo non possunt plures excellere: in eo fit plerumq̄. i. vt plurimum tanta contentio. i. concertatio & lis: vt difficillimū sit seruare societatem sanctam: id est inuolabilem. Temeritas: id est temerarius conatus. C. Cæsaris. s. iulij qui peruerit omnia iura diuina & humana propter eum principatum / scilicet perpetuam dictam curam atq̄ imperium quod sibi usurpauit quem principatum ipse finxerat. i. mente sua formauerat sibi errore opinionis: quia opinabatur se eo dignū cum non esset: vel quia opinabatur gloriosum esse rempu. inuasisse: cum eo nihil turpius esset: eius ergo temeritas declarauit. i. clare monstrauit: modo. i. paulo ante hos dies id quod. s. dictum est. Autem pro sed: molestum est in hoc genere iniustitiæ. i. q̄ cupiditates honoris imperij potentie gloriæ existunt plerumq̄ in maximis animis & in splendidissimis ingenijs. Vnde vt dicit Tacitus cupido gloriæ sapientibus exiit nouissima. Quo: id est pro quo magis cauendum est: vel quo supple periculosius est eo magis cauendum est ne peccetur: id est ne fiat peccatum in eo genere.

Ed iniustitiæ duo genera sunt. Postq̄ iustitiæ munus descripsit: docuitq̄ hominem iustum debere omnia referre ad communem vtilitatem: duo genera iniustitiæ ponit: que bono viro declinanda sunt: ne ab officio discedat: non enim debemus inferre alicui iniuriam: & populanda est ab alio si infertur. Vnde hi qui vident pauperes opprimi aliorum potentia et vi: & non adsunt illis carpēdi sunt. Et iudex omnia ad qualitatem redigere debet: non recipiendum ad opes & potentiam quorundam: quare inquit Aristoteles. iustum emendatissimum est inter dānum & lucrum quapropter & cū hoies cōtrouersiā hnt ad iudicem ipm cōfugiūt. Ire autem

ter socio manus. Aut p̄ s. his sup. q̄ nō de fedit nec obfistit. i. obstat iniuriæ si pot: ē tā. i. intātū in vitio: q̄. i. q̄tū sup. eēt si deserat parētes: aut amicos: aut patriā. Atq̄ p̄ & qdē. i. certe ille iniuriæ q̄ ferunt. i. iferunt cā nocēdi de industria. i. ex cōposito. pficiscūt. i. oriūt sæpe a metu. i. timore quū. i. qn. is q̄ cogitat nocere alteri timet nisi. i. si nō fecerit sup. iniuriā ne ipse efficiat aliquo incommodo. i. dāno in corpore aut rebus. Aut p̄ s. nonnulli. i. qdā aggrediunt maximā partē ad iniuriā faciendā. vt adipiscant. i. obtineat ea q̄ concupierūt. i. concupierūt: i quo vitio auaricia p̄ latissime. Aut p̄ sed diuitiæ expetunt. i. exacte petunt: tū. i. pariter ad vsus necessarios vitæ: tum. i. pariter ad perfruedas voluptates. Aut p̄ s. cupiditas pecuniæ spectat ad opes. i. ad potētiā & ad facultatē gratificandi. i. bñficia conferēdi: & re: apprime gratā faciēdi in his i qbus maior est aius: hoc ē magnanimitas appetūt pecuniā nō ad voluptatē: s. ad potētiā & gloriā suā agēdā: vt. i. quemadmodū Marcus crassus vir ille romanus negabat nuper. i. a plusculis tēpibus vllā pecuniam esse satis magnā ei qui vellet esse princeps in repu. cuius. i. pecuniæ: fructibus. i. fenore & vsura non possit alere exercitū. Apparatus magnifici. i. sumptuosi: & cultus. i. ornatus & nitor vitæ cum elegantia. i. exq̄sita ex oratione vestitū: & cū copia. i. abundantia omniū rerū delectat. i. delectatione afficiunt etiā: quibus rebus. i. per quas res scilicet per cupiditatē dñandi & gloriandi de sumptuoso apparatu effectum est: vt infinita cupiditas pecuniæ esset: vero. i. sed & nec. i. non amplificatio. i. augmentatio rei familiaris. i. domesticæ nemini nocens. i. quæ fit sine iniuria alterius non est vituperanda: sed iniuria est fugienda semper: id est qualibet re & i omni tempore. Autem

afficiat

De M. Crasso

florq̄ 3 ra 11

Valle. Max. 9 ra 4

Qui. 6 fastos

Et ph. dicit p̄ M.

Crassus qui negabat si

ante esse nō reddere

multo legione fuisse

poss. In dñis suis

exterius p̄ millia

possit 10 33

H mō

Marlus.

Iudicis of

ficiū.

Iustum.

Iudex est

iustū anī

matum

d ij.

M. tullii Ciceronis.

Ira.

Iniuria.

Origo in
iustitiæ.

ma causa

Secunda

iniustitiæ.

ca. avari-

tia.

Auaritia.

quid sit.

Voluptas

pprie qd

fit.

Voluptas

abijcien-

da tanq

meretrix

Spectat.

Gratifica

ri. M.

Crassus

ditissimus

M. Cras-

sus aurū

sitiebat

Parthos

Parlimo

nia ē ma-

gnum ve

ctigal.

Diues

pauper.

ad iudicem est ire ad ipm iustū. Iudex enim est iustū aiatum. i. homo habens iustitiā: qua oia ad mediū redigun-
tur: & qui petunt iudicem petunt mediū. i. ipm iustū. ¶ Inferunt alijs iniuriam: & sic sunt iniusti. ¶ Alterū, ge-
nus iustitię est hoim q iniustitiā exercet. ¶ Nā, qui affert rationem quare vtriq; sint appellādi iniusti. ¶ Quem
piam, aliqūē, s. impetit. ¶ Aut ira, quę est libido puniendi eū qui videatur lesisse iniuria. ¶ Perturbatione, q̄ est
contra naturā commotio animi & appetitus vehemētor. ¶ Quasi socio, quoniā hoies quadā naturali societa-
te coniuncti sunt ergo qui aliquem ledit: socium ledit quod est contra iustitiā & hūanitatē. ¶ Qui autē, Nunc de
altero genere iniustor: hoim qui non obsistūt iniurię si possunt. ¶ Iniurię, quę alicui ifertur quā phibere debet
vir bonus: quoniā is qui opprimitur: nō est a se alienus lege naturali. ¶ Iniuria requirit principiū sponte agētis:
vt vult Aristo, in omnibus moribus: & nemo volens patitur iniuriā. Vñ pōt q̄s facere rem iniustā alicui sed non
iniuriam si nō spōte, s. id admisit: Vñ Cyrus apud Xenophontē dicit, Quęcūq; per imprudentiā ab hoibus de-
licta committunt: hęc oia arbitror esse iniura. Tam est in vitio, tantum peccat: hoc est ex dogmate stoicorū qui
dicebant omnia peccata esse paria: & paruam esse vt magnā culpā. ¶ Deferat: parētes non absit parentibus:
cum illis sit iniuria. ¶ Aut patriā, quod est maximū scelus multū quippe debemus patrię, q̄ omnia completū-
tur & qui patrię laborāt nō obsunt: vt opus est non sunt habendi homines: sed immanes bestię. Cyrus apud
Xenophontem lib. 1. dicit, Nihil est iustius q̄ ppulsare iniuriam: aut pulchrius q̄ amicis succurrere. Iustus sis (in-
quit Seneca) non solum non nocebis sed etiam nocentes phibeabis. Nam nihil nocere non est iustitia: sed absti-
nentia alieni. Plato in. 5. de legibus sic ait, qui non est iniurius honorari debet: qui vero nec alios id facere pati
duplici honore dignus est: ille enim vñ: hic vero multis hominibus comparatur: cum principibus ceterorū in-
iuriam nunciet qui autem vñ etiam cum magistratibus iniuriā quoad potest vlciscitur is magnūq; perfectus in
ciuitate vir preconio amplissimo celebretur. ¶ Atq; ille quidem, ponit causam & originem iporū generū in-
iustitię. Primum proficiscitur a metu, secundū ab auaricia. ¶ De industria, dedita opera & certo cōcilio, & hęc
metus pri proprie dicitur iniuria, vt vult Aristo, quoniā agens certo concilio facit. ¶ Proficiscitur a metu, habent originē
ma causa a timore & ab aliquo inferuntur qui timet & sic vult inimicum tum preuenire vt impēdens periculū vitet. ¶ Ni-
Secunda si id, nisi prius ipe nocuerit illi a quo videt sibi malum impendere. ¶ Maximā aut partem, ponit aliam causam
iniustitię, ex qua oritur iniuria: auariciā scilicet & spem vtilitatis. ¶ Aggrediuntur, quasi rem arduā & difficilē. ¶ Cōcu-
cā avari- piuerunt. Cupiditas est effrenata libido quę incitata est vehementius. ¶ Latissime patet, ad omnia se extēdit:
tia, & multis modis exercetur: quemadmodū multa sunt quę concupiscuntur: & sic manifestum est auariciā & cupi-
Auaritia, ditatem rerum esse causam huius vitij & iniustitię. Auaricia est oppinatio vehemens de pecunia: quāsi valde ex-
quid sit, petenda sit inherens & penitus insita. ¶ Expetuntur autē, ponit causas propter quas diuitię expetunt & opes.
Voluptas Cum sunt ad vsus vitę necessarias: laudantur, ad voluptates aut factiones & ad cetera quę ab ipso medio disce-
pprie qd dunt: improbantur. ¶ Ad vsus vitę, ad vitā degendā. ¶ Ad perfruendas voluptates, vt aliquis possit voluptati
fit, bus perfrui quę pfecto non sunt hominis: sed bestię. ¶ Voluptas dicitur in animo res vitiosa: quā stoici dicebāt
Voluptas esse sublationem animi sine ratione opinantis se magno bono frui, gaudiū & letitia sunt in animo. Voluptas p
abijcien- prie dicitur ea iucunditas quę sensum aliquem mouet. Vñ patet voluptatē indignā esse hois pstantia est enī no-
da tanq bis cōis cū bestijs: q̄ sensibus nō rōne mouent: ergo repellenda est: cū sit iucūdu quidā motus i sensu, & abijcīe
meretrix da penitus tanq ifamis meretricula e cœtu matronarū: nā ppter ipam negligimus res honestas fluit voluptas
Spectat, corporis (inquit Aristo, deridēs Sardanapalum gloriantem se oēs libidinū voluptates secū abstulisse) & prima
Gratifica quęq; auolat: sepiūq; relinquit causas penitendi q̄ recordandi. ¶ In qbus aut maior est animus, i. illi qui appe-
ri. M. tunt maiora q̄ sit ipa voluptas & qui sunt magnanimi appetūt opes vt pluribus gratificentur: colant: & princi-
Crassus pes sint magnifici habent. hęc oia si fiunt cū iniuria alterius & pter pietatē quā patrię debemus: contra offi-
ditissimus cium sunt. ¶ Spectat, tēdit: aspirat: pertinet ad opes: quę sunt ad superfluitatem cultus: & magnificentię osten-
M. Cras- rationem. ¶ Gratificandi, vt gratos ad noxios te deuinctos sibi reddere possint. Gratificari est plus q̄ gratum
sus aurū facere. ¶ Facultatem, possibilitatem potentia: & affert exēplum. M. Crassi qui omniū Romanorū post Sillam
sitiebat ditissimus fuit, a quo ciuiū dātorū bona emerat: & sic opibus creuerat & ciuibus gratificabatur: & illis magni-
parthos: ficentiam ostentabat, quā ideo Cice. notat, quoniā malū habuerat iniuriū: & non erat sine aliorū iniuria: empti-
Parlimo scilicet bonis pscriptorū: alijs emere nolentibus pre pudore. Hic est Crassus ille diues: qui perijt apud parthos
nia ē ma- quorū sitiebat aurū, nam nisi eguisset nunq cupiditate auri: nulla iusta belli causa transiisset Euphratem: qui
gnum ve erat terminus romani particiq; imperij. Vñ vituperantur nimie cupiditates: quę non sinunt hominem esse diui-
ctigal, tem: quoniā crescit amor nūmi (vt inquit Satyrus) quantum ipsa pecunia crescit, & omnes avari pauperes sunt/
cum nunq expleantur, ignorantes animum hominis debere diuitem esse non arcam, & parsimoniam esse ma-
Diues gnum vectigal. Sene. dicit, Non qui parum habet, sed si plus cupit pauper est. In paradoxis hūc Crassum quīs
pauper, vtatur loco communi his verbis alloquitur. Multi ex te audiuerunt cum diceres neminem esse diuitem: nisi q̄ ex
exercitū alere posset suis fructibus: q̄ populus romanus ex tantis vectigalibus iam pridem vix potest. Igit hoc
proposito nunq eris diues anteq tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur: vt eo tueri sex legiones & magnā
equitū ac peditū auxilio possis. Ita fateris igitur te non esse diuitē cū tantū adhuc desit: vt expleas id quod exo-
ptas. Itaq; ista paupertatē vel potius egestatem ac medicatē tuā nunq obscure tulisti. Crassus in agris suis (au-
ctore Plin.) festertū decem milia possedit. Si ad naturā viues (inquit Seneca) nunq eris pauper, si ad opiniōes:
nunq eris diues: exiguum natura desiderat opinio immensum. Alibi dicit, Breuissima ad diuitias per contem-
ptum diuitiarum via est. ¶ Princeps, primus & magnificentię ostentator. ¶ Delectant etiam magnifici appa-
ratus: de magnificentia & officio ipius magnifici dices alibi, nā magnifici est facere magnos sūptus opera: admi-
randa & apparatus habere preclaros aliter decorum non seruaret suū. ¶ Magnifici, ampli & sumptuosi qua-
les vtrum magnificū & principem ciuitatis habere decet. ¶ Cultus, ornatū. ¶ Cum elegātia, Elegans (aucto-

re Gelio) apud antiquos sic dicebatur: quod nimis leto amanoque cultu victuque esset. Postea elegans reprehendi quidem Magnifici desistit: sed laude nulla dignabatur: nisi cuius elegātia esset moderatissima. Sic M. Tul. Lucio. Crasso (inquit) & ei officiū. Sceuoque non merā elegantiam: sed multa parsimonia mixtam laudi dedit. Crassus inquit erat parcissimus elegantium. Scevola parcorū elegantissimus. ¶ Elegātia nitore: sed hec elegantia in vitio est: nisi parsimonie ad iungatur quod tales viri non faciunt: qui magnifici atque ostentatores & esse & videri volūt: & ideo non laudant: quod Crassus niam talis elegātia cum vult habere copiam id est abundantiam omnium rerū & affluentiam: non potest esse sine in elegantiū iuria alterius. ¶ Copia. affluentia rerū & eleganti apparatu ¶ Infinita. innūerabilis & insatiabilis: ergo hæc parcissimā infinita cupiditas vituperanda est. quoniam si se vult explere: facit alijs iniuriā. Vnde modus adhibendus est cupiditatibus & ita viuendū: ne aut sordidi videamur: aut nimium elegātes. Plato in. 5. de legibus sic ait. Diuites Scevola autē valde simulque probos esse impossibile est: fieri non potest ut diuitijs aliquis simul præstet: & probitate qui hone paraste pecunijs utitur: & iuste acquirit. neque facile diuitijs excelleat: neque premittit inopia: recte itaque sermo noster a corū eleferit valde diuites bonos viros non esse quod si boni sunt: felicesque valde diuites non erunt. ¶ Nec vero. respondet gantissimā tacite obiectioni. potuisset enī dici. videris. Cicero capere magnificos apparatus: cum inde oriatur cupiditas pecuniarum: ergo res domestica non est amplianda: ne videamur esse nimis cupidi: & sic nemo per te liberalis esse poterit Modeste aut magnificus: cum ad opera magnifica erigenda opes non suppetant. Ideo dicit amplificationē rei domesticæ & mediocrem non esse vituperandā si sit sine iniuria aliorū. Nam virtus est illius qui re familiari tueretur & gubernat: parare crī viuere pecunias partas conseruare & ipis uti ad cultum vite & etiā frui. ¶ Amplificatio. augmentum rei domesticæ: & dum est. comparatio pecuniarū ad rem domesticā augendam amplificandāque. ¶ Nemini nocēs. quæ non est cui alicuius Dives iniuria non debet vituperari: quoniam boni patrifamilias hoc est officium. ¶ Sed fugienda iniuria: quoniam non de valde probemus nobis comparare diuitias cum aliorum iniuria quæ & iuris actio tunc sunt: cum sunt a sponte agēte: ergo qui bus esse rem domesticā cum aliorum iniuria amplificat iniustus est. ¶ Maxime aut. ponit vnam causam qua vel maxime nequit. homines impelluntur ad iniusticiam: cupiditate. scilicet bonorum & glorie ad quam aliqui summo studio & contentione Officium anhelantes contendentesque iusticiæ obliuiscuntur. ut id adipiscantur quod toto animo concupiscunt. ¶ Obliuio. ut in patrifamilias iusticiæ obliuiscantur & afferant alijs iniuriam. ¶ Imperiorum. ut sint imperatores & alijs imperare possit. ¶ Homilias. norum. magistratuū nam proprie honores sunt magistratus. ¶ Quod enim. est apud Ennium. Ennius tragedi honores ascripsit: quæ non extant: in quibus erat hic versus. Nulla sancta societas: nec fides regni est. Hec sententia potest ad plura transferri. nam non solum in regno: sed etiā in alijs magistratibus in quibus non potest esse primus magistratus si vnus sit ab oibus summa contentio: ut illū locum supremū assequantur: ut fecit cesar. ¶ Id latius patet. ad plura Ennium sese extendit ad regnū in quo est vnus rex qui sociū habere non vult: & probat dicēs. Nam omne quod est tale carmen. ut in eo non possint plures excellere: sed opus est vnum id tenere: illud inquit est causa contentionis & discordie: ut est regnū: imperium: & cetera id genus: ergo id quod dixit Ennius de regno ad plura transferri potest: & patet latius. ¶ Eiusmodi. huius generis. id est quæcūque est dignitas in qua non possunt plures excellere. ¶ Contentio. conatus & dissensio. ¶ Sanctam. inuiolatā. id est difficilī est seruare humanā societatem iuste & sancte. ¶ Declarauit. id modo probat exemplo Cesaris qui rem publicā occupauit & ad illum gradum ascendit: in quo solus voluit esse dictator scilicet perpetuus. ¶ Id. scilicet. difficilimum. sanctā seruare societatem. ¶ Modo. paulo ante quoniam paucis ante annis Cesar rem publicā occupauerat post cuius interitū Cice. hoc opus elucubrauit ¶ Temeritas. violentia & furor. ¶ Diuina & humana iura peruertit: turbauit omne ius & omne fas: quia violauit societatem & fidē violauit numina & homines occupando rem publicā. homines violati fuerunt: quoniam a cesare (qui erat conuicius) ad seruitutem redacti sunt. & patriā occupare humana & diuina iura vetant. non enim est iustum ciuem exercere in suos tyrannidem: sed equo & pari iure viuere. Plutar. scribit in vita demetrii. Et proculdubio nihil tam egregium tamque proprium regis quam iusticiæ opus. Mars enim (ut Tymotheus inquit) tyrānus est. lex autem est oim rex (ut vult pindarus) Atque reges (ut inquit Home) non expugnatrices urbium machinas eratasque naues: sed iusticiam a iure sumptam exercere custodireque decet: & discipulum optimū Iouis non ferocissimū aut inanem: sed iustissimum regē vocauit: ergo si regem non decet nisi iusticiam exercere in suos multo minus decebit ciuē suis concinibus insultare: & illos iniuria afficere. ¶ Propter eum principatū propter primum in repub. locū. Sepe dicebat cesar. Si violandum est ius: gratia regnandi violandū est: & se difficilīus dicebat a primo loco ad secundū quod a secundo ad tertium posse detrudi. Itaque semper primū locum optauit. ¶ Opinionis. errore quoniam opinabatur se eo principatu dignū cum non esset. ¶ Fixerat. in mēte sua formauerat: ergo si non fuisset impetij cupiditas non fuisset iniustus & impius sic fuit & iniustus iniusticia legitima: quæ omne vitium complectitur: violauit enim leges & quæ legibus continentur libertatem. ¶ Est autē in hoc genere dolendū est (inquit Cice) quod vir magno animo & excellēti doctrina præditus habeat appetitū principatus. Raro enī eminentissima ingenia acquiescunt: nisi in supremū locum ascēderint: & sic violentant iusticiā & humanam societatem: ut fecit Cesar cui non fuit vtile tandem id quod concupiuerat: et perfecerat. Vnde dicebat Sophocles plurimos velle mala ob inexperience bonorum: atque inscitiam. & phius in. 5. ethices dicit. Ea quæ sunt simpliciter bona & sibiipsis etiam bona optare oportet. ¶ In hoc genere. in huiusmodi cupiditatibus & opinione principatus. ¶ Splendidissimis. & perspicacissimis & excelsis. ¶ Existunt. apparent: in sunt. ¶ Cupiditates. vehementia desideria: quod cum ita sit (inquit. Cice) Ingenia præcauendū est ne iniuria ob id alijs efficiantur: quod illis videtur difficile: qui claris ingenijs præditi ea quæ sibi propria clara adposuerunt efficere cupiunt in quibus ratio & officiū caligine quadam nimie cupiditatis obducitur: talis natura summa & acies ingenij corrupta malis disciplinis & persuasionibus. Vnde dolendum est eminentissima ingenia educuntur. catione mala & persuasione corrumpi. Plato ait in sexto de repu. ingentia facinora summaque nequitia non ex præclara vili natura: sed potēti & corrupta generantur. debilis quippe natura ingentium bonorum aut malorum nunquam ingenia erit causa. hoc repetit Plutarchus in vita demetrii. ¶ Quo magis tantomagis: quoniam virtus versatur circa dii.

Cesar dictator perpetuus.
Cesar diuina & humana iura peruertit.
Rex est oim lex
Regis officium
Cesaris dictū ambiguum.

M. tullii Ciceronis.

mala edu difficile. ¶ In eo genere cupiditate honoris gloria imperij.

catioecor **S**ed in omni &c. Ponit differentia in-
rumpunt ter iniurias: vt patet in hoc ordine.

ASCEN Sed permultum. i. valde multum interest
id est differentia est in omni iusticia ytruz
iniuria fiat aliqua perturbatio animi que
est plerūq; id est vt plurimū breuis: & ad
tempus sup. durans an fiat cōsulto & co-
gitato. id est ex deliberatione. enī p quia
ea quæ accidunt aliquo repentino motu:
sunt leuiores. i. minus damnabilia q̄ ea q̄
inferuntur meditata: & que inferuntur prepa-
rata.

Marfus.

Ire defini-
tio
Per iram
agimus
spōte nō
aut deli-
berate.

Sed in omni iusticia. Posuit Cice. duo genera iusticie. Sed posset oriri dubitatio an quolibet iniuria sit ea-
dē & eiusdē gnis: ne aliquid reliqua itatū declarat hoc dicens leuiore esse iniuriā: que nō inferitur de indu-
stria. ¶ Interest magna est differentia in ipis iniurijs quibus similes videantur. ¶ Perturbatione animi. ira q̄ est ebul-
litio sanguinis circa p̄cordia: & per iram agimus spōte: non tñ cum deliberatione & electione ex quibusori
iniuria. Et ad tempus. per aliquod spaciū temporis nō semper. Vnde temporariū theatrū dicitur extractū ad
vsum cuiusdā spaciij temporis: quoniam spectaculo absoluto destruitur. Vnde legi apud Tranquil. Cēlarem ex-
truxisse porticus ad tempus. ¶ An consulto. electioe: & q̄ quis sciēs certoq; consilio iniuriā faciat. Et cogita-
tio: p̄missa cogitatione. i. si p̄meditata fiat iniuria: est grauior: & pprie iniuria dicit (ex snia Aristotelis) vt
dictum est: & pbat hoc dicens leuiores sunt & veniam facile merētur: que accidunt aliquo motu repentino non
precedentibus cōsultatione & electione. ¶ Repentino. subito motu & ira: quoniam in subitis animi motibus
non habet locū deliberatio & electio: ergo que tūc fiunt: leuiores sunt: & nō tam iniquo animo ferēda. ¶ Præ-
parata. certo consilio & deliberatione. ea (inquit philosophus in. 6. ethi.) quæ proficiuntur ab ira non iudicā-
tur prouidentia fieri: non enim incipit qui facit iratus: sed his qui prouocauit ad iram.

Ascēsius.

Reterrmittendē. Prosequitur se-
cundum genus iniusticie vide-
licet Prætermittendē defensio-
nis: ostendens vñ oriatur. Est
autem ordo. Plures. id est valde mltę cau-
se solent esse: defensiois prætermittendę
id est cur defensio præmittatur: & officij
deferendi. i. cur officiū deferatur. Nam ip-
si qui prætermittūt defensionem oppresso-
rum aut deferūt officiū: aut nolūt susci-
pere inimicitias iniuriantū. i. aut laborez
aut sumptus. i. expensas: aut impediūt
negligentia: pigritia. inertia. i. ignauia q̄ si
sine arte aut suis. i. in pprijs studijs. id est
exercitijs: ve pro vñ quibusdā. id est certis
occupationibus: sic vt patiant eos esse de-
sertos quos debeant tutari. Itaq; vidēdū
est. id est oportet videre & prospicere ne
id quod dictū est apud Pla. in. 1. circa phi-
losophos sit non satis. i. insufficiens. s. eos
esse iustos q̄. i. quia versentur inuestigatio-
ne veri. id est veritatis. q̄ pro & q̄ ipsi con-
tinnant. i. aspernentur & ducāt. id est re-
putent p nihilo ea q̄ pleriq; expectant. &
de quibus pleriq; soleant digladiari. id est
gladijs cōtendere inter se. hoc est diuitias
& potentiam. Nam dū philosophi asse-
quuntur alterū genus iusticie. ne. s. noce-
ant cui. i. alicui in inferenda iniuria: hoc ē
inferendo iniuriā. ipsi incidūt in alterū sup-
ple vitium scilicet prætermittendē defensio-
nis. Enim pro quia ipsi impediti studio di-
scendi deferunt sup. eos quos debent tue-
re. i. defendere. Itaq; pio sup. ne pro & nō non putat eos accessuros: quidem. id certe ad rempu. nisi coactos:
autem p sed equius id est decēius erat id scilicet accedere ad rempu. fieri volūtā rie & sponte q̄ coacte. Nam
hoc ipsum qd sit recte iustum est si ē volūtariū. Sunt etiā sup. aliqui qui dicāt se agere suum negociū nō im-
miscendo scilicet de rebus alterius. aut studio rei familiaris. id est domesticę tuēdę. id est p̄tegēdę atq; augmē-

¶ De differentia iniuriarum.

Ed in omni iusticia periculū inter est. ytrū perturbatione
aliqua animi quæ plerūq; breuis est & ad tēpus an con-
sulto & cogitato fiat iniuria. Leuiores enim sunt ea q̄ re-
pentino aliquo motu accidunt: q̄ ea q̄ meditata: que preparata in-
feruntur. Ac de inferenda quidem iniuria satis est dictum.

¶ Alterum genus iusticie.

Reterrmittendē aut defensiois deferēdiq; officij: plures
solent esse cause. Nam aut inimicitias. aut labore: aut
sumptus: suscipere volunt: aut etiā negligentia: pigritia
inertia: aut suis studijs quibusdā ve occup ationibus: sic impe-
diuntur: vt eos quos tutari debeant. desertos esse patiātur. Itaq; vi-
dendum est ne nō satis id quod apud Platonem est in phōs dictū
q̄ veri inuestigatione versent: q̄ ea que pleriq; vehementer expe-
tāt: & de quibus irer se digladiari soleāt & p nihilo ducāt cōtēnāt: p-
pterea iustos esse. Nam dū alterum iusticie genus assequuntur in in-
ferenda: ne cui noceant: iniuriā alterum incidūt. Difendi enī studio
impediti quos tueri debent deferunt. Itaq; eos ad rēpu. quæ quidem
accessuros putat nisi coactos. Equius autem erat id voluntate fieri
Nam hoc ipsum ita iustum est quod recte sit si est volutariū. Sunt
etiā q̄ aut studio rei familiaris tuēdę: aut odio quodā hominum
suum se negociū agere dicant: ne facere cuiq; videantur iniuriā. qui
dum altero iniusticie genere vacant in alterum incurrunt. Defert
enim vitæ societatem: quia nihil conferunt in eam studijs: nihil ope-
re: nihil facultatum.

Al-
molit

11
Defendi

eandē aut odio quodā hominum quia societate humanam fastidiūt aut fugiunt ne videātur facere cuiq̃ iniuriā qui dū vacant .i. va cui sunt & pluri: altero genere iniusticię: quod est iniuriā inferre: incurrūt in alterum. sup. iniusticię genus quod est nō defendere quos debeāt. Enim p̃ quia deserūt societatem vite: quia nichil studij cōferunt in eam: & nihil opere. id est operationis & laboris: & nihil facultatum, id est opum ac diuitiarum.

¶ Retermittendę autē defentionis. Absoluit Cice. primum genus iniusticię eorū qui inferūt iniuriā. Nūc **MARS.** transit ad alterā partem diuisionis: & genus iusticię: eorum q̃ cum possunt non propulsant iniuriā: ponit inimicitias causas quibus pleriq̃ abducti defensionem p̃termittunt discedentes ab officio: qui oēs improbantur, non semper. Non enī (cū opus est) inimicitie fugiendę sunt: labores: sumptus: p̃ amico & officio seruando: ne videamur seq̃ per fugiē fortunam nō hominem aut officiū. **¶** P̃termittendę, omittendę: pluribus causis (inquit) mouētur aliqui: vt alios non defendāt: & deserant officiū. Officij actionis cū virtute quam alicui p̃stare debemus volēte natura. Nā aut inimicitias, ponit causas Cice, quoniā (inquit) volūt subire inimicias eorū qui inferūt iniuriā: & nolunt suscipere labores: & nolunt aliquid impēdere: & pecunias absumere p̃ defensione alterius. **¶** Laborē, labor est fūctio quedam vel animi vel corporis grauioris operis vel muneris. **¶** Pigritia, ad corpus. **¶** Inertia, ad animam. **¶** Studiis, voluntatibus varijs: aut in litteris, aut in alijs rebus, quoniam varia sunt hoim studia. **¶** Occupatio, nō in rebus, s. domesticarum in quibus abeūdis occupantur. **¶** Desertos, derelictos & ope destitutos. **¶** Ita q̃ videndum est. Latenter tāgit Platonem Cice, qui in libris de repu. scripsit philosophos p̃pterea esse iustos: quia versant in inuestigatione veri: & q̃ honores imperia: magistratus contennūt: eorum studiis & cōtemplationibus intenti dicit Cice, hoc nō esse satis ad perfectā laudem iusticię. nā dum vnū genus iusticię assequūtur ne mini scilicet faciendo iniuriā: incidunt in alterū genus iniusticię: quia deserūt: quos ex officio tueri debent. Ostēdit igitur Cice, hanc esse meliōrē vitam & naturę accommodatiōrē: versari scilicet pro tēporis conditione & in negocijs & in cōtemplationibus: ita enim melius vita hūana sustentatur & alitur. **¶** Ne nō sit satis, id est ne sit parum acumatā laudem ipsius iusticię quā Plato phīs tribuit. Pla. lib. 7. de repu. sic ait. Habes aliquos q̃ ciuiles honores spernant p̃ter veros philosophos. In. 5. & 6. his verbis celebrat philosophos. Hominē ad quālibet doctrinam degustandā propensiorē: ad discendū promptissimū & inexplēbiliter inhiantem merito philosophum nūcupabimus: & paulopost. Quicūq̃ ad disciplinam & cetera talia omni desiderio flagrat puram ipsius aię voluptatem expetūt corporis autem oblectamēta despiciunt. Temperans itaq̃ vir talis erit: ne pecunię cupidus: neq̃ in cōmertijs difficilis aut iniustus, & paulopost. An non decenter hunc in modū causam philosophi defendemus dīctes hominem scię cupidum ita natura institutū esse vt ad id quod vere est semper contendat neq̃ mores trahit in his singulis circa q̃ versatur opinio: veritatē inquit amat phūs & per consequēs iustus est & temperans: quoniā veritatem ducem vitia nō sequuntur. **¶** In phōs pro phīs & in philosophorū laudem. **¶** Propterea, idcirco & propter id: quia versantur in studiis doctrine & veritatis idagatione. **¶** Pleriq̃, maior pars hominum. **¶** Digladiari, certare more gladiatorum. **¶** Pro nihilo ducant, existiment nullius elie precij & momenti, philosophi enī bona fortunę pro nihilo putant: & seipsis inferiora esse arbitrant nec digna ad quę descēdatur a tanta ipsorū p̃stantia: sed erigūt animum ad virtutē qua nihil p̃clarior est: & quę homines deo similes (quo ad fieri pōt) reddit. vtinam mortales hoc bonū cognoscerent: nullā profecto vel saltem minimam haberēt cū corporibus humanis & terrenis bonis atq̃ caducis cōtagionem: sed volūtate corrupti pro illa iudicamus summū bonū caligine quadā obducti ignorantes & illecebris fortunę capti: quibus nihil est fallacius nihilq̃ quo ab homine (q̃ vere homo est & prudens debet esse alienius: quoniā is est beatus cui nullū bonum malūq̃ sit: nisi bonus malusq̃, animus honesti cultor virtute cōtētus: quem nō extollunt fortuita nec frangunt qui nullū maius bonum, eo qđ sibi ipse dare potest nouerit: cui natura voluptas erit voluptatū cōtentio. **¶** In alterum, quoniā eos non defendunt quos debēt ex officio studio (scilicet cogitationis & doctrine. **¶** Quos tueri debent, nō est inhumana virtus (inquit Cice, alibi) neq̃ immunis neq̃ superba, quę etiā populos vniuersos tueri eisq̃ optime consulere soleat quod nō faceret p̃fecto si a charitate vulgi abhorreret. Ad repu. Ad nūera reipu. obeūda p̃pterea igt Socrates apđ plo li. 1. de repu. o thrasimache (vt mō dicebāt) turpissimū videtur spōte quēpiam ad regimē accedere: sed necessitatem expectare nō debet: detrimentum autē nullum maius potest accidere reipu: q̃ a pessimo regī viro cū ipse bonus regere illā & gubernare recuset: vbi dicit etiā Socrates q̃ praua anima male imperabit: bona vero oīa recte faciet: & quod iniusticia p̃bet inuicē odia pugnas & electiones: cōsensum vero amicitiaq̃ iusticia. Dicit plato. Ciues si boni sunt nō debent spōte ad rempu accidere: ne videantur aut precio allecti: aut propter auaricię crimē: aut cupiditate honoris adducti quod est rex. hominis ambitiosi: ex quo (inquit) turpissimū videtur spōte sua quempiam ad regimē accedere: hac igitur de causa (inquit) neq̃ pecunia neq̃ honore ducti boni hoīes imperare volūt. Oportet igitur necessitatē illis imponi: & multā (si impellandi sunt) vt velint magistratū accipere. Maxima vero multā est administrationi maxime ac lorum subici: nisi ipsi acceperit repu. gubernaculū ad hoc accedunt tanq̃ ad rem necessariā: cū neq̃ melioribus neq̃ similibus se omittere audeant. **¶** Aequius aut erat. Nam ius aliquis agit si sua sponte agit: dupliciter Maxima aliquis agit iustum inuitus & sponte si inuitus facit iustū attamen nō facit ius: cum agit electione & certo cōmulta ē filio iustus est & agit iustum. Aequius autē fuisset ipsos phōs sponte sua ad munera reipu. obeūda accedere q̃ malorū tunc optime administrātur cum phī eam gubernāt & regunt: aut cū ipsi regis philosophantur: aut vult idē Plato subiectio to lib. 5. de repu. Cato apud Cice. lib. 3. de finibus in in hanc sniam dicit. Cum autē ad tuendos conseruandosq̃ Agere ius homines hoīem natum esse videamus. Consentaneū est huic naturę vt sapiens velit gerere: & administrare re & agere pu. vnde hi qui ingenio valent: & fugiūt reipu. munera ab officio discedunt & eam sinunt perire: p̃ qua vsq̃ ad iustū dis mortem certandū est. In p̃ceptis tēdit respublica: cum iuuenū consilijs & snia regitur. **¶** Ita ea conditione & ferunt.

Labor
Pigritia
& **inertia**
differunt
Cice. no-
tat p̃sonē
latenter

Soli phi-
lophi
honores
aspernan-
tur
Nota
Tēperās
Veritatē
amat
phūs.
Phīfor-
tunę bo-
na flocci-
pendunt

Brūs qui
sit

Maximā
reipu. de
trimentū
malus
rex.

Non spō
te ad re-
gimen ac
cedendū.
Maxima
multa ē
subiectio
Agere ius
re & agere
p̃ qua vsq̃
ad iustū dis-
cedunt

M. tullii Ciceronis.

Ingenio= pacto laudatur: vt iustum si est voluntarium. id est si a voluntate proficiscitur & non animo coacto. Nam ius agunt si ab offi- illi qui agunt sponte vt vult Aristoteles in quinto ethicis his verbis. Iustus quis est cum ius agit electione Ius autem cio disce= agit si solum sua sponte agit: & is dicit iniuriam facere qui electione nocet. ¶ Sunt etiam. Ponit nunc alios qui re- dentes bus suis intenti alios deserunt. ¶ Reifamiliaris domesticę conseruandę. Aut odio quodam hominum. vt de thi- mone atheniensis legitur (in Lelio ait) quin etiam si quis asperitate ea est & immanitate nature cōgestus est vt socie-

Timō a- tatem hominū fugiat: atq; oderit qualem fuisse athenis Thimonem nescio quā accepimus. tantum is pati nō theniēsis posset: vt nō acquirat aliquē apud quā euomat virtus acerbitalis sue Quia odio hominum fugiūt humanam so- agrestis cietatem nō modo inhumani: sed teterrimę beluę habentur: & sunt. Natura enim nihil solitariū amat: & homi- & imanis nes natura ipsa cōgregati sūt. ¶ Dum vacāt. i. dum vitant alterum genus iniusticie: quoniam nemini faciunt iniuriam: in alterum incurrunt: quoniam nihil faciunt pro hūana societate tuenda. ¶ Nihil studij voluntatis: & hoc est quantū ad animum. ¶ Nihil operę laboris & diligentię facultatum diuitiarū & auxiliij cum id possint sine ipsorum detrimento prestare ad qđ tenentur ex officio (etiā si maxima iactura fieret) quoniam humana so-

ASCEN cietate nichil debet esse nobis antiquius.

¶ Quoniam igit. Concludit quēlibet ex iamdictis posse iudicare quod cuiusq; tem- poris officium sit. i. quid iuste qđ ve inius- ste fiat. Monens nihil agendū esse de quo dubites iustum ve: an iniustum sit: eo qđ du- bitatio cogitationem significat iniurię.

¶ Ordo est igitur: quoniam propositis duo- bus generibus iniusticie. i. postq̃ propo- suimus duo genera iniusticie nos adiunxi- mus causas vtriusq; generis: & nos cōsti- tuimus ante. i. prius eas res quibus iusti- cia continetur: nos poterimus facile iudi- care: quod officij cuiusq; tēporis nisi ama- bimus valde nosmetipsos sic scilicet qđ p- pter vtilitatem aut voluptatē nostrā dissi- mulemus quod iustum est. Possumus autēz dissimulare: enim p quia cura. i. sollicitu- do rerum alienarū quas iustus teneat dese-

dere est difficilis: qđ ille. i. notissimus Chremes terentianus. i. qui in tertia cōmedia Terentij loquit. putat nihil humani. i. ad hominem pertinētis esse alienū a se: sed tamen quia nos percipimus atq; se- titimus magis ea que eueniunt nobis ipsis aut prospera: aut aduersa: q̃ illa que ceteris sup. eueniunt q̃ scilicet ceteris euenientia nos vi- demus quasi lōgo interuallo. i. spacio: interiecto. i. inter nos & illa posito ideo sup. nos iudicamus aliter de illis ac id est qđ de nobis. Quocirca. i. quapropter quia. i. non recte pspicimus res alienas & amore nostri capti fa- cilitate eas peccare possumus: illi quē tāt. i. phibet agere qđ qđ dubites. i. quis dubitet an. i. si tequū (an iniquū pprecipiunt bñ. id est recte. Enim p quia ipsa eqtas lucet per se. autem pro sed dubitatio scilicet de iniquitate si- gnificat. id est denotat cogitat inem: id est p̃sumptionem iniurie.

MARS.

Nihil an- ¶ Quoniam igit. facit epilogum Cic. eorum qđ de iusticia dicta sunt. posuit enim ipsius duo gñā causasq; adiun- titq; hūa xit quibus homines adducti officium deserunt. Cum igit (inquit) talia a nobis dicta sint facile poterimus iudica- re quid quoq; tēpore agendum sit: nisi voluerimus nimium nobis indulgere. ¶ Vtriusq; generis. & illius quo in- iuria infertur: & illius quo nō propulsatur. ¶ Constituimus. i. anteposuius ea qbus iusticia continetur: & qua- si materiam circa quā versatur: & iusti viri munus. ¶ Cuiusq; temporis quacūq; temporis conditione quid agen- dum sit ex officio iudicare poterimus. ¶ Quod officij sit. quid quoq; tempore sit agendum iusticia seruetur.

¶ Officium qđ actio sit propria cuiusq; tēporis. ¶ Nisi nos valde amabimus. i. nisi voluerimus fugere labores & nobis ipsis solū indulgere & aliena non curare qđ est cōtra officium: & pbat quare nos interdū valde ama- mus & fugimus labores pro negocijs aliorū. ¶ Est difficilis cura rerum alienarū. id est non libenter curamus aliena. & ideo decipimur interdū: ab officioq; discedimus timentes laborē & curam rerū alienarum. Sed (inqt

epilog s
Dicitur
Terentiani
Chremes-
tis.

Aliena
difficul-
ter cura-
mus qđ no-
stra.

Vnū cor-
pus iu-

Cice) Chremes a Teren. introductus in cōmedia: humana a se nihil alienū putat. nam cōis hominū inter ho- mines naturalis est cōmendatione: vt oportet hominem ab homine ob id ipsum qđ hō sit non alienū videri vt volebant Stoici Apud Terentium. Menedemus ait ad Chremetem: ne se tantopere maceraret. Tātum ne ab re tua est ocij tibi: aliena vt cures: ea que nihil ad te pertinent. Respondit Chremes: hō sum humani nihil a me alienum puto. Sed (inquit Cice.) qđ quis ita sit & Terentianus sic statuat: & iudicet ex snia stoicorum: tñ aliena dif- ficiliter curamus qđ nostra. Vnde difficile est exercere iusticiā que est ad alios. Propensiores enim sumus ad res no- stras & in alienis hallucinamur: & ideo nō est propriū iusticiā & curā abhibere in rebus alienis qđ a nobis le- ge nature deferri non possunt sine iniusticia: quis in rebus nostris simus iusti & neminē offendamus. Omne hoc quod vides (inquit Seneca) quo diuina/atq; humana cōclusa sunt. vnū est: mēbra sumus corporis magni: natu- ra nos cognatos edidit: hac nobis amorem indidit mutuū: & sociabiles fecit illa æquum iustiq; composuit: & ex illius institutione miserius est nocere qđ ledi ex illius imperio paratę sunt iuuantis manus. Isti versus & in pe- ctore & in ore sunt. Homo sum: nihil hūani a me alienum puto: habeamus in cōmūe qđ nati sumus. Sed tamen

Officiorū Liber primus. Fo. XXIII.

Inquit Cice.) q̄q̄ oia humana ab homine aliena nō sunt volente natura: tñ magis ea sentimus quæ nobis acci-
dunt q̄q̄ alijs quæ quodā quasi interuallo a nobis distare videntur. ¶ Percipimus mente. ¶ Sentimus. sensibus
exterioribus. ¶ Interuallo. longo spacio. ¶ Ac. i. q̄ de nostris. i. de rebus quæ nobis accidunt: aliter iudiciū fa-
cimus. Aristo. in. i. de re familiari tuenda dicit. Nemo aliena vt propria similiter curat. ¶ Quocirca. Affert Cic.
fñiam q̄ oritur ex his quæ dicta sunt. Neminē scilicet debere id agere quod dubitet equū sit an iniquum: quoniā
ipsa dubitatio affert significationē in iniuriā: ipsa quippe æquitas lucet per se & omnibus manifesta est: nec ali-
quam in se dubitationem habet. ¶ Aequitas. ipsa iustitia.

¶ De officijs a circumstantia.

Ed incidunt sæpe tempora: cū ea quæ maxime videntur
digna esse iusto homine: eoq̄ quem virū bonum dicimus
commutantur: fiuntq̄ contraria: vt non reddere deposi-
tum: etiā ne furioso promissum facere quæq̄ pertinet ad veritatem/
& ad fidem: ea negare interdum: & non seruare sit iustum. Referri
enim decet ad ea quæ proposui in principio fundamenta iustitiæ:
primū vt ne cui noceatur: deinde vt cōi vtilitati seruiatur. Ea cū tpe
cōmutant: cōmutatur officiū: vt nō sēper sit idem. Pōt enī accidere
promissū aliq̄ & cōuentū vt id effici sit inutile: vel ei cui pmissū sit
vel ei qui pmisserit. Nā si (vt in fabulis est) Neptunus q̄ Theseo p
miserat nō fecisset. Theseus filio Hypolito nō esset orbatus. Ex tri-
bus enim optatis (vt scribit) hoc erat tertiū: q̄ de hypoliti interitu
iratus optauit. Quo ipetrato i maxios luctus incidit. Nec pmissa igr̄
seruāda sūt his qbus pmisseris inutilia si sint: nec si plus tibi noceāt
q̄ illi prosint cui pmisseris. Cōtra officiū est maius dānū anteponi
minori: vt si cōstitueris te cuipiā aduocatū in rem pntem esse ventu-
rū: atq̄ interim grauiter egrotare filius coeperit: nō sit cōtra officiū
nō facere q̄ dixeris. Magisq̄ ille cui promissū sit ab officio disce-
dat: si se destitutū queratur. Iamq̄ illis promissis nō stādū esse quis
non videt q̄ coactus quis metu: aut deceptus dolo pmisserit. Quæ-
quidem plerq̄ iure p̄torio liberant: nonnulla legibus.

Ipse incidit in maximos luctus. Igitur nec promissa sunt seruanda his quibus pmisseris si sint inutilia. nec si no-
ceant plus tibi q̄ p̄sint illi cui pmisseris. Cuius ratio est: quia contra officiū est maius dānū anteponi. i. p̄e-
ferri minori sup. damno: vt si tu constitueris te esse venturum in rem. i. litem pntem alicui aduocatu: atq̄ filius
tuus sup. coeperit interim grauiter egrotare non facere quod dixeris. i. non p̄stare illi patrociniū non sit contra
officiū: q̄ p̄ ille cui promissum sit discedat magis ab officio: si queratur. i. conqueratur & plangat se destitu-
tum sup. esse a te. Quis non videt iam non standum esse. i. q̄ nō debeat stari: & sibi inhereri illis pmissis quæ q̄s
pmisserit exis coactus metu aut deceptus dolo: q̄ si dicat nemo. q̄ quidē pmissa liberant: plerq̄. i. valde multa:
iure p̄torio. i. q̄ p̄tor æqtate motus cōstituit in casibus emergētibus: & nonnulla legibus supple scriptis.

Ed incidunt sæpe tempora. ¶ Positis omnibus quæ fieri debent ab homine iusto: sine aliqua cūctatiōe &
a qbus fugiendū sit: nunc ea ponit que agenda sunt secundū tēporis cōditionē. Nā sæpe incidunt tpa in qui-
bus facere ea q̄ videntur esse cōtra iustitiā officiū est: sed in his rebus dijudicādis: prudentia opus est: vt tempo-
ri seruiat & officio: atq̄ oibus circūstantijs: de qbus in principio dictū est. & sic appellant hęc officia a circūstan-
tijs q̄ sunt septē: & in oī re requirunt. Nā multa rōne tps: loci: p̄sōe: modi: rei: cā: & materiē: sūt cōtra officiū si
fiant q̄ prius officia erāt: vt apertius per exēpla patebit. ¶ Tpa. tps conditiones. ¶ Cōmutantur. aliter se hnt
& fiunt contra officiū ppter aliquam circūstantiam. Fab. lib. 5. loq̄s de tpe sic ait. Latinorum quidam satis
significari putauerūt si illud generale tps: hoc speciale temporavocarent: habet enī constituta discrimina: vt in
bello & pestilētia. ¶ Vt nō reddere depositum. ponit exēplū quo oñdit quare rōne tps officiū mutant. Simpli-
citer & absolute reddere depositū naturale iustū est: sed ob aliquam forte causam non reddere: officiū est: vt en-
sem furioso. In oibus igit op̄ cōsiderare p̄cipia agēdi & circūstātijs: & sic ab officio nō discedetur. Depositū

Ed incidunt sæpe tempora &c. Do- ASCEN

cet officiū mutari posse mutata con-
ditione temporis aut nostra: aut eorū qui
bus impēdēdm est. Nihil enim inutile fa-
ciēdm est: nec qui plus noceat facienti q̄
prosit ei cui fiat. Ordo igitur talis est. Sed
tempora sæpe incidunt. i. p̄ter opinionem
eueniunt: cum. i. quando ea quæ videntur
maxime digna esse homine iusto: eo scilz
quā dicimus viz bonū cōmutantur & fiūt
contraria: ita supple vt iustum sit interdū
non reddere depositum: ne pro & non. &
etiam non facere furioso promissum: q̄ p̄
& negare & non seruare interdum ea quæ
pertinent ad veritatem & fidem. Enim p̄
quia: decet. i. decens est referri. i. vt galli di-
cunt reportari ad ea fundamēta iustitię: q̄
ego proposui in principio. Primū vt ne cui
id est non alicui vt nō noceatur alicui. De-
inde vt seruiatur: id est vt seruilitum fiat cō-
muni vtilitati. Cū. i. quando ea sup. funda-
menta commutant tempore. i. per aliquē
euentum in tempore: officiū cōmutatur
ita supple vt non semper sit idem. Potest
enim accidere. i. sic euenire aliquid pmissū
& conuentum. i. pactum inter homines: vt
id effici. i. quod illud efficiat sit inutile: vel
ei cui pmissum sit: vel ei qui pmisserit. Nā
si (vt est in fabulis) neptunus deus maris:
nō fecisset Theseo quod pmisserat: tpe the-
seus non esset orbatus hypolito filio suo.
Enim pro quia: vt. i. quemadmodū scribit
sup. in fabulis. hoc q̄ Theseus iratus op-
tauit de interitu hypoliti erat tertiū ex tri-
bus optatis: quæ illi neptunus facere pmi-
serat quo. i. optato: impetrato. i. obtento

Ordo est.

MARS.
Prudentia
temporis
observa-
trix.
Septem
circūstan-
tię in om-
ni re ser-
uandę

M. tullii Ciceronis.

reddere (inquit Sen.) per se res expetenda est: non tamen semper reddam: nec quolibet loco nec tempore. In depositum tuebor utilitatem eius cui sum redditurus: & nociturum illi depositum negabo: idem in beneficio faciam. ¶ De non sempositum pecuniā depositā apud amicū. ¶ Furioso illi qui incipit furere. Furor autem est cecitas mētis ad oīa. per red- ¶ Facere pmissū, facere id qd pmissis: & seruare fidē alicui datā de aliq re sic ille iteri incipiet furere. Pla. i. i. de dere rep. sic ait. Vnusq; diceret si qs ab amico suę mētis arma acceperit: idēq; isanus repetat nō oportere ea reddi: Furor ne p iustū eē eū q reddat: vel rursus hōi sic affecto vera oīa dicat. Nō ergo. hęc est vera iustitię definitio vera di- Fides qn cere deposita reddere. Nā hęc facere aliqn iustū: alī vero iustū est. ¶ Referre ei decet. affert rōem quare iustū ē q negan ea negare q ad fidē pertinet & veritatē: quoniā (igt) oīa referri dnt ad ea q de iustitia dicta sūt: vt ne nociui noceat da amicis Si aut reddere depositū furioso aut ensem noceat illi q reddi iustū est nō reddere: & officiū a circūstātia. cōsule Omia ad re ei alterius vtilitati debemus & hīc rōem tps persōe & aliq circūstātia. ¶ Referri. q referat ad ea q dicta iustitię sūt: & ita agat: vt ne cui noceat. oīa ei q agūt: ad illud iustitię fūdamētū referēda sūt. ¶ In principio. i. disputatōis damētū, de iustitia. ¶ Vt cōvtilitati seruia: vt oīa fiāt cōis vtilitatis cā. ¶ Ea. i. fūdamēta iustitię. ¶ Cōmutat tpe. i. aliq referēda, tps cōditōe & circūstātia q efficit vt id qd prius officiū erat sit cōtra officiū. ¶ Officiū. honesta illa actio q est Cōmētūz scđ virtutē mutat dico: vt nō sēper sit idē: & vt nō sēper idē agere debeamus ppter circūstācias: & pbat hoc di- Conuen- cēs. pōt ei accidere. ¶ Cōuētū p pacto nudo hic accipit: s; alibi pōt referri ad vtrūq. Nā cōuētōnis verbū (au- tionis ver dore Vlpiano) est gñale ad oīa pertinēs: de q bus negocijs cōtrahēdi trāsfigēdiq; cā cōsētiūt q iter se agūt. ¶ Et af- ba. fert exēplū Neptūi & Thesei: cui Neptunus auius pmissit se tria cōcessurū q cūq; optasset. Primū optatūz fuit: vt Theseus. labyrinthi resolutis ābagibus: minotaurū superaret. Scđ in vt descēsus dare ad iferos. Tertiū vt Hypolitū filius tria vota ex Hypolite amazone accusatus a nouerca phedra q se de stupro iterpellasset: discerpere i quē curru per lit- ab auo tus vectū Neptunus beluas marinas imisit: q bus eq terriū hypolitū distraxerit. & sic Theseus p icidit i luctus. neptuno. Si igt Neptunus pmissū nō fecisset: ab officio mīme discessisset: imo salutē vtriusq; cōsuluisset: fuissetq; officiū a habuit. circūstātia. ¶ Opratis. q optauerat & elegerat. Hoc erat tertiū: postremū & vltimū. Luctus ppter interitū filij: vide quar quoniā luctus est egritudo ex elus q charus fuerit iteritu acerbo. Pla. i. 3. de legibus monet nō eē p candū conā- tam Sene dūq; vt volūtātē nrām cūcta sequat: s; vt prudētiā nrām volūtās. Itaq; tā ciuitati q singlis p cādū studēdūq; vt cē tragoe mentē habeat sincerā: p aliqn siue senex: siue admodū iuuenis: cū nec honestoz: nec iustoz rōez cognoscat q- diam. cūq; sic affectus: vt Theseus ad infelicē Hypolitū ipēsius iprecat. ¶ Nec pmissa. igt cōcludit hāc partē dās gñā Luctus le pceptū. ¶ Nec si plus. hęc ē alia circūstātia qua p cipit fidē aliqn nō seruādā. ¶ Cōtra officiū est. Aliud pceptū Quē pte seruādū cū qs aliqd pmissitq; plus noceat pmittētī illi cui pmissū ē. Vñ di. Sene. Deferentē vis maior excu cāda sint sat. ¶ Anteponi. q ateponat. ¶ Vt si cōstitueris. pmissis & cōuētōnē feceris. ¶ Aduocatū. aduocatus gñale nomē est: & nō tātū significat eū q alterius cām agit: s; q cūq; adest alteri i cā officij grā aduocatus appellat: et Aduoca- si nihil dicat aut agat. q tū paratus sit defendere. Patronus pprie ē q agit cām accusati. ¶ Aduocatū. fautorē & tus. defēsorē. ¶ In re pntem. i. terminoz agroꝝ ispiciedos: sic intelligit i re pntem ire: & ex iure sumit. Nam iudex siue Patronus arbiter dī ire in re pntem cū accedit ad locū de quo est cōtrouersia. In orōne p. A. Cecina volaterano ait. Pla- In rem p cuit Cecinę de amicorum sententia constituere quo die in re pntem veniretur. Liuius lib. 33. dicit. Responderi sentē ire. legatis vtriusq; partis placuit missuros se in aphricam: qui inter populum carthaginēsem & regem Massinissam in re pnti desceptarent. Et lib. 48. eodem anno inter populum carthaginēsem & regem Massinissam in re pnti disceptatores romani de agro fuerunt. & Valerius lib. 7. Cum Labeo in rem pntem venisset. In rem pntem (in- quit Sen.) venturus fui: sed iter eger filius & puerpera vxor. Tenet omnia esse debent quę fuerunt cum pmitte- rentur: vt pmittentis fidem teneant. Et alibi. In rem pntem venias oportet primū: quia homines plus oculis q auribus credunt. ¶ Interim anteq eas in rem pntem: & locum de quo est controuersia. ¶ Iamq; illis pmissis Nunc ponit ea promissa: quę nullo modo seruanda sunt: pmissum est per stipulationem quę perficitur per pce dentem interrogationem: & subsecutam responsionē. ¶ Non esse standum: id est illa pmissa non esse seruanda: ille stat pmissis qui promissa facit. ¶ Metu. timore aliquo. ¶ Iure pretorio: boni ptoris sēper fuit homines plu- ribus modis circumuentos restituere: siue metu siue alterius calliditate inciderint in deceptionem. Ius ptorium dicitur q pretores quasi ministri iuris ciuilis (erant enim iudices) vel adiuuandi vel supplendi vel corrigēdi iuris ciuilis gratia introduxerunt ppter vtilitatem publicam: quod & honorariū appellatur ab honore. i. magistra- tu. Ait pretor (inquit Vlpianus lib. 4. digestoz) quod metus causa gestum erit: ratum nō habeo: olim ita diceba- tur quod vi metusue causa. Vis enim fiebat mentio propter necessitatem impositam contrarie volūtati: postea Metus est instantis periculi vel futuri causa: mentis trepidatio sed detracta est vis mentio: qa quodcūq; vi atro ci fit id metu quoq; fieri videtur. Paulus ait. Vis est maioris rei impetus qui repelli nō potest. Vlpianus ait. Si qs vi compulsus aliquid fecit: per hoc edictum restituitur. Sed vim accipimus atrocem & eā quę aduersus bonos mōres fiat: non eam quam magistratus recte intulit: iure scilicet licito & iure honoris quem sustinet. Pompo- nius scribit hoc edictum locum habere si forte mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorserit aliquis. Gaius ait. Metum non vani hominis: sed qui in homine constantissimo cadat ad hoc edictū pertinere dicemus. Verba alterius edicti. Quę dolo malo facta esse dicentur. si de his rebus alia actio non erit: & si iusta causa esse videbitur: iudicium dabo inquit pretor. Hoc edicto dicit Vlpianus pretor aduersus varios & dolosos: qui alijs obfuerunt calliditate quadam. Subuenit ne vel illis malicia sua lucrosa sit vel istis simplicitas damnosa. Prae- tores rescindebant quę erant gesta metu: quę autem dolo promissa & acta tam a pretore q a legibus soluebā- tur. ¶ Pleraq; maior pars. ¶ Liberantur: rescinduntur. restituuntur pretorum edicta (inquit Iustinianus) non modicam iuris obtinent auctoritatem. hoc ius honorarium solemus appellare: quia q honores gerunt: id est magistratus: auctoritatem huic viri dederunt. Erat pretor vrbānus eo q i vrbē ius diceret: & peregrinus eo q plerumq; inter peregrinos ius diceret.

In rem p
sentē ire
venire

Valerius
maxim.
Plus ocu
lis q auri
bus credi
tur.
Stipula-
tio.
Stare p-
missis.
Ius hono-
rarium.
Vis.
Metus
Aliud æ-
dictum.
Pretorū
edicta.
Pretor v-
rbānus.
Pretor
peregrin-
us.

¶ In iuriā a malicia & vaframento.

Existūt etiā iuriē sepe calūnia quadā & nimis callida. s3 malicio-
sa iuris itēptatiōe. Ex quo illd: sūmū ius sūma iuriā: factū ē
sā tritū sermōe puerbiū quo i gñe etiā i repu. mltā peccāt: vt ille q
cū cētū triginta dies eēnt cū hoste pactē iduciā: noctu populabatur
agros: q3 dies eēnt pactē nō noctū iduciē. Nec n̄ qdē pbādus est
(si verū est) Quidū fabiū labeonē seu quē aliū (nihil ei p̄ter auditū ha-
beo) arbitru. Nolanis & Neapolitanis de finibus agri a senatu da-
tū: cū ad locū veisset cū vtriscq3 separati locutū. ne cupide qd agerēt
atq3 vt regredi q3 p̄gredi mallēt. Id cū vtriscq3 fecisset: aliquātū agri in
medio relictū ē. Itaq3 illos fies sicut ipi dixerāt: terminauit. In medio
relictū qd erat pp̄lo Ro. adiudicauit: decipere hoc qdē nō iudicare
est. Quocirca i oī re fugiēda ē talis solertia. Sūt aut qdā officia etiā
aduersus eos seruāda: a qbus iuriā acceperis. Est ei vlciscēdi & pu-
niēdi modus. Atq3 haud scio an satis sit eū q3 lacererit iuriē suē pei-
tere vt & ip̄e ne qd tale posthac cōittat: & cēti sit ad iuriā tardiores

gri de qbus cōtēdebāt: & si verū ē eū locutū eē separati cū vtriscq3 sup. pplis. s. nolāis & neapolitāis: cū. i. postq3 veis-
set ad locū ne agerēt qd. i. aliqd cupide & ne appeterēt. i. vltra suū peterent: qd. i. aliqd atq3 vt mallēt regredi. i. a
iure suo recedere & minus h̄re q3 iustū sit q3 p̄gredi. i. vltra suū exigere. Cū fecisset vtriscq3. i. ab vtraq3 parte id. i. cū re-
gressi eēnt & a suo iure cōcessisset aliquātū agri relictū ē i medio terminorū. s. quos sibi petierāt. & ita terminauit ip̄e
fines illos sicut ipi dixerāt: & adiudicauit pp̄lo Ro. illd qd erat relictū i medio. Sed hoc. s. facere ē qdē. i. certe
decipere nō iudicare. Quocirca talis solertia. s. iuriōsa & maliciosa ē fugiēda i oī re. Sūt aut qdā officia seruāda
etiā aduersus. i. erga eos a qbus acceperis iuriā. Est ei modus. i. moderatio & certa mēsurā vlciscēdi & puniēdi.
Atq3 haud. i. nō scio satis. i. dubito an sit satis eū q3 lacererit. i. aliqū iuriā effecerit p̄nitere suē iuriē. an sup.
melius sit acris pūiri: vt & i. etiā ip̄e ne cōmittat: posthac. i. post illud facinus. qd. i. aliqd aliud tale: & vt ceteri
sint tardiores ad iniuriā & ita erit conceptio numerorum: vel sic. vt & ip̄e supple sit tardior re &c.

Existūt. emergūt apparēt. ¶ Calūnia dī falsa accusatio. hic accipit p̄ quadā iuris subtilitate fraudulēta & in **MARS.**
liqua itēptatiōe. cū. s. expōitur ius i eā partē ad quā nō pōt recte accōmodari. ¶ Nimis callida astuta. Cal- **Calūnia.**
lidi dñr illi quorū vt maius opere: sic animus vsu cōcaluit. Mlti nimis rigide itēptant iura: & magna interdū ma- **Callidus**
licia vtunt q̄ ē cōtraria prudētiē iustitiē & eq̄tati. ¶ Maliciosa. subdola & fraudulēta q̄ ad malū & iniuriā nō ad **Summu3**
eq̄tate tēdit. ¶ Ex quo. p̄pter hoc: q̄a aliq3 nimis callide & malitiose itēptant iura seq̄ntes tātū verba legis: & **ius**
nō cōsiderātes eq̄uitatē legis emēdatricē: & etiā mētē ip̄ius legū latoris. Sūmū ius. cū oīa sc̄p3 lra3 itēptari vo- **Summa**
lūmus cū magna rigiditate. vt eq̄uitas locū nō habeat. Vñ iquit Aristō. i. ethicis. Cū lex sit vniuersalis opus ē in- **iniuria**
terdū adhibere bonū vsu & eq̄uū q3 legē emēdet. Inde sūt decreta. Lex vetat neminē peregrinū dīe moenia ascē- **Vide ca-**
dere tpe belli: hostis muros ascēdit clā: peregrinus qdē id vidēs muros ascēdit: hostē deicit: vrbē liberat. accercit **sum.**
captus. lex iubet vt securi feriāt. Vir bonus & eq̄nus legē corrigit. & facit decretū: vt ille tūc nō moriāt q3 peperit **Vir bōus.**
salutē ciuitati. Si igit sūmū ius vi suā habuisset sūma iuriā peregrinus fuisset affectus: & sic de sūlibus. ¶ Iā tritū. **legē corri-**
vltatū. Terē. ait. Sūmū ius sūma malicia. Collumella dicit lib. i. ¶ Nec sane vdicādū ē nobis qd qd l3. Nā sum- **gere pōt.**
mū ius: atiq3 sūmā putabāt crucē. ¶ Quo i gñe. malitiosa. s. iuris itēptatiōe & calliditate. ¶ In rep. In his q3 per- **Induciē**
tinēt ad rep. nō solū i priuatis: & pōit exēplū. ¶ Induciē. iducias appellamus pacē ad tps factā. Lycaon iducias **Lycaon**
inuenit. Stra. ait lib. 9. Meōriē adidit Ephorus thraces factis erga boetios iducijs noctu icursatiōes egisse: cū3 se **secundū3**
curius & negligētius expeditionē agerēt peride ac pace iā facta eos vero botij cū ppulsaflēt: q̄rerēturq3 q3 indu- **Strabōe3**
cias vtolaflēt. Illi nō violasse rñderūt: dies ei pepigisse: noctu aut icursasse dicētes. Vñ vulgatū ē puerbiū: thra- **Inducias**
ciū cōmētū: Ab ephoro igit potuit Cic. hāc historiā accipere. Induciā (auctore aurelio opilio) dñr cū hostes iter **inuenit**
seytriscq3 vltro citroq3 alteri ad alteros ipugne & sine pugna iēūt: iō (iq̄t) ab eo factū eē nomē videt q̄s ius atq3 i **Ad agrū3**
troitus. ¶ Ille thrax. miles pugnās cū boetijs ¶ Populabat. deuastabat icursādo ¶ Agros boetiorū sc3. ¶ Nec **Thraciū.**
nē qdē. i. romanus & Italus. Qu. Fabius labeo de quo vale. maximus loq̄ns de Vafrefactis ait. Qu. Fabius La- **Induciē**
beo arbiter a senatu finū cōstituēdo3 itēptat nolanos & neapolitanos: datus: cū i rē p̄fētē veisset: vtriscq3 separati **Populari**
monuit &c. Nihil habeo p̄ter auditū. i. de hoc nihil legi & nihil scio nisi qd audiui fuisse Labeonē. Labeōes dñr **calliditas**
a labroz magnitudie. Arbitru. q3 deberet diiudicare de finibus agroz. ¶ Ad locū. ad fies agroz & i rē p̄ntem. **Labeōis**
¶ Vtriscq3 nolanis & neapolitāis. ¶ Nec cupide. auide atq3 auare. ¶ Ne qd appeterēt. qd ad ip̄os fines nō per- **terminis**
tineret. ¶ Regredi. intra suos fines redire q3 p̄gredi in alienos. ¶ Id regredi intra suos fines. ¶ Terminauit. **agere**
terminis constituit. Ipsi neapolitani & nolani qui regredientes potius q3 progredientes: ne quid cupide videren- **erant**
tur agere dixerunt: ita debere fines constitui expectantes arbitrium & eq̄uitatem de agro qui in medio reli- **erat**
ctus erat: quem Labeo maliciosus neutris adiudicauit. sed populo Romano. Ceterum (inquit Valerius) & sic

M. tullii Ciceronis.

Malicia. circūuēti nolani & neapolitani q̄ri nihil potuerūt scd̄; ip̄os demonstrationē dicta snia. improbo tñ p̄stigiōs gñe no-
labeonis uū ciuitati n̄re vectigal accessit. ¶ Decipere. nā fraus & deceptio fuit illa nō iudiciū: Vñ labeo plecti merebat:
Nouum. quoniā utroq̄ separati callide mouerat: ne qd cupide agerēt: & ut potius regrederēt q̄ p̄grederēt: q̄ verba ad
vaframē: id spectabāt ut illi plusagri i medio reliq̄rēt: quē ip̄e nouo vaframēto rōanis adiudicaret. ¶ Talis solertia. talc
tum. acumē iudiciū & malicia. ¶ Sūt aut̄ qdā officia. p̄cipit nūc qd agēdū sit aduersus illos: q̄ nobis iuriā intulerūt: &
Vlcisci & vult q̄ hoies puniāt: p̄ ratioē delicti: alī fiet iuriā: si maius supplicii irrogabit q̄ lex iubet. ¶ Vlciscēdi. q̄tū ad pri
pūre dif- uatū hoies. ¶ Puniēdi ad publicas leges. ¶ Modus. mēsurā qdā & rō. nō debemus excedere modū i puniēdo.
ferunt. Vñ si q̄s meret cedi pugno nō d̄; cōfodi ense: & aliud ē violare hoies priuatū: & aliud publicū. & p̄ mō p̄cid̄; eē
Cice. Cē- mēsurā poene. ¶ Atq̄; haud scio. potuisset aliq̄s dicere satis ē eū p̄citere q̄ itulit iuriā ut clemētia locū habeat q̄
saris cle- maxie p̄cipē decet: & q̄ cēsar apprime claruit (iq̄t Ci.) nescio an sit satis: s̄ melius ē ut auctores iuriā puniant
mentia. quo ceteri ad deliquēdū fiāt tardiores: & ad iuriā iherēdā & sōtes pūiēdi sūt: ut iustitia locū habeat: & ceteri me
Rigidum tu poene ab iuriā deterreāt: q̄tū ad iuriā sufficit auctorē iuriē poenitere: s̄ quātū ad exēplū aliorū nō videt eē fa
catōis di- tis: tñ nō audet Ci. phibere clemētiā. Cato dicebat oibus q̄ ab officio discessissent (se dūtaxat excepto) facile ig-
atū. noscēdū eē. dicebat ēt se grā quā ex bñficijs expectaret priuari male. q̄ poenā nō dare q̄ ex malefactis sibi d̄ref.

ASCEN

A Tq̄ in repu. Quia ostendit fraudem
solere fieri in publicis negocijs: ideo
monet ne in bello fiat ostendens ad hoc
duo decertandi genera. ¶ Ordo est. atq̄
pro & iura belli sunt maxime conseruan-
da eo q̄ perniciosissima sint si non seruen-
tur. Nam cum duo genera certandi: id est
contendendi sint: alterum per disceptatio-
nem: id est contentionem verborum ut in
foro iudiciali: alterum per vim: id est vio-
lentiā armorū: scilicet q̄ p̄ & cū illud: sci-
licet prius q̄ verborū est sit p̄prium homi-
nis. soli enim homini datus est sermo: ut
eius medio concordēs uiuant & quē causa
controuersie esse possit dirimatur. hoc sci-
licet posterius per vim sit sup. beluarū: id
est brutorum & ferarum confugiendum
est: id est necesse est tamen confugere ad
posterius: id est ad illud quod beluarum
propriū est: scilicet ad vim si nō licet ut
priori: id est si per verborū contentionem
ius nostrum imperare nō possumus: quod
fit quotiēs his cum quo agitur non potest
compelli ad eundem iudicem. Quare: id
est qua de causa: bella sunt suscipiēda ob
eandem causam ut uiuatur in pace sine in-
iuriā. Autem pro sed: victoria parta: id est
postq̄ victoria est parta: id ē acquisita. Hi
sunt conseruandi: id est non occidendi qui
non fuerunt crudeles nec immanes: id est
feroces in bello: ut quemadmodum no-
stri maiores: id est p̄fici romani accepe-
runt: etiam in ciuitatem: id est in commu-
nionem & societate iuris: scilicet latij quo
dignitates & honores cum romāis rome
petere possēt: tusculanos. equos: volscos:
fabinos: hernicos: omēs illos populos ita-
liā. At pro sed supple romani sustulerunt:
id est euerterūt: funditus: id est a fūdo car-
thaginem in aphrica: & Numatiā in his-
pania eo q̄ crudelissime in po. ro. fuerunt
scilicet Nollem corinthum supple euersam
aut sublatam a po. ro. id est vellē q̄ nō ef-
fet sublatā vel potius sic. Si ego princeps
belli fuissē nollē corinthū sup. sustulisse.
est enī mollis p̄p̄s nō efferus: nec imma-
nis: & plus lris q̄ armis deditus: quare Ci.
quidem nō deleuisset. Sed credo inq̄t ali-

¶ Duo genera decertandi.

Tq̄ i republica maxie cōseruāda sūt iura belli. Nā cū sint
duo gñā decertādi: vnū per disceptationē: alterū per vim:
cūq̄ illud p̄prium sit hois hoc beluā: cōfugiēdū est ad po-
sterius si vti nō licz superiore. Quare suscipiēda quidē bella sūt
ob eā cām: ut sine iuriā in pace uiuāt. Parta aut̄ victoria cōseruādi
sūt hi q̄ nō crudeles i bello nec imanes fuerūt: ut maiores n̄ri tuscu-
lanos: equos: volscos: fabinos: hernicos in ciuitatē etiā acceperūt.
At Carthaginē & Numatiā fūditus sustulerūt. Nollē corinthū: sed
credo aliquos secut̄s opportunitatē loci: maxie ne posset aliq̄n ad
bellū faciendū locus ip̄e adhortari. Mea qdē snia: paci q̄ nihil habi-
tura sit insidias: sēper est cōsulēdū. In quo si mihi obtēperatū eēt: &
si nō optimā at aliquā repu. (q̄ nūc nulla est) haberemus. Et cū his
quos vi deuiceris cōsulēdū est: tū hi q̄ armis positis ad ip̄eratores: si-
dē cōfugiūt (quis murū aries percusserit) recipiēdi sūt. In quo tanto-
pere apud n̄ros iustitia culta est. ut hi q̄ ciuitates aut natiōes deu-
ctas bello in fidē cepisset eas p̄oni eēt more maiorū. Ac belli qdē
aqtas sc̄tissime feciali p̄p̄i romāi iure p̄scripta ē. Ex quo itelligi
pōt nullū bellū eē iustū: nisi qd̄ aut rebus petitis gerat: aut denūcia-
tū añ sit & idiētū. Pōpilius ip̄erator tenebat p̄uincā: cuius exercitū
Catōis filius Tyro militabat: cū aut̄ pōpilio videt̄ vnā dimittere
legionē catōis quoq̄ filiū q̄ in eadē legiōe militabat dimisit. S̄; cū
amore pugnādi i exercitu remāisset. Ca to ad Pōpiliū scripsit: ut si
eū patet̄ i exercitu remanere scd̄ o eū obligar̄ militiā sacramēto
qa priore amisso iure pugnare cū hostibus nō poterat. Adeo sūma
erat obseruatio i bello mouēdo. Marci qdē Catōis senis ē ep̄la ad
M. filiū i qua scripsit se audisse eū missū factū eē a cōsule: cum i Ma-
cedonia bello p̄fico miles esset. Monet igitur ut caueat ne prell-
um ineat. Negat enim ius eē qui miles non sit pugnare cum hoste.
Aequidem illud etiam animaduerto q̄ qui proprio nomine per-
duelis esset: is hostis vocaretur: lenitate verbi tristitiam rei mitigan-

te. Hostis enī apud maiores nros is dicebat: quē nūc peregrinū dici mus. Indicāt. 12. tabulę: aut status dies cū hoste. Itēq; aduersus ho stem eterna auctoritas: Quid ad hāc māsuetudinē addi pōt: eū cum quo bella geras: tam molli nomine appellare quanq̃ id nomen du rius efficit iam vetustas. a peregrino enī recessit. & proprie in eo qui contra ferret armā remansit.

ra aliquid insidiarū. In quo. i. in quā re si obtemperatū. i. ob ēdictū: vt sic dicā & morigeratū esset mihi: nos sup. romani si nō haberemus optimā rēpublicā: at. i. certe vel falsē haberemus aliquā sup. rempu. quē nūc nulla est: ex quo enim beniuolis parcitū nō est oēs vbi poterāt rebellabunt: poterāt aut per bella intestina q̃ caesar cum gallis gessit. Et cū sup. ita sit q̃ consulendū est. i. oportet puidere & fauere his quos tu deuixeris. i. superuixeris: vi. i. violētia armorū tū. i. multo euidentius hi qui confugiūt ad fidei imperatores: & hoc armis suis possitis. i. depo sitis & reiectis: recipiendi sunt sup. in grām: quīs aries. i. machina bellica ad modū arietis facta percussit mu rum sup. oppidi eorū: hoc est l3 vero sile sit q̃ metuse dederint. In quo. i. in qua re iustitia est culta tpe. i. tāta di ligētia. apud nros. i. apud romanos priscos: vt hi qui coepissent. i. accepissent in fidē ciuitates aut ratiōes deu ietas bello essent more maiorū. i. vt maiores eorū cōsulerūt patroni. i. defensores earū sup. ciuitatū aut nationū Ac p & qdē. i. certe eqtas belli. i. q̃ debeat seruari i bello: per scripta est scitissime: i. iure feciali ppli romāi qd ius per feciales. i. federis & belli patratōres seruabat. Ex quo. i. iure feciali pōt itelligi nullū bellū esse iustū: nisi qd gerat aut rebus petitis (feciales enī res iniuste ablatas prius repetebāt: quas si bona venia ipetrare nō poterant bellū idicebāt: & iō dicit) aut q̃ sit denūciatū & idictū an sup. q̃ gerat. Pōpilius iperator. i. princeps exercitus rōa ni tenebat puiciā. i. regionē prius a romāis deuictā: aut porro. i. lōge a romāis vitā. i. macedoniā: i cuius pōpilij exercitū filius Catōis cēforij. i. militabat. i. militiā exercebat exis. Tyro. i. nouus miles. Aut p s3. cū videre sup. vtile ēē Pōpilio dimittere vnā legiōnē. i. tātā partē exercitus: dimisit quoq; i. et filiū catōis q̃ militabat eadē legi one. i. demissa. s3 cū filius. i. Catōis māsisset i exercitu amore pugnādi. Cato scrip. ad Pōpi. vt si patere eū ma nere i exercitu: obligaret. i. astrigeret eū scd'o sacramēto. i. iuramēto militie: quo. i. per dimissionē erat absolu tus: q̃a nō poterat pugnare iure. i. iuste & legitie cū hoste: & hoc priore sacramēto amisso. Adeo. i. itātū erat sū ma obseruatio i bello mouēdo: vt. i. nullus moueret nisi iuratus. Ep̃la Marci Catōis: qdē. i. certe: senis. i. prioris .i. cēforij nō yticēsis: est. i. extat ad filiū: i. q̃ scripsit se audisse eū. i. filiū suū ēē factū: missū. i. dimissū ēē a cōsule cu3 ēēt miles. i. cū militaret i macedōia: bello persico. i. tpe belli persici. Igit: q̃a audiuerat eū missū factū: monet vt caueat ne ieat plū. Negat ei ius ēē eū sup. pugnare cū hoste: q̃ nō sit miles. i. sacramēto militari astrictus. Egdē i. ego qd hoc ēē certe aiadueto. i. cōsidero ēē illud. i. q̃ is q̃ ēēt pprio noie perduell. i. q̃ cūq; duellū fieret. i. publi cus iimicus vocaret: hostis. i. exinus & peregrinus: q̃a tūc hostis dicebat alienigēa aut externus. Vñ subdit Auct: & hoc dico lenitate. i. mititate & mollicie verbi. i. vocabuli mitigāte tristitiā. i. imititate: rei. i. hostilitatis & iimici tiaz capitaliū. Ei p q̃a is dicebat apd maiores nros hostis: quē nos diciūs nūc peregrinū. Duodeci tabulę. i. le ges. 12. tabu. indicāt. i. demōstrāt sup. qd dictū ē: q̃a i illis iuenit: aut dies status. i. cōstitutus cū hoste (q̃ sup. nō pos set cōstitui cū publico iimico. i. perduelli quē nūc hostē diciūs) Itēq; iuenit sup. i. illis eterna auctoritas: aduersus i. erga hostē. i. peregrinū nō perduellē. Qui pōt addi ad hāc māsuetudinē. i. appellare eū cū quo geras bella tā molli. i. leui noie. i. noiando. i. eū hostē. i. peregrinū. q. d. nihil. q̃q; vetustas. i. iueterata cōsuetudo efficit id nomē i. hostis: durius recessit ei a peregrino. i. nō āplius attribuitur peregrino & remāsit pprie i eo q̃ cōtra ferret arma.

ATq; i repu. ¶ Precipit nūc cōseruāda ēē iura belli: & officia q̃ i bello p̃stari dnt: Ponēs duo gna decertādī. MARS. docetq; et q̃re bella suscipiēda sit: & qd sit agēdū parta victoria. ¶ Maxie i primis & an oia illi q̃ sūt i ma gnatu: & repu. gubernāt: belli iura seruare dnt. Veteres romāi nūq; ad bellū pdiere nisi prius oia peregisset. Vñ fumo iure seruato bellū gerētes victoriosissimi fuerūt. Nūq; placuit illis fraus: neq; victoria (quis maxia) per frau dē: q̃ nō hoiz ē s3 vulpecularū. ¶ Per disceptationē. cōtentionē verboz. ¶ Per vi. armis cū verba nō sufficiūt. ¶ Il lud. per disceptationē verboz. ¶ Hoc. i. per violētiā: Disceptare ē verbis cōtēdere. certare aut armis. ¶ Ad po sterius. vt vi phibeamus iuriā cū verba nō sufficiāt. ¶ Superiore. i. si disceptatiōi vti nō possumus cū hoste: sed opus ē certare armis: & vi hostes reprimere. i. si nō possumus disceptādo id qd nobis debet obtinere: deberemus agere vi. Vñ miles gl'iosus apd Te. di. Oia prius experiri cōsilio: q̃ armis sapiētē decet. ¶ Ob eā cām: ad illū finē q̃ seper spectādus ē i oibus actiōibus: ne locus pnie reliquat: nō ē aliqd temere agēdū: ne euētus arguat nos im prudētie: & ne aliqn dicēdū sit hoc nō putarā. Pla. i. s. de legi. sic ait. Iniurias q̃ vlt difficulter vel nullo mō sanari pnt nō possumus alr effugere q̃ pugna: defēsiōe: victoria: & nullius p̃ti remissiōe qd absq; aiositate nemo pōt facere. Phūs i vl. ethicis sic ait. negocia suscipimus vt ociū hēamus: & bellū gerimus: vt i pace degamus. Nemo bellū grā belli parat: eēt ei crudelis & sāguinolētus si pūgnas cedēs optaret. ¶ Pacta victoria. pōit officia ser uāda post victoriā erga illos quos vicimus. ¶ Ne imāes: imāes dnt illi i qbus nulla ē bōitas: s3 natura & igeniū ab oi hūanitate alienū: crudeles dnt a cruore: & hi sūt q̃ sāguie delectāt. ¶ Vt maiores nri prisci illi romāi: affert exēplū priscoz romanoz q̃ hos p̃p̃os vrbī finitimos bello victos cōseruārūt: cū nō fuisset i bello nimiū crude les aut imāes. Oēs hi ppli sūt vicini rōe. vñ bellū cū ipis gestū cū finitimis geri dicebat. ¶ In ciuitatē ēē accepert i. nō mō ipis veniā dederūt: s3 et ciuitatē romanā & ius qd appellatū ē ius lacij: vt. i. possēt petere m̃gratus rome & iure suffragia i comicijs. Vñ di. Liui. Tātū fere verboz a tuscūlāis factū pacē i p̃ntia: nec ita m̃to post ciuitatē etiam ipetrarūt. ¶ Ad carthaginē. Affert exēplū cōtrariū. Nam romani sustulerunt funditus Carthaginem. bella ge.

MARS.

Obserua tio veterū romano rū in bel licis.

Differūt discepta re & certa re.

Egregiū Terētia dictum.

Nil teme re agēdū Aristote les.

Nota. Pro pace bella ge.

M. tullii Ciceronis.

Carthago & Numantiam propter crudelitatem & immanitatem. Carthago erat in africa condita a didone emula romani imperij quam in tertio bello punico Emilianus Scipio deleuit & cineres in capitolium retulit. Idem etiam Scipio Numantiam urbem celtiberorum in hispania sustulit. 24. annis obsessam propter desiderium militum: qui ad luxuriam conuersi erant: quos Scipio ad disciplinam militarem redegit. Cum celtiberis gestum est bellum a romans per Carthaginem deces quosdam superauit & 30. milia romanorum illic cesa sunt a quattuor militibus hostium. Nollem corinthum. leuiter egre fert Cice. Euerfam fuisse corinthum propter bonas artes quae illic vigeant: & cum non videtur esse iusta causa euerfionis. quoniam apud illos legati romanorum fuerant superbe appellati a Critolao: & violati apud corinthum: quam idcirco romani iusserunt euertere. Ergo videntur romani ab officio decessisse. ob hanc causam delere Corinthum quae erat caput aethiae: & prius ephyra dicebatur (vt latius dixi in commentarijs thebaidos) posita est in isthmo peloponnesi inter duo maria ionium & egeum. Aethiam subegit. L. nummius: & corinthum diripuit: ac solo equauit & Calcidem: ac thebas: quoniam corinthijs opem attulerant. Sed credo aliquos excusare Corinthios romanos: affertque causam Cicero: qua ducti romani censuerunt delendam Corinthum: quoniam inquit ipse loquutus natura munitus: & ad bellum instaurandum opportunus: propter duo propinqua maria potuisset excitare aliquos ad bellum tumultus. In oratione pro lege agraria contra Rullum dicit. Corinthi vestigium vix relictum est erat enim posita in angustijs atque faucibus graeciae: vt terra claustra locorum teneret: & duo maria maxime nauigationi diuersa poene coniungeret cum partem discriminis separarantur. Aliquos scilicet senatores qui id censerunt: & Mumium cuius auspicijs Corinthus euerfa est. Oportunitatem commoditatem ad bellum instaurandum. Ipse locus. qui erat natura munitus. Ad bellum. ad mouenda arma romanis. Mea quidem sententia. docet nunc quanto studio pacem debemus amplecti quae est sine fraude & insidijs. Mea sententia: vt ego sentio: & vt mea fert opinio. Consulendum. prouidendum. & inquit Cice. Si romani meis monitis paruissent Caesar non occupasset rempu. Semper enim suasisit Caesaris audaciam reprimendam: & ab armis reuocandam: alta mente vir sapientissimus: prouidens qui illic molliret. In secunda philippica. duo tempora inciderunt quibus aliquid contra Caesarem Pompeio suaserim. Vnum ne quinquennis imperium Caesari prerogaret alterum ne peteretur fieri: vt absentis eius ratio haberetur: quotum si vtriusque persuasissem in has miseras nunquam incidissemus. Queritur igitur Cice. pompeium non paruiffe suo consilio & etiam ciues: quoniam satius fuisset iniquam conditionem pacis accipere: quam reipu. statum poenitus amittere. In quo. in qua re & pace consilianda tolerandaque discordia. Obtemperamentum. si meis consilijs romani paruissent: de conditione pacis. Aliquam rempu. aliquem statum reipub. quae nunc poenitus corruit. Aliqua. alicuius dignitatis: quae etiam iniqua pacis conditione aliquid de dignitate reipub. & forma esset diminutum: tamen id melius erat quam nullam poenitus reipu. dignitatem & formam retinere. Cice. rediens ex Sicilia: vbi fuerat proconsul. belli ciuili incendia repperit. Vnde vtriusque concordiam suadebat: & eius sententia semper vna fuit: pacem (quae iniquam) ciuili bello sibi videri preferendam: & consilium Pompeij derelinquenda italia vehementer improbauit. Cogitauerat Cice. libellum de concordia componere: sed cum de pace iam desperandum esset: destitit. Itaque in 7. lib. epistola ad Atticum describit. Demetrii lib. de concordia tibi remissi. Si non optimam. si non integre dignitatis libertatisque. Quae nulla est a nissa scilicet dignitate & libertate. Appianus lib. 2. bellorum ciuiliu sic scribit. Cicero autem de concordia agendum censebat: contradicentibus ad omnia consulibus. Et cum his quos vi. aliud preceptum. vt etiam in bello hi defendantur: qui depositis armis ad imperatorem confugiunt: ergo non modo post confecta bella: sed etiam in ipso strepitu armorum & clangore tubarum officium seruandum est. Positis. depositis armis dantes se imperatori. vt illi qui in urbibus obsidentur & oppugnantur: ad motis iam machinis & tormentis bellicis ad muros deiiciendos Aries. erat instrumentum bellicum quo ianue quatuntur & muri: de quo dixi apud Papinium & Sillium. Muremur. murus est vrbium: paries domorum: id est quae imperator coepit oppugnare muros hostiles: tamen debet suscipere hostes: qui ad illius fidem confugiunt: & illorum saluti consulere: ne aliqua crudelitas appareat. Plato lib. 5. de legibus sic ait. Sed omnium tam in peregrinos: quam in ciues: peccatorum maximum est quod in simplices est commissum. deus enim custos est. quare nullus in supplices sceleratus impugne abibit. In quo. in qua re & officio: quod romani exercebant erga illos qui ad ipsorum fidem confugebant. & affert exemplum romanorum in hac re. qui ergo victos omne genus humanitatis & officij exercuerunt: & illorum patrocinium suscipere. Iustitia culta est. tam iuste se gesserunt. Vt hi. consules: imperatores: & duces exercitus. Patro Romani. defensores. More maiorum. veterum romanorum instituto: vt scilicet patrocinium eorum susciperent: quos rum huius vicisset. Vnde Paulus Aemilius (actore Plutarcho) non solum in victoria mitem & humanum se erga macedonitas. nes praebuit: sed in omni reliqua vita eos tutatus est: & veluti pro domesticis ac necessarijs habuit. Ac bellum. quidem equitas. Affert summam equitate romanorum: quae vtebantur in bello indicendo: armisque mouendis contra hostes: vt ostendat Cice. bella nisi iure suscipi debere: & omnibus rite peractis quae iustum bellum praecedere debent: vt scilicet res repetantur faciales: quibus negatis romano ritu bellum indiciebantur. Belli equitatis. iusta causa: & ritus belli indicendi. Per scripta. diligenter & accurate scripta. Ancus Martius Nepos Numae Pompilij ex filia: bellicas ceremonias instituit: vt non solum gereretur bella: sed etiam indiceretur aliquo ritu. Ius ab equicolis antiqua gente acceptum descripsit: quod postea faciales habuerunt: quo res repetebant. Et pater patris ex ordine facialium erat dictus a patre federe. & cum faciali legato res repetitum ibat officiumque ipsius erat Numae. in faciendis federibus. Faciales ad illatores iniuriarum ibant & bellum indiciebant: Vnus faciali sacris vestibus Feriales. ornatus res repetitum ibat: & vbi ad fines veniebat. vbi res repetebant. capite velato velamine laneo Audi Iuppiter (dicebat) audite fines: cuiuscumque gentis sunt. Numina audiat fas verbisque meis fides sit: inde postulat aperagebat patrius Ioue teste inuocando peractoque ritu qui est apud Liuium li. 1. bellum indicibat. Inde hasta ferrata sanguineam pregesta

In agrum hostilē iacebat dicens: bellū indico facioq. Vnde fecialis denotatur. Varro tñ dicit feciales dictos a fi Verba fe de publica: cui preerant & sedādis controuersijs: nec ante licebat gerere bellū q̄ feciales essent res repetitū: vt cialis. experirentur an verbis posset discordia dirimi & tolli. Hoc modo a priscis romanis res repetebāt: & bellum in Fecial' yñ dicebatur: quē posteri seruauerunt. Veratibus fecialibus nulli fas erat arma capere. Ad his initium belli iure ac dicitur religione statuebat. Postea auctor imperio cū nimium hostes ab vrbe distarent: vt non facile ad illorum fines iri posset: feciales & etiam p̄tores iaciebant hastā supra columellam: q̄ erat rome in capite circi maximī ante Vetus cō templum bellonē: & ita nō neglecto penitus prisco ritu: bellū indicebatur. Ad quē papiniū alludens in thebaī suctu. de fingit Bellonam intorsisse hastā ex Larissa arce argina in fines boetiorū: quibus argini parabant bellū. Ita Ro. vari- enim canit. Prima manu rutilā de vertice larisse. Ostendit bellona facē: dextrag; trabalem hastā: intorsit agēs ata. liquido stridula celo Fugit: & aduersē celo stetit agere dirces. Ex quo ob hoc: quia p̄scripta erat equitas li- Carmia, belli. Denunciatum intelligit simpliciter sine aliqua solēnitate. Indictum solēnitates quadam: & ritu feci- Papiniij alium in bello indicēdo: & affert exemplum Catonis cēsorij cuius filius militabat sub Pompilio in macedonia Denūcia vt cognoscatur quāta obseruatio erat apud antiquos: & cura circa ius belli: & aduersus hostes Pompilius im- re, perator: hęc hystoria implicita videat. Plutarchus enim dicit filium catonis militasse in macedonia sub paulo Indicere. Aemilio: & fortitudinis laudē meruisse: cūensem quē amiserat: e medijs hostibus recuperauit miratibus cūctis Pompili- animi magnitudinem atq; constantiā: & Cicero dicit militasse sub Pompilio. Tyro. nouus miles. Militiā us. sacramēto formulā sacramēti militari. Au. Geli. repetit p̄scriptionē a Cincio in lib. de re militari. q̄ talis est. Hystoria In magistratu. C. filij Lelij. C. consu. L. Cornelij. P. filij consulis in exercitu decēq; militibus passuum ppe fur- implicita tum non facias dolo malo: solus neq; cum pluribus. pluris nūmo argenteo in dies singulos ex. raq; hastam ha stile ligna: pabulū: vtrē: follem faculā: si quid vbi inueneris sustuleris ve. quod tuū non erit. quod pluris nūmo Formula argenteo erit. vt tu ad. C. Lelium. C. filiū cōsulē. L. ve cornelium. P. filium cōsulē. siue ad quē vter eorum ius sacramē- ferit proferes. Aut profitebere i triduo pximo quicquid inueneris sustuleris ve dolo malo. Aut dño suo cuiumid ti milita- censebis esse: reddes: vti quod rectū factū esse voles. Secundo sacramēto. vt iterum iuramēto ipsum astrin ris geret: quoniam erat a militia dimissus: & sic non poterat iure pugnare cū hoste non esset miles: quoniā dimis- Cato se- sus fuerat cum ea legione: quā Pompilius dimisit: quia eam alere non posset. Adeo. itantū obseruabāt cēri nex. moniē & ritus bellandī. Obseruatio. scilicet legū consuetudinū: & discipline veteris in bello. Catonis Caro vti- senis. ad differentiam Catonis iunioris q̄ vticensis cognominatus est. A consule. Pompilio. Bello persico cens. quod gerebat contra Persē regē macedonię Ius esse. iure licere. Miles. scriptus in militia & qui nō de- dit nomen: & militię sacramēto se non obligauit. Aequidem illud est. Probat etiam Cicero romanorū equita tem & leuitatē erga hostes. Animaduerto. video & cōsidero. Proprio noie. id est is proprie dicebat perdu ellis app̄ antiquos: q̄ nunc dicitur hostis. & perduellis ēt is dicebatur: qui perfeditionem interfecisset ciuem ro- Perduel- manum: aut arma mouisset: & etiam is qui commississet crimen lese maiestatis. vnde Cēsar (auctore Trāquil- lis triplici lo) subornauit vnum q. C. rabirio perduellionis diem deceret: quo adiutore senatus coercuerat seditiosum sa- ter dicit turninum in tribunatu: quo violato crimē lese maiestatis committitur Varro ait. Multa alia aliud nunc osten- dunt. aliud ante significabāt: vt hostis. nam tū eo verbo dicebant peregrinum: q̄ suis legibus vteretur: nūc in- Peregri- quit eū dicunt quē tunc dicebāt perduellem. Pompeius ait. Hostis apud antiquos peregrinus dicebatur. mo- nus. do dicitur hostis pro perduellioe. Hostis est generalis & publicus. inimicus vero priuatus. Vnde dicit iurifcon- Hostis sultus. Hostes sunt quibus publice bellū decernitur. ceteri latrones sunt aut p̄dones. Lenitate verbī. miti si- gnificatione: nā dicebatur mitiore nomine hostis ille qui esset perduellis. vñ nominis lenitate asperitatē rei mi Inimicus tigabant. Tristitiam. asperitatē. Quem nunc peregrinum q̄ iure populi romani nō vteret: & peregrinus Perduell vocatur q̄ in ciuitate sua nō est: vel qui nō est oriundus ex nostra ciuitate apud antiquos is appellabāt: qui alie nuseēt a pp̄lo rōano. Ambro. ait. Aduersarios molli appellatiōe noiabāt: vt peregrinos vocarēt. Hostes ei an tiquo ritu peregrini dicebāt. Hebrei appellabāt Aduersarios allophillos. i. alienigenas: Pau. iurif. ait. quosnos Peregri- hostes appellamus eos veteres perduellos appellabāt. per eā adiectionē i dicātes cū qbus bellū eēt. Plau. ait. nusqd sit Perduelles penetrant se in fugā. Indicāt. testant & declarant hoc. Duodecim tabulę. verba q̄ scripta erāt Allophi- in iegibus duodecim tabularū in quibus cū de aduersario (alicuius in causa) & peregrino (qui suis legibus vte- li. retur) fieret mentio hostis appellabatur. Aut status iudicij causa constitutus. hoc eni significat dies status. Cum hoste. i. peregrino & aduersario in causa: status dies dicebatur: in quo litigātes comparare debebant. Status Plautus ait. Oportet ire: dies status cum hoste. i. peregrino & aduersario in causa. Cintiū lib. 5. de re militari. Dies. Militibus scriptis diem quo adesse deberet p̄finiens has edidit exceptiones. Nisi harū aliqua causa erit. fu- Exceptō nus familiare: feriē vindemiales: calēdeq; morbus fonticus: auspiciū ve qd sine piaculo p̄terire non liceat: nes statī sacrificiū ve ānuersariū qd recte fieri nō posset: nisi ipius eo die ibi sit ius hostes ve stats. cōditus vēdies cū hoste dici. Et per hoc oñdīt hostē significare aduersariū i cā siue lite. Itē hęc erāt verba i alio loco 12. tabula Aduersus ho stā. i. peregrinū & aduersarium. Eterna auctoritas. qua sēper peregrinus possit coerceri: hoc permittebāt le ges. 12. tabu. Quid ad hanc. laudat Cice. mansuetudinē romanorū in tali appellatiōe. nam rei asperitatē & tristitiam molli noie mittigabant. Tam molli. miti. q̄ id nomen scilicet hostis iam accipit in aliā signifi- Mansue- cationē. & nō dicitur peregrinus: sed ille qui nobis arma parat & bellum infert. Durius. id est q̄. hęc nois tudinē ro significatio propter vetustatē facta est dura & quasi violēta & absoleta: & ideo hostis trāsiuit in aliā significatio manorū nem: & nō significat peregrinum: vt quondā: sed illum qui bellū molitur & infert mltā: sunt noia quę propter laudat anquitatem venerūt in dissuetudinē supra dixit: q̄ hoc videbitur cuipiā durius id est nimis durū & inusitatum Cicero Phauorinus philosophus (vt est apud Gellium) adolescētī verborum veterū cupidissimo dixit. Viue moribus Mita ver- p̄teritis: loquere verbis presentibus: & tanq̄ scopulū fugias insolitum verbum. Idem Phauorinus dixit ciui- ba obso- leta. e. iij.

M. tullii Ciceronis.

In soluta bus romanis latine loquentibus rem nō suo vocabulo demonstrare non minus turpe est q̄ hoīem non suo noīe
verba fu- appellare: & Cēsār monuit fugiendum esse insolitū verbum vt scopulū in mari cōsuetudo dixit Apollināris: cū
gienda tur ipso tēpore & consuetudine. Qualia apud Cice. (inquit Fabius lib. 8.) Beatitas & beatitudo: q̄ dura qdē sē-
Contue- tit esse: verū tamen vsu putat posse moliri. Verba sunt Cice. in lib. de natura deorum. aut ista siue beatitas siue
tudo beatitudo dicenda sit vtrūq; omnino durū: sed vsu molliēda nobis verba sunt. ¶ Durius. durioris significatio
Beatitas nis: quoniam nō est amplius molle nomen: sed durum & illum significans: qui arma mouet: non aduersarium
Beatitudo in causa vt prius.

ASCEN

Vm vero &c. Docet aliter pu-
gnandum esse vbi certat vter
viuat q̄ vbi contenditur vter re-
gnet. interdum enī hostes non
vitam: sed imperiū expetūt: vt

probat exemplo Pyrrhi regis epirotarū:
cuius liberalem sententiā ex versibus En-
nianis affert Cice. p̄ qbus sciet lector an-
tiquitatem q̄ in eis est. nō Ciceroni ascribē-
dam esse q̄ eos fideliter citat: sed enīo au-
ctori multum enī refert an nostra an alio-
rum verborū ponamus. Ponitur autē hic
mi pro mihi: & dederitis pe. longa & ve-
lit vltima longa & volētibus vltima bre-
ui: licet sequatur cōsonans: quia s liquefcit
more antiquo. ¶ Ordo est. Vero p̄ sed cū
id est quādo decertatur de imperio. i. vtrū
imperet & gl̄ia queritur bello: tūc supple-
oportet: tñ subesse oīno easdem causas
quas dixi paulo ante esse iustas causas bel-
lorum: vt scilicet fiāt bella eo animo vt in
pace sine iniuria viuatur: & vt prius indicā-
tur & denūnciantur per feciales hoc est
q̄ aliter sine iniuria viui nō possit. Sed ea
bella quibus gl̄ia imperij est p̄posita. id
est quasi merces & finis cōstituta: sunt ge-
renda nimis acerbē q̄ sup. ea in qbus de vi-
ta contenditur. Enī p̄ quia vt. i. quē ad-
modum: cū. id est qñ nos contendimus ci-
uilit̄. id est in foro iudiciali cum ciuibz:

contendimus supple. aliter si supple. colligatur noster est inimicus. i. accusator criminis & aliter si supple. est
competitor id est eiusdē dignitatis: aut magistratus petitor: quia sup. certamē honoris & dignitatis. id est de
honore & dignitate: est cū altero scilicet cum cōpetitore: & sup. certamen capitis. i. vitē: & famē est cū altero.
id est cum inimico. Bellum gerebat sic cum celtiberis. i. numantinis populis hispaniē: & cū cymbris populis
alemanie: vt cum inimicis scilicet vter sup. populus esset. i. viueret non vter imperaret: sed sup. dimicatur. i. di-
gladiatur cū latinis. id est populis in antiquo latio: cū samnitibus cū sabinis populis italie: & cū poenis. i. puni-
cis populis. id est carthaginensibus: & cū pyrrho rege epirotarum: de imperio: potius sup. q̄ de vita. Sed peni. i.
carthaginenses erāt sup. fœdīfragi. id est fœderis fractores: & hannibal erat crudelis: reliqui sup. erant iustio-
res. id est hūaniores cum hūanis quod ad iusticiā pertinet. Illa p̄clara scilicet notissima snia ex versibus En-
nianis est quidē. id est certe pyrrhy de reddendis captiuis. Dixit enī pyrrhus romanis captiuos suos auro re-
dimere volentibus: nec posco. i. requiro: mi. id est mihi preciū. Nec pro & nō & nos non cauponātes. id est per-
modum cauponū lucra quærentes: sed belli gerētes. i. vera bellagerentes: cernamus. i. decernamus vtrūq; vitā
id est vtrū viuā. ferro. id est armis nō auro. id est aureis nūmis: ne id est an hera. id est dñā belli scilicet fortuna:
veller viuerē vos scilicet rōanos an me vt p̄ vel experiamur virtute: id est fortitudine: qd fors: id est euētus belli
ferat: id est afferat. & accipe simul: id est pariter hoc dictū. Certū ē: id est decretū est: me parcere libertati horū-
dem: id est eorundē quorum virtuti fortuna belli pepercit: idē quos fortuna voluit in bello seruari: volēs gratis
liberari. ducite ergo eos supple. dono: id est ex liberali donatione sine precio: quia ego do eis cū magnis dijs
volentibus supple. eos viuere. Addit Cice. Sententia supple. id est hęc sane: id est valde: regalis: id est ad regalē
maiestatem spectās: & digna genere: id est p̄genie vel pyrrho qui erat de genere eacidarū: idē eorū q̄ descēde-
rūt ab eaco auo paterno achillis: cuius filius pyrrhus appellabatur a quo hic nomen & originem traxerat.

MARS.

Alter cer-
tandi ge-
nus p̄le-

Vm vero de imperio. Posuit duo gñā decertandi: vnū per deceptionem: alterū per vim. Postq̄ de
primo disseruit: & iustis causis bellorum atq; officijs trāsīt ad alterum qd fit armis & vi. ipsumq; diui-
dit in duas partes. Nam & p̄ gl̄ia cōparanda & imperio p̄pagando certatur interdū / aliquando
etiam p̄ vita cum hostē non mō eiſcere: sed etiam trucidare conamur. ¶ Et hęc pars p̄ceptorum

¶ Alterum genus decertandi: quod
fit vi & officijs in ipso p̄standis.

Vm vero de imperio decertat belloq; querit gl̄-
riam omnino subesse: tñ causas oportet easdem:
quas dixi paulo ante iustas causas esse bellorū. Sed
ea bella quibus imperij gl̄ia p̄posita est minus

acerbe gerenda sunt vt enī cum ciuilit̄ cōtendimus aliter si est ini-
micus: aliter si compeditor: cū altero certamen honoris & dignita-
tis est: cū altero capitis & famē. Sic cum celtiberis: cū cymbris bel-
lum aut cū inimicis gerebatur: vter esset: nō imperaret. ¶ Cum La-
tinis Sabinis Sannitibus Penis Pyrrho de imperio dimicabat. Pe-
ni fœdīfragi: crudelis Hannibal: reliqui iustiores. Pyrrhi quidem de
captiuis reddendis illa p̄clara snia est. Nec mi auro posco: nec mi
preciū dederitis: nec cauponātes bellū: sed gerētes. ferro nō auro vt
tam cernamus vtrūq;. Vos ne velīt an me regnare hera quidue ferat
fors: Virtute experiamur: & hoc simul accipe dictū. Quorum virtu-
ti belli fortuna pepercit: horūdem me liberari parcere certum est:
dono ducite: doq; volentibus Cum magnis dijs regalis sane & di-
gna eacidarum genere sententia.

non solum ad singulos hoīes / sed etiam ad duplicē disciplinam pertinet. Et docet Cicero monetq; etiā in hoc quitur, genere belli debere esse iustas belli causas / & distinguēda esse hostiū genera / & ita pugnādū / vt res ratio ve potest / quoniam nō cum omni gñe hostiū eodē mode & aīo dimicādū est. ¶ De imperio / id est quādo bellum inferitur p imperio ampliādo / & gloria cōparanda quē est cōsentiens laus bonorum / incorrupta vox befit, ne iudicantiū de excellēti virtute. ¶ Oportet subesse necesse est vt subsint & insint & eedē causē quas dixi : id est rationes quibus inducti id facimus : vt scilicet sine iniuria in pace viuat / quod bellū indicatur per feciales & ante denūciatur / & q; res prius repetantur / si posset verborū deceptatiōe res sedari / q; propria est hominis. Bellū enim viām amāt & nos nō ad bella : sed pacem & concordīā nati sumus. ¶ Sed ea bella, prācipit nūc quo Beluā vi animo gerēda sint ea bella quibus gloriā querit, non aut euersio aliorum funditus. ¶ Minus acerbē, minori se amant uicia & acerbitate q; ea bella quibus p capite dimicatur. ¶ Vt enī, similitudinē accipit a singulorū hominum contentiōibus ciuilibus : in qbus nō tractantur arma, & monet idē fere seruandū esse in publicis certaminibus Sissitudo cum hoste, vt possit illorū atrocitas aut leuitas quemadmodum certat inter ciues in priuatis rebus : vt res deq; a certatiōe contenditur requit & persona. ¶ Ciuilitate in priuatis negocijs ciuim, i. in ciuitate iter ipos ciues. ¶ Aliter, alio bus ciuim animo. ¶ Inimicus, si est nobis aīo non amico : sed odio habet. Competitor, in aliquo magistratu, i. si petit eū bus, dem magistratū quē nos petimus. ¶ Cum altero, cōpeditore. ¶ Honoris, q; tum ad magistratū qui petit ¶ Et dignitatis gloriē q; ex ipso magistratu sequit. ¶ Cum altero, inimico. Capitis vitē : quoniam inimicus cupit alterius mortem : & famā inimico suo eripere, cuius amissio magna iactura est. Melius enī est nomē bonum q; diuitiē multē : & q; nititur eripere nomē & dignitatem : acerrimus est inimicus, quā propter fama negligi non debet : quoniam ipam negligere crudelitas est. Et affert Cice, exemplum illorū quibus cū de capite dimicātū est a romanis, Plato in quinto de repu, loquens de disciplina militari dicit, Sordidum est spoliare cadauer : hostemq; putare mortui corpus : quoties greci contra barbaros, vel barbari cōtra grecos pugnabunt bellum gerere a se feremus, & hostes esse natura, & has inimicias bellum vocabimus : qñ vero greci cum grecis pugnabunt : dicemus eos natura quidem amicos eē : morbo autem laborare in hoc greciā & seditionibus agitari : & seditionem has inimicias appellabimus. Nostri exercitus neminē grecum facere seruū debet : sed & grecis alijs consulerē potius : vt ipsi ad hoc caueāt, nam ita facilius ac fortius cōtra barbaros insurgent : & a seinuicem abstinebunt. ¶ Sic eodē modo parissimile & genere contentiōis diuerso. ¶ Celtiberis, Numantinis : qui in celtiberia sūt & Numantini. Celtiberi sunt ppli hyspaniē accolentes iberū fluuiū. Ex celtis pplis galliā originem habuerūt, vnde Lucanus profugiq; a sede vetusta. Gallorum celte (miscens nomen iberis. ¶ Cum cymbris pplis germaniā Celtiberi qui magna hominū manu collecta in italiā inimico aīo sese effundebāt : quibus alpes magno impetu : & vesano furore transcentibus Marius arpinas occurrit & eos fugauit : ceciditq; nam cymbrorū cētum, quadraginta milia desiderata sunt & capta : quadraginta milia de cymbris Marius clarissimū egit triumphum. ¶ Non vt imperaret, i. non de imperio dimicabat. Romani, s. an cymbri deberent imperare : sed an deberēt viuere : quoniam vitam vita petebatur nō imperium. Vnde bellum erat atrocissimum : quoniam pro capite certabatur. ¶ Cum latinis. Affert aliud genus hostiū : & eos quibus cū de imperio dimicātū est a romanis. Nam latini & Sannites (quos postea dicit Silla) Sabini, Peni, Pyrrhus de iperio dimicabāt volebātē iperare & nō parere aliorū iussis Pyrrhus rex Epyri venit in italiā in auxiliū tarentinorum petitis nauibus ab antigono ad exercitum in italiā deportandum ab anthioco pecunia qui (auctore trogo) tam opibus q; militibus instructus erat, & a Ptolomeo militibus acceptis qui, 5. milia peditum equitū, 4. milia, quinquaginta elephantos, nō amplius q; in biennijsū dedit. ¶ De imperio, tanq; cum cōpeditoribus : quoniam vnusquisq; volebat imperare : sed nō petebatur vita. ¶ Peni fedifragi, nam fregerūt federa quibus erāt cum romanis astricti, vñ Syllius canit, Te marte sinistro, Iu ratūq; ioui fedus conuentaq; patrū, Sidonij fregere duces, Igitur cū non seruaret pacta & iura belli poterāt videri : cum qbus certamen esset : vt cū inimicis, cū autem imperiū querebant videbātur competitores, Ideo non constituit Cice, ipso fuisse habēdos omnino inimicos aut cōpetitores : quoniam nō seruauerunt iura belli q; seruanda sunt : cū de imperio : nō autem de vita dimicatur. Sed planū est carthaginenses de imperio certasse cum romanis : quis federa violauerint, & Hannibal crudelior fuerit quis belli quo imperiū queritur & gloriā requirebat, Sex fuerunt federa (vt auctor Polibius) inter romanos & carthaginēses scripta in æneis tabulis & seruata in templo Iouis capitolini, Primum, fuit post exactos reges Bruto & publicola cōf. Item duo alia ante primū bellum punicū, Quartum peracto primo bello punico quod Hannibal pater Hannibalis legatus carthaginēsum Luctatio consule percussit, Quintum fuit post illud Luctacij, Sextum cū Hasdrubale genero Haimicaris rem in hyspania gerente : vt terminus imperij esset annis iberus, Sagūtinijs medijs inter imperia duorū populorum libertas seruaretur, hoc fedus Hannibal rupit : & solo equata saguntho Italiā inuasit : quā per tot annos summa crudelitate lacerauit, Hec fuerunt federa ante secundum bellum punicū ¶ Crudelis, Hannibal nā in eo erat perfidia plusq; punica : inhumana crudelitas : nullus dei metus : & ingens sitis hūani sanguinis, De hā Hannibal nis feritate dixi in cōmentarijs Silij, ¶ Reliqui, latini, Sabini, Sannites, Pyrrhus, ¶ Iustiores, q; fuerint pe fedifragi ni & hannibal, quoniam seruauerunt melius iura belli quo imperium queritur, nō enim geri debent tāta seuitia gus, & perfidia : q; tā id quo de capite dimicatur, vñ cum peni essent perfidi & crudeles videbātur inimici non cōpetitores : & de vita certare, non imperio, ¶ Pyrrhi quidem, nūc pyrrhi humanitatem & pclarā sententiam refert, Missi fuerunt legati ad pyrrhū pro captiuis redimendis : inter quos Fabritius fuit (auctore Trogo) & Fabius Pyrrhi (auctore Plutarcho) pyrrhus dono remisit captiuos romanis dicens hec verba q; Ennius postea versibus pro humanitas, secutus est, ex ea pda (inquit Trogus) ducentos captiuos milites gratis romam remisit : vt cognita virtute eius tas, romanī cognoscerent etiā liberalitatem pugnauerat enim foelici euentu cū Valerio Liniū cōsule, ¶ Preclara

Bellū inter graecos & barbaros Seditio inter ipsos graecos, Numantini, Celtiberi Celtiberi Cymbri celsa mar

Pyrrhus,

Peni

Sex federa romana cum cartha.

Hannibal fedifragus.

Pyrrhi

M. tullii Ciceronis.

Preclaris sententia digna memoratu & summis laudibus. Nec mi. aurum posco. hæc fuerunt verba pyrrhi ad legatos
 summa sen- agentes cū pyrrho de captiuis redimendis. Mi. mihi. Dederitis. sic Quid. Vitam dederitis in vndis. & ali-
 tentia bi transferitis aquas. Nec cauponantes q̄rentes pecuniam ex bello: vt faciūt caupones qui vendūt vinum:
 Caupōes & more istitor: qd̄ turpe est. Belligerētes bellum gerētes: belligero atiqu verbū ē qd̄ iā oboleuit. Ferro ar
 Bellige- mis non auro. Non pecunia. more institorum. Cernamus decernamus. id est certemus p̄ vita armis: non
 ro. pecunijs. Virg. Et cernere ferro. Vtriq; vos romani & ego. An me. regnare quoniā de imperio dimicabatur
 Cernere. non de vita. Hera. fortūa rerum dñā. Ferat. afferat & cupiat. id est experiamur viribus: quid velit fortuna
 i. certare. non pecunijs. Sors. casus belli & euentus. id est ipsa fortūa hera. id est q̄ in omni re dñatur. Virtute. fortitu
 Fortuna dine & non pecunijs more cauponū. Virtus proprie fortitudo dicit̄ a viro. Vnde in. 2. tuscu. scribit. Atq; vide ne
 rerū dñā. cum oēs animi affectiones virtutes appellentur: nō sit hoc proprium omniū nomē: sed ab ea quē ceteris ante-
 Virtus vñ cellebat omnes nominatē sint. appellata est enim ex viro virtus viri aut̄ propria est fortitudo. Et hoc. s. qd̄
 dicatur. dicam accipe o romane qui ad me venisti. Belli fortuna. i. qui in bello nō ceciderūt volo vt liberi sint. For
 tuna. casus & euentus belli. Horūdē. p̄ eorundem. Certum est. cōstitui liberare illos: quibus in bello for-
 tuna pepercit. Dono ducite Vertit setmonem ad legatos pyrrhus. Cum magnis dijs. bonis auspicijs: q̄ si
 dicat: dii noluerunt vt hi in bello caderēt. & sic dii videntur velle eos esse liberos: ergo volentibus dijs illos ac-
 cipiatis sine precio & bonis auibus Varro putauit deos magnos esse celū & terram Aliqui dixerūt esse penates
 quos dardanus ex Samothracia in phrigiā aduexerat. Cassius emina. (auctore Macrobio) dicit Samothraces
 deos eosdemq; romanorū penates proprie dici deos magnos. Sciens (inquit) hęc noster Virgilius ait. Cum so-
 cijs natoq; pena tibus: & magnis dijs. hos vocabant troiani deos patrios (auctore Igino) cuius opiniōis. Vir.
 fuit dicens. Dij patrij seruate domum. Magni dij apud rōanos erant Iuppiter. Iuno. & pallas: quos in capito-
 lio colebant: per quos iurat scipio apud Silliū lib. 10. Tarpeia pater qui tēpla secundum. Incolis a coelo sedē &
 saturnia nōdum. Illiacis mutata malis: tuq; aspera pectus. Egide gorgoneos virgo succincta furores. Re-
 galis sane laudar Cice. sententiam Pyrrhi dignā eo rege: qui Achille Eaci nepote magnanimo & fortissimo
 Heroe originem habeat. Regalis. digna pyrrho rege fortissimo. Regium dicitur id qd̄ est aut fuit regis.
 Regale. dignum rege. Eacidarum gñe. fortissimis viris & magnanimus. Eacus fuit pater Pellei. Pelleus
 Achill. Achilles Pyrrhi q̄ i epyro regnauit ad quē hīc pyrrhus genus suū referebat. Snia dictū laude dignū.

Dij ma-
gni.

Penates.

Dij patrij

Magni-

dij roma-

norum.

Regium.

Regale

Genealo-

gia pyr-

rhi

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

MARS.

Fides ho-

minibus

seruanda

M. regu-

lus.

Singularē

fidei exē-

plum.

Fides est

perfecta.

iusticia

Xantip-

pus lace-

demo

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN

ASCEN
 Tq; etiam &c. Probat exemplo re-
 guli fidem etiā hostibus seruandam
 Ordo est. Atq; p̄ & si singuli. i. priuati
 adducti: temporibus. i. necessitate tēporis
 p̄miserint qd̄. id est aliqd̄: hosti fides est
 seruāda: q̄. i. etiā in eo ipso quod scilicet
 p̄miserint: vt. i. quēadmodū Marius re-
 gulus captus apenis. id est carthaginensi-
 bus primo bello punico: cū esset missus ro-
 mam de captiuis commutandis. id est vt
 captiuos penorum cōmutaret cum capti-
 uis romanorum inter quos ipse erat: q; p̄
 &: cum sup. iurasset se reditū ad penos
 scilicet carthaginem vt. i. post q̄ venit ro-
 mam cēluit primum in senatu. i. in cōsilio
 senatorum captiuos sup. penorum non ef-
 se reddendos dixit enī se esse vetulū & parum posse p̄desse reipu. ro. illorum captiuos esse iuuenes & multum
 posse nocere. deinde. i. post tale consiliū a senatu probatum cū retineretur. i. conaretur retineri a p̄pinquis &
 amicis maluit redire ad supplicium d̄q̄ grauissimum tulit: q̄ fallere. i. frangere fidē. id est sanctā promissionem
 datam hosti. Ac satis dictum est quidem. i. est certe de bellicis officijs.

ASCEN
 Tq; etiam si qd̄. Nunc p̄cipit seruandam esse fidē etiā hostibus: & ea q̄ temporibus adducti p̄missus
 Et affert exemplum Marci attiliij reguli: q̄ captus est a Xantipo lacedemonio & roma missus (cū prius iur-
 rasset se reditū) vt cū eo captiui permurarent. Regulus in senatu grauissima oratione id dissuasit dicens se
 nullo vsui futurum a rōanis: quoniā venenū sibi a penīs datum esset: quo paulopost tabesceret. & sic Cartha-
 ginem ad paratum supplicium reuersus est ne fides hosti data violaretur fidē (inquit Plato in. 1. de legibus) perse-
 ctam iusticiā nominare possumus De regulo eiusq; supplicio plura dixi apud Silliū lib. 6. & aliqua dicent in ter-
 tio volumie. Singuli soli ciues: nō solū tota ciuitas. Tēporibus. aliqua temporū conditione & aliqua dif-
 ficultate coacti. In eo ipso. q̄ p̄missum est tali temporū conditione a penīs carthaginensibus duce Xantip-
 po lacedemonio: q̄ insidias parauit. vt canit Silius. Captiuis. quos regulus in aphrica foelici euentu pugnās ce-
 perat. Commutandis vt cōmutaret cum regulo Primum. cū primum censuit: dixit sententiā non esse red-
 dēdos captiuos. A propinquis. & maxime ab vxore Martia. quæ vnicē ipsum amabat. Bellicis. officijs
 quæ ab bellum pertinent

ASCEN
 Eminerimus autem. Docet infimis.
 id est seruis etiā seruandam iusticiā
 eosq; humane tractādos inferens inciden-
 taliter turpitudinem: fraudis: & vt dicunt

ASCEN
 Fides etiam hostibus seruanda

ASCEN
 Tq; etiam si quid singuli tēporibus adducti, hosti
 promiserint: est in eo ipso fides conseruanda: aut
 primo punico bello regulus captus a penis: cum
 de captiuis commutandis romā missus esset: iuraf-
 setq; se reditū primum vt venit captiuos reddendos in senatu nō
 censuit. Deinde cū retineretur a propinquis & ad amicis ab suppli-
 cium redire maluit q̄ fidem hosti datam fallere. Ac de bellicis qui-
 dem officijs satis dictum est.

ASCEN
 Iusticia erga infimos seruanda.

ASCEN
 Eminerimus autem & aduersus infimos iusticiā esse seruandam.
 Est aut infima cōditio & fortuna seruorū quibus nō male p̄re-

cipiūt: q̄ ita iubēt vti: vt mercennarijs ad operā exigendā & iusta p̄benda. Cum aut̄ duobus modis. id est aut vi: aut fraude fiat iniuria fraudis quasi vulpeculę: vis leonis videtur. vtrūq; alienissimum ab homine est: sed fraudis odio digna maiore. Totius autem iniusticię nulla capitalior et q̄ eorū qui tū cū maxime fallūt. id agunt: vt viri boni esse videantur. De iusticia satis dictum est.

nō p̄cipiunt male immo bene & iuste. Autem p̄ sed cum iniuria fiat duobus modis: aut vi: aut fraude fraudis est quasi vulpeculę. id est paruę vulpis. Vis est quasi leonis: & vtrūq; tam fraudis q̄ vis. id est violētia est alienissimū ab homine sed fraudis est digna maiore odio: per quod innuit q̄ peior est iniusticia q̄ fit in proximū: per fraudē q̄ quę in seruos per violētiā. Autem p̄ sed: nulla sup. pars aut nulla iniusticia: totius iniusticię est capitalior. id est perniciosior & dignior vt capite plectetur. aut vt capitali odio afficiatur. q̄ eorū qui cū fallunt maxime agunt tum. i. tunc: id vt videant esse boni viri. id est qui per hypocrisim & simulationē & fraudulentam decipiūt: de quibus saluator. Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Satis dictum est de iusticia.

Meminerimus autem. Postq̄ bellica officia absoluit tam pollicita: q̄ singulorū hominum p̄ iusticia incipit seruandam esse iusticiā: etiam aduersus infimos & seruos a quibus operā exigere debemus: & iusta p̄bere. Et hec p̄cepta ad gubernationē rei familiaris pertinent: de qua libellos economicos. id est de re familiari tuenda scripserūt. Xenophon (q̄ opusculum Cice. ad stranda. lescens interpretatus est) & Aristoteles: qui diuidit rem familiārē in duas partes: domū scilicet & possessiones: inter quas seruū dicunt obtinere principatū. Seruorum duo genera facit: economi vt alij sunt curatores liberalius instituti sciētes litteras: qui negocijs p̄ponuntur: alij opifices ad aliquod opus cis p̄ncipi deputati: in quos hec officia seruanda mouet: vt curatori plus honoris: opifici plus cibi tribuatur: & vtrūq; p̄ patū terum vini: quoniam potus etiā liberi ingenij hoīes ad insolentiam impellit. Et tria dixit esse que ad seruos pertinent: opus cibum castigationē: & cibum sine opere insolentem seruū facere: opus autē & castigationem sine cibo rem esse violentā. Cibus ergo dandū censet pro ratione operis: cū cibus sit merces seruī. Vtile tamen & merces iustum putat dñs proponere seruis spem libertatis certo quidem tēpore: quoniam eo pacto libentius suscipiunt labores solum habitū (inquit Cyrus apud Xenophontē) p̄ciosa ad modum possessio est. q̄ autem ca-
Seruorum educatio: vt nulla ipsis cōtumelia inferatur: iniurięq; multo minus (si fieri possit) q̄ equalibus inferenda Imperio. Liquido enim cognoscit q̄ natura non fide iusticiā colit: oditq; reuera iniquitatem cū cauēt ne illis iniuriā faciat: quibus facile pōt. Allocutio oīs ad seruos quodāmodo iperū sit: neq; iocus vllus cū ip̄is seu femis seu masculis habeatur. **N**on male. immo bñ qui dicunt nos debere ita seruis vti: vt vtimur mercennarijs. i. mercede conductis. & ab illis exigendam esse operā. id est laborē in aliquo opere faciundo: & iusta esse p̄benda. id est ea que iure seruīs debēt. vt cibum imprimis: sp̄ libertatis & pecunias: vt solemus tradere mercenarios qui mercede cōducti opus faciunt. Chrysippus seruū esse perpetuū mercennarium dixit. Serui (iurisconsultis placuit) in potestate dñorum sunt. que p̄tās iurisdictionis est. nā apud oēs gentes dñis in seruos vitę necisq; potestas est: & quicqd per seruū acquiritur domini est. Sed tēpore diui Iustiniani non licebat cui incognita causa supra modum in suos seruos seuire. Diuus Anthonius pius constitutionem fecit. vt q̄ sine causa seruū suū occideret: non minus puniret q̄ si seruū occideret alienū. Aristoteles li. 8. ethicis sic ait. Seruus est animatū domini instrumentum. ad seruū igitur hoc ipso quo seruus est: nō est amicitia: sed quo est hō. Nam omni homini iustum quidē esse videt ad omnem hominē qui cōmunica re secundum leges pactionemq; potest: quare & amicitiam: ratioē qua hō est. Plutarchus in cathone seniore sic ait. Quod si nulla alia ratione saltem exerce de humanitatis causa nō ipsos assuescamus oportet vt in hoc gñe mansueti faciles iocundiq; simus. **C**um autem hoc Cicero solum ponit: vt faciat comparisonem. nā supra satis de iniuria dixit que aut fraude fit aut vi. Vtraq; igitur monet abstinendum. **V**ulpeculę quoniam vulpes maliciose sunt & insidiatur. **V**trūq; fraudis & violētię pertinent ad feras: non ad hoīes. sed fraudis est magis vituperanda. Sene. dicit. fraudes & dolos imbecillū de mulatores habere palam aggredere: nō geres conflictum nisi indixeris. **T**otius autem. cōcludit hanc partem de iniusticia & iniusticia afferens sententiā contra virtutis simulatores. **T**otius iniusticię. i. ex omni iniusticia. **C**apitalior. perniciosior & magis digna & videtur. Glaucus apud platonem lib. 2. de repu. dicit. Postrema iniusticia est hominem malū bonum apparere: quem Cice. imitatur. **C**auendum igitur est ab his q̄ simulant curios & bacchanalia viuunt. quis interdū difficile sit cauere. Magnas enim habet latebras vita hominis: & virtū simplici vitiū simulatione vitiū obuoluitur. ideo exclamat Iuuenalis in tale genus hoīm. Frontis nulla fides Torquentur uendū est tamen huiusmodi hoīes conscientia scelerū: quo supplicio mātus inueniri nō potest. Simpliciter igitur viuendum est & iuste: idq; agendum vt cōscientię stimulis nō angamur: & vt liberi simus: ab omni nefaria contagione & fraude alieni: atq; vt tandem reditus ad ea loca pateat. vñ mens nra. Id autem assequemur: si iusticiā seruauerimus. que oīs virtutes continet. In oratione p̄ Milone dicit. Magna est vis conscientię & magna in vtrāq; partem: vt neq; timeāt qui nihil cōmiserint: & penam semper añ oculos versari putent q̄ peccarint. Et in secunda actione in Verren. nullę sunt occultationes insidię q̄ hec q̄ latent in simulatione officij: aut in aliquo neces-

hypocrysię. **O**rdo est. Meminerimus. i. memores simus: vel memores esse debeamus iusticiam esse seruandā & id est etiam aduersus: id est erga infimos. i. infimę cōditionis hoīes. Autem p̄ sed infima cōditio & fortuna est seruorū quibus sup. seruus qui iubent ita vti vt mercennarijs ad exigendam. i. expetendam ab eis operā. id est obsequium & seruitiū: & sup. ad p̄bendam. i. exhibendam iustā. i. q̄ iustū ē eos p̄bere:

MARS.

Seruus
quid sit

Cōtra
stia
ne
scientię

M. tullii Ciceronis

situdinis nomine. Nam eū qui palā est aduersarius: facile cauendo vitare potes. hoc vero occultū intestinū ac do mesticum malū non modo nō extat: verum etiā opprimit: anteq̃ perspicere atq̃ explorare potueris.

ASCEN **D**Einceps. Determinat de liberalitate/ac beneficentia vitijsq̃ cōtrarijs.

COrdo est. Dicatur. i. determinetur: hoc

est determinatio fiat deinceps de bñficientia ac liberalitate: vt. id est quemadmodū

erat propositum. i. institutum fieri. i. quā

quidē bñficientia nihil est accommodatius.

i. cōuenitius nature hoīs. Sed. i. ipa bñfice

tia ac liberalitas habet mltas cōditiones.

i. considerationes: & (vt dicunt) prouisi

ones: vt recte fiat. Enim p̃ quia viuendū

id est prouidendum & cauendū est: ne be

nignitas oblit. id est noceat: & .i. siml' his

quibus videbitur fieri. i. aliquid efficit be

nigne: & ceteris. Deinde. i. secundo loco

sup. videndum & cauendū est ne benigni

tas. id est liberalitas sit maior q̃ facultas

Tum. i. tertio: vt tribuatur. i. conferat cui

q̃. id est vnicuiq̃ p̃ dignitate. id est secun

dum dignitatem & meritū ipsius. Eni pro

quia. id. i. secundum dignitatem tribuere

est fundamentū iusticiæ ad quam scilicet

iusticiam hęc oīa quę hic scilicet præcipiū

tur sunt referenda: id est redigenda. Nam

& id est etiā illi sup. qui gratificatur: id est

rem gratā cum pōpola beneficentia fa

ciunt cuipiā. id est alicui. ita sup. q̃ oblit il

li cui videntur velle prodesse: nō sunt iudi

candi benefici neq̃ liberales: sed assensa

tores: id est adulatores perniciosi. i. valde

noctui ad ne est vsq̃ vt sunt qui liberalita

tem populi muni culis emūt. Et supple

illi qui nocent alijs vt sint liberales in. id

est erga alios: sunt in eadem iniusticia vt

id est quēadmodum sup. sunt: si conuertāt

alienam rem in suam. Autem p̃ sed: mul

ti sunt equidē. id certe cupidi splendoris

& glorię qui eripiūt ab alijs: id est ab vnīs

quod largiantur alijs hi. id est huiusmodi

sup. sunt q̃ arbitrantur se visum iri. i. viden

dos esse bñficos in. i. erga amicos suos q̃

locupletent. i. locupletes & diuites faciēt

eos q̃cunq̃ ratione siue iusta siue iniusta.

Autem p̃ sed id. i. eiusmodi factū abest tā

tum. i. intantū ab officio. id est eo qd̃ face

re debeant vt nihil possit esse magis con

trarium officio. Igitur videndū est. i. obser

uandum est vt vramur ea liberalitate. q̃ p̃

lit amicis: & nemini. i. nālicui nō noceat ali

cui. Quare. id est quāobrem translatio pe

cuniarū. Lucij Sylle & Caij Cēsaris. i. quā

fecerunt. Sylla & Cēsara iustis dominis

ad alienos nō debet videri liberalis. Eni

pro quia nihil sup. est liberale. quod non

idem. i. etiā est iustū. Alter locus cautionis. i. altera res cauēda erat: ne benignitas esset maior q̃ facultates

i. potētia cōferentis: q̃. i. quia sup. hi qui volūt esse benigniores. i. bñficiores q̃ res. i. facultates eorū patif peccāt

primum in eo q̃ sunt iniuriosi in p̃ximos. id est necessarios & cōsanguineos. Enim p̃ quia: ipi transferūt ad ali

enos eas copias: quas equius. i. iustius est suppeditari. id est sub ministrari in vita & relinquere post mortē his.

f. proximis. Autem p̃ sed cupiditas rapiendi & auferendi per iniuriā est plerūq̃. id est plerūm in tali libera

litate quę sit supra facultatē vt copię. id est abundātes opes suppetant. id est satis sint ad largiendū. Licet etiā

Liberalitas.

Einceps vt erat propositum de bñficientia/ac libe

ralitate dicatur/qua qdem nihil est natura homi

nis accommodatius. Sed habet multas cautiōes

Videndum est enī primum ne oblit benignitas/&

his quibus benigne videbitur fieri/& ceteris. Deide ne maior be

nignitas sit q̃ facultas. Tum vt p̃ dignitate cuiq̃ tribuantur. Id enī

est iusticię fundamentum ad quā hęc oīa sunt referenda. Nam & q̃

gratificantur cuipiā (quod oblit illi cui p̃desse velle videantur) non.

b enefici neq̃ liberales / sed perniciosi assensatores iudicandi sunt.

Et qui alijs nocent: vt in alios: liberales sint. in eadē sunt iniusticia

vt si in suā rem alienā conuertant. Sunt autē multi equidē cupidi splē

ndoris & glorię: q̃ eripiunt ab alijs quod alijs largiāt. Hi qui arbitra

tur se beneficos in suos amicos visum iri. si locupletent eos quacū

q̃ ratione. Id autem tantū ab est ab officio: vt nichil magis officio

possit esse contrariū. Videndum est igit vt ea liberalitate vtamur: q̃

prosit amicis & nemini noceat: quare. L. Syllę & C. Cēsaris pecu

niarum trālatio a iustis dominis ad alienos nō debet liberalis vi

deri. Nihil enim liberale: qd̃ non idē iustum. Alter locus erat cau

tionis: ne benignitas maior esset q̃ facultates. q̃ qui benigniores vo

lunt esse q̃ res patitur: primū in eo peccant: q̃ iniuriosi sunt in p̃xi

mos. Quas enim copias his suppeditari æquius est & relinquere:

eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas

plerūmq̃ rapiendi & auferendi per iniuriā vt ad largiendū

suppetant copię. Videre etiam licet plerūq̃ nō tam natura liberales

q̃ quadam glia inductos. vt benefici videātur facere multa quę

videntur magis p̃fici ab ostentationē q̃ a voluntate. Talis autē

simulatio vanitati est coniunctior: q̃ aut liberalitati: aut honestati.

Tertium est propositū vt in bñficientia delectus esset dignitatis: in

quo & mōres eius erunt spectandi in quem beneficium cōferetur &

animus erga nos & cōmunitas ac societas vitę & ad n̄as utilitates

officia ante collata: quę si occurrant omnia optabile est. Sin minus

plures causę maioreq̃ ponderis plus habebunt.

videre plerofq. i. valde multos esse non tam natura. i. ex naturali inclinatione esse liberales q̄ inductos. i. q̄ ex eo q̄ inducti sunt quādam gloria. i. affectatione glorię vt ipsi benefici videantur facere multa quę sup. facta talium vident. p̄fici. i. oriri magis ab ostentatione. i. vana p̄positate q̄ a volūate. i. beniuolentia. Aut pro sed talis simulatio. i. simulata liberalitas. est cōiunctior. i. viciniōr vanitati q̄ aut liberalitati aut honestati. Tertiū p̄positum. i. quod tertio loco cauendū dictū est: vt delectus. i. discretio & cōsideratio dignitatis eē in beneficentia. i. vt beneficentia fiat secundū dignitatē eius cui fieret in quo. i. in qua re: & .i. etiam mores eius in quē beneficiū conferet erunt spectandi. i. frequenter inspiciendi: & animus eius erga nos erit supple spectandus: & cōmunitas & societas vitę erit sup. spectanda: & officia collata ab eo ante. i. prius ad nostras vtilitates erunt sup. spectanda. quę omnia si occurrant. i. in vno homine reperiant optabile est sup. in illum conferre beneficiū sin. i. sed: si minus. i. non su. concurrant plures causę & maiores habebunt plus. i. hi in qbus plures & maiores causę quare illis beneficiamus reperientur habebunt plus.

Dinceps vt erat propositum. ¶ Proposuit Cice. eam rationem quā societas humana continetur cuius partes duas esse dixit: iustitiam & liberalitatem. Postq̄ de iustitia differuit transit ad liberalitatem vt proposuit. Liberalitas est mediocritas circa dandus capiendaq; pecunias: & res quę pecunia aestimantur. Et liberalis ille est qui scit pecunias disponere: quibus & bene & male vtitur: bene vno modo: male dupliciter: aut exuberando aut deficiendo. vnde oportet virum liberalem scire pecunijs vti. Nam in omni facultate est aliqua ars quę illam disponit. Is optime (inquit philosophus) re quīs vtitur qui eam virtutem habet quę ad rem illam accommodatur: & diuitijs igitur optime is vtitur: qui virtutem eam habet quę ad pecunias attinet: hic autem est ipse vir liberalis. Liberalis igitur dabit quibus oportet: quod oportet: tam in paruis q̄ in magnis & accipiet: vnde oportet: sed magis versatur circa dandas q̄ accipiendas pecunias. Virtutis enim propriū est magis conferre beneficium q̄ accipere: & quia difficilius est erogare pecunias q̄ accipere: & virtus est circa difficile. & non dicitur liberalis qui accipit: sed qui dat quibus oportet: & omnes actiones liberalitatis debēt esse honestatis causa: quę est finis cuiuscunq; virtutis: & ipsa liberalitas virtus est: & vere liberalis non capiet vnde non oportet: quoniam non magni estimant pecunias dare: tamen dant pro facultate & ratione diuitiarum: & liberalis nō potest esse diues: quoniam sibi ipsi pauciora relinquit & libet patitur iniuriā in rebus pecuniarijs: & vir liberalis angitur cum non dat quando oportet: vt ipsa lex liberalitatis dicat: & hoc magis offendit ipsam virtutem q̄ dare cui non oportet: quia hic datur illic minime: quod est omnino contra liberalitatem. Simonidę sententia improbatur (auctore Aristo.) qui oppositum tenebat. Exuperat prodigus: deficit auarus: hic accipiendo & non dando. ille autem dando & non accipiendo. Est igitur liberalitas virtus & mediocritas: quādam inter avariciam & prodigalitatem. & sic non poterit definiri. Liberalitas est habitus electius consistens in mediocritate circa dandas capiendaq; pecunias. ¶ Accommodatius naturę hominis: quoniam homines: quibus valēt ad tuendam societatem humanam natura incitatur: & nihil est accommodatius homini q̄ prodesse quibus oportet. & opibus & officio alios demereri. Vnde auari pecuniosi vituperandi sunt cum omnino naturam relinquāt & humanitatem: & videntur serui atrienses: cum pecunijs reipu. scilicet vilissime seruiant quia seruitute nihil potest esse aut excogitari miserius & illis summis laudibus celebrandi sunt. & quodam quasi pleno ore laudandi qui opibus ad conseruationem humani generis vtuntur: nec incumbunt thesauris & infossis loculis sed diuitijs sciunt addere lucem: & vt virtus finem consequantur opibus quasi instrumento vtuntur: tunc gestientes animo cum aliquem erigere & fouere possunt: sed in tanta confusione temporum & p̄uersi moribus ac avaritię estui & rabie: pauci ad modum inueniuntur. Cyrus apud Xenophontem libro tertio dicit pecunijs vtimini. Nam in terram satis sit corpora defodere: cum quisq; diem obierit. Generosi animi & magnifici (inquit Seneca) iuuare & prodesse qui dant beneficia deos imitantur: quo repetunt feneratores. Sed habet multas cautiones: quoniam vt dictum est oportet liberalem esse prudentem vt det quibus oportet quomodo & vnde seruatis omnibus circumstantijs: quas p̄scribit ipsa recta ratio: aliter a medie ipso disceditur: quod non fit sine vitio: quocumq; ta verteris. Seneca dicit. Videbo quando dē: cui dē. quemadmodum: quare: nihil enim sine ratione faciendū est. non est autem beneficium nisi quod ratione datur: quoniam ratio omnis honesti comes est. Ponit igitur Cicerō cautiones quibus vti debemus vt vere liberalitatis gloriam consequamur. Cautio dicitur cautela non dicitur. Cautus id est qui omnia prudenter agit & timet ea quę timenda sunt: & penitentię locum non relinquit dare argentum (inquit philosophus) sumptusue facere cuiuslibet est & facile sed cui & q̄tum & quando & gratia cuius oportet non cuiuslibet est neq; facile: quod quidem est ipsum rectum. ¶ Vidēdum est enim. affert tres cautiones: & sic tres erūt partes. ¶ Ne obsit. Diuus Ambrosius ait. pulchrum est bene velle & largiri & p̄is nō vt noceas. nam si luxurioso ad luxurię effusionem: adultero ad mercedem adulteri largiendum putes: nō beneficentia ista vbi nulla est beniuolentia. officere enim est illud: non prodesse alteri. si largiaris: ei qui conspiret aduersus patriam. ¶ Benignitas. pecuniarum collatio. ¶ Videbitur cum re vera non sit: quoniam illud nocet nō prodest. ¶ Et ceteris. qui malū forte expetāt ab illis quibus benigne factū est: vt a Cesare passi sunt romāi: cui de imperio cogitanti Crassus diues: & quidem alij pecuniam suppeditabant. illa igit benignitas nocuit Cesari: quoniam postea fuit interfectus: & etiam romāis quos ille in seruitutem redegerat. ¶ Deinde. Hęc est scđa cautio. quoniam vt dixi p̄ facultate dandū est & mō diuitiarū aliter liberalis coget accipere vñ nō opz: & sic ab officio discedet: & liberalitas iudicat ip̄is facultatibus. At enī (inquit Aristo) p̄ modo & fortunarū ip̄a liberalitas dicitur. Liberalitas enim actio nō in multitudine rerū quę dantur: sed in habitu dantis consistit. Hic aut p̄ facultatibus erogat. ¶ Quā facultas. q̄ modus diuitiarū & patrimonij. ¶ Tū pro dignitate. Tertia cautio & proprietas liberalis qui dare debet quibus opz: vt. s. demus vnicuiq; id quod meret. ¶ Id enim dare. s. vnicuiq; pro facultate.

MARS:
Liberalitas
Liberalis

Liberalitas
ma-
gis in dā-
do q̄ acci-
piendo ver-
satur.
Honestas.
Liberalis
non po-
test esse di-
ues.
Liberali-
tatis diffi-
nitio.

Se-
Ratio ho-
nesti co-
mes.
Cautio
Cautus
Cautela
barbarū
est.

Cesar
Secunda
cautio.
Liberalis
actio.
Tertia ca-

M. tullii Ciceronis.

Iustitię p cultatū ratione dignitate accipientium & meritis. aliter fit iniustitia: cum mali accipiant: quod non merentur & prium boni viri mendicent iporum culpa: quibus omnia corrupta sunt vt nulla penitus habeatur ratio virtutis. Iustitia. Iustitię p prium est tribuere vnicuique quod suum est. Vnde dicit Sen. Turpissimū genus dandi est incōsulta donatio. Iustitia. Iustitia distributiva est secundū pportione geometricā: in qua considerant persone quibus fit distributio de bonis cōtribus. vñ dicit phīs in. 5. ethices. qui nō sunt pares nō hnt paria: s; in pingue nascunt & incusationes atq; querele cum impares habent paria: id ita esse ex eo quod p dignitate fit: constat. Iustū enī quod in distributio- Grati- nibus est oēs vno ore p dignitate quadam oportere esse dicunt. ¶ Ad quā. iustitiam. Hęc omnia quę de libera- ri. litate picipiuntur: quę est pars iustitię. & potest dici iustitia distributiva: vt dictū est. ¶ Nā & qui. pbatio ē. ¶ Gra- tificantur. i. rem gratiam faciunt alicui: qui accipienti noceat: non dicetur liberalitas: quoniā finis non est hone- Assenta- stus: quem respicit ipa virtus. Gratificari aliquid alicui est aliquid in gratiā illius facere. ¶ Quod oblit. noceat- tores. illi in cuius gratiam aliquid fit. ¶ Videant velle. ingt cū aio habeāt nocere: igit a fine talia officia iudicāda sūt. Prodig- ¶ Assentatores quia cū videant pdesse: tum maxime nocent: & vñ dicūt: & aliud corde sentiunt: & aliene vo- Nota dili- luntati obtemperant: vt id quod prauē cupiūt assequantur: vnde ab ipis cauēdum est. De assentatoribus & adu- genter latoribus dicitur loco suo latius. ¶ Et qui alijs nocent. non pbat largitas: si quod quis vni largitur: alteri ex torqueat si iniuste querat: & iuste putet dari posse. Aristote. ait. pdigi ad capiēdum pni fiunt: quia capiūt dare: Splēdor. hoc autem facere interdum nequeunt: cum cito facultates deficiant: itaq; ex alienis dare coguntur & simul: quia nulla est eis honestatis cura sine villo discrimine & vndiq; rapiunt: dare nāq; cupiunt: quo pacto aut aut vñ nihil curant: aut quapropter nec dationes iporum sunt liberales: nō sunt honestę aut honestatis causa: nec vt oportet efficiuntur: sed interdum quos deceret esse pauperes: eos ditant: & his quidem qui moderati sunt nihil dant: Sylla. adulatoribus aut multa aut aliquam aliam afferentibus voluptatem. ¶ Cupidi splendoris. Splendor dicit per Locuplet- translationem: & accipitur hic pro ipa gloria & nominis celebritate & claritate: quoniā tales volūt videri libera- les & splendidi: & ideo largiuntur ea quę alijs eripuerunt quod est cōtra iustitiam. sic faciebat Cęsar qui sine aliqua supputatione pecuniarū quicquid poterat alicunde corradere & capere dilargebāt populo: vt aios largitionibus corrumpet: & postq; regno potitus est: multa multis eripuit vt alijs largiretur: hoc idē fecerat Sil- la qui bona proscriptionum ad libidinem dilargitus est. ¶ In suos. erga suos. ¶ Si locupletent. diuites faciant. locupletes pprie dicuntur qui multa loca habent & possessiones. ¶ Quacuncq; ratione. per fas & nephas quocuncq; potuerint. Id aut. s. eo modo largiri & alios locupletare quocuncq; modo. ¶ Tantum abest. tātū ab offi- cio distat: quoniā est contra iustitiam. ¶ Officio. actioni quę est cum virtute. ¶ Videndū igitur. concludit Ci. do- Suppete- cens qua liberalitate vtendum sit. ¶ Quare. iccirco cū debeamus vt ea liberalitate quę nemini noceat. Largi- re abūd- tio pecuniarum Sille & cęsaris non fuit liberalis: quoniā non nocebat iustis dñis: quod est contra pscriptum iu- sufficere. stitię. de bonis ciuiū publicatis a sylla & cęsare dicitur in secundo volumine. ¶ Iustis dñis. possessoribus legiti- Affectus. mis. ¶ Ad alios amicos. ad quos tamen nihil horū iure pertinebat. ¶ Nihil est enī. pbatio est phīs in. 4. ethi- imponit ces sic ait. sequitur enī dationē bonam talis acceptio: ea vero quę non est talis contraria est. ¶ Alter locus. i. se- nomen cundus: supra dixit ne maior benignitas sit q; facultas: & hoc pertinet ad pdigū: de cuius natura dictū est. ¶ Fa- operi. cultates. patrimoniu: census: opes. ¶ Proximos. affines & ppinquos. ¶ Quas enī. pbat quare faciunt iniurię Plinius pximo. ¶ Copias. diuitias. ¶ Suppeditari: dari: relinqui. ¶ Ad alienos. nulla consanguinitate aut affinitate si Gloria se- bi coniunctos: & sic iniusti sunt: quoniā dant alienis id quod pximis suppeditatū esset. ¶ Rapiēdi. per vi. ¶ Au- qui debet ferendi. quocuncq; modo & fraude. ¶ Supperant. abunde sufficiant. ¶ Videre etiam licet ponit aliud genus lar- non ap- gitionis quod etiam illiberale est. largiuntur enī quidem ad ostentationem: quę fit glorię causa. Nec illa per- peti. fecta est liberalitas (inquit Ambrosius) si tantę causa magis q; misericordia largitaris. affectus enim impo- Perfecta nit nomen operi. quomodo a nobis pficiscitur sic estimatur. Vnde scribit Plī. in eplīs. Meminimus quāto ma- liberali- iori animo fructus honestatis in conscientia: q; in fama reponatur: sequi enim gloria non appeti debet. Et lau- tas. dans Taristonem dicit. Ornat hęc magnitudo animi quę nihil ad ostentationem: omnia ad conscientiam re- Seneca fert recteq; facti: non ex populi sermone: sed ex facto petit. perfecta igitur est liberalitas vbi silentio quis regit Vanus opus suum: & necessitati singulorum occulte subuenit. Hōeste facti pmiū est fecisse (inquit Senen.) Et Sci- Grauis pio apud Syllium dicit. Ipsa quidem virtus sibi met pulcherrima merces. ¶ A voluntate. certo animi iudicio: & Liberalif q; ita elegant agendum. ¶ Simulatio. ostentatio & ficta liberalitas. ¶ Vanitati mendacio: quoniā non pro- delectum ficiscitur a voluntate. Vanus dicitur stimulator: & mendax atq; ostentatio: cui opponitur grauis: qui nihil simu- habeat lat: nihilq; dissimulat: sed ita viuūt vt dicit. Vanum igitur est largiri ad ostentationem non ex officio aut volun- Commu- tate. ¶ Honestati. virtuti cuius finis honestas est. ¶ Tertium autem. proposuit tria. duobus absolutis: superest- nitas. tertium vt scilicet pro dignitate cuiq; tribuatur. Nunc exequitur hanc partem & dicit spectandos esse mores eo- Societas rum in quos benefici esse volumus: vt quisq; pro meritis habeat. Vnde opus est liberalem prudentem esse: vt habeat delectum: & iudicet quid cuiq; tribuendum sit: & quid quisq; mereatur: aliter discedet a iusto. Confide- randum etiam est qualis fuerit animus erga nos: quę communitas aut vitę societas si beneficia ab illis fuerint in nos ante collata: si omnia hęc inerunt bene habebit & optandum est: si autem plures causę & maiores pre- ualebunt. ¶ Spectandi. diligenter considerandi. ¶ Et animus. quo animo fuerit erga nos. ¶ Communitas. an fuerit amicus: an sit conciuis: an domesticus. Communitas est vitę consuetudo: quę est in ciuitate omnium ciuium: societas est paulo restrictior. ¶ Ad nostras utilitates. an fuerint in nos benefici. ¶ Quę omnia. vt scili- cet sit peditus virtute amicus: & in nos ante beneficus ille in quem volumus vt liberalitate. ¶ Optabile. dese- derabile: vt omnia insint & concurrant in vnum: quoniā officium est erga talem hominem liberalitate vti. ¶ Sin minus: si non omnia inerunt: maior pars vincere debet: vnde opus est iudicio. ¶ Plus ponderis. magis debent nos mouere vt benefici simus & liberales in aliquem.

¶ Quomodo considerandi sunt mores.

¶ Voniā autē viuitur cū perfectis hominibus ple-
neq; sapientibus: sed cum his in quibus non p̄cla-
re agitur: sed sunt simulachra virtutis: etiā hoc intel-
ligendum puto neminem omnino eē negligēdum
in quo aliqua significatio virtutis appareat. Colēdum autem esse
ita quēq; maxime vt quisquis his virtutibus lenioribus erit ornatus
modestia: temperantia: ac ipsa de qua iam multa dicta sunt iustitia:
Nam fortis animus & magnus in homine non perfectio nec sapien-
te feruentior plerumq; est: ille vero virtutes bonum virum videtur
potius attingere. Atq; hęc in moribus considerantur.

lenioribus: id est mitioribus virtutibus: vide licet modestia: temperantia: ac ipsa iustitia de qua iam multa dicta sūt.
Nam animus fortis: id est acer & vehemens & magnus est plerumq; id est vt plurimum in homine non perfe-
cto nec sapiente feruentior. i. valde feruens: vel feruentior q̄ in homine perfecto. vero p̄ sed: ille virtutes. i. mode-
stia: temperantia: & iustitia: videntur attingere. i. efficere vix bonū. Atq; hęc q̄ dicta sunt considerent in moribus.

¶ Voniā autē viuitur. Posuit Cice. tres cautiones. Tertia erat vt p̄ dignitate cuiq; tribueret & haberetur de
lectus dignitatis. In hac parte vt officium seruaretur: dixit esse spectandos mores eorū in quo bñficia con-
ferre volumus: resumens igitur hanc primā partē p̄positionis docet qui sunt magis colendi: & ponit illas virtu-
tes q̄ bonū virum attingūt: & determinans de ip̄is moribus: r̄ndet tacite inquisitioni. Potuisset aliq; querere: de-
bemus ne eos aspernari: quia nondū perfecte virtutis vsum habeant dicit Cice. nō esse negligēdos: quoniā viui-
tur nō cū perfectis hoibus q̄ppe nō oēs possunt esse sapientes & habere oēm perfectionē. ¶ Ordo est. etiā hoc
intelligendū puto neminē esse negligendū: in quo aliqua significatio virtutis appareat: quoniā in vita cōi viuit:
non cū perfectis hoibus: sed cū his qui aliq̄ p̄gressum fecerūt ad habitū virtutis. ¶ Pleneq; perfecte cumula-
teq; i. summū virtutis adeptis: nō p̄clare. ¶ Agitur. i. q̄ nondū adepti sūt cumulātā virtutē: cū aliquo bene agi-
cū ei nihil deest: nō p̄clare agit cū hoibus q̄ nō hnt suā perfectionē. Vñ Lelius: q̄a scipioni res in tota vita bene
successerat & fuerat perfectus: morsq; ei nihil attulisse videbat. dicit apud eundē Ciceronē. cū illo vero q̄s neget
actū esse p̄clare: nisi enī q̄ ille minime putabat immortalitatē velle: qd nō est adeptus q̄ homini fas eēt optare.
Sed sunt simulachra effigies: & signa q̄dam. i. q̄ non hnt exp̄ssam solidā & perfectā virtutē: sed q̄dā signa virtu-
tis & media officia. ¶ Tollendū esse. dixit in gñe neminē eē negligendū in quo est aliquod signū virtutis: nūc in
specie dixit maxime colendū eē virū modestū temperatū & iustum. & affert rōnem quare: nam fortis animus &
elatus sine alijs virtutibus plerūq; quodā impetu fert. Modestia vero temperantia atq; iustitia nō sūt nisi in bono
viro. Igitur colendus ille est maxime: qui illis virtutibus p̄ditus fuerit: quoniā est vir bonus. ¶ Colendū. aman-
dū: & ornandū. ¶ Lenioribus. mitioribus. & quę virū bonum attingūt. nam fortis & magnanimus sine iustitia
potius nocet humanę societati q̄ p̄sit: fertur enim quodam impetu ad ea quę sibi agenda p̄posuit. Nam fortis
animus p̄batio est. Nō perfectio q̄ nō habet alias virtutes sed si exacte loqui volumus: nō dat vna virtus sine
alijs: & nō pōt q̄s dici fortis nisi habeat alias virtutes: sed large accipiēda sūt verba Cice. q̄ fortitudinē separat
ōnditq; bonū virū dici posse illū q̄ foris nō ostētat fortitudinē: sed domi colit alias virtutes: & est ociosus. Viuit
(inqt) cū hoibus nō perfectis. quoniā in societate hūana versamur: in qua per pauci hnt perfectionē. si autez hoc
esset non oporteret dare p̄cepta de medijs officijs. Nam virtute p̄diti & plane sapientes ab officio nunq; disce-
derent: & in illos liberales esse possemus sine aliqua dubitatione: perfecta enim virtus oīa meret & illa ornare
officiū est: sed q̄a in vita cōi talis perfectio non inuenit: necesse igit est cōsiderare singula & illi plus tribuere ex
officio q̄ eas hz virtutes q̄ bonū vix attigūt: quis (vt dixi) virtutes ita cōnexę sint vt vna sñ alijs nō det s; p̄pari-
bus verbis vtendū est cū loqmur cū illis cū q̄bus nō p̄clare agit. ¶ Ille virtutes: iustitia: modestia: & temperantia.
¶ Bonū virū. iustū & bonū ciuē qui in toga & vita ociosa has virtutes leniores colit fortitudinē non ostentans
quę habet effigiem irę & ocio aduersatur. ¶ In moribus eorum. i. in quos volumus conferre beneficia.

¶ Quomodo consideranda sit beniuolentia aliorū erga nos.

¶ E beniuolentia autē quā q̄sq; habeat erga nos: pri-
mū illud est in officio vt ei plurimū tribuamus a
quo plurimum diligimur. Sed beniuolentiam non
adoleſcentulorum more ardore quodam amoris:
sed stabilitate potius & constantia iudicemus.

¶ Voniā &c. Docet quō cōsiderandi
sint mores & quibus plus cōtribuen-
dum. ¶ Ordo ē. Aut p̄ sed quoniā viuitur
sup. ab oibus nō cū hoibus perfectis: q̄ p̄
& plene: i. perfecte sapientibus: sed cū his
i. hmoī in quibus non agitur: p̄clare. i. val-
de & p̄a ceteris clare: sed sunt simulachra
. i. effigies & similitudines q̄dam virtutes:
ego puto etiam hoc intelligēdum esse ne-
minem esse negligendū in quo aliqua si-
gnificatio virtutis appareat: hoc est nō so-
lum perfectis benefaciendum est: quia ta-
les vix reperiuntur: sed omnibus his quę
speciem bonitatis habere videntur: & nō
omnino mali & perniciosi sunt. Autem p̄
sed intelligo supple quęq; vel quęq; eē ita
maxime colendum: vt id est secundum q̄
quisq; erit supple maxime ornatus his le-

ASCEN
Ordo.

MARS.

Tacite r̄n
detur inq
sitioni.
Cum ali-
quo bene
agitur
Simula-
cra
Quis co-
lendus
Colendū
large ver-
ba Ci. ca-
pienda.
Virtus
perfecta
omia me-
retur.

¶ De beniuolentia autē. Docet quo-
modo considerāda sit beniuolentia
aliorum erga nos. ¶ Ordo est. Autē pro-
sed. illud est p̄prium in officio de beniuo-
lentia quam q̄sq; habeat erga nos vt nos
tribuamus ei plurimum a quo nos diligi-
mur plurimum: sed iudicemus beniuolen-
tiam non quodam ardore amoris more
adoleſcentulorum sed potius stabilitate
& constantia.

M. tullii Ciceronis.

MARS. **D**E beniuolentia autem, Transiit ad secundam partem: Proposuit enim spectandum esse animi erga nos & beniuolentiam eorum in quos beneficii esse volumus. Ponit igitur beniuolentiae considerande partes. Postquam de moribus absoluit. ¶ Est in officio, secundum virtutem. ¶ Sed beniuolentiam, monet Cice, quo pacto debeamus aliorum in nos beniuolentiam iudicare: non enim temere exponendus est amor aliorum in nos: ut faciunt adolescentes in qui Amicus bus non viget prudentia: ut sic delectus rerum habere non possunt & recte fungi officio. ¶ Ardore quodam feruntur iucundus deinde sine aliqua constantia statim se retrahunt: opus est igitur iudicio cum plures amare videantur: quo sunt per- Affertor niciosi assentatores. Si amor verus est plurimum illi debemus a quo maxime amamur. Iudicare autem qualis nam adulator sit hic amor prudentis est qui ut oportet amat. Et iucundus amicus dicitur affabilis & mediocritas amicitia atque Contenus affabilitas. Is autem qui exuperat: si nullius utilitatis & emolumenti sua gratia iucundus est & omnia laudat: assentiosus differtor dicitur si lucri causa adulator appellatur. At is qui deficit: & in omnibus est iniucundus vocatur contentiosus atque ficilis. difficilis. In Ielio ait. In amicitijs eligendis negligentes esse absurdum est & carpendum nec habere quasi signa quidam Adolensc & notas quibus eos qui ad amicitiam eunt idonei iudicarent sunt igitur firmi & stabiles eligendi (cuius generis matum natu gna penuria est) iudicare difficile est sane: nisi expertum: experiendum ante est in ipsa amicitia. Seneca dicit. post amicitiam credendum est ante amicitiam iudicandum. ¶ Adolescentulorum more. Aristoteles in moribus de tali amicitia sic loquitur. Adolescentium vero amicitiae constitutae sunt cum voluptatis. nam viuunt secundum affectus & maxime id se Beniulus quantur quod voluptatem in presentia afferat. Verum ut id simul cum aetate mutatur ex quo fit: ut fiant amici citoque desistant. nam simul cum voluptate amicitia mutatur. & voluptatis huiusmodi velox mutatio est. ad mores prius sunt Amicus fiant. qui ex affectu maxime oriuntur. Itaque amant & cito desistunt eodem die saepe consilium mutant. delectant autem effectum consuetudine & usu: nam hoc modo amicitia fruuntur. Beniulus est qui alicui etiam ignoto quare audit esse bonum virum bene vult & optat quibus ab illo non ametur. amicus autem est qui amat & amatur. Vnde philosophus parum durat. dicit. Amicitiam esse beniuolentiam mutuam non latentem. ¶ Ardore amoris. quem aliqui preferre videtur erga nos. ¶ Stabilitate perpetuitate amoris & sine aliqua intermissione: & quod tales in amore perseverent firmique sint & stabiles. non debemus igitur iudicare beniuolentiam ex quodam ardore eorum qui nos amare videtur: quoniam talis amor qui ab effectu procedit parum durat: sed ex stabilitate atque constantia. Vnde opus est tempore experientia.

ASCEN **S** In erunt merita: ut non ineunda &c.
Ordo. **O**stendit quomodo gratia referenda sit propter beneficia in nos collata. ¶ Ordo autem est. Si id est sed si merita erunt supple talia ut gratia non sit ineunda: id est est consilianda cum aliquo hoc est de nouo incipienda: sed referenda: id est factis & re ipsa persoluenda, tunc supple quaedam maior cura est adhibenda. Nullum enim officium est magis necessarium gratia referenda: id est quod gratia referatur pro beneficijs acceptis. Quod si Hesiodus iubet reddere maiore mensura: id est abundantiore ea quae tu acceperis utenda id est ad usum tuum si modo: id est dummodo possis supple reddere quid nam nos prouocati beneficio: id est qui dono non commodato accepimus: & non solum ad usum sed ad abusum: id est consumptionem rei: quasi dicat longe plus. Et utitur argumento a maiore: quia minus videtur debere pro usu rei quam pro ipsa re: & tamen Hesiodus de agricultura ad fratrem scribens iubet pro usu rei copiosius esse restituendum quam acceperis. Probat ibidem exemplo naturali sumpto ab agris feracibus ac dicit. An non super debemus imitari agros fertiles qui afferunt multo plus quam acceperunt: quod d. maxime. Etenim. id est & certe: si nos non dubitamus conferre officia. i. beneficia & obsequia in eos quos speramus pro futuros nobis quales debemus esse in eos qui profuerunt iam. quod d. multo beneficentiores Nam cum duo sint genera liberalitatis vnum dandi beneficium alterum reddendi demus necne: id est an demus an non demus est in nostra potestate: sed supple non licet: id est non est licitum bono viro non reddere supple quod acce-

¶ Quomodo beneficia in nos collata spectanda sint.

In erunt merita: ut non ineunda sed referenda sit gratia: maior quaedam cura adhibenda est. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est: quod si ea quae acceperis utenda: maiore mensura: si modo possis: iubet reddere Hesiodus: quid nam beneficio prouocati facere debemus. An non imitari agros fertiles: qui multo plus afferunt quam acceperunt. Etenim si in eos quos speramus nobis profuturos non dubitamus officia conferre quales in eos esse debemus: qui iam profuerunt. Nam cum duo genera liberalitatis sint vnum dandi beneficium: alterum reddendi demus necne in nostra potestate est non reddere bono viro non licet si modo id facere possit sine iniuria. Acceptorum autem beneficiorum sunt defectus habendi. Nec dubium quin maximo cuique plurimum debeatur. In quo tamen in primis quo quisque animo studio: beniuolentia fecerint ponderandum est. Multi enim faciunt multa temeritate quadam sine iudicio vel modo in omnis vel repentino (quodam qua si vento) impetu animi incitati: quare beneficia aequae magna non sunt habenda atque ea quae iudicio considerate constant terque delata sunt: sed in collocando beneficio & in referenda gratia (si caetera paria sint) hoc maxime officij est: ut quisque maxime opis indigeat: ita ei potissimum opitulari. Quod contra fit a plerisque. A quo enim plurimum sperant: etiam si ille bis non eget: tamen ei potissimum inserviunt.

¶ Sed si in nostra potestate est non reddere supple quod acce-

perit: si modo id est dummodo possit id facere sine iniuria. Autem pro sed delectus sunt habendi/ id est discretionē sunt habende: beneficiorum acceptorum/ id est de beneficijs acceptis. Nec dubium supple est quin plurimum debeat cuique maximo/ id est cuiuslibet valde magno in quo/ id est in qua re tamen ponderandum/ id est estimandum primis/ id est precipue & ante omnia quo animo quo studio & supple qua beniuolentia quisque fecerit. Enim pro quia multi facit multa quadam temeritate sine iudicio. id est disquisitione. rationis vel modo in ois. id est erga oēs indifferenter: vel incitati repentino impetu animi quasi quodā vento: quod beneficia non sunt habenda. i. reputanda eque magna atque ea quae sunt delata. i. collata & attributa seu impenſa iudicio. i. deliberatione animi considerate & constanter. Sed in collocando id est conferendo beneficio ei. i. a quo nihil accepisti & in gracia referenda ei. i. cui debes si cetera sint paria. hoc maxie. id est precipue officij. id est spectat maxime ad officium: ut. id est secundum quod quisque indigeat maxie opis. id est auxiliij ita opitulari. i. opem ferre ei potissimum. Quod fit a plerisque contra: id est e contrario. Inſeruiunt enim potissimum ei a quo plurimum sperant etiam scilicet ille non eget his: id est huiusmodi quae illi conferunt.

S In erunt merita. Coniungit Cice. hanc partē quae erat vltima propositiōis cum superiore: quoniam ut proposuerat prius de communitate vite: atque societate dicendum erat: sed res ipsa efficit: ut ordine postero vteretur. Resumit igitur aliam partem quam vltimo loco proposuit: & ad nostras utilitates officia ante collata. De bemus (inquit) plurimum illis a quibus plurimum firme & constanter diligimur: sed si aliquibus ob beneficia in nos ante collata tenemur: tunc magnā curā adhibere debemus: quoniam nullū officium magis necessariū est quod reſerre gratiam ne in grati videamur: & cum turpe sit officio vinci & beneficio: quoniam illi qui conferunt superiores sunt: unde dicit Sene. quid tā laudabile: quid tā equaliter in oim animos receptū quod reſerre bene meritis gratiā. **I** neunda. cōſilianda nobis & paranda alicuius gratia & beniuolentia liberalitate aliqua. Inire gratiā idem est quod cōſiliare sibi amorem alicuius & beniuolentiam. **S**ed referenda. scilicet cogamur/ reſerre gratiam: & non pōt fieri sine ingratitudinis nota si nō referatur gratia ob beneficia in nos ante collata: agere gratias est verbis: reſerre autem re ipse. **N**ulla enī probatio est. quia inquit nulla virtutis actio magis est necessaria ad confirmationem hūanę societatis & vite cōis: quod reſerre gratiam. i. conferre beneficia ut accepisti. Philosophus in. 5. ethicis sic ait. ciuitas conſeruatur cum retributio fiat: hoc enim gratiæ propriū est. nam is qui ſuſcepit ſubminiſtret vicifſim: & qui munus cōtulit: & ipse rursus incipiat cōferre oportet. **Q**uod si ea. Argumentatur. Hesiōdus a minori ad maius: & inſtituit auctoritate Hesiōdi qua oñdit necesse esse gratiā reſerre Hesiōdus poeta ſcripſit de agricultura ad Perſem fratrem: quem monuit: ut si a vicino aliquid ad vſum domesticum acceperit reſtituat maiori menſura si poteſt: quāto magis ei gratiā reſerre debemus: qui nō aliquid vtdū conceſſit ad tēpus: sed ſpōte ſua in nos beneficus fuit: ut ingratos eſſe nobis nō liceat niſi cum ingratitudinis nota. Verſus Hesiōdi. **A**ceptum metire & eodem pōdere redde. Vicino ut tibi: ille iterum ſuccurrat egēti. Hesiōdus aſcreus fuit. Aſcra erat ad Heliconem mōtem Boetie in excelſo loco a duro ſita. Loquens Hesiōdus de patre in ſecūdo lib. georgi. dicit. Aſcra rus miſerum penes hic helicon colebat. Hiberno dirum: triſte eſtu: optabile nunquā. **V**tenda ad vſum domesticū. **A**cceperis. a vicino aliquā rem ad vſum tuū. **I**ubet. ſcribens ſcilicet ad Perſem fratrem **P**rouocati. inuitati. Laceſſere eſt cum iniuria: puocare eſt irritare ſine iniuria. **A**n nō. nūc argumentatur ab exemplo terre & agrorū qui plura reddunt coloniſ quā in ſemente acceperint. q. d. debemus imitari agros qui reddunt ea quae acceperunt ab agricolis multiplicata. **E**tenim ſi in eos. pbatio eſt & argumentatio ab incerto ad certum. **Q**uales: quod liberales & benefici. **N**am cum probatio eſt. **D**andi ſpōte noſtra. i. **R**eddendi. cum gratiam reſerimus beneficio. puocati. **D**ebemus necne. i. an velimus eſſe liberales: eſt nobis integrū liberū: quoniam nō cogimur ut large loquar: quoniam ſi vim naturę inſpicimus: cogimur ſi e natura viuere volumus. **N**on reddere nō reſerre gratiā: quoniam ad id cogitur erit ingratus. Vnde dicit Sē. **N**on reſerre beneficij gratiam: & eſt turpe. & apud omnes habetur ingratus. Philosophus ſic ait in lib. 9. ethicis. Beneficia reddenda ſunt potius quā amicis dandum ſit: ſicut & mutuū reddendum eſt potius cui debeas quā ſodali dādū. **S**i ne iniuria. i. poſſumus de noſtro reddere: nō autem rapiendo auferendoque ab alijs: quod eſt cōtra officium. Hesiōdus monens fratrem in primo lib. dicit. Res male parta eſt dānoſa ſemper. Ab illa ergo caue: nec te vincat in amore ſodales. Illum adeas: quod te fac mutua mūera reddas. Sponte datū capias: ſcelus eſt letale rapina. Monens etiā ipſum: ut colat iuſticiam dicit. Ius quoque frater ama: ſine quo genus omne ferarum. Credimus alteri no certat in corpore paſci. **A**ceptorum autem beneficiorum dixit adhibendam eſſe magnam curam ſi beneficia recepta ſint. Sed quia beneficia ſimilia habenda non ſunt: habentque differentiam inter ſe & gradus: de terminat de his dicens. habendum eſſe delectorum ipſorum beneficiorum & prudenter ſingula conſideranda ut certo ſciri poſſit: quid cuique debeat: conſiderandūque monet animum illius qui dat non ipſum munus: quod inter dātis addum ab inuito in aliquem conſertur: homini aut ita diſpoſito parum vel potius nichil debetur. illis aut maxie uertēdus qui certo cōſilio veroque amore nos proſequūtur & ornant. Beneficiū (inquit Sē) eſt beniuola actio tribuens gaudium: capienſque tribuendo in id quod facit prona & ſpōte ſua parata. Itaque nō quod fiat: aut quod detur reſert: sed qua mente. quia beneficiū non in eo quod ſit aut datur conſiſtit: sed in ipſo dantis aut faciētis animo. **D**electus. differentia: an alia beneficia quibusdam alijs anponenda ſint. dum ſtudemus reſerre gratiā pluribus a quibus beneficio fuerimus prouocati/ docet igitur quos anponere debeamus. **M**aximo cuique beneficio/ & ſic oñdit in gñe maiora beneficia anteponenda eſſe: sed conſiderandū eſt quod ſint maiora: quoniam liberalitas non ſolum re ipſa quae datur sed etiā in animo eſtimat. Vñ pauper qui dat pro ratioe facultatis ſue/ dicitur etiam liberalis. **I**n quo. in qua gratiarū relatione: & cum volumus acceptis beneficijs prouocati eſſe liberales: & ut cognoscatur quae ſint maxima beneficia. **Q**uo animo ſponte. i. an inuitus dederit quis & gaudēs. **S**tudio. vof. i. iij.

MARS.

Referre

gratiā ne

ceſſariuſ

officiū eſt

Inire gra

tiam

Ager gra

tias.

Referre

gratias.

Locus a

minori

heſiodus

aſcreus

poeta

Verſus he

ſiodi.

Aſcra

Laceſſe-

re.

Prouoca

re.

Phūs.

Heſioduſ

Malepar

ta res dā-

noſa eſt

Animus

dātis ad-

uertēdus

Beneficiū

Pauper ſi

beralis

M. tullii Ciceronis.

Liberalis luntate. ¶ Beniuolentia. cōstanti scilicet & stabili an vana & quodā ardore & affectu mota. ¶ Ponderandū. prudens. prudēter considerandum. ¶ Multi enim probat quare sit considerandum/ quoniam multi beneficia conferūt quibus tā ob id nihil debetur/ quoniā non certo consilio & electione/ sed quodā impetu & temeritate id faciūt vnde considerandus est animus dantis/ non solum id quod datur. ¶ Quadam temeritate. sine consilio & delectu personarum. ¶ Sine iudicio. non considerantes/ bono prosint/ an malo/ & in tali re potissimum requiritur iudicium: vt dictum est. Liberalis ei debet esse prudēs & iudicare quid cuiq; tribuēdum sit. sublato aut iudicio nō erit vera liberalitas/ quia dabit quibus nō oportet. & quod nō oportet/ quod est cōtra officium. ¶ Vel modo. mēsurā & sine aliquo discrimine cōfert in omnis/ quibus ita largiētibus non multū debetur/ quoniā idem omni bus faciunt/ nec habēt delectum qui maxime attingit ipsum prudentē. Oēs autē sine eodē modo tractate im- pudētis est necnon adulatoris. Quo circa cauēdum ab illis est/ qui oēs parī modo obseruant & venerātur/ blā diuntur enim non iudicant ita esse agēdum/ si autē iudicarent delectū haberent/ quosublato aufertur pruden tia sine qua non potest intelligi vlla virtus. Et ideo dicit Seneca. Bñficiū quod qbuslibet datur nulli gratū est. Et eodem animo bñficiū debetur/ quo datur. & nemo libēter debet reddere quod nō accepit: sed expres sit. ¶ Repentino impetu. quadā leuitate sine cōsilio: & delectu persone. ¶ Quasi vērō. qui nauim impellit mo do illuc. ¶ Quē beneficia. collata scilicet modis supradictis nullo adhibito iudicio. ¶ Non sunt habēda eque idē tam magna. ¶ Atq; q sūt habēda ea quē fiūt iudicio. ¶ Considerate. ad illud referē & opponitur: qd dixit temeritate quadam & sine mō in ois. ¶ Constanter. ad illud repentino impetu animi: vt faciunt hoies leues. ¶ Sed in collocādo beneficio. dat gñale pceptum quod in officio collocādo seruandum est. Et gratia etiā referenda. vt scilicet his potissimū referatur grā: qui ope indigeāt: quibus alijs similia aut plura contulerint & be neficio digni sint. ¶ Hoc est. pertinet maxie ad officium. i. virtutis actionē. Si cetera paria sint. i. si animus er ga nos fuerit gratus & societas vitę intercesserit & ab eo officia in nos collata fuerint: & si nō indiget sua culpa & desidia: & si meretur opē. Nonnulli enī maxime indigent: quibus opitulari cōtra officium est. Quippe male viuendo ad inopiā rediguntur q profecto puniēdi sunt: ne alios contagione maculēt & corrumpant: & contra officium est illis potissimū inferuire: qui nō indigent: sed a quibus plurimū speratur: hoc nō est officiū liberalis qui mō ideo dat vt plura accipiat: quoniam bñficiū non debet fenerari: debemus afferre opem indigentibus nulla alia re inducti nisi lege humanitatis & liberalitatis. ¶ Opīs. auxiliij. i. qui bñficio maxime indigeat. ¶ Vt sicut quēadmodum. ¶ Ita. sic tam. ¶ Opitulari. opem afferre. ¶ Inferuiunt. bñficia conferunt: aut gratiā refe runt. Seruire proprie seruorū est. Inferuire pertinet etiā ad homies liberos: nā inferuire est morē gerere. ¶ Plu rimum. magnam vtilitatem. Nō est bñficiū (inquit Seneca) sed vbi questiosissime habeas vñ facillime tollas Et alibi. Non est beneficium quod in questu mittitur. ¶ Hoc dabo. hoc recipiam: auctio est.

Bñficiū
nō fenerē
tur
Opitulari
Seruire
Inferuire
Bñficiū
Fenus
ASCEN

Prime autem societas. Docet q officia societati impēdenda sūt Ordo est. Autem p sed societas hominum & cōiunctio seruabit optime: si vt. secūdūq; qsq; erit cōiunctissi mus. i. familiarissimus & associatissimus: ita plurimū benignitatis cōfere i eū. Sz vi deū sup. michi repetēdū sup. eē altius. i. nb origine & apripicio q sint picipia cōmuni tatis & societatis hūanę. Enī p qa primū id est picipiū & principale est sup. dabi le: quod cernitur. i. videtur in societate hu mani generis. Autem p sed vinculum. id glutinum & colligatio eius scilicet societa tis humanę est ratio & oratio. i. colloca tio quę conciliat & coniungit homines in ter se quadam naturalis societate: & hoc docendo: discēdo: communicando. f. cōci lia disceptando. i. disquirendo: & disputā do de re dubia / & iudicando de re nota. Neq; pro & nō & nos non absumus. i. dif ferimus aut distamus vlla re longius a na tura ferarum q sup. tali iusta societate. In quibus scilicet feris nos dicimus sepe for titudinem inesse / vt in equis & leonibus / sed supple non dicimus iusticiam aequita tem & bonitatem inesse eqs leonibus aut ceteris brutis. Sunt enim expertes. i. capa ces rationis & oratiōis. Ac quidem. i. cer te/ hęc societas est patens latissime homi nibus inter ipsos scilicet homines/ & om nibus sup. hominibus inter omnis/ scilicet

¶ Quomodo consideranda sit vitę
communitas & societas.

Prime autem societas hoim cōiunctioq; seruabi tur: si vt quisq; erit cōiunctissimus ita in eū beni gnitas plurimum conferetur. Sed q naturę princi pia sint cōitatis & societatis humanę repetēdum altius videtur. Est enim primū quod cernit in vniuersis gñis huma ni societate. Eius autem vinculū est ratio & oratio q docendo: di scendo: cōicando: disceptando: iudicādo: cōsiliari inter se hoies: cō iungitq; naturalī quadam societate. Neq; vlla re longius absumus a natura ferarum in quibus inesse fortitudinē sape dicimus. vt eqs in leonibus iusticiā: equitatem. bonitatem: non dicimus. Sunt enim rationis & orationis expertes. Ac latissime quidem patens homi nibus inter ipsos. omnibus inter oīs societas hęc est in qua oim re rum (quas ad communem vsum hominum natura genuit) est seruā da communitas vt quę descripta sunt legibus & iure ciuili: hęc ita teneantur: vt sit constitutum. Equibus ipsis cetera sic obseruentur: vt in gręcorum prouerbio est: amicorum omnia esse cōmunia. Om nia autem communia hominum videntur ea quę sunt generis eiūs em: quod ab Ennio positum in vna re transferri per multas pōt:

hō qui errātī comiti mōstrat viam quāsi de suo lumine lumē accen-
dat/facit vt nihilominus ipsi luceat cum illi accenderit. Qua ex re-
fatis pręcipit vt quicquid sine detrimento possit commodari id tri-
buatur cuiq; vel ignoto ex quo sunt illa communia / non prohibe-
re aquā profluentē/pati ab igne ignē capere. Si quis velit consiliū
fidele deliberanti dare quę sunt his vtilia qui accipiunt/danti non
molesta. Quare & his vtendum est / & semper aliquid ad commu-
nem vtilitatem afferendum. Sed quoniam copię parue singulorū
eorum autem qui his egeant infinita est multitudo. vulgaris libe-
ralitas referenda est ad illum Ennij. nihilominus vt ipse luceat. vt
facultas sit. qua in nostro simus liberales.

rina. Rōina qā oī diphthōgus pferē vtī apđ gręcos. nos autē diceremus cena. tā ē articulus significās gallice les-
ton est etiam articulus significans gallice des philō. id est amicorū seu charorum. pantha. i. omnia. Rina. i. cō-
munia sup. sunt. Monstrant autē quę sint oibus non solū amicis communia dicēs: oīa autem ea vidētur esse cō-
munia ho minum q̄ sunt eiusdē generis. i. naturę vt ignis: aer: lumen: aqua: terra: nō hęc vel illa: sed elementum
ipsum: vt transitus p̄bentur saluis expensis eorū qui vias strauerūt aut pontes fecerint. Illud enī quod positum
est ab Ennio poeta in tragedijs. i. in vna re pōt transferri permultas sup. res. id est applicari ad multas. Verba
enim sunt. hō qui mōstrat comiti erranti viā: facit quāsi accēderit lumē de suo lumine: vt nihilominus luceat ip-
si. i. accendenti: cū. id est quīs accēderit illi. id est lumē petenti. Ex qua re ipse scilicet Ennius satis pręcipit: vt q̄
quid po sset cōmodari: id est ad cōmodum alicui dari sine detrimento. i. dāno & incommodo sup. dātis id tri-
buatur cuiq; vel. i. ignoto. Ex quo. i. ex qua re. Si quis velit dare cōsiliū fidele deliberanti q̄ sunt vtilia his qui
accipiūt: & nō molesta. i. nociua dātī: illa sūt cōia & vtilia accipiēti nec nociua dātī nō. phibere aquā perfluentē.
id est nō impedire fluxū aque: dūmodo nobis non noceat: & pati capere ignem ab igne: quare. id est quāobre
vtendum est: & i. etiam his sup. officijs & pręceptis de eis & afferendū sup. est. i. oportet afferre semper aliquid
ad communem vtilitatem. Sed quoniā copię id est facultates singulorū sunt parue. Autem p̄ sed multitudo eo-
rum qui egerāt his. i. facultatibus est infinita. i. non cōprehenfa certo numero: ideo sup. liberalitas vulgaris. i.
quę debet esse vulgo: est referenda ad illū finem Ennij: vt. i. luceat nihilominus ipsi. i. accendenti: & vt facul-
tas sit qua simus liberales in nostros hoc est. vt non conferamus si noceat nec vltra vires nostras.

Optime autem societas. Tribus partibus absolutis. i. de moribus: beniuolentia: & acceptis beneficijs: de ip-
sa communitate & societate humana determinat: docetq; quę officia & auxilia cuiq; debeantur: & ponit
principium hūanę societatis: quę ad se omnes hoies extendit inde descendens ab illa infinitate: ponit gradus
ipsius societatis: dicitq; nullam esse prestabiliorē societatem: q̄ boni viri copulati sunt: postea ponit officia quę
temporibus magis vni debentur q̄ alteri: Pręcipitq; postremo habendam esse in tali re exercitationem: vt pru-
denter agere possimus. ¶ Optime. perfecte & dat generale pręceptū: vt in alijs partibus fecit: in eū scilicet de-
beri plurimum benignitatis conferri qui est nobis iocundissimus quo pacto autē hęc coniunctio intelligat̄ ipse
declarat per omnes partes suas. ¶ Sed quę naturę pricipia. Videtur inquit ab initio repetendum quę sit origo
humane societatis vt cognoscatur quid cuiq; concedendum sit ex officio. ¶ Naturę id est naturalia principia
ad conseruandum humani generis societatem. ¶ Repetendum est altius. quibus principijs a natura coniun-
cti simus. vt communiter viuamus. Humane. q̄ est inter homines. ¶ Altius. a primo pricipio. ¶ Est enim. pri-
mum hoc. i. q̄ quisq; alteri coniunctus sit: quoniā homo est aīal sociabile per naturam q̄ nihil solitarium amat.
In primo lib. ciuili sic dicit philosophus. Homo natura ciuili animal est: & q̄ est inciuilis ppter naturam: & non
propter fortunā aut prauus est aut melior q̄ homo. ¶ Natura. impellimur ad vitę cōmunitatem: qui autē pri-
mus instituit maximorū bonorum causa fuit. sicut enim perfectū lege optimum animal est hō: sic separatū
a lege & iusticia pessimum omniū. ¶ Quod cernitur. quoniā cernimus coniunctionem naturalē hominum in-
ter se. ¶ Primum. principale & qđ ante omnia cernitur. ¶ Finis. aut humane scilicet societatis: q̄ ad omnia se
extendit volente natura. ¶ Vinculum. colligatio & stabilitas: quoniā nisi esset oratio humana societas non
esset sic colligata & connexa. ¶ Ratio. intellectus quo bonum malū ve intelligimus. ¶ Que oratio. i. sermo
qui homini a natura tribuitur. ¶ Docendo ignaros. Vnde vituperatur illi qui cum possint alios non erudiunt.
¶ Discendo. ab alijs. ¶ Communicando. cōferendo. ¶ Disceptando. contēdendo verbis. ¶ Iudicando. qđ
sequitur ex disceptatione. ¶ Consiliat. cōiungit & ad beniuolantiā trahit. Naturali societate quoniā natura
ita vult vt homines inter se coniugantur lib. 3. de finibus ait Itēq; formicę: apes: ciconię: aliorum etiā causam
quędam faciūt: multo magis hęc coniunctio est hominis. Itaq; natura sumus apti ad cōtus: consilia: ciuitates di-
¶ Et paulo post dicit. Itaq; vt facile est inuenire: qui qđ sciat ipse tradat alteri: ita nō solum ad discendū pro-
pensi sumus. verum etiam ad docendū. ¶ Neq;. nulla re longius. nulla alia res facit nos distare a bestijs longo
quasi interuallo. q̄ ratio & oratio. i. intellectus & sermo qui brutis animalibus a natura denegatur: a quibus
humana societas pficiscitur. De quā Aristo. lib. i. de repu. sic loquitur. Sermonem vero homo habet solus. vox
quidem molesti atq; iucūdi significatio data est omnibus animātibus. His enim tantū tribuit natura. vt sensū

homines in qua societate cōitas omnium
rerum quas natura genuit ad comunē
vsum hominum est seruāda. vt hęc q̄ de-
scripta sunt legibus & iure ciuili teneatur
ita. vt. id est quemadmodū constitutū sit
sup. ea seruare & vnicuiq; priuatim cōpe-
tere. Equibus ipsis. i. extra quę ipa vel p-
ter quę a legibus constituta. cetera. i. alia
omnia obseruent. sic. i. vt sint cōia vt. id
est quemadmodū est in puerbio gręcorū
omnia amicorū esse communia. hoc est si
cut apud gręcos dicuntur omnia amico-
rum communia. ita vbiq; dicantur omnia
communā q̄ non sunt legibus: aut a ciui-
li iure alicui specialiter cōcessa. Gręcorū
puerbiū ē. tato phylō pāta pferi at pāda-

MARS.

Argumē-
tūz huius

Hō ani-
mal ē so-

Hō ani-
mal ē op-

timū & pes-
simū.

Desides
vituperā-

M. tullii Ciceronis.

Vox ania habeant molestie ac voluptatis: & hoc inter se significare possint. at sermo iccirco datus est nobis: vt ostenda-
libus da- mus vtilitatem & damnum: atq; ita iustum & iniustum: hoc enim pter cetera animatia homini pprium est: vt bo-
ta. ni mali & iusti ac iniusti sensum habeant. ¶ A natura ferarum. ab ipis feris. In. i. vel de natura deorum ait. Iam
Sermo vero dñi reg: vt vos soletis dicere: eloquedi vis: q̄ ē p̄clara: q̄q; diuina: q̄ pmū efficit: vt ea q̄ ignoramus discere
homini ea q̄ scimus alios docere possimus. Deinde hac hortamur: hac persuademus: hac cōsolamur afflictos: hac de-
Eloquen ducimus perterritos a timore: hac gestiētes cōprimimus: hac cupiditates iracūdiaq; restrigimus. hęc nos iuris
tia rerum legū vrbū societate deuincit: hęc a vita imani ac fera segregauit. Socra. dicebat. Animalia vincunt nos viribus
domina verum nos ea superamus eloquentia & rōne. ¶ Fortitudinem. Robur vires corporis: quoniā non est proprie
Eloquen fortitudo ferarum. Aequitatem. iusticiā. Aequitas pprie est mitigatio iuris & legis & virtutis quę ex rōne oriū-
tie vis. tur quę in homine diuinū quoddam dicendum est: in hoc a beluis distamus/ quod expromere sensa possumus.
Aegtas Hora. ait. Post effert animi motus interprete lingua. ¶ Bonitatem. i. quę a iusticia pcedit & equitate. ¶ Sunt
enim pbat quare bruta non dicūtur habere iusticiam & bonitatē/ qui nō habent rationē ex qua ille oriuntur.
Nam sine rōne & perfecta quidem rōne. id est prudentia non est aliqua virtus lib. 5. de finibus ait. Sunt aut be-
stie quedam in quibus inest aligt simile virtutis vt in leonibus/ in canibus/ in equis/ in qbus non corporū solū/
vt in suis/ sed etiam animorū aliqua ex parte motus quosdā videmus in homine aut summa omnis animi
est/ & in animo rōnis/ ex qua virtus est/ q̄ rationis absolutio definitur. Concludit igitur. Cice. nihil aliud beluis
deesse ad conseruandum inter se vinctū societatis q̄ rationē & orationem: quę homini diuino animalī merito
attributa sunt. vt sancta vitę societas atq; communitas conseruetur. Vnde hi qui & intellectu & sermone alijs
nocere student: tanq; lues ac feda cōtagio ex humana societate collendi sunt. quoniā donis nature (communis
parentis) in aliorū perniciem abutūtur: quo gñe hominū nihil posset fedius & detestabilius excogitari: & fe-
re verius q̄ homines dici possunt cū humane societati aduersentur & noceant. Vnde Plato in lib. 9. de legibus
sic ait. Quos insatiabiles legislator esse senserit: vltimo supplicio eos afficiet: non ignorans satius fore his qui
Pernicio/ si homines
si homines
tollendi
insatiabiles sunt mori q̄ viuere ac si vita priuantur dulciter pdesse ceteris. nam horū exempla ceteri a p̄tō de-
terrentur: & improbis hoibus ciuitas ipsa mūdatur. ¶ Ac latissime. quidē patens. Hęc est inquit hūana socie-
tas quę latissime patet ad omnis. Nam lege nature ab hoie quicūq; ille sit ea ratione qua habet intellectū &
orationem alieni nō sumus: & mundus est tanq; cōis ciuitas: sed nos naturam deprauauimus: quoniam hominī
ab homine oia fere mala eueniunt. ¶ Hęc est. quā descripsimus. Oēs inquit sumus socij volēte natura: & amici
esse debemus: ergo omnia cōia. ¶ Sic volebant. Stoici quorū princeps zeno: qui etiā vxores cōmunes esse de-
bere dixit. Hoc idem dicebāt Cynici: quorum princeps fuit Diogenes: & Plato in lib. de repu. quod Peripateti-
ci negabant: quoniā ita negocia publica negligerentur. & charitas atq; officiū in parētes. Placet Stoicis (inqt
Laertius) vxores quoq; communes esse oportere apud sapientes. vt quilibet illi congregiatur. q̄ sibi prior oc-
currerit: vt ait zeno in sua repu. Diogene itidem Cynico & Platone huius communitatis auctoribus. Omnes
enim patrū instar equa charitate diligemus: tolliturq; adulterij suspicio: & zelotipia. eam vero rem esse opti-
mam. q̄ sit mixta & regno & postulari dominatione. optimarūq; potentia. atq; optimis decretis. ¶ Societas
quę rōne & oratione cōtinetur. ¶ Latissime patens. ad ois homines se extēdens. ¶ Oibushoibus q̄cūq; illi sint
siue noti siue icogniti. quoniā ob idipsū q̄ hoies sunt volēte natura illis coniūgimur. ¶ In q̄. societate cōmuni
¶ Omnium rerū. nullis exceptis rebus quę create sunt ad vsum humanū communiter. vt aqua. ignis. & similia
quę natura produxit ad cōem vsum: q̄ possumus cum alijs cōicare sine aliquo detrimento. ¶ Ad cōem vsum
vt homines communiter his vterentur iure naturali (vt inquit Iustinianus lib. 2. institutionum de rerum diuisio-
ne) & habetur etiā lib. 2. digesto. cōmunia sunt oia hęc: aer. & aqua. pfluens: & mare: & per hoc littora maris.
Littus maris est quatinus hybernus fluctus maximus excurrit. ¶ In q̄. diuini iuris est: nullius hominis est. De-
bemus etiam inquit hoc hūanę societati. vt permittamus ea possideri q̄ cuiq; conceduntur a legibus: & iure ci-
uili. ¶ Quę sūt descripta legibus. q̄ leges permittūt aliquē possidere vt sua. ¶ Lex. ē ius scriptū. Nam ius ciuile
duas habet partes: scriptū & nō scriptum de qbus dictum est Vt igit Cice. ius scriptum & nō scriptum exprime-
ret dixit legibus de iure ciuili: quoniam singulorum hominū multis modis res fugiunt: quarundā enim dñum
nascimur iuregentium: quarundā iure ciuili. ¶ Descripta. definita & assignata alijs. ¶ Ita teneantur. posside-
antur vt leges cōstituerunt. ¶ E quibus ipis. id est extra q̄ id est cetera oia communia sunt. q̄ non sunt cōstitu-
ta alicui & permissa a legibus: aut iure ciuili: sed sunt cōia. ¶ Cetera. omnia alia debent esse cōia: quę profunt
alijs & nobis concedere nō nocet: & quę nō sunt descripta in bonis alicuius: ita legibus permittentibus. ¶ Ob-
seruentur fiāt & ita habeantur. ¶ Omnia cōia. Pythagoras samius primus dixit amicorū debere esse oia com-
munia/ quod Cice. sic interpretatur/ oia. id est q̄ sine detrimento alijs concedi pnt/ & sic ostendit/ nos ex rebus
quas possidemus (aut iuregentium aut ciuili) non debere hoibus ignotis aliquid nisi id quod pōt ipsis permit-
ti & concedi sine nostro detrimento ea quę ad cōem vsum natura pduxit nemini prohibenda sunt/ quoniā sunt
Omnia
autem cō
munia
communia omnibus hominibus/ vt aqua/ ignis/ & cetera id genus. ¶ Omnia autē communia. interpretatur.
Cic. quę sunt cōia hominum. nā alia ratio est amicorū alia ceterorum hominū. quippe veri amici omnia cōia
habent: tam priuata q̄ publica. Vnde pythagoras volebat/ vt eius discipuli omnibus suis rebus vterēt cōiter
Itaq; inter eos nihil erat nisi cōe/ omnium aut hominum/ nō omnia cōia sunt/ sed quedā de iure naturali/ vt di-
ctum est. & vniuersitatis quedam sunt cōia/ de quibus postea dicef. Habent enim homines p̄dia hereditates p-
prias: & non nulla alia/ q̄ legibus conceduntur singulis a iure ciuili. Ea igitur quę nostra sunt non debent esse
communia incognitis hominibus/ tenemur tamen ex bonis priuatis ex officio liberalitatis bñfacef his q̄ egē-
tra volente natura omnia igitur cōia sunt hominū/ quę alijs p̄sunt/ & concedenti nō nocent. Vnde lex est in
digesto. Quod tibi nō nocet & alteri p̄dest dare debes. Pla. in. 5. de legibus sic ait. Prima ciuitas est resp. leges

Officiorū Liber primus. Fo. xxxiii.

qua optime vbiq; (maxime per vniuersam ciuitatem) priscum illud prouerbiū locum habet: quo fertur amicorum omnia esse communia. Aristo. in. 9. athi. sic ait. eodem accedunt & proueria vniuersa. vt anima vna: & Protiēt amicorū oīa sunt cōia: & amicitia est equalitas. ¶ Quē sunt eiūsdē gñis. cōditiōis & naturę. ¶ Ab Ennio poetā. de quo supra. nā hi versus iābici sunt ex tragœdia Ennij. hoc aut quod Ennius in tragœdia posuit de vna re pōt ad alia multa trāferri. Oīa igitur q̄ sunt eiūsdē naturę cuius est lumen (de quo dixit Ennius) debēt esse cōia Iambicā oīm hoīm. Ad multa igitur trāfertur hoc quod Ennius de vna re dixit. i. de lumine. ¶ Trāferri. cōmutari in Ennij cat̄ exemplū. ¶ Per multas. res scz. ¶ Homo. qui erranti hic est versus Ennij. ¶ Erranti. dubie vaganti & ignoranti viam. ¶ De suo lumine. lucerna sine candela. ¶ Vt nihilominus. vt æque bene nulla ex parte minus. ¶ Ambrosius ait. Aquā de aqua p̄fluit dare lumen de lumine accendere beniuolentia in his est omnibus tanq̄ fons aquę reficiens sitientē: tanq̄ lumē quod etiā alijs luceat: nec illis desit: qui de suo lumine alijs lumē accenderint. Est aut beniuolentia (inquit) coniuncta liberalitati a qua ip̄a liberalitas p̄ficiscitur. ¶ Qua ex re. igitur ob ea q̄ Beniuolē dixit Ennius. Satis p̄cipit ip̄e Ennius. aut satis p̄cipitur vt alios codices hñt. ¶ Cuiq; vel. i. etiā ignoto. ¶ Sine tia est cōa detrimēto. diminutione rerū nostrarū. ¶ Illa cōia. volēte. i. natura. ¶ Aquā. p̄fluentē quę fluit. i. ip̄a flumina q̄ iuncta li- publica sunt iuregentiū: & etiā portus & riparū vsus. iuriscōsulti dicūt aquā p̄fluentem quasi p̄cul fluentem liberalita quoniā si esset in fundo alicuius vt puteus aut piscina: q̄ non p̄flueret aliter dicendū esset: sed aqua p̄fluens de ti iure naturali cōis est. ¶ Fidele. sine fraude. ¶ Deliberanti. consultanti & dubitanti qd̄ agat. Dū carpendi sunt il li qui alios in fraudē pelliciūt & ambigētes p̄cipitant: & qui alios docere dedignant inhumanę faciunt: quoniā ab ip̄is auferri doctrina quā hñt non potest & talī opera & tradendis prudentię p̄ceptis aliorum animos de- mereri p̄nt. Natura imprimis incitāmur vt prodesse velimus q̄ plurimis: & maxime doctrina q̄ non debet alijs inuidere bonum. immo lateri: cum quis ad perfectionem suam institui potest. vnde bonos p̄ceptores & erudi- torum discipulorum frequentia gaudentes: nemo nos foelices dixerit: & illi vituperandi sunt qui puerorum ani- mos prauis moribus imbuunt. Et per deū illos deducētes ingenij acie oīno deprauant. vnde non p̄cepto res: sed parricide appellandi sunt: quoniā necant animā quę ip̄so corpore longe p̄stantior est. Nemo igitur de- cipiendus est: sed bona fide agendum: vt hominem bene a natura institutum decet. hęc omnia sunt de iure na- turali siue gentiū: quo homo cum ceteris hominibus communicat. Ideo iure consultus appellatur ius natu- rale secundarium: quoniam non competit omnibus animalibus: sed hominibus tantum: quos natura congre- gavit inuicem & commendauit. ¶ Quę. hęc quę dicta sunt quoniā lex ita vtile vt id demus quod alijs prodest: & nobis non nocet. ¶ Quare. igitur concludit Cice. hanc partem. ¶ His supradictis. vt scilicet cuiq; vel ignoto demus ea quę illis profunt: nobis autem molesta non sint. ¶ Et semper aliquid. q. d. nō solum permittē de- bemus: vt alijs his vtantur quę communia sunt: & nobis nullum afferunt detrimētum. sed tenemur aliquid ex bonis priuatis: quę nobis descripta sunt: legibus & nostra dicūtur: in cōem vtilitatē afferre hęc noīa possē sua vt dicebam ius gentiū introduxit. ¶ Sed quoniā. circumscribit Ci. id quod dixit semper. i. esse aliquid afferen- dum ad cōem vtilitatē. dicitq; dādū esse p̄ facultatibus: vt nobis remaneat quo possimus esse liberales: & i no- tros qui nobis cōiunctiores sunt: quoniā vt dictū est: ea q̄ nostra sunt nō debemus oībus hoībus: sed quibuscū- quos ip̄e monet & gradus etiam societatis: oībus aut debēt ea q̄ cōia sunt. ¶ Vulgaris. cōis. quia vtimur ad omnis. Vñ dicit Terē. qd̄ vulgo dici solet. i. cōiter & passim. Ad illum Ennij finē. debemus vt inquit liberalita- te erga oīs qui sunt nobis coniuncti lege naturę. sed adhibendus est modus: vt liberales in nostros: q̄ archiore vinculo nobis coniuncti sunt. esse possimus. aliter esset cōtra officiū oīa alienis erogare & pati vt sui eluriāt qui- bus magis debet q̄ illis. ¶ Nihilominus. vt ip̄i luceat. hic erat finis Ennij: vt. i. eq̄ bñ luceat: & nō fiat detrimētū danti. Ergo cōis liberalitas ea tenus debet p̄gredi quatenus nō noceat nimīū rebus nr̄is: ex q̄bus tenemur eē liberales in nostros. ¶ Vt facultas sit & remaneat in nobis possibilitas: qua simus erga nostros benefici.

Bonī p̄ce-
ptores fe-
lices sunt
Mali p̄ce-
ptores
parricide
ius natu-
rale secu-
darium.

Vulgaris
Non om-
nia alie-
nis largi-
da.

¶ Gradus humane societatis.

SRadus aut plures sunt societatis hominū. vt enim ab il-
la discedatur infinitate proprior est eiūsdem gentis: na-
tionis: linguę: qua maxime homines coniunguntur. In-
terius etiam est eiūsdem esse ciuitatis. Multa enim sunt ciuibus in-
ter se communia: forū: fana: porticus: vię: leges: iura: iudicia: suffra-
gia: consuetudines: p̄terea & familiaritates: multaq; cū multis: res
rationesq; contractę. Archior vero colligatio est societatis propin-
quorum ab illa enim immensa societate humani generis in exiguū
angustumq; concluditur. Nam cum sit hoc natura cōe animantiū
vt habeant libidinē p̄creandi: prima societas in ip̄so est cōiugio: p̄-
xima i liberis. deide vna domus oīa cōia. Id aut est p̄cipiū vrbis: &
quasi seminariū reip̄. Sequunt fratrū cōiunctiones: post cōsobriorū
sobrinorūq; qui cum vna domo iam capī non possunt: in alias do-

ORadus autem plures sunt societatis hominum. Quia propter exiguita-
tem nostram non omnibus benefice pos-
sumus. Ostendit varios esse gradus in so-
cietate hūana vt pro eorum varietate di-
uersimode impendamus. ¶ Ordo est.
Autem pro sed: plures sunt gradus socie-
tas hominum. Enim pro quia: vt disce-
datur id est vt nos ponamus discedēdum
esse ab illa infinitate qua dictum est om-
nibus debere prodesse quod tibi nō obest
proprior: id est valde coniuncta vel con-
iunctior q̄ in illa vniuersitate supple socie-
tas est eiūsdem gentis nationis & linguę:
qua homines maxime coniunguntur. Au-
tem pro sed: interius: id est magis intrin-
secum adhuc est esse eiūsdē ciuitatis. Mul-
ta enim sunt ciuibus communia inter se so-
rum tam iudiciale q̄ venialium rerum: fa-
ma: id est ædes sacrę: vt templa aut delu-
bra porticus: id est deambulacra: id est lo-

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

ca in quibus cum essent cooperta ambula-
batur tutea pluuia & æstu solis viæ leges/
iura/iudicia/suffragia id est vota vñ voces
ad magistratus eligendos. Præterea id est
insuper cōsuetudines & familiaritates/ &
multæ res/id est multa negocia/ & multæ
rationes/id est multa commercia contra-
ctæ cum mltis. Vero pro sed/ colligatis so-
cietatis propinquorum/ id est quæ est iter
ppinquos/id est affines & cōsanguineos
est arctior/ id est adhuc strictior & conne-
xior. Enim pro quia concluditur id est cū-
clusio & coertio fit ab illa immensa socie-
tate humani generis/quæ est cum toto ge-
nere humano in exiguum & angustum id
est deuenitur ad arctam collationem exi-
guorum/id est valde paucorum. Nā cum
hoc sit commune naturæ animantium/ id
est animalium/vt habeat libidinem/id est
appetitum lubricum procreandi.i. produ-
cendi sui simile. prima. i. principalis & ar-
ctissima societas est in ipso coniugio/ id est
cum coniuge/proxima est in liberis. i. pro-
le legitima. Deinde sup. constituitur vna
domus & omnia sunt sup. communia. alij
textus non habent. Deinde vna sed solū-
modo domus/ vt sit omnia domus/ id est
quæ sunt in vna domo sunt cōmunia. Au-
tem pro sed/ id est habere cōmunitatem
in vna familia est principium vrbis. i. ciui-
tatis & seminariū reipū. i. vnde seminatur
& crescit respublica. Cōiunctiones fratrum
i. quæ debent esse inter fratres sequuntur
sup. cōiunctiones coniugium inter se & cū
liberis post. i. deinde: hoc est post coniun-
ctiones fratrum sup. sunt cōiunctiones cō-
sobrinorum/ id est natorum ex duabus so-
roribus/ & sobrinorū/ id est ex sobrinis na-
torum quæ cum non possint iam capi. i. re-
cipi ppter multitudinē/ vna. f. ab vna do-
mo. exeunt. i. migrāt in alias domos qua-
si in colonias. i. quomodo romani quon-
dam loca deuicta & vastata vt colātur &
romano imperio obediant/ mittebant co-
lonos natos & fidos a quibus coloniæ di-
cebantur. Cōnubia quæ contrahuntur cū
extraneis & affinitates sequuntur ex qui-
bus etiam sup. nascuntur plures propin-
qui. Quæ propagatio & quæ soboles est
origo rerum publicarum. Autem pro sed/ coniunctio sanguinis & beniuolentia sanguinis. i. quæ est inter con-
sanguineos deuincit. i. colligat & connectit charitate. i. quodā casto & sancto amore hoies. Eni p qā magnus
est habere eadem monumenta. id est sepulchra maiorum/ quod apud Antiquos seruabatur obnixæ: & vti ijs-
dem sacris. id est sacramentis habere sepulchra communia. Sed nulla omnium societatum est præstabiliors
hoc est melior. vel præstantior/ & nulla est firmior q̄ supple tunc est/ cum/ id est quando viri boni & similes mo-
ribus/ id est in moribus sunt coniuncti familiaritate. Enim pro quia/ illud honestum/ id est virtus decora quod
sepe dicimus/ id est ostensum est ex eo omne officium proficisci/ etiam cernimus in alio/ tamen mouet/ id est af-
ficit nos atq; facit supple nos amicos illi in quo id scilicet honestum videtur inesse. Et q̄q̄ omnis virtus allicit
nos ad se & facit: vt nos diligamus eos in quibus ipsa/ scilicet virtus videatur inesse: tātum iustitia qua ledimus
neminem & suum cuiq; damus/ & liberalitas qua etiam nostra decenter damus/ efficit id maxime/ vt scilicet
diligamus eum in quo sit. Autem pro sed nihil supple est amabilius nec copulatiu/ id est magis astrictū & con-
iunctum & per hoc difficilius ad dissoluendum q̄ similitudo bonorum morum. Enim pro quia/ fit/ id est effi-
citur & contingit vt in ijs in quibus sunt eadem studia/ id est exercitia studiosa eademq; Commertia & ædēm

mos quasi in colūnas exeunt. Sequuntur cōnubia & affinitates ex
quibus etiam plures propinquī. Quæ propagatio & soboles: origo
est rerum publicarū: sanguinis aut cōiunctio: & beniuolentia deuicte
charitate hoies magnū est enī eadē hñe monumēta maiorē ijsdem
vti sacris sepulchra hñe cōia. Sed oīm societātū nulla pstantior est:
nulla firmior q̄ cū viri boni moribus similes sunt familiaritate cōiū-
cti. Illud enim honestū (quod sæpe diximus) etiā si in alio cernimus
tamen nos mouet atq; illi in quo id iesse videt amicos facit. Et q̄q̄
oīs virtus nos ad se allicit: facitq; vt eos diligamus in quibus ipsa in-
esse videat: tñ iustitia & liberalitas id maxime efficit. Nihil aut ama-
bilius nec copulatiu q̄ morū similitudo bonorū. In quibus enī ea-
dem studia sunt eedē voluntates: in his fit: vt eque quisq; altero de-
lectetur ac seipso. Efficiturq; id quod pythagoras vult in amicitia:
vt vnus fiat ex pluribus. Magna etiā illa cōmunitas est quæ cōfide-
tur ex beneficijs vltro & citro datis acceptisq;. Quæ mutua & grata
dum sunt: inter quos ea sunt firma deuiciuntur societate. Sed cum
omnia ratione animoq; lustraueris: oīm societātū nulla est gratio-
r nulla clarior q̄ ea quæ cum repu. est vnicuiq; nrm. Chari sunt paren-
tes: chari liberi: ppinqui familiares. seu omnes omnium charitate
patria vna complexa est: p qua quis bonus dubitet mortē oppete-
re si ei sit profuturus. Quo est detestabilior istorū imanitas: q lace-
rarunt omni scelere patriā: & in ea funditus delēda occupati: & sūt
& fuerunt. Sed si contentio quædam & comparatio fiet: quibus plu-
rimum tribuendum sit officij principes sint patria & parentes quo-
rum beneficijs maxime obligati sumus: proximi: liberi: totaq; do-
mus quæ spectet in nos solos: neq; aliud vllū potest habere profu-
gium. Deinceps bene conuenientes propinqui: quibus communis
plærumq; fortuna est. Quamobrem necessaria præsidia vitæ deben-
tur his maxime quos ante dixi. Vita aut victusq; cois: cōsilia sermo-
nes: cohortatiōes: consolationes: interdum etiam obiurgationes
in amicis vigent maxime. Estq; ea iocundissima amicitia/ quam si-
militudo morum coniugauit.

voluntates: quicquid delectetur: eque ac. i. æqualiter altero. i. sicut seipso: quod p & id quod pythagoras vult in amicitia efficitur. ut scilicet vnus fiat ex pluribus. i. saltem ex duobus: quia in quibus est vnū velle & vnum nolle videtur vnus animus: & si vnus animus: vnus homo. Illa etiam communitas quæ conficitur ex beneficijs datis vltro id est ab eo qui primū confert: & acceptis citro id est ab eo qui refert est magna. Quæ supple beneficia dū sunt mutuo id est mutuo collata: & grata id est placita & vtilia: tunc supple ij inter quos deuinciuntur. id est cōglutinantur societate firma. Sed cum id est postq̃ tu lustraueris. i. rimatus fueris & inspexeris omnia ratione & animo. id est affectione. nulla omnium societatum est gratior: nulla charior q̃ ea quæ est vnicuiq̃ nostrum cum republica. Parentes sunt chari: liberi sunt cheri: propinqui sup. sunt chari: familiares supple sunt chari: sed vna. i. sola patria est complexa id est continet in se omnes charitates omnium. Pro qua supple patria quis bonus dubitet oppetere. i. obedire vel subire mortē: si sit pfuturus ei scilicet patrie. q. d. nullus. Oppetere mortem est petendo terram mordicus hoc est ip̃is dentibus mori. Nam milites animosi ne cadentes turpē sonū emittant: terram enim mordebant. Vnde Virg. Et humū semel ore momordit. hinc idem dixit. j. eneid. Oterq̃ quaterq̃ beati/quis ante ora patrū troiē sub mœnibus altis. Contingit oppetere. Quo. i. p quo immanitas. i. seua ip̃ietas: istorum scilicet viliū hominū est detestabilior. i. magis detestabilis: qui lacerant Patriā omni scelere: & sunt & fuerunt occupati in ea delenda. i. in eius deletionē: funditus. i. a fundo evertendo. Sicut autē a fundamento iacienda faciebant sulcū aratro: ita post euerfionē immittebant aratrum. loqui autē videtur de Octauio Antonio & Lepido triūuiris. Sed si fiat contentio & comparatio sup. meritorū & dignitatū: quibus sit plurimū officiū tribuendum/principes sint & p̃ia parētes/ quorū bñficijs nos sumus obligati maxime p̃ximi. i. quibus proxime obligati sumus sunt liberi. Et tota domus quæ spectat in nos solos neq̃ potest habere vllum aliud profugium q̃ ad nos. Deinceps. i. post liberos & domū nostram sunt p̃pini. i. consanguinei & affines quibus fortuna est plerumq̃. i. vt plurimum communis. Quamobrem. qua de causa p̃sidia. i. sustentamēta necessaria vitæ debentur: maxime his quos dixi ante scilicet parentibus: liberis: familiē: propinquis aut pro sed vita communis & vitæ communis & consilia & sermones. i. colloctiones: cohortationes: cōsolationes: & obiurgationes. i. castigationes: interdum scilicet quando aliquid inciderit castigatione dignum: vigent maxime in amicis: quod p & ea amicitia est iocundissima: quam similitudo morum coniugauit. i. consiliauit & consolidauit.

Gradus autē. posita communi hominum societate: ponit gradus ipsius: quibus declarat ipsam societatem in aliquibus arctiorem esse: vt etiam ostendatur quid cuiq̃ debeamus: & qui q̃bus in liberalitate exercenda p̃ponendi sint. Gradus per quos ipsa societas ascendit descenditq̃. Vnde fit vt alijs sint nobis coniunctiores alijs. Ab illa infinitate. i. omīssa illa consocietate: quia homines cōiunguntur vinculo rationis & orationis. Hæc enim est societas communis omnibus. Duas reip. (inquit Señ.) animo cōplectamur. Alteram magnā & vere publicam: qua dij atq̃ homines continentur: in qua non ad hunc angulum respicimus aut illum: sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur. Alterā cui nos scripsit conditio nascendi. ¶ In ficitate. nam illa societas se in infinitum extendit. sunt enim omnes homines socij ratione intellectus & sermonis. Infinitas est quantitas quæ caret extremis. Naturalis igitur societas hæc est: sed postea iuregentiū facti sunt gradus. Ex ip̃so enim bella introducta sunt: discretę gentes: regna condita: dominia distincta agistermini positi: edificata collata: connubia etiam qua partim sunt de iure diuino q̃tum ad inuentionem: partim de iure naturali q̃tum ad copulam: partim de iuregentiū & ciuili q̃tum ad verba & formulam quibus matrimonia contrahuntur. ¶ Propior. hic est primus gradus. propior coniunctior societas eorum qui sunt eiusdem gentis: aut extere aut nostratis. Gens potest habere plures nationes. nā gens itala habet hetruscos. vmbros: pice nos: marfos: & reliquos qui sunt nationes italæ gentis. & sic de similibus: ideo dicit gentis & nationis. Gens est tanq̃ genus: natio vero tanq̃ species. ¶ Lingua. plus enim debemus illi qui eadem lingua vtitur: id est eodem genere sermonis: vt græci inter se coniunctiores sunt: itali: aphri: & sic de alijs. ¶ Qua. lingua nam nisi sermo inuicem intelligeretur: nunq̃ posset esse societas. Ideo dixit supra. societatis vinculum esse orationem. Nullum cōmertiū pōt esse cum hoībus: qui dispari lingua vtuntur: nisi habeant interpretem. ¶ Interius. magis intrinsecum & cōiunctior societas. Hic est alius gradus. ¶ Multa enī. pbat quare est inter ciues coniunctior societas. Quoniam vt habetur lib. j. digest. Et repetijt iustinianus lib. 2. institutionū. Vniuersitatis sunt non singulorum quæ in ciuitate sunt: vt theatra: stadia: & similia. si qua sunt alia communia ciuitatum. ¶ Forum. dicitur a fendo (Varro ait) quo conferunt suas controuersias & quæ vendere vellent quoq̃ ferrent forum appellarunt. Inde dicitur forum iudiciale & venale. Fora igitur cōia sunt ip̃is ciuibus. Hoīes (inquit Cyrus apud Xenophontem) alienigene p̃ferendi sunt. Et qui vna sunt aliti his qui nō sunt contubernales. Arist. sic ait inter ciues plurimū est amicitie. complura enim his sunt communia cum sint pares. ¶ Fana. tēpla dicta a fauno rege aboriginū: quoniam ipse primus ea instituit: Sacrum est (vt ait Treba lib. j. de religionibus) quicquid est: quod deorum habet. Prophanum dicitur quasi procul a fano & religione secretum. Prophanum (inquit Treba) dicitur quod ex religioso vel sacro in hoīm vsum p̃prietatemq̃ conuersum est. Sanctus dicitur incorruptus: inde sanctæ leges. Delubrum est (inquit Varro) in quo p̃ter edem sit area assumpta deum cā. & etiam locus in quo dei simulacrū dedicatum est. Sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent noia tū delubrū sacræ res dicuntur (vt habetur lib. j. digest.) quæ publico consensu consecratę sunt: & nullius hominis habentur: quoniam id quod diuini iuris est: nullius hominis est (inquit iustinianus) & si quis auctoritate sua sacrū sibi cōstituerit. sacrū non est: sed prophanum. Res religiosæ sunt etiam alicuius hoīs: sacrę vero minime. ¶ Porticus. q̃ quondā erigebant ad inabulationes: & vmbra: sub quibus vhebant nobiles porticus celebriores. Rome fuerunt corinthia ad circūflaminū erecta: Gneo Octauio dicta corithia p̃pter es corithū qd̃ erat in colūnis. dicebatur etiā porticus perfecti: quoniam Gneo Octauio ex bello nauali contra perseū triumphū rettulit: in qua

MARS

Gradus

coniun-

tionis.

Due res

pu.

Infinitas

matrimo

nia de

omni iu-

re sunt

Primus

gradus

societatis

Propior.

Gens

Natio.

Secūdus.

gradus

forum

iudiciale

Venale

Fanum

Sacrum

Propha-

num

Sanctus.

Delubrū

Sacrę res

Cādela.

Res reli-

giose.

Porticus

Corthia.

M. tullii Ciceronis.

Porticus. porticu erat tabula picta habens lacedemonē & eurotā fluuium. Vñ ignauī illic desidentes dicebantur sedere
 Persei ad eurotā. Vnde postea receptum est: vt federe ad eurotā: eē nihil agere. Basilica portica: porticus claudia: por-
 Prouer- ticus catuli: quam catulus erexit de manibus cymbricis vbi fuerat domus Flacci: qui gracco fuerat: & alię per
 bium. multæ ad ciuiū delitias & deambulationes. ¶ Via. publice. s. iter vt volunt iuriscōsulti: est ius eundi ambulan-
 Claudia. diue hominis: nō aut iumentū agendi vel vehiculū. Actus est ius enndi ambulandi iumentum etiam vel vehicu-
 Iter. lum agendi. Itaq; qui iter habet actum non habet: qui actum habet & iter habet eoq; vti potest etiam sine ius-
 Actus mento. ¶ Via. est ius eundi & agendi & ambulandi. nam iter & actū in se via continet. ¶ Leges. sunt aut principi-
 Via disse- pis aut liberi populi: quæ a rege conduntur alterius consensum non requirunt. ¶ Iura. sunt magis gñalia. Est
 runt enim & ius gentium & ius ciuile. ¶ Suffragia. quoniā ciues conueniunt ad danda suffragia vt creetur magistra
 suffragia tus. Suffragia sunt voces quæ dantur in comitijs in tabellaq; scribuntur. Inde lex tabellaria nata est: quibus vo-
 lex tabel cibus & suffragijs quisq; animum suum aperit de aliquo eligendo in magistratū: vt nunc etiam fit in liberis ciui-
 laria tatibus: peregrini aut iure suffragia nō possunt: nisi ciuitate donentur: vt apud romam quondam fiebat. ¶ Con-
 Consue- suetudines. conuersationes (vt ita dicam) quoniā consuetudo melius dī q̄ conuersatio. Sen. tamen hoc vocabu-
 tudo lo vitur dicens sumuntur a conuersationibus mores & in alijs locis. ¶ Familiaritates amicitie: familiaris est
 Conuer- qui assidue nobiscum viuit: quasi sit de eadem familia & dicitur amicus: & is cum quo est nobis consuetudo. vñ
 satio. Cice. quia delectabatur lectione Terentiana appellat Teren. familiarem suū. ¶ Res. rationesq; contracte. Ra-
 Rationes- tiones contrahuntur: si quando increditum vel indebitum itur: vt in mutuo. mutui obligatio consistit in his re-
 contrahe- bus quæ pōdere mensuraue constat: veluti: vino: oleo: frumento: pecunia numerata: ere: argēto: auro quæ oīa
 re. deo damus vt accipientium fiant: & quandoq; non eadē: sed alia eiusdē naturæ & qualitatis reddatur. Vnde &
 Familia- mutuū appellat: quia a me ita tibi datur. vt ex meo tuum fiat. ¶ Contrahuntur. etiam cōmodato. cōmodata
 ris. i. ami- res tunc proprię intelligitur: si nulla mercede accepta vel constituta vtenda restibi data est. Nam cōmodatum
 cus. debet esse gratuitum. Contrahuntur conducto: locato: empto. vendito. permutato: sociato: collocato: dona-
 Mutui to: & similibus contractibus secundū iuris regulas constitutis. Vnde rationariū antiqui appellabant librū red-
 obligatō datus & impensarū ppositisq; rationibus serui contrahendis negocijs: pfectiq; dicebantur. Differt res a ratione
 Mutuum contracta id quod genus a specie. Rem contractam dicimus: vt matrimoniū: vt est societas. Ratio cōtra & a est
 Commo pactū: quod super matrimonio vel huiusmodi contractibus fit & ideo minori licet appellatione rei contractæ
 data res. & pactū & cætera q̄ in sunt rationibus contineant. de hoc hñ in lib. digest. de creditis lege pia. Contrahere est
 Rationa vltro citroq; se obligare. Vñ res cōtractę dñr stipulationibus & a stipulationibus obligate: & cōtractus sunt de
 rium. iuregentiū: & obligationes: exceptis quibusdam: quæ a iure ciuili introductæ sunt. Inter ipos ciues multi sunt cō-
 Ratio cō tractus & obligationes debita q̄ apud antiquos noīa dicebantur. Vñ is multa noīa hñ dicebat qui multis de-
 tracta bebat: & erat oberatus. de hoc diceñ in 3. lib. ¶ Arctior. vero astrictior: hoc est alius gradus q̄ est de necessitudi-
 Mita no- ne. ¶ Propinquior. eoq; qui sunt nobis ppinqui. ¶ Ab illa enī. pbat quare est arctior colligatio. Nā societas il-
 mina ha- la q̄ est cōis inter oīs homines discedendo per gradus constringit in locū angustū. nā concludit inter ppquos
 bere. & affines. Immēsa. infinita de qua dictū est. ¶ Cōcludit constringit. Nā cū ratio quare in angustū concluditur.
 Tertius ¶ Libidine pcreandi. nā oē animal appetit duce natura creare sibi simile in specie. Aristo. sic ait. Hō natura cō-
 gradus. iugabilis est magis q̄ ciuilis: q̄to prius & necessariū magis est domus q̄ ciuitas & pcreatio cōior aialibus atq;
 cæteroz animalū q̄dem: hic qdē est terminus hoīes aut coniungunt nō solū pcreationis grā: sed eoq; etiā quæ
 ad ipam conferūt vitā. officia nāq; sunt diuisa. ¶ Cōiugio. mñmonio quoniā ducit vxor vt filij pcreent: aliter ci-
 uitas durare nō posset. Coniugiū dñr coniūctio viri & vxoris. ¶ Proxima. seqns coniūctio. Oīa cōia vt oīa inter
 Cōiugiu- ipos indiuisa sint. Id aut vir vxor filij domus oīa cōia sunt fundamētū ciuitatis & reipu. quoniā ciuitas (vt finit
 Ciuitas. Ari.) est multitudo domorū agroz & pecunijs pro dignitate abūdans ad bñ viuendū. Vñ domus cum sit pars
 Domus ciuitatis est quasi seminariū reipu. & constitui debet ab vnoquoq; vt fiat vrbs. Cice. in orōne pro festio tribuno
 plebis vulnerato a Claudianis ait. Qui igitur primi virtute consilio prestati extiterunt. hi perspecto genere hu-
 manę docilitatis atq; ingenij dissipatos vnū in locū congregauerunt eosq; ex feritate illa ad iustitiam atq; man-
 suetudinem transtulerunt. tum res communē vtilitatem quas publicas appellamus. tum conuenticula hominū
 quæ postea ciuitates nominarunt. tum domicilia coniuncta quas vrbes dicimus inuento diuino & humano ius-
 re mœnibus cepserunt. Ciuitas igitur congregatio ciuiū est. & vrbs domorum multiplicatio. ¶ Et quasi semina-
 Ciuitas rium. Seminarium dicitur ex quo omnia nascuntur maiore numero: & quasi seminarium dixit: quoniā non pro-
 Vrbs. prie dicitur in hac re seminarium de quo constituendo. Collumella & Plin. lib. 17. Ex seminario transferunt plā-
 Populus te in aliā terram. nā semē effoditur in seminario: & plantulę illic enatę trāferunt & multiplicant ad vsū huma-
 num: sic ex sobole multiplicata constituitur ciuitas & respu. quæ vt finit scipio apud Ciceronem lib. 3. vbi de repu. est res
 Homo ppli. pplm aut nō oēm cœtū multitudinis: s; cœtū iuris consensu & vtilitatis cōione societātū esse determinat.
 politicus Coniugiū igit & ppagatio sobolis ē quasi seminariū reip. q̄a hoc mō fit. Vñ hō vere politicus vxorē ducere d; &
 vxorem & filios pcreare: vt sint auxilio reipu. & post mortē reinquat q̄ suo loco patriā tueat. Vñ illi q̄ cōsciscūt sibi mor-
 ducere tē: iuriā reipu. faciūt & vituperandi sūt. forte enī per ipos posset aliqñ patriā recuperare libertatē si eēt amissa:
 debet vt de catone dici pōt: q̄ se vtice interemit cū detrimēto patrię suę: quā ruentē cernebat. lib. 3. de finibus ait. Cum
 aut ad tuēdos conseruandosq; hoīes hoīem natū esse videamus: cōsentaneū est huic naturę vt sapiēs velit gere-
 Romu- re & admīstrare rep. at p vt e natura viuat vxorē adiūgere: velleq; ex ea liberos pcreare: nec amores qdē scōs
 lus. a sapiente alienos esse arbitrantur. Nā si oēs cœlibem vitā agerent respu. deficeret. quod timens Romulus vt
 virgines. bi. conditor: vir certe prudentissimus rapuit virgines. cum a finitimis coniugia denegarent: ne primordia tate
 rapuit du vrbis auspicio conditæ deficerent hoīm (quos tunc habebat) ætate consumpta. Vir igitur bonus & pñæ stu-
 cat. diosius filios pcreare: & bonis moribus instituere debet: vt digni patriā adolecant: & illi possint adesse si aliqñ

Officiorū Liber primus. Fo. XXXV.

aliqua calamitate laborauerit. ¶ Sequuntur ex vna domo sc3 ita constituta. et sic declarat quomodo coniu- Frater
gium est quasi seminarium. ¶ Fratrum. frater. (inquit Nigidius) est quasi fere alter. ¶ Soror (inquit Labeo) di- Nigidius
cta est: quod quasi seorsum nascitur: separaturq; ab ea domo in qua nata est: et in aliā familiam transfert. Ari- Soror.
stoteles in. 8. ethicis sic ait. Grauius est sodali q̄ cui pecuniam auferre: & fratri q̄ alienigenæ opem nō ferre: Labeo.
& patrē q̄ quēvis alium pulsare. crescit autem & iustum cū amicitia simul quippe est cū sint in eisdem & eque se Aristote.
se extendunt. cū sanguinea amicitia multiplex est: pudet aut oīs ex paterna. Parentes enim diligunt natos vt Cōsobri-
aliquid sui: nati vero parentes vt aliquid ex illis. Consobrini dicuntur nati ex duabus sororibus. Sobrini dicun- ni.
tur filij consobrinorū. cōsobrini dicti sunt quasi consororini. Patruales dicuntur nati ex duobus fratribus. Qui patruelē
ex fratre & sorore progenerantur amitini dicuntur. ¶ Capi. contineri. ¶ Quasi in colonias: quoniā cū vrbis Amitini.
multitudinē capere non posset: noua deducebatur colonia. ¶ Affinitates. propinqui vxoris: & affinitates con-
siliantur coniugio. Ideo dixit: ex quibus affinitatibus plures propinqui. ¶ Quæ propagatio. dilatio filiorū
filiarumq;. Loquitur per trālationem. nam propagatio dicitur in arboribus & viribusq; cum. s. fiunt ppagines:
& ex vna duæ tres quattuor vē vites & arbutule sobolescunt et pullulant. ¶ Et soboles filij filiarū vē: vt sunt ar- Charitas
butule quæ ppagatione oriuntur. ¶ Origo. picipium & seminarium. ¶ Sanguinis coniunctio. ipsi consanguini Caritas.
nei sunt inter se deuincti beniuolentia & charitate. Charitas est intimus amor. Charitas etiam dicitur penuria an Plinius.
nonē. Vnde dicit Plinius in epistolis. accessit agris meis charitas. Amor est amicitia nodus (vt ait Crisippus in Chrysip.
libro de amore) Magnum est enim ratio quare sanguinis coniunctio deuincit charitate homines. ¶ Monumē- Monu-
ta. statuas titulos: & cetera stemmata: vt familię illę nobilissimę priscorum romanorum: quę maiorum suorum mentum
titulis gaudebant. Monumenta dicuntur statuę: libri: tituli: sepulchra: ceteraq; nos alicuius rei p̄teritę moue Sacra pe-
ant. cum apud romanos aliquis de familia efferebatur in pompa funeris: omnes maiorum imagines p̄fere- cularia
rebantur: quas in armarijs asseruabant: & statuę in atrijs locatę erant: vt iuuenes maiorum suorum virtutē an- familię.
te oculos semper haberent: a qua degenerare turpissimum est. ¶ Eisdem sacris. nam ciues habebant quedam Sepul-
sacra pecularia: vt fabiorum familia: claudiorum: emiliorum: corneliorum: & sic de similibus: ad quæ non acce- chra cō-
debant nisi gentiles. Vnde Fabius maximus cum esset dictator & pugnaret contra Hannibalem: dimisso exer- munia
citu Munitio magistro equitum romam redijt sacrorum causa: quæ fabiorum pecularia erant. Et cum capito- Sepul-
lium obsideretur a gallis: vnus ex fabijs egressus est sacrorum causa. ¶ Sepulchra communia dicuntur in quæ chra fa-
plures possunt inferre mortuos suos: In commune autem sepulchrum (inquit Marcianus libro primo digesto) miliaria.
in quod etiam inuitis ceteris licet mortuum inferre: sed in alienum concedente domino licet inferre. Et lib. 11. Marcia-
Gaius ait. Monumentum est quod memorię seruandę gratia existat. Familiaria sepulchra dicuntur quę quis nus.
sibi familię suę constituit. Hereditaria autem quę quis sibi hereditibus suis cōstituit: vel quę paterfamilias Gaius.
iure hereditario acquisiuit. Sepulchrum est (inquit Vlpianus) vbi corpus mortui: ossa vē hominis condita sunt. Heredita-
¶ Sed omnium societatum. hic est alius gradus societatis: quem dicit esse ceteris p̄stantiorem. ¶ Nulla ex- ria
omnibus societatibus. ¶ P̄stantior. excellentior: quoniam quæ super honesto fundatur & virtute: & non su- Sepul-
per turpe aut vtile: & ideo ceteris. ¶ Firmior: id est stabilior. quoniam amicitia quæ est propter aliquam volu- chrum.
ptatem aut vtilitatem non est firma sed remota causa remouetur effectus. Illa solum durat: quam virtus confi- Quartus
liat. Philosophus sic ait. Bonorum amicitia similitum virtute perfecta est amicitia: & ideo rara: quoniam pauci gradus
tales sunt. permanet horum amicitia q̄ diu sunt boni: at virtus res permanens est. ¶ Familiaritate. amicitia cō- Amicitia
fuetudine. ¶ Illud enim. probatio est. ¶ Honestum. ipsa virtus & quicquid ab ipsa proficiscitur: honestum di- firmam
cunt esse stoici id quod possessores sui nobiles facit. ¶ In alio alieno homine nec nobis familiaritate coniun- virtus cō-
cto. ¶ Tamen quis in alio cernamus. nos mouet allicitq; vt cum diligamus in quo id honestum esse videtur. filiat.
In latio ait. Nihil est enim amabilius virtute. Nihil quod magis alliciat ad diligēdum: quippe cum propter vir- Honestū
tutem & probitatem: eos etiam quos nunq̄ vidimus quodammodo diligamus. Plutarchus scribit in vita peri-
clis. Virtus eiusmodi est vt statim rebus gestis ita efficiat homines vt non modo admittantur opera. Verum in
auctores quoq; summo studio ac desiderio incendantur. Honestas enim ad se allicit atq; agendum statim im-
pellit: nec imitatione ipsa spectatore probum: sed ipso opere conspecto efficitur. vt anteponenda ceteris iudi-
cetur. ¶ Et q̄q̄ omnis virtus. ponit eas virtutes quæ maxime alliciunt homines: quoniam iustitia & liberalitas Virtutis
sunt ad alios: ergo is qui iustitiam distributiuam exercet & liberalitatem amatur: quia dat vnicuiq; quod suum Vis.
est: & sibi pauciora relinquit: vt lex liberalitatis dictat qua nihil est naturæ humanæ accommodatius. Nihil au- Honestas.
tem est amabilius. redit ad id quod dixit de moribus. cum scilicet boni viri cōiunguntur familiaritate Nihil ama-
bilius nihil quod magis amorem contineat. Philosophus dicit. Non omne quod ius est amabile est: sed bonū. Studium
¶ Eadem studia: quoniam vna & eadem delectamur: & idem est velle nolleg. Studium est vehemens volun-
tas. ¶ Vt eq; tam & ita. ¶ Ac. q̄ & sicut. vt tam delectetur altero q̄ seipō. Idq; Pythagoras: appellatus est Py-
thagoras q̄ vera non minus pytio loq̄retur: qui consiliandæ amicitie imprimis studiosus fuit. & vt dictū est vo- Pythago-
lebat discipulos suos oīa habere cōia. dicebatq; non debere quēquā transgredi modū aut in cibis aut in labori- ras cur sic
bus. Venerē omni tpe grauē dicebat: & ad bonam valitudinem minime idoneā. Interrogatus qn esset cūcuben- dictus sit.
dum: r̄ndit cū teipō infirmior fieri volueris. ¶ In amicitia q̄ ab honestate pficiscit. Vt vnus fiat ex pluribus. In- Amicus
terrogatus Aristo. quid esset amicus. r̄ndit vna aīa in duobus corporibus habitans. Amicitiam dicit esse æqui-
tatem mutue beniuolentię. Theodorus autem philosophus amicitiam e medio tollebat. q̄ ea neq; inspicien- Quintus
tibus absit neq; sapientibus. in illis enim sublato vsu rationis amicitiamq; dicebat euanescere. sapiētes vero cū gradus
sibiip̄is sufficiant amicis non indigere. ¶ Magna etiā. hic est alius gradus. ¶ Vltro citroq; datis. vltro & citro di- Vltro ci-
citur in dictis & in factis. cum aliquem alloquimur: tunc verba vltro quasi vltra eunt cum loquentes audimus: troq;
tunc verba citro quasi citra veniunt. Et sic est in dandis accipiendisq; muneribus. Nam cum damus tunc vltra
g iij.

M. tullii Ciceronis.

Ingratus

Ratio

Summa
charitas
parenti-
bus debe-
tur.

Oppete-
re.

Pro pa-
tria mori
endum.
Tyranni

Triūviri.

Contentio

Cic. For-

tuna cum
fratre cō-
munis.

Præsidium.

Subsidium

eunt dona: cum accipimus tunc veniunt citro. ¶ Quæ beneficia dum vicissim dantur. quoniam q̄ semper accipere vult non est amicus: multum ergo debemus illis qui beneficio nos demerentur: & animo amico accipiunt. quæ dantur ut nobis & ipsi debere possint. & de ipsis benemeriti sumus: & cum quisq; conat ut ei cui debeamus plurimum semper optime communitas vitæ & vera amicitia conseruabitur. Vnde dicit Seneca. Pessime beneficia dant quicunq; ingratos eligunt: in quos peritura conferant. Et alibi dicit: qui noua accipere non vult acceptis offenditur: & qui festinat utriq; reddere non habet animum ingrati hominis: sed debitoris. ¶ Et grata dixit: quoniam si damus alicui qui non grato animo accipit operam perdimus: & qui tali animo accepit quod cum virtute & honeste datur ingratus est. Magis esset animi ingenui aperte recusare: quod nonnulli fecerunt aliquando faciuntq;: si qui boni possunt inueniri: ut de Phocione Atheniensi legitur. Nam Antipater dicebat (auctore Plutarcho in vita Phocionis) duo athenis sibi esse amicos Phocionem Demadq;. quorum alter. i. Phocion nunq̄ potuisset persuadere ut caperet alterum. i. Demadē nunq̄ potuisset dando explere. Seneca dicit. Maledictum incipit esse non minus in quo virtus accipientis cognoscitur. Et alibi. Non ingratum sed iniustum est superbe datum. et alibi. Beneficijs humana vita constat & cōcordia: nec terrore: sed mutuo amore in fructum auxiliumq; commune constringitur. ¶ Deuinciuntur. tandem colligantur stabili: amicitia. ¶ Sed cum omnia. hic est alius gradus ceteris charior gratioq;: quoniam sanctissimum nomen patriæ omnia supradicta complectitur. ¶ Lustrauer s. circumspexeris & contemplatus fueris. ¶ Ratione. intellectu. ratio est pars animi. ¶ Animo. contemplatione: & tota mente. ¶ Charisunt. probat quare nulla est charior. & sic per gradus amplificat hanc cū patriæ coniunctionem. Magna charitas debetur parentibus proxima filijs: & sic de reliquis successiue. cum vero patriam amamus omnia complectamur: ergo maxima charitas patriæ debetur. ¶ Omnium scilicet quos amamus. nam qui amat patriam etiam alios amat: sed non e contra. ¶ Pro qua quis bonus lib. 3. de finibus ait. ¶ Ex quo fit: ut laudandus sit is qui mortem appetat pro repu. qui docet chariorē esse patriam nobis q̄ nosmetipsos. ¶ Oppetere frequentius. significat mori non fatali. sed illata morte & ponitur cū accusatio ut in hoc loco & absolute: ut apud Virg. Contingit oppetere. ¶ Si ei sit profuturus: utilitatem allaturus: aliter discedet ab officio. unde oportet uti prudentia & cum patriæ conducit mors fugienda non est: sed appetenda pro salute patriæ: ut de Decijs legitur qui se pro romanis legionibus deuouerunt. De Codro & similibus. Ericthei & Curtij mors laudatur ceterorumq;: qui pro patriā forti animo ceciderunt. ¶ Quo. propter quod (inquit) hi qui & lacerarunt & lacerant patriam scelestissimi habendi sunt: & sic Cice. patriæ studiosus inuehitur in Sillam. Catilinā: & Cesare. atq; Octauium qui iam ad tyrannidem aspirabat cum hæc Cic. scriberet. ¶ Detestabilior. execrabilior & magis vituperanda & digna odio maiore. ¶ Immanitas feritas & impietas erga patriam. ¶ Funditus. ab imo. ¶ Occupati sunt: id est id vnum agunt & moluntur. ¶ Et sunt nunc tempore Octauij Antonij & Lepidi q̄ tres omnia ad libidinem faciebant. & triūviri dicebantur: postea Octauius sublato. M. Antonio & Lepido Ciceris relegato: rerum potius est ut prius fecerat Cæsar sublato Pompeio. ¶ Et fuerunt tempore scilicet Sylle Marij Catilinæ & Cæsaris: ¶ Sed si contentio. posuit Cice. hætenus omnis gradus coniunctionis & necessitudinis: ut liquido cognosceretur: qui quibus coniunctiores sint. Nunc (inquit) si volumus facere comparationem et cognoscere quibus plurimum debeatur: et si contentio erit qui sit primus. et ceteris præponendus humanæ societatis gradus debemus primum locum dare patriæ inde alijs quos ipse per ordinem ponit. ¶ Si contentio. si in contentionem per comparisonem deueniatur. quibus potissimum inseruendum sit. ¶ Plurimum officij. maius officium & primum locum. ¶ Princeps sint patria & parentes: id est primi: quoniam non amare parentes (ut inquit Seneca) impietas est. non agnoscere infamia. ¶ Quorum beneficijs. quoniam parentes dederunt nobis esse: patria autem conseruauit. Philosophus agens de amicitia & iusto parentum ad filios & contra sic ait. Est essendi causa pater quod maximum est & enutritionis ac educationis. Amicitia talis in excellentia consistit quapropter & honorantur ipsi parentes & iustum in his est quod efflagitat dignitas. Maxime debet (inquit) filij parentibus adesse & illis potius q̄ sibi ipsis honestius est opitulari: honorem etiam (ut dicit) tribuere oportet ¶ Proximi in secundo loco. ¶ Tota domus omnis familia: cum qua in vna domo viuimus. ¶ Quæ spectat in nos solos spem habet. nec habet aliud profugium: id est locum quo se conferat ad opem implorandā. ¶ Bene conuenientes. non discrepantes a nobis in aliqua re: & maxime concordēs in moribus: cum autem sunt bene conuenientes præponendi sunt ceteris amicis. ¶ Quibus. communis est plerumq; fortuna: id est status & conditio. ¶ Vnde videmus interdum q̄ propter vnum ex ciuitate pellitur omnis familia. Illi igitur qui propinqui parati sunt nobiscum omnem pati fortunam chari nobis esse debent. Vnde Cicero in quadam epistola ad Atticum sic scribit. Quinti fratris domus primo facta coniectu lapidum ex mea deinde inflammata iussu Claudij inspectante vrbe coniectis ignibus. Et ad fratrem sic scribit. Sed certe a te mihi omnia semper honesta: et iocunda: ceciderunt: a me tibi luctus meq; calamitatis: desiderium meror: sollicitudo. Fortuna igitur ciceronis communis fuerat cum fratre. ¶ Quamobrem. Concludit hanc partem. ostendens supradictis nos debere præsidia vitæ Quamobrem igitur cum hi sint necessitudinis gradus. ¶ Necessaria præsidia. alimenta et defensio. præsidium est quod ad alicuius auxilium comparat. Pompeius ait. Præsidium dicitur quod pro utilitati et salute alicuius auxilij gratia præponitur. Subsidiū quod positum est ad subueniendum laborantibus. Vlpianus ait. Præsidium est auxilium principale. nam subsidium dicitur id quod in auxilium succedit. Hic Cice. accipit præsidia simpliciter pro quibuscunq; auxilijs. ¶ His maxime. potissimum ante oēs alios: quibus etiam post illos debemus. His parentibus: liberis: familiæ: propinquis. ¶ Necessaria. sine quibus viuere non possunt: et ea omnia quæ pertinent ad vitam degendam: his præbenda sunt. ¶ Vita autem. postq̄ determinauit et docuit quibus potissimum debeantur præsidia vitæ ponit ea quæ inter amicos esse debent. ¶ Vita. consuetudo viuendi. ¶ Vicus communis. ratio viuendi: id est viuere simul: ut decet amicos. ¶ Consilia. consilium est sciendi.

etiam inspicendi quæ nam & quo pacto agentes vtiliter operemur & in cōi vita mutuis: consilijs indigemus & ser- Consiliū
monibus. ¶ Cohortationes. ad bonas artes & ad aliquid agendū. Philosophus sic ait. Loca nō dissoluūt amī Prouer-
citiam: sed operationē. q̄ si diuturna absentia fuerit: amicitie quoq; obliuionē efficit. Vnde dictum est Tacitur bium.
nitas cum plures amicitias dissoluit. Aspicere amicos iucundum est. p̄sertim ei calamitatibus præmitur: fertq;
p̄sidium aliquod cōtra dolores. consolationē enī ipse amicus & verbis: & aspectu afferre potest: mō sit dexter Amicus
sciat nāq; mores qbus gaudet atq; dolet. His q̄ emēdari possūt magis ferēdū ē i moribus auxiliū q̄ i pecunijs: q̄ dexter Amicus
to p̄statores sūt: & magis amicitia p̄prij. ¶ Cōsolatiōes. in doloribus & aduersa fortōa. Consolatio est dolo- Consola-
ris diminutio. Solatium fit re: cōsolatio verbis. Quintilianus ait. Cēcitatis miserie solatium est habere rem vi- tio
dentium. & alibi. obuiam cōsolationibus itis. Solamē est magis poeticum. vt Vergi. Solamenq; mali de collo Solatium
fistula pendet. ¶ Obiurgationes. cuius aures (inquit in latio) veritati clausæ sunt huius salus desperanda est. Solamen Solamen
Obiurgationes in amicitia gratæ sunt q̄ aculeos hīs: dolores vero non habent. Compūgimur enim censorijs Obiurga-
sermonibus. sed beniuolentiē delectamur sedulitate (inquit Ambrosius) debemus igitur amicū obiurgare: si qñ tiones.
ab officio discesserit. Iurgium p̄prie est inter propinquos & amicos. Vnde Simo Terentianus dicit sibi nō esse Iurgium.
satis causæ ad obiurgandum. ¶ Vigent exercentur in primis. ¶ Coniugauit. coniunxit bonos viros quadam
necessitudine: quoniam nititur honesto & durat.

¶ De officijs a circumstantia.

Sed in his oibus officijs tribuendis videndū erit: ASCEN
quid cui maxime necesse sit: & qd quisq; nobiscum
vel sine nobis aut possit consequi: aut nō possit. Ita
q; non ijdē erunt necessitudinū gradus qui & tēpo-
rū. Sūtq; officia q̄ alijs magis q̄ alijs debeant: vt
vicinum citius adiueris in frugibus percipiēdis q̄ aut fratrem / aut
familiarem. At si līs in iudicio sit propinquum / potius & amicum:
q̄ vicinum: defenderis. Hæc igitur & talia circumspectenda sunt in oī
officio: & consuetudo / exercitatioq; capiēda: vt boni ratio dñato-
res officiorum esse possimus: & addendo / deducendoq; / videre: q̄
reliqui summa fiat. Ex quo q̄tum cuiq; debeatur intelligas. Sed vt
nec medici: nec Imperatores: nec oratores (quīs artis præcepta per-
ceperit) quicq; magna laude dignum sine vsu & exercitatione conse-
qui p̄nt. sic officij conseruandī præcepta traduntur: illa quidem vt fa-
ciamus ipsi. Sed rei magnitudo vsu quoq; exercitationeq; deside-
rat. Atq; ab his rebus quæ sunt in iure societatis humanæ: quēadmo-
dum ducatur honestum: ex quo ortus est officiū: satis fere diximus.

consuetudo est rerū magistra: vt nos possimus esse boni rōcñatores. id est (vt ita dicam) calculatores aut iusti con-
putatores: seu compensatores officiorū: & videre. id est cōsiderare addendo & deducēdo. id est abstrahendo q̄
summa fiat: reliqui. i. quid relinquetur qd alijs debeamus. Ex quo. id est ex qua re: tu intelligas id est intelligere
debeas quantū debeatur cuiq;. Sed vt. id est quēadmodum nec medici (quibus experiētia summopere necessa-
ria est: & ideo primo loco ponūtur) nec Imperatores. i. gubernatores exercitū: nec oratores: quīs perceperint
id est perfecte ceperint & sciuerint p̄cepta artis: possunt assequi: id est obtinere: & efficere quicq; dignū magna
laude: sine vsu & exercitatione. i. nisi cum arte habuerint vsu & experientiam sic. id est eodē modo traduntur
præcepta officij conseruandi. i. de officio conseruando. quidē id est certe nō supple vt sciamus tantum: sed vt ipsi
id est nosmetipsi faciamus illa. Sed magnitudo rei. id est quia res scilicet obseruatio officij est ardua & apprime
necessaria: desiderat. id est efflagitat quoq;. id est etiam vsu: q̄ pro & exercitationem. Atq; non diximus fere
satis: quēadmodum. id est quomodo honestus ducatur. id est eiiciatur ab his iam scilicet dictis rebus quæ sunt
in iure societatis humanæ

Sed in his oibus officiis. ostendit etiā in ip̄a liberalitate: vt fecit supra cum de iusticia differeret: officia esse MARS.
a circumstantia. nā mutatur tēpore. persona: re: alijsq; circūstantijs: & dicit considerandum esse qd cui ne-
cesse sit: & quisq; sine nostra opera consequi: aut non cōsequi possit: & ei magis debemus adesse: qui plus opere
& studij nostri indigebit. ¶ Tribuendis. cū tribuere voluerimus hæc liberalitatis officia. ¶ Videndum. pruden-
ter considerandum. ¶ Maxime: potissimum. ¶ Ita hoc modo si cōsideretur: vt dixi. ¶ Non erūt idem gradus Officia a
circūsta-

M. tullii Ciceronis.

ita non semper habenda erit ratio necessitudinis: propinquitatis: sed & temporis. nā incidunt sepe tēpora: vt ali-
cui magis debeamus in aliqua re q̄ fratri: & sic erit officium a circūstantia temporis. Nec personarū semper
(inquit Ambrosius) Sed plerūq; causarum & tēporum praelationes sunt: vt si frater (qui nobis coniunctissimus
est) nō indiget bñficijs: in alium potius conferendū est: & sic tēpore mutantur ea q̄ videntur fieri debere. ppter
necessitudinem. i. coniunctionem sanguinis: affinitatē. & amicitia. Necessitudo (vt inquit Gellius lib. 21.) dicitur
ius quoddam & vinculū religiosę coniunctionis: in libro veterū reperitur: necessitudinē dixi: p eo quod necesse
est. sed necessitas pro iure: officioq; obseruantie affinitatisve infrequens est: quanq̄ qui ob ipsum ius affinita-
tis familiaritatisve cōiūcti sunt: necessarij dicūtur. Cēsar quidē necessitatē posuit. p necessitudinē. i. iure affinitatis
Aequidem (inquit) mihi videor pro nostra necessitate. nō labore: non opera: nō industria defuisse. ¶ Gradus
q̄ descripti sunt. i. non debemus semper hos gradus seruare: vt dictū est: quoniam aliquando ratioe temporis
alicui preponendi erunt: qui simpliciter nulla circūstantia vrgēte postponendi essent. Philosophus. 2. ethi. sic
ait. Oportet ipsos agentes ea semper cōsiderare: quę ad tēpus accommodātur: quęadmodum medicina fit: ita
in gubernandi etiā arte. ¶ Suntq; officia ponit infima officia quę magis vniq; alteri debentur ratione tēporis.
Vicinitas ¶ Vt vicinum. Salomon dicit. Melius est vicinus in pximo q̄ frater procul habitans. Ideo (inquit Ambro.) Ple-
rūq; amici se potius beniuolētię quicq; cōmittit q̄ fratri necessitudinē. Et vicinitatis (vt ait Teren.) pro affini-
tate quadam est. ¶ Familiarem. amicū. ¶ Ad si lis. id est si ppinquus diligit & vocatur in ius illiq; negociū ex
hibetur: ei potius debemus patrociniū q̄ amico aut vicino. ¶ Propinquū potius & sic multo magis fratrem.
¶ Hęc igitur & talia. conclusio est q̄ precipit capiendā esse exercitationem: & oia quę de liberalitate dicta sunt
circūspicienda. vt qcquid cuiq; debeat (scire: displicereq; possumus: & habitum virtutis habeamus q̄ assue-
tudine fit in nobis: nō natura: vt in principio disputatum est. ¶ Hęc q̄ dicta sunt: cautiones & circūstatię. ¶ Et ta-
lia. similia quę esse possunt. ¶ In omni officio. cū volumus esse officiosi: & aliquod officiū alicui prestare. & in
beneficio collocādo. ¶ Cōsuetudo. vsus & assuetudo que fit in nobis moralis virtus. ¶ Exercitatio. in ipsis of-
ficijs prestandis: vt iudicare sciamus. ¶ Vt boni. iusti. Ratiocinatores. calculatores (vt ita dicam) quoniam calcu-
lari barbarum est & mercatores: & qui p̄sunt rationibus: faciunt suos cōpotus. idem sunt ratiocinatores: quo-
niam faciūt rationem inpenarum & redditus: & sciūt cōputare supputare p̄ quantū rationibus addatur. quā-
tum debeat cuiq;: & quisq; quantum debeat. vnde vt supra dictū est: ratiocinariū dicitur liber qui cōtinet has
rationes: vt sunt nūc libri mercatorum. sic faciendū est in officijs: & loquitur per translationē arithmetice. Cic.
quę consistit in rationibus & calculis: vt cognoscatur quid reliquū sit: & quid alijs qui in nos beneficia contule-
runt debeamus. Est enim spectandus animus dantis: nō munus: & omnia ea diligenter cōsideranda: quę Cice.
posuit: vt sciamus cōstituere quid agendum sit in officio prestando: bñficijsq; collocādis. Sapiēs (inquit Sen.) ex
aminabit secū q̄tum acceperit: a quo: quando: vbi: quęadmodū. Itaq; negamus quęq; scire referre: nisi sapientē
non magis q̄ beneficium dare quā q̄ scit nisi sapiens. hic scilicet qui magis gaudet dato: q̄ alius accepto bene-
ficio. Metrodorus ait. Solum sapientē scire gratiā referre. Deducendoq; numerū scilicet (vt faciunt arithmeti-
ci) & calculum. nā debemus cōsiderare circūstantias: mores: beneficia collata prius in nos animum dātis &
postea rōcinari: & iudicare quid prestandū sit cuiq;. ¶ Quę reliqui summa fiat. quid relinquatur: qđ alijs debea-
mus. Mercatores faciunt rōnem omnium q̄ dant & accipiunt & faciunt summā: vt quid debeant: alijs sciāt: &
quid ipsis debeat. Reliqui de reliquo quid relinquatur in summa qđ alijs debeamus. ¶ Ex quo. i. ex qua sup-
putatione & rōcinatione. ¶ Intelligas. cognoscas. ¶ Quantum cuiq; debeat: quod officiū cuiq; prestandū sit
& qui sint preponendi in bñficio collocando: quod iudicare recte non pōt: nisi affuerit exercitatio in ipsis actio-
nibus. Vnde opus est lōga experientia. Sed vt nec quis (inquit Cice.) officia cognouerimus: tñ nisi ea exercue-
rimus: nihil ampla laude dignum fiat: quoniam vt sciamus quantum parētib; fratri amico alienis hominibus
atq; vicino debeamus: exercitatione opus est & vsu: quoniam virtutis laus in actione consistit. Et probat hoc
comparatione medicorū: imperatorum: & oratorū: qui quis in eorū professionibus scientijs clarissimi sint: ita-
men nisi habeant exercitationē: parum vel nihil faciunt: quod ampla laude dignum sit. Sic hi qui p̄cepta offi-
ciorum callēt: nisi ipse eadem q̄ precipiunt faciant: laudem non merētur. Vnde debemus alios & opera & ver-
bis ad officia dirigere: ne virtutis simulatores videamur. Ideo auctor nostre salutis cōcepit facere & docere. &
carpuntur illic qui cum alijs virtutem predicauerint. eosq; ad temperantiā hortati fuerunt ipi voluptatibus &
luxuria defluūt. Aptissima est hęc cōparatio cum hominibus scilicet reipu. opportunis. Nam medici corpora
curant. oratores agenda perluadēt: deducuntq; mentes audientium quo volunt: & ad quoscunq; affectus. Im-
peratores autē exercitus extra rem gerunt: qui nisi fuerint vsu edocti (quis militaria p̄cepta didicerint) maxias
calamitates interdum & plerūq; afferunt patrię. Sic orator quis teneat artis p̄cepta. tamen sine exercitatio-
ne parum faciet. Hoc idem in medio est qui potissimum exercitationē indiget. Et sic diiudicare quid cuiq; de-
beat: est quedam ars q̄ indiget exercitatione & vsu: vt alię artes: & p̄cepta: quę perfectionem nō constituūt
sine exercitatioe. ¶ Vsu. assuetudine. In rethoricis sic ait. Oratori nimium est de arte loqui: sed multo maximū
ex arte dicere. Scire (inquit philosophus in quinto ethi.) quoniam mō ad sanitatem efficiendā: & cui & quādo
sint tribuenda ea q̄ saluberrima sunt: tanta est difficultas scire: quanta est medicū esse. Idem in secundo sic scri-
bit. Cum autem pręsens tractatio nō contemplationis sit vt ceterę gratię: nō enim vt sciamus quid nā sit virtus
sed vt efficiamur boni cōsideramus: nā nulla ipsius esset vtilitas de actibus: quo enī modo sint agendi cōsi-
derandum est. hi namq; sunt auctores: vt tales ipsi habitus fiant. ¶ Sic pari modo. adeptat comparisonem.
Officia p̄ ¶ Officij conferuandi. vt officiū recte conferuetur & prestetur. ¶ Tradūtur: scribuntur & dantur alijs: nō vt so-
standa. lum sciamus quid sit officium: sed vt faciamus. cognoscere enī officia & illa nō prestare: nulla est vtilitas cogno-
scere: ergo officium recte prestandū est: si boni esse voluerimus. ¶ Vt faciamus. vt nos exerceamus ipsa officia.

Officiorū Liber primus. Fo. xxxvii.

que nō possunt recte p̄stari sine exercitatione: & ita faciamus vt p̄cipitur: non enī laudāt hī qui solū verbis phī-
losophantur. vita autē luxu deflūit. ¶ Sed rei magnitudo. istorum officiorū dijudicatio & difficultas in officijs
p̄standis. ¶ Vltim. a s̄uetudinē: vt possit recte esse perfecta. ¶ Atq; ab his rebus. concludit Cice. hāc dispu-
tationem de iusticia & liberalitate dicēs. satis dictum est de iusticia & hīs q̄ ad hūanam societatem tuendā per-
tinent: & quō ab ip̄s ducatur honestū: a quo oritur officiū (quod semper ad bonū tendit) & nō dicitur officiū:
nisi honesta sit actio: & his absolutis vtitur trāslatione ad danda p̄cepta fortitudinis: q̄ est tertia virtus in ordie
¶ In iure. societatis humane. iusticia & liberalitate quibus hūana societates conuerſatur. ¶ Ducatur. fiat: for-
metur: habeatq; originem. ¶ Ex quo honesto. originem habet officiū. Nam est quicqd honeste agitur. ¶ Sa-
tis fere. vitat arrogantiam. noluit enī dicere: vt (iure suo potuisset) sufficienter dicimus. Hoc autē seruandū est
in omnibus actionibus & rebus: ne arrogantes videamur & nimium insolentes. & qui nobis ip̄s nimium pla-
ceamus. ¶ Fere. quasi sufficienter: vt pauca in his quæ ad iusticiam pertinent desiderentur.

Arrogan-
tia fugiē-
da

¶ Fortitudo & magnanimitas.

Intelligendum est autem cum proposita sint ge-
nera quattuor e quibus honestas / officiūq; / ma-
naret splendidissimum videri: quod aīo magno
elatoq; humanaſq; res despiciente factum sit. Ita-

q̄ in proprijs maxime in promptu est si quid tale dici potest. Vos
etenim iuuenes animos geritis muliebres. Itaq; virgoviros: & si quid
est eiusmodi Salmacidas spolia sine sanguine & sudore. Contraq;
in laudibus: quæ magno animo / & elato: fortiter excellenteq; ge-
sta sunt ea nescio quomodo: quasi pleno ore laudamus. Hinc re-
thorum campus de marathone: salamine: plateis: thermopylis:
leuctris: Stratocle: hinc Decij: hinc Gn. & Pub. Scipiones: hic Mar-
cus Marcellus. Innumerabiles alij. maximeq; ipse populus roma-
nus: animi magnitudine excellit. Declaratur autem studium belli:
cæ gloriæ q̄ statuas quoq; videmus ornatu fere militari.

ab illo fonte qui viros in semiuiros vertit vinci sine luctamine: & ita esset datui causus sine cremēto. nec obstat
q̄ntitas syllabę vltimę quia sæpe corripitur etiā in datiuo: vt apud Sta. in achil. Palladi littoreæ celebrat scyros
honorum forte diem. Fecundior tñ & approbator est snia. vt sit vocatui casus hoc ordine. O salmaci i. o tu
mollis vt salmacis nympha. tu das spolia. id est sinis te spoliari: sine sanguine / & sudore. i. sine reluctamine. Cō-
traq; id est & contra. i. e contrario sicut molles & muliebres reprehēdimus: ita nos laudamus quasi pleno ore
id est sine formidine de reprehensione formāte verba nescio quomodo. i. qualiter sup. id contingat ea q̄ sunt
gesta magno & elato animo fortiter & excellēter. Hinc. i. ex hac re & campus. i. ampla & capax materia rhe-
torum. i. eorum q̄ declamationes proponūt de marathone campo scilicet in quo athenienses cōtra Xerxē for-
titer pugnarant. de salamine insula scilicet in qua ijdem eundē vicerunt. De plateis oppido boetię vbi pausa-
nias & aristides vicerunt eundē xerxem regē persarū. Determopylis loco in angustijs theſſalię vbi lacedemo-
nii a persis occi sunt. De leuctris oppido boetię vbi epaminundus thebanus lacedemonios vicit. De stratocle
illo athenarum duce fortiter pugnare solito. Hinc. i. ex hac re: quia magnanīmi laudari consueuerit. decij sup.
excellunt magnitudine animi: quia Duo decij pater & filius diuersis p̄lijs / & tēporibus / p salute exercitus &
per consequens totius reipub. romanorum se deuouerunt. i. cum voto adduxerunt morti. hinc Gneus & Publi-
us Scipiones quorū alter carthaginem tributariā fecit: alter deleuit: sup. excellunt & c. hinc Marcus Marcellus
qui tertia opima spolia ioui feretrio retulit: hinc supple innumerabiles alij & maxime ipse po. ro. Autem pro-
sed: studium bellicę glorię. i. vehemens animi applicatio: declarat in romanis: q̄. id est quia nos videmus quo-
q; id est etiā statuas in publico scilicet egregijs viris erectas: fere. id est quasi ornatu militari. id est quo milites
ornari solent & debent.

Intelligendum autē est. Proposuit Cicero quattuor fontes officiorū. id est virtutes a quibus oritur honestū
Prudētiā: iusticiā: fortitudinē: & tēperūtā. Postq̄ de prudētia / & iusticia cui annexa est liberalitas differuit
& quid quoq; tēpore agendum sit p̄scripsit / & docuit: trāsit: ad fortitudinē & magnitudinē. ¶ Intelligendū
est autem. Sed scire oportet (inquit). ¶ Splendidissimum. clarissimum & amplissima laude dignū. vult Cice. in
2. Tuscu. (vt dictum est) virtutis nomen nō esse proprium omnium virtutum: sed fortitudinis. a qua quę ceteris
antecellit oēs nominatę sunt. Appellata (inquit) est ex viro virtus. Viri autem ppria est fortitudo cuius mune

MARS.

Virtutes

Intelligendum & c. Postq̄ de du-
obus prioribus fontibus officio-
rum determinauit: scilicet de pru-
dentia & iusticia. Incipit auctor
determinare de tertio fonte. i. fortitudie
& magnanimitate. Est autē ordo. Autem
pro sed intelligendū est. i. scire & intellige-
re oportet cū. i. ita sit q̄ sint quattuor ge-
nera causarum: ex qbus honestas & offi-
cium manaret: id est efflueret & oriretur
sint p̄posita in diuisione scilicet honesti su-
pra posita illud sup. videri splendidissimū
quod factū sit animo magno & elato: q̄
pro & despiciente. i. villipendēte res hūa-
nas. Itaq; id est ideo in p̄optu est. i. para-
bile est & facile inuentu est maxime si im-
probis. id est vituperijs & exprobrationi-
bus potest dici tale quid: quale. f. sequitur
quod ex Ennio sumptū est. Vos iuuenes
geritis animos muliebres id ē effemiatos
& molles: q̄ illa virgo. i. femella iuuenis
gerit sup. aim viri: & ita vtriq; peruenerūt
officiū & si qd sup. est eiusmodi quale. f.
est hoc Salmaci & c. Ordo est. Tu das spo-
lia Salmaci. id est illi fonti emīnēti in caria
sine sanguine & sudore. hoc est tu sinis te

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

oēs a for ra duo sunt mortis/dolorisq; cōtentio. Utendum est igitur his si virtutis compotes (vel potius) si viri volumus titudie no esse. quoniā a viris virtus nomen est mutuata. Plutharcus ait i vita Coriolani. Disciplina militari romana gloriā maxime floruit: Testimonio est ipsam virtutem vnico fortitudinis noie appellatā: idq; quod proprie fortitudinem vocant: cōe generis esse vocabulū: ideo dicit Cicerō id videri maxime clarū & illustre quod forti aniviro dicta mo factum sit. atq; oia humana vincente patienteq; dolorē. Nam fortis & magnanimus putat omia humana Fortis cō esse inferiora se & sua prestantia: eaq; paruifacit & superat omnis dolores: quorū vim (vt volunt Stoici) opinio tēnit hūa facit: non natura Vnde laudatur Possidonius: ad quē cum pōpeius decedens ex Syria Rhodum venisset eūq; na. salutasset egrotantem dixit se moleste ferre q; possidonium disputantē audire non posset. respondit Possidonius. Non cōmittam: vt dolor corporis efficiat: vt frustra tātus vir ad me venerit: cumq; quasi faces ei dolores admouerentur sepe dixit. Nil agis dolor: quis molestus sis tamē nunq; te esse malū confitebor. De quo Plini. libro. 7. prebuere & romani proceres etiam exteris testimonio. Gneus Pompeius cōfēto Mirridatico bello intraturus Possidonij (sapientie professione) clari domum: fures perculti de more a liōre vetuit: & fasces litto rios ianuē submisit: is cui se oriens: occidentisq; submiserat. Fortitudo & mediocritas circa timores & fiducias. Fortis proprie dicitur qui circa honestam mortem: & ea oia quę repēte eueniūt: atq; afferunt mortem iteritus est: vt sunt ea quę in bello contingūt. Et patitur oia fortis honestatis causa: quę est finis virtutis & p dignitate vt ratio iubet: patitur & agit. aliqua tñ timenda sunt (inquit Atisto.) & non violatur fortitudo: modo honestum est ea timere: negligere autem turpe: vt est infamia. quā qui timet probus dicitur & verecundus: qui vero nō timet dicitur impudens. debemus timere pudicitie mulierū nostrarum. Timenda est inuidia & cetera id genus quę cum negliguntur dedecus afferunt. Etiam ea quę transcendūt naturā humanā: vt fulmina: inundatiōes & similia: q; hō spernere non pōt quoniā āplus pñt q; hoīs natura: vt terremotus: tēpestates: vir fortis circa terribilia & ea quidē maxia versatur. Nam nihil est tolerātius malorum viro forti: mors est vltimū omnium terribiliū nam aufert omne bonum quod est in vita: & illi fortes sunt: qui in subditis casibus nulla consolatione permiffa agunt preclara: quia videntur habere habitū fortitudinis & esse naturaliter fortes & fortitudo quidē dolores affert: & ideo laudatur. difficilior enim est (inquit Aristo) dolores perpeti q; voluptatibus abstinere. Mors atq; vulnera forti viro molesta sunt. fert tñ propter honestatē: dolet autem & maxime qui omni virtute preditus est: quia maxime dignus est vita: maximisq; bonis priuatur. fortis est tñ & multo magis: quoniam honestatem ceteris rebus antepōnit: vñ illi sunt prestantissimi milites qui hñt aliquod vestigium ipsius fortitudinis sine alijs bonis: quam si haberent nō ruerent in periculo. Qui timendo exuperat: & confitendo deficit: timidus dicitur: qui nō timendo exuperat dicitur infans: vel stupidus si nihil oīno timet: vt motus terre: aquarum inundationes: & illa omnia quę timenda sunt: cū superant naturam humanā: vt necesse sit ipsa timere. Ille qui confitendo exuperat audax est: & imitat in principio fortem: sed cū ad pericula ventum est dat terga: & fit timidus. Fortis enim omnia hūana tolerat & confidit: quoniā confidere est hoīs bona sperantis. Timemus iure (vt dixi) ea quę terribilia sunt. & cū morte quę est in bello: nihil sit terribilius: & virtus versetur circa terribile: ac difficile sit: & fortitudo pprie i morte sit q; i plio ē fitq; cū maxio periclo Fortitudo (it Plō) efficit ne iter pericla & terrores a iusticie tenore deuiemus: & fortitudinem (vt volunt Stoici) sequitur constantia: atq; valitudo. Fortitudo (iaquit Sene.) contemptrix timendorum est. Terribilia: & sub iugum libertatem nostrā mittentia despiciat: prouocat: frangit. Fortitudo (vt idem finit in rhetoricis) est considerāda periculorum susceptio & laborum perpessio. eius comites sunt magnanimitas: fidentia: paciētia. & perseuerantia. Fidentia est per quam magnis & honestis multum ipe animus in se fiducie cū cetera spe collocauit. Patientia est honestatis aut vtilitatis causa rerum arduarum ac difficilium voluntaria & diuturna perpessio. Perseuerantia est in ratione bene cōsiderata stabilis & perpetua permansio. ¶ Elato. forti & tanq; loco edito spernenti ea quę alijs timent. ¶ Humanas res. omnia quę accidere homini possunt quę tñ non transcendūt vires humanas: fortis despiciat. & omnes res humanas infimas. & caducas: & oia tela fortunę paruifacit. ad oīs euentus tolerandos erecto animo paratus Nam magnanimitas (de qua post dicitur) est scientia & virtus quę habitū facit celsiorē omnibus quę contingere possunt equaliter bonorū & malorum. Genera quattuor virtutes: & fontes officiorū. Equibus virtutibus factio honesta & officium. ¶ Maneret. oriretur tanq; e fontibus. ¶ Itaq; igitur cum splendidissimum sit quod magno animo fit. Vituperādū sunt illi qui gerūt animos muliebres. ¶ Improbris. cōtumelijs & cum volumus aliquem vituperare dicimus illum habere animū muliebre & timidū: quoniam vt dictū est. fortitudo pprie virorum est. & qui eam nō habent: viri nō sunt: sed femine. quod cū alicui potest dici maximū est dedecus. probrum est dedecus & contumelia. ¶ Maxime. in primis. ¶ In promptu qd cito venit in mētem. & p maxio probro alicui obijcitur. sed quid eiusmodi dici potest. ¶ Tale quale est. hoc quod Ennius cecinit in dedecus iuuenum romanorum: q magnitudine animi superabantur a virgine ¶ Vos etenim iuuenes. Carmē est Ennij quo iuuenes romanos ignauie accusabat. quia Elelia virgine. quę obses fuerat apud Porfennā superabantur. Illa enim ad suos tranauit. Vnde romani ob id statuam illi erexerunt equestrem in edito loco vie sacre. ¶ Muliebres. timidos & ignauos: id est Meticulosi estis. vt solent esse mulieres. qd a viro alienū omnino esse debet: & apud persas (auctore Herodoto) maximo probro dabatur audire se esse muliere ignauiozem. Seneca dicit. Elelia equestri incidēs statua in sacra via celeberrimo loco exprobrat iuuenibus nostris puluīū ascendentibus: in ea illos vrbe sic ingredi: in qua etiā feminas equo donauimus: ¶ Illaq; virgo. id est elelia quę cōtempto Porfenna & aquis ad suos natauit. ¶ Viri. id est illa virgo est animo forti: vt debent esse viri. habet (inquit) animos dignos viro. ¶ Et si quid est huiusmodi. cuiusmodi est hoc quod sequitur in quo arbitror esse mendā: quoniam grāmatices non patitur salmacida spolia dicamus. est igitur salmaci casus vocandi. & vt ita legam adducor auctoritate Sexti pompeii. in cuius vetustissimo codice in fine scilicet. xviij. lib. sic legitur. Salmacis nomi-

ne nympha celi & terre filia fertur causa fontis halicarnasi aque appellandę fuisse salmacidis. quam q̄ bibisset Salmacis vitio impudicitie mollesceret ob eā rem q̄ id eius aditus angustatus parietibus occasione largitur iuuenibus nympha petulantibus puerorum: puellarūq̄ violandarum quia nō patet effugium. Inde Ennius Salmacidas. spolia si ne sanguine hęc sunt verba Pompeij Carinen est igitur Ennij quo illorū molliciem taxat & ignauia qui spo- lijs adeptae alicui pudicitie gaudent: & id exercet qđ ipis notā luxu infamie atq̄ ignauie inurit. Inquit igitur o Salmaci tu das spolia parta sine labore qui generosos aios: & a natura bene institutos nutrit & sanguine: qđ est cōtra naturam viri fortis. qui in periculis versatur erecto aio: & pro decore seruando non parcat sanguini. Salmacis fons est Carię regionis: de quo Strabo ait lib. xiiij. Salmacis fons nescio: q̄obrē calūniatus tanq̄ emo- liens eos qui inde bibant: Hoim eni mollicies videtur ab aere vel ab aqua causā trahere cū ea mīme sit causa fons molliciei: sed diuitiæ & victus in continētia. Salmacis nympha dicitur rapuisse hermafroditū & fuisse mollem & eius aquam epotā molles effecisse. cum talia possunt alicui merito dici: maximū est probum: cū autem lau- datur aliquis ob fortitudinē preclarissimum est: & pleno ore sonandū, & affert exēpla eorū qui pugnando for- titer: & pro patria occubantes rhetorum preconij celebrati sunt. Possumus etiā spolia parta sine labore sal- macia appellare: & salmacias Baias dixit Martialis ex formulę grāmatics: nō: dicit salmacidis: sed salmacius spolia ba- iæ salma- cie. Contra, ex alia parte, cū aliquem laudamus ob fortitudinē. In laudibus. cum aliquē laudamus. Elato ie salma- cie. humana spernente: qđ est propriū magnanimi. Fortiter. contra illud quod dixit improbis geritis animum cie. muliebrem. Excellenter. cōtra illud sine sudore & sanguine. Ea. q̄ tali animo gesta sunt. nā gesta proprie Gesta dicuntur in rebus grauioribus. Nescio quō id est mō quodam mirabili & cū quadam admiratione. Pleno ore. Pleno ore. maximis laudibus & amplo preconio. Idem in secūdo de oratore sic ait. Gratissima laus eorū factorū ha- betur: quę suscepta videtur a viris fortibus cum labore ac periculo ipsorum: hęc habent vberimā copiam ad laudandum. qđ & dici ornatissime possunt: & audiri facillime. Hinc. ex hoc: quoniā summa est laus fortitudi- nis quę in bello se pro patria & honestate ostentat. Ex hac igitur fortitudinis laude. Campus. materia in- gens proposita ad dicendum ipsis oratoribus est in laudem fortū virorum. Plato in epytaphio sic ait. Videtur Pulchrū ē p patria mori. apud plurimas gentes preclarū esse in bello mori. Etenim qui sic e vita migrat funere honestatur: & sepulchro & siue pauper quis ita decebat laudatione nō caret: ex hoc intueri licet quanta illorū virtus fuerit: qui in Mara- thone barbarorum impetū sustinuerunt: eorūq̄ superbā domuerunt. primi sane de barbaris triumpharunt & exemplo reliquis oñderunt: gentē persarum haud inexpugnabilē eē. Scđam palmā his tribuimus q̄ ad salmia pugnauerunt. Tertium bellū affero quod in plateis gestū est salutis gręcię causam exerceffe: cōe vero id iam atheniensibus: & lacedemonijs facimus. De marathone. de laudibus eorum qui fortiter pugnauerūt in cā- pis marathonis. Nam qui in illa pugna occubuerunt quotānis laudabantur. Et extat oratio lysi in laudē eo- rum qui ceciderūt ad marathonem. Orator est qui causas orat vel in iudicijs vel in cōtentionibus. Rhetor est qui Orator artem docet orādi. Cice. hic more gręcorum locutus est: q̄ rhetoricm p vtroq̄ accipiunt. Declamator est: q̄ ita Rhetor dens apud rhetorē in cōuentu scolasticorum fictā causam orat: vt postea in veris causas orare possit: & ex ym- declama- bra in solē puluerēq̄ prodire. Marathon cāpus in attica regione denotatus a Marathone heroe vbi Milciades tor- dux atheniensium persas vicit. Arthaphrenē & dati ducibus Darij. cesis hostiū ducentis milibus peditū. & 10. Mara- milibus equitū (vt quidem volunt) Herodotus autem lib. 6. dicit apud marathonē occubuisse persarum circi- rhon. ter sex milia trecentos. Atheniensū vero centum & xcij. Darius rex persarum intulit bellū atheniensibus egre Milcia- ferens ab illis contra celonas adiutos esse: quos nauali prelio superauerat. Itaq̄ athenienses nō expectato au- des. xilio lacedemoniorum: q̄ focijerant & se plenilunij religione impediri dicebāt. quoniā plena luna quattuor Darius diebus putabant nefas esse mittere exercitū instructis decē milibus ciuium: & mille ex his q̄ ex plateis venerāt athenien- aduersus tot milia hostium in cāpis marathonis duce Milciade pugnauerunt: quę tanta fiducia ceperat: vt (au- sibus bel- tore T rogo) plus esse p̄sidijs in celeritate q̄ in socijs lacedemonijs duceret: pugnatum est tāta virtute vt hinc lū inuultte viros: inde pecudes putares. Victi perse in naues cōfugerunt. ex quibus multę submersę multę captę sunt. In Milcia- eo prelio tanta virtus singulorū enituit: vt cuius laus prima esset difficile iudicium videretur. & maxie Callima des fortis chi: & Cynegyri militis & Themistoclis adolescentis in quo iam tunc indoles futurae imperatorie dignitatis sumns. apparuit. Cynegyrius Euphonionis filius dum summam puppim apprehēdit: abscessa manu bipenni cecidit. Perse vl- Salamine apud salamiā insulam q̄ est cōtra atticam Xerxes Darij filius victus fuit ab atheniensibus pugna & i. nauali duce Themistocle. Plateis: plateę oppidū boetie vbi pausanias & aristoteles p̄fligauerunt Mardo- Cynē gy- nium xerxis ducem qui veluti ex naufragio cum paucis effugit castra referta regalis opulētie capta sunt. Inde rus Primum gręcos. diuisio inter se auro persico diuitiarum luxuria cepit Prius enim negligebāt. Ideo demaratus Salamie. xerxi dixit. Gratia semper fuit alūna paupertatis: hospes virtutis quā a sapientia asciuit. & a seuera disciplina Xerxesyl hanc vsurpans gratia & paupertatem tuetur & dñatum victoriā ad plateas sibi vendicabat pausanias tripo- dus. de aureo inscripto & appollini dicato. Mardonius erat xerxis consobrinus Gobris sororis darij filius ab arin Plateę. nesto sparciata occisus est saxo adactō in caput (vt Pluthar. scripsit in vita aristidis) Pausanias lacedemonius Demara fuit cleōbroti filius aristides atheniensis. Thermopyls thermopylē sunt locus agustus & fauces ad ethā mō tus tem thessalie a quibus agustijs & faucibus pylarum. i. portarum nomē assumpsit: iuxta quas sunt aque calidę Diuitiāz Luxuria vnde thermopylē dñr. id est thermarū portę aque illę erāt dicatę herculi. Sunt thermopylē ad erūpentem pe- neum. nā thessalia media est inter montes quę quodā dicitur fuisse lacus (auctore Hero. li. 6.) ab aurora sunt Pausanie pelios & ossa: ad aquilonem olympus: ad hesperū pindus. ad meridiem othys fluuios habet peneū apidanū: as. eunochonon: simpeū: & pamisum: qui per illas agustias in mare egeū emittunt & peneus nominatur: quoniā Plutar. in hunc influunt. In eo igitur loco vbi peneus irrumpit in mare deducto monte agusto meatu sunt Thermopy chus le. Liuius libro sexto de bello macedonico sic scribit. Id iugum sicut apenini dorso italia diuiditur: ita mediā Thermo

M. tullii Ciceronis.

pylæ: greciam diuidit a leucade: & mari ad occidentē ad alterum mare orienti obiectū tendit extremos ad orientem
 situs ther montes ethā vocant. In cuius valle interest non tātus q̄. 55. passus. hęc vna via militaris est qua traduxi exerci
 mopyla- tus (si non phibeantur) possint: ideo pylæ & ab alijs (quia calidę aque in ipsis faucibus sunt) Thermopyle locus
 rum. appellatur. Nobilis Lacedemoniorum aduersus persas morte magis memorabili q̄ pugna. Sunt ibi (vt inquit
 Thermo Herodotus) calida lauachra: quę ollas vocāt idigenę: ad hos ingressus edificans est a phocensibus murus me-
 pylæ tu thessalorum: super quē olim pylæ. i. portę erant. Vbi Leonidas dux lacedemoniorū Anaxādrīdē filius. ccc.
 Leonī- lacedemonijs castra quingentorū milium persarum noctu inuasit: pugnatū est ardentē a principio noctis vsq̄
 das. ad magnā partem diei. ad postremū non victi: sed vincendo fatigati inter ingētes occisorum cateruas. Nā. 20
 strenuus. milia barbarorum illic ceciderunt: fortissime mortē oppetiere: quibus postea erecta fuerūt sepulchra cum titu
 ccc. lade- lis. In secundo tuscu. dicit. Sed quid duces & principes nominē cum legiones scribat. Cato sepe alacres in eum
 monij: xx locum pfectas. vnde redituras se nō arbitrarentur. Pari aīo Lacedemonij Thermopylis occiderunt. de qbus
 milia per hęc Simonides scripsit. Dic hospes spartenos te hic vidisse iacentes. Dum sanctis patrię legibus obsequimur
 sarum oc Quid ille dux Leonidas dixit. Pergite animo forti lacedemonij hodie apud inferos fortiter cenabimus. Sen.
 ciderunt. dicit. Leonidas commilitones sic allocutus est. Prandere tanq̄ apud inferos cenaturī. Cum lacedemonij illas
 Leōidas custodirent angustias: quidā hostis in colloquio dixit. Solem prę multitudine faculorū & sagittarum nō videbi
 ad lace- tis. Respondit Dieneces lacedemonius: ergo sub vmbra pugnabimus. ¶ Leuctris. Leuctra opidum Boetię.
 demoni- vbi epaminūdas thebanus lacedemonios vicit: adeoq̄ attriuit vt postea imperiū recuperare non potuerint:
 os de quo sic scribit Trogus lib. 5. Fuit autem incertū vir melior an dux esset. Nā & imperium nō sibi: sed patrię sē
 Argutum per quesuit & pecunię adeo contemptor fuit vt sumptus funeri defuerit: glorię quoq̄ nō cupidior q̄ pecunię
 responsū quippe recusanti oīa imperia ingesta sunt. honoresq̄ ita gessit: vt non accipere ornamentū: sed dare ipsi digni-
 tati videretur. Iamq̄ litterarū studia iam philosophię doctrina tāta fuit: vt admirabile videretur. Vnde tā insi-
 gnis militię scia homini inesset inter littetas nato. Neq̄ ab hoc vitę proposito rō mortis dissensit. nā vt relatus
 in castra semianimus vocem spiritūq̄ collegit: id vnum circūstantibus requisit. Nā cadenti sibi scutum ade-
 misset hostis: quod vt seruauit audiuit: allatūq̄ velut laborum glorięq̄ socium deosculatus est. Iterum q̄ suū
 vtri vicissent: vt audiuit thebanos vicisse: bene habere rem dixit atq̄ ita veluti gratulabundus patrię expirauit
 In secundo Tuscula. scribit Cice. Num ingemuisse epaminūdas: puta cum vna sanguine vitā effluere sentiret.
 Epami- imperantem enim patriā lacedemonijs relinquebat quā acceperat seruientem: sed hoc fuit in alia pugna apd
 nundas. Mantineam: nō in hac pugna leuctrica. ¶ Stratoles. atheniensiu dux (auctore Eschine) pugnavit ad chero-
 Strato- neam urbē Boetię cum philippo rege p libertate gręcię. Strabo libro. 9. loquens de cheremonia dixit vbi phl
 cles. lippus magno prello victis atheniensibus de Boetijs & Corinthijs Gręciam suo subigauit imperio. Illic eorū
 Fortitu- qui in pugna cecidere publicum sepulchrū ostendit. Horum fortitudinē his verbis celebrat Trogus lib. 10. Nō
 do athe- tamen sui inmemores pristinę glorię ceciderūt athenienses quippe aduersis vulneribus oēs loca quę tenēda
 nienium a ducibus acceperāt morientes corporibus texerunt. Verba Eichiniis hęc sunt. Terrestris (vero reisi vera fateri
 volumus) omnem principatū thebanis cōcessit vt nec facultatem habuerit Sratocles dux noster de salute mi-
 litum ex sua sententia puidendi. Plato in epythaphio sic ait: eos laudare par est: qui p salute viuientium offer-
 re se mortī nō dubitarūt. ¶ Hic decij. Hactenus de gręcis. nūc de nostris. exēpla pōit Decij se. p patria magno
 Scipioes animo deuouerūt lib. primo de diuinatione loquens de Decio patre ait. Post trienniū autem cum consul esset
 fulmina belli. deuouit se: & in acie latinorum irrupit armatus: quo eius facto superati sunt & delecti latini cuius mors ita glo-
 riosa fuit: vt eādem concupisceret filius. Nā in bello hetrusco etiā se deuouit in. 4. cōsulatu collega Fabij Ma-
 ximi. Nota est hystoria apud Liuium. Gneus & Publius Scipiones fratres fuerunt in secūdo bello punico Hā-
 nibale italiā lacreāte in hispania occiderunt. Publius in acie hasta trāssixus qui fuit pater Aphricani maioris.
 Gneus in quadā turri obsessus. 28. die post mortem fratris interfectus: ex quorū morte & romę: & in italiā lu-
 ctus fuit. Duo fulmina belli appellabātur ab Ennio. In paradoxo is ait. Quę vis patrem Decium: qui filiū de-
 uorauit ac immisit in armatas hostiū copias: quid duo ppugnacula belli punici Gneus & P. scipiones qui car-
 thaginenfium aduentū corporibus suis intercludendū censuerunt. Hinc ex hac fortitudinis laude excellue-
 runt: & celebrati sunt illi qui ceciderunt ad Marathonem. ¶ Salamina. plateas. ¶ Thermopylas. & in pugna
 leuctrica. excelluerunt etiā magnitudine animi celebratiq̄ sunt Decij: quoniā magno animo & elato sese mor-
 ti obicerunt: & duo fulmina belli scipiones. ¶ Marcellus qui octoso vir idomaro duce in subrū apud clastidiū
 M. Mar- tertia opima spolia Iouiferetrio retulit: vt romulus instituerat ceso acrone duce atheniensiu secunda retulit.
 cellus. Cornelius. Cossus. Ceso. larte colūnio. Collegā hēbat. Marcellus scipionem & cum imprudens in manus gal-
 lorum incidisset: oīaq̄ infesta vidisset: nec euadendū spes daretur in medio hospes erecto aīo irrupit: quibus in.
 Spolia opinata audacia percussis ducē eorum occidit: atq̄ inde vbi spes salutis non fuerat: opima spolia retulit: & Me-
 opima diolanum cū collega expugnauit. Marcellus primus romani nois. Hānibalem pluribus victorijs elatum: & ita
 Marcellus a mar liā deuastātem apud Nolā fugere coegit Syracusas urbem Sicilię clarissimā expugnauit: Inde in apulia ppe
 te dictus. canusum in quodā colle incidijs circumuentus cecidit: cuius mors Hannibali maximo gaudio fuit. De morte
 marcelli & vulnere Crispini college qui euatit & filio Marcello dixi abunde in cōmentarijs Sillij. Marcellus a
 marte cognominatus est quasi marcellus. Innumerabiles alij romani scilicet duces & clarissimi imperatores
 ac fortitudinis pconio digni: quorū tāta copia apud romanos fuit vt numerari vix possent. Maxime āte oīs
 Militia alios populos & nationes. Romani enī fortitudine & magnitudine animi oīs gentes superarūt: quod exitus
 ars docuit fortiter quippe pugnādo maximā vrbis partem legibus suis parere coegerunt & militiā dicebatur ars
 Romana romana: & agere ac pati fortia romanorum erat in rebus aduersis animos nunq̄ dimittebāt: immo ipsi erige-
 Hānibal. bātur: & ad decorum prestādum promptissimi erāt: Vnde Hānibal cum vidisset romanos cesos apud trasime-

nū: seruātes adhuc i morte ferociā & hastas tenētes & enses. Quas mortes (igt) p̄mit oīs dextera ferrū. Arma-
tuq; iacet seruās certamia miles. Hos en hos obitus n̄rē spectare cohortes. Frōte mīng durāt: & stāt i vultibus
irē. Et vereor ne q̄ tāta creat idole tellus. Magnānimos fecūda viros huic facta dicarit. Imperiū: atq; ip̄is deuī
cāt cedibus orbē. Et Pyrrhus Leuino cōsule superato: cū stragē recēseret vidēs romanos mortuos vulnere: &
truci vultu ēt aduerso iacere sublati ad cōlū maibus dixit se totius orbis dñiū esse potuisse: si tales sibi mili-
tes cōrigissēt: & Syllius alloquēs romā post pugā ad cānas mēstā & q̄si desperātē dicit. Tuq; āxia fati. Pone p̄-
cor lacrimas & adoravulnere laudes. Perpetuas peritura tibi: nā t̄pē roma. Nullo maior eris: mox sic labere se
cundis. Vt sola cladū tuearis. Noīa fama. ¶ Excellit illustrior est ceteris gētibus. ¶ Animi magnitudie: aīo ela-
to hūanasq; res: & oīa terribilia despiciēte. ¶ Declarat aut studiū hoc argumēto (igt) oñditur romanos bellica
laude claruisse. Vñ apparet maxia laude dignos eē: q̄ forti aīo & magno res agūt p̄claras. ¶ Studiū imēsa vo-
lūtas bellice gloriē: quam romani appetebant tanq̄ sūma laude veraq; dignissimā: quoniā viroū est fortitudo
¶ Ornatu militari. habitu. q. d. vide q̄ fuerit in p̄cio gl̄ia bellica: q̄ ex hac fortitudine & magnanimitate p̄cedit
atq; oritur. Togata effigie (inquit Plinius) antiquitus statuē erigebant: tenentes hastā ab epheborum gynniciis
exemplaribus: quas achilleas vocant. gr̄ca res est mihi valere ac econtra romana ac militaris toracas adde-
re. Cēsar quidem dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est.

¶ De animi elatione quæ vicio datur. etiam audacia
potest appellari.

Sed ea animi elatio quæ cernitur in periculis & la-
boribus si iusticia vacat pugnatq; non pro salute
communis: sed pro suis commodis in vicio est. Nō
enim modo id virtutis non est: sed potius imma-
nitatis omnem humanitatē repellētis. Itaq; pro-
be definitur a stoicis fortitudo cum eam virtutē esse dicunt pugna-
tem pro æquitate. Quocirca nemo qui fortitudinis gloriam conse-
cutus est: insidijs & malicia laudem est adeptus. Nihil enim hone-
stum esse potest: quod iusticia vacat. Præclarum igitur Platonis il-
lud non solum (inquit) scientia quæ est remota iusticia: calliditas po-
tius q̄ sapiētia est appellanda: verū etiam animus paratus ad peri-
culum: si sua cupiditate: non vtilitate communi impellitur. audacie
potius nomen habeat q̄ fortitudinis. Itaq; viros fortes magnani-
mos eosdē bonos & simplicis veritatis amicos minimeq; fallaces
esse volumus: quæ sunt ex media laude iusticiæ. Sed illud odiosum
est q̄ in hac electiōe & magnitudine animi: facillime pertinacia &
nimia cupiditas pricipatus innascitur. Vt enim apud platonem est
omnem morem lacedemoniorum inflammātū esse cupiditate vin-
cendi: sic vt quisq; animi magnitudie maxime excellit: ita maxime
vult princeps omnium esse vel potius solus esse. Difficile autem est
cum præstare omnibus concupiueris: seruare æquitatem: quæ est iu-
sticiæ maxime propria. Ex quo fit. vt neq; disceptatione vici se: nec
vllō publico ac legitimo iure patiantur. Existūtq; in republica pla-
rumq; largitores: & factiosi: vt opes q̄ maximas consequentur: &
sint potius superiores vi: q̄ iusticia pares. Sed quo difficilius hoc p̄-
clarus: nullū eni est t̄ps quod iusticia vacare debeat. Fortes igit &
magnanimi sūt hūdi nō qui faciūt: sed qui propulsant infuriā. Vera
autem & sapiens animi magnitudo honestum illud quod maxime

Ed ea animi elatio &c. Docet
moderamē esse seruādum i ela-
tione. i. extollētia animi. ¶ Or-
do est. Sed ea elatio. i. extollen-
tia & erectio atq; exaltatio animi quæ cer-
nitur i periculis & laboribus: si vacat. i. va-
cua est & caret iusticia: q; pro & si sup. pu-
gnat nō p̄ cōi salute: sed p̄ suis cōmodis. i.
singulari vtilitate: aut cupiditate gloriē est
in vicio. i. vituperanda. Eni pro quia id. i.
talem elationem animi habere: nō est nō
modo. i. non solum virtutis i. non solū fit
sine virtute: sed potius sup. est immanita-
tis repellētis. i. abiectis & amouentis ad
se omnem humanitatem. Itaq; i. & iō for-
tudo definitur: pbe. i. approbate vel ap-
probabiliter a stoicis: quū. i. qn dicunt eā
eē virtutē pugnantē p̄ æquitate. Quocirca
i. quapropter nemō q̄ cōsecutus est gl̄iam
fortitudinis: est adeptus laudē. i. verā lau-
dationē insidijs: & malicia. i. per insidias &
maliciā. Enim p̄ q̄a: nihil qd vacat iusticia
pōt esse honestū. igit illud. i. dictū platōis
qd̄ segtur est p̄clarū. i. p̄cipue clarū q̄ sup.
ingt: q̄ nō solū scia q̄ est remota a iusticia
est appellāda potius calliditas q̄ sapia. ve-
rū etia aīus paratus ad periculū: si impelli-
tur sua cupiditate nō cōi vtilitate habeat
i. habere debeat potius nomē audaciæ. i.
temeritatis eius q̄ assidue audet q̄ fortitu-
dinis. Itaq; nos volumus viros fortes esse
sup. magnānimos eosdē. i. & eos etiā esse
bonos. i. iustos amicos simplicis veritatis
& minime fallaces q̄. i. cuiusmodi virtutes
sunt ex media laude iusticiæ. Sed illud est
odiosū. i. molestū q̄ pertiācia & nimia cu-
piditas pricipatus innascit facillime i hac
elatiōe & magnitudine animi. Eni p̄ quia
vt. i. quēadmodū est. i. reperit scriptū apd̄
Platonē oēm morē lacedemoniorū eē in-
flamātū cupiditate vincēdi: sic vt qsq; ex-
cellit maxime magnitudie animi: ita vult
maxime esse princeps omnium: vel potius
esse solus/scilic i dominio. Aut p̄ sed dif-
ficile est cū concupiueris p̄stare omnibus
seruare æquitatem q̄ est maxime propria
iusticiæ. Ex quo. i. ex qua cupiditate præ-
h j.

M. tullii Ciceronis.

standi: sit ut neque patiantur. i. cupidi se vinci disceptatione. i. contentione verborum nec villo iure publico ac legitimo. Et super tales existunt plerumque. i. ut plurimum largitores. i. largitiones captiosas facientes: & factio si. i. factiones plurimas concitantes: ut consequantur quod maximas opes: & ut sint potius superiores. vi. i. per violentiam. quod pares. i. aequales iusticia. i. per iusticiam. Sed quo. i. quanto difficilius est super habere veram magnanimitatem: hoc. i. tanto perclarius est. Nul-

lum enim tempus est quod debeatur vacare iustitia. Igitur illi sunt habendi. i. reputandi fortes & magnanimi: non qui faciunt. i. inferunt iniuriam: qui propulsant. Autem pro sed vera & sapiens & magnitudo animi iudicat illud honestum quod natura maxime sequitur esse positum. i. constitutum in factis non in gloria: & mauult. i. magis vult se esse principem per virtutem scilicet quam videri per simulationem. Etenim quia certe hic qui pendet. i. dependet errore multitudinis imperitiae: non est habendus. i. reputandus in magnis viris. i. inter viros magnanimos. Autem pro sed. ut. i. secundum quod quisque est animo altissimo. i. elatissimo: & super maxime cupido gloriae ita super impellitur facillime ad res iniustas. Qui locus. i. status est sane. i. valde lubricus: ita super. quod vix inuenitur qui susceptis laboribus & periculis aditis: id est postquam suscepit labores & adiit pericula: non desideret gloriam quam mercedem rerum gestarum.

MARS.

Caesar audax.

Ambro.

Aristoteles.

Principium plusquam dimidium videtur

Fortitudinis definitio.

Nemo iniustus fortis.

Omnis virtus aemulatio habet. Adulator res.

Omnia virtute carnia sunt.

Sed ea animi elatio. Posita fortitudinis commendatione: ponit eam animi elationem: quam in vicio est: nec potest dici vera fortitudo: sed quaedam audacia & immanitas. Vnde opus est fortem habere alias virtutes. ¶ Animi elatio. magnanimitas in periculis subeundis & laboribus. ¶ Si vacat. si est sine iustitia. ¶ Non pro communi salute ad utilitatem reipublicae sed pro priuatis utilitatibus: ut fecit Caesar cui adimit fortitudinis laudem: quoniam non ad communi utilitatem: sed suam fuit fortis & magnanimus. ¶ In vicio est. non meretur laudem vere fortitudinis: sed vicio ascribitur non virtuti: quoniam est contra iustitiam. Fortitudo (inquit Ambrosius) est velut excelsior ceteris sed nunquam incomitata virtus. Non enim probat id quod dixit. ¶ Id pugnare. pro suis commodis: ut fecerat Caesar. Non est virtus: non pertinet ad virtutem. ¶ Immanitatis. feritatis & seuitie. Nam ruit in vitium animus elatus: si non habeat alias virtutes: & maxime iusticiam: & ut ostendat verum id esse quod dixit. affert definitionem stoicorum de ipsa fortitudine ipsa enim definitio declarat quae vis verbo subiiciatur. Ideo Aristoteles. (ut dictum est in primo moralium) dicit. Enitendum est autem singula pertractare: ut suapte natura percipi possint. & adhibenda est diligentia: ut bene definiantur. nam magnam ad ea quae sequuntur afferunt opem: Principium enim plusquam dimidium totius esse videtur: & eorum quae quoniam rursus per ipsum fieri manifesta. ¶ Repellentis reiicientis: & ab omni humanitate alienae. ¶ Itaque. igitur cum ita sit ut animi elatio: quae pro suis commodis pugnat: sit potius immanitas quam virtus. ¶ Probe. recte & bene. ¶ Definatur. praescribitur & declaratur. quid sit proprie fortitudo. Sic etiam ab alijs philosophantibus definitur. Fortitudo est conseruatio stabilis iudicii in his rebus: quae formidolose videntur subeundis & repellendis. & Fortitudo est rerum perferendarum scientia vel affectio animi in patiando: lumine legi parens sine timore. Stoici dicebant fortitudinem esse virtutem pugnantem per aequitatem. Vnde nemo dicendus est fortis qui malicia & insidijs gloriam adeptus videtur. Non potest dici fortis qui iniuste vincit: cum ipsa fortitudo pugnet per iusticiam: sine qua nihil potest esse honestum. & probat Ciceronem suam auctoritate Platonis qui dicebat quod animus paratus ad pericula potius pro sua utilitate quam communi: audax est appellandus: & non fortis & sic innuitur ipsa exuperatio: de qua dictum est. Quoniam nulla est virtus quae non habeat emulam & falsam sui imaginem (ut auctor est Plato in dialogo qui inscribitur Gorgias) Audacia enim est falsa imago fortitudinis. nam audax videtur fortis sed non est. & adultores videntur oratores. cum conantur persuadere: & sic in omnibus artibus & virtutibus quae sunt mediocritates inter plus & minus. vnde dicit Seneca. Eris magnanimus si pericula non appetas ut temerarius: nec formides ut timidus. Nam nihil timidum facit animum: nisi reprehensibilis vitae conscientia. Mensura ergo magnanimitatis est: nec timidum esse nec Audacem. Aristoteles. in. 3. moralium ponit quinque genera hominum: qui videntur esse fortes: cum non sint. sed habent quandam falsam fortitudinis imaginem. Vere enim fortis sponte subit pericula: & certo consilio propter ipsam scilicet honestatem pugnat pro salute communi. Hi qui aut metu reprehensionis: aut verberibus: aut voce incitati: aut ira aut ignorantia periculorum ducti: pugnant fortes non sunt. Lege Aristotelem qui de his rebus agit diffusius. Igitur cum talis debeat esse fortis: & talis sit fortitudinis definitio. ¶ Praeclarum illud. sententia illa illustis & laude digna. ¶ Calliditas. versutia. ¶ Animus. fortis & elatus qui pericula non curat omniaque spernit. ¶ Paratus ad periculum. qui facile contentus nit pericula & mortem. ¶ Audacia. quoniam audax est simulator fortitudinis: non fortis ut dictum est. Fortitudo sine iusticia iniquitatis materia (inquit Ambrosius.) quo enim validior est: eo erit promptior: ut inferiorem opprimat. ¶ Sua cupiditate. sui commodi causa. ¶ Verba platonis in epitaphio haec sunt. oportet vos verborum nostrorum esse memores: si quid aliud exercetis cum virtute exercere sciatis absque virtute actus omnis possessionesque turpes esse ac malas diuitiae namque splendorem afferunt nullum eas cum ignauia possidenti: neque enim sibi hic sed alteri parat possidetque diuitias neque forma corporis atque robur timido ac prauo cum insunt de corpore praestant. praeterea scientia quaevis remota iustitia aliisque virtute: non sapientia sed calliditas esse videtur: quae propter omni studio diligentiaque contendit ut nos & maiores nostros virtutis gloria superetis. ¶ Itaque concludit

Officiorū Liber primus. Fo. XL.

viros fortes & magnanimos debere esse bonos & simplicis veritatis amicos: quod esse non potest: nisi quis sit
 iustus/ quoniam a iustitia (vt dictū est) boni viri nominantur. ¶ Simplicis. pure nō fallacis sed sine aliqua simu- Iustus nū
 latione. ¶ Quæ. aliquis simplex minime fallax & bonus sit ob hoc aliqui iustitię laudem merentur/ quia boni q̄ mentis
 sunt & veri. Iustus enim nunq̄ mentitur/ nunq̄ decipit/ quæ si vir fortis non habet fortitudinis nomen & laudem
 non meretur: quæ (definitur a Stoicis) pugna pro æquitate. ¶ Sed illud odiosum queritur Cicero q̄ in forti ani-
 mo & magno facillime innascatur quedam pertinacia & cupiditas vt velit esse primus/ vt de Cæsare dici pote-
 rat/ cuius eminens animus nusq̄ quieuit donec ad summum gradum cum aliorum iniuriā ascendit. Vnde fortis Pertina-
 appellandus est quoniam iustitia vacabat. ¶ Odiosum. molestum & egre ferendum. Pertinacia est conatus ani- cia.
 mi ad rem/ quā iure assequi nō debemus. Varro ait. In quo non d3 pertendi/ & pertēdi pertinacia est. Fortis igr̄
 animus & magnus sine iustitia pertendit ad ea quæ non debet cupitq̄ illicita. Plato. (vt repetijt Plutarchus in
 vita Coriolani) Sociam fortitudinis pertinaciam appellabant. ¶ Principatus. vt primum locum ciuitate obti-
 neat. & probat hoc auctoritate Platonis qui scripsit omne institutum Lacedemoniorum esse vt ipsi vincerent/
 sic illi qui magnitudine animi excellunt/ volunt esse principes nisi a iustitia contineantur. Plato in eo dialogo q̄
 laches de fortitudine inscribitur sic ait. Lacedemonijs nil aliud curæ est in omni vita q̄ ita se in omnibus præpa-
 rare/ vt bello ceteros omnis superent. Nam lacedemonij fortissimi fuerunt dum Lycurgi leges viguere/ de qui- Lacede-
 bus Cice. ait in secūda disputatione Tuscu. Leges Lycurgi laboribus erudiunt iuuentutem venando/ curēdo/ monij.
 esuriendo/ sitiendo/ algendo/ estuando. Spartę vero pueri ad aram/ & intellige tu lector ad aram Diane (vt au- vincere
 ctor ē Plutarchus) sic verberibus afficiuntur/ vt multus ē visceribus sanguis exeat/ nonnunq̄ etiam (vt cum ibi studebāt.
 essem) audiebant ad necem quorum non modo nemo non exclamauit vnq̄/ sed ne ingemuit quidem & paulo Leges ly-
 post dicit. Itaq̄ illi qui græcię formam rerū. p. dederunt corpora iuuenum formari labore voluerunt: qd̄ spar- curgi.
 tatię etiam in fœminas transfulerunt. Quæ ceteris in vrbibus mollissimo cultu parietum vmbis occultātur. il- Spartę
 li autem voluerunt nihil horum simile est apud Lacenas virgines quibus magis palestra soli: puluis: labor mi- pueri.
 litia: in studio est: q̄ fertilitas barbara. Lacedemonij suos infantes frigida fouebāt aqua: vt essent robustiores.
 & lacenę mulieres euntibus filiis ad bellum porrigebant clypeum dicentes: aut cum hoc: aut super hunc: id est
 aut redi victor cum hoc clypeo: aut super hunc mortuus referaris. Et quedam mulier cum audiuisset filium in
 pugna cecidisse dixit. Idcirco eum genueram/ vt esset is qui pro patria non dubitaret occumbere. Lacedemo-
 nij (inquit Seneca) liberorum expediuntur indolem verberibus amotis: ipsi illos patres adhortātur: vt ictus fla-
 gellorum fortiter perferant: & laceros ac semianimes rogant perseverantes vulnera prebere vulneribus: hu-
 ius diffagellationis (sic appellat enim Plutarchus in apothegmatibus) meminit papinius in thebaide dicens.
 Laudataq̄ verbera matri. ¶ Omnem morem. disciplinam educationis: consuetudinem & institutum in exer-
 cendis iuuenibus. ¶ Inflammatum. accensum ad cupiditatē victorię: quoniam illa educatio in laboribus do-
 cebat ipsos vincere: & pati omnia fortiter. quæ accidere possunt. ¶ Difficile autem est/ ostendit quod malum
 oriatur ex nimio appetitu principatus. deseritur enim iusticia: sine qua boni viri esse non possunt. ¶ Aequitatē.
 æquo & pari viuere cum alijs & meminī inferre iniuriā: vt vult ipsa iusticia. ¶ Concupiueris. optaueris con-
 tra rationem. Vnde concupiscentia quæ est de his quæ sunt contra æquitatem & rationem. ¶ Præstare. alijs
 antecellere & velle primum locum habere & primas partes in ciuitate: & sic non seruatur æquitas quæ propria
 est ipsius iusticię. ¶ Ex quo propter hoc: quia volunt alijs præstare & principes esse inter suos concives: nec ve-
 rentur facere cuiuspiam iniuriā & etiam patrię. ¶ Vinci se ab alijs/ scilicet intercedentibus & contra sentienti-
 bus. ¶ Disceptatione. verbis & rationibus. ¶ Publico. publice instituto per ciues: & sic intelligitur ius non scri-
 ptum: quod vsus comprobauit. Nam diuturni mores (vt inquit Iustinianus) consensu vtentium comprobati le-
 gem imitantur: hoc ius manauit a lacedemonijs: quoniam lacedemonij atq̄ cretenses (vt auctor est Iosephus
 lib. 2. de antiquitate iudeorum) non verbis sed re atq̄ consuetudine suos instituebant. Athenienses autem & cæ- Ius scil-
 teri poene græci omnes quæ facienda essent vel non: legibus iuebant. re autem atq̄ opera ad consuetudinem ptum.
 bene viuendi reducere homines neglexerunt. ¶ Legitimo. quod est scriptum & mandatum legibus. Nam ius
 scriptum vt dixi est lex plebiscita: senatusconsulta: principum placita: magistratuum edicta: & respōsa pruden-
 tium. Et hoc ius manauit ab atheniensibus Illi (inquit Cicero) qui talia concupiscunt: non vincunt publicis mo-
 ribus ciuitatis aut legibus: sed omnia ad libidinem faciunt vt alijs præstent: quemadmodum fecit Cæsar: q̄ om-
 nia iura diuina & humana violauit vt solus esset qui alijs imperaret. Vnde ab æquitate discessit: quo nihil ab
 optimo ciue debet esse alienius. Cæsar etiam anteq̄ rerum potitus esset leges violabat: & publicos mores &
 instituta romanorum. Erat enim lex & commune institutum: vt triumphum petiturus esset extra mœnia: & q̄
 quis consulatum petere non posset: nisi presens comitijs interesset Cæsar triumphaturus de gallijs (quoniam
 dies comitiorum instabat) vt vtrumq̄ assequeretur petijt: vt sibi absenti petere consulatum liceret: & qd̄ sui
 absentis ratio in comitijs haberetur: quod erat cōtra publicum ius & legitimū: sed cum negaretur triumphū
 omisit: ne consulatu excluderetur. In ipso etiam consulatu multa populo gratificatus est: quæ erant contra pu-
 blicos mores vrbis & leges: ¶ Existunt. præterea quæ dicta sunt emergunt in ipsa repu. ¶ Factiosi & largitio-
 res: quorū omne studium est vt fauore populi superiores sint vt fecit Cæsar. qui etiā campū stellatē vestigalē: &
 maioribus consecratum diuisit quibus voluit: & multis varijsq̄ largitiōibus vsus est vt ad id quod cupiebat per-
 ueniret. ¶ Largitores. largitio est in malam partem ad captandos fauores: corrupendaq̄ suffragia: qua Cæ-
 sar sine aliqua supputatione pecuniarum vsus est. ¶ Factiosi. factio est diuisio ciuium in diuersa studia cū ali-
 quo in ciuitate principes fieri conantur: inter quos emulationes sunt: qui & factiosi dicuntur cum q̄sq̄ per fas &
 nefas ad suam voluptatem alios allicit: & clientelam sibi comparat. Hęc oīa a magno aio pcedūt: sed a iusti-
 cia alieno. Vñ cauendum est ne ab illa discedatur: quod ferinū est atq̄ immane. Scipio apud Cice. in. 3. de rep.
 h ij.

Iustus nū
q̄ mentis

Pertina-
cia.

Lacede-
monij.
vincere
studebāt.
Leges ly-
curgi.
Spartę
pueri.

Lacenę
matres.

Concupi-
scentia
Interce-
dentes. i.
cōtra ve-
nientes.

Ius scil-
ptum.

Cæsar ius
violauit.

Largitio.
Factio.

M. tulii Ciceronis.

Quæstio consensus iniustorum ciuium appellat factionem. ¶ Ut opes q̄ maximas, summam potentiam & principatum nem taci ¶ Vi. violentia & cum iniuria aliorum potius q̄ æquo & bono iure viuere cum ciuibus. ¶ Sed quo difficilius, oc tam ab- currit tacite obiectioni potuisset enim dici: difficile est cohibere impetum animi leti & magna appetentis: qui soluit. paratus est magis ad opes cōsequendas & principatum: q̄ ad equitatem atq; iusticiam. Ideo dicit propter hoc Plato in esse præclarum viro forti seruare æquitatē. quoniā est difficile circa quod ipsa virtus versatur. Socra. apud Plato Corrigia nem in dialogo qui inscribitur Corrigias. dicit. Quare sceleriores certe sunt priuati principibus: nec tamen prohibet aliquid bonum virum principem esse: sed cum arduum atq; difficile sit in magna peccandi licentia seipm continere magna laude dignum est pauci tamen inueniuntur. Et in primo de legibus sic ait. Primā & optimam Virtus dico esse victoriam vt seipm quis vincat. Turpissimū vero quidem & pessimum: vt seipso vincatur. ¶ Sed quo. q̄to est difficilius seruare æquitatem & esse fortem/ipsamq; fortitudinem adeptam esse. ¶ Hoc. i. tanto est præ clarius ipsam virtutem attigisse tandem elato animo ad iniusticiam impellente/ quoniam virtus versatur circa difficilia. cuius radices amare sunt fructus aut suauissimi & habere habitum virtutis difficilimum est: & potissi- mum vere fortitudinis: quoniam elatus animus vix potest ab iniuria abstinere. Et Ouid. dicit virtutem tende- Aurea he re in ardua & circa difficilia versari. Vnde domus virtutis fingitur in loco arduo & accessu difficili: sed quo fortu siodi car- nā aspirare non liceat: cum enim eo ventum fuerit: securi erimus & fortunæ gladios temeritatemq; videre po- mina. terimus ad omnia quæcumq; acciderit parari. Hesiodus dicit. Quam facile innumeras vitiorum amplectimur: Virtus im artes. Haud procul illa habitant: brevis est via qua sit eundum. Est via virtutis contraria: sudor æhelus. Hanc primis co sequitur. q̄ se scopulosis ardua cliuis. In longum prorumpit iter: riget aspera primo ingressu: leuis est postq̄ alta lenda cacumina tanges. ¶ Enitendum est igitur vt virtutem assequamur: qua nil præstantius nilq; optabilius esse po Nihil iuu- test illa enim similes dijs nos reddit: & ad illam coelestem patriam reducit: quæ hominum finis vltimus est: iter sū vtile. bonos viros (inquit Sene) ad deum amicitia est consiliante virtute. Vt igitur finem nostrum consequamur vir- Fortitu tutes colendæ sunt: & sic viuendum vt preterita vita gloriari possimus: & tandē in deo quiescere q̄ optimo cuiq; do vbi cō contingit. Et ait Cice. Nullum est tempus quod iustitia vacare debeat: id est nullam temporis conditionem: & sistat. nullam partem officij: qua quis debeat a iustitia discedere: eiusq; præscripto etiam si omnia optata consequi posset: quæ tamen ab æquitate seiuncta sint: quoniam nihil est vtile quod non est iustum. ¶ Fortes igitur cōclu dit docens qui sint proprie appellandi fortes & magnanimi. ¶ Sed propulsant. Neq; in inferenda: sed propul- sanda iniuria lex virtutis est: qui enim non repellit a socio iniuriam si potest tam est in vicio q̄ ille qui affert. Nō igitur in viribus corporis (inquit Ambrosius) & lacertis tantummodo fortitudinis gloria est: sed magis in virtu- te animi. Cauere magis debes (inquit Plato) Ne ledas q̄ ledaris omnes enim studere debent: nō vt boni videā- magnani tur: sed vt palam & in occulto boni sint. ¶ Vera autem. nunc dicit quid sit proprium ipsius magnanimi pruden- mitas. tis. ¶ Et sapiens prudensq; cognoscit quid optimum sit: & est cum virtute: quoniam aliter diceretur quædam Magna superbia & immanitas. ¶ Illud honestum. virtutis laudem. ¶ Sequitur natura. quoniam (vt supra dictum est) natura abhorret a turpitudine: & honestum sequitur: & appetit: deditq; semia & igniculos: quibus ad illud per ueniri posset. Maiore igitur animo fructus honestatis reponitur in factis q̄ in gloria aut fama populari: debe- modestu mus honesta facere non propter hoc vt laudemur: sed quia honestum est ita facere. Laus & gloria sequuntur Pusillani etiam si non appetantur. ¶ Nunc de magnanimitate dicendum est. Locus enim exposcit vt hæc omnia melius mus. intelligantur: & plana sint omnibus. Magnanimitas versatur circa magnos honores vt ipsum nomē declarat. Magnanimus est is qui se putat dignum magnis honoribus cum sit studiosus: quia hoc conuenit ei ratione vir- tutis: cui non possunt satis digna præmia dari qui maxima meretur: qui pro dignitate id non facit stolidus est: & data vna virtute morum datur prudentia quæ exterminat omnem stoliditatem. Qui paruam habet perfe- ctionem paruamq; meretur: & his dignum quæ putat. Modestus est: ad non magnanimus. ille autem qui est indi- Difficile gnus & magnis honoribus se dignum putat: exuperat & in vicio: exuperat autem seipsum: ad non magnani- est eē ma mum. Pusillanimus autem deficit: quoniam cum habeat virtutes: non estimat se magis honoribus dignum: gnanimū & est deterior qui exuperat q̄uis in ipso sit virtus: & magnanimus est vir optimus: quia est optimus dignus: vt Magna sunt honores qui deo tribuuntur. Melior maiora semper meretur: & optimus maxima. Ergo vir magnanimus nimi con- ex præmio bonus cognoscitur: qui omnia peruipendit. Nam nihil magnum videtur: & habet supremum cuius- ditiones. q̄ virtutis. Ideo difficile est eē magnanimū: quia difficile est assequi virtutes propter insitam voluptatē: & nul- lo modo fugit aliquo timore ductus: nec facit iniuriam: nec timet infamiam iniuria illata: conscius suæ bonita- tis: & non dolet cum non honoratur: nec multa aggreditur: cui nihil magnum videtur: honorem præmium vir- tutis & bonis omnibus tribuitur: vt sunt magnanimi: & ipsa magnitudo animi est tanq̄ ornamentum omnium virtutum. nam ipsas efficit maiores. Magnanimus enim ornat virtutes. Pusillanimus autem imminuit qui pu- tat se indignum cum habeat virtutes. Et magnanimus honoribus qui magni sunt: & a studiosis hominibus efferuntur modeste letatur tanq̄ adeptus honores virtutis suæ accommodatos vel minores. nam cumulatę vir- tuti nullus honor satis dignus haberi potest: sed honores ab imperita multitudine oblato spernit: cum illis di- gnus non sit: sed maioribus. Imperiti enim non iudicant nec id faciunt ratione virtutis: & cum magnanimus in Magna- periculo versatur vitæ parcit suæ: & putat non esse viuendum nisi cum gloria & decoro. Magnanimitati pu- nimi offi- sillanimitas opponitur magis q̄ flexibilitas ad omnes honores: quia plures sunt pusillanimi: & illud est maius cium. malum quod est magis commune. Est etiam talis ipse magnanimus (inquit Aristo.) vt magis res pulchras & si ne fructu q̄ viles possideat. nā res sine fructu ostendit possessore esse opulentū: & indicat quandā sufficientiā. ma- gnanimi etiā est inter magnos magnum se ostendere. Inter humiles autem: & infimæ fortunę hoies mediocrē & affabilem. Tales enim superare/magnanimo qui circa magna versari debet/indecorum est. Vñ vituperant illi qui cū sint inter imperitiā multitudinem: philosophantur: & docti volūt videri. Inter doctos aut obmutescūt.

Officiorū Liber primus. Fo. xli.

Et magnanimi est aut amare/aut odisse palam:& veritatē dicere & loqui palā & agere. Ipse enī magnanimus contemptor esse videtur:& vera loquitur ppter virtutem quā habet:quæ veritas est:& ipse nunq̄ faceret cōtra suam naturā:necnon ipsius magnanimi incessus debet esse tardus:& vox grauis:& cōposite loqui:nō enim pperat is qui nihil existimat magnū:talīs est ipse magnanimus. ¶ Non enī gloria .i. non putat esse honestum: quia laudetur ab imperita multitudine:& quia gloriosissimum videat laudari ab alijs:sed quia naturaliter est honestum dū fit plures sunt q̄ potius volunt videri boni:& nō esse q̄ & esse et nō videri Vir aut magnanimus ex factis honestatem cupit:nō ex opinione hoīm/& laudatione populari. ¶ In factis. in rebus quę fiunt cū virtute quā amamus & expetimus ppter se nō gloriā & hoīm estimationē. ¶ Principē primū .i. vult potius laudanda facere:& nō laudari:q̄ factorum quīs mereatur laudationes accipere. nam in factis nō in glia putat esse illud honestū qd̄ natura ipellimur. Pfo i. 2. de repu. dicit. Nō vt vid eat iustus gñofus vir iusticiā colit. si enī q̄ iustus videat honores q̄ spīa adipiscit. Incertū fit vtrū ppter virtutē iusticiā sequat:an propter honores. Vñ dicit Plī. Glia seq̄ nō appeti debet pbat hoc Cīc. dicēs q̄ laudari vult ab iperita mltitudine nō est habēdus magnanimus & sapientē ex insipientiū laude pendere turpissimū est:& magnanimus oia facit honestatis causa non fa m e aut glie q̄ qui appetit ad res iniustas aliqñ impellunt:& pauci sunt q̄ glām tanq̄ mercedem rerum gesta rum nō querant:& ideo pauci sunt vere magnanimi. ¶ Principem. primū virtute & omni laude dignū:q̄ ita ha beri estimationē vulgi quod pbat a contrario dicēs. Etenim qui curat opinione hoīm non ipsam virtutē non est magnus:quia illud est naturę magni viri contrarium q̄ nihil curat pter veritatem & virtutē. ¶ Pendet. arbitrat̄ verā gloriā virtutis cōsistere in opinione imperitorum hominū:qui iudicare nō possunt:& errore ducū tur. Vnde magnanimus spernit laudatiōem imperitę multitudinis:& totus ex seipso pendet. i. in seipso ponit oia & i virtute quā habet. ¶ In magnis viris. inūero magnos viros. ¶ Vt quisq̄. q̄to quisq̄. ¶ Altissimo animo. forti & cupido glorię:quod ad magnanimū pertinet:qui circa magnos honores versatur. ¶ Qui locus est lubricus. cū quis est altissimo animo & glorię cupido:hic inquam locus est lubricus:quoniā in ipso pauci cō sistunt:vt oportet sed labuntur. nec seruāt id qd̄ magnanimū decet:q̄ gloriā spernit famam vulgi:& estimatio nem. cōtentus benefecisse. Lubricus locus est in quo nō possumus consistere aut ingredi:vt sunt herbę sanguine peruse:marmora lenia:& lapides humore aliquo cōspersi. Adolēcentia etiā dicitur lubrica: quoniā q̄ in ipsa sunt facile labuntur:& fiunt deteriores ipso magnanimo. Omnia (inquit Plato lib. 6. de repu.) magna lubrica sunt & bona reipsa difficilia:quū tibi alludit vitę prosperitas (inquit Sen.) tunc te velut in lubrico retinebis: ac sistes:nec tibi dabis imperus liberos:sed circūspicies quo eundū sit vel quousq̄. ¶ Additis. qui pericula adi uit:vt decet magnanimū:& qui passus labores est:& oia illa quę vir fortis magnus pręstare pati q̄ debet. ¶ Mercedem. quoniā honor (vt dicebam) pmiū est ipsius magnanimi. ¶ Gloria. laudē ex opinione populis pauci sunt qui hāc gloriā spernāt:quoniā videtur esse merces rerū gestarum. Vnde dicit idē Cicerō in oratione pro Aulo Licinio. Trahimur oēs laudis studio & optimus quisq̄ maxie gloriā ducitur. ipi illi philosophi etiam in illis libellis quos de cōtēnenda gloriā scribūt nomen suū inscribunt:in eo ipso in quo p̄dicationem nobilitatēq̄ despiciunt:p̄dicari de se ac nominari volūt. Nulla enim (inquit) virtus aliā mercedem laborum/periculorumq̄ desiderat:pręter hanc laudis/& glorię:quæ quidem detracta iudices:quid est q̄ in tam exiguo vltæ curriculo:& tam breui tantis nos in laboribus exerceamus.

¶ De his circa quæ fortis animus & magnus versatur.

Omnino fortis animus & magnus duabus rebus maxime cernitur:quarum vna in rerum externarū despicientia ponitur:Cum persuasum sit nihil hominem nisi quod honestum decorumq̄ sit:aut ad mirari:aut optare:aut expetere oportere:nulli neq̄ homini:neq̄ perturbatione animi:nec fortunę succumbere. Altera est res:vt cū ita sis animo affectus:vt supra dixi:res geras magnas:illas quidē & maxime vtilēs scilicet vt vehementer arduas/plenasq̄ laborum & periculorum. tum causa vitę:tum multarum causa rerum quæ ad vitam pertinent. Harum rerum duarum splendor omnis & amplitudo est:addo etiam vtilitatem in posteriore. Causa autem & ratio efficiens magnos viros est in priore. In eo enim est illud quod excellentes animos/& humana cōtēnentes facit. Id autem ipsū cernitur in duobus:& si solum id quod honestum sit bonum iudices:& ab animi perturbatione liber sis. Nam & ea quę eximia plē-

Omnino fortis animus Docet circa quæ animus fortis versatur & est ordo. Animus oīno fortis & magnus cernitur. i. decernitur & comprobatur. maxime. i. p̄cipue ex duabus rebus:quarū vna ponitur in despiciētia id est cōtēptu rerum externarū. id est extra nos positarum vt sunt diuitię. Cum sit persuasum sup. animo forti & magno: hominem nihil. i. non aliqd: non oportere. id est decere aliqd aut admirari tanq̄ magnum:& hoc primo aspectu:aut optare tanq̄ vtile:aut expetere tanq̄ sibi debitum & necessariū:nisi illud quod sit honestum & decorū:& nulli pro nō & vlli non succumbere. i. superari vlli neq̄ homini:neq̄ perturbationi animi:neq̄ fortunę. Altera res est:vt cū. id est postq̄ tu q̄ sup. fortem animum h̄re vis sis affectus animo:ita vt dixi supra geras. i. publice facias res magnas & geras quidem. i. certe illas. sed res magnas &. id est etiā maxime vtilēs:scilicet vt. id est veluti arduas vehementer & plenas laborū & periculorū tum. i. pariter causa vitę. tū id est pariter causa sup. multarum rerū quę pertinet ad h. iij.

Gestus magnanimi

Gloria se q̄ non appetit debet.

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

vitam. Omnis splendor & amplitudo, id est magnificentia quæ est in aîo forti & magno: est horû duarû rerum, i. pertinet ad has duas res. i. nihil admirari optare & expetere nisi quod honestum & decorum: & nihil gerere nisi quod magnû maxime vtile arduum laborû ac periculorû plenum & ego addo in posteriore. i. re vltra splendorem & amplitudinem / etiam vtilitatē: quia dixit illas quidem & maxime vtilēs. Autem p sed causa & ratio efficiens. i. q̄ efficit magnos viros est in priore. i. priorē. hoc ē i despiciētia res: externarū & expetitōe solius honesti & decori. Eni p quia illud quod facit aîos excellentes: & contēnētes hūana id est res humanas est in eo scilicet priore. Autem pro sed: id ipsum. i. quod excellentes aîos & humana contēnētes facit cernit. i. decernitur & cōprobat in duobus & i. pariter hoc est primo loco si tu indices id solum bonû quod honestû sit: & id est pariter hoc est secūdo: si tu sis liber a perturbatione animi. Nam & i. et dicendum est fortis & magni animi sup. esse. id est pertinere ad fortem & magnû animum. ducere. i. estimare ea quæ videntur plerisq̄. i. male affectantibus eximia & p̄clara: cuiusmodi ample dignitates & magistratus ac fortunę strepitus. q̄ p & contemnere ea ratione stabili & firma. Et ferre id est tolerare ea quæ videntur acerba quorum multa & varia versantur in vita & fortuna hominum. i. eo modo vt tu nichil discedas a statu naturæ. i. a mentis tranquillitate: quæ cū sit naturalis externa exturbare non debeant: & nihil discedas a dignitate sapientis. i. ab eo quod sapientie viro dignû est: & robusti animi & magnę cōstantiē. i. pertinet ad robustum id est fortē animû & ad magnā constantiam. Autem p sed: non est consentaneû. id est nō est verisimile: & ita nō est sentiendum: eû animum. i. qui nō frangatur. i. nō possit frangi metu: frangi. i. q̄ frangatur cupiditate. Nec consentaneû est eû qui p̄stiterit. id est præstanter exhibuerit se inuictum a labore vinci voluptate. Quāobrem & id est etiā hæc q̄ dicta sunt cupiditas / & voluptas / sunt fugiēda sup. viro forti. Eni pro quia nichil est tā. i. tantum angustū & parui. i. pusillanimi q̄. i. q̄tum amare diuitias & sup. nihil est honestius & magnificentius q̄ contemnere pecuniā: si non habeas sup. eam & cōferre sup. pecuniam si habeas eam ad beneficentiā & liberalitatem. Non eni sunt prodigēde pecunię: sed honestę expendendæ. Cupiditas glorię est etiam cauenda vt dixi supra enim p quia ipsa cupiditas glorię & ambitio eripit. id est aufert & subtrahit libertatē sup. animi pro qua sup. libertate retinēda. omnis cōtētio. id est cōcertatio & pugna debet esse

risq̄ & præclara videntur: parua ducere eaq̄ ratione stabili firmaq̄ contemnere: fortis animi magniq̄ dicendum est: Et ea quæ videntur acerba quorum multa & varia in hominum vita / fortunarū versant ita ferre: vt nihil a statu naturę discedas nihil a diuinitate sapientis robusti animi est magnęq̄ constantiē. Non est autem consentaneû qui metu non frangatur. eum frangi cupiditate: nec qui inuictum se labore præstiterit vinci voluptate. Quāobrem & hæc vitanda sunt: & pecunię fugienda cupiditas: nihil enim est tam angustū animi. tanq̄ parui q̄ amare diuitias. Nihil honestius magnificentiusq̄ q̄ pecuniā contemnere: si non habeas: si habeas: ad beneficentiam libertatemq̄ conferre. Cauenda est etiam glorię cupiditas (vt supra dixi). Eni pit enim libertatem: pro qua magnanimis viris omnis debet esse cōtētio. Nec vero iperia expetēda ac potius nō accipiēda interdū. ac deponenda nōnūq̄. Vacādū autē ē oî ai perturbationē: tū cupiditate & metu etiam egritudine. tum etiam egritudine & voluptate animi & iracundiā vt tranquillitas adsit & securitas quæ afferat. tum constantiam. tum etiam dignitatem. Multi autem & sunt: & fuerunt: q̄ eam quam dico tranquillitatem expetentes a negocijs publicijs se remouerunt. ad ociumq̄ profugerunt. In his & nobilissimi philosophi: longeq̄ principes & quidam homines seueri & graues: nec populi: nec principum mores ferre poterunt. Vixeruntq̄ nōnulli agris delectati re sua familiari. His idem propositum fuit quod regibus vt ne qua re egerent: ne cui parerent libertate vterentur: cuius proprium est sic viuere vt velis. Quare cum hoc commune sit potentie cupidorum cum his (quos dixi ociosos) alteri se adipisci id posse arbitrantur: si opes magnas habeant: alteri si contenti sint & suo & paruo. In quo neutrorum omnino contemnenda est sententia. Sed & facilius & tutius & minus alijs grauis aut molesta vita est. ociosorum. Fructuosior autem hominum generi & ad claritatem amplitudinēq̄ aptior: eorum qui se ad rempublicā & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitan concedendum sit rempublicam non capeissentibus: qui excellēti ingenio doctrine sese dediderūt: & his qui aut valitudinis imbecillitate: aut aliqua grauiore causa impediti a republica recesserūt: cum eius ad ministrandę potestatem alijs laudēq̄ concederent. Quibus autem talis nulla sit causa: si despiciere se dicant ea quæ plerisq̄ admirantur imperia & magistratus: his non modo non laudi. verum etiam vitio dandum puto: quorum iudicium in eo q̄ gloriam contemnant & pro nichilo putent difficile factū est non probare. Sed videntur labores: & molestias. tum offensionem: tum repulsarum: quasi quādā ignominia timere et infamia. Sūt eni qui in rebus cōtrarijs pa-

sibi consent: voluptatem seuerissime contēnant: in dolore sint molliores gloriam negligant: frangantur infamia Atq; ea quidem non satis constanter. Sed his qui habent a natura adiumenta rerum gerendarum abiecta omni cunctatione adipiscendi magistratus sunt & gerenda respublica est. Nec enim aliter: aut regi ciuitas: aut declarari animi magnitudo potest. Capessentibus autem tempus. nichil minus q̃ philosophis. haud scio an magis etiam & magnificētia & despicientia abhibenda sit rerum humanarum (quam sepe dico) & tranquillitas animi atq; securitas. Siquidem nec anxij futuri sunt: & cum grauitate constantiaq; victuri: quę eo faciliora sunt philosophis: quo minus patent multa in eorum vita quę fortuna feriat & quo minus multis rebus egent: & quia si quid aduersi eueniet tā grauitate cadere non potest. Quocirca non sine causa maioris motus animorum concitantur: maioraq; efficiendi tempus publicam gerentibus: q̃ quietis: quo magis his magnitudo animi est adhibenda: & vacuitas ab angoribus. Ad rem agendam autem qui accedit caueat ne id modo consideret: q̃ illa res honesta sit: sed etiam vt habeat efficiendi facultatem. In quo considerandum est ipsi ne aut temere desperet propter ignauiam: aut nimis confidat propter cupiditatē. In omnibus autem negocijs priusq̃ aggredī adhibenda est præparatio diligens.

familiari. Idem propositū fuit his. id est hmoi vris q̃ regibus: scilicet ne qua. i. non aliqua re egerent: & ne. id est vt non parerēt: cui. id est alicui: & vt sup. vterēt libertate: cuius. i. libertatis propriū est viuere sic vt velis. Quare: id est quāobrem: cum. i. quandoquidem hic scilicet qd̃ dicti appetunt: sit cōe potentie cupidōrū qui liberi esse & nulla re egere volunt cū his (quos ociosos dixi) alteri. i. priores tam dictorū hoc est cupidī arbitratū se posse adipisci. id est obtinere id vt scilicet libere & sine egestate viuant si habeant magnas opes: alteri. i. philosophi & eorum similes arbitrantur se posse adipisci id si sint contenti & suo. id est sua re & paruo. id est ea modica. In quo. id est in qua re: scia. id est iudiciū & opinio neutrorū. id est neq; cupidorum neq; cōtinentiū: est contēnenda id est aspernāda: omnino. i. totaliter. Sed vita ociosorum. i. in ocio: nō autem cessatione: sed priuatione dūtaxat magistratuum & rerū. degentium est & i. pariter facilior & tutior: & minus grauis aut molesta alijs. Autem pro sed: vita sup. eorum q̃ accommodauerunt. i. commodos & idoneos fecerūt ad tempus. & ad magnas res gerendas est fructuosior generi hoim: & aptior ad claritatem & amplitudinē. Quapropter concedendum. i. ignoscēdū aut permittēdū sit forsītā: & i. pariter his nō capessētibus. i. nō acceptātibus repū. i. admiſtrationē reipū. q̃ existentes excellenti ingenio dederūt sese doctrinā. id est applicuerunt se ad docendū: & id est pariter his q̃ imperiti aut imbecillitate valitudinis. i. quia valitudinarij sunt aut aliqua causa grauiore. i. maioris expēsi / ac momenti recesserūt a repū. id est ab eius admiſtratione: cū concederent. i. vltro permitterent alijs prætem & laudem eius scilicet reipū. admiſtrandę. Autem p̃ sed: ego puro his quibus nulla talis causa sit: si ipsi supple dicāt se despiciere ea quę pleriq; admirētū scilicet imperia & magistratus: nō modo nō dandum sup. esse laudi. verū etiam vicio: quorū iudiciū nō approbare in eo qd̃ contēnant. & putent. i. reputent p̃ nichilo gloriā & difficile factū. id est vt fiat. sed sup. tales videntur timere labores: & molestias: tum. i. pariter offensionum dum gererēt: tum. i. pariter repulſarunt: dū peterent quasi quandā ignominiam & infamiā. Enim p̃ quia sunt sup. homines q̃ consent. i. constantes & vniformes sibi sint parū in cōtrarijs id est aduersis ferēdis & qui contēnant seuerissime voluptatem & sint meliores. i. impatientiores & vincibiliores q̃ deceat in dolore: & qui negligāt gloriā: & sup. fragantur infamia. i. qui fortiter contēnunt delicias carnis: & strepitum fortunę: sed nō possunt pati modicū dolorem aut modicā contumeliā equanimiter: quales odie conspiciūtur plures totos dies orationibus in templis impartientes: & cū redierint p̃ modica offensiōe in familiares debachātes & fere infanientes Atq; quidem id est certe faciūt sup. ea quę dicta sunt nō satis constanter. Sed magistratus sunt adipiscendi: & respu. est gerenda oī cunctatiōe. id est mora & dubitatiōe abiecta: his. i. ab his q̃ habēt a natura adiumenta rerū gerendaz. i. virtutes quas cardinales vocant. Enim p̃ quia: nec ciuitas potest aliter regi: q̃. si petant magistratus qui idonei

viris magnanimis. Vero pro sed: nec imperia sup. sunt expetenda viro forti: ad. id est immo sup. imperia sunt interdū nō accipienda si offerentur. ac p̃ & sunt sup. deponenda a viro forti nōnūq̃. id est aliquādo. quādo scilicet aut minus vtilia aut minus honesta decoraq; illi sint. (Accipitur autem hic imperiū pro ea potestate quā pro tēpore vir strenuus in milites quibus imperabat exercebat: non p̃ rerum monarchia. Autem p̃ sed vacandum est. i. vacuum esse oportet omni perturbatiōe animi. tnm. i. pariter cupiditate & metu: tum id est pariter etiam egritudine. id est tedio aut amaritudine. qua quid egre fertur. & voluptate: id est illicita delectatiōe animi & ita: vt tranquillitas & securitas. i. separatio a curis affit: quę scilicet securitas affert non temeritatem: sed tū. id est pariter constantiam. tū. id est pariter etiā dignitatem. i. condignam maiestati. Autem pro sed multi sunt & fuerūt qui expectātes eā quam dico tranquillitatē: remouerunt se a negocijs publicis & perfugerūt. i. tāq̃ in locum tutiorē se receperunt ad ociū. i. ad vacationem rerum p̃cipue publicarū. In his. id est inter hos q̃ sic perfugerunt. i. etiā nobilissimi philosophi. & lōge principes: id est lōge ante alios in phia principatum obtinentes: & quidā homines seueri. i. rigide sequentes verū: & graues. id est multum cōstantes: nec potuerunt ferre: id est perpeti mores populi: nec principum. & vixerunt nonnulli in agris delectati sua re

M. tullii Ciceronis.

sunt nec magnitudo animi potest aliter declarari. Autem p sed: & magnificentia & despiciētia rerum humanarum & tranquillitas animi atq; securitas quā sepe dico sit adhibenda: capeſſentibus. i. adire cupientibus rempu. nichil. id est in nullo minus q̄ adhibenda sit phis. id est philosophari volentibus: & haud id est non scio: an etiam magis sit sup. adhibenda rempu. capeſcentibus q̄ phis. Sigdem. i. quia certe qui sup. rempu. gerāt futuri sunt nec anxij si quid offēſiōis occurrat: & victuri sunt cū gravitate & constantia: quæ. i. cuiusmodi ornamenta sunt eo. i. tanto faciliora philosophis. quo. i. q̄to minus multa. id est pauciora negocia patēt in vita eorum: q̄ fortuna feriat. id est ferire: hoc est percutere possit: & quo. id est ex quo egēt minus multis rebus: & quia non possunt tam graviter cadere si quid aduerſi eueniat. Quocirca. id est quapropter maiores motus aiorum concitantur nō sine causa gerētibus rempu. et maiora sunt efficienda gerentibus repu. q̄ quietis. i. i ocio degentibus quo. i. p quo vī p q̄to magnitudo ai et vacuitas. i. euacuatio ab āgoribus. i. āxietatibus ē magis adhibenda his. i. rempublicam gerētibus q̄ quietis. Autem p sed: is sup. qui accedat ad rem gerendā caueat ne consideret modo id est solūmodo: id scilicet q̄. i. q̄tum honesta sit illa res. i. administratio reipu. sed etiam consideret sup. vt habeat facultatem faciendi. i. recte gerendi. In quo. i. in qua re considerandum est ipi sup. gerere volenti: ne aut desperet: temere. i. sine legitima rōe. i. ppter ignauitā. id est inertia suā: aut ne confidat nimis ppter cupiditatem sup. gubernādī. qua execatus nō videat q̄ ineptus sit. Autem pro sed diligēs preparatio est adhibenda sup. tibi in oibus negocijs. i. rebus administrandis: priusq̄ aggrediare. i. aggrediaris sup. earū administrationē.

MARS.

Externe-
res.
Despiciē-
tia
Decorū

Optare.
Expeter
Adulato-
res serui-
les sunt.
Magna-
nimū re-
sponsum
Viri for-
tes
Perturba-
tio
Leticia.
Libido.
Metus.
egritudo
Affectus.
Virtus.

Mnino fortis animus & magnus. Ponit nūc ea circa quæ ipsa fortitudo versatur & magnanimitas & munera vtriusq; sed Cice. de his virtutibus cōfuse loquit. quæ aut fortis viri & magnanimitas officia proprie sint iam dictū est. ¶ Omnino. certe. ¶ Cernitur. cognoscitur. perspicitur. ¶ Quarum vna. hæc est prima pars & quasi materia circa quā versatur fortis animus & magnus despiciere. i. oia bōa fortū: nihil admirari nisi virtutē et iunctū se pber oibus fortū casibus: telisq; & omni affectu atq; perturbatiōe vacare. ¶ Rerum externarū. res externæ sunt q̄ extra corpus animūq; habētur: vt diuitiæ. imperia: magistratus: & oia deniq; quæ sunt in manu fortū: a qua fortis animus & magnus non debet pendere. ¶ Despiciētia. cōtemptu rerum q̄ sunt extra animū & corpus. ¶ Cum sit persuasum. inductū in opinionē. Nisi quod honestū virtuti conueniens: & honeste factū: aut vt decet. Ideo ait. ¶ Decorūq; sit. id est decēter actum. Tunc enī decorum est cū præcessit honestas. Magnanimus non est pronus ad admirandū: quoniā apud ipm nihil ferre magnum est. nec meminit iniuriæ & malī illati. Nō est magnanimi (iquit Aristo.) meminisse præsertim mala: sed potius despiciere: quoniā magnanimus abhorret: ab eo qd naturam imminuit suā: & memoria mali est cōtra suam naturā: quia debet esse contēptor omnium rerū & omnia putare se lōge inferiora esse: & nō potest timeri aliquid quod nō est superius. Si magnanimus timeret malūq; memor esset inferiori videretur. Nec de hominibus loquit ipse magnanimus. Etenim neq; de seipso neq; de alio dicit: nec cupit laudari. aut alij reprehendantur. Ideo dixi sup. a vera animi magnitudo putat honestum sitū esse in factis nō gloria. ¶ Admirari. tanq̄ magnū. Magnanimo enī nihil magnum & admiratione dignum videtur pter virtutem. ¶ Optare. aio. ¶ Expetere. consilio. ¶ Inde prius optamus/ postea cōsilio expetimus. ¶ Nulli homini. i. despiciere omnes hoies: & illis non cedere etiā si esset moriendum: nec debet adulari magnanimus: quoniā omnes laudatores seruiiles sunt. ¶ Vnde laudat Cyreneus Theodorus philosophus nō ignobilis: cui cum Lysimachus crucem minaretur istis q̄tis inquit. Ista horribilia minare purpuratis tuis. Theodoro quidem nihil refert. humi an sublime putre/ cat. In secunda Tuscula. disputatione ait. zeno pponatur cleantes q̄ perpeſsus omnia est potius q̄ cōsocioſ delendē tyrānidis iudicaret. De Anaxarcho democrito cogitet: qui cum tyri in manus Timocreūtis regis incidisset nullū genus supplicij deprecatus est. neq; recusauit Calanus indus: vir indoctus ac barbarus (in radicibus Caucaſi natus) sua volūtate viuis combustus est. Viri fortis et magnanimus spernit minas tyrānorū: estq; ad mortē erecto aio paratus pro honestate decoroq; seruando. Neq; perturbatiōi perturbatio (vt dixi) est ai motus: qui lōgius diceſſit a naturæ cōstantia. Partes perturbationū. ex duobus opinatis bonis nascuntur et duobus opinatis malis. Ex bonis libido et leticia leticia quæ est præſentiū bonorum. Libido autē futurorum. Ex malis: metus & egritudo. Metus est de futuris malis: Egritudo de præſentibus. Prauarum opinionū conturbatio: & ipsarū inter se repugnātia spoliāt animū: morbisq; contaminat. Stoici volebant animū ipsius sapiētis vacare: non mō perturbationibus: sed etiam affectibus: quos academici peripatetici in sapiētē cadere dicunt: vt dictat ipsa recta rō. Affectus (inquit Seneca) sunt motus animi improbables subditi & considerati: q̄ frequentes neglectiq; solent facere morbū. Cato apud. Cice. lib. 3. de ſi. sic loquitur. Perturbationes autē nulla naturæ vi cōmouentur: omniaq; ea sunt opinionones ac iudicia leuitatis: itaq; his sapiens semper vacabit. Neq; fortunę. casibus & telis fortunę. Nam magnanimus oia q̄ accidere possunt sua pstantia inferiora putat: & sic nō succumbit aduerſis: Nemo potest (inquit in parado) nō beatissime esse q̄ est totus aptus ex se: quiq; in se vno sua ponit oia. Cui autem spes ois/ & ratio pendet a fortunæ huic nihil potest esse certi Altum quiddā est virtus (inquit Sene.) excelsum & regale/ inuictū/ infatigabile. ¶ Altera res. hæc est altera res circa quā versari debet ipse magnanimus: q̄ (vt ipsum nomen declarat) circa res magnas & arduas versatur plenaq; difficultatis & laboris. Debet etiam parere ea q̄ pertinent ad vsum vitę: & liberalitatem/ & magnificentia: cum opus est exercere possit. ¶ Ita animo affectus. ita dispositus (vt dictum est) nam dicit fortitudinē esse virtutē pugnantem p equitate: & verā animi magnitudinem debere arbitrari in factis: nō i glia sitū eē honestū & fortes eē habēdos & magnanimos: nō q̄ faciūt: sed q̄ propulsant iniuriā: & nō nullas alias proprietates vtriusq; posuit: quæ oia cum aliq̄ adepti sunt appetūt ea quæ hic Cice. ponit pro decoro seruando. ¶ Maxime vtilis reipu. i. & patriæ atq; communi hominum vtilitati: quoniā si sui commodi causa magna & ardua gerit non est appellādus magnanimus quæ oia ad communem vtilitatē referre debet:

nihil vel parum de priuato curans: immo vitam paratus effundere pro salute communi. ¶ Vehementer arduas plenas difficultatis: nam arduum dicitur accessu difficile. Nō autem (inquit Aristo.) parua pericula subit magnanimus: nec periculorum est cupidus propterea q̄ res paucas multifacit: sed subit magna/ardua/difficilia: quia in ipsis potest decorum suum seruare. Magnanimi enim est magna obire. ideo magnanimus magna & ardua appetit: ad quæ non quiuisset accedere potest. ¶ Alexander dicebat nihil fortibus indomitum: nihilq̄ ipsa natura munitum timidis tutum esse: & seruilis est amare diuitias: & valde regium infudate laboribus. Arduū (inquit Gellius) significat cum difficile. tum molestum quoq̄ & incommodum & intractabile. Sen. dicit. Humilis est & laborare inertis tuta secare. per alta virtus est & angustus animus est quem terrena delectant. ¶ Pro vitæ vñ. sustentatione vitæ: vt habeat ea omnia q̄ ad vitam degendā pertinent. Vident autē (inquit Aristo.) & prosperitates fortūæ magnanimitati conducere. Nobis enim & qui in magna potentia sunt: vel diuites digni censentur honore. In excellentia namq̄ consistunt: atq̄ omne bonum quod excellit magis dignum est honore: & bona externa laudantur si virtuti coniuncta sunt. ¶ Causa. vt magnanimus honoretur: ergo ipse magnanimus honeste queret ea quæ sunt ad vñ vitam: & nihil ei desit: vt indigentibus opitulari possit. ¶ Causa. multarum rerum. q̄bus cum honeste viuatur. i. debet magnanimus omnia parere quæ pertinent ad vitam degendam cum decoro. In hac vltima parte est vtilitas: sed ea quæ sunt in priore: vt scilicet bona externa despiciantur: & alia quæ dicta sunt faciunt ipsum magnanimum. Ideo ait. ¶ Harum rerum duarum. appetere res arduas: nihil admirari: non succumbere fortunæ: non perturbari: & parare ea quæ pertinent ad vñ vitam. Splendor laus & illa amplitudo quam debet habere magnanimus habens summam omnium virtutum. ¶ Amplitudo. res cum sua laude. ¶ In posteriore. in secunda parte & re: circa quam versatur vir fortis & magnus vt. i. res arduæ gerentur multarū causā rerum quæ ad vitam pertinent. ¶ Causa autem & ratio: causa huius magnanimitatis & ratio quare ita dicatur: est in priore parte: vt scilicet nihil admiretur nisi honestum: & neq̄ fortunæ succubat: neq̄ perturbationi. ¶ Efficiens. qua homines magnanimi dicuntur & fiunt. ¶ In priore in contemnendis rebus fortuitis & pellendis perturbationibus. In eo enim quod positum est in priore particula. ¶ Excellentes. superantes omnis affectus & tela fortunæ & omnia humana. Nam magnanimus circa prosperitatem aduersitatemq̄ fortunæ quocūq̄ eue nerit moderate sese habebit: neq̄ in rebus aduersis animū demittet: & neq̄ in prosperis vehemēter letabitur: par uificietq̄ omnia quæ hominibus accidere possūt viuens sine aliqua perturbatione nullius rei (nisi vt oportet) cupidus gaudens virtute qua nihil est melius. ¶ Nam & ea. pbat id quod dixit: eximia preclara & plena splendoris & laudis. ¶ Parua ducere. existimare esse parua ad quæ nonnulli inflammati rapiantur: vt magistratus: honores: laudationes populi: diuitie: & ea omnia quæ imperitis eximia videntur opus magnanimi est: non ire illuc (inquit Aristo.) vbi alijs primas occupantes partes & ociosum esse: atq̄ cūctatorē populū videmus: sed nisi vbi est magnus honor vel arduum opus. ¶ Acerba. q̄ offendūt: vt dolores & labores nimij: trāslatio a pomis acerbis: q̄ nocent cū comedunt: quoniā sunt imatura esui/dolor/fetor/maxime p̄sternunt naturā ¶ Multa & varia: quoniā varij sunt casus hūani: ad quos perferendos fortis animus & magnus paratus est certa rōne & cōsilio sine aliqua formidine. ¶ Fortuna varia est & amica temeritati. vita cōstans est: fortuna autē vitæ varietas. ¶ A statu naturæ. a mentis tranquillitate grauitate: quam natura ipsa nobis dedit & virtutum igniculos. vnde viuere e natura est viuere cum virtute: debet igitur magnanimus omnia tolerare sine aliqua perturbatione & molestia: vt sapientem decet. ¶ Robusti animi. Robustum corpus dicitur & fortis animus: sed aliquando confunduntur. ¶ Magnæ constantiæ. perseverantiæ in id quod est e natura. Ille dicitur cōstans qui in suo proposito perseverat: nec aliqua perturbatione a statu mentis tranquillē naturæq̄ deducitur ad omnia toleranda paratus cum decoro. ¶ Non est cōsentaneum. non est conueniens hominem seruire affectui qui ad omnia pericula paratus est. ¶ Cupiditate. rerum humanarum: non conuenit (inquit) vt fortis superet omnis labores & dolores: nihilq̄ timeat: & idem vincatur cupiditate & affectu: quod est omnino contra naturam viri fortis. ideo dicit Seneca. lib. 2. epularum. Munimentum imbecillitatis humanæ inexpugnabilem fortitudinem esse. Nō est quod putes (inquit possidonius) te fortunę armis tutū esse tuis: pugna cōtra fortunā & cōtra affectus. Nec q̄ inuictum: & etiā hoc nō conuenit vt is q̄ oīs labores sustinet & subit pericula & ipsam mortē p̄ honestate vincatur a voluptate quā vir fortis tanq̄ meretriculā spernere debet. Plato in primo de legibus sic ait. Vtrum igitur eum q̄ dolore frangitur: an eum qui voluptate superatur deteriorē vocare oportet eum arbitror qui voluptate superatur & hominē voluptate irretitū seipo inferiorē putant oēs: quare Iouis & appollinis legulatores claudā fortitudinē non posuerūt: q̄ ad ministrā quidē aduersis resistere possit: ad dextrā vero rebus secūdis & letis blādiensibus succubat: imo ad vtrāq̄ sufficientē. ¶ Quāobrē. cōclusio huius partis. ¶ Hęc q̄ dicta sūt. voluptas. i. quæ bestiis relinq̄nda est. ¶ Cupiditas. rerū externarū q̄ in sapientē non cadit: nisi vt oportet: Est enī vilis animi & abiecti amare pecunias: delectariq̄ terrenis: & nihil est tā contrariū forti animo: & magno q̄ lucro vinci. Talis est magnanimus (inquit Aristo.) vt beneficia conferat: & pudeat ipsum si suscipiat. illud enim superioris est: hoc inferioris: in referenda gratia maiora cōfert beneficia: Est autē magnanimi pecūias spernere: eas alijs: operāq̄ suā subministrare: Quo pacto enim admiraretur: amaretq̄ pecunias: ille cui nihil magnū: nihilq̄ deniq̄ amandum videtur: aut quod arbitret eē bonū nisi virtutē. qui nāq̄ amat pecuniā. vilissimā rem amat: & aio vili est ac fordido & auaro: q̄ omnia ab eo quæ magnanimū esse volumus: aliena sunt. ¶ Aug. demissi & vilis: quoniā rem vilē amaret. ¶ Magnificentiūsq̄ qd̄ magis deceat magnificū: qui magnos facit sūptus sine aliqua auaricia. Et quoniā in magnificentię mentionē incidimus: de ipsa dicendū est ne aliqua mediocritas intacta relinquat: quis de magnifico aliqua dicēda sint ppe sine huius voluminis: cū de principis & honorati viri domo dicit: qualis. i. eē debeat: & quantē laxitatis: tū hic pauca p̄mittemus. ¶ Magnificentiā est dispō & mediocritas circa sūptus pecuniarū: adificando aedes: & alia opera magnifica & publica. Magnificus est is qui magna facit & decet. &

Arduum.

Regiū est laborare

Magnanimus omnia equo fert animo.

Proferentia naturarū.

Robustū Forte. Cōstans.

Attende.

Turpius. est a voluptate superari q̄ a dolore.

Vile est a mare pecunias. Magnificus

M. tullii Ciceronis.

Magnificus differt a liberali: quia magnificus circa magna: vt ipsum nomen declarat: Liberalis circa miora versatur & maculatus & libe-
gnificus est similis scienti: quoniam scit iudicare & contemplari quid deceat. Et magnificentia nihil aliud est, nisi
ralis differe posse facere magna cum decoro: quod cum ita sit qui exuperat dicitur ignarus decori: quoniam non facit opus
runt vt decet. nam videtur velle superare magnificum faciendo sumptus vltra q̄ oporteat: quia paruas res auspica-
 tur / & facit sumptus praeter decorum / & cupit splendorem praeter dignitatem & omnia facit ostentationis cau-
 sa / & vbi oporteret esse magnos sumptus exiguos facit & e contra / & in parua re vult imitari magnificum / & sic
 apparet ipsum ignorare quid deceat. Ille autē qui in impēis faciundis modicam affert pecuniam & sepe con-
Puillani queritur deficit / & sic dicitur pusillanimus circa decorum / quia si aliquod opus inchoet / parum impendit / & in
mus paruo perdit / decorum / & in magno opere faciundo parum vult impendere / & in parua re facit magnos sum-
Cōuiuij ptus vt tegat auariciam. Ideo conuiuium auari solet esse lautissimum sed hi duo habitus circa magnificentia
 auarorū, non admodum vituperantur / quoniam nō nocent alijs vt auaricia / prodigalitas / & sic de similibus magnificen-
lautissi- tia requirit magnum opus: & magnitudo est ad aliquid: & respicit opus & sumptus: & dicimus aliquid est ma-
um. gnum cōparatiue cū respicimus ad aliud oppositū. & minus magnificentia magna est cparatione liberalitatis:
 quia maiores facit sumptus ipse magnificus q̄ faciat liberalis: qui versatur circa pecunias erogandas hominib-
 bus: etsi facit aliquod opus paruum est. & vt sese habet magnanimitas ad fortitudinem: ita magnificentia ad li-
Omnis beralitatem: & magnificus quidem liberalis est. at non continuo liberalis est magnificus: & sic magnificentia
magnifi- proprie ad magnanimum pertinet. Aristo. ait. Sumptus magnifici magni sunt & decentes talia autem & ope-
cus libera ra sunt. Sic enim magnus erit sumptus & decens ad opus vt sumptu quidem opus: opere vero dignus sit sum-
lis. ptus vel etiam exuperet: & magnificus honestatis causa talia facit & cum gaudio & sine auaricia: potiusq; quo-
 circa quae modo pulcherrimum opus facit & decens considerabit q̄ quanti constet. Vnde apparet magnificentiam esse
liberalis magnitudinem ipsius liberalitatis cui tribuuntur minores sumptus: magnifico autem maiores & liberalis non
 versatur. inchoabit opus publicum: sed faciet opus priuatum pulcherrimum: vt paterā ceteraq; vasa argentea / aureaq;
 anaglypta: lapides preciosos: & cetera id genus: Et hoc dicitur liberalis possessio: si eadem pecunia dabit ma-
 gnifico eriget statuam aut aliud opus: quod ab ipso non possidetur vt sunt pyramides: templa: porticus: strata
 viarum: aq̄ ductus: & silia: q̄ ad magnificum pertinent: & omnia q̄ habentur honorabilia: epulū etiam magnifi-
 ci est: & opera debent esse accōmodata ad impensas: & impensae ad opus: & pauper quis non possit agere ope-
 ra magnifica: tamen potest esse magnificus: quoniam data virtute dant opes. Ideo duplex est magnificus: & qui
 habet solū habitū magnificentie: & qui h3 opes: operaq; facit magnifica: & si pauper inchoat opera magnifica
 stultus est: & magnificus non dī ad sua: sed ad communia & sic liberalis non ad se. quia sibi minorem partē re-
Glorie cu- liquit: talis est ipse magnificus. ¶ Eripit libertatē. nā glorie cupidus nō est sui iuris sed seruit affectui & sepe an-
pidus ser- helat: omniq; studio & cūtentioe ad illud tendit. quod a magnanimo alienū est q̄ talē cupiditatē rejicit: vt liber
uus est: viuat: & sine angoribus. & omnia quae magnanimus facit eo spectat: vt sit liber. quid aut sit libertas paulopost
 dicitur. Et psequitur Cice. dicens imperia non esse expetenda: & interdum cum auferuntur non accipienda: &
 accepta deponenda: vt ipsa magnitudo animi eluceat: cum nihil admirandum videtur. Si aut gloria ducere &
 magistratus optaret atq; expectaret: cōtra suā faceret naturā. Talia enī sunt bona externa: & magnanimus nil
 nisi bonū internū. i. virtutē magnificat. ¶ Omnis cōtentio. conatus & studium: quoniam magnanimus debet ha-
Bonum bere latū animū & non seruientem cupiditatibus & affectibus. cum ipse is sit: qui omnia spernere debeat tanq̄
internum seipso inferiora. ¶ Pro qua. libertate: quoniam nil aliud debet querere magnanimus nisi vt liber sit. ¶ Impe-
 ria. magistratus & cura exercitus. ¶ Ac deponenda. hoc est contra Cēsarem qui confecto bello gallico noluit
 dimittere exercitum poscente etiam senatu: quoniam de patria occupanda cogitabat. ¶ Vacādum autem est.
 iterum dicit magnanimum debere vacuum esse perturbationis: cupiditatis: metus: egritudinis: voluptatis: ira-
 cundiae: vt animus sit tranquillus & securus cum constantia & dignitate. Nam cū talia insunt / animus non est li-
Cupidi- ber. Ideo Stoici voluerunt omnibus his vacare sapientem: vt plane liber esset. ¶ Tum cupiditate. quae est im-
tas. modica appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans. ¶ Tum etiam aegritudine. quae est opinio re-
egritudo cens malī in quo demitti cōtrahiq; animum rectum esse videatur. Vnde Boetius. Gaudia pelle: pelle timorem:
Tranquil- spemq; fugato: nec dolor adsit. Nubila mens est: vincitq; frenis: haec vbi regnant. In ea parte animi quae est par-
litas ticeps rationis: ponitur tranquillitas: id est placida quietaq; constantia. In altera quae est expertis rationis ponunt
Trāquil- tur motus turbidi: tum irae: tum cupiditatis contrarij / rationiq; inimici. ¶ Voluptate. mala / scilicet & indigna li-
lus ani- bero homine & magno. Tranquillitas / animus compositus sine aestu affectum. Tractum est a mari tranquillo /
mus. quod aestu non agitur / sic animus dicitur tranquillus / qui non habet aestus perturbationum. Sola virtus est cō-
egritudo sentiens cum ratione & perfecta constantia: in tertia Tusculana. quæstione dicit. Hæc tu igitur sapienti censes
carnifici- posse accidere / vt aegritudine opprimatur / id est miseria. nam cum omnis perturbatio misera est. tum carnifici-
na est. na est aegritudo / habet ardorem libido / leuitatem laticia gestiens / humilitatem metus / Sed aegritudo quædam
Attende. maiora tabem / cruciatum / afflictionem / sceditatem / lacerat etiam animum / planeq; cōficit / hanc nisi exuimus
 sic: vt abijciamus miseria carere non possumus: atq; hoc perspicuum est tum egritudinem existere: cum quid ita
 visum sit vt magnum malum adesse & vrgere videatur. Vnde cum sapiens nil putat esse malum praeter turpitu-
 dinem aegritudine vacabit & alijs perturbationibus quae libertatem eripiunt: & in omnibus stulti inueniuntur.
Cōstans. Oīs enī motus animi cōtra rōnem vicio dat. Constantem (inqt Cic.) quendā volumus sedatū grauē hūana oīa
 pmentā: illū eē quē magnanīmū: & fortē virū dicimus Talis aut neq; merēs: neq; timēs: neq; cupiēs: neq; gestiēs
Securitas esse quisq; pōt. Eorū enī hæc sunt q̄ euentus hūanos superiores q̄ suos animos esse dicunt. ¶ Securitas quae non
Securus. agitur / non timet omnia spernit quae accidere possunt. Est is qui vacat affectibus & cupiditatibus plane secu-
 rus / & qui casus humanos animo suo inferiores putat. Securus dicitur seorsum a curis & sine perturbatioe ani-

Officiorū Liber primus. Fo. XLIII

mi. ¶ Constantiam, perseverantiam in officio: nullo affectu impediēte. ¶ Dignitatem, auctoritatem & decorum: & affert exemplū eorum qui tranquillitatem mentis habent: & securitatem: dimissis negocijs publicis ad ocium confugere contenti re sua familiarī: nihil appetentes. & in primis philosophi qui bona fortunę cō-
 temnentes: & ducem naturam secuti liberi in suis hortulis gymnasijsq; viuebāt: humana diuināq; contemplan-
 tes: vt quasi dii in terris viderentur: sed caligine infidelitatis abducti viam salutis/ quę nondum reſerata erat in
 uenire non potuerunt. Vnde vitam illorum dolere debemus quid enim illi non effecissent illustrassentq; tam
 profunda doctrina/ hoc nubilo infidelitatis discusso. ¶ Ad ocium, cessationem negociorū et cure publicę. ¶ Pu-
 blicis, gubernatione reipū. ¶ Perfugerunt, tanq̃ in locum tutum & non obnoxium tot fluctibus quot surgunt Animad-
 in republica. Vnde dicit in oratiōe p. L. Murena. Quod enim fretum, quem euripum tot motus tot varias ha-
 bere putatis agitationes/ quot fluctus? Quantas perturbaciones: & quantos æstus habet ratio comitiorū/ dies
 intermissus aut nox interposita sæpe perturbat omnia/ & totam opinionem parua nonnunq̃ mutat aura. sepe
 etiam sine vlla aperta causa fit aliud atq; existimabamus. ¶ In his, in numero horum qui ad ociū perfugerūt. mutatio:
 ¶ Nobilissimi, notissimi, clari & multi nominis. ¶ Longe principes, valde primi inter ipsos philosophos. ¶ Se-
 ueri, iusti & inimici malis moribus. Seueritas est magistra pudoris & modestiæ. ¶ Et graues, virtute pleni: in Seueritas
 qua perseverant. ¶ Principum, qui administrant rempublicam. Nam principes dicuntur primi in republica. Vñ Principes
 dicit in primo de oratore ad Q. u. fratrem. Cum igitur inueheretur in causam principum consul Philippus id est
 optimatum: quibus aduersabatur. ¶ Re familiari, domestica non quærentes magistratus: sed contenti eo q̃
 habebant. ¶ His hominibus, qui ad ocium perfugerunt. ¶ Propositum, eundem finem sibi animo proposue-
 runt: & idem consilium: quod reges qui volunt ideo regnare: vt nullius rei egeant: nec cui pareant: & libertate
 vtantur: hoc idem sapientes assequuntur: vt rectius. Vnde Cato apud Ciceronem lib. 3. de finibus ait. Sapiens
 rectius appellatur rex q̃ Tarquinius: qui nec se nec suos regere potuit. Rectius magister populi q̃ Sylla: q̃ trium
 pestiferorum viciorum: luxurię: auaricię: crudelitatis magister fuit Rectius diues q̃ Crassus: q̃ nisi æguisset nun-
 q̃ euphratem: nulla belli causa transire posuisset. Recte solus liber nec dominationi cuiusq; parens nec obediēs
 cupiditati. Recte inuictus, cuius etiam si corpus constringatur: animo tamen vincula iniici nulla possunt. ¶ Li-
 bertate, vt essent liberi in ocio: quod sequebantur. ¶ Cuius libertatis proprium est, vt quis viuatur vt vult. Liber
 tas (vt volunt Stoici) est potestas operandi qua stulti & mali omnino carent. Libertas (inquit in paradoxis) est
 potestas viuendi vt velis: & ille viuunt vt vult qui recta sequitur: qui gaudet officio: qui viuendi via considerata/ at
 q; prouisa est: qui legibus non propter metum paret: sed eas sequitur/ atq; colit quod salutare maxime esse iudi-
 cat: qui nihil dicit: nihil facit: nihil cogitat deniq; nisi libenter ac libere. nec est vlla res: quę apud eum plus pol-
 leat q̃ ipsius voluntas atq; iudiciū. Solus sapiens omnia sponte facit. Et nihil inuitus: nihil coactus. Et omēs
 leues cupidi: improbi: laiciui sunt serui: seruiunt enim affectibus. Qua seruitute nihil potest esse misertus. Iuris-
 consulti sic finiunt. Libertas est naturalis facultas eius quod cui facere libet nisi quod aut vi aut iure prohibetur
 ¶ Quare cum hoc sit. Igitur (inquit Cicero) cum hoc commune sit philosophis & regibus: vt/ scilicet libertate
 vtantur viuantq; vt velint. Reges arbitrentur se id quod sibi proposuerunt adipisci si habeant magnas opes.
 ociosi autem si contenti sint re sua domestica & parua: ergo finem hunc quem sibi vtriq; proponūt: diuerso mo-
 do assequuntur. ¶ Alteri, reges. ¶ Opes magnas, regum opulentum magnasq; potentias. Alteri, ociosi & phi-
 losophi si imponant finem cupiditatibus & re parua contenti sint: quoniam paruis & minimis natura conten-
 ta est. Vnde dicit Seneca. Non qui parum habet: sed qui plus cupit pauper est. Et ille beatissimus est & securus
 sui possessor qui crastinum sine sollicitudine expectat: & breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarū via
 est. ¶ In quo in qua re: & tali proposito neuter improbandus est. sed est facilius ad id consequendum & aptior
 vita ociosorum. Sed vita eorum qui ad rempublicam accedunt: & illam regunt atq; gubernāt est vtilior huma-
 nę societati & clarior. Nam si essent qui rempublicam gererent: & in medium labores susciperent: maximis ia-
 cturis homines afficerentur & ciuitates. Vnde sapientis est administrare rempublicam & omnia pati pro utilita-
 te communī: quapropter cum hac vita fructuosior sit anteponenda est ocio. Hoc autem dicit propter se Cice-
 ro. qui negocijs publicis curriculo bonorum oculisq; ciuium vixerat: omittens ocium a quo vsq; ad ea tempora in
 quibus turbulentissime tempestates in republica exortę sūt: & hæc in ocio scribebat: abhorruit. & ambitioni-
 bus capiebatur & in iudicijs foroq; regnare gestiebat: cum hic scriberet post necem Cæsaris. & Octauio viam
 ad tyrannidē affectante ad ociū confugerat: in quo philosophabatur vt aliquod monumentum ocij sui extaret.
 ¶ Neutorū, nec ociosorū siue philosophorū/ nec regū. ¶ Facilius, quoniā facilius possumus philosophari q̃ re-
 gnare. & phi exponūt se tot fluctibus quod reges. ¶ Et tutior, securior: quoniā phi non timet gladios fortunę:
 quibus reges obnoxij sunt. vñ dicebat Xerxes illaturus bellū gręcię: & traiecturus Hellepontū auctore Hero-
 doto. Magna negocia magnis cū periculis fiunt. ¶ Minus grauis: quoniā non offendunt hoies ocio phorū: nec
 inuident illis sed regibus: quoniā maioribus inuident. ¶ Fructuosior, afferēs maiorē vtilitatē cōi hoim societati.
 ¶ Ad claritatē, splendorē nois. ¶ Amplitudinē glorię. ¶ Quapropter, ponit illos quibus forsitan conceditur nō
 capescere reipū, qui. i. cum sint excellenti ingenio p̃diti doctrinę cuiq; contemplationiq; se tradunt: aut qui vali-
 tudinarij sunt, vt munera reipū, obire non possunt: quę aut taliū hominum officia esse debeant diceſ. ¶ Imbe-
 cillitate, infirma valitudine. ¶ Quibus aut. i. illi q̃ nō tradiderunt se doctrinę: aut non ipediunt mala valitudie:
 aut aliqua causa grauiore: & omittunt curā reipū, ab officio discedūt hois: q̃ est natura ciuilis. ¶ Vñ vituperandi
 sunt. & maxime si ob id patria damnū patiat. & ait Cice. cū dicūt se nō reipū, aut eius onera fugere: sed imperia:
 honores. In hoc laudandi videntur & difficile est illorū ppositū nō laudare & consiliū: sed apparet ipos fugere
 molestias repulſam in petēdis magistratibus & cætera q̃ accidere p̃nt: & infamiā asferre vident. ¶ Despicere.
 contēnere. ¶ Plurimę, maior pars hoim. ¶ Admirantur, magni estimēt. ¶ Dādum vitio, vituperandum comici

Philoso-
phi dii in
terris.

Animad-
uertere co-
mitiorū/ dies
repentia

mutatio:

Seueritas

Principes

Sapiens
rex est

Libertas

Sapiens
omnia fa-
cit spōte.
Definitio
libertatis

Pauper
Securus

Sapiētes
rempub.
admini-
strare de-
bent

Xerxis ve-
rū dictū.

Homo ē
natura ci-
uilis.

M. tullii Ciceronis.

dicunt verito vitio: & idem est q̄ vitupero. ¶ Iudicium. sententiam & opinionem. ¶ Labores. qui subeundi sunt dum pro magistratu quis ambit: & alios pensat emerendorum suffragiorum causa. ¶ Et molestias. quæ subeunt. ¶ Do vitio. eunda sunt in ipsa petitione magistratus: imperij bonorū. ¶ Offensionū. quoniā offenduntur ambitione & præ vitupero fatatione competitorum. Offendere in hac significatione est in aliquid incurrere atq; incidere. ¶ Repulsarum. Offendo quoniā non adipiscuntur magistratum quē petebant affectantes alios pro suffragijs. Ille fert repulsam qui nō Præfatio. adipiscitur magistratum quem petit. ¶ Sunt enim. pbat quod dixit & hoc in philosophos dī: quos oñdit ideo Repulsa. ad rempu. non accedere: quoniā sunt animi abiecti & demissi: & se nō adepturos qđ petunt arbitrant. nō q̄ cō In philo- tennant honores: sed quia timet repulsam tanq̄ ignominia. sunt enī philosophi. s. & alij. ¶ Parum sibi constet. sophhs. parū sint constantes in rebus aduersis: & quasi sibi ipsi dissident in aduersa fortuna: quod est cōtra fortitudinem & magnanimitatē. ¶ Seuerissime. grauiissime: & constanter in dolore. q̄ est contrarius voluptati. ¶ Molliores. fracto animo & molli: vt sunt foemine. & in hoc apparet ip̄os non esse fortes qui seuerissime voluptatibus & for- titer doloribus resistunt. Illosq; animo suo putant inferiores. ¶ Frangant. non possint ferre infamiam: certe ti- nes sub- menda est infamia (vt dixi) & de nomine solliciti esse debemus: sed vir fortis & magnus nō timet infamia iuriā eunde. illatā. Vñ administrantibus repū. subeunde sunt offensiones p̄ æquitate & iusticia seruanda. & veritas potior & Conscien- antiquior esse debet quocunq; homine: & infamia ignominiaq; subeunde sunt: cū iniuria inferunt. Nullū enim tia maxi- est maius theatrū ip̄a cōscientia: qua freti oīa despiciere possumus: & debemus. Vt de Fabio maximo legi: qui mu3 thea non ponebat rumores ante salutem. Dicebatq; nephas esse succensere patrie: etiam si nos offenderit. Plato in trum. scđo de legibus sic ait. Iudices prudentia ac fortitudinis oportet esse participes. ¶ Sed his qui habent. positis Fabius his quibus forte datur venia si rempu. non capeunt: illos nunc affert: qui sine aliqua cunctatione rempu. gere maximus re dūt duplici rōne ducti: quoniā. s. aliter ciuitas regi nō posset: & resp. si nemo magistratū peteret: & si qđq; mu- elato ani nera publica & curam recusaret. Adde etiam q̄ magnitudo animi nō pōt declarari nisi in negotijs. nā cū qui mo resp. res magnas & arduas magno aio & elato gerit: tunc magnanimus dī: ergo est opus talia obire: si magnanimi gerenda. haberi volumus & esse. ¶ Adiuumenta naturæ. qui valent ingenio prudentia viribus corporis. ¶ Abiecta cun- ctatione. sine aliqua mora. ¶ Gerenda. administranda. ¶ Neq; aliter. nisi laboribus & industria eorum: qui cū habeant adiuumenta naturæ hoc præstare possunt. Et plato in lib. de rep. vult philosophos suos accedere ad rempu. ne prauī imperent: & vt ipsi in laudem versentur. Bene (inquit) lib. 5. erit in repū. si ciuilis potentia cum philosophia congruerit. Idem ait lib. 7. Ineruditi veritatē in experti nequaq; ciuitatis curam sufficienter habi- turi sunt. ¶ Sapientes igitur rempublicam capeere debent pro vtilitate communi: quoniā laudabilior est eo- rum vita qui in negocijs publicis versantur: q̄ ocioforum. ¶ Aut declarari magnitudo animi: Quoniam magi- stratus virum ostendit & declarat (vt Bias dixit) & tunc cognoscitur magnanimus: quem philosophi in suis vm- braculis instituunt de magnanimitate præcepta tradentes cum circa magna versantur vt decet: & non flecti- tur aliqua cupiditate: aut ambitione: sed omnia sua officia ad iusticiam dirigit. Vnde dicebat Cyrus. vt est apđ Egegi- um dictū. Xenophontem) Opus est maximum pulchre impe rare & principem decere subditis anteire: non dolo & ocio sed prouidentia & industria: & principem decere non se bonum præstare dumtaxat: verum etiam pro subditis diligentiam agere. vt q̄ optimi futuri sint. Et in octauo dicit. Bonus princeps est hominibus lex videns: quoniā satis est qui & moderetur & videat: puniatq; delinquentem. & Diocletianus imperator (vt auctor est Vopiscus) dixit. Nihil est difficilius q̄ bene imperare. Philosophus in. 5. æthices sic ait. Optimus est non qui ad seipsum: sed qui ad alium vitur ipsa virtute. hoc enim est opus difficile/ Non potest declarari ostendi & poni in exercita- tionem: quoniam leus virtutis in actione consistit. Vnde debemus præcipere de virtute: & ipsa exercere vt me- lius declaretur. ¶ Capescitibus autem rempublicam. Nūc præcipit quid facere debeāt hi qui capeunt rem- publicam omnia/ scilicet humana. despiciere non minus q̄ ipsi philosophi: qui bona externa nihil curant: licet difficile sit hominem vacare affectibus: qui in honorum petitione versatur: sed quo difficilius hoc erit præcla- rius. quoniam virtus (vt dictum est) circa difficile versatur: & omnia bona difficilia sunt: vt inquit Plato. igitur qui in re difficili virtutem amplectitur: laudabilior est eo qui in facili: philosophus qui in ocio degens vacat affe- ctibus cum nullis inimicitijs sollicitetur: nec ledatur iniuria. Ergo qui rempublicam gerit: si etiam his vacat: lau- dabilior est ipso philosopho: quoniam expositus est inimicitijs iniurijsq; pro ipsa iusticia: quam tuetur & minis- tratur. Magistratus enim custos iusti esse debet: & rem communem pro dignitate distribuere: ad ea quæ sunt in hominū commertijs ad æqualitatem redigere ne discordiæ oriantur & seditiones: habeant etiam oportet equi- tatem/ & bonitatem quæ aliquando legem emendat peccantem. ob hoc (quia est generalis) summum quip- pe ius summa est iniuria. ¶ Capescitibus. accidentibus ad curam reipublice. ¶ Nihil minus. nulla re minus: quoniam magis indigent magnitudine animi qui rempublicam gerunt: q̄ philosophi qui in ocio versent. ¶ Re- rum humanarum. quæ accidere possunt in vita. Vnde dicit Plato libro vltimo de repū. Monet lex id optimum fore q̄ maxime in aduersis quietem agere: & nequaq; excandescere: cum nihil huiusmodi bonū aut malum cla- re censeferi queat. Et Seneca dicit. Calamitas est virtutis occasio. ¶ Quam. despicientiam. ¶ Sape dico. repe- to & inculco: quoniam de ipsa dictum est supra. Non enim potest quis esse magnanimus: nisi res humanas con- tennat/ id est omnia quæ homini accidere possunt in vtramq; partem. ¶ Trāquillitas. sedatio perturbationum ¶ Siquidem. affert rationem quare capeantibus rempublicam humanæ res despiciendæ sunt. ¶ Nec anxius Angor est ægritudo premens: Et dicitur anxius plenus angustia. ¶ Cum grauitate. quæ decet virum qui nunq̄ mentitur & in virtute perseverat: est grauitas comes constantia: & qui anxius est & sollicitus: non potest esse grauis & constans. ¶ Quæ tranquillitas nīmi. & securitas: & vita sine angoribus despicientia rerum & graui- tas atq; constantia. ¶ Eo. tanto facilius est philosophis seruare grauitatem: & vacare affectibus: aut deside- rijs quanto minus est in ipsis quod sit in manu fortunæ. ¶ Quominus multa/ id est pauciora q̄ in vita eorum

Officiorū Liber primus. Fo. XLV.

qui rempu. administrant. ¶ Patent. sunt obnoxia & exposita talis fortunæ: quoniam non versantur in his quæ sunt in manu fortunæ: vt sunt magistratus: imperia. Philosophi enim colunt animum: quem fortuna ferire non potest aut vincere: modo sit bene institutus: & vere magnus. Vnde vir bonus & sapiens fortunæ minaci & temerariæ medium vnguem ostendit & illam elato animo spernit: a qua qui pendet in magnis viris habendus non est. Vnde dicit Sene. Neminem aduersa fortuna comminuit: nisi quem secūda decepit: & fortuna illis est grauis quibus est repentina. facile eam sustinere pōt: qui semper expectat: & nulla re maior inuidia fortunæ sit q̄ æquo animo. ¶ Tam grauius cadere non possunt. quoniam ipsis philosophis omnia sunt præmeditata: quippe multum prodest prouisio animorum: & præparatio ad minuendum dolorem. Hæc est illa præstās & diuina sapientia (inquit i Tusculanis disputationibus) & perceptas poenitus & pertractatas res habere hūanas: nihil admirari cum acciderit. nihil anteq̄ euenierit: non euenire posse arbitrari. Vnde Xantipe vxor socratis semper se vidisse illum dicebat eodem vultu exeuntem domo & reuertentem. Animus enim erat sedatus & tranquilluss qui a voluntate fingitur. Adde etiam q̄ ipsi philosophi non curant bona fortunæ quæ illa cum vult eripere potest. Illi socratis autem qui rempu. gerunt possūt deiici notariq̄ ifamia & grauius cadere cum in edicto loco positi sint & obnoxia fortunæ quæ mutabilis est: & temeraria. Sene. dicit. Quæ multo ante prouisa sunt lægidiuss incurrūt. Aufert vim presentibus malis qui futura prospexit. Vnde post suum casum. Oui. dicit. Tu quoq̄ formida nimium sublimia semper. Propositiq̄ precor contrahe vela tui. Viue sine inuidia mollesq̄ inglorius annos. Exige. amicitia. & tibi iunge pares. ¶ Quocirca. concludit per ea quæ iam dicta sunt maiores motus animorum concitari in illis qui gerunt repū. ¶ Propterea. quæ singulis diebus accidunt: quibus animus mouetur & maiora semper efficere tentat. Vnde opus est adhibere animi magnitudinem: vt maiora semper cum decoro efficiantur: & vacuitatem ab angoribus: quibus debet vacare magnanimus. ¶ Quocirca. igitur cū in rebus difficilioribus versentur hi qui gerunt rempu. magis angūtū q̄ philosophi: qui vitam ociosam degunt. ¶ Non sine causa. iure ac merito: quoniam timent casum & tela fortunæ: quæ illa in summa quæq̄ torquere gaudet: vt infima summis: summa infimis mutantur. ¶ Maiores motus. maiores perturbationes cum eo loci sint. Vnde fortuna volente grauius cadere possint. Vnde reges cæteri q̄ principes fere semper solliciti sunt: & tyrannorum vita nihil est miserius. Omnia enim timent cum ipsi ab omnibus timeantur. ¶ Et motus maiora efficiendi: quoniam gubernantibus rempublicam in commune laborandum est: & curandum: vt magna quædam efficiantur: quod non cogitant ociosi qui in magnis negocijs non versantur. Maiores enim curas habent qui negocijs publicis & muneribus funguntur q̄ ociosi. Illi enim tendunt ad maiora & ardua: ociosi autem talia non curāt: & ideo non anguntur. ¶ Quietis. ociosis & his qui ad rempu. non accedunt. ¶ Quomagis. tanto magis inquit magnitudo animi adhibenda est in his animorum motibus & curis rempu. administrantium vt grauitas retineatur: & constantia ne anxij videamur & inconstantes. Vnde magis debet esse magnanimus & grauis: ille qui rempu. gerit q̄ philosophus ociosus: quoniam in maioribus difficultatibus versatur: & maioribus stimulis perturbationum angitur: & ideo difficile est ipsum non perturbari animo: cum telis fortunæ sit expositus: vt mens vix possit esse sine timore: & maiora etiam molitur in dies. vnde opus est animum esse constantem. ¶ Ab angoribus. animi perturbationibus. ¶ Ad rem gerendam qui accedit. præcepit nunc quid illi agendum sit: qui ad rempub. accedere vult: vt. s. consideret si idoneus est ad munera publica obeunda. In omnibus enī quæ agimus: nō solū quid honestum sit: sed etiā quid ipsi p̄stare possumus. querendū est: & considerandū. ne forte aliquid aggrediamur quod efficere nequeamus: quisq̄ igitur vires metiri debet suas & naturā: idq̄ auspicari quod obire posse videbit cū decoro: aliter nihil laude dignū faciet quis in re honesta versetur. Honestū est capessere rempu. sed si quis ad illam gerendā ineptus est: abstinere debet. Ideo Solon dicebat. Tū rege cū prius didiceris regi. Illi enī qui regere nesciunt seip̄os: & alios detrahūt in cladē decorū nō seruāt. ad quod pauci accedūt (inqt Pla. lib. 5. de repu.) & illud qui cognoscant rari sunt. Idē in. 6. de legibus sic ait. Existimare de oībus hoībus id quisq̄ debet: q̄ qui nunq̄ seruiuit is laude dignus esse princeps nunq̄ poterit. Ideo gloriari quēq̄ op̄ magis q̄ bene seruiuerit q̄ bene fuerit dominatus primum quidem legibus: quibus qui seruit deo seruit: deinde senioribus qui honeste vixerunt. ¶ Illa res. quam agere vult. ¶ Honestā. coniuncta virtuti: id non solum consideret honestū esse gerere re publicam: sed etiam si ipse ad tale munus obeundū aptus est. ¶ Facultatē. potentiā & possibilitatem efficiendi rem ipsam honestam: & ideo id quisq̄ agere debet ad quod aptus est: & pōt cū decoro tractare. est enī magnē molis opus alios regere & gubernare vt decet. ¶ In quo ipso. in hac ipsa consideratione & accessu ad rempu. ¶ Considerandū. prudenter iudicandū: quoniā prudētia est quæ statuit omnes mediocritates. ¶ Aut temere. nullo adhibito iudicio desperet se posse perficere id quod incepit ppter ignauitā: q̄ fortitudini opponit: propter ignauitā. quā cedere q̄s nō debet aut deferere fidē metu periculi. vñ pparandus est animus exercēda mens & formanda rate expetita: semper aut vlsurpata. ¶ Propter ignauitā: q̄a sit ignauus. Nauus dī strēnuus: ide operā nauare est strēnue facere: ide ignauū dicimus desidē & sine igne animi. Aut nimis cōfidat ne nimis audeat: & sic mediū tenendū est in rebus agendis. vt fortes esse possimus. In medio enim consistit virtus. & iam dictum est fortitudinem mediocritatē esse inter ignauitā siue metū & audaciam. ¶ Cupiditatē alicuius rei quā sibi agendā pposuit: Ignauus. aut aliquā aliā rem consequendā. ¶ In oībus negocijs. obeūdis. s. & in oībus rebus agēdis in bello q̄ pertinent ad virū fortē atq̄ magnanimū & in gubernatiōe resp. in qua multa negocia cū decoro obeūda sūt. ¶ Aggrediare. incipias. ¶ Diligēs pparatio. diligenter oīa necessaria pparanda sunt: vt id quod aggredimur: perficere possimus. Preparatio est apparatus rerū necessariarū: apparatus pertinet ad sumptū & magnificentiā. iō dixit tus. supra: delectant etiā magnifici apparatus. vñ vituperant illi q̄ res magnas & arduas sine aliqua pparatiōe aggrediuntur: & turpiter postea desistunt relinquentes locū penitentiæ quo genere hominū nihil est imprudentius. tus.

Philosophi animi colunt.

Attende Xantipe vxor socratis

Carmina nasonis

Tyrannorum vita miseria.

Vires cuiusq̄ metiende

Magnē molis opus regere alios

Nauus strēnue

Ignauus.

Apparatus

M. tullii Ciceronis.

ASCEN Sed cum plerique &c. Ostendit res urbanas: id est quæ in urbe pro salute reipublice geruntur in toga esse maiores quæ ab imperatoribus in bello ac armis. Ordo est. Sed cum: id est quandoquidem: plerique id est valde multi arbitrentur res bellicas esse maiores: id est digniores quam urbanas. id est quæ in urbibus geruntur. ideo supple hæc opinio est minuenda: id est restringenda. Multi enim quaesiverunt bella propter cupiditatem gloriæ. atque pro & id contingit plerumque: id est ut plurimum in magnis animis & ingenijs: & eo id est tanto: vel idcirco magis si sint apti: id est idonei ad rem militare: & cupidi bellorum gerendo id est ut gerantur bella. Autem pro sed si nos volumus iudicare vere: multæ res urbanae extiterunt maiores: & clariores quam bellicæ. Eni pro quia quis Themistocles imperator atheniensium qui Xerxem devicit laudetur iure: id est merito eius: & quis nomen eius: scilicet Themistocles sit illustrius: id est nobilius & clarius quam supple nomen Solonis qui unus ex sapientibus rempublicam clarissime instituit: pro & quis supple salaminis illa insula apud quam navali prælio Xerxem superavit citetur: id est aduocetur testis clarissimæ victoriæ ipsius Themistocles in Xerxem: quæ victoria anteponatur: id est plus laudetur consilio Solonis eius: scilicet qui constituit primum ariopagas: id est quadringentos senatores qui in ariopago: id est vico martis res arduas ut sententias criminales tractarent: tamē supple hoc scilicet factum solonis est iudicandum non minus præclarum quam illud: scilicet Themis. Enim pro quia: illud: scilicet facinus The. scilicet victoria de xerxe profuit semel civitati atheniensium scilicet hoc. scilicet consilium solonis proderit semper: quia leges atheniensium & instituta. id est mores & traditiones maiorum eorum servantur hoc consilio. scilicet solonis: & quidem. id est certe Themist. nihil dixit. in quo ipse adiuverit. id est adiuuare potuerit ariopagum. id est senatores in ariopago constitutos: at. id est. sed ille scilicet solon adiuvit The. Enim pro quia: bellum quod The. gessit est gestum consilio senatus eius dico senatus qui erat constitutus a solone: licet. id est licitum est dicere eadē quæ dicta sunt de The. de paufania & Lysandro lacedæmonijs viris & optimis imperatoribus. quorum. scilicet imperatorum rebus gestis. quæ imperium putat dilatatum. id est. extensum ipsi lacedæmonijs tamen ipsi ne ex minima quæ parte. id est. non etiā ex minima parte sunt cōferendi. id est. digni comparari legibus & disciplinæ Lycurgi optimi legislatoris. Quinetiā. id est. si super ipsi imperatores habuerint propter has ipsas causas. id est. propter leges & disciplinā Lycurgi exercitus: & id est. si paratiore ad subeunda pericula & fortiores ad cōstiter pugnandum quæ. id est. certe neque mareus

Disputatio quæ ostendit res urbanas maiores esse bellicis & Togatorum consilia imperatoris laudi præponit.

Sed cum plerique arbitrentur res bellicas maiores esse quam urbanas: minuenda est hæc opinio. Multi enim bella quaesiverunt propter gloriæ cupiditatem atque in magnis animis ingenisque: id plerumque contingit: eoque magis si sunt ad rem militarem apti: & cupidi bellorum gerendorum. Vere autem si volumus iudicare multæ res extiterunt urbanae maiores: clarioresque quam bellicæ. Quamvis enim Themistocles iure laudetur: & sit eius nomen quam Solonis illustrius: citeturque Salaminis clarissimæ testis victoriæ quam anteponatur consilio Solonis eius: qui primum constituit Ariopagas: non minus præclarum hoc quam illud iudicandum est. Illud enim semel profuit: hoc semper proderit civitati hoc consilio leges atheniensium: hoc maiorum instituta servantur. Et Themistocles quidem nihil dixit in quo ipse Ariopagum adiuverit at ille audiuit Themistoclem: est enim bellum gestum consilio senatus eius: qui a Solone erat constitutus. Licet eadem de paufania Lysandroque dicere. Quorum rebus gestis quæque imperium lacedæmonijs dilatatum putatur: tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus: & disciplinæ cōferendi sunt: quinetiā ob has ipsas causas & paratiore habuerunt exercitus & fortiores. Mihi quidem neque pueris nobis. M. Scaurus. C. mario: neque cum versaremur in reipublica. Quintus Catulus Cneo Pompeio cedere videbantur. parua enim sunt foris ^{arma} ~~amara~~ nisi est consilium domi. Nec plus africanus singularis & vir & imperator in excidenda. Numantia reipublice profuit quam eodem tempore. P. nafrica priuatus cum Tyberium Gracchum interemit. Quæque hæc quæ res non solum ex domestica est ratione (Attingit enim & bellicam quoniam vi manuque cōfecta est) sed tamen idipsum gestum est: consilio illo urbano sine exercitu. Illud autem optimum est in quo iuadi solere ab inuidis & improbis me audio. Cedat arma toge: concedat laurea linguæ. Ut enim alios omittam: nobis rempublice gubernantibus nonne toga et arma cessere. Neque enim in reipublice periculum fuit grauius nunquam nec maius odium. Ita consilij diligentiaque nostra celeriter de manibus audacissimorum civium delapsa arma ceciderunt. Quæ res igitur gesta est nunquam in bello tanta: quis triumphus conferendus. Licet enim mihi, M. fili apud te gloriarī: ad quem & hereditas huius gloriæ & factorum imitatio pertinet. Mihi quidem certe vir habundans bellicis laudibus. Cn. Pompeius multis audientibus hoc tribuit ut diceret frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse: nisi meo in reipublice beneficio ubi triumpharet esset habiturus. Sunt ergo domesticæ ^{virtutes} ~~virtutes~~ non inferiores militaribus in quibus plus etiam quam in

Officiorū Liber primus. Fo. XLVI.

his opere studiūq; ponendum est. Omnino enim illud honestum qđ ex animo cello magnificoq; querimus: animi efficitur non corporis viribus exercendum tamen corpus & ita afficiendum est: vt obedire consilio rationiq; possit in exequendis negocijs & in labore tolerando. Honestum autem id quod exquirimus totum est positum in animi cura & cogitatione. In quo non minorem vtilitatem afferunt: qui togati reip. præsunt: q̄ qui bellum gerunt. Itaq; eorū consilio sepe aut non suscepta: aut confecta bella sunt: nonnunquam autem illata: vt. M. Catonis bellum tertium punicum: in quo etiam mortui valuit auctoritas. Quare expetenda quidem magis est decernendi ratio: q̄ decertandi fortitudo. Sed cauendum ne id bellum diu magis fuga: q̄ vtilitatis ratione faciamus: bellum autem ita suscipiatur: vt nihil aliud nisi pax quesita videatur. Fortis vero animi & constantis est: non perturbari in rebus asperis: nec tumultuantem de gradu deiici (vt dicitur) sed presentis animi vti consilio: nec a ratione discedere. q̄ hoc animi: illud etiam ingenij magni est percipere cogitatione futura: & aliquando ante constituere quid accidere possit in vtrāq; partem & quid agendum sit: cum quid eueniat: nec committere aliquid vt aliquando dicendum sit: non putaram. Hæc sunt opera magni animi & excelsi & prudentia consilioq; fidentis. Temere autem in acie versari & manu cum hoste colligere in manu quiddam & beluarum simile est. Sed cum tempus necessitasq; postulat decertandum manu est: & mors seruituti: turpitudinēq; anteponenda.

ga domi geruntur: & laurea. id est corona imperatorū laureatorū. concedat lingue. i. glorię quā bene dicendo & consultantado adipiscimur est optimū: id est prestantissimum. Enim p̄ quia vt omittā alios: nōne arma. id est bellicę res cariline cessere. id est cesserunt: toge. i. rebus quas in toga gessimus: & hoc nobis gubernantibus. id est dum nos in cōsulatu gubernaremus rempu. q. d. maxime. Enim p̄ quia: nec periculum fuit vnq̄ grauius: id est perniciosius in rep. neq; odium maius. Itaq; ip̄a arma de lapsa de manibus audacissimorū. id est maxie temerariorū ciuū ceciderunt. i. annihilata sunt celeriter cōsilijs & diligentia nra. Quare igitur res gesta est vnq̄ tanta in bello. q. d. nulla. & quis triūphus est conferendus. i. comparandus cū hac. s. re a nobis in toga gesta. q. d. nullus. Licet enim (ne arrogāter scilicet dixisse putet) o Marce fili gloriari apud te: ad quē & hereditas huius id est meę glorię: & mutatio factorū pertinet. Certe Cneus pōpeius vir abundans bellicis laudibus tribuit michi quidem multis audientibus: hoc vt diceret se deportaturum fuisse frustra tertium triumphum: nisi esset habiturus in rep. meo beneficio vti triūpharet: quia si per catilinā & coniuratos respu. fuisset euerſa: nullus remansisset triumphandi locus. Ergo. i. vt ex prædictis patet fortitudo domestica. id est qbus vtuntur in rebus domesticis gerendis sunt nō inferioris vtilitatis & dignitatis. militaribus sup. fortitudinibus: in qbus scilicet fortitudinibus domesticis ponendum est. i. ponere oportet: etiam plus operi. i. exercitationis & laboris: & studij. i. conatus & applicationis animi q̄ in his scilicet militaribus. Enim p̄ quia: illud honestū quod nos querimus. id est requirimus ex animo excello & magnifico efficitur oīno viribus animi nō corporis: tamen corpus est exercendum. i. in exercitio & labore tenendum: & afficiendum. i. affectionibus tractandū & subiendum ita vt possit obedire consilio & rationi in negocijs exequendis & in labore tolerando. Autem p̄ sed: id honestum qđ exquirimus. i. illa honesta actio: quam ab aio forti expetimus est positū i cura & cogitatione animi. In quo scilicet honesto hi qui existentes togati præsunt reip. afferunt nō minorem vtilitatem q̄ sup. hi qui gerunt bella. Itaq; & ideo bella sunt sepe aut nō suscepta: vbi in qua aut periculosa visa sunt aut confecta: id est absoluta & ad finē deducta autē p̄ sed illata nonnunquam. id est qnq; qn̄ scilicet iustū & vtile visum est consilio eorum q̄ scilicet in togis rempu. gubernant: vt bellū tertium punicū. id est carthaginēse sup. illatum est carthaginensibus cōsilio. M. Catonis: in quo scilicet tertio bello punico auctoritas ipsius Catonis etiam mortui. i. postq̄ mortuus erat, moriebatur autē

scavrus optimus reip. i. toga gubernator su. videbat mihi nobis pueris. id est cū nos essemus adhuc pueri: ceder. id est vidē oriam dare in vtilitate Caio mario optimo imperatore: neq; cum nos versaremur in rep. Quintus Catulus optimus senator videbatur cedere Cneo Pompeio: q̄ pompeius magnus agnominatus est: optimo imperatore. Auerte puer scribi lycurgā. Caium Cncum amurcam & pferri Lycurgiū Gaium Gneum Amurga. Item in textu haberi videbant: quia duo singularia eq̄ pollent vni plurali: dū simul ponuntur. non autem diuisim bis videbatur diximus. Ad dit causam quare sic visum sit. Enim pro quia: arma sunt parua. i. parue vtilitatis foris: nisi consilium est domi. Nec a phrica: nus scilicet Scipio singularis: & vir. s. priuatus & imperator: cū præſſet rebus bellicis profuit plus reip. in excidenda. i. destruenda numantia ciuitate hispanorum: q̄ publius Scipio. s. natica profuit sup. reip. eodem tēpore cum interemisset Tyberium gracchum dū legem agrariā factioſe reuocare veller. Quāq; quidem. i. certe hæc res scilicet o. cilio Tyberij Gracchi: est nō solum ex ratione domestica. id est rerū domi gerendarum eni pro quia ip̄a attingit: & id est etiā bellicam sup. rem: quoniā ip̄a est cōfecta vi. i. violentia & manu. i. facto: sed tamen idip̄m est gestū consilio vrba. no. id est in vrbe romana habito sine exercitu. Autem p̄ sed. illud in quo ego audio me solere. inuadi id est carpi & reprehendi ab inuidis & improbis: vt ob lucio bestia: & lucio pifone: & crispo salustio: scilicet arma id est bellicę res cedant. i. victoriam det: toge. i. rebus pacis quæ in toga

Quare bellum
suspicitur

M. tullii Ciceronis.

anno post susceptum bellū valuit: quia nō dimittebatur eius auctoritate susceptum: donec carthago deleta esset. Quare. id est qua de causa: rō decernendi. i. deliberandi est quidē. id est certe magis expetenda q̄ fortitudo decertandi. i. belli gerendi. Sed cauendum sup̄ est ne nos faciamus: id est decernamus de bello magis fuga. id est causa fugæ bellandi q̄ ratione vtilitatis: hoc est ne decernentes de bello dehortemur a bello potius timore bellandi q̄ ratione vtilitatis publicæ. Autem pro sed: vt bellum suscipiatur ita vt nihil aliud videatur quæsitū nisi pax. In textu habetur quæsitā per zeuma: seu per regulam venustatis quæ est: Q̄ verbum vel adiectiuum pulchre respicit ad vicinū suppositum vel substantiuum: quia ergo ly pax immediate preponitur: dicit pax quæsitā &c. Vero pro sed: est fortis & constantis animi. id est pertinet ad fortem & constantem aīm non perturbari rebus asperis. id est duris & aduersis: nec. id est & non: & vt dicitur. id est sicut in prouerbio est hominem sup̄. nō deiici tumultuantem. id est vacillantem & inconstantem de gradu. id est de sede tranquillitatis suæ: sed vti consilio animi presentis. id est semper parati & fortis nec discedere a ratione. q̄q̄ hæc scilicet non deiici nec deturbari de tranquillitate sua est magni animi: & illud scilicet quod sequitur: est etiam. id est non solum magni animi: sed etiam magni ingenij. i. percipere cogitatione. id est prouidentia & consideratione: futura. id est res futuras: & constituere aliquando in vtrāq; partem quid possit accidere & quid sit agendum cum. id est postq̄ quid. id est aliquē uenerit: nec cōmittere aliqd sup̄. tale: vt dicēdū sit aliq̄ sc̄z i futuro. ego nō putarā. i. putauerā sup̄. sic euēturum. hæc. id est huiusmodi sūt opera animi magni & excelsi & fidētis. id est freti prudētia & cōsilio. Aut p̄ sed ver fari temere. id est cum temeritate in acie. id est in exercitu ad præliandum instructo: & configere id est contendere cum hoste: manu. id est opere manuali: est quiddam immane. id est effectum & crudele & simile beluæ. Sed decertandum est manu quando tempus & necessitas postulat & mors est anteponenda. id est præferenda seruituti & turpitudini: scilicet quæ est in fuga: aut quam captus pateretur in corpore. hinc Iuuenalis. Summum crede nephas animam præferre pudori. & propter vitam viuendi perdere causas: quæ sunt libere & honeste viuere.

MARS.
Digressio
Gubernatio
ciuilibis
& res militaris
de principatu
certat.
Cice. pater
patrie
Positio
Theses. i.
positiōes
Thesis in
cā murene
tractata.
Carmen
ciceronis

Cæsar
ciceroni
eloquētia
par.

Solon
Themisto

Salamini
Solon
Salamini
us.

Ed cum pleriq; Digreditur Cice. a p̄ceptis tradendis de ipsa fortitudine: & magnanimitate & res vrbanas: & consilia eorū q̄ remp. togati gubernant: bellicę laudi & glorię cōtra multorum opinionē preponit. He quippe duę facultates: gubernatio ciuilibis: & rei militaris præstātia de principatu inter se certāt: & adhuc sub iudice lis est. Cic. tamen nōnullis rationibus & exemplis conatur ostendere domesticā disciplinam: & consilia vrbana bellicis præferēda esse. & in hoc Cice. causam agit suā: quoniam ipse togatus rem pub. e sceleratorū manibus eripuit: asseruitq;. Ideo. Q. Catulus princeps senatorij ordinis: & auctor publici consilij frequentissimo senatu Ciceronem patrē patrię appellauit: cui etiā togato primum supplicatio contigit post urbē conditam: vt ipse gloriatur i tertiā actiōe i Verrē. hæc oratio dicitur positio qua cōsideramus de aliqua re proposita: constat locis ad laudem pertinentibus & vituperationē respicitq; hos siue honestum: vtile: iustum: ac legitimum. talis est eiusdem Ciceronis positio in rhetoricis boni. ne plus an mali attulerit hominibus & ciuitatibus eloquētia. Theses. (inquit Fabius) quæ sumuntur ex rerū comparatione: vt rusticana vita an vrbana potior iuris periti an militaris vrlaus maior: mire sunt ad exercitationē dicendi speciosę atq; vberes: quæ vel ad suadendi officiū: vel etiam ad iudiciorum disceptationē iuuant plurimum. hæc thesis in cā. Murene a Tullio tractatur vberime. ¶ Pleriq; maior pars hominum hæc oīa eo spectant: vt Cic. gloriatur sibi togato arma cecisse: & remp. consilijs suis a nefaria coniuratione liberasse. quod hoc carmine testatus est. O fortunatam natā me consule romā. ¶ Res bellicas ea quæ fiunt in bello magis esse laudāda: q̄ gesta vrbana & senatoria. ¶ Minuenda. cōfutanda: probandū (inquit) est aliter esse ac pleriq; putant. ¶ Multi enī. ratio quare hæc opinio minuēda est: quoniā (inquit) multi bella querunt: nō propter rem & honestatē: sed propter gloriā. vnde si talibus nō esset gloria pposita: nullo modo pugnarent. ostendendum est igitur ipos posse in toga maiore laudem cōsequi q̄ in castris. ¶ Glorię bellicę. scilicet quā dicunt esse maximā: & maxime q̄runt hanc gloriā fortes & magnanimi: & sic oportunitatem naçti patrię iniuriā faciūt: vt Cæsar fecit. vnde Cice. vult hanc gloriā diminuerē: vt alij querant potius gloriā vrbānam q̄ bellicā ne patria detrimētō afficiatur a cupidis bellicę glorię: quod sub Cæsare passa est: qui in arma furēs patriam occupauit: omisissis causis forensibus senatorijsq; muneribus: quæ ornate / ac splendide potuisset obire erat enim litteratissimus: & post Cice. facile secundus: aut forte Ciceroni par: si tubarum clāgor: strepitusq; armorum a causis agendis eum non aduertissent. ¶ Id querere. bella propter glorię cupiditatē. ¶ Pleriq; cōtingit. accidit sepius: & euenit in aīs magnis præclarisq; ingenijs. Vnde in bello sunt ferociōres. ¶ Eoq; magis tāto magis id euenit illis. qui magno aio præditi sunt & ingenio. ¶ Apti. præstantes robore corporis & mētorū optima valitudine. ¶ Cupidi. suapte natura. ¶ Bellorum. i. si eorum natura ad id inclinatur. ¶ Verē aut. facit propositionem disputationis & cōfutat id quod ab eo q̄ alteram partē tueretur dici posset. ¶ Multæ res vrbane. gesta consilio senatorū vrbānorum. ¶ Maiores. maioris laudis & glorię q̄ gesta bellica. ¶ Iudicare vere sine fraude & vt veritas ipsa requirit. ¶ Quamuis enim. hæc est cōfutatio quam dixi & facit cōparationem inter Themistoclem & Solonē: preponitq; facta ex cōsilio Solonis. quīs nomen. Themistoclis illustrius si propter vrloriam Salaminiam de Xerxe. ¶ Iure. merito. ¶ Laudetur. ab oratoribus & historicis supra dixit. hinc rhetoricum campus de Salamine. ¶ Eius Themistoclis. ¶ Nomen. & fama rerū gestarum & victorię bellicę. ¶ Illustrius. maioris splendoris & glorię. ¶ Citetur. vocetur in testimonium. Trāslatio est ab his qui citātur vt testes sint Salamin. insula. vbi Themistocles vicit Xerxē nauali pugna. i. quāuis testis sit huius glorię victoria ad Salaminē. Quę victoria anteponatur ab oratoribus cōsilia Solonis & laudibus quas meruit consilij vrbānis & prouidentia in constituendo senatu ac legibus. ¶ Anteponatur ab oratoribus: qui quotānis laudes Themistoclis & aliorum q̄ in bello operam patrię nauauerant celebrabāt. Solon vnus fuit ex septem sapientibus. Eccetidis filius (auctore Laertio) siue euphorionis. vt Didymus grammaticus scribit patria. Salaminus. Athenis claruit

Officiorū Liber primus. Fo. XLVII.

regnante Tarquinio prisco Rome a codro paternum genus ducebat : maternum Vero a Pyſistrato tyranno Athenienſibus leges heroico carmine ſcripſit : & Ariopagum conſtituit : id eſt ſenatū & quadringentos legit ſenatores. Ariopagitas quadringentos ſenatores. Ariopagus erat vicus martis : in quo conſtitutus fuit ſenatus a Solone. Collis (auctore Herodoto lib. 8.) e regione ad arcem athenarū Ariopagus vocabatur. ¶ Hoc conſtituere Ariopagitas & ipſum ſenatū. ¶ Quam illud. victoria ipſius Themisto- clis ad Salaminē. ¶ Illud enī. Ratio quare nō erat minus preclarum illud .i. victoria de barbaris ad Salaminem. ¶ Hoc conſtituto. Ariopagitarum & ſenatus pderit ſemper. illud vero ſemel. ¶ Ciuitati. Athenis. ¶ Hoc conſilio Solonis. ¶ Leges. quas ipſe tulit. ¶ Maiorū inſtituta. mores optimi Athenienſium. ¶ Et Themisto- cles quidē. hęc eſt altera ratio qua ſuam propoſitionē probat res ſcilicet vrbanas eſſe maiores bellicis. ¶ Ariopagum. ſenatū conſtituendū. ¶ At ille. Solon adiuit Themisto- clem ppter ſenatores quos inſtituerat quorū conſilio id bellum geſtū eſt. ergo Solon adiuit Themisto- clem. Themisto- cles autem nō adiuit Solonē poſt pugnam Marathoniam de qua dictū eſt. Themisto- cles monuit athenienſes illam victoriā non finē : ſed cām eſſe maioris belli. Vnde ducentę naues fa- ctę ſunt : q̄ cum nūciaretur Xerxem ingēti comparata claſſe : ad gręciā occupandam : & in primis Athenas ad- nauigare. cōſuluerūt oraculum delphicū. quibus Pythia rēdit : vt muris ligneis ſe munirent : oraculum tale fuit vt auctor eſt Euſeb. lib. 5. de preparatione euangelica. Effugite extremas mūdi : & penetrate ſub horas. Ne mi- ſeri tardetis : feret fuga ſola ſalutem. Non ſaluū caput vilius : non peſve manuſve. Vlla nec in reliquo pars deni- q̄ corpore ſalua Curribus ecce fuit victus : quę ſyria mittit. Mittis eris nulli rapiet ſerus omnia maurus. Non tē- plis diuum parcat : nō menibus vrbis. Cuncta igni cōſumet an ipſa exterita magno. Sudore aſpictis ſuperum ſimulachra madere. Ligna mœnia dat pellas : quam cōdidit vrbī. Inde optata ſalus foelix & palma ſequetur. Si tātum pugnā non expectarit equeſtrē. Tu vero ſalamis vel cum ſucceſſerit eſtas. Vel cum triſtis hyems p̄prijs priuabere natis. Oraculum datū lacedemonijs tale fuit. Qui ſpartā antiquam colitis vel menia veſtra. A perſis deuicta cadent : vel regis adēpti. Herculide mortem grauiter plāgetis amaram. Quoniam in eo bello (vt dictū eſt) Leonidas rex lacedemoniorum : q̄ erat de genere herculis cecidit ad Thermopylas : cum illas anguſtias cu- ſtodiret : & ideo dicit. Trogus : initio huius belli ſciſcitantibus oracula delphis reſponſum fuerat : aut regi ſpar- tanorum : aut vrbī cadendum : & idcirco cū Leonidas ad bellum p̄ſciſceretur : ita ſuos firmauerat vt regē ſe pa- rato ad moriendum aīo ſcirent. Anguſtias p̄terea occupauerat : & cū paucis : aut maiore gloria vinceret. aut minore dāno reipu. caderet. Oraculum datum athenienſibus cū nemo intelligeret Themisto- cles nauū p̄ſti- dium demōſtrari interpretatus perſuadet oībus patriam muncipeſſe nō mœnia : ciuitatēq̄ nō in edificijs : ſed in ciuibus poſitā. melius itaq̄ ſalutem manibus q̄ vrbī cōmiſſuros. huius ſn̄ie etiam auctorē deū eſſe dices. Pro- bato itaq̄ conſilio : cōiuges liberos cum p̄cioſiſſimis rebus in inſulas relictas vrbe emendant : ipī armati naues conſcendunt : arcē relinquentes ſacerdotibus : paucisq̄ maioribus natu & ſacra etiam p̄curenda : & Themisto- cles elegit anguſtias ſalaminij freti : timēs ne a multitudine hoſtiliū nauium circūuenirentur. Vnde in freto ſala- mino pugnatum eſt : & paruo nūero nauium maxia poſt hominum memoriā claſſis perſarum deuicta eſt : perſe i fugā verſi ſūt : i quā trepidationē mltę ſubmerſę naues mltę ſūt plures tñ nō minus ſeuitiā regis quē hoſtē timē- tes domum cōceſſerę. hac victoria themisto- cles imperator nobilitatus eſt : q̄ ante hanc pugnat noctu ſurgebat per vrbem tāq̄ lymphatus diſcurrens nec capiens quietē dicebat ſe excitari trophęis & victoria melciadis : qui apud marathōnē perſas vicerat : nec erat aliqua victoria quę cū marathōnio trophęo poſſet cōparari. Themisto- cles Neoclis filius fuit : cui ob res geſtas auctore. Emilio probo nemo p̄fertur : & pauci pares putantur. Licet eadē paufanias Lyſandroq̄ diceret paufanias lacedemonius clarus ip̄erator : ſ; varius i oīgñe vitę fuit. Nā vt vir- tutibus mlti ſenſituit : ſic vitis obruptus ē : & denigratus hic (vt dictū ē) vna cū Ariſtide athenienſi vicit. Mardo- niū ap̄ plateas cum ducētis milibus peditum viritim elcctis : & 20. equitū : & ex p̄da tripodē aureū delphis po- ſuit epigrammate inſcripto in hanc ſn̄iam. Suo ductu barbaros apud plateas eſſe deletos : eiufq̄ victorię cau- ſa. Appollini donum dediffe. Poſt hoc p̄geliū miſſus eſt cū claſſe Cyprum & hellespontū : vt inde barbarorū p̄ſidia depelleret : q̄ omnia foelici euētū peregit. & Bizantium expugnauit : ſed hanc belli gloriā in gloria mor- te deturpauit. Ariſtolicus pater lyſandri : ex p̄ſapia minime regia : cæterū ex hereclidarum generatus eſſe dici- tur (inquit Plutar.) Lyſander lacedemonius magis foelicitate q̄ virtute : ſibi gloriā comparauit in rei familiaris educatus anguſtia ſeſe patrię legibus obtemperantem : ſi. ut quis alter p̄buit : cui honoris cupiditas & cōtentio- nis ſtudio a laconica diſciplina permansiſſe innotuit. Clarus imperator fuit : qui cū Athenas per deditiōem ce- piſſet. 30. viros vrbī prepoſuit : & Calybium arcis gubernatorē. inde ſtatuum ſibi p̄fectiſq̄ ſuis erexit : quo tēpo- re maxima animi elatiōe vti viſus eſt : quoniā ipſi gręcorum primo perinde ac deo per ciuitates arę erectę ſunt : & ſacrificia inſtituta eſt ante oīs peanes decantari : quorū vnus tale habebat initiū. Alme gręcię imperatorem ab altiffima ſparta diuinis celebremus laudibus. Iopeam Cherilum poetā ſemper ſecū habuit vt res a ſe ge- ſtas verſibus celebraret : tandem cū Thebanos inuaderet apud Haliartum oppidū Boetie a Neochoro inter- ſectus eſt. Facit igitur cōparationem inter Paufaniam Lyſandrumq̄ clariffimos imperatores exercitus & reges q̄ rebus geſtis imperium lacedemoniorū dilatarunt : & Lycurgum q̄ lacedemonijs leges dedit & ſic oſtendit plu- ra Lycurgum q̄ illos feciſſe : quīs duce lyſandro athenienſes a lacedemonijs victi fuerint in bello. Pelopōneſia- co : quod thucydides litteris mandauit. Lyſander enī bellum cōfecit q̄ per. 26. annos durauerat inter athenien- ſes & pelopōneſios. vnde bellū pelopōneſiacum dictum eſt & lacedemonij ſunt in pelopōneſo. Meſſenij : a chei- dores : argiui. elei : archades. Hi enim populi illam incolunt poene inſulam in cuius hiſtimo eſt corinthus caput achaie. Hi populi cū lacedemonijs faciebant. Athenienſes etiā ſuos habebāt ſocios. ¶ Licet dicere poſſumus Pelopō- neſia demon eſt vrbis pelopōneſi quę & ſparta dicitur clariffima quōdam & inſtitutis & armis. ¶ Dilatatum amplia

Ariopa-
gus.

Soloni
palmam
dat.
Themisto-
cles.
Solone
adiutus

Oraculū
pythię.
Carmina
oraculi
delphici.
Oraculū
lacede-
moniorū
Themisto-
cles or-
aculū in-
terpreta-
tus eſt

Victoria
themisto-
clis.
Themisto-
sto.
Paufania
as & virtu-
tibus p̄di-
tus & vici-
oſiſſimus
Lyſander
ariſtolicus
filius.

Lyſandro
arę inſtitu-
tę.
Lycurgo
palmam
tribuit
Pelopō-
ne.
Corinthus

M. tullii Ciceronis.

Lacedæ- tum & propagatū. nam lysander athenas cepit: pausanias persas vicit expugnauit Bizantium: & ex cypro at-
mon etiā q̄ helesponto deduxit barbarorum p̄sidia: tamen q̄uis imperiū fuerit per illos dilatatum. ¶ Tamen ne mima
sparta di- quidem. nō modo: nō magna sed nulla ex parte comparanda sunt gloriæ lycurgi: quā ille meruit ob leges san-
citur c̄tissimas: quas lacedemonijs tulit. ¶ Conferendū cōparandi. Lycurgus (auctore Trogo) cum fratri suo polybi
Lycurgi tē: spartanorum regi successisset regnū: sibi vindicare potuisset. Charilao fratris cilio: qui posthumus fuerat
leges op cum adoleuisset regnū restituit: vt intelligerēt omnes q̄to plus apud bonos: pietatis iura q̄ omnes opes valerēt
time Medio igitur tempore dū infans adolefcit: & ip̄e tanq̄ tutor regis regnum administrat: leges nō habentibus la-
Attēde le cedemonijs instituit: nō inuentione earū magis q̄ exemplo clarus: siquidē nihil lege in alios sanxit cuius nō ip̄e
gillator primus documenta daret. Populum in obsequia principū principes ad iusticiā infirmorum formauit. parsimo-
Parsimo- niam oibus persuasit: existimans laborē militiē assidua frugalitatis consuetudine faciliore fore: emi singula nō
niam per pecunia: sed compensatione mercū iussit: auri argentiq̄ vsū veluti materiā omnium scelerū sustulit. Admini-
suasit. strationem reip. per ordines diuisit: regibusq̄ p̄tatem bellorum magistratibus iudicia & annuas successiones:
æqualis senatui custodiam legū: populo sublegēdi senatum: vel creandū quos vellet p̄tatem permisit: Fundos oīm equa-
res diui- liter in oīs diuisit: vt equata patrimonialia neminē potentiorē alijs redderēt: conuiuari oēs publice iussit: ne ali-
sio cui diuitiē vel luxuriē in occulto essent. luenibus nō amplius vna veste vti toto āno permisit: nec quēq̄ cultius
Conuiuia q̄ alterum p̄gredi: ne epulari opulētius: ne imitatio in luxuriā verteretur. Pueros impuberes non in forū: sed in
pub. agrum duci p̄cepit. vt primos annos nō in luxuria: sed in opere & laboribus agerent: nihil eos summi causa sub
Sanctē le sternere: & vitam sine pulmēto degere: neq̄ prius in urbē redirent q̄ viri facti essent. statuit virgines sine dote nu-
ges. bere. Iussit vt vxores eligerentur nō pecunia: quo seuerius matrimonia sua viri coacerent: cū nullis frenis tene-
Licurgi a rentur ipsius dotis. Maximum honorē non diuitū & potentum: sed p̄ gradu senum esse voluit: nec sane vsp̄ ter
stucia ad- rarum honoratiore locum senectus habuit. Hęc quoniam principio (solutis antea moribus) dura videbat esse:
miranda auctorem eorū Apollinem delphicū finxit: & ea se ex p̄cepto numinis attulisse: vt consuecēdi tedium metus
religionis euinceret. Deniq̄ vt eternitatem legibus suis daret iureiurando astrinxit ciues nihil eos de suis legi-
bus mutatuos priusq̄ reuerteretur: & se ad oraculum p̄ficisci simulauit consulaturum qd addendum mutandū
ve legibus videretur: sed in cretā profectus est: ibiq̄ perpetuum exiliū egit: abijciq̄ in mare ossa sua moriēs iussit
ne relatis aliquando lacedemoniā spartiate iusiurandi religione solutos in dissoluēdis legibus se arbitrarētur.
¶ Quinetiam. immo. ¶ Ob ipsas has causas. p̄pter disciplinam leges & educationem iuuenū: vt p̄cipiet ly-
curgus. ¶ Habuerunt. pausanias. id est & lysander imperatores exercitus. Nam leges lacedemonij habebant
p̄tatem bellorum (vt dictum est) ¶ Paratiores. instructiores ad pugnā: & inflammatos cupiditate vincendi: nec
mortem curabāt vt sanctis legibus patriē obsequerētur. In tuscu. disp. loquēs de lacedemonijs ait. Fuit hęc gēs
fortis dum lycurgi leges vigeant & estote fortes spartiate magnam vim habet reipu. disciplina. ¶ Fortiores.
promptiores ad oia pericula & labores propter bonā educationem & leges lycurgi: quē talia iubebāt: semper
enim se exercebāt varijs gymnasijs: & pueri flagelli ad aram dianē cedebāt & nūq̄ exclamabant. ¶ Mihi q̄
Nunc de dem. hactenus de grēcis. nunc de romanis ponit exempla & cōparat. M. Scaurum principem senatus tempore
rōanis suo & sepe numero auctorem publici consilij. C. Mario. arpinati: qui bellica laude claruit: & septies consul fuit
M. Scau- de quo Liuius marius vir cuius inexaminentur cum virtutibus vicia. haud facile sit dictū: vtum bello melior.
rū & C. an pace perniciosior fuerit. adeo quā tempu. armatus seruauit: eam primo togatus omni scelere fraudis: postre-
mariū confert mo armis euerit: qui editis multis sceleribus in vltimo cōsulatu Idibus ianuarijs decessit expertus omnia q̄ op
Marius tima fortuna & pessima dare homini potest. ¶ Nobilis pueris. cum ego essem puer. Ideo ait in p̄mio de ora-
oēm for- tore. Prima etate incidimus in ip̄am disciplinē veteris perturbationem. intelligēs de bello quod fuit inter Ma-
tunā ex- rium & Syllam. ¶ M. Scaurus: quis patriē gentis patrē Carbonarium habuerit. i. qui carbonēs in argētaria offi-
pertus. cina tractabat. Vnde id prima etate ambiguus fuit: an & ip̄e patrē imitaretur: an ad honores aspiraret. sed cū
M. Scau- gloria sibi eloquētiā comparasset ad maiorem fortunā & munera reipublice obeunda animū applicuit. Vnde
rus carbo- postea consul factus legem tulit de sumptibus & suffragijs libertinorum. P. Decio p̄tori vestem scidit: q̄ sibi cō
narij fili- sult transeuntino assurrexit: sellam fregit: edixitq̄ ne quis in ius ad eum veniret: quoniam p̄tores iura reddebāt.
us. Postea censor factus viam æmiliam strauit: & pontem emiliū struxit. Hic est ille Scaurus pater alterius Scauri
Arrogās. de quo dicitur suo loco. De hoc Scauro Silius. lib. 8. sic loquitur. His scaurus monitor: tenero tum scaurus in
scauri fa- triumphauit. ¶ Cum versaremur in rep. in muneribus reipu. & senatoris muneribus fungeremur. ¶ Q. Catu-
lum. lus fuit optimus senator qui templū iouis capitolini dedicauit: quod incendio consumptū Sylla restituerat. &
Q. catu- ip̄e Catulus inaurauit tegulas. vt ait Pli. lib. 33. cum sua etas varia de catulo existimauerit. quod tegulas ære-
lus as capitolij inaurasset. primus catulus (auctore Plutarcho in Pōpe.) magne auctoritatis erat integritatis & æq̄
Gneuspō- tatis. tum ciuū omnium primus. Videbatur aut̄ hic vir ciuilibus negocijs. q̄ rei militari aptior. ¶ Gneo Pompe
peius qui bellica gloria claruit: & magnus a deuicta Aphrica cognouatus est. Parua sunt arma: parū profunt arma
Magnus extra urbem: si non reguntur optimo senatorū consilio. ¶ Domi. in vrbe: nisi ciuitas regatur optimis consilijs.
Scipio a- ¶ Nec plus Africanus. Nunc de Scipione emiliano clarissimo imperatore: q̄ Numantiam & Carthaginē vr-
phrica- bes ferocissimas sustulit: & de. P. scipione nasica loquitur: q̄ optimus vir a senatu iudicatus est cū simulachrū ma-
nus. tris Ideo romam adueheretur. de quo Iuue. Da testem rome tam sanctū: qua fuit hospes Numinis idel. ¶ Sin-
Scipio na- gularis vir. cui i priuata laude & moribus nemo poterat comparari. Nam oibus bonis artibus & virtute p̄diti
fica. tus fuit: & in priuata vita singularis: etiā ab omni luxu abhorrens. ¶ Vnde. P. sulpitio Gallo homini delicato
inter alia quē obiebat hoc quoq̄ probro dedit: q̄ tunicis vteretur manus totas operientibus. Nam vtī ma-
nicatis apud antiquos indecorū erat. Et ideo Virg. Has quoq̄ vestes quasi femineas crimnatur (iūit Gellius)

Officiorū Liber primus. Fo. XLVIII.

Et tunice manicas & habent redimicula mitrhe. ¶ Et imperator, bellica laude clarissimus & cōsilijs militari-
bus: quēadmodum in vita priuata. Nam apud Numatiā militarem disciplinā corripuit aliorum imperatorū in
curia luxuriatē: & sic illā urbem expugnauit Filius fuit pauli emilij macedonici adoptatus a filio maioris aphri Paulus
caniualitudinario. Vnde trāslatus in familiā Scipionum æmilianus cognominatus est. Relictus fuit heres a pa- emilius
tre paulo vna cum fratre: cui a scipione natu minor integra hereditas concessa est: cū ipse in familiā aphricani pater sci
locupletiore trāssisset. ¶ Excidenda euerēda funditus. ¶ Priuatus, sine magistratu, quoniā consul erat, tunc pioni
mutius sceuola: qui cū in tāto vrbis discrimine ac senatus cessare videretur: causa fuit vt Scipio Nasica hoc agē- q. mutius
dū susciperet. Tyberius gracchus/tribunus plebeius cū legē agrariā ferret cōtra iterecessionē senatus atq; eque Sceuola
stis ordinis: vt ne quis ex publico agro plusq; cētum iugera possideret: in eū furorem exarsit: vt. M. Octauio col tyberius
lege aduersas partes defendenti potestate lege lata abrogaret: seq; & gracchum fratrem & appium claudiū so- gracchus
cerum triunuiros ad diuidēdos agros crearet. Vnde optimates exagitati (auctore Scipione Nasica) ipsum in ca legē tulit
pitolio occiderūt fragmētis subselliorū: qui inter alios occisos isepultus iacuit: et postea in profluētē tractus ē agrariā
irruēs i eū Nasica dixit Qui leges saluas esse cupiunt me sequantur. De nece Gracchorum dicitur i secūdo volu trimui
mie latius ¶ Interemit, auctor fuit vt interimeretur in capitolio: cū in vrbe seditionē moueret ¶ Hec res, ce- Nasice
des gracchi: ¶ Rōe domestica, consilio et in toga. ¶ Attigit bellicā, partē bellicę virtutis: quoniā opus fuit ma dictum
nu & pedibus subselliorū conficere gracchū: sed hoc fecerūt optimates in toga sine exercitu. ¶ Confecta, per
fecta & absoluta. ¶ Vi, potentia: nō solū cōsilio: sed etiā manu: quoniā manibus senatorū interfectus est Grac- gracchus
chus ita suadēte Nasica, Primus saturninus pede subsellij caput Tyberij percussit. Secundus fuit L. Ruffus: sed subsellio
tamen quīs vi manuq; cōfecta fuerit. ¶ Urbano, senatorio domestico. ¶ Sine exercitu, & sic non videtur fuisse rum pedi
res bellica. ¶ Illud aut, optimū est, vt dicit Cice, optimū esse & verissimū arma, i. prestantiā bellicam & laudē ce bus con-
dere toge, i. cōsilio senatorū: & triūphos bellicos cedere eloquentiē hūc versum Cice, cōposuit: cū Catilinę fu- cursus,
rores repressisset: volēs ostendere se togatū plura gessisse q; imperatores exercitus. In hanc Cice, sententiā & ia
ctantiam plures inuecti sunt: & maxime, L. Bestia, & L. Piso qui eū in contentione reprehenderūt q; suā in to-
ga laudē imperatorie laudi preponeret. Salustius etiā hunc versiculū quasi plenū arrogatiē & ventosum crimis-
natus est, & M. Antonius cui in secūda philippica respōdit. ¶ Optimū, egregiū & summū. ¶ Inuadi, repren-
di & illudi. ¶ Arma, i. res militaris: & gloria imperatoria cedit cōsilio rebusq; vrbis. ¶ Toge, i. gloria togato
rū & vrbiorum. ¶ Laurea, i. triūphus bellicus & laus imperatoria, Triūphantes lauro coronabantur, vñ lau-
ream p triūpho ponit & laude bellica. ¶ Lingue, i. oratori & eloquentiē. Maior (inquit) laus est eloquentiē q; im-
peratoris qui gloriam ob res egregie gestas meretur. Plī, in. vij, sic Ciceronē alloquitur. Salue prime omniū pa-
rens patrię appellate, prime in toga triūphū lingueq; laureā merite: & facundię litterarumq; latinarū parens
equēvt dictator Cesar hostis quōdam tuus de te scripsit: oīm triumphorū lauream adēpte maiorē: quāto plus
est idgenij romani terminos p̄mouisse q; imperij. ¶ Vt enim, pbat quare optimum est illud (cedat arma toge)
exemplo suo: cui togato arma cōiuratorū cessare. L. Catilina bis repulsam passus in petitione cōsulatus, & pre-
latum sibi Ciceronem nouū hominem egre ferēs cum lentulo prętorē, Cethego pluribusq; alijs coniurauit de
cede consulis et senatus incendio vrbis & opprimenda republica: exercitū quoq; in hetruscia comparato: ea cō-
iuratio Cice, industria et consilio extincta est. Catilina vrbe pulso et tādē in acie occiso auspicijs Antonij cō-
sulis, Cice, college de reliquis coniuratis suppliciū sumptū est. Gubernantibus rempubl, in nostro cōsulatu in-
quit: Cice. ¶ Arma, cōiuratorū, scz. ¶ Toge, mihi togato: quoniā in toga oppressi cōsilio ipsos armatos ¶ Gra-
uius, maius periculū q; tunc cum nephādiffimi ciues in rempublicā coniurarunt. ¶ Maius odiū coniuratorū scz
in patriā, oderāt enī rempublicā: et ideo ipsam opprimere conabātur. ¶ Celeriter, intra paucos dies. ¶ Audā-
cissimorū, cōiuratorū: qui audebāt vltra q̄liceret. ¶ Que res igitur, laudat se, Cice extollitq; gesta sua in cōsula-
tu. ¶ Tāta, tam magna: q̄ta fuit mea cū cōiuratos oppressi. ¶ Quis triumphus, que bellica laus alicuius impe-
ratoris potest cum ea laude conferri de asserta patriā oppressaq; coniuratione. ¶ Licet enim, possum (inquit)
gloriarī apud te o fili circa reprehensionē iactātie: quoniam tibi gesta mea narrare possum et debeo vt vestigijs
insistas meis et laudes meas imiteris: cū turpe sit a maioribus suis degenerare: et gloriosum nouum hominem
et obscuris parēribus ortū dare posteris suis initium nois et glorie. Vnde gloriatur, Cice, maledictis Salustij re-
spondens. Ego meis maioribus virtute mea preluxi: vt si prius notī nō fuerint a me accipiet initium memorie sue
Tu tuis vitā quāturpiter egisti magnas obfudisti tenebras: et etiā si fuerint egregij ciues: certe uenerint in obliuio-
nem. Sanctius est enī me meis rebus florere q; maiorum opinione niti: et ita viuere: vt ego sim posteris meis no-
bilitatis initium: et virtutis exemplū. Nobilitas (inquit Sen) facilius crescit q; incipiat. Plato in epitaphio paren-
tum simulachra inducit: vt sic filios superstites alloquatur. Gloria parentū natis est preclarus magnificusq; the-
saurus: vt i vero pecuniari bonorūq; thesauro: et hunc ad posteros non transmittere (proprie possessionis: glo-
rieq; inopia) turpe est et a viri generositate penitus alienū. ¶ Gneus Pompeius sumus imperator: quē Piso dice-
bat offensum versiculo ciceronis egre ferre ciceronē glorie sue preponit: ideo hoc dicit: vt ostēdat iudiciū pom-
peij de laude sua vrbana quā meruit in asserta patriā in secūda philippica respondens. M. Antonio dicit. Ma-
ximēvero cōsulatum meū Gneus pōpeius probauit: qui vt me primū decedens ex Syria uidit cōplexus et gratu-
lans meo beneficio patriā se visurum esse dixit, erat tunc Ci, in cylicia, p̄cōsul. ¶ Tertiū triūphum. Primus triū-
phus de Aphrica fuit, redijt enī in urbem triumphans natus quattuor & viginti annos adhuc eques romanus: Primus
quod nulli ante contigerat: occisis Gneo domitio p̄scripto: et hierica rege Numidię bellū molientibus. Secū-
dus fuit de hispania victo, Sertorio: Statim (inquit Plin) ad solis occasum transgressus excitatis in Pyreneo cro-
p̄his oppida octingenta: septuaginta sex ab alpihus ad fines hispanię vltioris in ditionem redacta victorie
sue ascripsit, et maiore animo, Sertoriū domuit belloq; ciuili (quod omnia concutiebat externa) extincto: iterū

Laurea.

Plinius
gloriose
de Cice,
loquitur

L. catilia,
bis repul-
sam pas-
sus

Excusat
cice, arro-
gatiā,
suam

Gloria
parētum
natis the-
saurus p̄-

Gneus
pōpeius.
Primus
pōpeij tri-
umphus.
Secūdus

M. tullii Ciceronis.

Tercius triumphus triumphales currus eques romanus induxit. Tercius post consulatū ciceronis de mitridate rege ponit: quē multis cladibus attritū ad mortē cōpulit. et Tygrane rege armeniorū quē ad deditiōē allexit. et de piratis quos. xl. die e mari fugauit. in cuius laudē Plutar. hec scribit. Maximū vero ac splendidissimū fuit: et quod romanorū nemini hactenus obtigit q̄ trinū e trina orbis parte triūphū duxit. Primū ex Aphrica. Secundū ex Europa. Tercium hūc vltimū ex Asia quodāmodo vīsus est ex vniuerso ambitu orbis triūphasse. Plī. ait. Cū orā maritimā a p̄donibus liberasset: et imperiū maris po. ro. restituisset de asia Pōto. Armenia. Paphagonia. Cappadocia: Cilicia. Syria. Scithia. Iudeis. Albanis. Iberia isula. Creta. Bastarius. et super hec de regibus Mitridate atq; Tygrane triūphauit. ¶ Meo beneficio: mea opera et vigilantia erga rempu. nisi patriā asseruisses meā (inquit Pōpeius. pe) nō habuissē vbi terciū triūphū agerē. hoc etiā dicit Plu. in vita Cicero. Sunt ergo. Concludit per ea que dicta sunt fortitudines domesticas & vrbanas nō esse inferiores militaribus. ¶ Domestice fortitudines. res geste in toga nō in castris. ¶ In quibus esse argumentū. quo res domesticas bellicis p̄ponit: quoniā (inquit) senatores: et qui rempu. regūt gubernātq; cōsilio summa prudentia et animi actione omnia agunt: que actio corporis actioni preponit: sed ducētes exercitus quis & cōsilio vtātur: tamē plerūq; corporis viribus rem agunt. ¶ In quibus fortitudinibus domesticis & factis vrbanis. ¶ Plusq; in his fortitudinibus militaribus. i. gestis bellicis. ¶ Plus opere. maior animi cura studiū quoniā magna res est rempu. cōsilio regere vt decet. ¶ Opere laboris. et cure animi et volūtatis. ¶ Omnino. enī ratio quare in factis vrbanis plus opere ponendū sit & studij: quoniam laus virtus efficitur & cōparatur animo magis q̄ corporis viribus. ¶ Omnino prorsus certe. ¶ Illud honestum. illa laus fortitudis & magnanimitatis: quippe fortitudo est animi virtus nō corporis. Cyrus apud Xenophontē lib. iij. dicit prelia animis magis q̄ viribus corporis iudicantur. ¶ Magnifico. magnanimo. magnifico pro magnanimo ponit. ¶ Viribus animi. cōsilijs et prudentia: summa animi tollerentia et despicientia rerū humanarū. Laus igitur senatoria cū tota fere cōstet viribus animi preferenda est laudi bellicę: que sepius viribus corporis cōparatur. sed hoc Cice. nō cōcedā quippe ip̄atoris est cōsilio regere: & milites ita disponere vt victoria se cōtra cice quatur. Et si imperator vellet corporis viribus & non consilio cum omni exercitu corrūet. Vnde magis consiliū & prudentia q̄ vires corporis esse debent in ip̄atore: si vtrūq; habebit victoriosissimus erit: sed viribus corporis magis carere potest: Vnde di. Hero. Rei cōsilio geste: letus plerūq; est exitus. Idcirco cōsiderandū est altius priusq; aliquid aggrediamur: ne penitētie locus relinquat. et Fabi. Maxi. nō viribus corporis: sed cōsilio Hānibalē iuueniliter exultantē fregit clausitq; prope linternū. sed Cice. suā causam agit (vt dicebā) et res suas in toga extollit iactabūdas aliquādo vsq; ad reprehensionē. si tantus vir iure reprehēdi potest. Magnū p̄fecto fuit: immo maximū temp. Ro. tūc nutantē asseruisse: vt nō videatur huic laudi aliquis triūphus (quis de toto orbe) cōparari posset. Roma enim a p̄donibus occupata vicisse alias nationes parū vel potius nihil proderat. Ergo plus fuit ip̄am e manibus perditissimorum hominū eripere q̄ exterarū gentes & nationes romano imperio subiicere & lauream de innumeris gētibus reportasse minus fuit. Patiatur igitur pōpeius: patiatur cēsar & alij vītoriosissimi romani principes Ciceronem togatū & consilio rēpu. prope ad seruitutē redactā asserentem ip̄s armatis p̄poni: obrectatores & maliuoli versiculum illum Cice. criminari designāt: quoniā nisi togati consilium fuisset: nihil arma reipu. prope casurę conducebāt. Immo armis ciuium (si ciues appellandi sunt ciuitatis hostes) opprimebatur. Verum consulē se Cice. pręstitit: aio enim consulē esse oportet. consilio: fide: grauitate: vigilantia: cura. toto deniq; munere consulatus: omni officio. designat igitur Piso versiculum illū ore fetido in se oportet: q̄ nil aliud q̄ teterrimā popinam olebat: altero ad fontem sublato: altero ad mētū depressio supercilio putrida caro pecusq; & consul ex tenebrosa popina extractus: gurgēs & beluo abdomini suo non laudi atq; glorię natus & qui ganei nidore delectabatur: ac fumo. & Cice. sapientissimo cōsuli. cuius glorię vir turpissimus inuidebat: aliquando popinam inhalauit. ¶ Tamen. quis animis virtutibus efficiatur illud honestū: & prima virtutis laus sit in animi cura & studio: tamen debemus exercere corpus: vt cum ratio iusserit (& necessitas) pugnare pro patria corpus robustum sit. & labores tolerare possit: exercitatio vires corporis confirmat. cōsuetudo enim laborum (inquit Cice. alibi) perpeffionem dolorum efficit faciliore: & ipse labor quassum obducit dolori: sed ferre laborem continere vulnus consuetudo docet. debemus igitur exercere corpus & non libidinis indulgere: quę corpus eneruant. Vnde Syllius canit in laudē romanorum. Pubescit castris miles: galeaq; teruntur. Nondum signatę flaua lanugine male. ¶ Afficiendum. disponendum p̄parandum. ¶ Consilio vt possit obire ea que ratio faciēda suaserit. Bona valitudo corporis est instrumentum animi: quo vtitur ad sua munera obeunda: si corpus mala valitudine laborat: non pōt obedire consilio. Adde etiā q̄ fulturis corporis sustentatur animus. ¶ Exequendis. peragendis. ¶ Labore. circa quē fortitudo versatur. Igitur curandū est vt animo prius: postea corpore valeamus vt nihil nature desit: & cum opus erit vt animus & ratio vt possint corpore idoneo instrumento ad negocia cum virtute exequēda. ¶ Honestum illud illa actio studiosa quę a forti viro & magnanimo requiritur: & virtutis laus tota tribuitur aio: non corpori: & sic bonum consiliū viribus corporis p̄ponitur. ¶ In quo. in qua animi cura cogitatione atq; honesto: quod in ip̄is positum est. ¶ Togati sine armis in vrbe rempu. consilio gubernāt. ¶ Gerunt bellū viribus corporis scilicet: quoniā omnis laus cōsilio tribuitur: non corporis viribus bellum gerētī laus tribuenda est. maxime p̄pter consilium: sine quo nihil amplum fieri potest ¶ Eorum. togatorum q̄ reipu. p̄sunt. ¶ Aut non suscepta aduersus aliquos: quis procurauerint. ¶ Aut confecta. absoluta quę prius iniciū habuerant: vt bellū punicum asiaticū: & alia quibus tandē finis impositus est cōsilio senatorum. ¶ Suscepta. cum offeruntur aliqui p̄uocant. ¶ Aut illata sponte. nullo prouocante. ¶ Vt. M. Catonis. exemplum ponit quo cōditur bellum illatum Carthagenensibus ex auctoritate censoris togati. M. Cato a senatu in aphricā missus est: vt discordias inter Masinissam regem numidię & Carthagenenses sedaret. Attende. Qui videns carthaginē: quis ad tributum ab aphricano redactam: nec inopē: nec aliqua calamitate affectā: &

armis instructa oimq; bellico apparatu causaz ob quam eo missus fuerat omisit: & triduo Romā reuersus in senatu exposuit carthaginem/Ob secundū bellū punicum & tributum. quod quotannis pendebat: non esse factā imbecilliorē: sed prudentiorē ad rem bellicā: & sicū præcocē: quā inde asportauerat vniuerso senatui oñdit quærens quando putaret illud pomū ex arbore lectū: omnibus autem affirmantibus recens esse: Fūdus (inquit) ex quo lectum est trium dierum nauigatiōe ab vrbe distat: tam prope hostē habemus qua voce commotus senatus bellum suscepit: quo tandem a Scipione emiliano deleta Carthago est. Cato (inquit Pli. lib. 15.) perniciali odio. Carthaginis flagrans: nepotumq; securitatis anxius cum clamaret in omni senatu Carthaginem delendam: attulit quodam die precocem ex ea puincia ficum: ostendensq; patribus: interrogo vos (inquit) quando hoc pomum demptum putatis ex arbore: cum inter omnis recens esse constaret: atqui tertium (inquit) ante diē scitote decerptum Carthagini. tam prope a muris habemus hostem: statimq; sūptum est tertium punicum bellum: quo Carthago deleta est: q̄q; Catone āno sequenti rapto super omnia (quo nihil æquidē duco mirabilius) tandem illam urbem: & de terrarum orbe per centum viginti annos vrbis emulā vnius pomi argumento euerfam. Quod non Trebia non Trāsimenus: non canne busto insignes Romani nominis perficere potuerunt: nō castra punica ad tertium lapidem vallata: porteq; collinē adequitans ipse Hannibal tanto propius Carthaginem pomo adiri Cato monuit. ¶ In quo. bello conficiendo. ¶ Etiam mortui. quoniam anno sequenti q̄ ceptum est tertium bellum punicum diem suum Cato obiuit. tamen romani non desistuerūt ab eo quod Cato persuaserat. Ideo auctoritas Catonis in hoc etiā mortui valuit. Scipio tamen nasica in senatu suaserat nō delendā Carthaginem. Expugnata fuit a Scipione: cui ex sorte africa prouincia decreta est. ¶ Quare. concludit per ea quæ dicta sunt magis esse expetendum optimum consilium q̄ pugnandi fortitudinem & sic absoluta digressione quam fecit ad præcepta fortitudinis redit & magnanimitatis. ¶ Decernendi. iudicandi. consulendi: vt fecit Cato. ¶ Quam decertandi: pugnandi: viribus corporis. ¶ Sed cauendum. corrigit Cicero hanc partem: & ait optandum esse potius viuere in senatu & consilio prudentiaq; reip. prospicere q̄ prodiri in aciem & pugnare & magis appetendam esse gloriam vrbānam q̄ bellicā: tanq̄ maiorem: sed cauendum est ne id fiat ppter ignauiam: quæ est inimica fortitudini. ¶ Ne id expetere magis decernendi rationem. ¶ Fuga. q̄ bellum vt timidi fugiamus. ¶ Quam. ratione vtilitatis: q̄ quod magis id vtile videatur futurum reipu. Multi enim reipublicam capessunt & in toga viuunt: non q̄ vtile sit magis reipublice: sed quia fugiunt bellicos labores propter ignauiam: ergo quicquid ratio & vtilitas suaserint domi: militiq; agendum est: & omnia ad commodū reipu. referenda sunt. ¶ Bellū aut. duo posuit decernendi rationem & decernendi fortitudinem. Aliquid vtilitate publica poscente bellum suscipere debent. & sic Cice. præcipit quo animo bellum suscipiendum sit. vt. f. nil aliud videatur queri nisi pax. Appianus lib. 4. bellorum ciuiliū sic Antonium concionantem inducit: a prudentibus celeriter bella conficienda sunt vt diutius in pace viuatur. ¶ Ita eo animo: vt non videamur dissensionem querere. & aliorū incommoda: sed cōmunem pacem. quod nostris temporibus minime fit. q̄bus pax si qua est violatur. & nil aliud q̄ odium. incendia vrbū direptiones ingenuarū ingenuorūq; stupra: sedes. loca sacra profanare: pditionibus vincere victis insultare veneno perdere: aliorum bona distrahere: obesū aqualiculum protēdere ho nestatis nullam habere rationem. Nihil est iam sanctum nihil fidum in rebus humanis: nulla vitē communitas. lex naturę obrogata & depressa iacet. Ruitur i omne nephas: & voluptati (vt cito in preceps rapiat) habenas remisimus: omnia libidinum genera spintrix omnes effecti experiri volumus. Nil aliud mortale genus iam olet: nisi fede libidinis teterrimum nidorem. Hæc thura: has liberationes: hæc holocausta: hos odores immortalī deo offerimus: & bonum esse iam vicio datur. Vnde deus tanta contagione & foedissima labe offensus nos aduersatur: & iram in filios diffidentie iam diffundit suam: quæ ad vindictam lento gradu procedit: sed grauitate supplicij: tarditatem vltionis compensat. ¶ Fortis vero. Ponit nunc proprietatem ipsius fortis. Ambrosius ait. Fortis viri est non dissimulare: cum aliquid imminet: sed prætereundū & tanq̄ explorare de specula quadam mentis & cogitatione prouida rebus futuris obuiam iræ: ne forte dicat postea: ideo in hæc incidi: quia nō arbitrabar posse euenire. ¶ Rebus asperis aduersis: quoniam fortitudo circa res asperas & afferentes dolores versatur. ¶ Nec tumultuantem: inconstantem & minime permanentem in primo gradu rationis & mentis constantia. Prouerbiū est eum deijci de gradu qui est inconstans: & in ratione non perstat. ¶ De gradu. loquitur per translationem eorum qui loco cedunt timore ducti: & gradum scalarum in quo cōsistunt: alijs cedendo relinquunt: & ipsi deijciuntur. Vir ergo fortis de summo gradu mentis: id est summa constantia: & tolerātia omnium laborum deijci non debet: quoniam nil fortibus indomitū est. vñ alexāder (vt auctor est Curtius lib. 6.) adhortans iuuenes ad Petitię expugnationem dixit. Nihil tam alte natura constituit: quo virtus nō possit eniti ex periendo: quæ ceteri desperauerint. & alibi dixit curtius. Nihil esse tam firmum cui periculum non sit etiam ab inualido. ¶ Tumultuantem. timentem in ipsis affectionibus & mentis trepidatione. ¶ Deijci deturbari: de gradu rationis & via honestatis. ¶ Vt dī. vt est in prouerbio. ¶ Sed animi p̄sentis. fortis & q̄ adest: & nō deijcitur: alienaturq; timore aliquo: & sic debemus iudiciū stabili rōne firmare: & q̄ iudicauerimus leuia tanq̄ nihil pfutura cōtenere. ¶ Presentis cōstantis & nō tumultuātis inter affectus & perturbatiōes animi. ¶ A rōne. a prudentia & statu sane mentis: q̄ vult vt fortis oia patiatur p decoro seruando. ¶ Quāq; hoc. quod dictū est vti cōsilio animi p̄ntis. nec a ratione discedere. ¶ Animī. f. ¶ Est. f. pertinet ad animū magnū & fortē esse constantē: & non perturbari rebus asperis. ¶ Illud etiam. hoc quod sequitur pertinet ad ingenīū & prudentiam puidere. f. ea quæ futura sūt: ne in ea icidamus: q̄ accidere nō arbitrabamur. ¶ Ingenij. prudētie naturalis. ¶ Naturales virtutes sunt ingenium: docilitas: & memoria: quas qui hnt ingeniosi dñr. ¶ Præcipere. ante capere: & animo præoccupare. ¶ Futura. ea q̄ futura sunt. ¶ Cogitatione. ingenio & mentis agitatione ante videre quod pertinet ad prudentiā: cuius munus & futura ex præteritis prouidere. ¶ Ante cōstituere. firmo iudicio affirmare id quod

Plinius de Cato ne.

Carthago vnius pomi argumento euerfa.

Ignauia. fortitudi- ni iimica. Decernē di ratio. Decernē di fortitudo. Nostratē pora carpit. Nostrē tē pestatis calamitates.

Spintrix.

Prouerbiū. Alexandri dictum.

M. tullii Ciceronis.

futurum est: & ideo Syrus Terentia dicit. Istuc est sapere: non quod ante pedes modo est videre sed etiam illa quae futura sunt prospicere. ¶ In vtramque partem. siue hoc siue illud agatur & quicquid euenit: siue bonum siue Aphricai malum prudentis est providere: quid accidere possit in vtramque partem. ¶ Et quid agendum sit. in hanc vel illam partem. ¶ Cum quid euenit. cum aliquid acciderit: magni ingenij est statim ratione firma constituere quod adagium agendum sit. haec omnia pertinent ad prudentiam. ¶ Nec committere aliquid: id est in aliqua re imprudenter incidere: ut dicere oporteat non putaram. hoc usurpabat Aphricanus: & loco prouerbij utebatur. dicebat enim non ante in pugnam descendendum esse quam cogitauerimus quidnam euenire posset quoniam turpe esset alicui dicere: non putaram. Vnde significatur adhibendam esse prudentiam in oibus rebus agendis: quae oia disponit & quid agendum sit: & quousque progrediendum dicat: & quid omittendum ne locus poenitentiae relinquatur. vnde Arbatanus apud Hero. lib. 7. dicit. Bene consultare maximum est lucrum. Seneca dicit. nam qui prudens est: non dicit non putavi quidem hoc fieri: quia non dubitat sed spectat: nec suspicatur: sed cauet. & alibi. turpissima excusatio est imperatori dicere non putavi. ¶ Haec sunt opera. officia ipsius fortis & magnanimi qui prudentia septus est: & consilio agit quicquid aggreditur. ¶ Temere autem. positis officiis ipsius magnanimi prudentis ponit ea quae pertinent ad homines imprudentes & temere in pericula ruentes more ferarum. ¶ Temere. inconsulte imprudenter. nam vir fortis & prudens non debet se exponere periculis: nisi cum opus est: & usus exposcit. ¶ Confligere. impugnare manu tantum non consilio. ¶ Immane quiddam. nescio quid ferinum & ab humanitate alienum: & simile operibus ferarum quae ruunt in arma sine aliqua electione. sic homines qui ita dicuntur: similes beluis & laudem fortitudinis non merentur: quoniam non eligunt id esse agendum ex officio: sed affectu trahuntur. ¶ Sed cum tempus. dicit quo tempore fortis debet versari in acie. ¶ Tempus. conditio temporis & necessitas: & ut circumstantiae praescribunt. quoniam cum temporis ratio poscit. non modo manu pugnandum est: sed etiam moriendum: ne aut incurramus seruitutem aut notemur infamia: quae duo ab homine magno ac libero debent esse aliena. Et mors anteponenda. nam fortis viri & magnanimi est potius in acie mori quam turpiter cedere: aut pati seruitutem praeter decorum & subire notam turpitudinis & ignaviae. vnde laudatur Pau. Emi. qui in pugna canneni videns collegam Varronem turpiter fugientem: pugnando cadere voluit: ne dedecus subiret Appianus sic loquentem inducit Lucillum Brutus a nullo captus est: nec unquam a malicia capiatur virtus. Habes (inquit Ambrosius) fortitudinem bellicam in qua non mediocris honesti & decori fama est quod mortem seruituti praeferat ac turpitudini.

ASCEN DE euertendis. Describit officium imperatoris in urbibus euertendis ac diripiendis. ¶ Ordo est. Aut per sed: illud considerandum est valde de urbibus euertendis i. funditus excidendis & diripiendis. i. depopulandis: ne quid fiat temere. i. sine ratione: & ne quid fiat crudeliter. i. impie & immaniter quod per & i. viri magnanimi. i. pertinet ad virum magnanimum: rebus agitis. i. postquam sunt agitatae & discussae: punire fontes. i. nocentes & culpabiles: & conferuare. i. non interficere multitudinem. i. turbam imbellem & innocuam & retinere in omni fortuna: tam prospera quam aduersa: recta. i. equitate atque honesta. i. honestatem Enim pro quia. ut. i. veluti sunt (quemadmodum dixi supra) qui anteponunt rebus urbanis: i. in urbibus gerendis bellicas superes: sic tu reperies multos quibus periculosa consilia & callida. i. in perniciem aliorum data: videantur & splendidiora & maiora. i. maioris utilitatis & praestantiae: cogitationibus id est inuentionibus & procurationibus: quietis. i. pacis & tranquillitatis. (& hoc si sit genitius a nominatiuo quies) vel potius quietis. i. pacificis & tranquillis. Numquam autem committendum. i. sustinendum est: fuga. i. propter fugam periculi: ut nos videamur imbelles & timidi ne. i. improbis & inimicis nostris in nos animos auxerimus: Sed illud etiam fugiendum est ne offeramus. i. vltro & non prouocati obijciamus nos periculis sine causa. quo supple facto nihil potest esse stultius. Quapropter consuetudo medicorum est imitanda in periculis adeundis: id est aggrediendis. qui scilicet medici curant leuiter: id est facili medicamine: agrotantes leuiter. i. facili morbo: sed coguntur adhibere morbis grauioribus id est difficilius curabilibus curationes periculosas & ancipites. i. dubias an profuturae sint an nociturae. Quare. i. quod obrem est dementis. i. pertinet ad dementem optare tempestatem aduersam. i. contrariam: in tranquillo supple mari: autem pro sed est sapientis: id est pertinet ad sapientem subuenire quis. i. quacumque ratione tempestatem oborte. i. quod per & eo. i. pro tanto est magis super. sapientis subuenire tempestatem: si tu adipiscare. i. adipiscaris & cose

¶ Officium imperatoris in bello de urbe euertenda diripiendaque.

DE euertendis autem diripiendisque urbibus valde illud considerandum est ne quid temere / ne quid crudeliter fiat. Idque est viri magnanimi rebus agitatis punire fontes multitudinem conseruare in omni fortuna recta atque honesta retinere. Vt enim sunt (quemadmodum supra dixi) quae urbanis rebus bellicas anteponunt: sic reperies multos quibus periculosa & callida consilia: quietis cogitationibus: & splendidiora & maiora videantur. Nunquam omnino periculi fuga committendum est: ut imbelles / timidi que videamur. Sed fugiendum etiam illud ne offeramus nos periculis sine causa quo nihil potest esse stultius Quapropter in adeundis periculis consuetudo imitanda medicorum est: qui leuiter agrotantes leuiter curant: grauioribus autem morbis periculosas curationes: & ancipites adhibere coguntur. Quare in tranquillo: tempestatem aduersam optare dementis est. subuenire autem tempestatem: quis ratione sapientis. Eoque magis si plus adipiscare re explicata boni quam addubitata mali.

Id est propter fugam periculi: ut nos videamur imbelles & timidi ne. i. improbis & inimicis nostris in nos animos auxerimus: Sed illud etiam fugiendum est ne offeramus. i. vltro & non prouocati obijciamus nos periculis sine causa. quo supple facto nihil potest esse stultius. Quapropter consuetudo medicorum est imitanda in periculis adeundis: id est aggrediendis. qui scilicet medici curant leuiter: id est facili medicamine: agrotantes leuiter. i. facili morbo: sed coguntur adhibere morbis grauioribus id est difficilius curabilibus curationes periculosas & ancipites. i. dubias an profuturae sint an nociturae. Quare. i. quod obrem est dementis. i. pertinet ad dementem optare tempestatem aduersam. i. contrariam: in tranquillo supple mari: autem pro sed est sapientis: id est pertinet ad sapientem subuenire quis. i. quacumque ratione tempestatem oborte. i. quod per & eo. i. pro tanto est magis super. sapientis subuenire tempestatem: si tu adipiscare. i. adipiscaris & cose

Officiorū Liber primus. Fo. L.

quarū plus boni. i. cōmodi re. i. mercede tua: explicata. i. electa pro certa salute: q̄ adipiscaris mali. i. incōmodi re addubitata. i. manente dubia in nauī: hoc est si verisimile est q̄ ex iactura per quā certa sit laus consequeris plus cōmodi q̄ ex retentione cum dubio: tunc potius emenda est merces tua. Eodē modo: quoniam ex pace certa plus cōmodi est: q̄ in bello ancipiti. Tunc potius seruanda est pax: sed si longe plus boni consequaris ex bello licet dubio: q̄ habeas in pace: certa amore illius posset bellum iustum moueri. sicut negotiator: quia spectat longæ plus lucri ex nauigatione periculosa q̄ ex quietā tute nauigat. Textus quidam habent in fine mali: sed non cadit in animum quomodo sententia stet non enim quis velit adipisci malum ex re dubia: nec sensus est q̄ tunc occurrendum est periculo per iacturam quando plus boni consequaris per iacturam q̄ mali per conseruationem tuorum: sed quam boni per conseruationem supple tuorum. i. rerū tuarū &c. non tamen deposui.

DE euertendis aut. Præcipit nunc Cic. quid agendum sit viro magnanimo: cū vrbes expugnantur: diripiunturq̄: & monet ne quid temere. i. non cognita causa & veritate fiat in quēq̄: & ne quid crudeliter agat: qd̄ est contra naturā viri magnanimi. ¶ De euertendis. solo equandis: & opes dicuntur eueri cū destruuntur. Et euertere significat semper ruinam rei alicuius magnę: vt apud Virg. Priamiq̄ euertere gentē. Immeritā: visum superis. & alibi. Indementia dīum. Has euerit opes. ¶ Diripiendis. predandis & spoliandis: nam diripere vrbem est bona militibus dare in prædam. ¶ Valde. diligēter aduertendū. ¶ Ne quid temere. inconsulte & incognita causa. ¶ Idq̄ est hoc pertinet ad illum qui magnanimus haberi vult. ¶ Rebus agitatīs. examinatis & iudicio discussis. Debemus igitur res iudicare: & postea nocentes punire: & ideo nihil est temere agendū: sed cauē cognita insontes anima euertendum est. Sontes. nocentes. nam ille qui punit nocentes re agitata & diligenter cognita non temere agit. ¶ Multitudinem. populum impotentem: & sic seruatur ius humanæ societatis & iusticia. cuius proprium est omne (quod fieri potest) conseruare. Plato in. 5. de repu. sic præcipit. Non ergo græciam cum græci sunt destruent: neq̄ domos incendunt: neq̄ putabunt in singulis ciuitatibus omnis sibi aduersos esse & viros & mulieres & pueros: sed paucos admodum inimicos eos: dumtaxat qui fuerint discordiæ causa: q̄ obrem: neq̄ regionem eorum deuastabunt quasi vt plurimum amicorum: neq̄ domos subruent. sed eate: hanc custodibus: vt neq̄ dissipēt agros: neq̄ igni aedes absumant. ¶ In omni fortuna. tam secunda q̄ aduersa. nus decet & hoc decet magnanimum moderate ferre fortunam: & nec prospera afferri: nec deprimi aduersa. Vnde inter rogatus. Bias quidnam esset in vita difficile. Ferre (inquit) fortiter mutationem rerum in deterius. & Periander at. corinthius dicebat. Inter secundas res esto moderatus: inter aduersas prudens. Seneca dicit. Esto firmus in aduersis: in prosperis acutus: & humilis: occultator virtutum: sicut alij viciorum. ¶ Recta. atq̄ honesta: quoniam dictum. nec prosperitas nec aduersitas nos ad iniusticiā & turpitudinem cogere debent: sed in omni fortuna id quod rectum & honestum est sequi debemus: & potius mori q̄ a recto atq̄ honesto discedere. ¶ Vt enim. ideo inquit corinthius Cice. hæc præcepta constituuntur a me de his quæ agenda sunt in euertēdis diripiēdisq̄ vrbibus: quoniam alij qui aliter sentiunt & putant licere: vt in hostes omne genus crudelitatis exerceatur. & hi sunt maxime q̄ res bellicas vrbis anteponunt: dicentes versari in periculis & callide consulere & ea semper appetere quæ in se plurimum negocij habent: & laboris esse maioris glorię & amplitudinis q̄ optare quietā & tranquillā. Vnde Cice. de his rebus determinat: assertq̄ opinionem suam & sententiam: docens quomodo versandum sit in periculis: vt decorum seruetur. ¶ Reperies. inuenies. Reperire rem est in aliquid non quæsitum incidere. ¶ Periculosa. quæ in se multum periculi habent: & supra monuit non esse versandum in acie temere: nec periculosa appetenda sunt: nisi ratio temporis postulabit. ¶ Callida consilia. plurimum astutię in se habentia. ¶ Consilia sententias. ¶ Splendidiora. maioris splendoris & famę. ¶ Maiora. ampliora. ¶ Nunq̄ omnino. determinat de tali hominum opinione: & dicit hoc proprium est magnanimi non cadere propter periculum: aut timorem: immo cū in periculo versatur vitę suę non parcere. ¶ Periculi fuga: vt periculum fugiamus & laborē. ¶ Cōmittendū. inciderunt in hoc quod est contra fortitudinē & magnanimitatē. ¶ Imbelles. non bellicosi & fortes: sed ignaui & timidi: at non debemus temere nos exponere periculis: verum cum ratio poscit & necessitas. ¶ Quo. offerre se periculis sine causa. ¶ Quapropter. cōcludendo præcipit exemplo medicorū quid agendū sit in periculis adeūdo periculis. Nam pericula leuia lente adiri debēt: quoniam magnanimus nil nisi magnū/arduum & plenū laboris agenda sunt. greditur. cum autem grauissima sunt omni conatu & totis viribus enitendum est: vt aut pericula superetur: aut vita cum decoro amittatur: sic faciunt medici. illos qui leui agrotatione tenentur: leuibz curant medelis: grauissimos autem morbos & ancipites: medelis etiam grauissimis vt aut conualescant aut moriantur: desperata quodammodo salute. Vnde hi qui extrema necessitate laborant omnia audent: vltima desperatione adducti. Ideo dicit Sen. Acerrima virtus est: quem vltima necessitas extēdit. ¶ Consuetudo. mos medēdi. ¶ In adeūdo. Acerrima virtus. ¶ Leuiter: id est qui leuibz egrotationibus tenentur: leuibz remedijs curant. ¶ Periculosas. quę aut curent: aut perdant grauiter: & ad mortem rapiant egrotantem. ¶ Ancipites. dubias: an sanant: an intermināt. ¶ Cogunt periculo: scilicet: virgēt. ¶ Qua. Pericula. re in. dat optimum præceptum a translatione nautarum: qui tranquillo mari si tempestatem appeterent. de non optantes essent. sic forti viro: & magno: pericula non sunt optanda. si aut acciderint adeūda sunt & toleranda: & ipsi nullo modo cedendum etiam si vita amittēda sit. ¶ Quamuis ratione. quocunq̄ modo potest: quoniam. Nautę in nautę tēpestate laborantes ne amittant vitā: sese explicāt. i. abijciūt merces & oia ne dubitādo an eēt faciēda. periculis iactura vna cū rebus vitę discrimē subirēt: re aut explicata: & in vndas delecta plus adipiscitur dominus nauis se explicat: q̄ amittat: quoniam adipiscitur vitam cunctis mercibus cariorem. Si autem dubitat: nec se vult explicare propter auariciam: est in periculo vitę. Vnde Iuuenalis laudat Cotulum amicum suum: pressus ac coactus tempestate se explicuit & euasit: sic vir fortis: si cum est in periculo fugit & dubitat aut ambigit vel timeat amittere vitā.

M. tulli Ciceronis.

eam: perdit fortitudinis laudem & decorum: unde potius moriendum est q̄ subire dedecus: & non tanti debet esse vita vt gloria honestatis & fama vere virtutis amittatur. Ideo Hector (vt est apud Homerū: & repetijt Aristoteles in moralibus) minabatur suis turpiter & acie volentibus fugere dicens. Quem procul a pugna trepidantem forte videbo. Is canibus fiet: fiet quoq; vulturis esca. ¶ Re explicata, clara & manifesta: quoniam exonerata nauis est aliqua spes vitæ. ¶ Quam addubitata, incerta: quoniam re non explicata: nulla est spes vitæ: & plus mali sequitur: quoniam bona fortunæ contemnenda sunt pro vita conferuanda: & pro honestate: quæ cæteris rebus debet esse antiquior: vita spernenda est: ne laus & bonum nomen amittatur.

ASCEN **D**ericulose &c. Docet quæ actiones sint periculose: quid in illis agendum. ¶ Ordo est. Autem pro sed: actiones periculose. i. q̄ cū periculo fiunt: sunt partim. i. pro parte his qui suscipiunt i. operant eas: & partim. i. p̄ parte reipub.

Itē eorū q̄ subeūt pericula: alij vocantur in discrimē. i. in periculū de vita: alij de glia & beniuolētia ciuiū. Igit̄ cū pericula. s. sint subeūda: nos debemus esse prōptiores. i. paratiores & expeditiores. ad nostra id ē p̄pria pericula q̄ ad cōtia: & dimicare paratius. i. citius & expeditius de honore & gloria q̄ de cæteris cōmodis. Aut pro sed: multi sunt inuenti q̄ parati essent p̄fundere. i. p̄dige exponere: non mō. i. nō solum pecuniā: sed etiā vitā: p̄ patria. i. p̄ incolūmitate & salute patrie: & idē qui vellēt vitā p̄ patria exponere. Ne p̄ etiā nō: non vellent facere etiā minimā q̄ de iacturā. i. amissionē glorię ne quidē hoc est nō etiā reipū. postulāte. vt Callicratides qui cum fuisset dux lacedemoniorū in bello peloponnesiaco & fecisset mīta egregie. id est vertit peruertit & destruxit/ ac amisit oia vsq; ad extremū cū nō paruit consilio eorum qui putabant classem remouendam esse ab arginissis illis tribus paruis consilibus nec putas aut dimicandum cū atheniensibus: quibus sic putantibus: ille scilicet Callicratides rēdit Lacedemōios posse illa classe amissa parare aliam: & se non posse fugere sine suo dedecore. i. vituperio Atq; hæc quidā fuit mediocris plaga lacedemonijs quā susceperat. s. ex superbia illius Illa quæ sequit̄ fuit pestifera: quā cū cleobrotus dux lacedemoniorū timēs inuidiā cōfluxisset temere. i. inconsulte cū epaminūda imperatore atheniensī: opes. i. facultates & diuitiæ lacedemoniorū corruerunt q̄to melius sup. fecit. Q. maximus de quo Ennius sup. ait: vnus hō restituit nobis rem. s. publicā saluā cunctando. i. morā trahendo. Enim p̄ quia non ponebat rumores. i. susurros populi ante salutē. ergo gloria viri. s. Q. maximi claret nūc. & post magis. Quod genus peccandi iā. s. dictū est vitandum etiam in rebus vrbānis. i. in vrbibus gerēdis. Sunt enī qui non audent dicere metu. i. propter metum: inuidiæ i. ne inuidiam incurrant. i. quod sentiunt: etiam si sit optimū & pręstantissimum.

MARS. **D**ericulose autem. Postq̄ de periculis adeundis fecit mentionem. dicit per diuisionem quibus afferat periculū actiones: & ostendit monetq; nos debere promptiores esse ad nostra pericula: id est vt potius omne discrimen patiamur & mortem: q̄ permittere patriam alicui periculo laborare. Nec debemus timere infamiam calumniam illatam pro salute patrie. cui omnia debentur. Vnde reprehendit illos qui ne gloriam p̄pria amitterēt: in summū discrimē patriā adduxerūt. Laudatq; Fabiū maximū q̄ nūq; rumores de se & infamiā posuit ante patrię salutem: cum. s. cunctator pro dictatore appellaretur. tamē nunq; voluit manus cum hoc hoste (qui fortunę incumbēbat) conferre: quoniam patrię laboranti non conducebat: sed opus erat cunctādo. Hānibalē (statu scd'o fortunę vectū) reprimere. ¶ Rerū actiones. res ipse gerēde afferunt periculū & discrimē vitę & nois. ¶ Partim sunt. distinguit pericula q̄ sunt in rebus agēdis: & ad quos maxie pertineāt. ¶ Qui eas suscipiūt. agūt gerūtq; (vt sunt imperatores & duces) exercitus: qui in periculo interdum versantur. ¶ Itē. p̄ alij. facit aliam distinctionem: quā ostēdit pluribus de causis vocari aliquos in discrimē vitę. Inde docet p̄ qua re potius dimicandū sit. ¶ Prōptiores igit̄: post distinctionē actionū: q̄ sūt periculose his q̄ eas gerūt & partim resp. resūmēs priorē distinctionē p̄cipit ad q̄ pericula debeamus eē prōptiores vt. s. potius subeamus nostra pericula sinamus rēp. aliquo detrimento affici: quoniā cōis salus & glia p̄prie salutis & glia p̄ferenda est.

¶ Diuidit actiones quæ diuidunt periculum: & docet quid agendum sit.

Dericulosa autem rerum actiones partim his sunt: q̄ eas suscipiunt: partim reipublicæ. Item alij de vita / alij de gloria & beniuolētia ciuium in discrimen vocant. ¶ Promptiores igitur debemus esse ad nostra pericula q̄ ad cōmunia: dimicareq; paratius de honore & gloria q̄ de cæteris commodis. Inuenti autem multi sunt qui non modo pecuniā: sed vitā etiam profundere pro patria parati essent. Idem glorię iacturā ne minimam quidem facere vellēt: ne repu. quidē postulant: vt Callicratides: qui cum lacedemoniorum dux fuisset peloponnesiaco bello multaq; fecisset egregie/ vertit ad extremū omnia cum consilio non paruit eorum: qui classem ab arginissis remouendam: nec cum atheniensibus dimicandum putabant. Quibus ille respondit. Lacedemonios classe illa amissa: aliam parare posse: se fugere sine suo dedecore non posse. Atq; hæc quidē lacedemonijs plaga mediocris fuit. illa pestifera: quā cū Cleombrotus inuidiam timens temere cum epaminunda conflixisset lacedemoniorū opes corruerunt. Quanto Quin. maximus melius de quo Ennius Vnus homo nobis cunctando restituit rem. Non ponebat enim rumores ante salutem. Ergo postq; magisq; viri nūc gloria claret. Quod genus peccandi vitandum est: etiam in rebus vrbānis. Sunt enim qui quod sentiunt: etiam in rebus vrbānis. Sunt enim qui quod sentiūt etiam si optimum sit: tamen inuidię metu non audent dicere.

Officiorū Liber primus. Fo. LI.

& vir fortis nō debet timere pericula pro repu. immo vitam profundere si reipu. salus exposcit. ¶ Quam ad cō Cōis fa-
munia q̄ pati vt communis patria vnde laudatur Cursius. qui se in foueam illam armatum & equitem præcipi- lus priua-
tem egit: quē totam urbem pestifera exhelatione inficiebat. & sic periculo suo omnia pericula sustulit Sic etiam te pferen
meneceus Thebanus Creontis filius poscente communi saluti turri se precipitauit. Infinita sunt exempla in hy da est.
storijs & exteris & nostris eorum qui proprie saluti non pepercerunt pro communi vtilitate. ¶ Dimicareq. re- Curtius &
sumit nunc alteram distinctionem: & docet pro honore: & gloria potius dimicandum: q̄ pro alijs fortune bonis menece-
¶ Dimicare. manu pugnare. ¶ Paratius. prōptiore animo & magis parato ad dimicandum p honore & glo- us. se pro
ria: q̄ pro alijs rebus & vtilitatibus: quoniam auaricie iudiciū est p bonis fortune dimicare: pro gloria autē pu patria p
gnandum est: vt oportet & sine iniuria aliorū. quoniam honor est præmiū virtutis: & deo tribuitur: & victores i cipitarūt.
certaminibus græcie non auro aut argento donabantur. Sed corona intexta folijs arborū. vt certamen esset p Honor
gloria: nō pro auro. Vnde Trierarchines (vt est apud Herodotum lib. 8.) Arthabai filius dixit. Pape. Mardonī virtutis p
in quos viros induxisti nos ad pugnandum: qui nō pecuniarum certamē agitent: sed virtutis. Et Alexander (au- mium.
ctore Curtio lib. 2.) Parmenioni dixit Pecuniam q̄ gloriā mallem si Parmenio essem. nūc Alexander de pauper Alexandri
tate securus sum: & me nō mercatorem memini esse: sed regē. Nihil quidem habeo venale: sed fortuitā meā vt- regiū di-
q̄ non vëdo captiuos (si placet reddi) honestius de no dabimus q̄ precio remitemus. Victores in olympico cer ctum.
tamine coronabantur oleastro. In pythijs ludis lauro: in Isthmaichis pinu. in nemeis apio. ¶ Commodis: vtili Variā: vt-
tatibus & bonis externis: quoniam ipse magnanimus q̄ circa magna versatur. nō curat bona fortune: sed nomē ctorū co-
& gloriā: citra tamē ignominiam aliorū: quoniam ad gloriā honorem & honestatē nati sumus cum sint virtu- rone.
tum præmia. ¶ Inuenti aut sunt. Nunc affert illos qui pro patria quicquid habuerūt: & etiam vitā effundere vo-
luisse: sed minimā partē pprīe glorię amittere noluisse & nominis etiā patria postulante: quod est cōtra of-
ficiū: nā ratio tēporis habēda est: & illi aliquando seruendum: & pati vt fama nostra diminuatur: si patrię cō-
ducit: quē nobis oibus alijs rebus carior esse debet: non enī tantī gloriā nostram facere debemus: vt patria ia-
cturam ob id patiatur: & vera gloria est patrię cōsulere. ¶ Sed vitam. qd̄ est viri fortis nō timere mortem p pa-
tria. ¶ Sed idem. q̄ ita ad mortem parati erant. ¶ Iacturam: dānum: sed iactura proprie dicitur in mari cū vigē Iactura.
te tempestate res e nauī iaciūt. Vnde iactura dicta: & large accipitur p quocunq; dāno. ¶ Republica. vtilita-
te reipublice ita exigente. ¶ Vt callicratides. ponit exemplū de callicratide: qui ne suum honorem amitteret:
patrię detrimento fuit suę: & sic non fuit vere magnanimus: quoniam affectabat honorē & gloriā cum calamita-
te patrię: quod est cōtra officiū. Pelopōnesus a pelope filio Tantali dictus: q̄ illic regnavit: folio platani similis
propter angulosos recessus: quos habet: sita est inter duo maria Ionium & egeum: circuitu quingentorū. lxiiij.
miliū passuū: locus angustus. Vnde procedit Isthmus appellatur: duo maria terrā hincinde vorāt. Sparta seu Sparta. i.
lacedemon est in pelopōneso. Et lacedemonij post bellum cōfectum contra persas: cū Atheniensibus per mul lacede-
tos annos bellū gesserunt vñ hoc pelopōnesiacum dictum est. huic bello Lysāder (de quo dixi & dicā loco suo) monij
finē ipoluit. quoniam summa scēlitate Athenas cepit. Callicratides Dux lacedemoniorū & classis post Lysādri
pfectus apd̄ arginussas insulas pugnaturus cū Athenien. & hermione gubernatore dicēte vt (scribit Plutarchus)
q̄ bene esset tetro nauigare cum triemes Atheniensium multo plures essent: respondit. ecquid hoc: ceterum fu-
gere turpe est: & detrimento sunt spartæ: sed si mansero aut moriar aut vincam: qd̄ optimum est. Cicero aliter
ponit verba: quē Callicratides dixit respōdens illis qui fugā suadebant. Nauali pugna fueratus (inquit Plutar-
chus) in arginussis delectus est. Callicratides Mithilenam obsidebat. Atheniensēs subsidū parantes centū vigi-
ti nauibus Samon insulā adnauigarunt: & illic alijs coactis centum quinquaginta nauibus ad hostem contende-
runt. Callicratides cognito ipsorum aduētū Ethēonico legato ad obsidionem relicto cum centū viginti nauī-
bus obuiam profectus est ad arginussas. & pugnans delectus est: ac supra naues septuaginta lacedemonij ami-
serunt. ¶ Egrege. strenue & fortiter & multa cū laude: quoniam p spartana dignitate animos gerebat sum-
ma eq̄tate fortitudie. & magnāitate excellētissimus auctore plutar. ¶ Vertit omnia. i. in fine turbauit & amī-
sit partem gloriā & nomen: quoniam fecerat multa egregie: & tandem nimis affectās propriam gloriā in discris-
mē patriam adduxit suam: qppe cum illius detrimento pugnavit ne videret ignauus cum melius esset cedere: &
patrię & temporis habere rationē. ¶ Consilio eorū. Plutarchus dicit fuisse Hermoinē gubernatorem nauium.
¶ Consilio sententiæ. nā censebant tēpori cedendum esse: nec expetendā classē Atheniensium. ¶ Putabant
arbitrabāt melius eē. Arginussæ sūt tres insule parue ante Asiam Mithylenem & Lesbū continētī proxime / vt Arginus.
auctor est Strabo lib. xiiij. ¶ Hęc plaga. calamitas & vulnus: quod acceperūt Lacedemonij amīssā classe: & de sa-
leto Callicratide i arginussis. ¶ Mediocris. nō mltū detrimētū attulit: quoniam nō admiserūt ob id iperū: imo su-
perast tādē ipos Atheniēses post mortē Callicratidē Lysāder ei dux citatus ē: q̄ athenas subegit. ¶ Illa pestife-
ra. i. fuit plaga & calamitas quē Lacedemo. iperū eripuit: & affert aliq̄ exēplū Cleōbroti Pausanię filij: q̄ timēs
inuidiam & infamiā: ne scilicet videretur cū hoste apaminūda sentire differēdo pugnam: temere manus conse-
ruit & se patriam i pceps dedit. nam in hac pugna: quē a leutra oppidū Boe. fuit cum apaminūda Thebanorū
duce. Cleōbrotus rex Lacedemoniorum vulneratus occubuit: & exercitus deletus est: & sic Lacedemoniorum
imperium corruit. Ergo Cleōbrotus ne gloriā suā amitteret. & ne detrimentum noīs pateretur: causa fuit: vt
patria quē prius imperabat: seruiret. Nam paulo post secundo prelū apud mantineam idem epaminūdas ita
Lacedemonios attriuit. vt imperium amiserint: in quo prelū epaminūdas cecidit gaudens: quoniam relinque-
bat patriam suā imperatē: quē prius seruauerat. ¶ Temere. malo consilio & nulla spe victorię: sed vt infā- Lacede-
miam declinaret & odium: quoniam prelū differebat. vnde timuit inuidiam & temere pugnās victus est. ¶ Opes moniorū
potentię & imperiū. quoniam principatū græcie admiserunt. ¶ Quanto melius. Q. Fabius. Affert exemplū. imperiū
Q. Fabij maximi: q̄ cū bello punico secūdo dictator esset Hānibalē summa patiētia & cūctatiōe fregit. Qui fa-
corruit.

Victores in certaminibus græcie
auro donabantur

M. tullii Ciceronis

Q. Fabius bium in inuidiam Romanorum adducere tentauit. Nam cū agros campanos incenderet: agris Fabij pepercit
us rem ro Fabius hanc inuidiā nō timuit: nec temere pugnam iniuit: vt infamiā expugnaret: sed cunctando rem Romanā
manam prope collapsam restituit: quīs a multis damnetur: & male audiret: q̄ bellum opera sua & cunctatione in Ita
cunctādo lia duceretur. Cui ob id imperium equatū fuit cum Minutio: qui erat magister equitum. hoc etiā magno animo
restituit. quoq; tulit: salutis patrie studiosissimus: cui nunq̄ succendū putauit: immo cū Minutius a quo lesus in hono
Q. Fabij re fuerat cū Hānibale pugnaret: & iamā v̄turus eēt i hostiles manus. Fabius e suis castris in magno impetu
laus erumpens: eū liberauit. Si igitur fabius vere magnanimus inuidiā timuisset. atq; infamiā (quoniam p̄ dictatore
Hānibal cunctator: ac segnis. ab obrectatoribus vocabatur) manus conseruisset cū hoste (tam Fausti martis) actū fuisset
fausto set de romano imperio. Sic Camillus cum Ardeę exularet. patriā captā a Gallis asseruit: & omnē ignominia
mar: pu (qua actus in exiliū fuerat notatus) magno animo pioq; patrie cōdonauit suę. ¶ Quanto melius. fecit Fabius
gnabat q̄ Caillcratides & Cleōbrotus duces Lacedemoniorum. ¶ Vnus hō nobis. hi sunt verus Ennij: qui in hoc secu
Ennij ver do bello punico militauit Centurio in Sardinia sub torquato: & suis annalibus bella Itala cecit. Rudie vrbs
sus rudie. Calabrie patria Ennij fuit: de quo Sylli. Miserunt calabri Rudie genuere vetuste. Nunc Rudie solo memorabi
le nomen alūno. Ennius primum gr̄cis litteris operā dedit. & Aphricanum maiore mirifice dilexit: obseruauit
q̄ a quo multis muneribus donatus est: & nois eternitate: eiusq; domū aliquando frequentauit. Cum scipione
Ennij vi- asiatico in Asiam p̄fectus est: & cū Fuluiο nobiliore in Etoliam: q̄ poetā amauit. Prius Ennius apud latinos
ta. ex ametrūm carmē fecit: quod longū appellare solebat. decessit post. lxx. annos scripsit in omni poematū ge
nere. Sed annales magis p̄bati fuere: quos per compita vrbs. ¶ Vargunteus pronūciare solebat: cuius memi
nit. T. Philicus. Lucre. lib. i. Ennius vt nosset cecinit: qui primus amenā. Detulit ex helicone perenni fronde co
ronam. Per gentes Italas hominū que: clara elueret. Et apollo apud Sillium lib. 12. sic Ennium laudat. Sacer
hic ac magna sororum Aonidum cura & dignus Apolline vates Hic canet illustri primus bella Itala versu. At
tolletq; duces cōlo: resonare docebit. Hic latis heliconis modis: nec cedet honori. Ascreo famaue seni. Fuit &
paulopost alius Ennius Tarentinus: q̄ primus de litteris syllabis & metris libellum edidit. ¶ Vnus hō. solus fa
bius. ¶ Cuuctando. differendo pugna quam Hannibal fortuna tūc asperante optabat. ¶ Restituit rempu. im
perium Ro. prope collapsum recuperauit. Nam attrite erant opes romanorum iam cladibus acceptis: ad Tici
num Trebiam Trāsinenum lacū Perusinū: vbi Hannibal romanū exercitū p̄ligauit: ceciditq; temeritate
Fabius a Flaminij: consulis q̄ etiam illic occubuit. Sed Fabius a populo (quod nūq̄ ante eū diem factum fuerat) dictator
populodi creatus Hannibalem tot victorijs elatū & iuueniliter exultantem cunctādo fregit: & rem. i. imperium Romanū
ctator restituit. Non enī ratio quare Fabius rem romanā restituit. ¶ Rumores. obrectationes eorū qui Fabium ap
creatus p̄llabant segnē: & cunctatorem p̄ dictatore: & q̄ cum hannibale sentiret nō p̄ponebat Fabius hos rumo
Fabius ru res sa. uti reipu. immo talē infamiā nō curabat pro cōi salute. sciebat enim solā cuuctationem reipu. tunc mu
moresylli tanti cōducere poterant enī commodius & tutius romani bellū producere q̄ hānibal qui in hostili solo p̄pera
pendit bat vt vinceret: & cunctatio fabij satis suis currentibus obstitit. Et Fabius rediens ad vrbe sacrorum causa mo
nuit. Minuitium ne manus cū hoste consereret dicēs (vt est apud Sylli.) Interea crede experto: nō fallimur eḡtis
Nil monuissime salus rebus videbat enim vnā esse salutē: tunc cū hoste tam fausti martis nō pugnare. Et Pau.
eni. proficiscens in castra mouēti Fabio dixit. Ne me vnica fallit cunctandi rō: qua te grassante se nesciēs Han
nibal. oppressum vidit cōfidere bellum. ¶ Ante salutē. reip. Ro. immo salus cōis erat illi charior: & antiquor sua
fama: & rumores falsos de se non curabat. Rumor est sermo dispersus in populo incerto auctore de aliqua re
centi re siue bona siue mala cui (vt inq̄t Fabi.) malignitas dedit initū: crudelitas autē incrementū. Fama est cō
sensus ciuitatis velut publicū testimonium. ¶ Ergo. idcirco (inquit) cū non posuerit rumores ante salutē patrie
& illos non curauerit: & talē infamiā neglexerit vt vere magnanimum decebat q̄ infamiā iniuria illatam
non curat. ¶ Ergo post res ipsas a Fabio gestas. ¶ Gloria. viri Fabij. ¶ Magis claret: splendidior est. q̄ si pu
gnasset: & rumores posuisset ante salutē quoniam cunctādo rem. Ro. restituit. Syll. in. 7. sic canit de fabio. Ac si
in sacra seni vis impressumq; fuisset. Sistere cunctando fortunā aduersa fouentem. Vltima dardanij trāisset no
minis etas. ¶ Quod genus peccādi. quod scilicet supra tetigimus: eorū qui sibi seruantes & timētes inuidiā ea
committunt: que patrie detrimentū afferunt: qd̄ etiam in rebus vrbānis videndū est. Non enī bono viro & ciui
patrie studioso timenda sunt odia: & inimicie aliorū pro salute patrie: immo libere consulendū est: & id quod
optimum est iudicandū aliter magnanimitas non seruatur: q̄ nihil timet p̄ter turpitudinem. Vnde boni ciuis &
Cic. lau- magni est nichil facere: aut dissimulare: ob timorem quod patrie conducit. Ideo laudatur Cice. qui in. M. An
datur. tonium summē tunc potentiē virum in senatu acerrime inuectus est: & etiam in catilinam nullum odium timēs
Magna- modo reipu. consulere. ¶ In rebus vrbānis. in his quæ in vrbe aguntur: vt in senatu dandisq; suffragijs. ¶ Op
nimus timum. ipsi reipu & communi vtilitati. ¶ Metu inuidiæ. odij ne aliquem ledant si id dixerint quod patrie opti
grām po mum est: & magnanimus talem inuidiā non timet: nec curat si ob id quod dixerit perdit partem gratiæ: quo
puli con- niam salutem patrie omnibus alijs rebus p̄ponit. & dummodo commune commodum augeatur iacturam
tenuit. gratiæ suæ apud alios (quos verum dicendo ledit) non curat.

ASCEN

Mnino qui reip. &c. Do
cet officium eorū qui rē
pu. gerunt. Ordo est. Hi
sup. qui p̄futura sunt. i. p̄
esse volunt reipu. teneāt
omnino duo p̄cepta pla
tonis. Vnum vt tueātur. id est p̄regant / &

¶ Officia illorum qui rempu. gerunt.

Mnino qui reipu. p̄futura sunt: duo platonis p̄cepta
teneant. Vnum vt vtilitatem ciuium sic tueantur: vt quic
quid agunt ad eam referant obliti commodorum suoz. Alterum

vt totum corpus reipu. curent: ne dum partem aliquam tuentur: reliquas deferant. Vt enim tutela: sic procuratio reipu. ad vtilitatem eorum qui commissi sunt: non ad eorum quibus commissā est / gerenda est. Qui autem parti ciuium consulunt: & partem negligunt rem perniciosissimam in ciuitatem inducunt seditionem / atq; discordiā. Ex quo euenit vt alij populares: alij studiosi optimi cuiusq; videantur. pauci vniuersorum. Hinc apud athenienses magnae discordiae ortae in nostra rep. non solum seditiones: sed pestifera etiam bella ciuilia. Quae grauis & fortis ciuis in repu. dignus principatu fugiet: atq; oderit: tradetq; se totum reip. Neq; opes aut potentiam confectabitur: totaq; eam sicutuebitur vt omnibus consulat. Nec vero criminibus falsis in odium aut inuidiam quaeq; vocabit. Omnino itaq; iusticiae honestatq; adherescet vt dum eam conseruet: quis grauius offendat mortem oppetat potius q̄ deferat illa quae dixi.

bernatoribus reipu. videantur populares. i. populo & vulgo fauentes: & eius partes tuentes alij videantur studiosi. id est fautores optimi cuiusq; sup. vir. id est oim bonorum & prestantiu virorum. & pauci sup. videantur studiosi vniuersorum. Hinc. i. ex hac re & partialitate: magne discordie sunt ortae apud athenienses. Et in nostra scilicet romana rep. non solum seditiones sup. ortae sunt: sed etiam pestifera bella ciuilia. Quae scilicet bella ciuilia ciuis grauis / & fortis / & dignus / principatu in rep. fugiet. i. vitabit atq; oderit: & tradet reip. totum se. Neq; confectabitur. id est ex principatu suo impetrare conabitur opes aut potentiam: & tuebitur. i. proteget ea. i. rempu. sic vt consulat. id est p̄sit & vtilis sit omnibus. Vero p̄ sed: nec pro & non: & non vocabit. i. prouocabit quaeq; in odiū / aut in inuidiam: criminibus id est criminatiōibus falsis. id est iniqs & falso illatis. Itaq; ipse adherescet. i. adherabit omnino iusticiae & honestati: vt dum. id est dummodo conseruet eam. i. rempu. quis offendat grauius id est offensos & iratos sibi multos constituat: tamen supple oppetat. id est obeat & sustineat potius mortem q̄ deferat illa quae dixi scilicet iusticiam / & honestatem.

Omnino qui reipu. Affert duo Platonis precepta posita ab eo in lib. de repu. quae tenere debent in primis & obseruare hi qui reipu. prefuturi sunt vt oia. i. referantur ad comunem vtilitatem: & oēs ita tractentur: vt pauperes / & ignobiles non deferantur: aliter enim seditio i repu. oritur: & bellū ciuile. & per hoc notat quorūdā romanorum mores q̄ aut defensores optimatum: vt Sylla & Pompeius: aut populares esse voluerūt: vt Gracchi Marius Cēsar: & sic de alijs. Vnde ea prudentia caruerunt quā debet habere bonus ciuis / & vere politicus: vt ciuitati consulere possit: & id quod magis & reipu. est despiciere & indicare: cum factiones in rempu. oriūtur statim re nō pōt: Oriuntur aut si vna pars curat altera negligit. Vñ in rep. rōana exorta sūt bella ciuilia. seditiones itestinae & imperij tandē euersio. Vnde cauendū est ip̄is politicis: nec committendum vt seditio possit oriri: sed oēs ita tractandi sunt vt ciuilis prudentia dicat & vult: quoniam prudentia (vt inquit Aristo. in. 3. de repu.) est p̄prie principis & illius qui reipu. gubernacula tenet. ¶ Teneant. obseruet: sciant. ¶ Vnum. hoc est primū preceptū. ¶ Sic eo pacto. & animo. ¶ Tueantur. conseruent ad vtilitatem totius reipu. ¶ Ad eam referant. illius ciuitatis causa: omnia faciāt ad vnum oia dicuntur referri: cū omnia illius grā fiunt: felicitas est ad quam oia referūtur. i. cuius causa oia fiunt: quoniam ob id officiosi eē volumus: vt felicitatē consequamur. ¶ Obliti. non curātes proprias vtilitates. & nullam hñtes rationem priuati cōmodi. quoniam magistratus est ad aliū: non ad se. & satis debet esse honor. Is autem cui hic nō sufficit Tyrannus dicitur. Pla. precipit hoc qd̄ Cice. dicit in. 1. de repu. di. Nullus princeps ea rōne qua est princeps imperat qd̄ sibi vtile sit: sed qd̄ ei qui paret conducatur: & quēcūq; egerit / aut dixerit illius vtilitatem / & honorē respiciet cui imperat: & ad illius commodum non ad suum oia referet: quēadmodum nullus medicus ea rōe qua medicus est: q̄rit quod vtile sit medico: sed quod ip̄i egroātī expediat. Hoc non aut fit a nostris principibus qui oia ad suas vtilitates: nihil ad cōe commodum referūt: rapiendo extorque do per fas / & nefas / iusticiae obliti & praeceptorum. q̄ diuini illi homines / & boni viri posteris tenenda reliquerunt vnde tyranni iure appellantur q̄ oia ad suum cōmodum referunt. ¶ Alterum. hoc est alterum Pla. praeceptum. ¶ Totum corpus. oēs qui in repu. sunt cuiuscūq; ordinis & conditionis. Loquitur per translationē medicorum qui debēt eo modo curare corpus vt nullum membrū deferatur. sic princeps omnium (cuiuscūq; conditionis sit) rationem habere debet vt nemo queri possit: cōmittendum nō est vt impotentes a potētoribus opprimantur ¶ Curent. vt faciūt medici: quorum p̄pria est curatio. ¶ Aliquam partē aut optimates aut plebem: ¶ Vt enim tutela. probat id qd̄ dixit comparatione tutelae q̄ non est ad vtilitatem tutoris: sed pupillorū: sic administratio reipu. non est ad suū commodum: sed cōmune. Tutela (vt inqt Iusti.) est ius / ac potestas in capite libero ad tuē-

defendant sic vtilitatē ciuium: vt referant. id est dirigāt & ordinent q̄cquid agunt ad eam. i. vtilitatem reipu. existentes obliti suorum. i. propriorum cōmodorum. Alterum at curēt totum corpus reipu. id est totam ciuitatem ne. id est vt nō: dum. i. quando tuentur. i. defendunt aliquā partem nō deferant reliquas sup. partes. Enim pro quia vt. i. quēadmodum tutela. i. orphanorum & pupillorum est gerēda. id est debet geri ad vtilitatem eorū qui sunt commissi. i. pupillorum: & nō ad vtilitatē eorū quibus. i. tutela commissā est: hoc est tutorem: sic procuratio reip. gerenda est ad vtilitatem eorū qui commissi sunt: videlicet oim ciuium & totius populi & oia ad vtilitatem eorū quibus sup. procuratio cōmissa est: hoc est procuratorū & gubernatorū reipu. Autem pro sed: q̄ consulunt. i. pro sunt prouidendo cōsulendo & fauēdo parti ciuium: & sup. negligunt partem inducunt in ciuitatē perniciosissimā rem: videlicet seditionem atq; discordiā: Ex quo. i. ex qua re euenit: vt alij. id est aliqui ex gubernatoribus reipu. videantur populares. i. populo & vulgo fauentes: & eius partes tuentes alij videantur studiosi. id est fautores optimi cuiusq; sup. vir. id est oim bonorum & prestantiu virorum. & pauci sup. videantur studiosi vniuersorum. Hinc. i. ex hac re & partialitate: magne discordie sunt ortae apud athenienses. Et in nostra scilicet romana rep. non solum seditiones sup. ortae sunt: sed etiam pestifera bella ciuilia. Quae scilicet bella ciuilia ciuis grauis / & fortis / & dignus / principatu in rep. fugiet. i. vitabit atq; oderit: & tradet reip. totum se. Neq; confectabitur. id est ex principatu suo impetrare conabitur opes aut potentiam: & tuebitur. i. proteget ea. i. rempu. sic vt consulat. id est p̄sit & vtilis sit omnibus. Vero p̄ sed: nec pro & non: & non vocabit. i. prouocabit quaeq; in odiū / aut in inuidiam: criminibus id est criminatiōibus falsis. id est iniqs & falso illatis. Itaq; ipse adherescet. i. adherabit omnino iusticiae & honestati: vt dum. id est dummodo conseruet eam. i. rempu. quis offendat grauius id est offensos & iratos sibi multos constituat: tamen supple oppetat. id est obeat & sustineat potius mortem q̄ deferat illa quae dixi scilicet iusticiam / & honestatem.

MARS.

Nota. mores romanorū. Despicere i. iudicare discernere Prudentia: principis ē oia ad vnum referri. Tyrānus Nota princeps Carpit principes nostri temporis. Fas & nefas. Medici ē curatio Tutela

M. tulii Ciceronis.

Tutores, dum eū: qui propter etatē se defendere nequit iure ciuili data ac permiffa. **Tutores** aut sunt q̄ eā vim ac ptatē habent: quibus testamēto tutor non est datus. his ex lege. 12. tabu. agnati sunt tutores q̄ vocātur legitimi: agnati sunt per virilis sexus coniunctionem cōiuncti. ¶ **Procuratio** admiſtratio. ¶ **Eorum** pupillorū. qui cōmiſſi ſūt tutelę alicuius. ¶ **Qui** autem nūc a contrario ſenſu p̄cepti ſuperioris oſtendit q̄ malum oriatur ſi pars ciuium fouetur: pars negligitur. ¶ **Conſulūt.** fauent quibuſdā: & eorum cōmodis inferuiunt. ¶ **Pernicioſiſſimam.** affertentem maximā perniciem nā pernicies eſt maximū malum. ¶ **Seditionem.** ſeditio dicitur a ſeorſum eūdo & tunc eſt cū populo ſecū diſcordante res ad magnū vocatur: Diſcordia dicitur quaſi cordiū diſſentio & diſſimilitudo. Pla. li. 5. de rep. dicit ſeditionem eſſe cōtentionem inter finitimos: bellū vero inter externos. ¶ **Ex quo** ppter hoc: quia parti ciuium cōſulitur: parti aut nō. ob id oritur ſeditio atq; diſcordia. ¶ **Populares.** populi amatores: vt fuerunt gracchi marius ceſar. ¶ **Optimi cuiuſq;** optimatum nō ſtudentes populo. ¶ **Studioſi** amatores & optimi cuiuſq; commodi ſeruietes. ¶ **Vniuerſorum:** vt curēt optimates & plebem vt fieret in optima rep. plebs & populus differūt quō genus a ſpecie. Nam populi appellatiōe vniuerſi ciues ſignificantur: cōnumera ratis etiam patritijs & ſenatoribus plebis aut appellatiōe ſine patritijs & ſenatoribus ceteri ciues ſignificant. Hinc ex hoc. q̄a erant aliq̄ populares: aliq̄ optimatum ſtudioſi. & pauci vniuerſorū apud athe. Nam pericles popularis fuit: vt ſibi potentiā contra Cymonem milciadis filiū (qui optimatibus ſtudebat) cōpararet. Vnde cū plebi habena relaxaſſet illius fauore repū. ad votum admiſtrabat quotidie aliquod celebre ſpectaculū exhibens & epulū: & ſic diſcordię erāt inter optimates & plebē ipſoſq; populares: & ſic aliq̄ nōnulli fecerunt. ¶ **In** noſtra romana rep. etiam nō modo ſeditiōes: ſed etiam ad arma ventū eſt a ciuibus. nā bellum ciuile dicitur cū ciues inter ſe diſcordes arma ſumūt. quo nihil pōt eſſe demētius. ideo Luca. dānans bella ciuilia & pluſq; ciuilia exclamat. Quis furor o ciues quę tāta iſania ferri. Gentibus inuiſis latiū prębere cruorē. ¶ **Pestiſera.** pernicioſa reipu. quoniam tandē libertatē amiſit. ¶ **Bella** ciuilia quę fuerūt inter Syllam & mariū Cę. & Pom. Cę. fuit marianus propter affinitatē. Nam iulia ceſaris amita vxor fuerat marij. Vnde cū ſylla ceſarem adoleſcentē perde re decreuiſſet ab amicis tandem exoratus pclamauit. habeatis vobis ceſarem & ſciatis eū futurum aliq̄n exitū optimatibus: quos mecum defendiſtis contra marios & ceſari multos marios ineſſe dixit. ¶ **Que.** bella ciuilia ille fugiet qui grauis & fortis hī vult: ¶ **Grauis.** in virtute perſeuerās. ¶ **Principatu.** vt ſit princeps in ciuitate: vt tabit & odio hēbit tanq̄ rem cōi vtilitati & reip. peſtiſeram. ¶ **Tradet** ſe totum. nil aliud cogitabit niſi cōem vt i litatem. ¶ **Nec** cōſectabitur. non ſeq̄tur. aut optimates: aut multitudinem: vt hēat ſummam in ciuitate poten tiam: ſed vniuerſam rep. curabit vt bonum virū decet & principatu dignū: quoniam nullū detrimentum (vt inqt Socra. apud Pla. lib. i. de rep.) maſus ciuitati accedere pōt q̄ a peſſimo regī viro: cum ipſe principatū recuſet bo nus qui neceſſitatē reip. expectare non debet: ſed ad illā gerēdam prōpto animo accedere ne ruat: & ne virtus depreſſa faceat: quoniā (vt inquit idem Pla. li. 8. de repu.) honoratis in vrbe diuitijs: atq; diuitibus boni atq; vir tus in primis negligūtur: exerceturq; qđ in honore eſt iacētq; ea quę apđ quosq; improbantur. ¶ **Totam** rem pu. eo modo ſic defendet. vt oim ratio habeatur nec rō trahet aliq̄ calūnijs in odiū: aut optimatum: aut mul titudinis. ¶ **Nec** vocabit. non adducet in odiū alicuius partis. ¶ **Inuidiam.** nō debemus (inquit) aliq̄ calūnijs iſeſſere: & illi odiū & inuidiā facere: quoniā eſt cōtra iuſticiā. Iniuſticia enī cauſa eſt ſeditiōis odij pugņę. So. apud Pla. in. i. de rep. Seditiones nā p o traſimache: iniuſticiam / inimicitias / cōtentioneſq; parit. iuſticia vero: concor diā / atq; amicitiam. ¶ **Omnino.** certę (inquit) in ipſis actionibus iuſticię adherendum eſt. ¶ **Eam.** iuſticiā quę iu bet dari cuiq; quod ſuum eſt: & illud eſt honeſtū. ¶ **Quāuis** grauiter offendant: quīs patiatur iacturā: aut in ami cis ſedendis p iuſticia: aut minuenda grā: aut in rebus domeſticis non debemus talē iacturam curare p iuſticiā & potius mortem opetere debemus q̄ a iuſticia honeſtateq; diſcedere. ¶ **Illā** q̄ dixi: vt totū corpus reip. curet: vt oibus cōſulet ne oriant ſeditiōes / & diſcordię: & ne quęq; i odiū falſis crimibus adducat: & illa oia q̄ dicta ſūt

ASCEN **M**iſerrima &c. Reprehendit ſūmope re ambitionem. i. additionem magi ſtratum per largitiones aut p̄ces ab his qui cupidi honorū non reipu. ſed ſibi pro deſſe querūt: dicitur aut ambitio ab am bio quod eſt circūeo. Stabant enī populi in comitijs dū magiſtratus innouabātur ferę in circuitu ad quos qui magiſtratum petebant: in veſte alba vt cādorem & pu ritatem animi ſui ſignificarent / accedebāt ſupplicantes vt ſuffragia ſibi dentur. Cir cumferebantur aut tabulę in q̄bus ſingu lorum q̄ petebant noīa erāt inſcripta: ad quę q̄ vota ſua dabant punctū faciebant Vnde in arte poetica flaccus punctū pro ſuffragio ponit. ¶ **Ordo** eſt. ambitio. i. in qua cupiditas & petitiō dignitatū / & ma giſtratum. & p. i. cōtētiō. & cōcertatio ho norū. i. de ipetrādīs honoribus oīno mi ſerrima. i. viliffia. De qua. ſ. ābitiōe: ē p̄cla re ſup. ſcriptū apđ eūdē Plonē. Scriptum

¶ Ambitio.

Miſerrima eſt omnino ambitio: honorūq; contētiō de qua p̄clare apud eundē eſt. Pla. ſimiliter facere eos qui inter ſe contenderent vter potius rempu. adminiſtraret: vt ſi nautæ certarent quis eorū potiſſimū gubernaret. idemq; p̄cepit vt eos aduerſarios eſti memus: qui arma cōtra ferant: nō eos qui ſuo iudicio tueri rempu. velint: qualis fuit inter P. Aphricanum. & Q. metellum ſine acer bitate diſſentio. Nec vero audiēdi ſūt q̄ grauiter irascēdū inimicis putabūt. Idq; magnanimi & fortis viri eē cēſebūt. Nihil ei lauda bilius: nihil magno & p̄claro viro dignius placabilitate atq; clemē tia. In liberis vero populis: & iuris equabilitate exceēda etiā eſt fa cilitas & altitudo ai q̄ dicit: ne ſi irascamur: aut ite p̄ſtiue accedēti-

Officiorū Liber primus Fo. LIII.

bus: aut imprudenter rogantibus in morositatem inutilem & odio-
sam incidamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo atq; cle-
mentia vt adhibeatur reipu. pro causa seueritas sine qua administra-
ri ciuitas non potest.

rant arma contra sup. eā: non eos qui velint tueri reipu. suo iudicio. i. iuxta sententiam & opi. suā. Qualis dissen-
tio. i. contentio fuit sine acerbitate inter. P. africanum. & Q. metellū. Nec vero sunt audiendi. i. approbandi
sup. ij q putabunt irascendum esse grauius inimicis & censebunt. i. iudicabunt id. i. grauius irasci esse magnani-
mi & fortis viri. Enim p quia nihil sup. est laudabilius & nihil est dignius magno & pclaro viro. i. quod magis
deceat pclarum virum: placabilitate. i. facilitate placandi: hoc est qua cito iram deponit: & clementia. i. māue-
tudine animi Quod ex verbis saluatoris nostri comprobare possum qui ad singularem imitationē sui nos inui-
tans dixit. discite a me: quia mitis sum & humilis corde. Vero p sed: facilitas. i. exorabilitas & leuitas ac mititas
est etiam exercenda in populis liberis & equabilitate iuris. i. qui aequali iure aequaliter gaudent: & altitudo. i.
profunda tranquillitas animi quę dicitur. i. vulgo sic appellat est exercenda & c. ne si irascamur. i. succenseamus
accendentibus. i. ijs qui accedant intempestiue. i. nō suo tpe: aut rogantibus imprudēter: nos incidamus in mo-
rositatem. i. difficultatē morū inutilem & odiosam. i. molestam omnibus. Et tamen mansuetudo & clementia
est probanda. i. approbanda: ita vt seueritas pro causa. i. legitima ratione adhibeatur reipu. sine qua scilicet se-
ueritate: ciuitas non potest administrari. i. gubernari.

Miseria est oīno. Haftenus satis monuit: docuitq; quid agendū sit remp. capessentibus: & magnanimi eē **MARS.**
illā administrare: & q̄rere honores dignitati suę conuenientes & vt oporteat. Nūc ponit ambitionē: q̄ est
in vicio: & qui eam habet miser est: quoniā seruit affectibus. Honores enī bonis viris spontē offerunt: illos autē De ambi-
ābitu aucupari & consecrari turpissimū est. & q̄ id facit nō est sui iuris. Sicut duę mediocritates sūt q̄ versant cir- tione
ca pecunias: vt liberalitas: & magnificētia: sic duę sūt circa honores: magnanimitas & mediocritas appetitio ho-
noris. & vt se h3 liberalitas ad magnificētiā: sic mediocritas appetitio honoris ad magnanimitatē. Is q̄ in hono- Ambi.
rū appetitiōe exuperat ambitiosus vocatur. nā appetit plusq; oporteat: Ille autē deficit q̄ iustos honores spernit
& dī vacans honoris appetitiōe. vituperat autē: quoniā honor primū virtutis appetēdus est: vt illi simus intenti: q̄ Boni viri
est res pclarissima & solū bonū. iō monet Pla. in. 5. de rep. bonos viros honoribus afficiēdos: vt ex honore ad honores
virtutē excitent vituperat (vt dixi) vir talis: nō cū refertur ad vulgus: sed ad ipam rectā rationē: cui parendū est. affectent
Ambitio. est nimia honoris cupiditas: Ambitus est ipse actus ābiendi. **O**īno. certe & poenitus. **M**iseria. Ambitio
q̄ affert miseria & seruitutē: quoniā seruitur affectui: & ābitiosus est miser: & p̄g affert calamitates: dū nimios Ambitus
honores ambiēdo aucupatur Philo. in lib. de puidencia dei scribit Qui mētē suā plurimog; dñatui ac pellimog;
subiecit cupidinis/timoris/doloris/stultitię/iustitię/ābitiosus. foelix atq; btūs eē nullo mō poterit: etiā si vulgo Conten-
btūs appellat. **C**ontētiō. cōtendere de honore assequēdo: hęc cōtētiō misera est: & a viro magnanimo p̄e- tio
nitus aliena: quoniā honores non ābitu q̄rit: oblatos interdū spernit p decoro seruādo: & ābitiosus est in cōti- Ambitio
nui laboribus: & sub persona Sisyphi detrudentis saxū ad mōtis cacumē quod statim ad ima reuoluūt. Lucre- sus cōpa-
tius vult ābitiosos itelligi: q̄ petūt honores: & repulsi ad ima relabunt. & itē: ad cacumen nitunt. i. ad honoris ratur lisy-
ābitiōe cōtētiōnēq; assiduis laboribus torquent: & miseria. iō misera est honoris ābitio Et hoc est (inquit Lu pho
cre.) aduerso rixantē trudere mōte Saxū qd̄ tñ e sūmo iā vertice rursū Voluūt: & plani raptim petit aequora cā-
pi. Qui gl̄ie adeo cupidus ē (inqt Philo) vt a malis laudari cupiat: hūc improbū eē necesse est: q̄ppe vnūquodq; Q d̄ suo
suo simili gaudet. **D**e q̄. ābitiōe & cōtētiōe honoris. **P**raclare egregiē & bene. **A**puđ eundē platonē fili gau-
in lib. de rep. dicit. Plato: Ciues si boni sint nō accedere spōte ad regimē ciuitatis: ne videant aut p̄cio alleci: det
quod est auaricia crimē: aut cupiditate honoris: qd̄ est hois ābitiosi. **S**ilr facere. eodē modo. **V**ter potius.
qs eoz in primis. Potius dī de duobus. potissimū de pluribus: & sic vter de duobus: & qs de pluribus. vide ele- Potius
gantia a Cic. seruata. **V**t si. veluti si nautę certarēt de gubernāda nauī. scribūt hęc āplē. in. 6. de repu. Idē pla Potissi-
to p̄cepit & monuit q̄ sint habendi hostes Ex snia igiŕ Plato. docet qui nā hostes estimādi sint. p̄cipit etiā inimi- mum
cis nō eē grauius irascendū. Dicit p̄terea nihil eē laudabilius placabilitate atq; clemē. ia: & exercendā eē facili Vter & qd̄
tatem. Alexāder macedo. affirmabat regiū eē vt a qbus male audias: in eos magis esse munificum. **E**stime- vide ele-
mus. iudicemus. i Cato. ait. Callidi rerū estimatores et in legibus. Sisēna oīs adhuc scriptores: nisi q̄ forte non- gantiam
dū ediderūt (de qbus estimare nō possumus) facile superauit. **S**uo iudicio. vt ipis videat: et putāt eē melius q̄ sit Alexāder
m̄m iudiciū i aliqua re agēda i rep. nō debemus arbitrari eos eē nobis inimicos: q̄ aliter sētiūt quoniā eē pōt vt il macedo.
loz snia melior sit. **Q**ualis dissētiō quoniā diuersa sētiebāt i rep. Sci. et Metel. i senatu barias snias dicētes ci- Sisenna.
tra tñ odium. Q. Metellus aduicta macedoniā macedonicus cognominatus est: de cuius foelicitate Plinius sic
scribit. Nā moriēs a quattuor filiis in rogū est illatus: vno p̄tore et tribus cōsularibus: et ex his duobus triūpha Q. metel-
libus et vno cēsorio: quis viuus cū āphricano dissēserit: tñ mortuū ita laudauit vt maior illi laus tribui mīmē pō lus mace-
tuerit. dixit enī filiis suis vt irēt: et funus āphricani ornatē: dicēs nūq̄ videbitis funus maioris ciuis. vñ Vale. lo- donicus.
quēs de moderatiōe animi et de duobus metellis macedonico et numi dico: sic scribit Acerime cum Scipione
Aphricano macedonicus dissēserat: eorūq; ab emulatiōe virtutis p̄fecta cōtētiō ad graues testatasq; iimicitias Contē-
progressa fuerat. Sed tamen cū interemptū scipionē conclamari audiūisset in publicum se p̄puit: mestog; vul- tio a vir-
tu et voce cōfusa cōcurrere: cōcurrere inqt ciues: moenia n̄rę vrbis euerfa sunt. Scipioni enim āphricano itra sua tis emula-
moenia quiescenti: nepharia vis illata est. **O** rempu. pariter āphricani morte miseram et macedonici tam hu- tione
1 j.

M. tullii Ciceronis.

Iracūdia
inuidia ē.
Clemētia
Crudelitas.
Ignosce-
re.
Magnus
animus li-
benter ig-
noscit.
Morositas
Morosus
Morositas est o-
diofa
Seueritas
Mansuetudo
Defectio
Exuperatio.
Ira est af-
fectus vio-
lentus.
Seruile ē
perferre
contume-
lias.
Iracūdia
Iracūdia
Amari.
Inferi
Prudentia
omnium
virtutum
regina.

ASCEN

mana tanq; ciuili moderatione foelicem, eodem enim tempore & q̄tum amisisset principem: & qualem haberet recognouit. idem filios suos monuit: vt funebri eius lecto humeros subijcerent: atq; huic exequiarum illum honorem vocis adiecit: non fore: vt postea id officiū ab illis maiori viro prestari posset vbi illa tot in curia iurgia: vbi maximorum ciuium & ducum togata prelia: omnia nimirum ista precipua veneratione prosequenda deleuit moderatio. Plinius inter infelicitates Metelli: hanc etiam recenset: q̄ amicus Aphricano non fuerit. Aequidem (inquit) & aphricani emiliani inimicum fuisse. Q. Metellum inter calumnias eius duxerim. Lælius apud eundem Cice. dicit ab amicitia. Q. Pompei meo nomine se remoueret. Scipio propter dissensionem autem quæ erat in repu. alienatus est a collega nostro metello: vtrūq; tamen egit grauius auctoritate & offensione animi non acerba. ¶ Acerbitate. asperitate & ira. ¶ Nec vero vituperat illos: qui dicunt grauius irascendum esse inimicis. ¶ Non sunt audiendi. non est tenendum id quod ipsi dicunt. ¶ Id esse. pertinere ad fortem virum. Nihil enim probat a natura ipsius magnanimi illos non esse audiendos: qui sic censent: quoniam hæc a natura magnanimi omnino aliena sunt: qui iniuria non meminit: & pronus est ad ignoscendum. Sunt tamen aliqui: q̄ iras ad fortitudinem referunt: vt Home. qui dicit Vires iniecit ira: & animum ira concitauit. & Pla. in. 2. de repu. dicit iracundiam inexpugnabile omnino esse & inuidiam: qua p̄nte animus ad omnia inuidus/atq; intrepidus/moueri solet: sed fortis ob iram non laudatur quoniam affectu ducitur. de his paulo post dicitur. ¶ Præclaro. amplissimo & summa laude digno. ¶ Placabilitate. vacuitate iræ: & q̄ sit placidus & clemens. Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi: vel leuitas superioris aduersus inferiorem in constituendis poenis: & crudelitas est atrocitas animi in exigenda poena vel inclinatio animi ad superiora. ¶ Iuris æquabilitate. vbi equo iure viuatur: & non est aliquis tyrannus qui iuris æquabilitatem violet: vt solus dominetur. ¶ Facilitas. comitas & lenitas. Etiam vltra placabilitatem & clementiam: debemus etiam exercere facilitatem & animi magnitudinem quæ non perturbatur: quoniam magnus animus non curat iniurias & libenter ignoscit. Ignoscere enim est quæ vides puniendā non punire. Vñ Casare magnanimo (quius magnanimitatis laudē Cic. illi adimat) nihil erat clemētius. ¶ Altitudo animi. magnanimitas quæ aduersitate non frangitur: nec irascitur nisi vt oportet. ¶ Intempestiue. tpe non aperto & inconsiderate. ¶ In morositate. Morositas est difficultas in moribus. Morosus dicitur amore. & significat eum qui nimis exacte nimisq; ad vngue fieri omnia postulat vt aliquando ob id indignetur: & leuissima re offendatur. Vñ Tranquillus dicit casarem fuisse morosum circa curā corporis. ¶ Et odiosam. quoniam morositas odio habetur. & ideo talis difficultas in moribus vitanda est ne odio habeamur. ¶ Inutile quæ nullā affert vtilitatem: sed potius odium & inuidiā. odiosa est morositas: quoniam stomachū alijs facit. Et tamen ita probanda. i. ita laudanda si coniuncta fuerit seueritati: sine qua ciuitas nō potest regi. Tenendum igitur est mediū: & vt tps ac ratio poscit mites & seueri esse debemus cum decoro. ¶ Ita. eo pacto & lege atq; conditione: vt etia; retineatur seueritas p̄ dignitate reipu. Nam seueritas est iusticia & castigatio viciorum & magistra ordinis atq; constantie. ¶ Mansuetudo est mediocritas circa iram. Defectio est vacuitas iræ: & qui nunq̄ irascitur reprehendendus est. Exuperatio dicitur iracundia: & sic iracundus reprehenditur: quoniam nimium irascitur. his qui pro quibus oportet. & cum oportet. & q̄diu oportet: irascitur: laudatur: diciturq; mansuetus qui debet perturbatione vacare: nec affectu duci: sed pro his & tanto in tempore irasci vt ratio iubet: & non est vindex: sed potius clemens: & ad veniam q̄ ad iram p̄pensior. irascitur tamen cum mediocritate: & non ducitur ira: quæ est affectus violentus: sed spectat rationem: & vt ratio p̄cipit irascitur. ¶ Is autem. qui nunq̄ irascitur in vicio est: quia non mouetur ad affectum cum oportet: vt si pater verberaret: & ipse non curaret habere retur stolidus & insanus. Nam neq; sentire aliquid: nec dolore t̄gi videtur. Perferre autem cōtumelias & suos negligere (inquit Aristo.) seruile est. Et qui non irascitur non videtur aptus ad propulsandum iniuriā & vlciscendum. Iracundus vero intolerabilis est. & fit per omnia ipsa exuperatio: multa quippe sunt quæ ipsam efficiunt. Et non facile inuenitur iracundus: qui omnia hæc mala in se habeat. & iracundi sunt illi qui illico ad iram prosiiliunt: & magis q̄ oportet. tamen non perseverant quod est in illis optimum. Aliter haberent in se maximum malum si iram retinerent. & tales homines habent in se maximam bilem desistunt etiam sine vltione. Amari autem cum difficultate placantur: & volunt vlcisci: a quibus valde cauendum est. Inferi dicuntur illi qui nullo modo dimittunt iram etiam in morte: nisi vlti fuerint illos a quibus se lesos putant aut sciunt. Non potest constitui quousq; & quomodo quis debeat irasci: sed prudentiæ omnia subiicienda sunt: vt ponant modum affectui. Prudentia enim subit rationem architectute. Debemus igitur irasci: vt oportet: & vt ipsa prudentia prescribit quæ omnium virtutum regina est: & moderatrix. Hæc sunt ex sententia Peripateticorum Stoici autē quos Cī. in his officijs imitatur volunt mansuetum vacare ira: & ab ipso sapiente affectus remouent. vult enim Aristoteles. (vt dixi) mansuetum esse illum: qui irascitur vt oportet & q̄diu oportet.

¶ Officium illius qui in alios animaduertit.

Mnis autem & animaduersio: & castigatio: cōtumelia vacare debet. Neq; ad eius qui punit alium: aut verbis castigat: sed ad reipub. vtilitatem referri. Cauendum est etiā ne maior poena q̄ culpa sit: & ne iisdē de causis alij plectantur: alij ne ap-

Officiorū Liber primus. Fo. LIII.

pellentur quidem. Prohibenda autem maximē est ira in puniendo. Nunq̄ enim iratus qui accedet ad poenam mediocritatem illam tenet quæ est inter nimum & parū: quæ placet Peripateticis: & recte placet: mō ne laudarent iracundiā & dicerent a natura vtiliter datam. Illa vero omnibus in rebus repudianda est. Optandūq; ut hi qui p̄sunt reip. legum similes sint: quib; ad puniendū non iracundiā: sed equitate ducuntur. Atq; etiam in rebus prosperis & ad voluptatem nostram fluentibus superbiam magnopere fastidiū: arrogantiamq; fugiamus. Nā vt aduersas res: sic secundas imoderate ferre leuitatis est: p̄claratq; est equalitas in oī vita: & idē sēper vultus eademq; frōs: vt de socrate. idē de C. quoq; lelio accepimus Philippū quidē macedonū regē rebus gestis & gloria superatū a filio facilitate & hūanitate video superiorē fuisse. Itaq; alter sēper magnus alter sēpe turpissimus. Vt recte p̄cipere videant q̄ monēt: vt q̄to superiores sumus: tāto nos submissius geramus Panetius quidē auditorem a phricanū & familiare suū solitum ait dicere vt equos propter crebras contentiones p̄riorum ferocitate exultantes: domitoribus tradere soleant: vt his facilioribus possint vti: Sic homines secundis rebus effrenatos: libiq; perfidentes: tanq̄ in gyrū rationis & doctrinæ duci oportere: vt perspicerent rerū humanarū imbecillitatem: varietatēq; fortunæ. Atq; etiā in secundis rebus maximē est vtendū consilio amicorū. Hisq; maior: q̄ ante tribuenda est auctoritas. Iisdemq; tēporibus cauendum est ne assentatoribus patefaciamus aures: nec adulari nos sinamus in quo falli facile est. Tales enim nos esse putamus: vt iure laudemur. Ex quo nascuntur innumerabilia peccata: cum homines inflati opinionibus turpiter irridetur: & in maximis versantur erroribus. Sed hæc quidem hætenus. Illud autem sic est iudicādū maximas geri res: & maximi animi ab his qui remp. regantq; eos administratio latissime pateat: ad plurimosq; pertineat. Esse autē magnanimi: & fuisse multos etiā in vita ociosa: quib; aut inuestigarent: aut conarentur magna q̄dam seq; suarum rerum finibus continerent: aut interiecti inter philosophos & eos q; remp. administrarent: delectarentur re sua familiari: non eā quidē omni ratione exaggerantes: neq; excludētes ab vsu suos potiusq; & amicis ipartietes: & reipu. si qñ vsus esset. Quæ primū bene parata sit. nullo neq; turpi q̄stu: neq; odio: tñ q̄ plurimis (mō dignis) se vtilē p̄beat. Deinde augeat rōne: diligētia: parsimonia: nec libidini potius luxurięq; liberalitati & bñficetię pareat. Hęc p̄scripta seruantes: licet magnificæ: grauitate: animoseq; viuere: atq; etiam simplicitate: fideliter vitæ hominum amicæ.

litatem: id est fragilitatem rerum humanarum & varietatem fortunæ. Atq; vtendum est etiam maximæ in rebus secundissimis: id est prosperrimis: consilio amicorum. Et maior auctoritas est tribuenda his: scilicet amicis consultantibus in rebus letis q̄ ante. Et cauendum est iisdem temporibus: scilicet prosperis: ne patefaciamus: id est aperiamus aures assentatoribus: id est adulatoribus. nec sinamus nos adulari: id est adulationi.

etiā appellent. i. citent ab officio iudicis: s; dereliquet oīno ipuniti: cū alij grauitate puniāt aut p s; ira ē maxie. phibēda. i. pcul hūda i puniēdo. Eni p qā is q exis iratus accedit ad poenā. i. ad punitionē. nūq nō vnq. nō tenebit vnq illā mediocritate: q̄ est iter nimum & parum q̄. i. mediocritas placet peripateticis & placet recte. i. debite. mō. i. dum mō ne laudaret. i. si ita eēt q nō laudaret iracundiā. & diceret sup. eā datā eē vtili. i. cū vtilitate nra a natura: vero p s; illa. i. iracundiā ē repudiāda i oibus rebus. q; p & optādū ē vt ij q p̄sunt reip: sint siles legū q̄ leges ducūt. i. iducunt ad puniendū nō iracundiā. s; eqtate. Atq; p & fugiamus i rebus et p̄speris & fluētibus. i. pueniētib; per se ad nra voluptatē fugiamus dico sūmopere. i. toto conatu superbiā fastidiū. i. contēptū ex fastu & superbiā & arrogantiā. i. attributionē debiti honoris. Nā vt. i. sicut leuitatis ē. i. ad leuitatē & icōstātiā ac ifirmitatē animi pertinet ferre. i. vt dicitur portare imoderate. i. sine moderatio: ne res aduersas: sic sup. ē leuitatis ferre in moderate res sup. scd̄as. i. p̄speras: & eq̄abilitas. i. moderatio æqua animi ē p̄clara in oī vita. i. gñe vitę & idē sēper vultus sup. est p̄clarus & eadē frōs. i. indicū animi seu hilaris seu tristis q̄ frōs idicat sup. est p̄clara vt nos accepimus intelleximus de Socrate phō atheniēsi: & quoq; i. etiā de Cato Lelio optio & prudētissimo viro roma. qdē. i. certe ego video Philippū regē macedonū superatū. i. victū a filio. i. Alexandro magno. rebus gestis: & glia sup. eos: fuisse se superiorē sup. filio suo facilitate & hūanitate. Itaq; alter. i. philippus p̄ sēper fuit sup. magnus ppter hūanitatē. alter. i. Alexan. eius filius fuit sup. sēpe turpissimus: cū. i. per ebrietatē leuitiā suā etiā i amicos exerceret. Ita sup. vt ij videant recte p̄cipere q̄ monēt: vt q̄to nos sumus superiores tāto sūmissius. i. modestius: & vt dicūt hūlius geramus nos. Panetius phūs ille quē Cī. potissimū imitat. qdē. i. certe ait Aphricanū. i. scipionē suū auditorē & familiare: solitū dicere: vt. i. quēadmodū eq̄tes sup. romai soleāt tradere domitoribus equos exultātes ferocitate ppter crebras. i. frequētes cōtētiōnes p̄riorū vt possint vti his. i. equis iā domitis facilioribus. i. minus ferocibus & rebellibus. sic oportere hoies effrenatos. i. idomitos: & quasi sine freno ferociētes & perfidētes. i. oīno fidētes: sibi. i. in se rebus scd̄is. i. p̄speris: hoc ē propter res p̄speras duci tāq̄ i gyrū. i. circuitū sicut equi domant: sed ratiois & doctrinę: vt perspicerēt. i. perfecte ispicerēt imbecil-

Thronomy
Ira et hominis est magis
inasti. Regnum est

M. tullii Ciceronis.

bus circumueniri: in quo. i. in qua re est facile falli. Nos enim putamus nos esse tales vt laudemur iure. i. merito: ex quo. i. ex qua crudelitate innumerabilia peccata nascuntur cum homines inflati opinionibus. i. falsis aestimationibus de se iridentur turpiter a quibus se laudari putant & versantur in maximis erroribus. Sed hec quidem sup. dicta sunt haecenus. i. hucusq. Autem pro sed: illud quod sequitur est iudicandum sic. i. res maximas & maximi animi. i. pertinentes ad maximū animum geri. i. publice fieri ab his qui regant tempu. q. i. quandoquidē: vel eo q. administratio eorū pateat latissime & pertineat ad plurimos. Aut pro sed sup. iudicandū est multos eē: & fuisse magni animi etiam in vita ociosa. qui aut inuestigarent. i. ingrerent: aut conarentur. i. molirentur quaedam magna & qui continerent se finibus. i. intra limites suarū rerū: aut qui exntes interiecti inter philosophos & eos qui administrarent temp. delectarentur sua re familiari: non exaggerantes. i. accumulantes quidē: i. certe eam. i. rem suam omni ratione. i. in omni via & mō: neq. excludentes suos. i. familiares ppinquos & necessarios ac amicos: ab vsu sup. rerū suarū: partietes. i. partem dantes potius. i. q. soli habeat & amicis & reipu. si qñ. i. ali quando esset vsus. i. vtilitas & oportuitas q. i. res sit bene parta. i. acquisita primū: & nullo questu neq. turpi: ne q. odioso: tum. i. insuper ipa res sic acquisita pbeat se vtilē q. plurimis. i. valde multis: modo. i. dūmodo dignis: de inde ipa res augeatur ratione diligentia parsimonia: nec pareat. obtēperet & insequat potius libidini & luxuria q. liberalitati & beneficentia: licet. i. licitum est seruante. i. eum qui seruet: hae pscripta. i. has regulas viuendi: viuere magnifice: grauius animosq. atq. etiam simpliciter fideliter & amice. i. conuenienter & fauorabiliter vita hominum.

MARS.
Quomo
do in ma
los ani
maduer
tendū sit.

Animad
uersio.

Castiga
tio

Obiurga
tio

Cōtume
lia.

Iniuria.

Seneca

Platonis
sententia

Latrūcu
li suspen
duntur.

Latrones
diuites.

euadunt

Ira

Sermo

irati

Satyricus

motus al
rum ille

latrat vi
cacia.

Architas

Virtus in

medio ē.

Definitio

virtutis

Cice. leui

ter carpi

Mnis aut animaduersio. Precipit nunc quid agendum sit cum quis punitur non enim debe mus in aliquem animaduere eo studio & animo: vt illum cōtumelia afficiamus: sed vt vult iusticia & pro vtilitate reipu. non ad nostram voluptatem: & cum aliquem obiurgamus/ casti gamusue: non id agendum est causa contumeliē: sed studio corrigendū & reducēdi ad bonos mores & officium si ab eo discesserit: Animaduersio est punitio: vt lex p̄scribit: & est cum quis punitur in pecunia vel in persona: sed plerumq. in persona: & dicimus animaduerto i. te. i. pu nio iure & legibus ita volentibus. Castigatio fit verbis tantū. Obiurgatio est inter amicos & ppinquos: & plus est castigare q. obiurgare. ¶ Contumelia. iniuria: vt habetur lib. 9. digestorum: ex eo dicta est q. non iure fiat. Omne enim q. non iure fit: iniuria fieri dicitur. Specialiter aut iniuria dicitur contumelia dicta a contennendo: vt est etiam apud Sen. Est igitur contumelia species iniurię quę fit cum quis punitur quodam iudicis affectu. & magis studio notandi infamia. q. iuris exequendi: quoniam iuris executio nō habet iniuriam. Si qs de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni: vt puta imaginem vel quid tale an iniuriā: teneatur: querit Vlpianus & ait habeo nō teneri q. quis hoc contumelię causa faciat. Et sic p̄z cōtumeliā esse ad notā infamię. Ergo puniē dus est aliquis non ad contumeliā: sed vt iura volunt circa animi affectum: & hoc ad iudices pertinet & illos qui in alios animaduertendi ius habent. Si enim quis truncari meretur non debet suspendi ad cōtumeliā. ¶ Ca stigatio quę fit verbis: non debet esse contumeliosa. ¶ Qui punit. & hoc q. tū ad animaduersionē: & sic optima docet monetq. qualiter nos gerere debemus in castigandis erroribus: quoniam non debemus aliquē punire aut verbis: castigare ad explendam animi nostri libidinem: sed pro vtilitate cōi. Plato. 8. de legibus agens de iudi cijs sic ait. Quos insanabiles legillator esse senserit: vltimo supplicio afficiet. non ignorans melius fore is qui sunt insanabiles mori q. viuere. ¶ Cauendum est etiam. aliud p̄ceptum quo monet puniri debere nocentem: vt meretur & si p̄cna mediocri dignus est: non debet magna affici: & econtrario. Et cū sunt plures conscij omēs debent pari modo puniri: ne miseri & inopes plectantur: potētes aut & pecuniosi euadent impune: quod vtinā non vbiq. fieret. Latrunculi enim suspenduntur. Raptores publici. Latrones potentes & quadruplatores cēsen tur & gaudent. ¶ Plectantur. puniant. ¶ Ne appellentur citentur. i. non modo non puniantur: sed ne vocentur quidem inius. ¶ Prohibenda aut. Aliud p̄ceptum. Neminem. i. iratum debere ad p̄cna multāq. irrogandam accedere: quoniam mediocritatē retinere non poterit. Ira. eni est affectus vehementissimus & brevis quidā furor. Vnde sermo irati non potest continuare vnum sensum in loquendo: & ideo ipsius oratio debet esse brevis sen tentijs: & crebris figurarū mutationibus: velut iter aestus iracundię fluctuare: ergo sic stilus satyricus. Satyricus ei motus ad effectum discurret: & mores notat. Vñ opus est vt eius oīo fluctuet quia est iratus & mordet: allatrat q. vicia. ¶ Nunq. eni. rō est. Ex quo (inquit) in quarta disputatione Tuscu. illud laudatur Archite: qui cum villico factus esset irator: Quo te modo (inquit) accepssem: nisi iratus essem. Sen. etiā dicit. Nil minus q. irasci punien tem decet. ¶ Ad p̄cna. ad aliquē puniendum. ¶ Inter nimiū & parū: inter duo extrema: de quibus dictum est. ¶ Mediocritas autem est mansuetudo & mansuetus debet irasci: vt oportet: aliter aut exuperabit: aut deficiet quod non fit sine vicio: sed potius debet se flectere ad parum q. ad nimiū. ¶ Peripateticis. Aristote. & alijs: quo motus al rum ille princeps fuit: & voluit irā cadere in sapientē: vt dictat ipa prudētia: & oīs virtutes eē mediocritates inter nimiū & parū. q. in. 2. mora. pbat Arist. per inductionē: & inde finit virtutē eē ad habitū electiū in mediocri tate consistēte. ¶ Modo. ne laudaret iracundiā: pace Ciceronis dixerit Aristoteles peripateticorū princeps non Architas laudat iracundiā: sed pbat irā cū mediocritate: vt nō nimiū recedat a naturę cōstantia. Immo vituperat iracun dū. Virtus in diam q. fit per oīs circūstantias: & dicit eē in exuperatiōe & per paucos iracundos iueniri: quoniam est quasi ipossi bile aliquē esse q. tot mala habeat. Multis eni modis fit iracundiā & latissime patet. Vñ id quod est maius malū: Definitio magis opponitur mediocritati. Vñ concluditur Aristotelē nunq. laudasse iracundiā. In tertio tñ mora. disputās de fortitudine dicit. At qui iram etiam ad fortitudinem referunt. Fortes enim & hi videntur. qui ira feruntur. Cice. leui perinde ac fere in eos qui ipsos vulnerarunt: quia & fortes concitantur ira. enim ira res impetuossissima ad age ter carpi gredienda pericula: quapropter & Homerus dixit Vires iniecit ira: & animum ita concitauit & acuta per nares vis: & efferbuit sanguis. Hae eni vniuersa irae concitationē impetum tumultumue significare seu designare vidē

Officiorū Liber primus. Fo. LV.

tur. Aristot. illic loquitur secundū opinionē vulgariū & imperitorū: ipse enim sentit & tenet non debere aliquem dici fortē qui ductus ira magnum aliquid aggreditur: quoniam (inquit) fortes agunt ob honestatem: sed irati minime: quoniam si ob iram aliqui essent fortes: bruta etiam fortitudine habere dicerentur: quod est absurdissimum: illa enim aliquē impetunt vulnere aut dolore perculsa & irritata: fortes autem honestate ducti: non affectu. Ipa tamen ira subministrabile fortitudini. Qui autem propter hanc agunt (inquit Aristot.) pugnares quidem sunt: at non fortes: non enim ob honestatē agunt: aut ut ratio prescribit: sed ob ipsam affectum. i. iram aliqua tamen ex parte similes sunt fortibus. Non igitur fere sunt fortes. propterea quod dolore commote ac ira ruunt in pericula nihil providentes malorum: nam hoc modo ipsi asini cum esuriunt fortes essent: non enim a pabulo verberibus amouent. Et sic liquido apparet Aristoteli non modo non laudare iracundiam sed ne iram quidem: nisi ut ipsa recta ratio prescribit. Ita enim dicit in tertio ethicis. Maxime autem ea fortitudo naturalis esse videtur: quae est ob iram electione sumpta sineque: & ipsi etiam homines cum irascuntur dolent cum vilescentur capiunt voluptatem. Quo distet ira ab iracundia (inquit Seneca) apparet quo ebrius ab ebrioso. Iratus potest non esse iracundus. Iracundus non potest aliquando iratus esse. in. 4. Tuscul. (ubi est totus stoicus Cicero) peripateticos vehementer reprehendit dicens. An vero vir fortis (nisi stomachari coeperit) non potest vir fortis esse: gladiatorum id quidem: quando in eis ipsis videmus saepe constantiam colloquuntur: congregiuntur: quaeruntur: aliquid postulant ut magis placari quam irati esse videantur. & paulo post dicit. Vbi sunt ergo isti qui dicunt iracundiam esse utilem: potest utilis esse infamia: aut naturale quicquid esse: aut secundum naturam: quod fit repugnante ratione. Sed hoc non est mirum in Cicerone. qui vni discipline addictus non erat: nec vnum dogma sectabatur: sed more Academicorum aut probat opinionem, aut improbat suffragante ad omnia veritate ingenio & eloquentia. Et in hoc opere stoicos potissimum sequitur qui noluerunt sapientem iram vacare: sed mihi videntur truncum quendam aut statuam marmoream non hominem animatum & varios affectus habentem constituere. Seneca etiam stoice professionis dannat peripateticorum sententiam dicens. Ira non iacuit animum ad res bellicas: nunquam enim virtus vicio adiuuanda est: se contenta. Aristot. dicit. Ira necessaria est: nec quicquid sine illa expugnari potest: nisi illa impleat animum & spiritum accendat. Utendum autem est illa non ut duce: sed ut milite. & ira (inquit) est cupiditas doloris reponendi. Aristot. in. 2. ethicis. probans omnem virtutem morum circa voluptates doloresque versari dicit. Quapropter & sunt qui definiunt virtutes affectum inquit ipsas esse mediocritates tranquillitatis sue quasdam: sed non recte: quia simpliciter dicunt & non addunt. ut oportet & cetera quae adduntur. ¶ Illa. iracundia. ¶ Repudianda. reiicienda tanquam res noxia & minime placens. tractum ab uxore quae a viro repudiatur: aut fit diuortium. Sed est differentia. nam diuortium est inter virum & uxorem postquam coniuncti sunt: ab eo dictum quod in diuersas partes eunt qui discedunt. Repudium vero sponsae quum remittitur antequam coniugatur viro. inde dicimus repudiare: spernere & reiicere. ¶ Sicut similes legibus. quoniam leges pro aequitate puniunt non pro iracundia. punit enim lex sine perturbatione: ut vir bonus & aequus interdum legem emendat: & iudex est viva vox legis: & sic pretor quid reddit iura dicitur viva vox iuris civilis. Is vero qui iusticiam administrat debet imitari leges: nec affectu duci: sed legibus nititur: & omnia in equiore partem interpretari: ut bonum pretor decet. ¶ Vnde arbiter honorarius dicitur is qui omnia in equiore partem interpretatur. ¶ Atque etiam aliud preceptum. Neminem. scilicet debere efferri & superbi se de fortuna quod leuitate quandam significat a natura magnanimi poenitus alienam qui omnem fortunam fert moderate. ¶ Ad nostram voluptatem. ut nos optamus. ¶ Fastidium. odium aliorum hominum & morositas. ¶ Arrogantiam. nimiam insolentiam. ¶ Nam ut ratio quae supradicta ipsi magnanimo fugienda sunt: quoniam talia sunt contra suam naturam: quae debet esse grauis & se data: efferri autem aura fortunae: & cum res lauerit deprimi leuitatis est & inconstantie: atque hominis ignari: quod fortuna possit. Vnde idem Cicero in oratione pro Sextio in laudem Catonis dicit. Atque etiam eo negotio. M. Catonis splendorem maculare voluerunt: ignari quid grauitas: quid verecunditas: quid magnitudo animi: quid denique virtus valeret: quae in tempestate sua quiescit: & lucet in tenebris & pulsa loco manet tamen atque heret in praecipua: splendensque per sese semper aequo per neque alienis vniquam sordibus adolescit. ¶ Leuitatis inconstantie quae grauitati inimica est: & magnanimus debet esse grauis & moderate ferre fortunam: & totus ex se pendere nec fluctuare inter aestus affectuum: ut leues faciant. ¶ Praeclara. summa laude digna. ¶ Aequabilitas. ipsa mediocritas: ut quis nec efferat nec deprimat: sed teneat equabilitatem in omni vita. ¶ Idem vultus. quoniam mutatio vultus indicat animi non esse sedatum: & voluptatem ad diuersa rapit: a qua vultus fungitur qui est animi iudicium. ¶ Eadem frons. eadem hilaritas faciei: non ut nunc obducatur propter iram: nunc sit leta. haec omnia signant animi affectus. ¶ De Socrate dictum est. ¶ C. Lelio qui habitus est sapiens. ¶ Philippum quidem. Affer exemplum Philippi regis macedonum: & Alexandri filij dixitque Alexander superasse patrem praestantia bellica & magnitudine rerum gestarum: sed superatum fuisse a patre facilitate atque humanitate: de quorum vita & moribus sic scribit Trogus lib. 9. Alexander filius Philippo successit & virtute & vicijs praese superior. Itaque vincendi rationem vtriusque diuersa. Hic aperte bella tractabat: deceptis ille gaudebat hostibus: hic palam fufis prudenter. ille consilio: hic animo magnificentior. Ira pater dissimulare plerumque & vincere: hic ut exarsisset: nec dilatio vltionis nec modus erat. Vini vterque nimis audax: sed ebrietas diuersa vicia. patri mos erat de conuiuio in hostes percurrere: periculis temere se offerre. Alexander non in hostem: sed in suos seuiebat: quae obrem saepe Philippum vulneratum praemia remisere. hic de amicorum interfectorum conuiuio frequenter excessit. Regnare ille cum amicis volebat. hic in amicos regna exercebat. amari pater malle: hic metui. Litterarum cultus vtriusque similis. solertiae pater maioris. pater parcendi victis perniciosior animus: filio propior: & honestior. fragilitati pater: luxuriae filius magis deditus erat. quibus artibus orbis imperij fundamenta pater fecit: operis totius gloriam filius consummauit. ¶ Facilitate. mansuetudine quoniam facilis erat amicis sine aliqua morositate. ¶ Humanitate. benignitate: sine aliqua arrogancia. Humanitas enim vetat superbum esse aduersus socios. Humanitas (auctore Placeto) triplex est. Vna fit per salutationem: ut cum nobis obuios salutamus: & manum porrigimus. Altera cum quis

M. tullii Ciceronis.

Humanitas triplex. Itaque alter Philippus. ¶ Semper magnus. magna laude dignus propter facilitatem & humanitatem. ¶ Alter sepe plex. turpissimus. Alexander saepe de infamia summa notatus propter insolentiam & crudelitatem in suos & cum mero incaluisse. Interea (inquit Trogus) Alexander non regio more. sed hostili odio in suos cepit sequi. maxime in dno vero dignabatur carpi se suorum sermonibus. sequi mores Philippi patris: patriaeque subuertisse propter criminaque Parme- tas odio- nio quoque dignitate regi proximus cum Philota filio de utroque prius habitis questionibus interficitur. Et in conuiuio sa. post alexandriam conditam ad radicem caucasi montis: scilicet qui perpetuo iugo Asiam diuidit: cum orta inter ebrios re- rum gestarum a Philippo mentio esset: & nonnulli eo laudibus efferret: ipse cepit se patri praeferre & magnitudinem rerum suarum extollere. Itaque cum vnus e conuiujs Clytus nomine iam senex fiducia regie amicitiae memoriae Philippi defenderet laudaretque eius res gestas: adeo Alexandrum offendit: ut telo a quodam satellite rapto Cly- tum in conuiuio trucidauerit qua cede exultans mortuo patrocini Philippi laudemque paterne militie obiecta bat. Inde poenitentia ductus: mortem sibi asferre voluit. Nam quadriduo inedia sustinuit donec a toto exercitu ex hortatus est: ne ita vnus morte doleret ut vniuersos perderet: quos in media barbariam adduxerat. Itaque alexan- der sepe fuit crudelissimus etiam in suos propter potum aliquando: quo nihil potest esse turpius: & maxime in eo qui Serui vi- alios regit. Vnde dicit Plato in. 3. de rep. vrbis custodibus ebrietas: mollicies atque ignauia: quae maxime habentur indecora. Illis (inquit) qui remp. gubernant ab ebrietate temperandum erit. nulli quippe minus conuenit quam custodi ebrio ne scire quo terrarum degat. Ridiculum profectum est custodem custode indigere. Carthaginensium (inquit) legem magis quam laacedemoniorum laudo: ut nunquam in castris quisque vinum gustare audeat: sed toto militie tempore aqua vsum comprobant. In ciuitate autem seruis nunquam vini vsum concedendus est. Nec magistratus tempore quo remp. gubernant: vino vtantur. Nec gubernatores nec iudices nec qui deliberaturi in consilium vocatus est: nec villo modo in die nisi valitudinis gratia. Facilis igitur debet esse is qui remp. gerit pro ratione temporis & personarum. Vnde illi bene precipiunt qui dicunt homines tanto debere esse submissiores: quanto sunt superiores. Tunc enim magnitudo animi ostenditur. Plutar. scribit alexandrum ascripsisse haec scelera furori bacchico. poenitebat enim ipsum quod talia commisisset aliquando. Eum quoque inquit thebanorum saepenumero calamitas afflixisse dicit. Clyti vero cede inter vina facta: itaque repudiatos in india. Macedones ut qui perfectam adhuc militiam detractaret: ipsiusque gloriam abijcerent: ad liberi patris aras oino referre solebat. Polydamas (ut auctor est Curtius lib. 5.) missus est ad occidendum Parmenionem productionis infimulatum cuius latus primus Cleander hausit. inde iugulum ceteri quoque exanimi confoderunt. Androcides (auctore Plinio lib. 14.) sapientia clarus ad Alexandrum magnum scripsit in- temperantiam illius cohibens. Vinum potaturus rex mementote bibere sanguinem terre: sicuti venenum est homi- ni cicuta: ita & vinum. Quibus praecipis si ille obtemperasset profecto amicos in temulatia non interemisset. Alcibiades semper mensam dixit prima cratera ad firim pertinere. secunda ad hilaritatem. tertia ad voluptatem. quarta ad insaniam. ¶ Saepem turpissimus. infamis. nam turpitudine in moribus dicitur. ¶ Recte. bene: ut sunt ipsi stoici. qui nihil admirantur propter ipsam virtutem. ¶ Submissus. humanius: humilior. ¶ Superiores. in meliori fortuna: quoniam vir magnanimus aequabiliter fert fortunam in vtramque partem. ¶ Panetius quidem. Panetius praceptor fuit Aphricani minoris rhodius genere: qui scripsit de officijs in quibus haec de auditore suo Aphricano emilia no inseruit. ¶ Familiarem amicum & auditorem dicebat aphricanus homines prospera fortuna exultantes debere regi consilio prudentum: ut equi effreni ab infessore. ¶ Contentiones. decertationes & praedia strepitusque tubarum quibus affecti sunt ferociore. ¶ Faciliores. magis obtemperantibus infessori. ¶ Effrenatos. superbientes & elatos secunda fortuna. ¶ Perfidentes. nimium fidentes sibi ipsis. ¶ Tanquam in gyrum. perstat in translatione equorum qui freno voluntur in gyrum: ut sint faciliores. Et ideo dicit tanquam in gyrum: ut scilicet intelligant fortunam esse mutabilem: & illius temeritati non esse fidendum: sed parendum rationi & concilijs prudentum qui longa experientia edocti optime consulere possunt. ¶ Rationis intellectus. ut scilicet pareant rationi & ab illa non ducedant ducti appetitu: ut faciunt equi qui voluntur ab infessore in gyrum: ne nimium sint feroces. ¶ Imbecillitatem. debilitatem & mutationem. vnde oportet in secundis rebus uti prudentia. In omni vita sic viuendum est: ut constantiam & magnitudinem retineamus: & mediocritatem quod ut facilius assequamur: debemus amicorum consilio uti & prudentum: cum sumus in prosperitate rerum: ut illorum consilio ad id quod rectum est dirigamur: aliter appetitus voluptate corruptus & factus insolentior minime parens rationi in vetitum ruet. Hecuba apud Euripidem iam serua ex regina deplorans fortunae mutationem dicit. haec omnia quae in mundo habentur bona nihil sunt: frustraque rationum humanarum consilia & linguae iactantia. ille est foelicissimus: cui per tempus aetatis nihil mali contingit. ¶ Secundis. prosperis quoniam homines in prospera fortuna non sunt compotes sui: sed in manu fortunae. Et ideo in secundis rebus debemus esse moderati dicebat Periander: & uti consilio amicorum. ¶ Auctoritas. dignitas: & illorum auctoritati credendum & monitis. ¶ Ipsidem temporibus. cum sumus in prospera fortuna. ¶ Ne assentatoribus. pellenda est adulatio & assentatio quae est vicio rum adiutrix: & non modo amico sed ne libero quidem digna est. omnes enim adulatorem sunt seruales. Solon dicebat. Caute singulos obserua: ne forte odium in corde tegant. dum blanda & a ridenti facie te alloquuntur: duplaque illis lingua atra ex mente sonat. Et Caesar Augustus pellendas esse indecoras adulationes dicebat. Assentatio (inquit Cice. alibi) nemini nocere potest: nisi ei qui eam recipit: atque ea delectetur. Itaque fit ut is assentatoribus patefaciat aures suas maxime quod ipse sibi assentit: & se maxime ipse delectet. Multi gnatonum similes sunt: cum sint loco fortuna famaque superiores: horum est assentatio molesta cum ad vanitatem accessit auctoritas. Cato dicebat: multo melius de quibusdam acerbos inimicos mereri quam eos amicos quod dulces videant: illos verum saepe dicere: hos nunquam. Adulator est is qui affert ea quae non fecit his cui adulat. Assentator est is qui extollit & auget ea quae facta sunt. Et adulator saepe loquitur emolumentum sui causa: & ideo deterior est. Assentator enim placere studet. adulator autem lucra.

Officiorū Liber primus. Fo. LVI.

ut scribit. Aristo. lib. 4. moralium. Et q̄ gerit morē vt decet: amicus est. Qui in oībus rebus aduersa: dicit cōtē Affector
tiosus. Qui magis q̄ debet gerit morē adulator est. Amico igit̄ credendum est: q̄ recte monet: ab alijs autē ca Centetio
uendum. Vnde dicit Sene. Nihil tā eque delectauerit animū. q̄ amicitia fidelis. Adulari passiuē dixit more an
tūquo. nam adulas. quondā dicebatur. nūc adulator est verbū deponens. Valerius maxi. lib. 2. Etiam tribus
militum adulas erat. Plato in. 5. de legibus sic ait. Veritas profecto: tū dīs: tum hoībus: dux omnium est bo
norum: cuius q̄i scilicet/beatissq̄ futurus est statim ab initio particeps esse debet: vt in veritate plurimū tēporis
vitā agat. fidus hic certe est: infidus autē qui spōte mentitur. Adulari q̄ adulemur ab alijs. In quo. i qua Adulo
re. id est adulationibus facile decipimur: quoniam (inqt) nobis nimīū placeamus: vt arbitramur eē tales q̄les dici las
mur ab adulatoribus: vt de Domitiano scribit Iuuenalis. Quid apertius: & tamen illi. Surgebant crīstae nichil Plato.
est quod credere de se non possit: eū laudatur dīs equa potestas. Si continens es (inqt Sene.) adulationes cui
ta: sitq̄ tibi tam triste laudari a turpibus: q̄ si lauderis ob turpia: letior esto quotiens displices malis: et malorū passius
de te estimationes mala verā laudationem tui scribe. Ex quo ob hoc quia putamus nos esse tales: vt iure lau
demur: euenit vt homines irrideātur cum se iactant: et nimīum sibi placent propter talem de se persuasionem.
Inflati. elati tali persuasionē. Erroribus. quoniam ea nō habent q̄ habere se credunt. Illud autē. postq̄
Cice. de fortis viri & magnanimi officijs & eorum q̄ rempu. gerunt disseruit: afferens quasi conclusionē superio
is disputationis. repetit per epilogū ea quē dixit & pperans ad alia pcepta diuidit officia: quē homines i vi
ta exercent: docetq̄ qui sint hi a quibus maxime geruntur. Inde ponit secundos. postea tertios. Et tandem p
cipit quomodo res domestica forti viro augenda sit. Dixit enim supra fortem versari circa res arduas & ea quē
pertinent ad vitā degendam. Hanc ergo partem propositionis nunc tractabit: Concludens si hęc pcepta
seruauerimus magnifice/grauiiter/& amicabiliter/vitē humanē nos posse viuere. Illud. de quo supra disputa
tum est. Nam dixit de tribus hominum generibus: de his qui rempu. gerunt: quorum vitā dixit esse fructuosā
orem hominum generi: de his qui in ocio delectantur re sua familiari: & de philosophis qui in rerum contēpla
tione versantur: & an res vrbane sint maiores bellicis. Afferit igit̄ Cice. suam sētiā & conclusionem superioris
disputationis: & dicit illos esse locandos in primo gradu magnanimitatis: qui rempu. gerunt: & illorum res ma
ximas esse: quoniam latissime patent officia. quippe eorum qui reipu. consulunt: non ad proprium commodū
sed ad cōmune spectāt: ideo maximā laudē merētur. Latissime pateat. ad cōm vtilitatē se extēdat: quoniā
omnibus prodest bona reipu. administratio. Esse autē. hi sunt secūdi qui se ad philosophandū contulerūt: &
doctrinā cōtēti finibus reū suarū: sed q̄ hoc nō omnibus pdest s̄ sibi & paucis: ideo in secūdo loco ponuntur
magnanimi tamen sunt: quoniā spernunt ea q̄ ceteri admirātur: & res contēnunt humanas: & circa magna/co
gnitioneq̄ dignissima versantur: vt sunt res naturales & supernaturales. Esse autem magni animi. etiā iudi
candum est fuisse multos magni animi: & esse in vitā ociosa prāter eos q̄ versati sunt in repu. Inuestigarent.
inquirent ingenio & inuenirent. Magna quēdam. noticiā magnarū rerum & causas earum. Finibus re
rum suarum. vt nil q̄rerent nilq̄ appeterent pter res suas. hilosophi enī imponētes modū cupiditatis: & ani
mū diuitē non archā habere cupientes: intra fines rerū suarum se cōtinebant: bona fortunē minima ducente
Aut interiecti. Hi sunt tertij q̄ delectantur re sua familiari nō capeffentes rempu. nec philosophātes: sed viuē
tes in agris: cū non possent ferre principū mores. Interiecti. medij inter phōs & rempu. gerentes. Exagge
rantes. nō accumulātes re domesticā per fas & nephas. Omni rōne. quocūq̄ modo: sed vñ oportet. i. e. suis
predijs pecuniarijs & villatica pactione. Nam liberalis est habere diuitias. vñ oportet vt liberalitate vtī possit: Agricola
& magnificentia nec debemus excludere nostros ab vsu rerum nostrarū: quoniam amicorū omnia debent esse
communīa: & si amicorū multo magis propingorū & gētilium: & pro republ. si opus est debemus effundere pe
cunias sine aliqua parsimonia. Hęc pcepta pertinent ad domesticā disciplinā. Querende sunt diuitie ratione
honestā: vt ex agris nostris annalibus. circa tamen iniuriā aliorū: et ex effossionibus metallorū. i. oīm quē
sub terra inueniūt. Neq̄ excludentes. nō remouentes ab vsu rei nostrē domesticē. Vnde laudatur a Plutar
cho Nicias atheniensis clarissimus imperator q̄ cum argenti fodiā in agro suo haberet & multo circa se petito
res: neminem vacuū dimisit. Non minus enī (inqt Plutarchus) his: a quibus mala quispiā timet: q̄ his qui bene
meriti sunt tribuere conuenit. Itaq̄ plurimis hoībus nicie facultates/vtilitates vtilitatē afferebant. Si quan
do vsus. id est si necessitas exigeret. Primum ante oīa sit comparata: vñ oportet: non rapina furto: aut v furis
ceterisq̄ modis illicitis. Plato monet non esse cumulādas pecunias illi: qui cupit esse diues: sed minuendas cen
set cupiditates: quare (inqt) ab inopia nūq̄ liber erit: is qui nullū constituens cupiditatē modum semper diuitia
rum exagitur ardore. Et Cato censorius dicebat. Nobis natura datum esse vt erga hoīes iusticia vtamur. in
eos autem q̄bus aut gratia aut bñficio deuincti sumus: etiā si rationis vsu priuati sint māsuetudo velut ex abun
danti quodam fonte plerūq̄ defluat: ppter qd̄ satis monet ab vsu diuitiarū nostros minie excludēdos. Nul
lo. neq̄ turpi questu. Quidem vndiq̄ & quoduis capiētes exuperant: vt sunt hi q̄ actiones illiberales exercent.
Lenones. feneratores: & qui magno p̄cio parua vendunt: quorū questus odiosus est. Omnibus his est turpis cō
paratio lucri: cuius gratia (& quidem exigui) interdū probra sustinet. Aleatores. fures. latrones: illiberales sunt: Turpe lu
turpi enim versantur in q̄stu. Aleatores autem interdū etiam cum amicis lucrātur quibus iure hūanē societatis
dare deberent. Questus significat lucrum nūmarium ad differentiā. nam Lucrum vocamus etiā in alijs rebus Questus
Turpi. cū turpitudine: a q̄ est abhorrēdū. Odioso. vt est vsura siue foenus dictū a foetura quadā pecuniē pa
rientis atq̄ increscētis: & ideo vsura est odiosa: quoniā est cōtra naturā. pecuniā enim nō debet parere pecu
niam. natura enī non patitur. vt res talis pariat: & pecunia videtur parere cum lucratur. & facit foenus: a quo
fenerator dictus est. Vnde dicit Sē. Quid enim est foenus & vsura nisi hūanē cupiditatis extra naturā quaesita conta
noia. Temporibus nris (phnefas) omnes pecuniē pariūt: & a xpianis iam iudei superantur: & adeo iam foecu
turam.

Per epilo
gū dicta
repetit

Tria ho
minū ge
nera
Sētia Cice.
Guberna
tores pri
mi
Phi. scēl.

Animus
diues sit
nō archa
Agricolae
tertij
Gentiles

Nicias a
theniensis.

Plato. sē
tentia

Turpe lu
crum.
Questus
Lucrum
Foenus

Pecunia nō debet
parere pecunia

M. tullii Ciceronis.

Sua sene dus est nūmus: vt Innumeras arcas & loculos amplos foeneratorū expleat. Nature parenti in oia portenta ru-
ce. entes violentiā facimus: ex re qualibet lucrū placet nulla honestas habetur rō. Olida & marcida scorta cēsenf
Detesta- ppter nūmos Agricole & scā rusticitas irridet bōi viri Paupertas sardanapalū vi uētibus ludibrio ē: q nō debet
tio vsurā eē idecora nisi qbus inuitis accedit. Iusti viri ab iis: & optimi a pessimis calcāt. & mali pter leges/falsq domināf
Tēpora Legāt igit perditissimi hoies pcepta gentilium postq xpi leges non curāt. & illis legendis se iam ab omni hūan
nostra no tate alienos cognoscent. audiētq (modo cupiditatis & auariciē sordibus aures nō obducant) diuinę iusticię &
tat humane vocē contra ipsorū rabiē & estus cupiditātū inclamantis. ¶ Mō dignus aliter eēt cōtra iusticiā & libe-
Ordo re- ralitatem q dare debet quibus oportet. Nunc aut cuiq perditissimo & immeritissimo tribuit. Boni autem viri:
rum iuer- vt uiuant in digni iudicātur: meretrices & lenones auro gemmisq fulgēt. ¶ Ratione, vt excogitetur cū ratione
sus quo pacto augenda sit. inde adhibeatur diligentia: vt qd ratio suaserit fiat. ¶ Parsimonia. frugalitate quę est
Parsimo- maximum vectigal. Parsimonia dicitur ab eo qd est parū vel parcum: inde parcus hō. Parsimonia (vt auctor
nia est Gellius) apud veteres romanos: & victus & cenarū tenuitas nō domestica solum obseruatione ac disciplina
Parcus sed publica quoq animaduersione legūq complurimum sanctionibus custodita est. ¶ Nec pareat, non po-
Luxuriadi tius seruiat libidini & intemperantię. ¶ Et luxurię. i. superfluitati. sed potius liberalitati: pro qua exercenda: id
citur su- uitę comparari debet: vt benefici esse possimus in optimis quosq. ¶ Hęc pscripta seruante: concludit Cic.
perfluitas de fortitudine & magnanimitate: & alijs quę dicta sunt pertinētia ad humanam vitā degendam. ¶ Licet. inq
Hō homi hominem seruante hęc pcepta viuere: vt decet magnificū: grauem: animosum: fortem. & sine fraude. ¶ Sim-
ni non sit pliciter. sine fraude. ¶ Feliciter. sine timore iudicārū: cum ppter iusticiam ois habeat amicos. ¶ Et amicę am-
alienus cabiliter enī ab omni humanitate alieni videbimur. Nā vt sape inculcaui. homo ab hoie nō debet eē alienus.

ASCEN

Equitur & c. Incipit determina-
re de quarta virtute principalī
scilicet de tēperantiā. Est autē
ordo. Sequitur. i. consequens
est vt dicendum sit de vna reliqua parte
honestatis in qua verecundia & quali or-
natus vitę id est tēperantiā / & modestia:
& omnis sedatio perturbationū animi / &
modus rerum cernitur. i. decernitur. & de
spicitur hoc loco cōtinetur id est adhuc lo-
cum spectat id qd potest latine dici deco-
rū: dicit ei gręcę prepon. Vis. i. virtus & po-
tentia huius scilicet virtutis hoc est decori
est ea. i. talis vt non queat sperari: ab ho-
nesto. Nam illud sup. quod decet est ho-
nestum: & quod honestū est decet. Potest
autem facilius intelligi. i. animo cōcipi q
explanari. id est verbis exprimi qualis dif-
ferentia sit honesti / & decori. i. inter hone-
stum / & decorū. Quicquid enim est qd de-
ceat id apparet tum. i. tunc supple decere
cum. i. quando honestas est angressa: id
est pcessit in eo. Itaq. i. & ita qd deceat
appareat non solū in hac parte honesta-
tis de qua differendū. id est disputandum
& disquirendum est hoc loco: sed etiā i tri-
bus sup. partibus honestatis: superiori-
bus. id est de qbus supra determinatū est
Nam & i. simul vti prudenter ratioe atq
oratione: & i. simul agere quod agas con-
siderare: & videre: & tueri / in omni re qd
sit veri. i. veritatis decet. i. decēs ē. & deco-
rū. q. p & cōtra. i. ecōtrario falli. errare la-
bi: & decipi: dedecet. i. dedecēs & indecorū
est tam. i. tantū: q. id est inquantū delira-
re. i. insanire: & esse captū mente. i. furere /
& ratione priuari. Et oia iusta sunt deco-
ra: & contra. i. ecōtrario oia iniusta: vt. i.
quēadmodum sup. sunt turpia: si sup. sunt
indecora. rō fortitudinis. id est q est de for-
titudine ad decorum est similis. Enim p
quia id sup. quod sit viriliter & magno aio id videtur dignū viro: & decorum sup. esse. id quod cōtra. id est econ-
trario sup. sit: vt. id est quēadmodum sup. videtur: turpe sic indecorum quare. i. quapropter: hoc quod dico deco-

¶ Temperantiā.

Equitur vt de vna reliqua parte honestatis dicen-
dum sit: in qua verecundia & quasi quidam orna-
tus vitę temperantiā & modestia: omnisq sedatio
perturbationum animi & rerum modus cerni-
tur. Hoc loco continetur id quod dici latine deco-
rum potest gręcę enim prepon dicitur huius vis est ea vt ab honesto
sto non queat separari. Nam & quod decet: honestum est: & quod
honestū ē decet. Qualis differentia sit honesti / & decori facilius intel-
ligi: q explanari potest. Quicquid enim est quod deceat: id tum ap-
paret: cum antegressa est honestas. Itaq non solum in hac parte
honestatis de qua hoc loco differendum est: sed etiam in tribus su-
perioribus quid deceat apparet. Nam & ratione vti atq oratione
prudenter: & agere quod agas considerate / omnisq in re quid sit ve-
ri videris: & tueri docet. Contraq falli: errare: labi: decipi: tam de-
deceat: q delirare: & mente captum esse. Et iusta omnia decora sūt
iniusta omnia contra: vt turpia sic indecora. Similis est ratio forti-
tudinis. ¶ Quod enim viriliter animoq magnū sit. id dignū viro:
& decorum videtur: quod contra id vt turpe: sic indecorum. Qua-
re pertinet quid ad omnem honestatem hoc (quod dico) decorum:
& ita pertinet vt non recondita quadam ratione cernatur: sed sit
in promptu. Est enim quidam: idq intelligitur in omni virtute qd
deceat quod cognitione magis a virtute potest: q re separari: vt
enim venustas & pulchritudo corporis se cerni non potest a valitu-
dine: si hoc (de quo loquimur) illud totum quidem cum virtute cō-
fusus: sed mente & cogitatione distinguitur.

Officiorū Liber primus. Fo. LVII.

rum: pertinet quidē. id est certe ad oēm honestatem: & pertinet ita. i. taliter vt nō cernatur quadā ratione recō-
dita. id est abstrusa & occulta: sed fit in prōptu. id est manifestū. Est enim qddam. id est quedā res: & id in telligi
tur sup. esse in omni re qđ deceat: quod. i. que res pōt separari a virtute: magis ratione. i. quodam respectu: qđ re
id est reali differentia. Enim pro quia: vt. i. quēadmodum: venusta s. id est formositas & pulchritudo. id est pul-
chra membrorum cōmensuratio non pōt se cerni a valitudine: quia nō est sine bona valitudine: sic hoc illud to-
tum de quo loquimur: cōfusus sup. est: quidē. id est certe cū virtute: quia est in omni virtute: sed distinguitur a vir-
tute/mente/& cogitatione. id est respectiue & sub quadam consideratione diuersa.

S Equitur de vna reliqua parte honestatis. Absolutis tribus partibus: transit ad quartā & vltimā de qua
disputauit vsq; ad calcem volumis. Et adiungit tēperantie verecundiam modestiā: ordinem: constantiā: **MARS.**
& ornatū. Intemperantiam dicebāt Stoici esse matrem omniū perturbationum: tēperantiam vero omniū **Quarta**
officiorum. In fine facit cōparationem de duobus honestis vt proposuit. Verecundia est timor dedecoris: & ad **pars ho-**
illos pertinet: qui cū perturbatione viuūt: vt sunt adolescētes: non est autē virtus: sed quoddam bonū ex suppo- **nestatis**
sitione vt ita dicā: quia ob verecundiā adolescentes nō errant. Nam q verecundiam habet a scelere reprimitur: **Tēperan-**
quippe adolescēs cupiditates habet infinitas: qbus propter pudorē abstinet: & probat pudor in ipso adolescen- **tia**
te: quoniam est iudiciū bonitatis: & tunc apparet bona indoles: ideo dicit Terentius. Erubuit. salua res est. **Pudor bo-**
Plato in charmide de tēperantia sic scribit. Tunc gene charmidis rubore suffure gratiorem formā ostenderunt **nitatis iu-**
Nam pudor eam etatē decet. Aristō. sic ait. Non ad quīs etatē: sed ad iuuenilē est pertinet verecūdia: censemus **diciū**
enim eos qui eius etatis sunt verecūdos esse oportere: eosq; laudamus adolescentes: q verecundi sunt. Pruden-
tes (inquit Cyrus apud Xenophontem) q turpia sunt in propatulo fugiūt. Temperātes vero ac pudici etiam in
obsuro. Verecundia (inquit Sen.) bonum in adolescente signū. Ad senes autem nō pertinet verecundia: quia il-
los non decet peccare: sed esse expertes oīs perturbationis: cū non sit in ipis feruor caloris naturalis. Et senem **Pudor ex**
non laudamus ob pudorē quia nō decet ipsum id agere. ppter quod pudore afficiat: & non cadit in virū probū **re turpi**
quia p re turpi oritur pudor: & ipse vir pbus ab omni turpitudine alienus est. Vnde verecūdia ad illum pertinet **oritur.**
qui est pnus ad delinquendum: & versat inter estus perturbationū: ergo verecundia est pbitas ex suppositione **Quō ge-**
non per se: necesse est enī vt viciū presuponat: ita dicam postea inducāt pudor qui illud reprimat. Virtus autē **neretur**
est quoddā bonum simplicitate & absolute: & omni etati conuēit. Erit igitur pudor quidā effectus & fit in facie **pudor**
rubor: qui nascit ex animi pudore: quoniā natura (vt volunt phisici) cū quid ei occurrat honesto pudore dignum
imū petendo penetrat sanguinē: quo commoto/atq; diffuso cutis tingit: & inde nascitur rubor & natura pudo-
re tacta: ita sanguinem p velamento tendit. vt videmus quēq; erubescētem manū sibi ante faciē frequēter op-
ponere: & rubor in facie nil aliud est nisi color sanguinis. & pudor nil aliud q timor iuste reprehensionis. exupe-
ratio dicitur expauescentia: & q eam habet in omnibus pudore afficitur etiā in quibus nō oportet. Defectio au- **Expaue-**
tem dicitur impudētia: & qui eam habet nullo pudore afficitur: & dicitur impudens quo nihil est turpius. Tem- **scēt im-**
perantia est mediocritas circa voluptates atq; dolores: & proprie circa eas voluptates que gustu percipiuntur **pudentia**
& tactu: vt in cibo potuq; & rebus vneris: circa que versatur intēperantia que est exuperatio. Vnde Philoxenus **Impudēs**
(auctore Aristō.) collum gruis optabat. vt maiore voluptatē in epulis sentiret: que maxie sensum tactus/ & gu- **Tempe-**
stus moueret. Vnde magis vituperāda est cū sit nobis cōis cum beluis: que tactu delectatur & gustu: odore au- **rantia**
tem nō per se: sed per accidens. Vnde cum id qđ est causa odoris assequūtur non curant illd amplius vt canes **Philoxe-**
qui feras odore inuestigant: & aues. Sensus tactus/ & gustus sunt magis materiales q ceteri. Gustus est discreti **nus gruis**
uus saporum: & tactus est communis & primus omnium sensuum: quia omnia animalia habent tactum: & cir- **collū op-**
ca voluptates animi non versatur temperantia aut intemperantia: & his que visu percipiuntur non dicimur tē- **tabat.**
perantes aut intemperantes: nec his que auditu. Nam eos qui cantu delectantur non dicimus intemperantes: **Gustus**
nec his que percipiuntur olfactu. Interdum etiam capiuntur voluptates ex odore florum: nō tamen dicitur in- **Tactus**
temperantia. Relinquit ergo temperantiam versari circa ea que gustu tactuq; percipiuntur. Defectio nomine **primus**
caret. Potest tamen dici insensibilitas: & qui eam habet insensatus: cum non moueatur sensu alicuius volupta- **oīm sen-**
tis: sed hoc in paucissimos cadit. & ideo talis dispositio non habet nomen: pauci enim sunt qui deficient in capi **suum.**
endis voluptatibus que nobis ingenite sunt: & quibus non facile obsisti potest. Est enim appetitus voluptatis **Insensibi-**
infatiabilis cui bellum iudicandum est. Hieroclas stoicus vir grauis dixit: voluptatis finis meretricis decretū est **litas**
Et Plato voluptatem escam malorum appellauit quam dicebat primam calamitatem animo nostro accede **Insensa-**
re cum corpori coniungitur. deprauationem autem & dissolutionem assequi cum cogitationes eum a corporis **tus**
cupiditatibus separant. Idem in carmine sic ait. Temperantem esse illum dico qui singula: vt decet agit / & ge- **Voluptas**
te per viam incedit loquiturq; atq; (vt in summa) dicam tranquille facit omnia et vt breui complectar: quod q- **malorum**
ris quies quedā esse videtur & sedatio: hec est ille. ¶ Temperantia. est temperatrix omnium commotionum & esca. **escā.**
a libidine auocat. Ingentiq; alacritate gestire non finit: & vt honeste viuamus & a nulla voluptate subigamur **Tempe-**
sua nobis lege p̄scribit. Est et prudētie cōseruatric: & a prudentia deriuatur. Nam sophronis grece latine dici- **rans secū**
tur prudentia sophrosine dicitur temperantia quasi seruatrix mentis & prudentie. Intemperantia vero cor- **dū plato:**
rumpit prudentiam & bonam estimationem/atq; iudiciū. Vnde potest recte dici: omnem virtutem esse tem- **Tempe-**
perantiam atq; modestiam: a cuius fine. id est honestate ipsum decorum separari non potest: nisi libera cogi- **rantia**
tatione. Temperantia dupliciter accipitur. Vno modo communiter circa voluptates percipiendas sensu. Alio **Sophrosi**
modo proprie cum scilicet est mediocritas circa voluptates gustus/et tactus. Et temperantie plures sunt spe- **Intēperā**
cies cum plura eius obiecta sint: vt potus: cibus: venus. Temperantia cibi dicitur abstinentia: potius sobrietas **tia**
veneris castitas: osculi pudicitia. Continentia est affectio inuolabilis recte rationis/ siue habitus voluptatibus **Tempe-**
insuperabilis. Modestia interdum conuertitur cum temperantia: interdum ponitur pro tota virtute: quoniam **rantia.**

M. tullii Ciceronis.

duplici- in omni virtute modus requiritur: sed maxime in ipsa temperantia quae aduersatur voluptati: qua corrupti res hone-
 ter accipi- stas negligimus: Moderatio est quasi actus ipsius modestie: & decorum accommodatur ad omnes virtutes græce di-
 tur- citur prepon. id est decus: quasi quidam ornatus vite. nam ut dictum est. temperantia atque modestia sunt quidam orna-
 Cōtinen- tus vite: & quia temperantia est cōseruatix prudentie sine qua non potest esse aliqua virtus: ideo dicit ipsam vna cū
 tia & mo- modestia esse quendam ornatum vite Plato in. 4. de repu. sic ait. Ornatus quidam est temperantia: & a voluptatibus
 destia cō- cupiditatibusque quibusdam ut perhibent abstinentia. ¶ Sedatio perturbationum. quoniam temperantia & modus
 uertunt. mitigant animi perturbationes & mentem sanant. Temperans enim dicitur ille qui est integre mentis. Integra autē
 Abstinen- mens non perturbatur: nec est fluctuat affectum: sed in omnibus se rationi subiicit que vult ut non in omni re modus
 tia seruetur. Stoici (quos C. imitatur) volebāt omnium officiorū causam esse temperantiam: scelerum vero intēperā-
 Sobrie- tiam & pfecto sic est. Nam vir tēperans ab officio nūq̄ discedit: & intēperantia in omnibus nos derelinquere cogit
 tas apud grecos intēperans dicitur incastigatus. Vnde pueri dñr intemperantes. i. incastigati: ideo dat ipsiis peda-
 Castitas. gogus: ut sit tanq̄ recta rō qua pueri vacant ob etate: & cupiditates debent subijci recte ratioi: quoniam per ope-
 Pudicitia rationes cupiditatis assequimur intēperantiam. quovicio nullum pōt esse maius. quoniam ratio ab appetitu victa
 Tēperās. est penitus: & ruit intēperans ad voluptates sine aliqua repugnātia intellectus: Vnde magis vituperatur q̄ incō-
 Tēperan- tinens: quoniam ipsa incōtinentia fit aliqua pugna inter rationem & appetitū vincit tamen appetitus: succum-
 tia oīm bitq̄ ratio. Temperans vero magis laudatur: q̄ continens: quoniam nullā habet perturbationem: & appetitus
 officiorū paret rationi sine aliqua repugnātia. In ipso autē continente nō est sedata perturbatio sed fit pugna inter appe-
 causa. titū & rationē Vicit tñ appetitus: rōe. Ergo tēperātia maior ē q̄ sit cōtinentia: & itēperātia ē maius malū q̄ sit incōti-
 Intēperā- nētia. Et rex motus. mēsurā qdā & moderatio i omnibus rebus. Igit̄ tēperātia sanat aios: & moderatio ipōnit mo-
 tia oīm dum & decorum rebus agēdis. ¶ Hoc loco hac parte honestatis in qua oīa fiunt: oīaq̄ dicuntur ordine & mo-
 scelerum do. Decorum dicitur id quod cōuenit & decet de quo plura dicuntur loco suo. ¶ Huius decori. est ea potētia: &
 Incastiga- natura ut non possit ab honesto separari. ¶ Facilius intelligi. i. possumus libera cogitatione intelligere differē-
 tio tiam q̄ est inter decorū & honestum. explanari aut non pōt. Nam tūc dicitur decorū cum est honestū. Et hone-
 Cōfert tē- stum cū decorum. ¶ Explanari. demonstrari re ipsa & actu. ¶ Quicqd̄ enim. rō est. ¶ Id tum apparet esse deco-
 perātiam rum: scilicet cum precessit & virtus: tum enī dicitur aliquid decus: cum est cū virtute. Itaq̄ cum hoc ita fit (inquit)
 & continē- ut decorum tūc appareat cum precessit honestas: & honestas cuiusq̄ virtutis finis sit: sequitur omnibus virtutibus
 tiam inesse hoc decorum nō solum ipsa temperantia. ¶ Hoc loco. in quarta parte honesti. In tribus prudentia: iusti-
 Decorū cia: fortitudo: & probat hoc incipiens ab ipsa prudētia. ¶ Nam & rōne. ut intellectū & prudentia: q̄ est in hoīe
 Honestū recta ratio: & uti ratione in omnibus rebus prudentis est: & hoīem decet: aliter videretur natura frustra ab ipsa de-
 Oībus vir- disse. ¶ Oratione. sermone cū prudentia. ¶ Considerare. nō temere quid sit veri videre: quoniam ut dictū ē prudē-
 tutibus tie obijcitur veritas: & rectitudo in rebus agēdis: & prudentē decet verū videre: nec decipi. ¶ Et tueri. defendere
 decorum quoniam veritas defēdēda ē Et si prudēs mendaciū tuere: faceret cōtra suā naturam: & sic efficeretur imprudens
 inest Decet ei prudētē verū iuenire: dicere tueri: & cōtra facere dedecet. Cōtra. ex alia parte. pōit ea i quibus decoꝝ pru-
 Obiectū dētis nō seruatur ¶ Falli. decipi falsis opinionibus de rebus: & nō videre verū. ¶ Labi. errare qdā negligētia. nā
 prudētie. illi dicuntur labi qui sine diligētia incedunt: & sic labuntur illi qui non inuestigata veritate imprudenter errant:
 Labi. ¶ Errare. falsum pro vero sequi ¶ Decipi. verbis. ¶ Tam dedecet. tam est indecorum: q̄ insanire. ¶ Mente
 Mēte ca- captum. mente capti dicuntur insani: quemadmodum capti oculis cecū. ¶ Delirare. est exorbitare a proposito
 pti viāq̄ rationis discedere: & ea dicere que nullam habent pondus: & ab omnibus irridentur: inde dicuntur deliri
 Delirare senes. qui ridicula dicunt & educitur a verbo liro: & lira est eminentior pars sulci obliqui. Et qui in obliquum
 Delirife- sulcos ducit ut sata melius proueniant: & a qua corruetur lirare dicitur. Et sic delirus dicitur is qui ratione ab-
 nes. errat & fertur in obliquum. Plinius. lib. 13. dicit ratione pertransuersum iterata occasio sequitur. vbi res poscit
 Lira. crate vel rastro & sato semine iteratio hoc quoq̄ vbi consuetudo patitur: crate dentata vel tabula aratro an-
 Delirus nexa. quod lirare vocant. vnde primum appellata deliratio est. Ideo dicit Nonius. Delirare est de recto rece-
 Lirare. dere. Lira autem est fossa que ad agros tuendos ducitur in quam vligo terre decurrat. Cum arāt (inquit Varro)
 iacto semine: boues lirare dicuntur. Liras (inquit Columella) rustici vocant porcas: cū sic aratum ē: ut inter du-
 os letius distantes sulcos medius cumulus sicā sedē frumētis p̄bet. ¶ Et omnia iusta. Nunc ostēdit decorū ip-
 Oīa iusta sum inesse iusticie. nam oīa iusta decorum habet: iniusta autē quēadmodum turpia sunt. sic p̄ter decorū. ¶ Tur-
 decorum pia remota a virtute. ¶ Similis ratio. nūc de decoro. quod ē in ipsa fortitudine. ¶ Animo magno. contēnētī res
 habent humanas & pericula. quoniam ut volunt stoici Magnanimitas ē sciētia: q̄ habitum facit celliorē omnibus: q̄
 Magna- contingere possunt equaliter bonorum & malorū. ¶ Quod contra. quod non fit viriliter & magno animo tur-
 mitas pe ē & indecorum. ¶ Quā. concludit per ea q̄ iam dicta sunt: ad omēs virtutes pertinere decorum & ita pertine-
 re: ut ab ipsis separari non possit. ¶ Hoc decorum. de quo tractant philosophi in officiis de decoro posito in
 personis dicit postea. ¶ Recondita. occulta pro subtili indagatione inuestigetur: quoniam apparet omnibus
 & sponte sese offert. ¶ Est enim quidam. vnum nescio quiddam quod mēte intelligitur quod deceat in omni vir-
 tute. ¶ Quam re actu. & probat hoc per similitudinē pulchritudinis: q̄ non pōt actu separari ab ipsa valitudi-
 ne corporis. Possumus tñ libera cogitatione intelligere aliud ēē pulchritudinē: aliud valitudinē. licet actu separa-
 ri neq̄at: quoniam remota honestate remouet et decoꝝ: & remoto decoro remouet honestas. Possumus tñ cogita-
 re aliud ēē honestatē: aliud decorum: quod ē quasi ornamētum ipsius honestatis: ut pulchritudo bone valitudi-
 nis. De venustate & pulchritudine paulopost dicet. Nam venustas pprie mulierū ē: & illa grā quam p se ferunt
 in vultu & dicit a venere. Inde homines dicuntur inuenusti: qui grā carent. Vnde apud Teren. querit Pamphi-
 lus se esse inuenustum & infelicem: & quorūdam scripta dicuntur habere venustatem. i. gratiam: ut omnibus pla-
 ceat. Et socrates apud grecos sectatus est omnis dicendi veneres. id est omnia lenocinia: que scriptis gratiam

Officiorū Liber primus. Fo. LVIII.

comparare possunt: inde dicitur attica venus: quoniā atticorum scripta habebant gratiā: sunt nonnulli eruditi tamen non habent venerē: quod etiā in ipsis formis accidit. ¶ Secerni. separari actu & re. ¶ Sic eodem modo. ¶ Confusum. mixtum ex omni parte. sed mixtum dicitur ex parte confusum ita immixtum vt nullo modo re ipsa possit separari. ¶ Distinguitur. separatur libera cogitatione.

Diuisio ipsius decori / & diffinitio: differentiāq; inter decorum philosophicum: & poeticum.

Nam & generale quoddam decorum intelligimus: quod in omni honestate versatur: & aliud huic subiectum: quod pertinet ad singulas partes honestatis: atq; illud superius sic fere diffiniri solet. Decorum id esse quod consentaneum sit hominis excellentie: in eo quo natura eius a reliquis animantibus differat. Que autem pars subiecta generi est: eam sic diffiniunt: vt id decorum esse velint: quod ita nature consentaneum sit: vt in eo moderatio: & temperantia appareat cum specie quadam liberali: nec ita intelligi a philosophis possumus: existimare ex eo decoro quod poete sequuntur: de quo alio loco plura dici solent. Sed tum seruare illud poetas dicimus quod deceat: cum id quod quaq; persona dignum est / & fit / & dicitur: vt si Eacus / aut minos diceret oderint dum metuāt: a ut nati sepulchro ipse est parens indecorum videretur q; eos fuisse iustos accepimus. At atreo dicente plausus excitantur. est enim digna persona oratio. Sed poete quid quēq; deceat ex persona iudicabunt. Nobis autem personam imposuit ipsa natura / magna cum excellentia / prestantiaq; animantium reliquorum. Quocirca poete in magna varietate personarum: etiā viciolis quid conueniat / & deceat videbunt. Nobis autem cum a natura constantie: moderationis: temperantie: verecundie: partes datæ sint / cūq; eadem natura doceat non negligere: quēadmodum nos aduersus homines geramus efficitur: vt & illud quod ad omnem honestatem pertinet decorum q̄ late fufum sit: appareat: & hoc quod spectatur in vno quoq; genere virtutis. Vt enim pulchritudo corporis apta cōpositione membrorum mouet oculos / & delectat hoc ipso q; inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum quod elucet in vita mouet approbationem eorum: quibus cum viuunt ordine & constantia moderatione dictorum omnium: atq; factorū. Adhibenda est igitur quēdam reuerentia aduersus homines: & optimi cuiusq; & reliquorum. Nam negligere quid de se quisq; sentiat: non solum arrogantis est: sed etiam omnino dissoluti. Est autē qd differat i oi ratione habenda inter iusticiā & verecundiā. iusticie partes sunt non violare homines: verecundia non offendere: in quo maxime perspicitur vis decori. His igitur expositis quale fit id quod decere dicimus intellectum puto.

Et autem &c. Describit ac diuidit ipsum decorum. Ordo est. Autem pro sed: eius .i. decori descriptio est duplex. Nam nos intelligimus & .i. etiam quoddam generale decorū quod versatur. i. consistit in omni honestate: & aliud sup. decorum subiectum tanq; inferius & minus comune huic scilicet decoro generaliter dicto quod decorū speciale. i. pertinet ad singulas partes honestatis: atq; pro & illud sup. decorum superius. i. generale solet fere. id est quasi semper / & ab oibus definiri sic Decorum. .i. esse id quod sit consentaneū id est cōforme excellentie hoīs in eo quo. id est per qd vel in quo eius scilicet hoīs natura differat a reliquis animantibus. Aut pro sed sup. philosophi definiunt eā sup. partem: que pars est subiecta generi. i. generalitati: sic vt velint id esse decorū: qd sit nature sup. hominis consentaneū. i. cōcors & cōgruum sic vt moderatio & tēperantia appareat in eo: cū quadam specie liberali. nec possumus existimare. i. iudicare ita intelligi a philosophis ex eo decoro quod poete sequuntur de quo solent dici plura alio loco. Sed nos dicimus poetas seruare tum. i. tūc illud qd deceat: cum id est quando id quod dignū est quaq; id est qualibet persona. & .i. simul fit: & dicit apd poetas scilicet vt si eacus / aut minos quorum vterq; dicit nunc iudex apud inferos propter iusticiā quam exercuit apud cretēses diceret sicut actius in thyeste. ode rint id est cōcedo vel permitto / vt subditi me oderint dū. id est dūmodo metuant: aut parens ipse id est pater. scilicet thyestes ē natis. i. filijs ex se genitis: sepulchro i. in sepulchrū quia comederat eos (venustus autem dicit sūm tibi voluptati q̄ voluptas domus est tibi hospicio q̄ hospitium. terra consecrata est mihi sepulchrum. videret indecorum. i. contra decorum personarū: eo q; accepimus id est audiuius eos fuisse iustos tyrānorum autē est metui velle cum odio aut natos epulandos dare. At. i. sed plausus: id est acclamationes laudis plenæ excitant atreo dicente. i. dum atreus ea in thyeste fratrem dicit q̄ inter se seuiissimi fuisse noscuntur. est enī oratio digna persona. scilicet atrei. Sed poete iudicabunt ex persona. id est ex qualitate persone introducte quid deceat quēq; .i. vnūquēq; (hoc est) tūc bona dicitur sentētia quando personā loquentem decet: licet nō simpliciter salte; secundū quod est affecta. Autem p sed ipsa natura. q. d. nō poete aut fictio aliqua sed ipsa natura rerū parens / imposuit no-

Attica venus.
Mixtum
Confusū
ASCEN

M. tullii Ciceronis.

bis personam. i. effigiem naturalem & veram non fictici magna: cum magis excellentia & praestantia / reliquorum animantium. q. d. Natura dedit omnibus hominibusynam effigiem quae se fert excellentiam & praestantiam inter omnia animalia: ita quod ex sola facie iudicemur: mites: mansueti: iusti: temperati: moderati: fortes: prudentesque esse debere: ea autem persona non variatur ad libitum poetarum: in actibus enim scenicis vni varie personae imponunt secundum quod varias partes obtinet est autem persona effigies ficta gallice vng faulx visage representans & similitudinem & vocem eius quam agit: a personando enim dictam volunt quod per medium eius sonet vox varia. Non licet ergo dicere. Non nobis autem: quia contrarius esset sensus. vult enim dicere auctor quod vnam effigiem virtutis significatiuam dedit nobis hominibus natura: & ita si decorum humanum percipere volumus iuxta personam a natura datam: solum quod decens & honestum est praecipimus: sed poetae varias personas imponunt. Vnde subdit. Quocirca id est quapropter poetae videbunt in magna varietate personarum: quia singulis tam bonis quam malis personas attribuunt: quid conueniat etiam viciosis & quid deceat. videtur hoc loco deceat cum datiuo construui: sicut etiam apud Terentium. Nec purgaueris si dixeris quod datiuus regitur a conueniat: quia raro copulatur quae diuersos casus regunt: nisi exprimantur casus ipsi. Autem per sed: cum partes. i. officia & munera: constanter: moderationis: temperantiae: & verecundiae sint data. i. concessa & assignata a natura: cumque. i. & cum super. ita sit quod natura doceat nos non negligere quemadmodum geramus. id est poterimus nos aduersus. i. erga homines efficatur. i. sit ut appareat: quod id est quantum late. i. pariter illud decorum quod pertinet ad omnem honestatem id est decorum generale: & id est pariter hoc super. decorum speciale quod spectat in vno quoque genere virtutis sit fustum. i. diffusum & sparsum Enim per quia: ut. i. quemadmodum pulchritudo corporis mouet. id est afficit & delectat oculos: apta compositio ne membrorum: hoc ipso. id est per hoc ipsum quod omnes partes consentiunt. id est quadrat inter se cum quodam lepore. id est cum quadam venustate: sic hoc decorum quod elucet. id est resplendet in vita: mouet. i. excitat approbationem: actiuam scilicet qua approbant eorum quibuscumque. i. cum quibus viuunt: ordine constantia & moderatione: omnium dictorum atque factorum. Igitur quemadmodum reuerentia est adhibenda aduersus. i. erga homines reuerentia dico: & id est simul optimi cuiusque: & id est simul reliquorum. Nam negligere. i. non aduertere: nec curare quid de se quisque sentiat. non est solum arrogantis. i. gloriosi putantis de se non posse aliud quam bonum dici: sed etiam omnino dissoluti. id est ad omnem voluntatem expositi & nihil de honestate curantis. Autem per sed: est. i. reperitur aliquid quod differat in omni ratione consideratione officiorum habenda inter iusticiam & verecundiam. Nam super. partes iusticie. id est officia iusticie sunt: non violare. id est violenter inuadere homines. verecundiae super. partes sunt non offendere super. homines id est ne leuiter quidem ledere & offensos nobis constituere. Igitur his expositis. i. postquam haec exposita sunt: ego puto intellectum super. esse quale id quod dicimus dicere sit.

MARS.
Decorum
duplex.

Et autem. Diuidit ipsum decorum: postea definit. Descriptio. diuisio: quoniam duplex est ipsum decorum generale & particulare: quod prior subiicitur: ut cum dicimus decet honesta facere: virtutesque exercere: inde dicimus decet iustum esse: forte / magnanimum: & sic de singulis partibus honestatis. Atque illud superius. i. generale illud decorum: & affert definitionem eius: quod in toto quasi corpore virtutis apparet. Consentaneum. conueniens. vnde hi homines qui aliquid contra naturam committunt decorum humanum non seruant: & sic sunt beluae. Excellentiae. praestantiae: qua differt a ceteris animantibus. Igitur nichil agendum est quod hominis praestantiam dedecet. In eo. ratione scilicet & oratione quibus homo differt a ceteris animalibus: ergo in sua praestantia homo debet

Decorum est seruare decorum & nihil agere quod homini conueniens non sit: & est hoc decorum tanquam locus communis. Nam in oratione tanquam locus communis dicit ea pars quae non de aliquo nominatim disputat aut agit: sed de vniuersa re habet acriter inculpationem viciam cum amplificatione: Nonnumquam locus communis continet ancipites disputationes in quibus de vniuerso genere disputamus: ut de virtute: Ideo dixit in paradoxo. Ludens conieci in communes locos: quoniam perbas communes in oratione illas opiniones admirabiles esse veras: inculcat vicia generaliter: & non nominat aliquem: sed videtur loco communione. Quae autem pars. illud decorum particulare. quod est species illius primi decori. Generi. illi decoro quod est generale. Consentaneum. ita conueniat naturae humanae. Moderatio. modus quidam in omnibus dictis / factisque. Nam debet adhiberi semper moderatio actionum: & sic erit decorum per singulas partes honestatis. Cum specie. apparentia liberi hominis non seruilis & scurrilis Serui omnes dicuntur qui affectibus seruiunt: Homo igitur ingenuus in omni re vt seruet decorum nihil seruire facere debet: sed omnia debent sapere quandam ingenuitatem. Liberali. digna libero homine & ingenuo. Nec ita intelligi a philosophis. Non possumus (inquit Cicero.) existimare intelligi a philosophis hoc modo de decoro: quod est apud poetas in personis: quoniam est differentia. Poetae enim bonas & malas personas introducunt loquentes ut ipsas decet. i. qui utuntur verbis sibi accommodatis & qualitati personarum. Philosophi autem accipiunt personam humanam ea ratione qua persona humana est. & non ficta more poetico: & dicunt decorum ab ea seruari: si ab eius excellentia non degenerat: & id agat quod virtuti conueniat & honestati: ad quam nati sumus. Poetae autem fingunt personas ad libidinem: & sic ostendit hoc esse propriae decorum quod virtuti congruit. Inde sumit a poetis largo modo: & tunc decorum dicit seruari: cum oratio qualitati personae introductae accommodatur. Vnde dicit Fabius. poetas habere decorum in personis: & sic ponitur a Cicero. differentia inter decorum philosophicum & poeticum: quoniam philosophi bonis viris tantum tribuunt decorum: poetae autem tam bonis quam malis: ut tyrannus si tyrannice & crudeliter loquitur: dicatur seruare decorum. quoniam talis oratio personae conuenit. philosophi autem dicit nihil esse decens: nisi quod honestati coniungitur. Est enim decorum confusum cum tota virtute: & sic differt inter utrumque decorum. Nec ita. ut finitum est ex sententia philosophorum qui dicunt hic esse decorum quod naturae congruit: & habet temperantiam & modum cum specie liberali. Non ita (inquit) intelligunt philosophi de decoro quod poetae dicuntur seruare in personis. quoniam hoc decorum differt ab illo. De quo: decoro seruando apud poetas in personis. Alio loco. in rhetoricis & praeceptis dicendi. Cicero. primus apud Latinos dixit decorum. Ita enim ait in oratore: ut in vita sic in oratione nichil est difficilius quam quid deceat

Affectibus ducti
serui sunt

Decorum
poetarum
Persona
humana.
Poetae de
corum in
personis
habent.
Cicero. pri-
mus deco-
rum dixit.

Officiorū Liber primus. Fo. LIX.

videre. Prepon appellant hoc grāci: nos dicamus sine decorū: de quo p̄clara & multa p̄cipiuntur & res est cognitione dignissima. Huius ignorantia non modo in vita: sed sapissime in poematis & in oratione peccat: se- perq; in omni parte orationis: vt vitā quid deceat considerandum est: q; in re de qua agitur positum est: & in personis & eorum qui dicunt: & eorum qui audiunt: Itaq; hunc locum longe lataq; parentem philosophi so- lent in officijs tractare. Decere est quasi aptum esse & consentaneum tempori & personē: quod cum in factis sapissimae: tum in dictis: valet in vultu deniq; & gustu: contraq; dedecere. ¶ Sed tum seruare illud poetas di- cimus. Nūc ponit decorū quod poete seruant. nam apud ipsos in personis decorū petitur. ¶ Illud genus narra- tionis qd in personis positū (inquit in rhetor.) habere debet sermonis festiuitatē confectā ex rerū varietate: aio- rum dissimulatione: grauitate: lenitate: spē: metu: suspitione: desiderio: dissimulatione: misericordia: rerū varie- tate: fortuna: cōmōtione: inſperato: incōmodo: subdita leticia: iucundo exitu rerū. Sensus est. Nō debemus ar- bitrari phōs intelligere de decoro poetico: vt intelligunt de decoro coniuncto cū honestate: & ita coniuncto vt separari non possit: sed tunc seruare decorū in personis dicuntur: cum quaeq; persona introducta ab ipsis id lo- quitur: & facit quod suę personę conuenit: si pius piā loquitur seruat decorum: si impius impiā: si tyrannus cru- deliter: si matrona pudicē: si schortum impudicē loquitur decet. Et sic intelligitur decorum in poetis cum id di- citur: quod personā loquenti consentaneum est: sed philosophi aliter considerant decorū coniunctum: scilicet cū virtute. ¶ Quaeq; quacūq; persona introducta. ¶ Fit quoniam vir grauis nō debet introduci: vt faciat ea q̄ leuissi- mi hominis sunt: & ecōtra. ¶ Et dē: & sic in verbis qsq; secundū suā dignitatē & habitū quē habet siue bonū siue malū debet induci ad loquendū a poetis vt seruetur decorū: quod in verbis & rebus consistit atq; personis. & af- fert exemplū Cice. ex tragoedia Actij quę inscribitur Thyestes: in qua personę loquunt vt conuenit cuiq;. Iuppi- ter ex egiua filia esopi rapta ex philunte vrbe peloponnesi ad nemeā siluam genuit Eacū. & Europa filia age- noris Minoē & Rhadamantū qui adeo iuste vixerunt: vt apud inferos iudices fingantur a poetis: & minos tulit leges cretensibus: qui cum fuerint iusti & pij si inducerentur a tragicis: vt dicerent ea quę Athreus non seruare- tur decorum personę. ¶ Oderint dum metuant. hæc erant verba Athrei apud Actiū in tragoedia quę tyranni- dem sapiūt. Tyrāni enī volunt timeri: et nō curant si odio habētur. Athreus volens vlcisci iniuriā illatā a fratre Thyeste cog nocebat se iturum in odium subditorum. Vnde dicebat. oderint dum metuant. sic etiam introdu- cuntur alij tyranni. nā hæc verba ad omnia pertinent. Idem Cic. i. j. Philip. dicit: Clarum esse ciuem de repu. me- reri: laudari: coli: diligi: gloriosum est. Metui vero et in odio esse inuidiosum: detestabile: imbecillū: caducū: qd videmus etiam in fabulis: ipsis illis qui oderint dum metuant dixerunt perniciosum fuisse. Qualis (inquit Sen.) illa dira vox et abominata oderint dum metuant. Scyllano scias seculo scriptam. et. C. Cēsar. hanc vocē exu- pabat. ¶ Aut natis sepulchro. ipse est parens. hæc erant verba Athrei qui Thyesti fratri filios comedendos ap- posuit. Athreus & Thyestes filij Pelopis & Hypodamiae fuerunt: tantaliq; nepotes: regnaueruntq; Micētis in peloponnesio. Thyestes cum vxore fratris merope concubuit & filios procreauit. quos ei athreus postea deco- ctos apposuit. Vnde venter patris erat sepulchrum ipsis filijs. Ita igitur insultans fratri iudici athreus in tragoe- dijs si aliter diceret nō seruaretur decorum personę: nec etiam si vir bonus & pius ita loqr̄t. ¶ Pater. thyestes pater. ¶ Ex sepulchro natis ipse pater est sepulchrū filiorū quos comedit. ¶ Excitantur plausus. in ipso thea- tro a spectatoribus plauditur in laudem poete: sic loquentem athreum introduxit: quoniam illa verba conueniūt athreō crudeli & impio. Est enim rō quare plausus excitantur: quoniam verba sūt accōmodata personę. ¶ Per- sona. ipso athreō q loquitur: quia fuit crudelissimus: & poete crudelē crudeliter loquentē fingūt: & cōtra aliter nō daretur plausus in theatro: cū tragodię recitant: nec seruaretur poeticū decorū. ¶ Sed poete inq; Cice. ipi poete iudicabunt quid quęq; deceat ex qualitate personarū quas fingunt: & illis verba attribuunt: vt decet siue bonis: siue malis concedatur poetis. vt in tanta varietate p̄sonarum: etiam quid malis viris conueniat decorumq; sit videant: sed nobis philosophis qui virtutem amplectimur: & in ea summum bonum ponimus: natura impo- suit personā cū maxīma excellentia: vt in ipā decorū cum honestate coniunctū seruandū sit: poete personas ad libidinē fingūt: nos aut habemus ipas impositas a natura. ¶ Quid deceat. quid cōueniat cuiq;. ¶ Ex persona qualitate personę introductę. ¶ Nobis aut. q non fingimus: sed ea rōne qua sumus homines & habemus per- sonam impositam a natura non fictam more poetico. Poete enim fingunt personas & secundū variōs affectus inducunt loquētes: vt seruet decorū. ¶ Imposuit personā. dedit rōnem & semina virtutū personāq; cōem omni- bus hōibus. ¶ Magna excellētia. quoniam hōies rōne ceteris aialibus añcellunt & p̄stant. ¶ Quocirca. iō poete iudicent quid conueniat personis quas fingunt. ¶ Varietate. quoniam varię sunt qualitates personarū. ¶ Etiam viciōsis: quia inducūt etiā bonos loquentes non modo viciōsos. at nobis natura dedit igniculos oīm virtutū: est in om- p̄scripsitq; tribuens secundū ipam rōnem nos debere modū seruare in omni vitā quod cum ita sit apparet illud gñale decorū esse cōsum cū oībus virtutibus: & particulare cognosci in singulis officijs. ¶ Cōstantiē harū vir- tutum principia dedit nobis natura: vt simus constantes: temperati: verecundi: modesti. ¶ Non negligere. sed considerare: quēadmodū viuamus: & quales nos geramus in vitā humanā ne a virtute degeneremus: & a prin- cipijs naturalibus: vt nihil in vitā discrepet a rōne & hūana p̄stantia: & sic apparebit vtrūq; decorū. cum officijs re- delectabimur: quā a natura principiū hñt: q virtutū semina dedit: a quibus officia manāt: & conflatur honestū. ¶ Vt illud. gñale decorū. ¶ Quā latē fufum. sparsum per omnes virtutes. Et hoc decorū particulare: qd in sin- gulis partibus honestatis cernit. ¶ Vt enī pulchritudo cōparatione pulchritudinis in aliquo corpore oñdit quō ipm decorū mouet hōies vt laudet ea q in omni vitā fiunt cū ordine: cōstantia & moderatiōe dictorū factorūq; pulchritudo corporis delectat: quia oēs partes iter se bñ quadrāt. & p̄portionē hñt. ¶ Hoc ipso. p̄pter hoc mo- uet oculos eorū qui vident corpus ita bene cōpositū vt nihil discrepet. ¶ Lepore. quadā gratia. lepos est dicto- rū & factorū grā: & est quadā lenitas & venustas in aliquo corpore: & etiā in orōne. partes igit corporis cōfen-

Decere
Decorū
poeticum
e quibus
constet.

Thyestis
tragoedia
Fabula.

Tyranni
volunt ti-
meri

Syllano.
secundo.
C. Cēsar.

Personę.
philoso-
phorum &
poetarū
differunt.

Poete fin-
gunt per-
sonas.

Decorū
confusū
nibus vir-
tutibus.

Decorū
re.

Decorū
confusū.

Lepos:

M. tullii Ciceronis.

Partes tiunt cum lepore: cum habent gratiam qua respicientes mouentur. Consentiant: conueniunt quadrat: quoniā
corporis bene composita sunt: & habent gratiā & vim mouendi. ¶ Sic hoc decorum. adaptat nunc similitudinē. Amb.
leporat ait. Si quis igitur equalitatem vniuersae vitæ: & singularum actionum modos seruat: ordinemq; & constantiam
habētes. dictorum atq; operum/moderationemq; custodiat in eius vitæ: decorum illud excellit. & quasi in quodam spe-
Ordo i re culo elucet. ¶ In vitæ rebus quas agimus. ¶ Approbationē. laudationē & cōmendationem eorū cum quibus
bus ob- viuatur prius debemus consulere: inde deliberare: & postea cum electione delecta perficere & in omnibus actio-
seruadis. nibus ordinem seruare atq; constantiam: vt homo non perturbetur. sed semper in optimo mentis proposito ma-
 neat & moderationem adhibere in omnibus dictis & factis decet cum talem hominem cernimus mouemur: vt
 eum laudemus decorum seruantem suū & sic e contra. ¶ Igitur cum ita viuendum sit. vt nihil displiceat in no-
 bis: his qui nobiscum versantur. ¶ Reuerentia. cauere debemus ne aliquid turpiter/ & contumeliosae dicamus:
 vel cum aliqua ignominia: q; qui negligunt non seruant decorum/ & famam perdunt quo nihil potest esse tur-
 pius est enim (vt inquit in Lelio) fama non mediocre telum ad res gerendas. ¶ Reuerentia quidam pudor: vt
 cum quadam reuerentia cum alijs versetur: vt nihil agamus: quod dedecet coram alijs: cuiuscunq; conditio
 nis sint: Ita (inquit) semper est agendum: vt omnes videamur reuereri: & nihil committere quod notari possit.

Fama te
lum rerū
gerenda-
rum

Arrogās.
Dissolu-
tus.

Violare
Offende-
re.
Verecun-
dia.
Prudētes
& iusti q
sunt.

ASCEN

¶ Aduersus. erga homines cuiusq; ordinis. ¶ Optimi. cuiusq; & reliquorum/ id est debemus adhibere pudorem
 officij & religionem erga optimos/ & alios. ¶ Et reliquorum. qui non sunt optimi: sed vulgares. Ideo dicit Lu-
 uenalis. Maxima debetur puero reuerentia: & peccaturo obsistat tibi filius infans Debemus (inquit Cice) ca-
 uere ab omni re quæ possit reprehendi: etiam cum sumus cum malis. Nam intelligere aliorum aestimationem
 de se: hominis profecto est dissoluti: sed ita viuendum est vt omnes reueramur. & sic a turpitudine abhorrebi-
 mus. Nec despiciat (inquit Ambro) quid de se vnusquisq; & maxime vir optimus sentiat. hoc enim modo scit
 bonis referre reuerentiam. Nam negligere bonorum iudicia vel arrogantie vel dissolutionis est: quorum alte-
 rum superbiae ascribitur alterum negligentiae. ¶ Quid sentiat. quam opinionem quisq; habeat: sed negligit of-
 ficiū/ & aliorum reprehensionem non timet. ¶ Arrogantis. superbi & qui falsa quadam opinione elatus alio-
 rum de se opinionem negligit. ¶ Dissoluti. qui hominum opinionem de se non curat: nec aliquo vinculo officij
 ac pudoris tenetur: & licentia vititur ad omnia quæ agere vult tanq; ille qui frontem perfricit: & solutis rugis tā-
 q; impudens aliorum de se iudiciū negligit. Plato in libro de legibus sic ait. Nō oportet vnq; paruifacere vtrū
 probus an improbus. alijs videaris. multi enim (quis virtutis expertes sint) qui tamen probi sint quīue impro-
 bi iudicant. Nam prauis quosq; hominibus: diuina quædam coniectandi vis est per quam multi (vel pessimi) re-
 cte tum opinione: tum verbis a melioribus deteriores distinguunt quocirca vtiliter ciuitatibus præcipitur: vt bo-
 nam apud multos aestimationem non peripendant. ¶ Est autem quod differat. ponit differentiam quæ est
 inter verecundiam & iusticiam: vt aliud sit officium iusti: aliud verecundi: & sic discurrendo per alias virtutes. Vn-
 de illud decorum generale diuiditur in partes: & quemadmodum in toto corpore virtutis decorum est: sic & in
 singulis. ¶ In omni ratione habenda. in omni respectu & consideratione officiorum vtriusq;. Nam alia est ra-
 tio iusticie: alia verecundiae: & sic perspicitur melius vis decori. cum per partes iuestigatur. ¶ Non violare. vio-
 lare est alicui per vim asserere iniuriam: quod est contra iusticiam: & iusti hominis decorum: qui nec vi nec frau-
 de iniurius esse debet. ¶ Non offendere offendere in hoc loco est facto aut dicto turpi oculos aut aures eorum
 quibus cum versaris ledere/ atq; displicere/ a qua offensione nos reprimat verecundia: quæ (vt dixi) est timor de-
 coris & iustae reprehensionis: unde dicit Seneca. Verecundia malis conatibus obstat. non est igitur committen-
 dum q; alios offendat: sed adhibendus pudor ne turpitudine aliqua & errore aliorum oculos offendamus: of-
 fenduntur autem boni viri turpitudine ac impudentia quorundam qui verecundiae nullam habent rationem.
 ¶ In quo. non violare: nec aliquem turpi aliquo errato offendere. ¶ Maxime super omnia alia: id est: tunc ma-
 xime seruatur decorum cum neminem violamus: neminem offendimus. ¶ Vis natura & potentia. Plato in dia-
 logo de voto sic ait. Perspicuum est & apud deum & apud homines sanæ mentis iusticiam & prudentiam præ-
 cipuæ honorari prudentes autem iustiq; sunt: qui sciunt quæ erga deum & homines agere/ atq; dicere/ deceat.
 Prudentia dicitur scientia eius quod optimum habetur: & est sine qua innumerabiles in vitæ committuntur er-
 rores. ¶ His igitur expositis. concludit de ipso decoro. puto inquit ob ea quæ iam dicta sunt: intellectum eē ab
 omnibus quid sit id quod dicitur decorum: & consentaneum cuiq;.

Officiū aut. Offendit quæ sit via offi-
 cij quod de decoro manat: & quæ vti-
 litas. ¶ Ordo est. Autem pro sed: officij
 quod ducitur ab eo scilicet decoro habeat
 primum hanc viam quæ deducit ad cōue-
 nientiam & conseruationem naturæ: id ē
 ad faciendum omnia quæ conueniunt na-
 turæ & conseruant eam: quam supple-
 turam si sequemur/ id est imitabimur du-
 cem/ id est ducentem nos nunq; aberrabi-
 mus: & nos sequemur imitādo/ scilicet na-
 turā: & id est simul id quod acutum & per-
 spicax est natura/ id est naturaliter: v; per
 naturam. id est prudentiam: & id est simi-
 lē id quod accommodatum est ad cōsociationem hominum/ id est iusticiam: & id est simul id quod supple est ve-

¶ Via officij quod a decoro manat & vtilitas.

¶ Officiū aut quod ab eo ducitur: hanc primū habet viam
 quæ deducit ad conuenientiam conseruationemq; natu-
 ræ: quam si sequemur ducem: nunq; aberrabimus. Seque-
 murq; & id quod acutum & perspicax natura est: & id quod ad ho-
 minum cōsociationem accommodatum: & id quod vehemens at-
 q; forte. Sed maxima vis decori in hac inest parte de qua disputa-
 mus. Neq; enim solum corporis qui ad naturam apti sunt: sed mul-
 to etiam magis animi motus probandi: qui item ad naturam ac-
 commodati sunt.

Officiorū Liber primus. Fo. LX

hemens: & forte: id est fortitudinem. Sed maxima vis: id est potestas & copia decori inest in hac parte de qua disputamus. scilicet in temperantia & moderatione. Neque enim. i. quia non solum motus corporis qui sunt apti ad naturam sunt probandi: sed etiam & multo magis motus animi. qui ite. i. consimiliter sunt accommodati ad naturam sunt probandi ne. scilicet fiat intemperantia.

Efficiū autem. Ostendit Cice. quā viā habeat officiū quod oritur a decoro: & ad quid nos deducat: ad conseruationē scilicet humanę naturę. quę vult nos omnia facere vt decet: & eā ducem sequi debemus: quę si non deprauaretur: varijs erroribus: a teneris vinculis: ad perfectionē nos duceret: dedit enim virtutū omnium principia. Facere igitur id quod dedecet contra naturam est: ergo seruare decorū est conseruare naturā vtile igitur est tali officio fugi. Officiū actio quę manat a decoro vniuersali: & postea particulari. Nā gñale decorū est illud quod ducit.

Ad conuenientia. vt oīa faciamus quę naturę hūani conueniant: ea vero relinquamus quę sūt contra naturā. Id dixit supra gñale decorū id esse: quod consentaneū sit hoīs excellentię. Quā naturā si sequemur nunquā a viā rōnis & formula decori aberrabimus. Natura enī per se ab omni turpitudine abhorret: ergo conueniēter naturę viuendū est: & sic ab officio nō discedit a viā decori. Sequemurque. i. si ducē naturā sequi voluerimus: sequemur etiā prudentiam: iusticiā: & fortitudinē: & sic apparet ab ipsa natura nos institui ad virtutes. Id quod acutū. i. prudentiā quę perspicit veritatē in rebus agēdis: & est acuta & perspicax: Hoc est decorū prudentis vt acutus sit & perspicax: & verū in omni re videat. Natura. naturaliter. Et id quod. ad hoīm cōsociationē. i. iusticiā ipsam: quę est ad societate hoīm tuendā: vt dictū est: & in hoc iustī viri decoꝝ elucet: si cuique tribuit quod suū est: & humanā cōsociationē tuei & colit: & sic erit hoc decoꝝ particulare. Et id. quod vehemens. i. sequimur magnanimitatē fortitudinis. Vehemens. arduū & plenū difficultatis quod pertinet ad magnanimū. Officiū igitur quod a decoro manat viā habet ad oīs virtutes ducē naturā. Sed in hac parte tēperantia & modo. Maxia. sūma: quā in hoc magis requiritur modus & decorū cū sit in factis: & dictis actioneque decet. Disputamus. agimus & subtiliter inquirimus. Neque enim. ratio quare maxima vis decori est in hac parte: quoniam (inquit) non solum gestus honesti & decentes esse debent: sed etiam motus animi qui ad naturam accommodantur: quod efficit ipsa temperantia quę sedat omnis perturbationes: & conseruat prudentiam. Corporis motus. qui debent esse cum decoro: ne naturam rātia prouidisse videamur: si aliter corpus moueretur quod debet moueri: ex naturā p̄scripto lib. 5. de finibus ait. Quem admodum quis ambulet: sedeat: quis ductus oris: quis vultus in quoque sit: nihil ne est in his rebus quod dignum seruatrix libero: aut indignum esse dicamus. nonne odio dignos multo sputamus. qui quodam motu aut statu videntur naturā modum & legem contempsisse. Sed multo magis: quod motus corporis naturā congruentes: quoniam animi animus est p̄stantior corpore. Animi motus. vt amor: p̄ra: misericordia: dolor: ira: & similia lib. 3. de finibus ait. Atque vt membra nobis ita data sunt. vt ad quandam rationem viuendi data esse appareāt: sic appetitio animi: quę orme gr̄ce vocatur: non ad quoduis genus vitę: sed quandam formam viuendi videtur data. Motus animorum. appetitionesque debent parere rationi: ne fiat intemperantia. Item similiter. apti ad naturam: quoniam motus animi vehementiores sunt contra naturam & rectam rationem.

Diuiditur motus animorum: docens appetitum debere parere rationi.

Vplex est enim vis animorum: atque naturę. Vna pars in appetitu posita est: quę orme gr̄ce quę hominē huc & illuc rapit. Altera in ratiōe quę docet & explanat: quid faciendum fugiendumue sit. Ita fit: vt ratio p̄sistat: appetitus vero obtēperet: omnis autem ratio vacare debet temeritate & negligentia. Nec vero agere quicquid cuius non possit causam probabilem reddere. Hęc est enim fere descriptio officij

Efficiendum autem est vt appetitus rationi obediant: eamque neque p̄currant: nec propter pigritiam aut ignauiam deserant: sintque tranquillī. atque omni perturbatione animi careant. Ex quo elucebit omnis constantia: omnisque moderatio. Nam qui appetitus longius eugantur & tanquā exultantes siue cupiendo siue fugiendo non satis ratione retinentur: hi sine dubio finem & modum trāseunt: relinquunt enim & obijciunt obedientiam: nec rationi parent: cui sunt subiecti lege naturę. A quibus non modo animi perturbantur: sed etiam corpora. Licet ora ipsa cernere iratorū: aut eorū qui aut libidine aliqua: aut metu cōmoti sūt: aut voluptate nimia gestiūt: quorū oīum

Vplex & c. Ostendit quare huiusmodi motus sunt probandi docens appetitum debere rationi parere. Ordo est dependens a superiore ac si dicat: quod motus tam animi quam corporis sunt probandi. Enim pro quia: duplex est vis animorum atque naturę: Vna pars posita est in appetitu quę orme sup. dicitur gr̄ce: profertur autem gr̄ce ormy: quę scilicet vis appetitus: rapit: id est violenter trahit hominē huc & illuc: id est in varias partes. Altera supple pars posita est in ratione: quę docet & explanat quid faciendum: ve p̄ vel fugiendum sit: Ita fit vt ratio p̄sistat. i. dominetur: vero pro sed appetitus: obtēperet. i. obediat & annihiletur. Autem p̄ s̄: omnis ratio debet vacare. i. vacua esse temeritate in contemnendis periculis: & p̄uisis negligentia. i. non prouidendis. Nec vero debet sup. agere quicquid cuius non possit reddere. i. assignare causam probabilem Hęc. i. huiusmodi enim est fere descriptio officij. Autem pro sed: efficiendum. i. oportet facere vt appetitus obediant rationi: neque. i. vt non p̄currant eam. scilicet rationē. nec deserant. i. derelinquant eam propter pigritiā aut ignauia. i. inertia & carētiā industrię: & vt ipsi appetitus sint tranquillī: m ij.

M. tullii Ciceronis.

& careant omni perturbatione animi. Ex quo ois constantia & ois moderatio. i. temperantia elucebit. i. apparebit. Nā hi appetitus q̄ euagant lōgius & tanq̄ exultantes. i. extra solū p̄p̄ie: tranquillitatis cunctes: siue cupiendo plus. i. q̄ deceat: & ita peccēt per abundantia: siue fugiendo quod fugiendum non est: & ita per defectum peccent: non retinentur satis ratione transcunt: id est transgrediuntur sine dubio finē & modum de q̄bus Hor. in primo sermōe. Est modus in rebus sunt certi deniq̄ fines. Quos vltra citraq̄ neq̄ consistere rectū. Enim pro quia ipsi sup. relinquunt & abijciunt obedientiam nec parent. i. non obediunt ratioi cui sup. ipsi appetitus sūt subiecti lege naturę: a quibus. i. obediētibus appetitibus: nō solum animi perturbantur: sed etiam corpora. Licet. i. datur & permittitur cernere. i. aspicere ipsa ora iratorum aut eorum qui commoti sunt aut aliqua libidine: aut metu: aut q̄ gestiunt. i. gessum pecudis ostentant nimia voluptate: id est propter nimiam voluptatem quorum omnium sic affectorum vultus voces: motus: & status: id est dispositiones mutantur. Ex quibus vt reuertamur ad formam id est ad narrationem de forma officij: illud quod sequitur intelligitur. videlicet omnes appetitus esse contrahendos et sedandos et animaduersionem: id est accurationem et diligentiam esse excitandam: ne agamus qd̄ i. aliquid temere ac fortuito: inconsiderate & negligenter. Neq̄ enim sumus generati ita a natura: vt videamur esse facti ad ludum et ad iocum: sed potius ad seueritatem: et ad quædam studia. i. exercitia grauiora atq̄ maiora. Autem pro sed licet quidem vti illis: scilicet ludo et ioco: sed sicut somno et ceteris quietibus. tum. i. tunc: cum. i. quando nos satisfeceremus rebus grauibz ex serijs: ipsumq̄ genus iocandi non debet esse profusum. i. dissolutum: et immodicum nec immodestum: sed ingenuum: id est ingenuo homine: hoc est non serui dignū: et facerum: id est vrbānum et iocundum. Enim p̄ quia: vt. i. quemadmodum non damus: id est concedimus & facimus pueris omnem licentiam ludendi: sed eam quæ non sit aliena ab actionibus honestis: sic aliquod lūmē probi ingenij eluceat: id est appareat in ipso ioco: scilicet nostro.

MARS.
Animæ
due partes.

Similitudo.

Officium rectum.

Perfectū officium.
Ne qd̄ nimis.
Timidi.

Dvplex est enim. Probat diuidendo motus aiorum & vim: quare pbandi sunt hi motus: qui ad naturā accōmodantur. Duę sunt partes aie. vna est expers rōnis: & dī appetitus sensitivus: paret tñ rōni. i. intellectui. nā rō in hoīe est ipe intellectus. Hęc duo nō sunt in brutis: quoniā nō hñt rōnē nec parēt rōni quippe appetitus i homine debet obtemperare rōni vt p̄i hñt rōnem paret filius. prima ergo ratio est intellectus & mens altera appetitus q̄ non est in ipā rōne: sed non est sine rōne per obedientiā. Vñ dicit Aristot. lib. 4. moraliz. cupiditates non debere esse magnas quia rationes eiiciunt. quāobrem (inquit) mediocres sint ipe perpaucę: & rationi nō aduersentur oportet. atq̄ id tale quod est obediens temperatū castigatūq̄ vocamus. Et vtiuere puerū sub pedagogi p̄ceptis oportet: sic & cupiendi vis cupere debet: vt ratio iubet. Vñ temperati vim cupiendi concordem esse cum ratione oportet: quoniā vtriusq̄ ppositū est honestas: atq̄ vir temperans oīa cupit vt oportet & quando oportet: hoc modo & ipsa ratio dicat. Hęc omnia Cic. eruditę prosequitur ormy græce latine dicitur appetitio animi siue appetitus sensitivus & impetus ad aliquid agendum. ¶ Rapit. vi trahit. appetitus enim ad diuersa nos rapit: sed debet a ratione comprimi. Vnde vult Aristot. (vt in principio dictum est) virtutes morales consistere in appetitu sensitivo: & maxime fortitudinem & temperantiam. Nam cum appetitus fertur ad res venereas: & ratio eum disponit fit continentia & si fugimus labores aut dolores propter ignauia: ratio comprimit appetitum: & ipsum dirigit ad ea quæ prestare debet cum decore: fit fortitudo. Sunt motus (inquit Ambro.) in quibus appetitus est ille qui quasi quodam prorumpit impetu. ¶ Huc & illuc. ad varia quæ appetūtur. ¶ In ratione. quam Plato posuit in crebro tanq̄ in arce: & appetitum circa precordia: quoniā ratio moderatur appetitui: aliter raperet p̄ceptis: scilicet quæ ratio p̄est appetitui & illuz disponit ad omnis mediocritates. Omnis autem ratio p̄scribit talis debeat esse ratio quæ appetitum sensitivum regere debet. nam si ratio est temeraria & negligens: nec se nec appetitum regere poterit. Vñ phūs dicit in. 6. ethices prudētiam eē habitū agēdi: circa humanā naturam: bona vera cum ratione. ¶ Temeritate. ne temere aliquid faciat: sed considerate & diligenter. ¶ Hęc enim ferę descriptio est officij. nam in principio ex Stoicorum sententia ita finiuit officium medium id esse quod cur factum sit: ratio probabilis reddi possit: vt sunt hęc officia de quibus in hoc opere disputatur. ¶ Ferę quasi dixit: quoniā hęc rationi adduntur: vt temeritate vacet & negligentia: sed si recte volumus considerare officium ipsum temeritate ac negligentia vacare debet. aliter nō dicitur officium. addidit etiam ferę. quoniā non omne officium ita describitur. sed medium officium tantū siue cōmune: de quo nunc agitur. Perfectum autem officium dicitur rectum: & omnis numeros habet vt necesse non sit de ipso cur factum sit ratio: nem reddere: ergo non omnis officij eadem est descriptio. sunt enim quædam officia quæ a circūstantia dicuntur. ¶ Neq̄ precurrant. & sic fit exuperatio. ¶ Neq̄ deserant. & sic est defectio & parum: illud autem nimium: igitur medium tenendum est: vt ne quid nimis aut parum fiat. Aliqui appetitus precurrūt rationem & immode-

vultus: voces: motus: statusq̄ mutant: ex quibus illud intelligit (vt ad officij formā reuertamur) appetitus oēs cōtrahēdos: sedandosq̄: excitandāq̄ esse animaduersionem & diligentiam: vt ne quid temere: ac fortuito: inconsiderate: negligenter: agamus. Neq̄ enim ita generati a natura sumus: vt ad ludum & iocum facti esse videamur: sed ad seueritatez potius: & ad dāda studia grauiora atq̄ maiora. Ludo autem & ioco illis quidem vti licet: sed sicut somno & quietibus ceteris tam cum grauibz serijsq̄ rebus satisfecerimus. Ipsumq̄ genus iocandi non profusum: nec immodestum: sed ingenium & facerum esse debet. Vt enim pueris non omnem licentiam ludendī damus: sed ea quæ ad honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.

Officiorū Liber primus. Fo. LXI.

rata appetūt. Aliq̄ deserūt: quoniā ea fugiūt q̄ p̄ decoro appetere deberēt: vt sūt timidi. Ideo dicit. Propter pigritiā. pigritia referit ad corpus. ignauia vero ad aīm: audaces rōnē p̄currūt: & sic de alijs q̄ nimia sūt & rōnē excedunt. Pla. in. 7. de repu. sic ait. Seditiōem q̄q̄ horum triū appellare decet: curiosamq̄ & variā alieni operis vsurpationem & insolentē partis cuiusdam p̄uaricationē aduersus totam animā rebellātis: insurgentisq̄ ad imperandum rationi cui seruire eam natura iubet. ¶ Tranquilli. sedati & moderati vt ratio iubet. ¶ Omni perturbatione. Perturbatio tollit constantiam (inquit Ambro.) destitutio p̄dit ignauiam: accusat pigritiā. perturbata enim mēte latius se ac longius subdit appetitus: & tanq̄ effrenato impetu frenos ratiōis non suscipit: nec vlla sentit aurige moderamina: q̄bus possit reflecti. Vñ plerūq̄ nō solū animus exagitat & admittit actio: sed etiā inflammatur vultus. ¶ Ex quo. i. ex qua trāquillitate & vacuitate: perturbationis. ¶ Elucebit. apparebit: quoniam in perturbatione animi non possumus retinere cōstantiam & mediū: ideo cohibendus est appetitus. & ita afficiendus vt ratiōi pareat & sit tranquillus. ¶ Nam q̄. probat a contrario. ¶ Euagantur. longius efferuntur & nullo moderationis retinaculo cōtinēt: quoniā illi nō parēt. Siue cupiēdo. & sic erit nimis iue fugiēdo & sic parū. & nō poterūt appetitus a rōne dirigi ad mediocritatē: vt fiat moralis virtus q̄ i ipsa mediocritate cōsistit. Re linquunt. enī. ratio quare transeūt modum in omni rē: atq̄ terminū quem ponit ipsa recta ratio. ¶ Lege nature quoniam natura vult vt appetitus ratiōi pareat quā in cerebro quasi in arce posuit: vt p̄esset. Cupiditates autem siue appetitiones subter p̄cordia vt rationi parerent. Iram in pectore collocauit. Hæc fuit Plato. opinio. Quē Virg. in p̄cipio sue encidos imitatus finxit. Eolū q̄ est ipsa ratio sedere in celsa arce tenētē sceptrū & cōprimētem vētos qui subsunt. i. cupiditates quę latius vagantur. Et ventī si latius vagaretur: omnia confunderent. Ideo colus eos cōprimit. Philosophus in. 3. ethices agens de tēperantia sic ait. Castigandum est: & tēperandū ideo qd̄ turpida concupiscit & incrementum suscipit magnum atq̄ luxuriat. Tale autē est ipsa cupiditas maxime atq̄ puer. nam & pueri cupiditates habēt earum rerū quę voluptatē efficiunt. ¶ A quibus. appetitionibus quę latius vagantur: nec parēt rationi. ¶ Sed etiam corpora: quoniā cum animus perturbatus est in vultu ostenditur. ideo videmus iratorū vultūs inflammatos: timidorū pallidos. & alacres: cum voluptate aliqua gestit animus. hæc omnia significāt non adesse cōstantiam: sed animū esse commotū. Vnde Socrates (vt dictum est) vir grauis & constans semper eodē vultu visus est. Ira se p̄fert (inquit Sen.) & in faciē exit: quantoq̄ maior hæc est efferefcit manifestus. Nullum est aīal tam horredū tamq̄ perniciosum natura: vt nō appareat in illo si ira inīuasit nouę feritatis accensio. ¶ Ora. vultus eorū qui ira cōcitantur: quoniam apparet illa perturbatio. ¶ Libidine. vehementi appetitu alicuius rei. ¶ Aut metu. quoniam pallēt natura cum qd̄ de extrinsecis cōtingētibus metuit in altū tota demergitur: & descendēs trahit secum sanguinē quo velut curru semper vehitur hoc demerso humor dilucidior cuti remanet. & ipse pallefcit. Ideo timētes tremunt: quia virtus aīę introsum fugiēs nervos relinquit: q̄bus fortitudo membro rum tenebat. ¶ Gestunt. exultant & p̄ter decorum de aliqua voluptate leticiam ondunt. ¶ Quorum hoīm ita perturbatorum mutātur vltus: voces: status: & motus: in q̄bus decorus seruandum est: ne in motu aut statu corporis propter irā aliasq̄ perturbationes modū excedamus. ¶ Ex q̄bus ex his quę dicta sunt & hoīm perturbatorum deformitate apparet cōprimendos esse appetitus: ne talis in vultu: voce: motu: statuq̄ corporis deformitas animo perturbato sequat. ¶ Vt ad officij formam reuertamur. p̄arenthesis est. Dixit supra nec agere quicq̄ cuius nō possit cām probabilē reddere: hæc enim feræ descriptio est officij. postea fecit digressionem. nūc reuertitur ad formam officij. i. proprietatem regulā atq̄ conuenientiam. ¶ Contrahendos. reprimēdos a ratione sedendos: ad compositionē tranquillitatēq̄ reduendos. ¶ Excitandam. quasi dormiētem. nam cū ratio videtur esse sopita: excitāda est. vt reppetitui imperet & disponat mediocritates affectuum. ¶ Animaduersionem. iudiciū: & vt animaduertamus. ne quid temere aut fortuitū agatur. ¶ Temere in cōsule: & sine rationis p̄cripto. ¶ Fortuitu. forte fortuna nullo adhibito iudicio. hæc omnia sūt contra aiaduersionem. id est iudiciū ipsius rationis & diligentiam. Cum enim diligenter animaduertimus nihil sit temere aut fortuitu. ¶ Neq̄ enim. rō quare nichil est agendū temere & negligenter: quoniā (inquit) ad maiora nati sumus q̄ imperitum. vulgus arbitret. Non enī produxit nos parēs natura ad ludum: sed ad seueritatem atq̄ prudentiā. Vnde hi q̄ voluptatibz tantum indulgent: & ludis: iocisq̄ finem humanum non consequuntur: & sic frustra nati sunt quo ab homine ratione p̄dico & ad summum bonum nato: omnēq̄ perfectiōnem nihil debet esse alienus. ¶ Ad ludum ludus est in factis. Iocus i verbis Fabi ait. Iocum accepimus serio cōtrarium. ¶ Grauiora. maioris ponderis: & digniora graui homine qui in virtute perseverat. ¶ Maiora q̄ sit ipse ludus qui potius ad leues homines pertinet q̄ ad graues. ¶ Ludo autem & foco. monet quando ludendū iocā dumq̄ sit. ¶ Licet illis vti. possumus vti circa reprehensionem & notam leuitatis animi relaxatione in verbis & factis: tunc cum rebus grauibz satisfecerimus: quoniam id quod caret alterna requie durabile non est: vt canit Oui. ¶ Sicut somno. eo modo debemus vti ludis & iocis quo vtimur somno. Nam tunc debemus somnum capere: cum natura defessa est. & alijs rebus satisfecerimus. Vnde bonus paterfamilias (vt precipit. Aristo. in eo libello qui de re familiari tuenda inscribitur) vltimus debet inire quietē: & mane primus surgere: & seruos ad illorum munus excitare. Et ipse Aristo. cum se ad quietē componeret Pilam gneam manu habebat cui suberat vas gneum: vt si pila in manu excidisset sonitu ad sua studia & contemplationes excitaretur: non enim dormiens poterat exercere operationes studiosas: i quibus summum bonum ponebat. Homines enim dediti voluptatibus & ventri somnoq̄ cum dormire non possunt varijs illecebris somnos alliciunt ignorantes se tūc esse mortuos & nil agere posse: q̄ homine dignum sit. Vnde parum vel nichil in vita viuunt. quoniam somnus est ymago mortis. ideo dormientes pro mortuis habentur. Alexander magnus dicebat se duabus potissimum rebus mortalitatem et imbecillitatem humanam intelligere somno scilicet & coitu: quas sola nature infirmitas pareret. Homines igitur somno dediti & gulę expergilcantur aliquādo vt se per tot annos saltem per aliquot m. iij.

Perturbatio tollit constantiam

Appetitus cohibendus.

Cupiditates

Ira

Vultus varius.

Pallētes.

Rō excitanda.

Ludus. Iocus.

Quatenus ludo vtendum. Nota aristotelis vigilantia.

Alexander magnus.

M. tullii Ciceronis.

horas vixisse testari possint: nec illā rem tāto studio consecrētur & ament: qua vel maxime mortalitatis: & fragilitatis humanæ admonemur. Extitemur inq̃ si natura vñere volūt: splendore nois: & gloriæ ad quā bene a natura institutus aspirare tota mente omni officio & cōtentione debet. ¶ Grauib. .i. grauitate & virtute digni. ¶ Serijs carentibus ioco nā serio est ioco cōtrarium. ¶ Non p̃sum. non dissolutū. ¶ Ingenium. Ingenio homine dignum. vt nō habeat apertam obscenitatē. ¶ Facetum. grā mouendi risum cū decoro vel elegans dicendi genus. Nam facetia est elegās eruditio. inde facetus qui habet exultā quandam elegantia. Fabi. ait li. 6. Facetum quoq; nō tantum circa ridicula opinor cōsistere decoris: hanc magis & exultē cuiusdā elegantie appellationem puto. Iocum id accipimus: quod est cōtrarium serio: & effingere & terrere & p̃mittere iocus ē.

Facetia.
Facetus.
Iocus.
Dicacitas.
Demos-
sthenes
urbanus
nō dicax.
Venustū.
Sallum.

Dicacitas sine dubio a dicendo qđ est ex omni gñe communi ducta est: p̃prie tamen significat sermonem cum risu aliquos ingessentem. Ideo demosthenē vrbānum fuisse dicūt: dicacē negāt. Venustum est qđ cū gratia quā dā & venustate dicat Sallum in cōsuetudine pro ridiculo tantū accipimus. natura vti non hoc est. qđ & ridicula esse oportet falsa. Nam & Cic. omne qđ dat salem sumpsit ait esse atticorum: quia sunt maxie ad iram cōpossi-
ti. Et Catulus cum dicit: nulla est in toto corpore mica salis: hoc dicit: nihil in corpore eius esse ridiculū. Sallum igitur erit qđ non erit insulsum: velut: quoddā simplex orōnis condimentum: qđ latēte iudicio velut palato ex-
citāt: & a tedio defendit orationē. Vrbānitas dicitur sermo p̃ferēs in verbis & arte: & vsu propriū quandam gestum vrbis: & sumptū e conuersatione doctorū tactam eruditionē. deniq; cui contraria sit rusticitas: & vrbā-
nitas est virtus qđam in breue dictū coacta & apta ad delectandos mouēdosq; homines ad omnē affectū ma-
ximē idonea ad resistendum vel ad lacescendū prout quēq; res aut persona desiderat: cui si breuitatis exceptio-
nam detraxeris oīs virtutes orationes cōplexa est. Vrbānus hō erit: cuius multa bñdicta resposaq; erūt: & qđ

Vrbānus
Risus.

in sermōibus circulis cōiuijsq;. Item in cōtentionibus: omni deniq; loco ridiculē commodaq; dicit risus erunt. Meo qđ iudicio (inqt) illa est vrbānitas i qđ nihil absonū. nihil agreste nihil icōditū: nihil peregrinū sēsu: neq; ver-

Ridiculū

bis neq; ore gestu p̃ possit reprehendi: vt nō tam sit in singulis dictis qđ in toto colore dicēdi ridiculum omne est quod apertē fingitur. Cicero. facetus fuit & vrbānus: de cuius facetijs Tyro eius libertus siue furius bibaculus tres libros composuit quos p̃scorū incuria desideramus. ¶ Vt enī pueris. probat a simili: quia iocus nō debet esse nisi ingenuus. ¶ Licentia. libertas in eloquēdo est cū quis nō timide. quod seruire est sed ingenuæ ac libe-

Licentia.

re (hoc est vt liberum hominem & ingenuum decet) loquitur. ¶ Licentia est in malū quoniam ac libertate abuti-
tur vsq; ad temeritatem & p̃cācitatem. significat autē licētia quādam impunitatem agēdi quicquid velis. ideo dicit Teren. Omnes deteriores sumus licētia. ¶ Lumen quoddam signū & specimē p̃bi boniq; ingenij. Ludēs igitur quandā ingenuitatem p̃ se ferre debet & modestiam libero homine dignam. ¶ Eluceat. appareat.

ASCEN

Vplex omnino &c. Ponit du-
plex iocandi genus: declaratq;
vtrunq;. ¶ Ordo est. Omnino ē
duplex genus iocandi: vnū illi-
berale. id est non decens liberos: & petu-
lans id est lasciuū flagitiosum: & obscenū
Alterum sup. genus est elegās. id est venu-
stum & exquisitū vrbānum ingeniosum:
& facetum. Quo genere nō modo. i. non
solum plautus noster. i. latinus sup. refer-
tus est: & antiqua comedia atticorū sup.
referata est: sed etiā libri philosophorū so-
craticorum. i. socratis doctrinam sectatiū
referat. i. repleti sunt. Et multa sunt multo-
rum dicta facete: vt ea quę sunt collecta a
catone senæ. i. priore ex libris aliorum: qđ
dicta vocantur sup. grece apopthegmata
id est dicteria falsa. Igitur facilius est di-
stinctio ioci ingenui. i. ingenuos decentis: & illiberalis quo illiberales vtuntur. Alter sup. iocus scilicet prior hoc
est ingenuus si sit tēpore. id est tēpestiue: ac animo remisso. id est relaxato a curis: vel non nimis circa ipsum at-
tento: est dignus homine. id est congruit dignitati hominis. Alter scilicet illiberalis si obscenitas verborum ad-
hibetur turpitudini rerum ne libero quidem supple. homine dignus est.

¶ Duplex iocandi genus.

Vplex omnino est iocandi genus. Vnum illibera-
le: petulans: flagitiosum: obscenum. Alterum ele-
gans: vrbānum ingeniosum facetum. Quo gene-
re non modo Plautus noster / & atticorum anti-

qua comedia: sed etiā philosophorum Socraticorum libri refe-
ti sunt. Multaq; multorum facete dicta: vt ea quę a sene catone
sunt collecta: quę vocantur apopthegmata. Facilis igitur est di-
stinctio ingenui / & illiberalis ioci. Alter est si tempore sit ac remis-
so animo homine dignus. Alter ne libero quidem si rerum turpitu-
dini adhibetur verborum obscenitas.

MARS.
Phūs. 4
ethices.

Vplex omnino est. Diuidit genus iocandi in duas partes vt appareat a quo debeat ingenuus cauere. Philosophus in. 4. ethices sic ait. Cum aut sit & requies in vita atq; in hoc ipso ioco sese recreant homi-
nes: videt & hic eē qđā eq̃bilis cōgressio: & dicēdo: & audiēdo: ea quę oportet et vt opz. differt aut dicē
do inter tales: aut audiēdo tales atq; patet: & his in nīmū / & parum. ¶ Illiberabile. non libero homine dignū
sed seruilis / & scurrilis. ¶ Petulans. lasciuū & scurrile: & quod ab honestate discedit. ¶ Flagitiosum. sceleratum:
& sine aliqua cōsideratione & ingenio. ¶ Obscenum. turpe: obscenū est in verbis. ¶ Alterum. genus iocandi:
quo probatur si fiat moderate & cum decoro. ¶ Elegans. ornatū. quadam elegātia & modo dignū homie li-
bero / & elegantis: & elegans opponitur illiberali. ¶ Vrbānum. Vrbānitas (auctore Aristo.) est quedā mediocri-
tas in iocis / & facetijs: cum scilicet hoies mutuis salibus se recreāt / & facetijs: in quibus nō oportet / neq; decet qđ
cūq; audire & dicere: sed tenere medium vt decorū seruetur. Qui tenet mediū dicit vrbānus. Exuperant scurre
importuni inepti: qđ omnino negligunt decorū / magis parati ad risum mouendū: qđ honeste loquātur. Qui e

Obscenū
Elegans
opponit
illiberali.
Vrbāni-
tas.

Officiorū Liber primus. Fo. LXII.

no neq; dicerent quicq; ridiculi: nec alios dicere pateretur: rustici duriciq; appellantur. & in ip̄is cōgressionibus de Scurrericiunt. Rusticus inquit Aristot.) ad tales conuersationes inutilis est: quippe cū nec ipse quicq; afferat salis: & cū Rusticus, afferunt alij: egre moleste p̄ fert. Requies aut̄ & iocus in vita necessarij esse videtur: Licet hoc (inquit) videre tā Reges & in antiquis q̄ in nouis comedijs. Quibusdam enī verborum obscenitas: quibusdā etiam subintellectio ridiculū iocus ne erat. Et cum oēs facietie sint de numero conuitiōrū: latores legum apud antiquos plura cōuitia vetuere: & face cessarij, tias. Vnde ip̄e vrbani sese habere debet in ip̄is iocis: vt regula quedā & lex sibi ip̄si: vt est ipsa prudentia que statuit omnem mediocritatē & formulam: & sic nō dicet ea que dicēda non sunt: & respiciet ad personas: quarum habenda ratio est: qđ scurre negligunt. & multū interest inter illū qui audit facietias: & q̄ dicit: et magna honestas requiritur in dicēdo: et hęc omnia suscipiunt gradus secundū qualitatem personarū et dignitatē. Ca to enim aut catonī similis audiret aliquādo aliquod ridiculū: at nunq̄ ip̄e diceret. Cyrus apud Xenophontem dixit. Qui risum cōuiuiis moliantur neq; ppter ipsorum lucrū: neq; propter audientiū detrimentum: neq; vt no ceant cuiq; / prorsus vrbani et faceti iure nominantur. ¶ Ingeniosum. nobili et prestanti ingenio dignum quod opponitur flagitioso. ¶ Facetum. habēs excultam quandā elegantiam nulli displicēs: amenum & plenū vrbā gitiosus nitatis: quod opponit obsceno. ¶ Quo genere. honesto iocādi & facetiārū. ¶ Plautus noster. Italus poeta co micus ex farfina oppido vmbrie: cuius comedie iocose sunt: & facete. vñ ab alijs discernebantur ob id: si quādo ambigerentur in aliqua comedia plautina esset. ¶ Antiqua comedia. liberi hominis iocus: differt a ioco seruili vt apparet in ip̄is comedijs in q̄bus inueniuntur aliq̄ ioci sine deformitate: aliqui cū turpitudine: & profecto di cenda sunt ridicula q̄ aliena sunt: nō modo turpitudine: sed etiā suspitiose turpitudinis. ¶ Antiqua comedia. Attica ve nus. Attici sa les Dicteria. Apopthe gmata. Hūanitas Dexterias.

¶ Atticorum plena erat iocis & facetijs. Vnde etiā attici sales dicuntur & attica venus: & quicquid salē recipiebat atticorum erat. Precipui poetę comici apud gręcos fuerūt. Eupolis. Cratinus. & Aristophanes. ¶ Socraticorū eorum q̄ Socratem imitati sunt: vt fuerūt Plato / & Xenophō socratis discipuli & eloqui suauitate / & elegātia / prope similes. ¶ A catone sene. qui dictus est cēsorius & dicteria nonnullorū collegit: & litteris mādauit. Hoc idem fecit postea Pluta. cuius apopthegmata adhuc extant. q̄ dicuntur dicteria: hoc est dicta acutiorē sensum aliquem / facetiorēq; continentia. ¶ Ingenui. digni homine ingenuo. ¶ Illiberalis. seruilis q̄ est contra ingenuū ¶ Alter. ingenuus iocus. ¶ Si tēpore. cum tēpus exposcit. ¶ Remisso. relaxato a curis leto. id est relaxatione animi postq̄ rebus grauib; satisfactum est. ¶ Homine. q̄ habet humanitatem. Nam hūanitas significat dex teritatem quandā / beniuolentiāq; / apud oīs hominē. Ergo q̄ non vult inhumanus videri aliquando od animi relaxationem iocari debet. ¶ Humanitas etiā dicit̄ ut eruditio / institutioq; in bonas artes: quas q̄ sincere cupi unt appetuntq; (inquit Gellius) hi sunt vel maxie humanissimi. huius enī cura / & disciplina ex vniuersis animan tibus vni homini data est: & idcirco humanitas appellata. ¶ Alter. illiberalis iocus non est dignus libero ho mine si rei turpi de qua sermo habetur obscenitas etiam verborum adiungitur.

¶ Quomodo ludendum sit.

Vdendi etiam est quidam modus retinendus: vt ne ni mis omnia profundamus: elatiq; voluptate in aliquem turpitudinem dilabamur. Suppeditāt autem & campus noster: & studia venandi: honesta exempla ludendi.

¶ Vdendi etiam. Postq̄ dicit de ioco qui est in verbis: docet quomodo ludendū sit: quoniam ludus in factis ē cum scilicet aliquid facimus exercitationis gratia: & relaxationis animorū Plato in. 4. de rep. sic ait. Pueri statim a primis annis in honestis ludis assuefaciendi sunt: Nam si minus decentibus assuecant nunq̄ probi viri euadere poterunt. ¶ Modus. mensura quedā & mediocritas non solū in iocis: sed etiam in ludis. ¶ Profunda mus. imprudenter emittamus: & excedamus modum adhibita nimia ludendi profusione. ¶ Elati gestiētes. & exultantes nimia ludendi alacritate. ¶ Dilabimur. propter imprudentiam / & negligentiam incidamus nō cō siderantes decorū. ¶ Suppeditant autem. dicit Cice. Cāpum martiū prebuisse iuuenibus romanis honesta lu dendi exempla: & ip̄ia studia venandi: hoc idem prestitisse: quoniā in cāpo martio celebrabant equiria. i. ludi ex cursibus equorum in honorē Martis: & exercitiōes bellice ab ip̄is pueris & adolescentibus. Vnde marius in senectute (vt auctor est Pluta.) vt adhuc bello partico idoneus videretur. cum ip̄is iuuenibus in armis campe stribus se exercebat preter decorum & irridebatur. Arma aut̄ campestria dicebantur hi ludi: qui fiebant in cam po martio: in quibus equi agebantur in gyrum & sibi inuicem occurrendo ludentes ibant: & in his ludis pueri armorum preludia facientes ad verū certamen se preparabāt. Plī. ait. Non vt in pauimentis puerorumue ludi cris campestribus videmus breui lasciuiā milia passuum plura ambulationis cōtinentem: sed crebris foribus in dicio ad fallendos occurfus / redeundūq; in errores eosdem. Exercitationem campestriū meminit etiā Sueto. at p̄ Hora. dicens Ludere qui nescit cāpestribus abstinere armis. Maximam partē ornamentorum vrbis (inquit Stra.) habet campus martius p̄ter locorum natiuam amenitatem artis / & solertie exornationes admittens. cā pi enim admirabilis magnitudo & curules pariter cursus: & alia equestria certamina expedita suppeditat: nec minus tam multis pilam / circulum / palestrā / exercitatione tractantibus. Dicit igitur Cice. esse honestum pue ros sese exercere in his ludis cāpestribus & iuuenes etiā in venatiōe quoniam turpitudine vacāt per se si modus

¶ Quomodo ludendum sit.

Vdendi &c. Ostendit quomodo lu dendum est & est ordo. Est etiā qui dam modus ludendi retinendus. i. quedā moderatio in ludēdo seruanda: vt. i. verbi gratia ne pfundamus. id est dilapidemus & pdigamus oīa: & ne nos elati volupta ta: dilabamur in aliquam turpitudinem. Autem pro sed: & cāpus noster id est mar tius & studia venandi suppeditant. id est abūde submistrāt honesta exēpla ludēdi.

ASCEN

MARS.
Ludus in
factis est.

Equiria.

Marius
Arma cā
pestris.

M. tullii Ciceronis.

Plato

Venatio que omni
optima

Venatio

Carmina
statij.
Alia car-
mina eius-
dem.

ASCEN

adhibeatur ut ne quid nimis. Suppeditant. subministrant: prebant. Studia venandi. ipse venationes: quibus aliquando Plinius iunior delectabatur afferens semper stilum: & pugilares: ut si manus vacuas: saltem plenas ceras reportaret: semper enim aliquid meditabatur: & annotabat: experiebaturque (ut ipse scribit) non minus minus uam quam dianam errare in motibus. Plato in. 7. de legibus agens de ludis puerorum sic precipit. Pueri post sextum etatis annum ad scientiam se conuertant. & ad magistros equorum: arcuum: telorum: & funde: deducantur. Gymnasiorum: doctrinarumque: publica edificia in media urbe ponantur. loca insuper ampla ubi iuuenis ad arcum telorum iactum instruat: exerceaturque. Et paulo post agens de venatione sic ait. Sola ergo quadrupedum venatio illa restat omnium optima quam equis: canibus: corporisque viribus agitur. nam quibuscumque diuina cure est fortitudo hi quadrupedes omnes cursu vulneribus: telisque manu propria venando vincere debent. Venatio que meliores animos iuuenum facit: laudatur. que autem contra vituperatur in primis. Hec Plato. Achilles apud Papinium preludia armorum & venationis recensens sic ait. Quid nunc tibi plura dicam Siluarum: & seuo vacuos iam murmuris saltus. Nunquam ille imbelles osea per auias lynces Sectari. aut timidos passus me cuspide damas: Sternere: sed tristes turbare cubilibus vrsas. Fulmineosque fues: & sicubi maxima tigris. Aut seducta iugis fete spelunca leone. Et de gymnasiis sic ait. Iam perculi ebalios in nubila cedere discos. Et liquidam nudare palam: & spargere cestus. Ludus erat requiesque mihi. nec maior in istis. Sudor apollineo quam fila sonantia plectro. Cum quaterem prisca virum mirarer honores.

Qua ratione officium quod a decoro manat inuenitur.

Ed pertinet ad omnem officij questionem semper in promptu habere quantum natura hominis pecudibus reliquisque bestiis antecedit. Ille enim nihil sentiunt nisi voluptatem. ad eamque feruntur toto impetu. Hominis autem mens discendo alitur & cogitando semper aliquid aut inquit: aut agit: viuendi & audiendi delectatione ducitur. Quinetiam si quis est paulo ad voluptates propensior: caueat modo ne sit ex pecudum genere. Sunt enim quidam homines non re: sed nomine. sed si quis est paulo erectior: quis voluptate capiatur: occultat: & dissimulat appetitum voluptatis propter verecundiam. Ex quo intelligitur corporis voluptatem non satis esse dignam hominis prestantia: eamque contemni & reijci oportere. Sin sit quispiam qui aliquid tribuat voluptati diligenter sciat ei tenendum esse modum eius fruende. Itaque victus cultusque corporis: ad valitudinem referantur & ad vires: non ad voluptatem. Atque etiam si considerare volumus que sit in natura hominis excellentia: & dignitas: intelligemus quam sit turpe diffundere luxuriam: & delicate: atque molliter viuere. quam honestum parce: continenter: seuerere: sobrie.

Ed pertinet &c. Ostendit quomodo officium quod a decoro manat inuenitur. Ordo autem est. Sed pertinet ad omnem questionem. id est inquisitionem officij: habere semper in promptu quantum natura hominis antecedit pecudibus: & reliquis bestiis. Enim pro quia ille scilicet pecudes: & relique bestie nihil sentiunt nisi voluptatem & feruntur. id est impelluntur ad eam scilicet voluptatem toto impetu. Autem pro sed: mens hominis alitur discendo: & inquit semper: aut agit aliquid cogitando: & ducit delectatione videndi: & audiendi. Quinetiam. id est insuper si quis est propensior. id est procliuor & pronior seu inclinatio paulo. id est in modico super. quod decet ad voluptates: caueat modo ne sit ex genere pecudum. id est ne fiat similis pecudis se totum voluptatibus dedendo. Quidam enim sunt homines non re: quia non utuntur ratione: sed nomine. Sed si quis erectior. id est elatior & magnificentior paulo. id est modico quam alijs: quis talis capiat. id est irriceat & illaqueat voluptate: tamen super. occultat & dissimulat appetitum voluptatis propter verecundiam. Ex quo. id est ex qua naturali verecundia intelligitur voluptate corporis non esse satis digna prestantia hominis: & eam oportere contemni & reijci. Sin id est sed: si sit aliquis qui tribuat voluptati aliquid talis super. sciat modum. id est moderationem: & mensuram eius. scilicet voluptatis fruende esse tenendum ei diligenter. Itaque. id est & ita victus: & cultus. id est vestitus corporis referatur. id est ordinetur ad valitudinem super. bonam. id est sanitatem: & ad vires non ad voluptatem. Atque etiam si nos volumus considerare quam excellentia & dignitas si. in natura hominis nos intelligimus quam turpe sit diffundere luxuriam: & viuere delicate: ac molliter: pro & supple intelligimus quam. id est quantum honestum super. sit viuere parce continenter: seuerere: & sobrie.

MARS.

Cautio-
nes dat.
Cicero.

Ed pertinet ad omne officij questionem. Postquam de ludis Cice. disseruit: dat preceptum quod seruandum est. si his rebus que ad decorum pertinent: officium inuenire volumus: semper scilicet ante oculos habere quantum natura hominis bestiis antecedit: & sicut ipsa prestantia requirit: seruare decorum: & cauere a voluptate: ne beluis efficiamur similes: quod rationem non habet: sed voluptate ducunt & sic dat cautiones quas obseruare debemus circa voluptates ne ipsis capiamur. Ad omnem questionem: cum quo quomodo querimus officium. In promptu. in mente & ante oculos. Quantum antecedit prestantior sit. Voluptate. iocunditate quam in gustu: & coitu ad quam trahunt ab appetitu sensitivo: quoniam non habet rationem: quam appetitum comprimant. Toto impetu. omni conatu nulla ratione obstare: quam non habet: sed homines ratione predicti non debent ferri ad voluptatem toto impetu: sed parere rationi & in tanta humane nature prestantia: excellentiaque seruare decorum. Aliquid (dicit in paradoxo) illud arte tenet accurateque defendunt voluptatem esse summum bonum. quod qui-

M. tullii Ciceronis.

Facetuz ciant. vinū vilius erit. Rūdit. immo charū si q̄tū quisq; volet bibat. nāq; ego bibi q̄tūz volui. Panē & aquaz (in q̄t
romuli re Sene) natura desiderat: nemo ad hāc pauper est. Intra quā quisq; desiderūz suū claudit cū ipso Ioue de foell
sponsum citate contendit & magnā diuitiā sunt lege naturā composita paupertas & parabile est quod natura deside-
rat: & nihil est tā mortiferū ingenijs q̄ luxuria. Plato in. 3. de repu. sic ait. Male ac turpis disciplinē ciuitatis nul-
lam maiore posse coniecturā capere: q̄ eā iudicibus/ac medicis indigere non modo abiectos homines: verū &
eos qui liberali disciplina educatos se esse gloriātur homines: medicis plurimū indigent ad distillationes: &
Iudices: spiritus interioris intumescentis impetū cohibendū ob molliciē/atq; desidīā: & quē inuictū supra dānauius lu-
er medici xum. Et in. 7. de legibus sic p̄cipit. Omni ratione conandū est ne pueritiā in cantibus & saltatiōibus noua vnq;
ciuitatib; audeat imitari: neue vllus ad nouitatē pueros voluptatū blandimētis alliciat. Delitię difficiles: morosos iracū
necessarij dos leui ex causa excitabiles iuuenū mōres efficiunt: contra vero nimia seruitus abiectos: illiberales & huma-
Delitię iu nitati perosos reddit. et in ep̄la ad Dionysīū sic scribit. Sæpius detrimentū/et dolorē affert voluptas: hebetudi-
uenes cor nem in animo et obliuionē: insipientiā: et petulantīā pariens. ¶ Atq; etiā inquit Cice. si volumus considerare
rumpunt quanta sit hominis excellentia: intelligimus q̄ sit turpe et a suę naturę p̄statiā alienū luxuria diffluere: et ad vo-
Contra luptatem incumbere citra decorū. ¶ Excellentia. p̄stantia: quoniā honor p̄pter rationem et orationē longo
volupta- quasi interuallo bestijs antecellit. ¶ Dignitas. quam natura hominibus tribuit: vt oibus animantibus p̄stet
tem. quæ sensu tantū mouentur: et ad voluptatē feruntur toto impetu. ¶ Turpe. deforme et inconueniens. ¶ Dif-
Diffluere fluere. labi: et se non continere freno rationis. diffluere est in diuersas partes fluere. ¶ Luxuria. nimia. superflui-
Luxuria. tate in omni re: & potissimum venerea. ¶ Delicate. nimio apparatu & delizioso. Ideo dicebat Hora. Perficos
Platoni odit puer apparatus. Plato vt dicebam mensas nimis delicatas improbauit: & ad. Dionis propinquos in hanc
non pla- sententiam scripsit. Quo cum venissem illa beata vita quæ ferebatur plena Italicarum Syracusiarumq; mensa
cet bis in rum nullo modo mihi placuit bis in die saturū fieri: & cætera quæ committantur hanc vitam in qua sapiens ne
die satur fieri. mo efficietur vnq;. moderatus vero multominus. Quę enim natura tam mutabiliter temperari potest: quomo-
do igitur iucunda vita potest esse a qua absit prudentia: absit moderatio. ¶ Molliter. effeminate. ¶ Parce. fruga-
liter & cum parsimonia. & hoc contra luxuriā. ¶ Continenter. adhibita cōtinentia & moderatiōe: & est cō-
tra delitiās. ¶ Seuerē. grauiter & seueritate adhibita: qđ est cōtra vitā mollem. ¶ Sobrię sine luxu & ebrietate.

ASCEN I Ntelligendum & c. Declarat varietatem animorum & qualitates eorum
¶ Ordo est. Intelligendum est etiam: id ē oportet intelligere nos indutos esse a natura: quasi duabus personis: Quarum scilicet personarum vna est communis ex eo id est propterea q̄ nos omnes sumus participes ratiōis & eius p̄stantiæ: qua nos antecellimus bestijs: a qua scilicet ratione omne honestum & decorū trahitur: & ex qua non officij inueniendi exquiritur. Altera autem persona/scilicet est quæ est tributa proprię: id est peculiariter singulis supple hominibus. Enim/ id est quia: vt id est quemadmodum magnæ dissimilitudines sunt in corporibus. videmus enī alios id est aliquos valere ad cursum velocitate id est per velocitatem & agilitatem suam alios valere ad luctandum viribus: id est per vires suas. Item/ id est consimiliter in formis videmus dignitatem/ id est pulchritudinem virilem inesse alijs: id est alijs & venustatem: id est formositatem muliebrem inesse alijs: & sic varietates existunt in animis etiam maiores. Lepos multus id est venustas & suauitas dicēdi erat in lucio crasso: & in lucio philippo maior: supple lepos: & etiam magis de industria erat supple in. C. Cæsare oratore: lucij filio. At/ id ē sed singularis seueritas erat sup. ijs de temporibus quibus superiores vixerunt in Marco scauro: & in marco druso adolescēte. Mira hilaritas erat i Caio lelio: & abiicio: id est cupiditas bonorū: & vita tristior id est seuerior erat in Scipione familiari eius. Habentur enim inter paria amicorum apud romanos. Autem pro sed: nos

Varietas animorum & diuersæ qualitates.

Ntelligendum est etiam duabus quasi nos a natura indutos esse personis. Quarum vna est cōis: ex eo q̄ omnes participes sumus rationis: p̄stantiēq; eius qua antecellimus bestijs: a qua omne honestum decorūq; trahitur: & ex qua ratio inueniendi officij exquiritur. Altera autem quę proprię singulis est tributa: Vt enim in corporibus magnæ dissimilitudines sunt (alios enim videmus velocitate ad cursū: alios viribus ad luctandum valere. Itemq; in formis alijs dignitatem inesse: alijs venustatem) sic & in animis existunt etiam maiores varietates. erat in. L. Crasso & in. L. Philippo multus lepos. maior etiam magisq; de industria in. C. Cæsare Lucij filio. At ijsaem temporibus in. M. Scauro & in. M. Druso adolescēte singularis seueritas: in. C. Lelio multa hilaritas: in eius familiari Scipione ambitio maior: vita tristior. De gręcis autē dulcem & facetū: festiuiq; sermonis: atq; in omni oratione simulatorē quē cronon gręci nominauerunt Socratē accepimus. Cōtra Pythagorā & periclem summā auctoritatem consecutos sine vlla hilaritate. Callidū hānabilem ex gente penorum: ex nostris ducibus. Quintū maximū accepimus facile celare: tacere: dissimulare: insidiari: præripere hostiū consilia. In quo genere gręci Themistoclem atheniensem/ & Pheareum Iasonem cæteris anteponūt Imprimitq; versutum & callidū factum Solonis: qui quo & tutior vita eius esset: & plus aliquanto reipublice. prodesset furere se simulauit. Sunt his alijs multum dispares/ simplices/ & aperti: qui nichil ex occulto: nichil ex insidijs/

Officiorū Liber primus. Fo. LXIII.

agendum putant vetitatis cultores: fraudis inimici. Itēq; alij, quid quiduis perpetiantur: cuius deseruiant: dum quod velint consequantur: vt Syllā: & M. Crassum videbamus. Quo in genere verutissimum & patientissimum Lacedemonium Lyfandrum accepimus: Cōtraq; callicratidem: qui pfectus classis proximus post Lyfandrum fuit. Itēq; in sermonibus alium quidem (quīs prepotens sit) efficere: vt vnus de multis esse videatur. Quod in catulo & in patre & in filio, idēq; & in Quinto Mutio numantino vidimus. Audiui & ex maioribus natu hoc idē fuisse in P. Scipione nasica. Cōtraq; patrem eius illum qui tyberij gracchi conatus perditos indicauit nullam comitatem habuisse sermonis. Necnon Xenocratem quidem seuerissimum philosophorum: ob eamq; rē ipsam magnū clarumq; fuisse. Innumerales aliā dissimilitudines sūt naturę morumq; minime tamen vituperandorum. Admodum autem tuenda sunt sua cuiq; non viciosa: sed tantum propria: quo facilius decorū illud quod querimus retineatur. Sic enim est faciendum: vt cōtra naturam vniuersam nihil contendamus: ea tamen seruata: propriam naturam consequamur: vt etiam si sint alia grauiora/atq; meliora: tamen nos ~~ad~~ naturā nostrā metiamur. Neq; enim naturę attinet repugnare: nec quicq; sequi quod assequi nequeas. Ex quo magis emergit: quale sit decorum illud: ideo quia nihil decet in vita (vt aiunt) minerva obstante, i. aduersante & repugnante natura. Omnino si quicq; est decorū: nihil est profecto magis q̄ equabilitas vniuersę vitę: tum singularum actionum: quam conseruare non possis si aliorum naturam imiteris: omittas tuā. Vt enim sermone eo debemus vt i qui notus est nobis: ne (vt quidam) græca verba inculcātes iure optimo irrideamur: sic in actiones omnemq; vitam nullam discrepantiā conferre debemus. Atq; hæc differentia naturarū tantam hz vim: vt nonnunq; mortē sibi ipse aliquis conscire debeat. Nō enī alia in causa M. Cato fuit: alia ceteri q̄ se in aphyrica Cæsari tradiderunt. Atqui ceteris forsitan vicio datū esset: si se interemissent: ppter ea q̄ eorū vita lenior & mores fuerant faciliores, Catonī autē cū incredibile tribuisset natura grauitatē: eaq; ipse perpetua constātia roborauisset: sēperq; in pposito/sulceptoq; cōsilio permāisset: moriendū potius q̄ tyranni vultus aspiciendus fuit. Quam multa passus est Vlixes in illo errore diuturno: cū & mulieribus (si Circe & Calypso mulieres appellandę sūt) inseruisset: & in omni sermōe omnibus affabilem se esse vellet: domi vero & contumelias seruorum ancillarūq; pertulit. vt ad id aliqñ qd̄ cupiebat perueniret. At aīax quo aio tradit milies oppetere mortē q̄ illa perpeti ab alio maluisse. Quę cōtēplātes expēdere oportebit: qd̄ qsq; hēat sui: eaq; modorari: nec velle experiri. q̄ se aliēna dedecēat. Id ei maxie quęq; decet qd̄ ē cuiusq; suū maxie. Suū igit qsq; noscat ingeniū: ac rēq; se & vi-

accepimus de græcis socratem fuisse supple dulcem & facetum: q̄ p & festiuū/ id ē culti & lepidi sermōis & simulatorem quā græci nominarūt ironon (scribitur autem eronon)-i. simulatorem in omni oratione Contra/ id est econtrario accepimus sup. Pythagoram & Periclem philosophos illos consecutos/ id est obtinuisse summam auctoritatem sine vlla hilaritate. Nos accepimus hannibalem: callidum. i. vafium & astutum ex gente penorum. i. carthaginēn. & Quintum maximum ex nostris: id est romanis ducibus facile celare: tacere: dissimulare: insidiari: præripere cōsilia hostium. i. quo genere calliditatis. i. grēcian teponunt ceteris Themistoclem atheniensem: & Iasonem Phereuz. i. thessalū & principem argonautaurum: q̄ p & factum solonis est supple in primis versutum & callidum: qui scilicet Solon quo. i. ideo: vt vita eius esset tutior: & prodesset aliquanto plus reipu. simulauit se furere. Alij sūt multum dispares. i. dissimiles his scilicet callidis iam dictis: existentis simplices & aperti: id est non palliati: nec recti & inimici. i. aduersarij & persecutores fraudis. Itēq; sup. sunt alij qui seruant cuius: id est quicūq; quicquid perpetiantur: id est ad extremū vsq; patiantur. dum. i. dummodo cōsequantur. i. obtineāt: id quod velint: vt/ id est quales videamus. Syllam/ & Marcum Crassum/ romanos: qui ciuila bella gesserunt. In quo genere nos accepimus: id est intelleximus Lyfandrum Lacedemoniū: fuisse sup. versutissimum: id est astutissimū & patientissimum: q̄ p & nos accepimus Callicratidem imperatorem illum exercitus Lacedemoniorum qui fuit præfectus classis proximus post Lyfandrum fuisse supple contra. i. contrarium in moribus. Itēq; & c. ponit diuersitatē in sermonibus. Cor do est. q̄ p & nos supple videmus/ alius. i. quēuis vnū efficere quidē in sermōibus quibus sit ppter: vt videatur eē vnus de multis. i. plebeus: q̄ vt plebei loquit. Quod i. quam comitatem & affabilitatē sermonis nos vidimus in catulo: & id est pariter in patre & filio: q̄ pro & idē supple vidimus: & id est etiam in. Qu. mutio numantino. Audiui: & id est etiā ex maioribus notū: id est senioribus hoc idē fuisse in Publio Scipione nasica: q̄ pro & cōtra: id est econtrario patrem eius videlicet nobilem & præstantem virum quē vindicauit: id est vltus est prædicto conatus tyberij gracchi nullam: id est non vllam non habuisse vllam comitatem/ id est affabilitatē & suauitatem sermonis. Necnon/ id est etiā audiui supple Xenocratem quide3/ id est certe seuerissimum philosophorū nullā sup. habuisse comitatem sermonis: & ob eam ipsam rē fuisse magnū & clarū. Innume-

Regula

Alius in eadem sententia non debet

et numerum

M. tullii Ciceronis.

rabiles alię dissimilitudines naturę sūt & morū minime: tñ vituperandorū. Autē p sed: cuiq; sunt sua. i. propria instituta seu ingenia: seu genera morū tuenda: id est p- tegenda a modum: id est valde si sint non viciosa. sed tantum propria: quo. i. ideo vt illud decorum quod querimus retineatur facilius. Faciendum enim est sic vt nō contendamus contra naturam vniuersam: & temen cōsequamur id est obtineamus p- priam naturam: ea scilicet natura vniuersali seruata: ita supple vt etiam: si. i. quis sint alia studia grauiora/atq; meliora: tamē nos metiamur. i. cōsideremus studia nostrę naturę: neq; enī attinet supple ad decorum: repugnare naturę. nec sequi q- q; id est aliquid quod nequeas assequi: ex quo: id est ex qua emergit: id est apparet magis quale illud decorum sit. Ideo quia

vt aiunt: nihil decet. i. decens est in vita minenia quę dea naturalis prudentię est obstante. i. natura aduersante & repugnante. Omnino si quicq; est decorum profecto nihil est magis supple decorum q̄ equabilitas. i. vniformitas vniuersę vitę: tñ. i. pariter singularum actionum: quam sup. æquabilitatē tu non possis seruare: si imiteris naturam aliorum: & omittas tuam. Enim p quia: vt. i. quemadmodū nos debemus vti eo sermone: qui est notus nobis ne nos inculcantes. i. ineptę inferentes vt quidam sup. faciunt verba gręca irrideamur optimo iure. sic. i. consimiliter nullam. i. non vllam nos non debemus conferre vllam discrepantiam in actiones & omnem vitam nostram. Atq; pro & hac differentia naturarum habet tantam vim: vt aliquid debeat (p. f. naturę suę cōformitate seruanda secundū Cice. quidem: sed fides catholica nec melius docuit) ipse. i. propriā manu: cōsciret. i. procuraret sibi nonnūq; mortē. Enim pro quia Marcus Cato vticensis. f. non fuit in alia causa: & ceteri qui tradiderunt se in aphrica Cēsari fuerunt sup. in alia causa sed in eadem: atqui. i. sed certę esset forsītā datū vitio ceteris. f. romanis si interemissent se ppter ea q̄ vita eorum fuerat sup. leuior q̄ Catonis & mores eorum fuerant faciliores. autem pro sed cum natura tribuisset Catoni grauitatem incred. bilem: & ipse Cato roborasset. i. stabiliuisset: & confirmasset eam. f. grauitatem perpetuam. i. non interrupta constantia. & permansisset semper in proposito: & consilio suscepto moriundū fuit sup. ei potius q̄ vultus tyranni. f. cēsaris. Qz. i. q̄tū multa. q. d. plurima passus est vltimes in illo diuturno (quia decēnalī errore quo per maria: ac terras post destructionem troię errabat) cum inferiret. i. morem gereret: & i. etiam mulieribus (si Circe & Calypso. q̄ deę finguntur sunt appellandę mulieres) & vellet se esse atfabile omnibus in omni sermōe: vero p sed: pertulit. i. ad finē vsq; sustinuit domi: & i. etiam contumelias seruorum: & ancillarū vt perueniret aliquando ad id quod cupiebat. f. interficere porcos Penelopes coniugis suę. i. eius matrimōij & stupri petitores: at. i. sed quo. i. quali. q. d. fortissimo animo traditur aiāx maluisse. i. magis voluisse milles oppetere mortem q̄ perpeti illa q̄ vltimes passus est ab alio. Que. i. quas res contēplantes oportebit expendere. i. aio ponderare: quid q̄sq; habeat sui. i. suę naturę & inclinationis p̄prie. & moderari. i. cū moderatiōe conseruare ea. i. p̄pria & naturalia: nec velle experiri q̄. i. q̄tum aliena dedecet se. Eni p quia: id decet quęq; maxime: quod est cuiusq; suū. i. p̄prium maxime. Igitur quisq; noscat suū ingenium: & p̄beat se acré. i. solertē iudicem: & i. simul vitiorū & bonorū suorū. i. virtutum suarū: ne scenici. i. qui in scenis agunt comœdias aut tragœdias videantur habere plus prudentię q̄ nos. Eni p qa: illi. f. scenici eligunt sibi nō optimas fabulas: sed accōmodatissimas sibi. i. gestibus suis aut facundię naturali. Eni p qa. ij sup. q̄ freti. i. p̄diti sunt voce. i. suauitate vocis & volubilitate lingvę eligunt supple sibi epigones tragœdiam illam erupidis ab epigonis populis dictam: & medeam eiusdem poetę fabulam clamationibus plenam. Qui sup. p̄diti aut freti sunt gestu: eligunt sup. menalippam tragœdiam ab Actio compositam & clitennestram erupidis tragœdiam. Rutilius auctor ille fabularum quem ego memini semper sup. egit aut elegit sibi antiopam. fabulam de antiopa: & Esopus alius fabularū auctor seu vt dicunt lusor. nō sape sup. egit aiacem. i. fabulā de aiace. Ergo histrio. i. actor & lusor & gesticator videbit hoc: quo. f. sibi conuenit in scena: quod. i. quam rē sapiens non videbit i vita quasi dicat hoc indignū est. Igit nos elaborabimus potissimū in his sup. rebus ad quas res erimus aptissimi. Sin. i. f. si necessitas detruserit. i. ipulerit nos aliqñ ad ea q̄ nō erunt nostri ingenij: ois cura: meditatio & diligētia erit adhibēda: vt possimus ea facere si nō decore: at. i. saltē minime. i. nullatenus iecore. Nec est enitē dum. i. conandum tam. i. tantum vt sequamur bona q̄ data sunt nobis: q̄ vt fugiamus vitia.

MARS
Persona
cōis.
Persona
particularis.
persona dī
a perso-
nando,

Intelligendum est. Vt magis cernatur & eluceat vis decori. Pōit duas qualitates & conditiones siue dispositiones: quibus a natura p̄diti sumus: vt ostendat in vtrāq; seruandum eē decorum. prima persona communis est omnibus hominibus qua scilicet omnes sumus homines ratione & oratione ornati. In hac persona illud generale: decorum seruari debet: nihilq; agendum quod huic personę non conueniat: id est hōminis p̄stantię & excellentię Altera est particularis: quoniam quisq; suas habet dispositiones & proprias qualitates i quibus particulari re decorum seruandum est: nihilq; a statu suę naturę & qualitate conditione ne discedendum. ¶ Etiam.

propter ea quę dicta sunt: scire etiam debemus nos habere quasi duas personas. ¶ Quasi dixit, quoniam non dicitur in hoc propria persona: sed qualitas & dispositio. ¶ Personis, qualitatibus & dispositionibus, Persona est qualitas quę hominem ab homine distinguit, dicitur persona a personando a qua personati denominantur. Nam caput (vt ait Cic. Bassus auctore Gellio) & os cooperimento personę: tectum vndiq; vnaq; tantum vocis emittendę via peruium: quoniam non vaga, neq; diffusa est vnum tantummodo exitum collectam / coactaq; magis claros / sonorosq; sonitus facit: quoniam igitur indumentum illud oris clarescere / & resonare vocem facit: ob eam causam persona dicta o littera propter vocabuli formam productore persona dicitur nunc larua. Natura igitur induit nos quasi quibusdam personis / id est dissimilitudinibus & diuersis qualitatibus: quoniam in ipsis hominibus magna est dissimilitudo qualitatum / & morū. ¶ Indutos, adopertos: capitis etiam velamen indumentum dicit. Vnde bassus ait, illud indumentum oris / id est persona qua caput & os tegitur / & induitur. Et quia hoc est per translationem, ideo dicit quasi indutos. Natura enim quibusdam quasi personis nos induit cū diuersas qualitates imponit. ¶ Quatum, personarum & contradictionum. ¶ Communis est omnibus, scilicet hominibus. ¶ Ex eo, propter id quia omnes habemus rationem & illa omnes participamus. ¶ Qua, prestantia beluis antecellamus: ratio: ratione / scilicet & oratione. ¶ A quā, prestantia. ¶ Trahitur decor: ducitur, id quod decet, quoniam nihil est agendum: quod hominis prestantiam dedecet: & a qua exequitur ratio officij: quoniam omnia officia huic prestantię accommodari debent: vt generale illud decorum seruetur. ¶ Ratio, via & modus, quoniam inquirimus quid hominis excellentiam deceat: & id facimus quod illi cōuenit: & hoc est officium atq; decorum. ¶ Altera, persona particularis & singulis attributa: quoniam diuersę sunt hominū qualitates. ¶ Vt enim probata dissimilitudine corporum & formarum: animorum varietates. ¶ Dignitatem, pulchritudinem virilem. ¶ Venustatem, pulchritudinem muliebrem & habere gratiam. ¶ Maiores, q̄ sint ipsorum corporum. ¶ Erat in Lucio Crasso, affert exempla ipsarum varietatum: in quibus si quisq; decorum suum seruauerit laudem meretur. Seruabit autem si id faciet a quo natura aptus est, contra cuius institutionem non debemus niti: quoniam decorum seruari non potest, erat summa grauitas (inquit) in bruto in, L. Crasso erat cū grauitate iunctis facietarum: & vrbauitatis oratorius nō scurrilis lepos: id est latinę loquēdi accurata: & sine molestia diligens elegantia, in, L. Philippo summa libertas in oratione multę facietę satis creber in reperiendis: solutus in explicandis ferentis. ¶ Lepos, iucunditas & suauitas in oratione cū gratia. ¶ Magis de industria debita, opera affectatus. ¶ In, C. Cæsare, hic est Cæsar orator de quo alibi, C. Cæsar Lucij filius & superioribus & equalibus suis omnibus prestitit oratorq; fuit minime quidem vehemens: sed nemo vnq; in vrbauitate: nemo lepore: nemo suauitate conditor. ¶ At, sed iisdem temporibus: quibus supradicti clauerūt. ¶ In, M. Scauero, ecce dissimilitudines animorum & morum: erat (inquit alibi in oratore) scilicet in scauri oratione sapientis hominis & recti grauitas summa / & naturalis quędam inerat auctoritas: non vt causas: sed vt testimonium dicere putares. De seuaritate Scauri sic scribit Valerius Maximus, Scaurus lumen ac decus patrię: cum apud Athesim fluuium impetu cymborum romani equites pulsi deserto consule Catulo pręaudi urbem repeterēt: filio suo illius consternationis & fugę participi misit qui dicerent se libentius in acie eius interfecti ossibus occurrerent: q̄ ipsum tam deformis fugę reum visurum: itaq; monebat vt si quid verecundię haberet cōspectum patris: a quo degenerauerat: vitaret quo nuncio accepto iuuenis dolore periculis mortem sibi conscuit. ¶ Singularis, præcipua grauitas: & seuaritas, M. Drusus inquit alibi, C. filius, qui in tribunatu, C. Gracchum collegam iterum tribunū fecit vir & oratione grauis: & auctoritate eię proximę adiunctus, C. Drusus frater fuit. ¶ In, C. Lelio alia morū dissimilitudo, Hylaritas est quędam significatio leticię contraria seuaritati atq; tristitię. ¶ Scipione Aemiliano, qui fuit Lelij amicus. ¶ Ambitio, honoris cupiditas. ¶ Tristior, sine hilaritate: vt videret seuarus: & plenus auctoritatis in honoribus petendis & vicijs coercendis, fuit enim optimus senator. ¶ De grecis autem: postq̄ de romanis exempla posuit transijt ad grecos: & affert Socratem qui fuit dulcis / & facetus & in oī oratiōe simulator. ¶ Dulcem, suauem in oratione. ¶ Facetum, habentem facetias & excultam quādam vrbauitatem / & elegantiam in loquendo. ¶ Festiui, iucundi & vrbani. ¶ Quem eronon id est dissimulatorem appellabant. Fictio est vti genus: & diuiditur in duas species, simulationem & dissimulationem. Veritas est quędam mediocritas pertinens ad eum: qui de se vera loquitur: & qui eam habet dicitur verus homo seu veridicus seu grauis: qui ea sibi inesse dicit: quę insunt: & neq; maiora: neq; minora: & potius se flectere debet ad dissimulationem: si est a veritate discedendum q̄ ad ostentationem: quoniam exuperationes molestissimę sunt: & maxime apud multitudinem. Arrogans siue ostentator ea quę non insunt sibi fingit aut maiora: q̄ insunt: & sic statim est mendax: & mendacium est res perniciosissima. & Cicero dicit nihil esse turpius vanitate. Ostentator (inquit Cyrus apud Xenophontem) nomen mihi videtur esse propter eos positum qui simulant se esse ditiores q̄ sint & fortiores: & qui pollicentur ea se facturos quę nequeunt præsertim cum manifestum sit ab his fieri accipiedi aliquid ac lucrandi gratia. Mentitur ille qui scit se dicere mendacium: & dicit vt noceat Mendacium dicimus cum decipimus & alios: & nos ipsos putantes dicere verum: vt si diceremus mare desiccatum esse credentes forte ex relatu alicuius ita esse. & ideo prudentis non est dicere mendacium. Boni autem viri est nō mentiri. & mendacium dicimus aliquando ad vtilitatem alterius: vt faciunt medici curantes egrotos, adhibentes enim potiones insuauēs & amaras: sed salubres vt egrotus hauriat suauēs & dulces esse dicunt: & hauſtu faciles. Vnde dicit Plato in tertio libro de republica, Mendacium concedendum esse medicis alijs vero minimę Vanus ille est qui mendacium dicit siue mentitur delectationis gratia: non vt noceat, inquit Aristoteles Gellius dicit, Vanidicuntur mendaces infidi & leuia / inaniaq; pro grauib; & veris astutissimę componentes. Dissimulator est arroganti siue ostentatori contrarius: quia aut negat quę sibi insunt: aut minora facit. Arrogans si glorię causa aliquid sibi arrogat non multum vituperandus nec villo opprobrio habendus est: sed in gratia lucri: quia rem vi-

M. tullii Ciceronis.

lem appetit. At dissimulatores rei manifeste ac parue vilis & maliciosus Dissimulatores rei p̄clare ip̄o malicioso laudabilior est. At dissimulatores (inquit aristot.) dissimulantes sua elegatiores esse videntur: non enim lucri causa id agunt: sed vt fugiant tumiditatem & iactantiam. Maxime aut̄ hi negant ea q̄ sunt p̄clara: vt Socrates faciebat. Socrates enim sectabatur opinionem de ideis vt opinatus fuerat. Pytago. quā opinionem Plato postea dilatauit & Aristot. labefacere conatus est. & ip̄e Socrates erat fons phīe moralis: maxime quā primus inter hoies collocauit: de bonis malisq; disputans: tamē dicebat se vñ dūtaxat scire q̄ nihil sciret: & sese opposuit sophistis: q̄ oia se scire p̄tebantur: & sua dissimulatione alios eludebant: & ironia qua vtebatur nil aliud erat nisi illusio. Fab. lib. 9. Socrates dictus est iron. i. agens imperiū: & amator aliorū tanq̄ sapientū. Socra. apud plato. in theage: sic ait. Nullā ex istis beatīs & pulchris disciplinis profiteor: velim tamen nihil illas adesse. verū semper nihil scire me dico p̄ter exiguam quandā amandī disciplinam. Thrasimachus apud eundem in primo de repu. sic respōdet Socra. Hāc illa solita est socratis ironia: verū hāc ego cognoui atq; p̄dixi: q̄ tu respondere quidem nolle: sed ironia potius vteris: & deniq; oia faceres potius q̄ interrogatū cuiq; responderes. cui Socra. quomodo respōdere his posset qui neq; sciat: neq; scire se p̄dicet. ¶ Contra ex alia. ¶ Periclem. pericles Xantippi filius (inquit Cice. alibi) primus adhibuit doctrinā: quē q̄ tunc nulla erat: tñ ab Anaxagora phisico eruditus exercitatione mentis recōditis/abstrusisq; rebus ad causas forenses popularesq; facile traduxerat: huius suauitate imprimis ex hilaritate sunt athēne: huius vbertatē & copiā admirare: eiusdem vim dicendī terrorē timuerunt: de quo eupolis scripsit cū delectatione aculeos etiam relinquebat in animis eorum a quibus esset auditus: de quo alter comicus ait. ¶ Tonabat. figurabat: perturbabat omnia deniq;. Comici (inquit Plutar.) dixerūt pericle tū conacionaret choruscationes effundere: ciere tonitrua: horrendū in lingua fulmē gerere. Agarista mater periclis Pyrristrati filios & tyrānidē generoso animo expulit: leges etiam tulit: optimeq; tempu. tēperauit: vīsa est per quē temperare leonē: & paucis post diebus pericle peperit: spem quidem corporis aut indecora: capite vero oblongo: nec ceteris partibus respondendi. Ex quo oēs ferē eius statuē velabant casside. ¶ Callidū. hannibalē: nūc de imperatoribus exercitū varīa ponit exempla. Hannibal callidissimus fuit & solertissimus in re militari crudelis & perfidus. ¶ Ex nostris. romanis. ¶ Q. Fabiū maximū. hic est. Qu. Fabius maximus de quo supra: qui hannibalē cunctando fregit: & eius dolos magna prudentia dissoluit. Vnde videns hannibal actus suos a Fabio dephendi dixit: & romani suum hannibalē habent. ¶ Facile celare. hāc sūt partes calliditatis. Callidi dicuntur astuti: & quorum mens vsu concauit. Cyrus dixit apud Xenophontem: exercitus imperatorem oportet esse insidiatorem: dissimulatorem: dolosum: deceptorem: furem: raptorem: & in omni re hostibus prauale re. ¶ Dissimulare. non ostendere quid agere vellent. ¶ Præcipere consilia. prouidere quid hostes consulent facturū sint: & sic eorum consilijs obuiam ire: & non permittere vt id exequantur quod cogitant. Fabius cum esset dictator præcipiebat consilia Hannibalis: & ip̄m impediēbat. ¶ In quo genere. calliditatis scj. ¶ Themistocles. atheniensis Neocli filius fuit: & callidē perfas vicit ad salaminem: vt dictū est. Celeriter (inquit probus Emilius) quæ opus erant reperiebat Themistocles: neq; minus in rebus gerendis promptus q̄ excogitandis erat. & de instantibus (vt ait Thucydides) verissime iudicabat: & de futuris clarissimæ conijciebat: quo factū est vt breui tempore illustraretur. Et xerces inter angustias salaminī freti victus est magis consilio Themistoclis q̄ armis græcī: quoniam naues barbarorum propter multitudinem non poterant explicari. ¶ Pheræum Iason colnem. thessalum & principem argonautarum celebratum a poetis qui argonautica scripserūt: sua calliditate Iason expeditionem illam in colcos perficit: & eo ob quod illuc transfugerat potitus est. Pherē (inquit Strabo) Pelasgicorum camporum terminus ad magnesiā: qui vsq; ap̄ Pelium montem porrigitur. Emporium feræ habent pelasgas: quo ex loco pelias. Iasonem ac nauem argo emisit. Vnde pegaseus & phææus appellatur. fuit etiam alius Iason phereus tyrannus. ¶ Versutum. callidū & astutum. Nam versuti dicuntur illi quorum mens celeriter vertitur. ¶ Factum Solonis. Laertius in vita Solonis ita scribit. est ipsius Solonis factū celeberrimum. Cum de salamine inter athenienses & megarense capitaliter dimicaretur multisq; cladibus acceptis: capitale apud athenienses esse cœpisset si quis legem de vindicāda insula ferre auderet sollicitus. Solon ne vel tacendo parum repub. consuleret: vel consulendo sibi noceret: subitam dementiam simulat: cuius venia nō daturus modo prohibita: sed facturū erat deformis habitu more vecordi in publicum euolat: factūq; concursu hominum: quo magis consilium dissimularet insolitis sibi versibus per præconem suadere populo cœpit: qd̄ verebatur: omniumq; ita animos cœpit: vt aduersus megarense bellum exemplo decernerent: insulaq; atheniensium deuictis hostibus fieret. ¶ Quo. vt. ¶ Tutior. securior: quoniam capitale erat de eo bello gerēdo verbum facere cum megarensibus pro insula salaminē. ¶ Prodesset reipublicæ atheniensium: quam ipsæ legibus formauerat & prospiciebat Solon athenienses fore huius belli victores. ¶ Furere. insanire. vt suadere posset bellum atheniensibus sine capitis discrimine quod callido vsu cōsilio effectū. Epicediū Solonis tale fuit. Mors mea ne careat lachrimis linquamus amicis Mœrorem vt celebrent funera cum gemitu. ¶ Sunt his supradictis qui celabant consilia dissimulabant: insidiebātur: & affert dissimilitudines eorū qui simplices & aperti fuerunt sine aliqua dissimulatione. ¶ Dispare. dissimilis. ¶ Simples. sine fraude & simulatione. ¶ Cultores. amatores. ¶ Itēq; alij. alijs affert dissimilitudines eorum qui omnia patiebantur: omnibus inseruiebant omēs præsentabant: & affectabantur præter decorum vt id quod cupiebant assequerentur: vt fuerunt Sylla & crassus ex nr̄is & Lyfander Lacedemonius ex græcis. Plutarchus de natura & moribus Syllæ sic scribit. Syllā in exercēdis salibus tam studio sum fuisse dicunt. vt ab ineūte ætate plurima cū ignominia sodalicia cū nimis atq; ridiculis petulanter habuerit: postea vero q̄ in rerū oim dñatu constitutus est: e scena spectaculū impudentissimos cogens inter potandum quotidianis dicacitatibus certabat. ¶ Et. M. Crassum. accusatus fuit. Crassus (auctore Plutarcho) q̄ cum licina vestali incestu commississet. quē facile iudicio liberata est. Erat huic mulieri suburba

num egregiæ ornatū: q̄ cum exiguo p̄cepto ad se trahere Crassus optaret: humilius colere mulierem: ei q̄ quo ad poterat: gratificari cepit q̄ nō antea ceptū erga Liciniā cultū omisit q̄ re cōcupita potius eēt. **Lysander.** Lysander Callicratide cōparatus (iq̄ Plutar.) versutus iudicabat & callidus: q̄ res bellicas varijs tractās modis ipam quoq̄ iusticiā vtilitate aplificabat: alioquin cōmodis vt honestate vtens & vera mēdacijs non natura pstantiora existimans vtriusq̄ precii atq̄ honorem necessitate diffiniebat: queq̄ Herculis progeniē sine fallacijs bellū gerere iudicabant: irrideri iubebat: quo enim leonis pellis nō attingeret: insuendā esse vulpinū dicebat. **Idem.** **Lysander** adulator. Callicratides pfectus classis Lacedemoniorum post Lysandrum: cū pecuniam nō haberet vt fecerat prius Lysander: ire ad Cyrum persarū regem coactus est: ad qd̄ ipse ineptissimus erat q̄ generoso animo p̄ditus oēm ex gr̄cis in gr̄cos cladem honestiorē existimabat q̄ barbaris adulari & eorum fores adire: qui p̄ter magnam vim auri nullū bonum habeāt. Lysander prius in conuiuio apud Cyrum adulationibns pecuniam impetrauerat: quam ad bellum nauale optabat sed Callicratides pro spartana dignitate aios gerebat. **Callicratides** p̄fectus. Vnde auditis a rege semel cū iterum rogasset admitti: & repulsam habuisset: discessit malens seruata dignitate spartam carere pecunijs q̄ p̄ter decorū animi sui inuicti & excelsi barbaro regi adulari. **Itemq̄** in sermonibus. Affert nunc dissimilitudines: q̄ sunt in hoim sermonibus: quibus quotidie vtimur. **Prepotens.** valde potens & princeps ciuitatis. **Vnus** de multis ex plēbe fuerūt Catuli pater & filius qui sic in congressionibus & sermonibus versabātur. & plēbei viderētur quis potuissent vti fastu vt fuit. **Q.** Mutius numātinus & Scipio nasica cuius pater adeo seuerus fuerat: vt nullam comitatē sermonis habuerit: & sic apparet dissimilitudo inter patrem & filiū. Catulus pater: vt scribit in oratore. Summa quadā vitē comitate & facili. nam & incorrupta quadam integritate p̄ditus latini sermonis fuit. Filius etiā comitatem sermonis habuit: sed inter oratores minime annumeratus. Catulus inquit enucleate et polite dixit. Hoc idem. scilicet sermonis comitatem. **Contra** patrē eius Scipionem Nasicam. s. quo auctore Tyberius gracchus interfectus est: cū consul Mutius sceuola cessare videretur. Censebant enim patres conscripti cōuocati in edem fidei: vt consul rempu. armis tueretur prope oppressam a graccho Tribuno plēbis iam profusis largitionibus & spe. pposita populo corrupto. vt palam dicti taret interempto senatu oīa per plēbem agi oportere. Sceuola cōsul negauit se quicq̄ vī acturū. Tunc Scipio nasica: quoniam (inquit) cōsul dum iuris ordinem seq̄tur: id agit: vt cum oibus legibus romanum imperiū corruat: egomet priuatus volūtati vestrē me offero ducem: & sic oppressus est gracchus ob id q̄ Nasica magnam populi iudiā in se cōcitauit & odiū qd̄ vt declinaret in asiā a senatu ablegatus est. & vbi vita functus: huius seueri hominis: & rigidi filius comis fuit in sermonibus & vita facili. **Vindicauit** vltus est. **Conatus** perditos. audaciam dereftabilē & perditione dignā. quoniam aura populi euectus rēpu. cogitabat opprimere. **Nullā** comitatem. affabilitatem adeo seuerus erat & grauis. **Necnon** Xenocrates Agathonis filius & Platonis auditor fuit: cui in sicilia nauigātī comitem se p̄buit. crassioris fuit ingenij & ebetioris: quem cū Plato Aristoteli conferret: calcaribus egere dicebat. Aristotelem freno ppter ingenij celeritatē: grauitate summa fuit Xenocrates ab ipsa natura p̄ditus. Semper enī vultu seuerō & habitu serio perdurabat. Xenocratem adolescentē e Calcedonia (inquit Plutarchus) adhuc sub Platone phiē instituta capeffentem cū reliqua vita nimis austerum: tum tristē semper in vultu grauitatē p̄ se ferentē: sepe Plato monere solebat: vt gratijs sacrificaret: illud significans: vt q̄tum naturę defectus & acerbitas demoret: tantum industria diligentia gratis & comitatis elegātia consiliaret. Cum Xenocrates rigidus & seuerus quiddā amēnum ptulisset ridētibns cōdiscipulis & mirātibns. Pla. dixit. Quid miramini? nōne inter carduos & vrticas lilia plerūq̄ & rosas nasci cernitis cum Dyomisius tyrannus diceret Platonī. caput tibi aliquis auferet. Xenocrates suum ostendens. nullus inquit id prius q̄ istud abscindere poterit: paratus enim erat ad mortem pro suo p̄ceptore: glorię & fastus contemptor fuit. **Ob** eā rem grauitatem & seueritatem. **Magnum.** magnę auctoritatis. Semel cum Laide meretrice dormiuit: a qua nullis illecebris potuit corrumpi. vnde illa dixit se non cum homine: sed marmorea statua iacuisse. **Clarum.** P̄sonis. alti nominis & fame. **Minime** tamen vitupe. quoniam ita est ipsorum natura quā sequi debemus. **Admodum** autem inquit Cice. vt magis decorum seruetur: quisq̄ debet amplecti suam naturam modo ne viciosa sit: tunc enim emendēda esset. **Admodum** valde. **Tuenda.** defendenda. **Sua** propria. id est proprii mores: **tas & pie** & id ad quod natura propensa: modo vacet vicio. Nam si a natura inclinationem habemus ad furta: rapinas: **tas** erga homicidia: non debemus in hoc sequi naturam: sed prauitatem ratione corrigere. Sed tantum solum propria p̄ceptorē & non imitari naturam aliorum sine decoro. Quo vt. Naturam vniuersam communem omnibus qua scilicet Continē habemus rōnem: & oīonem & hęc ē cōmunis natura. est etiā & ppria: vt de personis dictum est. **Nihil** contendamus: nihil conemur efficere: quod ab hominis p̄stantia sit aliēnum. Ea natura vniuersa & cōi. **Propria** vt. s. id agamus idq̄ profiteamur: ad quod natura propria nos inclinat. quis alia maiora sint & p̄stantiora ad quę forte non sumus apti repugnante natura: vt si quis vellet philosophari: & a tali p̄fessione natura eius esset aliēna: debet se in his potius ad quę aptus est exercere q̄ in philosophia in qua decorum seruare nō poterit suum: repugnante natura. **Grauiora.** maioris dignitatis & pōderis. **Meliora** fructus & virtutis. **Metiamur.** consideremus & prudenter iudicemus ad quod propria natura nos impellat: & sic contineamus nos in tra fines: quos propria natura p̄scribit. **Studia.** inclinationes voluntates ac dispōnes: **Necq̄** enim naturę **In** prima Tuscu. disputatione dicit. Bene enim illo gr̄corum prouerbio p̄cipitur. **Quam** quisq̄ norit artē: in hac se exerceat. & alibi dicit. Nil aliud est more gigantum pugnare cum dijs nisi repugnare naturę. vñ Hora p̄cipit. Tu nihil inuita dices: faciesq̄ minerua & Sen. dicit. Male respondent coacta ingenia reluctante natura iratus est labor. Pla. in. 4. de repu. sic ait. **Quęq̄** ciuem ad vnum id opus dūtaxat ad quod natura est aptus ducere decet. & in. 7. Nulla vero animę violētia stabilis est de disciplina: pueros non tāq̄ coactos sequi: sed quasi ludentes in disciplinis enutrias: vt magis ad quod quisq̄ natura sit aptus possis cognoscere. **Necq̄** attēn. itij.

M. tullii Ciceronis.

net. neq; conuenit. ¶ Nec q̄q̄. id est aliquid sequi quod non potes consequi repugnante natura. ¶ Ex quo ob hoc quod dictum est ut nihil fiat reluctantem natura. ¶ Emergit. apparet qd sit illud decorū de quo loquimur.

Natura i- ¶ Nihil decet. nihil potest fieri cum decoro / & laude. ¶ Ut aut. ut est in prouerbio ut nihil tēetur contra natu
sequēda. ram. ¶ Omnino. si quicq̄ est decorū: certē (inquit) si aliquid hominem decet: nichil est qd̄ eum magis deceat q̄ va-
citas perturbationum: qd̄ praeſtat ip̄a temperantia: de qua nūc agitur: conseruat enī prudentiam / & mētem
ut dictum est. ¶ Equalitas. cōsentientes & minime inter se discrepātes actiones: equalitas & equabilis. Equā-
Equabili bilitas vitē dicitur in qua nulla est perturbatio / varietas / & discrepantia q̄ non solū in tota vita: sed etiam in sin-
tas. gulis actionibus seruanda est: ut nichil in ipsis discrepet: sed oīa fiant docēte ratione si volumus alienā imitari
naturam nō poterimus equalitatem tenere: quoniam actiones inter se nō bene cōuenirent. ¶ Quam equabilita-
tem nō poteris seruare (inquit) si uolueris a tuo ingenio / & natura discedere: & imitari naturā aliorum / & mo-
Græca nō res: & probat hoc a simili. ¶ Ut quidā. id est faciūt qui in sermone quotidiano volunt græca uerba inculcare: &
immiscen- male pronunciant: dimittētes propriū sermonem quo possumus uti oēs cum decoro: & ita loqui ut nō irridea-
da lati- mur. Hoc idem notauit postea Iuuenā. dicens. Cum sit turpe magis nostris nescire latine: & oīa græcē: & cōcū-
nis. bunt græcē & hoc sermone pauent: hoc itā effundūt: hoc gaudia. ¶ In actiones. singulas. f. ¶ Omnemq; vitam
nihil debemus facere quod discrepet. & inquit Cice. Hanc dissimilitudinē naturarum tātam habere vim: ut ali-
quando quis mortē sibi afferre debeat: ne aliquid alienū a natura sua patiatur: & affert exemplū. M. catonis q̄
se apud vticā interemī: ne tyrannidem Cēsaris pateret: & illius vultus aspiceret Cice. sequutus dogma stoico-
rum laudat mortē Catonis seuari grauis / atq; perfecti stoici. Nam stoici rigida disciplina formati mortē para-
tam habebāt: & ea tanq̄ telo expeditissimo aduersus hostes utebantur. Sed ex sentētia peripatheticorū vitupe-
rādus ē: timidusq; potius appellādus: q̄ fortis cū sibi mortē cōsciuerit: ut aliq̄ icōmodū vitaret Attulit ei dānū
patrię Interficiēdo ciuē optimū q̄ patrię auxilio eē potuisset: & illā tyrāno seuiētē asserere. Ari. ait. Mortē sibi af-
ferre ob fugien- tam paupertatē aut mortem: aut aliquid molesti. nō fortis est hoīs: sed potius timidi. Est enim
hominis mollis / & ignaui laboriosa fugere: atq; non: quia res est honesta appetit mortē: sed quia malū fugit:
Vnde Martia. etiā dicit amico suo. Quod magni traſe cōsummatq; Catonis. Dogmata sic seq̄ris saluus ut eē
velis. Pectore nec nudo strūctos incurris in enſes: qd̄ fecisse velim te deciane facis. Nolo virum facili redamit q̄
sanguine famā. Hunc volo laudari q̄ sine morte potest: & diuus Augustinus hanc mortē vituperat. & Lucretiā.
¶ Tantam habet vim. tantū potest ad decorum p̄standum. ¶ Nonnunq; aliquando vrgente aliquo casu: sed
hoc ut dixi non laudat. Cato enim facit iniuriā patrię: & fuit iniustus: q̄ se virū optimū interemī. ¶ Nō ei
alia in causa. nō plus peccauerat. M. Cato permanēs in aphyrica q̄ ceteri romani: sed oēs erant in eadē causa.
& Cēsaris hostes. Cato post victoriā Cēsaris in Thessalia: & fugā pompeii in aphyricā cum Scipione Pompeii
foceto nauigauit. ut vires attritas repararet: sed cum post mortē Pompeii Cēsarem in aphyrica victorem cogno-
uit ne in illius potestātē veniret: aut ne illius vultum aspiceret apud vticā. 48. sue etatis anno cōstanti pectore
(ut perfectum stoicū decebat) mortem sibi cōsciuit. quā audita Cēsar vicem suā & illius doluit: q̄ tantum virū
amississet. voluisset enim cēsar p̄ sua clāmetia romā seruare catonē. Vnde dicit. Inuideo morti catonis: quoniam
ipse glorię inuidit meę. ¶ Atqui. certē fuissent iure rephensi alij romani qui illc erāt: si se interfecissent: quoniam
Hyſtoria non seruassent decorū cum vita eorū esset facilius seueritate Catonis & grauitate. ¶ Ceteris. qui nō habebāt
de Cato- tantam grauitatē. Vnde poterāt cum decoro tradere se Cēsari. M. cato non poterat: ut concedamus hoc Cice
ne vticē roni propēso in laudem Catonis magis in primis & p̄clari ciuis: & in Stoicorum disciplina perfectissimi. Sen.
etiam stoicę professionis & ipse laudat mortem Catonis dicēs. Catoni suā felicitatē contigisse cōsensu ho-
minum fatebitur. Et alibi. Ille vir magnus est qui mortē sibi non tñ imperauit: sed inuenit. ¶ Lenior. non ira-
Mortis grauis ut erat vita Catonis. & mores non erāt ita seueri: sed faciliores & cōtra decorum fecissent: si se interemif-
contem- sent. Lenis enim natura & facilis id non patitur: nec cū decoro p̄stare potest. ¶ Catoni. qui dictus est postea
ptus. vticensis: & hic est Cato iunior ad differentiam Catonis senioris: q̄ scripsit Origines & vtriusq; vitā litteris mā-
Cato iu- dauit Plutar. Cato senior. Tusculanus fuit. Romani (auctore Plutar.) eum in quo multarū rerum vsus ac expe-
nior. rientia esset Catonem nominabāt. Cato senior moriens distichon notatus est. Portius hic mordax: glaucis
Cato se- subrisus ocellis. Interiens herebo sedes non cōpetit vllas. Ab hoc catone iunior cato: de quo hic agitur: origi-
nior. nem habebat: cuius seriē litteris mandauit Gel. in no. atti. Cato enim senior (auctore Plutar.) Solonium reli-
Distichō q̄ nepotē suū ex filio catōe defūcto. Solonius cū eē ip̄erator mortē obiuit: eius filius Marc. cōsulārē dignitatē
in catonē administrauit: & Catonis vticensis auus fuit. ¶ Constantia. perseuerantia in ip̄sa virtute. In oratione. L. mure-
Catonis na sic catonem alloquitur. Finxit etiam te ip̄a natura ad honestatem: grauitatem: temperantiam: magnitudi-
laus. nem animi: iusticiā ad omnis deniq; virtutes magnum hominem & excelsum. ¶ Quā multa passus est vly-
xes affert exemplum de externis: in quibus fuit summa morum dissimilitudo. Nam vlyxes dissimulando mul-
ta passus ē: ut id qd̄ cogitabat perficeret: qd̄ nō fecisset Ajax. Thelamonius vir animi suuicōcitati & magni aliq̄
simulatiōe aut dissimulatiōe. ¶ Quam multa. plurimas calamitates pertulit forti animo. ¶ Diuturno errore.
quoniam errauit per decem annos: post euersum ilium & mulieribus aliquādo seruauit. ¶ Si. Circe & calypso
Circe. q. d. sūt potius appellāde deę q̄ mulieres: quoniam filię numinis dicebantur. Circe fuit filia solis. Calypso athlā-
tis quē insulam Ogygiam tenuit: ad quam diuertit vlyxes: sed has personas Homerus finxit in laudem vlyxis
quē pro sapienti viro accepit: qui quis incitat in voluptatem: tamen sapientia sepius euadit: ut de Enaā & Di-
done finxit Virgilius. voluit Homerus ostendere quid p̄stare posset vir sapientissimus: qualem ipse appellat
vlyxem: quem naufragium in alga maris demeritum fouet Nausica a filia Alyconi regis Phaeacum: quoniam sa-
pientia in ipsis calamitatibus vnicum est p̄sidium: & non patitur sapientem perire. Vnde Aristo. dicebat em-
ditionem inter prospera esse ornamentum: inter aduersa refugium. Et Bias filio in aegyptum proficiscenti ro-

gantiq; patrem: quidnā agendo maxie sibi gratum faceret: si vlticū (inquit) ad senectute compares. Virtute nī-
miū intelligēs. Domi vero. postq; reuersus ē domū dissimulato habitu nō ei agnoscebat cū eēt i habitu mēdicī:
vñ passus ē cōtumelias ab ancillis & seruis eū nō agnosceribus: qđ nō fecisset aīax. Vt ad id qđ cupiebat. s. iter-
ficere porcos penelopes vxoris sue pudicissiq;. Venerūt (vt canit Home. i. odissea) Ithacā Sannij zacynthij dulicij
nobiles viri petētes vxorē penelopem: dicētes mortuū iam esse vlyxē: inter quos erāt nōnulli Ithacēses. Procorū Procorū
nomina fuerūt Demopholēnus. Antinous. Amphimonius. Agelaus. Elatus. Euriades. Pisaudrus. Texipus. nomina
Polybus. Demastarides. Thenorides. Eurimachus filius Polybi. Amphimedon. Euridamas. Vlyxes domum ab vlyxe
reuersus omnis procos perdidit auxilio Thelemachi & hēumai subulci: & alios sagittis. alios ense confecit. necatorū
¶ Quo animo. qđ forti & excelso sine aliqua dissimulatiōe: ita enī illius ferebat natura. ¶ Milies oppetere. mili- Subulcus
es voluisset mori qđ illa pati qđ passus est vlyxes. ¶ Quē diuersas naturas & dissimilia ingenia cōsiderātes. ¶ Ex Vlyxis.
pendere. animo pōderare & intueri diligētius. Iuue. ¶ Expendi Hannibalem. ¶ Quid habeat sui. qđ sit sua na-
tura: & ad quid aptus sit: vt in eo seruet decorū. ¶ Ea qđ moderari. cum mō mensurāq; tractare: ne modū exce-
dentes perdamus decorum. Vnde nō modo illa qđ naturē nostrē apta nō sunt moderatiōe adhibenda tracta-
re debemus: sed etiam qđ nostra sunt: vt nequit nimis: vt si quis esset optimus musicus: & ad id natura aptissimus
itamen esset nimius & profusus in cātu: modūq; excederet: profecto decorū non seruaret. ¶ Aliena. accōmoda-
ta naturis aliorum. ¶ Id enī decet. id potest cū decoro prestare: qđ naturē suē conuenit. ¶ Quod est suū. pprū
id est tūc quisq; seruat decorū cū ea facit ad qđ natura est aptus. ¶ Suū igit. cū id ita sit: vt id maxie deceat quod
est cuiusq; suū propriū quisq; ingeniū cognoscat suū & naturā quo duce postea opere: si vult seruare deco-
rum. Vnde delphicū illud epigramma monebat. Vt se quisq; cognosceret. Socrates apud Platonē in eo dealogo
qui primus alcibiades de vitā hoīs inscribitur sic ait. Seipsum cognoscere prudentiam esse cōcedimns. si autem
nec nos ipsi cognosceremus. nec prudentes esse possemus: ne nostra siue bona siue mala cognoscere: & si no-
stra ignorauerimus. nec ea quē medorū sunt intelligimus. ¶ Aerem. subtilē: acutum: atq; diligentē. ¶ Bonorū.
quē a natura sibi tributa sunt: & cognoscat etiā sua vicia vt bonis quē in sunt vtatur: reiciatq; contraria. ¶ Nec
scenici. Histriones & mimi: qui versantur in scēna & agūt fabulas subeuntes aliorū personas cum decoro. qđ Histriones
sunt vilissimi homines. Plato in. 7. de legi. loquens de histrionibus sic pcpit: huius gratia cognoscenda sunt ne scenici.
propter ignorantia ridiculū aliquod agatur: aut dicatur cū minime oporteat. Serui igitur & peregrini precio cō-
ducti talia imitentur: studiū vero nullum adhibeat: nec adeo liber sit ciuis: seu vir/ seu mulier quē discere ipa cer-
natur: sed noua semper de his appareat: imitatio atq; ad risum spectātes ludi: qđ comedie vocabulo appellantur
ratione ac lege dispositi sunt. & de tragedijs. sic ait. ¶ Nolite credere facile vobis admitti: vt scēna in foro cō- De come-
stituat: & clamoros conducatis histriones: qđ altius qđ nos exclamēt: atq; ita ad liberos nostros: ad vxores: ad dia.
turbam omnē de eisdem rebus: eadēq; quē nos: sed cōtraria sape etiam cognitio nemini. infaniemus enī & nos De trage-
& omnino ciuitas oīs si anteq; magistratus viderint qđ composuisti: & dicēda ad populum iudicauerint admitte dijs.
remini. Nunc igit o viri mollium musarū alūni istos cantus veros cū nostris apud principes cōparabimus: & sic
qđ dicuntur eadē aut meliora nostris videbūtur. chorū vobis dabimus. ¶ Illi enī ratio quare scenici sunt pru-
dentes: vt seruent decorum: quoniam eligunt fabulas non optimas: sed accommodatas ad ipsorum naturam
¶ Epigonos tragediam. Epigoni enī tragedia est euripidis de thebarum expugnatione direptioneq; & expul- Epigoni
sione ciuium. in qua re solet esse tumultus & clamor ita iscripta ppter epigonos populos: qđ vt Stra. testatur eis tragediam
cerunt thebanos: vt in Thiphoseam qđ est in ora boetiē cōgerūt fugere: ac thebe captē ac direptē sunt. Talis tumultuo-
igitur tragedia bona latera & magnam vocē requirebat: vt clamores hostium thebanorūq; & trepidatio i ipa sa.
vrbis captiuitate: & direptione representarētur. Tragediam etiā de medea scripsit Euripides. Qui gestu freti sūt
quoniam in menalippa & clitennestra tragedijs requirebatur gestus vt vtrāq; mulier bene referri posset. Me- Menalip-
nalippa enim prēgnas ad metabum reportata est: & in vinculis peperit Boetum filium. Vnde opus erat hoc ge- pa.
stu effingere. Actius poeta Menalippam tragediā scripsit cuius est hic versiculus Boetum speciosa menalippa Clitenne-
inde regia peperit. Nam aliqui putāt delatam fuisse ad diuum. Euripides scripsit tragediā de Clitennestra vxore. tra.
re Agamēnonis: quam interfecit orestes filius in vltionē patris: & ipsa clitennestra arepta securi agamēnonē in-
ter epulas interfecit quod gestu decoro effingendū erat. & id prestantis solū qui gestu valet. ¶ Rutilius. sceni-
cus fuit etate Cice & Esopus. ¶ Antiopā. tragediam de antiopa filia Nicēi & vxore Lyci regis Thebanorū Antiopa.
a quo repudiata in maximis fuit in calamitatibus. Vnde dicit Persi. Sunt quos verucosa moretur Antiopa erū-
nis cor luctificabile fulca. Inde cum erraret per siluas a Ioue in satyrū verio compressa est. & peperit zetum &
Amphionem: qđ cum adoleuissent Licū in matris vltionē interfecerūt: & Dircem tauro indomito distrahēdam
alligarunt. Vnde mutata est in fontem sui noīs. Dirce enim fons est in agro thebano. Papinius in thebaide. Cū Dirce fōs
fluxit in subditos regina lacus. ¶ Aiacem. tragediā de aīace furente. nā superatus in iudicio de petitiōe armo- Tragoe-
rum ab vlyxe: in furorē versus est: & acceptis lorīs discurrebat per siluas: minabaturq; iudicibus qđ arma Achil- dia de a-
lis vlyxi adiudicassent: & verberās arbores & animalia iudices verberare arbitrabantur: & semper horrēda vo- iace.
ce clamabant. Sed cū rescisset ea quē per infania fecerat pudore affectus gladio incubuit. opus erat igitur ma-
gno clamore: vt furentis aīacis clamores referri possent: qđ Esopus tragicus non multū voce. lateribusq; va-
lans prestare nō poterat & ideo nō sape Aīacē egit. ¶ Histrionis cuius luxuriosam patientiā & filij epotas marga- Histrionis
ritas vorataq; dānauit antiquitas. ¶ Hoc eligere. id ad quod est aptus. ¶ Histrionis qui est hō vilissimus: nititur histrionis
tamen seruare decorum: quāto magis debet niti sapiens in tota vitā. Cum romani ludos scenicos primum ce- dicatur.
lebrare vellent (auctore Liuiō) ludiones ex heturia euocauerunt: & quia hister tusco verbo ludio vocabat no-
men histrionibus inditum est. Sex. Pompe. ait. Histriones dictos. quoniam primū ex histria venerint. ¶ Nō vi-
debit. q. d. multo magis videre debet: vt id eligat: ad quod est aptus: & nil agat quod non deceat. ¶ Potissimū

M. tullii Ciceronis.

maximè quoniā potissimus etiam labore in alijs. **E**laborabimus. diligenrer labores uostros cōferemus in his rebus exercendis: ad quas erimus aptissimi: sed si aliquando necessitas nos ad ea impulerit: q̄ non sunt nobis apta: currēdum erit quo ad eius fieri poterit vt quam minimè fiant. **D**etruserit. vi cōpulerit ad ea ad que non erimus apti. **B**ona q̄ insunt nobis natura. i. bonas dispositiones & aptitudines ad res aliquas agendas. **V**icia que etiā inerunt naturaliter male. i. inclinationes quas vitare debemus: & cōtra ipsas niti duce ratione que oia emendat cū sana est. Philosophus in. 2. ethices sic ait. Considerare oportet: & ad q̄ nos sumus propensiores. Nam alij ad alia sumus natura faciles & procliuēs: atq; nos ipsos ad contraria oportet retrahere: longe namq; delinquendo se cedentes ad ipsum tandem medium accedemus.

Phūs.

ASCEN

A duabus his & c. Offendit qualiter geramus alias personas q̄s aut casus aut iudicium nostrum imponit nobis. **O**rdo est. At id est sed tertia supple persona adiungitur his duabus personis quas supra dixi. quam supple personam casus aliquis ante tempus: id est conditio temporis imponit. Quarta supple. persona adiungitur supple. etiā quam nos accommodabimus nobismet ipsis nostro iudicio. Nam pro quia regna imperia nobilitates: honores: diuitiē: opes. id est facultates: & potentiē: q̄ pro & ea q̄ sunt contraria his existentia sita. id est posita & constituta in casu. id est fortuna gubernantur temporibus. id est secundum tempora. Aut pro sed proficiē. i. oritur a nostra voluntate: quam personam ipsi id est nos velimus gerere in publicam: i. licet an priuatam: & ita de alijs. Itaq; id est & ita alij applicant se ad philosophiā alij ad ius ciuile: alij ad eloquentiam. & alius mauult. id est magis vult excellere in alia. id est aliqua vna ipsarum virtutū q̄ in alia. Vero pro sed plerūq; quorum patres aut maiores prestiterunt. id est prestātes fuerunt in aliqua gloria student excellere. i. hoc genere laudis eorum: vt Quintus mutius filius publici in iure ciuili: africanus scilicet scipio filius pauli scilicet emiliij iure militari scilicet studuit excellere. Autem pro sed quidam addūt ad eas laudes quas acceperunt a patribus aliquam suam. id est propriā supple. laudem vt idē africanus cumulauit. id est auxit bellicā gloriam eloquentia. Quod idem id est quam eandem rem fecit timotheus filius cononis: qui cum fuisset in laude belli non inferior q̄ pater: adiecit ad eam scilicet gloriam bellicam: laude doctrinē: & gloriam ingenij. Autem pro sed: fit. id est contingit interdum: vt nonnulli. id est aliqui consequuntur quoddam suum. id est proprium institutum. id est proprios mores. & hoc imitatione maiorum omittit q̄ hi qui existētes orti obscuris parentibus proponunt. id est constituunt sibi magna id est magnas res: vt laudem honorem & gloriam. elaborāt plerūq; i. vt plurimū maximè. id est studiosissime. i. eo. i. in ea re: vt non consequantur institutum. Igitur cū id est quando nos querimus quid deceat: nos debemus complecti animo. id est cōsiderare oia q̄ iam dicta sunt

Alię personę quas aut casus imponit: aut iudicium nostrum.

A duabus his personis: quas supra dixi tertia adiungitur: quam casus aliquis vel tps imponit. Quarta etiam quam nobismet ipsis iudicio nostro accommodabimus. Nam regna: imperia: nobilitates: honores: diuitiē: opes: que sunt his contraria in casu sita temporibus gubernantur. Ipsi autem quam personam gerere velimus a nostra voluntate proficiscitur. Itaq; se alij ad philosophiam: alij ad ius ciuile: alij ad eloquentiam applicant: ipsarūq; virtutum in alia alius mauult excellere. Quorum vero patres aut maiores in aliqua gloria prestiterunt: eorum plerūq; in hoc genere laudis studēt excellere: vt Quintus mutius. P. filius i iure ciuili. Pauli filius Africanus in re militari. Quidā autē ad eas laudes quas a patribus acceperunt: addunt aliquam suam: vt hic idem Africanus eloquentia cumulauit bellicam gloriam. Quod idem fecit timotheus Cononis filius: qui cum belli laude non inferior fuisset q̄ pater ad eam laudem doctrinē & ingenij gloriam adiecit. Fit autem interdum: vt nonnulli omittit imitatione maiorum: suum q̄dam institutum consequantur. Maximè in eo plerūq; elaborant: hi qui magna sibi proponunt obscuris orti parentibus. Hec igit oia cum q̄rimus qd deceat cōplecti animo / & cogitatione debemus.

MARS.

A duabus his personis. Enarratis duabus personis: communi scilicet & singulis attributa adiungit tertiam quā nobis aliquando casus imponit: & quartā que iudicio nro sumitur ad id scilicet: agendū & tractandū: ad qd natura inclinamur: & quot erūt scientiē tot erūt personę. **C**asus aliquis. vt illi qui adipiscuntur magistratus: imperia: honores: diuitias: opes: & omnia q̄ sunt in nauis fortunę: q̄ debent gubernari secundum tēporis conditionem: aliter eni viuendum est in magistratu q̄ in vita priuata. Vnde dicitur in puerbio. Honores mutant mores. Cice. accipit hic casum & fortunā indifferenter. Sed si pprie loqui volumus: casus & fortuna maxie differunt. **F**ortuna eni (vt inquit aristo. 2. phisicorum) est causa per accidēs in his q̄ per electionem alicuius grā fiunt. Casus est ex opposito distinctus ab ipsa fortuna: & est yti genus & diuiditur in casum & fortunā. Casus est causa per accidēs in his cōsistens que fiunt sine electione. & casus est in natura: fortuna vero in arte. Natura subit rationem casus: & mēs rationem fortunę: quādo agit aliquid pter suā mentem / & ppositum. Vnde fortuna comitat mentem q̄ est ars & principiū rerum efficiendarū: & casus comitatur naturā: & q̄to magis ars in aliquo deficit: t̄to magis fortuna eam comitatur: nā cū ars est perfectissima:

Prouerbi
um.
Fortuna.
Casus.

cas omnia

procedit

Officiorū Liber primus. Fo. LXVIII.

vt nihil ei desit non habet comitē fortunam. Vnde dicit Sene. Non est ars q̄ ad effectum casu venit: sed Cice. lar
ge accipit casum. Lactantius dicit. Fortuna est accidentiū rerum subitus atq; inopinatus euentus. ¶ Tempus. tē Lactantius
poris conditio. ¶ Nostro iudicio. aliq enim volunt inuigilare legibus: aliqui philosophiē: & sic de alijs discipli- definit
nis & artibus: quam quisq; sequitur & amat. ¶ Nam regna. hoc refert ad illam tertiā personam: quā nobis casus fortunā.
imponit aut tempus: & declarat se Cicero ostendens qd intelligat per personā quam nobis casus imponit aut
tēpus. ¶ Imperia. in exercitu. ¶ Nobilitas. in gñe & natalibus. Nobilitas (vt vult Plato) habet quattuor species Nobilitas
¶ Qui claris. iustisq; maioribus orti sunt: hi pfecto nobiles habentur. Quorum item parētes fuerunt principes tas qua-
ac potentes: hi nobiles sunt: & dicuntur. Tercio loco dicuntur nobiles: quorū maiores fama celebres sint: & opi drupr ac
nitione: quam ex rebus gestis & victorijs reportarunt. Quartum est nobilitatū genus: idq; p̄stātissimum: cum cipitur.
quis per se animi integritate & magnitudine excellit. Hic pfecto (inquit Pla.) vere appellatur nobilis: cui nō
aliena: sed sua virtus ad nobilitatem opituletur. Felicitas etiam (vt vult Pla.) habet quīq; partes. Prima est bñ Vera no-
consulere. Secunda frui bona valitudine. Tertia in rebus gerendis fortunatum esse. Quarta apud hoies gloria bilitas.
clarere. Quinta ad oīs vsus humanitatis affluere. Primum ex eruditōe multarūq; rerum si peritiā & experimē Felicitas
to contingit. Secundum ex mēbris corporis bñ valentibus atq; sensibus. Tertium si ita gerit qd̄ intendit: vt de- quintupl-
cet sapientem & strenuū virum. Quartum ex opinione bonitatis. Quintum ex affluentia rerū: vt liberales el citer dicif
se possimus. Cui hec ad sunt: felix beatusq; habetur. ¶ Honores magistratus in ipa repu. Diuitiē: ad necessita-
tem. ¶ Opes. ad cultum & magnificentia. Ea quē sunt his cōtraria. vt amissio regni. honoris: diuitiarum: opum Varius vi
Aliter enim decet viuere regē cum regno potif q; cum illud amisit: & aliter cū quis fungit publicis muneribus q̄ uēdi mo-
cum viuūt priuatis & aliter cum est diues & opulentus: q̄ cū temeritate fortunē deiectus est: quoniā si ea aggre- dus.
deretur quē prius faciebat: nō seruaret decorum. Ergo talia debēt gubernari temporibus. i. secundum tēporis
conditionem. ¶ Sita in casu. posita in manu fortunē: quoniā possunt amitti: & bona fortunē sunt (vt dictum est) Bona for-
omnia q̄ habentur extra aīm & corpus Vnde decorum seruandum est quomodo cūq; se fortuna habuerit. tunē.
¶ Ipsa autem. hoc refertur ad quartā personam: quam nobis iudicio nostro imponimus. ¶ Quam personam.
quam qualitatem. & cuius professiōis esse velimus. ¶ Itaq; se aliq. ponit nūc exempla. ¶ Mauult. magis vult:
quisq; fertur ad id qd̄ maxime adamauit: & id cum decoro exercet. Vnde dicit Plato li. 3. de repu. Curat id quis-
q; diligentius qd̄ maxime adamauit. Et pleriq; student maiores imitari suos: vt fuit in familia mutiorū: quē ius
ciuile quasi hereditariū habebat. ¶ Maiores. vt auus: abauus: tritanus. ¶ P̄stiterint: excelluerint in aliquo ge Familia
nere laudis & gloriē. ¶ Pleriq; maior pars: quoniā nō omnes id agūt. ¶ Student. dāt operam. ¶ Curant. ni- mutiorū.
tuntur alijs p̄stare in oī genere laudis: quo maiores claruerunt. ¶ Q. Mutius. de iurisconsultis. & Q. M. dictum
est supra. ¶ Pauli filius aphyricanus. Scipio Emilianus Aphyricanus minor clarissimus vir: & imperator atq; filius
Pauli Emiliij bellica laude habundantis. Vicit enī Perseum macedonum regē: filiusq; fuit illius pauli emiliij incli Scipio e-
ti imperatoris & magnanimi: qui p̄ patria suē anime prodigus in pugna cannēsi fortissime pugnans occubuit. milianus
hunc Scipionem pauli filiū maioris aphyricani filius imbecillis & valitudinarius adoptauit: & in bellica gloria Paulus.
patrem paulū imitatus est & auos. ¶ Quidam aut. aliqui (inquit) nō contenti laude maiorum suorū: a s̄s adijci- emilius i
unt: vt hic idem Aphyricanus qui bellicā gloriā a patre suscep̄t eloquentia decorauit: & fere semper in mani- pugna cā
bus habuit Cyripedā. Idē qd̄ fecit aphyricanus. Nā Thimoteus (vt scribit Emilius p̄bus) Cononis filius Atheni nensi oc-
ensis a patre acceptam gloriā multis auxit virtutibus. fuit enim disertus: impiger: laboriosus: rei militaris peri- cubuit.
tus: nec minus ciuitatis regendē multa huius sunt p̄clare gesta: sed hec maxie illustria: olinthios: & bizānios bel Timo-
lo subegit. Sanum cepit in cuius oppugnatione superiori bello Athenienses mille & ducenta talēta consumpse- thei laus
rant: ille sine publica impensa populo restituit: aduersus Conum bella gessit: ab eoq; mille & ducenta talēta p̄- & p̄cla-
de nomine in publicum retulit. Cyzicum obsidione liberauit. Corcyram sub atheniensium ditionem redegit. ra gesta.
sociosq; adiunxit epyrotas: chaone: omnesq; epirotici maris accolae: quo facto lacedemonij diutina conten-
tionem omiserunt: & maris imperium sponte concesserunt atheniensibus: quē victoria tantum fuit atticis po-
pulis leticiē: vt tum primum arē paci sint publice erectē eiq; deē puluinar institutum. In cuius laudis memoriā Ara pa-
Timotheo publice statua in foro posita est: quam pater etiam ante eum habuerat s̄ci iuxta eam posita recens Ara pa-
filij veterem patris memoriā reuocauit. Conon imperator clarissimus fuit: & patrie studiosus quo duce athe cis prime
nientes Lacedemonios vicerunt & libertatem amissam recuperarunt: & initium resumendē potentie accepere Conon
Lacedemonij autem finem potentie imposuerunt. Bello enim Peloponnesiaco ad remp. accessit & p̄tor pe- Hystoria
destribus militibus p̄fuit: & p̄fectus classis mari res magnas gessit: sed postea occupatis athenis a Lysan- pulchra.
dro lacedemonio in asiam p̄fectus est & classe ingenti studio comparata: rediens vt patrie seruienti adesset
Illāq; assereret nauali p̄lio apud Gnydum lacedemonios vicit: qua victoria non solum athenē: sed etiā cun-
cta grācia: quae sub lacedemoniorum imperio fuerat: liberata est. Conon cum parte nauū in patriam venit
muros dirutos a Lysandro vtrosq; & Pyraei athenarum reficiendos curauit. & 5v. talenta quae a pharnabazo
acceperat conciuibus suis donauit. quidam alius Timotheus musicus in conuiuiō Alexandrum ad arma exci- Timothe-
tauit Phrygio cantu & iterum mutata modulatione ad epulas reduxit. Et Sene. dicit Alexandrum mouisse ma us musi-
num ad arma Cenophanto canente. ¶ Doctrina. quoniā doctus atq; disertus. In tertio de oratore sic scri- cus.
bit. Iocrates instituit bonis artibus clarissimum virum Timotheum Cononis p̄stantissimi imperatoris filiū
summum ipsum imperatorem hominemq; doctissimum. ¶ Fit autem interdum. affert illos qui suos maiores
non imitantur. ¶ Institutum. depositum & modum viuendi omīsa imitatione maiorum. ¶ In eo. nouo vitae
instituto. ¶ Obscuris parentibus. ignobilibus id est illi qui non habent claros natales & humili loco nati sunt:
nec habēt domestica exēpla q̄ imitent. ¶ Magna. aliqua rē magnā: & vitae institutū graue: vt locū aliquē honestū
cōsequat. hec oia. cōcludit Ci. dicēs supradicta cōsiderat & cōplecti aio debemus: vt iudicā possimus qd̄ deceat Cōclusio

M. tullii Ciceronis.

ASCEN

Imprimis &c. pulchre monet constituendum esse unicuique genus vite sue: ad quod scilicet peruenisse velit: quod sane difficile iudicat. Ordo est. Aut pro sed: constituendum est. i. oportet nos constituere imprimis. i. ante oia quos / & quales velimus nos esse: & in quo genere vite: que de liberatio est difficillima oim. Eni pro quia adolescentia ineunte. i. incipiente: hoc est dum homo ingreditur ex pueritia adolescentia: cui. s. adolescentie maxima imbecillitas consilij inest: tunc quisque constituit sibi id genus etatis degende: id est peragende: quod adamavit: maxie. Itaque id est & ita implicatur aliquo certo genere & usu viuendi antequam potuit iudicare: quod esset optimum. Namque pro quia p. dicitur rhetor optimus & euripidis preceptor dicit (vt: id est sicut est apud Xenophontem socratis discipulum qui propter eloquentiam musa attica dictus est) herculem cum: id est quando pubesceret primum: id est inciperet habere puberem (quod tempus. i. prime pubertatis datum est a natura ad diligendum: id est disquirendum quomodo viam viuendi quisque ingressurus) exisse in solitudinem. i. locum desertum a populo: atque super. dicit ipsum sedentem ibi: id est in solitudine dubitasse secum diu / & multum cum: id est quando quidem: cerneret. i. aspiceret duas vias: vna voluptatis alteram virtutis vtram. i. si sic dicam quam illarum duarum melius esset ingredi. Hoc. i. sic secum disquirere: potuit fortasse contingere herculi edito. i. exorto & in litem producto saturo: id est ex semine iouis. Non idem super. potest contingere nobis: qui imitatur super. eos quos cuique super. nostrum visum est super. bonum esse imitari: & impellimur ad studia / & instituta: id est mores eorum. Autem pro sed: nos imbuti plerumque preceptis parentum deducimur: ad consuetudinem & morem eorum. Alij feruntur: id est trahuntur iudicio multitudinis: id est ad id quod multis placere videtur: pro & exoptant ea maxime quae videntur maiori parti pulcherrima. Nonnulli: id est aliqui tamen: siue quadam felicitate siue quadam bonitate naturae: siue disciplina: id est eruditione parentum secuti sunt rectam viam vitae. Autem pro sed illud genus eorum qui ornatu aut magnitudine ingenij eccellente: aut preclara eruditione: atque doctrina. aut vtriusque re. s. & ingenio / & doctrina habuerunt spacium deliberandi quae cursum vite vellet potissimum sequi: est maximum rarum: In qua deliberatione omne consilium est reuocandum ad naturam cuiusque suam: id est propriam. Nam cum super. ita sit quod in omnibus quae agunt: nos exquirimus quid deceat (vt dictum est) ex eo modo quisque natus: tum. i. tunc euidentius: multo maior cura rei est adhibenda in tota

Constituendum genus vite & institutum.

Imprimis autem constituendum est: quos nos / & quales esse velimus. & in quo genere vite: quae deliberatio est oim difficillima. Ineunte enim adolescentia cui inest maxima imbecillitas consilij: tunc id sibi quisque genus etatis degende constituit: quod maxie adamavit: Itaque autem implicatur aliquo certo genere cuiusque viuendi quod potuit. quod optimum esset iudicare. Namque hercule p. dicitur dicit (vt est apud Xenophontem) cum primum pubesceret (quod tempus a natura diligendum quod quisque viam viuendi sit ingressurus) datum est exisse in solitudinem: atque ibi sedentem diu secum multumque dubitasse: cum duas cerneret vias: vna voluptatis: alteram virtutis vtram ingredi melius esset. Hoc Herculi (Iouis edito) potuit fortasse contingere: nobis non idem quod imitatur. quos cuique visum est ad eorum studia: institutaque impellimur. Plerumque autem parentum preceptis imbuti: ad eorum consuetudinem: moremque deducimur. alij multitudinis iudicio feruntur. quaeque maiori parti pulcherrima videntur: ea maxime exoptant. Nonnulli: tum siue felicitate quadam: siue bonitate naturae: siue parentum disciplina: rectam vite secuti sunt viam: illud autem maxime rarum genus est eorum quod aut excellenti ingenij magnitudine: aut preclara eruditione: atque doctrina: aut vtriusque re ornatissimum spacium deliberandi habuerunt. quae potissimum vite cursum sequi vellet. In qua deliberatione ad suam cuiusque naturam: consilium est omne reuocandum. Nam cum in oibus quae aguntur ex eo modo quo quisque est natus (vt supra dictum est) quid deceat exquiramus: tum in tota vita constituenda: multo est rei cura maior adhibenda vt constare in vite perpetuitate possimus nobismetipsis: nec in nullo officio claudicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam videlicet et natura habet: fortuna proximam vtriusque oino ratio habenda est in diligendo genere vite: namque naturae magis multo ei firmior est & constanter vt fortuna nonnunquam tam ipsa mortalis cum in mortali natura pugnare videatur. Qui igitur ad naturam suam (non vitiosam) genus consilium vite omne contulerit: is constanter teneat. Id enim maxime decet nisi forte se errasse intellexerit in diligendo genere vite. Quod si acciderit (potest autem accidere) facienda morum institutorumque mutatio est. Ea igitur mutatione si tempus adiuuabit facilius / commodiusque faciemus. Sin minus: sensim erit pedetentimque facienda vt amicitias quae minus delectent: & minus probent magis decere cessent sapientes sensim dissuere: quod repente precipere. Comparato autem genere vite omni ratione curandum est: vt id bono consilio fecisse videamur. Sed quoniam paulo ante dictum est imitandos esse maiores: primum illud exceptum sit: ne vitia sint imitanda: deinde si natura non ferret vt quidam imitari possint: vt superioris Africanus filius quod hunc Paulo natum adoptauit propter infirmitatem valitudinis non tam potuit prius similis esse quam ille fuerat sui. Si igitur non poterit sine causa desistere

siue populum concionibus tenere: siue bella gerere: illa tamen præstare debet: quæ erunt in ipsius potestate: iusticiam: fidem: liberalitatem: modestiam: temperantiam: quo minus ab eo id quod desit requiratur. Optima autem hæreditas a patribus tradit liberis: omnique patrimonio præstantior gloria virtutis: rerumque gestarum cui de decori esse nephas & viciū iudicandum est. Et quoniam officia non eadem disparibus ætatibus tribuuntur. aliæque sunt iuuenum: alia seniorum: aliquid etiam de hac distinctione dicendum est.

tuna ipsa videatur nonnunquam. i. aliquando mortalis. i. tanquam mortalis: pugnare cum natura immortalis. Igitur qui contulerit omne consilium vitæ ad genus naturæ suæ non viciose: is teneat constantiam. i. perseveret in eo. Eni pro quia: id decet maxime: nisi intellexerit forte se errasse in genere vitæ diligendo. i. disquirendo. Quod scilicet errasse si acciderit potest autem accidere: tunc sup. mutatio morum & institutorum est facienda. igitur uos faciemus eam commutationem facilius & commodius si tempora. i. oportunitates temporum adiuuabunt. Sin minus i. sed si non sup. adiuuabunt: ipsa commutatio erit facienda sensim. i. paulatim ita quæ sentiri potest & pedetentim. i. quasi per singulos passus pedem tenendo: ut. i. quemadmodum sapientes censent. i. iudicant decere magis dissuere. i. dissolvere sensim. i. paulatim quasi singula fila disjungendo quæ precipere repere: amicitias quæ magis delectent & minus probentur. i. approbentur. Autem pro sed genere vitæ commutato. i. postquam genus vitæ commutatum est: curandum est omni ratione: ut videamur fecisse id bono consilio. Sed quoniam dictum est paulo ante: maiores esse imitandos: illud fit primum exceptum ab illa generalitate: ne vicia scilicet parentum sint imitanda. deinde si natura non ferret. i. pateretur: ut quædam possint imitari: ut. i. quemadmodum filius superioris. i. maioris & prioris aphyricani (qui scilicet maior aphyricanus adoptauit. i. iure adoptionis sibi filium constituit hunc scilicet aphyricanum minorem natum. i. procreatum paulo scilicet æmilio) tam. i. tantum non potuit esse similis patri propter infirmitatem validitudinis: quia raro sanus erat: quæ. i. quantum ille scilicet aphyricanus maior esse similis sui sup. patris. Si igitur non poterit: ut pater sup. siue defensitare. i. assidue in iudicio defendere causas: siue tenere populum concionibus: id est per conciones siue gerere bella debet tamen præstare illa quæ erunt in potestate ipsius: scilicet iusticiam: fidem: liberalitatem: modestiam: temperantiam: quo minus: id est non id quod desit requiratur ab eo. Autem pro sed: optima hæreditas traditur liberis a patribus: & præstantior omni patrimonio: scilicet gloria virtutis & rerum gestarum: cui scilicet gloriæ esse dedecori: id est vituperio. iudicandum est ne per has & viciū. Et quoniam non eadem. i. disparia officia tribuuntur ætatibus disparibus. quæque & alia sup. officia sunt iuuenum: alia seniorum. dicendum est etiam aliquid de hac distinctione.

Mprimis autem ante omnia constituere & certo consilio deliberare debemus: cuius professio nis esse velimus: & proponere nobis aliquem finem ut ad illum omnes actiones nostræ dirigantur. Sed difficillimum est adolescentibus optimum genus vitæ & finem sibi proponere: quoniam illa ætas prudentia vacat: quæ finem bonum constituit: & non possunt de rebus iudicare & constituere quid potissimum agendum sit unde oportet ipsos pueros: & adolescentēs sub iudicio. i. parere illis qui prudentiam habent: & ab illis ad honestum vitæ institutum dirigi: qui rerum habent experientiam. ¶ In quo genere vitæ actiua an contemplatiua: priuata an publica: aut qui potissimum exercere velimus duce natura. Quæ deliberatio. i. deliberare & eligere quos & quales velimus esse in quo genere vitæ difficillimum est. ¶ Ineunte enim. ratio quare hæc deliberatio plurimum habet difficultatis. dicimus proprie in eo rationem. ¶ In rebus minoribus dicimus incipiente: ut incipiente die conuiuium nocte hora inimus gratiam: consiliamus autem incipiente amore laudem famam honores. ¶ Incute. in primis annis adolescentiæ quæ incipit. 14. anno. & tunc pueri nobiles apud romanos deponentes prætextam sumebant virilem togam & in forum deducebantur. Ideo dicit Tranquillus in augusto. ut suo quæque tyrocinio deducere in forum. Et Seneca dicit: Tenes memoria quod gaudium senseris: cum prætextam posita sumplisti virilem togam: & in forum deductus es. Maxima imbecillitas. Consilij: quoniam non habet prudentia: nec potest sibi ipsi consulere: quod optimum sit: & tunc implicat in aliquo genere vitæ: quod placet: & poena viget in ipso ratione dāatur. Opus est igitur consilio prudentium. voluptas enim quæ propter calorem in iuuenibus viget maxime non sinit eos quod optimum est iudicare: sed affectu trahunt: unde difficile est modum seruare. ¶ Consilium (ut inquit Fab.) est ratio quædam alte petita: & plerumque plura perpedites & ponderas: habens in se & inuentionem & idagationem Ingenium est hitus celer in uetor officij. ¶ Imbecillitas. debilitas: quoniam ratio non est perfecta & adolescentium ætas pna est ad peccandum: ac nisi maiorum exemplis auctoritateque contineatur: facile semper in deteriora peribitur. & adolescentia libidinibus æstuat: ætas media factatur ambitione: senectus cupiditate auariciæque consumitur. ¶ Degede viuende & tenende. ¶ Maxie. ante omnia. ¶ Itaque. hoc sequitur ex supradictis. ¶ Namque herculē prodicus dicit. Occurrit tacitæque obiectioni. potuisset enim obijci: dictum est a te Cicero. superiorem deliberationem omnem esse difficillimam propter imbecillitatem consilij: at hercules cum primum pubesceret: exiuit in solitudinem: & cum viâ virtutis & voluptatis cerneret: quis in illa ætate esset imbecillitas consilij: tamen elegit viâ virtutis: sic prout & alij facere. dicit Cice. hoc potuisse herculi contingere nato ex Ioue: nobis autem non sic accidit. unde di. Virg. Pauci quos equus amauit Iupiter aut ardēs

MARS.

In eo rati onem.

Initia.

Incipiente

die.

Inimus.

gratiam.

Consilia.

re amore

Prætexta

virilis to-

ga.

Voluptas

ipedit ra-

tionem

Consiliū

Ingeniū

nota tres

hominū

ætates.

M. tullii Ciceronis.

Prodicus euexit ad æthera virtus. Dijs geniti potuere. Namq; certę Prodicus ex Chio insula fuit rhetor & Euripidis p̄ce
rhetor ptor in rhetoricis. Fabius ait in lib. viij. Sed formas quoq; fingimus sepe: vt famā Virgilius: vt voluptatē & vir-
tutem quemadmodum a Xenophonte traditur. Prodicus vt mortem ac vitam quas contendentes in satyra tra-
De herculē Ennius. Basilius ait. Hæc eadem ferē a p̄dico sophista quondam in loco suorū librōrum de virtute ac vicio
le puero sapientissime scripta sunt. sic enim ait: vt narrat Socra. apud Xenophontem in commentarijs lib. 2. disputans
deliberā: cum aristippo. Hercule adolescentem diu secum multumq; dubitasse: vtrā viā caperet: cū duas cerneret: vnā vo-
te. luptatis: alterā virtutis. Inter ambigendū duas accessisse matronas: virtutem & voluptatem: quarū alterā. i. vo-
luptas accuratissime ornata erat: & omnis delitias post se trahebat respectans aliquā cū factū/que omnia osten-
tans: & multo etiam plura pollicens secum trahere herculem tētauit. Altera aspera & dura sequebatur intus ecō-
tra hæc verba dixit. Non polliceor aliquando voluptatem nec quietem: sed laborem: pericula: sudores infini-
Bonorum tos terra/mariq; tolerandos. horum p̄mum erit te deum fieri hanc dæmum hercules est secutus. Hæsiōdus di-
gradus. xit illum esse optimum qui p̄t seipsum que agenda sunt certa rōne videt & constituit. Secundo autē gradu. qui
aliorum consilia sequeretur. Qui vero ad neutrū horū aptus esset eum p̄cinitus inutile esse. Idem Hesio. dixit.
Nota æ- Asperam primo & p̄cne inuiam & sudoris cōtinui: & laborū plenā esse viam: quæ ad virtutem dicit. ideoq; mo-
gregias nuit ne laboribus victi ante finem desideremus. Quamobrem nec cuiusuis est illam propter difficultatem ca-
sentētiās pessere: nec capeſſenti facile ad cacumen euadere: sed vbi superaueris ex eius fastidio videre l3: vt via illa amœ-
na sit & pulchra: vtq; expedita: & facilis & longe iucundior q̄ altera quæ ad vitia ducit: Altum quidam est virtu-
Virtus in tis (inquit Seneca.) excelsum & regale. inuictum: infatigabile. Voluptas: hūile: seruile: imbecillū: caducū: cuius
templo vī statio: & domiciliū fornices: & popinæ sumutn. Virtutē in templo inuenies: in foro: in curia pro muris stantē pul-
cium i for uerulantem: callosas habemus manus voluptatem latentem sapius: ac tenebras captantem: circa Balnea ac
nice. sudatoria: ac loca edilem metuentia mollem & enervam. Per extremas profecto difficultates (inquit Plato) ge-
nerosa natura solet in altum emergere: & magis profusa res/atq; copia q̄ summa inopia bonis ingenijs nocere
J Xenophō consuevit. Felix quippe est necessitas quæ cogit ab bonum. Pictachus dicebat arduum esse bonum existere. &
musa atti Aristo. dicebat studiorum liberaliū amaras esse radices. fructus autem dulces. ¶ Vt est apud Xenophōtem So-
ca. cratis discipulus fuit: adeo eloquens: vt musa attica diceretur. finxit prodicus voluptatem & virtutē apparuisse
se Herculi: qui s̄pta voluptate virtutē secutus est: quæ in ardua tendit: & hoīem laboribus: atq; āgustijs exponit
magna p̄posita mercede: gloria. i. & hūana foelicitate: huius fictionis meminit Xenophō in eo opere: qđ latie
cōmentaria possumus appellare: siue de dictis & factis Socratis memoratu dignis. Inducit Socratē narrantem
hec de hercule qđ legerat apud p̄dicū qui hæc sapienter finxerat in eo libro quē de Hercule cōposuit. ¶ Ordo
est p̄dicus dicit Hercule existisse in solitudine: vt est apud Xenophontem nō legerat Cic. opus p̄dici: sed apđ Xe-
nophontem ea q̄ ille finxerat. Verba Socratis apud Xenophontem hæc sunt. Nōne sapiens p̄dicus i illo quod
de Hercule cōposuit opere: similiter disputat de virtute quā dicit fuisse ornata corpus mūdicia: oculos verecun-
dia: effigie autē totam castitatē: alba veste iudutā. p̄dici sophistæ meminit Pla: in hippia & i proth. agora. ¶ Cū
primū pubesceret. cū peruenisset ad pubertatē. i. cū cēpisset emitte primā lanuginē faciei. pubertas in mascu-
lis post 14. annū completū. ilico initium accipit ex Iustiniāni institutione. semine post. 12. annū completū. potē-
tes sunt. Mares incipiunt pubescere (inquit Aristo. in hystoria animalium.) peractō anno bis septimo. scēminis
etiam per id tempus exurgunt vbera: & quæ menstrua vocantur erumpunt: & ad vsum rei venere maxime incl-
tantur. ¶ Quod tempus. in prima pubertate. ¶ Datum concessum est vt quisq; viam eligat quam ingrediatur
i. vitæ institutum. ¶ Diu. q̄tum ad tempus. ¶ Multum ad considerationem. hoc idē de Scipione fingit Syllius:
ad quem sedentē domi sub lauro: & aio bella meditantē: dicit accessisse virtutem & tandē virtutē persuasisse Sci-
pioni voluptatē esse sperendā. ¶ Hoc. diu & multum cogitare vtrā viā melius esset ingredi: potuit contingere
herculi Iouis filio: nobis autē minime. ¶ Potuit fortasse. quoniā hoc fabulosum: & ideo dicit fortasse. ¶ S3 esto
quod fuerit: tū alijs hoc nō est facile in illa ætate: quæ non tantum roboris ingenij & consilij habet: vt deliberet:
Hercules & eligat certa ratione. Illa enim ætas libidinibus & affectibus obnoxia est. herculi vero potuit concedi a numi-
Iouis fili- ne cuius filius habebatur. potuit etiā contingere illi cū esset ratione subnixius. & ad magna q̄dam: & ardua na-
us. Plan- tus: quod alijs assequi non est facile. voluptate enim q̄ est malorū esca facile corrūpimur. Iouis fatu edito. nato
ly in Am- ex semine Iouis. quoniā filius fuit Iouis & Alcmenę. Vnde inquit. Diuina quædam causa fuit: vt hercules id vitæ
phibens & institutum eligeret: non beneficium naturæ. ¶ Quos cuiq; visum est. sine discursu rationis: vt eligatur quis po-
Sitijs: rant- tissimum imitandus sit: quoniā in ea ætate id quod maximæ placet sequimur. at ille debebat imitari iouē su-
Imbuere premum. ¶ Impellimur. deducimur appetitu. ¶ Ad studia. voluntates & exercitationes. ¶ Instituta. mores &
Optimi vitam quam sibi instituerunt. ¶ Plurimq; autem. ponit varia studia & imitationes. ¶ Plurimq; sapius. ¶ Im-
sunt imi- buti. instructi: Imbuere proprię est dare primum saporem. ¶ Hora. Quo semel est imbuta recēs seruabit odo-
tandi. rem. testa diu. Filij imbuuntur a parentibus: & bonis & malis moribus discant (inquit Pla. in. 3. de repu.) imita-
Iactabū- ri quæ conuenientia illis fuerint. ¶ Viriles: id est temperatos: pios: liberos: & huiusmodi reliquos quæ natura li-
di nō imi- beris indigna sunt obmittant: nec quicq; indecorum affuescat imitari: ne ex hac imitatione per similes illis ali-
tandi. quando fiant. Nam huiusmodi imitationes si a pueritia serperent: Longius ad mores naturamq; transferētur.
Philoso- Non igitur concedemus (inquit) eos qui nobis curę sunt & viros bonos eē cupimus mulierem imitari: siue iuue-
phia iudi- nem: siue senem: aut conuitia in virum ingerentem. aut deum criminantem. iacta bundū plurimū ac se foelicem
cium pau- p̄dicantem: aut infœlicitatibus gemitibus eiulatibus depressam multoq; minns egrotantē: parturientē: aman-
corum re- temue. ¶ Multitudinis. populi & id sequunt quod imperitiā multitudo iudicat. ¶ Maiori parti. quoniā pauci
quirit. sunt qui virtutis splendorem agnoscant: & ea pleriq; iudicant pulcherrima quæ non sunt. Vñ phia paucis iudici-
bus contenta est. ¶ Nonnulli tamen. quis (inquit) difficile sit: in ea ætate honestū vitę institutū eligere: & non-

nulli ferantur iudicio imperite multitudinis: tñ nonnulli sequuti sunt rectā viā viuendi: aut bonitate naturæ: aut disciplina tradita a parentibus. Ad hoc agendū multum valet natura: consuetudo etiam & doctrina. Optima enim dispositio naturę multū cōfert: & vere fortunatus ille est: q̄ a natura ad oīs bonas artes instituit: parua ei dispositio nō facile amittit doctrinā qua animus extollit. Vnde dicebat Aristo. aspectum a cōtinenti aere lumē accipere. animū vero a disciplinis liberalibus. Consuetudo requirit bonā educationem: quoniā multū interest. sic vel nō sic a teneris consuefcere. & virtus morū posita est in consuetudine. Certæ non parum habet vtilitatis consuetudo quedam & familiaritas virtutum mentibus iuuenum animisq; infusa: cum maxime soleant, inherere & pœneq; debilia esse: quæ in tenera ætate discuntur: ppter annorum molliciem pfundē insita. Vnde Leondas pœdagogus quibusdam vitijs imbuit Alexandrum: qui semel affixa semper inheresunt. Opus est igitur bona dispositione naturę. optima educatione & doctrina: quæ sine moribus nihil valet: immo gladius est i manu furiosi. ¶ Illud autem dicit. Cice. rarū esse genus eorū hominū qui p̄diti magnitudine animi. & ingenio atq; eruditione habuerunt spacium deliberandi. ¶ Illud est rarū. pauci admodū pnt reperiri. ¶ Præclara. optima & laudabili. ¶ Aut vtraq; re. ingenio & doctrina. ¶ Spacium deliberandi. qui potuerunt deliberare & eligere genus vitę: quod sequerent. ¶ Potissimum. maxime & imprimis. ¶ Quem cursum vitę quod genus vitę degen- de: & constituere finem ad quem tendentes quiescerent: sed raro hoc accidit vt idem p̄ditus sit magnitudine in genij: aut ornatus doctrina. & habeat spacium deliberandi: quoniā solet tempus ante p̄terire q̄ fieri id cōtingat aliquibus tñ datum est. ¶ In qua deliberatione precipit quid agendū sit in ipsa deliberatione. vt. f. accommo- det consiliū ad suam naturā: & id genus viuendi deligat quod ip̄ius natura non respuit. ¶ Omne consilium. om- nis deliberationis ratio. ¶ Reuocandū. accōmodandū: id deliberandū est quod natura videtur appetere: q̄sq; id enim genus vitę debet eligere: ad quod est aptus natura. ¶ Nam cum. ratio quare consiliū reuocādū est ad ip̄am naturā: quoniā in oibus q̄ agunt ab ip̄a natura decorum q̄ritur: & eo modo quo quis natus est. ¶ Ex eo. quo mō quisq; natus est secundū suā. ppriā naturā. ¶ Quid deceat. qd cōueniat cuiusq; naturę & moribus natu- ra insit. ¶ Quę aguntur. in singulis actionibus. ¶ Tū in tota vita. si (inquit) in singulis actionibus naturā imi- tamur: vt seruetur decorum. multo magis in constituendo genere vitę debemus naturam sequi vt vitę institutū naturę conueniat. ¶ Multo maior cura. diligentius considerandum est: cum volumus instituere vitam: q̄ in sin- gulis actionibus. ¶ Vt vita constituenda. cum volumus constituere: quod genus vitę sequamur: nam si in singu- lis actionibus quæritur quid deceat: multo magis debemus querere & considerare quid natura velit: & ad quid apta sit. ¶ Constare. constantiā seruare: & perseuerare in instituta vita & nunq̄ a nobis ip̄is in actionibus discre- pare. Si autem non eligitur genus vitę accōmodatū ip̄i naturę: opus est ad alia diuertere & mutare. ppositum & institutum vitę & si constantia non seruabitur. sed claudicare oportet in ip̄is actionibus: cū natura repugnet. ¶ In vitę perpetuitate. in tota vita. ¶ Claudicare. errare: sensus est: illud genus vitę debemus eligere: i quo du- ce natura seruemus decorum. ¶ Ad hanc aut rationem. deliberationē (inquit Cice) in deligēdo genere vitę de- bemus habere rationem naturę & fortunę: sed potissimū naturę: quę stabilis est: fortuna vero mutabilis & ami- ca temeritati: vt si quis aptus ad musicam sit: & ad illam duce natura inclinetur: tamen forte accidet: vt philoso- phum habeat: contubernalem: a quo videtur posse philosophiam commodæ percipere: quīs ad ip̄am non sit aptus: sed oblata fortuna velit philosophari: debet potius musica amplecti vt seruet decorum. quoniam poterit mutari fortuna & amitti philosophus. natura vero mutari non potest. & sic de similibus. Si hæc duo concurrūt fortuna & natura: optabile est & summo studio enitendum: vt vtriusq; muneribus fruamur. ¶ Ad hanc ratio- nem. genus vitę instituendum. ¶ Fortuna. quæ aliquando vocat nos ad aliquod vitę institutum: & vt honori- bus inferuiamus. Vnde dicit Sene. Sibi quisq; dat mores: ministeria casus assignat. ¶ Habenda est ratio. cōsi- deratio & respectus cum volumus eligere genus vitę: quod sequamur constanter vsq; ad finem. ¶ Naturę ma- gis. f. habenda est ratio: quoniā potius eam vitā eligere debemus: ad quā sumus apti natura: q̄ illam quę a for- tuna offertur: & proponitur. ¶ Firmior: stabilior: quoniā natura non mutatur: potest tamē aliqua ex parte de- torqueri: sed repetunt proprios quęq; recursus: & ad ingenij vnūquodq; redit suum. Vita vero secundū naturā instituta stabilior est. ¶ Constantior. magis perseuerans vsq; ad finem. ¶ Fortūa mortalis. quæ mutabilis est & tanq̄ res q̄dam mortalis: quoniā nō durat. Iō dicit Syl. Breuis est magni fortunā fauoris. Et ip̄a natura imor- talis est: q̄ppe nō mutat. ¶ Qui igit. concludit qd agendū sit illi: qui oē consiliū ad ppriā naturā accōmodauit: Socratis & id genus vitę eligit. ad quod natura ferebat. ¶ Nō viciōse. bene dispositę: quoniā si natura vitiosa est: eniti de- bemus: vt illā emendemus rōne: nec vita illa eligēda est: quā ip̄a natura vitiosa appetit. esset enī cōtra pruden- tiam: sed corrigēda: vt de Socrate legi. Nā cū zophirus turpia q̄dam de Socrate per phisionomiam dixisset. & ob id a multis: qui Socratis integritatē cognoscebant: derideret nō erat zophirus dixit Socrates hmōi enī na- tura essem: nisi naturam philosophiā superassem. ¶ Is teneat. constantiam perseueret in instituto vitę: & sit cō- stans vsq; ad finem. Constantia enī dicitur: quæ perseuerat quo ad bonū est id quod sequitur. Si autem quod cunq; fuerit. siue bonum siue malum imitabitur. pertinacia dicitur: quoniā pertendit in eo quod vitio dandum est. non debemus igitur esse pertinaces: sed constantes in instituto vitę: vt eatenus p̄grediamur quatenus bo- num erit in instituto permanere: Si aliter euenerit mutatio prudēter facienda est. ¶ Id enī maxime decet. vt ser- uet constantiam: si vitę institutū accōmodatū est ad naturā nō viciōsā. & quia in eligendo gñe vitę aliquando erratur corrigi id quod concludit dicēs seruat constantiā: nisi senserit se errasse in ip̄a electione: quod cū accidit pertinacia vt non debet: sed institutum mutare: vt si nos ad ius ciuile contulimus: & in eo proficere non possu- mus aduersante natura debemus ad alia diuertere: in quibus possit seruari quod deceat. ¶ Si acciderit. vt in- telligat se errasse in vita eligenda. ¶ Morum mutatio. mutandi sunt mores: & institutum vitę iam ceptum: & famili- sic p̄scribit modū seruandę constantiæ in vita degēda. ¶ Si tempora. cōditiones temporum ad hoc institutū na-

Consue-
tudo

Leōidas.
alexandri.
pedago-
gus.

Vitę insti-
tutum na-
turę con-
gruat.
Constare
Natura
stabilis
fortuna
mutabil.
Nota exē-
plum de
musica.

Naturavi-
tiosa emē-
denda ra-
tione.

Prudētis-
simum.

Socratis
responsū

Constan-
tia.

Pertina-
cia.

Mores
murandi

nonnūq̄.

Exēpla

famili-
ar.

M. tullii Ciceronis.

vite mutandū adiuvabūt: potest enī accidere vt tēporis cōditio & casus aliq̄s faueat nobis ad mores mutādos Exēpli gratia. philosopharis: sed inepte: dubitans ne videaris levis mutare institutū vite: accidet patriā calamitatibus vrgeri & ab hostibus vexari: sumenda sunt arma & vite institutū mutandū est: ad quod agendū tempo-
Pedetēti. ris conditio adiuvat. Das operā liberalibus disciplinis alicubi: natura id respuit: morientur domi parentes &
Attende propinquī. repetenda est patria: & res domestica curanda: mutandaq; vite institutio: temporis & casus idē sua-
de institu-
tione. dent. Vteris aliquo valde familiariter: putans bonum vīrum esse: si arma contra patriā: sumpserit: ab instituto
tis muta-
vite discedas: tempus quippe id vult. ¶ Facilius. quantū ad laborē. ¶ Cōmodius: ad nostrū cōmodū & vsum.
sed si tēporibus conditio nō adiuvabit. ¶ Sensim. paulatim q̄tū ad animū. ¶ Pedetenti. ad actionē. Pedetenti
dicitur quasi suspenso pede & tento incedere: quasi paulatim: paulatim vt faciūt ceci: qui ne offendāt pedetētim
ambulāt. Proficiscitur quis athenas vt det operā mathematicis quibus postq; auspiciū dederit cognosceret se
ineptū: nō d; ex abrupto illā disciplinā omittē: ne videat levis atq; imprudens: sed pedetēti ad alias disciplinas
se cōferre: si tñ conditio tēporis suffragaretur: vt scilicet aliqua necessitate vrgente in patriā redire cogatur: faci-
lius & cōmodius vite institutū poterit mutare. & probat a simili. ¶ Censent sapientes. iudicant docti viri in le-
Nota de lio ait. Erumpūt saepe vitia amicorū: cum in ipsos amicos: tū in alienos quorū tamen ad amicos redundet infā-
amicitia. mia. tales igitur amicitie sunt remissiore vsu leuandē: & vt Catonē dicere audiui dissuendē magis q̄ discindēdā
sunt: nisi quēdā intolerabilis admodū iniuria exarserit: vt neq; rectū neq; honestū sit: neq; fieri possit: vt non sta-
tim alienatio disiunctioq; faciendā sit. Magis dicere: conuenire virtuti & viro graui atq; cōstanti. ¶ Cōmutato
autē. docet quid agendū sit post cōmutationē vite. ¶ Genere. qualitate vitæ & instituto: in quo non poteramus
decorum seruare. ¶ Bono consilio. ne postea iterū relinquamus locū poenitentię. Aliquis ad mūera reip. obeū
modus oi- da se contulit: si ad ea non est aptus: pedetentim se retrahere debet & non statim auolare quod est hominis im-
bus adhi- prudētis & quasi furiosi. Ideo cū modo agenda sunt omnia: & eo consilio & non videamur leues. ¶ Sed quo-
endus. niam paulo ante. corrigit p̄ceptum illud de parentū imitatione: dicitq; non esse imitandos parentes in vitijs: s; in
Filius a- in bonis moribus: & etiā nō esse imitandos in eo a quo nostra natura abhorret quoniā seruari non poterit de-
phricani. corū. ¶ Exceptū. hoc imprimis excipiamus. ¶ Deinde. hęc est altera exceptio. ¶ Si natura nō ferret: non pa-
erat vali- tietur: & aliena poenitus erit a tali imitatione: & affert exemplū filij aphricani maioris: qui ppter malā valitudi-
tudiaris nem non potuit in rebus bellicis p̄rem imitari quibus maior aphricanus: vel maxime claruit. Hic cū esset vali-
tudinarius Scipionem filiū Pauli Aemilij sibi adoptauit: qui cognominatus est Aphricanus minor: cuius auus
per adoptionē maior dictus est. Vnde Cato apud Cice. loquens de carthagine: sic Scipionē Aemilianū alloqui
tur. Quā palmā vt immortales dii tibi referuent: vt aui tui reliquias cōsequare. i. aphricani maioris: qui cartha-
ginē tributariā fecit: quā postea eius nepos per adoptionē filij euerit: & cineres in capitolū rettulit: & alibi di-
cit idem. Quam fuit imbecillis. P. Aphricani filius: his qui te adoptauit: q̄ tenui. aut nulla potius valitudine: q̄ nī
si ita fuisset alterum ille extitisset lumen ciuitatis. Et in bruto dicit Cice. Ipsum Scipionem accepimus non fuisset
infantem: filius quidem eius his qui minorem hunc Scipione a Paulo adoptauit si corpore valuisset: i primis
habitus esset disertus. ¶ Hunc paulo natum Scipionem filium pauli Aemilij Macedonici. ¶ Patri Aphricano
Forte filij maiori clarissimo imperatori. ¶ Fuerat sui. Publij Scipionis patris sui: qui consul Hannibali descendenti ex al-
scipionis pibus occurrit: & ad Ticinum pugnavit: quem vulneratum filius Scipio tunc adolescēs qui postea maior Aphri-
factum. canus appellatus est: humeris in castra rettulit. Hic Scipio (vt dictum est) vna cum fratre Gneo in hispania oc-
Duo ful- cubuit: & duo flumina belli sunt appellati: huius. P. Scipionis filius fuit Aphricanus maior. Gnei autē filius fuit
mina bel Scipio nasica. Aphricanus igitur potuit imitari patrem suum in laude bellica: se vero filius valitudinarius imi-
li. tari non potuit: ergo cum natura non patitur elaborandum non est quoniā frustra fit & circa decorum. ¶ Si
Duo scipi igitur. p̄cipit Cicerō quid illi agendum sit: qui propter imbecillitatem corporis non obire potest munera gra-
ones uiora: & agere causas forenses: quæ bona latera: & beatam vocem requirunt. Debet inquit habere alias virtu-
tes: & in ipsis adeo clare: vt quid prestare non potest propter valitudinem non multum ab eo requirāt. ¶ De
fensare. in iudicio alios saepe defendere: & tractare: genus iudiciale: q; maximam vim requirit. ¶ Concionibus.
tenere populum versari in genere deliberatiuo: & suarioris orationibus vtī: & mouere populum ad quoscunq;
effectus pro salute communi & sua eloquentia persuadere ea quæ sint e republica: quod est officium vehemen-
tis oratoris: & sic duo genera difficiliora accepit iudiciale: & deliberatiuum. ¶ In quod desit. quod non potest
Oratoris prestare. ¶ Optima autem. dicit quid sit optimum: q; relinquatur filijs imitandum a parentibus. ¶ Gloria inqt
officium. est rerum gestarum & virtutis: q̄ filij bene instituti sustinere & illustrare debent. Vnde illi maximā vituperandi
Glia ma- sunt: qui voluptatibus immergi a maioribus suis degenerant. Interrogatus Plato quæ nam filijs comparanda
xima imi- & relinquenda essent respondit ea quæ non grandinem: non vim non ipsum deniq; iouem extimescerēt. Et suis
tanda. discipulis dicere solebat. ¶ Ocio labores antepone: nī rubiginem splendori prestare putatis: Idem in epyta-
phio sic ait (vt dictum est) Gloria parentum est natis clarus magnificusq; thesaurus. Et in quinto de legibus sic
scribit. Nemo liberorum gratia cumulandis pecunijs incumbat: vt ditissimos eos relinquat: neq; enim ipsis: neq;
ciuitati id conducit filijs non auri: sed pudoris multum oportet relinquere. Diuites autem valde simulq; probus
Diuites i esse impossibile est: dico autē diuites (vt multi existimant) asserentes eos esse diuites qui pauci e multis pecunias
possibile plurimas possidēt: quas etiā posset maius qsq; possidere fieri vero nō pōt vt diuitijs aliq; simul p̄set & p̄bitate
est eē pro Cetera oia dicebat Hesiodus non magis possidentium sunt q̄ cuiusq; vt in talario ludo huc & illuc transeūtia:
bos. sola virtus & viuenti & mortuo stabilis est: & firma possessio. Solon dicebat. Nō permutabimus cū virtute di-
Nota vir uitias. quoniam virtus firma: diuitie vero alias: alius possidet. Cui gloriæ & splendore nominis paterni afferre
tutis sta- dedecus. ¶ Et quoniam officia. facit transitionem & cuiq; atati proprium munus assignat. ¶ Disparibus. di-
bitate; uersis. Aliquid etiam. vt de alijs rebus disputatum est. ¶ Distinctione. diuisione. & diuersitate etatum.

Officiorū Liber primus. Fo. LXXI.

Adolescentis officia.

Igitur adolescentis: maiores natu vereri: ex hisq; eligere optimos & probatissimos: quorum cōsilio atq; auctoritate nitatur. Ineuntis enim etatis infcitia: senum constituenda & regenda prudentia est. Maxime autem hęc etas a libidinibus arcenda est: exercendaq; in labore: paciētiaq; & animi & corporis: vt eorum: & in bellicis: & ciuilibus officijs vigeat industria. Atq; etiam cum relaxare animos & dare se iucunditati volent: caueant intemperantiam meminerint verecūdie: quod erit facilius si huiusmodi quoq; rebus maiores natu interesse velint.

est sufferentia & animi: & corporis: vt industria eorum vigeat: & in bellicis: & in ciuilibus officijs. Atq; etiam cū ipi adolēscētes volēt relaxare ais & dare se iucunditati: caueant intemperantiam meminerint. id est sint memores verecūdie. quod id est quam rem facere erit ipsis adolescentibus facilius si maiores natu volent interesse: quam id est etiam: huiusmodi scilicet iucundis rebus & recreatiuis.

Est igitur &c. Describit nunc adolescentis officia. Vereri timere cū pudore ac reuerentia. Arist. li. 2. de re familiari tuenda sic p̄cipit. Duplex est timoris spēs. Vna quidem est cū pudore ac verecūdia qua vtuntur ad parentes sobrij. & cōpositi ciues ad benignos rectores. Altera vero est cū inimicitia & odio: vt serui ad dños & ciuium ad tyrānos. Plato in primo de legibus sic ait. Meruimus sepe nūero existimationem cū formidamus: ne dicendo aut faciēdo aliquid minus honestū mali videamur: quem timorē nos immo oēs (vt arbitror) timorē appellamus. Igitur & legislator & quisq; alius: q̄ prodesse hoibus quo quo modo possit hūc timorem maxio honore colat: vocetq; pudorē: cōfidētiā vero his cōtrariā nomini & imprudētiā & maximū rpiuati & publice malum nibus arbitretur. Maiores natu, seniores. Hoc in primis obseruauerūt Lacedemonij & Lycurgi institutis & legi hoibus. Vñ scribit in Catone maiore. Lysādrum lacedemoniū dicere solitum Lacedemonem esse honestissimū domicilium senectutis: nūq̄ enim tantū tribuitur etati: nūq̄ est senectus honoratior. Et apud romanos in p̄cicio erat senectus. & multum erat p̄cedere quattuor annis: vt satyricus scribit. Plato in. 8. de legibus sic p̄cipit. Decet autem iuuenem verberatū a seniore: id ob senectutis reuerētiā patiēter ferre: sic itaq; sentiamus. Quilibet seniore & re & verbo coar: at si. 20. annis maior est quasi patrem si vir fuerit: aut matrē si mulier reuerēat atq; adeo omnibus semper abstineat: q̄ in ea etate sunt q̄ p̄creare/parereq; ipsum potuerit natales deos veritus. Optimos. quātum in seipos virtute p̄ditos. Probatissimos. ad famā: & sic auctoritatis plenos. Cōsilio. hoc refertur ad optimos: quoniam optimi viri bñ cōsulant cū sint iustissimi. Auctoritate. hoc refertur ad probatissimos: quoniam apud ois iam habent magnā auctoritatem: q̄ rebus gestis & iusticia clari sunt & probati. Nitatur. firmet se: quoniam adolēscētia lubrica est & plena affectuum: ideo facile labit. vnde firmanda est cōsilio senum: in q̄bus ipsi affectus sedati sunt: & cōpositi: & inest recta ratio. Nulla res (inquit Seneca.) magis animos honesta induit: dubiosq; & in prauū declinabiles reuocat ad rectū: q̄ honorū virorum cōuersatio. Ineūtis. incipiētis. Infcitia. imprudētia prudētiā q̄ppe habere nō pōt cū nō habeat experientia rerū: doctrinā habere poterit: quē in ingenio cōsistit: sed prudentia vsum rerū requirit: & ideo adolēscens nō potest esse prudens: doctus autē esse potest. Constituenda. disponēda & formanda ad virtutem. Maxime autem. dat aliud p̄ceptum. Iuuenalis etiā dicit. Maxima debet puero reuerentia. Hęc etas. adolescentia: q̄ libidinibus estuat. Et Diogenes videns adolēscētem affeminari. Non pudet (dixit) deterius q̄ naturam ipsam de teipso statuere. illa enim te virū fecit: tu te cupis mulierem fieri. Et etiam (inquit Aristot. in lib. de hystoria animalū: loquens de pubertate) vt per id tempus puelle custodiri p̄cipue debeāt. maxime enī ad vsum rei viuere incitant cum hoc incipiūt. & quē ad modum puelle concūbunt libidiniosiores adolēscunt: & mares siue altera parte: siue vtraq; minus caruerint: p̄pensionē eodem efficiūt: meatus enim laxāt: redduntq; ad id corpus lubricū: & dispositum: & simul voluptatis p̄terite memores desiderio mouentur p̄terite contrectationis. Post annum puelliscuter. 7. est mulierum procreatio ante concipiunt quidē. sed imperfecta & exigua pariunt. Plato in. 7. de repu. sic ait. Iuuenibus conueniunt multi maximiq; labores. Xenophon in secūdo commentario sic ait. Studium & patientia bonarū & honestarum rerū causa sunt. Epicharmus dixit Dij omnia nobis vēdunt laboribus. Nihil horum quē bona & honesta sunt dij hoibus sine labore ac studio p̄stant. Si velis corpore etiā fortis esse subijciendum est animo corpus: & exercendum in laboribus atq; sudoribus: vt inheret in eo vis. In labore. quod faciebant imprimis Lacedemonij: vt labor obduceret callū dolori. In bellicis. q̄tū ad labores corporis. Ciuilibus officijs. q̄tū ad labores animi. Industria. studiosus labor. Atq; etiam. dat p̄ceptum quod ipsis adolescentibus faciendū sit. cum laboribus defatigati animum relaxare voluerint: & iocari siue ludere. Verecūdie. pudoris qui malis conatibus obstat. Cum diogenes vidisset adolēscētum rubore perfusum p̄pter pudorem dixit. Confide fili. huiusmodi est virtutis color. Caueant intemperantiam. quē omnium malorum causa est: & corrūpit prudentiam sine quo potest intelligi nulla virtus. Eiusmodi quoq; quēadmodum in re-

Est igitur adolescentis &c. Describit officia adolescentis. Et est ordo. ASCEN- Igitur quia. s. disparium etatum officia describere constitui. Est adolescentis. id est pertinet ad adolēscētem vereri. id est cū veneratione timere maiores natu. id est seniores: & eligere ex his scilicet maioribus optimos & probatissimos: quorū cōsilio/atq; auctoritate nitatur. id est fulciatur: & firmet se. Enim pro quia: infcitia. id est imperitia etatis ineuntis. id est prime est constituenda. id est disponenda: & formanda: & regenda. id est gubernāda prudentia senum. Autem pro sed. hęc. id est adolescentis etas est arcenda maxima a libidine: ad quam scilicet procliuor est & exercenda est in labore & patientia. id

Mantua: Est opus ardentem ferre iunctas nec ferre in malos luxuria re mores

MARS.
Duplex timoris spēs.

Pudor. Impudentia. Lysāder honestissimū domicilium. De senioribus cōsulis.

Adolēscētia est lubrica.

Nota de puelliscuter. 7. etiam.

xxi. anno mulieres p̄creant. Laborā dum esse.

M. tullii Ciceronis.

Pudorē virtutis color. Senes vixit no exilarandi. **ASCEN** bus serijs. **E**lufmodi rebus. locis. & ad animi relaxationem cōparatis. Omnino (inquit Plato in legibus) inducendi sunt seniores vt sese aliquando vino exhilarent: quoniā exhilarati sine molestia intererūt ludis iuuenum/ & præsētia sua coercebunt lasciuia. Magna pars peccatorum tollitur (inquit Seneca) si peccatori te-

Senibus autem labores. Describit officium senum. **O**rdo autem verborum est. Autem pro sed labores corporis sunt minuendi senibus: exercitationes animi videntur etiam augende. vero pro sed opera est danda. id est diligentia adhibenda vt adiuuant q̄ plurimum. id est valde multum consilio & prudentia: & id est pariter amicos & iuuetutem. id est ipsos iuuenes & maxime. id est potissimum tempus. Autem pro sed nihil est magis cauendum senectuti. id est etati senili q̄ ne dedat se languori. id est ignaue & corpori & desidiē. vero pro sed. Cum supple ita sit q̄ luxuria sit turpis omni etati: tū. id est tunc multo verius est fedissima senectuti. Autem pro sed si intemperantia libidinum & id est etiam accesserit ad luxuriam scilicet quę est nimis abundās vestium aut victus aut pomparum vsus: tunc supple est duplex malum: q̄ id est quia ipsa senectus concipit dedecus: & facit intemperantiam adolescentium impudentiorem: id est magis impudentem.

MARS. Arma senectutis.

Senatus concelsus regi videbatur. **Languor**

Senex libidinofus infamis.

Senibus autem. Exequitur alteram partem propositionis: & ponit officia senum qui debent abstinere a laboribus corporis: & exercere animum: in mediū consulere: & prudentia regere alios. arma enī senectutis sunt artes exercitationesq̄ virtutū: debent senes consilio & auctoritate tempus. regere & iuuenes ad virtutem formare & illorū affectibus modum imponere legibus/ & institutis. Cato inquit apud eundem Cice. Vacat etas nostra muneribus his qui possunt sine viribus sustineri. Itaq̄ si non mō quod possumus: sed nec q̄tum possumus quidem cogimur. Consilij pfecto iuuenum: & gubernatione: respu. labefactatur Senum est hoc munus opereprecium erat quōdam senatores videre romanos tāte auctoritatis: vt Cyneas pyrrhi legatus: cū romam venisset de pace acturus: & illi senatus datus esset: rediēs ad pyrrhum: dixerit senatū romanum multorum regum concelsum sibi visum esse. Is etiā respu. prodest (inquit Sene.) qui iuuetutē exortatur: qui in tanta bonorum preceptorum inopia virtute instruat aios: qui ad pecuniā/ luxuriāq̄ cursu viuentes prensat ac retrahit. **D**anda opera. curandum est ipis senibus. **L**anguori. q̄tū ad animum & cogitationē. Languor est torpor: & ientia. **D**esidiē. pigritie cum dicere Diogeni: Senex es iam a labore cessa. Qui respondit: si in stadio (inquit) currem: ad finē oporteret cursum remittere: & nō magis intendere. **L**uxuria. quedā superfluitas in oibus rebus & maxime venereis. **S**i aut. ponit malum qd sequitur ex senū luxuria & libidinum intemperantia. **A**ccesserit. adiuncta fuerit. **C**oncipit dedecus. quoniā senex luxuriosus & libidinofus est infamis: & alijs pbet malum exemplum. **I**mpudentiorem. i. facit vt ipsum adolescentē minus pudeat peccare cum videat exēpla senum. ergo tales homines duplici pena digni sunt: Plato in. 5. de legibus sic ait. Sapiens legūlator senionibus precipiet vt sint corā iunioribus verecūdi: & cū opere caueat ne quis iuuenū eos aut videat: aut audiat agētes turpe aliquid vel loquentes. Nam vbi senes minus pudici sunt: necesse est ibi iuuenes impudentissimos esse.

Officia senum.

Senibus autem labores corporis sunt minuendi: exercitationes animi etiam augende videntur: danda vero opera vt & amicos & iuuetutem: & maximā tempus. consilio & prudentia q̄ plurimū adiuuent. Nichil autem magis cauendum est senectati: q̄ ne languori desidiēq̄ se dedat. **L**uxuria vero cū omni etati turpis tum senectuti fedissima est. Si autem & libidinum intemperantia accesserit duplex malū est q̄ & ipsa senectus concipit dedecus & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam.

ASCEN

A ne illud quidem. Describit diuersarum personarum id est q̄ll tatum conditionūq̄ officia magistratuum scilicet & priuatorum ciuium/ & peregrinorum. **O**rdo est. Ac p & ne illud quidē quod dicturus sum est aliēnū. id est impertinens ad præsens opus scilicet dicere de officijs magistratū. i. magistratu gerētū quos vulgo officiarios vocāt de officijs ciuiū priuatorū: de officijs peregrinorū id est externoū. Igitur primū munus id est officium seu opus faciendum: magistratus. id est eius qui magistratum gerit intelligere se gerere personam ciuitatis: & se debere sustinere: id est conseruare dignitatem & decus eius: scilicet ciuitatis: seruare: id est conseruare leges: describere iura: & meminisse: id est memorem esse/ & considerare ea scilicet leges: iura: & cete-

Officia diuersarum personatum conditionūq̄:

A ne illud quidem aliēnum est de magistratuum de priuatorum ciuium: de peregrinorum officijs dicere. Est igitur proprium munus magistratus intelligere se gerere personam ciuitatis: debere: q̄ eius dignitatem/ & decus/ sustinere: seruare leges: iura describere: & ea fidei sue cōmissa meminisse. Priuatū autem oportet q̄ quo/ & pari cum ciuibus iure viuere: neq̄ submissum/ & abiectum: nec sese efferentem: tum in repub. ca velle quę tranquilla/ & honesta sint. Talem enim & sentire & bonum ciuem dicere solemus. Peregrini autem & incole officiū est. nihil preter suum negocium agere: nihil de alio inquirere: minimūq̄ in aliēna esse repu. curiosum.

Itaq; verā officia reperientur: cum quaeretur quid deceat: & quid aptum sit personis temporibus & etatibus. Nihil est autem quod tam deceat: q̄ in oī regeenda: consilioq; capiēdo seruare cōstatiā

effluentem. id est extollentē sese. tum id est insuper velle ea in repu. quē sint tranquilla & honesta. Enim pro quia nos solemus sentire/et dicere talem esse bonū ciuē. Autē pro sed officium peregrini. i. i. i. & incolę. id est inhabitantis. ciuitatem non suam est nihil agere preter suum negocium: & nihil inquirere de aliēno supple. ne- gocio: & esse minime curiosum in aliēna repub. Itaq; id est & ita officia reperientur verē cum: id est quando q̄- retur quid deceat: & quid aptum sit personis temporibus & etatibus: Autem pro sed nihil est quod tam: id est tantum deceat q̄ id est q̄ tum seruare constantiam in oī regeēda & i omni consilio capiēdo.

C ne illud quidē. Nunc p̄cipit quid agendū his sit: qui sunt in aliquo magistratu: quid priuatis: quid ciuib;: quid peregrinis. **M**agistratum. eorū qui sunt in magistratu. **P**riuatorum. sine magistra- **MARS.** tu. **E**st igitur. incipit assignare officia his qui sunt in magistratu. **M**agistratus. illius qui publico Magistra- munere fungitur/ & refert personam totius ciuitatis. Vñ opus est seruare decorū & ita viuere: vt ciui tus. tatis dignitas retineatur: nihilq; facere qd̄ illam imminuat. **I**ntelligere aiaduertere se esse personā publicā Magistra- **E**tius. ciuitatis. **D**ignitatem & decus sustinere. cōseruare/ & tueri: nec mouere leges: sed illas seruare: & iura tuum offi- si qua sunt ciuitati necessaria describere: & habere ante oculos hęc esse cōmissa eius integritati/ fideiq;. Quoniā cia. magistratus est custos legū/ iusticieq;. Ad aliū est (inquit philosophus in. 5. ethicis) & in societate iam ip̄e ma- **M**agistra- gistratus consistit. Plato in. 6. de legibus agens de electiōe magistratuum sic p̄cipit. Oportet eos qui rectē ma- **M**agistra- gistratum accepturi sunt ab adolecētia probatos fuisse tam ip̄os q̄ suos vsq; ad ipsam electionē. Custos autem tus est cu- legū is eligatur q̄ non potiores q̄. 50. annos natus sit. Sacerdos autem ille est cōprobandus: qui integer sit atq; stus legū legitimus: deinde a domo q̄ maxie munda. expers quoq; cedis: omniūq; huiusmodi: q̄ aduersus rem diuinā cō- **E**tas ma- mittitur: cuius & pater/ materq; similiter vixerit. **Q**uē ad sacerdotum creationē attinent deo cūmittenda sūt **M**agistra- vt quēadmodum illi placet. Ita diuina fortuna: cui tributū. id est sortes ferat. Priuatū autē. nunc de officio priua- **50. ānōs** ti hoīs. Equo. iusto. Pari. equali: nō debet se alijs p̄ferre nec aliqd sibi assumere p̄ter eq̄tatē. **N**eq; submissū. de **D**e sacer- bet ita se gerere iter ciues (inqt) vt eius dignitatis poscit: tenereq; mediū: nec se nimīū efferre: ne videat̄ insolens dorū cre- nec se submittere: vt videatur contēnendus. nec aliquos in repu. tumultus excitare: sed velle oīa tranquilla: vt atione. decet bonum ciuē. **A**biectum. negligentē suam dignitatē. Talem enim q̄ ita cum suis cōciuib; viuūt & in rem **O**fficia pu. bonus ciuis appellatur. **P**eregrini autem. nūc de officio peregrini q̄ in sua ciuitate nō est. Hospes dicitur **p**riuatoz amicus externus: & qui est in aliēna ciuitate. Incola dicitur q̄ in alterius regione habitat: & in aliēna ciuitate at **O**fficiū q; repub. Accola dicitur q̄ ad locum habitat: vt accolla fucini: accola pati. Inquilinus dicit̄ qui aliēna domo **p**eregrini conducta habitat. **M**inime curiosum. Curiosus dicitur q̄ ea inquit/ & curat quē ad se nō pertinent. **O**fficio **H**olpes. sus dicitur is q̄ est plenus officio. Vnde vinosus: mulierosus: morosus: significāt copiam quandā immodicā rei **I**ncola supra qua dicit̄. Omnia enī nomina sic declinata nimīū ac preter modū significant: vt vinosus: famosus: & simi **A**ccola lia. sed ingeniosus: officiosus: speciosus: laudantur. quoniā declinantur ab illis in quibus nō est ille modus adhi **I**nglinus bendus quippe ingenīū: officium: disciplina: consilium: victoria: faciūdia: & similia sicut ip̄e virtutē / amplitudi- **C**uriosus nes/ nullis finibus cohibentur: sed q̄to maiores tanto laudabiliore sunt/ sic illa amplitudine sua magis laudā- **o**fficiosus tur. Illa vero sunt in vicio: q̄ ab illis formantur in qbus oportet constituere mediū: q̄ si transgreditur quis viciū **N**omina est: vt vinosus. id est nimium vīno deditus. quod est cōtra temperantiam: & sic de similibus: auctor est Gellius. in ofus. **I**ta. modis supradictis. **F**ere dixit. vt vitaret arrogantiam. i. cum quid cōueniat personis: & quid vnūquēq; **V**inosus. deceat: tunc reperitur officiū quod est actio cū virtute. Debemus igitur querere quid cui consentaneum sit: & sic officium poterit assignari. **C**uriosus inquit Plato. Nemo est q̄ non sit malivolus. **T**emporibus. quoniā non cuiq; tempori oīa conueniūt. & hęc temporis circumstantia/ cōsideranda est: & etiam alię q̄ ad officium inueni- **O**is curio endum maxime cōducunt. Sunt enī vt dictum est quēdā officia a circumstantijs. Vnde opus est cōsiderare perso- **s**us mali- nas & etates si volumus inuenire officiū. **N**ihil est autē. dat generale p̄ceptum de ip̄o decoro. Nihil est in- **u**olus. quit qd̄ magis hominem deceat q̄ in omni vita seruare constantiā. id est animi stabilitatē: hanc constantiā ha- **o**fficia cir- bere non possunt hi q̄ affectibus seruiunt. **C**onstantiam. nō mutare propositum vitę & institutum: & nō age- **c**ūstantia re dissimilia quę inconstantiam indicant. **C**ōstatiā

Decorum quod in dictis consistit & corporis motu.

Ed quoniam decorum illud in omnibus factis / & dictis in corporis deniq; motu & statu: cernitur: idq; positum est in tribus rebus: formositate: ordine ornatu ad actio- nem apto: difficilius ad eloquēdum. Sed satis facile erit intelligi. In his autē tribus cōtinet̄ cura ēt illa vt pbemur ab his: cū qbus & apud quos viuamus. His quoq; de rebus pauca dicantur.

Sed quoniam. Describit decorū qd̄ sepe ser- consistit in dictis & motu corporis uanda. Ordo est. Sed quoniam illud decorū cer- **ASCEN** nitur: id est conspicitur in omnibus factis/ & dictis: & deniq; in motu/ & statu corpo- ris: q; pro & quoniam id positum est in tri- bus rebus: in formositate: ordine/ & orna- tu apto ad actionem: ipsum supple. deco- rum erit difficilius ad eloquēdum. id est vt eloquenter exprimat̄: sed erit satis fa- cile intelligi. id est vt intelligatur. Autem pro sed cura etiam illa vt pbemur ab

M. tullii Ciceronis.

MARS.

Ornatus
varius.

Decorū
difficile dī
ctu.

Pericula-
ria sub ar-
te non ca-
dunt.

Hō vere-
cūsus sit.
ASCEN

his cum quibus: & apud quos viuamus/continetur in his tribus. Pauca dicantur: q̄ id est etiam de his rebus. Sed quoniam decorum illud. Dixit hactenus de decoro q̄ in factis positū est. iam dicet de decoro q̄ in dictis motuq; corporis consistit. ¶ Idq; decorum. Formositate. pulchritudineq; de qua precipiet etiā or-
dine. ¶ Ornatu. ad actionem opto: quoniam non oēs actiones eundē ornatum requirunt: quippe in cōtionibus: eo ornatu debemus vti quē locus poscit: aliter cum in cubiculo studemus: aliter cū sacris operamur. Igitur ipse ornatus debet accommodari ad actionē: & quia quodāmodo impossibile est p̄scribere quo ornatu in singulis actionibus vti debeamus: cum hoc sit prudentiē relinquendum. quē in quaq; re quod deceat cognoscit: id eo dicitur difficilius ad eloquendū: sed satis erit intelligi. Omnia enī agēda sunt scdm̄ temporis cōditionē. ¶ Difficilius. ad eloquēdū difficile est igitur hoc decorū positū in his rebus explicare oratione diiudicare q̄n est & p̄scribere quale in singulis rebus esse debeat. sed satis erit q̄ intelligat in his tribus positū esse: de quibus p̄cepta dabit Aristo. in. 2. ethicis sic ait. Actiones & ea quę profunt nullā habēt stabilitatē quēadmodū neq; salubria ip̄a: atq; cū talis sit sermo vniuersalis. multo minus is sermo certitudinis habet: qui de singulis est. nā neq; sub artē/neq; sub p̄ceptionē vllam cadūt: sed oportet ipsos agentes ea semper considerare quę ad tempus accommodantur. ¶ In his tribus. formositate: ordine: ornatu. ¶ Ut p̄bemur: laudemur: quoniam nihil est agēdū quod eos offēdat: quibuscū viuimus: vt ostēdere pudēda & eas partes quas nos natura occultauit. & sic Cice. describit cōpositionē corporis hūani: vt ostēdat hōiem debere esse verecundū volēte natura quę partes corporis ita disposuit. ¶ His quoq; quēadmodū dictū est & dicenda erunt quibusdā: dicamus (inquit) etiā aliqua de his quę pertinet ad verecundiā: & quibus hōies mouētur vt aliquē laudent: aut vituperent: & his absolutis de pulchritudine disputabit.

D Rincipio &c. Describit ergo officiū ex formositate: vnde verecūdia nascit. Et est ordo Principio. i. ante oīa ip̄a natura videtur habuisse magnā rōnem: & considerationē nostri corporis. I. de nō corpore formādo: q̄ scilicet natura posuit in p̄optu aperto. i. p̄patulo & per sp̄cio: eā nām formā. i. effigie & reliquā figurā in qua eēt sp̄s. i. inspectio aut imago quēdā honesta: hoc est mēbra honesta oculis intuentiū aperta obiect. Autē pro sed ip̄a natura cōtexit: & abdidit eas supple. partes corporis: quę partes corporis existentes date ad necessitatem nature: vt sunt mēbra pudēda essent habitu: re aspectū/ atq; formā. i. formationē: deformē. i. obscenā verecūdia hominum imitata est hanc fabricā. i. fabricationē nature tam diligentem. Enī pro quia: omnes qui sunt sana mente remouēt ab oculis ea quę natura occultauit: dant operā: vt scilicet ea quę natura occultauit pareāt id est obediāt ipsi necessitati nature: vt coire & excrementa ejicere q̄ occultissime. i. valde occulte. Neq; appellant suis. i. proprijs nominibus eas partes corporis: neq; eorum v̄sus: quarum partiū v̄sus sunt necessarii: q̄ p̄ & id est obscenum dicere quod nō est turpe facere: modo. i. dū modo occulte iup. fiat. Itaq; .i. & ita nec actio illarum rerum aperta. i. si fiat aperte vacuat id est vacua: & immunis est petulantia: nec obscenitas orationis taliū re vacat petulātia. Vero p̄ s̄ nec cynici sup. phi dicti cinici. i. canini a turpitudine vitę & mordaci oblectatiōe: aut si q̄. i. alig stoici fuerunt pene: id est quasi cynici sunt audiē di. i. approbandi qui rephendunt: & irridēt: q̄ nos dicamus ea flagitiosa verbisq; nō sūt turpia re. Aut p̄ q̄a sup. nos appellamus suis. i. p̄prijs noibus illa q̄ sunt turpia sup. re. Latrocinari: fraudare: adulterari ē turpe: s̄ dicit nō obscene. Dare operā liberis/ scilicet generandis est honestum re: obscenum nomine: q̄ p̄ &

¶ Decorum a verecūdia.

D Rincipio corporis nostri magnā natura ip̄a videt habuisse rōnem: quę formā nostram reliquāq; figuram in qua esset sp̄s honesta eā posuit in p̄optu. Quę autem partes corporis ad nature necessitatē datę aspectū essent: deformē habēt: atq; formā eas cōtexit/ atq; abdidit: hanc nature tam diligentē fabricā imitata est hōim verecūdia. Quę enī natura occultauit eadē oēs qui sana mēte sunt: remouent ab oculis: ipsiq; necessitati dant operā: vt q̄ occultissime pareāt: quarūq; partiū corporis v̄sus sunt necessarii. Eas neq; partes: neq; earum v̄sū suis noibus appellant: q̄ q̄ facere nō est turpe (modo occulte) id dicere obscenum est. Itaq; nec actio rerū illarum aperta: petulantia vacat: nec orationis obscenitas. Nec v̄ro audiēdi sunt cynici: aut si qui fuerunt stoici penę cynici qui reprehendunt/ & irrident: q̄ ea quę turpia re nō sūt: verbis flagitiosa dicamus. Illa aut quę turpia sūt noibus appellemus suis: latrocinari: fraudare. adulterari turpe est sed dicit nō obscene. Liberis dare operā: re honestū est: noie obscenū pluraq; in eā sententiā ab eis dē cōtra verecūdiā/ disputantur. Nos aut naturā sequamur: & ab oī quod abhorret ab ip̄a oculorum/ auriūq; cōprobatione fugiamus. Status incessus: sessio: ac cubatio: vultus oculi: manū motus: teneāt illud decorū. Quibus in rebus duo sūt maxie fugienda: ne q̄ effeminatū aut molle: aut neq; durū & rusticum sit. Nec v̄ro histrionibus/ oratoribusq; cōcedēdum est: vt his hęc apta sint: nobis dissoluta. Scenicorū qdam mos: tantā habet veteris disciplinę verecūdiā: vt in scēna sine subligaculo p̄deat nemo. Verent enī ne si quo casu euenerit: vt corporis partes quędam aperiantur: aspiciantur/ non decore. Nostro qdem more cum parentibus puberes filij: cum soceris quidem generi non lauantur. Retinenda est igitur huius generis verecūdia: p̄ resertim natura ip̄a magistra: & duce.

p̄ resertim natura ip̄a magistra: & duce.

plura disputantur ab eisdem/scilicet cynicis in eam sniam contra verecundiam qua, f. contendunt quod turpe non est palā & fieri & nominari posse. Autem pro sed: nos sequamur naturam: & fugiamus ab omni quod abhorret ab ipsa comprobatione oculorum/ & aurium: hoc est ab omni eo quod oculi abhorret: videre & aures audire. Status: incessus: cessio: accubatio: vultus oculi: motus manuum teneant illud decorū scilicet verecūdię. In quibus rebus: duo sunt maxime fugiēda scilicet ne quid sit effeminatū & molle, & ne quid sit rusticū aut durum. Nec vero concedendum est ab histrionibus, id est actoribus fabularū & nimis: q. p. & oratoribus: vt hec, f. hmōi motus & gestus corporis sint apta, i. cōposita: his, f. histrionibus/ & oratoribus & dissoluta nobis. Quidē i. certe mos scenicorū, i. agentium fabulas habet tantā verecūdiā veteris discipline: vt nemo pdeat i. p. gredia tur in scenā sine subligaculo, i. femorali quo pudenda ligabantur. Enim p. quia: ipi scenici verentur, i. reformi dant: ne sine euenerit vt quēdam partes corporis pudendę sint: aperiantur, i. nudentur quo, i. aliquo casu: ipse aspiciantur non decore. Quidē, i. certe (ponitur tñ quidem sepe quasi ad ornatū sine significationis necessitate) filij puberes non lauantur nostro more, i. iuxta morē romanū cum parentibus in balneis, f. & quidē, i. certe gñi i. mariti filiarum non lauantur cum socris suis, i. cum patribus vxorū suarū. Igitur verecūdiā huius, i. hmōi generis est retinenda, i. obseruanda: p. sētim ipsa natura sup. existente magistra & duce.

Pincipio. Ponit humani corporis compositionē, vt ostendat habendā esse curam pudoris duce natura: & omnē actionē naturę accommodari oportere, aliter enim decorum non seruiatur. **Principio.** **MARS.** **Compositio huius corporis** **Abdere.** **Sanitas animi** **Infantia.** **Sapiētia.** **apta quorundam actio digna reprehensione** **Petulans** **Virtus ad voluptatem sic.** **Cynica secta** **Cynicus.** **diogenes cynicus.** **Cur canis dicebat dioge.** **Optimū pceptum** **Motus corporis nature.** **P. I.**

Habuisse rationem, considerationē in ipsa compositione corporis. **In promptu.** **in aperto:** vt ab omnibus cernerentur. **Honestas.** sine turpitudine aliqua: qua posset spectari ad necessitatem: quoniam partes illas obscenas mentulā: anū: vuluā opus est seruire necessitatibus naturalibus. **Abdidit.** occultauit, abdere est in intimis occultare. **Deformē.** turpē & inhonestū. **Hāc fabricā.** diligētē cōpositionē: quoniam ipsa natura subdit rōnem architecturę. **Verecūdia.** pudor: vt id vitet & tegat: quod turpe est duce natura. **Quę enī.** pbat quō verecūdia imitata est fabricā naturę. **Qui sana mētē.** q. nō sunt furiosi **Sanitas animi dē:** cū eius iudicio opinionēsq. concordant: ea animi virtus est quā tēperantiā dicūt eē: alij obtēperantiā tēperantię pceptis. **Infantia dē** morbus animi **Sapiētia vero** est sanitas mētis: eos (inquit alibi) sanos intelligi necesse est: quorū mens motu quasi morbo perturbata nullo sit: q. contra affecti sunt: illos appellari necesse est. **Remouēt** ab oculis, nō patiunt ab alijs cerni: cū habeāt turpē aspectū. **Dātq. operā** vt pareāt. **Srudent** parere necessitati ipsius naturę occultę: vt meierę: onus egere vētris: non p. palam: sed occultę ppter verecundiam. **Quarūq. partiū.** i. illi qui sunt sane mētis: nō appellant p. prijs noibus: illas partes quarū vsus naturę sunt necessarij. **Nēq. vsus.** quoniam pudor est dicere furti & filia. **Suis noibus.** apertis **Sine aliquo pudore** quod nō fit ab illis qui e natura viuūt. **Obscenū.** turpē & cōtra hoīs dignitatē & pudorē. **Id quod cū occultē sit** nō est turpe: necessitas enī a naturę hoc requirit: sed si in aperto fieret turpissimū eēt. **Itaq.** concludit hāc partem dicens. **Apertā actionē dignā eē** reprehensione, & etiā verborū obscenitatē. **Petulans dē** inuerecundus: lasciuus: libidinofus: & q. licentius oia facit. **Vñ Paris apud Oui.** Quoq. magis possem verbis petulātius vti. **Nō semel** abrietas est simulata mihi. **Obscenitas.** turpitudine si aliquis p. fiteatur & p. dicet se turpia cōmisisse. **Vñ virtus apud Xenophontē** sic voluptatē taxat: cū immortalis sis a dijs quidē p. dicta es: a bonis vero hoibus ignominia affecta. **Nūq.** (quod auditu dulcissimū est) tuā audisti laudē: nec q. suauissimū vñ tuū opus vidisti. **Plato in. 4. de rep.** sic ait. **Apparet itaq.** o adimāte quale cuiusq. fuerit puerilis educationis initiū: talia fore etiā q. sequuntur. **Nec vero.** reprobatur opinionē Cynicorū & sniam: q. oino verecūdię inimica est. **Cynica secta dicta ē** (auctore Laertio in vita athistenis) a gymnasio. q. Cynofarges appellabat. **Diogenes sinopēsis** fuit princeps Cynicorū. **Sed athistenes** videtur fuisse princeps stoicę virilis sectę. **Cynicus** dicit caninus: quoniam Cynici erāt mordaces vt canes & allatratores vicioz. **Diogenes cynicus** dicebat vxores cōes eē oportere **Nihil eē** iniquū ducēs ex tēplo p. piā accipere: aut aliq. gustare aial: ne iniustū quidē esse hūanis vsci carnibus: idq. ex aliarū gentiū consuetudinibus liq. re: atq. hec recta rōne in oibus: & per oia dicēs / & rogatus quidnā faciens canis vocaretur rñdit: quia dantibus aliquid blandior. **In eos vero** qui nō dant a blatro: malos autē mordeo. **Prandēti Diogeni** in platea circumstantes dicebant. **canis: canis.** **At ille.** Vos inquit canes estis: qui prandentem circumstetistis. **Lactantius lib. 3.** sic scribit. **Nam** quid loquar de cynicis: quibus in propatulo coire cum cōiugibus mos fuit: quid mirum si a canibus quorum natura imitabantur vocabulum nomenq. traxerunt. **Stoici p. cōe cynici.** quoniam erant rigidi contemnentes omnia veteres stoici: & a cynicis nihil fere differebant. **Rephendūt.** alios philosophos qui habent curam honestatis: in ipis actionibus. **Flagitiosa.** obscena & turpia: quando dicuntur cum quadam obscenitate verborū. **Latrocinari.** obsidere vias & peregrinātes opprimere. **Fraudare.** fraude decipere: ac committere adulterium. **Dicitur non obscenę.** nemo reprehendit hec verba tanq. turpia dicebant Cynici cum rein turpem/detestabilēq. significant. **Liberis dare operam** inire vxorem liberorum procreandorum causa. **Re.** ipso actu. **Nomine.** cum dicitur. **Nos autem.** Dat optimū pceptū. ostendens quid circa talia sit agendum vt. f. omnia fugiamus quę cum videntur ab alijs non laudantur: & cum audiuntur turpitudinem habent, i. cauere debemus ne turpia facere videamur: nec ea loqui debemus: q. aures aliorū offendant. **Nos.** qui spernimus sectā Cynicā. & Stoicos veteres p. cōe cynicos. **Naturā:** q. nobis ipo fuit verecūdiā & corpus ita disposuit: vt sūmā honestati rōnē videat habuisse. **Oculorū.** q. tū ad factū ipm q. videt. **Aurium.** ad verba obscena. i. vitare debemus ea q. aut visu/aut auditu pnt vituperari: vt dū stamus: sedemus: ingredimur: accubamus: seruetur decorum. **Sint enī** motus corporis naturę cōgruentes. **sunt etiā** quidam contra naturam: a quibus cauendum est ne munus natura odisse videamur. **Teneant** illud decorū. ne. f. ali. quid faciant: quod oculos aliorū offēdat. **Tpibus nris** hoc solū perditū hoies: & ipuri ex cynicorū dogmate imitantur vt nullum habeant verecūdię rationem: & pudenda ostēdunt: & in malis gloriānt. **Vñ superest:** vt p.

M. tullii Ciceronis.

Vide & lam scortentur: & ritu ferarum quas viuunt in foro turpiter commisceant: quod profecto erit ut videre videor adeo im-
caueatur: pudenter habenas monstrofi concubitus artifices remiserunt. Vir (quis plures) uxorem actu venereo cognoscat
pituitudine; pluxima cum modestia & pudore. ¶ Quibus in rebus ponit ea que vitanda sunt in his rebus quas dixit. ¶ Effemina-
Tempo: natum muliebre. ¶ Aut molle, parum virile, molle cum refertur ad animum vituperatur: cum vero ad res inaiatas
ra nostra laudatur: ut molle opus, i. elegans & bene elaboratum cum summa laude opificis. Virg. in. 6. Excudent alij spi-
notat. rantia mollius gra. i. perfectius & elegatius: Molle homo dicitur parum virilis. Effeminatum igitur erit quantum ad
Modus actionem: molle ad animum. ¶ Rusticum, parum elegans & minus expolitum. Nec vero histrionibus, inquit Cice.
cognoscere etiam histrionibus & oratoribus non conceduntur gestus indecori: quod cum ita sit multominus conceduntur
di uxore; alijs. ut haec quoque pertinent ad motum corporis. ¶ Sint apta, accommodentur: & illis conueniant, hoc inquit Cice.
Molle si concedendum non est: quoniam quemadmodum nobis gestus indecori non conueniunt & impudentes: sic etiam ipse
me est vo histrionibus & oratoribus. ¶ Nobis, qui non sumus actores & scenici. ¶ Dissoluta, inepta & dada vicio. ¶ Sce-
cabulum nitorum quidem mos: probat quare impudentia & gestus indecori etiam scenicis non conceduntur: ut nobis mul-
Molle tomus concedi ostendat. Affert ergo morem prodeundi in scenam apud antiquos: quo maxima verecundie cu-
homo ra ostenditur. ¶ Scenico, eorum qui versantur in scenis et theatris: et pugiles et histriones: minimi palestrite
Effemina- athletae. ¶ Subligaculo, subligaculum erat indumentum ab umbilico usque ad genua quo pudenda tegebant, dici
natum et tur etiam subligat. Iuuenalis. Et subligat acci. ab olympicis ludis originem habuit (auctore Thucydide) quo
molle diffinitur athletae et pugiles: illic certantes primum subligaculo usi sunt. ¶ Veteris disciplinae antiquae institutionis,
ferunt. ¶ Non decore, cum turpitudine ut offendat oculos spectatores: et sic explaudantur. ¶ Nostro more, romano:
subliga- quoniam nudare corpora romani a grecis acceperunt: qui in gymnasijs pueros exercebant: ut essent ad bellicos
culum. labores et tumultus promptiores. Gymnasia, ut auctor est Plato lib. 5. de repu. in quibus nudi exercebant pri-
Subligar cipio a cretensibus: deinde a lacedaemonijs cepta sunt fieri Thucydides lib. 1. sic scribit. Prima lacedaemonij cor-
Gymna- pora nudauerunt certatur propalam se exuentes: oleoque nuxerunt: cum olim etiam in olimpico certamine athle-
sium te subligacula circum verenda habentes pugnarent. Romani autem instituerunt ut filij non lauarentur in puber-
tate cum parentibus: nec generi cum foceris. Ennius dicebat. Flagitij principium esse nudare inter ciues corpo-
ra: qui ut sint sicuti fieri posse video pudici: solliciti tamen etiam nati sunt: et eo magis quod si seipsi continent et coer-
cent Plutarchus in vita Cato. senioris dicit. Generos cum foceris balneum vicio dabant: quoniam mero nudatione
In spectantibus illis cum decore fieri non posse indicarent. Postea cum a grecis romani nudare corpora didi-

Lacede- cissent, ipsi grecos ut id cum vxoribus usurparent in balneis docuerunt. Apud lacedaemonios maximam pudoris
moni ma- curam habebant viri et uxores non enim commiscebantur nisi noctu amoto lumine: ut auctor est Plutarchus. In
gni pudo- hac nostra temporum confusione (pro pudor) non solum teste lucerna: sed etiam ad motus arbitris miscentur:
ris, et filij qui nascuntur nil aliud sapiunt quam impudentiam. Cato senior parte filio, non aliter verborum turpitudine ab-
stinuit: quam si virgo vestalis affuisset: et cum eo nunquam latuit: et ideo optimus adoleuit tam sancta disciplina institutus:
ante patrem mortuus est cuius mortem deplorat apud Cice. quo inquit nemo melior natus est, gener fuit pau-
li aemilij filiam quippe illius nomine Tertiam duxit uxorem. Plato in. 6. de legi. dicit corpora esse nudanda qua-
tenus honestus patitur pudor duo (inquit id est in primo de legi.) victoriam parant: aduersus hostes quidem ani-
mositas: aduersus autem amicos turpis infamiae timor: quapropter (inquit) et maxime debemus confidere et
duo victo- maxime timere. Plinius volumine. 36. sic ait. Pudor romani nominis saepe res perditas seruauit in prelijs. ¶ Filij
ria parat, puberes, post. 13. annum, impuberes autem lauabantur: quoniam non cognoscebant quid esset turpitudine: debe-
mus igitur retinere verecundiam in his rebus: nec imitandi sunt cynici verecundiae inimici: maxime cum ipsa na-
tura ita velit cui omnia officia ita coniuncta esse debent: nihil enim decet: quod est contra naturam. Vnde dicit
Virtus se- Seneca. Virtus secundum naturam est. Vicia inimica et iuxta sunt.
cundum
naturam
est.

ASCEN- **C**um autem pulchritudinis &c. Di-
stinguit duo genera pulchritudi-
nis: virilis scilicet & muliebris ut
utriusque decorum explicet. Or-
do est. Antem pro sed: cum duo genera pul-
chritudinis sint in quorum altero venustas
sit: in altero dignitas: non debemus duce-
re: id est reputare venustatem muliebrem
supple esse dignitatem virilem. Ergo om-
nis ornatus non dignus viro: remoueatur
viro a forma: & viciu simile huic quod
scilicet est in ornatu viciu: caueatur in
gestu & motu supple viri. Nam & motus
palestrici: id est palestrarum hoc est eo-
rum qui in palestris currendo luctando &
saltando se exercent: sunt interdum odio-
siores: id est aliquantulum molesti & te-
dium mouentes. Et nonnulli: id est qui-
dam gestus histrionum: non vacant ine-
ptijs: & hoc est: attamen ea quae sunt re-
cta & simplicia sine nimia curiositate de-

Cum autem pulchritudinis duo genera sint: quorum
in altero venustas sit: in altero dignitas venusta-
tem muliebrem ducere: debemus dignitatem vi-
rilem. Ergo & a forma remoueat viro omnis non
dignus ornatus & huic simile virum in gestu motuque caueatur. Nam
& palestrici motus saepe sunt odiosiores: & histrionum nonnulli ge-
stus ineptijs non vacant: & in utroque genere quod sunt recta simplicia
laudantur. Formae autem dignitas: coloris bonitate tuenda est: co-
lor exercitationibus corporis. Adhibenda est: praeterea mundicia:
non odiosa: neque exquiritur nimis: tatumque fugiat agreste & inhuma-
nam negligentiam. Eadem ratio est habenda vestitus. In quo si-
cut in plerisque rebus mediocritas optima est. Cauendum est autem:
ne aut tarditatibus utamur ingressu mollioribus: ut similes po-
parum ferculis esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus
nimias celeritates. Quae cum fiunt anhelitus mouentur vultus

mutantur: ora torquentur: Ex quibus magna significatio fit non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est: ne animi motus a natura recedant. Quod assequemur, si cauebimus ne in perturbationes/atq; exanimationes incidamus: & si attentos animos ad decori conseruationem tenebimus. Motus autem animorum duplices sunt: alteri cogitationis: alteri appetitus. Cogitatio in vero exquirendo maxime versatur. Appetitus impellit ad agendum. Curandum est igitur vt cogitatione ad res q̄ optimas vtamur. Appetitum rationi obedientem prebeamus.

sicut in plerisq; rebus. Autem pro sed: cauendum est ne vtamur tarditatibus. i. lētitudinibus mollioribus. i. aliquantulum mollibus & lasciuis: ingressu. i. dum ingredimur: vt nos videamur similes esse ferculis pomparū. i. donis comestilibus quæ feruntur lento incessu & moroso gestu in pompis nuptiarum magnarū: & in epulo funebri interdum. Aut supple cauendum est: ne suscipiamus nimias celebritates in festinationibus: id est dum festinamus. Quæ scilicet celeres festinationes: quum: id est quando fiunt: tunc supple anhelitus mouentur: id est cerebro excitantur: vultus. i. dispositiones faciei mutantur: ora torquentur: id est rictum & obliquitatem: cōtrahunt: ex quibus scilicet corporis dispositionibus magna significatio fit constantiam non adesse. i. q̄ constantia non adest cui talia insunt. Sed elaborandum est etiam multo magis. ne motus. i. affectiones animi recedāt a natura. i. a naturali tranquillitate. Quod. i. quam rem. nos assequimur. i. obtinebimus. si cauebimus ne incidamus in perturbationes atq; exanimationes. i. vehementes commotiones ex metu subsequente qui pauorem concomitatur: & si tenebimus animos attentos ad conseruationem decori. i. honestatis decentis. Autem pro sed: motus animorum sunt duplices: alteri supple sunt cogitationis: alteri appetitus. Cogitatio versatur id est consistit & exercitatur maximæ in exquirendo. vero: id est in exquisiitione veri seu veritatis. Appetitus impellit ad agendum. Igitur curandum est supple nobis: vt vtamur cogitatione: ad optimas res: & supple vt prebeamus appetitum parentem: id est obedientem rationi.

Cum autem pulchritudinis. Tria exposuit: ex quibus decorum illud constat: formositatem ordinem: & ornatum: Postq̄ de verecundia deseruit: resumit primam partem: & de ipsa præcipit faciens duo genera pulchritudinis. ¶ Vnustas. vt dixi est ille decor & gratia in mulieribus quæ inducit homines ad amandum. ¶ Dignitas est pulchritudo viri vnustas mulieris. & vnustas accipitur in homine tā q̄ condimentū dignitatis: & decorū viri est honestas: & dicit etia decora dignitas. ¶ Ducere. existimare. dignitas est hominis pulchritudo: & id ob quod inducimur: vt eū reueremur. Vnustas est forma muliebris cū grā. ¶ Ois ornatus. ois expolitio cutis & fucus: quo mulieres vtuntur: & calamistro: vt sint vnustiores. hec oia dnt esse aliena a viro. Vnde dicit Ouid. Sint procul a nobis iuuenes: vt scemina cōpti. Fine coli modico forma viri lis amat. ¶ Non dignus viro. qui viro non conuenit: sed mulieri quoniā ait Fabius. mollis ornatus & expolitio cutis virū nō ornat: sed eius mentem indicat. Vnde tales plūs dicebat nō cōponere faciē: sed bonarū artū studijs animū excolere pclarū est. Et Iuue. pbro dedit Othoni. q̄ curaret cutē. Sene. dicit. Non est ornamentū virile cōcinnitas. ¶ Et huic nō digno. i. ornatu. i. nō solū debemus effugere mollē ornatū: sed etia gestū & motū corporis indecorū & parū virile. ¶ Nā palestrici motus pbat ex gestibus & moribus idecoris histrionum: q̄ sit turpe hoīem molliter & parū viriliter vti gestu & motu. ¶ Palestrici. qbus vtunt palestritē. i. luctatores: q nudi & oleo quondā perfusi luctabant. vñ Papinius appellauit vnctā palē. i. palestrē oleo perfusā. Cū enī in. 5. The te. baido s loquitur de varijs exercitationibus Tydei dicit. Sed corde labores: Ante alios erat vnctā pales. Gestus est actio quedam & quasi pñciatio corporis. Gestio est administratio & actio: sed parum est in vsu: ¶ Odio: flores. mouentes sedlum: & fastidium spectatoriū: cum sint nimium molles & affectati. Histriones dñr ludio nes: & hi qui recitant comedias & tragœdias: & personas aliorū referūt. ¶ Nō vacant ineptijs. nō pbantur a spectatoriū tanq̄ molles: & inepti. i. non conuenientes personis quas sustinent. ¶ In vtroq; genere. i. palestricis motibus & gestu histrionū. ¶ Recta. cū decōro. ¶ Simplicia. pura vt decet sine aliqua admixtiōe affectate molliciei. ¶ Formæ aut dignitas. p̄cipit quō conseruanda sit formæ dignitas. ¶ Tuenda. seruanda. ¶ Coloris. natiui. i. nō fucati & medicaminibus cōparati. ¶ Præterea. vltra hec quæ dicta sunt. ¶ Mundicia. ornatus. quidē decoris. ¶ Non odiosa. quæ non facit alijs fastidium. ¶ Mundus est ornatus muliebris. apud antiquos etiam neutro genere proferebatur. Vnde Lucilius. Legauit quidam vxori mundum omne pœnumq; ¶ Neq; exquisita: nimis affectata & accusata. ¶ Tantū. solūmō efficiat: ne videat agrestis & negligēs. ¶ Agrestē. rusticanā. ¶ Inhumanā. ab hoīe alienā: quoniā sua negligētia turpē esse & squalidū rephendit. ¶ Eadē ratio. nūc p̄cipit de vestitu. i. eadē consideratio: q̄. i. habet ad tuendā dignitatē & colorē: in vestitu etia mediocritatē seruare debemus: q̄ in oībus rebus laudat. ¶ Plerisq; maiori parte rerū est laudabilis. ¶ Cauendū est aut. nūc dat præcepta & cautiones de ipso incessu. ¶ Mollioribus. effœminatis & parū virilibus. Qualis debeat esse incessus magnanimi viri: dictum est supra ex sententia Aristō. ¶ Ferculū pomparum. pompa dicitur a pompo verbo græco: quod est mitto latine. ¶ Ferculum est illud qd̄ continet id qd̄ mittitur. & d̄ a ferendo. Vñ fercula dñr illa q̄ in triūphis pferuntur: & solennitatibus sacrorum: in quibus vasa circumferunt molliter & quadā segnicie. non

MARS.
Vnustas
Dignitas

Palestri-
Gestus
Gestio.
Histriones

Mundus
neutri ge-
neris.

Pompa.
Ferculū.

M. tullii Ciceronis.

enim in illis pperatur. Pompa est spectaculū in rebus pperis & etiam aduersis: vt in triumpho & funere: quasi quidā solēnis apparatus & ostentatio. Spectaculū est illud quod spectat & ipsa etiā spectatio. ¶ Similes ferculis, his quę molliter & segniter circunferunt in pompis: non debemus vti nimia tarditate & molli: nec nimia celeritate, sed tenere medium: ne aut molles aut inconstantes & anhelī anxijq; videamur. ¶ Quę celeritas, nam homo grauis debet habere tardum incesum: vt videatur constans. Non enī properat ille (inquit Aristo.) cui nil magnū videtur. ¶ Sed multo etiā magis, quoniā cū mouetur animus mouetur & vultus qui animū indicat Motus animi duplices sunt. Natura duce bonū appetimus: fugimusq; contrariū cū appetimus cōstanter & prudēter volūtatem habemus: quę in solo sapiente cadit. Libido quę incitata est vehementius in stultis inuenitur. Et natura duce magna declinamus: q̄ declinatio si cum ratione sit cautio appellatur: Quę aut sine rōne & cū exanatione humili atq; fracta nominatur metus qui est a ratione auersa cautio. ¶ Quod assequemur, vt animi motus non recedent a natura. Exanimatio est metus subsequens: & quasi comes pauoris. ¶ Ad decoris cōseruationem: quoniā nō decet hominē perturbari: sed ratione vti & putari omnia humana eē inferiora: & nihil dicere: quod sit contra naturam. Motus aut aiōrū. Diuidit motus animorū in duas partes appetitū & cogitationem. Cogitare igitur honesta debemus & appetere vt decorū seruetur. ¶ Ad res q̄ optimas coniunctas virtutis atq; cogitatione dignas: vt appetitus obediat rōni. i. vt id appetat: quod est secundū naturā. Plato i. 4. de rep. sic ait. Temperantē aliquē appellamus cum in eo id quod p̄dict & id quod subest in sententiā eandem conueniunt rationem / scilicet imperare decere: neq; ab illa desistendum esse. Fortem illum vocamus in quo iracundie vigor ita institutus est: vt in medijs voluptatibus: & odoribus: in sententiā sua persistat: non aliter eē de terribili & non terribili iudicandum q̄ ratio ipsa dictauerit.

Fortis qd sit.

ASCEN

¶ T quoniam & c. Descripturus decorū sermonis ostendit duplicem esse orationis vim / & in quibus vtraq; fuerit. ¶ Oratio est. Et quoniam magna vis est orationis: q̄ pro & ea scilicet vis orationis est duplex: altera supple est contentio: id est controuersie & litis altera sermonis: id est familiaris colloctionis. Cōtentio tribuitur disceptationibus iudiciorum: & disceptationibus contionum: id est orationum ad multitudinem aliquam diligenter attētam & senatus: id est orationum ad senatum. Sermo: id ē familiaris & humilis collocutio versetur in circulis / id est coronis in circuitu stantium / dum confabulantur: in disputationibus in congressionibus familiarum: id est in familiarium colloctionibus in congressu: & persequatur scilicet sermo etiam conuiuia: id est vtantur etia; in conuiuio s familiari sermone. Multa sūt pręcepta rhetorum: id est oratoriā discētium: contentio: id est de contentione: & nulla supple sūt apud eos pręcepta sermonis q̄q; haud: id ē non scio: an hæc quoq; id est etiam pręcepta de sermone faciedo possunt esse. Sed magistri inueniuntur studiis. id est ad studium discētium: id est eorum qui discendi artem pręcipere volunt. Alij legunt dicentiū: id est dicēdi hoc est ornatę loqui volentium: Autem p̄ sed nulli sunt qui studeant: id est diligentiam & operam impendere velint huic / scilicet familiari sermoni. Omnia / scilicet loca repleta id est repleta sunt: rhetorum / id est artem dicendi & contentio: id est docentium: q̄q; eadem pręcepta q̄ sunt verborum & sententiarum pertinebunt ad sermonem. Sed cum nos habeamus vocem indicem. i. nunciā & significatricem: orationis: id est rationis dicendi. Autem pro sed: cum supple sequamur duo in voce. s. vt sit clara id est sonora & non impedita. & supple vt sit suavis vtrumq; est petendū a natura. i. debet habere principium a natura verū. i. sed exercitatio augebit alterū. s. claritudinē: & imitatio loquentiū presse: & leniter sup. augebit alterum / scilicet suauitatem vocis. Nihil aliud scilicet q̄ imitatio bene loquentium fuit in catulis: patre / scilicet & filio qui suauiter locuti sunt: vt id est propter q̄ putares eos vti exquisito iudicio. litterarum / id est scientiarum rhetoricarum: q̄q; id est tametsi erant litterati: sed & id est etiam alijs supple erant litterati vt illi: sed non tā suaves: q̄ nō sūt leniter & presse loquentes imitati: vt catuli. Aut p̄ s; h. i. Catuli putabant optime vti ligula latina sonus supple eorum erat dulcis: litterę: id est pronuntiationes singularum litterarum: neq; erant sup: expresse: id

¶ Duplex orationis vis.

¶ T

quoniam magna vis orōnis est: eaq; duplex altera cōtentio: altera sermonis: Contentio disceptationibus tribuitur iudiciorū contionū: senatus. Sermo in circulis disputationibus congressionibus familiarū versetur: persequatur etiā conuiuia. Contentio: id est pręcepta rhetorū sunt multa: nulla sermonis: q̄q; haud scio an possunt hæc quoq; esse. Sed discētium studiis inueniuntur magistri. Huic autē qui studeant sunt nulli: rhetorū turba referta oia. q̄q; quę verborū sententiarūq; pręcepta sunt: eade; ad sermonē pertinebūt. Sed cū orationis indicē vocē habeamus. in voce autem duo sequamur vt clara sit: vt suavis: vtrumq; oīno a natura petendū est: verū alterū exercitatio augebit: alterū imitatio p̄sse loquentiū & leniter: nihil aliud fuit in catulis vt eos exquisito iudicio putares vti litterarum: q̄q; erant l̄rati: sed & alijs. Hi autem optime vti lingua latina putabantur: sonus erat dulcis litterę neq; expresse: neq; oppresse: ne aut obscurū esset aut nimis putidū: sine cōtentione vox nec languens: nec canora. Vberior oratio. L. Crassi: nec minus faceta: sed bene loquendi de Catulis opinio non minor sale vero conditus & facetijs Cæsar Catuli fratris pater vicit omēs vt in ipso illo forenfi genere dicendi contentiones aliorum sermone vinceret. In omnibus igitur his elaborandum est / si in omnibus quod deceat exquirimus.

M. tullii Ciceronis.

vt asperum sonum redderent: neque exprimebant intra labia: vt difficile esset intelligere: & sic turpis redderetur Medium oratio: tenebant igitur medium. ¶ Ne aut obscurū esset. si litteras oppressissent. ¶ Aut putidū. nō gratum: sed in oratio mouens fastidiū: si litteras nimīū expressissent. ¶ Sine contentione. conatu & vehemēti cōcitatione. ¶ Nec lāne tenen guens. remissa & debilis: nec nimis canora. ¶ Vberior oratio. inquit. L. Crassi erat copiosior oratione Catulodum. L. Crassus summus orator M. Antonius mediocris. Sales.

Hic est ille. L. Crassus qui in oratorijs libris disputat de arte dicendi: & perfectū oratorē instituit. M. vero Antonius mediocrem. ¶ Bene loquendū. q̄ bene vterentur lingua latina. ¶ Sale. facetijs & ioco. Pli. ait lib. 31. Animi quoq; solatia sales appellantur. omnisq; vitę lepos & summa hilaritas: laborūq; requies non alio magis vocabulo cōstat: honoribus etiā militiq; interponitur salarijs inde dictis. ¶ Cōditus. ornatus & sapidus. ¶ Cēsār qui disputat in oratorijs libris. de quo supra Cēsār. L. filius. ¶ In illo. forenfi genere iudiciali. in causis que foro agebantur: ¶ Sermōe. orōne sua sine contentione q̄ multū salis & leporis habebat: eratq; tāq; sermo quotidiana. hoc adeo placebat pp̄o: vt ip̄ius iudicio Cēsaris sermo superaret cōtentiōes aliorū. i. orōnes acres & ad cōfirmādū. cōfutādūq; cōparatas. nō enī vt ebat Cēsār in causis forēfibus contentiōes: sed sermōe: quoniā videbat cōfabulari nō orare cās q̄ dicēdi cōtentiōē requirūt ¶ In oibus igit. cōcludit hāc partē de voce docēs qd sit agēdū si volumus seruare decor. ¶ Si postq̄ i ore q̄rimus ip̄s decor: i oibus elaborādū est: vt decor se iuef.

ASCEN **S** It igitur &c. Docet qualis sit sermo

& quomodo sit vtendum eo. ¶ Ordo est. Igitur quia scilicet in omnibus decorum seruandū est. Hic: id est huiusmodi sermo familiaris (in quo Socratici: id est focratii imitatores maximae vigent) sit lenis: id est non asper & minime pertinax: id est inflexibilis ab opinioe: vt nihil alijs cedat vel nimis pertinaci & cōtinuato sp̄ritu prolatus. Lepos: id est venustas & vrbinitas: quādam dicendi insit in eo. vero pro s̄: nec supple sermo noster excludat alios: id est priuat alios facultate loquendi tanq̄ venerit in possessionem suam. Vnde excludere scilicet quemlibet possemus sed putet supple qui loquetur vtēdum esse nonnunq̄: id est interdum vicissitudinem: cum scilicet ita sit q̄ in reliquis rebus: tum id est maxime in sermōe communi: loquēti scilicet & respondentī. nam in concionibus & predicationibus mediū sermo est: quia vnus tantum loquitur. At id est sed videat: id est consideret imprimis: id est primum omnium de quibus rebus loquatur: si supple de serijs: id est serijs adhibeat: supple sermoni suo seueritatem: si supple de iocosis loquatur adhibeat leporem: id est facetias & sales. & provideat: id est p̄spiciat in primis ne sermo indicet: id est de notet aliquod viciū inesse moribus. Qd scilicet indicare viciū esse in moribus solet euenire maximae: tum id est tunc: cum id est quando dicitur studiose: id est diligēter de absentibus causa detrahendi: aut per ridiculū: aut seuerē: aut maledice: aut cōtumeliose: id est vituperiose: id est quouis modo defamando. Autem pro sed: sermones habentur plerūmq; aut de negocijs domesticis: aut de re publica: aut de studijs & doctrina artū. Igitur opera danda est: id est diligentia adhibēda: vt si oratio: id est sermo inceptus incōperit aberrare: ad alia supple negocia: vt ad delationes: detractiones: aut lasciuia reuocetur: ad hāc. s̄ iam dicta. Sed animaduertendū est etiam quatenus. id est vsq; ad quā mensurā sermo habeat. i. habere debeat dele-

¶ Qualis sermo: & quomodo vtendum eo sit.

It igitur hic sermo (in quo Socratici maximae vigent) lenis minimeq; pertinax: insit lepos. Nec vero tanq̄ in possessione suam venerit: excludat alios. Sed cum reliquis in rebus: tum in sermone: cōmuni vicissitudine nonnunq̄ vtendum putet

At videat imprimis quibus de rebus loquatur: si serijs seueritatem adhibeat: si iocosis leporem. Imprimis provideat: ne sermo vitij aliquod indicet inesse moribus. Quod maximae tum solet euenire: cum studiose de absentibus detrahendi causa: aut per ridiculū: aut seuerē: maledice: contumeliosq; dicitur. Habētur autem plerūq; sermones aut de domesticis negocijs: aut de repub. aut de artium studijs: & doctrina. Danda igitur opera est: vt si etiam aberrare ad alia cōperit: ad hāc reuocetur oratio. Sed vtcūq; adierunt res: (neq; enim ipsae de rebus: nec in omni tēpore nec similiter delectamur) Anima duertendum est etiam quatenus sermo delectatiōem habeat: & vt incipiendī ratio furit: ita sit desinēdi modus. Sed quoniam in omni vita rectissime praecepitur: vt perturbationes fugiamus: id est motus animi nimios rationi non obrēperantes. sic eiusmodi motibus sermo debz vacare: ne aut ira existat: aut cupiditas aliqua: pigritia: aut ignauia: aut quid tale appareat. Maximeq; curādū est: vt eos qbus cum sermōe cōferamus: & videri & diligere videamur. Obiurgationes etiam nonnunq̄ incidunt necessarie. In quibus vtendum est fortasse: & vocis contentione maiore: & verborū grauitate: acriore. Id agēdū etiam est: vt ne ea facere videamur irati: sed vt ad vtendū. & secandum sic ad hoc genus castigandī raro inuicq; veniemus. Nec vnq̄ nisi necessaria. si nulla reperiret alia medicina. Sed tamē ira procul absit cum qua nihil recte fieri: nihil considerare potest. Magna autem parte clementi castigatiōe licet vti: grauitate tamen adiuncta: vt saeuitas adhibeatur: & cōtumelia repellatur. Atq; etiam illud ipsum quod acerbitas habet obiurgatio: significandum est ipsius causa qui obiurgetur susceptum esse Rectum est autem etiam in illis contentionibus: q̄ cū inimicissimis fiunt etiam si nobis indigna audiamus: tamen grauitatem retinere

M. tullii Ciceronis.

dus sit. ponendi: & concitatio animi (vt finit Sene.) ad ultionē iudicio voluptatis pergentis. Idem Cic. in Tuscul. dispu-
 Mediū te ta. ex stoicorum sententia dicit irā esse libidinē puniendi eius qui videatur leuile. iniuriam & excandescētiā
 nendum. esse irā nascentem & motu existēte: quoniam se ilico ondit. ¶ Cupiditas. voluntas cōtra rationem Nam cupi-
 Ira. ditas/est effrenata apparentia. Pigritia pprie est metus cōsequentis laboris. Ignauia opponitur fortitudini.
 cupiditas ¶ Aut tale quid. aliqua similis perturbatio. ¶ Vereri. Habere in honorē & eos diligere ne videamur aut adu-
 Pigritia. latores/aut maledici. ¶ Obiurgationes etiā. nunc p̄cipit qua moderatione amici obiurgādi sint. & sic ostēdit
 Ignauia. quō ad amicū castigandū venire debemus. Vocis cōtētiōe clamore vt irati videamur Acrore acerbiorē atq; ve-
 hementiore: & sic ponit modum in his rebus: quē probat cōparatione chirurgorū. qui vulnera secāt/ & adurūt
 Cōpara- inuiti: si nō est aliud remediū. ¶ Sed vt ad vrendū. quē admodum chirurgi inuiti quodāmodo secāt. & vrūt vul-
 tio a chi- nus: vt qui patit sanetur: nō studio secandi aut vrēdi: sic amicū castigare debemus nō studio castigādi: sed cor-
 surgis. rigendi/reducendiq; ad officiū. ¶ Nulla medicina. nullū aliud remediū. Præstat in translatione medicorum: qui
 tandem cū nullū aliud remediū potest adhiberi: vrūt & secāt vlcera: ita debemus cōtētiōe vocis castigare ami-
 cos si alius modus non superest. ¶ Sed tamē. quīs necessario ad castigationes veniamus: tamē nulla sit ira: quē
 quia est brevis furor: nil recte poterit facere: quoniā contraria est rōni: quē modum seruat in omni re. ¶ Con-
 siderate: quoniam iratus incōsiderate agit cum ducat affectu. ¶ Clementi. indulgēti: miti. cum aliqua grauita-
 te sine contumelia. ¶ Adiuncta grauitate. ne clemēs/ & lenis castigatiō contemptui sit: grauitas adhibenda est
 Illud ipsū. id qd̄ videtur acerbū ei qui obiurgat debemus ostendere susceptū esse a nobis ipsius qui obiur-
 gatur causā nō studio obiurgandi. ¶ Rectum est autē. p̄cipit nūc quō sit cum inimicis cōtendendum. ¶ Re-
 ctum est. decet. ¶ Inimicissimis. qui nos capitali odio prolequūtur. ¶ Nobis indigna. quīs in nos cōtumeliosi
 fuerint: & cōiicia indigna effuderint: tamē debemus retinere grauitatē & non moueri ad iracundiā/ & excāde-
 scētiā. Vnde Antisthenes cū audiisset aliquando Platōnem sibi maledicere dixit. Regnum est male audire
 cum bñfeceris. Si magnanimus fueris (inquit Sene.) nunq̄ iudicabis tibi contumeliā fieri. De inimico dices nō
 nocuit mihi: sed animū nocendi habuit: & cū illum in potestate tua videris: vindictā putabis vindicare potu-
 isse: quod est magnū vindictę genus. ¶ Grauitatem. constantiā vt nō moueamur ad effectum. ¶ Deforme etiā
 turpe & plenum ludibrij. ¶ Prædicare. palam dicere & iactare sese in ipso quotidiano sermone. ¶ Militem
 gloriosum Trafonam Terentianum qui iactat se: & a Gnatione irridetur, sic etiam miles apud Plautum.
 Terenti.

ASCEN- Et quoniam &c. Docet decorū do-
 mus/ & familie. ¶ Ordo est. Et quo-
 niam persequimur (volumus quidem cer-
 te supple persequi: & forte non persequi-
 mur) omnia dicendum est etiam qualem
 placeat esse domum hominis honorati/
 & principis. id est economi boni cuius/ scilicet
 domus finis sup. intentus est vsus ad
 quem scilicet vsus descriptio. id est ratio
 & forma edificandi est accommodanda.
 id est commode applicanda: & tamen. id
 est præter commoditatem vsus diligentia
 dignitatis & commoditatis est adhiben-
 da: nos accepimus fuisse Gneo. profert
 Gneo octauio qui factus est primus con-
 sul in ea familia. s. octauiorum (non ergo
 loquitur de octauio Augusto) honoris: id
 est ad honorem/ & gloriam: q̄ edificasset
 in palatio domum præclaram: & plenam
 dignitatis: quæ domus cū videretur. id est
 vltimū iratur vulgo. id est a vulgo: putaba-
 tur esse suffragata. id est patrocinata: &
 auxiliata domino scilicet Gneo Octauio:
 nouo homini. id est i cuius familia nemo
 adhuc ante eum magistratum gesserat ad
 consulatum. Scaurus. s. marci scauri prin-
 cipis senatus demolitus. id est postq̄ di-
 ruit & solo equauit: hanc. s. præclaram do-
 mum adiunxit accessionem. id est incre-
 mentum edibus sup. suis. Itaq; ille: scili-
 cet Gneus octauius attulit primus consu-
 latū i suā domū: hic scilicet Scaurus existēs
 filius summi & clarissimi viri: scilicet mar-
 ci Scauri rettulit: in domum multiplicatā:
 scz titul' & honoribus. nō solū repulsam. i.
 reiectionē: sed etiam ignominiam: & ca-

¶ Qualis debet esse domus honorati ciuis & principis.

T quoniam omnia persequimur (volumus quidem certe)
 dicendum est etiam qualem hominis honorati/ & prin-
 cipis domum placeat esse: cuius finis est vsus ad quem accommo-
 danda est/ edificandi quidem descriptio: & tamen adhibenda di-
 gnitatis/ commoditatisq; diligentia. Gneo Octauio (qui primus ex
 illa familia consul factus est) honori fuisse accepimus: q̄ præclara
 edificasset i palatio: & plenam dignitatis domum: quē cum vulgo
 videretur suffragata domino nouo homini ad consulatum puta-
 batur. Hanc Scaurus demolitus accessionem adiunxit edibus.
 Itaq; ille in suam domum consulatum primus attulit. Hic summi
 & clarissimi viri/ filius in domum multiplicatam non repulsam so-
 lum rettulit. sed ignominiam etiam/ & clamitatem. Ornanda est
 enim dignitas domo: non ex domo dignitas tota querenda. Nec
 domo dominus: sed domino domus/ honestanda est. Et vt i cete-
 ris/ habenda ratio: non sua solum: sed etiam aliorum: sic in domo
 clari hominis/ in quam/ & hospites/ multi recipiendi: & admitten-
 da hominum: cuiusq; generis multitudo: adhibenda cura est laxi-
 tatis. Aliter enim ampla domus dedecori domino sæpe fit/ si est in
 ea solitudo: & maxime si aliquando alio domino solita est: frequē-
 tari. Odiosum est enim: cum a prætereuntibus dicitur. O domus
 antiqua q̄ dispari: domino dominariis: quod: quidem his tempori-
 bus: in multis licet dicere. Cauendum est etiam præsertim si ipsæ

edifices ne vltra modum sumptu: & magnificentia: prodeas: quo in genere multum mali/etiam in exemplo est. Studiose enim ple-
riq(prefertim in hac parte) facta principum imitantur. Vt. L. Lu-
culli summi viri virtutē ^{nam} at q̄ multi villarū magnificentiam imita-
ti sunt. Quorum quidem certū est adhibendus modus /ad medio-
critatēq/ reuocandus eadēq/ mediocritas ad omnem vsum/cultū-
q/ vitæ referenda est: sed hæc hæc haftenus.

egregij hominis: in quam supple domum & multi hospites. id est mutio beneficio deuincti recipiendi sunt sup-
ple non gratia pecuniæ: sed hospitalitatis: & in quā supple multitudo cuiusq/ generis hominum est admittenda
adhibenda est cura laxitatis. id est amplitudinis & capacitatis. Enim pro quia: domus ampla fit sæpe aliter. id
est sine huiusmodi cura domino suo dedecori. id est ad dedecus: si scilicet sollicitudo: id est vestitas est: ea: & ma-
ximē si solita est frequentari aliquando alio domino. Enim pro quia odiosum: id est molestum est cum dicitur
a pretereuntibus. O domus antiqua q̄ dispari domino dominaris. id est gubernaris & in domino teneris: quod
quidem licet his temporibus dicere in multis supple domibus. Cauendum est etiam prefertim: id est præcipue
si ipse: id est tu edifices: ne prodeas: id est progrediaris sumptu & magnificentia extra modum. In quo genere
est multum mali. id est incommodi etiam in exemplo: id est imitatione exempli aliorum. Et enim p quia: ple-
riq/ imitantur studiose: id est diligenter prefertim in hac parte: id est edificando facta principum. Vt: id est verbi
gratia quis supple imitatus est virtutem Lucij Luculli summi viri. q. d. nullus aut rarissimus quisq/. at: id est sed q̄
id est q̄tum multi imitati sunt magnificentiam villarum scilicet Lucij Lucilli. q. d. plurimi. Quorum. scilicet vil-
larum hoc est domorum priuatarum. ruri: aut in agro: ad recipiendas fruges & colonos earum constructarum
Quidem: id est certe modus est adhibendus: id est finis & mensura constituenda: & reuocandus est scilicet mo-
dus ad mediocritatem: & eadem mediocritas est referenda ad omnem vsum & cultum vite. Sed hæc supple di-
cta sint hæc haftenus: id est hucusq/.

ET quoniā oia psequimur: nunc de domo magnifici viri determiat Aristo. loquēs de magnifico ait. Ad ma-
gnificum autem pertinet. & domū a se extructam (vt diuitias decet) habere est enim quoddā & hoc orna-
mentum. ¶ Volumus. certe omnia perseq. & de omnibus dicere q̄ ad virum instituendū: ornandūq/ pertinent.
¶ Qualem cuiusmodi: cuius laxitatis: cuius impense. ¶ Honorati. qui fungit siue functus est honoribus publi-
cis. ¶ Principis. primi inter ciues. ¶ Cuius. scilicet domus. ¶ Finis est vsum: quoniā ideo fit domus: vt ea vta-
mur. Ergo laxitas domus accommodanda est dignitati ipsius dñi: vt ea vti possit cū decoro & habitare magni-
fice. ¶ Ad quem. vsum. ¶ Descripto. designatio domus edificande vt sui sufficiat cuius causa edificari & p ra-
tione dignitatis edificandum est: quoniā decet principem virū: & magnificum habere domum magnificam &
plenam dignitatis. ¶ Commoditatis. vt cōmode habitemus & cum dignitate. Debet enī domus esse vtilis &
pulchra. ¶ Gneo. Octauio. affert exemplū Octauij: cui domus plena dignitatis suffragata est. Suethonius ait i
vita Augusti. Primus ex familia Octauiorum magistratū populi suffragatio coepit. C. Rufus. is q̄storius Gneū
& C. procreauit. a quibus duplex Octauiorum defluxit familia: cōditione diuersa. Si quidem Gneus & deiceps
ab eo reliqui oēs functi sunt honoribus summis. At cuius eiusq/ posterij: seu fortuna: seu voluntate in equestri or-
dine constituerunt: vsq/ ad Augustini patrem. In nona philippica dicit Gnei Octauij chari & magni viri q̄ primus
in eam familiā: quē postea viris fortissimis floruit: attulit consulatum: statuā videmus in rostris. Nemo enī noui
tati inuidebat. nemo virtutem nō honorabat. Hic missus ad nepotem regis antiochi quo eū romani bellū gef-
serant: vt classē habere & elephantos alere phiberet. Laodice in gymnasio a quodā leptine interfectus: est.
reddita fuit ei statuā pro vitā. q̄ multos per annos familiā eius honestaret. Plinius ait. Non preteribo Gneum.
Octauum ob vnū verbum quo regē antiocheum dilaturū se responsum dicentē: vīrga quam tenebat forte cir-
cūspexit: & priusq/ egrederetur circulo illo: responsum dare coegit: in qua legatione interfecto senatus statuā
poni iussit: q̄ honoratissimo loco in nostris. ¶ Ex illa familia. octauiorū. ¶ Fuisse honori. attulisse honorē: di-
gnitatēq/ octauio: quoniā in eam familiā primus consulatum attulit quia edificauerat clarā domum: & digni-
tatis plenam: vt videref dominus mereri honores summos: & ampliōrē fortunam. ¶ Suffragata. fuisse auxilio
& tulisse suffragia ad consulatum consequendū. ¶ Nouo homini. noui hoies dicuntur: quorū maiores nō fue-
runt in magistratu. Plutar. ait in vita Catonis senioris: romani eos qui gñeris gloria carentes seipis initiū cape-
rent nominis sui: novos homines appellabant. ¶ Hanc Scaurus demolitus pōnit exemplū. M. scauri qui do-
mū aplā & nimie laxitudinis edificauit odiosā alijs. & sibi ad dignitatē tuendā minie suffragantē. ¶ Hanc do-
mū. Gnei octauij ¶ Demolitus. cū solo equasset edes. aplāuit suas. ¶ Edibus suis scilicet quoniā diruta domo
quē fuerat Gnei octauij suā multiplicauit: cuius nimia laxitate populus offensus est. hanc igitur domū solo eq̄
tā adiecit adibus suis: in qua retulit: & repulsā ignominia. M. Scaurus. M. Scauri principis senatus: & stoici fili-
us victriū habuit Syllā. quoniā metella mater post mortē Scauri patris Sylle nupsit. edilitatē summā magnifi-
centia gessit: adeo vt suas opes pene consūpserit. magnūq/ es alienū conflauerit. In prætura prouinciā Sardi-
niā obtinuit. in qua non satis abstinenter se gessit romā ad petendū consulatū redijt. Sardis de eo querentibus
repetundarū postulatus est patronos habuit. P. claudiū. M. Callidū. M. Marcellū. M. Tuliū Cic. M. Messallā

lamitatē: cuius differentie causam innuit
Cice. fuisse constructionem/ & destructio-
nem/ præclare domus. Enim pro quia di-
gnitas est ornanda domo. id est per do-
mum: & non est tota querenda ex domo.
Nec dominus est supple honestandus do-
mo. id est per domum suam: sed domus
est honestanda domino. Et vt. id est quē-
admodum: ratio non solum sua. id est re-
rum suarum aut vtilitatis sue: sed etiā alio-
rum est habenda in ceteris supple rebus:
sic: id est consimiliter in domo clariū. id est

MARS.

Finis do-
mus est
vsum.
Dedo-
mo ma-
gnifici.

Gnei oct.

Nouus
hō.
M. Scau-
rus.
Idem re-
petunda-
rū postu-
latus

M. tullii Ciceronis.

Proditio
nis causa
tus.

M. scau-
rus repul-
sam pas-
sus.

Ampla
domus sit
propter ho-
spites.

Frequent
locus.
Frequent
senatus.
Calami-
tas roma-
norū edi-
ficiorum.
In mere-
trices no-
ta.
Tubero.
Stoicus
Villa.
Vicus.
Vicinia.

ASCEN

Nigrū. & Q. Hortensiu. ipse quoque (vt auctor est Pedianus Asconius) pro se dixit cū maguo squalore: & lachry-
mis: tandē absolutus est: sed ita vt a tribus dānaretur tribunis, & a. 22. absolueretur: & in eis pauca puncta in-
ter dānationē: absolutionēque essent. postea Q. Seruilius Cepio ob legationis asiaticę inuidiā eū repetundarū
fecit rerū. Inde a Varro tribuno plebis proditionis accusatus est dicente Scaurū vocasse suos ad arma: quippe
bellū italicū paulo ante exortū fuerat: quod sociale dictū est: quoniā socij a romanis defecerant: cū ciuitas (vt
Drusus tribu. plebis promiserat) illis non daretur. Scaurus a viatore accersitus duos & 70. annos natus inni-
xus nobilissimis iuuenibus in forū processit: & accepto respondendi loco dixit. Q. Varrus hispanus. M. scau-
rum principē senatorē socios ad arma dixit conuocasse. M. Scaurus princeps senator negat. Testis nemo est
vtrū vos credere conuenit: qua voce ita omniū cōmutuit a ius: vt ab ipso etiā tribuno dimitteretur. Haec refert
Pedianus Asconius: Valerius maximus aliter narrat. Scaurus igitur retulit ignominia in domū quā multiplica-
uerat: & ait Cice. Dignitas hoīs ornanda est domo magnifica: sed hęc dignitas non tota ex domo querenda
est: sed a seipso scilicet vt habeat virtutes: aliter ipsa domus magnifica dño dedecori erit: & ipse dñs debet or-
nare domum. Si continētie studes (inquit Sen.) habita non amene: sed salubriter: nec dominū esse velis notum
a domo: sed domum a dño. Itaq; ille Gneus Octavius: hic Scaurus filius scauri principis senatus: quoniā Scau-
rus ille adeo summus erat vt ne sibi quidem cōparari posset. ¶ Multiplicatam. quā multiplicauerat demolitus
domum Octauij: nō solum repulsam: quoniā rediens ex Sardinia in petitionē consulatus repulsam habuit & in-
famia notatus est repetundarūq; postulatus. Vnde in summa interdū calamitate fuit. Nam aduersa valitudine
laborans pcessit in forū: & cum lachrymis respōdit obiectis criminibus. Dignitas hominis debet ornari domo
magnifica quę est quoddā ornamentum. ¶ Non tota. quoniā alia esse debet quę dignitatē afferunt. ¶ Et vt in
ceteris. sensus est: quāadmodum in oibus alijs rebus quid nobis agendū sit: considerare debemus: nō solum
propter nos: verū etiā & alios. Sic in edificāda domo principis considerandū est hospites in ipam admitten-
dos esse: & sic oportere amplā esse: nō tantum vt dño proprio seruiat: sed & alijs qui recipiēdi sunt. ¶ In ceteris
alijs rebus quas non solum ad nostram: sed etiā ad aliorum vtilitatem referimus. ¶ Clari. summi & principis.
¶ Hospites. amici externi. ¶ Multitudo. cuiusq; gñeris. vt tunc erant clientes: & varia hominū genera domos
principum ingrediunt. ¶ Laxitatis. amplitudinis: debet inquit tenere mediū. Nam si modū excesserit: & nimia
laxitate luxuriens diffundet: domino affert dedecus potius q̃ dignitatē. ¶ Solitudo. id est adeo amplā: vt non
possit tota habitari: tunc illa solitudo dedecori dño erit. ¶ Frequentari. coli familie frequentia. frequens locus
dicitur in quo multi sunt: & frequens senatus in quo sunt multi senatores. ¶ Odiosum est. infamie: & q̃ affert
odium: & fastidiū: cum potest dici a prętereuntibus. O domus q̃ disparē dñm habes quod nūc passim rome di-
ci potest. Videmus enī in oibus clarissimorū quōdam ciuium: & illius amplissime ciuitatis facile principiū mon-
stra hominum habitare: & a meretricū scholis frequentari (quibus cum romana disciplina vigeat: & mores
nondum luxuria corrupti. & illi. 40. octo magistrī vicorum vrbana vicia excuterēt) vilissimis fornix dabatur: &
vix digne censebantur: vt in submēso habitaret pannose: sordideq; neglecte: nunc autem serico & auro vndiq;
perlucētes magnifice habitant: clientelā habent: & disciplinā vt tanta ars non pereat. Vnde dolendū est q̃
plus inguinibus olidi scorti & edacis tribuatur: q̃ virtuti: & q̃ fedissima lupa corporis ornatu non solū eque-
tetur reginis: sed antecellat. ¶ His tēporibus. in hac calamitate & confusione nostrorū temporum: quibus domus
proscriptorum a Sylla ab indignissimis: & immeritissimis hoīb; habitatur: vt merito dici possit. O domus an-
tique q̃ dispari domino dñamini. ¶ Cauendum est etiā. aliud pręceptū & cautio in ipa domo edificāda. ¶ Ne
prodeas. exeas extra mensurā. debet is qui edificat tenere mediū: & pro mō diuitiarum impedere: atq; vt opor-
tet: decetq;. ¶ Sumptu. impēsis. ¶ Quo in gñere. cum scilicet quis nimio sumptu aliq̃ opus extruit: alios enī
suo exemplo irritat ad talem edificādi luxum. ¶ In hac parte. edificij superbe: & luxuriose edificandis: & pro-
bat hoc exemplo Luculli cuius virtutem pauci imitati sunt. Magnificentiam vero in edificandis villis permitti
¶ Facta principum. ea principes ciuitatis faciūt. Tubero stoicus lucillum togatū Xerxē appellabat propter
villam in sinu Baiano & aquam marinā immisam effosso mōte. & Varro in primo de re rusti. lib. dict. Nūc cō-
tra villam vrbā q̃ maximā ac potissimā habeant. Dant operā ac cum metelli & Luculli villis pessimo pu-
blico edificatis certant. ¶ Luculli virtutem quis. imitatus est. q. d. per paucos. ¶ At q̃ multi scilicet imitati sunt
eum in edificijs: & cōtutis. Villa est domus in agro. Vicus dicitur qñ sunt plures domus vna post aliā. Vicinia
dicitur ppinquitas vicinorum. ¶ Quorum. villarū edificandarū mēsurā est adhibenda. Vnde apud antiquos
erat lex censoria Ne villa fundū desideraret: & ne plus vererent q̃ araret. & ideo nimiam edificandi luxuriam
notauit Hora. in carminibus dicens. iam pauca aratro iugera molles relinquent regie: quoniam omnes cam-
pi edificijs ad luxum & delicias comparantis occupabantur.

N omni actione esse obseruanda.
Ordo est. Autē pro sed: tria sunt
tenenda in omni actione: susci-
pienda: id est quam suscipere velimus. Pri-
mum supple tenendum est: vt appetitus
apareat. id est obtemperet rationi quo. i.
quare nihil est accommodatius. id est cō-
ducibilis ad conseruanda officia. Dein-
de supple tenendum est: vt animaduertat
id est consideretur quanta sit illa res quā

¶ Tria in omni actione obseruanda.

N omni autem actione suscipienda tria sunt. te-
nenda. Primum vt appetitus rationi pareat: quo
nihil est ad officia conseruanda accommodati-
us. deinde vt animaduertatur / q̃ta illa res sit /
quam efficere velimus: neu maior / neu minor cura & opera / susci-

Officiorū Liber primus. Fo. LXXVIII

piatur: q̄ causa postulet. Tertium est: caueamus / vt ea quæ perti-
nēt ad liberalem speciem / & dignitatem / moderanda sint. Modus
autem est optimus: decus ipsum tenere (de quo diximus) nec pro-
gredi longius. horum autem trium præstantissimum / est appeti-
tum obtemperare rationi.

tatem liberalem. id est liberis hominibus dignam sint moderanda. Autem pro sed optimus modus. id est op-
tima moderatio: est tenere ipsum decus: de quo diximus ante: nec progredi longius. Autem pro sed præstantis-
simum horum trium est appetitum obtemperare rationi.

IN omni autem actione Tria Cice. ponit quæ in omni vita seruanda sunt. Primum est: vt appetitus pareat
rationi. nā si appetitus euagabitur lōgius officium seruari nō poterit quod semper ad bonum tendit. Se-
cūdu ē. vt cōsideretur quid agēdu sit & ea cura adhibeat: qua res ip̄a efficiendā requirit. Tertium est vt oīa cum
mensura fiāt etiam q̄ laudabilia sunt ne si modū excesserint reprehendant. ¶ Pareat. obediat / & id appareat
quod rō suaserit. ¶ Ad officia. vt aliquid fiāt cum virtutis laude. ¶ Animaduertatur. cōsideretur diligenter: ne
aut nimis aut parum id curemus qđ agēdum est: sed vt ip̄a res postulat. ¶ Opera. labor. ¶ Causa. res ip̄a quā
agimus / & causa quā tractamus. ¶ Ad liberalem speciem. id est ea q̄ laudanda sunt: & quandā apparentiam libe-
ro homine dignā prē se ferūt. ¶ Moderanda. mō quodam & mēsurā tractanda multo magis. Igitur moderan-
da sunt & vitāda quæ nullā habent speciem. i. apparentiam libero hoīe dignam. Et ait. Cice. optimus est mo-
dus: in omni re atq; mensura vt seruetur decorū. Nam cū facimus id quod decet tenemus modū. Hora. in. i. vo-
lumine epistolarum sic canit. Insani lāpiens nomē ferat: equus iniqui. Vltra q̄ satis est virtutē si petat ipsam. & i
primo sermonū dicit: Est modus in rebus sunt certi deniq; fines. Quos vltra citraq; nequit consistere rectum.
¶ Modus autem. hoc refert ad illud secundū præceptum. scilicet cōsideretur quanta sit res quā volumus effice-
re. ¶ Ipsum decus. sequi id qđ decet & eatenus progredi in aliqua re quatenus laudat. ¶ Longius. q̄ deceat. &
sic erit modus. hoc refertur ad tertiū: vt scilicet omnia moderāda sin. Et ait. Quamuis modus optimus sit: tñ
horum triū præstantissimum est appetitū parere rationi: quoniam nisi ratio dñabit. nil qđ deceat fieri poterit.

¶ Ordo rerum ac temporum oportunitas.

Einceps de ordine rerum / temporum / oportuni-
tate / dicendū est. hęc autem / scientia continet eā
quam grēci eutaxiam nominant non hanc quam
interpretamur modestiam: quo in verbo modus

inest. Sed illa est eutaxia: in qua intelligitur ordinis conseruatio.

Itaq; vt eandem nos / modestiam appellemus: sic diffinitur a Stoi-
cis vt modestia: sit scientia earum rerum: quę agentur: aut dicentur
loco suo collocandarum. Itaq; videtur eadem vis ordinis: & collo-
cationis: fore. Nam & ordinem: sic definiunt: compositionem rerū
aptis: & accommodatis: locis. Locum autem actionis: oportuni-
tatem: temporis esse dicunt. Tempus autem: actionis oportū-
tatem: gratie eueria: latine appellatur occasio. Sic fit vt modestia hæc
quam interpretamur ita: vt dixi scientia: sit oportunitatis idone-
orum: agendum temporum. Sed potest esse eadem prudentie / de-
finitio: de qua principio diximus. Hoc autem loco de moderatiōe:
& temperantia: & alijs similibus virtutibus querimus. Itaq; q̄ erāt
prudētię propria loco suo: dicta sunt. Quę autem harum virtutū
de quibus iādudum: loquimur. quę pertinent ad verecundiam: &
ad eorum approbationem: quibus cum viuimus: nunc dicēda sūt.

id est quam latine diximus modestiam esse appellandam: sit ita: vt dixi scientia oportunitatis temporum ido-
neorum ad agendum. Sed eadem definitio: potest esse definitio prudentie de qua diximus in principio. Autē
pro sed nos querimus hoc loco de moderatione: temperantia: & de alijs similibus virtutibus. Itaq; ea quę erāt

velimus efficere neu. id est neue hoc vñe
suscipiatur maior cura / & opera: q̄ causa
postulat: neue. id est vel ne suscipiatur mi-
nor cura & opera q̄ causa postulet. Ter-
tium scilicet tenēdum est vt supple cauea-
mus. i. est caute prospiciamus: vt. id est q̄
liter ea quę pertinent ad speciem: & digni-
tatem.

Autem pro sed optimus modus. id est op-
tima moderatio: est tenere ipsum decus: de quo diximus ante: nec progredi longius. Autem pro sed præstantis-
simum horum trium est appetitum obtemperare rationi.

Einceps & c Postq̄ de formosi-
tate & ornatu qui decorum cō-
cernunt determinauit proseq-
tur de ordine rerum. Est autem
ordo verborum. Dicendum est deinceps
id est cōsequenter de ordine rerum & op-
portunitate temporum Autē pro sed hęc
scientia continet eam quam grēci nomi-
nant eutaxiam. id est bonam dispositio-
nem & seriem: non hanc quam interpre-
tamur modestiā i quo verbo. i. in qua mo-
destia inest modus. Sed illa est eutaxia in
qua intelligitur conseruatio ordinis itaq;
vt nos appellemus eandem modestiam:
quam scilicet ille eutaxiam ea diffinitur a
stoicis sic vt modestia sit scientia earū re-
rum quę agentur aut dicentur colloca-
darum suo loco. Itaq; id est videtur fore
eadem vis. i. natura & proprietates ordinis
& collocationis. nam definiunt &. id est
etiam ordinem compositionem. id est qđ
sit compositio rerum: & hic locis aptis: &
accommodatis. legitur enim compositio
ne vt sic diffiniunt compositionē. id est per
compositionem: sed prestat legere compo-
sitionem. Autem pro sed ipsi stoici. i. dicūt
locum esse oportunitatem actionis: qua
scilicet quid agitur vbi oportunitas est.
Autem pro sed: oportunitas tempus ac-
tionis: appellatur gratie eueria: latine
supple. appellatur occasio. Sic. i. ex horū
verborum definitione: fit. id est hęc sequi-
tur: vt hęc modestia quam interpretamur

ate & ornatu qui decorum cō-
cernunt determinauit proseq-
tur de ordine rerum. Est autem
ordo verborum. Dicendum est deinceps
id est cōsequenter de ordine rerum & op-
portunitate temporum Autē pro sed hęc
scientia continet eam quam grēci nomi-
nant eutaxiam. id est bonam dispositio-
nem & seriem: non hanc quam interpre-
tamur modestiā i quo verbo. i. in qua mo-
destia inest modus. Sed illa est eutaxia in
qua intelligitur conseruatio ordinis itaq;
vt nos appellemus eandem modestiam:
quam scilicet ille eutaxiam ea diffinitur a
stoicis sic vt modestia sit scientia earū re-
rum quę agentur aut dicentur colloca-
darum suo loco. Itaq; id est videtur fore
eadem vis. i. natura & proprietates ordinis
& collocationis. nam definiunt &. id est
etiam ordinem compositionem. id est qđ
sit compositio rerum: & hic locis aptis: &
accommodatis. legitur enim compositio
ne vt sic diffiniunt compositionē. id est per
compositionem: sed prestat legere compo-
sitionem. Autem pro sed ipsi stoici. i. dicūt
locum esse oportunitatem actionis: qua
scilicet quid agitur vbi oportunitas est.
Autem pro sed: oportunitas tempus ac-
tionis: appellatur gratie eueria: latine
supple. appellatur occasio. Sic. i. ex horū
verborum definitione: fit. id est hęc sequi-
tur: vt hęc modestia quam interpretamur

id est quam latine diximus modestiam esse appellandam: sit ita: vt dixi scientia oportunitatis temporum ido-
neorum ad agendum. Sed eadem definitio: potest esse definitio prudentie de qua diximus in principio. Autē
pro sed nos querimus hoc loco de moderatione: temperantia: & de alijs similibus virtutibus. Itaq; ea quę erāt

MARS.
Tria in vi-
ta seruan-
da.

Apparen-
tia.
Modus.
tenendus

Rō dñet:

ASCEN

Modestia vt hic
ascribitur

Quid ordo sit vt
hic ascribitur

M. tullii Ciceronis.

propria prupēt te sunt dicta suo loco. Autē pro sed ea sup. que scilicet sunt harū virtutū de quibus loquimur iam dudum: id est iam et paulo prius: utpote que pertinent ad verecundiam et ad approbationem eorum: quibus cum: id est cum quibus viuimus: dicenda sunt.

MARS.

Einceps de ordine rerū. Supra Cice. proposuit ipm decorū tribus rebus contineri formositate ornatu: ordine. duabus partibus absolutis ad ordinē transit: & temporū oportunitatem: ut nil quod ad decorum ipm pertineat explicandū relinquatur. Vt igitur translatione: & docilem facit auditorem.

Eutaxia.

& attētū. Hec autē scia cōtinet eā quā greci eutaxiā nomināt: eutaxia dicit bōa dispositio & ordo. vult Cice. ordinis conseruationem & modestiam idem esse. ¶ Non hanc scilicet continet: quā nos appellamus modestiam a modo. i. mensura: quē singulis rebus adhibenda est. ¶ In quo verbo modestie scilicet inest modus quidā seruā

Modestia

Ordo. ¶ Modestia est quoddā ornamentū in ipsis actionibus. ¶ Ordinis conseruatio. ut sit bonus ordo in rebus agēdis. nam eutaxia dicit bona ordinatio. sed inquit Cice. ex ipa definitione stoicorum adducor ut eandē eutaxiam latine appellem modestiam. ¶ Loco suo tempore opportuno. ¶ Eadem vis. natura & proprietates: ut idem sit ordo rerum. & collocatio: quod ex ipa definitione probat. nam ordo est cōpositio rerū ap

Locus

multipli- ter capis. ¶ tis locis & accommodatis: & locus significat tēporis oportunitatē. ¶ Actionis operationis. hoc dixit ad differentia loci qui est sedes argumēti: & in quo illud latet & ex quo ducit: & locus est vltima superficies corporis ambi

Occasio.

entis locatū. ut diffinit Aristo. in philicis. hic accipit locus pro agendi oportunitate. ¶ Locum actionis: aptum ad aliquid agendum: quoniam sunt & alij loci sedes argumentorū. hos locos Boet. in topicis maximas ppositio nes appellat. Et fabius ait lib. 5. locos appello sedes argumētōrū. ¶ Tempus actionis. aptū ad agendum. & opportunum dicit occasio: inde dicimus nactus occasione. i. tps. opportunū. in rhetoricis loquēs de tēpore sic ait

Modestia

Occasio ēpars tēporis habēs i se alicuius rei idoneā faciendi aut nō faciendi oportunitatē. ¶ Sic fit. ex horum verborum definitione hoc sequit. ¶ Quā interpretatur. quā latine dico appellandam esse modestiam: cū grece dicat eutaxia. ¶ Idoneorum. qui idonea sint ad agendū: & sic vno verbo modestie Cice. cōplectit ordinē: locū & tps. ¶ Eadē definitio. quoniam prudentie est locū ordinē & tps. eligere: & habere delectū. ¶ Itaq; mode

Modestia

est mini- petantiā: quē est conseruatix prudentie. moderatio igit conseruat prudentiā. & id facit in singulis actionibus

stra pru-

dentie. quod prudentia iubet. corrupta autē moderatione prudentia nihil valet. Itaq; eadē fere sunt officia prudentie & modestie: quā ipam conseruant & alijs similibus quā ad hanc partē pertinent: quoniam temperantiā sequunt: ordinis constantia: & ornatus. ¶ Quē erat prudentie. quē pertinebant ad prudentiā quā sequunt cōtiliorū ma

ois cōple-

chitur vir- tutes. ¶ turitas: & intelligentia. hęc pars moderationis: & ordinis ad temperantiā pertinet: licet nulla virtus possit esse sine prudentia. & qui illam habet omnis habeat necesse est. sed singularum mediocritatū officia distincta sunt. ¶ Iam dudū. ab initio huius disputationis. ¶ Quē autē harū virtutū. i. ea quē pertinent ad has virtutes quē tē perantiā sequuntur. ¶ De quibus virtutibus. paulo ante cepi disputare. ¶ Approbationem: laudationem/ & commendationem eorum: cum quibus viuimus: & nichil a nobis fiat: quod illos offendat.

ASCEN

Alis est igitur &c. Describit ordinem actionum cum decoro dicens. Igitur: quia scilicet de ordine loquendum est. ¶ Ordo actionum adhibendus. id est qui adhiberi debet: est talis ut quemadmodum omnia sunt apta inter se: & conuenientia in oratione constant: sic & in vita: Eni p quia: turpe est & valde viciosum: inferre sermonē dignū cōuuiuo: aut aliquē delicatū sermonē in re seuera. Pericles cū haberet sophoclē collegā. i. confociū in officio: scilicet in pretura. & hij. f. sophocles & pericles cōuenissē t de cōi officio sup. tractādo & formosus puer pteriret casu. i. a casu & sophocles dixisset pericle vocatius est. O puerum pulchrū bene sup. dixit. Ait enim pericles: o sophocle decet pratorē habere nō solum manus abstinentes a rapina scilicet sed etiā oculos a cōcupiscentia: vcz Atq; si sophocles dixisset hoc idem. f. o puerum pulchrū in approbatione athletarum. id est iuuenū se exercitantium in lucta ipse caruisset iusta reprehensione quia tunc visus esset commēdasse pulchritudinem membrorum propter idoneitatem ad certamen: quam tunc propter libidinem approbasse putabatur. Tanta vis est & loci: & temporis: ut si quis cum sit

Ordo actionum cum decoro.

Alis est igitur ordo actionū adhibendus: ut quēadmodū in oratiōe cōstanti: sic in vita sint oia inter se apta/ & cōuenientia. Turpe est enī / valdeq; viciosum/ in re seuera: cōuuiuo dignū/ aut delicatum

aliquē inferre sermonē. Bene pericles/ cū haberet collegā/ in pretura

ra Sophoclē poetā. Hijq; de cōi officio cōuenissent: & casu formosus puer/ pteriret: dixissetq; Sophocles O puerū pulchrū Pericle

Ait ei pericles. ptorē sophocle decet/ nō solū manus: sed etiā oculos/ abstinentes habere. atq; hoc idē Sophocles: si in athletarum

approbatione dixisset: iusta reprehensione/ caruisset. Tāta vis est/ & loci: & tēporis: ut si quis cū cām sit adurus in itinere: aut in ambu-

latoe: secū ipse meditet: aut si qd aliud cōtētius: cogitet nō reprehendat. Ad hoc idē si in cōuuiuo faciat: ihumanus videatur in scitia

temporis. Sed ea quē multum ab humanitate discrepant: ut si quis in foro cantet/ si qua: est alia magna peruersitas: facile apparent: nec magnopere: admonitionem: & pcepta desiderant. quē autē parua videntur: esse delicta: neq; a multis intelligi possunt: ab his

S. Marro:

Sit sermo iuster in men
sa iunior ut habeat uo
luptatis amplius scuerit
tis minus

aut in finire aut

est diligentius/etiam declinandum. Vt in fidibus: aut in tybijs: quis paulum discrepent: tamen id a sciente animaduerti solet. Si uiuendum est in vita ne forte quid discrepet: vel multo etiam magis: quo maior & melior actionum/ q̄ sonorum/ concentus est. Itaq; vt fidibus musicorum aures/ vel minima sentiunt: sic nos (si acres/ ac diligentes/ iudices esse volumus/ animaduersoreshq; viciorum) magna intelligemus/ saepe ex paruis. Ex oculorum obtutu/ superciliorum/ aut remissione/ aut contractione ex mesticia: ex hilaritate: ex risu/ ex locutione: ex reticentia: ex contentione vocis: ex sūmissione: ex ceteris similibus/ facile iudicamus: quid apte eorum fiat: quid ab officio/ naturaq; discrepet. Quo in genere/ non est incommodum quale quicq; eorum sit/ ex alijs iudicare: vt si quid dedecet in illos: vitemus/ & ipsi. Fit enim/ nescio: quo modo/ vt magis in alijs cernamus q̄ in nobismetipsis: si quid delinquitur. Ita facillime corriguntur: in discernendo vicia: quorum imitantur: emendandi causa magistris. Nec vero aliterum est: ad ea eligenda: quę dubitationem afferunt: adhibere doctos homines: vel etiam vsuperitos: & quid his/ de vno quoq; genere officij/ placeat exquirere. Maior enim pars/ eo fere deferri solet: quo a natura ipsa deducitur. In quibus videndum est: non modo quid: quicq; loquatur: sed etiam quid quisq; sentiat: atq; etiam de qua causa quisq; sentiat. Vt enim pictores/ & hi qui signa fabricant/ & veri etiam poeta suum/ quisq; opus a vulgo/ considerari vult: vt si quid reprehensum sit a pluribus: id corrigatur: hiq; secum: & cum alijs: quid in eo peccatum sit exquirunt: sic aliorum iudicio: permulta nobis facienda: & non facienda: & imitanda: & corrigenda sunt. Quę vero more aguntur: & institutis ciuilibus: de his nihil est precipiendum. Illa enim ipsa precepta sunt. Nec quemq; hoc errore duci oportet: vt si quid Socrates aut Aristippus contra morem/ consuetudinemq; ciuilem fecerint: locutue sint: idem si arbitretur licere: magnis illi: & diuinis bonis: hanc licentiam consequebantur Cynicorum vero ratio tota est eiicienda. Est enim inimica verecundię: sine qua nichil rectum esse potest: nichil honestum. Eos autem quorum vita perspecta in rebus honestis atq; magnis est: bene de republica sentientes: ac bene meritos: aut merentes: aliquo honore: & imperio affectos: obseruare: & colere debemus. Tribuere etiam multum senectuti: cedere his/ qui magistratum habebunt: habere delectum ciuis & peregrini: in ipso quoq; peregrino priuatim: ne an publice venerit. Ad summas (neagam de singulis) communem totius generis humani hominum consiliationem: & consociationem colere: tueri: seruare: debemus.

tos ad eligenda ea: hoc est ad eligendū inter ea q̄ afferūt dubitationē & exquirere qd placeat his. s. doctis & peritis/ de vnoquoq; gñe officij. Enim pro quia: maior pars scilicet hominū solet deferri: eo. i. ad id faciendū: quo. i.

acturus causam ipse medites secum in itinere: aut in ambulatione: aut si cogitet qd id est aliquid aliud non reprehendatur: at id est sed si faciat hoc idem: id est si meditetur secum: aut cogitet attentius ipse videatur in hūanus: id est bestialis & conueniēdi quod hominū est: nescius incitiam. i. ppter incitiam temporis. Sed ea quę discrepāt multum ad humanitate: vt si quis cantet in foro: aut si qua: id est aliqua magna peruersitas: scilicet officij est supple in eo apparent id est eminent facile: nec desiderat magnopere: id est multum necessario ad monitionem/ & precepta. Autem pro sed ea quę videntur esse parua delicta neq; id est & quę non possūt intelligi a multis: ab his: id est huiusmodi est declinandū etiam diligentius: id est aliquantum diligenter. Vt: id est sicut in fidibus: id est chordis musicis: aut in tybijs: quis discrepent paulum id est modicum. tamē id solet animaduerti: id est reprehendi & notari a sciente: id est perito artis. Sic: id est eodem modo videndum est ne forte: quid id est aliquid discrepet in vita. vel etiam multo magis: tanto supple quo: id est quanto concentus: id est concordia: & conformitas actionum est maior & mellor q̄ sonorum. Itaq; vt: id est quemadmodum aures musicorum sentiunt: id est percipiunt fidibus: id est in fidibus. hoc est chordis: vt id est etiā minima id est minimas discrepantias: sic nos si volumus esse acres ac diligentes iudices: & animaduersoreshq; viciorum itelligimus saepe magna ex paruis. Verbi gratia: nos iudicamus facile ex obtutu oculorum: ex remissione: id est extentione aut cōtractione superciliorum: ex mesticia: ex hilaritate: ex risu: ex locutione: ex reticentia: ex contentione: id est eleuatione vocis: ex sūmissione id est suppressione vocis: & ex ceteris similibus quid eorum fiat apte & quid discrepet ab officio & natura. In quo genere eorum/ scilicet quę vituperantur: non est incommodum iudicare ex alijs quale sit quicq; i. quilibet eorū: vt si qd deceat in illos: ipsi. i. etiam nos vitemus. Eni pro quia sit. i. cōtingit nescio quō vt nos cernamus melius in alijs q̄ in nobismetipsis si qd delinquitur. Itaq; hi supple. s. discipuli quorum vicia magistris. i. preceptores morū imitantur. i. simulant causa emendandi. i. vt emendent eos: corrigantur facillime. Verbi gratia: si discipulus inepte loquitur & pceptor idem faciat ad reprehensionē illius: discipulus facile corrigitur: quia qd in se nō vidit dedecere: in pceptore videt. Nec vero est alienū. i. ipertinēs/ & abhorriēs ab officio: adhibere hoies doctos vel etiam vsuperitos: & exquirere qd placeat his. s. doctis & peritis.

alijs

imitanda

M. tullii Ciceronis.

ad quod deducitur ab ipsa natura, in quibus supple rebus videndum est: non modo: i. non solum quid quisque loquatur: sed etiam quid quisque sentiat. Enim pro quia: vt. i. quemadmodum pictores: & hi qui fabricantur: signa i. effigies in ere: aut alio metallo: & etiam veri poete volunt suum opus considerari a vulgo. i. a multitudine: vt si quid sit reprehensum a pluribus id corrigatur: q. p. & hi: scilicet artifices & poete exquirunt secum. i. inter se & cum alijs: quid in eo quod scilicet fecerunt sit peccatum. i. erratum: sic per multa. i. valde multa sunt facienda: & per multa sunt non facienda: & imitanda: & corrigenda nobis iudicio. i. ad iudicium aliorum. Vero pro sed: nihil est pre iudicandum de his que aguntur: more. i. consuetudine. Enim pro quia: illa ipsa que aguntur. i. more sunt precepta. Nec oportet queque duci hoc errore: vt si Socrates: aut Aristippus fecerint quid contra morem: & consuetudinem ciuilem: vt pro vel locuti sint: arbitretur idem licere. i. licitum esse sibi. Illi. i. philosophi maximi consequuebantur hanc licentiam: id est licentiosam & non regularem auctoritatem noua molienti: magnis diuinis & bonis: scilicet doctrina & eruditione plusquam humana. Vero pro sed: ratio cynicorum que est contra naturalem verecundiam est tota eicienda. i. explodenda. Enim pro quia: ipsa est inimica verecundie: sine qua nihil potest esse rectum: nihil honestum: Autem pro sed: nos debemus obseruare & colere eos quorum vita est perfecta. i. clare cognita in rebus honestis atque magnis sentientes bene: aut bene meritos: aut merentes bene de repub. & affectos aliquo honore & imperio. Nos debemus etiam tribuere multum senectuti: & cedere. i. locum dare his qui habebunt magistratum: habere delectum. i. discrimen & decretionem: ciuis & peregrini. i. externi: & habere delectum: quoque. i. etiam in ipso peregrino: ne p. an: an venerit priuati an publice. i. an propria auctoritate fretus an honore fuit gens. Ad summam. i. vt summam dicam: ne de singulis agam nos debemus colere: tueri: & seruare consiliatorem & consolatorem hominum communem totius generis humani.

MARS.

Obseruat
tio circun
stantiarum
constituit
officium.
Ordo.
Delicatum
Eschilus
primus
tragicus.

Sophocles a p
ericle car
pitur

Athleo.
Athletæ.
Athlon.
Inhumana
nus.

Exem
plum a mu
sica sum
ptum.

Alis est igitur ordo. Præcipit nunc qualem ordinem tenere debeamus in singulis actionibus: de quo ita disputat: vt locum: personam: aliasque circumstantias includat: quæ in omni re (vt seruatur decorum) considerande sunt. Obseruatio enim circumstantiarum est illa quæ constituit officium: quoniam potest reddi certa ratio quare factum sit. Constanti, perseveranti in optimo ordine: & nihil a parte discrepanti: hæc est laus oratoris: vt omnia in oratione bene conueniant & quadrent: sic laudatur ordo: cum omnes actiones inter se conueniunt & suo tempore fiunt. In vita. in actionibus vite. Apta. vt apta sint: quoniam ordo est compositio rerum in aptis locis. Apta igitur: id est accommodata & conuenientia. Turpe est enim. probat ab effectu: quare adhibendus ordo sit: quoniam dedecet: si non habetur ratio loci temporis: & persone: sic a re contraria sumens argumentum ostendit id laudari: quod tempore apto fit. Seuera. graui. Delicatum. delitijs aptum & molle. Bene pericles. qui collegam suum reprehendit Sophoclem: quoniam ille habuerat rationem loci: temporis: atque persone quam sustinebat. erat enim pretor Sophocles tragicus poeta fuit: tragediam auctore Fabio primus Eschylus in lucem protulit sublimis. & grauis & grandiloquus: sæpe vsque ad vicium. Sed longe clarius illustrauerunt hoc opus Sophocles atque Euripides: quorum in dispari dicendi via vter quid sit poeta melior: inter plurimos queritur. In pretura. quoniam erant pretores qui reddebant iura. Collega dicit socius in magistratu. Conuenissent. simul essent: de communi officio loquerentur: & iura redderent Hoc narrat etiam Plutar. in vita periclis. Et Vale. dicit Pericles cum in pretura Sophoclem collegam haberet: ac is publico officio vna districtus pueri ingenui pretereuntis formam impensioribus verbis laudasset: intemperantiam eius increpitans dixit. pretoris non solum manus a pecunie lucro: sed etiam oculos a libidinoso aspectu continentem esse debere. Locus ipse igitur datus pretori: & magistratus non seruabat decorum: laudando formosum puerum. Ad hoc idem. ecce quid facit locus & persona. Nam si alibi illud dixisset: iusta reprehensione caruisset. Athletarum. eorum qui in gymnasijs se exercent: athleo graece latine significat certo & contendo. Inde athlete dicuntur in genere certatores. In specie autem erunt pugiles palestrite: cursores: & similes. & athlon dicitur premium certaminis: quo verbo vititur Theocritus. Approbatione. vbi approbantur athlete pulchri lacertosi: & habentes membra apta ad certamina. Tanta vis est loci: tantum potest locus & alie circumstantie ad approbationem alicuius rei vituperationemque. Causam acturus. oraturus causam alicuius aut suam. Meditetur. intra se cogitet. Ad hoc idem. meditari & attentius cogitare. Inhumanus. ab humanitate alienus: ac rusticus: quoniam ignorat quid postulet locus & tempus. Sed ea quæ non opus est inquit Cice. de his precipere & monere: quæ manifesta delicta sunt: & ab omnibus facile cognoscuntur: sed de his quæ parua vident: & cum dignosci ab omnibus nequeant: facile trahunt homines in errorem specie quadam recti. Vnde diligenter singula consideranda sunt: & id vitandum quod in alijs turpe est ac indecorum & doctos consulere debemus: quorum consilio ad virtutem ac decorum dirigamur. Discrepant. aliena sunt. Ab humanitate. ab his moribus quos homo bene institutus habere debet: & ab humanitate igitur id est a disciplina viuendi: quæ homini data est. Cantet in foro quod dedecet: & ab eruditione: bonisque moribus: alienum est. Magna peruersitas. prauitas in moribus quæ sua magnitudine: omnibus se ostendit. Nec magnopere. non multum est opus monere. quoniam patet talia declinanda esse: propter apertam turpitudinem. Neque a multis. ab imperita multitudine. Et affert exemplum musices. Nam cum in fidibus & tibijs aliqua discrepantia est non cognoscitur nisi ab eo qui musicen callet: sic actiones aliquid in se prauitatis habentes non cognoscuntur: nisi a prudentibus: quorum consilio vita adulescentium formanda est & regenda. Paulum discrepent. discordent. nam discrepare proprie est diuerso modo crepare: id est sonare & crepitum facere: inde ad multa transfertur. A sciente. perito in musicis. Sic viuendum. Ita inquit viuendum est: vt vita non discrepet: sed omnia inuicem congruant: & ordo seruatur ac modus: vt fiat ille actionum concentus: qui est maximæ & naturæ & vitæ constans in officio perseveret. Sicut fit in numeris musicis & motibus inter se non discrepantibus. Vel multo magis: quoniam in fidibus & tibijs: maior cu-

Officiorū Liber primus. Fo. LXXX.

ra adhibenda est in actionibus vitæ q̄ in ipsis numeris. ¶ Quo. quanto maior est concentus actionum: id est
conuenientia: vt nullo modo a ratione discrepent: sed loco tempori & personis conueniant. ¶ Maior q̄tum Perstat in
ad se. ¶ Melior. ad nostrū commodū & decus. ¶ Concentus. conuenientia perstat in translatione sonorū: Me
trallatio-
ne.
lior (inquit) est p̄stantior conuenientia ip̄arum actionum/ q̄ sonorum: & ideo maior cura est adhibenda/ vt nul-
la in ipsis discrepantia sit. ¶ Vel minima. etiam minimas discrepantias: quoniā callent artem: vel etiam mini-
mos errores. ¶ Acres. acuti: vehementes: attenti. ¶ Vicioz. eorū q̄ fiunt cū vicio: & p̄ter decorū. ¶ Magna. ex
paruis. ex paruo signo magna cognoscimus. Vultus enī & obtutus oculorū & alia signa indicāt eē ī moribus:
per signa
se aperit.
nōnulla q̄ latēt & incognita sunt in quibus signis & gestibus aliquid fit quod dedecet. Vñ in singulis cauendum
est: & multo magis ne animus peccet: q̄ per signa extrinseca se aperit. ¶ Obtutu. aspectu in aliquē defixo. ¶ Re-
missione. dilatazione aut cū contrahunt supercilia: aut deprimuntur: aut attolluntur: & hoc est cōtrahere/ & remi-
nere. ¶ Hilaritate leticia. ¶ Contentione. eleuatione. i. cū vocē attulimus. Cū oīa (ingt) supradicta viderimus:
cognoscemus (si experientiam habebimus) qd apte fiat: & cū decoro. Quid a natura. i. a rōne nature dissentiat
nam respicere: ridere & similia eo modo facere oportet: vt a natura non recedatur. Risus non semper vitupe-
ratur. Cachinus vero semper & risus conceditur. ille autē improbatur: Risus (inquit Cice. alibi) sedem habet/ in
Rifus
aliqua deformitate ac turpitudine: quæ cum in alijs demonstratur vrbinitas: cū in ip̄m dicentem recidunt/ stul cachinus
ticia vocatur. ¶ Quo in genere eorum scilicet q̄ vituperantur cum nō apte fiunt a natura q̄ recedūt. ¶ Non est Vrbani-
incommodū. immo vtile est iudicare in alijs quale sit vñ quodq̄ supradictorū. vt nos cauere possimus: si aliqd tas.
preter decorū fieri cognoscimus. Nā magis deprehendimus errores aliorū q̄ nostros. Vñ magistri cum discipulos Stulticia.
reprehendere volunt aliorum errores ip̄is obijciunt: vt discipuli videndo cognoscant: q̄ dedecet id quo reprehē-
duntur. Quapropter anacharlis scyta interrogatus quo pacto quis abstemius fieret respōdit si ebrioforū mo- Anachar-
tus sibi ante oculos ponat. Et Plato ebrijs/ & iratis p̄cipere/ consulereq̄ solebat: vt speculo vultus inspicerent sis.
suos: vt visa deformitate vicia fugerent. Et Lacedemonij seruū ebriū in conspectū filiorū adducebant: vt in ip̄o Abstemi-
turpitudine ebrietatis inspicerent: & ab ea abstinere. ¶ In alijs. quoniā vnusq̄q̄ sibi placet: ideo suos errores us.
non facile iudicat. Pauci enim in seip̄os descendunt diligentius inspiciētes aliena peccata q̄ sua. Vnde dicit Se- Ebrijs spe-
neca. Aliena vicia in oculis habemus: a tergo nostra sunt. ¶ In discernendo. iudicando. ¶ Quorū. i. discipuli: culum in-
quorum vicia magistri rep̄tant causa emendandi. ¶ Visa deformitate. vicij: quod illi imitantur ad irrationē fa- tueantur.
cillime corrigunt cū vicia plene discernūt. ¶ Emendandi causa. vt discipuli emendentur. ¶ Nec vero alienum
est. Monet consulendos esse viros ysuperitos: ne locus p̄nitentię relinquatur. nam si consilio prudentum vo- Consiliū
luerimus vt: nunq̄ errabimus: & mediocritas ipsa retinebitur: quā ip̄e prudēs definit & statuit. Philosophus in a pruden-
iij. ethices sic ait. Atq̄ cum magnis de rebus deliberare volumus: sumimus: & alios ad consilium diffidentes no- tibus su-
bismetip̄is tanq̄ nō sufficētibz ad discernendū. ¶ Non est alienum: immo conducit: vt singula & minima er- mendum
rata cognoscantur. ¶ Quæ afferunt dubitationem. de quibus dubitatur: an in officio sint. ¶ Doctos. doctrina
prestantes. ¶ Vel vsu. experientia rerum. ¶ Exquirere: diligenter percunctari quid illis videatur agēdum: & qd
fugiendum tanq̄ turpe. ¶ De vno. quoq̄ genere officij omnibus actionibus/ quæ officiose dnt esse: & cū virtute
ac modo. ¶ Maior enim pars. ratio quare debemus vtī consilio prudentum: quoniam maior pars hominū se-
quitur inclinationes naturales. Vnde opus est: vt prudentiores consulamus: ne sequentes aliquādo. id ad quod
natura inclinamur erremus: Aliqui tamen sunt qui prauas nature inclinationes nō sequuntur: ideo dicit maior
pars. pauci enim habent talem prudentiam: & mentis robur: vt naturam emendent. Vir prudens nō defertur
aliquando ad id ad quod a natura deducitur quæ interdum viciosa est/ & corrupta: quam si sequeremur deside-
remus ab officio: quod forte non cognoscit: cum ad id inclinatioēs naturales habeamus: & nihil potest eē offi-
cium quod a bona natura discrepat. Vnde Diogenes finem statuebat/ rationi rite obtemperare in eis eligēdis.
quæ secundū naturā sunt. Chrysippus intelligit cōem ppriam humanitati naturā cui congruere oporteat. Cleā
tes cōem tantū naturā suscipit: quā sequi oporteat: cum ppria interdū viciosa sit & corrupta. Consulere igit de
bemus doctos viros: & ysuperitos. ne erremus. ¶ In quibus. rebus dubijs: de quibus doctos cōsulimus. ¶ Quid
sentiat. quid habeat: in animo: multi enim dicunt aliquid esse agendum: tñ animo non ita sentiunt. Ideo confi-
derandū est quid quisq̄ nō modo loquatur: sed etiā sentiat: ne adulationibus/ & assentationibus/ ad prauas actio-
nes deducamur. ¶ De qua causa. quoniā si de astrologia vult tibi iurisperitus cōsulere errabis cum eo qppe
astrologiam is non callit: & sic de similibz. Vnde oportet de aliqua re illos consulere. qui iudicare possunt &
sciunt. Et pbat comparatiōe artificum nos debere aliorum iudicio multa facere: & malefacta emēdare. Apud
græcos dicebatur. Quam quisq̄ norit artem ī hac se exerceat. Et etiā in illos prouerbiū erat: qui id quod igno-
rarent iudicabant. Supra crepidam iudicare nolito. ¶ Vt hi. qui signa fabricāt: vt sculptores statuarij. signa di-
cuntur opera expressa & sculpta: vt statue: vasa anaglipta: & alia signa quæ extant: tabule solū pictæ sūt sine ali-
qua expressione formarum. A signo dicitur sigillum per diminutionē. Idem in tertio de oratore. Ip̄a necessitas
fabricata est. Et Nonius affert hunc Ciceronis locum: vt hi qui signa fabricant. ¶ Vel poetę. qui poeticā ip̄am
optime callent. ¶ A vulgo. vt faciebat Apelles (auctore Plinio) qui tabulas pictas trāseuntibus proponebat:
ipse post tabulas latens intelligebat: quæ vicia reprehenderentur a singulis: vt postea emendaret. Sutor acce-
dens opus notauit: quod crepida pauciores ansas haberet. Quod viciū Apelles emendauit. Et Syllius ita-
licus poeta insignis iudicia auditorū sēp numero recitationibus expertus est. ¶ Secum. intra se & loquēdo cū
alijs: sic in ipsis actionibus agendum est: vt aliorum iudicio vicia corrigantur. ¶ Quæ vero more aguntur. de
his non est precipiendum (inquit Cice.) quæ in ipsis ciuitatibus instituta sunt: quoniā patet oibz obseruāda esse
nec aliquis cōtra publicū morē ciuitatis audere debet: & in hoc non debemus viros claros imitari q̄ diuina qua-
dam scientia hoc consequebant: vt contra morē ciuitatis loqui possent. Instituta enī vrbium obseruari dnt. Vñ

Natura
nonnunq̄
viciosa &
corrupta
est.
Fipis vlti-
mus

Adagiū
græcum.
Aliud p-
uerbium.
Vasa ana-
glipta.
Apelles
pictor
Syllius ita-
licus in
signis po-
eta.

M. tullii Ciceronis.

Instituta dicit Sene. non conturbabit sapiens publicos mores: nec populum in se nouitate vite conuertet. ¶ More. con-
bium ob- suetudine. ¶ Instituta: instituta (vt dictum est) sunt quæ tam moribus q̄ legibus/ ad honestatem ducunt. Mo-
seruanda res etiam in homine sunt qualitates animi & appetitus/ & magis attingunt naturam: q̄ consuetudo: & mos est
Mores. lex non scripta. ¶ Ciuilibus. alicuius ciuitatis. ¶ Illa. ipsa instituta. & mores sunt quædam præcepta: q̄ ab om-
Socrates nibus obseruari debent: ergo de his nō opus est precipere. ¶ Socrates Phanorinus (auctore Laertio) dicit. Ac-
sophronicus fuit melitus Socratem Sophronici filium q̄ iura violaret. Quos ex maiorum instituto/ suscepit ciuitas/ deos
ci filius. esse non existimamus: alia noua demonia inducens: contra ius item: & fas iuuenes corrumpit. Damnatuſ igitur
Cato so- tur fuit Socrates q̄ nouam religionem induceret/ contra vetus ciuitatis athenarum institutum. Cato censorius
cratē lo- (auctore Plutarcho) Socratem loquacem/ & violentum hominem appellabat: qui cum in patria sua plus posse
quacē di- affectaret/ q̄ leges paterentur: priscos mores/ & veteres consuetudines antiquare: ciuesq̄ suos/ ad cōtraria pris-
xit Plato cis institutis/ opiniones/ traducere molitus est. Sed crimina: Socrati obiecta/ a duobus eius discipulis Platone
socratem in Apologia: & Xenophōte quattuor illis voluminibus/ de dictis & factis Socratis memoratu dignis/ pœnitens
defendit. diluuntur. Aristippus (Socratis discipulus) cyreniacus primus Socraticorum mercedem doctrinæ exegit: & quæ
Aristip- stu philosophatus est: & voluptati patronum se prestitit/ contra morem veterem. Posuit enim summū bonum
pus. in voluptate: quæ maxime sensum moueret: & a suo præceptore Socrate desciuit qui in virtute summū bonum
primus q̄ statuerat. Cum obijceretur Aristippo: q̄ Laidem meretricem haberet. respondit hoc melius est/ q̄ illa me ha-
bitu philo beat. ¶ Contra morē consuetudinem: quoniā Socrates nouā religionē introducebat/ contra mores/ & instituta
sophatus ciuitatis: & Aristippus voluptati omnia tribuebat: & quæstu philosophiā habere cœpit. & eius domū Meretri-
est. ces frequentabant. ¶ Diuinis bonis & summa doctrina quæ est diuinum quoddam bonum. Interrogatus Ari-
Aristip- stippus/ quid intercessit inter doctum & indoctum respōdit. ¶ Mitte vtrūq̄ ad loca ignota: & cognosces. ¶ Cy-
pus nicorum ratio/ Refellit rōnem Cynicorum & vite institutum: qui volebant: vt omnia fierent ad libidinem. i. se-
Socratis cundū appetitū: & nullam verecundiā habebāt rōnem: qua neglecta/ & remota/ nil quod hominis præstantiā
discipulus. deceat fieri potest: nec potest aliquid esse honestum/ quod vacet pudore. Apollodorus tamen in moralibus di-
Apollodorus de a quibus Cice. dissentit/ agens verecundiæ partes: sine qua nil. il cum laude virtutis/ & honestatis fieri poterit.
secta cyni ¶ Eos autem. supradicta (inquit) sine consultatione obseruare debemus: & illos colere/ qui probatissimi sunt/
corum. & sic præcipit: quibus adherere debeamus & ipsorum consilio niti. ¶ Perspecta. cognita propter res gestas/
cum virtute. ¶ Magnis. quas ipsi gesserunt/ vt magnanimi. ¶ Bene sentientes. bonam habentes mentem/ erga
rempu. non affectantes tyrannidem/ & seditiones. ab illis fugere debemus: qui non student communi liberta-
ti/ & vtilitati. ¶ Ac benemeritos. qui pro repu. multa fecerunt: imperium auxere: & benemeriti sunt. ¶ Aut me
Obserua rentes in presentia/ aliquid pro repub. facientes. ¶ Aliquo honore: magistratu. ¶ Aut aliquo alio insigni. Aut
re & cole imperio: vt illi qui presunt exercitui militi/ & vrbibus. Obseruare est quadam admiratione/ aliquem virtute p-
re differē ditum venerari. Colere est plusq̄ obseruare. hoc enim est tantum ad homines: colere etiā ad deos ergo obser-
Senes ve uamus vt hominem colimus vt deum siue diuum hominem vt Lacones dicere consueuerunt: cū aliquem sum-
nerandi mis laudibus/ celebrare volebant. ¶ Multum tribuere. magnam habere rationem senectutis: id est ipsoſ senes
sunt. valde obseruare debemus/ & venerari. ¶ Habere delectum. facere differentiam/ inter quem & peregrinum. &
vnicuiq̄: id quod illi debetur tribuere. ¶ In ipso. quoq̄ peregrino debemus scilicet habere delectū. Priuatim
ne causa sua an publica venerit. ¶ An publicē. an nomine principum/ & alicuius respu. missus sit: vt sunt orato-
res principum: qui publicam personā referunt. ¶ Vnde maior illis debetur honor q̄ his peregrinis/ qui sua cau-
sa venerunt: & in alia ciuitate peregrinantur. ¶ Ad summam. concludit Cice. nos debere communem humani
generis consociationē colere: & tueri: & sic apparebit iustitia: q̄ est ad conseruationē gñis humani. ¶ Ad sum-
mam. Deniq̄ tandē ne de singulis disputem: quoniā nimis pduceretur oratio. ¶ Ne agā. ne disputē consocia-
tionem: vt hoies inter se ineant societates duce natura curandum est: quoniā homo est animal sociabile: & so-
Societas colenda cietas in mutuis officijs: colenda est: vt vltro citroq̄ collatis bñficijs hūana societas conseruet. ¶ Colere. ama-
est. re: ¶ Tueri. defendere: & cōseruare si iusti eē volumus: & de hūana natura bene mereri.

ASCEN

Am de artificijs. Docet quid de-
cori seruandum de artificijs & q̄
stibus. ¶ Ordo est. Iam cōtinua-
tuum est: vt sit: vt iam de artifi-
cijs & quæstibus loquamur. Nos accepimus. i. intelleximus a maioribus nostris
fere hoc: de artificijs ex quæstibus. i. modis
acquirendi & lucrandi: qui. i. q̄stus sint ha-
bendi liberales. i. liberis digni: & qui sordi-
di. Primū hi quæstus improbant: qui incur-
rant in odia hominū: vt portitorū. i. eoruſ
qui portoria recipiunt. i. transportandi &
transuehēdi mercedē: qui vulgo magistri
portuū vocātur: vt fœneratorū. i. vsurario-
rum. Aūr p sed: q̄stus illiberales & sordidi
sup. sunt q̄stus omniū mercenariorū: quo-
rū opere. i. operatiōes: & labores emunt:

¶ De quæstibus artibusq̄ honestis & inhonestis.

Am de artificijs/ & quæstibus: qui liberales habē-
di: qui sordidi sint/ hoc fere accepimus: primū im-
probantur hi quæstus: qui in odia hominū incur-
runt. vt portitorum: vt fœneratorum Illiberales
autem & sordidi quæstus mercenariorum omnium: quorum ope-
re non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces aucto-
ramentum seruitutis. Sordidi etiam putantur: qui mercantur a me-
catoribus: quod statim vendant. Nihil enim proficiunt: nisi admo-
dum mētiātur. Nec vero quicq̄ est turpius vanitate. Opificesq̄ om-
nes in sordida arte versantur. Nec vero quicq̄ ingenium/ potest ha-

bere officina: minimeq; artes probandæ . quæ miniftrę sunt volu-
ptatum. Cetarij. Lanij. Cocj. Farctores. Piscatores: vt ait Te. Ad-
de his si placet : vnguentarios: saltatores: totūq; ludum talarium
Quibus autem artibus/aut prudentia maior inest: aut nō medio-
cris vtilitas queritur: vt medicina: architectura: aut doctrina rerū
honestarum: hę sunt hi: quorum ordini conueniunt (honestę. Mer-
catura autem: si tenuis est sordida: putanda est: si magna / & co-
piosa. multa vndiq; apportans: multisq; sine vanitate impartiens
non est admodum vituperanda. Atq; etiam / si satiata quæstu: vel
contenta potius: vt saepe ex alto in portū: ex ipso portu se in agros
possessionesq; contulerit: videtur iure optimo posse laudari. Om-
nium autem rerum ex quibus: aliquid exquiritur / nihil est agricul-
tura melius: nihil vberius nichil dulcius / nil homine libero dignius
de qua quoniam / in Catone maiore satis / multa diximus: illinc as-
sumes : quæ ad hunc locum pertinebunt.

nia coquunt: farctores qui farcimina condiunt: piscatores: vt Teren. ait in eunucho. s. adde his si placet vnguen-
tarios. id est qui vnguenta vendunt ad deitias corporis saltatores omnes qui gestu corporis victum aucupant
& totum ludum talarium: hoc est / qui talis aut taxillis fit / id est omnes qui aut ludunt / aut conueniunt / eo vbi lu-
ditur: talis aut aleis aut eiusmodi qui in solo casu cōsistunt. Autem pro sed: he supple artes quibus artibus aut
inest maior. id est aliquantulum magna prudentia: aut vtilitas non mediocris. id est excellens queritur. id est ac-
quiritur. vt id est cuiusmodi supple iunt medicina. practica scilicet architectura. vt id est qualis supple etiam est
doctrina rerum honestarum id est exercitium docendi / res honestas: he artes sunt honestę: his quorum ordini
id est statui & officio conueniunt: Autem pro sed mercatura est putanda . id est iudicanda sordida si est tenuis:
i. paruarū: & viliū rerum : sin. i. sed si sup. ipsa est magis: & copiosa: apportans. id est aduehens & afferens vn-
diq; id est ex omni parte magna. id est res magnas: & impartiens. s. cōcans multis supple merces: sine vanita-
te. id est sine mendacio: & fraude: nō ē vituperanda admodum. id est valde. Atq; pro &. ipsa supple videtur pos-
se: etiam id est insuper laudari optimo iure. id est iustissime si sit satiata quæstu . id est re acquisita hoc est lucro:
vel potius si sit contenta quæstu: ita q; mercator non ostendat se nimis ad lucra intentum & quasi insatiabilem
non cessantem vt. i. contulerit. id est perduxerit & receperit se saepe in portum: ex alto. id est in profundo. s. ma-
ri: quod in medio altius & profundius est. Idem enim libi volunt & altum. id est profundum. nam altum dicitur
a fundo leuatum: & profundum procul a fundo: & sic superficies medij maris est alta & profunda: sicut & celū.
Quando autem altum per se hoc est sine addito ponitur pro mari profundo accipitur: sicut hic & in principio
primi ene. (Multum ille & terris iactatus & alto) vult ergo dicere q; mercator non maneat semper in mari alto
sed conferat se saepe in portum: & ex ipso portu in agros & possessiones. Autem pro sed nichil omnium rerum.
id est negociorum: & exercitiorum ex quibus aliquid exquiritur. id est exigitur aut petitur est melius agricultu-
ra: nihil vberius. id est fructuosius: nihil dulcius: id est delectabilius: & supple nil dignius homine libero . id est
quod a libero homine fiat. de qua scilicet agricultura: quia nos diximus satis multa in Catone maiore. id est in
libro de senectute. ru supple o fili assumes. id est accipies illinc. id est ex illo libro supple ea quæ pertinebunt. id
est pertinere videbuntur ad hunc: id est præsentem locum.

IAm de artificijs. Vtitur Cice. translatiōe: & captat attentionē proponēs se dicturū de artificijs / & quæstibus **MARS.**
qui sunt liberales: q; sordidi & indigni hoīe libero. ¶ Quæstibus. lucris & artificio lucrādi pecuniā. ¶ Li- Trāslatio
berales. digni libero homine & ingenuo. ¶ Sordidi illiberales & auari. ¶ Hoc accepimus. itelleximus hoc eē ne vtitur.
dictum a maioribus. fere dicit vt vtatur mediocritate: forte plura acceperat: sed nō erat opus omnia recensere De quæsti-
bus.
¶ Qui in odia incurrūt: quoniam odio habetur vsura: cū sit contra naturā: (vt dictum est) quoniam nummus nū- Vfsura est
mum parit. Pla. in. 5. de legibus sic præcipit. Nemini liceat fenerari: & si quis in fenus acceperit: nec vsuram: nec cōtra na-
forte reddat. Nō oportet quēq; in nrā ciuitate illiberali quæstu incūbere: neq; mechanicū illud / & in fame lu- turam.
cium sectari qd mores generosos iquinat: neq; existimāt vllō pacto vilibus ex rebus: & turpibus pecunias cu- Lucrum i
mulandas. ¶ Vt portitorum. portitores dicunt qui portus custodiūt: exiguntq; vectigal: & portoria portus: vt famē fugi-
est in libris digestorū appellatus est cōclusus locus quo important merces: & inde exportant ea: q; nihilominus endum.
statio est cōclusa: & munita: unde angī portū dicimus. ¶ Illiberales. indigni hoīe libero. ¶ Sordidi quæstus. di- Portito-
cuntur illi in quibus cōparandis necesse ē vt manus sordēat: & hoc etiam referē ad animum sordidiq; dicuntur res.
auari qui parati sunt ad metiēdū: vt aliquid lucrētur. Inde sordes dici pnt parua lucra cum alterius iniuria que- Portoria
sita & extorta. Cic. in eplis. Sordes tuas nouimus in puincia. id est minima furta & extorliōes factas puincia-
q. iij.

M. tullii Ciceronis.

Portus. libus propter auariciā. ¶ Mercenariorum oīm. Pla. in. 2. de repu. distinguens hominū genera dicit. Ministri in Angipor- vrbe qui ingenio nō valent: nec viles sunt ad consiliū: & valent viribus corporis ad tolerandos labores quas tus. vires ad aliquod opus peragendū vendunt qđ precium mercedē appellant mercenarij nite appellantur. Insti- Questus tores vero dicuntur ministri emptionū venditionūq; in foro. Ciuitatem vero peragrātes mercatores appellā- sordidi. tur. Hęc Pla. Iustinianus autem dicit. Institores illos vocari qui negociatiōibus preponuntur. Vlpianus ait lib. 13. digestorum de institoria actiōe. Institor appellatus ex eo qđ negotio gerendo instat. nec multum facit ta- Mercēna berne sit prepositus: aut cuilibet alij negociationi. Quicūq; igitur negotio prepositus sit: institor appellat. La- rij. beo ait: eos etiam institores dicēdos placuit: qbus vestiarij vī lithearij dant vestē circūferēdā & distrahēdā quos Institor. vulgo circitatores appellamus: sed etiam muliones: quis pprie institores appellat. Lydi (auctore Hero. lib. 2.) Mercato primi aureum argenteūq; nummum percuſserūt & primi caupones institoresq; fuere. ¶ Quorum. mercenari- res. rum. ¶ Opere. labores corporis cum nō valeant ingenio & cōsilio: ¶ Non artes ingenia: quoniā tales nō va Institores lēt ingenio / & cōsilio: ideo ipsorū labores emuntur. Ars est principiū rerum efficiendarū mercenarij operas Circitato suas vendunt: nō artes. ¶ Est enim. rō quia qstus mercenariorum non conueniūt libero homini: quoniā sunt res. seruales. Mercede enim conducūtur vt aliquod opus faciāt: & alicui in opera prestanda seruiāt: non decet igitur Multiōes. liberum hominē esse mercenariū: quoniam versatur in actu serui. ¶ Ipsa merces precii quod accipitur p sua Lydi. opera quam vendūt. ¶ Auctoramentum. i. obligatio quedam / & premiū seruitutis. Auctorare ē aliqū obligare: aut sacramento: aut pmo. & auctoratus dicitur aliquo mō obligatus & obnoxius. Hora. in sermo. Auctora Liber hō tus eas an turpi clausus in arca. Inde exauctoratus dicitur obligatiōe solutus. Lilius volumine. 8. belli punicī. nō sit mer Volonum exercitus velut exauctoratus morte ducis a signis discessit. Fabius in milite Mariano. Exauctoratus cēnarius. armis manus aggressi labori subegit. Merces igitur est quidē nexus seruitutis: quoniam ad operā prestandam Auctora mercenarium obligat: & seruū facit ad tempus: serui aut in potestate dominorū sunt: q potestas iuris gentiū Auctora est. Nam apud oīs gentes dñs in seruos vite: neciq; (si causa fuerit) necandi ptās est: & quicquid per seruū ac- mentum. quiratur dño acquiritur. Serui ex eo appellati (inquit Iustinianus) q imperatores iubēt captiuos vendere: ac per Auctora hoc seruare: nec occidere soliti qui etiā mancipia dicūtur: eo q ab hostibus manu capiuntur. Seruitia primi in- tus. uenere Lacedemonij. Serui aut nascuntur: aut fiunt. Nascuntur ex ancillis nris. fiunt autē ex iure gentium. i. ex Exaucto captiuitate seruitus est cōstitutio iuris gentium qua quis dño alieno contra naturā subijcitur. Fiunt etiā serui de ratus. iure ciuili cum hō liber maior. 20. annis ad participandum precii sese venundari passus est. Auctoramentū di- Merces. citur priuilegium quo milites gaudēt. Milites enim q̄uis habeāt partes: tamen de bonis castrisibus testari pos- Seruitus. sunt: nec debent vocari in ius extra castra. Plura alia priuilegia habent: q a iurisconsultis describunt. Illud igit Auctora est auctoramentū militie: & auctoratus: qui hoc priuilegio gaudēbat. Exauctoratus autem qui militie cōmo- Seruitus. dis priuabatur. Et exauctorare est ducē ab imperio suo remouere: aut militem in iussum facere: & priuare aucto Auctora ramento. Philippus rex (inquit Sen.) hominem venalis aie crebris auctoramentis accēdebat. Et alibi ad finē mentū mi operis magno auctoramento labor peruenit. Et alibi. Nullum sine auctoramento malum est: auaricia pecuniā litie. permittit &c. Et alibi. Auctoramenta sunt seruitutū: aurum. & argentū. Merces igitur in ipis mercenariis est Exaucto auctoramentum seruitutis. quoniā mercenarij ad tps seruiunt: vt auctoramentū consequantur. i. mercedem rare. seruitutis premium: qstus igitur mercenariorū cum sint seruales: hoīe libero indigni sunt. Chrysippus dicebat Merces ē seruū esse perpetuū mercenarium. ¶ Sordidi. ignominiosi. ¶ Qui mercantur. & emūt: & hi sunt institores auctora de quibus dictū est. ¶ Nihil proficiūt nihil lucrantur: nisi mentiant se magno precio emisſe: & plus equo laudēt mētū ser id quod vendūt. Mali viri est mētiri: imprudentis: mendaciū dicere. Vnde institores turpissimi sunt: quia mētiri- uitutis. tur. nihil est enī turpius vanitate. id est mēdacio. ¶ Opifices. qui faciūt aliquod opus: vt fabri: sutores: & siles. Malus ¶ Sordida. ignominiosa & indigna libero hoīe. ¶ Ingenuum. ingenuo homine dignū. Ingenuitas (vt inquit mentitur Aristo.) est virtus gñs: non pōt (inquit) aliquid fieri in officia: qđ deceat ingenuum hoīem & liberum. Officina Impru- est vbi opera fiunt. Taberna vbi res ipse venduntur. ¶ Que sunt ministre voluptatū. que seruiūt voluptati ip- dens mē- sius corporis: que vituperat. & indigna est hoīs prestantia. ¶ Cetarij. sunt qui vendūt pisces. ¶ Lanij. qui ven- dadium dunt carnes: a lamando: quoniā laniant aialia. ¶ Farctores. dicuntur illi q faciunt farcimina vt sunt lucanice. dicit. &c. que sunt farta. id est repleta aliqbus condimentis: vt ouis caseo: & similibus. ¶ Vt ait Teren. in comedia q ingenui- inscribitur eunuchus. ¶ Vnguentarios. q vendunt vnguenta ad delitias / & luxum. ¶ Saltatores. qui docēt alios tas. saltare. ¶ Ludum talariū. artem ludēdi cum talis. Philosophus in. 4. ethices sic ait. Aleatores: fures: & latro- Officina. nes: illiberales sunt: turpi enī versantur in lucro. oīa nāq; causa qstus agunt & sustinēt probra: fures vt lucent Taberna periculis maximis se exponunt: aleatores ab amicis lucrantur qbus aliquid oporteret dare. ¶ Quibus autem Cetarij. artibus nunc de artibus honestis dat precepta q plus ingenij habent q laboris. ¶ Maior prudentia. q in supra Lanij. dictis: quoniam in illis requirit plus laboris ipsius corporis: in his plus prudētiā: & quibus inest maior vtilitas. Farctores Seruales admodum artes sunt in qbus plurimum cōteritur corpus: vt remigatio. ¶ Admodum ignobiles. in Terentiū quibus nimium requiritur virtutis & ingenij: vt fossiones agrorū / vinearūq;. Ille autem artes i qbus plus ē prudē- eunuchus tie / q laboris aut magna vtilitas: circa tñ iniuriā aliorū: honeste sunt: sed tñ non oibus conueniunt. ¶ Nō me nota de diocris magna. ¶ Vt medicina. que multū ingenij cōtēplationis requirit / & etiam exercitationis ¶ Archite- aleatori- ctura. architectus is dicitur q praeſt ēdificijs faciēdis: & illa designat: ingeniq; exercet / & prudentiam. q inter bus. virtutes morales subijt rōnem architecture. Plat. in dialogo de regno sic ait. Nullus architectus manum mi- Seruales nisterio vtitur: sed vtētibz praeſidet. ¶ Doctrina. rerū honestarum quā possumus cum laude exercere & alios artes. in liberalibus disciplinis instituere. ¶ Non est igit dedecus. vt quidam calamistris inuſti: & vnguetis obli- Medicia: tant alios erudire: immo gloriosum: & hoc bñficium ita magnum est: vt maius conferri nō possit. ¶ Quorum ordini conueniunt. quia nō decet principem in sua ciuitate mederi: aut esse architectū: aut publice iuuenes eru

dire: sed quisq; eas artes debet exercere: quæ suo ordini dignitatq; cōueniunt: quīs enim artes ipse honeste sint
tñ nō oībus cōueniūt & maxime ipsarū exercitationes. habitus enī bonarū artū aim habētis ornāt. ¶ He artes Archite-
sunt illis honeste quorū ordini cōueniunt. ordines sunt in rep. vt ordo senatorius: ordo equestris. Et ordo ac-
cipitur pro ipīs hoībus aliquando q̄ sūt illius conditionis. Vnde in hoc ordine ingt alibi. id est in senatu & gra-
tiosus apud oīs ordines. i. apud omniū ordinū hoīes. ¶ Honestē. id est cū laude possunt exerceri: quoniā nō sunt ē alios e-
fordide & illiberales: quippe in ipīs plus est prudētie & ingenij q̄ laboris & virium corporis. ¶ Mercatura aut. rudire.
nunc determinat de ipsa mercatura: quæ nō admodum vituperat si magna est & copiosa sine mēdacio: & debet Ordo se-
tandem cauere receptui: & questu satiata q̄scere: ne inflatibilis auaricia potius videatur q̄ mercatura. & quæ natorius.
admodum ex mari in portū se recipit: sic ex ipso portu debet se cōferre ad agros: & quiescere. ¶ Tenuis. pauca ordo eq-
rum mercium. ¶ Sordida. ignominiosa & indigna hoīe libero. ¶ Magna. copiosarū mercū & rerū. ¶ Vn stris.
diq; ex omni loco: quoniā mercatores negociatoresq; vndiq; vagantur. ¶ Impartiens. cōicans: tribuens multis Mercatur-
ipās merces. ¶ Vēdens sine mendacio: vt nō decipiantur emptores. ¶ Questu. lucro iam facto. ¶ Satiata. q̄tum ra.
ad appetitum. nā contentus cū ratione dicitur. ergo illa mercatura quæ aliquā finem cupiditatibus imponit & q̄ Sordida.
fuit: contenta iam parto: nō vituperatur: quoniā adhibet cupiditati rationis moderationem. ¶ Ex alto. mari.
¶ In agros possessionesq; sub. possessione cadūt agri. Campus est planicies terre ampla & grandis: Inde spa-
ciose plateæ campi nomē habent. Ager significat vbi circūiectum territorij & locum quē colimus: siue arādo Cāpus a-
siue conferendo Ager qui seritur. aruum nominatur: & ager includit flumina: lacus: & cetera omnia. ¶ Contu- ger & ar-
lerit. iuerit ad agros emendos: colendosq; vt domesticos alere possit. ¶ Omnium autem rerū. Laudat Cice. uum dñt
agriculturam q̄ apud antiquos in magno honore erat: & ille cēlebat maximus: qui bonus miles: bonusq; agri- Bonusm
cola dici poterat: & inde cognominati Cicerones: pisones: Lentuli: Fabij: & alij eiusdem gñis. ¶ Vberius. copi q̄ agrico
osius. ¶ Dulcius. iucundius. & q̄ magis libero homini cōueniat. Est enim sine fraude & cōmunem parentem la.
colere regium est. ¶ Nunc boni agricole. ex quorum sudore viuunt ab effeminatis hominibus irridetur: quorū Agricolē
manus callose optimis illis teporibus in honore erāt & senatores arabant. Vnde parēns terrā vomere laurea nūc irridē
to procissa & exulta exuberabat: vt optimis filiis alimenta pberet. In catone maiore. id est in libello de sene- tur cato
cture vbi intro ducit. Catonem Censorium de agricultura & voluptate agricolarū loquentem: quoniā ipse Ca- ex tuscu-
to ortus in tuscu. municipio priusq; honoribus inferuire cepisset versatus est in sabina vbi predium a patre reli- lana oriū
etiam habebat. Venio (inquit) ad voluptates agricolarū. quibus ego incredibiliter delector: quæ nec vlla impe- dus.
diuntur senectute & nihil ad sapientis vitā proxime videtur accedere. Habent enī rationem cū terra / quæ nunq̄
reclat imperium: nec vñq; sine vsura reddit quod accipit. ¶ Sed alias minore plerūq; maiore cū fenore. Quā-
q̄ non modo fructus quidem me: sed etiā ipsius terre vis ac natura delector. Plato sic precipit in .s. de legibus.
Quapropter oportere dicimus nos esse in ciuitate multum questū in mechanicis operibus cauponationibus &
tenore: nec ex peccatoribus turpiter: sed ab his quæ agricultura offert: & pber: atq; hoc ita vt questus nō cogat
ea negligere quorum causa paratur pecunie. Hec vero aia & corpus sunt: quæ ab ip̄s gymnastica: & alia discipli-
na nullius precij vñq; erūt. quare pecuniarū cura (vt sepius iam dictum est) vltimū honoris teneat locum: quip-
pe cum tria sint in quibus homines studium ponunt: vltimū hoc tantum est si recte habeantur. pecunie stu-
dium. medium corporis animi primum.

Comparatio duarum honestatum inter se.

Sed ab his partibus quæ sunt honestatis. quæ ad-
modum officia ducerentur: satis expositum videt
Eorum autem ipsorum quæ honesta sunt: pōt in-
cidere sepe contentio: & comparatio de duobus
honestis: vtrum honestius. Qui locus a Panetio/
est pretermisus. Nam cum oīs honestas manet a partibus quat-
tuor. quarum vna sit cognitionis. altera communitatis. tertia ma-
gnanimitatis. quarta moderationis: hec in deligendo officio / inter
se comparentur / necesse est. Placet ergo aptiora esse nature / ea of-
ficia / quæ ex cōmunitate: q̄ ea q̄ ex cognitione ducātur. Idq; hoc ar-
gumēto / cōfirmari potest. Quod si contigerit / ea vita sapienti: vt
omnium rerum / affluentibus copijs ditetur: quīs ea quæ ex cogni-
tione digna / sunt summo ocio secum ipse consideret / & cōtemple-
tur. Tamen si solitudo: tanta sit: vt hominem videre non possit: ex-
cedet vita. Princepsq; omnium virtutum: est illa sapientia: quā

Sed ab his partibus &c. Hec est
secunda pars principalis huius
primi in qua agitur de compa-
ratione duarum honestatū in-
ter se: vt sequens commentarius (cuius nō
fastidiosa prolixitas me breuem esse co-
git) plane declarabit. difficilius autem est
inter honesta duo vtrum honestius sit de-
cernere: q̄ honestum ab inhonesto discer-
nere. ¶ Ordo autem est. Sed videtur satis
expositum. id est declaratum: quæ admo-
dum: id est qualiter officia ducerentur: id
est deberent duci & trahi ab his partibus
quæ sunt honestatis: id est quæ spectāt ad
honestatem. Autem pro sed: contentio. i.
disceptatio: & disquisitio eorum ipsorum
id est de his ipsis quæ sunt honesta potest
incidere. id est incidentaliter oriri: de duo-
bus honestis vtrum: id est an hoc an illud
sit supple honestius. Qui locus. id est quæ
disputatio: & disquisitio est pretermisus
a Panetio illo philosopho. Nam cū om-
nis honestas manet: id est oriatur (Est enī
presentis teporis subiunctiui modi a ver-
bo mano manas manare non indicatiui
a maneo: ad quam differentiam quidam

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

Ponit differentiam
inter sapientiam
et prudentiam?

scribunt manat sed inepti: quia cū in hac
significatione subiunctiū seu contuncti-
uum postulat) a quattuor partibus: quaz
vna sit cognitionis: videlicet prudētia. al-
tera sup. sit communitalis: i. spectet ad cō-
munitatē: videlicet iusticia. tertia magna-
nimitatis: videlicet fortitudo. & quarta sup.
sit moderationis: videlicet temperātia ne-
cesse est sup. vt hęc id est he quattuor par-
tes comparentur inter se in diligēdo. id est
electionem decernēdo officia. Ergo quia
scilicet cōparatio faciēda est: placet ea
officia esse aptiora nature scilicet hūane:
quę ducantur ex cōmunitate. i. iusticia: q
cōmunitatē respicit q̄ ea quę ducant ex co-
gitatione. i. prudentia: quę ad cognitionē
agēdorū: & dicendorū pertinet: q̄ pro &
id scilicet qđ dictū est pōt confirmari hoc
argumento. i. medio probandi. Qđ si ea. i.
eiusmodi vita contigerit. i. cū difficultate
data sit sapienti: vt videt. i. diues fiat copi-
sis affluentibus. i. diuitijs abundantibus
omniū rerū: quis ipse cōsideret: & contem-
pletur: scđ ea quę ex cogitatione. i. ad pru-
dentia pertinentia sunt digna: summo ocio
i. vacatione a publico negotio: tamen si
tanta solitudo sit sup. et vt nō possit vide-
re hominē: hoc est si nullā cōmunitatē ha-
beat: cū hominibus: & ita prudentie & nō
iusticie locus sit excedere vita. i. nō est ima-
bitur viuere: cū vita hūana sit socialis: vsq̄
adeo vt qui soli viuūt: humane nō viuāt
sed ferarū more. Vnde Virg. in 4. Enei.
Non licuit thalami experta sine crimine
vitam degere: more fere. (Qui tamen di-
uine contemplationi se dedunt: angeli-
cam vitam ducunt) q̄ pro & illa sapientia
quam gręci vocāt sophiam: id est rerū
diuinarū: humanarūq̄ scientiam: est prin-
ceps. i. prestatissima omniū virtutū. enim
pro quia nos intelligimus prudentia quā
gręci sup. vocant phronesen: aut phrone-
sin (quia gręce proferit phronesi phrone-
sis: latine mutādo i phronese phroneses)
altiam quandā scilicet sapientiam: quę est
scia rerū appetendarū: & fugiendarū
Autem pro sed illa sapientia quā ego di-
xi principem scilicet virtutum est scia re-
rum hūanarū: & diuinarū: in qua cōtinet
cōmunitas hoīm: & deorum: & societas
inter ipsos. i. hoies. Si ea sapientia est ma-
xima: vt. i. sicuti est certe necesse est id offi-
cium esse maximū: qđ ducatur a cōmuni-
tate. i. quod cōsistat in iusticia. Et enim. i.
fluia certe cognitio: & cōtēplatio: nature
sit quodāmodo māca. id est immunita: &
inchoata id est nōdum perfecta: sicut res
iam primum inchoata: si nulla actio rerū
cōsequatur. vero pro sed: ea actio quę sci-
licet ad perfectionem eius exigitur cerni-
tur. id est conspicitur maxime in commo-
dis id est vtilitatibus hominū tuendis. i.

sophiam: gręci vocant. prudentiam enim: quam gręci phronē-
sen: aliam quandam intelligimus quę est rerū expetendarum:
fugiendarūmq̄: scientia. Ille autem sapientia (quam principem di-
xi) rerū: est diuinarū: atq̄ humanarū: scientia: in qua conti-
netur: deorum: & hominū cōmunitas: & societas inter ipsos. Et si
maxima est (vt est) certe necesse est qđ a cōmunitate ducat officiū
id esse maximū. Et eni cognitio cōtēplatioq̄: nature manca: quo-
dāmodo. atq̄ inchoata sit: si actio nulla rerū cōsequatur. Ea vero
actio in hominum commodis tuendis: maximae cernit. Pertinet
igitur ad societate generis hūani: ergo hęc cognitioni anteponen-
da est. Atq̄ id optimus quisq̄ re ipsa ostendit: & iudicat. Quis est
enim tam cupidus in perspicenda cognoscendaq̄: rerū natura:
vt si ei tractanti/contēplantiq̄: res cognitione / dignissimas subit o-
sit allatum periculum / discrimēq̄ patrie cui subuenire / opitulariq̄
possit: non oia illa relinquat / atq̄ abiciat. etiam si denumerasse se
stellas / aut metiri mundi magnitudinē / posse arbitretur. Ad hoc
idem in parētis: in amici re / aut periculo / fecerit. Quibus rebus in-
telligitur: studijs: officijsq̄: scientie preponenda esse: officia iusticie:
quę pertinet ad hominū vtilitatem. qua nihil homini debet eē an-
tiquius Atq̄ illi quorum studia vtiq̄ ois in rerū cognitione versa-
ta est: tamē ab augendis hoīm vtilitatibus. & commodis nō reces-
serunt. Nam & erudiere multos: quo meliores ciues: vtilioresq̄: in
rebus suis publicis essent: vt thebanum Epaminūdum. Lysias py-
thagoreus. Syracusium: Dionem: Plato: multiq̄ multos. Nosq̄ ip-
si quicquid ad rempu. attulimus (si modo aliquid attulimus) a do-
ctoribus atq̄ doctrina instructi: ad eam & ornatū accessimus. Ne-
q̄ solum viuū atq̄ presentes studiosos: discēdi erudiunt: atq̄ docēt
sed hoc idem: etiam post mortem monumētis litterarum assequū-
tur. Nec ei locus vllus p̄termissus ē: ab his q̄ ad leges: q̄ ad mores q̄
ad disciplinā reipu. pertinent: vt ociū suum: ad nostrum negotium
contuhile videantur. Ita illi ipsi doctrine studijs: & sapientie: dedi-
ti ad hominū vtilitatem: suā prudentiam: intelligentiaq̄ potissimū
conferunt. Ob eam etiā causam eloqui copiose (modo prudēter)
melius. est q̄ vel acutissime sine eloquētia cogitare: q̄ cogitatio in
seipsa vertitur eloquētia vero cōplectit eos: quibus cū cōmunitate
iuncti sumus. Atq̄ vt apū examina: non fingendorū fauorū causa
congregatur: sed cū cōgregabilia: natura sint: fingūt fauos: sicut ho-
mines ac multo etiam magis: natura congregati: adhibēt augen-
di: cōgregandi: solertia. Itaq̄ nisi ea virtus quę cōstat ex hoibus
tuēdis. i. ex societate gnīs hūani: attigat res cognitionē: soliuaga
cognitio: & ieiuna: videat. Itēq̄ magnitudo animi remota: cōmu-

Officiorū Liber primus. Fo. LXXXIII.

nitate/coniunctionē/humana/feritas/sit quedam/ & immanitas.
Ita sit vt vincat/cognitionis studium confociatio hominū: atq; cō-
munitas. Nec verum est quod dicitur a quibusdam propter necessi-
tatem vitę: q̄ ea quę natura desideraret consequi sine alijs atq; effi-
cere/non possemus/idcirco istam esse cū hominibus cōmunitatem
& societatem. Quod si omnia nobis quę ad victum cultumq; perti-
nent: quasi virgula diuina. (vt aiunt) suppeditarentur: tum optimo
quisq; ingenio/negocijs: omnibus omisiss: totum se in cognitione/
& scientia collocaret: non est ita. Nam & solitudinem fugeret: & so-
cium studij quereret: tum docere: cum discere vellet: tum audire: tū
dicere. Ergo omne officium: quod ad cōiunctionem hominum/ &
ad societatem tuendam valet/ anteponendū est illi officio: quod co-
gnitione & scientia continetur.

te ei tractanti: & contemplanti res dignissimas cognitionē. i. vt cognoscantur: non relinquat: atq; abiciat: oīa
illa. i. omnes illas res quas contemplabatur etiam si arbitraretur se posse dinumerare stellas & metiri. i. mensu-
rare magnitudinem mundi. q. d. nemo bonus. Atq; quis sup. est qui non fecerit vel continetur cū tacita respon-
sione sic: certum est q̄ quisq; reliquerit/ & abiecerit omnia ad subueniendum patrię: atq; fecerit hoc idem in re
aut periculo parentis & amici. Quibus rebus. i. per quas res intelligitur. i. quisq; fere itelligit officia iusticię: quę
pertinent ad vtilitatem hominum qua scilicet vtilitati hominū nihil debet esse homini. i. homo nihil debet ha-
bere antiquius. i. carius sicut antiqua omnia cara sunt esse preponenda studijs & officijs scientię. Atq; illi. i. phi-
losophi & sapientes gręcię: quorum. i. quīs eorum studia & vita omnis est versata. i. consistit in cognitione rerū
tamen non recesserunt ab augendis vtilitatibus & commodis hominum. Nā pro quia sup. ipsi philosophi pre-
ter inquirendi studium. & i. etiam erudiere. i. erudierunt multos: quo. i. ideo vt essent meliores/ & vtiliores ciues
in suis rebuspu. vt. i. quemadmodum Lysias philosophus ille pythagoreus. i. Pythagore sectator sup. erudiuit
Epaminundam thebanum. i. ciuē: & Plato sup. erudiuit Dionē syracusium. i. ciuē syracusanū in sicilia: q̄ pro &
vt multi sup. erudierūt multos: q̄ p & nos ipi q̄d attulimus (si mō attulimus aliqd: hāc parēthesim per modē
stiam inserit auctor) ad tempu. romanorū. i. in eo sup. accessimus ad eā. i. rēpu. instructi. atq; orati a doctoribus
atq; doctria. Neq; i. & nō. & sup. doctores illi phi nō solū viuī atq; pntes. i. nō solū dū viuūt atq; in pntia sūt: eru-
diūt atq; docēt studiosos dicēdi: sed assequūtur. i. efficiūt hoc idē monumētis. i. per monumenta lraę. i. per scrip-
pta q̄ in memoriā sui relinquūt: etiā post mortē. Nec enī. i. quia nō vllus locus nō est ptermisus ab his. i. phis: q̄
i. locus pertinet ad leges q̄ pertinet ad mores: & q̄ pertinet ad disciplinā reipū. i. qua discat gubernatio reipub.
(Textus fere hnt pertinet. q̄ plura singularia equipollēt plurali) ita sup. ipi phi videant contulisse. i. applicasse:
suū ociū. i. vacationē a publico munere: vt phie studeant ad nostrū negociū. i. ad erudiēdos nos q̄cūq; in nego-
cio sumus. Et sup. ita illi ipi dediti. i. adiecti & operā dātes doctriņe & studijs sapie: conferūt potissimū. i. p̄cipue
suā prudētiā & itelligētiā ad vtilitatē hoīm. Eloq. i. disertę & ex arte loq; copiose. i. abūdāter & p̄p̄te (modū. i.
dūmō sup. fiat prudēter) est et ob eā cām. i. p̄pter vtilitatē hoīm melius. i. p̄tātius q̄ cogitare. i. discere & scru-
tari res: v. i. etiā acutissime sine eloquētia. i. artificiosa faciūdia: q̄. i. q̄ ipa cogitatio vertit i se. i. ad vtilitatē co-
gitātis reducit: eloq̄ntia vero cōplectit eos. q̄bus cū. i. cū q̄bus sumus cōiūcti cōitate. i. i vna repū. aut ciuitate.
Atq; p & vt. i. quēadmodū examia apū. i. cōgregatiōes siml euolātū q̄ in formā racemī aut botri ex arbore nō
nūq̄ cōdepēdēt: nō cōgregāt cā fauorē congregādorū. i. ad cōgregandos fauos: sed cū. i. quoniā ita est q̄ sint cō-
gregabilia natura. i. per naturā & naturalē inclinationē: fingūt. i. cōponūt/ & cōstruūt fauos sic ac ēt multo magis
hoies cōgregati natura. i. per naturā adhibēt. i. adiūgūt solertiā augēdi & cōgregādi. Itaq; i. & ita nisi ea virtus
q̄ cōstat. i. cōficiē ex hoibus tuēdis. i. ex p̄p̄ctiōe hoīm. i. ex societate gñis hūani attigat cognitionē rerū: ipa co-
gnitio videat soliuaga. i. sola vagās sū comite: vt cuius societas nulli p̄sit: & ieiuna. i. sterilis & arida. Itēq; i. & si
milit magnitudo ai sit q̄dā feritas & immanitas. i. mota cōitate & societate hūana. i. si cōitas/ & societas hūana re-
moueat ab ea. Ita. i. & hoc mō fit vt cōsociatio atq; cōitas hoīz viciat. i. superet i p̄stātia: studiū cognitionis. Nec
sup. Illud q̄ dī a q̄busdā. i. certis auctoribus: vt a Platōe/ v3 istā cōitatē & societate cū hoibus eē p̄pter necessi-
tate vitę: idcirco q̄. i. q̄ nos nō possemus cōseq. i. obtinere atq; efficere sū alijs. i. sū aliorū auxilio: ea q̄ natura de-
sideraret. Q̄ si oīa q̄ pertinet ad victū/ & cultū. i. amictū suppeditaret. i. abūdē subministraret nobis q̄si virgu-
la diuina. i. per virgulā diuinā: hoc ē sū labore & idustria: vt aiūt. i. vt i puerbio ē: tū. i. tūc q̄sq; optio ingenio. i. q̄libz
hīs bonū ingenū: collocaret. i. occuparet se totū i cognitionē & scia: & hoc oībus negocijs omisiss. i3 sup. nō ē ita
i3 oīa suppeditarent nobis quasi virga diuina: nō tñ spreta societate soli cognitioni iulisteret optio q̄sq; ingenio:
& i. pariter solitudinē. & i. pariter q̄reret sociū studij: tū. i. pariter vellet discere a doctore v3 tū. i. pariter docere
minus doctū. i. et vellet. tū. i. pariter audire alijs. i. discētibz: et tū. i. pariter dicere. Ergo oē officiū q̄ valet ad
societate hoīm tuendā est interponendū illi officio q̄ continet cognitione et scia: et hoc potissimū in vtilitate.

protegendis igitur .i. q̄ cum ita sit sequitur
q̄ ipsa sup. pertinet ad societatem huma-
ni generis: & ergo sup. hęc. i. huiusmodi sa-
pientia quę est p̄iceps virtutum: est ante-
ponenda: id est in dignitate & excellentia
preferenda cognitioni id est prudentię re-
rum expetendarum & fugiendarum. Atq;
p & optimus quisq; .i. quicunq; bonus est
ostendit & indicat ipsa re. i. ex opere: v3 le-
ge indicat re ipsa. i. ex opere suo: id est q̄
dictum est. i. iusticię exhibitionem p̄feren-
dam esse nude rerum cognitiōi. Quis enī
est tam cupidus. i. studiosus & diligens in
percipienda & cognoscēda natura rerum
(bono ordie vtitur auctor: quia prius per-
spicimus. i. perfecte quasi per mediū rei in-
spicimus q̄ ipsam cognoscamus) vt si peri-
culum & discrimen patrię cui possit subue-
nire & opitulari. i. opē ferre: sit allatū. i. de-
nunciatum subito ex iprouiso ac de repen-

Taxat Platonem

1. p̄cedius

M. tulli Ciceronis.

MARS. Sed ab his partibus. Hactenus de honesto partibusq; eius & officijs inde manantibus sufficienter disputa-
Excusat uit: superest vt proposuit de comparatiōe honestorum inter se differere: vt duobus propositis honestis:
panetiū vtrum sit honestius cognoscatur, quod panetiū pretermisit. sed ille tanq̃ stoicus non est carpendus: quoniam
Varie opi honesta & vicia apud stoicos non suscipiunt gradus. Stoici enim (vt dictum est) existimabāt peccata esse paria:
niones vt ait Chrysippus in. iij. naturalium questio. & Perseus & Zeno. heraclides vero Tarcensis antipatri tarcensis
 necessarius atq; Antenorodorus imparia peccata dixerunt. Placebat Stoicis nullum medium esse inter virtutem
 & viciū. Peripatheticis & academicis contra in virtutem & vicia progressionē ad virtutes statuentibus. Vtitur
 Cice. transiōne repetens ea quæ dicta sunt: & proponens quid dicturus sit: attentionē captat. ¶ Partibus ho-
 nestatis. quattuor virtutibus principalibus: in quas honestati natura diuiditur: a quibus virtutibus officia dedu-
 cuntur. Satis expositum. video satis exposuisse inquit: quemadmodum officia ducantur a singulis partibus ho-
 nesti. ¶ Comparatio. vt comparentur inter se ea quæ honesta sunt: vt vtrum sit honestius appareat: vt vtrum
 potius agendum sit tanq̃ honestius & laudabilius. Hunc locum panetiū pretermisit: quoniam putauit ex disci-
 plina stoicorum non oportere facere comparationem inter duo honesta. vtrum esset honestius: quoniam ipsi
 nō dabant gradus in honesto: & nolebant vt vno honesto: aliquid honestius inueniretur. ¶ Nā cum. ratio qua-
 re potest incidere talis contentio: & comparatio. ¶ Vna sit cognitionis. & hæc est prudentia. quæ in vera cogni-
 tione versatur. ¶ Altera communitatis. hæc est iusticia quæ est ad communem societatem tuendam. ¶ Magna
 nimitatis. de qua habuimus & etiam fortitudine. ¶ Moderationis: temperantię: de qua postremo loco dispu-
 tandum est. ¶ Hę. partes honestatis cum volumus diligere officium. & vtrum tanq̃ honestius agendum sit ne-
 cesse est vt actiones studiosę inuicem comparentur: vt videatur quę sit potior: & honestior: alijsq; preponenda.
Compa- ¶ Placet ergo. facit comparationem inter prudentiam: siue rerum occultarum contemplationem & ipsam iu-
rat prude- sticiam: dicitq; vtiliora esse humane societati officia quæ manant a iusticia q̃ ea quæ a cognitione rerum: quo-
tiam & iu- niam illa sunt magis communia: & bonum tanto est melius q̃to communius. ¶ Placet. ita statuto & iudicio iu-
sticiam. sticiam magis conducere hominibus q̃ rerum cognitionem. quod probat argumento sumpto a natura: quę ni-
 hil solitarium amat. ¶ Aptiora. magis conuenire atq; vtiliora esse. ¶ Naturæ. humane cui omnia officia con-
 iungi debent. ¶ Id ita esse vt dixi potest probari hoc argumento: quod a natura sumitur. argumentum est ratio
 probationem prestans: vt in hoc loco. Argumentum etiam dicitur omnis ad scribendū distincta materia. ¶ Ea
Argumē- vita. in eo gñe vitę sapiens versetur: vt dicitur omnibus rebus. ¶ Cognitione digna. vt deum gloriosum & sub-
tum. stantias a materia separatas poenitus: cœlum ipsū & ea omnia quæ sunt cognitione dignissima: pertinentq; ad
 scientiam naturalem mathematicas & supernaturalem: & ea quæ pertinent ad bene beateq; viuendum. ¶ Ex-
Diuisio cedit e vita: id est morietur: quoniam homo est natura congregabilis. ¶ Princepsq; omnium virtutum. Philo-
philoso- sophia prima sui diuisione diuiditur in duas partes: actiuam & contemplatiuam. Actiua habet ethicam: eco-
phie. nomicam: & politicam. Contemplatiua vero phisicam: scientias mathematicas / methaphisicam. Quicq; sunt
 habitus animi intellectiui. Ars quæ est principium rerum efficiendarum. Intellectus qui est principiorum. Scien-
Ars. tia quę est conclusionum. Sapientia quę est de substantijs a materia separatis: & scientiam: & intellectum com-
Intelle- plectitur. Prudentia quæ est principium rerum agendarum. Nam habitus est agendi circa humana: bona vera
ctus. rectaq; cum ratione. Triplex est mens. Vna principium rerum efficiendarum in qua collocantur omnes artes
Scientia. mechanice. Alia est principium rerum agendarum in qua collocatur prudentia cum tota superlectillī sua vt est
Sapētia. bona consultatio: sagacitas & sententia: iudiciūq;. Cui contraria est malicia cum suis comitibus: id est calli-
Prudētia ditate: versutia: vasmēto: & similibus. Alia est mens principium contemplandi quę est prestabilissima: & ha-
Sapiētia. bet tres habitus: intellectum: scientiam: & sapientiam: quæ dicitur prima philosophia. Sapientia est primus &
 prestabilissimus habitus. Secundus est prudentia: & qui rerum naturam contemplantur & deum prestabilissi-
Obiectu mū q̃tum ad seiplos sunt & diuinam naturam quodammodo attingentes: diuini homines habendi sunt. Obie-
fapientie ctum enim sapientię est ipse deus. Sed iusticia quæ communitas humane generis cōseruatur hominibus vtilior
est deus. est. ergo officia quæ a iusticia manant sunt antepōenda officijs contemplationis: & cognitionis: rerum natu-
Sophia. ralium: diuinarum: & supernaturaliū. Nam bonum (vt dixi) tanto est laudabilius q̃to communius: vt est ipsa iu-
Sophi. sticia. ¶ Princeps prestantissima omnium ratione obiecti quod est nobilissimum deus: scilicet gloriosus sapiē-
Sapiētia tia quæ & theologia dicitur. a grecis sophia appellatur: & sophi sapientes. Vnde philosophi studiosi sapientię:
circa diui qđ nomē Pythagoras inuenit. Nā interrogatus a Leōte an eēt sophus. rēdit se nō esse sophū: sed philosophū.
na prude ¶ Prudentia enī. ponit differentiā q̃ est inter sapiām & prudentiā. ¶ Quę est. scia rerū habitus agendi circa hu-
tia circa mana bona recta cū rōne. Et sapiā versat̃ circa diuina: & sempiterna. Prudentia vero circa hūana: vt discernat q̃
hūana. sint agēda & vtilia: & nō agēda: vt cōtraria. ¶ Expetēdarū. q̃ bonę sunt & expetibiles. Expetimus cū rōne qđ
 est munus prudentię: appetimus sine rōne: & pertinet ad appetitū sensitiuū expertē rōnis: cui tñ subijci & parere
 dī legi nature: ¶ Appetere etiā est aduētare: vt iā aetas appetebat. ¶ Illa aut. vult Cice. sapiām eē principē oim
 virtutū: & ad oia sese extēdere quoniā est scia oim rerū & diuinā: & hūanā: & cōis est vtilis: & q̃ est sapiēs ē pru-
Homo dēs (vt largo mō loquar) s; nō oīs prudēs est sapiēs quoniā prudentia versat̃ circa hūana solū: sapiā aut̃ circa hu-
ad res na mana & diuina. Et iō dicit Sen. Sapiām eē nosse diuina & hūana & horū causas. Vñ cū sit cōis: necesse ē officiū
tus eē maximū qđ ab ipsa ducit̃: q̃ est maxia & princeps oim: & cū cōtēplatiō rerū naturaliū nō sit perfecta sine aliq̃
duas. rerū actione: quoniā hō ad res duas natus est: agendū. s. & cōtēplādū: & si cognitio nature vult eē perfecta: ne-
Nō oēs cesse est vt aliqd agat: actiō aut̃ tūc maxime laudat̃: cū est p vtilitate cōis: & p hoim societate tuēda: nō p pprio
possunt cōmodo: qđ cū ita sit actiō talis cognitioni rerū atēponit̃: quoniā vitę hūanę vtilior est & accōmodatior. Cogni-
phāri. tio aut̃ rerū naturaliū paucis pdest: quoniā nō oēs pnt philosophari. Ergo actiō q̃ est ad hūanā societate tuen-
 dam atq; vtilitatē: antepōnda est cognitioni q̃ imperfecta est: cū nō agit aliqd. Vult igit. Cice. sapiām oia cōple

Officiorū Liber primus Fo. LXXXIII.

At: contemplationes scilicet & actiones. & id esse maximū officium quod facit sapiens: & cum agit exercet iusticiam & liberalitatem pro utilitate communi. Loquitur tamen confusē: quoniam aliud obijcitur sapiētiā: aliud prudentiē: vt copiose scribit Aristot. lib. 6. moralium. Cice. more potius oratorio q̄ philosophico sapiētiā accipit omnibus communem: cum possint aliqui esse sapientes: vt fuerunt omnes philosophi ante Socratem: prudentes autem non: quoniā humana non curabant. Vnde philosophus in. 6. ethicis sic ait. Quapropter & Anaxagoram & Thaletē & similes sapientes quidem: at non prudentes inquit esse cum vident ipsos propria comoda ignorare & superflua admittenda: difficilia cognitu. Diuināq; scire ipsos: sed inutilia dictū: quia non querunt bona humana. prudentia vero inter humana versatur in quibus habet consultatio locū. Socrates primus e coelo in terram philosophiam deuocauit: & de malis bonisq; disputare cepit. Celestia autem parum humanis commodis conferre dicebat. Vnde fons philosophorum habitus est: qui etiam dicebat auctore Aristot. Omnis virtutes esse prudentias: quod non probat ipse Aristot. sed dicit omnes virtutes esse cum prudentia: & sic voluit corrigere verba Socratis Stoici (quos Cice. imitatur) sapientem appellabant virum perfectum qui cum aliud agit circa res humanas agit vt prudens: cum vero contemplatur: vt sapiens. ¶ Scientia diuinarum. quoniam sapientia cognoscit causas rerum humanarum & diuinarum: ergo vtriusq; communis est. ¶ In qua sciētia diuinarum humanarumq; rerum. ¶ Communitas deorum & hominum quę cōmunis est rebus humanis & diuinis: & sic sapiens cum sit perfectus intelligitur habere prudentiam cui obijcitur rectitudo in rebus agendis. ¶ Deorum. quoniam de dijs tractat (vt more gentiliū loquar) & de societate quę est inter ipsos: cum reuera non sit nisi vnus deus qui est causa effectrix & summum bonum: & homines sunt ipsi effectus: & inter effectū & effectricem causam est aliqua communitas: & homines debent deo pietatem tanq̄ rectori & omnium opifici. Philosophus in. 6. ethicis sic ait. Sapiētia est intellectus & vt caput habens scientiam earum rerum quę summis afficiuntur honoribus. Plato in dialoگو de philosophia dicit philosophi officium esse nosse diuina: & gubernare humana. Hoc ad actiuam: illud ad contemplatiuam philosophiam pertinet. Et in theage disputans de sapientia dicit ipsam esse duplicem absolutam scilicet & conditionalem: illa est de illis quę sciri possunt. Hęc autem excellentiam quandam signat. Aristoteles idem dicit his verbis. In artibus sapientiam his tribuimus: quę in ipsis sunt exactissimi. & per sapientiam nil aliud intelligimus q̄ ipsius artis virtutem. At quosdam etiam esse sapientes animo non aliqua ex parte. nec aliquid aliud q̄ sapientes arbitramur. ¶ Ea. scientia diuinarū rerum & humanarum: id est ipsa sapientia. ¶ Vt est scilicet maxima: quoniam de maximis rebus & p̄stabilissimis tractat: si maxima est (inquit) ipsa sapientia: officium quod ab ipsa ducitur: erit maximum: sed maxima est: ergo maximum erit officium. ¶ A communitate. a sapientia in qua continetur communitas deorum & hominum. ¶ Etenim. ratio quare officiū tale maximum est: q̄ sapiens prestat pro utilitate cōmuni. ¶ Contemplatio nature ipsa sapientia cum solum contemplatur: & nihil agit: quod humane societati conducatur. est quasi manca & mutilata: quoniam deest illi vnum membrum: actio scilicet: quoniam ad vtrumq; nati sumus: ergo vt sit perfecta debet aliquid agere q̄ maxime vtile sit. hoc autem est exercere iusticiam: & humanā societate tueri. ¶ Manca. quasi careat membro aliquo. Nam qui caret aliqua parte corporis: dicitur mancus: & potissimum manu sinistra. Vnde Iuue. tanq̄ mancus & extinctę corpus non vtile dextre. Mancus dicitur debilis. ¶ Atq; inchoata. imperfecta: quoniam requirit actionem. ¶ Si nulla rerum actio. si nihil agat in rebus humanis & vita actiua: & solummodo contemplatur. Manca & imperfecta est. ¶ Ea actio. quam prestare debet ipsa sapiētia. i. id quod ipse sapiens agere debet. vt sit perfectum officium quod in solo cadit sapiente. ¶ Maxime cernitur. cognoscit & demonstratur actio conueniens ipsi sapiētię. ¶ Commodis tuendis. utilitate hominum tuenda: vt propulsare iniurias omnibus adesse. Hęc actio pertinet ad iusticiam: cui annexę sunt æquitas: liberalitas: magnificentia: & gratitudo: & sic actio iusticię quę hominum comoda tuetur humane societati vtilior est: q̄ contemplatio quę paucis prodest. Illa vero multis tribuendo cuiq; quod suum est: & de suo alijs impartiens. ¶ Igitur cum hominum comoda tueatur. ad societatem humani generis pertinet quod cum ita sit (vt probatū est) cognitioni antepositur tanq̄ vtilior & vniuersalior. ¶ Atq; id. actionem scilicet qua societas humana fouetur: cognitioni anteponendam esse. ¶ Optimus quisq; bene a natura institutus: ostendit id esse verū & ita iudicat qđ cum id faciat quod natura iubet: vt scilicet communem utilitatem cognitioni anteponat. ¶ Quis enim. pbat quomodo id optimus quisq; iudicat. ¶ Aut metiri. hoc est q̄tum ad scientias mathematicas: quę vere discuntur: & geometria corporum magnitudines metitur. ¶ Dinumerare. hoc pertinet ad arithmeticam quę circa numeros versatur. ¶ Astrologia dicit rationem syderum. hęc scientię sunt in primo gradu certitudinis. & Plato in lib. de repub. vult vt discantur: quoniā sunt firmissimi gradus ad alia cognitu difficilia: quis (inquit Cice.) hęc scientię p̄stantissime sint: tamen nemo esset ita occupatus in ipsis. etiam si posset mensurare totum mūdum & numerare stellas: vt suam contemplationem non reliqueret: si acciperet patriam calamitatibus laborare: quoniam illius saluti studere debemus. ¶ Atq; hoc idem. vt scilicet relinquat contemplationem & absit parenti aut amico. ¶ Re. negotio. Quibus rebus. affert conclusionem quę ex supradictis sequitur. ¶ Rebus. argumētis antedictis & exēplis. ¶ Officia. actiones quę manāt a iusticia. ¶ Qua hominum utilitate. nihil debet esse homini (si vere homo dici voluerit.) ¶ Antiquius. i. charius & iucūdus. ¶ Atq; illi. Cice. sumens argumentum ab auctoritate p̄stantissimorum philosophorum: ostendit quomodo hi etiam qui cognitioni & contemplationi rerū naturalium operam dederunt: ab utilitate hominū & cōmodis non recessere: docēdo. & alios quo in rēpu. eēnt iustiores: & pbat exemplo Platonis & Lyſie. ¶ In cognitione rerū. in contemplatiōe rerū omniū: tam in vita cōtemplatiua utilitates hominū curauerunt: & sic actione quę hoīm commodis consulit nō recesserunt. ¶ Quo. vt. ¶ Meliores. iustiores. ¶ Thebanū Epaminundā. de quo eiusq; doctrina dictū est. Hoc addetur. qđ scribit

Socrates philosophia de coelo vocauit Vnicus ē deus

Sapiētia est intellectus. Officiū philosophi. Contemplatio est manca.

Mancus Inchoata i. imperfecta.

Actio cōtemplatiui anteponenda

Mathematica. Arithmetica. Astrologia.

M. tullii Ciceronis.

Damon Lampus Emilius Probus dicens. Eruditus est Epaminondas: sic ut nemo thebanus magis. Nam cytharizare & cātare ad chordatum sonum doctus est a Dyonisio qui non minore fuit in musicis gloria q̄ Damon: aut Lāpus: quorum peruulgata sunt nomina Cantare tybijs ab Olympiodoro: saltare a Calliphrone. At philosophię preceptorem habuit Lyfiam Tarent. num pithagoreum: cui quidem sic fuit deditus: ut adolescens: tristem ac seuerū senem omnibus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit: nec prius eum a se dimiserit: q̄ in doctrinis tanto antecessit cum discipulos: ut facile intelligi posset. pari modo superaturum omnis in ceteris artibus. ¶ Pythagoreus. qui pythagoricum dogma sectabatur. Nam pythagoras fugiens patriam suam samum a tyranno occupatam in italiam nauigauit: & in illa ora italię: quę quondam magna grācia dicebatur circa Heraclam/ Crotonem & Metapontum philosophatus est a quo italica philosophia principium habuit. ¶ Syracusū Dionem Dion frater fuit Aristomates vxoris Dyonisij tyranni: a quo maximus honor Dioni exhibebatur. Dyonisius eodem tempore duas habuit vxores. Dorida locrensem. & Aristomachen syracusiam. Pla. in Siciliam nauigans suis doctrinis Dionem adiunxit: qui tum iuuenis omnis Platonis discipulos ingenio/ & industria superans: ad obeunda etiam virtutis pręcepta solertissimus/ & acutissimus fuit: pulsus a Dyonisio athenis: in academia versatus est. Inde socijs comparatis in Siciliam nauigans patriam suam syracusas asseruit. qua liberata tādē infidijs Calippi socij sui proserpinalium die obruncatus est domi: & soror & vxor in carcerem coniectę. Vxor illic peperit infantem: cum Dion corintho solueret: ut in Siciliam transmitteret. Lunę defectus fuit Dion bonum dixit esse ostentum: quoniam tenebre volentibus aliquid occulte facere oportune sunt: & sic animos aliorū cōsternatos erexit: has ratiōes a Pla. didicerat. Dion igitur eruditus a Pla. patriā liberauit & bonus vir fuit. Epaminondas etiam moriens patriam imperantem reliquit q̄ lacedemonijs seiuentem acceperat & semel respōdens Meneclidę: qui epaminundam insectabatur: dicebatq̄ illum imitari Agamennōnem: dixit: q̄ autem me Agamennōnem putas emulari: falleris. Namq̄ ille cum vniuersa Gręcia vix decem annis vnam cepit vrbe: ego contra vna vrbe nostram totam grāciam lacedemonijs fugatis liberaui. Multi alij philosophi multos erudiere claros viros. Aristoteles erudiuit Alexandrum Panetius scipionem clarissimum imperatorem virumq̄ singularem. ¶ Nosq̄ ipsi. Nūc de ipso loquitur Cicero. ¶ Quicquid attulimus. quicquid fecimus pro repu. quā e manibus coniuratorum eripui. ¶ Si modo. de vitā arrogantia. ¶ A doctoribus. preceptoribus & monumentis doctorum virorum qui in rerum cognitione versati sunt & alios erudiere: quoniam monumenta reliquerūt quibus alios semper erudiant. Vnde scriptoribus multum debemus qui & viuentes & posteros erudiant. In primo de natura deorum ait. Et cum minime videbamur tunc maxime philosophabamur: quod & orationes declarant referre philosophorum sententijs: & doctissimorum hominum familiaritates: quibus semper domus nostra floruit: & principes illi Diodorus Philo Anthiocus Possidonius: a quibus instituti sumus. ¶ Doctrina instructi. in oratore ait. Ego autem & me sępe noua videri dicere intelligo: cum per vetera dicā sed inaudita plęrisq̄: & fateor me oratorem (si modo sum) aut quicquid sum non ex rhetorum officinis: sed ex Academię spacijs extitisse. Illa enim sunt curricula multiplicium/ variorumq̄ sermonum: in quibus Platonis primum impressa vestigia sunt. ¶ Ad eam reipū. gubernandam doctrina (inquit) summorum philosophorum me instruxit ad has actiones pro repu. Et ipse Cice. dum gubernacula reipublicę teneret. 6. lib. de repu. cōposuit: & Cyripedię: quam totam trauerat in illo consularu exercuit. ¶ Monumentis. libris & preceptis quę ad bene beatęq̄ viuendum scripta reliquere: ut posteritatē erudirent. Nec enim probat quomodo etiam post mortem alios erudiūt. ¶ Ab his. philosophis qui in rerum cognitione versati sunt. ¶ Ad leges. quoniam scripserūt de legibus. de moribus de repu. & nihil pretermiserunt: quod humane vitę profuturum esset. Scripserunt etiam de natura animarum: de vegetabilibus: & de plantis: & de arte discendi. Vnde dicit in libris de finibus. Omnium fere ciuitatum non grācię solum: sed etiam barbarię mores instituta disciplina: ab Aristotele cognoscimus. Scripsit Aristot. lib. morales. viij. Ad Eudemum magnorum moralium duos. & ad Nichomachum filium decem politicorum octo Mores. c. & .lvij. ciuitatum: de iusticiā quattuor: de gubernatione reipū. duos: de voluptate vnum: de summo bono tres: de Regia gubernatione librum vnum: de legibus quattuor: de diuitijs & opulētia vnum: de precatione & voto librum vnum. Ad leges Platonis libros tres: ad reipū. Platonis libros duos & multa alia scripsit quę longum esset recensere: quibus monumentis posteritas eruditur. sic potest & de platone dici. Nam hi duo in primis claruerunt: quorum memorię multum debemus: quoniam in medium laborarunt. ¶ Ad disciplinam. ad optimū modum & gubernationem reipublicę. ¶ Ut ocium suū. cōtemplationem/ cognitionemq̄ rerum in ocio: quoniam in vita ociosa versabantur: remoti ā negocijs publicis. ¶ Ad nostrum negocium. ut in ocio eorum viuentes nos agere ac negocia publica gerere docerent. quoniam ipsi ociosi alios erudiant ad agendum precipiunt enim tam in domesticis/ q̄ publicis negocijs quid agēdū sit ex officio. ¶ Ita. hoc modo in ocio viuentes & scribentes. ¶ Ad hominum vtilitatem: ut omnibus prosint ea quę in ocio prescripserūt. ¶ Ob eā etiam causam. affert aliam sententiam: ut ostendat communē vtilitatem preponendā esse: & preponit eloquētię philosophię: quoniam pluribus prodest (modo sit coniuncta prudentię.). ¶ Ob eā causā. quia maior vtilitas preponenda est. ¶ Eloqui copiole. habere copiosam & vberem eloquētiā qua alios defedamus. ¶ Modo prudenter. aliter loquacitas inepta videretur & cum vicio. ¶ Melius. pręstabilius & vtilius q̄ acutissime contemplari sine eloquentia: quia contemplatio perspicax philosophorum. ¶ In seipsa vertitur: id est illi prodest qui cogitatione aliquid contemplatur & commiscitur: sed non se extendit ad alios: eloquentia autem pluribus prodest: & illis qui nobis familiaritate coniuncti sunt: audiunt enim eloquentem: & ipsi eloquentes fiunt. ¶ Atq̄ ut apum examina. probat cōparatione apum homines natura sociabiles debere esse solertes ad humanam congregationem: & hominem ab homine non debere alienum esse. Apes non congregant ad hoc ut fingant fauos & componant: sed cum sint congregabiles duce natura singunt fauos quorum compositio non est

Preponit eloquentiam philosophi Loquacitas.

causa vt congregentur sed natura: sic est in hominibus. ¶ Congregabilia, apta ad congregationem suapte natura. ¶ Fingunt, componunt & formant. ¶ Ac multo etiam magis q̄ sint apes, hæc est sententia Aristote. q̄ in primo de re publica dicit ex quo patet hominem esse animal sociabile: & quidem magis q̄ apes & omne animal gregarium. Vnde concludit omnem ciuitatem natura cōstare: cum homo natura ciuile animal sit. Ibi etiā Platō se dicit hominem solitarium aut deum esse aut bestiam. hoc dixit vt se Platoni opponeret: qui in libro de repub. ciuitatem non natura sed necessitate constare dixerat. Socrates enim ab eo introductus inquit. Necessitas ciuitatem condidit. Nam alter alteri auxiliatur: cum singuli nequa q̄ sibi ipsis sufficiant. Ex quo fit (inquit) vt multorum indigentes socios auxilioresq̄ complurimos in vnum deducentes, huic ipsi vnitati nomen imponant ciuitatis. Sed maximam indigentiam dicit futuram propter viuendi facultatem & cibi comparationem: secundam habitationis: tertiam vestitus & similia. Aristote. dicit. Ille qui est inciuilis propter naturam: quam habet malam, & non propter fortunam quod scilicet e ciuitate pulsus sit: aut prauus est: aut melior q̄ homo: id est deus est. ¶ Natura congregati, cum sint confociati, & coniuncti duce natura debent adhibere diligentiam: vt societate congregationeq̄ humanā tueantur: & ament & sic ostendit hūanā congregationis naturā esse causam non aliam rem. Natura enim produxit hominem vt esset animal sociabile. Vnde humanam societatem fugientes odio hominum (vt de Timone attheniensi dicitur) feram naturam habere videtur: & ab omni humanitate poenitus alienam. ¶ Agendi aliquid inter ipsos postq̄ duce natura congregati sunt. ¶ Solertia, diligentiam: vt congregatio seruetur mutuis officijs. ¶ Itaq̄ nisi ea virtus, concludit dicens nisi iusticia cum rerum contemplatione coniuncta sit non multum prodest ipsa cognitio. ¶ Ea virtus, iusticia quæ est ad hominum societatem tuendam. ¶ Cognitionem, rerum contemplationem: & illius officia qui in veri inuestigatione versatur. ¶ Nisi attingat, nisi ille contigatur. ¶ Solitaga, solitaria. ¶ Et ieiuna, parū utilis generi humano. ¶ Itaq̄ magnitudo animi, dicit nunc parimodo fortitudinem & magnanimitatem remota iusticia esse quandam feritatem & immanitatem non virtutem: vt ostendat iusticiam omnibus preferendam esse. Et Aristides qui ob summam æquitatem iustus cognominatus est dixit: eum quidem beatum existimant: qui eam vitam viuunt: que cunctis sæculis eadem ac immortalis futura sit: propter summam vero potentiam non possunt non timere: at iusticia causa est: cur ament homines: honorent: colant. ¶ Communitate, iusticia: id est nisi fortitudo pugnet pro æquitate & vtilitate communi erit quædam feritas: quæ est inhumana crudelitas & impetus ferarum: & sic immanitas aliena ab omni hūanitate. ¶ Ita fit, affert conclusionem quæ sequitur ex prædictis, quoniam nulla virtus laudatur: nisi exerceatur pro æquitate & communi societate tuenda. ¶ Ita fit, concluditur. ¶ Confociatio, virtus quæ pertinet ad hominum confociationem tuendam: & cōmodum quod facit ipsa iusticia. ¶ Vincat, superet: prestabiliore sit. ¶ Nec verum est, dissentit in hoc a suo Platone Cice, qui dixit in 2. de repub. necessitatem esse causam humanæ congregationis & ciuitatis: & sequitur Aristote. qui huius congregationis causam dixit esse naturam. ¶ A quibusdam, & maxime a Platone. ¶ Sine alijs: aliorum ope. ¶ Desideraret, requireret ad vitam degendam. ¶ Idcirco, ob id: & hac de causa. ¶ Si omnia nobis, facit argumentum: quo Platōnis opinionem aliorumq̄ refellit. ¶ Quærit igitur Cice, an homo daret se totum cognitioni & contemplationi: si nihil ei deesset, quod ad vitam degendam pertineret: & dicit q̄ non: immo fugeret solitudinem: & socium studij sui quereretur. Ita enim vult natura: q̄ (vt dixi) nihil solitariam amat. ¶ Ad victum, cibum: sed victus verbo (vt est in libris digestorum) continentur: quæ esui potuiq̄ corporis: & ea quæ ad viuendum homini necessaria sunt, vestem quoq̄ victus habere vicem. Labeo ait. ¶ Cultum, ornatum & vestitum. Cultus est quicquid adhiberi potest ad curam corporis præter cibum. ¶ Suppeditarentur, subministrarentur e cœlo sine aliquo nostro labore. ¶ Quasi virgula diuina, munere dei: ea dicuntur dari virgula diuina: quæ non expectabamus. Et hoc erat prouerbiū apud antiquos: vt virgula diuina dari dicerentur ea quæ non expectabantur: sed videbantur venire e cœlo: vt quondam maioribus nostris manna dabatur a deo: & eius erat saporis: quem quisq̄ optabat si autem nunc illud haberemus: non esset opus: vt gulosi & manducōnes conditum / fictile / & cocum (vilissimū quondam mancipium) tanti emerent: nec plaris gula sequens q̄ reliqua omnia constaret: sed delitiosi & abundi seruientes opibus per fas & nephas comparatis: hanc virgulam diuinam sibi fecerunt: sed vtiā in tanto luxu: & rerum affluentia aliquam honestatis curam haberent: nec voluptatem elegissent quam toto animo fouerent: amarent: & illius patrociniū susciperent: quæ vix digna est vt a vilissimo lenone mucida panis frustra accipiat. ¶ Vt aiunt, Vt dicitur in prouerbio. ¶ Non ita est, respondet Cice, ad id quod ipse per interrogationē proposuit: non collocaret se (inquit) in sola contemplatione sed fugeret solitudinem & socium quereretur. ¶ Socium, participem studij sui: & quo cum suas contemplationes communicare posset. ¶ Ergo omne officium: concludit officia iusticiæ anteponenda esse officijs contemplationis & scientiæ. ¶ Continetur, constat ex contemplatione nature.

¶ An iusticia verecundiæ: modestiæq̄ preponenda sit.

Illud forsitan querendum sit: num hæc communitas quæ maxime est apta nature sit etiam moderationi / modestiæq̄ semper anteponenda. Nō placet. Sunt enim quædam ita foeda: partim ita flagitiosa: vt ea ne conferuandæ quidem patriæ causa sapiens facturus sit. Ea Possidonius collegit permulta: sed ita tetra quædam: ita

Illud forsitan querendum sit. In hac vltia huius primi parte: dissquirat Cice, an iusticia verecundiæ modestiæq̄ preponenda sit. ¶ Ordo est. Forsitan illud sit querendum: num, i. nunquid hæc communitas, i. iusta cōmunitatio & conseruatio inter homines: q̄ maxime apta est nature sit semper anteponenda, i. pferenda etiam moderationi q̄ p & modestiæ hoc est temperantiæ? Responde: r iij.

Aristides iustus.

Dissentit a Plato. Cice. Questio. Victus. Cultus Dari virgula diuina. Manducōnes.

Respondet q̄stio.

ASCEN.

M. tullii Ciceronis.

audor dicens. Non placet supple. vt semper anteponatur. Enim pro quia quedam sunt ita feda. i. obscena & turpia & partim id est pro parte: aut quedam ita flagitiosa. id est flagitijs plena vt sapiens nequidem id est non etiam non sit facturus ea etiam causa conseruande patrie supple. Possidonium colligit ea. id est eiusmodi que fieri non debent pro patria: permittit. id est valde multa: sed supple colligit quedam ita tetra. id est abominabilia & ita obscena vt videantur turpia: quoque. i. etiam dictu. id est ad dicendum vel vt dicantur. Igitur quisque non suscipiet hac. id est homini supple facienda causa reipublici. Nec pro & non & respu. quidem non valet hec suscipi. id est q. hec suscipiantur pro se: sed hec res habet se commodius. i. commodum sit q. tempus non potest accidere. id est non sit dabile: vt inter sit. id est vtile sit reipu. sapientem facere quicquid illorum. i. turpium / & flagitiosorum. hoc est respu. non est vnq. perpessa vt expediat per ea quicquid turpe fieri. Quare id est qua de causa: hoc sit effectum. id est conclusum & expresse obtentum in officijs deligendis id est in delectu habendis: hoc. i. genus officiorum excellere: q. teneatur societate hominum: id est quod consistit in iusticia. Etenim id est quia certe: actio considerata. id est cum consideratione facta: sequatur. id est debeat sequi cognitionem: q. pro & id est prudentiam: ne. i. cognitio sola sit manca / & inchoata. Ita. id est sic sit vt agere considerate sit plurius. id est maioris dignitatis & prestantie q. cogitare prudenter. Atq. hac quidem supple dicta: & disputata sunt hactenus. id est usq. ad hunc locum. Enim pro quia locus est patefactus. id est manifestatus: ita supple. vt non sit difficile in exquirendo officium. id est dum officium exquiratur: videre quid sit cuique preponendum. Autem pro sed gradus officiorum sunt in ipsa communitate. id est iusta conuersatione hominum: ex quibus. i. gradibus possit intelligi: quid prester. id est preferendum sit cuique: vt prima. id est prime partes officiorum debeantur dijs immortalibus: secunda. id est secundae partes debeantur patrie: tertia. i. tertiae partes debeantur parentibus: & reliqua id est sequentes partes: debeantur deinceps: id est suo ordine gradatim: id est per gradus: reliquis supple hominibus. Ex quibus rebus disputatis breuiter potest intelligi homines solere dubitare: non solum id quod sequitur: videlicet. Ne p. an supple illud quod faciat sit honestum: an turpe: sed etiam dubitare supple duobus honestis propositis. id est posq. duo honesta proposita sunt. vtrum. id est q. illorum duorum sit honestius. Hic locus scilicet disquisitionis inter duo honesta est pretermittitur: vt dixi (inqt auctor) A panetio philosopho illo qui de officijs plurima scripsit: Sed pergamus. id est procedamus: ad reliqua supple explicanda. id est ad ea q. de officijs dicenda restant & ita concludit primu libru

MARS

Illud forsitan querendum sit. Nunc Cicero remouens dubitationem que aliquando posset oriri precipit: statuitq. non semper officia iusticie anteponenda esse modestie & verecundie vt si proponeretur alicui: vt cum matre coiret: aut patrem interficeret aut aliam aliquam turpitudinem maximam committeret: aliter patria combureretur sine aliqua calamitate respu. afficeretur: nullo pacto cum matre concubendum est etiam si patria ruinura & communis vtilitas peritura. Et sic de similibus in quibus debemus magis habere rationem verecundie q. iusticie & communis vtilitatis: quoniam verecundia: maxime decet hominis prestantia: nec debet sapiens facere aliquid contra verecundiam: etiam si casus aliquis & communis vtilitas posceret. Verecundia enim omni commodum nobis antiquior esse debet. ¶ Hec communitas. iusticia que est ad communem hominum societatem tuendam. ¶ Apti nature. que nature conuenit. natura enim ita vult vt homines coniuuantur vt communitas inter ipsos seruetur. ¶ Sit etiam quemadmodum diximus anteponendam esse officijs contemplationis aliarumq. virtutum: queri posset (inqt) & dubitari: an studio huius communitatis tuende debeamus modestiam relinquere. Dictum est supra: quid sit modestia: quid moderatio: quid verecundia. Non placet q. iusticia anteponatur modestie. ¶ Sunt enim. ratio quare Cice. ita statuit & sentit: quoniam sunt aliqua ita turpia: vt nullo modo committenda sint: etiam si cum ipsis patriam ruentem liberare quis posset: quoniam sunt contra modestiam & verecundiam. ¶ Feda turpia. ¶ Flagitiosa. scelere ac flagitio plena. ¶ Tetra obscura: & per hec feda. ¶ Turpia. crudelia. ¶ Conseruande patrie causa etiam si tali re commissa patriam liberare posset. Aristote. libro tertio ethices sic ait. Sunt autem quedam ad que forsitan non licet quenq. esse compulsum: sed potius oportet summa perpessum tormenta mortem obire. ¶ Possidonium qui fuit discipulus panetij. ¶ Ea. que sunt ita turpia / & flagitiosa ¶ Collegit. id est coadunauit & posuit in suis commentarijs. Possi-

Verecundia preterenda est

Turpia nung committenda Possidonium panetij

obsena: vt dictu quoque videantur turpia. Hec igitur non suscipiet quisq. reipu. causa ne respu. quidem pro se suscipi vult: sed hec commodius se res habet: q. non potest accidere tempus vt inter sit respu. quicquid illorum facere sapientem. Quare hoc quidem effectum sit in officijs deligendis: hoc genus officiorum excellere quod teneatur hominum societate. Etenim cognitionem prudentiaq. sequatur considerata actio. Ita sit vt considerate agere plurius sit q. cogitare prudenter: atq. hac quidem hactenus. Patefactus est enim locus ipse: vt non sit difficile in exquirendo officio quid cuique sit preponendum videre. In ipsa autem communitate sunt gradus officiorum: ex quibus quid cuique prester intelligi possit. vt prima dijs immortalibus secunda patrie: tertia parentibus: deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur: quibus ex rebus breuiter disputatis intelligi potest. non solum id homines solere dubitare: honestum ne an turpe sit: sed etiam duodus propositis honestis vtrum honestius. Hic locus a Panetio est (vt supra dixi) pretermittitur. Sed ad reliqua pergamus.

Officiorū Liber primus. Fo. LXXXVI.

donus enim locum de repugnantia vtilis & honesti p̄missum a panetio p̄ceptore suo tradauit breuiter in quibusdā cōmentarijs: vt idē Cice. scribit in. 3. lib. in qbus ea posuit: q̄ cū videant vtilia: repugnāt honestati: modesti: ac verecūdi. ¶ Obscena. foeda. ¶ Vt dictū. nō mō factū: dicuntur turpia sunt: ne dū cū fierēt. Hoc (inqt) nullo modo facturū est sapiens etiam p̄ salute patrie. Adde etiā q̄ respu. bñ instituta moribus & legibus non vult: vt pro se vī sapiens & perfectē virtutis turpia cōmittat. ¶ Sed & cōmodus res se habz. Possumus hoc re-ferre ad laudem reipub. romane quē ita erat instituta: vt non eliet opus: & maxime post necē Cēsaris p̄ ipsius conseruatione sapientem aliquid contra verecundiam cōmittere: vt potuisset accidere alijs qui tempu. non ita subnixā beneq̄ institutam habebāt. Sed melius est vt large intelligamus hunc locum: vt sit hęc res. i. hoc quod dicim: commodius erit. nullam. s. temporis conditionem accidere posse: quā sapiens ductus quicq̄ eorum face-re debeat: quē foeda & flagitiosa sunt. Vnde inquit gratulandum nobis est: quoniam res ita se habet: vt sapiēs nō cogatur facere turpia pro communi salute. ¶ Commodius. melius in hoc res se habet. ¶ Hęc res. hoc de quo nunc agitur. ¶ Tempus. aliqua temporis conditio: quoniam non respu. nostra non potest ad hoc deueni-re iam deletō tyranno Cēsare. vt sit opus facere aliquid contra verecundiam. ¶ Vt intersit reipu. vt pertineat & vtile sit reipu. talia committere. ¶ Eorum. quē turpia sunt: & a possidonio colliguntur. ¶ Quā hęc. conclu-dit. Cice. hanc disputationem de duobus honestis: vtrū honestius: & officia iusticię preponit: cum pluribus p̄-sint: & ait. Pluris esse considerate agere q̄ cogitare prudenter. In oratione pro Sestio ait. Bene sentire de repu. prudentia est: facere fortitudinis: facere vero & sentire perfectē cumulatęq̄ virtutis. ¶ Hoc sit effectum. conclu-tum argumentis & exemplis antedictis. ¶ Hominum societatem quē manant a iusticia. q̄ est ab humana com-moda tuenda. ¶ Etenī. certę cognitionem sequi debet actio sit manca: & inchoata ipsa cōtemplatio. ¶ Plu-ris sit maioris vtilitatis q̄ contemplari. sed hęc inquit de his rebus dicta sunt: iam ad alia (quē restāt) trāseamus. ¶ Patefactus est enim. repetit paucis Cice. omnia quā in hoc primo volumine disputata sunt: & parat se ad se-cundum: in quo de vtili agetur. ¶ Patefactus. aptus est: & de ipso satis disputatum. ¶ Locus. sedes officiorum. id est iam finem huic disputationi faciam: quoniam de honesto a quo dicuntur officia satis dictum est: vt iā om-nia officia discerni possint: & quid sit honestius (si quando faciendā erit cōparatio) diiudicari: & quē quibus ra-tione temporum anteponenda sint. ¶ In exquirendo officio. tum querimus quid sit magis officium. i. quid ma-gis virtuti conueniat tempori: persone: alijsq̄ circumstantijs: & sic apparebit quid omnibus alijs preponendum sit. ¶ In ipsa autem. sed (inquit Cice. (hoc restat adiiciendum: vt cognoscatur gradus: seruēturq̄ in actionibus quā ad communiem vtilitatem pertinent: quas actiones diximus cōtemplationi preferendas. Si igitur omīssa rerum cognitione debemus aliquam vtilitatem afferre: & alicui laboranti adesse: debemus seruare gradus hu-manę societatis: quos Ci. suo loco posuit: & illi prius opitulari cui plus debemus: ¶ Communitate. actionibus iusticię quā sunt ad communitatem tuendam. ¶ Sunt gradus officiorum. quoniam aliquod officiū vni potius q̄ alteri aliquando prestandum est etiam si eodem tempore nobis exigeretur: quoniam hi quibus officia debentur habent inter se gradus: de quibus dictum est. ¶ Sunt gradus. quoniam omnia officia (quā a cōmunitate mā-nant) paria sunt: sed alia maiora: alia minora. ¶ Ex quibus. gradibus officiorum. ¶ Quid p̄stet: prestabilius sit. & a nobis potius agendum tanq̄ honestius & vtilius. ¶ Prestet cuiq̄ antecellat alijs debetur. ¶ Gradatim. per gradus affinitatis: consanguinitatis. & amicitię: de quibus dictum est. ¶ Ex quibus rebus. comparisonem honestorum ex gradibus officiorum quā manant a iusticia. ¶ Hic locus. de comparisonē honestorum inter se & de ipsis gradibus. Sed panetius (vt sēpe inculauī) iure hoc pretermisit: quoniam stoici non dabant gradi-bus inhonesto & vicio. ¶ Ad reliqua. ad secundam partem propositionis: de vtili scilicet.

netij disci-pulus.

Notatur pia facta ne patria quidem optat.

Cesarys rannus. Bene sentire & be-nefacere. cumlate. virtutis ē. Repetit paucis di-cta.

Gradus sunt in of-ficijs. Deo pri-ma offi-cia debē-tur.

M. tullii Ciceronis.

ASCEN

Vemadmodum. Disquisitum est in primo libro quid honestum & quid inhonestum. & de duobus honestis utrum honestius: nunc disquiretur quid utile & quid inutile: & de duobus utilibus utrum utilius. **O**rdō est. O marce fili: ego arbitror: satis explicatum sup. esse in libro superiore. id est qui hunc precedit quemadmodum. i. quō officia. ducerentur. i. duci deberent ab honestate atq; ab omni genere virtutis. Sequitur id est consequens est. Ut ego persequar. id est consequenter explicem hec genera officiorum que pertinent ad cultum vite: & ad facultatem earum rerum: quibus homines utuntur: videlicet ad opes & ad copias. id est potentias diuitiarum. In quo. id est in qua persecutione dixi quid utile. id est pariter: quid utile: quid inutile: tum id est pariter quid utilius ex utilibus supple duobus: aut quid maxime utile de utilibus pluribus de quibus. i. rebus ego aggrediar dicere: si ego dixero prius pauca de instituto. id est intentione ac proposito. ac de iudicio meo. Enim pro quia: quā libri nostri excitauerit: complures. id est valde multos ut hortensium / & brutum: vel libri nostri complures. id est qui multi sunt excitauerint te non modo. id est non tantum ad studium. id est diligens exercitum legendi: sed etiam ad studium scribendi. tum ego vereor. id est formido interdū ne nomen philosophi sit inuisum. i. odio sum quibusdam bonis viris: pro & mirentur me ponere tantum opere. id est operationis & exercitationis: & tantum temporis in ea scilicet philosophia. Autem pro sed quidui respu. regebatur per eos: quibus ipsa se commiserat supple regendam: hoc est per eos qui temp. cum eius utilitate regerant scilicet per Pompeium / ac Catonem: quibus respu. se commiserat: quia eos rectores sui per publicam electionem constituerat. ego conferebam omnes curas / & cogitationes meas in eam. id est in eius utilitatem & debitam administrationem. Autem pro sed cum omnia tenerentur. i. occuparentur dominatu. id est tyrannide vnius scilicet Iulij Cesaris: neque locus esset consilio aut auctoritati: denique id est ut tandem explicem cum supple amissis summos viros supple existētes socios reipu. tuende. id est tuenda repu. ego nec dedi me angoribus: id est doloribus animi ex re iniqua quam videbam: quibus essem confectus. id est consumptus: nisi restitisssem his. id est nisi aduertisssem cogitationes meas a malis quibus angebar: nec ego dedi me rursus. id est e contrario voluptatibus indignis homine docto. Atq; utinam respu. steterisset id est stare mansisset supple. in eo statu: quo statu coeperat: id est in eo

CM. T. C. de officijs. Liber secundus.

Vemadmodum officia ducerentur ab honestate

Marce fili: atq; ab omni genere virtutis: satis ex-

plicatum arbitror libro superiore. Sequitur ut hæc officiorum genera persequar: que pertinent ad vi-

te cultum & ad earum rerum: quibus utuntur homines facultatem ad opes: ad copias. In quo tū queri dixi quid utile: quid inutile: tū ex utilibus quid utilius: aut quid maxime utile: de quibus dicere aggrediar: si pauca prius de instituto / ac de iudicio meo dixero. Quā enim libri nostri complures non modo ad legendi: sed etiam ad scribendi / studium excitauerint. tamen interdum vereor ne quibusdam bonis viris philosophiæ nomen sit inuisum: mirenturque in ea tantum me opere & temporis: ponere. Ego autem quidui respu. per eos regebatur: quibus se ipsa commiserat: omnes meas curas / cogitationesque in eam conferebam. Cum autē dominatu vnius omnia tenerentur: neque esset vltimū consilio: aut auctoritati locus: locos denique tuende reipu. summos viros amississem: nec me angoribus dedi: quibus essem confectus: nisi his restitisssem: nec rursus indignis homine docto: voluptatibus: atq; utinam respu. steterisset: quo coeperat statu: nec in homines non tam commutandarum rerum: quā euerterendarum cupidō incidisset. Primum enim ut stante rep. facere solebamus: in agendo / plusque in scribendo / opere poneremus. Deinde ipsis scriptis non ea que nunc: sed actiones nostras mandaremus ut sæpe fecimus. Cū autē respu. (in qua omnis mea cura: cogitatio: opera: poni solebat) nulla esset omnino: ille scilicet littere cōstituerunt: foreles & senatorie. Nihil autem cum agere animus non posset: in studiis ab initio versatus etatis: existimaui honestissimas molestias deponi posse: si me ad philosophiam retulisssem. Cui cū multum adolescens discendi causa temporis tribuisssem postea quā honoribus inseruire coepi neque totum reipu. tradidi: tantum erat philosophiæ loci: quantum superfuerat amicorum: & reipu. temporis. Id autem omne consumebatur in legendo: scribendo ocium non erat. Maximis igitur in malis hoc tantum boni affectui videmur ut ea litteris mandaremus: que nec satis erant nota nostris: & erant cognitione dignissima. Quid est enim per deos optabilius sapientia: quid prestantius: quid boni melius: quid homine dignius. Hæc qui expetunt: igitur philosophi nominantur: nec quicquid aliud est philosophia (si interpretari velis) quā studium sapientiæ. Sapientia autē est ea (ut a veteribus philosophis definitum est) rerum diuinarum & humanarum causarum quibus hæres continentur scientia:

Ratio cur philosophia sit seruitus

Quid sit causa cureris discendi forensis discendi Respu. mihi obmiserit damando ipa emi respu. nulla erat bello tuile se. uente Cum Cesar Tyrannide uis diuina et humana oia uolassit Nec auctoritas nec consilium ualebat perditis optimis defensoribus respu. uis. Pom. Magi: Catho: Lentulus

Adde Sue Tran: In Vita dictato:

Voluptas indigna docto homine

Cicero primum reipu. statim optat

Pompeio Cicero que egebat adhuc urgente repub: dicens se plū laboris habuisse amicus subueniendo & in scribendo

Honestius hoc modo deponere molestias & exato Vire: cui morie deposuerat

M. Varro apud Latinos philosophia illud trahit Cic: inibrem addidit

Laudat Cicero Sapientia et phum ut utilitatem eius ostendat

Philosophia quid Sapientia quid

Philosophia quid

Officiorum Liber Secundus Fo. LXXXVII.

cuius studium qui vituperat: haud sane intelligo: quidnam sit quod laudandum putet. Nam siue oblectatio queritur animi requiesque curarum: quae conferri cum eorum studiis potest: qui semper aliquid acquirunt: quod spectet & valeat ad bene beateque viuendum: si uero

ratio constantis virtutisque queritur: aut hec ars est: aut nulla omnino per quam eas assequamur. Nullam dicere maximarum rerum

artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit hominum: est parum considerate loquentium: atque in maximis rebus errantium. Si autem

est aliqua disciplina virtutis: ubi ea quaeretur cum ab hoc discedi genere discesseris. Sed hec cum ad philosophiam cohortamur accuratius solent disputari: quod alio quidem libro fecimus. Hoc

autem tempore tantum nobis declarandum fuit cur orbatu reipumun: ribus ad nos studium potissimum contulissemus. Occurritur

autem nobis: & quidem a doctis & eruditis: querentibus satis ne constanter facere videamur: qui cum precipi nihil posse dicamus:

tamen & alijs de rebus discere soleamus & hoc ipso tempore praeccepta officij persequamur. Quibus vellem satis cogita esset nostra

sententia. Non enim sumus hi quorum vagetur animus errore: nec habet unde quid sequatur. Quae enim esset ista mens vel

que vita potius non solum disputandi: sed etiam viuendi ratione sublata. Nos autem ut ceteri: quae alia certa ratio incerta esse dicuntur

sic ab his dissentientes alia probabilia contra: alia improbabilia esse dicimus. Quid est ergo quod me impediatur: ea quae mihi proba

bilia videantur sequi: quae contra improbare: atque affirmandi: arro

gantiam vitantem fugere temeritatem: quae a sapientia dissidet plurimum? Contra autem omnia: disputatur a nostris quod hoc ipsum

probabile: elucere non possit: nisi ex utraque parte causarum esset facta contentio. Sed hec explanata sunt in academicis nostris: ut

arbitror diligenter. Tibi autem (mi Cice) quod in antiquissima nobilissimaque philosophia cratippo auctore versaris: his similimo: qui

ista preclara pepererunt. tamen haec nostra finitima vestris ignota esse nolui: sed iam ad instituta pergamus.

sapientiam nominantur philosophi nec philosophia si interpretari velis: est quicquid aliud quam studium sapientiae: autem pro sed sapientia (ut id est licet definitum. id est eius definitio facta est a veteribus philosophis) est scientia rerum diuinarum & humanarum & causarum quibus haec res scilicet diuinae & humanae continentur: cuius. scilicet philosophiae supple is qui vituperat studium nescio quidnam sit quod putet laudandum. Nam siue oblectatio animi queritur: pro & requies curarum. id est a curis: quae id est requies & remissio a curis potest simul conferri. id est simul tribui cum studiis eorum qui acquirunt semper aliquid scilicet virtutis & scientiarum quod spectet & valeat ad viuendum bene & beate. (Est autem hoc modo sensus quod in philosophis sit requies curarum non oimoda: sed quae secum passatur studium acquirendi. Marcius tamen exponens conferri. id est comparari cum studiis philosophorum intelligit quasi sit cum interrogatione legendum sic. quae oblectatio & requies potest conferri cum eorum studiis quod & c. quod nulla. Sed meo iudicio melius praecedere legendo: ut quae relatiuae accipiantur. & si limitatio requiritur: sic incoepimus construere. unde sequitur altera pars locutionis) siue ratio constan-

perat nec. id est & non incidisset in homines cupidos non tam commutandarum rerum id est ut nouam formam induant

quae euerendarum id est ut funditus destruantur. Eni pro qua nos poneremus: primum

in prior loco: ut solebamus facere plus opere. id est laboris & diligentiae in agendo quam

in scribendo. id est plus ageremus quam scriberemus quid agendum: deinde mandaremus ipsis scriptis. id est scriberemus

non ea quae nunc supple scribimus id est philosophicas res: sed nostras actiones ut saepe ferimus. Autem pro sed: cum resp. in qua

omnis cura & cogitatio & opera mea solebant poni: esset omnino nulla. id est

perdita & euerfa: ille scilicet littere forenses. id est quas tractabant in foro & senatorie id est quas tractabam in senatu: con-

tulerunt. Autem pro sed: cum animus non posset agere nichil. id est cum non posset omnino cessare animus dico vel ego versatus ab initio gratis in studiis id est exercitijs litterarum: ego existimaui. id est iudicaui molestias. scilicet animi posse deponi

honestissime: si ego retulissem me ad philosophiam: cui scilicet philosophiae cum ego existens adolescens tribuissem multum temporis causa discendi. id est ut discerem eam postquam ego coepi inseruire. id est

operam dare honoribus. id est magister fieri: bene gerendis: pro & postquam tradidi reipu. me totum: tantum loci erat philosophiae. id est tantum vacare & intendere poteram philosophiae quantum temporis super

fuerat amicorum & reipu. id est in quo non cogebar operam dare amicis & reipu. Autem pro sed: id scilicet tempus quod superfueraat consumebatur in legendo oculum

scribendi non erat. Igitur nos videmur afsecuti hoc tantum boni in maximis malis: ut nos mandaremus litteris ea quae nec erant satis nota nostris. id est latinis: & erant dignissima cognitione. id est ut cognoscantur. Enim pro quia per deos. id est

ut deorum testimonium citem: quid est optabilius sapientia. id est quod ipsa sapientia: quod d. nichil. quid praestantius: quid melius: id est conducibilis homini: quid dignius homine supple quam sapientia: quod d. nichil. Igitur (continua tuam hic tantum vim

habet) id supple qui expetit hanc scilicet

Pont causa quare pt? Philosophia nihil sit laudandum

Ille beatus uult qui est contentus uirtute nullo. his rebus indiget. Adde. artem 10. efficitur: ubi autem ista mirabilis in puritate in firmitate habet

Adde Iustin: 1. 3. ca. 13.

Concludit per phiam uerum esse itur ad uirtutem

Vitae Translatioe qua da recepta a parentibus qui filijs suis praestant sunt. Orbis quia tras fertur ad multa ut orbi bus repub. Domo

Bernicolenia a pra sapientia. Alucendo ea que oblectantur

Sequereur enim nullum esse uiuendi ordinem et amum semp in errore uerum san et phryhemis error induit uerum qui in uerum et nil falsum dicebat

Stendit sua modestia ut arrogantia uirtutis possit

Ratio non academicos iustari uoluit

Nota

Hortatur nunt Cice ad philosophiam peripateticam

Confutari

Adde fabi um libro semando

Tuoris

contare

M. tullii Ciceronis.

tie: & virtutis q̄ritur: aut hæc ars scilicet philosophia est: aut nulla omnino ē: per quam assequimur eas scilicet de
lectationem: requiem: & rationem constantiē & virtutis dicere nullā esse artem maximarū rerum. id est de ma
ximis rebus cuiusmodi sunt diuine: & humane publice. Quidem est hominum loquentium parum considera
re: atq; errantium in maximis rebus. cum. id est quoniam ita est q̄ nulla minimarum supple rerum id est etiā mi
nima res sit sine arte vlla. Autem pro sed: si aliqua est disciplina virtutis. vbi queretur ea: cum. id est postq̄ di
scesseris ab hoc genere discendi: hoc est a philosophia. q. d. nusq̄. Sed hæc solēt disputari accuratius. id est cum
maiore cura & attentione cum. id est quando nos cohortamur. id est admonemus aliquem ad philosophiam
supple discendam q̄ nos fecimus quidem alio libro. Autem p̄ sed: declarandum fuit. id est oportuit declara
ri nobis. id est a nobis tantum. id est solū modo hoc tempore. i. in presentia: cur. id est quare: nos orbat. id est
priuari quasi re chara. muneribus. id est administrationibus reip̄. contulissimus nos potissimū ad hoc studiū
Autem pro sed: occurrit. id est obuiatur: & obijcitur nobis: & quidem a doctis & eruditis sup. viris quarenti
bus: ne p̄ an: an nos videamur sup. nobis: facere satis cōstāter. i. cū satis magna cōstātia. nos dico. q̄ cū sup. ita
sit q̄ hoc ē q̄uis dicamus nihil posse percipi. i. nihil certo posse sciri scdm academicorū sectā: quā i academicis se
qui tū: & i. siml̄ soleamus differere. i. disgreſſe & disputare de alijs rebus & i. siml̄ perfeq̄mur hoc t̄po tēpore. p̄
coepta officij. i. de officio. Quibus. i. si obijcientibus & occurrētibz mihi: ego vellem sup. vt nostra sentētia. id
est iudiciū & mens esset satis cognita. Enim pro quia: nos non sumus hi. id est huiusmodi aut tales quorum
animus vagetur errore: nec habeat vnq̄ quod sequatur. id est securē sequi audeat. Enim pro quia: quæ. id est
qualis esset ista. id est contentibilis: mēs. i. opinio: vlt̄ potius qui vita sublata. i. clam adducta ratione. i. rata ha
bitione & constanti assertionē: non solum disputandi: sed etiam viuendi. q. d. abiectissima quidem esset. Autē
pro sed: vt. id est quēadmodum ceteri supple philosophi dicunt: qui dicunt alia. id est aliquas res esse certa. id est
necessarias. & alia. id est aliquas alias res eē incerta. i. dubias: sic nos differētes ab his dicimus contra. i. econ
trario alia eē (s̄ non certa) probabilia: & alia (sed non incerta) improbabilia id est non probabilia. Ergo (cum
i. s̄ s̄ia aliqua esse probabilia: sed non omnino certa) quid est quod impediāt me sequi ea quæ videantur pro
babilia: q. d. nihil. & supple. quid est quod impediāt improbare quæ contra. id est quæ contrario videntur im
probabilia: & quid est quod impediāt me vitantem arrogantiam affirmandi: fugere temeritatem quæ desidet
id est abhorret plurimum a sapientia: q. d. nihil. Autem pro sed (licet scilicet nihil solide affirmetur): disputatur
a nostris. i. ab academicis quos seq̄ solemus: cōtra oia & pbabilia & improbabilia. q̄ i. quia hoc ipsum proba
bile. id est quod tandem concedimus probabile: non possit elucere. id est euidentē esse. nisi contentio. id est con
trouersia: disceptatio: aut disputatio causarum esset facta ex vtriusq̄ parte: t̄a affirmatiua scilicet q̄ negatiua.
Sec hæc explanata sunt in academicis nostris diligenter vt arb̄r̄r̄r̄. Autem pro sed q̄ o mi Cice. tu versaris in
antiquissima & nobilissima philosophia Cratippo philosopho illo ac preceptore tuo simillimo his. i. philoso
phis academicis: qui pepererunt. id est studio & labore nati sunt: & excogitauerunt: atq; acquisuerūt.
ista præclara. i. dogmata exite supple auctore. tamen ego nolui hæc nostra. id est stoica dogmata quæ nunc tra
ctamus existentia finitima. i. cōfirma & conformia: vestris. i. academicis: esse ignota. immo volui nota esse tibi.
Sed peragamus. i. perficiamus iter nostrum nunc ad instituta. i. ad ea quæ de officijs institueramus dicere.

¶ Petri Marsi interpretatio in secundum volumē officiorum.

MARS.
Transitio
ne vtitur
captans
attentio
nem.
Argumen
tum.
huius p̄
fationis.
Probat
philoso
phiam a
cademi
corum.
Appendi
ces virtu
tum.
Facultas
Facultas
diuitiarū.

Rō q̄re
phiam se
quutus sit

Vemadmodum officia duceretur. Postq̄ de honesto: & omni genere virtutis disputatum est:
satis præcepit quid quotq̄ tempore honestatis causa agere debeamus. Vtitur Cice. transitio
& pponit captans attentionem quid sit dicturus in hoc secundo volumine & quo ordine. In
de interponit aliqua quibus docet. quare cepit philosophari cū prius in senatu & causis foren
sibus versaretur. Et sic dānat tempora sua & Cæsaris iam interfecti preteritam Tyrannidem
opratq; libertatem vir prudentissimus & salutis reip̄. studiosus. Inde laudat phiam tanq̄ an
mī medicinam & remedium vnicum ad pellendas perturbationes & molestias quibus Cice. planē fuerā con
fectus occupata a Cēsa. resp. nisi ad philosophiā diuertisset. Et sic trahit Cēsa. in odiū & inuidiā. Atq; alios ad
philosophiam vocat. Inde dicit qd̄ genus philosophandi maxime probet. Academicorū scilicet qui in vtriusq̄
partem disputabant: vt veritas magis elucesceret. Inde aggredit̄ tractatū: ibi. Quinq; rationibus propositis.
Officia. actiōes honeste. ¶ Ab honestate. ab illo honesto qd̄ i quattuor partes diuisimus. ¶ Ab oī genere vir
tutis. quoniam illis quattuor principalibus alię annexę sunt: vt iusticię liberalitas & magnificētia: fortitudini ma
gnanimitas: & cōstantia tēperatiē. Ordo. Modestia ornatus Verecundia decoꝝ & moderatio. dictū est igit̄ quē
admodum a singulis ducatur officiū. i. actio cū virtute. ¶ Explicatū. expositum & narratū. ¶ Vt persequar. ex
plicē & perscribā officia quæ pertinent ad vtilitatē & honores & gloriā cōparandā. ¶ Ad cultū. ad ornamentū
vitę ¶ Ad facultatem. potentiā & possibilitatē. Nam facultas dicitur qua aliqd̄ facere possumus a faciēdo di
cta. vnde dicit̄ facultas diuitiarum: facultas militadi. ¶ Ad facultatē. vt habeamus facultatem earū rerum quibz
homines vtuntur in vita ¶ Copias. rerum affluentias. ¶ Ad opes. diuitias/potentiam clientelā. In quo. in
hac parte quæ pertinet ad cultū vitę opes & copias. ¶ Dixi in principio huius operis vbi dixit homines solere
consultare: vtile sit: necne quod facturi sumus. ¶ Tum: præterea ex duobus vtilibus vtrū vtilius. ¶ De quibus
officijs q̄ pertinent ad cultū vitę rerum facultates opes & copias. ¶ Aggređiar. incipiam. ¶ Si pauca. de insti
tuto proposito & s̄ia mea ac etiam iudicio: quare iudicauerim ita mihi esse philosophandū. cum inquit prius
dixero: quare hoc vitę institutū lequar: & totum me phię dederim. de officijs quæ pertinet ad vtilitatem dicere
incipiam ¶ Quā enī. ratio quare vult prius dicere pauca de instituto: quoniam video nonnullis philosophiæ
nomen esse inuisum. vñ opus est reddere rationē. quare hoc instituerim. quis (inquit Cī.) libri nostri quos de phi
losophia edidimus: nonnullos exercitauerint nōmodo ad legendum: sed etiā ad scribēdum in phis: tamen ve-

Officiorū Liber Secundus. Fo. LXXXVIII.

reor & dubito aliquibus nomē philosophiē inuisum esse. ideo nihil opus est docere cur hoc genus philosophiā
 di praesertim temporibus confecter. Libri cōplures. vt academici. de finibus Tusculanę disputationes. de diuina
 natione de fato. de natura deorum. Paradoxa. Cato maior. Lēlius de philosophiā. & alia si quę sint opuscula
 ¶ Complures. vt hortensiu & brutum q libellū de virtute ad Cice. scripsit: & ponderi rerū in phiā suffecit (au-
 ctore Fabio) & nōnulli alij ad emulationē Cice. (qui post varronē huic rei optimū auspiciū dedit) i phiā legerūt
 & scipserunt eodē tempore. postea sequuti sunt alij. ¶ Excitauerint. quasi dormiētes & nō curātes philosophiā
 ¶ Tamen. quis alios excitauerim. ¶ In ea phiā. ¶ Tantum opere laboris & studij. ¶ Ego autē. affert ratioēs
 Cice. quare genus forense dicēdi & reipu. mūera omiserit. dānans tempora qbus nulla respu. erat: quoniā bellū
 ciuile tunc seuebat: & fluctuabat respu. quippe. Octāuius ad tyrannidem aspirabat q tunc cum Antonio coepe-
 rat dissentire. q igitur tātum opere & studij in philosophiā ponat temporē: ascribit: in quo munera publica nō
 licebat obire. quoniā ad aliorū libidinem respu. gerebatur & prius a Cēsare: quo viuo Cicero quērens ocū
 philosophatus est. Hoc autem opus scripsit post mortem cēsaris. Excusat igitur se q studia philosophiē nego-
 ciji pub. pponat: cū supra disputauerit cōem vtilitatē cognitionum studijs preponendā esse: & ostendit non cer-
 to iudicio aut odio reipu. sed temporis cōditione se adducit: diuertisse ad ocium & phiā: omisso foro in quo
 regnauerat. ¶ Per eos. optimates & bonos viros q per suffragia consules eligebātur. & alij magistratus: q re-
 pu. consilio & opera regebant ac gubernabāt. ¶ Seipsa. quoniā eligebantur suffragijs ciuium hi q tempu. rege-
 rent. Postea Cēsar eam occupauit cum prius esset libera. ¶ Omnes meas curas. capiat beniuolentiā a persona
 sua Cice. ostenditq se fuisse studiōsum reipu. q diu potuerit: & nihil curasse nisi vtilitatem illius: nihilq aliud co-
 gitasse: q vt illi prodesset omni cura studio opera. & sic Cēsari inuidiā facit. ¶ Cum autē dñatu vnius Tyranni-
 de Cēsaris qui diuina humanaq iura violauit: nec consilia. nec auctoritas senatorum volebant sub Cēsare: ad
 cuius libidinem oīa administrabantur. ¶ Vīq. aliquo loco. ¶ Socios. qui erāt mihi socij ad defendendam rem
 pu. & partes optimatum quibus Cēsar aduersatus est. fouens Marianos & plebē. ¶ Socij fuerant Pompeius
 iam obrūcatus in egypto Cato vticensis: Millo Cice. amicus Lentulus & nōnulli alij. Sed pompeius & Cato
 fuerant principales defensores reipu. ¶ Summos viros claros & magne auctoritatis & nominis qui vna mecū
 cōem libertatem defendebāt. Et sic rem exauget: vt ostendat prestantissimis viris & principibus ciuitatis iam
 extinctis. qui libertati studebant: se nō posse aliud facere q philosophari. ¶ Angoribus. angor est egritudo pre-
 mens nō dedi inquit me dolori & angori: sed phiē que meo dolori mederetur. ¶ Quibus angoribus. ¶ Confe-
 ctus. victus prostratus atq cōsumptus. ¶ His restitissim. i. nisi his rationibus phiē lubrius (que animi sollici-
 tudinibus mederetur) repugnāsem angoribus. ¶ Indignis. hoīe docto: quoniā voluptas docto viro repu-
 dianda est: vt meretricula infamis. ¶ Atq vtinam. optat Cic. libertatem & pristinū statum reipu. vt in eam oēs
 suas conferret: & ostēdit se magis negocio q ocio delectare. Sed tempora ad ocū ipsum cōpellebāt: qui prius
 in summa celebritate & ciuium oculis cū summa laude vixerat statu quo coeperat. ¶ In homines. in potestare
 Octāuij Antonij & Lepidi. post necem Cēsaris tyranni qui nō solum Cēsaris mortē vlcisci: sed etiā statum rei-
 pu. iam respirātis euertere cogitabant: que iam ad pristinā libertatem redijisse videbatur: cuius spoliū inter se
 trīumviri diuiserunt & tandem Octāuiō cēsari seruire coacta est: & vita Cice. furori Antoniano cōcessa: quo ni-
 hil potuit eo tempore sol vidisse indignius. ¶ Primum enī. ponit Cice. ea que faciebat stante republica. id est
 non occupata a Cēsare. ¶ In agendo. in causis forensibus senatorijsq muneribus. ¶ Opera. laboris & studij.
 ¶ Ipsi scriptis. monumētis litterarum. scribebāt inquit: sed nō in phiā. verum actiōes. ¶ Non ea q nunc pce-
 pra philosophiē. ¶ Actiones nras/orationes in foro & in senatu. ¶ Nulla esset. vnius tyrānideteneretur & pe-
 risset. ¶ Ille litterę forenses. declarat se quid intellexerit: cū dixit actiones nras. ¶ Forenses. actiōes in genere
 iudiciali. id est orōnes q habebāt in foro: in gñe iudiciali. & Cice. i iudicijs regnare dictus est. ¶ Senatorię. ora-
 tiones: quas habebāt in senatu: in gñe deliberatiuo & demonstratiuo: cū in senatu sniam dicerem. ¶ Conticue-
 runt id est tacuerūt: & illas amplius nō exercui: sed cū meus animus qescere nō posset diuertere ad philosophiā.
 ¶ Cum nō posset agere nichil cum animus meus nō posset quiescere & segnis esse: ppter exercitationem ab-
 ineunte etate: & iam nihil agere posset in eloquētia: quoniā non erat amplius in senatu & foro locus liber di-
 cere volentibus: cū Cēsar rerum potiret. ¶ In studijs litterarum. ex quo per etatē licuit. Nam nemo diutius &
 studiosius se exercuit: Nemo diutius declamauit molestias: quibus afficiebar repu. amissa. ¶ Honestissime. cū
 laude maxima: quoniā honestius fuit hoc modo q morte deponere molestias: vt fecerat Cato apud vticā: aut
 voluptatibus: que hoī docto non cōueniunt: ergo confugiendum erat ad phiā cum aliud effugiū non daret.
 ¶ Retulissim. redijssim ad phiē studiū tanq ad perfugiū tantum. Nam refert se quis ad locū subsidij vt do-
 mum me referā. ¶ Ad phiā. tanq ad animi medicinā & expultricem perturbationum. ¶ Ad phiā. q meo
 animo angoribus ppe confecto mederet: & illi adesset. ¶ Cui philosophiē in adolecētia Cice. operam dede-
 rat sub preceptoribus. Vnde dicit in primo de natura de. Nos autē nec subito ccepimus philosophari: nec me-
 diocrem a primo tēpore etatis in eo studio operam curāq consumpsimus: & cū minime videbamur tū maxie
 philosophabamur: q & orationes declarāt referre philosophorum sentētij: & doctissimorū hominū fami-
 liaritates: quibus semper domus nra floruit: & principes illi. Diodo. Philoso. Anthiochus. Possidonius a qbus
 instructi sumus. ¶ Honoribus inseruire. dare operam: vt in reipub. honores assequer: & magistratus. ¶ Rei-
 pu. muneribus & negocijs reipu. obeundis curādisq toto animo: omni cura: omni officio. ¶ Tantum erat loci
 tantum phiē vacabam qtu patiebantur negocia reipu. & amicorum quos defendebā: tempus scribēdi in phi-
 losophia non dabat: sed tantū legendi. ¶ Amicorum. quos in iudicio defendebā. ¶ Et reipu. negociorum. rei-
 pu. & munerum q curabam: id tēporis: quod superfuerat negocijs curandis. ¶ Reipu. & amicorum ocū tēpus
 alijs negocijs vacuum: quoniā occupatus erām in illis negocijs: & impeditus. ¶ In maximis malis in calamit-

Cicero:

Cice. ocū
q res phā
tus est.

Cēsar re-
pu.
occupa-
uit.
Cēsar di-
uia & hu-
mana ius-
ra viola-
uit.

Angor.

Voluptas
hoī do-
cto repu-
dianda.

Triūviri.

Cicero in
iudicijs re-
gnauit.

Referre.
Cic. phiā
deditus.

Honori-
bus inse-
uire.

M. tullii Ciceronis

Patria oia cōple-
ctitur.
Cic. phiē ciuitatem
dedit.
**Pythago-
ras phiē** nomen in-
uenit.
**Philoso-
phi.** tate reipu. qua nullū bono ciui malus malū accidere potest: quoniā patria complectitur oia: cuius studiosi esse debemus. ¶ Hoc boni. hanc vtilitatē in ruina reipu. ¶ Et precepta phiē quę añ Varronem & Cice. rome peregrinabatur: nec latini sermonis splendorez accēperat: nec se efferre nostris sermonibus audebat. cui Cic. quā si ciuitatem dedit phiā non satis erat nota romanis: & grēcę legebatur. Varro cōpōit eā illustrare litteris latinis postea Ci. summū attulit nitorem. ¶ Nostris. romanis. ¶ Cognitione: vt cognosceretur tanq̃ vtilia. ¶ Quid ei est. rō quare erat cognitiōe dignissima. Laudat Cic. sapiām & philosophiā vt ipsius vtilitatē ostendat: & nomē philosophiē interpretatur: quod Pythagoras inuenit vt dictū est. ¶ Quid est. hac interrogatione orationem auget. ¶ Sapiētia. q̃ diuinarum humanarūq̃ rerū tum initiorū causarūq̃ cuiusq̃ rei cognitiōne habet. ¶ Quid prestantius: qd sapiē anteponendum sit: Melius. vtilius ¶ Dignius hoīe. q̃ magis homini cōueniat q̃ sapia q̃ est diuinarū humanarūq̃ rerum scia. ¶ Hanc sapiām. qui cupiūt & cum rōne appetunt. ¶ Philosophi. studio: si sapiētie: quoniā philosophia dicitur studiū sapiē ¶ Sapiētia est. affert diffinitionē sapiētie: cui & diuina & humana tribuūt. ¶ Quibus causis res cōtinetur. Nam sapiētis est & primi phi considerare effectricē cām. id est ipm deum qui oia creat: omnia continet oia nutu suo gubernat: & cognoscit sapiēs causas oim rerū. Vnde dicit Vir. Fœlix qui potuit rerū cognoscere causas. ¶ Scientia. scire est rē per causām cognoscere. Tunc enī (inquit Arist. in phœmio phisicorum) vñquāq̃ rem scire putamus: cū causas primas principiāq̃ prima & vsq̃ ad elementa cognoscimus. ¶ Cuius. sapiē: quoniā vituperare phiām est tanq̃ parricidiū. In ea enim est id qd molestias pellit: & ad bñ/beatęq̃ viuēdū virtutē satis eē docet. ¶ Haud sanę profecto nō intelligo quid putet laudandum cū vituperet philosophiām. hoc maxie dicitur in hortensiu: qui phiām & philosophātes vituperauerat. Vñ Cice. eā laudauit & defendit eo libro q̃ est inscriptus Hortensius: qui nūc desiderat. ¶ Nā siue. rō quare nihil est laudandū pter phiām: quę rō a fine quē nobis proponimus sumit. Nam si pposuerimus nobis animi oblectationē querere & inuenire: nullo medio illam attingere possumus melius: & cōmodius q̃ studiis phiē & nulla oblectatio huic pōt cōparari. ¶ Oblectatio. aliqua res: in qua noster animus se oblectet & requiescat. ¶ Requies. aliqua relaxatio curarum: quibus humana vita plerūq̃ vexat. ¶ Quę oblectatio. & requies curaz ¶ Cōferri. cōparari cū studiis phōrū: quoniā ipsorum cōtēplationes hnt innumeras animi voluptates. Phūs in. io. ethi. sic ait. Phiā mirabiles tū puritates: tum firmitates habet. ¶ Eorū. phōrū scilicet. ¶ Semper. quotidie. ¶ Acquirūt. dicendo & cōtēplando ea quę p̃tinent ad bene beatęq̃ viuēdū. ¶ Spectet. pertineat. ¶ Et valeat. p̃sit & efficiat beatā vitam. ¶ Ad bene. cū Virtute. ¶ Et beatę. vt nihil vita plus appetat contenta suis finibus: ille vult beatę qui contentus virtute nullis rebus indiget: paratus ad vtrāq̃ fortunā imponēs finē cupiditatibus: quibus si ducitur: & aduersari fortunā timet beatam vitam agere nō pōt. Vnde stoici dixerūt virtutem satis esse ad bene beatęq̃ viuēdū: vt ait zeno & Chrysippus in li. de virtutibus. & Herato in. 2. de bonis. Panetius Possidoni-
us. us. netius tñ quis esset stoicus & Possidonius eius discipulus minime sufficere dixerunt: verum opus esse / & bona valitudine: & affluētia rerum. Hęc etiām fuit opinio peripatheticorū academicorum. vt supra dictū est. Cic. tñ stoicos sequutus in vltima Tusculana. nititur p̃bare virtutē satis esse ad bne beatęq̃ viuēdū. De studiorum voluptate ita scribit Fab. lib. 2. Est aliquis ac nescio an maximus etiam ex secretis studiis fructus actum plura voluptas litterarū: cū ab actū. i. opera recesserunt: & cōtēplatione sui fruūtur. Lectio (inquit Sene.) ingenii alit & studio fatigatum: non sine studio tñ reficit. ¶ Siue rō constantie siue etiā queraī aliqua ratio cōstantie & virtutis nō pōt inueniri nisi in phiā. Si ponimus (inquit) summum bonū in virtute: nō possumus cognoscere qd sit illa virtus & illud bonū extremū: nisi per phiām quę est ars virtutis & summi boni: & nulla est alia virtutis ars q̃ phiā. ¶ Aut hęc. phiā est ars qua constantiā & virtutē consequimur: quoniā phiā est ars & magistra vitę. Ars (vt finit Cleanthes auctore Fabio. lib. 2.) est potestas viā. i. ordinē efficiēs. Ars (inqt Fabius) constat ex p̃ceptio-
nibus consentientibus & cōexercitatis ad finē vtilē vitę. ¶ Aut nulla. i. ars: si nō est phiā. ¶ Eas. constantiā & virtutē. i. ipsam fortitudinē quā sequitur cōstantia. Et fortitudo p̃prie dicitur virtus. Et sic Cice. duo posuit sibi nūc cōtraria: animi relaxationē & fortitudinē: vt ostendat & animi voluptatē quā epicurei querebāt: & etiā corporis necnō fortitudinē & constantiā cōtra oīs voluptates/atq̃ dolores: solam phiām cōferre. Vnde si finē nostrum cōsequi volumus: huic nos curandos sanādozq̃ tradamus cū sit ars vitę: & optima cōtra perturbatiōes medicina. ¶ Nullā dicere. cōfutat opinionē eorū qui dicebant (& maxime Horten.) cōstantie & virtutis nō esse aliquā artem: nec phiām esse artē. ¶ Ex hoc argumento vti dicēs. si minime res nō possunt esse sine arte: multo minus res maxime vt sunt ipse virtutes: quibus nihil est maius: nihil melius: nihil deniq̃ potest esse diuinius: nā hoies brōs efficiūt. Vnde dicit Sene. Nihil est virtute prestantius: nihil pulchrius: & bonū est & optabile quicquid ex huius generis imperio. ¶ Parū cōsiderate. imprudēter: ad hoies (inqt) imprudentes p̃tinet dicere virtutis nullā esse artē: cū minime res nō possint esse sine arte: vt ars fabrilis: ars mutadi: texedi: & similiū. ¶ In maximis. quoniā (inquit) sunt rudes: & non cognoscūt res maximas esse nō posse sine arte. vnde error ipsorū maximus est quoniā errant in re maxima: & q̃ patet. ¶ Aliqua disciplina. ars qua virtutem cōsequimur: si (inquit) cōcedunt esse aliquā artē virtutis & disciplinā. Vnde moralis dicitur quoniā virtus a more. i. a cōsuetudine dicitur. Et philosophia p̃scribit officia mediā q̃bus ad habitū virtutis peruenit. Et docet virtutē esse quandā mediocritatem. ¶ Cohortamur alios scilicet vt velint philosophari. Nūc satis est hęc dixisse (inqt) & docuisse: cur ad hoc scribendi studiū me cōtulerim. ¶ Accuratiū. maiori curā: q̃ in hoc loco fecerim. ¶ Quod accuratiū. disputare de laudibus philosophiē. ¶ Alio libro. in Hortensio lib. 2. de diuinatione. statim in principio ait: Cohortati sumus vt maxime potuimus ad philosophiē studiū eo libro: qui est scriptus hortensius. & lib. 1. de finib. Quāq̃ philosophiē etiā vituperatoribus satis respōsum est: eo libro quo a nobis philosophia defēsa & collaudata est: cū esset accusata & vituperata ab hortensio: hic liber non extat. ¶ Hoc tēpore in p̃nti disputatione: in qua non agitur de laudibus philosophiē. Sed ostendendum est quare in illa tantum opere hoc tempore posuerim.

Orbati, priuati: translatio ab orbis: id est parentibus qui filiis priuati sunt: & hæc orbitas ad multa transfer- Alijs quo
tur: vt orbatus repu. domo: amicis: & similibus. Muneribus, officijs & negocijs reipub. obeundis: quoniā cę- q; libris
sar rerum potius omnia faciebat. Potissimum, maxime omnis pœne omnino alijs studijs. Occurrit autē cohorta-
nobis, nonnulli reprehendebant Cice. q; daret precepta de officijs cum esset academicus: diceretq; nihil certo tus est ad
fieri an percipi posse, respondet Cice, aperitq; suam sententiam & opinionem ostendens quid sequatur in aca- philoso-
demis & quid damnet. Occurrit, nonnulli mihi precipienti de officijs obstant & aduersantur: dicentes me phiam.
esse inconstantem. Doctis, doctrina plenis. Eruditis, eloquentibus: nam eruditus dicitur ille qui suam do- Orbatus
ctrinam affert orate, vnde multi sunt docti non tamē eruditi. Querentibus, interrogantibus me: an mihi p; Orbitas
constem: immo dicunt me mihi repugnare: cum dicam ex dogmate academicorū nihil certo sciri posse & nunc Occurrit.
scribam precepta de officijs tanq̃ certa: & quę sequi iuuenes debeant tanq̃ iter ad virtutem certissimū. Cum Eruditus
percipi nihil posse dicamus, in quattuor nostris libris academicis: in quibus Cice, genus philosophandi acade- & doctus
micorum minime arrogans maximeq; & constans: & elegans pbauit. Academici dicebāt nihil certo sciri pos- differunt
se & veritatem in profundo esse demersam. Vnde nihil affirmabant: sed disputabant in vtramq; partem nullā
certam sententiam interponentes. Hæc opinio & mos disputandi a Socrate manauit. In libro de diu. ait. Cu; Academi
autem proprium sit academię iudicium suum malum interponere: ea probare quę similia veri videantur cōfer- ci,
re causas: & quid in quāq; sententiam dici possit exprimere: nulla adhibita sua auctoritate iudicium audiētium Socrates
relinquere integrum ac liberum. Tenebimus hanc consuetudinem a Socrate traditam. Fuit triplex magni no- academi
minis academia. Vetus: media: & noua. Vetus a Pla. & ab eius discipulis Speusippo & Xenocrate instituta corū prin
fuit: & academici veteres multa affirmant: multaq; negabant: inter quos & peripatheticos in opinionibus nul- cept.
la differētia erat. Media fuit quam arcesylas inuexit qui asserbat nihil esse affirmādum cum nihil comprehen- Acadē-
di possit: & in vtramq; partem rationes equabilium sint virium sensus quoq; fallaces esse: rationemq; nullā fir- mia tri-
mam fieri. Tertiam constituit Carneades: qui arcesile morem in disputando secutus est. nam ad vtramq; par- plex
tem ita dicebat: vt omnia quę ab alijs asserbantur refelleret incomprehensibilitatem arcesilæ non probauit: Vetus
non enim esse possibile dicebat hominem in omnibus ita se tenere: vt nihil affirmet: esseq; non paruam diffe- Media
rentiam inter certum & incomprehensibile: & cuncta quidem incomprehensibilia esse: sed non incerta. de quo Noua
Numenius de dissentione academicorum a Pla. ita scribit. Carneades morem pugnādi arcesile reuocauit om- Carne-
nibus contradicens: & huc atq; illuc non affirmando: nec negando volubilitate orationis omnia distrahēs tan- des vehe-
q̃ torrens contradicentes obruebat: ita ceteros vi argumentorum seducebat. Ipse vero seipsum: quod in arce- mens dis-
sila non erat: intelligebat. Arcesilas (inquit Eusebius) Crantorē Platonis Diodorū Pyrrhonem in sub- putator.
sidijs habuit: & Crantor quidem credibilem fecit orationem. Diodorus vero sophisticam. Pyrrho autem muta- Precepto
bilem eum fecit: & transfugam & omnino nihil. Vnde dicebatur de ipso q; ex anterioribus esset. Plato ex poste- res arces-
rioribus. Pyrrho ex medijs. Diodorus platoniam eloquentiam fedauit: & modo hoc: modo illud dicens: hinc- le.
illo & illinc huc tanq̃ nihil sciens voluebat: scire tamen multa eloquentię vmbra videbatur: nec vnq̃ fuit i eo: Cauilla-
vt vnum & idem bis diceret: nec putabat ingeniosi esse viri in eisdem permanere. Cauillator igitur summus vo- tor sum-
cabatur. Arcesilas (inquit) in pyrrhonis sententia remāsit. Verum enim & falsum & verisimile (vt ille instruxit) ni- mus.
hil esse quod percipi possit & sciri: quoniā noui academici hoc vnū tenebāt: nihil eē qd̃ percipi possit. hoc etiam Socrates
dicebat Socra. Vñ ab apolline sapiētissimus iudicatus est. Differere, disputare de alijs rebus tanq̃ possit per- sapientis-
cipi & intelligi. Et hoc opere, nunc cum scribimus de officijs. Persequamur, tradamus & lris mandemus- simus.
pcepta de officijs: quę tradere is non debet si sibi constare vult qui negat sibi sibi aliquid posse percipi & sciri: q; Noui a-
non pōt scire aliqd̃ esse officiū: si nihil certo sciri pōt & officia debent esse certa: & circumstantijs circumscrip- cademi
ta: coniunctaq; nature. Nō pōt igit academicus nouus dicere: hoc est officiū: quia est honestū: cū vt ipse vult sciri nō nihil per-
possit an aliquid sit honestū. Huius opinionis fuit Pyrrho elēsis (de quo supra) qui dicebat nichil esse turpe aut- cipere
honestum & nihil esse certū: sed veritatem in profundo demersam: & Carneades acerrimus academicus nichil possit.
certo sciri posse affirmabat. & stoicis qui pertinaciter oia affirmabant: seruantes suas positiones q̃ paradoxa- Nota de
appellant: sese opposuit. In stoicos enim ingeniu Carneadis exarserat. hic est carneades qui nouā academiā- carneade
illustrauit: in vtramq; partem disputator acerrimus & copiosissimus. Scribit lib. j. de natu. deo. qui aut admirā-
tur nos hanc potissimū disciplinā secutos. his. iij. academicis libris satis rñsum videt, nec vero desertarū dereli-
ctarumq; rerū patrociniū suscepimus. nō enim hominū interitu snie quoq; occidūt: sed lucē auctoris fortasse de-
siderāt: vt hæc in phiam rō cōtra oia differēdi: nullaq; rē aperte iudicādi pfecta a Socrate: repetita ab Arcesila
cōfirmata a Carneade vsq; ad nostrā vixit ætatē. Quartā academiā (auctore Eusebio) Philo & Carmidas in-
troduxerunt. Quintam Antiochus. Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. Respondet Cice. his q;
se improbabant: q; cū videret sequi academicos: & eorū disputandi morem & genus philosophandi: tanq̃ mi-
nus arrogans nihil enim affirmabant. tamē nunc disputet in philosophia: & aliquid affirmet & tradat pcepta
de officijs certa: cum nihil certi aut sciri aut percipi possit: vt ipsi dicunt academici. Ait Cice. non solū is q; teneat
nihil eē quod sequi debeamus & oia esse incerta: vt aliqui academici voluerūt: sed sequor ea q̃ michi pbabilia
vident: nec arrogāter aliqd̃ affirmo: nec imprudēter & temere alijs assentior: qd̃ esset cōtra prudētiā i qua duo
vicia vitanda sunt: vnum ne incognita pro cognitis habeamus: hisq; temere assentiamur: alterum ne nimis ma-
gnam operā ponamus in rebus nō multū necessarijs. Dixit supra Cic. non fuisse addictū alicui sectę. nec pscrī-
pisse sibi aliquod dogma quod sequeretur illius limites non egrederetur: sed voluisse ea sequi quę sibi pbabilia
videbantur. Vnde interdum videtur fuisse stoicus: interdum peripatheticus: interdum academicus: disputatio-
nibus academicorum imprimis delectabatur: quoniā vberimus dicendi fons ad vtrāq; partē subministrabat
copiā. Nō enim sumus hi. non sectamur nouos academicos qui dicunt nihil esse quod sciri possit: hoc asse-
fj.

Quarta
acade-
mia.
Quinta
Respon-
sio
Cicerōis.
Varius ē
Cic. nullū
addictus
cur a ca-
ademicis
delecta-
batur

M. tullii Ciceronis.

Quies
mentis in
vero con
sistit.
Veritas
obiectus
est mētis.

Cice. me-
dium te-
nere vo-
luit.
Temera-
rij.

Cōtētio.

Li. 4. aca-
demicorū
Hortatū
liū ad pe-
ripatheti-
cam phi-
losophiā
Princeps
sectarum

ASCEN

Cicero nunc propositi sui
rationem aggreditur pau-
cis commemorando quod libro
superiore dixit. Docendo
pudus gloria comparari
possit et aliorum animos be-
nivolentia cupida nobis
deuincere uoluerat. De-
clarando Tyrannorum crude-
litate. Unde quid agendum
sit tempus ostendit. Verum
in fine comparationem
vitijs et honesti subiungit

uerabat. Carneades contra stoicos. ¶ Errore. quoniam dicunt nihil esse certum: nihil verum. ¶ Vagetur. va-
gus sit & erret: cum non habeat aliquid certi quod sequatur. ¶ Quæ enim ratio. quare aliquid certi habere de-
beamus quod sequamur. nam vita esset confusa sublata ratione viuendi / id est preceptis & officijs ad bene/
beateque viuendum comparatis. ¶ Ista mens. nostra scilicet quæ nunq̃ acquiescit quousq̃ verum inuenerit vnde
nisi mens verum quereretur & falsum: nulla esset aut frustra esset data: quoniam menti quæ est principium rerum
agendarum proposita est veritas: quam tractet & inquirat: & sic menti quæ est principium contemplandi: obij-
citur veritas: quæ emergit ex rebus. Nam versatur circa ea quorum principia vera sunt & certa. nihil ergo vales-
ret mens si nihil certo sciri posset: & si nihil haberet quod tanq̃ verum sequeretur. ¶ Quæ vita confusa: scilicet
quoniam hoc modo tolleretur omnis ratio viuendi: & in eodem versaremur errore: quo Pyrrho qui nihil esse
verum: nihil certum dicebat. & nihil falsum. Vnde ita vivebat vt officium in eius vita inueniri non posset. Vnde
cum dicitur a nouis academicis nihil esse verum: nulla erit prudentia: nulla iusticia: nullum honestum. & sic nul-
lum officium. Vnde sequitur vita tenebris obducta & confusa. quod est omnino absurdum: non solū disputan-
di. quoniam disputando veritas inueniri non posset si ratio ipsa certa disputandi & via tolleretur. ¶ Sed etiam.
ratione viuendi. prudentia & officijs. ¶ Nos autem. dicit nunc Cice. quid ipse teneat. & quid ceteri. ¶ Vt cete-
ri philosophantes. ¶ Qui alia certa. & hi sunt stoici & peripathetici. ¶ Alia incerta. vt sunt academici: qui om-
nia incerta esse dicebant quemadmodum (inquit) ceteri philosophantes putant alia esse certa. alia incerta si nos
dicimus ab ipsis philosophis dissentientes alia esse probabilia: alia vero improbabilia. ¶ Sic. parimodo. ¶ Ab
his. philosophis supradictis stoicis peripatheticis & academicis. ¶ Alia probabilia. Cicero probabilia vult se
qui: nec plane imitari academicos. qui nihil affirmant. nec alios: qui pertinaciter & cum asseueratione affirmant
& maxime stoici. qui suas positiones pertinacissime seruabant. & sic tenebant mediū a ceteris philosophis dissen-
tiens. vt nouum dogma suis latinis institueret videatur. & sectam prescribere. ¶ Quæ contra. quæ improbabilia
videantur ea improbare. ¶ Vitantem id est quid prohibet ne vitantem arrogantiam affirmandi aliqua sci-
licet certa esse. ¶ Fugere temeritatem: id est imprudentiam quoniam temere aliquid affirmare temerarij ho-
minis est: non sapientis. Academicis nihil affirmabant probabile aliquid esse dicentes. & nunq̃ suum iudicium
interponentes. ¶ Dissidet. aliena est maxime: quoniam sapiens nil debet affirmare temere. ¶ Contra omnia.
In academicis libris ait. Nobis autem primum etiam si quid percipi possit: tamen ipsa consuetudo assentiendi
periculosa esse videtur: & lubrica: quam obrem cum causam viciolam esse constet: assentiri quicq̃: aut verū esse:
aut falsum: aut incognitum: sustinenda est potius omnis assentio ne precipitet si temere processerit. ¶ Contra
omnia. disputatur a nostris: id est academicis: quos Cicero imitabatur disputando in vtramq̃ partem: vt fecit
in libris de diui. de finibus nulla certa sententia allata academici disputa bant contra omnia & pro omnibus.
Idem Cicero in academicis ait. Restat illud quod dicunt veri inueniendi causa: contra omnia dici oportere: &
pro omnibus: id est de omni re disputare in vtramq̃ partem. ¶ Hoc ipsum probabile. quod ipsi academici di-
cunt. Nam nihil affirmant: sed aliquid probabile dicunt esse. ¶ Elucere. apparere. & clarum fieri. ¶ Contē-
tio. disputatio in vtramq̃ partem. ¶ Causarum. rationum: quas affert vtraq̃ pars. ¶ Sed hæc. hæc opinionēs &
dogmata academicorum. ¶ In academicis nostris: quattuor lib. qui academici inscribuntur & extant: sed non
integri libro secundo de diui. ait. Et quod genus philosophandi minime arrogans maximeq̃ & cōstans / & ele-
gans arbitramur. iiii. academicis libris ostendimus. ¶ Tibi autem mi Cicero vertit sermonem ad filiū: quem
hortatur vt hæc sua scripta legat: quibus Cratippo peripathetico vtatur preceptore. ¶ Philosophia / scilicet peri-
pathetica: cuius princeps fuit Aristote. ¶ His simillimo. laudat Cratippum vt filium ad studia excitet: cum ta-
lem preceptorem nactus sit. ¶ His qui ista pepererunt. philosophis: qui harum sectarum auctores fuerunt. Pla-
to fuit princeps academicorum. Aristote. peripatheticorum. Zeno stoicorum. Diogenes cynicorum. & Pytha-
goras Samius Pythagoreorum. ¶ Qui istas. has sectas & dogmata philosophiæ dicit Cratippū illis similem:
qui auctores principes fuerunt sectarum. ¶ Ista preclara. hoc dogma peripatheticorum & hanc philosophiam
peripatheticam. ¶ His. Aristoteli & alijs qui hanc sectam peripatheticam nobilitauerunt. ¶ Hæc nostra. opi-
niones & precepta stoicorum: & officia quæ nunc scribo imitatus stoicos. Zeno princeps stoicorum primus de
officio disputauit. ¶ Finitima vestris. quoniam non multum discrepant a peripatheticis. in principio operis di-
xit. Hæc nostra non multum dissidentia a peripatheticis: vbi aperui dissidentiam: quæ est inter peripatheticos
& stoicos. ¶ Ad instituta. ad ea quæ dicere instituiamus: ad disputationem de vtili.

¶ De his quæ ad vtilitatem pertinent vitamq̃ degendam.

Vincq̃ aut & c. Hec est pars exe-
cutiua huius scd: in qua Ci. dis-
putat de ijs q̃ pertinet ad vtilita-
te: & ad vitā degendā. i. perfe-
cte agendam. ¶ Ordo est. Aut pro sed: qu-
q̃ rationibus officiij psequendi ppositis. i.
inter quq̃ rationes de officio persequendo
i. peragendo continue ppositas: quarū due
sup. rōnes pertinet ad decus & hōestatem
v3 an sit decorū & honestū: an idecorū / &
inhonestum: & supple due pertinet ad cō-
moda vite / v3 ad copias. i. abūdātiā rerū
ad opes: id est diuitias terrarū: ad faculta-
tes. i. potētiarū hoc est an sit vtile & cōmo-

Vincq̃ autem ratioibus propositis officiij prosequē-
di: quarum due ad decus honestatemq̃ pertinent:
due ad cōmoda vite: copias: opes: facultates: qu-
ta ad eligendū iudicium: si quando ea quæ dixi pu-
gnare inter se viderētur. Honestatis pars perfecta est: quā qdē tibi
cupio eē notissimā. Hoc aut de quo nūc agimus idipm est: qd vtile
appellat. In quo verbo lapsa cōsuetudo deflexit de via: scilicet eo
deducta est: vt ab hōesto vtile secerneret & cōstitueret honestū ali-

Cicero hoc loco facit quoniam
praua iugena honesti ab vtili
segregant in re distinguunt
sed ratione tantū sicut splendor
a calore in ferro ignito

Officiorū Liber Secundus. Fo. xc.

quod: quod vtile non esset: & vtile quod nō honestū: quā nulla per-
nices maior hominū vitē potuit afferri. Summa quidem auctorita-
re philosophi seuerē sane atq; honeste hęc tria genera confusa co-
gitatione distinguunt. Quicquid enim iustum sit: id vtile etiam esse
censent. Itemq; quod honestum sit id esse iustum. Ex quo efficitur
quicquid honestum: id sit vtile. Quod qui parum perspicunt: hi sæ-
pe virtuosos homines callidos & admirantes: eorum maliciam
sapientiam iudicant. Quorum error eripiedus est: omnisq; opinio
ad eādem speciem traducenda vt honestis consilijs: iustisq; factis:
non fraude & malicia: se intelligant: ea quę velint cōsequi posse.

constitueret aliquid honestū: quod nō eēt vtile: & vtile sup. aliquod qđ nō eēt honestū: quā. f. cōsuetudine nulla
pernices. i. nullū nocuentū (qđ pernecās. i. perfecte necās dī pernices) maior potuit afferri vitē hoīm. Quidē
i. certe: phi sūma auctoritate. i. q sūmā hnt auctoritatē distinguūt seuerē sane atq; honeste hęc tria gna. f. iustū ho-
nestū & vtile: cogitatione confusa. i. rōne & respectu: nō re ipā (quā eadē res ē iusta: honesta: & vtilis: sed sub alia
quodāmo rōne. Vñ subdit auctor) Eū. p qā: ipi phi cēsent qđ sit iustū: id eē etiā vtile: q; p & itē. i. sūm: id qđ sit
honestū eē etiā iustū. Ex quo. i. ex quo dicto cōcesso a phis: efficit. i. seq̄ inferi cū effectu (ne dū apparēt) q sup.
qđ sit honestū id sit vtile: quod. i. quā cōclusionē q perspicunt. i. vidēt parū. i. nō satis clare: hi. i. tales admi-
ran- tes. i. imitatioē & amiratioē dignos putātes sæpe hoies versutos astutos & callidos. iudicāt maliciā eorū. i. ver-
satā calliditatē eē sup. sapiām. Quorū error ē eripiedus. i. ex eorū pectoribus euellēdus: q; p & oīs opinio est tra-
ducenda ad eam speciem. vt intelligant se posse cōsequi. i. obtinere ea quę velint: honestis consilijs & iustis fa-
ctis: non fraude quę inhonesta est. & malicia: quę iniusta.

Q Vinq; rōnibus. ppositis aggredit̄ rem ipam. Cice. & repetit ea q̄ pposuit vt ad id qđ restat pergere possit:
& docet qbus rebus glia parat̄: & quomō aliorū aios & beniuolētiā demereri possumus. detestāq; tyran-
nos: q respu. labefactat. ¶ Inde docet. qđ sit agēdū gubernātibus: & postremo loco aperit quomō cōparatio
sit de duobus vtilibus: vt fecit de honesto. ¶ Honestatē. nā prius q̄ritur an sit honestū. Inde de duobus honestis
vtrū honestius: & sic duę sūt rōnes. ¶ Ad cōmoda. ad cōmoditates vitę degēde. ¶ Duę. quoniam q̄rimus an sit
vtile. Inde vtrū vtilius: & sic eēt duę rōnes vtilitatis. ¶ Quia rō est de repugnātia vtilis & honesti: nō q̄ ē: sed q̄
eē vidēt. ¶ Eligēdi iudiciū. vt sciat qs iudicare: si qñ vtilitas cū honestate pugnare videbit̄: qđ magis agēdū sit.
¶ Ea. vtilitas & honestas. Vñ cū vtilitas ad se rapit: & honestas retrahit: debemus adhibere iudiciū: & id qđ est
honestius seq̄. ¶ Honestatis pars. quoniam i superiori volumie disputauit de officijs: q̄ manāt a sigulis partibus
honestatis. In de duobus honestis vtrū honestius. ¶ Quā partē honestatis. ¶ Hoc aut. hęc pars: de qua i hoc volu-
mie disputabimus tēdit ad vtilitatē. ¶ In quo verbo. vtilitatis. f. accusat Ci. illos: q vtile ab honesto segregāt: &
honestū ab vtili. nā qđ ē honestū ē vtile: & qđ vtile honestū: Imperita (igt) multitudo vtile ab honesto sepa-
rat. & dicit vtile est augere rē domesticā quocūq; mō. Ci. eā vtilitatē itelligit. q cū honestate cōiūcta ē: cū reuera
nullū sit vtile: qđ nō est honestū. ¶ Cōsuetudo hoīm segregātiū vtile ab honesto. ¶ Lapsa. cadēs per errorem
¶ De via. de rōne recta verē vtilitatis adnexē virtutis. ¶ Sēsim. paulatī. ¶ Eo. i. eā opinionē deducta ē. ¶ Secer-
neret. separaret: cū eēt cōiūctū cū honesto. ¶ Cōstitueret. statueret aliquid esse vtile: qđ nō honestū: & ecōtra.
¶ Quā. cōsuetudie hoīm & opinioē. ¶ Pernicies. magnū malū. pernices dī a pernecādo. ¶ Hoīm vitē societa-
ti hūanę q vtile cōsectaret omīssa honestate. ¶ Sūma qđ auctoritate. pbat iustū: honestū: vtile: cōiūcta eē ex
snia platōicorū & peripatheticorū: & stoicorū: q vtile ab honesto nullomō posse separari dicebāt: & ecōtra. ¶ Se-
uere. grauit̄. ¶ Honestē. cū sūma laude virtutis. ¶ Tria gna. iustū vtile & honestū. ¶ Cōfusa. i. vnū cōmixta.
¶ Cogitatioē. nō re & actu: quoniam honestū ab vtili nō pōt separari: nisi libera cogitatioē: vt supra de honesto &
decoro dictū est. ¶ Ex quo. ex qbus ppositiōibus & opiniōibus philosophātū. ¶ Efficit. cōcludit̄. ¶ Qđ. q̄s
rōnes recte philosophātū & cōclusionē. ¶ Parū est. parū pspiciūt: parū aduertūt & cōsiderāt hi q talia nō ad-
uertūt: nec bñ discernūt. ¶ Versutos. astutos. Versuti dñr illi quorū mēs celeriter vertit̄. ¶ Amhātes. tāq̄ eēt sa-
piētes. ¶ Sapiām. prudētiā: sed ipē prudēs honestū finē sibi pponit: & mediā qbus ad illū tēdit: honesta sūt: nec
aliquā putat eē vtile: qđ vacet honestate. ¶ Maliciosus aut. callidus & versutus pponūt finē: s; malū q nō hnt ra-
tionē honestatis dūmō aliquid vtile assequat̄: & maliciosus iuenit oīa mediā qbus finē sibi ppositū cōseq̄. vñ iperī-
ti ipos maliciosos appellāt prudētes: cū malicia (q cū vicio cōiungit̄) longe distet a prudētiā. quā sēper cū hone-
state cōiūcta est: cōtraria igit̄ est malicia ipi prudētię: vñ maliciosi nō laudādī sed vituperandī sunt: quoniam nō
nitunt̄ honestate sine qua nihil pōt eē vtile. Phūs i. 6. ethi. sic ait. Si igit̄ ppositus sit honestū. rō q ad illud pergit:
laudabilis est. si improbū versutia dicit̄: honestū finē vir bonus videt: prauitas aut̄ peruertit: facitq; vt circa princi-
pia res agēdas hō fallat. Quare p prudētē neminē eē posse nisi sit bonus. ¶ Quorū hoīm parē pspiciētū ipaz
veritatē. ¶ Error. falsa opinio remouēda est. ¶ Oīs opinio. hoīm ad id deducēda: vt putet nihil esse vtile. quod
non sit honestū. ¶ Ad eā speciem formā: & dat Cice. optimum pceptum. ¶ Honestis. non malicijs & fraudu-
lentis. ¶ Fraude. quę est contra iusticiām. ¶ Et. malicia. quę est contra honestatem & prudentiam.

f ij.

Prudens honesta media
sequitur callidus vero
nimis

fms pceptum ab er-
rori amittendum liberet

MARS.

Quo glo-
ria pare
docet
Argumentum
Attende
potius
honestus
q vtile se-
quendum.
Honestū
& vtile cō-
uertuntur.
Vulgi opi-
nio.
Pernicies
vñ dicat.
Iustū ho-
nestus et
vtile cōiū-
cta sunt.
Versuti.
Prudens
honestā
media ex-
quirat.
Callidus
vero non
Nemo
prudēs ni-
si bonus.

M. tullii Ciceronis.

ASCEN

Vē ergo ad vitā. In hac parte diuidit auctor ea quæ pertinet ad vitam degendam. ¶ Ordo est.

Ergo (est particula cōtinuatiua vel quia dicere constituimus de ijs quæ ad vitam humanā vtilia sunt) ea sup. quæ pertinent ad vitā hominū tuendam. i. ptegen dam ab egestate & incōmodo. i. sunt par tim. i. p parte inanimata. i. vita carentia: vt aurū: argētū: vt ea quæ gignunt e terra: & alia eiusdē gñis. i. similia: & partim. i. p parte animata: aia. i. scilicet quæ hnt suos i. proprios impetus: & appetitus rerū. Au tem p sed: eorū. i. animatorū / alia sunt ex pertia. i. nullā habētia partē rationis: alia sup. sunt vtentia ratiōe. Expertes ratiōis sunt equi: boues: & reliquæ pecudes. i. hūa na effigie carētes vt apes: quarum ope. i. auxilia. Aut legamus quarū opera. i. ope ratione efficitur aliquid ad vsum & vitam hominū. Autem p sed duo genera ponū tur vtentiū. i. eorū quæ vtuntur ratiōe vnū deorum alterū hominū. Pietas. i. religio / & sanctitas. i. vitæ: efficit deos placatos ne. i. noceant. Autē pro sed: homines pnt esse maxime vtilis hoibus: pxime: & secū dum deos. i. secūdo loco a deis. q. p & ea dem diuisio est earum rerū quæ noceāt / & profint. Sed quia sup. quidam philosophi non putant. i. non arbitrantur. deos noce re. i. q. dii noceant arbitrant hoies obesse plurimū vel pdesse hoibus his. i. dijs exce pris. i. nihil loquendo de dijs siue noceant siue non. Eni pro q: ea ipsa quæ nos dici mus inanimata sūt pleraq. i. fere oia effe cta operis. i. per operas: hoc est operatio nes hominū: quæ. i. quas res nec. i. nō etiā haberemus: nisi manus. i. exercitiū manu ale: & ars. i. industria accessisset. i. abiecke essent: nec vteremur his. i. hmōi rebus sine administratiōe hominū. Eni pro quia: neq. vlla curatio valitudinis. i. sanitatis: neq. nauigatio: neq. agricultura: neq. pceptio frugum ex agro. i. q. p & aliorū fructuum vt pote ex arboribus & neq. sup. vlla con seruatio frugum / & fructuū potuisset esse sine opera. i. operatione & aminculatiōe hominū. Iā vero. i. insuper: exportatio ea rum rerum quibus abundaremus: & inue ctio earū rerū quibus egeremus: nulla esset nisi homines fungerent his muneribus. i. obirent hęc ministeria. Et eadē rōne nec lapides necessarij ad vsum nostrū excide rentur e terra: nec ferrū: aurū: es: argentū: existentia abdita. i. abscondita / & obstru sa pœnit. i. oino effoderēt e terra sine labore & manu hominū. Vero p sed: vnde tecta domorū. i. quibus: & i. simul vis fri gorum pelleretur: & molestie calorē seda rentur. i. mitigarent potuisset aut dari: ini tio. i. ab initio humano generi: aut subue nire: postea. i. qua data erant: si ipsa. i. te

¶ Diuidit ea quæ ad vitam degendam pertinent.

Vē ergo ad vitam hominum tuendam pertinent:

partim sunt inanimata: vt aurum: argentum. vt ea quæ gignunt e terra: & alia eiusdem generis. par tim animata quæ habēt suos impetus / & rerū ap peritus. Eorū aut alia rōnis expertia sunt: alia ratione vtentia. Ex pertes rationis sunt: equi: boues: reliquæ pecudes: apes: quarū ope efficitur aliquid ad hominum vsum / atq. vitam. Ratione autē vtentium duo genera ponūtur: vnum deorum: alterum hominū. Deos placatos pietas efficit: & sanctitas. Proxime autem: & secundum

deos homines hominibus maxime vtilis esse pnt: earumq. iterum rerum quæ noceant & profint: eadem diuisio est. Sed quia deos no cere non putant: his exceptis: homines hominibus plurimū obesse vel prodesse arbitrantur. Ea enim ipsa quæ inanimata dicimus ple raq. sunt hominum effecta operis quæ nec haberemus: nisi manus & ars accessissent: nec his sine hominū administratiōe vteremur: nec enim valitudinis curatio: nec nauigatio. neq. agricultura: neq. frugum / fructuumq. reliquorum perceptio: & conseruatio: sine ope ra hominum illi esse potuisset. Iā vero & earum rerum quibus abū daremur exportatio. & earum quibus egeremus inuectio certe uul la esset: nisi his muneribus homines fungerentur. Eademq. ratiōe. nec lapides exciderentur e terra ad vsum nostrū necessarij: nec ferra: aurum: es: argentum effoderent pœnit. i. abdita sine hominū labore & manu. Tecta vero quibus & frigorū vis pelleretur: & calorum modestie sedarentur. vnde aut initio generi humano dari po tuissent: aut postea subuenire: si aut vi tempestatis: aut terræ motu: aut vetustate cecidissent: nisi communis vitæ ab hominibus harum rerum auxilia didicisset. Adde ductus aquarum: deriuatio: peleres fluminum: agrorum irrigationes: molles oppositas fluctibus: portus manufactos: quæ non sine hominum opere habere possemus: ex quibus omnibus multisq. alijs perspicuum est: qui fructus quæq. vtilitates ex rebus his: quæ sunt inanimata percipiuntur: eas nos nullo modo sine hominum manu: atq. opera capere potuisset. Qui deniq. ex bestiis fructus: aut quæ commoditas: nisi homines adiuuarent percipi posset. Nam & qui principes inueniendi fuerunt quem ex quaq. belua vsū habere possemus: homines certe fuerunt. Nec hoc tempore sine hominum opera: aut pascere equos: aut do mare: aut tueri: aut tēpestiuos fructus ex his capere possemus. Ab eisdemq. & ea quæ nocent interficiūtur: et quæ vsui possunt esse capiuntur. Quid enumerem artū multitudinem: sine quibus vita om nino nulla eē potuisset. Quis eni egritudine subuenisset: q. esset ob lectatio valentium qui victus aut cultus: nisi tam multæ nobis ar

Cyero l. 1. de natura deo. mouit pietate nil aliud iudicia aduersus deos et patrie et patrie debemus in re est agnoscere dei ut uoluit Iudanius

¶ Mendit ci: genus ho: notere posse plurimū em et prodesse plu rimū p ex ma rimatis meliora fa nat o natura ferat

Ancus Marcius primū aquam marciā in ur bem ducere auspiciatū est postea ciuitas inar ag rex nūsus rediit Agrippa tubicini deriuā ut ante n. p uelabrū arrebat vnde uelabrū ditū e uelis transirent

Tempestiuū fructus vt de uenacione

Tangit medicinam adde pliniū de medic

Impellit specta rila

Scenariū adde Val.

Calli

peler

omniū sine artibz et mōi vni māno uiri non possit

cas

hominis

tes ministrarentur: quibus rebus exulta hominum vita tantum de-
stitit a victu & cultu bestiarum. Vrbes vero sine hominum cetu nō
potuissent: nec edificari: nec frequentari. Ex quo leges moresq; co-
stituti: tum iuris equa descriptio / certaq; viuendi disciplina: per quas
bene beateq; viuitur: quas res & mansuetudo animorum consecu-
ta & verecundia est: effectūq; est: vt esset vita munitior: atq; vt dan-
do & accipiendo permutandisq; facultatibus / & commodis nulla
re egeremus. Longiores hoc loco sumus q̄ necesse est. Quis enim
est cui non perspicua sint illa quae pluribus verbis a panetio com-
memorantur. neminem neq; ducem bello: nec principē domi ma-
gnas res & salutes sine hominum studiis gerere potuisse. Com-
memoratur ab eo Themistocles. Pericles. Cyrus. Agesilaus Alexā-
der: quos negat sine adiumentis hominum tantas res efficere po-
tuisse. Vitur in re non dubia: testibus non necessarijs. Atq; vt ma-
gnas utilitates adipiscimur cōspiratione hominum / atq; consensu
sic nulla tam detestabilis pestis est: quae nō homini ab homine na-
scatur. Est dicearchi liber de interitu hominum. Peripatetici ma-
gni & copiosi: qui collectis ceteris causis eluionis: pestilentie: va-
stutatis: beluarum etiam repentinae multitudinis quarum impetu
docet quēdam genera hominum esse consumpta. Deinde compa-
rat quanto plures deleti sunt: homines hominum impetu: id est bel-
lis aut seditionibus q̄ omni reliqua calamitate. Cum igitur hic lo-
cus nichil habeat dubitationis. quin homines plurimum homini-
bus: & prolunt: & obliunt: proprium hoc statuo esse virtutis cōsilia
re sibi animos hominum: & ad vsus suos adiungere. Itaq; quē in re
bus maximis: quē in vltima & tractatione beluarum sūt: vtiliter ad
hominum vitam: artibus ea tribuuntur operosis. Hominum autē
studia ad amplificationem nostrarum rerum prompta / & parata
virosum prestantium sapientia & virtute excitantur. Etenim vir-
tus omnis in tribus rebus fere vertitur: quarum vna est in prospici-
endo quid in quaq; re verum / sincerumq; sit: quid consentaneum
cuiq; quid consequens: ex quo quaq; gignantur quae cuiusq; rei sit
causa: alterū cohibere: motus animi turbatos: quos greci patino-
minant: appetitionesq; (quas illi homines) obediētes efficere ratio-
ni. Tertiū his quibus congregamur vti moderate & scienter: quoz
studijs ea qua natura desiderat expleta cumulatq; habemus.
per eos deniq; si quid importeretur nobis incōmodi propulsemus: vl-
ciscamurq; eos qui nocere nobis conati sunt: tantaq; pena / afficia-
mus q̄tum equitas / humanitasq; patitur. Quibus autem ratiōibus
hanc facultatem assequi possumus: vt hominum studia cōplecta-
mur: eaq; teneamus: dicemus. Neq; ista multo possidet pauca an-

ta cecidissent: vl. id est violentia tempe-
statis: aut terremotu: aut vetustate: nisi cō-
munis vita didicisset petere ab homini-
bus auxilia harum rerū. q̄. d. a nullo. Ad-
de ad dictas utilitates. f. quae homini ab
homine veniunt: ductus aquarum q̄ sūt
per carnales aucubos: & deriuationes flu-
minum: quibus inter montes aliquando
via facta est: aut potius deriuatiōes ex al-
neis in agro vt sit expositum quod sequi-
tur. Adde irrigationes agrorum moles. i.
magnitudine aggerum oppositas flucti-
bus: portu manu factos: quae. f. omnia nos
non possemus habere sine opera hominū
Ex quibus omnibus & multis alijs est per-
spicuū id est euidentis nos nullo modo po-
tuisse capere. id est percipere sine manu: &
opera hominum supple eos fructus: qui
fructus percipiuntur ex his rebus quae sunt in
animata: & eas supple utilitates quae vtili-
tate percipiuntur ex his rebus quae sunt in-
animata. Deniq; id est finaliter vt vno
verbo dicatur: q̄. id est qualis fructus aut
quae commoditas posset percipi ex bestijs
nisi homines adiuuaret. q̄. d. nullus & nul-
la. Nam pro quia: & hi supple qui fuerūt
principes. id est primi auctores: inuenien-
di. id est inuestigandi: quem vsū. i. quam
utilitatem possemus habere ex quaq; be-
lua. i. bestia fuerunt certe homines. Nec
possemus hoc tempore quo. f. inuentum
est quis vsus ex beluis sit sine opera homi-
num: aut pascere equos: aut domare: aut
tueri: aut capere fructus tempestiuos ex
his: q̄ pro & &. id est pariter ea quae nocēt
interficiuntur ab eisdem. f. hominibus: &
id est pariter: ea. f. aialta quae pnt esse vsus.
id est utilitati capiuntur: quid id est ad qd
enumerē multitudinem artium: sine qbus
vita nulla omnino eē potuisset. q̄. d. id fru-
stra faciā cum notum sit. Enim pro quia:
quid subuenisset egritudine quae oblecta-
tio valentium. f. sanorum esset qui victus
aut cultus supple esset: nisi tam multae ar-
tes ministrarentur. q̄. d. nichil: & nulla aut
nullus: quibus rebus vita hominum excul-
ta destitit tantum a victu / & cultu bestia-
rum. Vero pro sed vrbes non potuissent:
nec edificari nec frequentari sine cetū. id
est conuentione & congregatione homi-
num. Ex quo. f. cetū hominum vel ex quo
id est postq̄ rem. f. vrbium edificationem
& frequentationem: leges supple sunt cō-
stitutae & mores sunt constituti. Tum. i. vsu
per: equa descriptio iuris est supple consti-
tuta / & certa disciplina viuendi per quas
. f. leges descriptionem iuris: & disciplinā
viuendi viuitur bene & beate: quas res: &
id est pariter mansuetudo animorū est cō-
secuta. id est statim post & quasi simul se-
cuta est: & id est pariter verecundia: q̄ pro
& effectum. id est peruenitum est ad hoc vt

Adde August. li. 4to
ca. 4to de ciuit. dei
quod sunt ciuitates
sine iustitia nisi
Latronum

Affert etiam Rationem
prolixitatis rerū quae
in promptu erant

Terris: vocati filijs
atheniensib; dux celeber
virijs
Pericles atheniens patre
fuerat ab impetu huius
Cyrus Medorum rex a Th
mari Sytharū regina
Agesilaus Lacedaemonijs
a Xenopho: multo laudat
Alexander qui cōmmonia
tas & magnis domū Apia

Ciuitates a parijs ani-
malibus perditae

Preceptū generale quo
docet ut multos homines
nobis conuolare valeat

Virtus omnis in oia re
uertatur

Hoc loco tangit philoso-
phus naturalem et moralem

Scientia practica et
activa

Scientia practica et
factiva

M. tullii Ciceronis.

Adde Lactantii L. 3:
capite 29

vita scilicet nostra esset munitior. id est tu-
tior atq; vt nulla. id est non vlla: non ege-
remus vlla redando & accipiendo. id est
per mutua commercia & facultatibus &
commodis permutandis. id est commu-
tationem & mutuam collationem fa-
cultatum & commodorum. Nos sumus
hoc loco (qui scilicet manifestus est) lon-
giores q̃ necesse est. Enim pro quia: quis
est cui illa quę commemorantur a Pane-
tio philosopho stoico pluribus verbis. nō
sint perspicua. id est clara & euidentia. vi-
delicet neminem: neq; ducem potuisse ge-
rere sine studijs hominum res magnas &
salutares: bello id est in bello: neq; princi-
pem id est primum patrū domi. i. in ciui-
tate sua. q. d. nullus. Themistocles dux il-
le atheniensium commemoratur. i. osten-
ditur non potuisse gerere quę gessit sine
studijs hominū. & pericles alius dux athe-
niensium: & Cyrus rex ille persarum: & Ar-
gelilaus lacedemoniorum ille rex: & Ale-
xander magnus scilicet macedonum rex cōmemoratur ab eo quos omnes. s. negat potuisse efficere tantas res
quas. s. effecerunt: sine adiumentis. id est adiutorijs hominum & ita ipse Panetius vtitur in re non dubia. id est
manifesta. testibus non necessarijs. id est superfluis. Atq; vt. id est quemadmodū adipiscimur. id est acquirimus
magnas vtilitates conspiratione atq; consensu hominum sic nulla pestis est tam detestabilis id est nulla iniu-
ria aut contumelia tam feda: quę non nascatur. id est oriatur homini ab homine. Liber dicearchi illius philoso-
phi magni & copiosi peripathetici est. id est extat de interitu hominum: qui. s. liber collectis ceteris causis. s. elu-
uionis. id est corrupti. & corrupti tractus seu regionis: pestilentie: vāsitatis. id est deuastationis terrarum multū
tudinis etiam repentine beluarum: quorum omnium impetu. docet quędam genera hominum esse cōsumpta
deinde comparat quanto plures homines delecti sunt impetu. id est ex inuasionem hominum. id est bellis sup-
ple. bellicis cum hostibus: aut seditionibus. id est intestinis & domesticis factionibus ac ciuilibus bellis: q̃ omni
reliqua calamitate. id est destructione: sicut calamitas est culmorum seu calamorum segetum videlicet ex ful-
minis impetu prostratio. Igitur cum hic locus. id est presens disputatio: nihil habeat dubitationis quin homi-
nes & profint & obfint plurimum hominibus. Ego statuo proprium esse virtutis hoc scilicet consiliare ubi aios
hominum & adiungere ad suos vsus. Itaq; id est & ita: ea supple quę fiunt vtiliter ad vitam hominum in rebus
inanimis id est inanimatis: q̃ pro & ea quę fiunt vtiliter in vltu & in tractatione beluarum tribuuntur. id est con-
feruntur nobis: artibus operosis. id est per artificiosas operationes. Autem pro sed: studia hominum prompta
& parata ad āplicationem nostrarum rerum: excitantur sapientia & virtute: prestantium virorum. Etenim.
id est quia certe omnis virtus vertitur. id est consistit & versatur fere in tribus rebus quarum vna est. id est consi-
stit: in prospiciendo quid sit in quaq; id est qualibet re verum & sincerum. id est solidum & integrum non fura-
tū nec diminutū. & sup. qd sup. sit cōsentaneum cuiq; quid consequens: ex quo id est ex qua re: quęq; id est quęlibet
res gignatur: quę sit causa cuiusq; rei. Alterum. id est altera hoc est secunda res seu proprietas virtutis est:
cohibere. id est comprimere: motus turbatos. id est turbulentas commotiones animi: quos grece nominat pa-
the (profertur autem grece pathi) id est passiones: q̃ pro & efficere appetitiones id est affectiones quas illi. id
est greci supple. nominant: hōme vel hōmi obediens rationi. Tertium. i. tertia res aut tertia proprietas virtu-
tis. i. sapientie supple. est vti moderate & scienter: his quibus congregamur. id est associamur: & quibus cum vi-
uimus: & quorum studijs. id est exercitijs: & operis nos habemus ea quę natura desiderat expleta id est cōsū-
mata & cumulata. i. aucta. Deniq; vt sup. propulsemus. i. pcul ā nobis pellamus per eos scilicet quibus cōgre-
gamur: si quid incommodi importetur nobis: vt vlciscamur per eos. s. eos qui conati sunt nocere nobis: & vt
afficiamus eos tanta pena: quanta supple pena: aut lege q̃tum supple pene equitas & humanitas patitur. Au-
tem pro sed: nos dicemus in sequentibus. s. quibus rationibus. id est in vijs & medijs nos possumus assequi.
id est obtinere hanc facultatem vt complectamur studia hominum: & teneamus ea. Neq; ista sunt dicēda mul-
to. id est longe post: sed pauca supple. quędam sunt dicēda ante. id est prius. s. q̃ illa dicamus. Quis ignorat ma-
gnam vim. id est potentiam esse in fortuna: in vtrāq; partem: vel. id est siue ad res secūdas: vel. id est siue ad res
aduersas. q. d. nemo. Nam pro quia. cum. id est quando nos vtimur prospero flatu: eius. s. fortune nos prouehi-
mur. id est perducimur ad exitus optatos: & cum. id est quando ipsa supple fortuna reflauit id est retraxit flatū
hoc est fauorem suum: nos affligimur. Igitur hęc ipsa fortuna habet ceteros casus rariores id est cetera incō-
moda quę nō ab homine fiunt: & ita rariores sunt. Primum. id est primo loco: habet ipsa. scz fortuna ab ina-
nimis. id est ab inanimatis rebus procellas. id est eleuationes aquarum ventosarum: tempestates: naufragia
ruinas. s. domorum lapsus & incendia. Deinde habet a bestijs ictus. id est verberationes: vt pedum aut dentiū
aprorum: morsus & impetus vt taurorum. Vero pro sed: hęc supple. sunt vt dixi rariores. At vero. id est certe in-

Officiorū Liber Secundus. Fo. XCII.

teritus exercituum: vt trium proxime id est dudū & proximis diebus interemptorum. f. pompeii magni: africani & filiorum pōpeij: & vt supple/sepe supple. factę. clades. i. sedes multorum imperatorum, & nuper summi ac singularis viri supple interitus. f. pōpeij magni. Preterea inuidię multitudinis: atq; ob. id est propter eas. f. inuidias expulsiōes sępe ciuū meritorū bene supple de repu. & calamitates & fugę ciuū: q; pro & rursus. id est econtrario res secunde. id est prosperę: honores: imperia: victorię: q; sunt fortuita: tamen naturam. id est non alteram. non possunt effici in alterā partē: aut prosperā: aut aduersā sine operis (sic eni potius legēdū puto q; operibus eo q; per operas fiant opera) & studiis hominū. Igitur hoc cognito. id est postq; hoc cognitū est: dicendū ē quonā mō. i. quō mōnos possumus allicere: atq; excitare studia hoim ad vtilitates nras Quę oratio. i. sermo & disputatio: aut locutio & pceptio si fuerit longior. id est prolixior: comparatur. id est conferetur: cum magnitudine vtilitatis: quę scilicet ex ea sequetur.

Vē ergo ad vitam. Distinguit ea q; humanę vitę vtilia sunt: vt oñdat nichil esse vtilius homini q; homines sibi officijs deuincere. Nichil eni est qđ homini pdesse possit sine hoim opera: & hō homini prodesse. & obesse pōt. ¶ Eiusdem gñis. similia suos. pprios: quoniam singula aiata proprios hñt impetus & appetitus. ¶ Eorum alia. facit subiussione. diuidit enim ipa anima. ¶ Expertia rationis. sine rōne & intellectu: vt sunt bruta. ¶ Ratione vtētia. vt homines & deus. ¶ Quarum. apū: quoniam habemus mel & cerā ex apibus. ¶ Ratione aut. diuidit ea q; ratione vtunt: vt sunt dii (more gentiliū loquor) & homines. ¶ Deos placatos. docet quō dii redduntur hominibus propicij. ¶ Pietas. reuerētia quam deo debemus: patrię & parentibus. Pietas vt volūt stoici. est scia diuinis cultus. & pietas est plusq; officiū: & iusticia aduersus deū. ideo dicit Lactantius. pietas est dei parētis agnitio. ¶ Placatos. propicios nobis. ¶ Sanctitas. morū integritas: quā habere debemus. si deū propiciū habere cupimus. Vis deos ppiciari (inquit Senē.) bonus esto. Scītus dicit incorruptus: inde scītē leges. Pla. i Philebo sic ait Vir iustus/pius & probus/deo est amicus. & in Minoe dicit. Deus vehemēter indignatur quotiēs quispiam hominem illi similē improbat: aut pbat dissimilem. deo autē similis est vir bonus: neq; lapides: ligna: & aues: atq; serpētes: sacros existimes: hoies vero malos nequaq;. Immo sacratissimū omnium est vir bonus. pfanissimū contra vir malus. & scribēs de voto sic ait. Neq; eiusmodi est de natura. vt ducat muneribus: vt improbus fenerator animi (inquit) respicit deus vtrū iustus scītusq; sit: Prudentes iustiq; sunt (inquit Pla.) qui scīt quę erga deū & homines agere: atq; dicere deceat. ¶ Et secundum post deos. q; placatur pietate: & morū integritate. ¶ Maxime: imprimis. ¶ Earūq;. iterū similis est diuisio earū rerū q; noceāt: & ob sint nisi quia dii nō putantur alicui nocere. sed aliq; puniūt: vt iusticia locū habeat. ergo dijs exceptis: nihil est qđ magis homini obesse possit q; hō: non putāt philosophi & maxie stoici qui negabāt deum irasci: immo volebāt sapientem nō irasci. ¶ Ea eni ipa ratio quare hoies plurimum pnt obesse: & prodesse hoibus: quoniam cetera oia inanimata fere sunt effecta hominum opera: q; nō haberemus: nisi fuissent opera hūana. ¶ Pleraq; maior pars eorum. ¶ Operis. laboribus & industria. ¶ Quę inaiata. apta vitę humāę degēdę. ¶ Ars qua instrumēta fiunt apta vsui. ¶ Neq; eni. Ratio quare his vtī nō possemus sine hominum administratione. ¶ Curatio. non potuisset exerceri medicina sine hoie ¶ Frugum. fruges est quicqd ex fructu terre in alimoniam vertimus. Frugum q; tū ad ea quę percipiūt ex terra. Fructus sunt etiā arborum. ¶ Iam vero. pōnit ea q; fieri non possent sine hoie: & eius opera. ¶ Exportatio. ad alias gentes. ¶ Quibus abundāremus hinc eni mercatura & negotiatio habuit originem (vt inquit Tucides & Arist.) ab abundantia rerū aliquarum aliquarūq; indigentia: q; cum alibi eēnt: exportabant ea qbus abundabant: & faciebant permutationē: adde etiam q; nūmus fuit inuentus eā permutationis: vt inqt Pla. in li. de rep. Et vt subiret vicem indigētis: quoniam oia meretur nūmus. Auctor est Arist. 5. moralium. fiebat apud antiquos permutatio rerum: & q non indigebat aliqua re: vt illā permutaret: nūmo sibi eam cōparabat. ¶ Inuectio. nā mercatores aduehunt ea: quorū vsu egemus: & ea exportant: in qbus abundamus. ¶ Muneribus. officijs inuehendi: & exportandi Et pbat per inductionē: talia non posse hoibus prodesse: nisi opera hois. ¶ Nec lapides exciderentur. hęc oia fuerunt excogitata & inuēta ab hominibus. Lidi primi aureū argētēq; nūmum percussērunt. auctore Herodoto li. i. Hapidicinas (auctore Pli. li. 7.) Cadmus inuenit Thebis. Archicophrastus in phenicia. Thraſon inuenit muros: turres inuenere Cyclopes: vt vult Arist. Theophrastus phenices. Ferrum in creta inuenere. Idei dactyli Argentum inuenit Eriſtonius Atheniensis. Auri metalla & conflaturā Cadmus phenicia ad pāgeū mōtē Plūbūm ex cassiteride insula primus asportauit. Midacritus: fabricā ferream inuenere Cyclopes. sigulinas Chorebus artheniēsis: eraniā fabricā Chalibes: vt alij Cyclopes. Aes inuenit Cyniras rex in Cyprio. Lucretius (qui carmiē philosophiā celebrauit) dicit metalla fuisse inuenta cōbustis siluis causa venationis. vnde feruētibus venis scribit manasse aurū liquefactum: & cerera metalla i cōcauitate terre. Manabat (inquit) venis feruētibus in loco terre cōcaua conueniens argētī riuus: & auri. In hoc quoq; dissentio (inquit Senē.) Sapientes fuisse: q; ferri metalla: & eris inuenerunt: cū incendio siluarū adusta tellus in summo venas iacentes liquefactas fudit: eris item & plūbi. Ad opinionem hāc alludens. Vergi. in geor. dixit. Atq; auro plurima fluxit. Vtq; sit: opera hominis effectū est: vt taliū rerum habeamus vsū. Acu facere vestes. Idei frigēs inuenere: inde phrigiones appellati sunt aurū intexere in eadē in: Asia inuenit Attalus rex. vñ nomē attalicis ¶ Ad vsū nostrū. ad extruendas domos: & ad columnas ¶ Penitus. abdita: occulta in visceribus terre in quę hoies penetrant metalla effossuri. ¶ Vis. vehementia. ¶ Initio. cū in vnū coeperunt cōuenire: & edificare domos. & cum creati sunt hoies initio. ¶ Postea. q; in vnū homines conuenere: quō ista potuissent hoim necessitati subuenire sine opera hominis. nā si cedit domus non potest sine opēra hois refici/restituiq;. ¶ Vi. ipetu. ¶ Vita cōis. hominum societas & cōitas. ¶ Deriuationes. ad irrigandos agros: vt sint fertiliores: aut cū flūia deducimus. in riuos ad aliq; vsū. ¶ Moles. saxa magna qbus portus includitur vt obstant fluctibus: Sic Ver. Quid me-

MARS
Hō hoī
pdesse &
obesse
potest.

Pietas.
Lactantij
definitio
pietatis
ipsius.
vt bonus
deo sili
est.
Animum
respicit
deus.
Dij non
nocēt: s;
puniunt.
Ars.
Fruges &
fructus
dñt.

Oia num
mus me
titur.
Nūmū
q; inue
nerit &
cetera
metalla.
Rerū in
uentores
Quō au
rum inue
tum sit.

M. tullii Ciceronis.

Cesar moles portus lucinorq; addita claustra Iulia: qua pōto longe sonat vnda refuso, quoniā illic Iulius Cesar ingentes moles saxorum posuit. ¶ Ex quibus oibus, affert conclusionem q̄ sequitur ex supradictis. Nam inductio est cū ex pluribus particularibus concluditur vnū vniuersale: patet igitur ex singulis supradictis nihil, posse, vitę humanę vtile esse sine opera hoīs. ¶ Perspicuum, clarū & ostēsum per inductionē. ¶ Qui deniq; de be-
 De iaia- stijs dixit, hactenus de inanimatis: quorū nullus est vsus sine opera hoīs: nunc ager de rebus aiatis ostendēs ip-
 tis. sa etiam nō prodesse hūanę vitę sine hominibus. ¶ Principes primi / & auctores q̄ inuenerunt quē fructum ex
 Sine arti quaq; belua capere posset genus humanū. ¶ Tempestiuos, cū tempore cōgruo. ¶ Vtū afferre aliquam vtilita-
 bus viui tē hominibus. ¶ Quid enumerē, nunc de artibus loquit: sine quibus viui nō posset & probat hoc dicēs: quid ei
 nō pōt egritudinē mederetur, nā artes inuētę sūt: vt naturā adiuuaret. ¶ Egritudinē, egrotatiōi. ¶ Quā oblectatio, qd
 Vtilitas oblectaret ipsos: qui bona valitudine fruunt. ¶ Victus: quantū ad cibū. ¶ Aut cultus, quo ad alios corporis or-
 artium, natus. ¶ Ministrantē, ab hoibus. ¶ Exculta ornata & formata ad dignitatē hoīe dignā, nam artes effecerūt
 Vt a cultu / & victu bestiarū desisteremus. ¶ Tātū desitit remouit se vsq; adeo, nam nisi essent artes in victu be-
 Vrbis & stias imitaremur: & in cultu corporis, nam vt natī essemus: quēadmodū bestię nudi viueremus. ¶ Vrbes dicunt
 opidum quoniā aratro designabant ab vrbo. Nam vrbū vt est in libris digestorū de verbis: significationibus dicit ar-
 differunt tri curuatura: & vrbare ē aratro definire. Oppidū dicit ab ope qd̄ eius rei causa menia constituta sunt. ¶ Sine ce-
 Vrbum tu cōuentu cetus dicit a coeūdo. ¶ Frequētari a multitudine habitari, vrbs frequens dicit quē habet frequentia
 Vrbare ciuū & q̄ ē populosa. ¶ Ex quo, ppter hoc: q̄a postq; vrbes cōditę & cetū hoīm sūt frequētatae. Latę sūt leges /
 Oppidū, & mores ciuitatū & ius equū. ¶ Mores, consuetudines ad bene viuendū & instituta. ¶ Aequa descriptio iuris,
 Cetus, vñ scriptū est ius æquū tribuēs vnicuiq; qd̄ suū est, hęc descriptio inuenta est ad cetū hoīm cōseruandos: dixi supra
 dicatur esse ius scriptum / & nō scriptū: & vñ vtrūq; originē habuerit. ¶ Certa disciplina, modus & regula viuēdi in ciui-
 Vrbis fre- tate. ¶ Per quas, leges: mores: disciplinā. ¶ Bñ sine, vicio. ¶ Et beate, sine cupiditate rerū alienarū Beate quis
 quens viuūt qui est cōtēsus re quā habet: bñ viuūt qui vacat vicijs: vtrūq; prestāt mores & leges & iura. ¶ Quas res, le-
 Scriptū ges: mores: iuris descriptiōe: & disciplinā viuēdi. ¶ Mansuetudo, quoniā hoīes timētes legē & ius fiunt man-
 Beate vi fueti deponētēs feritātē & ingeniū agreste. ¶ Consequuta, subsequuta. ¶ Verecundia, hoc refert ad certā disci-
 uere, plinā, i. optimū viuēdi modū in repu, cū pudore q̄ obstat ciui ne aliquid faciat cōtra disciplinā / & instituta ciuita-
 Bñ viuūt tis: Leges faciunt hoīes mitiores. Nisi enī leges timerent: hoīes intestinis seditiōibus inuicem se trucidarent.
 carēs vi- ¶ Munitior, tutior: securior. Leges enī sunt fundamenta ciuitatū: & gñis hūani p̄sidij / & regimē: qbus hoīes
 cijs abstricti abstinēt iniuriā. ¶ Dando / & accipiēdo, i. bñficijs vltro / citroq; collatis. Res etiā permūtabant apud
 Verecun- antiquos. ¶ Facultatibus, rebus. ¶ Commodis vtilitatibus. ¶ Lōgiōres, nimis, plixi in hac parte: quoniā hoc
 dia bōa, clarū est: nihil pdesse hoī sine hoīs opera. Quid est enī, ratio quare, plixa nimis de re: q̄ in prōptu est: oratio sit
 Leges tē suscepta. ¶ Perspicua, clara & manifesta. ¶ Cōmemorantē, in officijs cū de hac parte loquit. ¶ Neminem, hęc
 perāt ho erat quē Panetius dicebat. ¶ Principē, domi in ciuitate. Magnas res claras / & gloriosas: & hoc pertinet ad du-
 mines cem belli. ¶ Salutares, vtilēs reipū: & hoc pertinet ad principē, i. optimū / & primū inter ciues qui libertati cōi-
 Nihilhoi studet / & cōsulit: qd̄ tñ sine opera hoīm facere nō pōt. ¶ Sine studijs, bñuolentia / & volūtate hominū: studiū
 pdest sic est plusq; voluntas: siue vehemēs voluntas. Themistocles / & pericles athenienses fuerunt. Themistocles clarus
 hoīs ope imperator: & pericles domi militięq; claruit. ¶ Cyrus auctore Xenophonte natus est ex patre Cambise rege
 ra fieri persarum: & matre Mandane filia astyagis regis Medorū. Fuit igit rex persarum iad quos regnū Medorū tran-
 potest stulit: qui annis, ccc. regnauerāt. Cresum regē ditissimū babylonis opē ferentē coepit. Asiaq; & Oriēte subactis
 Epita- Scythas bello tentauit: vbi captus a regina Scytharum: quē Thomyris dicebat: occisus est: cum regnasset, 30.
 phium annis: cuius sepulchro tale inscriptū fuit epigrāma (auctore Plutharcho in vita Alexandri magni) Quisquis es
 Cyri, mortaliū & vndecūq; aduenis aduenturū enī te scio. Cyrus sum: q̄ persis imperiū quesiui. Hoc igit humi paulū
 quo meū corpus obtegitur: mihi ne inuideas. Imperiū terminauit Cyri ad orientē rubrū mare ad septētriones
 Statura pontus Euzinus: ad occidentē Cyprus & egyptus, ad meridiē Ethiopia, Argesilaus, Lacedemonijs, Archida-
 argesilai misilius post mortē Agidis fratris sui rex constitutus est ppter eximiā eius virtutē: inde is Asiam cōtra Artha-
 xerxem regē persarū persecutus est & Tisaphernē: qui tū inter p̄factos regis principatū tenebat vicit: inde cū
 ipm regem adoriri decreuisset: a Lacedemonijs reuocatus est: qui atheniensibus / & boetijs bellum indixerant.
 Rediens ergo athenienses & Boetios apud Coroneā vrbē Peloponensi magno p̄lio vicit. Breui statura cor-
 poris Argesilaus fuit & altero pede claudus. Sed animi virtute p̄ditus: decessit rediens ex egypto in portu q̄
 Menelai vocabat iter cyrenas & egyptū: sed corpus eius spartā relatū est. Argesilaus (auctore Pluthar.) in ocu-
 lis oīm versari gloriabatur: putās videlicet obscenis actionibus tenebras cōuenire. Honestę autē vitę lucē maio-
 ri ēē ornamēto, Laudatus ē Argesilaus cū a ceteris scriptoribus: tū eximie a Socratico Xenophōte, eo ei vsus
 Prouerbi- est familiarissime. ¶ Alexander, filius Philippi regis Macedonum q̄ tota fere Asia subacta babylone decessit.
 um. ¶ Res tantas, tam claras / & incliti noīs. ¶ Vtī testibus, hoc erat puerbiū: quo utebant in foro iudiciali: vbi te-
 Austeri- stes pducuntur inde transferi ad alia. Plato ad Dionē sic scripsit. Memēto necessariā ēē ad res agēdas hominū
 tas. bñuolentiā, austeritas vero solitudinē amicorū parit. ¶ Cōspiratiōe, cōcordia & vnanimitate: cōiuratio est sem-
 Cōspira- per in perniciē alterius: cōspiratio est hoīm cōsensus. ¶ Magnas vtilitates, dignitates: cōmoda: opes. ¶ Nulla
 tio pestis, calamitas: & incōmodum. ¶ Est dicearchi, dicearchus siculus ex messana vrbe. Arist. auditor peripathe-
 Coniura- ticorum princeps clarus in phiā: q̄ multa scripsit, & inter alia librū de interitu hominū: in quo hęc collegit quę
 tio scripsit Ci. ¶ Est liber, extat adhuc (inqt Ci.) in quo agit de interitu hominū: & causis quibus interempti: & tem-
 Dicear- pore quo interierūt. ¶ Magni, clari: & alti nominis in philosophia peripathetica. ¶ Ceteris causis, qbus hoī-
 chus, nes interierūt. ¶ Eluuionis, eluuio vt Nonius interpretat: ē corruptus: & morbidus tractus. ¶ Alluuio (vt inq̄t Iu-
 Pluuio stinianus) est lateris incrementum. ¶ Vastitatis, cum aliqua lues: & celi intemperies omnia deuastat, Beluarū

Officiorū Liber Secundus. Fo. XCIII.

repentine multitudinis quę aliquando loca vastarunt. Plinius ex auctoritate Varronis scribit lib. 8. oppidum in hispania suffossum a cuniculis: a talpis in thessalia: a ranis ciuitatem in gallia pulsam esse: a locustis in aphri-
ca: amyclas in campania deletas fuisse a serpentibus. Et Stra. scri. apud baleares insulas domos subruptas fu-
isse cuniculis subterraneis & arbores incolasq; tandem fuisse coactos implorare opem romanorum contra cu-
niculos. ¶ Hic locus, hec pars q̄ dicitur hominū multū prodesse aut nocere hoibus. ¶ Statuo. iudico: & p̄ cer-
to affirmo: in primis hoc ad virtutem pertinere: vt animos hominū sibi deuinciat: & officijs demereatur aman-
tes sui. ¶ Ad vsus suos. ad sua cōmoda augenda: & opes: & cliētelas. ¶ Itaq; quę in rebus inaninis. alia (inqt
Cic.) q̄ vtilia sunt vitę humanę ex inanimatis: & vsu beluarū attribuenda sunt artibus. Deuinciri autē & demere-
ri hominū volūtates ad commoda augenda: & dignitatē prudentis hominis est: & vere sapiētis qui homine in
strumento nobilissimo scit vti ad suas opes augendas tueudasq; ¶ Inaninis. inanimatis de qbus dixit. ¶ Vsu
beluarū. quoniā ars reddit nobis beluas cūcres: & aptas vsui hūano: & tractari possunt: vt equi domiti: boues
apti ad arandum: & alia huius generis. ¶ Ad hominū vitam degendam. iuuandāq; tribuuntur. ¶ Artibus ope-
rosis. mecanicis vt sunt artes opificum: domitores beluarum: vt sint ad vsu hominū & vtilitatē. ¶ Hoim stu-
dia. voluntates ad dignitatē hominis augendā: & opes. ¶ Amplificationē augmentum nostrę dignitatis & cō-
modi. ¶ Excitantur. cōmouentur: & alliciuntur: vt velint auctas esse opes & dignitatem viri sapientis pstantia
& virtute: quoniam virtus studia hominū ad se allicit: & hoc virtutis pprium est munus: qua etiā impellimur:
vt eos quos nunq̄ vidimus diligamus. ¶ Etenim virtus. ponit tres virtutis pprietates. Prima est: vt homo q̄ ha-
bitum virtutis aut habet: aut medijs officijs consequi vult: res & causas rerū contēpletur: & a qua causa est q̄q;
res: & quid cuiq; accōmodat: & verū videre in omnibus rebus: & sic dicitur prudens sapiēsq; quia i omni re qd
sit veri videt: & qd sequendū fugiendūue sit. Scđ a cohibere affectus & appetitū ita disponere: vt rōni pareat: vt
vti modo: in omni re: & sic erit temperans moderatus & sibi constans. Tertia versari in hominū societate cum
moderatione & prudentia: vt eorum studia nobis prompta reddamus: vt ipsis vti possimus ad dignitatē nrām
augendam ppulsandamq; si qua infertur iniuria. Hęc in primis sunt virtutis mūera. ¶ Etenim. certe profecto.
¶ Fere vertitur. versatur circa tria fere dixit. quoniā & circa aliqua alia versari potest: sed maior virtutis mune-
ra circa hęc versantur. ¶ Quarum rerum circa quę virtus moralis versatur. ¶ Prospiciendo. cognoscendo: di-
gnoscendoq; verum in omni re. ¶ Sincerum. sine fraude. ¶ Quid consentaneum. quid cuiq; conueniat decorū
q̄ sit. ¶ Quid consequens. quid sequatur ex aliqua re: quoniam prudens cōsequentia cernit: videt causas & ea-
rum pgressus: nō ignorat tanq̄ ea q̄ antecesserunt. ¶ Ex quo. ex qua re omnia gignātur & quę sit causa gñatio
nis: quod pertinet ad naturalē philosophiā: & cognoscere causas omnium rerum: quoniā omnes res a suis cau-
sis dependent. Vnde ait ip̄e in primo de diuina. Atq; vt in seminibus vis inest earum rerum que ex his p̄gignūnt
sic in causis conditę sunt res futurę. & Sen. in tragœdia quę cedipus inscribitur dicit. Quę nexa suis occurrunt
causis: sed difficile est causas rerū cognoscere summi philosophi: hoc est munus qui omnia scit. Scire autē est res
per causas suas cognoscere. ¶ Alterum. hec est secunda pprietas virtutis. ¶ Motus turbatos. perturbationes
animi: de quibus dictum est. ¶ Quos. motus turbatos. ¶ Pathi. actūs pluralis. i. morbos animi: & passiones si-
ue perturbationes. ¶ Hormas. homi grāce latine significat appetitū sensitiuum & impetū aliqū ad agēdum
Appetitus est ipsa sedes: appetitio vero actio est. ¶ Tertium. hec est tertiā pprietas. & munus virtutis. ¶ Con-
gregamur. consuetudinē habemus & vitę cōmerciū. ¶ Moderate. cū moderatiōe & tēperantiā vt nihil sit in no-
bis quod eo s offendat. & a beniuolentiā iam inita possit alienare: p̄cepit supra qd sit agendū in ip̄is cōgressio-
nibus: vt seruetur decorū. Debemus enim adhibere ordinē: constantiā: moderationēq; oim didicē: atq; facto-
rum: si ab illis p̄bari volumus: & digni auxilio iudicari cū quibus viuimus. ¶ Sciēter. prudēter. ¶ Quorū hoim.
cū quibus congregamur. ¶ Studijs. voluntatibus. fauore: opera. ¶ Natura. nostra vt se alere possit. ¶ Exple-
ta. perfecta. ¶ Cumulata. vt nil p̄cinitus desit: & oia subministrantur nobis necessaria: naturę studijs eorum.
¶ Deniq; ad summā tandē. ¶ Per eos hoies. i. vt eos opera ppulsemus incommoda. ¶ Importet. inferatur
ab alijs. ¶ Vlciscamur eos. de his vindictam sumamus & p̄enas qui nocuerunt vt patitur æquitas & humani-
tas: quoniam non debemus excedere modū æquitatē & humanitatem in vlciscendo. ne videamur iniqui & im-
manes: de hoc supra etiā p̄ceptum dedit. ¶ Hanc facultatē. vt hoc facere possimus: quod dictum est studijs
hoim. ¶ Studia. voluntates: beniuolentiā: operāq; paratā ad nostram dignitatē tuendā augendamq;. ¶ Te-
neamus. nostrū amorem: & cōmodum. paulopost (inqt) hoc dicam: & facit digressionem. qua absoluta reuerti-
tur ad narrationē: & id quod pollicet̄ ibi. ¶ Hoc cognito dicendū est. quonā modo hoim studia ad vtilitates
nrās allicere possimus. ¶ Magnā vim eē in fortuna. Rūderat prius Ci. tacitę obiectioni. Potuisset enī dici. Er-
go cōsiliare sibi hoies: & nocere: cōsisteret solū in hoibus: nō in fortūa q̄ in oī re dñat. Dicit Cice. Fortunā hīe
magnā vim: vt p̄sit & obsit: sed vbi est virtus: non pōt fortuna aspirare: & sine opera hominū fortuna parū vel
nihil potest: quod probat per inductionem. Vnde si tela fortunę vitare volumus: hominū studia cōplecti & te-
nere debemus: & sic inermis fortuna redditur ad nocendum: quīs multa nobis fortuito accidere possint: grauiora
enim beniuolentiā hominū: & studio vitari possunt. ¶ Secūdas. p̄speras. Nā & cū rō quare magnū momen-
tum est in fortuna ad aliqua consequenda: aut amittēda. Exitus finē quē optabamus. ¶ Prospero flatu. trāsila-
tio a nauigantibus qui cum prospero vento nauigant ad optatū portū perueniunt. ¶ Reflauit. vertit flatus cō-
trarios: patimur calamitates. ¶ Hęc ip̄a fortūa. de qua loquimur. ¶ Ceteros casus. alia incōmoda q̄ possunt
hoibus accidere a fortunā sunt rara sine opera hominū. ¶ Primum ab inaninis. ponit Cicerō ea quę ab ipsis
inanimatis accidunt hominibus operante fortuna. Inde subiungit ea quę a bestijs: sed hęc quę a fortuna: sine
hominū opera proueniunt: rara sunt. At interitus exercituum fieri nō possunt a fortunā sine opera hoim: ergo
multo maiora sunt q̄ eueniunt hominī ab homine mala: q̄ illa quę eueniūt a fortuna: Igit̄ hominū aīos beniuo-

Ciuitates
a paruis,
animali-
bus per-
dite.

Demere-
ri debe-
mus ho-
minū vo-
luntates.
Beluę ci-
cures:

Virtus ho-
mines ad
se allicit.
Tres vir-
tutis pro-
prietates

Officium
naturalis
philoso-
phi.
Munus
summi phi-
losophi.
Scire.
Appeti-
tus.
Appeti-
tio.

De vlcis-
cendis
iniurijs.

Fortuna
magnā
vim ha-
bet.

Remedi-
um cōtra
fortuna
Trāslatio
a nautis.

M. tullii Ciceronis.

Maiores lentia nobis devincere debemus ut fortunę gladios contemnere possimus: fortuna dominium habet in rebus hominibus. **Procellas** maris tempestates: & cetera eiusdem generis. **Deinde** a bestiis, nunc de animatis ratione carentibus. **Idus**, percussiones: ut equorum: mulorum. **Morsus**, serpentum: leonum: tigrium: & similia. **Impetus** ferarum, quę homines impetunt. **Rariora**, raro accidunt. **At vero** interitus, mala quę eueniunt a fortuna: opera tamen hominum hæc sunt grauiora. **Ut proxime**, a paucis ante annis: post quas clades alijs in exercitum non accepimus. **Trium**, exercitus Pompei magni in thessalia. Petrei & Afranijs in Hispania: & filiorum Pompeij. **Ut nuper** summi viri, Pompei magni qui victus in pharsalica acie fugit in egyptum: & ibi iussu Ptholomei interfectus est. **Summi**, omni genere laudis prestantissimi. **Singularis**, cui nemo poterat comparari. **Preterea**, ultra ea quę dicta sunt. **Inuidię**, odia populi & imperite multitudinis. **Benemeritorum**, eorum qui de patria benemeriti sunt: ut ipsi Cice. accidit Scipioni Themistocli & alijs quorum infinitus est numerus. **Ob eas**, inuidias. **Calamitates**, quibus afficiuntur in vincula coniecti & carcerem: aut fugiendo. **Expulsio** fit vi: fuga vero sponte. **Rursusq;** nunc affert contraria supradictis quę tamen fieri non possunt sine opera hominum. **Rursusq;** contra ex alia parte. **Honores**, magistratus. **Secundę** prospere. **Imperia**, exercituum. **Fortuna**, quę sunt in manu fortunę. **Neutram** in partem, id est non posse fortuna conferre honores & similia: nec posset eripere sine opera hominum. Nihil est (inquit Cice. in oratione pro Le. Murena) incertius vulgo: nihil obscurius voluntate hominum: nichil facilius ratione tota comitiorum. **Fortuna** igitur neq; prodesse neq; nocere posset sine homine. **Hoc igitur**, cum hoc (inquit Cice.) sit nobis exploratum pauca posse nobis mala euenire sine opera hominum ut tuti esse possimus: consiliemus nobis homines: & eorum studia complectamur. Quibus autem rebus effici possit: iam docebo. Et sic post digressionem redit ad id quod instituerat. **Quomodo**, quibus artibus qua industria & virtute. **Allicere**, adducere blanditijs. **Excitare**, mouere studia voluntates & beniuolentiam. Quę oratio, præceptio de his rebus quas dicā vtilis ad studia hominum excitanda. **Ita** si facta fuerit comparatio cum vtilitate videbitur breuior: quoniam plus inerat vtilitatis quę verborum: & sic re ipsa captat beniuolentiam & attentionem vtilitatis magnitudine proposita.

ASCEN

Quęcumq; igitur homines. Ostendit quomodo hoies moueantur ad aliquę honestandū. Ordo ē igitur quęcumq; hoies tribuūt

hoi faciūt ad eū augendū in diuitijs & dignitatibus. Atq; ad eū honestandū, i. honoribus afficiendum aut gratia beniuolentię: cum, i. quando diligunt quempiam, i. aliquem de aliqua causa, i. ppter aliquā causam/aut honoris si suscipiunt, i. fauorabiliter aspiciunt virtutem cuius, i. alicuius & si putant quem, i. aliquem dignū fortuna quę amplissima, i. valde magna: hoc ē maximis diuitijs & honoribus: aut cum, i. quando hnt fidē, i. confidunt in eis & arbitrantur bene consulere de rebus suis si tales, i. ad honores promoueātur aut cuius opes, i. potētias & diuitias metuūt aut cōtra, i. e contrario a quibus expectant aliquibus, videlicet sibi aut amicis suis aliqd: ut i. quemadmodū cū reges, i. summi principes aut hoies populares, i. popularis fauoris captores pponunt aliquas largitiones, i. aliqua munera captandi gratia per ambitionem, aut postremo cū sup. homines ducuntur, i. ad honestandū aliquem precio aut mercede quę, i. vltima ratio est sordidissima & inquinatissima, i. maxime contagiosa: & i. simul his qui tenētur, i. captantur & retinent ea, i. rōne pccij & mercedis: & i. simul ijs q conant cōfugere ad eā, i. q ponūt spem & defensionē suā in ea. Enī p quia ras se habet male, i. indecenter fit cū, i. qn id quod debet effici virtute, i. per virtutē: entā sup. effici pecunia, i. per pecuniā. Sz qn hoc subsidiū, i. pecuniarū est nōnūq; i. aliqn necessariū nos dicemus quemadmodum vtendum sit eo si dixerimus prius de his rebus quę sunt propriiores, i. affiniore & viciniore virtuti. Atq; p & homines subijciunt etiam si imperio & ptati alterius: de pluribus causis, i. ppter plures cās. Enī p qā: ipi sup. ducuntur, i. inducuntur ad hoc: aut beniuolentia: aut magnitudine bñficiorum: aut pstantia dignitatis: aut spe, i. quia sperant id sup. esse futurū vtile sibi aut metu ne cogantur parere, i. obtemperare & obedire seu obsequi: vi, i. per vim aut capti, i. irretiti & impliciti spe largitionis sup. recipiēdq; p & spe pmissionis: aut postremo, i. vltimo loco conducti mercede: vt, i. quēadmodū nos videmus sup fieri in rep. nostra, i. romana,

Quibus rationibus homines mouentur ad aliquem honestandum.

Quęcumq; igitur homines homini tribuūt ad eum augendum atq; honestandum aut beniuolentię

gratia faciunt: cum aliqua de causa quempiam diligunt aut honoris si cuius virtutem suscipiunt: & si quem dignum fortuna quę amplissima putant: aut cum fidem habent: & bene de rebus suis consulere arbitrantur: aut cuius opes metuunt: aut contra a quibus aliquibus aliquid expectant: ut cum Reges populares sue homines largitiones aliquas proponunt: aut postremo precio: aut mercede ducuntur quę sordidissima quidem est ratio & inquinatissima & his quę ea tenentur: & illis qui ad eā confugere conantur, male enim se res habet cū quod virtute effici debet: id tentatur pecunia. Sed quoniam nonnunq; hoc subsidium necessarium est: quemadmodum sit vtendum eo dicemus: si prius his de rebus quę virtuti propriiores sunt: dixerimus. Atq; etiam subijciunt se homines imperio alterius & potestati pluribus de causis. Ducuntur enim aut beniuolentia: aut beneficiorum magnitudine: aut dignitatis prestantia: aut spe sibi id vtile futurū: aut metu ne vi parere cogantur: aut spe largitionis promissionisq; capti: aut postremo (vt sape in nostra rep. videmus) mercede conducti.

Rex pro diuite

Indit cice: Interdū uti debere mercedis subsidio modum proponendo eū id fieri deat

Quibus causis homines se alterius subijciunt impio

Officiorū Liber Secundus. Fo. XCIII.

Vecunq; igitur. Pauca locutus de fortuna: resumat id quod omiserat: & docet quibus rationibus hominum studia deuincere possimus. Ponit igitur causas sex: quibus homines adducti aliquos ornant & extollunt. ¶ Augendum. diuitijs. ¶ Honestandum. honoribus ornandum. ¶ Beni- uolentie gratia. quare aliquem beniuolentiam prosequuntur. ¶ Aut gratia honoris. qui ipsum honore dignum ducunt. ¶ Suspiciūt admirantur: & ideo fauent vt honores assequant. Suspi- cio componitur a sursum & spicio: quod apud antiquos significat video: nunc non vtimur nisi in compositione: inde suspicere significat venerari: quoniam cū aliquem veneramur sursum aspiciamus eum respi- cientes & admirantes. ¶ Fortuna. q̄ amplissima magnis diuitijs: honoribus: & statu fortunē aplissimo. ¶ Con- sulere. providere & prospicere. ¶ Opes. potentiam nimiam. ¶ Metuunt & ideo fauent ad dignitatē cōsequen- dam. ¶ Aut contra. contraria ratione ducti fauent aliquibus aliquid boni ab ipsis expectantes: cum illi digni- tatem assecuti fuerunt. ¶ Vt cum reges. ponit exempla. Reges dicuntur illi qui regnant: reges etiam dicuntur diuites: qui exhibent alijs conuiuia & multos habent clientes. tales a Martia. & Iuue. appellatur reges. & phor- mio Teren. Parasitus dī. Neminē posse satis grāz habere regi. Magnū (inqt) est ire ad cenā paratā & sumptuo- sam. Et Iuue. Optima siluarū terrę pelagiq; vorabit rex horū hoies igitur hñtes clientelā & cenā exhibētes. vt clientū aliorūq; fauore id qđ cupiūt assequant. reges appellat Cice. ¶ Popularesq; q̄ fauorē populi aucupant & populo placere student. ¶ Largitiones. ad corūpendos aīos accipientiū: etenī qui largitur ad suā voluntatē alios traducere nitit. ¶ Aut postremo. hęc est vltima causa. ¶ Postremo deniq; ¶ Precio. pecunia. ¶ Aut mer- cede. oīm aliarū rerum. p̄cium refertur ad pecuniā: merces vero ad alias res: quas p̄ mercede accipiūt: vt alicui faueant & eius dignitatē auctā esse velint. ¶ Quę rō. q̄ aliq; aucupet fauorē alicuius p̄cio: & aliq; precio ducā- tur vt aliqū ornēt. ¶ Sordidissima. plena sordiu. ¶ Inquinatissima. valde contaminata & infamis. ¶ Qui te- nent ea: qui ducunt pecunia aut mercede: vt alicui faueant. ¶ Et illis. qui mercede alios corrūpūt. & fauorem p̄cio aucupant: & ad hanc corruptionē confugiūt: cū id bonis artibus q̄rendū esset. vñ apđ antiquos nonnulli ambitus dābant: quoniam p̄santes alios suffragia corrūpebāt. ¶ Male enī. rō quare ille modus aucupandi fauoris vtriusq; sit turpis: & maxime his q̄ ambiūt: & mercede alios corrūpūt. ¶ Male res se h3 hoc inique cōpa- ratū est: & iudicat aliqū esse indignū: cui faueat aliq; nisi pecunia corruptus virtute id q̄rendū est non pecunia quoniam virtus quouis honore digna censet: & virtuti nō pōt dare p̄miū dignū. vñ diuini honores illi tribuuntur. ¶ Sed quoniam nōnunq; nūc corrigit id quod dixit de mercede: p̄ceptaq; dabit q̄uo debemās vtī subsidio merce- dis: cū sit aliqñ necessariū. ¶ Eo. subsidio. ¶ Propiores. cōiūctiores ipi virtuti q̄ sit largitio & merces & p̄miū. ¶ Atq; etiā causis supradictis hoies adducti aliquos ornāt & augēt: & nō solū (inqt) id faciūt: sed etiā se alterius imperio pluribus causis ducti subiiciūt. Ponit igitur causas qbus hoies moti aliquorū iperio subiici nō recusāt. & hęc pars cū illis superioribus causis cōiungit: cetera iterposita sunt ad pbandū turpissimā eē abitionē & aucu- pationē fauoris cū pecunia: & sic erit hęc septima causa & rō. ¶ Et p̄ati. vt faciāt qđ ille voluerit. ¶ Ducant enī. affert causas qbus hoies mouēt: vt alterius p̄ati pareāt: & sic qñdit hoies his rōnibus se alterius iperio sub- iicere: qbus ducti aliqū augēt: & honestāt: vt supra dixit. ¶ Aut beniuolētia. q̄ aliqū amat. ¶ Beneficior. q̄ ab illis collata sunt in eos qui se illius imperio subiiciunt. ¶ Aut p̄stantia. aut q̄ p̄cellunt alijs: aut aīcedunt digni- tate. ¶ Vt sepe in nra rep. & sic Ci. notat corruptā disciplinā reip. & suffragia iam venalia.

MARS.
Quibus
rebus ho-
mines de-
uincunt.
Suspicio.
Suspiciere

Reges.

Largitio
nes.
Precium.
Merces

Cāe sex
aucupādī
fauoris.
Notat tē
pora sua.

¶ Nihil vtilius q̄ amari

Erunt autem omnū nec aptius est quicq; ad opes tuendas ac tenendas q̄ diligī: nec alienius q̄ time- ri. Preclare Ennius: quem metuunt odierūt quem quisq; odit perisse experit. Multorum tamē odijs nullas opes posse obsistere (si anrea fuit ignotum) nuper est cogni- tum. Nec vero huius tyranni solum: quem armis oppressa pertulit ci- uitas: interitus declarat: q̄tum odium hominum valet ad pestem: sed reliquorum similes exitus tyrannorum. quorum haud fere qsq; interitum similem effugit. Malus enim est custos diuturnitatis me- tus: contraq; beniuolentia fidelis est: vel ad perpetuitatem. Sed is qui vi oppressos imperio coercent: sit sane adhibenda seuitia: vt he- ris in famulos: si aliter teneri non possunt. Qui vero in libera ciui- tate ita se instruunt vt metuantur: his nichil potest esse demen- tius. Quamuis enim demersæ sint leges alicuius opibus: quam- uis tremefacta libertas: emergunt tamen aliquando aut iudicis ta-

Erunt autem oīm. Ostendit nil vti- lius q̄ amari. ¶ Ordo est. Autez pro sed: nec quicq; oīm res. i. in- er oēs res est aptius ad tuēdas id est protegendas & tenendas opes q̄ di- ligi: nec alienius q̄ timeri. i. formidari. En- nius poeta ille latinorū antiquissimus pre- clare supple dixit supple homines oderūt eum quem metuunt. & quisq; experit. i. cō- cupiscit eum supple quem odit. i. odio per- sequitur perisse. i. nō esse. Autem pro sed: cognitum est nuper. i. superioribus annis: si supple forte fuit ignotum. i. ignoratū an- tea: nullas opes posse obsistere: id est ob- stare odijs multorum. vero pro sed: nec so- lum interitus. i. mors huius tyranni. i. Ce- saris quē ciuitas. i. romana pertulit. i. vsq; ad mortem eius passa existens oppressa armis: ipius cesaris: declarat q̄tum odium hominum valet ad pestem. i. ad mortem subitam: sed sup. etiam similes exitus reli- quorum tyrannorum sup. declarant illud quorū. i. tyrannorū aut quisq; i. nullus fere effugit. i. euitauit per fugā simile interitus: qualē. i. Cesar passus est. Quia vt di. Iuue. Ad gegerū ceteris &c. vide Marc. Enim p

ASCEN

Inter reliquias ruyas ad
augetur beniuolentia
principale mī: cū dem
stat ab homibz amari
qm ad honores cōserua-
dos et diuicias augen-
das nihil esse melius
q̄ amari. nihil peius
q̄ metui. Vt patet ex mo-
Julij Cesaris et alexan-
Dionysij phalaridis

M. tullii Ciceronis.

quia metus. i. formidatio passiva ē malus cultus diuturnitatis. i. longę durationis: q̄ p & contra. i. econtrario beniuolentia est sup. cultus diuturnitatis: v̄. i. etiā sup. v̄sq̄ ad perpetuitatē. Sed seuitia. i. rigida dñatio est adhibenda sane his coercent. i. subiectos tenent opp̄ssos imperio. i. qui subuigati & capti sūt: vt. i. verbi gr̄a seuitia sup. adhibēda est heris. i. dñs priuatis: in. i. aduersus seruos: si sup. serui nō possunt teneri aliter. i. q̄ per rigore seuitię vero pro sed nihil potest esse demētius. i. infanius & cōtra bonam mentem his qui instruūt se ita: in ciuitate libera: vt metuuntur. Enim pro quia: quis leges sūt demerse. i. oppresse & sublate: opibus. i. potētis alicuius: & quis libertas sit tremefacta. i. tremore cōfecta tamē hec. i. dicta: hoc est leges & libertas emergunt. i. iterum apparent & conspicūtur in vigore aliquādo: aut tacitis iudicijs quibus oppressores tacite condemnant a populo in animo obmurmurante aut occultis suffragijs. i. electionibus fauorabilibus de honore. i. illi adimendo & alij dando. Morsus enim libertatis iterum. i. ad tempus sublate & itercepte: hoc est quos habent amatores libertatis: sunt aciores. i. vehementiores q̄ supple libertatis retentē: id est quam habeant qui libertatem retinent: quia charitas rei magis in discessione q̄ possessione apparet. Igitur amplectamur. id quod latissime patet: neq̄ solum. i. & non solum valet ad incolumitatē. i. bonam valitudinem: sed valet etiā plurimū ad opes & potentiam: hoc est faciamus. i. vt metus absit: & sup. vt charitas. i. q̄ ceteris chari sumus retineatur: & nos consequemur. i. impetrabimus ita. i. hoc modo facillime ea quę volumus & in priuatis. i. suis cuiusq̄ rebus & in rep. Etenim q̄ sup. qui volent se metui necesse est vt ipi metuant eosdem a quibus metuuntur. Enim p quia quid censemus. i. iudicamus aut putamus superiorem. i. priorem (quo enim fuerunt) illum. i. notissimū dionysium tyrannum sicilię: quo cruciatu timoris. i. quē passus est in animo ex timore: solitū sup. esse: angī. i. angustari & opprimi: qui metuens cultros tonforios. i. quibus tonfores tendendo capillos vtuntur. Illis enim temporibus. Erat supercilio breuior coma: barbam aut nec greci adhuc radūt. ideo dicit non qui metuens cultros ratorios: sed tonforios adurebat: id est adurando abbreviabat: sibi capillos: id ē capitis pileos carbone candenti: id est incenso. Quid sup. censemus alexandrum Phereū. i. tyrannū phere ciuitatis i thessalia: quo aio arbitrat̄ur supple eum vixisse: qui scilicet tyrannus: vt legimus scriptum: cum. i. quis diligeret admodū. i. valde multum thebē vxorem sup. suā tamē ipe veniens ad eā ex epulis:

citis: aut occultis de honore suffragijs. Aciores autē morsus sunt interemisse libertatis q̄ retētē. Quod igitur latissime patet: neq̄ ad incolumitatem solum: sed etiam ad opes & potentiam valet plurimum: id amplectamur: vt metus absit: charitas retineatur. Ita facillime quę volumus & priuatis in rebus: & in rep. cōsequemur. Etenim qui se metui volēt: a quibus metuuntur: eosdē metuant ipi necesse est. Quid enim censemus superiorem illum Dionysium: quo cruciatu timoris angī solitum: qui cultros metuens tonforios: candēti carbone sibi adurebat capillum? Quid alexandrum phereū: quo animo vixisse arbitramur? qui (vt scriptum legimus) cū vxorem Thebē admodum diligeret: tamen ad eam ex epulis in cubiculū veniens barbarum: & eum quidem vt scriptum est: compūctum notis threicijs districto gladio iubeat anteire. Premittebatq̄ de stipatoribus suis qui perscrutarentur arculas muliebres: & ne quod vestimentis occultaretur telum exquirerent. O miserum qui fideliorē & barbarum & stigmatiam putaret q̄ coniugem. Nec eū sefellit opinio. Ab ea est enim ipse propter pellicatus suspicionem interfectus. Nec vero vlla vis imperij tanta est: quę premente metu possit eē diuturna. Testis est phalaris: cuius est preter ceteros nobilitata crudelitas: q̄ non ex insidijs interijt: vt his quem modo dixi Alexander. Non a paucis: vt hic noster: sed in quem vniuersa agrigentinorum multitudo imperum fecit. Quid macedones? nonne Demetrium reliquerunt vniuersiq̄ se ad Pyrrhum contulerunt? Quid lacedemones iniuste imperantes? nonne repente omnes fere socij deseruerunt: spectatoresq̄ se ociosos p̄buerunt leuctrice calamitatis? Extera libentius in tali re q̄ domestica recordor. Verū tamen q̄ diu imperiū populo Ro. beneficijs tenebatur non iniurijs bella: aut pro socijs: aut de imperio gerebantur. exitus erant bellorum: aut mites: aut necessarii. Regum populorū & nationum portus erat & refugium senatus. Nostri autem magistratus imperatoresq̄ ex vna hac re maximam laudem capere studebant: si provincias: si socios equitate & fide defēdissent. Itaq̄ illud patrociniū orbis terrę verius q̄ imperium poterat nominari. Sensim hanc consuetudinem & disciplinam iam antea minuebamus: post vero Syllę victoriam: p̄cinitus amisimus. Desitum est enim videri quicq̄ in socios: i. iquum cum extitisset etiā in ciues tanta crudelitas. Ergo in illo secuta est honesta causam nō honesta victoria. Est enim ausus dicere hausta posita cū bona in foro venderet: & bonorum virorum & locupletum: & certe ciuiū: p̄dam suā se vēdere. Secutus est: q̄ in causa ipia victoria etiā fediore non solum singulorum ciuium bona publicaret sed vniuersas provincias regionesq̄ vno calamitatis gñe cōphēderet. Itaq̄ vexatis & perditis exteris nationibus: ad exēplū amissi iperij portari

Pugnatum est a. Sylla pro optimis ciuibz & patria contra improbos Sed postea scit in sn. nocentes Auctor Apianq. quadraginta Senatores equites mille et 500 omis ad morte gdena

Tunc huius apte ut sub. Giliat Julia q̄a: dicitur eū habuisse p̄da causa victoria vero fecerunt Na tribus primis Regi. omibz nationibz vniuersis deum magistra deorum et fona p̄a in nampio portare iussit

Officiorū Liber Secundus. Fo. xcv.

in triumpho massiliam vidimus: & ex ea urbe triumphari: sine qua
nunq̃ nostri imperatores ex transalpinis bellis triumpharunt. Multa
preterea cōmemorare nefaria in focios si hoc vno sol quicq̃ vidit
set indignius: iure igitur plectimur. Nisi enī multorum impunita sce
lera tulissemus: nunq̃ ad vnum tanta peruenisset licentia: a quo q̃
dem rei familiaris ad paucos cupiditatum ad multos improbos ve
nit hereditas. Nec vero vñq̃ bellorū ciuiliū semē & causa deerit: dū
homines perditū hastā illam cruciatū & meminerint & sperabunt
quam. P. Sylla cū vibrasset dictatore p̃pino suo: idē sexto & tri
gesimo anno postea sceleratiore hasta non recessit. Alter aut̃ qui in
illa dictatura scriba fuerat in hac fuit questor urbanus. Ex quo de
bet intelligi talibus premijs p̃pulis nunq̃ de futura bella ciuilia.
Itaq̃ parietes urbis modo stant & manent ijsq̃ ipsi iam extrema sce
lera metuentes. Rem vero publicam poenitus amisimus: atq̃ i has
clades incidimus (Redeundum est enim ad propositum) dū metui
q̃ chari esse & diligi maluimus. Quē si populo Ro. iniuste imperan
ti accidere potuerunt: quid debent putare singuli? Quod cum per
spicuum sit beniuolentiē vim esse magnam metus imbecilē: sequi
ut de his rebus possimus facillime eam quam volu
mus adipsi: cum honore & fide charitatem. Sed ea nō pariter om
nes egemus. Nam ad cuiusq̃ vitam inuitam accommodandum
est: a multis ne opus sit: an satis sit a paucis diligi. Certum igit̃ hoc
sit: & id quidem & primum: & maxime necessarium familiaritates
habere fidas amantium nos amicorum & nostra mirantium. Hec
est enim vna res prorsus. vt non differat multum inter summos &
mediocres viros: eaq̃ est vtilisq̃ propemodum comparanda: hono
re & gloria & beniuolētia ciuium fortasse non eque omnes egēt
Sed tamen si cui hec suppetunt adiuuat aliq̃tum: tū ad cetera: tum
ad amicitias comparandas. Sed de amicitia alto libro dictum est
qui inscribitur. Lelius. Nunc dicamus de gloria q̃ ea quoq̃ de re
duo sunt nostri libri. Sed attingamus quandoquidem ea in rebus
maioribus administrandis adiuuat plurimum.

nica extra supple exempla. aut res extra s̃ siue externas q̃ domestica: verū tamē q̃ diu imperiū tenebatur p̃be
necijis. i. per beneficia non iniurijs. i. non per iniurias & bella gerebantur: aut pro focijs: aut de imperio & exi
tus bellorum. erant aut mites aut necessarij: quia non nisi inniti quēq̃ victum occiderant senatus sup. romanus
erat portus & refugiu regum populorum & nationum. Autem pro sed: magistratus. i. ij qui in magistratu erant
q̃ p̃ & imperatores nostri studebant capere maximā laudē ex hac vna re si videlicet defendissent prouicias et
focios equitate et fide. Itaq̃ id est & ita illud scilicet romanum imperiū poterat nominari verius patrociniū
id est commune auxilium: orbis: id est totius mundi q̃ imperiū: quia magis studebant patrocinari q̃ impera
re. Nos minirebamur sensim. i. paulatim iam antea: id est ante hanc tempestatem: hanc consuetudinem: hac &
disciplinā. Vero pro sed: nos amisimus sup. eā poenitus post victoriam Syllę. Enī p̃ quia quicq̃. i. quodcūq̃ ge
nus contumelię aut iniurię desitum est. i. desijt videri iniquū in. i. aduersus focios: cū. i. q̃quidē tacita crudeli
tas quā tā Sylla exercuit extitisset et in ciues. Ergo victoria nō honesta. i. inhonestā: secuta est i. illo. i. Sylla. cām
honestā: q̃a p̃ honestā cā suscepit bellū: s̃ inhonestā vsus est victoria. Est enī ausus dicere se viderē p̃dā suā cum
venderet bona: & i. simul bonorū vtrogum: & i. simul locupletū: & cetera ciuium scilicet romanorū: & hoc hasta

i. post epulationē in cubiculū iubebat bar
barū. i. quendā satellitē externū & barba
rum non grēcū. & eū. i. eūdem vt scriptū
est cōpunctū. i. notarū notis i. p̃ctis thre
icjs. i. more gētis thracię: anteire. i. p̃cede
re gladio districto. i. cum ense euaginato:
q̃ p̃ & p̃mittebat de suis stipatoribus:
scilicet satellitibus & custodibus corporis
suiq̃ perscrutarētur arculas muliebres &
exquirerent. i. rimarent & inuestigarēt: ne
quod. i. aliquod telū. i. aliquis mucro. aut
culter q̃ de longe inuadi posset occultare
vestimentis. i. coniugis suę. O miserū sup.
homine qui putaret & barbarū & stigma
tiam. i. stigmatē & puncto insignitū ac no
tatum fideliorē esse q̃ coniugem. Nec opi
nio fefellit. i. tenuit in errore eum. Enim p̃
quia ipse. i. alexander phereus est interfe
ctus ab ea. i. coniuge sua p̃pter suspicio
nem pellicatus. i. quia suspicabatur habe
re pellicem. i. adulterū abs qua de p̃prio
thalamo pelleret. Vero pro sed: nec vlla
vis imperij est tanta quę possit esse diutur
na metu premente. i. dum metus premit.
Phalaris tyrannus agrigentinorum testis
est: cuius crudelitas est nobilitata. i. notifi
cata p̃ter ceteros q̃ non interijt ex insidijs
vt hic Alexander quē dixi modo. i. paulo
te sup. interijt ex insidijs. videlicet vxoris
& qui non interijt a paucis sup. interfectus
vt hic noster videlicet. C. Iulius Cesar: sed
in quē tota multitudo agrigentinorū fecit
impetū. Quid macedōes sup. fecerunt: nō
ne reliquerunt demetriū regē. i. suū tyrā
nizantem & vniuersi cōtulerunt se ad pyr
rum. q. d. maxie. Quid lacedemonēs im
perantes iniuste. (Est autem modus inter
rogandi per quid nec plena est cōstructio:
sed potest suppleri dicēdo sup. passi sunt)
aut quid aliud nō ne oēs fere focij. i. cū eis
cōfederati deseruerūt repente sup. eos nī
si dicamus quid sup. vis dicā nōne omnes
fere focij deseruerunt repente lacedemo
nēs imperantes iniuste & prebuerunt. i. so
cij se ociosos. i. non bellantes cum lacede
monijs spectatores calamitatis leuctricę
id est quā lacedemonijs acceperunt apud
leuctram oppidū boetię. Ego recordor. i.
memoro libentiū in tali re: scilicet tyrā

Adagiu De Sale

Addi s̃ uir: Tra. In
Vita julij cesa:

Arguit a Maiori ad
minis

Non fortunam nos trahit
et utilitatem suam
Addi dicitur in 7 de Tris

Circo de gloria dicit
re intendit

7
differant

7
institue

Reddit ra
tionem sui
dicti

M. tullii Ciceronis.

posita. i. erecta in foro per modum venditionis p̄darum quę sub hasta vendebantur. Secutus est sc̄z Cęsar q̄ in causa impia: quia contra temp. & in victoria esset fediore in quę boni vtri & reip. defensores trucidati sunt: nō solum publicaret bona singulorum ciuium: sed cōphenderet vno genere calamitatis. i. dñatione tyrānica & liberalitatis ablatione: vniuersas prouincias & regiones. Itaq; .i. & ita nos vidimus ad exemplum amissi imperij massiliam (ciuitatem illam galileę fere antiquissimā in ea regione: quam prouinciam adhuc vocant) & ita accipit continens p̄ cōtentis: aut dicamus massiliā. i. imaginē eius vrbis: portari in triūpho: & hoc exteris. i. nō confederatis nationibus vexatis. i. primū vehemēter molestatis & perditis: deinde. f. Et nos vidimus triumphari. i. triūphos duci: ex ea vrbe: scilicet massiliensi: sine qua. i. sine cuius auxilio: nostri. i. romani iperatores nunq̄ triūpharunt ex bellis transalpinis. i. trans & vltra alpes gestis. Preterea. i. preter hęc dicta: cōmemorare multa nefaria. i. fari indigna in socios. f. facta: si sol vidisset q̄q̄ idignius hoc vno: q̄. f. de tali ciuitate tā fida romano imperio triūphatū est: igit: ga. f. talia permittimus: nos plectimur iure. i. merito. Eni p̄ ga nisi tulissemus. i. perpeffissemus & tolerassemus: scelera multos impunita tanta licentia: sc̄z talia faciendi: nunq̄ peruenisset ad vnū. f. C. cęsarē: a quo vno. f. C. cęsarē hereditas quidē rei familiaris. i. domesticę: venit ad paucos. f. Luciu Pisonē. C. octauiu. Lucium Pinariū. & Q. Pediu: quos cęsar principales heredes instituit: & hereditas cupiditatum venit ad multos improbos. Nec vero semē & causa bellorū ciuiliū deerit vnq̄: dū. i. q̄ diu homines perdit meminerit. i. recordabunt: & sperabunt sup. posse constituere illā hastam cūentā quā publiūsylla: cū vibraffet. i. mouisset quatiendo dū eam in foro statueret dictat ori suo p̄pinq̄. i. C. cęsari: qui de sylle. p̄genie erat idem. f. dictator cęsar nō recessit ab hasta sceleratiore. i. iniquore: post. f. illam vibrationē. 6. & 30. anno. i. spacio. 36. annorū. Aut p̄ sed: altera. f. Cornelius: qui fuerat scriba in illa dictatura. f. sylle fuit q̄stor vrbānus in hac. f. dictatura. Cęsar. Ex quo debet intelligi: bella ciuilia nunq̄ defutura. talibus premijs. f. honorum & diuitiarū p̄positis. i. constitutis aut permissis victoribus. Itaq; .i. & ita parietes vrbis stant modo & manēt. q. d. nihil derelictū esse incolume in tota repu. p̄ter parietes vrbis: q̄ p̄ & i. ipi. f. parietes iam sup. sunt metuētes extrema scelera eorū. f. qui in patriam suā seuturi: etiam muros vrbis amolient & diruent. Verum pro sed: nos amissimus p̄nitentis temp. atq; in cidimus in has calamitates: dum maluimus. i. magis voluimus metui. q̄ chari esse & diligi. Enim p̄ ga: redeundum est ad p̄positum: hoc per parentheses inferit Cice. q. d. postq̄ diu vagati sumus: redeundū est ad p̄positū. Quę calamitates si potuerunt accidere populo romano imperanti iniuste: quid dñt singuli putare: hoc est fito tus populus p̄pter iniquū imperiū in calamitates icidit: verisimile est vnūquęq; inique imperare conantē in maiores casurū esse. Quod cū sit perspicuū. i. euidentis vim beniuolentię eē magna: & metus sup. vim eē imbecillē: sequitur. i. consequens ē: vt differamus. i. discutiamus q̄bus rebus. i. per quas res possimus adipisci facillime cū honore & fide eam charitatem. i. delectionē: quā volumus. Sed nō egemus oēs pariter. i. consit & equaliter ea. f. charitate. i. nō expedit equaliter nobis oibus: vt q̄ plurimis chari lumus. Nā accōmodandū est. i. commodē adhibendum est: ad vitā cuiusq; institutā. i. inchoatā: ne pro an: an opus sit sup. ipm diligi a multis an satis sit ipm diligi a paucis. Igitur hoc sit certū: & id quidē: & primū & maxime necessariū nos h̄re fidas familiaritates amicorum amantium nos: & imitariū. i. imitari dignatiū nostra sup. facta. Hęc enim res est prorsus vna: vt nō differat multum inter summos mediocres viros: & ea est comparanda. i. equaliter acquirēda p̄pe modum. i. quasi vtriusq; .i. summis & mediocribus viris. ¶ Non omnes egent fortasse eque. i. equaliter: honore & gloria: & beniuolentia ciuium. Sed tamen si hęc. f. honor gloria & beniuolentia ciuium suppetunt. i. satis abundē sunt: cui. sc̄z alicui adiuuat (impersonaliter dicit). i. p̄deit cum ad cetera. i. cū verū sit q̄ ad ceteras res: tum: id est potissimū verum est q̄ ad amicitias cōparandas. i. conquerendas. ¶ Sed alio libro dictum est de amicitia qui inscribitur. i. (quod imperitę dicitur) intitulatur: sc̄liū. ¶ Dicamus nunc. i. in hoc libro de gloria: q̄q̄ duo quōq; libri nostri sunt de hac re. i. de gloria: sed ij libri perierunt temporum incuria. Sed attingamus. i. modicum dicamus de gloria: quandoquidem. i. quoniam: ea scilicet gloria adiuuat plurimum in administrandis rebus.

MARS.
Nihil pre
stātius be
niuolētia
Imbecil
lius nihil
q̄ timor.

Cęsari in
sultat.
Cęsar
opp̄ssio.

Rerum aut oim. Nūc resumit primā causā: qua hoies ducti alicui parent: quę est beniuolentia: qua Cice. dicit nihil eē vtilius ad res tuendas: nihilq; peius & imbecillius q̄ timeri & nō amari: quod p̄bat exēplo tyrānorū: qui cū velint timeri nō amari: & sic nō durāt: quoniam nil violentū pōt esse durabile. beniuolētia autē cū sit voluntaria est optima custos perpetuitatis. parāda igitur est potestas non alia rōne: q̄ beniuolentia hominum & sic est durabilis: quoniam talis beniuolētia pficiscitur a voluntate illorum. Hanc igitur viā q̄rendi imperij & augendę potestatis Cice. p̄ponit omnibus alijs & vnicā esse dicit: quā amplecti debeamus: ¶ Aptius. accōmodatius. ¶ Ad tuēdas opes. ad defendendā potentiā & amplissimā fortunā. i. principatū & potestatem erga alios. ¶ Preclare. cū summa laude & beniuolētia. ¶ Quē metuūt hic est versus ex Ennij tragœdia. ¶ Oderūt. hoies (inquit) odio habent: quē metuunt: & quisq; cupit illū perire. quem odio habet: hoc igitur malū sequitur ex odio. Regibus (inquit Seneca) certior est ex mansuetudine securitas: quia frequens vindicta paucorū odiū reprimat: oim irritat: & regia crudelitas auget inimicorū numerū tollendo. ¶ Multorū aut odij. cōfirmat id q̄ de odio p̄posuit: & etiā iniam Ennij Exēplo Cęsaris: quē cōiurati interfecerūt cū ipm odio haberēt. Nactus igit op̄tunitatē Cice. Cęsari iam intefecto insultat: sed nō satis cōstanter. nā ipm viuū: & dominatē ab oibus virtutibus aliq̄ laudauit. Sed tūc Cice. tēpori seruiendū duxerat. ¶ Opes. nullā potentiā nec āplissimū principatū & fortunę sūmū gradū. ¶ Nuper. p̄ximis annis in cede Cęsaris q̄ rerū potiebat cū odio bonorū. ¶ Huius tyrāni. cęsaris q̄ voluit esse tyrannus in libera ciuitate & patria sua q̄ detestabilius est. opp̄ssus est cęsar a coniuratis i curia Pōpeiana tribus et. 30. vulneribus cōfossus. ¶ Armis. bello et vi superato pōpeio: et alijs q̄ rep. defēdebant. ¶ Ciuitas. Roma. quā ipē armis non beniuolentia ciuiū occupauit. ¶ Pertulit. passa est dñantem et tyrannū. ¶ Declarat. oñdit ipa cedes et mors cęsaris. Ad pestē. ad perniciē et excidiū illis q̄ odio hūtur. ¶ Siles excitus quia omnes fere tyrāni interficiunt. Pla. in Alchibiade de voto sic ait. Cernis ergo tutum non esse aut

Officiorū Liber Secundus. Fo. xcvi.

que offerūt tenere: accipere: aut optare: si ob ea quis sit incōmoda subiturus vel vitā p̄tinus amissurus. multos autē referre possemus: qui cū tyrannidem affectassent insidijs circūuētī. perire. vnde Iuuen. p̄clare dixit. Ad gen̄erum ceteris sine cede & vulnere pauci. Descendunt reges & sicca morte tyranni. Haud fere quisq̄ quasi nemo effugit talē finē vitę. ¶ Malus enī. ratio quare nō p̄t durare tyrānī: quoniā timētur: & metus nō est custos diuturnitatis. Immo q̄ timef non pōt diu durare. Timor quippe nescit diuturnitatis custodiā: sed beniuolentia cū sit volūtaria est fidelis custos ad perpetuitatē. Potētia inquit Sene. que multorū malo exercetur: diu stare non pōt. Plura. in vitā Arati Sicyonij dicit. Si vera/ ac stabilis ciuitū beniuolētia. optima principis custodia est. cum enī ita multitudo ac potentes assueti sunt vt nō ducē sed duci timeāt multis ad videndū oculis: multis ad audiēdum auribus vtitur: facta omīa/ & cōsilia percipit. Et aratus Philippo dixit. Latrones saxa incolūt: & rupes: & p̄cipitijs se tūtātur. Regi autē nichil fide & beniuolētia firmius: nec munitius esse pōt. Agamenon (vt auctor est Plutar. in vitā Nicie dicebat. Vitę nr̄e p̄sidē turbā sortiti sumus: multitudinēq̄ p̄cul dubio seruire cogimur. Antigonus p̄ Demetrii dicebat beniuolentiā sibi semper vīsam optimū regni fundamētū: verissimūq̄ p̄sidiū & Cyrus ap̄d Xenō. dī. Necesse ē q̄ a mltis timef. is mltos sibi faciat iūmicos: q̄vero oībus siml'ifestus ē. is oībus cōcordiā inijcit. Syllius dicit. Et q̄tū terrē tantū metuētia regnā. Et cyrus moriens dixit filijs. Nō est aurū hoc scep̄trū: q̄d regnū seruet: sed amici multi scep̄trū sunt regibus verissimū/ maximeq̄ securū. ¶ Malus custos. nō bene custodit & cōseruat metus: sed interficit & perdit illū quē timeat. ¶ Cōtra. ex alia parte beniuolētia est fidelis custos/ & eterna: cū sit volūtaria. ¶ Vel. i. etiā. ¶ Ad perpetuitatē. quoniā q̄ amant perpetua sunt: nō solum diuturna. ¶ Sed his. q̄ vi oppressos cōcedit Cice. his q̄ alios vi oppressos tenēt vt adhibeāt sn̄iam: si aliter in officio cōtineri nō p̄t. Inde cesarē latenter t̄git: qui in libera ciuitate timeri voluit: in qua honores susceperat & gradus dignitatis: & sic demens fuit: quoniā nesciuit imponere modū cupiditati q̄ illū ad interitū perduxit. Roma enī belua erat multorū capitum: nec poterat vt oīno opprimi: vt non aliq̄n resurgeret: & acriter morderet tremefacta libertas. Imprudens igitur fuit cesar & oēs tyrānī: quoz̄ vitā nihil pōt esse miserius. ¶ Coercent: cōtinēt illos quos vi oppresserūt. ¶ Sit sane. conceditur vt seuiāt in subditos: si aliter eos cōtinere non p̄t. ¶ Vt heris. vt dñs in seruos. Dñs enī pōt seuire in seruos: & habet in ip̄os vitę necisq̄ p̄tatem: si cā meret occidendi: vt dictū est tēpore iustiniani: vt supra etiā dixi: nō licebat alicui dño incognita cā supra modū in socios seruos seuire. Et diuus pius Anto. cōstitutionē fecit: vt q̄ sine cā seruū suū occiderit: nō minus puniatur q̄ qui seruū occiderit alienū. ¶ Si aliter alia via & rōne nō poterūt coerceri. ¶ Qui vero. hic est locus q̄ cesaris imprudentiā tangit ¶ In libera ciuitate. vt erat roma anteq̄ cesar eā occuparet. ¶ Se instruūt. armāt & p̄parant: vt fecit cesar qui in libera ciuitate ita se instruxit vt timeretur & nō amaret. Vñ demēs fuit nō cōsiderans rei euentū. ¶ Nichil demētius. plus est q̄ si dixisset tales demētissimi sunt. ¶ Quāuis enī. ratio quare tales nullā habent prudentiam quoniā dant penā tandem vt cesari accidit. ¶ Diuersę sint. loquitur per translationē natantiū qui demergūtur postea emergunt. Leges opprimuntur potētia nōnullorū: sed postea emergūt. ¶ Sensus est. quis leges videatur oppressę & libertas opibus quorūdā: tñ emergunt/ & apparent aliq̄n tacitis iudicijs. Nam de his q̄ in libera ciuitate volūt timeri male iudicatur: & cū suffragiū honoz̄ & honores petūt nō assequūtur id q̄ cupiūt ¶ Opibus. potētia alicuius. ¶ Tremefacta cōcussa. ¶ Emergūt apparēt & redeūt in pristinū statū. ¶ Hęc leges/ & libertas: q̄ legibus cōtinetur. nā cū leges nō seruantur p̄pter alicuius potētiā libertas amissa est. ¶ Tacitis iudicijs. hoīm q̄ male de eo iudicat q̄ leges oppressit: quis nō audeāt palā rephendere. ¶ De honore: quē ille cupit. tñ ciues nō suffragantur/ & tacitis suffragijs repugnāt. ¶ Aciores autē. sed (inq̄t Cice.) ciues magis accenduntur ad vltionē p̄pter libertatē intermissam: q̄ prius ad illā retinendā anteq̄ mitteretur: quoniā experti sunt qd sit cārere libertate. ¶ Aciores. vehemētiores/ & duriore. Nā intermissa libertas mordet acriter illū q̄ se. oppressit: vt accidit cesari. ¶ Quā retēte: q̄ si retinuerint ciues. & nunq̄ amiserint. ¶ Qd̄ igitur. cōcludens dat p̄ceptum nihil esse vtilius q̄ nō timeri. ¶ Patet latissime. ad oīa se extendit: quoniā beniuolentia prodest ad oīa. ¶ Ad incolumitatem. vt simus incolumes/ & tuti nō timentes impetū alioz̄ in nos/ & insidias. ¶ Id amplectamur: id se quāmur tota mente. ¶ Charitas. amor mutuus/ & pius seruetur. ¶ Ita facillime. ponit ea q̄ cōsequi facile possumus si amamur: & totū oppositū si tuemur. nā qui volūt timeri necesse est vt & ip̄i eos timeāt: a quibus timent. ¶ Ita. si aberit metus retinebitur religiosus amor. ¶ Priuatis rebus. domesticis & re familiari augenda: & in re pu. i. assequemur honores publicos: & magistratus aliorū suffragijs & oīm consensu. ¶ Etenī. ondit a cōtrario q̄tum in se p̄sidiū habeat beniuolentia: quoniā q̄ timetur necesse est vt timeat. ¶ Quid enī censem. probat id qd̄ dixi per expla tyrannorū qui eos timebāt: a quibus timebantur. ¶ Quid censem. iudicamus. ¶ Superiore. ad differentiā alterius Dionysij syracusanorū tyrannus huiusce tormenti q̄ longa fabula (inq̄t Vale.) q̄ duo de. 40. annoz̄ dominationem in hūc modum peregit. submotis amicis in eorū locū ferocissimarū gentiū hoies. & a famulis locupletum electos preualidos seruos: quibus latera sua cōmitteret: sustinuit. Tonsorū quoq̄ metu tondere filias suas edocuit: quarū ip̄arum postq̄ adulte etati appropinquabant manibus ferri non ausus committere instituit: vt candentiū glandiū aut nucum: putaminibus non captā manibus barbā sibi & capillos adurerent. Nec securiorem se maritum egit q̄ patrem. Duaz̄ enī eodem tempore Aristomaces syracusane & locrensis doridis matrimonijs alligatus: neutrius vnq̄ nisi excusse complexum petijt: atq̄ cubicularem lectum perinde quasi castra lata fossa cinxit: in quem se ligneo ponte recipiebat: cum forem cubiculi extrinsecus a custodibus operam interiorem claustro ip̄se diligenter obseruasset. Cice. in vlti. Tuscu. de hoc Dionysio ita loquitur. Duo de. 40. annos tyrannus syracusanorum fuit Dionysius. cum. 5. &. 20. annis dominatum occupauisset. & paulopost. quinetiā ne tonsori coitum committeret: tondere filias suas edocuit: ita sordido atq̄ ancillari artificio regiā virgines vt tonstriculæ tondebant barbā/ & capillum patris. & tamen ab hisp̄is ferrum remouit: instituitq̄ vt cādentiū iuglandium putaminibus barbā/ & capillum adurerent. ¶ Cultros tonsorios.

Tyranni
fere necā
tur

Rō cur
tyrānī nō
durant.
Nota de
beniuolē
tia
Antigo
nus.

Cesarē
impetit
Tyranni
miseri
mi
Dñs
pōt seuiē
in seruos

Transla
tio a na
tantiū

Charitas

De dion
ysio ty
ranno
Vide ty
ranni for
titudine

Nux.

M. tullii Ciceronis.

Tyrā-
cus ani-
mus
Thebe
vxoꝝ ale-
xandrū eū
iteremī.
Phere

Stipare
Stipatoꝝ
Stigma-
tia
Pellex.
Concubi-
na
Pellica-
tus.

Phalaris
Agrigen-
tinus.
Zeno

Vehemē-
tia zeno-
nis i pha-
laridem.
Valerius
phiaz lau-
dat.
Plutar.
de
Deme-
trio.
Pyrrhus
succellit.

Demetri-
us supe-
ratus a
genero
suo.

Orbis ex-
pugna-
tor.
Plutar-
chus in

nouacula stonforum. ¶ Candēti, accēso carbone aut putam inibus iuglandiū. l. corticibus nucū quā & iuglan-
des dicūt. Noces dicūt omne pomū (auctore Macrob.) qđ foris duro tegit: & itushabet qđ esui est. ¶ Adu-
rebat. qđ ministeriū filiæ exercebant. Pla. in epistola ad amicos dionis: & ppiquos sic scribit. Carebat diony-
sius amicis: fidelesq; hoibus: quo nullū maius argumentū vel improbitatis si desint. vel probitatis non assint.
Et in. 9. de repu. agens de tyrānorum miseria sic ait. Tyrānicus animus metu sollicitat & perpetuo pauore ter-
retur. ¶ Quid alexandrū phereū. de hoc alexandro ita scribit idē Vale. Hoc rege infelicioꝝ alexāder cuius pre-
cordia: hic amor: hic metus torserūt. nā cū infinito ardore cōiugis Thebes teneret: ad eāq; ex epulis in cubiculū
venies barbarū stricto gladio iubeat atētre: nec prius se idē lecto cōmittebat: q̃ a stipatoribus diligēter esset
scrutatus. suppliciiū itato deoꝝ numine compositum: nec libidini: nec timori posse imperare: cuius timor eadē
& causa & finis fuit. Alexandrū Thebe pellicatus ira mota interemit. ¶ Phereū. Phere oppidū est Thessalię ve-
xatum nōnullorū tyrānide inter quos hic fuit alexander. Vñ phereus cognominatur. ¶ Quo aīo: quo cruciatu
duoꝝ affectuū timoris & amoris. ¶ Legimus scriptū. vt hystorie testatur. ¶ Ex epulis. post cenā. ¶ Theben.
hec thebe (vt auctor est Plutar. in vita Pelopide) filia fuit iasonis pherei alterius tyrāni. de quo supra. ¶ Barba-
rū. ex thracia hoīem ferocissimū. ¶ Cōpunctū. signatū. i. barbarum qui in thracia fuerat stigmate notatus. Er-
go plus fidebat seruo stigmatico q̃ vxori: licet illā arderet. ¶ Notis thraicijs. quoniam apud thracas (vt auctor
est Herodo. lib. 5.) pūctas esse frōtes nobile iudicabat: nō esse notatas pūctis ignobiles. ¶ Distincto. nudato:
gladio. ¶ De stipatoribus. satellitibus: quos habebat ad laterū custodiam. ¶ Perscrutarent. diligenter inqui-
rerent. stipare est cōdensare: inde dicunt stipatores qui aliquem circūstāt causa officij aut defensionis. ¶ Scruta-
ri. minutissima quęq; inquirere. ¶ O miserum. exclamat Cice. in miserā tyrāni vitam. ¶ Stigmatiam. notis cō-
punctum. stigma significat notā & pūctum. inde stigmatizo noto & signo. stigmatias (auctore Nonio) vetres
dici voluerunt notis pūctos. Stra. lib. 4. agēs de apibus sic ait: illicoz quoq; more ac thracū stigmatie. ¶ Nec
opinio. recte opinabatur: & insidias timebat vxoris: quoniam ab eā est interfectus. ¶ Pellicatus. q̃ haberet pel-
lices & cōcubias. Pellex vxoris dicit. o viri a pelledo. quoniam vxorē a viro pellit: cū q̃s nō habet vxorē dicit hē
cōcubinā: nō pellicē: quoniam pellex refert ad vxorē: quā a viro pellit. Vñ Iuno suas pellices magno perfeq̃ba-
odio: vt ē i fabul: quoniam a Ioue alienabāt. Pellicatus. dicit cōcubitus pellicis: vt adulteriū: cōcubitus adu-
lorū. Est interfectus. de quo Oul. i. ibi. Inq; tuo thalamo ritu idulgei Pherei. Qui datus ē Letho cōiugis ēse suę &
Dionysius syracusius (auctore Plut.) i vita arthaxerxis. Phereū qui mēses. 10. regnasset in thessalia: deinde esset
interfectus. Tragicū tyrānū appellabat in celerē. s. mirabilitatē cauillatus. ¶ Nec vero vlla vis. dicit Cice. nul-
lam esse tam firmam potētā q̃ metus nō possit labefactare. Nam si is qui imperat timetur dara bilis non est. &
probat hoc etiam exemplo Phalaridis: qui fuit tyrannus agrigentinus & seuitia plenus. ¶ Nobilitata: quoniam
non insidijs periit: vt solent tyranni cadere. sed ab oī multitudine agrigentinorū interfectus: quę res illius mor-
tem nobilitauit: & hystoriarū monumentis mandata est zeno eleates summus philosophus & ad excitandos
iuuenū animos p̃optissimus (auctore Vale. maxi. lib. 3) patriam deferens suam. Agrigentum se cōtulit. quod
phalaris seuitissima tyrānide vexabat: ibi cum esset & phalarim in sua seuitia perseuerare videret. nobilissimos
adolescentes ad restituendā patrię libertatē inuolauit: id cum phalaris intellexisset conuocato in forū po-
pulo zenonē torqueri iussit: vt sui consilij cōscios proderet: quod non fecit: immo fides ipsi phalaridi suspectos
reddidit: & obijciens agrigentinis ignauitiam & timiditatem effecit: vt subito mentis impulsu concitati phalarim
lapidibus obruerent. Valerius hoc tribuit philosophię: quam his verbis laudat. Est & illa vehemens & cōstās
animi militia litteris pollens venerabilium doctrinę sacrorū antistes philosophia quā vbi p̃ctore recepta est
hoīm inhonesto atq; inuili affectu depulso totum in solidę virtutis munimento cōfirmant: potentiusq; metu
ac dolore facit. Incipiant autem (inqt) a zenone elate: qui cum esset in dispicienda rerum natura maxime prudē-
tię: inq; excitandis ad vigorē iuuenū animis p̃romptissimus. Preceptorum fidem exemplo virtutis suę publica-
uit: ¶ Vt hic noster. Cesar quem pauci cōiurati interfecerunt. ¶ Quid macedones. Demetrius (vt scribit Plu-
tarcus in vita Pyrrhi Antigoni filius) qui post mortem alexandri magni magnam orientis partem occupauit:
interfecto alexandro Cassandri filio per insidias partem macedonię occupauit: & cum superbe imperaret: &
bellum cum Pyrrho gereret positus iuxta castris nōnulli Pyrrhum laudibus extollebant. submittebat quosdā
& ipse Pyrrhus: qui se macedones esse simulantes dicerent adesse tps: vt ex graui demetrii dñatu ad vñ bent-
gnum & amatorem militū transirent. iam quidam ipi etiam Demetrio dicebant ipsum recte facturum si cede-
ret ac regnū dimitteret. Itaq; demetrius motū cernēs exercitum: atq; ob id cōterritus clam fugit. Pyrrhus autē i
castra receptus rex macedonū appellatus est. in vita Demetrii. Idē Plutarchus scribit milites Demetrii eū ad
re ausos fuisse monētes: vt saluti suę fuga consuleret. cū aduersus Pyrrhū pugnaret. ¶ Macedones pugnantes
p delictis suis iam fatigatos vltē eius iperū sustinere nō posse. Itaq; demetriū ad tētorū p̃fectū ibiq; depo-
sita veste regia & fusca: veluti cuiusdam histriōis chlamide sup̃ta cum paucis fugam arripuisset: & Pyrrhū ca-
stris & exercitu potitū esse. Inde adueniēte Lysimacho regnū macedonię qđ septē annis sub Demetrii dñatu
permanerat. ambos inter se partitos fuisse. Demetrius in asia superatus a Seleuco rege genero suo: nam fra-
tuncem demetrii filiam habebat vxorē ad eum misit orans pacem. Seleucus apollonidam ad eū misit: ora-
uitq; vt ad se veniret. Tandē a qbusdam persuasus sniam mutauit: iussitq; pausaniam p̃dire illi obuiam vt eū
in syrię cherronensum duceret vbi sub custodibus relictus fuit: & triēnio ibi detētus: cū ex ocio/potūq; & delitijs
rum abūdantia in egrotationē incidisset: tandē morbo inualescēte post quartū & sexagesimū etatis annū vita
functus est: qui ob ferociam pugnandi & aīm ad bella natū orbis expugnator cognoiatus est. de cuius supera-
bia in macedones ita Plutar. scribit. Vehemēter macedones cōturabant difficiles aditus: superba respōia in-
tolerabilis fastus: quibus supra modū excessisse demetriū tradunt & cū libellos supplicantū macedonū beni-

Officiorū Liber Secundus. Fo. xcvii.

gne sinu chlamidis excepisset oibus suarū petitionū respōsa expectantibns : cū ad pontem axij fluij peruenisset soluto chlamidis sinu libellos in aquam deiecit. quare animi macedonū grauitē offēsi sunt. ¶ Quid lacedemonēs. nūc affert exēplū lacedemoniorū qui iniuste imperātes a socijs diuisi sunt : & a thebanis victi fuerunt leuctrica pugna. de qua supra dictū ē. ¶ Oēs fere socij. qui lacedemonijs prius fauerunt alienati fuerunt a lacedemonijs orōne Epaminūde ducis thebani : nam añ pugnam leuctricam cum oīm sociorū cōuenisset legati coram frequētissimo legatorum cōuētū sic lacedemoniorū tyrannidē accusauit : vt nō minus illa orōne opes eorū cōcussit : q̄ leuctrica pugna. Tūc enī (inqt Emilius pbus) perfecit qđ post apparuit vt auxilio sociorū lacedemonij priuarent. Post pugnā leuctricā lacedemonij nūq̄ respirarūt. nec pristinū imperiū recuperarūt. immo Epaminūdas spartā oppugnatū venit post victoriā leuctricam : ratus facilem expugnationem : quoniam lacedemonij deserti erant a socijs. & oppidum etiam sine muris : sed compos voti esse non potuit propter virtutē & prudentiam Argesilai : quē lacedemonij ex asia reuocauerant parantem bellum arthaxerxi. Talem se in eo discrimine imperatorē prebuit Argesilaus : vt eo tempore oibus exploratum fuerit : nisi ille fuisset spartā futurū nō fuisse. ¶ Repēte. statim alienati orōne. Epaminūde qđ preter spē lacedemoniorū fuit. ¶ Spectatores. spectarunt fedētes & ociosi illā stragē : & nullū auxiliū attulerūt. quīs essent socij lacedemoniorū in bello. ¶ Leuctrice calamitatis / stragij / & cladis : quā acceperunt lacedemonij ad Leuctrā oppidū boatie cleobroto duce : q̄ illic vulneratus occubuit. ¶ Rex alter Argesilaus : ac si rei malū euētū diuinasset ad illam pugnā p̄ficisci noluit quīs nōnulli vt eo cōtenderet suaserint. ¶ Externa libētius. exēpla crudelitatis quē fuerūt apud exteros hoies i. extra italiā. ¶ Et laudat imperiū romanū : & priscū imperādī morē : vt magis accuset & inlectet syllam & cesarem : qui crudelitate summā in ciues nationesq̄ exercuerāt : & dū metui q̄ amari studuerūt : optimā imperādī / & viuēdi disciplinā sustulere. ¶ In tali re crudelitate : & his qui uoluerūt timeri & iniuste imperare. ¶ Quā domestica. nostra romana. ¶ Recordor. repeto (inqt) memoria libētius exēpla exteriorū hoīm q̄ nostrorū. ¶ Verū tamen q̄ diu laudat Cī. priscos romanos : q̄ nō iniurijs sed bñficijs populos / & nationes ad parendū alliciebāt : atq̄ ad amicitia : quoniam senatus romanus videbāt esse patrociniū totius orbis : adeo ad ip̄is iusticia & equitas colebāt. Inde cū irrepsit crudelitas & tyrannis : extiterūt bella ciuilia : & respu. in maxias incidit calamitates : dū illi qui eam occupauerāt : timeri q̄ amari maluerūt. ¶ Bñficijs. cōferēdo bñficia in socios q̄ beniuolētia ducti libenter romano imperio parebāt. ¶ Iniurijs : crudelitate : & in oī alio gñe iniuriarū i. cū imperiū cōtinebāt beniuolentia subditorū nō vi & cū eorū iniuria : nec inferet aliqua vis / & crudelitas. ¶ Pro socijs. p̄ defensione sociorum romanī noīs quos ab alijs iniurijs defendebāt. ¶ Aut de imperio. vt imperiū ro. propagaret. ¶ Exitus fines. ¶ Aut mites. quoniam non seueiebant in victos. vt de Paulo emilio superius dictū est : & de alijs dici posset : q̄ patrociniū suscipiebāt eorū : quos uicisset more maiorū. ¶ Aut necessarii. quoniam tātū seueiebant in ip̄os victos quantū erat necesse. Eatenus (inqt) seueiebant in victos quatenus necessitas requirebat. ¶ Regum. nā eieci e regno cū aliq̄ incōmoda patiebant : cōfugiebāt ad senatū romanū & illius opē implorabāt : & ip̄eratores romanī magnā se adipisci laudē arbitrabant : si cū magna aegrate socios defendissent. ¶ Portus. receptaculū quoddam & refugiū : vt est portus ip̄is nautis tēpestate vexatis. ¶ Nostri magistratus. q̄ preerant puincijs : vt p̄consules : pretores : q̄stōres. ¶ Imperatores qui habebāt exercitū in puincijs vt illas defenderēt. ¶ Equitate. iusticia. Et fides erga socios & puincias sibi cōmissas seruata. ¶ Prouincias. quē ip̄is erāt commissę : vt eas summa equitate / & fide regerent. Prouincia dictę sunt a p̄cul vincendo vel porro. ¶ Patrociū. orbis defensio : quoniam plus exercebat auxiliū erga subditos : q̄ imperiū Patroni : vt auctor est Plutar. in vita romuli : dicti sunt defensores a patrono quodā : q̄ cū Euādro venerat : & plebis studiosus & auxiliator fuerat. ¶ Sēsim. paulatim : & sictāgit Syllā q̄ disciplinā reipu. cepit labefactare : postea secutus est Cesar. ¶ Hāc cōsuetudinē ip̄erādī & defendendorum sociorū. ¶ Disciplinā. optimū viuēdi morē reip. ¶ Iā antea. multis ante annis : sed post victoriā syllę de Mario & Marianis : hāc disciplinā regēde reip. oīno amissimus. ¶ Desitū est enī. rō quare penitus amiserāt pristinā cōsuetudinē ip̄erādī. ¶ Delitū. cessatū. a desino desini desitū. Putatū est nō esse iniquū seuire in socios postq̄ licuit tantā crudelitate exercere in ciues. ¶ In socios. Ro. Noīs. ¶ Tāta crudelitas. Sylla recuperata rep. & opp̄ssis Marianis pulcherrimā victoriā crudelitate maxia ingnauit : octo milia deditorū in via publica trucidauit : tabulam p̄scriptionis posuit : vrbe / ac totā italiā cedibus repleuit. Plutar. ait Sylla cōtionem habente in ede bellone. 7. milia romanorū extra tēplū trūcata sunt : & excitato senatu ad gemitus illoꝝ hoc inquit Sylla. Agamus patres cōscripti. Pauculī enī sunt seditiosi quos puniri iussi. Sylla prius. lxxx. p̄scripsit vno interiecto die. cc. ac. 2o. alios adiecit. deinde tertio nō pauciores cursus adiuxit : dixitq̄ se de nouo p̄scripturum eos quorū tūc eēt oblitus : & q̄ p̄scriptū excepisset salutiq̄ cōsuluisset : mortē p̄posui : nō patrē / nō filiū / nō p̄pinos quos excepit. ¶ Duo interfectori. alicuius p̄scripti talēta p̄mū p̄posuit : seu dñm seuus : seu patrem filius interemisset. Appia scribit syllam. xl. senatores : equites mille : & sexētos ad mortē cōdamnasse. hic enī inqt primus Ro. inuētus est q̄ morte mulctaret : quoniam ante syllam ciues Ro. nō poterant puniri morte. descripti & prius interfectoꝝ. inde alios senatores interfici iussit quidem suspēsi ante pedes syllę proiecti sunt. expulsiōes etiam aliorū & alijs bonorū collationes factę : cum ab vrbe fugientes quērerēt : & hincinde cuncta flagellantes discurreret : quoscūq̄ etiā inuenissent nec traderet. Plurimę insuper Italoꝝ cedes / exilia / & bonorū publicatio : nes fiebant in eos q̄ aut carbonis : aut norbani : aut Marij : aut eorū pretoꝝ mandatis paruissent. Iudicia per omnem Italiā crudeliter exercebant accusatiōesq̄ p̄torū / militūq̄ multiplices fiebant vel in pecuniarū exactiōibus vel alijs ministerijs : vel oīno cōsilijs alicuius in syllam cōmissi : in delictorū numero hospitalitates amicitia & collationes vel dantis / vel recipientis ponebant : vel si q̄s p̄p̄ritudinis alicuius aut cōtubernij in itinere deprehensus fuisset q̄ oīa etiam circa diuites asperius agebant. Cum vero in singulos delationes defecissent : ad ciuitates se sylla conuertit : easq̄ vicissim puniens / aliarum arces demoliri iubebat : quarundam menia solo aqua

macedonēs super bos

Libellos supplicatium demerfit Epaminundas

Argesilaus prudens.

Argesilaus prudens Leuctra Oppidū Boatie

Senatus romanū patrociniū orbis

Prouincia Patroni.

Desitum

Syllę seuitia

Vide proscriptiōes syllę Impissimū factū Iudicia crudelia.

M. tullii Ciceronis.

Seuitia bat: aut publicā multam illis iponebat: aut grauioribus tributis illas affligebat: & ex his q sub eo militauerāt
 sylle in ci in colonias distribuit: & veluti arces quas dā per italiā habiturus ciuū agros/ domosq iter eos pertitus est. Per
 uitates cccc. annos nō fuerat Ro. dictator. cū sylia dictaturā inuasit: qui cōsules a patribus elegi parmisit ne eius dicta-
 Dictatu- tura penitus videret tyrānis. Consules fuerāt. M. Syllus & hortulus dolobella: ipe more regum dictator supra
 ra sylle eos residebat. Secures quattuor & viginti ante eū pferebant. vt priscis etiā regibus mos fuit: custodes corpori
 tyrānica. suo addidit. tādē sua spē dictaturā deposuit: pter oim opinionē redditurus rōnē reipu. administrate: si partes
 exigeret nil noui timuit: qui centū & plura hoīm milia bello cōfecisset: tot domesticos hostes occidisset senato-
 res. xc. cōsules qnq supra decē. equestris ordis ad duo milia & sexcētos. alios deinde expulisset: quoz nōnullis
 facultates ademerat: quosdā vero insepultos piecerat. Dictaturā prius (vt est in lib. veterū dige.) nō erat fas vl
 tra sextū mensem retinere. ¶ Honestā cām. nā dicebat sylia se temp. defendere: & optimates cōtra marianos
 Ex hone- Cā igit pugnē cū marianis erat honesta: sed victoria fuit inhonestā & plena crudelitatis: quoniā multos interfi-
 sta cā cru ci iussit: bona ciuū publicauit: & sub hasta vendidit. ¶ Est eni ausus. rō quare fuit inhonestā victoria. ¶ Est au-
 delissima sus. nō erubuit hoc dicere: post victoriā de Mario. ¶ Hasta posita. Vēdere sub hasta ē publice vēdere: cuius syl-
 victoria la iuētōr fuit: cū bōa ciuū ro. vēderet. ide ceptū ē dici vēdēt. i. publice vēdēt: & captiui q sub hasta trāsuersa emit-
 Vendere tebant: sub iugū mitti dicebant. Ponebat igit in foro hasta: q indicabat bona esse publica & venalia. ¶ Se ven-
 sub ha- dere suā pdā. ac si fuisset sua pdā capta ab hostibus: nō a ciuibus. Hec (inqt) nō erat sua prēda: quoniā erāt bo-
 sta na ciuū/ nō hostiū. ¶ Et certe ciuū. certe (inqt) ciues illi erant siue boni siue mali: quoz bona vendebat tanq
 Cēsar syl suā prēdā: qd illi nō licebat. ¶ Ciuiū. romanoz. ¶ Secutus est. nūc cēsarē tangit q post syliā occupata repu. di-
 lā secutus ctator perpetuus ē voluit: dicebatq syliā nescisse lās: quia deposuit dictaturā. ¶ In cā impia. quoniā non ha-
 bebat cām honestā in armis ciuilibus: vt sylia q dicebat se defendere partes optimatū. Impia erat cā cēsaris:
 quoniā erat cōtra patriā/ cui pietatē debemus. ¶ Fediore: q fuerit victoria sylle q p repu. pugnabat. Cēsar autē
 vt cā occuparet. ¶ Fediore: magis turpi & crudeli. ¶ Fedū est id qd habet in se multū turpitudinis & crudeli-
 Fedum. tatis. ¶ Non solū publicaret. pcriberet & vēderet. vt fecit sylia. ¶ Prouincias. q romano subditae erāt impe-
 Cēsar pe- rio. ¶ vno genere calamitatis. quoniā oēs prouincias & nationes volūtati suę parere coegit. Itaq Cēsar plus
 tor sylia. nocuit q sylia. Ille eni bona quorūdam publicauit. Cēsar aut oēs puincias & nationes vt sibi parerent: coegit.
 Calamitas igitur (quā cēsar intulit) cōis fuit oibus: ergo magis danda vicio: quoniā pluribus nocuit q victoriā
 sylle. ¶ Itaq vexatis. crudeliter agitis: affert vnū exemplū crudelitatis Cēsarē: quā nullum maius potuisse
 Vexare scelus inueniri dicit. ¶ Ac perditis. destructis & oppressis. Vexare: vt inquit Gellius factū est ab eo qd est vehe-
 re: in quo est iam vis quedā alieni arbitrij. Nō ei sui potēs ē q vehit: q fert: & rapta: atq huc: atq illuc distrahit
 Taxare. his vexari pprie dicitur: sicut taxare pressius/ crebriusq est q tangere: & cassare grauius/ violētiusq est: q quate-
 Quaslar re. Vexare inquit. Asconius pedianus ingentis calamitatis vsum significat. ¶ Nationibus. & in primis Galliis
 & hyspanijs. vbi expugnauit filios Pompici ¶ Amissi imperij ro. hoc fuit signū imperiū ro. esse amissum: cum
 Massilia. Cēsar de massilia triūphauit. ¶ Massilia. i. formā & imaginē massilię vrbis. Perferebant eni in triūpho imagi-
 nes puinciarū deuictarū: vrbū: massilia s: vrbis Gallię condita fuit a Phocensibus ppe hostia rhodani amnis:
 massiliēses amici fuerūt po. ro. & roma capta a gallis senonibus cū capitoliū occideret. aurū & argentū publi-
 cum & priuatū cōtulerūt ad explendū pōdus galis: a quibus redemptā pacē cognouerāt: ob qd meritū vt ait
 Roma capta a Trogus: & immunitas illis decreta: & locus spectaculorū in senatu datus: & fœus quo iure percussus. Cum
 galiseno massilia clauderet portas Cēsarī ab eo expugnata est & direpta: de qua confictis bellis ciuilibus & vexatis at-
 nibus. tritis & extrema calamitate affectis. Cēsar triumphū egit: qd Cice. dicit fuisse maximū scelus: & signum amissi
 Cēsar de romani imperij cum de massilia tam amica romano nomini triumpharet: sine cuius auxilio extrā alpīs gen-
 massilia tibus romani imperatores nunq triūphare potuerūt. ¶ Transalpinis. quę gesserunt transalpes in hyspanijs &
 triūphū gallijs. ¶ Præterea vltra hoc scelus: multa quę Cēsar crudeliter exercuit in socios cōmemorare possem. ¶ Ne-
 egit faria. crudelia & sacrilega: nefariū inquit Asconius pedianus dicitur id qd sacra polluit ferre pio solita celebra-
 De trans- ri: ergo nefarij sacrilegi sunt. Nefandū dicit nō fandum. ¶ In. aduersus socios. ¶ Si hoc vno. q. d. cū crescere de-
 falpinis beat oīo: nec ego pollū aliqd maius scelus cōmemorari: nō asserā: mediū alia nefaria q Cē. cōmisit in socios
 bellis rōani noīs. Plectimur. merito punimur: quoniā ob stare debemus Cēsarī. priusq tantū inualeceret: & sic rep. nō
 Nefariū. amississemus. Nisi eni. reddit rationē quare iure plectabamur: quoniā nō aiaduenteret in Cēsarē: cum ad tyranni-
 Nefariū. dem apertis iudicijs tenderet. ¶ Scelera. quę in repub. cōmiserat. Cēsar eni largitionibus utebatur & populo
 sacrilegi. studebat: & in consulatu legē tulit agrariam: & agrū campanū & campū stellantē relictum vectigalē po. ro di-
 Cēsar lar uisit: deditq quibus voluit. Ista inquit Cice. scelera non erant ferenda: sed cōprimēda Cēsar. audacia: & sic non
 gitiōibus incidissemus in tantas calamitates. ¶ Ad vnū. ad Cēsarē. ¶ A quo vno cēsarē. ¶ Hereditas. rei familiaris. Cē-
 utebatur sar nouissimo testamēto tres instituit heredes. L. pisonem Socerū Nepotes. C. Octauiū ex dodrante & L. Pe-
 narium: & Q. pediū ex quadrante: reliquos in imacera. C. Octauiū etiam in familiam nomēq adoptauit. Po-
 pulo hortos circa Tyberim publice & viritim tercentos sestertios legauit. ¶ Reifamiliaris. domesticę. ¶ Cu-
 piditatum: quoniā oēs improbi cupient id qd Cēsar: & ad spēm imperij post mortem Cēsarīs. tres in primis
 Triūuiri. erecti sunt. M. Antoni. Octauius & Lepidus. Ergo inquit Cice. nunq deerunt bella ciuilia. Carpedus igitur Cē-
 M. Anto sar qui & ipe & pessimo exemplo reipu. obfuit. ¶ Semen: origo & quoddam seminariū: & causa quare bellū ci-
 nius Octa uile appetatur a viris sceleratis & rapina gaudentibus. ¶ Perditū. sceleratū & perdizione dignū ppter pessimos
 uis & mores. ¶ Hastam illam. bonorū venditionē factam tempore sylle sub hasta. ¶ Cruentam. plenam crudelita-
 Lepidus tis & impietatis: quoniā pscribebantur: ciues interficiebantur & vēditio bonoz publice fiebat. ¶ Et spera-
 bunt. vt scilicet bona aliena consequantur: vt fuit tempore sylle & cēsarīs. & pbat hoc exēplo. P. Sylle & Cor-
 nelii scribē qui ytranq dictaturam fouerūt: & rapinarū ytriusq fuerūt sinus. In. s. philip. dicit. Hasta cēsarīs. P.

Officiorū Liber Secundus. Fo. XCVIII.

C. multis improbis & spem affert et audaciam. Viderūt enī ex modicis fieri repēte diuites. Itaq; hastam semper cupiūt videre hi qui nris bonis imminēt: quibus oīa pollicetur Antonius. ¶ Quam. P. Sylla, qui erat pro pinquus & gētilis. L. Syllē dictatoris: & apud illum magnē auctoritatis fuit. Extat oratio Cī. in defentionē. P. Syllē: quia accusabatur a Torquato q; in patriam coniurasset. Ita enī dicit in orōne pro P. Sylla. Duā cōiurationes hastē torquatē constituuntur: vna quā Lepido & Volcatio consulis facta esse dicitur. altera quā me consule harū in vtrāq; Syllam dicis fuisse. deinde Syllam excusans Cice. sic ait. At vero illa graui. L. Syllē victōria turbulentāq; quē. P. Sylla mitior: multorum hic vitam a. L. Sylla depcatus est: quam multis summi homines & ornatissimi & nostri & equestris ordinis: quorum pro salute se hic obligauit: sed illic Cice. causam. P. Syllē defendens: vt eum liberaret mitem animū ipsius ostēdere nitebatur seruies tēpori. In hoc loco veritatē dicit. Accusatq; ipsius rapinam & hastam illam sanguinariā: quā vibrabat: cū suus ppinquus. L. Sylla esset dictator: In de adhefit cēsari: & rapinis operā dedit: vt feceret. Nā (vt inquit Suetonius) Cēsar priusq; edilitatem iniret: venit in suspicionem. q; cum. M. crasso consulari. P. Sylla & L. Antonio coniurasset: vt principio anni senatum adori rentur: & trucidatis quos vellent dictaturam crassus inuaderet: ipse ab eo magister equitum diceret: & Syllē & Antonio consulatus restituerentur. ¶ Quam hastam. i. venditionē bonorū. ¶ Vibrasset. mouisset. i. cū illoz bo norum fuisset sinus: & particeps. ¶ Dictatore. ppinquo suo cū esset dictator. L. Sylla eius ppinquus & gentilis quoniā erat ex domo cornelia. Idem. P. Sylla qui hastam illā vibrauit. i. illā venditionē sub hasta exercuit tem pore Syllē ppinqui sui. ¶ Sexto & trigesimo. quoniam. xxxvj. an. intercesserūt inter dictaturā Syllā & cēsaris: ¶ Nō recessit. q. d. sequutus est: & ipam vibrauit tēpore cēsaris: cui adheferat assuetus rapinis Syllanis & pscrī ptionibus. ¶ A sceleratiore. hasta a cēsare q; sceleratior fuit q; Sylla in occupādo rep. & publicatione bonorum quippe nullā hēbat cām honestā: sed impiā: & victoriā fedioem. P. igit; Sylla nō recessit ab rapinis sceleratori bus q; fuerint venditiōes bonorū tēpore Syllē: meminit ipē cēsar in cōmentarijs. ¶ Alter aut. nūc affert corneliū q; in dictatura Syllē scriba fuerat. tēpore vero cēsaris fuit questor vrbānus. ¶ In illa dictatura Syllē. i. scriba fue rat. Cornelius fuit scriba Syllē. Lepidus in orōne q; ex hystoria Salustij habet ait. Sed quia nō aliter salui/satis q; tuti imperia erimus: nisi victus piceus & cornelius scriba bñ parata pdegerint: nisi approbaretis oēs pscrī ptionem noxiōz ob diuitias cruciatus virorum illustriū vastā vrbē: fuga & cedibus bona ciuū miserorū: quasi cymblicā pdā: venū aut dono datā. Scriba nūc dicit secretarius. Cornelius erat scriba questorius: & scribē gra rij magnā auctoritatē hēbāt: & multū lucrabant. & maxime in his publicationibus bonorū quorū magnā partē cōpilabāt: & sic etiā q;stores. ¶ In hac dictatura cēsaris fuit questor vrbānus. Questores pecuniē prēerat dīci ab eo q; inquirede cōseruadeq; pecuniē cā creati erāt. q;stores etiā erāt in prouincijs: sed questor vrbānus erat maioris dignitatis. ¶ Questor. nūc dicit thesaurarius maior. Et Scriba questorius erat ille q; scribebat: tenebat q; rōnes: quos nūc thesaurarij etiā habent: alij questores a populo cōstituebant: q; capitalibus rebus pesserent: & hi appellabant q;stores parricidij. Erat igit; cornelius questor vrbānus in cuius manus oīs pecunia deueniebat & erat tanq; sinus cēsarianarū rapinarum: & auctus erat: quoniā cū prius esset scriba q;storius: nūc erat q;stor vr banus. ¶ Ex quo. ppter hoc ingt Cice. Nūq; deerūt bella ciuilia cū talia pmiā bellū ciuile fouentibus parent. Dolet Cice. eundē in Syllana dictatura fuisse scribā: & in cēsariana questorē vrbānū quasi receptaculū oīm ra pinarum. Vñ talibus pmijs ceteri adducti ciuilia bella fouebūt: & tādū mentia vrbis cassabūt quoad solo equa ta iaceant. prospiciens Cice. nepotibus & lōga rerū exēplorūq; experientia doctus vrbis rome ruinā timebat quam ppe casuram cernebat: quoniā discordia vehemens ad nihil aliud hoies vrbesq; deducit. nisi ad miserā/ atq; ruinā. Vñ Mississippi apud Salustij ita lugurthā alloquit. Equidem ego vobis regnum trado firmū si boni eritis: sin mali imbecillū. Nā cōcordia parue res crescūt: discordia maxime dilabunt. ¶ Talibus pmijs. cū talia sint premia pposita rapinē. i. bona pscrīptorū: subhastatiōes q;stura vrbāna. ¶ Itaq; igit; (ingt) cū bella ciuilia a perditissimis hoibus appetantur ppter pmiā pposita. ¶ Vrbis rome. vrbē dixit nō ciuitatē: quoniam orbata erat bonis ciuibus: vt iam nō videretur esse ciuitas: sed vrbis. Parietes domorum sunt: muri aut vrbis & publici. ¶ Modo stāt. nōdū ceciderūt. ¶ Stāt. erecti sunt. ¶ Extrema scelera. vltimā ruinā inquit Cī. Propter bella ci uilia/ pscrīptiones atq; exilia ciues defecerunt: remanēt solum parietes: qui etiā timēt ruinā quē erit vltimū sce lus: quoniā nil iam superest de rep. romana nisi parietes: q; iā metuūt incēdio absumi soloue q;ri. ¶ Rē vero pu blicam cōem/ & statū reipu. ¶ Penitus. oīno: quoniā repu. & senatus nullum extabat vestigiū ppter bella ciui lia/ & tyrannidem. ¶ In has clades. mala & calamitates. vnde digressa est eo se refert Cice. orō. Dixit enī su pra ad ope tuēdas nihil esse aptius q; diligi: nec alienius q; timeri. iō hinc per parēthesim dixit: redeundū est ad ppositū aut erat nihil esse alienius q; timeri. Incidimus igit; (ingt) i has clades. dū malimus timeri q; diligi. i. dū Sylla & cēsar beniuolentiā ciuū nō curarūt modo tyrānidē assequerentur: si voluissent / & studuissent amari respu. floreret quā ppter illorum regnandī cupiditatē & trium virorū: qui nūc etiā id moluntur Octāuius anto nius & Lepidus oīno amissimus. ¶ Ad ppositum. ad id qd; pposuimus. ¶ Quē res. clades & calamitates: facit argumētū a maiori. Si populus (inquit) romanus tanto imperio subnixus iniuste imperās talia passus est: mul to magis & facilius singuli male imperātes patientur. quoniam non possunt resistere potētijs aliorum & alijs. ¶ Singuli qui nō tātū potētiē hnt vt populo romano vix minima parte cōferri possunt. ¶ Singuli tyrāni. & in iuste imperantes. ¶ Putare. cogitare & expectare debēt (ingt) multo magis tales metuere calamitates: cū tan to imperio subnixi nō sint: & facilius possunt opprimi a subditis si nō amantur: q;sq; beniuolentiā hoīm sibi cō filiet: si permanere in sua fortuna cupit: quoniā omne violentū nō est durable qd; multis exēplis Cī. ostēdit: ad id tendēs vt alios a tyrannide deterreat: ppositis malis & exitu tyrānorū vt ab vtili suadeat cōem vtilitatem tuēdam esse & beniuolentiā hoīm cōplectēdam. ¶ Perspicuū. clarū. ppter exēpla & exitus iam allatos. ¶ Ma gnam vim. multū posse ad tuēdas opes/ et dignitatē. ¶ Imbecillē. debilē. quoniam parū durat id qd; timetur.

P. Syll. L. Syllē pro pinquus.

Cice. ser uir tēpori

Cēsar in cōmenta rijs. Lepidus

Scriba. Secreta rius. Questor res. Questor vrbānus. Thesau rarius Scriba q; storius

Discor dia. ad ruinā in ducit. Subha stationes Vrbis. Ciuitas Parietes Muri.

Argumē tum a maiori

Cī. disua det tyrā nidem

M. tullii Ciceronis.

¶ Sequitur. cōueniēs est postq̃ beniuolētia tātū habet in se momētū & p̃sidiū de ipsa differere/ & docere q̃bus rebus ipsā cōsequi & retinere possumus. ¶ Facillime. sine difficultate. ¶ Charitatē. beniuolētiā & amorem: & vt chari alijs simus. ¶ Cū honore virtutis laude: quoniā nō debemus quacūq; rōne hāc beniuolētiā cōlectari: sed cū honore et fide. i. cōstātia. dicam (inqt) q̃bus rebus paratur charitas hoīm cū honore & fide. Hoc supra Cice. pollicitus est dicēs. Quibus aut rebus hāc facultatē asseq possumus: vt hoīm studia cōplectamur: ea q̃ teneamus: dicā neq; ista multo post. Inde fecit digressionē loquēs de fortuna: tyrānis & populis iniuste iperātibus vt q̃ ad hāc partē: qua id qd̃ tūc p̃posuit & omisit exequit. ¶ Sed ea. beniuolētia & charitate hoīm: quoniā nō oēs egēt pari nūero amicorū. Nā ad cuiusq; vitā. p̃bat quare nō pariter oēs egemus beniuolētiā & charitate aliorū: sed scd̃m vitē institutū. ¶ Institutā. inchoatā. ¶ A multis. ne opus sit illi q̃ sunt in magistratu a pluribus/ opus ē vt diligant q̃ priuati: & maiore numerū amicorū habeāt cā officijs: & vt ab ip̃is orneñt. & sic discurredo per varia instituta vitē illi q̃ exercēt artes operosas & mechanicas possunt eas tractare sine multorū beniuolētiā. illi q̃ tēdūt ad iperia & honore magis egēt ciuiū beniuolētiā vt id qd̃ cupiūt assequat: & id qd̃ adepti fuerit retinerē possint. ¶ Certū igit hoc sit. hoc est primū de beniuolētia p̃ceptū. ¶ Sēsus ē. hoc sit certissimū & exploratissimū: n̄hil vtilius nobis esse q̃ h̄re familiaritates eorū q̃ nos ament. ¶ Sit certū hoc. ita teneat inq̃t & ip̃imis sit certū: vel esse beniuolētia vtilius. ¶ Familiaritates. mutuas cōsuetudines & amicitia. ¶ Necessariū. ad opes & dignitatē tuendā maxie aī oia necessariū in vita hūana. ¶ Et mirantiū n̄ra. i. n̄ras virtutes: q̃ sūt bōa animi & amicitia nō p̃nt. ¶ Hec enī est. rō quare necessariū est h̄re amicos. ¶ Prorsus oīno & penitus facit hoc amor: vt nō m̄tū differat inter sūmos viros & mediocres cū beniuolētia cōiūcti sunt. ¶ Ea q̃. charitas. ¶ Vtūq; sūmus viris & mediocribus. ¶ Propemodū. quasi. ¶ Honore. q̃tū ad famā & laudē virtutis q̃ alios ad se allicit. ¶ Et gloria. p̃pter merita rerū gestarū. ¶ Beniuolētia. vt ciues nobis beniuoli sint. ¶ Fortasse. nō eque oēs egēt: quoniā nō oēs sequunt idē institutū vitē: sed alij priuatā & ociosā alij vero publicā & in negocijs vitā agūt: q̃ magis indigēt q̃ priuati ociosi: & cognitiōi rerū studētes: honore & glia: & beniuolētia ciuiū. Ideo (iquit) fortasse nō q̃. i. pariter: & sūt egēt honore: glia: & beniuolētia: & quis nō oēs eque egeāt: tñ si quis hēc tria habebit maximum adiūmētū ad amicitias ineūdas hēbit: quoniā nihil est qd̃ magis ad se allicit q̃ virtus & gloria rerū gestarū: q̃ moti: eos etiā: quos nūq̃ vidimus sūm opere diligimus. ¶ Hēc suppetūt. si cui ad sunt & abundāt. ¶ Ad cetera. ad multa alia: quoniā dāt homini auctoritatē & multis p̃sunt. ¶ Ad amicitias. quoniā honoratū virū & glorio sū oēs amāt: & ipsius amicitia appetūt. ¶ Nostri libri. quos desideramus tēporū superiorū icuria. ¶ Attigamus paucis degustemus. q̃nq̃dē. quoniā. ea. glia. adiūuat plurimū. maximū ē adiūmētū ad res maiores admittēdas

Magistra-
tus plu-
res ami-
cos requi-
rūt q̃ pri-
uati
Nihil be-
niuolen-
tia vtilius

Prope-
modum.

Virtus, &
glia ad
se allicit
Q̃nqui-
dem pro
quoniam
ASCEN

MARS.
De perfe-
cta glia.
Simplr

Trāslatō
ab aqua.

ASCEN

Nunc autē: ostendit quo-
modo charitatē et beniuolen-
tiā nobis apud multi-
tudine comparare via-
leamus Et primo quā-
do beniuolentiam

¶ Vm̄ma igit & perfecta glia. Ostendit perfectā glia ex tribus cōstare. Ordo aut est. Igit quia. i. de glia dicere cōstitui sūma & perfecta glia cōstat ex his tribus: videlicet si multitudo diligit sup. nos si habet fidē nobis: & si putat nos dignos honore cū quadā admiratiōe. Aut p̃ sed (si dicēdū est simpliciter/ & breuiter de rebus: hoc est si licet paucis dicere) hēc cōstituet tria dicta pariūnt. i. acquirūtur eisdem

fere rebus a multitudine: q̃bus rebus pariuntur a singulis sed est quoq; .i. etiā qdā alius aditus. i. accessus ad m̄titudinē: vt possimus tāq̃ influere. i. abūdē & leuiter illa bi i aīos vniuersorū: ita vt vniuersi nos admirant & diligāt

¶ Vm̄ma igit & perfecta gloria. Ponit Cice. tria ex q̃bus perfecta gloria cōstat. de quibus sigillatim disputabit. ¶ Si habet fidē credit & auctoritate ducit & bonitate. ¶ Hēc diligit a multitudine. q̃ fides habeat & q̃ quis dignus honore putet. ¶ Si est simpliciter breuiterq; dicēdū. parēthesis. si volumus (iq̃) simplr & breuiter dicere. ¶ Simpliciter. pure. & sine ambage verbos. ¶ Quibus rebus. qua via: qua rōe supradicta cōparatur a singulis & a multitudine eisdē inquit rebus: & a multitudine: & a singulis beniuolētiā nobis cōparamus: tñ est aliqua differētia: cū. i. volumus a multitudine videri fideles: & habere ea q̃ alios ad amorē alliciūt: aliter in aīos multitudinis potius influēdū est: q̃ singulorū hoīm. ¶ Pariūnt. cōparātur. ¶ Aditus. ingressus ad cōparandam beniuolētiā m̄titudinis. ¶ Tāq̃ influere. trāslatio est: quia quēadmodū intuit aqua si verba debēt influere. i. ingredi in aīos auditorum: & difficile est mouere multitudinē: quoniā non isdē rationibus oēs mouen̄t. Vñ opus est variā atq; diuersā inculcare: vt oēs ad effectū moueamus: ideo dicit aliū esse aditū ad multitudinem.

¶ De his ex quibus gloria constat.

¶ Vm̄ma igit & perfecta gloria cōstat ex tribus his: si diligit m̄tudo: si fidē habet: si cū admiratione quadā honore nos dignos putat. Hēc aut (si est simpliciter breuiterq; dicēdū) quibus rebus pariūnt a singulis: eisdē fere a multitudine. Sed est alius quoq; qui dē aditus ad m̄titudinē: vt i vniuersorū aīo tāq̃ influere possimus.

¶ Qua ratione beniuolentia multitudinis comparetur.

¶ C primum. de illis tribus: quae ante dixi beniuolentiae praecepta videamus: quae quidem capitur beneficijs maximae. Secundo autem loco benefica voluntate beniuolentia mouetur: etiam si res forte non suppetit: vehementer autem amor multitudinis cōmouetur ipsa fama/ & opinione liberalitatis: beneficentiae: iustitiae:

Officiorū Liber Secundus Fo. XCIX.

cie fidei: omniumque earum virtutum que pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem. Etenim illud ipsum, quod decorū honestumque diximus: quia per se nobis placet: animosque omnium natura & specie sua commouet: maximeque quasi per lucet ex his: quas commemoravi virtutibus: idcirco illos in quibus eas virtutes esse remur: a natura ipsa diligere cogimur: atque hæc quidem causæ diligendi grauiissime possunt enim præterea nonnulli esse leuiiores.

mo. scilicet, decorum & honestum: placet nobis per se: id est etiam sine alterius virtutis accessione: & commouet. id est, afficit: sua natura & specie animos omnium: quod per et: per lucet: aut pellucet hoc est transpatet & preeminet: maxime ex his virtutibus quas commemoravi. idcirco cogimur diligere illos: in quibus remur: id est arbitramur: & opinamur eas virtutes esse. atque hæc quæ dicta sunt supple sunt grauiissime: id est potissime causæ diligendi. dico grauiissime. enim pro quia: nonnullæ: id est aliquæ leuiiores causæ: scilicet diligendi possunt esse præterea: id est insuper & præter eas quæ dictæ sunt.

Primum. Nunc resumit primam partem illorum trium ex quibus constat gloria: & quibus rebus beniuolentia multitudinis comparetur docet. Illis tribus. si diligit multitudo: si fidem habet: & si honore dignos putet. Præcepta beniuolentiæ. dicamus quibus rebus beniuolentia multitudinis comparetur. Quæ. beniuolentia. Capitur. comparatur. Beneficijs conferendo beneficia in alios & exercendo liberalitatem & magnificentiam. Secundo loco. scilicet non possumus (inquit) beneficia conferre: & illis aliorum beniuolentiam demereri: nisi habeamus beneficam voluntatem: vt intelligat multitudo non deesse nobis animum liberalem: sed facultatem. qua liberalitate possemus vt. Benefica voluntate. quoniam non solum spectatur res ipsa quæ datur: sed etiam voluntas: vt supradictum est ex sententia. Aristote. cū de liberalitate dicebatur. Etiam si res quam dare vellemus: & facultas donandi non suppetit: non adest nobis vt benefici & liberales esse possimus. Vehementer autem. ponit ea quibus amor multitudinis maxie commouetur liberalitatem iusticiam & fidem. Fama liberalitatis. si fama est aliquem esse liberalem. & homines ita opinantur esse iustum beneficium & fidem. Beneficentia. quæ non tantum in pecunijs (vt liberalitas) sed etiam in alijs rebus consistit. Philosophus in 4. ethi. agens de liberalitate sic ait. liberales homines maxime amantur: profunt enim ad id quod in dando consistit. Fidei. quod non decipiat aliquem & sit iustus: & denique manifestus: facilis. ista inquit ad se multitudinem alliciunt. Etenim. ratio quare multitudo mouetur virtutibus supradictis: quoniam ipsum decorum & honestum sua pulchritudine mouet animos hominū: & istud decorum maxime manat a iusticia: fide: liberalitate: mansuetudine: & facilitate. hæc quippe virtutes bonū virū attingunt. vnde in. j. di. Colendum esse quemque maxime quisque his virtutibus leuioribus erit ornatus: modestia / temperantia / & iusticia: quoniam fortis animus in homine non perfectio: nec sapiente feruentior plerumque est. has igitur virtutes leuiiores magis amat multitudo: & imprimis liberalitatem: quæ sola Celsorem ad perpetuam dictaturam perduxit largitionibus consiliaria sibi multitudine. Remur. arbitramur. Grauiissime: efficacissime: & magni ponderis atque momenti. Præterea. insuper & ultra causas predictas: quæ sunt grauiissime. Leuiiores non tanti ponderis: vt si aliquid fecerimus quod multitudini placeat.

Quibus rebus fides acquiratur.

Ides autem vt habeatur duabus rebus effici potest: si existimabimur adepti coniunctam cum iusticia prudentiam. Nam & his fidem habebimus

quos plus intelligere quod nos arbitramur: quosque & futura prospicere credimus: & cum res agatur in discrimineque ventum sit expedire rem & consilium ex tempore capere posse. Hanc

enim omnes existimant vtilem veramque prudentiam. Iustis autem & fidis hominibus: id est hominibus ita fides habetur vt nulla sit in his fraudis / iniuriæque suspicio. Itaque his salutem nostram: his fortunas his liberos rectissime committi arbitramur. Harum igitur quarum ad fidem faciendam iusticia plus pollet: Quippe cum ea sine Prudentia satis habeat auctoritatis: Prudentia sine iusticia

Ides autem. Ordo est Autem pro 3: potest effici: id est eueire: vt fides habeatur duabus rebus: id est per duas res scilicet existimabimur. id est iudicabimur: adepti sup. esse. id est acquisiuisse prudentiam coniunctam cum iusticia. nam nos habebimus fides: id est credemus is quos arbitramur intelligere plus quod nos. quod pro & quos (sunt enim due dictiones quos quod) nos credimus prospicere. id est prouidere futura: & quos supple cum res agatur. id est tractetur: quod pro & verum sit in discrimine. id est periculum ac dubium nos credimus posse expedire. id est extra pericula & impedimenta ponere rem & posse capere consilium ex tempore. Enim pro quod omnes existimant hanc esse vtilem & veram prudentiam. Autem pro sed: fides habetur hominibus iustis: & fidis. id est bonis: ita vt nulla suspicio fraudis & iniuriæ sit in his. Itaque. id est ita nos arbitramur nostram salutem. id est vite incolumitatem: & fortunas. id est diuitias. & liberos: id est legitimam prolem nostram

MARS.

Precepta beniuolentiæ.

Beneficentia
Vulgus liberalitatem prætoris amat.

ASCEN

Hasianus De Amicitia
mnr ostendit quod fides
ipsa oueri possit. Docet
maximam vim in ea
esse. Diminuat multum
indignis ipsius favore
et studia consensu uac
legimus:

Prudentie partes intelliguntur
rerum presentium Memoria &
preteritarum Prouidencia futuri

Probatio

bonis

Comparat inter se
Prudentiam et iusticiam
Adde Arist. L. 1. 1. 10
Ergo

M. tullii Ciceronis.

posse committi his. i. horum protectioni rectis
sime igitur iusticia pollet. i. euidenter valet
plus harum duarum. i. inter has duas vir-
tutes: iusticiam scilicet & prudentiam ad fa-
ciendam fidem: quippe. i. utpote: quia cum
scilicet ita sit quod ea scilicet iusticia habeat sa-
tis auctoritatis: id est fidei & crudelitatis
sine prudentia. tamen supple prudentia ni-
hil valet ad faciendam fidem sine iusticia. Eni
pro quia quo: id est quanto quis: id est ali-
quis supple est versutior & callidior: hoc:
id est tanto sup. est inuisior & suspectior. i.
magis inuisus & suspectus. opinione pro-
bitatis: detracta. i. ablata. Quamobrem ius-
ticia coniuncta intelligentie habebit tan-
tum supple viri: ad faciendam fidem quoniam
supple virum habere volet. Iusticia pote-
rit multum sine prudentia: sed sup. pruden-
tia nihil valebit sine iusticia. Sed ne quis sit
admiratus cur. i. quamobrem ego se iungam. i.
separem nunc. i. has virtutes iusticiam & pru-
dentiam: ita quasi quisque possit esse iustus: qui non idem id est etiam sit prudens: cum constet: id est manifestum
sit inter omnes philosophos: quod per & cum disputatum sit saepe a me eum qui haberet sup. vnam virtutem habere
omnes virtutes. Responder dicens. Alia est illa subtilitas cum ipsa veritas limatur. i. expolitur in disputatio-
ne. Alia cum omnis oratio accommodatur ad opinionem communem. Quamobrem nos loquimur hic ita ut vul-
gus sup. loquitur: ut. i. dicamus alios viros sup. esse fortes: alios bonos. i. iustos: alios prudentes: Enim pro qua:
agendum est. i. differendum verbis popularibus. i. vulgaribus de opinione populari. & Panetius philosophus
fecit id eodem modo: ut scilicet nos facimus. Sed reuertamur ad propositum.

Ides autem. Nunc de secunda parte: id est fidei dat precepta. & docet quid sit agendum: ut nobis fides ha-
beatur. ut scilicet iusticiam habeamus & prudentiam. ¶ Si existimabimur. i. homines existimabunt nos
habere prudentiam coniunctam cum ipsa iusticia. Nam ex his fidem habemus: probat id quod dixit per tres
effectus ipsius prudentie: cuius munus est intelligere: futura prospicere: & bene consulere cum oportet in discrimi-
men: & periculum: & ipse prudens sit in medium: & ex tempore consulere quid sit agendum. ¶ Hanc. qui intel-
ligit: futura prospicit: rem expedit & consilium capit. Iustis etiam habetur fides: quia putantur esse sine fraude
& boni viri: quoniam a iusticia boni viri denominantur. ¶ Fraudis. doli deceptionis. ¶ Iniurie. que violentiam
habet & est contra iusticiam: nam iniuria generaliter dicitur esse quod non sit iure. ¶ Itaque. propter hoc: quia nul-
la est ipsis suspicio fraudis & iniurie. ¶ His. bonis viris. ¶ Saltem. curam nostre salutis: quoniam non decipiunt
¶ Fortunas. diuitias & opes que sunt bona fortune. ¶ Harum igitur. comparat iusticiam & prudentiam inter
se: & dicit iusticiam plus valere quam prudentiam ad faciendam fidem: id est ut alicui fides habeatur. ¶ Pollet. va-
let. ¶ Quo enim. ratio quare iusticia plus valeat. ¶ Quo. quanto. ¶ Versutior. astutior: versuti dicuntur illi quo-
rum mentes celeriter vertuntur: callidi sunt qui habent rerum experientiam. ¶ Hoc. tanto. ¶ Detractata. dem-
pta bonitatis & iusticie. ¶ Quamobrem. concludit Cice. hanc partem. ¶ Intelligentie. prudentie. ¶ Sed ne
quis sit admiratus: excusat se Cice. cum ad multitudinem loquatur quod virtutes natura connexas & copulatas
adeo ut separari non possint se iungat. ¶ Nam data vna virtute. dantur omnes: se apud imperitam multitudi-
nem aliter loquendum est: ut ratio personarum habeatur que non intelligunt exacte ipsas virtutes quas sepa-
rari posse arbitrantur. ¶ Illa subtilitas. disputatio subtilis & acuta ut decet philosophum. ¶ Limatur. expolitur ab
ipsis philosophis. & inquitur veritas. ¶ Opinionem communem. multitudinis. ¶ Ut vulgus. ut multitudo opi-
natur & sentit. ¶ Popularibus acceptis. ab opinione vulgi & populi non ex disciplina philosophorum. ¶ Opi-
nionem. populari de re que cadit in vulgi opinionem: quoniam imperita multitudo opinatur aliquem esse posse pruden-
tem & non iustum: & sic de similibus. ¶ Eodem modo. idem. ¶ Panetius (quem ego sequor) ita disiunxit sequutus opi-
nionem vulgare: quoniam oratio est accommodanda multitudini. Aristot. in 6. ethicorum loquens de conexione vir-
tutum sic ait. Patet igitur ex dictis fieri non posse ut sine prudentia sit homo proprie bonus: & absque morum virtute
prudens. & paulo post dicit. Etenim cum prudentia simul erunt omnes.

Ascendat igitur ex tribus &c. Ordo est. Igi-
tur hoc erat tertium ex tribus que per-
tinent ad gloriam: ut nos iudicemur di-
gni honore cum admiratione hominum:
ab his scilicet hominibus. Igitur (ut scili-
cet ostendat quomodo admirationem ho-
minum consequamur) illi: scilicet homi-
nes admirantur communiter quidem om-
nia supple illa que animaduertunt. i. conside-
rant: igitur & illi quidem omnia que magna preter opinionem sua

nihil valet ad faciendam fidem. Quo enim quis versutior & callidi-
or: hoc inuisior: & suspectior detracta opinione probitatis. Quam-
obrem intelligentie iusticia coniuncta: quantum volet habebit ad faci-
endam fidem virum. Iusticia sine prudentia multum poterit: sine ius-
ticia nihil valebit prudentia. Sed ne quis sit admiratus cur cum in-
ter omnes philosophos constet: a me quoque ipso: saepe disputatum sit
qui vnam haberet omnes habere virtutes: nunc ita se iungam qua-
si possit quisque qui non idem prudens sit iustus esse. Alia est illa cum
veritas ipsa limatur in disputatione subtilitas: alia cum ad opinio-
nem communem omnis accommodatur oratio. Quamobrem ut
vulgus ita nos hoc loco loquimur ut alios fortes: alios bonos viros:
alios prudentes dicamus. Popularibus enim verbis est agendum
& vticatis cum loquimur de opinione populari. Idem eodem modo
fecit Panetius: sed ad propositum reuertamur.

Quibus rebus consequimur ut multitudo nos
admiretur: & honore dignos putet.
Rat igitur ex tribus que ad gloriam pertinet hoc
tertium: ut cum admiratione hominum honore
ab his digni iudicemur. Admirantur communi-
ter: igitur & illi quidem omnia que magna preter opinionem sua

Adde aristotelem 6to Ethic.
De Virtutibus conexione
Solutio Dubitationis de Vir-
tutibus conexione que inide-
re possit ostendens Sim-
plicium ratione Dicens ali-
quid esse in laudanda ve-
ritate disputationis sub-
tilitate Aliud cum sermo
ipse ad vulgi sententias
refertur

MARS.
De fide.
Munus
prudencie.
Iustis ha-
beatur fi-
des.
Iniuria.
Compa-
ratio iusti-
tie & pru-
dentie
Versutus
Callidus
Virtutes
connexae
sunt.

Oro acco-
modata
multitudi-
ni.

ASCEN-

Qui homines admira-
ri solent maxime

Conclu:

etrim

igitur

igitur

Officiorum Liber Secundus. Fo. c.

^{confiderant} animaduertit: separatim autem in singulis si perspicunt quendam ^{confiderant} bona nec opinata. Itaque eos viros suspiciunt: maximisque efferunt laudibus in quibus existimant se excellētes quasdam & singulares virtutes perspicere. Despiciunt autem eos & cōtemnunt in quibus nihil virtutis: nihil animi: nihil neriorum putant. Non enim omnes

^{Nihil animi} eos cōtemnunt: de quibus male existimant. Nam quos improbos ^{Nihil virtutis} maledicos: fraudulentos: putant: & ad faciendam iniuriam instru- ^{Nihil neriorum} tos eos haud cōtemnunt quidem: sed de his male existimant.

Quamobrem (vt ante dixi) cōtemnunt hi qui nec sibi: nec alteri p- sunt (vt dicitur) in quibus nullus labor: nulla industria: nulla cura ē.

Admiratione quadam afficiuntur hi qui anteire ceteros virtute pu- tantur: & cum omni carere dedecore: tum vero his vicijs quibus alijs non facile possunt obsistere. Nam & voluptates blandissime domi- ne saepe maiores partes animae a virtute detorquent: & dolorum cum admoventur faces preter modum plerique exterrantur. Vita:

mors: diuitie: paupertas: omnes homines vehementissime permo- uent: Quae qui in vtramque partem excello animo magnos despi- ciunt: cumque aliqua his ampla & honesta res obiecta est: totosque ad se conuertit & rapit: tum iustis non admittitur splendor pulchri- tudinemque virtutis. Ergo et haec animi despicientia admirabilitate

magnam facit: et maxime iusticia: ex qua vna virtute viri boni ap- pellantur: mirifica quaedam res multitudini videtur: nec iniuria. Ne- mo enim iustus esse potest qui mortem: qui dolorem: qui exilium: qui egestatem timeret: aut quae ea qui his sunt contraria equitati an- teponit. Maximeque admirantur eum qui pecunia non mouetur quod in quo viro perspectum sit: hunc dignum spectatu arbitrantur. Ita-

que illa tria (quae proposita sunt ad gloriam) omnia iusticia conficit et beniuolentiam quod prodesse vult plurimis: & ob eandem cau- sam fidem et admirationem habet: quod eas res spernit et negligit: ad quas plerique inflammati auiditate rapiuntur. Ac (mea quidem sen- tentia) omnis ratio et institutio vite adiumenta hominum deside-

rat. Imprimisque vt habeas quibus cum possis familiares conferre sermones: quod est difficile: nisi speciem pre te boni viri feras. Er-

go et solitario homini atque in agro vitam agenti opinio iusticiae ne- cessaria est: eoque magis quod si eam non habebunt: iniusti habebun- tur nullis presidijs septi multis afficiuntur iniurijs. Atque his etiam quod vendunt: emunt: conducunt: locant: contrahendisque negocijs im- plicant. Iusticia ad re gerendam necessaria est. cuius tanta vis est: vt ne- illi quod maleficio et scelere pasci possit in vlla particula iusticiae viuere. Nam qui eorum culpa qui vna latrocinant: furatur aliquid: aut

rauerunt super esse magna propter opinionem suam. Aut pro sed: admirant super separati. i. seorsum & singuli si perspicunt. i. perfecte vi- dent quod bona: nec. i. et non operta itaque ipsi suspiciunt. i. cum beniuolentia & reuerentia: quasi sursum aspiciunt (cuius contrarium est despiciere) quod pro & efferunt. i. extollunt maxis laudibus eos viros in quibus existimant se perspicere quod excellētes & singulares virtutes. Aut pro sed: ipsi despiciunt: cōtemnunt eos in quibus putant nihil virtutis nihil animi & nihil ner- uorum. i. virum super. eē. Non enim cōtēnunt. i. vili- pendunt omnes eos de quibus existimant: male. i. hant opinionem de iniquitate. Nam haud. i. non cōtēnunt quod. i. certe eos: sed existimant male de his quos putant improbos maledicos & fraudulentos & instructos ad faciendam iniuriam. Quamobrem (vt dixi ante) hi cōtēnunt: quod nec pro- sunt sibi: nec alteri (vt dicitur) in quibus nullus est la- bor: nulla industria: nulla cura: hi autem affici- unt quod admirantur: quod putant animi. i. su- perare ceteros virtute: & quod cum: si ita sit quod putant carere omni dedecore. i. turpitudine vi- te: tum vero. i. precipue putant carere his vicijs quibus alijs non possunt facile. i. facili obsistere. i. obistere: hoc est quod sunt immunes ab his vicijs: quibus plurimi subiaceant: & a quibus ferre vincu- tur. Nam & voluptates exites dñe. i. maiorum blandissime. i. maxime blandientes & titillantes detorqueant saepe maiores partes animae a virtu- te: & plerique. i. plurimi exterrantur propter supra modum. i. quod faces. i. ardores dolorum admo- uent. i. applicant eis. Vita: mors: diuitiae: paupertas: permouent. i. cōcitāt & afficiunt vehementissime omnes homines. Quae. i. quod res quod despiciunt magno & excello animo: quod pro & quos super. cum. i. quod aliquod res ampla & honesta obiecta est his: quod pro & conuertit eos totos ad se & rapit: tum. i. tunc quod non admittit splendorē & pulchritudinem virtutis. Ergo & haec despicientia animi. i. haec elatio quod animus res pdes- citas. i. vitam mortem & c. despiciunt: facit ma- gnā admirabilitatē: & maxime. i. precipue ius- ticia: ex qua vna. i. sola virtute appellantur boni viri: videtur multitudini quaedam res mirifica: nec iniuria. i. & non cum iniuria: aut immerito. Nemo enim potest esse iustus: qui timet mortem dolorem: exilium: egestatē: & qui anteponit aequitati contraria his: scilicet vitam indolentiam. patrie possessionem & diuitiarum copiam: quod pro & supple homines admirantur maxime eum: qui non mouetur pecunia: quod scilicet non moueri pecunia in quo viro sit perspectum. i. clarescitur: hunc arbitrantur dignum spectatu. i. vt spectetur & admiretur. Itaque iusticia conficit. i. simul facit & exhibet omnia illa tria quae pro- posita sunt ad gloriam: & i. pariter beniuole- tia: quod. i. quod vult prodesse plurimis: & h3 ob eandem causam fidem & admirationem: quod. i. quia spernit & negligit eas res ad quas plerique rapiuntur existentes inflammatis incensi aut

Quos suspiciunt ipsi bonos

Quos despiciunt

Voluptates Domine bla- dissime

Faces Dolorum

Vnde Viri boni appellati

Iustus enim non dirigitur

Non moueri pecunia

Hactenus Iusticia

Vis Iustitiae

M. tullii Ciceronis.

ditate: id est cupiditate & auaricia: ac p & omnis ratio & institutio vite deside: at mea quidem snia. i. q̄tum ego sentio: adiuu-
 ta. i. auxilia hominū: q̄ p & desiderat in primis: vt habeas sup. homines quibuscū .i. cū quibus possis conferre sermones fa-
 miliares quod est difficile: nisi feras p̄te .i. nisi certis quibuscū signis ac iudicijs ostē-
 tes speciem boni viri. Ergo opinio iusticie .i. opinari q̄ iustus sit: est necessaria homi-
 ni: & .i. etiā solitario atq; agenti vitā i agro q̄ p & eo. i. tantomagis q̄ si sup. in agro viuentes non habebūt eam. s. opinionem iusticie: ipi habebuntur. i. reputabuntur in iusti: & ipi nullis. i. non vllis. nō cepti. i. cir-
 cundati et muniti vllis p̄sidijs. i. p̄tectioni bus & custodijs afficiē mltis iurijs. Atq; p̄ et iusticia est necessaria ad rē gerendā: etiā his qui vendunt: emunt: conducūt res alienas: locāt suas: q̄ p̄ et qui sup. implicā-
 tur. i. occupantur negocijs cōtrahendis. i. contractu negociorū. Cuius videlicet iusti-
 cie est tanta vis: vt nec illi quidē q̄ pascunt maleficio et scelere vt raptores & vsurarij possint viuere sine vlla particula iusticie. i. nisi saltem aliquā particulā iusticie habe-
 rent. Nā is qui furatur aliquid cuiuspiā. i. ali-
 cui eorū qui latrocinantur. i. latrocinia ex-
 ercent: vna. i. simul. ne. i. nō etiā: reliq; bi quēdam locum in latrocinio .i. reijciat ab alijs: vt nō possit cum eis āplius latroci-
 nari. Aūt pro sed: ille qui dicitur archipira-
 ta. i. princeps piratarū hoc est latronū ma-
 ris qui naues dep̄dantur nisi dispartiat. i. diuidat: p̄dam. i. rapinam equabiliter. i. iu-
 sta & equa p̄portione: aut occidetur a so-
 cijs: aut relinquetur. Quā etiā. i. insuper di-
 cuntur esse leges etiā latronū quibus sup. legibus ipi pareant: & quas sup. leges ipi obseruent. Itaq; & Bargulus archipirata ille latro illiricus. i. in illirica de quo ē sup. mentio aut scriptū apud theopompū: ha-
 buit magnas opes p̄pter partitionē. i. di-
 uisionem p̄de: equabilem. i. equabiliter fa-
 ctam. Et viriatus lusitanus. i. ille latro ex lusitania habuit sup. diuitias maiores m̄-
 to q̄ bargulus: cui. i. viriato exercitus & im-
 peratores nostri cesserūt: quem Caius læ-
 lius is qui vsurpatur sapiens. i. qui vsurpa-
 uit nomen sapientis: p̄tor. i. cum esset pre-
 tor fregit: & cōminuit et rep̄ssit: ita feroci-
 tatem eius: vt traderet reliquis bellū faci-
 le. Igitur cum tanta vis iusticie sit vt ea fir-
 met. i. stabiliat atq; augeat opes etiā la-
 tronū quantam putamus fore. i. futuram esse eius vim inter leges et iudicia et insti-
 tuta. i. mores et obseruantias reipu. Qui-
 dē. i. certe bñ morati. i. bonos mores ha-
 bentes videntur mihi cōstituti olim reges non solum apud medos (vt ait Hero.) sed etiam apud maio res nostros. i. p̄scos ro-
 manos: cā fruende iusticie: id ē vt per eos

eripit: is ne sibi latrocinio quendam reliquit locum. Ille autem qui
 archipirata dicitur: nisi equabiliter pradam dispartiat: aut occide-
 tur a socijs: aut relinquetur. Quā etiā leges latronum esse dicun-
 tur: quibus pareant quas obseruent. Itaq; propter equabilem p̄de
 partitionem: & Bargulus Illiricus latro (de quo est apud Theopō-
 pum) magnas opes habuit: & multo maiores Viriatus Lusitanus:
 cui quidem exercitus nostri imperatoresq; cesserunt: quē. C. Lelius
 is qui sapiens vsurpatur pretor fregit & cōminuit: ferocitatemq;
 eius ita repressit vt facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tāta
 vis iusticie sit vt ea etiam latronum opes firmet atq; augeat: quan-
 tam eius vim inter leges & iudicia & instituta reipu. fore putamus.
 Mihi quidem non apud medos solum (vt ait Herodotus) sed apud
 etiam maiores nostros fruende iusticie causa videntur olim bene
 morati reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab
 his qui maiores opes habebant: ad vnum aliquem confugiebant
 virtute prestantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores æquitate
 constituenda: summos cum infimis pari iure retinebat. Eademq;
 constituendarum legum fuit causa: quę regum. Ius eni semper quę
 situm est æquabile: neq; enim aliter esset ius id si ab vno iusto & bo-
 no viro consequebantur: eo erant contenti: cum id minus continge-
 ret: leges sunt inuente: quę cum omnibus vna atq; eadem voce lo-
 querentur. Ergo hoc idem perspicuum est eos ad imperandum de-
 ligi solitos. quorum de iusticia magna esset opinio multitudinis ad-
 iuncto vero hoc: vt iidem etiam prudentes haberentur nichil erat
 quod homines his auctoribus non posse consequi si arbitrarentur.
 Omni igitur ratione colenda & retinenda iusticia est: tum ipsa pro-
 pter se (Nam aliter iusticia non esset) tum propter amplificationē
 honoris & glorię. Sed vt pecunię querendę: nō solum ratio est: sed
 etiam collocandę: quę perpetuos sumptus suppeditet: nec solū ne-
 cessarios: sed etiam liberales: sic gloria querenda & collocanda ra-
 tione est. Quāq; preclare Socrātes hanc viam ad gloriam proxi-
 mam: & quasi compendiarīā dicebat esse. n̄ quis id ageret vt qualis
 haberi vellet: talis esset. Quod si qui simulatione: & inani ostenta-
 tione & ficto non modo sermone: sed etiam vultu stabilem se glo-
 riam consequi posse rentur: vehementer errant. Vera gloria radices
 agit: atq; etiam propagatur: ficta omnia celeriter tanq̄ flosculi de-
 cidunt: nec simulatum potest quicq; esse diuturnum. Testes sunt per
 multi in vtrāq; partem: sed breuitatis causa. Familia erimus con-
 tenti vna. Tyberius enim Gracchus Publij filius tam diu laudabi-
 tur dum memoria rerum romanorum manebit: eius filij nec viuī
 probabantur & mortui nomen obtinent iure cesorum. Qui igitur

Archipirata
 Leges Latronum esse
 dicuntur

Bargulus Illiricus
 Latro diues
 Viriatus Lusitanus
 Latro ditissimus

Argumentū a minor
 ad maius

Amplificatio laudis
 ius iure

Ratio cur reges con-
 stituti

Terminores nota

Iusonale esse debet

Leges cur iumento
 prius ab initio ad im-
 perandū eligendos
 populus censebat

Duplex Ratio colende
 ius iure

Officiorū Liber Secundus. Fo. CI.

adipisci veram iusticię gloriam volent iusticię fungantur officijs: & ea quę essent: dictum est in libro superiore. Sed vt facillimę q̄les sī mus tales esse videamur: & si in eo ipso vis maxima est: vt simus hi qui haberi velimus: tamē quedā precepta danda sunt. Nā si quis ab ineunte etate h3 cām celebritatis & nomis: vt a patre acce ptā (quod tibi arbitror mi Cicerō contigisse) aut aliquo casu: atq; fortuna in hunc oculi omnium conijciuntur: atq; in eo quid agat: quē admodum viuat inquiritur: & tanq̄ in clarissima luce versetur: ita nullum obscurum potest: nec dictum eius esse nec factum. Quorū autem prima etas propter humilitatem: & obscuritatem in hominum ignoratione versatur: hi simul hac iuuenes esse coeperunt in magna spectare: & ad ea rectis studijs debent contendere: quod eo firmiore animo facient: quia non modo non inuidetur illi etati: verum etiam fauetur.

id est multitudine: de iusticia: id est quos cōis populus opinabatur esse iustos: vero pro sed: hoc adiuncto vt iisdem scilicet iusti haberentur: id est reputaretur etiam prudentes: nihil erat sequi his. i. huiusmodi auctoribus. i. per huiusmodi auctores qui & iusti & sapiētes essent. Omni igitur. Cōcludit iusticiam summopere esse colendā. Ordo ē. Igitur cum. s. tantā vim habeat iusticia est colēda & retinēda omni rōne tū. i. pariter ipa. s. iusticia ppter se. i. ppter bonitatē propriā. nā aliter nisi esset ppter se colēda nō esset iusticia: tū. i. pariter ppter apllicationē honoris & glie: quia aplificat in qbus est: honorē & gloriam. Sed vt. id est quemadmodū ratio. i. cōsideratio nou est solū pecunię querende. i. aquirēde: hoc est de pecunia acquirēda sed etiam sup. ratio pecunie collocande: id est administrande & expēdēde: quę scilicet pecunia suppedit: id est sufficiat & subministret sumptus perpetuos. i. indeficientes: nec solum: id est non tantum necessarios sup. sumptus: id est expendendos ex necessitate: sed etiam liberales: id est ex liberalitate expendēdos: sic gloria est querenda & collocāda ratiōe vt. s. nō delit. q̄q. i. tametsi Socrates dicebat pclare hāc viā esse proximā: & quasi cōpendiariam. i. breuissimā ad gloriā: si quis ageret id: vt esset talis qualis veller haberi. i. reputari. q̄ si q. i. aliqui rentur. i. opinant: se posse cōlequi. i. obtinere: stabili gloriā simulatione & ostentatione inani: & nō modo. i. nō solū sermone ficto. i. simulante & fraudulēter cōposito: sed etiā vultu: ipi sup. errant vehementer. Vera gloria agit. i. facit: & generat: radices. i. firmitatem cui adhereat: atq; etiā propagat. i. extendit per excrementa quasi pullulās: vt arbor firmiter radicata. oīa ficta decidūt. i. deorsum cadūt: celeriter tanq̄ flosculi. i. imminuti flores arborū nec quicq̄ simulatū pōt esse diuturnū. Per multi. i. valde multi testes sunt in vtrāq; partē. i. ad pbendam vtrāq; partē. hoc est tam verā gloriā esse diuturnā q̄ simulatā transitoria: sed nos erimus cōtēti vna familia. i. pbare id in vna familia cā breuitatis. Eni pga Tyberius gracchus filius publii. s. gracchi: laudabit tam diu. dū id est q̄diu memoria rerū romanorū. i. quas romani gesserunt manebit: filij eius. i. Tyberius & Caius seditiosi: nec pbant. i. approbant: viui. i. dū adhuc viuebāt: & mortui. i. iam dū mortui sunt obtinēt nomē. i. famā cesorū id est interfectoꝝ & occisoꝝ iure. i. iuste. s. ppter seditiones & maleficia. Igit̄ in sup. q̄ volēt adipisci. i. acquirere verā gloriā iusticię. i. de iusticia sua fungant officijs. i. faciāt officia iusticię. & dictū est in libro superiore q̄ essent ea. s. officia iusticię. Sed vt videamur facillime esse tales quales sumus: & si. i. licet maxia vis est in eo ipso vt si mus hi. i. tales: qui. i. quales velimus haberi: tamē quedā precepta sunt danda. Nā si qs habet cām celebritatis & noois. i. cur celebris & clari nois sit ab etate ineunte. i. incipiente: hoc est a teneris anis. & quasi a cunabilis vt id est veluti acceptā a patre (q̄. i. quā cām celebritatis: mi Cice. ego arbitror cōtigisse tibi: ppter claritatē. s. patris) aut aliquo casu. atq; fortuna sup. aliqua: oculi oīm conijciunt in hunc: atq; inq̄rit in eo qd agat: quē admodum. i. qualiter viuat: & tanq̄. i. perinde ac si verset in luce clarissima: ita nullum eius nec dictū nec factū pōt esse obscurū. Aut p sed. hi quorū prima etas versat in ignoratione hoīm ppter humilitatē & obscuritatē. simul ac. i. statim postq̄ ceperūt esse iuuenes debēt spectare. i. cōtēdere: in magna. i. ad res magnas peragenda & dūt cōtendere ad ea. i. magna rectis. i. firmis & nō declinatibus in obliquū studijs. i. conatibus: q̄. i. quā rem ipi facient aio eo. i. p tanto firmiore: q̄ nō modo. id est non solum non inuidetur. id est nullus inuidet illi etati scilicet iuuenili: verum etiam fauetur. id est pleriq; fauent.

Rat igitur. Reuertitur Cice. ad ppositum & exequitur tertiam partē ppositionis. Tertium eni erat: si ipsa multitudo putat nos honore dignos. **A**dmirant cōiter. ponit cōiter ea q̄ hoies admirantur: **MARS.** e quibus causis rationibusq; adducti aliquos honore dignos putāt. **C**ōiter. gñaliter / & cōi quodā cōsentu. **P**reter opinionem quę nō ita magna esse opinabatur. **S**eparatim. in singulis hoibus: non cōiter. **C**ōiter **Q**uedā bona. virtutes quas inesse arbitrabantur. **S**uspiciūt. admirātur. **S**ingulares. summas qbus nul. **v. iij.**

possit frui iusticia. Nam cum. id est quando multitudo inops. i. paupercula & auxiliij egena premere. i. opprimere ab his q̄ habebant maiores opes cōfugiebant ad aliquē. i. ad quē ius vnū p̄stātē virtutem: q̄ cum. i. quoniā prohiberet. i. defenderet tenuiores. i. pauperiores: retinebat puroius re summos cū infimis equitate constituēda. i. cōstituendo equitatem: q̄ pro & ea dem causa fuit cōstituendarum legū. i. cur leges constituerentur quę sup. fuit regum sup. constituendorū. i. cur reges constituerentur. Enim pro ga: ius est quesitum semper equabile: neq; esset aliter ius: nisi scilicet esset equabile: & si consequebantur: id scilicet ius eq̄bile ab vno viro iusto & bono: ipi erant contenti eo: cum. i. quando id scilicet equabile ius minus id est nō cōtingeret: leges sunt inuente quę loquerentur cum omnibus vna atq; eadem voce: Ergo: hoc quidem est perspicuū: id est valde euidentē eos solitos diligere ad imperādū: quorum eēt magna opinio multitudinis

M. tullii Ciceronis.

Despiciunt. la pōt cōparari. ¶ Despiciūt. negligūt & spernūt. atq; nullius momēti illos esse putāt. q̄ nullā in se virtutē habere videntur. Despiciūt male de eis existimāt: & ad id refertur suscipiūt. ¶ Cōtemnūt. nihil curāt nec efferunt laudibus. ¶ Animi. fortitudinis: & magnanimitatis. ¶ Nervosū. roboris & pēsī i rebus agēdis. sed quēdā mollicies. hoīes enī viles cōtēnūtur/depiciūturq;: sed nō oēs cōtemnūtur: de qbus male existimatur/immo timen-
tur cū sint improbi: fraudulētī: maledici. & instructi ad inferendā iniuriā. ¶ Improbos. insatiabiles & malos quoniā nimis habere cupiūt cum aliorum iniuriā. ¶ Ut dicitur. ut est in puerbio. ¶ Industria. studiosus labor.
Vulgus. ¶ Admiratione quadā. i. eos multitudo admiratur: q̄ putantur superare alios virtute & vacāt dedecore: & vo-
luptatibus seuerissime obsistūt: & sic tēperātes sunt & qui non frāguntur doloribus: & sic sunt fortes. ¶ Ante-
mirantur. ire. antecellere: p̄stare. ¶ Detorquet. amouent: abducunt: quoniā ppter voluptates negligimus res honestas.
voluptas. Et Pla. voluptatem escam malorum appellauit: quoniā ea ut Cice. interpretatur: hoīes capiunt: ut hamo pi-
rōni iūmi fces: & voluptas animi lumen extinguit & impedit consilium rationi inimica: & a virtute suis blandicijs mentē
ca. detorquet. Verba Pla. in timeo hec sunt. Animā ipsam cum mortali corpore clauferūt. totiq; corpus aīe quasi
vehiculū subdidere: atq; in eo aliā aīe spēm mortālē fecerūt: quē grauibz necessarij: q; perturbationibus affi-
voluptas ceretur: quarū prima esset voluptas: esca maxima mali: dolorq; inde fuga impedimētūq; bonorū. Idē Cic. in .j.
oim ma- de legi. sic ait. Imitatrix boni voluptas malorū aut mater oim. cuius blādicij corrupti: quē natura bona sunt:
lorū ma- ga dulcedine: & scabie carēt: nō satis cernuntur. Aristo. in. 2. ethi. sic ait. Difficilius est (ut Heraclito placet) volu-
ter prati repugnare q̄ ire. & alibi. In vniuersis cauendum est maxime a voluptate: non enī incorrupti iudicamur p
illa. & in. 6. dicit. Voluptas iudiciū de fine corrumpit. ¶ Maiores partes aīe. rationem ipsam cui voluptas est ini-
Attende mica: & oculos mētis perstringens intellectu a sua sede detorquet: vñ voluptati nō facile obsisti pōt. ¶ Et do-
varia de lorum faces. ardentes dolores qui sunt graues motus in corpore sensibus inimici. ¶ Pleriq;. maior pars hoīm:
volupta- ¶ Prēter modū. vltra modū: ita ut fortitudo desera: q̄ est perperessio dolorū & laborū. ¶ Quē supradicta. quē
te. hoīes permouēt: cū terribilia videant: & alia quē valde optant. ¶ In vtrāq; partē: ut scilicet despiciāt voluptatē
paruifaciāt dolores fortī aīo & magno. ut cū opus est vitē sue nō parcāt: mortē nō timeāt & nō multū ament di-
uitias: paupertate non frangant. ¶ Excelso. hūana despiciente. ¶ Magno. magna: & ardua appetente in vtrā-
q; partē: ut non timeant aliquid immodice nec cupiant: sed despiciāt magno aīo dolores: vitā: mortē: paupertā-
tem: & similia. ¶ Ampla. magna q̄tū ad virtutē. ¶ Honestā. ad id qd ex virtute sequitur. i. plena honoris & di-
gnitatis. ¶ Obiecta. exposita aīo oculos. ¶ Et rapit trahit. ¶ Tum. cū aliquis spretis oībus alijs rebus & terribi-
libus: & blandis ad rem honestam se conuertit. ¶ Splendorē. quo ad famā. ¶ Pulchritudinē. q̄tū ad essentiam.
Cl. Alibi ipius virtutis. Idē. Quis nō admiret tales hoīes tantū splendorem & pulchritudinē virtutis habētes. ¶ Ergo &
Perfecta hec animi despicientia. cōcludit fortitudinē & magnanimitatē mouere multitudinis admirationē: quoniā vidē-
gloria ex tur magna quēdā & supra hoīes facere: & hoc est qd supra dixit Admirant oīa quē magna: & preter suā opinio-
oibus vir nem aiaduēterūt: & sic apparet verā gloriā & perfectā ex oībus virtutibus constare. ¶ Despiciētia. hic animus
tutibus elatus: qui oīa humana despicit: & seipso longe inferiora putat. ¶ Admirabilitatem facit. ut multitudo admi-
cōstat. retur. ¶ Et maxime. imprimis iusticia mouet admirationem. ¶ Mirifica. admiratione digna: & miris laudibus
Officium esse efferenda. Nec iniuria. i. merito. & probat hoc dicens. ¶ Nemo enī iustus. quoniā iusti hoīs est non timere
iusti mortē pro patria: dolorē: exiliū: regestatem: & sic econtra vir iustus non debet preponere iusticiē his contraria
Pecunie vitam voluptatem esse in patria: diuitias: & similia: quē bona summa imperitis vident qui voluptatē sequuntur
cur expe tanq̄ bonū: & dolorē: & alia incōmoda fugiūt tanq̄ malū. ¶ Non mouetur pecunia qui est liberalis: & nō curat
tende. pecunia: quē sunt bona fortunę: & expeti debēt: nō propter se: sed ob aliud: & nihil est: tā angustī animi q̄ ama-
re diuitias: ut facit auarus: qui vilissimę rei seruit. ¶ Spectatu. honore: & qd ab oībus spectetur. ¶ Itaq; illa tria
concludit iusticiā omnia conficere quē ad gloriā consequendā pertinet quoniā iusticia cōtinet in se oēs virtutes
¶ Tria. diligi a multitudine q̄ fides habeatur: & q̄ honore digni putent ab his qui nostra admirantur. ¶ Con-
ficit. prestat sola iusticia. ¶ Et beniuolētiā. s. cōficit. declarat quomodo iusticia cōficit illa tria q̄ prodesse vult:
hoc est munus iusticię: pluribus velle pdesse: & ob hoc: quā vult pdesse beniuolētiā cōparat. ¶ Ob eandē cau-
sam: quā vult pdesse plurimis. ¶ Fidē cōficit: q̄ illi tanq̄ iusto fidē adhibēt. ¶ Et admirationē. s. cōficit ipsa iusti-
cia. Ob hoc qd sequi. s. q̄ eas res spernit diuitias: honores: imperia: vitā: mortē: atq; nōnulli rapiuntur magna
Quid a- auditate. ¶ Hoīem. ergo talia despicientē & magno aīo: & elato: maiora quēdā appetentem oēs admirantur
gēduz sit & gloriosum putant. vñ opus est habere iusticiā: ut diligamur & fides habeatur debemus esse fortes: & magna
ut diliga- nimit: ut admiratiōe digni videamur & honore: & sic gloriā cōsequemur q̄ ex tribus cōstat: ut Cl. pposuit. ¶ Ac
mur. mea quidē snia. dixit haec tenus q̄ ad gloriā cōparandā opus est iusticia. nūc psequitur dicēs oēm rōnem: & insti-
tutionem vitę hūanę desiderare auxilia hoīm quē assequi nō possumus nisi simus iusti. ¶ Alij etiā. quorū pfectio
nes describit iusticiā hūc dnt suas leges seruare. aliter vitę cōmerciū nō seruabūt. ergo oībus iusticia est necessa-
ria: qd Cic. Exēplis ostēdit. ¶ Mea snia ut ego sentio: & mihi videt. ¶ Oīs ratio. oīs modus: & vita viuēdi. ¶ In-
stitutio. omne genus vitę qd instituiamus. i. desideramus adiūmēta hoīm in quocūq; gñe vitę: & quocūq; vitā in-
natura ni stituerimus. quoniā natura nihil amat solitariū. ¶ Imprimis. maxime & ante oīa. ¶ Familiāres sermones. cū
hil solita qbus posses loqui familiariter. & res ipsas cōicere. ¶ Qd habere. cū qbus familiariter loquamur nisi bonus vir
rū amat habeatis. ¶ Specie. apparentiā boni viri ostēdas. ergo hoc sequi ex pmissis cū. s. oīs institutio vitę desideret ad-
Solitari- tumenta hoīm. ¶ Solitario. ociofo: & qui in solitudine cognitioni rerū vacat. & qui in agro viuit. ¶ Opinio iu-
us. sticię. q̄ habeatur iustus. ¶ Eo magis. i. tāto magis est necessaria. quoniā nisi erūt iusti videbunt euecti in odiū
humane societatis: & fugere hoīm cōmercia tanq̄ ab hūanitate alieni: & iusticia est ad cōitatē humanā societa-
tēq; tuendā: opus est igit iusticię opinione ipsi solitario ne videat iniquus & humane societati insensibilis. ¶ Iniu-
sti. iniqui & mali viri: & cū nullū habeant presidii viuētēs in solitudine. multas patient iniurias nisi habebūt

Officiorū Liber Secundus. Fo. CII.

boni viri. ¶ Septi, muniti nullo hoim presidio: & adiuuēto. quoniā cōtēnent ab alijs & ludibrio erūt: iniurijsq; afficiuntur. ¶ Atq; his etiā. ponit infimas hoim cōditiones vt ad maiores ascēdat. ¶ Qui vendūt. quibus opus est iusticia: quē in societate hoim versatur. ¶ Contrahēdis. vltro citroq; obligādis: contrahere est vltro citroq; se obligare & contractus varij sunt in vita hūana. ¶ Pascuntur. nutriuntur vt sunt latrones q; vtuntur quodā simulachro iusticie distributiue. Distribuit enī equaliter inter se id quod lucrati sūt. ¶ Nā qui eorū. declarat quare etiā latrones sine aliqua parte iusticie esse non pnt. ¶ Furatur per fraudē. ¶ Excipit. per vim nō poterit esse tutus inter latrones. ¶ Ne in latrocinio non mō in alijs negocijs: ergo opus est iusticia: vt non decipiat socios. Pla. in. j. lib. de rep. sic ait. Ancenses diuitatē aliquā vel exercitū seu latrones siue fures vel alium quēuis certū hoim iniuste aliquid vna aggredientiū perficere posse quicq; si iniuria inuicē se affecerūt: seditiōes nāq; iniusticia cōtēntionesq; parit: iusticia vero concordia & amicitia. ¶ Archipirata. princeps piratarū. i. eorū q; in mari latrocinantur. ¶ Leges. quibus inter se latrones vtunt. ¶ Illiricus. ex illyria q; ab illyrio filio Poliphemi denoia- ta est. ¶ Apud Theopompū. q; ex chio insula fuit discipulus socratis: & hystoricus cōdiscipulus fuit ephori: quē calcaribus egere dicebat. Theopompū vero freno. Quintilianus loquēs de Thucidide & herodoto: dicit Theopompus his p̄ximus in hystoria p̄dictis minor. Ita oratori magis filis: vt q; anteq; est ad hoc opus sollicitatus diu fuerit orator scripsit Theopompus epithonē hystoria: herodoti duobus voluminibus. Scripsit preterea res Philippi. xcij. lib. scripsit etiā res grecorum incipies a fine hystorie Thucidi. & Xenophō. ¶ Magnas opes ingētem potentiā. ¶ Viriatus. lucitanus. Plī. de viris illustribus ita scribit. Viriatus gñe lucitanus ob paupertatē p̄mo mercennarius: deinde alacritate vector: audacia latro: ad postremū dux bellū aduersus romanos sumpsit: eorū imperatōrē Claudiū munianū. deinde. C. Nigidiū opp̄ssit: pacē a populo ro. maluit iteger petere q; victus & postea bellū renouauit. Scipio cum aliter vincere nō posset: duos satellites pecunia corrupit: qui viriatū vino depositū peremerūt: quē victoria: quia emptā erat nō est pbata a senatu Causa viriatini belli fuit. Sergius Galba (vt ait Suetō. in vita Galbe imperatoris) Sergius galba vir cōsulatus tēporē suorū eloquentissimus fuit: quē tradit hyspaniā ex p̄tura obtinentē. 30. lucitanorum milibus perfidia trucidatis cām belli extitisse. huius Galbe Ci. meminit lib. p̄rio de oratore. Alij tradūt viriatū occupasse totā lucitaniā: & M. vesp̄siliū imperatōrē roma. ingēti clade affectū fuisse. Deinde. C. Planciū. Postea. Q. Fabiū maximū equis conditionibus cum eo fedus percussisse. Varij igitur sunt annales. nam Cice. alios sequutus Seliū in p̄tura dixit fregisse viriatum: & in Bruto ait in bellica laude. Viriatū bello egregiū fuisse Leliū reperit. ¶ Cesserunt. victi ab eo sunt: & fugati magna clade accepta. Leliū sapiēs appellatus est: quoniā legē agrariā omisit propter quā Tibe. & C. Gracchi postea interfecti fuerūt: de hoc paulo post latius dicetur. ¶ Cōminuit. opes attriuit: vt facile ab alijs vinci posset. ¶ Facile. exigui negocij: tñ non potuit vinci a Scipione nisi fraude & pecunia qua satellites corrupti ipm vino merētem interemerūt. ¶ Cum igitur. argumentū a minori. Si igitur (inqt) inter latrones multū valet iusticia: qd putā dum est inter ciues sed hęc latronū iusticia per quandā similitudinē dicitur: alius certe est vir bonus: & alius ciuis bonus. Latro est vir malus: si tñ equabiliter predam inter socios p̄titur in illa ciuitate. i. cetū latronū dicitur bonus ciuis. Vnde ph̄s in. 5. ethices di. Non est enī idē fortasse virū esse bonū: & ciuē bonum. ¶ Opes. potētiam. ¶ Inter leges. tempu. legibus bene institutā. ¶ Mihi quidē. amplificat Cice. has iusticie laudes: & dicit iō creatos fuisse reges: vt iusticia seruaretur. ¶ Apud medos. Medi (auctore Herodo. li. 7.) prius vocabant Arrii: de a medea medi dicti sunt: siue a medo filio medee & Iasonis: vt aliqui scribūt. Medi sunt cōfines Parthis. Herodotus scriptor hystoriarum: de quo Fabius. Dulcis & cādus & effusus herodotus. Thucydides breuis & se- per sibi instās cōcitatis affectibus herodotus remissis melior Thucydides cōcionibus. Herodotus vero sermo- nibus: thucydides vim: herodotus voluptatē. ¶ Apud maiores nostros romanos q; in principio reges habue- rant. ¶ Fruēde. vt subditi possent iusticia frui rege gubernatē: qui sit iustus & bene moratus: quoniā aliter sit ty- rannus. transgressio enī regni tyrānis est. ¶ Bene morati. & iusti & bonis ornatī. moribus vt bonū pastore de- cer. Vñ Homerus: pastore populorum appellat Agamenonem: qupter virtutem & moderationē inter bonos spectatam oues. Et Trogius dicit in principio reges fuisse creatos ppter virtutem & moderationē inter bonos spectatam & arbitria principū p legibus fuisse cū p̄p̄i nullis legibus regerentur. Ph̄s. in. 8. ethices sic ait. Non est rex: nisi sit ex se sufficiens: & bonis oibus antecellat. talis aut nullus indigeret rei nō ergo suas ipse: sed eorum q; regun- tur vtilitates considerat: qui nāq; talis nō est: forte potius est princeps q; rex. Tyrānis aut cōtraria regno: suum nāq; bonum sequitur ipse tyrannus. ¶ Nam cū. rō quare fuerūt creati reges bene morati: vt scilicet plebs non premeretur a potentibus: & ob hoc postea inuente fuerūt leges: vt oia quadā equitate agerentur: tunc enī dici- tur ius cum vnusquisq; habet qd suum est. Inops. impotēs populus & plebs. ¶ Premere. vexaretur a potenti- bus. Tenuiores. humilioris cōditionis & sortis. ¶ Egtate cōstituenda. cōstituendo aq̄tatē: q; oia ad id quod iu- stum ē reducit: & facit vt equo iure viuatur. ¶ Pari. equo: vt iter summos & infimos nulla differētia sit. ¶ Neq;. aliter. nisi esset equabile. ¶ In ius cū iuenire iustū: q; oēs equo iure cōtineret. ¶ Oibus. summis viris & mediocri- bus plebe & optimatibus. nā leges sunt vniuersales: & nō debēt corrūpi. ¶ Vna voce. quoniā leges volūt oēs equabiliter ius seruare. ¶ Ergo hoc qdem. affert Cice. cōclusionem. ¶ De legi. elegi vt imperēt & alios regāt ¶ Magna opinio. vt de Numa pompilio legi: qui vocatus fuit in regnū romanū: cū magna ipsius fama esset: & opinio iusticie. ¶ Adiūcto hoc. nā opus est regē esse iustū & prudentē: alioquin neq; sibi neq; suo regno con- suleret: neq; saluti p̄spiceret: qd prudentie munus est: qd cū ita sit iusticia colēda est & retinenda ppter seip̄s quoniā illud est summū bonū: qd propter se: nō ob aliud expeti. Adde etiam q; ipa iusticia affert nois claritatē nā ab ea viri boni noiantur: ergo ppter seip̄am expetenda est: optimū est hoim esse iustū: & propter id quod ex ea cōsequimur honorē scilicet & gloriā. ¶ His auctoribus. talium hoim auctoritate moti. ¶ Propter se. quia iusticia ppter seip̄am expetenda est. cū sit res optima: ¶ Aliter. si non expeteretur ppter se: sed ob aliud

cōtrahe-
Cōtra-
ctus
Iusticia
distributi-
ua etiā la-
trones
vtuntur
Furatur.
Eripit
Iniusticia
seditiōes
parit.
Iusticia
cōcordiā
Theopō-
pus
Li. theos-
pōpi.
Viriatus.
Mors vi-
riati insti-
diosa.
Suetoni-
us.
Varij an-
nales.
Leliū sa-
piciens
Ciuitas
latronū.
Medi.
Arrii. He-
rodotus
& thuci-
dides cō-
feruntur.
Tyrānis.
Rex pa-
stor voca-
tur
Rex

Leges
sunt vni-
uersales.
Numa.

A iusticia
viri boni
noiantur

M. tullii Ciceronis.

Officium
patrisfa-
milias.

Suppedi-
tet

Compen-
dium.

Simula-
tio parū
durat.

Propa-
gatur.

Plato ad
Dionem

Tiberius
gracchus
Prouer-
bium.

Sardi ve-
nales.

Filij ob-
legema-

gratiam in-
terfecti

De tibe-
rio grac-

cho

Tales si-

mus qua-

les videri

volumus

Cice. de-

uitat ar-

rogatiaz

Precepta

adolescē-

tum hu-

milium

quoniā virtus expetitur propter se: quā i ipsa cōsistit summū bonū: cuius causa omnia expetunt. nō esset igitur iu-
sticia & virtus: nisi ppter se expeteret. ¶ Sed vt pecunie querēde nūc dat precepta per cōparationē pecuniarū
qua rationē gloria querenda: & collocādo sit: quoniā cū sumus eam adepti non debemus in vna re effundere
sed peritū patrēfamilias imitari: qui res augeat certa rōne: & sic dispensat: vt ad oīa suppetantur. ¶ Ratio, mo-
dus & via qua pecuniā inquirimus. ¶ Collocandē, dispensandē certa rōne: quoniā parū pdest querere & inue-
nire pecunias: & postea ipsas male collocare. ¶ Suppeditet, subministret perpetuos sumptuos pecuniarios. ¶ Sic
gloria, adaptat similitudinē. ¶ Et collocanda, dispensanda cū rōne, i. gloriā viris rōnibus & nō simulatione
debemus querere vt veros luminis sui fructus suppeditet. ¶ Proximā, propinquā & breuem. ¶ Et quasi cōpē-
diarū, qua cito: quasi quodam cōpendio ad gloriā peruenit. ¶ Compendiū in tali significatiōe dicit breue iter
¶ Talis esset, animo scilicet qualis vult extra videri ab alijs: quoniā simulatio nō potest habere verā gloriā q̄
pe parū durat: & vera gloria facit radices: & durat durante scilicet virtute hominis: quē gloriā affert. ¶ Sta-
bilem, duraturā: sed nō durat. ¶ At vera gloria, emittit radices & propagatur: quoniā non est cōparata simula-
tione: sed vera virtute. ¶ Agit radices, durat & ppagatur: vt arbor habet radices. ¶ Propagatur, diffundit: vt ar-
bores q̄ ppagant. ¶ Ficta, glā nata ex simulatione & fictione bonitatis perit: vt flosculi arboris. Flosculi flores
q̄ cito decidit & moritur. Plato Dionem sic scripsit. Cēleo esse iustū: vt q̄ reuera boni sūt viri: & talia faciūt verā
gloriā cōsequantur: itaq̄ constare oībus debet tales nos esse quales videri volumus: presertim cum deo iuuante
perfacile sit futurū. ¶ Simulatū, q̄ cū simulatione sit: nō vera virtute. ¶ In vtrāq̄ partem, i. sunt testes illi: qui
ita vixerūt: vt videri volebāt: & sic gloriā verā sunt adepti: illi etiā qui nō recta via: sed quadā simulatione quē
fierunt gloriā minime duraturā, habemus (inqt) exēpla vtrorūq̄ permulta: sed satis erit ex vna familia sume-
re vt intelligat gloriā esse appetendā: nō simulatione: sed verā virtute. ¶ Vna familia gracchorū, scilicet quē
romē nobilissima fuit. ¶ Tiberius gracchus, augur fuit vir prudētissimus reipu, studiosus & bonis artibus gloriā
querēs, p̄tor Gallos domuit: & in secūdo consulatu Sardiniam: ex qua tantū captiuorū numerū duxit: vt cum
venditio lōga esset: & emptores nō inuenirētur: prouerbū natū sit, Sardi venales, q̄ prouerbū significat rem
nunq̄ puenire ad finē. Vnde cū venditio alicuius rei nimis lōga erat dicebātur Sardi venales. Hic Tiberius grac-
chus cū esset censor libertinos qui rusticas tribus occupauerant: in quattuor vrbanas distinxit. vnde maximam
sibi gloriā cōparauit: cōponebat enī: seditiones in repu, nō excitabat. Vnde semper laudatus est huius filij Ti-
berius & C. gracchi fauentes populo leges agrarias tentarūt: & sic fauere populo simulantē gloriā quere-
bant: sed ambo interfecti sunt. Eius filij, tiberius & Caius. ¶ Nec pbantur, nō habebāt in numero bonorū
vīrorū: & post mortē habiti sunt in numero eorū qui iure interficiūtur: & Scipio Emilianus gracchorū affinis in
terrogatus in senatu cū in vrbē redisset a Scipione: quid sibi de gracchis videret. rōdit videtur michi iure celi: &
versum Homeri protulit quo pallas Ioni de egisto interfecto rōdit. Sic pereat quicūq̄ hec egit. De Tiberio grac-
cho horum patre qui summam gloriā adeptus est, scribit Plutar. Tiberius gracchus cui q̄q̄ duobus cōsulari-
bus: duobusq̄ triumphis: & insuper censurę gloriā insigni: multo plus tñ ex virtutibus eius q̄ ex magistratibus
atq̄ honoribus aderat dignitatis. Itaq̄ corneliā aphricani maioris filiā: licet nō amicus: sed aduersarius eius i
repu, foret: vxorē habere meruit. Filia cornelię post nupsit Scipioni Emiliano. ¶ Iure cesorum, eorum qui iure
celi sunt: quoniā temp, seditiōibus euertebāt. ¶ Sed vt facillime, Cice aliqua p̄cepta daturus est: vt facillime
videamur esse tales quales sumus: & sic instituit p̄ceptionē qua adolescētum animi ad verā gloriā preparant
¶ Et si q̄q̄. ¶ Vt simus, tales. Hi tales quales volumus haberi: tñ vt videamur possumus assequi p̄ceptis. ¶ Vt
simus, vt natura sit ita disposita: vt offendere alios volumus. ¶ Est maxima vis, i. oīa in eo cōsistunt: vt tales si-
mus quales haberi volumus, vt So. dicebat. ¶ Nam si qs, affert rōnem quare sunt danda p̄cepta: vt vnusq̄
q̄ seruet decora: i. ea fortūa quā nactus ē. ¶ Ab ineūte etate, primis ānis: q̄a habuit claros natales & maiores
suos virtute preditos: quorū fama sustinēda est & augēda. ¶ Celebritatis, dignitatis & quod ab oībus celebre
tur: vt sit in ore hoīm ppter claros natales & stemma maiorum. ¶ Noīs, fame & glorie ppter suos maiores.
¶ A patre, quā a patre acceperūt. ¶ Quod tibi mi, Cice, vertit sermonē ad filiū: vt eum excitet ad decorū p̄-
standum: ne scilicet a tāto p̄e & tāte celebritatis & noīs fama degeneraret. ¶ Arbitror, dicit vt deuitet arro-
gantiam: ipe Cice filius habebat iam noīs celebritatē ppter patrē: quoniā in ore hoīm erat cū esset Ciceronis
iunni viri filius. Vnde sustinebat magnā expectationē imitandę industrię paternę. ¶ Aut aliquo casu, vt si qs
natus humili loco deueniret ad opes: & dignitates auxilio fortunę: aut si aliquo casu aliquid ei acciderit: ppter
quod sit in ore hominum: & celebretur sermonibus hoīm frequentibus. ¶ Coniiciūtur, vertūt in talē iuuenem
& expectant vt magnum aliquid: suisq̄ maioribus dignū faciat: & conditione fortunę: quā nactus est. ¶ Cla-
rissima luce: quoniā nihil facere pōtq̄ sit celatū: & oēs eū intuent vt videant an seruet decorū. ¶ Obscurū, q̄
lateat. ¶ Quorū, aut p̄cipit nunc quid faciendū sit adolescentibus: q̄ obscuris parentibus orti sunt. ¶ Humi-
litem, quia humili & obscuro loco nati sunt nō habentes altū stemma maiorum & claros natales. ¶ In hoīm
ignoratiōe, qui nō cognoscūtur: nec habēt aliquā noīs celebritatē. ¶ Iuuenes, cū primū ad etatē iuuenilē per-
uenerunt ad magna quedam intendere animum debent. ¶ Magna spectare, appetere res magnas: vt nomi-
nis claritatem assequantur: & sint in ore hominum. ¶ Contendere, omni conatu: & tota deniq̄ mente con-
tendere bonis artibus: non malicia & æquitate. ¶ Sudijs, voluntate honesta & bono conatu. ¶ Eo, ideo
& ob id. ¶ Firmiore, constantiore: quoniā illi etati non inuidetur. ¶ Illi etati, iuuenili: cuius honesto stu-
dio fauere omnes debent vt emergant: quoniā vt (inqt) fatyrus. Non facile emergunt: quorum virtutē
bus obstat res angusta domi. Et Quin, monet tirocynium non esse deferendum in senectute crescente metu
quotidie sed fructum studiorum viridem ac dulcem promi oportere: dum & venie spes est & audere non de-
ceat: atq̄ iuueniliter dicta pro indole accipiuntur.

De adolescentis officio ad gloriam comparandam.

ASCEN

Prima igitur est adolescenti commendatio ad gloriā si qua ex bellicis rebus comparari potest: in qua multi apud maiores nostros extiterunt: semper enim fere bella gerebantur. Tua autem etas incidit in id bellum: cuius altera pars sceleris nimium habuit: altera felicitatis partū. Quo tamen in bello: cum te pompeius alteri prefecisset: & magnam laudem: & a summo viro: & ab exercitu consequere equitando / iaculando / omnia militari labore tolerando. atq; ea quidem tua laus pariter cum repu. cecidit. Mihi autem hec oratio suscepta nō de te est: sed de genere toto. Quamobrem ad ea quę restant pergamus. Ut igitur in reliquis rebus multo maiora sunt opera animi q̃ corporis: sic hec res (quas persequimur) ingenio: ac ratione gratiores sunt: q̃ illę quas viribus. Prima igitur cōmendatio pficiscitur a modestia. tum pietate in parentes. in suos beniuolentia facillime: & in optimam partem cognoscuntur adolēcentes: qui se ad claros & sapientes bene consulentes / viros reipu. contulerūt: quibus si frequentes sunt: opinionem afferunt populo eorum fore se similes quos sibi ipsi dederunt ad imitandum. P. Rutilij adolēcentiam ad opinionem / & innocentie & iuris scientie Publij Mutij commendauit domus. Nam Lucius quidem Crassus cum esset admodum adolēscens non aliunde mutuatus est: sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili & gloriosa ex qua etate q̃ exercentur laudibus affici solent: vt de Domesthene accepimus. Ea etate. L. Crassus ostendit id se in foro optime iam premeditatum facere: quod etiam tamen poterat domi cum laude meditari.

Prima igitur. Ostendit officium adolēscētis ad gloriam comparandā: et est ordo. Igitur prima cōmendatio ad gloriā supple acquirendā est adolēscētis ex bellicis rebus: si qua. i. si aliqua supple gloria potest comparari. i. acquiri ex rebus bellicis. in qua scilicet gloria rerum bellicarum multi extiterūt apud maiores nostros. i. priscos romanos. Eni pro quia bella gerebantur supple apud illos fere semper. Autē pro sed o Marce fili supple tua etas incidit in id bellū: cuius. i. bellicae altera pars. i. cesariana: habuit nimium sceleris: altera scilicet pompeiana: habuit supple parum felicitatis: in quo tamē bello cum pompeius. i. magnus prefecisset te alteri alle. i. alteri ordini equitū: in morem allarum circum corpus exercitus volitātū tu cōsequere. i. cōsequeris magnam laudē. Et. i. pariter a summo viro. i. pōpeio & ab exercitu. & hoc egādō. iaculādō & tolerādō oia labore militari: atq; qdē certe ea tua laus cecidit. i. perijt panter cū rep. q. d. si respu. mansisset incolumis: gloria tua quoq; incolumis esset. Autē p sed hac oratio. i. disputatio est suscepta mihi. id ē a me: nō de te supple solo s; de toto genere. i. adolēscētorum quāobrem pergamus ad dicendū sup. ea quę restāt. Igitur vt. i. quē ad modum opera animi sūt in reliqs rebus mīro maiora q̃ opera corporis: sic hę res quas persequimur. id est quas persequimur. i. quas obtinere volumus ingenio / ac rōne: sunt gratiores illis quas sup. persequimur viribus. Igitur prima cōmendatio sc; ad gloriā pficiscitur id est orit a modestia. i. modi obseruatione in oib; rebus: tū. i. deinde sup. oritur a pietate. i. pia cultura in. i. erga parentes & beniuolētia erga suos. i. familiares / & necessarios. Adolēscētes cognoscūtur facillime & in optimā partem: qui contulerunt se ad claros / & sapientes & bene consulentes viros: quibus supple viris si sup. adolēscētes sunt frequentes id est multū familiares ipsi afferunt populo opinionē id est faciunt populum opinari se scilicet adolēcentes: fore. i. futuros esse similes eorum sc; virorū sapientū (& hoc in moribus. vñ grō vsus est) quos sup. viros ipsi delegerūt. i. de alijs elegerūt sibi ad imitandū domus publij mutij seuole sc; cōmendauit adolēcentiam publij Rutilij: ad opinionē. i. estimationē: & id est pariter innocentie: & id est pariter scientie iuris: id est opinandum de eo q̃ futurus eet inocēs: & iuris peritus vt Mu. scauola. Nā qdē. i. certe Lu. crassus cū eet ad modū. i. valde adolēscēs: nō mutuatus ē. i. nō accipit mutuo aliūde. i. ab aliquo alio: s; ipse peperit. i. acquiuit sibi maximā laudē ex illa nobili & glōsa accusatione. f. Caij Car.

Taxat ciuero Juliu cesare

Adde salustiu in prologo Belli catilinarij

Plurimum possit et S; cū duplex sit rō orōnis q̃ rū i altera sit sermo i altera cōtētiō: nō est id dubium quin contentio oratiōis maiorē vim habeat ad gloriā. Ea est enim / quam eloquentiam dicimus. Sed tamen difficile dictū est: q̃ opere conciliet animos hominum comitas / affabilitasq; sermonis. Exant epistolę & philippi ad alexandrum: & Antipatri ad Cassandrum: & antigoni ad Philippum. trium prudētissimorum (sic enim accepimus) quibus precipiunt: vt oratiōe benigna multitudinis animos ad beniuolentiam alliciant: inuitescq; blando appellando sermone deliniant. Quę autem in multitudi ne cum contentione habetur oratio: ea sepe vniuersā excitat gloriā. Magna est ei admiratio copiose sapiēterq; dicētis: quę q̃ audiūt. & itelligere etiam / & sapere plus q̃ ceteros arbitrant: Si vero

Corporē et aīo gloriā comparare possim; hęc tenēs ostendit contentiō dādo enī corporis sūt ut bellitas inuites animi autem inuitate in dicendo nūc diuē propēit diandj genera vni quos affabilitate dūc vniuitate dūcē possim; Altern in prologo prauitas et cōtētiō cōmmeratū quib; rōmictis admittēdam gloriā nos rō sēm possi

M. tullii Ciceronis.

Nunc Cicerone ostendit omnia ratione gloria bene dicendo consensum ualeant

Iudicium ex omnibus constat

quando intendit sit de fensio in iudicio et pro omnibus

Adde Plutarchum in uita Luculli

Hic Cicerone orator fuit non Julius Cicerone ut est antea

Mar. Antonius Dux electus contra senos fugit in Sicilia Reuersus a

L. Fusio repetundarum accusatus Defenditur a

M. Antonio Itaque in uerbis nihil effugeret in his aduulij remouens a

pectore Vulnera et Cicerone pro rebus suscipit

tas po. Ro. ostendit omnibus impis absolutus est

labor et industria

L. Fusio cognita omnia no persuasit plus mandata

eloquentia Cicerone uo. Et illum Laborem

bois: ex qua etate iuuenit. s. ij sup. q. exercentur. s. accusando: solent affici laudibus: vt. i. quoadmodum nos accepimus de Demosthene: q. s. sic laudibus affectus sit. L. Crassus ostendit ea etate. i. cu. e. eius etatis s. iuuenilis: se facere iam optime in foro id pmeditatum: quod poterat etiam tum. i. in tali etate meditari domi sue sup. cu. laude. Sed cum ratio orationis sit duplex in quarum altera sit sermo. i. familiaris allocutio: & in quarum sup. altera sit contentio. i. iuridica concertatio. id non est dubium quod contentio habeat maiorem vim ad gloriam orationis. i. de oratione consequenda. Eni pro quia: ea scilicet contentio est quam dicimus eloquentiam. Sed tamen difficile dicendum est ut dicat vel ad dicendum est: quantopere id est quantum vehementer comitas: id est suauitas: q. pro & affabilitas sermo nis: conciliet. i. tibi beniuolos & amicos faciat animos hominum. Epistole exstant. i. adhuc in rerum natura sunt: que scilicet sunt Philippi regis macedonum. ad alexandrum. i. magnum filium eius & antipatri. vnus ex principibus Alexandri ad Cassandrum filium eius & Antigoni alterius principis & Alexandri succelloris ad Philippum filium eius. s. Antigoni trium prudentissimorum supple virorum (accepimus enim sic. i. audiuius prudentissimos fuisse.) quibus scilicet epistolis precipiunt. i. mandant filiis suis ut alliciant animos multitudinis ad beniuolentiam oratione benigna. i. comi & affabili: & deliniant: id est mitigent & mulceant milites appellando supple eos sermone blando. Autem pro sed: oratio quod habetur in multitudine cum contentione: id est disceptione ea excitat saepe vniuersam. i. totam gloriam. Enim pro quia: magna est gloria in dicendis copiose & sapienter quem scilicet dicentem: hi qui audiunt arbitrantur saepe. Et. i. pariter intelligere & etiam sapere plusquam ceteris. Vero p. s. s. si grauitas mixta. i. comixta modestie inest in oratione: nil potest fieri admirabilius. i. quod magis admirentur auditores: eoq. i. & pro tanto magis supple admiratur ea si sint in adolescente. Sed cum plurima sint genera causarum que desiderant eloquentiam & cum supple multi adolescentes assecuti sint laudem discendo. i. eloquendo in nostra repu. & i. pariter apud iudices: & id est pariter apud senatum. maxima etiam admiratio est in iudicijs quorum iudiciorum duplex est ratio. Nam. i. ratio iudiciorum constat & accusatione & defensione: quare. s. duarum rationum: et. i. quod defensio est laudabilior: tamen accusatio est etiam per se. i. valde saepe probata. Ego dixi paulo ante de Crasso: q. s. accusando laudem meruit accusatio etiam illustrauit eloquentiam publici sulpitij: cu. i. quoniam uocauit in iudicium Caium Norbanum ciuem sediciosum & inutilem. S. q. de. i. certe: hoc. i. accusare non est faciendum saepe: nec unquam sup. faciendum est nisi aut cum reip. vt. i. quoadmodum duo Luculli sup. fecerunt. aut patrocinio. i. impendendo patrocinium amicis: vt. i. quoadmodum: nos sup. fecimus p. siculis & p. fardis. i. p. hoibus de sicilia & fardina: & vt sup. Iulius scilicet Cicerone orator sup. fecit pro Marco Albutio. Industria. i. studiosa exercitia Lucij Fusij est cognita etiam ut accusando manilio. Igitur semel sup. ad faciendum est aut certe si supple plusquam semel tamen non saepe

inest in oratione mixta modestie grauitas: nil admirabilius fieri potest: eoq. magis si ea sunt in adolescente. Sed cum sint plurima cau

arum genera: quae eloquentiam desiderant: multae in nostra re

pub. adolescentes: & apud iudices: & apud senatum dicendo lati

dem assecuti sint: maxima etiam admiratio est in iudicijs quorum

ratio duplex est. Nam ex accusatione & defensione constat: quarum

& si laudabilior est defensio: tum etiam accusatio probata persepe

est. Dixi paulo ante de crasso. Idem fecit adolescens. M. Antonius

etiam. P. sulpitij eloquentiam accusatio illustrauit: eum sediciosum

& inutilem ciuem. C. Norbanum in iudicium uocauit. Sed hoc qui

dem non est saepe faciendum: nec unquam nisi aut reip. causa: vt duo

Luculli: aut patrocinio: vt nos pro siculis: pro fardis: pro. M. Albu

rio Iulius in accusando etiam Manilio. L. Fusij cognita industria est

Semel igitur aut non saepe certe. Sin erit cur faciendum sit sapius

reip. tribuat hoc munus cuius inimicos uicisci saepe non est reprae

hendendum: modus tamen adsit. Duri enim hominis. vt potius vix

videtur periculum capitis inferre mitis. Id tum periculosum ipsi est:

tum etiam sordidum ad famam committere vt accusator nomine

tur. Quod contigit. M. Bruto summo genere nato illius filio: q. iu

ris ciuilibus imprimis peritus fuit. Atq. etiam hoc preceptum officij di

ligenter tenendum est. Ne quem unquam innocetem in iudicio capitis

accersas. Id enim sine scelere fieri nullo pacto potest. Nam quid est

tam inhumanum: q. eloquentiam a natura ad salutem hominum:

& ad conseruationem datam ad bonorum pestem perniciemq. co

uertere. Nec tamen vt hoc fugiendum est: ita habendum est religio

ni contrarium nocentem aliquando & nefarium impium defende

re. Vult haec multitudo: patitur consuetudo: fert etiam humanitas.

Iudicis est semper in causis verum sequi: patroni nonnunquam uerissimi

le. etiam si minus sit verum: defendere quod scribere praesertim: cu

de philosophia scribere non auderem: nisi idem placeret grauissi

mo Stoicorum. Panetio. Maxime autem & gloria patitur: & gratia

defensoribus: eoq. maior si quando accidit vt ei subueniatur. q. po

tentis alicuius opibus circumueniri uigetq. videtur: vt nos & saepe

alias: & adolescentes contra. L. Syllae dominantis opes: pro Sex

to Rhoscio amerino fecimus quae (vt scis) extat oratio.

etiam

tamen

Maro

Antonius

q.

q.

Officiorū Liber Secundus. Fo. ciii.

sup. faciendum est. Sin: id est sed si aliquis supple erit cui faciendum sit sapius: tribuat hoc muneris: id est hoc officium & hūc laborem reipu. cuius. i. reip. non est reprehendendum vlciſci ſepe inimicos. tñ modus. i. moderatio adſit. Videtur enim ſup. eſſe duri hominis: vel potius vix hominis: immo ferarum inferre multis periculū captiſ. Cōmittere. i. pati: vt nominetur accuſator. i. periculofum. tum. i. pariter: ipſi. i. accuſatori: tum. i. in ſuper ſordi dum ad famē. Quod. i. quę res contigit Marco Bruto nato ſummo genere: & filio illius qui fuit peritus impri mis. i. inter primos: iuris ciuilis. Atq; hoc pceptum officij quod ſequitur eſt tenendum etiā diligenter: ne accer ſas. i. accites aduoces vnq; quem. i. aliquē innocentem in iudicio capitis. i. ſi eſt periculum vitę. Id enim nullo pacto poteſt fieri ſine ſcelere. Nam quid eſt tam inhumanū: q̄ cōuertere ad peſtem: & perniciem bonorū ſup. virorum: eloquentiam datam a natura ad ſalutem hominū & ad conſeruationem. Nec pro & nō: & tamē hoc non eſt habendum. i. reputandum contrariū religioni: ita. i. intantum: vt q̄tum eſt fugiendum. i. defendere ali quando nocentē & impium nefarium. ¶ Multitudo. i. populi: vt hęc conſuetudo patitur. hęc & etiam humani tas. i. humana clementia: fert. i. patitur aut vt dicunt importat hęc. Eſt iudicis. i. ad iudicem pertinet ſequi ſem per verum. in cauſis. patroni eſt. i. ad patronum hoc eſt deſenſorem pertinet nōnunq; deſedere veriſimile: etiā ſi ſit minus verum. i. non omnino verum quod ſup. pceptum aut dictum ego non auderem ſcribere: pſertim cū ſcriberem de philoſophia (quę veri ſeuera amatrix eſt) niſi idem placeret Pangetio grauiffimo ſtoicorū. Autem pro ſed: & gratia. i. beniuolentia & gloria. pariter. i. acquiritur maxime deſenſoribus & eo. i. pro tanto maior: ſi accidit qñ. i. aliqui: vt ſubtniatur ei q̄ videtur circūueniri. i. opprimi & deſedi: q̄ p & vrgeri opibus alicuius po tentis: vt. i. quęadmodū nos & alias. i. alio tpe ſape: & adoleſcentes. i. cū eſſemus adoleſcentes: fecimus contra opes Lucii Syllę dominantis: pro Sexto Rhofcio amerino quę oratio: id eſt qua id fecimus: extat vt ſcis.

DRima igitur. Poſtq̄ oſtendit talia precepta eſſe neceſſaria. incipit precipere quid iuuenis agere debe at: vt gloriam conſequi poſſit: & oſtendit gloriam oriri ex preſtantia bellica: aut ex his virtutibus q̄ in toga coluntur: vt dicetur per ſingulas partes. ¶ Ad gloriam conſequendam. ¶ Si qua. commen datio & laus rei bene geſte poteſt ap ipſo adoleſcente comparari. ¶ Qua. commendatione & lau de bellica. ¶ Fere. quali ſemper. quoniam pro imperio propagādo bella fere ſemper gerebātur: vnde res mi litaris erat ars romana & adoleſcentes in bello ſe exercebant. vnde Syllius laudans fortitudinem romanorū: & preſtantiam bellicam dicit. Pubeſcit caſtris miles galeaq; teruntur. Nondum ſignatę flaua lanugine male. In pueritia ſtudijs litterarum incumbēbant. Inde militiam erecto animo colebant: qua ceteris nationibus pre ſtat populus romanus. ¶ Tu autem ætas. vertit ſermonem ad filium: quem dicit in id bellum incidiſſe: in quo gloriam aſſequi non poutit: & bellicam commendationem. ¶ In id bellū pluſq; ciuile quod fuit inter Cęſarem & Pompeium: & Cicerō filius Ciceronis ſub pompeio militauit prefectus alę militaris. ¶ Altera pars Cęſa ris. ¶ Nimium ſcleris. quia pugnabat contra patriam: & illam occupauit: & per hoc magnum ſcelus amiſit. ¶ Altera pompeii qui pro repub. pugnabat: tamen habuit parum ſcelicitatis: quoniam ſuperatus a Cęſare in ægypto obtruncatus fuit. ¶ Alteri alę. vni ex duabus: quoniam alę exercitus dicuntur equitum ordines: quia circum legiones a dextra / ſiniſtraue tanq̄ alę in auium corporibus locabantur: ergo cum duę eſſent: alteri præ fectus erat Cice. Legio habet centurias quadragita: manipulos triginta: cohortes decem: vt ait Cincius de re militari. ¶ A ſummo viro. Pompeio qui ſummus vir erat: & imperator. ¶ Equitādo. vt faciunt tyrones q̄ equi tando prelua pugne exercent & etiam iaculādo: vt quiſquis & eques: & bello promptus eſſet. Vnde Iuena. Diſcit ab hiriſuta iaculum torquere capella. ¶ Cum repub. quoniam ſuperato Pompeio militiam dimiſiſti: & reſpub. a Cęſare occupata fuit. ¶ Mihi autem. inquit Cice. non ſolum propter te hęc præceptio & diſputatio inſtituta eſt: ſed propter omnem iuuentutem quę tunc erat tecum: adde etiam q̄ hęc præcepta non tibi ſoli: ſed omnibus ſcribuntur. ¶ De toto genere. de omnibus iuuenibus. ¶ Vt igitur. in reliquis rebus ſuperiore vo lumine dixi preſtantiora eſſe ea quę animo q̄ quę corporis viribus geruntur: ſic etiam cōmendatio adoleſcen tis magis proficiſcitur a modeſtia: & pietate i parentes: q̄ a viribus corporis. Illa enim ætas optimis moribus & diſciplinis intentata eſſe debet: & regi conſilio ſapiētum. ¶ Perſequimur. ſtudioſe ſequimur & complectimur. ¶ Gratiore. maiorem gratiam afferunt: & gloriam q̄ ea quę ſiunt viribus corporis: vt eſt res militaris: Ergo maior eſt laus adoleſcenti: & commendatio ad gloriam: a modeſtia & pietate in parentes & affectione pſtan tiſſimorum virorum: q̄ a militia: & his omnibus quę vires corporis deſiderant. ¶ A modeſtia. vt ſeruet modū in omnibus actionibus: & ſit pius in parentes: in ſuos beniuolos: verecundus & pudicus. Vnuſquiſq; (iquit Pla. in legibus) niſi mente captus ſit: & timet: & honorat parentes. Et rursus. Seniores re & verbo vnuſquiſq; reue reatur: & ſi vltra. 20. annos excedunt tanq̄ parentes: honoret. ¶ Commendatio. laus: quoniam nihil eſt vti lius in vita q̄ vt ne quid nimis vt Socrates dicit & repetijt Terentius Horatius in ſermonibus paternum inſtitu tum ſic celebrat. Ipe mihi cuſtos incorruptiſſimus omnis. Circum doctores aderat: quid multa: pudicum. Qui primus virtutis honor ſeruauit ab omni. Non ſolum a factō verum opprobrio quęq; turpi. ¶ Facillime autē. ponit nūc de quo adoleſcentes facile cognoscuntur: cum ſcilicet adherent claris & ſapientiſſimis viris: & illos aſſectantur. Dant enim ſignum future virtutis: & optimi ingenij. Quod virtutum ſtudio ſagrare videtur: cum frequentes ſunt apud doctos viros: & probatiſſimos. ¶ Claros. clari nominis propter res geſtas: & optimos mores. ¶ Bene conſulentes reipu. qui tempu. amant: & illius ſtudioſi ſunt. ¶ Si frequentes. aſſidui. i. ſi frequen tant domum clari viri & ſapiētis: & ſi ipm cauſa officij aſſectantur: frequens locus dicitur a multis concelebra tus: & frequētes dñr aſſidui clari viris. i. aſſidue cū illis verſantur. ¶ Publij Rutilij. pbat id qđ dixit exēplis. Pu blius inquit Rutilius famā & iuris ciuilis & innocentię ſequutus eſt: quoniā frequētabat domū Mutij ſceuoſ: qui ius ciuile callebat: & vir optimus habebat. Rutilius ſtoicā diſciplinā ſectatus innocentiffimus hitus eſt pcoſul in aſia fuit: & puincia ab iurijs publicanorū defendit. Vñ eq̄ ſtrē ordinē ſibi inimicū fecit: quoniā equites erant pu

MARS.

Res mili
taris
Ars ro
mana
Pōpeius
a Cęſare
ſupera
tus

Alę exer
citus
Legio.

Adoleſcē
tes debēt
regi con
ſilio ſapie
tum.

Parentes
& ſenio
res hono
randi.
Parētū in
ſtitutum.
Iudicium
optimi a
doleſcen
tis.
Frequēs
locus
Frequēs
Rutilius
ſi euola
ſectatus ē

M. tullii Ciceronis.

Publici. blicani. i. publicos sumptus ministrabant: rediens romā repetundarū accusatus est: & a iudicibus qui ex eq̄stri ordine erant in exilium actus: postea cum renocaretur ab exilio redire noluit: & Smyrne exulans vita functus est: multa opera multaq; industria Rutilius fuit: vt Cice. scribit in Bruto: qui erat propterea gratior q̄ idem magnum munus de iure rēdendi sustinebat. Panctij adiutor fuit prope perfectus stoicus. ¶ Comendauit, comendatione dignū reddidit domus Mutij quē frequentabant. Nā, L. quidē Crassus nō aliunde: nō ex domo aliena & consuetudine virorū clarorū: sed sibi ipsi peperit gloriā ex accusatione Carbonis: in Bruto scribit Cī. Crassus versatus est in omni genere causarum maturē in locum principij oratorū venit: accusauit. C. Carbonē eloquentissimū hominem admodum adolescens summā ingenij non laudem modo: sed etiam admirationē consequutus est. ¶ Nō est mutuatus. nō aliudē q̄ accepit ab illa accusatione. ¶ Nobilit. q̄ Crassū nobilitauit. ¶ Gloriosa: q̄ Crasso adolescenti gl̄iam attulit. ¶ Ex qua etate iuuenili. i. adolescentia. ¶ Vt de demosthene. q̄ post ea oēs gr̄cie oratores superauit. Demosthenes mortuo patre demosthene sub tutoribus vixit: sed cū per atatem licuit tutoribus suis diē dixit: multaq; in eo variē subterfugiētes scribēs & se in his rebus exercens tandē nō sine periculo & industria superauit: a q̄bus q̄q̄ recipere q̄tū sibi subreptū erat: non potuit tamē id assecutus est: vt audaciā dicendo: & consuetudinē nactus gustata causarū orandarū dulcedine famē ac potētē in mediū prodire statuerit: & ad reipu. certamina se conferre. Hęc igitur causa ianuā demostheni ad gl̄iam & honores patefecit. ¶ Ea etate. adolescētia: sensus. ¶ Crassus in sua adolescentia p̄meditatus cām in foro egit: & id exercuit in oculis oīm q̄ illi fuisset laudi si domi sine publica exercitatione cogitasset: quoniā pueri & adolescētes in fictis causis se exercere dnt in vmbra & domi omnia p̄meditari priusq̄ p̄deant in lucē: & in verā aciem descēdāt. Laudatus igit fuit Crassus q̄ ea i foro egerit q̄ potuisset domi cū laude p̄pter etatē meditari etiā: tū p̄pter etatem: quoniā erat admodū adolescens & nō regrebat ad eā etatē vt veras cās in foro ageret: sed vt in vmbra p̄luderet & domi meditaretur: id q̄ postea obeundū fuisset. Fecit igit Crassus supra vires etatis: vñ maximam sibi gl̄iam cōparauit: quoniā. C. Carbo. dānatū sua accusatione in exiliū miserat. Inde cū cōsul puinciā obtinere (vt auctor est Val. ma. lib. 3.) galliā atq; in eā. C. Carbo. cuius p̄rem crassus dānauerat ad speculāda cōsulis acta venisset: nō solū eū inde nō submouit: sed insuper locū ei in tribunali assignauit: nec vlla de re nisi eo i cōsiliū adhibito cognouit. Itaq; (inquit Val.) acer & vehemens Carbo nihil aliud gallica peregrinatione consequutus est: quē vt aiaduēteret fontē patrē suū ab integerrimo viro in exiliū missum. L. crassus tribunus plebis C. Carbonem accusauerat: ad populum seruus carbonis scrinium ad tribunum attulit in quo multa poterant inueniri quę illā accusationē adiuuarent. Crassus seruū cathenis ligatū cum scrinio intacto remisit. ¶ Sed cū duplex sit. diuidit Cice. modū loquēdi in duas partes. i. sermonē & contētionē. i. eloquētiā quā ad gl̄iam consequendā plus valere dicitq̄ sermo valeat. q̄ tñ multū p̄dest ad aios conciliādos alliciēdosq; & declarat Cice. qd sit cōtentio. ¶ Rō. modus. ¶ Duplex loq̄ndi. sermo q̄ est accōmodatus & finitimus quotidiano sermōi. ¶ Dīctū. vt dicat. i. vix potest dici quantū sermo affabilis aliorū aios cōciliet. ¶ Animos hominū. beniuolētiā. ¶ Extant epistolę. cōfirmat exēplo: & auctoritate prudētissimorū hominū sermonē accōmodatū esse ad animos cōciliādos. ¶ Extant. adhuc legunt & sunt in manibus hominū. Philippus rex macedonū pater fuit Alexandri magni: ex cuius successoribus fuerunt Antipater & Antigonus. Cassander fuit filius Antipatris. ¶ Accepimus. audiuius fuisse prudētissimos. ¶ Precipiūt. suis filiis. ¶ Benigna orōne. hūanis verbis & sermone p̄ se ferēte comitantē. ¶ Deliniāt. demulceant: beniuolos reddant. ¶ Quę autem in multitudine. Nunc agit de contētionē orōnis quę maximā gloriā excitat. ¶ Vniuersam. totam gloriā: quoniam sola eloquentia adeo valet ad gloriā cōparandā: vt nullo alio adiumento indigeat. ¶ Sape. dicit: quoniā id nō semper accidit. Interdū enī eloquentia non laudem: sed odium atq; inuidiā parit: nisi recte quis vtatur tam p̄stanti dono nature: qd ad salutem non ab perniciē hominū datū est. Vñ eloquētia debet cū prudētiā iusticiāq; coniūgi: vt cumulatissima laude digna sit. ¶ Magna est enim ratio quare eloquentia saepe totā excitat gl̄iam. Plato dicebat oratoriā facultatem animis hominū iperare: eosq; ad quoscunq; velit motus impellere: & eius opus esse permaximū infortunarum: atq; perturbationū cognitione consistere. ¶ Causa. non nuda (inquit Plutar.) est oratiōis vis: sed vt ait Thucydides vitē dignitas: atq; extimatio innocentē abstinētięq; preclara. ¶ Copiosę. quantum ad vbertatem orationis. Fab. lib. 5. ait. Locuplex & spaciōsa vult esse eloquentia. Feratur ergo non semitis: sed campis non vti fontes angustis fistulis colligatur: sed vt latissimi omnes totis vallibus fluat: ac sibi viam si qñ nō acceperit faciat. ¶ Sapienter. prudēter: quoniā qui temere vtitur eloquētiā: nec admiratione: nec laude dignus est: grauitas adiūcta orationi & pondus sententiarum plurimū dignitatis affert: & glorię: & in adolescentia maxime in qua raro grauitas inest. Fabius in vltimo sic scribit. Hinc etiā illud est quod Cī. e. pluribus & libris & epistolis testatur dicendi facultatē ex intimis sapiētię fontibus fluere. ¶ Apud iudices. in genere iudiciali. ¶ Apd senatum. in genere deliberatiuo. Tria sunt genera causarum: iudiciale: demonstratiuum: deliberatiuum: in quibus vtimur eloquentia. ¶ Maxima etiam. oratio inquit habita copiosę & prudenter: excitat saepe vniuersā gloriā: sed maxima est admiratio in genere iudiciali cum aliquis accusatur aut defenditur: quoniā genus iudiciale difficillimū est. ¶ In iudicijs. genere iudiciali. ¶ Quorum. iudiciorum: & eloquentia quę in iudicijs versatur. ¶ Laudabilior. quoniā dono nature ad vtilitatem hominū non ad perniciem (nisi cum causa necessaria suberit) vti debemus. ¶ Probata. laudata & accusatori/honori fuit & glorię. ¶ De crasso. qui admodum adolescens. C. Carbonē accusauit. ¶ M. An. orator q̄ disputat apud Cice. in libris de oratore: auus fuit. M. An. triūviri: quē Antoniū oratorē syllanas partes sequutū. C. Marius necauit. ¶ Publij sulpitij Sulpitius. Cī. Norbanū: q̄ postea cū mario iuniore cōsul fuit accusauit: q̄ seditiosus eēt ciuis & partibus optimatū aduersare: q̄ syllā cōtra Marianos obnixę fouebat. Dicebatur. Cī. Norbanus bellū aduersus syllā instaurare: & ideo a Sulpitio accusatus est: q̄ accusatio famā eloquētię Sul. adolescētī fecit. ¶ Sed hoc. accusare alios in q̄nta in Verrē actione

Vide de Crasso.

Demosthenes

Sermo, Philp
pus.
Antipa-
ter
Antigo-
nus.
Cassander
Eloquen-
tię gloriā
cōparat.
Eloquen-
tia non:
nunq̄ in-
uidiā con-
citāt
Eloquen-
tia spacio-
sa.
Tria gñā
causaru.
Iudiciale
genus est
difficilli-
mum:
M. Anto-
nius
P. Sulpiti-
us

Officiorū Liber Secundus. Fo. cv.

scribit. Omnes qui alterū iudices nullis impulsu inimicitij nulla priuatim lesi iniuria: nullos premio adducti in iudicium reipub. causa vocant prouidere debent: non quid honoris in presentia tollant: sed etiam q̄tum in omnem vitam negocij suscipere conentur. Legem enim sibi indicunt innocentie: & continētie: virtutumq; omnium qui ab altero rationem vite reposcunt. ¶ Reipublice causa. pro vtilitate reipu. ¶ Vt duo Luculli. M. Lucullus & L. Lucullus fratres. L. Lucullus (auctore Plutar.) adolescens cum priuatus nullum adhuc in repu. magistratum gessisset Seruilius auguri. q̄ patrem accusauerat de publice pecunie peculatu diem dixit. Visa est ea res clarissima romanis & omnium laudata cōsensu. Id enim accusandi studiū vel sine priuata occasiōe haud id ignobile videbatur: quinimmo plurima delectatione eos imitari laudareq; iuuenes consueuerunt: quos scelestis & flagitiosis hominibus ceu feris generosos catulos acerrime cernerent incumbentes. Ingenti itaq; in eo iudicio orta contentione cum vulnerati quidam. Aliquot preterea fuissent occisi: euasit tamen accusationem Seruilius. Hæc igitur accusatio reip. causa fuit: quoniam accusauerunt Seruiliū de peculatu. i. de furto publico. Lex iulīa de peculatu eos punit qui pecuniam vel remp. vel sacrā: vel religiosam furati fuerit. ¶ Patrocinio. cum cliētes nostros lelos defendimus. & Cice. patronus fuit Siculorū cōtra Verrem: qui pretor siciliā expilauerat in quem extant Ci. actiones. ¶ Pro sardis orationes. Cice. p̄ sardis clientibus suis non extant. vñ huius patrocinij causa ignoratur. Iulius cesar orator. L. filius: de quo supra q̄ fuit frater Catuli. ¶ Industria. studio: studiosus labor. L. Fulij venit in lucem. cum Manliū accusauit. ¶ Semel igitur p̄cipit Cice. concludens raro accusandum esse ip̄is adolescentibus: tamen cum aliqui sit reipub. tribuendum non priuate vtilitati. ¶ Sin erit. si erit aliquis cui necesse sit accusare reipu. causa accuset. ¶ Hoc mueris. officiū & laborē accusadi. ¶ Cuius reipu. debemus animaduertere in illos q̄ reip. aduersant q̄ oīa continet: & cuius debemus eē studiosi. ¶ Tamen. quis oporteat accusare: tamen adhibeatur q̄dam mensura in accusando: ne animo ferino videamur esse: homo enī ab hoīe non est alienus. vñ carpendi sunt maxime qui studio accusandi tenentur: & scelera fingunt. vt animi effrenatam libidinem expleant & iugulo alterius intenti hūanitate deserunt: quo nihil potest excogitari demētius: nihil turpius nihil deniq; libero hoīe indignius. ¶ Duri. inexorabiles: ferrei. ¶ Vel potius vix hominis. quoniam deposuit hūanitatem: & non est homo nisi nomine tantū: qui alios in capitis discrimen adducit. ¶ Id inferre periculum. capitis accusatione. ¶ Periculosum ip̄i. quoniam parat sibi inimicos & bonū nomen (si quod habebat) amittit. cū accusator dici pōt. quoniam nati sumus: vt p̄desse velimus complurimis: & ad humanā societatem tuendam soluemusq; omni ope & auxilio. ¶ Sordidū. turpe & obscenū. ¶ Cōmittere. efficere & peccare in hoc vt possit accusator appellari. ¶ Quod. vt accusator nominaretur. M. Bruto. Idem Cl. in Brutum. scribens ad Brutū dicit. hisdem temporibus. M. Brutus in quo magnū fuit Brute vulnus generi vestro q̄ cum tanto noīe esset patrē q̄ optimū virū habuisset: & iustissimū accusationes facitauerit: vt athenis Lycurgus. Is magistratus non petijt: sed fuit accusator vehemens & molestus: vt facile cernebas naturae quoddam stirpis bonum degenerauisse vicio deprauate voluntatis. In. ij. de Oratore sic ait. In omni oratione Crassus vel apud centum viros contra Scauolam vel contra accusatorem Brutum. Fabius lib. 12. sic scribit Multos autem nasci & egere omni ratione satius fuisset: q̄ p̄uidētie munera in mutuanā perniciem conuerrere. ¶ Imprimis. inter primos. ¶ Atq; etiam hoc datur generale preceptum innocentem nunq̄ esse adducendum in discrimen capitis: quoniam id nunq̄ potest fieri sine scelere. ¶ Accerses. voces in periculum vite & iudicium. ¶ Nec tamē sensus est nemo innocens accusandus est: nec est contra religionem defendere aliquando hominem nefarium: hoc a Panetio accepit qui dicebat. licere patrono etiam nocentem defendere. & Cice. in hoc agit causam suam: qui aliquando defendit in iudicio nocentes. ¶ Vt hoc. neminem nocentem in iudicio capitis accessere. ¶ Religioni. religio est metus dei: & scientia diuini cultus. Religio (vt ait Sulpitius) dicta est quæ propter sanctitatem aliquam remota ac se posita a nobis sit: quasi a relinquendo dicta. Religiosi (inquit Ma. ro.) sunt qui facienda & vitanda discernunt. ¶ Religioni. officio. ¶ Nefarium sceleratum. ¶ Impium erga patriam & etiam religionem. Aliquando dicit nō semper: quoniam id esset contra officium & mali patrocinio confisi ad nocendum irritaretur. Cum phocion atheniensis vir probissimus reprehenderetur q̄ hominem improbum in iudicio defendisset. at nemo bonus (respondit) tali patrocinio indiget. ¶ Multitudo. populus qui propter imperitiā quod omnino velit iusticiam ignorat. ¶ Consuetudo. quoniam tales alijs defendere consueuerunt. ¶ Humanitas. qua ducimur ad hominē conseruandum. vnde Cesaris dementia in delinquentes: atq; humanitas semper laudabitur: de quo Cice. in oratione pro. M. Marcello. Nulla est tanta vis tanta copia quæ non ferro aut viribus debilitari frāgipossit. Verum animum vincere: victoriam temperare: iracundiam cohibere: aduersarium nobilitare: ingenio: virtute prestantem non modo extollere iacentem: sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem hæc qui faciat non ego eum summis viris comparo: sed simillimū deo iudico. Et pro. Q. Ligario. Nil est enim tam populare q̄ bonitas. Nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior nec admirabilior misericordia est: homines enim ad deos nulla re propius accedunt: q̄ salutem hominibus dando. ¶ Iudicis est. ponit iudicis officium in causis: & patroni qui causam clientis defendit. Socrates apud Plato. in apologia sic ait. Nō enim ad hoc sedet iudex: vt per grām concedat: sed vt iudicet secundū leges atq; id iureiurādo p̄misit: non per grām cuiq; libuerit condonare. ¶ Est iudicis. pertinet ad iudicē. Patroni est tueri verisimile. qd̄ cū videatur esse contra officiū Cice. excusat auctoritate Panetij stoici: qui hoc suis officijs pbat. ¶ De philosophia quæ verū q̄rit & iusticiā oibus aponit: estq; magistra vite & expultrix viciōrum. Veritas (inquit Aristot. primo moralium) omnibus rebus antepōnenda est. Maxime autem dicit Cice. tunc maximam gloriam parari defensoribus cū aliquē oppressum a potētoribus defendunt: quos non timent pro veritate & humanitate oratur: vt ipse fecit pro Rhoscio contra Syllā & Chrysogonum hominem nefarissimum. Sextus Rhoscus pater huius Rhoscij Amerinus fuit diues: & grā & hospitij hominum nobilissimorum florens ad balneas palatinas Romæ rediens a coena occiditur. L. Cornelius

Seruilius
euasit
Lex iulīa
de pecu-
latu.

Adolescē-
tes raro
accusari
debent.
modestia
incusatio
ne vti de-
bemus.
Accusa-
tor.
Odiosum
nomen.
M. Bru-
tus.
Accusa-
tor.

Infons
nunq̄ ac-
cusandus
Religio
Religiosi

Phocion
athenien-
sis.
Cesaris
demētia.

Iudicis &
p̄roni of-
ficiū.

Phia

Rhoscus
L. Corne-
lius.

M. tullii Ciceronis.

Chrisogonus Chrisogonus manceps hominis nobilissimi factus est. Tria prædia Capitori data sunt. Titus Rhoscus nomine Chrisogoni in reliquis omnis fortunæ impetum fecit: tandem cum hunc Sextum Rhoscium filium e medio tollere nun possent: quoniam romam confugerat: & magna diligentia vitæ eius custodiebatur apud Ceciliam nepotis filiam: quæ ipsum domo eiectum fugientem minas inimicorumq; tela recepit: q; patrē necasset accusauerunt: quem Cice. oratione quæ adhuc extat defendit. natus septem & vinti annos. L. Sylla scilicet & metello Piso, cōsu. ¶ **Adolescens**. cum esset adolescens. ¶ **Dominantis**. quoniam erat dictator. ¶ **Opes**. summam potentiam. Dominari propriè est tyrannicè imperare. & Sylla suam tyrannidem nomine dictaturæ tegebatur. Fabius lib. xij. sic scribit. Neq; erit perfectus orator nisi qui honestè dicere sciet & audebit.

ASCEN

Ed expositis. Docet quæ liberalitate captanda sit multitudinis beniuolentia. Ordo est. Sed expositis officiis. i. postq;

exposita officia adolescentū: quæ valeant ad gloriam adipiscendā. i. acquirendam: dicendū est deinde. i. consequenter de beneficentia ac liberalitate. Cuius est duplex ratio. Nam aut opera. i. operatio & obsequium laboris sit bene indigentibus. i. ijs q; indigent ea: aut pecunia sit. i. indigentibus hæc posterior. i. q; est in pecunia est facilior p̄sertim locupleti. i. diuiti. Sed illa. i. prior quæ est in operis exhibitione est lauior. i. ad lautū hoc est clarū & mundum magis spectās ac. i. etiā splēdidior & dignior viro forti & claro. Eni p̄ q; q; volūtas liberalis gratificandi. i. gratū faciendi est in vtroq; i. in vtriusq; officiij exhibitione: tñ altera v; pecunia depromit. i. capit ex archa: altera. videlicet opera depromit ex virtute: scilicet aut corporis. aut animi industria. Quæ p̄ & largitio q; sit ex re familiari. i. ex pecunia aut suppellectili: exhaurit. i. deficit & extinguit: ipm fontē benignitatis. i. exhibitionis bñficij: hoc ē exhaurit pecūias qbus exhaustis non amplius largiri possumus: Et ita benignitas tollit benignitate. i. cogit definiri largitio pecuniæ: per eius largitionē: Quæ. i. benignitate: quo. i. quāto in plures vsus sis eo. i. tanto possis vt in. i. erga minus mltos. i. pauciores. At. i. sed ijs supple qui erūt benefici & liberales: opera. i. virtute & industria. primū quo. i. q;to pluribus profuerunt: eo: id est tanto plures habebunt adiutores ad faciendū benignē. Deinde erunt paratiores beneficentiæ. i. ad benefaciendū: consuetudine. i. ex ipsa assuefactioe: & erunt tanq; exercitatiores ad p̄merendū bñ de multis. Philippus accusat p̄clare. Alexandrū filiū suū in quadā epistola: q; se de largitioe. i. per largitionem beniuolentiā macedonum. Inquit enim supple Philippus ad alexandrū qd malum rationis. i. quæ mala ratio vel potius legamus quid vt malū sit interiectio. & ordo sit. Malum. i. cum mala gratia tua dicam quid ratiois inducit te in istā spem: vt putares eos fore. i. futuros esse fideles tibi quos corrupisses pecunia: An tu agis id vt macedones non putent te regem suum sed ministrum & p̄bitorē: hoc est largitorem: quod: id est quæ res est sordidum id turpe regi. Melius etiā supple est q;

¶ **Quomodo** debemus vtī liberalitate ad captandam multitudinis beniuolentiā.

Ed expositis adolescentum officiis quæ valeant ad gloriam adipiscendam: deinde de beneficentia ac liberalitate dicendū est. Cuius est duplex. Nam aut opera benignē sit indigentibus aut pecunia facilior est: hæc posterior: locupleti p̄sertim. Sed illa lauior ac splēdidior est: & viro forti clarq; dignior.

Quāq; enim in vtroq; inest gratificandi liberalis voluntas: tamen altera ex archa: altera ex virtute depromitur. Largitioq; quæ sit ex re familiari: fontem ipsum benignitatis exhaurit. Ita benignitate benignitas tollitur. Quæ quo in plures vsus sis: eo minus in multos vtī possis. At qui opera: id est virtute: & industria benefici & liberales erunt primum quo pluribus profuerunt: eo plures ad benignæ faciendum adiutores habebunt: deinde consuetudine beneficentiæ paratiores erunt: & tanq; exercitatiores ad bene de multis promerendum. Preclare in epistola quadam Alexandrum filium Philippus accusat q; largitione beniuolentiā macedonum cōsecetur. Quod te malum (inquit) rationis in istam spem induxit: vt eos tibi fideles putares fore: quos pecunia corrupisses. Au tu id agis: vt macedones non te regem suum: sed ministrum & p̄bitorē putent: quod sordidum regi melius etiā q; largitionem corruptelam dixit esse. Fit enim deterior qui accipit: atq; ad id idem semper expectandum paratior: hoc ille filio: sed præceptum putemus omnibus Quamobrem id quidem non est dubium quin illa benignitas: quæ constat ex opera & industria: honestior sit: & latius pateat & possit prodesse p̄uribus. Nonnunq; tamen est largiendum: nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum est: & sæpe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impartendum: sed diligenter atq; moderate. Multi enim patrimonia effuderunt incōsulte largiendo. Quid autem est stultius: q; quod libenter facias: curare vt id diutius facere non possis? Atq; etiā sequuntur largitionem rapinæ. Cum enim dando egere cœperūt: alienis bonis manus afferre cōguntur. Ita cum beniuolentiæ comparandæ causa benefici esse velint: nō tanta studia assequuntur eorum quibus dederūt: quanta odia

Officiorū Liber Secundus. Fo. CVI.

eorum quibus ademerunt. Quāobrem nec ita claudenda est res familiaris: vt eam benignitas aperire non possit: nec ita referenda vt pateat omnibus. Modus adhibeatur: isq; referatur ad facultates. Omnino meminisse debemus id quod a nostris hominibus sepiissime usurpatum. Iamq; in prouerbij consuetudinem venit largitionem fundum non habere. Etenim quis potest esse modus: cū & hi qui consueuerunt: & illud idem alij desiderant.

qđ scilicet sit per largitionem: esse repudiandum omnino: & impariendum se. i. oportet impratiri: hoc est parte facere sepe de re familiari hoibus idoneis indigentibus: sed diligenter sup. impariendum est atq; moderate. i. cū modo: & mensura. Eni pro qā: multi effuderunt: id est dilapidauerunt patrimonia sup. sua: largiendo incon- sulte. Autem pro sed: quid est stultius q̄ curari vt non possis facere diutius id quod facias libenter. q. d. nihil tale autem quid est immoderata largitio. Atq; rapine sequuntur etiā largitionē. Eni pro qā: largitores sup. prodigi cū: id est postq̄ coeperunt egere. i. egestatē habere dando. i. per nimia largitionē ipi sup. coguntur afferre manus alienis bonis: id est rapere aut furari aliena. Ita. id est & sic: cū: id est quando ipi velint esse benefici causa be- niuolentiē cōparandē: id est vt comparēt: id est acquirant beniuolentiam ipsi non assequuntur: id est acquirūt tanta studia: id est vota & fauores eorum quibus dederunt: quanta odia ipi assequuntur eorū quibus ademe- runt: id est abstulerunt supple bona sua. Quāobrem nec res familiaris claudenda est ita: vt benignitas non possit aperire eam: nec est referenda: id est aperienda ita vt pateat omnibus. Modus: id est quādam modera- tio adhibeatur: q̄ pro & is scilicet modus referatur ad facultates. Nos debemus meminisse omnino: id est qđ usurpatum: id est assumptum est sepiissime a nostris hominibus: q̄ pro & quod supple venit iam in consuetudi- nem prouerbij: largitionem nō habere fundum: id est stabilimentū. Etenim. i. nam certe: quis modus potest esse supple in largitione cum & hi qui consueuerunt: & alij: id est qui non consueuerunt: id est desiderant illud idem id est largiri: quasi dicat nullus.

Sed expositis. Postq̄ exposuit ea quibus gloria adolescentibus paratur: exequitur id quod supra pposue- rat. Nam loquēs de largitionibus dixit. Male res se habet cum id quod virtute effici debet: tentatur pecu- nia. Sed quoniam nōnunq̄ dicebat hoc subsidiū necessariū est: quēadmodū sit vtēdum eo: dicemus si prius de his rebus quę virtuti propiores sunt dixerimus: quā partem postq̄ Cice. absoluit: quę virtuti propior est: vtitur tran- sitione disputaturus de liberalitate: atq; beneficentia: probatq; pluri esse opera & studio aliud adesse q̄ pecu- nia: & sic vtilius est: & laudabilius industria q̄ pecunia beniuolentiam comparare: & gloriam: atq; aliorum ani- mos demereri. Et quoniam bñficia: aut ad singulos: aut ad vniuersos pertinet: prius dicet de his q̄ ad singulos spe- ctant: inde de his quę ad vniuersos & rempublicā ibi. Sed quoniam de eo genere. ¶ Cuius. beneficentię quā be- niuolentiam querimus & gloriam. ¶ Ratio. modus ¶ Duplex. quoniam duobus modis benefici esse possu- mus. ¶ Nam aut opera. probat q̄are est duplex ratio: & sic ponit duplicem modum ipsius beneficentię. ¶ Ope- ra. labore & industria: vt cum aliquem oppressum gratuito defendimus: aut docemus consulimusq; cuiusq; illi maxime expedit. ¶ Facilius. quoniam diues facile pōt indigentibus subuenire. ¶ Sed illa. quę sit opera & ingenio. ¶ Laudatior. maioris fame: copiosior & laudabilior. Lautus dicitur sumptuosus & opulentus. Iuue- nalis de regulo. Qui se lautum: atq; beatū. Exiguīs tabulis ac gemma fecerat vda. ¶ Splendidior maioris splē- doris: & glorie. ¶ Quāquā enī. ratio quare est dignior claro viro. ¶ In vtroq; in opera prestanda: atq; pecu- nijs. ¶ Altera. quę sit pecunia: procedit ex archa. ¶ Altera. quę sit studio: & opera procedit a virtute: ergo quā- to virtus prestabilior est pecunia. tanto prestabiliora sunt officia: quę a virtute proficiuntur: officijs quę a pe- cunia manāt. ¶ Largitio. q̄ sit ab effectu vtriusq;: ostendit liberalitatē q̄ a virtute pficiunt eē p̄stabiliorē pecuniaria largitione. Exhaustit forē. quoniam largiendo pecunię absumunt: & dū benigni largitiōibus eē volumus: ipā beni- gnitas tollitur: quoniam pecunijs consumptis tali benignitate erga alios vtī possumus: cuius contrarium est in virtute. ¶ Fontem. ipsas pecunias: quę sunt fons quidam a quo manant riui. i. actus liberales. ¶ Tollitur. cō- sumitur. ¶ Qua benignitate. in dandis pecunijs. ¶ Quo. quāto. ¶ Eo minus. multominus: quoniam cōsumptis pecunijs nō potest actus liberales exercere. ¶ At qui opera. probat a contrario effectu duplici. i. ex causa vir- tutis beneficentiā prestabiliorem esse q̄tum ad alios: & etiam ad se. ¶ Primum. ponit primam causam quo ad alios. ¶ Quo. quāto. ¶ Eo. tanto. ¶ Habebunt adiutores. quoniam hi qui ab alio adiuti sunt virtute: doctrina consilijs: & similibus possunt & ipsi iam edocti alios adiuuare. Vnde carpendi sunt hi qui musas vendunt: quas ipsi ab alijs gratuito acceperunt quoniam homo homini prodesse debet: maxime officijs & prudentiē p̄ceptis tradendīs: vt Cice. facit: & oēs philosophantes studiose facit arunt relinquentes posteris p̄cepta ad bene/bea- teq; viuendū: quibus bene instituti alijs prodesse possunt. ¶ Deinde. ponit alteram partem q̄tum ad se: quoniam ipsa consuetudine liberalitatis hoies cupiunt: alios atq; opera sua: & studio demereri. ¶ Ad bene promerēdū promereor interdum significat beneficia confero. Virg. in. 4. Ego te quę plurima fando. Enumerare vales nū q̄ regina negabo. Promeritam. i. te dedisse & in nos cōtulisse beneficia quę potes enumerare. Promereri aliqn est idem q̄ mereri & demereri: vt in hoc loco. Vnde dicimus: de multis bene promereor. i. in multos beneficia confero: & benemeritis sum de repu. in quā beneficia & operam meā contuli. Ideo dicit Cic. ad bene prome-

MARS.
Qđ vir-
tute effici
debet nō
pecunia
tentetur.

Duplex
beneficē-
tia

Lautus

Muse n/
debent
vendi
Prome-
reor
Promere
ri.

M. tullii Ciceronis.

Largitio
in malis
partē ac-
cipitur.

Quate-
nus largi-
endū sit.

Rapina
sequitur
ad pūfā
largitio-
nem
Mediū te-
nendum

Fundus.

ASCEN

rendum de multis. i. ut in multos talia officia conferat. ¶ Preclare, confirmat id quod dixit auctoritate: & sententia philippi regis macedonū qui filium Alexandrū reprehendit quod largitionibus arbitraretur macedones reddere sibi fideles. ¶ Præclare, bene & prudenter. ¶ Confectetur, parare: & occupari. ¶ Quod te malū, hæc erāt verba philippi. i. quæ mala mens: & ratio hoc persuasit: & quæ imprudentia. ¶ Id agis, ad hoc devenies id acqris. ¶ Quod sordidum regi, i. esse dixit. i. turpe: & indecorū. ¶ Melius etiam, i. dixit: quoniam largitionē dixit esse corruptelam. Quippe ut superiori volumine dictū est: largitio accipitur in malā partem ad auram, i. popularem captandam & corrupēdos animos. ¶ Fit enim deterior, probat quare largitio melius dicatur corruptela. ¶ Ille philippus, præcepit hoc filio: sed pdest oibus. Quāobrem cōcludit Cice. per ea quæ tam dicta sunt: benignitatē: & beneficentiā qua industria cōstat honestiorem esse latius & patere: quoniam ad plures se extendit quod manifestissimū est. ¶ Honestior, plus honoris afferens: & laudis. ¶ Et latius pateat, ad plures se extendat: & pluribus prosit. ¶ Nonnūq̃ tū quis (quit Cice.) illa sit laudabilior: itē de hac liberalitate pecuniaria cū opus est uti debeamus servatis oibus circumstantijs quæ superiore libro dictæ sunt: cum de ipsa liberalitate agebatur. ¶ Hoc genus, liberalitatis pecuniariū. ¶ Ideo eis, quoniam dandum est quibus oportet: & quā oportet: & non quibusvis: & quantūvis. ¶ Sed diligenter, ponit modū ne largitione facta temere: & nulla habita ratione rei familiaris patrimonii effundatur, donādū igitur est pro rōne facultatū. ¶ Impartiendū, dandum. ¶ Multi enim probat ab effectu quæ sit diligenter: & moderate largiendū. Et Arist. dicit in. 4. mora, Liberale oportere esse si millem scienti: ut latius suo loco dictū est. ¶ Effuderunt, temere dilargiti sunt: & patrimonii cōsumpserūt. ¶ In consulte, imprudenter pro rōne facultatum. ¶ Quid autē est stultius, q. d. nihil: imo prudēs est q. stulto opponit curare ut id quod libet facit diutius facere possit. ¶ Atq; etiā, ponit aliud malū quod sequit ipam largitionem, illi enī q. patrimonii effuderūt rapinis animū intendūt: quod est cōtrā iusticiā: & sic maius odiū sibi parāt rapiēdo q. gratiā largiēdo quo nihil potest esse dementius. ¶ Studia, volūtates benivolētia. ¶ Quāobrē, dat optimū præceptum quō tali largitione utendum sit: hoies scilicet non debere avaros esse: nec pdigos sed largiendum esse pro facultatibus. ¶ Benignitas, liberalitas. ¶ Referenda, aperienda: ut omnes possint illam accipere, quoniam esset pdigalitas. ¶ Modus, mensura mediocritas sed m facultates, i. diuitias: & patrimonii. ¶ Largitionem, Cice. reprobāt oīno afferēs proverbii aut quorum qui dicebant largitionē nō habere fundū, i. finē & modum: quoniam hi qui accipere cōsueverūt id semper desiderant: & illud idem aliq. vñ sit processus in infinitū quousq; oīa exhausta sint. ¶ Is, modus: fiet pro rōne diuitiarū. ¶ Usurpatū, sepe dictū est. ¶ Nostris hoibus, romanis temp. gerentibus. ¶ Fundum, finem. ¶ Etenī quis pōt. declarat quid intelligatur hic per fundū, Fundus ei est ima pars alicuius rei quæ aliquid continet: & fundū dicimus finē, vñ Sen. dicit, Sera parsimonia est in fundo nō enim tantū minimū in imo: sed pessimū remanet. ¶ Modus, mensura finis. ¶ Illud, idem largiri. ¶ Alij, quæ non consueverunt: etiam desiderant uti largitione ad captandos fauores.

Minno & c. ponit discretionem inter largum & pdigum. Ordo est. Duo genera sunt oīno largorum, i. eorū qui largi sunt quorum alteri, i. vñ sunt pdigi, alteri: id est re reliquit, sunt liberales. ¶ Prodigii sup. sunt qui profundat, i. procul a se fundūt. i. immoderate consumunt: & expendūt: pecunias suas in eas res: quarū aut nullā oīno memoriam relicturi sunt aut breuem: ut: pote epulis: & viscerationibus, i. cōuiuijs populo datis & muneribus gladiatorum id est quia gladiatores populo p quodā munere exhibent: q. pro & apparatu: id est pompa ludorum: ut pote scenicoꝝ aut circensium aut similitū quibus populus delectatur. Autē p sed liberales sup. sunt qui aut redimūt suis, i. proprijs facultatibus, i. diuitijs captos a prædonibus: aut suspiciunt: id est ad se rapiunt es alienum, i. debitum alioꝝ soluendo illud pro eis causa amicorum: aut adiuuāt: scilicet amicos: & egenos: in collocatione filiarū: scilicet cum viro dando, i. dotem aut partem eius: aut opitulantur, i. quīs opē ferūt vel in querenda, i. acquirenda re: vel in augenda. Itaq; id est & ita ego miror quid venerit Theophrasto in mentem id est quod cogitauit: aut dicere voluit in eo libro quæ scilicet scripsit de diuitijs: in quo scilicet libro sup. dixit mītra pclare illud absurdum

De liberali & prodigo.

Minno duo genera sunt largorum quorum alteri prodigi, alteri liberales. Prodigii qui epulis & viscerationibus & gladiatorū muneribus & ludorum venationūq; apparatus, pecunias pfundunt in eas res: quarum memoriam aut breuem / aut nullam sint relicturi omnino. Liberales aut qui suis facultatibus aut captos a prædonibus redimunt, aut es alienum suscipiunt amicorum causa aut in filiarum collocatione adiuuant: aut opitulantur: vel in re q̃rēda vñ agēda. Itaq; miror quod in mētē venerit Theophrasto in eo libro: quem de diuitijs scripsit in quo multa præclare: illud absurdū Etenim multus in laudanda magnificentia & apparatione popularium munerum: taliumq; sumptuum facultatem fructum diuitiarum putat. Michi autem ille fructus liberalitatis cuius exempla pauca posui: multo & maior videtur, & certior. Quanto Aristoteles grauius & verius nos reprehendit: qui has effusiones pecuniarum non admiremur: quæ sunt ad multitudinem deliniendam. At hi qui ab hostibus obsidentur: si emere aquæ sextarium mina cogerentur, hoc primo incredibile nobis videri: omnesq; mirari. Sed cū attēderint veniā necessitati dari: in is inanibus / iacturis infinitis

Officiorū Liber Secundus. Fo. CVII.

q̄ sumptibus: nihil magnopere mirari: cum præsertim nec necessi-
tati subueniatur: nec dignitas augeatur. Ipsaq; illa delinitio multi-
tudinis ad breue/exiguūq; sit tempus: eaq; a lenissimo quoq; ani-
mo: in quo tamen ipso vna cum satietate memoria quoq; moria-
tur voluptatis. Bene etiam colligitur hæc pueris & mulierculis &
seruis seruorum simillimis libris esse grata. Graui vero homini &
ea quæ fiunt iudicio certo ponderanti: probari posse nullo modo.

hendit nos: qui nō admīremur has effusioēs pecuniæ q̄ sunt ad deliniendā. i. mulcendā & palpandā ac ca-
ptandā multitudinē. At p̄ sed: reprehendi. i. videri nobis incredibile: & nos oēs mirari si hi qui obsidentur ab
hostibus cogerentur emere sextariū. i. vas capiēs tres amphoras & sex modios aque: minā. i. grandiscula pe-
cunia. Sed sup: reprehēdit q̄ cum. i. quis sup: oēs attenderūt. i. cognouerūt veniā dari. i. q̄ veniā dari debeat: ne-
cessitati qua cogūtur aquam tanti emere: tñ sup: eos nihil mirari magnopere. i. vehementer in his immanibus.
id est vsq; ad terrōre magnis iacturis. i. dānis & p̄fusioibus: q̄ p̄ & infinitis sumptibus præsertim cū. i. in talibus
sumptibus qui fiunt in ludis & visceratiōibus: nec subueniatur. i. succurrat (impersonaliter dicit) necessitati: nec
dignitas augeatur. Aduerte lector: hic ordo mihi præstātor visus est q̄ exponēdo viderim p̄ videretur: & mirari
p̄ miraret. Præterea nō videt cōstare constructio legēdo nos magnopere mirari: cum verbo attēderint: sed per
go. q̄ p̄ & cum sup: illa ip̄a delinitio multitudinis sit ad breue & exiguum t̄ps: q̄ p̄ & cum sup: ea sit: ab quoq;
leuissimo aio. i. ab omni animo leui & subtrili. in quo tñ ipso. i. facto leui memoria voluptatis moriat: quoq; i.
etiā vīna. i. pariter cū ip̄a satietate. Colligē. i. concluditur etiam bene: hæc esse grata pueris & mulierculis & fer-
uis & liberis hoībus: q̄ tum ad cōditionem status: sed simillimis seruorū. i. in aio & moribus. Vero p̄ sed: colligē
sup: hæc nullo modo posse probari. i. probanda videri homini graui & ponderanti certo iudicio ea quæ fiunt.

Minno duo ḡna. Ponit ponit duo genera eorū qui alijs largiūtur pdigos qui improban: & liberales
qui iusta laude digni sunt. ¶ Prodig. declarat qui sint pdigi. ¶ Epulis. Epulum propriæ est publicū
conuiuīū: quod in p̄patulo frequētibus ciuibz exhibet in magnificētiæ ostentationē. Epulæ sunt cibi
in n̄m v̄sum cōparat. Dapes sunt in sacrificijs. Lucullus epulū sepe præbēbat: & crassus publicū epu-
lum populo dedit & tres minas in singula ciuū capita. ¶ Viscerationibus. Visceratio est cū carnes crude dan-
tur populo: & nomine viscerationis veniūt res cōparatæ ad mēsam: sed tñ incoctæ. In ferijs latinis dabātur car-
nes in albano latinis tātū. Vnde Cic. in oratione p̄ planco volens ostendere paucitatē latinorum dixit. Qui-
bus e municipijs vix iam qui carnem latinis petāt inueniūt. visceratio dicta est a viscere. i. carne. Nam viscus
est quicquid latet sub cute. ¶ Gladiatorum. gladiatores exhibebātur in theatro: & inter se digladiabantur ad
spectantiū oblectationem: quorū magister lanista dicebatur: gladiatores (vt auctor est Stra.) rauēne educabā-
tur optime & cōmode. Hæc quæ prodigo tribuit Cice. Aristote. in. 4. mora. magnifici munus esse dicit his ver-
bis. Ad magnificentiā pertinent ea q̄ p̄ re pub. liberaliter fiunt: vt si aliquo in loco ludos splendide facere opor-
tere putant: aut præfecturas subire nauium: aut etiā epulū publicū exhibere. ¶ Venationūq; fiebant in theatro
¶ Profundūt. i. prodigaliter absument. ¶ Liberales aut. declarat qui sunt liberales: & quid sit eorum officium
¶ Es alienum. i. oberratis amicis subueniunt: & pecuniam quā ip̄i debēt: creditoribus solunt: & hoc est dissol-
uere es alienum. ¶ Collocatione. cum amici filias maritāt. nam collocare filiam: maritare est. ¶ Opitulatur
opem afferunt ad querendā rē familiarem aut augendā. ¶ Itaq; miror miratur Cice: Theophrastum laudat-
se id quod ipse ad prodigū pertinere dixit: laudatq; aristotelē qui talia reprehendit. ¶ De diuitijs. Theophra-
stus Aristot. discipulus vnum librum de diuitijs scripsit: in quo disputat fructum & v̄sum diuitiarum esse magnifi-
centiam & ea in quibus magnificētia spectetur. ¶ Præclare. optime: & laudabiliter dixit. ¶ Illud absurdum. i.
dixit. i. male. rationi minime cōsonū. hæc duo opponunt absurdū: & id qd̄ est cōsonū rationi: oēs necessariū est
cōsonū rōni at nō ecōtra. ¶ Impossibile. collocat sub absurdo: sub cōsono rationi collocat necessariū. Absur-
dum est cum malus vir laudat iusticiam: at nō impossibile. Omne impossibile absurdum est: sed non omne ab-
surdum est impossibile. Ideo Aristot. dicit in primo phisicorum. si absurdū decet appellare id quod esse nō pōt
Cice. accipit absurdum largo modo. i. minime rationi cōgruum: quod pbat dicens: est enim. ¶ Multus. copio-
sus: & multa verba in hoc consumit. dictum est supra quid sit magnificentia. ¶ Munerum. spectaculorum quæ
populo exhibentur ad oblectationem. Munus absolute significat id quod gladiatores exercent: postea cū ad-
ditionibus p̄ alijs actionibus p̄ alijs actionibus accipit vt munus orandi: legendi &c. Cice. accipit hic munera
pro omni apparatu spectaculorū quæ populo exhibebantur: quæ munera vt Ciceroni videtur: pdigi sunt: non
liberalis: cōfundit Cice. liberalitatem & magnificentiā: sed propriū vtriusq; munus loco suo dictum est. ¶ Fa-
cultatem. potentiam. ¶ Quem posui. vt redimere captiuos: es alienū dissoluere: & similia quæ ad liberalitatez
pertinere dixit. ¶ Grauius. prudētius & maiori sententiā pondere. ¶ Effusiones. profusas largitiones. ¶ De-
liniendam. ad captandū populi fauorem quod bonū ciuē non decet. ¶ At hi qui ab hostibus obsidentur. inqt
Aristot. admirātur oēs pecuniarū effusiones & p̄bant: sed si hi qui obsidētur tēporibus adducti plus equo p̄ vita
tuenda agēdaq; impēdūt: oēs mirantur: & impossibile videtur: & anteq̄ rem prodigā vituperāt: cū tñ illud per-
mittatur p̄pter necessitatē: qd̄ cū ita sit mirantur tñ & dānant: sed probat: & inanes iacturas: & sumptus infini-
tos qd̄ est absurdissimū: & cōtra prudentiam: accusare scilicet eos qui obsessi sextariū aque mina emūt: qd̄ cō-

MARS.
Epulum
Epulare
Dapes.
Viscera-
tio

Viscus
Gladia-
tores.
Lanista.

Es alie-
nū solue-
re.
Colloca-
re filiam.
Theo-
phrastus
Absurdū
Impossi-
bile

Munus

M. tullii Ciceronis.

cedendum est: at nō decet vituperare eos qui in re nō necessaria effundūt pecunias. Inconueniens est igit illud dānare: & laudare. ¶ Hoc est emere sextarium aque mina. ¶ Videri, videretur. ¶ Mirari, pro miraretur. ¶ Sed cū attēderit, cognouerint & intellexerint. i. quis cognouerint dari veniā necessitati. ¶ Iacturis, dānis & pecunia rū effusionibus, iactura pprie est dānum quod fit in mari. sed accipit p quocūq; damno. & bonorum effusione ¶ Immanibus, magnis. ¶ Infinitis, immensis. ¶ Nihil magnopere mirari. i. nō valde miramur: cū nō subueniatur necessitati. ¶ Dignitas, hois laus: & virtus. ¶ Delinitio, conciliatio fauoris popularis. ¶ Exiguū, quod minus est q̄ breue. ¶ Quocq; quocūq; animo leuissimo. Suetio quarto quocq; animo dixit. ¶ In quo ipso in quibus sumptibus & populi delinitione. ¶ Saceritate, fastidio ¶ Liberis, natis ex ingenuis parentibus qui propter abiectum animum: & leuitatem seruis simillimi sunt: grauib; autem viris: & nihil sine tatione agentibus non placet. ¶ Certo, firmo & stabili.

ASCEN

Vanq̄ intelligo in nostra. Prose quitur de ædilitijs muneribus. ¶ Ordo est Quanq̄ supple cēn leo tales largitiones esse leuiū hoim: tamen sup. intelligo. Vel construat cum sequentibus vt subaudiat tamen ibi in quibus omnibus & c. vt sit: tamen vides quid placeat mihi in omnibus q̄q̄ signa intelligo. inueterasse. i. inueterata cōsuetudinē esse in nostra: id est romana ciuitate: iam bonis. i. magnis temporibus: vt splēdor: id est celebritas sumptuosa ædilitatum. i. in ædilitijs muneribus: & quæ ædiles potissimum curules exhibebant postuletur. i. exigatur: & expetatur ab optimis viris. Itaq; .i. & ita Publius Crassus diues cum cognomine: tū copijs: hoc est (Cum euident sit q̄ diues sup. fuit cognomine: tamen. i. tunc sup. multo euidentius est q̄ sup. fuit diues copijs. i. rebus ipsis) fūctus est munere ædilitio maximo. i. maxie sumptuoso. Et Lucius crassus fūctus est paulopost ædilitate magnificentissima: cum Quinto Mutio collega: scilicet suo existēte moderatissimo omniū hominū. Deinde Caius Claudius filius Appij & mlti Luculli post. Itē hortensius & Syllanus sup. fūcti sunt maximo ædilitio munere. Aut pro sed: publius Lētulus vicit. i. superauit in sumptu me consule: id est cū ego essem cōsul: omnes superiores. Scaurus etiā imitatus est hunc. Vero p sed: munera nostri pompeij. i. magni supple fuerunt magnificentissima: in secūdo cōsulatu scilicet eius In qbus oibus q̄q̄ scilicet intelligo a magnis viris exhibita. tñ sup. o Marce filitu vides qd placeat mihi tamē. i. tametsi prodigalitas vituperāda est: tamen suspicio auaricie est vitāda. i. non sic euitabimus pdigalitatē: vt videamur auari. Nam pretermisio ædilitatis. i. muneris ædilitij attulit mamerco homini ditissimo repulsam cōsulatus. i. fecit eum repelli a consulatu quem petebat: quare. i. quā ob rē & si sup. ædilitiū munus postulat a populo faciendū est viris bonis si nō desiderātibus. attamē approbantibus. modo. i. dūmodo sup. fiat pro facultatibus. i. scdm facultates: vt. i. sicut nosipsi fecimus. Et si quando. i. aliquā aliqua res maior aut vtilior acquiri largitione populari. i. per largitionem quæ fit populo: vt. i. quē admodū prandia in semitis. i. quæ facta sunt in semitis: nomine. i. pretextu decumę. i. tanq̄ decimę herculi persoluant: fuerūt nuper. i. pauloante: orestis: cui illi romano: magno honori. i. ad magnū honorē. Ne qdē. i. nō etiā datū est vicio Marco seio. i. Marcus seius nō vituperatus est: q̄ in charitate annonę. i. cū annona esset multū cara: & esset penuria frumenti dedit populo: modū. i. frumētū: asse. i. precio vnius assis. i. nūmi grēi liberalis. Eni p quia: ipse liberauit se magna. i. a magna: & inueterata inuidia: nec turpi iactura. i. nō per turpe dānū. qñ. i. qñq̄dē erat ædilis. i. quoniā decebat eū necturpe hoc erat cū eēt ædilis. qd priuato forte dedecori fuisset: nec maxia sup. iactura. i. & nō per maximam iacturā. hoc est neq; turpem neq; sanē magnam fecit iacturā: & tamē liberauit se a magna inuidia populi cum inuictus erat. Sed fuit nostro miloni nuper summo honori: q̄ cōpressit omnes conatus: & furores Publij Clodij: & hoc gladiatoribus emptis & supple populo in harena exhibitis: causa reipu. quæ continebatur. i. quæ tunc consistebat in supple nostra salute. id est salutatione mei scilicet Ciceronis.

MARS.
Inuete-
rassē

¶ De ædilitijs muneribus.

Vanq̄ intelligo in nostra ciuitate inueterasse iam bonis temporibus: vt splendor ædilitatum ab optimis viris postuletur. Itaq; & Publius Crassus, cum cognomine diues: tum copijs fūctus est ædilitio maximo munere. Et paulopost, Lucius Crassus cum omniū hominum moderatissimo Quinto Mutio, magnificentissima ædilitate fūctus est Deinde. C. Claudius Appij filius. Multi post, Luculli Hortensius Syllanus. Omnis autem Publius Lentulus me consule vicit superiores. Hunc etiā Scaurus imitatus. Magnificētissima vero nostri Pompeij munera secundo consulatu in quibus omnibus quid mihi placeat vides. Vitanda tamē est suspicio auaricie. Nam Mamerco homini ditissimo pretermisio ædilitatis cōsulatus repulsam attulit: quare & si postuletur a populo (bonis viris si non desiderantibus: attamen approbantibus) faciendum est modo pro facultatibus: nosipsi vt fecimus. Et si quando aliqua res maior: aut vtilior populari largitione acquiritur: vt Orestis Nuper prandia in semitis decumę nomine magno honori fuerunt. Ne mareo quidem seio vicio datum est: q̄ in charitate annonę asse modium populo dedit. Magna enim se & inueterata inuidia nec turpi iactura quando erat ædilis: nec maxima liberauit. Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit q̄ gladiatoribus emptis reipublicæ causa: q̄ salute nrā cōtinebat oēs Publij Clodij conatus: furoresq; cōpressit

Vanq̄ intelligo. Dixit Cice. talia non placere grauibz viris & in se penſi aliquid habentibus: vt notet romanorū instituta & disciplinam qui ab optimis viris in ædilitate ſpectacula & ſumptus inanes poſtulabāt. Inueteraſſe. aſſuetudine veniſſe i vſu. Bōis tēporibus. qbus reſp. bñ gerebat Splēdor ædilitatis. maximus apparatus & ſplēdida ſpectacula ædiliū Duo erāt ordies ædiliū (auctore Plu. i vita marij) Vnus i quo ſi ædiles in iure dicendo ſellis curuos pedes habentibus ytebātur: inde ædiles curules dicti: & erant maioris dignitatis: & hic magiſtratus dicebatur maior ædilitas. Inde Marius eodem auctore maiorem ædilitatem petiit. Alij ædiles vocabantur populares quibus publicę & priuatę edes curę erāt: & tales ædiles exhibebant populo ludos: venationes: ſternebant vias: cōſtruebant aqueductus: & ſimilia. ¶ Eediles. vt habetur in lib. dige. preerent ædilibus: in quibus omnia ſcita ſua plēbs deſerebat. proponebāt: & ædiles curules edictū. de quibſdā cauſis. vnde eſt in libris dig. titulus de ædilitio: de quo diceretur in ſequēti volumine. Sylla dictator voluit non licere aliquem prius eſſe prætorem q̄ queſtorem: nec prius cōſulem q̄ prætorem. Petebatur prius ædilitas: inde queſtura: poſtea prætura: & poſt illam cōſulatus. ¶ Itaq; & P. craſſus. ponit nomina ditiffimorum virorum & ciuitatis facile principū: qui ingentes pecunias in ædilitate prodegerūt. ¶ Itaq; propterea quia exigebatur ſplendor ædilitatis: etiam ab his qui optimi viri habebantur. Craſſus diuitijs potens murene ædilitio ſplēdide fundus eſt primus craſſus cognouiſſus diues detoxit (auctore Plu) Craſſus. 3000. talēta ex paterna hereditate accepit. priuſq̄ in parthos proficiſceretur ſeptem milium & .110. talentorum ſummā coegit: cum etiam facultatum ſuarum decimā partē herculi conſecraſſet: et publicū epulū dediſſet populo ac tres minas in ſingula ciuiū capita cōtuliffet. ¶ L. craſſus orator primus romani nominis peregrini marmoris colūnas habuit hyemitias. nec plures ſex aut lōgiore. xij. pedū: quę M. Brutus in iurgijs ob id venerē palatinā appellauit. In domo quę lucij craſſi oratoris fuerat. M. Scaurus habitauit: in palatio erat hæc domus. ¶ Copijs. facultatibus. ¶ Maxio. ſplēdidiffimo ſine aliqua ſupputatione pecuniarū. ¶ L. craſſus orator de quo dictū eſt. collega. L. craſſi i ædilitate erat Mutius ſcauola moderatiſſimus. ¶ Magnificētiffia. magnos ſumptus in ædilitate fecit. ¶ Luculli. duo luculli fratres: quorū alter dicebatur M. lucullus alter L. lucullus q̄ (vt auctor ē plu.) erga fratrem beniuolentiā ſuā oñdit. nā cū maior natus eſſet ſolus: tñ nullū in rep. magiſtratū inire voluit: verū legitimū fratris moratus atate: vt eius quoq; rō haberi hac humanitate apud populū graciā cōciliauit: vt vel abſens vnā cū fratre ædilis declaratus eſſet Lucullus romonorū ferme ditiffimus: eſtimatis bonis (vt auc. ē dio. li. v.) decimā partē herculi dedit: epulū præbens quotidie ac multa profundes. ¶ Syllanus ſeruiliā Catonis vticēſis ſorore vxorē habuit. ¶ P. lētulus. ciceronis amicus: & cuius precipua opera ab exilio reuocatus eſt: ad quē extāt ipſius epiſtolę. Ci. redijt ab exilio. 16. menſe poſt fugā cū ſūma gratulatiōe totius italię Lentulo & philippo cōſu. Philip pus erat pater martiæ vxoris catonis. ¶ Me cōſule. cum ego eſſem cōſul inquit Cice. ¶ Scaurus imitatus. M. ſcaurus (vt ſupra dictū eſt) ſcauri filiū principis ſenatus priuinus Syllę fuit & in ſua ædilitate patrimoniū ſere cōſumpſit: de quo Plu. lib. xxxvi. docebimus inſaniā Caij & Neronis i peratorū vitā priuatis opibus. M. ſcauri. cuius neſcio an ædilitas maxie pſtrauerit mores ciuiles maiuſq; ſit Syllę malū tanta priuigni potentia q̄ proſcriptio tot milium. hic fecit in ædilitate ſua opus maximū oim: q̄ nunq̄ fuere hūana manu facta nō tēporalia mora: verū eternitatis deſtinatiōe. Theatrū hoc fuit: in quo poſuit tria milia ſignorū greorū. i. ſtatuas ex gre: cuius theatri cauea capit octingenta milia hoim cū amphiteatrū Pōpei. xl. tātū caperet. ¶ Magnificētiffima. maximarum impenſarū. ¶ Pōpeius cōſul. craſſo cōtra parthos pfecto theatrū romę erexit gymnaſia varij generis: ſed in eius cōſecratiōe (vt ſcribit Plu.) muſicū certamē exhibuit. venationes præterea quibus quigēti leones ceſi elephātos deinde horrendū dirūq; ſpectaculū. Ex his iterū in admiratiōe populū atq; beniuolentiā ductus magnā in ſe conſlauit iniuriā: q̄ veteribus amicis militiam puinciaſq; decernēs: ipe per amena italię loca cū vxore Iulia genio indulgeret. ¶ Quid mihi placeat vides. q. d. o Marce fili talia mihi non placet: ſed apertæ non dixit ppter Pompeiū quē viuū amauerat & mortuū memoriā colebat. tñ quīs inquit talia nō probē: tamē ſuſpicio auaricię vitanda eſt: quę pōt alicui obelle in maioris honoris petitione. & pbat hoc exēplo Mamerci qui cum voluiſſet eſſe ædilis præbuit auaricię ſuſpicionē: quare in petitione cōſulatus repulſam habuit. ¶ Quare & ſi poſtulat. concludēs præcipit qd in tali re agendū ſit petenda populo. ¶ Si poſtulat. munus & ſplendor ædilitatis. ¶ Bonis viris. dat cautionē faciendū. ſ. eſſe id quod a populo petitur ſi boni viri approbant quibus ſtomachū facere nō debet bonus ciuis: dum populū largitiōibus & muneribus delinire & captare ſuadet. Et per hoc cēſarem notat: qui inuitis patribus legē agrariā ſuſcitauit: & varijs largitiōibus populū ſibi deuinxit: & magnificētiffimo munere ædilitatis. ¶ Pro facultatibus. pro ratione diuitiarū. Illi enī q̄ vltra q̄ res domeſtica patitur impendunt carpendi ſunt: quoniā es alienū contrahere coguntur. Vnde Plinius ædilitatē Scauri notat his verbis. Eligno. Cicero. Curio funebri munere patris cnm opibus apparatusq; ſuperare ſcaurū niteretur. Vnde enī illi videlicet Sylla & Metella mater pſcriptionū ſatirx. Vnde. M. Scaurus totiēns princeps ciuitatis & Marianus ſodalitijs. rapinę puicialiū ſinus: & Cę. poſt ædilitatē triginta & octingēta talenta debebat creditoribus. Cęſar (inquit Plu.) primus in ædilitate munere patris funebri omni apparatu harenę argēteo vſus eſt. C. Antonius ludos ſcena argentea fecit. Item L. Murena. ¶ Nos ipſi vt fecimus. in noſtra ædilitate inqt Cice. non ſcribit Plu. quid fecerit Cice. in ſua ædilitate: de qua paulo poſt diceſ. Et ſi qñ. aliud pceptū primū fuit ſi poſtulat a populo: & nō improbat a bonis. Alterū eſt ſi acquiriſ ex ipſa largitiōe res maior vtiliorq; & ponit exemplū Oreſtis: cuius: qui vt gratiā populū iniret: prandia in ſemitis populū exhibebat: ſimulans ſe id agere eo aīo: vt herculi bonorū ſuorum decimā perſolueret: quoniā opes illoꝝ augeri putabantur: q̄ decimā herculi deſſent. Diodorus lib. 5. ſic ſcribit. Potitius & pinarius iter Aborigenes præſtantiores Hercule honorificæ exceperunt: qui vt gratiā referret dixit: eos q̄ ſibi vita functo & inter deos relato decimā bonorū dicarēt ſœliciter viduros: qd & eueniſſe vſq; ad hoc tēpus conſtat. Multi enī romanorū nō ſolum mediocri ſenſu: ſed qui ditiffimi

MARS.
Eediliuz
ordines
Eediles
curules
Eediles
popula-
res.
Sylla di-
&ator
Eedili-
tas.
Queſtu-
ra.
Prætura.
Conſula-
tus.
Craſſus
diues.
L. Craſ-
ſus
primus
orator
Duo lu-
culli.
Amorſra-
ternus
P. lētulus

M. ſcau-
rus.
Theatrū
Amphite-
atrum
āpliffimū

Suſpicio
auaricię
tollenda
Cęſarem
notat.

Plu. ſcau-
ri ædilita-
tē notat.

Oreſtes
prandia
ppſo ex-
hibuit
Decime

*Eediliuz digni-
tus minima*

M. tullii Ciceronis.

Sylle i lu
xuria epu
lo.
Quadra
genariuz
vinum
As
Dupon-
dius
Sexterti-
us.
Aliqñ lar-
giendum
esse.
Clodij
necato-
res
Plutar-
chus de
Clodio.
Clodius
nobili ge-
nere na-
tus fuit.
ASCEN

sunt habiti: decimas herculi vouerunt: posteaq; fortunatiores facti bona ad quattuor talentorum milia herculi
factarunt. Lucullus romanorū ferme ditissimus estimatis bonis decimā partē herculi dedit. M. Crassus (vt di-
ctum est) etiā decimā partē bonorū herculi consecrauit Sylla (vt auctor est Plutar.) ex vniuersis fortunis herculi
decimā sacrificans sumptuosissima exhibuit populo cōiuiia: in quibus tanta prodigalitate vsus est: vt plurima
omnis generis cōdimēta deiscerent in fluuiū & quadragenarium: ac supra vinū potaretur. ¶ Nuper, nō mul-
to ante. ¶ Nomine decimę, hoc prętextu vt diceret se soluere decimam partem bonorū herculi. & sic in vjs da-
bat populo prandia in honorem herculis, hoc tñ simulabat: vt captaret populi fauorē. ¶ Ne vicio datum est.
nō fuit reprehensum, i. Seius nō fuit ob id accusatus tanq̃ captaret auram popularē. ¶ In charitate, penuria fru-
menti populo rem gratam fecit quoniā exiguo precio dabat modū annonę: asses fuerunt rei ac vnius librę.
vñ as dicebatur nūmus liberalis. Inde dupondius ex duabus libris: & sextertius duarum librarū & semis. ¶ Ma-
gna enī se, ratio quare nō fuit illi vicio datum sensus est. M. Seius qui ob avariciā iam pridē a populo habeba-
tur odio: ea se infamia liberauit hoc suo dāno: q̃ vituperari nō potest. Igitur vt honori nostro cōsulamus. Inter
dū largiēdū est ipsa largitiōe modū nō excedere. Nec turpi, nō vituperabili: quoniā decebat aedilē talia facere.
Sed honori sūmo, hoc dicit in gratiā Milonis q̃ Clodiū Cī. capitālē inimicū in silua arcina interfecit: emptis ad
eam rem conficiendā gladiatoribus: quorū duos nominat Pedianus Asconius Fridanū & buriam: qui cū Clo-
dianis manus conferere ceperūt Milo. vt Cī. Clodiano furore liberaret: gladiatores in sua edilitate cōparauit.
¶ Causa reipu. pro repu. defendenda. ¶ Quę salute nostra cōtinebatur. laudat se Cice. & ostendit Milonē nō
errasse in opprimendo Clodio pro salute ipsius Cice, qui Clodio ciui turbulētissimo aduersabat. Clodius (aucto-
re Plutar.) Ciceronē ab exilio reuocatū armata manu occidere tentauit: & in domū impetu facto redemptori-
bus fugatis lapides & colūnas disiecit. Tandē inualecente indies Clodij in Cice. furore Clodius preturā petijt
ad oia perturbāda. tandē a Milone Ciceronis amico interfectus est: nec absuit suspicio (inqt Plutar.) Ciceronē
eius cedis auctore / suarorūq; fuisse. Erat Clodius vir cum nobili genere ortus tñ diuitijs eloquētiāq; pclarus.
Nulli aut vulgarissimorū ad fastidium vsq; ad hominū superbia / & pccitate secūsus. Plinius Milonē notat di-
ces. Itaq; & ipm Milonem inter septingenta milia eris alieni debuisse inter prodigia humani animi dūco.

¶ Causa igitur largitionis est: si aut necesse est: aut vtile. In his au-
tem ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem Philippus
Quinti fabij filius vir magno ingenio: imprimisq; clarus: gloriari so-
lebat: se sine vllō munere adeptū esse omnia quę haberentur am-
plissima. Dicebat idem Cotta Curio, nobis quoq; licet in hoc quo-
dammodo gloriari. Nam pro amplitudine honorū: quos cunctis
suffragijs adepti sumus nostro quidē anno: quod contigit eorum
nemini: quos modo nomiaui: sane exiguus sumptus edilitatis fuit
Atq; etiam illę impense meliores sunt muri: naualia portus: aqua-
rum ductus: omnia quę ad vsum reipu. pertinet. Quāq; quod pre-
sens tanq̃ in manu datur iucundius est: tamen hęc in posterum gra-
tiora sunt. Theatra: porticus: noua templa: verecundius rephēn-
do propter pompeium: sed doctissimi non probant vt hic ipse Pa-
netius: quem multum in his libris secutus sum: non interpretatus.
& Phalereus Demetrius qui periclem principem gręcię vitupera-
bat: q̃ tātam pecuniā in preclara illa propylea proiecit. Sed de
hoc genere toto in his libris: quos de repu. scripsi diligenter est di-
sputandum. Tota igitur ratio talium largitionum genere viciosa
est temporibus necessaria: & tamen ipse. & facultates accommo-
danda: & mediocritate moderanda est.

¶ Causa igitur largitionis est: si aut necesse est: aut vtile. In his au-
tem ipsis mediocritatis regula optima est. L. quidem Philippus
Quinti fabij filius vir magno ingenio: imprimisq; clarus: gloriari so-
lebat: se sine vllō munere adeptū esse omnia quę haberentur am-
plissima. Dicebat idem Cotta Curio, nobis quoq; licet in hoc quo-
dammodo gloriari. Nam pro amplitudine honorū: quos cunctis
suffragijs adepti sumus nostro quidē anno: quod contigit eorum
nemini: quos modo nomiaui: sane exiguus sumptus edilitatis fuit
Atq; etiam illę impense meliores sunt muri: naualia portus: aqua-
rum ductus: omnia quę ad vsum reipu. pertinet. Quāq; quod pre-
sens tanq̃ in manu datur iucundius est: tamen hęc in posterum gra-
tiora sunt. Theatra: porticus: noua templa: verecundius rephēn-
do propter pompeium: sed doctissimi non probant vt hic ipse Pa-
netius: quem multum in his libris secutus sum: non interpretatus.
& Phalereus Demetrius qui periclem principem gręcię vitupera-
bat: q̃ tātam pecuniā in preclara illa propylea proiecit. Sed de
hoc genere toto in his libris: quos de repu. scripsi diligenter est di-
sputandum. Tota igitur ratio talium largitionum genere viciosa
est temporibus necessaria: & tamen ipse. & facultates accommo-
danda: & mediocritate moderanda est.

Officiorum Liber Secundus. Fo. CIX.

¶ Causa igitur. concludit ostendens qua causa ducti largitione uti debemus: cum. scilicet aut necesse est aut utile: & in utroque mediocritas seruanda est. ¶ His ipsis largitionibus. quae fiunt: aut necessitatis aut utilitatis causa. ¶ L. qui dem philippus. dānauit supra tales largitiones: quibus homines ad maiorem dignitatem cupiunt peruenire. Nam affert. L. philippū & cotta curionē: qui gloriabantur se consulatum adeptos sine munere edilitatis: ut oñ dat hanc esse laudabiliorē viā ad amplissimos honores: quoniā id quod virtute pari debet: turpe est si pecunia: & populari ambitione paratur: & hoc dicit ut se etiam laudet: qui ad consulatū homo nouus peruenit: quīs exiguos sumptus in sua edilitate fecisset. ¶ Clarus. multi noīs. quoniā fuit eloquens & magno ingenio peditus. ¶ Idē qđ. L. philippus & Cotta Curio. ¶ Quodāmodo. hoc dicit ut deuitet arrogantia: & ut simul ostēdat se aliquos sumptus in sua edilitate fecisse: sed p̄ amplitudine honorū quos adeptus est omnibus suffragariis nulli quodāmodo fuerunt: & sic ostendit se nouū hominē non largitionibus: sed p̄pria virtute anno suo. i. cū p̄timum petere licuit post p̄turam peruenisse ad consulatū. vnde Pli. ait in lib. 7. consulatus tantū operibus electus: & nomen Cice. & splendor consulem fecit Cice. filium imperante Augusto. ideo dicit Sene. Cice. filiū quā res consulem fecit nisi pater. ¶ Amplitudine honorū. consulatu qui erat honor per se amplius. ¶ Nostro āno. statim post p̄turam: tunc enim licebat petere consulatū. gloriatur Cice. se finita p̄tura creatum fuisse consulem: quod non contigerat illis: quos supra nominauit: quīs non essent noui hoīes: ut erat Cice. qui de sui consulatus electione in oratione pro lege agraria apud Quirites cōtra. P. Rullum tribunum plebis ita scribit. Neque me tantūmodo consulem: quod & ipsum per sese amplissimum: sed ita fecistis: quomodo pauci nobiles in hac ciuitate facti sunt. Nouus ante me nemo. Non profecto si recordari volueritis de nouis hominibus reperietis eos qui sine repulsa consules facti sunt: diuturno labore: atq; aliqua occasione consules esse factos cum multis annis post petissent q̄ pretores fuissent aliquanto serius q̄ per aetate ac per legem liceret. qui aut anno suo petierint sine repulsa non esse factos: me esse vnū ex omnibus nouis hominibus de quibus meminisse possumus: qui consulatū petierim cum primū licitū sit: consul factus sum cū primū petierim: ut vester honor ad mei temporis diem petitus non ad aliē petitionis occasionem interceptus: nec diuturnis precibus affligatus: sed dignitate impetratus esse videatur. Est illud amplissimū quod paulo ante commemorauī quirites quod hoc honore primum me ex nouis hominibus multis post habitis affecistis: q̄ prima petitione: q̄ anno meo: sed tamē magnificentius atq; ornatus esse illo nihil potest: q̄ meis comitijs non tabellam indicem liberalitatis: sed vocem vnam p̄e vobis indicem vestrum erga me voluntatum ac studiorum tulistis. Itaq; me non extrema tribus suffragiorum: sed primi illi vestri concursus: neq; singule voces preconum: sed vna voce vniuersus populus romanus consulē declarauit. Ideo in hoc loco dicit: quos cunctis suffragijs adepti sumus. ¶ Anno nostro. post p̄turam cū primū petere licuit consulatū: erat enī p̄finitum t̄ps: quo petere licebat. dixi enim supra Syllā dictatorem voluisse ut non liceret petere consulatū nisi post p̄tura: & tunc annus suus dicebat ab eo: q̄ in toga cādida magistratū petebat. Noui hoīes ante Cice. assequi non potuerūt. cōsulatū anno suo s̄ opus fuit expectare. Vñ in eadē orōne Cice. ait. cū Marius a spe cōsulatus longe abesset: septimū annū post p̄turam iaceret. Ideo in hoc gloriatur Cice. quoniā primus ex nouis hoībus anno suo āplissimos honores adeptus est. Et in orōne p̄ Milone dicit. P. Clodius cū statuisset omni scelere in p̄tura vexare remp. videretq; ita tractata esse comitia anno superiore: ut non multos menses p̄turam regere posset: q̄ nō honoris gradū expectaret ut ceteri: sed ut & L. Paulum collegam effugeret singulari virtute ciuē & annuū integrū ad dilacerandā remp. q̄reret: subito reliq; annū suum seq; in annū p̄ximum transfudit. Prius petebatur questura: inde edilitas: postea p̄tura: demū consulatus. Censores erant & ante consulatū & post. In Bruto sic ait. Itaq; cū iam p̄cōne euauisset Hortensius & ego āno meo. sexto aut post illum consulem consul factus es: reuocare se ad industriā coepit. ¶ Qđ contigit nemi ni ut. scilicet anno suo cūctis suffragijs adipisceret. ¶ Exiguus sumptus adilitatis fuit Cice. cū esset in primis causis versatus: & in patrocinio Sticiliensi maxime in certamen venisset: designatus est edilis ut ipse dicit in Bruto cū designato consule Hortensio: & ut ipse testis est in orōne p̄ L. murena. tris ludos in sua adilitate fecit: quina ludi fuerint: in vltima actione in Verrē aperit dicens. Post q̄sturam sum designatus edilis: habeo rōnem quid a populo romano acceperim. Mihi ludos sc̄tissimos maxia cū cerimonia Cereri. Libero. libereq; faciēdos. Mihi florem matrē populi plebisq; romanę ludorū celebritate placandā. Mihi ludos antiquissimos: q̄ primi romani sunt nominati: maxima cū dignitate ac religiōe. Ioui Iunoni Minerę esse faciēdos. Mihi sacrarū edilii p̄curationē: mihi totā urbē tuendā eē cōmissā: ob earū rerum laborē & sollicitudinē fructus illos datos: antiquiorē in senatu snie dicendē locū: togā p̄textam: sellam curulem: ius imaginis ad memorē posteritatēq; p̄ducendā. ¶ His ludis maxime p̄p̄s delectabat: & q̄ nonnullis ad āplissimos honores cōsequēdos suffragati sunt. Vñ in orōne p̄ murena Ambitus accusato rōdes Ser. Sulpicio ait. Nō eē mirandū in petitione consulatus ludorū magnificentiā L. Murena apđ pplm p̄fuisse. delectat inq; hoīes (mihi crede) ludi: etiā illos q̄ dissimulat: nō solū eos q̄ farent: quod ego in mea petitione fesi. Nā nos quoq; habuimus Scenā cōpetrice: qđ si ego q̄ res edilis fecerā: tñ Antonij ludis comouebat: tibi q̄ casu nullos feceras nihil huius istam ipam: quā irrides argentēā scenā aduersatam putas. ¶ Noti ludorū huius eloquentiā: & scenę magnificentiā valde contēnere: q̄ huic admodū p̄fuerūt. Odit (inquit) populus romanus priuatā luxuriā: & publicā magnificentiā diligit. Diuus August. in. 2. de tri. dei. Ciceronem his ludis sese effluentem sic taxat. Vir grauis & philosophaster Tullius clamat i auribus ciuitatis inter cetera sui magistratus officia sibi florem matrē ludendorū celebritate placandā: qui ludi tāto deuotius: q̄to turpius celebrari solent. ¶ Atq; etiam. nunc dicit quē impense magis laudabiles sint in ipa repu. ¶ Muri sūt vrbis parietes autem domorum. ¶ Naualia. sunt loca in quibus fiunt naues & conseruant anteq; in aquā deducant. ¶ Lucundus. q̄ sint edificia publica: magis inquit gaudet populus epulo vīsceratione ludis. tamen illa sunt p̄stantiora: quoniā sunt diuturniora & magis famē. ¶ Hęc. naualia portus & alia edificia ad vsum cōmunem

MARS.

Arrogantiam tollit.

Nemo nouus aſi Cice. consul factus est.

Concordia in cōsulatu Ciceronis.

Cice. gloriatur de consulatu.

Censores & ante & post cōsulatū fiebant. Ludi a Cice. edili exhibiti.

Ludi etiā hoīes q̄ dissimulant delectant.

P̄p̄s odit priuatā luxuriā Diuus Augustinus Ciceronē taxat Naualia.

M. tullii Ciceronis.

Propyle-
um. i. ve-
stibulum

Pericles
templum
palladis
edificauit

Quando
largitio
facienda
est.

Largitio
officium
a circun-
stantia.

ASCEN

Propter pompeium. qui in secundo consulatu (vt dictum est) gymnasia theatrūq; erexit: cuius dimensionem ex theatro quod erat Mytilenis attulit. Vere ūdus (inquit) talia reprehendo: ne videar insectari Pompeiū amicū meū: qui in his sine aliqua supputatione pecuniarū p̄fusus fuit. Principē. primū inter grēcos noīs celebritate ac fama eloquij. Preclara ppylea. vestibula tēpli Minerū apud athenas. Propyleū grēce latine dicitur vestibulū. Plu. ait in vita periclis. A tarsis vestibula quinquennio edificata sunt Menecle architecto. fortuna autem admirabilis quē circa eam fabricam euenit: indicauit nunq; abfuturam deam: sed adiumento operi semper futuram. Namq; vnus ex fabris laboriosissimus & promptissimus erat: cum decidisset ex alto: & medicide salute iam desperassent: dea per quietem Pericli ostendit remediū: & sic ille liberatus est: & salubri palladi in arce positum est signum quod fidias effinxit. Cum autem Thucydides diceret periclem edificando nimias pecunias effundere Pericles populum in concione rogauit: nunquid videretur nimium impēdisse. quo respōdente nimium sint igitur hęc non vobis inquit impensa: sed mihi: & in ipsis donis meum tantum nomen incribam. Hęc dicente pericle siue admirati eius animi magnitudinem: siue de operum gloria certarent Athenienses reclamant iubentes vt publicę sumptus faceret: nec vlli parceret impenę. de Phalereo Demetrio dictum iam est. Preclara. summi nominis & celebritatis. Proiecit. effudit. De hoc genere toto de publicis edificijs: muneribus: ludis: & similibus. Libris de repub. quos in suo consulatu elucubraui: sex fuerunt: quinque desiderantur. sextum habemus qui inscribitur de somno Scipionis. Tota tangitur. concludit tales largitiones toto genere viciosas esse: sed aliqua tempora incidere: quibus necessarie sunt: cum scilicet fugimus auaricie suspicionem: cum necessitati subuenitur: & tandem cum ipsa largitio non omnino ad malum finem tendit. Toto genere. omnino & per se. Temporibus. temporum condicione potest esse non viciosa: sed laudabilis: & sic vt largitione interdum erit officium a circumstantia. Accommodanda. pro ratione facultatum faciēda & moderanda.

In illo autem &c. Prosequitur alteruz genus largorum quod ad liberales pertinet. Et est ordo. Autem pro sed: nos non debemus eē affecti vno modo. i. vni-formiter: in disparibus causis in illo altero gñe largiendi quod proficiscitur a liberalitate. Alia causa est eius. i. in eū qui premitur calamitate: & sup. alia est eius q̄ q̄rit res meliores nullis rebus suis existentibus aduersis. Benignitas pp̄ior. i. copiosior. et plura ppendēs debet: eē in. i. erga calamitosos: nisi forte erūt digni calamitate: tñ nos nullo modo debemus eē restricti. i. parci & tenaces in his q̄ volēt adiuuari: nō vt ne. i. nō affligant: s; vt ascendant altiorē gradū sed sup. debemus adhibere iudiciū & diligētia in diligēdis idoneis. i. in delectu idoneos. nā Ennius poeta ille antiquus preclare sup. dixit. ego arbitror benefacta locata male. i. apud indignos eē male facta. Autem pro sed: quod tributum est bono viro & grato: fructus. i. commodū & vtilitas est: tum: id est pariter in eo ipso: tum. i. pariter ex ceteris sup. rebus. Enim p̄ q̄ liberalitas est gratissima remota temeritate. i. si nulla adsit temeritas q̄ p̄: pleriq; laudant eā. i. liberalitatem eo studiosius: q̄ bonitas. i. beneficentia cuiusq; summi. i. omnis excellētis viri: & perfugiu cōe oim. i. ad qd̄ oēs perfugere possint. Igit opera dāda est. i. diligētia adhibēda vt afficiamus q̄ plurimos. i. valde multos his bñficijs quoz meōna p̄datur. i. porro def: hoc est manifeste liberis & posteris: ita vt non liceat his eē ingratiss. p̄: putant eam iniuriam fieri sibi etiā in decerēda. i. abigēda liberalitate. i. putant id odiū sibi fieri dū liberalitate decerēt: q̄ p̄: putāt eū hostē esse cōmunē tenuiorū. i. pauperiorum q̄: scilicet ceteri sint. Atq;

Alterum genus largiendi quod a liberalitate proficiscitur.

In illo autem altero genere largiēdi: quod a liberalitate proficiscitur: nō vno modo i disparibus causis affecti esset debemus. Alia cā est eius quā calamitate premis: & eius qui res meliores quærunt: nullis suis rebus aduersis. Propēior benignitas esse debet in calamitosos: nisi forte erunt digni calamitate. In his tamen qui se adiuuari volent: non vt ne affligantur: sed vt altiorē gradū ascendant: restricti nullo modo esse debemus: sed in diligendis idoneis iudiciū & diligētia adhibere. Nam preclare Ennius benefacta male locata male facta arbitror. Quod autem tributum est bono viro & grato in eo: tum in ipso fructus est: tum etiam ex ceteris. Temeritate enim remota gratissima est liberalitas: eoz eam studiosius pleriq; laudant: q̄ summi cuiusq; bonitas commune per fugium est omnium. Danda igitur opera est: vt his beneficijs q̄ plurimos afficiamus: quorum liberis posterisq; prodatur memoria: vt his ingratiss. esse nō liceat. Omnes enim immemores beneficij oderunt: eamq; iniuriam in deterrenda liberalitate sibi etiam fieri eum q̄ qui facit cōmunem hostem tenuiorum putant. Atq; hęc benignitas etiam reipub. vtilis est: redimi e seruitute captos: locupletari tenuiores: quod quidem vulgo solitum fieri ab ordine nostro in oratione Crassi scriptum copiosa videmus. Hanc ergo consuetudinem benignitatis largitioni munerum antepono. Hęc est grauium hominum atq; magnorum: illa quasi assentatorum populi: multitudinis leuitatem & voluptatem quasi titillantium. Conuenit autem: tum in dando munificum esse: tum in exigendo non acerbum. In omniq; re contrahenda: Vendendo: Emendo: con-

Adde Lactā: Libro 6to
capite vndecimo.

Adde Cic: li: 2: oplari
ad curio: epla: 14 qm d^r
& munita sup dimittat
copiarū et nō virtutis

Officiorū Liber Secundus. Fo. CX:

ducendo: locando: in vicinatatibus et confinijs equum: & facilem multa multis de iure suo concedentem. Alitibus vero quātum liceat. & nescio an paulo plus etiā: quā liceat abhorrentem. Est enim nō modo liberale paulum nōnunq̄ de suo iure decidere: sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem est ratio rei familiaris. quando quidem dilabi sinere flagitiosum est: sed ita vt illiberalitatis auaricieq; absit suspitio. posse enim liberalitate vtī non spoliāntem se patrimonio: nimirum est pecunię fructus maximus. Recte etiam a Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim vt mihi videtur valde decorum: patere domos hominum illustriū: illustribus hospitibus. Idq; etiam reipū. est ornamento homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe nostra non egere. Est etiam vehementer vtile his qui honeste posse multa volunt per hospites apud externos populos valere opibus: & gratia. Theophrastus scribit quidem. Cymonem athenis etiam in suos curiales. Laciades hospitem fuisse: ita dicitur instituisse & villicis imperauisse: vt omnia preberentur quicunq; Laciades in villam suam diuertisset.

enim est q̄ non plus q̄ liceat aut simpliciter aut pro tunc. Enim pro quo paulum de suo iure: est non modo. i. non solum liberale: sed etiam fructuosum interdum. Autem pro s3: ratio. i. consideratio rei familiaris. i. domesticę. est habenda. i. haberi debet quam sc3 rem familiarem quidem. i. certe sinere. i. pertinere dilabi. i. decidere & in nihilum ruere. est flagitiosum: sed ita sup. habēda est ratio rei familiaris: vt suspitio illiberalitatis: & auaricie absit. Enim pro q̄a. maximus fructus pecunię est nimirū. i. aut dubie non spoliāntem. i. priuāntem se patrimonio supple suo posse vtī liberalitate. Hospitalitas id est gratuita & benigna in hospitium susceptio est etiā laudata recte a theophrasto. Est enim valde decorum: vt videtur (inqt Cice.) mihi domos illustriū. i. clarorū hoim: patere. i. apertas esse ad recipiēdū hospitio hospitibus illustribus: q̄ p & idem reipū. ornamento. i. ad decus & ornamentū: hoies externos non egere in nostra vrbe hoc gñe liberalitatis. Est etiam vehementer vtile his qui volunt multa posse honeste: valere opibus: & grā apud externos populos: per hospites. i. per eos quos receperant hospitio. Theophrastus scribit Cimonem virum illū spolijs bellicis locupletatum: fuisse hospitalem athenis. etiam in. i. erga laciadas curiales. i. cōtribules suos dicitur enim instituisse: id est ordinasse & imperasse villicis. i. villarum suarū procuratoribus: vt omnia preberentur supple ei quicunq; laciades diuertisset a publica scilicet via in suam villam.

Nullo autem. Postq̄ de largitione quę a prodigalitate p̄fiscitur differuit: transit ad aliud genus quod a liberalitate manat: docetq; quomodo tali liberalitate vtendum sit. Supra dixit duo gña esse largorum: quorū alteri prodigi: alteri liberales dicant. Postq̄ de prodigiis dixit dicit de liberalibus: qui vt dicebat suis facultatibus aut captos a predonibus redimunt: aut es alienum suscipiunt. ¶ Affecti. dispositi in causis dissimilibus. ¶ Alia causa est. docet quomodo affecti esse debemus: cum alia causa sit eius qui in calamitate versatur: & eius qui adiuari cupit: cum ad sūmos tendat honores sine aliqua aduersitate. & docet nos debere propensiores eē in calamitosos nisi fuerit calamitate digni. ¶ Res meliores. maiores dignitates: & opes. ¶ Benignitas. liberalitas magnificētia. ¶ In his tñ. quis (inqt) in illos p̄p̄siores eē debeamus: tñ nullo modo deserēdi sūt: q̄ altiore dignitatis gradū ascendere cupiūt. S3 in deligēdis idoneis p̄cipit diligēter iudicandū eē an aliq̄ fauorē cupiūt digni sunt: quoniā alr eēt cōtra prudētiā: qd̄ pbat Ennij snia. ¶ Male locata. collocata indignis: & minime idoneis. hic ē versus Enij ex tragedia: & Publius poeta mīmorū dixit. Bñficiū dādo accepit q̄ digno dedit. ¶ Qd̄ aut. ponit nūc cōtrariū. ¶ In eo. qd̄ bono viro tributū est. ¶ In ip̄o. bono viro. ¶ Ex ceteris. q̄ laudāt liberalitatem q̄ prudēter fit. & liberalitas ab oibus laudat: remota imprudētia: quoniā dādū est vt op3. ¶ Dāda igit opera est. p̄cipit q̄bus bñficijs alios afficere debeamus: vt meōria remaneat apd̄ posteros: & illis nō liceat: eē ingratis. ¶ Prodat. p̄paget: diffundat vt aliquos vi oppressos defedere docere: p̄dia donare merentibus: ad honores euehere & similia: quorū memoria transit ad posteros: & sine odio aliorū ingrati esse non possunt. ¶ Non liceat esse ingratis. sic loquimur mihi liceat esse bono: tibi licet esse discreto. ¶ Deterrenda. amouēda & impedienda cum vtatur ingratitudine. Ita dicimus deterui te a scribēdo. i. effeci vt nō scriberes: deterreo liberalitatem. ¶ Hostē. inimicū: quoniā est ingratus & illiberalis. ¶ Tenuiorum. pauperum: qui indigēt aliorū liberalitate. ¶ Atq; hec benignitas. oñ dicit hanc liberalitatē vsui eē reipū. cū redimunt captiui: & pauperes locupletāt. ¶ Ab ordine nro. ab auguribus quoniā Cice. erat ex ordine augurū. Cice. post Crassi interitū augur creatus in Sicilia p̄cōsul missus est: q̄ eā p̄uinciam armis & iusticia seruauit: collegiū augurum erat in maxima veneratione apud antiquos. ¶ Crassi in

hec benignitas scilicet captos redimi es equitate. & est locupletari tenuiores. i. pauperiores: est vtiles etiam reipū. quod quidē solitū fieri in nostro ordine. Videmus scriptum copiose in oratione. Crassi. Ego antepono. i. prefero: ergo largitioni munerū hanc cōsuetudinem benignitatis. Hec scilicet benignitas est grauiū atq; magnorū hominū: illa sc3 largitio munerū est assentatorum populi quasi titillantium. i. molli ter tangentium ac palantium lenitatem & voluptatem multitudinis. Autem pro sed: conuenit. i. conueniens est tum. i. pariter esse munificum in dādo: tum. i. pariter non sup. esse acerbum in exigendo. q̄ p & conuenit sup. esse equum. i. equitatis amatorem: facilem. i. exorabilem et cito faciētem & concedentem multis multa de suo iure. in omni re contrahenda. i. in vendendo: emendo: conducendo: locando: in vicinatatibus & confinijs. & sup. cōuenit etiam sup. esse abhorrentem. i. alienum a libtibus q̄tum liceat & nescio an etiam paulo plus q̄ liceat. i. q̄ licere videatur (certū quia: decidere. i. dilabi non nunq̄. i. aliquādo paulum de suo iure: est non modo. i. non solum liberale: sed etiam fructuosum interdum. Autem pro s3: ratio. i. consideratio rei familiaris. i. domesticę. est habenda. i. haberi debet quam sc3 rem familiarem quidem. i. certe sinere. i. pertinere dilabi. i. decidere & in nihilum ruere. est flagitiosum: sed ita sup. habēda est ratio rei familiaris: vt suspitio illiberalitatis: & auaricie absit. Enim pro q̄a. maximus fructus pecunię est nimirū. i. aut dubie non spoliāntem. i. priuāntem se patrimonio supple suo posse vtī liberalitate. Hospitalitas id est gratuita & benigna in hospitium susceptio est etiā laudata recte a theophrasto. Est enim valde decorum: vt videtur (inqt Cice.) mihi domos illustriū. i. clarorū hoim: patere. i. apertas esse ad recipiēdū hospitio hospitibus illustribus: q̄ p & idem reipū. ornamento. i. ad decus & ornamentū: hoies externos non egere in nostra vrbe hoc gñe liberalitatis. Est etiam vehementer vtile his qui volunt multa posse honeste: valere opibus: & grā apud externos populos: per hospites. i. per eos quos receperant hospitio. Theophrastus scribit Cimonem virum illū spolijs bellicis locupletatum: fuisse hospitalem athenis. etiam in. i. erga laciadas curiales. i. cōtribules suos dicitur enim instituisse: id est ordinasse & imperasse villicis. i. villarum suarū procuratoribus: vt omnia preberentur supple ei quicunq; laciades diuertisset a publica scilicet via in suam villam.

Laudat hospitalitate

Cymonis Liberalitas

MARS.
Hactenus de prodigijs nūc de liberalibus. ¶ Propensius esse debemus i calamitosos: ¶ Versus Ennij. Liberalitas ab omnibus laudatur Prodat Nota modū loquendi Deterreo liberalitatez.

M. tullii Ciceronis.

cuius locum Cice. subrogatus fuit. ¶ Hanc ergo consuetudinem. concludens preponit hanc liberalitatem largitionibus & muneribus eorum quos prodigos appellauit. ¶ Munerum. speculorum ad captandam multitudinem. ¶ Grauium. prudētum. hæc (inquit) a grauibz hominibz solet exerceri: illa autem a leuissimis qui auram popularem captant. ¶ Illa largitio: quæ fit ad captandos populi fauores. ¶ Titillantium. mouētium. Titillare est illas partes corporis tangere: quæ tactu mouent quandam voluptatem vt tangere sub alis. ergo q largitione vtuntur quasi titillant voluptatem multitudinis: quoniam delinunt: ipsam oblectant & capiunt tali largitione ac munere. ¶ Conuenit autem. Nunc precipit de dando & exigendo quid agendum sit & conueniat. ¶ Non acerbum. non asperum & nimis molestum. ¶ Re contrahenda. in omni contractu. ¶ Confinijs hoc confinium dicitur. ¶ De suo iure. de eo quod iure ad se pertinet. ¶ Abhorrentem. alienum a litigijs quoad fieri potest: & potius ad aliquid de suo concedendum q litigandum. ¶ Habenda autem est ratio. ne aliqui precepto Ciceronis ducti a litibus abhorrendo rem suam consummi & labi finerent. monet habendā esse curam rei familiaris: nec permittendum vt male dilabatur. quod maxime decet. ¶ Flagitiosum. malum sceleratum: & pertinens ad ignauum hominem. ¶ Sed vt illiberalitatis. monet ita esse habendam rationem rei familiaris vt non videamur illiberales aut auari. ¶ Posse enim. ratio quare suspicio auaricie pellendā est: quoniam ille est pecunie fructus cum quis moderate vtitur liberalitate: vt se patrimonio non spoliēt. ¶ Recte etiam. audat sententiam Theophrasti qui hospitalitatem laudauit: quæ est quedā dispositio & liberalitas erga hospites: id est amicos externos. ¶ A Theophrasto. qui de diuitijs librum vnum scripsit: in quo laudauit hospitalitatem. ¶ Valde decorum. pulchrum & gloriosum. ¶ Illustrium clarorum virorum & principum ciuitatis. ¶ Illustribus. clariis amicis externis. Hanc sententiam Lactantius reprobauit: sed ipse loquitur vt xpianus Cicero. autem vt gentilis philosophus: & ideo iusta reprehensione caret. ¶ Honestę. cum laude virtutis. ¶ Cimonem. Cimon filius fuit Milciadis & Hegesipyles filij Olori regis Thracię. Milciades. i. talentis damnatus in vinculis perijt Cimone & sorore Elpinicia superstitibus. Cimon spolijs bellicis locupletatus agrorum sepes amouit: vt res ad fructus legendos accedere possent. ex tribu Laciadarum fuit Milciades: in quos summam hospitalitatem Cimon exercuit. Parabatur (inquit Plutar. in vita Cimonis) ingens domi conuiuium eo pauperes quicunq; vellent liberę conuiuentes educationem inde per ocium sibi vendicabant: vt rebus tantum vrbanijs intenderent. Cæterum Aristo. non id omnibz Atheniensibus datum esse: sed ex laciadis cōtribulibus suis volenti cuilibet licuisse tradit. Comitabantur præterea Cimonem familiares quidam iuuenes: eiq; consueti his pulchra veste amictis impartum erat: vt si quis grandior natu sordide ob inopiam inductus cum Cimone forte congregaretur: vestem secum permutarent. Vsum est hoc munificentię genus plurimum in se maiestatis habere. Idem etiam copiose secum nummos deferentes: si quem in foro virum indigna oppressum egestate cōpicerent: q proxime accedentes pecuniam sibi clam in manibus deponebant. ¶ Curiales. contribules. Formā ciuilem. Romulus hoc modo instituit diuisa omni multitudine trifariam singulis partibus duces singulos prefecit: tribusq; eas appellauit diuisiq; rursus ipsas tribus in denas equales partes: vocauitq; eas curias: illiq; etiam duces singulos prefecit. duces tribunum tribunos: curiarum vero curiones nominauit. Inde curiales sunt qui & tribules & contribules ex eadem tribu sue curia. hæc ex Dionysio alicarnasseo. Pomponius autem lib. j. digestorum de origi. iu. dicit. Romulum in. 30. partes diuisisse populum quas curias appellauit. proptereaq; tunc reipu. curam per sentētijs partium earum expediebat: vt dictum est in primo volumine.

ASCEN

Que autē opera. Persequitur alterū genus liberalitatis: quod opera. i. operatiōe & labore cōferentis impenditur. ¶ Ordo ē.

¶ Alterum genus liberalitatis quod opera præstat.

¶ Que autem opera non largitione benefica dantur: hæc tum in vniuersam rempub. tum in singulos ciues conferuntur. Nam in iure cauere: consilio iuuare: atq; hoc scientię genere prodesse q plurimis ve-

hementer: & ad opes augendas pertinet & ad gratiam. Itaq; cum multa preclara maiorum: tum q optime constituti iuris ciuilis summo semper in honore fuit cognitio: atq; interpretatio: quam quidē ante hanc confusionem temporum in possessione sua principes retinuerunt. Nunc vero vt honores: vt omnis dignitatis gradus sic huius scientię splendor deletus est. Idq; eo indignius q; eo tempore hoc contigit. cum is eēt qui omnes superiores (quibus honore par eēt) consilientia facile vicisset. Hæc igitur. opera grata multis: & ad beneficijs astringēdos hoies accommodata. Atq; huic arti finitima est dicēdi grauior facultas & gratior & ornatior. Quid eloqntia laudabi-

Hancm De liberalitate
 que opa fit et industria
 prestentem esse que fit
 pecunia ipa mte vero of
 tendit qdales in opa pte
 lauda nos qdlibet de
 annis

De quo Hora. li. 2. epla
 epis. ad Cesarē August.
 De postitatis apud Val.
 Max: Mulier Nno vno
 contenta pudianē coxo
 ria donabat et vsum
 vni nūllieribz fuisse
 incognitū

Deplorat qd: suorum
 tempore calamitatem

Laudat Eloqntiam
 summe

M. tullii Ciceronis.

rat cice- tēpore cēſaris qui omni ſciētia vigeſcit: et ius ciuile videtur diligere. Suetonius ait. Ius ciuile ad certū modum
ro tēpo- redire ſtatuit: atq; & immenſa diſfuſaq; legum copia optima queq; et neceſſaria in pauciſſimos cōferre libros.
ris cala- ¶ Eo indignius, maiore animi indignitate ferēdū. ¶ Cū is eſſet. Cēſar dictator. ¶ Sciētia. oī genere doctrinæ.
mitatem ¶ Hęc igitur opera. Cōcludit de opera inris ciuilibus: & trāſit ad eloquētiā quā laudibus aſſert & merito. ¶ Gra-
uioꝝ. maioris dignitatis q̄tum ad pondus rerū & ſentētiarū. Oratoris viſ eſt & officiū poſſe de omni re / quæcū-
Eloquē- q; ppoſita ſit) apte & copioſe dicere. ¶ Gratiꝝ. q̄ ſit ius ciuile. ¶ Ornatiꝝ. maioris ornamēti & dignitatis. Ad
tiam lau- miratione audientū. quoniā eloquentē & prudentē oēs admirant. Vñ Iuue. de demosthene ait. Quē mirabant
dat. athenæ. Torrētē & plenī moderantē frena theatri. Et Ciceronē orantē oēs ſuſcipiebāt. ¶ Indigentia. eorū qui
Oratoris indigēt patrociniꝝ eloquentis: vt in iudicio defendant. ¶ Gratia beniuolentia eorū qui deſenſi ſunt: & patro-
officiū. num magna grā proſequitur. ¶ Huic quoq; quēadmodum iuri ciuili. ¶ In tota. i omni parte dignitatis. ¶ In
Iuena. patrijs eſt moribus. romanis inſtitutis: quoniā apud antiquos patroni agebant cām clientis opera gratuita. &
de De- Ci. ex patrocinijs (auctore Plutar.) mercedem non acceperat. ¶ Munera. a Siculis ingentia: magnificaq; vltro de
moſtene lata conſtantiſſimē renuit: eo dūtaxat contentus: vt adilitatē ſuam tranſmiſſione frumentaria: nec illa quidē gra-
Patroni tuita adiuuarent. ¶ Diſerti. a diſſerendo dicitur (auctore Feſto) Et diſertus eſt ille qui dicit ea quæ oportet. Fa-
gratuito bius libro. 8. ſic ſcribit. M. Antonius ait. A ſe diſertos eſſe viſos multos. Eloquētem autē neminē diſertos ſatis pu-
clētes de rat dicere quæ oporteat. Ornate autem propriū eſſe eloquentiſſimū. Ideo Cicero diſerti dixit: quoniā nō lo-
fenſabāt quitur de eloquentiſſimo: ſed mediocri oratore & patrono cauſarū diſerto. ¶ Facild laborantis: qui facile ſuſci-
Ornatē pit labores: pro alijs in iudicio defendendis. ¶ Nō grauata: non moleſta: aut propter pecuniam: ſed gratuito
dicere e- is dicitur aliquid grauate facere: qui moleſto animo: & quaſi inuito facit. Plī. in pꝛincipio. xxvij. voluminis ſic ſcri-
loq̄ntiſſi- bit. Creſcit apud me certæ tractatu ipſo admiratio antiquitatis quātoq; maior copia herbarū dicēda reſtat tan-
mi eſt to magis adorare priſcorū in iueniēdo curā: in tradēdo benignitatē ſubit. ¶ Amouebat me res. de qua loquor
Grauate & ſtatus præſens. Ne de ſua fortuna Cicē. q̄ri videt nōluit intermiſſionē eloquētiæ deplorare: ſed vtiſ occu-
facere patione. Cum enī dicit ſe nolle deplorare maximā deplorat: & tempora damnat ſua. ¶ Hoc quoq; loco. quē-
admodū fecit de iure ciuili. ¶ Ne dicā interitū. nōluit dicere Ci. eloquētiā periſſe ſz fuiſſe intermiſſam. ¶ Qui-
bus. q̄ clariſſimis oratoribus vt prius fuerat. L. Craſſus. M. Antonius Cēſar. L. filius Hortenſius. Cotta & nō-
Conq̄rit de eloq̄n- nulli alijs: qui in foro clauerant. Hortenſius in actiōe penæ ſuperabat Ciceronem. & adoleſcens magis dicen-
tię iactu- do floruit q̄ ſenex. de quo Cicē. in Bruto. Hortenſius a Craſſo cōſule & ſcæuola vſq; ad paulū & Marcellū con-
ra. ſules floruit. Nos (inquit) in eodē curſu fuimus a Sylla dictatore vſq; ad eodē ſeræ conſules. Sic. Q. Hortenſij
Viri elo- vox extincta ſuo fato eſt: noſtra publico. Nos autem Brute inquit: quoniā poſt Hortenſij clariſſimī oratoris
quentes. mortem orbe eloquentiæ: quaſi tutores relicti ſumus. domi teneamus: eā ſeptē liberali cuſtodi: & hoſ ignotos
atq; imprudētes procos repudiemus: tuēamurq; (vt a adultā virginem) caſtæ ab amatorū impetu quantū poſſu-
mus prohibeamus. ¶ In paucis: quoniā pauci ſuperāt oratores & hi qui erāt nō hadebāt facultatem. i. poten-
tiam dicendi: quoniā extinctus erat ſenatus. ¶ Deleta iudicia. & cauſæ forenſes cōticuerāt: & hoc Ci. ppter ſe
Cic. orbe dicit: qui prius in foro regnauerat & eius vocis tota vrbis theatrū fuerat: nūc autē fugiebat cōſpectū ſcleratorū
eloquen- quibus oīa redunabant. Vñ miror illū in tantis malis hoc opus tam breui tēpore elucubrare potuiſſe: quoniā
tię tutor. ſcripſit poſt necē Cēſaris: ſed beatiffima ingenij vbertas & philoſophicū pectus oīa ſuperabat. ¶ Spes. pau-
Mira Ci. ci (inquit) ſunt de quibus ſperare licet q̄ futuri ſint clari oratores. ¶ Facultas: potentia orandi cauſas. ¶ Audā-
laus cia. multi (inquit) audent hoc genus dicendi tractare: ſed id qd audent præſtari (vt decet nō poſſunt: ſuperabat
ipſe Cicē. eloquentiæ fons: qui tamē ceſſabat culpa tēporū qbus oīa turbata erant & cōfuſa: ¶ Cū autē oēs. di-
xit ſupra hoies pdeſſe poſſe iure ciuili & eloquētiā: ſed qā nō oēs poſſunt callere ius ciuile: aut eē diſerti. dicit
nunc Cic. tales hoies poſſe etiā prodeſſe opera cum ſcilicet beneficia pro alijs petunt: commendant iudicijs
reos & vigilat pro re alterius: & rogant eos qui defendunt: aut conſulunt: vt ſint in cauſa diligentes. & ſic cū
ipſi non poſſint eorum cauſas agere orant alios vt eis adſint: & ſic officio bonorū virorū funguntur. ¶ Ne mul-
ti quidem. quoniā paucis datū eſt vt optime ius calleāt & diſerti ſint. ¶ Opera. labore & induſtria. ¶ Licet tan-
tū pdeſſe. ordo eſt: licet hoc. ſ. hominē petentem beneficia cōmendantē iudicijs: aliqū vigilantē & rogantē
Pauci op- alios vt licet inquam talem hominem ita facientem opera ſua prodeſſe multis. ¶ Licet petentem pdeſſe. ille
timæ ius poteſt alijs prodeſſe qui beneficia pro ipſis petit: & cōmendat iudicijs cauſam eorū. ¶ Latiffima manat. ad
callent multos iuuādos extenditur eorū induſtria: qua gratiā aliorū demerent & animos. ¶ Iam illud. vtiſ occupatiōe
Occupa- negligentia aſcribendū eſt: ſi ſcientes temeritati: quę eſt inimica prudentiæ. Certis operis. quibſdā laboribus
tione vtiſ & quadā induſtria cōpenſare id quod alium ledit: Sin aliqua re inuiti aliqū offendimus. debemus alia opera
& officio id quod violatum eſt compenſare: & eum quem offendimus aliquo beneficio reconciliare.

ASCEN

Ed cū in hoibus. Cicero docet
virū bonū: locupleri præferēdū
¶ Ordo eſt. Sed cū aut mores
ſup. ſoleant ſpectari. i. attendi:
aut fortuna. i. rerū poſſeſſio ſoleat ſpecta-
ri in hoibus: eſt quidē procliue. i. promptū
& facile (ſicut in pcliuis facilis eſt deſcen-
ſus) dictū. i. vt dicat: vel ad dicendū itaq;
id eſt & ita loquunt vulgo. i. vulgares ita
loquuntur: videlicet ſeſe ſequi in bñficijs

In officio præſtando. vir bonus
locupleti præferendus.

Ed cum in hominibus iuuandis aut mores ſpec-
tari: aut fortuna ſoleat: dictū quidē eſt pro-
cliue. Itaq; vulgo loquuntur ſeſe in beneficijs
colocandis mores hominū non fortunam ſe-
qui. Honesta oratio eſt. Sed quis eſt tandē qui

Officiorū Liber Secundus. Fo. CXII.

inopis & optimi viri cause non anteponat in opera danda gratiam fortunati & potētis. A quo enim expeditior & celerior remuneratio fore videtur : in eo ferē est voluntas nostra propensior. Sed animaduertendum est diligentius : quē natura reum sit. Nimirum enim inops ille : si bonus est vir : etiā si referre gratiā non potest : habere certe potest. Commode autem quicunq; dixit pecuniam qui habeat non reddidisse : & qui reddiderit non habere. Gratiam autem et qui reddiderit habere : et qui habeat retulisse. At qui se locupletes / honoratos / beatos putāt : hi ne obligari quidem beneficio volunt : qui etiā beneficium se dedisse arbitrantur : cum ipsi quis aliquid magnum acceperit eque etiam a se aut postulari aut expectari aliquid suspicantur. Patrocinio vero se ipsos : aut clientes appellari mortis instar putant. At vero ille tenuis : cum quid factum sit : sese spectatum non fortunam putat : non modo illi qui est meritis : sed etiam illis a quibus expectat (eget enim multis) gratum se videri studet. Neq; enim verbis auget suum munus (si quo forte fungitur) sed extenuat. Videndumq; illud idem qd sit opulentum fortunatum p̄ defenderis in illo vno aut in liberis eius manet gratia. Sinautem inopem : probum tamen & modestum omnes non improbi humiles (quā magna in populo multitudo est) presidium sibi paratum vident. Quāobrem melius apud bonos q̄ apud fortunatos beneficium collocari puto. Danda omnino opera est . vt omnigeni satisfacere possimus. Sed si res in contētionē veniret. Nimirū Themistocles est auctor adhibendus : qui cum cōsuleretur vtrum bono viro pauperi an minus probato diuiti filiam collocaret : ego inquit malo virum : qui pecunia eget : q̄ pecunia q̄ viro. Sed corrupti mores deprauatiq; sūt admiratōe diuitiarū : q̄rū magnitudo (qd ad vnū quēq; nrm pertinet) illū fortasse adiuuat q̄ habet : ne id qd sepe s3 faciuuare : potētiōr sanā sit : honestior vero quomodo. Qd si etiam bonus erit vir : ne impediāt diuitiā : quo minus iuuetur modo ne adiuuent : sit qd omne iudiciū nō q̄ locuplex : sed qualis quisq; sit. Extremum autem praeceptum in beneficijs operaq; dāda est ne quid cōtra aequitatem contēdas : ne quid p̄ iniuriā. Fundamentū enī perpetuā cōmēdatiōis & famā est iusticia sine qua nihil potest esse laudabile.
 bum & modestum : oēs humiles . i. modicā conditionis & fortunā (quā multitudo est magna in populo) nō improbi : id est si sint non improbi : vident presidii paratū sibi : id est consimilē defensionē & consimile bñficiū expectare possunt. Quāobrem ego (inquit Cice.) puto beneficiū collocari melius apud bonos q̄ apud fortunatos. Opera . i. diligentia est danda . i. adhibenda oīno : vt possimus satisfacere omni generi : sed si res veniret in contētionem . i. cōtrouersiā & litē. Themistocles & nimirū adhibēdus auctor qui cum cōsuleretur . i. cum ab eo consiliū peteretur vtrū collocaret . i. impenderet filiā viro bono pauperi : an viro minus probato diuiti inquit : ego malo . i. magis volo virū qui eget pecunia q̄ pecuniā quā sup. eget viro. (Improbis enī viri qui a virtute dicunt cēsedus nō ē) Sed mores sunt corrupti & deprauati : admiratōe diuitiarū q̄rū magnitudo (qd pertinet ad vnū

collocandis mores hominū non fortunā. Oratio . i. ppositio aut snia illa est honesta. Sed quis tandē . i. post multā indagationem mdeat q̄s est qui nō anteponat in opera . i. seruitio & obsequio corporali dāda . i. prestando gratiā fortunati & potētis causā inopis viri & . i. sed si optimi . q. d nemo : cū tñ quēlibet cōtra facere deceat. Eni pro qā : nostra volūtas est ferā . i. quā si semper ppēior . i. inclinatio ad bñficiē dum a quo remuneratio fortunā videtur expeditior & celerior. Sed aiaduertendū est diligentius . i. valde diligenter quā . i. q̄ lis sit natura rerum. Eni p̄ qā ille inops si est bonus vir nimirū . i. haud dubiā etiā si nō pōt referre grām . i. rebus compensare pōt certā . f. salutē habere . f. in aio : hoc est volūtatē referendū : qd vulgo dicitur scire grām. Autē p̄ sed cōmode . i. cōuenienter sup. dixit : q̄cūq; is fuerit q̄ dixit eū qui habeat pecuniā sup. quā accepit nō reddidisse sup. eā : & q̄ reddiderit pecuniam nō hñe sup. eā at p̄ s3 sup. dixit & . i. simul eū q̄ reddiderit gratiā hñe gratiā : & eū q̄ habeat gratiā retulisse grām : qā hñe grām ē quodam modo referre. At . i. sed ij q̄ putant se locupletes honoratos beatos ne qdēz . i. non volūt salutē obligari bñificio . i. ad beneficium referendū q̄ etiā arbitratū se dedisse bñficiū cū ipi quis acceperint aliquid magnū : suspicātur aequā . i. aequaliter etiā aliqd magnū aut postulari aut expectari a se : vero p̄ sed putāt . i. reputāt istar mortis . i. tam acerbū vt mors est : se ipsos sup. esse patrocinio . i. in defensione in iudicio aut appellari clientes quorum est defendi a patronis. At vero ille tenuis . i. pauper qui gratiā habet cum aliqd . f. bñficiū sit factū : videlicet sibi putat sese : id est semet ipsum spectatum . i. respectū ad personam suam habitum non fortunā . i. diuitias suas quas nullas habet. Et studet . i. conatur se videri gratū : modo . i. non solū illi q̄ est meritis . i. qui iam beneficium contulit sed etiā illis a quibus expectat sup. beneficium. eni pro qā ipse eget multis . i. multorum auxilio. Neq; enī auget verbis suū munus . i. officium (si fungitur forte quo . i. aliquo) sed extenuat . i. imminuit ipm sup. ple. verbis : qd pro & videndū sup. est illud idē qd si defenderis opulentū . i. plenū opibus & fortunatū : gratia manet in illo vno . i. solo : aut in liberis . i. filiis eius. Sinautem . i. sed si sup. defenderis inopem tamen p̄

*De quo enā Val. in ca:
de sapienter dictis*

M. tullii Ciceronis.

quæ p. nostrum) q. d. nihil fortasse ipsa magnitudo diuitiarum iuuat illū qui habet sup. eam: ne id quidem. i. sed nec illud semper sup. facit. i. nō tamē semper iuuat. Sed fac. i. concedas iuuare. i. q. semper iuuat supple qui eam habet: sit sane potentior. Vero pro sed: quomodo sup. erit per eā honestior. q. d. nullo. Quod si erit etiam bonus vir. i. qui diues ne diuitie impediunt: quo minus. i. vt non vel vt minus iuuetur. modo. i. dūmodo ne se diuitie adiuent eū: & oē iudiciū. i. ois consideratio sit nunq. i. q. tū locuples sit quisq. sed qualis. Aut pro sed: extremū id est præcipuū pceptū in bñficijs sup. dandis & opera danda est ne cōtendas: quid. i. in aliquo contra equitate & ne quid sup. contēdas. i. certes aut facias pro iniuria. Eni pro q. iusticia sine qua nihil potest esse laudabile: est fūdamētū perpetuæ cōmēdatiōis & famę Nō ergo sic pauperi bñficiū ē: vt fiat iuria diuiti: nec ecōuerso.

MARS.

Virtutem
sequēdā
esse non
fortunā i
largiēdo
Magis i
opes sūt
grati q
potentes
Agere
gratias
Habere
gratiam.
Referre.
Debitio
gratiæ &
pecuniæ
differunt
De grati
arum re
latione
Reddere
gratiā
Clientes
vnde di
cantur

Inopes
bñficia
accepta
recogno
scunt.
Aliud ar
gumētū.
Themis
stoclis di
ctum.
Tēpora
carpit

Caius
marius
cantaris
potauit.
Diuitie
sunt ma
lorum cā

Ed cum in hoibus iuuādis. Dixit hæcenus iuuādos esse hoies: aut pecuniā: aut opera: monet nunc potius iuuandos esse bonos viros & inopes: q. fortunatos & potētes: quoniam sequi debemus virtutē nō fortunā & diuitias. ¶ Dicitur est p. liu. oēs hoc facile dicūt: sed nō ita facile fit ¶ Dicitur. dū dicit. ¶ Vulgo. vbiq. ¶ Nō fortunā. diuitias & potētiās alioq. cū volūt bñficia in aliquē collocare. ¶ Honestā. plena honoris & laudis. ¶ Gratiā. beniuolentiā illius q. est diues & potens. ¶ Fera. quasi voluntas oim ad idē inclinatio. ¶ Sed aia duertendū est diligentius: quoniam nra volūtas p. p. est ad iuuādos potētes: Monet Ci. cōsideradū esse q. sit natura rerum & p. p. etas: & oñdit potius eē iuuādū bonum virū & inopē qui semper habebit grām si referre nō poterit & diuites obligari bñficio volūt. Inde docet maiorē nos consequi grām si inopem p. bñ virū potius q. si diuitem iuuerimus. ¶ Nimirū certe declarat harū rerū naturā. Agere grās est verbo. Habere grām est aio: cū memores bñficij sumus. referre aut est factio & re ipsa: ergo si bonus nō pōt grām referre. i. par bñficiū reddere: certā gratiā habere pōt. i. esse memor beneficij accepti. ¶ Cōmoda. apta: affert quandā sniam q. circumferebatur in certo auctore: ideo ait: quicūq. dixit. In oratione p. plāco respōdens Cassio accusatori ait. Quāq. dissimilis est pecuniæ debitio & grā. Nam qui pecuniā dissoluit: statim non habet id q. reddidit. Qui aut debet æs retinet alienū. grāz aut & q. refert hz & q. hz in eo ipso q. habet refert. Neq. ego nūc Planco desinā debere si hoc soluero. nec minus ei redderem volūate ipsa. si hoc molestia nō accidisset. Et in orōne q. senatui de reditu suo grās agit: dicit. Atq. i. officio persoluēdo dissimilis rō pecuniæ ē: p. p. etasq. debita pecuniā q. retinet nō dissoluit q. reddidit nō habet grām: & qui retulit habet & qui habet dissoluit: hoc etiā scribit Gellius. ¶ Qui reddiderit reddere gratiā siue referre est idē q. reddere bñficiū: habere aut est gratificandi voluntatē inuicē habere. Referre (igt. Sen). ē vltro q. debeas afferre: nos dicimus gratiā reddidit reddūt ei & q. repositum & q. inuiti: & alibi: plus debetur bñficiū q. pecuniā creditori: quoniam de bñficio plus soluendū est: & nihilominus relata gratia etiā. coheremus. Debeo enī (cū reddidi) rursus incipere. ¶ At qui se locupletes. ponit nūc oppositum de locupletibus qui volūt bñficio obligari. ¶ Beatos. scilicet & nullius rei indigētes. ¶ Equatantundē. ¶ Postulari ab eo qui confert bñficiū. ¶ Patrocinio vero. ecce aliud quo ostendit ipos nolle obligari bñficio. ¶ Patrocinio. defensione alicuius in causa sua. i. si fuerunt clientes: & vti sunt alicuius patrocinio: putāt id esse morti simile. Potius inquit vellet mori q. videri cliēs qui a colendo dicunt: quoniam colunt patronū. ¶ Tenuis. pauper & bonus vir. ¶ Sese spectatū. habitā esse rationem sui & virtutis: nō fortunæ: & q. illi quæ bñficiū contulit spectauit virtutem ipsius pauperis. nō bona fortunæ. ¶ Nō fortunā diuitias. vt postea retributionē accipiat: & æquæ bñficiū a fortunato reddatur. Sen. sic ait. Non est bñficiū quod fortunā spectat. ¶ Illi qui est meritis. qui i se beneficia contulit: sed etiā alijs locupletibus: vt etiā ab illis accipere aliquid possit. ¶ Eget enī multis. hoc dictum est per parenthesim. & est ratio quare inops cum multis indigeat: studet etiā alijs videri gratus. ¶ Si quo forte fungitur. i. si ipse inops aliquid facit p. eo qui de se bene meritis est dicit parum id esse & se maiora illi debere: vt parem gratiam referre possit: & sic semper munus suū extenuat. ¶ Videndumq. illud. affert aliud quo ostendit potius habendam esse rationem inopis q. diuitis: vt maiorem gratiā consequamur: & ideo dixit diligētius animaduertendū: quæ sit natura rerū. ¶ Humiles. pauperes: quorum est magna multitudo. ¶ Præsidium. auxiliū suæ paupertatis si defendimus d. uitem: ipse solus nobis debet & forte filij: sed si inopē & bonū virū: omnes pauperes amabūt expectātes: & ipi aliquod subsidiū: ergo melius est in pauperem q. in diuitem bñficiū collocare. ¶ Melius. vtilius & honestius. ¶ In cōtentionē. disceptationē: cuius potius rō habēda sit Themist. (auctore Plu.) ex his q. filiā vxorē petebāt: frugi ac modestū anposuit locupletis: dicens se vix pecunijs indigētē magis q. sine viro pecunijs q. rere. Cice. aliter hoc narrat. ¶ Sed corrupti mores. deplorat Ci. statū suoz tēporū in quibus mores corrupti erant: & versū in luxum p. p. etas diuitias. Vñ exclamauit Iuue. Nūc patimur longæ pacis mala seuior armis. Luxuria incubuit victumq. vlciscitur orbem. Et vincant diuitiæ. Syllius etiam dicit. Diuitijs prorsus honor Asia deuicta (inquit Plu.) primū luxuriā misit in Italiā. L. Scipio transtulit in triumpho argēti calatī pondo milia quadringēta: & vasorū aureorum pondo. 200. milia. eadem Asia domita multo etiā grauius afflixit mores. inutiliorq. victoria illa hereditas. Attalo rege mortuo fuit erudita ciuitate: amare etiā: non solum admirari opulentia externam. Immenso & achæice victorie momēto ad impellandos mores. Hinc aliq. veterum: vt Caius Marius post victoriā cymbricā cantaris potasse liberi patris exemplo traditur ille orator arpinas & manipularis imperator: Quid pertinet. q. d. nihil quoniam philosophi sumus: & bona fortune admirari nō debemus. ¶ Sed mores. & si diuitie adiuant homines: tamē per se nō efficiūt vt sint honestiores. ¶ Ne id quidem semper quoniam multi propter diuitias interficiūtur: aliqui patiuntur incōmoda. Vnde scribit Plutar. in vita Sylle Nōnullos pecuniarū gratia obrūcatos fuisse proscriptosq. Q. aurelius igt. Nullis se negocijs implicans forum ingressus nomina p. scriptorū legebat: inter quos cum se inuenisset. Ve mihi misere dixit. Albana me villa persequitur: & statim iugulatus est: Diuitie (inquit Possidonius) sunt causa malorū: nō quia ipse faciunt aliquid: sed facturos irritant. Philosophus in primo ethices sic ait. Cōpluribus hoibus ex ipsis bonis acci

dunt detrimenta. Iam enim quidā ob diuitias perierunt. Plato in. 12. de legibus sic ait. Aurū atq; argentū & pri Diuitiē
uatim: & in tēplis iuidiosa possessio est. Sed fac iuuare: esto quod iuuet. ¶ Honestior. vereor quomodo scilicet sunt ma
erit quasi dicat nō erit. ¶ Honestior. dignior laude virtutis ppter diuitias: quoniā nō laudamus hominē ob di
uitias sed ob virtutes quę sunt bona animi: & amitti nō possunt. Diuitię igitur quīs faciāt homines potēiores. Iorum c
tamen honestiores non faciunt. ¶ Quod si etiā. quia dixit iuuandū esse potius inopē: monet nūc iuuandū esse
etiā diuitē: si est vir bonus: sed hoc non debet fieri ppter diuitias: sed ppter bonitātē: ideo dicit. ¶ Modo. i. so
lūmodo: ne adiuuēt ipsę diuitie: & causa sint: vt ille iuuetur. ¶ Quo minus: vt nō iuuetur iudiciū illius q iudicat Qualitas
aliquādo iuuandū esse opera. ¶ Sed qualis. q̄ bonus sit: qualitas est illa per quā quales esse dicimur: boni scili
cet aut mali. ¶ Extremū. vltimū in beneficijs collocādis: & opera pręstāda ¶ Cōtendās. coneris efficere cōtra
iusticiā a qua oīs cōmēdatio p̄fiscit: & qua remota nihil honestis: & cū laude fieri potest: & iusticia causa est: vt
homo perpetuā cōmēdationem assequatur & famam. ¶ ASCEN

Beneficia quę ad vniuersos pertinent.

Sed quoniam de eo genere beneficiorum dictum est
que ad singulos spectant: deinceps de his que ad vn-
uersos queque tempus pertinent disputandum est.
Eorum autem ipsorum partim eiusmodi sunt: vt ad vn-
uersos ciues pertineant: partim singulos vt attin-
gant que sunt etiam gratiora. Danda est opera oino si possit vtrisque
nec minus: vt etiam singulis consulatur. Sed ita vt ea res aut proficit
aut certe ne obsit reipublice. C. Hælij. & P. Gracchi frumentaria ma-
gna largitio fuit: exhauriebat igitur erarium: modica. M. Octau-
& reipublice tolerabilis: & plebi necessaria: ergo et ciuibus: & reipublice
iutaris. In primis autem videndum erit ei: qui reipublice administrabit: vt
suum quisque teneat: neque de bonis priuatorum publice diminutio fiat
Perniciose enim philippus in tribunatu cum legem agrariam ferret quam
tamen antiquari facile passus est in eo vehementer se moderatum
prebuit: sed cum in agendo multa populariter: tum illud male di-
nit non esse in ciuitate duo milia hominum qui rem haberent. Capitalis ora-
tio est ad equationem bonorum pertinens: qua peste que potest esse
maior. Hanc enim ob causam maxime: vt sua tuerentur resp. ciuita-
tesque constitute sunt. Nam & si duce natura congregabantur homi-
nes: tamen spe custodie rerum suarum urbium presidia querebant.
Danda etiam opera est ne quod apud maiores nostros sepe fiebat
Propter erarii tenuitatem assiduitatemque bellorum: tributum sit co-
ferendum. Idque ne cueniat multo ante erit providendum. Sin qua ne-
cessitas huius muneris alicui reipublice obuenerit (malo enim alte-
ri quam nostre ominari: neque enim tantum de nostra sed de omni reipublice
disputo) danda erit opera: vt omnes intelligant (si salui esse velint)
necessitati esse parendum. Atque etiam omnes qui rempublicam gu-
bernabunt consulere debebunt vt earum rerum copia sit que sunt
necessarie. Quarum qualis apparatus fieri soleat et debeat: non
est necesse disputare. Est enim in promptu: tantum locus attingen-
dus fuit.

Sed quoniam de eo &c. Docet
beneficia que adiuuersos per-
tinent. ¶ Ordo est. Sed quoni-
am dictum est de eo genere be-
neficiorum que spectabant ad singulos. i.
ad vnumquemq; seorsum. disputandum est
deinceps de his que pertinent ad vniuer-
sos: & que pertinent ad rempublicā. Au-
tem p sed partim eorum ipsorū. id est ea
ipsa pro parte sunt eiusmodi: vt pertineāt
ad vniuersos ciues: partim. id est pro par-
te sunt eiusmodi: vt attingant singulos: q̄
scz singulos attingētia sunt gratiora. Ope-
ra est danda oīno si possit sup. dari vtriusq;
nec. i. & nō minus. i. tantū dē: vt cōsulatur.
i. pvideatur & auxilietur etiā singulis: sed
ita sup. cōsulat singulis vt ea res aut psit
aut certae nō obsit reip largitio frumētaria
.i. in frumēto ciuibus distribuēdo. Caij He-
lij & Publij Gracchi. id est quā illi fecerūt
fuit magna igitur. i. & ideo ipsa exhaurie-
bat id est euacuabat: erarium. i. thesauruz
reipubli. Largitio sup. frumentaria Marci
Octauij fuit suple modica & tolerabilis
reipu. & necessaria plebi: ergo .i. & ideo
supple fuit salutaris & ciuibus & reipubli.
Autem pro sed: videndum id est conside-
randum erit in primis. id est precipue ei q̄
administrabit repub. vt quisq; teneat
suum: neq; fiat diminutio publice id est cō-
muniter de bonis priuatorum. Enim pro
quia Philippus scilicet. Lucius perniciosae
supple egit: cum ferret in tribunatu sup-
ple suo: legem agrariam. id est agris equa
portione populo cōdiuidendis: q̄ tamē. i.
legem agrariam passus est facile antiquari.
id est aboleri: & in desuetudinem abire
& supple prebuit. i. ixit buit se i eo. id est in
ea re vehementer moderatum: sed cum
supple dixisset in agendo. id est cū: ageret
multa populariter. i. in fauorem populū:
cum id est etiam: vel tunc dixit illud male
videlicet non esse in ciuitate scilicet roma-
na: duo milia hominū qui haberent rē. i. di-
uitias. Oratio sup. talis est capitalis. i. ad
periculū & perniciē capitis spectās pertinēs
.i. ad equationē. i. eq̄lē possessionē bonoz:
ga peste. i. perniciē: q̄ sup. pestis: pōt esse
maior. q. d. nulla Eni p ga ref. & ciuitates
sūt cōstitutę maxie ob hāc cām: vt sup. figu-
li tuerēt suā. i. ppriabona. nā & si. i. q̄ ho-

Qualitas
Iusticia ē
causa bo
næ famę.

ASCEN

Philippus ferens legem
agrariam

Resp: Cūitatesq; nū
constitute

Tributoru crebra collatio
vitanda est

Necessitati parendu

In promptu est

241

M. tullii Ciceronis.

mines congregabantur natura duce. i. cum sub lege naturę viuerent tamen ipsi querebant presidia. i. munitio-
nes urbium spe custodię suarum rerū. Danda est etiam opera ne tributum. i. pecunia per singulas tribus sit cō-
ferendum propter tenuitatem. i. modicitatem erarij. i. fisci seu thesauri publici: & ppter assiduitatem belli: qđ
i. qđ res fiebat saepe apud maiores nostros: qđ p & videndum erit multo ante ne id eueniat. Sin. i. sed si qua. i. ali-
qua necessitas huius muneris. i. talis tributi obuenerit. i. ex insperato venerit reipu. (dico si qua eniz p quia: ego
malo ominari. i. omnē faustum ptendere alteri. i. reip. qđ nostrę. Neq; enim disputo tantū de nostra: sed de om-
ni rep. tunc sup. danda est opera: vt omnes intelligant: parendū. i. obtemperādū esse necessitati: si velint eē sal-
ui. Atq; etiam omnes qui gubernabunt temp. debebunt consulere. i. prospicere: vt sit copia earum rerū quę sūt
necessarię: quarum sup. rerū necessariarū qualis apparatus soleat fieri: & debeat fieri: non est necesse disputare.
Enim pro quia: est in promptu. i. manifestum: locus fuit tantum attingendus: vt. i. vniuersalis sit preceptio.

MARS.

Omnibus
cōia

Ed quoniā de eo genere. Postq̃ differuit de beneficijs quę in singulos conferuntur a singulis:
ad illam transit quę ad vniuersos & repub. pertinent. ¶ Ad repub. cū. i. ex publico aliquid
cōmuniter aut viritim distribuitur: vt cum ex publico frumentū datur: aut agri reip. vectigales
diuidūtur. ¶ Eorū autem iporum. subdividit hanc partem: & dicit istorū bñficiorū aliqua per-
tinere ad vniuersos: cū. i. reip. aliquid facit: qđ omnibus cōe est: vt pōtes: fora: strata viarū &c.
id genus: aliqua ad singulos: vt cū annona: aut pecunia populo diuiditur siue aliquid aliud da-
tur: quod ad vnūquęq; pertinet. Ista in quā sunt gratiora illis quę pertinent ad vniuersos quo-
niā ex his maior est: singuli cupiunt voluptatem. quippe consulitur eorum necessitati. dantur a principe vni-
uersis mille nummi: singulis vero dantur duo qui sunt gratiores: quoniā singuli habent. ideo dicit Cic. qđ sūt etiā

Consulē-
dum aera
rio publi-
co.

gratiora. ¶ Ad vniuersos. cum beneficia in vniuersos conferuntur. ¶ Singulos. cū viritim aliquid distribuitur.
¶ Danda est opera. omnino p̄cipit Cic. (si fieri potest) vniuersis & singulis consulendum: vt. i. omnium singulo-
rumq; ratio habeatur: & hoc ad eos qui temp. gerunt pertinet. ¶ Consulatur. provideatur. ¶ Sed ita. Docet
quomodo hoc sit agendum: vt. i. ratio reip. habeatur: & caueamus ne profusa largitio ex publico noceat reip.
& erario. ¶ Vt ea res. ipm consulere & providere. i. ipa largitio frumentaria aut pecuniaria. & ponit exemplū
C. Helij. & P. Gracchi. quorū nimia largitio aerariū exhauriebat. non enim habebant rationem reipub. s; plā-
bis. Econtra ponit exemplum. M. octauij: cuius largitio tolerabilis fuit. habebat enim reipu. rationē & singu-

Reip. sa-
lus a ciui-
um salu-
te pēdet.
Princeps
debet eē
opulētus
Virtutes
regales
Officium
principis
in distri-
buendo.
Philip-
pus.

lorum. Vnde salutem attulit ciuib; qui acceperunt & reipu. quę omnibus consulere debet: cuius salutis in sa-
lute ciuiū consistit: quoniā reipu. membra: quibus perditis vt ipa etiā perdat necesse est: quod accidit exhaui-
sto aerario & ciuib; famę inopia qđ laborantibus. vnde decet principē esse opulentum: vt huic malo alijsq; oc-
currere possit: nec debet pecunijs parcere p salute suorū. quoniā (vt dictū est) magistratus est ad aliū: nō ad se.
Rex has virtutes habere debet: prudentiā: fortitudinē: iusticiā: seueritatē: grauitatē: magnanimitatē: largita-
tem: bñficientiam: liberalitatem: hęc certę sunt regie laudes. ¶ Frumentaria. ex frumēto publico plēbi diuiden-
do. ¶ Modica. adhibita moderatione: & idcirco ciuib; famę laborantibus & reipu. quę ciuiū salute contine-
tur salutaris fuit. ¶ In primis aut. dat aliud p̄ceptum temp. gerentibus. vt. i. quisq; suum possideat: & ne fiat ali-
cui iniuria in bonis suis: quę iure possidet. ¶ Publice. p impensis publicis. i. non debet is qui temp. administrat
diminuere res ciuis priuari: & eas assumere in impensis. quę ex publico fieri debent. (verbī gratia) princeps da-
re subditis suis mille tritici modios: hāc vim annonę non debet priuato ciui & opulēto eripere: vt alijs tribuat
quoniā hoc est contra iusticiā. ¶ Perniciosę eni notat. L. philippū qui populo studuit contra optimates in suo
tribunatu: legem agrariam fuisse voluit: & definiebat quot agri iugera cuiq; possidere liceret quingenta. i. hoc
aut eo spectabat: vt bona locuplerum cum pauperibus cōcarentur: & sic non potuisset quisq; habere quod su-
um erat. Vnde Philippus bona ciuium priuatorum ad aequalitatem redigere cupiens: vt magis populum exci-
tare: & optimatibus inuidiam faceret: dixit non esse duo milia hominū romę: qui rem haberent. i. qui aliquid
haberēt vt ostenderet diuitias esse apud paucos principes ciuitatis: ceterā vero multitudinē vel maxime ege-

Lex agra-
ria.
Antiqri
Legē an-
tiquare
Deroga-
re legi
Abroga-
re legem
Cā cōgre-
gationis
hūanę.
Tributu;
Notat
marsus
t̄pa sua.
Omen
Ominari.

re. ¶ Legē agrariā qđ modū agris possidēdis imponebat. ¶ Antiquari. abrogari & cessare. nā antiquare legē
est delere & (vt inquit Pompeius) in morē pristinū reducere: derogat legi cū pars detrahit. Abrogatur vero cum
prorsus tollitur: ¶ In eo. qđ est passus legem antiquari. ¶ In agendo. in ipa actione qua legē sua dabat. i. cū ha-
beret orōnem pro lege agraria. ¶ Populariter. in populi fauorē. ¶ Capitalis. perniciofa & detestabilis. ¶ Ad
æquationē bonorū. vt omnes tantum haberent in bonis: quoniā nolebat aliquē posse supra quingenta iugera
possidere: vt ea quę superessent ex tanta agrorū copia plēbi diuiderent: vt tandē nō esset fere aliquod discrimē
inter principes & plēbeios: quo nihil potest esse perniciosius cū non liceat vnicuiq; quod suū est possidere: & de
sides bona aliorū inuadant. ¶ Hanc enim ob cām. rō quare non posset eē maior pestis: & illa oratio capitalis
erat. ¶ Maxime. potissimū quoniā nō solū vt bona custodirent congregati sunt: s; hęc fuerit maxima cā: hō ei
est animal congregabile natura. ¶ Respublicas. cōes vtilitates: & congregationes ciuiū: vrbesq;. ¶ Duce na-
tura. quoniā homo appetit societate naturaliter. ¶ Spe custodię sperantes res suas hoc modo posse tutę custo-
diri: vnde minuta sunt oppida & latę leges. ¶ Danda etiam. opera. est aliud p̄ceptum de tributis exigendis.
¶ Erarij tenuitatem: quoniā vrgētibus bellis opus erat tributa exigere cū in erario publico non essent pecūiæ.
¶ Tributū. a cōtributione dī: vel ex eo: vt inquit iuriconsultos qđ a multis tribuatur. ¶ Idq;. conferre tributū:
quod nostris temporibus quotidie fit: nullo bello: nulla necessitate: nulla religione vrgente: sed auaricia: & lu-
xuria: nemo patriam ppter se diligit. non bonis consulitur: nō posteritati & glorię pspiciūt: sed abdomini & gu-
le. ¶ Prouidendū. diligenter p̄cauendum: ne sit opus exigere a ciuib; tributum. ¶ Huius muneris: tributū cō-
ferendi. ¶ Ominari. significare hoc aliquando futurum necessitate: omen est in ore cum. i. aliquid dicimus: qđ
bonum aut malum significet. Ominari est aliquid futurum voce significare: quod tamē non ideo dicitur: qđ cer-

Officiorū Liber Secundus. Fo. CXIII.

to futurū scitur: sed videt esse quoddam p̄sagium. Vñ Hannibal (vt est apud syllū) videns Imiclem vxorem la-
chrymantem de suo in italiam aduentu quoniā pericula timebat: & viro dixit. Omnibus parce & lachrymis si
dissima coniūx. i. noli mihi aliquam infelicitatem ominari. In primo de diuina. ait. Neq; solum deorū voces
pythagorei obseruauerunt: sed etiā hominū quę vocant omnia: quę maiores nostri quia valere cessabāt. idcir-
co omnibus rebus agendis: quod bonū faustū scēlix fortunatūq; esse p̄fābatur: rebusq; diuinis quę publicę fie-
rent: vt fauerent linguis imperabatur. Inq; ferijs imperandis: & litibus & iurgijs abstinere. Quid sit fauere lin-
guis interpretatur. Sene. his verbis. Quotiens mentio sacrarū l̄arū interuenerit fauere linguis. hoc verbum
non vt plerisq; existimant a fauore trahitur sed imperatur silentium: vt rite peragi possit sacrū nulla mala voce
obstrepente. Ostenta dñr: quia oñdunt. Portenta q̄a portendūt. i. significant. Monstra quia monstrant. Prodi-
gia: quia p̄dicunt & rē futuram significant. ¶ Si salui. si nolūt peruenire in hostiū ptātem: necesse est vt bella ge-
rantur pro tuenda libertate. ¶ Atq; etiam, aliud p̄ceptum quod interpretatione non indiget: debet p̄spice-
re is qui remp. gerit: vt sit copia earum rerum sine quibus viui non potest: vt sunt annona vinum animalia pecu-
nię &c. quę hominum vsui & defensionī necessaria sunt: vt sine penuria & iniuria in pace viuatur.

¶ Auaricię vacare debent qui muneribus publicis funguntur.

C Aput autem est in omni procuratione negocij: & muneris publici: vt avaricia pellatur etiam in minima suspicio. Vtinam inquit C. Pontius faminis ad illa tempora fortuna me seruasset: & tunc essem natus quando romani dona accipere cepissent: non essem passus diutius eos imperare. Nec illi quidem multa secula expectanda fuerunt. modo enim hoc malum in hanc rempu. inuasit itaq; facile patior: tunc potius Pontium fuisse: si quidem in illo tantum fuit roboris: nondum centum & decem anni sunt cum de pecunijs repetundis a Lucio Pisone lata est lex: nulla antea cum fuisset. At vero postea tot leges & proximę quęq; duriores. tot rei: tot damnati. tantum italicum bellum propter iudiciorum metum excitatum: tanta sublatis legibus & iudicij expilatio/direptioq; sociorum: vt imbecillitate aliorum non nostra virtute valeamus. Laudat a phricanū Panætius q̄ fuerit abstinentes: quid ni lauderetur: sed in illo alia maiora. Laus enim abstinentię non hominis est solum: sed etiam temporum illorum. Omni macedonum gaza (quę fuit maxima) potius est Paulus tantum in erarium pecunię inuexit: vt vnus imperatoris praeda finem attulerit tributorum. At hic nihil in domum suam intulit: præter memoriam nominis sempiternam. Imitatus patrem a phricanus nihil locupletior cathaginę euerfa. Quid q̄ eius collega in censure fuit. Lucius mummius nunquid copiosior: cum copiosissimam urbem funditus sustulisset. Italiam ornare q̄ domū suam maluit: q̄q̄ italia ornata domus ipsa videtur mihi ornatior: nullum igitur vicium tetrius (vt eo vnde ^{di}gressa est referat se oratio) q̄ avaricia: presertim in principibus & rep. gubernantibus. Habere enim questui rempublicam non modo turpe est: sed sceleratū etiā & nefariū. Itaq; quod apollo pythius oraculo edidit. Spartam nulla re alia nisi avaricia eē periturā: id videt nō solū Lacedemōijs sed & omnibus opulētis populis pdixisse. Nulla aut̄ recōciliare facilius beniuolētiā multitudinis possūt hi qui reip. p̄sunt q̄ abstinentia: & continentia. Qui vero se populares volūt obeamq; causam

CApit autes est. Hic scississimam
reipub. pestē auariciā exagita-
re studet. ¶ Ordo est. Aut p. s. 3.
caput. i. principalis pars in om-
ni procuracione publici negocij & mune-
ris est: vt suspicio auaricię etiā minimę pel-
latur. i. eijsiaī pectoribus hominū. Caius
pontius samnis inquit: vtinam fortuna ser-
uasset me ad illa tpa: & vtinā ego esse tū-
natus: qñ romani cōpissēt accipere dona
ego nō passus esse eos īperare diuicijs: qui
dē. i. certę mīta sēcula ne. i. nō fuerūt illi. s. f.
pōtio sāniti ex pectāda. enī p qā. hoc ma-
lum. s. f. acceprare dona in perniciē reip. i. uā
sit mō in hāc rēpu. Itaq. i. & ita ego facile
patior pontiū fuisse potius tūc sup. q̄ nūc
quidē. i. certe si tātūz roboris fuit in illo: vt
sup. impērium auferre posset nondūz sunt
centum & decem ānticū lex est a lucio pi-
sone de pecunijs: s. f. ablatis repetundis: cuz
nulla supple talis fuisset ātea: quod signūz
est casum non euenisse vt quis repetunda-
rum postulare. Ar vero postea tot leges
sup. latę sunt: & q̄q. p. ximę. i. p. ximis tem-
poribus latę sup. sunt duriores. i. austerio-
res superioribus tot sup. sunt rei. i. accusa-
ri tot dānati. i. cōuicti: tātū. i. tā magnū bel-
lū italicū. i. sociale iter italos ppter metūz
iudiciōz excitatū: tāta expilatio. i. spolia-
tio: q̄ p & direptio sociōz sup. ē legibus &
iudicijs sublati: id ē postq̄ leges & iudicia
sublata sūt. vt nos valeamus ibecillitate
l. in potētia & paupertate alioz nō virtu-
te nra. Panætius phūs ille Stoicus laudat
aphricanū vcz scipionē q̄ fuerit abstinēs.
s. a rebus alienis: qd ni. i. cur nō laude: s. 3
alia maiora sup. bona ai fuerit in illo. s. afri-
cano. Enī p qā: laus abstinētię nō ē solūz
hois sup. vnius: vcz aphricani: sed etiā illo-
rum temporū. Paulus. s. Aemilius potitus
est omni gaza. i. thesauro & diuitijs mace-
donum: illorum populorum quorum Ale-
xander magnus rex fuit: quę gaza fuit ma-
xima & ipse inuexit tantū pecūiē in erariū.
i. publicū gazophilaciū: vt pde vnius ipe-
ratoris. s. pauli attulerit finē tributōz. atq.
i. sed hīc. s. f. imperator paulus: nihil itulit in
suā domū pter sempiternā memoriā nois
sui. Aphricanus. s. scipio Aemilianus ma-
z iij.

Ostenta.
Portenta
Monstra
Prodigia
De com-
meatu ē
prouiden-
dum.
ASCEN

De: C. Pontio rege Sam-
nini Ling. li: nono
ab urbe condit: 200-
ann finit inter et a-
tem: C. Pontij et Cicerone
sed ante circ: 100 annis
ceperat coarctari

quo tempore lex Repe-
tundarium apud Ro:
lata fuerit

Aphragmus paniculatus

Caza
L. Paulus Marto.

L. Plummis

Nullū viam totius
auaricia

Apollo Pithius

Quibz rebz hi qm reip:
presut potissimu benigno
temia vulgi conatit

Lacedæmon & Sparta
Idē sūt quāvis proprie
Sparta vobis ipa dicitur La-
cedæmo aut Regio rivaraas
Sic est Troia et Ilia idē sūt
tamē proprie troia vobis Ilia Regio vicina dē

M. tullii Ciceronis.

que sit maxima con-
cordie dissipatio

quia sit proprium ciuita-
tis & vrbis

Aratus Sicyonius
De quo apud Plutar:
et Aratus nota prept
Aratus de Sicyonibus

Egere Sicyonius Ar-
atus: arbitratur

quidam principes

cedonici filius imitatus patre. f. aemiliu ni-
hil in nullo sup. fuit locupletior carthagi-
ne euerfa. Quid sup. dica de eo qui fuit in
censura eius collega: vcz lucius mumius:
nunquid copiosior sup. fuit. i. reru abuda-
tior: cu. i. postq sustulisset. i. secu pene ab-
stulisset vrbē copiosissimā: vcz corinthum
q. d. minime: quia maluit ornare italia q
domū suam: qd italia ornata. i. postq ita-
lia. i. sua cuiusq patria ornata est: domus
ipa videtur michi ornatio. Igit vt oratio
referat se eo vñ egressa est. i. ad detestatio-
nem auaricie nullū viciū est tetrius. i. duri-
us & execrabilius q auaricia: pferri in pri-
cipibus & gubernantibus remp. Enim p
quia: habere qstui. i. ad qstū & lucrū priua-
tū: rep. non mō. i. nō solū est turpe s3 etia
sceleratū & nefariū. Itaq. i. & ita apollo
pythius in tēplo delphico videt p̄dixisse:
nō solū Lacedemonijs: sed & oibz opulē-
tis populis id quod edidit oraculo videli-
cet spartā opulentissimā illam laconice re-
gionis vrbē nulla alia re eē perituram nisi
auaricia. Aut p sed: hi q p̄sunt reipu. nulla
pnt recōsiliare. i. ipetrare: facilius beniuo-
lentiam multitudinis q abstinentia a rebus
externis & continentia affectionū interio-
rum. q vero volūt se populares sup. eē aut
videri: & tentant. i. conant̄ itroducere: ob
eā causam. f. vt pplares sint: aut rem agra-
iā vt possessores pellat̄ suis sedibus: aut
putant pecunias creditas debitoribus cō-
donandas sup. eis. labefactant. i. diuellūt
& labefaciunt fundamenta iusticie. nā tol-
lunt primū concordiam que non pōt esse:
cū pecunie adimuntur. i. auferuntur alijs &
condonantur alijs: Deinde sup. tollunt eq-
tatem: que tollitur ois. i. tota si nō licet cui
q habere suū id enī est pprium ciuitatis:
atq vrbis (vt dixi supra) vt ipa sit libera &
non sollicita sine cuiusq rei custodia. Atq
ipsi ne illam quidez glāiam quā putāt sup.
consequi consequuntur in hac perniciē rei
pub. Nā ille cui res est erepta per talē con-
donationē: est sup. iimicus eorū: & is sup.
cui. f. res aliena data est dissimulat. i. non
vult fateri etiā se voluisse accipere talē cō-
donationē: & occultat suū gaudiū: maxie
i. p̄cipue i rebus creditis. ne videatur fuisse
nō soluēdo. i. ipos soluēdi. At vero. i. s3: p-
cipue is q accipit iniuriā & meminit: & p se
fert. i. manifestis indicijs onrat dolorē iuū
Nec si plures sunt hi quibus datum est im-
probe q illi qbus ademptū est iniuste: ipi
valent etiam idcirco plus. enim pro quā:
hoc. i. huiusmodi. f. plus valere: nō iudicāt
nūero. i. multitudine sed pōdere. i. virtute
que ex pondere rerū venaliū dephendit.
Aut p s3: q eqtate h3 sup. id qd seqt: vcz vt
is qui nullū habuit agrum: habeat agrum
possessum ante. i. prius multis annis: aut
etiam seculis. Autē pro sed: is q hūit sup.

aut agrariā rem tentant: vt possessores pellātur suis sedibus: aut
pecunias creditas debitoribus condonandas putant: labefactant
fundamenta reipub. cōcordiā primū tollūt: que eē nō potest cum
alijs adimunt: alijs cōdonāt pecunie. Deinde æquitatem quæ tolli-
tur omnis: si habere suum cuiq non licet. Id enim est proprium (vt
supra dixi) ciuitatis atq vrbis: vt sit libera. & non sollicita: sue rei cu-
stodia: atq in hac perniciē reipub. ne illam quidem conse-
quuntur quam putant gloriam. Nam cui res erepta est: iimicus cui
data est etiam dissimulat se accipere voluisse: & maxime i pecunijs
creditis: occultat suum gaudium: ne videatur non fuisse soluendo.
At vero ille qui accipit iniuriā: & meminit & p se fert dolorem
suum: nec si plures sunt hi quibus improbe datum est: q illi quibus
iniuste ademptum est: idcirco plus etiam valent. non enim nume-
ro hæc iudicantur: sed pondere. Quam autem habet æquitatem: vt
agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum qui nullum
habuit habeat. qui autem habuit amittat: at propter hoc iurē ge-
nus Lacedemonij Lyfandrum Ephorum expulerunt Agim regēz
(quod nunq antea apud eos acciderat) neauerūt. Ex quo eo tem-
pore tantē discordiē secutē sunt: vt tyrāni existerent: & optimates
exterminarentur: & preclarissimē constituta respublica dilabere-
tur nec vero solum ipsa cecidit: sed etiam reliquam græciam euer-
tit contagionibus malorum quæ a Lacedemonijs profectē manā-
runt latius. Quid nostros Gracchos Tyberij Gracchi summi viri
filios a phricani nepotes: nonne. Agrariæ contentiones perdidē-
runt. At vero aratus sicyonius iure laudatur: qui cum eius ciuitas
quinquaginta annos a tyrannis teneretur: profectus argis sicyonē
clandestino Introitu vrbē est potitus. Cūq tyrannum methodeū
de improviso oppressisset: sexcentos exules (qui fuerant eius ciuitatis
locupletissimi) restituit: remq publicam. aduentu suo liberauit. Sed
cum magnam animaduertit in bonis & possessionibus difficul-
tatem q & eos quos ipse restituerat: quorum bona alij possederāt
egere iniquissimum arbitrabatur. & quinquaginta annorum pos-
sessiones mouere non nimis æquum putabat. Propterea q tā lon-
go spacio multa hæreditatibus: multa emptionibus: multa doti-
bus detinebantur: sine iniuria indicauit: neq illis adimi: neq his:
non satisfieri: quorum illa fuerant oportere. Cum igitur itatuisset
opus esse ad eam rem constituendam pecunia: alexandriam se p-
ficisci velle dixit: remq integram ad reditum suum iussit esse. Ipsc
celeriter: & ad ptholomeum suum hospitem venit: qui tum regna-
bat alter post alexandriam conditam: cui cum exposuisset patriā
se liberare velle causamq docuisset: a rege opulēto vir summus fa-
cile impetrauit: vt grandi pecunia adiuuaret. Quā cū in Sicyonē at-
tulisset: adhibuit sibi in cōsiliū. 15. principes: cū qbus cās cognouit: &
eorum qui aliena detinebāt: & eorum qui sua amiserant p̄fecitq
æstimandis possessionibus: & vt persuaderent alijs: vt pecuniam

Nicolas

esse

Sicyone

Officiorū Liber Secundus. Fo. CXV

accipere mallerent possessionibus cederent: alijs vt commodius pu-
tarent numerari sibi quod tanti esset q̄ suum recuperare. Ita perfe-
ctum est: vt omnes constitutā concordia sine querela discederent.

O virum magnum dignumq̄ qui in nostra repu. natus esset. Sic par-
est agere cum ciuibus: non vt his iam vidimus hastam in foro po-
nere: & bona ciuium voci subiacere præconis. At ille græcus id qđ
fuit sapientis & præstantis viri omnibus consulendū putauit. Ea q̄
est summa ratio & sapientia summi ciuis: commoda ciuium defen-
dere non diuellere: atq̄ omnes æquitate eadem continere. Habi-
tatur gratis in alieno. Quid ita? Vt cum ego emerim: edificauerim:
tuear: impendam: tu me inuito fruare meos: quid est aliud alijs sua
eripere: alijs dare aliena. Tabule vero nouę quid habent argumē-
ti: nisi vt emas mea pecunia fundum. Et cum tu habeas: ego non
habeam pecuniam. Quamobrem ne sit es alienum: quod reip. no-
ceat: prouidendum est quod multis rationibus cauere potest: si non
fuerit vt locupletes suum perdant: debitores lucrentur alienū. Nec
enim vlla res vehementius rempub. continet q̄ fides: quę esse nul-
la potest: nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Nunq̄ enim
vehementius actum est q̄ me consule ne solueretur armis & castris
tentatā res est ab omni genere hominum & ordine quibus sic resti-
ti: vt hoc tantum malum de repub. tolleretur. Nunq̄ nec maius es
alienum fuit: nec melius: nec facilius dissolutum est. Fraudandi eni
spe sublata soluendi necessitas consecuta est. At vero hic noster vi-
ctor nunc quidem victus quę cogitabat: ea perfecit cum eius iam ni-
hil interesset: tanta in eo peccandi libido fuit: vt hoc ipsum eum de-
lectaret peccare etiam si causa non esset. Ab hoc igitur genere lar-
gitionis vt alijs detur: alijs auferatur: aberunt hi qui rempu. tuebū-
tur. Imprimisq̄ operam dabunt: vt iuris & iudiciorum æquitate suū
quisq̄ teneat. Et neq̄ tenuiores propter imbecillitatem circūueniā-
tur: neq̄ locupletibus ad sua vel tenenda vel recuperanda obsit in-
uidia. Preterea quibuscunq̄ rebus vel belli vel domi poterunt rem-
publicam augeant imperio: agris vectigalibus. Hęc magnorum
hominum sunt: hęc apud maiores nostros factitata. Hęc genera
officiorum qui persequuntur cum summa vtilitate reipub. magna
ipsi adipiscuntur & gratiam & gloriam. In his autem vtilitatū præ-
ceptis antipater tyrius stoicus: qui athenis nuper est mortuus duo
præcepta censet esse a Panetio prætermissa: valitudinis curatione
& pecunię. Quas res summo philosopho preteritas arbitror qđ es-
sent faciles: sunt certę vtilēs. Sed valitudo sustentatur noticia sui cor-
poris: & obseruatione earum rerum: quę res aut prodesse sole-
ant aut obesse: & continentia in victu omniquę cultu Corpo-
ris tueudi causa: & prætermittendis voluptatibus. ¶ Postremo

eum. amittat sup. eū. q. d. nullā: qā l3 ager
carēs possessore occupari concedat: nō tñ
diu possessionis viuo iusto possessore At. i.
sed Lacedemonij ciues lacedemonijs ciui-
tatis spartanę expulerunt ppter hoc. i. ta-
le genus iniurię lyfandrum ephorum prin-
cipē suū: & necauerunt Agin regē suū qđ
nūq̄ antea acciderat apud eos ex quo eo
.i. tali tpe tantę discordię secutę sunt: vt ty-
ranni existerent. i. emerēt quasi extarent
& emergerēt: & optimates sup. vrbis ex-
terminarētur. i. extra terminos suos pelle-
rentur: & vt resp. constituta pclarissime di-
laberetur. Nec vero ipa. f. resp. cecidit so-
la: sed euertit etiā reliquā grēcā contagio-
nibus. i. infectionibus quali contractu ma-
lorum q. f. maloz cōtagiones pfectę. i. or-
tę & descendentes a lacedemonijs: mana-
runt. i. diffusę sunt latius. qđ sup. dicā non
ne cōtēditiones agrarię. i. de agris cōdiuidē
dis perdiderunt. i. in seditiōibus intereme-
runt. Græchos nōs. i. romanos filios ty-
berij gracchi summi. i. excellentissimi viri
& nepotes aphricani. q. d. manifestissimi
At vero aratus sicyonijs. i. ex sicyone vr-
be achaię laudatur iure qui cum eius ciui-
tas teneretur a tyrannis quinquaginta an-
nos. i. per spaciū quinquaginta annorū:
pfectus. i. vbi discesserat argis: ab ea ciui-
tate arginorum syconem ad ciuitatē suā
potitus est vrbe clādestino. i. secreto & la-
tente introitu. cumq̄ oppressisset improui-
so. i. quia improuius esset: methodeū ty-
rannū restituit. i. in pprias possessiones sta-
tuit sexcentos exules qui fuerant locuple-
tissimi eius ciuitatis & liberauit suo aduen-
tu remp. Sed cuz animaduerteteret magnā
difficultatem in bonis & possessionibus:
q. i. quia arbitrabatur iniquissimum eos
quos ipse restituerat: & quorum bona alijs
possederant egere: & quia putabat nō mi-
nus equum mouere possessiones quinquā
ginta annorum quas. f. sub tyranno posse-
derant ppterea qđ multa detinebant tam
longo spacio: scilicet quinquaginta anno-
rum hæreditatibus. i. per successionē here-
ditariam: mltā emptionibus. i. per emptio-
nes multa dotibus quas cū vxoribus acce-
perant: indicauit oportere sine iniuria: ne
qđ sup. detēra adimi illis qui sic detinebāt:
neq̄ nō. i. & etiā satisfieri his quorū illa fu-
erant. Cū igitur statuisset opus esse pecu-
nia ad eam rem dixit se velle pficisci ale-
xandriā: & iussit rem eē integrā. i. indiscus-
sam: vsq̄ sup. ad suū reditū. Et is venit ce-
leriter ad suū hospitē ptholomeū qui re-
gnabat tū. i. tunc: secūsus post alexandriā
conditā: cui cum exposuisset. i. declarasset
se velle liberare patriam & docuisset cau-
sam viri summi. i. præstantissimus impe-
trauit facile ab opulento. i. prediuite rege
vt adiuuaretur grandi pecunia: quā cū at-
z iij.

Opera

Sed

Terminos nota

Antipater Tyrius ad
differentiā antipatris
Harsensis

quibus rebus valitudo
sustentetur

M. tullij Ciceronis.

*Quibus rebus res fami-
liaris queri quibus so-
lariis quibus de me-
aucti debet*

*Huius Libri B. Hiero-
in prohemio Eusebij
de temporibz mentio
facit tunc n. extitit*

tulisset in sicyonē: adhibuit sibi in consiliū
15. principes. i. optimates ciuitatis eū qui
bus causas cognouit & eorum qui detine-
bant aliena: & eorū qui amiserant sua & p-
fecit sup. illos. 15. viros estimandis. i. app-
ciandis possessionibus: & vt persuaderent
alijs. i. aliquibus eorum vt mallerent accipe-
re pecuniam: & cederent. i. abirent posses-
sionibus: & vt persuaderent alijs vt puta-

rent commodius illud sup. quod esset tanti. i. tanti valoris: numerari. i. in numerata pecunia restitui sibi q̄ recu-
perare suum quod scilicet per exilium amiserant. Ita perfectum est: vt omnes discederēt sine querela: & hoc cō-
cordia constituta. O vitum magnum & dignum qui natus esset in rep. nostra. i. romana quę summa erat. Par. i.
equū est agere cum ciuibz sic. i. sicut ipse egit & non ponere hastam in foro. i. vendere bona ciuiū sub hasta mo-
re direptorum ab hostibus in bello: vt vidimus bis sup. ponere: scilicet tempore: Syllę & Cęsarīs & non est par
vt vidimus: bona ciuiū subiacere voci preconis. i. ea publice venditis. At ille gręcus. s. Aratus: putauit id quod
fuit sapientis & prestantis viri: videlicet consulendum. i. prospiciendum & benefaciendum omnibus sup. ciuibz
Et ea est summa ratio. i. consideratio & sapientia summi ciuis defendere commoda ciuiū nō diuellere. i. pessun-
dare atq; continere omnes vna æquitate. Habitat gratia. i. sine mercede locationis in alieno. Quid. i. cur ita
supple sit: vt cum ego emerim: edificauerim: tuear scilicet ab incendio & ruina. impendam scilicet necessaria: tu
fruare meo. i. re mea inuito me: quid aliud est exipere alijs sua & dare alijs aliena. q. d. nihil. Vero pro sed: tabu-
lę nouę: id est quales sunt quę nunc annales: aut quinquennales cōceduntur: quibus iuitis creditoribus differ-
tur solutio: quid argumenti: id est sententię aut approbatiōis habent: hoc est quid sibi volunt nisi vt emas mea
pecunia fundum: & habeas eum tu: ego non habeam pecuniam quasi dicat nihil aliud. Quāobrem prouiden-
dum est ne sit alienum: id est debitum quod noceat reipub. quod potest cauēri multis rationibus: si scilicet non
fuerit supple ita vt locupletes perdant suum & vt debitores lucrentur alienum. ¶ Nec enim vlla res continet
vehementius tempu. q̄ fides: quę nulla esse potest: nisi solutio rerum creditarum erit necessaria: Nunq̄ enī actū
est vehementius ne solueretur q̄ me consule: id est cum essem consul, nam res est. tunc tentata scilicet a Catili-
na armis & castris ab omni genere & ordine hominum: quibus ego restiti sic: vt hoc tantum: id est tam magnū
malum tolleretur de republ. Nunq̄ fuit nec maius es alienum: id est maius debitum: nec dissolutum est faci-
lius. Enim pro quia: spe fraudandi sublata necessitas soluendi consecuta est. At vero hic noster victor: scilicet
Cęsar nunc quidem victus: id est occisus perfecit ea quę cogitabat cum nihil iam interesset eius: id est cum iam
nullum discrimen haberet: tanta libido: id est mala voluntas peccandi fuit in eo: vt hoc ipsum peccare delecta-
ret eum: etiam si causa non esset cur scilicet in aliquem peccaret. Igitur hi qui tuebuntur tempu. aberunt: id est
alieni erunt: ab hoc genere largitionis: vt detur alijs & auferatur alijs. Et dabūt in primis operam: vt quisq; te-
neat suum æquitate iuris & iudiciorum. Et vt supple neq; tenuiores: id est pauperiores circūueniantur: id est de-
fraudentur propter imbecillitatem: neq; inuidia obsit locupletibus ad tuenda vel recuperanda sua p̄terea sup-
ple operam dabunt vt augeant tempu. quibuscunq; rebus vel belli v̄l domi: id est pacis videlicet iperio agas
v̄ctigalibus: id est redditibus publicis. Hęc: id est huiusmodi officia sūt magnorum hominum: hęc sunt facti-
tata: id est frequenter facta apud maiores nostros. Ipsi qui persequuntur: id est ad finem vsq; sequuntur: vt ob-
seruant hęc genera officiorum adipiscuntur cum summa vtilitate reipub. magnam & gratiam & gloriam. Au-
tem pro sed: Antipater tyrius de tyro: stoicus: id est de secta stoicorum: censet: id est iudicat duo precepta eē pre-
termissa in his preceptis vtilitatum a Panætio: videlicet curationem vtilitatis: id est icolumitatis & pecunię:
quas res ego arbitror preteritas: id est prætermittas a summo philosopho. videlicet Panætio: q̄ essent faciles
sunt supple fame certe vtilēs. Sed vtilitudo sustentatur noticia sui corporis: & obseruatione earum rerum: quę
res soleant aut prodesse aut obesse: & continentia: id est sobrietate & parcitate in omni victu atq; in cultu cau-
sa tuendi: id est protegendi corporis. & in pretermittendis voluptatibus: quia vt dicit in episto. Flaccus. Nocet
empta dolore voluptas. Postremo arte: eorum ad quorum scientiam hęc pertinent. videlicet medicorum. Au-
tem pro sed: res familiaris debet queri: id est accumulari his rebus: quibus turpitudine abest: id est cum honesta-
te. Autem pro sed: debet supple conseruari diligentia & parsimonia & augeri etiam ipsdem rebus. Xenophon
Socraticus: id est socratis sectator persequutus est: id est descripsit commodissime has res in eo Libro qui inscri-
bitur: id est cuius titulus est œconomicus: id est de œconomia: id est re familiari tuēda: quem Librum nos cum
essemus fere ista ætate (qua tu nunc es) conuertimus e gręco in latinum.

MARS.

Curia-
regium
rūm.

Apud autem est. Dat præceptum illis qui in publicis negocijs versantur: vt auaricię vel mini-
mam suspicionem fugiant: & manus habeant abstinentes: ne bona publica diripiant aliosq;
spoliant. ¶ Caput. in primis seruandum in omni negotio publico. ¶ Muneris. officij quod ad
tempu. pertinet: vt sunt magistratus extra urbem & in urbe & in omni alia re quę publica ē.
Cicero Pontius dux Samnitum fuit qui magnum aurū pondus Manio curio: qui tunc cōsul cō-
tra ipos pugnabat: miserunt qđ ille renuit dicēs. Nō aurū habere p̄clarū sibi videri: sed eis q̄
haberēt aurum impetrare. Pontius Samnius optabat se tunc fuisse natum: cū romani cōpissent dona capere:
quoniam illa ciuitas vinci non potest: cuius ciues non corrumpuntur muneribus: ideo Philippus omnia castel-
la expugnari posse dicebat: in quā afellus onustus auro posset ascendere. ¶ Ne illi quidem. nō erat inquit diu
expectandum Pontio samniti: quoniam paulopost ciues romani pecunia corrupti sunt. Hoc malū, auaricia & cor-

Officiorū Liber Secundus. Fo. CXVI

ruptio pecuniaria. ¶ Tunc illis temporibus. potius q̄ istis. ¶ Tantum roboris potentiae & animi vt speraret ro-
manos se de imperio deturbare posse: si munera cepissent accipere. ¶ Pecunijs. repetundis. L. Piso frugi tribu-
plabi. primus legem tulit de pecunijs repetundis Censorino & Manilio cōsulibus repetundarū cā ita se habe-
bat (auctore Asconio pediano) vt si cōuictus reus fuisset atq; damnatus: pecuniam reddebat estimata lite: hoc
est in precium redactis omnium furtis: quam summā pecuniæ p̄scriptis eius bonis sectores curabāt. Sector di-
citur estimator: redēptorq; bonorū dānati atq; proscripti: qui spem sectatur lucris: siue idem secutus sp̄ estima-
tionis suæ: bona oīa auctione vendit: sed semel infert pecuniā vel ærario vel socijs. Illi igitur q̄ in puincijs furti
cōmiserant: & pecuniā contra æquitatē extorserāt: finito magistratu accusabant repetundarū a prouincialibus
quos spoliauerant. Vñ Aphri. Mariū priscū repetundarū accusarunt. & Cato Syllā ex asia redeuntē repetūda-
rum postulauit q̄ ex amicorū sociorūq; regno magnā contra legem pecuniā vim cōgregasset. ¶ Postea post
legē Pisonis. ¶ Tot leges. quot erāt ad coercēdam avariciā. & furta quæ fiebant & rapinas. ¶ Duriores. seue-
riores: asperiores prioribus inualecente avaricia & rapinis. ¶ Proximæ succedentes alijs quæ p̄cesserāt. nō ita
dure: quoniā indies avaricia seuebat & peculatus. Accilius Glabrio legē tulit de pecunijs repetundis seuerissi-
mam. ¶ Damnati. cōuicti in iudicio: & damnati ad restitutionē pecuniarum. Romulus is est q̄ accusatus venit
in iudicium. dānatus autē qui in iudicio conuictus est. Vñ possumus aliquē reum facere: sed non dānare: vt Cæ-
sar q̄ corneliū. Dolobellā reū fecit repetūdārū: sed non dānauit: quoniā ille in iudicio fuit absolutus. ¶ Tantū
italicum bellum propter iudiciorū metum Senatus (auctore Liui) cū potentiā equestris ordinis in iudicijs ex-
ercendis ferre nollet: omni vi vti cōcepit: vt ad se iudicia transferentur: sustinent causam eius Liui Druso tribu-
ple. qui vt vīres sibi comparet: pernicioſa spe largitionis splebē concitauit: & vt maioribus viribus auctorita-
tē senatus tueretur: socios & italicos populos spe ciuitatis romanę sollicitauit: hisq; adiuantibus per vim le-
gis agrarijs / frumentarijsq; latis legē quoq; iudicalem tulit: vt equa parte iudicia penes senatū & equestre ordi-
nem essent. Cum deinde ciuitas promissa socijs dari nō posset: irati italicī populi a romanis defecerunt. Picen-
tes. Vestini: Marij: Peligni: Marucini: Lucani: Samnites: et bellum cognominatum est italicū & fociale. Liuius
Drusus in odium senatus cum venisset ob ea quæ italicis populis promiserat: velut auctor focalis belli (incertū
a quo) domi occisus est. hic Liuius Drusus Catonis vticensis auunculus fuit: vir & sapiētia prestans et eloquen-
tia: qui suo tempore princeps senatus erat Tyberius Gracchus (Auctore Asconio pediano) legē iudiciariam tu-
lerat: vt egres romani iudicaret: & iudicauerunt per annos. 30. sine infamia. post victor Sylla leges tulit. vt se-
natorius ordo iudicaret. Postea Aurelius cotta senciuit vt senatores equites romani & tribuni erarii simul iu-
dicarent: Et hoc fuit anteq̄ Cice. Verrē accusaret. Postea pompeius in secundo cōsultu promulgauit vt iudi-
ces eque ex illis tribus iudicaret in. 3. lib. episto. ad Atticū loquens de Cēlio scribit. Senatorū vna copiose ab-
soluit: equitū edequauit: Tribuni erarii condemnauerunt. Cēsar (vt scribit Tranquī.) iudicia redegit ad duo ge-
nera iudiciū: equestri ordinis & senatorij. Tribunos erarios quod erat tertium sustulit. ¶ Tantū. tam magnū
cum populis italię socijs. ¶ Propter metum iudiciorū. quoniā senatores timebant equites: apud quos iudicia
erant: quoniā equester ordo tūc iudicabat. Iudicium dicitur res quę certamen litemq; determinat: preiudici-
um vero res quę cum statuta fuerit affert iudicaturis exemplum. Vnde dicit Fabij i. 5. Perq; ferē omnia preiudi-
cia: quę de cluentio videbantur facta subuertit. ¶ Excitatū commotū: dum homines iudicia timerent quę nō
timentur nisi ab is qui errant. ¶ Expilatio. quoniā qui in prouincias mittebantur illas expilabant & dirpie-
bāt bona sociorum Expilare dicuntur qui aliquid passim surripiunt. Compilare qui vbiq; rapiunt. ¶ Aphri-
canum. Scipionem emilianum cuius abstinentiam. Panētius. p̄ceptor eius laudauit. ¶ Laudauit quid ni lau-
detur: cur non est laudandus inquit. q. d. non solum ob hoc meruit laudem: sed ob alias virtutes maiores: quo-
niam huius abstinentiæ tunc nō erat hoīm: sed temporū: quibus omnes habebant manus abstinentes cum in
negocijs publicis versabantur: q̄ probat exemplis. ¶ In illo. aphricano. ¶ Alia maiora. scilicet fuerunt: q̄ sit
abstinentia. Fuit enī aphricanus optimus & vir & imperator omniumq; bonarum artium magister: ergo in ipso
erant maiora q̄ sit abstinentia: quæ potuisset a Panætio laudari. ¶ Laus enī. ratio quare dicit ironice: qd vi lau-
detur: quoniā laudat abstinentiam: non solum pertinet ad personam aphricani: sed etiā tempora illa in q-
bus homines erant abstinentes. ¶ Hoīs. aphricani: quē tanq̄ abstinentē laudat. ¶ Temporū illorū quoniā tūc
non irrepserat tanta avaricia & habēdi cupiditas. Abstinentiā aphricani sic laudat Vale. maximus. Exultat ani-
mus maximorū viroꝝ memoriā percurrēns. Scipio æmilianus post duos inclitos consulatus totidēq; suæ præci-
puæ gloriæ triumphos 7. seruis sequētibz officio legationis functus est: & puto Carthaginis & Numatię spo-
lij cōparare plures potuerat: nisi operū suorū ad se laudē Manubias ad patriā redūdere maluisset. Itaq; cum
per socios Ceteras gentes iter faceret nō mancipia eius: sed victoriæ numerabant. Nec quantū auri & argenti
sed quantū amplitudinis pondus secū ferret estimabatur. ¶ Omni macedonū gaza. exēplis abstinentissimorū
iperatorū pbat laudē abstinentiæ nō solum hoīs: sed etiā temporū fuisse. ¶ Paulus æmilius. filius fuit pauli con-
sulis: qui in pugna Cānēsi occubuit: missus ī Macedoniā per seū regē vicit: captūq; romā in triumphū duxit: quo
amplissimo vrbe romā & capitolū inuectus est: & Macedonicus cognominatus: agens annū quadragesimum
Tres dies in triūpho consumpti sunt: tātū signorū armorū auri atq; argenti inuexit Filij regis præibat & ipse rex
fusca veste miserandū indutus. De pompa huius triumphi lege plutarchū in vita Pauli Emilij. Centum talen-
ta quotānis paulus iussit Macedones populo romano pendere. ¶ Omni gaza. omni regia priuataq; suppellex
& li & pecunia: quoniā per se pecuniā gazā appellāt: & paulus capto rege oīa in suū arbitriū habuit. ¶ Finem
tributorū. per hoc ostenditur ingens pecunia. Plutar. ait. Tantū auri argentiq; in ærariū Emilus inuexit: vt nul-
lum tributū persolui a ciuibz opus fuerit vsq; ab bricij & pansæ cōsulatū: qui circa primū anthonijs & Octauij
bellū cōsules fuerūt. Plinius ait. Inruit & Aemilius paulus perseo rege Macedonico deuicto prædam pone-

M. tullii Ciceronis.

do trium milium a quo tempore populus romanus tributum pendere desijt. Appianus scribit paulum aemilium clam venisse romam & celeriter in Macedoniam rediisse ad delicti impunitatem promissam in macedonibus allato quod cumque haberet argento & auro: quibus assentientibus milites ad oppida destinatos: & omnem pecuniam ad forum delatam & reliqua bona passim direpta. sic paulus (inquit appianus) 70. spoliavit urbes. ¶ Nihil in domum suam tulit. laudata est (inquit Plutar.) magnitudo animi in paulo aemilio ac liberalitas quod multum auri: multumque argenti ex regia Gaza coactum: ne aspicere quidem voluit: sed questoribus negotium dedit. ut in publicum referret libros duntaxat regios gnatis litterarum studiosis deligere concessit. ¶ Memoriam nominis, laudem & gloriam. ¶ Limitatus patre africanus. Scipio aemilianus pauli macedonici filius. hic Scipio minor africanus cognominatus est: filius pauli fuit ex Papyria uxore filia Nasonis viri consularis. & Fabius etiam eius frater: qui a Fabio maximo quinquies consul adoptatus est Aemilia filia Pauli Aemilij nupserat africano maiori: & propter hanc affinitatem Scipio adoptatus fuit a filio superioris africani Plutarchus ait patrimonium vix. 38. milium reliquisse tradunt Paulum aemilium in hoc ambos sibi filios heredes instituit. a Scipione tamen qui erat minor natus: integra hereditas fratri concessa est: cum ipse familiam africanam locupletior transisset. Tales mores itaque pauli Aemilij fuisse dicuntur. ¶ Nihil locupletior. i. Euerfa Carthagine in. 3. bello punico: & omni Gaza in aerarium relata: ipse Scipio non est factus locupletior: quoniam in domum suam nihil illius praedae inuexit: quo ditior esset. Scipio enim abstinentissimus fuit (de quo Plinius) libras. 22. argenti africanus sequens heredi reliquit. Idemque cum de poenis triumpharet. 4. milia. 270. pondo transtulit. hoc argentum tota Carthago habuit illa terrarum aemula. quod nunc in mensarum Plutarchus de apparatu. Victa (inquit) Numantia: & deleta: idem africanus in triumpho militibus. 17. milia pondus dedit O viros imperatore illo dignos: quibus hoc satis fuit. ¶ In censura. censura (ut inquit Plutar. in vita Catonis censorij) omnium magistratum facile princeps erat & vniuersae reipublicae supremum & perfectissimum locum habebat & plurimum imperij potestatisque. quoniam de nuptiis. liberorum procreatione: de ratione viuendi: conuiuiisque diligenter inquirebat. nulla denique institutio est: de qua non inquireret iudicaretque. Censores duo erant: vnus patricius: alter vero plebeius: quibus licebat eos e senatu mouere: & equum illis ignominiae causa adimere quod flagitiose ac intemperanter vixissent ac viuerent etiam factorum impensas curabant & officia distinguebant: codebantque lustrum. de quo censores oia male facta corrigebant. Vnde exclamauit Iuuenius. O procures Censore opus est: an aruspice vobis? Africanus hic de quo nunc agitur fuit collega. L. Mummius in censura. L. Mummius vicit Achaiam: & Iuuenius exclamatio Corinthum opulentissimam urbem deleuit: & achaei cognominatus est. post euerfam Carthaginem. secundum est bellum achaeum ob legatos romanos ab achaeis non bene acceptos: qui corinthum missi erant: ut Q. metellus haec ciuitates quae sub ditione Philippi fuerant ab achaeo consilio secernerentur. Cum achaeis. Q. Cecilius Merellus praetor ad thermopylas pugnavit: quibus victis Critolaus eorum dux venenose peremit: in cuius locum Critolaus infectus in isthmio a. L. Mumio consule victus est: qui omni potitus achaea Corinthum ex decreto patrum funditus sustulit: quia illic romanorum legati violati fuerant. L. Mummius (auctore L. Iuuenio) omni preda abstinuit. Nihil enim ex his opibus: nec non ornamentis quae praedae Corinthus habuit in domum inuexit suam: de quo Plinius. L. Mummius deuicta achaea repleuit orbem: ipse excessit non relicturus filiae dotem. Corinthia erga ab omnibus celebratur: quibus ante argentum ac pene ante aurum pretium erat: & corinthii ex casu miscuit. Vnde dicit Eutropius eodem tempore: tunc toto orbe omnium urbium longe opulentissimam Mummius deuicit: in qua infinitum aurum & ferrum in conflagratione commixtum est. unde nouum fuit metalli genus. Ad cuius mixturae similitudinem usque hodie es corinthium & vasa dicuntur. Ideo Plinius scripserat ex illa antiqua gloria corinthii maxime laudatur. hoc casus miscuit corintho cum caperetur incensa miraque circa id multorum affectatio fuit. quippe cum tradatur non alia de causa Verris: quae Cicerone damnauerat: proscriptum esse ab Antonio quod quod corinthiis se ei cessurum negasset. L. Mummius victor factus fidio semipatri deo sabino donum fecit. unde hoc epigramma in quodam marmore litteris antiquis scriptum apud Reate visitur. De decuma victor tibi. L. Mummius donum moribus antiquis pro usu ra hoc dare sese visum animo suo perfecit tua pace rogans te: cogendi dissoluendi tu. ut facilia faxis perficias a Mummius Decumam ut faciat vere rationis proque hoc atque alienis donis des cuncta merenti. ¶ Copiosissimam urbem. Corinthum caput Achaeae in faucibus istmi. Nunquid copiosior. i. fuit post euerfam Corinthum. quod d. non. ¶ Videtur ornatus gloria sed bene gesta & fama obstitit: quae L. Mummius habuit: qui preda corinthia: & signis inde aduectis italia ornauit. ¶ Nullum igitur vicium. concludit nullum vicium esse fedius avaricia. ¶ Tetricius fedius: turpissimus. ¶ Vnde egressa est. quoniam monere ceperat ut avariciae suspicio etiam minima pelleretur postea fecit digressionem de. C. pontio famnate aliisque quorum ab abstinentiam laudauit. ¶ Referat se oratio. ut ad id redeat: quod de avaricia dicere ceperat. ¶ Praesertim. maxime in his qui principatum habent: & rempublicam gerunt. ¶ Questui. ad questum & lucrum. i. velle lucrari in administratione reipublicae. quoniam magistratus ad est alium non ad se. & ille qui republicam regit oia ad communitatem: non ad priuatum commodum referre debet. & probat sententiam suam oraculo Apollinis: qui ruinam lacedaemonis praedixit propter avariciam. Oraculum apollinis pithij erat in toto orbe celeberrimum & minime fallax putabatur. In medio templo erat foramen unde spiritus exibat: super quod tripodem ponebat pythia vates: & super illum ascendens diuinabat. ¶ Phemonoe Apollinis filia prima diuinatrix fuit in templo Delphico. Delphi oppidum in pernaeo monte phocidis. Pernaesus dicitur esse umbilicus totius orbis: ut reate umbilicus italicae. ¶ Spartam urbem caput laconice regionis in peloponneso. ¶ Qui vero se populares. eos notat quod multitudinem largitionibus captant: & rempublicam euertunt: quoniam de bonis priuatorum sit publice diminutio: cum scilicet possessores pelluntur: & alii admittuntur. & ponit exempla lacedaemoniorum. Gracchorumque: qui propter leges agrarias & contentiones perierunt. ¶ Populares. volunt populo multitudinique placere. ¶ Re agraria. promulgatio nem legum de agris praebis diuidentis. ¶ Codonandas. hoc est contra iusticiam: si denegat alicui quod suum est. de hac re paulo post dicetur. nam promulgabant aliquando leges nouarum tabularum in gratiam oberatorum: & multitudinis: ut pe-

Officiorū Liber Secundus. Fo. CXVII.

cunīa creditā debitoribus donarent. ¶ Labefactāt, euerūt: quonīa concordia & iusticia sunt fundamenta re-
pu. ¶ Id retinere qđ suū est: ob hanc causam (inquit) ciuitates & leges / cōstitutae sunt: vt qđ suū possidere pos-
set. ¶ Non sollicita, anxīa & inquieta ppter metū tyrānorū & eorū qđ cupiūt bona alijs eripere. ¶ Atq; i hac pernī-
cie. Dicit populares labefactare fundamenta reipu. cui oīa debemus quippe oīm charitatē cōplectitur: nunc vt
magis populares a tali largitione deterreat: dicit ipsos nō cōsequi gloriā quā putāt: sed potius odium: quonīa
hi qui bona amiserunt: ipm capitali odio psequunt. qui auctor fuit vt eriperetur: & ipm possidētem: & sic emer-
gunt inimicitiae: homicidia: discordiae: factiones: & oīa deniq; mala que tempu. constitutā labefactant. ¶ Etia
dissimulat. i. etiā si negat se voluisse accipere. i. quāuis dicat se inuitū accepisse: tamē inimicū habet illum: cuius
bona prius fuerunt. In pecunijs creditis cum .f. promulgatur lex nouarū tabularum quibus fit vt debitoribus
pecunīa creditā cōdonentur. ¶ Gaudium, quod habet: qā non tenetur soluere creditā pecunīa. ¶ Non fuisse
soluēdo, ne vidēat non potuisse: aliter est alienum dissoluere quod cōtraxerat: ille non est soluendo: qui nō po-
test soluere: verbum est iuris. ¶ At ille cui bona erepta sunt meminit iniuriā: & in vultu dolorem ostendit suum
& iram sine aliqua dissimulatione: & paratus est: vt vliscatur. ¶ Nec si plures. Respōdet tacitae obiectioni, po-
tūisset aliquis dicere: si plures sunt hi qui iniuste: acceperunt his quibus adēptū est plus valent: quonīa paucio-
res non possunt vlisci multorū iniuriā. Dicit Cice. hēc non iudicari numero sed pondere: quonīa vnus cui ali-
quid adēptū est: plus pōt ad vltionē: q̄ oēs illi qui acceperūt: quod exitus probat tyrannorū: qđ & Cēsār sua
nec expertus est. Vnde dicit Salu. Regibus boni q̄ mali suspēctiōes sunt: semperq; his aliena virtus formido-
losa ē. Hęc plus valēt: & maioris ēē momētī. Nūero. qā sint plura. Pōdere. q̄tū vnū qđq; possit: quonīa plus pō-
deris i se habebit ad vliscēdū q̄ oēs alij ad defēdēdū. ¶ Quā autē hz equitatē. dixit supra populares e medio tol-
lere concordiam / & aequitatem: qđ concordia tollatur iam probauit: nunc ostendit quomodo aequitas tollitur.
¶ Seculis, multis annis: seculū significat spaciū centum ānoꝝ. ¶ Propter hoc iniuriā genus. qā volebant a-
gros diuidere / & liberare operato. ¶ Lacedemonij. ponit exempla eorum qui tandem corruerunt: cum stude-
rent nimīū populo placere: & legē agrariā nouasq; tabulas promulgare: cum aliorū detrimētō / & iniuriā. Agis
& cleomenes (auctore plutarcho) populū studio se fouentes: cum tempu. iustae pulchraeq; ex multo tempore in-
stitutam suscepissent optimatibus aduersari cepērunt: qđ illi diuitiarū quibus assueuerāt abundantiā relinque-
re nollet. Agis fuit sextus ab Agesilao: cuius filius fuit Archidamus. Archidami filius agis & Heudamidas na-
tu minor qui mortuo patre regnauit: huius fuit filius archidamus. ex quo natus est alius. Heudamidas: cuius fi-
lius fuit hic Agis de quo nunc agitur. qui in delitijs a matre Agesistrata & auia archidama opulentissimis mulie-
ribus educatus: priusq; ad vigesimū peruenisset annū: omne voluptatē / cultūq; corporis (cum formosissimus ef-
fet) neglexit: accusans laconicā disciplinā corruptam: & lautiores epulas: dicebatq; se nolle esse regē si pristinā
disciplinā / & mores auitos in patriā reuocare non posset: huius labis & veluti morbi principiū accepisse lacede-
moniorum reipu. videtur: ex quo primum soluta per ipos atheniensium potestate auro / & argento / sese ac do-
mos expleuerunt. Cum pater ex lege Lycurgi hereditatem filio relinquere cogeretur. Epitades vir iniquus cū
esset Ephorus & filium iratus legē tulit: vt liceret domū hereditatēq; suam cuiusq; libuisse relinquere: & pro-
pter hoc soluta est beneuolendi disciplina. Vnde potentes in ciuitate propinquos ex hereditate deturbabant:
omnesq; diuitias ad se rapiebant: & inopia ciuitatem inuasit: & seruitus secuta est: & odium atq; inuidia aduer-
sus potentes / & diuites exorta. Rex agis rem optimam (qualis ipse erat) meditatus est: vt omnis ad aequalitatē
redigeret: & vrbē hominibus repletet. Cui iuuenes paruenerunt studiose cum illo ad virtutem sese expeditentes.
Seniores qui in tali vixerant labe: non secus q̄ serui ad dñm: sic ad Licurgum. i. ad Licurgi leges reducti timebāt
& ob id Agin regem accusabant: qui adhuc adolescens erat. cuius ambitionem Lyfander cognomēto Lydius
Mandracydas & Agesilaus fouebant: irritabantq;. Agesilaus regis auunculus erat: quem facūdum: verū mol-
lem & pecunīa cupidum filius incitabat Hypomedum. Agesilaus enī aēs alienū contraxerat: quod sperabat fa-
cile solui: mutato ciuitatis statu oēs fere diuitiae spartanorum erant penes mulieres. Agis effecit vt Lyfander
ephorus crearetur: qui statim contra seniores legem tulit: vt debitoribus omne debitū penitus dimitteretur &
agrorum diuisio fieret: super hac re agis contentionē habuit: dicens se velle primū omniū proprias facultates
in mediū ponere: non certe paruas ob agrorum multitudinē: quos partim ad colendū partim ad pascenda pe-
cora idoneos haberet: in super talēta sexcenta signati argenti. Idem quoq; matrē atq; auiam: amicos praeterea
& domesticos omnis quos ditissimos esse omniū spartanorū constaret: facere paratos esse. His auditis obstu-
pefacta multitudo adolescētis regis magnanimitatē admirabat. Agis & Cleobrotus coacta multitudine ami-
corum ephoros e sellis deturbāt: alijs in eorum locū suffectis: e quorū numero fuit Agesilaus. Inde ad eos sol-
uendos qui in carcere erant ire perrexerunt: quapropter aduersarios terruere. Postea tabulas in quibus nomi-
na debitorum erant: oīs in forum quod clariū vocabatur cōportari iusserunt: hisq; in vnū coactis ignis iniectus
est qđ creditores molestissime tulerūt. Agesilaus quasi insultans se clariū lumē aut ignē puriorē nunq; vidisse ia-
ctabat. Tandē a cōiuratis reuocato Leonida: & in regnū restituto Agis in asilum se receperat. Deniq; cū a bal-
neo rediret. Amphares ephorus eum per vestē capiens dixit ad ephoros te adduco rationē eorū qđ gessisti di-
cturum. Demochares viribus prestans veste circa eius collum obuoluta eum reluctatē trahebat: & sic in carce-
rem coniectus est: Cū ephori accessissent iusserunt ministris ipm damnatū ad locū trahi: in quo dānati strāgula-
bantur. ¶ Agis (plorante littore) caput laqō nectendū p̄buit: & tali supplicio vitam finiuit. ¶ Ephorum. prius
apud Lacedemonios (auctore Plutar. in vita Cleomenis) duo regnabant reges. iusq; dicebant: qđ quosdam se-
niores ad consultandū adhibebant. Inde reges impliciti bello cū diu abessent: nec iuri dicendo vacare possent
quosdā ex amicorū numero elegerunt: qui domi apud ciues regum vicem gerentes ephori sunt appellati. & ha-
bebantur ministri regū. Inde paulatim oēm ad se traxerūt potētiam: & per se propriū magistratū ephoriā cō-

bilicus
Leges
nouarū
tabularū
Contra
popula-
res largi-
tiones

Nō sol-
uendo

Seculum

Agis for-
mosissi-
mus

Nota
pernicio-
sam legē

Agesi-
laus
Lyfader
ephorus

Attende
optimū
regis A-
gis zelū

Tabulae
debitorū
cōbustae.
Leonida
reuocatō
Agis la-
queo ne-
catus.
Ephoria
Ephori qđ
dicantur.

M. tullii Ciceronis.

Theopō
pus pri-
mus e-
phoros i
stituit

Due re-
gales fa-
milie.
Aristoli-
cus pater
Ly andri
Cleōbro-
ti mors
Cleome-
nes leoni-
de filius.
Demo-
cratis re-
spōsū ad
aratum
Cleome-
nes sibi
mortem
consciuit
Extermin-
are
Cōtagio

Tyber-
us.
Grac-
chus vir
bonus.
Caius
Causa le-
gis agra-
rie
Mala in-
de conse-
cuta
Lelius fa-
piens.

Tyber-
us multo
de lege
ferēda cō-
suluit.

Octavius
tribunici
a potesta-
te priua-
tus.

stituerunt. Primus Asteropius fuit q̄ maximæ ephorum potētiam auxit. Lyfander ergo cū esset ephorus (vt dictū est) expulsus fuit a spartiatīs ppter leges q̄s tulerat: & Agis rex necatus. Theopōpus spartatorū rex (au-
ctore Valerio maximo) ephoros primus instituit ita futuros regiæ maiestati oppositos: quēadmodū romæ con-
sulari imperio tribuni plebis obiecti sunt: cui cū dixisset vxor illū id egisse: vt filiis minorē potestātē relinqueret:
dixit: sed diuturniorē. ¶ Agin regem. reges lacedemonij ex heraclidarū genere creabantur: qui in Peloponne-
sum reuocati (auctore Plutar. in vita Lylandri) doriētibz se immiscuerant. Amplissimum / & illustre hoc genus
spartæ floruit: sed non vnicuiq̄ illorū regalis fastigij erat cōcata successio. Duabus tantum e familijs reges eli-
gebantur: quas Euēcidas & Agidas appellabant. Aemilius .pbus in vita Agesilai scribit morē fuisse a maiori-
bus Lacedemonijs traditū: vt duos semper haberēt reges nomine potius q̄ imperio ex duabus familijs Procl-
& Eristhenis: q̄ principes ex pgenie herculis Spartæ reges fuerunt. Lyfander decreuit regiā dignitatem dua-
bus e familijs traducēs omnibus heraclidis cōem reddere: cū pater ipsius Aristolycus ex p̄sapia mime regia or-
tus esset: sed ex heraclitarū gñe. i. ex his qui ducebant genus ab hercule. ¶ Quod nūq̄ antea acciderat. Hoc di-
cit etiam Plutar. his verbis. Cleōbrotus rex lacedemoniorū in leutris vulneratus occubuit. Lacedemoniorū enī
regie i pugna qdē obuij hostes temere manus inferre audebant: sed potius retrocedere consueuerunt. Regiā
maiestatem venerantes. Itaq̄ cum permulta aduersus græcos lacedemonijs bella gesserint: vt vnū duntaxat
Cleōbrotū ante philippi tempora in leutris vulneratū occubuisse memoriæ proditum est: sed Spartæ quidē pri-
mum agidē ex his qui regnauerūt ab ephoris interfectū fuisse constat. ¶ Vt tyrāni existerēt. emergerēt, quoniā
post mortē Leonide (de quo dictū est) cleomenes filius successit: q̄ Agis cōsiliū probans: q̄uis Leonidæ patris
sui ille inimicus fuerit: ephoris interfectis 80. ciues p̄scriptos in exiliū misit. Hunc Cleomenē Aratus Sicyonius
de quo paulopost dicebatur tyrannū appellabat. cuius ingeniū in omnes tyrannos exarserat. Vnde cū Democrātē
lacedemoniū exulē interrogasset: qualis nam esset adolescēs Cleomenes. respondit Arate si qd aduersus lacede-
monios moliris pperandū cōseo: anteq̄ pullus hic per etatē aculeo vti possit. Superatus Cleomenes ab An-
tigono Macedonū rege magno p̄lio in egyptū confugit ad Ptholomeū: quo mortuo & filio eius regnante cū
13. socijs in custodia detētus egrediens sibi mortem consciuit. Idem socij fecerunt Antigonus spartam occupa-
uit: & sic optime cōstituta respu. corruit & oraculum delphicū verū fuit. Predixerat enim (vt dictū est) pythius
apollo Spartam nulla alia re q̄ auaricia peritura. ¶ Opimates. principes ciuitatis boni viri eiicerentur: quod fe-
cit Cleomenes. ¶ Exterminare. est extra terminos mittere. i. in exilium. ¶ Constitua. legibus Lycurgi. ¶ Cō-
tagionibus. malis exēplis. contagio est morbus qui tactu contrahit: inde per translationē dicit aliq̄d malū ex-
emplum qd̄ alios in errore inducit: vt malū exēplum Lacedemoniorū in repu. administrāda totam graciā con-
taminauit: quoniā simili labe cætere respu. infectæ sunt. ¶ Quæ contagiones. & mala exēpla ad repu. euertere-
dam. ¶ Manarūt latius. propagate sunt per oēm graciā: & etiam ad nos venerūt inquit Cice. quoniā a græ-
cis nostri acceperūt exēpla promulgāda legis agrariæ: & nouarū tabularū: & in primis gracchi populares.
¶ Quid nostros gracchos. posuit hactenus exēpla græcorū: nunc de romanis loquit gracchis: qui propter le-
ges agrarias perierūt: quorum pater fuit Tyberius gracchus vir optimus & clarus: qui moriēs ex Cornelia filia
maioris Aphri. 12. filios reliquit: qui omnes diem obiit suū ppter vnā puellam quæ nupsit Apricano minori: &
Tyberium: & C. gracchos de quibus nūc agitur. Tyberius (auctore Plutar.) vultu / & aspectu / & motu corporis
mitis / ac placidus erat. Caius autē vehemēs / & ingēris spūs: cuius sermo erat terribilis & ad indignationē prom-
ptus. Tyberij vero dulcis: & ad miserationē aptior: oratio p̄te rea dilucida & plane elaborata. Caij vero efficax
& redundās. Etate novem annis Caium Tyberius anteibat: creatus tribunus ple. legem agrariā tulit. cuius
ferendæ talis fuit in causa (auctore Plutar.) Romani q̄tum vicini agri hostibus adimebant partim venundare:
partim in publicum redigere: ac egenis ciuibz pro modica pensione vtendum tradere consueuerunt. Sed cū
diuites eas pensiones augere cepisset: pauperesq̄ excludere: lata lex est quæ supra quingenta agri iugera ciuem
romanum habere prohibebat. At eas res paucos annos aduersus locupletes ipsi tenuioribus auxilio fuit. Nā
primo subornatis ad conducendum personis fraus legi fiebat: deinde aperte iam ipsi diuites / p̄prijs nomini-
bus occupare agros cæperūt. Ita igitur hominibus exagitatis: neq̄ militiæ dare nomina: neq̄ filios educare cu-
ra: eoq̄ p̄cessura vigeat res: vt breui exhausta liberorū multitudine seruis ac barbaris: per quos diuites agros
colebant tota italia compleret. Huic malo Lelius Scipionis amicus occurrere primus voluit: sed aduersante lo-
cupletum factiōe: ve: itus tumultū atq̄ discordiā ab incepto destitit: ob eāq̄ rem sapiens postea est appellatus
Tyberius cum primū trib. ple. creatus est eam actionē suscepit auctoris Dyophane Mytileno rethore tunc
in italia exulante: & Blochio cumano Antipatri Tarcensis discipulo. consuluit prius & Crassum pontificem ma-
ximum Mutium sceuolam iuriscōsultum / & Appium claudium socerum. Iubebat sua lege Tyberius possesso-
res agrum dimittere egenisq̄ tradere. Inde aduersante octauio collega suo aliam tulit vehementiorē: vt agri
qui contra legem possessi erant dimitterentur: nulla mentione precij facta: & cum Octaviū ab intercessione di-
mouere non posset: adictū proposuit: quo prohibuit ois vrbano magistratus quicq̄ de lege agraria ad popu-
referretur. Errore autē sigilla impressit: & per quæstores quicq̄ depromi / aut importari / vetuit: p̄na p̄posita si
quis cōtra fecisset quare cōterriti magistratus singuli p̄pria officia dimiserunt. Ob hoc edictum locupletes oēs
vestem mutarunt: & mœsti ac sordidati forum circūbant: & clam percussoribus cōparatis necē Tyberio para-
bāt. Tandē octauio per suffragia tribunū priuata tribuniciā potestate Tyberius legē tulit. Tres viri ad agros
diuidēdos creati. Tyberius ipse legislator. Appius claudius socer: & C. gracchus frater nō tunc p̄sens: quo-
niā apud numantiā sub scipione affini suo militabat. Attalus rex Pergami p̄p̄m romanū heredem reliquerat
Tyberius statim ad populū tulit: vt regia pecuniā ciuibz romanis q̄bus agri dabantur: pro cultura assignare-
tur. De opibus autē quæ Attali regis fuissent: nihil ad senatū populum romanū pertinere p̄dicabat. Et cū con-

Officiorū Liber Secundus. Fo. CXVIII.

tionaretur tāgens suū caput: vt sibi periculū imminere significaret: inimici tanq̄ regē diadema petere senatū iudicarunt. Nafica cū cōsulem Mutium cessare vidisset. Patres enim cōscripti in eodem fidei publicę cōuocati erāt censentes vt cōsul rēpu. armis defēderet: qui negauit q̄cūq̄ vi se esse facturū. inquit: quoniā cōsul dum iuris ordinē sequitur id agit: vt cū oībus legibus romanū imperiū corruat. Qui leges saluas esse cupiūt: me sequentur: & sic pedibus subfelliōz Tyberius interfectus est: & in Tyberim vncō tractus. C. Gracchus eius frater quę flor in Sardinia cum Oreste cōsule nauigauit. Inde romā rediens tribunus plebis creatus est: duas leges tulit: quarū altera iubebat: vt qui e magistratu per populū motus esset: facultatem alterius magistratus in eūdī non haberet. Altera vt si quis in magistratu cōstitutus ciuem romanū sine iudicio necasset: i eum populi animaduersio foret: altera. M. Octavius notabatur: altera in Pompiliū (qui pręter amicos Tyberij in exiliū elecerat) iudiciū parabat: s; Pompilius statim fuga sibi cōsuluīt. Tulit postea non nullas leges de suffragijs locioz: pares italoz & ciues romanos cōstituens: de iudicibus deligendis. Nam cum soli antea senatores iudicaret: ob idq̄ a plebe timerent. 300. ex equestri ordine iudices adiecit: parem senatoribus numerū statuens. Hęc lex potentia senatus: magna ex parte fregit. Iterū trib. ple. C. Gracchus leges tulit: colonias Tarētum atq̄ Capuā mittendas & latinos ciuitate donādos decernēs. Tandē optimatibus exagitatis & in eius necē cōspirantibus fugiēs gracchus opimium cōsulē & armatos: ad pontē subliciū venit: duo eius amici Licinius & Pōpeius illū prece dere iubētes non prius aliq̄ue transire permiserūt: q̄ ipsi pugnando sint occisi. Gracchus in sacrū deorū nemus se propriens a Pollicrate seruo interfectus est: q̄ postea sibi mortē cōsciuit. Caput Gracchi Septumuleius qdā abstulit: qui prius illud absciderat. Nā in principio pugne promissum erat: vt q. C. & Fuluij capita referret: tantūdem aurī ex plubico acciperet. Relatū est igitur a Septumuleio tranlīxū pilo: statere postea impositū libra brum decē & septem: ac dimidię pondus traxit. nam detracto cerebro plumbū infuderat. ¶ Summi viri. Tiberij Gracchi: q̄ corneliā duxit vxorē. Ideo Tyberius & C. nepotes erāt maioris aphricani. ¶ Nonne perdidērunt. q. d. perdidērunt. duxeruntq̄ mortē ad leges agrarię: quas ferebant cum summa cōtentione in gratiam populi & fauorem. Nonne interrogatiue positū temper includit affirmatiōe dicimus enim nonne dixi tibi. q. d. dixi. Num vero includit negatiōe: vt Num dixi tibi: quasi dicat non dixi. & Num fletu ingemuit nostro. ¶ At vero aratus sicyonius. posuit hactenus eos quos agrarię cōtentiones perdidērūt. Nūc ponit aratū sicyonium summo preconio dignū: qui exortas cōtentiones alioz culpa prudētissime composuit: & sedauit cū patriā suā sicyonē vendicasset Sicyon vrbs achię intra isthmum pelopōnesi antiq̄uissima: olearum puentu & picturis clara. Arati prima fuit plures mutationes rerū perpessa successiue insurgentiū tyrannoz. Non prius ex ea se cōtagione & turbatione recepit q̄ Cleone interfecto Thimoclidam & cliniem claros & pollentes opibus in ciuitate viros delectos summe rerū sicyonij prefecerunt. Sed cū res publi. certū iam aliq̄ue statum obrinere videretur. Timoclidam victa functus est. Paulopost Abantidas Paseę filius sublato cliniā tyrannidē inuasit. Clinięq̄ amicis & domesticis partim electis partim interemptis filium aratū q̄ septimum agebat annū tollere gestiebat. Sed puer pauidus fugiēs casu quodā inscius domū mulieris intrauit: quę abantide soror Phoropharo clinię fratri nupta erat. Sofia vocabatur mulier: quę noctu eū argos vrbē emisit: putans ad se diuinitus puerū delatū. Inde argis apud hospites paterno educatus est: & cū robustū corpus haberet: sese i palestra gymnasijsq̄ ceteris exercuit. Clinias & aristoteles dialecticus abantidē tyrannum in foro trucidarūt. Inde Nicocles interē pro frau de Pases Abantide patre q̄ in filij locum successerat tyrannum se fecit. cum aratus plurimū nominis haberet sicyonij exules ad eum se cōuerterunt. Inde aratus coacta exulū & quorundā alioz manu Sicyonem noctu scalis ingreditur. & incensa tyranni domo: ipse Nicocles per cuniculos euasit: exules reuocari sunt in ciuitatem Tum q̄ a nicocle numero. 80. tum q̄ a superioribus tyrānis nō pauciores. 300. eiecti a ciuitate fuerant Cūq̄ inopes plurimi rediissent possessiones suas repetebant: villasq̄ ac domos adeūtes in magnā difficultatē & animi sollicitudinē adduxerunt Aratū cernentē seditionibus ciuitatē agitari. His rebus anxius optimū cōsiliū excogitās rerū summā ad achæos detulit: atq̄ ita sicyonios achæis cōiungens vnū corpus efficit. 15. talē tis dono a Ptholomæo rege acceptis statuit suoz necessitati cōsulare: ea qppe ciuibz suis ad redimendos captiuos / ciue ad aliā necessitatē egentibus diuisit. Instātibus vero exulibus vt sua sibi bona redderēt: possessoresq̄ deturbare volentibus: cum sanari id malū nulla ratione posset: & exitiū ciuitati instare videretur: perspexit vnā tantūz rem in Ptholomei liberalitate sitā esse. igitur in ægyptum nauigans a rege opulentissimo precibus impetrauit: vt dissolutionē debitoz ad cōponēdas ciuiū discordias numerosa pecunia leuaret Ptholomęo aratus valde familiariter vtebat quē signis & tabulis e gracia missis sibi deuixerat. Nam cū i eiusmodi rebus aratus nō parū iudicij haberet: & quotidie aliquod opus summoz artificum imprimisq̄ Pamphili & Melāthi studiosę cōquerens ad regē mittebat. 150. talenta ab eo acciper ad cōponēdū statūz ciuitatis quorū 40. secum asportans in pelopōnesum rediit: reliqua missa sunt. Fuit igitur magnum: & laude dignum tantā pecunię vim concludibus parare suis: cuius exigua parte alij imperatores & principes ciuitatū accepta a regibus suā sibi patriā turpiter seruire coegerūt. Maius etiā q̄ hijs pecunijs sublati simultatibus inter pauperes & locupletes reconciliata pax est: populo aut vniuerso salus cū securitate parata. Admirabilis pfecto illi in tantis opibus (inquit Plutar.) tantisq̄ honoribus modestia fuit. Honores arato publice decreti fuerūt: & ab exulibus priuatim erecta statua. ¶ Eius ciuitas. Sicyon vrbs achaię intra isthmū: vbi dicitur pictura inuenta. ¶ Profectus. discedens ab argis vbi fuerat educatus apud amicos paternos. Argi nō multū distabat a Sicyone. ¶ clandestino nocturno: quoniā noctu ingressus est vrbē cum exulibus: & tyranni Nicoclis domū incendit & patriā asseruit suam per. 50. annos a tyrānis vexatā. Methodēū Plutar. dicit fuisse Nicocle. forte Methodæus Nicocles appellabatur. aut plutarchus secutus est alios annales. ¶ Oppressisset. Plutar. dicit tyrannū euasisse noctu per cuniculos. ¶ In bonis rebus. amissis prius cū mitteretur in exilium. ¶ Quod & eos. hæc erat difficultas. ¶ Resti

Attalus
rex. Ro-
manos
heredes
reliquit.
Nafica
Tyberij
oppressit
Leges. c.
Gracchi

C. grac-
chi mors
Versutia
Septu-
muleij

Nonne
Num
Aratus
vtr opti-
mus.
Aratus
fugit

Clinias
& Aristo-
teles.
Abantidē
in termie
runt.
Arati op-
timū cō-
siliū

Aratus
ptholo-
mæo vte-
batur fa-
miliariter.
C. L. talē
ta aratus
accepit a
ptholo-
mæo.
Arato
statuta
erecta
Argi.
Methodæus
deus ni-
cocles

M. tullii Ciceronis.

Statuere
Alexan-
dria
Ptholo-
meus
opulentif-
simus
Cognitō
Estimar

Arati
laus.
Diuelle

Tabulae
nouae
Inopes
fœnore
opprimū
tur aliqñ
Arguo
Argumē-
tum

Fides vi-
olatur q̄
ē iusticiæ
fundamē-
tum
Prima
Cī. cura.
Oberati.
Catilina
M. Anto-
nius
Cic. col-
lega

tuerat. reuocauerat ab exilio. ¶ Egere. inops esse amicis bonis: quæ ab alijs possidebantur. ¶ Et. 50. annorum hæc erat altera difficultas: quum ad eos qui iam per. 50. annos bona donata a tyrannis possederant: pulsis iustis dñis. Mutare igitur has possessiones arbitrabantur iustū non esse. ¶ Propterea q̄. ratio quare non videbatur iustū. ¶ Iudicauit. ergo has possessiones non esse adimendas possessoribus & satisfaciendū esse illis quorū prius fuerat. ¶ Hæreditatibus. relicto iure hæreditatis & multa vendita & tradita dotis nomine. ¶ Illis. qui possidebant. ¶ His. quorū fuerant prius possessiones. ¶ Cum statuisset. pro certo habuisset & planæ cerneret: iudi- cassetq; sic alibi dicit: statuere autem qui sit sapiens. Hoc maximæ videtur esse sapientis. ¶ Alexandriam quæ est vrbs ægypti ad mare. ¶ Hospitem. amicū quoniā eo familiariter utebatur aratus: & hospes eius erat: quotiēs in ægyptū trans mittebat. ¶ Alter. secundus postq̄ cōdita fuit alexandria. ¶ Docuisset. aperuisset causam quare illuc nauigasset: quoniā nō poterat suos ciues cōponere sine pecunijs. ¶ Vir summus. summæ auctoritatis & lau- dis. ¶ Grandi numerosa. quoniā Ptholomæus erat opulentissimus: a quo accepit. 150. talēta. ¶ Principes. prios ciuitatis. ¶ Cognouit. iudicauit: & perscrutatus est. Inde cognitio dicitur iudiciū siue iudicatio. ¶ Præfecit. præ- posuit: & elegit quosdam: qui argis estimandis præessent. Estimare est preciū imponere. ¶ Cederēt. habēdas alijs permetterēt. ¶ Quod tanti esset. i. accipere pecunias quæ tantū valerēt q̄tū possessiones ab alijs occupatæ. ¶ Suum. possessiones quas amiserant. ¶ Oviriū magnū. laudat Cice. prudentiā arati modestiāq; & studiū er- ga patriā & ciues: detestaturq; Syllā & Cæsarem tyrannos q̄ bōa ciuiū sub hasta venire iusserūt voce præconis. ¶ Magnū. Magni nois & auctoritatis ac dignū: qui romæ natus esset. ¶ Sic est par. decet. ¶ Bis. tempore Syl- læ & Cæsaris. ¶ Hastā ponere. vendere bona ciuium sub hasta voce præconis. Vnde Martialis. Venderet ex cultos colles cum præco facetus. ¶ At ille grecus. aratus sicyonius putauit oibus cōsulendū esse quod fuit offi- cium prudētis viri & sapientis. ¶ Ea q; est. ponit nunc quid deceat sapientiā summis ciuis: oēs scilicet eodē iure continere & bona ciuiū defendere. ¶ Summa. perfecta prudentia seruire cōmodis reipu. & ciuium. ¶ Diuelle- re. diripere: distrahere atq; dissipare. Pla. in epistola ad dionis amicos sic scribit. Ei vero q̄ præclarissima sibi pa- triaq; affectat nihil vnq̄ nisi rectū pulchrūq; potest accidere. ¶ Eadē æquitate. pari iusticia: vt nō praualeāt ali- qui potentes: & inopes deprimantur: & cauēdū est ne diuitijs affluentes in aliena bona possessionesq; inuadant & ne alijs suis locis/bonisq; pellant. qd̄ est contra iusticiā. Vnde dicit Cice. faciens de hac re contētionem & p- positionem. ¶ Habitat gratis in alieno in re non sua. ¶ Quid ita. cur querit a se Cice. cur in alieno gratis habi- tatur: quoniā scilicet eripiunt bona aliquibus: quibus in ipis comparādīs multum impenderint: & alijs dant: qui i- uito priore dño bonis fruuntur: & gratis in alieno habitant. ¶ Tuear. defendā. ¶ Fruare meo. vtaris / & volu- pratē capias / ex rebus meis. ¶ Quid est aliud. q. d. nil aliud est q̄ id qd̄ dixi: vt qs̄ emat: & alius fruatur rebus eptis aliena pecunia. ¶ Tabulae vero nouae. Nunc de creditoribus/debitoribusq; intelligit qui æs alienū soluere no- lunt. in quo ū gratiā tabulae in foro ponebantur & leges quibus volebāt / statuebantq; illarum auctores: vt æs alienū debitoribus donaretur: qd̄ reipu. perniciosum est. Tabulae nouae dicebantur qñ vel senatus decreto vel imperatoris edicto decernebatur ne alienū æs a debitoribus exigi posset. Id fiebat in plæbis subsidii: quæ poten- tiorum fœnore ita interdū opprimebatur: vt soluere nō posset. Cum igitur tales proponuntur tabulae quid signi- ficat nisi vt ex pecunia credita quis emat fundū: & creditor pecuniā non habebat. debitor autē habeat fundum aliena pecunia emptū: qd̄ est cōtra oēm equitatem. ¶ Seneca dicit. Nisi forte existimas leui & fabuloso sermo- ne / & agilibus argumētis phiberi posse rem perniciosam beneficiorū nouas tabulas. ¶ Quid argumēti. qd̄ sentētis. Argumentū in hoc loco sniam significat ab arguo: qd̄ idem est qd̄ d. monstro. sic apud Oui. Qui la- tus argueret corneus arcus erat. ¶ Quāobrem. concludit Cice. qd̄ agendū sit. ¶ Ne sit es alienū. ne sint debi- tores: qui reipu. noceant. ¶ Potest cauēti. vitari potest multis modis: ne scilicet es alienum noceat reipubl. nisi erit istud: vt creditores suam pecuniā perdant & debitores aliena lucrantur: quod maxime noceat reipu. p- pter diffentiones quæ violata fide oriuntur. fides autem violatur: cum pecunia credita non soluitur: & sic viola- tur iusticia: cuius fundamentum est fides. ¶ Si hoc non fuerit. potest (inquit) cauēti nisi tabulae nouae propone- rentur: quibus pecuniæ donantur debitoribus. ¶ Vt locupletes. hoc est q̄tum ad legem agrariam qua locuple- tibus agri adimuntur: & dantur egenis. ¶ Debitores lucentur. hoc pertinet ad nouas tabulas: quæ propone- bantur in gratiam debitorum. Ergo inquit si hoc non fuerit: alia via prouideri potest: vt æs alienum dissoluatur. ¶ Nunq̄ vehementius actum est. Prima Ciceronis cura & commendatio in consulatu fuit legis agrariæ dif- fusio. Inde furores Catilinæ & aliorum coniuratorum oppressit: qui propter magnitudinem æris alieni bellū ciuile optauerāt & tribunos: legis auctores: i senatu grauissima oē adeo fregit: vt loqui aplius non auderent. Omnes oberati Catilinæ fauebant: & cum plæriq; postularent vt Catilina belli præmia proponeret auctore Salu. ille nouas tabulas: proscriptiones locupletum: magistratus: sacerdotia: rapinas: omnia deniq; alia: quæ bellum atq; libido victorum desiderat: pollicebatur. Adde etiam q̄ ipse. M. Antonius Cicero. collega propter magnitudinem æris alieni non inuitus de coniuratione audiebat. huic malo Ciceronis industria occursum est. ¶ Vehementius maiori cognatu: cum ego essem consul. ¶ Armis & castris. hoc dicit propter Catilinam & alios coniuratos qui æs alienum conflauerant: & arma sumperant contra rempu. & Ciceronem consulem & optimates trucidare parabant. ¶ Ad omni genere hominum & ordine senatorio. quoniā ex ordine senato- rio (vt scribit Salu.) & equestri & nonnulli homines ex municipijs cum Catilina erant ex plæbe. ¶ Vt hoc ma- lum. ne scilicet pecunia credita solueretur. ¶ Nec maius æs alienum. nunq̄ fuerunt tot oberati. His amicis so- cijsq; confusus Catilina inquit Salu. simulq; q̄ æs alienum per omnis terras ingens erat. ¶ Fraudandī enim ratio quare facile & bene dissolutum fuit æs alienum. ¶ Sublata. amota fraude. quoniā oppresso Catilina non potuerunt obtinere: vt æs alienum condonaretur. ¶ Sæpe. apparentia fraudandī creditores: quoniā nul- la spes fraudis relicta erat. cum Cice. consul summa prudentia reipubl. gubernacula teneret. ¶ At verbo hic

noster victor. Cæsar, taxat qui & agros populo diuise vestigales reipu. & largitionibus alijsq; rebus præter æq-
 ratem sibi plerūq; deuincit: et ad id quod cupiebat perueniret per fas et nefas. ¶ Hic noster victor Cæsar qui
 rempublicam occupauit. ¶ Nunc victus, ex stomacho loquitur in Cæsa. qui cum voluisset esse victor: postea fu-
 it victus & a coniuratis oppressus. ¶ Quæ cogitabat, cum scilicet ad imperium tenderet. Vnde dicit in quadā
 epistola ad atticum cæsarem in consulatu confirmasse regnum de quo ædilis cogitabat. Perfecit, executus est
 cumulatissime. ¶ Cum eius iam nihil interesset. i. cum ad ipsum iam nihil pertineret: & non egeret gratia po-
 pulari: quoniam potiebatur iam rerum. Cum igitur nullam vtilitatem ex largitionibus expectaret: quoniam ha-
 bebat id quod optauerat: tamen hic largitionibus vsus est. Sensus est. Alij qui nouas tabulas proposuerunt: fa-
 uorem captabant: & ob id supremum locum quærebant: aspirabantq; ad principatum fauorem populi. Cæsar
 vero cū iā cēt iperator: & nihil eius interesset: quoniam ad optata peruenerat: tū ea perfecit: q̄ prius cogitabat cū
 ad principatū: quē aio suo effinxerat: omni via pperaret. Adde etiā q̄ cæsar i cōiuratiōe Catilinae nominatus fuit
 & sic Cæsaris malum animum notat: qui peccandi libidine tenebatur. Nam cum nullam vtilitatem caperet:
 aut expectaret ex his largitionibus: tamen vt peccaret dilargiebatur. Suetonius in hac re Cæsarem laudat: nec
 Cicero, astipulatur. At enim in Cæsare de pecunijs mutuis disiecta nouarum tabularum expectatione: quæ cre-
 bro mouebatur decreuit tandem: vt debitorum creditoribus satisfacerent per estimationem possessionum: quā
 ti quasq; ante ciuile bellum comparuissent deducta summa æris alieni si quid vsuræ nomine numeratum: aut
 perscriptum fuisset: qua conditione quarta pars pene debiti deperibat. ¶ Libido, effrenata voluntas. ¶ Etiā
 si non esset causa peccandi: quoniam iam rerum potiebatur: & non egebat auræ popularis: vt illa eactus ad
 sumum gradum ascenderet. ¶ Ad hoc igitur: concludit Cicer. fugiendum esse a talibus largitionibus quæ sunt
 contra æquitatem. ¶ Tuebuntur, defendent gubernabunt: regentq; præcipit Cicero. quid agendum in tali re
 sit: his qui reipu. præfunt: quoniam seruata iudiciorum æquitate suum quisq; possidere debet. ¶ Circūuenian-
 tur, decipiantur a potentioribus: & q̄ ipsi diuites possint sua defendere. & amissa recuperare: nec ipsis noceat
 inuidia: quia sunt diuites. ¶ Obsit, impediat: quoniam solemus inuidere potentioribus. ¶ Vestigalibus, reddi-
 tibus: publica vestigalia intelliguntur: ex quibus vestigal fiscus capit: quale est vestigal portus vel rerum vena-
 lium. Item & salinarum & metallorum. ¶ Hæc genera officiorum, de quibus disputatum est. ¶ Persequun-
 tur qui studiose amplectuntur. ¶ Cum vtilitate reipublice quod est valde optandum curandumq;: vt omnia
 ad illius vtilitatem referantur. ¶ Gratiam, beniuolentiam. ¶ In his autem, ponit ea quæ antipater philoso-
 phus putabat esse a Panætio pretermissa quæ ad vtilitatem pertinent: de qua in hoc volumine disputatum est
 ¶ Antipater, fuit ex tyro pheniciæ stoicæ disciplinæ additus: qui post Panetium de officijs scripsit: & quæ-
 dam necessaria omisisse Panetium dixit: quæ Cicero perstringit: cum sint in promptu. ¶ Censet, iudicat &
 putat. ¶ Curationem, quomodo debemus curare valitudinem & pecuniam: quæ duo circa valitudinem ver-
 santur. ¶ Præteritas, omisas a Panætio certo consilio: quoniam essent faciles & in promptu: omnes enim
 hoc sciunt. ¶ Sunt vtilis, pertinent ad hanc disputationem quam in manibus habemus de vtili. ¶ Sed va-
 litudo, dat Cicero præcepta de his quæ a Panætio pretermissa sunt tanq̄ facilia. ¶ Noticia sui corporis: vt
 vnusquisq; sciat suam naturam & disputationem naturalem: & quid illi prosit: obsitq; vt tūc cauere possit.
 ¶ Et continentia, quoniam incontinens diu viuere non potest, cum omnibus vtatur sine aliquo discrimine.
 ¶ Tuendi, conseruandi in prospera valitudine. ¶ Et prætermittendis voluptatibus, prætermittendo volu-
 ptates: quæ sunt esca malorum: & virile corpus enervant. Vnde plinius in epistolis laudat spurinam q̄ habe-
 ret viuidum corpus & validum: perspicuamq; oculorum aciem propter continentiam: quæ auctore Laertio
 Socratem a peste tutum reddidit Athenis: quæ totam urbem infecerat. ¶ Arte eorum, medicina & medico-
 rum preceptis. ¶ Res autem familiaris, transit ad alteram partem docens quomodo res familiaris quærenda
 sit. ¶ Turpitudine id est honesto lucro: quærenda est res domestica & augenda. ¶ Has res, quibus est quæren-
 da res familiaris & augenda. ¶ Xenophon, socraticus discipulus socratis. ¶ Economicus, de re familiari tu-
 enda. Hæc Ciceronis interpretatio non extat: nec extabat tempore Quintilianī. Aristoteli, etiam (vt dictum est)
 composuit lib. Oeconomicum: in quo præcipit Cice. quomodo paterfamilias debet gubernare suam domum, &
 quærere atq; augere rem domesticam sic etiam fecit Xenophon.

¶ Comparatio duorum vtilium inter se.

Sed vtilitatum cōparatio: quoniam hic locus quar-
 tus a panætio prætermissus sæpe est necessaria.
 Nam & corporis commoda cum externis: & ex-
 terna cum corporis: & ipsa inter se corporis & ex-
 terna cum externis comparari solent. Cum exter-
 nis corporis hoc modo comparantur: valere vt malis q̄ diues esse
 Cūq; corporis externa hoc modo diues esse potius q̄ maximis cor-
 poris visceribus. Ipsa inter se corporis comparantur sic: vt bo-
 na valitudo voluptati anteponatur: vires celeritati. Externo-
 rum autem: vt gloria diuitijs Vestigalia vrbana rusticis.

Sed vtilitatum. Sicut ad finem
 primi: ita in fine huius ponit cō-
 parationem duorum vtilium
 inter se dicens. Sed compara-
 tio vtilitatum (quoniam hic locus erat quar-
 tus prætermissus a Panætio) est sæpe ne-
 cessaria. Nam & cōmoda corporis solent
 cōparari cū externis: & externa sup. com-
 moda cū corporis sup. cōmodis & ipsa sup.
 cōmoda corporis solent cōparari inter se:
 alia. s. cū alijs cōmodis corporis: & exter-
 na cū externis. Corporis sup. cōmoda cō-
 parant cum externis hoc modo: vt malis
 i. magis velis valere. i. sanus & incolumis
 esse q̄ diues esse. Externa supple cōmo-
 da cōparant cū corporis sup. cōmodis hoc
 31.

Cicero.
 Cæsarem
 taxat.

Cæsar im-
 perator.
 Cæsaris
 malū ani-
 mum no-
 tat.
 Libido

Circūue-
 niat

Vestigal
 Publica
 vestiga-
 lia

Antipa-
 ter phis
 stoicus
 Quisq;
 suuz cor-
 pus co-
 gnoscat.
 Inconti-
 nens bre-
 uis vite ē
 Volupta-
 tes malo-
 rum esca
 De re fa-
 miliari q̄
 renda

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

modo. s. vt malis potius esse diues q̄ maximis viribus corporis. Ipsa supple cōmoda corporis comparatur sic inter se: vt bona valitudo antepōnatur voluptati: & vires sup. antepōnatur celeritati. i. pernicipitati & agilitati. Aut p̄ sed externorū sup. cōmoda cōparantur sic: vt gloria sup. antepōnatur sup. diuitijs: & vectigalia vrbana. i. quæ recipiuntur a rebus vrbanis: quæ tustiores / & honestiores sunt antepōnantur sup. rusticis. Ex quo genere comparationis est illud catonis senis: a quo cum quæretur quid maximæ excederet in re familiari respondit: bene pascere. Quid secundum sup. expediret: respondit. Satis bene pascere. Quid tertius id est tertio loco expediret sup. interrogatus: respondit: bene vitare. Quid quartus sup. expediret: respondit arare. & cum ille qui quæsierat dixisset. Quid foenerari sup. cēses expedire: tū Cato inquit. Quid occidere hominē sup. expedire cēses: ex quo & multis alijs debet intelligi cōparationes vtilitatis solere fieri: & hoc quartū genus officiorum exquirēdorū esse aduētū rectæ. Sed commodius disputatur de hoc toto gñe. s. de quæreda: & de collocanda pecunia: & etiā de vtēda a quibuscūq̄ optimis viris sedentibus ad mediū ianuæ. i. i hemicyclo: in quo seniores rerū experti: & periti cōsedere solēt (nisi forte dicat ad mediū ianuæ: quod flaccus ad mediū ianū) disputatur dico cōmodius ab illis q̄ ab vllis phis in vlla schola. Eni p̄ quia ipsa pertinent ad vtilitatem: de qua disputatum est hoc libro: nos persequemur deinceps videlicet in 3. libro reliqua. id est que restant.

MARS.

Corporis
cōmoda
Fortunæ
bona.
Vectigalia
vrbana
Cato senior
de re rustica
scripsit
Prata: q̄ si parara
Ordo q̄ stus rei
rusticæ
Italia a vitulis dicta.
Cato de foenore
Parsimonia
maxima
vectigal est
Foenus.
Vfura
Vitire
Questus
osissima
vitis

Ed vtilitatis cōparatio. Postq̄ abūda Cl. differuit de vtili: vt p̄posuit: iā de cōparatiōe vtilium iter se dicit: vt pars p̄positiōis absoluat quā Panetius p̄termisit. ¶ Erat quartus, quoniā prius vidēdū erat de honesto: iude duobus p̄positis honestis vtrū honestius qd̄ i prio volumine fecit. Postea tertio loco de vtili: iude duobus vtilibus vtrū vtilius. ¶ Nā & cōmoda corporis. docet quō sit hec cōparatio: & pōit exēpla. ¶ Corporis cōmoda. bōa valitudo: vires: pulchritudo: celeritas in pedibus: clara & beata vox: & ipsius explanata impressio. ¶ Cū externis. bōis fortunæ q̄ sūt extra corpus & animū: vt diuitiæ: magistratus: & silia. ¶ Hoc mō: inquit bōa corporis cōparat cū externis: & pōit exēplū: & externa cōparant cū bōis corporis: & ipsa bōa corporis inter se cōparant. ¶ Externorū aut. ē iter se cōparatio: vt glia diuitijs anponat. redditus vrbani rusticis. ¶ Vectigalia vrbana. redditus ex aliq̄ re q̄ sit i vrbe. ¶ Rusticis vectigalibus q̄ ex re rustica percipiunt. ¶ Ex quo gñe cōparatiōis. affert m̄sū Cato. cēforij: quo ille vsus ē cū ab eo q̄ ipsa quæret qd̄ maximæ vtile eēt i re familiari. ¶ Catonis senis. ad differētiā Cato. iunioris. q̄ vticēsis cognominatus ē. Cato iunior oīm bonarū artium magister fuit: rei rusticæ studiosus: de qua scripsit: & clarissimū vitæ exēplum p̄buit nepotibus suis. ¶ Quid maximæ expediret. valde vtile eēt: & q̄s eēt certissimus q̄stus. ¶ Bñ pascere hñe prata. q̄ parua agricolarū ip̄sa q̄stū afferūt: & ideo parata dixerūt antiqui facere pecuariā: & hñe aialia q̄ nō sūt oneri fūdo: & ideo dixit satis bñ pascere. In quarto loco posuit orationē quoniā requirit imp̄sā: & sic oñdit q̄stū ex cultura agroꝝ pecuarijs & villatica pastione p̄ponēdū eē ceteris: cū sit iustus: & citra iuriā aliorū hūc q̄stū romanī diu coluerunt. Colebant ei agros: & ide ad militiā eligebant: faciebant pecuariā: Idē cognomina: necnō peculū & pecunia dicta: & ipsa deniq̄ italia ab italīs. i. vitulis prisca ligua. Ille igit bñ pascit q̄ prata habet & pecuariā facit: & villaticam pastionē curat. ¶ Et cū ille diceret nonne vtile est foenerari: respondit Cato idem esse q̄ occidere hominē: vt ostēderet rem domesticā nō esse agendam illicito & inhonesto lucro: sed p̄prijs redditibus agroꝝ & animalū: gulęq̄ & luxui vestitiū tēperādū esse: quoniā nihil potest esse vtile qd̄ non est honestū: & parsimonia ē maximū vectigal. Increpans aliquando mores vrbis Cato: difficile esse dicebat illam rempu. saluam fore vbi pisciculus pluris quam bos viueret. ¶ Dictum est supra. quare foeneratio habetur odio: cum sit contra naturam. ¶ Quid enī est foenus (inquit Sene.) & vfura: nisi humane cupiditatis extra naturā quesita nomina. In principio de re rustica. scribit Cato. Maiores nostri sic habuere: & ita i legibus posuere furem dupli condēnari: foenerato rem quadrupli. ¶ Bene vestire. puto hic esse mendam & legendum bene vitare. i. bonas habere vites & vineas quod verbum Catoni conuenit qui nepotibus prospiciens de ratione impenſe canit. ¶ In primis. Nam primū & certissimum questum dixit esse in pratis: secundū in vineis. tertiū in agris aratis: quoniā hi maiori colunt imp̄ditiō q̄ vineæ: aut pascua & prata: quæ parata dixerunt antiqui: vt inquit Plini. & sic maximæ probatur a Catone his quæstus quicq̄ minimo impendio constaret. Vnde etiam inquit Plinius. Interrogatus Cato quis esset certissimus quæstus. respondit. Si bene poscas quis proximus: si satis bene pascas. Summa omnium in hoc spectanda fuit: vt fructus his maximæ probaretur: qui q̄ minimo impendio constaturus esset. ¶ Que stuosissimam. Cato iudicauit vitem proximæ hortos irriguos: nec illud falso si sub oppido sint / & prata quæ antiqui parata dixerunt. ¶ Quid hominē occidere. quasi dicat idem est foenerari: & hominē occidere. ¶ Ex quo. propter hoc probat sententiam suam auctoritate. Catonis. ¶ Et multis alijs quæ ad probandum dici possent. ¶ Quartum. hanc quartam disputationem de vtilibus vtrum vtilius: vt officium perfectæ ex-

quisitū inueniatur. ¶ Sed toto hoc de genere, vult Cl. seniores vsu peritos & longa experientia rerum prudētes longe melius de hac re disputare posse: q̄ possint phi in suis scholis quā nō habent vsū rerum, phi possunt p̄cipe re non eē scenerādum: bene querendā esse pecuniā & bene locandā: sed ipi oia cōtemnentes talia nō sunt experti. At senes patrefamilias: qui experti sūt quid sit scenerari: & qd afferat incōmodi: & quomodo qs pecunia debeat vti cōuenientes in hemicyclo de tali re inter se cōfabulantes longā melius disputare / & p̄cipere possunt. Vnde Scipio Hānibal Pyrrhus Alexander Pōpeius Cæs. melius de re militari differere potuissent: q̄ hi q de ea re scripserunt: & i acie versati nō sunt. Ideo Hānibal derisit Phormionem corā se de re militari disputantē: cum nunq̄ acies vidisset. Idē de agricultura dicit Collu. lib. j. alloquēs Syluīnum ad quē scribit. Hoc igitur Syluīne (inquit) priusq̄ cū agricolatione cōtrahas aduocato in consiliū: nec tū sic mente dispositus velut summā: totius rei sententijs eorū consequuturus: qppe eiusmodi scriptorū monumenta magis instruūt q̄ faciūt artificē: & experientia dñatur in artibus: neq̄ est vlla disciplina in qua nō peccando discat: neq̄ statim qs compos agricolationis erit. his perfectis rōnibus nisi & obire eas voluerit & per facultates potuerit. Plato in. 3. de repu. dixit nō fuenem: sed senē. potius bonū iudicē esse cōuenit: & qui sero qualis sit iuria didicerit: neq̄ consuetam sibi aut inherētē verum alienā: & in alijs lōgo tēpore perceperit: qualesq̄ a natura malū sit sapiētia nō experientia soleat cognoscere. ¶ Cōmodius. melius q̄ aphis. ¶ Ad mediū ianuā sedentibus. In hemicyclo q̄ locus erat ppe ianuā in quē senes conueniebant. Erat aut hemicyclus locus semitotundus istar testudinis. in Lelio ait: cū sepe multa narraret: tū meminī domi in hemicyclo sedentē vt solebat: cum & ego eē vna & pauci admodum familiares: in eū sermonem illū incidere: q̄ tum fere multis erat in ore. Cyclus græcæ latinæ dicitur circulus & orbis. Hemicyclus mediū circulus: in cuius ābitu erant sedilia in qbus sedebatur ab his q in hemicyclo cōueniebāt. ¶ Quam aphis. quoniā hac magis requirūt experientia rerū q̄ disciplinam. ¶ Tamē. quis ita sit vt magis i vsu posita sunt: tū cognoscēda sunt ex p̄ceptis phōrum: quoniā sunt vtilia: idē adhibēdus ē vsus. ¶ Reliqua vltimā partē prię ppositiōis: q̄ ē de repugnātia vti & honesti: & iudicio quo eligimus id qd p̄stat: & vtitur Ci. trāsitiōe captās attētiōe: quoniā se persecutus pollicet q̄ dicēda restāt. Deiceps. post hac: & iā post q̄ de oibus alijs dicitur (sp̄tādū est.

Experti melius dī sputāt de ijs q̄ phi. Senes in hemicyclo,

Experientia domi natur i artibus. Hemicyclus

Circulus. i. circulus.

Vti transitiōe

¶ Ascensij familiaris explanatio tertij libri.

¶ M. T. C. de officijs Liber tertius, Prefatio:

D Vblum Scipionem Marce fili: eum qui primū Aphricanus appellatus est dicere solitum scripsit Cato (qui fuit feræ eius æqualis) nunq̄ se minus ociosum esse q̄ cum ociosus: nec minus solum: q̄ cum solus esset. Magnifica vero vox & magno viro & sapiente digna: quæ declarat illum & in ocio de negocijs cogitare: & in solitudine secum loqui solitum: vt neq̄ cessaret vnq̄. & interdum colloquio alterius nō egeret. Itaq̄ duæ res (quæ languorem afferunt ceteris) illum acuebant ocium & solitudo. Vellem & nobis hoc idem verā dicere liceret. Sed si minus imitatione tantam ingenij præstantiam cōsequi possumus voluntate certæ proximæ accedimus. Nam & a repu. forensibusq̄ negocijs armis impijs: vīq̄ prohibiti ocium persequimur. Et ob eam causam vrbe relicta rura peragrātes saepe soli sumus. Sed nec ocium hoc cum aphricani ocio nec hæc solitudo cum illa comparanda est. Ille enim requiescens a reipub. pulcherrimis mulieribus ocium sibi sumebat aliquando & a cœtu hominum frequentia q̄ interdum: tanq̄ in portum se in solitudinem recipiebat. Nostri autem ocium negocij inopia: nec requiescendi studio constitutum est. Extincto enim senatu: deletisq̄ iudicijs quid est quod dignum nobis: aut in curia: aut in foro agere possimus. Itaq̄ qui in maxia celebritate: atq̄ in oculis ciuū quondam vixerimus nunc fugientes conspectum sceleratorum: quibus omnia redundat abdimus nos q̄tū licet: & saepe soliti sumus. Sed q̄a hic ab hominibus doctis accepimus: non solum ex malis minima oportere eligere: sed etiam excerpere ex his ipsis: si quid inesset boni: propterea &

soli

D Vblum Scipionem. Huius tertium librum præfationis est. ¶ Ordo est. O marce fili cato scripsit. Publium Scipionem eū qui appellatus est primum: id est ante omnes alios aphricanus a deuicta scilicet aphricæ citate carthagine hoc est Scipionē maiorem solitum dicere. Scripsit inq̄ Cato qui fuit feræ æqualis eius videlicet Scipionis eum solitum dicere: se nūq̄ esse minus ociosum: id est cessantem: q̄ cum esset ociosus. id est extra administrationē reip. Nec se esse minus solum q̄ cum esset solus quia tunc cum litteris aut animo suo versabatur cum extra turbam esset. Vero: id est certæ illa sup. vox est magnifica & digna magno & sapiente viro qui declarat illū cogitare in ocio de negocijs / & solitū loqui secum in solitudine. i. cū solus esset: vt neq̄ cessaret vnq̄ & interdū nō egeret colloquio alterius. Itaq̄ duæ res quæ afferunt ceteris languorem. i. ocium & solitudo acuebant illū. Vellē vt sup. liceret & i. etiā nobis dicere hoc verā. Sed si minus. i. nō possumus cōsequi imitatione. i. imitando tantā præstantiam ingenij certę nos accedimus p̄ximę voluntate. Nā nos prohibiti a rep. & negocijs forensibus. i. quæ egimus stante republi. in foro iudiciali: prohibiti dico ipsis. quia tyrānicis armis & vi. i. violētia persequimur. i. sectamur: vt ex eo lucrū faciamus ocium & nos relicta vrbe peragrātes rura ob eā causā: q̄a prohibiti sumus & ocium persequimur: sumus fere. i. q̄ si sepe soli. S3 nec hoc. i. meū ocium ē sup. cōparādum cū ocio Aphricani: nec hæc solitudo est cōparāda cum illa: id est cū illius solitudine. Ille ei requiescēs a pulcherrimis mulieribus.

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

Scipio Aethiopicus

Philosophia tota frui
est & fructuosa
Locis uberrimis et
fecundissimis in philoso-
phia suis

Hortatur Cicerone filium
ut expectationem quam
de se mouit fallere nolit

Pulcherrima metaphora

Panem

neribus respu. sumebat: id est sua sponte
capiebat aliqui ocium: & recipiebat se inter-
dum a coetu & frequentia hominum & in
solitudinem tanquam in portum: id est locum
quietis & securitatis. Nostrum autem ocium
constitutum est inopia. id est penuria & caren-
tia negotij: quia scilicet respu. perijt nec. id
& non: studio. id est desiderio quiescendo
quasi dicat nollem quiescere si respu. vige-
ret. Enim propterea quia: quid est quod agere pos-
sumus aut in curia: aut in foro dignum no-
bis extincto senatu. id est postquam senatus extin-
ctus & per Caesarem oppressus est: & iudi-
cij deletis: quasi dicat nichil. Ita nos qui
vixerimus quodam in maxima celebra-
te: atque in oculis ciuium: nunc fugientes con-
spectum sceleratorum: quibus omnia re-
dundat: id est minis plena sunt: abdimus
id est occultamus nos quantum licet: & su-
mus saepe soli. Sed quia nos accepimus:
id est audiuimus: & didicimus sic a doctis
hominibus videlicet oportere non solum
eligere electione scilicet coacta: id est mi-
nus fugere ex malis: id est inter mala: mi-
nima id est ea quae minima sunt: sed etiam
excerpere ex his ipsis scilicet malis supple-
aliquid boni si quid boni iesset. Propterea
ego fruor: id est iocundor: & id est
etiam ocio: quidem: id est certe non illo
quo is debeat supple frui: qui peperisset
quondam ciuitati ocium: id est tranquillita-
tem: sicut ipse Cicero. deuictio catilina.
Nec ego patior eam solitudinem quam
necessitas non voluntas affert michi: lan-
guere: id est ignauam & inertem esse quam
aphricanus assequebatur vel id est etiam
meo iudicio: maiorem laudem quam supple
ego aut maiorem: id est valde inanem: ta-
men nulla monumenta id est testimonia
eius ingenij supple. extant mandata litte-
ris: id est scripta: & nullum opus ocij eius:
& nullum munus solitudinis eius extat.
ex quo debet intelligi illum nec ociosum
nec solum fuisse unquam agitatione: id est pro-
pter agitationem mentis: & inuestigatione
ne. id est propter inuestigationem earum
rerum quas conseqeatur cogitando: nos
autem qui non habemus tantum roboris ut
abstrahatur tacita cogitatione a solitudi-
ne. id est ita ut iudicemur non esse soli: conuertimus
omne studium & curam super. omnem ad hanc
operam scribendi. Itaque scripsimus plura bre-
ui tempore rep. euerfa. id est postquam respu. euerfa est:
quam multis annis super. scripseramus rep. statu.
Sed cum. id est quis mihi Cicerone tota philosophia sic frugifera
& fructuosa: nec vlla eius pars sit inculta
ac deserta. tamen nullus locus est feratior in ea
nec vberior quam de officiis quibus ducunt. id est su-
munt precepta viuendi constanter: & honeste. quod
re quam ego confido te audire: atque accipere as-
sidue hoc quod dictum est audire super. a cratippo
nostro amico. & principe philosophorum huius me-

ocio fruor: non illo quidem quo debeat is qui quondam peperisset
ocium ciuitati: nec eam solitudinem languere patior: quam mi-
hi affert necessitas non voluntas. Quam aphricanus maiorem lau-
dem vel meo iudicio assequebatur: nulla tamen eius ingenij monu-
menta mandata litteris: nullum opus ocij nullum solitudinis mu-
nus extat. Ex quo intelligi debet illum mentis agitatione inuesti-
gationeque earum rerum quas cogitando conseqeatur: nec ocio
sum: nec solum unquam fuisse. Nos autem qui non tantum roboris ha-
beamus: ut cogitatione tacita a solitudine abstrahamur: ad hanc
scribendi operam omne studium curaque conuertimus. Itaque plura bre-
ui tempore euerfa: quam multis annis stante rep. scripsimus. Sed cum
tota philosophia mihi Cicerone frugifera & fructuosa: nec vlla pars eius
inculta ac deserta sit: tamen nullus feratior in ea locus est nec vbe-
rior: quam de officiis a quibus constanter honestaque viuendi precepta
ducuntur. Quare quamquam a Cratippo nostro principe huius memoriae
philorum hoc te assidue audire: atque accipere confido: tamen con-
ducere arbitror talibus aures tuas vocibus vndique circumsonare:
nec teas (si fieri possit) quicquam aliud audire. Quod cum omnibus est
faciendum: qui vitam honestam ingredi cogitant: tamen haud scio
an memini potius quam tibi. Sustines enim non paruam expectatio-
nem imitandae industriae nostrae magnam honorum nonnulla for-
tasse nominis. Suscepisti onus preterea graue: & athenarum: & Cra-
tippi ad quos tum tanquam ad mercaturam bonarum artium sis pro-
fectus inanem redire turpissimum est: dedecorantem & urbis au-
doritatem & magistrum. Quare quantum conuicti animo potes: quantum
labore contendere: si discendi labor est potius quam voluptas: tantum
fac ut efficias: neue committas: ut cum omnia suppeditata sint a no-
bis: tu te tibi defuisse videare. Sed haec haecenus. Multa enim saepe
ad te cohortandi gratia scripsimus. Nunc ad reliquam partem
propositae diuisionis reuertamur. Panætius igitur qui sine contro-
uersia de officiis accuratissime disputauit: quemque nos correctione
quadam adhibita potissimum sequuti sumus: tribus generibus pro-
positis in quibus deliberare homines & consultare de officio sole-
rent: vno cum dubitaret honestum: ne id esset de quo ageretur an
turpe altero vtile ne an inutile: tertio si id quod speciem haberet
honesti pugnaret cum eo quod vtile videretur quomodo ea discer-
ni oporteret de duobus generibus primis tribus libris explicauit.
De tertio autem genere deinceps se scripsit dicturum: nec exoluit
quod promiserat. Quod eo magis miror: quia scriptum a discipu-
lo eius possidonio est triginta annis vixisse Panætium: postquam eos li-
bros edidisset. Quem locum miror a Possidonio breuiter esse tra-
ctatum in quibusdam commentariis. praesertim cum scribat nullum esse lo-

preter

Officiorū Liber Tertius Fo. CXXI

um in tota philosophia tam necessarium. Minime vero assentior
his qui negant eum locum a Panetio pretermisum: sed consultu re
lictum. nec omnino scribendum fuisse: quia nunq̄ posset utilitas cū
honestate pugnare: de quo alterum potest habere dubitationem,
adhibendum ne fuerit hoc genus: quod in diuisione. Panetij ter
est an plane omittendum. Alterum dubitari non potest quia a Pa-
netio susceptum sit: sed derelictum. Nam qui a diuisione tripartita
duas partes absoluerit: huic necesse est restare tertiam. Preterea in
extremo libro tertio de hac parte pollicetur se deinceps esse dictu-
rum. Accidit eodem testis locuples Possidonius qui etiam scribit in
quadam epistola. P. Rutilū ruffum dicere solere: qui Panetiū audie-
rat vt nemo pictor esset inuentus: q̄ veneris eam partem: quā Apelle-
les inchoatā reliquisset absolueret: oris enī pulchritudo reliqui cor-
poris imitandi sp̄e auferebat: sic ea quē Panetius pretermisisset: et
non perfecisset propter eorum: quē fecisset prestantiā neminem esse
persequutum. Quamobrem de iudicio Panetij dubitari nō potest:
Recte ne autem hanc tertiam partem ad exquirendum officium ad
funxerit: an secus de eo fortasse dubitari potest. Nam siue honestū
solum bonum est: vt stoicis placet: siue quod honestum est: id ita sū-
mmum bonum est: quemadmodum peripateticis nostris videtur: vt
omnia ex altera parte collocata: vix minimi momēti instar habeāt:
dubitandum non est quin nunq̄ possit utilitas cum honestate contē-
dere. Itaq̄ accepimus Socratem solitum execrari eos: qui primum
hec natura coherentia opinione distraxissent: cui quidem ita sunt
Stoici assenti: vt quicquid honestum esset: id vtile esse censerent: nec
utile quicq̄ quod non honestum. Qz si is esset Panetius: qui virtutem
propterea colendam diceret: q̄ ea efficiens utilitatis esset: vt hi qui
res expetendas: vel voluptate: vel indigentia metiuntur: liceret ei di-
cere honestatem: aliquando cum utilitate pugnare. Sed cum sit
qui id solum bonum iudicat quod honestum sit: quē autem huic re-
pugnent specie quadam utilitatis eorum: neq̄ accessione meliorem
vitam fieri: nec discessione peiorem non videtur huiusmodi debuif-
se deliberationem Introdúcere: in qua quod vtile videretur cum eo
quod honestum est comparetur. Etenī quod summū bonum a sto-
cis dicitur conuenienter nature viuere: id habet hanc (vt opinor) sen-
tentiam cum virtute congruere semper. Cetera autem que secundū
naturam essent ita legere: si ea virtuti nō repugnarent. Quod cū ita
sit: putant quidam hanc comparisonem recte nō esse: inductā:
nec omnino de eo genere quicq̄ precipiendum fuisse. Atq̄ illud qui
dem honestum quod proprie vereq̄ dicitur. id in sapiētibus est so-

morie. i. q̄ nūc sūt in mēoria: tñ ego arbi-
 tror conducere. i. vtile esse aures tuas cit-
 cunsonare vndiq̄ talibus vocibus nec eas
 scilicet aures tuas audire aliud quicq̄ si fi-
 eri possit. Quod cū faciendū est omnibus
 qui cogitant ingredi honestam vitam: ta-
 men haud. i. nō scio an memini potius q̄
 tibi. Tu enim sustines. i. sustentas: & in vi-
 gore tenes non parua expectationem no-
 stre industrie imitande: & magnā hono-
 rum sup. imitandorū & nonnullā. i. aliquā
 forte nomis sup. nostri imitandi. Tu prete-
 rea suscepisti graue onus & athenarum &
 Cratippi ad quos cū sis profectus tāq̄ ad
 mercaturā bonarū artium turpissimū est
 te redire inanē dedecoratē auctoritatez
 et vrbis scz athenarū & maigistri. s. Cratip-
 pi. Quare fac q̄tū potes cōniti aio: et q̄tū
 potes cōtendere labore: (si ē labor discedi
 potius q̄ voluptas) vt efficias sup. q̄ mo-
 nui neue. i. vel vt non cōmittas. i. patiaris
 vt cū omnia sint suppeditata. i. abūde mi-
 nistrata: & suffecta tibi a nobis: tu videare
 id est videaris defuisse tibi. i. neglexisse cō-
 modum tuū. Sed hec hactenus sup. dicta
 sunt. Nos enim scripsimus sepe ad te mul-
 ta gratia cohortādī: nunc reuertamur ad
 reliquā partem diuisionis scz officioz pro-
 positē scz in principio vbi proposuit dispu-
 taturū de cōparatiōe: & repugnantia vti-
 lis: & honesti. Igitur vt scz positum ag-
 grediar Panetius qui sine controuersa. i.
 oim iudicio disputauit accuratissime id est
 cum summa cura: & diligentia de officiis:
 quēq̄ id est & quē nos sequuti sumus po-
 tissimum: & hoc quadā correctione adhi-
 bita explicauit tribus generibz proposi-
 tis. i. cū tria genera essent proposita in qui-
 bus homines soleret deliberare: & cōsul-
 tare de officio: vno sup. genere proposito
 cum dubitarent: ne pro an: id de quo age-
 retur esset honestū an turpe altero supple-
 genere proposito cū dubitarent an id de
 quo ageretur esset vtile an inutile: & tertio
 sup. genere proposito cū dubitarent si id
 quod haberet spēm honesti pugnaret cū
 eo quod videretur vtile. quomodo oportet
 ea discerni: explicauit inq̄ Pane. de
 duobus generibus tribus libris. autem p
 sed scripsit se dicturum deinceps de tertio
 genere nec exoluit. i. effectit quod promi-
 ferat. Quod ego miror magis eo scilicet
 propterea: quia scriptum est a possidonio
 discipulo eius panetiū vixisse. 30. annos.
 postq̄ edidisset eos libros scilicet tres di-
 cto de officio quem locum. s. de repugnan-
 tia vtilis et honesti. ego miror esse tracta-
 tum breuiter a possidonio: in quibusdam
 commentariis: prefertim cum scribat nul-
 lum esse locum in tota philosophia tā ne-
 cessariū: vero p sed ego minime. i. nequa-
 q̄ assentior is: q̄ negāt eum locū esse pre-

Venus egredias vel poris di-
 cebant de matri qm app-
 elles pitor optimis depin-
 xit e spmā nata mavis
 eope anetm capillos ma-
 mī dextra qmā pma pmi
 postea roma aduata auq
 cesar in delubro casarū
 collocant Idē apē: alia
 inchoauit Venetē superatū
 regilla sūa priore signata
 parte priore mores mndit
 ne pmentū qui parte re-
 ligua absoluerē possit de
 hac Venetē hic intelligere
 possum De qua est om:
 3. 12. actis sūe pmit &
 alia similitudine Venetis
 in delubro appellans quod
 Rome erat Sed maxime
 n et scilp m per paxite
 le m ea re peritū de qua
 Idē om: 3. 12. de Arte

De hoc Seneca ad Lucil:

Vere proprieq̄ honestū
 quod et apud quos m
 sit

S. 11. ff
 qui habet
 bonū vti
 in tota philosophia
 ut pūctū bonū opte et alij

M. tullii Ciceronis.

Officia media
officiū rectum

in communem

in nā solcat honestū
cum vtilij comparare

termisſū a Panetio: nec relictū cōſilio. i. de
liberato cōſilio: nec fuiſſe oīno ſcribēdū.
iō. i. q̄a vtilitas nūq̄ poſſet pugnare. i. diſ-
ſentire cū honeſtate: de quo alterū. i. alte-
ra pars pōt hēre dubitationē: vcz ne p an
hoc genus quod fuit tertiū i diuiſiōe pan-
tij fuerit adhibēdū. an plane. i. oīno omit-
tendū. Alterū. i. altera pars nō pōt dubita-
ri qui ſit ſuſceptū a panē. ſz derelictū ſup.
ab eo: nā nec eſt tertiā partem reſtare
huic quē abſoluerit duas partes a diuiſiōe
tripartita. i. poſtq̄ ppoſuit diuiſiōe tripar-
titā. Preterea ipe polliceſi extremo lib. 3.
.i. i extrema parte li. tertij: vñ i li. 3. q̄ extre-
mus eſt ſe dicturū eē. deinceps. i. cōſequē-
ter. de hac parte poſſidonius teſtis locu-
plex. i. plenus auctoritatis accidit. i. adijci-
tur ad hoc. i. in ſuper q̄ ſcribit etiā in quadā
ep̄la Publū Rutilū ruſſū ſolere dicere eū
dico q̄ audierat Panē. vt. i. quē admodum
nō eēt inuētus pictor abſolueret eā par-
tē veneris. i. ſimulachra ipſius veneris: quā
.i. partē apelles optimus ille pictor reliq̄-
ſet i choatā. Eni p quia pulchritudo oris
offerebat ſpē imitādi reliq̄ corporis. ſic
ſup. dicebat neminē eē perſequutū. i. perſe-
ciſſe ea q̄ Panē. p̄termiſſet ppter p̄tatiā
eorū q̄ feciſſet. Quāobrē nō pōt dubitari
de iudicio Panetij. Aut p ſed dubitari pōt
forteſſe de eo. ne pan. an adiūxerit rectē
hāc tertiā partē ad exquirendū officiū an
ſecus. i. aliter: hoc eſt nō rectē: ſed prauē.
Nam ſiue ſolū honeſtū eſt bonū vt placet
ſtoicis: ſiue id quod honeſtū eſt: id (ſup. nō
ſolū ſed) ſummū bonū eſt: quē admodū vī-
deſ noſtris peripatheticis vt oīa (ſ. volu-
ptatis et vtilitatis bona) collocata ex alte-
ra parte: vix habeant inſtar. i. magnitudi-
nē ac pōdus minimi momēti: nō eſt dubi-
tandū qui vtilitas nūq̄ poſſit cōtendere cū
honeſtate. Itaq̄ accepimus ſocratē ſolitū
execrari eos qui diſtraxiſſent. i. violētē ſe
gregaſſent primū hec. ſ. honeſtū & vtile
coherētia natura. i. per naturā. cui quideſ
videlz Socrati ſtoici aſſenſi ſunt. i. aſſenſū
p̄buerūt ita vt cēlerent quicqd eſſet hone-
ſtum id eſſe vtile: nec quicq̄ eſſe vtile quod
nō ſup. eſſet honeſtū: Qz ſi Panētius eſſet
is qui diceret virtutē colendā eſſe: ppter ea
q̄ ea eſſet efficiens vtilitatis: vt hi q̄ metiū-
tur res expetendas. vel voluptate/vel idi-
gentia: liceret ei dicere honeſtatē pugna-
re aliq̄ cū vtilitate. Sed cū ſit is q̄ iudicet
id ſolū bonū quod honeſtū ſit. quē aut re-
pugnent huic. ſ. honeſto quadā ſpē vtilita-
tis. i. quia vidēt vtilia et nō honeſta: & vī-
tā fieri: neq̄ meliorē acceſſiōe. i. aduentu:
aut adiectione eorū: nec peiorē diſceſſiōe
eorū ipe nō videtur debuiſſe introducere
hmōi deliberatiōem i q̄ cōparet: id quod
videretur vtile cū eo quod honeſtū. Et eni
vivere cōuenienter nature quod dicitur a

do eſſe pōt: ſed ſimilitudines honeſti eſſe poſſunt. Hec igitur omnia
officia de quibus his libris diſputamus media. Stoici appellāt: & ea
cōia ſunt: & late patent quē & ingenij bonitate multa aſſequūtur: &
progreſſione dicēdi. Illud aut officiū quod rectū ijdē appellāt. per-
fectū atq̄ abſolutū eſt: & vt ijdē dicunt omnes nūeros habet: nec p-
ter ſapientem cadere in quēq̄ pōt. Cum autem aliquid actū eſt i quo
media officia comparātur: id cumulate videt eſſe perfectū ppter ea
q̄ vulgus quid abſit a perfecto fere nō ex toto intelligit. q̄tenus aut
intelligit nihil putat p̄termiſſum. Quod aut in poematibus: & in
picturis vñ venit: in alijsq̄ compluribus vt delectentur imperiti: lau-
dentq̄ ea quē laudāda nō ſint: ob eā credo cauſā: q̄ inſit in his aliqd
probi quod capiat ignaros. quiquidem quid in vnaquaq̄ re vicij ſit
nequeāt iudicare. Itaq̄ cum ſint docti a peritis facile deſiſtunt a ſen-
tentia. Hec igitur officia: de quibus his libris diſſeruimus. quaſi ſecū-
da quēdā honeſta dicunt eſſe nō ſapiētū modo p̄pria: ſed cū omni
hominū genere cōia. Itaq̄ hi oēs in quibus eſt virtutis indoles com-
mouentur: Nec vero cū duo decij: aut duo Scipiōes fortes viri cōme-
morantur. aut cū Fabricius: aut Ariſtides: iuſtus noiatur: aut ab illis
fortitudinis. aut ab his iuſticiē tanq̄ a ſapiente petitur exemplū. Ne-
mo eni horū ſic ſapiens eſt: vt ſapientē intelligi hic volumus: nec hic
qui ſapientes habiti ſunt: et noiari. M. Cato. et. C. Lelius ſapientes
fuerunt: nec illi quideſ ſeptē ſed ex mediōrū officiorū frequentia ſimi-
litudinē quandā gerebant: ſpecieq̄ ſapientū. Quocirca nec id quod
vere honeſtum eſt: ſas eſt cū vtilis repugnātia cōparari: nec id quod
cōmuniter appellamus honeſtū/ quodq̄ colitur ab his qui bonos vi-
ros haberi ſe volunt cū emolumētis vñ eſt cōparandum. Tanq̄ id
quod honeſtū quod in noſtram intelligentiā cadit: tuendū/ conſer-
uandūq̄ eſt nobis: q̄ id quod proprie dicūt: vereq̄ eſt honeſtum ſa-
pientibus. Aliter eni teneri non poteſt: ſi qua ad virtutem eſt facta
pgreſſio. Sed hoc quideſ de his qui conſeruatiōe officiorū exiſtimā-
tur boni. Qui aut oīa metiūtur emolumētis et cōmodis: neq̄ ea vo-
lunt preponderari honeſtate: hi ſolent in deliberando honeſtū cum
eo quod vtile putant cōparare boni viri non ſolent. Itaq̄ exiſtimo.
Panetium cum dixerit hoies ſolere in hac comparatiōe dubitare
hoc ipm ſenſiſſe quod dixerit ſolere modo non etiam oportere. Eſt
eni non modo pluriſ putare quid vtile videatur: q̄ quid honeſtū: ſed
hec etiam inter ſe cōparare: et in his dubitare turpiſſimū eſt. Quid
eſt ergo quod nōnunq̄ ad dubitationem afferre ſolent: conſideran-
dūq̄ videatur: credo ſi quando dubitatio accidit quale ſit id de quo
conſideretur. Sepe eni tempore ſit: vt quod plerūq̄ turpe haberi ſo-
leat: inueniatur non eſſe turpe exempli cauſa ponatur aliquid (quod
pateat latius.) Quod poteſt eſſe manus ſcelus: q̄ nō modo hominē:

Officiorum Liber Tertius Fo. CXXII.

sed etiā familiāre occidere. Nun igitur se obstrinxit scelere: si quis
 & tyrannū occidit: quis familiāre? Populo quidem romano non vide-
tur: qui ex omnibus preclaris factis illud pulcherrimum existimat.
 Vicit igitur vtilitas honestatē: immo vero honestas vtilitatem se-
 cuta est. Itaq; vt sine vllō errore diiudicare possumus: si quando cū
 illo quod honestum intelligimus: pugnare id videbitur: quod ap-
 pellamus vtile. formula quedam constituenda est: quam si seque-
mur in cōparatione rerū: ab officio nunq̄ recedemus. Erit autē hęc
 formula stoicorum rationi disciplinēq; maxime consentanea: quā
 quidē in his libris ppter ea seq̄mur: q̄ q̄q̄ a veteribus academicis:
 et peripatheticis nostris: qui quondā idem erāt qui academici qui
 quē honesta sunt: anteponunt his: quē videntur vtilia: tamen splē-
 didius hęc ab eis differuntur: quibus quicqd honestū est idem vtile
 videtur: nec vtile quicqd: quod non est honestum: q̄ ab his quibus
 est honestum: aliquid non vtile: aut vtile nō honestum. Nobis autē
 nrā academia magnā licetiā dat: vt quodcūq; maxime pbabile oc-
 currat: id nostro iure liceat defendere: sed redeo ad formulam.

stoicis summum bonum id habet opinor
 hanc sententiam cōgruere semper cū vir-
 tute. Aut p sed legere ita cetera sup. bōa
 quē esset secūdū naturā. i. accōmodata na-
 turę: si ea nō repugnarent virtuti. Quod
 cum ita sit quidā putāt hāc cōparationem
 nō esse recte introductā: nec quicqd omni-
 no de eo genere fuisse p̄cipiendum. Atq;
 quidem. i. certe illud honestū quod dicit
 propriē et vere. i. in solis sapientibus neq;
 pōt diuelli. i. separari vnq̄ a virtute. Aut p
 sed: illud ipm honestū perfectū. i. cōfūma-
 tū: nullo modo pōt esse in his in qbus sa-
 pientia perfecta nō est: vel sapientia non
 est adhuc perfecta Igitur stoici appellant
 hęc omnia officia de quibus disputamus
 his libris media sup. officia & ea sunt com-
 munia et patent late: quē et. i. etiā multi
 assequuntur bonitate ingenij et progressio-
 ne discēdi. Aut pro sed: illud officiū quod
 idem videlz stoici appellāt rectū. i. perfe-
 ctum atq; absolutū: et vt idem dicunt ha-
 bet omnes numeros: nec potest cadere in
 quēq; preter sapientē. Aut p sed: cū aliqd
 actum est ni comparantur mala officia id
 videtur esse perfectū cumulate ppter ea q̄
 vulgus non intelligit fere ex toto quid ob

*Populo Roma: ex omibz
 preclaris gestis pulcherr-
 imū erat occidere tyrannū*

despiciat

sit a perfecto. Aut p sed vulgus sup. nihil putat pretermisū sup. eatenus quatenus intelligit. Aut p sed illud
 sup. quod vsu venit. i. contingit in poematibus & in picturis q; pro et in alijs cōpluribus. i. valde multis rebus.
 vt imperiti delectentur et laudent ea quē laudanda nō sint credo ob eam cām q̄ aliquid probi. i. probādī: hoc
 est honesti & pulchri: insit in his scz poematis & picturis quod capiat. i. afficiat delectatione ignaros q̄ quidem
 ignari nequeant iudicare quid vicij sit in vnaquaq; re. Itaq; i. et ita: cū. i. postq̄ sint docti a peritis: desistunt faci-
 le a sententia. i. cito derelinquunt opinionē suam erroneā Igit sup. stoici dicunt hęc officia de quibus differimus
 .i. disputamus et disquirimus: his libris esse quasi secunda honesta: scz cōia cum oī gñe hoīm. Itaq; i. et ita oēs
 hi in quibus est indoles. i. naturalis inclinatio virtutis. i. ad virtutem cōmouentur. i. afficiuntur. Nec vero cum
 duo decij scz pater et filius q̄ se p repub. deuouerūt: aut duo scipiones a phricani scz maior et minor cōmemo-
 rantur fortes viri: aut cū fabricius romanus ille aut Aristides atheniensis nominat iustus: petitur exemplum aut
 fortitudinis ab illis scz decijs et scipionibus: aut iusticię ab his scz Fabricio et Aristide: tanq̄ a sapiente scz per-
 fectissimo. nemo enim horū est sic sapiens vt volumus hic sapientē intelligi: nec hi qui habiti sunt et nominati
 sapientes videlicet Marcus Cato: & Caius Lelius fuerunt sapientes nec illi quidē septem scilicet gręcię sapien-
 tes supple sic fuerūt sapientes vt volumus hic sapientē intelligi: sed ipsi gerebant quandā similitudinē & speciē
 sapientū ex frequentia mediōrū officiorum. Quocirca: id est quapropter nec fas est id quod vere honestū est
 comparari: cū repugnantia vtilis: id est eius quod vtile est: nec id quod appellamus cōiter honestū: & quod co-
 litur ab his qui volūt se haberi: id est estimari bonos viros: comparādū est vnq̄ cū emolumentis: id est vtilitati-
 bus. Tam q̄ (noli legere tanq̄. sūt autē duę dictiones) id est & tam: id est in tantū tuendū & cōseruandū est nobis
 id honestū quod cadit in nrām intelligentiā q̄. i. q̄tū id quod pprie dicitur. & vere est honestū tuendū & cōser-
 uādū est sapientibus. Aliter enī nō pōt teneri: si qua pgressio. i. p̄motio & augmētatio facta est ad virtutē. Sed
 hoc quidē sup. dictū est de his q̄ existimant. i. iudicantur boni cōseruatione officiorū. Autē pro sed qui metiunt
 .i. mensurāt oīa emolumentis: & cōmodis. i. secūdū vtilitatem & lucra: neq; volūt ea scilicet emolumēta. & cō-
 moda prepōderari. i. maioris pōderis reputari honestate. i. ppter honestatem: hi solent cōparare in deliberan-
 do. i. dū deliberant honestū cū eo quod putant vtile boni viri nō solent sup. sic cōparare. Itaq; existimo pane-
 tiū cū dixerit hoies solere dubitare in hac cōparatione: scilicet vtilis & honesti: sensisse hoc ipm quod dixerit:
 videlicet hoies sup. solere: modo. i. tantūmodo: nō etiā oportere scilicet dubitare. Etenī turpissimū est nō mo-
 do. i. non solū putare. i. estimare pluris. i. maiore precio quid videat vtile: q̄ q̄d honestum: vel potius lege quod
 vt sit illud quod videat vtile q̄ illud quod videatur honestū: sed etiā comparare hęc scilicet honestū & vtile in-
 ter se (cōparatio enī arguit quandā similitudinē) & dubitare in his vtrū scilicet sit preferendū. Ergo si nulla est
 cōparatio. qd est illud quod soleant offerre ad dubitationem. & quod videatur cōsiderādū: vt in re dubia vide-
 licet. credo si quādo. i. aliqn accidit dubitatio quale sit illud de quo consideretur: an scilicet honestum/an turpe.
 Fit enim sepe tempore. i. longitudine temporis: vt id quod soleat haberi plerūq; turpe inueniatur nō esse tur-
 pe: vel esse nō turpe. Exempli causa. ponatur aliquid quod pateat latius. Quod potest esse maius scelus q̄ oc-
 cidere non modo hominem: sed etiā familiārem. q. d. nullum. Nun. i. nunquid igitur si quis occidit tyrannum
 quis familiārem: obstrinxit: illaqueauit se scelere. q. d. minime. Quidem. i. certe id non videtur populo ro. scz

M. tullii Ciceronis.

q̄ talis obstrictus sit scelere: qui sc̄z populus existimat. i. iudicat illud sup. factū esse pulcherrimum ex omnibus preclaris factis. & hoc dicit in necem cesaris. Igitur vtilitas vicit honestatē: hoc est aliquis dicit: si honestū iudicetur illud factum: q̄a vtile: vtilitas vicit honestatem. immo vero dī. Cice. honestas secuta est vtilitatē. i. q̄a tam vtile fuit: putatur etiā honestū fuisse. itaq; vt possimus diiudicare sine vllō errore: si quādo. i. aliquando id quod appellamus vtile videbitur pugnare cum illo quod intelligimus honestum: quedam formula. i. regula est constituenta quam si sequemur in comparatione rerū nunq̄ recedemus ab officio. Autem pro sed: hęc formula erit maxime consentanea rationi: & disciplinē stoicorū quā nos sequimur in his libris: ideo sup. q̄ q̄q̄ a veteribus academicis: & peripatheticis nostris: q̄ erāt quondā iisdem q̄ academicis: & qui anteponunt ea que honesta his que videntur vtilia: super bene differuntur splendidius ab eis. i. stoicis: quibus quicq̄ videtur honestū: idem videt vtile: nec quicq̄ vtile sup. videt q̄ non honestū: q̄ ab his. i. academicis & peripatheticis: quibus est aliqd honestū non vtile: aut vtile non honestū. Autem p̄ sed: nostra academia. i. in qua versati sumus: dat nobis magnā licentiā: vt quodcūq; maxime probabile occurrat: liceat nobis id defendere: nostro iure. Academicis enim cum nihil affirmaret: sed in vtramq; partem de quolibet disputarent: suo iure quicq̄ probabile videbatur probabant: quod stoicam sectam professis non licebat: Sed redeo (inquit Cicero) ad formulam scilicet promissā de hac materia.

MAR.

Diuisio p̄
fationis.
Prima
pars.

Secunda
pars.
M. anto-
nius bo-
norū om-
niū inimi-
cus.

Cice. oē
tempus
ad scribē-
dū contu-
lit.
Tracta-
tus.
P. Scipio
Scipionis
mors.
Origines
Catonis.
nō extāt.

Argumē-
ta libroꝝ
Catonis.

Ociosus.
Phorū vi-
ta ociosa

Dictū a
phricani.

D Vblium Scipionem. Duobus voluminibus quorū interpretatio ad calcē deducta est: vt subiecta materia requirebat: dissimiles prefationes preposuit. Cice. & secūda prefatione docuit: cur se ad scribendū in philosophia contulerit: hoc idem in hac prefatione facit: sed alio modo. Vñ in tres partes diuiditur. In prima volens docere cur se ad scribendū alia cōuerterit eo tempore: ponit se id fecisse propter ocium: cum senatus esset extinctus: iudicia essent deleta: et nihil esset agendum cum sua laude: aut in curia: aut in foro: et adducit ocīū Aphricani maioris preclari: et summi viri: cuius ingenij p̄stantiā oñdit se imitari voluisse et ocium. In secunda parte que incipit ibi. Sed nec ocium hoc. cōparat ocīū suū cum ocio Scipio. & oñdit inter vtrūq; multū interesse: quoniam aphricani ocium voluntariū erat. Cic. aut̄ necessarium. quoniam eo tempore scelerati rerū potiebantur: et Octavius ad tyrānidem aspirabat. Et sic dānat tempora sua vir optimus et salutis patrię studiosus. et maxime notat. M. Antoniū qui iugulo Cic. intentū gaudium habebat suorū scelerā cōscius: et bonorum oīm inimicus. Et docet Cicer. se plura breui tempore scripsisse tam reipu. occupata: q̄ antea multis annis. Cum enim cesar rerum potitus esset in predijs suis Cice. se cōtinebat cedens vrbe: foro: senatorisq; muneribus: et raro ad vr̄bem se conferebat. nisi cesaris salutandi gratia: aut orandi pro alicuius salute: vt pro. M. Marcello. pro. Q. Ligario. pro rege Deiotaro quod apud Cesarem defendit illis vehementer iratū omne tempus disputando et scribendo conferebat vir ad communem natus vtilitatem conabatur enim prodesse romanis suis eo modo quo poterat cum dominatu vnus omnia tenerentur: et nullum reipu. vestigium extaret. In tertia parte que incipit ibi. Sed cum tota philosophia. extollens ip̄am philosophiam et maxime eam partē que est de officijs filiū tuū ad illam hortatur monetq; vt expectationem de se et spem iā cōceptā nō fallat. Inde aggreditur tractatum ibi. Panetius igit. Et disputat in hoc volumine (vt in principio dictum est) de repugnantia q̄ videtur esse inter vtile et honestum: prescribitq; formulam qua iudicari possit quid sit agendum: ne ab officio discedatur. ¶ P. Scipionem. P. Scipio qui primum aphricanus cognominatus est a deuicto. Hannibale et Carthagine ad tributum redacta: filius fuit vt dictum est. P. Scipionis qui rediens Marsilia: quo transmiserat per oram ligusticam Hannibali exalpibus descendenti occurrit: et ad Ticiū cinum victus fuit. hic inq; aphricanus Iouis filius ex pomponia habitus est. et in bello contra Hannibalem fortunatissimus fuit: et optimus senator: et in bello quod contra Anthiocum asie regem populus romanus gessit fratri suo Lucio Scipioni cōsuli legatus pficisci voluit: postea apud linternū vita tūctus est omnis reipu. muneribus ppter aliquorū similitates: vt diffusius in cōmentarijs Syllij dictū est. ¶ Primū ad differentia aphricani minoris: qui fuit nepos prioris per adoptionem. Scripsit Cato in principio suarū originum: vbi dicit. Claro rum virorū non minus ocij q̄ negocij rationem extare oportere. Auctor est Cice. in oratione pro planco origines Catonis desideramus. hic est Cato ille Cēsorius: qui secundo bello punico questor. Scipionis in Sicilia fuit quem in senatu accusauit: q̄ publicā pecuniam prodigeret: & pretor erat in castris apud metaurum cū hasdru bal a Claudio Nerone & Luio salmatore consulibus interfectus fuit. In senectute scripsit hy storias: quarū erāt 7. libri. Primus continebat res regum populiq; romani. 51. & 3. vnde queq; italica ciuitas orta sit: ob quā rem omnis appellauit Origines. in. 4. erat primū bellum punicū. in. 5. sc̄d̄ in alijs duobus reliqua bella p̄secutus est vsq; ad preturam Seruij galbe. qui lusitanos diripuit. ¶ Ferē equalis. quasi eiusdem eratis. & ideo Catoni credendum erat. quoniam hec viderat: audiueratq;. ¶ Se nunq̄ minus ociosum. quia exercebat ingenium: & tacita cogitatione ab ocio: & solitudine abstrahabatur: & nunq̄ erat ociosus. etiā si a negocijs reipu. domesticisq; cessaret: quoniam semper de negocijs cogitabat. ¶ Quā cum ociosus. cum cessaret a muneribus reipu. & ociosus esset. i. in studijs litterarū veraretur. Nam ociosus etiā dicitur qui cognitioni rerū dat operam. Vnde philosophorū vita dicit ociosa: quoniam cessat a muneribus publicis & in cōtemplatione rerū versatur. ¶ Nec minus solū quoniam euolebat monumēta antiquorū & philosophorū p̄cepta legens cum illis loquebatur & etiam secū: vt tacita cogitatione ita abstraheretur a solitudine: vt nullo mō posset esse solus. ¶ Magnifica vero vox laudat vocem aphricani qua dicebat se nunq̄ minus ociosum quā cū ociosus. ¶ Magnifica. magnifico & clario viro digna. ¶ Magno viro. alti nominis & summe prudētię. ¶ Que declarat. ostendit: interpretatur. Cicero verba ipsius Scipionis. ¶ In ocio. cum a muneribus publicis cessaret: cogitabat de negocijs. ¶ In solitudine. cum esset solus & remotus a frequentia hoīm. ¶ Secum. tacita cogitatione: & mētis agitatione: qua res cognitione dignissimas conseq̄uebatur. ¶ Vt neq; cessaret: vñ vt semper esset in negocijs. Et interdum. cum esset so-

Ius: quia secum loquebatur: mētisq; agitatione: q̄ nunq̄ acquiescit: & solertia utebat: nō egebat colloquio alterius quoniā secū: & cū liberis mortuisq; loquebat: & sic nō erat solus. ¶ Lāguorē, torporē & inertiam. ¶ Acuebant. excitabāt: & ad negocia cōtēplationesq; irritabāt. ¶ Velle hoc idem, hoc dicit vt deuitet arrogantiam præponitq; ingenio suo præstantiā ingenij Scipionis: qđ nunq̄ acquiescens tātū roboris habebat: vt illū a solitudine abstraheret: cū esset solus. ¶ Hoc idē. qđ de se dicebat aphricanus. ¶ Sed si minus. si nō possum (inquit) emīnens ingenij Scipionis imitari: voluntate tñ p̄xime accedo: quoniā persequor ociū vt ille faciebat. Naz in quadā ep̄la scribit cū se in agrū arpinatē cōtulisset: in hac solitudine careo oīm colloquio: cūq; maxime in siluā me abstrusi densā: & asperā: nō ex eo vsq; ad vesperā: nihil est mihi amicitius solitudine. in ea mihi oīs sermo est cum litteris. ¶ Si minus. si nō consequor imitando tantā ingenij præstantiā. ¶ Nā & a repu. pbat quare voluntate p̄xime accedit. ¶ A repu. a senatu & reipu. administratione. ¶ Forētib; negocijs causis iudicialibus quæ in foro agebant: & sic dānat bella ciuilia & eorū auctores. ¶ Armis impijs Octauij aspirantis ad tyrānidē Antonij & Lepidi triūuiriū. Armis. (inquit) ciuilibus phibeor a senatorijs forensibusq; negocijs: quoniā illa arma erāt ad perniciē bonorū & patriæ: cui pietatē debemus: ideo appellat arma impia: quoniā impiū est patriā lace rare: & oprime. ¶ Vt violentia. & sic. M. Antonij violentiam taxat: qui Ciceronē vsq; ad necē infectatus est. ¶ Persequimur. studiose & libenter ociū amplectimur. postq̄ in repu. nullus est locus. ¶ Ob eā cām. quia phibitus sum a repu. & causis forētib; in quibus versabar. ¶ Rura peragrantes. inquirentes rura: & siluas: sollicitudinēq; potissimū in suo arpinati: & formiano. nā cum in his locis versaretur: frequētibus literis hortabatur optimates: vt Octauij adolescentem a. M. Antonio se iungerent: & scribens ad atticū hæc verba inferuit. Nos hic philosophamur. quid eni aliud nobis reliquū est: & de officio magnifice explicamus: alloquitur Cicerō. filium: qua de re eni potius pater filio. ¶ Sed nec ociū hoc. hæc est secūda pars in qua ostendit ocium & causā ipsius multum differre ab ocio Scipionis. ¶ Ille enim ratio quare ocium suum non est cum illo comparandum quoniā scilicet Scipio sumebat sibi ocium colligendi sui causā: & sponte cessans a muneribus publicis. Ciceroni autem necessitas afferebat ocium: quoniā impijs armis & vi a repu. prohibitus erat. ¶ Pulcherrimis muneribus. honestissima repu. administratione: & officijs: quibus nihil est pulchrius. illis enim publicæ salutis cum summa honestate: & virtutis laude consulitur. ¶ Pulcherrimis. quoniā nihil pulchrius: nihil laudabilius q̄ diligenter / prudenterq; munera reipu. obire. ¶ Sumebat: arbitrio suo nulla cogente necessitate. ¶ Tanq̄ in portum: ac si ex tempestate maris nauigasset in portum: & locum quietis. sunt enim in repub. tempestates motus varij: & occupationum / negotiorumq; agmina: quæ Scipio interdum fugiens in villis animi relaxandi gratia honestum sumebat ocium: & tanq̄ in tuto portu sic in solitudine quiescebat. ¶ Nostrum autem ocium. ponit differētiā vtriusq; ocij. ¶ Negocij inopia. quoniā extincto senatu & repu. pene euersa nullum Cice. negocium in ea relictum erat: non enim licebat communi salutis consulere & in causis versari. ¶ Senatu. apud quem de summa rerum consulabatur: & in genere deliberatio causæ agebatur pro salute communi. ¶ Deletis iudicijs: causis forensibus. sublata (inquit) omni dignitate senatus: & iudicijs: in quibus mea vigeat industria: nil michi agēdū cū laude relictū erat. ¶ Aut in curia. in senatu. Curia locus erat: vbi publicas curas gerebāt. ¶ Aut in foro. in causis iudicialibus: quæ in foro agebantur. ¶ Dignum nobis. auctoritate nostra: & dignitate. ¶ Ita qui in maxima. a fortunæ mutatione affectum mouet Cice. & nefarios in odium trahit & inuidiam: quale est virgilia num illud. Tot quondā populis terrisq; superbum Regnatorem asie. ¶ Celebritate. frequentia: & laude. ¶ Sceleratorum. Octauij Lepidi Antonij: qui capitali ocio Cice. prosequerentur: & non solum de hijs intelligit: sed de omnibus alijs. quibus omnia plena erant: & ad votum cuncta succedebant. ¶ Quantum licet. quatenus permittitur a negocijs domesticis. ¶ Sed quia sic ab hominibus auctoritate doctorum virorum. probat quare in tantis malis debeat frui ocio & id efficere quod in ocio fieri potest: quoniā ex ipsis malis excerpere debemus si quid inest boni. In malis quæ Cice. patiebatur hoc bonum inerat: quoniā in ocio: quod necessitate cōstitutum erat & susceptum poterat aliquid cōminisci & scribere dignum laude: & contemplari res cognitione dignissimas. ¶ Fruor ocio. id officio qđ in ocio fieri debet: vt docti hoies mouent. ¶ Qui peperisset ociū ciuitati quonia liberauerat romā a furoribus Catiline: & ociū romanis ciuib; pepererat: qui per id tēporis ppter nefariam cōiurationē consternati erant. ¶ Languere. in desidia esse atq; pigritia. ¶ Non voluntas: vt accidebat aphricano. si aliqui sponte sua in solitudinem se recipiebat. ¶ Quāq; aphricanus. In hoc Cice. preponit ociū suum ocio scipionis propter effectū & cōem vtilitatē: quoniā Scipio nihil in ocio scripsit: qđ ad bñ beateq; viuendum posteris prodesset siue humano generi Cice. autem clarissima optimaq; ocij monumenta reliquit. dicit tamen aphricanū cōsecutum fuisse ex ocio maiorem laudem: ne videatur se illi preferre: qui princeps senatus sui tēporis fuit: et cui posteritas parem inuenire vix potuisset. ¶ Maiorem. quem ego consequar. ¶ Vel etiam. ¶ Iudicio meo. hoc dicit vt vitet arrogantia: et per insinuationem fructum ocij sui aphricani ocio præponit. ¶ Tamē quis affectus fuerit maiore laudē: tamen nihil scripsit quod illius ocij & clarissimi ingenij momentum esset. ¶ Nullum munus. nullū opus quod in solitudine composuerit. ¶ Ex quo propter hoc quia non reliquit monumentū aliquod: & opus in ocio elaboratū. Intelligi debet. ex his quæ dicta sunt Cice. concludit scipionē nunq̄ fuisse ociosum aut solū propter mentis agitationem. quæ hoibus innata est: et rerum inuestigationē quas cogitando cōsequebatur. Cū igitur nullū opus reliquerit: intelligendū est ipsum in ocio cōtēplationē rerū fuisse intentū. Inuestigatione: inquisitione: et cōtēplatione: dictū est hoc verbū a vestigijs rāq; signis in dicijsq; quibus ad rei noticiā peruenimus. ¶ Vnde inuestigare plerumq; est querendo inuenire. Idem in oratione pro Qu. Ligario: quoniā diligentia inimici inuestigatū est quod latebat. Et Terentius. Nihil tam difficile est: quin querendo inuestigari possit. Nos autem. ponit causā Cice. deuitans arrogantia quare operam in ocio consumpsit scribendo: quoniā non tam firmum: solidūq; ingenium habebat: vt cogitatione tacita. i. cō

Vitet ar-
rogantiā

Nihil a-
micitius
solitudi-
ne

Arma im-
pia.

M. Anto-
nius Cic.
persecu-
tor.

Cice. ad
atticum.

Nihil of-
ficijs pul-
chrius &
reipu. ad
ministra-
tione.
Tempe-
states in
repu.
Curia
Forum
Triumvi-
ri scelera-
ti.

Ex ma-
bona ex-
cerpēda.
Furores
Catiline
repressit
Cic. præ-
ponit oci-
um suū
ocio
Scipiois.
In qua-
tione vti-
Mētis a-
guatio
hoibus in-
nata est.
Inuesti-
gare
Cacut

M. tullii Ciceronis.

Cice. i o: templatone humanarū / diuinarūq; rerū distraheretur a solitudine: quēadmodū faciebat africanus: qui in so-
cio scri- litudine nunq̄ erat solus: & in ocio nunq̄ ociosus. ¶ Non tantū roboris / vigoris / ingenij quod tanto pondere
psit. rerū sufficiat: quæ sunt remotissimæ & cognitu difficillimæ. Sunt enī sepe a materia penitus: & non obijciū
Diuus tur sensibus exterioribus. Vnde diuus Hieronymus dixit. Grādes materias parua ingenia non sustinuerūt. Sed
hierony- certe ingenij Cice. tanti erat roboris: vt ad omnis materias aptissimū esset: & nichil tam arduum esse poterat
mus quod illa eminentissimi ingenij felicitas nō facile superaret: si per nefandissimū Antonij licuisset omne genus
Laus Ci- philosophiæ (vt animo pposuerat) latinis litteris celebrasset. ¶ A solitudine. vt non videamur esse soli: & collo
ceronis quio alterius non egere: quod preclarissimi ingenij opus est: & quod africano cōtingebat. ¶ Ad hanc operā.
industriam & laborem. ¶ Omne studiū. voluntatē. ¶ Curāq; diligentiam. ¶ Itaq; quia in ocio connertit ani-
mum ad scribendum. ¶ Euerfa a Cæsare scilicet & nouissime ab Augusto & Antonio. ¶ Breui tempore. quo
respu. fuit in potestate Cæsaris. ¶ Stante repu. vigente & florēte: cum scilicet per eos regebatur: quibus seipsa
commiserat postea cū dñatu vnius oia tenerent: Cice. ad phiā diuertit. & in ea scripsit. Stare significat erectū
esse vt stant aræ: & stat respu. Inde per contrariū dicitur euerfa cū ab aliquo tyranno occupatur. ¶ Sed cū tota
phia. hæc est tertia pars: qua phiā laudat: & ad eā hortatur filium qui athenis erat: phiāq; operā dabat sub
præceptore Cratippo. ¶ Frugifera. a frugibus quæ sunt quicquid ex fructu terre alimoniā vertimus. ¶ Fructuo-
sa. a fructibus qui etiam arborum sunt. ¶ Inculta ac deserta. perstat in translatione agrorū frugiferorū. quorū
nulla pars propter vtilitatē inculta est. sic est phiā: & maximæ moralis quæ ad bene / beateq; viuendum magi-
stra est: atq; certissimum iter: & ipsa naturalis phiā prodest morali: quoniā phisicus cognoscens se esse compo-
situm ex quattuor principijs contrarijs: vt necesse sit aliquando ipm cōpositum ex defatigatione elementorū in
sua principia resolui & omnino interitū esse: erit fortior: nec mortē timebit: cū oino sciat se moriturū. erit ma-
gnanimus liberalis: cum sciat se tandē diuitias relicturū: & nihil habiturum præter famam nominis sempiternā
si virtuti operā dedit & iusticiā coluit. ¶ Tamē nullus. laudat morālē phiā. & officia: quæ vincuiq; ætati accō-
modantur: & ad vitæ cōmunis institutionē spectāt: & etiam ad fidem bonorum: vt filium attentū reddat. & ad
perlegendū hoc opus prōptiorē magnitudinē vtilitatis proposita: & capiat beniuolētiā a re ipsa: quam scribit.
¶ Feratior. fructuosior. ¶ Vberior copiosior: quoniā latissime patet. ¶ Ducunt. sumuntur: accipiuntur. ¶ Con-
stanter. quoniā ille qui vult esse & haberi officiosus: debet esse constans in suo proposito: & ab officio nunq̄ di-
scedere: & nunq̄ in officio claudicare. ¶ Honestē. cum laude virtutis: quoniā officium semper ad bonum tendit
& ille qui honeste vult viuere: necesse est vt fungatur officijs: & is qui seruit affectibus: non pōt esse cōstans aut
honestus: ideo amplecti debemus officia: & ab ipis nunq̄ discedere: vt constanter & honeste viuamus. ¶ Qua
re q̄q; a Cratippo. concludit Cice. ex his quæ dixit multū cōducere filio talia audire: quoniā talis ætas debet for-
mari & dirigi ad constantiam & honestatem ipis officijs: q̄q; hoc audire poterat a Cratippo. Hoc. vt des operā
phiā morali & officijs a quibus constanter & honeste viuēdi præcepta ducuntur. ¶ Accipere. intelligere. ¶ Arbi-
tror. conducere puto esse vtile: vt ad virtutem constituaris & formeris. ¶ Talibus vocibus. nihil scilicet esse vti-
lius ipsis officijs. Vnde pueri hæc præcepta ediscere debent a teneris vnguiculis: vt eorum tenera ætas ad verā
honestatemq; imaginem effingatur: & optimā doctrinam imbibant / cetera vero respuere quæ ad luxum & tur-
pitudinem ducūt. ¶ Illa enim infirma ætas & prudentia expers satis per se aliorum libidinibus obnoxia est: vt
multo magis freno q̄ calcaribus opus sit: ideo ex eorum manibus lasciuī poetæ excutiendi sunt & tenera mens
optimis præceptis monumētisq; hystoriarū imbuenda maiestateq; hæroici carminis attolenda est: vt inde ani-
mī magnitudinē liberorū erga parētes obseruantia: in deum pietatē: in alios officiū ediscant. ¶ Quod cū om-
nibus. hoc inquit oibus faciundum est: vt scilicet officijs delectent & cognoscant his nihil esse in vita actiua vti-
lius qui volunt honeste viuere. tñ o fili maxime faciundum tibi est: qui habes exēpla domestica: & ne patrē tuū
imitari debes: & meis vestigijs insistere in doctrina consequenda & honoribus quos ego nouus homo oibus
Cicerōis suffragijs adeptus sum: & Athenas profectus est gymnasium totius orbis: & bonarum disciplinarum quasi em-
porium præceptorē Præterea eminentissimū habes: vt sine doctrina & moribus redire huc nō possis: nisi cū ma-
xime dedecore: & sic his circumstantijs filio necessitatem imponit: vt in vtroq; proficiat. ¶ Industriæ. stu-
dij & laboris. ¶ Honorum. quos Cicero. erat adeptus. fuerat enim edilis questor: prætor augur: consul anno q̄
dem suo creatus quod ante eum homini nouo nō contigerat. ¶ Nominis. famæ / & gloriæ: quoniā ipsius no-
men plusq̄ romanū imperium promouebatur. Maxima igitur expectatio erat de filio: vt patris studium ho-
nores / & famam imitaretur: & nomen de se relinqueret ad imitationem patris clari & summi viri: degenerare
enim a virtutibus maiorum & specie parentum iam conceptam fallere turpissimū est flagitiosum & iceleratū.
¶ Suscepisti onus. præterea addit circumstantiam loci & personæ. id est Cratippi qui princeps erat illius ætatis
philosophorum. ¶ Præterea. vltra hæc quæ dicta sunt: & a te expectantur. ¶ Ad mercaturam bonarum artium:
quoniā athenæ erat gymnasium omnium bonarum artium: & tanq̄ mercatus & emporium. Et loquitur per
Vehemēf translationē: ideo dixit tanq̄: quoniā mercatura dicitur a mercādo: inde mercatus dicit vbi res vendunt: & mer-
catura est ipsa emptio. ¶ Inanē. vacuū sine litteris & moribus. i. sine bonis artibus: quarum athenæ fue. ut inuē-
trices. ¶ Turpissimū: infame: dedecorāre: deturpantē athenas & cratippū. ¶ Quare q̄tū cōniti. cōcludit exhor-
tatio tans filiū ad studia & decore p̄stādū: monetq; vt nō fugiat labores: sed omnia summæ voluptati ascribat: ne vi-
Conniti. deatur sibi defuisse: cum omnia a patre habuerit: q̄ illū ad perfectionem facile possent ducere. ¶ Conniti anti-
Cōrēder. mo. tota mente & animi viribus niti. ¶ Cōrēdere. conari cū labore. q. d. animo & corpore tibi enitēdū est. ¶ Si
Discere voluptas est. q. d. voluptas est labor: quoniā virtute nihil est p̄stabilius: nihil dulcius: & varias habet volu-
est nō la- ptates cognitio rerū & contemplatio. ¶ Tantum fac vt efficias. vt tantum assequaris: & facias q̄tū omni cona-
bor. tu & labore animi & corporis. ¶ Ordo ē. fac vt tātū efficias q̄tū potes cōniti aio & labore cōrēdere. q. d. nullū

remittas tempus: & effice q̄tum potes omni contentione. i. perseverantia & conatu. ¶ Neue committas nō sit-
 cidas in hoc erratum. Cōmissa (inqt Pedianus Asconius) dicuntur que contra testatoris voluntatē facta aut nō
 facta ab herede multa aliqua poenāq̄ plectunt. ¶ Suppeditata, subministrata ea oīa que ad te instituendum
 pertinebāt: & quorū vsu ad studiū indigebas tuū. i. omnia a me habuisti: que a patre dari possunt & debēt. Ca-
 ue igitur ne videaris tibi defuisse: quod turpe est: & flagitiosum. ¶ Sed hęc hactenus. hęc dixisse sufficiāt: & alia
 iam missa faciamus. ¶ Cohortandi, ad bonas artes & studia. Cato ille censorius (auctore Plutar.) filium suum
 litteras / legesq̄ edocuit: ad militiāq̄ labores effinxit. Præsente autem illo tanq̄ virginibus vestalibus omni ver-
 borum turpitudine poenitus abstinuit: vt vera imago Catonis effingeretur. Aristot. in 8. ethicis sic ait. Cum libe-
 ri ea parentibus tribuūt: quæ genitoribus tribuēda sunt: parētes autem filijs q̄ natis tribui debēt: stabilis talius
 & bona sit amicitia. Et alibi. Pater dat filio vitam nutrit / & erudit. Plato in theage sic ait. Non noui profecto
 cui rei maiorem diligentiam (quisq̄ mentem habet) adhibere debeat q̄ vt filium optimum reddat. ¶ Proposi-
 tā diuisionis, quoniam proposuit in principio se disputaturum de comparatiōe & repugnātia vtilis / & honesti.
 ¶ Panetius igitur, repetit Cic. diuisionē panetij: & ostēdit illum duas propositionis partes absoluisse / & omisit
 se tertiam de repugnātia vtilis & honesti: quam partem se executurum p̄miserat. ¶ Disputat igitur, an hęc
 pars a Panetio Stoico recte fuerit introducta. Et probat q̄ non: quoniā apud stoicos nihil est vtile quod non
 sit honestū. Postea Cice. excusat Panetium: & dixit illum intellexisse hoies solere dubitare: sed non oportere.
 Inde aggreditur hanc partem constituens formulam quæ obseruari debet: & discurrens per virtutes ostendit
 nihil esse vtile quod virtutibus non sit cōsentaneum. Igitur cum redeundum sit ad vltimā partē propositæ diui-
 sionis. ¶ Sine controuersia, sine dubio. ¶ Correctione, adhibita: quoniam correxit diuisionē Panetij: & officiū
 definiuit quod Panetius p̄termiserat. ¶ Potissimū, maxime quoniam & alios sequutus est. ¶ Propositis tribus
 generibus, cum tria genera proposuisset: quoniā dixit triplicē esse consilij capiendi deliberationē. ¶ Speciem
 apparentiā honesti: & bene dixit spēm: quoniam id quod vere honestū est non pugnat cum vtili. Hęc enī duo
 natura coniuncta sunt: sed distracta opinionibus hominū. ¶ Quomodo, qua via: quibus rationibus. ¶ Discer-
 ni cognosci / & indicari. ¶ De duobus generibus, de honesto / & vtili dixit in tribus voluminibus: & in fine tertij
 pollicitus est se de tertio genere dicturū: quod non fecit: quis post editos illos libro, 30. an vixerit. ¶ De tertio
 genere, repugnātia vtilis / & honesti. ¶ Scripsit: in fine tertij voluminis. ¶ Nec exoluit, non persoluit tractū a de-
 bitoribus: nec exequutus q̄ p̄miserat. ¶ Eo magis: tanto magis. ¶ Miror affert rationē quare mirat hanc
 partē p̄missam nō exoluisse panetiū. ¶ Edidisset, prouulgasset: atq̄ in publicum emississet. ¶ Quē locū, de repu-
 gnantia vtilis & honesti. ¶ Cōmētarijs, cōmētarij dicuntur libelli: in q̄bus res nō diffusæ: sed breuius q̄ tractari
 poterāt scribunt. Inde dicuntur cæsaris cōmētarij. Sen. lib. declama. ait nec cōmētario cōtētus erat in quo nu-
 da res ponuntur. ¶ Tam necessariū, q̄ disputare de repugnātia / & comparatione vtilis & honesti. ¶ Minime
 assentior, refellit eorū opinionē qui dicebant hanc partē nō fuisse p̄termittam a Panetio: sed consulto relictam.
 ¶ Minime assentior, nō accedo eorum opinionē. ¶ Sed cōsulto, de industria / & certo cōsilio, p̄termittitur id q̄
 in tps differtur, relinquit aut q̄ nō resumitur. ¶ De quo alterū, vnū ex his duobus pōt (inquit Ci.) dubitari an
 hęc pars fuerit adhibēda a Panetio. ¶ Alterū, nō habet dubitationē: quoniā in sua p̄positione & diuisiōe hęc
 tertiam partem p̄posuit: p̄misitq̄ in fine tertij lib. se illā executurum: postq̄ de honesto / & vtili disputauerit: et
 go non fuit cōsulto relictā: sed p̄termittam. ¶ Nam q̄ pbat hęc partē susceptam fuisse a Panetio: afferens duas
 rōnes. Vna est ipm debuisse scribere tertiam partem cum duas absoluerit: quoniā tribus p̄positis: & duobus ab-
 solutis: tertium restat. ¶ Præterea, hęc est altera ratio. ¶ In extremo, in extrema parte, 3. lib. vt ipse Ci. etiam fa-
 cit in superioribus voluminibus: in quorū calce de reliqs se dicturū pollicitus est. ¶ Accedit eodem, ad hoc p̄bā
 dū additur duabus rōnibus allatis hoc tertium. ¶ Eodem, ad illā opinionē / & sententiā p̄bandā. ¶ Locuplex,
 fide plenus / & auctoritate maximus inq̄ testis: cui nihil deest ad faciendā fidē. ¶ P. Rutiliū, hic Rutilius romanus
 fuit. & stoica disciplina clarus: auditor Panetij: de quo supra habuimus. ¶ Qui veneris, eā partē quam apelles
 ingeniosissimus pictor fuit: de quo Pl. lib. 35. verum vt oīs prius genitos futurosq̄ posteaq̄ superauit apelles:
 eousq̄ olympiade, 112. in pictura p̄uectus: vt plura solus prope q̄ ceteri oēs contulerit voluminibus editis quæ
 doctrinam eam continent p̄cipua eius in arte venustas fuit. Pinxit Venerē e mari existentē: quā diuus Augustus
 dicauit in delubro patris cæsaris: cuius inferiorē partem corruptam qui reficeret non poterat inueniri. Apelles
 inchoauit aliam venerem cōis superaturus suā illā priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui succederet ope-
 ri ad prescripta lineamenta iuuentus est. De hac parte Veneris Cice. intelligit. Strabo volumine, 14. agens de
 Coa insula dicit. Inerat etiam Venus nuda: quæ nunc diuo Cæsā, romano dicata est. Nam augustus eam patri
 posuit: vt generis parētem: dicunt pro ea pictura dimissa fuisse cōmunis centū talenta ex imperato illis tributo.
 ¶ Oris, pulchritudo capitis quod ille depinxerat: os prius depingit: inde ad illius p̄portionē reliqua pars cor-
 poris. ¶ Quāobrem, concludit Cice. ex illis duabus rōnibus / & testimonio possidonij / atq̄ verbis Rutilij hanc
 partem non fuisse cōsulto, relictā a Panetio: sed iudiciū eius fuisse hoc debere esse tertium genus exgrendorum
 officiorū. ¶ Recte ne aut, nūc affert alterā partē: quæ potest habere dubitationē. an hoc, i. genus adhibendum
 fuerit a stoico phō: & probat q̄ non: sed potius omittendum. ¶ Nam siue honestū, affert rōnes quibus osten-
 dit hanc partem non recte introductam esse: etiam si panetius fuisset peripatheticus: non modo stoicus. Stoici
 enim dicebant solum honestum esse summum bonum: & nihil vtile quod non esset honestum. Peripathetici
 autem dicebāt solum honestum maximæ expetendū esse: sed postea adiungebāt ad finē bonorum corporis / & fortu-
 næ commoda. ¶ Honestum, ipsa virtus & habitus virtutis. ¶ Ita summū, eo modo maximum. ¶ Vt omnia,
 bona corporis & fortunæ. ¶ Ex altera parte: ac si ponerentur in lance & expenderentur in trutina: tanti pōde-
 ris est ipsa virtus: vt cetera oīa quæ habentur bona ex altera parte posita: vix habeant similitudinem minimi
 A. ij.

Cōmissa
Suppedi-
tata
Plutar-
chus de
Catone.

Nota de
filio insti-
tuendo

Repro-
bat Pa-
netium.

Spēs ho-
nesti, i. ap-
parentia

Trāslatō
Cōmēta-
rii
Commē-
tarius
Præter-
mittere
Relinq̄re

P. Rutili-
us
Apelles.
Apellis
pictoris
laus
Venus pi-
cta.
Coa ve-
nus.

Stoico
Peripa-
theticū

M. tullii Ciceronis.

Virgus
maximi
poderis ē
Socrates
phīa fōs
vberri-
mu

Nota cō-
tra Pane-
tium.

Nihil vti-
le qđ nō
honestū.
Homo i
tormētis
bonus ēē
pōt s; nō
beatus.
Summū
bonum
iuxta ze-
nonis sē-
tentiam.

Perfectū
honestū.
Honestū
secundu

Perfecti
hoies ha-
bitū vir-
tutis te-
nent.

Imperiti
nō recte
de offi-
cijs iudi-
cant.

momētū. ¶ Motus. vt moueat librā: ex altera parte: numerantur tamen in bonis a peripatheticis: & academi-
cis: sed minima sunt cōparatione virtutis. Dant enim honesto maximas partes stoici: quorū disciplinam secta-
batur Panetius: oīno se iungebant bona corporis: & fortunę a fine bonorum: dicebantq; virtutem satis esse ad
bene beateq; viuendū: ergo vtilitas cum honestate pugnare non potest: etiā ex dogmate peripatheticorum:
quoniā minimi momenti instar habet: & ipsa virtus nixa suis viribus maximū habet pondus. ¶ Quin nunq; q
nunq;. ¶ Ita accepimus. audiuius: affert sententiā socratis: qui moralis philosophię auctor fuit: & fons vber-
rimus: a quo tot riuli: & sectę defluerunt. ¶ Execrari. detestari: accusare. ¶ Coherencia. coniuncta naturali-
ter: dicebat socrates solum honestum esse summum bonum: & omne honestum esse vtile: & omne vtile hone-
stū si vere vtile est. hanc opinionē stoici tenentes suum dogma constituerunt: quoniam vt dictum est supra. a di-
sputationibus Socratis omnes sectę manarunt. ¶ Opinione opinantes aliquid esse vtile quod non honestum
& econtra. ¶ Distraxissent separassent. ¶ Cui. Socrati ita crediderunt Stoici vt inde constituerint suū dogma
quod enixissime defendebant. ¶ Quod si is esset panetius. si Panetius (inquit Cice.) non fuisset stoicus: sed eti-
am is qui putaret virtutem expetendā esse propter vtilitatem: aut propter voluptatem posset apud ipsum vti-
litas cum honestate pugnare: sed cū sit stoicus: & stoica grauitate affirmet honestum esse solum bonum: & vti-
litas non addat summo bono ex dogmate stoicorum apud eum: si sibi constare vult: non potest esse talis pu-
gna: quoniam ipse omnino exterminat vtilitatem: quę non sit cum honestate coniuncta: cuius vtilitas accessio-
ne: vt stoici dicunt: non sit melior: nec discessione peior. ¶ Metiuntur. mesurant vtilitate: & ponunt summum
bonum in diuitijs: aut voluptatibus: vt dictum est in primo volumine. id est hi qui omnia quę expetunt referūt
ad vtilitatem: aut voluptatem: & illarum gratia omnia faciunt. ¶ Quę autem. bona fortunę: & vtilitates quę
propter se non sunt expetendę. ¶ Huic. solo bono. ¶ Repugnent contraria sint: & videantur cū honestate pu-
gnare. ¶ Specie quadam. apparentia. quoniam reuera nihil est vtile: quod non idē sit honestum. ¶ Neq; fie-
ri meliorem. quoniam ista non suscipiunt gradus apud stoicos qui dicebant bonum esse beatum & foelicem: nec
firmi meliorem accessione diuitiarum: quas ipsi non numerabant in bonis: sed quadam estimatione dignas cē-
sebant. Vnde dicebant virtutem satis esse per se ad bene: beateq; viuendum: etiam si torqueretur in tauro pha-
laridis: quod negabant peripathetici: & platonici: dicentes hominem virtute præditum cum est in tormentis eē
bonum: sed non beatum: qui magis adherent naturę: & non relinquunt corpus: vt faciūt stoici. ¶ Non videt de
buisse. nō vult plane affirmare Cic. ne videat nimis studiosē insectari panetiū: & vrgere. ¶ Et eni. qđ summum
bonū. Interpretat Cic. summum bonum. quod stoici constituebant: qua interpretatione ostēdit hanc cōparatio-
nē nō recte a panetio introductam. ¶ Vt opinor. vt puto. vtitur mediocritate: & non vult affirmare hanc esse
finem summi boni quod stoici cōstituebant cōgruēter naturę viuere. nā vt supra dictū est zeno primus in libro
de natura hoīs dixit finē esse scđm naturā viuere. Ita autem est (inquit Laertius) scđm virtutem viuere: ad eam
quippe natura nos ducit. ¶ Congruere. conuenire & nunquam discrepare a virtute ¶ Cetera autem bona for-
tunę & corporis: quorum honesto vsu natura indiget: aliter vita sustentari non potest: sed ita eligenda sunt: vt
virtuti non repugnent. Ergo apud stoicos si eorū finē recte sequi volunt: vtilitas non potest cū honestate pug-
nare: quoniam spernere debent: & pro nichilo ducere ea que virtuti repugnant. ¶ Secundum naturam: a com-
modata naturę a quibus natura ipsa sustentatur & alitur. ¶ Quod cum ita sit. ex supradictis infert conclusionē
¶ De eo genere. repugnantia & cōparatione vtilis & honesti. ¶ Ad illud quidem honestum. probat Cice.
nec perfectum honestum quod in solis sapientibus cadit: nec secundum honestum quod est commune: quodq;
officium medium dicitur: cum vtili comparari posse: vt multo magis ostendat hanc partem a panetio nō recte
introductam: quoniam eius professio aliter sentire debet de honesto vtili & ipsorum repugnantia: prius affert
perfectum officium: inde medium siue commune: & sic ponit differentiam vtriusq; officij: vt concludat talē cō-
parationem non recte introduci a stoico: cum ea etiam peripathetico non esse consentanea. ¶ Sapientibus.
perfectis hominibus: qui habent habitum virtutis / & officium perfectum exercent: quod a virtute diuelli non
potest: quoniam habet omnem perfectionem. ¶ Sapientia perfecta non est. non perfecta virtus: sed aliqua ad
virtutem sapientiamq; progressio: & cum in ipsis non sit perfecta sapientia: vt etiam perfectum honestum esse
non potest: sed similitudo quadam honesti. & est ipsum officium medium. ¶ Similitudines. vt sunt media offi-
cia: de quibus certa ratio reddi potest. ¶ Hęc enim omnia. probat ex diffinitione stoicorum similitudines: ho-
nesti esse in homine non perfecti: quoniam versatur in medijs officijs: quę sunt secunda honesta. ¶ Commu-
nia sunt. oībus hōibus tam perfectis q̄ imperfectis. ¶ Late patet. ad plures se extendunt: & oībus communia
sunt & ab omnibus exerceri possunt perfecta vero officia a solis sapientibus: de medijs officijs potest reddi ra-
tio. vnde dicit in Tusculanis questionibus philosophiam moralem constare ex collatione rationum: quoniam
scilicet ratio affertur quare quidq; factum sit. ¶ Omnis numeros. omnem perfectionem. Cum autem aliquid.
dicit Cicero imperitam multitudinem non recte de ipsis officijs iudicare: quoniā putant media officia esse per-
fecta: vt hi qui picuram laudant: cum omnino ignorent eam artem & erratū dignocere nequeant. ¶ Compa-
rantur. sit cōparatio mediocriū officiorū inter se. ¶ Id. in quo media officia cōparant ¶ Propterea quod. affert
rationem quare id accadat. ¶ Quid absit. A perfectō q̄tum ei desit ad perfectionem: quod imperiti cumulate
perfectum opinantur. ¶ Non ex toto. non omnino: & pœnitus. ¶ Quatenus. quantum. ¶ Intelligi id est secun-
dum opinionem suam: & intelligentiam putat esse perfectum. ¶ Quod iudicare. aliquid esse perfectum cum
non sit. Vsu. consuetudine. ¶ In his. que laudant. ¶ Aliquid probi. probe facti & etiam cum perfectione artis.
¶ Quod capiat. delectet. sic exta apud Martialem. Te fortasse magis capiet de virgine porca. ¶ Cum
sint docti. amoniti a sapientibus ipsi imperiti / & edocti desistunt a scientia. & aliter esse ac ipsi opinabantur
intelligunt necnō sapiunt. ¶ Itaq;. quapropter inquit omnes qui non habent habitum: sed quoddam signum

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXV.

ipsius virtutis commouentur cum vident aliquid medium honestum : & laudant ipsum tanq̃ perfectum : quoniam ipsi non habent vsum perfectæ virtutis & non sunt sapientes : vt possint iudicare an illud sit perfectum : quenadmodū ignari male iudicāt de poematibus & picturis . Tunc enim officiū dicitur esse perfectū cum agens agit sciens eligens & perseuerans : hæ tres cōditiones ad officiij perfectionē requiruntur . Malus homo rem iustā agit interdum , vt dictum ē : sed non iuste : & ideo non fungitur officio perfecto : sed medio siue cōmuni . Itaq; vna eademq; actio respectu agētium dicitur perfectum officium & mediū . perfectiones autē officiorum sapientes tantū cognoscunt . ¶ Indoles . signum virtutis non perfectā virtus & sapientia : vt possint bene iudicare : sed habent quoddā medium honestum . i. aliquam progressionē ad virtutē . Iudicare autē quid in quacūq; re perfectum sit : prudentiæ est atq; sapiētiae . Homines igitur imperfecti de perfectione officiij iudicare non possunt . quatenus autē intelligunt & iudicant media officia putant esse perfecta . Vnde multitudinis iudicio multi putantur sapientes : qui non sunt : sed in medijs versantur officijs : & quādā similitudinem gerunt vere sapientis : & adumbratā imaginē non solidā & expressam . Videntur enī esse sapientes : cum non sint . ¶ Nec vero . affert quōdam qui & fortes & sapientes habiti sunt : & ostendit illos nō fuisse : aut perfecte fortes : aut plane sapientes : sed versatos fuisse in medijs officijs . ¶ Duo decij pater & filius qui magno animo se pro totis legionibus deuouerunt . Duo scipiones . Publius Gneus fratres : qui in Hispania occubuerunt in secūdo bello punico . Fabricius romanus iustus fuit : & contra Pyrrhum pugnavit : vt dictū est : & dicitur loco suo . Pyrrhus certior factus a Fabricio de veneno qđ medicus parabat : dixit . Ille est fabricius : qui difficilius ab honestate q̃ sol a curru suo aduerti potest . Aristides atheniēsis Lismachi filius fuit : & eximie iusticiæ . Fiscī procurator designatus nō etati suæ solū magistratus : sed & superiores multa quæ ad rempū . pertinebant in rem suā vertisse ostendit . In primisq; Themistocle : qui tam & si sapiens vir : parū tamē continentes manus habuisse iudicatur Aristides (inquit Plutar .) cum omnis virtutis tum maximæ aequitatis & iusticiæ apud populum periculum fecit : quæ ad summā semper vtilitatē ac fructum referuntur . Ex quibus aristides q̃q; vir inops & plebeius : regium tamē in primis : ac diuinissimū iusti scz cognomen assecutus est . ¶ Aut ab illis . Decijs & Scipionibus . ¶ Aut ab his . Fabricio & Aristide . ¶ Sic sapiens . sic perfectus in omni virtute . ¶ Vt sapientem . perfectissimū scilz qualē stoici cōstituebant : & volebant . ¶ Nec hi qui sapientes . Nunc ostendit illos non fuisse plane sapientes : qui habiti sūt : & apud nostros : & apud grecos . ¶ C . Lelius . Scipionis amicus . In lilio ait Vnū te sapientē appellant & existimāt attribuebatur hoc modo . M . Catoni scimus . L . Acilium apud patres nostros appellatum fuisse sapiētem : sed vterq; alio quodammodo . Cato quia multarum rerum vsum habebat : multa q; eius & in senatu & in foro : vel prouisa prudenter vel acta constanter vel responsa acute ferebantur . propterea quasi cognomē iam habebat in senectute sapientis . Te autem alio quodammodo dicunt non solum natura & moribus verum etiam studio & doctrina esse sapientē : nec sicut vulgus : sed vt eruditi solent appellare sapiētem : qualem in reliqua grecia neminem . Nam qui septem appellantur eos qui ista subtilius querunt : in numero sapientum non habent : hanc esse in te sapientiam existimant : vt omnia tua in te posita esse ducas : humanosq; casus virtute inferiores putes . M . Cato censorius scilicet . ¶ Nec illi qui septem sapientes habiti sunt auctore Laertio Tales Solon Periāder Cleobolus . Chilon Bias . Pictacus . his adnumerant pleriq; Anacarsim . Scyten . Misonam . Chium : Pherecidem . Syrum . Epimenidemq; cretensem . addunt aliqui & Pysistratum tyrannum . ¶ Frequentia . multitudi- ne : quoniam medijs officijs peruenitur tandem ad perfectum . ¶ Similitudinem . videbantur inquit sapientes : sed non erant : vt vere sapientes intelliguntur . ¶ Quocirca concludit . Cicero ex supradictis . nec perfectum honestum : nec medium debere comparari cum vtilis repugnantia . ¶ Communiter . quod est omnibus commune & mediū quoddam honestum : quoniam constat ex medijs officijs . ¶ Quod commune honestum & mediū : quoniam illi qui boni volunt videri : in medijs officijs versantur . Emolumentis . vtilitatibus : quoniam non esset boni viri : si potius vtilitates q̃ honesta sectarentur : quibus rationibus vrgetur panetius : qui cum esset stoicus : hanc partem introduxit . ¶ Tanq; id honestum . affert rationem quare commune honestum non debet comparari cum emolumentis : quoniam scilicet hi qui versantur in medijs officijs : vt ad perfectam tandem perueniant : & progressionem iam factam ad virtutem retineant : non aliter ipsum medium honestum debent tueri q̃ perfecte sapientes : illud perfectum honestum tuentur & colunt . ¶ In nostram intelligentiam : quoniam non sumus perfecte sapientes : & intelligimus media quædam honesta non perfecta : id est medium honestum : de quo nos intelligimus . ¶ Quam . id est concernendum sapientibus id quod vere est honestum . ¶ Aliter enī . ratio quoniam si a medijs officijs disceditur . progressio quæ facta est ad ipsum virtutis habitū cōsequendum teneri non potest : sed ad viciū sit regressio . Vnde in medijs officijs perseuerandum est : vt ad perfectā perueniatur quæ non aliundē q̃ a virtutis habitu proficiuntur . Ordo est . Aliter teneri non potest progressio si qua facta est ad virtutē progredimur ad virtutem medijs officijs : quibus relictis ad viciū regredimur : ergo totis viribus euitandum est : vt progressio ad virtutem non deseratur : quod omnibus qui boni volunt haberi faciendū est . ¶ Sed hoc dictum sit de his qui habentur boni : quoniam medijs funguntur officijs . quasi dicat apud illos q̃ officijs funguntur : & ob id boni estimantur : non est repugnantia vtilis & honesti : sed apud illos qui omnia dicunt expetenda propter vtilitatem & summum bonum in diuitijs posuerunt . Ideo dicit . ¶ Qui autē oīa metiuntur . mensurant & dicunt expetenda propter vtilitatē . Omnia quæ faciunt & appetunt non propter honestatē . sed propter diuitias . ¶ Commodis . vtilitatibus . Preponderare mensurari : quoniam boni viri & officiosi omnia quæ faciunt & appetunt honestate non vtilitate ponderare debent : & cogitare q̃ sit honestum non q̃tum afferat vtilitatis id quod facere volunt & appetunt . Illi autem qui nondum media officia ingressi sunt : omnia vtilitatibus metiuntur : & sic apud ipsos vtilitas cum honestate quam non curant : pugnare potest : apud officiosos non potest . nec debet . ¶ Boni viri . qui versantur in medijs officijs . ¶ Itaq; . quapropter : interpretatur

A.iii.

Ignari
maleiu
dicant de
picturis
Officium
perfectū.
Indoles.
Iudicium
multitu-
dinis fal-
lax.
Duo de-
cij.
Duo Sci-
piones
Fabrici-
us.
Pyrrhus
de fabri-
cio
Aristides
iustus
L. Acili-
us sapiēs
Cato sa-
piens.
Vera sa-
pientia
Septem
sapientes
non sunt
sapientes.
Emolu-
mentis
In medijs
is officijs
perseue-
randum
ne vita
subrepāt
Metiunt
id est mē-
surant
Quō vti-
litas cum
honestā-
te pu-
gnet.

M. tullii Ciceronis.

Cicero verba & mentem panetij eumque excusat. ¶ Hoc ipsum sensisse quod dixerit: hanc sententiam habuisse id quod dixit Panetius hoies scz solere dubitare sed nō oportere: quoniam honestum cū vtili pugnare nō pōt. Panetius excusat. ¶ Solere modo, solummodo solere: sed non oportere: quoniam nō debet quis dubitare de hoc nisi ab officio sit omnino alienus: quod cū ita sit, Panetius non est reprehendendus: immo laudandus: quoniam intellexit nō oportere: vt suam decebat professionem: & profecto si hanc partem absoluisset: nil aliud (vt opinor) fecisset, nisi eos refellere: qui in tali comparatione dubitare solerent cum non oporteat, & hæc pars certe admodum necessaria erat: sed quare omiserit incertum est: & ipse viderit. Vnde Possidonius bene dicebat nullum esse locum in philosophia tam necessarium: homines enim hac parte intellecta magno liberantur errore: cum scilicet cognouerint honestum cum vtili pugnare non posse: & in hac comparatione dubitandum non esse: nec talem comparationem fieri debere: & sic sententiæ Rutili accedendum est: q reddidit rationē quare alij post Panetiū hanc partem ab illo relictam non sunt prosecuti. ¶ Pluris, maioris precij, & momenti. ¶ Sed hæc, vtile & honestum. ¶ Quid ergo est: quærit a se quid sit illud q talem addubitationem affert: & soluit dicens: tunc oriri talem dubitationem cum exploratum non habemus: quale illud sit de quo consideratur: quoniam si esset certuz cuiusmodi esset nullam haberet dubitationem si pateret: aut esset honestum: aut inhonestum. circumstantiæ ei temporum & personarum sunt causa huius dubitationis: quoniam id quod videtur per se turpe non est ratione temporis: & personæ. Interficere enim hominem turpe est: sed interficere tyrannum est honestum. ¶ Considerandum, examinandum & iudicandum. ¶ Quale sit: honestum an turpe. ¶ Sepe enim, ratio quare oritur dubitatio cum ignoratur quale id sit de quo deliberamus: & affert ancipitem curam cogitandi. ¶ Tempore, conditione temporis, & sic circumstantia facit vt id non sit turpe quod erat: & id non honestum: quod per se erat honestum. ¶ Plerūq, fere semper. ¶ Inueniatur aliqua scilicet circumstantia temporis aut personæ: & ponit exemplum de necessarijs. ¶ Quod pateat latius, quod ad plura se extendat: & ad multa possit transferri. Nam vno hoc exemplo alia possumus intelligere. ¶ Familiarem, amicum: quoniam Brutus non modo amicus: sed etiā filius cæsaris habebatur. Nam dicitur Cæsar cōcubuisse cu3 Seruilia matre Bruti & sorore catonis. Vnde cæsar cultu filij brutum apud se habebat & eum maximæ ornabat cum vulneribus appetetur a coniuratis: si vidisset brutum stricto pugione in se irruentem: grece dixit: & tu filij: & sic omni spe iam euadendi deposita caput toga obuoluit: & ad imos pedes deduxit vt honeste caderet. ¶ Non igitur id est an sceleratus habendus est, q, d non est reus sceleris tyrannicida: immo dignus laude. ¶ Populo romano, qui laudauit necem cæsaris & percussoribus premia decreuit. ¶ Præclaris, summa laude dignis. ¶ Illud, cedem cæsaris tyranni. ¶ Pulcherrimum, maxima laude virtutis dignum, & athenienses Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis statuas erexerit. ¶ Vtilitas publica, quæ secuta est ex morte tyranni. ¶ Vicit igitur, dicit aliquis (inquit Cicero.) Vilitas in tali re vicit honestatem: immo respondet, vtilitas secuta est honestatem: quoniam omne honestum est vtile. ¶ Honestatem: q familiaris occidit amicum: non fuit turpe (inquit) amicum occidere: sed honestum & vtile: quoniam erat tyrannus: cuius cedes vtilis est omnibus & laude honestatis ornata: quippe talis lues e medio tollenda est ne alijs noceat. Qui igitur hoc malum ex hominum societate remouet, summa laude dignus est: nec erat cæsar bonorum amicus cum esset tyrannus: sed potius inimicus. Vnde a Bruto reipublicæ oppressæ studioso potuit cum laude interfici. Plato in nono de re publica sic ait, Libertatem & amicitiam veraz natura nunq tyrannica gustat. ¶ Itaq; vt sine vilo errore allatis rationibus supradictis regulam quandam constituit Cicero vt sine errore iudicari possit, & quando vtile cum honesto pugnare videbitur. ¶ Formula, regula modus quidam & norma quæ sit consentanea disciplinæ stoicorum qui dicunt nihil esse vtile quod non sit honestum. ¶ Disciplinæ, sectæ, & dogmati stoico. Consentanea, conueniens: accommodata: & affert rationem quare. ¶ Quam formulam, id est regulam inuestigandi officij, id est actionis honestæ: ac per hoc laudabilis. ¶ Qui peripathetici, dictū est in primo volumine nullam fuisse differentia3 inter veteres academicos & peripatheticos in opinionibus tam morum q etiā rerum naturalium: sed solis nominibus fuisse separatos. ¶ Veteribus quorum auctor fuit Plato & veteribus dicit: quoniam fuit postea media academia: & noua/variæq; opiniones. ¶ Tamen ab eis, stoicis. ¶ Splendidius, maiore laude. ¶ Quam ab his peripatheticis & academicis: qui vtilia ab honestis separabant & expetenda esse dicebant: sed comparatione virtutis nullius pene momenti esse dicebant. Stoici vero asseuerabant nihil omnino esse vtile quod non esset honestum. ¶ Nobis autem, profitemur Cicero se academicum, Academicus enim nihil affirmabant: sed disputabant in vtramq; partem: & id iure suo defendebant quodcunq; occurreret probabile: & etiā ab alijs diceretur: qui non essent eiusdem disciplinæ. Vnde Cicero academico magna dabatur licentia: vt sequeretur formulam consentaneam disciplinæ stoicorum: quia probabilior videbatur: & id quod in alijs probabile videtur Academicus iure suo potest tueri & disputatione defendere. Hanc formulam Cicero sequi non potuisset si se peripatheticum professus esset: quoniam fuisset contra suum dogma. Certe enim erant aliorum disciplinæ & diffinitæ opiniones. Academicus vero de omni re disputabant in vtrāq; partem: & nullas positiones seruabant: sed id quod in quoq; videbatur probabile sequebantur nihil affirmantes. ¶ Quodcunq; omne quod videtur maxime probabile ex quocunq; dogmate. ¶ Nostro iure, libertate ab omnibus concessa nobis: quoniam hic est mos academicorum: vt probabilia sequatur: & nihil ipsi affirmant. Idq; orationis genus (auctore Laetio) traditū a Plato, per interrogationem ac responsionē nouæ academice successit. Lacydes Alexandri filius Cyreneus nouæ Academicæ principis chus in quo academia philosophia desijt. Aristotelis successit Theophrastus in quo atq; Clitomacho & Chrysippo (vt colligit Laetius) comica philosophia desijt. Lacydes (vt inquit Eusebius) putauit ab omnibus nihil poenitus comprehendī posse. ¶ Sed redeo quia fecit digressionem redit ad formulam: quam vult constituere.

Circūstā
tiæ sunt
dubitati
onis cau
sæ

Brutus fi
lius.
Cæsar ha
beatur.
Mors
Cæsa. ty
rannicida.
Statuæ
tyrannici
diserectæ
Omne
honestū
vtile est
Bruto

Formula

Stoici ni
hil cense
nt vtile q
nō sit ho
nestū A
cademici
nihil af
firmabāt
Mos aca
demicoꝝ
Lacydes
nouæ a
cademice
princeps
Genealo
gia aca
demicoꝝ

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXVI

Formula qua officium cognoscitur.

Detrahere igitur aliquid alteri: et hominem hominis in commo-
dum suum augere commodum magis est contra naturam q̄ mors: q̄ paupertas: q̄ dolor: q̄ cetera que possunt aut corpori accidere aut rebus externis. Nam principio tollit conuictū humanū et societatem. Si enim sic erimus affecti: vt propter suū quisq; emolumentū spoli-
et aut violet alterū: disrūpi necesse est eā que maxime est secundum naturam humani generis societatem. Vt si vnūquodq; membrum sensum hunc haberet vt posse putaret se valere: si proximi mem-
bri valitudinem ad se traduxisset debilitati et iterire totū corpus necesse esset: sic si vnusquisq; nostrū rapiat ad se cōmoda aliorum: detrahatq; quod cuiq; possit emolumentū sui gratia: societas hominum: cōitasq; evertatur necesse est. Nam sibi (vt quisq; malit)
quod ad vsum vitę pertineat q̄ alteri acquirere: concessum est non repugnante natura. Illud quidē natura non patitur: vt aliorū spo-
liis nostras facultates: copias: opes: augeamus. Neq; vero hoc solum natura iuregentium: sed etiam legibus populorum: quibus in singulis ciuitatibus respub. continentur. eodem modo constitutū: vt non liceret sui commodi causa nocere alteri. Hoc enim spectāt
reges hoc volunt incolumen esse ciuiū coniunctionem: quā qui dirimunt eos morte: exilijs vinculis: damno: coercent. Atq; hoc multo
magis exigit ipsa nature ratio: que est lex diuina: & humana cui parere qui velit (omnes autē parebunt: qui secundū naturā volent viuere) nunq̄ cōmittet vt alienū appetat: & id quod alteri detraxerit
sibi assumat. Etenim multo magis est secundū naturā celsitas animi & magnitudo: itemq; cōitas: iusticia: liberalitas: q̄ voluptas: q̄ vita q̄ diuitie. Quę quidem contemnere: & pro nihilo ducere comparan-
tem cum vtilitate cōmuni magni animi: & excelsi est: detrahē au-
tem alteri sui cōmodi causa: magis est contra naturam: q̄ mors: q̄ dolor: q̄ cetera generis eiusdē. Itēq; magis est secundū naturā p o i-
bus gētibus (si fieri possit): oserpādis: aut iuuādis maximos labores molestiasq; suscipere: imitantēs Herculem illū quē hominem fama
beneficiorum memor in cōsilio celestium collocauit: q̄ viuere in so-
litudine non modo sine yllis molestijs: sed etiam in maximis volu-
ptatibus abundantem omnibus copijs vt excellas etiā pulchritu-
dine: & viribns. Quocirca optimo quisq; splendidissimog; inge-
nio longo illam vitam huic anteponit. Ex quo efficitur: hoiem na-
ture obedientē homini nocere non posse. Deinde qui alterum vio-
lat: vt ipse aliquid cōmodi consequatur: aut nihil se existimat con-
tra naturam facere: aut magis fugiendam censet mortem: pauper

Detrahere describit formulam q̄ qua officiū cognoscitur: vbi con-
trouersia est inter honestum et vtile dicens. Igitur detrahē. i. auferre aliquid alteri et hominem augere suū cōmodū in cōmodo. i. dāno hominis. i. alterius est magis contra naturā. i. magis repugnās et fugiendū humane nature q̄ mors: q̄ paupertas: q̄ dolor q̄ cetera que possunt accidere aut corpori aut rebus ex-
ternis. Nam sup. id facere tollit principio id est in primis conuictum humanū & so-
cietatem supple humanā. Si enim erimus affecti sic vt quisq; spoli-
et: aut violet alterū propter suū emolumentum. i. proprium commodum necesse est eam socie-
tatem humani generis que maxime est se-
cundum naturam hūani generis disrūpi. i. volenter dissolui. vt. i. quemadmodū si vnūquodq; membrum haberet hūc sen-
sum. i. ita sentiret: vt putaret se posse vale-
re si traduxisset ad se valitudinem pximi
membrum: necesse esset totū corpus debili-
tari et iterire: sic si vnusquisq; nostrum ra-
piat ad se cōmoda aliorū et detrahat cui-
q; quod possit gratia sui emolumentū. i. lu-
cri et commodi: necesse est vt sup. societas
et communitas hominum evertatur. Nā
concessum est. i. licitum et permissum est:
natura non repugnāte: vt quisq; malit ac-
cipere sibi q̄ alteri quod pertineat ad vsum
vitę: quidem id est certe natura non patit
illud: videlicet vt augeamus nostras facul-
tates. copias et opes spolijs aliorum. Ne-
q; vero est hoc solum constitutum natura. i. iure naturali et iuregen-
tium: sed etiam legibus populorum: videlicet singularum
ciuitatum quibus scilicet legibus respu. cō-
tinentur in singulis ciuitatibus: constitutū
in q̄ est eodem modo vt non liceret causa
sui. i. proprii commodi nocere alteri. Eni
pro quia. leges spectant. i. pretēdunt hoc:
et leges volunt hoc videlicet coniunctio-
nem ciuium esse incolumen. i. integram
& illesam quā sup. cōiūctionē qui diuinit
. i. dissoluunt eos coercent videlicet leges
morte exilijs: vinculis: danno scz rerū. At-
q; ipsa ratio nature q̄ est lex diuina & hu-
mana exigit multo magis hoc: cui scz legi
diuine et humane q̄ velit parere. i. obtem-
perare (omnes autē q̄ volent viuere secun-
dum naturam: parebunt sup. ei) q̄ cōmit-
tet. i. patietur: vt appetat alienum & assu-
mat sibi quod detraxerit alteri. Et enim
celsitas et magnitudo animi: itēq; cōitas:
iusticia: liberalitas: est multo magis secun-
dum naturam q̄ voluptas: q̄ vita: q̄ diui-
tię. Quę id est quas res scilicet voluptatē
vitam & diuitias: quidē. i. certe cōtemnere
& comparantē. i. eum qui cōparat ea cum
vtilitate cōi ducere p nihilo. i. nihil pēde-
re in comparatione videlicet cōis vtilita-
tis.

*Ratio forme propositę
Confirmatio Rationis*

Exornatio

*Regula sū:
Corruptari non debet ali-
quis nī alterius iniūria
uel iactura*

*Ratio nature ē lex diuin-
na et humanā*

Hercules

M. tullii Ciceronis.

tis: est magni et excelsi ai. Aut p sed: detrahere alteri: cā sui cōmodi est magis cōtra naturam. i. magis execrat ab eo q secundu naturam viuit q mors: q dolor: & q cetera eiusdē gāis. Itēq. i. et similiter magis est scdm naturam imitantē. i. eum qui imitari velit: illum. i. nobilissimum herculem quē fama hoīm memor beneficiorū collocauit in consilio. i. cōctu celestiu suscipere maximos labores et molestias pro conseruandis atq iuuandis omnibus gentibus si possit fieri q viuere in solitudine: non modo. i. non solum sine vllis molestiis sed etiam in maximis voluptatibus abundantem oībus copijs: ita sup. vt tu excelsas etiam pulchritudine et viribus. Quo circa quisq optimo & splendidissimo ingenio. i. habens optimum & splendidissimū ingeniu antepōnit illam vitam. s. priorem labores tales suscipientē huic. s. voluptuose. Ex quo efficitur. i. infertur conclusio videlicet hominē obedientem nature non posse nocere homini. Deinde qui violat alterum vt ipse consequatur aliquid cōmodi: aut qui existimat se nihil facere contra naturam: aut qui censet mortem magis fugiendā aut paupertatē dolorē: amissionem etiam liberorū ppinquorū & amicorū q facere culpā iniuriā: et si existimat nihil fieri contra naturam in hominibus violandis. quid differas. i. disputes cum eo qui tollat. i. auferat oīno hominē. i. rōnem ex homine. q. d. frustra. Sin. i. sed si censet id quidē videlz violare hoies esse fugiendum & illa. s. mortem paupertatez et dolorē esse multo peiora errat in eo q existimat. i. iudicat vllum viciū aut corporis aut fortunę esse grauius vicijs animę. Ergo vnum debet esse propositum omnibus vt eadem sit vtilitas: & i. simul vniuscuiusq: & i. simul vniuersorū: quā. s. vtilitatem si quisq rapiat ad se oīs consociatio humana dissoluetur. Atq si natura pseribit. i. quasi pro lege fert: vt homo velit cōsultum. i. bene esse homini: quicūq sit tantum. i. ob eā ipam causā q is hō sit necessē scdm eandem naturā vtilitatez oīs esse cōem. Quod si ita est nos cōtinemur omnes vna & eadem lege nature. Et si idipm ita est certe nos phibemur lege nature violare alterū. Aut pro sed verū sup. est primū. i. antecedens. siq eadem lege cōtinemur igitur verū sup. est: & i. etiā supremū. i. cōsequēs scz q lege nature phibemur alterū violare. Nam quidem quod quidā dicunt est absurdū. videlicet se nihil detracturo sup. esse causā sui cōmodi: parenti aut fratri: et aliam esse rationem ciuium. & aliam reliquorū hi statuūt nihil iuris: et nullam societatem cōmunis vtilitatis esse cum ciuibz: quę sententia distrahit. i. dissoluit omnē societatem ciuitatis. Aut pro

tatem: dolorem: amissionem etiā liberorū: propinquorū: amicorū: q facere culpā iniuriā. Si nihil existimat contra naturā fieri in hominibus violandis: quid cum eo differas qui omnino hoīem ex homine tollat. Sin fugiendum id quidem censet: & multo illa peiora mortē: paupertatem: dolorem: errat in eo q nullū aut corporis aut fortunę viciū animę vicijs grauius existimat. Ergo vnum debet esse omnibus propositū: vt & eadem sit vtilitas vniuscuiusq: & vniuersorū: quā si ad se quisq rapiat: dissoluetur omnis humana consociatio. Atq si etiam hoc natura pseribit vt homo homini quicūq sit ob eam ipsā causam tantū q his homo sit consultū velit: necesse est secundu eandem naturam oīm vtilitatē esse cōem. Quod si ita est: vna continemur omnes & eadem lege nature. Idq ipsum si ita est: certe violare alterū lege nature prohibemur. Verū autem primum: verū igitur & extremum. Nā illud quidem absurdum est: quod quidem dicunt parenti se aut fratri nihil detracturo cōmodi sui causa aliā rationē esse ciuiū aliam reliquorū: hi sibi nihil iuris & nullam societatem cōsytilitatis causa statuunt esse cū ciuibz: quę sententia cōem societatem distrahit ciuitatis. Qui aut ciuium rationem dicunt esse habendam: externorū negant: hi dirimunt cōem humani generis societate: qua sublata beneficentia: liberalitas: bonitas: iusticia funditus tollitur. Quę qui tollunt etiam aduersus deos immortales impij iudicandi sunt. Ab his enim consitutam inter homines societate euertunt: cuius societatis arctissimum vinculū est: magis arbitrari esse contra naturā hominem homini detrahēre sui cōmodi causa: q omnia incommoda subire: vel externa: vel corporis: vel etiam ipsius animi quę vacent iusticia. Hęc enim virtus omniū est domina: & regina virtutum. Forsitan quispiam dixerit: nonne igitur sapiens: si fame ipse conficiatur: abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem vtilit: Minime vero. Nō enim mihi est vita mea vtilior q animi talis affectio neminē vt violē cōmodi mei gratia. Quid si phalarim crudelem tyrānum: & immanem vir bonus ne ipse frigore cōficiatur vestitu spoliare possit: nonne faciat. Hęc ad iudicandum sunt facillima. nam si quid ab homine ad nullā partem vtilitug vtilitatis causa detraxeris: inhumane feceris: contraq nature legem. Sin autē is tu sis qui multā vtilitatem reipu, atq hominū societati: si in vita remaneas afferre possis: si quid ob eam causam alteri detraxeris: non sit reprehendendū. Sin autē id non sit eiusmodi: suum cuiq incomodū ferendū est potius: q de alterius cōmodis subtrahendū. Non igitur magis est contra naturam morbus aut egestas: aut quid hmōi q detractio: atq appetitio alieni. sed cōsytilitatis derelictio contra naturam est: est enim iniusta. Itaq lex ipsa nature quę vtilitatem hominū cō-

seiuat et continet: decernit profecto vt ab hoīe inerti atq; inutili ad sapientem bonum fortemq; virū: transferantur res ad viuendū necessarie. Qui si occiderit: multū de communi vtilitate detraxerit modo hoc ita faciat: vt ne ipse de se bene existimans seseq; diligēs hanc causam habeat ad iniuriā. Itaq; semper officio fungatur: vtilitati consulens hominū: & ei (quā ipse cōmemoro) hūane societati. Nam quod ad phalarim attinet. per facile iudiciū est. Nulla est enim societas nobis cum tyrannis: sed potius summa distractio est neq; est contra naturam spoliare eum si possis: quē honestū est necare. Atq; hoc omne genus pestiferū atq; impiū ex hoīm cōitate ex terminandū est. Etenim vt membra quedā amputantur: & si ipa sanguine & tanq; spū carere ceperunt: et nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hoīs ferita s & immanitas beluē: a cōitāq; humanitate corporis segreganda est. Huius generis sunt questionēs hę in quibus ex tempore officium exquiritur. Eiusmodi igitur credo res Panetium persecuturū fuisse: nisi alius casus. aut occupatio consiliū eius permisisset: ad quas ipsas consultationes ex superioribus libris satis multa nulla p̄cepta sunt: quibus perspicī possit: quid sit propter turpitudinē fugiendū: quid id sit quod idcirco fugiendum non sit: quia omnino turpe non est. Sed quoniam operi inchoato prope tamen absoluto tanq; fastigiū imponimus: vt geometrę solet: non oīa docere: sed postulare vt quedam sibi concedatur: quo facilius quę velint explicent. Sic ego a te postulo mi Cicerone: vt mihi concedas (si potes) nihil preter id quod honestū sit esse propter se expetendum. Sin hoc non licet propter Cratippum: at illud certe dabis: quod honestum sit id esse maxime propter se expetendū. Mihi vtrūvis satis est. & tum hoc: tum illud probabilius videtur: nec propterea quicq; probabile. Ad primum Panetius in hoc libro defendendus est: q; non vtilia cum honestis pugnare dixerit aliquando posse: neq; enī ei fas erat: sed ea que videntur vtilia Nihil vero vtile quod non idem honestum: nec honestum quod non idem vtile sit: sepe testatur: negatq; vllam pestem maiorem in vitam hominum inuasisse: q; eorū opinionem: qui ista distraxerint. Itaq; non vt aliquando anteponeremus vtilia honestis: sed vt ea si ne errore diiudicaremus: si quando incidissent: induxit eam quę videretur esse: non quę esset: repugnantiam. Hanc igitur partem reliquam explebimus: nullius adminiculis. sed (vt dicitur) Marte nostro. Neq; enim quicq; de hac parte post Panetium explicatū est: quod mihi probaretur de his quę in manus nostras venerunt.

consuluerit & p̄fecerit vtilitati hoīm & ei societati hūanę quā ipse. i. ego cōmemoro. i. nunc predico. Nam per facile est iudicium eius sup. quod attinet ad phalarim. i. ad quēuis tyrannū. Enī pro quia nulla societas est no-

sed: qui dicunt habendā esse rationem. i. cōionem & cōmertium ciuium: & negant rōnem externorū: hi dirimunt oēm societatez humani generis qua. f. societate sublata. i. de medio lata: liberalitas bonitas iusticia tollitur funditus: quę. i. quas virtutes ij qui tollunt sunt iudicandi impij etiā aduersus deos immortales enim pro ga ipsi euertunt societate constitutā ab his. f. dijs inter homines. cuius societatis archisimū vīculū. i. potissima ratio eius cōseruande est arbitrari esse magis contra naturā: hominē detrahēre hominī causa sulcōmodi: q; subire omnia incōmoda: vel externa. vel corporis: vel etiā ipsius animi q; vacent. i. careant iusticia: vt sunt scie & ingenij perspicacitas quę in iusto esse possūt dicit q; vacent iusticia. & subdit causam dī. hęc enim virtus. f. iusticia est dñā: & regina virtutū: quispiā forte dixerit. i. obiecerit nonne igitur sapiens si ipse conficiatur. i. pereat fame. i. inedia abstulerit sup. iuste alteri hominī ad nullā rem vtili. i. poenitus inutili cibum. Respondet minime vero si sup. illo ablato cibo etiam cōficiatur quid sup. dices si vir bonus possit spoliare vestitu phalarim crudelem & immanē tyrannum agrigentinum. i. nonne faciat. i. nonne spolie eum: ne ipse vir bonus cōficiatur frigore. respōdet hęc sunt facilima ad iudicandum. Nā si detraxeris cā tue vtilitatis: quid. i. aliquid ab homine ad nullā partē vtili: tu feceris inique & contra legē naturę. Sinaūt. f. s; si tu sis is. i. talis q; possis afferri reipu. atq; societate hoīm multā vtilitatem si remaneas in vita si tu detraxeris ob eā cām alteri nō sit reprehendendū. sinaūt. i. sed si id nō sit eiusmōi: vt sc; reipu. vtilitas afferat cuiq; est suū incōmodū potius ferendū. i. portandū ac tolerandū: q; subtrahendū de commodis alterius. Igitur morbus aut egestas aut quid. i. aliquid hmōi non est magis contra naturam q; detractio atq; appetitio alieni. s; derelictio cōis vtilitatis: est cōtra naturam est enī iniusta. Itaq; i. & ita ipa lex naturę q; conseruat & cōtinet vtilitatem hominū decernit. i. prescribit profecto. i. reuera vt res necessarie ad viuendū transferantur ab homine inerti. i. sine arte & industria: & inutili ad virū bonū & fortē: qui scilz bonus fortisq; vir si occiderit. i. casu mortuus fuerit (ab ob & cado: nō a cedo) ipse detraxerit. i. morte sua imminuerit: multū de vtilitate cōi modo. i. dūmodo ipse faciat hoc. i. transferat ad se victū alterius ita vt ne ipse bñ existimās. i. iudicās sup. de se & diligens sese. i. semetipm habeat hanc causā ad iniuriā. i. vsurpet sibi iniuste. Itaq; fūgatur semper officio consules. i. quicunq;

M. tullii Ciceronis.

bis cum tyrannis: sed potius summa distractio. i. dissociatio: neque est contra naturam spoliare eum: sed tyrannum si possis: quæ honestum est necare. (In odiū Cæsaris Cice. ubiq; in tyrannos excandescit) atq; omne hoc pestiferum atq; impiū genus sc; tyrannorum est exterminandū. i. extra terminos eiiciendū ex cōmunitate hominum. Etenim ut. i. quæadmodū quædā membra amputant si et ipsa ceperunt carere sanguine & spū: sc; vitali: & nocent reliquis partibus corporis: sic ista. i. execrabilis feritas & immanitas beluæ in figura hominis quā sc; tyranni exercent qui nihil hominis preter figurā habet: segreganda est tanq̃ a cōmuni hūanitate corporis. Questiones in quibus officiū exquiratur ex parte. i. de repente sūt huius gñis. Igitur ego credo Panetiū persecuturū fuisse eius modi res: nisi alius casus: aut occupatio sup. alia peremisset. i. dissipasset consiliū. i. propositū eius: ad quas ipsas cōsultationes multa præcepta sunt ex superioribus libris: quibus possit perspicui. i. clare videri: quid sit fugiendū propter turpitudinē: & quid sit id quod nō sit fugiendū. idcirco quia nō est oīno turpe. Sed quoniā nos imponimus operi inchoato. i. incepto. tū ppe. i. quasi absoluto. i. cōsumato: tanq̃ fastigiū. i. veluti quoddam culmen & summū eius: ut geometre solēt nō oīa docere sed postulare ut quædā cōcedatur. i. pro probatis habeant lic; pbata nō sint quo. i. ideo ut explicent facilius ea que velint. Sic mi Cice: ego postulo a te ut mihi cōcedas si potes nihil esse expetendum ppter se preter id quod sit honestū. Sin. i. sed: si hoc. i. f. concedere non licet propter Cratippū. i. dogma peripatheticorū quod cratippus pstitetur: at certe dabis. i. concedes mihi illud: id. f. esse maxime expetendū ppter se quod sit honestū. Vtrūvis. f. siue hoc siue illud cōcedas: vtrūq; est satis mihi: & tū hoc. i. pariter hoc: tū illud. i. pariter illud vides. Pbabilis: videlz scdm diuersas rōnes: nec quicq̃ pterea. i. illis negatis qcq̃ sup. vester pbabile. Ac panetius est primū defendendū in hoc lib. quod nō dixerit vtilia posse aliquā pugna re cum honestis: neq; id erat ei fas. f. stoicā sectā pstitenti: sed q̃ dixerit ea q̃ videntur vtilia pugnare cū honestis. vero p sed ipse testatur sepe nihil vtile quod nō idē. i. etiā honestū supple sit nec honestū q̃ nō idē vtile sit: & negat vllam pestem maiore inuasisse. i. incursum fecisse in vitam hominum. q̃ opinionē illorū qui distaxerint. f. in diuersas partes traxerint ista. f. honestū et vtile. Itaq; induxit eā repugnantia: non quæ esset: sed quæ videretur esse: non ut antepongeremus aliquā vtilia honestis: sed ut diiudicaremus ea sine errore: si incidisset. i. occurrissent: qñ. i. aliquā. Igit nos explebimus hanc partē relicta. f. a panetio: explebimus inq̃ nullius adminiculis id est adiutorijs: sed ut dicitur nostro Marte. f. robore et viribus ingenij nostri. Neq; eim quicq̃ est explicatum de hac parte post panetiū: nihil dico quod probaretur. i. probabile videretur de his quæ venerūt in nras manus.

Etrahere igitur. Hec est formula quā Cic. instituit & ea ponit que sunt fugienda cum sint cōtra naturā: a qua huius disputationis & formulæ sumitur fundamendū: quoniā viuendum est e natura. i. scdm virtutē: quæ honestatē oibus alijs rebus antepōnit. Est (inquit) contra naturā eripere qd suū nō est: & augere suas vtilitates cum incōmodo aliorū. ergo si naturā ducē sequi volumus ab eo debemus ab-

MAR.
Viuentū
est e natu
ra.
Mox sylt
mum om
niū terri
bilitum.
Dolor
Pauper
tas nō est
Indecora
Excande
scit.
Marsus i
delicatos
& effemi
natos.
Nota se
dulo.
Beluōes
Deme
trius Phi
lofophus
Quid cō
cedat i ac
q̃stioe: &
qd non.
Homo
hois cau
sa gñatus

horre quod est cōtra naturā: & sic fungemur officio & nūq̃ errabimus. ¶ Mors. quæ est vltimū omnium terribilium: & aufert omne bonū quod est in vita: et impedit perfectiōne nature: & eius opus dissoluit. ¶ Dolor q̃ est motus in corpore cōtrarius sensibus. ¶ Paupertas: cū. f. ppter inopiā natura sustēari nō pōt. Cic. dicit paupertatem esse cōtra naturā respiciēs ad iperitā multitudinē & ad media officia nondū ingressā: q̃ iudicat paupertatē esse summū malū non intelligens dotes virtutis: & putant paupertatē esse contra naturā. ad hanc multitudinem instituendā hec oratio suscepta est ut exploratum habeat & persuasum honestatē debere pponi vtilitatibus. & nihil esse magis cōtra naturā q̃ aliena eripere. Sed pfecto paupertas non est indecora nisi his quibus in utris accidit: & animus debet esse diues: nō archa honesta (inqt Epicurus) res est leta paupertas: q̃ ut Sene. istatibus desiderijs satisfacere contenta est: contra naturam est non habere virtutes: ad quas natura nos creauit & principia dedit. Sed nunc parenti nature tanq̃ nouerce (eorum interpretatione) vis affertur: qui lautiores q̃ fuerint quondam septem viri epulonum & Esopi patinam affectātes & coenas saliares persicosq; apparatus: quicq; melius palato q̃ corde sapiunt Isthmi edones sacris operati nouo argumentorum genere concludunt: & magna voce contendunt palatum condito pulpamento: & tucetis replere. Nilia cum pusionem: graditanaq; puellam tremulo clune prurientem crissantemq; habere: & mensas ex vltima mauritania aduectas & iudicis dentibus effluctas & ex otica nostratiq; vnguenta secundū naturā esse: qd tātū abest: ut verū sit: ut his nature (quæ hoīem ad honestatem creat: & frugalitatē) nil possit magis esse contrarium. Non bene intelligunt beluones vim nature: quæ paucis contenta est. Vnde dū aqualiculo student bestijs per similes efficiuntur. famā. & virtutis laudem amittūt: quorū voces eo loco habēde sunt (ut Demetrius philosophus dicere solebat) quo vetre reddidit creditus. Quid enim (inquit) mea refert sursum isti: an deorsum feratur. ¶ Nam principio probat quare est id quod dicit cōtra naturā. ¶ Principio. i. ante omnia. ¶ Conuictū. vitam cōmunem & hūanā societatem: quoniā si ita sit homines simul viuere non possunt. ¶ Si enī. ratio quare destruitur humanus conuictus & societas. ¶ Affecti. dispositi & tali aio ut bona aliorum eripere velimus: ut nostra cōmoda augeantur. ¶ Secundū naturā. quoniā homo est sociabilis naturaliter: & ab homine non alienus. ¶ Ut si vnū quodq; probat & confirmat per similitudinē dirūpi humanā societate: si aliter spoliatur et violetur. ¶ Hunc sēū. si ita senti ret et opinaretur. ¶ Debilitari. in aliqua parte. ¶ Et interire. oīno dissolui. Commoda. vtilitates. ¶ Cōmunitas. victus cōmunis. ¶ Nā sibi. hoc cōceditur: ut nobis potius acquiramus ea quorū vsu natura indiget: sed nō cōceditur ex bonis alterius domos nostras locupletare. ¶ Nō repugnāte natura. modo iuste acquiramus quod vult natura. aliter cōtra naturā est: ut ipse Cice. docet ¶ Spoliis. rapinis calamitatibus aliorū. ¶ Natura. dispositione naturalī. ¶ Iuregentium quod est omni humano generi cōe. ¶ Legibus populorum. iure ciuili. ¶ Quibus legibus. quoniā vnaqueq; resp. suas habet leges: & ius ciuile: ergo nec iuregentium: nec ciuili licet alteri nocere suę vtilitatis causa: sed quis non essent leges: tamen natura humana hoc requirit: ut homini homo non noceat: quoniā homo ab homine non est alienus: & homo hominis causa est generatus: ut alter

alteri proſit. ¶ Hoc enim ratio eſt. hoc (inquit) volunt leges: & victus cōis conſeruetur: vt quiſq; ſuum habeat: & ſeruetur ſocietas inter homines: vt vult natura. ¶ Incolumen: conſeruatum. ¶ Qui dirimunt qui violant aut furto aut homicidio: leges puniunt eos: vt meretur. nā alicui vltimo ſupplicio afficiuntur: alicui aguntur in exilium: alicui pena pecuniaria mulctantur: & in vinculis detinentur: vt ratio delicti poſcit. ¶ Danno. pena pecunia & ablatione bonorū. nā dannū eſt in rebus malū aut in perſona: & fama. Ideo dicit Solias terentianus. Quid facias illi qui dederit dannū: aut malum. ¶ Atq; hoc. vt humana ſocietas ſeruetur incolumis. ¶ Multo magis. q̄ ipſe leges. Ratio nature: quę nichil aliud eſt: niſi lex diuina: & humana cui magis q̄ legibus parendū eſt: & illi obediunt. qui volunt e natura viuere. Quę eſt lex quę cōplectitur legē dininā/humanā. ¶ Nunq̄ cōmittet: nūq̄ incidet in hunc errorē. Aſſumat. & accipiat ſcribat quod ſibi iure nō debetur. ¶ Celſitas animi. animus excelſus: quoniā harū virtutū ſemina habemus a natura. Cōitas. iuſticia quę vna cum liberalitate eſt ad cōem vtilitatem tuendā & declarat ſe. nā dicit cōitas quę. ſ. cōitas conſtat ex his duabus iuſticia: & liberalitas: atq; magnificencia quibus cōitas hūana ſeruatur. ¶ Quā voluptas. quę animi lumen extinguit: & eſt contra naturā: quoniā impedit illius perfectionem: & opus cum ſit eſca malorum. ¶ Quā vita: quoniā natura vult vt magnanimus cū verſatur in periculo vitę non parcat ſuę: & pro cōi ſalute mori: bonus vir non recuſabat volente natura quę homines ad iuſticiā: fortitudinem ceteraſq; virtutes creauit. ¶ Quā diuitie. quoniā natura vult vt oīs diuitias exponamus pro vtilitate cōi: & magis amat iuſticiā: & liberalitatem q̄ diuitias quas qui contemnit magnanimus eſt. ¶ Quę voluptatē: vitā: diuitias. ¶ Cōtenere. ſpernere tanq̄ inferiora hoīs pſtantia & celſitudine animi qui debet eſſe iniunctus. ¶ Et pro nihilo ducere comparantem. exiſtimare illū eſſe nullius momenti. & preci qui cōparat voluptates & diuitias cū vtilitate cōi. ¶ Cōparantem. illū qui cōparat ſupradicta cum cōi vtilitate. ſ. qui comparando pponit voluptatem vitā & diuitias cōi hoīm vtilitati. ſ. iuſticie: liberalitati: & magnificentię: quę ſunt ad cōe commodū & qui parcit vitę cū opus eſſet illam p patriā effundere: & fugit labores deditus voluptati: & q̄ amat diuitias nō pōt eſſe iuſtus aut liberalis: & ſic humane ſocietati erit inutilis. Nō igitur debet quis ea q̄ vilia ſunt aſponere cōi vtilitati: quoniā eſt contra rōnem nature: & in hoc volumine agitur de cōparatione vtilis & honeſti: & pluris faciendā eſt cōitas q̄ vitā: q̄ diuitie. ¶ Quam mors. quoniā natura ratio vult: vt homo potius moriatur pro cōi ſalute: q̄ q̄ detrahāt alijs aliquid ſine vtilitatis cauſa: qd̄ eſt alienum ab omni humanitate: & id natura nō patitur. ¶ Generis eiſdē. ſimilia incōmoda quę nocere videtur. ¶ Quā dolor. quoniā natura vult vt dolores perpetiamur pro cōi vtilitate. ¶ Herculem illū. q. d. illum herculē magnū & ſumma laude dignū & ſic emphāſim habet. Nam emphāſis altiorē prebet intellectū q̄ quā verba per ſeipſa declarant: vt tu ne ille eneas. Et apud Papiniū. Quē ſcire neſciunt illū: ſed taceo prohibet tranquilla ſenectus ¶ Beneficiorū memor. in lib. de natu. deorū ait. Vtilitatū magnitudine cōſtituti ſunt hi dii qui vtilitates quaſq; gignebant. Suſcepit aut vitā hoīm: conſuetudoq; cōis. vt beneficijs excellentes viros in celū fama: ac volūtatē tolleret. Hinc hercules. hinc caſtor: quorum enim remanent animi atq; eternitate fruētur: dii rite habitū ſunt: cum & optimi eſſent & eterni. ¶ Concilio. cetū deorū ſenſus eſt: preſtat pati omnis labores: & moleſtias p cōi vtilitate q̄ viuere in ſolitudine & affluere diuitijs: & habere pulchritudinem. Hercules: q̄ in opprimendis monſtris pro vtilitate cōmuni laborauerat hoīm fama in celū collocatus eſt. ¶ Quocirca. cōcludit Cicero ex ſupradictis vitā cū negocijs & laboribus pro cōmuni vtilitate vmbatili & ocioſę vitę anteponendā eſſe. ¶ Optimo a natura bene inſtituto. ¶ Splendiſſimo. clariſſimo: & a natura quodam ſplendore donatur ingenij: & cognoſcit quid natura requirit: & q̄tū homo homini debet ratione humanitatis: & iure naturali. Vnde q̄ paret nature non poteſt ſuſtinere vt homini noceat: quoniā eſt contra naturam ¶ Illam vitam. negociōſam & laborioſam. ¶ Huic vmbatili ocioſę & affluentī voluptatibus: & bonis corporis & fortune. Ex quo efficitur ppter hoc qd̄ dictum eſt: cōcludit hominē hominē nō nocere qui paret nature. ¶ Deinde qui alterū violat. ponit duo quę exiſtimare poteſt cum alicui nocet: quę Cice. reſellit: vt imperitis oſtēdat hoīem hominē nullo modo debere nocere. ¶ Aut nihil exiſtat. hoc eſt vnū poteſt arbitrari (inquit) ſe nihil facere contra naturā cum hoies violat. ¶ Aut magis. hoc eſt alterū. quoniā putat magis fugiendā eſſe paupertatē: & reliqua incōmoda q̄ facere iniuriā. ¶ Si nihil exiſtimat. reſumit primū. ¶ Quid diſſeras. quid diſputare poſſis. q. d. non eſt cū eo diſſerendū cum ſit omnino rudis: & nomine tantū homo: quoniā ab hoīe aufert humanitatem. ¶ Hoīem. hūanitatē ipſā et ipſum hominē ſeparat ab hoīe: quod eſt cōtra naturā: quoniā hō ab homine non eſt alienus. ¶ In violādīs hominibus. cū hoies violat cū tali igitur viro diſputandū non eſt quoniā ignorat naturā: & eſt vna beſtia cum ab homine humanitatē tollat. ¶ Sin fugiendū. reſumit alterum qd̄ non eſt ita vituperabile: quoniā putat ille qui ita opinatur fugiendā eſſe iniuriā: ſ. peius eſt pati dolorem: mortē: & paupertatē. ſ. ſi putat aliquem nō eſſe violandū. & cenſet illa eſſe multo peiora: in eo inquit errat: quoniā putat paupertatē: & dolorē peiora eſſe animi vicio: quoniā talis animi affectio fugiendā eſt magis q̄ paupertas: q̄ dolor & deniq; ipſa mors. ¶ Vitium corporis. vt dolor & ſimilia corporis incōmoda. Aut fortune. vt paupertas & ea quę fortuna hoī accidunt. Anime vitijs ſcleribus: quoniā peius eſt eſſe ſcleratū q̄ pauperē: dū enim quis in vitio eſt habet infeliciffimus Vnde vitio anime nihil eſt ſēdius: nihil tetrius: nihilq; magis fugiendū. Iniuria eſt vitium anime: dolor eſt vitium corporis. & quanto animus eſt preſtantior corpore: tanto vitium animi eſt grauius vitio corporis. ¶ Ergo vnū cum ita ſit (inquit) omnes debēt ſibi vnū proponere: & hoc eſt optimū preceptum. ¶ Omnibus. qui ducem naturam volunt. ¶ Vniuſcuiuſq; ſingulorum. ſ. vtilitas vniuſcuiuſq; non minus q̄ noſtra debet eſſe chara nobis: & vt oīm & ſingulorum eadem ſit vtilitas: & vt omnibus et ſingulis conſulatur. ¶ Quā vtilitatē: cuiuſq; & vniuerſorū ſi quis ad ſe rapit & diſtrahet humana ſocietas quę eſt maxime a natura. ¶ Atq; ſi etiā probat Ci. oīm vtilitatem eſſe cōem & facit ratiocinationem ſumptā a diſciplina ſtoicorū: qua demonſtrat nos prohiberi lege nature: violare hominem quoniā vt vult ſtoici homo ob idipſum q̄ homo eſt: non eſt alienus ab hoīe.

Pena ſcleratorū.
Dānum.
Malum
Rō natura.
i. lex diuina & humana.
Voluptas
ai lumen extinguit.

Cōitas dī
diuitijs p
ferēda ē.
Emphāſis.
Ille emphāſi
habet
Excellentes viri in
celum re
lati.

Iniurioſus: hō no
mine tan
tū hō eſt.
Hō inhu
manus ē
beſtia

Vitioſus
habetur
infeliciffi
mus
Iniuria
Dolor.
Rōcina
tio ſtoica

M. tulii Ciceronis.

Prescribit/precipit & diffinit/monet/atq; constituit: Ob eam causā . ob id ipsū qd hō est: nō ob aliquā aliā cām
 Consultū vel. i. natura hōc precipit. vt homini quicunq; sit consulat. Necesse est quoniā hoc sequit ex illo
 si antecedens est verū: et consequēs erit verū: si homo homini consulere debet: oportet omnia esse communia
 quod si verū est homo non debet violari ab hoīe: ita prescribente natura. Antecedens est verū: ergo et conse-
 quens: quod Cice. pbat. Quod si ita est. vt oīs vtilitas cōis sit: oēs cōtinētur vna lege naturę. Id ipsū. sic cō-
 tinemur oēs tali legē. Primū antecedens. naturā. s. velle oībus esse consultū: et oīm vtilitatem esse cōmunē.
 Extremū cōsequēs: quoniā si natura vult vt oībus consulatur: necesse est omnium vtilitates esse communes
 et si omnes continemur vna et eadem lege naturę: necesse est vt violare hoīem a natura prohibeamur. Nā
 illud quidem. pbatio est antecedentis seu primi: vt ipse dixit: et confutat illorū opinionē: aliā esse rōnē fratrū et
 propinquorū: et aliā ciuū: aliā externorū: quoniā hęc opinio distrahit humanā societate: si nō oīm hominū
 ratio habebitur: & si hoc non tenet: hominem ab homine (quicunq; sit) nō esse alienū: & sic probatur primū: &
 per consequens extremū. Absurdū. nō cōueniens rationi. Aliam rationem esse ciuū nō idem debere ser-
 uari aduersus reliquos: quā sententiā. Cic. refellit: ostendens inter ipsos ciues esse societatem ciuilem: & quoddā
 ius naturale intercedere. Aliam reliquorum externorum hominū dicunt aliā esse rōnem ciuū: aliā reliquorū
 Hi. quā talia dicunt. & refellit primā partē de ciuib. postea secūdā de reliq; hoībus. Nihil iuris nullū ius qd
 natura ipsa prescribit: & vinculū ciuilis societatis. i. statuūt: & putāt nullū sibi esse ius naturale cū ciuib. & nul-
 lam societatem. Cōis vtilitatis grā. i. putāt ciue a ciue alienū esse: & nullā esse inter ipsos societate. ppter cō-
 munē vtilitatem: qd falsū est: & absurdū. destrueretur enim ciuilis societas. Qui aut. hęc est altera pars qua illo
 rū sententiā refellit: q dicebāt habēdam esse rōnem ciuū: sed reliquorum nullā. Nam si sic esset destrueretur
 communis societas generis humani: qua sublatā virtutes etiam tollerentur: quę sunt ad conseruationem ge-
 neris humani: et maxime iusticia: et liberalitas. Quę supradicta et societas generis humani: et virtutes. Etia
 aduersus deos. quoniā non modo effundunt humanam societatem: sed etiam deum qui hanc societatem in-
 ter homines constituit cuius societatis vinculu arctissimum est: si putamus: & persuasum habemus cōtra natu-
 rā esse homini nocere: et nullo modo alicui quicq; detrahendū sui cōmodi: cā: sed potius oīa incōmoda subeun-
 da: & bonorū et corporis ipsius etiam animi: iniuste pfecto (nisi ita statuerimus) vinculū societatis humane dis-
 soluet. Arctissimū vinculū. vt arcte et bene coniuncta teneat: si arbitrabimur esse cōtra naturā homini nocere
 Vel externa. vt paupertatē amissionē filiorū & alia incōmoda in bonis externis. Vel corporis. vt si gladio
 quis aut verberibus in corpore ledat: aut aliā incōmoditatē patiat i bonis corpis. Vel etiā ipsius animi. quod
 plus est: quoniā bona animi debent esse chariora. i. virtutes: & bonum nomen. In bonis animi: patitur qd in
 cōmoda iniuste: cum ab aliquo vituperat: et intemperans dicitur: aut iniustus: aut timidus: aut fur: aut sacrile-
 gus: et sic de similibus: medius est et magis cōsentaneum naturę pati incōmoda quę sint iniusta in bonis for-
 tunę corporis: et etiam animi: q violare humanam societatem. Quę vacet iusticia. quę incōmoda: iniusta
 sint: et iusticiam accepit tanq; reginam omnium virtutum: vt ostendat multo magis esse contra naturam viola-
 re hominem et detrahare aliquid alicui q omnia incōmoda pati etiam iniuste: quoniā prestabilis est pati q
 inferre iniuriam. Hęc enim rō. quare est cōtra naturā detrahare aliquid alicui. quoniā. s. est contra iusticiam q
 est regina virtutum: et omnis complectitur et est virtus vnicuiq; suum distribuens. Si autem alicui suum distra-
 hitur violatur iusticia: et per consequens omnes virtutes. Hęc vna virtus. iusticia que aliarum virtutū dñā est
 et sine ipsa nihil volēt: et laudem nō merent: oportet enim liberalem esse iustū: & sic fortem: si vere fortis vult
 dici quoniā fortitudo est virtus quę pugnat pro iusticia et sic de alijs virtutibus quę ad iusticiam rediguntur
 Foritū. quispiam dixerit neminē iniuria esse afficiendū: cōcludit & hoc oībus propositum esse debere: vt ea-
 dem sit vtilitas oīm singulorum. Hęc igitur conclusio. videndū est diligenter. an iniuria sit id quod agitur: quo-
 niam aliquādo id quod simpliciter in se iniuriam habet: quibusdam circūstantijs iniuria vacat. Afferit igitur vnu
 aliud q quis dicere potuisset: an sapiens extrema fame laborans debeat cibū eripere homini inutili: et dicit q
 non. Postea de tyranno aliter statuit: quoniā nulla est nobis cum tyrannis societas: quos nō modo spoliare: sed
 etiam necare honestū est: & hoc dicit vt magis probet necem. Cęsarīs: & laudat Brutum & alios: qui illud e me-
 dio tollendū curauerūt. Sapiens. vir perfectę virtutis. Non est enim. ratio quare nō debet auferri cibus a sa-
 piente homini ad nullam rem vtili quoniā scz melius est mori q violare aliquē sui cōmodi causa. Quā animi.
 talis affectio. i. talis dispositio: & talis opinio. i. talis dispositio pluris debet esse apud nos: q vita. Neminem
 vt violē: hęc est affectio. & dispositio quę debet esse carior vita. Quid si phalarim. affert nunc aliud de tyrā-
 no: & sic ostenditur vnu & idē ratione persone: & aliarum circūstantiarū vacare iniuria. Immanē. ferini ani-
 mi & ab omni humanitate alieni. Vnde interficere tyrannum idē est quod interficere ferā. Ob eam causam
 vt in vita remaneas vt possis humane societati prodesse. Sinautē id non sit eiusmodi. i. si nō ideo vult in vita re-
 manere: vt vtilitatem reip. & humane societati afferat. Non igitur. cōcludit ex his quę dicta sunt magis esse
 contra naturā a petere aliena q pati incōmoda. Est enim iniusta: quoniā iusticia causa est: vt cōmuni vtilitati
 consulatur. Lex naturę vult vt ab homine inutiles ad sapientē: & bonū virum vtilēq; transferantur res ad vi-
 uendum necessarie. Fortē aptū: ad subeunda pericula pro vtilitate cōi. Qui si occiderit. i. si ipse vir sapiēs
 bonus fortisq; morietur cōi vtilitati detrimentū afferre. vnde vir prudens: & fortis nō debet sibi mortē afferre
 quoniā nocet reipu. & cōmuni vtilitati. Modo hoc ita faciat dat cautionē. Sensus est res necessarię ab hoīe
 inerti ad bonū virum transferri debent: idē modo ipse vir bonus: & fortis id faciat pro vtilitate cōi: quoniā si ni-
 mium sibi placeret: putaretq; se solum vita dignū: & ob id alijs afferret iniuriā aliquid auferēdo quo ipse viuat
 contra iusticiā est. Ideo inquit semper fungatur officio consulens: commodū. i. ad actionem cū virtute non re-
 cepat: et quicquid agit referat ad cōm vtilitatē et societate humani generis tuendā. hanc causam. quia nimis

Antecedens
Conse-
Probatō
antecedens

Societas
ciuilis
c. ues.

Aliam re
fellit opi
nionem.
Deus hu
manā so
cietatē cō
stituit.

Intempe
rans.
Iniustus.
Iusticia
oīm virtu
tū regina
Præstat
pati iniu-
riam q in
ferre.
Fortitu-
do.
Tatita.
obiectio.
Nulla cū
tyrannis
societas.
Tyrannū
fere com
parat.

Lex natu
re Vir bo
nus non
debet si-
bi mortē
inferre

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXIX.

si placet: nō debet igit cum detrahit aliquid alicui id facere causa iniurie: sed vt communi vtilitati cōsulat. ¶ Sē per in omni actione & cum aliquid alicui detrahit. ¶ Eungat officio. non discedat ab actione quę est secundum virtutē: & cū aliquid aufert. nō id ideo facit: quia nimium sibi placet: sed quia cōis vtilitas ita exposcit. Nā quod ad phalarim. nūc de tyrannis determinat: illud inquit qđ de tyranno dixi: facile iudicat potest enī vir sapiens spoliare tyrannū sine reprehensione: quoniam nulla amicitia nulla deniq; cōiunctio nobis est cū tyrannis: qui inter hoies numerādi nō sunt: cū ab hoibus hūanitate sint alieni. ¶ Distractio. dissociatio quoniā sunt immanes. & ponēdi extra humanā societate. ¶ Atq; hoc omne genus dicit Cice. tyrānos e medio penitus tollendos esse tanq; hostes humanę societatis. Et vtitur loco cōmuni qui dicitur ea pars orationis: quę nō de aliquo noia rim disputat & agit. sed de vniuersa re. vt hic Cice. facit de oibus tyrannis. quoniā de vniuerso genere disputat. ¶ Hoc genus tyrannorū scz. ¶ Pestiferū. perniciosum hūanę societati. ¶ Impium. qđ nullā habet erga deum pietatē nec deū timet nec leges. sed oia violat regnandī cā. lesa religione diuina etiam egre se habent: nec colī pūt vt iquit euripedes. ¶ Exterminandū. eijs cēdū extra humanā societate: a qua sunt alieni. Interrogatus Thales milesius. qđ in vita difficile ac pene incredibile vidisset. Rūdit tyrannū senem. vū Diogenes cū ab eo tyrannus quēretet: ex quo gre melius esset statuā fundere. rūdit: quo Harmodius & aristogitō fuli sunt. hi duo fuerūt tyrānicide (vt dictū est) quibus athenienses ob id statuas erexerunt: quas Praxiteles ex gre fecit. Hos (auctore Pli.) a Xerxe persarū rege captos victa perfide Atheniensibus remisit Alexander mace. ¶ Etenī vt mēbra. probat a simili tyrannos omnino exterminandos: ne mala contagione humanam societate maculent. ¶ Et tanq; spiritu. i. sensu: quoniā deficiente sanguine in aliquo membro: illic non remanet spiritus cuius ipse arterię sunt receptacula: super quas locatur vena. i. riuuli sanguinis: preter q̄ in dorso in quo magna materia: quę Trachea dicitur est posita super venā. Arteria est concepta culū spūs naturalis mixti confusiq; cū sanguine: in quo plus spiritus ē: minus vero sāguis. Vena ē cōceptaculū sāguis mixti cōfusiq; cū spū naturali: in quo plus sāguis est minus spūs: refractis venis & arterijs siue viriatis: torpescit ea pars corporis: & nō hz sensū: & caret spū. Tāq; spū. dixit quoniā mēbra non proprie spirant: sed videtur ipis tāq; spūs qđā. Arteria q̄ tēdit ad pulmonē: accipiedū / reddē: dīq; spūs off. cio fungitur. Pulmones sunt tanq; folles: & cor amplectuntur. Vena affert spiritū nutritium: quoniam sanguis est nutrimentū corporis. Nervus affert spiritum sensitium: nervi magni sunt causa motus totius corporis. habent etiam sensum. Vbiq; est vena: ibi est nervus: & arteria. Hoc corporis vitium qđ Cice. tangit tres habet species: quę sunt scđm magis & minus: cancrena: astachilū: & esthiomenum. Cancrena dicitur quando membrum aptum est vt putrefiat. Astachilus quando est putrefactum: sed non habet omnis gradus putrefactionibus. Esthiomenus dicitur quando habet omnis gradus putrefactionis: tunc membrum ita affectum destituitur a natura: & nullum habet sensum: sed caro sit nigra: nervi adusti carentes spiritu. Vnde opus est eā partem amputare: ne serpat vitium per totum corpus: quoniam pars illa putrefacta partes proximas contagione corrumpit. Vnde dicit Ouidius. Ne pars sincera trahatur ense recidendum est. Ita tyrannus e medio tollendus est: ne malo exēplo alios inficiat: cui naturam ducē sequuntur: quam tyrannus omnino reliquit: & est tanq; mēbrum putrefactum. ¶ Ista feritas: natura efferata. Feritas est plus q̄ vitium: & cadit in hominem ea ratioe qua omnem humanitatem deposuit: & tam fera & nomine tantum homo. Feritati opponitur heroica virtus: quę humanam naturam transcendit: & aliquid in se diuinitatis habet: vt dicitur inquit. Aristote. in. 7. moralium loquēs de feritate. de q̄bus dā afferatīs gētibus circa pōtū: alios crudis alios hūanis carnibus delectari: alios tradere natos iulcē: vt in conuiuijs cōmedant. Preterea (igt) coitus masculorū feritas ē & mala cōsuetudo. illos ergo q malignitate alios superam: hanc infami appellatione notabant antiqui. Et contra cum aliquem admirabantur: hēroem / & diuum appellabant: vt Lacones dicere consueuerunt. ¶ In figura hominis. quoniam tyranni nil habent hominis nisi figuram. animus autem est ferinus & ingenium. ¶ Bellue: tyranni qui iam est bellua in figura hominis. ¶ A communi humanitate corporis. ex hominum communitate & commercio: quoniam homines iure humanitatis / & lege naturę sunt tanq; vnum corpus a quo tyranni propter feritatem & animum immanem segregandi sunt: ne corpus illud communis humanitatis inficiant. id est ne malo exemplo noceant humanę societati. Et profecto tyranni fere nunq; nisi morte violenta decedunt. ¶ Tanq; humanitate. quoniam non sumus proprie vnum corpus omnes: sed tanq; corpus humanitatis: quo omnes homines continentur. Ideo dixit tanq; humanitate. ¶ Huius generis sunt quęstiones. ita solet quēri inter hoies cum quēritur officiū ex tempore dixit supra hoies solere dubitare cum scz incertū est: quale id sit de quo cōsiderat: quoniā aliqu tpe fit vt id qđ plerūq; videt turpe iueniat nō eē cōtra officiū: & posuit exemplū de nece Cęsar. Postea subiūxit alias quęstiones: an scz debeat auferri cibus alteri. & an debeat spoliari tyrānus: & ipse perscripsit qđ pertineret ad officiū: & qđ cōtra. In his q̄stionibus ex tpe q̄ritur qđ sit agendū cum aliqua sit dubitatio. Et hoc pacto inqt Cice. executurus erat Panetius illā tertiā partē omīssā. Posuisset enī quęstiones: & postea qđ esset agendum ex officio docuisset. Sed hi qui bene perceperunt libros superiores: in quibus agit de omni genere honesti & de vtili poterunt ex tpe iudicare qđ agendū sit: cū aliqua dubitatio orietur: quoniā sciunt qđ sit honestū: & quid vtile. ¶ Vñ opus est superiora pcepta tenaci memoria complecti: vt ab officio nunq; discedamus. ad tales enim q̄stiones / & consultationes si qñ acciderint pcepta habemus: vt a studiosis errari non possit. ¶ Huius generis. similes. ¶ Ex tpe. i. ex circūstantia tps & ratione. ¶ Omnes quęstiones. omnis inquit de aliqua re an sit officii / ratione tps / & aliarū circūstantiarum. ¶ Officiū. actio honesta. ¶ Res eiusmodi. similes quęstiones ¶ Consilium. mentē & propositū persequendi. ¶ Ad quas. consultationes. cū quēritur & dubitat an sit contra officiū spoliare tyrannū: homini ad nullam rem vtili eripere cibum & similia. quę possunt esse officiū a circūstantia: vt sciant homines inquit consultare & eligere cum huiusmodi quęstiones inciderint: data sunt pcepta in superioribus voluminibus: quibus perspicitur quid sit officiū. ¶ Perspicere recte videri: & iudicare

Tyranni
impune
spoliari
possunt.
Locus cō
munis
De tyrā
nis

Deficien
te sangui
ne spūs
abit
Trachea
Arteria
Vena.
Nervi
Pulmones
Sanguis
nutrimē
tum cor
poris.
Cācrena
Astachilus
Esthiome
nus.
Feritas

Feritas i
manis
Hēros.
Hēros
Diuus.

Quęstio
nes extē
porales.

Pcepta
superio
ra non
obliuiscē
da

M. tullii Ciceronis.

Circūstā
tiae rē mu
tant

quid sit honestū & per se & ratione circūstantiarū: & quid sit turpe. ¶ Quia omnino nō est turpe, quoniā ratio
ne circūstantiarū sit nō turpe id qđ simpliciter turpe erat & cōtra officiū. ¶ Sed quoniā non operi inchoato. Ci
ce. impositurus huic operi extremā manū exemplo geometre. petit a filio: vt sibi hoc concedat sine aliqua pro
batione quo facilius id quod vult ostendat. Nihil preter honestū propter se expetendū (vt volunt stoici) quos
Cice. sequitur in his officijs: aut honestū maxime expetendū vt volunt peripathetici. Hoc autē posito: & con
cesso certum est vtilis. & honestū nō posse repugnantiā esse: quoniā honestū aut solū est expetendū: aut maxie. i. āte
omnia alia: vt in secūdo loco reliquātur bona corporis & fortune. Inde laudat Panetiū. Postea dicit se hāc par
tem expleturū proprio ingenio sine aliorū adminiculis. Demū ipsa praecepta aggreditur. ¶ Operi. huic quod
Fastigiū.
in manibus habetur de cōmunibus officijs. ¶ Tanq̃ fastigium. summitatē. Fastigium est edificij sūmū. inde di
cimus fastigiū domus. i. culmē & sūmitatē: & fastigia muros: & scrobū ē dicunt fastigia. Virgi. i. Georgi. Foris
tā & scrobibus q̃ sint fastigia q̃ ris. i. pfūditates. Et sūma fastigia res: dicūt a Iuuenale. i. sūme dignitates: & ho
nores. ¶ Et quoniā fastigiū pprie sūmitas & edificiorū ē: nō aut librorū & taliū ope: Iō dixit tāq̃ fastigiū. i. sū
mā partē: & finē: vt domui iponit fastigiū. ¶ Geometra. q̃ versat circa mēsuras: cū vult facere demōstrationē pe
tit vt sibi cōcedat lineā vna: q̃ cōcessa facit demōstrationē i oibus figuris: quoniā lineā cōcessa & varijs modis p
trahtat varias figuras facit: & demōstrat. Quicq̃ sunt petitiōes geometrie (vt auctor ē Enclides) a quolibet pun
cto i quolibet pūctū rectā lineā ducere. Atq̃ lineā definitā i cōtinuū rectūq̃ quātūlibet ptrahere. Super cētum
qđ libet: quātūlibet occupādo spaciū circulū designare. oēs rectos āgulos sibi iuicē eē ēq̃les. Si recta lineā super
duas rectas lineas ceciderit: duosq̃ āguli ex vna parte duobus āgul rectis miōres fuerit: illas duas lineas i eādē
partē ptractas pculdubio cōiūctū iri. Itē duas lineas rectas superficiē nō includere: ista sūt tāq̃ fūdamēta: & pri
cipia geometrie. Vñ q̃ negat pūctū & lineā negat picipia huius artis: & sic cum eo nō pōt disputari: & q̃ negat
motū: nō pōt disputari de rebus naturalibus. Vñ dicit Arist. Cōtra negātes picipia nō ē disputādū. Picipia enī
Fūdamē
ta geo
metrie
Demon
stratio ē
mathe
matici
Persua
sio orato
ris
Geome
tria egi
ptij inue
nire.
Finis hu
manus.
Felicitas
Praefert
peripa
theticos.
Cice. nul
li lectae
addictus
est
Reliquo
rū opinio
nes asper
natur.
Cicero
Defendit
panetiū.
Vera vti
lia cū ho
nesto uō
pugnant
Inuado
Incūbo
Facere
marite no
stro.

cuiusq̃ disciplinē cōcedi debet: qbus cōcessis pōt disputari & fieri demōstratio: cōcessa lineā ipi geometrie facit
varias demōstratiōes q̃ sunt i primo gradu certitudinis: quoniā vident. & nō possūt aliter eē: vt ē circulus: semia
circulus: triāgulus: & sic de relijs. ¶ Oia docet disputādo demōstrat: s3 petet vt aliq̃ cōcedant q̃ sūt picipia ge
ometrie qbus postea fiat demōstratio. Sic Ci. nō docet aliq̃ rōne solū honestū ppter se expetādū: quoniā hic
nō agit de dogmate solū: vt i lib. de fini. s3 petit: vt hoc cōcedat: quo cōcesso facile id qđ restat explicari: demō
strariq̃ pōt. ¶ Demōstratio pprie ē mathematici. Persuasio aut oratoris. Vñ dicit Arist. i moribus petēdā esse
demōstrationē a mathematico: & persuasionē ab oratore. Geometriā iuenerūt egiptij. Vt qđā picipia geome
trie: qbus vtunt ad faciēdas demōstratiōes varias. ¶ Explicet demōstrat: & ptrahēdo lineā cōcessā faciant de
mōstratiōes. Pla. i. 6. de rep. sic ait. Arbitror te nō latere qđ q̃ circa geometriā: arithmeticā: & cetera gñs eiusdē
versat: supponūt qđē par & impar & figuras ac tres spēs āgulorū & horū silia i argumētatiōibus figul: & his po
sitis tāq̃ cuiuslibet manifestis rōne de his nullā exigendā putat atq̃ hinc incipietes ad alia iā descendunt: & ad il
lud tandē perueniūt quod querebant ¶ Si potes dicit quoniā Ci. filius peripathetice disciplinē tūc studebat &
peripathetici dicebāt honestū maxie: expetendū: virtutē satis eē ad bñ beateq̃ viuendū: dixit zeno stoico: prin
ceps (vt dictū ē) dicebāt stoici: qđ honestū sit id solū eē bonū: vt Heccato i prio de bōis ait. & Crisippus i li. de
hone. id aut eē virtutē: & solū honestū ppter se expetendū: i quo finē hūanarū cōstituūt. Ari. aut finē hūanū eē di
xit virtutis vsū in vitā perfectā. Felicitatē qppe dicit eē plenitudinē bonorū animi corporis: & fortūe. virtutē ad
beatā vitā nō sufficere: quoniā bōis corporis & externis idigeret. De his rebus dictū ē: vt arbitro r: sufficiēter in
prio volumie: Thales dicebat illū eē felicē q corpore valeret fortūa locuplex eēt aīoq̃ nō ignauus: aut iperitus
¶ Propter Cratip. q̃ erat peripatheticus: & nō dicebat solū honestū eē ppter se expetendū: s3 maxie expetendū
¶ Dabis. cōcedes: quoniā ex sētētia peripatheticorū ē. ¶ Maxie. aut oia quoniā alia restāt expetēda post virtu
tē ex opinioe peripatheticorū & veterū academicorū q̃ opinio magis cōsentanea ē nature q̃ opinio stoico: q̃ ca
pti splendore virtutis nihil pter illā ppter se dixerūt expetendū. ¶ Mihi q̃ sim academicus: & pbabilia sequor.
Vtrūvis. aut hoc postremū: aut primū. Et sic Ci. ondit se nō fuisse addictū vni se dē: s3 pbabilia seq̃ voluisse mo
re academicorū: qbus academia magnā dabat licētā: & iō i suis operibus: Ci. nūc stoicus videt: nūc peripathe
cus & i picipio operis dixit. S3 tñ nras leges nō multū a peripatheticis dissidentia: quoniā vtrūq̃: & socratici: &
platoici: eē volumus Tū hoc. i. honestū maxie expetendū Tū illd: nihil pter honestū eē ppter se expetendū. & sic Ci.
pbat opinionē stoico: & peripatheticorū. alias reijcit tāq̃ minie pbabiles. Quicq̃. aliqd qđ ab alijs phis dicit:
quorū alig dicebāt voluptatē ppter se expetēdā: alig diuitias: alig sciētā: alig nihil expetendū: s3 quocūq̃ occur
reret: q̃ opinioes iprobanē. ¶ Ac primū Pane. Panetij sententiā defēdit: quā supra qbusdā rōibus vrgebat. on
dens ipsam ab alijs minime probari. ¶ Neq̃ enim. affert rationem quare nō licebat Panetio Stoico dicere vt
lia cum honestis aliquando pugnare posse: quoniā fuisse contra illius professionem. ¶ Sed ea quae videntur
non tamen sunt: sed videntur esse vtilia imperitae multitudini. Nihil enim apud peritos est vtile: quod non idez
sit honestum. ¶ Videntur. aliquam speciem vtilitatis praeferunt: ea quae videntur vtilia & non sunt cum hone
sto interdum pugnare possunt: vera vtilia non possunt. ¶ Testatur. dicit panetius in suis officijs. ¶ Pestem. dā
num: & calamitatē ¶ In vitā inuasisse. dicimus inuado vitā & in vitā: inuado tua bona: & in tua bona. Et incū
bere salutē: & ad salutē. ¶ Itaq̃. affert rationem quare Panetius eam partem induxit. vt possemus scilicet
diudicare sine errore: si quando dubitatio incidisset. ¶ Induxit. eam repugnantiam quae videretur esse vtilis
& honesti: non quae esset: quoniā vtile (si vera vtile est) non potest cum honesto pugnare. ¶ Hanc partem
quam Panetius reliquit. ¶ Marte nostro. id est proprio ingenio & industria: cum aliquid facimus sine auxi
lio dicimur facere marte nostro. Vt dicitur. vt est in prouerbio. ¶ Quod michi probaretur: quod placeret:
quoniā hunc locum breuiter tractauerūt Possidonius: & Athenodorus. ¶ In manus nostras: quoniā scripta

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXX.

Possidonij: & Athenodori de repugnātia vtili & honesti: habuit ex bibliotheca Caulōis. Nā Cī. cū hec cōpone-
ret: scripsit ad Cau. vt sibi mitteret athe. & possido. quorū opera nō pbauit: itaq; suo Marte hāc partē absoluit. Biblio-
theca
Caulōis.
ASCEN

Nihil est vtile quod ab iniusticia: & malicia proficiscitur.

Vm igitur aliqua spēs vtilitatis. obiecta ē: nos cō-

moueri necesse est. S; si cū animū attēderis: turpi-
tudine videas adiūctā ei rei: q̄ specie vtilitatis at-
tulerit: tūc vtilitas nō requirēda ē: s; itelligēdum
vbi turpitudine sit: ibi vtilitatē eē nō posse. Qd si nihil ē tā cōtra na-
turā q̄ turpitudine. recta enī cōueniētia & cōstātia natura desiderat
aspernaturq; cōtraria: nihilq; tā scdm naturā q̄ vtilitas: certe i ea-
dē re vtili: turpitudine esse non pōt. Itēq; si ad honestatē nati sumus
eaq; aut sola expetēda ē: vt zenoni ē visū aut certe oi pōdere gra-
uior ē habēda q̄ reliqua oīa qd Arist. placet Necesse ē qd honestū
sit: id eē aut solū: aut sūmū bonū: qd aut bonū id certe vtile. ita qd
qd honestū id vtile. Quare error hominū non pborū cū aliqd qd
vtile visū ē arripuit: id cōtinuo secernit ab honesto. Hic sicq; hic ve-
nena: hic falsa testamēta nascunt: hic furta: hic peculatus: epilatio-
nes/direptiōesq; sociorū & ciuiū. Hic opū nimia: potētiē nō ferē-
de. Postremo etiā i liberis ciuitatibus existūt regnādi cupiditates.
qbus nihil nec tetrius/nec fedius/excogitari pōt. Emolumēta enī
rerū fallacibus iudicijs vidēt penā (non dico legū: quas sepe perrū-
pūt: s; ipsius turpitudinis: q̄ acerbillia ē) nō vidēt. Quāobrem hoc qui
de deliberatiū genus appellat e medio. ē enī totū sceleratū & ipiū
q deliberat vtrū id assequant qd honestū esse videat: an se sciētes
scelere cōtaminet. In ipa enī dubitatiōe facinus iest etiā si ad id nō
peruenerit. Ergo ea deliberāda oīno nō sūt: i qbus ē turpis ipa de-
liberatio. Atq; ēt i oi deliberatiōe celādi & occultādi spes opinioq;
remouēda ē. Satis ei nobis (si mō i phia aliqd psecimus) persuasū
ē d; si oēs deos/hoiesq; celare possimus: nihil in auare: nihil iuste
nihil libidinosē: nihil icōtinēter eē faciēdū. Hic ille Gyges iducit a
Platōe: q cū terra discessisset: magnis qbusdā ibribus: in illū hiatū
descēdit: encūq; equū (vt ferūt fabulē) aduertit: cuius i lateribus
fores essēt. qbus apertis hoīs mortui vidit corpus magnitudine in-
usitata. anulūq; aureū i digito: quē vt detraxit: ipe iduit. Erat autē
regis pastor Tū in cōsiliū pastor se recepit: ibi cū palā eius anulū
ad palmā cōuerterat: a nullo videbat: ipe aut oīa videbat. Idē tur-
sus videbat. cū i locū anulū iuxerat. Itaq; hac opportunitate an-
nuli vsus reginē stuprū itulit: eaq; adiutrice regē dnm iterem: su-
stulitq; quos obitare arbitrabatur: nec in his qaisq; eum facinori-
bus potuit videre sic repente annuli beneficio rex ortus est lidie.
Hunc igitur ipsum annulum si habeat sapiens: nihil plus sibi lice-
re putet peccare: q̄ si non haberet. Honestā enim bonis viris nō oc-
culra q̄rūt. Atq; hoc loco phi qdam minime mali illi quidem: sed
nō satis acuti fictam: & commenticiā fabulā dicunt. platā a Pla-

Vm igitur. Docet nihil esse vti-

le quod proficiscitur ab iniusti-
cia: & malicia. ¶ Ordo est. Igi-
tur cum aliqua species vtilita-
tis est obiecta necesse est nos commoue-
ri. id est affici ad eam scilicet habendam:
sed si cum attenderis. id est applicueris ani-
mum tu videas turpitudinem adiunctam
ei rei quae attulerit speciem vtilitatis: tunc
vtilitas non est requirenda: sed intelli-
gendum supple est ibi vtilitatem non pos-
se: esse vbi sit turpitudine. Quod nichil ē iā
id est tantum contra naturam q̄. id est q̄
tum turpitudine (naturā enim desiderat re-
cta cōuenientia) & constantia & asper-
natur contraria. id est praua inconueniēti-
tia & inconstantia: & si nichil est tam se-
cundum naturam q̄ vtilitas certe turpitu-
do non potest esse in eadem re vtili. id est
quae est vtilis. Itemq; si nos nati sumus
ad honestatem: & ea scilicet honestas est
aut sola expetenda: vt viciū est zenoni
principi stoicorum: aut certe si ea est ha-
benda omni pondere. id est secundum
omne genus mensurā grauior q̄ reliqua
omnia scilicet expetēda quod placet Ari-
stoteli necesse est id quod honestum sit
esse solum bonum: aut summum bonū:
aut pro sed: quod bonum supple sit id cer-
te vtile supple est aut necesse est esse ita
quicquid honestum supple est. id vtile sup-
ple est. Quare. id est quamobrem er-
ror hominum non proborum cum arripuit
aliquid quod visum est vtile: secernit.
id est seorsum considerat continuo id ab
honesto. id est considerat sub ratione vti-
litis: non habita ratiōe honestatis. Hic
id est ex hac consideratione nascuntur si-
cae. id est mucrones quibus sicarij qui ho-
mines latrocinando interimunt. hinc ve-
nena. hinc falsa testamēta nascuntur. hic
furta. scilicet rerum priuatarū hinc pecu-
latus. id est surreptiones publicae pecunie
hinc expilationes. id est praedatiōes: & di-
reptiones sociorum & ciuium nascuntur.
hinc potētiē opum nimiarum non ferē-
da. id est non tolleranda sup. nascuntur.
Postremo cupiditates regnandi existunt
etiam in liberis ciuitatibus. hinc. i. ex hac
falsa opinione: quibus sup. cupiditatibus
nihil nec tetrius. id est execrabilius ppter
turpitudinem. nec fedius pōt excogitari.
Ipsi. i. sic regnare cupientes videns falla-
cibus iudicijs erroneis opinionibus emo-
lumenta rerum. i. cōmoda apparētia nō
vident penā non dico legū: quas sepe per-
rumpunt. id est sicut fere aut magni pisces
rethia aut muscae maiores: telas araneo-
rum violenter rumpendo pertranseunt:
sed dico qd non vident penā ipsius turpis
B. ij.

De hoc Gellius li: 12
ed: vnde eo

De quo iustitius li: pro
et Herodotus li: primo
sed ita fabulose vt plato
Plato in mīnūt. hinc
nō fuisse gogen Sed vni
ex suis progenitoribus
vt maioribus

M. tullii Ciceronis.

tudinis. quæ. s. pæna est acerbissima. Quæ obre hoc qd genus deliberantiū pellat. e medio (est eni totū sceleratū & ipiū) eoꝝ vꝝ qui deliberant vtrū assequat id qd videntur esse honestū an ipi scientes cōtaminent se scelere. Eni p qā facinus. i. quoddā genus iniq facti est in ipsa dubitatiōe etiā si nō peruenit ad id (Vñ lue. Nam scelus itra setacitū qui cogitat vllū. Facti crimen habet) Ergo ea nō sunt omnino delibēda in qbus ipa deliberatio est turpis atq etiā species & opinio celādi & occultandi est remouēda in omni deliberatiōe Debet eni persuasū esse satis nobis: si mō profecimus aliqd in phia: si. i. tamen si possumus celare oēs deos & homies. i. facere clā dijs & hoibus. tñ nil faciendū esse auaere: nihil iniuste: nihil libidinosē: nihil incōtinēter. Hinc. i. ex hac rōne inducit: ille. i. notissimus Gyges a platone q cū terra discessisset. i. exhausta esset qbuldā magnis ibribus q eū canarāt: descendit illū hyatū i. aperturā & voraginē: & aiaduertit. i. an notauit (vt dicunt fabulæ) equū æneum. i. ex ere factum: in cuius lateribus essent fores. i. foramina & itroitus qbus. s. foribus apertis vidit corpus hois mortui: magnitudine inusitata: & vidit annulū i digito illius corporis quē vt. i. postq ipse detraxit: i. duit. aut p sed ipse erat pastor regius. i. regis ipsius. tñ. i. deinde postq annulū iduerat recepit se in cōciliū. i. cōgregationē pastore: vbi cum. i. postq cōuerterat: palā. i. latā circūferetiā annuli ad palmā a nullo videbatur ipse aut videbat oia. Idē. s. pastor gyges videbatur rursus cū inuenerat annulū in locū. Itaq ipse vsus hac opportunitate anulū: tulit stuprū reginē: & interemit ea. s. opportunitate adiutrice. i. adiutrice regē dñm suū & sustulit. i. interemit aut de medio ā mouit quos arbitrabatur obstat: nec qsq potuit eū videre i his facinoribus. i. turpibus factis: & erutus ē sic repete. i. ex isperato: & iprouiso rex lidiaē bñficio ānuli. Igit si sapiēs hēat hūc ipum ānulū: ipse nihil. i. in nullo plus: putet licere sibi peccare: q si non hēet. Eni p qā: honesta nō occulta petunt bōis. i. a bōis viris. Atq qdā phi minie qdē illi mali. i. nequā q mali sed nō facis acuti: dicūt hoc loco fabulam fictā ē cōmētiā platam a Platone quasi vero ille defendat: aut id factū esse aut potuisse fieri: hęc est vis huius annuli & huius exēpli. si nemo sciturus: nēo ve sit qdē. i. saltem suspicaturus cū tu feceris aliqd cā diuitiarū potētē dñatiōis: libidinis si id futurū sit ignotū sepe dijs & hominibus: ne. i. an sis facturus: ipi negāt id posse fieri. s. q dii ignorent qd id qdē scilz q hoies ignoret pōt fieri. Sed quēro quid nam faceret si id posset sup. fieri quod negant posse: ipsi vrgēt. id est vrgēter obstat

tone: quasi vero ille: aut factum id esse: aut fieri potuisse defendat. Hęc est vis huius annuli. et huius exempli: si nemo sciturus: nemo ve suspicaturus quidem sit: cum aliquid diuitiarū: potētiae: dñatiōis: libidinis: causa feceris: si id diis/hoibusq futurū sit semper ignotum sis ne facturus: negāt id fieri posse: qd potest id quidē. Sed quēro quod negāt posse: id si posset quidnā facerent: vrgēt rustice sane. Negant eni posse: et in eo perstāt. Hoc ^{possi} verbum quid valeat. nō vident. Cum eni quærimus si possint celare: quid facturi sint: non qrimus possint ne celare: sed tanq tormēta qdā adhibemus: vt si nō derint se impunitate pposita facturos: quod expediat facinorososq se esse fateatur si negant: oia turpia per se ipsa fugienda esse cōcedant. Sed iā ad propositū reuertamur. Incidūt sepe multę causas: quæ conturbant aios vtilitatis specie: non cū hoc deliberetur: relinquenda ne sit honestas: ppter vtilitatis magnitudinē. Nam id quidē improbū est: sed illud posset ne qd vtile videatur fieri non turpiter. Cū collatino. Tarquinio collega Brutus imperium abrogabat: poterat videri facere id iniuste. Fuerat eni in regibus expellendis socius Bruti: consiliorū etiam adiutor. Cum aut consilium hoc principes cepissent: cognationē superbi nomēq tarquiniorum & memoriā regni esse tollendā quod erat vtile patriæ cōsulere: id erat ita honestum: vt etiā ipsi Collatino placere deberet. Itaq vtilitas valuit ppter honestatē: sine q: nec vtilitas quidē esse potuisset. At in eo rege qui urbem cōdidit non ita. Species eni vtilitatis animū pepulit eius: cui cum visum esset vtilius solum se q cū altero regnā fratrē iterem. Omisit hic & pietatē: & hūanitatē: vt id qd vtile videbatur. neq erat: assequi posset: & tamen muricām opposuit speciem honestatis: nec probabilē: nec satis idoneā. Pecaute igit pace: vel Quirini: vel Romuli dixerim. Nec tamen nostre nobis vtilitates omittendę sunt: alijsq tradēde: cū his ipi egeamus: sed sue cuiq vtilitati: quod sine alterius iniuria fiat seruendum est. Scite Crisippus (vt multa) qui stadium inquit cucurerit: eniti & contendere debet: quam maxime possit: vt vincat: supplantare eum: qui cum curret: aut manu depellere nullo modo debet: sic in vita sibi quęq petere quod pertineat ad vsum non iniquum est alteri diripere ius non est. Maxime autem perturbantur officia in amicitijs: quibus & non tribuere quod recte possis: & tribuere quod non sit equum contra officiū est. Sed huius gñis totius breue & nō difficile preceptū est. Quæ eni videntur vtilia honores diuitiæ: voluptates: & cætera generis eiusdē. hęc amicitie nūquā anponēda sūt. At neq cōtra rep. neq cōtra iusiurādū ac fidē amici sui cā vir bonus faciet: nec si iudex qdē erit de ipso amico. Pōit ei personā amici: cū in duit iudicis: tātū dabit amicitie: vt verā amici cām ēē malit: vt per-

*Negant quod aliquis ha
beat saltem argumētū
inimicis reddatur
De quo plinius de her
ba corniculantis et dialis
pede sinistro li 28 ca 6
Gellius li 10. Ca: 12*

*Tarquinius
Brutus*

*Romulus intelligit
Adde Lucium*

*Sue omne utilitati
Sine alterius iniuria
seruire debet*

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXXI.

orāde litis tps quo ad per leges liceat accōmodet. Cū vero iurato dicēda sēretia sit memierit deū se adhibere testē. i. (vt arbitror) mētē suā qua nihil homini dedit ipse deus diuinius: itaq; prēclarū a maioribus accepimus morem rogandi iudicis: si eum teneremus quē salua fide facere possit. Hęc rogatio ad ea pertinet: quē paulo ante dixi honesta amico a iudice posse cōcedi. Nā si oīa faciēda sint quā amici velint nō amicitie tales: sed cōiurationes putandę sunt. Loquor autem de cōmunibus amicitijs. nā in sapiētibus viris atq; perfectis nihil potest esse tale. Damonem & pythiā pytagoreos fuerunt hoc animo inter se fuisse: vt cum eorum alteri. Dionsius tyrānus diem necis destinasset: et his qui mortī addictus esset: paucos sibi dies cōmendātorū suorum causa postulauisset: vas factus est alter eius sistendi: vt si ille non reuertisset moriendū esset sibi ipsi. Qui cum ad diem se recepisset: admiratus eorum fidem tyrannus petiuit: vt se in amicitia tertiu ascriberent. Cum igitur id quod vtile videtur in amicitia: cum eo quod honestū est comparatur. iaceat vtilitatis species: vt valeat honestas. Cū autem in amicitia quē honesta nō sunt postulabuntur: religio & fides ante ponant amicitie et sic habebitur is quem exquirimus delectus officijs. Sed vtilitatis specie in rempublicam sepiissime peccat: vt in corinthei disturbatiōe nostri durius etiam athenienses: qui sancierūt: vt eginetis (qui clas se volebant) pollices prēciderentur hoc visum est vtile. nimis enim eminebat propter propinquitatem Egea Pyreo. Sed nihil quod crudele vtile. Est enim hominū nature (quam se qui debemus) maxime inimica crudelitas. Male etiam qui peregrinos vrbibus vti p

8 at
permis

hibent eosq; extermināt: vt Peneus apud patres nostros Papius nuper. Nam esse pro ciue: qui ciuis non sit: rectum est non licere: quam tulerunt legem sapientissimi consules Crassus & Scauola vsu vero orbis prohibere peregrinos sane inhumanum est. neā. i. efficacē ad purgādū facinus. Peccauit igitur: dixerim pace: vel quirini vel romuli. i. siue dicam eum quirinum siue romulum. ipse (quod cum pace eius dico quia fertur in numerum deorū receptus) peccauit. Nec tamē nostre vtilitates sunt omittendę nobis & tradendę alijs cum ipsi. i. nos egeamus his sed seruiedū est cuiq; sup. i. proprię vtilitati: quod. i. q̄ res fiat sine iniuria Chrysipus stoicus ille magnus scite. i. docte inq; vt mltā sup. alia qui cucurrerit stadium. i. in stadio debet eniti. i. totis viribus laborare: & cōtendere: q̄ maxime possit: vt vincat: s; nullo modo debet supplantare. i. plantis calcare eum quicū. i. cum quo ceter: aut depellere manu. Sic non est iniquū quēq; petere sibi in vita quod pertineat ad vsū ius non est diripere alteri. Officia autē perturbātur maxime in amicitijs quibus non tribuere quod possis recte & tribuere quod nō sit equum: est cōtra officiū. Sed breue: & non difficile praeceptum est: & totius huius generis. Enim pro quia: honores. diuitie voluptates & cetera eiusdem generis quā videntur vtilia: hec nunq̄ anteponenda sunt amicitie. At. i. sed vir bonus neq; faciet causa sui amici cōtra tempus. neq; contra iusiurandū: ac fidē: nec si erit iudex: faciet de ipso amico cōtra tempus. & c. Enim pro quia vir bonus sup. ponit. i. deponit personā amici cū induit sup. personā iudicis. ipse dabit amicitie. tatū: vt velit causam amici esse verā: & vt accomodet tempus litis perorandę. i. peragendę: quo ad. i. q̄ tum vel quousq; liceat per leges. vero pro sed cum sententia sit dicenda. i. proferenda ipsi iurato. i. in iuramento astricto: meminerit se adhibere deū testem. i. (vt arbitror) mētē suam. i. conscientiam. quē diuinā creditur: qua ipse deus nihil dedit homini diuinius. Itaq; nos accepimus a maioribus morem rogandi iudicis. i. quo iudex ab amicis rogabatur: praeclarum: id est laudabile si nos teneremus eū rogandi videlicet ea quā possit face

B. iij.

sane rustice. Negat enim posse sup. fieri vt dii ignorent: et persāt. i. perseuerāt in hoc responso. i. & non vident quid valeat hoc verbū: Cū enī q̄rimus qd facturi sint: si possint celare: non querimus. Ne pro an possint celare: sed adhibemus tāq̄ qdā tormenta. s. cōfiteri vt si ruderint se facturos quēdā impunitate proposita id qd expediat i. ipsis vtile videat: & vt fatetur se esse facinorosos per talē volūtātē: & si negāt sup. se facturos etiā pposita ipunitate: vt cōcedāt oīa turpia eē fugiēda. Sz reuertamur iā ad ppositū. Mltę cause icidūt vt sepe q̄ cōturbāt aīos spē vtilitatis: nō cū hoc delibere: ne p an honestas sit reliquēda ppter magnitudinē vtilitatis: nā id qdē iprobuz est: sed cum sup. illud deliberetur: ne p an id quod videatur vtile possit fieri nō turpiter: cū. i. quādo brutus collega. s. eiusdē officij abrogabat. i. penitus auferebat imperiū consultus collatino tarquino: ipse poterat videri facere id iniuste. Fuerat enim. s. collatinus maritus lucretie socius bruti in expellēdis regibus: & adiutor etiā cōsiliorū. Aut p sed: cū principes. i. primores ciuitatis cepissent hoc cōsiliū. s. cognationē superbi. s. trāqnijs. & nomen tranquiorū: & memorā regni esse tollendā: id qd erat vtile cōsulere patrie: erat tā honestū vt deberet placere etiā ipi collatino. Itaq; i. & ita vtilitas valuit ppter honestatem si ne q̄ nec vtilitas qdē potuisset eē: at. i. sed non ita sup. factū est in eo rege q̄ condidit vrbem: videlicet romulo q̄ fratrem remū interemit. Enī pro quia: spēs vtilitatis. s. vt solus regnaret pepulit. s. a recta rōne: aut ipulit ad tā dirū facinus animū eius: cui cū esset visū vtilius sup. esse se regnare solum q̄ cū altero interemit fratrē: hic. s. romulus omisit: hic. i. in hoc facto pietatē & humanitatē vt posset assequi id quod videbatur vtile neq; i. & non erat. & tū ipse romulus opposuit. s. turpitudini ipsius facti causā muri. s. a fratre trāsgressi: spēm. i. q̄ habuit spēm honestatis nec pbabile nec satis ido

Damon & pythias

Dionysius Tyrannus

Athenienses eginetis pol.
lites prēciderūt

Nihil vtile quod crū
dele

Vt e apud suetoniū
in iulij neronis de
lege papia

M. tullii Ciceronis.

re salua fide. Hæcrogatio pertinet ad ea quæ dixi pauloante honesta sc3 posse concedi amico a iudice. Nam si omnia faciēda sint quæ amici velint: tales non sunt putandæ. i. estimandæ amicitia: sed coniurationes. ¶ Lo- quor autē de amicitij communibus. Nā nihil tali sc3 amicitia: in honesta aut iniqua potest esse in sapientibus. & perfectis viris. Ferunt scilicet historie damonē & pythiā/pitagoreos fuisse inter se hoc animo: vt cū dyonisiū tyrannus scilicet syracusanus destinauisset. i. statuisset alteri eorum diem necis. i. occisionis quo deberet necari & is qui addictus esset morti postulauisset sibi paucos dies scilicet dilationis causa suorum comēdandorum: id est causa suarū rerū disponendarū & amicis comēdandarum: Alter scilicet eorum factus est vas. i. retentus & spō- sor quo spōderet alteri vadere licebat factus inq vas: id est spōsor eius sistendi: id est presentandi ad statutum diem sic sup. vt si ille nō reuertisset moriēdū esset sibiipsi q scilicet morti addictus cū recepisset se: id est rediisset ad diem scilicet statutum: tyrannus scilicet dyonisiū: admiratus fidem. i. fidelem amicitia eorū: petiuit vt scri- berent se tertiu in amicitiam. Cum igitur id quod videtur vtile in amicitia comparatur cum eo quod honestum est iaceat. i. relinquatur vt contempta specie vtilitatis & honestas valeat. i. sit in precio. Cum aut ea quæ nō sūt honesta postulabunt in amicitia: tūc religio & fides anteponantur amicis & sic is delectus. i. ea disquisitio offi- cij quem scilicet delectum qrimus habebitur. Sed sepiissime peccatur in rempublicā specie vtilitatis: vt nostri. i. romani sup. peccauerūt. in distributione: id est euersione corinthi. illius ciuitatis opulētissima quæ videbatur vti- lis romano imperio: sed tamen non erat honesta: quia iniqua. Athenienses etiam durius sup. egerunt qui sciue- runt vt pollices perscinderentur. i. amputarentur eginetis. i. incolis eginē insule qui valebāt classe. i. manibus di- rigendis: & remis impellendis. hoc est visum atheniensibus vtile: enī pro quia: eginā insula scilicet imminēbat nimis pyreo: illi portui atheniensium propter propinquitatem: sed nihil vtile supple est quod crudele. Crudeli- tas enim est maxime inimica nature hoīm quem scilicet naturam nos debemus seq. Male supple agūt etiā qui prohibēt peregrinos vti vrbibus & exterminant eos: vt penēs sup. fecit apud patres nostros: id ē priscos roma- nos: & papius nuper: id est a paucis annis fecit supple. Nam rectum: id est iustum: & equum est non licere cum supple qui non sit ciuis esse: id est haberi pro ciue: quam legem sapientissimi consules crassus & scevola tulerūt vero pro sed prohibere peregrinos vsu vrbis: est sane: id est valde inhumanum.

MAR.

Nihil ma-
gis natu-
re contra-
riū q tur-
pitudō.
Argumē-
tum a na-
tura.

Vm igitur Volens Cicerō ostendere vtilitatem nō posse cōiungi nisi cum honesto: nec posse in re: quæ vere utilis est: esse turpitudinem discurret per quattuor virtutes docens nihil esse vtile: quod si virtuti- bus contrarium: sed porius de his quæ videntur vtilia molitiosus: cum sint contra iusticiā: quæ semper est vtilis et prudentiam quam vult imitari malicia. Docet igitur quid sit agendū: cū aliqua species vti- litatis nobis proponitur. ¶ Obiecta. posita ante oculos: necesse est vt cōmoueatur animus illa vtilitate. ¶ Cū animū attenderis diligenter consideraueris. ¶ Speciem. apparentiam vtilitatis: cum reuera non sit aliquid vti- le: quod non est honestum. ¶ Tunc cum apparet turpitudō in re quæ vtilis videbatur: tunc in illa nō est vtilitas. ¶ Quod si ostendit veram vtilitatem cū turpitudine cōiungi non posse: quoniam nihil est tam contra naturā q turpitudō: & nil tam secūdū naturā q vtilitas: ergo simul duo contraria esse nō possunt: & hoc primū argumē- tum a natura. ¶ Recta enim. ratio quare turpi- udo est contra naturā. ¶ Recta. ea quæ recta sunt. ¶ Cō- uenientia. consentanea excellentiæ humanæ. ¶ Constantia. perseverantia in bonum: & nihil est tam constās q ipsa virtus: ¶ Contraria. ea quæ non sunt recta nec conueniunt nature humanæ: vt est turpitudō: nec sibiipsis cō- stant vt sunt vitia: ¶ Quā vtilitas. quoniā natura vtile desiderat: pro conseruatione sui: quod vacet turpitudine ¶ Itemq. alia ratio & argumentū sumptū a stoicorum/peripateticorumq. disciplina. ¶ Si ad honestatem. in- quie nati sumus vt omnes fiteantur & dicunt nos esse natos ad honestum. & qd est honestū id esse: aut solū aut maximum bonū. & quod est bonū vtile sequit omne honestū esse vtile. & secūdū naturā quæ honestatē amat & vtilitatem. ¶ Ea q honestas. quoniā zeno dicebat solū honestū esse propter se expetendū. ¶ Omni pondere grauior: maxime expetenda: & omnibus alijs preppnenda: quoniam Aristote. sententiam oīa alia bona ex al- tera parte collocata vix minimū momēti istar habebūt cōparatione virtutis. ¶ Reliqua oīa bona corporis: & forūne. ¶ Aut solū. vt placet stoicis. ¶ Aut summū. vt peripateticis: id est oībus alijs bonis pponēdū. ¶ Qua- re error hoīm. hoies inq errore ducti id arripūt qd vtile videt: & ab honesto sepa- at: qd ē cōtra naturā & nefa- riū. Ex hoc ei q ducunt vtilitate nulla habita rōne honestatis sūt homicidæ: fures: & alijs sceleribus inq nati: vt vtilitatem consequantur: quam ab honesto contra legē nature secernunt. Nihil enim vt ratio nature prescri- bit vtile est quod non sit honestum. ¶ Non proborum. malorum hominum. ¶ Quod visū est. quod habet spe- ciem vtilitatis: tamen nō iudicat ipse error malorū hominū ibi esse turpitudinē quod est cōtra prudentiam & iusticiam: de quibus nunc agitur. ¶ Arripuit: celeriter rapuit sine aliqua cōsideratione. ¶ Se cernit. se iungit ab honesto: & putat esse vtile id quod non est honestum. ¶ Hinc ex hoc errore: quia vtile ab honesto se cernitur & putatur aliquid esse vtile quod vacet honestatē. ¶ Sicca. gladij insidiosū. i. ipsi siccarij & homicide. siccarij ap- pellatur a sicca. quæ significat furtū. vel cultrum Lex cornelia de siccarijs (inquit Iustinianus) homicidas vltore ferro persequēbatur: vel eos qui hoīs occidēdi causa cū telo ambulant. Sicca proprie est culter qui sub vestibus portatur ad insidias. Vnde in paradoxis inuehens in Clodiū dicit. Non appellatur inimicus qui cū telo fuerit ante senatū tua sicca deprehensa est. Et in oratione qui inscribitur de augurpicū responsis. Tū est illa in tēplo castoris scelerata acpene delectrix sicca sicca deprehensa. ¶ Venana. quibus aliqui c medio tolluntur. ¶ Fal- sa testamēta. qd est cōtra honestatē: & iusticiā Vnde Iuue. notat. M. Regulū qui dictando signādoq. alijs falsa testamēta ditabat. Signator. falso q se lautū: atq. beatū. Exiguīs tabulis ac gēma fecerat vda. Lex cornelia la- ta fuit de falsis: q & testamētaria d: r: & pena irrogat ei q testamētū vel instrumētū aliq falsū scripserit signaue- rit recitauerit sculpsit: expserit: sciēs dolo malo: eiusq. legis pena i seruos vltimū suppliciu ē: q. p. & in lege de siccarijs: & veneficis seruatur (inquit Iustinianus) In liberos vero deportatio. Testamētum dicitur vt vult Iustitia.

Mala q
inde se-
quuntur.
Error ma-
lorum.
Siccarius
Lex cor-
nelia de
siccarijs.
Sicca.
M. regu-
lus falsis
testamen-
tis dicitur
Testamē-
tum.

quasi testatio mentis. ¶ Furta. rerum priuatarum: furtum est cōtratio rei: vel etiā vsus eius: possessioni sue: q̄ lege naturali prohibitum est admittere. ¶ Hinc. ex tali tāq̄ parua opinione. ¶ Peculatus. furta publica. Peculatus est furtum publicum: & peculator qui facit furtū pecunię publice: & dicitur peculatus a pecore: sicut & pecunia: furtum vel a furno. i. nigro dictum est q̄ clā & obscure fit: & plerūq̄ noctu: vel a fraude: vel a ferendo. i. auferendo: vt inquit Iustinianus. ¶ Expilationes. dicuntur ab expilo propter hoc inquit: quia vtile ab honesto discernitur: hi qui sunt in magistratu: expilant socios romani nominis: & eorū bona diripiūt ciuiumq̄ romanorū. ¶ Non ferēde. quoniā propter nimias opes aliqui tyrannice viuunt: & aliorū inopię insultāt. vñ sit vt ab alijs tollerari nō possint. Apud antiquos: erant ob id leges censorie. Et Licinius stolon legem tulit: ne liceret ciui vltra quingenta iugera possidere: qui sua lege postea dānatus fuit quoniā substantia filii persona plus possidebat: & lex censoria erat ne villa fūdū desideraret. i. ne haberet maiores domos q̄ agros: sed tpe Manii Curii perniciosus habebatur ciuis: cui septē iugera non essent satis. Hęc mēsurā (vt ait Plinius) post exactos reges plebi assignata est. Voconius legem tulit (auctore pediano asconio) Ne qui cēsus hoc est pecuniosus heredem relinqueret filium. Hęc autem lex ei spectabat: vt nimie opes nō affectarentur: nec quērent per fas & nefas. Prisci certe romani pauperes domi diuites in republica esse voluerunt: & preclarū arbitrabantur non habere aurum sed aurum habentibus imperare. ¶ Cupiditates regnandi. & hoc accidit ppter illū errorē: quia putant id esse vtile: quod non est honestum. Et sic tangit tyrannos: quorum vita nihil potest excogitari miserius. ¶ Quibus cupiditatibus Plato dicebat principatum siue regnum in quinq̄ partes distingui. Nam aliquis principatus legitimus: est vt cum magistratus a ciuibz electi (vt volunt leges) imperāt: vt erant consules romani: ceteriq̄ magistratus: qui ciuium suffragiis creabantur. Aliquis est naturalis: vt mares lege nature imperent feminis vbiq̄. Aliquis secundum consuetudinem: vt pedagogi & magistri imperent pueris: quoniā ita fert consuetudo. Aliquis est secūdū genus: vt reges qui regnāt per successionē. Aliquis est violētus: cum aliqui imperāt ciuibz vi ad parendum coactis vt sūt tyranni. ¶ Tetrus. crudelius. ¶ Fedius. turpius. & flagitiosus. ¶ Emolumenta enim ratio quare illis cupiditatibus nihil est fedius. i. falso iudicant illam esse vtilitatem & premia rerum: & non vidēt poenam: qua eos conscientia scelerum vexabit: & non vident turpitudinem quam incurrunt tali cupiditate regnandi. ¶ Perrumpunt. violenter rumpunt & contēnunt: quoniā contra leges fasq̄ dominantur: & leges ipsas in ciuitatibus opprimunt omnia ad libidinem administrantes sed sceleris conscientia torquentur: quoniā nemo nocens iudicio suo absoluitur. ¶ Turpitudinis vitij quo nihil potest esse turpius: q̄ diu enim homo est in aliqua turpitudine: tandiu non modo infelix: sed infelicissimus est. Vitium quippe per se satis est ad miseram vitam faciendam. Magna est profectio vis conscientie in vtrāq̄ partem: & poenam turpitudinis omni supplicio acerbior est. ¶ Quamobrem concludens Cic. precipit quid sit agendum vt hoc scilicet genus deliberandi e medio tollatur. ¶ Deliberantium eorum qui deliberant & dicunt aliquid esse vtile quod non sit honestum. ¶ E medio. e communi. hominum societate: & recedant a nobis qui statuimus nihil esse vtile quod vacet honestate. ¶ Sceleratum. quia nocet hominum societati. ¶ Impium. quia offendit deum cui pietatem debemus. ¶ Qui deliberant. dubitando cōsultant. ¶ Vtrum id assequatur. hęc est deliberatio e medio tollenda. Deliberant enim aliqui. vtrum id solum assequantur quod honestum: an vtile quod vacet honestate. Ipsa dubitatio in quid non modo res ipsa cum sit nō est sine scelere. ¶ Scientes. quia sciunt non esse honestum: quod cupiunt: tñ falsa vtilitate ducti se scelere contaminant. i. inficiūt & deformāt vitio. ¶ Dubitatione: dū deliberant an sciētes inquinent se scelere. ¶ Si ad id. quod ipsi cupiunt: & de quo deliberant: hoc est christiane philosophię in primis consentaneum & legi diuinę q̄ prescribit. vt ille qui voluntate peccat tam sit in vitio q̄ si opera id quod cogitauerat effecisset: ergo concludit ea non esse deliberanda in quibus non modo ipsa actio: sed etiam deliberatio turpis est. i. affert infamiam. ¶ Atq̄ etiam precipit remouendam esse omnino spem occultandi cum aliquid deliberamus: quoniā turpitudine ipsa propter se fugienda est. Vnde Sophocles dicit: hi nihil occulte: quoniā cūcta tuens: & cuncta audiens omnia reuelabit dies. ¶ Opinio. q̄ opinemur id quod facturi sumus posse occultari. ¶ Satis enim nobis. ratio quare talis spes & opinio fugienda est bono viro & philosopho cui nihil est cū turpitudine agendū: etiam si deus videre non posset. ¶ Hinc. ex hoc: quia vir bonus nil tale facere debet. Nā Plato in. ij. de repu. exemplū hoc de Gyge introduxit: vt ostēderet quē esset differētia inter hominē iustū & iniustū. Iustus enim etiam si posset occulte peccare non peccat. Iniustus autem nactus oportunitatē peccat: & cum nō potest: animū tamē habet peccandi Plato dicit. Progenitorem Gygis Lydi pastorem regis Lydię fuisse: & imbre vehementissimo scissam esse terram: & in eo loco in quo animalia pascebantur hyatum patuisse: & ipsū descendisse in specum: & inuenisse equum eneam cōcauum & intus cadauer hominis maioris humana forma habētis aureū annulū quem detraxit & ad pastores se recepit: qui cū annuli latiore partem i qua gēma includitur circa digitum verteret: eamq̄ intra manum reflecteret his qui aderāt statim inuisibilis erat: & cum illam ad suū reduceret videbat quā vim annuli intelligēs curauit: & ab his mitteretur nūcius ad regē: ad quē accidēs illius uxorem stuprauit: & cum ea regi parauit inlidias & illo sublato regnum occupauit. Inducitur a platōe in. ij. de repu. Gyges. (vt auctor est Herodotus lib. i.) Dascyli filius satelles fuit Cādauli regis lydorum: & regnauit Gyges in lydia duo de quadraginta annis: & primus barbarorum munera apud delphos posuit. Secundus Mydas rex phrigię. Candaulus (vt inquit Trogus) Vxorem pulcherrimā habuit quā sodali suo nudā ostendit: quo facto & amicum in adulterium vxoris sollicitauit: & hominem sibi fecit: & uxorem veluti tradito alteri amore a se alienauit. Nam breui post tempore cedes Candauli nuptiarū premiū fuit: & vxor mariti sanguine dotata regnum: & se pariter adulterio tradidit. Ad hunc Gygem alludit Plato quem dicit intulisse stuprum reginę. Finigit enim quod he gyge scripsit: vt ostenderet iusti viā naturam. ¶ Discessisse. hyatum fecisset propter imbres & motum terrę ¶ Fores. valūę siue ingressus. ¶ Inuitata. quoniā erat cadauer illud maius humana forma: vt

Furtum.
Pecula-
tus.
Pecula-
tor.
Expilati-
ones.
Furtum
vnde dī-
catur.
Leges cē-
sorie.
Vocoius
legez cen-
soriā
tulit.
Quintu-
plex prin-
cipatus.
Legiti-
mus
Natura-
lis.
Ex cōsue-
tudine.
Successio-
nes.
Violētus
Cōsciētia
scelerum
torquent
flagitiosi.
Preceptū
diuinę le-
gi cōsen-
taneum.
Turpitu-
do per se
gienda.
Exēplū.
Platonis
de Gyge
Gygishy-
storia.
Mira an-
nuli vis.

Candau-
lus pul-
cherrimā
uxorem
perdidit.

M. tullii Ciceronis.

Lydus. scribit Plato. Induit. posuit in digitū. ¶ Regius pastor vnus ex pastoribus Candauli regis: cui nomen dedit Lydus Atis filius. Lydis confines sunt Iones/et phryges/auroram verius. ¶ Consilium, congregationem: quoniā (vt inquit Plato) Pastores singulis mensibus aduocabant consilium: et nuncios ad regem mittebant: ¶ Pala: pala est illa planities annuli/et latior pars: in qua gemma inseritur: et etiam sine lapide: sūt tamē aliqui equales vndiq: nō habentes palam. ¶ Ad palmam. ad interiorem partem manus: quoniam pala debet esse extra vt pateat & sit palam. vnde (vt puto) nomen accepit. ¶ In locum: vt pala non esset conuersa ad palmā sed extra. ¶ Opportunitate: occasione/et vi annuli. ¶ Hunc igitur ipsum annulum. Concludit Cic. sapientem nō peccaturum: etiam si clam id agere posset: quoniā vir bonus honesta nō occulta querit scit enim turpitudinem per se fugiendam esse. ¶ Non occulta. nō querit vt occultet: sed vt honeste agat. Atq: hoc loco deridet Cic. quosdā philosophos qui dicebant hāc rem de Gyge fuisse fictā a Platone: Certum est inquit: hoc neq: fuisse: neq: fieri potuisse: & interpretatur quid voluerit plato per illum annulum intelligere. ¶ Hoc loco. in hac parte: in qua loquitur de fabula Gygis. ¶ Commenticiam. fictā a cōminiscor: inde commentum fictio: & inuentio. Terentius. Atq: ipsis cōmentum placet. & Non satis acuti: quoniam non perspiciunt quid significet talis annulus: aut quare Plato rem illam commentus fuerit. ¶ Hec est vis annuli. hoc significat: & ad hoc spectat fabula illa de annulo. ¶ Quid aliquid id est si nemo posset suspicari te aliquid facturum turpiter/ & iniuste/ tamen non est faciendum. ¶ Causa diuitiarum. vt sunt rapine: furta: expilationes & similia. ¶ Potentiē vt plus possit in ciuitate q̄ oporteat: & hoc est tyrannicum. ¶ Dominationis. dominari proprie ad tyrannos pertinet: & quoties quis iniuste imperat: dicitur dominari. Ideo dixit supra. Contra Sylle dominantis opes. Libidinis: luxurie: ac aliquid turpitudinis quod est contra verecundiam & temperantiam. ¶ Sis ne facturus quasi dicat vir bonus/ & sapiens non est facturus. Peregrinus philosophus cognomento Protheus (auctore gellio) dicebat virum sapientē non peccaturum esse etiam si peccasse eum dii atq: homines ignoraturi forent. Nō enim pene/aut infamie metu non esse peccandum putat: sed iusti/honestiq: studio/ & officio. si qui tamen non essent tali vel ingenio vel disciplina pręditi: vt si vi sua hac spē facile a peccando tenerent: eos omnis tunc peccare p̄liius existimabat cum latere posse id peccatum putarent: impunitatemq: ex ea latebra sperarent. Ad si sciāt (inquit) homines nihil omnium rerum diutius posse celari suppressius: prudentiusq: peccabitur. Propterea versus istos Sophoclis in ore habendos dicebat. Hic nihil occulte: quoniā cuncta tuens & cuncta audiens: omnia reuelabit dies. Et alius poeta dixit veritatem esse filiam temporis. ¶ Negant. scilicet philosophi. ¶ Id posse fieri vt id diis atq: hominibus futurum sit incognitum. ¶ Quāq: potest hic quidem fieri. i. vt aliquid fiat: quod ab hominibus ignoretur ¶ Sed quero (inquit Cic) si possent occultare id quod ipsi negant occultari posse quid nā facerent. ¶ Virgent. in stant ipsi philosophi qui plato derident. ¶ Rustice ineru dīte/ineleganter/ & inepte/ vt decet rusticum. ¶ Negant posse. i. fieri vt occultetur: & in hoc perstant nō posse. i. fieri vt si occultum: hoc verbum posse. i. non considerāt quid hoc verbum significet: & hec interrogatio cum querimus si possint celare. ¶ Sed adhibemus: tanq̄ tormēta. stimulos quibus cogamus eos respondere quid de hac re sentiant. Sensus est: tali interrogatione ad id hos philosophos veluti quibusdam tormentis adduco: aut cogantur fateri se esse facinorosos: si dixerint aliquid se facturos quod vacet honestate: si clam fieri possit: si autē negauerint se facturos etiam si hoibus incognitū sepe sit futurū vt fateantur turpitudinem ppter se fugiendā esse. Tormenta dicuntur a torquendo: cū in corpore torquet quis necesse est vt tormentis coactus fateatur. Interrogationes igitur & rōnes qbus disputātes coguntur aliquid affirmare/aut negare sunt tanq̄ tormenta: Et ideo dicit tanq̄. quoniā in his rebus non dicuntur proprie tormenta: sed per translationē. Proposita impunitate. i. q̄ impune possint facere in quodvtilē videtur. ¶ Quod expediat. vtile ipsis videatur qd̄ tñ vacet honestate. ¶ Facinorosos. malos viros: quia non fugiūt turpitudinē ppter se: sed metu infamie. ¶ Si negant se esse facturos alqd̄ in honestū etiā si celare possent. ¶ Per seipsa. nō ppter metū aliq̄ infamie. Si enim turpido nō esset fugienda per se hoies nacti latebras oīa turpia cōmitterēt. Et q̄ vsus est Ci. digressionē dicit iā redeundum esse ad ppositum. Proposuerat autē in oī deliberatione remouendam esse spem occultadi & vtilitatē nō esse requirēdā vbi est turpido. ¶ Ad ppositū. ad ppositā disputationē de repugnātia vtilis & honesti. ¶ Incidunt sepe causę dicit Cic. incidere sepe causas q̄ anios i aucipitē deliberationem trahunt: cū. i. deliberat an id qd̄ vtile videtur possit fieri non turpiter: & ponit exempla vt ostēdat nihil esse vtile quod malicie coniunctum sit & iniusticie. ¶ Turbant. aucipites agunt. ¶ Specie apparentia. ¶ Non turpiter. vt nō ostendatur honestas dū sit id quod speciem vtilitatis habet. ¶ Cum collatino ponit exemplum Bruti & collatini & ostendit id quod vtile videtur posse fieri honeste propter circumstantias Post exactos reges (auctore Liui) cōmitijs cēturiatis a pfecto vrbis ex cōmentarijs Seruij Sulpicij duo consules creati sunt. Brutus & collatinus cuius nomen: quoniā ex familia tarquintorū erat inuisum romanis fuit. Dicebant enim pulso tarquinio superbo penes Collatinum imperium esse. nescire. Tarquinius priuatos viuere. non placere nomen. periculosum libertati esse. Brutus collatino collega plebem tali suspitione sollicitā ad concionem vocauit: q̄ cū iusiurandum populi recitasset qui decreuerat vt nemo ex tarquinij rome regnaret: nec volebat aliquid esse in vrbe: vnde periculum libertati esset dixit inuitum se dicere hominis causam: nec ducturum fuisse ni charitas reip. vinceret non credere populum romanum in solidam libertatem recuperatam esse. ¶ Regium genus regium nomen non solum in ciuitate: sed etiam in imperio esse. ¶ Id ob stare libertati. hūc tu inquit tuā voluntate. L. Tarquiniū remoue metum Meminimus fatemur eiecisti reges: absolue beneficium tuū. aufer hic regiū nomen. restuas tibi non solum reddūtn ciues tui auctore me: Sed si quid deest mirifice augebit amicus abi & exonera ciuitatē vano forsitan metu: ita persuasum est animis cum gente tarquinia hinc regnū habiturum. Collatiū abdicauit se consulatu: rebusq: suis omnibus lauinum translatis vrbe cessit. Brutus ex senatus. con. ad populum tulit vt omnes tarquinie gentis exules essent. Collatinus a collatia opido quondā prope ro

nam via tyburtina dictus est: maritus fuit Lucretie: quā noctu superbi filius violauit in opido collatia: absente collatino. Nā cū alijs erat in obsidione ardear vrbis. ¶ Abrogabat imperiū: auferebat consulatū: Derogamus partem. Abrogamus in totū. ¶ Iniuste. cōtra iusticiā & honestatē: quoniā collatinus fuerat socius in expellēdis tarquinij. ¶ Principes. optimates & primi in ciuitate: quoniā volebāt vt oēs tarquinij essent exules. ¶ Superbi tarquinij superbi quē expulerant hic fuit vltimus rex romanorū. ¶ Regni. q. nulla esset regum memoria in vrbe: & q. nomen tarquiniorū & regiū penitus tolleret. ¶ Hoc erat vtile patrie: & ideo honestū a circūstātia fuit abrogare imperiū collatino. Id enī fiebat a Bruto pro salute patrie: aliter non fuisset honestū: cā igit faciebat vt ipa res honesta eēt: & sic erat honestū a circūstātia causē quē est vna ex septē q. faciunt officiū. ¶ Propter honestatē. quoniā consulere patrie vtile erat & honestū: sine quo nō potuisset dici vtile. ¶ At in eo rege. nūc ponit cōtra rīū exēplū de romulo q. fratrē Remū interfici iussit vt solus regnaret. Vulgatio fama est (inqt Lilius) ludibrio fratris remū trāsiliisse muros: inde ab irato romulo cum verbis etiā increpitās adiecisset: sic deinde quicūq. alius trāsiliisset menia mea interfecitū iri. Celer cēturio iussu romuli remū interemit. Lucanus Fraterno primi maduerūt sanguine muri. ¶ In eo rege romulo. q. vrbe cōdidit: & a suo noīe denotauit romā. ¶ Nō ita. i. nō valuit vtilitas ppter honestatē: s. romulus spē vtilitatis ductus nulla habita rōne honestatis: fratrē interemi iussit. ¶ Spēs enī rō quare nō valuit vtilitas ppter honestatē. ¶ Spēs. apparētia vtilitatis. Illud enī nō erat vere vtile: quoniā vacabat honestate. ¶ Ppuli. tetigit / percussit / impulit. nā pello idē est q. percutio / & ferio li. j. de diu. ait. Vtpellant animi vehemētius sepe etiā cura / & timore: & in scdō ait. Num igit cū aut muros babylonis aut homeri faciem cogito. imago illorum aliqua me pellit. ¶ Hic romulus impius / & inhumanus fuit interficiendo fratrem. ¶ Pietatem. religionē. ¶ Humanitatē. q. fratrē interemit (vt solus regnaret. q. vtile videbat illi cū non esset: q. nō erat honestū. Pomponius ait li. j. digestis. Si q. violauerit muros capite puniat. sicut hi qui transcendunt scalis admotis vel alia qualibet ratione. Nam ciues romanos aliunde q. per portas egredi non licet: cum illud hostile: & abominandū sit. Nam & frater romuli remus occisus traditur ob id q. muros transcendere voluit. ¶ Muri cām. quoniā edixerat vt nemo sua menia trāsiliat. hic mutus videbat facere hanc rem honestā: & cām occidēdū remū. Videbat enī honestum esse illum necare: qui in suū contentū muros transcendērat: & hāc cām afferebat: sed idonea nō erat: vt illam cēdem posset facere honestā. Et sic ostendit circūstātia debere esse idoneā qua monemur: vt aliqd quod videt vtile. fiat sine offensione honestatis: & etiā monemur hoc a natura infinitum esse: vt honestum anteponat vtili: quoniā nemo audet rem ipsam inhonestā defendere: sed conant oēs afferre cām quare sit honesta: vt romulus: q. quis vtilitatis tātū causa vt solus regnaret fratrem interemerit. tamē opponebat sceleris suo causam muri: & se ideo fecisse dicebat: quoniā menia trāsiliat. hāc causa non erat idonea: nec romulus hoc prætēxtu potuit turpitudinē excusare suam: quīs id cogitauerit. ¶ Pace. bona venia ipsius romuli dixerim inquit Cice. ¶ Vel quirini. Varro ait. Mars dicit ab eo q. maribus in bello p̄est: aut q. fabianis acceptus: ibi est marmers. Quirinus a quirinibus quirinalis collis (inquit Pōpeius) dictus est: quia in eū cōmigrare fabianis curibus venientes: & romani a quirino quirites dicuntur. Romulus dictus est quirinus post mortē cū iulio lingua fabiana dicebatur hasta. vnde Qui. Hastati cura quirini. Romulus dictus est quirinus post mortē cū iulio pcul apparuisset. ¶ Vel romuli. quocūq. noīe voluerit appellari dicā ipm peccasse. Romulus dictus est a rumine. i. māna lupo: quē lac infantibus prēbuit: vnde scribit Varro li. 2. de re rusti. Subiūmi agni dicuntur sub māma rumis enī quondā māma dicebatur. ¶ Nec tamē. quis inquit vtilitas sine honestate spernenda sit: nō nostrē vtilitatis nō sunt spernēde: tradēde p alijs: s. consulendū est. ppter vtilitati modo fiat sine alterius iniuria. Qui q. igitur eā vtilitatē coniunctā honestati: quā ad se pertinet: amplecti debet & pōt cū laude: quoniā natura hoc nō exigit: vt nras vtilitates tradamus alijs cū nobis necessarie sint. ¶ Sug. proprie vtilitati. ¶ Scite. prudenter: & bene. ¶ Vt multa. scite. i. dicit hēc esse ex vna sententiis Chrysippi stoici quas breuiter enūciabat: & hēc sērentie dicuntur apohrhegmata. Hāc inīam chrysippi affert ad probādū id quod dixit. Stadiū dicit spaciū in quo homines ad brauiū currūt: & octo stadia faciūt mille passus. ¶ Cūcurrat stadiū. dicimus curro stadiū: et in stadio et per stadiū. ¶ Cōtendere. valde conari. ¶ Supplātare. plātis calcare: et pedibus ipicare siccūcurrentem. ¶ Qui eū. cū quo certet cursu. ¶ Manū depellere. deicere cū manu: vt fecit Idas parthenopeio apud papinium i thebaide. nam idas p̄eunte parthenopeium arrepta coma resupinum traxit. & sic prior iuit ad palmā. ¶ Sic. hoc modo. et pari ratione. ¶ Non est ius. non licet: quoniā non est honestū. ¶ Maxime nūc docet quomodo in ipis amicitis officia probantur. ¶ Perturbantur. peruertuntur: et non iure fiunt: quoniā interdum causa est ipsa amicitia: vt ab officio discedatur & p̄scribit quē amicitis postponenda: & quē anteponenda sint: vt cum ambigitur quid agendū sit propter circūstātia: facile iudicari possit: quid sit ex officio. ¶ Non tribuere. non facere id quod fieri debet amicorum causa: & id facere quod fieri non debet. contra officiū est: et laude honestatis caret. ¶ Recte honeste et sine aliqua reprehensione quoniā est honestum. ¶ Sed huius generis totius. q. bus s. officiis debeamus vt in amicitis: & huius partis facilis est preceptio. Facile inquit potest precipi in parte hac quid sit agendum ex officio. ¶ Quē enī. hoc est preceptum hominis. i. nō debere amicitis ea preponere q. videtur vtilia: sed pluris amicitiam facere q. has vtilitates & voluptates. ¶ Generis eiusdem. similia debemus vtilitates et omnia commoda postponere amicitie: vt amicis inferuiamus. hēc omnia (q. nobis grata) relinquenda sunt. ¶ At neq. nunc contra docet quid agendum non sit a micorum causa. Hēc igitur prima lex inquit in lelio in amicitia sauciatur: vt ab amicis honesta petamus et amicorum causa honesta faciamus. Vnde vituperatur Blossus Cumanus Tyberis gracchi familiaris qui vt scribit Plutarchus. ad consules deductus cum de rebus gestis interrogaretur: se Tyberii iussu cuncta fecisse respondit. Ad hēc nascica. quid sit capitolium incendere tyberius iussisset. nunquid id quoq. fecisses: nunq. iussisset hoc inquit: sed si iussisset paruissim. Contra rempubli. non est aliud agendum contra tempus. amici causa. vnde d. Martianus vt est in libris

Collatino.

Lucretia maritus. Derogo Abrago. Tarquinus superbus vltimus rex. Circūstātia rē honestā reddit

De romulo / & remo Celer remū iteremitt. Pello. Pōponius li. j. ff.

Circūstātia sit idonea.

Mars Quirinus Quirites romulus vñ dicit

apothegmata. Stadium Supplantare

Amicitia interdū causa iniuriarum Preceptū in amicitis seruādū.

Plutarchus de Blossociano

M. tullii Ciceronis.

dige. Minie maiores lugēdū putauerūt eū q ad patriā delēdā: & parētes & liberos interficiēdos venerūt. qui si fili-
lius patrē aut pr filiū occidisset sine scelere ēt pmo afficiēdū oēs cōstituerūt. Nec ē violēda fides: aut iusiurādū.
amicorū cā. ¶ Iudex. de ipso amico. i. si erit iudex i cā amici. Arist. j. moraliū. q̄q̄ hēc q̄stio per ardua ē ob amicos
f3 p defēsiōe veritatis ēt ppria ipugnare opz p̄ferti phōs. Nā cū ābo sint amici: p̄tū est veritatē i honore p̄ferre.
¶ Pōit. depōit nūc cū est iudex. ¶ Induit. cū suscipit personā iudicis tā nō ē amicus: f3 iudex. ¶ Tātū dabit: tri-
buet amico vt velit ipius cām eē magis verā q̄ sit cā aduersarij: hoc malū solū tribuēdū ē amicitij ab ipso iudice
¶ Perorandē. litis defēdēdē & exponēdi iuris oratiōe: aut ipius amici aut patroni. ¶ Quo ad. iqtū leges iudicio
rū permittūt. Nā cōcedebant hōrē ad clepsidrā oratibus i cā sua: aut alterius. ¶ Iurato. quoniā iurāt iudices se
iuste iudicatuos rē qd̄ tenet suā p̄fessiōe: ēt si nō iuraret. ¶ Iurato. iudici q̄ iurat se recte iudicatuos: qd̄ cū facit
adhibet deū testē. i. mētē suā: vt vult Ci. delibātā e mēte diuinā. In cato. aī. Est ei animus celestis ex altissio do-
micilio dep̄ssus: & q̄si demersus i terrā locū diuine naturę eternitatē cōtrahū. ¶ Mētē suā cōsciētā: quoniā mēs
nra diuina ē. Sene. dicit De fide & religiōe scias agi vbi cūq̄ de veritate tractat. nā & si iureiurādo deus iuocatus
& nō iuocātī testis ē: nō tñ trāsies veritatē: ne iusticię trāsēas legē. ¶ Itaq̄ affert ad hoc p̄bādū morē rogādī iu-
dicis quo atiq̄ vtebant: vt. f. p amico & alijs ea faceret q̄ salua fide facere posset: quoniā d3 iudex id qd̄ vērē iu-
dicare: si aliter faceret violaret fidē quā d3 deo: quā iurādo iuocauit. ¶ Preclaz. laudabilē si eū morē nūc tene-
remus: quoniā nō peterent a iudice: nisi hōesta: & q̄ salua fide posset facere. ¶ Quē. salua fide facere possit. hic
erat mos rogādī iudicis vt ea faceret iudex: q̄ posset nō violata fide. ¶ Quē pauloatē dixi: vt. f. iudex malit cām
amici eē verā. & vt cōmodet quo ad per leges liceat tpe perorandē litis. Hęc igit̄ rogatio at̄iquorū. de ista perti-
net q̄ a iudice salua fide p̄stari p̄t. ¶ Hōeste. salua fide posse cōcedi amico ea q̄ hōesta sūt. ¶ Sed cōiuratiōes
q̄ sēper sūt in malā partē: & i alterius perniciē: & perfectā amicitia nō cadit nisi iter bonos viros: & iter se virtute
similes. Bōi aut̄ viri nil cupiūt nisi qd̄ ē hōestū: & taliū amicitia permānet q̄ diu sūt bōi. Virtus (vt ait Aristot.) res
permanēs ē: & bonorū amicitia ē sic q̄ rela: malivēro stabilitatē nō habēt: neq̄ ei subijp̄is siles perseuerāt: & par-
uo tpe sūt amici gaudentes mutua prauitate. ¶ Loquor aut̄. docet Ci. de qbus amicitijs loquat̄: de cōibus: i. nō
de illis q̄ sūt iter sapiētes: quoniā tales nō facerent p amico iusta: neq̄ peterēt. ¶ Cōibus. nō perfectis: f3 eorū q̄
versant̄ i cōibus officijs. ¶ Sapiētibus. perfectā virtute p̄ditis. ¶ Nil tale. nō peti ab amico: vt aliqd̄ faciat cō-
tra hōestitatē & nō p̄t dici cōiuratiōes amicitij: sapiētū: si iter ipos oia faciēda sūt amici cā: quoniā talis amicus
nō peti nisi hōesta: nec alius plane sapiēs p̄staret amico nisi hōesta. Et pōit exēplū Damonis & Pythij pytha-
goreorū. Quattuor fuerūt amicorū paria monumentis grēcorū latinorūq̄ celebrata. Pylades & Orestes / The-
seus & Pyrrithous Scī. & Lē. Damō & pythias: de qbus nūc agit. Pythagor. diciplinę pythagoricę sectatores.
Nā pythagoras vt dictū est ad cōnectādās amicitias plurimū valuit. & volebat oia elie amicorū cōia. Aristot.
valde pbat amicitia dicens illā esse quādā virtutē (vt cū virtutē & rem app̄tine i vitā hoīm. necessariā. Sine a-
micis ei nullus eligeret viuere licet cūcta bōa possideret. nā & locupletes & i dignitate ac sūma potentia cōstitu-
ti plurimū amicis idigere vident̄: qd̄ ei pdeset talis p̄speritas si bñficij cōferendi auferat̄ facultas: qd̄ maxie fit
cōmendatq̄ i amico: v̄l quō custodirent seruarentq̄ sine amicis cū q̄to plura illa sūt tātomagis periculo subia-
ceant. In paupertate quoq̄ ac reliquis calamitatibus vnicū putant in amicis esse refugij. ¶ Hoc aīo. talī ami-
citie vinculo astricti: quoniā erant sapiētes. ¶ Dionisius. Syracusanorum tyrannus. ¶ Addictus. destinatus &
dānatus ad mortem: & addiscere etiā est vendere per licitationem: inde addicti apud antiquos dicebantur qui
prætoris prōnuntiatione / ac iussu cum soluendo non essent creditoribus vendebantur. In oratione pro rabirio
posthumo ait. Et quis est ex tanto populo qui bona. C. Rabirij posthumum nummo sestertio sibi addici velit: &
tua posthume nummo sestertio a me addiciuntur. & titulus est in dige. de addictione in diem. ¶ Commendan-
dorum suorum causa. vt iret domum & res suas ordinaret: domesticosq̄ fides alicuius commendaret. Huius
hystoriae meminit Valerius libro quarto. Vas sponsor enim constituit se vadem pro reditu alterius Vas dicitur
sponsor datus in re capitali. Dicitur aut̄ vas quoniā eū spondet: causa est vt alter vadat p quo se vadem cōsti-
tuit. Varro ait. Vas ē appellatus: q̄ p altero vadimōiū pmittebat: cōsuetudo erat cū reus parū esset idoneus in
ceptis rebus vt p se alter daret a quo cauēri postea lege ceptū ē ab his q̄ p̄dia viderent vades ne darēt ab eo
scribi ceptū in lege aucupiorū: vadē ne poscerent nec dabitur. Obses ē q̄ tradit iperio alterius ea cōditione: vt si
dator obsidis a fide recedat recipietis ius sit i corpus & vitā obsidis. ¶ Eius sistēdi. i. q̄ i die cōstituta eū restitue-
ret: & q̄ is q̄ discedebat iudicio sisteret: hoc verbo vtuntur iurecōsulti. Vlpianus lib. i. digestorū de eo per quem
factū erit quominus q̄s iudicio sistat eḡsimū putauit prætor doli eius coercere q̄ ipedit aliquē iudicio sisti: &
his dolo malo facit q̄ aliquē detinet: ne iudicio sistat. ¶ Ad diez. q̄ p̄miserat se rediturum. ¶ Cuz igitur. cōclu-
Cice. docens quid amico agendū sit cum aliqua species vtilitatis obicitur. ¶ Quod videtur. qd̄ vere nō est. vt i
leeni ab honesto nō separāt. ¶ Iaceat. Deserat succubat: quoniā honestas ceteris rebus p̄ponenda est. & sic
vērē vtile cōsequimur. Merito (iq̄t Ari. 8. mō.) videt studiosus eē q̄ oibus p̄fert hōestitatē. quiēt i rebus agēdis q̄q̄
amicū p̄fert sibi. Religio. metus dei: Et fides. quā nō debemus violā amici cā. i. hōesta potētis. violata ei fide vi-
ola iusticia q̄ i se cōtinet oīs virtutes. Et sic religio / & fides / aīponent amicitie. ¶ Hēbit delectus officij poterit
mus officiū dignū laude iuenit̄ qd̄ sēper ad bonū tēdit: debemus hīe delectū si volumus eē prudētes cū officiū
exgrimus: & hōesta certo cōsilio eligē / aspernariq̄ cōtraria. ¶ S3 vtilitatis spē nūc docet quō vtilitatis spē i re
pu. peccat: oñditq̄ nil crudele eē vtile quoniā crudelitas ē inimica nature. Crudelitas ē atrocitas animi i exigēdis
penis siue inclinatio ai ad asperiora. Crudelitas inqt. Sene. minie hūanū malū ē idignūq̄ tā miti aīo ferina ista ra-
bies ē sāguie gaudet ac vulneribus: & abiecto hoīe i siluestre aīal trāsire. ¶ In rep. rebus pertinētibus ad repu.
Disturbatiōe. euersiōe. Rōani euerterūt Corinthū duce Mūmio: nō q̄ iusta erat cā eueriōis. f3 q̄ id videbat̄
vile: & secus: rōano iperio ppter sitū vrbis i faucibus Isthmī. ¶ Nri rōani: q̄ vtilitatis spēm hōestati p̄tulerunt.

Peroran
de litis

Hore ad
clepsidra

Animus
celestis ē

Mos ro-
gadi iudi-
ci Cōiura-
tiones in
malā par-
tem su-
muntur

Amicorū
paria
quattuor

Addictus
Addico
Addicti

Vas

Obses
Iudicio
sisti

Studio-
sus.

Religio
Crudeli-
tas

Romani
euertere
corinthū

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXXIII.

¶ Durius, crudelius. Vñ valerius iter exēpla crudelitatis hoc refert dicēs. Cōsimili gñe emulatiōis isticta ciuitas Athe. eginēsiū iuuetuti pollices absceidit vt classe potēs ppl's i certamē maritiā; viriū secū descēdēt negret Sciue tūr. iudicauerūt & decreuerūt: tūc plebiscita. nā scīr iudicāt ē. Syl. ait. Solē cōcedēt nocti. Sciscāt ibelles. ¶ Vt egi netis. incolis eginē insule: q̄ ē cōtra atticā: & aliqñ maris tenuit iperū. Bellū gesser atheniē. cū eginetis (auctore Thucyde) tādē se dediderūt deiectis muris traditis nauibus: iposito i poster; tributo. ¶ Pollices. ob hoc ne pos sēt vti remis: qd̄ crudele fuit: neq; vtile/ neq; hōestū eē potuit: s; rōanis videbat vtile Cori. caput Achaie fūdus deleī ppter locū ad res nouas idoneū. & athe. videbat vtile eginetis pollices p̄cider: quoniā eginā p̄pinq̄ erat Pyreo portui Athe. Hermiōē i pelopōneso piscator; statio erat: a q̄ sinus hermio. dictus: i quo ē eginā isula. Py reus ē portus athe. Pli. ait. ab lsthmo quīq̄ gita duo milia passuū Pyr. & phalera portus duor; miliū passuū mu ro redētibus athe. iūcti. Propiq̄tatē. quoniā eginā distat a py. duodecimilibus passuū: añ vocata enone. Nomē accepit ad eginā (vt igt dio.) filia Alopī rapta a Ioue ex phūte vrbe pelopōnesi ad nemeā siluā. peperitq; ex Io. Facū q̄ i eginā regnauit p̄r pelei Thelamōis & phoci. ¶ Quā naturā debemus seq̄ ducē ad officiū iueniendū. Malū a. oē ei qd̄ ē cōtra naturā ē cōtra officiū: & malū agere nō ē naturale: s; cōtra naturā. ¶ Extermināt. expellūt vt faciebāt Lace. (auctōr Thucy.) q̄ nō permittebāt vt peregrini eor; vrbe icolerēt: qd̄ erat ihūanū: & ab hoīe (q̄ ē natura ciuif & cōgregabit) alienū. Adde ēt qd̄ erat lacede. filios filia sue aliq̄ corporis parte debiles & mōstruo sos exponebāt: q̄ li spartāo idignos stēmate. & Lacede. parētibus fortissimis viris. ¶ Grassus/ & Scēuola. horū cōsulū legē dānauit Pedianus Eiconius dicēs. Legē liciniā/ & mutiā de ciuibus regūdis video cōstare iter ois: quā duo cōsules oīz quo sydidimus: sapientissimi tulissēt: nō mō iutilē s; perniciosā resp. fuisse. Hāc legē de regūdis i sua ciuiate socijs i cōsulatu eorū tulerūt: cū sūma cupiditate ciuitatis romane itali tenerēt: & ob id magna pars eorū p̄ ciuibus romanis se generent. Necessaria lex visa est: vt in suē qsq; ciuitaris ius redigeret. Verū ea lege ita alie nati sunt animi principū itatorū: vt ea vel maxima causa belli italici: quod post trienium exortum est fuerit.

¶ Illa ⁷præclara: in quibus publicæ utilitatis species præ hone state contēnitur. Plena exemplorum est nostra respublica tum sæ pe alias tum maxime bello punico secundo: quæ cannenſi calamitate accepta maiores animos habuit q̄ vnq̄ rebus secundis. Nulla timoris significatio: nulla mentio pacis. tāta vis est honesti: vt spe ciem utilitatis obscurēt: Athenienses cum persarum impetum nullo modo possent sustinere: statueruntq; vt vrbe relicta coniugibus & liberis trezene depositis: naues conscenderent: libertatēq; græ ciæ classe defenderent. Cyrillum quendam suadentem in vrbe ma nerent: xerxēq; reciperent lapidibus obruerunt atq; ille sequi vt litatem videbatur. Sed ea nulla erat repugnante honestate. The mistocles post victoriā eius belli quod cum persis fuit: dixit in cō cione se habere consilium reipu. salutare: sed id sciri opus non esse postulauit vt aliquē populus daret qui cū communicaret. Datus est aristides: huic ille classē lacedemoniorum quē subducta esset ad gytheum clam incendi posse: quo facto frangi lacedemoniorū opes necesse esset: Quod aristides cum audiuisset: in contionem magna expectatione venit dixitq; perutile esse consilium: q̄ The mistocles afferret: sed minime honestum. Itaq; athenienses quod honestum non esset: id ne vtile quidem putauerunt: totamq; eā rē quam ne audirent quidem auctore Aristide repudiauērunt. Me illis hi quam nos: qui piratas imunes socios vectigales habemus. Maneat ergo q̄ turpe sit id nunquam esse vtile: ne tum quidem cū id quod vtile esse putes adipiscare. Hoc enim ipsum vtile putare. quod turpe sit calamitosum est. Sed incidūt (vt supra dixi) sepe cau se: cum repugnare utilitas honestati videatur: vt animaduertendū sit: repugnet ne ~~ampla~~ ne an possit cū honestate cōiūgi Eius gene ris hē sūt q̄stioes. Si (exēpli grā) vir bōus ab Alexā. pfectus Rhodū

¶ Illa p̄clara. eandē rē p̄sequitur dicēs. Illa sup. sunt p̄clara sup. facta i qbus spe cies publicē utilitatis. i. pertinentis ad vni uersā rēpu. cōtēpnit pre hōestate nostra. .i. romana respu. ē plena exēplorū sup. ta liū: cū als. i. alio tēpore sepe. i. cū ita sit q̄ sepe als tū maxie. i. tū potissimū verū eit q̄ scd̄o bello punico. i. cōtra penos & po tissimū cōtra carthaginēses gesto: q̄ resp. calamitate. i. clade ciuū per modū cala moꝝ a grādine p̄stratorū cannenſi. i. q̄ fie bat apud cānas accepta. i. postq̄ cānesem calamitatem acceperat: habuit maiores aios: q̄ vnq̄ rebus scd̄is. i. p̄speris. Nulla significatio timoris fuit sup. i ea: nulla mē tio pacis: tanta vis. i. potētia ē honesti: vt obscurēt speciē utilitatis. Atheniēses cum nullo mō possēt sustinere ipetū persarum quas xerxes instruxerat: & statuerāt vt con scēderēt naues & hoc vrbe. i. athenis reli cta: & cōiugibus & liberis eor; depositis i. sub fide i custodiā datis trezene: i ea ciui tate peloponēsi ipi obruerunt lapidibus Cyrilū quēdā suadētē vt manerēt i vrbe/ & reciperēt Xer. principē inimicor;. Atq; vlt potius: atq; i. s; tū ille videbat seq̄ utilitatē s; ea nulla erat hōestate repugnātē. i. q̄ hōestas repugnabat: Themī. dux atheniē siū post victoriā eius belli qd̄ fuit cū persis dixit i cōtiōe se hēre cōsilū salutare reipu. s; nō eē opus id sciri postulauit: vt ppl's da ret aliquē q̄ cū. i. cū quo cōicaret sup. cōsi liū Aristi. vir ille sapiēs ē datus. ille. i. The mi. dixit sup. huic. i. aristid. classē lacede. q̄ eēt subducta ad gytheū. illd̄ naualle lace de. posse incendi clā: quo facto necesse esset opes lacedemoniorū frangi. Quod cū au diuisset aristides venit in contionē magna expectatiōe sup. ppli dixitq; cōsilū q̄ the mistocles afferret eē perutile sed minime honestum itaq; i. & ita athenienses puta

7
Sunt

Consilium
salutare

Carpit popu
ut i vrbe
sup

Atheniē
sum egi
nenciū in
iuria
Scire.
Egina
Hermio
nā
Phalera.

Malū a.
gere ē cō
tra natu
ram

Lex lic
niā.

ASCEN

Exemplū de grecis

Exoratio apollinis (vt iustit
lii 2.)

Malū cōsilū cōsultorū
pessimū quod cōsillo
amiderat

Themistocles

Aristides

Gytheum

Atheniēses nō putā
uerūt hoc vtile qd̄
honestū non esset

De cōsilio aristide plu
tar: in vita conside

Exemplū

C.ii.

M. tullii Ciceronis.

Summa ammonere caritas

Diogenes Babiloniensis magis & grauius storiis

Antipater discipulus eius de homo acutissimus

uerunt id me vtile quidem: quod si esset honestum: & repudiauerunt totam illam rem quam audiuerant quidem aristide auctore: id est repudiationem approbata. Melius super fecerunt hi: quod nos qui habemus piratas deuictos. i. a Pompeio & incolonias: diuisos: immunes. id est liberos ab omni onere: & socios vectigales. i. petentes vectigalia quasi tributarios. Maneat ergo. i. certum sit & firmum: id quod turpe sit nunquam esse vtile: ne tunc quidem. i. non etiam tunc cum tu adipiscaris. i. adipiscaris id quod putes esse vtile. ei per quod: calamitosum est putare hoc ipsum esse vtile quod turpe sit. Sed incidit sepe causa: ut dixi super praeter ceterum. i. in quibus utilitas videatur pugna re honestati ut sit animaduertendum. i. considerare oporteat: ne id est an super. illud utile repugnet plane cum honestate: an possit coniungi cum honestate. Eius. i. eiusmodi generis sunt haec quaestiones: si exempli gratia vir bonus perfectus ab alexandria rhodum aduexerit manum numerum frumenti inopia rhodiorum: & fame: & summa charitate anone si fidem sciat complures mercatores soluisse. i. naues ab alexandria. Et viderit naues onustas frumento petentes rhodum in cursu. i. in navigatione: ne. i. an sit dicturus rhodijs id. i. complures naues aduolare: an venditurus est super suum frumentum quod plurimum. i. valde care nos fingimus. i. presuponimus eum virum sapientem & bonum & quod rimus de deliberatione & consultatione eius qui non sit celaturus rhodios si iudicet id turpe: sed dubitent an sit non turpe. Aliud solet videri in his causis Diogeni babilonio stoico magno: & graui: aliud solet videri antipatro discipulo eius homini acutissimo antipatro super videntur omnia patefacienda: ut ne quid oino emptor ignoret quod venditor norit. i. nouerit diogeni super videtur venditor oportere discere vitia eatenus super quatenus constitutum sit a iure ciuili: & agere cetera sine insidijs: & quoniam vendat super dicere velle vendere quod optime. i. clarissime dicendo. i. aduexi super has merces ex alienis oris. exposui super praeter ceterum earum. Ego vendo meum non pluris quam ceteri: & fortasse etiam minoris. i. minori pretio cum maior est copia cui fit iniuria. q. d. nulli. Ratio Antipatri dicentis. omnia esse reuelanda exoritur ex altera parte. Dicit enim sic. Quid agis cum tute: id est tu ipse debeas consulere: & seruire societati humanae. & cum sis natus ea lege ut habeas ea principia naturae: quibus debeas parere & quae debeas sequi semper ut tua utilitas sit communis utilitatis: id est redundet in communem utilitatem & ut ea utilitas communis sit vicissim: id est econuerso: tua celabis: tu homines: quid utilitatis & copiae absit: id est proponatur aut aduexatur venale his. quod si dicat non de

magnum frumenti numerum aduexerit in Rhodiorum inopia: & fame: summa quod annone charitare: si idem sciat complures mercatores ab alexandria soluisse: nauesque in cursu frumento onustas petentes Rhodum viderit. dicturus ne ^{sit} id Rhodijs an suum quam plurimum venditurus: sapientem: & bonum virum fingimus: de eius deliberatione & consultatione quaerimus: qui celaturus rhodios non sit si id turpe iudicet: sed dubitet an turpe non sit. In huiusmodi causis aliud Diogeni Babilonio videri solet magno: & graui Stolco aliud antipatro discipulo eius homini acutissimo. Antipatro omnia patefacienda ut ne quid animo quod venditor norit: emptor ignoret. Diogeni venditorem quatenus iure ciuili constitutum sit dicere vitia oportere: cetera sine insidijs agere. & quoniam vendat velle quod optime vendere: aduexi exposui vendo meum non pluris quam ceteri: fortasse etiam minoris cum maior est copia cui fit iniuria. Exoritur antipatri ratio ex altera parte. Quid agis: tute cum hominibus consulere debeas: & seruire humane societati: eaque lege natus sis: ut eas habeas principia naturae quibus parere: & quae semper sequi debeas: ut utilitas tua communis utilitatis sit: vicissimque ea communis utilitas tua sit: celabis homines quid his adsit: & commoditatis & copiae. Respondebit Diogenes fortasse sic: aliud est celare: aliud tacere: neque ego nunc te celo: si tibi non dico quae natura deorum sit: quis sit finis bonorum quae tibi plus praestent cognita quam tritici utilitas: sed non quicquid tibi audire vtile est: id mihi dicere necesse est. Immo vero inquit ille: necesse est si quidem inter homines natura meminit coniunctam societatem. Memini inquit ille. Sed non ista societas talis est ut nihil suum cuiusque sit. Quod si ita est: nec vendendum quidem quicquid est: sed donandum. Vides in hac tota disceptatione non illud dici quod uis hoc turpe sit. tamen quoniam expedit faciam. Sed ita expedit: ut turpe non sit ex altera autem parte ea re: quia turpe sit non esse faciendum. Vendet edes vir bonus propter aliqua vitia quae ipse norit: ceteri ignoret. pestilentes sint. & habeantur salubres ignoretur in omnibus cubilibus apparere serpentes: male materiae: ruinosae: sed hoc propter deum nemo sciat: quero si hoc emptoribus venditor non dixerit edesque vendiderit pluris multo quam se venditurum putaret: non id iuste an improbe fecerit: ille vero inquit Antipater improbe facit. Quid enim est aliud erranti viam non monstrare quod athenis execrationibus publicis saneitum est: si hoc non est emptorem pati ruere & per errorem in maximam fraudem incurrere. Plus etiam est quam viam non monstrare. Nam est sciendi error alterum inducere. Diogenes. contra. num te emere recoegit. qui ne hortatus quidem est: ille quod non placebat proferri posuit: tu quod placebat emisisti. Quod si qui proscribunt villam bonam: beneque edificatam. non existimantur fefellisse: etiam si illa Nec bona

selectio

M. tullii Ciceronis.

Clades dem post Fabij dictaturam ad Cannas apulie in ripsis aufidi Paulo Emilio & Marco Varrone consulibus maxima clade romanos affecit: quam Paulus consul morte sua funestiorum romano nomini reddidit. Duo milia 700. equites celi dicunt: & tanta ciuium sociorumque pars in his ambo consulibus questores Lucilius & L. furius Bibaculus & 21. de tribunis militum: consulares quidem & edilij inter quos Gneus Semilius & C. Minutius Nummatius: qui magister equitum priore anno fuerat, 80. preterea senatores. Varro consul cum quinquaginta equitibus Venusiam se ex fuga recepit. Post hanc cladem defecerunt ad Hannibalem romanorum socij qui ad eam diem in officio fideque permanserant: iam tanta calamitate accepta: & in tanto rerum turbine de romano imperio desperantes: fortuna penis incubente. Atellan. Calatani. Hirpini. apulorum pars. samnites propter penos: bruti oes. Lucani. Surrentini: & grecorum ois fere ora: quae quondam magna gratia dicebatur (nunc est magna solitudo) Tarentini Metampotini Crotonenses: Locriq. Cissalpini oes galli. Nectum inquit Liuius. He clades defectionesque sociorum mouerunt: ut pacis unquam metio apud romanos fieret: neque ante consulis romae aduentum: neque postquam is redijt: renouauitque memoria acceptae cladis quo in tempore adeo magno animo ciuitas fuit: ut consuli Varroni ex tanta clade: cuius ipse maxima causa fuisset: redeundi: & obuiam itum frequenter ab omnibus ordinibus sit: & gratiae actae: quae de reipublica non desperasset: qui si carthaginensium ductor fuisset: nihil recusandum supplicij foret. obtulerunt insuper romani animi robore subnixi dictaturam varroni: Igitur romani in tantis calamitatibus nichil de dignitate romana remittendum duxerunt & habita honesta ratione pacis in eundem cum barbaris: nullam mentionem fecerunt. Non enim decebat romanos qui stema suum & originem ad matrem referunt: & quorum ars militaria erat: aduersis frangi: & praeter decorum pacem petere: quis uideret esse publica utilitas: sed non erat: quoniam relinquebat honestas. Solebant enim pacis conditiones dare alijs: non accipere. unde dicit Plinius lib. penult. Pudor romani nominis sepe res perditas seruauit in prelijs. ¶ Pre honestate. respectu honestatis: & comparatione. ita dicimus: haec nulla sunt praeter alijs. i. comparatione illorum. ¶ Scilicet. prosperis & ad voluptatem nostram fluentibus. ¶ Tanta vis potentia: quoniam erat honestum romanis: nec decebat eorum magnanimitatem atque praestantiam bellicam inire pacem cum barbaris quacumque conditione: a quibus contra ius federis tanta iniuria: & cladibus fuerant affecti: quis pax illa potuisset esse reipublicae. uideri & ex usu totius Italiae tot cladibus attrite: tot delectibus exhaustae. ¶ Athenienses. iam de atheniensibus in resimili ponit exemplum. quod praeter honestate & decoro attici nominis id quod Cyrillus suadebat repudiarent: quis utile uideret: imminente ceruicibus Graeciae tanto honestate: cuius multitudinem flumina ad potum non sufficiebant. Magno igitur animo bellum suscipientes: & se contra barbaros pro auita dignitate erigentes uictores fuerunt. Post pugnam maratoniam (de qua dictum est) athenienses ducentas naues fabricauerunt: & aduentante Xerxe oraculum delphicum consulentes habuerunt fortes: ut muris lineis salutem tuerentur. Et sic auctore themistocle coniuges/liberosque cum preciosissimis rebus in abditis insulis emendarunt: ipsique armati naues conscenderunt & angustias salaminis freti una cum socijs ne circumueniri possent occuparunt. ¶ Urbe. athenis. ¶ Trezene. quae est urbs peloponnesi in sinu argolico sacra quodam neptuno: ut inquit Strabo. & ideo possidonia dicta est stadia. 15. a mari eminebat. Urbs eo tempore insignis denotata est a trezene filio pelopis. hic educatus fuit theseus: & ideo theseia treze dicitur a Papinio. Trezen Pytheus auus maternus thesei in regno successit. Et ob id Ouidius in Heroidibus trezenam appellabat pytheia regna. ¶ Cyrillu quendam Cice. aliter quam alij hanc narrat hystoriam. Nam cum Mardonius xerxis dux athenas uenisset desertas a ciuibus: qui naues conlenderant: & apud salamina de summa rerum consultabant: & de liberis coniugibus: ceterisque fortunis emendandis trezenem: prius cepit athenas: & Murchidem helesponsum salaminem misit cum mandatis/potulatisque ad athenienses: qui illic confugerant: cum mandata exposuisset Murchides Lycidas atheniensis senator in concione suauis: ut mandata acciperent athenienses: ac ferrent ad populum. Unde oim consensu lapidibus obrutus est. ¶ Mulieres quae adhuc apud salaminem erant: id audientes uxorem Lycidae & filios eadem poena multarunt. ¶ In urbe. athenis. Sed ea non erat utilitas: quoniam non decebat generosos & tantis nominis Graeciae. omnium bonarum artium inuetricis alunos: & qui de omni genere virtutum precepta dederant & dabant Xerxem barbarum in urbem disciplinarum sedem & emporium recipere. Sic appius cecus dissuasit Romanis grauissima oratione Pyrrhum recipere. ¶ Themistocles. ponit exemplum de themistocle qui rem minime honestam excogitauerat: ideo athenienses virtutis cultores eam temnerunt. Plutar. ait in uita Aristidis post uictoriam plateensem. Themistocles populo dixit se id excogitasse: quod si exequi posset magnam utilitatem urbi afferret populus aristidi negotium dedit: ut de hac re cum Themistocle consularet: & si e reipublicae uideretur probaret. Cogitauerit inquit themistocles nauale grecorum incendere: quo athenienses totius graeciae poterunt facile esse principes Aristides concione aduocata dixit Themistoclis concilio nihil esse commodius: sed nihil iniustius. Qui. cum quo. ¶ Lacedemoniorum. qui sunt in peloponneso: & socij fuerant atheniensium in bello contra barbaros. ¶ Ad Giteum nauale lacedemoniorum nobile: ut inquit Strabo. Intra. cc. xl. stad. edificatum. & habens nauium stationem manu effossam. Plutarchus ait in uita Themistoclis. Xerxe abeunte in pegafas hiemandi grecorum classis subducta est. Atheniensibus ad concionem vocatis. inquit se habere consilium reipublicae. salutare: sed id sciri non opus esse. Iubentibus autem atheniensibus cum aristide tantum concitari. ac (si ille probaret) negotium confici. Dato igitur illi in consilium Aristide. Huic themistocles excogitasse se inquit grecorum classem incendere. Melius hi quam nos laudat iusticiam Atheniensium: qui socios lacedemonios ceterosque nullo modo uolentes censerunt Notatque romanos: qui piratis impunitate & immunitate concessere: cum debuissent eos iusto grauissimoque supplicio afficere: & socios confederatosque habebant uectigales. i. tributarios: hoc igitur uidetur iniustum: ut socij nostri pedant tributum & piratae sint imunes. Romani nunquam equis federibus societate iubar: sed tributum uolebant tam superiorum. Unde in prio bello punico Regulus romam missus: ut permutatio fieret: & pax equo federe dicitur in senatu id dissuadens: cum esset contra mores auitos & decore. haec quae uersibus persecutus est Syllius. Nec uero placeat: nisi quod de more paratum pax erit. Inde subiungit. Sed mihi sit stygios an intrauisse penates. Talia quae uideantur ferientes pacta latios. Po-

Athenienses contra Xerxem bellarunt. Trezene

Mardonius dux Xerxis.

Lycidas obrutus lapidibus.

Appius cecus Consilium themistoclis. non acceptum.

Notat romanos depiratis M. regulus Carmia. Syllij

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXXVI.

peius magnus piratas/maria/& terras infestantes felici successu vicit: & cum athenas trāsmisisset nonnullis Pōpeius
ad illius veniam fidemq; cōfugientibus impunitatē concessit:& cum essent ad.xx.milia eos per opida collonis piratas
ex haulta collocavit:vt facilitate victus eos mitiores redderet. Itaq; ciuitates quedam Cilicie quosdam admise deuicit.
rūt:& Dyme vrbs acheorū in pelopōneso vt meminerūt Strabo & Plutarcus cultoribus vacua & agrorū vber Dyme
tate secunda pyratīs concessa est. Hoc nōnulli improbarunt(auctore Plutarcho) in vita Pompeij. hoc etiā Cic.
notat quīs latentes propter pompeium quem viuū amauerat:& mortuū aperte nolebat insectari vt etiā supra
fecit:cū de theatris & porticibus loqueret. Socios.romani nois:& fœdere nobis cōiunctos. ¶ Vectigales. solue Vectiga-
tes tributū. Vectigalis is dicit: q vectigal soluit:& tributū:& sic dicitur ager vectigalis. Vnde accusatur casar: q; lis.
agrū cāpanū ad iusidia reipu. vectigalē relictū diuiserit. Immunes dicūtur illi: qui nō sunt vectigales: nec ad ali Immu-
quod onus obligantur: ergo indignū erat latrones esse immunes/ & socios vectigales. Munus inquit iure cōsul nes.
tus vno modo dicit onus: quod cū remittitur vacationē militie munerisq; prestat: inde immunitas appellatur. Munus.
¶ Maneat ergo. hoc certū sit & constitutū inq; nihil esse vtile quod nō sit honestū aliter putare calamitosū est Immuni-
& malū: cū sit cōtra boni viri decorū:& dignitatē:& is qui hoc errore ducitur calamitosus est:& nō felix etiā tas.
si id quod cupit adipisceretur. amittit enim virtutē: q nulla vtilitate: sine honestate vtilitas dici potest: rependit. Calami-
¶ Sed inducūt sepe causē. Repetit Cic. id quod supra proposuit aiaduertendū disputādūq; docet: cū vtilitas cū tosius.
honesto videatur pugnare: pugnet necne:& sic innuit cōsiderās esse cōstantias temporū locorū:& persona-
rū vt plane cognoscatur quid ex officio sit: quid contra officiū. Plane omnino. ¶ Eius generis similes:& hmoi: Plane.
cū querimur an aliquid honestū sit/& deceat: an ecōtra. Et ponit quēstionē sumptā ex dogmate stoicorū: quo-
rū alteri seueritatē eorum: qui sancte/ac pure hanc sectam pepererunt immitati sunt. Alteri vera talē rigiditatē
minime secuti/& sanctitatē aliter philosophati sūt: quīs stoicorū dogma pfiterent: ¶ Alexandria. est vrbs egy Rhodos
pti ad mare. ¶ Rhodos. est insula maris pampphili inter cyprū insulā. Sapientē. perfectū & qui sit iudicare quid
sit officiū: qualē antiqui stoici volebant. Diogenes imitabatur recentiores stoicos: qui nōnihil a veteribus dissi-
tiebant. Antipater aut verū stoicū agebat:& partes priscorū tuebatur. ¶ In eiusmodi causis potest oriri addubi-
tatio: an aliquid sit omnino turpe:& ideo affert iudiciū Diogenis stoici & antipatri eius discipuli ¶ Quinq; fue-
runt. Diogenes auctore Laetio. Primus appolloniates physicus. Secundus sicionius. Tertius sinopeus cynicus
cognominatus. Quartus hic de quo nūc agitur ex seleuca. appellatus aut Babylonijs ob viciinitatē. Quintus
Tarcensis q de quēstionibus poetis scripsit. Antipater tyrius fuit. ¶ Quatenus. inq; tū. Iure ciuili cōstitutū est
quo: cauetur vt venditor dicat vitia rei quā vendit: aliter reticentie pœna cōstitutā erat. de hoc paulopost dice-
tur latius. ¶ Sine insidijs. fraude/& crimine. Cetera: omnia alia posse celare citra crimē insidiarū. ¶ Aduexi. hec
sunt verba venditoris. ¶ Expo. sui. ad vendendū. ¶ Exoritur. opponitur rationi ipsius Diogenis ratio. ¶ Anti-
patri. quē vult bonū virū lege naturę iubente cōmuni vtilitati cōsulere debere:& adhuc finē oīs actiones dirige-
re quod si faciet nihil celabit: nihilq; tacebit: quod ex vsu aliorū sit: quibus cōsulere debet. i. prouidere:& iō An-
tipatri ratio laudabilior est. quoniā ad cōseruationē humane societatis spectat. ¶ Principia naturę. quē vult: vt
nihil putemus esse nobis vtile: quod alijs noceat: aliter violabatur ius humane societatis. ¶ Vicissim. mutuo. i.
debemus putare volēte natura cōmunē vtilitatē esse nostrā: quod cū sit nihil celatur. sed habet ratio honestatis
quę ceteris rebus bono viro debet esse antiquior. Et affert id quod Diogenes respōdere potuisset:& dicit aliud
esse celare: aliud tacere. ¶ Fints bonorū. summū bonū: ad quod oīa referuntur. ¶ Plus prodesset. ad perfectio-
nē:& ad bene/beateq; viuēdū. Siquidē inter hoies. verba Antipatri. i. scis inter hoies societate naturalē. ¶ Inq;
ille. Diogenem sc3. ¶ Vides in hac verba sunt Ciceronis. Sensus est:& ordo: in hac disceptatione non dicitur a
Diogene: venditor vendi id quod vult magno precio: quīs talis veditio turpis sit: sed dicitur eā ita esse vtilem. vt
turpitudinem nō habeat:& hoc est q̄tum ad Diogenem: qui dicit talem venditionem nō esse turpem. quoniam
nō pluris q̄ ceteri suū vendit. ¶ Ex altera parte. i. ab antipatro oñditur id non esse agendum: quod sit turpe. &
sic Cicero ex tali disceptatione pceptū elicit. ¶ Ita expedire. ita esse vtile. ¶ Ea re. propter id. quia turpe est: ni-
si emptor nouerit ea quę venditor. ¶ Vendat edes vir bonus. ponit aliud exemplū/& disceptationem ex domo
venali. ¶ Et habeatur. petentur ab alijs esse salubres: cū sint pestilentes. ¶ Male materie. cōpositę ex mala
materie: vt cemēto lignis/& tabulis tempore nō oportuno cessis:& sictis:& sic teredini corruptioniq; obnoxij
malis lapidibus male iactis fūdamētis vt ob id edes casurę sint. Materies. proprie est ex qua cōficiūtur opera
& edificia vt lapides ligna & cetera id genus. Materia est quę suscipit formā animalē. vt materia coporis aiam
eius formā suscipiētis. ¶ Pluris. multo maiore precio q̄ si ipsarū adiū vitia dixisset. ¶ Execrationibus detesta-
tionibus: quoniā piaculū erat apud athenienses nō monstrare viā erranti: carmen erat apud ipsos quod in publi-
cis cātabatur sacris: pronuntiabaturq; eos esse impios/& execrabiles: qui viā nō monstrarēt. ¶ Sācītum. firma
tū/& constitutum. q. d. id quod de viā dicitur: latius patet & hoc peius est q̄ non monstrare viam. ¶ Nam est. ra-
tio quoniā sciens alium ducit in errorē/& fraudem quod flagitiosū est. ¶ Sciētē hoiem de industria. certo cō-
silio & malicia alium deducēte i fraudem. ¶ Proscripsit. viderē se velle oñdit. nam proscribere aliquā rem est il-
lam venalem exponere cū inscriptione: quemadmodū in tabula proscriptionis ponebatur noīa prescriptorum
vnde dicit Plautus in trinūmo edes venales hasse inscribit litteris. Hoc etiā sit nostro tempore inscribitur enī
in ianua hec domus est venalis aut locāda. Si(inquit Diogenes) aliquis nullā proscribens adeat hec verba bo-
nam villā & cum ratioē edificatā: tñ reuera non sit. nō decipit emptorem q̄ pōt cōsiderare/& dispicere: an recte
sit edificata: ergo si venditor nō tenet prestare id quod dixit: multominus id quod nō dixit. Iura volūt vt veditor
nō teneat ad ea de qbus emptor iudicare pōt: sed si quod ē vitiū latēs:& illud reticuerit: p̄stare debet:& emptor
potest eum iure cogere vt aut restituta pecunia veditorē recuperat: aut tātū vendat quāti emptor emisset. si vitiū
illud sciuisset. iure igitur ciuili Diogenes nititur. Antipater autem lege naturę/& boni viri decreto & cōscientia.

M. tullii Ciceronis.

Discepta facit enim ut bonus id quod ex usu aliorum fit: nec querit exceptiones iuris: & legum diuersicula. ¶ **Ratione.** i. tio inter non bene recteq; edificata: ut exposcit ratio edificandi & architectura: Villa enim non recte edificata non solum Diogene comodo vsui nocet: sed etiam potest esse ob id infalubris: si ianua valuae & fenestrae noxio ventos exciperent. Vnde in li. i. de re rusti. Varro loquens de fundo pestilenti dicit, hec vitia emendari solent domi scientia. Permagnum interest ut bene posite sint villae quatenus sint: quo spectat porticibus honestis ac fenestris. An non ille Hypocritas medicus in magna pestilentia non vnum agrum: sed multa opida scientia seruauit. Et idem Varro dicit se (cum esset Corcyre) & exercitus classis & omnes domus replete esset egrotis & funeribus: immisso nouis fenestris acquilone & obstru- tis pestilentibus ianuaq; permutata. ceteraq; eius generis diligentia comites suos ac familiam incolumes redu- xisse. ¶ **Quo loco:** qua ratione villa edificari debeat: docet idem Varro & Columella. ¶ **Iudicium** emptoris. quoniam oia illa quae potest emptor iudicare: non tenetur prestare venditor: ut dictum est. & infert aliud quod ex supradictis sequitur. ¶ **Sinaut dictum** non omne inquit si ut dictum est non debet venditor oia prestare quae dixi laudando rem ve- nalem: multominus id quod non dixit. Exempli gratia, dicit venditor videri bonam domum bonum equum & similia. non te- netur ad haec praestanda etiam si mala sint: si de ipsorum vitio potuit emptor iudicare. Dictum inquit Vlpianus. (accipimus quod verbotenus pronuntiatum est: nudoq; sermone finitur. ¶ **Ab absurdum** minime consertaneum prudentiae venditoris. ¶ **Predicet** palam dicat & clamet: prece enim rebus vendendis adhibeatur. vnde Martialis. Venderet exultos colles cum prece facetus. ¶ **Sic ergo.** docet Cicerone ex his quae dicta sunt in quibusdam dubijs causis ex altera parte honesta- tem defendi ut faciebat Antipater: ex altera ut a Diogene ita dici de utilitate ut si illa relinquatur: turpitudini ascribendum sit: quoniam dicebat Diogenes: nihil est stultius quam venditorum narrare vitia rei quam vendit. ¶ **Quae** hone- sta & utilia. ¶ **Non igitur.** ratio quare ab ipso diiudicanda sunt: quoniam non ideo attulit superiorem disputationem: ut quereretur quid in tali re agendum esset: sed ut explicaret. i. rem dubiam & inuolutam dissolueret: & sententiam afferret suam. Explicat igitur dicens non igitur videretur. Et in hac parte Cicerone agens optimum stoicum id constituit quod anti- quum dogma stoicorum & prisca illius disciplinae sanctitas exposcit: & lex naturae: a qua ius civile pedet. ¶ **Fru- mentarius.** dicitur is qui exercet mercaturam frumentariam. Frumentator autem qui aliunde querit frumentum: quoquo modo conueniendum. Vnde frumentatores dicuntur in castris. ¶ **Nec enim:** ut confutet Cicerone ratione Diogenis declarat quid sit celare non ex verbi significatione: sed ex eo quod in bonum virum non cadit. Celare inquit est velle alios ignorare quod illis expediat. ¶ **Reticeas.** taceas ut si scio quod sint stulte & reticeo non dicor celare: aut si taceo aliquam rem quam non oportet aliquem scire: sed si alicuius interesse scire: & non dicere: tunc celare. ¶ **Quorum** inter sit id scire. i. si velim eos ignorare: quibus utile est id scire quod quid celat suae utilitatis causa: hoc genus celandi ad malos viros per- tinet qui non viuunt e lege naturae: quae praescribit: ut communi utilitati seruiant: & ut homo ab homine alienus non sit. ¶ **Non** aperti. sed dolosi: aperti dicuntur qui non simulant aut dissimulant. ¶ **Non simplicis:** hominis qui a fraude sit alie- nus. ¶ **Non ingenui.** liberi hominis. Ingenui dicuntur qui naturaliter fraudem oderunt: quod quia non est seruale: sed ad ho- minem ingenuum pertinet: ideo ingenue factum dicitur. Ingenuus ut finit Iustinianus. est qui statim ut natus est: liber est: siue ex duobus ingenuis editus sit: siue ex duobus libertinis: siue ex altero libertino & altero ingenio. Libertini sunt qui ex iusta seruitute sunt manumissi. Manumissio autem est datio libertatis. Nam quod diu quis in seruitute est: manui & patrii subicit: & manumissus liberatus est patre quod res a iure gentium sumptis originem. ¶ **Versuti.** maligni: versuti dicitur illi quorum mentes crebro ad maliciam vertunt. ¶ **Obscuri** non aperti: sed dissimulatores. ¶ **Veteratores.** deceptoris & calidi: veteratores (auctore Pompeio) callidi dicti sunt militum rerum gerendarum vetustate. Vafri. astuti: vnde vafritas haec vocabula idem fere significant: & ad maliciam referuntur. ¶ **Nonne** inutile est quasi dicat inutile est: quoniam multo peius est bonum nomen amittere quam maximas diuitias: nihil enim est miserius quam quod quis me- rito possit vitiosus appellari.

Dictum
praeo.

Fru-
men-
tarius.
Fru-
men-
tator.
Celare
&
retice-
re
differunt
Apertus
homo.
Simplex.
Ingenuus
Liberti-
nus.
Manu-
missio.
Versutus
Vetera-
tor.
Vafri.
Ascelsus.

¶ **Quod si vituperandi sunt.** &c.

¶ **Ostendit** quod instituerat dicens quod si vitupe- randi sunt qui reticuerunt: quid existimandum est de his qui adhibuerunt vanitatem. i. fallax me- daciū orationis. quod multa maxime vituperan- di sunt. Caius Cannius eques romanus. & homo nec infacetus: & satis literatus cum con- tulisset se Syracusas. i. ad eam ciuitatem sicilię ca- ociandi & non negociandi ut ipse solebat di- cere: dictabat. i. sequenter dicebat se velle emere hortulos aliquos: quo. i. ad quos posset inuitare amicos: ut ibi. i. in quibus pos- set oblectare se sine interpellatoribus. i. molestatoribus & arbitris: quod cum percre- buisset. i. diuulgatum esset: quidam Pythius qui faceret argentariam supple re. id est qui nu- mularius aut trepeta qui aut campfor: aut bancarius vulgo dicitur esset Syracusis dixit ei. f. Cannio se qui esse habere hortos non venales: sed canio licere eis uti si vel- let: ut suis. i. proprijs: & simul inuitauit can- nium ad cenam in posterum diem cum ille. f. can-

¶ **Quod si vituperandi sunt** qui reticuerunt: qui de his existimandum est. qui orationis vanitatem adhibuerunt: Caius Cannius eques romanus homo nec infacetus & satis literatus: cum se Syracusas ociandi causa non negociandi (ut ipse dicere solebat) contulisset di- ctabat se hortulos aliquos velle emere: quo inuitare amicos: & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset Quod cum percrebu- isset. Pythius ei quidam (qui argentariam faceret Syracusis) dixit ve- nales quidem se hortos non habere: sed licere uti Cannio si vellet ut suis & simul ad cenam inuitauit in posterum diem. Cum ille per- misisset: cum Pythius ut argentarius qui esset apud omnes ordines graciosus: piscatores ad se conuocauit: & ab his petiuit ut ante suos hortulos postera die piscarentur: dixitque quid eos facere vellet: ad cenam tempore venit Cannius opipare: paratum erat conui- uium. Cymbarum ante oculos multitudo: pro se quisque quod cepe- rat afferebat: ante pedes Pythij pisces abiciebantur Tum Cannio

Officiorū Liber Tertius. Fo. XXXVII

quæso inquit quid esto Pythi: tantum ne piscium: tantum ne Cymbarum. Et ille. Quid mirum: inquit hoc loco est. Syracusis quicquid est piscium. hic aquatio: hac villa isti carere non possunt: incensus Cannius cupiditate contendit a Pythio ut venderet: grauante ille primo quid multa. Impetrat emit homo cupidus: & locuples tanti quanti Pythius voluit: & emit instructos: nomina fecit: negocium conficit. Inuita Cannius postera die familiares suos: venit ipsa maturatione scalmum nullum videt: quærit ex proximo vicino num feriae quidam piscatorum essent quod eos nullos videret Nulla quod sciam inquit ille: sed hic piscari nulli solent itaque heri mirabar quod accidisset Stomachari Cannius: sed quid faceret. Nondum enim aquilius collega / & familiaris meus eas protulerat de dolo malo formulas. In quibus ipsis cum ex eo quæreret quid esset dolus malus: respondebat: cum esset aliud simulatum aliud actum: hoc quidem sane luculente (ut ab homine perito) definiendi. Ergo & Pythius omnes aliud agentes: aliud simulantes perfidi: improbi: maliciosi sunt. Nullum igitur factum eorum potest utile esse: cum sit tot vitij inquinatum. Quod si aquiliana definitio vera est: ex omni vita simulatio / dissimulatioque tollenda est. Ita nec ut emat melius: uel ut vendat: quicquid simulabit aut dissimulabit vir bonus. Atque iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus. ut tutela. xij. tabulis: & circumscriptione adolescentium lege latoria: & sine lege iudicis: in quibus ex fide bona agitur. Reliquorum autem iudiciorum hæc verba maxime excellunt: in arbitrio rei uxoria: melius equus in fiducia ut inter bonos bene agier. Quid ergo aut in eo quod melius æquus est potest vlla pars inesse fraudis: aut cum dicitur inter bonos bene agier: quicquid agi. dolose aut maliciose potest. Dolus autem malus simulatione / & dissimulatione (ut ait Aquilius) continetur. Tollendum est igitur in rebus contrahendis omne mendacium non licitorem venditor: nec qui contra liceatur emptor opponet. Vterque si ad eloquendum venerit: non plusquam semel eloquatur Quintus quidem Scauola Publij filius cum postulasset: ut sibi fundus: cuius emptor erat semel iudicaretur idque venditor ita fecisset: dixit se pluris estimare: addidit centum milia nummorum. Nemo est. qui hoc viri boni fuisset neget: sapientis negant: ut sic minoris quam potuisset emisisset: hæc igitur est illa perniciēs: quod alios bonos alios sapientes existimant. Ex quo Ennius ne quicquam sapere sapientem: qui sibi ipse prodesse nequirit. vere id quidem si quid esset prodesse michi cum Ennio conueniret. He catonem quidem rhodium discipulum Panætij video in his libris quos de officiis scripsit. Quinto tiberoni disserentem: sapientis esse nihil contra mores: leges: instituta facientem: habere rationem rei familiaris. Neque enim solū nobis diuites

nus promississet. s. se affuturum: tum. i. tunc Pythius ut. s. ut pote argentarius qui esset graciosus id est acceptus apud omnis ordine. i. status hominum conuocauit ad se piscatores: & petiuit ab his ut piscarentur postera die ante suos hortulos & dixit quod vellet eos facere. Cannius venit ad cenam tempore. s. constituto: conuiuium erat paratum opipare. i. sicut opulenti parare solent. Multitudo cymbarum. i. scapharum: hoc est paruorum nauium quibus piscatores utuntur erat ante oculos: quicquid piscatorum afferebat pro se. i. ante se quod ceperat. s. prius pisces abijciebatur ante pedes pythij tanquam eorum domini tum Cannius inquit. O pythi quæso. i. rogo te dic quid est supple hoc tantum ne piscium tantum ne cymbarum sup. consuetum est esse in conspectu hortorum tuorum: & ille. i. pythius inquit mirum sup. est: si tantum est piscium quicquid piscium est Syracusis: est hoc loco. s. extra muros ciuitatis hic est aquatio. i. hinc omnes aquas sumunt. Isti. s. piscatores aut Syracusani non possunt carere hac villa. Cannius incensus cupiditate contendit a pythio: ut venderet. Ille supple id fecit primo grauante. i. simulabat se egre id facere. Quid multa. Cannius impetrat: ut sup. ille vendat: & homo cupidus & locuples. s. Cannius emit. s. hortos & villam tanti quanti pythius voluit & emit. s. hortos instructos. i. cum omni apparatu: & fecit noia. i. obligauit se / & debita confessus est: & conficit. i. absoluit negocium. i. contractum emptionis. Cannius inuitat postera die suos familiares: ipse venit mature. id est paulo ante tempus cene: & nullum scalmum. id est ne minimam quidem partem scaphæ videt: hoc est nihil piscatorum aut cymbarum videt: quærit ex proximo vicino: num. i. nunquid essent quedam feriae. i. vacationis piscatorum quod eos nullos videret. (Aduerte lector feriae dictae sunt a feriendis id est machinibus hostijs: quo tempore cessabant ab opere manuali. Vnde feriae processionem illam accipi ceperunt: quo circa in ecclesia quoties a diuino opere cessare licet ferias appellat: & ita contractio respectu quas gentiles profestos vocat) Ille. s. vicinus inquit nulle sup. sunt piscatoribus feriae quod sciam: sep nulli solent hic piscari. Itaque ego mirabar inquit vicinus quod accidebat heri. Cannius stomachari. id est commoto stomacho transci sup. cepit: aut stomachari. i. stomachabatur. Sed quid faceret supple illo tempore aquilius collega / & familiaris meus nondum protulerat. i. promulgauerat: formulas. i. regulas: & leges de dolo malo. In quibus ipsis sup. formulis cum ego quæreret ex eo quid esset dolus malus respondebat cum esset aliud simulatum: aliud actum: hoc sup. definitum est: sane. i. valde luculente. i. clare

M. tullii Ciceronis.

& dilucide ut id est tanquam ab homine perito definiti. Ergo & pythius & omnes agētes aliud & simulantes aliud sunt perfidii probi & maliciosi. Igitur nullum factum eorum potest esse utile, cum sit inquinatum tot vitijs. Quod si definitio aquiliana, id est quam aquilius de dolo malo dedit vera: simulatio quae est facti quod factum non est & dissimulatio quae est non facti quod factum est tollenda est ex omni vita. Ita quisque vir bonus: nec simulabit aut dissimulabit: nec ut emat nec ut vendat melius id est commodius sibi, atque iste dolus malus erat vindicatus, id est punitus etiam legibus ut id est quemadmodum tutela supple dolo vindicata est. xij. tabulis id est lege duodecim tabularum: & circumscriptio id est fraudulenta conuictio & deceptio adolescentium vindicata est lege latoria, id est quae post xij. tabulas lata est. Et sine lege etiam vindicatus est dolus malus iudicijs in quibus agitur ex bona fide, id est aequitate conscientie. Autem pro sed haec verba reliquorum iudiciorum excellunt maxime id est praecipue vsu & approbata videlicet bene agere, id est agere more antiquo (qui in duodecim tabulis obseruabatur & quae comici nobis referunt) in arbitrio rei uxoris: & in fiducia: ut inter bonos id est quando fides utriusque habetur: est superius, melius & equius. Quid ergo inquit Cicero in eo quod est melius & equius potest vlla pars fraudis inesse, aut cum dicitur bene agere inter bonos potest quicquam agere de dolo aut maliciose, quod dicitur minime. Autem pro sed: dolus malus continetur simulatione & dissimulatione ut. Aquilius inquit. Igitur omne mendacium est tollendum in rebus contrahendis id est in contractibus rerum venditor non opponet licitatore id est auctorem precij ut emptor decipiatur: nec emptor opponet superius, aliquem qui liceatur id est appreciet, contra, id est in contrarium in minuendo precium rei uterque scilicet tam venditur quam emptor sit venerit ad eloquendum, id est ad expresse pronuntiandum precium precij se non eloquatur plusquam semel id est dicat vno verbo: venditor quantum velit habere: & emptor quantum dare. Quia tunc quidem Scauola filius Publij cum postulasset: ut fundus cuius emptor erat iudicaret id est appreciaretur semel: & venditor fecisset id est ita id est semel (hoc est ut dicunt vno verbo) ipse scauola dixit se existimare scilicet fudum pluris: & addidit centum milia nummorum. Nemo est qui neget hoc fuisse boni viri: sed negant superius, plurimum fuisse sapientis, id est ad sapientem pertinuisse: ut, id est tanquam sapiens emisisset sic minoris quam, id est quati potuisset. Igitur haec, id est illa perniciēs quae existimatur, id est iudicat alios bonos: alios sapientes, id est non eosdem bonos quos sapientes nec sapientes quos bonos. Ex quo Ennius poeta superius, dixit sapientem ne quicquam aut nihil sapere quod ipse negret perdesse sibi, quod dicitur, certe superius, ennius dixit id verum: si conueniret nihil cum Ennio, id est eodem modo definiremus quid sit perdesse. Ego video. Hecatonem rhodiu discipulum panetii differentem in his libris quos scripsit de officijs differentem. Quis tuberoni sapientis esse, id est ad sapientem pertinere: ipsum facientem nihil contra mores leges & instituta habere rationem rei familiaris neque enim volumus esse diuites solum nobis: sed liberis: propinquis: amicis & maxime reipu. Enim pro quia facultates & copiae singulorum: sunt diuitiae ciuitatis, id est communis ciuium. Factum Scauolae de quo dixit paulo ante: quod scilicet plus honestatis quam rei rationem haberet nullo modo potest placere huic scilicet Hecatonem dicenti rem accumulanda esse sapienti. Et enim superius, Scauola potius quam hecato negat omnino se facturum causa sui compendij, id est lucri, quod non liceat: etiam superius, si leges non verentur: sed nec laus nec gratia maxima est tribuenda huic scilicet Hecatonem dicenti solummodo contra mores leges & instituta non esse faciendum.

¶ Quod si vituperandi sunt, argumentum a minori ad maius: si igitur vituperandi sunt: qui reticent vitia cum vendunt: multo magis illi qui multa mentiantur ut pluris vendant, & affert exemplum Pithii siracutis: qui Cananum decepit vanitate verborum, id est mendatio, nam vanitas dicitur mendacium. Causa occidendi, ut illic animu relaxaret: & ocio frueretur. Non negociandi, ut non negociaretur: quoniam equites erant publicani: & ideo scribit in oratione pro Rabirio posthumo, fuit pater huius C. Curius princeps ordinis equestris fortissimus & maximus publicanus, Syracusas, urbem sicilię clarissimam ad mare versus peloponesum, Corinthij duce archia, Syracusas conciderunt quae (Auctore Strabone) ad tantas diuitias & opes peruenere: ut in prouerbio disseminaretur cum locupletibus & sumptuosis incidisset sermo illis ne decimam quidem syracusanarum adesse adiutabatur haec ciuitas agrorum foelicitate & commoditate portuum: Vnde propter has dotes Silius celebrat, Siracusa his versibus. Sed decus et neis haud vllum pulchrius oris. Quam quae sisyphio fundauit nomen ab hyestimo. Et magis ante alias ephyreis gaudet alumnis. Ante syracusas est Ortygia parua insula quae ponto iungebatur Syracusis habens fontem. Arethusa ex quo ferunt per subteraneos cuniculos emergere Alpheum iuuuim edilis claris viris censentur Syracusae: & in primis Themocrito quem virgilius immitatus est in bucolicis.

¶ Interpellatoribus, impediētibz ipsius ocium interpellatores dicuntur hi qui interuenientes molestiam afferunt: & Interpellare est mediam alterius orationem interrumpere. Percrebuisse: diu vulgatum esset apud omnis. Argentariam faceret qui erat argentarius: siue nummularius: aut tapezita. Vnde dicit Vulpianus libro secundo digestionum. Praetor ait argentariae mensae excitatores rationes quae ad se pertinent: edere debent obiecto die: & consule. Huius edicti ratio equissima est inquit, nam cum singulorum rationes argentarij conficiant, &c. Nummularios quoque non esse iniquum rationes edere Pompeius scribit. Et quia nummularij sicut & argentarij: rationes conficiunt: quia accipiunt pecuniam & erogant per partes: quarum probatio scriptura codicillisque eorum maxime continetur. Caius ait officium argentariorum atque ministerium publicam habet causam, & haec principalis eorum opera est: ut etiam actus sui diligenter rationem conficiant. Apud omnis ordines: homines cuiuscunque ordinis propter eius artem: ob quam apud omnis in summam gratiam venerat, Gratosus dicitur qui apud alios gratia valet. Quid eos facere vellet: id est dicit quid essent faciuri: ut

MAR.
Argumē-
tu3 a mi-
nori
Vanitas.
Publica-
nus.
Syracusē
a corin-
thijs con-
ditē.
Ortygia.
Arethusa
Alpheus
Interpel-
latores.
Interpel-
lare.
argētarij
mensae.
Nummu-
lari.
Caius.
gratosus

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXXVIII.

scilicet vnusquisq; offerret quod cepisset. ¶ Tempore, hora qua ille cenam condixerat. Condicere: est denun-
ciare. in edicimus condixi tibi cenam. Et Iulius. Con dicit pater paratus. ¶ Oppipare, laute & sumptuose. ab
ope & paro paras. ¶ Tantum ne piscium. scilicet est hic: & tot cymba: id est naucule piscatorie. ¶ Hoc loco.
i. pisces q habetur apud Syracusas sūt hic. ¶ Aquatio. i. hic oēs aquam sumūt. ¶ Cōtēdit, petijt sūmo studio:
Inde dicimus audio ad te hoc cōtēdere. ¶ Grauate. nō libēter simulabat se grauitē ferre hortorū vēditionē: vt
pluris vēderet. nā vēdidit tāti quāti voluit. ¶ Instruētos. cū oī instrumēto & apparatu: Vnde est rubrica in libro
trigesimotertio digestorum de fundo instruētō: & instruētō legato: vbi disputatur quid contineatur sub fun-
do instruētō: & instruētō alicui per legatū relicto. Emerat Cannius hortos instruētos: ergo piscatores illi
erant sui: si Pythij fuissent: vt ipse arbitrabatur. quoniam vt inquit Scēuola: cum maritima prēdia instruēta ven-
duntur etiam piscatores qui solebant in ministerio venditoris esse: venditione continentur: et si in agro venatio-
ones sint: qui legatur instruētus alicui siue venditur. venatores quoq; & vestigatores: & canes: & cetera que ad
venationem sūt necessaria: instruētō continentur: maxime si ager ex hoc prouentum habuerit. Et instru-
struētis hortis filio legatis: mater argentū muliebre filiē legauerat: quēsitum est hoc argentū instrumēto conti-
neretur. Respōdit Pomponius id argentū muliebre quod ea in hortis habuerit: vt ibi esset instruētiō ad filiam
pertinere. Vlpianus dicit: instruēta fundi esse ea quē fructus querendi colligendi conseruandiq; gratia pa-
rata sunt. Instruētō piscatorio. Aristō. ait contineri naucula quē capiendorum piscium causa comparata
sunt & Varrus ait etiam piscatores cōtineri. Igitur cū Cannius emisset hortos instruētos vbi erat piscatio: & tot
cymbas piscatorū viderat: oia se emisse credebat. Sed dolo malo fuit deceptus: de quo paulopost dicitur facit
oia. i. cōstituit prēcū & facit se debitorē. Nā aliqñ nomē significat debitū. dicimus hēo mltā noia: & volo exige-
re noia. i. debita. Vñ dicit idē in eplīs: de atteliano noie scripsi ad philotimū: ne appellaret Messalā: sed noia fa-
cturi (inquit Sene.) diligēter patrimoniū & vasa debitoris requirimus. Et alibi. Quidē volūt noia secum fieri. Pe-
dianus asconius sic ait. Tituli debitorum nomina dicuntur prēsertim in his debitis in quibus hominum nomi-
na scripta sunt: quibus pecunię commendatę sunt ergo nomina dicuntur debita vel debitores. ¶ Conscit ne
gocia. i. ipsam emptionem constituens se debitorem: dicimus conscite de re mea. & rem meam. ¶ Maturā. fe-
stine & cito. ¶ Scalum nauculam: sed scalmus propriē significat locum naucule in quo remus ponitur & in-
nititur. ¶ Feriē piscatorum. i. festus dies in quo piscatoribus non liceret piscari. Feriē dictę sunt a feriendis victi-
mis. & significabant apud antiquos dies festos in quibus homines erant ferati. i. nihil agebant. Erant feriē pu-
blice & priuātę. Publicarum quattuor erant genera (auctore Macrobi) aut enim statue erant aut cōceptiue: aut
imperatiue: aut nundinę. Statue vniuersi populi communes certis: & constitutis diebus: ac mensibus. & in fa-
ctis statis obseruationibus annotatę. Conceptiue q quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiunt in
dies certos: vel etiam incertos. Imperatiue quas consules & prętores pro arbitrio potestatis incidunt. Nundi-
nę erant paganorum. i. rusticorū qui conueniebant: negocijs proprijs vel mercibus prouiduri. & ideo scribit Pli-
nius. Rustice tribus urbem nundinis reuisitabant: & ob id comitia nundinis haberi non licebat: ne plebs rusti-
ca auocaretur. Rutilius scribit romanos instituisse nundinas: vt octo quidem rebus in agris rustici opus facerēt.
Nono autem die intermisso rure ad mercatum legesq; accipientes romam venirent. Vnde etiam mors tracta-
ctus vt leges Trinundino die promulgarentur. Erant etiam ferię peculiare familiarum. Erant preterea singu-
lorum vt natales. Erant etiam funerum quas appellabant deniciales: in quibus hominis mortui causa familia
purgabatur: & clauderentur nono die: habebantq; voti instaurationem: quo die in honorem clarī viri defun-
cti ludos funebres celebrabant. Ideo Virgilius descripturus ludos funebres celebratos ab ænea in honorez pa-
tris canit in quinto. Nona dies aderat. Et Papinius in thebaide de ludis in honorem Archemori. Roscida iam
nonies coelo dimiserat altra lucifer. Et sic vterq; pōeta instaurationem exequiarum in nono die intellexit. Spō-
salia vero septimo die instaurationem voti habebant. Quēdam licebat agere ferijs publicis: quibus ferijs fa-
milie utebantur. Ideo scribit Cato in libello de re rustica. Mulis equis: asinis: feriē nullę sunt nisi in familia. Nos
inquit Columella li. ij. apud pontifices legimus. Ferijs tantum denicialibus mulos iungere non licere: ceteris li-
cere. Sciens igitur Cannius non esse feriās publicas: cum non videret piscatores: quēsiuit an essent aliquę ferię
piscatorum ¶ Stomachari stomachabatur: & indignabatur quod pythius sibi imposuisset. Sed non poterat cō-
tra ipsum agere: quoniam Aquilius protulerat excepciones de dolo malo: quibus succurritur illis qui aliorum
calliditate decipiuntur. Et tunc competit actio de dolo malo cum aliud remedium non inuenitur: vt lib. iij. di.
de dolo malo: vbi prętor pollicetur iudicium de his quę dolo malo facta esse dicuntur. Seruius iurecōsultus ita
finit dolum malum machinationem quandam alterius decipiendi causa: cum aliud simulatur: & aliud agitur.
Labeo ita finit. Dolum malum esse omnem calliditatem: fallaciam: machinationem ad circumueneddum: fal-
lendū: decipiendū alium exhibitum. Adiecit prętor (inquit Vlpianus) dolum malum: quoniam veteres etiā
bonū dolum dicebant: et pro solertia hoc nomen accipiebant maxime si aduersus hostem latronem ve quis
machinetur. Non poterat igitur subueniri Cannio decepto: quoniam nondum constitutę erant formulę. i. regu-
lę: & actiones de dolo malo. C. Aquilius eques romanus fuit clarus scientia iuris ciui. cum esset prętor: & colle-
gam Ciceronem haberet formulas de dolo malo cōposuit Ciceronem. Prętor fuit. M. Lepido. & L. Volcatio
cōsul. ¶ Familiaris. amicus. ¶ Luculente. aperte & clare: quoniam sciebat definire. Ergo inquit. quicquid dolo
malo fit non potest esse vtile: quia non est honestum: datur etiam a prętore actio de dolo malo. Vñ
de dicit Vlpianus q venditor vt commodet dicit sic habendum est: quasi neq; dictum neq; promissum sit si ve-
ro decipiendi emptorem causa dictum est: & que sic habendum est: vt non nascatur aduersus dictum promissū
ve actio sed de dolo actio detur: sed hanc actionem non habebat tunc Cannius aduersus Pythium dolum:
quoniam nondum facta erat expresse mentiō de dolo malo & formulę constitutę a iurecōsultis: tamen leges

Cōdicere
Oppipare
Cymbę.
Aquatio.

Prēdio i-
struēta.
Instru-
menta.

Argumē-
tum mu-
liebre.

Instru-
menta
fundi.

Nomen.
facere no-
mina.

Conscite
re

Scalmus
Ferię.

Publicę.
Priuatę.

Statiue.
Cōcepti-
ue.

Impera-
tiue.

Nundinę

peculiarif
Denicia-
les.

Spōsalia

Actio de
dolo ma-
lo.

Dolus
malus.
Bonus
dolus.

C. aquili-
us.

Luculen-

M. tullii Ciceronis.

Lex, xij. tabula. hanc fraudem prohibebant: licet non exprimerent hoc nomen doli mali. Nam lege, xij. tabula, inuentum est remedium tutelatum: ne pupillus sine tutore obligari possit: ne dolo malo circumueniatur: vt. ff. de tutelis. & etiam coguntur tutores reddere rationem tutelę: ne dolo malo aliquid fecerint: q̃ pupillo obsit ex eadem lege xij. tabu. inquit Iustinia. libertorum: & libertarum tutela ad patronos pertinet. ¶ Circumscrip̃tio adolescentiũ quia minor. xxv. annis lesus in aliquo contractu potest petere restitutionem in integrum: qua tali etati iura subueniunt ne dolo decipiatur: vt habetur lege prima. & lege ait prętor: digestis de minoribus. Latorius primus hanc legem tulit qua dolo malus primis vindicabatur: licet non exprimeretur dolo malus. Ait prętor: q̃ cu3 minore. xxv. annis gestum esse dicitur: gestu3 sic accipimus: qualitercuq̃ siue sit contractus siue quid aliud contingat proinde si emit aliquid: siue vendidit: si societatem iniuit: si mutuam pecuniam accepit: & captus est: ei sue curretur: Vlpianus ait. hoc edictum prętor naturalem equitatem secutus proposuit: quo tutelam minorũ suscepit. Nam cum inter omnis constet fragile esse: & infirmum huiusmodi etatis consilium & multis captionibus suppositum multorumq̃ insidijs expositum: auxilium eis prętor: hoc edicto pollicitus est: & aduersus captiões opitulationem. Dicit prętor q̃ gestum esse dicitur cū adolescentibus: vtq̃ que res erit animaduertant: & ideo inquit Vlpia. hodie. vsq̃ in hanc etatem adolecētes curatorum auxilio reguntur nec ante rei sue administratio eis committi debet: quis bene rem suam gerentibus. ¶ Et sine lege. omittamus lex inquit Cice. quibus dolo malus vindicatur. etiam ipsa iudicia: in quibus non queritur quid sit agendum: & conueniat ex pręscripto legũ: & ratione sed ex bona fide excludunt hunc dolum: qui non habet locum vbi ex bona fide agitur. Contractus alij bonę fidei dicuntur alij stricti iuris. Vnde si dolo interuenit i contractu bonę fidei ipso iure nullus est contractus & sic non est necesse abrogari per sententiam. Si vero interuenit in contractibus stricti iuris poterit se tueri reus doli exceptione. vt habetur in lege. si quis. digestis de verborũ obligationibus. Et dubitatur an actio rei vxorũ numeranda esset i ntra actiones bonę fidei: an stricti iuris & constitutum tandem fuit vt contineretur inter actiones bonę fidei: vt institutionum de actionibus. & lege prima. C. de rei vxorie actione. ¶ Excellunt sunt in vsu & laudantur: quoniam eo spectant vt excludatur dolo. Nam cum iudicatur inter virum: & vxorẽ suspicio est vxorẽ a viro circũscribi dolo: & iõ dicebatur vt iudex adiuuaret qd esset melius: qd equius. In si ducia cū aliqd agitur in quo interuenit sola vtriusq̃ partis fiducia: & iõ dicebatur bñ agi iter bonos. i. sine dolo. Bonus q̃ppe vir non decipit: & sic fiducia nõ violatur: & sic apparet dolum malũ: iussie vindicatu nõ solum legibus: s; etiã iudicis ex fide bona priuig aquilius protulisset de dolo malo formulas: nõ pōt. inqt Cic. esse fraus vbi est equitas & cū bene agitur: inter bonos nõ pōt esse dolo. qui cōstitit in simulatione: & ideo in cōtractibus omne mendacium tollendum est: & omnis simulatio: dissimulatioq̃: sed bona fide agendum. ¶ Licitatorem: augentẽ p̃ciũ vt prętor decipiatur quod sit tēporibus nostris. Licitari: & liceri est aliquid emere augẽdo p̃ciũ. Inde licitatio: & licitatores qui p̃ciũ augẽt: inde auctio dicta. Venditor aliquādo licitatorem inducit vt p̃ciũ augeat: & prouocet alios auctione: quod est contra iusticiam: & ad maliciam pertinet: & emptor non debet ali quem opponere. ¶ Qui cōtra liceatur. i. q̃ minus p̃ciũ polliceatur ad hoc vt venditor sit captus: nec vendat tanti q̃t res valeat: cū videat p̃ciũ ab alijs non augeri: sed potius imminui. ¶ Liceatur. certe de p̃cio: & minus pollicetur in fraudem venditoris. & ideo inquit Cicero non faciat p̃ciũ rei nisi semel emptor. f. & venditor. ¶ Ad eloquendum. a i exprimendũ p̃ciũ. ¶ Non eloquatur. non imponat p̃ciũ nisi semel: ne fiat fraus per licitationem: & affert exemplũ Scęuolę: qui vt boni viri officio fungeret: pluris estimauit fũdũ q̃ venditor estimasset. ¶ Itaq̃ auxit p̃ciũ. hoc fuit officiũ boni viri: & nemo negat inquit Cicero. sed dicitur ipsum non fuisse sapientem: quoniam potuisset minoris emere: quod Cicero negat. Vera enim sapientia: & prudentia semper cum honestate coniungitur: non fuisse igitur appellandus prudens Scęuola: sed maliciosus: & callidus: si aliter fecisset: & affert sententiam. Ennii: quam dicit esse veram. sed non eo modo quo imperita multitudo putat. non enim potest aliquis prodesse sibi nisi cum virtute. cum nichil sit vtile: quod vacet honestate. Frustra igitur his sapit qui sibi nescit prodesse. id est qui ea facit quibus nomen boni viri amittit: & vere sapientis: contemnitq̃ offendit suam: & sic plus amittit q̃ lucratur: virtutem scilicet quę nullo alio emolumento potest compensari. Vnde attalus stoicus dicebat. Malicia ipsa maximam suam partem veneni sui bibit: illud autem venenum q̃ serpentes in alienam perniciem proferunt: sine sua continent non huic simile: hoc habentibus pessimũ est. & Sen. dicit innocẽtem quicq̃ se dicit respiciens testes: non conscientia. Ennius autem aliter putabat: quoniam non sequebatur hanc sanctitatem stoicorum: & conscientie integritatem. & ideo dicit Cice. vere id quidẽ si Ennius cōsiderasset: vt ego quid sit prodesse: quoniam sibi nocet: non prodest qui alios decipit: & maliciosus dicitur nõ prudens. Malicia eni cū vitio coniungitur: & sic illa sentẽtia duplicẽ sensũ habere potest apud illos q̃ de his rebus diuersa sentiunt vt fuit superior disputatio inter Diogenem & Antipatrum. inde sententiam Hecatonis stoice sanctitati minime consentaneã taxat: qui censet sapientis esse omnia facere quę leges non prohibent ad rem domesticam augendam cum multa sint non prohibita legibus: & institutis quę si niant: sunt contra officium: & id quod bonum virum decet qui e natura viuens non leges respicit tantum: sed ius nature: & cōscientiam. Scęuola potuisset emere fundum q̃t vendebatur: & leges non cogebant augere p̃ciũ sed officiũ boni viri qui communi vtilitati consulere debet: nummos addere venditoris estimationi sua sit. Sequebatur igitur Hecato id quod Diogenes: & ideo non poterat illi placere factum Scęuolę qui putat non esse boni viri rem domesticam augere conscientia repugnante. ¶ Hecatonem qui fuit stoice professionis: sed non est secutus illã sanctitatem veterũ stoicorũ. Ordo est. Video Hecatonem differentem in libris quos scripsit. ¶ Q. Tuberoni. ¶ Esse sapientis. pertinere ad prudentem virum nihil facere contra leges: & instituta augereq̃ rem domesticam quacuncq̃ ratione: quam leges: & instituta ciuitatum non prohibent. Neq̃ enim. hec erat ratio. Hecatonis quoniam oportet comparare diuitias: vt consulamus illis quibus tenemur ex officio: & potissimum reipũ. quę

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXXXIX.

omnium charitates cōplectitur. ¶ Huic Hecatonī. s. nō potest placere id qđ fecit Sceuola qui noluit augere rez domesticā: quis potuisset salutis legibus/ & institutis. Etenī omnīmo. rō quare nō pōt facere id factū Hecatonī qui negabat se facturū aliquid sup vtilitatis cā quod nō liceret per leges/ & instituta ciuitatis. Sceuolę aut licebat emere qđ vēdebatur: sed noluit vt bōi viri officio fungeret qui nō facit aliquid aut vitat propter leges: sed ppter virtutem/ & naturam quam ducē sequitur: ab omni turpitudine ac dolo abhorrentem. ¶ Compendij vtilitatis. Et tranquillinus scribit Claudium inchoasse emissarium fucini lacus magis spe glorię qđ cōpendij. ¶ Huic Hecatonī qui ita censuit discedens a prisca stoicorum integritate: non est laudandus (inquit) nec gratiam meretur.

¶ Sed siue & simulatio/ & dissimulatio/ dolo malus est: per paucae res sunt quibus dolo iste malus non versetur: siue vir bonus est is qui prodest quibus potest: nocet nemini. Recte iustum virum bonū non facile reperiemus. Nunq igitur est vtile peccare: quia semper est turpe: & quia semper est honestū virum bonum esse: semper est vtile. Ac de iure quidem prädiorum sancitum est apud nos iure ciuili: vt in his vendendis vitia etiam dicerentur que nota essent vēditori. Nam cum ex duodecim tabulis satis esset ea pręstari: quę essent lingua nuncupata: quę qui inficiatus esset duplicem poenam subiret a iureconsultis: etiam reticentię poena est constituta: quicquid est omni prädio vitij id statuerunt si venditor sciret nisi nominatim dictum esset: pręstari oportere: vt cum in arce augurium augures acturi essent: iussissentq; Titum Claudium centimalum: qui ædes in celio monte habebat demoliri eas: quarum altitudo officeret auspicijs. Claudius proscripit: insulam vēdidit emit. Publius Calphurnius Lanarius: huic ab auguribus illud idem denunciātū est. Itaq; Calphurnius euz demolitus esset. cognouissetq; Claudium ædes postea proscripisse qđ esset ab auguribus demoliri iussus: arbitrum illum adegit quicquid sibi dare facere oporteret ex fide bona Marcus Cato sententiam dixit: huius nostri catonis pater: vt ei ceteri ex patribus: sic qui illud lumen progeniuit ex filio est nominandus. Is igitur iudex ita pronunciauit cum in venundando remeam scisset & non pronunciaisset emptori dānum pręstari oportere. Igitur ad fidem bonam statuit pertinere notum esse emptori vitium/ quod nosset venditor. Quod si recte diiudicauit: nō recte frumentarius ille: non recte ædium pestilentium venditor tacuit. Sed huiusmodi reticentię iure ciuili omnes comprehendi non possunt: quę autem possunt diligenter tenētur. M. Marius Gratidianus p. pinquus noster. C. Sergio oratę vendiderat ædes eas quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat. Hę sergio seruebant: sed hęc in mancipio Marius non dixerat abducta res in iudicium est. Oratam crassus. Gratidianū defendebat Anthonius: euz crassus vrgebat: qđ vitium vēditor nō dixisset sciēs id oportere pręstari egatē. Antonius: quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset: qui illas ædes vendidisset: nihil fuisse necesse dici: nec eū esse deceptum qui id qđ emerat quo iure eēt teneret. quorsū hęc vt illđ itelligas nō placuit

¶ Sed siue & simulatio/ & dissimulatio est dolo malus per paucae res sunt quibus. i. in quibus iste dolo non versetur: siue vir bonus est is qđ prodest quibus pōt & nemini nocet: nos nō reperimus facile bonum virū iustum recte. i. ad vnguē: vel ex omni parte. Igitur nūq est vtile peccare: qđ semper est turpe: & qđ semper est honestū virū bonū esse semper est vtile. At sancitum est. i. lege diffinitū de iure prädiorū apud nos in iure ciuili: vt etiā vitia dicerentur in his vēdendis qđ. i. vitia essent nota vēditori. Nā cum satis eēt ex. 12. tabu. i. scđ 3 leges. 12. tabu. ea pręstari. i. exhiberi: qđ esset nuncupata: lingua. i. expssione vocabuli. qđ. i. nūcupata qui esset inficiatus. id est facere negasset: subiret. i. cogere subire a iure cōsultis duplicem poenam etiam cōstituta est poena etiā reticentię. i. qđ qđ reticeret: quicquid vitij est omni prädio. Ipī statuerūt id si venditor sciret nisi esset dictū noiātum. i. exprimēdo. i. vitia etiā per nomina eorū oportere sup. qđ scitū esset & non dictū pręstari: vt cū augures essent acturi augurium in arce. i. in capitolio. & iussissent Titū Claudium centimalum: sic denoiātum qđ habebat ædes in celio monte iuxta videlicet arcem: eas demoliri. i. diruere: quarū. i. qđ altitudo officeret: id est noceret auspicijs. claudius. i. centimalus pscripit insulā. id ē domū in vrbe vndiq; strata viarū aut plateas hntem: sicut insula circundat mari: inscripsit ergo venalē domū illam quā demoliri debebat: & vendidit Publius Calphurnius Lanarius emit sup. eam illud idem. i. domum oportere demoliri denunciātū est huic scilicet Calphurnio emptori ab auguribus itaq; Calphurnius cum demolitus esset/ & cognouisset Claudium proscripisse ædes/ postea qđ esset iussus ab auguribus demoliri supplē eas adegit: id est attraxit & appulit illū. i. Claudium arbitrum. i. egit eū ad arbitrum: qui sup. diceret ex fide bona. i. scđ m rectā coniciam suā quicquid oporteret dare aut sup. facere sibi: id est quicquid dandum aut faciendum esse secundum arbitrium boni viri. Marcus Cato dixit sententiam. cato dico pater nostri Catonis. (Enim pro quia: vt id est quēadmodum ceteri supplē sunt nominandi ex patribus sup. suis: sic hic. i. cato pater nostri Catonis noiandus. i. denominandus est ex filio: qđ pgeniuit illud lumen: id est illum splendorem quo domus catonum fulget) Igitur is. i. pater nostri.

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

Catonis iudex. f. arbitrarius constitutus p-
nūciauit ita cum. i. qūquidē Claudius sup.
scisset eā rē. f. q. domus esset demoliēda in
venūdādo. i. cū eā venūdaret/ & nō pronū
ciasset. i. significasset oportere damnū pre
stari emptori. Igitur ipse statuit pertinere
ad bonam fidem vitū quod nosset. i. no
uisset vēditor esse notū ēptori. Q. f. i. quā
rē si. M. Cato. f. recte dijudicauit frumēta
rius ille/videlicet Rhodius: de quo supra di
ctū est: & vēditor edū pestilentū nō recte
tacuit. Sed nō omnes huiusmodi reticen
tie. f. eorū qui dici debeant: possunt cōpre
hendi iure ciuili. hē aut tenentur diligēter
quē possent sup. cōprehendi Marcus Ma
rius. Gratidianus propinquus noster vēdi
derat Caio sergio Orate eas ēdes quas ip
se emerat ab eodem paucis ānis ante. hē
ēdes seruiebant. i. erant subiecte & seruitu
tem debebāt ipsi sergio emptori/ & prius
venditori: sed Marius non dixerat in con
tractu. i. vēditionis hēc. i. has ēdes in man
cipio. i. seruitutē debere: res est adducta in
iudiciū. Crassus defēdebat. Oratā. Anto.
Gratidianū. Cras. vrgebat. i. vrget allega
bat ius q. venditor nō dixisset vitium scies
id oportere equitatem prestari. Antonius
sup. dicebat: quoniam id vitium non fuisse
ignotum sergio. f. emptori qui. f. prius vē
didisset illas ēdes: nihil fuisse necesse dici
nec eum qui teneret. i. recte sciret quo iure
esset id quod emerat esse deceptū. Quor
sum hēc. f. ad quid hēc adducimus: Respō
sio vt tu intelligas astus. i. astutias/ & prae
uentiones non placuisse maioribus no
stris. Sed leges tollunt aliter astutias: &
philosophi aliter. Leges sup. tollunt eate
nus: id est eousq. quatenus. i. quousq. pos
sūt tenere manu. i. manifeste probare eas
factas esse. philosophi sup. tollūt eas eate
nus quatenus possunt tenere eas ratione
& intelligentia. ratio igitur postulat hoc
ne quid sup. fiat insidiosē: ne quid simula
te: ne qd fallaciter. Igitur sunt ne insidiā
tēdere plagas. i. rhetia. etiā si: id ē quis nō
sis excitaturus sup. feras e iustis/ & latibu
lis suis: nec agiturus. i. excitaturus vbi
excite fuerint. q. d. q. sic. Enim pro quia:
ipsae feræ sepe incidunt in plagas. f. aut la
queos nullo insequēte. Sic tu cum proscri
bas aēdes ponas tabulam in qua proscri
buntur tanq. plagas: & vendas domum
propter vitia aliquis incurrat imprudens
in eam. f. domum vitiosā q. ego video
propter deprauationē cōsuetudinis: neq.
hoc haberi turpe more. i. scdm morem
neq. sanciri. i. vetari aut lege aut iure ciui
li: tamen sancitum est lege naturē. Est enī
societas (quod & si. i. q. dictum est saepe
tamen dicendum est sapius) quæ quidem
pateat. id est extēdat se latissime est sup. i
ter omnes homines interior. i. arctior &

se maioribus nostris astus. Sed aliter leges: aliter philosophi tol
lunt astutias. Leges quatenus manu tenere possunt: philosophi
quatenus ratione/ & intelligentia. Ratio igitur hoc postulat: ne qd
insidiosē: ne quid simulate: ne quid fallaciter. Sunt ne igitur insidiā
tendere plagas/ etiā si excitaturus non sis: nec agiturus. Ipse
enim fere nullo in sequenti sepe incidunt. Sic tu cū ēdes proscribas
tabulam tanq. plagas ponas: domum propter vitia vendas in eū
aliquis incurrat imprudens. Hoc q. video propter deprauationē
consuetudinis: neq. more turpe haberi: neq. aut lege sanciri: aut iu
re ciuili: tamen naturē lege sancitum est. Societas est enim quod &
si saepe dictum est. dicendum tamen est sapius latissime quidem q.
pateat: omniū inter oēs: interior eorum qui eiusdem gentis sunt
proprio eorum: qui eiusdem ciuitatis. Itaq. maiores aliud ius gen
tium: aliud ius ciuile esse voluerunt. Quod enim ciuile non idē con
tinuo gētium: quod autē gentium idem ciuile esse debet. Sed nos
verī iuris germaneq. iusticiæ solidam/ & expressam effigiem nullā
genemus: ymbra/ & imaginibus/ vtimur: eas ipsas vtinam sequere
mur. Feruntur enim ex optimis naturæ & veritatis/ exemplis. Naz
quanti verba illa. Vt ne propter te fidem ve tuam captus fraudā
tusue sim: q. illa aurea: vt inter bonos bene agi oportet: & sine frau
datione. Sed qui sint boni: & quid sit bene agi/ magna quæstio est.
Qui quidem Scauola pontifex maximus summam vim esse dice
bat in omnibus ijs arbitrijs: in quibus ageretur ex fide bona. Fidei
q. bonæ nomen estimabat manare latissime. Idq. versari in tute
lis societatibus: fiducijs/ mandatis: rebus emptis: venditis: condu
ctis: locatis: quibus vitæ societas continetur. In his magis esse iu
dicis statuere: præsertim cum in plerisq. essent iudicia cōtraria: qd
queng. cuiq. præstare oporteret. Quocirca astutiae tollendæ sunt:
easq. malicia quæ vult quidem videri se esse prudentiam: sed ab
est ab ea distatq. plurimum. Prudentia est enim locata in delectu
bonorum/ & malorum. malicia si omnia quæ turpia sunt: mala sūt
mala bonis antepōnit. nec vero in prædijs solum ius ciuile ductuz
a natura maliciam fraudemq. vendicat: sed in mancipiorum vēdi
tione venditorum fraus omnis excluditur. Quid enim scire debuit
de sanitate: de fuga: de furtis præstat edicto edilium. Hæredū alia
est causa. Ex quo intelligitur: quoniam iuris natura fons sit: hoc se
cundum naturam esse neminem id agere: vt ex alterius prebetur
inscitia. Nec vlla pernicies vitæ maior inueniri potest q. in malicia
simulatio itelligētis: ex quo illa inūerabilia nascūt: vt vitia cū hōe
stis pugna vident. Quotus ei q. reperiet: q. ipunitate/ & ignora
tiōe oīs pposita abstinet possit iuria: periclitemur: si placet i his qdē

Officiorū Liber Tertius. Fo. cxi.

exemplis: in quibus peccare vulgus hominum fortasse non putat. Neque enim de sicarijs veneficis testamentarijs furibus peculatoribus hoc loco differendum est: qui non verbis sunt / & disputatione philosophorum: sed vinculis / & carcere fatigandi. Sed hæc cōsideremus quæ faciunt hi qui habentur boni. L. Minucij Basilij locupletis hominis falsum testamentum quidam e græcia. Romam attulerunt. Quod quo facilius obtinerent scripserunt hæredes secū. M. Crassum / & Quintum Hortensium homines eiusdem ciuitatis potentissimos: qui cum illud falsum suspicarentur: sibi autem nullius essent conscij culpæ alieni facinoris munusculum nō repudiauerūt. Quid ergo satin: hoc est vt nō deliquisse videantur mihi quidē non videtur quamq̃ alterum amaui alterum non odi mortuum. Sed cum Basilij. M. Satirij sororis filium nomen suum ferre voluisset: eumq̃ fecisset heredem hunc dico patronū agri pisceni & sabini. O turpem notam temporum illorum non erat equū principes ciuis rem habere ad Satirij nihil præter nomen peruenire. Et enim si is: qui non defendit iniuriam neq̃ propulsata suis cum potest iniuste facit: vt in primo lib. differui: qualis habendus est is qui non modo nō repellit: sed etiam adiuuat iniuriam. Mihi quidē etiam veræ hæreditates non honestæ vidētur si sint maliciosis blanditijs officiorū: non veritate: sed simulatione acquisiti. At qui in talibus rebus aliud vtile interdū: aliud honestū videri solet falso. Nam eadem vtilitas quæ honestatis est regula: qui hoc nō p̃viderit: ab hac nulla fraus aberit: nullū facinus. Sic enī cogitans est istud quidem honestū: verū hoc expedit res a natura copulatas audebit errore diuellere: q̃ fons est fraudū / maleficiorū / scelerū omnium. Itaq̃ si vir bonus habeat hanc vim: vt sic digitis cōcrepuerit. possit in locupletij testamento nomē eius irripere: hac vi non vtatur: nec si exploratum quidē habeat: id oīno neminē vnq̃ suspicaturū. At si dares hanc vim. M. Crasso vt digitorum percussione hæres posset perscriptus esse qui reuera nō esset heres in foro: mihi crede saltaret. Hō autē iustus / & his / quæ sentimns / virū bonum nihil cuiq̃ quod in se transferat detrahet: hoc qui admiratur is si quis sit vir bonus nescire facetur. At vero si q̃s voluerit animi sui complicatā notionē enoluere iam se ipse docebit eum virū bonū esse: qui p̃sit q̃bus possit: noceat nemini nisi laceffitus iniuria. Quid ergo. hic non nocet: qui quodā quasi veneno perficiat: vt veros hæredes moueat: in eorum locum ipse succedat. ¶ Non ergo faciat dixerit quis quod vtile sit: quodq̃ expediat: immo itelligat: nihil nec expedire. nec vtile esse: quod sit iniustum hoc qui non didicerit bonus vir esse non poterit. nere ne faciat iniuriam: proposita impunitate / & ignoratione omnium. i. certo sciret omnes ignoraturos & ne-

cōstructior (sicut circulus iterior: minor est q̃ exterior) q̃ sup. ē eorū q̃ sūt eiusdē gētis p̃prior. i. adhuc arctior eorū q̃ sūt eiusdē ciuitatis. Itaq̃. i. & ita hoc ē p̃pter hanc rōnē maiores. i. p̃isci romani voluerunt aliq̃ eē ius gētiū: aliq̃ ius ciuile. Q̃ enim sup. ē ius ciuile: nō ē cōtinuo. i. ideo ius gētiū: qd̃ aut gētiū sup. ius ē: id debet eē ciuile. Sed nos nullā. i. nō vllā: nō tenemus vllā solidā. i. itegrā / & iuiolatā / & exp̃ssā effigē vtri iuris & germane. i. fidelius iusticiæ i3 nos vtimur ymbra / & imaginibus sup. veri iuris ytinā seq̃remur. i. obseruaremus saltē eas ipsas. i. ymbra / & imagines veri iuris. Enī p̃ q̃a: ipse ferunt. i. extrahunt ex optimis exēplis naturę & veritatis. Nā q̃ti. i. q̃ta estimatiōe digna sup. sūt illa verba: vt i ne. i. vt nō sim captus. i. deceptus. ve p̃ vel fraudatus p̃pter te: ve p̃ vī fidei tuā q̃. i. q̃tū aurea. i. pulchra / & p̃ciosa sup. sūt illa verba: op3 iter bonos bñ agi / & sine fraudatiōe. Sed magna q̃stio. i. dubitatiōe ē q̃ sint bñ: & qd̃ sit bñ agi. Quitus q̃ dē sc̃uola p̃tiffex maximus dicebat summa vim eē i oibns his arbitris i q̃bus ageretur ex bōa fide. Et estimabat nomē bonę fidei manare. i. diffūdi / & extēdi latissime: & id versari i tutelis societatibus fiducijs: mādatis rebus ēptis vēditis: cōductis: locatis q̃bus societas vltē cōtinet: esse magis iudicis statuer i his p̃serti cū iudicia esset i plerisq̃ cōtraria: qd̃ quęq̃ oporteret p̃stari cuiq̃. Quocirca tollēdē sūt astutię: & ea malicia: quę quidē vult se videri eē prudentiā: i3 abest & distat plurimū ab ea. i. prudentia. Enī p̃ quia: prudentia est locata. i. cōstituta i delectu. i. discretiōe bonorū & malorū malicia antepōnit bonis mala: si omnia quæ turpia sunt mala sunt (quia malicia turpia sectatur) nec vero ius ciuile ductum a natura vendicat (aliq̃ legunt vendicant) solum in his prædijs maliciam & fraudem: sed omnis fraus excluditur in venditiōe mancipiorum. id est seruorum venditorum. Enī pro quia: is qui debuit scire. id est habere cognitionem de sanitate præstat. id est satisficit aedicto. id est secundum aedictum aedilium: de fuga / & de furtis: videlicet is qui educauit mancipia. alia est causa hæredum: qui nō tenentur præstare. Ex quo intelligitur quoniam natura sit fons iuris: & hoc esse secundum naturā sc3 neminem agere: vt prædestur: id est prædā habeat ex incita alterius nec potest inueniri vlla maior pernicies vitæ: q̃ simulatio intelligentiæ in malicia ex quo: id est ex qua re: nascuntur illa innumerabilia supple exempla: vt: id est qui bus vtilia videant pugnare cum honestis quotus enī quisq̃ reperitur quasi dicat rarissimus: qui possit abstinere iniuria se tenere ne faciat iniuriam: proposita impunitate / & ignoratione omnium. i. certo sciret omnes ignoraturos & ne-

M. tullii Ciceronis.

minem puniunt. Neque enim differendum est hoc loco de sicarijs: id est qui sicca: id est pugione & mucrone grassantur: de veneficijs: id est qui veneno inficiuntur: de testamentarijs: id est qui testamenta indebiti auferunt de furibus, s. rerū priuatarū & de peculatoribus scilicet rerū publicarū: qui, s. malefici nō sunt fatigādi verbis / & disputatione philosophorum: s. viculis & carcere. Sed consideremus hoc loco hæc quæ hi qui habentur: id est reputantur boni viri faciunt / quidam attulerunt e gratia romam falsum: id est ab se excogitatum / & falso signatum testimonium Lucij Minutij Basilij hominis locupletis: quod supple testamentum: quo facilius obtinerent: scripserunt secum hæredes Marcum Crassum & Quintum hortensium: homines potentissimos eiusdem ciuitatis scilicet romæ: qui cum suspicarentur illū scilicet testamentū falsū esse aut pro sed: nullius culpe conscij sibi essent: non repudiauerunt munusculum: id est participium alteri facinoris. id est turpi facti. Quid ergo satini: id est satine est hoc vt non videantur deliquisse. Quidem: id est certe non videt mihi supple satis esse: q̄q̄ ego amaui alterum scilicet Marcum Cras. & non odi alterum: id est hortensium mortuum: id est postq̄ mortuus est. Sed cū Basilus ille diues sit in grecia moriens voluisset ferre: id est pronunciare / & instituere. Marcum Satyrium filiu sororis suum nomen. id est ex solido alle hæredem: ita q̄ in omnibus eius personam ageret & fecisset eum hæredem: hunc dico patronum: id est possessionem / & domum agri piceni & sabini ob turpem notam temporum illorum. Non erat æquum: id est iustū, p̄cipies. id est primates ciuitatis habere rem. id est opes ciuis & nihil peruenire ad satyrium preter nomen. Etenim si is qui non defendit neq̄ propulsat iniuriam a suis cum potest facit iniuste: vt ego differui in primo libro scilicet huius operis: qualis habendus. id est reputandus est is qui non modo non propellit: sed etiam adiuvat iniuriam. Quidem. id est certe: etiam vere hæreditates videntur mihi non honestæ si sint acquisitæ maliciofis blandicijs / & non veritate: sed simulatione officiorum. At qui: id est sed certe in talibus rebus solet videri falso interdum aliud vtile: aliud honestum. Nam eadem est vtilitas quæ est regula honestatis qui non preuiderit hoc: nulla fraus & nullum facinus aberit hoc. id est a tali. Est enim cogitans sic. Istud quidam est honestum: verum. id est sed: hoc expedit. id est hoc casu mihi vtile est & audebit diuellere errorem: id est per errorem res copulatas a natura qui fons est. id est quæ diuulsiō / & separatio est fons / & origo omnium fraudum / maleficiorum / & scelerum. Itaq̄ si vir bonus habeat hanc vim: id est potestatem: vt si concreperit: id est crepitum / & sonitum fecerit digitis possit in testamento locupletium irripere nomen eius non vtatur: id est nolit. tamen vt hac vi: id est potentia: nec si: id est non etiam quis habeat quidem exploratum: id est oīno perspectum. oīno neminem suspicaturum vnq̄ id. At si dares. M. Crasso hanc vim vt posset perscriptus esse hæres: qui reuera nō esset percussione digitorum (crede mihi) ipse saltaret: id est exultaret & gestiret pre gaudio in foro. Homo autem iustus: & is supple vir bonus / quem bonum virum sentimus nihil detraheret cuiq̄ quod trāferat in se. Is qui admiratur hoc: id est q̄ vir bonus hoc faciat: fatetur se nescire quis sit vir bonus. At vero si quis voluerit euoluere notionem: id est cognitionem animi sui: id est conscientie sue complicatam: id est inuolutam affectionibus varijs. Iam ipse docebit se eum esse bonum virum / qui profit / quibus possit / & noceat nemini: nisi lacessitus iniuria (hoc illis visum. perfectio aut euangelica progreditur) Quid ergo supple dicemus nocet ne hic qui perficiat quasi quodam veneno scilicet blanditiarum. vt moueat. id est submoueat a testamento veros hæredes: & qui succedat i locū eorū q̄s. i. aliq̄s dixerit. i. dicere possit. Et ergo sup. talis nō faciat q̄d sit vtile: & q̄d expediat (imo di. Ci.) itelligat nihil nec expedire: nec vtile eē q̄d sit iustū: q̄ nō didicerit hoc: nō poterit eē bōus vir

MARS.

Bonī per
pauci sūt
Vir bōus
Sanctio-
nes pri-
scorū de
contracti-
bus.
Sanctū.
Augurū
fides.
Sacra via
Curia ve-
tus.
Insula in
vrbe
Verba iu-
re consul-
torum
Facere
oportere
Actio.

¶ Sed siue dolus malus inquit sine consistat in simulatione: cum scilicet simulamus ea quæ non sunt siue in dissimulatione: cum reticemus ea quæ dicenda essent vt aliquis decipiatur. Pauca sunt in quibus non veretur ipse dolus. & ideo boni perpauci sunt: quoniam is bonus est qui nemini nocet. & prodest quibus potest. Si volumus inquit vere iudicare pauci sunt qui hoc dolo non teneantur si dolus / vt fuit Aquilius / in simulatione consistit: & si is est dicendus vir bonus / qui nemini nocet. Sed quo difficilius: hoc præclarius. Nichil enim prohibet aliquem esse bonum. si esse voluerit. Dolus malus inquit Vlpia. fit ex calliditate & fallacia: & vt ait Pegasus dolo malo pactum fit: quotiens circumscribendi alicuius causa aliud agitur: & aliud agi simulatur ¶ Nūq̄ igitur concludit Ci. peccatū nunq̄ esse vtile propter turpitudinem bonitatem esse vtilem propter honestatem ¶ Ac de iure quidem prediorum. affert sanctiones p̄scorum in rebus vendendis vt dolus excluderetur sed legum latores postea sanxerunt: vt non teneretur quis de vitio patenti: etiam si rem ipsam laudauerit exēpli gratia si domū bene: recte edificatā se vendere dixerit venditor vel mancipium formosum cum deforme esset: sed de occultis tenetur: vt supra dictū est: hæc habetur digestis de pac. inter empto. & ven. lege ea que cōmēdādī. ¶ Sanctū. constitutū: & sanctione firmatū vt veditor aperiret vitia prediorū quæ ipse sciret. Leges xli. tab. bu. volebāt vt ea p̄staret q̄ veditor dixisset cū venderet: s. iure cōsulti cōstituerūt penā si aliq̄ veditor vitii aliq̄d reticuerit. ¶ Statuerūt. iudicauerūt. ¶ Prestari satisfieri. ¶ Vt cū pōit exēplū quo oñdit reticetiā veditoris fuisse vīdicatā snia. M. Ca. ¶ In arce. q̄ erat i colle tarpeio p̄pter tēplū Iouis capitolini. Augures hebāt fedē i curia veteri vbi iaugurati cōsueuerāt: & et i arce p̄pter eminētiā. Poterāt ei obseruari aues: & tēplū lituo designatū. Et iō domus Clau. in celso mōte e regione ad arcē nocebat auspicijs p̄pter altitudinē. Vñ āphtharius / & Melāpus: vt canit Papi. captaturi auguria mōte cōscēderūt: ne aliq̄ officeret altitudo. Et ibāt augures ex curia ad arcē per saciam viā. & iō dicit Var. Sacra via dicit q̄ per eā ab arce ad augures sacra quot mēlibus ferebāt. Erat ei via sacra a curia veteri versus ēphiteatrū vsq̄ ad arcē Capitolinā Curia vetus erat i carinis p̄pter edē scēti petri ad vicula. Officeret. noceret. ¶ Insulā. gdes via circūdatas. nā insula i vrbe dicit domus quā via ābit Vñ ē ap̄d Trāgl. Cē. regisse cēfū per dños insulā. ¶ Proscripsisse. scripsisse gdes venales i tabu. q̄ edibus affigebat. ¶ Arbitrū illū adēgit. i. duxit Clau. ad arbitrū q̄ arbitraret. s. ex bōa fide: & indicaret q̄quid oporteret ipm clau. dare facere atq̄ p̄stare ipi calphurnio: his utebantur iuriscōsulti. Vñ habet in li. dige. de verbōz signi. q̄ facere oportere hanc significationem habet: vt abstineat quis ab eo facto quo contra cōuentionem fieret: & Iustinia. lib. 4. institutio lo-

quens de actionibus dicit: Actio est ius persequendi in iudicio quod sibi debet. Actiones aliquę sunt in personam per quas intendit ei dare facere oportere. Dare op3 (inquit) cū datio est in obligatione facere cū factū continetur in obligatione: vt si pmissisti scribere qđ petis actione ex stipulatu. ¶ M. Marius. ponit aliud exēplum quo ostendit reticentiā apud antiquos iudicio vindicatā. Asconius Pedianus dicit. fuerat gratidianus arēta necessitudine Cice. cōiunctus. ¶ Hæ seruiebant. seruitutes/ aut personarū sunt/ aut vsus & vsufructus: serū vt seruitutes rusticorū prædiorū/ & vrbanoꝝ. Prædiorum vrbanoꝝ seruitutes sunt hæ quæ ædificijs inhærēt: & vt vicibus onera vicini sustineat vt in parietem eius liceat vicino tignū mittere: aut stillicidium vel flumē recipiat quis in ædes suas: vel cloacam: vel in area: vel non recipiat: & ne altius tollat quis in ædes suas: ne luminibus vicini officiat. ¶ Seruitutes rusticorū prædiorū sunt aquæ haustus: pecoris ad aquam appulsus: & ius pascēdi: calcis coquenda harena: fodienda: ideo seruitutes prædiorum appellantur (inquit Iustinianus) quoniā sine prædijs constitui non possunt. Nemo enī potest seruitutem acquirere vrbani vel rustici prædij nisi qui habet prædium: nec quis quā debet nisi qui prædium habet. Oīa ædificia vrbana prædia appellant: etiā si in villa edificata sint: vsufructus est ius alienis rebus vtendi: fruendi: salua rerum substantia. De his seruitutibus habetur lib. 8. digestorum. & lib. 2. institutionū. E ideo Marius vocatus fuit in iudiciū: quoniā reticuerat seruitutē ædiū/ quas vendiderat. ¶ Vrgebat ius. instabat vt ius seruaret: & locum haberet. Præstari satisfieri. hoc nolebat ius. ¶ Quatenus in quantum possunt eas tenere & videre. phibent enī leges astutias apparentes. Philosophi autē cōscientia nituntur: & rōne contra quas nihil agendū censent. ¶ Lex hic prohibet & punit: qđ in se cōtinēt manifestāt fraudē. Si cū bonis viris viuere: non esset opus tot legibus: quæ ex malis moribus orte sunt. ¶ Rō dicitur bonis viris nichil esse agendū: qđ alijs noceat. ¶ Leges phibent ne fiat. & si sit manuq; teneri potest punit ergo inquit cū phi tollere astutias ratione: & ratio dicitur nil esse agendum insidiosē: qui vult e natura viuere: & rōnis præscriptū seruare: nihil faciet quod ipse intelliget dolum in se habere: & insidias. ¶ Sunt ne igitur. quærit Cice. an sint insidiæ tēdere plagas. i. retia quis non exagitet feras is qui tendit: vt ostendat insidias esse pscribere domū habentē in se aliquid vitij quis ipse veditor vanitate verboꝝ non alliciat emptores qui per se pnt in fraudē labi: si emerint rē quā vident venalem. Plagæ sunt retia quibus fere capiuntur in siluis Virgi. Retia rara plage. & Plī. in epīs dicit. Se debam ad retia. ¶ Excitaturus. clamore. s. & canibus: vt fere impellant ad retia. ¶ Fere quę sunt in siluis: vt cerui: apri: & cetera id genus. ¶ Sic tu. adaptat similitudinē: & ostendit illū insidiari qui pscribit edes: quis vanitate verboꝝ nō vtatur. ¶ Tabula in qua scribebat aliqd esse venale: s. qđ (inquit Ci.) leges ista nō phibēt: tñ natura vetat: quę vult vt cōiutilitati consulatur: & quæ est fons iuris quoniā nihil pōt esse iustū aut legitimū: qđ sit cōtra naturam: de qua satis (vt arbitror) dictum est in superioribus: & de societate hoīm quę late patet: & latissime. ¶ More consuetudine iam deprauata. ¶ Sanciri. cōstitui & firmari: hoc scilicet non esse agendum: tamen lex naturalis vetat. ¶ Societas enim. ratio quare sanctum est iure naturali. Dictum est in primo volumine. ¶ Aliud ius gentium. differentia inter ius gentium/ & ius ciuile. Nam instituta ciuitatis dicuntur illius ius ciuile. Sed iura quę eque apud omnis gētes custodiūt: vt puta: vēditiones: emptiones: & fere omnis contractus: qui nō in vna ciuitate tantum sunt: sed apud omnis dicuntur de iure gentium. Si volumus inquit Ci. naturam sequi humanam societatem complecti debemus & arbitrari ius gentium esse etiam ciuile: cum mundus sit communis patria & quasi ciuitas: cuius singuli homines quicūq; illi sint: ciues habendi sunt Sed amissimus inqt expressam imaginem iusticię: & ruimus in vetitū nullam habentes rationem nature quę hominem ad vsum hominis creauit non ad perniciem dolos & insidias. ¶ Expressam. apparentem & extantē ¶ Eas ipsas vmbra & imagines habemus inquit exempla maiorū quę si sequeremur: nō erraremus & affert verba quibus antiqui vtebantur e natura viuētes & recte pieq; vtinam sequeremur illas imagines quę ducuntur a natura ¶ Feruntur enim ratio quare vellent homines illā seq vmbra & imagines quoniā a natura ducuntur & veritate. ¶ Nam qđ. qđ ta estimatione digna & laude. ¶ Captus dolo. scilicet malo circumuētus & fraude deceptus. ¶ Ex fide bonas. i. contractibus bonę fidei: in quibus vir bonus cognoscitur. & ponit nomina cōtractuum siue actionum bonę fidei: quibus si dolo malus initium dedit: ipso iure nullus est cōtractus. ¶ Latissime. ad omnia se extendere. quoniam est fundamentum iusticię & versatur in his cōtractibus: quos Cic. ponit & iure cōsulti. ¶ Mādatis. Vpia li. xvij. digestorum ait. Obligatio mādati cōsensu cōtraheutiū cōsistit: ideo per nuncium quoq; vel per epistolā mandatum suscipi pōt. Mandatum nisi gratuitum nullum est. nam originem ex officio atq; amicitia trahit. Cōtrarium porro est officio merces: Interueniente enī pecunia res ad locationem & cōductionem potius respicit. Mandati actio tunc cōpetit cum cepit iuteresse eius qui mandauit ceterum si nihil interest cessat mandati actio & eatenus conpetit quatenus interest: vt puta mandauit tibi vt fundum emerēs si intererit mea emi tenebris. In his ergo mādatis opus est agere ex fide bona: vt id quod mandatur fiat sine fraude. Emendare autē est filiū vñ alium aliquē in aliquā regionem vel salutis vel educationis cā mittere. Vnde in oratione p Rhoscio Amerino dicit. Emendatus fuerat hic a patre in agrum. Virgi. metri necessitate astrictus cecinit. Mandarat a lēdū Threici regi. ¶ In his cōtractibus bonę fidei. ¶ Statuere. iudicare qđ quisq; alicui debeat ex fide bonā cū sint aliqui iudicia opposita. Ergo iudex considerare debet an dolo malus dederit contractui originem & non tantum iura sed fidem æquitatem/ & boni viri officium respicere: quoniam summum ius aliquando summa est ideo iniusticia. Et ideo prætor pponebat exceptiōes/ & edicta quibus succurrebatur aliqua calliditate oppressis: & ideo inquit. Omnis malicia tollenda est: de qua sub loco dictum est: & etiam de prudentia. ¶ Delectu. vt sciat iudicare quid sit bonum quidue malum: & bonum sequi. Malicia vero contrarium facit: semper enim vitio adheret. ¶ Ductum. a natura quoniā ius naturale: quod est primum dedit originem iuri ciuili: & tunc ius est optimum: cum sequit præscriptū nature. Ius enim nil aliud est nisi moralis phia: quæ naturam sequitur: & a qua petit originem summi boni: & Cice. inuestigauit semina honesti a natura. Omnis enī virtus est scđm naturā. Ius igitur

Asconius
pedianus
seruitu-
tes.
Vrbano-
rū prædia
seruitutes
Seruitu-
tes prædia
rū rustico-
rum
Prædia
Nota de
mario

Leges
apparen-
tiæ phi cō-
scientia
sectantur
Insidiæ
Plagæ.
Fere.

Tabula.

Ius ciuile
Ius gētiū

Exp̃ssa
Contra-
ctus iura
lidus
Mandati
obligatiō
Attende
demāda-
ro
Merces ē
cōtrariū
officio
mandati
actio.
Emendat
Emenda-
tus.
Summū
ius sum-
ma iniu-
ria.
Ius ē mo-
ralis phia
Mācipia.

M. tullii Ciceronis.

Morbi
definitio

Fugiti
uus q's sit

Natura
fōs ē iurif
ciuilis

Malicia
prudētia
ymbra

Panci
prudētes
sunt

Periculi
ri.

Periculū
facere.

Vulgus
Lex cor.
nelia defi
caris.

Sicarius.
Testamē
tarij

Deporta
tum

Lex iulia
de pecu
latu.

Fatigare

ASCEN

ciuile naturā imitatur: cū vult: vt nemo decipiat. ¶ Sed mancipiorū. i. seruorū: qui ita appellant: eo q' ab hosti
bus manu capibatur. Vlpianus ait. vt habetur li. 21. digesto. de edil. Dicūt ediles qui mācipia vendūt certiores
faciant emptores: qd morbi vitijq' cuiq' sit. qui fugitiuus errore sit noxa ve solutus nō sit: eadēq' oīa cum ea mā
cipia vendunt palam ac recte p'ponendo. Causa huius edicti p'ponendi fuit. vt occurreretur fallacijs vendentiū
& emptoribus succurreret quicūq' decepti a vēditoribus fuerint: dūmodo sciamus venditorē etiā si ignorauerit
ea q' ediles prestari iubēt tñ teneri debere: nec est hoc iniquū potuit enī ea nota habere venditor: neq' enī inter
est emptoris cur fallat: an ignorantia vēditoris an calliditate. Si intelligat vitium morbusq' mācipij vt plerūq'
signis quibusdā demonstrari solēt vitia: pōt dici edictū cessare. hoc enī tātū intueudū est ne emptor decipiatur.
Morbū sic finit Sabinus habitū cuiusq' corporis cōtra naturā qui vsum eius ad id facit deteriore cuius cā natura
nobis eius corporis sanitatē dedit. Hoc edictū proponebāt ediles curules: vñ dicit Iusti. lib. j. insti. Proponebāt
autē & ediles edictū de quibusdā causis qd iuris honorarij portio est. ¶ Sanitate. an sit sanus: & integer: an mor
bosus. ¶ De fuga. an fugitiuus & error. & an sit fur. Fugitiuus vt finit Offilius est q' extra dñi domū fugā cā quo
se a dño celaret. māsit. Cecilius autē fugitiuū esse ait eū qui ea mente discedat: ne ad dñm redeat: itā & si mutato
cōsilio ad eum reuertat. Memo enī tali pōtō ingt penitētia sua nocēs esse desinit. Cassius scribit fugitiuū esse qnī
certo p'posito dñm reliquat. ¶ Prestat. satisfacit ita iubētibus edilibus curulibus. ¶ Heredū. est alia causa: quo
niā heredes nō tenent p'stare. His ei qui heres relinquitur: nō pōt scire naturā seruorū. & ideo is tenet qui pōt sci
re & debuit. Cū igit' inquit C. i. natura sit fons: & origo iuris ciuilis: quo fraudes phibent: si naturā ducē sequi vo
lumus: neminē decipiamus. ¶ Nec vlla maior hic ingt nascunt mala: & deceptiones cū maliciosus arbitrat
se oīa intelligere: & putat aliquid esse vtile qd nō sit honestū: hoc nō putaret ipe prudēs: & is q' oīa recte intelli
git: & scit habere delectū bonorū & malorū. Ergo nulla est maior pernicios vītē hūanēq' simulare intelligentiā:
quē nulla est vbi regnat malicia cōtraria prudentiā: quē honestū a turpitudine separat & nichil putat esse vtile
qd nō sit honestū: & sic nulla repugnantia esse pōt inter honestū & vtile. Et hęc pars disputationis ad pruden
tiā & iusticiam pertinet. Malicia vult imitari prudentiā: s; ab ea distat plurimū. ¶ Quotus ei quisq'. rō quare i
de oriat talis pernicies: quoniā ingt maliciosus nō abstinere iniuria: si id pōt occulte facere: & impune: rō est: quia
putat id esse vtile qd nō est. Prudēs autē id nō cōmitteret: sed q' pauci sunt prudētes: pauci reperiunt q' fundant
officio. Quotus quisq'. i. quot reperiunt. q' d. pauci. ¶ Periclitemur. experiamur inde periculū facere Videamus
ingt de his quē habeant boni viri: & inueniemus eos etiā ab officio discessisse. ¶ Vulgus. imperita multitudo q'
nescit iudicare quid ex officio fiat: quid cōtra officiū. ¶ Neq' de sicarijs. nō loquor ingt de manifestis sceleribus
sed de his q' latent in simulatione officij: & intelligētē: aperta scelera nō sunt castiganda / & cohibēda rationi
bus phicis: sed poena constituta a legibus. Lex cornelia de sicarijs est q' homicidas vltore ferro persequitur: vel
eos qui hoīs occidēdi causa cū telo ambulāt. sicarij appellant a lica. ¶ Testamentarijs. his qui falsa testamen
ta scripserit. Est etiā lex cornelia de falsis q' & testamētaria dicitur: & penā irrogat ei & qui testamētū v' aliud
instrumentū falsū scripserit: significauerit: recitauerit: subiecerit: qui v' signū adulteriū fecerit: sculpsit: expres
serit: sciens dolo malo: eiusq' legis pena in seruos est vltimū supplicij: qd & in lege de sicarijs: & veneficij serua
tur: in liberos vero deportatio. ¶ Peculatoribus. his qui repu. furati fuerint. Lex iulia de peculatu eos punit qui
pecuniā vel remp. vel sacrā vel religiosam furati fuerint. Sed siquidē ipi iudices tēpore administrationis publicā
pecuniā subtraxerint capitali aiaduersione puniunt nō solū ipi: sed etiā hi qui ministeriū eis ad hoc exhibuerūt
vel qui subtractas ab his scienter susceperūt. alij vero qui in hac legē inciderint: pene deportationis subiiciunt.
fatigandi. fatigare in hoc loco est cohibere siue comprimere: auctor est Nonius. ¶ Nabentur. cum reuera
non sint boni: & ponit exemplum quod per se clarum est. ¶ Quintum hortentium scilicet qui fuit eloquentis
simus. & Cicer. amicus. ¶ Nonmē suum quoniā reliquerat ipsum heredem & vt vocaretur Marcus Basilus
¶ Princeps. inter primos ciuitatis crassum scilicet hortensium. ¶ Sic enim cogitans. ille inquit qui sic cogitat
& dicit: hoc est honestum: sed hoc vtile segregat res natura coniunctas: honestum scilicet ab vtili: & hinc e
mergunt omnia scelera hoc hi faciunt qui maliciam habent non prudentiam. Vir bonus fugiet turpitudinē: &
iniuriā: non quia timet infamiā si fecerit: sed quia putat vitium propter se fugiendum / & virtutem pro
pter se amandam / colendamq'. ¶ Exploratum. si certum habeat: quoniā nili esset hoc persuasum tur
pitudinem propter se fugiendam esse: homines latebras nocti omnia committerent a quibus natura ipsa com
munis parens abhorret. ¶ Saltaret. non solum faceret crepitum digitis: & sic taxat cupiditatem Crassi. Cō
plicatam. inuolutam quadam ignorantia. solus enim prudens hoc cognoscit & statuit illum esse bonum vi
rum: qui profit quibus possit.

¶ Eimbriā &c. Eādē rē p'seque v'sq' adeo
dilucide: vt cētēs iratū cepti laboris peni
tuerit: sed q' hactenus auriculas submissi
pergā. Ego audiebā de patre nostro. Fim
briā consularē sc' virū fuisse Marco Lucta
tio Pythie equiti romano: sane. i. valde ho
nesto. i. honoratione digno & sumo loco
nato ac virtutibus predito per iudicē. i. lo
co iudicis desumptū: cum is sc' luctatius
fecisset sponsonem. i. deposuisset aliquid
quod amissurus esset ni. id est nisi esset vir
bonus. Itaq' audiebam fimbriam dixisse

¶ Fimbriam consularē audiebam de patre nostro per iudicem.
M. Luctatio Pythie fuisse equiti romano sane honesto: cu' his spō
sionem fecisset: ni bonus vir esset. Itaq' ei dixisset fimbriam se illam
rem nunq' iudicaturum: ne aut spoliaret fama probatum hominē
s. contra iudicasset: aut statuisset videretur virum bonum aliquem
esse: cum eas res innumerabilibus officijs / & laudibus continere
tur. huic igit' viro bono: quem fimbria etiā: non modo Socrates no
uerat nullo modo videri potest quicūq' esse vtile: quod num honestū

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXLII.

fit itaq; talis vir non modo facere : sed nec cogitare quidem quicq; audebit : quod non audeat predicare. Hoc nōne est turpe : dubitare philosophos que ne rustici quidem dubitent : a quibus natum est id quod iam tritum est vetustate prouerbiū. Cum enim idem alius cuius bonitatemq; laudent : dignum esse dictum : qui cum in tenebris mices. Hoc quam habet vim nisi illam nichil expedire quod non deceat : etiam si id possis nullo refellente obtinere. Vides ne igitur hoc prouerbio : neq; Gygi illi posse veniam dari : neq; huic quem paulo ante fugebam digitorum percussiones hereditates omnium posse conuertere. Vt enim quod turpe est : id quamuis occultetur : tamen honestum fieri nullo modo potest : sic quod honestum non est : id vtile : vt sit : effici non potest aduersante etiam & repugnante natura. At enim cum permagna premia sunt : est causa peccandi. C. Marius cum a spe consulatus longe abesse : & septimum annum post preturam iaceret : neq; petiturus vnq; consulatum videretur. Qu. Metellum : cuius legatus erat summum virum : & ciuem : cum ab eo imperatore suo Romam missus esset : apud populum romauū criminatus est bellum illud ducere si se consulem fecissent breui tempore : aut viuū / aut mortuum. Iugurtam : se in potestatem populi romani redacturum. Itaq; factus est ille quidem consul : sed a fide iusticiaq; discessit : qui optimum / & grauissimum ciuem : cuius legatus : & a quo missus esset in inuidiam falso crimine adduxerit. Nec noster quidem Gratidianus officio boni viri fūctus est : tunc praetor esset : collegiumq; praetorum tribuni plebis adhibuissent vt res nūmaria de communi sententia constitueretur. Iactabatur enim temporibus illis nimis : sic vt nemo posset scire quid haberet conscripserunt communiter edictum cum poena atq; iudicio constitueruntq; vt omnes simul in rostra post meridiem descenderet : & ceteri quidē alius alio. Marius a subcellis in rostra recta idq; quod communiter compositum fuerat solus edixit : vt eas res : si quaeris ei magno honori fuit omnibus enim vitis, statue facte & ad eas thus. & ceteri. Quid multa. Nemo vnq; multitudini fuit charior. Hec sunt que conturbant homines. in deliberatione nonnunq; cum id quo violatur equitas : non ita magnum : illud autem quod ex eo paritur pet magnum videatur : vt mario priperere collegis : & tribunis plebis popularē gratiā : non ita turpe consulē ob eam rem fieri : quod sibi nūc proposuerat. valde vtile videbatur. Sed oim vna regula est quam cupio tibi esse notissimam : aut illud quod vtile videtur : turpe ne sit. aut si turpe est : ne videatur esse vtile. Quid igitur : possumus ne aut illum marium virum bonum iudicare : aut hunc. Explica atq; excute intelligentiam tuam vt videas que sit in

se nunq; iudicaturū illā rē. an. s. vir bonus esset ne aut spoliaret hoīem pbatū fama sup. sua si iudicasset cōtra. i. nō esse bonū virū : aut ne videretur statuisse aliquē esse virū bonū : cū ea res scz bonū virū esse cōtineret innumerabilibus officijs : & laudibus Igit nullo mō videripōt huic bono viro quē etiā fimbria nō modo. i. nedū Socraies no uerat : quicq; esse vtile quod nō sit honestū. Itaq; talis vir non modo. i. nō solū : nō audebit facere quicq; : sed nec cogitare qdē quod nō audeat pdicare. i. publice fateri. Nōne hoc est turpe : videlicz phōs dubitare ea q ne rusticis rustici qdē dubitēt. Aq bus. s. natū est prouerbiū quod iā tritū est vetustate. Cū enī rustici quidē laudēt fidē : & bonitatē alicuius : dicūt eū esse dignum qui cū. i. cū quo mices. i. miscādī ludū exerceas in tenebris. Miscare autē ē leuatīs aut deplīs ab vtroq; ludentiū digitīs diuinare pares ne an impares sint ab vtroq; leuati : quod i tenebris sciri nō pōt nisi plena fides sit : qui cū ludas : vt vere dicat quor leuabit Quāvim. i. virtutē aut significatiā habet hoc. s. prouerbiū : nisi illū nihil expedire. i. vtile esse quod nō deceat etiā si. i. quis possis obtinere : id nullo refellēte. Vides ne igitur hoc prouerbio neq; veniam posse dari illi Gygi : de quo prius dictū est qd bñficio annuli inuisibilis effectus regē interemit Lydorū nec huic quē ego fugebā paulo ante posse cōuertere. i. ad se trahere hereditates oim percussione digitorū. Enī p quia vt. i. quē admodū id quod turpe est quāuis occultetur : tñ nullo mō pōt fieri honestū : sic effici nō pōt : vt id quod nō est honestū sit vtile : aduersante etiā natura : & repugnante. At enī. i. sed certē dicit aliquis cū. i. qm pma sūt permagna. i. valde magna : ē cā peccādi. Caius maius cū longe abesset a spe cōsulatus : & iaceret. i. neglectus : & humilis esset septimū annū post p̄turā neq; videretur petiturus vnq; cōsulatū criminatus est. id est accusauit. Quintū metellū sūmū virū & ciuē cuius erat legatus cū esset missus ab eo suo iperatore romā criminatus est inq; eū apud populū romauū : ducere. i. q; duceret. i. ptraheret illū bellū : ad dēs sup. si se romani fecissent cōsulē se breui tpe redacturū in potestātē ppli romani iugurtāt regē numidarū aut viuū : aut mortuū. Itaq; ille qdē. s. marius ē factus cōsul : sed discessit a fide / & iusticia q aduxerit falso crimie. i. ffa criminatōe optimū : & grauissimū crimē : videlicz metellū cuius legatus & a quo missus esset in inuidiā. Nec quidē nō Gratidianus est fūctus officio boni viri tūc cū esset p̄tor : & tribuni plebis adhibuisset collegiū. i. cōfortiū p̄torū : vt res nūmaria. i. p̄coniarā cōstitueretur de cōi cōfēsu Enī p quia : nūmus iactabatur. i. incerti valoris habebat. illis tēporibus sic vt nemo

M. tullii Ciceronis.

posset scire qd haberet. Cōscripserūt. i. p-
tores/ & tribuni cōiter. i. cōfēu cōmuni edī
ctū. i. mādātū publicū cū pōena & iudicio
i. quē sine alio iudicio exigere a trāsgresso
ribus: & cōstituerūt vt oēs simul descende
rent in rostra. i. locū vbi publicabātur edi
cta: munita ex rostris nauū antiatiū: & ce
teri quidē sup. abierunt alius alio id est in
aliū quemuis locū. i. in diuersa loca abi
erūt ceteri. Marius sup. psecutus est recta
sup. via a subfellis. i. sedibus i qbus cōsulē
tes sedebāt: i. rostra. i. loca vnde edicta pu
blica bant vt dixi: & edixit solus id quod
fuerat cōpositū cōiter: vt si qris an sup. ea
res fuit & magno honorū. i. ad magnū ho
rē statū sup. factę sunt ei in oibus vicis: &
ad eas statuas. i. sup. apponebantur thus
& ceret: q deorū imagines honorabantur
Quid multa sup. dicā. Nemo fuit vnq̄ cha
rior multitudinī. Hec. i. hmoi adeptiones
bonorum: sūt quę coturbāt nōnūq̄ hoies
i deliberatiōe cū id i quo violatur æquitas
nō videatur ita. i. valde magnū: illud autē
quod paritur. i. acquiritur ex eo scilicet fa
cto videatur permagnū. i. valde magnū:
vt. i. quē admodū videbatur. Mari. nō ita. i.
nō valde turpe pręripere collegis & tribu
nis plebis popularem gratiā: & fieri ob eā
rem cōsulem quod pposuerat sibi tūc vi
debatur valde vtile: S; vna regula est om
niū quā sup. regulam ego cupio esse notissi
mā tibi: aut ne illud quod videtur vtile sit
turpe. aut si turpe est: ne. i. q non videatur
vtile. Quid igit sup. dicā. Possumus ne aut
illū mariū qui metellū accusauit: iudicare
virū bonū aut hūc. i. gratidianū q collegis
imposuit. q. d. minime. Explica atq; excu
te intelligentiā tuā: vt videas q species no
tio/ & forma boni viri sit in ea. Ergo si ta
les viros bonos dicamus mentiri: crimina
ri: pręripere: fallere: causa sui emolumenti
i. singularis cōmodi & lucri: cadit in virum
bonū. Rñsio. Profecto. i. reuera nichil mi
nus sup. cadit i eū q̄ mēiri. &c. Est ergo vl
la res tāti aut vllū comodū tam expeten
dum: vt amittas. & splendorem & nomen
viri boni. Quid est q̄ ista quę dicitur vti
litas possit asferre tātū. i. tā magnū sup. cō
modū q̄tū auferre sup. quātū pōt aut q̄tū afferet si eripuerit nomen boni viri: & si detraxerit fidē & iusticiā. q. d.
nichil. Enī p quia qd interest vtrū quis cōuertat se ex hoie in beluā an gerat in figura hois immanitatem beluę
q. d. nichil. Qui modus interrogādi dum cōfidenter loquimur. At si dicas quid dicemus. hi qui negligunt omnia
recta: & honesta dū modo cōsequātur potētiā: nōne faciūt id quod is. i. Pompeius fecit qui etiā focerū habere
vult eum cuius audacia ipse potens esset: videlicet Cēsarem. Enī pro quia vtile videbatur Pompeio posse
plurimū inuidia. i. per inuidiā alterius: & nō videbat: q̄. i. q̄tū iniustū: & q̄ inutile: q̄ turpe esset id in. i. cōtra patriā.
Ipse aut focer scilicet Cēsar habebat semper i ore versus gręcos euripidis poetę de phoenicis. i. sumptos de tra
gedia euripidis q̄ phenisse dicebantur: quos. i. versus ego dicā: scilicet latine: vt potero fortasse incōdite. sed ta
men ita supple vt res possit intelligi. Nam si ius violandum est gratia regnandi: colas pietatem in alijs rebus.
Etheocles in cuius persona hoc apud Euripidem dicitur: aut potius euripides qui hęc dicere fecerat: est capita
lis. i. capitaliter peccans: qui exceperit id solū quod fuerat sceleratissimū omniū. i. causa regnandi ius: & pietatē
violari licere. Quid igitur colligimus minuta hereditates mercaturas/ & venditiones fraudulētas. q. d. nō opus
est. Nam ecce tibi sup. paratus est Cēsar: qui cōcupierit esse rex populi romani: & dominus omniū gentiū: & qui
perfecerit id. Si quis dicit hęc cupiditatē scilicet regnādi esse honestatē: ipse est amens. i. penitus sine mente/ & ra

ea species forma: & notio viri boni. Cadit ergo in virū bonum mē
tiri emolumenti sui causa criminari: pręripere fallere. Nichil profē
cto minus. Est ergo vlla res tantī: aut comodum vllum tam expe
tendum vt viri boni & splendorem: & nomen amittas. Quid est
quod auferre tantum vtilitas ista: quę dicitur. possit quantum au
ferre si boni viri nomen eripuerit: fidem iusticiāq; detraxerit. Quid
nterest vtrum ex homine se conuertat quis in beluam: an in homi
nis figura immanitatem generat beluę. Quicquid oia recta/ & ho
nesta negligunt: dummodo penitentiam consequantur. nonne id
faciunt: quos is qui etiam focerum habere volunt eum cuius ipse
audacia potens esset. Vtile enim videbatur plurimum posse alteri
us inuidia. Id q̄ iniustū in patriam: q̄ inutile: q̄ turpe esset non vi
debat ipse autem focer in ore semper gręcos versus. Euripidis de
phoenicis habebat quos dicam vt potero/ incondite fortasse: sed ta
men vt res possit intelligi. Nam si violandum est ius: regnandi gra
tia violandum est: alijs in rebus pietatem colas. Capitalis ætheo
cles uel potius euripides: qui id vnum solum quod omnium scelera
tissimum fuerat: exceperit. Quid igitur minuta collegimus: heredi
tates: mercaturas venditiones fraudulentas. ecce tibi qui res popu
li Romani: dominusq; omnium gentium esse concupierit: idq; per
fecerit. Hanc cupiditatem si quis honestam esse dixit amens est.
Probat enim legum: & libertatis interitum: earumq; oppressionez
tetram: & detestabilem: gloriosam putat. Qui autem fatetur hone
stum non esse in ea ciuitate: quę libera fuit quęq; esse debeat re
gnare sed ei qui id facere possit esse vtile. Qua hunc obiurgatione
aut quo potius conuictio a tanto errore coner auertere? Potest enī
(dij immortales) cuiq; esse vtile: fedissimum & teterrimum perri
cidium patrię: quamuis his qui se eo obstruxerit: ab oppressis
ciuibz parens nominetur. Honestate igitur dirigenda vtilitas
est. Et quidem sic: vt hęc duo verba inter se discrepare: sed tamen
vnum sonare videantur.

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXLIII.

tione: Enim pro quā sup. talis probat. i. approbat: interitū legū & libertatis & putat tetrā & detestabilem op-
pressionem earum esse gloriam. Aut pro sed. qui fatetur nō esse honestum regnare in ea ciuitate que fuit & que
esse debeat libera sed vtile esse ei qui possit facere id qua obiurgatione: aut potius quo conuictio coner auertere
hunc. i. ita seuiantem a tāto errore. Enim pro quā. o dii immortales. potest fedissimū & teterrimum parricidiū
pariē esse vtile cuiq. quis is qui obstruxerit. i. irritauerit se eo: nominetur ab oppōis ciuibz parens. q. d. nequa
q. Igitur vtilitas est dirigendā honestate. i. per honestatem: & quidem. i. certe sic: vt hæc duo verba videātur dis-
crepare inter se: sed tñ sonare vnū: id est ad eandem rem.

De patre nostro. ita dicimus audiui a patre: ex patre: & de patre. Honesto. virtute predito & laude digno

Cum is. i. iudicatus. Sponsionem fecisset. deposuisset pecuniam: asseuerans se esse bonū virū: & sponsionem
faciens nī ita iudicaretur: sed simbria noluit iudicare: ne si aliter iudicasset notaret infamia virum honestum: &
si esse bonum virum iudicaret videretur constituere aliquem esse bonū qui multa debet habere: vt hoc nomine
dignus sit. Contra. q. ille spondens asseuerabat. Statuisse. pro certo habuisse / & iudicasse supra dixit. Sed
cū statuisset opus esse pecunia & in academicis. Statuerunt aut qui sapiēs hoc maxime videt esse sapiētis. Cū
ea res. esse virū bonū. Multis enī officijs hæc perfectio paratur de rebus laudabilibus: quouā vt in primo li. di-
ctum est ex snia Aristo. vna hyrundo nō facit ver. nec possumus statuere aliquē esse bonū: quia ipsū vidimus ali-
qū afficio fungi. Nouerat intelligentia. i. quonā vix pōt inueniri quēadmodū perfectus orator. Socrates hūc
bonū virū sentiebat: & dicebat posse inueniri: & esse q. nihil mali faceret: etiā si sciret ois ignoturos: sed talē inue-
niri difficile est. Predicare. palā dicere sine pudore: turpe inquit est de his rebus dubitare phōs: de quibus ru-
stici nō dubitāt: a quibus puerbiū originē habuit: quo oñditur cū bono viro vbiq. bene agi. Qui cū. i. cū quo
etiā noctu amotis luminibus: & arbitris possumus ludere manibus. nam micare est manus mouere & digitos:
quos explicādo metū petimus. Bonus vir etiā si manus videri nō pōt tñ dicit q. digitos explicuerit. Inde tractū
est dimicare. Mices ludas digitis nūc dicit morra. Hoc quam habet vim. interpretatur Cic. vetus hoc prouer-
biū. Nihil expedire. i. nil esse vtile quod nō decet: & sic cōcluditur nil esse agendū q. iusticia vacet. sed ipectan-

MAR.

Statuere

Micare;
dimicare

Licere.

Admoni-
tio.

Metelli.
ad mariū
Vtilitas
iusticiam
peruertit
& mali-
cia prudē-
tiam.

Notat tē-
pora nra
Subsellia
Tribuna-
lia.

Pōpeius
taxat.

In cesarē
inuehitur
Trage-
dia euri-
pidis que
phenissa
dicitur.

Etheo-
cles
Polinices
etheoclis
malicia.

dā esse cōsciam nō testes. Sed quotus quisq. hoc facis: vtinā ipsis legibus aperta vis nō fieret: quonā ingt turpe
nulla occultatiōe fieri pōt honestū: & q. vacat honestate nō pōt esse vtile: ita volēte natura que amat honestū:
aduersaturq. turpitudini In. xij. philippica dicit. Nihil est magis vituperandū q. id facere q. nō licet. Licere id di-
cimus: q. legibus: q. more maiorū institutisq. cōceditur: neq. q. quisq. pōt ei licet nec si nō obstat: ppter ea etiā
permittit. Quintilia. in milite Mariano sic ait. Viro forti & inocēti nihil facere cōuenit q. negandū sit. At enī
ponit id quod dicere posset aliquis: tūc. i. peccādū esse cū magna premia pponūtur & cōfutat dicēs nullo pmo
discedendū esse ab officio: & ponit exemplū Marij qui vt cōsulatū tēdēs adipisceret fidē violauit: & iusticiā hæc
diffusius scribuntur a Salustio in iugurthina hystoria. Post preturā. quonā vt dictū est: post preturam licebat
petere cōsulatū: & ille dicebatur annus suus. Metellus collegā habuit Syllanū. Neq. petiturus. immo Salu-
stius scribit. Mariū rogasse missionē a metello cōsulatū petendū gratia: & metellum monuisse Mariū ne tam
parua inciperet: neu semper fortunam animum gereret. Apud populum. Salustius dicit Mariū criminatū
fuisse Metellum apud negociatores: quorum magna multitudo vtice erat: & si dimidia pars exercitus sibi pro-
mitteretur: paucis diebus iugurthā in cathenis habiturū ab imperatore consulto bellū trahi. Ducere. protra-
here captū dulcedine imperij. Nec noster. ponit aliud exemplū quo oñditur malicia quadam violatam fuisse
equitatē. Hec enī disputatio (vt dicit) est de his que pertinent ad iusticiam: & prudentiam. Vtilitas quippe iustici-
am peruertit: & malicia prudentiam: ideo dixit supra nullam esse maiorem perniciē vite humane: simulatione
intelligentiē in malicia. Res nūmaria. nūmis certū precū imponeretur: quoniam nūc augebantur: nūc minu-
ebantur q. nro tpe fit de nūmis aureis. Iactabatur. nunc pluris: nūc minoris valebat: & sic nemo poterat scire
quid haberet. Edictū. quo erat cōstituta res nūmaria pposita poena si quis cōtra fecisset. In rostra. forū.
A subsellijs loco in quo cōuenerant acturi de re nūaria adhibiti a tribūnis: quorū erāt subsellia Ascomus Pe-
dianus scribit subcellia esse tribunorum triūvikorū qstorū. Tribunalia p̄torū & maiorū causarū. Paritur ac-
quiriter. Collegijs: socijs in magistratu. Sed oim: ponit Cice. opinatam regulam ad seruandum officiū: quo-
niam vbi est turpitudine non potest esse vtilitas: que nūq. est nisi cum honestate: ergo Marius vituperandus est:
& Gracidianus. Nulla quippe apparens vtilitas tantū est: vt boni viri nomē amittatur. Virtus enī omia superat.
Is qui focerū. Pompeium taxat: qui iuliam Cesaris filiā duxit vxorem. vt Cesaris audacia subnixus multa
ad libidinē facere posset. Ipse aut focer. nunc Cesaris cupiditatē regnandi detestatur: quoniam iusticiam vio-
lauit fidem: & omne fas. De phenicis. De tragedia euripidis: que inscribitur phenice: a choro phenissarum
que ex tyro profectæ Thebas concesserunt: vt Delphico apolini dona sacrarem: & affinitatem inter syrios &
Thebanos ob Cadmum conditorem repetunt iam thebe absidebantur ab argiuis in gratiam Polinices: qui
data fide publica urbem intrauit vt cum Ethiole coram matre de regno disceptaret: vt canit Euripedes. Edi-
pus Lai regis thebani filius ex matre Iocasta quam ignorans vxorem duxerat: quatuor suscepit filios. Etheo-
clem. Polinice. Antigouē & Ismenem: cum rescisset Iocastā esse matrem: & Laiū patrē a se apud Phocida in-
terfectū: oculos sibi eruit & in tenebris vitā trahēs regnū filijs reliquit: vt alternis ānis regnaret. Etheocles maior
natu regnare cepit. Polinices Adrastū Argiuorum regē exulatum abiit: cuius filiā duxit in vxorem. Finito āno
Etheocles sceptrum fratri negauit: & disputans cū matre Iocasta de vtili & honesto adeo tyrannidē cordi esse
sibi dixit: vt superis dijs: & inferis imperare exoptet iungantur iniquiens equi curribus: & campi curribus imple-
antur. Nō enī relinqua Polinici tyrannidem. & addit hæc verba que versibus profecutus est Euripides. Missus
est ab Adrasto Thydeus qui etiā Adrasti gener erat: vt regnum reposeceret Etheocles iuregentium violato qui
quaginta viros electos in insidijs posuit. vt Thideum redeuntem trucidarent: quos ille cōfecit ois relicto Meo-

M. tullii Ciceronis.

Capital.

Euripide
exulat.

Notare
Cesarē.

Vtile &
honestu3

idē signi-
ficat.

Rō tyrā-
no cōue-
niens.

ne cedis nuncio: ob id Adrastus comparato exercitū, Thebanos bello inuasit malo federe & ausibus: quoniam victus vix ope Arionis equi euasit. Alij duces in prelio ceciderāt. Amphiarus haustus a terra. Lydus vulneratus a Menalippo. Hyppomedeo in Ismeno submersus. Parthenopeus manu Dryātis cōfectus. Papanus ictus fulmine. Polinices & Etheocles cōgressi mutuis vulneribus occubuerunt. Hoc bellū cecinit Capinū in Thebaide

¶ Capitalis, perniciosus & sceleratus. Dānat Cice. hanc sniam Etheoclis vel potius Euripidis qui fecerit hanc exceptionē. Violādū, s. esse ius gratia regnādī. Hoc enim exemplo & snia Euripidis alij ad hoc scelus irritati sūt vt ipse Cesar. Sed Euripides vituperandus non est: quoniam seruabat decorū persone quā tractabat: non q̄ ipse censeret violandū esse ius & pietatem ppter regnū. Ecce tibi, non opus est inquit minuta colligere. Videamus quid fecit Cesar qui omnē honestatē reliquit & patriā perdidit suam & ciues: & sic infectatur Cesarē: vt alios tyrannide deterreat. ¶ Ecce tibi, ex stomacho loquitur: sic & plinius in epistolis. Ecce tibi regulus. ¶ Amēs, ex pers prudentie: quoniam ignorat quid sit honestū: qd vtile: & si illud factū Cesaris laudat: necesse est vt laudet interitū legū & oppressiōē: quod est oīno nefandū. ¶ Potest enī, ratio quare nō est vtile. ¶ Honestate igitur, cōcludit hanc dispositionē dicē vtilitatē dirigēdā esse honestate. & p̄ comperto habendū nihil esse vtile quod nō sit honestū: vt hęc duo: vtile, s. & honestū idem significant: si boni viri & prudentes esse volumus. duo verba vtile & honestū discrepare. i. aliquā discrepantiā noīe ipso videntur habere: sed re idem esse: cū nihil sit vtile q̄ nō sit honestū: hoc est cōtra Etheoclem q̄ matri dixit apud Euripidem idem esse nomē apud oīs hoīes honestū & vtilis verum non idem haberi: sed esse in opinione situm. Nam inquit quibusdam non videtur esse vtile & honestum regnare. Mihi autem honestum videtur & vtile: sed hec ratio conuenit tyranno qui propriam vtilitate3 curat nullam iusticię & honestatis habens rationem.

Nunc abeo. ¶ Ordo est Ego abeo. i. transeo nunc ad opinionem vulgi: que vtilitas possit esse maior q̄ sup. vtilitas possit esse maior q̄ sup. vtilitas aut potestas regnādī q. d. nulla. Contra. i. e contrario: ego nihil inuenio inutilius ei qui cōsecutus sit id iniuste sup. q̄ regnare cū ego cepi reuocare rationem ad veritatem. Enim pro quia que ro snp. an angores. i. angustie mētis: & sollicitudines & mētis diurni & nocturni: & vita plenissima insidiarum & periculorum possunt esse vtilis cuiq̄, q. d. minime. Accius poeta antiquus inquit. Multi sūt iniqui atq; infideles regno & pauci sūt boni sup. regno: at. i. sed cui reddo: quod proditum i. hereditario iure relictum a Tantalo Pe-lope eius filio obtinebatur. Nam quanto plures sup. subiectos putas ei regi qui oppressisset exercitū populi romani. & ipsum populum romanū & q̄ coegisset ciuitate3 non modo liberam: sed etiā imperantem gētibus: seruire sibi, q. d. infinito plures regerant Cesar q̄ tantali successor. Et tamē dixit euz nō bonū esse regno. Quas labe3 cōscientie: & que vulnera cēses tu hunc habuisse in animo. Aut pro sed: cuius vtilitatis pōt ipsa vita esse cum ea sit cōditio eius vite: vt qui eripuerit illū sit futurus in maxima gratia & gloria. q̄ si hęc sc3 regna non sunt vtilia: q̄ maxime videtur sup. vtilia: q̄ sūt plena dedecoris turpitudinis debet esse persuasum satis nihil esse vtile: quod nō sit honestū: q̄ id quidem cum sepe alias. i. alio tempore tum bello pyrrhi iudicatū ē a Caio fabicio cōsule iteruz, i. secūdū: & a senatu nostro. i. romano. Cū enī rex pyrrhus intulisset vltro. i. nō la cessitus populo Ro. bellū: cūq; certamen esset cū rege generoso (erat enī pyrrhus de gñe eacidarum) & potēti. s. pyrrho de imperio per fuga venit ab eo in castra fabricij & pollicitus est ei si pposuisset ei premiū se vt clam venisset: sic rediturū in castra pyrrhi: & ne

¶ Nunc ab eo adulgi opinionem: que maior vtilitas q̄ regnādī esse possit. Nihil contra inutilius ei qui id iniuste consecutus sit: inuenio: cum ad veritatem cepi reuocare rationem. Possunt enī cui3 q̄ esse vtilis angores: sollicitudines: diurni & nocturni metus: vita insidiarum periculorumq; plenissima Multi iniqui atq; infideles regno: pauci boni sunt (inquit Accius) at cui reguo: q̄ a Tātalo & Pe-lope proditum iure obtinebatur. Nam q̄to plures ei regi putas qui exercitum populi romani populūq; ipsum romanū oppressisset: ciuitatemq; non modo liberam: sed etiam gentibus imperantem seruire sibi coegisset. Hunc tu quas conscientie labe3 in animo censes habuisse. Que vulnera. Cuius autem vita ipsa potest vtilitatis esse cum eius vitæ ea conditio sit: vt qui illam eripuerit in maxima gratia futurus sit & gloria. Quod si hęc vtilia non sunt quæ maxie videntur: que plena sunt dedecoris ac turpitudinis: satis persuasum esse debet: nihil esse vtile quod non honestum sit. Quamq̄ id quidē cum sepe alias: tum Pyrrhi bello a. C. Fabricio consule iterum & a senatu nostro iudicatum est. Cum enim rex pyrrhus. P. Ro. bellum vltro intulisset cūq; de imperio certamē esset cum rege generoso ac potenti: perfuga a b eo venit in castra fabricij: ei3 est pollicitus si premiū ei proposuisset se: vt clam venisset: sic clam in pyrrhi castra rediturum & eum veneno necaturum. Hunc fabricius reducēdum curauit ad pyrrhum: idq; eius factum a senatu laudatum est. At qui si speciem vtilitatis opinionemq; quærimus magnum illud bellum perfuga vnus: & grauem aduersarium impij sustulisset. Sed magnum dedecus: & flagitium: qui cum laudis certamē fuisset eum non virtute: sed scelere superatum. Vtrum igitur vtilius vel fabricio qui talis in hac vrbe qualis Aristides athenis fuit. vel senatui nostro qui nunq̄ vtilitatem a dignitate se iunxit: armis cum hoste certare: an venientis. Sin glorię causa imperium expetendum est: scelus ab

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXLIII

fit: in quo non potest esse gloria. Sin ipse opes expetuntur: quo quo modo non poterunt esse viles cum infamia. Non igitur utilis illa. L. philippi, Qu. filij sententia: quas ciuitates. L. Sylla pecunia accepta ex senatusconsulto liberauisset: vt hæc rursus vectigales essent: neq; his pecuniam quam pro libertate dederant redderemus: ei senatus est assensus. Turpe imperio. Pyratum enim melior fides q̄ senatus. At aucta vectigalia: vtile igitur quousq; audebunt dicere: quicq; vtile quod non honestum: potest autem vlli imperio q̄ gloria debet fultum esse. & beniuolentia sociorum vtile esse odium & infamia. Ego autem cum Catone meo sæpe dissi. Nimis enim michi videbatur præfractæ erarium: vectigaliaq; defendere omnia publicanis negare: multa socijs cum in hos benefici esse debere mus: cum illis sic agere: vt cum colonis nostris soleremus. Eoq; magis quo illa ordinum coniunctio ad salutem reipublice pertinebat Male etiam curio cum causam transpadanorum æquam esse dicebat semper autem addebat: vincat vtilitas potius diceret non esse æquam: quia non esset utilis reipublice q̄ cum vtilem esse diceret: non esse æquam fateretur.

fides Pyratum .i. latronū maris est melior q̄ senatus, a quibus enī pecuniā semel acceperint libros dimittunt. At .i. sed (dicit forte) vectigalia sup. sūt aucta. .i. redditus & puectus annuales sūt sic aucti. Igitur vtile sup. fuit. Ad quod Cic. Quousq; tādē audebūt dicere quicq; vtile quod nō honestū. Aut p̄ sed: an sup. odiū & infamia pōt eē vtile illi ip̄erio quod d̄ esse fultū. .i. substatū gl̄ia (cōtra infamiā) & beniuolētia sociorū (cōtra odiū). q. d. minime. Ego desse si sepe etiā cū Catone meo. videbat ei mihi desedere nimis p̄fecte. .i. attēte sicut rei alicui p̄ facti solēt: erariū. .i. thesaurū publicū: & vectigalia: & negare oīa Publicanis. .i. vectigaliū redēptoribus. .i. ne forte adhuc dubites: ijs q̄ cū dicūt publicos prouētus certa sūma vltra quā quicquid receperit eorū est: & circa quā ei quid defuerit restituūt. Cato ergo nolebat quicq; eis cōcedi. sed fecit per ministros reip. prouētus colligere: & videbat negare aut negare. .i. negabat multa socijs cū deberemus eē bñfici .i. erga: hos videlicet socios & cū soleremus agere cū illis. .i. socijs: vt cū colonis nr̄is. Et eo magis quo illa cōiunctio ordinū. .i. equitū pertinebat ad salutē reip. Male etiā curio cū dicebat causā trāspadanorū. .i. trāspadū habitātū esse æquū: addebat autem semper vincat vtilitas. potius diceret supple causam eorum non esse equā. .i. iustā quia non esset utilis reip. q̄ cum diceret supple eam esse vtilem: fateretur non esse equam.

¶ Nūc ab eo. trāseo inquit ad opinionē ppli: qui dicit nullā esse maiore vtilitatē: q̄ regnare hanc cōfutat. Cicero quoniā ipse dñatus multas habet multitudes & metū: quod pbat vita tyrānorū quibus pauci sūt fideles: imo nulli. Hæc argumēta sumūtur ex euripidis phenicis carminibus in quibus Iocasta proponit Etheocli filio icōmoda quibus tyranni (plus equo cupidi afficiuntur. Et affert carmē Accij: qui in tragedia: quē in scribebat Thyestes: dixit paucos esse bono regno: sed multos iniquos: & infideles: si hoc inquit cōtingere Thyesti: qui paternū autūq; regnū tenebat: quid dñt putare tyrāni qui iuste dominant: & liberas ciuitates occupāt vt fecit Cēsari: cuius exitus docuit paucos esse fideles regnare volentibus. Accius scriptor tragediarū fuit de quo Fab. lib. x. Tragediæ scriptores Accius atq; Pacuuius: clarissimi claritate sētētiarū verborūq; pōdere auctoritate personarū ceterū nitor & sūma in excollēdis operibus manus magis videri pōt tēporibus q̄ ip̄is defuisse. Viriū tñ Accio plus tribuit. Pacuiū videri doctiorē: qui esse docti affectāt volūt. ¶ Multi inquit, hoc est carmē Accij. ¶ At cui regno q. d. regno: quod iure obtinebatur: pauci boni sūt: qui iniuste ip̄erantibus accidere debet. ¶ Et pelope. quoniā atreus & Thyestes (vt dictū est) filij fuerūt pelopis & Hypodamiē: & pelops fuit filius tātali. ¶ Proditū. hereditario iure relicū: quoniā erāt nepotes Tātali iouis filij. ¶ E regi Cēsari: quē iuidiose regē appellat. nomē qppe regiū abhominarū erat apud romanos: & execrabile. ¶ In maxima gl̄ia. hoc dicit in laudē Bruti: & ceterorū tyrānicidarū. ¶ Quāq; id quidē. hoc inquit quod dixi persuasū esse debere veteres romani sic iudicauerunt. Et ponit exēplū Pyrrhi: atq; fabricij: qui vtilitatis spēm sine honestate repudiāuit. Cū fabricius (auctore Plutar. (cōsulatū iisset: veniens quidē ad eū in castra eplām a medico Pyrrhi scriptā Fabricio reddidit: in qua pollicebatur se Pyrrhū veneno necaturū: si sibi premiū daretur fabricius hoīs cōsiliū detestatus: statī pyrrhū literis monuit: vt insidias medici caueret. Literē hmōi fuerūt. C. Fabricius. & Qu. emilius cōsules Pyrrō regi salutē. Neq; amicorū: neq; hostiū fortunatus estimator esse videris. cognoscēs enī cū eplām hāc ad te trāsmisā perlegeris: te bonis quidē ac iustis viris bellū iſerre: malis vero atq; iniustis cōfidere. Hęc aut nō tui gr̄a nota facimus tibi. sed ne mors tua nobis calūniā afferat: quasi vltute nequiremus te superare dolo contendisse. Cice. Aliter narrat:

caturū eū veneno Fabricius curauit hūc re ducēdū ad pyrrhū: & id eius factū laudatū est a senatu. At q. i. tñ certe. si nos q̄timus spēm & opinionē vtilitatis ille vnus perfuga sustulit: illud magnū bellū: & grauē ad uersariū imperij s̄ magnū dedecus: & flagitiū fuisse cū. .i. cū quo certamē laudis. .i. de ip̄erio fuisse nō superatū sup. fuisse vītute: s̄ scelere. Igit vtrū fuit vtilius v̄ fabricio q̄ fuit talis in hac. .i. nr̄a. .i. romana vrbe gl̄is Aristides fuit athenis: qui vt supra dictū ē cōsiliū turpe Themistocles dissipauit vel senatū nostro q̄ nūq; seiunxit vtilitatē a dignitate vtrū dico vt illius fuit: an certare cum hoste armis aut venenis. qua. d. haud dubie armis. Sin. .i. sed si imperiū est expetēdū cā gl̄ie absit scelus i quo nō pōt esse gl̄ia. Sin. .i. sed si ip̄e opes expetuntur ip̄e nō poterūt esse quoquo. .i. quocūq; modo viles cū infamia. Igit illa sētētia lucij philippi filij quiti fuit utilis v̄ vt he ciuitates q̄s ciuitates lucius Sylla liberauisset pecunia accepta ex senatuscōsulto: esset iustus vectigales. .i. tributariē & vectigal pēdētes. p. Ro. & neq; redderemus his pecuniā quā dederūt p̄ libertate. Senatus est assensus et s̄ sētētie q̄ sup. est turpe ip̄erio. Enī p̄ q̄

MAR.
Dñatus
sollicitu
diniibus
plenus.
Carmen
accij.

Nomen
Regiū ex
ecrabile.

Fabricij
litera ad
pyrrhum

M. tullii Ciceronis.

Apud ro Sene. li. xxiij. ep̃la dicit Fabricius medico. Pyrrhi promittēte venenū se regi daturū: monuit Pyrrhum cauere i
manos se lidias. ¶ Vltro, sponte, nulla romanorū laceratus iniuria. nā venit (vt dictū est) in auxiliū Tarentinorū: ergo cū
per pua- vltro bellū intulisset: videbātur romani habere iustā causā tollendi e medio Pyrrhū quocūq; modo: sed tēper
luit hone apud ipsos voluit honestas: Adde etiā q; de imperio / & gloria dimicabitur: nō de vita: vt in primo volumine pa
stas. L. tuit. vbi Cic. pr̃cepit quid agēdū sit. cū de imperio certatur. ¶ Qui cū. cū quo romani de laude certabant: & sic
Philippū cōcluditura Cicerone nihil esse gloriosū: nihil vtile cū infamia. & sic damnat. Lu. Philippū qui specie vtilitatis
dānat ductus ea censuit: quē nullā habebāt honestatē. Quo quo modo. quacūq; ratione per fas & nefas. ¶ Vectiga-
Fulctum les vt iterū esset tributariē quīs Lēlius Sylla eas liberalisset ex voluptate senatus: cum soluisset pecuniā pro vili
Cato pu tate reipu. ¶ At aucta vectigalia. potuisset aliq; hoc dicere. Aucti sunt ob id publici redditus: ergo vtile. ¶ Rū
blicē vtili det Cice. nihil esse vtile quod in se turpitudinē habeat. Fulctum: subnixū firmatū / & stabilitū: nemo enī pōt esse
tatis a- foelix aliena infelicitate. de his rebus dictū est satis loco suo. ¶ Ego etiā: nō audet rephēdere Catonē: q; publi-
mator. cam vtilitatē enixissē defēdebat. sed dicit se ab eo dissensisse aliqñ: cū aliquo remittenda sit publicanis interdū
Equites. vt eq̃tas locū habeat. Redēptores enī vectigaliū: vt erat apud antiquos equites romani faciūt interdū iacturā:
erant pu- nisi aliquid remittatur: q; tñ ab illis iure exigi posset. Cice. maxime fouit publicanos: quoniā ip̃e erat ex ordine
blicani. equestri: & equites erāt publicani: vt dictū est. ¶ Prefra-cte. obstinate: & nulla habita ratione equitatis. Prefra-
Prefra- ctum dicitur durū / & inflexibile. ¶ Vectigalia. publicos redditus. ¶ Publicanis. qui vectigalia redimunt. de pu
cte. blicanis & vectigalibus dictū est. Ordinū equitū. i. qui negocia publica tractabant.
Praefra- ¶ Sextus liber Hecatonis discipuli Panē
ctum. tij stoici de officijs est plenus talium que-
Ascēsius. stionum: videlicet ne id est an sit boni viri.
i: pertineat ad bonū virum nō alere fami-
liam in maxima charitate: id est penuriā
annonē. i. victualium: & disputat in vtrāq;
partem: sed tamē ad extremum putat of-
ficiū dirigi vtilitate magis: q; hūanitate.
Querit si in mari faciēda est iactura: an fa-
ciat potius iacturam equi p̃ciosi: an vilis
seruuli: hic. i. in hoc casu res familiaris du-
cit alio. i. ad aliū: videlicet ad saluationē
equi & hūanitas ducit alio: videlicet ad sal-
uationē serui: quia hominis. Si stultus arri-
puerit tabulam tabulam de naufragio: an
sapiens extorquebit. i. violēter auferet eā
e manibus stulti si potuerit: negat. i. Heca-
to: quia sit iniuriū. Qui dñs nauis est sup.
eripiet ne suū. Respondet minime: nō plus
q; si velit eijcere de nauī nauigātem in alio
i. mari quia scilicet nauis nō sit sua quoad.
i. vsquequo peruentū sit eo quo nauis ē sū-
pta: nauis nō est domini: sed nauigantium
Quid si in vna tabula sint duo naufragi
æque sapientes: rapiat ne vterq; sibi: an al-
ter cedat alteri Cedat vero. i. de vera alter
alteri: s; ei sup. cedat: cuius magis intersit
vel sua vel reipu. cā viuere. Quid sup. fiat:
si hęc supple sint paria. i. equalia in vtroq;
Respondit. nullū erit certamen: sed alter
cedat alteri: quasi victus in sorte: aut in di-
micando: forte melius legas: haud. i. non
in dimicando: Quid sup. dicatur si pater ex-
pilet. i. spoliēt phana. i. tēpla: & sit sacrile-
gus & agat cuniculos. i. subteraneos mea-
tus: quales faciunt lepores cuniculi in era-
rium. i. quibus perueniat ad erarium: indi-
cet ne filius id magistratibus. Quidem id
est certe: id. i. nephas scilicet filium reuela-
re sacrilegium patris: quinetiam defēdat
id est defendere debeat patrem si arguat
id est accusetur sacrilegij. Igitur patria nō
pr̃stabit. i. non erit pr̃stantior oibus offi-
cijs. Immo vero: sed cōducit id est vtile est
ipsi patriæ habere ciues p̃ios in parentes.

¶ Plenus est sextus liber de officijs Hecatonis talium quæstionum
sit ne boni viri in maxima charitate annonæ familiam non alere:
in vtramq; partem disputat: sed tamē ad extremū vtilitate putat
officiū dirigi magis q; humanitate. Querit si i mari iactura faciēda
sit: equi nō p̃ciosi potius iacturā faciat: an seruuli viris. Hic alio res
familiaris: alio ducit hūanitas. Si tabulā de naufragio stultus arri-
puerit: extorquebit ne eam sapiens si potuerit. Negat quia sit in-
inrium. Quid dominus nauis: eripiet ne suum? Minime. Non plus
q; si nauigantem in alto eijcere de nauī velit: quia sua non sit: quo
ad enim peruentū sit eo: quo sumpta nauis est nō dñi est nauis: sed
nauigantium. Quid sit vna tabula sint duo naufragi æque sapientes
sibi vterq; rapiat: an alter cedat alteri. Cedat vero: sed ei cuius ma-
gis: inter sit vel sua: vel reipublī. causa viuere. Quid si hęc paria in
vtrōq; nullū erit certamē: sed quasi in sorte: aut in dimicando victus
alteri cedat alter. ¶ Quid si pater phana expilet: cuniculos agat
in erarium: iudicet ne id magistratibus filius ne fas id quidē est qui
etiam defendat patrem si arguatur. Igitur nō patria pr̃stabit om-
nibus officijs: imo vero: sed ipsi patriæ cōducit p̃ios habere ciues i pa-
rētes. Quid si tyrānidē occuparet: si patriā p̃dere conabī p̃r silebit
ne filius: imo vero obsecrabit patrē ne id faciat: si nihil p̃ficiet: accu-
sabit: minabit ēt ad extremū si ad perniciē patrię res spectabit: pa-
trię salutē anteponet salutē p̃ris. Querit ēt si sapiēs adulterinos nū-
mos accipiet imprudens p̃ bonis: cū id rescierit soluturus ne sit eos si
cui debeat p̃ bonis Diogenes ait. Aut ip̃as negat cui potius affērior
Qui vinū fugiēs vēdat sciēs deat ne dicere: non necesse putat. Dio-
genes. Antip̃r viri bōi existimat. Hęc sūt q̃si cōtrouersię i iure Stoico
rū. In m̃ācipio vēdēdo dicēda ne vitia. Nō nisi ea: q̃ nisi dixeris red-
dibeat m̃ācipiū iure ciuili. S; hic mēda cē eē alcatorē: furacē: ebriosū
alteri dicēda vidē: alteri nō dicēda vidē. Si qs aurū vēdēs. Aurical-
cū se putat vēdere: indicet ei ne vir bonus aurū illud eē: cū emat de

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXLV.

denario: qđ sit millenariū. Perspicuū est iam: & quid mihi videat: & quę sit inter eos philosophos: quos nominavi cōtrouersia. Pacta & pmissa semper ne seruanda sint: qđ nec vi: nec dolo malo (vt ptores solent) facta sint. Si quis medicamentum cuiplam dederit aquā intercutem: pepigeritq; ne illo medicamento vnq; postea vteretur: si eo medicamento sanus factus fuerit: & annis aliquot post incidet: i eūdē morbū: nec ab eo qui cū pepigerat ipetret vt itē eo licet vti: quid faciendum sit cum sit his inhumanus: qui non concedat vti: nec ei quicq; fiat iniurię. Vitę & saluti consulendum est. Quid si quis sapiens rogatus sit ab eo qui heredem faciat: cum ei testamēto sestertium millies relinquatur vt anteq; hereditatē adeat luce palam in foro saltet idq; facturum pmissit: qđ aliter eum heredem scripturus ille non esset: faciat quod promiserat necne promississet mollem: & id arbitror fuisse grauitatis: quoniam pmissit saltare in foro: turpe ducet honestius mentitur: si ex hereditate nihil exceperit qđ si ceperit: nisi forte eam pecuniam in repub. magnum ali quod tempus contulerit. vt vel saltare eum: cum patrię consultus etiam sit turpe non sit. At ne illa quidem pmissa seruanda sūt: quę non sunt his ipsis vtilia: quibus illa promiseris. Sol Phetonti filio (vt redeamus ad fabulas) facturum se esse dixit quicquid optasset: optauit vt in currum patris tolleretur sublatus est: atq; infans anteq; constitit ictu fulminis deflagrauit: qđto melius fuerat in hoc promissum patris non esse seruatum. Quid quod Thæseus exegit promissum a neptūno: cui cum tres optiones neptūnus dedisset optauit in heritum Hyppolitū filij sui: cui cum is patri suspectus esse de nouerca: quo optato impetrato Thæseus in maximis fuit iuctibus. Quid agamēnon cum deuouisset Dianę: qđ in suo regno pulcherrimum natum esset: illo anno immolauit Iphigeniam qđ nihil erat eo quidē anno natum pulchrius promissum potius nō faciendū: qđ tetrum facinus admittendū fuit. Ergo pmissa nō facienda nōnūq; neq; semper deposita reddēda sunt. Si gladiū qđ apud te sanę mētis deposuerit: repetat infaniēs reddere peccatū sit: non reddere officiū. Quid si is. qui apđ te pecuniā deposuerit: bellū inferat patrię reddes ne depositū nō credo. Facies enī cōtra rēp. quę debet esse charissima. Sic multa: qđ natura honesta videntē esse temporibus fiūt nō hōesta: stare pmissa facere cōuētis: reddere deposita: cōmutata vtilitate fiūt nō hōesta. At de his qđ videntē esse vtilitatis cōtra iusticiā simulatōe prudētię: satis arbitror dictū. S; quoniam a qtuor fōtib; hōestatis. prio li. officia duximus: i eisdē verfabimur cum docebimus ea quę videntur esse vtilia: neq; sint quin sint virtutis inimica. Ac de prudētia quidem quam vult imitari malicia. Itemq; de iusticia quę semper est vtilis: disputatum est.

qđ pmisserat: nec ne i. an nō dicit C. i. ego nollē pmississe & ego arbitror id fuisse grauitatis: quoniam pmissit saltare

E. i.

Quid si pater occupabit tyrannidē si conabitur pderē patriā. Silebit ne filius: imo vere obsecrabit patre; ne id faciat. Si nihil pficiet: accusabit & minabit etiā: ad extremū si res spectabit. i. tēdet ad perniciem. i. destructionē patrię ipē anponet salutē patrię saluti patris. Querit etiā Hecaf. si sapiens iprudens. i. nesciens qđ fecerit: accipiet nūmos adulteros. i. falsos & nō iustę materię p bōis: cū ipē rescietit. i. postea perceperit falsos esse: ne. i. an sit soliturus eos p bonis: sicuti debeat. Diogenes ait sup. qđ sic: antipater negat: cui. f. antipatro ego (ingt C. i.) potius affertor. Qui sciēs vēdat vinū fugiens. i. nō cōseruās bonitatē suā: ait in vase cōtineri negens quā obuertat: ne. i. an debeat dicere. Diogenes putat nō necesse esse sup. dicere antipater existimat. i. iudicat sup. esse boni viri sup. dicere. He. i. hmōi sū quasi contro: uersie. i. quęstiones ad vtramq; partē disputabiles in iure stoicorū: ne. i. a vitia sup. sint dicenda in vendēdo mancipio. Responso Nou nisi ea quę si dixeris mancipium redhibeatur: rehabeti a venditore cogatur iure ciuili. Sed hic. i. in hac re vendit alteri. f. stoicorū sup. Hęc vitia mēdacē eē aleatorē: id est lusorē aleis furacē & ebriosum esse: dicenda est. i. oportere dici: & videntur alteri nō dicenda. Si qs vendēs aurū putat se vēdere auricalcū. i. metallum sile auro in colore. Ne. i. an vir bonus emptor. f. indicet ei illud esse aurum: cū emat denario: qđ sit millenariū. i. mille denariū siue denario; Perspicuū est iam & qđ videat mihi & qđ sit cōtrouersia iter eos philosophos quos noiaui ne. i. an pacta & pmissa sint semper seruanda qđ facta sit: nec vi. nec dolo malo: vt ptores solent sup. pscibere. Si quis dederit cuiplam medicamentum ad aquam intercutē. i. hydro pesim & pepigerit. i. in pacto habuerit ne vnq; vteretur postea illo medicamento: si sanus factus fuerit: & indicerit aliquot annis: post id est postea in eundem morbum: nec impetret ab eo qui cum: id est cū quo pepigerat: id est tale pactum fecerat vt licet item: id est iterum vti eo quid sit faciendum cum is sit inhumanus qui non cōcedat vti: nec quicq; iniurię fiat ei si sup. vrtur. Responso. Consulendum: id est auxiliandum quasi consilio: est vitę & saluti. Quid si quia sapiens sit rogatus ab eo qui heredem faciat: cum sestertium millies. i. mille sestertium siue sestertiorum (sed consuetius dicunt periti millies sestertium) relinquat ei ex testamēto vt anteq; adeat hereditatem saltet luce: vel potius luci. i. tempore lucis: palā. i. in conspectu omnium in foro & pmissit se id facturū: qđ. i. qđ ille aliter eēt scripturus eū heredem faciat illi

M. tullii Ciceronis.

re in foro quod turpe ducet mentietur honestius si nihil exceperit ex hereditate: quod si ceperit: nisi forte contulerit eam pecuniam in aliquod magnum tempus: id est magnam exportionitatem: utpote tempore egestatis reipublice ut vel id est etiam non sit turpe eum saltare cum sit consulturus etiam patriae. At ne illa quidem promissa seruanda sunt: quae non sunt utilia his ipsis quibus promiseris illa. Sol (ut redeamus ad fabulas) dixit se facturum esse filio Phætoni quicquid optasset: & optauit filius ut tolleretur in currum patris: sublatum: id est sursum latus est: atque ipse insanus antequam constitit in curru, scilicet deflagrauit: id est totus exarsit ictu fulminis: quanto melius, quasi dicat multo fuerat promissum patris non esse seruatum in hoc. Quid quod Thæseus exegit promissum a neptuno: cui cum neptunus dedisset tres opiniones: optauit interitum hyppoliti filij sui: cui patri cum is: id est filius hyppolitus cum esset suspectus de nouerca, scilicet phædera quae primum fuerat hyppolito desponsata: & ita amans eum plusquam patrem interpellauit eum de stupro: quod recusantem falso crimine apud patrem detulit: quo scilicet interitu optato: & impetrato Thæseus fuit in maximis ludibus. Quid agamenon supple fecit sapientius cum deuouisset Dianae quod natum esset illo anno pulcherrimum in suo regno immolauit Iphigeniam: scilicet filiam suam qua nihil illo anno pulchrius natum erat. Promissum supple erat potius non faciendum quam tam terribile. scilicet dirum & inane facinus admittendum. Ergo & promissa sunt supple, nonnunquam: id est aliquando non facienda. Neque deposita: id est sub fide in custodiam data: sunt semper reddenda. Si quis sanæ mentis existens deposuerit apud te gladium: & ipse insaniens repetat: peccatum sit reddere: & officium non reddere. Quid si is qui deposuerit apud te pecuniam inferat patriae bellum: reddes ne depositum: credo inquit Cicero, quod non. Enim propterea: tu facies, scilicet reddideris contra rempublicam quae debet esse carissima. Sic multa quae videntur esse honesta: natura: id est per naturam sunt temporibus: id est per diuersitatem temporis non honesta: utpote facere promissa: stare conuentis: reddere deposita: utilitate commutata: id est ablata faciendo: & addita negando fiunt honesta si supple feceris. At: id est sed ego arbitror satis dictum Quidem: id est certe de his quae videntur esse utilitatis contra iusticiam: simulatione: id est per simulationem prudentie. Sed quoniam duximus, j. lib. officia a quatuor fontibus honestatis quae virtutes cardinales appellatur: nos versabimur cum in eisdem docebimus ea quae videntur esse utilia neque sunt cum sint virtutis inimica. Ac de prudentia quidem quam malicia vult imitari, itemque de iusticia quae est semper utilis est disputatum.

MARS.
Hecatonis
questiones.

alia questiones
de naufragis
Cuniculi
Prodere
Prodiores.
Oppugnare &
prodere
differunt
Bonum virum
intelligi
mustantium
non habemus
Fugere
Redhibere.
Redhibitorium.
Auriscalcum
Aqua intercutis
Hydropsis
Alia quae
sunt.

Charitate penuria. Magis quam humanitate, & sic ab officio discedebat: quoniam officium non est nisi sit honestum: ergo officium non potest dirigi utilitate: quae ab honestate se iuncta sit. Querit, hec erat questio Hecatonis quod per se clara est. Hic, in hac questione: quoniam res familiaris hortatur retinere equum militi proci, & humanitas seruulum: quis uilem? Si tabulam, alia questio. Tabulam, cui insidens euadit ad litus. Quid dominus nauis, alia questio an dominus nauis debeat: aut iure possit eripere tabulam: & dicit quod non: quoniam nauis est tunc nauigantium & vectorum. Quo, ad locum quo ut perueniremus nauem coaduximus & lumpsimus. Quid si in uina, alia questio. Sed ei, scilicet cedat cuius vita utilior est magis reipublice. Si autem in utroque omnia paria sunt: alter alteri cedat: ac si iacta sorte victus esset aut pugnando. Quid si pater, alia questio ipsius Hecatonis. Cuniculos, subterraneos meatus: ut furetur pecuniam ex erario. Arguatur, reprehendatur & accusetur id fecisse. Igitur inquit Cicero, si ita fecerit filius patriam non praeponeatur omnibus alijs rebus. Prestabit, erit prestantior & charior omnibus officijs: quae alijs debemus. Immo vero, scilicet omnibus prestabit (inquit) quod quoniam utile est patriae habere filios propositos in parentes. Quid si, alia questio. Prodere, decipere, unde proditores oppugnare (inquit Asconius perdicianus) inimici & hostis est. Prodere grauius cum ad eos qui amici esse debent referatur. Querit etiam, alia questio. Adulterinos, non veros & bonos: quod nostro tempore vulgo fit: & quotus quisque est qui dubitet adulterinos nummos soluere. Ait, affirmat Diogenes ipsum soluturum citra reprehensionem quod negabat antipater secutus sanctitatem stoicorum & perscriptum boni viri quem sentimus tantum. Qui vinum fugiens, alia questio. Vinum fugiens dicitur quod non conseruat bonitatem quam praese fert: sed cum mutatur putrescit: unde fugere est quasi putrefieri: & litera dicuntur fugere cum corrumpuntur: ergo qui tale vinum vendit: dicere illud esse fugiens. Sunt quaedam uina quae non durant & si quis illa tanquam duratura emeret faceret iacturam. Redhibeatur, opus sit recipere mancipium venditum, Vlpianus ait. Redhibere est facere ut rursus habeat venditor quod habuerat: & quia reddendo id faciebat. Idcirco, redhibitio est appellata quasi redditio cum redditur ab emptore mancipium venditori: & a iureconsultis ponuntur morbi & causae: quibus mancipium redhibeatur. Sed hic, in hac parte & re Diogeni placet ut non dicantur vitia, Antipatro autem ut dicantur. Aleatorem, qui ludo aleae teneatur. Si quis aurum, alia questio. Auriscalcum, est aes montanum habens aliam quam similitudinem auri in colore: materna lingua dicitur lotton. Nec vi, de hoc supra dictum est: quod vi metuisset causa: & de dolor: quoniam praetores dolo promissa aut vi: rata non habebant. Ponit igitur exemplum de eo quod promissum est: nec vi nec dolo. Ad aquam intercutem ad morbum hydropisum. Pepigerit, pactus fuerit. Eundem morbum, hydropisum. Qui cum: id est quo pactum fecerat. Vitae & salutis statuit Cicero, & iudicat non esse standum tali promisso: sed vitae consulendum utendumque medicamento etiam non permittere medico: qui cum perneget ab humanitate discedit. Quid si quis sapiens, alia questio. Promississe nollem, respondet Cicero, propositae questionis dicens: sapientis viri & grauis fuisse non promittere: sed quia promissum laudabilius erit in hoc mentiri: nihil, scilicet ex hereditate accipere: nisi forte pecuniam illa hereditate relictam collaturus aliquando sit in utilitatem reipublice. Grauitatis, constantiae & virtutis. Si ducet, existimabit esse turpe: & praeter decorum viri sapientis saltare in foro. Honestius, maiore laude, si nichil capiet ex hereditate: quoniam ostendit antiquiorem esse sibi virtutem & decorum: omnibus alijs rebus. Magnum aliquid tempus: id est in aliquam difficultatem / necessitatem reipublice, cui adesse debemus: & quicquid pro illa facimus decet. At ne illa quidem, Nunc de promissis non seruandis

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXLVI.

disputat de quibus dictum est in primo volumine: & ponit exemplum de sole & Phaetonte. Neptūno / & The-
seo: Agamennone & Iphigenia filia quam immolauit. Aliqui dicūt Agamennonem cum græcorum classis au-
lidæ conuenisset: imprudentem interemisse capream pascentem: & Dianæ sacram. Nūmen ob id iratum placa-
ri sanguine Agamennonis filiae poposcisse. Vlixemq; simulantem. Achilli desponsatam a Clitennestra matre
virginem accepisse: & atē aras vittatam statuisse Achillemq; ceterosq; qui sacrificio preerant: puellam regi scy-
tharum clam emandas & sic tauris Dianæ templo præfuisse. Fabulæ dicunt seruam fuisse suppositam p vir-
gine a Diana. ¶ Tam tetrum. crudele & horrendum. ¶ Ergo. concludit ostendens hæc esse officia a circumstā-
tia: vt suo loco dictum est. ¶ Quid si. alia quæstio: qua officium & circumstantia ostenditur. ¶ Temporibus con-
ditione temporum presentium. ¶ Commutata vtilitate. quoniam si sit promissum: non est vtile illi cui promissum
est: & quia vtilitati consulendum est: mutata vtilitate mutatur officium. hæc plana sunt: & in primo libro
tractata vberius. ¶ At de his quidem. postq; disseruit de his quæ pertinent ad prudentiam & iusticiam Cice. ca-
ptans attentionem transit ad reliqua quæ pertinent ad fortitudinem & temperantiam: de quibus vsq; ad finez
disputat: ostendens nihil esse vtile: quod fortem virum deceat & temperatum: confutans epicureorum opinio-
nes statuentium finem bonorum in voluptate & firma explorataq; corporis valitudine. ¶ Simulatione: id est
malicia quadam quæ prudentiam videtur imitari cum ab ea distet plurimum. ¶ In eisdem fontibus. a quibus
officia ducuntur: & manant.

De fortitudine.

Eliguntur sunt due partes honestatis quarum altera
in animi excellētis magnitudine & præstantia cer-
nitur: altera in cōfirmatione / & moderatione con-
tinentiæ & tēperantiæ. Vtile videbatur vlix / vt qui
de poetæ tragici pdiderunt. Nā apd Homē. optimū auctore talis
de vlixē nulla suspitio est: s; i simulāt eū tragediæ simulationē: i fante
militiā subterfuger) voluisse nō hōestū cōsiliū at vtile: vt aliq; for-
tasse dixerit regnā: & ithacē vtuer oclōse cū parētibus: cū vxorē: cū
filio. An vllū tu decus i quōtidiaīs pericul / & laboribus cū trāqllita-
te hac cōferēdū putas. Ego vero istā cōtēnendā: & abijciēdā: quo-
niā q; hōesta nō sit: ne vtile qdē eē arbitror. Quid ei auditurū putas
fuisse vlixē. si i ipā simulationē perseverasset: q; cū maxias res gesse-
rit in bello. tñ hæc audiuit ab Aia. cuius ipē p̄iceps iurissu. fuit. Qd
oēs scitis solus neglexit fidē: fureē assimulauit ne eo fret quo iustituit
Qd i palame. perspicax prudētia istius percepisset maliciōsā auda-
ciā: fide sacrata ius perpetuo falleret. In vero nō mō rē hostibz. ve-
rūt iā cū fluctibus. id qd fecit dimicare melius fuit q; deserere cōse-
tientem græciam ad bellū barbaris inferendū. Sed dimittamus &
fabulas: & externa: ad rem factam nostramq; veniamus. M. Atti-
lius regulus cum consul iterum in aphrica: ex insidijs captus esset:
duce Xantippo lacedæmonio: imperatore autem patre Annibalīs
Hamilcare. iuratus missus est ad senatum: vt nisi essent redditī poe-
nis captiui nobiles qdē rediret ipē carthaginē. Is cū romā venisset
vtilitatis speciem videbat: sed eā declarat: falsam iudicauit: quæ erat
talīs. Manere i patria. esse domi suę: cū vxore. cū liberis: quā cala-
mitatem accepisset i bello cōmunē fortunę bellicę iudicare: tenere
cōsularis dignitatis gradū: quis hæc neget esse vtilia: qui censet ma-
gnitudo animi: & fortitudo negat. Nā locupletiores quæris aucto-
res. Harum enim ē virtutū propriū nil extimescere: oia humana de-
spicere: nihil quod homini accidere possit itollerādū putare. Itaq;
quid fecit. In senatū venit: mādāta exposuit: sententiā ne diceret re-
cusauit: q; diu iureiurando hostiū teneretur nō esse senatorē. Atq; il-
lud etiam o stultū hominē dixerit quispiā: & repugnātē vtilitati suę
Reddi captiuos negauit eē vtile. Illos ei adolescētes. & bonos du-

Reliquæ & cetera. Determinat de reli-
quis duabus virtutibus. scilicet forti-
tudine & temperantia. Et primo de forti-
tudine dicens. Reliquæ sunt: id est restant
duæ partes honestatis: quarum altera. sci-
licet fortitudo cernitur in magnitudine &
prestantia animi excellentis. altera. scili-
cet temperantia in confirmatione / & mo-
deratione continentia & temperantia.
Vtile videbatur vlix (quidem: id est certe:
vt pote tragici tradiderunt. nam apud Ho-
merum optimum auctorem: nulla talis
suspitio est de vlixē: sed tragœdiæ insimu-
lant: id est insimulante culpant eum sic)
voluisse simulatione insanie: id est quia si-
mulabat se insanum: subterfugere militiā
ne scilicet iret in bellum troianū quod cō-
siliū erit nō supple fuit honestum: at vti-
le supple erat vt aliquis dixerit fortasse re-
gnare: & viuere ociose ithacē: id est in itha-
cæ regione cum parentibus / cum vxore &
cum filio. An tu (dicit aduersarius) putas
vllū decus: id est ornamentum glorię in
quotidianis periculis & laboribus esse cō-
ferandum cum hac tranquillitate. Respō-
sio. Ego vero. id est certe arbitror istam.
scilicet tranquillitatem contemnendam /
& abijciendam quoniam ego arbitror eā
supple quæ non sit honesta: ne vtilem qui-
dem eē. Quid enī putas vlixem fuisse au-
diturū: si perseverasset in ipā simulatio-
ne qui cum gesserit in bello maxias res:
tamen audiuit hæc ab aiace: i tragediā.
scilicet sic dicente: ipse quod omnes scitis
solus neglexit fidem iurisiurandi cuius ip-
se fuit p̄nceps: id est institutor: & assu-
mulauit supple se furere: ne iret eo. scilicet
troiam: quo instituit supple ire q; nisi per-
spicax prudentia palamedis percepisset
maliciōsam audaciam istius scilicet Vlixis
ipse falleret perpetuo ius sacrata id est sa-
cramento iurandi stabilita fide quem
dederat. Vero pro sed (inquit Cicer.) me-
lius fuit illi id quod fecit: videlicet dimica-
re non modo. i. nō tantum cum hostibus

De pmif-
tis nō ser-
uandis
Exēplū
pmiffōz
nō seruā-
dorum
Iphige-
nia dia-
ne immo
lata
alia q̄stio
De forti-
tudine &
prudētia
plequit.
Simula-
tio: id est
malicia
ASCEN

M. tullii Ciceronis.

verū etiā cū fluctibus q̄ deferere grēciā cō-
sentientē ad inferendū barbaris sc̄z troia-
nis bellū. Sed dimittamus & fabulas & ex-
terna: & veniamus ad rem factam: & no-
strā. i. romanā. Marcus attilius regulus cū
consul iterum. i. secundū: hoc est secundo
loco captus esset in aphyrica ex insidijs: &
hoc Xantippo lacedemonio existēte sup-
duce. Aut p̄ sed: hamilcare p̄re annibalis
existēte imperatore ip̄e iuratus. i. iuramē-
to astrictus missus est ad senatū. i. roma-
nū: vt nisi qdē nobiles captiui essent reddi-
ti poenis. i. carthaginēsis ip̄e regulus. i.
rediret carthaginē. Is cū venisset romā vi-
debat speciem vtilitatis: sed iudicauit vt res
i. euētus declarat eā falsā: quē. i. spēs erat
talīs. Manere in patria: esse domi suę cum
uxore cūq; liberis & iudicare calamitatem
quā accepisset in bello esse cōmunē fortu-
nę bellicę: & tenere gradū dignitatis con-
sularis: quis neget. hęc esse vtilia. Qui: id
est qualis cenfes. i. putas magnitudo ani-
mī: & fortitudo negat hęc esse vtilia quasi
dicat nimis maxima. Nam si queris lo-
cupletiores auctores. Proprium harū vir-
tutū est nil extimescere despiciere omnia
humanā: nihil putare intollerādū quod
possit accidere hominī. Itaq; qd fecit sup-
ple regulus. Venit in senatum: exposuit
mandata scilicet carthaginensium: & re-
cusauit ne ip̄e diceret sententiam: vtpote
in proprio facto & supple dixit se non es-
se senatorem quandū teneretur iureiurā-
do hostiū. Atq; etiā negauit illud etiā sc̄z
captiuos reddi esse vtile. Vñ q̄ spiam: id est
forte aliquis dixerit. O stultum hominem
& repugnantē suę vtilitati. Negauit autē
captiuos reddi esse vtile. Ideo enī p̄ quia
dixit sup. illos esse adolescentes & bonos
duces: se cōfectū iam senectute. Cuius. i.
reguli auctoritas cū valuisset captiui sunt
retēti: & ip̄e redijt carthaginē: neq; chari-
tas patrię retinuit eū nec charitas suorum
Neq; vero ignorabat tū se p̄ficisci ad cru-
delissimū hostē: & ad exquisita supplicia. S3
putabat iusiurādū cōseruandū. Itaq; tū. i.
tūc cū necabat vigilādo erat i meliori cā:
q̄ si mansisset domi senex captiuus/periu-
rus: & cōsularis. At stulte (sup. dices fece-
rit) qui nō mō nō celsuerit captiuos remittē-
dos: verū etiā dissuaserit. Respondet Cice.
Quomodo stulte egerit: etiā ne stulte sup-
ple agebat: si cōducebat reipu. Potest au-
tē id quod sit inutile reipubl. esse vtile cui-
q; ciui: quasi dicat: minime. Homines per-
uertunt ea quę sunt fundamenta naturę
cum. i. quando seiungunt. i. separant vtili-
tatem ab honestate. Nos enī oēs expeti-
mus vtilitatē: & rapimur ad eā: nec possu-
mus vllō modo aliter facere. Nā quis est
qui fugiat vtilia. q. d. nemo. aut potius q̄s
est qui non prosequatur ea: sc̄z vtilia stu-

ces esse: se iam cōfectum senectute. Cuius cum valuisset auctori-
tas captiui retēti sunt: ip̄e Carthaginem redijt: neq; eum charitas
patrię retinuit: nec suorum: neq; vero tamen ignorabat se ad cru-
delissimū hostem: & ad exquisita supplicia proficisci. Sed iusiurā-
dum cōseruandum putabat. Itaq; tum cūq; vigilando necabatur
erat in meliori causa: q̄ si domi senex: captiuus: periurus: & consula-
ris: remansisset. at stulte qui non modo non censuerit. captiuos re-
mittendos: verū etiā dissuaserit. Quomodo stulte etiā ne si
reipu. conducebat. Potest autem quod inutile reipubl. sit: id cuiq;
ciui vtile esse. Peruertunt homines ea quę sunt fundamenta natu-
rę: cum vtilitatem ab honestate sese iungunt. Omnes enim expeti-
mus vtilitatem: ad eamq; rapimur: nec facere aliter vllō modo
possumus. Nam quis est qui vtilia fugiat: aut quis potius: qui ea nō
studiosissime prosequatur. Sed quia nusq; possumus: nisi in laude
decore honestate vtilia reperire. propterea illa prima & summa:
habemus vtilitatis nomē: nō tam splendidū q̄ necessariū ducimus.
Quid est igitur dixerit quis in iureiurando: num iratum timemus
Iouem. At hoc quidem commune est omninū philosophorum nō
eorū mō qui deū nihil habere ipsum negocij dicūt: & nihil exhibe-
re alteri: sed eorum etiā qui deum semper agere aliquid: & moliri
volunt nunq;: nec irasci deum: nec nocere. Quid autem ratus Iu-
piter plus nocere potuisset quam nocuit sibi ip̄e regulus. ¶ Nulla
igitur vis fuit religionis quę tantam vtilitatem peruerteret. An ne
turpiter faceret primum minima de malis. Num igitur tantū ma-
li turpitudine ista habebit q̄tum ille cruciatus. Deinde illud etiā
apud Accium. Fregistine fidē: neq; dedi: neq; do infideli cuiq;. Quā
q̄ ab impio rege dicitur. Luculente tamen dicit. Addunt etiā quę-
admodum nos dicamus videri quędam vtilia quę non sint: sic se
dicere videri quędam honesta quę non sint: vt hoc ipsum videtur
honestum cōseruandū iusiurandi causa ad cruciatum reuertisse.
Sed sit non honestum: quia quod per vim hostium esset actum: ra-
tum esse non debuit. Addūt etiā quicquid valde vtile sit id fieri ho-
nestū etiā si antea nō videretur. Hęc fere contra regulū. Sed prima
videamus. Non fuit igitur Iupiter metuendus: ne iratus noceret: q̄
neq; irasci solet: neq; nocere. Hęc quidē ratio nō magis contra re-
gulū q̄ contra omne iusiurandū valet. Sed in iureiurando. non qui
metus: sed quę vis sit debet intelligi. Est ei iusiurādū affirmatio re-
ligiosa: quod autē affirmatiue: quasi deo teste promiseris: id tenen-
dū est. Iam enī non ad iram deorum quę nulla est: sed ad iusticiā &
ad fidem pertinet. Nam preclare Ennius. O fides alma: apta pen-
nis & iusiurādum iouis. Qui igitur iusiurandum violat is fidem vio-
lat quam iu capitolio vicinam iouis optimi maximi: vt in Catonis

oratione est maiores nostri esse voluerunt. At enim ne iratus quidem Iupiter plus regulo nocuisset quā sibi nocuit ipse Regulus. Certe si nichil malum esset nisi dolere. id autem non modo non summum malum: sed nec malum quidē esse maxima auctoritate philosophi affirmant: quorum quidem testem nō mediocrē: sed haud scio aut grauissimum Regulum: nolite queso vituperare. Quem enim locupletiores quærimus: quā principem publice retinendi officij causa cruciatum subierit voluntarium. Nam qui aiunt minima de malis: hi vt turpiter potius quā calamitose. An est vllū maius malum turpitudine. Quæ si i deformitate corporis habeat aliquid offensionis: quæ illa deprauatio: & feditas turpificationi animi debet videri. Itaque neruosius qui illa differunt solum audēt malum dicere id quod turpe sit: qui autem remissius: hi tamen non dubitent summum malum dicere. Nam illud quidem neque dedi: neque do fidem infideli cuique. Idcirco a poeta dicitur: quia cum tractaretur Atreus persone seruiendum fuit. Sed si hinc sibi sumunt: nullam esse fidem quæ infideli data sit: videant ne quærat latebra periurio. Est autem etiam ius bellicum fidelis iurandi sepe hosti seruanda. Quod enim iuratum est: vt mens conciperet fieri oportere id obseruandum est: quod aliter: id si non fecerit nullum periurium est: vt si prædonibus pactum pro capite præcium non attuleris: nulla fraus est ne si iuratus quidem id non feceris. Nam pirata non est ex perditione numero definitus: sed communis hostis omnium cum hoc non fides esse debet: nec iusiurandum commune. Non enim falsus iurare peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris: sicut verbis concipitur: more nostro: id non facere periurium est. Scite enim Euripides iuravi lingua: mentem iniuratem gero. Regulus vero non debuit conditiones: pactionesque bellicas & hostiles: perturbare periurio. Cum iusto enim & legitimo hoste res gerebatur aduersus quem & totum ius feciale: & multa sunt iura communia. Quod ni ita esset nunquā claros viros senatus victos hostibus dedisset. At vero Titus verurius & Spurius posthumus: cum iterum consules essent: quia cum male pugnatum apud caudium esset legionibus nostris sub iugum missis pacem cum samnitibus fecerāt dediti sunt his. In iussu enim populi: senatusque fecerāt. Eodē tempore. T. Numitius. Qu. Emilius qui cū tribuni plæbis erant: quod eorum auctoritate pax erat facta: dediti sunt: vt pax samnitum repudiaretur. Atque huius deditiois ipse posthumus: qui debebatur suæ patri & auctor fuit: quod idem multis annis post. C. Mancinus: qui vt numantinis quibus cum fine senatus auctoritate fœdus fecerat: dedere: rationē suam ea: quā Luc. Furi. & Sextus attilius ex senatusconsulto ferebāt: quæ accepta: ē hostibus deditus. Hōestius hic quæ

diosissime. i. diligentissime. quod d. etiam nemo Sed quia nunquā possumus reperire vtilia nisi in laude: decore: & honestate: propterea nos habemus. i. reputamus illa iam dicta scilicet laudē decus & honestatē prima & summa: & ducimus nomē vtilitatis nō tā splendide. i. clarū: & gloriosū quā necessariū. quis dixerit. quid igitur est in iureiurando: nū id est nūquid timemus iouē iratum si super peierauerimus. At. i. sed hoc. f. deū irasci perurris: est cōe oīm phōrum: non modo eorū. Epicurcorum qui dicūt deū nihil negocij habere: & nihil exhibere alteri. i. non curare mortalia: sed etiam eorū. f. peripatheticorū: stoicorum: & academicorum qui volūt deū agere & moliri semper aliquid & nunquā nec irasci nec nocere. Quid autē Iupiter iratus potuisset plus nocere. quā ipse regulus nocuit sibi. Igitur si nihil: nulla fuit vis religiōis quæ peruerteret tantē vtilitatē. f. saluare vitā & tormēta vitare. Rursus pro regulo. An ne faceret turpiter: primū minima. i. quæ sūt minima de malis. Obiectio. Nū igitur ista turpitudine habebit tantū mali quātū ille cruciatus. Deinde etiā illud Accij supple purgaret regulum: quæretū enī Fregisti ne fidem responsum est: neque dedi: neque do: cui quæ infideli super fidem quæ dicit ab impio rege scilicet atreo tamen dicitur luculēte. i. gloriose: & laudabiliter. Addūt etiā quemadmodū nos dicamus quædam videri vtilia quæ nō sint: vt hoc ipsum videat honestum. f. reuertisse ad cruciatū cā iusiurandi conseruandi: sed sit nō honestū: quia quod esset actū per vim hostiū nō debuit eē ratū. Addūt etiā quicquid valde vtile sit id fieri honestū: etiā si nō videretur antea super honestū hæc fere dicūtur super. cōtra regulū: sed videamus. f. discutiamus prius. f. obiecta. Iupli. qui nō fuit metuendus ne iratus noceret: quia neque irasci solet: neque nocere. Hæc quidē ratio nō magis valet cōtra regulū quā cōtra omne iusiurandū. Sed debet intelligi nō qui metus: sed quæ vis. i. virtus & p̄as sit in iureiurando. Est enī iusiurandū affirmatio religiōsa: quod autē p̄miseris affirmatiue quasi deo teste: id tenendum est. Iam enī nō pertinet ad iram deorum quæ nulla est: sed ad iusticiā & fidem. Nam Ennius preclare super. dixit. O fides alma apta. i. coniuncta p̄nis. f. alis ad volandum ad celestia: & iusiurandū iouis. i. ad iouē pertinens. Igitur qui violat iusiurandū: is violat fidem quam in capitolio vicinam optimi maximi iouis: vt est in oratione Catonis: maiores nostri esse voluerūt. At enim alia obiectio: ne iratus quidem Iupiter nocuisset plus regulo quā ipse regulus nocuit sibi. Certe supple sibi nocuisset plurimum si nihil malum esset nisi dolere. Autem pro sed: phi maxima auctoritate affirmant id. f. dolere nō modo nō summum E. iij.

M. tullii Ciceronis.

malū: sed malū quidē esse sup. culpe tātu3
penē: qđ simpliciter malū nō est. Quorū
sup. phōrum quidē. i. certe nō mediocrē: s3
haud scio an grauissimū testem. i. regulū:
nolite queso vituperare. Quē enī qrimus
locupletiorē: qđ principē reip. qui cā officij
retinēdi subient voluntariū immo ipse vo-
lūtarius: cruciatū. i. grauissimum tormen-
tum. Nā qui aiūt sup. turpiter agere eē mi-
nima de malis hi sup. sunt digni: vt sentire
dicātur aut agāt potius turpiter qđ calami-
tose: an est vllū malum maius turpitudine
qđ. d. non qđ. i. turpitudine si habet aliqd offē-
sionis in deformitate corporis: qđta illa de
prauatio: & feditas animi turpificati deb3
videri. Itaq3 qui differunt. i. disquirunt illa
neruosi. i. fortius & magis ad rē audent
dicere: solū id quod turpe sit esse malū. au-
tē pro sed qui remissus sup. differunt. hi tñ
nō dubitant dicere id qđ turpe sit summū
malū. Nā illud quidē neq3 dedi/ neq3 do-
cui qđ infideli fidem dicitur idcirco a poeta
quia cū atreus vir perfidus. i. tractaret: fuit
seruiendum personē: sed si sumunt sibi hic
i. hoc loco. aut potius hinc nullam esse fi-
dem quē data sit infideli videāt ne latebra
i. paleatio aut subterfugiū3 quērat periuri-
rio. Aut pro sed: ius bellicū & fides iusiur-
randi est seruāda sepe Hosti. Qđ enī iura-
tum est sic sup. vt mens conciperet oportere
fieri: id obseruandū est quod aliter sup.
iuratū est si id nō fecerit nullū est periuriū
vt si nō attuleris p̄donibus p̄ciū pactū
p̄ capite: nulla est fraus: ne si. i. etiā si iura-
tus quidem non feceris id. Nā pirata non
est ex numero perduellū. i. hostiū cum q-
bus est iustū preliū inter duas partes. sed
est cōmunis hostis omniū: & fides: id est si
delitas aut p̄missi obseruatio: nec iusiurā-
dū est cōe cum hoc. i. cum tali hoste scilic3
pirata. Non enī iurare falsum est peierare
(quod vulgares dicunt periurare) sed qđ
tu iuraueris ex sententia animi tui id non
facere sicut concipitur verbis more nostro
i. scđm intentionē nostram est periurium
Euripides enim scite. i. perite supple dixit
ego iuravi lingua: & gero mentem in iura-
tam: non obligatam iuramento. Vero p
sed regulus non debuit perturbare periuri-
rio: conditiones/ & p̄actiones bellicas/ &
hostiles. Enim pro quia res gerebatur cū
iusto & legitimo hoste: aduersus quē sup-
ple hostem legitimum/ & totum ius facile
& multa alia iura sunt communia. Quod
ni: id est nisi ita esset senatus iunq3 dedis-
set hostibus claros viros victos: id est li-
gatos. At vero: id est sed tamen Titus ve-
turius/ & Spurius posthumius cum essent
iterum consules: quia cum male pugna-
tum esset apud Caudium oppidum Sam-
nitum fecerant pacem cum samnitibus: &
hoc legionibus: id est militibus per legio-

Q. pompeius: quo cum in eadem causa esset deprecante accepta
lex non est. Hic ea qui videbatur vtilitas plus valuit: qđ honestas.
Apud superiores vtilitatis species falsa ab honestatis auctoritate
superata est. At non debuit ratū esse quod erat actum per vim qua
si non fortī viro vis possit adhiberi. Cur igitur ad senatum profici-
scebatur cum presertim de captiuis dissuasurus esset. Quod maxi-
mum in eo est id reprehenditis. Non enim suo iudicio stetit: sed su-
scepit causam: vt esset iudiciū senatus: cui nisi ipse auctor esset ca-
ptiui profecto p̄enis redditi essent. Ita icolumis in patria regulus
restitisset: quod quia patriæ non vtile putauit. Idcirco honestum si-
bi/ & sentire illa & pati credidit. Nam quod aiunt: quod valde vti-
le sit id fieri honestum: immo vero esse non fieri. Est enim nihil vti-
le: quod idem non honestum: nec quia vtile honestum est: sed quia
honestum vtile. Quare ex multis mirabilibus exemplis: haud fa-
cile quis dixerit hoc exēplo aut laudabilius/ aut prastatius. ¶ Sed
ex tota hac laude Reguli: vnum illud est admiratione dignum qđ
captiuos retinendos censuerit. Nam quod redijt nobis non mira-
bile videtur: illis quidem temporibus aliter facere non potuit. Ita-
q3 ista laus non hominis: sed temporum. Nullum etiam vinculum
ad astringendam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerūt
id iudicant leges in duodecim tabulis: indicāt sacra: indicant foede-
ra: quibus etiam cum hoste deuincitur fides: indicant notationes:
animaduersionesq3 censorum: qui nulla de re diligentius qđ de iure
iurando iudicabant. L. Manlio Auli filio cū dictator fuisset. M. Pō-
ponius tribu. plebis diem dixit: qđ his paucos sibi dies ad dictaturā
gerendam addidisset: criminabatur etiam qđ Titum filium (qui po-
stea est torquatus appellatus) ab hominibus relegasset: & ruri ha-
bitare iussisset: quod cum audiisset adolescens filius negocium ex-
hiberi patri: accurisse romā: & prima luce Pomponij domū venisse
dicitur. Cui cū esset nunciatum qđ illū iratum allaturū ad se aliqd
contra patrem arbitraretur surrexit e lectulo: remotisq3 arbitris ad
se adolescentē iussit venire. At ille vt ingressus est: confestim gladi-
um distinxit: iurauitq3 illum statim interfectorū: nisi iusiurandū si-
bi dedisset: se patrem missum esse facturum. Iurauit hoc terrore co-
actus pōponius rem ad populū detulit. docuit cur sibi a causa des-
istere necesse esset. Manlium missum fecit. Tantum temporibus il-
lis iusiurandum valebat: atq3 hic. T. Manlius is est: qui ad anienem
galli: quem ab eo prouocatus occiderat: torque detracto cogno-
mē iuēit: cuius tertio cōsulatu latini ad veseri fusi & fugati magnus
vir i primis: & q nuper indulgēs i patrē idē acerbis/ & seueris i filiū.
S3 vt laudādus Reg. i cōseruādo iure, sic decē illi: quos post Cānēse

pugnam iuratos ad senatū misit Annibal i castra redituros ea: quorum erant captiui: nisi de redimendis captiuis impetrāuissent si nō redierunt vituperandi: de quibus non omnes vno modo. Nam polybius bonus auctorim primis scribit ex decē nobilissimis: qui tunc erant missi nouem reuertisse: a senatu re non impetrata. Vnum ex decem, qui paulopost egressus erat e castris redisset quasi aliquid esset oblitus. Romę remansisse. Reditu enim in castra liberatum se esse iureiurando interpretabatur non recte fraus enim distrigit: nō dissoluit periuriū. Fuit igitur stulta calliditas peruerse imitata prudentiam. Itaq; decreuit senatus vt ille veterator & callidus vincens ad Annibalem duceretur Sed illud maximū octo hominum milia tenebat Annibal: non quos in acie cepisset: aut qui periculo mortis diffugissent sed qui relictī in castris fuissent a Paulo & varrone consulis. Eos senatus non censuit redimendos: cū id parua pecunia fieri potuisset: vt esset insitū militibus nostris aut vincere aut emori. Qua quidem re audita fractum animum Annibalis. Scripsit idē: q; senatus populusq; Romanus rebus afflictis tam excelso animo fuisset Sic honestatis comparatione ea quę videntur vtilia vincuntur. Attilius autem qui gręce scripsit hystoriam plures ait fuisse qui in castra reuertissent: eadem fraude: vt iureiurando liberarentur: eosq; a censoribus omnibus ignominij notatos. Sit iam huius loci finis. Perspicuum est enim qui timido animo: humili demisso: fractoq; fiant quale fuisset Reguli factū si aut de captiuis quod si opus esse videretur non quod reipublice censuisset: aut domi remanere voluisset non esse vtilia: quia sunt flagitiosa & foeda & turpia.

regulus restituit incolumis in patria: quod quia putauit inutile patrię: idcirco credidit honestum sibi. & sentire & pati illa. Nam quod ipsi aiunt: id quod sit valde vtile fieri honestum immo vero sup. dicendum est id esse nō fieri honestum. Enim pro quia: nihil est vtile quod idē nō sup. sit honestū nec ideo honestum est quia vtile: sed ideo vtile est: quia honestum. Quare haud facile quis dixerit ex multis mirabilibus exemplis aut laudabilibus aut prestantius hoc exemplo. ¶ Sed ex tota hac laude reguli est illud vnū dignum admiratione q; censuerit captiuos redimendos. ¶ Nam non videitur nobis q; mirabile redijt: quia non potuit aliter facere. Quidē. i. certe illis temporibus. Itaq; et ita: ista laus non hominis: sed tēporum quibus scilicet tam iustus erat senatus vt si consul voluisset non potuisset contra iusiurandum fecisse. Maiores etiam nullum vinculum voluerunt esse arctius ad astringendam fidem iureiurando: id indicant leges in duodecim tabulis: id indicat sacra id est cerimonialia: id foedera indicant: quibus. i. foederibus fides diuincitur etiam cū hoste. Notationes & animadnersiones. i. punitiones cēsorū indicant etiam id. qui de nulla re dilgētius iudicabāt q; de iureiurando Marcus Pomponius tribus plebis dixit diem Lucio manlio filio Auli cū fuisset dictator: q; i. quia is. i. manlius addidisset sibi ipsi supple paucos dies ad dictaturā gerendā: & criminabitur etiā q; relegasset ab hoibus & iussisset habitare ruri. i. in agro Titū filiū: q; appellatus est postea torquatus: q; i. quā rē cum filius adolescēs audiuisset videlicet negociū exhiberi patri: dicit accurrisse romam & venisse pria luce domū Pomponij. Cui. i. pompeio cū esset nūciatū q; arbitratetur illum iratum allaturum aliquid ad esse contra partem surrexit e lectulo & remotis arbitris iussit adulescentem venire ad se. At. i. sed ille. i. adolescēs: vt. i. postq; ingressus est: distrinxit. i. euaginavit: cōfestim. i. cū festinatione gladiū: & iurauit sup. se interfectorū statim illū. i. Pomponium nisi dedisset sibi iusiurandū se missū facturū. i. dimissurū esse patrē. Pomponius coactus hoc errore iurauit et detulit rē ad populum docuit q; sup. necesse ēēt sibi desistere a causa: & missū fecit Manlium. Tantū valebat illis temporibus iusiurandū (ac clamatio est) Atq; hic titus manlius est is qui inuenit cognomen. i. torquati: torque gali: qnē puocatus ab eo occiderat ad anienē fluuiū: detracto. cuius tertio cōsulatu latini fusi & fugati sūt ad veserim. qui sup. fuit magnus ipis vir: & q nuper indulgens. i. prius i partem sup. fuit idem acerbus: & seuerus sup. fuit in filiū. Sed vt regulus sup. fuit laudandus in iureiurando conseruando: sic decem illis quos iuratos. i. astrictos iuramēto annibal misit ad senatum postpu-

nem distinctis missis sub iugum: id est subiugatis. Ipsi scilicet cōsules sūt dediti. i. ad voluntatē dati: his. i. samnitibus vt facerēt de eis quicquid vellēt enī p quia ipsi fecerant iniussu. i. sine iussu po. & se. supple romaui q; Titus numitius &. Qu. Emilius: qui cū erāt trib. pleb. dediti sūt eodē tēpore q; i. quia pax erat facta eorum auctoritate: vt pax samnitū repudiaretur. Atq; ip posthumus q; debebatur: fuit suator: & auctor huius deditiois quod idē. i. factū Caius Mancinus: fecit sup. multis annis post: qui vt dedere numātinis quibuscū. i. cum quibus fecerat foedus sine auctoritate senatus: inuēit eam rogationē quā Lucius Furius & sextus attilius: ex senatusconsulto ferebant qua rogatione. i. propositione proposita populo an approbare vellet accepta. i. approbotata deditus ē hostibus hic sup. egit honestius q; Q. Pōpeius quo deprecante. i. recusante & pēante ne fieret cum esset in eadē causa: lex non ē accepta hic. i. in hoc facto Pompei ea q; videbatur vtilitas valuit plus q; honestas. Falsa species vtilitatis est superata apud superiores. i. prius dictos: ab auctoritate honestatis. At. i. sed illud nō debuit esse ratum (vt obiectionem erat) quod erat actum per vim. i. vti olētiam quasi vis possit adhiberi non fortī viro. Igitur dicet aduersarius: cur profici scebatur ad senatū: prefertim cū esset disuasurus de captiuis. Respondet Cic. Vos reprehēdistis in eo: quod maximum. i. laudabilissimum est in eo. Non enī stetit suo iudicio: sed suscepit causā. i. occasionē vt esset iudiciū senatus cui nisi ipse fuisset auctor captiui esset pfecto reddit. Pœnis. i. puniis: hoc ē cartaginēsis hostibus. Ita

M. tullii Ciceronis.

gnam cānēiem i qua plurimi romanorum fusi sunt. iuratos dico redituros. i. q̄ essent redituri in ea castra quorū erant captiui nisi impetrauissent de redimendis captiuis: illi dico sunt vituperandi si nō redierunt de quibus nō omnes vno modo supple scripserunt. Nam Polybius auctor in primis bonus: scribit ex decem nobilissimis qui tunc erant missi nouem reuertisse: re non impetrata a senatu: vt vnum ex decem remansisset: excellentis: romę quę paulo postq̄ egressus erat e castris hostium scilicet reddisset. quasi aliquid esset oblitus. Enim pro q̄ interpretabatur se esse liberatum iureiurando reditū. id est. per reditum in castra: interpretabatur (dicit) non re-
cte. Enim pro quia: fraus distrinxit. i. arctius stringit & nou dissoluit periurium. Fuit igitur stulta calliditas imi-
tata prudētia peruerse. itaq; senatus decreuit: vt ille veterator & callidus duceretur victus ad annibalem: sed
illud maximū sup. erat Annibal tenebat octo milia hoim nō quos cepisset i acie aut q̄ fugisset periculo mortis
sed q̄ fuissent relictī i castris a paulo & varrone cōsulibus. Senatus nō cēuit eos. i. hoies nūero octies mille: cū
id potuisset fieri parua pecunia: vt instum esset nostris militibus aut vincere: aut emori. Qua qd̄ re audita: idē
i. polybius scripsit animū annibalis fractum q̄ senatus populūsq; ro. fuisset tā excelso aio rebus afflictis. Si ea
quę videntur vtilia vicuntur comparatione honestatis. Aut p̄ sed: attilius q̄ scripsit gręce hystoriā ait plures fuis-
se q̄ reuertissent i castra eadē fraude: vt liberaretur iureiurando & eos notatos esse a cēloribz oibz ignominijs.
Sit iam finis huius loci. perspicuū est enī ea q̄ fiāt aio timido: humili: demisso & fracto (quale fuisset factū Regu-
li si censuisset de captiuis quod videretur esse opus. id est vtile sibi: aut si voluisset remanere domi) non esse vti-
la: quia sunt flagitiosa & fœda & turpia.

MAR.
Exēpluz
de Vlixē.
Ithaca.
Vlixis pa-
tria.
Famīlia
Vlixis.
Ajax su-
peratus
ab vlixē.
Palame-
des calli-
dus.
Exēpluz
Reguli.
Xātippus
Reguluz
cepit ca-
ptiuum

Vide re-
gulū inte-
gritatem
Tormen-
ta & sup-
plicia re-
gulī.
Vbi repe-
riāt vtilia
Vtilitas
ob neces-
sitatē ex-
peritur.
Ci. Regu-
lū laudat
Epicuri
opinio.
tragedia
accij.
Attreus
fratrē de-
cipit.

Reliquę sunt duę partes fortitudo. i. & tēperantia: sed prius agit de fortitudine. Et ponit exēplū Vlixis
quē oñdit nō potuisse viri fortis & magni decorū seruare: si domi remansisset vitās bellicos labores: q̄
us id vtile potuisset videri. ¶ Ithacę q̄ erat patria sua: cuius desiderio dicebat apud Homerū se teneri i
hec verba Ithaca oim clarissia occasu versus: aspera qd̄: sed optima iuuetutis alitrix qua ego nihil vn-
q̄ amāenius vidi. ¶ Ociōse. sine laboribus bellicis. Cū parētibus. Laerte & Attolia matre. ¶ Vxore. Penelope.
¶ Filio thelemacho. ¶ An vllum tu decus. Sensus est nulla trāquillitas / & vita ociosa pōt cōferri cū decore: &
laude: quā meret̄ q̄ ex laboribus: & periculis additis p̄ decore seruando. tranquillitas enī q̄ honesta nō est non
potest esse vtilis. ¶ Ab Aiace filio Thelamonis superato ab Vlixē in iudicio armorū. ¶ Cuius ipse princeps: hæc
erant verba Aiācis in tragedia: q̄bus exprobrabat Vlixē: q̄ militiā subterfugerit simulatione infantię. ¶ Quod
in palemedis Vlixes ne iret ad bellū: furore simulauit. sed palemedis perspicaci ingenio simulatio illa detecta
est. Nā cū araret: & salē sereret: vt furē videret. Palemedes obiecit aratro telemachū: & sic timēs filio se aparuit
¶ Id quod fecit. quoniā errauit per maria: & varios labores perpeffus est: vt canit homerus in odissęa. Barba-
ris: phrygijs. Nostrā romanā & affert exemplum Reguli: q̄ ad suppliciu redire maluit: q̄ aliqd de cōstantia &
fide remittere. ¶ Cōsul iterū. in secundo cōsulatu in quo collegā habuit. L. Manliū. his consuluit. Attilius regu-
lus. de secūdo cōsulatu nota est hystoria apud. T. Liliū & polybiū. ¶ Ex insidijs Xātippus Lacedemonius mer-
cede cōductus a cartaginensibus & militaris rei peritissimus callide exercitum instruxerat: elephantosq; in ho-
ites immiserat. Vnde pugnātū est aliquandū dubio Marte sed Xantippus simulata fuga romanos ad insidias
traxit: & regulus captus est: & romam missus: vt aut pacē suaderet noie penorū aut captiuorū permutationem.
suasit ne fieret permutatio. Addidit etiā sibi venenū datū ad tps: quo paulatim tabescenti corpore facta permu-
tatione extingueretur. ¶ Vxore. Martia. ¶ Cū liberis duobus filiis: quos alter vt est apud Sylliū Seranus voca-
batur: alter regulus. ¶ Quę cēses. respondet Cic. talia nō esse vtilia quoniā sūt cōtra magnanimitatē: & fortitu-
dinē. de quibus nūc agitur: vt dictū est. ¶ Nā locupletiores an inqt queris maiores auctores ipsa magnitudine
animi: & fortitudine quę negant talia nō esse vtilia: quia sibi repugnent. q. d. hę virtutes ostendūt illā īpeciē vtili-
tatis esse falsam. Mandata Carthagenensium de pace & permutatione captiuorū. ¶ Sententiā ne diceret. quo-
mō negabat fas esse captiuo cedere inter consulares & liberos ciues: ac dicere iniam. ¶ Atq; illud etiā. affert id
quod potuisset aliquis dicere cōtra regulū. ¶ Cū vigilādo necabat. Tenebat regulus in tenebris & repente ar-
doribus solis obiciebat. cogebaturq; respicere ad solē insutis. sursum ac deorsum palpebris: tū somno diu pro-
hibitus decessit. Armariū ex tabulis ligneis pedi excogitauerant suppositus etiā acutis lignis dispositis stimulis
per latera armarij. quo clauerūt regulū: ita nec tacere nec adherere posset: nisi fixis stimulis. Vñ dicit Sene. lo-
quēs de supplicio reguli. Figunt cute clauī & quocūq; fatigatū corpus inclinauit vulnere incūbit: & in perpetuā
vigiliā suspēsa sunt lumina. At stulte. affert aliud: quod q̄s cōtra regulū potuisset auferre fūdamēta nature: quo-
mō honestū est secundum naturam: & nihil est vtile quod non sit honestū: quod qui nō tenet: & vtile ab honesto
separant peruertunt fundamenta nature. Vñ socrates illos execrari solebat: qui hęc duo coniuncta natura opi-
nionē praua distraxissent. ¶ Rapimur. vi & imperio nature: sed nos corrupti. verū vtile non dispicimus auaricie
nihil aut alterius affectus caligine obducti: estq; cupiditatū inflammati: ideo dicit vtilia nō posse reperiri: nisi
si in laude: decore: & honestate. Et hęc sunt priā & summa (inquit) vtilitas necessitati nature subuenit. Illa vero
afferunt splendorē nois & gloriā ppter honestatē quippe laudamur. ¶ Illa. laudē decorē. & honestatē: quibus
datur primus & summus locus. vtilitas aut expetitur ppter necessitatē: ergo prestabiliora magis apetenda sūt
& ceteris preponenda. ¶ Quid est igitur affert ea quę potuissent dicere cōtra regulū: q̄ noluerit iusiurandū viola-
re: ne Ionē inuocatū offenderet. Et has rationes Cic. cōfutat: oñdetq; Regulū officio boni magni viri sunt eē.
¶ Nihil habere negocij. & hi fuerūt Epicurei. Epicurus enī dicebat: quod beatū eternūq; est: id ipsū nec habere
quicq; negocij nec exhibere alteri. Itaq; ira neq; grā teneri: q̄ q̄ talia essent imbecilla essent oīa: & negabat epi-
curus in deo esse gratiā. ¶ Sed eorū peripateticorū. i. & stoicorū: & academicorū. ¶ An ne igitur pponit id qd̄
pro regulo dici potuisset: & introduxit respōdentē: & asserentē turpitudinē ipsā esse minimū malū: quod postea
Ci. refellit. ¶ Minima de malis. i. est ipsa turpitudine: quę in se minus habet mali q̄ ille cruciatus. ¶ Apud Acciū

Officiorū Liber Tertius. Fo. CXLIX.

in tragedia: i qua Attreus qui fratrē deceperat thyeſtem: hec verba dixit, ſe. ſ. nec fregiſſe fidem nec dediſſe: quo-
niam voce tantū nō mente iurauerat. ¶ Impio, alieno ab omni pietate: & dei cultu cui pietatē debemus: & cru-
deliſſimo in fratrem. ¶ Luculente, clare & bene. ¶ Addunt etiā, hec ſunt alia quę afferebantur contra regulū.
¶ Sed prima videamus, refellit Cic. ea quę cōtra Regulū dicta ſunt reſumens primū de iureiurando quod in-
terpretatur: vt oſtendat nullo modo violandū eſſe. ¶ Aptā pēnis, coniuncta, i. pennata & volans Apere apud
antiquos ſignificabat contingere. ¶ Inde apud Vir. Celū ſtellis ardentibus aptum. ¶ Iuſurandum Iouis, quo-
niā inuocabant iurando Iouē capitolīū in capitolio. Fides dicitur ab Ennio pennata: quaſi trāſcēdens virtus
& maxima: quoniā teſtes nō requirit cū ſit tacitū in peſtore numen: & iuſticię fundamentū. ¶ In capitolio, fidē
in capitolio primus cōſecrauit Attilius calatinus: inde, M. Emilius Scaurus. ¶ Sed ne malū quidē: hec fuit opi-
nio ſtoicorum ſtatuentiū nihil eſſe numerandū in malis pręter vitia. De his rebus abundē dictū eſt ſupra. Stoi-
ci dicebant dolorē non eſſe malū: & beatā vitā deſcēſurā in oīa tormēta. Igitur regulus in illo dolore nihili malī
habebat, quia nō diſcedebat ab officio & virtutis preſcripto. ¶ Phi. ſtoici, i. ¶ Nā qui aiunt, refellit aliud de tur-
pitudine quam illi dicebāt de malis: & ſic concludebant potius viuendum eſſe cum turpitudine q̄ cum calamita-
te: quod eſt cōtra preſcriptū naturę quę honeſtū amat & turpitudinē aduerſatur: & odit: & oſtendit. Cicero, nul-
lū malū eſſe maius turpitudine & vitio. Turpitudō enim maxime refertur ad mores: inde turpis dicitur infamis
Quę turpitudō, ſi alios offendit cū eſt in corpore q̄to magis in aīo. ¶ Itaq; Neruoſius. & ideo inq̄t Cic. Stoi-
ci q̄ ſummam vim dabant virtuti: nec illā eneruabāt: vt peripatetici & academici: dicebāt id ſolū eſſe malum quod
eſſet turpe paripatetici aut dicebant vitium eſſe ſummū malū: & ſic relinquebāt eſſe alia mala pręter turpitu-
dinem: vt ſunt dolores cruciatus & cetera id genus quę ſtoici mala eſſe negabant: quoniā turpitudinem vacarent
¶ Neruoſius, fortius & vtilius: vt erāt ſtoici. ¶ Solū, nec poſſe dici aliud eſſe malū pręter vitium. ¶ Qui remiſſius
i. qui nō tantū roboris virtuti tribuūt: & hi ſunt peripatetici dicentes multa eſſe mala: ſed vitium eē ſummum.
¶ Nam illud quidem, nunc tranſit ad ſententiā Accij oſtēdēs ſeruaria poęta decorū perſonę nā cū perſona a-
trei impij & infidi tractaret: ſic debebat induci vt loqueretur. Itaq; accius nō ideo id dicit q̄ ita ſciteret: ſed vt ſer-
uaret decorum perſonę: & oſtēdit Cice. fidem eſſe ſeruādā etiā hoſti vt fecit Regulus qui illis fidē ſeruauit q̄ nul-
lā fidē habebāt: ne ab officio diſcederet. Ideo Silius eum celebrat dicēs. Qui longū ſemper fama glifcente per-
euū. Infidis ſeruare fidē memorabere penīs. Quoties inquit iuramus mēte: & id mēte cōcipimus fieri oportere:
ſeruādū eſt. Piratis autem nō eſt ſeruāda fides: q̄ iter ipſos ius bellicū nō intercedit. His autē ſeruāda ē fides: cū
q̄bus legitime bellū geritur. ¶ Perduellū, hoſtiū qui quodā vocabātur perduelles: & declarat Cice. qd ſit peie-
rare: afferens verba Etheoclis: apud Erupidē i phenicijs q̄ iurauerat ſe peracto anno daturum ſceptū fratri Po-
lynici: ſed poſtea dixit ſe iuraſſe lingua non mēte. ¶ Scite, docte & ſapienter. ¶ Ius feciale, de quo dictum eſt in
primo volumine: & aſſert exempla eorum qui dediti ſunt hoſtibus a ſenatu: ne ius bellicū violāretur. ſeruāda
enī ſūt iura belli: vt ſuo loco dictū eſt. ¶ Apud caudiū, Caudium opidū apud ſamnites: inde caudine furcę. Sal-
tus duo alti ſiluoſiq; ſunt (inquit Liuius) mōtib; circa ſe perpetuis inter ſe iūcti. Iacet inter eos ſatis patēs clau-
ſus in medio cāpus herbidus: a quo ſuſq; per quē mediū iter eſt: ſed ante q̄ venias ad eū intrandę primę anguſtię
ſunt: & aut eadē qua te inſinuaueris via repetēda: aut ſi iure porro pergas per aliū ſaltū arctiorē impeditiorēq;
euadēdū: illuc miſſus fuit romanus exercitus ſub iugū a ſamnitis duce pōtio, T. Veturio Caluino & Spu. poſt
humio cōſu. nota eſt hystoria apud Liuiū lib. 9. Q. Emilius tēta inquit Li. paulisper interceſſio eſt a. L. Liuius
& Q. Emilio tribunis: neq; exolui religioe populū aiebat deditioe ſua niſi oīa ſamnitis qualia apud Clau-
diū fuiſſent reſtituerent: neq; ſe p̄ eo q̄ ſpōdēdo pacē ſeruafſet: exercitū pp̄s romonūs poenā vllā maritos eſſe.
¶ Fuit ſuaſor lege apud Liuiū verba poſthumi ſuadētis. C. Mācinus, Q. Pōpeius cōſul a Numātinis ſuperatus
pacē ignobilē fecit poſt eū. C. hoſtilius Mācinus cōſul iterū cū Numātinis pacē fecit infamē quā populus roma-
nus: & ſenatus iſtingi iuſſit atq; ipſū Mācinū hoſtibus tradi: vt in illo q̄ſi auctore Federis ſeuirēt & vindicarēt. Mā-
cinus auctore Plutarcho ignauiffimus oīz romanorū dudū fuit & victus & Numātinus caduceatorē ad pacē pe-
tēdam hoſtibus miſit: qui Tiberiū Mācini queſtorē ad ſe mitti petiere: qui ad eos p̄fectus ſcēdus ſecit: & ſic, xxx.
milia ciuiū romanorū: & alios qui extra ordinē ſecuti erant ſeruauit: quod ſcēdus a romanis tanq̄ dedecus im-
probatū fuit: cēſetibus: vt cōſul cū q̄ſtor ac tribunis mili tū hoſtibus dederet: tandē milites quorū magna pars
erat ex plebe effecerunt vt omnibus pręterq̄ Mancinio conſuli parceretur. ¶ Honeſtius, cum maiore laude
fortitudinis: & magnitudinis. In eadem cauſa, quoniā & ipſe ante Mancinū pacē romano nomini indecorē
fecerat. ¶ Hic apud Pompeiū qui nolebat hoſtibus dedi. ¶ Apud ſuperiores, T. Venturiū, Spuriū Poſthumiū
cōſulibus q̄ ſuaſerit, p̄pter honeſtatē vt hoſtibus dederet. ¶ At nō debuit ratū eē, aſſert aliud qd potuiſſet obijci
regulo: & refellit hoc Cic. dicens etiā viro forti vim poſſe adhiberi. Eſt autē vis (vt Paulus finiuit: & ſupradictum
eſt) maioris rei impetus: qui repelli nō pōt. Nā quod aiunt, refellit poſtremū quod contra Regulū dicebatur: &
dicit id quod valet vtile eſt: eſſe honeſtū: nō fieri: quoniā nihil eſt vtile quod nō ſit honeſtū & vtile aliq̄ dici pro
p̄ter hoc: quia honeſtū eſt: nec dicimus aliquid eſſe honeſtū: quia ſit vtile: ſed vtile: quia honeſtū Mirandū inquit
i regulō: quod cēſuerit nō fieri permutationem, eo t̄pe iuſurādū erat arctiſſimū vinculū ad ſtringēdā fidē: quod
patet in legibus, & tabu, & ſacratīs: & etiā in notis cenſorijs & iudicijs: cū cōderēt luſtra: & recognoſcerent mo-
res: vt illos qui ab officio diſceſſiſſent, animaduertēretur: & maxime ſi iuſurandum violauiſſet: quod peccatum
vindicaſſent leges & ritus ſacrorū: & nota cenſoria atq; etiā ſcēdēra quibus cū hoſte iureiurando interpoſitos ſi-
des deuinciebantur. Hęc oīa inquit iudicāt arctiſſimū fuiſſe apud maiores noſtros iuſurādū vinculum. De cēſu-
ra dictū eſt: & aſſert exēplū. M. Pōponij tribuni plebis: qui ne iuſurandū violaret. L. Mālium cui diē dixerat: miſ-
ſū fecit. L. Mālius, clauſi figēdi cā dictator diuſus ē q̄ peride ac rei gerēde ac nō ſoluēde religiōis cā creatus cēt bel-
lum hernicū affectans delectu acerbo iuuentutē agitauit. Tandēq; oibus in eum tribuni plebis cohortis: ſeu vi-

Apere.
Fides pē
nata.

Qui pri-
mū fidez
in capito-
lio conſe-
crarunt.
Stoici,

Turpitu-
do.
Turpis,

Neruo-
ſius.

Vitiū ſū-
mmum ma-
lum.

Fides etī
am hoſti
ſeruanda

Etheo-
des iura-
uit ligua

nō mēte.
Caudiuz
Caudine

furcę.
pōponiuz
cū numā

tinis pa-
cem fecit
ignobilē.

Pax infa-
mis,
Mācinus

ignauiffi-
mus.

romano-
ſtrēnuitaſ

Pōpeius
nolebat
hoſtibus

dedi.
Refellit
aliā obie-

ctionem,
Vis:

Vtile dī
aliquid.

ga hone-
ſtum eſt.
Iuſuran-
dum.

Nota cē-
ſoria.

M. tullii Ciceronis.

T. Manl. seu verecundia victus dictatura abiit: In principio anni sequentis dies Manlio dicitur a. M. Pōponio, tribu. ple. torq̄tus. bis criminib; ei tribunus inter cetera dabat (inquit Lilius) q̄ filiū iuuenē extorē vrbe: domo: penatibus foro: lu- Torq̄tus ce: cōgressu equaliū phibitū in opus seruale. ppe in carcere: atq; in ergastulum dederit. Hic iuuenis. T. Manlius Mālī. vi- ad pontem amenis Gallū vicit: & torquē ademūt dictatore. T. Quinto peno. ¶ Negociū exhiberi parti. i. vrge- ctoriosus ri in iudicio. Vñ apud Sene. vetuit illi exhiberi negociū Cēsar & agellos in q̄bus vicinalis via cā rixe ac litū fue- rat militi suo donauit. ¶ Cognomē. quoniā vocatus est torquātus a torque hosti adempto. ¶ Ad veserim. pu- gnatū est (inquit Lilius) cū latinis nō pcul a radicibus vesunij montis: qua via ad veserim ferebat cōsules erāt. L. Mālīus & Decius qui se pro romanis legionibus deuouit: & Mālīus (auctore Li.) ea virtute atq; cōsilio i prelio fuit vt facile cōuenerit inter scriptores vtrius patris. T. Mālīus dux fuisset: eius futuram haud dubie fuisse victo- riā. ¶ Acerbus in filiū: quoniā ipsū securi percuti iussit: quia in iussu suo cū Genutio duce tusculanorū pugnaue- rat & victo spoliaret tulerat. nota est hystoria apud Li. ¶ Sic decē illi discrepāt inter se auctores in hac hystoria lege Liliū: & Polybium. decem elegerūt captiui: qui romam ad senatū irent: & cū essēt egressi castris. & se re- dituros iurassent. vnus ex his (inquit Li.) minime ingenij romanū homo: velut aliquid oblitus iurissuradi: soluen- di causā cū in castra rediisset ante noctem comites assecutus est: & re infecta cum nouem ad Annibalē redirent ille domū abiit: q̄ facili reditu in castra iureiurando se exsoluisset: quod vbi innotuit cōprehensus est: & custodi- bus publice datis ad Annibalem missus est. Aliqui scripserunt decē legatos primum venisse: deinde tres alios. L. Scriboniū. C. Calphurniū: & L. Mālīum: & hos tres ad Annibalē re nō imperata reuertisse: decē illos remansisse q̄ per causā recognoscēdi noia captiuorū ad Annibalē ex itinere regressi religiōe exoluisset sese: & hos p̄ximis censoribus adeo omnibus notis ignominisq; confectos esse vt quidem eorum mortem sibiipsis consciuerint: ce- teri non foro solum omni deinde vita: sed prope luce ac publicauerit. ¶ A paulo & varrone. qui erant cōsules cū ad cānas pugnatū est: vbi Paulus cecidit: & varro fugiēs Venusiam se recepit: & q̄ in castris romanis erāt Annibali se dedidit. pacti vt arma: atq; equos traderēt: & vt se pecūia redimere possēt: q̄ senatus. L. Mālīo sua dēte rēnuīt. Scribit idē Polybius. s. huius loci disputationis: q̄ pertinet ad fortē animū: & magnum.

Nota p-
bitatē: &
religionē
romano-
rum:

Ascēsus:

R

Estat. Prosequit de tēperātia di-
cens Restat quarta pars vitutū
principaliū q̄ continetur. i. persi-
citur decore: moderatione: mo-

destia: continētia: tēperantia. Igitur nūqd
sup. quicq; esse vtile quod sit cōtrariū huic
choro taliū virtutū. q. d. minime. Atquis:
tñ phi noiati ab Aristippo cyrenaici atq;
annicerij: posuerūt omne bonū in volupta-
te & cēfuerūt virtutē esse laudandā ob eā
rem q̄ esset efficiens voluptatis: quibus. s.
phis absoletis. i. reiectis floret epicurus
adiutor & auctor. i. assertor fere eiusdem
finie: decertandū est cū his. s. phis velis &
equis. i. celeritate & velorum & equorū: vt
dicitur. i. in prouerbio est: nisi forte sit egs
id est equatis velis: quā vt home. di. nauis
maxime impellitur certādū est inq; si finia
est. i. si volumus tueri ac retinere honesta-
tem. nā si nō mō vtilitas: s; vita beata ho-
minis cōtinetur firma cōstitutione corpo-
ris eiusq; cōstitutiōis spe explorata (vt scri-
ptū est a metrodoro) certe hec vtilitas & q̄
dē sūma (cēsent ei sic) i. q̄ sit sūma: pugna-
bit cū honestate. Nā vbi. i. in quare dabit
primū locus prudētie: an vt sup. ipsa prudē-
tia coinquirat. i. simul inquirat vndiq; sua-
uitates: q̄. i. q̄rum miser sup. est famularis
seruitutis seruientis voluptati. Añ: pro s;
q̄ minus erit: aut dabitur prudētie: an itel-
liget legere. i. eligere voluptates ac. i. con-
cede nihil eē iucūdus isto: qd pōt cogita-
ri turpius ipso. q. d. nihil. Iam q̄ dicat dolo-
rē sūmū malū quē locū habet apud eū for-
titudo. q. d. nullū: fortitudo dico q̄ est cōtē-
tio: i. vilipēso dolorū & laborū quīs enim
epicurus dicat i multis locis: sicut hic dicit
satis fortiter de dolore tñ nō spectādū ē id
qd dicat: sed qd cōsētaneū. i. ceteris dictis

¶ De temperantia:

R

Estat quarta pars quā decore moderatione: modestia:
continentia: temperantia continetur. Potest igitur quicq;
vtile esse: quod sit huic talium virtutum choro contrariū.
Atqui ab Aristoppo cyrenaici atq; annicerij philosophi nominat
omne bonum in voluptate posuerunt virtutemq; censuerunt ob eā
rem esse laudandā q̄ efficiens esset voluptatis. Quibus absoletis
floret Epicurus eiusdem fere adiutor: auctorq; sententiā. Cum his
velis equisq; (vt dicatur) si honestatem tueri ac retinere sentētia est:
decertandum est. nam si non modo vtilitas: sed vita hominis bea-
ta corporis firma constitutione: eiusq; constitutionis spe explorata
(vt a Metrodoro scriptum est) continetur. certe hec vtilitas: & quā-
dem iumma (sic enim censent) cum honestate pugnabit. Nam vbi
primum prudentiē locus dabitur: an vt coinquirat vndiq; suaui-
tates: q̄ miser virtutis famulatus seruientis voluptati. Quod autem
munus prudentiā: an legere intelligetur voluptates Fac nichil isto
esse iucūdus: qd cogitari potest turpius. Iam q̄ dolorē sūmū ma-
lū dicat apud eum quē habet locū fortitudo quē est dolorum labo-
rumq; contemptio. Quāuis enī multis in locis dicat Epicurus: sicut
hic dicit satis fortiter de dolore: tamē non hic spectandum est quid
dicat: sed quid cōsētaneum sit et dicere qui bona in voluptate ter-
minauerit. mala in dolore: vt si illū audiam de continentia: & tem-
perantia. Dicit ille quidem multa multis locis: sed aqua heret: vt
aiunt. Nam quomodo potest temperantiā laudare is qui ponat
summum bonū in voluptate: Est enim temperantia libidinum in-
mica. Libidines autem consecratrices voluptatis. Atq; in his tantū

Officiorū Liber Tertius. Fo. CL.

tribus generibus quoquo non possunt: non incallide treguerant. Prudentiam introducunt: scientiam suppeditatē voluptates: depellentes dolores Fortitudinem quoque aliquo modo expediunt cum tradunt rationem negligendae mortis perpetiendiq; doloris. Etiam temperantiam inducunt non facillime illi quidem: sed tamē quoquo modo possunt. Dicunt enim voluptatis magnitudine: doloris detractio fieri. Iusticia vacillat vel iacet potius. Omnesq; hę virtutes quę in comitate cernuntur: & in societate generis humani. Neq; enim. bonitas: nec liberalitas. nec comitas esse potest nō plus q̃ amicitia: si hęc non per se expectantur: sed ad voluptatem vtilitatem ve/ referantur. Conferamus igitur in pauca. Nam vt vtilitatē nullam esse docuimus quę honestati esset contraria: sic omnem voluptatem dicimus honestati esse contrariam. Quo magis reprehēdendos. Calliphonem & Dinomachum iudico qui se direpturos controuersiam putauerunt: si cum honestate voluptatem tanq̃ cū homine pecudem copulauissent. non recipit istam coniunctionem honestas: aspernatur/ & repellit. Nec vero finis bonorum & malorum qui simplex esse debet: ex dissimilibus rebus misceri: & temperari potest. Sed de hoc hactenus. Magna enim res: alio loco pluribus verbis disputata nūc ad propositum. Quemadmodum igitur si quando ea quę videretur vtilitas honestati repugnat: dijudicanda res sit: satis est supra disputatum. Sinautem speciem vtilitatis etiam voluptas habere dicatur: nulla potest esse ei cum honestate cōiunctio nam vt tribuamus aliquid voluptati cōdimenti fortasse nō nichil vtilitatis certe nichil habebit.

copulauissent voluptatē cū honestate tanq̃ pecudē cū homine: honestas nō recipit. Nec vero finis bonorū & malorū q̃ debet esse simplex: pōt misceri & temperari ex rebus dissimilibus. Sed hactenus sup. satis dictū sit de hoc: Eni p̃ q̃a est sup. magna res disputata alio loco pluribus verbis. Nunc sup. redeamus ad ppositū. Igit̃ quēadmodū si qn ea q̃ videretur vtilitas repugnat honestati dijudicanda sint res satis est disputatū supra. Sinaut̃ .i. si ēē voluptas dicat hęc ēē spēs vtilitatis: nulla cōiunctio pōt ēē cū honestate: Nā vt tribuamus aliqd voluptati: habebit fortasse nō nihil cōdimentī. i. delectationis: sed certe nihil vtilitatis.

Restat quarta pars. Postq̃ de iustitia/ & prudentia: deq; fortitudine differuit: trāsit ad ea q̃ pertinent ad tēperatiā quartā partē honesti ostēdens nihil esse vtile quod tēperatiē repugnet. Et sic refellit illos q̃ in voluptate sūmū bonū statuērūt q̃ nō ē vtilis: q̃a nō ē honesta. De decore & alijs mediocritatibus dictū est supra. ¶ Syrenaici. quoniam aristippus cyrenaicus vt dictū ē: a quo cyrenaicū dogma i voluptate sūmū bonū posuit: huius imitator: & ipse Cī. Anniceris phūs (auctore Stra.) fuit a quo Annicerij phi. hos post ea imitatus est Epicurus quoz opinione Cīc. refellit anniceris (vt inquit Stra.) Cyrenaicā sectā & emendauit: & anniceriā cōstituit. ¶ Quibus cyrenaicis & annicerijs. ¶ Obsoletis. relictis & cū iā venerint in dissuetudinē. Nā obsoletū dī id quod iā obsoletū ē & venit in dissuetudinē. Cōponitur obsoletū ab obs & oleo. In rhetoricis ait. hoc vero a plerisq; eorū desertū obsoleuisse eo tpe quo multo vehementius erat retinēdū: & studiosius ad augēdū Obsolescere pprie est amittere nitore cū nō exerceat. ¶ Floret. habet in p̃cio eius opinio: & suos habet sectatores. ¶ Cū his cyrenaicis/ & epicuro. ¶ Velis equisq; .i. omni conatu: & terra marisq; vt eorū opinio refellat puerbiū est quoties volumus ostēdere vltimū conatū. Vt dī. vt est in puerbio. ¶ Nā si. rō quare decertandū est cū his omni conatu: vt. i. error tollatur e medio: & id cōstituatur & teneatur qđ ē e natura. Si inq; sūmū bonum ponetur in optima corporis valitudine: vt voluit Metrodorus Epicuri discipulus nō dabitur locus prudentia: q̃ si ideo ab his introducitur: vt eligat voluptates qđ pōt esse turpius q̃ pudicā matronā meretrici seruire. Metrodorus hic epicurus atheniensis fuit: & septē annos ante epicurum vita fūctus est auctore Laertio. In secūdo de finibus sic ait. Ipse enī Metrodorus pene alter epicurus beatū esse describit his fere verbis cū corpus bene con-

cōforme sit ei dicere q̃ terminauerit bonā .i. cōstituerit sūmū bonū i voluptate: & terminauerit mala. i. sūmū malū cōstituerit in dolore: vt si audiā illū de cōtinentia & temperantia. Ille quidē dicit multa multis locis: sed aqua heret: vt dicūt illi. i. vt in puerbio ē. Aqua autē dicit herere: qn crassa est & nō profluit: sic & assertio herere dicit q̃ non approbatur. Nā quō pōt is laudare tēperantiā q̃ ponat sūmū bonū in voluptate. Est enim temperantia inimica libidini. Libidines autē sūt cōsectatrices. i. imitatrices: & comites perpetue voluptatis. Atq; ipsi tergiverfant. i. subterfugiūt nō incallide. i. satis callide tantum i his tribus generibus: prudentia fortitudine/ & tēperantia. Ipsi introducūt. i. asserūt prudentiā cōsciam suppeditatē. i. supprimētē voluptates & depellentē dolores. Et expediūt quoquo. i. quouis alio mō cū tradūt sup. esse rōnez negligēde mortis: & perpetiēde doloris. Illi etiā iducūt tēperantiā: nō qđ facillime sed quoquo mō possūt. Dicūt enī sup. temperantiā fieri magnitudine voluptatis: & detractioe doloris. Iusticia vacillat sup. apud eos: vel iacet. i. reijcit potius: & oēs hę virtutes q̃ cernūtur in coitate & in societate generis hūani: neq; enī bonitas nec liberalitas/ nec comitas esse pōt non plus q̃ amicitia: si hęc nō expectant per se: sed referant ad voluptatē vel vtilitatem. Cōferamus igr̃ i pauca. i. i paucis verbis qđ volumus absoluamus Nā vt. i. quēadmodū docuimus nullā ēē vtilitatē q̃ ēē cōtraria honestati: sic dicimus oēm voluptatē esse cōtrariā honestati. Quo. i. pro quo ego iudico calliphonē: & dinomachū phōs. i. magis reprehēdēdos: q̃ putauerūt se direpturos: aut potius direpturos controuersiā si

Marsus.
Refellit
volupta-
tū secta-
tores.
Aristip-
pus.
Cyrenai-
cus.
Annicerij
phi.
Annicerij
obsoletū
Obsole-
scere.
Metro-
dorus.
Prouer-
bium;

M. tullii Ciceronis.

Tempe-
rātia con-
feruat
prudētiā
epicurus
absurda
dicebat.

Phūs nō
est ex ver-
bis confi-
derādus.

Iusticiā q̄
da3 phie
emedio
tollūt ter-
giuerari
Vacillat.

Cl. repre-
hēdit cal-
liphone3
& dino-
machum
Ex quo
cōstituat
finis bo-
norum.
voluptas
cū hone-
state iun-
gi nequit

Ascēsius.

Atutū sit: & sit exploratū ita futurū. Spe explorata. certa. i. q̄ quis exploratū habeat se habiturū firmam corpo-
ris cōstitutionē sine aliquo dolore. ¶ Hec vtilitas. quā ipsi dicūt esse in explorata valitudine corporis: & sic relin-
quunt animū/prudentiam q̄ debet habere delictū bonorū & malorū. ¶ Nam vbi ratio quare talis vtilitas cu3
honestate pugnabit. ¶ Vbi dabitur locus. in qua re se exercebit prudentia: an vt inquirat suauitates corporis. q̄.
d. apud istos nullū habet locū prudētia: quā cōseruat tēperantia. Illi autē qui in voluptate summū bonū statuūt
destruūt temperantiā. & per cōsequēs prudentiā. Sed isto inquit nihil esse iucūdius tali opinione: tñ nihil erit tur-
pius: & cū turpitudine nō stat honestū: ergo nec id quod vere est vtile: & sic relinquitur nihil esse vtile quod sit tē-
peratiō: & prudentiē cōtrariū: & apud illos inq̄t q̄ ponūt summū malū in dolore nulla est fortitudo q̄ oia terri-
bilia cōtēnnit. ppter honestatē. Epicurus vt latius disputauit. Cic. in libris de finibus multa dicebat de tollerā-
do dolore sed cū poneret summū bonū in voluptate audiēdus nō erat: quoniā absurda dicebat. Itaq3 phūs nō
est ex solis verbis spectādus. ¶ Consentaneū. cōueniens. ¶ Aqua erat. i. ea quē dicit epicurus absurda sunt & ve-
rū cursum nō habent. quēadmodū aqua cum heret & nō fluit recto fluxu. prouerbiū est in illos qui absurda di-
cūt: & minime cōuenientia: sed aliena a recto rōnis discursu. ¶ Vt aiūt. vt dicitur i prouerbio: quoniā nō cōuenit
ponere summū bonū in voluptate & laudare tēperantiā que aduersat voluptatibus & ponere summū bonū in i-
dolētia & laudare fortitudinē. Ista igitur nō sūt cōsentanea. ¶ Atq3 in his tantū tribus generibus: circa tres vir-
tutes inquit callide disputant: & videntur eas aliquo modo amplecti allatis quibusdā rationibus prudentiā. s.
fortitudinē & tēperantiā: sed iusticiā omnino e medio tollūt. & per cōsequēs liberalitatē. & ea oia q̄ ad cōitate3
tuendā pertinet: ergo remota iusticia remouetur omnis virtus quā ad iusticiā refertur cū sit ad cōseruationem
humane societatis. ¶ Tribus generibus. prudētia: fortitudine: & temperantia. ¶ Tergiuersantur. fugiūt istā re-
prehensionē: & alios fallūt verbis quibus virtutes ipsas videntur afferre tueri et expedire. Nā tergiuerari est fal-
lere & dicta mutare & quasi tergū vertere. Supplicatē. subministratē corpori ipsas voluptates: & hoc esse di-
cunt munus prudentiē. ¶ Expediūt. expedire vident intro ducere & illi munus assignare suū dicētes fortitudinē
esse rōnem & modū quibus dolorē q̄ patitur & negligit mortē cū voluptate vt ipsi dicunt. ¶ Vacillat. nutat: nec
pōt cōsistere aut esse apud ipsos cū oia referāt ad propriā voluptatē: nō ad cōem quod est cōtra iusticiā. ¶ Hec
virtutes liberalitas magnificentia: comitas affabilitas. ¶ Neq3 enī. rō quare iacent he virtutes: quoniā virtus de-
bet expeti ppter se: nō ob aliud: & ipsi dicūt expēndas esse ppter voluptatē. ¶ Hec. he virtutes & mediocri-
tates que propter se expetuntur: aliter nō essent virtutes. De his rebus dictum est satis suo loco & concludens
Cice. docet omnē voluptatem esse contrariā honestatē: & reprehendit Caliphonē & Dīnomachum: qui (vt
in principio dictum est) honestati voluptatē adiunxerunt: arbitantes hoc modo se dirimere controuersias phi-
losophorum de summo bono. Errauerunt inquit quoniā honestati adiunxerunt voluptatem quam honestas
aduersatur & odit Vnde dicit Sene. non indignor: q̄ post voluptatem ponitur virtus: sed q̄ omnino cum volu-
ptate confertur contemptrix: & eius hostis: & longissime ab illa resiliens. Et finis bonorum (inquit Cic.) non po-
test constitui in dissimilibus: sed ex re simplici ad quā omnia referantur. Lactantius sic taxat Aristippus. Nec sa-
tis fuit ita viuere: sed docere etiam libidines cepit ac mores suos de lupanari ac scholā transtulit differens vo-
luptatem corporis esse summum bonum: quā doctrina execrabilis est: & prudenda: nō in corde philosophi: sed
in sinu meretricis est nata. ¶ Alio loco. in libris de finibus vbi de vario philosophorum dogmate disputauit. dis-
putauimus inquit quemadmodum iudicari debeat & cognosci si quando vtilitas honestati repugnabit: & volu-
ptas etiam si haberet aliquam apparentiam vtilitatis. tamē cum honestate cōiungi nō potest. & voluptas inq̄t
aliquid cōdimenti & saporis habere potest. vtilitatis autē nihil habebit cum nō sit honesta. Ergo voluptas cor-
poris nunq̄ vtilis: quia nunq̄ honestas: & sic nihil erit vtile quod temperantiē (de qua agitur) repugnabit.

Abes a parte. Perorat ostendēs
h opus completum. Ordo autem
est. O Marte fili tu habes a pa-
tre munus: quidē id est certe mea

sententia id est secundum iudicium meum
magnum sed erit peride. id est ita magnū
vt acceperis. Quamq̄ hi tres libri erunt re-
cipiendi inter commentarios cratippi tan-
q̄ hospites. Sed vt id est quēadmodū3:
si ego venissem athenas: quod quidem ef-
fet factum. i. quod fecissem nisi patria. i. ne-
gocium patrie reuocasset me e medio cur-
su clara voce: tu audires quoq3 id est etia3
me aliquando. Sic quoniam mea vos ē p-
fecta a te his id est in his voluminibus tri-
bue his tātum temporis q̄tum poteris. po-
teris autem supple. tribuere quantum vo-
les. Cum vero intellexero te gaudere hoc

genere scientie: tum id est tunc ego loquar tecum prope diem id est statim vt spero: existens prēsens: & absens
dum id est q̄ dia habetis. Igitur mi Cicero valeq3 pro et persuade tibi: te quidem id est certe esse charissimū mi
hi: sed fore id est futurum esse multo chariorem. si letabere id est letaberis & letum te ostenderis talibus momē-
tis id est libris te meis admonentibus. Aut lege monumentis. q̄ pro & talibus supple praeceptis id est institutio-

Abes a parte munus (Marce fili) mea quidem sententia
magnum: sed perinde erit vt acceperis. Quamq̄ hi tres li-
bri inter Cratippi commentarios tanq̄ hospites erunt re-
cipiendi. Sed vt si ipse venissem athenas: quod quidem esset factū3
nisi me e medio cursu clara voce prima reuocasset aliquando me
quoq3 audires. Sic quoniā his voluminibus ad te pfecta vox mea
est tribue his temporis quantum poteris. poteris autem quantum
voles. Cum vero intellexero te hoc scientiē genere gaudere: tum &
prēsens tecum prope diem: vt spero & dum aberis absens loquar.
Vale igitur mi Cicero: tibiq3 persuade: te mihi quidē esse charissimū
sed multo fore chariorē si talibus monumētis pceptisq3 letabere.

Officiorū Liber Tertius. Fo. CLI.

nibus officiis. ¶ Habes quoque mi Stephane explanationes nostras quantum monuisti familiares quas si tibi ita
isq; gratas/ac iucundas intellexero ad meliora maioraq; impuleris. Vale & tu virorum optime.

¶ Mponens Cicero huic operi quasi fastigium & extremam manum vertit sermonem ad filius
captans a re ipsa beniuolentiam & etiam a se: monens filium vt his præceptis & monimen-
tis gaudeat: quæ ad ipsius eruditionem instituta sunt. Sed perinde sic & tanti præcij. ¶ Vt sicut
acceperis. nam si illud magnificies. magnum erit. Nam res tanti sunt: quanti estimantur.
¶ Habes reuerendissime presul a Marso seruo: munus multis vigilijs & sudoribus elucubra-
tum: quod iuuenibus & literarum arcana ingressus profuturum arbitror. Sed perinde erit
apud te & alios: qui id (quicquid est) auspicio tuo lecturi sunt. vt acceperis: & nomen auctoritatemq; dederis:
quod si mihi: vt spero lectione tua & grato animo continget ad maiora excitabor: atq; acri me animo aspirare
scias. Effice igitur queso: vt prima hæc factura patris animum non reprimat: sed nominis & eternitatis ardore
flagrantem: & ad altiora currentem admotis calcaribus impellat. Vale.

¶ Petrus Marfus ad lectores.

¶ E habui candidi lectores quæ in his commentariolis delenda putarem. & pro tanti operis ornāmē-
to addenda ducerem. Plura desideranti non ignoro. Sed non omnibus tuta & in tracyaneas petras
contingit nauigatio. Hæc qualicunq; sunt boni consulentes animum non rem estimetis. Cupio tantū
prodesse. Sed ad id præstandum vires non suppetunt. Et sus mineruam docere non potest. Etiam nō
recte scribentibus gratia debetur: alios enim excitant ad patrocinium veritatis. Pro qua generosa illa antiqui-
tas. dies/noctesq; vt posteritati consulere laborauit. Valete ad votum. Et filij recognitionem quæ iam cuditur
(sed cum apologia) expectetis. Inuretur certe ignorantium omnium arrogantissimo: & corruptorum corruptis-
simo Antonio volsco nota: quam ob linguæ petulantiam: furor escq; meretur. Magnocq; optabit emptum non
scripsisset in tenebris illis propertianis incidisse in suas manus novos in Sylum commentarios cuiusdam præ-
sbyteri qui Marfus ferebatur: Sed incertum est vestinus sit an marrucinus. Me marsum experietur. Non didicit
ab Euripide vir temerarius & procacissimus: linguam habere incastrigatam morbum esse turpissimum. De me
vt sibi & omnibus hominibus ignoto scribit: qui toties ob vitæ dedecus / & ignorantiam conspectum veritatis
meum in lustris delituit. Me vulpecula non agnoscit: cui iam per annos sedecim tot laqueos disposuit: tot stru-
xit insidias: tot dolos excogitauit: vt iam fraudulentissimi ingenij sui commenta cōsumpserit. Presbyterum me
ad ignominiam (vt ipse opinatur) appellat. Quod mihi non est. Vir quippe impius: & crucis christi inimicus:
sacerdotium ducit dedecus: & id mihi vir nepharius vitio vertit: quo vita mea cenietur imprimis. Sed de his ha-
ætenus: omnia tempus habent. Vale iterum.

¶ Hic finem accipiunt. M. T. C. Officiorum libri.
Nūc vero eiusdē de Amicitia liber capit exordiū.

¶ Magistri Ioannis maij ad studiosam iuuentutē

Tetrastichon

Sume colorata præclaros voce libellos

Quos Cicero promittit pompa latina tuus.

Hoc calido ab sæclo iuuat impallescere fructu:

Porriget Ambrosias (rore madente) dapes.

F. l.

Marius
Caprat
beniuolē
tiam in fi
lio
Marfus
psulē suū
admoet
cui cōmē
tarios di-
cauit.

Nauiga-
tio in tra
cyaneas
petras
Cōmēta
rios i syl-
liū cudit.
Lingua i
castrigata
morbus
turpissi-
mus
Volsco
psbyter
expro-
brat ma-
rio.

M. tullii Ciceronis.

TIODOCI BADIO ASCENSII INCICERONIS LELIVM: SEV DE AMICITIA
DIALOGVM FAMILIARIS ADMODVM ET DILVCIDA EXPLANATIO.

Virtus mutius sceuola &c. Cōgrue licet forsan minus aduerso ordine: post officiorū libros subiun-
ctus est de amicitia liber. Nā si nulla pars vite officio decēter vacet: nō est vbi diligētius merito obser-
uetur q̄ inter amicos: qppe qui maxie rari inuētū sunt: & iucūdiſſimi vbi inuēti fuerint. Ideoq; vt egre-
giū ostēdat inter amicos officiū seorsum q̄ si de grege seductū pertractat. Moris eni est quē egregiū si

gnificare volunt post gregarios nūcupare: vt enei. i. Tres reliquias danaū atq; immittis achilli: vbi achilles non
negatur danaus: sed significat p̄cipuus:

sicut in euāgelio. discipulis & petro: non q̄
discipulus nō sit: s; qui discipuloꝝ princeps
Prudenter aut̄ & perq̄ cōmode rem hanc
tractat auctor noster. Prudenter quide; q̄
eū inducit disputatē vtpote leliū q̄ oim
cōsensu sapientissime & prudētissime ami-
citiaz munere cū viro fortissimo atq; opti-
mo Scipione aphricano functus est: vñ illi
plena fides adhibenda comprobatur.

Quia experto cuilibet in ea quam profite-
tur scientia credendum aiunt. Commode
autem nō q̄ nimis argute nec seuerē mo-
re stoicorum: sed communiter & pro com-
muni hominum capite rem disserit. Porro
tam anxie obseruat eius quē loqui facit de
corū. vt nō Cic: sed ipse lelius loqui putari
posset. Titulus operis in fronte p̄t̄ dictus est hic liber lælius ab eo qui primas partes tractat: sicut t̄meus plato-
nis: & i comedijs: adelphi & phormio. dic̄ p̄terea dialogus q̄ cōmētatiū iter se sit sermo. Scribit aut̄ ad titū pō-
petū Atticū viz cice. amicū. Intētio operis ē lectorē docer̄ quopactō amicitie munus expleat: qd̄ si fecerit n̄ po-
terit vir bōus n̄ euader̄ nēpe q̄ iter solos bonos sit vera amicitia. Diuidit̄ at̄ liber hic vnus i duas partes: p̄mia
lē & executiua seu tractatiua. Prior ē i p̄cipio: posterior ic̄ p̄t̄ illic. Fā. Sūt ista vera. In prior loquit̄ tātū cicero
In posterior nūq̄. Nā ē illa verba i fine hęc habui &c. Lē. Sūt Verūm norit l̄r̄ rudis totū opus a cice. cōposi-
tū ēē: m̄lta tñ i eo dici q̄ cice. n̄ cōueniūt. Nā neq; Ci. Terē. fuit familiaris: qd̄ tñ iperiti ex hoc op̄e asserūt. neq;
Fāni. & Sceuo. gñi fuerit: s; le. Facit at̄ i p̄mio trīa. Nā attētos dociles & bēuolos lectores reddit. Attētos qd̄
ex rei p̄cio & difficultate. Dociles qa modū p̄cedēdi p̄libet Et bēuolos: qa rē maxie vtilē p̄mittit. In primis at̄
verbis iter grāmaticos cōtrouersia ē an legi debeat augur Sce. an cōtra sceuo. augur. M̄lta ei cōtēdūt posterior
mō scribēdū & ita fere scriptū reperit. Alij putātes iēptū ēē vocaliū cōcursū si post la. sequat̄ au priorē cōmēdat:
s; i oratiōe soluta nō tātū puto fugiēdū vocaliū hyatū vt appellatiū p̄p̄ijs itermiscēa. St̄ q̄ at̄ expositiōis ege-
būt cū ordie patefiet̄ q̄ talē. Quātus mutius sce. augur. i. q̄ fuit de collegio augurū sicut & Ci. solebat narrā me-
moriter & iucūde. i. cū delectatiōe: m̄lta de Caio le. socero suo. i. patri vxoris sue. nec solebat dubitare. i. vt i re
dubia solemus vereri: appellare i oī sermōe. i. colloquio hoīm illū. i. le. sapiētē. Ego aut̄ (inqt Ci.) erā deductus a
patre (sup. meo: qa patribus bōis ē de moribus filioꝝ sūma cura: qd̄ de patre suo p̄dicat in ser. flaccus) ad sce. i.
mutiū: sūpta virili toga. i. statū vt ceperā virilē togā & ita ex p̄hebis excesserā; & sine pedagogo ne ceperā: de-
ductus (inqt) erā: ita. i. eo pacto: vt quoad. i. q̄ tenus possē. i. q̄tū ad me attinere: & liceret ne molestus eſſē q̄tū ad
illū: ego nūq̄ discederē a latere senis. i. sce. itaq; i. & ita qa p̄ri obtēperās ita faciebā: ego n̄ mādabā mēorie. i. me
m̄lta disputata. i. per modū disputatiōis discussa ab eo. i. sene sceuo. prudētē: & m̄lta ē dicta ab eo breuiter / &
cōmode: aut iō cōmode: qa breuiter. Vñ flaccus i arte. Quicqd̄ p̄cipies esto brevis: vt cito dicta percipiat animi
dociles teneatq; fideles. Aut duo dicit & breuiter / & cōmode: qa dilucide: euitādo qd̄ idē flaccus dicit. Brevis ēē
laboro obscurus fio. Et studebam fieri doctior: prudentia. id est per prudentiam nūq̄ prudentia eius.

Omni boni Leonicensi Vincentini in. M. T. Ci. de amicitia opusculum Interpretatio.

Opusculū hoc de amicitia i duas cōsumi partes lectoribus cōsuetū ē vcz i p̄mio & tractatū: p̄-
emiū exordioꝝ mōr̄ docile & attētū reddit auditorē: vt i sequētib; oīdemus. Tractatus ve-
ro regulā amicitie cōtinet. Amicitia est duorū v̄ pluriū mutua bēuolētia iter se cōgregata. In-
troducūt hic Lē. iā grādiōr natu loquēs de amicitia / & eius p̄cepta aliq̄ tradēs suis gñis Fāni. &
Sce. q̄ iterrogāt ip̄m Lē. q̄ re. P. Sulpi. & pōpe. quorū alter plebis tribunus: alter vero cōsul fuit.
In his magistratibus suā pristinā amicitia & iūmicitia n̄ medio crē cōuertēt q̄ ex re totus p̄p̄lus
admirabat̄: tū nouitate rei: tū vero dāno qd̄ cōseq̄bat̄ p̄p̄s ex istorū duorū discordia. Rñdet at̄ le. gñis hāc n̄ fuis-
se bonā amici. & sic amicitie reglās igredit̄: qd̄ de le. superius i cat. iuueis erat: nuc at̄ grādis natu duas filias viris
superioribus locauit. titulus operis erit talē. v̄ de amici. mōr̄ p̄lo. i. scribit̄ p̄r̄sōa loq̄ns / & matia q̄ tractāda sit

Virtus ex mutioꝝ familia fuit Sce. In oī sermōe. i. quocūq; colloquio le. socerū sapiētē appellat. Sumpta
virili toga. pueri roāni vsq; ad. 14. ānū p̄textā ferebāt deide cōuocatis amicis & p̄p̄ijs / & fumebāt togā: q̄
& alios exigebat mores. i. viriles. Quod possē. q̄tū ad negocia: cū enī alijs non eram occupatus negocijs:
me ad cenā cōferebā. Liceret. q̄tū ad necessitatē & honestatē. nō enī honestū erat vt t̄pe dormiēdi ad illū p̄-

Mandare memorie

Titulus
operis

Diuisio
operis

Proemiū
Tracta-
tus.

Amicitia
quid sit
Sulpitius
& pōpet-
us iūmici
ex amicis
facti

Lelius so-
cer fannij
scauole
Scauole
ex mutio
rū fuit fa-
milia.
P̄texta

Amicitia
quid sit
Sulpitius
& pōpet-
us iūmici
ex amicis
facti

Amicitia
quid sit
Sulpitius
& pōpet-
us iūmici
ex amicis
facti

fificeret. ¶ At senis latere: denotat modū eūdi: & motabile tradidit adoleſcentibus: vt ſenū cōſuetudinē cōſe-
quant a gbus diſciplinas capere pnt. ¶ Diſputata: cū arte & rōne dicta. Tractū eſt a preſentatiōe arborū & vi-
tiū. ¶ Breuiter & cōmode. ſūt hic aliqua pcepta de amicitia breuiter & apte tradita. ¶ Studebā. animū meum
ad illa pcepta Sceuole ſumma cū voluptate applicabā. ¶ Quo. ſ. ſceuo. augere mortuo. i. poſtq mortuus erat

¶ Quo mortuo me ad pontificem Sceuolā cōſuli: quez vnum
nre ciuitatis & ingenio & induſtria pſtantiſſimū audeo dicere. Sed
de hoc aliaſ nunc redeo ad augurē. quū ſepe multa narraſt: tū me
mini domi in hemicyclo ſedentē: vt ſolebat: quū & ego eſſem vna
& pauci admodū familiares: in eū ſermonē illū incidere: qui tū fe-
re erat in ore. Meminiſti enī pfecto vt opinor. Attice & eo magis
q. P. Sulpitio vtebare multū: quū iſ tribus plebis capitali odio a.
Qu. Pōpelo q tū erat cōſul: diſſederet: qui cū coniūctiſſime & amā-
tiſſime vixerat: quāta hoīm eſſet vel admiratio vel querela. Itaq
tū Sceuola: quū in eā ipſam mentionē incidiſſet: expoſuit nobis ſer-
monem Lælij: de amicitia habitum ab illo ſecum & cum alio gene-
ro. C. Fannio marci filio: paucis diebus poſt mortē africanū. Cuius
diſputationis ſnias memoriā mandauī: quas in hoc libro expoſui
meo arbitratu. quaſi enī ipſos induxi loquentes ne inq & inquit ſæ-
pius interponeretur. Atq ideo feci: vt tanq a pntibus coram habe-
ri ſermo videretur. quum enim ſæpe mecum ageres attice vt de a-
micitia ſcribere aliquid: ad digna mihi reſ: tū oīm cognitiōe: tū nra
familiaritate viſa eſt. Itaq feci non inuitus vt pdeſſem multis tuo
rogatu. Sed vt in Catone maiore (qui eſt ſcriptus ad te de ſenectū-
te) Catonem induxi ſenem diſputantem: quia nulla videbatur ap-
tior perſona: quæ de illa etate loqueretur q eius qui & diutiſſime ſe-
nex fuiſſet: & in ipſa ſenectute pre ceteris floruiſſet. Sic quū accepiſ-
ſemus a patribus maxime memorabilem. C. Lælij: & Pu. Scipiois
familiaritatem. C. Lælij perſona viſa eſt idonea fuiſſe: quæ de am-
icitia ea ipſa diſſederet: q diſputata ab eo meminifſet magiſter me-
us Sceno. Genus aut hoc ſermonū poſitū i hoīm veterū auctor-
tate & eorū illuſtriū: plus (neſcio quo pacto) videi hre grauitatis.
Itaq ipſe mea legens ſic afficior interdū: vt Cato. nō me loq exiſti-
mē. Sz vt tū ad ſenē ſenex de ſenectute: ſic in hoc lib. ad amicū ami-
ciſſimus de amicitia ſcripſit: tū ē Cato locutus: quo erat nemo fere
ſenior tpius illis: nēo prudētor. Nūc Lælij & ſapiēs (ſic enī ē habi-
tus) & amicitie glia excellens: de amicitia loquit. Tu veliā me aīm
parūper auertas Lælog ipm putes. C. Fannius: & Q. Mutius ad
ſocerum veniunt poſt mortem a phricanū: ab his ſermo oriētur. tū
det Læ. cuius diſputatio eſt de amicitia: quē legēs tuſpe cognofceſ.

mihi viſa digna: tū. i. pariter cognitiōe oīm. i. quā oēs cognofcāt. tū i
i. liberer: pdeſſe mltis tuo rogatu. i. ppterea q rogatiſ: ſz vt i Ca. maiore: q. ſ. liber ē ſcriptus. i. ſcriptus ad te ſe-
necute. ego induxi Cato. ſenē diſputatē: quia nulla perſona videbat aptior: q loqret de illa etate. ſ. ſenili: q eius
ſup. perſona. ſ. Cato. q fuiſſet: & i. ſi diutiſſime ſenex: & i. ſi floruiſſet p ceteris in ipſa ſenectute. Sic cū accepiſ-
mus. i. intellexiſſemus a patribus. i. a maioribus nris: familiaritatem. i. familiarē amicitia & cōſuetudinē. Caij Lælij

Toga vi-

rilis. 14.

anno ſu-

mebatut

notabile

adoleſcē

tum.

Diſputa-

tuz vnde

ſumatur.

ASCEN

diſſedere capite adu

Memini.

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

Fero

M. tullii Ciceronis.

et Pub. Scipi. f. minoris sup. esse memorabilem. i. dignam memoria: maxie. i. sumopere: aut imprimis: persona Caij Lelii e vifa fuisse idonea que differet de amicitia: ea ipsa que Sceuola magister meus meminisset. i. recital set & memorasset disputata ob eo. Aut pro s3: hoc genus sermonis scilicet dialogorum: est positum. i. constitutum & corroboratum i auctoritate veteru hoim: & eor. i. eorunde no vulgariu: s3 illustriu vt platons. Et ita si qs danare velit hoc genus sermōis dānat ēt Socra. Plato. & reliquos apd veteres laudatos: quos hic auctores h3: quo mō se defēdit i plogo adriē Terē. Et nescio inqt Ci. quo pacto hoc genus videi hēe plus grauitatis. Itaq; ipe. i. ego q hēc cōposui: legēs mea. f. dictata aut scripta: afficior iterdū sup. ad ea: sic vt existimē Cato. log nō me. S3 vt se nex. f. ci. scripsit: tū. i. tūc. f. i. Catōe maior hoc ē lī. de senectute: de senect. ad senē. f. ad atticū: sic i hoc li. amicissimus. f. idē. Ci. scripsit de amicitia ad amicū. f. eundē atticū Tū. i. tūc quū de senect. scripsit: locutus ē. i. loquēs idus. Cato quo nemo fere senior erat illis tpsibus: & sup. nemo prudētor: sed pulchre reticet pericula: & vt pnūciatiōe adiuef snia. Nūc. i. i hoc opere loqtur. i. log iduci de amicitia Lelius: & i. siml sapiēs. (Et ci habitus: rēputatus sic. i. talis: hoc ē. sapiens) & i. simul excellens: gloria. i. per glām amicitie. Ego videlicet vt sup. tu o attice auertas parūper. i. per parū tpsis: aim a me. i. a cōtēplatiōe mei. i. vt qd audies & leges nō putes me loq: s3 leliū ipm quē iducet loquēre. Vt vero rē vero similē faciat figit ēt modū qsi reigeste dices Cai. Fani. & Quirus lelius gñi ipius Lelij veniūt. i. ponamus vt veniāt ad socra. sup. suū. f. Leliū post mortē aphrica. f. Scipiois: sermo oritur ab his: & Lelius respondet sup. eis cuius. f. Lelij. disputatio est de amicitia: quam. f. disputationem tuipse legens: id est in hoc libro cognosces quasi non a Cicerone: sed a Lelio: & generis eius habitam.

Alius sce
uola pon
tifex
Industria
Tribu
us ple
bis.
Nouem
Tribun.
Coniun
tissime &
amantis
sime dif
ferunt
Docilem
reddit
Cato se
nex.
Laelius a
micitie
deditus
Lelius mi
nor.
Lelius ma
ior plato
dialogis
gaudet.
Afficio.
Atticus
amicijs
delecta
batur

¶ Me ad pōtificē. ad aliū Sceuo. q princeps sacerdotū erat. Industria. i. laboribus hōestis excitādo: ab idulgēdo siue ab vrēdo dicta. nā vrit ille q ad aliqd peragēdū ardēs ē: vt Virg. Instāt ardētes ryrij: sicut cōtra frigere dici mus ignauos. Terē. nimis hic hoies frigēt. ¶ In hemicyclo. hemicyclus cathedra i modū medij circuli appellat Nā hemi dicif semis. ¶ Meministi attice. quoniā tecū Sulpitius familiaritatē habuit. ¶ Tribunus plebis. aduo catus. Dicif aut tribunus: qā ppl's prio i tres erat partes diuisus. Prio fuerūt tribuni tres: deide. 9. ¶ In ore mul tis: totus ppl's loqbat de istoz inimicitia q fuerāt amicitia cōiūctissimi. nūc at capitali odio discordes sūt. ¶ Cō iūctissime q tū ad bōa extrema. ¶ Amātissime. q tū ad aim & inqt Sa. idē velle atq; idē nolle: ea demū firma amici tia ē. ¶ Quasi vident ei se iuicē alloq. Triplex stilus ē exegeticus. i. narratiuus: quoniā narrat de aliq re: Alter ē dragmaticus. i. factiuus q ē comediaz & tragediaz. Tertiū est mictus. i. mictus: vt i eneidē Virg. stilus ē mictus qā fiūt misti Dialogi. Ne iū & iqt: vt hēc ineptitudo vitēf: ne iterponerēt hēc duo vocabula sepenūero: itro duxi istos loquētes: qbus illoz frequētiā vocabuloz vitamus. ¶ De amicitia. docile facit auditore: quoniā de q re sit dicturus vel tractaturus sumatim oñdit. ¶ Cognitiōe oim ex hoc libello hoies amicitie pcepta differere possūt ¶ Vt pdesse mltis: attētiōe auditore pmonet rē q ad eos ipos auditores pertinet cōmēoratus ē auctor. ¶ Sed vt i Cato. pōit similitudinē: quē admodū Cato locutus ē i senectute: sic Leli. i. amicitia sermonē habebit. ¶ Aptior persona nō solū etate: s3 etiā prudētia: fuit ei Cato sapiētissimus senex: iō bñ de senectute disputauit: sic Leli. a micitia expertus de ea parte disputabit. ¶ Floruisset. f. moribus & cognitione mltaz rez: adeo vtab oibus sa piētissimus appellaret. ¶ Memorabile de q fere oēs sermocinationē hēbāt. Fuit ei Scipio & leli. vnū per ami litatem Scipionis habuit: ergo duo laeli. maiorem / & minorem habemus: sicut & Scipiones. Sceuola. gener Lelij q ob ipo Lē. de amicitia perceperat Tul. cōmēorauit. ¶ Genus sermonis oñdit hūc sermonem dialogicū fuisse i cōsuetudie nō mediocriter apd maiores: vt apd Pla. q suis i operibus cōtinue dialogos facit: itro duxit p ceptore suū seper falsis persōis mēdēt. ¶ Et illustriu nō hēc erat sermōis cōsuetudo i auctoritate solū veteru: s3 sapiētissioz & illustriu. ¶ Nescio quo pacto. modus sic dicēdi: etiā si nō appareat rō: qā tñ grauitas seper aucto ritati maiorum non parua adhibita fuit. ¶ Sic afficio: sic animo disponor vt me non putem sed Catonem In senectute log existimem: & sic accidit in amicitia de Lelio. Afficio iūgitur cum affectibus animi: vt afficio te me rore / vel leticia. ¶ Senex ad senem. ego Ci. senex ad te atticū senex. ¶ Amicissimus. ac si dicat: ego amicissimus loquor ad te amicū meum. ¶ Animū aduertas. remouēas vel in animū tuū a me. ¶ Post mortem africani mi noris. Nam Scipio hic plebi fauens auxilium legi agrarię tradebat: qua ex re nobiles eū domi peremerunt: cu ius morte tanto affidebat merore: vt domi se totus mēstus cōtineret. ¶ Tuipse cognosces: sensus est O attice le gens hac amicitie pcepta: cognosces teipm scilicet verum esse amicū: & in te hēc reperies: nam vt in atticū vita legitur: amicitijs atticus semper delectatus est: vnde continue in amicorum negocijs versabatur.

¶ Fan. Sunt ista &c. Hęc est pars exe cutiua: in quā incipit res tractari per mo dum dialogi a personis a Cicero. inductis Vnde Fingitur Laelius i hemicyclo sedere: & ad eum venisse generi quorum prior: id est fannius sic eum alloquitur quasi in ter eundem multa de aphricano fuerint collocati. O laeli ista quā tu commemo ras de Apricano sunt vera. Nam supple nec melior quisq vir: nec clarior fuit Aphri cano: sed tu debes existimare: id est iudi care oculos omnium. scilicet hominum esse cōiectos in te: & ita dissimulare dolo rē quez de eius morte cōcepisti. qd. dolo.

¶ Fan. Sunt ista vera Laeli nec enim melior vir fuit Aphricano qd q: nec clarior: sed existimare debes omnium oculos in te esse con iectos: vnum te sapientem appellant: & existimāt. tribuebatur hoc modo. M. Catoni. Scimus. La. Attiliū apud patres nostros ap pellatum esse sapientem Sed vterq; alio quodā modo. Attilius: qā prudēs esse i iure ciuili putabat. Cato quia multarū rerū vsū hēret: mltaz eius & i senatu: & i foro: vī pūsa prudēter. vī acta cōstāter vī mīsa acute ferebat ppterea qsi cognomē iā hēbat i senectute sa piētis. te at alio quodā mō dicūt nō solū natura & moribus: verū etiā

Debes existimare om
esse oculos cōiectos in
te

studio & doctrina esse sapientem. Nec sicut vulgus: sed ut eruditi so-
let appellare sapientem: qualem in reliqua grecia neminem. Nam qui se-
ptem appellant eos: qui ista subtilius querunt: in numero sapientum
non habent. Athenis vnum accepimus: & est quidem etiam apollinis ora-
culo sapientissimum iudicatum: hac esse in te sapientiam existimant ut oia
tua in te posita esse dicas humanosque casus virtute inferiores esse
putes. Itaque ex me querunt: crebro & ex hoc item Sceuola quoniam
pacto mortem Africani feras: eoque magis quam his proximis nonis cum
in hortos. D. bruti auguris commendandi causa: ut affolet: venis-
semus tu non affuisti: qui diligentissime semper illum diem: & il-
lud munus solitus esses obire.

multarum rerum & multa eius & in senatu & ifoto vultu prudenter. s. priusquam eueniret vultu acta constanter cum rebus adue-
nisset vel responsa acute si de rebus dubiis percuncta retur ferebatur. i. circumserebatur aut efferebatur: aut me-
morabatur. et propterea habebat iam in senectute quasi cognomen sapientis sicut sapientes greci prius sophi et de-
inde philosophi dicti sunt. Adnotabit puer tria fuisse orantibus loca. senatum ubi de rebus fere agebatur: forum iu-
diciale. vbi de iudiciis et comitiis atque cōtione vbi de populi statu et rogatione dicunt aut. s. oēs te esse sapientem
quodam alio modo: quia non solum natura & moribus: verum etiam studio et doctrina. s. tibi tradita. Nec sup-
dicunt te sapientem sicut vulgus super. solet appellare sapientem: sed ut eruditi solent appellare sapientem. Qualem
super. appellare aut dicere solet neminem super. esse in reliqua grecia. i. extra italiam quam magna grecia olim dicta est vel in re-
liqua ab athenis. Nam qui querunt. i. disquirunt ista. i. istiusmodi disputationem de vero sapiente. subtilius. i. argutius non habent
existimant in numero sapientum eos septem qui appellantur. s. vulgo sapientes. Nos accepimus. i. intelleximus: vnum. s. socra-
tem iudicatum athenis sapientissimum: & quidem intelleximus eum sic iudicatum etiam oraculo apollinis: ut tunc maro dices in
opusculo vir bonus & sapiens: qualem vix reperit vllum milibus et cunctis hominum consultius apollo iudex ipse sui &c.
Oēs super. existimant hanc sapientiam esse in te ut ducas. i. existimes oia tua. s. vera bona (quod & bias censuit) esse posita in
te. & putes casus humanos. i. qui homines acciderent esse inferiores virtute. i. minus in te posse. Itaque. i. ideo ipsi querunt crebro
a. frequenter ex me. Et ite. i. collimant ex hoc. s. cum genio meo sceuola: quoniam pacto tu feras. i. patiaris mortem aphrica-
ni. s. scipionis amici tui. & eo magis super. querunt. quia cum nos venissemus his proximis transactis nonis in hortos. i. ut di-
cunt viridaria: decem bruti auguris causa comitandi. i. disceptandi & consulandi de rebus ut affolet super. a nobis fieri: tu non
affuisti: tu igitur qui solitus esses semper obire. i. deperit diligentissime illum diem. s. nonas: & illud munus. i. officium comitandi.

Sunt ista. hic amicitie tractatus incipit: qui grece nuncupant subaudiendum autem est ut hoc precesserit mo-
sermo istorum genorum cum socero Laelio. O leli quare tanto tempore doles de morte aphri. nam te lachrymis afficis tamquam vna mu-
lier quibus rudit. Nonne debeo tanti viri causa merore affici: qui totius civitatis splendor & magnificentia fuit. Melior.
ad virtutem. Clarior ad factorum gloriam. Sapientem humanarum divinarumque rerum doctissimum: & ideo oēs mirantur te more mu-
liebris casu amice deplorare. Tribuebat hoc modo. M. Cato. Sapiens appellatus in senectute cato. M. i. paulo
ante in li. de senectute. non autem dicit hoc modo apud C. Triplici modo hoc nomen sapientem positum esse invenimus. Sapiens aliquando
dicitur qui suam alicuius optime tenet: ut fuit lucilius Attilius iure civili. Alio enim modo sapiens est qui per
longam etatem rerum multarum cognitionem adeptus est: ut cato. Tertius modus sapientiae reperitur. qui est circa precepta bene vivendi:
& cognitionem virtutis sicut philosophi morales: & hec sapientia in L. fuit qui alios modos sapientie superat. Vterque alio modo. Ca-
to in cognitione multarum rerum. Attilius in civili iure habiti sunt sapientes. In senatu vbi exercebat genus deliberativum.
In foro. i. quo genus iudiciale tractatur ideo maximus orator dictus. Prouisa. multa quam prouiderat in senatu proponere
bat. Vel acta. recitata quod ad fore in quo accusabat & defendebat. Nam multas persecuciones passus est galba: imo
(ut ait Plinius) sexagesies accusatus fuit & absolutus fuit semper. Rursus ad senatum retulit. nam ibi proponebat: deinde
obiectis respondebat. Acute ingenij subtilitatem demonstrat: qui soli in rebus cognoscit. si ei aliquid proponitur: illud excogita-
uit quod dicturus est. Si in rebus sine premeditatione respondet. Cognomen more virgiliano: & etiam Cicero cognomen per agno-
mie posuit: quod deinde in cognomen per temporis successionem vertit: ut fuit vnus ex Cicerone familia qui naso porci modum cice-
ris habuit: quod fuit prius agnomen: deinde longitudo temporis in cognomen est versum. Natura ingenij subtilitatis. Mori-
bus. bonorum consuetudine. Studio. bonarum artium & disciplinarum. Doctrina. philosophiae moralis & vite gubernandae ratione
in se continerebat: ut quare differet sua sapientia a Cato. & Attilii sapientia. Mec sicut vulgus. qui per duo verba vnum putat esse
sapientem aut si aliquid est bene idutus: qui loquax sit a vulgo sapiens dicitur. Eruditi. qui doctum bonarum disciplinarum sapientem ap-
pellant. In reliqua grecia. in tota italia: qui propter philosophos grecos: qui in ea habitauerunt magna quodam grecia dicta est ac si di-
cat in italia non inueni sapientior te: sed vides dicit de vera grecia: quia subiungit septem sapientes qui grecie sapientes appellati
sunt. Nam sanius obiectio occurrat quod si ei diceret. tu dicis quod L. est sapientior ceteris: qui in reliqua grecia inueniunt: cui
respondet quod etiam illos L. preterit: quoniam ipsi in reliqua arte sapientes appellati sunt: ut puta Solon in legibus: sed lelium oia in se
perceperat: qui a viro docto percipi potest: & non solum virtutem habebat: sed etiam bonis rebus. exercebat: septem fuisse isti solon
athenien. Chilo lacedaemon. pericles corinthius. pethacus mithyleneus. Cleobolus lydius. Tales milesius. Bi-
as perienensis. Athe. vnum accepimus cherophon Socratis discipulus ab oraculo reuersus respondit sapientissimum
hominem Socratem iudicatum esse ab Apolline: qui tamen non fuit sapientior te: ut diximus in alijs septem: hic precepta virtu-
tis sciebat. Sed laelius ab exercitatione ea afferebat: verum est quod sapientissimus fuit socrates: qui philosophiam in terra

Melior &
clarior
differunt.
Sapiens
tripharie
accipitur
Rursus ige-
nio eger.
Cognomen
pro
agnomine
vnde ciceroni
id cognomen
aduenie-
rit.
Sapiens
iuxta vul-
gi opinio-
nem
Magna
grecia
Lelius
oēs sapien-
tia excel-
lit.
Septem sa-
pientes
grecie
Chero-
phon so-
cratis di-
scipulus.
socrates
primus
de mori-
bus di-
sputauit.

M. tullii Ciceronis.

Tria sunt **as** duxisse fert, nā phores phi solū stellarū & celi cognitionem habebāt. Socra. aūt de moribus disputare cpit, genera ¶ Ducas tua. i. existimes ppria ēē. ¶ In. i. virtus q̄ est in aio tuo posita existimē q̄ oīa bona contineat vel supe- bonoru3 rat. i. extrema & corporis. Bonorū gñā tria sunt: externa: corporis & animi. bōa animi pprie bona solēt appella- Mors lari q̄ lelius corde fixa gerebat. ¶ Credo ex Sceuola, multi ex me: & ex Sceuola: vt credo q̄ruut quo pacto tole- laudabi- res mortē amici tui sciipiois. ¶ Ego magis. tātō magis q̄rebāt quoniā hīs diebus nō fuisti in hortis Decij Bruti lis clarissi clarissimi viri ad cogitandū quid nā esset faciendū mos aūt fuit: vt clarissimi viri ciuitatis gubernatores se in hor- morū vi- torum siue domos alieuius cōferrēt: vbi excogitabāt qd̄ deberēt facere in senatu: vel de legibus faciēdis: vel de pa- Commi- ce. ad hoc vt pramediatōe muniti melius sciret in senatu rīdere & pponere vbi istī tales appellant̄. ¶ Cōme- nificor tandi. i. excogitādi cōminiscor frequētatiuū facit cōmētor. tñ significat etiā fingo. Qui solitus es obire asfuetus cōmētor es adire illū diē pterire officiū cogitādi. ¶ Obire. perficere, alias mori. ¶ Diligētissime. ac si dicat nō solū illuc ad ibas: sed quēq; cū diligētia (qđ faciēdū erat) perficiebas: qua ex re hoīm admiratio nascitur.

Obire
ASCEN ¶ Sce, Querūt Ne plixitas vnus fastidio sit inducīt & sceuola loq: approbās illd qd fānius dixerat: & ab hoc itē sceuola &c. Dicit ergo, Querūt qdē. i. certe, o Cat. leli multi ita vt est dictū a fannio: sed ego rīdeo. s. qn querunt id. s. q animaduerti: id est cōsideraui te ferre moderate dolorem quem acceperis morte: id est de mor

te aut ppter mortē viri: tū: id ē pariter sum
mi: tum pariter a tantissimi. scilicet tui: id
est qui te maxie amauerat nec: id est & nō
& respōdeo te non potuisse non commo
ueri: id est qn commoueris: nec id . scilicet
non commoueri fuisse tuę humanitatis. i.
humane clementię: quia inhumanus vide
retur si non commoueretur morte tanti vi
ri. Autē pro sed: ego respōdeo valitudinē.
scilicet aduersam: & non mestitiam fuis
se causāq; non affuisses in nostro collegio
proximis nonis. Ad quem leltus inquit: s;
vt comedij solet fieri non ponitur nisi no
ta eius qui loquitur O scēuola tu quidem
recte: & vere sup. respōdisti. Nec enī debui
abduci meo incōmō. i. propter meū incō
modum vt est amissio amici/ab isto: id est
a te cōmemorato officio . f. cōmentandi
de vtilitate publica: quod ego vsurpauī i.
exercui semper cum valerem. nec ego ar
bitror hoc posse cōtingere hoi cōstanti vl
lo casu vt vlla intermissio officij. f. publici
fiat. scilicet ab eo. Autem pro sed: tu fan
niq; dictis tātū sup. laudis tribui: id est at
tribui mihi: q̄tum ego ne agnosco . scilicet
meum aut in me esse: nec postulo . f. iure
meo vt mihi tribuat/ facis quidē amice. i.
vt amicū decet: sed vt videri sup. mihi iu
dicare: tu non iudicas recte de cato . Autē
ei nemo. f. vnq; fuit sapiēs. f. sapia cōsūma
ta/ & perfectā: q; quidē. id est certe ego cre
do magis: q; scilicet contrariū: aut si quisq;
est. scilicet dicendus fuisse sapiens: ille. sci
licet cato fuit sapiēs. Enī pro quia: vt omit
tam talia q̄o tulit mortem filij. q. d. cōstā
tissime/ & fortissime: meminērā. f. cum Ca
to. fortitudinē viderem Pau. scilicet emulū
um Macedonicū supple fortiter ferre mor
tem filiorum immo precatus est vt si quid
malī respu. immineret id deus in suam do
mum transferret. Itaq; alterū ex filijs pau
lo ante triumphum alterum paulo post a
misit: & videram gallum. scilicet virum cla
rissimum & pro sapienti habitum. (Alij
gallū: Alij Caui. f. de amicitia in gal
lae cū: Alij Caium legunt) sed hi ne sap
ple quāso comparent: id est censeantur cor
legunt: sed hi non comparantur. Quamob
cū negatōe & sic ea vt caue te tristē fētiat. i.

¶ Scē. Querūt qdē. C. Ielī mlti: yt ē a Fānio dictū: s3 ego id m̃

deo q̄ aiaduerti te dolorē quē acceperis. tū summi viri: tū amatissi-
mi mortē ferē moderate: nec potuisse nō commoueri: nec fuisse id
hūanitatē tuę. q̄ aut in p̄ximis nonis in nrō collegio nō affuisses
valitudinē in deo cām nō mesticiā fuisse. Leli. Recte tu qdē Scæuo
la & vere. Nec enī ab isto officio qdē tēper vsurpauī: cū valere abdu-
ci incōmō meo debuī: nec vllō cāsū arbitror hīc cōstātī hōī posse cō-
tigere: vt vlla ītermissio fiat officij. tu autē Fanni q̄ mihi tātū tribui-
dicis q̄tū ego nec agnosco: nec postulo: facis amice: sed tū mihi vi-
deris non recte iudicas de catone aut enī nemo: qdē qdē magis cre-
do: aut si quisq̄ est ille sapiēs fuit. Quō enī: vt alia omittā: mortē si-
lij tulit. Meminerā paulū viderā Gallū. Sed hi ne cōparentur cato

ni maxio / & spectato viro Quão brẽ caue catonĩ ãteponas ne istũ

quidē ipm: quē Apollo: vt als. sapientissimū iudicauit. Huius enim
facta illius dicta laudant: de me aut: vt iam cū vtrog loquar: sic ha
betote. Ego si sciipiōis desiderio me moueri negē q̄ id recte facia
viderint sapiētes: sed certe mentiar. Moueor eni talis q̄ orbatus q̄

lis & vt cōfirmare possum: nemo certe fuit. Sed nō egeo medicina:

meipse cōsolor: & maxie illo solatio: q̄ eo errore quo amicorū dī

cessu pleriq; angī solēt. Nihil mali accidisse sciipiōi puto: mihi acci^{deret}

dit suis aut incommodis grauit^{er} angⁱ: nō amicū: sed seipm amantis

est. Cū illo vero q̄s neget actū esse n̄clare: nisi enī (cū ille minime

putabat immortalitatem optare vellet non est adeptus sed homini

faceffet ontare O ^{hi} iij summa scem diu : qua de eo iam puere ha-

huerant cōtinuoadolefcē in credibilibus tunc fuerunt / qui cōfēlo

buerauit coruūdo adoleſces incredibili virtute ſuperauit/qui coluſa

tu petijt nung factus est conuicti bis primu ante tempus: iterum libi

no tepore reipu. poene lero qui duabus viribus euerlis inimicili-

his huic imperio: no modo plentia: veruetia futura bella delectit.

anaphiles : 8/10 requirant 1 Gatorbeaux - 8/10 Gatorbeaux - 10/10

comparabiles : & ita equiparandi Cato viro maxio & Ipectato . Alij
rem caue anteponas : id est pferas (vbi scies verbū caueo idē facere

le te tristē sēsīat. Rectius āt sine negatōe cū yī negādī phībēdi hēat)

Ha, ne qđe. i. non etiā istū ipsū. f. Socra/ quē appol. (vt ais) iudicauit sapiētissimū. enī pro quā: facta huius. f. Ca-
to. lau dantur: quā laudabilia fuerunt & dicta illius. f. Socra. laudantur sed plus est benefacere q̄ benedicere ha-
betote. i. censeote de me sic (& quia numerum mutauerat: int̄erponit vt iam loquar cū vtroq̄) si ego negem
me moueri. i. affici: desiderio scipio. f. aphyricani absentis: quā defuncti (Desideramus enim absentes vnde mor-
tuos desideratos dicimus. vt mille viri desiderati sunt in conflictu. &c.) q̄. i. q̄tū recte cōuenienter naturę faciā id:
viderint. i. considerauerint: & dissuerint sapientes quorum est videre an in sapientem cadat cōmotio: sed certe
mentiar. i. contra mentē & veritatem dicam Moueor enim orbarus. i. priuatus tali amico: qualis. f. amicus ne-
mo erit vnq̄ vt arbitror: quod addit: quā de futuris non est certa definitio: & vt possum confirmare: quā id cer-
to scit) certe nemo fuit. f. vnq̄ talis. sed ego nō ego medicina. f. consolationis: quā ipse. i. ego cōsolor me: & ma-
xime eo solatio q̄ careo eo errore quo solent pleriq̄ angī. i. angustari & cruciari discessu seu decessu. i. morte a-
micorum putantes eos penitus interire aut malum pati. Nam puto nihil malī accidisse Scipio. sed si quid malī
accidit: accidit mihi. Aut pro sed angī grauiter suis. i. proprijs incōmodis: nō est amātis. i. non pertinet ad eum
qui amat amicum: sed amantis seipsum. Vero p̄ sed: quis neget dictum est preclare cū illo. f. Scipione: nisi enī
vellet optare immortalitē q̄ ille minie putabat. i. velle dicere qđ nō ē adeptus. q. d. nihil & ita id totū est ade-
ptus quod fas esse hoī optare: vt pote qđ superauit cōtinuo adolescēs. i. prim̄ fctūs adolescēs ē incredibili virtute
sumam spē ciuiū quam habuerant de eo iam puero. i. cum adhuc esset puer: qui nunq̄ petijt cōsulatum. i. sum-
mum fere magistratum illum: & factus est bis cōsul: primum ante tempus: ante tempus: quā ante. xxv. nā & nō
dum functus minoribus mgratibus per ordinem: & iterum. i. secundum: factus cōsul sibi. i. q̄tum ad ipsū attī-
nebat nullum magistratum petijt: suo. i. tempestiuo satis tēpore: sed resp. i. q̄tum ad vtilitatem resp. spectabat
pene. i. quasi: fero. i. nimio tarde: qui eueris duabus vrbibus. f. numantia in hysponia & carthagine in Aphyrica:
inimicissimis. i. que vrbes erant inimicissime: huic. i. nostro hoc est ro. imperio: deleuit. i. abstulit nō modo. i. nō
solum presentia. i. q̄ tunc erāt bella verum. i. sed: etiam futura. f. a populis illarū vrbū. ¶ Id quod animaduer-
ti, considerauit hoc respōdere interrogantibus de te q̄ mortē amici moderate ferreris. sic enī tibi respondebam
¶ Tum moderate moderate ferre dicimur aliquid quando motus animi temperamus: vt puta tristitiā. ¶ Nō
moueri. ad mortem cōtra stoicam opinionem sentit in qua cato solebat dicere. homo sapiens non debet com-
moueri. ¶ Nec fuisse humanitatis. non pertinuisse ad tuā humanitatem vt more Catonis ad dolorem amici nō
cōmoueris que in re peripathetica imitat̄ opinio: quē fuit. vt illi dolēdum esset q̄tum oportebat. ¶ Valitudi-
nem. aduersam fuisse causā propter quam non affuisti collegio superioribus nonis. Valitudo meson est voca-
bulū: quod indiget sēper epytheto. Recte respōdet Lelius scēuole: quoniā (vt inquit ille) propter valitudinē me-
domitenui: nec abduci ab isto officio debui incōmodo meo nec alio meo incōmodo remoueri ab hoc officio i
quo sēper sum versatus causa resp. vtilitatis cum recte valerem. ¶ Vsurpauī in frequentem vsum duxi vsurpare
ap̄ iuris peritos ē aliena occupare: sed orationes in frequentem vsum ducere usurpare esse dicunt. ¶ Nec villo ca-
su. non vlla aduersitate contingere potest homini sapienti: vt sibi fiat intermissio rei faciēde. ¶ Homini cōstās
in suo proposito perseveranti cōstans est qui secum stat et alijs non credit vitiosis alio modo constans est qui
in proposito perdurat: vt Le. qui proposuerat se consilio resp. esse paratum: ideo in eo perseverare intelligebat
¶ Intermisio. officij. alia dimissio tardatio rei faciēde. Intermittere per spaciū tēporis dimittere omittere aut i-
torū relinq̄ re vocamus. ¶ Tu aut̄ respōdū ad Fan. i. quo dicit se nō debere Catoni p̄poni. ¶ Tātū tribui. tan-
tam virtutis estimationem mihi dicis: quantā ego non agnosco esse in me. ¶ Tantum tribui. ciceronianus mo-
dus est: magnū tibi tribuo. i. magnā estimationē de te habeo. ¶ Nec postulo. i. vocari sic sapientissimus. ¶ Fa-
cis amice. more amicorum qui firmāt res esse in suis amicis que non sunt: sed quas illis i esse vellet: ideo amātes
ceci sūt ergo iudicia ceca tradunt. ¶ Quod magis credo. f. q̄ nūq̄ fuit aliquis sapiens. Intelligit enim q̄ nūq̄ fu-
it ita sapiens: qui omēs scientias artes & disciplinas in se habuerit: & hoc verum est: sed si aliquis fuit sapientia
dignus. Coto fuit: Paulū. emiliū qui perdidit duos filios paruos: tamen non fortiter tulit casū sicut Cato. ¶ Ca-
tum. qui clarissimus vir filiorū mortē sustinuit moleste nō fortiter vt Cato. ¶ Illius dicta Socratis docebat enī
focra. virtutē: sed Ca. p̄cepta illius virtutis in repu: exercebat in bello/ in pace & in alijs rebus. Igitur focra. nō
anteponatur Ca. ¶ Sic habetote. sic credite q̄ absentia scipio. ad merorē commouet. ¶ Desiderio. i. absentia.
¶ Viderint sapientes/ & stoici/ & peripathetici viderint quō cōmoueor q̄tum oportet & non plus. ¶ Vt arbitror
bñ: locutus est de tpe futuro: quoniā futura nobis nō sūt cognita: ideo ingt. vt arbitror. ¶ Vt cōfirmare q̄ ē de
p̄terito cuius cognitionem habemus ¶ Solatio. hoc solatium solatio doloris diminutio dicitur. Ponit autē a-
micū illum nō esse amicitia dignum qui dolet amici desiderio nō propter amicitiam: sed propter incōmoda sua
¶ Pleriq̄ angī solent. boni amici in angustijs amicorum dolorem habere consueuerunt: quo quidem dolore
ego careo: quoniā Scipio: nō malū adeptus est sed virtutis suę premia. ¶ Si quid accidit. f. malī p̄pter mortē
scipio. non sibi: sed michi accidit: quā iudicio eius atq̄ incundissima careo consuetudine. ¶ Amātis est. i. inter-
est amantis se ipsū non amicū aliq̄ cruciare suis incōmoditatibus qui angit incōmodis que sibi euenerūt ami-
cum non amat: sed seipsum: quē res grēce. Vacatur. i. priuata amicitia: verbi gratia: vxor dolet ab-
sentia mariti: nō p̄pter maritum: sed propter suam solitudinem. ¶ Cum illo actū preclare tractatū est etiā pre-
clare cum ipso: in funere enim scipio. preclara fuit pompa & (vt inquit inferius) ferme tota ciuitas eius fuit in la-
chrymis. ¶ Actum. i. tractatū prospere dicimus fortuna bene agit mecum. i. fauens: mihi alias dicimus. Actum
preclare in illo. q. d. omnia preclare/ & summa cum gloria in vita sua fecit. Nisi enim solebant antiqui in conso-
latione mortuorum defunctis templa/ & statuas attribuire: que immortalis deificatio nūcupatur. Scipio autē
existimās hanc esse mortalitatem nūq̄ tēpla sibi fieri permisit vt alij fecerunt imperatores. Ordo est enim nisi e-
nim subaudi non vellet optare immortalitatem. vt templorum sed virtutis quod minime putabat scilicet hanc

Caueo.

desidero.

Modera
te ferre.Dictū ca
tonis sto
icum.Valitudo
meson ē.
Vsurpare

Cōstans.

Intermit
tere & o-
mittere
disse.
Nota lo-
cutionez
elegantēSocrates
nō dēt p̄-
poni ipsi
catoni.Solatiū
Cōsola
tio.Sūma sci
piōis lausPriuata
amicitia.Scipionis
p̄clara fu
it pōpa.Actū prae
clare.Immor
talis deifi
catio.

M. tullii Ciceronis.

Indoles.

Scipio fi-
ne3 bellū
ipofuit.

ASCEN

¶ Quid dicā. Prosequit̃ alias scipiōis lau-

1931

hisq[ue] autē civitati ch[risti]ane fuerit innoxius indicatū est. Quid

enim quis nō sit grauis (vt memini catonem vno anno anteq̃ mori

tatem: in qua etiam nunc erat Scipio. Quamobrem vita quidem ta

celeritas abstulit: quo de genere mortis difficile dictu ē: quid homi-

multis diebus: quos in vita celeberrimos letissimofq; viderit illum

peram et a patribus concriptis a populo, locis & latinis: pridie

potius: q̄ ad inferos peruenisse. Neq̄ enim assentior his quę hęc nu

omnia morte ceteri: plus apud me antiquorum auctoritas valeat;

vel corruption in bacterie fuerunt magnae, quod

vel eius qui a polinis oraculo sapientissimus est iudicatus qui nō tū

minum esse diuinos: iisq; cum e corpore excessissent reditum ad coe

scipioni videbatur: qui idem ^{qualde} quasi presagiret per paucis ante mor-

tu q̄ etiam ſceuola mecum veniſſes, diſſeruit triduū de repu, cuius

quiete per visũ ex africano audisse dicebat. Id si ita est vt optimi cu

ponis cui neminus currit ad deos facilliore solum q. recipiunt. quod

¶ corporalia deleri. i. extingui: & annihilari morte. i. per mortem: au

3 de aia. Cire. de senectute: 11me Erida, mpro. Tufordamar

tuis: profecto .i. reuera nō fecisset si arbitrarent. .i. arbitrati fuissent sup. ea nihil pertinere ad eos. .i. mortuos. simile ē illud. 2. Math. 12. Fortissimus iudas facta collatiōe. 12. milia dragmas argēti misit hierosolimā offerri p. peccatis mortuorū sacrificiū: bñ & religiose de resurrectione cogitās: nisi ei eos q. ceciderāt resurreduos speraret su-
perfluū videret: & vanū orare p. mortuis: vel sup. auctoritas eorū. .i. phōx q. fuerūt i hoc. .i. in nra: hoc est in italica
terra: & erudierūt institutis. .i. moribus: & exēplis bñ viuendi: & pceptis. .i. doctrinis: suis magnā grēciā .i. italiā q.
magna grēciā: & magna hesperia olim dicta est q. q. eā primi habitauerūt fere grēci fuerūt. Intelligit aut pytha-
gorā: & eius sequaces: q. italicā phiā instituerūt: & aiarū immortalitātē firmissie asseruerūt: vt sup. auctoritas eius
f. socr. q. pro veritate mori nō dubitauit: q. iudicatus ē sapiētissimus: oraculo. .i. ab oraculo. .i. iūto diuino q. orātī-
bus & vota facientibus dabat delphis apolinis. .i. delphici q. f. socra. nō dicebat: tū. .i. aliquā hoc: tū. .i. aliquā illud:
semper idē (videlz aia s hominū esse diuinos. .i. more deorum immortales: vñ de apibus dicit maro Geor. 4.
Esse apibus p̄mē diuine mentis: & haustus ethereos dicere. & c. & reditū ad coelū patere is. .i. animis cū. .i. post
q. excessisset e corpore & sup. reditū pateri optimos iustissimo cuiq. expeditissimū. .i. sine vllō impedimento: cum
noxij prius cōcretā labem abolere deberent aut exui: aut aqua purgatrici: vt Ene. vi. docemur: q. idez. .i. animos
esse immortales: & optimo cuiq. expeditissimū patere ad coelos reditū: videbat scipio. q. quali plagit. .i. sagaci-
tate quadā pvideret. idē paucis diebus an mortem sup. suā. quū. .i. qñ & philus: & mānilius viri illi boni adeliēt
& alij cōplures: & tu etiā o sceuo. venisses mecū: differuit. .i. dū putauit triduū. .i. per tres dies. de repu. cuius dispu-
tationis extremū fere. .i. quasi vltima oīm pars fuit de immortalitate animarū: q. .i. quas res dicebat se audisse in
quiete. .i. tpe quo q. sceret per visū. .i. apparitionem in sōnis ex affricano. .i. maiore: cuius hic nepos est: de quo sō-
nio videre est apud Ci. cū macrobio de sōnis scipio. si id ita est: vt animus optimi cuiusq. .i. omnis boni euolet fa-
cillime. .i. expeditissime ad coelū in morte tāq. custodia: & vinculis corporis. de quo apud macrobiū ibidē mltā
censemus. .i. iudicamus cursū ad deos fuisse faciōrem q. scipioni. q. d. nulli merito quo circa ego vereor merere
i. mēsticā oīdē hic. .i. tā felici euētū eius. .i. africani celū traductiue. de eo merere ut magis inuidi q. amici i. per-
tineat magis ad innidū q. ad amicū. ¶ Libertate in sorores. quo hereditatem emilianā q. sibi venerat a p̄e pau-
lo: in dotes sororū dispartiuit. ¶ In suos amicos & p̄p̄nquos. tota ciuitas exequijs scipiois graui merore: & la-
chrymis afficiebat: funus honor dī alias: alias exequijs. dicit Teren. Interea p̄cedit funus. .i. p̄p̄a & solemnitas
funeris. ¶ Quamuis sit non grauis. hęc di. Cic. ne videatur sibi cōtradicare ea q. dixit in Cato. q. senectus non
esset grauis s. iucūda. ¶ Anteq. mortuus esset. .i. scipio: sed videt mihi mortuus. .i. cato. ¶ Talis vita omni digni-
tate & virtute p̄dita ¶ Glia rerū magnarū. talis fuit vt gnōis scipiois facinoribus nihil addi posset ¶ Moriēdi se-
fū celeritas. antipophora sibi met obiectās Le. q. subito casu scipio expirauit: de qua re mltę sūt opiniones. Pla-
to dicit q. q. morbo incurabili captus est. cuius angustias maiores indies habiturus sit q. ille merito op̄are p̄t
necem. ¶ Clarissimū splendore: & virtute lucens: fuit ille dies in quo dimisso senatu ab oīnibus domum redu-
ctus est. ¶ Reductus foris domū reducimus ex domo foras deducimus. Socij. q. erāt cōiuncti ad bella gerenda
cū po. ro. & latinis sentiores socij romanorū: & ceteri latini scipionem de senatu domū reduxerūt. nā in senatu
ea q. fecerat in bellis dū fuit imperator iplis senatoribus cōmemorauerat: sequenti nocte interfectus fuit. ¶ Ad
īferos. vbi iniq. suis sceleribus dāt penas. ¶ Neq. assentior his ponit quādā disputationem ad oīdendū q. ani-
ma est immortalis. ¶ Assentior: & assentio inuenitur. .i. opinionem: & sniam epicureorū nō laudo. ¶ Auctoritas
antiquorū. locus est ab auctoritate nō solū veterū grēcorū: sed etiā ro. q. q. dem auctoritas maiorū plurimū ap̄
doctos vīgit: adeo vt cū pythagorei dicere solerent ipse dixit: sine nomine pythagorā intelligebant. Est enim
auctoritas sententia imitatione digna quā homines cōsequunt lōgo virtutis experimēto. ¶ Religiosa. sacrata:
& culta. Proprie religio est cultus diuinus. ¶ Ad eos. .i. ad eorū animos pertinere putassent si hec religiosa mor-
tuis maiores non tradidissent ad eos. q. d. illud quod in catone diximus nō est ille q. digito mōstrari p̄t: vt inqt
pythagoras) Corpora quidem sūt duo: animus aut vnus. ¶ Magnā ad grēciā: ab auctoritate phōrū q. babuerūt
i italia argumētū trahit p̄pter quos in calabria philosophātes illā italię partem magnā appellauerūt grēciā a
qua deinde studia remota sūt: quorū principes fuit pythagoras: fugiens ex famo insula p̄pter tyrānos. ¶ Eru-
dierunt illos italos rusticos/ indoctos fecerunt eruditos: quonīā vt inquit Lūius rarius erat līrū vsus in italia.
¶ Vel eius locus erat a testibus. Laudat socratem q. semper tenuit: vt animus esset immortalis fuit aut vt dixi-
mus: iudicatus ab appolinis oraculo sapientissimus: vt cherephō discipulus retulit. ¶ Qui nō tū. plato enim vt
sepenumero dictū est semper socratem p̄ceptorem introducit in suis operibus ad loquendū qui multis rebus
multa cōtraria disputat argumenta vt per cōtrarietates illorū veritatem illius rimetur hoc mō dicebāt. collo-
tores iusticia est virtutis pars optima. Illa enim cōseruat dignitates: & homines p̄claros efficit: n̄debat cōtra
socrates propter veritatis magnitudinem modo est cōtrariū. nā multi propter iusticię obseruationem persecu-
tiōes malas patiuntur. in animi aut disputatione nūq. istas exigebat cōtrarietates vt mō immortalem: mō mor-
talem esse dicere: sed semper immortalitātē i anima esse aiebat. ¶ Tū illud. vt mortalis foret: vt in alijs facere
cōsuevit. ¶ Reditū in coelū vt dictū est: putabat plato q. anime prius essent formate in coelo ante corporū crea-
tionem: deinde in morte reuenterentur in coelū ideo quia opera Pla. cū fide xpiana cōueniūt. Btūs Augu in. lib.
de ciui. de platonis opera legenda esse affirmabat. ¶ Iustissimo. q. tū ad gubernationem magistratuū. ¶ Qui
quasi Ci. fecit vnū librū de rep. inscriptū qui in. 7. libros diuidebatur: Sed maiorū negligentia penes nos nō in-
uentus est: sed solū fragmentū qui est libellus de scipionis in somnio quod restat: quem librū Macrobius com-
mutatus est in quo li. introducebantur multi disputātes & in fine illius voluminis de repu. qui est libellus de sci-
pionis in sōnio disputatur de anima: nā scipio maior apparet nepoti suo. .i. scipioni isti cui imperat vt omnia pe-
ricula pro rep. subeat: & caueat sibi a domesticis: ¶ P̄sagiret paulo ante mortem suā disputabat de animi im-
mortalitate: quasi p̄diuina ret citoq. ab hac vita discedere. ¶ Philus mānilius. isti duo & alij in lib. de rep. erāt cola-

Funus.

Exequiæ

Glia rex

magna

Scipio.

Antipo-

phora.

Nota lo-

quēdi mo-

dū q. aia

est imor-

tal' mors

scipionis

Assensio

& assen-

tior dicit

Locus ab

auctorita-

te.

Auctori-

tas qd sit

Religio

Magna

grēcia

Italia ru-

stici & in-

docti.

Socrates

laudatur

Phia pla-

tonis xpi

anis con-

gruit

Scipionis

in somnū

Dissema-

ton quid

sit.

M. tullii Ciceronis.

locutores. ¶ Tu sceuola, hec sceuola cū socero Ielio interfuit disputationi. ¶ Qua in quiete quæ omnia de immortalitate dicebat se audiuisse ab aphricano maiore in somnio. ¶ Quocirca, dissematon format quo utroq; mō capit aduersariū dissematon est duplicis cōclusionis argumētū: altera quæ absoluta ab altera capitur ad uersarius hoc modo aut animus est mortalis aut immortalis. si immortalis est dolere non debeo: quia scipio nis animus virtutis præmia consecutus est: ut vult deus qui est ipsa iusticia. si autem est mortalis: nullum ergo paritur merore afficere me non debeo merore. ¶ Inuidia, inuidia est dolor aliene scēlicitatis: ergo de scipionis prospero euentu dolerem.

Inuidia.

ASCEN

¶ Sinautem illa vereor, ut id est interitus sit animorum & corporū nec ullus sensus maneat: ut nil boni est in morte: sic certe nichil est mali. Sensu enim amisso fit idem quasi natus non esset omnino. Quem tamen esse natum & nos gaudemus: & hæc ciuitas: dum erit letabitur. Quamobrem cum illo quidem ut supra dixi actum optime est: mecum autem incommodius quem fuit equus: ut prius introieram in vitam: sic prius exire de vita. Sed tamen recordatione nostræ amicitie sic fruor ut beate vixisse videar: quia cum scipione vixerim: quo cum mihi coniuncta cura de rep. & de priuata fuit: quo cum domus fuit: & militia communis: & id in quo est omnis vis amicitie voluntatum: studiorū sententiarum cōsentio. Itaq; non tã ista mē sapiētie quam modo fannius comemorauit fama delectat falsa præferā, q̄q; amicitie nostræ memoriā spero fore sempiternam fore: idq; mihi eo magis est cordi: q̄ ex omnibus seculis vix tria aut quatuor nominantur paria amicorum: quo in genere sperare videor Scipionis amicitia & Ielii notam posteritati fore Fannius quidez Ieli ita necesse est. Sed quoniam amicitie mentionem fecisti & sumus ociosi per gratum mihi feceris: spero item sceuolæ: si quemadmodum soles de ceteris rebus: cum ex te queruntur: sic de amicitia disputaris: quid sentias: qualem existimes: quæ præcepta des Scē. Michi vero erit gratum atq; id ipsum cum tecum agere conarer Fannius anteuertit. Quamobrem utriq; nostrum gratum ad modum feceris. Lē. Ego vero non grauarer: si mihi ipse considerē. Nam & preclara visa est & sumus: ut dicit Fannius, ociosi: sed quis ego sum: aut quæ in me est facultas: doctorum est ista consuetudo eaq; grecorum ut ijs præponatur: de quo disputent quis subito. Magnū opus ē egetq; exercitatione non parua. Quamobrem, quæ disputare de amicitia possunt ab eis censo petatis qui ista profitentur. Ego vos hortari tantum possum: ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis. Nihil enim tam nature aptum: tam conueniens ad res vel secundas, vel aduersas. Sed hoc primum sentio: nisi in bonis amicitiam esse non posse. Nec id ad viuū refeco: ut illi quæ hæc subtilius differunt fortasse veres: sed ad communem vtilitatem parum. Negant enim quemq; virum bonum esse: nisi sapientem sit ita sanescam sapientiam interpretantur: quam adhuc mortalis nemo est consecutus. Nos autem ea qui sunt in visu vitæq; communi: non ea quæ finguntur aut optantur sperare debemus. Nunq̄ ego

¶ Sinautem illa vereor, ut id est interitus sit animorum & corporū nec ullus sensus maneat: ut nil boni est in morte: sic certe nichil est mali. Sensu enim amisso fit idem quasi natus non esset omnino. Quem tamen esse natum & nos gaudemus: & hæc ciuitas: dum erit letabitur. Quamobrem cum illo quidem ut supra dixi actum optime est: mecum autem incommodius quem fuit equus: ut prius introieram in vitam: sic prius exire de vita. Sed tamen recordatione nostræ amicitie sic fruor ut beate vixisse videar: quia cum scipione vixerim: quo cum mihi coniuncta cura de rep. & de priuata fuit: quo cum domus fuit: & militia communis: & id in quo est omnis vis amicitie voluntatum: studiorū sententiarum cōsentio. Itaq; non tã ista mē sapiētie quam modo fannius comemorauit fama delectat falsa præferā, q̄q; amicitie nostræ memoriā spero fore sempiternam fore: idq; mihi eo magis est cordi: q̄ ex omnibus seculis vix tria aut quatuor nominantur paria amicorum: quo in genere sperare videor Scipionis amicitia & Ielii notam posteritati fore Fannius quidez Ieli ita necesse est. Sed quoniam amicitie mentionem fecisti & sumus ociosi per gratum mihi feceris: spero item sceuolæ: si quemadmodum soles de ceteris rebus: cum ex te queruntur: sic de amicitia disputaris: quid sentias: qualem existimes: quæ præcepta des Scē. Michi vero erit gratum atq; id ipsum cum tecum agere conarer Fannius anteuertit. Quamobrem utriq; nostrum gratum ad modum feceris. Lē. Ego vero non grauarer: si mihi ipse considerē. Nam & preclara visa est & sumus: ut dicit Fannius, ociosi: sed quis ego sum: aut quæ in me est facultas: doctorum est ista consuetudo eaq; grecorum ut ijs præponatur: de quo disputent quis subito. Magnū opus ē egetq; exercitatione non parua. Quamobrem, quæ disputare de amicitia possunt ab eis censo petatis qui ista profitentur. Ego vos hortari tantum possum: ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis. Nihil enim tam nature aptum: tam conueniens ad res vel secundas, vel aduersas. Sed hoc primum sentio: nisi in bonis amicitiam esse non posse. Nec id ad viuū refeco: ut illi quæ hæc subtilius differunt fortasse veres: sed ad communem vtilitatem parum. Negant enim quemq; virum bonum esse: nisi sapientem sit ita sanescam sapientiam interpretantur: quam adhuc mortalis nemo est consecutus. Nos autem ea qui sunt in visu vitæq; communi: non ea quæ finguntur aut optantur sperare debemus. Nunq̄ ego

Max. l. 8. c. 8.

Quæ de contemptu dicitur

Aut amicitia nisi in bonis esse

Ad viuū referre

dicam Caium Fabricium. Marcum Curium. Titum Coruncanum. quos sapientes nostri maiores iudicabant ad istorum normam fuisse sapientes. Quare sibi habeant sapientie nomen: & inuidiosum: & obscurum concedantur ut hi boni viri fuerint. Neque id quidem facient: negabunt id nisi sapienti posse concedi.

romanos Lelium hic & Scipio. verissime autem xps & aia fidelis. In quo genere. f. egregiorum amicorum: ergo videor sperare. f. posse: amicitiam Scipionis & Lelii. quasi dicat & meam (sed moris est quoties magnum aliquid de nobis dicere pacamus ad tertiam personam: nomenque proprium confugere: quasi de alio loquamur cum se laudare vitio desit. Ut quod mihi

Valle h. 4. ca. 2

ra niso digna dabis fore nota. i. notam seu insigne: & speculum nobile posteritati. i. posteris nostris. Est autem ut Valla adnotavit nota hic nomen non participium aliter non dixisset fore. Subtiliter autem ut dixi induxit Cicero. sub nomine Lelii mentionem amicitie. Vnde Fannius infert Quidem. i. certe o Leli istud. f. fieri ita ut dicis est necesse: sed quoniam fecisti mentionem amicitie: & nos sumus ociosi. i. negotio publica vacui: tu feceris pergratum. i. valde gratum mihi: & spero item. i. quod consimiliter scevole: si disputaris pro disputaveris sic de amicitia quemadmodum soles super disputare. i. differere de ceteris rebus cum exquiruntur ex te disputatis super dicendo quid senties de amicitia: qualem existimes super ea: & quod precepta des. i. dare velis de ea. Et quia dixerat spero item scevole: approbat id scevola dicens Erit vero. i. ad verum & serio id mihi gratum: atque cum conarer. i. molirer & pararem agere id ipsum. i. quod Fannius agit tecum: Fannius anteuertit. i. precepit preoccupauit ut prior tecum de eo ageret: quod obrem feceris. f. de amicitia disputando ad modum gratum. i. rem admodum gratam. i. acceptam & commodam utrique nostrum. Ad quod respondet Lelius. Ego vero non grauarer. i. graue ducerem / aut non grauare obsequeretur si ipse. i. egomet: considerem mihi. i. scientie meae de amicitia. quia &. i. simul: res est vtilis. i. placida: & sumus ociosi ut Fannius dixit: sed quod si homo quasi dicat Lelius si non Socrates aut Pythagoras: aut quod facultas est in me. quod d. non tanta ut ex tempore recte disputare valeam. Nam ista consuetudo est doctorum eaque. i. & ea est doctorum grecorum: ut proponatur illis de quo disputent: quis. i. quantum subito. i. non respondere priusquam dicenda prouiderint: Opus de amicitie legibus est magnus: & eget exercitatione non parua. i. magna. quod obrem ego cenfeo super. ut pietatis ea quod possunt disputari de amicitia. ab eis quod profitentur ista. i. istiusmodi scientiam. Ego possum tantum. i. duntaxat hortari vos ut anteponatis amicitiam omnibus rebus humanis. Nihil est enim tam aptum. i. conformem ac coniunctum naturae. Nihil est tam conueniens ad res vel secundas. i. prosperas: vel aduersas. i. incommodas. Sed ego sentio. f. experientia longa: primum hoc videlicet amicitiam non posse esse nisi in bonis. i. tanquam in subiecto. Neque rescio. i. rescindo: & discuto id ad viuum. i. ad intimum sensum (Et est metaphora in chirurgicis: qui vulnus altius curantes ipsum ad viuum rescant: sicut qui lepra aut scabiem tentant) id est non volo argutissime de bonis vitis in quibus amicitia est disputare: ut illi. f. stoici philosophi qui differunt hec subtilius. f. quod nos: fortasse vere: sed parum ad utilitatem communem: quia talem diffiniunt sapientiam & bonitatem expectanda qualis in nullo fere inueniri potest. Negat ei quemque esse virum bonum nisi sapientem: sit ita sane: i. permittamus etiam id: quia nemo stultum dixerit bonum. sed interpretant. i. diffiniunt eam sapientiam: quam nemo mortalis consecutus est adhuc. i. ad hoc usque tempus. Nos autem debemus sperare ea quod sunt in visu: & in vita communi. non ea quod fingunt: aut optant. f. & non sperant: quia optamus quod sperare non licet: ut si quis immortalitatem optet. Ego nunquam dicam. Caium Fabricium. Marcum Curium Titum Coruncanum. romanos illos quos maiores nostri iudicabant sapientes. ad id est iuxta normam istorum. f. stoicorum. Quare ipsi habeant. i. recipiant & reseruent sibi nomen sapientie. &. i. simul inuidiosum: cum nemo assequi possit &. i. simul obscurum quum in nemine conspiciatur: & concedant ut hi. f. quos dixerat fuerint boni viri. Neque id quidem facient: quia negabunt id scilicet bonum virum esse concedi nisi sapienti.

¶ Sinaut. secunda pars est dissimulata. ¶ Nihil boni. si virtutis primus non consequitur. si etiam nihil mali adipiscitur: quia animus moritur. ¶ Nos gaudemus propter amicitiam nostram: & concludit hanc particulam. ¶ Mecum incommodius. morte Scipionis mecum male est actum. nam eius iucundissime consuetudinis fructu careo. ¶ Introieram. Lelius erat maior natus. ¶ Sic fruor. fructum recordationis de amicitia nostra capio. ¶ De re priuata. & de re publica. & de propria re. nobis communis cura erat. Voluntatum. est idem velle & idem nolle quod erat in Scipio & Lelio. quia ex re di. Plutar. quod plures amicos hinc non possumus: quoniam voluptatibus obtemperare non possumus: alter enim te inuitaret ad conuiuium: alter ad funus: alter ad nuptias. alter haberet inuidiam quod magis amares alium: & sic nasceretur discordia. Ista fama sapientie quod est in nobis: ut velitis me sapientem appellare: quod res falsa est: eo quod non sum sapiens ¶ Spero memoriam amicitie sempiternam Cicero loquitur. quod d. propter scripturam meam memoria istius amicitie posteritati tradetur. ¶ Ex seculis scilicet e annorum centum spaciū. ¶ Quatuor thescus: & piritous. alius damon & pithias: pylades & orestes. ¶ Quo in genere. inter amicos paria. Scipio & Lelio. inter amicos paria dinumerent. deinde inuita Lelium quod regulas amicitie sibi exponat. ¶ Mentionem amicitie. & sumus ociosi. duo bene coniunxit: videlicet honestas regulas amicitie: secundo tempus & vnum sine alio male stare opus ut res sit honesta: & tempus requirit ad eam exponendam. ¶ Soles de ceteris. si quara a te de re aliqua ut puta de ciuitatis gubernatione omnia subtili quodam modo disputas: sic de amicitia facias oro. ¶ Quid sentias. tria interrogat: opinionem quam de amicitia teneat: quale eam existimet: & ut illius precepta tradat. Qualem existimes vel utilem vel inutilem. ¶ Mihi erat gratum Scevola Fannij oratio michi assentit: modo hanc rem cum Lelio tractare ut ait: conetur. ¶ Fannius anteuertit prouenit Anteuertere est preoccupare: & prouenire. ¶ Ego vero grauare primo excusat se quod ad tanta pertractanda imbecillus est. Nam & placida res est. quare negare non potest ea precepta tradere. Bonus enim vult rem honestam tractare non recusabit. ¶ Doctorum est ista consuetudo: excusatio Lelii est duplex. primo quod ipse facultate disputandi hanc rem non habet: secundo quia imprae-meditatus erat. Hec enim consuetudo disputandi & respondendi perbleumatibus & orationibus extemporariis fuit apud doctissimos. viros praesertim grecos quod omnem scientiam tenere profitentur Gorgias leotinus de quacumque re sibi proposita impremeditate respondebat. Ista quam vultis esse in me fuit consuetudo peritissimorum

MAR.

Nō possumus hinc plures amicos.

Seculum Quatuor paria amicorum

Anteuertere. Consuetudo disputandi ex tempore.

Orde olivierin quinq. emat

M. tullii Ciceronis.

Lēlius a-
micitię re-
gulas ag-
greditur.
Meta
phora a
medicis.
Sapiētia
secundu3
stoicos
Stoici fin-
gunt ho-
minem
bonum.

hominum Quamuis p̄ quantūvis subito proposito sibi disputetur. ¶ Ego vel per istā exultationem vt ad alios p̄ficiscit qui ista disputare p̄fiterent. tñ sic paulatim regulas amicitie ingreditur: p̄hortatur enim vt amici tam omnibus rebus anteponant. ¶ Omnibus rebus, dicit quispiā: ergo virtuti amicitia anteponenda est: cui respōdet q̄ non est res humana virtus: sed diuina amicitie virtutis: sed par est: ideo dixit. ¶ Rebus humanis, s. diuitijs: & statui. ¶ Neq; id ad viuū, illa refeco: tractum est a medicis qui curant vulnus vsq; ad viuū. Iō iste inquit. Nolo loqui de stoica bonitate vsq; ad viuū qui subtilius differunt. stoici hanc asserūt: & tenent: & extremā opinionem: vt bonus sit ille cui aliquis defectus nō est. ¶ Fortasse vere, s. differūt: neq; affirmat: neq; negat opinionē illorū. ¶ Ad communem vtilitatem parum enim dixerunt valere hanc bonitatem ad cōmuē vtilitatē parum enim dixerunt valere hāc bonitatem ad cōm vtilitatem: verbī grā. Tutū relinquo heredem meū si est bonus vir secūdū stoicos bonus reperitur: ergo hec disputatio humane nature nō fauet. fuerunt enim nō esse cōparatiua: neq; superlatiua hoc modo: iste bonus est alius non est melior: si melior est primus non est bonus. ¶ Sed eam sapientiam, sapientia dicitur a stoico quę omnium rerum: & diuinarum humanarumq; cognitionē tenet: quam sapientiam nemo sequi potest. ¶ Nos autem, ego Lelius sapientiam largo modo capio quę est in cōmuni vsu: & exercitatione hominū: vt si aliquis habeat quādā virtutis cognitionem sapiēs appellatur. ¶ Finguntur a stoicis: q̄tum ad impossibilia, fingunt enim hominē esse bonū q̄ omēs virtutes continet & nemo inuenitur. ¶ Optatur: optare est rem absentem desiderare. ergo apperunt scientias & omnes res quas nemo mortalis spectare aut sperare debet. ¶ Caium fabricium, hi omnes fuerunt clarissimi viri quos secundum stoicos sapientes non appellaremus: quia theologie cognitionem non habuerunt. ¶ Sibi habeant sapientie nomen & bonitatis, s. isti stoici secum habeāt. ¶ Inuidiosum propter tot doctrinas omnium rerum homines sibi inuideāt nec id quidem facient. Non enim stoici concedent istos fuisse bonos viros. ¶ Quare negabunt id nisi sapienti populo concedi. Sapientiam omnium diuinarum rerum complexionem dicent nulli posse concedi nisi sapienti: ergo hec sapientia stoica non est in istis viris: qua ex re sapientia more suo non appellatur.

¶ Agamini igitur quia parū conducit arguere de bono & sapiente viro disputare: minerua pingui. i. vulgari disquisitione & ingenio naturali non ad modum arguto: quia Hora. in sermonibus omnia sua præter q̄ ingenium optat pinguis. vt alicui. i. vt in deuerbio est quod addit: q̄a locutio magis poetæ q̄ oratori accommoda est per metonimiā: & sup. putemus hos qui ita se gerunt: ita viuunt vt fideles. i. fidelitas eorum probetur: & integritas: & equalitas. i. animorum in omnes: & liberalitas sup. pbeatur: nec sit in eis vlla cupiditas v̄ libido v̄ audacia: & sint magna constantia. i. in bono perseverantia. & stabilitate: vt fuerunt hi quos nominauimus modo. i. paulo ante: putemus inq̄ hos etiā sic esse appellandos viros bonos vt sunt habiti. i. estimati a populo qui assequuntur. i. imitātr̄ q̄tum homines possunt naturam optimam ducem viuendi recte. Nam vt in primo offi. visus est omne officiū honestū proficiē ab natura. Ego enim video mihi sic: perspicere. i. clare: & perfecte cognoscere nos esse natura. i. a natura institutos eē ita vt quedaz

¶ Agamus igitur pingui minerva: vt aiunt: qui ita se gerūt: ita viuūt
vt eorum probetur fides: integritas: equalitas: liberalitas: nec sit in
eis vlla cupiditas: vel libido: vel audacia: sintq; magna constantia:
vt hi fuerunt quos modo nominaui hos viros bonos. vt habiti sunt
sic etiam appellandos esse putemus quę assequuntur q̄tum homi-
nes possunt naturam optimam recte viuendi ducem. sic enim nihil
perpicere videor: ita natos esse nos: vt inter omēs esset societas q̄-
dam. Maior autem vt quisq; proxime accederet. Itaq; ciues potio-
res sunt q̄ peregrini: & propinqui q̄ alieni. Cum his enim amicitia
natura ipsa peperit. Sed ea non satis habet firmitatis. Nam hoc p-
stat amicitia propinquitati q̄ ex propinquitate beniuolentia tolli
potest: ex amicitia autem non potest. Sublata enī beniuolentia
amicitię nomen tollitur propinquitatis manet. Quanta autem vis
amicitię sit: ex hoc intelligi maxime potest: q̄ ex infinitate societa-
tis generis humani quā cōsiliauit ipsa natura cōtra res ē: & abducta
in angustū vt ois charitas aut iter duos: aut iter paucos iungeretur.

Necessa-
rij.
Necessi-
tudo.

Agamuf
pigu mi
nerua.
Minerua
Pallas.
Fides.

focietas eſſet inter omnes homines. Autē pro ſed: maior ſup. ſocietas eſſe: vt quiſqꝫ accedere proxime, ſ. per gra-
dum conſanguinitatis aut affinitatis: aut etiam habitationis. Itaqꝫ ciues ſunt potiores. ſ. in ſocietate conſeruan-
da q̃ peregrini: & propinqui. ſ. ſanguine q̃ alieni. Enim pro quia natura peperit nobis amicitiam cū hiſ. i. ppri-
is noſtris. Vnde & neceſſarij dicuntur: & talis propinquitas neceſſitudo: ſed ea. ſ. amicitia naturalis nō habet
firmitatis. Nam amicitia. ſ. acquiſita aut inita preſtat hoc. ſ. in hoc preferenda eſt propinquitati: q̃ beniuo-
lētia poteſt tolli ex propinquitate: ita vt ſint propinqui qui non ſint beniuoli: ſed ſup. Verūtamen vbi idem ver-
bum repetitur exprimentur particule: ſed autem porro vero ſbeniuolentia non poteſt tolli ex amicitia. Namqꝫ
pro quia nomen amicitie tollitur: ſubſtracta beniuolentia. i. poſtq̃ beniuolentia eſt ſubſtracta: ſed nomen pro-
pinquitatis manet: quicquid fuerit ſubſtracta beniuolentia. Poteſt autē intelligi q̃ta ſit viſ. i. virtus: & prās amicitie:
ex hoc maxime. i. poſſiſſimum q̃ res eſt ex infinitate ſocietatis generis humani: quam ipſa natura cōcilauit. i. in
me cōſtituit ita contracta: & adducta in anguſtū. i. arcū: vt omnis charitas. ſ. gratia: & amor aut amicitia in qua
eſt omnis charitas iungeretur: aut inter duos ſup. tantum: aut inter paucos.

¶ Agamus igitur pingui minerua crasso ingenio rudi quodammodo nos appellabimus sapientes: qui vt aiunt integritatem & bonitatem in se cōtinent. ¶ Pingui minerua. crasso ingenio nō subtili more stoico. Minerua ingenium dicitur: alias Pallas appellatur que est ingeniorum dea. ¶ Fides a fio & dico venit. ¶ Integritas. non

aliqua corruptione maculata. ¶ Equalitas. in oibus iusticia. ¶ Liberalitas. quę cōsistit in dando & accipiēdo pecunias & potissimū in accipiēdo. ¶ Libido. immoderatus appetitus. ¶ Constantia. in virtutis proposito perseverantia. ¶ Et qui sequatur naturā. optimam bene viuendi ducē natura in corpore humano animū tradidit: cui adhibuit quinq; ministros. s. sensus corporis. qui igitur hos sensus. si odoratus tactus & ceteros gubernat cū ratione: ille naturā sequi dicitur nō enī appetit oīa cū ratione sensus illius ratione adhibita ducendi sunt in exercitationem. Sic enī distinguit amicitia. est enī quedā amicitia a natura data: quę a virtute nata: & hęc excellētiōr est omnibus rebus humanis. ¶ Perpicere videor. modeste loquit. nō enī inquit perspicio vt effugiat arros. ¶ Maior. hęc est naturalis amicitia q̄to est p̄pinq̄ior sanguine siue natione tanto est maior. ¶ Potior. res. eligibiores hoc modo. panem habēs quem pauperi tradere intendis: duos aequali paupertate depressos inuenis: vnū peregrinum: alterū ciuem ille panis potius dandus est ciui q̄ peregrino. ¶ Namq; in hoc prestat amicitia p̄pinq̄uitati. amicitia virtute contracta excedit amicitia naturalē in hoc q̄ illa p̄pinq̄uitatis amicitia firmitudinē in se habet quemadmodū virtutis amicitia. ¶ Prestat. verbū est comparatiuū iungitur cum dō / adō & abtō: vt magnū p̄stat achilē. ¶ Beniuolētia. sublata remota beniuolētia auferē amicitia q̄ est duorum aut plurium mutua beniuolētia. Amor enim potest esse solus vt aliquis erga alium amorem gerat: & ipse cui geritur amor ignorat amorem. ¶ Ita contracta res est. ex amicitia naturali quę est vt amemus homines contrahitur autem mutui amor & restringitur ex omnibus hominibus vt per virtutem inducimur ad amandū aliquē cui bene velimus gratia sui: non autem nostri. ¶ In angustum. adducta illa generali amicitia & naturali: ita angustum ducitur vt vnū solum amemus. ¶ Charitas. gratia amor quę grece charis. & deberet scribi cum aspiratione: sed vsus conuertit nos in errorem. Dum ergo cum illis amicitiam contrahimus qui erramus fidem nobis amicitiam humanitatemq; non tenent.

¶ Est autem amicitia nihil aliud nisi omnium diuinarum / humanarūq; rerum cum beniuolētia / & charitate summa cōsensio. Quia quidē haud scio: an (excepta sapientia) quicq; melius homini sit a dijs immortalibus datū. Diuitias alij preponūt bonā: alij vtilitudinē: alij potentiā: alij honores. Multi etiā voluptates: beluarū hoc quidē extremum est. Illa autē superiora sunt caduca / & incerta: posita non tam in nostris consilijs: q̄ in fortunę temeritate. Qui autē in virtute summū bonum ponūt preclare illi quidē: sed hęc ipsa virtus amicitia gignit & continet. Nec sine virtute amicitia esse vllō pacto potest. Iam virtutē ex cōsuetudine vitę / sermonisq; nostri interpretemur. Nec metiamur eā (vt quidā docti) verborū magnificētia: virosq; bonos eos qui habent numeremus Paulos. Catones. Caios. Scipiones. Philos. de his cōis vita cōrēta est: eos autē omittamus q̄ oīno nūq̄ reperiunt. Talis igitur inter viros amicitia tantas opportunitates hēt: q̄tas vis queo dicere. Principio quis potest esse vita vitalis: vt ait Ennius qui non in amici mutua beniuolētia conuiescat. Quid dulcius q̄ habere quo cū oīa audeas sic loqui vt tecum quicq; esset tātus fructus in p̄speris rebus nisi haberes qui illis eque: ac tuipe gauderet: aduersas vero res ferre difficile esset sine eo: qui illas grauius etiā q̄ tu ferret: deniq; ceterę res quę expetunt oportune sunt singulę rebus fere singulis diuitię: vt vta re p̄pes: vt colare honores: vt laudare: vt voluptates: vt gaudeas: vtilitudo: vt dolore careas & muneribus fungare corporis. Amicitia plurimas res continet: quoquo verteris p̄sto est nullo loco excluditur. Nunq̄ intempestiua. Nunq̄ molesta est. Itaq; non aqua non igni: non aere: vt aiunt pluribus loci vtimur: q̄ amicitia. Neq; ego nunc de vulgari: aut de mediocri: quę tamen ipsa delectat. & prodest: sed de vera / & perfectā loquor qualis eorū qui pauci no-

¶ Est autē. Definit amicitia dicens. ASCEN
Aut p̄ sed: amicitia est nihil aliud nisi cōsensio oīm rerū diuinarū / & humanarū. i. in oibus rebus diuinis / & hūanis cum beniuolētia / & charitate summa. Qua scz amicitia: quidē. i. certe ego nescio an quicq; melius excepta sapientia sit data. i. concessum aut cōtributū homini a dijs immortalibus. Alij scz auari preponūt sup. amicitie diuitias alij scz summū malū dolorē & summū bonū indolētiā definiētes preponūt bonā vtilitudinē. i. hospitātē. alij vt potē imperiosi preponūt potentiā. alij vt potē ambitiosi preponunt honores multi etiā preponūt voluptates: sed qdē. i. certe hoc extremū. i. preponere voluptates est beluarū. i. pertinet ad bestias. Illa autē superiora vitz diuitię bona vtilitudo. Potētia / & honores sunt caduca / & incerta: posita. i. cōstituta non tam. i. non in tantū in nostris consilijs q̄ in temeritate fortunę. Autem p̄ sed: qui ponunt summū bonū in virtute: vt stoicorū quidā: illi quidā preclare sup. ponūt ac definiunt: sed hęc ipsa virtus quā summū bonum definiūt: gignit. i. parit. & continet. i. cōseruat iam partem amicitia. Nec. i. q̄a nō: q̄a amicitia nō potest esse vllō pacto. i. modo: sine virtute interpretemur iā: dū. i. pingui minerua rem discutimus: virtutē non vt stoici. Sed ex cōsuetudine vitę / & sermonis nostri: nec metiamur eam vt qdā docti. s. stoici (vbi non leges indocti) sup. metiunt eā: magnificētia verborū / & numeremus eos viros bonos. i. inter viros bonos q̄ habent. i. reputantur boni: vt pote Paulos. Catones Caios Scipiones. Philos: q̄a cōis vita est cōrēta de his: id est de hōz factis. Aut p̄ scz omittamus eos. scilicet bonos & sapientes a stoicis p̄scriptos q̄ oīno nūq̄ reperiuntur. Igitur amicitia h3 inter tales viros (q̄ les non nominauit) tantas opportunita-

Liberalitas
tas
Libido
Cōstātia
Distictio
amicitię
Amicitia
virtute
cōtracta
excedit
naturalē
Amor po
test eē so
lus.

ASCEN

Est autē beniuolentia
animi inclinatorio cum
desiderio boni fructu

Excepta sapientia
Est. n. sapientia que
vt p̄cipua deo dā
vt dicit Horatius p̄cipua
illi. s. deo nō omnia
m. pallas honorum

Nec amicitia sine
virtute esse potest

M. tullii Ciceronis.

res, i. opportunas commoditates: q̄tas e-
go vix queo, i. valeo dicere. Principio: id
est vt id primo loco dicā. q̄s pōt esse vita-
lis vita, i. h̄re longā vitā: vt ait Ennius qui
non cōquiescat, i. mutua animi trāquillita-
tē sumat: in mutua beniuolentia amici q̄-
si dicat nemo. Quid dulcius supple ē. q. d.
nihil q̄ habere sup. aliquem vtpote ami-
cum, qui cum, i. cu3 quo tu audeas oīa lo-
qui sic, vt tecum. Quis esset tantus fructus
in rebus, p̄speris nisi haberes sup. aliquē
amicum qui gauderet illis aequē: id est æ-
qualiter ac: id est sicuti tu ipse. q. d. nullus
Vero pro sed: difficile esset ferre, id ē pati.
res aduersas sine eo, scilicet amico qui fer-
ret illas grauius / id est molestius etiam
q̄ tu. Deniq; id est vt summam dica-
tur ceterē res quē experitū vt viles: & ho-
nestæ sunt opportune: id est cōmodæ sin-
gulæ fere rebus singulis, i. ad res singulas
id est quelibet ad vnam solam. Diuitiæ
sup. sunt opportune vt vtare supple eis.
Opes, id est facultates: & potentie magne
vt colare, i. vt colaris a clientibus: & seruis ac ceteris subitis tuis honores sup. sunt opportuni: vt laudare, i. lau-
deris. Voluptates sup. opportune sunt tu gaudeas valitudo, i. corporis opportuna est vt careas dolore / & vt
fungare muneribus, i. officio corporis. Amicitia continet plurimas res, i. ad plurimas opportuna est: & est pre-
sto, i. auxilio parata tibi assēs quoquo, i. quocunq; verteris sup. te, & nullo loco excludit. Nunq̄ est intēpetua: &
nunq̄ est molesta. Itaq; nō vtimur (vt aiūt) pluribus locis aqua: nō igni: nō aere q̄ a mīcia. neq; ego loquor nūc
de amicitia sup. vulgari, i. quē vulgo contrahit: aut de medio crī q̄ ipa tñ delectat & p̄dest: sed loquor de vera &
perfecta sup. amicitia: qualis fuit sup. amicitia eorū q̄ pauci noīantur, i. nobiles & intines sunt p̄pter amicitiam:
quos supra noīauimus. Nā amicitia, i. vera facit res i. d. as, i. p̄speras splendiores & facit aduersas leuiiores, i.
tolerabiliiores: partiens, i. cōdiuidens: & cōmunicās, i. cōmunes eas vtrūq; amicorum faciens. Cūq; i. & cum, i.
manifestum sit q̄ amicitia cōtineat cōmoditates plurimas & maximas: tum, i. tunc maxime constat q̄ prestat
nimirum, id est haud dubie: oibus, i. alijs illa, i. per illam cōmoditatē q̄ & c. au: tum illa cōmoditas prestat oibus
alijs q̄ preluet in posterū bona spe, i. per bonam spem, hoc est luce sua dat spem vt etiam postmodū p̄sit: nec
id est q̄ nō patit̄ aios debilitari aut cadere etiā si prosperitas debilitetur: aut cadat: verū etiam, i. insuper q̄ iam
intuetur amicū: intuetur tanq̄ quoddā exemplar, i. imaginē relatiuā sui. Quocirca & id est simul amici sup. absē-
tes ad sunt, i. coram sunt: quia in amicis suis & egentes abundant: quia amicorum oīa sunt cōmunia: & imbecil-
li valentiam animo q̄ corpore, quod est difficilius dictum, i. vt dicatur / vel ad dicendū: quia difficilius est creditū
& ita quia nihil dicendū est quod non sit verū aut verosimile: ideo quod verosimile nō est: difficile dictū est: mor-
tui viuūt, i. per maliciā, q̄a in amicis. Tātus, i. tā. magnus, q̄tus, i. ad id satis sit, honos, i. honor aut honoratio me-
morā & desiderium amicorum viuētiū prosequitur eos, i. amicos defunctos. Ex quo, i. ex qua re mors illo-
rum, scilicet defunctorum: videtur beata Et vita horum adhuc viuētiū laudabilis: eo q̄ honestum & lauda-
bile sit amicos etiam defunctos honorare q̄ si exemeris, id est sustuleris ex natura rerum, id est e medio viuen-
tiū cōiunctionem beniuolentiæ: id est quā parit beniuolētia: nāc vlla domus: nāc vrbs, scilicet vlla poterit stare:
id est permanere in esse: nec quidem cultus agri qui videtur a cōiunctione beniuolentiæ maxime alienus per-
manebit, scilicet in esse. Et si quidem q̄ta vis, id est virtus & potestas amicitia & concordia sit: minus: id est non
vel non satis intelligitur, id est potest percipi / aut perspici ex dissentionibus atq; ex discordijs per quas scilicet
omnia destruuntur: quia vt Salustius attestatur Concordia res paruæ crescunt: & discordia maximæ dilabūtur
vnde & Maro. En quo discordia ciues perduxit miseros. Quocirca addit causam dicēs. Enim pro quia quē do-
mus est tam stabilis: & quæ ciuitas est tam stabilis quæ non possit eueri funditus, id est a fundamentis odijs: id
est per odia: atq; dissidijs: id est dissentionibus pertinacibus. Nam cum sedere sit firmiter placere: vt Enei. z. Et
sedet hoc animo, & eiusdem quarto Fixum immotūq; sederet. Dissedere est penitus dissentire: & ita in diuersis
opinionibus sedem, id est firmam sententiam figere, vnde sit dissidium Quæ inquam, q. d. nulla Ex quo potest

minantur fuit, Nā & scd̄as res splendiores facit amicitia: & ad-
uersas partiēs cōmunicansq; leuiiores. Cūq; plurimas / & maxias
cōmoditates amicitia cōtineat: tum illa nimirū prestat omnibus
q̄ bona spe preluet in posterum. Nec debilitari animos aut cade-
re patitur. Verum etiam iam amicū qui intuetur tanq̄ exēplar ali-
quod intuetur sui. Quocirca: & absentes ad sunt: & egentes abundāt
& imbecilli valent: & quod difficilius dictū est mortui viuūt. Tan-
tus eos honos: memoria desiderii prosequetur amicos. Ex quo
illorū beata mors videtur. Horū vita laudabilis: q̄ si exemeris ex
natura rerū beniuolentiæ cōiunctione: nec domus vlla: nec vrbs
stare poterit: nec agri quidē cultus permanebit: id si minus quidem
intelligitur quanta vis amicitia cōcordiaq; sit: ex dissentionibus: at
q̄ ex discordijs / percipi pōt. Quæ enī domus tam stabilis: quæ tam
firma ciuitas est: quæ non odijs / atq; dissidijs funditus possit eueri
Ex quo q̄tum boni sit in amicitia iudicari potest.

*Seneca epta: 18. di-
cit Amicos nōstros nūc*

*Salustius in iugur-
tina p̄t res res
ut discordia mōre
dilabūtur*

Assentio.
dissimula
tua
Diuitia
fortūa gu
bernat
Sūmum
bonum

¶ Cū beniuolētia. Assentio igit dissimulatiua nō est amicitia: q̄a nō fit cū beniuolētia / & amore. ¶ Diuitias
p̄ponūt auiditate diuitiarū pleriq; retinet amicos. ¶ In nris cōsilijs, virtus ipa regit scd̄m cōsiliū / & mētē nostrā
s3 diuitiē i manibus fortunę sunt collocatę. ¶ Sūmū bonū, sūmū bonū ē illud per qd̄ oīa fiūt: vt puta scribere
librū studere / & legere, hęc oīa bella / & bōa sūt. s3 q̄a hęc solū p̄pter virtutē fiūt, virtus sūmū ē bonū, ergo vlti-
ma res q̄ cetera ab bonū suū finē ducit sūmū bonū appellat. ¶ Preclare, illi q̄dem optimē putāt sūmū bo-
nū esse virtutē. Sed hęc ipa virtus q̄ est sūmū bonū appellata amicitia generat & nutrit, hęc enī in particula de
monstrat virtus esse genitrix & nutrix amicitia. ¶ Cōtinet q̄tū ad nutrimentū. ¶ Iā virtutē ex cōsuetudine, vir-

rus est habitus quā bonitatis ex longa cōsuetudine cōtractus. i. practica quēdā ex bonorū morū & doctrinē ex-
 ercitatione habita. ¶ Sermonis nri. More enī Ro. appellamus virtutē habitū quēdā bonitatis ex longa con-
 suetudine inuentū. Stoici autē virtutē appellāt q̄ oia in se cōprehēdit: quē in solo deo est. ¶ Neceam meriamur:

nec mēsuremus virtutē quēadmodū stoici q̄ dicti sunt id est porticu in qua disputare cōsueuerāt. ¶ Do-
 ctus. more bōi viri nō noīant aliq̄: s; deriliue inq̄: vt faciūt isti docti stoici q̄ verborū magnificētia virtutē oim
 bonorū cōgregationē vocāt. ¶ Paulos. i. viros bonos & similes Paulis & Catoni. Cato est dictus Catus. i. acu-
 tus. ¶ Cōis vita. sapiētia cōis & vulgaris fuit i his viris. ¶ Eos omittamus. relinq̄mus stoicos scđ in opinionem
 quorum nemo talis sapiens inuenitur. ¶ Inter tales viros inter illos paulos & catones. ¶ Tantas opportuni-
 tates: cōmoditates. opportunitas exop & portus componitur. non enim venit ab oportet. primam corripit: &
 opportunitas per geminū p. scribit. ¶ Quis pōt esse vita vitalis / q̄s pōt viuere nisi cū aliquo amicitia3 habeat:
 arduū est dicere ea quē sanctis: vtputa de aliqua refacienda cōtra tempu. si aliū nō faceres certiorē. ¶ In p̄spe-
 ris. de secūdis rebus tātas leticias nō habere nisi amicus esset / q̄ illis letaret ēque ac tu gaudes. ¶ Deniq; cetera
 res ostendit plures cōmoditates esse in amicitia respectu alia3 rez. Ceterē ei res referunt singulē singlis. ¶ Di-
 uitie q̄ dixit per regulā pbat per exēplū vtputa: diuitie sunt ad fruendū fere inq̄: quoniā etiā diuitie pnt habe-
 re plures cōmoditates vltra fruitionem illarū. ¶ Opes. vt colare pro colaris honoris ppter opes: quē ad ma-
 gnificentiā sunt sicut habere plures famulos: multos equos: magnificas edes. ¶ Quocūq; verteris. quocūq;
 vadis tecū est ip̄a amicitia. verbi grā. si Ferrarie te cōtines amicus Verone tibi succurrit. si romam proficisceris
 semper ille per literas / & auxilia tecum erit. nullo loco excluditur: neq; in exercitu: neq; in senatu deest amici-
 tia. ¶ Non aqua. non igne omnia elementa necessaria sunt homini: sed aqua & ignis magis exercentur ad vi-
 tam hominis / q̄ alia duo: sic inquit non tam vtimur istis duobus elementis ita necessarijs q̄ ip̄a amicitia.

¶ Partiens / & communicans. amicus bonus de amici calamitate certior factus eam quidem calamitatem
 æque ac amicus patitur: & ideo omnem tristitia3 reddit faciliorem. ¶ Tum illa. nimirum demonstrat miracu-
 losam amicitia3 commoditatem. ¶ Bona spe præluce in posterum. tracta est similitudo ab aliquo proferente
 cereum: qui sequentibus post lucem affert: sic amicus post lucem bone spei suo amico in posterum: de quo ma-
 gnam sperat vtilitatem. ¶ Tanq̄ exemplar. amicus est qui suum amicum aspicit: verum hoc est nominis simili-
 tudinem sui inspicit. id est alterum similem sibi intuetur. Viuunt mortui: quæ res difficilis est ad credendum: de-
 monstratur in hoc q̄ amicitia miraculosa sit. Viuunt mortui amici per memoriam / & honorem quem habent
 de ipsis mortuis amici viuentes: eos defunctos viuere dicimus: bonos qui remansit in corde amicorum viuen-
 tium. ¶ Memoria recordatio illorum. Quod si exemeris ex natura. hac in particulari vim amicitia3 tractat: &
 ea demonstratur per argumenta sumpta a contrarijs. hæc enim omnes dignitates excellit. si enim amicitia e ci-
 uitatibus tolleretur omnes ad terram corruerent. ¶ Exemeris. remoueris ab eximo venit. ¶ Nec agricultus.
 si humor non haberet concordiam cum calore: scetus terra non produceret suos.

¶ Agrigētīnū. Auctoritate (vt voluit) ēpedoclis phi / atq; poetę oia cōstare per
 amicitia atq; dissolui lite dicēs ferūt. i. ho-
 mines quēdā doctū. i. phūm agrigētīnū. i.
 siculū ex ciuitate agrigētina p̄ia phalaris
 tyrānī nō noīat aut eū / y / ga cralla miner
 ua se disputaturū asseruit / & phie minus q̄
 honestorū institutorū studiolorū innuit: vel
 ga indignū q̄ noīetur celsit q̄ ob cupidī-
 tatē glie se in ethnā p̄cipitē dederat: vt do-
 cet hortatius ad finē de arte poetica: vati-
 cinatū græcis carminibus: amicitia3 cōtra-
 here. i. q̄ oia cōtrahit / & corroborat cōtū
 ctis viribus & discordia3 dissipare. i. q̄ dissī-
 pet & distrahāt ea q̄ cōstaret. i. siml exta-
 rent in natura rerū & i toto mūdo: quęq;
 i. & q̄ mouerent. i. in mūdo atq; oēs qdē
 qdē mortales. i. hoies & i. siml ielligūt &
 pbat re. i. ip̄o effectu: hoc. i. qd̄ dictū ē ita
 esse. Itaq; i. & iō cū tāta sit vis amicitia3: si
 qn. i. aliquā aliq̄ officiū extitit i periculis
 amici aut adeūdis. i. p̄llo: aut cōicandis
 cū illo: q̄s ē. q. d. nullus sane mētis: q̄ nō ef-
 ferat. i. extollat id maxis laudibus. Qui. i.
 q̄les. q. d. honorificētissimi clamores. i. ap-
 plausus fuerūt nuper. i. nūc parū ē t̄pis: to-
 ta cauea. i. per totā caueā. i. locū concauū
 vbi vulgus i theatro sedet: in fabula. i. re-
 cens edita tragædia de orete marci pacu-
 uij hospitis / & amici mei. hoc vero s̄r dī
 G. ij.

Virtus gē
 nitrix &
 nutritrix a-
 micitiæ
 Definitō
 Virtutis
 Ironia
 Cato vñ
 sit dictus
 Opportu-
 nitas.
 Nemo si
 ne amicitia
 viuere
 re debet.
 Diuitia3
 ad fruendū
 dū sunt.
 Propter
 opes collī-
 mur
 Amicitia
 æque ne-
 cessaria q̄
 elemēta.
 Similitu-
 do a lu-
 minatorē
 tracta
 Amicitia
 miraculo-
 sa est.

Amici via
 uunt
 mortui.
 Vis amicitia3
 ASCEN

M. tullii Ciceronis.

cit. Na3 cū paria studia maxie amicitia & cōsiliū & cōseruent non ab re pacuium poetā fouerit lelius cū enniū summopere coluerit scipio. Cu3. i. quādo rege sc3 tho- ante tauricā regionis tyranno ignorante vter eorū esset Orestes: quē. f. ex veteri ritu diane mactaret. pylades amicus eius dice-

re. quid enim refert: qua me ratione cogatis. Cogitis certe studijs enim generum prefertim in re bona: tum difficile est: tum ne equū quidem obfistere.

ret se eē orestē. Orestes autē perseueraret. i. perseueranter assereret ita vt erat: se esse orestē. Aut p sed stātes. f. cū cūquaq; aut permanētes ad finem actionis: eo q; fabula placeret: plaudebāt. i. applaudebāt in re ficta quid arbitramur. i. arbitrari debemus eos facturos sup. fuisse in vera sup. re. i. si re vera id euenire comperissent: vt alter amicorū pro altero mori vellet. Ipsa natura. i. insita cuiq; vis: facile iudicabat suā vim. i. virtutē / & potentiā cum hoies iudicāret id fieri recte in altero qd ipsi nō possent. f. ppter imbecillitatem animi: facere sc3 ponere animaz suā pro amico. Quotus eum id quisq; preter saluatōrē nostrum / & eius imitatores fecit. Ego videor sc3 mihi dixisse hactenus. i. in hunc vsq; locū id quod sentīre potissimē aut potissimū de amicitia. Si qua preterea. i. si aliqua alia sunt: aut p sed: ego credo multa esse sc3 non dicta: queritote sup. ea si videbit sup. vobis cōmodū: ab his q disputant. i. disquirūt & discutiūt ista. in phis. Fannius respondet. Nos autē supple querimus potius sc3 partio eius rei qd equidē. i. ego quidē quāsiui / & audiui non inuitus. i. lubens supple ista ab istis. i. quos dicis. i. a phis: f3 nos experimus quoddā aliud filiū. i. quendā aliū contextū / & orsum allationis tue. quod approbans scevola dicit. O fanni tu dices magis vt sup. quod dicis: si affuisses nuper in hortis scipionis cum. i. quando disputatū est sup. illic de repu. audiuiſſes vel viduiſſes: qualis patronus id est defensor iusticię fuit sc3 laelius tum. i. tunc contra accuratā. i. diligentē / & excogitatā orationem phili. impugnantis: scil3 disputatiue iusticiā. Ad quod fan. id quidē. i. defendere iusticiam fuit facile viro iustissimo sc3 lelio. Et sc3. Quid amicitia sup. defendere putas. nonne erit facile ei lelio: qui ceperit. i. acquisiuerit maximā gloriā ob. i. propter eam sc3 amicitia seruata cum scipione: summa fide constantia / & iusticia. i. per summam fidem constantiam / & iusticiam. Vnde laelius se victū confitēs inquit: o generi quidem. i. certe hoc sc3 quod in me facitis est asserre vim. Quid enī refert. i. differt: qua ratione. i. via cogatis me siue laudando / siue argumentando per rationes verisimiles certe. i. quia indubitanter cogitis me enī pro quā obfistere. i. pertinaciter obfiste. studijs. i. conatibus studioſis generū: id est generosum suorum: prefertim in re bona. i. honesta est. tū. i. simul: difficile & tum. i. simul: ne æquum: id est iustum / & rationabile quidē.

empedo-
cles.
Aggrigē-
tinus.
Vates

Repro-
bare

Aggrigentinū. fuerūt dicunt fuisse empedocle poetam ex agrigento ciuitate sicilie: qui ferebat suis carminibus oēs res / & totū mundū cōstare ex amicitia. Agrigentinum gentile nomē nō noiat quis fuerit. Vaticinatum. qui optimus vates tanq; oracula sua cecinit carminā / quā veritatem habebant: sicut oracula appollinis ferunt scriptores. Quā in natura constant. si elementa concordiam inter se non haberent chaos fieret.

Mundo. ex tota machina / & omnia celi elementa amicitiam inter se continent. Dissipare. euertuntur omnia per discordiam. Et reprobant. reprobare dicimus quando aliquis laudat preceptum aliquod & illud nō imitatur reprobare dicitur: vt Iuue. & de virtute locuti clunem agitant: sic mortales laudant amicitiam & concordia tñ illā nō imitantur: ergo eā reprobare dicunt. Itaq; si qñ. rephēdit illos qui laudant officiū bonę amicitie: sicut in subeūdis p amico periculis: & tñ illa nō obseruat. Officiū bñficiū: vel qd fieri debet. Aut cōmunicādis. vna cū amico aliqd male adire. Efferat. q. d. qñbet talem amicū laudibus extollit: cū tñ illud facere nolit. Qui clamores more suo: post regulam subiicit exemplū. Cauea. locus est sedētiū ad spectandum

q grece theatrū appellat. Pacunij. Pacuini fuit poeta amicissimus Læ. q tragediā de oreste / & pylade pronūciari fecit q ad nos venit. Cū ignorāte rege. Orestes cupiēs a se furias remouere cōceptas ex morte matris cōsuluuit oraculū. cui rñdit: vt ad tēplum dyanę in thauricā regionē pficisceret quo suū direxit gradū. Thoas autē rex illius loci more suo decimum hospitiē erat Orestes mactare volebat. interrogās enī qs esset orestes: pylades se continuo esse orestem affirmabat. Orestes autē se esse orestem (vt erat) dicere non sinebat. In re ficta in hac fabula omnes in signum laudis percutiebant manus adinuicem: quid Senſemus eos in re vera facturos: ipsa natura ex qua oritur amicitia demonstrabat potentiam amicitie. Hactenus imponit finem huic particulę: in qua demonstratum est amicitiam esse iucundam: vtilem & necessariam. Ab his præceptoribus & philosophis amicitie disputatoribus cetera querenda sunt. A te potius. subaudi querimus ab illo quesitore tract. Aliud quoddam filum. tracta est similitudo a muliere filante: ac si dicat hæc quę dicta sunt Læli sūt vnum filum: id est vna filata. ideo a te aliam filationem oratione expectamus qua ex re transitionem facit more Cī. Tu magis sic inquit Scæ. Fanni magis bonę amicitie regulam a Læ. expeteres si audiuiſſes nuper disputationem ipsius ante mortem Scipio. quę fuit de repu. Qualis tum patronus. Cī. in epi. Atticum testatur se Pla. imitatum fuisse in li. de re militari. Pla. vt diximus: introducebat aliquos contradicentes iocari de aliquare qua illius veritatis melius pateret: hic Cic. introducit philum contradicentem Læ. q iusticia iniqua est propter quam homines plurimas tolerant calamitates. Læ. accurate defendit iusticiam. Qualis patronus. acris fuit defensor. Alias patronus est dominus liberti. Contra accuratam. ingeniose cogitatam: vnde de precio victi pendet victoria. Iustissimo viro defendere: & tractant fabrilia fabri. & quod medicorum est promittunt medicum: ac si dicat Læ. vir iustissimus iudiciam defendit. Quid amicitiam. attentos facit auditores. ostendit enim Scæuō. optimum esse disputatorem amicitie Læ. de qua tractaturus est ipse Læ. Quid enim refert qua ratio ne cogitis: ac si dicat: nihil refert siue manibus: siue pedibus: siue alio (vultis modo cogitis me de hac re disputationem suscipere. Studijs generum. propter voluptates vestras: quia estis mei generi cogitis me disputare potissimum: quia res est honesta. Ne æquum. nobis est difficile obfiste: & iustum est.

Amicitia
utilis iu-
cunda &
necessa-
ria.
Methas-
phora

de pānrio
apud dūluz
celli: 6. 11.
Ca: vltio 40. 2.
6. 21. 12.

¶ Sepissime igitur mihi de amicitia cogitāt maxime illud cōsiderandum videri solet: num propter imbecillitatē atq; inopiā de siderāda sit Amicitia: vt in dandis/recipiendisq; meritis: qđ quisq; minus per se posset: id acciperet ab alio: vicissimq; redderet: an eēt idem propriū amicitie: sed antiquior & pulchrior: & magis a natura ipsa profecta alia cā esset: amor enī ex quo (amicitia est nominata) princeps est ad beniuolentiā coniungendam. Nam vtilitates q; dem etiam ab his percipiuntur sepe qui simulatione amicitie colūtur & obseruāt cā temporis. In amicitia autē nihil fictum: nihil simulatū: & quicqd est: idē verū & volūtariū est. Quapropter a natura mihi videt potius q; ab imbecillitate orta amicitia: & applicatiōe magis animi cum quodam sensu amandi q; cognitione q; tū illa res vtilitatis esset habitura. Quod quidē quale sit etiā i bestiis q; buldaz animaduerti potest: q; ex se natos ita amant ad quoddam ep̄s: & ab eis ita amantur: vt facile eorū appareat sensus: quod in homine multo est euidentius. Primū ex ea charitate: quē est inter natos & parentes: quē dirimi (nisi detestabili scelere) non pōt: deinde cum similis sensus extitit amoris: si aliquē nati sumus cuius cū moribus & natura cōgruamus q; in eo quasi lumē aliqđ pbitatis & virtutis pspicere videamur. Nihil est ei amabilius virtute: nihil qđ magis alliciat hoies ad diligendū. Quippe cum ppter virtutē & pbitatē eos etiā quos nūq; vidimus quodāmodo diligamus. Quis est qui C. Fabritij Marci curij cū charitate aliqua: & beniuolentia mēoriā nō vsurpet: quos nunq; viderit. Quis autē est: q; tarquinij superbū q; P. Crassū, S. P. Meliū nō oderit. Cū duobus ductibus de imperio in italia decertatum est. pyrro & Annibale. Ab altero ppter pbitatem eius nominis: nō alienos animos habemus. Alter ppter crudelitātē eius: sepe hęc cluitas oderit: q; si tāta vis pbitatis est vt eā vili eis quos nunq; vidimus: vel quod maius est in hoste etiam diligamus: quod mirū est: si animi hoīm moueant. cum eorū quibuscum vsu cōiuncti esse possint: virtutē & bonitatem pspicere videantur. Quāq; confirmat amor & beneficio accepto & studio prospecto & conluctudine adiuncta: qbus rebus ad illum primū motum animi & amoris adhibitis admirabilis quēdaz exardescit beniuolentiē magnitudo. Quam si qui putant imbecillitate proficisci: vt sit per quā quisq; assequat quod desideret: humilem sane relinquant & minie generosum (vt ita dicam) ortū amicitie: quaz ex iopia atq; idigētia nasci volūt. Qđ si ita eēt vt q; valitudinis minimū i se eē arbitraret ita ad amicitia esset aptissimus: qđ lōge secus est. Vt enī quisq; sibi plurimū confidit: & vt quisq; maxie virtute & sapientia sic munitus est vt nullo egeat: suaq; oīa in seipō posita iudicet: ita in amicitijs expetendis colendisq; maxime excellit. si lumen. i. clarū iudiciū aliquod probitatis & virtutis. Enī p quia: nihil est amabilius virtute: et nihil est q; ma-

¶ Sepissime principū disputatōis est ostendēs vnde amicitia orta sit & profecta. Igitur. i. quia studiis vestris amplius obistere nolo: & de re dicere incipiā. Est igitur cōtinuariua particula. Illud sollet videri mihi cogitanti sepissime de amicitia cōsiderandū maxime: num. i. nunqd amicitia sit desideranda ppter imbecillitate: i. potētiā atq; inopiā: vt. i. vtpote in meritis dandis & recipiendis: vt quisq; acciperet id ab alio s. ab amico qm minus. i. non posset per se. i. per ppiā facultatē: & redderet vicissim sup. alteri id qđ minus posset per se. i. nunqd ex vtilitate sit orta amicitia an qđ potius credit: hoc. s. mutuo dare & recipere bñficiū: esset quidē ppiū amicitie. i. ppietas qdam illi annexa sed eēt alia cā. i. amicitie antiquior & pulchrior & pfecta magis ab ipsa natura. Enī p quia: amor. s. gratis adhibitus ex quo amicitia est nominata. (Nam vt mulier a matre amica dicitur: Ita vir amator non amicus: vt intēnoscat honestus amor vnde amicitia orta ab amatorio illo. vnde amator dictus est princeps. i. precipuus: & quasi caput: & quod vulgus dicit: capitaneus ad cōiungendam beniuolentiā. Nā vtilitates percipiunt etiā sepe ab his q; colūtur & obseruant causa tps. i. oportunitatis & cōmodi tps: simulatione. i. ppter simulationem amicitie nō vere. Autē p sed nihil est fictū: & nihil est simulatū: an amicitia scilz vera: & quicquid est in amicitia: id voluntariū. Quapropter Amicitia videtur mihi potius orta a natura q; ab imbecillitate: & videtur orta magis applicatione animi cum quodam consensu amandi q; cognitione scilz: cet preuia: q; tum vtilitatis illa res scilicet amicitia esset habitura. Quod quidē supple dictum: quale sit: an. i. verū an falsum: licet animaduerti. i. considerari (Est autem impersonale animaduerti: sicut et licet) in quibusdam bestiis qui amant ad quoddam: id est certum tempus scilicet donec fuerint natura educati: natos ex se & amantur ita ab eis: vt sensus eorum: id est quid sentiāt faciendum: appareat facile in eis: quod est euidentius: multo: id est multo magis perspicuum in homine. Primum supple euidentius est in homine ex ea charitate quā est inter natos & parentes: quā non potest dirimi: id est dissolui nisi scelere detestabili. Deinde cum si similis sensus amoris: id est similis sententia de amore: id est similis perceptio amoris extitit si nati sumus: id est acquisiuius aliquem cum cuius moribus congruamus id est conueniamus & concordēs simus: qđ id est quia nos videamur pspicere. i. aut pcul: & ita manifeste ispicere in eo q; G. liij

ASCEN

i. ppiā ppiā
se ppiā ppiā
amici

Aliter legitur
Florg. li. i. h. 26
vbi sit inquit
Spu: Cassius apud
lege Meliū largiri
one superbi regie
dominūs p sententiā
te multauit Titq
Luig. li. i. Oalle. li. i
ca. 8. Oltor. li. 20. s.
cap. 8. Oltor. li. 20. s.
de ppiā ppiā
ad aliq. s. adde
pfiat

M. tullii Ciceronis.

gis alliciat homines ad diligendum. scilicet virtus: eum in quo sit quisque id est ut pote: cum scilicet ita sit quod diligamus quodammodo etiam eos quos nunquam vidimus propter virtutem & probitatem. scilicet eorum. Quis est qui non usurpet: id est in usum rapiat memoriam Caii Fabricii & Marci curii romanorum illorum: qui ob continentiam & abstinentiam maxime laudantur: cum benivolentia: id est quodam favore eorum: quos nunquam viderit. Quis autem est qui non oderit Tarquinium superbum ultimum romanorum regem: qui scilicet non oderit Publium Catium (ubi male crassum scribunt) qui imperium romanum inuadere conatus est: & supple Spuriū melium qui per largitionem frumentariam tyrannum se facere sperabat. quasi dicat nemo. Item decertatum est in italia de imperio cum duobus ducibus. scilicet Pyrrhotarum rege & Annibale carthagineū. duce. Et supple nos romani habemus animos non alienos. id est non abhorrentes ab altero. scilicet Pyrrho: id est a memoria eius propter probitatem nominis eius: de qua primo offi. late dictum est. Hæc ciuitas. scilicet romana oderit: id est odio prosequetur semper alterum scilicet Annibalem: propter crudelitatem eius. Quod si tanta est vis probitatis ut diligamus eam: vel etiam in eis quos nunquam vidimus: vel: id est etiam (quod malus est) in hoste: quod id est quale: mirum est si animi hominum moueantur: id est afficiuntur quodam amore: cum videantur prospicere virtutem & probitatem eorum quibuscumque: id est cum quibus possint esse coniuncti. scilicet vinculo amicitie quodque. scilicet ita nihilominus est quod amor confirmatur: & id est simul beneficio accepto: & consuetudine. id est familiaritate conuiuendi adiuncta: quibus rebus adhibitis ad illum primum motum animi scilicet quem natura excitat: quedam admirabilis magnitudo benivolentie: exardescit. id est aperte incenditur in homine: quam. scilicet magnitudinem: si qui putant proficisci. id est oriri ab imbecillitate: id est impotentia & inopia: ut sit supple ea per quam quisque assequatur. id est obtineat ab amico: quod desideret: qui supple talia dicunt: relinquunt ortum amicitie: sane. id est valde humilem. id est abiectum & contemptibilem: & ut ita dicam (quia premitit ne meta phora vitio detur oratori) minime generosum: quam. scilicet amicitiam qui talia dicunt volunt nasci ex inopia & indigentia. Quod. id est res: si esset ita ut scilicet ex inopia nasceretur amicitia tunc supple ut. id est secundum quod quisque arbitraretur. id est opinaretur. minimum. id est minimam partem valitudinis. id est facultatis & potentie: esse in se. ipso: ita. id est in tantum esset aptissimus ad amicitiam. quod est longe secus. id est multo aliter. Et pro quia. ut quisque confidit plurimum sibi. id est in se & viribus suis: & ut quisque munitus est maxime virtute & sapientia: sic. id est in tantum ut nullo egeat: & iudicet omnia sua. id est propria bona esse posita in seipso: ita excellit maxime in amicitijs expetendis & excolendis. Posset legi amicis pro amicitijs: sed ipse amicitie pro amicis ponuntur. Nota est autem sermonis elegantia. Nam quisque superlatiuo siue nominali siue aduerbiali gaudet. Ut & ita conformes gradus exigunt: sed tunc superlatiuos quando interuenit quisque. Venustius etiam utimur gerundijs nominibus quam gerundijs: ut hoc loco in expetendis & colendis amicitijs potius quam in expetendo & excolendo amicitias. Item expetimus tantum honesta: appetimus etiam iucunda & voluptatis incitamenta. ¶ Se-pissime. incipit disputationem unde sit orta hæc amicitia: cuius origo secundum multos ab imbecillitate & paupertate profecta plerique asserunt quod amicos acquiritur ut nobis inferuiant: vel ut illis inferuiamus: quæ quidem opinio falsa est. ¶ Minus per se quod non per se facere potest ab amico accipere: & econuerso amico indigentibus subuenire propter hoc amicitiam alias ortam inuentam esse volunt. ¶ An esset hoc proprium quidam. non est proprium ipsius amicitie. ¶ Antiquior. id est nobilior est causa propter quam inuenta est amicitia. Amor. scilicet alicui: quando bene velle conuenit: & ille benivolentiam habere facit & amicitiam. ¶ Nam utilitates reddunt rationem qua re ex ista mutata beneficia quæ fiunt non sunt principia amicitie quia multi inferuiunt timore aut simulatione aliqua. ¶ Simulatione coluntur venerantur ut puta subditi se penumero venerantur tyrānos non amore: sed in simulatione amicitie. Et obseruant temporum conditionem: ut diximus erga tyrānos. ¶ Nil fictum. quātū ad verba: nihil simulatū quātū ad animi referit. Verū ad illud fictum retulit. Volūtariū. ad simulatū referit. ¶ Implicati animi. ex copulatione quadam animi a natura data oritur amicitia. ¶ Cum sensu amandi. hæc animi copulatio nascitur ex cogitatione quadam amandi. ¶ Quod quidem quale sit. qualis sit ista res videlicet quod ex natura proficiscitur non autem ex inopia ex bestiis percipi potest quæ educant filios suos. Columbus enim suos pullos educant cum tanto amore. quod multas patitur incommoditates adeo ut ipse fame potius moritur quam incommoditate aliqua poterit dimittere. ¶ Ad quoddam tempus. quousque per se nutrire se possunt a parentibus nutriuntur. ¶ Detestabili scelere. quasi occurrat cuidam obiectiōi quod inueniuntur multi: qui non amant parentes & econuerso. Cui inquit leuius sunt aliqui scelerati: & quasi monstra quedam humane nature. ¶ Similis sensus. ingreditur hanc particulam in qua ostendit virtutem esse firmam amentum amicitie. ¶ Similis sensus. id est cognitio amoris: natura enim vult & cogit quod si ames aliquem & bene velis alicui alter cogitur amare pariter. igitur si amicum quendam nactus fuerim qui sit mecum mutua benivolentia coniunctus: cuius mores & natura atque virtus meis congruant virtutibus vinculum huius generis amicitie inter nos erit ut nulla vi ab amore nostri disiungi possimus. ¶ Probitatis ut virtutis splendorem in eo perspicere videmur. probitas est vitiorum fugatio: virtus quidem est habitus instituendi animi. ¶ Ille enim splendorem habet. hæc duo continet. ¶ C. Fabricij. qui optimus: ut sibi coniunctus foret. amamus enim istos quos nunquam vidimus propter virtutem: neminem quidem odio habere possumus: sed si odium inciderit non propter virtutem laudat. ¶ Memoriam usurpet in frequentem enim usum dicat mentionem illorum. ¶ Tarquinium superbum. ultimum regem romanorum: alter fuit Tarquinius priscus appellatus Crassum spurium. qui imperium romanum adipisci voluerunt. Spurius propter frumentorum largitionem tyrannum se fieri putabat: vnusquisque habet eos odio: igitur per tyrannum demonstratur: quod virtus est firma metum amicitie: quia amamus etiam hostes virtutibus preditos. ¶ Pyrrho. epyrrhotarum rege: epyrrhote dicti sunt ab epyrrho regione. pyrrhus virtute peditus captiuos romanos cum liberalitate tradidit spreto precio: dicensque non sanguine hominum: sed sed armis & scientia militari de-

Quisq.
Vt & ita
Gerūdi
Expeto
Apeto
Origo a
micitie
Antiqor.
i. nobili
or.

Fictum &
simulatū
differunt
Argumē-
tū ex be-
stij su-
mit.
Scelerati
imperij
erga parē-
tes.
Probitas
Incogni-
tos ppter
virtutē a-
mamus
Spurius
Virtus a-
micitie fū-
damentū
Epyrrho
te.

certandum esse. ¶ Hannibale. cuius fraudes & scelera Liuii complecti non posset. Inter cetera sua flagitia: fluuium quemdam per cadauera romanorum transiit. ¶ Non alienos animos. voluit dicere non amemus Pyrrhum propter probitatem suam: quia hostis fuit imperio romanorum: sed dicit non tamen odio habemus ipsum Alterum Annibalem. ¶ In hoste. vt in Pyrrho mouent ad bene uelle alicui uiuenti cū bene volumus mortuis propter probitatem illorum eorum. s. uiuentium virtute prospicere possumus si diligimus defunctos tantomagis uiuentes diligere debemus: quarum amicitiam nancisci possumus & eorum probitatem videmus. ¶ Studio prospecto & consuetudine: illud est beneficium gratum quod si summa cum voluptate & hilaritate quadam praesertim illi cui amicitia coniunctus sis. ¶ Studio perspecto. ingenti voluptate visa: q̄ tibi libens inferuit. ¶ Cum qua. beneficio coniuncta est amicitiae consuetudo. ¶ Quibus rebus: scilicet virtute: probitate: & beneficiorum collocacone ad primum amoris motum adiunctus: qui est a natura profectus: vt diximus tunc quadam flamma amicitiae exoritur. ¶ Per quam scilicet magnitudinem beniuolentiae assequi putat ab amicis: quod desiderat vnusquisq̄: ideo volunt esse ortam ex imbecillitate. ¶ Humilem sane relinquit humilem ortū amicitiae: & nemine gerendum: vt ita dicam. ¶ Relinquit. s. isti q̄ amicitiam affirmant esse natam ex imbecillitate: ea sane amicitia nata ē & ex i firma matre: s. melius ē q̄ sit orta generosa parēte. s. natura. ¶ Quisq̄ valitudinis minimum in se esse arbitraret: q̄tomagis indulgentissimā & minimā in se re esse putaret tanto magis apte amicitiam cōsequi posset: sed est aliter. nā qui cōfidit in se multum in diuitijs: & virtute ac amicitia capere da ceteros excedit. ¶ Plurimū. plurimū ad minimū refert. ¶ In se posita. diuitias sapientiam & virtutem.

Pyrrhus
virtute p̄
ditus.

Crudele.
Hāniba-
lis factus
Argumē-
tum a mi-
nor.

Amicitiae
vera ori-
go.

Amicitia
orta a na-
tura.

ASCEN

¶ Quē enim erat africanus indigēs mei: minime hercule. Ad ne ego quidem illius: sed ego admiratione quadam virtutis eius. ille vici-
ssim opinione fortasse nonnulla. quam de meis moribus habebat
me dilexit: auxit beniuolentiam consuetudo. Sed q̄q̄ vtilitates mu-
te & magnę consecutę sunt: non sunt tamen ab earum spe causę di-
ligenti profectę. Vt enim benefici liberalesq̄ sumus: non exigamus
gratiam: neq̄ enim beneficium feneramur: sed natura propensi ad
liberalitatem sumus. Sic amicitiam non se mercedis adducti: sed q̄
omnis eius fructus in ipso amore est expetendam putamus. Ab his
pecudum ritu ad voluptatem omnia deferunt longe dissentimus.
Nec mirum. Nihil enim altum: nihil magnificum ac diuinum susci-
pere possunt: qui suas omnes cogitationes abiecerunt in rem tam
humilem tamq̄ contemptam. Quamobrem hos quidem ab hoc
sermone remoueamus. ipsi autem intelligamus a natura gigni sen-
sum diligendi & beniuolentię charitatem facta significatione pro-
bitatis quam qui appetiuerūt: applicant sese: & proprius admouēt
vt vlu eius: quem diligere ceperunt: fruantur et moribus. Sintq̄ pa-
res in amore & equales propensioresq̄ ad bene merendum q̄ ad re-
posendum. Atq̄ hec inter eos sit honesta certatio. Sic & vtilitates
ex amicitia maxime capiuntur: & erit eius ortus natura q̄ ab imbe-
cillitate: & grauior et verior. Nam si vtilitas amicitias cōglutinaret
eadem commutata dissolueret: sed quia natura mutari non potest
idcirco vere amicitie sempiternę sunt. Ortum quidem amicitie vi-
detis. nisi quid adhuc forte vultis Scē. Tu vero perge Leli. pro hoc
enim qui minor est natu: meo iure respōdeo. Fan. recte tu quidem
Quamobrem audiamus. Le.

¶ Quid enim. exemplo probat amicitia: non propter inopia expeti: dicens. Enim pro quia. Quid sup. dicam hoc est nunqd africanus scilicet scipio amicus lelij: erat indigēs mei: hercule supple teste. i. per hercule: affirmo: q̄ minime erat indigēs mei at id est: sed ne quidem. i. ne etiam ego erā indigēs illius. hoc est scipionis sed ego supple dilexi eum admiratione. i. propter admirationem quadam virtutis eius: ille scz scipio dilexit vicissi. i. ecōtrario aut mutuo ne fortasse quadam opinione supple bōa quā habebat de moribus meis: & consue- do scilicet conuiuendi & cōuersandi simul auxit beniuolentiam ex opinione contra- ctaz. Sed q̄q̄ multe & magnę vtilitates sūt consecutę amicitiam sup. nostram: tamen causę digendi scilicet nos mutuo: non sūt profectę id est ortę: ab spe earum scilicet vtilitatum consequendarum. Enim pro q̄ vt id est quemadmodum nos sumus bene- fici id est beneficientes & beneficia confe- rentes & liberales: non ideo supple vt ex- gamus id est repetamus gratiam id est re- muneracionem. (Neq̄ enim id est nam nō feneramur id est ad finem accipimus: aut fortasse damus quia licet valla doceat fe- nerari esse ad finem accipere: & fenerare ad finem dare: tamen mācinellus docet i- lima vallen. fenerari deponent aliter etiā foueri aut ad finem dare significare) sed su- mus propensi id est ampliter inclinati ad liberalitatem: natura id est per naturam. Sic putamus amicitiam esse expetendam non adducti. i. q̄ sumus adducti spe mer- cedis id est retributionis sed q̄ ois fructus id est fruitio et vtilitas eius est i amore: dul- cissimum enim est amare condignum. Nō dissentimus longe ab eis. s. epicureis qui- busdam qui referunt omnia scilicet bona. id est meriuntur ea ad voluptatem. i. secu-

dum voluptatem putantes tantum in esse boni q̄tum voluptatis inest. ritu. i. more: pecudum quę in presentem voluptatem feruntur. & in diem viuūt nec de crastino prospiciunt. Nec mirum sup. est q̄ dissentimus. enim p̄ quia tales sup. nihil. non aliquid non possunt suspicere. i. sursum tanq̄ honorabilius aspicere (& non legetur su- spicere) aliqd magnificum ac diuinum vt pote qui adiecerūt omnes cogitationes suas: in rem tam humilem. i.

M. tullii Ciceronis.

abiectionem & contemptam: quia de rebus terrenis & transitoriis & ita contemptilibus ortam. Quamobrem remoueamus quidem hos. i. huiusmodi homines (& melius legetur sic quod os licet ore fiat sermo) ab hoc sermone. i. de amicitia. Ipsi autem. i. nos qui aliud bonum nouimus: sensum. i. consensum diligendi gigni a natura & charitate beniuolentie gigni facta significatione. i. postquam facta est significatio probitatis. i. eius quem charum habemus: quam. i. probitatem: qui appetiuerunt. i. qui eo oblectantur applicat se super. ad nos: aut ad eos in quibus eam inesse putant: & admonent sese. i. se ipsos proprios: ut fruantur: & i. etiam moribus eius quem ceperunt diligere fruantur dico vsum. i. per vsum & consuetudinem eius: quia conuersatio inducit conformes mores. Vnde cum sancto sanctus eris &c. Et ut sint pares in amore & equales: & sint propensiores. i. magis propinqui & inclinati ad humerandum. i. ad conferendum beneficium quam ad reposcendum si contulerint. Atque hec. i. huiusmodi certatio. i. humerandi: sit inter eos honesta. i. decens & modum non excedens: & sic utilitates maxime capientur. & i. simul ex amicitia: & i. simul ortus eius. i. amicitie erit & i. pariter grauior: & i. pariter verior: a natura. i. si ponatur a natura quam ab imbecillitate. Nam si utilitas conglutinet. i. compingeret & colligaret amicitias eadem. i. utilitas: commutata. i. in contrarium: dissolueret super. amicitias: scilicet quia natura non potest mutari: unde dicitur solet quod natura dedit tollere non potest. Potest tamen quis probitatem ad vitia opprimere. sed non penitus delere: neque ea est secundum naturam bene instituta: sed ex peccati pena inuenta: idcirco. i. quapropter amicitie vere sunt sempiternae. Quidem. i. certe vos o Sceuola & fatim: videris oculis mentis. i. intelligitis ortum. i. originem amicitie: & ita satis vobis feci nisi forte vultis adhuc quid. i. aliquid. Ad quod Sceuola. Tu vero o Leli perge. i. prosequere reliqua quae de amicitia sunt dicenda. Ego enim respondeo pro hoc. i. pro famulo qui minor me est: meo iure. i. utens iure meo quo seniori conuenit prior in loquendo locus. Respondeo. i. polliceor quod libenter audirurus sit Fan. Recte quidem tu super. censes: aut facis accideis quamobrem audiamus: tum Lelius sic est exorsus.

Obiectio tacita. Nonnulla, modeste loquitur: non enim dicit meamque virtutem admiratur: sed inquit moribus meis fortasse opinionem habuit. Arguit ergo per exemplum sui & africanam amicitiam ex indigentia non oriri. Sed quod respondet cuidam tacite obiectioni quod fieri posset contra Lelium: quia ex amicitia oriuntur multe utilitates: ergo amicitia ab illis trahere videtur originem quam res falsa est. Ut enim beneficii probat utilitates non esse amicitie origines. Benefici. ut puta in omnibus rebus: ut puta in equo domando. Liberales in pecuniis proprie dicimus. Exigamus. reputemus mercedem gratie tanquam feneratoris: hoc est hominis avari & feneratoris. Neque enim beneficium feneramur: parenthesis est. Fenus est autem fetus: ergo volumus quod amicitia nostra siue amor generet fetum. Sed natura: ablatiui casus est. i. natura inclinati sumus ad inseruiendum homini etiam sine utilitate nostra. Nam manus ceteris membris hoc a natura habent: ut inseruiant sine remuneratione aliqua: sic homines tanquam membra ceteris inseruire tenentur. Ad his. reprehendit illos epycureos qui asseriebant amicitiam debere esse ad voluptatem: aliquis enim non solus conuiuium facere posset: ideo ut amicum inueniat necesse est. ut qui secum illis vescatur. Ritu pecudum. confutatio simul mixta cum obiectione epycureorum. Nec mitum est. si ab illis dissentimus. Altum ut virtutem. Suspiciere in altum aspicere et venerari. Quidem metha. inquit Pronaq; cum spectet animalia cetera terram. Os hominis sublimius dedit: celumque tueri. Abiecerunt. bene quia in rem humilem exposuimus. Ipsi autem intelligamus sensum & per ordinem originem amicitie disputat. Sed si diligendi: amandi motus a natura gignit: & benedixit diligendi quod principium est amoris. ut Cic. quem diligebam: nunc amare incipio. Charitate beniuolentie. gratia amoris confirmat & oritur ex ipsa cognitione virtutis: quam in illo quem amare incepisti esse vides. Facta significatione. facto signo aliquo probitatis: quod in aliquo cognoscimus in quo iam amorem ponere cepimus illud quidem signum virtutis atque probitatis: amorem illum auget atque confirmat. Proprius. prope magis admonent ad alios quibus cum amore se applicauerunt cum signum virtutis in eum agnoscat. Vni consuetudine eius fruimur. Pares. ad amicitiam. equales in moribus: in literis & in etate. Ad bene merendum. ad beneficium conferendum unusquisque propensior. magisque ad repetendum beneficium ab amico: merere alias significat militarem artem exercere. Sit honesta certatio: si amicus tibi fecit unum beneficium si duo conferre niteris: hec erit honesta certatio. Sic & utilitates. epilogat quod dictum est. Grauior venerabilior. Nam si utilitas amicitias conglutinet: & si amicitiam utilitates collocarent commutatis illis amicitia dissolueretur hoc modo. Si ames pretorem hac de causa: quia tibi iusserat: preterito magistratu beneficio collatione amicitia remouetur. Natura potest non mutari a qua proficiscitur amicitia id est amicitiae conglutinatio non disiungitur.

Exemplum.

ASCEN

Vdite vero. In hac parte docet nihil esse difficilius quam amicitiam ad extremum usque diem vite permanere: & ita ex rei difficultate attemptos fecit: ex utilitate beniuolos reddidit: & hic ex propositione dicendorum dociles. Ordo est: o optimi viri Sceuola & Fan: audite vero. i. ad verum: aut non omnia verum ea quae discebantur dum simul viueremus sepiissime de amicitia inter me & Scipionem quod. i. audite tamen: quod ille scilicet Scipio quod id est certe dicebat nihil esse difficilius quam amicitiam permanere usque ad extremum diem vite. Nam super. dicebat incidere id est

Vdite vero optimi viri ea quae sepiissime inter me & Scipionem de amicitia discebantur. Quamquam ille quidem mihi difficilius esse dicebat: quam amicitiam usque ad extremum vite diem permanere. Nam vel ut non idem expediret: utriusque incidere sepe: vel in rebus non idem sentire. Mutari etiam mores hominum sepe dicebat alias aduersis rebus alias etate ingrauescente: atque earum rerum exemplum & similitudinem capiebat ineuntis etatis quod summi puerorum amores sepe vna cum pretexta & toga deponerentur. Si autem adolescentiam

Amicus vel: Commodus ad hoc probat li: i: ca?

Ad hoc lege valle: Max: li: 3 ca: 8: p: 100

perduxissent: dirimi tamen interdum contentione vel luxurie con-
 ditione: vel commodi alicuius: quod idem adipisci vterque non pos-
 set. Quod si quis longius in amicitia prouecti essent: tamen sepe la-
 befactari: si in honoris contentionem incidissent. Pestem enim ma-
 iorem esse nullam in amicitijs quā in plerisque pecunie cupiditatem. In
 optimis quibusque honoris certamen & gloria. Ex quo inimicitias
 maximas sepe inter amantissimos extitisse. Magna etiam dissidia &
 plerumque iusta nasci: cum aliquid ab amicis quod rectum non esset
 postularetur ut aut libidinis ministri: aut adiutores essent ad iniuriā
 Quod qui recusarent quamuis honeste id facerent: ius tamen a-
 micitiae deferere argueretur ab his quibus obsequi nollent: illos
 autem qui quiduis ab amico auderent postulare: postulatione ipsa
 profiteri: omnia se amici causa esse facturos. Eorum quærela inue-
 terata non modo familiaritates extinguere solere: sed etiam odia gi-
 gni maximaque sempiterna. Hæc itaque multa: quasi fata impendere
 amicitijs ut omnia subterfugere: non modo sapientia: sed etiam
 foelicitatis diceret sibi videri.

longius. si quā in adolescentiam usque dicebat super amicitiam tamen. nichilominus labefactari. i. remitti & dissolui si i-
 cidissent in contentione. i. cōpetitione honoris. i. alicuius magistratus honorifici. Eni pro qua dicebat nullā pestē
 esse maiorem in amicitijs quā cupiditatem pecunie in plerisque. i. quā erat in quā plurimis. i. in vulgaribus Vnde Maro.
 Eni. Aut qui diuitijs soli incubuere repertis. Nec partem posuere suis: quā plurima turba est. Omnes enim stu-
 dent auariciae & quā certamen honoris & glorie in quibusque optimis. i. optimo ingenio præditis: ut postea patuit i
 Cæsare & Pōpeio. Vnde & Tacitus. Quinetiā sapientibus cupidō glorie nouissima exuitur. Optimus ergo viq;
 nondū cōsummāre virtutis a gloria titilatur: & ad amicitia violationem cupiditate glorie inuitat. Ex quo. i. ex
 qua re nos videmus maxias inimicitias extitisse sepe inter amantissimos. i. prius. Et videmus magna dissidia: & ple-
 rumque. i. ut plurimū iusta nasci cū postulare aliquid ab amicis: quod nō esset certū. in qua re peccat qui petit: nō q
 recusat: ut cū postularetur: ut essent aut ministri libidinis. i. explende. aut adiutores ad iniuriā. i. alicui inferen-
 dam. Quod. i. quā rem hij qui facerent: quis facerent id honeste: arguerentur tamen ab his quibus nollēt obsequi. i.
 morem gerere deferere ius amicitie: cū tamen minime defererent. Aut p sed. dicebat super illos: aut quā videmus illos
 quā auderent postulare ab amicis: quibus. i. quilibet tā licitū quā illicitū pferi ipsa postulatione. i. inter postulandum
 vel dū postularēt se facturos esse oia tam illicita quā licita: & tam inhonesta quā honesta causa amici: & ita tales his
 peccant: quod inhonesta petant: & quā inhonesta si petantur se facturos profiteantur. Et dicebat aut videmus:
 nō mō. i. nō solū familiaritates solere extinguere quærela. i. per quærelā eorū. i. huiusmodi hoim: inueterata. i. in cōsue-
 tudine adducta: seu adducta: sed etiā maxia atq; sepiterna odia super. solere gigni. Itaque. i. & dicebat super. hæc mul-
 ta: quasi fata. i. exitia impedere amicitijs ita. i. intantū: ut doceret oia. i. oēs partes nō modo sapientie: sed foelici-
 tatis quæ esset in amicitia videri sibi subterfugere. i. euanescere & elabi.

Vdite nihil difficilius est quā amicitia usque extremū vite diē permanere. Facit dociles auditores ostendē
 do se breuiter tractaturū quā amicitia difficile usque ad mortē duratura ē. ¶ Ut nō idem expediret. i. vti-
 le nō esset: idem ambobus amicis. ut puta vnus facit cōsulatū: & alter eūdem desiderat: nō ppter vti-
 litatem dissoluit amicitia. ¶ Vel repu. amicus vnus fauet Ce. alter pōpeio. ¶ Mores mutari procedē
 te tpe mutant mores. ¶ Aduersis rebus. quā peruenit ad amplissimū statū pauperes amicos sepe cōtenuit. ¶ Ali-
 as aduersis rebus. aliquando ppter inopiā cogitur ad mercaturā: aliter ad honores & dignitates peruenire ni-
 ti. ¶ Alta aliquā. ¶ Ingrauescente etate. vnus appetit dignitates alter voluptates. ¶ Prætexta quā vestis erat pue-
 rorū. Toga aut erat virilis vestis quā oblati in templo militibus pueris cum solemnitate parentū imponebatur.
 ¶ Quod si quā. numerat aliquas causas rursus amicitia frangit quā illa durauerit aliquo tpe: cū in ea puecti sūt
 amici. ¶ Labefactari. subaudi dicebat: cū pio tote omnes iste cause & orōnes sūt dicte ex persona scipionis. ple-
 rumque. ¶ Honores. cōtiones. quā nodū amicitie rūpunt. hi ei honores potissimū i magistratibus erāt quibus appeten-
 dis plerūque rixæ inter amicos oriebant. ¶ Pestem nullam maiorem. subaudi dicebat nulla est pestilentior res in
 frādendo amorem quā pecuniarum auiditas. ¶ In pecunijs magnificis viris certatio honoris & glie adherat. In-
 famis aut certatio erat pecunie. ¶ Cū magna dissidia. discordias magnas. dissidiū cōponit a dis & sedeo. ¶ Ut
 aut libidinis ministri quā lenones appellant: sicut Clodius quā amicos multos i cæsaris habebat. rogabat enim eos
 quibus ut sibi vxorem cæsaris amicā redderent qui quā dem hæc denegates se facturos inimici ipsius efficiebantur.

Reddit
 dociles.

Prætexta
 Toga.
 Honorū
 cōptetio-
 nes amici-
 tie. nodū
 rūpunt
 Dissidiū
 Clodius.

M. tullii Ciceronis.

C Aut adiutores esset ad iniuriā. hoc mō si qd dixisset amicis suis. Volo vt accusetis socra. q̄ vīr improbissimus existit: & alios deos colere nos hortat. amici hoc facere noluerunt: quare illi inimici facti sūt. Igitur ppter istas quatuor causas amicis lōgo tpe in amicitia puectis inimicissimos fieri reperimus. s. aut ppter honores: aut propter pecuniarū auiditatē: aut libidinis ministeriū: vel ppter inferendā alicui iniuriā. ¶ Arguerent ab his q̄ repulsa ab amicis in his superibus rebus patiunt rēphendūt illos q̄ sibi amici nō existūt: quoniam suis petitiōibus obtēperare nollūt. Illos subaudi semper dicebat scipio. Affert ei aliā cām: q̄ hoīes ab amicitia dissolui videmus. Nō nulli qdem ab amicis oīa petere audēt q̄ ipsi p suis amicis se actores asserunt: ordo dicebat illos ppter in illa postulatiōe se facturos oīa amici cā: q̄ qdvis audent postulare. ¶ Auderent. arduū enim vt amici inhonestā ab amicis postulent. Eorū q̄ rela. q̄ secuti nō sūt q̄ ab amicis petebāt semper cōsequunt de hac re: quā obrem nō solū dissolunt amicitie sed sempiternē etiā inimicitie gerūt vt fuit in Ci. & Clodio Clodius enim volebat: vt Ci. testificaret Clodiū illa die in qua ceremonias pōlluit: ruri extitisse quā rem. Ci. facere negauit: & iō hinc inimicitie orte sūt. ¶ Hęc ita mltę. i. tot cause ministrare sūt: q̄ tāq̄ mortes amicitijs impendent: quas si quis fugere potuerit verus amicus: nō mō sapiēs: sed etiā amicissimus appellari poterit. ¶ Quasi fata. i. mortes. ¶ Impendere: cū ruina minari. Declinat aut impendeo impendes: secunde coniugationis.

Quãobrem Docet quatenus amicitia
cõcedendũ q̃ pulchre definitum legimus
ap̃ Aulũ gelũ: q̃ ṽsq̃ ad deos. i. sine of-
fensione dei aut trãsgressitõẽ mãdati diui-
ni. Ordo est. quãobrem. i. quapropter cũ tan-
ta odia icidãt iter amicos videamus si pla-
cet vobis primũ id. videlz quatenus. i. quo
ṽsq̃ amor in amicitia. i. q̃: esse debet inter
amicos debeat p̃gredi. i. extendi: nũ. i. ni-
quid. q. d. minime. Coriolanus (.f. marus
a deuiclis Coriolus in tuscia sic dictus de
quo Liuius plurima & valerius nō pauca
differit) s̃. i. tãctis habuit amicos. i. rome &
extra romã illi debuerẽ ferre cũ correlia-
no arma cõtra patriã .q. d. minime cũ etiã
matrẽ se illo oñdit inimicã fore dũ patriã
recõciliaret. vñ ipse q̃ neq̃ p̃õifices: neq̃
faciales: neq̃ primores rome poterãt effe-
cit vt ab obli dione vrbis dissolueret. Nun-
t. nũ quid amici debuerũt iuuare Becillinũ
ciuem illũ romanũ: appetentem regnũ. i.
dñationem in libera ciuitate. q. d. minime
Et nũ. i. nũquid debuerũt iuuare Spurium
melium etiã appetentem regnum frumen-
taria largitione. q. d. etiã nequaq̃. Quidez
i. certe nos videbamus. s. illa tempestate
qua hec fierent Tyberium gracchũ vexan-
tem remp. per legem agrariã quem ferre
volebat (sicut & frater ob eandem rem ce-
sus Vñ inuen. Quis tulerit gracchos de se-
ditione querentes) derelictũ a Quinto tu-
berone & ab amicis equalibus. i. coeuis e-
ius. At. i. sed ecõtrario Caius blasius cum-
nus ex cumis ciuitate italica hospes. o scẽ
nola nostrẽ familiẽ. i. a quo mutuo hospi-
tio familia ñra recipi solebat (Olim enim
non erant tot diuersoria mercenaria: nec
tot caupone ad quas se peregrinantes re-
ciperent: sed viri probi habehãt i vrbibus
& pagis magnis hospites: quos recipiebãt
gratis: & a quibus dũ ad illos se diuertissẽt
gratis recipiebantur. Vnde factũ esse reor
vt hospitor & hospes cõmuniter significẽt
quia q̃ recipiebantur tenebantur etiã reci-
pere) cũ. i. qũ venisset ad me tanq̃ ad hos-
pitem suũ: qui .f. ego aderam in consilio cũ
lenate .f. Tiro & rutilio cõsulibus: venisset
dico deprecatum. i. purgatum culpam suã

¶ Quamobrem id primum videamus si placet quatenus amor in
amicitia progredi debeat: num si Coriolanus habuit amicos ferre
contra patriam arma illi cum Coriolano debuerunt. Nū. Becilli non
amici regnum appetentem. Num. S. P. Melium iuuare debuerunt.
Tyberium quidem gracchum tempore vexantem a Qu. Tuberone
equalibusq; amicis derelictum videbamus. At. C. Blossius cumanus
hospes familia nostra Scauola cum ad me qui adheram cum Le-
nate & Rutilio consulibus in consilio deprecatum venisset: hanc ut
sibi ignoscerem causam asserbat qd tanti Tyberii gracchum fecis-
set: ut quicquid ille uellet sibi faciendū putaret. Tum ego etiam ne
inquam sit in capitolium faces ferre uellet: nunq̃ inquit voluisset id
quidem: sed si voluisset paruisset. Videtis q̃ nefaria vox: et hercle
ita fecit: vel plus etiam q̃ dixit non enim paruisset solum Tyberii grac-
chi temeritati: sed etiam præsuit: nec se comitem illius furoris: sed
ducem præbuit itaq; hoc amentia questione noua prætenuit in a-
m am profugit: ad hostes se contulit: penas reipublice graues iusta se
persoluit: nulla igitur excusatio peccati: si amici causa peccaueris
Nam cum conciliatrix amicitie virtutis defeceris: Quod si rectum
statuerimus vel concedere amicis quicquid velint: vel impetrare ab
amicis quicquid velimus: perfecta quidem sapientia sumus: si nihil
habeat res vitij: sed loquimur de his amicis qui ante oculos sunt:
quos videmus: aut de quibus memoriam accepimus aut quos non
vixit vita communis. Ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt
& eorum quidem maxime qui ad sapientiam proxime accedunt.
Vidimus Paulum Emiliū. C. Lucinio familiarem fuisse: sic a pa-
tribus accepimus bis vna consules & collegas in censura. Tum eti-
am cum ijs: & inter se coniunctissimos fuisse Manium Curium &
Tybe. Coruncanum memorie traditum est. Igitur ne suspicari qui-
dem possumus: quem horum ab amico quippiam contendisse: quod
contra fidem: contra iusiurandum: contra rempublicam esset. Nā
hec quidem in talibus viris quid attinet dicere si contendissent: scio

impetraturos non fuisse. Cum illi sanctissimi viri fuerint. Eque autem nefas sit tale aliquid & facere rogatum & rogare. At vero Tyberium gracchum sequebantur. C. Carbo. Caius Cato: & minime tunc quidem Caius frater: nunc idem acerrimus inimicus.

taret faciendum si sup. gracchus vellet ferre. i. inferre faces. i. faculas inflammas in capitolium. i. ad incendendum capitolium. Ipse Blossius inquit. i. respondit: quidem. i. certe gracchus sup. nunquam voluisset: sed si voluisset. i. iussisset: paruisset. i. obediuissem. ei videris o generi mei: quod. i. quod nefaria. i. detestanda sup. sit hec vox. & hercle ipse fecit ita sicut: dixerat se facturum: vel fecit etiam plusquam dixit. Non enim ille paruit solum: sed etiam precepsit. i. ad executionem precipuus fuit temeritati Tyberij. f. gracchi. Nec precepit. i. exhibuit se comitem. i. adiutorem furoris illius. f. Thyberij: sed ducem. i. ut dicitur capitaneum & principem. Itaque hac amicitia. i. propter hanc amicitiam: perterritus noua questione. i. inquisitione & ut dicitur informatione eorumque consenserant: aut complices fuerant profugit in Asiam ad Aristomachum regem apud quem sibi mortem conscivit & contulit se ad hostes & perfoluit reip. graues: sed iustas. i. meritas poenas. f. captivitas. Igitur nulla est excusatio peccati: si peccaueris causa amici. Nam est opinio virtutis. i. de virtute alterius fuerit consiliatrix. i. effectrix & si dicam nutrix amicitie difficile est tenere. f. te amicitiam: si defeceris a virtute. i. si dereliqueris virtutem. Quod si statuerimus. i. censuerimus rectum sup. esse: vel concedere amicis quicquid velint: vel impetrare. i. obtinere ab amicis quicquid velimus: nos quod id recte facimus sumus: aut simus. i. oportet ut simus sapia perfecta. i. habentes sapientiam perfectam: si res mihi habeat vitij: quia quod perfecta sapientia perditus neque rogabit: neque rogatus faciet quicquid inhonestum aut indecens causa amicitie: sed nos loquimur de his amicis. f. comiti & vulgata sapia perditis qui peccare possunt: qui sunt autem oculos nostris: aut de quibus accepimus memoriam: aut quos comitis vita nouit. quod. d. non de illis quos stoici sibi fingunt: sed ostendere nequeunt cum nulle adhuc tales extiterint secundum hunc & reuera non nisi vnus christus iesus sapia dei patris. Exempla sunt nobis sumenda ex hoc numero. f. sapientum sapia comiti: & quidem eorumque accedunt proximam ad sapiam. f. veram: sed non attingant eam. Nos vidimus Paulum emilium. f. macedonicum familiarum Cato Iulianum fuisse. sic accepimus a patribus sup. nostris. quod. d. cum id non viderim affirmare non ausim) his consules & collegas in censura vna. i. pariter. i. gessisse his simul consularum & censuram: in qua grauissimi viri mores civium censebant & notabant: ac multabant vitiosos. Et traditum est memoriam Mauium (sic melius quam Marcus leges) Curium & Tyberium Coruncanum (non Coruncanum) fuisse tum. i. tunc coniunctissimos inter se cum obsequijs. f. duobus Emilio. & Iuliano Igitur ne suspicari quidem possumus. quod. d. tantum abest ut affirmare: aut firmiter credere audeamus. ut ne suspicari quidem possemus quemquam horum contendisse. i. contendendo postulasse quippiam ab amico quod esset contra fidem: contra iustitiam: contra rempublicam. Nam quid quidem attinet dicere. quod. d. nihil: si Curius & Coruncanus contendissent: hec in talibus viris quales Paulus emilius & Calpurnius scio non fuisse impetraturos. f. ab illis: cum illi fuerint viri sanctissimi. i. incorruptissimi. Aut pro sed: eque. i. equaliter nephas sit & rogatum qui petit quod facit ut indebito coniugali tempore non debito. Vero pro sed: Caius Carbo. & Caius Cato: & Caius frater. f. Tyberij gracchi: tunc quidem. f. cum sequebantur fratrem minime inimicus sup. nobis aut reipublice. nunc idem itidem aut consimiliter acerrimus hostis: quia eque seditiosus postea inuentus: sequebatur Tyberium gracchum sup. in factione: quod facere non debebant & ita peccauerunt ob amicitiam.

Cum memorat exempla quorundam romanorum quo possumus percipere amicitie regulam duraturam: & quanto tempore duratura sit: primum quod potius frangenda est amicitia quam causa amicorum contra patriam pugnare. Coriolanus. marcius quod. d. clarissimus fuit imperator & oppidum quoddam Tuscorum coriolanos nomine cepit: a quo agnomen assumpsit. id est. M. Coriolanus. dicitur qui in exilium missus amicos plurimos congregauit. Volscorum imperator creatus est. Magnam deinde romanis exitum tradidit rapiendo castella & urbem occidendo. huius enim amici amore quem erga ipsum gererant: potius frangere debebant quam contra ciuitatem suam arma ferre. Cum alium. Spurius. f. quod propter fauorem plebis: quem per frumenta largita sibi adeptus fuerat imperium romanorum consequi conabatur. isti tales amici contra ciuitatis statum adiuuandi non erant. Tyberium gracchum. quem reipublice. v. exatorem legis agrarie causa peremptum fuisse a senatoribus accepimus: & eum ab amico suo Quinto tuberone destitutum fuisse legimus. Equalibus. in etate & in amore. At. C. Blossius cum manus interfecto graccho. aliqui constituebantur quod inquisitionem facerent si aliqui inuenirent graccho fauente: tamen quidam cum manus Blossius inuentus est: qui cum interrogaretur si gracchus iussisset cum faces fere in capitolium: si ille obtemperasset. dixit sic: sed ille non iussisset hoc fieri malum: sed si voluisset quatuor manus imposuissem si tot habuissem dummodo ei in aliqua re obtemperare potuissem. Cumanus. a cumis venit epulie ciuitate: communis autem ciuitas supra bergomum suum facit gentile comensem. Hospes familie nostre Scæuo. qui quidem Blossius amicitiam Scæuole tenuit. Hospes erat externus amicus: inde hospitium & hospitalitas quam maxima erat amicitia: quod confirmat Virgilius in eneide. Inpiter hospitibus. nam te dare iura loquuntur. Cum ad me lelius fuerat electus vna cum consulibus. T. Lenate & Rutilio quod examinationem amicorum gracchi facerent: id dicit cum Blossius venisset ad me in consiliis. Deprecor. ad deprecandum hoc est ad remouendum a se crimen. Deprecor hic significat remoueor: alias dicitur deprecor valde precor. Quod autem sibi tantam existimationem faciebat de graccho ut hac de causa scelus contra rempublicam constitutum sibi ignoscere a me petebat. Fecisset. existimasset. facere existimationem habere de aliquo: deinde facere age re dicimus. Ut quicquid. ille gracchus vellet me facturum fuisse fateor. Tu ego. subaudi interrogare coepi etiam ne si gracchus vellet eum ferre facere in capitolio: si hoc perfecisset. Blossius ille inquit. Nunquam voluisset quidem id gracchus: sed si voluisset obseques fuisset. & omnia pro ipso contra rempublicam. fecissem. Videtis. prosequitur in reprehensione huius Blossij: qui post mortem Tyberij gracchi se in Asiam contulit ad quendam regem nomine Aristonem: qui tamen contra roma-

*Carbo non
patriam de y
interit opus
floss leij
ca. 21.*

M. Cori-
olani.

Tiberius
gracchus

Cuma-
nus a cu-
mis.

Deprecor.

Facere.

Blossij
Mors.

M. tullii Ciceronis.

nos belligerabat. & tandem Blossius a romanis in illis bellis peremptus est. ¶ Nefaria vox: crudelis vox: ut diceret se fecisse pro graccho etiam contra tempus. ¶ Nefaria: quia nullo farre & sacrificio piari posset. ¶ Temeritati: consilio temerario non solum paruit: sed etiam profuit: & priuatus fuit illius consilii. ¶ Comitē improprie posuit sociū, dicimus aliquem ad aliquid peragendum coniunctū. ¶ Noua questione. noua criminis inquisitione. ¶ Quis inquisitione dicitur quia a questione iudice maleficorum nescitur. ¶ Iustas. iustum est ut hostis sue ciuitatis mala & acerbā perferat mortem. Nulla est igitur executia. hanc Blossij dementia concludit: quia cum gracchi amici sui sceleris sui exultationem affert. ¶ Nam cum virtus ipsa ex qua perficitur amicitia (ut diximus) amicitia oritur a virtute: quis amoris principium habere sine virtute. Igitur Le. in priuatum amicitia ostendit non durare posse sine virtute: neque amicos esse nisi virtute praediti sint. ¶ Consiliatrix. i. genitrix esse amicitiae. consiliare dicimus amicū facere: recōsultare de inimicis amicos reddere. ¶ Difficile est immo impossibile est amicitiam stare ubi deficit virtus. ¶ Quod si rectū statuerimus si firmabimus nos non perire: neque cōcedere amici nisi rem iustā in hoc sapientes appellabimur. ¶ Sumus alia legitur sumus. i. debemus sapia. ¶ Sed loquimur non loquimur stoice: sed de his viris quos vidimus cōmuni opinione sapientes appellari. ¶ Proxime qui magis propinquant ad sapientiam nobis hec erūt exempla quō ab amicis suis sepe honesta petebāt: & omnia cum virtute suis amicis cōcedebāt. ¶ Paululum emiliū. Scipionis minoris genitorem. ¶ Sic a patribus accipimus: parenthesis est. Et his censors. ¶ Censura duplex fuit in viue censurę magistratus scilicet vnus plebeius & alter nobiliū appellatus est. ¶ Censura. quoniam inuentus fuit ad censū & ad diuitias iudicandas: deinde hominum mores ad iura sua recipit: & tantū tenuit primam nois impositionem: ut etiam censuram careat. ¶ Quis de moribus iudiciū perfert. ¶ Memorie traditū est per scripturas hoc accepimus. ¶ Ne suspicari quidem. ore suo sepe quidē in tertia: sed ponit quoties non praedit quod apud latine loquentes obseruandum est. ¶ Cōtendisse cōtendere est cum vehementia patere. Inquit igitur Lelius non solum suspicari possumus huius generis viros aliquid ab amicis petere: seu ipsis amicis cōcedere: quod non sit rectū. ¶ Fidem. promissio simplex quae secundum Cic. a fide & dico venit. ut quod promissum sit ut dictū fiat. iusiurandum hoc est plusquam fides & simplex promissio: sed hic ultra promissū iuramentū accidit contra tempus. orō crescit. ¶ Quid attinet dicere. quid oportet talia de his viris colloqui: ac si dicat virtute praediti viri talia non fecissent. ¶ Scio. non dicit puto: sed certo scio. quia si aliquis ab his iniusta cōtendisset non impetrasset. Scire est aliqua ratione & causa cognoscere. ¶ Sanctissimi: imolatiissimi: iniunctissimi: alias sanctissimi appellantur. ¶ At vero. ostendit per exempla malorum virorum quō sit idem scelus facere turpia & eadem rogare. ¶ Preterea ponit quod per contrariū cognoscere possumus illud quod actū est: videmus inter amicos sapia ornatos nihil fieri nisi honestū sit. Nunc ostendit contrariū: quia mali viri adinuicem coniuncti semper flagitiosa inter se petunt. ¶ Caius carbo. qui etiam cōiurationem Tyberij Grac. sequebatur. ¶ Hec enim amicitia quae est inter tales non amicitia vocanda est: sed cōspiratio vel cōiuratio. ¶ C. Cato alter de factione gracchorū. non ei fuit iste de illa familia nobilissima Catonū. ¶ C. frater apparuit Tyberius Gracchus in somno fratri suo. C. Graccho nunciāns sibi ut caueret ne suā viā de lege agraria sequeretur quoniam ipse etiam viā priuaret. ¶ Ipse autem. C. Gracchus ante mortem fratris non cum factione sui fratris aderat: sed post mortem aliquot annos creatus est tri. ple. & eandem viā fratris sequi voluit: quod tandem a nobilibus occisus est. ait ei Le. quod nūquid de hac lege mentio facta fuit sine magno detrimento & sparsione sanguinis. ¶ Et minime tunc quidem. hostis fuit. scilicet nam hic. C. Gracchus: ut diximus in cōiuratione fraterna minime fuit. ¶ Nunc idem acerrimus. scilicet hostis contra tempus. ut diuideret agros post fratris mortem ad hanc suscitatus est legem. non enim hoc malum erat ut nobiles restituerent plebi agrorum partem quam ultra debitum possidebant: sed erat quaedam vexatio & agitatio ciuitatis. Illi enim agros vendiderant: vel filialibus in dotem dederant: ideo magna erat confusio.

ASCEN

Hec igitur. Quia exemplis ostendit qui recte: & qui perperā amicis vsi sint. infer legem dicens. Igitur hec prima sancitur. i. sancte constituatur in amicitia: ut neque rogemus ab amicis super res turpes: nec faciamus res turpes rogati. ¶ Quis rogati fuerimus ab eis. Enim pro quia: excusatio est turpis: & minime accipienda. i. admittenda: cum. scilicet ita sit quod in ceteris peccatis: tum eup. maxime verum est: si quis fateatur se fecisse contra tempus. causa amici. Et enim o Fanni! & Scauola nos sumus locati. i. constituti eo loco: ut oporteat nos prospicere longe casus reipublicae. futuros. i. ad nos pertinet prospicere: & cauere ne quis propter amicitiam peccet in reipublica. Enim pro quia: consuetudo. i. mos & institutū maiorum deflexit super se. i. declinauit iam aliquantulum de spacio: & curriculum. i. ab instituto cursu aut processu itinere cepto: quia instituerunt maiores nihil nisi honestum admittere: neque appetere quicquid in perniciem reipublicae. sed Tyberius Gracchus

Hec igitur prima lex in amicitia facienda: ut neque rogemus res turpes nec faciamus rogati. Turpis enim excusatio est: & minime accipienda. tum in ceteris peccatis: tum si quis contra tempus. se amici causa fecisse fateatur. Etenim eo loco Fanni. Scauola locati: ut nos longe prospicere oporteat futuros casus reipublicae. ¶ Deflexit enim iam aliquantulum de spacio: curriculumque consuetudo maiorum. Tybe. Grac. regnum occupare conatus est: vel regnavit is quidem paucos menses. Nunquid simile potest. ro. audierat aut videatur: hunc etiam post mortem secuti amici: & propinqui: quoniam Pu. Scipionem Nasicam effecerint: sine lachrymis non queo dicere. ¶ Nam Carbonem quoque quem modo posuimus propter recentem poenam. T. Grac. sustinimus de. C. Gracchi autē tribunatu quid expectem non libet augurari. ¶ Scripsit enim deinde res quae proclivius ad perniciem cum semel cepit labitur. Videtis in tabella iam ante quā sit facta labe primo gabinia lege: biennio aut post Cassia. Vi-

alij quo modo punit

quid
Vall
la
P. 29
la
la

derē iam videor populum romanum a senatu disiunctum multitu-
dinisq; arbitrio res maximas agi plures enim discent quēadmodū
hac fiant q̄ quemadmodum his resistatur. Quorsum hac: quia si-
ne socijs nemo quicq; tale conatur. Præcipiendum est igitur bonis
vt si in eiusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint: ne existi-
mēt ita se alligatos: vt ab amicis in magna re aliqua in remp. pec-
cantibus non discedant. Improbis autem poena statuenda est: nec
minor vero hijs qui secuti erunt alterum: q̄ hijs qui ipsi fuerunt im-
pietatis duces. Quis clarior in gracia Themistocle: quis potētior:
qui cum imperator bello persico seruitute grāciam liberasset pro-
pterq; inuidiā in exilium missus esset: ingrātē patriē inuidiam non
tulit: quam ferre debuit. Fecit idem q̄ 20. annis ante apud nos fe-
cerat Coriolanus: hijs adiutor contra patriam inuentus est nemo.
Itaq; mortem sibi vterq; conscuit. Quare talis improborum con-
sensio non modo excusatione amicitiae tegenda nō est: sed potius
omni supplicio vindicanda est vt ne quis concessum putet: amicū
bellū patriē inferentem sequi. Quod quidem vt res cepit ire: haud
scio an aliquando futurum sit. Mihi autem nō minori curē est qua-
lis respub. post mortem meam futura sit: q̄ qualis hodie sit.

Id est irrepsit: deinde qui labitur ad perniciem. i. inuēritum respub. procluius. i. pronius: & ita celerius: cum id est
postq̄ ceperit semel. Vos videtis quanta labe sit facta iam ante in tabella. i. proscriptione: in qua proscripti ci-
ues vbiq; reperiebantur occidi aut capi impune poterant: ablati eorum possessionibus. primo dico labe fa-
cta sit lege gabinia. i. quā gabinus tulit: vt proscriptorū bona publicarentur. Aut pro sed biennio post. i. legem
gabinia: lege cassia: qua cassius sanxit vt proscripti occidantur. Ego videor videre iam. i. ex principio pplm ro-
ditiū. i. per seditionem a senatu: & res maximas que ad senatum prius pertinebant agi arbitrio multitu-
dinis. Plures enī dicēt aut melius plures discent. quemadmodum. i. quonāmodo hec. i. huiusmodi mala fiant. i.
mala hac habebunt multorum auctores q̄ quemadmodum. i. quō resistatur. i. possit talibus malis resisti. hoc est
plures discent ea imitari q̄ exterminari. Quorsū. i. q̄ retis forsā quorsū. i. quo versū. hoc ē ad qd̄ ppositū dicā hec. &
ridebo sup. ga nēo cōat qd̄ tale. i. talē factionē seditionē aut cōiurationē sic socijs. i. cōplicitibus. Igit. i. eā ob rez
ē pceptū dū boīs vt si ipsi ignari iciderit aliquo casu i eiusmodi amicitias: ne. i. vt nō existimēt. i. iudicēt: se alligatos.
i. ad amicos tales: ita vt nō discedāt ab amicis peccantibus i rep. i. aliq̄ re magna. i. i aliquo isigni facinor: q̄lus ē af-
fectatio dñij. Aut p s3: pena ē statuēda improbis ne sequāt amicos perniciosos i rep. nec vero mior sup. pena cōsti-
tuēda ē ijs q̄ secuti erāt alterū q̄ ijs q̄ fuerit duces. i. capita & principes impietatis. i. ipie & i patriā factōis. Quis sup.
fuit i grecia: p̄cipue attica (nā athe. dux fuit) clarior Them. duce illo optimo q̄ athe. a Xer. exercitu liberauit: q̄
potētior sup. eo. q. d. nēo: q̄ tñ cū liberaffet greciā bello persico. i. qd̄ Xer. rex persarū itulerat seruitute quā Xer.
i. fēf minabat: ppterq; i. ppter inuidiā eēt missus i exiliū: n̄ tulit. i. n̄ ē perpeffus inuidiā patriē ingrātē: quā tñ debuit
ferri. Ipe ei fecit idē. i. oppugnauit patriā: qd̄ Coriola. fecerat apd̄ nos. i. apd̄ rōanos. 20. ānis a. n. hanc horā q̄
hec figant disputata: nēo. i. amicos iuētus ē ijs. i. Them. & Corio. auditor cōtra patriā. Itaq; i. & ita: vte q̄ cō-
ciuit sibi mortē. Sūt tñ q̄ putēt Corio. i. exilio mortuū. alij a socijs interceptū cū p̄cibus maternis vidus obsidio-
nē soluisset. Quā tal cōfessio improborū: n̄ mō. i. n̄ solū n̄ ē tegēda excusatiōe amicitie. i. excusatiōe amicitia. hoc est
adducēdo p excusatiōe amicitia i culpa: s3 ē vindicāda. i. puniēda potius omni supplicio: vt ne quis. i. nemo pu-
tet concessum sup. amicitie i. permissum ppter amicitiam. sequi amicū inferē patriē bellū. Qd̄ quidē vt. i. secū-
dum q̄ res cepit ire. i. progredi: ego haud. i. nō scio: an sit aliq̄ futurū. euenerat aut cū hec scriberentur: sed non
cū dicta fingunt: hoc est tpe Ciceronis nō tpe Lelij. Aut pro sed: nō minori curē est mihi qualis respub. sit futura
post mortem meam q̄ qualis sit hodie. Id quoq; Cicero inducit dicentem vt se idem sentire inuauat.

Ec igitur, sanciat. i. firmetur: vt neq; turpia rogemus: neq; rogati turpia cōcedamus. Nā equali pena
rogans & concedens puniendus est. ¶ In ceteris p̄cis sicut fecisse aliquid cōtra remp. fidez cā amici. hec
esset turps excusatio: neq; excusanda. Etenim Fan. reddit rōnem quare mentionē fecit: q̄ amici non
sequuntur viam suorum amicorum cōtra rempublicā. quoniam iam futurae calamitates reipublice. pronosti-
cantur quo loco locati sunt. i. ne socius sit aliquis contra ciuitatem suam. ¶ Cōsuetudo maiorū quā fuit itēgra
& virtute predita iāz inceptit deuiare: & aliqui in orbe mores inuēti sunt: qui illam in rep. obseruantia / consuetu-
dinēq; nō tenent. ¶ De flexa tracta est similitudo ab vno cursu qui deuiat suū in aliam partem. ¶ De spacio.

H. i.

conatus est occupare regnum: vel is qui-
dem regnauit paucos mēses. i. post lege
agrariam latam donec erat occisus. Nun-
quid populus romanus audierat / aut vi-
derat ante grachum simile. q. d. non Ami-
ci / & p̄pinq; vt Caius Gracchus & quidā
alii secuti hūc etiam post mortem immo-
post necem: quid effecerit in. i. contra Pu-
bliū Scipionem Nasicā iustissimū virum:
qui interrogatus qd̄ sit de morte Gracchi
videretur: iure cesum ait quāobrem ab a-
micis gracchi sequenti nocte occisus est:
non-queo. i. non valeo dicere sine lachri-
mis: ga tā iustum virūz tā turpiter occide-
re. Nam nos sustinuius. i. tolerauimus.
Carbonem: quoq; i. etiā quem posuimus
mō id est paulo ante inter amicos & sectā-
tores gracchi ppter recentem penā tybe-
rij gracchi: ga videbatur satis poetarum
vnius supplicio vltimo desumptum. Autē
pro sed: nō libet. i. nō oblectat aut nō pla-
cet augurari. i. diuinare qd̄ expectē de tri-
bunatu Gaii gracchi. q. d. non dubito ip-
sum. idem moliturū q̄ frater molitus erat
qd̄ vt Cice. beneficiū: quia cum hec scri-
beret ita euenerat: ita Lelius quem hic lo-
quentem inducit cūz hec dicere inducitur
nesciunt certo. sed cōiecturis allequebat.
Enī p quia: res. i. amor dominādī scripsit

Eq̄lis pe-
na debet
vtriq;
Consue-
tudo ma-
iorum de-
uiat mō.

M. tullii Ciceronis.

Curricu-
lum
Curricu-
lo.
Occupat
Corre-
ctio

De mor-
te scipio-
nis.
Obiectio
de carbo-
ne
Augura-
ti.

Proscri-
pti.

Populus

Non in a-
micitia
malorum;
perseue-
randum.
Themis-
tocles
clarus
Maxima
nascunt;
mala ex i-
proborum
amicitia.
Coriola-
nus i exi-
lium missus
Themis-
tocle si-
bi consci-
uit.
Coriola-
nus seip-
sum intere-
mit.
Leliu, di-
uinantez
facit
Futuris
quoq; p-
spiciendū ē
ASCEN

sc3 virtutis / & integritatis quam maiores clarissimi viri in sua obseruabāt ciuitate. ¶ Curriculo. hoc curriculū dī-
citur stadiū ideo curriculo. i. virtutis alias curriculum paruum currus dicitur vnde nascitur curriculo aduerbium. i.
cito. ¶ Tib. Grac. ponit exemplum quomodo maiorum consuetudo deuare cepit: ne iste Gracch. (de quo su-
perius dictum est) fauore populari cepit cum illa sua lege agraria ciuitatem vexare. ¶ Occupare. est rem alie-
nam possidere. ¶ Vel re: color rhetoricus appellatus correctio non solum voluit regnū occupare: sed per pau-
cos regnavit menses. ¶ Per paucos menses. Aulus gelius de noctibus actis inquit: q; omnia tps significatia si
tēpīs spaciū cōtinatū fuerit sēper in actō absq; ppositiōe ponant: si aliqua interfuerit intermissio. ponant in abltō
¶ Nūqd sile. certe nō aliqd sile po. ro. ¶ Viderat. ergo grac. princeps fuit pernīciei romane: quē multi in hoc se-
cuti sunt: vt paulopost demonstrauimus. ¶ Nō secuti. pping magnopere sunt reprehendendi / & puniendi: vt ami-
ci cōtra statū ciuitatis mutati sunt. ¶ Quid in. P. Scipio. Scipio huius Lg. familiaris cū reueteret maximo cum
trūpho ab hostibus debellatis rogatus fuit qd sibi de morte grac. videret. cuius rñsum fuit: q; iure fuisse occisus
sibi videbat: qua ex re amici grac. indignatiōe ducti ipm in sequēti nocte morti tradiderūt. Hic aut notandū est
q; superius diximus hunc Scipio. fuisse interfectū: quoniā agrariā legē imitatus fuit: & eā viā gracchi habere vo-
lū quā rem sic a lectore percipimus vel forte ignoramus. Nā carbonez sustinuius. Occurrit tacite obiectioni
alicui sic obijciēti: quare Carbonē ita familiārē Gracchi cōtra rēp. p suo amico oia facturū non necastis. Rñdet
Le. hunc sustinuius ne maior fieret in repu. cedēs / & rixa inter ciues. ¶ Nō libet mihi augurari. q. d. nō placet
mihi alicui pestem pnotificari. ¶ Scripsit deinde res. latēter intrat ista pestis gracchoz. Iam princeps futurę pe-
stis romane labif cum iam cepit pestis esse inclinata ad ciuitatis pernīcie Fuit deinde tanq torrens qd a3. Multi
postea inuenti sunt q istas factiones imitari voluerūt. sicut Marius / & Sylla Marius fauebat plebi: vt fecit Grac-
chus. Sylla fauēs semper fuit senatui / & nobilibus. ¶ In tabella. Proscripti vocabant: q erāt positi in illa tabel-
la: sepe nūero: vt diuitias cōsequi nō possent diuites bonos viros pscribebāt: q oēs pscripti ad vnoquoq; occi-
di impugne poterāt. ¶ Gabinia Gabinius fecit legē quā iubebat: vt pscriptoz tabella fieret: post duos annos
surrexit Cassius q aliā cōdidit legē de occidēdis pscriptis. ¶ Videre iā videor loq eū facit Ci. quasi diuinatē futu-
ra: q tñ tpe Cic. istę rixę fuerūt factę ¶ Ppīm a senatu. vt diximus de. M. & Sylla post istos fuit Pōpe. & Ce. Pō-
peius fauorē senatus habebat. Cēsar aut populari fauore fretus ē. Ideo inqt videre videor ppīm a senatu disū-
ctū. ppīs sine noiatione senatus oēs in se cōprehendit. i. plebē / & senatū: sed cū interponit senatus intelligimus
per ppīm in solā plebē. ¶ Arbitria multitudinis nō geruntur res scd m virtutē: sed put intelligit votū multitudi-
nis. ¶ Plures dicēt. quēadmodū hęc fiant. Plures sunt illi q discūt istas factiones / q q discāt obistere ipis factio-
nibus nō enī timēt penas: sed dicunt illi facti sunt magni in ciuitate per seditiones / & factiones. sic etiā ego intel-
ligo facere: & melius aduertā q gracchus q occisus fuit. ¶ His resistat. nullus doceri vult quō oblistatur istis fa-
ctionibus. Quorsum hęc. ad ppositū cōcludit q istas factiones / & perturbationes nō fierent sine amicorū & so-
ciorū conuentu. ¶ Ignari. i. si boni putauerint aliquē esse bonū virū: & illius amicitia adepti sint: quēz postea in-
uenerint flagitiosuz. potissimū cōtra rēp. illis picipiendū est. vt illius amicitia destituat. ¶ Quis clarior. ondit ex-
emplo q iprobi nil cōtra patriā statuerēt: nisi auxilio amicorū: Igit qm supplicio puniendi sunt: & q eis profint.
Themistocles clarus fuit imperator qui athenas suam ciuitatem a seruitute liberauit Xerxis regis persarum:
deinde in exilium missus ad regem illum quem cum multis hominū profligauerat se contulit: & cū dñm grecię
Themistocles facere pmisit: hoc enī nō pmisisset: nisi spem in amicorū auxilio habuisset: q ex re perspicī pōt q-
ta nascunt mala ex improborū amicitia hoim. ¶ Quā ferre debuit. iniuriā a patriā sibi traditā equo aio Themis-
tocles tolerare debebat: quoniā filius cōtra matrē. i. ciuis cōtra patriā nūq ius irascēdi h3. ¶ Coriolanus a. o2.
ānis āte hanc disputationē amicitie. Coriolanus q debellauerat Coriolos in exiliū missus ē: q deide vt tactū est
superius volscorū rex creatus romā obsedit. de quidē obsidione recedere nūq pēibus aliquorū. nisi fletu matris /
& vxoris voluit. posuit exēplū vnū externū / & aliud domesticum. ¶ His adiutor. Themistocles / & Coriolanus
spe amicorū cōtra ciuitates suas fuerunt. & tñ nullus ē inuētus illis auxiliaris quapropter ira & amicitia ducti se
ābos occiderūt. Themistocles de sanguine tauri mactati potauit quē digerere non potuit. & hoc modo cōsum-
psit suā vitā: q sepe amicorū Xerxi dñm grecię pmiserat. qd tñ nō pōuit. ideo occidit se Coriolanus: vt dicēt
semet amicis destitutum necauit. ¶ Exculatōne amicitie. improbi amici qui se amicorum causa aliquid con-
tra ciuitatem fecisse dicunt puniendi sunt. ¶ Quod quidem. vt rex ire cepit: ignoro inquit Le. si in futurum ali-
quando fit sicut iam incepit. id est si ventura sit calamitas / & pernīcies ciuitatis quā iam incepta est a Tyberio
graccho. quasi dicat puto q veniet: & hęc omnia Cicero. facit ipsum L. loqui quā ipse viderat. hęc enim pernī-
cies ventura est sicut de Mario & Sylla: & bella ciuilia Pompei / & Cēsaris quā tempore. Læ. non fuerunt sed
postea Cicero. viderat. ideo ipsum Læ. diuinantem fecit multas pestes quā a graccho principium habuerunt.
¶ Mihi autem non minori tradit quādam pcepta quā sunt ad seruandam amicitiam: quā frangenda est: vt
diximus in amicis contra patriā conspirantibus: inquit igitur: non solum pæsentia: sed etiā futura causa re-
publica prouidenda sunt.

Ec igitur: quia multa intermi-
scuerat priusq primam legem
absoluerat: repetit eam dicens
Igitur. quasi dicat vt inceperaz
dicere hęc sanciat: id est scē constitua-
tur prima lex amicitie vt petamus hōesta
scilicet dūtaxat: ab amicis & faciamus ho-
neste sup. dūtaxat: causa amicorum: ne-

Ec igitur priā lex amicitie sanciat vt ab amicis honesta pe-
tamus amicorū cā hōesta faciamus neq; expectemus qdē
dū rogemur: s3 studiū sēper adsit: cūctatio absit: consiliū verū dare
gaudeamus libere: plurimū i amicitia amicorū bñ suadentiū valet
auctoritas. Ea q abhibeat admonendū nō mō aperte: s3 etiā acri-

ter: si res postulabit & auctoritati adhibere pareatur. Nam quibusdam quos audio sapientes fuisse habitos in græcia: placuisse opi-

nor mirabilia quædam. Sed nichil est quod illi non persequantur suis argutijs partim fugiendas esse nimias amicitias: ut necesse sit

num sollicitum esse pro pluribus satis semperque esse sibi suarum cuius rerum curam. Alienis nimis implicari molestum esse quod com-

modissimum esse laxitatis hinc habere amicitias quas vel obducas cum velis: vel remittas. Caput enim esse ad beate viuendum securitatem

qua frui non possit animus: si tanquam parturiat vnus pro pluribus. Alios autem dicere aiunt etiam multo inhumanius (quem locum

breuiter perstrinxit paulo ante) praesidij adiumentique causa non beneuolentiae: neque charitatis amicitias esse expetendas. Itaque ut quis

quantitatem firmitatis habeat: nimirumque virtutum: ita amicitias appetere maxime. Ex eo fieri ut mulierculæ magis amicitiarum praesidia

quaerant: quam viri: & inopes quam opulenti: & calamitosi quam hi qui putantur beati. O praeclearam sapientiam. Solem enim e mundo tollere

videntur (qui amicitiam e vita tollunt: qua a dijs immortalibus nihil melius habemus: nihil iucundius. Quæ est enim securitas spe-

cie quædam blanda: sed re ipsa a se multis locis repudienda est. Neque enim est consentaneum ullam honestatē rem actionem ve-

ne sollicitus sis: aut non suspicere: aut susceptam deponere. Quod si curam fugimus virtus fugienda est: quæ necesse est: ut cum aliqua

cura res sibi contrarias aspiciatur: atque oderit: ut bonitas malitia temperantiam / libidinem / ignauiam fortitudo. Itaque videas rebus

iniustis iustos maxime dolere imbecillibus fortes: flagitiosis modestos. Ergo hoc proprium est animi bene instituti: & letari bonis

rebus: & dolere contrarijs. quamobrem si cadit in sapientem animi dolor: qui profecto cadit nisi ex eius animi extirpatam humani

tatem arbitremur: quæ causa est ut amicitiam funditus tollamus e vita: ne aliquas propter eam suscipiamus molestias. Quid enim in-

terest / motu animi sublato: non dico inter pecudem / & hominem: sed inter hominem & saxum / aut truncum / aut quiduis generis eius-

dem. Neque enim sunt isti audirendi: qui virtutem duram / & quasi ferream esse quandam volunt. quæ quidem est: tum multis in rebus:

tum in amicitia tenera atque tractabilis ut & bonis amici quasi diffundantur: & incommodis contrahantur. Quamobrem angor iste

qui pro amico saepe capiendus est: non tantum valet ut tollat e vita amicitiam: non plusquam ut virtutes: quia nonnullas curas / & molestias afferunt repudiantur.

rant magis quam opulenti. i. pauperes quam diuites. & calamitosi. i. calamitate frequenter passi hoc diffortunati quibus

ois in peius eueniunt: quam magis praesidia amicitiarum quam super illi qui putant esse beati. i. bene habentes hoc est diuites. O praecleara sapientia: irania est. q. d. insanientem vnus ille accus insanientis dum sapientem consultus erro. Illi enim qui tollunt

que expectemus quod dum rogemur super ab eis. Vnde secundum Senecam. qui cito dat bis dat nec charius quicquam emit quam quod precibus: sed studium. i. diligentia adsit sepe: & cōratio imo cūcitatio

i. mora absit. i. a nobis (Cūcta dicitur mora vnde cūctari imorari. Et qui inuestigat aliquid

quod imorant. id est percūctari est inquirere profundè cogitando / & ea remora faciendo. Cōtus autem est pertica quæ nautæ abissum aquarum quærit. Vnde percūctari perpergere dicitur.) Gaudeamus

dat verum cōsiliū liber. i. sine dissimulatione: ut liber decet: quia auctoritas amicorum bene suadentiū valet. i. potest autem praestare plurimum in

amicitia. Eaque. i. & ea auctoritas adhibetur ad monendum. i. dum admonere volumus non modo. i. non solum aperte. i. manifeste: & nuda

de se et acriter. i. vehementer cum acrimonia si res. i. utilitas & expediētia postulabit. i. exiget. Et pareat. i. obediat (Est autem verbi

ipersona vox) auctoritati adhibite. i. ad castigationem. Nam ego opinor quod dā mirabilia. i. quod dā paradoxa placuisse quibusdā. i. epicureis: quos audio fuisse habitos in græcia. i. illic existimatos sapientes. Non dicit

fuisse sapientes nec et eos libros legisse cum non plura sed crassa minerua cum grauis suis disceptat instituerit diligenter ergo figit Cicerone

personam lelij: seruās decorū eius. (Sed nihil est quod illi. i. greci phi non persequantur suis argutijs. i. subtilibus argumentationibus) placuisse inquit partim amicitias nimias esse fugiendas. ut. i. utpote cum necesse sit vnum esse sollicitum

pro pluribus. & suique curam suarum rerum esse sibi satis: & molestū esse implicari nimis alienis super curis: & esse quod commodissimum. i. valde

commodū hinc habenas. i. frena amicitiae quam laxissimas. i. maxie laxas / & solutas / quod. i. habēas vel obducas. i. contrahas cum velis vel

remittas. i. laxas. Et per quod opinor placuisse se aut dicunt securitatem esse caput ad viuendum beate: quod. i. securitate. animus non possit frui

si tanquam parturiat. i. meditet: aut desideret parere. i. producere aliquid commodi: vnus. i. cum sit vnus pro pluribus. i. amicis. Aiunt autem quod. i. philosophi legunt. q. d. ego non lego: autem alios. i. philosophi dicere etiam inhumanius multo (quæ locū ego perstrixi: stricte pertractaui paulo ante breuiter) aiunt inquit dicere amicitias

esse expetendas causa praesidij: id est de fensionis honorifice & adiuuenti id est auxiliij: non causa beniuolentiae neque charitatis

Itaque aiunt ut quisque habeat minimum: id est minimam partem firmitatis. i. roboris aut valitudinis: & minimum viriutis: ita apparere maxime amicitia. Et supple aiunt fieri ex eo: id est ea re: ut mulierculæ quæ sunt

fragiliores quaerant magis praesidia. id est tutamina cum honore amicitiarum quæ proueniunt ex amicitia: quam viri & inopes quæ-

rant magis quam opulenti. i. pauperes quam diuites. & calamitosi. i. calamitate frequenter passi hoc diffortunati quibus

ois in peius eueniunt: quam magis praesidia amicitiarum quam super illi qui putant esse beati. i. bene habentes hoc est diuites. O praecleara sapientia: irania est. q. d. insanientem vnus ille accus insanientis dum sapientem consultus erro. Illi enim qui tollunt

H. ij.

Cuncta
Cunctior
Percun-
ctor
Contus
Percutor

Amicitia mit melius
Origine sua vix
fuit & hinc diffinit
Cicero Aristo: 2. Ethicor
Eras: Ethicor: 2. p. 1221/2

ex amicitia

M. tullii Ciceronis.

amicitia ē vita vident tollē solē e mūdo. Quia. s. amicitia habemus nihil melius & nihil mēdū. Ei p q a: q. i. q. l. is ē ista securitas blāda qdē spē: s. ē repudiāda a seipā mltis modis. Ei p q a: neq ē cōfētaneū. s. veritati illā. i. quis vnā rē hōestā aut actionē: aut nō suscīcēt aut deponēt suscepā. s. prius q si nos fugimur curā: vītus ē fugiēda sup. nobis: q. s. vītus necesse ē vt aspernēt atq oderit cū cura aliq̄s res cōtrarias sibi: vt q bōitas oderit maliciā: tēperatiā libidinē: & fortitudo ignauiā. i. torporē & ad fortiter agēdū iutilitatē. Itaq. i. & ita: tu videas. i. q. l. bet videat iustos maxie dolē rebus iustis. i. de rebus iuste actis ab alio: & fortes dolē maxie rebus imbecillibus. i. nā fortibus: & modestos. i. modeste: & tēperate viuētes rebus flagitiosis. i. plēis flagitiij. i. imodestie flagitiōe digne. Ergo hoc ē p p r i u i ai i s t i t u t i b n . i. decēter: & . i. s i m p l e t a r i rebus bōis: & . i. s i m p l d o l e r cōtrarijs. Quāob rē si dolor ai cadit i sapiētē (q. s. dolor cadit sup. i. eū nisi arbitremur hūanitatē extirpatā. i. radicitus euulsā eē: ex aio eius: v c 3 Sapiētis) q cā ē. vt tollamus amicitia funditus e vita: ne suscipiamus aliq̄s molestias ppter eā. q. d. nulla cā ē. Quid ei interest (sublato motu ai. i. postq̄ motus ai ē sublatus) nō dico iter pecudē: & hoiem: s. iter hominē: & saxum aut trūcū aut qdūis. i. quēlibet eiūsdē gñis. s. nihil sētiētis. q. d. p a r a d m o d u . Neq̄ ei isti. s. viles & abiecti: sunt audiēdi. i. approbādi (q a quos approbamus libēter audimus) q volūt vītutē esse durā quādā & q si ferreā: q qdē vītus ē tū i mltis alijs rebus: tū. i. p c i p u e i a m i c i t i a : t e n e r a / a t q t r a c t a b i l . & amici & diffūdanē. i. d i l a t e n t q si bōis. i. cōmodis amici. s. sui & cōtrahant incōmodis. i. p p t e r i n c o m o d a a m i c i . Quāob rē iste āgor. id ē hēc angustia: qui est capiendus sepe pro amico non valet tantū. i. nō habet tātū efficacīe: vt tollat amicitia e vita hominū non plus q sup. valet vt vītutes repudientur: quia offerunt nonnullas curas: & molestias.

Ecigī sātiaf: sātē leges appellāt nō mō iuiolate. v. & ē q a frāgētibus penā sāguinis persoluūt. Hōe sta. q sūt cū vītute. S s t u d i u v e h e m e s q d a v o l u t a s s i t a d i s e r u i e d u . Libe. Liber hō ē cuius aimus alicui passioni nō ē subiectus. Iō nō libere damus cōsiliū: qñ alicui aut vtilitatis nr̄e aut lucri cā cōsuli mus. Sed ē acriter. nō mō manifeste: s. etiā cū acrimōia verboꝝ familiares admonebimus: vtputa

Sancte le
ges.
Liber hō
Libere
dare con
siliū
Auctori
tati au
scultādū
est & ob
sequēdū.
Captiosi
argutijs
oia perse
quuntur.
parado
xa
Regula
alia epi
cureorū
Meta
phora a
parturiē
tibus.
Cur mu
lieres im
becilles
sint.
Calami
tas.
Species.
Specio
Bonitas
odit ma
liciam
Flagitiū
Hō hūa
nus sit
In stōi
cos inue
hitur.

hoc nō facē debet: quoniā ē ad malorū tuorū vituperiū. Acriter: q timide rogat negat decet. Si res postula bit. si necessitas erit admonēdi acriter. nā vt inq Plu. amicitia ad iucūditatē potius q ad rēphēsiōnē reperta fuit. Adhibite pareat. obediāt ipi auctoritati adhibite: q a q d a u c t o r i t a s p c i p i t h o e s t i l l i o b t e p e r a d u ē . Nā qbusdā. rēphēdit aliquos: & potissimū epicurijs: quorū opinio erat amicitias i r i s e c a s n o e ē e x p e t e d a s e u i t a d a c a n i m i e s o l i t u d i n i s : & ē o r d o o p i n o r m i r a b i l i a q d a p l a c u i s s e q b u s d a : q u o s a u d i o s a p i e t e s . H a b i t o s n o a f f i r m a t e o s s a p i e t e s . m i r a b i l i a q d a i . p a r a d o x a . p a r a d o x a s u t s i q d e c o t r a h o i m o p i n i o n e . S u i s a r g u t i j s . s u i s s u b t i l i t a t i b u s / & a r g u m e n t i s p e r s e q u u n t o i a : v t & q v e r a n o s u t . v e r i s i m i l i a r e d d u t . V n u s o l l i c i t u e ē p p l u r i b u s . q e n i p l u r e s a m i c o s h e r / & a m i c i t i a s (s i b o n u s ē a m i c u s) c u r a i l l o r h 3 e q a c s u i : q a e x r e s e p e r i s o l l i c i t u d i n e n o m e d i o c r i v e r s a t . i o m e l i u s ē v t m e d i o c r e s h o a d i p i c a t a m i c o s . s u f f i c i t e i s i b i p s i u s c u r a . C o m o d i s s i m u . a l i a r e g u l a a d h a b e d a a m i c i t i a s c d m o p i n i o n e e p i c u r e o r u : q v i c u l a i u x i t a m i c i t i e l a x a m e h e a m u s q u o r e m o u e r e / & o b d u c e r e s c d m a r b i t r i u n r m p o s s i m u s : v t s i a m i c u s a l i q d a d t e p e t a t e i p u t p l a c e b i t d e n e g a b i s . C a p u t e i . n o s u p e r i o r i s q b e a t e v u l t v i u e r s i n e c u r a e ē d 3 : s 3 q i r i m a s g e r i t a m i c i t i a s : i p e s i n e c u r a n o v i u i t . S e c u r i t a t e . s i n e c u r a v i u e r e . S i t a n q p a r t u r i a t v n u s p p l u r i b u s . T r a c t a ē s i m i l i t u d o a m u l i e r e p a r t u r i e t e : q i g e t e s p a t i t d o l o r e s p p a r t u . S i c a m i c u s p p l u r i b u s a m i c i s p l u r e s h 3 d o l o r e s / & c u r a s . I n h u m a n i u s . c r u d e l i u s q i l d s u p e r i u s f a c t u . P e r s t r i x i t . i . t e t i g i t b r e u i t e r s u p e r i u s : i o e u d e r e p e t i t : & d e i l l o i n p s e n t i a r d i s p u t a t . N e q c h a r i t a s d e e s t g r e . I t a q v t q s c d m o p i n i o n e i s t o r q u a t o m a g i s e s t a l i q s m e d i c u s / & i b e c i l l i s : t a t o m a g i s i d i g e b i t a m i c i t i a . M u l i e r c u l e m u l i e r e s i g i t p p t e r i b e c i l l i t a t e m v i r i u m a g i s a p p e t e r e t a m i c i t i a . X e n o . q d e a i t n a t u r a f e c i s s e m u l i e r e s i b e c i l l i o r e s h a c d e c a : v t o i a a v i r i s c o q s i t a m a i o r i c u r a c o s e r u a r e t : v n v i d e m u s m u l i e r e s e ē m i o r e s v i r i s : v t p p t e r t i m i d i t a t e s u a o i a c u d i l i g e n t i a c u s t o d i a t . C a l a m i t o s i . C a l a m i t a s e s t q n g r a d o i m p e t u s u o s i p u l a s f r a g i t : & ē g r e c u v o c a b u l u . O p e l a r a c o s u t a r g u m e n t a s u p e r i o r a q d a i r i s i o e . s i q s e i s o l e m u d o t o l l e r e t a q p e c c a r e t a c i l l e q a m i c i t i a a u f e r r i d e b e t p d i c a t . I s t a s e c u r i t a s . n o d i c i t h e c & i n c i p i t a p r i o r i p p o s i t i o e q s e c u r e n o p o s s u t v i u e r : q a m i c i t i a s i r i m a s e x p e t u r . S p e q d a b l a d a i p r i o q d e a s p e c t u v i d e t h o c i u c u d u q h o c a r e a t s o l l i c i t u d i n e . s 3 i e f f e c t u i s t a s e c u r i t a s r e p u d i a d a ē . S p e s o r i t a s p e c i o i s . q d n o ē i v s u . i . i s p i c i o . C o s e t a n e u . n o c o u e n i e n s : v t h o a l i q u a r e m a u t a c t i o n e p e r f i c i a t s i u e c u r a / & s o l l i c i t u d i n e A c t i o n e . f a c t i o n e v i r t u s f u g e d a e s t q u e p r i c i p a l e s h a b e t q u a t u o r p a r t e s : v t i n q C i c e . i n a r t e n o u a . q u a t u q u i d e m p a r t i u o f f i c i a e x e q u i n o p o s s u n t s i n e a n i m i s o l l i c i t u d i n e : v t h i c L e . a i t R e s c o t r a r i a s a s p e r a n t u r r e s a d u e r s a s c u a n i m i a n x i e t a t e v i r t u s a s p e r e t o l e r a t / & e a s o d i t : v t p u t a b o n i t a s o d i t m a l i c i a : & i l l a s p e r n i t F l a g i t i o s i s . i . l i b i d i n o s i s . f l a g i t i u e s t s c e l u s i n l i b i d i n e : e r g o c u i t a s i t q a n i m u s n o b e n e i n s t i t u t u s l e t a f e d i s : & d o l e a t r e b u s c o n t r a r i j s p r o p r i u h o c e s t a n i m i v i r t u t e p r e d i t i : v t p a s s i o e s h a b e a t . A n i m i b n c o n s t i t u t i p p t e r c i r c u i t i o n e . d i c i t a n i m u v i r t u t e p r a d i t u . E x t i r p a t a h u m a n i t a t e . i . h o i s p r o p r i e t a t e . p r o p r i u e n i h o m i n i s e s t q h u a n u s s i t s i d o l o r e n o a f f i c i t u r i n r e b u s a d u e r s i s & l e t i c i a c o m o u e a t a d r e s f e c u n d a s : i s h u a n i t a t e c a r e r e d i c i t u r . Q u i d e n i i n t e r e s t . s i a m i c i t i a t o l l i t h o c s e q u i t i n c o u e n i e n s : q n i h i l i n t e r e s t i n t e r h o i e m / & l a p i d e . N o n d i c o : i n t e r h o i e m / & p e c u d e : q a p e c u s h a b e t a l i q u e s e n s u m / & m o t u a u t q u i b u s g n i s e i u s d e : v t p u t a i n t e r h o m i n e & s t a t u a m e r e a . N o n s u t a u d i e d i : s e d a b h o m i n a d i s u t q a s p e r a / & d u r a v o l u t v i r t u t e . M o r d e t a u t s t o i c o s q d i c e b a t s a p i e t e n o m o u e r i d e b e t a l i q r e s i u e d o l o r s i u e l e t i c i a . E t i b o i s a m i c i q s i d i f f u d a n t . h o c a m i c o r e v t i l e t i s r e b u s s i m l c u a m i c i s l e t e n t : & i a d u e r s i s t r i s t e n t . D i f f u d a n t . p e r c i r c u i t i o n e d i c i t l e t i c i a q s i t i d i l a t a d o f r o n t e / & v u l t u . E t i n c o p i d i s c o n t r a h a n t . P e r i p h r a s i s ē t r i s t i c i e c u i u s h a b i t u s ē s u p e r c i l i a c o t r a h e r . A n g o r . t e d i u v i t e . N o p l u s q v t v i r t u t e s . s i m i l i t u d o ē t a l i s q u o d e o d e m m o d o e r r a n t q u i a m i c i t i a m a u f e r r i v o l u n t g r a t i a e u i t a n d e m e l e s t i e q u e a d m o d u e r r a r e t s i q u i s p i a m v i r t u t e m r e p u d i a r e v e l l e t p r o p r e r l a b o r e s / & s o l l i c i t u d i n e s : s i n e q u i b u s n u n q v i r t u s a c q u i r i t u r : a c s i d i c a t : f r i g o r a f a m e m & a l i o s l a b o r e s s u f f e r r e d e b e m u s V t v i r t u t e m c o n s e q u a m u r .

ASCEN

Cum aut cōtrahat vītus &c. (vt dī-

Cū aut cōtrahat vītus amicitia: vt supra dixi: si qua signi-

ficatio virtutis eluceat: ad quā se similis animus applicet: & adiungat id cū contingit: amor ibi exoritur necesse est. Quid enī tā absurdum q̄ delectari multis inanibus rebus: vt honore: vt gloria: vt edificio: vt vestitu: cultuq; corporis animo aut virtute p̄dito eo q̄ vel amare: vel (vt ita dicam) redamari possit: non admodum delectari. Nihil est enim remuneratione beniuolentie nihil vicissitudine studiorum officiorumq; iucundius. Quod si etiam illud addimus quod recte addi potest nihil est quod ad se rem vllam: tam alliciat & tam attrahat: q̄ ad amicitiam similitudo: cōceditur p̄fecto esse verum vt bonos boni diligāt asciscantq; sibi quasi propinquitate coniunctos: atq; natura nihil est enim appetentius similitudinis sui nihil rapacius q̄ natura. Quā breui hoc quidem Fanni & Sceuola cōstat (vt opinor) bonis inter bonos quasi necessariam beniuolentiam esse: quā est amicitia fons a natura cōstitutus: sed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet. Non est enim inhumana virtus: neq; immunis neq; superba: quā etiam populos vniuersos tueri: eisq; optime consulere soleat quod non facere p̄fecto si a charitate vulgi abhorreret. Atq; etiā mihi quidez videntur q̄ utilitatis causa fingunt amicitias amabilissimū nodū amicitia tollere. Non enī tam utilitas parita per amicū q̄ amici amor ipse delectat. Tumq; illud fit qd̄ ab amico est p̄fectū iucundū: si cum studio est p̄fectū: tantūq; abest: vt amicitie p̄pter indigentiā colatur: vt hi qui opibus & copijs maximeq; virtute p̄diti in qua plurimū est p̄sidij minime alterius indigeant. liberalissimi sint: & beneficentissimi: atq; haud scio an ne opus sit q̄de z nihil vnq; oīno deesse amicis. Vbi enī studia nostra viguissent: si nunq; studio: nunq; cōsilio: nunq; opera nostra: nec domi: ne militiae Scipio eguisset. Non igitur utilitate amicitia. sed utilitas amicitiam consecuta est. Non ergo erunt homines diuitijs affluentes audiendi si quādo de amicitia quā nec vltima nec rōne habent cognitā disputabūt. Nāq; est (proh deum fidem) atq; hoīm qui velit vt neq; diligat quenq;: nec ipse ab vllō diligat circūfluere oībus copijs. atq; in omnium rerum habundantia viuere. Hāc enim est tyrannorū vitā: nimirum in qua nulla fides: nulla charitas: nulla stabilis beniuolentia pōt esse fiducia: oīa semper suspecta: atq; sollicita sunt: nullus locus est amicitie. Quis enim aut eum diligat quem metuit: aut eum a quo se metui putet.

dico: tollere. i. amouere quēdā amabilissimū nodū amicitie. i. amorē. Nō ei tā. i. itatū delectet utilitas parita. i. aeq̄ sita per amicū: q̄. i. q̄tū ipse amor: amici. i. q̄ ē i amicū. Tūq; .i. & tūc illd̄ qd̄ ē p̄fectū ab amico fit iucundū si est p̄fectū. i. si vēr ab eo cū studio. i. diligētī conatu eius & aio bñficiēdi. Et tātū abest vt amicitie colant. i. p̄cipaliter p̄pter indigentiā: vt hij q̄ p̄diti. i. p̄ter ceteros. dotati sūt opibus. i. facultatibus & copijs. i. abūdantijs seuuorum clientū & similitū: & maxie. i. p̄cipue virtute: q̄. i. virtute ē plurimū p̄sidij. i. hō est ad iudiciū & tutamētū: idigēat minie alterius. i. p̄sidij aut facultatis sic liberalissimi p̄pter opes: & bñficiētissimi p̄pter virtutē. Vñ tales nō colūt amicos vt fiant ab eis diuites: s; vt eos diuites faciāt. Atq; haud scio. i. nescio an ne opus sit q̄dem ad fouēdā amicitia nihil oīno deesse vnq; amicis. i. an ne expedit amicos nri egere vt cōseruet bñficio amicitia: & si ita ē: non

H. iij.

xi supra) virtus cōtrahat. i. consiliet: quasi per cōtractū mutue beniuolentie: si qua. i. aliqua significatio virtutis eluceat. i. emineat ad quā animus similis applicet. & adiungat se: necesse est vt amor exoritur ibi cum id contingit. Enī pro ga: qd̄ est tam absurdū q̄ delectari multis rebus inanibus. i. nihil ad beatā vitā faciētibz vt honore. i. honoratione: vt gloria vt edificio. i. sumptuoso: vt vestitu & cultu corporis. i. immodico: aut p̄ sed nō delectari admodū. i. non valde quasi vsq; ad iustū modū aio p̄dito. i. p̄ ceteris ornato: eo inq; possit vel amare vel (vt dicaz ita) redamari. i. e mutuo amari. Nihil est ei iucundius. i. qd̄ magis iuuat & delectet: remunerationes beniuolentie: q̄ cui bene vis etiā tibi bñ vult. & nihil est iucundius vicissitudine studiorum & officiorū. i. exhibitione eorū mutuo aut per vicissitudinē qd̄a. q̄ si addimus etiam illud qd̄ potest addi recte nihil est qd̄ taz. i. itatū alliciat & attrahat tam. i. tantum ad se: vllam. i. quis vnam rem. i. q̄tū similitudo. i. morū & studiorū alliciat sup. & attrahat ad amicitia p̄fecto id sup. concedit esse verū: vt boni diligant bonos: & asciscāt. i. affociēt: & adiungāt sibi honores quasi cōiunctos p̄pinq̄uitate atq; natura. i. p̄pinq̄uitate naturali. Nihil est enī appetentius. i. magis appetēs: similitū. i. rerum similitudinis sui: & nihil est rapacius similitudinis sui. i. qd̄ ad se rapiat similitudinis sui q̄ natura. Quā obrem o Fanni & Sceuola: hoc quidem constat. i. manifestum est vt opinor beniuolentiam esse quasi necessariam bonis inter bonos: quē scilz beniuolentia est fons amicitie cōstitutus a natura: sed eadem bonitas pertinet etiam ad multitudinem. i. ad multos amandos licet non multū diligantur amici. Enī pro ga: virtus nō est inhumana. i. sine humanitate: & clemētia: neq; est immunis ab officio: neq; est superba. i. fastidiosa: q̄. i. virtus soleat tueri. i. p̄tegere etiā vniuersos: & cōsulere. i. p̄desse: & p̄spicere eis. i. vniuersis: optime. i. decentissime: qd̄. i. quā rē ipsa non faceret p̄fecto. i. reuera si abhorreret. i. aliena esset & animum amoueret a charitate: vulgi. i. quē vulgares p̄sequit. Sciēmus autem per virtutem & amicitiam: dum eis attribuitur actio significari eum in quo sunt. Atq; etiam qui fingunt amicitias causa utilitatis videntur quidem. id est certe michi. quasi dicat vt alijs videantur nichil

Amicitia in necessitate te probatur. unde Placemina quod de amicitia dicitur: ita Amicitia dicitur: 27. p̄p̄. 7. 8. 8.

Probatur ab eo

M. tullii Ciceronis.

colitur amicus ut det: sed ut accipiat. Probet exemplo. Eni per quod ubi. i. quum aut in quo. q. d. nunquam: & in nullo aut nusquam: nostra studia. i. studiosa in alterum officia viguissent si Scipio nunquam eguisset: nec domi tempore pacis: nec militie. i. cum esset in militia tempore belli: studio nostro: nunquam eguisset consilio nostro: nunquam eguisset opera nostra. Studium videtur esse in animo: cum nisi tantum corporis: consilio dare ore: opera labore. Igitur amicitia non est consecuta utilitate. i. non est inita propter utilitatem consequendam: sed utilitas consecuta est amicitiam. i. quia amici eramus: ergo etiam alter alteri utiles eramus ergo homines affluentes diuitijs non erunt audiendi super. cum credulitate: siquam disputabunt. i. ex usu suo de amicitia: quam nec habent cognitum usu. i. experientia: nec ratione. i. argumentatione: & disputatione phica. Nam prohi fide deum atque hominum: affectuosa exclamatio quod est quod velit ea lege ut neque diligat quemque: nec ipse diligat ab illo circumfluere. i. circumcirca: aut undique affluere omnibus. i. omnium rerum copijs atque viuere in abundantia omnium rerum. q. d. nemo sane metis. hoc est enim vita tyrannorum: nimium. i. haud dubie: in qua nulla fides: fidelitas aut fiducia: nulla charitas. i. verus amor: & nulla fiducia beniuolentie stabilis: id est de beniuolentia stabili alicuius erga se potest esse: & in qua omnia sunt semper suspecta: atque sollicita: & nullus locus est amicitiae. Autem pro sed quis diligat aut eum quem metuit: aut a quo putet se metui. id est formidari quasi dicat nemo.

Amicitia
ex amor
oritur

Res inane
& ca
duca.
Redama
ri

Ordine
natural
seruat

Virtus ne
minem a
spernat.
Abhorre
re.
Bonitas.
ad multi
tudinem
pertinet.
Ficta a
micitia
Liberalis

Tacta
obiectio

Exclama
tio comica.
Proprius
tyranni

Cum autem virtus ostendit ut dictum est superius amicitiam inter animos bene constitutos contrahi: & inter simili bonitate praeditos. Eluceat. trahit similitudinem ab uno porrigenti lucem alicui pergenti vel nauiganti. Si sit animus applicet animus habens virtutis habitum se alicui sibi applicat. Id cum contigerit. i. ut animus bene constitutus sit: etiam se applicat alicui sibi: necesse est autem ut ex amore amicitia oriat. Primo enim oritur amor: quia animus bonitate praeditus similem sibi aspiciens ei ad beneuolentiam inducit: deinde alter hunc erga se amore gerere intelligens vehementer studio eius diligit: quia ex re oritur amicitia. Tamen absurdum. i. non audiendum quod homo delectetur inanibus rebus: & animo virtute praedito non quod est amicitiae genitor. Inanibus rebus: ut vestibus: & edibus quae res caducae sunt: & inanes appellatur. quae possessio non facit hominem meliorem: virtus & amicitia inanes non sunt quia possessor est melior efficiunt honore quo homo melior efficitur: sed aliquid propter illud superbit. Eo quod vult amare diximus quod animus est ille quo inducimur ad amicitiam. Redamari. ab alio amari possit. Animus. i. animus praeditus bonitate amat alium & ipse a sibi redamat. amor componit a re & amo: sed interponit propter hyatum vitandum sicut in redeo. Nihil remuneratione in amicitia iucundior non inuenitur res quam remunerare amico & conferre. Vicissitudine studio: mutua amicorum: & innocentium voluntatum collatione: ut maximam habes voluntatem beniuolentiam amico: & illa haec maxima tibi praefecto est iucunditas. Beneficio: & ordine fecit naturalem prius est opus beniuolentiae remuneratione. sed o mutua collatione studio: i. animorum: & voluntatum. tertio officio: mutua collatione. Similitudo. si sitis rebus adiungat similitudo amicorum ut si sint duo in eadem arte studentes: illa erit firma amicitia: & nihil est quod magis alliciat ad amandum quam aliorum similitudo. Qui est constitutus. sepe numero traditum est quod beniuolentia habet fontem: & principium a natura. Sed eadem bonitas. ostendit bonitatem non solum ad duos vel ad paucos pertinere: sed etiam ad multitudinem: & populum. nam virtus cuius est ipsa pars bonitas non spernit aliquem: sed omnes diligit. Quae vniuersos populos: quae enim res populum romano imperantem fecit: nisi virtus. Quod non faceret. i. non tuere populum: & consuleret si oino virtus abhorreret a charitate: & ab amicitia populi. Abhorre aem remoueret. abhorre enim est aem remouere. quod enim non diligit populum romano. & abhorreat a ciuitate carthaginensium. propter scelera sua bonitas etiam ad multitudinem pertinet: ut beniuolos reddat populo romano. cuius animus fuit bene constitutus. Fingunt: & bene: quia haec non est vera amicitia. sed ficta quae oritur utilitatis causa. Non enim chara. reddit ratione quare utilitas non sit causa remouende amicitiae: quia amici magis amore amicitiae quam utilitate aliqua delectantur. Tamen illud fit quod ab amico: si utilitas est officium ab amico praefectum aliquid fit & cum amore: & cum hilaritate: tamen illud beneficium iucundissimum est: cum primum praecesserit amor: deinde utilitas ut in sequentibus demonstratur. Tantumque abest. tantum differt indigentia a causa generande amicitiae: quantum differunt homines copiosi: & opulenti ab indigentia. In qua plurimum est praesidij: virtus pro amicis maxima tutela habet etiam sine copijs: ut in orando: in defendendo amicum in iudicio. Liberalissimi. ad opes: & copias retulit. Nam liberalis proprie est in pecunijs. Beneficentissimis refert ad virtutem: & beneficium in alijs rebus dicimus: ut diximus in orando. Ostendit igitur amicitiam non oriri ab indigentia. Nam diuites et amicitia delectantur. Tamen abest opinio istorum quae asserunt propter inopiam amicitiam esse habendam: tantum remota est a veritate quantum hoc verum est quod sequitur verum quod homines opulenti: & copiosi in dando liberales sint ac si dicat si amicitia causa inopiae fieret: diuites eam contemnerent: quod non est verum: ergo illorum opinio a veritate abest: sed ut officia nonnulla in amicos conferant: non ut ab amicis aliquid officij consequantur. Atque haud scio occurrit tacite obiectioni: vnum opus sit: ut indigentia oriat inter amicos. cui responderet quod sit quoniam ex indigentia experimetur amicitia sit. Vbi enim subiicit exemplum de se Lelius: non enim nostrae vehementes voluntates suum exercuissent officium: nisi Scipio aliquid egisset opera mea: & consulatione. Sed amicitia utilitas. post amicitiam sequitur officium: & utilitas. Non ergo. reprehendit illos qui opulenti sunt: & habundantes delicijs indulgent: quibus inuoluti non alios amare: neque ab alijs amari volunt: & tamen ipsi de amicitia disputare cupiunt. Nec ratione: id est regula: nec enim cognoscunt amicitiam aliqua regula vel precepto neque practica aliqua: quia amicitiam continent. Prohi deum fidem atque hominum. exclamatio comica ad indignationem: quia inueniatur aliquis: qui neque alium amare velit: neque amari ab aliquo sicut sunt isti diuitijs affluentes quos detestatur Iuena. neque ament ipsi neque amentur ab illo. Haec est tyranni vita. neque amare neque amari proprium tyranni est. Nulla charitas: nullus amor: omnia sunt suspecta suspectos habent viros doctos. ideo Iunius Brutus sub tarquinio stultum se finxit. Seneca inquit de tyranno oderint dum metuant. Nullus locus amicitiae si amat te hodie. cras deinde te expellit. Quis enim. ratio quare non amantur tyranni quis enim posset amare quem timet: ut tyrannum qui est timori omnium. Aut eum a quo se metui putet. quis tyrannus putet eum se diligere a quo ipse metuitur. ac si dicat neque subditus tyrannum diligit quem ipse timet: neque tyrannus putet se diligere a subdito a quo ipse putet metui.

Coluntur tñ. Per antiphora occurrit obiectioni dicere eū possēt tyrānos coli & hñe i pñcio a suis sedātoribus. ad quod lelius. quidē. i. certe tyrāni colunt tñ. i. nihilominus: simulationē: i. per simulationē amicitie. i. per eos q se si mulāt esse amicos sed dūtaxat. i. solūmō ad tps. i. p tpe scēlicitatis. q si ceciderūt forte vt sit plerūq. i. vt plurimū quia nullū violentū perpetuū ē: imo fere occidunt. vñ ē illud iuuenalis postea dictū ad generū ceteris sine ce de & sanguine pauci descēdūt reges & sicca morte tyrāni. tñ. i. tūc. f. post casū intelligitur. i. ab eis & alijs oibus

Coluntur tamen simulatione amicitie dumtaxat ad tempus: q si forte vt sit plerumq. ceciderint: tum intelligitur q fuerint inopes amicorum. Quod Tarquinius dixisse ferunt: tum cum exul esset se intellexisse quos fidos amicos habuisset quosq. infidos cum iam neutri gratiam referre posset qm miror in illa superbā & importunitate si quemq. habere potuit. atq. vt huius quem dixi mores: veros amicos parare non potuere: sic multorum opes prapotentium excludunt amicitias fideles. Non enim solum ipsa fortuna ceca est: sed eos etiam plerumq. efficit cecos: quos complexa est: Itaq. illi efferuntur fastidio: & contumacia neq. quicq. insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Atq. hoc quidem videre libet eos qui ante commodis fuerūt moribus: imperio potestate: prosperis rebus immutari. spernitq. ab his veteres amicitia & indulgere nouis.

Quid autem stultius q plurimum copiis facultatibus: opibus possint cetera parare: quae parantur: pecuniam: equos famulos: vestes gloriam: vasa preciosa: amicos non parare optimam & pulcherrimam vitam (vt ita dicam) supellectilem. Etenim cetera comparantur nesciunt nec cuius causa laborent. Eius enim est istorum quicquid est: qui vincit eos viribus. Amicitiarum sua cuiq. permanet stabili & certa possessio: vt etiam si illa maneant quae sunt quasi dona fortunae: tum vita inculta & deserta ab amicis: non possit esse iucunda: sed haec haecenus.

sed quid sup. est stultius. q. d. nihil: q cū possint parare. i. cōparare plurimū. i. abūdātissime: copiis facultatibus & operibus suis: cetera q parent. i. acq. solēt vt pecuniā. equo. famulos. vestes. glām. vasa pñcia: sup. & nō parare amicos appositorie optimā & pulcherrimā supellectilē vitē: vt ita dicā. i. si liceat vocare amicos supellectilē. Vñ supellex solet accipi pro omni re qua familiariter vtimur: quocirca dixit persius. Tecū habita & noris q sit tibi curta supellex. Ideo aut id stulte fit. Etenim. i. qā certe sūt cetera. i. bona parant. i. acq. rūt: nesciunt q eas parāt cui. i. ad cuius vtilitatē parant. i. acq. rūt: nec etiā cuius cā laborēt: qā alij nō habēt liberos. alij habent: sed bona nō possident exclusi aut expulsi quāuis vi: alij habēt q possideāt: sed breui: alioq. per diuitias perdunt. Enim pro qā: q. d. est istorū. i. bonorū fortunē id sup. ē eius q vincit eos. i. qui acq. rūt viribus: sed possessio amicitias pertinet cuiq. sua. i. ppria & stabilis. Vt etiā sup. dicat. si. i. tāetsi illa q sūt quasi bona fortunē moueant: tñ vita inculta & deserta ab amicis nō possit esse iucunda: sed hec haecenus supple dicta sunt.

Coluntur occurrit obiectioni. diceret aliq. venerātur tñ tyrāni. cui rñdit q nō venarātur nisi ad tps & simulādo. Ferūt Tar. cū esset exul Tarquinius inquit se cognoscere quos amicos haberet & quos inimicos. Cūz iā neutri grām premiū neq. amicis: neq. inimicis referre posset quoniā nemiūē habeat: inimicis aut referre nō poterat: premiū. i. pñciā & suppliciu inferre: quoniā pauper erat: & impotens. Importunitatē. importunitas dī vbi nullus est portus. nulla est sedes. Huius mo. ve amicos inquires Tarquini amicos veros cōparare non potuerūt qā vt dictū ē. bonitas est amicitie fūdamētū: quā Tarquinius idigēs erat. Sic multorū cōparat mores Tarquini. i. malos mores copiis & fortunis quorūdā opū cā amicitia contennūt. Nō enim solū rō quare amicitia ab istis fortunis cōtennit: fortuna enim q secundū aliquos a casu venit ceca est: & possidentes cecos efficit: christiā aut fortunā nō tenēt. Nā vt ingt beatus Hyero. ne minimū qdē foliū sine nutu dei ad terrā cadit ideo incertū aliqd nobis nō euenit nobis aut fortunē incertus euentus rerū per ignoratiā. Cōtumaces sūt q alios audire nolūt. Qui stul. nihil est insipientius q parare equos: vasa: pñcia: cū suis diuitijs & facultatibus

q. i. q. tū inopes amicos fuerint: q. d. i. quā rē dicunt Tarquiniū. f. superbū vltimū romanorū regē: dixisse tñ. i. tūc cū. i. qñ esset exul se intellexisse quos amicos habuisset fidos: quosq. i. & quos infidos: cū iā neutri i. nō alteri: hoc est neq. fido neq. infido posset referre gratiā. i. retributionē bñficiorū q minor si tarquinius potuit habere quē q sup. amicū: in illa. f. notissima superbia & importunitate. i. i solertia viuendi. Atq. viri. quēadmodū mores. f. prauī huius quē dixit hoc est tarquini: nō potuere parare. i. cōparare veros amicos: sic opes. i. facultates nimie mltorū potētū excludūt amicitias fideles. i. q colant cū fiducia. Enim p qā: nō solū fortuna ipsa. f. psp̄ra est ceca: quia sine rōne hos deprimat & illos exaltat: s. etiā efficit plerūq. eos cecos quos est cōplexa. i. quos nimīū fouet. Itaq. i. & ita illi. f. quos fortuna cōplectit p̄potentes efferunt. i. extra metas rōnis & modestie feruntur fastidio. i. superbo cōtēptu aliorū & cōtumacia. i. contumaci arrogantiā & estimatione sui. Neq. quicq. pōt fieri intolerabilius insipientie fortunato. quod etiā a sapiente dictū est. Et quia scēmina plerūq. minus hēt prudentie iō dicit iuuenalis. Intolerabilius nihil est q scēmina diues. Atq. licet qdē videre hoc v3 eos q antea f. postq diuites essēt fuerūt moribus cōmodis. i. oportunis: immutari imperio. i. per iperiū acq. sitū: p̄tate sup. acq. sita: & prosperis rebus obtentis: & veteres amicitias i. veteres amicos sp̄rni (quod grauius est q deferri) ab ijs: & sup. eos indulgere. i. nimīā operā dare: nouis. f. amicitijs. Aut p

Supellex):

Obiectio

Importunitas.

Fortuna ceca est. Oia nutu deigubernantur. Cōtumaces.

M. tullii Ciceronis.

Quid sit vestis. Quibus quidem hæc inania parare: semper pnt: & amicitias cōternūt. ¶ Vestē egregiā. vestes nō solū appella-
mus quibus tegitur corpus: sed tapetes & alia suppellectilia ad domus ornamētū vestes vocamus. ¶ Vt ita di-
Laudabi- cā. quia amicitia nō est vere suppellectilis: tñ ad vñ est oim rerū vt suppellectilis. ¶ Cui parentur nesciūt putāt
lius est in enim isti diuitias filijs adipisci: quas sepe nūero tyrāni & milites auferūt. ¶ Nec cuius cā. sua dare existimāt cā
dulgere filiorū: s; plerūq; tyrānorū & incendiorū grā laborasse reperiunt. ¶ Amicitiarū suarū permanet cuiq; possessio.
amicitijs Igr̄ egregius est indulgere amicitijs q̄ diuitijs vt etiā ponamus per casum q̄ diuitiē istē vsq; ad mortem stabiles
q̄ diuitijs sint tamen sine amicorum consuetudine tuam reddunt vitam modestam. ¶ Præterea diuitiē inanes appellan-
tur res sed amicitia inanis non vocatur: quia p̄fessorem efficit meliorem & humaniorem. ¶ Sed hæc hæc-
nus. ac si dcat hæc præcepta sunt ad firmamentum amicitie.

ASCEN ¶ Cōstituendū aut. &c. Recitat q̄ fines seu
termini in amicitia cōstituendi sint. & prio-
res adducit snias q̄s cōfutat vt ex ordine
patet it qui talis est. Aut p̄ s; fines & qua-
si termini diligēdi qui sint. i. esse debeāt in
amicitia: sūt cōstituēdi (vulgatius dixisset.
Cōstituendū aut ē sicut in prio offi. In prijs
cōstituendū est. &c.) de quibus. s. finibus &
teris. i. ad quos vsq; ego video tres snias. i.
tres opiniones quas diuersi sentiūt ferri. i.
quasi p̄ lege dari. quarū ego nullā p̄bo. i.
approbo. vnā. s. sniam video ferri vt simus
affecti eodē mō erga amicos quo erga nos
metipsos. alterā. i. secūdā vt nra beniuolē-
tia i amicos nūdcat pariter. i. pariformiter
& equaliter beniuolentiē illoī. s. amicorū
erga nos. Tertiā vt quāti quisq; facit. i. esti-
mat aut reputat seipm fiat i. estimetur tāti
ab amicis. Ego nulli. i. nō vlli: nō assentior
prorsus vllū harū triū sniarū. Nec enī illa
pria est vera: vt vcz quisq; sit sic aiatus. i. af-
fectus in amicū: quēadmodū ē affectus in
se sup ipsū. Enim p̄ quia: q̄. i. q̄tū mltā. q̄.
d plurima facimus cā amicorū: q̄ nūq; fa-
ceremus cā nra: vt p̄clari aliqd ab indigno:
supplicare. s. alicui indigno tū. i. in super in
uehi acerbius i. ferri per amarā obiurgati-
onē in aliquem qui leserit amicū i quez nō
inuehimus honeste si nos leserit: & insecta-
ri aliqū vehementius: q̄. i. q̄ res nō sūt sa-
tis honeste in rebus nris: & i amicorū sup.
rebus sūt hōestissime Et mltē sūt res i qui-
bus viri boni detrahūt mltā de suis cōmo-
dis. i. de suo iure: & patiūt detrahi ab alijs
vt amici fruantur potius is. s. cōmodis q̄ ip-
si. Altera snia est q̄ definit. i. determinat a-
micitiā: paribus. i. equalibus officijs ac vo-
luntatibus. i. beniuolentijs seu affectioni-
bus: quidem. i. certe hoc. s. facere est voca-
re amicitia ad calculos. i. ad supputationē
seu rōnem: aut (vt dicūt) cōpotū nimis exi-
gue. i. modice: & exiliter. i. tenuit: ga nihil
plus referre fuit q̄ acceperis. s. vt ro acce-
ptorū & datorū sit par. i. equalis: s; sup. ve-
ra amicitia videt mihi ditior & affluētor:
nec obseruare restricte ne reddat plusq; ac
ceperit. Neq; ē verendū. i. timendū: ne qd
excidat. i. e manibus cadat dū grām refe-
rimus aut ne quid defluat in terrā: aut ne
plus equo. i. q̄ equū sit: cōgeratur. i. cōfera-
tur in amicitia. i. dū tractat amicitia: aut
in amicitia. i. in amicū. Vero p̄ sed ille terti-
us finis ē deterrimus. i. minimū bonus: vt

¶ Constituendū autem sunt: qui sint in amicitia fines: & quasi termi-
ni diligēdi: de quibus tres video sententiās ferri: quarum nullam
probo. Vnam vt eodem modo erga amicum affecti simus: quo er-
ga nosmetipsos. Alteram vt nostra in amicos beniuolentia: illorū
erga nos beniuolentiē pariter equaliterq; respondeat. Tertiā vt q̄-
ti quisq; ipsum facit tanti fiat ab amicis. Harum trium sententiā
nulli prorsus assentior: nec enim illa prima vera est: vt quemadmo-
dum in se quisq; sic in amicum sit animatus. Quam multa enim
que nostra causa nunq; faceremus: faciamus causa amicorum. pra-
cari ab indigno supplicare: tū acerbius in aliquem inuehi insecta-
riq; vehementius: quæ in nostris rebus non satis honeste: in amico-
rum sūt honestissime. Multeq; res sunt in quibus de suis commo-
dis viri boni multa detrahunt: detrahq; patiuntur: vt iis amici po-
tius q̄ ipsi fruantur. Altera sententia est que definit amicitiam par-
bus officijs ac voluntatibus. Hoc quidem est nimis exigue: & exili-
ter ad calculos vocare amicitiam vt par sit ratio acceptorum: & da-
torum. Ditior mihi & affluētor videtur esse vera amicitia nec ob-
seruare restricte ne plus reddat q̄ acceperit Neq; enim verendum est
ne quid excidat aut ne quid in terram defluat: aut ne plus equo qd
in amicitia congeratur. Tertius vero ille finis deterrimus: vt quan-
ti quisq; seipse faciat: tanti fiat ab amicis. Sepe enim in quibusdam
aut animus abiectior est: aut spes amplificandæ personæ fractior
Non est igitur amici talem esse in eum qualis ille in se est sed potius
us debet eniti & efficere vt amici iacentem animum exciter: mīdat
q; in specie cogitationemq; meliorem. Alius igitur finis vere amici-
tiæ constituendus est si prius q̄ maxime reprehendere Scipio solis-
tus sit: edixero. Negabant vllam vocem inimicitiosam amicitie po-
tuisse reperiri: q̄ eius quē dixisset ita amare oportere: vt aliquando
esset osurus: nec vero se adduci posse: vt hoc quemadmodum pu-
taretur a biante esse dictum crederet: qui sapiēs habitus esset vnus
e septem: sed impuri cuiusdam aut ambitiosi: aut omnia ad suam
potentiam reuocantis esse sententiā. Quoniam enim modo quis-
q; amicus esse poterit culus se putabit inimicum esse posse. Quineti-
am necesse erit cupere: & optare vt q̄ sepiissime peccet amicus: quo
plus det sibi tanq; anas ad reprehendendum: rursum autem recte

Marco: ibidem
Cuiusmodi dandū autem
qui digne dedit

Verendum

Marco: ibidem
Cuiusmodi dandū autem
qui digne dedit
Eras: q̄tū: 2
puer: 13

factis comodisq; amicorum necesse erit angere: dolere: inuidere.

Quare hoc quidem preceptum cuiuscunq; est ad tollendam amicitiam valet illud potius precipiendum fuit ut eam diligentiam adhibeamus in amicitijs preparandis: ut ne quando amare incipemus eum quem aliquando odisse possemus. Quinetiam si minus felices in diligendo fuissetus ferendum id Scipio potius q̄ inimicitarum tempus cogitandum putabat.

efficere: ut excitet. i. prouocet ad spem: animū amici iacentem. i. demissum: & quasi prostratū: & inducat sup. eū ne in spem cognitionem meliorem. i. de rebus melioribus. Igitur quia hi tres fines approbandi non sūt: constitutus est alius finis vere amicitie: nō quo desinat esse: sic Enei. 2. hęc fines priami: sed quo desinat extēdi & amplius erogari: si ego edixero. i. elocutus fuero id quod scipio solitus reprehēdere maxime: negabat. i. scipio vllā vocē potuisse reperiri inimicitiores. i. magis inimicā & cōtrariā amicitie: q̄ eius. s. phi: siue biātis: siue alterius qui dixisset oportere amare ita ut esset aliquādo osurus. i. odio habiturus. i. ut non perpetuo duraturam putet amicitia. Vero p. nec. i. & nō & sup. dicebat se nō posse adduci. i. persuaderi ut cederet hoc esse dictū a biāte prienensi vno e septem sapientibus gręcię: quemadmodū putaretur. s. dictū esse: q. s. biās esset habitus. i. reputatus: sapiens vnus e septem sapientibus gręcię. sed sup. dicebat esse sniam cuiusdā (vala diceret cuiuspiam). s. hominis impuri. i. nō integri: nec mūdi aut ambitiosi aut reuocātis. i. retorquentis omnia ad suā potentiam. i. constituentis aliquē rege potiri sine socio: & ita odisse quos prius p. amicis habuerit. Enim pro quia quodammodo poterit quisq; esse amicus sup. eius cuius se pugnabit posse esse inimicū. q. d. nullo. Quinetiam. i. insuper necesse erit talem cupere & optare ut amicus penes quem sepissime. i. valde sepe. ut. s. occasionem habeat eius obediendi quo. i. nō ut ipse det sibi ples anfas. i. opportunitates & instā reprehēdēdū sicut vas elapsū si ples habet anfas reprehendit per eas aut p. sed: necesse erit rursū. i. cōtrario ipsū angere recte factis: & comodis amico: & dolere: & inuidere: quare. i. quāobrem: hoc quidē preceptū cuiuscunq; est siue biātis: siue alterius valet ad tollendā amicitia: vñ illud fuit potius precipiendū & adhibeamus eam diligentiam in amicitijs pparandis: aut potius cōparādis ut neq̄. i. ne aliquē: aut q̄q; inciperemus amare eum quem possemus odisse. i. odia psequi: aliquē. i. quouis tpe. Odisse dicit nō odire: quia illud in vsu nō est. Quinetiam. i. insuper scipio putabat si fuissetus minus felices in diligendo. s. amico: aut in diligendo. s. dū diligeremus. i. de mltis legeremus. amicū id ferendū. i. tollerādū sup. esse potius q̄ tps inimicitarū. s. futurū cogitandū. s. dū diligeremus. ¶ Constituenti sūt fines in pñarū quousq; diligendū sit & amor duraturus atq; permāsurus sit a Le. demonstratur primo tres opi. pponit: quas rationibus suis diligenter cōfutat. ¶ Affecti simus. hęc est prima ut dispositi & animati simus equaliter erga amicos quem admodū erga nos. ¶ Alterā secūda ut eodemmodo amicos diligamus quo nos diligimur ab ipsis. ¶ Tertiā. quę est deterior alijs ut tanti faciamus amicū q̄ti ipse se facit ut puta si pñura se dignū existimet: nos fauemus ad illā nec vltra dignū facere debemus. ¶ Facimus causa ami. hoc mō si amicus ob scelera in carceribus esset: supplicamus illi eū veneramur atq; pcamur: ut amicū carcere liberet: q̄ nra grā nō faceremus potius succumberemus morti ergo maiorem erga amicū amorem gerimus q̄ erga nos. ¶ Tum acerbius inuehi in ali. & miserari in ali quem inuehimur mīnando sibi supplicia q̄dam q̄ nō faceremus pro nobis. Non satis ho. nō enim honestum ut supplices & pceris indignū pro re. ¶ Suis incō. vtri boni ut succurrāt amicis mltā patiuntur in cōmoda spoliādo se amicos: cā: iō vehementius diligūt amicos q̄ semetipsos: hoc exigit ut equali amore amicos diligamus: ac ipsi diligūt nos. Ad calculos. hōz opinionī est similis q̄ rōnem aliter per calculos ducunt. Calculus est lapillus quo in rōnibus cōputādis calculatores vti consueuerūt. ¶ Ditiōr affluen. vera amicitia nō stricte: & ad summū obseruat officia sibi collata: sed in remūeratione illoz acculatissime omnia conficit. imitatur enim agros fertiles: q̄ multo plus redūt q̄ acceperint. ¶ Neq; enim verendū est similitudo tractata a mensurante q̄ timet ne aliqd in terram cadat. dicit ergo q̄ bñficia remūeranda sunt cū accumulatione & timere ne cadat in terram dū accumulata est. ¶ Ne plus equo in ami. cong. subaudi nō verendū est: ne dū conferimus bñficiū plus equo. i. plus q̄ accepimus in amicū cōtulisse videamur: sed vltra in bñficiū acceptū aliquid accumulatum est. ¶ Tertius vero hęc est alia rō illorū imperitorum q̄ tanti faciamus amicū q̄ti se facit. ¶ Sepe enim ppositionis rō confutatio. mlti sūt q̄ se cōtētibiles putāt: & eorū animū abiectū hnt ppter suā hūilitatē q̄ ab amicis excitādi sūt ad maiora: & virtutē capescendam sicut traditur de mario qui potuisset dignitates & magistratus desiderare nō audeo inquit: quoniā agriculturam exerceo. Eius enim animus ab amicis excitandus erat. ¶ Spes expectatio amplificandi status ex depresso genere in multis genere debilis est ideo amici exhortandi sunt ut bene sperent: ut inquit Le. de Teren. Varrone qui cōsul fuit. ¶ Efficere. cū effectu ut amico animus nitat ad ardua. Nec vero possit adduci: subaudi dicebat scipio nō posse adduci: & applicari ut crederet hoc preceptū biantis quemadmodū putatur. Nam biās prienensis fuit vnus de septem: qui in gręcia sapientes habitū sunt. ¶ Sed impuri subaudi dicebant: & est sententia cuiusdā impuri reuocantis oīa ad suā potentia. ¶ Impuri. q̄ integritatē nō habēt. ¶ Ambitiosi. alicuius erat pceptū qui oīa p honoris cupiditate faceret: & sic simul pceptū & auctorē illius vituperat. ¶ Qui etiā necesse erit magistro hoc optare debemus: ut si amicitia alicuius futuri nobis inimici cōtraximus q̄ ille sepe flagitia cōphēsiōe digna cōmittit: quō ab illo remouēdi argumētū habeamus: & nō inimicitia.

Quidam

Amicos
cā plura
facimus
q̄ nostra

Calculus

Marius
hūilis &
depressus
Terētius
Varro cō
sul & hūi
li genere
Impuri.

M. tullii Ciceronis.

Cupere. tps expectemus. Cupere. ad verba optare ad vota: & animi refertur. ¶ **Plures ansas.** i. ples comoditates pre
Optare. beat: vt eū possumus reprehendere. Ansa est vas quod geminos habet annulos: vel alia instrumenta ad capien-
Ansa. dum. Hęc enim forte minus inepta videt opinio. q̄ si vt intendit preceptum biātis capimus amicitia illius cuius
amicitia sumus cōsecuturi hoc necessariū foret vt optaremus omīssionem scelerum ab amico: quę negaref cau-
sa amicitie future. ¶ **Rursum.** aū recte factis. si hoc esset verū vt consequeremur amicitia illorū qui nobis inimici
Propriū futuri sūt: incōuenientie hęc inciderent: vt amicorū cōmodis doleremus. Nā propriū inimicorū est alienis bo-
inimicorū nis inuidere: & amicorū officiū est rebus secūdis amici letari. iō si adipiscimur amicitia hac de causa vt i discor-
diā perueniamus tanq̄ futuri inimici bonis amici præsētis tristaremur. Igitur amicorū officiū exerceri nō pos-
set. ¶ **Illud** potius. suam demonstrat opi. q̄ diligentia est in amicitijs cōparandis adhibenda: ne erga illum ge-
ramus amorem qui olim est nobis inimicus faciendus. Frustra enim est facere per plura quod pōt fieri per pau-
ciora. ¶ **Si minus** scēlices. dicebat enim Sci. q̄ si fortuna: & vt ita dicā cōstellatio: ipulerit nos ad amicitia illius.
quodam casu inimici futuri eam amicitiam potius tolerare debemus q̄ aliquā inimicitiarum causā excogitare.

ASCEN ¶ His igitur finibus. Nunc quod constitu

erat p̄lequit̄ ondens quouq; amicitia ex-
tendere deberemus ac dicens. Igitur vt ad
institutū redeā: ego arbitror vtendū eē his
finibus. s. amicitie vt cū mores amicorum
sint emēdati. s. amēdis & vitijs terfūtum. i.
tūc cōitas. i. cōicatio oīm rerū. cōsilioꝝ: &
voluntatū sit inter eos sine vlla exceptiōe:
vt etiā si qua. i. aliqua fortuna acciderit vt
volūtates amicorū minus iuste sint adiu-
uādē in qbus. s. voluntatibus agat̄ aut de
capite. i. vita: aut de fama eorū declinādū
ē e via. i. honestati: nō tñ vitatatis aut iusti-
cię: q̄a mō. i. dū mō sup. caueat: ne summa
turpitudō q̄. i. peccatū hēat annexū sequa-
tur. vñ sciemus duplicia esse honesta: q̄dā
enī q̄a sūt recta & iusta & ob id necessaria
vt seruare q̄ legis diuine sūt. Quēdā sūt me-
diocra seu cōia ex op̄i. hoīm inducta vt ne
mini supplicare: nullā hūile & abiectū ne-
gociū tractare. decētes vestes nitidas p̄
trepitu fortūe villas h̄re: magnificas edes
& similia honesta ducimus: & tñ his cōtra-
ria sine pctō facere possumus. vñ etiā dupli-
cia sūt inhonestā: q̄dā scilicet inhonestā vt etiā
iniqua & cōtra legē diuinā: vt mentiri furā-
ri. & id genus: alia q̄ neq; ob amici neq; ob
ppriā salutē q̄s in se admitter: alia sūt me-
diocra ex opinione hoīm inducta: vt sup-
plicare hūilioribus cōuersari cū obiecto ri-
bus tractare ministeria sordidiora q̄ me-
chanica vocāt. Vendere aut diminuere pa-
trimoniū & similia q̄ q̄s q̄a sine pctō faccē
pōt p̄ amico facere nō phibet̄. vñ auctor.
Est ei. i. extat cōstitutū & p̄finitū: q̄tenus.
i. quonā vsq; venia possit dari amicitie. i. si
qd fiat ob amicitia. Nec vero fama. s. hone-
sta est negligenda: imo curāda. quia curā-
habet de noīe bono: vñ diuīus Augu. dicit
fama n̄rāz bonā necessariā esse p̄ximo ne
scādā lisez vitā bonā nobis ne polluamur.
Nec op̄ sup. quēuis existiare. i. iudicare be-
niuoletia ciuū esse mediocre: imo p̄cipu-
um aut summū telū. i. iustit̄m ad res. s. ma-
gnas gerendas & ita curāda est fama: quā
beniuolentia3 ciuū turpe est colligere. i.
venerari aut occupari ex diuersis blāditijs
& assentatiōibus: sed virtus quā charitas. i.
dilectio mītorū seqtur est minime repudi-
anda. imo maxie amplectanda. Sed scipio

¶ His igitur finibus vtendum arbitror: vt cum emendati mores amicum sint: tum sit inter eos omnium rerum consiliorum / & voluntatum sine vlla exceptione communitas: vt etiam si qua fortuna acciderit vt minus iuste amicorum voluntates adiuuande sint in quibus eorum aut de capite agatur aut fama: declinandum est e via: modo ne summa turpitudine sequatur. Est enim quatenus amicitiae dari venia possit. Nec vero negligenda fama: nec mediocre telum: ad res gerendas existimare oportet beniuolentiam ciuium: quam blanditijs / & assentationibus colligere turpe est virtus quae sequitur charitas minime repudianda est. Sed sepe enim redeo ad Scipionem: cuius omnis sermo erat de amicitia: quarebatur quod in omnibus rebus homines diligentiores esset vt capras / & oues quot quilibet haberet dicere posset: amicos quot haberet dicere non posset & in illis quidem parandis curam adhibere: in amicis eligendis negligentes esse: nec habere quasi signa quadam / & notas quibus eos qui ad amicitiam essent idonei iudicaret. Sunt igitur firmi / & stabiles / & constantes eligendi: cuius generis est magna penuria: & iudicare difficile est sane nisi expertum. Experiendum autem est in ipsa amicitia: ita praecurrit amicitia iudicium: tollitque experiendi potestatem. Est igitur prudentis sustinere vt cursum sit imperum beniuolentiae quo vtamur quasi aquis tempestatis sic amicitijs aliqua parte periclitatis moribus amicorum. Quidam saepe in parua pecunia perspiciuntur qui sint leues. Quidam autem quos parua mouere non potuit: cognoscuntur in magna. Si vero erunt aliqui reperti: qui pecuniam praeferre amicitiae sordidum existiment: ubi eos inuenimus: qui honores magistratus: imperia: potestates: opes amicitiae non anteponant: vt cum ex altera parte proposita haec sint ex altera vis ^{et} ~~ant~~ non multo illa malint. Imbecilla enim humana natura est ad contemnendam potentiam: quam etiam si neglecta amicitia consecuti sunt: excusatum iri arbitrantur: quia non sine magna causa sit neglecta amicitia. Itaque verae amicitiae difficillime reperiuntur in his qui in honoribus: reque publica versantur. Vbi enim istum inuenias: qui honorem amici anteponat suo.

*Diploma Sur
honestu*

Valle: Max:
L. 3. Ca: Ultimo
quidam sintelivati
titu: de conspicio

*Original of
in Home Sta.*

Consentit Cice: ad
Aristo: Amicitiam
esse inest stabile:
felicitatem in tem-
peratos

Q. A. monoph
moralis

Hebra $\alpha\beta = a$ $\beta = \text{rasmus}$

rebat cōqueretur: q̄ dies essent diligentiores in omnibus rebus sup. q̄ in amicitia ita vt quisq̄ posset dicere quot haberet capras/ & oues/ & similia: & non posset dicere quia nesciret quot amicos habere: & homines adhū bere quidem curam in parandis, i. comparandis/ & acquirendis illis, i. capris/ & ouilibus/ & similibus: & esse negligentes in eligendis amicis: nec habere quasi signa/ & notas, i. iudicia: quibus iudicarent quae essent idonei ad amicitia. Igitur amici sunt eligendi firmi/ & stabiles/ & cōstantes cuius generis, i. hominū, i. i. cuiusmōi hominū magna penuria, i. difficultas inueniendi est: quia pauci sunt: difficile est sane, i. valde quēq̄ sup. nisi expertū, i. cū q̄ periculum fecerit: iudicare an amicus sit talis. Autem pro sed exponendū est non ante initam inimitia: sed in ipsa amicitia iam inita: & ita amicitia praeiungit, i. praeuenit celeriter ipsum iudiciū & tollit, i. aufert potestatem iudicandi. Igitur prudentis est, i. ad prudentē pertinet sustinere vt cursum, i. temperatum processū sic impetū, i. vehementem vim beniuolentiē: quo, i. impetu vtamur quasi aquis tempestatis quas dū precipites de mōtibus cadunt sustinemus quidem: quia necesse est: & quia scimus nō diu duraturas: cursum autē aquarū fluentiū intra rapas suas siue molestias sustinemus: & ita sic vtamur amicitij vt aquis tempestatis: moribus amicorum periclitatis, i. facto periculo/ & experimento cognitis aliqua parte: hoc est sicut cursū aq̄ru3 modeste toleramus & impetus aquarum tempestatum sustinemus scientes per experientia similiū tempestatū tales aquas nō diu duraturas: ita cursū amicitij modeste patimur impetū autē sustinemus periclitatis aliqua ex parte moribus amicorū: ex quibus nos speramus propediem cognituros an sint in nūero verorum amicorū habendi. Quidam enim perspicitur, i. quasi per mediū eorū inspicitur cognoscunt in parua pecunia, i. ipsis credita: aut ab ipsis petita: q̄, i. q̄rū leues, i. incōstātes sint. Quidā autē quos parua pecunia nō potuit mouere a fide: & stabilitate cognoscuntur in magna, i. pecunia. Vero pro sed: si, i. tamen si aliqui erunt reperti q̄ existiment, i. iudicent sordidum sup. esse preferre amicitij pecuniam: vbi inuenimus eos qui non anteponant, i. preferant amicitij: honores magistratus, i. gubernatores reipu. & officia pub. imperia: p̄tates: opes, q. d. nūq̄: vt cum hęc, i. iam dicta honores magistratus, &c. sint proposita ex altera parte: & vis amicitij sup. sit proposita ex altera parte: nō malint, i. magis velint etiā multo: illa, i. prius dicta q̄ sup. amicitia. Enim pro quia natura humana est imbecilla, i. fragilis ad potentia contennendam: quā, i. potentia si hoies sunt consecuti, i. obtinuerunt etiā amicitia neglecta ipsi arbitrantur sup. se excusati i. i. excusados esse: quia amicitia sit neglecta nō sine magna cā: Itaq̄, i. & ita verē amicitia reperiunt difficillie i. his q̄ versat i. honoribus, i. gerēdis & i. rep. administrāda. Vñ ē illud lucani. oisq̄ p̄tās ipatēs cōfortis erit Enim pro q̄: vbi inuenias istū qui anteponat, i. preferat honorē amico suo, i. honorī, q. d. nūq̄.

¶ His igitur finibus vtendum, quousq̄ amicitiam/ & amorem producere debeamus: hoc in loco. Le. optime de claret vt cū amicitiam alicuius adepti fuerimus cuius mores integri sint & ab omni parte remota macula oim rerū nostrarū consilij/ & volūtatē cōtras cū illo fiet solebat dicere Gorgias sōnia men dyo hetor de ton philon omon corpora quidem duo: animus autem vnus amicorū esse debet. ¶ Sine vlla exceptione non interponat hic nisi quesita a cū & minus dicit cōmunitas: quasi eiusdē muneris/ & officij cōiunctio/ copulatio. ¶ Adiuuandae sunt homo in omnibus perfectius esse non pōt. Ideo si aliquando peccauit in leuibz eum adiuuare debemus. ¶ In q̄bus eorum de capite agatur ponit exemplum in quibus amici adiuuandi sunt hoc modo si amicus sena tui accusat i. vt ipsius maiestatem vituperet, in que quidē accusatione capitis poena intercedat succurrendū tunc est amico hoc mō, quod enim ad vos patres cōscripti delatū est de hoc viro integerrimo: falsum esse cōstat. vbi cūq̄ enim nomen senatus maxima cum reuerentia memorare audiuit: se per senatoria dignitatem coluit, hęc quidem amicorū gratia facienda sunt: quibus vera nō sunt. ¶ Aut fama, si quis amicus noster in amissionem fame venerit eum pro viribus defendere nitimur. ¶ Ne turpitudō summa, nō enim pro amicis ea facienda sunt quae in maximam nostrā turpitudinem descēdūt hoc mō, adducā nobis testes quemadmodū iste coluerit dignitatē senatus testificantes: & ipsi quidē in cōtrariū testificarent, hoc maxia eēt infamia: q̄ oīno euitanda ē. Quatenus quousq̄ venia amicitij dari posset amicis succurrendū est parciū enim amicis leuia peccatibz amicitia suorum cā.

¶ Nec vero negligentia est fama, i. mala tradita negligenda nō est. ¶ Mediocriter reddit rōnem quare fama q̄uis falsa sit negligenda nō est: quoniā ciuium fama bona multū prodest ad res gerendas: mala autem nocet. ¶ Quāvis blāditijs, non enī assentationibus hanc famā adipisci debemus: sed virtute/ & bonis moribus assentando enim facimus stultum insanire. ¶ Sed querebatur, reprehendit homines qui in emendis equis magnam ponunt diligentiam: & in comparandis amicis negligentes sunt. ¶ Querebat, scipio lamentabat quare hoies essent negligentiores in cōpatandis amicis: cetera sunt per parēthesim. ¶ Quod haberet: quod nō posset dicere quoniā putat multos habere amicos: quos inimicos reperit: & hoc accidit ppter suā negligentiam scit enim quot habet capras/ & ignorat amicos. ¶ Nec habere signa quēdā, i. emēdis equis signa habemus q̄bus cognoscimus vtrum sint germani vel alpini: sed in amicis signa non cognoscere siue intelligere volumus: sed negligentia inducti ducimur ad amandum signa ad naturā: vt puta ad dentes cognoscimus etates equorū. Sunt igitur, tradit aliquas regulas quibus per signa ad naturam percipere possumus. ¶ Stabiles, q̄tum ad honores/ dignitates qui amicum suum in adipiscendis honoribus/ & magistratibus adiuuant amicitij locum tenere vident cōstantes: quorum opera verbis correspondeant, pleriq̄ enim sunt qui habent multa verba: & ea minus i. re obseruat huius ḡnis amici nō sūt appellādi: q̄ autē i. firmi stabiles/ & cōstātes erūt bōi/ & i. teriores appellātur amici. ¶ Magna penuria, pauci reperiuntur qui has habent virtutes: & hoc mō amicitia teneat. ¶ Nisi expertū nisi experiamur, difficile est iudicare aliquem esse nostrū amicū. ¶ Ipsa amicitia, ac si dicat ante amicitiam experiri sunt illi: quos diligere intendimus. ¶ Ita praeiungit amicitia, fit hysteron, proteron, primo iudiciū faciendū est de amicis anteq̄ amemus. ¶ Est igitur prudentis, hō qui ante iudiciū iam inuenerit aliquem amicū: ipsū amorem sustinere debet, pōt enim gubernare quemadmodū rhedarius suos refrenat equos. ¶ Aquis tempestatibus quemadmodum qui gubernat nauem in ventis regendis ita etiam equis temperatis: & est similitudo ad

Quousq̄ amicitia producat
da sit
Cōtras
Exēpluz
vbi amici
iuuandi
sunt.

Infamia
euitanda

Signa in
equis.
Stabiles
amici eli-
gendi.

M. tullii Ciceronis.

Periculū rhedario tracta: vt diximus. ¶ Periclitatis moribus ami. expertis in aliqua re amicorum moribus qui nobis a-
Periclitat micitie modum in totū obseruare nō videtur ab hoc amicorum genere beniuolentiæ imperus referendus est:
periculū qñ significat discrimen: deriuatur a perea sināt significat experimentum: venit a poena. i. experientia
Quidam & tunc ab eo fit periculum inde periclitatus. i. expertus. Quidam in parua pecunia. hoc modo sunt experiendi
paruis re amici: penes ipsos aliquam deponamus pecuniam qui si nobis fuerint fideles in hac parua re poterimus ei di-
bus ami- cere etiam que voluerimus: quoniā fideles semper inueniemus. ¶ Quidam cognoscuntur in magno. aliud ge-
citiā prae nus amicoū qui forte i illa parua pecūia moti nō sūt: tñ mouent in maiori re: vt puta i honore: i magistratibus
ferūt ma ¶ Vbi eos sepe nūero illi q existibāt turpe eē pecuniā pferri amicitie iuenimus i magnis rebus eos beniuolētie
gnis non anponere honores dignitates: ingratus cōsulatus cēsura iperla steri exercitus auctorē. ¶ Prās. magna i factiōe
Natura i ¶ Proposita sūt malē diligere istas dignitates q vim amicitie ¶ Imbecilla ei natura. reddit rōnē qre hoies ma-
becilis. gis appetant opes / & honores q amicitiam: quoniam natura que est debilis cupit potentiam opum dignitatū
Excusa & aliarum rerum / & imbecillis videtur ad cōdemnendas ipsas res. ¶ Excusatum est impersonale est etiam ideo
tum est. iungitur cum plurali: & singulari & cum omni persona: quoniam infinitum est. ¶ Num sine magna causa. qua-
ASCEN si dicat propter honores / & magistratus neglexit amicum: & ideo excusandus est.

¶ Quid. Affert alias causas ob quas ami-
citiē dissolui forent: videlicet c b calamita-
tes graues que cum amicis esse cōmuni-
cande dicens. Quid sup. de sequētibz di-
cemus vt omittā hęc. i. iam excepta: q. i. q.
tum graues: & q. i. q. tuz difficiles. q. d. gra-
uissime & difficillime videtur pleriqz. i. val-
de multis societates. i. cōmunicationes ca-
lamitatū. i. aduersitatuz fortunę: per quas
vt rustici: per calamitatem. i. per calamoꝝ
a grandine pstrationem in paupertatem
rediguntur: ad quas. i. societates non est i-
uentus facile. i. facilliter. aut non est facilis
iuentu qui descendat. i. tanq in statu hu-
miliore: & deteriore: aut periculiosiore
ad quem verbo descendere sepe vtimur:
q. q. Ennius. i. poeta inquit recte dicens. ami-
cus certus. i. cōstans & fidelis: cernitur id ē
perspicit & cognoscit: i. re certa. i. fracta &
instabili: tñ hęc duo. i. aut si cōtēnunt ami-
cos i rebus sup. suis bonis. i. prosperis: aut
si deserūt. i. deficiūt amicos. in malis. i. ad-
uersis rebus: cōtēnunt. i. cōdēnant: & ar-
guūt plerōqz leuitatis si in rebus letis cō-
tēnunt & infinitatis si in aduersis deserunt
Igit qui pręstiterit. i. exhibuerit se i ytraqz
re grauem constantem stabilem in amici-
tia. i. fouenda nos debemus hunc. i. talez
iudicare esse ex genere hominuz maxime
raro: & pene. i. quasi diuino. Autem pro fz
firmamentum. i. firmitas & soliditas stabi-
litis & cōstantie quam querimus in ami-
citiā est fides. i. fidelis: as qua fit quod dictū
& conuentum est. Enim pro quia: nihil est
stabile quod est infidum. i. non fidū. Præ-
terea par. i. equum: & iustum est amicum
eligi simplicem. i. fictum nec fraudulentuz
aliud in ore & aliud in corde habentē. vn-
de vulgo dicitur plebeius verliculus. Qui
mel in ore geit & me retro pungere quæ-
rit Eius amicitiam nolo mihi sociā & com-
munem. i. cōmunis vite: aut cōmem. i. affa-
bilem & dulcem: & consentientem. i. concordem & idem sentientem & qui moueatur. i. afficiatur iisdem rebus

Quid. hęc vt omittam: qz grates / qz difficiles / pleriqz videntur cala-
mitatum societates: ad quas non est facile inuentus qui descendat.

¶ Qz Ennius recte inquit. Amicus certus in re incerta cernitur: ta-
men hęc duo leuitatis / & infirmitatis / plerōqz conuincunt: aut si
in bonis rebus contemnunt amicos: aut si malis deserunt. Qui igit-
ur ytraqz in re graue / constantem stabilem se in amicitia pręstiterit
hunc & maxime raro genere hominum iudicare debemus: & pene
diuino. Firmamentum autem stabilitatis constantieqz est eius quā
in amicitia querimus fides. Nihil enim stabile est: quod infidum est
Simplicem preterea: & communem: & cōsentientem: & qui rebus
iisdem mouetur eligi par est: quæ omnia pertinet ad fidelitatem.
neqz enim fidum potest esse multiplex ingenium: & tortuosum: ne-
qz vero qui non iisdem rebus mouetur: & natura cōsentit: fidus au-
stabilis potest esse addendum eodem est: vt ne criminibus: aut in-
ferendis delectetur amicus: aut credat oblati. quæ omnia pertinet
ad eam quam iam dudum tracto constantiam. Ita fit verum illud
quod initio dixi amicitiam nisi inter bonos esse non posse. Est eniz
boni viri: quem eundem vero sapientem licet dicere: hęc duo tēere
in amicitia. primum ne quid fictum sit. neue simulatum. Aperte
enim vel odisse alium magis ingenuum est qz frōte occultare sentē-
tiam. deinde non solum ab aliquo oblata criminationes depelle-
re: sed ne ipsum quidam esse suspitosum: semper aliquid existiman-
tem ab amico esse violatum. Accedat huc suauitas quædam opor-
tet sermonum: atqz morum haud quazqz mediocre condimentum a-
micitiæ. Tristitia autem & in omni re seueritas absit Habet illa
quidem grauitatem: sed amicitia remissior esse debet: & liberior: &
dulcior: & ad omnem / comitatem facilitatemqz procliuor.

quibus amicus alter. que omnia pertinent ad fidelitatem. Neqz enim ingenium multiplex: & tortuosum. i. ha-
bens varios sinus: ē reductus vt fluij quorum cursus obliquus & potest esse fidum. Neqz vero is qui non moue-
tur. i. afficitur iisdem rebus quibus alter: & qui non consentit supple amico natura. i. per naturalem inclinationē
potest esse fidus aut stabilis. Addendum est eodem. i. ad idem propositū vt ne pro ut non: vt amicus non dele-
ctetur aut inferendis criminibus id est aut inferendo criminationes amico: aut credat oblati scilicet ab alijs.

In rebus prosperis nō
extolli in aduersis nō
deprimi

Salus
Her domi vera Ami-
ritia est idē uelle & nolle

Doq Cice: Amicitia cōf-
Baldroz ēē p suauitate
Aristo: aut herosaxia
Un illud p addit.
Multas Amicitias plerūqz
peremittit Et aliud:
Non sit Amicitia Amiri-
tatis pail Eras:
Cicilia: 2: puer: 20
puer: 280
Collumel:
Bona non nouit
ei mala si nūqz inter
peller

per spē obiectis. q̄ oīa pertinet ad eā cōstātiā quā tracto. i. discutio & describo sādudū. i. sa3 & pauloan. Ita illud qđ iitio dixi sit v̄ez v̄ez amicitia. i. verā n̄ posse eē nisi iter bonos. Est ei bōi v̄it. i. pertinet ad bonū v̄it: quē eūde i. et l3 dicef. i. appellat sapiētē: tenef hēc duo i amicitia. Primū ne qđ sit fictū. i. cōpositū ita. vt aliter se videf h̄re q̄ habeat. neue. i. v̄ ne qđ sit simulatū. i. eē qđ n̄ sit. Est ei magis īgenū. i. īgenūo & libero hoīe dignū. v̄. i. etiā odisse: nedū n̄ amar. aliū aperte. i. manifeste & euidenter: q̄ occultar snia3. i. affectionē aī: frōte. i. ficta. quā letā & bēuolā oñdat cui male vult. Deide ē sup. v̄it bōi n̄ solū depeller crimiatōes oblata3 ab aliquo: s3 ipm ne suspi ciosū qđ ē: v̄tpote existimātē sēper aliqd eē violatū ab amico. O3 ē vt sup. qđ suauitas. i. dulcedo: & comitas atq3 affabilitas sermonū atq3 mor3 accedat huc. i. ad hoc idē. ppositū de amicitia: suauitas dico haud quāq. i. ne quāq mediocre: s3 vehemēs cōdimētū: & ita cōseruatū: sicut sal cibos cōseruat: & ē effectiū bōi saponis: ami citiē. i. ad amicitia cōdiēdā nē isulsa aut isuaui3 sit. Aut p3: tristitia & p. i. seueritas i oī re: absit. i. ab amicitia. Ill a. i. seueritas h3 qđ grauitatē. i. pōdus qđ dā: s3 amicitia d3 eē remissior. i. laxior & n̄ tā rigida: & liberior: & dul cior: & pcliuor. i. inclinatio ad omnem comitatē: & facilitatē. ¶ Hēc vt omittam. occupatio color rhetoricus. ¶ Graues societates calamitatū pauci reperiūt q̄ descēdāt ad amicos: calamitates adiūuādo eos & ipis subue iēdo. ¶ Q̄q̄ E. subaudi dicat recte. ¶ Tñ. cōuicūt hēc duo. i. q̄ sequūt āt i bōis: & ē ordo hēc duo: āt i bōis rebus cōtēnūt: aut i mal' desērt. v̄ cōueniūt: subaudi crimē leuitatis aut ifirmitatis. ¶ Tñ hēc duo cōuicūt. Tracta ē h̄i tudo ab vno litigātē: q̄ iduxit testes: & mltā facit vt cōuicat alterā partē. Iō igt ista duo. q̄ neq3 ppter res scd'as cōtēnēt aut aduersas desērt debemus amicos: q̄ hoc euenit ex leuitate: & ifirmitate qđā. ¶ Aut si i bōis rebus cōtēnūt. si cōsecuti sūt magnū statū qđ dormiūt: & iō n̄ pnt secū eē. ¶ In mal' desērt. si amicus pauper factus est eū āplius videf n̄ vis: iō cōcludit q̄ si aliqē cōstātē videbimus i vtrāq3 re i mal' amicos: & i bōis suis hūc v̄ez a micū existimāf debemus. ¶ Raro gñe quoniā pauci reperiūt: q̄ i istis duabus rebus sit cōstātes: & firmi: & iō si re periat. n̄ hūanus: s3 diuinus videf. ¶ Firmamētū aut cōstā. tradit vltra p̄dicta qđ dā r̄as q̄ sūt ad stabilitatem a micitiae: & constantiam amicorum: quam. scilicet constantiam q̄rimus in amicitia. primum enim firmamentum constantiae est fides. nam infideles constantes esse non possunt: fideles autem constantiam hnt. ¶ Simplicē. sim plices appellātur q̄ lingua loquuntur qđ hnt in corde simplices igt erga amicos debemus eē oēs: q̄ sētiūt hoc. ¶ Cōsētētē. i. simp' sētiētē. cōsētētēs dicimus q̄ q̄li affectiōe cū amicis ē si amicus dolet doles: & tu si letef e. quo mō tu efficeris. i. q̄ eisdē rebus mouef. q̄bus amicus tuus mouef motus aī appellāt a Cl. affectiōes. i. dolor tristari. ¶ Ingeniū mltiplex. Ingeniū qđ ligua 3 vñ v̄ p̄fert: & itus sētit aliq̄ mltiplex dicif. Tortuosū a torq̄o i. qđ torq̄at. falsitate & simulatōes fidelitatē i se n̄ hnt: & ē oīo q̄tū ad simplicē. ¶ Neq3 ei reddit rōnē q̄tū ad con scētētē: q̄ ei paribus rebus vna cū amico n̄ afficif cōtra naturā facer videf. Iō igt rō naturae cōsētētē: natura iducit hoīem vt hoīs misereat. ergo si amici calamitate n̄ mouemur cōtra naturā facimus. ¶ Natura cōsētētē. subaudi s n̄ fidus atq3 stabl' eē pōt. ¶ Addēdū ē eodē. i. ad eādē regulā: & p̄ceptū cōstātē addendū hoc vt amici n̄ dele ctent suis amicis iferr crimia: neq3 oblata suscipiēt ab alio q̄ oīno pertinet ad cōstātiā de q̄ nūc Le. tractabat. sic Pla. n̄ audiebat crimia amicor3 oblata. Quidē ei crimari amicos Pla. putabat q̄ illi de Plat. male dicebāt. At ille tādē istū criminātē hoc mō repellit si amici de me male dixerūt tūc amicitie officiū regrebat vt de me male dicerēt. ¶ Ita sit. i. seq̄t & cōcludit q̄ amicitia n̄ nascit nisi iter bonos. q̄ ei ifideles sūt: & amicos iūq3 crimināt bo ni n̄ sūt: s3 si fideles sūt bōi nūcupāt. ¶ Est ei bōi v̄it. pertinet ad bonū v̄it: hēc duo teneāt i amicitia. prio vt nō fingat neq3 aliq̄ simulet. scd' o vt crimiatōes de amicis oblata3 repellat. Quē eūde sapiētē. bonū appellamus hoīez q̄ sapiēs ē vt rōe: & oīone v̄it. Nō ei vocamus sapiētes istos moī vulgari q̄ sūt iepri: & snihil mali faciūt q̄ n̄ doctrinā nō regulā alicuius virtutis hnt. iōq3 bōi nō sūt. ¶ Fictū ad anīmū: simulatū ad verba. tu dicis vñ & aliq̄ facis. ¶ Ingeniū est. ad libez hoīem pertinet nō occultar op̄inōnē: s3 aperte v̄ diliger v̄ odisse aliquem. ¶ Deide. ē scd' m ne solū reppellamns crimiatōes oblata3 de amico: s3 ne putemus qđ eē suspiciosas. i. n̄ debe mus solū suspicari de amico nihil eē violatū: s3 ne existimāf qđē. ¶ Accedat huc. i. p̄terea ad hēc accedit p̄cipit vt amicitia nō sit acerba neq3 aspera s3 mitis & suavis. ¶ Mor3. vt mores faciles amicū habeamus. ¶ Seueritas absit. dicif seuerus asequēs & v̄ez. ¶ Habet illā grauitatē. ac si dicat pertinet ad catonē maiorē. Nā seueritas ē pars virtutis: sed in amicitia seueritas ista repudiēda est. ¶ Liberior. vt liber voceris cum amico sine seueritate.

Occupatio color
Silitudo
a litigati
bus tra
cta.
Cōcludit
primū cō
stantie fir
mamētū
fides.
Siplices.
Cōsētien
tes
Motus a
nimi affe
ctiōes di
cuntur.
Ingeniū
mltiplex
Tortuo
sum

Platonis
phicū di
ctum.
Bonus
qd sit

Fictum
simulatū
Seuerus
vñ dicat.
Sub i cō
positiōe.

ASCEN

¶ Existit aut hoc loco quēdam questio subdifficilis. Num qñ amici noui digni amicitia veteribus sint añponendi: vt equi vetulis teneros añponere solemus: indigna dubitatio hoīe. Nō enī amicitiarum esse debent: sicut aliarū rerum satietates veterrima quāq3 vt ea vīna quē vetustatē ferunt esse debent suauissima verūq3 illud est qđ vulgo dicatur. Multos modios salis simul edendos esse: vt a micitiē inunus expletū sit nouitates aut si spē afferūt: vt tāq3 in herbis nō fallacibus fructus appareat: non sunt ille quidē repudiēdā: vetustas tñ suo loco cōseruāda ē. Maxia ē enī vīs vetustatis: & cōsuetudinis. At in ipso equo: cuius mō mētiōnē feci si nulla res īpe diat: nemo ē q̄ nō eo quo cōsueuit libētius v̄tat: q̄ ita tractato & nouo

¶ Existit aut. Mouet questionem nō inutile dicēs. Aut p3: quēdā questio subdifficilis. i. aliquantulū difficilis existit hoc loco. s. ad hunc locū discutiendū apra. Nū qñ. i. nūquid aliqñ amici noui digni amicitia sint antepōnēdi veteribus vt. i. quēdā modum nos solemus āteponere equis vetulis. i. imminutis & decrepitis per vetustatem aut paru3 adhuc veteribus teneros. i. equos dubitatio supple. hēc est indigna homine. i. de q̄ hō vtēs rōnē dubitet. Enī pro quā: satietates. i. saturitates: & repletiōes amicitiarum non debent esse sicut aliarū rerū: sed sup. veterrima: quāq3. id ē maxime antiqua: debent esse suauissima vt ea vīna suauissima sunt q̄ ferūt. id ē afferūt vetustatē. vñ in prio Enei. Implētus

Aceto: li: 8: et vñ
Nem fidas nisi in
quo prius modum sa
lis absupseris Eras
rōha: 2a: p̄uer: 14

M. tullii Ciceronis.

veteris bacchi. Et iō salomō quoq; vino nouo amicū nouū cōparat & veteri veterē & qđ dicit vulgo est verū. vcz multos modos salis esse edēdos simul. i. in cōvita & cōsuetudine vt munus. i. officium amicitie sit expletum. Aut p s3 nouitates. i. nouae amicitie si afferūt spem. s. fidelitatis & cōstantiae in nouo amico: ille quidē nō sūt repudiēde. i. abijciēde: sed venustas. i. vetus amicitia est cōseruanda: tñ. i. nihilominus suo loco. i. in suo gradu & ordine. Eni pro ga. vis vetustatis & cōsuetudinis est maxima. At q. i. sed certe: aut s3 quō obijcitur. i. de equo nouo preferēdo: cū in equo cuius modo feci mētionē: s3 nulla res impediāt scilic3 cur vetus in suo loco & p̄cio conseruetur: nemo est q nō vtaf libentius eo quo cōsuevit. i. viri q̄ intractato. i. quē nondum tractauit & nouo. Nec consuetudo valet modo. i. solūmodo in hoc qđ est animal: vcz in equo sed etia3 in his q̄ sunt inaiata: cū delectemur ēt ip̄is locis mōtuosis & siluestribus i qbus sumus cōmorati diutius Sed maximū est in amicitia. s. fouenda superiorē esse. i. se reputare parem inferiori. Excellētiē enim quēdam sunt sepe. scilic3 in altero amicorum qualis erat supple. excellentia Scipionis qui erat clarissimus imperator: in nostro (vt ita dicam: quia proprius non est sermo) grege. id est cātu & conuentu. Ille. scilicet scipio licet excelleret nunq̄ anteposuit se philo amici illi: licet inferior. id est nunq̄ scilicet anteposuit se rutilio: nunq̄ mūmio bonis quidem: sed inferiore dignitate viris: nunq̄ supple anteposuit se amicis. scilicet ceteris ordinis inferioris q̄ ipse esset: aut etiam illi iam dicti. Vero pro sed: scipio colebat tanq̄ superiorem. Quintum maximum fratrem scilicet suum virum egregium: sed nequaquā oīno parem sibi: q. id est quia ipse anteibat. id est precedebat aetate: q. scilicet factum scipionis est faciendum & imitandum omnibus. scilicet qui voluit cum amicis decenter vivere: vt si sunt consecuti quam. id est aliquam prestantiam. id est preeminentiam virtutis ingenij: aut fortunae impartiant. id est conuiduant & impendant eam suis. scilicet amicis & familiaribus & communicent. id est communem faciant cum proximis: vt si sunt nati parentibus humilibus. id est de infimo genere: & si habeant p̄p̄inos quos imbecilliores. id est minus potentes vel animo: vel fortuna augeant opes eorum & sint eis honori & dignitati. i. ad honorē & dignitatē vt. i. quēadmodū in fabulis i q fuerit in famulatu. i. famulātes aliquādiu p̄pter ignoratiā stirpis & gñis: vt de Alexā. seu paride. de romulo. cyro thelepho: alijq; mltis legimus quū sūt cogniti & iuēti filij aut deorū aut regū. tñ. i. nihilominus q̄ si iuēti aliorū filij retinēt charitatē. i. filia lē dilectionē. i. erga pastores quos duxerūt. i. reputauerūt mltos ānos. i. per spaciū mltorū ānorū patres. i. suos. S3 sciemus i cōsāguinitate & affinitate nō solere addi possessiua. p̄nomia eo q̄ manifesta sūt: quū enī dicis. Misi filiū manifeste subaudi mus meū. Misi filiū: manifeste subaudiāmus tuū misi ille sup. suū & c. Qđ. s. retinere charitatē est faciēdū magis multo in veris q̄ in putatiuis patribus & in ceteris: id est indubitatis patribus. Enim pro quia: fructus. i. dulce commodum quo fruimur aut quod vt fructum metimur: ingenij. i. est naturalis industriē & virtutis. s. acquisitionis & omnis prestantiae. id est eminentiae in aliquo officio prestando: capitur maxime tum. id est tunc: quum. id est quando confertur. i. erogatur & impartitur in proximum: quēq; id est in quēlibet e proximis.

¶ Existit hoc loco pōit quādā quōnē si amicitie veteres cā nouae repudiādē sūt: qđ quōnē pbat aliqbus exēplis qđ nō ē dimittēda vetus amicitia. ¶ Quō subdifficil. p̄p̄o. difficil ad soluēdū sub i cōpositiōe significat parū: vt subrusticus: quō sic diffinit a dialecticis ē dubitabil. p̄p̄o. a. s. significat torturā. ¶ Nō idigni. imo digni sua virtute & moribus idigna dubitātō: hoc ē de q̄ nō ē dubitādū. ¶ Veteria. declarat per exēplū q̄ veteres res magis sūt i i p̄cio q̄ nouae. ¶ Verūq; illd ē. puerbiū ātiquū ē apđ grec. & latios: vt comedamus mltos modios sal cū amicis: hoc ē vt silloge viuamus t̄p̄e: ergo amici veteres repudiādi nō sūt. ¶ Munus amicitie exēplū. i. perfectū sit munus amicitie: qđ explet mltitudine amicorū. ¶ Nouitates at: sic amicitie nouae si disciplinis & bōis moribus cōstēt & si qđ futurū amicitie bōi p se ferāt nō cōtēnēde sūt dūmō ātiq̄ amicitia i suo loco stabill sit. ¶ Vt tāq̄ i herbis. similitudo tracta ē a rustico q̄ i herbis seminis sui futuros percipit fructus: sic & nos: noua amicitia cōtrahenda futuros fructus cognoscimus. ¶ Cuius mētionē feci. & ē cōtra illos q̄ dicūt amicitias ēē mutādas sicut romauus equū. ¶ Si nulla res ipedi. i. si moribus vlpodagra sine pūctura aliq nō ipedit equū veterē nobis cōsuetū libētius eo vtimur q̄ aliquo idomito. ¶ Intractato. s. idomito loq̄ scđm viros prudētes: quoniā stulti adolescētes magis eqtāt pullū equinū q̄ veterē. ¶ S3 i his q̄ sūt i amicitia: nō solū i aīali: s3 et i rebus iaiatis vt i siluestribus locis i quibus nati sumus gerimus amorem & magis delectamur q̄ nouis locis (quīs amenissimis) sic amicitia ve-

Nec modo in hoc quod est animal: sed in his etiam quae sunt inanimata consuetudo valet: cum locis etiam ipsis montuosis delectemur & siluestribus in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia superiorē parem esse inferiori. Sepe enim excellentiae quaedam sunt: qualis erat Scipio. in nostro (vt ita dicam) grege. Nunq̄ se ille philo nunq̄ Rutilio nunq̄ mūmio anteposuit: nunq̄ inferioris ordinis amicis. Q. vero maximum fratrem egregium virum oīno sibi nequaquā parem q̄ is anteibat aetate tanq̄ superiorem colebat. Quod faciendum / imitandūq; est omnibus: vt si quā prestantiam virtutis ingenij fortunae consecuti sunt impartiant eam suis: communicentq; cum proximis: vt si parētib; nati sunt humilibus: si propinquos habeant imbecilliores: vel animo vel fortunae eorum augeant opes eisq; honori sint & dignitati: vt in fabulis qui aliquādiu propter ignorantiam stirpis & generis in famulatu fuerint cum cogniti sunt: & aut deorum: aut regum filij inuenti. Retinent tamen charitatem in pastores: quos patres multos annos esset duxerunt. Quod quidem est multo profecto magis in veris patribus: certisq; faciendum. Fructus enim ingenij & virtutis: omnisq; praestantiae: tum maxime capitur: cum in pximū quēq; confertur:

Questio
nis definitio.
Res veteres
res p̄cio
flores sūt

Senes Remoradi

teri magis delectandum est q̄ noua. Sed maximum est in ami. tradit vnum maximum preceptum: videlicet q̄ amici prestantiores se deprimere debent amicos suos honorando colendo q̄uis inferiores sint. ¶ Esse patrem infe. non enim propter fortunam aut virtutem aliquam nos in amicitia extollere debemus: immo nos pares illis efficere debemus. ¶ Sepe enim quæ ex multoties aliquis virtute & ingenio & fortuna suos superat amicos vt Sci. fuit qui non se maiorem existimans continue familiaribus & sibi coniunctis succurrebat: & venerabatur illos. ¶ Inferioris ordinis amicis inferioris dignitatis nunq̄ se anteposuit. ¶ Colebat tanq̄ superiorem: q̄uis Sci. grandis esset natu: & in omni re prudentior atq̄ excellentior fratre suo. ¶ Qu. Maximo: tamen cum quadam reuerentia colebat concedendo sibi ventam: & alia faciendo pro viribus nitebatur vt amicos suos omnes cæteris ampliores efficeret. ¶ Prestantiam, si excellentiam alicuius disciplinæ seu subtilitates ingenij a natura datæ siue status alicuius eminentiam consecuti fuerimus amicis impartire debemus. ¶ Impartiant, impartio & impartior reperitur. ¶ Si propin. ba. imbe. exhortandi animo sunt: sic vt pauperes locupletandi sunt. ¶ Vt in fabulis. sicut paris: qui propter confectores in somniorum inter pastores educatus est, illi eni iusserant vt occideretur ne troia sua causa periret tandem filius regis cognitus statumq̄ amplissimum adeptus est cum suis pastoribus: conuenire conabatur. ¶ Propter igno. stirpis. Ignorabat paris quis esset eius pater: & is tanq̄ famulus vivebat cum pastoribus: sicut & romulus qui ignorans patrem educatus est a Faustulo: erga quem maximum gessit amorem: aut regum filij: vt Iupiter qui inter capras educatus amore nimio quem habebat in capram (quæ ipsum lactauit) eam in cælum transtulit: & Amalthea vocata est. ¶ Duxerunt, id est existimauerunt longo tempore illos pastores esse patres suos: vt diximus de Paride.

Impartō
& impar
tior dicitur
romulus
educatus
a faustu-
lo pastore
Iupiter
capram
Amal-
thea in ce-
lū retulit
ASCEN

¶ Ut igitur hi qui sunt in amicitie coniunctionisq̄ necessitudine superiores se eque cū inferioribus debent: sic inferiores dolere nō debent se a suis amicis: aut ingenio: aut fortuna: aut dignitate superari: quo r̄ pleriq̄: aut queruntur semper aliqd̄ aut etiam exprobrant. Eoq̄ magis si habere se putant: qd̄ officiose aut amice & cum labore aliquo suo factū queant dicere: Odiosum sane genus hoim officia exprobrantiū quæ meminisse debet is in quē collata sunt nō cōme- morare qui contulit. Quāobrem vt hi qui superiores sunt submittere se debent amicitia: sic quodā modo inferiores extollere. Sunt eni qdā qui molestas amicitias faciūt cū ipi se contēni putant. Qd̄ nō fere cōtingit: nisi his qui etiā contemnendos se arbitrantur: qui hac opinione nō modo verbis: sed etiā opere leuandi sunt. Tantū aut cuiq̄ tribuendū est primū q̄tū ipse efficere possit: deinde etiam q̄tum ille quē diligas atq̄ adiuuas possit sustinere. Non eni tu possis quātūvis licet excellas oēs tuos ad honores amplissimos perducere: vt Scipio Rutiliū potuit cōsulem efficere: fratrem eius Lucium non potuit. Quod si etiam possis quid vis deferre: videndum est tamen quid ille possit sustinere.

dit: non debet cōmemorare. i. recēdere precipue exprobrādo. Quāobrem vt. i. quēadmodū si q̄ sunt superiores debent submittere se in amicitia. i. fouēda: sic inferiores debent extollere. i. erigere & exaltare se quodā modo i. modo decenti sine superbia & statu eo dūtaxat animo: vt amicorū similiores fiāt. Nā q̄ cū summis viris cōuer sant eosq̄ amicos habēt debēt decētius vestiri & hōestius cōuersari: dignioraq̄ loq̄ & facere vt amicitia illorū nō indigni censeantur. Sunt enim quidam qui faciunt. id est arguunt aut reddunt amicitias molestas cum ipsi putant se contēni: quod non facerent nisi nimis similiter de se sentirent. vnde addit. quod non cōtingit ferre. id est quasi nunq̄ cōtingit nisi his qui arbitrat̄ ne etiam contemnendos: qui. scilicet amici sunt leuandi. id est liberandi & deonerandi (sicut in Bucolicis. Ego hoc te forte leuabo) hac opinione qua se contēni arbitrantur: non modo. id est non solum (inquam leuandi sunt) verbis inter verba amica & consolatoria: sed etiam opere: quo superiores se illis pares gerunt. Autem pro sed tribuendū est cuiq̄. id est vnicuiq̄: primum. id est primo loco: tantum q̄tum ipse. id est tu qui tribuis: possis efficere. id est exhibere in opere non in conatu tantum. id est primum pro viribus & facultatibus tuis: deinde etiam q̄tum ille quē diligas atq̄ adiuuas possit sustinere. id est p̄ statu & idoneitate eius ad honores & magistratus gerendos. Enim pro quia: tu non possis: licet excellas q̄tūvis. id est q̄tūlibet seu q̄tūcūq̄: perducere omnes tuos. scilicet amicos ad honores amplissimos: vt. id est verbi gratia Scipio potuit efficere rutiliū amicū suū cōsulē nō potuit (pulchre aut̄ suppressit particula sed autē vero. quia verbū reperitur) efficere luciū fratrem eius scz rutulij cōsulē. nam de scipionis fratre vixisset suum. Qd̄ id est possit.

Qui:
Consilia mens ut
sua mihi ita torripit
intra
Terren in
commemoratio
finit est exprobratio

M. tullii Ciceronis.

to casu q̄ si. id est tametsi possis differre ad alterum quibus, scilicet honoris & dignitatis, tamen videndum est supple tibi. id est considerandum: quid ille, scilicet alter possit sustinere, id est decenter gerere & administrare.

Amici ex
tollendi
ad digni-
tates.
Tribuere
Existima-
tionē fa-
cere
Scipio ru-
tiliū ami-
cū cōsulē
fecit

ASCEN

¶ Ut hi igitur, aliud præceptū per contrarium tradit: q̄ quemadmodum superiores amici inferioribus sep-
pares tribuere debent: eodem modo inferiores doleant de fortunis amicorum: immo letentur: & illos ad ma-
iora peruenire cupient. ¶ Necesse est, si stricta necessitate vel affinitatis vel alicuius alterius coniunctionis.
¶ Quorum ple. aut quærentur: multi sunt qui lamentantur amicis: quoniam sibi non subueniunt: quod qui-
dem verum non est: sed inuidia quadam queruntur, non enim vellent amicos suos ea in dignitate existere.
¶ Magis queant dicere, si aliqui putant amicis factum tantomagis pleriq̄ audent exprobare beneficia si pu-
tant amicos suos habere aliquid ex ipsis. ¶ Sunt enim quidam: pleriq̄ reperiuntur, qui in amicitijs molesti fi-
unt quoniam ipsi putant amicitias contemnere: cum vident amicos suos in ampliori dignitate & reuerentia, hoc
modo sit si pater quispiam filium doctorem haberet: filius quidem in conuiuio honestiori loco sedeat q̄ pater
qua ex re oritur ex huius amicitiae molestia, quia pater putat se esse in contemptu aliorum quoniam sit filius in
ampliori loco positus tales enim amici ab hac opinione & verbis & opera / atq̄ affectu remouendi sunt.
¶ Tantum enim cuiq̄ est tribuendum, tanta existimatio de amico est facienda q̄tum ipse efficere possis: hoc
est viribus tuis ad omnem extollas amicū dignitatem: licet tamen illa tribuenda sunt amicis quæ viribus in-
genij sustinere possint, verbi gratia, non amicū cōsulē faciamus: si ea dignitate dignus non sit: ut si non
habeat literas / & prudentiā ad cōsulatum requisitam, tribuere est existimationem de aliquo facere. ¶ Su-
stinere, si amicus sit dignus pretura: illo magistratu venerandus est. Et non ultra ad honores perducere pro-
pter illorum ignorantiam: sicut Scipio fratrem suum propter imbecillitatem ingenij cōsulū facere non po-
tuit: sed rutiliū familiarem suum virum doctissimū cōsulari dignitate honorauit.

¶ Omnino. Oñdit in q̄bus vere ami-
citiæ eē possint aut verisimiliter sint dicēs.
Amicitie sunt oīno iudicandē sup. esse vere:
& ingenijs / & ætatibus corroboratis iā &
cōfirmatis. i. postq̄ inter amicos ingenia /
& ætates sūt corroborate / & firmate. Nec
si q̄ fuerint studiosi. i. multuz dediti studio
venandi aut pilæ. i. ludendi pilæ: nec dico
oportet, id est nō ideo oportet eos habe-
re eos necessarios. i. inter necessitudine q̄-
dā cōiūctos amicos quos dilexerūt: tū, i.
tūc preditos studio eorū. Eni p̄ q̄a: nutri-
ces & pedagogi. i. puerorū ductores ad lu-
duz literarū aut sile & dictores postula-
būt. i. equo iure deposcēt sibi plurimū bēi
uolētiæ iur̄ vetustatis: q̄a priā cū eis socie-
tas ē habita: q̄. i. nutrices & pedagoginæ
negligēdi q̄dē sunt: sed cælādī alio quodā
mō q̄, s. amici perfecti. Eni p̄ q̄a amicitiae
nō p̄t permanē aliter. i. nisi iā corrobo-
ratis ætatibus / & igenijs: stabiles. i. cōstan-
tes. Eni p̄ q̄a mores. i. instituta / & cōsuetu-
dines viuēdi: dispares sequūt studia dispa-
ria quorū. i. studioz dissimilitudo dissociat
amicitias, nec ob vllā aliā cām: bōi. i. p̄bi:
non p̄t esse amici improbi: nec improbi
bonis nisi q̄ tāta distātia morū studiorū ē
inter eos quāta pōt eē maxima. ¶ Recte
etiā. Aliud p̄ceptū vtile pponēs dicit, Pōt
etiā p̄cipi recte in amicitijs ne quid impe-
diat magnas vtilitates amicorū: quadam
beniuolētia intēperata, q̄d tñ sepe fit hoc
est ne q̄s indulgēs amicitiae cōcedat ami-
co q̄d illius cōmoda remouet: ut pbat ex
emplis dicens. Nec enim (ut redeā ad fa-
bulas) quia prius fabulatū mentionē fecit
loquens de his q̄ ex dijs aut regibus na-
ti pastoribus famulati fuerant. Neopto-
lemus, id est nouus miles pyrrhus achil-
lis & deidamia filius potuisset capere tro-
iam: si voluisset audire lycomedem auuz

¶ Oīno amicitie corroboratis iā cōfirmatisq̄ / & ingenijs / &
ætātibus iudicandē sūt: nec si q̄ inēte etate venandi: qui pilæ, studio
si fuerint eos habere necessarios oportet quos tum eorum studio
preditos dilexerunt. Isto enim modo nutrices / & pedagogi iure ve-
tustatis plurimū beniuolētia postulabunt: quie negligēdi quī-
dez sunt: sed alio quodā modo colendi, aliter enī amicitie stabiles
permanere nō possunt, dispares enī mores disparia studia sequun-
tur: quorū dissimilitudo dissociat amicitias nec ob aliā causam vllā
boni / improbi: improbi bonis amici esse non possunt: nisi q̄ tan-
ta est inter eos: quanta maxima potest esse morum / studiorūq̄ di-
stantia. Recte etiā p̄cipi pōt in amicitijs: ne quis intēperata qua-
dā beniuolētia: q̄d sepe fit, impediāt magnas vtilitates ami-
corū. Nec enī (ut ad fabulas redeam) Troiam neoptolemus cape-
re potuisset: si Lycomedē apud quē erat educatus: mītis cū lachri-
mis iter suū impediētes audire voluisset, & sepe inciduunt magnæ
res ut discedendū sit ab amicis, quas qui impedire vult q̄ desiderū
nō facile: ferat is infirmus est / mollisq̄ natura, & ob eā ip̄az cām in
amicitia parū iustus. Atq̄ in omni re considerandū est & quid po-
ssules ab amico: & q̄d patrie a te impetrari, est etiam quasi quēdā
calamitas in amicitijs dimittendis nonnunq̄ necessaria. Jam enī a
sapientū familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra de-
la bitur, Erumpunt sepe vitia amicorū, tum in ip̄os amicos, tum in
alienos, quorū tamen ad amicos redundet infamia. Tales igit a-
micitie sunt remissione vsus leuandē: & (ut Catonez dicere audiui)
dissuēdē magis q̄ discidēdē sūt: nisi q̄dā admodū itolerabil' iniuria
exarserit: ut neq̄ rectū neq̄ hōestū sit: neq̄ fieri possit ut n̄ statī alie-
natio dissuētiōq̄ faciēda sit. Sinaut mox aut studioz cōmutatio q̄
dāyt fieri solz: facta erit: aut i rei: partibus dissētō itecesserit Loquor

Quia nec amicitia
etate sit sed iudicatur

Pila nūq̄

H. in
p̄mice

Boetii: li. 12.
Cap. 53:

enī vt paulo ante dixi. non se sapientū: sed de communibus amicitij: cauendū erit ne non solū amicitij deposite: sed in inicitij etia3 susceptę videant. Nihil enī turpius q̄ cum eo bellū gerere: qui cum familiariter vixeris. Ab amicitia. Quin. Pompeij: meo noīse remoueret: vt scitis. Scipio. propter dissentionē autē: quę erat in rep. alienatus ē a collega nostro Metello: vtrūq; egit grauiter auctoritate: & offensione animi non acerba. Quāobrē primū dāda opera est: ne qua amicorū dissidia fiant: sin tale aliquid euenit: vt extinctę potius amicitij q̄ oppressę videantur. Cauendū vero est ne etiā in graues inimicitias conuertāt se amicitij e quibus iurgia maledicta contumelię gignuntur. Quę tñ si tolerabiles erunt ferendę sunt. & hic honos veteri amicitie tribuendus est: vt is in culpa sit qui faciat non qui patiat in iuriā. *Melig p̄ in iuriā accipere q̄ facere*

per amicū. Est etiā quasi quēdā calamitas necessaria nōnunq; .i. interdū in amicitij dimittendis. i. dissoluendis: aut legamus i amicis dimittēdis (Oratio enī nostra delabit. i. discedit a familiaritatibus sapientū inter quos nō incidit talis calamitas ad amicitias vulgares) hoc autē per parentheses dixit occurrēs tacite oblectioni. Possent enī dicere prius dictū esse amicitias indissolubiles esse cōuenire cum amicis nūq; osuri sumus quō ergo calamitas talis incidat. Ad hoc rñdet q̄ de vulgaribus nūc loquit̄ inter quos erumpunt. i. vi exeūt sepe vitia tum in amicis. Igit̄ tales amicitij ppter q̄s infamiā incurras: sunt leuādę. i. diminuēde remissione. i. relaxatione ab intenso amorē & frequenti cōsuetudine. Et (vt audiui catonē dicere: tales amicitij sunt magis. i. potius: dissoluendę. i. paulatim dissoluendę sine violentia vt dū vestis dissuit fila dūtaxat incidunt pāno illeio. q̄ discidēde. i. violēter dissūpēde & vnico ipetu dissoluēde: nisi q̄dā iniuriā tolerabilis admodū. i. valde exarserit. i. ardentē emerferit: vt ne q̄ sit rectum: neq; honestū: neq; possit fieri vt non sit faciendā statim alienatio aut disunctio vt si amicus fiat tyrannus: aut cōiuret in patriā aut cōciues bonos: aut fiat enormi crimine infamis. Aut p̄ sed. sin. i. sed quēdā cōmutatio. i. variatio morū aut studioꝝ erit facta ab amico: vt solet fieri aut dissensio intercesserit i patribus rei spū. Loquor enī inquit vt dixi paulo ante: non de amicitij sapientū: sed de amicitij cōmunibus) si igit̄ intercesserit cōmutatio talis: tūc cauendū erit ne nō solū amicitij videāt deposite: sed in inicitij videant etiam susceptę Nihil enī turpius sup. est q̄ gerere bellū cū eo: quicū. i. cum quo vixeris familiariter. Scipio (vt scitis o generi mei scevola & fanni) remouerat se ab amicitia quiti pompeij: meo noīe. i. ppter nomē meū inuisum forte pompeio aut ppter amicitia quā mecū habebat. Autē pro sed. ipe alienatus est a collega nro metello: & sup. egit vtrūq; i. vtriusq; amicitie dissolutionē grauiter: q̄ auctoritate: & nō acerba offensione. i. lesione animi. Offensio enim fere passiuē accipit: offensa actiuē. Quāobrē danda est opera. i. adhibenda diligentia Primū ne qua dissidia amicorū fiant: sin. i. sed si aliqd tale euenierit vt amicitij videant potius extinctę. i. sponte mortuę: q̄ oppressę. i. vi suffocate. Vero p̄ sed. aut ad vę cauendū est ne amicitij conuertant se in inimicitias etiam graues. i. multum molestas: aut difficiles e quibus scz inimicitij iurgia. i. oburgationes maledicta. i. execrationes & cōiuria: & cōtumelię. i. diffamationes gignūt. Quę tamē cōtumelię aut inimicitij si erunt tolerabiles. i. vt dicunt supportabiles: sunt fere. id est tolerandę & patiendę. Et hic. id est huiusmodi honos. id est honor est tribuendus veteri amicitie vt is sit in culpa. id est culpetur qui faciat iniuriā non qui patiat.

¶ Oīno amicitij corroboratis. ¶ Ad amicitia corroborādā. hoc loco declaratur: qd̄ necesse sit vt tps atq; morū similitudo itercurrat: tps diurnitas & morū similitudo: ad amicitij stabilitatē requir̄. ¶ Nec si q̄ nō ei opz i p̄ uecta etate amare eos: hoc ē hīc amicitia cū illis quos dileximus eūte etate. ¶ Eos hīc necessarios. Hoc ē nre amicitia quoniā equalia exercebant studia in venatione in ludo pile: sed crescente etate morū similitudo accessit. quā ex re nulla frāgitur amicitia. ideo tempus atq; morū similitudo ad amicitia requiritur. ordo est. nec decet eos habere necessarios quos tum eorū studio p̄ditos dilexerunt: si qui ineunte etate &c. ¶ Isto enī modo nū. si hoc esset conueniens: vt ppter tps longitudinē amaremur: & amicitia hac de causa contraheremus sequerē q̄ nutrices: & pedagogi nobis essent intimi familiares: qd̄ non accidit. nam alias adulti inuenimus amicitias relictis puerilibus amoribus. pedagogus vocat̄ qui curā habet puerorū: vt cuius doctrinā pueri discunt: atq; maiores colere non ignorāt. qui enī disciplinā literarū p̄ceptor siue magister appellatur: dicitur autē pedagogus. a pes pedis. i. a puero & ago. ¶ Sed alio quēdāmodo colēdi. non enī nutrices & pedagogi negligendi sunt. sed subuenire atq; amare debemus eos alio modo q̄ amicos. ¶ Aliter amicitie. concludit q̄ amicitie constantes esse non possunt si non fuit tempus: & similitudo morum: sicut per contrarium demonstratum est. ¶ Disparēs mores. pars cum paribus facile congregantur. si quis malos tenet mores vitia sequitur: ideo amicitiam cum morato viro literarūq; cupido: nunq; consequi poterit. ¶ Nec ob aliam causam. immo ob istā causam. id est morum dissimilitudinē boni malis amici esse non pnt. ¶ Nisi q̄ tanta est. Hoc impedit amicitia inter bonos & improbos qd̄ maxia est inter ipos morū atq; studioꝝ distātia. ¶ Recte etiā p̄cepti pōt. p̄ceptum:

Aretius

Alta bestia est
furio q̄ famm
curis mmsoffensio q̄
offensa ad hTempus
& morū
similitudo
ad amicitiam
requirit
Pedagogus.
P̄ceptor seu
magister

M. tullii Ciceronis.

tradit amicis ne aliqua propria utilitate mortuorum utilitatem impediāt, plerique enim propter intemperatum amorem amicorum utilitatem retinent. ¶ Quod saepe fit hoc modo si amicus ad dignitatem magistratus vocatus fuerit eum impedis verbis tuis. Heu mihi iam absentia tua in maxima versabor inopia. ¶ Nec enim ut re. ponit exemplum. hanc est hystoria: sed quia tractatur a poetis nomen fabule consecuta est. Lycomedes rex iule si pyrthum dedicamine filium propter iucunditatem quam ex eo infante percipiebat a bello troiano retinisset: non tantam gloriam atque honorem habuisset. ¶ Nec potuisset capere troiam. hoc enim apud peritos manifestum est. quis enim ignorat per oraculum grecis esse consultum non troiam posse capi: si aliquis de genere eacidarum non interfuisset. ¶ Neoptolemus. neos novus. ptolenos poetice bellus dicitur. Pyrrhus vocatus est: quoniam crispus habebat capillos. ¶ Et sepe incidunt magne res. ut si amicus vocetur ad magistratus opus esset ut ab amicis discedat. ¶ Desiderium absentiam amici moleste ferunt amici. quoniam infirmi & moles sunt. ¶ Infirmitas. id est debilis est: ut non patiatur amicum discedere ut ad aliquam proficiscatur dignitatem.

Lycomedes.
Neoptolemus.

Legem amicitie re petit.
¶ Parum iustus. si iusticiam haberet: amici cuperet utilitatem atque in omni re (ut dixit superius) hanc lex in amicitia est ut ab amicis honesta petamus & amicorum causa honesta faciamus. ¶ Est etiam. docet quasdam regulas: quibus amicitiam dissolvere possumus si opus fuerit. ¶ Nonnunquam necessaria. ac si dicat necesse est ut calamitas quedam vitiorum oriatur in amicitia loquendo de amicitijs vulgaribus non enim hic loquitur de amicitia vera que oritur inrer bonos hanc enim usque ad extremitatem vite perdurat. illa autem vulgaris familiaritas vitiorum calamitatem ingruente frangitur. ¶ Erumpunt sepe vitia. emanant vitia: quibus amicitia frangitur: & est similitudo tracta a fonte labente ex venis terre. ¶ Tum in ipsos. scilicet vitia erumpunt in amicos: ut puta furatur amici viciosi quandoque aliquid alter alteri. ¶ Tum in alienos: si furantur vel adulterium faciant in alienos. tamen infamia & turpitudine illorum amicorum pertinet ad te eorum familiarem: quare quidem amicitie ex consuetudinis remissione remouende sunt. ¶ Et ut Cato. audiui. Cato maior aiebat tales amicitias paulatim dissoluedas esse magisque discindendas & parte frangendas: ut puta respondere faciat quod domi non est: si ab amico non cupiatur. ¶ Nisi in quedam vitia exarserint sed si aliquid iniurie inter amicos ortum fuerit quod sustinet: neque rectum: neque iustum est: ut si amicus conspirat contra patriam: tunc clare talem amicitiam coram renuciare debemus. ¶ Sinaut morum aut studiorum: si ille cuius amicitiam contraximus mutauerit bonos mores & studia bona in mala ut fecit Titius familiaris Horatii qui libros vendidit ut artem militarem exerceret tunc paulatim illius amicitie deponemus: sic faciemus ut non solum amicitia deposita: sed ne inimicitia suscepta videatur cum illo. ¶ In repu. dissentio. si amicus fauet Mariane preti: & tureipu. hanc dissentio amicitiam dissolvit. ¶ Ab amicitia. Q. Pompeij. Scipio enim remotus est ab amicitia Pompeij verbis meis: quoniam potius mei amicitiam quam illius tenere voluit. ¶ A collega nostro metello. metelli amicitiam relinquit propter quadam dissensionem reipu. quoniam ille fauebat uni factioni: & scipio alteri. ¶ Offensione animi non acerba prudentia sua. & simulatione disunctionem amicitie cum illis Scipio fecit: itaque ab ipso offensi non videbantur: & adhuc illius amicitiam retinere putabant. ¶ Quobrem primum tradit regulas quibus elaborandum est ne amicitia sic operamur: ut deinde inimicitie oriantur. ¶ Opera. ut sepe numero diximus mē est & opus filius. nam opera est labor quare precedit opus omnis operatio quare fit ad formandum gladium vocatur opera: opus autem gladius ipse nuncupatur. ¶ Sin aliquid tale euenerit si intercesserit causa aliqua propter quam amicitia dimittenda sit. ¶ Ut extincte. similitudo trahitur ab igne: qui dum per se moritur appellatur extingui. si autem per vim aquarum quod primum suffocatur opprimi dicitur. dicit ergo si quid accidit: ut nos propter amicorum vitia dissoluamur ab ipsis: debemus extinguere paulatim ipsam amicitiam hoc modo non habere frequentem consuetudinem cum illis: tunc amicitia extinguitur nisi esset conspiratio contra patriam: quoniam tunc amicitia illa non extinguenda sed opprimenda est. ¶ Maledicta. appellare ipsum latronem vel proditorem. ¶ Contumeliae autem veniunt a con & tumeo: ut si diceret hunc hominem pessundabo contumelia vocabitur. ¶ Quare tamen. ista contumeliae toleranda si non sunt cum maximo vituperio: & maxime veteris amicitie gratia: quoniam ipse qui maledicit magis in culpa extimabitur quam ille qui eas tolerauit.

Amicitia remouenda
Cato maior

Titius horatii familiaris. Q. Pompeius

Opera.
Opus.
Operatio.
Amicitia vitiosa
extinguenda non operamur
primenda
Cōtume lia
ASCEN

¶ Oino. docet quod euitari possit in comoda: utpote si digni duntaxat assumant amici occasio: cuius docet etiam qui sint digni censendi dicens. Vana est cautio atque vana est pulsio omnino omnium. horum. i. huiusmodi vitiorum: & incommodorum ut. i. ut pote: ne superius incipiat diligere nimis cito: vnde gallico dicit deuerbio. Oportet nosse priusquam amare: neue. i. vel ut non incipiat diligere indignos. autem pro sed illi sunt digni amicitia: in quibus ipsis inest causa scilicet iusta cur diligantur: appositione rerum genus id est qui digni sunt genus hominum rarum: & qui de. i. certe: oia preclara. i. egregia & valde excellentia: raro super. sunt: nec est quicquam difficilius quam reperire super. aliquid quod sit in suo genere perfectum ex omni parte. Solus autem deus simpliciter & in omni genere boni perfectus.

¶ Oino oim horum vitiorum: atque incommodorum vna cautio est atque vna pulsio: ut ne nimis cito diligere incipiat: neue indignos. Digni autem sunt amicitia: quibus in ipsis ipsis est causa cur diligantur. Rarum genus (& quod oia preclara rara) nec quicquam difficilius quam reperiri quod sit oia ex parte in suo genere perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quicquam bonum norunt: nisi quod per se sibi quod fructuosum sit & amicos tamque pecudes eos potissimum diligunt: ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. Itaque pulcherrima illa: & maxime naturali caret amicitia: per se & propter se expectanda: nec sibi ipsi exemplo sunt hec vis amicitie qualem & quanta sit. Ipse ei se quicquam diligit: non ut aliquam a seipso mercedem exigat charitatis sue sed quod per se sibi quicquam charus est quod nisi idem in amicitia transferat: verus amicus nunquam reperietur. Est ei is amicus quod est tamque alter idem. Quod si hec appareret in bestiis: volucribus agrestibus: natatibus: suibus: cunctis curibus feris primum

Gras. Rilia. 2:
Amicitia censet
fore iudiciorum
quedam dissidia
interceperit non
per modum arex
plura horum puer
Amicitia iuxta est
in integro amoris

Horat.
lib. 2.
Rarum genus
lib. 1.
per se sibi
lib. 2.
per se sibi

vt seipse diligat (Id enim pariter cum oī aīante nascit̃) deinde vt regrant atq; appetāt: ad quas se applicēt eiūsdē gñis aīantes. Idq; faciūt cū desiderio: & cū qdā similitudine amoris hūani. q̃to id magis i hoīe fit natura: q̃ & seipse diligat: & alterū acgrat cuius aīm ita cū suo commisceat vt efficiat pene vnū ex duobus. Sed pleriq; peruerse ne dicā imprudēter amicū hīc talē volūt: q̃les ipsi nō pūt: q̃q; ipsi nō tribuūt amicis: hēc ab his desiderāt. Par ē aut̃ primū ip̃s eē virū bonū tū alterū sūc inq̃rere. In talibus ea (quā iādudu tractamus) stabilitas amicitie confirmari potest cum homines beniuolentia coniuncti primum cupiditatibus his quibus ceteri seruiunt imperabunt: deinde equitate/iusticiāq; gaudebunt: omniaq; alter pro altero suscipiet. Neq; quicq; vnq; nisi honestum/& rectum alter ab altero postulat: neq; solum colent inter se ac diligēt: sed etiam verebuntur. Nam maximum ornamentum amicitie tollit. qui ex ea tollit verecundiam. Itaq; in his perniciosus est error qui existimant libidinum peccatum q; omniū patere in amicitia licetiam. Virtutū enim amicitia adiutrix a natura data est non vitiorum comes: vt quoniam solitaria non posset virtus ad ea que summa sunt peruenire: coniuncta / & sociata cum altera perueniret: quā si quēs inter societates/ aut est/ aut fuit: aut factura est eorum est habendus ad summū naturæ bonum optimus/beatissimusq; comitatus.

degentibus primum vt ipse diligant se (Id enim. s. seipsum diligere nascitur pariter cum omni animante) deinde vt requirant atq; expectant animantes eiudem generis. i. eiūsdem speciei ad quas explicent se. s. per societatem quādam naturalem. hoc autem verbum sic legitur apud vallam. c. 35. Vnde patet hūc locū fuisse corruptū. Et bestie faciunt id. i. applicāt se ad consimiles animantes cū desiderio: & cum quadam similitudine amoris humani. Quanto igitur magis id fit in hoīs natura. i. per naturam: qui & ipse diligat se & acquirat alterum. s. amicum: cuius animum. i. voluntatem commisceat: ita cum suo: vt efficiat pene. i. quasi vnū ex duobus: quia in eis est vnū velle & vnū nolle. Sed pleriq; volunt peruerse ne dicam impudenter habere amicum talem quales ipsi non possunt esse. i. perfectissimum: quæq; sunt due dictiones. i. & que ipsi nos tribunt amicis desiderant hēc ab his. s. amicis. autem pro sed: par. i. equum & iustū est: ipsum. i. qui amicum desiderat esse primum virū bonū: tū. i. deinde quereretur alterum similem sui: videlicet in moribus: vnde gtō vtī. Ea stabilitas amicitie quam tractamus iam dudū (Nō autem legetur tractabamus (potest confirmari in talibus. s. amicis: cū hoīes coniuncti beniuolentia primum impetrabant. i. dñabūtur his cupiditatibus quibus ceteris. i. animales/& bestiales seruiunt deinde deiunctis cupiditatibus: gaudebunt equitate & iusticia: & alter. s. amicorum: suscipiet omnia pro altero quia inter tales occurrent nisi honesta. Enim pro quia neq; alter postulat vnq; ab altero quicq; nisi honestum. neq; solum colēt ac diligēt inter se. s. se mutuo (Non aut̃ legetur se inter se vt valla recte notauit) sed etiam verebuntur. i. obseruabant quadam reuerentia & timore amicabili. Nam his tollit maximum ornamentum. i. decus amicitie: qui tollit ex ea verecundiam. Itaq; i. & ita: error perniciosus. i. vsq; ad necem nocius est in his qui existimant: licentiam. i. malam permissionem: libidinū. i. malag voluntatū: & omniū peccatorum que ex libidinibus p̃fiscūtur: patere. i. expositā esse in amicitia. i. iter amicos. Eni pro ga amicitia est data. i. instituta a natura adiutrix virtutum: noster comes. i. socia & assistrix viciorum: vt quoniam virtus nō posset solitaria. i. sine comite & adiutrice perueniri ad ea que sunt summa: ipse perueniret ad ea existens coniuncta / & sociata cum altera. s. cum amicitia: aut cum altera virtute. s. amici. Que societas si est aut fuit aut futura est quos inter. i. inter aliquos: comitatus eorum est habendus id est reputandus optimus ac beatissimus ad summum bonum naturæ id est quod per naturam assequi possent.

¶ Incommodorū. que amicitie dissoluantur. ppter amicorum vitia hēc erit optima cautio. Vt ne nimis cito aliquē diligere incipiamus. Diligere est principū beniuolentie vt idem. ¶ Quem diligere solebam: nunc amare video. Digni autem sunt. qui virtutem morū p̃bitatem cōtinent amicitia digni dijudicandi sunt. ¶ Omni ex parte perfectū In suo genere perfectum. homo in suo genere perfectus nō inuenitur equus in genere aliquis non reperitur perfectus: vt bonas vngulas: egregium caput: ceteraq; sui ad perfectionem habeat necessaria ¶ Sed pleriq; aliquo opinione rum reprehendit opinionē eorū. s. q amicitias appetendas esse aiunt nō beniuolendi gratia: sed vtilitatis cōsequē

fectus ē at amicus dicitur perfectus si perfecte colit amicitiam: musicus si musicam perfecte sciat etiam si ceteras artes ignoret. Sed pleriq; neq; norunt quicq; in genere humano bonum: nisi q; sit fructuosum id est q; efferat aliquem fructum: & vtilitatem Et diligunt amicos tanq; pecudes vt pote eos potissimum ex quibus sperant se capturos esse maximum fructum. Itaq; id est & ita ipsi carent illa pulcherrima & maxime naturali amicitie: expetenda per se & propter se. nec ipsi sunt sibi exemplo id est in exemplum quo videant: quomodo & quamobrem debeant amicum colere: & quanta & qualis sit hēc vis amicitie: Quisq; enim diligit ipse se scilicet semetipsum: sed Cicero raro dat ipse appposito reciproco: sed fere supposito: vt veritas se ipsa defendit non seipsam dicit. Quisq; inq; diligit se non ipse diligit se non vt exigit a seipo aliquam mercedem charitatis sue sed q; id est quia: quisq; est sibi charus: per se id est sine alterius gratia: aut respectu quod id est quia res scilicet propter nullam mercedem amare: nisi transferatur in amicitiam: vt amicus etiam propter ipsū ametur: nunq; verus amicus reperitur. ¶ Si hoc apparet in bestiis vt pote in volucribus aggressibus id est in agro degentibus natantibus id est in aquatibus suis. id est porcis. circuribus id est domesticis aut mansuefactis feris. adhuc in filuis

Quisq;

Valla: li. 3. ad fine

Sege laetam: li. 6. de insidia & moro de tra p̃itatore

Diligere Nichil in suo gñe perfectū Cōfutat opinionē quandā,

M. tullii Ciceronis.

Fructus. di causa huius generis homines aliquid humani cognouisse non viderent. ¶ Fructuosum. Fructus appellamus quicquid utile est. ¶ Tanq̃ pecudes. pastores diligunt pecudes: & armenta ppter utilitatem. ¶ Nec sibi ipsi exemplo sunt. i. tales homines nō cōsiderāt: quod sibi ipsi exemplū esse pnt: qualis si huius amicitie naturalis vis hoc. i. per officiū membrorū recipiāt. nam vt dicimus membra inter se diligūt absq; fructu illius amoris. qua ex re vnusquisq; sibi exemplum esse pōt: sed ipsi tenent philantiam. i. amorem propriū. vt amet nō cā amicorū: sed proprie utilitatis consequendē. ¶ Qualis. q̃ntū ad aliud pulcherrima. ¶ Quanta q̃ntū ad per se & propter se ¶ Ipse enim quisq; declarat quid sit amor naturalis. ¶ Quod nisi idem nisi iste amor transferatur in ami. i. iam amicus non reputatur. nam q̃ amat seipsum amor hic appellatur. i. philantia sed ille amor tantus in amicis itā fēatur q̃tū hēt in seipsū: & ecōuerso si ita fiat ab amicis hec appellatur amicitia. ac si diceret aicus æque debet amare amicum ac seipsum. ¶ Is tanq̃ alter idem. i. amicus est alter ego. vñ dicit bene græce etoticos quasi eihecos. i. alter ¶ Cicuribus. cicur dicitur bestia mansueta. nā cicurare vocabulum antiquū dicimus mansueta cere. ¶ Feris contrarium est cicuribus. ¶ Ad quas applicem amātes. ad sui amantes applicāt bestie primū amorē. i. erota. nā hoc datū est a natra: vt vnusquisq; se amet & tutatur: deinde ad sui similes se adiūgūt: vt vulpes copulātur cū vulpibus. ¶ Animantes. declinat hic animantis. quod vsurpet se penumero Lactātius. ¶ Cū desiderio. i. ita amant q̃ dolent absentia sociorū: vt si equus videat amicū: & sociū suū. ¶ Pene. vñ ex duobus hoc est præceptum. ¶ Pythagore homines ex dyon. ¶ Sed pleriq; castigat eos qui id volunt ab amicis & requirunt quod ipsi amicis facere nolunt: sicut enim sunt maiores qui temper ab amicis inferioribus aliquid expectant cū ipsi nichil de suo illis tradūt. ¶ Peruerse ne dicam imprudenter: ac si dicat tam propter imprudentiā q̃ propter peruersitatem. ¶ Quales ipsi esse nō possūt: quia nolunt esse tales in amicos quales seipsos putāt esse amicos: ideo nō possūt. ¶ Par est. iustū est amicū esse bonum. deinde sibi similitē inuenire. ¶ In talibus. i. amicis: qui bonitate atq; virtute præditi sunt amicitie stabilitas inest. ¶ Iusticia (qui premiorum est vniciq; secundum debito retributio) omnia pro altero suscipient. i. consilium labores: & pleraq; alia suscipiet ab amico. ¶ Sed etiam verebuntur. nō solū colēt & venera buntur sese mutuo tales amici: sed etiā verebuntur. ac reuerentia quadā timebunt facere aliquid corā amicis: quod nō sit cū virtute: quod quidē faciendū est vt amicus nihil nisi honestum coram amico cōficere audeat. ¶ Verecundiā. vbi enim deficit verecundiā illic amicitia nō pōt esse. verecundiā est timor ignominie. ¶ Itaq; in his error reprehendit illos qui volunt: vt inter amicos sit licentia peccadi. si eni amicus alteri inseruiet vt libidine potiretur: inter iustos amicitia nō haberet locū. ¶ Solitaria. i. sola nō ad summam honoris & recti venire potest: sed si nō aliquo similiū coniuncta sit: ad sumū peruenire solet. ¶ Que si quos inter. i. inter quos hec societas virtutis fuit: siue est vel erit istorū copulatio istius societatis: & virtutis ad summū omnium bonorum via herenda est. ¶ Beatissimus: bonum ad virtutem externis correspondeat.

ASCEN ¶ Hec est inq̃. Repetit in laudem amicitie qui beatam vitā perficiēt dicēs. hec inq̃ societas. i. bonorū virorum est in qua insunt omnia q̃ hoies putāt expetēda: vtpote honestas glia. i. tranquillitas atq; iucunditas animi: vt cū hec. i. dicta adsint: vita sit beata & non possit esse beata sine his: quod i. beatam habere vitā cū sit optimū & maximum. i. quod omnes præcipue expetunt: si nos volumus adipisci id dāda ēa nobis opera. i. diligens studium & operatio: virtutis. i. ad virtutem obtinendam: sine qua neq; possumus consequi amicitiam: neq; vllā rem sup. aliā expetendā & ita honesta: quæ appetibile quaecunq; est: expetibile semper honestum appetitus enim ad q̃ nos se sus trahit expetimus. i. ex multis petimus: q̃ rō diligit vero pro sed: q̃ arbitrant se hēre amicos ea. i. virtute neglecta ij sup. sētiūt se errasse deniq; i. tandem tū. i. tunc: cū. i. qū aliquis casus grauis cogit experiri eos i. periculū facere de his quos amicos putabāt. Quocirca (dicēdū est enim sepius id iterponit: q̃ prius dictū est: ne videat ante dictorū imemor) opz diligere cū iudicaueris. i. censueris esse dignū: & virū bonū nō iudicare cū. i. postq̃ dilexeris. q̃ tūc ferū ē Sed cū. i. itaē: q̃ nos plectimur. i. punimur & penā damus aut luimus negligentia. i. ppter negligentia: i. multis rebus sup. aliis. cū maxime. i. verū est q̃ plectimur negligentia: in amicis colendis: & diligendis: eni-

¶ Hec est inq̃ societas in qua omnia insunt: que putant homines expetenda: honestas gloria: tranquillitas animi atq; iucunditas: vt cū hæc adsint beata vita sit & sine his esse non possit: quod cum optimū / maximumq; sit: id volumus adipisci: virtuti opera danda est sine qua neq; amicitiam: neq; vllam rem expetendam consequi volumus. Ea vero neglecta: qui se amicos habere arbitrantur. tum se deniq; errasse sentiunt: cum eos grauis aliquis casus experiri cogit. Quocirca dicendum est enim sepius cum iudicaueris: diligere oportet: non cum dilexeris iudicare. Sed cum multis in rebus negligentia plectimur: tum maxime in amicis & diligendis: & colendis: præposteris enim vitimur consilijs & acta agimus agimus: quæ vtamur veteri prouerbio. Nam implicati vltro / & citro / vel vsu diuturno: vel etiam officijs: repente in modico cursu amicitias: exorta aliqua offensione disrumpimus. Quo etiam magis vituperanda est rei tam maxime necessaria tanta incuria. Vna est enim amicitia in rebus humanis: de cuius utilitate omnes vno ore consentiunt q̃ multū ipsa virtus contemnitur: & vendicatio quadam atq; ostentio / esse dicitur. Multi diuitias despiciunt quos paruo contentos: tenuis victus: cultusq; delectat. Honores vero quorum cupiditate quadam inflammantur: q̃ multi ita contemunt: vt nihil inanius esse

putat

Nulla

proverbiū

hil leuius existiment. Item cetera quæ quibusdam admirabilia vi-
dentur: permulti sunt: qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad-
vnum idem sentiunt. & hi qui ad rempublicam se contulerunt: & hi
qui rerum cognitione: doctrinaque delectantur: & hi qui suum negoci-
um gerunt ociose: postremo hi qui se totos tradiderunt voluptati-
bus: sine amicitia vitam esse nullam sentiunt: si modo velint aliqua
ex parte liberaliter vivere. Serpit enim nescio quomodo per omni-
um vitam amicitia nec ullam ætatis degendæ rationem patitur esse
participē sui. Quinetiam si quis asperitate ea est. & immanitate/
naturæ ut congressus / & societatem hominum fugiat atque oderit:
Qualem fuisse atthenis Timonem nescio quem accepimus: tamen
his pati non possit: ut non acquirat aliquem apud quem euomat
virtus acerbatis suæ. Atque maxime iudicaretur si quid tale posset
contingere: ut aliquis nos deus ex hac hominum frequentia tolle-
ret & in solitudinem vsipiam collocaret: atque ibi suppeditans omni-
um rerum quas natura desiderat abundantiam / & copiam homi-
nis omnino accipiendi potestatem arriperet. Quis tā esset ferreus
q̄ eā vitā ferre possit: cuique nō auferret fructū voluptatū oīz solitudo

inanius: & nihil leuius q̄ honores. Itē permulti .i. valde multi sūt q̄ putāt .i. existimāt p̄ nichilo cetera q̄ vident q̄
busdā admirabilia: ut voluptates & naves. Oēs autē ad vñū .i. nullo dempto sentiunt idem de amicitia omnes
dico & hi q̄ cōtulerūt se ad rem p̄. i. administrationem reip̄. i. quos in vita actua cōstituit: & hi q̄ delectant cogni-
tione rerū / & doctrina: ut phil. & hi qui gerūt suū .i. priuatū negociū ociose .i. in ocio: hoc est in vacatione ab reip̄.
administratione: & postremo hi tradiderūt se totos voluptatibus sentiūt vitā esse nullā .i. iniucūdā: ac si nulla sit:
hoc est nullius voluptatis sine amicitia: si mō .i. dūmō velint vivere liberaliter .i. ut liberalem decet. Enim p̄ quia
amicitia serpit .i. irreptit: nescio quō perviā oīm: nec patitur vllā rōnem ætatis: degendæ .i. deducendæ esse ex par-
te .i. nō participē sui .i. amicitie. Quinetiā .i. insuper: si quis est ea asperitate / & immanitate naturæ .i. hēt eā asperi-
tatem / & immanitatem ut fugiat atque aderit: cōgressus / & societatez hoīm: qualē nos accepimus .i. intelleximus
& audiūmus a narrātibus nescio quē .q. d. ignobilem virū Timonem .i. noīe fuisse athenis: tñ is .i. talis nō possit
pati ut nō acgrat aliquem apud quem euomat .i. expuat: virus .i. venenū / & territatem suæ acerbatis. Velit enī
aliquem habere cui narret: aut in quem exercent acerbitem suā. Atque hoc .i. q̄ necessaria sit hoīs societas: & cō-
iunctio quā amicitia cōciliat iudicarei maxime si quid tale posset cōiungere ut aliq̄s deus tolleretur .i. auferret nos
ex hac frequentia hoīm & collocaret nos vsipiam in solitudinem: atque suppeditās .i. sufficiens & ministrās abun-
dantiā / & copiā oīm rerum quas natura desiderat: eripere omnino potestatem hominis aspiciendi: quis posset
iam ferreus .i. tam durus & sine sensu humano quit posset ferre .i. tolerare: eam .i. talem vitam .q. d. nemo: cuique
i. & cui solitudo nō auferret fructū omnium voluptatum .q. d. etiam nemo.

¶ Hęc societas. hęc enī copulatio amicitie virtuose est illa in qua sūt omnes virtutes q̄ hoīes existimāt expetē-
das. ¶ Honestas: q̄ honorem cōtinet. ¶ Trāquillitas animi q̄tū ad rectū / & virtutem. ¶ Sine his. vita enim q̄
istis tribus honesto: iusto: & laudabili caret beata esse nō pōt sic ut cōtra ea beatissima vita nūcupatur: q̄ his bo-
nis ornata sit: q̄ cū optimū sit ad virtutem (cui opera danda est) maximū habet cōmeritiū. ¶ Rectū. laudabile:
q̄bus ex rebus vita cōfiscitur beata elaborandū est: ut id cōsequamur quod nō adipiscemur: nisi virtuti indulge-
bimus: sine qua nulla amicitia nascitur. tum deniq̄ se errasse sentiūt: q̄ enim sine virtute sūt plerūq̄ habere pu-
tant amicos quos in experientia alicuius rei alienos esse reperiūt cū grauis casus eos cogit experiri si aliquid in
fortuniū cogit istos virtute carentes suos amicos experiri: vel ut sibi cōsulāt seu ut illis inseruiāt vel subueniunt
tūc reperiūt se vehementer errasse: quoniā sibi nō sūt amici: sic ecōuerlo si illi perūt istos ut aliqua in re succurrāt
illis nollūt: quoniā virtutes in istis amicitis nō regnāt. ¶ Dicēdū etiā sepius. p̄cipiendū est ut prius iudicemus il-
lū quem volumus esse amicū: si virtutem habeat anteq̄ incipiamus diligere. Nō autē ordinem retrogradū cōmit-
tamus .i. ut primo diligamus: deinde iudiciū faciamus. Nā stulti primū emūt librū: post vero emptionez vtrū sit
correctus aspiciūt. ¶ Sed cū multis in rebus oñdit incōueniens qd̄ sequit̄ ex hac p̄testatiōe. Nā ob negligentiā p̄-
iudicadi nō solū in amicitia: sed etiā in multis rebus maximas damus p̄enas. In amicitia vero si ante iudiciū au-
cuius amicitia adipiscimur: & deinde illū vitiosum cognoscimus magnas patimur p̄enas: quia potius illius cō-
suetudinē retinemus q̄ frangere sinamus amicitiam: qua ex re merore semper afficimur. Plectimur. p̄enas da-
mus propter negligentiam nostrā. ¶ Quæ vitamur veteri puerbio, maiores vetabāt aliquid fieri nisi prius sit

p̄ q̄a: nos vitmur in eis cōsilijs p̄posteris .i.
post q̄ priora eē debebūt: & agimus acta
q̄ vitmur sup. agere veteri puerbio. vñ co-
micus. Actū est aut ne agas. Et est a fo-
ro tractatū vbi post q̄ sua data est & lis trā-
sit in re iudicatā frustra amplius agit. Nā
nos implicati vltro .i. in negocijs nris ami-
ci q̄ vltro a nobis eūt: & citro .i. in negocijs
nris cū amico q̄ citro .i. quasi ad nos veni-
unt: vel vsu diurno. dicere potius diuturno
vel etiā officijs nos exorta aliqua offēsiōe
i. post q̄ exorta est aliq̄ offēsiō: distrūpimus
amicitias repente in medio cursu. quo .i. in
quo vel q̄tomagis est vituperāda tāta in-
iuria .i. negligentia rei tā maxie necessarie
ut ē amicitia sine qua nemo bte vivere pōt
Eni p̄ quia vna .i. sola amicitia est i rebus
hūanis: de cuius vtilitate oēs cōfētūt vno
ore .i. cōfessione aut p̄dicatiōe. q̄ta ipa vir-
tus cōtēnit a multis & dicit̄ eē qd̄ vā vendi-
catio .i. vsurpatione honoris & ostentio .i. ad
dignitates: & magistratus obtinendos.
Multi decipiūt .i. vili p̄dūt diuitias: ut po-
tē ij quos cōrētos paruo vidus & cultus. te-
nuis .i. exilis & modicus delectat vero pro-
sed: q̄ .i. q̄tū multi cōrēnūt honores quorū
cupiditate qd̄ inflammant .i. exardescūt
cōtemnūt dico ita ut existiment nichil esse

antropologie

Timonem aut atre-
mora fuisse mū-
dia ex d. humanu
gng. Colla: li. 20:
fuit aut Ros ipsius
epitaphiu. Hic su-
p. miseram vitam
moperq̄ sepulchris
Nomen no querab
lector dij te male
perdunt
Nysantropos hor
est aspe gomm
appellat

Vita bta.

Experiē-
tia ami-
corum.

Anteq̄ a-
mes iudi-
ciū facias

Plecti-
mur.

M. tullii Ciceronis.

Prouer. Iudiciū factū: nō enī domus edificanda est & postea iudiciū faciendū de ea ad eā voluntas habere: prouerbiū appellat pbatū verbū: quod grece dicitur apothegma. ¶ Vltro citroq. i. iuicē coniuncti vel cōsuetudie quotidiana vel beneficijs: nō cito possumus amicitiam dirumpere. sit necessaria causa dirūpendi Nam illud cōsequit inconueniens: quoniā cōsuetudinē habemus. ¶ In medio cursu. in tempore amicitie. ¶ Offensione: qua ium = penda est amicitia: tracta & similitudo ab ambulante cuius pēs in aliquo abiectus leditur & offenditur. ¶ Incuria rei maxime necessarię negligētia istius amicitie: supra ceteras res vituperanda est: cū tam sit necessaria. Incuria cōponitur ab in & cura. Vna est enim per cōparationē aliarū rerū ostēdit in q̄to p̄cio sit amicitia: quoniā multi reperiuntur q̄ spernūt diuitias: & alias res: sed amicitia semper desideratur. ¶ Vno ore. nemine cōtradiciente oēs tenent hāc opi. amicitia esse vtilē. Virtus cōtemnat q̄ sit laboriosa ppter q̄ homines moriunt. ¶ Vendicatio rapacitas honoris: & aliarū a multis decipitur. ¶ Ostentio. sicut Diogenes q̄ patriā suā habere noluit: sed eā puer abiect sicut Fabricius. ¶ Honores. quorū cupiditate ita inflāmātur: multi cupiūt honores ab aliquibus aut cōtemnunt. ¶ Inanius. nullos fructus & vtilitates: hi honores afferunt. ¶ Lelius nullius grauitatis. Itemq; cetera q̄ admirabilia videntur: sicut lapides p̄ciosi: & alia res p̄ciose q̄ aliquibus placent ab aliquibus tū cōtemnunt. ¶ De amicitia omēs ad vnū idem sentiūt: oēs de amicitia eādē hnt opi. ¶ Rerū cognitione. i. q̄ discūt amicos habere volūt: vel cognitiōe rerū. i. disciplina hyistoriarū. nā hyistoria nihil aliud est nīl rei cognitio. ¶ Doctrina sūa aliqua: q̄ in mathematicis student socios q̄runt. ¶ Ociose. suū negociū: quia ceteris rebus remoti sunt: & circa suū negociū intenti etiā amicitia desiderāt. ¶ Postremo. vltorius epicurei qui voluptatibus dediti sūt in ipsarū voluptatū fructu amicos habere cupiunt. ¶ Si mō velint liberaliter viuere ac si diceret: si lupi esse nolunt in comedendo semper amicum inueniūt. ¶ Nescio quō. modus dicendi q̄ non pōt reddi ratio: dicit nescio quomō. ¶ Etatis degenderōnem. nō dimittit aliquam etatem siue iuuentutem: siue vtilitatem cū ratione viuentem esse vāuā amicitia: sed amicitie officio perseuerātem. ¶ Ea immanē. i. ea crudelitate: bonus nam. inde appellabūt mane primā partem dei. i. bonā: quia in die nulla est pars melior q̄ mane. Immanis vero dē nō bonus crudelis: ideo immanes lupos vocamus. ¶ Cōgressus. colloquutiones. ¶ Nescio quem. optime dixit nescio: quoniā memoria dignus non est. ¶ Aliquē apud quem euomat. hic enī Thimon de omnibus bonis supplicū sumebat vt venenum istius suae acerbatis expromere posset: necessariū erat inuenire aliquem qui eū audiret. ergo q̄uis aliquis sit omni immanitate p̄ditus: tamen indiget amicitia. ¶ Euomere. est de pleno stomacho aliquid educere. ¶ Atq; hoc maxime. iudicatur. i. q̄rum necessaria sit amicitia: si deus aliquo in loco solitario poneret aliquem nullius rei indigentem qui hoc modo viuere sine hominum aspectu talem cernere possemus semper mestum. ¶ Vt p̄tam. in aliquo loco.

Hyistoria ¶ Verū ergo. &c. Probat idem auctoritate archithe phī tarentini dicēs. Ergo illud est verū q̄ solitū dici ab archita Tarentino. i. phō. vt opinor. q. d. id certo non scio q̄a Lelius nō inducit hic: vt phī aut ex p̄ceptis phīe loq̄ hnt is q̄ mīta experientia & vsurōnem amicitie didicēt: vñ p̄statur ē crasse micrua se velle agere: ego audiui senes n̄os cōmemorare auditū ab alijs senibus: q̄a mīta q̄ scripta nō sūt recitatōe memorie cōmendātur. Si qs ascendisset coelū & perspexisset. i. perfecte ip̄exisset & ita cognouisset naturā mūdi: & pulchritudinē syderū: illā admirationē fore. i. futurā fuisse ei iuuauē. i. minime dulcē: quia solus eēt q̄ fuisset iucundissia si habuisset aliquē cui narraret. Sic. i. intācū amat natura nihil solitariū. & amittitur sepe ad aliquid tāq̄ adminiculū. i. sustentaculū: q̄. i. adminiculū est dulcissimū in amicissimō quoq; i. in quolibet amico: vbi quoq; est ablatius a quisq; Sed cū eadē natura declaret tot signis. i. iudicijs: quid velit acquirat quid desideret. tū. i. nihilominus nos obfurdessimus. i. surdisimus: nescio quō nec audiuius ea que monemur. i. adhortemur ab ea. Est enim varius & multiplex usus amicitie & multę cause suspicionū / offensionū dantur quas cū. i. partim. i. euitare: tū. i. partim: leuare. i. diminuere si euitare nō possūt: tū. i. parti ferre. i. tolerare si neq; euitare nec diminuī p̄t: est sapiētis. i. officiū. i. pertinet ad sapientem. Illayna offensio est subleuan-

Modus dicendi. ¶ Verum ergo illud est: quod a tarentino archita (vt opinor) dici solitum nostros senes commemorare audiui ab alijs senibus auditus Si quis coelum ascendisset naturamq; mundi: & pulchritudinem syderum perspexisset: insuauem illam admirationem ei fore que iucundissima fuisset: si aliquem cui narraret habuisset. Sic natura solitariū nihil amat: semperq; ad aliquid tanq̄ adminiculū amittitur: q̄ in amicissimō quoq; dulcissimum est. Sed cum tot signis eadem natura declaret quid velit: ac quærat quid desideret: obfurdessimus tamen (nescio quomodo) nec ea que ab ea mouemur audiuius. Est enim varius & multiplex vsus amicitie: multęq; cause suspicionum: offensionumq; dantur: quas tum euitare: tum eleuare: tum ferre: sapientis est. Vna illa subleuanda offensio est: vt & vtilitas in amicitia: & fides retineatur. Nam & monendi amici sepe sunt: & obiurgandi: & hæc accipienda amice cum beniuole fiunt. Sed nescio quomodo verum est: quod in andria familiaris meus. Terentius dixit Obsequium amicos veritas odium parit. Molestia veritas est si quide ex ea nascitur odium quod est venenum amicitie: sed obsequium multum molestius quod peccatis indulgens precipitem amicum ferri finit. Maxima autem culpa in eo est qui & veritatem aspernatur. & in fraudem obsequio impellitur. Omnis igitur hac in re habenda ratio: & diligentia est. primum vt monitio acerbitate: deinde vt obsequio contumelia careat. In obsequio autem (quoniam terentiano

Omēs autē Amicitia vtilis est

Amicitia præstata nā & excellentia probat. Exo Tarentini archite

lege Bras. q̄ hnt a. puer. & d. o.

verbo libenter vtimur) comitas absit: assentio vitiorum adiutrix pcul a moueatur qui non modo amico: sed ne libero quidem digna est. Alter enim cum tyranno: alter cum amico viuatur. **Culus autem** aures clausæ veritati sunt: vt ab amico verum audire nequeat huius salus desperanda est. Scitum est enim illud Catonis multo melius de quibusdam: acerbos inimicos mereri q̃ eos amicos qui dulces videantur: illos verum sepe dicere: hos nunq̃. Atq̃ illud absurdum est q̃ hi qui scilicet mouentur eam molestiam quam debent capere non capiunt: eam capiunt quam debent carere peccasse enim se non aguntur: obiurgari moleste ferunt: quod contra oportebat delicto dolere: obiurgatione gaudere.

xit igit̃ in andria comedia illa pria. Obsequiū parit amicos: & veritas parit odiū: verū Teren. aut fosia ille Terentianus p̃misit nāq̃ hoc t̃pe. q. d. id fieri nō dicere q̃ & Lelius approbas dixit. Veritas ē molesta qdē si odiū nascit̃ ex ea q̃. i. odiū est venenū amicitie. i. quo amicitia subito q̃si hausto veneno de medio tollitur: sed obsequiū i. in seruitio & morigeratio: est molestius m̃to q̃ indulgens. i. affectatā veniā cōcedēs & ignoscens p̃ctis sinit. i. permittit & patit̃ eū ferri. i. ruere p̃cipitē. i. in p̃cipitiū vitiorū. Aut p̃ s̃ maxia. i. grauissima culpa est in eo: q̃ & aspernat̃ veritatē dū ab amico ad eius castigationē vera adducatur & impellitur in fraudem. i. in factū turpe aut stultā crudelitatem obsequiū. i. per obsequiū assentatoris. Omis igit̃ rō. i. cōsideratio & diligentia est habenda in hac re. Primū vt monitio careat acerbitate: deinde vt obiurgatio careat cōtumelia. i. cōuicio diffamatorio. Aut p̃ s̃ comitas. i. affabilitas & facilitas nō grauate facientis q̃ p̃eamur: adsit in obsego. i. dū obsequiū p̃stamus. Et quia obsequiū iterū dixit: ne id inopia sermōis repetere videatur addit. q. d. dico itē obsequiū (quoniā vtimur libenter verbo. i. vocabulo Terentiano) & assentatio adiutrix vitiorū amoueatur: pcul. i. ab obsequio q̃ assentatio nō mō. i. nō soliū mō sup. est digna amico. s̃ ne libero qdē sup. hoīe. i. tātū abest vt amico digna sit vt ne libero quidem quicūq̃ is sit digna sit. Viuitur enī aliter cū tyrāno cui assentādū est: & aliter cū amico: cui amice etiā q̃ ipsū dedecēat dicēda sūt. Aut p̃ sed: salus huius est desperanda: huius dico cuius aures sūt causę veritatis ita vt neq̃at audire ab amico verū. Scitū. i. elegās dictū est catōis. i. maioris: acerbos inimicos mereri multo melius de quibusdā q̃ eos amicos qui videantur duces. Nā sup. dixit Illos. i. acerbos inimicos dicere sepe verū: hos i. dulces hoc est assentatorios amicos nūq̃ sup. verū dicere. Atq̃ illud est absurdū. i. nō audiendū & nō hīs locū vt audiatur: vñ gr̃ce atopon dī. i. sine loco: q̃. i. hi q̃ mouentur nō capiūt eā molestiā quā debent capere: & capiūt eā qua debent carere. Enī p̃ quia: nō agūtur. i. nō moleste ferūt: nec amici cruciātur peccasse. i. q̃ peccauerūt: quā tātū molestiā capere deberent: & ferūt moleste obiurgari ab amico: quā. i. molestiā capere nō deberēt vñ addit q̃ cōtra. i. cōtratio oportebat. i. factū eos facere: vt pote debere delicto. i. de delicto: aut propter delictum & gaudere obiurgatione. i. amici qua emendantur.

¶ Verū ergo. solebat dicere archita optimus mathematicus q̃ nullā lucūditatē in cognoscendis stellis & alijs rebus haberet nisi sociū haberet cui ea referret. & iō pbat superiora per eius exemplū. ¶ Nros senes denotat morē antiquū. nā an vñū literarū solebāt antig per memoriā h̃re hystorias: p̃r narrabat filiis: deinde suis ille cōmemorare cōsueuerāt. ¶ Tāq̃ admiculū. tracta est similitudo a vitibus q̃ capriolos h̃nt ad sustentādā. adminiculū appellatur sustentaculū. ¶ Quod in amicissio dulcissimū. h̃ac. i. natura inducit cōiunctionē & cōicationē rez̃ q̃ si est inter amicos ea dulcissima est. Si enim sustentaculū & adminiculū oritur inter amicissimos iucūdisimū erit: ¶ Sed cū. admonet hoīes vt in amicitia acq̃renda nō sint negligentes cū sit tātū bonū: vt demonstratū est superius q̃ nūq̃ cōtēnitur sicut alia cōtēnnūtur a plerisq̃. ¶ Tot signis. tot exemplis & regulis: declarat natura q̃tū bonū sit amicitia. ¶ Quē ab ea. i. q̃ desideret res absentes. ¶ Obsurdescimus hoc est audire nolumus ea q̃ monemur a natura. quoniā in colendis amicis negligentes sumus. ¶ Varius diuersus. ¶ Suspicionū. quibus nō putamus h̃re perfectū amicū: & cōtra ab amicis nō putamur esse boni amici offēsiōe q̃ frāgit amicitia. ¶ Tū euitare hoc mō si vellet cōsulatū appetere cui amicus esset cōpetitor verbis suis debet remouere ab amico hac re: vt euitetur offēsiō. ¶ Eleuare aliq̃n ea eleuāda est offēsiō: saltez si me hūc cōsulatū acq̃rere velis: & me col legā tuū suscipere: tibi cōmodū sit. ¶ Tū ferre. i. patientiā h̃re. Igit̃ in tā p̃claro munere ṽro sicut est amicitia cuius gr̃a tutela offēsiōnū faciēda est. h̃ec tria toleranda sūt vt euitemus offēsiōes amicorū: si eas alicui debemus sināt̃ eq̃uo patiamur. ¶ Vt vtilitas retineatur. in leuandis offēsiōnibus adhibenda est vtilitas. nōne vides h̃ac vtilitatem cōsequendā mihi eris impedimento. ¶ Fides vt in amicū fidem retineamus. his duabus regulis offēsiō subleuatur in fide: sic vbi est fides quā in me qd̃ tui cā cōsulare: dignitatez̃ adipsū nō p̃nt: ¶ Monendi sine obiurgatiōe. ¶ Obiurgādi. sūt hoc mō: vbi est fides charitasq̃ quā erga me gerere cōsuetus eras: vel sic. Nō enī respicis tuorū maiorū virtutem: quibus maior erit infamia: si literis operā nō dederis: & h̃ec oia suscipere debent amici. ¶ Familiaris meus. Terentius fuit t̃pe lelij. Obsequiū ab obsequendo dī q̃ vulgo cōplacentia appellatur: vt inq̃t ille: ait quis aio: negat nego. Teren. enī de vulgari amicitia locutus est. Nā vulgares homines & ignorautes oderūt veritatem: ideo amant assentationē. ¶ Molesta veritas. secūdum Teren. veritas

Archita.
Mosan
tiquus co
gnoscedi
hystorias
Admini
culum.
In amicitia
nō sit
segnes.
Eleuare.
id ē deprimere.
Tria in amicitia
obseruanda.
Obsequium.
Complacentia.
Molesta veritas.

M. tullii Ciceronis.

Odiū. est molesta imperitis: ex q̄ nascitur odiū: qđ amicitie cōtrariū est. Odiū aut̄ mali p̄catio dī: s; obsequiū. i. cōplacētia: atq; assentatio: multo plus molesta & amicis indulgens delitijs suis: amicus enim tuus a la p̄3 in foro cui dam in facie plantauit quem sūmopere bñfecisse laudas. hic qpe illud faciendo Terentianū facit & ex stultis i fanos facit: & eos p̄cipites in scelera duci permittit sic assentādo: ¶ Impellitur in fraudē obsequio infamiam detenditur. ¶ Comitas additur in obsequendo amico. Nam amicis obsequendū est si bñfecerint. & laudandi sūt quadam comitate. ¶ Scitū illud hęc est sententia color rhetoricus q̄ quid sit aut quid esse oportet breuiter oñdit. Erat enim dictū Cotonis maioris q̄ melius esset plures inimicos q̄ assentatores habere. Nā assentatorū cā multa scelera amittimūs: sed inimicorū gratia virtutis damus operā ne de nobis maledicere queant.

Scitus. ¶ Scitū. i. prudens & peritū scio dī: alias scitus nuncupat pulcher vt scitus puer natus est Pāphilo. ¶ De quibus dā acerbos inimicos mereri. hoc est amicos plura bñficia cōferre aliquibus q̄ assentatores qui videntur iucundā amici: mereri post se in accusatio regit personā q̄ beneficiū suscepit. Illos verū sepe. i. iimicos aliqñ verū de inimicis suis dicere: vt puta virtutem eis deesse hoc dixisse cōstat. assentatores nōnūq; veritati adherent. ¶ Atq; illud absurdum. id est non audiendum a topos gr̄ce. ab a id est sine & topos hoc est loco: ac si diceret bene sunt stulti qui mouentur quoniam molestiam habent quam habere non debent: molestiam quidam ferunt se ab amicis moneri nolunt: & delictorum nullam suscipere molestiam. ¶ Non anguntur. nam angi oportebat eos peccasse: est autem contrarius color.

Aberrat a recta sententia. ¶ Vt igitur. hoc loco p̄cipue excludit adulationem dicens. Igitur vt. i. quēadmodū propriū vere amicitie est & monere. i. amicū delinquentem / & peccantem: & moneri. i. ab amico dū quis peccat: & facere alterū. i. monere. libere. i. intrepide: vt liberū decet: & non aspere. i. non minus rigide vt maliuoli solent: & accipere alterū. i. moneri patienter & non repugnanter: vt faciunt qui peccata sua defendere q̄ emendare malunt: sic habendum est. i. reputandū & censendum: nullam pestem. i. infectio nem esse maiorem in amicitijs: q̄ adulationem: blanditias: assentationem quod multis nominibus exprimit. Enī pro quia: hoc vitium. i. adulationis est notādū. i. infirmādū / & signandum nota infamiae. q̄uis. i. q̄tumuis multis nominibus: hoc vitium dico hominū leuium. i. futilium / & vanorum atq; fallacium: loquērium oīa ad voluptatem. i. audientis & nihil ad veritatem. Aut pro sed: tum. i. insuper omnis simulatio rerum qua simulantur esse quę non sunt: est vitiosa. Enī pro quia: ipsa tollit iudiciū verū & adulterat: i. corrumpit id: tum. i. p̄terea repugnat maxime ipsi amicitie. Enī pro quia: delet veritatem sine qua nomen amicitie non potest valere. i. esse in vigore aut vtilitate. Nam cum vis. i. virtus & potestas amicitie: sit. i. cōsistat i hoc: vt fiat quasi vnus animus ex pluribus: q̄. i. qua re vel quomodo poterit fieri sine quidem in quo q̄. i. quouis vno sup. homie erit vnus & idē semper animus: sed varius: cōmutabilis & multiplex. q. d. nullo modo. Enī pro quia quid potest esse tam. i. tantū flexibile. i. a firmitate sua mutabile: & tam deuū. i. tā aberrans de via: q̄. i. q̄tum animus eius q̄ conuertitur. i. immutatur nō modo ad sensum & voluntatem alterius: sed etiam ad vultum atq; nutum: vt assentatoris qualis est gnato ille Teren. in ennucho cuius fere sequentia sunt verba. Negat quis sup. aliquid ego nego etiam illud. ait sup. quis aliquid: aio. i. etiam illud idē. Postremo ego met imperaui mihi assentari. i. per assenta

¶ Vt igitur & monere / & moneri propriū est verę amicitie: & alterum libere facere: non aspere alterum patienter accipere non repugnanter: sic habendum est nullam in amicitijs pestem esse maiorem q̄ adulationem blanditias assentationem. q̄uis enim multis nominibus est hoc vitium notandum leuium hominum / atq; fallacium ad voluptatem loquentium. omnia nihil ad veritatem: tum autem omnium rerum simulatio est vitiosa tollit enim iudiciū veri idq; adulterat: tum amicitie repugnat maxime. delet enim veritatem sine qua nomen amicitie valere non potest. Nam cum amicitie vis sit in eo: vt vnus quasi animus fiat ex pluribus qui fieri poterit sine i vno quidem quoq; vnus animus erit: idemq; semper sed varius cōmutabilis multiplex. Quid enim potest esse tam flexibile tam deuū q̄ animus eius qui ad alterius nō modo sensum ac voluntatem: sed etiam vultum / atq; nutum / conuertitur. Negat quis. nego: ait alo. Postremo imperaui egomet mihi omnia assentari: vt ait idem Terentius: sed ille in gnatonis persona Quod amici genus adhibere omnino leuitatis est. Multi autem gnatorum similes cum sint loco fortuna: fama: superiores. Horum est assentatio molestia: cū ad vanitatem accessit auctoritas. Secerni autem blandus amicus a vero & internosci tam potest adhibita diligentia: q̄ omnia fucata & simulata a sinceris: atq; veris. Cōcio quę ex imperitissimis constat. ta men iudicare solet quid intersit inter popularem. i. assentatorem / & leuem ciuem: & inter constantem / seuerum / & grauem: quibus blanditijs. C. Papyrius consul nuper influebat in aures concionis cum ferret legem de tribunis plebis reficiendis. Dissuasimus nos. sed nihil de me: de sciptone dicam libentius. Quanta illi diu im mortales fuit grauitas q̄ta in oratione maiestas: vt facile duce po. ro. non comitem diceret: sed affuisti & est inmanibus oratio Itaq; lex popularis suffragijs populi repudiata est. Atq; vt ad me redea; meministi. Q. Maxio fratre Sciptonis & L. Mancinio consulibus

In adulatores
inuerit
de quibus Teren. in
ennucho: exponit
gnatores

q̄ popularis lex de sacerdotijs. Cj. Licinij Crassi videbatur. Coap-
tatio enī collegiorū ad ppli bñficiū transferebatur atq̄ is primū in
stituit in forū versus agere cum populo. Tamen illius vendibilem
orationē religio deorum immortalium nobis defendentibus / faci-
le vincebat. Atq̄ id actum est pretore me quinquēnio ante q̄ cōsul
sim factus. Itaq̄ re magis: q̄ auctoritate: causa illa defensa est.

tiōe approbare oia vt idē. f. iā citatus Te-
rentius ait. f. in eunuchis: sed ille ait illud in
persona gnatōis. f. parafiti. Quod genus
omici. f. assentatoris: adhibere. f. ad socie-
tatē & amicitia ē oīno leuitatis. i. pertinet
ad oīno leues hoīes. Autē p̄ sed: multi sup-
ple sunt filēs gnatonū. i. parafitorū / & a-
dulatorū moribus: cū sint superiores loco
f. nascendi. hoc ē natalibus: fortuna. i. diui-

tij: & fama. Assentatio horū. f. potētū virorū ē molesta: vtpote cū auctoritas scz & fama / diuitijs aut gñe accē-
sit. i. addita ē: ad vanitatē. i. mēdaciū inauitatē. Aut pro sz: amicus blāsus. i. blādiēs per assentationē potest adhi-
bita. i. si adhibita fuerit diligētia. tā. i. tātū. aut tā faciliē fecerni / & internosci: a vero. scz amico. q̄. id est quantū
omnia phucata. id est adulterino colore tincta & simulata possunt fecerni / & internosci a sinceris: id est pueris:
aut a sinceris id est integris & veris id est non simulatis. Cōcio id est multitudo populī que cōstat ex iperitissimis
quia ex plebeis & mediocribus: tamen. i. quīs ex imperitissimis constet nihilominus solet iudicare qd intersit inter
assentatorem & leuē. i. futiē ciuē: & inter ciuē cōstantē / seuerū / graue qñ scz ad populum in cōtione loquit. Qui-
bus blāditijs. q. d. maximis & apertissimis. Cuius Papyrius cōsul nuper. i. nūc parū est tēporis trāfacti: influebat
i. se abunde ingerebat in aures concionis. i. multitudinis ad audiendū concite. i. cōuocate cū ferret legem de tri-
bunī plebis reficiēdis. i. vt tribunī plebis reficiant Nos. f. priuati & minime aduantes: dissuasimus: sed nihil dicā
de me: dicā libentius de scipione. O dij immortales. q̄ta grauitas fuit illi. f. Scipiōi: & q̄ta maiestas in oratiōe. q. d.
maxima. vt diceret. i. q̄libet dicere posset eū facile. i. haud dubie ducē. i. principē / & ductorē populī rōani: aut po-
pulo romano: nō comitē. i. simul cū eis ab alio ductū. vñ patet differētia velle inter sociū / & comitē: q̄ socius fe-
re par est: comes superiorē: hoc est ducē habet: sz vos affuistis. q. d. nō est opus vt vobis dicā / & oratio scipiōis ē
in manibus. i. extat scripta & versatur in manibus multorū. Itaq̄. i. & ita per maiestatē orationis ipius scipionis
lex popularis. i. lata in fauorē & assentationē populī est repudiata suffragijs. i. punctis votis & vocibus populī.
Atq̄ vt redeā ad me. i. ad narranda que gesserit: vos meministis q̄. i. q̄tū popularis i. pplō fauēs videbat lex Caij
Licinij crassi de sacerdotijs. f. lata. Quinto maxio fratre scipionis: & Lucio mācino sup. existētibus cōsulibus. Vi-
debat inq̄ multū popularis: q̄a coaptatio. i. electio & relectio collegiorū. f. sacerdotaliū transferebat. f. per eam
legē beneficio patrū ad beneficiū pplō: atq̄ is. f. Licinij: instituit primus agere in forū. i. in cōtione versus cum
populo. i. hīe orationē metro cōstantē: aut legamus agere in foro cū pplō versū. i. per versum & metricā oratio-
nē. nisi forte aliud vult vt sit instituit primus agere cū pplō existēs versus. i. cōuersus in forū: cū alij forte in cap-
toliū versū deos aspicerēt: quīs aut hoc posterius forte argutius dicat: prius tñ tutius dice. Tñ religio deorū im-
mortalū que nō satis obseruaret si ad populus trāslata fuisset instituendorū sacerdotū potestas: vincebat faci-
le orationē illius. f. licinij vendibilē. i. exornatā & furatā vt facile vēdī posse videret. nobis defendentibus sup. eā
vcz religionē. Atq̄. i. factū me pretore. i. cum adhuc essem nō nisi p̄tor: vcz quinquēnio. i. spacio quinq̄ ānorū an-
teq̄ factus sim cōsul. Itaq̄. i. & ita: causa illa. f. religionis deorū ē defēsa magis re. i. ex vtilitate / & rei veritate: quia
ita se res hēbat q̄ auctoritate. f. defēdētis cū nōdū cōsul esset. ¶ Libere facere opz libere & quodā optimo amorē
amonere amicū nō aut aspere: si amicus ea aequo aio tolerare debet. Multis noībus ē notādū. i. signādū: multis
qdē noībus vitia notāda sunt: quo hoīes magis abstineāt atq̄ admoneant: vt si diceret alicui: oīprobe: scelera-
te: perfide: inanīs hoc mō sit increpatus vehe mēter moneat: ideo Lelius appellauit assentatiōez adulationē & blā-
ditias: q̄ solēt maxime in amicitia nocere: nā assentatio pprie hoīm leuiū est: quorū officiū ē ad volūtatē audi-
entium: non autem ad volūtatē loquentium se conformare. ¶ Cum autem omnium rerū simulatio. dete-
stationem simulationis ostendit. quā non mō in amicitia: sed etiā in oībus rebus pernitiōsa est. vt puta in ven-
dēdo & emēdo &c. ¶ Tollit enī. & subijcit rōnē quare simulatio ē pernitiōsa. quoniam veritatē nunq̄ in se retinet.
¶ Adulterat. i. corrūpit iudiciū verū. adulterare ē rē falsā p̄ vera pōere. ¶ Repugnat amicitie supra oia ē a mi-
citie pernitiōsa. nā amicitia sine veritate eē nō pōt: p̄terea amicorū ē idē velle & idē nolle & assentator nō vult idē
q̄ amicus: quoniam nō oīno sentit qd lingua exprimit. ait enī Plu. q̄ simulatio est cōtra deū. Deus autē est ip̄a ve-
ritas. Ideo qcquid cōtra veritatē fit etiā cōtra deū. ¶ Sed ne in vno. i. assentatore sunt plures ai. i. animus q̄ di-
uersus ē & multiplex. Idēq̄ erit. i. varius diuersis cōmutabilis cōtra cōstantiā amicitie multiplex: q̄ modo penes
hoīem militare laudibus militiam extollit. penes medicū sciam medicine laudat: & militiā vituperat. ¶ Flexibi-
le mirabile. ¶ Demum quod recedit a via & rectitudine amicitie atq̄ virtutis. ¶ Ad sen. ad illud qd aliter sen-
tit. ¶ Ad vultū. si ille quā amare simulat tristitiā ostendat in facie assentator supercilium cōtrahit: si lectetur hilari-
tatem facit. oia enī efficit ad mutū / & ad vultū alterius. ¶ Assentari est ad alicuius opinionem sentire idē: de
quo est superius facta mentio: obsequium amicos: veritas odium parit. ¶ Sed ille. in gnatonis. Terentius.
in Eunuchō quendam introduxit nomine gnatonem qui ventri & gula deditus erat: ideo vniciq̄ assentator
erat modo cenam aliquam consequi posset. Lelius igitur inquit q̄ Terentij auctoritati fides non est ad-
hibenda: quoniam illic decorum persone seruauit: siquidem cum aliquis amatorie loquatur. illa precepta ne-
q̄ capiēda: neq̄ imitanda sunt. ¶ Sed ille in gnatonis persona. subaudi locutus est. ¶ Multi autem gna-
tonum peryphania atq̄ fortunis excellentiores alijs gnatonibus similes reperiuntur: qui multo peiores sunt
quam gnatonēs: quoniam gnatonēs fidē simulationibus suis non habent. hī autē p̄pter auctoritatem familie
et diuitiarum eorum simulationibus decipiunt homines. ¶ Fucus. color superinductus dicitur q̄ grece
vocalur. antiqui faciem inungebant aliquo colore, quod quidem moderniores non faciunt qui

Detesta-
tio simu-
lationis
Adultera-
re.
Simula-
tio est cō-
tra deū.
assentato-
ris offici-
um.
Assentari
Gnato
Multi pe-
iores
gnatonibus
repe-
riuntur
Fucus

M. tullii Ciceronis.

Concio
tría signi
ficat.
Popula
ris.
Referūt
singula
singulis.
Maieſtas
Lex pp̃la
ris.
Lex de ſa
cerdotuz
dignitati
bus.
Collegiū

vero id faciunt fucate nuncupantur. ¶ Concio per exemplū ostendit q̄ amici cognoscere possint assentatores a bonis amicis: quoniam plēbs quę cōstat ex hoibus imperitissimis cognoscit aliquem cōcionantem si verū vel falsum dicat: quāto magis amici qui boni & periti sunt simulatores dignoscere poterunt. Concio est multitudo ad audiendū cōgregata: quāq; cōcio dicit̄ oratio quę habet ad eam multitudinē: aī's vocatur locus in quo hęc cōgregatur multitudo. ¶ Inter popularē. i. assentatorē: declarat qd sit popularis homo scilz imperitus leuis: atq; aī's popularis appellat̄ ille qui fauet populo. Cōstātē. ad popularē. ¶ Seuerū. ad assentatorē. ¶ Graue. refertur ad leuē. ¶ Quibus blanditijs oñdit q̄ plēbs hoim imperitorum multitudo cognouit in hoc iudicio quis esset leuis vel grauis homo. ¶ Quidā. C. Papyrius legē tulerat de reficiēdis magistratibus. hoc est vt tribuni plēbis continuarentur in suo magistratu: quam rem fieri Lelius & Scipio non permiserunt. ¶ Dissuasimus. animū plēbis in contrariū ad credendū induximus. ¶ Nihil de me. vitat arrogantiam. ¶ In oratione maiestas. quā habuit Scipio ad populū. Maiestas regū atq; principū: ideo subiunxit. Ducem populi ro. nō enī Scipio comes: sed princeps illius videbat̄ ciuitatis. Dicerēs. aliquis diceret more auctōrū. ¶ Lex popularis. i. quę erat ad populi fauorem: vel popularis. i. hoīs mediocri: quę pp̄li suffragijs repudiata est quis esset: verus/vel falsus amicus reip. cognouit plēbs. ¶ Vt ad me redeam: q̄a de seipso mentionem fecit. quidā Licinius fuit qui legē ferre volebat de confirmandis sacerdotum dignitatibus. quę quidem lex Lelio defendente spreta/atq; contempta fuit. ¶ Videbatur popularis. id est fauens populo: & tamen oratione lelij repudiata est. ¶ Coaptatio. hęc enī refectio & iterū coaptatio atq; cōfirmatio collegiorū in vtilitatē populi referebatur. Collegium est hominū multitudo vt congregatio medicorum collegium dicitur. quīs enī hęc lex ad populi vtilitatem transfertur. tamen Lelio defendente accepta non fuit. Nouerat enī populus quis magis reipu. faueret. ¶ Atq; his iste Licinius primā fecit orationem in versibus vt magis auditorem leniret. ¶ Vendibilem: vtilitatis causa orationem habuit religio sine arrogantia. sequitur q̄ deorum cultus (me defendente) illam superauit orationem. ¶ Atq; id actum. nō auctoritate mea debellauit illius orationem qui eram iunior.

ASCEN

¶ Q. si in scena. Reducit ante actū ser-
monē ad institutū : argumentaturq; quāsi
a minore dicēs q; si scena, i. inquit in cōtio-
ne q; quasi scena est: q; ibi pp̃lo res expo-
nūtur in qua plurimū est loci, i. oportuni-
tatis rebus fictis: & adumbratis i. vmbra
q; dā simulatiōis tectis tñ. i. nihilominus: ve-
rū: qd̃ verē ē at rei veritas valet. i. plurimū
potest q; vincit: si mō. i. dū modo, i. patefa-
ctū atq; illustratū. i. ab aliquo viro bono
vt a scipione: & a se prius factū dixit Le. qd̃
op; fieri in amicitia q; perpendit tota in ve-
ritate. q. d. mltomagis debz illic verū pol-
lere. In q. i. amicitia nisi (vt dicī) tu videas
pectus: amici. f. apertum: & oñdas. i. denu-
des & aperias tuū: nihil fidū & nihil explo-
ratū habeas: nec amare qdē possis aut a-
mari: cum ignores : q. i. q̃tum vere fiat id
f. q; ameris Quāuis. i. q̃tūis ista assēratio
sit pernicioſa: tñ nemini potest nocere nisi
ei qui recipit. i. admittit eam: atq; delectat
ea. Itaq; i. & ita sit vt is maxie. i. potissimū
patefaciat. i. aperiat aures suas assentato-
ribus: qui ipse assentetur. i. aduletur / & cō-
placeat sibi: & qui ipse delectet maxime se
Virtus est oīno amās sui. i. amat seipsum.
Eni p quia ip̃a nouit optime se q; q. i. & q;
& intelligit q. i. q̃trum a malis ip̃a sit Aut
p sed ego loquor nūc nō de virtute. f. vera
& perfecta: sed de opinione virtutis. Eni
p q; nō tam multi volūt eē p̃diti. i. p̃ter
ceteros dotati & ornati virtute q. i. q̃tū vi-
deri. f. esse p̃diti: & hos. i. huiusmodi dele-
ctet assentatio : & cum sermo fictus ad vo-
luptatez eorum adhibetur his. i. huiusmo-
di hoibus ip̃i putant illam orationem va-
nam. i. fictam / & mendax esse testimoniū
laudū suarum. Igitur hec. i. hmōi amicitia
cum alter non vult audire verum : & alter
est paratus ad mentiendū est nulla. i. nul-
la. Atq; (vt ait plautus) Altera in
scena: i. i.

¶ Quod si in scena .i. in contione in qua rebus fictis : & adūbratis loci plurimū est: tñ verū valet si modo id patefaciū / & illustratū est quid in amicitia fieri oportet quę tota veritate perpēditur . In qua nisi: vt dicitur: apertum pectus videas tuūq; ostendas : nihil fidum : nihil exploratum habeas : nec amare quidem aut amari possis : cū id q̄ vere fiat ignores. Quāuis ista assentatio pernicioſa sit: nocere tñ nemini pōt nisi ei qui eam recipiat: atq; ea delectatur. Itaq; fit: vt his assentatoribus patefaciat aures suas: maxime qui ipse sibi assētetur & se maxime ipse delectet. Oino est amans sui virtus: optime enim seipsa nouit q̄q; amabilis sit intelligit: ego aut nō de virtute nūc loquor: s; de virtutis opiniōe. Virtute enī ip̄a nō tā multi pręditi esse q̄ videri volunt. Hos delectat assentatio His fictus ad eorū voluptatē sermo cū adhibetur orationem illā vanā testimoniū esse laudum suarum putant. Nulla est igitur hęc amicitia: cū alter verum audire non vult: alter ad mentiendū paratus est. Nec parasitorū in comedijs assētatio nobis faceta videre: nisi eēnt milites gloriosi. Magnas vero agere gr̄as Thais mihi . Satis erat respondere magnas: ingētes inquit. Semper auget assentatio id qđ is cuius ad voluntatē dicit: vult eē magnū. Quāobrem quīs blanda ista vanitas apud eos valeat: qui ip̄i illā allecant / & imitant: tñ etiā grauiorres constantioresq; admonendi sunt: vt animaduertant ne callida assentatione capiātur. Aperte enī adulantem nemo non videt: nisi qui admodum est excors . Callidus ille / & occultus ne se insinuet: studiose cauendū est: nec enī facile agnoscit: quippe qui etiā aduersādo sepe assētet: & litigat se simulās blādiat: atq; ad extremū de manus: vicīq; se patiat: vt his q̄ illusos sit plus vicissē videat. Quid aut turpius q̄ illud? Qđ ne accidāt magis cauēdū ē: vt i epicureo ho-

nist p^{ro}uer
uet: Daxe
uer: manu
det^{er}at
uid^{et} fin
holc^{et} fine
Herbaz
pozuzore

die ne ate ois coamicos stultos senes versaris: atq; luseris lautissime
Hæc etiam in fabulis stultissima persona est improvidorum / & cre-
dulorum senum.

milites gloriosi .i. glorie cupidi qui eā ceptaret. vñ cum miles gloriosus videlicet thrafo percūctareta gnatho-
ne in eunucho Terentij Magnas vero agere .i. agebat ne vero .i. ad verum thais .f. meretrix amica thraonis mi-
hi qui ad eam fidicinam nisi satis erat gnathonē respōdere magnas: sed inquit ingētes .i. valde magnas . Ingēs
enī est tam magnum q̄ sit sine gente .i. excedat magnitudinem gñis sui. Assentatio auget semper id qđ is ad cui
voluntatem seu voluptatem dicit: vult esse magnū. vñde Iuuenal. de parasitis / & adulatoribus: qui de magnis
maiora loquūtur. Quapropter quis ista vanitas blanda valeat apud eos q̄ ipsi allaēt. i. frequēter alliciunt illā
& inuitant illaz tñ etiā grauiōres & cōstantiores sunt admonēdi: vt aiaduerāt. i. attēte circūspiciāt: ne capiantur
assentatione callida .i. subtili & astuta. Enī pro qa. nemo nō videt .i. vnusquisq; videt adulantem aperte nisi q̄ est
admodum .i. valde: excors .i. sine corde: aut extra cor. i. prouidentia sicut contra cordatus dicitur qui prouidus
& circūspectus: sed supple cauendum est studiose. ne ille callidus & occultus sup. assentator insinuet: id est per
insinuationem implicet: aut auget se in pectus atq; ditoris. Enī pro quia: ille nec pro non: facile .i. difficulter
agnoscitur: quippe .i. vt pote: qui assentetur sepe etiam aduersando .i. cū videatur aduersari: & q̄ bladiatur simu-
lans se litigare .i. obiurgare amicū: atq; det manus: id est se victum fateatur ad extremum: vbi .i. tātum effecit vt
quem laudare intenderat se defenderit. (Nam fere vsu venit vt in oppositū nitamur: dum enim laudamus: lau-
des nostras imminuimus dum vituperamur augemus: q̄ scientes callidi adultores primo ab aliquo facto qđ
in vtramq; partem interpretari potest a micum obiurgare incipiunt. & dum ille vt fit se defendit statim dant ma-
nus fatētes se victos: & nescisse quo animo id ille gesserit) & patiat se vinci vt ille qui sit illusus videatur plus vi-
cisse: dum etiam obiurgatorem refutauerat. Autem pro sed: quid turpius sup. ē q̄ illud .f. manifeste vt sepe fit ab
adulatoribus quod ne accidat est magis cauendum: vt in eptureo id est in fabula illa senex quidam illuditur cui
dicitur: hodie ne: id est nonne versaris: id est versaueris / & agitaueris atq; luseris lautissime hodie ante omnis se-
nes stultos coamicos .f. tuos: quod cum ille senex pulchrum putasset / & annuisset ab omnibus est illusus. Et ita
hæc persona senum improvidorum / & credulorum est stultissimū etiā in fabulis .i. comedijs tragedijs ac mimis.

¶ **Q**uā si in scena. adaptat ad ppositum: ac si diceret quorsum: quoniam si in multitudine ita est plurimum au-
toritatis & argumenti magis ad credendum res fictas / & falsas q̄ veritatem: & tñ verum creditur: q̄to magis in
amicitia verum valere debet: quæ sola oritur inter peritos / & bonos. ¶ In scena: id est in concione declarat se-
met: alis ad audiendas comedias. ¶ Plurimum loci .i. maximū adiuumentum est rebus fictis: scilz multitudo im-
peritorū. ¶ Sed id patefactū. sicut patefecit Lelius. ¶ Perpenditur. libera: vt dicitur q̄ re vera apertū pectus vi-
dere non possis sed si cōsuetudo est loquēdi. ¶ Apertū .f. pectus .i. qđ habes in pectore oñdas amico. ¶ Cū id q̄
vere fiat ignores id scz amare vel amari ab alio nescis quā vere amaris ab amico: nisi volūtate: & oia quæ sunt il-
lius cognoscas. ¶ Quāuis ista. ostendit vñ orit hæc assentatio que nemini nocitura est: nisi originem suam hoc
modo trahat: ne esse quidē prius esse: vt aliquis assentetur sibi. deinde adulatorē reperiat qui sue stultitiæ confir-
mator sit patefaciat aures. excitat auditor studiū (inquit Ouidius) hoc si quis se sapientem nobilemq; extimet
huius sue opinionis adulatorem inueniat sic inquit non dicebam ego quod eram excellentior alijs. ¶ Omnino
est amans. apostrophat se virtuti quæ laudari cupit: nam bonus virtute præditus laudibus extollit cupit & desi-
derat: quæ quidem laus vera est: non assentatio. qui vera scelerati existunt: & omnino gloria ac laude delectant
ipsi sibi assentari solent. & alius alium assentationis testem adipiscitur: qui eos ex stultis insanire facit. ¶ Sed de
virtutis opinione. ac si dicat. Loquor de stultis qui virtutem habere putant & se laudare optant. Virtus enim es-
se mauult q̄ videri: quod minime qui sibi assentantur faciunt. ¶ Multi prodigi. vt suarum rerum assentatores
quos assentatio delectat. ¶ Testimonium laudum. cum ad istos assentator profisciscatur qui laudet & quædam
vane illos: tum existimant illos non fictos sermones esse. ¶ Nec parasitorū. trahit exemplum ex comedia Te-
rentius. parasiti autem qui semper ad assentandum parati sunt nec sic blandirentur si eorum blanditiæ nō vide-
rentur esse gratæ quibusdam. Thrafo quidam imperator parasito vt serua quadam verbis ipsius thraonis done
tur sue meretrici: cum autem parasitus ad regem suum thraonem quendam hominem militem gloriosum re-
disset. interrogat thrafo si illa gratias ageret. Respondit parasitus non solum magnas: sed etiam ingentes: ma-
gnus est ille qui excedit communem naturam: sed ingens dicitur maior magno. Para. id est penes siton cibum:
parasiti sunt illi qui causa cibi permanent. ¶ Milites gloriosi. id est homines gloriosi qui delectantur assentatio-
ne. ¶ Magnas vero. sic (inquit) thraonē respondit parasitus. ingentes. ¶ Cuius ad vo. dicitur ad cuius volunta-
tem loquitur assentator semper auget illud quod illic vult esse magnum. ¶ Quāobrem. imperuadet homini-
bus vt sint cauti in cognoscendis assentationibus: quoniam pleriq; sunt graues viri aliquibus artibus præditi q̄
decipiuntur in assentando: quorū assentatio cognitu difficilis est. ¶ Allaēt. id ē alliciūt per se: & sibi ipsis assēte-
tur. nisi qui est excors. quilibet nouit adulatorē apertū: vt sunt parasiti nisi sit aliquis stultus: & sine corde: q̄ non
modo non adulantē: sed ne aliā quidē rem cognoscit. ¶ Callidus ille cauendus est: cautio habenda est non ad
aperte adulantes: sed ad illos qui callidi sunt ne per quosdā sinus insinuationis derideant nos. & assententur cum
astutia quadā ¶ Ne se insinuet. propter insinuationes nobis assentetur. verbi gratia. Si venit talis assentator
ad sedendum vbi aliquis vir amplissimus sedere cōsuevit audiendæ gratia prædicationis q̄ primum assentator
ille assurgit huc magnifico viro sic dicens parcatis mihi: quoniam ego seruitor vester me in sedem tanti viri omni
virtute præditi collocauerim. ¶ Quippe qui aduersant: quippe se penūero assentator se simulans litigare deri-
t. ij.

Verū ali-
quando
credis fal-
sus ferme
semper

Apertus
pectus

Virtus se
opinione
nouit.

Parasiti
Thrafo

Magnus
Ingens
Parasitus
Milites
gloriosi

Excors.
Callida
assenta-
tio cauē-
da est

M. tullii Ciceronis.

Mere in-
eptie.
Exemplu
inuisum

det aliquē hoc modo quidē proficiscitur ad aliquē qui militiā dimiserat cui assentando ait: milita est illa quę de-
fendit ciuitates amplas: & cetera eiusmodi. ¶ Contra quę miles sic argumētatur. ad militiam nō vadunt nisi la-
trones: & cetera id genus: tunc ille assentator militis sibi argumentis factis simulat se esse victū & dicit. per deū
tu dicis verū: & nunq̄ audiui meliores rōnes: tu es sapientior oībus ciuibus. ¶ Atq; ad extremū det manus. i. tā
dē dedit se & ostendit se victū fuisse ab illo bono viro. ¶ Plus vicisse videat: facit hoc assentator: vt ille quē deri-
det putet se fecisse vnā magnā rem q̄ superauit illū callidū & simulatorē. ¶ Et in eo diligētia est adhibenda ne
derideamur: vt quidam seruus qui delusit domum suam inuitatum ad nuptias: dicebat seruus: domine vade ad
nuptias: præsencia enim tua locum illum nuptiarum decorabit.

ASCEN

¶ Sed nescio quo pacto: rediens ad in-
stitutū facit dictorū q̄si epilogū operi finē i-
positurus ac dicēs Sed nescio quo pacto. i.
quō oratio defluxit ab amicitijs perfectio-
rū hoīm. i. sapientu (de hac dico sapiētia
quę videt̄ posse capere in hoīem: & q̄ non
tātū est a stoicis excogitata: & in nullo ad
huc reperta) amicitias leues. i. leuium viro-
rū. Quāobrem redeamus ad illā primā. s.
quā inter sapientes est: & cōcludamus ali-
quā. i. tādem: eam ipsam. i. tractū de ea. Q.
Cai. Fanni & tu Quinti muti: ego inq̄. i. di-
co vt epilogum omnia repetam q̄ virtus
& i. simul conciliat id est coniungit & iure
facit amicitias: & conseruat sup. eas. Enī
pro ga conueniētia rerum est in ea. s. virtu-
te stabilitas rerū est in ea: & cōstantia est
in ea. quę. s. virtus cū extulit se & cōdit lu-
mē suū & aspexit: & agnouit idē. i. cōsimi-
le lumē in alio: admonet se ad id & accipit
vicissim. i. e contrario illud. s. lumē qđ est i
altero: ex quo. i. ex qua re ardescit siue a-
mor: siue amicitia eorū: vtrūq; ei tam ami-
citiā q̄ amor est dictū ab amādo. Amare
enī nihil est aliud nisi diligere eū ipm quę
ames: nulla indigētia. i. per nullā indigen-
tiā: & nulla vtilitate q̄sita. s. per te ab illo.
Quę tñ vtilitas ipsa. i. sua spōte: efflorescit
ex amicitia: etiā si tu sis minus. i. non secu-
tus eā. s. vtilitatē. Hac sc̄ grauitate beni-
uolentia nos adolescentes. i. cū essemus
adolescentes dileximus senes illos sc̄ no-
tissimos Lucium paulū sc̄ emiliū. Marcū
catonē. s. maiorē: vticēsis nōdū erat Caiū
gallū. Publiū nāsicā sc̄ scipionē. Titum
gracchū socerum scipionis nostri. s. amici.
Hęc etiā a mitia elucet etiā magis inter
equales. s. tpe. i. inter coenos: vt inter me
& scipionē Luciu furiū & publiū rutilium.
Spuriū mumiū. Aut pro sed: nos senes sc̄
effecti acquiescimus in charitate adole-
scentium: vt in vestra. scilicet charitate q̄
nos prosequimur vt in quinti tuberonis
supple charitate. Equidē. i. ego quide
lector familiaritate Publij Rutilij virgi-
nij ad modū. id est valde adolescentis. id
est adhuc. Qñquidē ratio vite & naturę
nostrę est cōparata ita: vt alia ætas orie-
tur ex alia: optandū est quidem maxime:
vt possis viuere. scilicet familiariter & iucū-
de cū æqualibus. id est coquis aut cōtēpo-
raneis tuis: cum quibus sis emissus. scilicet
in curriculū vitę tanq̄ e carceribus. i. repa-
gulis materni yteri in quibus vt equi cur-

¶ Sed nescio quo pacto ab amicis perfectoru hoīm id est sa-
pientū (de hac dico sapiētia quę videtur in hoīem cadere posse) ad
leues amicitias defluxit oratio. Quāobrem ad illā primā redeamus
eamq; ipsam concludamus aliquando. Virtus inq̄. C. Fanni. & tu.
Q. muti: & cōciliat amicitias: & cōseruat. In ea est enim conueniē-
tia rerū. in ea stabilitas: in ea constantia. ¶ Quę cum se extulit: &
ostendit lumē suum: & idem aspexit. Agnouitq; in alio: ad id se ad-
monet: vicissimq; accipit illud qđ in altero est: ex quo eorū exardes-
cit siue amor: siue amicitia vtrūq; enī dictū est ab amando. Amare
enī nihil aliud est nisi cum ipm diligere: quę ames: nulla indigen-
tia: nulla vtilitate quęsita. Quę tamen ipsa efflorescit ex amicitia:
etiā si tu eā minus secutus sis. Hac nos adolescentes beniuolentia
senes illos. L. Paulum. M. Catonem. C. Gallū. P. Nasicā. T. Gra-
chū Scipionis nostri socerū dileximus. Hęc etiā magis elucet inter
equales: vt inter me & Scipionem. L. Furiū. P. Rutilium. Spu. Mu-
miū. Vicissim aut senes in adolescentiū charitate acquiescimus: vt
in vestra vt in. Q. Tuberonis. Equidē adolescentis. P. Rutilij Virgi-
nij familiaritate delector. Quandoquidē ita ratio cōparata est vi-
tę naturęq; nrę vt alia ætas oriatur ex alia: maxime quidem optan-
dum est: vt cum æqualibus possis viuere: cum quibus tanq̄ e carceri-
bus emissus sis: cum ipsde ad calceē (vt dicitur) peruenire. Sed quo-
niam res humanę fragiles: caducęq; sunt semper aliqui acquirendi
sunt: quos diligamus: & a quibus diligamur Charitate enim beni-
uolentiāq; sublata: omnis est e vita sublata iucunditas. Mihi quidē
Scipio qđ est subito creptus viuit tamē semperq; viuet. Virtutē enī
semper amaui illius viri quę extincta non est: nec mihi solī versatur
ante oculos: qui illam semper in manibus habui: sed etiam poste-
ris erit clara: & insignis. Nemo vnq̄ animo aut spe maiora suscipiet
qui sibi non illius memoriam: atq; imaginem proponenda putet
Equidem ex omnibus rebus quas mihi aut fortuna aut natura tri-
buit nichil habeo quod cum amicitia Scipionis possit comparari.
In hac mihi de repu. fuit consensus. In hac rerum priuatarū consi-
lium. In eadem requies plena oblectationis fuit: nunq̄ illum ne mi-
nima quidē re offendi: qđ quide
senferim. Nihil audiui ex eo ipse
qđ nollem. Vna domus erat: idem victus: isq; cōis: neq; solum mi-
litia: sed etiam peregrinationes / rusticationesq; cōes. Nam quid

*Modū nāsicę
Amici*

ego de studijs dicam cognoscendi semper aliquid aut discendi : in quibus remoti ab oculis populi: omne ocium / tēpusq; contriuimus: quarū rerū recordatio. & memoria si vna cum illo occidisset desiderium cōiunctissimi viri / atq; amantissimi ferre nullo modo possem: sed nec illa extincta sunt. alunturq; potius: & augētur cogitatione / & memoria. Et si illis plane orbatus essem: magnū tñ afferret mihi etas ipsa solatiū. Diutius eni in hoc desiderio esse non possem. Omnia autem breuia tollerabilia esse debent etiam si magna sint.

¶ Hæc habui de amicitia: quæ dicerem. Vos autem hortor vt ita virtutem locetis sine qua amicitia esse non potest: vt ea excepta: nihil amicitia prestabilius esse putetis.

¶ Finis.

versatur ante oculos nō mihi soli: qui habui illā semper in manibus sed erit etiā clara / & insignis posteris. i. post nos vteris. Nemo suscipiet. i. attētabit aīo aut spe maiora: qui nō putet memoriā atq; imaginē illius vcz scipionis preponēdū sibi vcz tanq; speculū / & exemplar. Equidē. i. ego quidē mihi habeo ex oibus rebus quas aut fortuna / aut natura tribuit mihi: qđ possit cōparari cum amicitia scipionis quia illa & maior & prestantior est. In hac scz amicitia scipionis: fuit mihi cōsensus cū eo de repu. In hac fuit mihi cōsiliū rerū priuatarū. i. ad statū meū pertinentiū. In ea fuit mihi requies plena oblationis. Ego nunq; offendi illū ne quidē. i. non etiā minima re qđ quidem senserim. Et ego nihil audiui ex eo. id est ex eius ore quod nollem. Vna domus. id est domicilium / & mā. Neq; solum militiā erat nobis communis sed etiam peregrinationes / & rusticationes / erant nobis communes. Nam quid dicam ego de studijs cognoscendi & discendi semper aliquid: in quibus nōs remoti ab oculis populi contriuimus / & absumpsimus: omne ocium. id est vacationem a publico munere: & tempus. scilicet ocij. Quæ rerum recordatio / & memoria si occidisset: id est disperisset: vna: id est pariter cum illo: scilicet scipione ego nullo modo possem ferre desiderium. id est absentiam / & ablationem viri coniunctissimi atq; amantissimi. scilicet mei: sed nec illa: scilicet bona extincta sūt. i. in memoria & alunt / potius & augent cogitatione & memoria. Et si ego essem orbatus. i. viduatus aut spoliatus seu priuatus: plane. i. oīno: illis. i. bōis & iucūdis rebus: tñ ipsa etas afferret mihi magnū solatiū. Nā ego nō posse eē diutius. i. valde diu: in hoc desiderio. i. tā vehemētī. Aut p s3: oīa breuia. i. breui tpe durātia debēt eē tollerabilia. etiā si sint magna quibus dictis ponit clausulā q̄ perorātes. i. finez oratiōis faciētes vt solēt dicēs. Ego habui hæc q̄ dicerē de amicitia. Aut p sed: ego hortor vos o Fāni & scēuola vt ita. i. eo ordine & gradu locetis virtutē sine qua amicitia nō pōt esse: vt excepta ea. i. virtute: nihil. i. nō aliquid nō putetis aliquid esse prestabilius amicitia. Hęc quoq; habui quę in huius operis expositionem adducerem.

¶ Finis expositionum familiarium Iodoci Badij Ascensij in librum Ciceronis de amicitia.

¶ Sed nescio. facta digressionē ad ostendendā assentationē operi sinē imponit epilogando quę dicta sūt. Ordo est: sed nescio quomodo oratio defluxit ad leues amicitias ad assentatiōes ab amicitijs q̄ vere sunt. ¶ Quæ videt in hoiem. ac si dicat de sapientiā diuina / aut stoica loquor. ¶ Ad illam primā. hoc est ad amicitiam sapientum quę vera est. ¶ Virtus inq; epilogat: nam dictum est. virtus gignit amicitiam. & eam cōseruat. ¶ Constantia. q̄ illud quod est in corde respondeat verbis. i. simul stantia non autem vnū fiat & aliud dicat. oīa hæc in virtute sunt. ¶ Quę cū se extulit. quę scz virtus. i. cū aliquis suam extrahit virtutē: & lumē eius & eādē in aliquo alio perspexerit ad illū amandū mouetur. ¶ Vicissimq; accipit splendorē virtus in alio existentis suscipit ex quo nascitur quidam ardor vt amet illum. ¶ Amor. qui ab vno nascitur: ¶ Eum ipsum. quasi sine respectu alicuius vtilitatis. ¶ Quæ tamen nascitur tamen vtilitas ex amicitia. ¶ Etiam si tu. id est quīs non sis consecutus amicitiam propter vtilitatem: tamen dicitur vtilitas in ipsa amicitia. ¶ Hæc vos adolescentes. Cicero in arte præcepit q̄ in epilogo sunt adhibenda exempla: quam rem hic Lælius obseruat exemplum enim est qđ ipse existēs adolescens amabat seniores non vtilitatis causa: sed amicitie. ¶ Titum Gracchum. qui erat Scipionis focer minoris. filiam enim suam dederat ei in vxorem quæ appellabatur Sempronia. Hoc scilicet amare sit magis inter æquales ætate. ¶ Vicissim. quīs maior sit amicitia inter iuuenes. tamen & senes delectantur charitate / & familiaritate iuuenum: & econuerso iuuenes iucunditatem consequuntur ex senum amicitia: & sic amor vicissim oritur. Quoniam itaq; & in amicitia est conuenientia omnium rerum & ratio naturæ exigit & ætates mouentur: ideo acquirendi sunt æquales: id est eiusdem ætatis. ¶ Quibus cum. id est cum quibus possis ad calicem peruenire scilicet ad finem. ¶ Tanq; & carceribus metaphora sumpta ab equis currentibus: qui simul e carceribus. id est repagulis emittantur: vt æqualiter ad metam perueniant. ¶ Sed quoniam res. ratio vitæ nostræ ita comparata est vt alia ætas oriatur: quia sic sunt fragiles res humanæ: acquirendæ sunt qui nos diligant. & quos diligamus. qua beniuolentia sublata omnis iucunditas aufertur. ¶ Equidem. vere Scipio mihi viuit quia nichil quod humanum sit potest ei comparari, in hac vere possum comparare cum amicitia

Cōstantia

Vtilitas
nascit ex
amicitia.Peruenit
ad calicem
Metaphora
certamine
Occupatio
color

M. tullii Ciceronis.

Oia bre- Scipionis q omne bonū cū ipō habui. ¶ Nā qd ego. ista qdā memorauī q̄ minora sunt qd memorez maiora q̄
uia tole- nobis ignota sunt: etiā se. p̄mittendo tacere: tūc dicit. & est occupatio color rhetoricus. ¶ Oia aut. qd ad rem li
rāda sūt. diutius nō viues diceret aliquis: imo mltū ad rē ait: qā oia breuia tolerari debent. ¶ Hec habui. vos rogastis me:
Hortat vt virtutē valde colatis: sine qua amicitia esse nō pōt: vt ea virtute exēpta nihil amicitia prestabilis existimetis.

amiciā.

¶ Martini Philertici in Ciceronem de senectute commentaria.

M Arcus Tullius Cicero lingūe rōanę decus & splēdor nō in eloquētia. solū & omni bñdīcēdi gñe magno no
stris adiuuēto fuit & sempiternę laudi Verū etiā in omni parte phie tradēdis moribus & doctrinis. Suam
aut hoc opere vitā silentio potius p̄terire cōstitui: q̄ pauca de multis exponere: vī maxie cū eū ipam pertractare
alio loco decreuī thusculanarū q̄stionū libris. Ceterę arbitror in hoc opere exponendo potius aliquid de Attici
vita esse dicēdū: ad quē hoc ipm dirigitur de Senectute volumen: & qualis sit huiusce operis titulus aperiēdum.

Marcus.
Pōpōius
Atticus

Arcus pōponius Atticus p̄clarus ciuis rōanus fuit & Romę perturbatiōibus mltis ignētibus.
Cinneis. f. atq; Syllanis necessitatē in voluptatez vertens athenas decessit: vbi literis gręcis &
bonis artibus inuigilās in eis dē euasit p̄stātissimus. vñ Atticus cognomē accepit: vt romā reuer
sus est. Cōiunctissimus sane fuit & amātissimus Cice. q ad eū nō mō hoc opus sed cōplurimas
scripsit ep̄las: qd̄ qdē volumē qdā cōfērt: qd̄ ad Atti. appellet. S; plura de vita huius n̄ ē opus
scribere. Extāt enī ornata verba Cornelij nepotis auctoritate dignissima: q & vitā & Attici p̄
claros mores scripsit ad vngūe quare ad tytulū p̄grediamur hic aut talis est. Cato maior siue de senectute

In quo platonē imitatus est: q in aliquibus suis codicibus titulū consimilē scripsit.

Cato ma
ior.

Cato mi
nor.

Vticēsis.

Imitatio

platōica.

Cato ma

ior censo

rius.

Cato so

lonianus

Marcus

cornelius

nepos

Lucius

cato

Marcus

Cato.

Marcus

cato p̄to

rius.

C. cæsar

duos aī

catones

scripsit

Exēplūz

quid sit

Ennius

antiquis

simus

poeta

Titus

Flamini

us.

Idem alibi

maiores Catonē aut dixit ad differetiā minoris: qā duos cōstat fuisse Catones
fama & gloria celebres. Vñ iuuenalis. Tertius e celo cecidit Cato Minor enī ille maioris nepos fuit: & Vticēsis
appellatus ab Vtica aphricę ciuitate: vbi vitā cū morte cōmutauit: ne in cæsarīs seruitutē deueniret. Maior vero
primū cæsorius a cæsura dictus est p̄clarus hystoriarū scriptor & orator optimus. Vñ ceteri Catones originē du
xerunt hoc mō: vt inquit Aulus Gelius de noctibus atticis. Duos ille Cato: qui & orator & censor fuit: filios ha
buit ex matribus diuersis: & etatibus lōge dispares. Nā iam adolescētē altero matre eius amissa: ipse quoq; m̄
tum senex Solonis clētis sui filiā virginē duxit in matrimoniū: ex qua natus est ei. M. Cato Solonianus. hoc enī
illi cognomē: tū fuit a Solone patre matris datū. Ex maiore aut Catonis filio: q̄ p̄tor designatus patre viuo mor
tuus est: & egregios de iuris ciuilibus disciplina libros reliquit. nascit̄ hic de quo q̄ritur. M. Cat. M. filius. M. nepos
cuius liber ita inscriptus est. M. C. nepotis. is vehemēs orator fuit multasq; oratiōes ad exemplū aui scriptas re
liquit: & cōsul. Qu. Martio rege fuit. & in eo cōsulatu in aphricā p̄fectus mortē obiit: sed is nō (vt dixit.) Catōis
p̄toris viri q se Vtice occidit: & quē Cice. laudauit in libro q̄ inscribitur laus Catōis: pater fuit: nec enī qā hic ne
pos Catōis cæsorij: ille vticēsis ac p̄nepos fuit. p̄pterea necesse est hūc & patrē fuisse. Hic enī huius nepos cuius
mō. plata oratio hec est: filiū quidē maiore Catonē habuit: nō enī q̄ vtiice perijt: sed q̄ cū edilis Cūrulis & p̄tor
fuiſſet in Galliā narbonēsem est p̄fectus ibiq; victus vita functus est. Ex altero vero cæsoris filio lōge natu mino
re: quē Solonianū appellatū dixit: duo nati sunt. L. Cato. & M. Cato. Is. M. Cato tribunus plebis fuit: & p̄turā
petēs mortē obiit. Ex eoq; natus est. M. Cato p̄torius q se bello ciuili Vtice interemit: de cuius vitā laudibusq;
cū. M. Tullius scriberet p̄nepotē Catōis cæsoris dixit fuisse: sed inter tot duo dicunt fuisse Catones maior & mi
nor celeberrimi viri: p̄ quoz laudibus duo volumina Cice. fecit: hoc qd̄ de senectute ad Catonē maiore: in quo
ipm de senectute disputant inducit. Alterū vero qd̄ de minoris Catōis. f. Vticēsis laudibus extat: contra Cæsarē
ad ipsum Catonem: pro quo quidē. C. Cæsar. libros duos edidit illius vituperatione plenos: & hos anticato
nes appellauit: de quibus Iuuenalis mentionem fecit: vt duo cæsarīs anticatones. De titulo satis dictum est. Igi
tur expositionem aggrediamur: qua pro re sciendum est a scriptura sumpsisse principium. Legimus enim in ar
te cum honestum genus causę fuerit: posse vel vti vel non vti principio: hoc est exordio. Si vti p̄icipio volumus
a lege a scriptura: ab aliquo firmissimo nostrę causę adiumento principium (hoc est initium) capere oportebit
quod quidē Ciceronem hoc loco fecisse videmus a scriptura enim assumpsit initium siue ab exemplo. Est enī
exemplum vt a Cicerone diffinitum est alicuius dicti aut facti cum certi auctoris nomine posito. Sumpsit autēz
ab hoc ennio: de quo si pauca dicemus ad rem pertinens erit facta digressio. Ennius autem vt alij volunt rudia
rum: at vt alij Tarento ciuitate fuit oriundus: antiquissimus quidē poeta vir profecto bonus & magnę fidei:
sed parue rei (id est scientie) fuit. quod ipse meminit: haud magna cum re: sed plenus fidei sum: verum illis tem
poribus sapientissimus est habitus. fuit autē Ennius tanta beniuolentiā Aphricano coniunctus: vt corpus eius
in corneliorum monumento Scipio ipse recondi voluerit: quod meminit Hieronymus in libro de temporibus
Eusebij. Ennius poeta & septuagenario maior articulari morbo perijt: sepultusq; in Scipionis monumēto via
appia inter primum ab vrbe miliarium. Quidam ossa eius rudias ex ianiculo translata affirmant. Ennius ergo
hęc tria carmina: quę sibi pro principio fecit Tullius ad Titum flaminium scripsit familiarem suum Hic vero
(vt scribit Plutarchus gręcus ille pręclarus Traiani magister: cui res Romane plurimum debent) Ciuis roma
nus fuit illis temporibus imperator militiæ: qui ea quidē tempestate magno dolore effectus erat: eo q̄ frater
eius propter intemperatam vitam senatu a censorio Catone priuatus fuit: quem postea talibus versiculis con
solatur. O Tite & cetera.

¶ Sequuntur eiusdem adnotationes in Catonem maiorem
seu librum de senectute: eiusdem Ciceronis.

O Tite si quid ego adiuto. &c. Tametsi hic liber añ superiore: vt in illis p̄facione p3 cōpositus est iusta tñ ratione eū sequitur in legendo. Nā quemadmodum post officia vniuerso hominum generi p̄scripta bñ secutum est opus de amicitia: vt egregiū in amico colendo significetur officium. ita nunc quia inter amicos ex officio viuētes in extremam vsq; vitam est charitatis coniunctio: bene sequitur de senectutis onere si quod haberet consolatio. Affatur autem in p̄facione

M. T. C. Cato maior: vel de senectute ad T̄itum Pomponium Atticum. P̄fatio.

O Tite: si quid ego adiuto: curam vel leuassio. Quae nunc te coquit: & versat sub pectore fixa. Et quae deprimeris ecquid erit precij. Licet enim versibus eisdem michi affari. Attice: quibus affatur flaminium ille vir haud magna cum re: sed fidei plenus q̄q̄ certe scio non vt flaminium sollicitari te Attice sic noctesq; diesq;. Noui enim moderationem animi tui & equitatem. Teq; nō cognomen solum Athenis deponisse: sed humanitatem / & prudentiam intelligo. Et tamen suspicor iisdem rebus te: quibus me ipsum interdum grauius commoueri. Quoniam nā consolatio / & maior est: & in aliud tempus differenda. Nunc autem michi visum est de senectute aliquid ad te scribere: hoc enim onere (quod mihi tecum commune est) aut iam vrgentis: aut certe aduentantis senectutis & te me ipsum leuari volo. Et si te quidem id modeste ac sapienter (siccut omia) & ferre: & laturum esse certo scio. sed mihi cum senectute aliquid vellem scribere: tu occurrebas dignus eo munere: quo vterq; nostrum communiter vteretur. Mihi quidem ita iucunda huius libri confectio fuit: vt non modo omnes absterferit senectutis molestias: sed effecerit mollem etiam & iucundam senectutem.

certo scio o attice te nō sollicitari sic noctes / & dies vt flaminium. i. quemadmodum aut q̄ tū audiui flaminium sollicitari. Noui enim moderationem / & equitatem. i. equanimitatez animi tui. Et intelligo te deportasse athenis non solū cognomen vt atticus dicaris. sed etiā humanitatem / & prudentiam. Et tñ suspicor te cōmoueri interdum grauius iisdem rebus quibus meipsū. i. noui cōmoueri. i. tyrannide cesaris & desolationem reipu. Dico. i. noui. quia non suspicatur sed certo scit quibus rebus ipse cōmouetur. Quarū. i. rerū / cōsolatio est & i. simul maior: q̄. i. quae hoc codice possit explicari: & differenda in aliud tempus. Autem pro sed: visum est mihi. i. vtile: scribere nunc ad te aliquid de senectute. Enim pro quia: ego volo & meipsū leuari hoc onere senectutis: aut vrgentis iam aut certe aduentantis: quod. i. onus senectutis est mihi cōmune tecū. Et si. i. tametsi scio certo: te quidem q. d. vt de me nihil affirmem: & ferre scilicet nūc: & laturū esse scilicet in posterū modeste ac sapienter: id. i. onus senectutis: Sed cum ego vellem scribere aliquid de senectute tu occurrebas mihi dignus eo munere quo vterq; nostrum vteretur communiter id est vt re communī. Quidem. i. certe confectio huius libri fuit mihi ita iucunda: vt non modo. i. non solam absterferit omnes molestias senectutis: sed etiam effecerit senectutem mollem. i. non duram / & facile tollerabilem: & iucundam. quod adhuc plus est.

O Tite quid ego adiuto. Adiuto frequentatiuū a iuuu iuuas ab vltimo supino formatum mutatione. u. in. o. Et sciendum sane q̄ omnia frequentatiua primae coniugationis seruat significationem primitiuorum: ita: curā. i. quādam ex his in alium sensū transire videantur. vt traho traho cogo cogito: dico dicto: habeo habito: vt Virgilius. atq; humiles habitare casas & figere ceruos. Cura. quasi cor vrens appellatur: quam graeci deprieris. Ec. inquit ille. Quae nūc te coquit. i. vrit: vnde interdum cura amorem significat vt Virgi. in quarto. At regina graui iā dudū saucia cura. Leuassio antiquū verbū desideratiuū: vt amasso capesso. Deprimeris: vrgeris: a p̄mo cōpositū. Ec. p̄ ecce appocope est. Premij. legitur & praecij: sed melius premij nisi ponatur premiū p̄ praecio: vt Sal. in iurgurta. vicit tñ in senatu pars illa q̄ vero praeciū aut gratiā anteferebat: praeciū enim illud proprie est quod re emptā datur. Licet enim sequitur Tullius Licet: hoc est possum interdū. Licet significat tametsi & tunc est coniunctio Attice. M. Pomponij: vt diximus suū cognomen est atticus: nomē. Marcus cognomen

Cicero titum pomponium atticum iisdem versibus: quibus Ennius Titum flaminium consulaturus eum q̄ fr̄ eius senatu priuatus fuerat dico frater lucius flaminius vt Cato dicit in hoc opere post rubricā Segur tertia. &. Hic aut dictus est Marcus Titus Pomponius Atticus. vbi marcus praepriū est nomen a martia tñ virtute inditum Titus p̄nomen a tuendo natum vñ ingentes titos dicit perisus pomponius cognomen: quia cognitionis / & familiae nomen. atticus agnomen ex euentu impositū q̄ atticam eloquentia reportauerat vt hic Cicero. inuenit Ceterū quia omnia in commentarijs graphice declarantur satis instituto meo fecero si ordinez contexuero. Hoc tñ praemittā propter carmen melius legi praeciū q̄ p̄mij: accipitq; praeciū vt a comico ego praeciū ob stulticiam fero. dixit itaq; ennius

O tite flaminii: si ego adiuto sup. te quid. i. in aliquo ve p̄ v̄leuassio. i. leuem facio & imminuo curam q̄ coquit nunc te & versat te exis fixa sub pectore. i. in p̄cordijs. Et quia. i. cura tu deprimeris. i. deijceris & deorsum p̄meris hoc est demisso animo sis. ecquid. i. ecce quid praeciū. i. laboris. i. quid praemij erit michi. Et si atticus q̄rat At qui mihi haec carmina scribis Cic. Rñdet Non ab re licet enim. i. licitū est mihi o attice affari. i. alloqui te iisdem versibus quibus ille vir. i. notissimus. i. ennius haud cum magna re. i. suppellectile rerū / & diuitiarum: sed plenus fidei. i. fidelitatis affatur flaminium. i. titū a senatu deiectū. q̄q̄ certe aut

ASCEN

Preparat heri
habet p̄tes p̄ud v̄t
dico enim a comodis
id ad praeciū suū sed
capitū de m̄uolentia
p̄na attici app̄na
quia ita app̄na adue
p̄mij (secundū me ratio ma
ior nō d̄p̄et)

Quintus Ennius poetam
de quo Quintus: li. 10 p̄li.
libro 7mo capite 3mo

Non hierosolimis fuisse
sed hierosolimis bene vix
isse Laudatus

Reddit donum
lorem et quum est
futurus sum breui
ter expones

Reddit attentū m̄ di
cit (leuassio) de
d̄p̄et de v̄t que
ad eūm p̄audat p̄
met

Optat beneuolentia
app̄na sua

Adiuto.
Attende
regulam
Cura.

Cura.
Leuassio.
deprimeris
Ec.

Praeciū
Licet.
Atticus.
agnomē
Marcus
nomen.

M. tullii Ciceronis.

Pompo- etiam Pomponius, nam sua familia Pomponia vocabatur. Dictus enim Atticus ab athenis: q̄ etiam Attica ab
nus co- regina quadā attici vocata est: sicut Athenæ ab athenæ. i. minerua q̄ & suū imposuit nomen. ¶ **Flaminiū.** prin-
gnouen cipem Romanū: de quo diximus qui viam strauit romæ & suo nomine flaminea nominauit de qua Iuena. Ex
Athenæ. periar quid concedatur in illos. Quorū flaminea tegitur cinis atq; latina. ¶ **Haud magna cū re.** i. nō magna cū
Via flami sapientia & doctrina. ¶ **Plenus fidei.** i. amicitie & bonitatis. Fides enim vt Cic. in libris. de officijs primo docet
nia. de dictorum conuentorūq; constantia. Dicta autē est fides: vt No. ait. q̄ fiat quod dictū est. Plenus autē & cū ab
Fides qd latius: & cum genituo iūgitur. Iuuenalis Plena ipso Teren. Plenus sum rimarum ¶ **Sollicitari angī dolore:** vñ
fit. sollicitudo dicta est. i. anxietas. Afficiebatur enim atticus magno dolore: tum propter temp. occupatam: tum p
Plenus. pter frēm perturbationes mltas: tū ppter iterēptū sororij sul q̄ Cinneis perturbationibus fuit occisus: q̄a Cinna lo
Solicitu- cer Cēsarīs fuit: & cauēdū est: ne sollicitū p diligēte dicamus syt pleriq; dicūt cū anxiū significet: vt Cic. Sollicitus
do. eqdem erā de rebus vrbānis. Qui. Res est solliciti plena timoris amor. ¶ **Noctēsq; diesq;.** i. semper & honestius
Sollicitus est loqui per accusatiuum q̄ per ablatiuum. vt in libro de officijs. Annum iam audientem Cratippum. Facimus
Nota bo & preterea in hoc differentiam quandoquidem cum dicimus per accusatiuum tempus integrum: & continue si
na3 disse gnificamus cum vero per ablatiuum tempus intermissum: vt hoc anno studui: & per hunc annum studui. ¶ **Mo**
reutiam. derationem. quod bene scias moderari in rebus aduersis: & secundis: & a modo: hoc est mensura nomen acce-
Moderā pit vnde captat beniuolentiam: ab eoq; captatur: si eos qui audiunt laudamus vt ipse in rhetoricis docet: si res
tio. eorum fortiter mansuete sapienter magnifice iudicatas proferemus. ¶ **Equitatem tolerātiā.** significat enim
Equitas. equitas duo iusticiam: vt prestantissimus equi: & tollerantiam: vt equo animo tuli: id est forti & patienti. Cogno
Cogno- men proprie dixit: quis aliter videatur. nam cognomen/agnomen & nomen in hoc discrepant: q̄ Cognomen ē
men. a generatione & a familia: vt Pomponius/ vt Cornelius Agnomen ab euētu rei: vt Scipio aphricanus ab aphri
Agnomē ca superata agnomen est fortius: & sic atticus esset agnomen & non cognomen. Sed Tul. respexit tempus fu-
 turum sue cognationis: quod posteri omnes illius attici sunt cognominati: sicut Vergi. Cui nūc cognomen Iulo
 additur itaq; principium ab attico. Nomen vero est quod a parentibus imponitur pueris: vt Scipio: vt Marcus.
 ¶ **Humanitatem.** dupliciter intelligitur. est enim primo humanitas morum suauitas: dexteritas: & aptitudo: &
 ipsa animi mansuetudo: quam *ἡμερότης* grēci dicunt secundo significat doctrinam & disciplinam.

Consola ¶ **Idem rebus.** i. statu reip. & perturbationibus multis in ciuitate. ¶ **Grauius, molestius:** vt q̄ nūq̄ grauē tibi
tio. senectutem esse senserim: ¶ **Cōsolatio.** doloris diminutio: quā dicūt *ἡμερότης* grēci.
Docilem ¶ **In aliud tempus:** quia alias de rebus istis perditis publicis & priuatis doloribus consolationem afferemus
reddit & ¶ **De senectute docilem facit auditorem:** quia summam causę breuiter exposui ¶ **Hoc enim onere attentū red**
attentuz dit auditorem Atticum: quia ostendit se esse dicturum de rebus quę ad eum ipsum qui audit pertinet: scilicet quo
Onus. modo leuare possit onera senectutis: & hoc modo subiungit vtilitatem operis: secundo commendationes phi-
Honu- losophie: quę est illa q̄ dat medicinam. i. consolationem tenectutis: tertio & vltimō totius operis huius formaz
stus & o- & modum veluti maiorem Catonem inducit disputantem de senectute: quia vt ait Nonius Marcel. Senes om-
neratns nibus sunt tedio. & odio: & ab onere dicitur oneratus. Honustus vero ab honore: & in hoc differunt q̄ onera-
differunt tus est qualicunq; depressus onere: inquit seruius. Honustus vero cui onus ipsum honori est vt quis spolia hostiū
Vrgere. ferat: sed oneratus non aspiratus: quia ab onere venit: honustus autem: quia ab honore descendit retinet aspi-
Mali me rationem. ¶ **Vrgentis.** tanq̄ ad tempus presens. Est enim vrgere premere. ¶ **Aduentantis futurum:** quia non ē
dici. presens: sed futurum illud quod adueniat: quasi presens & futurę senectutis onere: vsus est frequentatio: vt ani-
Duo ma mi celeritatem ostenderet. cito enī pede labit etas: sic Sene. in Her. furente Rota precipitis vertitur anni. Hora.
lorum ge Heu posthume: posthume labuntur anni: & nihil est annis velocius. ¶ **Et mēpsum.** addit ipsum qui solet mede
nera. rarijs: & dare consilia: & remedia: seipsum etiam velit & sciat curare ne videatur. Sicut inquit Sulpicius. ille imi
Certo tari malos medicos: qui in alienis morbis se profitentur tenere medicine scientiam: & seipso curare nō possūt
scio. ¶ **Modeste.** moderate q̄tum ad intollerabilia mala. ¶ **Et sapienter:** q̄tum ad mala tolleranda q̄ sapienter scit
voluptas tollerare duo enim sūt genera malorū. Vñ intollerabile quod tu modeste fers. Alteruz tollerabile: quod sapi-
Occurre ter toleras. ¶ **Certo scio.** libentius Cic. hac vtitur locutione: q̄ qui dicit certe scio. ¶ **Vellem.** i. eligerem. nā volū
Iucūdu ras est alicuius rei faciendę electio ¶ **Occurrebas.** in mētem veniebas: sed occurrere plura significat. & est inter
& Iocun dū obuiare. Iuue. Occurrit matrona potens q̄ molle calenū porrectura viro. i. & est ob stare: vt persius Venient
dus dicit occurrere morbo. ¶ **Iucūda.** cū voluptate fructuosa. dicta autē iucūda a iuuādo nō a iocando: & q̄a magna erat
Amenus affinitas inter. u. & o. dicitur iocūdu iocūda iocundū & iucundu siucunda iucundū. Et differt ab ameno: quia
Amena amenus est voluptuosus sine fructu dictus ab a q̄ est sine & munere: & cū diphthogo scribit: q̄a. u. fit ex. ce. facit
loca. u: sicut est apud grēcos q̄. ce. facit. eu. Festus tñ inqt Amena esse loca: quę ad se amanda alliciant & trahant.

ASCEN Nūq̄ igit. Quia ex phię studio ad senectu-
 tis onus leuandū inuenerat: apte ad eius
 laudationēz progredit̄ dicens. Igit̄ q̄a ista
 ex phiā discūt phiā nūq̄ poterit laudari sa-
 tis digne. cui. i. phiē moralis is q̄ pareat. i.
 obediāt: possit degere. i. deagere & deple-
 re omne. i. totū tps etatis sine molestia Sz
 de ceteris. i. cōmodis phię & i. simul dixi-
 mus mltā: & dicemus sepe multa. Vero p
 sed: nos misimus ad te hūc libram de sene-
 ctute: aut p sed tribuimus omnem sermo

¶ **Nūq̄ igitur satis laudri digne poterit philosophia:** cui qui pare-
 at omne tempus etatis sine molestia possit degere. Sed de ceteris
 & diximus multa: & sepe dicemus. Hunc vero librum de senectute
 ad te ^{misimus} omnem autem sermonem tribuimus non Titono: ^{enimq;}
 vt aristochius: ne parum esset auctoritatis in fabula: sed M. Cato-
 ni seni: quo maiorem auctoritatem haberet oratio. apud quem Le-
 lium & scipionem fecimus admirantes: q̄ is tam facile senectutem

Maxima philosophia
 in laus

Parum autem fortitatis
 in fabula

Hor. p̄ter p̄ter
 inoffensum in
 laus & inq̄q; p̄ter
 p̄ter inq̄q; p̄ter
 p̄ter inq̄q; p̄ter
 p̄ter inq̄q; p̄ter

ferret: ipsi eum respondentem. Qui si eruditus videbitur disputa-
re quod consuevit ipse in suis libris: attributio grecis literis: quarum co-
stat eum perstudiosum fuisse in senectute. Sed quid opus est plura.
Iam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de se-
nectute sententiam.

toni senis: non igitur vitiosus: quo. i. id est ut oīo haberet maiorem auctoritatem. Apud quem. i. in cuius colloquio nos se-
dimus Lelium & Scipionem amicos illos inter se sapientissimosque viros: admirantes quod is. i. Cato ferret tam facile
i. tam patienter: senectutem. & facimus eum. i. Catonem respondentem: ipsi. i. Scipioni & Lelio. Qui. i. Cato si videbitur disputare
eruditius quam ipse. i. dum ex proprio inuento loqueretur in libris suis attributio. i. volo attributas: literis grecis: quarum
constat eum fuisse perstudiosum. i. valde studiosum in senectute: quasi d. ne putetis quod contra decorum persone fecerim
plus eruditiois illi tribuas in disputatione quam apud me habet in libris propriis. ¶ Sed quod opus est supra dicere plura. quod d. ni-
hil. ¶ Enim quia: sermo ipsius Catonis explicabit istam. i. in proximo libro omnem sententiam nostram de senectute. ¶ Nunc igitur. co-
medatio phie: quod medetur non modo senectuti: sed omnibus doloribus & morbis: dicta phia quod amica sit sapientie. hanc vero la-
tini studiū dicunt sapientie. Ci. i. 2. de officiis. Nihil aliud est phia. si interpretari volumus quam studiū sapientie. Itē in pemptio tusculana
rū questionū: studiū sapientie quod phia dicitur continetur: quod dicitur phia triplex est: una quod facit hominem doctum: quam greci φωνική
nostram naturalem appellant Altera quod reddit hominem politum & bene loquentem: quam
apud grecos λογιική & apud latinos rationalis nuncupatur: quod habet grammaticā dialecticā
& rhetoricā. Tertia vero reddit hominem bonum & bene operantem: quam greci ἠθική nostri
moralem vocant. ¶ Sed de ceteris diximus multa sepe dicemus verba: dicit Cicero se multa dixisse de ceteris rebus
nam multa extant preclara & admiranda volumina: quod multum lingue latine cunctosque humano generi prout: in quibus
mores hominum iuuenūque senūque: ceterarumque rerum omnium doctrina tractatur. ¶ Hunc librum hoc dicit de ceteris rebus
multa diximus: sed non ad te: hunc autem librum misimus ad te de senectute. ¶ Omne autem sermone. benivolentia
captat aduersario: & a rebus ipsis: quod facimus quoniam nostram rem laudando extollimus. aduersariorum vero per con-
temptum deprimis. ¶ Non Titono. sed Catoni. Titonus autem Laomedontis filius fuit: quod cum magnanimus esset
ne domi torpesceret profectus est in orientem: ubi eius amore capta aurora eum duxit in maritum: & in celum leua-
uit. cum qua Titonus longo tempore dixisse: adeo quod per longam etatem fingunt poetę in cicada esse mutatum Horatius.
Longa Titonū minuit senectus quem Aristochius in suo libro induxit disputantē de senectute. Aristochius eni
orator fuit in Chio insula & ciuitate natus. ¶ Ne parū auctoritatis esset in fabula: quia quod de Titono dixi fabu-
losū est. i. in cicada esse mutatum: & aurorā habuisse uxorem quia aurora nihil aliud est nisi splendor solem præ-
cedens. & in cicada esse mutatum: natura non patitur humana: sed veritas hæc est quod Titonus in orientem iuit: & ibi
splendidissimā reginā accepit uxorem: cum qua usque decrepitā vixit etatē: & quia in senibus nihil aliud nisi verbū re-
manet: ideo in cicada dicitur esse mutatum quod cantando vitam finiuit. In hoc itaque quod fabulosū est Aristochiū Ci. noluit
imitari: sed in ceteris bene secutus est eum. ¶ Maiorem auctoritatem. Est autem auctoritas sententia imitatione digna:
& bene disputante Cato. maiorem auctoritatem habet oratio. cuius verba: ut ait Plinius quod naturali historia:
pro oraculis apud Romanos habita sunt: quod etiam dixi tria in se habuisse preclara: quod summus orator: summus senator
summus imperator fuit & quarum etiam recte adiungere possumus: quod summus & optimus paterfamilias fuit. ¶ Le-
liū & Scipionem. vnum par amicorum & singulare: sicut Pilades & Orestes apud grecos. Lelius enim fuit Roma-
nus adolescens preclarissimus. Scipio item Romanus & ille minor preclarissimus: qui carthagine funditus de-
leuit. Multi enim fuerunt Scipiones: sed duo potissimum: & hisce libris a Cicerone memorati. Ille autem primus Scipio
Cornelius Africānus maior dictus. qui Carthaginem populo Romano tributariā fecit. Secundus vero qui in hoc ope-
re inducitur ad loquendum Scipio Cornelius Emilianus Africānus minor est appellatus. ¶ Admirantes. admira-
mur enim virtutes & homines virtute preditos: Miramur autem opera & menia: artes: domus: templa. ¶ Qui si eru-
ditius videbitur disputare. quasi tacite Tullius respondet questionī: quia auctores omnes suis in operibus decorum serua-
re debet loquentium personarum: hoc est quod quisque pro sua qualitate loquatur: vnde dicit Hora. in arte poetica. Inter
erit multum Dauus ne loquatur an herus Maturusue senex & cetera. Et quod Cato loquatur polite & ornate & eru-
dite in hoc opere non conueniret quia Cato is doctus quidem est: & peritus qui plura composuit volumina: ut de ori-
ginibus de agricultura & alijs rebus: sed non politus & ornatus: & nesciebat quid limā. Ciceronis. Verum nunc dicit
Cicero quod effectus est politus & eruditus ex literis grecis quibus potest optime ista ornata & polita uti oratione in hoc
opere de senectute. Constat enim Catonem iam senem perstudiosum fuisse literarum grecarum. Vel erudi-
tus inquit ut tacite seipsum commendaret hac figura dicendi. Scimus enim Catonem: sed ipsum Ciceronem
verba facturum. ¶ Disputare. tractum verbum ab arte putationis: quia superflui rami & sermenta amputan-
tur: sic in sermonibus superflua verba dimittuntur: & bona cum ratione dicta tenentur: vnde dicta est disputa-
tio: quia est docta & emendata & polita & erudita elocutio. ¶ In suis libris de originibus & agricultura &
alijs in quibus docte dixit: sed non polite & erudite. ¶ Perstudiosum. valde studiosum adeo ut in concilio
& in scena grecos legerit libellos. Studium autem est quedam voluntas & animi applicatio ad aliquid per-
agendum. ¶ Sed quid opus est plura. facit finem dicendi Cicero. & sermonem committit Catoni de senectute
disputanti: & ipse iterea dormiet Ci. Sed sane sciendum hunc librum a multis dialogum appellari: ut plutar. iterum di-
ces
Dictus vero dialogus ἐκπαιτεῖον ἢ ἀλεγεινός quod pulchrum ibi sit sermo
& disputationis. non solum duorum: ut quidam dicunt literarum grecarum expertes. Valde ei errat: quia dialogos dictum putat.

Respondet Tante obier-
tioni

in senectute
operam huius generis dedi-
dit Auctor Val. in 7mo
et quinti in fine li. duod.

Philoso-
phia par-
titio.

Cicimul-
ta egre-
gia scri-
psit.

Titonus.
Laome-
dantis fi-
lius.

Aristochi-
us.

Allego-
ria fabu-
la.

Cicada
cantando
vitam finit.
Auctori-
tas.

Catonis
verba p
oraculis
habebat
Nota de
catone.

Duo sci-
piones p
clarissimi
Miror &
admiror
differunt
Cato mi-
ta copo-
suit volu-
mina.

Cato se-
nex gra-
cae lra-
studiosus
Disputa-
Disputa-
tio.

Libri Ca-
tonis.

Studium
dialogus
a multis
appellat
hic liber.

Vnde dica-
dialogus

M. tullii Ciceronis.

ASCEN

Epenumero. Quemadmodū dixerat Cīc. se factū: loquūtur cū catone scipio & lēlius de senectute vñ dicit scipio. Ego o Marce Cato: soleo mirari sepenumero cū hoc. f. presente amico meo Cato. lēlio: cū. f. ita sit q̄ mirari soleam: excellentem & perfectā sapientiam tuam ceterarū re: i. in ceteris rebus: tū. f. verum est q̄ mirari soleam vel maxime q̄ nunq̄ senferim senectutem tuam esse grauem tibi. i. q̄ senectus tua vt sensi nūq̄ fuerit tibi grauis. i. modesta Quē. f. senectus est ita odiosa. i. molesta / & odio ha-

Dyalogus. Pu. Scipio. Cor. Lēlius Cato interlo-
cutores. loquitur Scipio.

Sepenumero mirari soleo: cū hoc. C. Lēlio cum ceterarum rerum tuam excellentem. M. Cato perfectāq̄ sapientiam: tum vel maximā q̄ senectutem tuam nunq̄ tibi grauem esse senferim.

Quē pleriq̄ senibus: sic odiosa est vt onus se eth-
na grauius dicāt sustinere. Cato. Re: haud sane scipio & Lēli diffi-
cilem admirari videmini. quibus enim nihil opis est ipsis ad bene
beateq̄ viuendum: ijs omnis grauis est etas. Qui autem omnia bo-
na a seipsis petunt: ijs nihil potest malum videri: quod nature ne-
cessitas afferat. Quo in genere imprimis est senectus: quam vt adi-
piscantur omnes optant / eandemq̄ accusant adeptam: tanta est in-
constantia / stulticia / atq̄ peruersitas. Obrepere aiunt eam citius q̄
putassent. Primum quis coegit eos falsum putare: qui enim citius
adoleſcentiē senectus: q̄ pueritiē adoleſcentia obrepit. Deinde qui
minus grauis esset ijs senectus: si octingentesimum annum age-
rent q̄ octogesimum. Preterita enim etas (quamuis longa) cum
effluxisset. nulla consolatione permulcere. posset stultam senectus-
tem. Quocirca si sapientiam meam admirari soletis (quē vtinam
digna esset opinione vestra) nostroḡ cognomine in hoc sumus sa-
pientes: q̄ naturam optimā ducem tanq̄ deum sequimur: eiq̄ pare-
mus: a quā non verisimile est: cum ceterę partes etatis bene descri-
pte sint extremum tanq̄ inerti poeta esse neglectum. Sed tamen ne-
cesse fuit esse aliquod extremum tanq̄ in arborum bacis: terręq̄
frugibus maturitate tempestiua: quasi victum & caducum quod fe-
rendum est molliter sapienti. Quid enim est aliud gigantum more
bellare cum dijs: nisi nature repugnare. Lēlius.

Enim pro quia: etas preterita quīs. i. q̄tūmuis longa cū. i. postq̄: effluxisset. f. illis improvidis. nulla. i. nō
vlla: non posset permulcere. i. mitigare & plācare: senectutem stultam: vlla consolatione. Quocirca o scipio &
lēli si soletis admirari meā sapientiam quē scilicet sapientia vtinam esset digna opinione vestra: & cognomine
nostro: quia Cato dī quasi Catus. i. prudens: & circūspectus nos sumus sapientes in hoc q̄ sequimur naturā. f. a
deo institutā optimā ducem tanq̄ deū: quia q̄cūq̄ a deo sūt ordinata sūt. sicut cursus nature quē deus dirigie
& paremus ei. f. nature qua cū ceterę partes etatis siue bene descriptę. i. cōstitutę nō est verisimile extremum. i. fī
nem etatis: hoc ē senectutem: esse neglectum tāq̄ ab inerti poeta: q̄ cū arte careat & solo impetu ingenij ad car-
mina fera fī principia interdū bona facit: sed finem ponere nescit. vñ flaccus in arte. Infelix operis lūma: q̄a po-
nere totū nesciet. sed tñ quis obmurmurat necesse fuit esse aliquod extremū. f. in etate. quasi victū. i. incuruatū
& flexū: & caducū. i. sponte decidētem maturitate tempestiua. i. suo tpe aduentante tanq̄ in bacis. i. fructibus
minutis sparsim nascentibus arborum vt oliuā: tū: coruorū & similiū in frugibus terrę: vt sūt legumina / & frumē
tū quod ferendū. i. patiendū est moliter. i. dulciter & patienter sapienti. Enim pro quia: quid est aliud pugnare
cum dijs more gygantium vt dicunt fabulę: nisi repugnare nature. q. d. nihil Vnde Lēlius.

De monte Aetna
apud ingulit infer
minora opuscula

Hoc in re
Mita bene inueniunt
monocla. Qui: in re
pce nulloq̄ odu vñ q̄ sen
tū: quē: ptra: q̄: 4: 10.
Nē: morbu: mōlem
uocat

Qui: 2: de arte:
du vices sunt tollere
la boras: in ueniet
mōlem pede mōlem senectus

Quē: nūlu gellū
119 ca: 28: ubi ex
hystoria quāti tūbe
vñ: ceter: reſponſor
pū: pueritaz uide
ter: # senectutē

omniū rerū

dux est
de sapia ratiō larta: de
duino pmo ratiō: nē
hū: q̄ pūctes: habiti f
7 nōm ratiō: laly: ca:
fuerit sapientes

More gigantū rīm
dijs bellare quid

De mī 7 quid sit inue
re pū nāz larta
de falsa pūm C: 8
eū: de origine eorū
C: nōm

Sepenumero incipit dyalogus in quo primum Scipio Catonem alloquitur. Cum & tum. hoc est par
tim. quæ particula ita discrepant: quæ cum semper præponitur: & tum postponitur. & cum generali cau
sa iungitur: tum vero particulari: ut hoc in loco cum & tum dicimus quando partes sunt dispares: ut
ut cum lucro: tum virtute studio operam damus tunc vero cum: & tum dicimus: quando pares sunt
Pares: ut cum Virgilio. tum Ciceroni operam demus. ¶ Sapiientiam. est enim a Cice. in. 2. de officiis diffinitum
Sapiientia est diuinarum humanarumque rerum: quibus hæc res contineantur: scientia. ¶ Senectutem quoniam om
nis disputatio de senectute futura est. quid senectus futura est. quid senectus est & unde dicatur: non debemus
ignorare. Est autem senectus sexta ætas hominum dicta a senario numero: ut alij volunt a sentiendo: quæ in ea sen
sus deficiant. Prima ætas quidem incipit ab infatia quæ durat vsq; ad septimum annum dicta a non fando: quia
homo in ea non facit: aut si facit. imperfectus est sermo. Secunda est pueritia: cuius pars est pubertas: & durat in masculis ad
quatuordecim annis. in feminis autem ad tertium decimum annum quia femine citius maturescunt: & citius deficiunt: quæ ut dicit Dona
tus. Quæ tardius crescunt diutius durat. Tertia est adulescentia ab adulesco dicta. id autem est cresco. Iuuentia est quarta.
Vtilis ætas quinta. Senectus sexta: quæ etiam senium appellatur cuius pars est decrepitas. Etas vero ab euitate per syn
copam: hoc est concisionem dicta est. Euitas autem ab euo: quod quidem a greco venit ΑΙΟΥΝΑ *id est* idco
etas per dyptongon scribitur Grauem molestiam. ut Nonius Mar. exponit hunc textum allegans. Grauis autem
multas habet significationes ut idem inquit. ¶ Plerisque. multis vel aliquibus. ¶ Odiosa. tediosa. unde etiam No
nius. senium esse tedium & odium dicit: adeo quod plerisque ita dicunt: Fili senectus ipsa morbus est. ¶ Etne. mons in
medio Siciliæ quæ cum dyptongo: & sine aspiratione scribitur. ¶ Rem haud sane difficile. ergo facile. Cato. re
ponsio est: cuius talis sententia est: quæ res quam ipsi difficilem admirantur & putant: facilis est viris virtute præditis
& obtemperantibus rationi: & difficilis: & grauis illis qui nulli sunt obtemperantes rationi: & hebetes sunt stul
ti: & inconstantes. ¶ Nihil opis. hoc est auxilij. Teren. Iuno lucina fer opem in plurari numero diuitias significat
ut Virg. in. ij. Troianas ut opes & lamentabile regnum & in singulari possibilitate etiam significat. ut Non opis est
nostræ dido. ¶ In ipsis. hoc est in animo suo. & hoc verbum magnam vim habet. nam homo componitur ex corpo
re & anima: & corpus est quedam vagina animi: & cum dicit in ipsis intelligit de animo & ipsis hominibus: quia homo
est animus & sensus latens in corpore: unde dicunt greci οὐκ ἐν αὐτῷ σώματι. Sic Cic. in lib. de repu. hoc est de so
no Scipionis non est homo quod digito monstrari potest. ¶ Ad bene. quantum ad virtutem. ¶ Beate. quantum ad copiam:
unde beatus ab habendo dictus est. Iuu. Vetule vesica beata: unde dicit beatitudo quæ magnam copiam habeat.
¶ Nature necessitas: quia natura necessario sequitur senectus. ¶ Quo in genere. in quo malo quod afferit a natura
si malum dici potest. est modus loquendi oratorius & maxime. Ciceronianus: & ut plurimum ponit pro qualitate: ut
quatuor sunt genera causarum: item epistolæ multa genera esse non ignoras. ¶ Exoptant animo desiderant: & in
hoc differt a cupio: quod hoc est verbum: illud autem animo. ¶ Eandemque accusant adepti. scilicet senectutem: ad quam cum
peruenerint eam accusant: & dicunt grauem & molestam esse quandam morbum. ¶ Tanta. scilicet inconstantia quedam animi di
scordia: quæ non stant firmi in proposito: quia primo exoptant ipsam senectutem adipisci quam postquam sunt adepti. ve
hementer accusant. ¶ Stulticia (ut dicit Donatus in eunuchis) est in his quatuor modis. aut non venire in mentem
quod oportet: aut si venerit non tenere: aut bonum consilium amittere: aut malum admittere. Ex quo facile intelli
gere possumus raros esse qui non sunt stulti quod quidem in epist. noster confirmat Cic. stultorum plena sunt omnia. Et
stultus dictus est a stulticia: & in hoc differentia a fatuo quod fatuus est proprie inepta loquens a fado dictus. hinc
fatuus dicitur: & fatuus deffert ab infulto: quia fatuus est verbis & dictis Infultus vero est corde & animo & stul
tus ab infano Teren. hic ex stultis infanos facit. ¶ Peruersitas est ordinis confusio & peruersio quæ ordinem natu
re tales senectutem accusantes vertunt. ¶ Obrepere aiunt. antipophara ad aduersarios qui dicunt eam. scilicet senectutem.
Obrepere. claculum subintrare. Est autem proprie serpentum quæ humiliter & per terram trahunt corpus: unde appellant re
ptilia. Primum ridet antipophore ab aduersariis factæ. ¶ Quis coegit eos falsum putare: quia dicunt obrepere sene
ctutem citius quam putassent. quod d. nullus. ¶ Senectus. citius obrepit adulescentie quam adulescentia pueritie. hoc autem
ideo videtur hominibus: quia omnes vellent in adulescentia permanere: quam ceteris ætatibus iucundior est. Sed sane sciē
dum secundum antiquos hoc loco ætatē in tres partes esse diuisam: veluti Varro scribit. & ab Aulo Gel. noctium attica
rum lib. 9. excipitur. scilicet in pueritiam quæ est vsq; ad. 17. annum. & adulescentiam quæ durat vsq; ad. 66. annum: & in sene
ctutem quæ reliquo tempore satisfacit. ¶ Si octingentesimum annum agerent. quam octogesimum: hoc est fecit quod vnusquisque
longam duceret ætatem: quod maxime cupit. vnde est quod nemo tam senex qui se non putet annum viuere posse. Quam
uis longa. hoc est quantumuis longa ¶ Stultam senectutem. scilicet quæ est in stultis hominibus: non autem quod sit senectutis vituperatio
¶ Quæ utinam digna esset opinione vestra: verecunde loquitur Cato quod utinam essem sapiens veluti vos. estimatis
adolescentes. ¶ Nostroque cognomine. quia per cognomen sapiens Cato dicebatur: & bene cum summus orator:
summus senator: summus imperator: ut Plinius inquit. & summus paterfamilias. legis. Et vestro cognomine. & est sen
sus: ut essem dignus isto vestro cognomine. id est appellatio ista qua me nominatis. Verum cognomen: ut ante diximus
proprie loquendo ad familiam spectat. ¶ In hoc sumus sapientes ad euitandam arrogantiam: vsus est numero plura
li quod temporibus contractum est. ¶ Naturam rationem virtutis. Natura est (ut ait Seruius in georg.) mater omnium rerum: dictaque
quo inde nascantur omnia. cui quod paret dicitur rationi obedire: quam tanquam deum dicit Cato se esse secutum. ¶ Extremum
actum. quod est ipsa senectus. Similitudinem traxit a comicis & tragicis qui comedias & tragedias in actus diuidunt
& earum nulla est quæ plures quoniam aut potiores hæc possit: ut Hor. Fabula quæ posci vult & spectata reponi. Neue mi
nor quinto neu fit. productior actu. ¶ Ab inerti poeta. sicut fuere illide quibus in poetria loquitur Hor. Infelix ope
ris summa: quia ponere totum nesciret. Iners autem ab in & arte dicitur quasi sine arte. Postea vocabulum grecum
ΠΟΙΗΤΗΣ ΠΟΙΕΩ fingo vel facio. Quicquid enim dicunt poete fingunt quidem. ¶ In arborum bacis & ter
re frugibus: Similitudo est tracta ab arboribus & sementis. nam fructus cum sint acerbi: fruges immature sunt

Sexta
ætas

/ οὐδὲν

Beatus.
Btutudo.Exopto
& cupio
differunt
Stultus.
Fatuus
Infultus.
Infans.
Peruersi
tas.Obrepe
re.In tres
partes æ
tas diuidi
tur.Pueritia.
Adolescē
tia.Senectus
Stulta se
nectus.Cato sa
piens di
cebatur.Cogno.
ad fami
liam spe
ctat.Natura.
Iners.Poeta.
A fano

M. tullii Ciceronis

Baca.
Poma.
Victus.
Currus.

ASCEN

in altū erecti: cū postea maturescunt incipiunt declinare: sic est in hoibus. Baca autē est fructus oim arborū & tā tū significat q̄rū poma & per vñū. c. scribitur Iuue. Vsq̄ adeo nihil est q̄ nostra infantia cœlū hausit aduēti ba ca nutrita sabina. quādo vero puellam bachantem significat: tunc per binium. c. cū aspiratione scribit. Tēpe stiuā que venit in tēpe. vñ dīr tempestiue venisti: hoc est in ipso tēpe. Victū. curū & flexum a vīnco & caducum. Moliter, suauiter equo animo. Bellare cum dijs. & de his nota est fabula. Nam montes montibus imposu erunt: vt Ioui cœlum auferrent: vt Virgi. Ter sunt conati imponere pelion offe.

At qui Cato Cōueniēter inducta occa sione de senectute disputandi cohortatur Ielus & rogat Catonem: vt de ea dicere pergat his verbis. At q̄. i. quīmo. o Ca to tu feceris gratissimū. i. rem gratissimā nobis (Et quia id vtrumq̄ Ielium & scipio nem complectitur: id addit vt etiā pollice ar pro scipione. i. q̄ illi vt mihi gratissimū feceris) si quoniam nos volumus: & quidē i. certe speramus fieri senes didicerimus ante. i. q̄ senes simus: q̄bus ratiōibus pos simus ferre facillime etatem ingrauescētē i. senilem. Respondet Cato. O Ieli ego faciā i. quod petis p̄serti si vt dicis futurum esse gratum vtriq̄ vestrum. Ad quod scipi. confirmans Volumus sane. i. valde v̄ om nino (nisi. i. si non est molestū o Cato) tāq̄ confeceris. i. finiueris. aliquā viam longā quam sit ingrediendum: quoz. i. etiam no bis videre quale sit istuc. i. terminus iste quo i. ad quem peruenisti. Cato respondet o le li. Ego faciā vt. i. equaliter potero. Enīz pro quia ego interfui sepe querelis meorū coequalium. i. coequeorum. Autem pro sed pares congregantur facillime cū paribus veteri prouerbio. i. iusta vetus prouerbiū aut vt in veteri est prouerbio. Quē. i. qua lia putas Catus salinator: & quē. i. qualia Spurius albinus homines consulares. i. q̄ aliquando consulatū gesserant: fere. i. qua si equales. i. coqui nostri solebant deplora re. q̄. d. friuola quidem: sed plurima: tum. i. simul propter q̄ carerent in senio volupta tibus sine quibus. i. voluptatibus ipsi puta rēt vtiam esse nullam. i. nullius voluptatis aut momenti tum. i. simul: q̄. i. quia sper nerentur ab ijs a quibus essent soliti coli s. dum fortes essent & cōsulatum gererent Qui. i. salinator & albinus non videbant mihi accusare id quod esset accusandum. Nā si id. i. nō habere voluptatem aut sper ni accederet culpa. i. per culpam: senectutis eadem vsu venirent. i. contingerent mi hi & reliquis omnibus maioribus natu. i. senioribus: quorum multorum ego senectu tem cognoui. i. degi: aut duxi sine querela vt pote qui ferrēt nō moleste i. nō grauate nec impatiēter se laxatos. i. solutos: aut minus ligatos esse vinculis. i. laqueis & irretitionibus libidinum ne des picerentur i. cōtemnerentur a suis: sed culpa omnium querelarum istiusmodi est in moribus senum: non in etate Enīz pro q̄ senes moderati. i. temperati: & non difficiles. i. non morosi nec inhumani agunt senectutem tol lerabilem: & sibi & alijs. Autem pro sed importunitas. i. insolentia & difficultas importuna & inhumanitas est molesta omni etati. ad quod Lelius est inquit vt dicis o Cato. Sed forte quispiam dixerit senectutem videri tibi tollerabilem propter opes & copias & dignitatem tuam quia censorius & consularis erat. Autem pro sed: di cere id non esset contingere multis: vt. i. ea tria habeant. Ad quod Cato quidem: id est certe o Leli. istud quod dicis est aliquid. i. ad senectutem patientius ferendam: sed nequaquā omnia. i. q̄ eā tollerabilem faciunt sūt in isto s. per te dicto vt. i. quēadmodū ferūt s. hystoriographi. Themistoclem imperatōrē illū Atheniensem clarissimūz

At qui Cato gratissimū: nobis vt etiam pro scipione polliceat feceris si quoniam volumus & speramus quidem senes fieri ante multo a te didicerimus: quibus facillime rationibus ingrauescen tem etatem possumus ferre. Cato. Faciam Leli. præsertim: si vtriq̄ vestrum gratum: vt dicis futurum est. Scipi. Volumus sane nisi mo lestum est. Cato tanq̄ aliquam viam longam confeceris quam no bis quoq̄ ingrediendum sit. istuc quo peruenisti: vt videre quale sit. Cato. Faciam vt potero: Leli. Sape enim interfui querelis meorū equalium pares cum paribus (veteri prouerbio) facillime congre gantur. C. Salinator: quē Sp. albinus homines consulares no stri fere equales deplorare solebant. Tum q̄ voluptatibus carerēt sine quibus vitam nullam putarent: tum q̄ spernerentur ab ijs a quibus essent coli soliti. Qui michi non videbantur accusare id quod esset accusandum: Nam si id culpa senectutis accideret eadem mi hi vsu venirent: reliquisq̄ omnibus maioribus natu: quorum ego multorum cognoui senectutem sine querela. qui se libidinum vin culis laxatos esse non moleste ferrent: nec a suis despicerentur: sed omnium istiusmodi querelarum in moribus est culpa: non in etate. Moderati enim nō difficiles senes: ne inhumani tolerabilem agūt senectutem. Importunitas autem & inhumanitas omni etati mo lesta est. Lē. Est vt dicis Cato. Sed fortasse dixerit quispiam tibi ppter opes & copias & dignitatem tuam tolerabilem senectutem vi deri. Id autem non posse multis contingere. Cato. Est istud quidē Ieli aliquid sed nequaquā in ista sunt omnia: vt Themistoclem ferūt Seripho cuidam in iurgio respōdisse cum ille dixisset: non eum sua: sed patrię gloria splendorem assecutum. Non Herde (inquit) Si ego Seriphius essem ignobilis: nec sua Atheniensis esses: clarus vn q̄ fuisses. Quod eodem modo de senectute potest dici. Nec enim in summa inopia leuis esse senectus potest: nec sapienti quidē nec insipienti in summa copia: non grauis.

*Sunt inuato
ros secundū Theologos
qm de una etate ad
alteram transiunt*

quibus

*Refutat sententia
illorum qm senectute
non videtur Nam Iuliano
et aliorum dicitur non p̄ci si am
in senectute
Vimula libidinis*

*Alij nobilis ut apud
p̄cip̄: beneuolū in
quarto dicitur
Tusculanū quest. Ciceroni*

respondisse in iurgio: id est cum eo obiurgaretur: & conuicia audiret: cuiusdam Seriphio id est ex Seripho insula modica: & barbara vico cum ille. Seriphus dixisset eum: id est Themistocles non affectum. i. non obtinuisse eum splendorem. i. celebritatem nominis: & famam: sua. i. propria ipsius Themistoclis gloria: sed gloria patrie. i. athenarum. Inquit enim Themistocles hercle. i. per Hercule si ego essem Seriphus ut tu: non essem propterea ignocilis ut tu nec si tu esses atheniens. ut ego: fuisses vñ clarus. i. illustris: & nobilis ut ego sup. Quod potest dici eodem modo de senectute. Nec enim senectus potest esse levis. i. facilis toleratu: in summa inopia. i. paupertate: & egestate sine ope. i. subsidio: ne quid. i. non eriam sapiens: cui tamen maxime tolerabilis videretur: nec potest esse non grauis. i. non molesta insipienti in summa copia. i. abundantia rerum. Quocirca oportet ut ei facultas & animus letus adsit ac sapientia: si facilis erit senectus.

¶ At qui. Cato. quoniam tolerabilem esse senectutem a Catone premonstratum est: queritur modus ab istis adolescentibus. ¶ Vt via. ratio toleratque quibus si forte ad senectutem peruenierint: eam ferre possint. ¶ Nobis ut humanitate ostenderet adolescentulus dixit nobis. i. mihi & Scipioni. ¶ Polliceor. pollicemur sponte promittimus rogati. Si multo ante a te didicerimus: hoc est multos annos antequam ad senectutem perueniamus. ¶ Qui bus rationibus. i. quatuor modis: & formis. ¶ Ingrauescentem etiam. i. ipsam senectutem: quae grauescens etas appellatur: ut Cicero in epistola ad Curionem. Ut etas nostra ingrauescens in amore: atque in adolescentia tua conquiescat. ¶ Quoniam speramus: id est bonum futurum expectamus. & per parentheses haec dicta sunt. Est enim sperare bonum expectare futurum. Faciam vero Leli. hoc potissimum obseruat: ut per sermonem intelligatur quis loquitur: & cui sermo dirigatur. Sane sciendum maiorem istorum preceptorum partem a Platone cepisse Ciceronem. ¶ Nisi molestum est. decorum seruat: ut istis adolescentulis humanitas tribuatur: Catoni humanitas: & venerabilitas: grauitas. Molestia a mole dicta est. ¶ Tanquam per aliquam longam viam. tanquam per omnes etates: quae quidem comparat viam: per quam iter ad senectutem: ut & catholici faciunt. Hi homines viatores appellant. ¶ Istuc pro istud: utroque modo facit: & proprie loquitur: scilicet quod est in re audiente. Nam hic & haec: & hoc rem proximam dicenti significat: & istam rem proximam audienti. Cicero in epistolis. Putaresne nunquam accidere posse: ut mihi verba deessent: neque solum ista nostra oratoria sed haec etiam leuia nostratia. ¶ Quale. asperum: aut mite: aut iucundum. ¶ Vt potero pro verbis meis: & capiat beniuolentiam: arrogantiam euitando ¶ Interfui querelis: id est praesens fui saepe. Nam praesentiam significat quando iungitur cum datiuo. Equalium meorum dicuntur enim aequales: & aetate: & amore. Salinator. quae scilicet quales isti ciues romani fuere. & Catoni familiares: & ferme eiusdem aetatis viri. Pares autem per parentheses dictum est. ¶ Consulares. quod olim in consulatu fuere. ¶ Voluptatibus: scilicet corporeis: alias voluptas est iocunditas. Cicero in epistolis. Magne mihi fuere voluptati litere tuae: sed voluntas per. n. scriptum alicuius rei honeste faciendae desiderium: & appetitum significat. ¶ Carere. est proprie rem desideratam non habere. ¶ Ab his scilicet filiis: vel amicis: vel clientibus. Coli est venerari verbis: gestu aliquo corporis: & multas alias habet significaciones quas Nonius complectitur in opere suo qui responderis his aequalibus suis ita conquerentibus. Quod etiam esset accusandum: quia non teneat: sed eorum mos malus erat accusandus: quod probat dicens. ¶ Nam si id. scilicet quod voluptatibus careret & quod spernerentur. ¶ Vsu eueniret. illud usu nihil facit nisi quod contingere significat: ut Quintus pedianus ait. Terentius in phormione. ¶ Mihi usu venit. hoc scio: sed non contingunt: ergo non culpa senectutis: sed morum malorum id accidit. ¶ Libidinum vinculis laxatos. liberatos: & elargatos: a libidinibus quibus seruiebant: unde videtur quod senectuti plurimum debeamus quae ex seruis nos facit liberos cum ex libidinibus: & voluptatibus nos liberet: quibus dum paremus serui sumus. ¶ In moribus. scilicet malis. Mos enim est viuendi bene: vel male consuetudo: & duplex est. bonus & malus. unde moratus & morosus dicitur. Moratus enim est bonis instructus moribus. Morosus qui nullum bonum habet morem: & nulla re contentatur: & modo ait: modo negat: & modo vult: modo non vult. ¶ Nec difficiles. sed faciles: & mansueti: & benigni. ¶ Importunitas. a portu in qua nullus est portus: & quies: a quo opportunus: & opportune. Non autem ab oportet: ut quidam dicunt. ¶ Est ut dicis Cato. obiectio est sumpta ab humanitate: cuius sententia talis est. Marci Cato verum est quod dicis: sed aliquis forte diceret quod non idem est in omnibus id quod est in te qui diues: qui in dignitate positus: qui sapiens es: quibus facillime ferre potest senectutem. Nam qui pauperes sunt: & in maxima inopia constituti: istis non tolerabilis videtur esse senectus. ¶ Opes. ad magnificentiam & ultra usum sunt diuitiae quae ad usum tantum & ad vitam ducendam sunt. unde Cicero in libro de amicitia. Diuitiae ut vtare. opes ut colere. ¶ Copias. cuiuslibet rei facultates a con & opibus dictas: & interdum copiae copiarum populi tantum exercitum significant. Terentius in eunuchio. militem secum ad te quantas copias adducet: copia vero aliarum rerum in singulari tantum. ¶ Et dignitatem. auctoritatem cum honore: est & dignitas magistratus aliquis. ¶ Et istud. respondet Cato. obiectio: ni praedictae qui aliquantum assentitur: sed postmodum ostendit quae veram tolerantiam faciunt senectutis per similitudinem: & exemplum. Istuc prisco more declinauit: nec est pronomen ab iste: & hic compositum ut quidam putant. ¶ In isto scilicet in opibus copiis: & dignitate: quas tu dicis: sunt omnia. scilicet quae requiruntur ad veram senectutis tolerantiam: quia sunt artes: & virtutum actiones: ut Themistocles atheniensis preclarus ciuis & summus imperator qui persarum regem Xerxem profligauit: de quo emilius probus multa dicit in vita eius. Seriphio. viro cuiusdam de Seripho. Iuuenalis contigit & paruae tandem paruisse Seripho. unde Seriphus nomen est gentile. ¶ Gloria. amplissima fama & ex perfectissimo hominum sermone. ¶ Non Hercule. aduerbium mirantis per quod tantum mares iurabant: ut per castorem femine: per pollucem vero uterque sexus. Inquit ille Aulus. Gellius in noctibus atticis: ordo est. Inquit ille Themistocles. Hercule si ego essem Seriphus: nec ignobilis. scilicet fuisset. quia sola virtus quae est in me fecisset me nobilem tamen si natus fuisset in caucaso: & michi admonuissent ybera tigres: non modo in Seripho: & tu nunquam fuisses nobis.

Polliceor.

Promittimus.

Molestia
Viatores
Hic haec
hoc.
Ista.Equales
voluptas
Ci. i. epi.
Voluntas.
Carere
ColiVsu venire
Senectus
ex seruis
liberos
facit
Mos.
Moratus
Morosus
importu
nitas.
Opportu
nus.
Opportu
nitas.
Opes
Diuitiae
Copia
Dignitas
Istuc.Seriphus
Hercle

M. tullii Ciceronis.

Inopia.
Inops
Pauper
ASCEN

Arma senectutis

Naz fin salutem
diminuat & forme stat
luna & senectutis
clara eterna hanc
Dum sapientia sola
Ego adolefcentia
nec illis senectutis
vixit & paxaret

quartu

Lex cinthia de donis
et muneribus

ts/& clarus quis & natus fuisset athenis: vel aliquo alio nobilissimo loco/& celeberrimo: q̄a i te nulla est virtus que fecisset te nobilem. ¶ Quod eodē modo, aptat cōparationē. ¶ Nec enī subiungit rationes q̄ sapienti inopia senectus non pōt esse levis. & insipiēti summa copia non pōt esse non grauis. ¶ Inopia. in qua nihil sit opis Inops & pauper in hoc differunt. Quia inops proprie dicitur qui nec opē habet. i. auxiliū alicūde vel tantū ter re quo possit sepeliri. Pauper vero qd̄ nō onio caret auxilio: s̄ parua h̄ pecuniā & res vñ viuāt. viuit tñ: s̄ male.

¶ Aptissima. Prosequitur per que se-
nectus efficiatur minus molesta dicens. O
scipio! & o laeli: arma. i. instrumenta sene-
ctutis aptissima. i. per q̄ facillime dici pōt
sunt oino: artes (vñ persius: misertiq̄ viati
ca canis) & exercitationes virtutū que cul-
te. i. exercite in omni etate afferūt fructus
mirificos cū vixeris multū/& diu. Non so-
lū ideo sup. afferūt fructus: q̄a nunq̄ dese-
runt. s̄. hoīem ne quidē. i. non etiā in extre-
mo tpe etatis: q̄q̄. i. maximū sc̄z commo-
dū est: q̄a cetera bona nos deficiunt: verū
etiā ideo: q̄a cōscientia vite bene. i. lauda-
biliter actę: & recordatio multorū bene-
factorū est iucundissima. Vñ est illud enei.
9. Pulcherrima primū dii moresq̄ dabūt
vestri: tū cetera reddet Acturū pius eneas
Ego q̄de3 adolefcentē dilexi. Quintū maxi-
mū euz sc̄z qui recipit. i. in potestate roma-
norū tarentū. s̄. opidū calabrie/ita. i. intan-
tum: senē. i. quis est3 senex: vt. s̄. diligere de-
berē equalē. i. coguum mihi. Eni pro quia:
grauitas quēdā condita a condior quarte

i. quasi sale quodā tēperata comitate. i. affabilitate/& iucūda cōuersatiōe: nec senectus mutauerat mores: q̄q̄ ce-
pi eum colere nō admodū3 grādē natu. i. priusq̄ valde senex erat sed tamen. i. nihilominus: prouectū id est adul-
tum/& maturū in etate. Eni pro q̄a: ego inquit Cato: su3 natus anno. i. vno postq̄ Quintus maximus cōsul pri-
mū. i. vt dicūt prima vice creatus. Cūq̄ duę sunt voces: q̄ pro & ego su3 profectus cū3 eo consule quartū. i. quar-
ta vice (Cogor enī ineptius loq̄ vt manifestius loquar) ad capuā. i. vrbē in cāpania italica existēs miles adolefē-
tulus:& factus sum quēstor id est receptor vectigalium publicorū quinto anno post. i. postq̄ sub eo militaueram
ad capuam. factus autem sum dicit ad tarentum: deinde factus sum edilis. i. edium & edendorū ac mensuraru3
censor & prouisor:& postq̄ edilis fueram factus sum quadriēnio. i. spacio quatuor annorū: pretor quē magistra-
tum ego gessi Tudirano/& cethego romanis illis existentibus cōsulibus. Ille sc̄z Quintus maximus ille existēs
tum. i. tunc admodū senex fuit suasor sc̄z in concione legis cinthie. i. vt reciperetur lex cinthia: de donis/& mune-
ribus. i. que prohibet & dona. s̄. gratuita:& munera scilicet merita cōferri in p̄cedum artis rhetoricę tradendā.

¶ Aptissima arma. ostendit qua arte tolerabiliorem senectutem habere possimus. arma enim quęlibet in-
strumenta cuiuslibet artis appellant. vnde Virg. de agricolarū instrumentis inquit. Dicēdum quā sunt duris a-
grestibus arma. artes exercitatioesq̄. bñ subiūgit exercitatioes: q̄a ars sic exercitatioe n̄ mltū pdest. ¶ Culte. ab
arte agriculturę tractū ē: cui rñdēt ē partes seq̄ntes vt mirificos fructus. Diu mltūq̄. frequētissime his duobus ad-
uerbijs vti. C. eodē mō: vt i veteri rhetorica diu & mltū. Vix. optimus modus eloq̄ndi cū sc̄a p̄ tertia vtimur
persona:& nūc vixeris hoc est aliq̄s vixerit. ¶ Nō solū expōit ipos mirificos fructus virtutis quos dicit eē duos.
¶ Verū etiā. sc̄z fructus. ¶ Cōscientia vocabulū mesū ē vt valitudo venenū qd̄ dicūt greci. ¶ Iucūdiſſia ē. volu-
ptuosissima cū fructu. vñ i cōtrariū vertēdo dicimus cōscientia male actę vite mltorūq̄ malefactorū recordatio gra-
uissima ē. ¶ Ego. Q. Maximū exēplū pōit quo oñdit senectutē eē tolerabilē. Q. enī Fa. maximus nobilissimus ci-
uis rōanus fuit:& p̄clarissimus ip̄erator ex gēte Fabia & ex tota hac familia ip̄e solus euasit cū vna die oēs Fa.
q̄ erāt terceti & sex occisi fuerāt itēti i cāpis idibus februaris quā rē meminit Qui. de fastis. Hec fuit illa dies i q̄ ve-
hemētibus armis Tercetū Fa. ter cecidere duo. Vt hic Fa. euasit paulo post: iqt Naso. Vna dies fabios ad bellū3
miserat oēs. Ad bellū missos abstulit vna dies. Vt tñ Hercule3 superesset lemia gētis. Credibile ē ip̄os cōsuluisse
deos. Nā puber ip̄ubes:& adhuc n̄ vti3 armis. Vnus de fabia gēte relictus erat. Sc̄z vt posses oli tu maxie nasci.
Cui res cūctādo restituēda foret. ¶ Qui tarētū calabrie ciuitatis i fine ita. tarētū at̄ prio breue opidū qd̄ tars ne-
prūni filius edificarat: s̄ postea lacōes auxerāt duce Phalāteo octauo ab hercule quā rē tetigit Vir. i. 3. herculei
si vera ē fama Tarē. ¶ Recepit. liberauit ab āniba. Vir. Frugesq̄ receptas. ¶ Comitatus. bēignitate/& facilitate
vñ comis bēignus/& facilis ¶ Cōdita accētū h̄z i penultia. Tñ iā etate p̄ q̄ poterat h̄re circiter. 55. ānos quā etatē
cognoscere possumus ex seq̄ntibus. ¶ Anno ei. ordo ē ei prio cōsul fuit postq̄ ego natus sū. vñ possumus scire q̄
& Fa. hēbat. 25. ānos aq̄ Cat. fuis3 natus q̄a cōsulatus nemini tribuebat: nisi. 25. ānos ageret:& per hoc Fa.
āno prio cōsul fuit postq̄ Cat. natus fuit. ¶ Quartū cōsul. hoc ē eo iā q̄rtū cōsulatū agēte. Vñ notādū ē q̄ diffe-
rētia ē iter quartū cōsulatū:& quorto consul quā Aug. Gel. de nocti. atticis ponit. Nā quarto cōsul. significat lo-
cum consulū vel ordine hoc mō. Marcus fuit q̄rto cōsul. hoc est q̄ tres cōsules ab origine/& cōstitutiōe:& ordi-

Arma

Cōscientia

Q. Fa.
maximus

Calabria
Tarentū
Recipere

Anni cō-
sulatus
acq̄rendi

hocis

hanc

adita

nem cōsulatus ante fuere q̄ fuisset Mar. cōsul qui tenet nunc quantum cōsulatū quartū aut cōsul significat perso-
nam q̄ q̄ter fuerit cōsul: ut hic: & sunt aduerbia: ¶ Miles. arma exercens a millenario nūero dictus est. ¶ Ad
capuā. apulie ciuitatē q̄ se dedit annibali illuc profecto & ibi regnū italia habere pollicēti si victoria potiretur
& hoc fuit in. 2. bello punico q̄ annibal. 15. annis fuit in italia. & hec hystoria latissime p̄t̄ in lib. de. 2. bello pu-
nico. Dicitur vero capua a capie quem: falconem vetustissime vocabāt: a pede intorsus curuato appellatū si-
ue ut alij dicūt a regionis planicie est capua denominata. ¶ Questor. vice fungēs aliq̄n imperatoria in exerci-
tu quem vulgo dicūt senescal. cum exercitus significat iudicē maleficiorum. Tercio significat qui vulgo dicitur
camerlengus cōitatis qui est erarius pecunie publicę: & dicti sunt questores: ut ait Varro a querendo quia con-
quirent publicas pecunias: & maleficia quę triuiri capitales tempore Varronis cōquirebat. ¶ Edilis. qui re-
bus publicis latis: & priuatis curādis vendundis: & emūdis edibus p̄est edilis dictus: & magistratus edilitas q̄
erat summa apud romanos. P̄tor q̄ p̄erat p̄p̄o. Nonius ait teste Varrone q̄ p̄erent p̄p̄o p̄tores q̄ cōsi-
derēt in senatu cōsules. ¶ Legis cynthie. Cynthius quidam p̄clarus ciuis romanus qui artē & exercitationē di-
cēdi: & orandi: non mercede & p̄cio: s̄ quadā animi nobilitate fieri voluit: vñ talem legem tulit: ut nemo p̄cio
ad dicendū veniret. que lex Cynthia de donis & muneribus est appellata: quę quidē sic est lata: ne quis ob cām
orandam donum p̄ciūue recipiat. Dona enī sunt illa quę alicui donātur amore: & charitate: munera vero cui
debentur pro aliquo beneficio suscepto: & labore: dona deorum: munera hominum.

¶ Hic & bella gerebat vt adolescētulus cū plane grandis eēt
& annibalē iuueniliter exultantē patientia sua mollebat. de quo
p̄clare familiaris noster Ennius. Vnus hō nobis cūctando restituit
rē. Non ponebat enī rumores ante salutē. Ergo postq̄ magisq̄ viri
tunc gloria claret. Tarētum vero qua vigilātia: quo cōsilio recepit.
Cuz quidem me audiente salinatori: qui amisso oppido fugerat in
arcem gloriantī atq̄ ita dicēti. Mea opera. Qu. Fab. Tarētū rece-
pisti: certe inquit ridēs. Nam nisi tu amississes nūq̄ recepissem. Nec
vero in armis p̄stantior q̄ in toga: qui cōsul itez Sp. Caruillio colle-
ga q̄nīescente Ca. Flāminio tribuno plebis quoad potuit restitit
agrū picenū: & gallicū viritīm cōtra senatus auctoritatē diuidenti.
Augurq̄ cū esset dicere ausus est optimis auspicijs ea geri quę pro
repu. salute fierent contra rep̄u. ferrentur contra auspicia ferri.

¶ Multa p̄clara in eo viro cognoui: sed nichil est admirabilius q̄
quō ille mortem. M. filij tulit clari viri & cōsularis: est in manibus vi-
ri laudatio: quā cū legimus quę phūm non cōtemnimus: nec vero
in luce mō atq̄ in oculis ciuium magnus: sed intus p̄stātor. Qui
sermo quę p̄cepta: q̄ta noticia antiquitatis: quę scia iuris auguran-
di multe etiam vt in hoīe romanoliteretia memoria tenebat: nō
domestica solū: sed etiam externa bella. Cuius sermone ita cupi-
de fruebar: quasi iam diuinarem id quod euenit: illo extincto fore
vnde discerem neminem.

aut vt dicūt fortalitiū oppidī: saliatori iū glīati atq̄ dicēti ita. i. i hāc formā. o qui. Fa. tu recepisti tarētū mea ope-
ra. Ipe dico nou iqt ridēs certe tua opera cepi. nā nisi tu amississes tarētū ego nūq̄ recepissem: & ita ignauia illius e-
rat occasio recipiendi oppidi. Nec vero ipe. Qu. fa. maximus erat p̄stātor i armis i q̄bus res bellicas gerebat: q̄ i
toga i q̄ res pacificas domi tractabat. Qui cōsul itez. i. cū itez hoc ē scd̄ eēt cōsul factus. Spurio Caruillio col-
lega. i. cōsule eius. s̄ q̄ fuerat cū eo cōsul eodē āno q̄scere. i. nihil p̄ rep. agēte restituit quo ad potuit. Ca flāmi-
nio tribuno plebis diuidēti viritī. i. per vires & per iū glā capita agrū picenū. i. q̄cqd terre vñ ad culturā circū pi-
cenū iaceret & agrū gallicū. s̄. cisalpinū: aut vbi veneti. aut vt ligures & pedemōbiēses mō sūt diuidēti dico cōtra
auctoritatē sēatus. Et augur. i. cū ipe augur erat ausus ē dicere ea geri optimis auspicijs. i. iceptiōibus aut i ipe-
ctiōe approbatis q̄ fierēt p̄ salute reip. & q̄ ferrēt cōtra rep̄u. ferri ē cōtra auspicia: q̄ si auspicia nihil approba-
rēt q̄ cōtra rep̄. eēt. Ego cognoui i eo viro mltā p̄clara: s̄ nihil ē admirabilius i eo q̄ quo mō ille tulit. i. passus
ē mortē Mar. filij. s̄. sui vñ clari & cōsularis. i. q̄ iā cōsulatū gesserat: aliq̄n cōsularis dicit dignus q̄ gerat Lauda-
tio. i. oratio funebris ipsius patris de lau de viri. s̄. Marci filij fuit: est in manibus. i. eget scripta: quā sup. orationē
cum legimus quem philolophum non cōtemnimus. q̄. d. nullum non cōtemnimus: & ita quamlibet cōtemimus

Quarto
contul: &
q̄tū con-
sul disse-
runt
Miles
Capua
vnde sic
dicatur
Questor
tria signi-
ficat
Edilis
Edilitas.
Prator
Lex cyn-
thia
Cynthius
Donum
munus
differt
ASCEN-
dit

¶ Hic & bella. Prosequit̄ narrationē
de quito fabio maximo: cuius exēplo vult
oñdere q̄tū virtus: & sapientia in senili eta-
te p̄sint dicēs hic. s̄. de quo loquor Quin-
tus maximus gerebat vt adolescētulus.
s̄. gereret vt itaq̄ adolescētulus eēt bella cū
eēt grādis. i. annosus admodū: & molle-
bat. i. languentē & mollē reddebat sua pa-
tiētia. i. cūctatione: & dilatatōe sua q̄ nō
faciebat ei capiam pugnādi annibalē dū.
cē carthagine exultantē iuueniliter. i. petu-
lāter vt iuuenes solēt. vñ est illud Encl. 5.
Si mihi quę quondā fuerat: quaq̄ impro-
bus iste exultat fidēs si nunc foret illa in-
uēta. de quo. s̄. scripsit p̄clare familiaris
nr: q̄a fuerat in cōtubernio lēlij scipionis.
Ennius. s̄. poeta vnus hō. s̄. quintus fabius
maximus restituit nobis. s̄. romanis: rē. i. i-
perium pene amissum cūctando. i. morē
trahendo Enī p̄ q̄a: nō ponebat rumores
i. sermones p̄p̄i & inimicorū qui nescien-
tes quo cōsilio id faceret arguebant eū ti-
moris: & inertia: añ salutē. s̄. suā & p̄me. i.
malibat cū nota infamie ad tps duratura
soluti q̄ fame cōsulere. Et ergo gloria ipi-
us postq̄ cōsiliū est inuētū vtile claret tūc
& post. i. post modū magis q̄ fecit s̄ si glie
cupidus eēt citius: s̄ minus prudēter vicif-
set. Vero p̄ sed. i. q̄. i. quali vigilantia & quo
cōsilio recepit tarētū. q̄. d. summa & sū-
mo. tū sup. quidez. i. certe cum. i. q̄n inquit
i. rudit me audire: salinatori q̄ amisso opi-
do. s̄. tarentino fugerat in arce. i. in castris

¶ Hic idem de Quinto
Maximo quere folio
L. libri primi officij
Oratio plus valet
¶ Vires in te mili-
tari. Vegetig her

¶ Laudat romanos

M. tullii Ciceronis.

cum non pertingat ad sapientiam ipsius. Nec vero ipse fabius erat modo. id est solum magnus in luce: id est in aperto ut in plateis: atque in oculis civium: sed erat prestantior intus. id est in oculo & domi. Qui: id est qualis sermo (ubi notabis puer raro sequentes dici quis sed qui ut nec qui sim queris alexi. Attamen iste deus qui scit dat tityre nobis) qui agitur sermo. quasi dicat plane diuinus quæ præcepta sunt erant in eo: aut dabantur: ab eo quæ noticia antiquitatis supple. erat in eo. Quæ scientia iuris. id est de iure augurandi. quasi dicat maxima. Multe etiam litere: id est peritæ latini sermonis: ut in homine romano. id est secundum quod romani erant literarum studiosi. & tenebat memoria. id est per memoriam: omnia bella non solum domestica. id est romana aut a familiaria sua gesta. semper enim gens fabia bellicosa fuit: sed etiam externa bella. Cuius sermone fruabar ita cupi de quasi diuinatæ id quod euenit neminem. unde discerem fore: id est futurum esse illo extincto: id est mortuo.

Bellus & plu differt

¶ Bella dictum est enim bellum a nulla re bella: ut eumenides: vel a beluis: quod eorum dissensio perniciosa sit: & differt a prelio cum illud sit tempus ipsum discordia utriusque partis: prælium vero pars belli: & ipsa pugna & militum congressio. ¶ Patientia sua mollebat. quia cum ceteri imperatores romani contra Annibalem in italia exultantem missi ab eo omnes fuerant profligati. hic Quintus Fabius post illos creatus imperator cunctando & expectando Annibalem molliuit. unde annibal dicere solitus fuit: quia alterum annibalem inueniant romani. Annibal ut arbitror aspirationem non habet. greci enim cum psile scribunt & geminant n & sic apud latinos: nisi consuetudo vsurpet aspirationem: sicut in alijs nominibus astulit: ut phama: charta: & charitas: cum deberent aspirari: & per consuetudinem non aspirantur: sed si aspirantur doctiores habentur. ¶ Familiaris. qui catonis ætate fuit. ¶ Vnus homo. solus. Quintus Fabius. ¶ Cunctando. expectando longam moram ducendo: cum irritaretur ab annibale ad pugnam. ¶ Rem. id est tempus. & hoc carmen Virgi. in .5. posuit. ¶ Rumores. famam quæ per omnes gentes ibat de ipso Fabio: qui longam pugnae producebat moram. unde vituperabatur a multis: & quod erat sapientiæ tribuebatur inertia: atque timori: & ignauia: & rumor latinum est nomen phama grecum.

Rumor Phama

Salinator

¶ Salutem. scilicet reipublice. quæ maxime ei cure fuit. ¶ Recipit. recuperauit ab annibale occupatum. ¶ Cum salinatori. supple inquit. Salmator autem ciuis Ro. fuit: & illis temporibus secundi belli punici præfectus urbi Tarenti fuit: ad quam cum iussit Annibal: eam expugnauit: & Salinator in arcem Tarenti fuit amissa urbe: in qua quidem arce se tenuit donec Fabius cum exercitu venit: cui salinator ipse in arcem dedit ingressum: & totam urbem Tarenti recuperauit delecto Annibale de ciuitate qui Salinator gloriabatur certe inquit ridens sub quodam prætextu pudoris. ¶ Nam nisi tu amissis nunquam recipissem. verum inquit dicis o Salinator: quia ego nunquam potuissem recuperare Tarentum: nisi primo a te amissum fuisset: quod non egiisset recuperatione & opera mea. ¶ Nec vero. postquam dixit quomodo se magnifice habuit circa rem militarem: subiungit quomodo se habuit in pace: & in toga: & in ciuitate romana: & est color rhetoricus transitio. ¶ In toga. in pace: ut cedant arma toge: toga enim erat vestis sine manicis: quæ utebantur tam viri quam femine a tegendo dicta.

Argutus fabij dictum.

¶ Consul iterum. qui nunc erat in consulatu ipso. nam college sunt socij in quocumque officio. ¶ Ca. Flaminio tribuno plebis. hic contra voluntatem senatus diuidere volebat agrum picenum in populo. unde maximus: dandum si fiebat respu. patiebatur: sed Fabius tunc consul constanter restitit ei: & vetuit hoc fieri. Tribuni autem fuerunt tres principio: quia in tres partes populus romanus fuit diuisus: postea nouem fuerunt. hi autem defendebant plebem contra senatum: & tria sunt genera tribunorum Tribuni celeris: qui regi proximi erant: & tricenis militibus ad regis continuam custodiam preerant. celeris autem a celeritate dicti Tribuni plebis: qui defensores plebis erant contra senatum & consules ne vis aliqua in plebem aut fraus afferetur: ut æquitas in ciuitate & maior libertas esset. Tribuni militum: qui exercitus patroni erant: quales tribuni plebis in urbe pro plebe.

Toga. College.

¶ Agrum picenum regionem: ut ait festus in qua est asculum: dictum quod fabini cum asculum proficiscerentur peruenirent ut piceus considerat & dici piceus a picenus. Gallia scilicet alpina in qua est Venetia pars italie. ¶ Viri a viro aduerbium per singulos. ¶ Augur. qui habebat pronosticam & rei futuræ diuinandi scientiam quam greci dicunt: dictus autem augur: ut dicit festus ab auium gestu: quæ quia per eum auium gestus edicitur. siue acaulum garritu: unde & augurium. ¶ Ausus. quasi contra præcepta diuinationis. Nam audere de rebus arduis dicimus: quæ de re scite debemus quod erant quidam qui fabium veteabant certis diebus exire contra Annibalem propter auspicia quedam mala: quibus constat fabium hæc verba dixisse. ¶ Optimis auspiciis. est enim auspiciu. ab aue aspicienda dictum: quo quidem verbo nunc non utimur: nisi in compositione aspicio: respicio prospicio. ¶ Multa vero. vult transire ad particulares æque preclara o Fabij laudes. ¶ Mortes marci filij fabij Fabius Marcum filium habuit vnum omni virtute præditum quem amisit consularem. ¶ Est in manibus. est in promptu. ¶ Laudatio. oratio continens laudes: & inter laudem & laudationem hanc facinus differentia: quod laus est verbum continens bona alicuius: laudatio vero est oratio continens laudes alicuius: quæ de re debemus scire quod Fabius in morte filij sui. Marci fumebrem quandam fecit orationem: in qua filium suum commendauit: & aliquos præclaros philosophiæ locos: & admiranda quædam inseruit argumenta de qua nunc dicit.

Tribuni plebis

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Tribuni militum

¶ Piceus considerat & dici piceus a picenus. Gallia scilicet alpina in qua est Venetia pars italie. ¶ Viri a viro aduerbium per singulos. ¶ Augur. qui habebat pronosticam & rei futuræ diuinandi scientiam quam greci dicunt: dictus autem augur: ut dicit festus ab auium gestu: quæ quia per eum auium gestus edicitur. siue acaulum garritu: unde & augurium. ¶ Ausus. quasi contra præcepta diuinationis. Nam audere de rebus arduis dicimus: quæ de re scite debemus quod erant quidam qui fabium veteabant certis diebus exire contra Annibalem propter auspicia quedam mala: quibus constat fabium hæc verba dixisse. ¶ Optimis auspiciis. est enim auspiciu. ab aue aspicienda dictum: quo quidem verbo nunc non utimur: nisi in compositione aspicio: respicio prospicio. ¶ Multa vero. vult transire ad particulares æque preclara o Fabij laudes. ¶ Mortes marci filij fabij Fabius Marcum filium habuit vnum omni virtute præditum quem amisit consularem. ¶ Est in manibus. est in promptu. ¶ Laudatio. oratio continens laudes: & inter laudem & laudationem hanc facinus differentia: quod laus est verbum continens bona alicuius: laudatio vero est oratio continens laudes alicuius: quæ de re debemus scire quod Fabius in morte filij sui. Marci fumebrem quandam fecit orationem: in qua filium suum commendauit: & aliquos præclaros philosophiæ locos: & admiranda quædam inseruit argumenta de qua nunc dicit.

Picenum

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Vititum.

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Augur

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Auguriu.

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Audere

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Auspiciu.

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Mors filij

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Fabij.

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Laus.

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Laudatio

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Sermo

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

qd sit.

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Vti & frui differunt

¶ Quam cum legimus. quem philosophum non contemnimus: interrogatiue. quasi dicat omnes. ¶ In lucem fors inter ciues: sed intus & est contrarium color rhetoricus. ¶ Qui sermo. cum admiratione leguntur hi loci. id est qualis sermo. est enim sermo confectio orationis: & confabulatio duorum vel plurium. ¶ Iuris autem. distinguendum est ut quanta scientia iuris: quanta scientia augurij: ut in homine ro. quia sero ad ro. hæc studia literarum venerunt & pauci literas sciuerunt. Fruebar: fructum capiebam. nam frui & uti: ut de doctrina christiana dicit Augu. in hoc differunt quod vtor est ad aliud: fruor ad seipsum. ¶ Fore semper de futuro esse vero de præfenti. Cicero. ad trebatium. Scripsit ad me Cæsar. perhumaniter nondum se tibi satis esse familiare ab occupationibus suis: sed certe fore.

Quorū igitur tum multa de maximo: quia profecto videtis nefas esse dictū miseram fuisse talem senectutem. Nec tamē oēs possunt esse Scipiones aut Maximi ut vrbū expugnationes: vt pedestres nauales pugnas: vt bella a se gesta triūphosq; recordentur. Est enī quiete & pure & elegāter actē etatis placida ac leuis senectus: quales accepimus Platonis qui vno & octogesimo anno scribēs mortuus est. Qualē Isocratis qui cū librū q. panathenaeus iscribī: quarto & nōagesimo anno scripsisse dicit: vixitq; quēniū postea. Cuius magister Leōtinus Gorgias cētū & septē cōpleuit ānos: neq; vñq; in suo studio atq; opere cessauit. qui cū ex eo quereret cur tā diu vellet esse in vīta: nihil habeo inq; incusē senectutē. Prēclarū responsum est docto hoīe dignū. Sua enī vitia insipientes & suā culpā in senectutē cōferūt: qđ non faciebat is: cuius modo mentionē feci ennius. Sicut fortis equus spacio qui forte suopremo. Vincit olīmpia: nūc senio confectus quiescit. Equi fortis & victoris senectuti comparat suā: quā qđ probe meminisse potestis. anno enī vndeagesimo post eius mortē hi cōsules. T. flaminius & M. attilius facti sunt: ille autē scipione & philippo: iterum consilibus mortuus est. Cum ego quidē. 5. & 60. annos natus legem voconiam vocem magna & bonis lateribus suassem. Annos. 70. natus tot enim vixit ennius: ita ferebat duo quē maxima putant onera paupertatem & senectutem: vt eis pene delectari videretur.

vocabulū panatheneae legūt Isocratis & vixit quinquēniū. i. spaciū quinq; annos postea. i. ē post eius libri editiōnē. Sunt tñ qui legant quinquēniū: qđ post & ante ablatiuos excessus regunt. Cuius. i. Isocratis magister. i. Gorgias leontinus cōpleuit centū & septē annos (diligenter obseruat qđ valla pcepit vt ante viginti & post centum maior numerus pcedat interueniēte cōiunctione: sed inter viginti & centū minor) neq; cessauit vñq; in suo studio atq; opere. Qui. i. gorgias cum querebatur. i. si scitaret ex eo cur vellet esse tandiū in vīta. inquit. i. respondet Nihil habeo qđ. i. ppter qđ aut cur incusē. i. accusē & dānem senectutē. Rñsum inq; cato pclarū & indignū hoīe docto. Si qrat grāmaticus cuius casus sit nñsū hoc loco dici possit fortasse noiatiui vt intelligat erat: i. melius dicit accusariui vt itelligat particula: quā nō expōit: qđ nō ē vehemēs affectio: vt esset si diceret o pclarū nñsū &c. dignū inq; hoīe docto. Enī pro qđ ispiētes cōferūt. i. detorquet sua. i. ppria vicia: & suā. i. ppria culpā in senectutē: qđ nō faciebat is cuius ennius fecit mō. i. pauloātē mētionē: vñq; Qui. fabius maximus: i. melius legi feci en. vt sit qđ nō faciebat is vñq; ennius cuius ego feci mō mētionē. Nā. E. cōparat suā senectutē senectutēq; fortis & victoris dices. Sicut fortis equus q; vicit forte supmo spacio vīte suē olīmpia. i. certamē olīmpicū gescit nunc cōfectus senio. Ideo dixi melius legi feci qđ fecit: qđ mala cēt reciprocatio si dīceres ennius cōparat suā. i. quinti fabij senectutē: dices ergo cōparat suā id est propriā senectutē &c. Pro rōne aut metri notū ē atiq; liq; fieri penitus vt pnūciaret cōfectu gescit & illd u sicut us sequēte vocali corripit: qđ iō parit s vt corripiat. Quē. i. enniū aut potius quā senectutē enī vos potestis meminisse pbe. Enī p qđ hī vñq; Titus flaminius & Mar. attilius facti sūt cōsules āno vñuagesimo. i. decionono post mortem eius. i. enni. Ille aut mortuus est scipioe. i. maiore & philippo cōsulibus iterū. i. secundario: cū. i. qñ ego qđ natus ānos quīq; & sexagita suassem. i. cōtiōe legē voconiam quā voconius primus tulerat: suassem dicit vocē magnā: & bōis lateribus. i. istrumētis qbus vox cōfirmabat. Ennius itaq; septuaginta annis natus: tot enim vixit scilicet annos: ita ferebat duo onera quē putabatur maxima videlicet paupertatem & senectutem: videretur pene. id est quasi delectari eis.

Quorū. ad quē finē & honestius dicimus sic verbo. Expugnatores. i. hoc differūt pugno & expugno: qđ pugnā ē pugnā inferre expugnā ē pugnādo vicer. Vt pedestres. i. q; sūt i terra nō solūa peditibus i ab equibus Triūphos: q; victoribus debēt honores Et sciēdū tāc qđ duplex erat triūphus. maior & minor ior aut pprie erat ouatio. si quis ei ouationē merebat vno dūtaxat vtebatur equo: et a plebeis equitibus romanis in capitolium ducebatur & oues sacrificabat: qui vero maiorem merebatur triūphū quatuor albis equis vtebatur: & presente senatu in capitolio thauros sacrificabat. Platonis. qui ciuis Atheniensis fuit praeclarus philosophus: immo deus quidem philosophorum: vt in libro de deorum natura Cice. Dicit: & tanta fuit eloquentia peditus

L. iij.

Quorū. qđ de fabio plixius lo- ASCEN-
cutus videri posset a pposito deuiaſſe re-
ducit se in viam dīcēs. Quorū id est quē
finem igitur sup. dixi tāz multa de maxio:
id est de Quinto fabio maximo. Profecto
respōdet ideo: quia videtis eē nefa s dictū.
i. vt dicatur talē senectutē qualis i illo fuit:
fuisse miserā. Nec tñ oēs pnt esse scipioes
aut maximi. i. scipionū & maximos simi-
les: qđ scipiones carthaginē / & numātiā
expugnauerūt maximus vt dicit est tace-
tū vt. i. i. ppi recordentur vrbū expugnation-
es. i. deuictiones & captiuitates: vt recor-
dentur pedestres & nauales pugnas. i. a se
exhaustas & facilliter gestas & vt recordē
bella a se gesta: & triumphos a se ductos.
Est enī placida / ac leuis senectus etatis a-
ctē getē & purē. i. sine vitio & eleganter. i.
cū exq; sito honore & cultu q; lē. i. senectutē
nos accepimus. i. audiuius fuisse plato-
nis q; mortuus est scribens. i. inter scriben-
dū vel dum scriberet adhuc anno vno &
octogesimo prio. Qualē sup. accepimus
etiā fuisse senectutē Isocra. q; dicit scripsisse
anno quarto & nonagesimo etatis suē cū
librū q; iscribitur. i. pnotat (qđ vulgares
minus latine dīcūt intitulantur) panathena-
icus. i. continēs quinq; tria minere facta.
(Caue autez lector ne legas Socrates aut
Socratis qđ constat socratē nihil scripsisse
Nectam senex mortuus est cū in carcere
erectus sit. Omnesq; qui hunc locū recte ci-
tāt vt valla de nūeris agens & Ioānes mo-
nachus in dictionario greco vbi exponit

Hor idem de platone
et isocrate scribit Vale:
libro 8mo capite 7mo

Hor idem apud Valerium
libro 8mo capite 13mo

Carmina Ennii

Ennius septuaginta
annis vixit

Pugno
Expugno
triūphus
maior
triūphus
minor

M. tullii Ciceronis.

Platonis vt aperte veteres illi faterentur Iouē si de celo descendisset terrā nulla alia q̄ Platonis lingua fuisse locuturū: & diuina e- hic in italiam venit postmodum in egiptum profectus est vt rerum multarum cognitionem haberet: & p̄cepto loquētia. rem habuit Socratem: cui maximam i suis libris laudem attribuit: adeo q̄ in operibus suis eum semper indu- Librariū cit disputantem. Socra. autem nunq̄ scripsit aliquid. Scribens. hoc est componens libros qui vero describit ali- Scrip̄tor. quem librum librariū dicitur: scriptor qui libros cōponit: vt Propertius. Cedite Romani scriptores cedite graij Properti- ¶ Socrates. iste p̄clarus philosophus & summus orator suauissime linguā fuit: & ciuis Atheniensis: q̄ multa us composuit: inter quā scripsit librum: qui inscribitur panathenaeus qui laudes ludorum continebat: q̄ ibi fiebat Socrates qui dicitur in quo quidem festo omnium artes ostendebantur: & poete oratores sua poemata reci scripsit tabant: sicut socrates appellauit. & Aristides aliud quem in panathenaeis recitauit. ¶ Quinquēniū postea. qd̄ panathe ad summum sunt nonaginta nouem. ¶ Cuius. Socratis magister fuit: & preceptor Gorgias: qui rhetoricā artē naicum eum docuit. Gorgias autem Leōtinus Sicilia ciuitate fuit oriundus: quā Læontinorum declinatur. de isto etiā Doctri- Vale. mētionē fecit. ¶ Studiosū scribēdi & cōponēdi tū aliquid excogitādi. ¶ Quod incusem vituperem: q̄ aut na clarof esset secus: aut surdus aut aliquid tale patiens. ¶ P̄clarū insigne & laudabile: cōmendat enī tale responsum reddit ho ¶ Docto. quia doctrina est illa quā homines facit claros. ¶ Sua enim vi. quā in se sunt quod male vixerunt in mines iuuenta & pueritia scortando. scilicet & libendo. vnde postea in senectute multi generantur morbi. ¶ Culpā & Modo vituperationē qd̄ ab illis vituperant. ¶ Mō pauloātē: & tūc ē breue cū aduerbiū est. Virgili. Tu modo posce de- Supre- os veniam. Cum autem dīus est tūc longū & interdū significat tantummodo: vt Teren. dummodo possim da- mus ue. ¶ Spacio. extremo etatis sue interdum supremus altum significat. Teiē. in phormi. prohi supreme iupiter. olympus ¶ Olimpia. ludos factos apud olimpū. & ip̄am ciuitatem olim in olympia. vnde notat differentiam q̄ olym- olympia pus est mons. olympia olympiā regio circa olympū olympia olympiorum ludī: qui ibi fiebant Ioui. olympias Olym- ados. Lustrum. i. spaciū. 5. annorum. vnde annos connumerabant antiqui. olympias etiam fuit mater Alexā- pias dri. & olympos etiam pro cælo ponitur. ¶ Confectus. scilicet abiectus: & fit dactylus in 5. pede. nam versus exa- Lustrum metri: vt placet Prisciano deponitur. f. nam. n. c. q. u. sunt liquide: sed scanditur sic. Vincit olympia: nec senio cō- Memini- fectu quiescit. deposito autem. f. quēcūq̄ vocalis p̄cedat potest breuiari. ¶ Meminisse. recordari: & dicimus Recor- memini illam rem: & illius rei: sic etiā recordor sed hanc differentiam cum dicimus memini cum actō rem cer- dor. tam significamus. Vergi. in. 4. ene. hoc meminisse pigebit elise: sic & recordor Cice. in eplis ad curionē: vt si qn̄ (quod noli) displicere tibi tuum consiliū ceperit: possis meum recordari. Anno enim: subiungit rationem quō recordari possit. vnde nota q̄ maiores t̄pa significabāt ab cōsulibus sic nunc minoris ab incarnationē christi. Vñ vigesimo i. xix. anno: quo etiam notamus q̄ solum vnum & duo cum decimo & vigesimo trigesimo & quadra- gesimo reperit eē cōpositū: vt vñ vegesimū & duo de vigesimū & vñ nūmerū demit aut duos: vt vñ uigesimo. f. decimonono q̄ si vno dēpto de vigesimo: vt Iuue. Vnceolā p̄culeius h3: f3 gillo deūcē: & duodeuigesimo. i. xvij. q̄ si demptis duobus de vigesimo. ¶ Titus flaminius de quo mentionem fecimus ibi. O tite: si quid ego audito & c. Iterum consulibus iterum vero quando adiungitur significat q̄ bis fuit consul. mortuus est autē Ennius istis existētibz cons. ¶ Ego quoq̄. probat a seipso q̄ senectus non feruitur: & de se posuit exemplum: vt probabi- liorem faceret senectutem. ¶ Voconiam legem. sciendum est q̄ moris erat rome q̄ si quis vnicam habens filiā moriebatur eam in omnibus bonis suis relinquebat heredem: & quia mulier cum nubat alicui viro in aliam trā- sit familiam. iniustum est visum bonis viris. Itaq̄ quidam romanus ciuis nomine Voconius. vir magna auctori- tate legem constituit talem vt nemo moriens vnicam habens filiā: nisi in tertia aut in quarta parte eam here- dem relinquere posset: & reliquum hereditatis in familiam eius generis distribueretur: vel secundū quod lectū est in legibus hanc Voconius legem tulit: ne quis census hoc est & pecuniosus heredem vnicam reliqueret filiā Censu- Erat autem census ille: qui centum milia in professionem detulisset. vnde magna fuit contentio q̄ iuniores veta- bant: viri boni affirmabant. Inter quos Cato surrexit & legem ipsam approbavit. ¶ Magna voce. hoc est opti- ma cōtētionē. ¶ Ex bonis lateribus. quibus vox confirmabatur. vnde orator bona latera habere dicitur: quā- do bonam & firmam vocem habet. ¶ Suasissim. animum ad credendū induxissem. ad illam legem laudan- dam ¶ Putantur. non autem vt sint sed vt insipientibus putatur. ¶ Paupertatem. a parua pecunia dicta est Pauper- quia non solum. Ennius: sed omnes ferme sapientes delectati sunt: adeo q̄ cum multi: vt inquit Lactantius: di- tas. uitias habere potuissent aspernabantur. vnde & dicit ille. nisi nos perissetis: ego perissem. ¶ Sed curius / & Fa- Inopia- bricius optima sunt paupertatis exempla. differt autem ab inopia / & mēdicitate: quia inopia est quasi sine ope Mendici- re: id est auxilio. Mendicitas vero a manu q̄ petat elemosynam manu. tas. ¶ Eteni & c. Propōit q̄tuor cās ob q̄s se- ASCEN- nectus grauis videri solet: q̄bus purgatis finē iponet operi. Ordo ē. Eteni cū. i. qn̄: ego cōplector aio. i. cōsidero hāc totā di- Quatuor cause m- sputationē: reperio q̄tuor cās cur senectus ienitus misera videat misera. i. afflicta / & miseratiōe di- gna. Vnā. nō primā q̄a ordo n̄ ē i his attē- dendus) q̄ senectus auocet: scz hominē se- nem a rebus gerendis: q̄a nō potest rege- rere. Alterā. i. secundam q̄ facit corpus in- firmum. Tertiā q̄ priuet fere oibus vo- luptatibus. Quartā q̄ senectus absit haud p̄cul. i. n̄ lōgea morte. Videamus si placet

¶ Et ei cū cōplector q̄tuor causas reperio: cur senectus misera vi- deat: vnā q̄ auocet a rebus gerendis. alterā q̄ corpus faciat infirmū: tertiā q̄ priuet oibus fere voluptatibus. q̄rtā q̄ p̄cul haud absit a morte. Ea: si placet cārū q̄tū q̄q̄ valeat: q̄tūq̄ iusta sit vnaq̄q̄ vi- deamus. A rebus gerendis senectus abstrahit Quibus: An his q̄ ge- runt iuuentute: & v̄tutibus. Nullē ne igit res seniles sūt: q̄ vel infir- mis corporibus: anio tamen administrant. Nihil igitur agebat. Q. Maximus: nichil Lucius Paulus. pater tuus. Scipio socer optimi viri filij mei & ceteri senes Fabricij: Curij: Coruncanij: cum reim-

Quatuor cause m-
ienitus misera

Viribus.

Cervis

u. consilio & auctoritate defendebat nihil agebat. Ad Appij clau-
 p dii senectutem accedit etiam ut ~~secus~~ ^{seus} esset: tamen is ~~sententia~~ ^{sententia}
 senatus inclinaret ad pacem & fedus faciendum cum pyrriho: non
 dubitavit dicere illa quę versibus persecutus est Ennius. Quo vo-
 bis mentes recte quę stare solebant. Ante hac dementi sese flexere
 ruina, ceteraq; grauissime. notum vobis enim carmen est: & tamen
 ipsius appij extat oratio atq; hanc ille egit septem & decem annis
 post alterum consulatum cum inter duos consulatus anni. x. inter-
 fluxissent censorq; ante consulatum superiorem fuisset. Ex quo in-
 telligitur pyrrihi bello grandem sane fuisse: & tamen sic a patribus
 accepimus. Nihil igitur afferunt. q̄ in re gerenda versari senectutem ne-
 gant: similesq; sunt: ut si qui gubernationem in nauigando agere
 nichil dicant: cum alij malos scandunt. alij per foros cursitent: alij
 sententiam exhauriant. Ille autem clauum tenens sedebat i puppi
 quietus non faciat ea q̄ iuuenes: at vero nullo mōiora & meliora fa-
 cit. Non enim viribus aut velocitatibus: aut celeritate corporum
 res magne gerunt: sed consilio: & auctoritate & sententia. quibus
 nō modo nō orbari: sed etiā augeri senectus solet: nisi forte ego vo-
 bis (qui & miles & tribunus/et legatus/et consul versatus sum in va-
 rio genere bellorum) cessare nunc videor cum bella non gero.

multo

dicere aut dixi grauissime non autem decet cetera eius carminis verba pronunciare. notum enim est vobis car-
 men. f. enni qui eorum familiaris fuerat: & tamen. i. nihil hominis oratio ipsius appij extat. i. nondum deperijt
 sed conseruata est. Atq; ille egit hanc. f. orationē septē & decem annis post alterum. f. secundū cōsulatū suū: cum
 decem anni interfluxissent inter vtrumq; consulatum: & fuisset censor ante consulatum superiorem. i. priorem
 Ex quo. i. ex qua supputatione intelligitur appium fuisse grandem. f. etate. i. annosum: sane. i. valde bello. i. tem-
 pore belli: pyrrihi. i. a pyrriho illati: & tamen accepimus a patribus. i. a pgenitoribus nostris sic: scz eum fecisse
 & dixisse. Igitur illi qui negat senectutem versari. i. occupari in re gerenda. i. in administratione rerū: nihil afferunt
 f. argumenti solidi: & sunt similes. i. tales. vt. i. quales sup. sint: si qui. i. aliqui dicant gubernatorem. f. nauium: ni-
 hil agere in gubernando. cum alijs. f. ex nautis scandant malos. i. arbores in nauibus erectas: alij cursitent per
 foros. i. tabula nauium q̄ a ferendo dicunt. vñ Enei. 4. Implesemq; foros. Caret autem singulari nec apud lati-
 nos reperitur forus: licet a canonistis repertum sit capitulum forus. Alij exhauriant. f. euacuent aquis sentinam
 i. receptaculum. i. aquarum in immo nauis. vñ Iuena. sat. 6. Tñ sentina grauis. & c. Aut p sed ille. f. guberna-
 tor tenēs clauum. i. gubernaculum vt quinto Enei Clauūq; affixus & herens nūq; amittebat. sedebat quietus i
 puppi. i. summa parte nauis: & non faciat ea q̄ iuuenes sup. faciūt. At vero. f. sed certe facit maiora quo ad artes
 & meliora quo ad vtilitatē. Eni pro quia/res magni. i. magni momēti non gerunt viribus corporū aut veloci-
 tatibus. i. agilitatibus: aut celeritate corporum: sed consilio dando: & auct. f. qua valet: & snia quam pronunciat
 at: & dijudicat: quibus. f. consilio. & sententia senectus solet non modo. i. non solū. non orbari. i. priuari: sed etiā
 augeri. i. auctius donari & p̄di. nisi forte ego q̄ & miles. i. cum essem miles: & tribunus: & legatus: & consul: sū
 versatus in vario genere bellorum videor vobis cessare nunc quum. i. quando non gero bella. q. d. scio q̄ puta-
 tis me minime cessare: & ita nec senectutem debere censerī cesantem nihil iuuenilia non tractet.
 Quatuor reipū. cau. Diuisio est totius operis in quatuor causis: quibus & absolutis erit absolutum totum opus
 Auocet. a rebus ger. remouet a rebus qui geri debent. i. fieri. Vir. in. ix. Nec tecum talia gessi Magnanīmū gneā.
 Interdum vero est habere. Virgi. in. ij. Et nos aliquod nomenq; genusq; gessimus. ¶ Alterā. i. secundū. alter eni
 & alius in hoc differūt quod alter de duobus: alius vero de pluribus dicitur. Infirmitas. i. inualidus. nā firmus vali-
 dum & bene & valentem significat. Si te firmū q̄ primū videro: & componitur cū in: & priuat: aliquādo auget.
 vt infractus. virgi. Turnus vt in fractos aduerso Marte Latinos: vt defecisse videt. ¶ Omnibus vo. corporis. i. &
 animi. Corporis. enim voluptates sunt ad delinimenta quedā sensuum. Animi aut aliquid bene vel male ad co-
 gitandum. Epicurei tria aiebant esse voluptatum genera. Aliquas enim naturales necessarias. Aliquas vero na-
 turales non necessarias: non nulla & neutrum esse. ¶ Haud procul. non nimis longe nam procul est quasi pro-

L. iiii.

q̄tū queq; .i. quouis earum causarum vale-
 at: & quātum iusta sit vnaqueq; . Senectus
 abstrahit: .i. putat ne quod vt isti dicunt se-
 nectus abstrahat a rebus gerēdis qui si di-
 catur que rat. Quibus. i. a quibus: an ab his
 rebus q̄ gerunt iuuentute a viribus. q. d. id
 quidem fatear sed non continuo concedā
 nichil senectuti agendū. Igit si hoc verum
 est: nullę sunt res seniles. i. ad senes pertinē-
 tes q̄ administrant vñ etiā infirmis corpori-
 bus: tamen animo scz firmo. q. d. sūt quidē
 plurime. Igitur quia senex erat. Quintus
 maximus nihil agebat. & Lucilius paulus
 emilius nō macedonicus quo adoptatus
 es: sed naturalis pater tuus o scipio focer
 filij mei. f. marci catonis qui enichā Lucij
 pauli filiā vxorem duxerat focer dico filij
 mei existentis optimi viri nihil agebat: &
 ceteri senes vi Fabricij Curij Corūcanij
 cū defendebāt tempu. cōcilio: & auctōrita-
 te. nihil agebant. quasi dicat immo plurimū
 & plusq; adolefcentes: Ad senectutem
 Appij Claudij accedit ob neglectam reli-
 gionem etiā: vt secus esse tamen cum sen-
 tentia senatus inclinaret supple se: aut in-
 clinaret. i. tēderet ad faciēdū pacē & fedus
 cū pyrriho rege epyrotarū. i. s. appius l3
 secus tñ nō dubitavit dicere illa q̄ Ennius
 poeta ille ē persecutus versibus Opres cō-
 scripti. Quo. i. i quā snia3 mētes q̄ tolebāt
 vob̄ sta recte añ hac. i. añ hoc tps flexer. i.
 iclinare sese recto traieciua demēti. f. ad
 demētiā festināti: & cetera su. nō dubitavit

mm.

Carmina Enni

gubernatorem

sentinam

et miles et tribunus
et legatus et consul

Diuisio o-
 peris in q̄
 tuor cās.
 Alter & a-
 lius diffe-
 runt.
 Infirmitas
 in aliquā
 do auget
 Triavolu-
 prātū ge-
 nera scd3
 epicure-
 os.

M. tullii Ciceronis.

Procul. cul ab oculis dictum. ¶ Vnde & satis longe significare potest: & non valde longe. Cuius rei manifestator pro-
Rethori bus est Virgi. in. 6. Est procul in pelago saxū. Item in primo. Nec procul hinc thesi niueis tentoria velis. Agno-
cus ordo scit lachrymans. ¶ Si placet. perhumaniter locutus. vnde captauit beniuolentiam ab eis. ¶ A rebus gerendis
quia rhetoricū est eo ordine: quo diuissimus eodem prosequi: ab illo puod primo proposuit incipit exponere:
vnde dicit propositionē: senectus abstrahit homines a rebus gerendis & postmodum interrogat dicēs. ¶ Qui-
bus. i. rebus gerendis abstrahit senectus hominem. ¶ An his. i. rebus quę inuenire geruntur: & viribus quali ve-
lit dicere: q̄ ea quę geruntur in iuuentute. i. in multitudine iuuenum: & in viribus non pertinent ad senes: & non
sunt officia senum quę si a senibus geri non possunt. non tamen dicere possumus senes rebus gerendis esse re-
motos. Nam senes habent res & officia sua: vt cōsilia / & prudentiā / & grauitatem: quę ab ipsis geruntur. ¶ Nul-
le ne igitur sunt res seniles. i. ad senes pertinentes: quasi dicat multe sunt & optimę: vt consilium / & prudentiam
¶ Nil ergo agebat. Quintus fa. Maximus post propositionem subiungit exemplū probando q̄ a senibus mul-
ta preclara fiunt: & q̄ non sunt remoti a rebus gerendis. Vnde interrogando dicit nihil ergo est & est autem si-
ne interrogatione: & quod sit Ironia & melius. ¶ L. Pau. pa. tu. Sci. iste qui introducit in hoc opere Scipio
Emilianus Cornelius Aphricanus minor appellatur. filius enim naturalis fuit Lucij Pauli Emilij. Primus autē
Scipio: vt ait Marco. de saturnalibus fuit Come. qui eo cognomine patrem luminibus carētem pro baculo ge-
rebat Scipio cognominatus nomen posteris dedit. ¶ Socer opti. vi. li. mei. f. M. Cato. filij mei qui emilam Lucij
pauli filiam duxit vxorem. Hoc enim pacto se habet emiliorum familia Paulus Emilius Lucium Pau. genuit.
Genea- hic vero Scipionem Aphricanus minor & Emiliaz filiam procreauit quę nupsit. M. Cato. filio Cenforini. Scipio-
logia e- nes aut ita descendunt. P. Scipio Scipionem Aphricanus maior qui carthaginem po. ro. reddidit tributariā ge-
milioru3 nuit huius filius fuit Scipio Cornelius valitudinarius. i. qui deficiebat viribus: sed seipsum consilio recuperabat
hic adoptauit. Scipionem Emilianum aphrica. minor. En vero Scipio frater fuit. P. Scipionis: de quibus inquit
Nota fa Virg. duo fulmina belli Scpiades. ¶ Fabricij curij coruncatij. nobiles roma. fuerant magnis rebus gestis clarif-
brici re- simi: & paupertate gloriosi: quorum Fabricius qui legatis Samnitum respondit aurum sibi offerentibus roma-
sponsum nos non aurum habere velle: sed aurum habentibus imperare. Marcus vero curius dentatus primus de samni-
phicum tibus: vt inquit Pli. triumphauit: iterum de fabinis. Tettio de Lucanis ouans urbem introiuit. Pyrrhum Epyro-
Cucij re- tham de italia repulit quaterna dena agri iugera vitum populo diuisit. Totidem sibi deinde cōstituit dicens ne
sponsum minem esse debere cui non tantum sufficeret. Legatis samnitum aurū offerentibus cum ipse in foco rapas tor-
reret. Malo hec inquit in fictilibus meis edere aurū habentibus imperare: ¶ Nihil agebant. ironice. q. d. omnia
Quomō ¶ Ad appij Claudij hic ciuis romanus insignis fuit. Erat aut cecus quam quidem cecitatem propter negligen-
appius tiam religionis passus fuit: quam rem Valerius in capitulo de neglecta religione ponit. Neglexit autem Appius
cecatus sacra Herculis hoc pacto: vt scribit Plinius. Dux familie ab Herculis sacra sunt destinate. i. potiorum / & pina-
sit. tiorum: poticios Herculis sacerdotes precio corrupit: vt sacra herculis seruos publicos edocerent. Vnde ceca-
tus est gens vero potitiorum funditus perijt. ¶ Ad pacem cum Pyrrho. cum romani italiam debellassent. 40.
annos cū Tarentinis potissimū difficillima bella gesserunt in auxilium Pyrrhū epyrotharū regem euocauerunt
quare cum crudelia bella inferretur ro. deliberauerunt pacem & sedus cū Tarentinis inire: quam rem vetuit ma-
gua voce / & firmis lateribus Appius quīs cecus fuisset / & senex leticia in senatum latus: suę tamen omēs oratio-
ni ro. assenserūt: quam rem meminit Pli. Cum de pace Pyrrhi ageretur: & gratia potentū per legatum Cyneam
Appius precio quereretur: senex / & cecus in leticia in senatum latus: turpissimas condiciones magnifica oratione discuf-
rauit. sit a pactione dicta est pax: sedus siue a fide dictum est: quia in federe interponitur fides: siue q̄ in patiēdo fede-
Pax. re hostia mactaretur. Virg. & cesa iungebant federa porca: q̄ versibus persecutus est Ennius. Nam Ennius poe-
Foedus. ta illam orationem quam Appius habuit versibus suis inseruit: quorum deos tantummodo posuit. nimis enim
longum fuisset. namq; centum fortasse versus erant. ¶ Quo in qua dicit persona Appi. ¶ Recte cōstantes non
Carmen flexibiles ad componendam pacem cū pyrrho. ¶ Ante hac. i. preterito tpe: ¶ Dementi ruina stulta / & inepta
Virgilius ratione faciendo pacem cum isto Pyrrho. ¶ Ceteraq; grauissime. quia nimis longa fuisset illa allegatio versuū
Carmen dicit cetera q̄ erant in illa oratione erant grauissima: & etiam carmen ipsius Ennij erat omnibus ro. notū sicut
nunc Virg. Et notandum q̄ dixit carmen in numero singulari: cū plures essent versus: quia carmen non modo
vnum versum: sed rotam cōpositionem librorum significat: & opus ipsum significat vt carmen georgicū: & bu-
colicum. Vñ Virg. in buco. dixit de duobus versibus carmen. & tumulto superaddite carmen. Atq; hanc ille egit
i. appius recitauit: & computauit annos: vt diximus antiquo more. Et sciendum est q̄ nemo. poterat esse cōsul
Appii nisi. 25. annū ageret. Poterat ergo Appius annos natus esse circiter sexaginta aut plus eo: quando istā egit ora-
gras qñ tionem cum post vlgessimum quintū annum esse poterant cōsules. ¶ Et iste duos habuit consulatus: & inter du-
orauit. os cōsulatus istos anni decem interfuerunt: & post secundum cōsulatum anno. 16. egit orationem. & anteq̄ fuit
mgrī mo consul: fuit censor. Alterum. i. secundum consulatum huic alterū partitiuū est duobus. ¶ Censor. primū censur
rum. solum: postea lustris cōdendis / & moribus ciuitatis preſuerunt censores: & erant duo tantum: & a multis magi
Lustris. stri morum dicti sunt a censura vero denominati ad quorum censionem. i. arbitrium censebatur populis. Lu-
stris autem quibus preerat tota ciuitas sequente populo cum publica precatione ambiebatur. ¶ Accepimus.
audiuimus ē verū. ¶ Nihil igitur afferūt. dicunt nihil quę negant senes a rebus gerendis esse remotos: quia per
Malos. probationem iam factā plus faciunt senes q̄ iuuenes. ¶ Similesq; sunt. cōparat senes gubernatori nauis. apta
quippe similitudo est: cui respondent omnes partes. ¶ Malos. masculini generis est quando nauis arborem si-
gnificat. Hora. Nec malus celeris saucius a frico dictus aut a similitudine maloru3 quę pendunt in arbore pomi-
Malus. fera. quia in arbore nauis etiā aliqua sūt suspensa / & alligata ligna rotōda circa q̄ voluūtur funes q̄ formā ma-
lorum imitantur. Malus quādo arborem ipsam pomiferam significat: femini generis est: & ambę istę duę dicti

ones sunt longe: quando vero malus improbum significat: tunc habet primam breuem vt Virg. O socij: neq; Fores: enim ignari sumus ante malorum. ¶ Fores & foritantum declinatur in plurali: & masculini generis sunt: & si. Fori, gnificant locum in nauis. i. mediū nauis: per quem currunt exhortatores ad nauim. Vnde dicit cursitent. ¶ Senti nam. fundum nauis. quo omnes sordes defluunt. ¶ Sed consilio. & bene huic vero rei assentitur Salu. in catilina rio bello. Nostra omnis vis in animo & corpore sita est. Animi imperio: corporis seruitio magis vtimur alteru nobis cum dijs. alterum cum beluis commune est: quo mihi rectius esse videtur ingenij q̄ virum opibus gloriā querere. consilium autem dictum est a consulendo. vel a siliendo: quo facilius consilium reperitur. ¶ Nec si forte ego post particularia exempla miscet exemplum de seipso. ¶ Legatus quem dicunt vicarium in exercitu: ali as legatus orator quem vulgo dicunt ambassiatores.

Cōsiliū
Legatus

¶ At senatui: que sunt gerenda præscribo: & quomodo carthagini male iamdiu cogitandi bellum inferatur: multo ante denuncio de qua non ante vereri desinam q̄ illam excisam esse cognouero. Quā palmam vtinam immortales dii tibi Scipio reseruent vt aui reliqui as persequare. Cuius a morte hic tertius & trigessimus est annus:

sed memoriam illius viri vtinam excipiant omnes anni consequentes. anno ante me cenforem mortuus est: nouem annis post me cōsulatum: cum consul iterum me consule creatus esset. Num igitur si ad centesimum annum vixisset senectutis eum sue peniteret: nec

cominus enim excursionem: nec saltu nec eminus hastis: aut cōmuni gladijs vteretur: sed consilio ratione sententia. Quæ nisi essent in senibus:

non summum cōsiliū maiores nostri appellassent senatum apud lacedemonios quidem hi: qui amplissimum magistratum gerunt vt sunt. sic etiam appellatur senes. q̄ si legere & audire voletis externa: maximas res publi. per adolescentulos labefactas a senibus

sustentatas reperietis. Cedo qui vestram rempu. amisistis tam cito: sic enim percitantur: vt est in Ennij poetæ libro respondentur & alia & hæc imprimis proueniebant oratores noui: stulti adolescentuli. Temeritas est videlicet florentis ætatis prudentia senectutis.

Le. at memoria minuitur. Cato. Credo: nisi exerceas eam aut etiā si sis natura tardior. Themistocles omnium ciuium nomina perceperat. Num igitur censetis eum cum ætate processisset: qui aristides esset Lisimachum salutare solitum. Equidem non modo eos noui qui sunt: sed eorum patres etiam & annos. Nec sepulcra legens reor. quod aiunt. ne perdam memoriam. his enim ipsis legendis re

deo in memoriam mortuorum: nec vero quemq; senum audiui oblitum: quo loco thesaurum obruisset omnia quæ curat meminerunt vadimonia cōstituta: q̄ sibi qbus ipsi dedit. Quid iuriscōsultus Quid

pōtiffices. Quid augures. Quid philosophi. senes q̄ mltā memineēt

strā rempu. Sic ei percitant. i. interrogant vt est in libro ennij poetæ. Rident & alta & hæc in primis. i. precipue. Amisimus sup. remp. nostrā: q̄a pueniebant oratores. i. legati noui: vt pote adolescentuli stulti. Videlicet. i. vide

re licet cur id dictū sit: q̄a temeritas est. i. propria ætatis florentis. i. iuuenilis. prudentia est senectutis. Lelius aut obijt dicens. At. i. nihilominus memoria minuit sup. senibus. q. d. quō ergo sūt prudentiores. Ad quod cato credo q̄ minuit nisi exerceas. eā: aut etiā si tu sis natura. i. per naturā tardior. i. q̄ par sit. i. tardiusculus. Themistocles dux ille atheniē perceptorat noia oim ciuiū: q̄a quēlibet pprio noie copellere poterat. Nū. i. nūqd cen

as persequare. Cuius a morte hic tertius & trigessimus est annus: sed memoriam illius viri vtinam excipiant omnes anni consequentes. anno ante me cenforem mortuus est: nouem annis post me cōsulatum: cum consul iterum me consule creatus esset. Num igitur si ad centesimum annum vixisset senectutis eum sue peniteret: nec

enim excursionem: nec saltu nec eminus hastis: aut cōmuni gladijs vteretur: sed consilio ratione sententia. Quæ nisi essent in senibus: non summum cōsiliū maiores nostri appellassent senatum apud lacedemonios quidem hi: qui amplissimum magistratum gerunt vt sunt. sic etiam appellatur senes. q̄ si legere & audire voletis externa: maximas res publi. per adolescentulos labefactas a senibus sustentatas reperietis. Cedo qui vestram rempu. amisistis tam cito: sic enim percitantur: vt est in Ennij poetæ libro respondentur & alia & hæc imprimis proueniebant oratores noui: stulti adolescentuli. Temeritas est videlicet florentis ætatis prudentia senectutis. Le. at memoria minuitur. Cato. Credo: nisi exerceas eam aut etiā si sis natura tardior. Themistocles omnium ciuium nomina perceperat. Num igitur censetis eum cum ætate processisset: qui aristides esset Lisimachum salutare solitum. Equidem non modo eos noui qui sunt: sed eorum patres etiam & annos. Nec sepulcra legens reor. quod aiunt. ne perdam memoriam. his enim ipsis legendis re

deo in memoriam mortuorum: nec vero quemq; senum audiui oblitum: quo loco thesaurum obruisset omnia quæ curat meminerunt vadimonia cōstituta: q̄ sibi qbus ipsi dedit. Quid iuriscōsultus Quid pōtiffices. Quid augures. Quid philosophi. senes q̄ mltā memineēt

strā rempu. Sic ei percitant. i. interrogant vt est in libro ennij poetæ. Rident & alta & hæc in primis. i. precipue. Amisimus sup. remp. nostrā: q̄a pueniebant oratores. i. legati noui: vt pote adolescentuli stulti. Videlicet. i. vide re licet cur id dictū sit: q̄a temeritas est. i. propria ætatis florentis. i. iuuenilis. prudentia est senectutis. Lelius aut obijt dicens. At. i. nihilominus memoria minuit sup. senibus. q. d. quō ergo sūt prudentiores. Ad quod cato credo q̄ minuit nisi exerceas. eā: aut etiā si tu sis natura. i. per naturā tardior. i. q̄ par sit. i. tardiusculus. Themistocles dux ille atheniē perceptorat noia oim ciuiū: q̄a quēlibet pprio noie copellere poterat. Nū. i. nūqd cen

¶ At senatui. docet se nō cessare quis bel

la non gerat dicens. At. i. sed nihilominus ego p̄scribo. i. definio: & declaro senatui: q̄ sūt gerēda: & denūcio mltō ante. i. q̄ fiat quō bellū inferat. i. inferri possit: aut debe at carthagini. i. ciuibz carthaginē. cogi tante iā diu male. i. in perniciē romani ipe rij de qua. i. carthaginē: nō desinā vereri. i. timere nobis: añ. i. prius q̄ cognouero illā esse excisā. i. fūdītus eueriā. Quā palmā. i. victoriā vtinā o scipio dii immortales reseruēt tibi vt persequare reliquias aui. i. scipio nis maioris: qui carthaginē tributariā fecit quā hic scipio postmodum deleuit: q̄d q̄a factū nouit Cice. facile inducit Catonē id optantē: & quodā mō p̄sagientē. A cuius. i. aut tui morte hic. i. p̄ns annus ē tertius: & trigessimus: sed vtinā oēs anni cōsequētes excipiant. i. amplexentur memoriā illius viri vt. i. eū imitent. Ipse ānus tuus mortuus est anno ante me cenfore. i. priusq̄ cenfor esse: nouē annis post cōsulatū meū: cū es set creatus cōsul iterū. i. secūdo me cōsule. Nū. i. nūqd igit si vicisset ad annū centesimū: peniteret eū senectutis sue. q. d. minime. Nec ei: q̄a certe nō yteret in tāto senio excursionē vt faciūt milites agiles: & veloces q̄ extra ordinē in agrū inimicorū permissu imperatoris excursionē faciunt: nec saltu: vt q̄ pernitate freti aliquē assiliunt nec eminus. i. de longe quasi telo e manu missio. nec cominus quasi cōsecta: & cōiuncta manu gladijs: sed yteret cōsilio: ratione snia. i. i senatu dicēda. Quē. i. tria: nisi esset in senibus maiores nri nō appellassent senatū. i. seniorū ordinē summū cōsiliū. Qui dē. i. certe ij. q̄ gerūt amplissimum. i. maxmū aut sūmū magistratū apud lacedemonios. i. pp̄os spartanos: vt sūt senes sic et appellat senes hoc est p̄biteri: quemad modū & apud iudeos. Quod si vultis legere: & audire externa. i. externarū gentium hystorias vos reperietis maximas respublicas labefactas. i. ad labem: & ruinā cōcussas. Per adolescentulos. i. earūz gubernatores: & sustentatas ne caderent: a senibus. Cedo. i. dic q. i. quō amisisti tā cito ve

ASCEN

Carthago rathonis
consilio euerfa

Ennius et
cominus

Senatores inde dñti

Ennius poeta
Temeritas iuueni
Prudentia seni
Themis tolles

Senes non obliuiscimur

M. tullii Ciceronis.

ſetis Igitur enim cū proceſſiſſet etate. i. cum fuiſſet productus ſolitus ſalutare eū liſimachū. i. nomine liſimachi qui eſſet ariſtides. q. d. minime. Equidē. i. ego quidē vt de themiſtacle (nō affirmē) nō mō. i. nō ſolū noui eos qui ſunt: ſed etiā patres eorū & auos. Nec ego legens ſepulchra. i. epitaphia & inſcripta ſepulchrorū vereor (quod aiunt. ſ. ſuperſtitioſi dicūt enim q. talia legūt memoriā ammittere: aut quia capulares ſenex & ſepulchris vicini talia legunt: aut quia inuiti ſepulchra quali ea legentes inciunt cū ſint ſenſo incuruati: aut q. legūt. i. eligunt ſibi ſepulchra iam vicini ſūt mortui & ita vim memorię amittentes dicuntur de uerbio ex equiuocatione ſumpto ſepulchra legerē: nō inquit vereor) ne perdā memoriā Enim pro q. ego redeo in memoriā mortuorū: his ipſis legendis. i. dū hęc ipſa lego Nec vero audiui quemq. ſenū. i. ſeniorū obitū quo loco obruiſſet. i. terra operuiſſet theſaurū: q. ſenes natura ad rem propenſiores ſūt: q. ſ. ſenes curant omnia: & meminerūt. i. memoria tenent: vadimonia conſtituta. i. ſi quando vadem ad diem comparaturi conſtituerint: & meminerunt qui debebant ſibi ſcilicet ſenibus & quibus ipſi debeāt. & meminerunt quid iuriſcōſulti. ſ. pręcipiāt quid pontifices. quid augures. quid philoſophi. q. ſo. q. tum multa meminerunt ſenes q. d. plurima.

Catonis
conſilio
carthago
euerſa ē.

¶ Carthagini male cogitāti ſciebat. Cato: hic quia ſemel ad componendas lites cōuicinorum a ro. illic miſſus eſt petentibus carthaginenſibus: ibi animos carthaginenſium animaduertit: & cognouit eos. Demum romā reuerſus inflammās omnium ro. animos expoſito negotio a Ca. tertium bellū punicum factū eſt & funditus deleta eſt carthago. deinde poſt annos aliquot. alia eſt in lybia conſtituta carthago: haud multum longe a prima: quę deleta fuit a minore Scipione.

Cōſules
e ſignati.

¶ Vtinam dii. immortales. Scipio tibi reſert quod optauit Cato: haud multo tempore poſt euenit. ſ. q. iſte Scipio eam deleuit.

Eminus.

¶ Auſ. ſ. ſcipionis africani maioris: qui fecit eam tributariam vt diximus ſupra.

Cominuſ

¶ Cuius auſ. erat enim auus per adoptionem cum valitudinarius ille adoptauit in filiū huius Scipionis filium.

Senatus

¶ Excipient. & ex precedenti dicitur excipere dicit ergo quod ſemper manebit memoria eius.

arma.

¶ Cum conſulatum. hoc eſt designatus. nam ſemper erant quatuor conſules duo deſinati: & duo exiſtentes conſules. ſemper enim per annum antea creabantur & poſtea alterum annum in conſulatu manebāt.

Senatus

¶ Ennius dictum eſt aduerbium quali extra manum. cominus vero quali cum manu: a con & manu.

ſummum

¶ Gladijs Enſibus. Iuue. mittentur braccę: cultelli: ſrena: flagellum. Idem alibi ¶ Senatum qui e ſenibus eſt in quibus ſunt conſilia quorum arma ſunt prudentia: conſilium: auctoritas: ratio. nam ſi a iuueninibus diceretur: iuuenatus

cōſilium.

appellaretur. Ma. no. maiores: & minores quotieſcumq. pro ſuperioribus & poſteris noſtris ponunt tātūmodo numeri pluralis ſunt: & vtimur maioribus: & minoribus quando non amplius vocabula habemus quibus eos

Lacedæ-

appellamus hoc modo: pater: auus: abauus: tritauius: proauus attauus & maiores: ſic de minoribus dicūt. Apud

mon.

lacedę. inſtat etiā vt probet ſenectutem non eſſe remotam a rebus gerendis.

Lacedæ-

¶ Summum cōſilium. appellatur ſenatus non tātū propter etatem q. tum propter dignitatem. Nam cum ſint ſenes ab eis ſenatus cognominatus eſt.

monius.

¶ Lacedemon autem ciuitatem. quam ſpartam dicunt. vnde uomen gentile ſit lacedemonius: vt lacedemonioſq. hyemeneos. Et ſcito q. in tota grecia duę erant ciuitates excellentiores ceteris. Lacedę. & athene. q. duo oculi grecię nuncupantur.

Duo oculi

¶ Legerem. ſ. apud poetas & auctores hystorias & reſcriptas.

grece.

¶ Audire ab aliis quibus qui multa preterita ſciunt: & nouerunt reſ geſtas: vel audire ab alijs legentibus.

Cedo.

¶ Reperietis externas peregrinas.

Neuij po-

¶ Cedo pro dic. & eſt verbum imperatiuum & cedo & cedite tantum inueniuntur: & accentum habet in fine: & eſt exemplum: & textus eſt. Neuij poete comici vtice mortui roma pulſi factione nobiliu3 ac pre-

ete liber

cipue metelli qui lib. composuit: quem ludum appellauit in quo induxit duos adoleſcentes: quorum vnus alteri

qui ludus

obuians inquit: quomodo reſpubli. Thebanorum eo pacto labefacta eſſent: & cui reſponderet: quia a iuuenibus

appellat.

non amplius a ſenibus regebatur: per quod probat Cato q. ſenes ſūt qui remp. gubernant & quod non ſunt re-

Oratoreſ

moti a rebus gerendis. vnde dicit vnus eorum adoleſcentulorum ab Ennio introductus. Cedo dic tempu. no-

Orare.

ſtram ſcilicet theba. ¶ Sic enim verba. Ca. Exponentis quod dixit. ¶ Percūntatur. querit Te. in eunuchio. Quę

Antipo-

percūnter qua inſiſtam via. ¶ Reſpondētur & alia. ſ. ab ipſo adoleſcente interrogato quo perueniebant orato-

phora.

res noui ſtulti adoleſcentes qui ſuis temerarijs conſilijs tempu. noſtram perdiderunt. Oratores enim dicit vim

Mēoria.

maximam in dicendo habentes. vnde Quinti diffinit oratores eſſe viros bonos dicendi peritos: ſed hoc loco

Tardus.

non cadit diffinitio. Orare autem priſci dicebant agere hinc oratores cauſarum actores ſūt appellati: & loga-

Lyſima-

ti: qui reipu. mandata peragerent: vt centum oratores. ¶ Temeritas videlicet: certe. Florentis. metaphoricum

chus.

verbum eſt: quoniam licuit ſemperq. licebat ſignatum preſente nota producere nomē Hora. ¶ Prudentia bo-

Ariſtides

norum malorū diſcretio: & memoria: multarum rerū. ¶ At memoria minuitur. Antipophora eſt quem aliquis

iuſtus.

Catonem facere potuiſſet dicens ſenes obliuiioſos eſſe. & in eis minui memoriā: aut q. ſit Lelius vel ſcipio. eſt e-

nim memoria animi: & rerum: & verborum diſpoſitionis firma perceptio ¶ At. & ſed ſemper ſignificant diffe-

rentiam rerum. ¶ Credo reſpondet Cato obiectioni factę & probat q. in ſenibus memoria non deficit niſi in

illis qui eam exercent: & quia natura ſunt obliuiioſi. ¶ Tardior. craſſior & ingenio. Nam tardus duo ſignificat

& craſſum ingenio q. tarde intelligat Terē. Huius tardus eſt: & lentū: & ſenem corpore q. tarde moueatur. ¶ The-

miſtacles (de quo diximus ſupra) mirabilem memoriā habuit adeo q. omnium ſuorum ciuium nomina me-

moriter teneret iam ſenex. ¶ Lyſimachus ſalutare hoc eſt vt vnum hominem ſalutare pro alio ipſum hono-

rans. q. d. non. Lyſimachus autem pater fuit Ariſtidis athenienſis. hic vero ariſtides tanta virtute & gloria fuit

q. equalis prope modum extitit themiſtoci. Itaq. vt ait Emilius probus: cum eo de principatu contēdit: obtre-

ctarunt iter ſe: & tante hic iuſtię fuit: q. cognitiōe iuſtus eſt appellatus: ex ea ariſtidis iuſticia factū eſt q. ſe om-

nes quali grecię ciuitates ad athenienſium ſocietatem applicuerunt. ¶ Equidem noui. ſcio etiā de ſeipſo loqui

tur: nec mirum quia ſenes de ſeipſis plerumq. laudatores ſunt. ¶ Equidem. ego equidem iungitur enim cū pri-

ma ſecunda & tertia perſona in Ci. tum in alijs auctoribus. Perſius. Non quidem hęc dubites amborum ſedere

certo. Conſentire dies. ¶ Qui ſunt. hoc eſt viuunt: ſed patres & auos ipſorum que fuerunt: hoc eſt mortui ſunt.

Equide3
Auus.

¶ Auos patres matresq; patres ex illa voce nūcupatus: quē grēci amuos proferūt magnū significantē. cū auus magnus sit in familia. ¶ Quod aiunt, dicunt: & est in prouerbio q; qui legunt inscripta / & epitaphia / & epigrā-
mata mortuorum memoriam perdunt, hoc ego cato non timeo: quia in ipsis legendis magnis memoriam ex-
erceo & ipsam confirmo meam. ¶ Thesaurum, rerum preciosarum repositionem grēcū quidem nomen a
potu thesaurizo, i. coloco: repono. nō autem ab auro vt dicunt multi, nam non solum auri: sed omnium rerum
preciosarum repositionem thesaurum dicimus. ¶ Meminerūt omnia vadimonia ¶ In promptu habent vnde
accusatiū regit vt dicimus meminī. vadimonia enim sūt fideiussiones & promissa q; fiūt pro alijs debitis. ¶ Qui
sibi distinguendum qui debent sibi & cui ipsi debeant hoc est obligati sūt. ¶ Iuriscon. quos dicunt doctores le-
gū & dicuntur iuriscon. & iurecōsulti. ¶ Pontifices. q; rebus sacris presunt: quos nūc papas appellamus dicti ve-
ro a posse & facio. Var. tamen arbitratur a ponte: nam ab his subtilius est factus primū & restitutus sepe. ¶ Au-
gures, hi prodigijs publicis preerant & in istorum collegio erat ordo omnium prudentium.

¶ Manent ingenia senibus modo permaneat studium / & industria
nec ea solum in claris / & honoratis viris: sed in vita etiam priuata /
& quieta: sophocles ad summam senectutem tragedias fecit qui p-
pter studium cum rem familiarem negligere videretur: a filijs in iu-
diciū vocatus est: vt quemadmodum (nostro more) male rem ge-
rentibus patribus: bonis interdici solet: sic illum quasi desipientem
a re familiari remouerent iudices: tum senex dicitur eam fabulam
quā in manibus habebat & proxime scripserat. Edipum coloneu-
recitasse iudicibus: quē sisseq; num illud carmen desipientis videre-
tur: quo recitato sententijs iudicum est liberatus. Num igitur hunc
num Heliodum: num simonidem: num stesicorum: num quo ante
dixi Isocratem: num Gorgiam: num Homerum: num philosopho-
rum principem pythagoram: num democritum: num Platonem:
num Socratem / num postea zenonem cleantem: aut eum quem
vos etiam romae vidistis Diogenem stoicum coegit in suis studijs
obmutescere senectus. An non in omnibus his studiorum agitatio
vitae equalis fuit. Age ista: diuina studia omittamus: possum nomi-
nare ex agro sabino rusticos vicinos / & familiares meos: quibus ab-
sentibus nunq; fere vlla in agro maiora opera fiunt non serēdis: nō
percipiendis fructibus: non condendis q̄q; in illis hoc minus mirū.
Nemo enim est tam senex qui se annum non putet posse videre: sed
idem laborant in eis: quae sciunt nihil ad se omnino pertinere. Se-
rūt arbores qui alteri seculo profint: vt ait Statius noster in sinephe-
bis. Nec vero dubitet agricola quis senex quærenti cui serat respō-
dere: dijs immortalibus qui me non accipere tantum modo a ma-
ioribus voluerunt: sed etiam posteris prodesse.

fontem ingeniorum et poetarum sine cōtrouersia summum. Num pythagoram principē philosophorum quia
ante eum non philosophi. i. amatores sapientiē: sed sophi. i. sapientes dicti sūt. Num democritum etiam philo-
sophum. Num platonem diuinum philosophum cui proprium nomen Aristocles erat. Num postea zenonem
principem stoicorum: nunc cleantem philosophum. vnde Iuue. Et iubet archetypos pluteum seruare cleantes
aut eū quem vos o Leli & Scipio vidistis etiam romē: videlicet Diogenem stoicū. Nū inq; hos coegit senectus
obmutescere in studijs suis. At supple dicent q; agitatio studiorū non fuit equalis vitē in omnibus his. Age omit-
tamus ista studia diuina: ego possum nominare ex agro sabino rusticos vicinos / & familiares meos: quibus ab-
sentibus: i. in quorum absentia: nunq; fere fiūt in agro vlla opera maiora. i. maioris momenti. Nō supple fiūt eis
absentibus, serendis, i. fructibus. i. dum fructus aut fruges serūtur: nō etiā percipiendis. i. dū perciipiunt & collē-

¶ Manent ingenia. Concludit senibus na-
turales vires ingenij / & memorię non tolli
dicens. Ingenia. i. ingēre capacitas ad res
gerendas: aut intelligendas manēt seni-
bus: modo: i. dum modo studium / & indu-
stria. i. naturalis sedulitas permaneat. Nec
ea sup. manent solum in viris claris. i. con-
spicuis / & honoratis: sed etiam in vita pri-
uata. i. a magistratu aut negotio publico
& quieta qualem phi ac poete gerunt: So-
phocles poeta illē tragicus clarissimus: fe-
cit. i. effinxit tragedias ad sūmā. i. vsq; eta-
tem qui cum videretur negligere rem fa-
miliarem: i. vtilitatem domesticam: voca-
tus est a filijs in iudiciū: vt quemadmodū
solet more nostro. i. romano: interdici bo-
nis. i. vsu / & cōmutatione bonorum: patri-
bus gerendis. i. administrātib; rem. i. do-
mesticam: mole. i. cum damno & iactura
rerum sic iudices remouerunt illum: videli-
cet sophocles: a re familiari. i. vsu & admī-
nistratione eius quasi desipientem. i. deli-
rantem. Senex. i. sophocles dicitur recita-
se. i. pronunciaſſe: tum. i. tunc: iudicibus eā
fabulam. i. tragediam quam habebat in
manibus. i. tūc faciebat & tractabat: vide-
licet edipum coloneum. i. fabulam sic in-
scriptam aut cuius titulus erat edipus co-
loneus: & dicit quē sisse. i. interrogasse: nū.
i. nunquid illud carmen. i. poema: videreſ
desipientis. i. infāni aut male sapiētis: quo
f. carmine recitato: liberatus est. i. a peti-
one filiorum sententijs iudicum. Num. i. nū
quid igitur senectus coegit hunc. i. sopho-
clem obmutescere in studijs suis. q. d. mi-
nime Num coegit heliodum antiquissimū
poetarum quem in georgicis imitatus est
maro. Num simonidem poetam lyricum
num stesicorū etiam lyricum. Num quos
ante dixi philosophos videlicet Isocratez
(ergo illic male scribebatur socrates) Nū
gorgiam etiā philosophū. Num homerū

ASCEN

Sophocles admodū senio
tragedias scripsit

Edipus coloneus

Pythagoras philosophum
principem

Aristoteles.
Oculus domini sanis
equum principem

Vivere

Statius in Sinephebis

M. tullii Ciceronis.

guntur non condendis. i. dū conduntur in horrea: q̄q̄ minus mirū est in illis. s. rusticis. Nemo enim est tam senex q̄ non putet se viuere annū. s. integrū adhuc: sed idē s. senes laborant in eis. s. operibus q̄ sciunt nihil omnino p̄tinere ad se. i. e. quibus nullum sperant fructū. Nā serūt. i. plantant arbores q̄ proſit alteri. i. proxime ſequenti ſeculo. Vnde varro a ſene ſeculū dedit: alij a ſecundo q̄ hoies ſecet / & diuidat. Rari enim vltra centū an. quod ſcī est: viuūt vt ſtātius. s. cecilius poeta noſter non papinius ille q̄ longe poſt thebaidam condidit: ait in ſynephebis. i. in ea fabula ſic dicta: quaſi cōpueris ſeu cōpubeſcentibus: ſyn enim dicī cō. & ephebus pueriſcens ſeu adoleſcens. Nec vero agricola quīs. i. q̄tūmuis ſenex dubitet reſpondere querenti cui ſerat: dijs in mortaliſ ſupple ſero: qui voluerunt me non tantummodo accipere ſcilicet ſata / & fructus a maioribus i. deſt vt dicunt predeceſſoribus meis etiam prodeſſe poſteris.

- Ingeniū.** ¶ Ingenia quaſi innata a natura dicuntur ingenia. ¶ Studium eſt quēdam vehemens applicatio animi ad aliquid peragendum ſumma cum voluptate. ¶ Industria. diligētia quēdam ardens circa res honeſtas. ¶ Quiera ſine armis. ¶ Sophocles. iſte fuit præclarus / & ſapientiſſimus poeta grecus athenienſis: qui multas ſcripſit tragedias: de quo Virg. Sola ſophocleo tua carmina digna coturno: vñ iam factus ſenex ſcripſit tragediā quā appellauit cū haberet filios qui gubernationem rei familiaris cupiebant: accuſarunt eum iudicibus q̄ iam decipiebat: & rem domeſticam nō bene curabat: vnde vocatus in iudicium ſciens accuſationem factam a filiis ſecū ſub pallio tragediam edipi colonet adduxerat: quam illis diebus abſoluerat: qua lecta ſtatim fuit abſolutus.
- Familia.** ¶ Tragedias fecit. s. edipum coloneum. ¶ Familiarem domeſticum: ſed vt plurimum familiaris ſignificat amicum: vt et ſi negocijs familiaribus impediti: hoc eſt rebus / & negocijs / & cauſis amicorum meorum occupati in quo multi erant exponentes familiaribus pro domeſticis. ¶ Noſtro more. romano more. eſt enim mos bene vel male viuendi conſuetudo & eſt meſum nomen vt valitudo venenum. ¶ Interdici ne miniſtrare poſſit ampli
- Decipien** ¶ us: & eſt verbū iuriſcōluſtorū: ¶ Deſipientem. a deſipio quod eſt verbum compositum a de & ſapio. ¶ Eam fa
- tem.** bulam. s. edipodem coloneum: poſuit enim fabulam pro tragedia: ſicut Teren. fabulam pro comedia: edipus
- Fabula** autem rex thebarum fuit qui Iolaum patrem ignoranter interfecit: & matrem iocāſtam ignoranter duxit vxorē: a qua. 4. ſuſcepit filios Poliniceſ Etheoſdem Iſmenem antigonem filios: quam rem vt reſciuit edipus oculos effodit ſibi & athenas exultauit: vbi magnificētiſſime ſuſceptus eſt: & ibi mortuo ſepulturam magnificam / & eminentem in altum confecerunt: vnde coloneus dictus eſt: quia eſt locus eminens in altum
- Edipus.** & ſublimis: quam rem ſophocles ſtilo tragico ſcripſit. Item ſtātius. item erupides. item & ſene. idem ſcripſit & dicitur epidus: quia pedes inflatos habuit & aduſtos: cum fuit expoſitus a parentibus. nam perforarūt ei pedes veru ignito: vt moreretur: quia per oraculum acceperunt ſcelus quod poſtmodum contigit: quīs euitare cognati fuerint inuentus autem fuit edipus: ita expoſitus puer a quodam viro: & illum ad corinthium regem detulit. quem libentiſſime ſuſcepit in filium cum ab vxore prolem habere non poſſet. ¶ Illud carmen. opus illud metri cum: vt diximus carmen appellatur. ¶ Num igitur. hūc enim ſophoclem: & ponit nunc cumulum / & frequentia
- heſiodus** exemplorum quibus ſit manifeſtum a rebus gerendis ſenectutem non eſſe remotam. ¶ Heſiodum. poetā græcum quem Virg. imitatus eſt in georgi. ¶ Simonidem. poetam grecum lyricum qui tempore quo Steſichorus poeta mortuus eſt clarus habetur: inquit Euſebius. Præterea Pydarus & Symonides poete lyriſ vno tempore habiti ſunt inſignes: ¶ Steſichorum. alium poetam. Socratem qui delphici apollinis oraculo omnium hominum ſapientiſſimus fuit iudicatus: vt diximus primus philoſophiā de cœlo deduxit in terram: & eo tempore dicitur natus quo Themistoſcles hauſto tauri ſanguine mortuus eſt. ¶ Gorgiā. Leontinū. s. de quo ante diximus qui tantum docende artis oratorie queſtū conſecutus fuit: vt omnium hominum primus ad ſui memoriaz in delphis in templo ſolidam ex auro ſtatuam poſuerit. ¶ Homerum num. an philoſophorū: an poetarum principē appellamus i dubio eſt. Oim ei bonarū artiū peritiſſimus fuit: vt cecus tñ iō Homerus. ionici enim cecum dicunt. Suum enim proprium Diogenes erat. ¶ Principem antiquitate / & virtute Pythagoram principē dicimus reliſta Samo patria egiptum proſectus eſt: vbi variarum rerum intelligentiam eſſe queretur. Inde ad perſas commigravit maiori doctrine ſe tradens erudiendum ſydereos motus ſtellarūq̄ conſuſus accepit: hinc cretam: lacedemoniamq̄ petens tandem in italiā venit: regnante numā vbi tanta ſeueritate vitam duxit: vt crotoniate ad quos primum diuertit tanti viri auctoritate ad bonos ſanctosq̄ mores breui tempore reducti fuerint: qui magna prius & intēperata luxuria profluebant: ſeculis poſtea q̄ plurimis: ſic eius pythagoreorū que vigit in italia nomen vt alius videretur doctus nemo adeo vt Plato. reliſtis athenis inſtitutiōis illorum cognoſcendē gratia in italiā aduentāſſe cōperio. ¶ Democritum. abderitā philoſophū: hic vero tantas fuit ſortitus opes: vt pater eius xerxis perſarum regis exercitum dapibus explere ſumptuoſiſſimis facile potuerit: eis tamen opibus donauit patriam reſeruatis quibuſdam rebus admodum paruis quod ideo fecit: vt ſuo ſtudio liberriore quidem animo vacare poſſet reliquorumq̄ ſemper redibat ambitionem & curas inanes. De quo Iuue. ait Iā ne igitur laudes: q̄ de ſapientibus alte redibat: quories a limine mouerat vnum ſuſtuleratq̄ pebem flebat contrarius alter ¶ Platonem. qui in italiā venit: vt ante diximus. Pythagore fama permotus: vbi q̄ plurimos cognouit tum maxime architā tarentium thimeū arionemq̄ viros certe philoſophos: & rerū naturas omnium doctos. ¶ Xenocratem. Zenonem cleantem philoſophos oibus artibus caros athenienſes: non enim inuentus eſt philoſophus aliquis creans nomine: ſed Zeno ille præclarus philoſophus Zeno cleātes eſt appellatus a familia Xenocrates uero (vt inquit valerius) tanta ſapientia ſanctitateq̄ fuit q̄ ingentiſſimus ethonos exhibebatur athenis: adeo q̄ cum teſtimoniū dicere coactus ad aram acceſſiſſet: vt more eius iuraret: ſe omnia vere retuliſſe: vniuerſi iudices conſurrexerunt: conclamaueruntq̄ ne iſiurandum diceret quodq̄ ſibimet poſtmodum dicendā ſerētā loſo remiſſuri non erant: ſinceritati eius concedendū exiſtimauerunt. ¶ Eum Diogenem hic romam ſemel legatus ab athenienſibus miſſus fuit ordo ergo eſt per hyperbaton. Non igitur ſenatus coegit hūc

num hesiodū &c. q. d. nō. ¶ Attigatio, frequētatio / & exercitatio a frequētatio uerbo agito. ¶ Age, exhortātis est grecū quidē: & trāsitiō est q̄ utimur: ut cū de diuersis rebus dicimus & trāsitiū ad aliā rem facimus. ¶ Vicinos, & familiares meos: q̄a & Cato agnos / & p̄dīa habebat & trāsitiū ad aliā rem facimus. ¶ Vicinos & familiares meos: q̄a & Cato agnos / & p̄dīa habebat in sabīno agro. ¶ Quibus absentibus, nunq̄ maiora opera fiūt, ut est arare: seminare: cōdīre: q̄ uocant maiora opera: ergo ip̄s sēper p̄sentibus oīa opera maiora fiūt. ¶ Cōdēdis, reponēdis in horrea. ¶ Minus mirū, nō mirū: q̄a laborāt p̄ se: ut habeāt p̄ anno futuro, qd̄ corrodāt: cui rei subīgitur rō. Viuere, vitā ducere. Est aut̄ uiuo uerbū mesum: ut ualeo. Nā exoptās est & maledicentis, Virgi. In. 3. Viuite felices q̄bus est fortuna peracta iā sua. Itē in bucco, Viuite silue, i. perite. ¶ Sed idē in alijs qd̄ rebus nō mīxū: nō mirū est si laborāt: q̄a nemo est tā senex. ¶ Statius noster, aut latinus: aut p̄ximus etati iug, vñ notamus duos statios. vñū maiore: de quo nunc dīcī: q̄ statius cecilius dicebat: alterū minore gallicū q̄ uespasianū ipea toris tpe & vsq̄ ad domiciani Titi fratris puenit imperiū: q̄ Titius iunior dīctus. At hic de quo nūc agit Cato scriptor comediarū clarus habitus est: natione insuper gallus: & Emiliū primū cōrubernalis: quidam mediolanē sem ferunt mortuus est anno post mortē Ennīj. & iuxta ianiculū sepultus: ut inq̄t Eusebius in sinephebis i libro quem sinephebos appellauit. ¶ Agricola, qd̄ colat agrum dīctus. Vnde sciendum est q̄ apud maiores agricul-
tura in magno erat honore: ad quā etiā mīlites emeriti accedebant. ¶ Posteris, nepotibus.

Maiores
opera a-
gricultur
Vino me
sum est
Statij
duo fuer
Statius
cecilius

Agricola
ASCEN

¶ Melius Cecilius de sene alteri seculo p̄spiciente q̄ illud idē. Lx. Edepol senectus si nihil quicq̄ aliud vitij apportet secū cū aduen-
rit: vñ id satis est q̄ diu uiuendo multa que non vult: videt Cato. Et multa fortasse que vult: atq̄ eadem que nō iuste sepe etiā ad-
lescentia incurrit. Illd̄ vero idē Cecilius vitiosus. Lx. Tum etiam in
senecta hoc reputo miserrimum: sentire ea etate esse odiosum se
alteri. Ca. Iucundus potius q̄ odiosum: ut enī bona adolēscētibus
indole p̄ditis sapientes senes delectantur leniorq̄ sit eorum se-
nectus: qui a iuuentute coluntur & diliguntur: sic adolēscētes senū
p̄ceptis gaudent quibus ad virtutum studia ducuntur. Nec minus
intelligo me vobis q̄ vos mihi esse iucundos. Sed videtis ut sene-
dus non mō languida / atq̄ iners non sit. Verū etiam sit operosa: &
semper agēs aliquid & molliēs: tale sc̄z quale cuiusq̄ studium in su-
periore vita fuit. Quid q̄ etiā addiscunt aliquid ut solonez in versi-
bus gloriantem vidimus qui se quotidie aliquid addiscentem senē
fieri dicit: ut ego feci qui gr̄ecas literas senex didici. Quasquidem
sic auide arripui: quasi diuturnā sitim explere cuplēs ut ea ipsa mi-
hi nota essent: quibus me nunc exēplis vti videtis. Quod cum fecis-
se Socratem in fidibus audirem vellem equidem & illud (discebāt
enim fidibus antiqui) sed in literis certe elaborauit.

lerabilior: sic adolēscētes sup. boni aut bōa indole p̄diti gaudēt p̄ceptis senū: quibus. f. p̄ceptis ducūt ad studia
virtutū: nec. i. & nō itelligo me nō minus sup. iocūdū esse vobis: q̄ vos esse iocūdōs mihi. Sed videtis ut. i. qua-
liter senectus nō mō. i. nō solū non sit languida: i. lenta atq̄ iners. i. sine arte & grauitate verū etiam sit operosa
agēs & molliēs. i. molle & conamine attentās semper aliqd. f. tale quale fuit studiū cuiusq̄ in vita superiore. i. añ
acta. Quid sup. de eo dicendū q̄ senes addiscūt etiā semper aliqd: ut vidimus solonē gloriantē in versibus. i. car-
minibus suis: qui dicit se fieri senem addiscentē quotidie aliquid: ut ego. f. Cato feci: qui didisci gr̄ecas literas se-
nex quas. f. gr̄ecas literas ego arripui sic auide quasi cupiens. i. ut qui cuperet: explere. i. sanare diuturnam sitim:
ut ea ipsa essent mihi nota sup. exempla quibus exēplis vos videtis me nūc vti (que verba a Cice. decenter huic
data sunt: me contra decorum personae loqui videatur. Dandus est enī personis sermo aptus. vnde nisi Cato
gr̄ecas literas didicisset: non debuisset gr̄carum historiarum tam peritus induci) Quod, scilicet aliquid didicis-
set cum eo audirem Socratem philosophū illum atheniē. qui primus de moribus disputaui: fecisse in fidibus
. i. in scientia fidium seu cytharē quam senex didicit. equidem. id est ego quidem aut certe vellem & illud. id est
etiā fidibus scire aut didicisse Enim pro quia antiqui. id est maiores nostri: aut antiquitus id est olim discebāt
fidibus. id est cythara / & plectris canere. sed certe elahorauit in literis. id est in cognitione literarum non fidium
de musico autem studio habetis sic commentarios.

¶ Melius. f. dixit de sene p̄spicente cū dixit serit arbores. ¶ Cecilius. quē diximus statū ceciliū q̄ illd̄ idē qd̄. f. Edepol.
tū in illo li. dixit. ¶ Qd̄ ē edepol, ē aut̄ edepol aduerbiū iurātis ab ede & tēplo pollucis. ¶ Quē nō vult: ut mor-
M. i.

Agricola
ASCEN

Operosa adde L. Valla
Libro primo capite

De Solone Vale: Maxi:
in capite 7mo li. 8m

Antiqui fidibus dis-
cebant ut etiam apud
Cice: in primo Libro Tus:
quē hō: in primi:

Edepol.
Vult.

M. tullii Ciceronis.

Indoles & alia huiusce. hoc aut argumētū ē debile & nullius momēti & falsū: quia idē ī ceteris etatibus dicere possumus & absurde ī hoc vituperat senectutē. Volt aut ē antiquū quia magna erat affinitas inter u & o: vult vult: quoniam cuius: quoniam cui. Et multa fortasse quae vult rursus Cat. ē ad ceciliam. quia ē senes videt multa fortasse quae vult. ut honores: reuerentia: auctoritas: quae boni homines venerant. Atque sepe etiam adolescentia. dissoluit ut diximus argumētū ceciliam. a simili ī florida etate. Et laqueum. alia verba sunt. ceciliam. vitiosissima. & idē dicit Noni. M. hunc textum statim allegas: & senes omnes bus & tedio sunt. Atque rursus. C. dices iucundum potius quam odiosum. cuius rei subiungit rationem optimam dices per comparationem. Indoles. haec ē enim iudicium futurum probitatis. Non minus. probat per exemplum ut ipsi adolescentibus scipio. & lelio. Laetitia ocio & letitudinē dedita. Iners sine arte & opera contra illud Hor. Sepe locus iners auidusque futuri. Molles facies aliquid cum gravitate superiore praeterita: quia scilicet vixit & studiosus fuit ī iuuenili etate: ita ī senectute Vnū virgilianum illud dictum praeclearum ē. Usque adeo & teneris consuecerunt mittere. Addiscunt aliquid. ī senectute de quo potest exemplum de solone: quod ei accepit Valerius. hic autem athe. fuit vnus de septem sapientibus legum dator quorum duo fuerunt solon & draco. solon autem suis versibus gloriabatur quod senescens addiscebatur multa dices. Senes fieri. senex didici. vñ ē mixtum si eruditus loquitur: ut diximus supra. nam constat ī his per studiosum fuisse adeo quod ī consiliū praeficeret sub palio libros gratiae cos portabat: si ē potuit arripuit verbum violētum. Siti. traxit similitudinē ab homine sitibundo ut cane. Socra. hoc iam senex perstudiose fidibus operam dedit: ī quibus magna laus & gloria fuit sicut ī liris: ut probus Emilius. ī premio trahit. In fidibus. haec fides ē cythara & chorda eius dicta quod tantum iter se chordae eius concordet sonetque quoniam. iter homines fides. Illud. ī fides pulsarum & ipsarum musicarum sicut socra. Discebant et fidibus antiquitus hoc per parathesi dicit: nec mixtum si atque discebant fidibus. Sumus ei honor musicae erat apud antiquos: cuius rei manifestator ē probus Themis. quod cum clarissimum regum gestarum excellentissimus esset: & militie peritissimus cum ī coniuiio lyra recusasset habitus est ī doctior. hinc est quod excellentissimi viri fidibus laborauerunt. Epaminondas. certe graeciae princeps. Chiron. medicine praestantissimus: & hic socra. sapientissimus: de quo nunc agitur. Sed ego elaboravi. vehementissimum studium adhibui. unde nota quod addit de se ipso ut socrate non inferior videretur: & latini nostri graecis non videretur esse minores. & ut inquit Hora. Laudator temporis acti. Namque omnes sunt laudatores de seipsis senes.

ASCEN

Nec nunc quidem. Ingredis ad purgandum secundum obiectum: quo dictum ē quod sint ibecilles atque impotes viri senes dices. Nec quidem ego desidero nunc vires adolescentis. Is enim locus quod vires respicit erat alter. ī. scilicet supra missus de vitis senectutis: non plus. scilicet opto aut desidero quod ego adolescens desiderabam vires tauri aut elephantis. Decet enim vitae quod istum ē natura homini: & agere per vires. ī. luxta mensuram viri quicquid agas. ei per quod vox. ī. quod oīo potest ēē cōtempnitor. ī. cōtempnibilior quam milonis illius athletae insignis: crothoniatae: sica patria dicti: quod cum esset senex & videret athletas. ī. pugiles & luctatores exercētes se ī curriculo. ī. spacio ad cursum instituto: aut ī ipso cursu: dicit aspexisse lacertos. ī. brachia sua: & dixisse illachrymas. At huius quidem. ī. vos iuvenes nunc vires vestras exercetis: at. ī. sed huius. ī. mei lacerti olim tam vegeti & robusti: quod ē. ī. certe iam sunt mortui. ad quod dictum addit Cato. O nugator. ī. futulis locutor & inanis existimator rerum: vero. ī. certe non tam iste. ī. lacerti tui mortui super. sunt quod tu ipse quod talia sentis mortuus es (ubi plane ostenditur hic ad primam & istum ad secundam pertinere. vñ huius. ī. mei iste. ī. tui exposuimus). Neque enim tu es vñ nobilitatus. ī. nobilis effectus ex te. ī. ex virtute tua sed ex lateribus & ex lacertis tuis. quod ē. ex viribus corporis non animi: quod debet non minus roboris ī senio habere. Nihil tale super. dixit aut sensit sextus emilius romanus ille. Nihil titus coruncanus multis annis ante super. dixit tale. Nihil etiam publius crassus supple dixit modo. id est paulo ante: ut hoc tempore tale a quibus iura praescribantur ciuibus. ī. romanis: & quorum prudentia est praecerta. id est vltimius vecte & aucta usque ad extremum spiritum. ī. extremi spiritus exhalatione. Ego metuo. ī. vereor forte ne orator laeuescat. ī. laeuidus

Nec nunc quidem vires desidero adolescentis (is enim locus erat alter de vitis senectutis) non plus quam adolescens etiam vires tauri: aut elephantis desiderabam. Quod enim homini naturaliter inueniuntur: eo uti decet: & quicquid agas agere per vires. Quae enim vox potest esse contempnitor: quam milonis Crothoniatae quod cum senex esset iam athletasque se ī curriculo exercētes videret: aspexisse lacertos suos dicit: illachrymansque dixisse. At huius quidem iam mortui sunt: non vero tam isti quam tu ipse nugator. neque enim ex te vñ es nobilitatus: sed ex lateribus & lacertis tuis. Nichil Sextus Emilius. tale: nihil multis annis ante Titum. Coruncanus. nichil modo. Publius Crassus a quibus iura ciuibus praescribebantur: quorum usque ad extremum spiritum praecerta est prudentia. Orator metuo ne laeuescat senectute. Est enim munus eius non ingenij solū: sed laterum etiam & vinum. oīo canos illud ī voce splendet: etiam nescio quo pacto ī senectute / quod equidem non admisi adhuc & tamen videtis canos meos Sed tamen decorus est sermo senis: quietus & remissus: facit quod per sepe ipsa sibi audientia disertis senis cōpta oratio & mitis. Quod si exequi nequeas possis tamen Scipioni praecipere & Lelio. Quid enim est iucundius senectute: stipata studiis iuuentutis. An ne eas quidem res senectuti relinquemus: ut adolescentulos doceat instituat: ad oīe officij munus instruat: quoque dem opere quod potest esse praeclearius. Michi vero. G. & P. Scipiones: & aui tui duo. L. Emilius. P. africanus comitatu nobiliū iuuenū fortunati viderentur. Nec vlli bonarum artium magistrum non beati putandi: quibus consueverint vires atque defecerint: & si ista ipsa defectio viriū adolescentie vitis efficit sepius quam senectutis. Libidinosa etenim & intemperata adolescentia efficit tum corpus tradit senectuti.

inuisum

Milo Cro: a catone nugator appellatus

Obiectione mouet
ut dicit orator melius

a. L. annos

Sapio duos annos
habuit

Effectum corpus

Respon
sio

fiat senectute. Eni p q a: munus. i. officiū & exercitiū eius est nō solū ingenij. i. per ingenij exercendū: sed etiā la-
terū. i. illū robustorū & viriū. s. vocis ex organorum eius. Sed sup. nihil metuendū est. Nam illud canorū. i. con-
ciniū & sonorū n in voce splendet omnino nescio quo pacto. i. quo modo etiam in senectute: quod scilz cano-
rū equidē. i. ego qdē nō amisi: admissi adhuc: & tñ videtis canos. i. canescētes capillos meos (Dicimus aut canos
substitūe numero tātū plurali pro capillis ipis Cederē non esse additū nō catone aut Cice. sed a grammaticis
elegantia nō intelligētibus illud tñ: satis enī erat & videtis canos vt valla locuples est testis) sed tñ. i. quis minus
firmū dūis hās: sermo senis est decorus getus. i. sedatus & remissus & oratio senis disertī compta. i. ornata &
polita/ mitis. i. levis & dulcis facit persepe ipa. i. per se audientiā sibi. qd. s. habere audientiā aut decēter orare: si
tu senex qdū es nequeas possis tñ p̄cipere scipioni/ & lelio. i. iuuenibus q̄ & quali dicūt. Eni p q a: qd est iucun-
dus senectute stipata. i. circūsepta/ & dense comitata studijs. i. studiosis obsequijs iuuentutis. i. iuuenū. q. d. nihil
An relinquemus senectuti ne eas qdē res vt doceat adoleſcētulos: vt instituat/ & instruat ad oē minus officiū. q.
d. id qdē deberemus eis q̄ eis p̄p̄riū est reliquere. Quo qdē opere: qd pōt eē p̄clarus. q. d. nihil. Vero p̄ led: car-
us & publicus scipioēs & duo aut tui. s. lucius emilius scipio & publicus aphricanus videbant mibi fortunati. i. fœ-
lice sortiti fortunā comitatu. i. p̄pter comitatū iuuenū nobiliū. Nec vlli m̄ḡi. i. p̄ceptores bonarū artium supplē
sunt putādī nō beati: quis vires eorū consenuerint atq; defecerint. Et si. i. q̄ ista defectio. i. desitio aut de: electio
viriū efficiūt sepius virijs. i. p̄vitiā adoleſcētiē q̄ senectutis. Eni. i. q̄ certe: adoleſcentia libidinosa/ & intēperata
incōtinēs tradit senectuti corpus effectū. i. exhaustū sctura viriū. ¶ Neq; ego. rhetorico ordine vtis. eo enī or-
dine quo diuisit: eo p̄fecto sequit. Nā & dixit de prima cā: quē auocata rebus gerēdis: nūc aggredīt alterā: q̄ cor-
pus facit infirmius. ¶ Desidero. est p̄p̄rie de rebus absentibus. vñ ponit desiderij p̄ absentia. Is enī per paren-
thesim. i. per interpolationē sentētiē. ¶ Plusq; adoleſcens. q̄ desiderare vires tauri esset plusq; adoleſcētis vires
expetere. ¶ Tauri vires. aut elephātis. ista sunt aialia m̄ḡ fortitudinis. Elephātis. declinat: & elephātus tñ. vt
fectoq; elephantō. Et cū essem adoleſcēs iporū vires nō desiderabā: q̄ cōtra naturā fuisset: nūc aut cū senex
vires adoleſcentiū nō desidero: q̄ esset cōtra naturā qd̄ dicit. ¶ Qd̄ est naturaliter. a natura datū. ¶ Decet. de
corū. cōdecēs est vt cū sis adoleſcēs: adoleſcentiū viribus vtare: cū vero senex senūq; vtare viribus: & sic nō sit in-
utram minerva. ¶ Pro viribus. pro autē multis modis ponit tam in appositione: q̄ in cōpositione: vt in Prisca. nūc
vero ponit pro ad vel scd̄ m: vt pro viribus. i. ad vel scd̄ m vires. ¶ Que vox. vituperat milo. athletā crotoniatā
q̄ factus senex deplorabat vires suas amissas per senectutē vidēs athletas se exercētes & dicebat. ¶ At hūc dem
scz lacerti mei sunt mortui: q̄ amiserūt vires suas. Sciendū tñ q̄ iste de quo nunc agitur milo: fuit quidē athleta
de crotone italię ciuitate: vnde est patriū nomē crotoniatā. ¶ Curriculo. huius vocabuli significatiōē nō habe-
mus manifestā: sed al̄s significat iterdū t̄pus/ & spaciū cursus: iterdū parū currū/ & cursū. ¶ Lacertos latere: bra-
chia gr̄ce dicimus. in italia enī erāt tres lingue: latina: osca: & gr̄ca. ¶ Non vero verba catonis vituperātis mi-
lonē. ¶ Isti. s. lacerti tui. vñ notat differentiā inter iste/ & hic. ¶ Quā tu ipse nugator. s. mortuus est. ¶ Neq; enī
subiugit rationē: quia nūq;. ¶ Ex te. i. ex aio tuo. vñ nota qd̄ diximus de Platone: q̄ dicebat aim esse hoīem: &
corpus quidē esse aial: qd̄ est cōe cū bestijs. Sic & Cice. in somnio scipionis. ¶ Non est hō quem tu vides. homo
aut est a rōne: & sic intelligi hoc loco: ideo addit contrarium. s. ex lateribus/ & lacertis. ¶ Sex Emilius. Publius
crassus. Titus corūcanus. p̄stātissimi viri romani fuerūt. ¶ Prudētia. q̄ est p̄teritarū/ & futurarū/ & p̄sentiarū re-
rū cognitio. ¶ Orator. ponit quandā obiectionē: quā ei aliquis facere potuisset: quo ipse loq̄tur: vel q̄ sint ver-
ba ipsius Lelij. Orator q̄ est vir bonus: dicēdi peritus. ¶ Metuo. sub quodā timore reuerētiē. ¶ Munus officium.
al̄s donū significat. ¶ Sed laterū etiā & viriū. vt bonā habeat vocē. & latera fortia & firma: q̄bus vox ipsa for-
matur: & stare possit ad recitandū. ¶ Nescio quo pacto. modus quidā loq̄ndi: cā res ipsa hz nescio qd̄ latentis
energię: qd̄ verbis aperire nescimus q̄le est illud lūe. Hūc qualē est nescio monstrare & sentio tantū. ¶ Qd̄ ca-
norū. ¶ Non amisi pbat ex ipso & bene. Nā hoc est decorū auctoris: vt idē docet Hora. vt seruetur ad i. num.
Quicquid ab incepto p̄cesserit & sibi cōstet: vñ etiā debemus scire illud qd̄ dixit Pli. de laudibus catonis q̄ nul-
lus in vrbe fuit q̄ toties fuisset accusatus / & sepe absolutus: quadragies enī ptz accusatus & gloriose absolutus
quā rē etiā Valerius i opere suo cōplexus est. ¶ Nō amisi. & hoc q̄ sit verū galba p̄baui catōis aduersarius vñ
iq̄t Pli. accusator malorū assiduus galbā octogēarius accusauit. amitto aut differt ab admitto amittere ei perde-
re est. admittere vero recipere. ¶ Et videtis tñ meos canos: hoc est capillos: & hęc dicēs demulsi sibi barbā
gr̄co more ¶ Sermo. vox emissa & finitima quotidiana locutioni. Est aut duplex vox. vna q̄ cōtētiō dicitur:
altera quā sermonē appellamus: quā rem optime in rhetoricis definiuit Cice. ¶ Nequeas. scd̄ a vitur persona
(vt diximus) plerūq; pro tertia modus quidē loq̄ndi in oī genere dicēdi. ¶ Scipioni p̄cipere & Lelio. decere sci
pionem/ & leliū p̄ q̄bus intelligit oēs adoleſcētes. vñ pbat q̄ senectus si nō habet vocem dicendi saltem habet
facultatem docendi & faciendi bonos viros. ¶ Stipata. circūdata: vt magna stipante caterua. Stipare enī pro-
prie est densare tractum a stipa quā interponunt nautę vasis in oībus. ¶ Doceat. q̄tū ad literas/ & doctrinam.
¶ Instituat. q̄tum ad bonos mores. ¶ Ad omne officiū munus. hoc est omne officium honestatis: munus enim
pro officio: officium pro honestate ponitur. officium enim polysemus sermo est. Interdum munus: interdum
obsequiū: interdum debitū: hoc est illud qd̄ debet effici ab efficiendo dictū: non vt quidā dicunt ab officiando.
¶ Ca. &. P. Scipiones. isti fuerunt fratres. de quibus inquit Virgilius. Duo fulmina belli scipiadas in quo multi
errant Putantes maiorem/ & minorem scipiones aphricanos: cum isti duo fratres fuissent qui in hispania apud
nouam carthaginem insidijs interempti sunt: cum illic fortissime praeliarent: sed hoc pacto se habet istorum
coniunctio Scipionum. Publius scipio Aphricanus maior valitudinariū scipionem genuit (vt diximus) qui hunc
scipionem adoptauit minorem aphricanum. vnde fit Pu. aphricanus auus huius q̄ adoptionem huius. ¶ Lu-
cius autem Emi. est eius huius naturalis qut paululum emi. genuit huius scipi. Aphricani patrem. ¶ Comita-
Comes.

M. tullii Ciceronis.

Mg^r vn^o tu est eni comes pprie in itinere: hoc est ab omni mg^ro putadi boni & beati: mg^ri aut dicuntur non modo artiu de dicat. pceptores: s; qcuq; sint in aliquo mg^ratu: dicit qdem q; magis ceteris possint. ¶ Et si ista, pbat q; si vires defecerunt senibus euenit ex vitijs & intemperatcia: & libidine: & male acta vita. ¶ Iuuentutis effectū debilitatū tra- Forum. ctū a similitudine puerpere q; post debilitat vt ab extra & fetū. quasi sine fetu. nam foetus dicimus cuiuslibet ger mem vel fructum. ¶ Tradit. quia vna etas traditur alteri.

ASCEN

¶ Cyrus & c. Cōprobat exemplis se

nectutē ijs nō dubitaram quibus tempera- ta fuerat adolescētia dicēs. Cyrus aut rex cū esset admodum senex: negat eo sermo ne quā moriēs habuit apud xenophontē.

L. Metellus 22 annis in pedia xenophontis de cyro conscripta summis pon: fuit

De nestore apud homerū

Memini.

nestoris

quantū et de logesimū annis, ornate locutū

in pedia xenophontis de cyro conscripta negat inq; se senisse vnq; senectutē suam facta; imbecilliorē q; adolescentia. i. sua fuisse. Ego memini puer. i. cum essem ad huc puer Lucii metellū q; cu; factus esset quadriēnio. i. spacio. 4. an. post alterū. i. scd; cōsulatū. pōtifex maximus pfuit sup. tū ei sacerdotio. i. summi pōtificatus. 22. annos memini eē inq; i extremo tpe. i. vite sue viribus ita bonis vt nō requireret adole- scētia. Norit grāmaticus meini cū pntis tē poris infinitiuo fere apd doctos construi: vt memini videre: & hic memini esse non fuisse. Nihil necesse est mihi dicere de me ipso: q; id qdem senile. i. de seipso ma- gnifice sentire & dicere cōcedit etati nrē. i. senili: vñ senex est scd; in Hor. in arte lau- dator tps acti se puero. Videtisne vt. i. q; li- ter nestor p̄dicet apud home; de virtuti- bus suis. Eni p q; nestor vixerat iam ter- tiā etate; hoim. i. scd; in quoldā tris curius saturninos: & ita erat nonagenarius. Vex poete oia admirationē trahūt. vñ Qui. eū dicentē induxit vixi annos bis centū; iam tertiā ducit etas. Nec erat verendū ei ne p̄ dicās de se vera videretur nimis aut info- lēs: i. importunus in sermone & arrogans aut loquax. i. dicax & verbosus. Etenim vt Homerus ait. oō dulcior melle fluebat vt ex eius lingua: ad quā suauitatē: nullis. i. nō vllis tpe nō egebat vllis viribus corporis. Et tñ quis non erat viri- bus p̄ditus nestor: ille. i. notissimus apud home; dux grēcie. i. agamēnon aptabat: vt habeat decez siles aia- cis sup. moribus: at. i. s; sup. aptat vt nestoris sup. similes hēat decē. Alij vt nestori quinq; legunt: qd; parui refert licet cōcinnius dicat vex qtu; ad sniam danna; Ciceronis memoria cū etiā Aiācis siles optarit agamēnon: qd; in scd; o eplā; volumine apud phūm videbis. Quot. s. h̄re decē nestori siles si acciderit non dubitat. s. agamen nō quin troia. i. tota regio priami sit peritura breui: quod Virgi. in laudem Eneā transferens facit Diomedem sic dicere. Sic duo p̄teia tal' idea tuliss; terra viros: vltra machias veniss; ad vrbes Dardanus / & versis lugeret grēcia fati: s; redeo ad me. i. ad tōnē de me. Ego ago ānū qrtū & octogēsimū: qd; i. certe vellē posse glāi idez qd; Cy. i. apd Xen. glāi vt i principio huius partis visū ē: s; tñ l; id glāi n̄ ausi: ergo qō. i. possū dicere hoc me qd; dē n̄ eē his viribus qbus fueri aut miles i bello punico sub scipio. maior: aut qstor. i. publicus receptor i eodē bel- lo: aut cōsul i hyspa. aut qdriēnio. i. spacio qtuor ānoz. s. post qsturā gestā: cū ego existē tribunus militaris de- pugnaui i bello syriaco depugnaui. i. debellauī hostes apd Thermo. mōtes illos lōgissios ab occidēte i mare e- gēū pminēres / & totā grēciā interfecātes: & hoc marco attilio / & caio labeōe cōsulibus. Sed tñ. i. nihilominus vt vos videris senectus: n̄ eneruauit. i. debilitauit me plāe: & n̄ afflixit me plāe. Curia. s. senatus: aut corā iudiciale n̄ desiderat vires meas: q; p̄res mihi sūt q; fati: s; sit Desiderat at qd; adest aut deficit rostra. i. loca vñ dabāt edi- cta seu vt dicūt mādāta publica ex ātratiū nauū rostris fabricata n̄ sup. desiderat vires meas: q; sat habeo viriū qbus p rostris agā. Amici etiam non desiderant non clientes qui in turela mea sunt: & quibus patrocinium de- beo: & hospites: id est iure hospitalitatis a me defendendi: non desiderant vires meas.

Duo Cy- ri. Baculus. Bacillus.

¶ Cyrus hic de humili statu / & regno ad magnū euenit: de quo Xen. scripsit librū quē noiauit. & Iusti- nus noster eius hystorias nō silentio p̄teriuīt. Xen. aut pelarus phūs & orator in re militari studiosus fuit. Cyri p̄teia fuerūt duo. s. maior de quo nūc agi & minor cuius Xen. errauit. ¶ Imbecilliorē. debiliore no- men quidem diminutiuum a baculo bacillus debilis: vt est senex qui se baculo regit. ¶ Ego. L. Metellum vt non inferiores externis viderentur latini, de nostris subiungit exemplum probationis causā: ordo est.

¶ Cyrus aut apud xenophontē eo sermone quē moriens ha-

buit cū admodū senex esset negat se vnq; senisse senectutē suā im- becilliorē factā: q; adolescētia fuisse. Ego. L. Metellū memini puer

q; cu; quadriēnio post altē; cōsulatū pōtifex maximus factus es- set. 22. annos ei sacerdotio pfuit: ita bonis viribus esse in extremo tpe etatis: vt adolescētiā nō requireret. Nihil necesse est de me ip-

so dicere mihi q; id qdem senile etati nrē conceditur. Videtisne et

vt apud Homerum sepissime nestor de virtutibus suis p̄dicet. Ter- tiā eni iam etatē hoim vixerat: nec erat ei verecundum ne vera de

se p̄dicans nimis videret: aut insolens: aut loquax. Etenim vt ait Homerus ex eius lingua melle dulcior fluebat oō: quā ad suauita-

tē nullis egebat corporis viribus: & tamen ille dux grēcie nūq; op- tat: vt aiācis similes decez habeat. At vt nō quinq; Qd; si accide-

rit nō dubitat quin breui troia sit peritura: sed redeo ad me. Quar- tū annū ago & octogēsimū: equidē posse vellem idez gloriari q;

Cyrus sed tamen hoc queo dicere: nō me quide; his esse viribus q- bus aut miles punico bello: aut quēstor in eodem bello: aut cōsul

in hyspania fuerim: aut quadriēnio post eum tribunus militaris de- pugnaui apud Thermopylas. M. Attilio. C. Labeone cōsulibus.

S; tñ vt vos videris nō plane me eneruauit nō afflixit senectus: nō curia vires meas desiderat non rostra: non amici: non clientes: nō

hospites.

Ego puer memini. L. Metellū ita bonis viribus extremo tpe etatis. ¶ Viginti & duos annos ei sacerdotio p̄fuit hoc est per parathesim dictū. ¶ Sacerdotio. hoc est p̄tificatus qui oībus preerat sacerdotibus. Erāt enī tria genera sacerdotū: faciales q̄ federibus faciēdis preerāt. ¶ Salij a saltando dicta numa Pompilio instituti: qui .12: numero fuerūt: quo tpe de celo clipeus cecidit. & flamines: qui a flosculo lane quē preminetie causa super apicē ferebāt denominati sunt. ¶ Alterum. sc̄d̄ m. ¶ Nihil necesse vellet de se dicere Cato: & ne videatur arrogās excusat se: & facit quandam digressionem quā dicūt ad rē pertinentē probationis cā. ¶ Videtis. exemplum p̄bationis & immutationis cā. ¶ Homerū p̄rem oīm bonarū artū. ¶ Nestor de virtutibus suis p̄dicet. ¶ Tertiā hoīm viuebat etatē: hoc est q̄ erat in tertiā etate: hoc est q̄ hēbat circiter octoginta nouem annos: quia etas dicebatur sp̄cium. 30. annorum. Sed scire debemus q̄ tribus modis a tās intelligitur. Interdum enim ponitur pro anno: & tunc videt̄ deriuari. anno interdum ordinē ipsū annorū hominū: vt infantiam pueritiā: interdū vero sp̄ciū. 30. annorū: qd̄ appellat Homerus: q̄ apta sit ad generandum Homeri autē carmen est hmōi hoc est due etates hoīm inuicem distantia erāt consumptę. Nestor: quod sic Cice. in latinū cōuertit. Tertiā hoīm viuebat etatē. Possumus etiam etatez hoc loco: vt superius diximus. tripartitam in hoīb. esse dicere: & in ea quidē sentētia melior est sensus. ¶ Aut insolēs. cū quo nemo solere: hoc est cōuersari possit. ¶ Loquax. de se multa magnifica dicens: & elata verba ex eius lingua melle dulcior fuebat oīo. ¶ Dux ille. s. agamenon qui cū achile contendit: de quorū cōtentione orōnem fecit Nestorē. ¶ Homerus & eoꝝ tra- ctantē concordia: vnde Agamenō eius cognita sapiētia inquit qd̄ potius optabat habere quinq; nestores q̄ decem aiaces in exercitu q̄ breui superaret troiā. Aiax autē fortissimus fuit. s. thelamonius. Na3 duo fuerūt thelamonius & oileus: vt & furies aiacis oilei. Thelamon autē eaci filius duos habuit filios Theuchrū & hysiona: & aiacē ex alia vxore. hī cū arma achilis iam mortui hīe non posset: in furorem versus seipm̄ interemit. ¶ At. sed sup. optabat: vt decē siles nestoris habeat. At enī & sed semper differentiam significat rerum. ¶ Troia. puincia priami in qua est ilion ciuitas quam greci dicūt Interdū vero significat ludū equestre puerorū. & ciuitatē quā primo cōdidit Eneas cū in italiā p̄fectus est: vt nec troia capit. ¶ Sed redeo. facta digressionē ne videatur arrogans seipsum laudare incipit de seipso dicere: & narrare magistratus quos gesserat. ¶ Cyrus persarum rex de quo inquit nunq̄ imbecilliorē suā senectutez sensisse. ¶ Miles nomen p̄fessionis militie & habet duas partes in equo. scilicet vnde equites: & in pede vnde pedites dicuntur: & vtriq; milites appellantur: dicti vero a milenario numero quo conficiebantur legiones: quos & greci dicunt quasi Sed hic proprie tribunos militū significat. ¶ Bello punico. s. 2. quia tria bella punica fuerūt. ¶ Questor vice fungēs imperatoria id exercitu. fuit enī questor fortissimus sub scipione. ¶ Eodem bello. s. punico consul in hispania vbi celtiberos domuit: & ne rebellare possent: ad singulas ciuitates lras misit vt muros diruerent qd̄ executioni mandarūt singule ciuitates. ¶ Tribunus militaris. q̄ erat ad corrigēdos: & castigādos: puniēdos: & soluēdos milites. iō dicti qd̄ terni tribus tribubus rannensiū luceriū: ticiensiū ad exercitū mittebant. Fuit autē tribunus militum Cato syriaco bello & occupatis thermopylarum iugis p̄sidium hostibus depulit. fuit etiā tribunus militum in Sicilia. Item pretor: & in sua p̄tura sardinia subegit. Itē censor q̄ luciliū flaminii consularē senatu mouit qd̄ ille in gallia cuiusdam scōti spectaculū eieciū quendā ex carcere iugulari iussisset. ¶ Apud thermopylas montes longissimos in occidente incipientes: & in egeū mare finientes: & totā greciā per mediū diuidentes apud quos anthiochus rex cum romanis bellū gessit. i quo bello tribunus militū fuit Cato dicte thermopyle porte calidarū aquarū: quia ibi sunt aliquę aquarū calidarū vene enī calida vero porta ¶ Curia. locus senatorū & consilia: curia dicta q̄ ibi curaretur status romanus. ¶ Vires meas desiderat. hoc est deficio a curia. desiderare enī est rem absentē eripere. non enī est opus vt vires meas curia desideret: quoniā qui dē me habet assidue in senatu. hinc sepe in historia ponitur desiderare pro deficere: vt desiderata sunt decē milia hoīm. vnde nota q̄ (vt diximus) summus orator fuit: in curia se exercebat in genere deliberatiuo: in foro autē & in genere iudiciali: in amicis: & in populo in genere demonstratiuo. Scimus enī tria esse genera causarū. deliberatiuum/ demonstratiuum/ & iudiciale. ¶ Rostra autem forum significat. in quo rostra nauium pro insigni laude victorię habitę suspena fuerant tanq̄ in loco frequentiori vt omnes viderent. Clientes. quasi colentes a colo dicti: cuius correlatiuum est patronus: qui eum in eam defendit: sicut filius & pater. vnde est nomen patrociniū causarum defensio. ¶ Hospites. externi homines & amici quorum tanta necessitudo & reuerentia fuit adinuicē suscipiendorum q̄ & deum ipsi hospitalitati perfecerunt: quem Iouem dixerunt vnde Virgilius. Iuppiter hospitibus. nam te dare iure loquuntur.

¶ Nec enim vnq̄ sum assensus illi veteri laudatoq; puerbio qd̄ monet mature fieri senē si diu velis esse senex. Ego vero me minus diu senē esse mallē: q̄ esse senē anteq̄ essem. Itaq; nemo adhuc conuenire me valuit: quin fuerim occupatus. At minus habeo viriūz q̄ vestrū vteruis. Nec vos qdem. T. Pōtij centurionis vires habetis. Nū idcirco ille p̄stantior vobis? Moderatio modo virium absit tātū q̄ tu3 quisq; pōt n̄tatur. Nec ille magno desiderio tenebit viriūz. Olimpię per stadiū igressus ēē: milo dicūt cū humeris sustineret bo-

De Milonis fortitudine plinius capite 20 Libri
septimi Notanter Solimium capite quarto De
Morte eiusdem Vale: ajax: ca: 12. Li: norri

Sacerdo
tio
Sacerdo
tum tria
genera

Homerus oīm
artūz p̄
Etas sp̄
cium. 30.
annorū
Etas tri-
plex
Insolens
Agamenon
Aiax.
At
Sed
Troia
Ilion.
Miles
Equites.
Pedites
Questor

Tribunus
militaris
Tres tri-
bus rānē
ses luce-
res: & tici
enses.
Thermo-
pylū.
Curia
Deside-
rare
Tria ca-
saḡnā.
Rostra
Cliens
Patroci-
niū.
ASCEN

Prouerbiū

Vires. T. pontij Centu-
rionis

¶ Nec enim vnq̄ sum assensus. Ar-
gute dissoluit vetus illud adagium. Ma-
ture fias senex si diu vis esse senex: quo si-
gnificatur hominem debere sibi parcere
& minus indulgere labori corporali mo-
re senum si velit diu esse senex. id est diu
superstes esse/ ac viuere. dicit enī nō optā-
dum vt quis sit diu senex: sed vt diu sit pri-
usq̄ senex esse videatur. Ordo est. Nec
enim sum assensus. i. non prebui assensum
vnq̄ illi prouerio veteri/ & laudato quod
monet supple te hoc est quenuis fieri senē
mature id est satis tēpestiue & cito si velis
Mij.

M. tullii Ciceronis.

esse diu. i. per longu3 tps senex : q3 q nihil sibi parant tantisper. du3 pnt semel decidit. Ego vero dixit Cato. mallē id est magis vellem me esse minus diu senē q̄ esse senem. i. fieri imbecillē more senum aut me gerere senem atēq̄ essem. Itaq3. i. & ita : q3 nondū senex videor : nemo valuit me conuenire adhuc quin fuerim occupatus. s. ali quo negocio. At. i. sed ecōtrario fateor q̄ habeo minus vtrium q̄ vteruis. i. alter vester vter is sit : siue tu scipio : siue tu leli. Nec vos quidem habetis vires Titi pontij centurionis : hominis robustissimi cuius genti lē putant nōnulli pylatum fuisse : sub quo christus dominus noster : licet lōgo intervallo crucifixus est. potuit eni familia pōtio3 vel longius deduxi. Num. i. nungd ille est idcirco p̄stātor vobis. q. d. nequa q̄.

mō id est dōmodo moderatio. i. moderata cōmensuratio virium ad sit nitatur quisq3 sup. aliquid efficere tantu3 q̄tū pōt : nec ille. i. talis tenebit magno desiderio virium. Milo sc3 athleta ille fortissimus dicitur eē ingressus per stadium olympie. i. vbi olympica certamina hercules instituerat : cum. i. qñ sustineret. i. sursum teneret / & porteret humeris sup. suis bouem viuum : & ita nō exenteratū. Igif an malis has vires corporis daritibi : an vires ingenij pythagore. i. quas habuit pythagoras philosophus perspicacissimus. q. d. scio q̄ pythagore. Deniq3. i. vt tadem qd de viribus corporū sentio dicam : vtare isto bono. s. viriū corporis dum adsit : & ne requiras quā absit : nisi forte adolescētes debeant requirere pueritiā : & progressi paululū etate. i. iam iuuenes habiti debeant requirere adolescentiā. Cursus etatis est certus q3 vniformis & ceteris gradibus procedens : & via naturā est vna & ea simplex. i. vnus modū : & cuiq3. i. vnicuiq3 parti etatis est data sua. i. propria tempestiuitas. Enim pro q3 : vt i. quēadmodū : infirmitas puerorū / & ferocitas iuuenū. vñ Maronius latinus ad turnum Eneidos. u. Op̄stās animi iuuenis : q̄tū ip̄e feroci. Virtute exuperas tanto me impensis equū est. Cōsulere & grauitas etatis iam constantis. i. virilis habet qddā naturale qd̄ debeat percipi suo. i. oportuno / & tempestiuo tēpore : sic maturitas senectutis habet quiddā naturale quod &c. Ego o Scipio arbitror te audire ex his qui crebro ad te ab eo veniūt quē Masinissa rex mauritanie hospes tuus facit hodie natus annos nonaginta. i. cū sit nonagenarius. Cum. sup. pleis sit ingressus iter pedibus. i. ceperit ire pedes dicitur sup. non ascendere omnino in equū : & cum. i. quando equo sup. sit ingressus iter. i. ceperit p̄ficisci eques : dicitur non descendere oīno ex equo : & nullo. i. nō vllō nō adduci vllō. i. quouis magno imbre : & similiter nullo frigore adduci. i. ad hoc induci & permolliri vt sit capite cooperto : & summā siccitatē corporis esse in eo : ita vt non habeat noxios humores vt senes solent. Itaq3 sup. fertur exequi omnia munera & officia regis. i. sua qui rex est aut quē ad regem pertinent. ¶ Minus mallē. non magis vellē. ¶ Anteq̄ fuisset. s. senex : namq3 dū iuuenis fui iuuenilia tractaui : & sic ceterarū etatū q̄ sua fuerūt officia libenter exequēbat : nunc cum sim senex : senilia mihi chara sunt officia. ¶ Cōuenire. iuuenire alioquin. iuuenire enim & reperire in hoc differunt : q̄ iuuenire est rem quesitam offendere. reperire autē est a casu. Ouidius. Tu nō inuenta reperta es. ¶ At animus antipophora. ¶ Vteruis. & vtriq3 dicimus : & idē est. ¶ Nec vos quidē. respondet antipophore. ¶ Centurionis. centū militū p̄fecti : & decuriones decē militū. centuria vero dicitur quē sub vno erat centurione : & cū nūc centurio dicit / & decurio centurionis & decurionis & curionis dicebatur. ¶ Quātū pōt. s. vt pro qualitate etatis vires habeat : ne ille quidē nunq̄ ponitur ne & quidem : quin interponatur aliqd. ¶ Magno desiderio viriū. quoniā tantū habet viriū q̄tum sc3 satis egeret : & quod sibi nō deficient vires. Poniatur eni desiderū pro re deficiente

olimpiē. ¶ Per stadium. curriculū & locū ipm vbi currebatur / & ludo hoc eni primū ab hercule ferunt esse cōstitutū eo qd̄z spacio qd̄ ipse vno spiritu cōfecisset : & ex illo stadium appellatū qd̄ in fine respirasset / atq3 stetit : significat autē octauaz miliaris partē. ¶ Milo. s. crotoniata de quo dicimus. ¶ Sustineret bouē. taurū eni quendā cōsuevit milo a teneris annis sustinere suis humeris : & hoc qd̄z ad multos annos effecit : & cū iaz grādis eēt admodū milo nō maiore nisi tantūde agebat : & ob id oibus statio olympie spectaculo fuit : sed suis istis cōfidens viribus non obuiū impunis. Forte eni fortuna nodosā quēdā quercū loco deserto iacentē offendit : & cuneos ab hinc in se fixos habentē quā scindere agricolē robusti nō poterant : & vt illi vires suas oñderet quercū ipam apperire manibus conatus est : cunei p̄silire q̄ primum : quercus vero manus milonis illic affixas inclusit & futura nocte cū discedere nequisset eū lupi cōmanducarūt. ¶ Vires ingenij pythagore qui cū philiuntē aduētasset nobilissimaz etolis ciuitatē : ibi de re3 natura oīa grauitet / & ornate / & copiose disseruit : & sibi a rege interrogatus q̄ potissimū arte valeret & an sapiens eēt : rōdit nullā artē scire se. Est autē ingentū subtilitas qdā naturā / & sapiētia. Sal. in catilinatio. ingentiū nemo sine corpore exercebat. ¶ Isto bono. s. viriū. ¶ Paululū etate p̄gressi. ineunte. scilicet virili etate. ¶ Cursus. ratio bona q̄ etas est certus cursus & vna via quod primo infantia : postea pueritia : deinde cetera etates : & quilibet habet vires sibi conuenientes / & congruas. ¶ Tempestiuas. conueniēs tps in tempestiue dicitur vt tempestiue venisti : hoc est in ipso tpe. ¶ Infirmitas. qd̄ non sunt firmi in proposito. has partes Hora. in poetria tangit optime : vt reddere qui vocem iam sit puer : & pede certo Signat humum gē it

*Masinissa rex mauritanie
tam Laboru patientissim*

*Pro hac Historia
Lege Vale: Max: capi:
14to Libri 8mi*

Vteruis
Ceturio.
Ceturia.
Decurio
Stadium
Ne.

De milo
ne
De mor-
te milois
Pythago
ras nūfuz
Ingeniuz
Quelib3
etas suas
h3 vires
tepestiui-
tas.
Tepesti-
ue

ex equo

paribus colligere: & ipsa colligit ac ponit temere & mutatur in horas. ¶ Ferocitas iuuenū. Hora. Imberbis iuuenis tandem custodiē remotā. Gaudet equis canibus & aprici gramine cāpi. ¶ Constantis etatis. virilis. f. Hora. Cōuersis studijs etas animusq; virilis. Querit opes/amicitias: inseruit honori. Cōmisisse cauet: quod mox mutare laboret. ¶ Maturitas. quia quicquid agit senex: agitq; mature/& sapienter. Sed vt hanc partem Hora. Maturitas. intelligit hoc loco catonis gratia prębeamus. ¶ Percipi. quia dixit maturitas tracta similitudo est a frugibus q̄ maturatur/& precipiunt. ¶ Audire te. bene obseruat pręceptū Hora. qui dicit. primo medium: ne discipet imū. Omnino enim adducit a principio vsq; in finem in laudationem senectutis. ¶ Masinissa. hic rex fuit mauritanie masinissa que prouicia in aphrica est: socius & confederatus populi ro. de quo di. Li. in. 2. bello punico q; semper fauens rex mau- fuit po. ro. & maxime fuit amicissimus istius Scipionis: de quo Vale. etiā ponit exemplum. ¶ Hodie. aduerbiu ritanie tps dictum ab hoc & die. ¶ Frigore. sic ait de ipso Tibullus. Non mihi pigra nocent nec hibernę frigora noctis T. Liuius Non mihi cum multa decidit imber aqua. ¶ Summam siccitatē soliditatē q; nullū catarrū passus est. hoc est de Hodie. fluentiam hūmorum. Nam. Tibullus est defluo. ¶ Officia. quę debent effici a rege. ASCEN

¶ Potest igitur exercitatio / & temperantia etiam in senectute conseruare aliquid pristini roboris. Non sunt in senectute vires: nec postulatur quidem vires a senectute. Ergo & legibus / & institutis vacat etas nostra: muneribus ijs: quę non possunt sine viribus sustineri. Itaq; non modo quod non possumus: sed nec q̄tum possumus q̄dem cogimur. Le. At ita multi sunt imbecilles senes: vt nullum offici

At cij aut oranino vitę munus exequi possint. Cato. Ad id quidem nō proprium senectutis est vitium: sed commune valitudinis. q̄ fuit imbecilis. P. Aphricani filius is qui te adoptauit: q̄ tenui / aut nulla potius valitudine. Quod nisi ita fuisset: alterum ille extitisset lumen ciuitatis. ad paternam enim magnitudinem animi doctrina vberior

accesserat. quid mirum igitur in senibus: si infirmi sunt aliquid quando

um ne id quidem adolēcentes effugere possint. Resistendum Le li & scipio senectuti est: & eius vitia diligentia compescenda sunt.

Pugnandū tanq̄ contra morbū est sic cōtra senectutem habēda ratio

cibi tio valitudinis. Utendum exercitationibus modicis. Tantum

& potiōis adhibendū: vt reficiatur vires non opprimantur. Nec ve

ro corpori soli subueniendum est: sed etiā menti atq; animo multo

magis: namq; hæc quoq; nisi tāq̄ lumini oleum instilles extinguunt

sunt aliqñ infirmi. cū res adolēcentes quidā possint effugere: id. i. infirmitatē O leli & scipio resistendū est senectuti. i. vitijs senectutis: & vitia eius sūt cōpescenda. i. arcenda aut cōprimēda diligentia. i. diligenti exercitatione (Sūt q̄ legāt cōpensanda sed minus procedit) Pugnandū est cōtra senectutē: si tanq̄ sup. pugnet cōtra morbū & rō. i. cōsideratio / & diligens respectus valitudinis. i. dispositionis quo ad sanitatem: & habēda. i. debet haberi a quolibet. & vtendū est exercitationibus. f. corporū modicis: & adhibendū est tātū cibi / & potiōis. i. potus: (Nā vt valla docet potiō fere medicinalis est: potus nutrimentalis) vt vires reficiant. i. refocillent: instaurant nō vt opinant: q̄a crapula / & potatione nimia eneruant vires & animi corporis: quo animus vitit. Nec vero subueniendū est solū corpori sed etiā multo magis neutri. i. parti rōnali q̄ meminit & meditat. & aio. i. parti cōcupiscibili & irascibili. Namq; hæc scilicet mens aut vis animę extinguitur quoq; q. d. nō solus iuncus aut lichinus in lāpade per infusionem abundantis olei aut per subtractionem olei verum & vis animę: nisi instilles id est moderate infundas tanq̄ lumini oleum. i. moderatum nutrimentum corporum & exercitum animi.

¶ Temperantia abstinētia a potatiōe / & luxu & alij hmoi. est eni temperantia: vt a Cic. diffinitū est in veteri rhetorica. rōnis in libidinem atq; in alios nō rectos impetus animi firma & moderata dominatio. eius vero partes sūt trēs: cōtinentia: clementia: modestia. ¶ Nō sūt in senectute vires antipophora ē. ¶ Nec postulatur: q̄a esset cōtra naturā: cū naturaliter senectus sit sine viribus. ¶ Ergo legibus. ita legendū est ergo etas nra. i. senilis aboluta est per leges: & instituta ciuitatū. ab istis muneribus q̄ sustineri nō possunt: vt est pliari cōtra hostes / & arma ferre p̄ patria / & hmoi officia. Caue dū ē sane ne legamus: ergo vacat legibus / & institutis. Ordo ē. ergo vacat his muneribus q̄ nō pūt sine viribus sustineri. ¶ Vt ergo vacat. hoc est caret. q. d. infinite. & nūc vacat intendit significat. Lex aut ab istituto & iure differt Lex enim est iuris spēs. Virg. Iura dabūt. legesq; iuris. Iuue. Quod si vexant leges ac iuraciarī. ius aut est generale institutū vero particulare a legibus. ¶ Sed nec q̄tū possumus qui

M. iij.

Senectus necet virum exercitio

De Scipione Valitū
Anario, filio Publij
Cernelij affricam

compensanda
sed illa melior

addit huius in senectute vires et melior

Tēperan
tię difini
tio.

Tres tem
perantię
partes.

Vacat.
Lex.

Ius.

Institutū

M. tullii Ciceronis.

dem cogimur qd si etiā possemus aliquod istorū officiorū p̄stare nō cogimur: quia alienū est a nra etate cū sēe-
 Valitudo ctutis sit cōsiliū & prudētia. ¶ Et multi alia antipophora cui nūdit dicēs ¶ Ad id quidē nō propriū senectutis vi-
 trā signi- tiū quia id quod est propriū alicuius rei semper inheret ei: sicut caliditas igni: frigiditas aque: quod in senectute
 ficat. idē dicī: cū vires nō sint proprie senectutis: ergo non inheret ipsi. ¶ Valitudinis, naturalis complexionis. nā
 Adopta- valitudo tria significat. senitatem / infirmitatem / & cōplexionez. ¶ Quidē fuit pbat id per exemplū Scipionis
 tio, valitudinarij qui filius fuit. P. aphicani. ¶ Is, scipio valitudinarius. ¶ Qui te scipionem. ¶ Adoptauit filiū suū
 Arroga- adoptatum fecit est enim adoptatio in alienam familiam transitio alicuius: qui viuente patre in eius adhuc po-
 tio: testare est: Arrogatio est transitio in alienam familiam alicuius qui mortuo patre in sua potestate est: & hęc fie-
 Documē bant in concionem populi rogati: vt illum rogaret qd in suam familiā acceptaret: ne videretur aliqua fraude fie-
 ta ad resi ri. ¶ Alterum ille lumen. Secundus splendor roma vi bis respectu patris sui: qui primus splendor fuit ciuitatis ro-
 stendū se manē. ¶ Vberior, abundantior doctrina: quia fuit eruditior patre. Pater enim summus fuit phūs qui panetium
 nectuti, p̄ceptorem habuit: sed iste filius eum doctrina superauerat: qui viribus equare nō potuit. ¶ Infirmi sunt imbe-
 Modus cilles / debiles. ¶ Resistendū, documenta dat optima quibus resistere possumus senectuti. Diligentia vt anima
 loquendi potione / & ciborum superfluitate absteineatur. ¶ Tanq̄ contra morbū, sicut facit aliquis febricitans qui se absti-
 Corpus net a viuo / & rebus sibi cōtrarijs. ¶ Habenda ratio valitudinis, modus loquendi. Consideranda est valitudo: &
 exercita- maxime habenda est consideratio: vt recte valeamus. ¶ Exercitationibus modicis cum mō & mensura factis,
 tiōe igra- ¶ Non opprimant: quia propter nimiam potione & ciborū habūdātiā vires suffocant: nō reficiuntur. ¶ Nisi
 uescit aia tanq̄ oleum per similitudinē ostendit hoc: quia sicut videmus in lucerna: si nimium olei est: papyrus suffoca-
 leuatur. tur / & non ardet, sic in corpore hominū propter nimiam potione extinguntur vires animi / & corporis.

ASCEN

¶ In senectute. Repetit quod primo offi-
 cio dictum est: senibus diminuendos esse
 labores corporis augendos animi, dicens
 vires & copora. i. corpora vires igrauescūt
 i. graues fiūt qdē in senectute de fatiga-
 tione. i. qn̄ nimis fatigātur & exercitatione
 in frequenti & vehementi exercitatione:
 aut p̄ sed: animi leuantur. i. leuiore & le-
 tiores: atq; agiliores fiunt exercendo se.
 Nam Cecilius, f. statius comicus poeta: si-
 gnificat hos senes credulos id ē nimis cito
 credentes: obliuiofos. i. nimis cito obliui-
 scentes: & dissolutos. i. circa curā corporū:
 & rerū suarū negligentēs: quos ait amicos
 i. in comedia stultos senes. i. delirātes. q̄ vi-
 tia nō sūt senectutis: i. nō cōsequūtur neces-
 sario senectutem: sed sūt vitia senectutis:
 ignauie i. inutilis aut inidonee ad operādū
 inertis. i. nullā institutā: & artē habentis: &
 somnulosē. i. somnolente & nimio sōno
 ac torporis indulgentis: vt. i. quēadmodum
 petulātia. i. infestatio q̄ fit quēlibet petēdo
 & la cessēdo: & vt libido ē magis vitii ado-
 lescētū q̄ senū nec tū oim̄ adolecentū s; adolecentū
 nō pbatorū. i. improborū: & malorū: sic ista stulticia senilis. i. q̄ in qbus-
 dā senibus est: q̄. f. stulticia solet appellari
 deliratio (quia senes delira. i. tramite rōis
 flectūt & discipare incipiūt) ē senū nō quo
 rūlibet sed leuiū. i. futiliū: & incōstantiū nō aliorū. f. cōstantiū: & grauiū Probat exemplo appij supra dicti. Ap-
 pius inquit claudius sub quo militauerat Cato: regebat existens: & senes: & cecus: quatuor filios quinq; filias &
 tantā domū: & tātas cliētelas quātā & quātas talis vir habebat: habebat animū enī intentū tanq̄ arcū: nec ipse
 aut animus eius succūbebat senectuti: i. vincebatur a senectute: lāguescens. i. torpens. & ipse in suos nō mō au-
 ctoritatē: paterfamilias erat: sed etiā imperiū. i. exercitiū nō solū ius imperādī. Serui metuebant eū: liberi vt cliē-
 tes filij filię & reliq; nō serui verebātur. i. obseruabāt eū filiali quodā vt dicūt timore. oēs habebāt eū charū Mos
 patrius. i. a patribus: & maioribus institutis: & disciplina patri vigeat in ea domo, f. appiana. Ita enim est sene-
 ctus honesta si ipsa defendit se & si retinet ius suū, & si nemini est mancīpata. i. addicta in seruitutē & si dñatur i
 suos vsq; ad extremū spiritū i. extremi spūs exalationem. Enim p̄ quia: vt. i. quemadmodū nos laudamus ado-
 lescētē i quo est aliqd̄ sēile. i. maturitatis ad senem pertinentis: sic laudamus senem in quo est aliqd̄ adolecētis
 probi id est quo ad adolecentem probum pertineat quod id est quam rem is qui sequitur. id est imitatur vitā
 adolescentis probi poterit esse senex corpore: sed nunq̄ erit senex animo id est nunq̄ ammittet vires animi.
 Nam senex dici videtur quasi senecans

¶ In senectute vires / & corpora quidem de ^{fatigione} & exercita-
 tione ingrauescunt. Animi autē exercendo leuantur. Nam quos se
 ait Cecilius comicus stultos senes hos significat credulos: obliuio-
 sos: dissolutos que vitia sunt non senectutis: sed inertis: ignauē som-
 nulosē senectutis: vt petulantia: vt libibo magis est adolecentū
 q̄ senum: nec tamen omnino adolecentum sed non probatorum
 sic ista senilis stulticia, que deliratio appellat solet: senum leuium
 est: nō aliorum: quatuor robustos filios: & filias quinq; tantam do-^{filios}
 mum tantas clientelas Appius regebat & senex: & cecus Intātum] interm
 enum animum tanq̄ arcum habebat nec languescens succumbe-
 bat senectuti. Tenebat non modo auctoritatem: sed etiam impe-
 rium in suo metuebāt eū serui. verebātur liberi. charum omnes ha-
 bebant. vigeat in ea domo patrius mos: & disciplina. Ita enim se-
 nectus honesta est si seipsa defendat si ius suū retinet: si nemini
 mancīpata est: si vsq; ad extremum spiritum dominatur ius suos.
 Vt enim adolecentem in quo senile aliquid sic senem in quo ado-
 lescētis probi est aliquid. laudamus: quod qui sequitur corpore
 senex esse poterit: animo nunq̄ erit.

¶ Vires vero, & corpora quidem ingrauescūt exercitationū defatigatione: sed animi multo exercitādo magis
 Anius & aio affect

fatigacione

De animi exercitatione
 Lege Lantm: capite 16
 De opificio dei

Appius Cereus

remm

Metuere et Vereri
 quid differant

leuantur: & fiunt subtiliores: per quod probant: & ipsi phi aīm esse immortales cū motu: & exercitatione leue-
tur: & corpus esse mortale: & caducū: cū ingrauescit exercitatio nū defatigatione: & faciūt differentiā inter ani-
mō & aīam. Aīa enī qua uiuimus aīmus uero quo sapimus. ¶ Nā quos ait: nūc cōfutat alias obiectiōes. ¶ Ce-
cilius. de quo supra diximus. statius: cecilius. ¶ Comicos. inter est inter comicū & comedū: uia comicus ille di-
cit ille qui comedias cōficit: ut Terē. Plau. Comedus uero comedias agit: ut histriones. sic tragicus: & tragedus
Credamus tragicis huic qui de Colchide torua. Per. Fabula funesto ponat hianda tragedo. ¶ Hos significat.
s. esse stultos: & q creduli: & q obliuiosi: q dissoluti sunt: pars enim stulticiē est cito credere: & obliuisci preterita
rū rerū & necessariarū & esse intemperātes & dissolutos. ¶ Quē uitiā nō sūt senectutis: q si essent ppria senectu-
tis: essent quidem in oībus senibus: & inhererent ipsi senectuti: sicut diximus calor igni frigus aque. ¶ Sed iner-
tie ignauē somniculosq; senectutis senū illorū q sūt somniculosi inertes & ignaui. Est enim ignauus ab in & na-
uus. n. in. g. mutat: & significat hoīem sine igne: & ardore aliquo rei faciendē. Nauus aut significat strēnum: &
promptū alicuius rei faciendē: a naui: & celeritate dictus: & ignauia est animi: merita uero corporis. ¶ Petulā-
tia. sine freno lasciuie vnde petulci: & petulces lasciuientes: & libidinosi: & petulantia ipsa lasciuia: a peto petis
dicta ē. ¶ Magis nō probatorū. ergo malorū. ¶ Sic adaptat cōparationem. ¶ Deliratio. a recta via discessio:
& latinū nomen est: ut dicit Nonius dictū a lira q est fossa & fulcus rectus: qui contra agros tuendos ducitur: &
in quem yligo terrē decurrat: hinc delirare & recto recedere. Plautus in amphitrione. Delirat vxor: & grecū etiā
nomen est: & tunc per. c. scribitur: ut deliratio: & tractū a greco puerbio. Quatuor robustos. subiungit exēplū
de Appio ceco: de quo supra diximus. ¶ Domū. familiā omniū domesticorū. ¶ Clientelas. causarū deffensio-
nes cuius correlatiū est patrociniū. ¶ Nec lāguēs. bis est intelligēdū nec ut lāguēs nec saē accūbebat senectu-
ti. ¶ Tenebat. habebat: detinebat alibi pro dirigere. ¶ Metuebāt proprie seruorū est. ¶ Verebantur. cū reue-
retia timebant: & est pprie filiorū. ¶ Liberi filij. & tātū plr declinatur. Liber uero liberi duo designat: & corticē
& codicem. liber liberi bacchū notat: & hominem suo iure uiuentem. Mos patrius. patrie romane disciplina: in
terdū pro doctrina: interdū pro bonis moribus: ut hic capit: vñ est disciplinatus. ¶ Honestas. ab honore dicta &
nūc honoratā significat. cuius partes sūt quatuor: prudētia: tēperātia: iusticia: & fortitudo ¶ Mancipata est ser-
ua est a manu & capio: q alios in sua capiat ptate: vnde seruū mācipiū dicimus. A iure aut belli antiqui tractus
est sermo q cum capitalia essent bella: in quibus oēs homines occidebant accessit postmodū in captiuis quēdā
humanitas ut nō interficerent: sed māciparentur & venderentur: & semper essent serui: vnde serui non a seruien-
do: sed a seruando dicti: vnde & mancipiti serui & manumissi hoc est donati libertate: & extra manum. id est po-
testatem missi: cui debeant per emptionem. ¶ Senile aliquid q̄tum ad mores: ut in eo sit maturitas. ¶ Aliquid
adolescentis. ut in eo sint yrbānitas: sales: & iucunditates. ¶ Probo: commendo laudo.

¶ Septimus michi originum liber est in manibus: omnia antiquita-
tis monumenta colligo causarum illustrium quascūq; defendi nūc
q̄ maxime conficio orationes Ius augurū. pontificiū: ciuile: tra-
cto. multum enim literis grecis vtor. ^{or}Pythagoreū more exercen-
de memorie gratia: q̄ quoq; die dixerim audiuerim: egerim: com-
memoro vesperi. He sūt exercitationes ingenij. Hęc curricula men-
tis. In his desudans: atq; elaborans corporis vires non magnope-
re desidero. Adsum amicis venio in senatum frequens. ¶ utroq; affe-
ro res multum: & diu cogitatas: easq; tueor animi non corporis vi-
ribus. Quae si exequi nequirem: tamen me lectulus meus oblecta-
ret ea ipsa cogitantem quae iam agere non possem. Sed ut possim
facit acta vita: semper enim in istis studiis laboribusq; uiuenti non
intelligitur: quando obrepat senectus. Ita sensim sine sensu aetas se-
nescit nec subito frangitur: sed diuturnitate extinguitur.

Io. mentis sup. meq. Ego desudās. i. multū sudās atq; elaborās in his nō desidero magnopere. i. vehementer vi-
res corporis. Ego adfū. i. auxilio sū amicis: venio frequens. i. frequenter in senatū: & vltro. i. etiā nō acritus: & af-
fero res cogitatas. s. a me domi: multū: & diu: & tueor. i. defendo eas nō uiribus corporis: sed animi. Quē. s. om-
nia iā dicta si ego nequirem exequi. i. efficere: tñ i. nichilominus lectulus meus: in quo me cōtinerem: oblectaret
me cogitantem ea ipsa q̄ nō possem agere iā p̄e senio. Sed vita acta. i. transacta a me: facit ut possim. s. ea q̄ di-
cta sūt exequi. Enim pro quia: nō intelligit. i. nō percipitur uiuenti. ab eo qui uiuit in istis studiis. & laboribus: vñ
de q̄ senectus obrepat. i. latenter obuēniat. Et ita etas senescit sensim. i. paulatim: sine sensu. i. sine sensioe aut
perceptione: nec ipsa etas frangitur subito: sed extinguitur. i. more ignis in lampade seipsum consumentis: ab-
sumitur paulatim: diuturnitate. i. longa duratione temporis in quo omnia senescunt & labescunt.

¶ Septimus. ad pbationē dictorū affert se
in exemplū dicēs Septimus liber: q̄ iā sex
absoluerat: originū. s. italicarū: est mihi in
manibus. i. scribit a me: & colligo oīa mo-
numenta antiquitatis. i. q nos antiquitatis
moueāt scripta: & vestigia: & cōficio nūc q̄
maxime. i. diligentissime ofonez oīm cau-
sarū illustriū quas defendi. s. in foro iudicia-
li: & tracto nūc ius augurū: ius pontificiū. i.
ad pontifices pertinens equale est nobis
quod canonicū vocāt & ius ciuile: vtor enī
multū literis grecis: & cōmemoro. i. recito
aut ad memoriā reduco: vesperi. i. oriente
vespero seu hespero hoc est ad finem diei
more. i. ad imitationem pythagoreorū. i.
pythagoreū imitatorū: grā memoriē exer-
cendē. i. ut memoriā exerceā cōmemoro i
quā q̄ dixerim: audiuerim aut egerim vñ de
viro bono & sapiēte. Ma. Nec prius i dulce
declinat lūina somnū. Oīa q̄ longi reputa-
uerit acta diei. &c. Hęc. i. hmoi sūt exercita-
tiones ingenij. s. mei: hęc sup. sūt curricula
i. agitationes: & exercitia: quasi in curricula-
i. agitationes: & exercitia: quasi in curricula-

Come-
dus.
Comicus
Persius.
Non cito
crededū.
Ignauus
Nauus.
Petulātia
Petulci.
Ignauia
& inertia
differunt
Deliratio
Detinere
Metuere
& vereri
differunt
Liber.
Liberi.
Mācipiū.
Mancipa-
ta.
Seruus.
ASCEN

Adde Virg. de viro bono
De discipulis pytha-
gore lege autē gellii
Capi. nemo l. primi

Etas sine sensu senes-
cit

M. tullii Ciceronis.

Monu-
menta.
Monu-
mentum
Conficio
Ius.
Fas.
Ius pōti-
ficiū.
Ius ciuile
Mos py-
thagori-
cus.
Pythago-
rici.
Pythago-
rei.
Pythago-
riste.
Vesper.
Curricu-
la.
Adeffe.
Frequēs.
Recens.
Lectulus
vñ dicitur
obreprat
Paulatiz
ASCEN

¶ Septimius. ex seipso probat hoc. ¶ Originū. in quo omniū ciuitatū italicarū ponebat originem: iō originū li-
bros vocauit. In manibus quem nūc scribebat: & in eo omnia antiquitatis monumenta colligebat. ¶ Monumē-
ta enim sūt hystorie & alia scripta ac facta memorię causa. Monumentū vero quicqd motuorū cā edificatū est:
& ad aliquorū memoriā factū est: vt pyramides templa carminaq; ab admonendo dictū: & iō secūdū. i. prope
viā: hmoi erant aliqua: vt pterentes admonerent: & se fuisse illos esse mortales. ¶ Causarū disceptationem. di-
centiū: & cōtradicientiū. ¶ Illustriū nobilissimarū nō viliū personarū. ¶ Cōficio. perficio & limita s facio. Intell-
gere possumus q orationes q in publico recitabant: domi elimabant: & dicūt q cū recitabant erant quidā no-
tarij tante velocitatis manus habentes q ad verbū illas totas scribebant. Ciceronē ergo post recitationē emē-
dasse nulli dubiū est. Sed quā p milione habuit totā recitare nō potuit ppter tumultū clodianorū. ¶ Ius quidē
humanū est: Fas vero diuinū. ¶ Pontificū. est aut pontificiū quod nūc ius canonicū dicūt. ¶ Ciuile: q leges ciui
appellant. ¶ Pythagoreorū more vt diximus. Pythagoras famius fuit: & i nostrā venit italiā: i parte. i. quā ma-
gnam grēciā vocāt: vbi phiā docuit: & suis fuit vsus dicere discipulis: vt quā in die dedicerant in vespere cōme-
morēt: & repeterent memoriā & recordarent: quod oia memoriter tenerent: & memoriā exercerent: & sic vide-
rent in vespere qd boni malique in die fecissent quos ipse pythohoras versibus cōplexus est: quos aureos appella-
uit: & iterest multū i pythagoricos: pythagoreos: & pythagoristas. Pythagorici enī sūt pythagore discipuli: py-
thagorei pythagoreorū discipuli. Pythagoriste dñr illi q pythagoreā sectā: & opinionē sūt secuti. ¶ Vesper. cū
datiuo p ablatiuo ponit. i. in vespere: vel melius vt sit aduerbiū. Nō dubitauerūt ei maiores nri ppter. e. & i. li-
terarū affinitatē: & vespere: & vespere dicere: & manī: & mane: & heri: & here. Iuena. Res hodie minor est here
q fuit: ac eadē cras. Diceret exiguis aliquid. ¶ Curricula stadia. qbus adolescentes currādōq; saltādōq; exerci-
tant. ¶ Adū amicis. ad defensionem amicorum venio. Abesse enim sepe vti p defendere Tullius: & prodes-
se. ¶ Frequens pro frequenter: vt libens pro libenter: recens pro recenter: vt iole recens orto. ¶ Multū. qū ad
vehementiam cogitationis & diu qūm ad tempus. ¶ Cogitatas. & bene prudenter fecisti Cato. Parum enim
prudens is existimatur qui accidit ad orandum: nisi prius domi quā dicenda sunt excogitauerit. Plutar. q per
audoritatem demosthenis comprobatur est. Ter enim interrogatus in senatu atheniensī sentētiam suam: ter
respondit. Non enim pmeditatus sum: ¶ Lectulus meus iucundus per diminutiuū dixit. Lectus autem di-
ctus est q ad se homines fessos alliciat. ¶ Acta scilicet bene temperanter: & moderate quoniā referuauit vires.
¶ Obreprat. clanculum subintret. ¶ Sensim. paulatim sine sensu: ita q facile homo non sentit.

Equit tertia & c. Accedit ad pur-
gationem terti obiecti dicens.
Tertia vituperatio senectutis se-
nit. i. purgāda. Vituperat autē
tertio q dicūt eā carere voluptatibus O p-
clarū munus. i. donū etatis. i. scilicet aut lōge
uq; siq dē certe id su. dicerē: si aufert a nob
d quod est viciōsissimū in adolescentia: vi-
delicet indulgere voluptati & libidini. Eni
pro ga: o optimi adolescentes scipio: & le-
li: accipite. i. audite & itelligite veterē ora-
tionez archite. i. phitarentini. i. a tarentio
oriūdū. vñ magni in primis. inter prios: &
pclar. i. pter ceteros clari in phiā: q oīo ē
tradita mihi cū ego adolescēs esse: taretū
cū Quinto. i. fabio maxio. Architas sup.
dicebat nullā pestē. i. perniciem: & labem
capitallorem. i. perniciosiorem esse dataz
homini a natura q voluptatem corporis:
cuius voluptatis libidines auidē. i. cupide:
excitarentur temere. i. temerariē incōlide-
rate aut fere semper: & effrenatē i. sine fre-
no & moderatione ad potiūdū. i. vt ea po-
tiāt. Hinc. i. ex hac voluptatis potiōe dice-
pditiones patrie: hinc dicebat euerfioes re-
rū. i. iperlorū & ciuitatū. hinc dicebat col-
loquia clā destina. i. occitā: cū hostibus na-
sci. i. pficisci. & dicebat nullū deniq; scelus
& nullū facinus magnū. i. criminōsū factū
esse ad quod suscipiendū. i. in se admitten-
dū & faciūdū: libido. i. mala appetitio vo-
luptatis nō impelleret. s. eum in quo esset.
Vero p sed: dicebat supra. i. violatiōes &
oppressiones nō cōiugatorū: & adulteria.
& cōiugatorū fornicationes & omne flagi-

Equitur tertia vituperatio senectutis q eā carere
dicunt voluptatibus. O preclarum munus etatis
liquidem id aufert nobis quod est in adolescentia
viciōsissimum accipite enim optimi adolescentes
veterem orationem. Archite tarentini magni im-
primis et preclari viri que michi tradita est cum essem adolescens
tarentiū. Q. maximo. Nullam capitallorem pestem q corporis
voluptatem hominibus dicebat natura datā: cuius voluptatis auis
de libidines temere & effrenate ad potiūdū incitaretur. Hinc pa-
trie proditiōes: hinc rerum publicarum euerfioes: hinc cum ho-
stibus clā destina colloquia nasci dicebat. Nullum deniq; scelus
nullum magnum facinus esse: ad quem suscipiendū non libido vo-
luptatis impelleret. Stupra vero & adulteria & omne flagitium nul-
lis alijs illecebris excitari nisi voluptate. cūq; homini siue natura:
siue quis deus nihil mente prestabilius dedisset. huic diuino mune-
ri ac dō nihil tam esse inimicum: q voluptatem. Nec enim libi-
dine dominante temperantiā locum esse omnino: nec in volupta-
tis regno virtutem posse consistere. Quod quo magis intelligi pos-
set: fingere animo aliquem iubeat tanta incitatum voluptate cor-
poris quanta pcedi posse maxima nemini censebat fore dubium
quin tādū dū ita gauderet: nihil agitare mēte: ratione: nihil cogita-
tione: consequi posset. Quocirca: nichil tam detestabile. tamq

Tertia vituperatio se-
nitutis

Ihero: i. 3. l. episto.
Libido nec timet regnū
pmpnas nec immū
dūmim spernit squal
lores

Nihil mente nobilius
ar prestabilius
dono

Perripere
Concludit Cattho

pestiferum: q̄ voluptatem. Siquidem eo cum maior esset: atq; lon-
gior/omne animi lumen extingueret.

tiū sup. aliud. i. scelus flagitione: & increpa-
tione vehemēti dignū: exercitari. i. p̄uoca-
ri nullis alijs illecebris. i. illecepcionibus: nisi
voluptate. Cūq; i. & cū sine natura. i. nā-

*Adde autē Collin
Libro 19. capite secundo*

turalis vis celorū vt volebant epicurei: siue quis. i. aliquis deus vt volebāt stoici: dedisse hoī nihil p̄stabilis men-
te dicebat sup. nihil esse tā inimicū. i. aduersū: & cōtrariū huic diuino muneri ac dono q̄ voluptatē. Enim p̄ quia
nec. i. & nō: & dicebat locū nō esse oīno tēperatē dominātē libidīe. vbi vel qñ dñe libido: nec virtutē polle cōsi-
stere i. regno voluptatis. i. vbi dānaret voluptas Q d. i. q̄ res aut qd dictū quo. i. vt possz itelligi magis. i. euidentius
ipse iubeat fingere aio. i. per imaginationē cōstituere aliquē icitatū tāra voluptate corporis: quāta maxia pos-
set percipi. i. ab aliquo & censebat fore dubiū nemini: quin talis tādiu. i. tantip̄se: dū gauderet ita. i. sic immodera-
ta censebat nihil tā detestabile: tā pestiferū q̄ voluptatem siquidem. i. quandoquidem ea cum esset maior. i. in-
tensior: longior. diuturnior: extingueret omne lumen animi id est intellectus & rationis.

Equitertia vituperatio senectutis. Reddit docilem & attentū & prouisū auditiorem trāseūdo ad ter-
tiā partē superioris diuisionis. ¶ O p̄clarū. Incipit cōfutare opinionē illoz qui senectutem vitupe-
rāt quod voluptatibus careat. ¶ O p̄clarū admirātis est. Virg. O q̄te memorem virgo. ¶ Accipite. Oratio ar-
audite vt Virg. Accipe nūc dānū insidias: & crimine ab vno. Disce oēs. ¶ Vererem orationem vetus
enim interdū ad vituperationem. Teren. Veteris poēte male dictis respondeā. ¶ Archite hic fuit tarentinus sū-
mus phūs etate Platonis: qui grēce vnā egregiā orationem cōtra voluptatem cōposuit: quā Catoni illud profe-
cto cū quinto. fabio: vt vidimus supra quidem suus hospes attulit: & eā ipse traduxit in latinū: & in hoc suo in se-
rit sermone. ¶ Magni q̄tū ad scienciā: q̄ facit hoīem: & cōmendatio testimonij: vt faciat fidem quod genus iter
currens appellat. ¶ P̄clarū q̄tū ad famā & nomen. ¶ Tradita a quodā hospite suo. ¶ Nullā. hęc est alia ora-
tio archite in quā ordinē rhetoricorū seruauit. Primo enim fecit p̄positionem. secūdo rōnem. Tertiō rōnis cō-
firmationem. Quarto exhortationem: postmodū cōclusionem. dicit ergo. ¶ Dicebat. i. archita & bene iquit vt
oratoris est aperte distincte: & ornate dicere. ¶ Capitaliorē. mortaliorem a capite denominamus totū quod
maximū est in homine. ¶ Cuius ratio est. regit artem quod est maxime faciendū. ¶ Voluptatis. est enī voluptas
vocabulū mesū. sicut valitudo venenū facinus. Voluptas quidem est delinimentū quoddā sensū & sic nūc ca-
pitur. Et voluptas etiā est qdā animi iacūditas: & declaeratio qua sepe vtīf Cic. in eplis: & quia ista vocabula me-
sa sola per se posita: vt plurimū in malā partē sumūtur vt hic qñ in bonā partē accipimus aliquod addimus epy-
theton: vt bene vale: bona valitudo: bonū facinus. ¶ Effrenate. intemperanter. ¶ Ad potiundū: in sua potesta-
te habendū & bene elegit verbū aptū quod p̄priū est in voluptatibus. ¶ Hinc ex ista voluptate: & est rōnis cō-
firmatio. ¶ Patrie pro qua mortem adire debemus vt dulcis amor patrie. Item vincit amor patrie laudūq; im-
mensa cupido: & p̄ voluptate pecuniarū aut alicuius alius rei p̄dimus ipsā. ¶ Cū hostibus: sūt enī ab hostibz
inimici vero priuati: vt nihil est tā inimicū: q̄ voluptas. ¶ Magnū facinus: quia & bonū vt diximus. Ad quod sulci-
piendū capere ad perficiendū. ¶ Stupra. in virgines. ¶ Adulteria. in vxores. Flagitium: omne magnū scelus &
potissimū in libidinibus a flagitiādo dictū quod est cū quodā ardore & igne petere. Illecebris. attractionibus
ab illiciendo. ¶ Quis deus. aut p̄metheus. qui hoīem ex limo fecit: & postmodū solis calores infudit: aut ipse
deus qui regit omnia. ¶ Dono. quod sit nullo merito intercedente. Donū vt iugz donatus dijs datur. Munus. &
premiū hominibus: sed donū & munus tā ante factū q̄ post factū datur. premiū vero nō nisi post factū. ¶ Nihil.
dictū quidem a nec & hilo quod nec hile sit. Hilum enim est medulla sambuci siue canne. Cic. in tulculanis Sa-
xū sudans intendo nec proficit hilum. ¶ Virtutē. virtus cū voluptate & libidine esse non potest. Et virtus inquit
Cic. in veteri thethorica est habitus animi in naturē modū rationi cōsentaneus. ¶ Iubeat pro decernere etiā
ponebāt antiqui: nūc p̄uelle & p̄cipere Et nota q̄ omnes iste sūt exornationes: q̄ collocant in mediū oratio-
nis. Quanta percipit vt omnes habebat voluptates ad omnes sensus delinimenta similiter: visū. auditum: gu-
stū: odoratū. & tactū. ¶ Exequi possent: quia voluptates ipse impediūt omnez cogitationem: mentem: & rōnez
¶ Pestiferū bene cōplexus est: q̄a in propositione dicit capitaliorem pestem. ¶ Longior. q̄tum ad tempus.

Accipite
i. audite.
Oratio ar-
chite con-
tra volu-
ptatem.
Oratoris
officium.
Capita-
lior.
Voluptas
effrenate
Hostes
vnde dī.
Inimici.
adulteria
Stupra.
Flagitiū
vnde dī
Flagita-
re.
Hilum.
Donum.
Munus.
Nihil vñ
dicatur.
Virtutis
definitio
lubere.
Volupta-
tes men-
te & rōne
ipediūt.
ASCEN

¶ Hęc cū. & c. Prosequit narrationem suā
qua pbat q̄ execranda sit voluptas bellui
na q̄ a senectute minus percipiat dicens.
Nearchus q̄ dī nouus princeps: hospes n̄
tarentinus. i. a quo cū tarenti essem hospi-
tio accipiebat dicebat se accepisse. i. audi-
uisse: a maioribus natu. i. a senioribus: ar-
chitā locutū sup. esse: hęc cū Caio Pōtio s̄a-
nite: patre eius. i. famnitis a quo publicus
posthumus & Titus vetumius cōsules ro-
mā sūt superati: tūc sup. cū quidez. i. certe: pla-
to atheñ. i. phūs interfuisse ei sermōi quē
f. platonem ego reperi. f. i. monumentis
libroz venisse tarentū Lucio emilio & Ap-
pio claudio cōsulibus. Sed sup. q̄ retis for-

Maioribus natu

Plato atheniensis

*Senes fuit magnam
gratiam habendam*

¶ Hęc cum. C. pontio famnite patre eius: a quo in caudino p̄ae-
lio. P. posthumus & T. vetumius cōsules superati sunt: locutum
Architam Nearchus Taren. hospes noster: qui in amicitia populi
romani permanerat: se a maioribus natu accepisse dicebat: cum
quidem ei sermoni interfuisset plato atheniensis: quem tarentum
venisse. L. emilio Appio claudio cōsulibus reperio. Quorsum hęc:
vt intelligatis si voluptatem aspernari ratione & sapientia non pos-
sumus: magnam habendam senectutis gratiam: quā efficeret vt
non liberet quod non oporteret. Impedit enim cōsiliū voluptas

Vehirig

M. tullii Ciceronis.

*Voluptas nulla habet
omni virtute commer-
cium*

*Salustius
quis amittit q̄ fratrem
fratri
alij ne utiq; et alij neu-
trius legunt*

san quorsum hec sup. tendat. & m̄det: vt in-
telligatis si nō possumus aspernari. i. cōtē-
nere voluptatē rōne & sapia: magnā grāz
esse habēdā seneſtutiqua efficeret vt sup.
id. nō liberet (media lōga a libet). i. nō in-
epte placeret nobis. i. indulgere volupta-
ti: quod nō oportere. i. nō deceret. Enim p̄
quis voluptas inimica rōni impedit cūſili-
um. i. cōsolationē: & perstringit. i. fascinat
quodā mō quasi arte p̄ſtigatoria oculos: vt
ita dicā: mentis: nec habet vllū cōmertūz
i. rōnem & societatem vt habent cōmercā-
tes inter se cū virtute. Quidē. i. certe ego fe-
ci inuitus vt eiicerem. i. (vt vlla adnotauit)

inuitas eieci a senatu Luciu flaminium fratrem Titi flaminij vtri fortissimi : cuius mentio facta est in principio huius:
operis: septem annis postq̄. i. Lucius fuisset consul: sed putauit libidinē eius notandā. i. nota infamie: & electiōis
e senatu taxandā. Enim pro quia: ille. i. Lucius frater Titi: cū esset consul in gallia. i. cisalpina apud placentiam
exoratus est. i. p̄cibus inductus (Nō autē legeſ exhortatus est) i. cōuictio: a scorto. i. meretricula aut puero exoleto
quo etas illa abutebat vt feriret. i. percuteret securi aliquē. i. quemlibet. i. quēuis vnū eorū qui essent in vinculis dā
nati rei capitalis. i. amputationē pertinētis: hic. i. Lucius est elapsus. i. a nota infamie. Tito. i. flaminio fratre suo
censore: q̄ fuerat. i. censor p̄ximus ante me. Vero pro sed libido tam flagitiosa tā perditā q̄ cōiungeret dedecus
imperi: quod tūc gerēbat: cū probro. i. turpi facinore & ignominioso vituperato priuato. i. proprio & hois pri-
uati. neutiq̄. i. ex nulla parte potuit probari. i. approbari mihi: & flacco: quibus promissa data est censura:

T. Liuius
Attende
hystoria.

¶ Hec cū. C. Pontio. Nūc ponit quomodo: & cum quo habita fuerit illa oratio: & quos ei tradidit: ordo est Ne
archus tarentinus hospes noster: dicebat se accepisse a maioribus natu Architā locutū hec cum. C. pōtio. & c.
pro cuius noticia hec legimus in Liuiō lib. 8. Ruptis inter romanos & samnites federibus: & eodē tpe Tito ve-
trurio. Spurio posthumio cōsulibus: & samnites eo tpe Herēniū posthumū & C. pontiū eius filiū regez habebāt
Hic enim. C. pō. ad ro. legationē misit: & infecta pace legati reuerſi sunt vñ suo & suorū cōsilio vsus decreuit bel-
lū romanis iufere. Itaq; romanū exercitū in aliquas angustias cogere cogitauit. Simulauit enim Lu ceriā apu-
liā ciuitatē romanę colonie obſidere: & illuc dum fret exercitus aggredereſ: qđ fecit. Nā q̄ primū romanū exer-
citū apuliā miserunt ad Lucerię auxiliū ad quā ad eūdem duę erāt vię: vna preter orā ſuperni mōtis q̄ tucior: sed
lōgior erat altera vero per furcas caudinas breuior quā nō vltius cōſiderātes: vt citius irent elegere. Verum lo-
cus iſte vt ſcribit Liuius hoc modo angustus erat. Saltus duo alti āguſti ſiluoſiq; sunt mōtibus mōtes circa per-
plexus inter se iuncti: iacet inter eos ſatis patēs clauſus in medio campus herbīdus aquoſuſq; per quez medium
iter eſt. Sed ante q̄ venias ad eum intrandū primo angustia sunt & aut eadē qua te inſinuaueris via retro repetā
da: aut ſi ire porro perges per aliū ſalutem altiorez impeditiorēz euadendū. In eum cāpum via alia per canā ru-
pe. Romani remiſſio agmine dum ad alias angustias p̄tinus pergeret: ſepē deiectā arborū ſaxorūq; ſacientium
aiacentem molem inuenere: quo p̄tinus captos se eſſe intellexerūt. C. Pontius vero poſtq̄: vt exoptauit roma-
num tendebat exercitum custodiens exitum: legatos q̄ primum miſit ad patrem quid faciendum eſſet de captu
exercitu romano. Respondet omnes eos liberaliter citiſſime dimittendos intactos: quod. C. pontius ſtolidum
eſſe exiſtimauit: & patrem deliberare: & iterum miſit ad eum legatos: quibus reſpondit iterum omnes ſimul &
ad vñum eſſe interficiendos de integro: & tertiam patri miſit legationem: vt ad concionē ſuā veniret: qui ſtatim
plauſtrū cōicendit: & ad ſilium veſtus eſt: & ſua reſpōſa validis rationibus corroborauit: & inter alia verba hec
dixit. Eſt ea romana gens: que victa quieſcere neſciat: & his dictis patriā remeauit. C. pontius poſtea vsus cōſi-
lio fecit furcas fieri humiles: et ſub ipſas oēs romanos ſpoliatos p̄terire: et primi quidē conſules inclinatis capi-
tibus iueſt ſubiugū: tū vt qđq; gradu primus erat dignitatis: et ad hāc ignominia primus fuit. ¶ Maioribus na-
ad furcas
coegit

Loci de-
ſcriptio

Reſpon-
ſum pa-
tris.

C. Pon-
tius.

C. ponti-
romanū

ad furcas
coegit

Nota de
platone.

Luxuria
blanduz

malum
Impedit.

Prestigia
tores.

L. Flami-
nij teme-

rarium
factū ob

volupta-
tem

loqui latine. Pla. q̄ ſciendi gratia ferme tetrarū orbe peragrauit: & pythagoreo noie in italiā venit: & Tarētī ar-
henditur facilius q̄ vtatur. ¶ Habēdum gratiā. habere enī gratiā eſt aio Reſerre munere: Agere v̄erbis. Cice. in
epi. ad Vatiniū: nec enī tu mihi modo gratiā habuiſti: ſed accumulatiſſime reſulſiſti. ¶ Vt id. i. voluptas. ¶ Im-
pedit. alligatis pedibus: ſicut a ſolutis expedit traſtum eſt. ¶ Cōſiliū. declaratio rerum faciendarū. ¶ Vt ita di-
modus loquēdi quo vtimur: qñ aliquid improprie dicimus. ¶ Vt nunc oculos mentis cum proprie oculi ſunt cā-
pitis. ¶ Perstringit. p̄occupat: inde p̄ſtigators dicūtur iſti q̄ faciūt videre res que nō ſunt ineſſe. ¶ Cum vir. cō-
cōmunicationē & conſuetudinē: virtus ſpernit dulcia & voluptas amat ea que ſunt ſuauiā: & virtuti quidem la-
bores & ſudores multi ſunt dulcia: vt Luca. in. ix. Serpens ſitis ardor arene. Dulcia virtuti gaudet patientia du-
ris: & ſunt quidē verba alterius Ca. ¶ Inuitus feci. ponit quid mali conſecurū eſt ex voluptate: & quid ipſe fecit
contra L. flaminium voluptuoſum. T. flaminius frater Titi flaminij: de quo diximus in principio ſuit conſul in
Gallia cisalpina apud placentiā: & cum ibi ſuum ageret cōſulatū cuiuſdā meretricis amore inductus quēdam
hoiē interfecit: quē in carcere detinebat: cum illa dixiſſet ſe nuſq̄ vidiffe mortem hois: & cupidam eſſe videre
quod contra legem & iuſticiā fecit pro voluptate: quia ipſum interfecit non debito loco & tempore determi-
nato: ſed in quadā porticu: ſine officio debito: quia ille mortem meritis eſſet: & quia eo tēpore frater ſuus Tī,

rationi inimica ac mentis (vt ita dicam) perstringit oculos: nec ha-
bet vllum cum virtute commercium. inuitus quidem feci: vt fortis
simi viri. T. Flaminij fratrem, Flaminium a senatu eiicerem septez
annis postq̄ consul fuisset sed notandam libidinem putauit. Ille
enim cum esset in Gallia exoratus est in conuiulo a Scorto: vt secu-
ri feriret aliquem eorum qui in vinculis essent damnati rei capitalis
hic tito fratre tuo censore (qui proximus ante me fuerat) elapsus
est. Mihi vero: & flacco neutiq̄ probari potuit: tam flagitiosa: & taz
perdita libido quæ cū probro priuato cōiungere iperij dedecus.

cuius mentio facta est in principio huius:
eius notandā. i. nota infamie: & electiōis
apud placentiam
meretricula aut puero exoleto
in vinculis dā
Tito. i. flaminio fratre suo
censore: q̄ fuerat. i. censor p̄ximus ante me. Vero pro sed libido tam flagitiosa tā perditā q̄ cōiungeret dedecus
imperi: quod tūc gerēbat: cū probro. i. turpi facinore & ignominioso vituperato priuato. i. proprio & hois pri-
uati. neutiq̄. i. ex nulla parte potuit probari. i. approbari mihi: & flacco: quibus promissa data est censura:

flāminius erat cēlor nō fuit illis ānis rēphēsus sed postmodum finita frīs cēlura. quē durabat per qnq; ānos. Ca-
to scētus est cēlor q; Lucii flāminii p illo scelere puniuit: q; eū de senatoria dignitate deiecit. ¶ A senatu eijcerē
senatoria dignitate eū puarē. Notādū ifamie dādā nā nota est ifamia. Ille ei. i. flāminius. In gallia. i. cisalpina.
apd placetiā: duē ei sūt gallie cisalpina. & trāalpina. A scorto meretricio. hoc scortū scortis: & vtriusq; gñis est.
Frē suo dictus ei fr q; si fr alter. elapsus ē euasit penā. nullū de eo verbū fctū ē. Mihi & Flac. q; cēlo fcti erāt post
cēlurā T. flā. Imperij dedecus: q; a ipe. ro. magnū dedecus erat: & q; erāt cū magistratu talia voluptuosa facerēt.

Nota. i. i
famia.
Duē sūt
gallie.
Scortum
Frater
ASCEN

¶ Sepe a maioribus natu audiui: qui se porro pueros a senibus
audiuisse dicebāt: mirari solitum Caium Fabriciū: q; cum apud re-
gē Pyrrhum legatus esset: audisset a Thessalo Cynea athenis quē
dā esse qui se sapientem pferretur eūq; dicere oia quā faceremus
ad voluptatē esse referenda. Quod ex eo audieres. Maniū Curiū
& Titū Corūcanum optare solitos: vt id samnitibus/ipsiq; Pyrrho
persuaderetur: quo facilius vinci possent: cū se voluptatibus dedis-
sent. Vixerat Manius curius cum publico Decio quinquēnio ante
eū cōsulē se p repu. quarto cōsulatu deuouerat. Norat eundē Fa-
bricius: norat corūcanus qui tum ex sua vīa: tū ex eius (quē dico)
P. Decij facō iudicabant esse aliquid profecto natura pulchrū at-
q; pclarum: q; sua sponte peteretur: q; spreta & cōtempta volup-
te optimus quisq; seq̄retur. Quorsum igit tam multa de volup-
te: q; nō modo vituperatio nulla: sed etiā summa laus senectū est
q; ea voluptates nullas magnopere desiderat. Caret epulis: extru-
ctisq; mensis & frequētib; poculis. Caret ergo violentia & cru-
ditate & in somnijs. Sed si aliqd dandū est voluptati (quoniam eius
blanditijs nō facile obsistimus. Diuinus enī Plato escā malorū vo-
luptatē appellat: q; ea videlz hoies capiāt: vt hamo pisces) q; im-
moderatis epulis careat senectus: modicis cōuiuijs tū potest dele-
ctari. C. Duillū. M. filiū qui penos primus classe deuicerat: redeū-
tes a senatu senem sepe videbā puer delectabatur crebro funali & ti-
bicine: quē sibi nullo exemplo priuatus sumpterat. tantū licētie da-
bat gloria. Sed quid ego alios ad meipsum iam reuertar. Primum
habui semper sodales. Sodalitates autem me questore constitutę
sunt sacris ideis magnę matris acceptis.

natura: & q; optimus quisq; i. ois vir bonus sequeret spreta: & cōtempta voluptate. Ad aūt est bonū honestū de
quo i officijs late disputatū ē. Igr̄ q̄retis forā quorsū. i. ad quē itationē cū mltis datus de voluptate & rīdet. cat.
q; nō mō. i. nō solū nulla vituperatio: s; ēt summa laus ē senectutis q; ea. i. senectus nullas voluptates desiderat ma-
gnopere. Caret ei epul & mensis extructis. i. oppipar: & pocul frequentibus: & ergo caret violentia. i. ebrietate: &
ruditate. i. indigestiōe q; pūit ex nimia igurgitatiōe cibor: & isōnis. i. fārasmaticis visiōibus hīs q; cerebro labor-
āt appareē solitis. S; si dādū. i. cōcedēdū ē aliqd voluptati (quoniam nō facile. i. difficulter obsistius blāditijs enī. ei
p q; Pla. diuinus. i. phūs appellabat voluptatē escā. i. i elīationē malor: q; i. q; vcz hoies capiāt ea. i. volup-
te: vt pisces sup. capiūt hamo. i. ferro adūco aut sili istrumēto) cōcedēdū ē i q; aliqd voluptati vñ q; senectus ca-
reat. i. careē d; epul. i. cibis imoderatis. i. imoderate sūptis. tñ pōt delectari cōuiuijs modicis: qd; pbat exēplo di-
cēs. Ego puer videbā sepe Ca. duillū filiū marci q; deuicerat p̄mus penos. i. cartha. classa. i. nauali p̄lio: videbat
dicit puer ip̄z senē redeūte a cēa. Cōuēit at̄ persōe vt permittat cōuiuiā q; ipe ca. i. vsq; ad ebrietatē iterdū cū ami-
cis celebrasse legi. Delectabā. i. duillus funali. i. lāpade ex sūe picato. vñ. M. & nocte; fūalia vicūt. & tibiē q;
ad hilarāda cōuiuiā adhibeat: q; i. fūalia & tibiē: ipe priuatus. i. cū ēēt mgratus sūperat sibi nullo exēplo. i.
neminē imitatus. Nec a quouis tradita: q; a sumus per nos accipimus a tradere Glā quā ex nauali victoria pepe-
rerat sup. ei tātū licētie. i. permissiōis ex libito. S; qd ego alios sup. sector aut taxo reuertar iā ad me ip̄z. Primū
sup. fateor q; habui sepe sodales. i. socios mēse q; si socios ad dapes. Aūt p; i. sodalitates. i. socialia cōuiuiā sūt
cōstitutę me q; i. i. cū ego esse q; i. i. hoc sacris ideis. i. tro. magne m̄ris sup. deor: vcz Cybel: acceptis. i. a ro.

¶ Sepe maioribus natu: q; vt dixius rarus erat līaz vsus. ¶ Apd pyr. legatus eēt qn. i. pyr. erat iperator Ta-
rē. i. ductor eor: exercitus cōtra rōanos vt dixius. ¶ Cynea thessalo de thessalia iste at̄ Cyne. pceptor fuit Pyr.
& pclarus phūs cū recitasset aliq; phōrū opiniōes: & stoicoz sūmū bonū i virtute ponētū: iter eas quoq; refera-
bat opiniōē epicuri cū iudā athe. eo tpe viueris per qd; p̄tebat ē sapiētē & sūmū bonū i voluptate pōebat.

N. i.

alij cūis athenis

Sammitis et Pyrrhus
hostes Romanorum

Publius Decius

Optimus quisq;

Obiet tio

Voluptas 2m Platonem
esca malorum

C. Duillus primus
classe deuicit

Sodalitates primū
a cathone instituit

Pyrrhus
iperator
tarantino-
rum
Cynea
thessalius

M. tullii Ciceronis.

Duo de- & alia dicitur affuit Ca. Fabricius legatus roanorū quē solitum mirari de hac re dicebat q̄ oia. f. q̄ faceremus ad
cij p rep. voluptatē eē referēda illius epicurei opiniōe. ¶ Optat solitos ita q̄ vtinā diceret vt santes: & ipe Pyr. hoc cre-
deuotū. darēt oia eē referēda ad voluptatē: q̄a facilius ip̄os vicerēt si voluptatibus se darēt: q̄ sūt cōtra oēm virtutē. ¶ Pu-
Sōmū de blio decio: duo fuerūt Decij p̄r & filius: q̄ abo se p rep. deuouē. Decij. at p̄r i bello latio: vt igt Pli. positus ap̄
cij & mā- marseri fluuū castis cū sibi & Monilio torq̄to collegē sōmo obuēniss̄ eos for̄ victores quorū dux i p̄lio decidit
lij. set: cū collato cū collega sōnio cōueniss̄: vt culus cornuacie laboraret dijs se māibus voueret: inclināte suapte se
P. decius cū hostiū exercitu per Vale. pōtifice dijs māibus deuouit ip̄etu i hostes factō victoriā suis religt. P. vero decius
exēplum decij de quo nūc agit cōsulatu cū fabio maxio cū galli santes: vmbri: tusc̄: cōtra roanos cōspirarēt ibi exercitu
patris se i acie ducto: cornu inclināte exēplū p̄ris imitatus aduocato. M. Liuius pōtifice haste isistēs i solēnia verba rēdēs se
cutus est. & hostes dijs māibus deuouit: ip̄etu i hostes factō victoriā religt suis corpus a collega laudatū magnifice sepul-
Sponte. tū ē hoc ac n̄ fiebat p voluptate: s̄ p virtute: ergo q̄ dicebāt virtutē eē per voluptatē errāt: q̄a si virtus per volu-
Spemere ptatē eēt: virtus q̄dē eēt serua voluptatis q̄d ē falsū. Q̄d sua spōte. vt fecit ipe Decius n̄ per voluptatē: s̄ spōte:
Cōtēnē. & tūc ē nomē: q̄a & genus / & casū h̄z sicut forte. ¶ Dū mae nouū. dū gramia canēt Per. Nepe hoc assidue iā cla-
Epulae rū mae fenestras itrat. ¶ Sp̄ta. & cōtēpta: q̄d spernēt ē eijsē & despice. Cōtēnē ē de aliquo nullā estimationē
hoim h̄re. ¶ Quorsū. hic cōcludit q̄ male sētūt q̄ senectutē vituperāt q̄d careat voluptate cū magis i eo sit laudāda
sūt dapes q̄ vituperāda: & ei habēde gr̄e imortales. ¶ Caret epulis. atipophora ab aduersarijs facta q̄ senectus n̄ pōt se
deorum. iplere epul̄ ppter debilitatū stomachū: & caret istis sūptuosīs cōuiuijs q̄ dicūt opipata. Bn̄ igt epul̄: sūt ei epulē
Lētus in hoim dapes deorū. ¶ Caret ē. rēdet obiectiōi factē Tu dicis q̄ senectus caret epul̄: extructis mēis / & pocul̄: et
cōpositio go caret violētia / & ebrietate / & idigestiōe: & iēptitudie sōniorū. q̄d ē laudabile / & n̄ vituperabile. ¶ Violētia. a
ne. vio & lēto. Lētus aut i cōpositiōe significat plenū: vt emulētus. violētus plēus vio. ¶ Cruditate idigestiōe. Iu. Et
Vinolen- crudū pauonē i balnea portas: hoc ē indigestū. S̄z si aliqd. ordo ē. si aliqd ē dādū voluptati: q̄q̄ imoderatus & c.
tia Cētera dicta sūt per parēthesi. ¶ Diuinus & bn̄ q̄a iste P̄lo diuio quodā spū erat islāmatus: quē Cī. de deorū na-
vñ dicat. tura: tāq̄ deū quēdā phōz dicit: p̄ceptor ei So. & Ari. fuit & m̄torū aliorū sapiētū. ¶ C. Duillū. post regulas pōit
Crudita- exēpla. Iste ei duillus filius fuit. M. Duillicius roanus p̄clarissimus i priō bello punico primus ē nauali p̄lio p-
te. fligatus Car. romā victoriā deportauit: q̄ postea factus senex tali voluptate delectabāt q̄ suis cū familiaribus
P. diuili- frequētissimē cenitabat. & nocte domū reuertebāt cū m̄tis sūalibus accēsis: & cū vno tibicine q̄ añ ip̄m sonabat.
nus. ¶ Redeunt a cēna. q̄ dicūt cibus cōis q̄ semel i die fiebat. Antiqui ei solū semel in die cenitabant: & illud cēnam
C. duili- nuncupabāt. q̄d aut nos dicimus prādium erat illis inordinatus cibus quod dabatur militibus ne penitus ieu-
lus. ni irent in prelium. ¶ Crebro. aut aduerbium aut nomen: & vsus est numero singulari p plurali: vt hostis habet
Antiq̄ se- muros. ¶ Funalia autem a fune: quia nondum erat vsus bonbicis cerei. ¶ Tibicinā. a tibia & cano: quod
mel i die & facit tibicem quod per syneresim dicimus tubicem: h̄ne est q̄ illud bi est longum. Aliud tubicena a
comede- tuba & cano: quia illud bi est breue: quia nulla syneresis sit. Tibia autem dicta est: quod tibijs crūtum anima-
bant liū flebat: nunc maxie ex buxo. ¶ Glia & fama magna rerū: fama vero ē cōmunis ad oēs & tā ficti prauiq̄ te-
Prādium nax q̄ nūcia veri. ¶ Sodales. dicti q̄ si sūdales: q̄a i vna mēsa edāt. ¶ Sodalitates. sodalitia. ¶ Mequestore. p-
inordina- fecto erat rei. ¶ Cōstitute. ab illis tēporibus sodalitates sūt cōstitute: q̄bus statua cybeles de phrigia romam
tus cibus portata fuit: de qua pōit Va. i caplo religioē i li. 8. c. 8. Hāc vero rāta vēratōe roāni sūreperūt: q̄ vnusquisq̄ vo-
Crebro lebat eā domū suā portate: et cū iā ita ferebāt ceremoniē et plurimis cōuiuijs: et q̄ sūptuosīs vtebātur: et m̄te tūc
Familiā sodalitates fiebāt: vnde ipsa sodalitia nata sūt cū ātea nulla esset Cū igitur romā portata ē plauistro et i porta
Tibicem ē iuecta capena a Scipione nasica fuit accepta Iuuenalis Da testem romae tam factum q̄ fuit hospes Numinis i
Tubicez dei. Ideis quae fiebant in ida silua troiana Duæ enim sunt idæ. Vna in phrigia. Altera in creta.

¶ Epulabar igitur & cetera. Ne suo exemplo comestationes inducere videre-
Fama tur modestiam / & temperantiam suam
Sodales in conuiuijs recitat forte maiorem q̄ ha-
sodalitia buerat: sed conuenit magistro maiorum
Ida. nichil turpe de se fateri. dicit ergo. Ego
Duē idæ igitur quia sodalitates institueram epu-
ASCEN labar cum sodalibus: sed omnino mo-
Communi unde dice: id est sobrie / & modestie: sed erat sc̄z
diratur in me quidem feruor ætatis. sc̄licet iuueni-
Habo magnā gratia lis qua. s̄atate progrediente: id est ad ma-
Sermōnis auiditas turritatem tendente: omnia quæ in ado-
in cathore magis q̄ lescentia sunt cruda: & indigesta: hoc est
ribus et potus instituta adhuc rudia. s̄iunt etiam in dies
sc̄licet singulos mitiora quasi dicat de-
coctiora / & maturiora: vt poma matu-
ra mitiora sunt q̄ cruda / & viridia. Neq̄
enim metiebat. id est compensabam de-
lectationē ip̄orū conuiuiorū magis volu-
ptatibus corporis q̄ cœtu. i. cōtione & cō-
uictu amicorū. Eni p̄ga: maiores. i. p̄sci ro-
mani aut latini nominarunt accubationē

¶ Epulabar igitur cum sodalibus oīno modice. Sed erat qui-
dē feruor ætatis: qua p̄grediēte oia sūt etiā in dies mitiora. neq̄ eni
ip̄orū cōuiuiorū delectationē corporis voluptatibus magis q̄ / cœ-
tu amicorū & sermonibus metiebat. Bene eni maiores accuba-
tione epularē aicorū: q̄a vitē cōiūctiōne haberet cōuiuiū noiait mea-
lius q̄ greci: q̄ hoc idē: tū cōporatōne tū cōcœationē vocāt: vt q̄ i eo
genere minimū est: id maxie p̄bare videantur. Ego vero ppter fer-
monis delectationē tēpestiuis cōuiuijs delector: nec cū q̄libus so-
lū q̄ pauci admodū restāt: s̄z cū vestra etiā ætate / atq̄ vobiscū: ha-
beorū senectuti magnā gratiam: quē mihi sermonis auiditatē au-
xit / potioris / & cibi / sustulit. Q̄d si quē etiā ista delectant (ne oīno
bellū indixisse videar voluptati: culus est etiam fortasse quidā na-
turalis modus) non intelligo: ne in istis quidā voluptatibus ip̄is: ca-
rere sensu senectutem. Me vero: & magisteria delectant a maiorib-
bus instituta: & is sermo. qui morē maiorū a summo adhibet ma-

Communi unde
diratur
Habo magnā gratia
Sermōnis auiditas
in cathore magis q̄
ribus et potus

gistro in poculo & pocula sicut in Symphosio Xenophontis imi-
nata atq; rorantia & refrigeratio estate & vicissim: aut sol: aut ignis
hybernus: quæ quidem in sabinis: etiam persequi soleo conuiuioq;
vicinorum quotidie compleo: quod ad multam noctem q̄maxi-
me possumus vario sermone producimus.

re. s. bonorum: aut solatioꝝ. Ego vero delector cōuiuioꝝ tempestiuus. i. suo tempore habitis propter delectatio-
nem sermonis: nec solum cum equalibus. i. coeuis meis: qui pauci admodū restāt id est reliqui / & superstitēs sūt
s; etiā cum gr̄ate vestra. i. iuuenili in qua vos estis Scipio & Leli: & vobiscum: & habeo. i. in animo magnam gra-
tiam senectuti quæ auxit mihi auiditatem sermonis: & sustulit auiditatē potus: & cibi. Quod si etiam ista: videli-
cet potus: & cibus delectant quem. i. aliquem se senem (ne videar omnino induxisse voluptati bellum: cuius sc;3
voluptatis est fortasse etiam quidam modus naturalis) non intelligo senectutem carere sensu: id est perceptio-
ne: ne quidem: id est non etiam in istis ipsis voluptatibus quæ ex cibo / & potu nascuntur. Vero pro sed: & magi-
steria. i. magistri conuiuioꝝ: sicut ministeria pro ministris: & seruitia pro seruis vulgo accipimus: instituta a ma-
ioribus sup. nostris delectant me: & i. simul is sermo maiorū qui adhibetur a summo magistro. i. principio cōui-
uij aut aichitriclino: aut a rege cōuiuioꝝ in poculo. i. inter potandum Proponens quæstionē festiuam & cōula-
uijs congruam: & pocula minuta atq; rorantia: id est guttulis aquæ recētis qua abluta sunt respersa: sicut in sym-
posio. i. cōporationē Xenophontis id est quam Xenophon induxit in prædia cyri. & refrigeratio aut potus per
aquā recens haustam aut corporis spiritu lenis aura delectat sup. me in estate: & vicissim. i. econuerso facta vicis-
situdine. aut sol scilicet incumbens in locis apricis ex aduerso boreæ: aut ignis / hybernus. i. tempore hyberno:
repente delectat me. Quæ. id est quas res ego quidem soleo persequi etiam in sabinis: & compleo quotidie cō-
uiuioꝝ. id est numerum conuiuioꝝ: quod. scilicet conuiuioꝝ nos producimus vario sermone ad multam no-
ctem: immo interdum ultra medium noctis: q̄. id est q̄tum possumus maxime. Quia ergo vinosus fuisse legitur
id quodammodo nunc purgat.

¶ Etatis fortasse virilis nunc. Quæ progrediente grauescente. ¶ Mitiora. a fructibus tractus sermo: vt sūt
mihi mitia poma. ¶ Qui hoc idem. i. conuiuioꝝ. ¶ In eo gñe. i. ciborū. ¶ Minimus sc;3 potio / & cenatio / & be-
ne: Cato enī nūc gr̄ecos accusat: q̄a res semper debemus denotare a præstatiōe: vt cum sint tria genera vitæ in
hoīe. i. vegetatiua q̄ est in plātis: sensitiua quæ est in aialibus brutis. rōnalis quæ est in hoīe ab hac præstantio-
ri vita hominū denotabatur: & dicitur vita rōnalis. ¶ Tempestiuus. quæ in suo tempore proprio sunt. ¶ Quod
equalibus. sc;3 similibus etatis vestre. ¶ Sermonis auiditatē: q̄a senes semper sunt loquaces. ¶ Sustulit. i. auidi-
tatē remouit. ¶ Ista. quæ non sunt in me: sed in alijs. s. voluptatibus blandimenta. nam iste ab hoc differt: vt di-
ximus. Vult enī probare q̄ senes hñt etiam aliquā voluptatē: moderatā tamen. Carere sensu: quia etiam senes
sentiant voluptates. ¶ Magisteria. magister dicitur qui est superior alijs: & hoc quidem in omni arte: cuius offi-
ciū vocat magisteriū: vnde nūc debemus scire q̄ apud antiquos erat hoc institutū in cōuiuioꝝ sodaliū q̄ preeli-
gebant vnū de ipsis dñm & principē & magistrum qui imperaret in alijs conuiuioꝝ. Iste aut assumpto magiste-
rio habebat imperare illis sodalibus: & inter cetera pponere aliquas conclusiones & disputationes: vt men-
tis remotis ille disputaretur: vt vtrum elegantior poeta sit Virg. an. Home. & Xenophon. qui inducit vnā dispu-
tationem. Amor vtrū spontanea volūtate an coacto proueniat. ¶ Is sermo. i. tales disputationes delectant me.
¶ A summo magistro. ab illo. i. quæ preelegerūt. dicunt enī magistri nō solū doctores artium s;3 aliarū rerū: q̄a ma-
gis ceteris possunt: hinc & magistratus dicebant: & magistrare antiqui pro moderari: vnde arbitror esse
dictos magistros. ¶ In poculo. id est post cibum. poculum autem est instrumentum quo bibitur. ¶ Symposio.
comporatione ita ipsum appellat. ¶ Minuta. in quibus omnia quasi sunt degustata: vt est illud Virgilij.
Primaq; libato summo tenuis attigit ore. ¶ Rorantia. tanq̄ rore aspersa: non inundantia. ¶ Refrige-
ratio estate. ex qua etiam senes habent voluptatem. ¶ In locis sabinis. vbi Cato habebat prædia.
¶ Compleo. perfectum numerum facio: vt ex sua prudentia: & sapientia: quia vbi Cato ibi omnis beneui-
uendi doctrina: & diuina quædam sapientia.

Obiectio
aduersary

¶ At nō est voluptatū tāta quasi titillatio in senibus: credo: s;3
nec desideratio quidē. Nihil autē molestū: q̄ non desideres: bene
Sophocles: cū ex eo quidā iam confecta ætate quæreret: vteretur i-
rebus venereis: dii meliora inquit. Libet vero istinc tanq̄ a domi-
no agresti / ac furioso profugi. Cupidis enī rerum talium odiosum /
& molestum est fortasse carere. Satiatis vero / & expletis iucundius
est carere q̄ frui: q̄ nō careret is qui nō desiderat: ergo non deside-
rare dico esse iucundius q̄ frui: q̄ si istis ipsis voluptatibus bona
ætās fruatur libentius, primum paruulis fruatur rebus: vt di-

epularem. i. propter epulas amiceorū scilicet
cet simul accubatiū: q̄a haberet coniunctio-
nē vitæ vocarunt dicit conuiuioꝝ: & id me-
lius q̄ gr̄eci qui vocāt hoc idē quod sc;3 nos
cōuiuioꝝ. tum. i. aliquando cōporationē vt
symposion. tum. i. aliquando consensationē
seu cōessationē: ita vt videat pba. i. appa-
bat maxie id sc;3 refectionē corporis: q̄
est minimū. i. minimi factundū: in eo gene-

Adde Val. Max. Li. 9.
de Eschilo poeta

Ad miniam noctem

Vita tri-
plex
Senes lo-
quaces.

Magister
Magiste-
rium.

Magistra-
tus.
Magistra-
re.
Poculum
Symposi-
um.

ASCEN

Hor idem de Sophocle
Legit Val. Max. capite
tertio Libri quarti

Vti et frui addo I.
Vallam Libro

¶ At non est. Ponit aliā obiectiōem
dicentiū senibus imminui voluptatem ve-
nereā: q̄ quidem fatef sed non desidera-
ri: cum tamen libido iucundius desit q̄ ad-
sit. Ordo est. at. id est sed: tanta quasi titil-
latio. id est irritatio & pruritus libidinis
q̄ta est in iuuentute: voluptatum prefer-
tim venerarum non est in senibus. Cre-
do inquit Cato q̄ non sit: sed nec desi-
deratio quidem talium voluptatum. So-
phocles grauissimus tragædiæ scriptor:
inquit bene. Id est conuenienter & apte cū
quidam quæreret ex eo iam confecta æta-
N. ij.

Ennius poetā ille recte dixit: medullam. id est penitissimam / & ita potissimam partem seu virtutem: suade. id est de leporis / & eloquentiæ quæ ab Hor. suadela: a græcis dicitur pitho (vnde ut recitat angelus politianus) nucellaneorum ca. xci. Cicero. in bruto hoc dictum Ennij sic interpretatur. Suade medulla inquit pitho quam vocant græci cuius effector est orator hanc suadem appellauit. Eius autem cethegum medullam fuisse vult. ut quam deam in periculi laboris scripsit Eupolis sessitauisse: huius hic medullam nostram oratorem fuisse dixerit hactenus in bruto Cicero. & paulo post politianus. Quam autem vocauit Ennius suadem: puto eandem suadelam Horatius. inquit enim. Sed bene nummatum decorat suadela venusq; dicitur etiam latine lepos q̄to in q̄ studio videbamus cethegum exerceri in dicendo. id est in arte dicendi. quasi dicat in maximo.

¶ At non. antipophora ab aduersarijs facta. ¶ Titillatio. irritatio voluptatis titillatio. ¶ Sed ne desiderio quidem quod est multum laudabile in senectute non habere iritationem voluptatum / & desiderationem rerum absentium quod isti vituperant. Desiderium autem semper est de re absente: & q̄ desiderat est subiectus & seruus illius rei desiderate: & cum senes nihil desiderant sunt liberi: & illius rei habent voluptatem. ¶ Nichil autem est molestum quod non desideres. quia quicquid desideratur est molestum / & graue non habentibus: ut verbi gratia aliquis desiderat habere alas quas cum non habeat molestia afficitur: sed multa sunt genera molestiæ. ¶ Sophocles preclarus poeta Atheniensis de quo diximus. ¶ Rebus venereis. honesto vocabulo vltus est in re inhonesta. ¶ Meliora. scilicet dabunt & istam bestialem libidinem auertant a me. ¶ Istinc a rebus ipsiis venereis quæ non sunt in me. ¶ Aut furioso. a quo furor nunq̄ recedit: furiosus vero qui furit ex causa: ut chorebus virgilianus furiosa mente chorebus. Egressi duro & inexoptabili. ¶ Cupidis hominibus exoptantibus talium rerum venerearum ipsis carere molestum est: sed mihi nō exoptanti nō est graue. ¶ Satiatis / & expletis in hoc differūt expleri & satiari expleri ē tantū mō plenū esse. satiari vero vltra modū hominibus aut qui sunt satiati & expleti istis rebus est iucundius carere q̄ frui quod est in sensibus. ¶ Non caret: ergo habet qui non desiderat: quia desiderare est de absenti: & cum non desideramus aliquam rem ipsa non caremus. vnde sequitur q̄ nō desiderare est iucundius q̄ desiderare: quod dicitur ergo & cetera. ¶ Bona ætas. ipsa iuuenta siue adolescentia. ¶ Paruulis rebus. ut pede certo signat humum. ¶ Deinde. his etiam. id est voluptatibus quæ habentur in senectute non omnino carer: quia si non potest ita bene comedere sicut iuuenis. tantum enim q̄tum satis est sumit cibum: & ex eo fruitur voluptate. ¶ Ut turpione ambuio: nō proprio mimi: & ponit similitudinem de illis q̄ sunt ad sepestandum in theatro quod appellat caueam: sicut Virgilius in. 5. caueæ concessum ingentis: & Hora. dicitur etiam cauea spectaculam arena theatrum quo conueniebat populus ad sepestandum aliquas comedias recitandas vbi erant tres gradus confessus primus: medius / & extremus. Mimi erant in medio theatro. vnde dicitur in prima cauea. id est in primo gradu theatri. ¶ Sic adoptat cōmparationem. ¶ Spectans. venatur vocabula respondentia similitudini. ¶ At illa. non ponit quoddam singulare donum est in senectute non in iuuenibus. ¶ Quanti. scilicet precij / & honestius est quam si addamus precij. ¶ Animum secū. hoc est cum virtute / & ratione coniunctum. ¶ Emeritis. se positus a militia quos dicunt cassatos quasi extra militiam mereo enim milito significat: ut luca. Ere merent paruo. ¶ Stipendijs. salarijs militibus a stippe hoc est nummo. ¶ Ambitiōis cupiditatis honoris quæ omnia sunt in iuuenibus / & remota a senibus. ¶ Secumq; ut dicitur viuere: & est in pro uerbio latino tecum habita quod Per. iseruit carmini Tecum habita ut moris q̄ sit tibi curta suppellex: quod & græci dicunt μετασθον κατοικει. ¶ Tanq̄ pabulū. quia studium & doctrina est in senibus quoddā pabulū / & sustentamentum. ¶ Ociosa. q̄ dimissis omnibus alijs rebus vacet doctrine. duplex enim est ocium iners & industriosum. ¶ Mori dimissis commoditatibus vite vehementer intentum esse alicui rei: ut dicimus emoriebatur risu. ¶ Dimittendi cæli / atq; terræ. latine dixit q̄ græce geometriam / & astrologiam quibus dies / noctesq; inuigilabat istæ gallus adeo q̄ iam cibum dimittebat ut obseruaret cursus stellarum: & ex eo magnam voluptatem cupiebat. iste autem præclarus fuit / & familiaris Pauli æmilij patris istius Scipio. qui cum contra persem apud lacedemonios bellum gessit: quod dictum est bellum macedonicum de quo scripsit Liuius hunc gallum secum duxit: & ibi cum eclipsis facta esset solis omnes obstupuerunt credentes malum prodigium belli futuri: quos ipse gallus animauit: & omnem timorem ademūt eis rationem eclipsis ostendens. hæc autem fit per interpositionem lune. Lunaris autem eclipsis fit interpositione terræ inter lunam / & solem quicquid luminis luna habet recipit a sole. per se enim est corpus obscurum. vnde luna quasi lux aliena dicta est. huiusce vero rei rationem Cicero. De deorum natura graphice scribit. ¶ Lux. scilicet oppressit. bis enim est repetendum oppressit. ¶ Noctu. obseruando sydera a quo studio nunq̄ diuertebatur dimittens etiam cibum. ¶ Defectiones. latine dixit q̄ græci eclipsim dicunt. ¶ Multo ante quasi per vnum annum. ¶ Prædicere. atedicere. ¶ Quid in leuioribus studijs: quia respectu astrologiæ / & geometriæ sunt leuiora studia humanitatis. vult ergo per exempla pbare etiā in ceteris literarijs studijs magnā esse voluptatē. ¶ Acutus. quia ex subtili / & acuto ingenio. ¶ Bello suo punico. Neuius hic comicus fuit tertius numero qui ut dicitur Hiero. vltice mortuus est pulsus roma factione nobiliū ac precipue Metelli: & quandaz comediam fecit quā bellū punicum appellauit ¶ Liuiū. qui liuius andronicus dicebatur Liuius aut a dño suo liuiō salinatore: de quo supra diximus denotatus: & quia erat doctissimus poeta tragediarum scriptor ob ingeuij meritum. & quia liberos eius erudiebat: ab ipso. salinatore donatus est libertate & multas fabulas fecit. ¶ Ellicuisset. id est emisisset in pronuntiationem. P. Licinij crassi. hic doctissimus homo iuriscōsultus fuit qui multa commentaria in iure ciuili / & in iure pontificio fecit. ¶ De huius. P. Sci. qui sua ætate primus erat: ideo dixit huius. ¶ Flagrantes. ardentes senes contra dictus ignauos: & differt a fragans. id enim est redolens. Virgilius. Redolentq; thimo fragantia mella. ¶ Marcus. vero cethegum. hic præclarus vir fuit qui vim eloquentiæ indagauit plurimū vocabulorum proprietatem quem suadam medullam Ennius appellauit & N. ij.

Suade

Titillatio
desideriū
MolestiaFuriosus
Furiatus
Satiatus
Expleri
SatiariCaueas
Spectaculum
Arena
Theatrum
Quanti.
Moro
Stipendia.
Prouerbiū.
Tecu habita
Duplex ē ocium
Gallus astrologus
eclipsis solis
Lunaris eclipsis
Luna vñ dicaturDefectiones.
Liuius
Ellicuisset
P. Licinius
Crassus.
Flagrans.
M. cethegus.
Suada
medula
Finis oratoris

M. tullii Ciceronis.

recte: quia aliud ore loqui: aliud summo pectore: & medullitus est. Nam loqui ore & summis labris est inepte & inconsiderate: & temere. ¶ Suadam autem dixit: quia suasio: & persuasio est finis oratoris: qua inducitur animus auditorum ad credendum. Vnde Virgilius, Male suada fames.

ant Ludorū

ASCEN

¶ Quæ sunt igitur &c. Docuit nō turpem aut pecuniā seu beluinam voluptatem esse in senē: non deesse tamen delectationē naturalem in cōuiuio: licet venerea tē tigenē non rūpatur: nunc docet verā: atq; honestā quæ animi est voluptatē: plus etiā in senibus q̄ in alijs esse dicēs. Quæ igitur voluptates epularum/aut scortorum sunt comparandę id est dignę quæ cōparentur cum his. s. honestis voluptatibus / & studijs senum. q. d. nulle. Atq; hæc ante dicta studia sunt sup. studia doctrinę q̄ crescunt quidem. i. certe. l3 nō omnibus saltem prudentibus: & bene institutis. scilicet ab ineunte ætate crescunt dico pariter cum ætate vt. i. quemadmodū: honestū illud est solonis qd̄ ait quodā versiculo vt dixi ante. i. prius: aut supra se senescere. i. fieri senē: ad discētē indies. i. quotidie multa: vbi notabitur indies sine incremento poni: qua voluptate animi certe nulla sup. voluptas alia pōt esse maior. Ego venio nūc ad voluptates agricolarū. i. qua habēt agricole qbus. s. voluptatibus ego delector incredibiliter quæ nec impediunt vlla senectute & videntur mihi accedere. p̄xime ad vitā sapientis habent enī agricolæ rationem id est cōmertiū: cu3 terra. id est cū elemento infimo: quo terra nunq̄ recusat imperiū. scilicet agricolæ. vnde Maro. Vt quis audio parerent arua colono &c. nec reddit vnq̄ sine vsura. id est sine fenore & excremento dato quasi ob vsum seminum aut laborum: quod accepit. scilicet semē ab agricolā: sed alias. id est alio tempore: aut aliquando reddit supple cum minore fenore sed plerumq; id est vt plurimum cum maiore fenore: q̄q̄ non modo fructus. scilicet terræ. id est fruges quæ colligunt: sed etiam vis/ac natura ipsius terræ delectat me: quæ. scilicet terra: cum. id est postq̄ excepit gremio. id est receptaculo seminis: sicut gremium mulieris est inter femora: cum sinus sit fere inter brachia ad pectora mollito. id est mollificato / & subacto. id est domito per arationem / & culturas alias: semen ipsarum. id est disseminatum: ipsa cohibet. id est continet in se primum illud. scilicet semen occatum: quasi occectatum / & abstrusum seu occultatum / & opertum: ex quo. scilicet facto occatio (quæ hoc efficit) est nominata. id est sumpsit nominis originem. deinde ipsa terra diffundit supple. semen tepefactum vapore / & complexu suo. id est fortuna sua: & elicit ex eo viriditatem. id est herbas virides: quæ viriditas nixa. id est suffulta fibris. id est venulis stirpum: id est radicibus cum adolescit. id est fit adulta: sensim. id est paulatim: & culmo. id est stramento quod inter radices / & spicam est: erecto / & geniculato. id est quasi genibus. hoc est internodijs sustentator: includitur iam quasi pubescens. id est fructificans vaginis. id est folliculis quibusdam aut filiquis / quas stipulas seruius vocat. E quibus scilicet vaginis & folliculis. cum. id est postq̄ emerferit. id est caput extulerit: fundit frugem structam ordine. id est per ordinem spice: & munitur vallo. id est munimento aristarum. id est aridarum quasi barbarum: vt in ordeo / & tritico apparet contra morsum minorum auium: vt passerum / & turturum.

¶ Quæ sunt igitur epulæ: aut scortorū voluptates cū his voluntatibus cōparādę. Atq; hæc quidē studia sunt doctrinæ: q̄ quidpru^{em} detibus / & bene institutis: pariter cū etate crescūt: vt honestū illud solonis est: qd̄ ait versiculo quodā: vt aū dixi senescere se: multa in dies addiscētē: qua voluptate animi nulla certe potest esse maior. Venio nūc ad voluptates agricolarū: qbus ego incredibiliter delector quæ nec vlla impediuntur senectute: & mihi ad sapientis vitam proxime vidētur accedere. Habēt enī rationē cū terra: quæ nunq̄ recusat imperiū: nec vnq̄ sine vsura reddit: qd̄ accepit: sed als minore plerūq; maior: cū fenore: q̄q̄ non modo fructus qd̄ me: s3 etiā ipsius terrę vis/ac natura delectat: quæ cum gremio mollito: ac subacto semē sparsum excepit: primū id occatū cohibet: ex quo occatio (quæ hoc efficit) nominata est. deinde tepefactus est vapore: & cōplexu suo diffundit: & elicit herbescentē ex eo viriditatē: quæ nix fibris stirpiū: sensim adolescit: culmoq; erecto geniculato vaginis iam quasi pubescens includit. E quibus cū emerferit: fundit frugē spicę ordine structā: & cōtra auium minorum morsum munitur vallo aristarum.

De voluptate agricola:

Vir 4. Geor:
O fortunatos nimis si
sua bona norint. Agri-
colas

Oratio vnde dicta

Indies

fibris stirpiū

Spice aut aristis munitur

vallo aris tarum

Scortum

Agricul-

tura oliz

in sumo

habita

honore

est.

Cintra

tus.

Delector

Delecto.

Foenus

¶ Quæ voluptates sunt comparandę. quasi dicat nulle. ¶ Scortum. scorta enim sunt coria quæ trahuntur & detrahuntur hinc inde a corarijs: vt mollita cedantur: hinc a similitudine scorta dicimus in vtroq; genere. ¶ Crescunt cuncta. & nunq̄ desinunt senescere. ¶ Venio nunc ad voluptates. Agricola. vult ostendere qd̄ in Agricultura senes maximas habent voluptates. Vnde nota qd̄ apud maiores nostros maximus p̄cij & singularis honoris erat agricultura: vñ emeriti milites illi vacabant. p̄terea ex aratro ad magistratus senatorios creabant: vt Cincinnatus. ¶ Delector / & delecto in vna & eadē significatione: sed delector deponens: delecto neutrum. ¶ Habet enī rōnem cū terra. pbat qd̄ videtur accedere ad vitā sapientis viri. nam vt vidimus in Georg. & astrologię / & aliarū rerū multarū scia agricola d3 esse peritus. vñ dicit. Habēt rōnem cū terra: & duplex est sensus: aut cōputationem: aut q̄tum expendat in arando / & in alijs officijs & q̄tū lucretur: aut rōnem. i. cām vt pro qualitate terræ cōmittat semina. ¶ Plerūq; maior. vt in egypto pro vno centum / & ducentis reddunt in libia. ¶ Cum fenorā fetu dicto qd̄ credita pecunia aliā ferat. ¶ Ipsius terrę. dicta est aut terra a terendo eo qd̄ teritur. ¶ Natura. huius vero duo sunt potissimum loca: vt inquit Varro. Terra / & celum deinde particulatim vt triusq;

multa. ¶ Quæ gremio, trahit similitudinem a mulieribus: & describit omnes ferme agriculturæ particulas quibus ostendit illis delectari multum: & scire debemus quadripartitâ esse rationem agrorum quâ Virg. cõplexus est in Geor. iiii. libris. est enim primus satoralis ad seminandû & iste p̃prie vocatur aruū. Et alter consitus ad plātandû. tertius pascuus a pascua. quartus florens ad olera: ad flores & apes. ¶ Subactio. scz ratione: & occasio ne domito ¶ Excepit. quasi rem cadentē accepit. Est etiā accipere aliquem honorifice domi suscipere. ¶ Occatum per sincopā quod occēatū dicimus. i. occultatū & opertū: ab ob & ceco cas. ex quo noiata est occasio quæ autem sic se habet q̃ primo iacimus semina: & illud satio: & illa semina cū oceamus. i. operimus: & tegimus a ratione vocatur occasio. ¶ Vapore/ calore/ & humore quibus oīa oriūtur ¶ Nixa. firmata. ¶ Fibris. radicibus. ¶ Stirpium. in arboribus/ & plantis masculini generis: in prosapia vero foemini. ¶ Culmo geniculato. est enim culmus a radicibus vsq̃ ad aristas: quo ante vsum tegularū cooperiebatur domus. vnde culmina dicebatur vnde adhuc nomen seruatur. Virg. Horrebam culmina renū. Geniculatus autem dicitur q̃ habet genua. i. nodos ad similitudinē genuū ¶ Vaginis. illis leuibus spoliis: quas Seruius dixit stipulas. ¶ Pubescentes. a similitudine herbescentes. ¶ Fruges. a fruēdo: aut a frumine. i. palatu: vt di. Ser. ¶ Spice. he aspe dicte sunt: vt ait. Ser. & spicus & spicū dicitur. Cice. in aratro. Spicū illustre ferens insigni corpore virgo: sed a neutro tantū. singularē numerum inuenimus. spicos autē de maturis abusiue dicimus. nam proprie spicus est cum ariste adhuc tenues in modū spiculi eminent. ¶ Minuitur. a similitudine castrorū quæ dicuntur muniri vallo. ¶ Aristarū. ne aues ipsas comedat. hic vallus est palus: hoc vallū est ipm repagulū ex vallis factū. Arista autē dicta ē ab areo: q̃ sit arida.

¶ Quid ego vitium satus: ortus: incrementa cōmemorem. Satiari delectatione nō possum vt mē senectutis requiē: oblectamentūq̃ noscat. Omitto enim vim ipsam omnium quæ generant e terra quæ ex fici tantulo grano: aut ex acino vinaceo: aut ex ceterarū frugū: aut stirpū minutissimis seminibus tantos truncos/ ramosq̃ pcreet: malleoli: plante sarmentā: vites: radices: ppagines: nōne & efficiūt vt quēvis admiratione delectet. Vitis quæ natura caduca est & nisi fulsa sit ad terrā fertur: eadem vt se erigat clauiculis suis quasi manibus quicquid est nacta cōplectitur: quā serpentē multiplici lapsu & erratico ferro amputans coeret ars agricolarum ne siluescat sarmentū: & in omnes partes nimia fundatur. Itaq̃ ineūte vere in his quæ relicta sunt existit tanq̃ ad articulos sarmentorū ea quæ gemma dicitur: a qua oriens vna sese ostēdit: quæ & succo/ & terre & calore solis augescens primo est peracerba gustu: deinde maturata dulcescit vtiatq̃ pāpinis: nec modico tepore caret: & nimios foliis defendit ardores. Qua quid potest esse: tū fructu letius: tū aspectu pulchrius: cuius quidem nō vtilitas me solum (vt ante dixi) sed etiā cultura & ipsa natura delectat. Adminiculorū ordines capitū coniugatio: religatio: ppagatio: vitiūq̃ sarmentorum ea quā dixi aliorū amputatio: quid ergo irrigationes. quid agrifossiones: repa: stinationesq̃ pferam: quibus fit: multo terra fecundior. Quid de vtilitate loquar stercoreandi. Dixi in eo libro quem de rebus rusticis scripsi: de qua doctus Hesiodus verbum quidem fecit: cum de cultura agri scriberet. At homerus qui multis (vt michi videtur) ante seculis fuit. Laerrem lenientem desiderium quod capiebat effilio: colantē agnū et eū stercoreantem facit. Nec vero segetibus solū et pratis et vineis et arbutis res rustice letæ sunt: sed pomarijs etiā et hortis: tum pecudum pastu et apum examinibus florum oīum varietate. Nec consitiones modo delectant: sed etiā insitiones quibus nichil inuenit agricola soletius.

Pomū pas lū
Apim examina
florū varietates

¶ Quid ego. Quia catonem cōstat rei rustice de qua eius extāt libri studiosum fuisse cōueniēter inducitur auidē prosequi voluptates/ & studia agricolarum: & quia de frumento dixit prosequitur de vitibus hoc ordine. Quid. i. ad quid cōmemorē ego satus. i. insitiones/ & plātationem vitium & hortus/ & incrementa: ego nō possum satiari delectatione vt noscat requiem/ & oblectamentū mē senectutis. Ego enim omitto ipsam vim omnium quæ generantur a terra: quæ terra pcreet ex tantulo. i. tam paruo grano fici: aut ex acino vinaceo. i. grano vnus vūe aut ex minutissimis seminibus ceterarū frugū/ aut stirpū: tantos. i. tam magnos truncos/ & ramos: malleoli id est palmites/ & rami vitis quæ excidunt vt alibi plantentur: aut interdū vt siccet vt sarmenta: plantæ quæ cū radicibus euelluntur: sarmenta. i. purgamenta/ & putamina vitū quæ refecātur a vitibus/ & colligunt ad cōbustionē. vites quæ vvas ferūt. radices vnde vites exeūt: ppagines & q̃si sarculi pullulantes ab radice: nōne ea oīa q̃ sunt in vite efficiunt/ & delectet: quīs admiratione. Vitis q̃ est natura caduca. i. ad cadendū pna: & fert ad terrā nisi sit fulsa scz palis aut stipitibus aut furis seu arboribus: eadē vitis vt erigat se cōplectit suis clauiculis. i. capreolis: hoc est minutis q̃si si fibris/ & cordulis: quasi manibus. i. quibus vti loco manū: quicqd ē nacta. id ē quicqd attigere pōt: quē. i. vitē: serpentē. i. cōpresse se extēdentē vt faciūt serpentes (Est autē hic serpentē participiū) lapsū multiplici. i. in varias partes: & erratico. i. icerto/ & vagabūdo: ars agricolarū amputās id est refecāt ferro: cōrruet. i. constringit/ & cohibet ne luxuriet: & ne sarmentū. i. palmes ipse siluescat. i. fiat siluestre aut siluester: & ne fundatur nimia & omnes partes. Itaq̃ ineunte vere. i. qñ est principium veris. existit. i. superstes eminet in his quæ sunt relicta tanq̃ ad articulos sarmentorū id est quasi ad digitos palmitū: ea q̃ dicit

N. iiii.

quatuor
georgico
rū libri
Excipere
Occatio.
Statio
Stirps
Culmus.
Genicula
tus
Fruges
Spicæ
Vallus
Vallum
Arista.
ASCEN

Priscianus L. 6to dicit mee
senectutis requiem in 3a.
qui hinc lotu addunt

Vitis colore rhetorico
qñ occupatio dicitur

Quid malleoli et Sar
menta significet adde
Val. Li. 4. capi. 207

Clauiculi

Gemma

Vitæ in pampinis
nōs fite

Adminiculorū ordines
Capitū coniugatio
Religatio
Propagatio
Amputatio vitium
Irrigationes
Agrifossiones
Repa: stinationes

Quo tempore hesiodus
et Homerus fuerint
dicit Gellius rapite ultio
Libri Decimi septimi

Pomaria

Consitiones
Insitiones

M. tullii Ciceronis.

gemma ad similitudinē gemmarum quę prouenient in digitis hoīm : a qua gemma uua .i. botrus seu racemus oriens ostendit sese: & succo .i. bono: & naturali humore terre: & calore solis: est primo peracerba .i. valde acerba gustu: aut in gustu si est nomen: aut dum gustatur si supinum est. deinde ipsa uua dulcescit maturata .i. postq̄ est matura effecta: & uelita .i. cooperta pampinis .i. frondibus vitium: nec caret tempore modico .i. temperato calore: & defendit per pampinos .i. a se arcet nimios calores solis. Quia .i. uua sic disposita. quid potest esse tum .i. simul: letius frueri .i. propter fructum: tum .i. simul pulchrius aspectu. q. d. nichil ut pote: cuius nō solum utilitas ut dixi ante: sed etiam cultura & ipsa natura quę sponte quadā producit & delectat me. Quia ordines adminiculorum .i. valorum aut partiarum quibus sustentantur: coniugatio capitum .i. duarum vitium inter quas medius est homini transitus: religatio sup. vitium propagatio .i. extensio procreationis. & ea quā dixi amputationum aliorum .i. aliquorum sarmentorum .i. purgamentorum vitium. Quid ergo proferā irrigationes per immisissus aquas in prędia aut prata aut similia loca. quid sup. proferam fossiones agrī: & repastinationes .i. radicū apertiones ad repastionem quodāmodo futurā quibus scz rebus terra fit multo secundior. Quid loquar de utilitate stercoreandi .i. mittēdi ad ramos nudatos simum. Ego dixi in libro quē scripsi de rebus rusticis: de qua heridus scz poeta: ne verbum quidē vnum fecit cū scriberet de cultura agri cuius opus latine dici potest opera: & dies. At homerus qui fuit multis seculis ante .i. hesiodum. ut videtur mihi quod bene additur quia sunt qui aliter sentiant. vnde aulus gelius lib. 17. cap. 21. De homero & hesiodo inter oēs fere scriptores consistit etatem eos egisse vel isdem feret temporibus vel homerum aliquanto antiquiorem. utriq̄ tamē ante romā conditam vixisse facit laerte partem vlyssis lenientē .i. mitigantem desiderium quod capiebat e filio scz suo vlysse: qui post bellū troianum quod decem annos durauerat alteros decem in errore viarum fuit. colentem agrum & stercoreantem .i. fimo & stercore puriorem facientem eū scz agrum. Nec vero res rustice sunt solum letę segetibus .i. frugibus adhuc in herbis: & vineis arbutis quibus adherent vites sed etiam pomarijs .i. in quibus pomi crescunt quę poma ferant: & hortis scz arboribus ad voluptatem confitis tum .i. insuper: passu .i. pascuis aut passione pecudum & examinibus apum .i. nouis feturis in mortem vuarum dependentium aut euolantium apum & varietate oīm florum. Nec modo .i. & non solum consitiones .i. in ordinem & senem sationes multarum arborum simul delectant .i. rusticum senem: sed etiam insitiones .i. impositiones furculorū in alienam arborem: quibus agricola nihil inuenit solertius .i. solidius & plenius in arte & industria ¶ Vitium. hæ enim ut ait Varro a vino dictæ sunt. id autem a vi. hinc vindemia quasi vini demia. ¶ Requiem. hunc textum allegat Prisc. & dicit declinare posse tã tertię q̄ quintę declinationis. & hæc requies tis. & a quies compositum. ¶ Quinto enim vim ipsā. Pręstat in contemplatione nature ipsius terre: ut ostendat magnā: & singularem in ea esse voluptatē: & facit vnā occupatio nem colorem rhetoricum. ¶ Vim potentiam ut longā multa vi muniet albam. ¶ Ex fici. ficus fici: & ficus cus. secūde et quartę decl. pro arbore & fructu dicimus sic frequentissime vitur Tulli. & Plin. dicitur hic ficus pro vitio corporis secūde decl. ¶ Ex acino vinaceo. ex grano quod est uua ¶ Malleoli. arbor vitis qui abscinditur ex ea ut plantentur alibi dicti malleoli quia formā malleoli habet cum eis absciso modico trūco vitis veteris. quā aliter plārati non viuerent. ¶ Plantę quę fiunt ex ipsis malleolis. ¶ Sarmēta. purgamenta ipsarum a sarpo is quod est purgo: aut serpus pa. pū. quod est purus ra. rum. Vnde sarpa vinea putata: hoc est pura facta: dicitur. ¶ Propagines quę fiunt cum rustici vitem supprimunt. ut ex vna plures faciant in similitudinē arcus: & tunc habet primam longam. Ver. in. 2. geor. Siluarūq̄ alię flexo propaginis arcus. quando vero habet primā breuem tunc progeniem significat: ut Virg. generosa propago. & dicta est a propagādo: ut rustici faciunt in vitibus ¶ Caduca. quę cadit ad terram nō sustentetur furcis & vallis: q̄ nisi. ¶ Fulca. i. sustentata a fultio is. quod est sustentator: et rursum erigo. vñ furce dicte sunt quę sustentant aliquā arbore cadentē vel aliquid aliud ¶ Clau culis suis. hoc dicunt capreolos: qui tanq̄ manus complectuntur arbore vel ramos vel vallos aliquos ¶ Quic quid est nacta. i. inuenit Sunt aliqua verba quę aliud in pñti: aliud in preterito perfecto significant: ut nanciscor acquiror nactus sum inuenit: ut fruor .i. vtor. fretus sum .i. confusus. ¶ Quā serpentem vitem extendentem & ex plicantem se per ramos multiplicet vario lapsu. ¶ Amputans. superflua demens et pura reddens vnde dicunt putum aurum .i. purum. In ois actus. quod est pluralis numeri ¶ Parris. est et alia regula: q̄ nomina in ris in tō potius in is q̄ in es faciunt accusatiū pluralem vel omnia noia quę in genitiuo plurali in iū faciunt. ¶ Ineunte incipiente hoc nouo vere quia dicitur nouū adultū & p̄ceps. ¶ Extitit. eminet ab extra et fisto. ¶ Articulos. digitos: qui sicut digiti flectūt. ¶ Gemma quā oculos romanorū dicūt qñ in vere incipiunt apparere: ut Virg. in geor. 2. Nam quę de medio tradunt se cortice gemme. ¶ Succo terre de calore solis: quia ab his oriuntur cūcta duobus ut inquit Qui. ¶ Peracerba. immatura. vnde vocantur ophaces vū quę nondū nature sunt & vinū ophacium. ¶ Pāpinis. palmitibus. ¶ Fructu le. aspectu pulchrius: bene maritauit hæc verba / q̄ fructus letificat homines. pulchritudo mouet: ut pulchra mouent oculos. ¶ Cultura. ars ipsa colendi. ¶ Adminiculorum vallo rum: et cannarum quę sustentant vites per ordinem positas: & ex ad et manus dicuntur adminiculi. ¶ Coniugatio. quasi in iugum posite. ¶ Religatio. cū religantur stipis vallo. ¶ Irrigationes. quas faciunt agricole per riuos ut irrigent plantas. ¶ Fossiones. quas aut ad irrigandum: aut ad plantandum faciunt ¶ Repastinationes per remotionem terre radicibus vitium et per adiunctionem: sicut res ipsa postulat. ¶ Stercorandi. quod fit per stercuris sparsum supra ¶ Quā de rebus rusticis scripsit. Cato enim librū vnum de agricultura scripsit. qui adhuc inuenitur: et in eo tractauit de vi agriculturę: utilitate stercoreandi. Vnde accusat Hesiodum poetam grecū qui de agricultura ad fratrem Persam scripsit vnum librum quē inscripsit q̄ primo carminī georgico quo sydere terram in quo nullam fecit men tionem de stercoreandis agris quod est in arte agriculturę potissimum. ¶ Doctus. in eo quod dixit doctum mo mordit eum ¶ Nec verbum quidē. Notanda est hæc locutio q̄ componitur ne semper quidē est tertium: ut nūc

Vites
Vindemia
Occupatio
Ficus fici
Acinum.
Malleo-
lus
Plante.
Sarmēta
Sarpo
propago
Caduca
vitis
Fulca
Furce
clauicula
Nāciscor
& nactus
sū differēt
Fruor
tus sum.
Lutū au-
rum
Regula
grāmatis
calis.
Gemma
vū opha-
ces.
Vinum.
ophacium
Admini-
culi.
Repasti-
nationes
Cato.

ne verbum quidē. ¶ At Homerus ad hoc ne diceret aliquis pro hesiodo: quod ad illud tps non erat vsus sterco rationis: & ideo de eo non dixit. commemorat Homerū de ea re mentionē fecisse in odisea: vt pr3 de lacte. Vlyssis patre. Sed in magna dubitatione fuit & est tam apud latinos q̄ apud grecos quis fuerit ante Homerus an Hesiodus. Et ideo nunc dicit Cato vt mihi videtur: vt inquit Eusebius quidam Homerū & Hesiodum temporibus eiusdem fuisse aiunt: quibus laertem Vlyssis patrem. ¶ Desiderare absentiam vt ante diximus. ¶ Nec vero nunc tangit illa quatuor genera agrorum quę diximus. ¶ Segetibus. terris a serendo vel a semine: vt inquit. Virg. Quid faciat letas segetes. ¶ Et pratis: quę dicta sunt quasi parata q̄ sine opere parata sunt quibus nihil potest nocere: & sunt sine labore agricolarum. ¶ Vineis. vineę a vite dictę sunt sicut & vineta. ¶ Pecudum pastu inquit Var. de lingua latina ad Ciceronem & stant fundamētum pes a quo dicitur in edificijs arca pes manus & qui negocium instituit pedem potuisse a pede pecudem appellarunt. ¶ Examini bus. apum collectionibus & significat etiam linguam illā mediā bibancis: et subtile iudicium alicuius rei. Apes dictę sunt a pedibus q̄ sine pedibus nascantur: vel q̄ adinuicem teneant se pedibus ad similitudinem racemi vuarum. ¶ Confitio nes ordines plantarum: quos faciunt semper ad imitationem alicuius litere. ¶ Infitiones. impositiones surculorum de vna arbore in alia.

Nota de
ne & qdēSegetes.
Pratum.
Vinea
VinetaExamen
Apes vñ
dicatur.
Cōfitiones
Infitiones.
Ascēsius.

¶ Possum persequi multa oblectamenta rerum rusticarum: sed ea ipsa quę dixi sentio fuisse longiora. Ignoscetis autem. nam & studio rerum rusticarum prouectus sum & senectus est natura loquacior ne

¶ Possum persequi. Quia morū senum qui garruli sunt presertim in his rebus quibus oblectantur: plusculis verbis cato de rusticorum voluptate egit: iō prolixitate veniam precatur dicens ego possum persequi multa oblectamenta rerum rusticarum: sed sentio ea ipsa qui dixi fuisse longiora. i. prolixiora & diutius q̄ erat durasse. Aūt pro sed: ignoscetis. i. veniam dabit: nam ego sum & i. simul prouectus. i. ad senium productus: aut in loquendo vltra q̄ constitueram vectus: studio rerum rusticarum: & senectus est loquacior. i. aliquanto q̄ par est: natura. i. per naturam (vbi ablatius natura non regitur vi excessus quia non est sensus q̄ natura: s3 vi cause efficientis: quia natura loquacē facit) ne videar vindicare. i. immunē predicare eam sc3 senectutem ab omnibus vitijs. Ergo quia tam delectabilis est agricultura. marcus Curius cū. i. postq̄ triumphasset de samnitibus & de pyrro rege epyrotarū consumpsit extremū tps etatis i hac vita sc3 rusticana cuius. i. marci Curij ego contemplans villam. i. domum in agro (Non enim est villa vrbs aut opidum aut castrum sed domus rustica) enim pro quia villa marci Curij nō abest longe a me. i. a domo mea: non possum satis admirari vel cōtinentiam ipsius hominis vel disciplinam. i. instituta & mores temporis. i. illius cum samnites. i. legati attulissent. Curio sedenti ad focum & vultu rapula coquantis magnum pōdus auri: ipsi sunt repudiati. i. non recepti cum eorum pudore. Dixit enim non videri sibi

Senectus natura
Loquacior

M. Curius

Quintus Cincinnatus

Reuertitur ad agri
voluptates

Viatores inde ducti

Agrum: et ad vñ
hominū. et cultum
eorum pertinet

ab oibus cā vñ videar vindicare. Ergo in hac vita. M. Curius cū de samnitibus triumphasset: et de pyrro consumpsit extremum tempus etatis: cuius quidem villam ego contemplans (Abest enim nō longe a me) admirari satis non possum vel ipsius hominis continentiam: vel temporum disciplinam. Curio ad focum sedenti: magnum auri pondus: samnites cum attulissent: repudiati ab eo sunt. Non enim aurum habere preclarum sibi videri dixit: sed eis qui haberēt aurum imperare. poterat ne tantus animus non iocundam habere senectutem. Sed venio ad agricolas ne a me ipso recedam. In agris erāt tum senatores id est senes. Si quidem. L. Q. Cincinnato in agro aranti nuntiātum est eum dictatorem esse factum cuius dictatoris iussu. C. Seruilius hala. Sp. Melium rerum appetentem & occupare volentem interemit. Nulla in senatum accersebantur Curius & ceteri senes. Ex quo qui eos accersebant: viatores nominati sunt. Nō igitur eorum senectus miserabilis fuit: qui se agricultione oblectabant. Mea quidem sententia haud scio an vlla beatior esse possit ne q̄ solum officio (q̄ hominum generi vniuerso. cultura agrorum est salutaris) sed et delectatione quam dixi et saturitate: copiatq̄ omnium rerum quę ad victum hominum et cultum etiam deorum pertinent:

preclarum sup. esse habere aurū: sed imperare eis qui haberēt aurū. Poterat ne tantus animus habere senectutem non iocundam. q. d. minime: immo iocundissimā habere oportuit. Sed venio. i. redeo ad agricolas ne recedam a me ipso. Senatores. i. senes: & maiores natu qui ad senatum romanum spectabant & erant patres cōscripserāt tū. i. eo tempore in agris. Siquidē nūciātū est. Lucio Quintio Cincinnato aranti in agro: eū esse factum dictatorem: cuius dictatoris. i. cū dictator esset (qui summus erat magistratus ita vt ex dictamine arbitrij sui faceret quę bona viderent sine alterius cōsilio aut prouocatione) iussu. i. mādato. Caius seruilius hala magr equum ab eo dictus interemit. Spuriū Meliū appetentem & volentē occupare regnū. i. in romanos post exactos reges iam liberos. Curius & ceteri senes: quos senatores vocamus accersebantur. i. aduocabūtur tunc a villa. i. edibus rusticis in senatū. i. locū senatorū: ex quo. i. ex qua cā: ministri publici q̄ acceriebāt eos sunt nominati viatores: a via. i. media quam peragebant. Num. i. nunquid igitur senectus eorum qui oblectabant se cultiōe agri. i. agricultione seu agricultura fuit miserabilis. i. afflicta: ita vt sit miseranda. quasi dicat minime: sed potius btā vnde addit idē. i. certe mea sententia. i. q̄tum ego sentio qualitercūq̄ alij sentiant: haud scio an vlla. i. vltima possit esse beatior: neq̄ solū sup. btā est officio. i. propter officiū tam salutare: q̄. i. q̄ cultura agrorū est salu

regim

Num

M. tullii Ciceronis.

Senes lo
q̄ces sunt
M. curius

curius au
rū cōtem
plū.
trīphus
Villa &
rus dñt.
cōtinētia

Focus
Ignis
Fabricius
Acieſtria
ſignificat
Pecunia.
L. Quin
tius cici
natus di
ctator.
Creatus.
Agricul
ture laus
Spurius
melius.
Egmeliū
Magiſter
equitum.
Cōtra gu
loſos:

Aſcēſius.

Singularis mīmerg
pro plimali
Simidia
Arborum ordinis
Pratorū inriditates
Vinarū et oliuetorū
ſpecies

Arma
Equi
hās ſe
Clana
Pila
Venationes
Curſus
Tuli de Teſſere

taris: nūverſo generi hoīm: omnes enim ex ea viſumus: ſed etiam delectatione. i. propter delectationem quam dixi: ſituitate & copia. i. abundantia oīm rerum que pertinent ad victum hoīm: & ad cultum deorum.

¶ Et ſenectus eſt natura loquacior. reuera ſenes propter experiētiā multarū rerum & copiam ſunt plerūq̄ loquaces. ¶ Eam ſenectutem. ¶ Vindicare liberare. ¶ Marcus curius. ſubijcit exemplū preclarū vt probet maxi mam agriculturę eſſe voluptatem. Curius enim preſtantiſſimus ciuis romanus preclarus fuit imperator q̄ par uo contentus erat. Triumphauit de ſamnitibus ſabinis & pyrro: & poſtea in villa ſua diuitias contēpnens ma xima cū paupertate viuere voluit: ideo q̄ ſemel eſt inuentus in foco apud ignem conquens rapas q̄ res ſamni tum peruenit ad aures: & ad ipm q̄ primū magnū pondus auri miſerūt quod neglexit: vt patet De Pyrro. qui pro tarentinis militauit: vt diximus. Triūphaſſe eſt enim triūphus honor victorie habite qui fiebant cū curu & equis albis cū maxima laude: & cū clangentibus tubis & omni genere muſicorum victori romā reuerenti: quē duplicem eſſe diximus. ¶ Cuius. curij. ¶ Villam. domū & habitationem ruſticā dictam a vehendo: q̄ illud vehitur quicquid in toto rure colligitur: aut dicta a vallis quibus circūdatur: & differt a rure: q̄ rus eſt ipſe ager in quo eſt villa. ¶ Contemplans. quaſi quādam religionē: quia nihil in eo erat ſplēdidi cū magnifice villę antea fuiſſent. ¶ A me. i. a rure & villa mea quia erant vicini predijs & ville: & modus loquendi: quo multū vitur.

¶ Admirari. cū laude virtutis. ¶ Continentiam. q̄ paruo contentus & diuitias vilipendebat. Eſt aut continen tia: per quā cupiditas conſilij ratione regitur: ut inquit. Cl. & eſt ſpēs temperantie. ¶ Temporū. cū antea multę magnifice villę factę eſſent quaſi theatra. ¶ Ad focū. ecce quod diximus ſupra. focus enim dñr vbi fouetur ignis Ignis aut eſt ipm elementū: vt fert ſine igne focū. Non enim. preclarū reſponſū. ¶ Tantus animus. q̄ multa cō tenebat: pauca vero deſiderabat: quod idem legitur de fabricio: vt paruoḡ potentem Fabriciū & bene tātus animus quis enim eſt q̄ auri auiditātē non habeat. Virgī. Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames. ¶ Acie. pugna ſignificat autem tria: & oculi viſionē & culturi acū: & inſtructos milites ad pugnā. ¶ Pecunia. eſt enim a pecoribus dicta pecunia eo q̄ antiquorū vniuerſa ſubſtantia in pecoribus cōſtat. ¶ A me ipſo hoc eſt ab ratione mea agricolendi: q̄ iam ingreſſus erat in cōtemptiōem diuitiarū. Dicit ne recedā a me ipſo et ſubiūgit nobilitatē agriculturę: in qua preclaros homines fuiſſe cōmemorat: & vocatos ad ſenatoriā digni tatem ſubiūgit exemplū de. L. Quintio cincinnato. Hic autem agriculturę inuigila bat: & cū romani maxime annonę charitate laborent: erat quidam romanus clariſſimus frumenti eo tempore maximam habens copiā: & ipſam vulgo diſtribuens cogitauit patriam occupare & fieri dñs romę: alliciendo animos illorum dono fru menti quod vt cognitum eſt a ſenatoribus q̄ primū. L. Q. Cincinnatum dictatorem creauerūt: qui tūc erat ru ri: & quando fuit ei nūciatū arabat & dimiſſo aratro venit romam: & dictatorem accedit dignitatem: & illum quē diximus diuitem. ſ. ſpuriū meliū regnū affectantem per magiſtrum equitū Caium Seruiū halam ad ſe vo cari fecit: & ſi ſe negaſſet ipſum traheret vel interimeret: vnde cū ad eū venit fugere cepit: quē perſecutus in terfecit: & domū eius (vt inquit Plini.) ſolo equauit: vnde locus ille equimeliū dicitur. & hoc fecit in ſecunda di ctatura Magiſter equitum quem vulgo dicūt ei ſeneſcaleo de campo. hic vero proximus erat dictatori: & pre ſectus erat regendis equitibus.

Occupatū preuentū anteq̄ fuga euaderet. ¶ Et ceteri ſenes: vt. L. Q. Cincinnatus. ¶ Officio. beneficio: & honeſtate. ¶ Salutaris quia inde viuūt homines. ¶ Ad cultū deorū. pro pter ſacrificia vitulorū agnorum & aliarum rerū quę dijs ſiunt.

¶ Et quoniam hęc quidam deſiderant: in gratiam iam cū volupta te redeamus. Semper enim boni aſſiduiq̄ dñi reſerta cella / vinaria / olearia / & penuria eſt villaq̄ tota locuplex eſt abūdāt porco: hedo agno: gallina: lacte: caſeo: melle. Iam hortum: ipſi agricolę ſuccidi am alteram appellant: tum conditiōra facit hęc etiam ſuperuaca ne: operis aucupium atq̄ venatio. Quid de pretorū viriditate: aut arborum ordinibus: aut vinearum oliuetorum ve ſpetiam dicam: ſperie breui expediam. Agro bene culto nil poteſt eſſe: nec vſu vberius: nec ſpecie ornatius ad quem fruendū non modo: non retardat: ve ruetiam inuitat atq̄ allectat ſenectus. Vbi enim pōr illa etas æque caleſcere: vel aplicatione: melius: vel igni: vel viciffim vmbriſ aquis ve ſalubrius. Habeant igitur alij ſibi arma: ſibi equos: ſibi haſtas: ſi bi clauam: & pillam: ſibi venatiōes: & curſus: nobis ſenibus ex luſio nibus multis talos relinquant & teſſeras. Idipſum vtrum lubebit: quoniam ſine his brā eſſe ſenectus poteſt.

¶ Quoniam ſine his brā eſſe ſenectus poteſt.

riditate: pratorum aut ordinibus arborū: aut spē. i. specimine: aut aspectu decoro vinearū & oliuetorū ego expediā. i. absoluo breui. f. oratiōe. Nihil potest esse nec vberius. i. fecundius: vfu. i. q̄tū ad vtilitatē: nec ornatius spē. i. q̄tū ad aspectum: agro bene culto: ad quē fruendū. i. ad cuius fruitionem senectus non retardat verū etiam inuitat atq; allectat sup. quēlibet senē. Enim pro quia: vbi potest illa etas. f. senecta calefcere aut coalefcere melius sup. quā in agro vel aplicatione. i. expositione sui ad solem incumbentem: vel igni. f. dū sudū non est vel viciſſim. i. e contrario per viciſſitudinem temporū: vt pote dū calores vigent coalefcere (vnde non procederet si legatur calefcere. nam non caleſcimus vmbriſ) i. foueri & corroborare: vmbriſ vel aquis ſalubribus. i. ſalutē afferentibus. Igitur alij. i. iuniores habeant ſibi arma: habeant ſibi equos: haſtas: clauam: & pilam habeant ſibi venationes: & curſus: & relinquunt ex multis luſionibus. i. luſibus voluptatis gratia comparatis nobis ſenibus: talos & teſſaras. i. ludū talorū & teſſarum qui ſine defatigatione exerceri poteſt. Sed id ipſm. i. ludere taxillis & teſſariſ vtrum lubebit. i. delectabit ſenes aut placebit ſenibus. q. d. dubito: quoniā ſenectus poteſt eſſe beata ſi ne hiſ. Et ita ne grauis auctor leuia approbare videatur: hoc additum eſt ¶ Quoniam hec inſtat contra guloſos: & probat q̄ in ſenibus eſt voluptas ſenſuum: vt in guſtu & viſu. ¶ In gratiā redeamus: pacem faciamus cū voluptate de qua male diximus: item cū ea habuimus: Redire enim in gratiā eſt cōtrariū illius quod diximus indicare bellum. ¶ Affiduū. i. diuitis. Nā affiduus diuitem ſignificat & diligentē attentū: & nunc dī ab affiduo quod eſt inſtō alicui rei. Id aut ex ad & ſedeo & diuitem ſignificat: & tunc ex aſſe & do das componitur: quaſi q̄ aſſem det. ¶ Referta. a farcio cis: quod eſt impleo. ¶ Cella. generale eſt nomen. vinum addidit vinaria. i. cella vbi ſtat vinum quod vulgo dī cellarium. ¶ Olearia. vbi oleum. ¶ Penuria vero. vbi ſunt omnia neceſſaria ad vitum: vt panis: caſeus: carnes ſalite: candele &c. ¶ Locuplex. omnibus bonis plena: ſed proprie locuplex dicitur qui multa predia poſſidet locos & poſſeſſiones: dictus a loco & plenus quaſi locorum plenus. ¶ Porro. honeſtius per ſingularē auxit: & eſt intellectio: vt hoſtes habet muros: et eſt alius color qui dicitur articulus. ¶ Caſeo: qui a coacto lacte dictus. ¶ Hortum. appellat alteram ſuccidiā. i. paruam: quia dicitur habere duas pernas. i. ſuccidias agricolę vnam in carnibus ſalitis: porcinis & potiſſimum in lumbis porcorū quos pernas dicunt. Alteram in hortis: & in oleribus quibus maxime viuūt. dicta autem eſt ſuccidia quod paulatim ſuccidunt. i. incidunt. hanc vero Nonius ſucceſſionem neceſſariam appellauit: & tam feminino q̄ neutro declinauit: & dixit lardum ſignare. ¶ Conditiora. ſaporem meliorem habentia a condio conditiū. Superuacanei: gaquā do eſt opus laborandi tunc non debent venari: & aucupari: ſed quando ceſſant ab opere. ¶ Nec vſa. ad vſum & vtilitatem. ¶ Vberius. bene maturauit hec verba. Vber autē & ſubſtantium eſt & māā ſignificat: & adiectiuum: vt hic et hec et hoc vber: vt atq; vberē glebē. ¶ Specie aspectu aſpicio cis. antiquo verbo quo nūc per compositionem vtimur: vnde inſpicio a quo etiā auſpicium dictum ab auſpicienda. ¶ Alecat. attrahit frequentatium eſt ab allicio. ¶ Apricatione. ipſa ſtatione loci aprici. Eſt enim locus apricus ſine frigore: & gaudēs ſole ¶ Salubrius non marcidis: quibus procreatur. Arma ab armis. i. humeris quibus appendēt dicta ſunt: ſiue ab arcendo: vt inquit Varro: quia hiſ arcemus hoſtes. & eſt repetitio. Tale et illud eſt Plauti in curculione. Sibi ſua habeant arma reges ſibi diuitias diuites ſibi honores: ſibi virtutes: ſibi pugnas: ſibi prelia dum mihi abſtineant inuidere. ¶ Talos taxillos. Teſſeras: genus eſt lucidum lapillis quadratis intinctis aliquibus maculis aureis. hic etiam dicunt ipſm ludum alearum: & ſacorū teſſeras. vnde etiā aliqua edificia cum iſtis lapillis quadra

Redire in
gratiam.
Indicere
bellum
Affiduus
vñ dicat.
Referta
Cella
Cellariū
Penuria.
Cella.
locuplex
Caſeus
Succidia.
Perne.
Cōdimē-
tum
Condio.
Superua-
caneum
opus.
Vber
Auſpiciū
Apricus
locus
Arma vñ
dicantur
Plautus.
Teſſare.

¶ Multas ad res perutiles Xenophontis libri reſerti ſunt: quos legite queſto ſtudioſe (vt facitis) q̄ copioſe ab eo agricultura laudatur in eo libro: qui eſt de tuenda re familiari qui economicus inſcribitur atq; vt intelligatis nihil tam regale videri: q̄ ſtudioſum agricolandi. Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo. Cyrum minorem regem perſarum preſtāntem ingenio: atq; imperij gloria cum Lyſander lacedemonius vir ſummę virtutis veniſſet ad eam ſardis: eiꝰ dona ſocijs attuliſſet. et ceteris in rebus comēm erga Lyſandrum atq; humanum fuiſſe: et ei quēdam conſeptum agrū diligenter conſtitum oſtēdiſſe: cum autem amitteretur Lyſander: & proceritates arborum: et directos in quincuncē ordines: et humum ſubactam: atq; puram: et ſuauiſſimam odorem qui efflarentur floribus eum dixiſſe. Mirari ſe non modo diligentiam ſed etiam ſolertiam eiꝰ a quo eſſent illa dimenſa: & deſcripta et ei Cyrum reſpōdiſſe. At quē ego iſta ſum dimenſus: mei ſunt ordines. mea deſcriptio. Multę etiam miſtarum arborum mea manu ſunt ſate. Tum Lyſandrum inty

¶ Multas ad res. Continuo proſequitur laudes agriculturę etiam aliorū teſtimonio dicens. Libri xenophōtis philoſophi perutiles. i. valde vtilis ad multas res reſerti ſunt ſup. laude agriculturę quos libros queſto legite ſtudioſe vt facitis. Quam. i. o q̄tū copioſe. i. abūde laudatur ab eo agricultura in eo libro qui eſt de tuenda. i. tute gubernāda re familiari. i. domeſtica: qui inſcribitur. i. cuius titulus in fronte ſcriptus eſt economicus. q. d. copioſiſſime. Atq; vt intelligatis nihil videri ei tā regale. i. tam pertinere ad regalē maiestatem q̄ ſtudioſum agricolandi. Socrates ille princeps philoſophorū moraliū loquitur. i. loqui inducit in eo libro cum Critobulo. i. cum eo viro cui a bono conſilio nomen eſt inditum. loquitur dico cyrū minorem. i. iuniorē aut poſteriorē regem perſarum preſtāntem ingenio atq; gloria imperij: cum lyſander lacedemonius. i. lacedemoniorū imperator: vir ſummę virtutis. i. in quo erat ſumma virtus veniſſet ad eū ſardis. i. ad eā ciuitatem vbi creſti regia fuit. Eſt aut ſardus actūs pluralis) & attuliſſet ei dona a ſocijs

Alcēſius.
Economius Liber xxi.
Xenophontis de quo tractet
Socrates in Critobulo
Lyſander Lacedemonius
Cyrus
Proceritates arborum
admirarchia
Crimax hic nō pro
pendere ſed menſura
Mei ordines
Mea deſcriptio

M. tullii Ciceronis.

Si sis uti premia tur
ea est semina summing
domina

M. Valerius cente
genarius et sexies
consul

Hor idem De M. Vale
scribitur Val. ca. 14
li. 8m et Plu. ca. 48
Libri Septimi

Antiqui. 6. et 4. annu
minu senectutis: et uoluerunt
Apex senectutis

Antilia. Cala: vir prima
rius populi datus

P. Crassus
M. Lepidus pontifices

loquitur inq cyrum fuisse comem. i. amica
bilem & benignum atq humanum erga
lysandrum &. i. pariter in ceteris rebus: &
. i. in super ostendisse & quendam agru co
septum. i. circūspectu & ut dicunt cecūmu
ratum: & consitu sup. arboribus diligēter
Autem pro sed cū lysander a admiraretur
pceritates arborū. i. q essent pcerz. i. alte
& recte: & ordines arborū directos in quin
cuncē. i. spaciū quinq vnciarū non pon
deris sed mensurę & humū. i. terrā in qua
consite erant sub acra. i. laboratā & pu
ram. i. mūdaz: et miraretur suauitatē odo
rum qui odores efflarentur. i. per modum
flatus emitteretur floribus: loquitur inq
eum scz lysandru dixisset. i. tunc ad cy
rum se imitari nō modo diligentia. i. in co
lendo sed etiā eius a quo essent illa dīmen
sa & descripta: & loquitur cyrum respōdis
se ei atq sup. miraris ego dī. enisus sum
ista que miraris: ordines arborū sunt mei.
i. a me inuenti & excogitati descriptio. i. in
ordinem hūc dispositio est mea. i. a me fa
cta: & multę etiā istarū arborum quas tu
admiraris sunt satę mea manu. Tum sup.
loquitur aut dicit lysandru inuenientem pur
puram & nitorem corporis cyri & ornatū
persicum. i. quę persarum reges sibi adhi
bent vcz multo auro & multis gemmis. i.
lapillis preciosis dixisse vero. i. ad veritatē
& non falso sup. omnes homines ferunt. i.
igno obtento nisi cato aliter interpretaretur
est coniuncta virtuti tue. Igitur quia ob id fortunatum censuit cy
rum q voluptate illa rusticana frueretur: licet senibus fui hac fortuna nec etas impedit. s. nos: quo minus. i. vt
teneamus vsq ad vltimū: tempus senectutis studia: & ceterarum rerū & imprimis. i. precipue agri colendi. Nos
quidem accepimus marcū coruinum preclarum illū romanū perduxisse vitam ad annum centesimū. Enim p
quia cum esset etate iam exacta. i. ad finem vsq acta in agris & coleret eos: inter cuius consulatum primum &
sextum interfuerūt sex &. xl. anni. Itaq. i. & ita q tum spaciū etatis scz. xlv. annorū maiores nostri. i. progenito
res & prisci romani voluerunt esse ad initium senectutis: tantus cursus honorum fuit illi: aut alij legunt tam in
cursu honorum ille fuit. Atq etas eius. i. coruini: extrema. i. vltima fuit beatior q media: in hoc q habebat plus
auctoritatis: vero pro sed minus laboris. Autem pro sed: apex. i. summitas aut summus titulus senectutis est au
ctoritas. Quanta. i. o qta auctoritas fuit in Lucio Cecilio metello: qta in Attillio. Catilino in quem pluri
gentes consentiunt. i. consensu approbant: illud eulogium. i. benedictum & predicamentū laudis vnicū. i. sin
gulare: vcz ipsum fuisse primum virū populi. Notum est carmen. i. epitaphium eius incisum in sepulchro. Igi
tur iure dictus est in eo carmine grauis de cuius laudibus esset fama oim consentiens. Quem. i. qualem virum
vidimus publiū crassum nuper pontificem maximū: quem. i. qualem virū vidimus postea Marcū lepidū predi
ctum eodem: hoc est maximo sacerdotio. q. d. prestantissimum. Quid loquar de paulo aut aphricano: aut de
maximo. i. Quinto fabio: iam ante. i. memorato: quorū auctoritas residebat non solū in sententia quā pronū
ciabant: sed etiā in nutu. quo innuebant que facta velint Senectus si nō ois: presertim honorata habet tantā au
ctoritate: vt ea. i. auctoritas: sit pluris. i. maioris vtilitatis: & pluris estimāda q oēs voluptates adolescentie.

xenophō
socratis
discipulus
Sardes
Emilius.
probus
Comis
Comes
Vncia
Solertia.
dimēlus.

Ad multas res: quia quasi ad omnem institutionem humane vite scripsit volumina. iste autem athenien
sis fuit socratis discipulis: qui inter alia de cyris scripsit de maiore & minore. ¶ Economicus. i. de re familiari
domus ¶ Inscibitur intitulatur. ¶ In eo libro. i. economico. ¶ Critobulo. no
mine proprio q boni sit consilij dicto enim secretum significat consilium. Prestanti ingenio. & abltō &
gtō in simili locutione vt possumus vt sūma virtute & sūmā virtutis vlt: & talē ablatiū serui: appellat septimū
casum: vt & pulchra faciat te prole parentem. ¶ Lysander iste venit legatus ad cyrum nomine lacedemonio
rum: qui tunc erat sardibus ciuitate preclara asie quę hęc sardes tātū: declinatur. ¶ Vir summe virtutis. At qui
emilius probus q magnam reliquit sui famā magis felicitate q virtute partam. ¶ A socis. lacedemonijs cōfe
deratis. Comem. benignum: & suauem: & hīc & hęc comis & hoc come. inde comes itis ¶ Proceritates eminē
tias ¶ In quincuncem. hoc est in spaciū quinq vnciarum: & per separationem vnius arboris ad alteram in or
dinem posite. vnde nota q vnciatā ponderandarū q mensurandarū rerum est terminus ¶ Humū sub ac. pu.
hoc est exarata. ¶ Dixisse. sup. loquitur Socra. ¶ Solertia acutā: & subtilitatem ingenij. ¶ Dīmenlus. passi
ue significationis est nunc & actiue paulo post. vt At qui ego illa omnia sum dīmenlus: metior. i. zis. ¶ Ornatū

entem eius purpuram & nitorem corporis ornatumq persicu mul
to auro multisq gemmis dixisse. Recte vero te Cyre beatum ferūt
quoniam virtuti tue fortuna coniuncta est. Hac igitur fortuna
fui licet senibus: nec etas impedit: quo minus & ceterarum rerum
et in primis agri colendi studia tueamus vsq ad vltimū tempus se
nectutis. M. quidem valerium coruinum accepimus ad centesimū
annum vitam perduxisse: cum enim esset exacta iam etate in agris:
eoq coleret cuius inter primum et sextum cōsulatum sex &. xl. an
ni interfuerunt. Itaq quātum spaciū etatis maiores nostri ad se
nectutis initium esse voluerūt: tantus illi cursus honorum fuit: atq
eius extrema etas in hoc beatior q media: q auctoritatis plus ha
bebat laboris vero minus. Apex autem senectutis est auctoritas
Quanta fuit in Le. Cecilio metello qta in Attillio calatino: in quem
illud eulogium vnicū: pluriq consentiunt gentes. populi prima
rium fuisse virum. notum est eius carmen incisum in sepulchro. Igi
tur grauis cuius de laudibus omnia esset fama consentiens: quem
virum. P. Crassum nuper pontificem maximū: quem postea. M.
Lepidum eodem sacerdotio predictum vidimus Quid de paulo aut
Aphricano loquar: aut iam ante de Maximo quorum non in sen
tentia solum. Sed etiam in mītu residebat auctoritas

Emilio pro tō vero

perficū: vno verbo expressit quod dixit Xeno. in eo lib. ¶ Gēmis, hoc interest iter gēmas & margaritas quod mar- Gēme & margarite sūt pertusę & albę. Gēme vero diuersi coloris & integrę. ¶ Et ceterarū res. & rei familiaris & militaris. te differt. ¶ M. quid vale. Corui. pōit exēpla de latinis ne minoris estimatiōis videant latinī quod greci. Corui. ei a pēlara fa- coruinus milia rōanorū quod coruina dicta ē appellat quod miraculo quodā ē nata. Nā oli cū quodā rōanus cū vno gallo pugna- Coruina set: coruus quodā auxilio fuit rōano & illi gallo maxio fuit ipedimēto cū alias & vnguibus: adeo vt rōanus ille gal familia lū superauit: vñ coruini ille dictus rōanus ē a quo familia coruina ē cognominata. ¶ Eosq; coleret arado: li- vnde or- gonizādo vt de cicinnato diximus. ¶ Cuius. M. Vale. ne paruę auctoritatis vir videret. laudat ipm a dignitate ta sit & ē genus itercurrēs. ¶ Quātū spaciū. f. 46. an quā ab hoc spacio ānorū quod dragita sex nri maiores voluerūt esse Principiū sene. ¶ Fuit in cursu honorū: & in hac sene. maxime habitus ē auctoritatis. in quod ē beatior fuit quod dixit senectutis ¶ Atq; huius. f. M. Valerij. ¶ Media. f. etas. ¶ Plus laboris. labor ei differt a colore vt inquit Ci. in. 2. tusculanarū Labor & corpore alienus a sēibus. ¶ In quem. f. attiliū calatinum. ¶ Eulogium. benedictum. quod dice dolor dif batur populi ro. primariū fuisse. ¶ Virum certe maxima laus: quod primarius po. ro diceret consensu oim ciuiū. hic ferunt Dolor. vero est ille de quo inquit Plī. quod dux aduersum Carthaginēses missus maximis & munitissimis ciuitatibus. etna Eulogiū de prauo lilybeo hostilia pēsidia deiecit. pachinnū cepit: totaq; Siciliā peruagatus: paucis nauibus magnā ho Attilius stium classem duce Hamilcare superauit ¶ Carmen epitaphium quod erat tale. Artilius calatinus vir prima- calatinus rius populi ro. omnibus consentientibus. ¶ Grauis. venerabilis. ¶ Pontificem. vel a ponte subtilitio ligneo quod Epita- est vbi sacra fiebant: vt diximus: vel a ponte qui sit quidam pons ad diuina. Paulo emilio. patre tuo. ¶ Aphri- phium cano: auro tuo. ¶ De maximo. Q. Fabio Maximo. de quibus supra diximus. ¶ In sentētia. id est in explicatiōe Attilij mentis suę in consilio quid faciendum & quid non faciendum esset cum habebant aliquid in senatu deliberare Pontifex & omnes senatores suam sententiam dicebant. ¶ Nutu. signo capitis annuentis alicuius faciendę vel non fa- Nuto nu ciendę rei. ¶ Id autem differt ab annuo nuo & nuto. nam nutare est capite annuere. Nuere vero labro vel na- o & annu re. nutare oculis. ¶ Honorata. non autem contempta quę omnino grauis est. o differt. ASCEN

¶ Sed etiam in nutu residebat auctoritas: h3 senectus honorata pferri tāta auctoritate vt ea plaris sit: quod oēs adoleſcētie voluptates s3 i oi oratōe memētote eā me laudat senectutē: quod fūdamētis adoleſcētie cōstituta sit. Ex quo id efficit quod ego magno cū assensu oim dixi. Misera ēē senectutē: quod se orōne defēderit Nō canī nō ruge repē te auctoritatez afferre pnt: s3 hōeste acta superior etas: fructus au- toritatis pbet extremos. Hec ei ipa sūt honorabilia: quod vident le- uia/atq; cōia salutari appeti: dīcedi affurgi deduci: reduci: cōsuli. quod & apd alijs ciuitatibus vt quod optime morata ita diligētissime ob seruant. Lysādriū lacede. (cuius mō mētionē feci) dicer aiūt solituz lacede ēē hōestissimū domiciliū senectū. Nūq; ei tātū tribuit etati: nūq; etiā senectus honoratior. Quietia mēorie pditū ē cū athenis. ludis quodā i theatrū grādis natu venisset in magno cōfessu locū ei a suis ciuibz nūq; datū. cū aut ad lacede. accessisset: quod cū legati eēt in loco certo cōfederāt: cōsurrexisset oēs illi dicunt: & senē illū sessū re cepisse. Quibus cū a cūcto cōfessu plausus eēt mltiplex datus dixisse ex ijs quēdā athe. scire quod recta eēt: s3 facer nolle. Mlta in nro collegio pēlara. S3 hoc de quo agimus i primis: quod vt quod etate aū- cellit ita snie picipatū teneat. Neq; ei solū honore aūcedētibz s3 ijs et quod cū iperio sūt maiores natu augures aūponunt. Quę sūt igit voluptates corporis cū auctoritatis pmijs cōparādę: quibus splen- dide vsi sunt: i3 mihi videntur fabulam etatis peregisse nec tanq; in exercitati histriones in extremo actu corruisse.

seruet memorię cum quodā grandis natu. i. senior venisset athe. i. apud athe. laudis. i. in ipsi spectaculis aut tpe lador. locū ei nūq; datū i magno cōfessu. i. vbi pmi si sedebāt: a suis ciuibz. i. cōciuibz hoc ē athe (Cum ei ipē nō eēt pnceps nō poterat athe. dicer suos ciues s3 cōciues. Iōq; credā hoc mēdū vt sit ciuibz p cōciuibz scri ptū) cū at fēior ille accessisset ad lacedeōios quod tū forte legati illic agebāt: vñ dicit: quod cū eēt legati cōfederāt. i. si se derāt i certo. i. illi assignato & deputato loco: oēs illi. i. legati athe. dicūt cōsurrexisset. i. si surrexisset & recepisse il lū senē sessū. i. ad sededū vt sit supinū a sedeo: nisi sit legedū i cōfessū. Quibus. i. lacede cū plausus. i. applausus i si O. i.

¶ Sed in omni oratione. Quia senectu- tē laudat ne quālibet laudare putetur re- stringit laudatiōes suas ad honore dumtaxat senectutem dicēs. Sed o se pio & lelī. (ad eos enī loquūt) memētote me laudare in omni. i. tota oratiōe mea: eam senectu- tē quod sit cōstituta. i. confirmata fundamen- tis adoleſcentie. i. quod ab adoleſcentia cepit cōstitui. Ex quo. i. ex qua causa: efficitur id quod ego dixi cū magno assensu oim: videli- cet senectutez esse miseram quę defende- ret se oratione. i. verbis & non factis Cani- f. capilli nō possunt afferre repente aucto- ritatē. nō etiā ruge: s3 etas superior. i. iuue- nilis & virilis acta hōeste pbet extēos. i. fūmos fructus auctoritatis. Hec ei ipsa quod vident leuia. i. parui momētivez salutaria mltis appeti in societate mltorū. dēcedi. i. de via cedi & locū cōcedi affurgia sedēti- bus dū pertrāsīt: deduci a domo i fore re- duci a foro in domū: cōsuli. i. cōsiliū peti: sūt honorabilia: quod & apd nos & alijs ci- uitatibus. vt quod. i. ciuitas ē morata. i. mo- ribz instituta optie: ita obseruāt diligētissi- me. Aiūt. i. fere oēs: lysādriū lacedemoniū cuius feci mō. i. paulo aū. mētionē: solituz dicer hōestissimū domiciliū senectutis eē lacede. i. sparta ciuitate (vrbis enī lacede- mō dicit & ciues eius lacedemōi seu spars- tiate) ei pga nūq; sup. alibi tribuit tātū quod tū in lacedemōiōz vrbē etati. i. grādiori & nūq; est senectus honoratior. Quinetia3 pditū est. i. porro datū est vt in lōgum cō-

Senectus misera que se oratione defendit

*Salutari
Appeti.
Dcedi.
Affurgi
Deduci
Reduci
Cōsuli*

*Apud Lacede: bonis luf-
simi senectutis domi-
nium*

*Probat id exemplo
pulcherimo*

Recepisse sessum

*Athemien: recta et honesta
sunt sed facere nolunt*

*Metaphora ab his
omnibus*

Et

*decedi
nos*

q

M. tullii Ciceronis.

gnū cōmēdatiōis: mltiplex. i. copiosus eēt datus a cūcto. i. siml' oī qsi cōiūctio cōfessu. i. mltitudine cōfideētū. aiūt sup. quēpiā. i. quēuis vnū ex his. i. lace. athe. scilicet qd esset recte. i. decetia. vtpote sciebāt hōestū & decoz esse assurgē & locū sedē grādiōribus: s3 nolle facē: qd res apd vale. maximū & i apothegmatis plutarchi latius hē. Mltā sup. sūt aut sūt pclara i nro. i. rōano: aut senatorio collegio. S3 hēc de quo agimus. i. sene. assurgē ē sup. preclaz i primis. qd vt qsqz ancillit etate: ita teneat pricipatū sūe. i. dicēde. hoc ē cū rogāt sēatores ātqz sūmus qsqz primus sniam dicit. Neqz ei solū anponūt augures maiores natu. i. sēiores āncedētibz honoī. i. his q i aliquo maior sūt honoī. s3 ēt ijs q sūt i iperio. i. q hnt auctoritatē iperadi: vt cōsules & dictatores. Igr q voluptates corpore sūt cōparādē cū pmijs auctoritatis quā sene. affert. q. d. nullē & ita vult dicē beatiorē sene. q adolecētia: qā tamen nō magnopē voluptatibus h3 tñ auctoritatē q illōge pset. qbus. i. pmijs auctoritatis q sūt vfi splēdide. i. pclar aut gloriose: i. vidēt mihi peregisse. i. ad finē vsqz egisse & ita feliciter vixisse: vt q comediā aut tragōdiā peregerit oēs partes eaz feliciter egisse & i agēdo perplacuisse vidēt. peregisse dico fabulā. i. tāqz fabulā vt comediā seu tragōdiā aliquā etatis: nec corruisse. i. displicuisse (Sicut stat dicit dū placet aut collapli eē ab arte q i picipio vfi fuerāt: i. extremo actu: vbi summū ē periculū. qā tūc fatigati sūt auctores & pplus sapiatus aut nodū fabulē itelligēs aufugit tanqz histriones. i. actores qui personati agunt: i. in exercitatu. i. minus experti.

¶ S3 i oī orōne. i. i oī meo sermōe. vn nota qd pōit modū cōparādē auctoritatis: q qdē auctoritas: vt diximus ē snia imitatiōe digna sē rōe. hoc ē rō. i. cā nō qrit ea vt solebāt de Pyta. dicē

¶ Efficā cōcludit. Oratiōe. i. verbis laudatiōe & iactatiōe de se ipso cū nō verē ppter ignauā suā & postulat venerari q canos & rugas.

¶ Quia nō can. capilli albi. Ruge. cōtracte cutes. ¶ S3 hōeste. hoc ē cū virtute & cōtinētia. ¶ Superior. i. pterita

¶ Vide. cū nō sit leuia atqz cōia: s3 sigula atqz picipua. i. & salutar: vt sūmo mae ire salutātū senes domū suā si aliqd velit: habeatqz de quo iussit mētiōē vt mae salutātū &c. Appeti: adiri. cōsiliū. ¶ Deced. dā locū ipis in oibus locis. ¶ Assurgi. cū ptereūt ipi iuuenes assurgē. debitā reuerētiā & votis & gestu persoluef festinēt. De-

¶ duci. de domo ad tēplū comitari. ¶ Cōsuli. petē ab eis cōsiliū. ¶ Quē oia. hēc pācta. ¶ Lyfadrū. de quo dixi-

¶ mus. ¶ Tribuit expectatiōis & estatiōis dat. ¶ Nusqz lace. ¶ Mēorie pditū ē. i. scriptū & manifestū & mādatur mēorie. ¶ Ludis. tēpeludoz. ¶ Ad lace. legatos. i. q i eodē spētaculo erāt apd athe. ¶ A cūcto. vniuerso cōiū-

¶ do: q si cōiūctus dictus cūctus ē. totus vero a tot: q quis hēat primā lōgā: & vniuersi corporis plenitudinē significat.

¶ Oie vero vniuersalē: s3 ista sēpissime cōfūdūt. Vir. Omnēqz reuert per tro. Sta. Et totos iponā ordine nepotes.

¶ Cōfessu. athe. plausus. signū approbatiōis & cōmēdatiōis cū percussioibus manuū datū lace. bñfecisse: & ipsi tñ nō faciebāt. & sic laudādo lace. vituperabāt sūpos. ¶ In nro rōano. sēper ei cū grēcis latia cōiūgit: ne latini qdē grēcis viderēt eē miores. ¶ In primis. an oia sētēte. explicatiōis mētis suē i cōsilio. Honoī. aliqz dignitate pcedētibz. ¶ S3 his q cū iperio. i. q possūt iperā i ciuitate: vt sēatores & cōsules & dictatores. nō hnt hoc loco in-

¶ telligit. p officio militari. iperatores ei appella bant quo dicit capitaneos: & exercitū pperat: & siguli ab aliqz re-

¶ gesta vlexercitu v' a sēatu hoc noie nūcupāt. ¶ Maiores natu. sēiores augures. ¶ Voluptates. corporis vt cibi & potōis. ¶ Fabulā. i. comediā per silitudinē loqz: qā sicut comediā i actus ē diuina: ita etas nra factū tū puer-

¶ tie tū adolecētē &c. ¶ Inexercitati. qā nullas exercitatiōes habuerit i recitādis comedijs: vñ i iustit. i. i vltio actu

¶ Corruerit. i. defecerit nimū defatigati. Exercitatus at ab exercitio differt i hoc q exercitatus dicit q ē exper-

¶ tus. & exercitatiōē & peritiā habuit alicuius rei. Exercitatus est defatigatus. vt Vir. Nate iliacis exercite fatis.

¶ Histriones ei sūt actores comediarū: dicti ab histro quodā q primo cepit recitare: & de tulsia Romā ductus fuit

¶ Ad sunt morosi &c. Obijcit vt pur-

¶ gat ea q senibus obijci solēt vitia dicens.

¶ At sup. dicet q senes sunt morosi. id est ni-

¶ mis exactorum & difficilium morū: & an-

¶ xij. id est solliciti aut molesti: & iracundi. i.

¶ ad iram pcliues: & difficiles. id est queruli

¶ aut inexorabiles & nulli cōcedentes: & si

¶ querimus. id est profundius rimamur: sūt

¶ etiā avari. sed inquit Cato hēc vitia sunt

¶ mox scilicet eoz q tales mores hnt nō se-

¶ nechtis: qā pnt eē senes & talia nō hē vī-

¶ tia. Attū morositas & ea vitia. i. reliqz q di-

¶ xi hnt aliqd excusatiōis nō qdē illius ex-

¶ cusatiōis iuste. id est exacte & iustificātis:

¶ s3 q videatur posse pbari. i. approbari &

¶ recipi Quia senes putāt se cōtēpnī. i. negli-

¶ gi & despici. i. villipēdi & illud. i. ludibrio

¶ haberi. Est ergo auxelis: quia plus est de-

¶ spiciqz contēpnī: & plus illud q despici.

¶ Prētea offētiō ē odiola. i. molesta: vt itēptat valla: i. corpor fragili qle: ē sēibus: q tñ oia sūt dulciora. i. mltio-

¶ ra i bōis moribus & bōis artibus: & id pōt itelligi tū. i. siml' i vitā. i. cōi hoim: & tū. i. siml' i scēa. i. i actu comēdia-

¶ rū ex his sribus. i. demea & mitiōe q sūt i adelphis comēdiā illa terētiana. ab adelphis. i. sribus denoiata: qta du-

¶ ritas sup. sit i altero vcz demea: & quāta comitas. i. fallacitas & bēignitas atqz affabilitas sit i altero: vcz mi-

¶ tiōe. Res hnt se sic vt sit discriminē i eis. Enī p qā: vt. i. quēadmodū nō cē vinū coacescit. i. sit acētū & acētū ē etu-

¶ state. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tatem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

¶ tem. i. per vetustatē: sic nō ois etas coacescit. i. sit acris/acerba & rigida vetustate. Ego pbo. i. approbo seueritā-

Canī
Salutatū
Mēorie.
pditū est
Cunctus
Totus
Omnis
Plausus.

Imperā-
tores
Exercita-
tus & ex-
ercitus
differūt.
Histrion
ASCEN

Morosus cū significat
qui nimis exacte iudicat
ad mōm omnia fieri p
stulat adde. Vallam

Adde Theren: in adel-

Senes coarcescit

Ther:
Hor solū mōm nobis
senectus affert ut attē-
tiores omnis ad rem
sumus q sāt est

¶ At sunt morosi & anxij: & iracundi & difficiles senes. si queris ^{Obusio} ^{aduersarij}
mus etiā avari: s3 hēc mox vitia sunt nō senectutis. At morositas
tū & ea vitia q dixi hnt aliqd excusatiōis. nō illins qdē iuste: sed q
pbari videat cōtēpnī se putāt. despici illud pterea in fragili cor-
pore odiosa ois offēsiō est q tñ oia dulciora sunt & bonis mori-
bus & artibus: Idqz in uitatū in scēa itelligi pōt ex his fratri-
bus q in adelphis sunt qta in altero duritas: in altero comitas. Sic
se res hnt: vt enī nō omne vinū: sic nō omnis etas vetustate coaces-
cit. Seueritatē in senectute probō & eam (sicut alia) modicam acer-
bitatez nullo modo. Auaritia vero senilis quid sibi velit nō intelli-
go: potest enim quicqz esse absurdus: q quo minus vitā restat: eo
plus vitici querere.

et. l. psecutione veritatis i sene. & ea. l. sene. pbo modica. i. si sit modica vt alia. l. pbo si sit modica: qa apprime
vtilē ē i vita vt neqd nimis. Acerbitatē sup. pbo nullo mō. Vero p s3: n̄ itelligo: qd sibi velit auaricia. senil. Eni p
qa: qro sup. an qd pōt eē absurdus. l. auditu idignus q̄ q̄ ref eo. i. tātō plus viatici. i. sustēramēti vīe: aut ad one-
ra viatū portāda adinivulū presertim nummarij quo. id est quanto minus restat. i. reliquum est peragrandum.

¶ At sūt morosi. atipophora facta a. C. ex p̄fōa illoz adolēscētuloz q̄ audiebāt. Morosus at̄ dicit q̄ vāijs
moribus cōtrarijs & pueris istuctus: & ē fastidiosus & nulla re cōtētā: & mō ait: & mō negat. ¶ Anxij. mole-
sti ab āgoi. ¶ Iracūdi. i. oibus idignationē hñtes. ¶ Difficiles. q̄ruli cū nēo viūere pōt cuius cōtrariū est facilis.
¶ Etiā auari ab aueo ere q̄ audus sit etis. vñ. T. Quāto sciores sūt. tātō audiores & Ho. Quērit & iūeris miser
abstinet: ac timet vti. vñ q̄ res oīs timide gelideq̄ ministrat. Dilator spe lōgus iers audusq̄ futuri. Difficil q̄rulus
laudator t̄pis acti. ¶ Nō sene. qa si sene. esset i oī qdē sene. esset: qd n̄ ē i oī sene. vt p3 i exēplis. ¶ At morosi. ad-
huc vult excusā illa vitia q̄ dicūt eē i sene. q̄uis n̄ sit sene. s3 mori sit: & subiūgit aliq̄s excusatiōes debiles. Est ei
excusatio dephēsiōis & culpē diminutio: s3 q̄ excusatio. ¶ Cōtēpnī. i. cōtēptu filioz esse quonā nō sit qd iubeat
¶ Despicī. n̄ venerari a filiis cuius cōtrariū ē suspici hñi honor. ¶ Illudi quoz illutio grauiora ē sēibus. ¶ In fra-
gill corpō. vulnerato digito si q̄s tāgeret. ¶ Moribus bo. & bōis addidit: qa mos ē verbū mēsu q̄ bonus & ma-
lus ē sicut nobil & illustis. ¶ Artibus. i. disciplinis virtuosus. ¶ In adelphis. i. comedia. T. q̄ adelphi dicūt.
l. fratres: qa duo fratres i ea diuersis moribus iducūt. Demea durus: & mitio benignus & comis. ¶ In altero. s.
demea. ¶ Duritas. ita legūt mlti: s3 Nūlus mar. duritas legit hūc textū allegās: & dicit duritas ab deoz ira missa
¶ Comitas. bēignitas. ¶ Sic se: cōclusio etatis senil. ¶ Coaccessit. acetū sit qd dicūt. ¶ Seueritatē. veritatē seqn-
rē. Seuerus grauis maturus: q̄ si seqns vērū dicitur. ¶ Absurdus. i. audibilius sic loco. ¶ Quo minus viē ad fossā
mortis per iūitūdinem viatoz dicit q̄ si non longius ab vrbe trent & magnū viaticū ferrent: esset quid absurdū
& vituperabile: sic senes q̄ nō multū distant a morte est absurdū multū habere & plus quærere q̄ oportet: & suf-
ficiens sit ad paruum sui temporis spaciū peragendum. sed illud verum est Terentianum dictum vñm hoc
vitium senectus affert hominibus. Attentiores sumus ad rem omnes q̄ sat est.

¶ Quarta restat cā quē maxie angere atq̄ sollicitam habere
nostrā etatē videt appropinquatio mortis quē certe senectute non
pōt lōge abesse. O miserum senē qui mortē cōtēnenda ē esse in tā
longa etate nō viderit: quē aut plane cōtēpnenda est si oīno extin-
guīt aim aut etiam appetēda: si aliquo euz deduxit vbi sit futurus
eternus. At qui tertium certe nihil inuenire pōt. Quid igitur timeā
Si aut miser post mortē: aut btūs etiā futurus sum q̄ q̄ quis est tam
stultus: q̄uis sit adolēscēs cui sit exploratū se ad vespērū esse victū-
rum. Quinetiam etas illa multo plures q̄ nostra mortis casus h3
Facilius in morbos incidunt adolēscētes grauius egrotāt: tristius
curant. Itaq̄ pauci veniūt ad senectutem q̄ nisi ita acciderēt: meli-
us & prudētius viueretur. Mens enī rō: & consiliū in senibus est qui
si nulli fuissent: nulle oīno ciuitates fuissent. Sed redeo ad mortem
impendentem: quod illud est crimen senectutis cum illud videat

cum cum adolēscētia esse commune. Sensi ego s3 in optimo filio meo
tum in expectatis ad amplissimā dignitatem fratribus tuis scipio:
omni etati mortē esse cōem. At sperat adolēscēs diu se victurū qd
sperare idem senē nō pōt insipietē sperat. Quid enī est stultius q̄
incerta pro certis hñe: ac falsa p̄ veris. Senex ne quid speret habet.

At est eo meliore conditione q̄ adolēscēs cum id quod sperat ille.

hic affecutus est. Ille vult diu viūere hic diu vixit. Quāq̄ o dij boni. qd
est in hoīs vita diu. Da enī supremū t̄ps. Expectemus. Tarte siorū
regis etatē. fuit vt scriptum video. Argatōnius quidē gadibus: qui.
80. regnauit annos. 100. & 20. vixit. Sed mihi ne diuturnū qdē qd
videt in quo est aliqd extremū: cū enī id aduenerit: tū illd qd p̄te-
riit effluxit: tātū remanet qdē qd virtute recte factis sis cōsecutus.

stina summē t̄pa o dij superbi. Et si ad t̄pa respicere volumus: etiā illud. Vigilate: quia nescitis diē neq̄ horam.

O. ij.

Morosus
Anxij dif-
ficiles
Auarus
vñ dicať.
De senis-
bus auas-
tis.
Excusa-
tio.
Despicī.
Suspici
Demea
mitio fra-
tres di-
uerforū
mortum.
Duritas
Seuerus.

ASCEN

Quarta intuprario
senectutis

Argent

Male iūit qm̄ sempir
si intum putat

Adolēscētes facilius
in morbos incidunt

Mors et adolēscētibz
et senibz communis

Mort obiectiōem
et respondet

Argatōnis Tarte siorū
rē 80 annos regnauit
vixit 100 et 20

Nihil diuturnū in
quo aliqd extremū

M. tullii Ciceronis.

Quinetiā illa etas, f. adolescētīe habet mīto plures casus mortis qbus in mortem incidāt q̄ nostra .i. senilis pbat sic. Adolescentes incidūt facilius in morbos & egrotāt grauius & curant tristius. i. difficiliter: & ita pauci veniūt ad senectutem q̄ nisi accideret. i. nisi pauci ad senīū peruenirēt: hoc est si multi fierēt senes viuerēt. f. ab oibus melius & prudentius q̄ vbi tam pauci sunt senes viuitur. Enī p̄ quia mens/rō & consiliū est in senibus: qui. f. senes si nulli. i. nō vlli si nō fuissent vlli: etiā nullē omnino ciuitates fuissent. Sed redeo ad mortē impendentē. i. ad narrationem de morte impendente senibus: q̄. i. quale: crimē. i. malū est illud senectutis cū videaris esse cōmune cū adolescentia. q. d. nullū. Ego sensi mortem esse cōm omnī etati. i. simul in optimo filio meo. M. Cato: tū. i. simul in fratribus tuis o Scipio expectatis. f. a populo romano ad amplissimā dignitatē: sed ābo Pauli emilij patris a doptiui ip̄ius scipionis filij mortui sunt immaturi: alter paulo ante triumphū macedonicū: alter paulo post. ¶ At. i. sed diceſ sup. q̄ adolescens sperat se victurū diu: q̄ idē. f. se victurū esse diu senex nō pōt sperare. Ad q̄ Cato. Insipienter sperat sup. id adolescens. Quid enī est stultius q̄ habere incerta p̄ certis: & habere falsa p̄ veris. q. d. nihil. Senex ne habet quid quod speret. q. d. aduersarius. scio q̄ non. Ad q̄ Cato. At. i. sed senex est eo. i. tanto: ved idcirco meliore conditione. i. qualitate & fortuna vitē cōstitutus q̄ adolescēs: cū. i. quoniam assecutus est id. f. senīū: quod ille. f. adolescens sperat se assecuturū. Sunt tñ q̄ vitē cupidi dicant optabilius esse diu victurū esse q̄ quēq̄ vixisse: sicut gule p̄ceres dicūt prestantius laute cenaturū esse q̄ cenasse. Ille. f. adolescēs vult viuere: diu hic. f. senex vixit diu: q̄ o dii boni qd est diu. f. durās in vita hoīs. q. d. nihil. vñ est mēzentij. Rhebe diu res si qua diu mortalibus vlla est. Vixi & c. Et illud Iob. Homo natus de muliere breui viuens tpe & c. Da. i. cōcede nobis supmū. i. maximū tēpus vitē. Expectemus etatē regis Tartessiorū. i. illorū p̄p̄orum hyspanie. Fuit enī vt video scriptum. quidā scz rex Argatōnius scz noīe Gadibus. i. apud gades in vltimis locis hyspanie qui regnauit annos octoginta: vixit annos centū & viginti. Sed nihil videt mihi ne quidē diuturnū in quo est aliquid extremū. i. vltimū. cū enī id scz extremū aduenerit: tunc illud qd̄ preterijt effluxit. i. subito elapsū est. & quidē. i. certe illud sup. manet tātō qd̄ sis cōsecutus. i. qd̄ obtinuisti recte factis id est bonis operibus. vnde ē illud Maronianum. Stat sua cuiq̄ dies: breue & irreuocabile tempus. Omnibus est vitā: sed famam extendere factis: hoc virtutis opus.

¶ Quarta restat causa. ordinē sequitur quo diuisit: in quo prouisum docile & attentum reddit auditorem.

Angere
Argumē
ta.

¶ Angere. tedio & molestia afficere. ¶ Que certe confitetur ita esse: sed postmodū responder dicens. O miles senem. Deinde subiicit argumentū hoc mō q̄ mors aut est negligēda aut optāda: q̄ aut aīa viuit aut moritur: si viuit mors est optanda. Nā certū est trāsire ad meliorē locū. & ad eternitatē & felicitatē. q̄tum & ex cōditione & essentia & natura animę: & cū deus sit iustus vnicuiq̄ aīe dat quod suū est. Animę vero est eternitas. ergo dat ei eternitatē & locū vbi euo fruatur sempiterno aliter nō esset iustus. Iusticia enī est vnicuiq̄ tribuere qd̄ suū est: vt ait Iustitia. Iusticia est cōstās & perpetua volūtas ius suū vnicuiq̄ tribuēs. Sin verō moritur aīa. mors non est oīno negligēda: quia nō sentiet amplius aliquē dolorē/morbū/aut molestiā. Ex quo vult concludere q̄ mors nō est timēda. nec malum quidē est: sed optāda & bonū. q̄a post mortē nemo sit miser: aut oīno beatus & eternus est futurus. ¶ At qui tertium. hoc est q̄ non capit aliquod medium hoc pacto: aut viuit: aut moritur quia necesse est: quia aut viuat: aut moriatur. ¶ Quid igitur. concludit quod diximus. ¶ Quid igitur timeam. quasi dicat nihil: quod timere possim si aut nū miser: quia si omnino interijt anima nihil sentit: & non sentiendū nō pōt esse miser: q̄a nullam pōt sentire miserā. hanc vero partē optime exponit Cice. in lib. Tuscul. quaestioni. ¶ Aut beatus etiā futurus sum. q. d. si viuit anima: illuc mortē proficiscit vbi euo fruatur sempiterno & felicitatē adipiscitur. q̄ aut mors optanda sit & nihil sit ea p̄stantius: miraculosa mors duorum filiorum sacerdotis arginē iunonis apud argos exponit. Mos aut erat argini sacerdotis ad iunonis templa proficisci quotānis bobus: & forte fortuna cum pestilentia illic maxima per aliquē tempus antea fuisset & oīa pecora consumpsisset: boues nō reperiuntur solēnitati: & ita edilis & bito sacerdotis filij sub matre euntes iugum ad iunonis templa duxerunt: tunc iuno religionē p̄bans & mirificam eorū fidem obtulit matri: vt q̄ vellet audacter posceret q̄ nullam pareretur ipsa repulsam inquit illa. vt quod sciret dea vtile mortalibus ipsa preberet. Die vero sequēti sacerdotes illi iuuenes compertī sunt mortui: quia ex re probatū est nihil morte prestantius. q̄ Hiero. inquit in prima historia. ¶ Sit exploratum. pro certo habeat: & modus loquendi apud Cicerō. frequentissimus in hunc modum.

Iusticia
Mors nō
ē timēda

In tuscu
lanis hoc
platione
determinat.
Miraculo
sa mors
sacerdotis
iunonis
Nihil
morte p̄
stantius

¶ Spero. confido: & exploratum habeo. nam semper crescit oratio. ¶ Aetas illa. scilicet adolescētia q̄ nostra senilis. ¶ Facilius. quia habet maiorem materiam ad morbos: vt sanguinem vt humorem qbus morbi nutriuntur: & in senibus non ita feruor sanguinis: vt in adulescentibus est. Nam sicut ignis multis lignis melius ardet. ita morbus multo humore & sanguine. ¶ Melius & prudentius. q̄ senes cuz melius viuerent: in quibus est mēs ratio & consiliū: & per consequens melius viueretur. ¶ Ratio. cognitio discretionis. ¶ Consiliū. deliberatio. ¶ Nulle. cui vt superius dictum est. ¶ Sed redeo: quia per transgressionē accessit ad laudem senectutis: redit vnde digressum est. ¶ Impendentem. quasi instantem ad ruinam. Nam impendeo secunde coniugationis est. ¶ Minari ruinam. tractum ab aliquo edificio ruinam miranti. impendere vero tertię coniugationis est considerare. vt Luc. ¶ Animumq̄ impēdite vestrū. Sensi ego probat per exemplum propinquum filij sui. M. Catonis. ¶ Fratribus tuis. o Scipio Paulus emilius huius scipio. propter post triumphum belli macedonici septē post diebus duos filios amisit. ¶ Ad sperat. antipophora quē rīdit dicens. ¶ Insipienter sperat. q̄a sperare est expectare bonū futurū icertū qd̄ ducit. Quid enim est stultius dementius. ¶ Senex antipophora q̄ senex non habet quid plus vitā speret. ¶ Cum id scilicet posset curare. ¶ Diu vixit. ad illud refertur: hic consecutus est. ¶ O dii boni. admiratiue. ¶ Quid est. quasi dicat nichil est in vitā humanius. ¶ Da diu. id est concede. ¶ Expectemus: probat per exemplū q̄ in vitā nihil diuturnum quod non est sempiternum quid ad plus vitā

¶ Tartessij xerit. vixit quidem. 100. & 20. annis. ¶ Tartessiorū. populi sunt in hispania quæ est in occidere vbi est litus: qd̄

carthesiū dicitur. ¶ Ut scriptum est. a scriptoribus qui de longeuis scripserunt: veluti Lucianus qui de longeuis scripsit. ¶ Argantonius gaditanus, a gadibus nomen proprium: qui quidem gades in occidente sunt vltra promontorium calpem. vnde etiam gaditanum. ¶ Diuturnum. diu viuere & sempiternum esse natum est cum id extremum habeat. vt verbi gratia. vltimus dies longioris vitæ est. 100. & 20. an. ¶ Illud quod preterijt scilicet elapsi. 100. & 20. an. ¶ Effluxit. euanuit: quia non videtur vixisse. ¶ Tantum remanet. solum illud remanet / & sempiternum est: quod cum virtute factum & conscientia bene actæ vitæ.

¶ Horæ quidem cedunt & dies: menses: & anni: nec preteritū tempus vnq̄ reuertitur: nec quid sequatur: sciri potest. Quod cuiq̄ temporis ad viuendū dat: eo debet contētus esse. Neq̄ eni histroni: vt placeat peragenda est fabula in fine solūmodo. In quocunq̄ fuerit actu probetur: nec sapienti vsq̄ applaudite viuendum. Breue eni tempus etatis: satis longum ad bene / honesteq̄ viuendum: si pcesseris lōgius nō magis dolendū est: q̄ agricolæ dolent pteritæ verni t̄pis suauitate estatē autūnūq̄ venisse. Ver eni tanq̄ adolescentiā significat. ostenditq̄ fructus futuros reliqua t̄pa demetendis fructibus aut percipiēdis / accommodata sunt. fructus aut senectutis est: vt sepe dixi anpartorū bonorū memoria / & copia. Oīa vero: q̄ scdm naturā fiunt: sunt habenda in bonis. Quid est aut tam scdm naturā q̄ senibus emori: qd̄ idem contingit adolescentibus aduersante / & repugnāte natura. Itaq̄ adolescentes mori sic mihi videntur: vt cu3 aque multitudiue vis flāmē opprimitur. Senes autem sic vt sua sponte nulla adhibita vt consumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus: si cruda sunt vi auelluntur: si matura & cocta decidunt. Si vitam adolescentibus vis aufert: senibus maturitas. Quæ mihi quidem tam lucunda est: vt quo propius ad mortem accedam quasi terram videam videre: aliquandoq̄ portum ex longa nauigatione esse venturus.

significat tanq̄ adolescentiā & oñdit floribus suis fructus futuros. reliqua t̄pa sunt accommodata fructibus demetendis. i. decidendis aut percipiēdis. i. vtendis seu fruendis. Aut pro sed fructus senectutis est: vt sepe dixi memoria & copia. i. conscientia: bonorū. i. verorū quæ sunt recte facta: partorum ante. i. in florenti etate. Vero pro sed: oīa quæ fiunt scdm naturā. i. non deprauatā ea sunt habenda in bonis. i. inter bona. Autem pro sed quid est tam tātū scdm naturā: q̄. i. q̄tū mori est senibus. q. d. nihil qd̄ ide3 sc3 mori cōtingit adolescentibus natura aduersante / & repugnāte. Itaq̄. i. & ita adolescentes videntur mihi mori sic vt sup. mori aut extinguit vis flāmē. i. ignis tenuis. cum. i. qn̄ opprimitur. i. obruitur multitudiue aque. Senes aut sup. vident: mihi mori sic: vt ignis consumptus deficiente combustibili extinguitur sua spēre: & hoc nulla vi adhibita sc3 extrinsecus. Et quasi. i. fere quem admodum poma si sunt cruda. i. viridia & immatura auelluntur: vt. i. violentia quadā ex arboribus in qbus nascūtur & decidunt. i. deorsum cadunt sponte sua: si sup. sunt matura / & cocta. Sic vis. i. violentia aufert adolescentibus vitam: & maturitas aufert senibus vitā. Quæ scilz maturitas vitæ est quidē mihi. q. d. vt nihil de alijs dicam tam lucunda vt quod. i. quanto ppius accedat ad mortē: eo sup. magis videam videre quasi terrā. i. e turbulento mari: & videam esse vēturus aliquādo. i. tandē ex lōga nauigatione in portum sc3 quietis eterne: vt pmissum est.

¶ Horæ ordo naturalis. Ex horis quidem sunt dies: ex his autem menses: ex mensibus autem anni hora vero græcum est: & non solum partem diei significat: sed partes anni vt ver: estatē: pulchritudinem. vnde & aspiratur. quando autem regionem significat caret aspiratione. ¶ Dies qui duplex est: naturalis qui est lunæ cursus: est etiam annus artificialis: vt ante diximus. ¶ Menses quidem dicti norum tria sunt genera. Lunarī annus solaris / & magnus. ¶ Quod cuiq̄. optimum documentum q̄ & sancto Francisco dignum esset. & omni santissimo viro. ¶ Neq̄ enim probat per similitudinem. ¶ Peragenda ad finem perducenda. ¶ Fabula. comedia vel tragoedia est diuisa in quinque actus Horæ. Neu maior quinto neu sit productior actu. Fabula quæ posci vult & spectata reponi. ¶ Probetur. laudetur a spectatoribus quia non satis erit: si in quocunq̄ actu aliquem egregium gestum fecerit: siue in primo: siue in secundo actu: ex quo laudetur: sed requiritur q̄ in omni actu a primo vsq̄ ad quintum sit & idem bonus: sic & vltima nostra in quacunq̄ etate fuerit satis erit bene vixisse in ea. ¶ Applaudite. ad finem: quia illud est vltimum verbum in comedijs. vt Teren. Vos valete / & plaudite caliopius recensui. vnde Hora. Donec vos plaudite di-

Argatōi-
us.
Gades

ASCEN

aliq̄ inlendum

Ver tanq̄ adolescentia
fructus senectutis

Arguit

quomodo adolescentis
et quomodo senis moriatur

Metaphora pulcherrima

Hora græ-
cum est
Ora
Annus
triplex ē.

M. tullii Ciceronis.

Ver.
Mēoria
Mori bo
nū habē
ri debet

cat. ¶ Bene q̄tū ad copia. ¶ Honeſte q̄tū ad virtutē ¶ Sin pceſſeris pulchrā ſi tudinē dicit nō eſſe dolēdū de p̄ terita etate: & cōparat etatē noſtrā. 4. t̄pibus anni. ¶ Quā agricolę dolent: q̄a nō dolēt immo gaudēt. vt ex flo ribus q̄ ſunt in vere ad fructus & maturitatē eorū pueniāt: qđ dicit. ¶ Ver i quo naſcunt̄ flores: oñdīt per flores. ¶ Partor̄ bonorū memoria & copia: hoc eſt cōſcia bñ actę vitę. Eſt enī memoria: vt ingt Ci. per quā animus re petīt ea q̄ fuerūt. ¶ Oīa vero cōcludit q̄ mori eſt habendū in bonis: oīa quę ſunt ſcđm naturā ſunt habenda i bonis. Emori eſt ſcđm naturā ergo emori eſt habendū in bonis. ¶ Qđ idē. ſ. mori. ¶ Aduerſante. & repugnā te natura. Nō quidē vt mori ſit cōtra naturā adoleſcētibz: ſ; cū eis ſit calor & humor: q̄bz cuncta ſuſtēant̄ & oriunt̄ vt ab eis oriunt̄ cuncta duobz: videt̄ difficilius mori: & ipſa natura repugnāte: qđ per ſimilitudinē oñdīt dicēs. ¶ Vt cū vis flāmę. magnus ignis accenſus cū magna materia lignorū. ¶ Aquę multitudine magna effuſio ne aquę ſic moriunt̄ adoleſcētes in violētia aquę. ¶ Cōſumptus. deficientibus lignis / & cōbuſta materia ligno rum. ¶ Et quaſi poma. alia egregia ſiſtitudo eſt. ¶ Sic vitā adaptat cōparationē. ¶ Quę ſ. maturitas. & oñdīt benignitatē moriēdi. ¶ Iucūda amena & delectabilis cum fructu. ¶ Vt quo per ſiſtitudinē nauigantiū loquūt̄ qui cū ex longa magnitudine ſam incipiunt̄ terram videre & in portū venire magnopere letant̄: vt optata poti untur troes arena. ſic nos ex lōga vita incipimus videre mortem. id eſt quietem / & portum mortalitatis.

ASCEN

¶ Senectutis aut̄ &c. Cū ſenectuti nul lus ſit terminus expectādus demōſtrat eā animoſiorē eſſe q̄ adoleſcentiam cū ſēper parata ſit obire mortē dicēs. Aut̄ p̄ ſed cū certe etates: certo claudūtur termino. In fantiē terminus eſt pueritia: pueritię ado leſcentia &c. ſenectutis nullus eſt termi nus certus & viuūt̄ i ea recte: quoad. i. quā diu poſſis. i. quīvis poſſit exequi & tueri. i. defendere munus. i. debitū officiū. ſ. ſenilis & tñ. i. nihilominus quīs exequaris officiū poſſis contēnere. i. nihil pēdere nec timere morte: ex quo ſit vt ſenectus ſit etiā aio ſior & fortior q̄ adoleſcētia Hoc ē ill p̄ qđ rñū eſt a ſolone phō / & legūlatore athe nieñ. piſiſtrato tyrāno. i. occupatori impe rij athenieñ. cum dicat̄ rñdiſſe illi querētī. i. interrogātī: qua tandē ſpe. i. fiducia: fretus ſ. cōſiliis adiutus obſiſteret ſibi. ſ. tyranno id querenti: tā audacter dicat̄ dico rñdiſſe: ſenectute. i. q̄ ſenectute fretus id faceret. Sed optimus finis viuēdi eſt cū ip̄a natura eadem quę coaugmētāuit. i. perduxit vſq̄ ad conſummationē: opus ſuū. i. ſtatū hois diſſoluit ip̄m mente integra ſup. adhuc & ceteris ſenſibus. ſ. exterioribus ſupple in tegrīs vt. id eſt quemadmodum idem qui conſtruxit deſtruxit facillime nauem: aut edificium. id eſt ſtructuram edium: ſic ea dem natura quę conglutinatur. id eſt cō

¶ Senectutis autem nullus certus ē terminus recteq̄ in ea vi uitur: quo ad munus officij exequi / & tueri poſſis. & tamē mortem cōtēpnere. Ex quo ſit animoſior etiā ſenectus ſit q̄ adoleſcētia / & fortior. Hoc eſt illud q̄ Piſiſtrato tyranno a ſolone reſponſum eſt cum illi querenti qua tandē ſepe fretus ſibi tam audacter obſiſteret reſpondiſſe dicit̄ ſenectute: ſed viuēdi eſt finis optimus cum inte gra mente: ceteriſq̄ ſenſibus: opus ip̄a ſuum eademq̄ coaugmen tāuit natura diſſoluit: vt nauem / & edificium idem deſtruit facillime qui cōſtruxit. Sic hoīem eadem optime quę cōglutināuit natu ra diſſoluit. Naz oīs conglutinatio recēs egre inueterata facile di uellit. Ita ſit vt illud breue vitę reliquū: nec auide appetendū ſeni bus: nec ſine cā deſerendū ſit: vetatq̄ Pythagoras in iuſſu impera toris. i. dei preſidio & ſtatiōe vitę decedere. Solonis quidē ſapien tior eulogiū eſt: quo ſe negat velle ſuam mortē dolore amicorū lamē tiſq̄ vacare. Vult ſe charū credo ſuis eſſe: ſed haud ſcio an melius Ennius noſter: nemo ne lachrymis decoret: neq̄ funera fletu fa me xit. nō eſſe lugendam mortem cenſet: quā immortalitas conſequa tur. Iam ſenſus moriēdi ſi aliquis eſſe pōt̄: ſis ad exiguum tempus durat: p̄ſertim ſeni: poſt mortē qđā ſeſus aut optatus aut nullus ē. eptandq̄

Reſponſum Solonis
Piſiſtrato tyranno

Carmen Ennii

¶ Tangit ſmāz p̄cedētē
in quarta int̄p̄e: ſener.
inap̄icēdo miſerū ſenē r̄

pegit / & conſolidauit hominem diſſoluit hominem optime. id eſt conuenientiſſime. Nam omnis cōglutinatio recens diuellitur egre. id eſt difficulter & inueterata. id eſt tempore labefacta & pene exefa: diuellit. id eſt diſrū pitur facile. id eſt faciliſ. Ita ſit vt illud breue reliquum. ſcilicet tempus: aut reliqua pars vitę quę breuis eſt ſe nibz: nec ſit appetendum ſenibus auide: nec ſit deſerendum ſenibus ſine cauſa: quę Catōni minori non fuit ſa tis æqua ſecundum diuum Auguſtinum in de ciuitate dei: immo nulla ſufficiens eſt: vt quis tedio vitę ſibi mor tem conciſcat vnde recte dicitur a Marone Enei. 6. Proxima deinde tenent maſſa loca qui ſibi letum Inſontes pepētere manu: lucēq̄ peroli Proicere animas q̄ vellent ethere in alto. Nunc & pauperiem & duroſperſecte labores. Fata obſtant. Eccleſia tamen celebrat ſanctiſſimas mulieres: quę ad ſeruandam pudicitiam & fidei firmitatem oſtendendā ſi per ſubmerſionem finem vitę inuenerūt: ſed ad auctorem & pythagoras vetat ſup ple quęq̄ decedere de preſidio. id eſt cuſtodia corporis: quod animus tutatur vt preſidium vr̄bem cui impoſitū eſt: & de ſtatione. id eſt loco aſſignato: vt datur militibus in caſtris aut muris: aut a cie aperte: ſed vt metaphorā apperiat addit vitę. ſcilicet tutandę: in iuſſu. id eſt ſine iuſſu imperatoris. id eſt dei qui tale munus conſignauit. Quidē i. certe eulogiū: vt apud vallā legimus elogiū. i. dictum expreſſum & puerbiale ſolonis ſapiētis eſt: quo negat ſe velle. i. dicit ſe non velle mortem ſuam vacare. id eſt vacuam eſſe. & immunem dolore lamentis ami corum. vult vt dicit Cato vt credo ſe eſſe charū ſuis. ſ. amicis / & neceſſariis. Bñ dicit credo: q̄a pōt etiā alia eius dicti rō aſſignari: vt videlicet ideo velit dolorē afferre q̄ vita fuerit ei grata: & iocūda: & ita moriatur priuſq̄ illis moleſtus eſſe ceperit. Sed haud ſcio an ennius n̄. i. latinus poeta aut nobis familiaris: melius cenſet mortē nō eſſe lugendam dicens. Nemo &c. Ordo eſt. Nemo decoret. i. ornet me lachrymis: neq̄ ſup. quiſq̄ faxit. id eſt fa

ciat instruat funera. i. pōpam funebrem fletu. i. luctu. censet dico non esse lugendam: vt pote quā immortalitas consequatur. Iam. i. deinceps loquar si sensus moriendi esse aliquis. quia sunt qui dicant nullam esse & mortem esse quasi eternum somnū is. i. sensus durat ad tempus exiguū. i. modicū preferim seni. Autē pro s3 sensus. i. sensio aut perceptio rerum est quidem post mortē aut optādus quia vt pleriq; volebant esse omnibus animus eternus: & brūs: aut nullus si (vt epicurei dicebant) animus nobis. vt anima brutorū cum vita corporali extingueret

¶ Omnium etatū certus est terminus: vt infantie vsq; ad septimum annum: puericie vsq; ad duodecimum: & sic per ceteras preter senectutem quæ non habet certum terminum vitæ: sed omnis hora: omnis dies: omnis mensis potest esse terminus vitæ suę quę quidem senectus in ipit in quadragessimosesto anno. ¶ Recte. cū virtute: & iucunditate. ¶ Viuitur. impersonale est & in se habet quandam generalitatem: vt itur in antiquā siluam.

¶ Officij honestatis: & rei illius quæ debet effici. ¶ Et mortem contemnere animo. timendo ipam & plus est contemnere q̄ vituperare: vt ait Donatus. Animosior: quia cum cogitat paruū temporis viuendi spaciū: nihil timet mori animus senum: & omne subintrat periculū: sicut est illud Virg. Vna salus victis nullam sperare salutē.

¶ Et fortior. quia fortitudo est aggressio periculorum. ¶ Hoc illud est. quod dixit probat per exemplū. Fuit quidam Atheniensis vir preclarus nomine Pisistratus qui lingua: & eloquentia sua & opibus omnes sibi fauentes fecerat Athenienses adeo: q; tantum tendebat ad imperium: quod sentiens Solon in omnibus rebus ei contrarius erat. & obfistebat audacter. vnde Pisistratus ab eo quesiuit qua spe fretus id disceret cui respondit Solon: senectute fretus obfisto tibi audacter: quasi voluisset dicere tu me tuis militibus vis superare: & ego te multitudine annorū: qua fretus neq; te neq; milites tuos timeo: quia oīno debeo mori cito: & tu si me interficis parum adimes viuendi temporis spaciū.

¶ Illi querenti Pisistrato. ¶ Sepe. boni futuri expectatione respondit Solon. ¶ Senectute. scilicet fretus. ¶ Ceteris sensibus: vt auditu: gustu: odoratu: tactu: & visu. Ipā eadem non dissoluit corpus suum corpus ipm hominis quod cū augmentauit & fecit dissoluere potest. ¶ Vt nauē. ostendit per exemplum comparationem. ¶ Conglutinauit. composuit: concolauit: a glutino dictū est hoc est cola: hoc enim grecum est: illud vero latinum. vnde dī lingua græca notior q̄ latina. ¶ Recens. quę nuper est facta cū maximo labore diuellitur. ¶ Inueterata. i. conglutinatio quæ iādiu est facta: in senectute: hæc omnia stant in similitudine.

¶ Illud breue vitæ reliquū. quod est. i. in senectute: nec sine causa deferendum vt aliquis se occidat vt multi inuēti sunt: preferim apud antiquos quorū multi ne venirent in manus hostiū gerentes venenū in annulis obibāt mortem. vt hānibal qui deinde (vt est apud Home. & apud Virg. in vi. inferis) dabant poenas. Nam sciendū est q; deus postq; corpus in vtero matris format in ipm mittit animā: tanq; in quoddā castellum gubernandū: & iubet vt recte custodiat donec ipse reuocet. vnde si datū custodię castellum procederet: seq; metipm interficeret: rebellis esset dei: proditor: itaq; non sine causa est ipm castellum deferendū hoc est sine mandato imperatoris. i. dei quā rem pythagoras de quo nunc ait Ca. sicho. ¶ Pythagoras. qui samius fuit (vt diximus) & philosophiam docuit in magna grecia: quæ est pars italiæ: & eius tanta fuit existimatio: vt eius domum cereri consecrauerint quasi senserent satis dignū posse reperiri neminem qui in illud domicilium succederet. ¶ Iniusu sine mandato: & non inuenitur in alijs calibus. ¶ Presidium custodię militum in ciuitate a presidendo dictū. ¶ Statione vbi stant milites. vt longa statione tenebat. dī & statua vt legitur in Liuiō. & statio vbi stāt naues ad tps. virg. Et statio male fida carinis. ¶ Solonis. ponit duas sententias: quæ discordes videntur Solonis & Ennij. vt p3. ¶ Sapientis: & bene non philosophi: quia vsq; ad pythagorę famij tempora sapientis consequebantur nomina. Cum autem pythagoras polycratis tyrannidem effugeret: & philuntē peruenisset. Ibiq; cum esset interrogatus an sapiens esset inquit se esse.

Itaq; a pythagora philosophi sunt dicti: cum antea sapientes nominarentur. ¶ Eulogium. benedictū & sapienter. ¶ Negat velle. dicit non velle. ¶ Dolore. q̄tum ad animum ¶ Lamentis: q̄tum ad gestum deplorationis quare hoc. ¶ Quia vult se (credo) esse charum suis: vt per commemorationē sui per lachrimas: per funera: per exequias non obliuiscantur eius & in charitate suorū remaneat. ¶ Ennius noster. latinus vult preponere ipm Soloni qui dixit. ¶ Nemo lachrymis me decoret. nemo ploret in morte mea. ¶ Decoro. a decus coris. & tunc habet accentum in prima. decoro autem a decor habet accentū in penul. ¶ Nec funera fletu. medius versus reliquū h3 in tuscu. ¶ Voluor. viuus in ora virū: nec funera fletu faxit. i. faciat. ¶ Immortalitas. per nomen fama & gloriam: & multa egregia opera que facta sunt in vita. ¶ Post mortem. quidem sensus aut optandus aut nullus est: t diximus supra: quia aut viuit aut omnino moritur. si viuit optandus est: quia ad locum proficiscitur vbi euo fruatur sempiterno: si moritur non miser: quia miseriam sentire non potest cum careat sensu &c.

¶ Sed hoc meditatū ab adolescentia debet esse mortem vt negligamus: sine qua mediatione tranquillo esse animo nemo potest. Moriendum enim certe est & id incertū an eo ipso die. Mortē igitur omnibus horis impendentem timens. quis tranquillo possit animo consistere. De qua nō ita disputatione opus esse videtur cū recorder non solum. I. Brutum qui in liberanda patria est interfectus Non duos Decios qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitauerunt. Nō. M. Regulū q ad supplicium est profectus:

Historia Reguli Lex Apud Valr. ca. 1. Li. 1.
et ca. 2. Libri noni notanter Antu. Collut
ca. 4. Li. 6. ti et lastu: ca. 13. Li. primi et
Cicironum Libri terrij

¶ Sed hoc. Reducit ad mores bonos quorum maximus institutor erat mortis contemplationem dicens. Sed hoc d3 esse mediatum. i. exercitatum ab adolescentia vt negligamus mortem: sine qua meditatio ne nemo potest esse animo trāquillo quia anxio de morte. Enim pro quia: moriendum est. i. omnibus certe. i. indubitanter: quia nil certius morte: & nil incertū an eo ipso die: quia nil incertius hora mortis. Igitur quis timens mortem impendentē omnibus horis possit consistere animo tranquillo: q. d. nullus de qua. i. morte videtur

O. iij.

Ascēsus.

Sempra
Vnūsalis Lex est
nāsi et mori

Histo: hanc Scribunt
Pli: de iuris illis: ca: 10
Val: ca: 6. Li. 3. ti et Bea.
an: ca: 16. Li. 3. de cini: d

longa

M. tullii Ciceronis.

Duo Scipiones

L. Paulus

M. Marcellus

Rustici mortem non
temerunt

Moriendum

I. Brutus

Astutum

bruti factum

Bruti

mors

M. Attili

us reguli

lus.

Supplicium

us reguli

Canne

Terentij

varonis

fuga.

Interitus

Mors

Legio

non esse opus disputatione ita. i. valde longa cum recorder non solum Iunium Brutum primum consulem romanum qui interfectus est in conflictu cum hoste quem ipse interemit in patria liberanda. i. dum patriam liberaret a servitute tarquinij superbi: & super. non solum duos decios. s. patrem: & filium qui intertauerunt cursum equorum ad mortem voluntariam: quia sese deuoverunt inferis pro salute patrie & exercitus. Non etiam solum Marcum regulum attilium de cuius facto in tertio officiorum late disputatum est: qui est profectus carthaginem ad supplicium. i. cruciatum exquisitum. vt seruaret fidem datam. i. promissionem iuramento firmatam hosti scilicet carthaginesi. populo. Non super. solum duos scipiones. s. Publium & caium fratres qui voluerunt obstruere. i. ocludere penem. i. punico exercitu: iter vel. i. etiam suis corporibus qui forte pro patria oppetierunt mortem non super. solum Lucium Paulum. s. scipionem aut tuum o scipio qui luit. i. perfoluit: & tulit sua morte temeritatem collegam. i. consulis sui Terentij varronis: i. ignominiam. i. ignominiosa clade: canensem. i. apud canas ab hannibale romanis illata non super. solum. Marcum Marcellum cuius interitum ne quidem. i. non etiam crudelissimus hostis scilicet hannibal: passus est carere honore sepulture: sed scripsi in originibus. i. in libro de originibus legiones quidem. i. certe nostras. i. romani populi profectas sepe animo alacri: & erecto in eum locum vnde arbitrantur se nunquam redituras. Igitur quod adolescentes & iuvenes quidam non solum indocti: sed etiam rustici. i. agrestes contemnunt: id extimescent serres indocti. q. d. id absurdissimum esse: sed inualidum esset argumentum nisi probasset alijs rationibus mortem non contemnendam. A rusticis enim: & indoctis non est sumendum exemplum vite aut mortis. ¶ Moriendum. hoc gerundium importat necessitatem. ¶ Quis. q. d. nullus. De qua. probat per exempla quod mors contemnenda sit omnibus. ¶ Non solum I. Brutum. ordo est. I. brutum: sed nostras legiones & ceteros. & est color rethoricus occupatio: cum diximus nos preterea re: & nescire: aut uolle dicere id quod tunc maxime dicimus. vt nunc dicite se nolle recordari. I. Brutum & ceteros quos recordatur: sed legiones: & homines imperitos & rusticos: & hoc ideo: quia diceret aliquis non esse mirum in hominibus clarissimis propter doctrinam & virtutem speratam esse mortem: ideo dicit ab indoctis & rusticis speratam esse mortem. I. Brutus de quo nunc agitur sorore Tarquinij superbi fuit genitus: qui ne ab auunculo occideretur vt frater: stultitiam finxit quam rem meminit Oui. de fasti. Brutus erat stulti sapiens imitator. vt esset Tutus ab insidijs dire superbe tuis. Vnde brutus est appellatus. iuuenibus regis delphos euntibus ridiculi causa comes accitus baculo sambuceo aurum infusum deo donum tulit. vnde responsum est illi romam summam potestatem habiturum: qui primus matrem oscularetur ipse casum simulans terram osculatus est. Deinde propter Lucretie stuprum cum tricipitino & collarino in exitium regium coniurauit: quibus in exilium actis primus consul creatus fuit. ¶ Filios. qui cum aquilijs & rutilis ad recipiendum in urbem Tarquintos coniurauerant virgis cecos securi percussus iussit. Deinde in imperio quod aduersus eos gerebat cum Arunte filio Tarquinij congressus ambo mutuis vulneribus ceciderunt: cuius corpus in foro positum a collega laudatum: matrone anno luxerunt. ¶ Duos decios. patrem & filium: sed non eodem tempore: sed vnus latius: alter gallico bello pro patria liberanda se deuouit ad mortem: vt diximus. ¶ Equorum cursum. quia in hostes facta deuotione quod primum concurrerunt: & interfecti fuere. ¶ M. Attilium. hic est ille imperator militie romanorum in primo bello punico. ¶ M. Attilius cui nomen per auctores ferme omnes longe: lateque diffinitum est. Fusis enim primo solentinis triumphasse commemorant: & primum romanorum ducum classem in aphyricam traiecisse quassatas de hamilcare naues longas tris: & sexaginta accepisse opida. 200. & hominum. 200. milia cepisse. & absente quidem ipso datos esse coniugi & filiis ob paupertatem purpura sumptus. Mox arte Xantippi lacedemonij mercennarij militis captum fuisse: & in carcere missum dato iure iurando: vt si non impetrasset demum ita redire. in seuatu conditionem dissuasisse: & relictis a se coniuge & liberis carthaginam regressum: vbi in arcam lineam coniectum clauis introsum adactis vigilijs & dolore punitum esse. palpebris enim oculorum vt dormire non posset inciderunt: & isto crudelissimo supplicij genere mortem obiit. ¶ Non duos scipiones. Pu. scipionem & C. scipionem fratres prestantissimos viros de quibus. Virgilius inquit. Duo fulmina belli scipiadas. Isti autem negligentes in secundo bello punico obuauerunt. Hasdrubali hannibali fratri ad ipsum Annibalem in italiam venienti auxilio: cui de proprijs corporibus iter claudere voluerunt: ne in italiam veniret. ¶ Obstruere claudere. Paulum. de quo diximus huius scipionis autem naturalem. ¶ In canensem ignominiam. canearum in apulia vicus est vbi tanta clades romanorum ab Hannibale facta est: quanta nusquam fuit: ita qua. L. paulus emilius fuit interemptus pro patria liberanda mori potius volens quam fugere: pro qua re sciendum est quod in bello consules erant. L. Paulus & Terentius Varro plebeius homo: & nullius prudentie & boni consilij pugnatu re voluit: & conferto prelio fugit. vnde. L. paulum. ceteris fugere nolentibus interempti sunt: & ipse collega: sui te meritatem luit. ¶ M. Marcellus. nobilissimum & prestantissimum ciuem romanum: qui eo prelio canensi hannibali congressus occisus est. vnde post cladem hannibal corpus eius inter tot cadauera fecit inuenire & honorificentissime sepelire. ¶ Interitum. mortem dictum ab inter & id: quia mors est solutio corporis & anime: vt inquit Plautus. ¶ Legiones. in quibus erant indocti tyrones & rustici: qui nullam habebant doctrinam qua cognoscentes mortem contemnerent. Itaque mortem ipsam docti: & indocti contemnebant. Dicta autem legio ab eligendo. fit enim electio personarum in ea & non huius certum numerum. est interdum quatuor milia: interdum quinque milia per

sonarum. Liuius tamen. in lib. 6. de secundo bello punico: maiore numero accepit legionem suppleuitque ita legiones ut singule sena milia: & ducenos pedites: tricetos autem haberent equites. ¶ In eum locum, scilicet in mortem Alactri. strenuo prompto festinant. ¶ Quid igitur scilicet mortem: & est conclusio id. scilicet mortem interrogatiue: & est color rhetoricus contentio quæ contrarijs rebus conficitur. ¶ Indocti. nomen est & non participium. transit enim participium in vim nominis quatuor modis.

¶ Omnino. Probat etiam vite satietatem esse debere dicens. Satietas vite facit omnino (ut quidem videtur mihi) satietatem omnium rerum, scilicet ad istam vitam pertinentium. Certa. i. sua: & propria & determinata studia. i. exercitia cum studio sunt pueritiei. Igitur num. scilicet nunquid adolescentes desiderant ea, q. d. minime. Et sunt etiam certa studia adolescentie ineuntis. i. incipientis. num. scilicet nunquid etatis iam constans: videlicet virilis: quæ dicitur media scilicet totius vite. requirit. i. iterum: quærit. ea scilicet quæ dereliquerit adolescentie studia. q. d. etiam minime. Sunt

ASCEN

¶ Omnino (ut mihi quidem videtur) rerum omnium satietas vite

Omnium rerum satietas

facit satietatem. Sunt pueritiei certa studia: num igitur ea desiderant adolescentes: sunt & ineuntis adolescentiæ: num ea iam constans requirit etas: quæ dicitur media: Sunt etiam eius etatis: num ea quidem a senectute queruntur. Sunt autem extrema quedam studia senectutis. Ergo ut superior etatum studia occidunt: sic occidunt etiam senectutis. Quod cum euenit satietas vite tempus maturum mortis affert. Equidem non video cur quid ipse sentiam de morte: non

Constans etas que et media dicitur

audeam dicere vobis: quod eo melius cernere mihi videor: quod ad eam

Ponit catho sua sententia de morte

propius adsum. Ego vestros patres Pub. Scipio. tuque C. Læli viros clarissimos mihi amicissimos viuere arbitror & ea quidem vita que

est sola vita nominanda. Nam dum sumus in his inclusi compagi

munere bus corporis: numere quodam necessitate & graui opere perfun-

Animus celestis est

gimur. Est enim animus celestis ex altissimo domicilio depressus

& quasi demersus in terram locum diuine nature eternitatisque con-

trarius. Scilicet credo deos immortales sparsisse animos in corpora hu-

Cum deus animas in terram miserit

mana: ut essent qui terras tuerentur: quique celestium ordinem con-

templantes imitarentur eum vite modo atque constantia. Nec me

solum ratio ac disputatio impulit. ut ita crederem sed nobilitas etiam

summorum philosophorum & auctoritas. Audiebam pytha-

goram: pythagoricosque: incolas pene nostros qui essent italici phi-

Pythagorici italici philosophi

losophi quodam nominati nunquam dubitasse quin ex vniuersa mente

Animi ex diuina mente delibati

diuina delibatos animos haberemus. Demonstrabatur mihi præ-

terea. quid Socrates supremo vite die de immortalitate animo-

Socratis apud oraculo sapientissimus iudicatus

rum differuisset: is qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudi-

catus.

stantia. Nec solum ratio. i. argumentatio: ac disputatio impulit me: ut crederem ita scilicet ut dictum est sed etiam

nobilitas: & auctoritas summorum philosophorum. Nam audiebam pythagoram & pythagoricos. id est secta-

tores pythagore pene. id est quasi omnes: incolas nostros. i. italicos: qui essent nominati quondam philosophi

italici: nunquam dubitasse quin haberemus animos delibatos. i. formatos aut potius tenui gustamine haustos ex

vniuersa mente diuina. Præterea. i. insuper demonstrabitur mihi quid Socrates differuisset supremo die vite. scilicet sue

de immortalitate animorum: is dicit Socrates qui esset iudicatus oraculo. i. responso Apollinis: quod non da-

batur nisi orantibus: aut quod ore sacerdotis enunciabatur. unde. 6. enei. cessas in vota precesque Tres ait aenea

cessas neque enim ante dehiscunt. Arnone magna ora domus &c. qui inquam esset iudicatus sapientissimus sup-

ple omnium mortalium aut plurimum sapiens.

etiam sup. certa studia eius etatis scilicet constantis: & medie de quibus horatius in arte late differit. num. i. nunquid ea quidem queruntur in senectute. q. d. etiam: nequaquam. Sunt autem quedam studia extrema: aut extreme senectutis. Ergo ut studia etatum superiorum occidunt. sic studia senectutis occidunt. i. finiuntur etiam. Quod scilicet studia senectutis occidere cum euenit satietas vite affert tempus maturum mortis. Equidem. i. ego certe non video cur non audeam dicere vobis quid ipse sentiam de morte: quod scilicet quod sentio ego video mihi

videre eo. i. ideo melius quod ad usum

propius. i. propinquius ad eam scilicet mortem

Ego o Publi Scipio tuque C. Læli. arbitror

patres vestros viros clarissimos: & am-

cissimos mihi viuere. & ea quidem vita que

est sola vita nominanda scilicet vita æterna.

Nam dum. i. donec sumus inclusi in his com-

paginibus. i. compactionibus corporis: per-

fungimur quodam munere necessitatis &

grauis. i. duro opere. Ei pro quia: animus

celestis. i. cuius est celestis origo: ex domi-

cilio altissimo. i. patrie celesti est depressus

& quasi demersus in terram: apertior lo-

cus contrarium diuine nature cuius animus hu-

manus particeps. quia igneus est illis vigor

& celestis origo. Item esse apibus partem

diuine mentis & haustus ethereos dicere

& cetera. & eternitatem cum citra luciam sit

regio transmutabilius. Sed credo deos in

mortales sparsisse animos (diuus tamen

Augustinus dicit quod anima se infundendo

creatur & creando infunditur) in corpora

humana ut essent: qui tuerentur terram (ter-

ram autem dedit filiis hominum. unde dicit

domini piscibus maris. & cetera quæ tan-

go: ut gentilia quæ per se parum habent au-

toritatis comprobant) quique. i. & qui (Sunt

enim due partes) contemplantes ordinem

celestium scilicet corporum. imitarentur eum

scilicet ordinem modo vite. i. viuendi. atque co-

M. tullii Ciceronis.

Adolescē **tiq; studia** **Animus** **inortalē** **cē pbat.** **Cōpago** **Cōpages** **Animus** **atetnus ē** **Opinio** **Catonis.** **Oīa hoi** **seruiunt.** **Pythago** **rici i cala** **bria erāt** **Deliba-** **tos.** **Respōsū** **Socratis** **Socrates** **cicute po** **culum** **hausit.** **ASCEN**

¶ Omnino. probat contemnendam esse mortem propter satietatem vite: quę nunciat ait Cato facit satietatem quarum nulla est ut inquit Iuena. Crescit amor nummi quantū ipsa pecunia crescit. Sunt probat per exemplū gratum q; satietas sit oīm eorum: studia aut sunt pueritium: ut ait Hora. Et pede certo pulsat humū gestis paribus colludere: & iram. Colligit ac ponit temere: & mutatur in horas. ¶ Nū igitur ea. s. studia pueritię. q. d. non sunt studia. s. ineuntis adolescentię. i. incipientis. Adolescentia enim h3 ex se studia. ut Hora. gaudet equis canibusq; & aprici gramine campi. Cereus in viciū flecti monitoribus asper. Vtiliū tardus prouisor prodigus eris Sublimis cupidusq; & amara relinquere pernix. ¶ Etas quę dī media. s. vi nilis quę querit opes: & amicitias in seruit honoris. Cōmisisse cauet quod mox mutare laboret. ¶ Sunt eius etatis medię. s. & subaudi studia senectutis: ut est illud Hora. Querit & inuentis miser abstinet: ac timet vti. ¶ Quod eo. i. tanto melius. ¶ Quod ad eā propius adsum propinquus & vicinus. sic de sene: ut nauigantibus dicere possumus: qui cum longius in mari nauigent minus videre pnt portum q; illi qui non longius absunt a terra. ¶ Ego vestros patres. maiores vros romanę enim. & pythagorice: socraticę vult probare aīz esse immortalem: ppter quod exoptada est mors: ex quo poterimus notare: q; cū natura nihil frustra fecerit. nec quis desiderat quod naturaliter assequi non possit: ut alas habere & veluti aues volare: homines aut cum desiderant quietē: & summā felicitatem & eternitatem illam assequi posse certū est: quia naturaliter desiderant ipaz. Clarissimos: ex splendore virtutis: & plus ē q; nobilis: quia id mesum est. ¶ Eam quidem vitam. s. mortalem: & eternam. ¶ Quę est sola vita nominanda. quia est vera vita: & immortalis. ¶ Nam. hec nostra vita humana (si vita dici potest) non eēt vera vita: sed falsa: & mortalis: quę quidem opinio concordat cum fide xpīana. ¶ In his compaginibus. cōiuncturis membrorū: quę faciunt carcerem quendā animę: sic appellat Vir. ut clausa tenebris: & carcere cęco. iō compagibus facit: quia vsurpatū est compago. ¶ Antiqui enim compages: & ambages dicebant: quorum gtūs est compagis: & ambagis vnde declinatio non mutatur: quis varius est ntūs hinc in dtō & ablatiuo compagibus. Virgi. clausis laterū cō- Luis pagibus omnes: accipiunt inimicū imbrem. ¶ Munere quodam necessitatis: qui necesse sunt fieri in vita humana: ut dormire: comedere bibere &c. hmoi qui ad victū & ad vitam hūanam necessaria sunt. Graui opere. quod molestiam habuimus affert. & i. quicquid fit in vita humana. Est enim animus q; animus sit eternus: & eius sola vita est nominanda ponit rationem. ¶ Cælestis in celo formatus: dicebant enim antiqui philosophi: q; animus erat formatus in celo: quę deus postea in corpus in vtero mris formatum infundebat. Moderniores autē philosophi dicūt quia cū corpus est in vtero mris formatum q; primū in eo generatur anima: q; aut animus formetur in certo pz nūc ex sententia Cato. ¶ Ex altissimo domicilio. ex habitaculo cælesti ¶ In terram. exponit seipm dicens in locum contrariū diuine naturę. quę est immortalis: & inuisibilis: & hec terrena est mortalis & visibilis. ¶ Sz credo. ponit opinionem suam quare dij fecerunt hoc: q; diuinos animos in corpora caduca infundissent. Ut essent. ecce cām Nā id fecerūt dij vt habitaret: & tue ēēt terrā: & imitarent cælestiū ordinē. vnde originē habebāt: & mereretur per actiones bonas in terra cēleste domiciliū. Terrā tuerentur: quā cōstat a deo factā anteq; hominem: immo omnia fecit deus anteq; formaret hoīem ad hoc: vt omnia parata inueniret: & omnia ei seruirent. Cælestiū ordinem: vt planetarū stellarū: & ceterarū rerum cælestium. ¶ Contemplantēs. sub subtili quodam intellectu considerantes. ¶ Imitarentur eū. s. ordinem. vñ Oui. Pronaq; cū spectent animalia cætera terrā. Os hoi sublimē dedit cælumq; tueri iussit: & erectos ad sydera tollere vultus. Iuue. Sensus a cælesti demissum traximus arce. ¶ Sic & modū: & constantia Mō ordinē. et mensura. ¶ Constantia. quę & consistet: & cōcors sit. ¶ Nec me solū idem probat pythagorica rōe aīm. s. esse immortalem pythagoricos: discipulos pythagore: & eius sectę. ¶ Incolas. habitatores. Pene nostros: qui aut nimis longe a romanis: nam in magna grecia sunt quę calabria dī. Venit enim Pytha. in italiā ut ante diximus sine tarquinio superbo rege: sine numā: & in extremis italię partibus: quā magnā graciā vocitauerūt philosophiā docuit: cuius nomen inuenerat cū antea nominaretur ¶ Italici philosophi noiati. magnis enim discipulis: quas grēcīa secū adduxerat plurimos ibi viros Pytha. edocuit: efficitq; vt qm sub eius doctrina operam dedisset. pythagore & philosophi italici nominarentur. ¶ Delibatos. formatos. Demonstrabatur tertia ratio socratica est: q; animus sit immortalis. hic aut Socra. magī Pla. cū inuenisset nouā religionem: & vñ deū colēdū rē disputaret fuit accusatus ab Annio: & mellio: q; malos mores doceret athenienses: & nouos deos esse colendos: persuaderet: vnde ductus ad iudiciū dānatus cum: & discipuli sui ad eum consolandū irent: vt equo animo mortem ferret. aiebat nihil aliud se magis exoptare: q; mori: quia ad immortalitatem proficisceretur: & ad veram vitā: & qdū esset in hac vita humana esset in maximo supplicio. & probat immortalitatem anime: quā disputationem Plato scripsit in lib. qui appellatur ¶ Supremo die: vltimo quo dannatus est: sumpto cicute succo diem obiit supremum ¶ Sapientissimus oraculo apollinis interrogatus apollo: quis oīm esset sapientissimus. respondit Socra. quod cum Socrati renunciatū esset inquit non verum Apollinein dicere. si eum sapientissimum oīm iudicasset: quia nemo est oīm sapientissimus: & nemo est qui omnīū humanarū: diuinarūq; rerum cognitionē habeat: immo tantarū comparisonem rerum sciendarū: omnis est ignorantissimus. Sed si apollo dixisset Socratem hominem esse sapientissimum: id verū esse fateretur: hac rōe: quia nemo erat qui illud verbū Socratis diceret. Hoc enim scio q; nihil scio. nam nihil scire Socrati videbatur: quis in omni pertissimus fuisset: ceteris autem multa scire. cū nihil aut parum scirent.

Verba Socratis

¶ Quid multa sup. dicam. ego persuasi mihi sic: & ego sentio sic sup. esse videlicet animos immortales: & diuinos hoc est cū tanta celeritas animorum sit: & tanta memoria preteritorum: & tanta prudentia:

¶ Quid multa: sic mihi persuasiss. sentio cum tanta celeritas animorum sit tanta memoria preteritorū: futurorum prudentia: tot at testate scientiæ: tot inuenta: non posse eam naturam (quę res ea

continet esse mortalem. Cumq; animus semper agitur nec prin-
cipium motus habeat: quia ipse se moueat: nec fidem quidem habi-
turum esse motus: qui nunq; seipse sit relicturus. Et cum simplex ani-
mi natura esset neq; haberet in se quicq; admixtum dispar sui atq;
dissimile: non posse eum diuidi. Quod si non possit: non posse interi-
re: magnoq; eam argumento homines scire pleraq; anteq; nati sint
Quis iam pueri cum artes difficiles discant ita celeriter innumera-
biles arripiant ut eas non tum primum accipere videantur: sed re-
minisci: & recordari. Hæc Platonis sunt fere. Apud Xenophontem
autem moriens Cyrus maior: hæc dixit. Nolite arbitrari mihi cha-
rissimi filij me cū a vobis discessero nusq; aut nullum fore: nec enim
dum eram vobiscum animū meum videbatis: sed cum essem in hoc
corpore ex his rebus quas gerebam; intelligētis: eundem igitur es-
se creditote etiam si nullum videbitis. Nec vero clarorum virorum
post mortem honores permanerent si nihil eorum ipsorum animi
efficerent quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi nunq; quidē
persuaderi potuit animos dū in corporibus essent mortalibus: vīue-
re cum exissent ex his emori: nec vero tamen animum esse insipien-
tem a corpore euasisset. Sed cum omni admixtione corporis liberatus
purus: & integer esse cepisset tum esse sapientem. Atq; etiam cum
omnis natura morte dissoluitur: ceterarum rerum perspicuum est
quo queq; discedant. Abeunt enim omnia vnde orta sunt. animus
autem solus: nec cum adest: nec cum discedit apparet.

esse nullum videbitis. s. opus aut iudicium ai. Nec vero honores clarorum virorum permanerent post mortem: si animi eorum ipsorum nihil efficerent quo. i. per quod teneremus diutius memoriam sui quidē. i. certe nunq; potuit persuaderi mihi animos dum id est donec aut quando essent in corporibus mortalibus viuere: & emori cū exissent ex his scilicet corporibus mortalibus. Nec vero potuit mihi persuaderi animum esse insipientem. tum cum euasisset ex corpore insipienti id est stolido: & mortali. Sed sup. persuasum est animū tum. i. tunc esse sapientem: cū liberatus omni admixtione. i. contagione corporis. cepisset esse purus: & integer. Atq; etiam cū omnis natura dissoluitur morte: perspicuum. i. clarum: & euident est quo id est in quem locum queq;. i. quæcumq; ceterarum rerum: discedant. enim pro quia omnia abeunt super eo vnde sunt orta aut pro sed solus animus non apparet nec cū adest. i. in corpore nec cū abest post sperat idem. Sic mihi persuasi. verba Socratis a Platone scripta eo dem lib. Celeritas animorum: quia paulo ante dixit memento huc illuc transit & vadit in cognitionem multarum & longissimarum rerum: ut his que romæ est paruo momento transit venetias & que in eis sunt videt: & sic de ceteris rebus maxime notis. Inuenta. excogitat in vita. ut videmus in diuersitate operum. Cūq; animus agitur: exercet mouēdo cogitando: sciendo: considerando: deliberando &c. & animus & corpus est: ut ait macrobius in som. Sci. ut ignis & ferrū. ignis enim ex se semper est calidus. Ferrum autē est calidum ex igne & tamen retinet illam caliditatem q̄tum sua natura patitur: sic est animus & corpus. Principiū motus est: qui semper fuit in motu: & est eternus. In motu enim agendi. deliberandi: & hmoi aliquid excogitandi. & q̄ non habeat principium motus ratio est: quia ex se non ab alio mouetur: ut qui seipm moueat. Nec habiturus esse finem motus: quia semper mouebitur: & eternus erit. & rō est: quia non habebit finem: quia nunq; relicturus sit seipm. sed semper erit. Et cum simplex animi natura. Alia ratio est que probat aim esse immortalem: quia animi natura est simplex: & cælestis cum nulla re mista: nec aliqua dissimile: & dispar habet: ex quo sequitur q̄ sit indiuisibilis & diuidi non possit: contra est corpus quod est multiplex eius natura. Nam ex quatuor elementis compositum est: & quod habet est mistū & dispar: & dissimile: & per consequas est diuisibile: & diuidi potest: & mortale est: q̄ si non potest diuidi natura animi. sequitur eū non posse mori. Interire. omniū finem rerū habere. vnde leuior res est perisse q̄ interire: quā rem manifestat Plautus in captiuis. Qui per virtutem perit: at non interit. Argumento cause probationi vult dicere q̄ omnes animi tanq̄ inclusi in corpore sunt peritissimi: & om-

quali prouidentia futurorū. & tot artes: & tantę scientiæ: tot inuenta: sentio inquam eam naturā qui continet eas res. s. diuinas: hoc est aim hominis. non posse esse mortalem. Cūq; i. & cū animus agitur semper nec habeat principium motus: quia tempore moueat se nec habiturus quidem esse finem motus. i. se sepe moturum esse. qui ipse nunq; sit relicturus se. Et cū matura ai sit simplex neq; haberet in se quicq; admixtum dispar: atq; dissimile sui: sentio supple eū nō posse diuidi quod. i. diuidi in partes si nō possit. sentio nō posse interire: & esse magno argumento. i. approbationi homines scire pleraq;. i. plurima anteq; sint nati id quidem erroneum: quia anime non fuerunt creatę anteq; infunderentur. verumtamen hnt in se principia quidam scientiarū per que videntur res quas addiscūt quodā modo reminisci. Hoc iquā argumento q̄ pueri iam cū discant artes difficiles: ita celeriter arripiāt innumerabiles. s. scientias ut videantur nō accipere eas tū. i. tunc primum: sed reminisci. i. reducere in memoria: & recordari. i. ad cor reducere & versare. hæc sunt fere platonis sup. argumenta ad animorū immortalitatem probādā. Aut pro s: cyrus maior. i. senior moriens apud Xenophontem. i. in lib. quē de eo scripsit xenophon dixit hæc. o filij charissimi: nolite arbitrari me cū discessero a vobis: forte. i. futurū esse aut nusq;. i. in nullo loco: aut nullum. i. rem nullā. Nec enim videbatis animum meū dū erā. i. conuersabar vobiscum: sed cū essem aut esset in hoc corpore vos intelligebatis eum ex his rebus quas gerebam. Creditore igitur eundem. i. aim

Probat q̄busdam ratio-
nibus animā esse immortalem.

Platonis sententia

Cyrus maior rex
persarum

Verba cyri erga filios
suos

tum animū esse insi-
pientem cū ex insipienti

Omnia abeunt inde
orta sunt

Celeritas
animorū

Animus
est princi-
piū mo-
tus.
Animus

Corpus.

Interire.
Perire.

M. tullii Ciceronis.

Scire.
reminisce
recordat
xenophō
Plato-
Emulus.
Cyrus.
Animus.
inuisibilis
honores
post mortē
manēs.

Inspiciens

Mortis
definitio

ASCEN

Somnis mortis
similis

Exempla de Romanis

Catho de scippo Legione

81
igitur et auro et signis
fuit id quod e desidero

alium rerum scientiam tenent: sed cū intrant corpus omnino retinent illam diuinitatem: veluti qui est in carcere & videre non potest: & q hoc sit verum animos esse peritos ante q infundatur in corpore: probat per hoc dicens ¶ Quo iam pueri &c. Scire est (vt ait Aristoteles) rem per causas cognoscere. ¶ Reminisce. quantū ad ordinem Recordari quantū ad scientiam preteritarum rerū. ¶ Hec scilicet quæ dicta sunt per socratem. ¶ Apud Xenophontem. idem probat per hunc philosophū: qui & Socratis discipulus fuit: & inter hunc & platonem magna fuit emulatio. Vnde cum Plato librū de immortalitate animorum composuisset Xenophon pediam Cyri fecit cuius nunc meminit. ¶ Cyrus maior. hic preclarissimus fuit: & rex Persarum. de quo ante diximus. ¶ Discessero obiuero mortem. ¶ Nusq: quia in loco felicitatis & beatitudinis. Nullū. nihil futurū esse me. ¶ Nec enim. post propositionem ponit rationem. Et quia posset dicere cū scilicet discesseris a nobis: nusq: eris. & non videbimus te: & nullus futurus es. Respondit. ¶ Nec videbatis animū meū: quia anima est inuisibilis. & immortalis. ¶ Quas gerebam. magnificet tractabam multas enim res præclaras fecit & animo: & virtute multū valuit. totum sibi orientem obedientem habuit: sed ipsemet eius imperiū exoptauit. ¶ Honores. vt puta epigrammata siue titulos: & præclara monumenta: quoniam memoriā seruant mortuorum quæ si animi mortuorū & sensus non sentiretur & talibus honoribus delectarentur: non permanerent tales honores nec fierent. ¶ Persuaderi. aim ad credendum induci. ¶ Animus. s. mori cum ex corpore discederent: & viueret cum essent in corpore: nec hoc sit verisimile q in hac vita viuant animi: post mortem aut moriatur. ¶ Inspicientem. stolidum & non scientem. ¶ Sed cum liberatus. omni admistione corporis quod compositum est ex commistione quatuor elementorum. & est quidam carcer animi. vt Virg. Nec auras prospiciunt clausæ tenebris & carcere cæco. ¶ Dissoluitur. quia vt diximus mors est solutio corporis: & anime. ¶ Quo discebant. ad quē locum. omnia nāq reuertuntur illuc vnde orta sunt: ortus autem ex quatuor elementis formatum est. & cum moritur in ipsa morte dissoluitur Animus autem mente diuina delibatus necesse est illuc reuertatur.

¶ Iam vero. Affert id quod prius dixit parū sensus esse in morte cū sit simillima sonno. vnde & mortuam creusam illi cōparauit maro. enei. 2. dicens Par leuibus vêtis volutrisq: simillima somno. Ordo autē est Vos o filij mei videtis iam nihil esse tam simile morti q somnū. Atqui. i. sed certe animi dormientū declarant maxime suā diuinitatem. Enim p quia cū ipi animi sūt remissi. i. a curis intēlis & liberi ipi prospiciunt. i. prouident futura multa. Ex quo. i. qua re intelligitur: quales supple animi sint futuri cū relaxauerit se plane. i. omnino vinculis corporis. Quare si hec sint ita: q scilicet animum docuerint vere: immortalē colite me propter animū participem diuinę naturę sic vt deum sin. i. sed si: animus est intenturus vna cum corpore vos tamen verentes deos qui tuentur. i. protegent & regunt oēm hanc pulchritudinem. i. hunc ornatū totius mundi qui græce cosmos. i. mūdus: & ornatus dicit vñ & mūdus muliebris dicit quicquid ad ornatum mulieris attinet: seruabitis pie & inuolante memoriā nostrā. i. patris vñ q tale munus nos a deo accepisse fatemur vt animos immortales: & sepe cū deo futuros fortissimos. Cyrus qdē moriēs sup. dixit hoc qd cato bñ addit: ne videar a scipione: & lelio postulare vt se. p deo colāt. Nos si place videamus nra. i. roma. aut a nobis seu nris excogitata Nemo o scippo persuadebit mihi aut patrem tuum paulū. s. emiliū. aut duos auos paulū. & aphricanū. s. maiorez aut aphricanum fratrem. i. P. scipionem aut patruū. i. patris tui fratres aut multos prestantes viros quos non est necesse enumerare eē conatos. i. ad orlos: & molitos tanta quę pertinerent ad memoriā posteritatis: nisi cernerent. i. viderent animo posteritatem posse pertinere ad se. An censes (vt gloriter. i. permittatur mihi gloriari: aliquid de me ipso: more

¶ Iam vero videtis nihil esse tam simile q somnū At qui dormiēs mortitium anime maxime declarant diuinitatem suā multa enim cum remissi & liberi sunt futura prospiciunt. Ex quo intelligitur quales futuri sint: cū se plane corporis vinculis relaxauerint. Quare si hec ita sint: sic me colite vt deum. Sin vna interitus est animus cum corpore: vos tamen deos verentes: qui hanc omnem pulchritudinem tuentur & regunt memoriā nostrā pie inuolanteq: seruabitis. Cyrus quidem hec moriēs. Nos si placet nostra videamus. Nemo vnq mihi Scippo persuadebit aut patrem tuum Paulum aut duos auos Pau. & Aphricanum: aut aphricanum fratrem aut patruum aut multos prestantes viros quos enumerare nō necesse est: tāta esse conatos: quā ad posteritatis memoriā pertinerent: nisi animos cernerent posteritatem ad se pertinere posse. An censes de me ipso aliquid inquit more senum glorie me tantos labores diurnos: nocturnosq: domi militiaq: suscepturum fuisse: si iisdem finibus gloriam meam quibus vitam essem terminaturus. Nōne melius multo fuisset otiosam ætatem & quietem sine vlllo labore aut contentione traducere. S3 nescio quomodo animus erigens se posteritatem semper ita prospiciebat quasi cum excessu e vita: tū deniq victurus esset. ¶ Quod quidem ni ita se haberet: vt animi immortales essent haud optimi cuiusq: animus: maxime ad immortales gloriam niteretur Quid? q sapientissimus quisq: æquissimo animo moritur? stultissimus iniquissimo: nonne vobis videtur animus is qui plus cernat: & longius videre se ad meliora proficisci ille autē cuius obtusior sit acies nō videre. Egdē efferor studio patres vros: quos colui & dilexi: vidēdi. Neq: eos vero solū conuenire habeo quos ipse cognoui: sed illos etiā de quibus audiui et legi: & ipse conscripsi.

senum) atq; letari me fuisse suscepturum. id est voluisse suscepisse tantos labores diurnos & nocturnos & maxima conamina. domi. id est tempore pacis tranquillitatisque cū domi id est inomo & in ciuitate essem & milita. scilicet tempore belli cum foris agerem: si essem. id est mihi persuasissem q̄ esse terminaturus. isdem inibus id est terminis. gloriam meā est terminaturus vitā scilicet temporalē. q. d. nequāq; tametsi ita esset adhuc virtus ppter se esset āplexāda. vnde apud maronez Enei. 9 Pulcherrima primū Dij moresq; dabūt vestri. Nonne fuisset multo melius. diceret Senec. q̄ non traducere atarē ociosā & quietam sine vilo labore: aut contentione. q. d. videtur sane q̄ sic. Sed videtur quōd animus erigens se. p̄spiciebat. id est porro. i. lōge: aut inspiciebat posteritatem semper ita: quasi cū excessisset e vitā. i. p̄senti: esset deniq; i. demum dicturus tunc: qd̄ in de somnio scipio nis latius dicit. Quod ni. i. nisi haberet se ita: vt animi essent immortales animus optimi cuiusq; haud. i. non niteretur. i. nisi quodam moliret maxime ad gloriā immortalem. Quid sup. dicitur de hoc q̄ sapientissimus quisq; moritur animo equissimo. id est libentissimo: & stultissimus quisq; iniquissimo. id est immitissimo. Nonne videtur vobis is animus. i. sapientissimi viri q̄ plus cernat & longius videre se p̄ficiat ad meliora. ille aut animus. i. stulti hois cuius acies. i. oculorum. sit obtusior. i. hebetior nō videt. i. se p̄ficiat ad meliora. Equidem. i. ego q̄dem aut certo: efferre. i. extra me feror & trahor: studio videndi in alia vita: patres vestros quos colui & dilexi. scilicet in hac vitā. Neq; vero habeo solum conuenire. i. cōgredi. id est ad eos quos ipse cognoui sed etiam illos de quibus audiui & legi & ipse scripsit. scilicet in libro originum.

¶ Morti tam simile q̄ somnū. vt Vir. consanguineus leti sopor. ¶ Multa eni quod animi declarant suam diuinitatem probat: & est argumentū a minori ad maius. ¶ Remissi & liberi. sunt ab agitatione corporis: & sunt in quiete. ¶ Futura prospiciūt: longe vidēt & cognoscūt: quā futura sunt & multa sunt exempla in libello. Cicerō. de diuina. & in Valerio capitulo de somnis: vbi inter cetera ipse commemorat veluti rex alexander pestiferam sibi cassā dī dextrā prius cognouit somnio q̄ exitu sensit. ¶ Corporis vinculis relaxauerit. commortui erunt: & bene vinculis: quia (vt diximus) in carcere animi esse videntur. ¶ Quare. concludit vt dictum est. nam & in terra dij esse dicuntur propter aliquas excellentes virtutes (vt inquit Hiero) Caelestem vitā ageret in terris. ¶ Vna simul. cum corpore moriturus: vt dicebant aliqui stulti philosophi blandiētes suā male actā vitā: qui cognoscebant se male vixisse & viuere. dicebāt animū cū corpore interire. Est ei interitus: quasi iter itus. quia iter corpus & animam. vnde mors diffinitur esse solutio corporis & animae. ¶ Hanc pulchritudinem hunc mundum ita bene ornatum ad pulchrum. quem graeci dicunt. ¶ Nos si placet per transitionem colorem rhetoricum venit ad romana exempla: vt diximus de externis: dicamus nunc de nostris: & facit ipsoz attentos. ¶ Paulum emillum. Paulum auum. naturalem. L. Paulum emilium ¶ Aphricanum Scipionem maiorem aphricanum. aphricani fratrem. P. Scipionem fratrem. P. Scipionem qui in principio belli punici cum Annibale dimicauit. ¶ Ad patrum. C. Scipionem fratrem. P. Scipionis qui in hispania contra annibalis fratrem missus fuit eodem bello punico. Patruus autem ab auunculo in hoc differt: q̄ patruus est a patre. Auunculus autem a matre. ¶ Animo cernerent. vt acutiores & expressiores rem facerent: inquit cernerent: quasi ante oculos haberent. cum cernere proprium est oculorum videre animi. Cicerō in epistolis. ad Plancum. Sic enim video quā si ea que oculis cernūt me abs te amari. ¶ More senum. vt Horatius laudator temporis acti. ¶ Domi romae & in senatu. ¶ Quibus vitā scilicet finibus sum terminaturus. ¶ Nonne melius si ita esset vt cum vitā essem terminaturus gloriam: non melius fuisset me atatem inertem & ociosam duxisse. quasi dicat sic. ¶ Contentione. nisi senatu: cōtra tria significat cōtēdo: cognari: vehemēter petere & litigare. ¶ Sed nescio. nolebat enim dicere per doctrinā & sapientiā: ne arrogans videretur in quo captauit beniuolentiam. ¶ Erigere tractus sermo est ab illis qui longius & altius videre volunt: & in digitis se erigunt. ¶ Prospiciebat. antecedebat sicut frequenter ponit Tuli. & illud pro est graecum: & significat ante. Aliter prospicio est procul aspicio. vt Virgilius. in j. Enei. Prospicit errantes: hostia armenta sequuntur. ¶ Tum deniq; id est cum a principio: haud minus niteretur. Quid. scilicet dices. ¶ Quod sapientissimus quisq; aequo animo moritur omnes sapientes aequo animo & sapientes: & letē moriuntur: quia intelligunt se ad meliorem vitā vbi summa est felicitas peruenturos: & prēmium bene actē vitē habituros: vt in hac vitā videre possumus cum quisq; laborat vt preter modum suo labore suscipiat prēmium: & cum ita videmus: quā tanta est stultitia hominum vt credam virtutem suā prēmia & merita non habituram adeo cum ipse iustissimus sit. vnde stultissimus quisq; iniquissimo. scilicet moritur animo non intelligens beatitudinem & summam felicitatem alterius vitē: sicut sapientissimus qui per sapientiā vidit & cognoscit ipsam. ¶ Quid nonne animus. scilicet sapientissimus. ¶ Qui plus acutus scilicet per sapientiam. ¶ Ad meliora loca. vbi felicitas est aeterna. ¶ Ille autem. scilicet animus stultissimus. ¶ Efferor studio viuendi. ducor vehemēti quadā voluntate. ¶ Colui ad gestus per exhibitionem reuerentiā & proprie venerari. Virgilius in. 10. Summe deum sancti custos foracis apollo. Quem colimus. ¶ Dilexi ad beniuolentiam & diligimus leuius & amamus vehemētius. Cicerō in epistolis ad Dolobellam. Nunc amare videar antea dixisse. ¶ Conuenire. alloqui & inuenire. vtrumq; enim significat. ¶ Audiui per historias ab alijs. ¶ Legi per scripturas. est enim proprie legere. ¶ Conscripti. vt in libro. de originibus: in quo italicarū vrbium originem scripsi. & multorum virorum.

Somnus
morti si-
milis

Hoies tā
q̄ dij sunt
i tertis
Interitus

Patruus/
& auūcu-
lus dñt:
Cernere;
Videre
Cōtēdo
tria signi-
ficat.
Erigere.
Prospici-
do
Sapiētes
leto aio
moriunt;
Stulti in
quo aio
moriunt;
Colere
Diligere
Amare
Cōueniē

nene

calae

¶ Quo quidē me proficiscentem: haud sane q̄ facile retraxerit: nec tanq̄ pilam retorserit: q̄ si quis deus michi largiatur: vt ex hac atate repugāscam: & in cunis vagiā valde recusem: nec vero veli q̄si decurso spacio a calae ad carceres reuocari. Qui ei h3 vita

¶ Quo quidem. Graphice demon-
strat auiditatem suam hinc ad maiores
suos proficiscenti vt quā prius com-
mendauit maturitatem & satietatem vt
tā sibi non deesse innueret. vnde dicit.
Quo: id est ad quos: quidem: id est certe
P. i.

ASCEN

Pila

In omnis inagiam
Carceres

M. tullii Ciceronis.

quis. i. aliquis. retraxerit haud sane. i. non multum: facile. i. faciliter. me proficiscen- tem. i. pergentem necretorserit id est vi re- trocedere coegerit tanq̃ pilam quę impul- sa a cōtra ludente retorquetur. Quod si- quis deus largiatur mihi vt repuerescam. i. iteruz puer fiā: ex hac scilicet senilitate: & vagia3 sicut infans fecerat: in cunis. i. cu- nabilis: ego recusem. i. renuam illud do- num recipere: valde. i. multum: nec vero velim decurso iam quasi spacio cōstituto ad meram vitę percurrēde reuocari a cal- ce. i. meta: & sine sicut calx / seu calx est fi- nis peduz ad carceres. i. principiā cursus. vñ equi cursuri emittebātur. & priusq̃ cur- rerēt arcebāt. vñ dicti sūt carceres: q̃si co- arceresei p̃ ga qd cōmodi h3 vita sup. ista q. d. nihil. qd potius nō laboris h3. q. d. ni- hil & si nihil non habet: ergo omnem la- borem habet: sed habeat sane supple ali- quid commodi: tamen. id est nihilominus

habet certe. i. indubitate: aut satietatē. i. vitę: & commodoz eius aut modestiā. i. tēperantiā. Enim p̃ ga: non li- bet mihi deplorare vitā: qd̃. i. quā rē imiti & hij. i. multi docti fecerūt sepe: nec penitet me vixisse: quoniam vixit ita: vt nō existimā. i. iudicē aut cēseā me natū: frustra. i. ne qd̃ hoc est ad nullā vtilitatē. Et ego discedo ex hac vi- ta tanq̃ ex hospitio: nō tanq̃ ex domo. i. ppria. Eni p̃ ga: natura dedit nobis in hoc mūdo diuersorū cōmoran- di. i. ad tps morādī: vt in ædibus alienis: & in caupona mercenaria ad quā diuertimur e via. vñ diuersorūz dicit: nō habitādī. i. anq̃ propriā māsiōnē possidēdi. O diē pręclarum. hoc dicto significat se mortē habere in deside- rio: cū proficiscar ad illud sc3 nobilissimū consiliū. i. ordinē simul conuocatorū: & ad illuz cetū qui simul conue- nerunt & discedā ex hacturba: & colluione. i. cōtaminatione rerū. Proficiscar eni nō solum ad eos viros de qui- bus dixi ante: sed etiā ad catonē meū. i. filiū cuius etiā prius memini quo sc3 Catone nemo est natus vir melior: & nemo pstantior pietate. i. per pietatē. Cuius corpus iam exangue est crematum a me. i. patre. qd̃ decuit sup. fieri cōtra. i. ecōtrario vt corpus meū ab illo sup. cremetur: aut meū sup. corpus cremari ab illo. Animus vero ca- tonis filij huius: nō deserēs. i. penitus derelinquēs me: sed respectās. i. frequēter respiciens: atq̃ expectans. disces- sit profecto in ea loca quo. i. a quo ipse cernebat. i. videbat esse veniendū mihi. i. in quo debeā venire p̃ meritis meis. Quē casum meū sc3 q̃ filiū sic premiserim vñ sum ferre fortiter. i. forti animo non qd̃ ferrem. i. pateret aio equo. i. placido vt mare dū equū est qd̃ de equo dicitur placidū est: aut equo. i. idifferēti aio & nō magis cō- moto: sicut dicit ab Hora. Equā memēto rebus in arduis. Seruare mētē: nō tecus in bonis &c. sed ipse consola- bar me existimans non longinquū digressum atq̃ discessum fore. i. futurum esse inter nos.

Quo.

Repuere

seo.

Puer.

Carceres

Carcer

Calces

Penitere

hospitiū.

Diuerfo-

rium.

Domus.

Pietas

Sepultu-

regenus

Cāpiely-

lij.

¶ Quo aduerbium. & accentum habet in fine. ¶ Pilam. ludum pilę: vt indoctusue pilę: quo & vñ clarissi- mi delectabant admodū: vt alexāder. & pprie exercitatio est nobilium viroz. ¶ Largiat. largiri eni pprie cum quadā pdigalitate. ¶ Repuerescā: in pueritiā redeā. est eni puer q̃si purus a puritate. ¶ Vagiā. a voce quā emit- tūt infantes vācua dicit vagire. ¶ Ad carceres. ad principiū curriculum & cursus. ¶ A calce. a fine. Quātus eēt cur- soribus. potissimū victori si brauiū adepto & decurso semel spacio iterū currere ad idē oporteret. Sic est per fili- tudinē vita nra. Carceres eni in plurali dicūtur repagula: & fines illi: qui ante pectora equoz sunt cū volūt cur- rere. Virg. in. i. geor. Vt cū carceribus sese effudere quadrigę. Carcer aut locus est noxiōz. Calces eni dicuntur fines (vt Hiero.) In calce tuarū literarū vidi. ¶ Quid eni. adducit rōnes per quas cognoscimus nō dolendum: sed gaudendum esse morte: cū de malo ad bonum transeamus: & de mortalitate ad immortalitatem. Sed ha- beat sane. sc3 aliquid commodi ipsa vitā. ¶ Habet tñ. i. ad commodi satietatē: & modum. i. finē. ¶ Num libet erant quidam stulti/ indocti/ & imperiti: qui cum ad senectutem venerant dolebant/ & deplorabant dulcedine3 vitę actę dicebant se nolle vixisse multi habent contentionem. vt vulgus ignobile. ¶ Hi. docti. derogat aucto- ritatē testibus. ¶ Penitet. pānā capio/ & doleo a pāna dictū penitere: & illudant. ¶ Non natum/ frustra. & bñ: q̃a summus orator: summus imperator: & summus senator fuit vt diximus. ¶ Cōmorandi eni. exponit qd̃ sit hospitū. Est eni in quo ad tps: aut ppter cibum: aut ppter pluuias. aut al3 huiusmodi res ingredimur: qd̃ diuer- sorium dicimus. id eni a diuertendo dictū. In quo diuertimus causa cibi/ aut pluuiarū &c. Aut qd̃ in ipm diuersi homines diuertant. Domus aut ppriū est habitaculū hois vñde dicit q̃ natura nobis dedit non domū: sed di- uersorium in hac vita: quo per aliquot dies essemus. ¶ Coetum. multitudinē diuinā. ¶ Colluione. quada3 for- dium aggregatiōe. ¶ Catonē meū. filium. de quo añ diximus. ¶ Melior. q̃tū ad virtutē. ¶ Pietate. Est eni3 pietas erga parēres/ & deos. ¶ Prestantior. q̃tū ad beniuolentiā/ & claritatē/ & grām p̃ris. ¶ Cuius filij. ¶ Cre- matum. cōbustū: qd̃ ppriū est romanorū: Nam ab ipsis est inceptū apud latinos: vt corpora cōbuerent mor- tua. vñ scđm ritum romanū ingt Teren. ad sepulchrū venimus in igne posita est. Cum eni in bello tot occide- bantur in seta dimittebant: at canibus & aubus cibus erat. Quare romani cōeperūt ipa corpora cōcremare: & genus sepultura erat inuectio pulueris. Fuit aut filij catonis corpus a patre combustū: & scđm ordinem natu/

Natura diuersorum
nobis cōmorandi dedit

Laudat catho filium
summū in mortuū

re debbat prius corpus patris cōburi qđ dicit qđ cōtra debuit &c. ¶ Ab illo. f. Catōe filiū meū corpus. ¶ Anī-
mus. filij Ca. ¶ Respectās. vehemēti & frequentī quodā studio & auiditate. ¶ In ea loca. f. ad campos elysios:
quo aīę beatorū ire putant. ¶ Quo ad quē loca. ¶ Quē meū casum. scilicet mortem filij. ¶ Visus sum. vt euita-
ret arrogantiam inquit visus aequo animo. id est libenter. ¶ Digressum & discessum. in hoc differūt: quia digres-
sus est de loco a quo: discessus vero ad locum ad quem.

digressus
Discessus

¶ His mihi rebus. Tacitū facit epilogū nā antedictorū memoriā habēdā innuit cōclusurus: vñ rata clau-
sula opus illic habui hęc dicit ergo. O scipio: senectus est mihi leuīs. i. facilis toleratu: his rebus. i. rationibus, do-
ctrinis & illustriū viroꝝ testimonijs: & cōscientia bene actę vitę: te autē scipio cōpello & alloquor qā tu dixisti cū
lelio te iplere id admirari cū lelio. Nec solū est senectus mihi non molesta sed etiam iucunda. id est delectabilis
Qz si ego erro in hoc qđ credam animos hominum esse immortales. ego erro libenter: quia iucundius est talem

solere

¶ His mihi rebus Scipio (id enī te cū Lelio admirari solet) dixi
si leuīs est senectus: nec solum non molesta: sed etiā iucunda. Qđ
si in hoc error: qđ aīos hominū immortales esse credā libenter erro
nec mihi hunc errorē / quo delector dū viuo / & torq̄ri volo. sin mor-
tuus: vt qđā minūtī phi cēsēt: nihil sentiā: non vereor ne hunc erro-
rem meū mortui phi irrideant: qđ si non sumus immortales futuri

sic

tamē extingui homini suo tempore optabile est. Nam habet natu-
ra: vt aliorū omniū rerū sit viuendi modū. Senectus autē peractio
etatis est tanq̄ fabule. cuius fatigationem fugere debemus: preser-
tim adiuncta satietate. Habui hęc de senectute qđ dicerē ad quā vti-
nā perueniat: vt ea que ex me audistis re experti p̄bare possitis.

Senectus autē est peractio. id est vltima &
consummata actio etatis tanq̄. id est peride atq; eēt peractio fabulę. id est comedię aut tragedię: cuius. scilicet
etatis cōsummata & peractę defatigationem. id est extrema z lassitudinem ita vt penitus defessi nihil amplius
possimus: nos debemus fugere. id est nō optare: presertim satietate scilicet vite adiuncta. id est vbi illa accesserit
¶ Peroratio. Habui o scipio & Leli hęc que dicerem de senectute: ad quā vtiā vos perueniat: vt experti re.
id est per rem ipam possitis probare. i. approbare ea que audistis ex me scilz satietatē vitę esse senibus & requiē
in antea acta vita si pręclara & honesta est. & id genus alia quę non facile inexpertes persuaderi possunt.

¶ His mihi rebus. rōibus & doctrinis: & viroꝝ clarissioꝝ exēplis. & cōclusio ad oīa qđ dixit. Tripartita ei ē cō-
clusio: quā greci noīant. Fit nāq; vt igit Ci. ex enūeratōe āplificatōe & cōmiseratōe. Gēus at huius cōclu-
siois ē per enūerationē. ¶ Admirari so. vt i principio admirari soleo cū hęc Ci. Le. &c. ¶ Qđ si. miscet hic qđā an-
tipophorā. qā erāt qđā phi qđ dicebāt aīos eē mortales. Libet̄ erro. qā sciebat se nō errat: s; videat ill phis errat
sō ait libet̄. ¶ Hūc errorē. i. vt credā aīos imortales: qā certe nō ē error: s; sūma sapiētia. ¶ Extorq̄ri per vi au-
ferri. ¶ Minuti. qđ nullius p̄cij. vñ derogat auctoritati ipōꝝ. ¶ Phi mortui irrideāt. qā cū sūt mortui. & scđm eo
rū opinione vna cū eis animus & sēsus ē mortuus nō potēt me irridet: qā nihil sūt. & nihil sētūt. ¶ Extigui. mo-
ri. ¶ Homini. qđ vt ait lactārius natus est vt deū cognoscat cognitū amat: amato fruāt. ¶ Optabile eligibile. nā
optare ē eligere. Vir. in. i. ene. Pars optat locū recto & cōcludet sulco. ¶ Suo tpe. qđ iā venerit ad sūmū etatis.
¶ Modū. finē & mēsurā aliāz rez: vt videmus i t̄pibus ānoꝝ. qđ sūt q̄tuor. ver. estas. autūnus. & hyems qđ oīa mo-
dū hnt. ¶ Peractio. cōplemētū. ¶ Per ei plerūq; i cōpositiōe perfectionē significat: vt perago: percipio: peroro.
¶ Tādē fabulę. comedię siue tragedię: qđ per actus q̄nq; sūt diuitię: & in fine ipōꝝ. vos plaudite dicunt: ego cal-
liopus recēsi: qđ recitata semel: si qđ iterū a p̄ncipio recitare inciperet defatigationē afferret: & nemo aio libet̄
audiret: sic est in vita nra. ¶ Adiuncta satietate. i. audiēdi & spectādi. ¶ Hęc qđ diximus. ¶ Vt adiuncta est. qđ sub-
iūctiuis verbis adiūgit: interdū vero causalis: plerūq; aut aduerbiū similitudinis ex quo cōponit vtiā. vñ vt etiā p
vitiā ponit. Hora. in. 2. ser. O pater & rex Iupiter: vt pareat positū nubigine ferrū. Nā fuisse te erga me miro in-
genio expertus sum. Et est etiam experiri tētare. Iuue. Experiar quid concedatur in illos. Quorum flamminea
tegitur cinis atq; latīna. Terē Omnia prius experiri consilio qđ armis sapientem decet.

¶ Hęc quoq; sunt que in huius operis ordinem & elucidationem adducenda habui que longe
plus vtilitatis qđ in fronte promittant non fastidioso lectori parient.

¶ Explicit de Senectute & sequitur de Paradoxis.

M. T. C. Paradoxa.

Itulus huius opusculi est. M. T. C. Paradoxorum liber. Paradoxa dicuntur pręcepta admira-
bilia quę sunt pręter opinionem hominū: quā ex re in hoc solo verbo facit auditores dociles
& attentos. Dociles enim auditores habebimus: si summam breuiter exponemus. breue qui-
dem exponit se tractaturum admirabilia. Auditores attentos hñe poterimus si pollicebimur
nos de rebus nouis / & magnis dicturos Cicero enim rem inusitatam / & nouam in hoc opere
dicturus est: videns autem grecos in sententijs pręuidere: has admirabiles sententijs Socra-
tis in latinum conuertere voluit sermonem: ad hoc vt latini tanto non essent vacui bono.

P. ij

ASCEN Concludit

Senectus nō modo
nō molesta sed etia
iucunda

Homini debere optare
suo tempore mori

Senectus tanq̄ fa-
bula

Cōclusio
ex quibus
constat

Minuti
philoso-
phi
Cur hō
natus sit
Optare
quatuor
anni t̄pā
Per
Vt vtiā.

Experiri

Parado-
xa
Dociles
reddit
Attentos
facit.

M. tullij Ciceronis.

Francisci Maurantij Perusini in paradoxa. M. Tullij Ciceronis Interpretatio.

Absoluimus bene (iuuante deo) Ciceronis officia: opus: mea quidem sententia pulcherrimum atq; vtilissimum omnium: quæ ille edidit: non minus grauis & diligens philosophus q̃ vehemens & consummatus orator. Et quoniam stoicorum illic præcipue laudat & sequitur opiniones. De honesto enim rectius q̃ ceteri censerūt ac disserunt haud ab re visum est: id nunc opusculum interpretandum assumere: & officiis adiungere: quod in iisdem ferme versatur præceptis. Continet enim *κυριαὶ δόξαι*. hoc est maximè ratas stoicorum sententias. Quæ quoniam multitudinē incredibiles *παρὰ δόξαι* hoc est p̃ter vulgi opinionem sententia nominabantur. Et certe cum hæc mihi adiecta sit conditio: & veluti lex propolita: vt semper aliud quod Ciceronis opus: sed quodcumq; diligere ipse voluerim: publice profitear. Extram varia librorum copia. Quos diuina illa ingenij vbertas peperit hoc vt admodum pusillum sic instar gemmarum quæ breuissimi corporis: præciosissime habentur: optimum & vtilissimum visum est. Nam vitia acerrime insectatur & in sola virtute beatitudinem consistere: manifestissimis argumentationibus colligit. Quo fit vt officiorum præceptis iam instructos: si hoc veluti compendium recte viuendi attente legere & perdiscere volueritis: vos ex bonis meliores euasuros mihi facile persuadeam. Marco Bruto hoc opusculum dedicauit Cicero: quod ex ipsa inscriptione cognoscitur: quæ talis est. Marci Tullij Ciceronis. ad Marcum Brutum Paradoxa. Fuit is seruiliæ quæ soror Catonis ex matre erat filius. Et quoniam ardentissime illam dilexit Cæsar quo tempore Brutus natus est plures enī Cæsaris estimauerunt filium: patrem habuit Brutum: eum qui Cisalpinam galliam defuncto Silla pro lepido occupauit: sed a Pompeio mutinæ obsessus se illi dedit cunque ad quoddam castellum iuxta padum discessisset occisus est. Cædis causa in Pompeium ipsum relata est: fuit Item Catoni gener. Cuius filiam portiam vxorē duxit. Græcos philosophos ferme omnes attigit: nec vllius disciplinæ ignarus fuit. Platonicos autem & veterē academiam enixe coluit. Anthiochum Ascalonitam academicum ingenti admiratione obseruauit. Quanti ei fecerit Cicero ex multis cognoscitur operibus quæ illius iudicio subiecit: & noi consecrauit. Cur vero paradoxa suscepit Cicero ex hac præfatione cognoscitur: æmulari enim Catonem voluit & tentare posset ne quem admodum ille sententias graues philosophorum alienas a fori & curiæ consuetudine ita tractare & excolere oratione: vt a populo intelligerentur: & probabiles viderentur. Estque argumentum a maiore ad maius. Nam si inquit Cato qui nulla penæ dicendi copia utebatur id tamen dicendo consecutus est vt quæ proferret populo probabilia viderentur. Quanta nos magis cōsecuturi idē sumus. Qui nō breui & cōcisa sed copiosa & perpetua vtimur oratione. Paradoxa cur vocentur mox declarat. Quoniam præter hominum sunt opinionem: vt si quis dixerit. Diuitias non esse bona appellandas neq; appetendas. Cum tamen ferme omnes appetant. Si quis item Curium aut Fabritium. Qui pauperes fuerunt: & diuitias contempserunt. ditissimos omnium fuisse afferret: nemo non ex multitudinē admiraretur. huiusmodi paradoxa sūt. Cum quicq; præponitur quod p̃ter hoīm fuerit opinione & tamen ita esse verissimis rationibus colligitur. Beniuolum & attentum hac præfatione auditor rem facit. Cum se commodius q̃ Cato hæc paradoxa probaturum populo ostendit quoniam orationis vtatur copia. Attentus auditor magis haberi non potuit q̃ si ea promitterentur multitudinē probatum in quæ incredibilia viderentur.

Iodoci Badij Ascensij in Marci Tullij Ciceronis Paradoxa familiaris admodū & dilucida explanatio.

ASCEN

Anmaduerti Bru. in hac præfatione reddit Cic. auditores seu potius lectores attētos ex difficultate rerum tractandarū. Nam paradoxa. i. admirabilia & inopinabilia hic pertractat: non qualia cūq; sed quæ stoici in scholis disputare ausi sint: neq; id vulgari more s; oratorio Vñ & Brutū. quæ affatur & cui opus dicat beniuolū reddit aut oēs efficit ex manifesta rerum dicendarū apertione. Ceterum quia sub ordine quæ elucidanda occurrerint explanare cōstitui. Ordo est. Q. brute ego animaduerti. i. attedi & cōsideraui Cato. s. miore: auūculū. i. fratrem matris tuæ seruilię: tractare sepe sup. tūc cū diceret sententiā. i. de re p̃posita afferret qd̃ sentiret in senatu. id ē in cōspectu senatorū & patrū cōscriptorū: locos graues. i. materias & (vt dicūt) passus difficiles: ex phia. i. de quibus phi inter se contēdunt. abhorrētes. i. alienos & longe diuersos ab hoc. s. nro oratorio vsu forensi i. quo vtimur in foro iudiciali & publico. i. quo tractatur respu. & ad ea spectantia: sed tñ. i. nihilominus quis ea quæ dicebat essent abhorrētia: animaduerti tñ tum cōsequi id est obtinere dicendo. i. per artē dicendi vt illa viderentur etiā populo probabilia qd̃. s. id consequi dicendo est maius: id est maioris ponderis & momenti illi. s. catoni minus in oratoria perito: q̃ aut tibi/ aut nobis scilicet ambobus (aut nobis modo deesse pro mihi posuit) eo. id est propter ea: q̃a nos vtimur plus ea phia. i. ea parte

M. T. C. Paradoxa.

Animaduerti Brute sæpe Catonē auūculū tuū: cū in senatu iniam diceret: locos graues ex phia tractare abhorrētes ab hoc vsu forensi & publico: sed dicēdo cōsequi tñ vt illa etiā p̃p̃o. pbabilia viderent. Qd̃ eo maius est illi: q̃ aut tibi: aut nobis: q̃a nos ea phia plus vtimur q̃ peperit dicendi copiaz: & in qua dicunt ea quæ non multū discrepāt ab opinione populari. Cato aut perfectus mea sententiā Stoicus: & ea sentit: quæ non sane probantur in vulgus: & ea est hēresi: q̃ nullū sequitur florē oratiōis: neq; dilatat argumētū: s;

minutis interrogatiunculis & quasi punctis quod proposuit efficit. Sed nihil est tam incredibile: quod non dicendo fiat. Probabile: nichil tam horridum incultum: quod non splendet oratione tanquam excolatur.

Quod sunt verisimilia & probabilia. Autem per se: Cato perfectus stoicus. in secta stoici. rigidus philosophus mea sententia. sed quod sententia: & simul sentit ea quae non probantur sane. in multum in vulgus. cum dispergitur in vulgus: & est in ea heresi. in electione & secta philosophorum & stoicorum quae nullum florere. ornatum & cultum orationis sequitur sicut nec theologifere christiana: neque dilatat. extendit varietate sermonis: quae dilucidationem afferre solet: argumentum. in rem propositam de qua est disputatio: sed efficit. efficaciter probat quod proposuit. propositum suum: interrogatiunculis minutis. breuius: vim virgenter ad responsionem intentum habentibus & quasi punctis. in clausulis tangentibus rem non in circumferentia sed in ipso puncto. Sed nihil est tam incredibile quod non fiat probabile. in verisimilitudine ut probari possit: dicendo. per artem dicendi. & nihil est tam horridum. id est tam asperum (hoc est quod addit) tamen inculcum quod non splendet. id est eniteat & tanquam excolatur dicendo. id est arte dicendi.

Nimaduerti Cato auunculus tuus o Brute: quod ego saepe aiaduerti: cum in senatu sententiam diceret: locos & sententias difficiles ex philosophia tractabat: easque sic dicendo aperiēbat: ut auditoribus persuaderet. Idem mihi praestare multo erit facilius. Vtor enim maiore dicendi copia quam Cato. Fuit is Cato senatoris patris nepos. Ex altero enim illius filio qui Saloninus cognominatus est. Nam sunt Lu. Cato & Mar. Cato. Is tribunus plebis fuerat: & praetura petens mortuus est. Ex eo autem natus est hic. M. Cato de quo Cice. loquitur. Vir praetorius qui se vitiā occidit. Sermo eius nihil iuuenile aut coeptum habuit: sed erat rectus plenus & durus quavis lib. in de oratoribus clavis eloquentiam se in eo non desiderare Bruto dicat. Et si stoici architecti penae verborum in dicendo inopes repirerent. Gratia vero quaedam & attentio inerat breuitate sententiarum. Vox illi fuit multa & abundans: non in fracto atque exhausto. Audiuit Antipatrum Tyrium: stoici disciplinae hominem Authonodorum cognomine Cordilione pergamini comorantem adiuit. Tribunus militum cum esset sub Gel. prore bello seruili effecitque ut se in castra seque-rentur. Cum tamen ille iam senex regum ac principum familiaritates amicitiasque refugeret. In senatum primus veniebat. Vltimus abibat nonnunquam vero dum ceteri cogerentur: ipse sedens toga circa librum obducta legebat. Animaduerti antequam dixit ut dii bene vortant nunc magis animaduerti dicimus. Auunculum tuum. Fuit Cato socer & auunculus Brutus. Auunculus vero matris frater est: patruus patris. Inde autem appellationem traxit quod aequae tertius a me ut auus est. Sed non eiusdem iuris: ideoque facta vocabuli diminutio est vel auunculus appellatur qui aui locum obineat. & proximitate tuetur sororis filium auctor Pompeius festus. Sententiam diceret. Quod sibi videretur aperiret. Cum de aliqua re in senatu relatum esset hoc enim est sententiam dicere. Locos graues. Est locus sedes argumenti: vel unde ad propositam quaestionem. Conueniens trahitur argumentum est & materia: vel membrum ac pars siue sententia alicuius rei ut hic & libro officiorum. 3. ubi ait Cicero praesertim cum scribebat nullum esse locum tam necessariū in tota philosophia. Graues. difficiles. Ex philosophia morali per excellentiam intelligitur. sicut in libris officiorum & in rhetoricis ad Herennium cum dicitur & id ipsum quod datur oculi: libetius in philosophia consumere consueuimus. Abhorretes: alienos & maxime remotos magis enim in scola & inter philosophos quam inter Senatores qui plerumque philosophiae ignari solent esse tractari conueniebat. Ab hoc usu fortasse. hoc est fori consuetudine. In foro enim causae iudiciales ab oratoribus agebantur. Iudiciale ergo genus tangit. Publico. In curia vel ad quirites & deliberatorium genus significat. Consequi. efficere siue obtinere. Vt illa. hoc est loci illi graues ex philosophia. Etiam populo. Emphasis est. Nam populus consuevit plerumque esse indoctus cum inter iudices & senatores saepe docti inueniantur. Efficiebat igitur dicendo ut indoctis etiam credibilia quae dicebat viderentur. Quod ut populo eius modi res probabiles videantur. Eo. tanto. Maius difficilius. Tibi aut nobis. qui maiore copia dicendi utimur. Ea philosophia. nouimus philosophiam omnem a Zenone citrico primum triphariam fuisse diuisam in physicam: ethicam: logicam hoc est differendi rationem haec in rhetoricam scinditur & dialecticam. Rhetorica quae ars est benedicendi circa orationem versatur ad persuadendam idoneam. Dialectica vero circa orationem quae in interrogatione & responsione consistit Quo circa idem Zeno omnem vim loquendi in duas partes distributam esse ostendens rhetoricam palme dialecticam pugno similem esse dicebat: quod latius loquerentur rhetores Dialecticam vero compressius. Cum ergo dixit: philosophia utimur quae parit copiam dicendi logices hoc est disertive partem significauit rhetoricam. scilicet quod oratorum est quod perpetua oratione utuntur. quod etiam philosophus frequenter facit. Plus quoniam ea quoque utimur oratione interdum quae posita est in dialogis: in quibus sermo ois in interrogatione & responsione versatur. Quae per. di. co. rhetoricam significat. Quae est dicendi copia. Et in qua dicuntur ea. In hoc differt a philosopho orator: quod demonstrationibus utitur & non nisi vera probare contendit cum orator verisimilia & probabilia persuadere satis habeat: est autem credibile quod sine ullo teste auditoris opinione confirmat: hic modo nemo est qui non liberos suos in columas & beatos esse cupiat: probabile vero est: quod fere solet fieri aut quod in opinione est aut quod habet in se: ad hoc quandam similitudinem: siue illud falsum est: siue verum ut si mater est diligit filium: si auarus est negligit iustitiam: probabilia haec sunt: quibus populus facile assensit: prout tamen falsa esse. nam & multae matres oderant filios: & plures auari inuerti sunt qui perfecte custodierunt iustitiam Cato autem perfectus &c. Stoici. sed etiam & amplexus est ab ineunte aetate Cato & constantissime semper fouit: omnia stoico dogmata asserens nec loquebatur tantum: sed etiam vivebat ut stoicus Quod apud Plutarchum in eius vita & apud ceteros historicos discimus quod de eo loquuntur Idem exitus quoque eius ostendit. Nam se vitiā occidit & mori maluit quam turpiter & in seruitute vitam ducere. Stoici autem prius vocati sunt Ze. deinde ex porticu pesianacta quae & peccile: haec est varia nominata est: sto. sunt appellati. In ea eis se recipiēs Ze. docere solebat. Stoici vero grece latine dicitur porticus. Nomine plane probantur in vulgus: hoc est incredibile videntur multitudini. Non enim assensum facile possunt imperiti cum audiunt parua esse: ut magnam culpam

Fran.
Matu.

M. tullii Ciceronis.

& omēs sapientes liberos esse: etiam si in cōpedibus & carcere detineātur: quā enī vera libertas: & quā vera seruitus sit nō cognoscunt. ¶ In ea hāresi: licet nostri theologi malam opinionē hāresim accipiant: & heret: cū vo-cent qui cōtra dogma christiānū sentiat pertinaxq; admodū sit in sua opinione p̄prie tñ electio est. vī secta aut optimo enī eligo est: seu volo princeps sectae eam vero sectā dici aiunt vt Laertius scribit quā rationē aliquā iuxta id quod apparet & in p̄optu est/segutur aut sequi videtur. Nouē aut phōrū sectas fuisse idē auctor ostēdit. ¶ Quē nullū sequit florē oratiōis. Stoici & si de rhetorica multa dixerūt & architecti penae fuerūt verborū vt ait Brutus libro de claris oratoribus traducti tamē a disputando ad dicendū inopes reperie-bātur. Copiosam enī orationē: quod etiā laertius scribit aspernati sunt: dialecticā vero tantū fecerūt: vt dialecti-cū solū esse sapientē dicerent. & dialecticē expertem in oratiōe siue lapsu esse nō posse. Oratione autē utebatur concisa quā constare dicebāt ex maxima assūptione & cōclusionē hoc modo: si dies est lux est. Dies autē est as-sumptio/cōclusio lux ergo est. erāt aut huiusmodi orationū aliā verā: aliā falsā: & verā quidē quā ex veris col-ligūtur. vt si virtus prodest: viciū nocet. falsē aut quā falsū aliq; cōcludunt: vt si dies est lux est: dies autē est viuūt ergo Diem. Erant & aliā stoicorū orationes vt possibiles & impossibiles: necessariae & nō necessariae de quibus Dialectici loquūtur. Cicero li. 4. de finibus bonorū & malorū ad Catonē stoicū loquens. Peripathetici inquit & Academici ipsa illa q̄ subtiliter differenda erāt/polite apteq; dixerunt: tū diffinientes tū partiētes vt nostri etiā: sed nos squalidius illorū vides quā niteat oratio. ¶ Neque dilatat argumētū. Qd̄ orator facit. Nam cū tripar-titus sit sillogismus vt dictū est. Rhetor quinta partita vtitur argumētatione: quā cōstat propōitione ratione: ra-tionis cōfirmatiōe: exornatione: cōplexione: quod apud rhetores discimus. ¶ Minutis interrogatiūculis hoc ē breuibus enūciatis. Quāuis interrogatio differat ab enuntiatio quod greci appellant & aut negans est aut affirmans: aut verū aut falsū: vt dies est nō est/homo est subslātia homo est asinus. Interrogatio vero re-sponsionē requirit vt si dicā putas dies est. Interrogatiūculis dixit autē Stoicos vt i. Nā sic differētes ab aduer-sario querere solebāt: putas quod honestū sit: id solum bonū esse putas in quo virtus sit enī nihil ad bene bea-teq; viuēdū deesse. Quod si negatū fuisset cōtra negantes disputabāt. ¶ Quasi punctis. Adeo enī brevis & cō-scisa dialecticorū oratio vt quasi punctis esse videat. q̄ a Stoicis diffinitur/linēae finis notaq; minima. ¶ Quod proposuit per maximā & assūptū vt si dies est lux est. ¶ Efficat. Cōcludit lux ergo est cōclusio aut quā maxima & assūptū probantur paucissimis ergo verbis quasi punctis efficiebāt quod intēdebāt. Nam diuidi eiūsmodi ar-gumēta vix poterant sicuti & pūctus quoniā res minima est: inflectibilis est. ¶ Sed nihil. Contra accidit oratori-bus: qui & dilātāt & similitudinibus atq; exēplis vtūt efficiūtq; copia orōnis vt quā per se incredibilia videātur: cre-dibile & probabile pro eodē accipit Cicero. differūt tamē vt supra diximus. ¶ Horidū. asperū difficile. ¶ Stul-tū iculū inornatū per se. ¶ Splendescat ad horridū respicit. ¶ Excolatur ad iculū. ¶ Oratione Est enim vt academici dicebant/dominā rerum: eloquendi ius: quā efficit vt ea quā ignoramus addūcere: & quā icimus alios docere possumus.

Parado-
xa ad
brutum
scribit
Cato vt
censet.
Sentētia.
Dicendi
genera
Demon-
stratiū
C. Cesar.
de
Bruto
Rhetori-
ca
Pugnis
clausus
dialecticē
aperta
manus
rhetori-
ce cōpa-
ratur.

Punctus
Punctū
ASCEN-
39

¶ Animaduerti Brute. Scribitur hoc opusculū ad brutū inter Ro. virū clarissimū: & omni virtute praeclitum: de quo dicebat Cesar. q̄ dignus erat qui post ipm succederet imperio/tñ causa fuit & auctor mortis ipsius. Sen-sus enī est. o brute consideraui Ca. auūculū tuū dicere sententia: in senatu q̄ aliqua Paradoxa/ & admirabilia persuadebat pp̄lo: quoniā in elegantia ornatus nō esset: q̄ tomagis nos q̄ sumus eloquentes Paradoxa plebis persuadere poterimus: & admirabilia facere credibilia cū nra copia dicēdi. Catonē. quē post mortē Vticensē appellauerūt. Auūculū tuū brutus erat natus ex seruilia sorore Ca. ¶ Sētētiā diceret opionē suā de rebus gerē-dis diceret. Graues magnē auctoritatis. Vsu forensi. cōsuetudine dicēdi q̄ Versat in foro iudiciali & tāgit genus iudiciale. qd̄ tractabat in foro. ¶ Et publico. i. sena. in senatu enī deliberabat de rebus faciēdis. iō tāgit genus deliberatiū. Demonstratiū nō erat in tanto precio. sicuti sunt alia duo. Inq̄t igit Cic. q̄ Cato p̄ponebat aliqua stoica & phica in senatu q̄ abhorrebāt a cōsuetudine orādi/ & tñ pbabilia faciebat pp̄lo. ¶ Qd̄ eo maius. est illi tanto difficilīus cato. suas opiniones pbabiles efficere q̄ dicēdi arte carebat quā tibi. i. Bruto qui eloquētissi-mus fuit: de quo Cesar dicebat orat Bru. qd̄ ipē vult nimīū. i. orādo vult brutus. ¶ Dicendi copīa. diffinit qd̄ sit rhetorica. i. copia dicēdi. ¶ Mea sētētia. videt carperē ipm: q̄ bōus phūs ē: s; artē dicēdi nō h; . ¶ Quē nō recte pbā-tur i vul. sola virtus apd̄ stoicos bonū appellabat. diuitiē nō sūt bōe: q̄s bonū vulgares vocitāt. ¶ In ea heresi. i. secta eligo sequit. ¶ Florē oratiōis. nulla h; ornamēta dicēdi. ¶ Neq; dilatat argumētū. erat de secta zeno. q̄ dicebat q̄ pugnis clausus erat silis dialectice. & rheto. manus aperta corrūdebat. ¶ Interrogatiū-culū diminutiū eligit: vt bñ cōrēpnat argu. illa: q̄ ex re bñuolētia ab aduersariorū p̄fōa capiat ducēdo eos i cō-tēptionē: suasq; sētētiās extollēdo. ¶ Efficat. i. cōcludit: perficit: qd̄ p̄posuit minutis interrogatiūculis. ¶ Pūctis. pūctus siue pūctū. nā vt r̄q; dicis: q̄ est rotūdus: eodē modo cōclusiones Cato. & aliorū dialecticorū diuidi nō pnt propter breuitatē suam: sed oratores dilātāt argumenta sua. & quīs sint incredibilia: tñ multis ornamē-tis similitudinibus/ & exēplis faciunt pbabilia. ¶ Probabile. id est credibile: & est vocabulū rhetorū. Splēndescat. ad illud horridū est relatū. Excolatur: purgetur: & coloratur: refertur ad illud incultum.

¶ Quod cū ita putarem. i. cū ad-uerterē nobis facilius esse paradoxa per-suadere q̄ catonē cum tamen ille persua-ferit q̄ voluerit: feci etiam audacius q̄ ille ipē videlicet Cato de quo loquor Cato ei solet dicē stoice id ē senece & phice iuxta sectam stoicorū. nullis ornamentis ora-tionis. id ē nullis coloribus rhetoricis nec

¶ Quod cū ita putarē feci etiā audacius: q̄ ille ipē de quo lo-
quor. Cato enim dūtaxat de magnitudine animi: de cōtinētia: de
morte: de omni laude virtutis de dijs immortalibus: de charitate
p̄rigē stoicē solet nullis oratorijs ornamētis adhibitis dicere. Ego
autē illa ipa quē vix gymnasijs: & in octo stoici probāt ludēs con-

seci cōmunes in locos: quę quia sunt admirabilia: contraq; opinio-
nem omnium ab ipsis etiam paradoxa appellantur tentare volui
posse ne proferri in lucem id est in forum & ita dici. vt probaren-
tur: an alia quaedam esset erudita: alia popularis oratio. Eoq; scri-
psi libentius: q; mihi ista paradoxa quę appellantur maxime viden-
tur esse Socratica longe p̄ verissima. Accipies igitur hoc paruum
opusculum lucubratum his iam contractioribus noctibus quoniā
illud maiorū vigiliarum munus in tuo nomine apparuit: degusta-
bis genus exercitationum mearum quibus vti consueui: cum ea
quę dicuntur in scholis. Et ita possessiua ad nostrum hoc orato-
rium transfero dicendi genus. Hoc enim opus in apertum: vt refe-
ras: nihil postulo. Nō enim est tale: vt in arce poni possit: quasi
Minerua phidiae: sed tātum: vt ex eadem officina exisse videatur in
hac eadem figura exisse appareat.

formidine tenent: paradoxa. i. admirabilia & vix opinabilia: volui tentare. i. experiri & facere periculū: ne p̄ an
posse proferri in lucem. i. in forum. i. iudiciale vbi cause tractantur: & an possent dici ita. i. tam ornate & persua-
sibiliter vt probarentur. i. reciperentur vt probabilia an esset potius quēdam alia oratio erudita. i. quę habea-
tur tantum inter eruditos & in scholis & alia popularis. i. quę reciperetur a populo & esset premulganda: quod
Aristoteles sentire videtur dicens Qd loquendū est vt plures de rebus autem sciendū vt pauci. Et ego scripsi
eo. i. propterea libentius q; ista qui appellantur paradoxa. i. admirabilia videntur esse socratica. i. doctrinæ so-
cratis prouidentissimi philosophorū moralium consentanea: q; pro & aut. i. longe. i. multo oīm verissima. Igitur
o Brute. quia ita facere constitui: tu accipies. i. gratanter hoc opusculū paruum. i. exigū: vbi ostenditur argu-
mentum valde inualidū: quo prætedit verba non significare inchoationem quia eis additur incipio aut inchoo
nam sic quoq; opusculū non esset diminutiū cū ei additur paruum quod diminutionem importat: lucubratū.
vigilia & diligentia quasi ad lucernas elaboratū: his. i. proximis noctibus iā contractioribus. i. breuioribus aut
potius quia vigilando ad lucernam illis partem magnā dempserat. quoniam illud munus maiorū vigilarū. i.
opus tusculariū questionū apparuit. i. editū est. in tuo nomine. i. sub tui nominis auspicio & dexteritate. tu de
gustabis genus exercitationum mearū. i. earū rerum quas exercitandi ingenij mei causa descripsi: quibus. i. ex
exercitationibus ego consueui vti quum. i. quando ego transfero ad hoc nostrū oratorium genus dicendi ea quę
dicuntur in scholis. Et ita. i. possessiua id est a stoicis vt propria passioni peculiari recepta seu reseruata. Enim
pro quia. ego nihil. i. nequāq; postulo. i. expeto a te vt referas hoc opus in apertum id est vt hoc opus diuulges.
non enim est tale. i. tam artificiose factū vt possit poni in arce. i. capitolina romæ: quasi minerua id est statua il-
la mineruę phidie id est quaz phidias statuarius optimus archū. sculpsit & nomen suum inscripserat: sed sup.
postulo tantum vt videatur exisse ex eam officina: ex qua profectum est illud maius opus: & appareat exisse in
eadem figura. id est in eodem artificio dicendi in quo illud.

¶ Quod cum ita putarem. nihil scilicet esse tā horridum & tam incultū: quod non splendescat & excolatur
oratione. ¶ Audacius: & cur audacius fecerit statim subiungit quoniā difficiliora & minus credibilia attigerit.
probabilia populo efficere temptauerit: eloquentiam excolens. ¶ Dumtaxat solūmodo. Horatius. simplex
dūtaxat & vnum. Hec particula idem significat quod solū: nec recipit post se sed vt solum. Cicero pro deiotaro
quod ipsum & si non iniquū est in tuo dūtaxat periculo. ¶ De magnitudine animi: de fortitudine: quę est pars
honesti & considerata periculorū susceptio ac laborū perperio: cuius partes sunt magnificentia: patientia: per-
seuerantia. ¶ De continentia: quā stoici dicebant esse affectionē inuolabilem rector orationis siue habitum vo-
luptatibus inseparabilem: est pars temperantię. Quę sic diffinitur. Temperantia est rationis in libidinem atq;
in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. ¶ De morte quę pro salute patrię & pro
honestate: contēpnenda est quā qui non timet vere fortis habetur. Nā fortitudo circa terribilia versatur: mors
autem vltimū est terribilium: quod ait Aristotelis. ¶ De dijs immortalibus dicebant stoici duo rerum omnium
principia esse. faciens videlicet ac patiens: & quod patitur sine qualitate esse substantie materiā: quod autem fa-
ciat deum esse quod in ipsa sit. hūc enim sempiternum per ipsum singula creare vñū quoque deum esse: ipsum q;
& mentem & fatū & iouem multisq; alijs appellari uominibus. i. idem deum esse dixerunt animal immortale:
ratione perfectū siue intellectuale: beatum: a malo omni remotissimum: prouidentia sua mundum & quę sunt
in mundo disponens omnia: non tamen inesse illi humane formę linamenta. ceterum quidem esse opificem
immediatū huius operis & veluti patrem omnium: qui hominum vite consuleret ac prouideret: a quo fruges & reli-
qua quę terra parit: tempestates: temporūque varietates humano generi tribuerētur: auctores Laetius & Ci-
cero h. de natura deorū: ex quo ad dei cultū hortabantur: quos secutus Vir. terre cultorem sic adhortatus est.
Imprimis venerare deos. pythagoram secutus qui ait

Fran. 29
Matu.

¶ De om-
P. iij.

M. tullii Ciceronis.

ni laude virtutis: quam Stoici dicebant affectione esse consentientē: & ipsa propter seipsam esse virtutē: nō ob me-
tū aliquē aut spem: aut aliquid eorū quae sunt exterius in qua constitutā esse beatam vitam: & virtutem aliam qui-
dem communiter omnibus perfectionem quandā esse veluti statum. Aliam inuisibilem veluti sanitatem: aliam
speculatiuā & intelligibilem: & est prudentia. docibilem praeterea esse virtutē: idque ex eo constare quod boni ex ma-
malis fiant. Panetius duas posuit virtutes: contemplatiuā & actiuā. Alij tres rationalem, naturalem: & mora-
lem. Quatuor Possidonius: prudentiam: iusticiā: magnanimitatem continentiam: & has primas esse reliquas ve-
ro subiectas. Prudentiā diffiniēbant scientiam malorū ac mediorum. Iusticiā scientiam eorū quae eligenda sunt
quaeque fugienda: quaeque sunt media. Magnanimitatē scientiam quae animū faciat celsiorem omnibus quae cōtin-
gere possint aequaliter bonorum ac malorū. ¶ Continentiam vero affectionem inuolabilem recta rationis: si-
ue habitum voluptatibus insuperabilem. ¶ De charitate patria. Quae quia vna omniū charitates com-
plexa est: charissima esse debet: quā non tueri: praeter officium esse dicebant Stoici. Idem accessurū ad repub-
licam sapientem affirmabant nisi quid impediret & vitia propulsaturū: & ad virtutem excitaturū ciues suos: oīa denique
facturū quae fieri per patriam honestas postulare: & ipse Cato vrbis pater erat vrbisque maritus ut ait Luca. Iusticiā
cultor rigidi seruator honesti in cōmune bonū Stoici: breui & culta oratiōe. Ego vero contra se fecisse dicit ei quod
difficillima erat ita excoluisse oratiōe ut cōmunia & pene vulgaria viderent. Quae in gymnasijs hoc est in scola
& inter philosophos in loco priuato non in publico & apud multitudinē. cui quoniam imperita plerumque diffici-
lius aliquid probatur: quam illos qui totos dies in gymnasijs & scola conerunt. Et est argumentum a difficiliore.
Nam si vix probantur in gymnasijs multo minus in publico posse probari videntur. Gymnasia autem proprie
loca sunt in quibus nudi ut in palestra exerceri solebant: ponuntur tamen pro omni loco in quo vel corpus la-
boribus vel animū studijs quispiam exerceat: ut Platonis Academia & Aristotelis lyceum gymnasia sunt voca-
ta
est exerceo: & exercitatio pueros exercens. ¶ Et
in ocio. Hoc est in scola: quae ocium latine dicitur: & vacatio etiam schola vaco & ocio
sus sum significat. Nouimus autē ocium literarium esse. Cum a labore corporis cessantes studijs tantū intenti
sumus. ¶ Ludens veluti per ludū scribens: unde ludū maiores nostri appellauerunt locum ubi pueri erudiuntur
quoniam cum studia discendi voluntate consentit ut ait Quintilianus: veluti ludus quidam & delectatio susceptus
in studijs labor esse debet. & Virgilius ait. Ludere quae vellem calamo permisit agresti.
¶ Conieci in cōmunes locos: hoc est cotuli in sententias & materiā pene cōmunē & vulgarē. Cū difficilis prius
esset & vix a philosophis inter philosophos probaretur. Apud rhetorē loci cōmunes aliud significant. ¶ Quae
quia interpretatur quid Paradoxa significant. Nā sic dicuntur: quod sint praeter opinionem hominū enim
praeter & opinio est. ¶ In lucem proferri. hoc est in apertum in cōmunem omniū vtilitatem. ¶ An alia
quedam: erudita omnino est quae non nisi a doctis percipitur. At vero popularis est: quā etiam populus cōpre-
hendit: & idem pene dicit quod paulo ante temptare se voluisse: posset ne quae inter eruditos disputarentur: et
iam populo & multitudini persuadere. Erudita ergo oratio philosophorum est. quae inter eruditos tantū habe-
tur: & non verisimilia sed vera cōplectitur. At vero popularis quoniam ad rudes habetur credibilia plerumque &
probabilia sequitur. ¶ Ego ideo. ¶ Hos locos. has sententias. ¶ Socratica. hoc est a socrate & socratis minā-
tia Socrates per sophronisci lapidarij & Pharnacte obstetricis filius atheniensis primus oratoriae campos ape-
ruit. Et animaduertens naturalis speculationis fructū nullum esse eamque ad officium vitae minime necessariam
ethicem primus inuenit de qua illa in officinis & in publico continue disputans ea potius inquirenda hortabatur
quae mores instruerent: & quorū vsus domi esset necessarius: vbi Homeri testimonio bonū nobis malum nasci
tur: hunc Socratici reliquit: sed in primis plato secutus est. Qui multiplicem illius disputandi rationē rerūque vari-
etatem & ingenij magnitudinem: memorię & literis cōsecrauit. Ipse enim Socratis nihil scripsit. Idem dicebat
solam virtutem bonū esse: cetera vero minime bona appellanda ut diuitias. Quoniam non minus nocent quae
profunt: omnes praeterea bonos beatos esse & cetera huiusmodi de quibus Cicero multa li. quinto tuscularum
questionū Stoici qui a Zenone citrico fluxerunt Socratici pene fuerunt & in disputatione de moribus so-
cratem secuti sunt. Cuius in omnibus operibus suis quae ad philosophiam pertinent. sed praecipue in officijs &
tuscularum questionibus sententiam semper praetulit. Cicero. Lucubratum ad lucernam elaboratū noctis tem-
pore quando pinguiore ut sic dixerim fuerimus ocio: & Iuuenalis ait venusina digna lucerna. ¶ Contra dicio-
ribus noctibus. significat appetente vere iam exacto haec se scripsisse quadno noctes breuiores esse incipiunt &
dies longiores. Contra: accidit in hyeme interdū vacuus esse Cicero non poterat defendendis enim amicis oc-
cupabatur. Nam ipse ad Qui. fratrem sic scribit nullus est pene dies quo non dicam pro reo ¶ Quoniam illud
maiorum vigiliarum: quasi excusat breuitatem & non posse ob eam conqueri brutum innuit. Quippe qui pro-
lixum opus ante acceperat. Tuscularum. scilicet quaestiones aut libro de finibus malorū & bonorum. ¶ Maiorū vigi-
liarum. Nam in scribendis illis voluminibus & vigilijs opus fuit & labore non modico. ¶ In tuo nomine. tuo
enim nomine susceptum est & tibi dedicatum. Degustabis. quia breue est opus veluti ad gustū accedet nō ad
satietatem. ¶ Earum exercitationū ad phiā enim me refero Cum aliquid datur ocij ut ea quae philosophi per
prima sui officij esse dicunt: ad oratoriū minus transferam: scribit hoc multis in locis Cicero a philosophis ac-
cipere se materiā: quae ea quae in foro ieiunius dicebantur locupletiora redderet & quodāmodo illustraret: &
idem id libris de oratore praecipue philosophus legēdos futuro oratori persuadet. ¶ Quae dicuntur
hoc est possessiua propria. scilicet & priuata ipsorum philosophorum sicut ipsi dicunt. Exempli gratia propria est
& priuata opinio stoicorū virtus est summū bonum diuitiū vero bona sunt neutra. Item parua ut magna culpa
propria epicureorū opinio fuit voluptatem esse summū bonum: dolorem summū malū: & Peripateticī triplici-
cem (Platonem secuti) faciebant bonorū diuisionem: ut essent bona animi summa sed non sola bona corpo-

ris & bona externa: huiusmodi opiniones quas κτὺς καὶ hoc est possessivas seu possessas & κτὺς ἀωδῶς
.i. proprias: maxime ratas appellant greci in usu forensi & oratoria consuetudine solitum & cōueniēte usurpa-
pare scribit Cicero cum proprias philosophorū sententias suis orationibus inscribat: & q̄ illi subobscure dille-
rebant adhibito dicendi intore populariter tractabat. ¶ In apertum: vt ab omnibus spectari & legi possit qua-
si in loco aliquo eminentiori positum ¶ Non enim tale est rationem subiungit cur non magnopere cupiat ipse
opus in publicū referri: quia non eiusmodi sit vt spectandum omnibus proponi possit: sicuti egregia opera in lo-
cis eminentioribus poni consueuerunt vt ab omnibus spectentur. & Minerua Phidias miro artificio perfecta in
arce collocata est Athenis. Illic enim templū erat Palladis. (vt Virgilius ait) Pallas quas cōdidit arces ipsa co-
lat. Fuit phidias atheniensis qui ante omnes sculptores floruit olympiade octogesima tertia circiter trecentisi-
mo vrbis anno. Iouem olympium ex ebore & auro fecit quem nemo emulatus est: fecit & Athenis Mineruam
ex ebore quæ fuit in parthe noue non stans: fecit & eam in arce q̄ collocata est. Tenens altera manu lācēā alte-
ra scutū: in quo adeo artifice nomen suū inscripsit vt deleri non possit quin totum opus deleteretur. Non eius-
modi inquit nostrū opus est vt phidie quod propter egregiam pulchritudinem in arce locari meruit. ¶ Illa em-
phasim h̄z tam perfecte absoluta. & tantę apud omne celebritatis. ¶ Ex eadē officina: ex qua cetera opera ti-
bi dedicata manarunt. hoc est: ab vno eodemq; ingenio nostro perfecta & quia de opere statuarij locutus erat
vocabulū retinuit similitudinis. Officina locus est vbi fabri opera sua conficiunt ab efficiendo dicta: operibus
autē suis signum imprimere solent opifices vt cognoscatur ex qua officina sint profecta. Taberna non idem est
q̄ officina: namq; in officina fiūt opēra: in taberna venduntur. Quæ sic a tabulis appellatur ex tabulis enim
conficiebatur. Et Iuuenalis ait: postq̄ omnis vbiq; fixa catenatę siluit compago tabernę.

¶ Quod cum. s. eloquentia facit omnia obscura lucida: hic feci argumenta audacius ipso Catone.
¶ De magnitudine animi. quę est periculorum aggressio. ¶ De continentia. quę est frenum contra libidinem.
¶ De morte. contennenda pro patria. ¶ De dijs immortalibus. quę religio dijs habēda sit Stolice: ac si tormē-
seuere acieiune. sola enim virtus bonū esse appellandum ab ipsis. Stoi. putabatur si quis esset in tormēto bo-
num habere diceretur: dūmodo eam virtutē habere videretur. Ideo dum Ci. Murenā defenderet deridebat
Catonem dicendo Iudices audite hunc hoēm: qui dixit: q̄ eque peccat qui occidit patrem: & gallum gallinacēū
hec erat oppinio stoica. ergo vero ostēdit. q̄ tentare vult describere sua eloquentia aperta & probabilia argu-
menta efficere: quę a stoicis vix probari possunt. ¶ Ludens. leuiter describēs nō enim magna diligentia scribēs
¶ In cōmunes locos. i. sententias generales. Nam p̄cepta quę tractātur hic pertinent ad omnes primo erāt
priuata. i. solum stoicorum sententię. Sed copia mea dicendi sunt publica: & ad omnes pertinet illoci communes
dicuntur: vt si dicerē. Socrati est adhibenda fides. ¶ Que vix. cum magno labore probat hoc: quia arte dicēdi.
carent. ¶ Gymnasio. i. studio Gynnasium duplex. s. corporis & animi ¶ Ocio. i. literario ceteris remotis rebus
¶ Admirabilia. declarat quid sint paradoxa auditorem attentū reddens. ¶ Ab ipsis. s. Stoicis & grecis philoso-
phis: ¶ Tentare voluit. quasi rem nouā n̄sus enim est. quę solum in scholis disputabatur in apertum & lucē edu-
cere ¶ Possent ne proferri. diximus ante expositionem q̄ duplex fuit intentio. Cice. priuata & publica hic vero
publicam tangit Voluit hęc paradoxa transferre causā hoīm hęc audientū. ¶ In forum vbi causę forenses tra-
ctantur. Vult igitur tentare si hę generales sn̄e in foro probari possint. ¶ Probarentur. crederentur. ¶ An alia
quędam esset erudita. alia popularis. Popularis oratio debet esse clara: & aperta: vt a quocunq; intelligatur.
¶ Erudita. pertinet ad homines doctos ac si tam aperte dicā vt quilibet intelligat. ¶ Hos locos. i. sn̄as gene-
rales. ¶ Esse socratica. Socra. enim primus fuit: qui philosophiam moralem inuenit. quem dicit Cice. traxisse
philosophiam de cēlo. ¶ Lucubratū ad lucernam confectū vigilatum. ¶ Contrahioribus. breuioribus: ideo
opus conuenit tempori breues sunt noctes ad studia breuis & libellus. ¶ Illud iūtius maiorū vi. opus tuscu-
lanaŕū questionum ad hunc brutum directum fuit: quod i longioribus noctibus & studio maiori Tulli. lucubra-
uit. ¶ In tuo nomine quia descriptio ad Brutum est ipm̄ Exercitationum mearū. tangit priuatā curam Cicero
nis quę vt suo prodesset ingenio se exercebat ¶ Quibus vti consueui. semper vigilabat in conficiendo & nouā
do aliquid: vt transferret. ¶ Transulit enim economica Xenophontis: ideo dicit. Quibus vti consueui.
¶ Cum ea quę dicuntur in scholis. quę tractantur ab ipsis sc̄tis philosophorum sunt propria: & priuata ipso-
rum philosophorum hoc modo. ¶ Virtus est summū bonum. hęc est possessiua. & propria stoicorum opinio.
¶ Qz autem diuitię sit comoda virtutis: hęc fuit peripatheticorum comoda sententia. Epicurei vero in volu-
ptate corporis summum bonum esse affirmabant: & hęc erat ipsorum possessiua opinio. Dicit igitur Cicero ea
quę tractantur in scholis stoicorum philosophorum priuata & possessa ab ipsis scholis mea dicēdi copia ad no-
stram consuetudinem oratoriam & forensē inducere nitor. In scholis cu3 aspiratione scribitur quę latine dici-
tur ludus. i. proprię possessa: & possessiua ipsorum stoicorum Eteat̄zo enim possideo significat: clisis possessio.
In apertum. i. manifestum. ¶ Vt in arce. i. in loco eminenti: ex quo omnes spectare possint: ne faciant illud Ho-
ra Spectatum amici risū teneatis amici. Quasi minerua phidie: phidias statuarius optimus palladis statuam
athenis elaborauit quę insignis erat: & lanceam & scutum tenebat: in quo quidem scuto suum scripsit tam arti-
ficiose nomen: vt nullo modo remoueri posset: nisi frangerent scuta quę erant in eminenti loco: hoc fecit vt su-
duraret fama propter illius nominis inscriptionem: quousq; durarent statuę. igitur. C. nouit q̄ hoc opus esset
ponendū in alto loco: vt spectari possit. ¶ Ex eadem officina exisse: ac si dicat: tamen videtur esse ex taberna.
id est ex ingenio: a quo illa maiora opera nata sunt tusculana. s. quę ad te dedi. ¶ Nam vt faber signum quod
facit in gladijs: facit & in cultellis. paruis. sic inquit Tul. hoc meum opusculum habet signum aliquod nostrum
voluminum quę ad te scripta sunt.

39

Ci. p mu
rena deri
debat
catonem

Cōes loci
Gymna-
sium du-
plex
Probarē-
tur.

Popula-
ris oratio
Socrates
primus
moralis.

Tuscula-
nas etiā q̄
stioēs ad
brutum
scripsit

Noia Ci.

vigilatiā.
Propria.
stoicorū
de sumo
bono opi-
nio.

Intentio:
Ci. Scho-
le. i. ludus
Phydias

Officina

M. tullii Ciceronis.

ASCEN

Vod honestum &c. Primus paradoxum in. 3. offici. latius disputatū ita græce sonat uti mononocalō agaton. i. q. solū pulchrū & honestum bonū est. Uti enim dicitur quod monō. i. solum to. est articulus: calō. i. honestum & pulchrū agatō. i. bonum sup. est Vereor enim: facit quod pollicitus est sic enim disputat quasi in senatu aut foro dicens. Modo p̄s conscripti seu iudices seu quiritēs vereor ne hęc orō quā proposui videatur cui. i. alicui vestrū deprompta ex disputationibus hoīm stoicorum & nō ex sensu. i. inuento: & ingenio meo. Et ita dicam tantū quid sentio ne si copiose disputem philosophorum sensa recitare putem Vñ flaccus in sermonis primi fine Ne me crispini scripnia lippī. Cōpellasse putes verbum non amplius addā. Et dicam breuius q̄ res tanta potest dici. s. commode aut pluc. Ego me hercule. s. iudicante si mētī ar nūq̄ dixi. i. existimaui neq̄ pecunias isto rum. i. contemptibiliū hoīm terrenis insudatium qui tamen se primos oīm arbitrantur dicente flacco in epistolis. Hos solos animo sapere & bene viuere quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis neq̄ tecta magnifica. i. edificia splendida & magnifice extructa in altum: neq̄ opes. i. facultates: & potentias neq̄ imperia: neq̄ eas voluptates quibus ipsi sunt maxime astricti. i. deuincti & incerti: esse numerandas in rebus bonis. i. inter res quæ vere bone sunt quippe id est: ut pote: aut quia ipsi cum confluentes. i. simul affluentes: & abundantes his rebus viderentur tamen desiderare maxime ea quibus abundarent: & ita quia non satiant nō sunt in bonis numeranda. Pecunie autem non satiant: quia aurum non implebitur pecunia. & ut luue. dicit. Crescit amor nummi q̄tum ipsa pecunia crescit: unde addit auctor noster. Enim pro quia: neq̄ sitis. i. auditas cupiditatis expletur nec satiatur vnq̄. Neq̄ tales cruciantur. i. torquentur auguntur solum libidine. i. mala cupiditate augendi ea quæ habent: sed etiam metu amittendi ea quæ habent. Diuitie enim acquiruntur cum periculo & labore possidentur cum anxietate: & timore: amittuntur seu deferuntur cū suspitio. & dolore: in quo. i. qua in re equidem. i. ego certe: requiro i. repeto & desidero sæpe prudentiam hoīm continentissimorum. i. sua bona maxime in se continentium & ita sua sorte contentorum nec aliud concupiscentium: ut pote maiorum nostrorum. id est priscorum romanorū qui maxime auari fuisse leguntur: ut attestatur in prefatione liuius: qui putauerunt hæc membra: pecunia. i. peculij seu rerum possidendarum imbecilla. quia cito auferibilia: & fluxa ac fragilia & commutabilia: quia corruptibilia: ut sunt aurum & argentum & preciosa supplex: quæ sunt ad ceteros quoq̄ transmutabilia: putauerunt inq̄ appellanda esse bona: solo verbo. i. solo vocabulo & non re ipsa nisi quis bene utatur: atq̄ bonitas non in rebus: sed in vī earum consistat: cum id est quandoquidem ipsi iudicassent de his q̄ isti bona vocant longe alter re ac factis.

Fran.
Matu.

Vod honestum. In emendatis codicibus græce scribantur hæc stoicæ propositiones: quas latinis nunc verbis scriptas cōspicimus: & hæc quidam græce sic habet οτι μονον το καλον αγατον. Quod honestum sit id solum bonum esse. scilicet dicimus vel assentimus est stoica propositio simul & paradoxum quod ita disputat. C. & multis varijsq̄ rationibus comprobatur ut credibile multitudini faciat videri nō enī breuiter & ieiune ut stoici: sed copiose & apte disserit: ut oratores solent: & propterea dicit hanc orationem non a stoicis: sed ex eo quod ipse seclat proficisci. ut autem melius sequens disputatio percipiatur sciendū est primo Platonē non omnino id secutum quod Socrates volebat: qui solam virtutem bonū esse predicabat. tripartitā bonorū diuisionem excogitasse: ut esset bona animi: bona corporis: bona externa. Pla. opinionem aristot. & ceteri periparetici complexi sunt & sic contra stoicos argumentari solebant hominē non ex animo tantū: sed ex aīo simul & corpore constare: & idcirco bonis corporis & externis indigere. Immo Aristot. bonū esse inquit philosophari sed non indigētib. Idem ait impossibile esse aut certe non facile. præclara ab eo agi cui desim facultates. Panetius quoq̄ & Possidonius virtutem minime sufficere dicebant: sed opus esse bona valitudine & affluentia rerum & robore. Huius vero propositionis quod sit honestum id solū bonū esse. Zeno stoicorum princeps: & Chrisippus lib. de virtutibus auctores feruntur: & ferme omnes stoici hoc senserunt: quod antea senserat Socrates: id autem virtutem esse asserebant: & qd̄ esset virtutes particeps cui æquale illud est bonū omne qd̄ id honestū eē honestūq̄ ac bonū tantūdem valere. Nam quia bonum est honestum est: est autem honestum bonū ergo est. putabant preterea omnia bona paria esse: bonūq̄ omne summopere esse appetendum hijsq̄ neq̄ augmentū neq̄ detrā

OTI ΜΟΝΟΝ ΤΟ ΚΑΛΟΝ ΑΓΑΤΟΝ

Vod honestum sit id solum bonum esse. Vereor tamen ne cui vestrum ex stoicorum hoīm in disputationibus non ex meo sensu deprompta hæc videatur oratio. Dicam quid sentio tantum: & dicam breuius q̄ res tanta dici potest. Nunq̄ me hercule: ege neq̄ pecunias isto rum. i. contemptibiliū hoīm terrenis insudatium qui tamen se primos oīm arbitrantur dicente flacco in epistolis. Hos solos animo sapere & bene viuere quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis neq̄ tecta magnifica neq̄ opes neq̄ imperia: neq̄ eas: quibus maxime astricti sunt voluptates: in bonis rebus esse numerandas dixi: quippe cum viderentur rebus his confluentes: ea tamen desiderare maxime quibus abundarent. Neq̄ enim vnq̄ expletur: ne satiatur cupiditatis sitis: neq̄ ea solum quæ habent libidine augendi cruciantur: sed etiam admittendi metu. In quo quidem continentissimorum hominum maiorum nostrorum sæpe requiro prudentiam quæ hæc imbecilla: & commutabilia pecuniarū membra: solo verbo bona putauerunt appellanda: cum re: ac factis longe aliter iudicassent.

mentum pati. Omnium autem que sunt: alia bona: alia mala: alia neutra esse dicebāt et bona quidem virtutes et prudentia: iustitiam: fortitudinem: temperantiam. Mala vero hijs opposita vitia neutra que nec profunt nec obsunt ut sunt: vita: sanitas: pulchritudo: voluptas & q̄ hijs contraria: sunt: vitium: agrotudo: dolor: turpitudine: infirmitas inopia: ignobilitas: & his similia. Sicut enim caloris proprium est calefacere non refrigerare. Ita & boni proprium est prodesse non nocere non magis autē profunt diuitiē q̄ noceant & sanitas. Quo autem bene vti & male possumus id bonum non est: diuitijs enim & sanitate bene & male vti possumus: non sunt igitur bonū diuitiā & sanitas: voluptates penitus repudiarunt quia foeda est: nihil vero foedū bonū est. Sed ut ad rem ipsam redeamus contra eos disputat Cicero: qui ingentes pecunias possidere: magistratus & imperia gerere in bonis numerant hec enim & huiusmodi non esse bona ostendit. quoniam neq̄ meliorem reddant hominem & sapius obfunt q̄ possint. diluit autem in principio suspicionem quod facere rhetoricū est: potuissent enim dubitare auditores. hanc disputationem: & stoico more introduci: & quia illi incredibilia afferentes: obscurius q̄ ut intelligi possent disputabant minus fortasse libenter audituri erant loquitur autem veluti in contione ad stantem multitudinem. **Ci.** **¶** Deprompta: deducta & sumpta **¶** Breuius: attentos reddit nam attentus habebitur auditor. si summa causae breuiter exponatur. **¶** Tanta res: quid enim magis esse possit. q̄ quid verū bonū sit ostendere. in quo dignoscendo pleriq̄ falluntur cū id bonū esse existiment. quod speciem quidem habet honestatis vere autē honestū non est: & id etiam vtile quod quia honestate caret vtile dici & haberi non potest quibus de rebus lib. officiorū disputat Cicero. **¶** Nunq̄ hercule: propositionem varijs rationibus probare aggreditur. Sed a contrario prius sensu. Dicit enim se in bonis non habere quae alij bona existiment. **¶** Pecunias quas appellamus omnia quorum estimatio mensuratur nummo ut Aristoteli ait. **¶** Istorum: ut Crassij. Luculli & ceterorum huiusmodi quorum ingentes diuitias vulgus bona appellabat. Cū tamen bona appellari nec possent nec deberent. Quoniam neq̄ ad veram liberalitatem cōferebant neq̄ hijs quae possidebant contenti erant: sed plura semper anxie & sollicite quae rebant ut autem dici non potest pauper cui rerum suppetit vsus quod ait Horatius. Et qui hijs quae habet contentus est ita diues non est qui quanto plura habet tanto plura habere concupiscit. Inquit enim Claudia. super iope quicūq̄: cupit **¶** Tecta magnifica. edes magnificae structe ville insule quales Luculli fuisse legimus: quas & roma & circa Neopolim in maritinis locis edificant quibus discursus maris piscosissq̄ riuos circū duxit. **¶** Neq̄ opes diuitiē ampliores priuatis ad magnificentiam comparat. **¶** Imperij magistratus & exercituum gubernatio. Voluptates corporis non animi. voluptatem omnino repudiarunt stoici & Ci. lib. 3. de officijs. voluptatem omnino honestati dicit esse contrariam. Dinomachium ac Caliphonē reprehendit qui voluptatē honestati dixerunt esse coniunctam tanq̄ cum homine pecudem copularent. Et certe voluptas corporis beluarum est animi vero nihil aliud est (ut philosophi volunt) q̄ rationis operatio. **¶** Expetendis expetimus autem non: nisi bona & honesta. **¶** Quippe cum viderem rationis est confirmatio vel alia ratio: arguit autem a contrario sensu. Nam cum virtus satis sit ad bene viuendū neque extra se aliud requirat hec quae imperiti bona appellant ex eo minime bona esse cognoscuntur quod quanto plura quispiam possidet tanto plura possidere contendit re neq̄ hydropico avarus cōparatur: qui quāto plus bibit tanto magis sitit. vnde ait Horatius. crescit indulgens sibi dirus hydrops: nec sitim pellit nisi causa morbi cesserit: venter & aquosus albo corpore languor: & Ouidius. Quo plus sunt pote plus sitiuntur aquae. Aristophanes quoque in pluto. sic ait.

¶ Circumfluentes habundantes. **¶** Libidine augendi ex quo semper egere videatur. Vnde Horatius ait. Semper avarus eget cētum voto pete finem. & Claudianus. semper inops quicūq̄ cupit. Amittendi metu semper enim vehementer timet avarus ne bona quae possidet sibi eripiantur vnde ad eum sic inquit Horatius An vigilare metu exanimem noctesq̄ diesq̄ formidare malos fures incendia ceruos ne te compilent fugientes hoc iuuat horum semper ego optarim pauperrimus esse bonorum. Virtus stabilis est & firma possessio quae amitti non potest: quāuis amitti posse Chrisippus diceret per ebrietatem & atram bilem. **¶** In quo equidem: locus est ab auctoritate maiorū: qui qui quid pecunię appellatione cōtinetur nomine non te bonū appellari voluerūt cum non minus noceant q̄ prosint. **¶** Nostrum non stoicorum sed romanorū hominum imbecilla debilia. **¶** Commutabilia: quae facile dari & afferri queant. **¶** Pecunię membra: pecunię nomine omnia q̄ possidemus contineri veteres voluerunt. **¶** Re: hoc statim declarat subdens factis: hoc est vi atq̄ affectu.

Quod honestum sit id solum bonum esse. In hoc paradoxo monstratur q̄ illud solum appellatur bonū quod sit cum honestate: hoc pacto **¶** Catilina cuius sceleratus in rempu. conspirans suos alloquitur socios: multa vobis polliceor. bona enim senatorū & aliorū clarissimorū viro rum & ciuiū ipsis interfectis surripiemus: & his locupletiores efficiemur. cui alter respondit. hec bona non esse vcz quoniam honestatis locū non tenent. Turpe est senatores occidere. hoc vero exemplo huius paradoxi sensus intelligitur. Quod honestum sit id solum bonū esse subaudi dūcunt. stoici est propositio facit autem syllogismum rhetoricū subiungendo huic multas rationes **¶** Vereor tamē. dubitationem remouet auditoribus ne pateant hec precepta esse secundū disputationem stoicorū: quoniam secundū Ciceronis sensū & opinionem dicuntur: quia ex re attentiores facit auditores. Dicerent fortasse tu vis probare ista per argumenta stoica. id dicit hec mea oratio non est deducta ex disputatione stoicorū: sed ex veritate: & mea sententia perfecta. **¶** Tāta. quae maxima est. Quid enim reperire maius possint q̄ dignoscere quid bonum quidue malum sit vitę humanę. **¶** Nunq̄ hercle. subiicit ratione propositionis: hec oratio superius: quasi vna parēthesis est. **¶** Pecunias: quicquid possidetur pecunia nuncupatur. Imperia. dominationes magistratus **¶** Voluptates corporis. quibus homines astricti sunt: & duo genera bonorū. externa vcz quae sūt opes & imperia & res: & corporis bona. s. voluptates ut ostendimus in premio. a Stoicis bona nō vocātur: sed solū virtutem animi bonū appellant de quo genere bonorum hic intelligitur esse Cice. disputatio. Quippe cum vi

Exemplū:

Facit syllogismum rhetoricum. Antiphrasa.

Pecunia est quicquid possidet.

M. tullii Ciceronis.

Hydropi derentur homines adiungit confirmationem rationis seu aliam rationem. arguit a contrario: quod hec bona non sunt: quoniam his operibus quod magis sunt repleti homines: ratomagus eas desiderant. ¶ Neque expletur quod tum ad aim. ¶ Satiatur. ad sufficientiam. Hydropicus. quod magis bibit ratomagus est avidus bibendi & aviditas ei na hoies crescit. ¶ Neque solum. adiungit aliam rationem. Bona enim virtutis non cruciant homines: sicut diuitiae: quarum non cruciatur auiditas non solum augendi cupiditate: sed etiam timore perpendi animos angit hominem. In quo. locus est ab Romani auctoritate maiorum: quae diuitias bona appellauerunt: nisi simplici vocabulo: sed in affectu bona non putarunt diuitias sed ut nominaretur permiserunt. ¶ Nostri. & bene ne videatur hec tradere ab argumentis. Stoici. unde in- non estima quit Nostri. romani non dico Stoicos has diuitias non vocarunt bona. ¶ Membra diuitias. opes tecta. Cum runt bona re in affectu: sed solo vocabulo vulgari nominarunt bona.

ASCEN ¶ Potest ne. Probat quod proxime proposuerat: idque est optimum filium orationis quo sequens reddit rationem precedentis siquidem verba aptissime contextuntur. Probat inque ea quae vocantur bona non esse bona eo quod neminem bonum faciant dicens Potest ne bonum. scilicet simpliciter & non nomine tantum esse cuius malo. quod d. minime aut potest quisque in abundantia bonorum. scilicet cum abunder bonis ipse. id est ipsemet esse non bonus. quod d. minime. Atqui. id est attamen aut atque. id est & nihilominus nos videmus omnia ista talia: ut etiam improbi habeant. scilicet talia bona ut aut improbi aut potius talia bona ob sint. id est officiant & noceant bonis. Unde in euangelio diuitiae comparantur spinis: & difficile est diuitem saluum fieri. Quamobrem si irideat si quis vult. scilicet iridere. tamen. id est nihilominus vera ratio valebit plus apud

¶ Potest ne bonum cuius malo esse aut quisque in abundantia bonorum ipse esse non bonus. Atque ista omnia talia vidimus: ut etiam improbi habeant: & ob sint probis. Quamobrem si irideat (si quis vult) plus apud metum vera ratio valebit: quam vulgi opinio. Neque ego unquam bona perdidisse dicam: si quis pecus: aut suppellectilem amiserit: necnon sepe laudabo sapientem illum Biantem: ut opinor: qui enumeratur inter septem sapientes. Cuius cum quidam patriam priennam cepisset hostis: ceterique ita fugerent: multas de suis rebus secum asportarent: cum esset admonitus a quodam ut idem ipse faceret: ego vero inquit facio. Nam omnia mea mecum porto. Ille hec ludibria fortune: ne sua quidem putauit: quae nos appellamus etiam bona.

meum quam opinio vulgi: iniqua. Quamcumque sua numerorum spectat in archa. Tantum hi & fidei. auctore Iuena. & auctore Oui. dat sensus honores: census amicitias pauper vbiq; iacet: & in hora. Et genus & mores regina pecunia donat. Et bene numeratum decorat suadela venusque. Neque si quis amiserit pecus aut suppellectilem. id est omnia mentum lecti aut aliud utensile: dicam unquam super eum perdidisse bona. id est quae vere sint bona dicenda. Necnon. id est insuper: laudabo sepe illum sapientem. id est unum ex septem sapientibus graeciae: biantem. scilicet priennem: ut opinor hoc addit ne philosophice disputare putetur aut ne grecannicae historiae fidem adhiberet: quia plurima graecia mendax audet in historia: qui scilicet bias enumeratur inter septem sapientes quorum nomina in officiis inuenies. Cuius. scilicet biantis cum quidem hostis cepisset patriam. id est urbem in qua natus fuerat. id est priennam & ceteri. scilicet ciues ita fugerent ut asportarent secum multa de suis rebus. scilicet melioribus. cum esset admonitus a quodam ut ipse faceret idem. id est ut asportaret sua: inquit ego facio vero. id est certe & veraciter quod admones. nam porto mecum omnia mea. id est quae vere mea sunt scilicet virtutes: & scientias. Ille scilicet nobilis philosophus Bias (declinatur autem huius biasis sicut abas abantis & calchas antis) putauit hec ludibria fortune. id est quae per ludibrio sunt fortunae quae ea dare & auferre posse videretur. ne quidem. id est non etiam sua. quod d. tantum absuit ut ea asportanda secum putaret: ut ne sua quidem esse censeret quae nos appellamus etiam bona. quod d. nedum nostra.

FRAN.
MATV.

¶ Potest ne bonum. arguit a contrariis contraria sunt quae in eodem posita genere longissime a se discrepant ut album atque nigrum malum ac bonum: quod bonum est. cuius malo herere non potest: diuitiae a malis plerumque possidentur: bona ergo esse non possunt. Crassus ingentissimas possidebat diuitias idem quia avarissimus malus erat: malo bonum herere non poterat: non ergo bonae erant diuitiae quas possidebat. ¶ Aut quisque in habundantia bonorum: argueretur est a contrario sensu: bonum malo herere non potest: in bonis vero qui est non potest non esse bonus. praeditus ergo virtute & habundantia bonorum quae vera bona sunt bonus sit necesse est. Cum vere bonum non nisi bono hereat. ¶ Atque omnia ista: hoc ad illud respicit potest ne bonum cuius malo esse. ¶ Et ob sint probis ad aliud refertur aut quispiam in habundantia bonorum non esse bonus. Quod autem noceant bonis vel vno exemplo cognosci potest. Nam cum tabulam illam ingentem proscriptionis proposuisset Sylla & multos (vbi dicebantur) interfectores domus amplissima multos hortum nonnullos aquae calidae interimerent. Qui Aurelius nullum se prorsus negotiis implicari passus foris ingressus proscriptionum nomina perlegebat. quibus cum seipsum comperisset ve mihi misero inquit. Albana me villa persequitur paulum procedens a persecutore iugulatus est. Iuue. quoque inanie & nocitura hominum vota reprehendes. Sed plures inquit nimia congesta pecunia cura stragulat & exuperans patrimonium census obsunt ergo probis: quos ad exitum ducunt quorum mores perueitunt ut ex bonis malos plerumque efficiant. Nam Socrates inquit hoc est peruersitatis potius quam probitatis diuitiae ministrare sunt Quamobrem conclusio est a consequenti. ¶ Nam rhetores aut more dialecticorum conclusionem eliciunt ex praemissis hoc modo. Quae hominem meliorem non efficiunt bona non sunt. Diuitiae hominem meliorem non efficiunt non igitur bona sunt diuitiae: aut a sequentibus cum ex hijs quae dicta sunt inferitur quid euenturum sit. ut si dicas. Non sunt diuitiae bona quoniam eas improbi possident: & probis nocent igitur irideat hac meam opinionem si quis vult cognoscebat ergo Cicero fore ut non probarentur ab omnibus hae sententiae quae propterea para-

doxa vocatur. Et ideo sicut irideat me si quis vult: cui scilicet bona esse diuitiae creduntur. ¶ Vera ratio ut illud appellatur bonum quod tantum prodesse potest quod soli boni possideant quod hominem efficiat meliorem cum idem bona que appellantur corporis & externa non efficiant. ¶ Vulgi opinio. Quod quia imperitum est verum iudicium ferre de rebus non potest. ¶ Neque ego &c. Ratio est vel confirmatio per exemplum. Quod a topicis inductioni copulatur: est autem exemplum quod particulare propositum aliquid contendit ostendere hoc modo oportet a Tullio consule necari Catilinam cum a Scipione Gracchus fuerit interemptus. Approbatum est enim Catilinam a Cicerone debere interemere quod a Scipione Gracchus fuerit occisus utraque particularia esse: singularum designat interpositio personarum eodem modo hic. Non dicitur perdere bona qui perdit pecus aut Suppellectilem. Nam Bias unus ex septem sapientibus: priene eius patria ab hostibus capta cum a quodam admoneretur ut quemadmodum ceteri faciebant sic & ipse aliquid bonorum suorum asportaret ego inquit facio. Quoniam bona mea omnia mecum porto. Qui bus verbis haec quae nos appellamus bona non esse bona significauit: quia sunt subiecta fortunae: & facile auferri possunt: cum virtus quae verum est bonum adimi non possit. Aprobatur ergo hoc particulare. si quis. scilicet. pecus aut suppellectilem perdiderit: quoniam Biantis sententiam omnes laudant. ¶ Pecus. significat hoc omne animal quod sub imperio hominum ex pabulo terrae pascitur ut bos. equus: mulus: camelus Suppellectilis nomine continetur quicquid est ad usum domus & familiae & suppellectilia quidem notiore vocabulo utensilia appellamus Bias unus fuit ex septem sapientibus Tentami filius: hoc quod Cicero scribit: patria eius ab alyatte rege lydorum capta contigit priene urbs est lydiae quam Merander fluuius preteriebatur olim maritima: postea limi aggestione mediterranea effecta. ¶ Ut opinor. more imperitorum loquitur. Quasi dubitans unus ne fuerit ex septem sapientibus Bi. ne forte exemplis sapientum qui rarissimi sunt hac opinionem suam probare videatur: magis quod rei veritate vel sic dixit quoniam alij in alios referunt hoc dictum ut in seilbonem Megaresem quem fecerunt capta patria ab hostibus cum admoneretur ut aliquid suarum rerum asportaret dixisse facio: mea omnia bona mecum porto: bellum enim nulla ex virtute spolia trahit. ¶ Hec diuitias & cetera huiusmodi. ¶ Ludibria fortuna. Quibus in rebus fortuna ercet ludum. Nam pro arbitrio suo dat atque adimit cui vult Fortunae vero ludus est ex paupere diuitiae & rursus ex diuite pauperes facere. Vnde Iuue. ait. Quales ex humilibus magna ad fastigia rerum extollit quoties vult fortuna iocari. Et Seneca inquit. leuis est fortuna Quae cito reposcit quod dedit. ¶ Non sua cum adimi possent. Seneca nihil proprium dicas quod imitari potest. ¶ Appellamus bona. cum minime sunt ut supra est ostensum. quoniam neque stabilia sunt neque meliorem possidentem faciunt.

¶ Potest ne. ab effectu. trahit argum. quod bonum non potest adhiberi alicui malo: sed diuitiae possident a malo: ideo bona non sunt breuius ei interrogatum ut ita ad probandum quod in virtute solus boni efficiamur. Nam quanto magis quod si ab abundantia diuitiarum verfaret tanto magis efficeret bonus: si essent bonae diuitiae. ergo diuitiae non sunt bonae: quia homines faciunt pelores: & obliuiscuntur probis haec quod diuitiae sic vulgaribus nuncupatae sunt: nocet sepe numero bonis: hi libidinosi: plerumque propter diuitias acqisitas facti requirunt: ergo bona non sunt inquit. So. ¶ Sed et improbi quantum ad illud potest ne bonum esse cuius malo. ¶ Obliuiscuntur probis: quantum ad illud potest ne quod si ab abundantia. Diuitiae autem malignitatis: magis quod bonitatis heat. Quam obliuiscuntur: alij fiunt conclusiones per verba predicta: ut si dicam. ¶ Diuitiae possessor non efficiunt bonum. ecce conclusio: ergo non sunt bona. quod dicit alij sunt per se quae verba hoc modo. possidentes bonum non reddunt. ideo irideat me si quis vult quod dicam. sic non concludit per sequentia. ¶ Neque similitudinem facit. ¶ Lau. probat exemplum Bi. exemplum est cum dictum aut factum recitat aut dictum certe auctori. nomine propositum ut si dicam. So. sic inquit. Similitudo est sine certi auctoris nomine: ut ipse inquit. ¶ Sapienter. attribuit fidei testi. ¶ Ut opinor. loquitur si dicam. So. sic inquit. Similitudo est sine certi auctoris nomine: ut ipse inquit. ¶ Sapienter. attribuit fidei testi. ¶ Ut opinor. loquitur mox vulgariu ignorantiu sapientes: qui volentes dicere phos fecit: nescio quod phos dixerit: & bene facit Ci. dubitare utrum Bi. fuit denotatus iter. 7. sapientes ne videatur has sententias probare per exemplum sapientum. & non scire veritatem rei. ¶ Cepit hoc. per se ceperit Pri. ciuitate Bi. qui cum exiret una cum multitudie per unam portam: hostibus vero per aliam ingrediens dicit in dissi dissu cuius interrogati: cur non differret aliquid de suis rebus. ¶ Omnia mea mecum porto. intelligendo virtutem quam auferri non potest Ludibria fortuna. Fortuna ei in his rebus ludit cum hominibus: modo extollendo / deprimendo aliquando alium in dignitate subrogando. Ne sua. quia quod auferri potest: suum non dicit sicut diuini non sunt sua: quia auferuntur nec bona estimant. quoniam bonum hominem non efficiunt. verte per contrarium. Virtus propria est: quia non auferit violentia: virtus est bona: quia bonos reddit possessores.

¶ Quid est inquit queret aliquis bonum. Si quod recte fit & honeste & cum virtute id bene fieri vere dicit. Et quod rectum & honestum: & cum virtute est id solum opinor bonum. Sed haec videri possunt obscuriora cum lentius disputant vita atque factis illustranda sunt summorum virorum: haec quae verbis subtilius quam factis disputari videntur. Quero enim a vobis. Num illa cognitione habuisse videatur: hi qui ante reperiuntur tam preclare fundata nobis relinquerunt: aut auri: aut argenti ad auaricia: aut amoenitatum ad delectationem: aut suppellectilis ad delicias: aut epularum ad voluptates. Ponite ante oculos unumquemque regum: vultis incipere a Romulo: vultis post liberam ciuitatem ab his ipsis qui liberauerunt eam quibus tandem Romo gradibus ascendit in celum. Is ne qui isti bona appellant ante bus gestis: an virtutibus. Quid autem Num populi minus ne gratas diis immortalitatibus capedies ac fictiles vnum fuisse: quod

¶ Quid est. Infert quantum ad illud quod dissoluet dicere. Inquit quia o cl. ut dicis haec non sunt bona: alij quod quod est bonum. Rndet si id quod fit recte & honeste: & cum virtute dicit vere fieri: bene ergo opinor solum id bonum quod est & rectum & honestum & cum virtute. Sed haec. id est huiusmodi dicta possunt videri obscuriora quod si ut a quis intelligant: cum disputantur lentius id est solis verbis quae minus mouent: & probantur quod exempla: & ita sunt illustranda. id est elucidata / & nobilitanda vita atque factis summorum virorum: haec dico. quae videntur disputare subtilius verbis quam factis: licet reuera non disputentur subtilius quia facta plus afficiunt. Quero enim a vobis O quiritas aut populares quibus persuasum est diuitias. bonis esse habendas Num. id est nunquit haec quae relinquerunt nobis ante. id est prius reperiuntur. fundata.

Diuitiae plus malignitatis quam bonitatis habent Conclusiones Exemplum. Similitudo. Biatis diuinum re sponsum Ludibria fortunae. Virtus nostra est propria ASCEN

M. tullii Ciceronis.

tā tam p̄clare videant habuisse illā cogitationē aut aurū / aut argētū ad auariciā .i. cogitasse & aio versasse aurū / & argētum ad auariciā / aut cogitationē amenitatum ad delectationē aut suppellectilis .i. ornamenti lectōz ad delicias .i. exq̄sitas munditias: aut epulaz ad voluptates .i. pecunias. q. d. nequa q̄. vñ addit. Ponite ante oculos .i. cōsiderate vnū quēq̄ regū .i. romanoz q̄ septē fuerūt. Vultis inclpere a romulo qui primus regum perhibetur. Vultis incipere post ciuitatē liberā .i. libertatē a dñatione regis liberbi & filiorū vñ tarquinij ab his ip̄s .i. iunio bruto & L. tarquinio collatino. lucretio / & valerio q̄ liberauerūt eā .i. ciuitatē. q̄bus gradibus .i. scalis / & instrumētis ascēdēdi: tandē .i. vt paucis absolua: romulus alcedit in celū .i. translatus dicit in celū & annūeratur dijs indigentibus: ne p̄ an ijs .i. gradibus q̄ bona isti appellāt. q. d. nequa q̄. Vbi aduerte puer vt non legas is neq̄: s̄ is ne q̄: & est venustus sermo in quo relatiuum sequenti cōformatur: nō enī dicit quos vt referatur ad gradus: sed q̄ vt afferatur ad bona: isti aut per contemptū dixit. an sup. ascēdit p̄tius rebus gestis. an virtutibus. q. d. multo. Autem p̄ sed: quid sup. egit aut sensit Numa p̄pilius secundus romanorum rex a curibus opidulum sabīnorū missus in imperiū magnum: arbitramur ne .i. debemusne arbitrari cognita religione. Numē & eius gratia corā dijs capedines .i. vasa capacia / fictilia & vrnulas .i. vasa minora fictiles .i. a figulo e terra fictas & formatas fuisse minus gratas dijs immortalibus: q̄ delicatas pateras: aliorū .i. qui posterī dijs aurum immolare ceperūt inducti auaricia pontificum in quos dicit perlius. Dicite p̄tices in sacris qd facit aurum &c. Omitto reliquos .i. reges romanorū: sunt etiā oēs pares .i. cōtinentes & diuitiarum contēptores inter se: p̄ter superbū .i. tarquinij. Si quis roget .i. interroget brutum quid egerit in liberanda patria .i. vt patriā liberet vel dum patriā liberauit: & si q̄s roget item .i. cōsimiliter reliquos socios eiusdē cōsiliij: si collatinus lucretium valeriū &c. qd expetuerint in patrie liberatione: & quid sint secuti .i. quam mercedem sibi proposuerint: nunquis .i. nōne aliquis eorum existat cui voluptas videatur p̄posita: cui diuitie videantur propositae. & deniq̄ cui videatur quicq̄ aliud propositum fuisse. id est pro premio intentum: p̄ter officium. id est p̄ter q̄ vt faceret officium. id est debitum exercitium viri fortis / & magni. quasi dicat. nequa q̄.

delicatas / alios pateras arbitramur omitto reliquos. Sunt enī oēs pares inter se p̄ter superbū brutū si q̄s roget qd egerit in patria liberanda. Si q̄s itē reliquos eiusdē cōsiliij socios: qd expetierint quid secuti sint: nō quis existat: cui voluptas cui diuitie: cui deniq̄ p̄ter officium fortis / & magni viri quicq̄ aliud propositum fuisse videat.

FRAN.
MATV.

¶ Quid est igitur &c. Quando quidem bona corporis & externa bona non sunt. quid est bonū quicquid dicere potuisset ideoq̄ obiectioni responderet Cl. & quid sit bonū describit. ¶ Si qd recte sit: rectū & honestū cōuertūt. Quicquid autē rectū siue honestū sit virtus est: vel secūdū virtutem. Nam virtus recta & honesta sectatur: turpia repellit. Sic enī diffinitur a Cicero. Virtus est animi habitus in naturae modū rationi cōsentaneus. In naturae modū dixit: vt naturam sequamur ducem. Nam viuentes secūdū naturam oīmque naturam nihil eorū faciens. us q̄ a cōmuni lege prohibentur. Est autem cōmunis lex recta ratio in oēs permeas: eademque in Ioue principe generationis oīm quacūq̄ sunt existente vt stoici dicebāt. ¶ Recte vt a medio non recedas: nam virtus in medio-critate consistit / et excessu deffectuq̄ corrūpitur quod ait Aristo. ¶ Vel recte vt etiā si nullū laudet rectū sit. Honestē vt ab oībus laudet. ¶ Cū virtute. Quē est ip̄a rectitudo non excedens neq̄ deficient. ¶ Id solū bonū est bonus syllogismus qd est rectū & honestū & cū virtute id solū bonū est. Diuitie & c. talia huiusmodi nō sunt: nō igit sunt bonū. ¶ Sed hęc videri possūt. Cū diuitias bonas nō esse dico & qd honestū est ac cū virtute id solū bonū esse obscurū cuiuspiā videri pōt: & propterea hęc p̄positio exēplis illustrada ac aperiēda est. ¶ Lentius q̄ si tardius & sine viribus. Cū vehemēter & copiose agendū sit. ¶ Subtilius &c. Hoc est q̄ ab ip̄is phīs eruditius disputant q̄ vt percipere vulgus possit: idē sensus in p̄fatiōe est cū ait rēptare se voluisse: an alia esset erudita: alia popularis oratio. ¶ Quēro enī a vobis disputationē sub intetrogatiōe intēdit & veluti ad p̄sentē pplm loquens: peto inqt a vobis fuerit ne hęc cogitatio ijs qui hāc reipublicā fundarūt atq̄ instituerūt: vt tot labores sustinerēt: tot se lepericulis obijcerent grā diuitiarū cōparandarū / aut voluptatis cōsequēde. q. d. cogitationē nūq̄ habuere: s̄ virtutis & glorię gratia oīa fecerūt. ¶ Iam p̄clare funditam. tam sanctis legibus & tam probatis moribus institutam. ¶ Argenti & auariciam. Quā pecunię studium habet: quam nemo sapiens concupiuit / vt ait Salustius. ¶ Amoenitatū &c. Dicta sunt amœna loca quod ad se amandū alliciant: vt horti. villę therme: viuaria: q̄ lepōraria Varro appellauit: sūt autem loca secta in quibus ferę pascunt / auctore Varrone. ¶ Ad delicias. vt nō solū ad vsū sint sed etiā ad luxū. ¶ Epulārū terra mariq̄ questitaz. ¶ Ponit añ oculos: cōsiderate diligēter. ¶ Vultis ait Virgi. Romulus excipiet gentē & mauortia cōdet moenia. romanofq̄ suo de nomine dicet. ¶ Post liberatam ciuitatē. exactis regibus & creatis cōsulibus. Qui legibus nō arbitrato suo secuti reges tempu. gubernarēt. Fuerūt aut p̄mi cōsules Iunius Bru. & Tar Colla. Quo facto Vale. publicola suffectus ē. ¶ Quibus gradibus. Quā via. q. d. non diuitijs nō amœnitatibus aut voluptatibus q̄ vulgus bona appellat sed rebus gestis & virtutibus. ¶ Quid numa Pōpi. & hic virtute non opibus ascēdit in celū pplm enī atuerū bellis sub Romulo ad pacis stadia religionisq̄ traduxit. Curibus aut ascitus ē opido sabīnoz a p̄ribus q̄ bonitate & iēgritate eius pellecti sūt vt eū vltra vocarēt in regnū. ¶ Minus gratas. q. d. lōge gratiores. ¶ Capides: genus poculi est capis a capiēdo dictū quo in sacris utebat. Numa: q̄ se occultos cōgressus cū Egeria nimpha in nemore aricino h̄re pplō persuadebat: & ab perdiscere. Quē de religione & cerimonis deoz immortalū tradebat. ¶ Faciles vrnulas. Vaia e terra ficta a fingēdo ei dicit nētilis. & similē participio vñ nascit h̄r significationē: nihil enī aliqd fictilis q̄ fictus. Vrna vera sic appellat qd sub aqua vrinat hoc est mergit. Vrinari enī ē sub aq̄ natāre: & iuriscōsulci de vrinato-ribus loquūtur: q̄ sub aqua natāt id inueniēdas res per naufragiū vel iacturā effusas. ¶ Aliorū pateras: ex auro sc̄z & argēto q̄bus postea vsus sum in sacris. Vnde in romanos p̄tices sic inuehit perlius. Dicite pontifices in

templis quid facit aurū? Vetusiores enim vt Numa paupertate delectabantur. ¶ Omitto reliquos scilicet reges. Aucū mar. Tullū hostiliū. Tarquī. priscū seruū Tullū: hos oēs pares dicit esse virtute & bonitate. Tarquī cognomēto superbū excipit qui ob multa vitia sed p̄cipue superbīa a qua illi cognomē fuit: pulsus est. ¶ Brutū si quis roget: huius opera electi sunt reges quod non voluptatis aut diuitiarum gratia fecit sed virtutis. ¶ Reliquos eiusdem consilij socios: Significat collatium & Horatium publicolam aliosq; nonnullos quos Lilius nominat. Qui in expellendis regibus p̄cipue Bruto adiutores fuerunt. ¶ Eiusdem consilij vt liberarent patriā.

¶ Querit igit aliquis. pbat per diffinitionem boni q̄ bona cōia externa sunt nō bona: igit aliquis videns q̄ istę diuitię & voluptates sunt bōa quere a me qd sit bonū. ¶ Si qd recte & cum q̄ rectitudo est iter duo extrema vt puta liberalitas. virtus est q̄ circumdat ab auaritia & prodigalitate. ¶ Cū virtute: q̄ est habitus mētis bñ con- stitute: sed illud qd sit ad libidinē & ad ornamētū corporis nō est cū virtute ergo bonū nō appellat. ¶ Lētius. i. tardius. hęc p̄cepta intrāt nisi exempla ponant. Quam satis est. i. ad declarationem vulgarī. ¶ Illustrāda. ad illud obscurū refert. ¶ Subtilius disputari. vide in disputatiōe subtiliora vidēt ideo per subiectionē exēplorū illumināda sunt dixit in p̄mio alia erudita: alia popularis orō. ergo (q̄ si vulgaris oratio) hoc paradoxū efficiē- dū est facilius. ¶ Quēro a vobis. loquitur ad pplm. ¶ Cogitationem. i. istarum diuitiarū vt periculis malis debz penas se penumero: nā morti se exposuerūt maiores non grā voluptatis acq̄rendi: sed virtutis amore. P̄clare fundatā. disciplinis & moribus institutā. ¶ Auri & argenti. i. cogitatione habuisse. ¶ Aut amenitas ad delecta- tionem hoc ē mori voluerūt. vt hortos aut amēnitatem aliquā cōsequerent. Amoenā rem dicimus q̄ caret munere ¶ Quibus diebus Romulus ascēdit in celū. quibus vitijs deificati sunt reges Ro. & alij clarissimi viri. Non enim abundantia pecuniarum aut amenitate aliqua deificati sunt: sed ppter virtutem ergo virtus est summum bonū antiq̄ solebant per istā diuinationē remunerare virtutē clarorum virorum. ¶ Numa p̄p. g. eduxit pplm belli- cis armis assuetū: ad summā religionē. Prius enī ppl̄s timebatur per arma: sed gratia religionis in veneratione habebat. ¶ Capedines. vasa gbus Numa utebatur in sacris q̄ dicebatur cū nymp̄ha Egeria colloqui. ¶ Vnus- las. calices: sed talia dicuntur oino vasa terrea. ¶ Quam. aliorum. i. illorum qui Nume p̄p̄i. virtute prediti fue- rant vt inquit Persius. Dicite pontifices in sacris quid facit aurum. ¶ Omitto reli. primo Romulus fuit. deinde Numa Tullius hostilius Tarquinius Priscus seruus. & vltimus fuit Tarquinius superbus sic nuncupatus quīs ceteris abundaret diuitijs: quoniam superbīa alia solet excedere vitia. ¶ Pares virtute scientia militari & casti- tate. ¶ Brutum qui expulit tarquiniū non gratia vestimentorum: aut voluptatum sed virtutis causa. ¶ Reli- quos. sic Vale. publicola primus consul romanus Brutus fuit. ¶ Quid assecuti: non diuitias: neq; voluptatem: sed virtutem consequi voluerunt.

Amēna
res.
Ob virtu-
tē maio-
res ideo
relati sūt
Capedi-
nes.
Tarquius
superbus
Brutus
primus
consul

¶ Quę res ad necē porſennę. Q. Mutius impulsit sine vlla spe salutis sue. Quę vis coclitem contra omnes hostium copias tenuit in ponte solū: quę vis patrem Decium quē filiū deuouit: ac immisit in armatas ostiūz copias. quid continentia. C. Fabricij: quid tenuit eas victus. M. Curij sequebatur. Quid duo. ppugnacula belli puni- ci. D. & P. Scipiones qui carthagineū. aduentum corporibus suis intercludendū putauerunt: qd a phricanus minor: quid maior. Quid inter horum grates interiectus Cato. Quid innumerabiles. Nam domesticis exemplis abundamus. an cogitasse quicq̄ puta- mus in vita sibi expetendum: nisi quod laudabile esse: & precla- rum videretur.

citū hostilē ad perpetrādū facinus memorabile. ad salutē patrię: qua ob- tenta cū in exercitu videret scribā regis splēdide vestitū & regalia fere munera tractare eū occidit. Captusq; & ad regē adductus. interrogatus q̄nā eēt: & cur id fecisset dixit se romanū esse & cōstituisse regē interficere: s; manū errasse. quocirca ignē petijt quo ex a- ra allato dexterā in faculum cōiecit eāq; fere exussit sine gemitu aut vultus imitationē: quo viso iussit rex ignem amouere & iuuenē abire: parcens q̄ in se seuerat eū a seipso nō abstineret. vnde q̄ seuus in volam. i. manū fue- rat sceuola agnominatus est. Verū simulans se gratiam regi velle ferre. dixit trecentos esse iuuenes romanos coniuratos simili viā in regē crassari: donec obsidionem dissoluerit. sibiq; primū locum forte datum: alios forte minus erraturos. Quo intellecta rex acceptis obsidibus obsidionem dissoluit & mutium ad ciuitatem liberatā liberum remisit. Cetera: historię recitant. licet succintim in superioribus cōmentarijs. vnde ad ordinē reuertor: sed norit puer porſena media breui & vnico nā martiale & alij pronunciarī: a marone tamen porſenna me- dia longa & n duplicato scriptum. Quis inq̄ impulsit quintum mutium sine vlla spe: non tñ sine re: q̄ aliter eue- nit: salutis sue. i. saluationis vitę. decreuerat enim oino pro patria mori aliter temeritate concepiſset in medio exercitus regem occidere. Quę vis. i. virtus & potestas tenuit coclitem. i. horatiū postea coclitē ob captū ocu- lū: quē in casu de ponte amisit agnominatū solū in ponte. i. sublicio. i. ex licijs hoc est lignis pet trāsuerſū dispo- sitis cōstructo contra oēs copias hostiū. i. exercitus porſennę: donec pontē securi intercisum deieciſset. Quę vis. deuouit. i. ex voto morti voluntarię & dijs māibus oblate addixit deci. patrē & q̄ deuouit deci. filiū: ac misit i copi

¶ Quę res. Probat idē alijs exēplis q̄ in liuio & valerio recitant dicēs. Quę res impulsit qntū Mutiū iuuenē illū romanum sceuola deinde agnominatum: ad necē i. occisionem. porſennę regis heturrię romā obsidētis: sine vlla spe salutis sue: quia nō sperauit mutius sibi sed patrię & ita nō p- posuit sibi diuitias aut honores in terris. vt autem in liuio libro. 2. legimus Tarqui- nius post lucretię violationem a filio eius illatam & superbiam exactus confugit ad porſennam regem heturrię petens ab eo suppetias: q̄ similes fortunas sibi timēs cō- stituit romanos ad recipiendū regē coge- re: cūq; diu romā obsediſset & romani p- ximi ad deditionē essent. Quintus mutius accessit patres petēs veniā exeūdi in exer-

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

as armatas hostiū. vbi. s. cōsertissimi erāt hostes illuc se immiserūt & sibi necē: exercitū aut salūtē inuenerūt sine demonū fraude vt deuouendi se exēplum sequerētur alijs: sine miserationē dei etiā errantis deuotionē suscipiētis. Quid seq̄batur. i. prēdebat cōtinentia. s. ab auo Calj fabrij. qui spuit aurū pyrrhi. & cū esset clarissimus iperator collectis populi sepultus est. Quid seq̄batur tenuitas. i. exiguitas victus Marci Curij q̄ in catino lineo rapulas in foco tostas excedebat dū legati samnitū vim auri illi duo afferret: quā reiciēs ait se male iperare habentibus aux̄ q̄ auro nihilq̄ tali victu cōtento opus esse auro. Quid sup. sequebant̄ duo ppugnacula. i. vt dicūt fortiticia belli punici: videlicet Cai. & publius scipio. qui p̄ muro se carthagine. opposuerūt: vt qui putauerunt aduentum carthaginiensū intercludendū. i. impediendū & obstruendū suis corporibus q̄a fortiter pugnādo & cadendo p̄ patria corporibus suis obstaculū exhibuerunt vt recitat cōmentarij. Quid sup. sequebat̄ aphrica. s. scipio minor. i. posterior q̄ carthaginē deleuit quid seq̄batur maior. s. africanus: hoc ē scipio prior. q̄ carthagi. tributariā romano iperio fecerat. quid sup. sequebatur Cato. s. maior. interiectus iter etates horū. s. duorū scipi. quia mior erat maiori: & maior minore: vt in de senectū. visum est: qd̄ innumerales alijs. s. romani sup. seq̄bant̄ dico igt̄ innūerabiles. Nā nos abūdāmus exēplis domesticis. i. ciuitatis nr̄e: ā putamus eos cogitasse q̄cūq̄ eē expectendū sibi in vita nisi qd̄ videret̄ esse laudabile & p̄clarum. q. d. minime quia aliter nō obtinissent placitis.

FRAN.
MATV.

¶ Quē res. nota est historia. nam cū porſēna rex hetruscorū ianiculū ingentibus copijs occupasset & pulſos reges restituere in regnū velleret: Mutius Scauola impetrata prius a senatu abeundi venia regem in ipsius castris per insidias aggressus est: cumque frustrato circa purpuratū elusū teneretur ardētibz focis manū iniecit terroremq̄ dolo geminauit. & trecenti inquit sunt o rex hac Crassaturi in te via. Quo factū est vt rex admiratione simul & timore cōpulsus & Mutiū dimiserit & urbem obsidiōe soluerit: foedusque cū romanis firmauerit. hic Mutius postea Scauola a clade dextre cognominatus est. ¶ Quē vis Co. hic ingruentibus hetruscis & pontē occupare volentibus diu resistit. Cūque vndiq̄ instantes submouere solus nō posset ponte rescisso tyberim transnatauit nec arma dimisit. Vulnus in crure accepit ex quo claudus factus est: quod initū cū ei obieceretur. singuli inquit passus p̄clara victoriā meā de hetruscis me admonent alijs dicūt oculū amisisse. ¶ Quē pa. de Decius murēna consul cū Mālio torquato bello latino se deuouit. Nam cū responsum esset illos victoriā reportaturos: Quorū imperatores morerent̄: velato capite in cōsertissimā hostiū acie sese cōiecit & occisus est. Deuotionis verba & ritū Liui. tradit. ¶ Quē filiū. hic bello hetrusco: Samnitico: & gallico Cōsul cū Fabio maximo exēplū patris secutus deuotū dijs manibus obrulit caput. ¶ Quid cō. Ca. Fa. hic bello Tarentino consul cōtra pyrrhū Tarentinorū regem oblatū sibi ab illo imperij partē repudiāuit. Vnde ait Vir. paruq̄ potentem fabritiū. ¶ Te nūitas vi. M. Cu. is eodem tpe fuit quo fabritius. & fidiā suo Samnitico ptulit. ¶ Quid duo propu. bel. pu. 2. fratres fuerūt & 2. belli punici tempore cōtra Asdrubalem in hispa. militarunt. Cūq̄ ad debellādū roma. imperiū transire in Italiā & se fratri Annibali cōiungere Asdrubal velleret corporibus suis transitū illius occluserunt & mortui sunt: de hijs ait Virg. duo fulmina belli scipiadas. ¶ Propugnacula sunt muri & edificia ante urbem seu castra ad defēsiōē structa πρὸς ὅρα ἡ πόλις greci vocāt. ¶ Afri. ma. hic cartha. tributariā fecit. ¶ Quid mi. Scipionis Aemilianus. P. Aemilij filius Scipio. superioris adoptione nepos. Nā ab eius valitudinario filio adoptatus est. Numentia prius deinde cartha. deleuit. ¶ Quid in. horū & c. Cato. hic cognomento dictus est censorius gneus. p̄mus portie gētis tres sumas i hoie res existiatū ē p̄stitisse. fuit ei optius orator: optius ipe. optius se. eadē in scipio. Aemiliāo fuere: sed plurimorū odio laborauit Cato q̄tet & quadragies cām dixit: nec quisq̄ sapius postulatū est: sed absolutus sēper fuit. ¶ Interiectus: interpositus suus fuit. 3. belli punici suscipiēdi: 3. añ deletam cartha. raptus est. ¶ Dome. exē. romanis nō peregrinis. ¶ Laudabile & propterea honestum. Nā 3. cedunt sibi inuicem laudabile & honestum.

Porſēna
hetru. rex
Cocles.
Coclitēs
id est mo
noculi
Plautus
Duo de
cū pro pa
tria deuo
ti.
Deuotio
Copiā
Fabrici
us auri cō
temptor.
Curiu
galitas
Mos ro
manus
Duo
Scipiōes
Duo a
phricani.
Cato cē
sorius.

¶ Porſēne q̄ hetrurij rex fuit. ad cuius auxiliū Tarq. superbus p̄fectus ē persuadēs illi q̄ quēadmodū expulſus ē ipi sibi sic ppli porſēne facerē possūt: q̄a sibi aut illū traderet. ¶ Quē vis. Hora. Cocles iste qd̄ grā virtutis n̄ cupiditate diuitiā: motus cōtra tarq. i. pōte sublicio. i. ligneo se solū collocauit donec a tergo pōs ille fractus ē: idē i Tybe. decidit: & armatus ad suos tranauit. q̄ cocles appellatus: quoniā oculū i alio plio amiserat. vñ factū ē vt coclitēs appellaret̄ monoscili: vt ait Plau. De coclitū familiares. ¶ Quē vis vt oñdat illd̄ eē sumū bonū qd̄ rectū & cū honor factū sit Tāgit hyſtorias q̄bus hoc ita eē p̄bat̄ pleriq̄ ei n̄ alia cā vitā cū morte cōmutare appetuerūt: nisi hōestatis & virtutis cā: ergo virtus ip̄z bonū appellat̄. ¶ Patre Deciū. cū rōani cōtra latios bel lū gereret. Deci. cōsul vna cū collega sōniauit q̄ exercitus ille cuius iperator p̄ patria diē suū obire velleret victoriā cōtra hostes cōseq̄ret: quo deci. amore patrie istudus: cōuocato sacerdote solēnitatibus factis: oīa mala in pplm rōanū vētura i suū caput vēire optauit: moriturus i hostiū copias p̄sterni: qd̄ idē filius alio tpe fecit q̄ actio ab atiq̄s deuotio appellata ē. ¶ Copiās. Copiē militū sūt mltitudines militū. ¶ Quid. cōtinentiā. C. Fa. q̄ aurū pyrr. Tarē. iperatoris amor resp. spuit de quo ait Vir. Paruq̄ potētē Fa. ¶ Quid tenuitas i curijs. Cu. samnites pplos italię debellauerat. quorū i rēp: mos erat q̄ iperatores esset̄ patroni gētū q̄rū victoriā potiti fuerāt. Sānites at̄ cū petiisset Cu. domū cū i igne rapas voluēt iuenerūt putātes p̄ronū suū tenuitate coactū hoc facere magnū pōdus auri ei attulerūt qd̄ cu. acciperē noluit: quoniā ro. mos erat n̄ aux̄ possiderē: s̄ hñtibus aux̄ iperā Duo ppugnacula C. & Pu. Sci. cū Hasdru. velleret per hyf. trāsmigrā i ita. vt ferret auxiliū fr̄i Anni. se opposuerūt illi ne trāsiret & illic mortui sūt: & hoc fuit i scd̄o bel. pu. de q̄bus igt̄ Vir. Duo fulmia bel. scipiadas. Propugnacula. ac si diceret duo castella. Aphri. maior q̄ erat de familia Corne. q̄ Cartha. tributariā fecit. ¶ Quid mior. q̄ euerit cartha. i. tertio bel. pu. ¶ Inter horū etates interiectus Cato cēsorius q̄ vixit tpe Aphri. maioris: & etiā post eius mortem. Deinde mortuus est tpe aphricani minoris. Cato igt̄ & isti clarissimi viri nō cupiditate diuitiarum: nō ornamento: nō voluptate corporis se periculis subiecerunt: sed tantū p̄pter virtutē. diximus de Catone: lib. de senectute qui maximus erat senator orator & iperator. ¶ P̄clarum. ad rectum dicitur.

Veniāt igitur irrisores huius orōnis: ac snie etiā vel ipsi iudicēt
vtrū se horū alicuius q marmoreis tectis / ebore / & auro fulgētibus
q signis i tabulis qui celato auro / & argēto q chorithijs opibus abū
dant. An. Q. fabricij qui nihil eorū habuit: nihil habere voluit se si-
miles esse maluit. Atq; hec quidē que mō huc / mō illuc transferunt
facile adduci solēt: vt in rebus bonis esse negēt. Illud tñ arcte tenēt
accurateq; defendūt voluptatē esse summū bonū: que quidem mi-
hi vox pecudū videt esse nō hoim. Tu cū tibi siue deus: siue mater
(vt ita dicā) rerū oīm natura dederit aim: quo nihil est prestantius:
neq; diuinius. sic teipz abijcies / atq; psterne vt nihil inter te atq; i-
ter quadrupedē aliqd putes interesse. Quicq; ne bonū est: quod nō
eū quq; possidet meliorez facit. Vt eni qsq; est maxie boni particeps
ita & laudabilis maxime. Neq; est vllum bonū de quo nō is qui id
habeat honeste possit gloriari. Quid autē est horū in voluptate: me-
liore ne efficit: aut laudabiliorē virū? An quisq; in potiūdis volupta-
tibus gloriando se: & predicatiōe extollit. at si voluptas q plurimo
rū patrocinijs defendit: in rebus bonis hūda non est: eaq; quo est
maior eo magis mentem sua sede: & statu dimouet. Profecto nihil
est aliud bene / & beate viuere: nisi honeste & recte viuere.

mihī esse pecudū nō hoim. Tu o hō cū siue deus siue natura mater oīm rerū vt ita dicā: dederit tibi aim quo ni-
hil est pstantius neq; diuinius: sic ipe. i. tute abijcies. i. abiectū & cōtemptibilē facies atq; psterne te vt nihil pu-
tes interesse inter te / & inter quadrupedē. i. pecudē & bouem aut asinū: aut porcū. q. d. si q; porcis & bobus sum-
mū bonū ē voluptas: etiā tibi sit summū bonū: nulluz fuerit discriminē. Prēterea addit. Et ne quicq; bonum quod
nō faciet eum qui possidet meliorez. q. d. minime. Eni pro quia: vt quisq; est maxime particeps boni ita est & i.
etiā: maxime laudabilis. Neq; est vllum bonū de quo his qui habeat. i. illud nō possit gloriari honeste. Quid
aut horū. i. qui laudabilē faciunt aut de quibus gloriari possis honeste est in voluptate. q. d. nihil. vñ addit. Ne p
an voluptas sup. efficit virū meliorē aut laudabiliorē. q. d. minime. An quisq; excellit se gloriādo & predicatiōe.
i. aperta cōmendatione in potiūdis voluptatibus. i. in hoc q; voluptatibus potius sit. q. d. nequaq;. At q. i. sed
certe vel atq; si voluptas q defendit prōcinijs. i. aduocationibus / & defētionibus plurimoz: qā plurimi volupta-
ti indulgēt: nō est hūda. i. reputāda in Rebus bonis. i. i nūero rez bonaz: & ea quo. i. qto ē maior eo. i. tāto ma-
gis dimouet mentē sua sede. i. firmitate: e statu. i. trāquillitate. Profecto. i. reuera nihil aliqd ē viuere bñ & beate:
nisi viuere recte & honeste & ita nihil est bonum beatificum: nisi rectum & honestum: quod erat huius orationis
propositum.

Veniāt igitur. Concludit interrogatus. Sit ne aliquis esset eorū qui sententiam suam irridēt & veluti in
credibile admirantur & contempnūt qui malit habūdantibus pecunia & rebus externis similes esse an nihil ta-
le possidentibus: sed virtute prestantibus quales hij fuere quos cōmemorauit. Et neminē futurum esse dicit qui
non potius optet C. Fabricio similis esse: q cuius ditissimo. Sed tamen voluptatem obstinate asserere q q; re-
cte faciant ostendit penitus repudiendam dicens esse. Huius sen. meae. Qui hanc meam sententiā pro vero bo-
no non pbant: & irridēt. Horū ali. vt Cras. Luculli. Marmo. te. De marmoꝝ luxuria. Pli. loqtur lib. 36.
natu. his. Et precipuam morū insaniam appellat. L. Crassus orator primus peregrini marmoris habuit colum-
nas in atrio hymertias nec tamē plures sex aut longiores duodecim pedibus. Tamen ob id M. Brutus in iur-
glis eū vnerem palatinam apellauit. Ars autē sculpendi marmora vetustior fuit pictura ac statuaria. Quaruz
vtraque cū phidia cepit. L. Lucullus marmor delectatus est nigro quod in Mello insula na scebatur & ab eo lu-
culleum vocatū est. Ebore. Quo lectos & mēsas ornat. Soli dentes elephantum ebur sunt: vt Pli. scribit.
Quos deciduos casu vel senecta ipsi defodiūt elephantēs non ignari quā in ipsis praeda expetatur. Ceperunt
tamen Pli. tempore etiam ossa in Laminas penuria secari. Ipsi elephantēs cuꝝ a venatoribus inuaduntur fessi
impactos arbori dētes frangunt: praedaque se redimūt. Signis statuis & simulachris a prestantissimis artific-
bus confectis vt praxitele. Myrore scopa. Tabulis pictis vt ab appelle. Nam pictores aut in Tabellis: aut in
parietibus pingunt. Et Proper. ait. Inuenies tabula sibi palma ponit apelles. Corinthiis operi. vasa
corinthia signant ex are corinthio quod confusus are: auro argentoq; fuit. Casus autē miscuit Cū vrbis ca pere-
tur Olimpiadis centesimā: quinquagesimā sextā āno. 3. vrbis romae sexcentesimo octauo. Quia i cedio permittis plu-
rimis statuis. atq; sila chris gris: auri argētiq; venē i cōe fluxerūt. Et cori. qdē gris gna tria fuisse tradūt. Cādidū at
Q. iij.

ASCEN

FRAN.
MATV

M. tullii Ciceronis.

genteo nitore ad argentū maxime accedens & quo illa mixtura pluxit. Alterū in quo auri fulua natura. Tertiū in quo æqualis omnium temperies fuerunt auctores. Pli. & florius: aris corinthij præciosior nota fuit & toto orbe laus. ¶ Atque hic qui hic inquit quæ facile mutant: & in potestate sunt fortunæ, quæ vni dat: alteri adimit cōsistentur aduersarij bona nō esse. ¶ Illud tamen at. vnū inquit est a quo abduci nullo pacto possunt: Quoniā voluptatē esse sūmū bonū defendunt. Quam eorū opinionem improbat Ci. Eudoxus vt ait Ari. lib. vltimo æthi. voluptatem censuit esse sūmū bonū: propterea q̄ cūcta rationalia & irrationalia illam appetere cernebat. In cunctis autem esse id quod expetitur probū ac maxime optimū volebat. Cūcta vero in idem ferri optimū esse signare. Et singula quæ bonū sibi sit reperire. Quæadmodū escam: Quod autem omnibus bonū sit: & quod omnia appetunt: id esse sūmū bonū. Nec minus putabat id ex contrario patere: q̄ dolor per seipsum fugiendus sit. Idem & Epicurus sensit & alij nōnulli quos ceteri improbant philosophi. Cumque multiplex sit voluptas quæ corporis est penitus repudiatur: & beluarū non hominū iudicat. ¶ Sūmū bonū & oīa faciant gratia voluptatis vt dolore animi & corporis vacent. Illud enim est sūmū bonū propter quod cetera oīa fiunt / & ad quod veluti terminū oīa referunt. ¶ Pecudū: Quæ sensu dūtaxat vtunt ratione carent: q̄ p̄cipites ad id quod adest feruntur ¶ Animū. hoc est rationem. Nam cetera animalia aīam tantū habēt qua viuūt homines animū quoq̄ hoc est rationem quo sapiunt. Vnde ait satirus. Principio indulsit cōmunis cōditor illis tantū animas: nobis animū quo q̄. ¶ Natura secundū quam viuere nihil est aliud q̄ secundū virtutē viuere / ad quā natura nos ducimur hanc autē naturā Chrisippus cōmunē intelligebat & propriū humanitatis. Est vero natura vis q̄ cerni oculis non potest. Cogitatione autem comprehendit corporibus a deo insita: principij motus & getis. Ipsa enim est qua mouet naturalia corpora & quiescere rursus facit. oīa namq̄ corpora sicut elemēta: & q̄ ex ijs composita sunt. & si a deo motū & quietem habent. Continue tamē a natura mouētur: multa enī sunt quæ corpora mouent: primū deus deinde mens: postea aīa. Vltimo natura quæ veluti instrumētū dei est: hominē enī & bruta anima vt natura mouent corpora vero & simplicia & cōposita sola mouet natura & quiescere a motu facit. ¶ Diuinius animorū originē mature de cœlo inter recte philosophantes indubitate constat esse sentētia inquit Macro. & anima dū corpore vtitur hanc esse perfectam sapientiam vt vnde orta sit / de quo fonte venerit recognoscat hinc a Iuvenale serio vsurpatum est e cœlo descendit *Υψω Διὰ δὲ ἄστρον*. Et delphici vox hac fertur oraculi cōsulētis ad beatitudinē quo itinere perueniretur. Si te inquit cognoueris. Sedet in ipsius templi fronte. Hæc inscripta sententia fuit: hominī ergo vna ē cognitio sui. Si originis principij sui naturalis exordie priā respexerit. nec se quaesierit extra. Sed vt intelligatur animam nostram partē esse diuinæ mētis. Sicut veteres philosophi voluerūt & imp̄mis Pla. Deus q̄ prima causa est mētē creauit ex super abundanti maiestatis suæ fecunditate hæc mens oībus hūanis corporibus infusa ē cū purissima sit degenerat. hoc tamē falsū est. Nam si pars sequit naturam totius vnde est: sequeret animas nostras q̄ a deo sūt / deos esse. quod dicere absurdū esset. Deū vero mētē esse omnibus elemētis infusam quia oīa vegetentur etiam Virg. Platonē secutus sensit ijs versibus Principio cœlum &c. ¶ Quicq̄ ne. argumētū indissolubile. & facit sillogismū bonū est quod possessorē efficit bonū q̄ meliorē hoc est maius sed voluptas efficit libidinosū possessorē ergo nō est bonū: & hæc est minor. ¶ Honestē glo. nemo gloriarī potest quod comederit quatuor anseres in cœna dico honestē. ¶ Quid autem horū est in voluptate. hæc est alia minor pars sillogismi. ¶ Predicatione. quæ est virtus cōmemoratio patrocinijs defensionibus. Patronus dicit qui seruū manumisit. Patronus etiam appellat defensor causarū cuius relatiuū est cliens. Horū autē p̄onorum officij patrociniū nūcupabatur. ¶ Eaque maior. vt diximus in Catone maiore quātū magis aliquis in abūdātia voluptatū est: tanto magis perdidit animū & mentē: quoniā sensus corporis propter illam voluptatē stupratū sunt. Nihil est aliud. concludit hoc paradoxū reuertēdo ad eius titulū & inscriptionē. ¶ An quicq̄ &c. Validissimū est argumētū & quod vix possit infringi Quo voluptas nō esse bonū cōmunicat hoc modo. Bonū id est q̄ possessorē efficit meliorē. Voluptas autem non bonū sed pessimū efficit possessorē: non igitur voluptas bonum bonū est semper p̄desse nūq̄ obesse. Sed hoc nō præstat voluptas: non est itaque bonū iudicanda. ¶ Vt ei. Aliq̄ argumētū. Si hominē virtus meliorē & laudabiliorē efficit semper non iniuria gloriarī quis de ea pōt. Sed voluptas huiusmodi non est. non igitur gloriarī de ea quisq̄ potest: ergo malū non est bonū. ¶ Prædicatione vt de voluptate gloriatur. ¶ At qui. Conclusio est totius superioris disputationis / sed præcipue eius quo cōtra voluptatis assertores dixit. ¶ Patrocinijs defensionibus. ¶ Quo maior est. Quanto magis quispiā voluptate abundat: tanto magis insanit vt in Catone maiore Cicerō ait. Cū vero tres sint vitæ: voluptuosa ciuilis cōtemplatiua. Vulgus omnino seruire vitam pecorum diligit. Sustinetur autem ob id q̄ pleriq̄ in potestatibus cōstitutū instar Sardanapali vitam agunt. ¶ Profecto: Concludit hoc Paradoxū per propositionis iterationem.

Cōcludit
virtutē eē
sūmū bo
num.
Diuitiæ
antiquo-
rum
Sum. bo.
quid sit
Argumē-
tū indisso-
lubile

¶ Veniāt igit per cōparationē istorū bonorū eternorū horū clarissimorū viroz: ostendit virtutē eē summum bonū Interrogat enī istos q̄ delectantur his bonis vanis dicēs. Est ne aliq̄s vīm q̄ malit esse sūlis istorū alicuius quos diximus superius an vellet potius diuitijs abūdare. Rōdit q̄ potius vellet istorū virtutē q̄ diuitias: s̄ hāc vnā relinquit q̄ voluptate corporis potiri se per volūt quā rē suo loco cōfutabit. Ordo est. Tū dicet vtrū mallet aliq̄s esse sūlis alicuius horū q̄ marmoreis tectis vtunt: an sūlis Fabricij q̄ nihil horū habuit: nihil h̄re voluit. ¶ Fulgētibus auro. i. auratis. ¶ Signis statuis erels nūerat diuitias: quibus antiq̄ delectati sunt. Corinthijs. opibus: laus a loco: vt inq̄t Vir. & viuos ducēdo marmore vultus. Facile adduci solet. facile p̄bat & adducimus istos cū cōfitemur ista q̄ huc & illuc transferri p̄t minie bōa esse. Illd̄ autē stricte tenēt vt voluptas sit summū bonū. Summū bonū illud dicit ḡra cuius cetera fiūt. & idipm alicuius cā nō sit. hoc mō ipi lucrant & laborāt: vt voluptate corporis potiāntur. hæc voluptas ab ipsis summum bonum vocatur. ¶ Quæ vox pecudum. remouet auctoritatem illius falsæ sniæ. tales voluptuosi vt pecudes iam dudum hnt aīm in patinis qui nō prestantior & inanimatis sicut tabulis: & animatis sicut brutis animis: sed suffocatus tanq̄ in vna belua in his voluptatibus neq̄ in mun-

do. neq; in corpore humano quicquā est diuinius animo. ¶ Quicq; ne. argumentum indissolubile & facit syllogismum omne bonum possessorem efficit meliorem: hec est maior: s; voluptas non efficit meliorem possessorem: s; libidinosum: hec est minor: ergo voluptas nō est bonum. ¶ Honestē gloriari. nemo gloriari potest q; comederit quatuor anseres in vna cena: dico honeste. Quid autem horū est in voluptate: hec est minor syllogismi. ¶ Predicatione: quē est virtutis commemoratio. ¶ Patrocinij defen. Patronus dī qui seruum misit. Patronus etiam appellatur defensor causarū: cuius relatiuum est cliens. Horū autē patronorū officiū patrocinium nūcupabatur. ¶ Ea q; quo ma. vt diximus in Cat. maiore q̄to magis aliquis in abundantia voluptatum viuit: tanto magis perdidit aim & mentem: quoniam sensus corporis propter illam voluptatem sopiuntur: & languent ¶ Nihil est aliud. concludit hoc paradoxum reuertēdo ad eius titulum: & inscriptionem.

ΟΤΙ ΑΥΤΑΡΚΗΣ Η ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ ΗΩΡΟΣ ΑΡΕΤΗΡ.

N quo virtus sit: ei nihil deesse ad beate viuendū nec vero ego. M. regulum erūnosum nec infelicē nec miserū vnq̄ esse putauī. Non enim magnitudo animi eius cruciabatur poenis non gratuita non fides: non cōstantia: non vlla virtus: nō deniq; animus ipse qui tot virtutum presidio munitus tantq; comitatu virtutis ceptus cui corpus eius caperetur. capī: certe ipse non potuit. C. vero marium vidimus qui mihi secundis in rebus vnus ex fortunatis hominibus in aduersis vnus ex summis viris videbatur quo beatus esse mortali nihil potest Nescis insane: nescis q̄tas vires virtus habeat: nomē tantum virtutis vsurpas quid ipsa valeat ignoras. Nemo potest nō beatus esse qui est totus aptus ex sese quicq; in se vno sua ponit omnia. Cui autē spes omnis & ratio: & cogitatio pendet fortuna: huic nihil potest esse certi: nihilq; quod exploratum habeat permanfurum sibi quidem vnus diem: ^{erūnosum} hominem terreto: si quem eris nactus istiusmodi mortis. aut exilij minis mihi vero quicquid acciderit tam in tam ingrata ciuitate: ne recusandi quidem euenerit nō modo non repugnantī. quid enim ego laborauī aut quid egi: aut in quo euigilauerunt curę & cogitationes: meę. Si quidem nihil peperit tale nichil consecutus sum vt eo statu essem: quem: neq; fortunę temeritas: neq; inimicorum labefactaret iniuria.

tem conterraneum Cice. & item nouū hoiez vt ipse erat de quo in iurgurtha salustij plurima qui videbantur mihi in rebus secundis. i. prosperis vnus ex hominibus fortunatis i. felicibus quibus bona fortuna plurimū fauet: quia nimia dexteritate in bello vsus erat & videbatur aduersis sup. rebus vnus ex summis viris: quia res aduersas fortissimo animo tulit: quo. i. homine qui vnus ex felicibus aut ex summis sit viris: nihil potest esse. i. contingere mortali. i. homine: beatus. i. fortunatus: & felicius. O insane quisquis virtutem peripēdis. vt tu marce An. tu nescis: nescis inq̄ q̄tas vires habeat virtus vt vsurpas tantū nomen virtus sine re: & ita ignoras quid ipsa. i. vera virtus valeat. Nemo potest esse non beatissimus qui est totus aptus. i. constans: & quadrās ex sese. i. ex seipso: quicq; i. & qui ponit omnia sua in se vno. i. solo. Vnde persius. Necte quisueris extra: & maro de viro bono. Quid procures: vaniq; leuis: quid opinio vulgi. Securus mundi instar habens teres atq; rotundus. Externę ne quid labis per leuia fidat. Autem pro s; nihil certi & nihil quod habeat exploratū. i. satis scrutatū: & cognitum permanfurum sibi. i. ipm habentī quidem. i. certe vnum diem pōt esse huic omnis spes: & ratio: & cognitio pendet ex fortuna: terreto eum. i. eiusmodi hominem cui in fortuna sit omnis spes si nactus eris. i. inueneris: quē. i. alquē sup. talem terreto inq̄ istiusmodi minis mortis aut exilij vero pro sed: quicquid acciderit mihi. i. cuius. vero forti & constanti (videtur tamen de se loqui: cui An. extremū supplicium minatus etiā postmodū intulit) in ciuitate tamen ingrata vt quę camillū Scipio. aliosq; prestantissimos viros in exilium miserat: & nunc pati videtur: vt Ci. primus parens patrie appellatus: & qui e catiline faucibus tempu. eripuerat in exiliū mittatur ad supplicium: ob factionē An. poscatur: euenerit sup. mihi. ne quidem. i. non etiam recusantī. i. vltro ferre parato

Q. liij.

In quo virtus &c. hoc secundū paradoxum sic gręce sonat. Oti autarkes he eu demonia pios arete. i. q; sufficiens felicitas est per virtutem. Oti enim dī q; autha arkes (profertur autem gręce aitakis). i. multa: & sufficiens (he est articulus) eudemonia proferē eisdemonia. i. felicitas subaudi est pios. i. per aretem. i. virtutē. Quā sententiam vī contra Anto. induisse vt superiorem contra catilinā & cōiuratos reliquos. Probat autem potissimum exēplo marci reguli attilij: de quo in. 3. offi. la te vī sum est. Ordo est vt proponatur thema Nihil deesse ei in quo sit virtus ad viuendū btē. q. d. id quidem assero. nec vero ego putauī vnq̄ marcum regulū attilium qui vt fidem hosti seruaret & reip. consularēt ad dirissimū redijt supplicium in carcerē carthagesinen. nec erūnosum. i. erūnis ac calamitalibus plenuz nec infelicem nec miserū. Enim p quia magnitudo animi eius non cruciabitur a penis. i. populis illis carthaginem. vnde ene. i. Punica regna vides &c. ¶ Et ideo bella carthagenensia bella punica dicuntur. oe enim dipthongus sepe in u mutatur: vt a poena fit punio a phoenus punicus a moenia inunio &c. nō gratuita: nō fides non constantia: nō vlla virtus sup. alia: non deniq; ipse animus repente cruciabatur a penis q. i. animus munitus presidio. i. defensione: & custodia: q; gallice garnison dī tot virtutū & ceptus. i. circūstipatus tanto commutatu i virtutis cum. i. quando aut quis corpus caperetur ipse. i. animus non potuit certe capī. Vero pro sed nos vidimus caū marium arpina

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

non modo .i. nedum non repugnanti .i. tantum affuerit vt repugnem vt ne recusem quidem pro patria mori. enim p quia: quid .i. ad quid ego laborauit: aut quid egi: aut in quo euigilauerunt cure & cogitationes mee .i. qd mihi profuerunt. Quidē .i. certe vnde .i. siquidem. hic sunt duę partes. si ergo nihil tale cepi & nichil consecutus sum tale vt essem eo statu .i. in ea qualitate & conditione vite: quē .f. statum neq; temeritas fortune neq; iniuria inimicorum labafactaret .i. deiceret & concuteret. q. d. nihil mihi profuerit ante acta vita vnde & Sen. iustum mori respondisse aiunt in vanū se philosophatū si mortem patienter fere nondum didicisset.

¶ Secundum paradoxum.

FRAN.
MATV.

In quo virtus. Græca ppositio est οτι η αυτη αρκουσα επι το ποσ εν Δαιμονια. Sensus C. trāflu-
lit: potius q̄ verba. Sic enim melius exprimi & elegantius videbatur q̄ si diceret sufficere virtutē ad fœ-
licitatem. hoc paradoxo ostensurus est solam virtutē ad beatam vitam consequendam satis esse. Est au-
tē Zenonis & Chrysippi ppositio lib. de virtuti. Stoici virtutē diffiniebāt eē affectionē cōsentietē: & ip̄az ppter
seipsam esse virtutem non ob metū aliquē: aut spem aut aliquid eorum quæ sunt exterius inq; ipsa constitutam
esse beatam vitā. Cum autem probauerit Cicero nihil bonū esse nisi quod honestū esset consequens fuit osten-
dere beatā vitam sola virtute esse contentā. Beatos autem inquit. Cicero hos existimo qui sunt in bonis nullo
adiuncto malo. Neq; vlla alia huic verbo cuz beatū dicimus subiecta natio est nisi secretus malis omnibus cu-
mulata bonorum complexio omnes autem boni & sapientes beati sunt (vt dicebat Socrates) mali v̄ero mise-
ri. Inuehi autem in. M. Antonium videtur qui & si opibus abundabat: & multis alijsq; fortunæ præsidijs fultus
erat: dicitamen beatus non poterat cū virtute careret: & tam flagitiosam viē duceret: sunt in eundem oratiōes
quas Philippicas appellat: in quibus vir corruptissimus reprehēditur. ¶ In quo virtus dicimus. f. ¶ Neq; ego
&c. Propositionē suam Cicero exemplo. M. Reguli probat. Nota est historia: quā multi scribunt vt ipse Cice-
lib. 3. officiorum. Vbi Regulū contra impugnantes defendit & mirifice laudat. ¶ Erūnosum calamitosum. Ae-
rūnæ labores onerosos significant. vnde herculis aerūnæ vocatæ sunt. ¶ Infoelicem cuius vitæ exitus infelix fu-
erit. Nam iuxta Solonē spectare finem oportet. Dicitque beatus ante obitum nemo supremæq; funera dem.
¶ Non grauitas. Aliquot reguli enumerat virtutes quæ expertes erāt omnis cruciatus. Cum regulus ipse a pœ-
nis cruciaretur. ¶ Grauitas. quę opponitur leuitati. ¶ Fides quę est fundamentum iustitię. ¶ Constantia q̄ su-
biicitur fortitudini. Est autem perseverantia in re bona. ¶ Præsidio veluti militibus circūvallantibus. Nā præsi-
dium illos significat milites qui extra castra sedebant in loco aliquo quo tutior esset regio a militari ergo custo-
dia tracta est similitudo. ¶ C. Mariū huius vitam scribit Plitar. Cice. etiam in Tusculanis quæstionibus. M. lau-
dat patientiam hīs verbis. At vero C. marius rusticanus vir sed plane vir cū secaretur: p̄ncipio vetuit se alliga-
ri: nec quisq; ante Mariū solutus dicitur esse sectus. ¶ Vnus ex for. hoc est vnus ex hīs qui propitiā vtuntur for-
tuna. Quę vt C. ait in oratione pro. M. marcello quasi domina est rerū humanarū: ei enim foelicitas & succes-
sus hominum ascribitur. Vnde & luca. inquit. Quicquid laudamus in vllō maiōrū fortuna fuit Pompeiū itē lau-
dans C. inter cetera eximia & foelicitate tribuit. ¶ Vnus ex sum. Qui paucissimi sunt in virtutibus vero animi
nullam partem sibi fortuna vendicat si veris magna paratur fama bonis. Et si successu plutar. remoto inspicia-
tur virtus vt ait lucanus. ¶ Quo quare: vt et in prosperis & in aduersis rebus moderatus sis. ¶ Nescis in sa.
Nunc in. M. Antonium plane inuehitur qui faciebat quod hippocritę solent. Nā de virtute loquebatur & dis-
putabat: male autem & flagitiose vivebat. Non enim in verbis sed in actione virtus consistit In huiusmodi ho-
mines & Iuena. inuectus est cum inquit. Ultra Sauromatas fugere hinc libet & glaciale oceanum quoties
aliquid de moribus audent. Qui Curios simulant: & bacchanalia viuunt. ¶ Vsurpas. incultas in frequenti vsu
habes. Quid valeat quātā vim habeat. Nam ex seipsa perdit. Fortunaque pendet opposita virtute minas.
Laudandaq; velle est satis. Et nūq; successu crescit honestum. Quod Lucanus scribit. ¶ Nemo potest non &c.
Qui oīa sua in se posita existimat. Qui ex seipso non aliunde pendet: is beatus vocari potest. Talis autē est vir
bonus & sapiens qui vtramq; fortunam decet perfert: ac semper pro qualitate rerum optime agit. Nemo au-
tem beatus fieri misser potest. Etiam si omnia aduersa accidāt: violari enim beatitudo quę nascitur ex virtuti-
bus animi non potest. ¶ Ex sese. ex animo suo bene constituto non ex cōmodis corporis aut rerum externarū
& re vera qđ gręcorū in prouerbio est ουκ ανθρωπος εδω το οσωμειον hoc est non est homo qđ cerni-
tur. Sed animus hominis scilicet Cicero quoq; ait non esse hominē quod digito monstratur. Sed animū homi-
nis. ¶ In se vno. Vnde & Persius ait. Nec te quæsieris extra. ¶ Cui spes &c. Non potest esse beatus nisi qui fir-
ma & stabilia possidet bona diuitiæ imperia & cætera eiusmodi stabilia non sunt: quoniam facile mutantur &
auferri possunt: non est igitur beatus qui hæc possidet. ¶ Ex fortuna. ex ijs quę bona vocantur fortunæ. Ex q-
bus. M. Antonius pendeat. ¶ Nihil certi sicut is qui virtute est præditus quæ possessio certa est auferri enim &
mutari non potest. ¶ Vnum diem etiā breuissimum tempus sæpe enim accidit vt quē mane potentem & diui-
tem vidimus: eundem obiectum & pauperem vespere videamus. ¶ Eum tu. &c. huiusmodi inquit hominem.
Antoni. qui totus ex sese pendeat Qui omnia sua in seipso posita habeat: terreto quantūlibet minis mortis &
exilij Quia nihil proficies non enim cōmouetur & hec omnia virtute inferiora iudicat: ille cōmoueri poterit cu-
sus spes omnis & cogitatio pendet ex fortuna ¶ Mihi vero &c. Qui ex fortuna pendet terreti potest: ego vero
tantum abest vt verear: quicquid mihi accidat inter ingratos clues: vt ne recusaturus quidem sim si quid acce-
perit aut repugnaturus. Nam libenter suscipiam: & occasionem mihi præditam existimabo periculū mea virtu-
te facienda. frustra igitur exilium mihi aut mortem minaris cum in animo meo mihi omnia mea posita sunt &
in conscientia bene actæ vitæ: cum libenter exiturus sim tam ingrata ciuitatem quę liberata olim & defensa a
cede & incendijs per me fuit cum perniciosissimā coniurationem extinxi & cōiuratos cōprehendi: & tamē tot
me iniurijs affeci: tot periculis obijci patitur. ¶ Non repugnāti sicut Clodio non repugnauit eiectus ab illo in

exilium: cuius posset quod ipse scribit multis in locis: noluit enim ciues suos & de se optime meritos & decertare pro se paratos obijcere seruis armatis & gladiatoribus. ¶ Quid enim &c. frustra inquit tot labores sustinisse tot vigilias & sollicitudines in perdiscendis bonis & honestis artibus consumpsissem: si ex hoc statu in quo sum dimoueri possem. ¶ Peperi: quantum ad opera quae fecit: nam libros suos & res gestas partus suos vocant poete & oratores. ¶ Consecutus sum: ad honores spectat & magistratus quos gradatim gessit. ¶ Temeritas. gaudet enim omnia fortuna commiscere quam cecam & temerariam vocat.

¶ In quo virtus sit ei nihil deesse ad bene beatum viuendum. Videtur ¶ Ci. quod titulus male sonaret in latinum si de verbo ad verbum traduceret. id per alia verba dixit. Oti autarkes he arete pios eudemoniam. Quid per se sufficiens est virtus ad felicitatem: hac quidem admirabili sententia demonstratur virtus solam habere beatitudinem sicut in paradoxa demonstratur quod solum bonum appellatur quod fit cu honesta: & bona externa atque corporis bona vocanda non sunt. Beatitudo autem in se comprehendit omnia bona quae facile bona vnusquisque peditus consequitur. Inuehitur autem Tu. contra. M. An. quis non nominet eum ostendendo quod abundans sit maximis copiis fortunae. non tamen est beatus: quia virtute caret in quo nulla virtus sit. ¶ Ei deesse ad bene subaudi dicunt stoici. ¶ Neque subiicit. exemplum dicit. M. regulo qui cum cruciaretur a cartaginensibus non miseriam sentiebat: immo tunc erat in maxima beatitudine. quia officium virtutis exercebat. Hystoriae enim super sedendum: quoniam superius tegimus. ¶ Aerem ipsum: exantia enim est labor corporis. ¶ A penis. a cartaginensibus penae sunt cartaginenses. q. d. non est ille qui digito monstrari potest. ¶ Animus qui est ipse homo non cruciatur ¶ Gratuitas numerat aliquas partes virtutis quas exercebat. M. attilius regulus. ¶ Fides. quam precipue habuit in obseruando iuramento penis. ¶ Constantia virtutis. perseverantia in vita ¶ Praesidio: tutela alicuius loci. ¶ Corpus eius cum caperetur. quod corpore esset captus. liberato tamen animo erat: nunquam emisit vnum verbum turpe: sed omnia tolerabat pro virtute: quae admodum fecerunt nostri maiores. i. martyres a tyrannis cruciati. ¶ C. Marius arpinas qui fuit Ci. conterraneus in scientia militari ceteros preualebat. fuit autem in rebus secundis fortunatissimus: in aduersis fortissimus. Cum discordias cum sillam haberet depulsus est ex urbe: & latuit in pontinis paludibus: postea in urbem reuocatus sillanos expulit. ¶ Quo nihil beatius reperiri potest summus est iter virtute peditus: & virtutis tutela munitus: quae corporis crimina sentire non permittit. ¶ Nescis. dirigit sermo. ad. M. Anto. qui solum nomen virtutis habebat non actionem. nam virtutis omnis laus in actione consistit imitabatur etiam dictum Iuue. & de virtute locuti clunae agitant. M. an. quotidie de virtute disputabat & animus eius totus vitis: & sceleribus implicatus erat. quid ipsa valeat quae nullis penis: & tormentis cruciari potest. ¶ Nemo. i. omnis beatus est ex se. i. ex animo. qui enim ornatus est virtute: ille dicitur esse beatus: & omnia in se habere bona. ¶ In sese vno. s. animo bene constituto. q. d. non est ille qui digito monstrari potest. ¶ Ex fortuna. non in virtute. vt. M. an. nihil certum & exploratum in se habebat: cum. M. regulum. i. talem hominem omnia ex sese recipientem non minis mortis: non pena exilij: non alia significatione aut malo interire aliquo. ¶ Istiusmodi: qui sit inconstans in virtute. vt. M. an. nihil certum exploratum fuit michi vel Ci. vel Ca. siue alicui simili contingeret aliquid mali illud non timebo: & modo suscipiam libenter: quia virtutis meae experimentum faciam. ¶ Ingrata ciuitate. ingrata dicitur quoniam Ci. eam descendit a conspirationibus carilinae. Nunc autem. M. anto. illi minatur mortem vel exilium. ¶ Non repugnant. quod idem fecit cum a scelerato clodio in exilium missus fuit non repugnauit recedere cum potuisset suscipere arma: vt ostendit in omnibus orationibus quas habuit pro reditu suo. ¶ Quid enim neque in eo statu esse laborauit: quem non minas: non fortunae: non exilia preter reficerent.

¶ Mortem ne mihi minaris: vt omnino ab hominibus an exilium vt ab improbis demigrandum sit. Mors terribilis est ijs quorum cum vita omnia extinguuntur: non his quorum laus emori non potest. Exilium autem terribile his quibus quasi circumscriptus est habitandi locus non his qui omnem orbem terrarum vnam urbem esse dicunt Te miserie: te erumne premunt omnes: qui te beatum: qui florantem putas: tue libidines te torquent: tu dies noctesque cruciaris cui nec satis est quod est. & idipsum quod habes ne non diuturnum sit futurum times: te conscientiae stimulant maleficiorum tuorum: te metus: examinat iudiciorum atque legum quocumque aspexisti vt fuisse sic tue tibi occurrunt iniuriae: suspirare: quae relibere non sinunt Quamobrem vt improbo & stulto: & inertem nemini bene esse potest. Sic bonus vir & sapiens. & fortis miser esse non potest: nec vero cuius virtus moresque laudandi sunt eius non laudanda. vita est: neque

¶ Mortem ne &c. Docet viro fortune mortem quidem timendam cum malum non sit: vnde & Horatius. de viro bono in epistolis dicit quod decet minitanti mortem: moriatur mors vltima linea rerum est. q. d. nihil amplius in me potes. ¶ Et ideo saluator docet non timendos qui corpus tantum occidere possunt. & quia mors naturalis est nihil mali saltem culpe in eo esse volunt vnde illud est maronis: Vsq; adeo ne mori miserum est &c. & illud Iuue. Magnum crede nefas animam praefere pudori. Et propter vitam viuendi perdere causas. dicit ergo. Ne pro an o Antoni aut quisquis es tyrannum agens. minitaris mihi mortem sit mihi demigrandum i. discedendum omnino ab hominibus. i. ex hoc mundo: an minitaris mihi exilium. s. in aliquas solas terras aut in alienam prouinciam: vt sit mihi demigrandum: ab improbis qui in ciuitate tali sub tyranno viuunt. Mors est terribilis ijs scilicet peccatoribus: quia mors peccatorum pessima. quorum omnia. s. bona & fama: & vita & merita extinguuntur cum

Paradoxa
xii in. M.
Antoniū
Solū bonū
quod honestum.
Inuehit i
M. Anto.
M. regulus.
Erū
napeni.
Animus.
reguli nō
cruciabat
Cōstātia
Praesidio.
C. Marius
us alpinas.
Qui beatus sit
Cōstans
nullas minas
verebitur.
Ingrata
ciuitas.
Ci. a clodio.
in exiliū
missus

M. tullii Ciceronis.

vita: quia perijt memoria eorum cū soni-
tu: iustus autē vt palma florebit. Et in me-
moriam aeterna erunt iusti: & ideo mors nō
sup. est timenda ijs quorum laus non pōt
emori. Autem pro sed exilium est terribile
his quibus quasi circūscriptus est locus habitandi: nō ijs qui ducūt. i. reputant omnem rem. i. totum orbem ter-
rarum esse vnam urbem. Vnde socrates interrogatus cuias esset mundanū se esse respondit significans totum
mundum sibi patriam esse. Miseric & erumne. i. miseri cruciatus cōscientie tantorum scelerum. prēmūt te qui
putas te beatum & qui putas te florentem: libidines. i. male & libinose voluntas torquet te etiam futurę: quia
vermis eorum non extinguetur. tu cruciaris scilicet a conscientia: & vt dicit Iuuenalis. Iudice quo se Nemo no-
cens absoluitur. dies & noctes. i. per totum tempus vitę tuę. nec id quod est sup. tibi id est quod habes: est satis
sup. tibi: & times ne id ipm quod habes: i. per iniustam occupationem sit non diuturnū. i. brevis possessionis fu-
turum. Conscientie malefactorum tuorum stimulant. i. pungunt te: metus. i. formido iudiciorū: atq; legum exa-
nima. i. emori facit sine animo: ac anima reddit te: & iniurię tuę. i. quas alijs facis: occurrunt sic tibi quocūq; as-
pexisti. i. oculos direxisti: vt furie. i. infernales dicuntur occurrere parricidis vt orestis & alijs nefandi sceleris au-
toribus. quę. i. iniurię aut furie non sinūt te suspirare libere. i. sine pressura & anxietate animi. Quāobrem: vt
i. quēadmodū nemini. i. nō potest esse bene nō alicui improbo & stulto: & inertī. i. qui neq; vult: neq; scit: neq; va-
let bene operari. Improbis enim non vult: stultus non valet. & iners qui sine arte est nescit: pessimus autem est
qui non vult & ita improbus. i. improbandus sum in opere. Stulto autem ignoscendum est. vnde Iuue. Hūc ego
factis imputo. Inerti autem qui didicisse noluerit venia est neganda. vnde quia hic etiam stultos taxat. sciemus
proprie stultum non esse furiosum aut per naturam desipientem: sed qui alicui rei viciose studet atq; ita in vitio
est: vt stultus in meretricibus aut mercatibus. Sic. i. econuerso vir bonus contra improbum. & sapiēs contra stul-
tū: & fortis contra inertē. & ignauū non potest esse miser. Nec vero vita eius cuius virtus: & mores sunt laudādi
est non laudanda. immo est laudanda neq; porro vita est fugienda quę est laudanda aut pro sed talis vita esset
fugienda si esset misera. ¶ Quāobrem (concludit) quicquid est laudabile idem debet videri: & beatum: & flo-
rens: & expetendum.

porro fugienda vita est quę laudanda est. Esset autem fugienda si
esset misera. Quāobrem quicquid est laudabile. idem & beatum &
florens & expetendum videri debet.

FRAN.
MATV.

¶ Mortem ne mihi &c. Confirmat quod dixit. ea se peperisse & cōsecutū esse: quę labefactari nō possint &
stulus inquit es: si mortem mihi minitaris aut exilium. hec enim quę veluti graua & terribilia proponis: grata
mihi hoc tempore acciderent: nam per mortē abirem a mortalitate ad immortalitatem liberare tot periculis
quot mihi quotidie instant: non essem diutius inter improbos: & sceleratos. abirem in cōm & premia bona
actę vitę acciperem: per exilium vero a malis ciuibz & ingrata ciuitate ad bonos & gratos homines me cōferre
neq; angerer quod patria carerem: nam viris fortibus & probis totus vrbis patria est. ¶ Ab hominibus scilicet
cet migrandū sit ad deos & veram aeternamque beatitudinem quā illi cōsequuntur qui recte vixerunt. ¶ Mors
terribilis ijs est: qui voluptatibus dediti sunt: & omnis virtutis expertes ijs molestum est mori. ¶ Cū vita: nam
mortentes nullam sui memoriam posteris relinquūt. ¶ Hijs quorum &c. Cicero in tusculanis quæstionibus.
Sed profecto mors cū æquissimo animo appetitur cū suis se laudibus vita occidens cōsolari potest. Nemo pa-
rum diu vixit qui virtutis perfecte perfecto functus est munere. Multa mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerant
vtinam potuissē obire: nihil enim iam acquirēbatur. cumulata erant officia vitę cum fortuna bella restabāt
Quare si ipsa ratio minus faciat & mortem negligere possumus. at vita acta perficiat: vt satis superq; vixisse vi-
deamur. ¶ Mori non potest sicut mea cū tot res gestę me extent: tot monumenta ingenij relicturus sim. ¶ Ex-
ilium. illi timet exilium qui quasi quibusdam includūtur habitaculis quę egredi nō liceat: extra quę viuere nec
possunt nec sciunt. nam probis & fortibus viris totus orbis patria est Socrates quidem cū rogaretur cuias eēt
se esse diceret se mundanū inquit. Totius omni mūdo se incolam & ciuē esse arbitrabatur Aristophanes quoq;
ait πᾶσι γὰρ ἡ πατρίστ' ἐστὶν ἐν quem versum etiam teucer apud sophoclem vsurpauit. ¶ Te miserie
miserum fortasse me estimas cum hac mihi miniteris sed tu miser habēdus es qui libidinibus & cupiditatibus
plura possidendi dies & noctes cruciaris: disputaturus est illud Paradoxū Cice. omnes stultos insanire pertur-
bationibus scilicet animi quas omnes philosophi morbos appellant: qui autē in morbo sunt: ij cruciētur affi-
due necesse est. Contra sanitas animorum in tranquillitate quadam constantiaq; posita est. Recte ergo Anto-
nium cruciari ait C. cuius animus multis perturbationibz morbis circūceptus erat: nec officio suo utebatur qd
est ratione bene vt: quod sapiens facit qui nūq; perturbatur. ¶ Nec sat est &c. Quā nūq; vt supra ait expletur:
aut satiatur cupiditate sitis. ¶ Ne diuturnum sit: quia fortunę bona transferri possunt. & mutari. Ideo diuturna
non sunt. ¶ Conscientie tormento est conscientia: ideo semper aliquid additur ex quo intelligitur in quā pa-
tem accipiat. Vir. Et mens sibi conscia recti Papinius Trepidus circūuolat alis seu dies animi. Nullum autem
tormentū grauis cōscitēia peracti sceleris. Qd Iuuenalis ait: poena autē vehemēs ac multo senior illis quos
& ceditus grauis inuenit & rhadamantus nocte dieq; suum gestare in pectore testem. ¶ Iudiciorum atq; &c.
Iudicia ex legibus nascuntur. Illę enim poenę proponunt sceleribus vt furie. Sicut enim furie cruciare & vexa-
re sceleratos dicuntur ita iniuriarū quibus multos affecisti conscientia te exagitat. Quid enim aliud sibi volūt
poetę cum a furij matris agitatū scribunt Orestem: qd illū conscientia sceleris pacti vexatum. ¶ Quāobrem.
Concludit hoc Paradoxum per contrarium colorē rhetoricum. Sapiens enim stulto: fortis inertī opponitur.
¶ Miser esse &c. Si stulto hoc est morbis animi oppresso & ratione non vtenti bene eē non pōt: & qui ratione
vtitur & omni morbo hoc est perturbatione caret qui est vere sapiens miser esse nō potest etiam si crucietur &
in compedibus atq; carcere sit. Si esset misera. Qualis tua est qui cum tot perturbationibus occuperis insanus

es & semper cruciatis. Vita sapientis misera esse non potest. Quicquid ei accidat aduersi. ¶ Quamobrem &c. Probat vitā sapientis laudabile & per consequens beatā. quicquid beatū est idem & laudabile est & beatū. est.

¶ Mortem ne. ostendit istius stultitiam: qui putauit Ciceroni mala tradere. quum illi bonum hoc afferre dicit hoc modo Si mortē mihi praebebis ibo de mortalitate: ad immortalitatem: vterius sylla passus infinitos labores virtutis amore ab eiusmodi penis ad beatorum loca demigrans. preterea simili exilium minaris hoc erit mihi iucundissimum. abibo enim ab improbis. qualis es tu. ad probos. & ad bonos homines. ¶ Ab hominibus subaudi demigrandum: ac si diceret ad immortales deos proficiscar ab improbis ad probos. ¶ Mors terribilis. reddit rationem ad mortem contemnendam ratione circumstanti. Exilium terribile est his. i. illis qui non sciunt habitare & viuere: nisi in sua officina: & domūcula: non autē terribile exilium sapientibus vt docebat Socras. quorum locus habitandi est totus orbis. ¶ Qui te florentem. maximus enim erat in repu. M. Anto. ¶ Cui nec satis est quod est propter auariciā non sufficiunt sibi diuitiē quas habet ideo beatus esse non potest. ¶ Nec diuturnū. vt diximus in superiori paradoxo: hęc que modo huc: & illuc transferri possunt non sunt diuturna.

¶ Te conscientia. conscientia est vocabulum mesum. nam & bona & mala dī conscientia vt plurimū capitur in malum: ideo semper addendū est vt ille & sibi mens conscientia recti. Quin. ait. Conscientia mille testes. ¶ Ex animat. occidit ne capiatur propter scelera: atq; adulteria sua. ¶ Vt furie. tantē (inquit) sunt iniurię quas fecit vt furie sibi ante oculos versari videantur quę non permittunt eum libere suspirare. ¶ Bonus improbo: fortis stulto: sapiens inerti correspondent. ¶ Nec vero. i. vita illius laudanda est cuius mores laudandi sunt. quod non esset si esset misera. Vita virtute bene instituta expetenda est: quia misera esse non potest: quis multę calamitates tribuantur sapienti: tamen in eo beatitudo cōsistit: cum in eo virtus perduret. Calamitas sapienti viro secundum stoicos accidere non pōt. secundum vero peripatheticos calamitas hōi quis imperitissimo euenire potest. ¶ Laudanda quicquid laudabiliter agitur bonū nuncupatur: s; in .M. Anto. propter scelera sua nihil est laude dignum: ergo in hoc beatitudo non est quis externis bonis abundans sit.

Mortem & exiliū contēnt Cicerō.

Florens. M. Antonius.

Cōsciētia mesū est. Exaniat. Sapiēs q̄ uis sit calamitosus tñ bñs ē Stoicorū opinio Paripatheticū.

OTIOSA TETRAPTYCHIA

DArua (inquit) est res atq; magna culpa nec enim peccata rerum euentu: s; vitij hominum metuenda sunt. In quo peccatur: id potest aliud maius esse: aut minus ipsum quidem illud peccare quoquo te veteris: vnum est aurinauem euertat gubernator an paleę. in re aliquantum in gubernatoris inscitia nihil interest. lapsa est ipsius libido in muliere ignota dolor ad pauciores pertinet q̄ si esset petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine Peccauit vero nihilominus si quidem est peccare tāq; transire lineas: quod cū feceris culpa commissā est q̄ longe p̄grediare cum semel transieris: ad augendam transeundi culpam nihil pertinet: peccare certe licet nemini quod autē non licet id hoc vno tenetur. si arguitur non licere si id quidem nec maius: nec minus vnq; fieri potest: quoniam in eo est peccatum si non licuit quod semper vnum & idem est: quę ex eo peccata nascantur: qualia sint oportet.

test esse aliud maius sut minus alio: & id quoq; verum est. Quidem certe illud ipm peccare quoquo. i. quocūq; vteris te est vnum. i. vniforme & æquale. id autē inficias itam si animus fuerit dispar. nam qui cū soluta peccat non peccaturus si coniugem norit minus peccat q̄ qui coniugē: & qui rem non sacra de non sacro furatur nō furaturus eam si aut sacra esset aut in loco sacro minus peccat sacrilegio: & ita in consimilibus. Vnde in exemplo adducto ab authore si par est negligentia par videri posset culpa nisi q̄ maior cura rei maiori debeat. Dicit ergo an gubernator euertat nauem auri. i. refertam auro: an paleę. i. opletam palea: interest. i. discrimē est aliquantum in re. i. effusa. sed sup. nihil interest inscitia gubernatoris. Libido ipsius. i. gubernatoris aut alterius est lapsa. i. euacuata aut expleta in muliere ignota. dolor pertinet ad pauciores q̄ si fuisset petulans. i. lasciuę impetuofus in aliqua virgine generosa: ac nobili. Vero pro sed ipse nihilominus peccauit. quod verum esset si animus idem illi esset: vt si ignobilem stuprans etiam nobilissimā quāq; (si voti compos esset) stuprate velit: cū omni iniuria: animo quidem tantūdem peccat non re: ac si quia paucis iniuriam inferre ignotam corripit nō corrupturus nobilem ne pluribus iniurijs fiat minus peccat & re: & animo: q̄q; in nobili corrupta aut consentiente minus posset esse peccati q̄ in ignota virgine & refragante: Peccauit inquit nihilominus quidem certe si pec-

DArua inquit &c. Paradoxū sic proponitur. otī ista ta amartemata. i. q̄ æqualia sunt peccata. Nam otī dī q̄ ista. i. equalia: ta est articulus amartemata: seu amartimata. i. peccata subaudi sunt: quod paradoxum ex stoicorū disciplina profectum. Hora. in primo sermonum recte improbat dicens. Quis paria esse fere placuit peccata laborant. Cū vctum: & ad verum est: neq; satis firma sunt authoris ad ipsius probationem argumenta. Quo circa nos credimus vt hic peccatorum. ita apud inferos suppliciorum gradus vt qui deliquit grauius grauioribus illis subiaceat pœnis. Verum ordo est vt qui stuprum ancille aut pauperule intulerit dicat. Parua inquit. sc; quispiam est res. i. ancille vitium offerre aut plumbeā statuā furari: atq; vel atqui. i. nihilominus culpa est magna. Neq; enim peccata sunt metuenda euentu rerum: s; vitij homin. q̄ vērissimū est. Vnde qui corrupte vitium obtulerit per vim & integrum putarit stupratoris incorrupte crimē habet vnde luena. intra se tacitum qui cōspicit vllum facti crimen habet. Id in quo peccatur. i. obiectū aut res circa quam versatur peccatum po-

ASCEN

M. tullii Ciceronis.

care est tanq̃ transilire lineas: quia utrobique transiit. Quod. i. transilire lineas cū feceris culpa est cōmissa. q. d. ut primū transgressus es: & nihil pertinet ad augendā culpā transeundi: q̃. i. quātum longe progrediare cum trāsieris semel: quia certe nemini licet peccare: quod quidem verissimū: s; non probat intentū: vnde non procedit quod infert. Autem pro sed: id quod non licet tenetur hoc vno si arguitur non licere: siquidē id. s. non licere: nec potest vnq̃ fieri nec maius: nec id verū non est: quia minus l; habet religiosa coitus q̃ libero ab omni voto: & ita ille gaudius q̃ hic peccet: quoniam (inquit) peccatū est in eo si non licuit: quod. s. non licuisse est semper vnum & idē hoc vt dixi verum non est: & ideo oportet vt sup. ea peccata quę nascūtur ex eo. s. non licuisse sint equalia. Bona est sequela: s; assumptū improbandum: si enim equaliter non liceret: equaliter transgrediens equaliter peccaret: s; pōt fieri vt inequaliter nō liceret: & quod equaliter nō l; inequaliter fiat. quia diuerso aio: & diuersis incitamentis. Vnde senex iam frigidus per puocatā libidinē cum eadē cū qua iuuenis ardens grauius peccat.

¶ Tercium paradoxum.

FRAN.
MATV.

Parua est vt & c. Græcus titulus est οτι ισα τα αμαρτια. testium est paradoxum in quo parua esse peccata ostendere conatur Cicero ex stoicorum sententia. Hoc enim ipsi existimabant: & sic argumentabantur. Si verū vero maius non est: nec falsum falso maius erit: ita nec fraus fraude nec peccatum peccato: nam & qui centū stadiis abest a canopo & qui vno æque in canopo nō sunt ita & q̃ minus peccat: & q̃ ap̃ius in recto opere non sūt. Erant enim exēpli gratia in tēplo palladis athenis statuę duę: aurea altera: altera vero plumbea. Duo fures ingressi diripiū: alter auream alter plumbeam: comprehenduntur & ad Ariopagetas deducuntur. Ad sunt dracho & solum legum latores. Iudicant par poena puniendos q̃ equalē peccatum & idē utq̃ furatus erat statuam scilicet palladis: licet non ex eadem materia: hic non res consideratur: sed causa: & furis animus atq̃ intentio. Ex quo scire oportet dupliciter considerari peccatum: ab intensiōe & a re. & quantum ad causam attinet quod Cicero docet euidentissime idē peccatum est obulum furari: q̃ aureos centum. In oratione tamen pro murena hanc stoicorum opinionē contra Catonem disputans irridet Cicero. ¶ Parua inquit & c. Propositio est quā probaturus est aliquid autem suppleas: oportet Zeno vel Stoicus. ¶ Neq̃ enim peccata & c. Ratio est: quoniam peccata non rerum euerū hoc est eo q̃ homines effecerint. ¶ Sed vitijis hoim: hoc est animo & intensiōe Stoici non considerabant quid factum esset: sed quo animo factum esset. ¶ Metienda expendenda mensuranda. ¶ In quo. res in qua quispiam peccat. ¶ Aliud alio maius. plus furatur qui surripit viginti q̃ qui surripit decem. Est autem confirmatio rationis. Peccatum. Quomodo sit vnū paulopost ostensurus est. Quoquo verteris: aut ad maius aut ad minus. An auri nauē ponit exemplum vt res facilius ab imperitis percipitur Et tam inquit peccat quantum ad eius attinet inscitia gubernator qui auro mistā nauē euerit quia qui honestā paleis sinit mergi res quidem est diuersa quæ perditur s; eodem accidit inscitie vitio: quia nauē regere nesciuit. ¶ Lapsa est. Aliud exemplū si quis eū ignobilī muliere coiret: tantumdem esset ac si virginē violaret quātū attinet ad peccatū: cū peccare nihil aliud sit q̃ a recto recedere & veluti rectitudinis terminos transire. Si quid virores expendat differentia est. Grauius enim ledit qui virginē violat: q̃ qui ignota coit. Muliere ignota vt ancilla. Ad pauciores. Nam quia ignota pauci dolent eā attrectari. ¶ Petulans lascinus libidinosus. ¶ Generosa & nobili & ex familia illustri & nota: nā ex quo ad plures dolor pertinet & grauius peccatum est: si quis rem solam consideret. Peccauit vero. Vnde & Horatius ait. Quid interest in matrona ancilla pectetue togata: quasi autem diffinit quid sit peccare cum dicit esse tanq̃ transilire lineas: hoc est virtutis & rectitudinis metas & propositos terminos egredi sicuti & deliquere. vt Festo placet pretermittere quod nō oportet preteriri linea est quantitas longa sine latitudine & profunditate: cuius extrema duo sunt puncta: sic rationabiliter autem cōparari virtuti potest qua recta est & æquabilis hāc virtutis lineam: si quis vno semipede preterijt nō aliter peccat q̃ is qui decem pedibus prætereat. Nam quātūvis minimū egrediāris ab ea discedis. Quā longe siue parū siue multū nihil refert peccatū est in relinq̃ndo. Exēpli causa edicit senatus ne quis portam ciuitatis egrediatur q̃ si egressus quispiam fuerit exul habeatur tres egrediūtur hic tribus passibus ille mille: tertius decē milibus omnes exules habentur & eadem poena exilij digni iudicantur quoniam contra senatus edictum fecerunt. ¶ Ad augendam & c. Quoniam in transeundo metas peccatū est non in quantitate excessus aut qualitate rei. Peccare certe & c. Si virtus iubet q̃ faciēda sunt & prohibet contraria: peccatum autem omne contra virtutē est. sequitur nemini concessum peccare qui ergo peccat: quia egreditur lineas virtutis etiam si parū peccat: tantum peccare iudicatur quātū is qui multum peccat. In hoc vno tenetur. In hoc vno quod scilicet fecerit tenetur. i. consistit & positum est: quod sc; non l; qd̃ si quis est qui fecerit qd̃ nō l; peccat. Quicquid illud est quod fecerit. ¶ Si arguitur: si probatur scilicet non licere Id argumentatio est hoc modo: si quod non licet neque maius neq̃ minus fieri vnq̃ potest: cum peccatum sit in eo: quod non licet. quod semper vnū & idē est & peccata quę nascūtur ex eo quod non licet paria sint oportet: qui rem habet cū ignota facit qd̃ non licet: non minus q̃ qui virginē violat vtrumq̃ peccatum ex nascit qd̃ non licet: paria igitur sunt. ¶ Parua inquit est res & magna culpa: hoc est propositio stoica: q̃ equalia sūt p̃c̃a: vt idē dicit titulus græce οτι ισα τα αμαρτια q̃ equalia sunt p̃c̃a: q̃ aut hoc sit verū pbatur per similitudines & pluraq̃ rōes a Cice. hoc mō: qd̃ exēplū i principio sumēdū ē Athenis tēpore areopagitarū qdā statuā & plūbeā alter aureā Minervę eripuit hī abo ad draconē legumlatorē deducti sūt quos draco morti tradendos esse iudicauit. ¶ Nec enī p̃c̃a euentu rerū metiēda. Nā stoici iuxta hāc sniam draconis offēdētis factū ad exteriores aduentus nō cōsiderant sed mentē & vitijū peccātis accusāt. ¶ In quo peccat. maius est occidere patrē q̃ gallū. sed q̃tū ad mētē idē est siue occidas hoīez siue beluā. In reali q̃tū ad amissionē rei magna ē differētia inter aurū: & paleas. Insctia igno ratiā gubernatoris idē est illius ei equalē esse: igno ratiā iudicare aliq̃s: illius q̃ fregit nauē aureā: & illius q̃ fregit nauē paleis refertā Dolor ad pau. si sup̃ratur ancilla hoc sup̃rū ad pauciores pertinet: q̃ si sup̃raretur genero

Stoica p
positio.
Exēplū
ab ario
pagitis.
Draco le
gūlator.
Idē est oc
cidere
hoīem &
occidere
gallum.

fa mulier: q̄tū ad stuprū idē: s; si referi volumus ad actionē sceleris: differētia ē. ¶ Petulās appellat q̄ scd; appe- titū vivit: vlt a peto dictū. ¶ Tāq̄ trāsili lī. per lineā rectā virtutē itelligimus: q̄ stat sic: si q̄s at trāsit lineā per vñū digitū q̄ peccat vt ille q̄ pessimā trāsivit palmā. q̄ p̄mū ei a virtute recessit: nihil āplius illius rectitudinis virtuo- se reties. ¶ Ad augendā trā. cul. hoc mō. Si q̄rat q̄s a duobus. bis ter q̄tū faciūt. & r̄ndeat vnus octo: alter dicat bis ter faciūt septē q̄lī nūero ābo peccauerit: quū parmeno dicat faciūt septē & solias octo: parmēo fuit ppior veritati q̄ socias: s; tñ ābo ignorātes sūt: nō enī aiaduerti q̄s dixerit septē vñ octo: s; ābo: ignorantia fuisse dico. ¶ Peccare ce. li. ne. Alia ē p̄cipis mādatū: sit ne aliq̄s triticū de suo p̄cipatu asportat audeat reperitū quorū vnus tres modios: alter vero duos sacculos tritici asportauit q̄ q̄ peccauit ac ille q̄. cc. modios. Id hoc vno tenet hoc solo obligat q̄ tñ si licuit asportat triticū. & hoc licet nō pōt minui nec augeri quīs modus peccadi augeat & minuat: quoniā i eo est peccatū. scz hoc non licere. ¶ Si non licuit non asportare triticum licuit: & hoc semper vñū & idem erit: quā ex re peccata quā ex illo licere nascuntur aequalia sunt: q̄tum ad illud non licere.

¶ Qd si virtutes pares sūt iter se paria eē ēt vīta necesse ē: at q̄ pa- res eē virtutes: nec bono viro meliorē: nec tēperatē tēperatiorē: nec forti fortiorē: nec sapiētē sapiētiorē: p̄p̄tē fieri facillime pōt p̄spici. An vlt; bonū dicis: q̄ depositū nullo teste cū lucrari ipune pōt auri pōdo decē reddiderit: si idēz decē milibus pōdo auri nō idē fecerit. An tēperatē eū q̄ lē i aliq̄ libidine cōtinuerit in aliqua effuderit: vna virtus ē cōfētēs cū rōe oī perpetua / & cōstātia. Nihil huic addi pōt quo magis virtus sit: nihil deniq̄ demi: vt virtutis nomē relinquat.

nī. S; ē Nemo sit bōus p̄ter deū: id nihil faciat ad institutū. eo at mō quo hoies dicūt bōi ē alius alio melior: & ita virtutes: nō sūt pares. alioqn hmōi adlectiua nō reciperēt cōparationē. Et reuera mīte sūt q̄ si p̄p̄ie accipiāt auge- ri nō possit. & tñ iproprietate cōparationē hnt: vt iustus sit is cui p̄itus nil desit: aut super sit ad iusticiā: s; ad ordi- nē & pōt p̄spici nec tēperatiorē eē tēperatē. i. eo q̄ verē tēperās. Quia scd; sto. si i aliquo minus tēperās fuerit nō sit dicēdus tēperās si i illo nō tēperās: ergo tēperatissimus: nec fortiorē forti: nec sapiētiorē sapiēte. Verū i his dicēdus q̄ si virtute p̄ditus tātū sit dicēdus cui nūerū eiusdē cōueniūt neminē eē talē: nec tñ cōtinuo seq̄ virtutes eē pares: q̄a q̄cūq̄ hz virtutē aliquā scd; oēs nūeros: dicēdus erit ea p̄ditus / & bōus & studiosus: q̄a i nullo vitiosus: ali- ter nō heret oēs nūeros: & tñ pōt fieri vt alius habeat eodē nūeros magis itēos q̄ melior erit dicēdus: & ita virtu- tes nō erūt pares. vñ sicut lignū calefactū nō pōt nō dici calidū: & tñ minus calidū ē q̄ ferz cādēs ita hns fortitudinez p̄rio gradu nō ē fortis: & tñ ē fortissimus. Auctor tñ nō p̄bat oīs nūeros bōitatis eē: i quol; q̄ merito dicēdus sit bōus: s; nō p̄pterea p̄bat quī auctiores nūeros vnus habeat q̄ alius: vt verbī grā. In coelo nō ē q̄ q̄q̄ habeat vitij & tñ nec virtutes nec virtutū p̄mia i eodē obtinēt gradu. Dicit at sic. Et pōt facillie p̄spici: nec sapiētē esse sapiētē q̄ oīa p̄bat sic. An dicis vix bonū q̄ cū possz lucrari. i. detinēdo ipune. i. s; p̄uisione & poena ab iudice i- stigēda. depositū. i. rē depositā domi suę nullo teste. i. clā oībus p̄terq̄ se / & deponere: reddiderit decē pōdo. i. li- bras auri si idē. i. depositarius nō fecerit idē. i. eādē rē: hoc ē restitutionē i decē milibus pōdo. i. libra. q̄. d. minie di- cē dū bonū. i. istū: qd verissie dicat. nō tñ cōtinuo pariter bonos arguit. Nā fieri pōt vt q̄ decez pōdo amor dei / & iusticię reddiderit plus mereat q̄ q̄ mille: sicut vidua q̄ duo minuta i gazophilatiū misit: q̄a affectus nō effectus re- mūerat a deo: deide bōi viri nō dicūt tātū q̄ declinat a malo: s; q̄ faciūt bonū. Quocirca ēt si oēs iusti idifferēter declinēt a malo: ita vt penitus nihil iusti admīterē velēt. tñ nō statī erūt q̄ bōi: q̄a alius alio poterit plus bōi: aut cū maiori charitate / & grā facer. Aut an dicis eū tēperatē q̄ cōtinuerit i aliq̄ libidine. & effuderit. i. p̄itus exposue- rit i aliq̄. i. alia: vt pote vehemētior. q̄ si diceret minie: & id verē: s; vt prius. Vna. i. vna q̄q̄ virtus ē cōfētēs cū oī rō- ne / & perpetua cōstātia: ita vt is i quo virtus dicat nihil vñq̄ faciet aut saltē facer p̄p̄it cōtra rōnē: & id quoq̄ ve- rū: s; i p̄posito & i facto sūt gradus: q̄ disparia faciūt merita. Nihil pōt addi huic. i. alicui virtuti: quo. i. vt vel per qd sit magis virtus. Pōt tñ addi vt sit maior virtus: & deniq̄. i. ēt si ad vltimū p̄fitef nihil pōt demi hic. i. ab hac: hoc ē quīs virtute: vt nomen virtus reliquat. i. ita vt maneat tñ virtus immo potest intensio / & feruor ita & vir- tus maneat nō minus proprie q̄ prius. sed tamen minor. Verum hęc theologi nostri argutius disputabunt.

¶ Quod si virtutes. Ratio est a simili sicut virtutes pares sunt inter se: sic & vīta quæ sunt opposita virtu- ti paria sunt: Stoici omnia bona paria esse putabāt: bonum omne summopere esse appetendum: id que neque argumentum suscipere: nec detrimentum: exempli gratia tam implet officium liberalis viri qui largitur autem cum plura largiri non possunt. q̄ qui decem aureos erogat: cum possit: nec considerabant illi bonum vt maius vel minus est: sed vt quispiam suscipiebat. ¶ Pares. Quia virtus maior alia virtute non est. Est autem bonus fil- logismus / conclusionem. relinquit more oratoris: facile enim elici potest positis præmissis. ¶ Nec bono & cæ- tera. Non recipiebant comparationis gradus stoici: cum bonum neminem intelligerent qui non esset perfe- ctē vereq̄ bonus. Quicumq̄ implet officium virtutis is virtute præditus bonusque dicitur. Cui vero quispiam defuerit bonus esse nō potest. Tam ergo liberalis est qui pauca largitur cū plura nō possit q̄ qui multa cū possit Bono viro iusto. Nā ex iusticia bōi viri nominat vt ait Ci. i. offi. Tāgit aut hic q̄tuor virtutes p̄cipales. ¶ Sapi- eti: prudēti nō idē sūt sapia & prudētia. Nū prudētia ē habitus verus cū rōe q̄ i ijs agēdis versat q̄ sūt hōi bōa & mala. Sapia ē sciētia & itellectus p̄ciosissior: natura Sapiētes plerūq̄ rebus admirabilibus & diuinis itēti pp̄ia cōmoda ignorāt. At vero prudēs circa illa versat i q̄bus cōsiliū locū hēat: cū bñ cōsuler ad eū p̄cipue spectet. An vix bonū &c. Exēplo oñdit vix eē qd dixit bono meliorē fieri nō posse. Qui tā bōus est q̄ deposita apd se auri

Petulās q̄ sit. Linea re- ctā. i. vir- tus. Aliq̄ exē- plum. Aliq̄ exē- plum. P̄tā eq̄- lia sunt. ASCEN

Pōdo in dolo.

FRAN- MATV.

R. i.

M. tullii Ciceronis.

pōdo decē reddit: cū lucrari ip̄ue possit. Quoniā nullus testis fuit cū deponeret q̄ q̄ reddit decē milia. Hoc ex cō-
trario verē eē cognoscit. Quia tā peccat q̄ nō reddit decē pōdo ap̄ se deposita q̄ q̄ decē milia. Iustus ei nō intelligit
sc̄d̄ re q̄ litatē circa quā iustus ē: s̄ circa aim & irēlionē iusticiā exercētis. Pōdo: gñis ē neutri pl̄atiui nūeri: ac mo-
nopriū. Significat aut libellū. vnū pōdo nō dicimus s̄ duo tria pōdo: & deiceps obseruamus. ¶ Aut tēperatē
Qui semel itēperās fuerit: et si se & prius sēper cōtinuerit: dici tēperās āplius nō pōt: cū semel recti terminos egres-
sus sit vt virgo q̄ semel rātū se violari sciuerit. Virgo āplius appellari nō meret. In aliq̄: vt i virgie. In aliq̄: vt i ācilla
¶ Vna virtus &c. Probat verē eē qd̄ dixit ex descriptiōe virtutū q̄ ē habitus ai i naturē modū rōi cōsētaneus hēc
virtus cōsistit i faciēdis & nō faciēdis. Nūq̄ aut appetitui seruit: imo illi sēper dñatur: & perpetuo cū rōe cōsētit per
quā hōi priā cū deo conatio ē. Cū vero deus hōi rōnē dedit & rectā rōnē dedit q̄ ē natural̄ lex: iperās nobis q̄ fa-
ciēda sūt: & phibēs cōtraria. Est at bōus fillogismus quō vnā eē virtutē & augeri v̄l minui nō posse oñdit hoc mō:
si vna ē virtus cōsētēs cū rōe & perpetua cōstātia nihil huic addi pōt relinquitur cōclusio ergo neque bono viro
melior: neque forti fortior: neq̄ tēperato tēperatior esse pōt. ¶ Demi Quicqd̄ ei demeret virtutis nomē tolleret

Virtutes
et sūt aq̄
les.
Bonus. &
iustus

virtus qd̄
sit.
Tāperās
Stoici cō
paratiua
nō hnt

ASCEN

¶ Qd̄ si virtutes. iter se sūt pares: vt si dono alicui pecunias: alteris triticū. hēc oēs virtutes sunt eq̄les. ¶ At q̄
virtutes. virtutes iter se pares existūt q̄ tāta ē liberalitas i donādo tibi triticū: q̄ta ē i largiēdo pecunias. ergo pos-
sessiua cōparari nō possūt: quoniā si vnus est iustus itegre d̄z eē iustus & eē nō pōt iustior: q̄a seq̄ret q̄ iustus nō heret
iusticiā. Dicimus ei q̄ cū descēdit a linea virtutis sceleratus ē. ¶ Ordo at ē. facillime percipi pōt pares eē virtutes
¶ Nec bono viro meliorē. aliquo mō cōparatiua ap̄ sto. nō reperiūt. Bōus vt et dicit Ci. i li. officio. p̄iusto capis
¶ Nec tēperate. tāgt̄ q̄tuor pares virtutes. ¶ An vix bonū. si qs̄ eni depositū triginta aureorū acceperit: & illud
postea itegritū reddiderit. postea decē pōdera auri penes depositū suscepit i restitutōe duos teneat aureos iustus
nō appellat hō: quoniā totū depositū i itegritū nō restituit. ¶ Nō idē effecerit: q̄a forte tēperat̄ vocabulū. si virgo
perdidit virginitatē cū mltis ānis cōtinēs fuerit: nō āplius nomē virginitatis retinet. ¶ Vna virtus cōsētēs virtus
ei sēper sibi cōstat. hoc ē nūq̄ sibi assētit vitio neq̄ alteri: s̄ sēper sibi cōsētit cū rōe: atq̄ cōstās ē. ¶ Perpetua. Nā
quis aliqs̄ ad tps̄ steterit castus: postea i aliq̄ peccet libidine nō dicit tēperatus: quoniā castus nō ē. ¶ Nihil addi pōt
ergo cōparatiua nō sūt: & sicut aliqd̄ addi nō pōt: sic et nec aliqd̄ diminui: quoniā si a virtute desinit desinit. eē bo-
nus: hoc mō ad liberalitatē quā oportet. Sūt aut duo qui pane indigent. vnus famelicus. alter vero nō. si illi qui
non est famelicus panem do: non appellor liberalis. Nam quis dederim cui oportet indigenti & q̄tum oportet:
non autem dedi quando oportebat desino a illa liberalitate & virtute.

¶ Etenī si bñfacta &c. Hoc argumētū i
eodē hesitet luto. Nā esto rectū & eq̄uū nō
suscipiāt magis & minus: ita vt linea pedāl̄
si mō sit vere recta nō sit minus recta quā li-
nea q̄drupedal̄. Nō tñ cōtinuo erūt pares
aut paria recta: s̄ pariter aut eq̄ Sic virtus
q̄ recta ē nō minus ē recta i martha. q̄ i maria
ē tñ mior: s̄ hoc saxū satis voluius. Ordo
ē. Etenī. i. certe si bñfacta sūt recte facta q̄a
nihil ē rectius recto. certo nec qd̄. i. nec ē
q̄c̄ pōt iueniri melius bono. immo pōt si
melius sit nomē p̄serti. Igt̄ seq̄ vt et vitia
sit paria: q̄a vt dixit ex aristo. Oppositorū
ē eadē disciplina: s̄ q̄a idē. s. ethi. dicit q̄
tāta ē offēsa quātus q̄ offēdit q̄s neget cō-
tumeliosū i deū aut parētes maius hñe vi-
tiū q̄ i vilissimū quēq̄ hoies. Atq̄. i. s̄ cer-
te quoniā virtutes sūt pares recte facta q̄a.
i. q̄n qd̄ p̄ficiunt a virtutibus dñt eē pa-
ria: videt̄ seq̄la satis p̄bada: s̄ assūptū vt dixi iualidū ē. & nō cōtinuo bōitas facta a virtute natural̄: s̄ a grā dei ip̄s
acceptatis depēdet. Itēq̄. i. & cōsistit p̄ctā quoniā manāt. i. p̄fluūt ex vitijs necesse vt sup. sint eq̄lia. Inqs̄. i. tu q̄ es
plēbeius aut iuidulus: o Ci. tu sumis ista a phis: vt poete a sto. ad qd̄ Ci. per irrisiōnē. Metuebā ne dicerēs q̄ ius
merē a lenōibus. Et si dicis. q̄ so. disputabat isto mō: hercule tu narras bñ. i. cōueniēter mihi. Nā traditū ē mēo-
riē istū. i. quē mihi obijcis so. fuisse vix doctū & sapiētē. S̄ tñ q̄ro ex te (q̄n. i. q̄n qd̄ nos cōtēdimus inter nos vera-
bis nō pugnis) vtrū de bōis. i. q̄n q̄rit de bōis: q̄rēdū ē potius qd̄ sēserit baiu. i. vilissimū & rudissimū hoies q̄ baiulā.
i. portādis mercibus & sarcinīs viciū tenuē vix vnciatū lucrāt. vñ vulgo lucratores denarioz (gaignedeniers) di-
cūt: atq̄ qd̄ operarij q̄ mechanicē vulgo dicūt sēserit: an sup. q̄rēdū ē qd̄ hoies doctissimū q̄. d. nimirū qd̄ doctissi-
mū. p̄serti cū hēc snia nō mō verior sup. sit: s̄ legēdū credo hac vt sit ordo. Presertim cū nō mō vlla snia verior hac
snia. i. q̄ sit hēc snia cēsēs oia vitia eē paria & ob id pariformiter puniēda: s̄ neq̄dē. i. nō ē (quis id potius videat)
vt ilior possit reperiri. Probat vtilitatē: q̄a ab oī sceles̄ idifferēter arcet dicēs. Enī p̄ q̄a. q̄ vis. i. potestas / aut au-
ctōritas arceat magis hoies ab oī improbitate q̄ si sēserit nullū discrimē. i. nullā differētiā eē i delictis. q̄. d. nulla &
q̄ si sēserit eq̄. i. eq̄lit (vñ scribēdū ē eq̄ nō eq̄) peccat si manus iferāt priuatis. i. magistratu: ac si iferāt magistrali-
bus. i. in officio publico existētibus vt cōsilibus p̄toribus / edilibus &c. & q̄ si iferint eandē labē libidinis eē
in quācūq̄ domum. i. nobilē siue ignobilē seu pauperē seu diuitē intulerint stuprū q̄. d. nulla. Verū (q̄a nemo si
ne crimine viuūt) si hoc esset persuasum: male ageret cū multis a q̄bus nūc abstinet. Prererea multi de venia de-
sperantes dānarentur cum Cayn & iuda: qui nunc veniam exorant cum petro & paulo.

¶ Etenī bñfacta sūt. nihil recto rectius ē: certe nec bono qd̄ meli-
us: q̄c̄ iueniri pōt. Sq̄t̄ igt̄ vt et vitia sint paria. Si qd̄ prauitates aī
recte vitia dicūt. Atq̄ quoniā pares virtutes / sūt recte facta / q̄n a vir-
tutibus p̄ficiunt̄ paria eē dñt. Itēq̄ p̄ctā quoniā ex vitijs manāt sit
eq̄lia necesse ē a phis igt̄ ista sumis. metuebā ne a lenonibus dice-
res. Socra. disputabat isto mō. bñ hercule narras. nā istū doctū / &
sapiētē vix fuisse memoriē traditū ē. S̄ tñ q̄ro ex te q̄n verbis inter
nos cōtēdimus nō pugnis vtrū potius de bonis est q̄rēdū: qd̄ baiulū
atq̄ operari: an qd̄ hoies doctissimi sēserit. p̄serti cū hēc sentētia nō
mō verior: s̄ ne vt ilior qd̄ hoim vitē reperiri vlla possit. Quē vis ē
ei q̄ magis arcet hoies ab improbitate oī: q̄ si sēserit nullū i delictis eē
discrimē. Eque peccare: si priuatis ac si magistratibus manus infe-
rantur: quācūq̄ in domū stuprū intulerit: eadē eē labē libidinis.

FRAN.
MATV.

¶ Est enim bonū & rectū cōuertunt: quā qd aut rectū est rectius eē nō pōt vt linea q̄ si recta ē rectior fieri nō pōt: & se hęc illa rectior duceretur sequeretur illam rectam nō fuisse: eodem mō cū rectū & bonū sint idē q̄cquid bonū est eē melius nō potest: quoniam si bono melior esset seq̄ret eū q̄ bonus ē bonū nō eē cū bonitas augeri aut minui nō possit. ¶ At qui & c. Si pares sūt virtutes vt dictū ē & q̄ ex virtutibus oriūt opera paria sint necesse est. Sēper enī pars segtur totū: si aut veniētia a virtutibus paria sūt & peccata q̄ veniūt a vitijs necessano sūt æq̄lia. ¶ A philosophis quod pbauit rationibus id auctoritate cōfirmat. oīa: scilicet peccata paria esse vt sicut omnis sedes par ē ita libido oīs pars sit. Facit aut quēpiā sibi occurrere q̄ differis de paritate peccatorū: a philosophis sūmis Cicero quasi dicat admittenda propterea nō sunt q̄ incredibilia dicunt philosophi cui inuens respon- det Cicero tiebā ne peteres a me accipere ne hęc a lenobus. q. d. a q̄bus cōmodius & melius hęc acciperē possū quā a phīs q̄ hęc sciūt & quotidie disputant: habentibus aut peritiā rei credendū est. ¶ Socratis primus is fuit qui dixit pares esse virtutes & paria vitia & sunt aduersarij verba. ¶ Bū hercle. Cl. responsio. ¶ Istū Socratem, ¶ Doctū. quātū ad scientiā. ¶ Sapientē. quātū ad mores: de quibus vt supra diximus primus disputare incepit ¶ Quid baiuli. Quasi. d. querendū est quid docti senserint: non quid indocti ¶ Baiulos auctore Pōp. dicebant antiqui quos nūc operarios vocamus: Vnde adhuc ex operari baiulari dicitur: sed nō eos baiules intelligimus quos gerulos nominauit antiquitas: q̄ onera gerunt: gr̄ce βασιλῶνες dicuntur. operarij vero εοῦτοι qui diuersa exercent opera. ¶ An quid homines. Quam quisque nouit artem in hac se exerceat inquit Cice. in quā stionibus tūsula. ¶ Hęc sententia. hoc paradoxo q̄ peccata oīa paria sunt in suo genere non aduersa genera comparata. ¶ Nec vtilior. Et q̄ vtilior non sit mox ostendit. ¶ Quæuis. Quæ potentia. ¶ Arcet prohibet. Trahitur autē a gr̄corū magistratu hęc verbū quē illi ἀρχὴ vocant: in cuius potestate ē vt cogē vt phibere ¶ Discrimē. Differētiā: vt idē sit paruū peccatū & magnū rōne quā supra diximus. q̄ enī hoc itelligit & credit: is ab oīa abstinet p̄cō: q̄ si persuasū fuerit peccatū aliud alio maius eē. a maioribus sātū fortasse abstinēbūt non nulli miora licētius quotidie perpetrabūt q̄ nō faciēt si hanc admiserit p̄positionē æqualia. s. esse p̄cā ¶ Si priuatis & c. multi abstinet ab iniuria magistratibus inferēda: ijdē vero priuatos passim lēdunt: q̄ illd̄ grauius: hoc lenius credūt p̄cātū. S3 cū itelligēt paria eē delicta: nō minus priuatis parcent q̄ magistratibus: priuatis & ma- gistratus contraria sunt. ¶ Quācūque domū: siue diuitis: siue pauperis: siue nobilis: siue ignobilis.

¶ Nihil recto rectius. si enim aliqua linea sit quæ non omnino recta sit: sed fiat alia rectior, illa desinit esse recta. quoniam aliquam habet in se inequalitatem: quia linea recta alia rectior fieri non potest. nam prior illa recta non erat. sic etiā aliquis melior non reperitur bono. Sequeretur aut q̄ ille qui bonus est: si aliqua bonitate desideret: bonus non esset: igitur melior aliquis bono esse non potest: quia virtutes pares sunt: ergo facta quæ proficiuntur ab ipsis debent esse paria: & vitia quæ sunt contra virtutes paria necesse est vt sint: & est conclusio. ¶ A philosophis inquit. probat per auctoritatem philosophorum q̄ peccata sunt paria intelligamus enim esse paria ad similitudinē p̄cō: hoc est sedes oīs æqualis est sic oīs libido æq̄lis est. Inquit aduersarius hęc sumi a philosophis p̄cepta. Ne a lenonibus. confutat hoc dictum ac si dicat. hoc volo vt dicas. ¶ Socrates disputat isto modo. verba sunt aduersarij quem sic Cice. introducit: vt auditoribus ostendat hęc non fuisse sumpta nisi a doctissimo viro. ¶ Doctum ad scientiam. ¶ Sapientem omni virtute præditum qui gr̄ce sophos dicitur. ¶ An quid homines doctissimi. quasi dicat vnusquisq̄ sue artis disputatio est optimus. Non modo verior hęc sententia non solum vera: sed etiam vtilis: q̄ vtile hominibus est: vt parua sane scelera etiam magna esse existiment. ¶ Si priuatis ac si magistratibus manus inferant. si quis dubitabit esse in homine nullum discriminē: in verberando hominem priuatum: & se magnopere a peccatis abstinēat. magistratus autem est officium q̄ appellatur gr̄ce

Liberall
tas abla-
ta circū
stati perit
Virtutes
pares sūt
Auctori-
tate so-
cratis tu-
tatur se

magistra-
tus.

rentem officium: quam gr̄ci vocant.

¶ Eandem esse labem siue matrona nobilissima: siue ancilla fuerit: stuprum omnino est: æqualis libido. ¶ Nihil ne igitur. In solutione huius obiectionis / multo sanctius loquitur. q̄ in superioribus. Vult enim facta quæ in se essent paria ex diuersis causis: & voluntatibus fieri imparia. quod quidem verissimum est sed ex eo arguuntur vitia non esse paria: quia qui ex leuiori attentione peccat minus peccatum. Vnde ma- gus erat peccatum. iudeorum ex malicia / & inuidia peccantium: q̄ & pilati principi ex ambitione / & timore. Sed ad ordinem. Igitur nichil interest. (Nam aliquis hęc dicit aut dicet. id est obijciēt michi) an quis necet

ASCEN

¶ Nihil igit ne interest. nā hoc dicit aliquis patres quis necet: nā seruū: nuda ista si potes iudicari qualia sint: nō facile pnt. Patres vita priuate si per se scelus est: saguntini q̄ parētes suis liberos emo- ri q̄ seruos viuere maluerūt patricidē fuerunt. Ergo & parēti nōnū q̄ adimī vita sine scelere. & seruo sepe sine iniuria nō pōt. Causa igitur hęc nō natura distinguit. Quæ q̄n vltro accessit: id sit propēsius Si vtroq̄ adiuncta est: paria fiant necesse est. Illud tñ interest q̄ in seruo necando si id sit iniuria semel peccat. In patris vita violanda multa peccant. Violať is qui procreauit: is qui aluit: is qui erudiuit: is qui sede / ac domo: atq̄ in repn. collocauit multitudinē peccato-

patrem an seruū responder: si tu potes ista sc3 occidere patrē & seruū nuda. i. sine additione causæ & intentionis occiden- tium ipa nō possunt facile iudicari qualia sint. scilicet an vitiosa an nō: q̄a vtrūq̄ vi- tiose / & vtrūq̄ citra vitij fieri posse arbi- tratur. vnde addit. Si priuate patrē vita est scelus per se. id est a toto genere / & sim- pliciter quacūq̄ occasione adiecta: sa- guntini populi illi in hispania romanis cō- foederati qui maluerunt parentes suos e- mori immo comburi liberos. id ē tātis per- dū eēnt liberi: q̄ viuere seruos. id est in ser- uitude sub annibale: fuerunt patricidæ. id est dicendi occisores patrum: & tñ laudā.

R. ij.

M. tullii Ciceronis.

tur ab hominibus tanq̃ bñfecerint/ac for-
titer. Ergo vita pōt adimi. i. demi & aufer-
ri &. i. etiā patenti: sine scelere: & si vita nō
pōt saepe adimi seruo/sine iniuria: vtpote
qñ nil peccauit: aut etiā bonū opus fecerit
vt si tyrannū qui amicus erat dñi occiderit
aut bonū ciuē qui inimicus est dñi seruaue-
rit. Igit̃ causa quare q̃s occidat: distinguit
ista & nō natura. q. d. ex cā adiecta pñt qui
dam vitiosa aut nō vitiosa esse: qđ quideꝫ
verū de his quæ nō sunt vitiosa a toto ge-
nere. Quę. s. cā qñ accessit vltro. i. vltra vo-
lūtate faciētis: id qđ fit: ppenius. i. inten-
tius Si. s. eadeꝫ cā est adiecta in vtroq; aut
vtriq; necesse est vt ip̃a facta sup. fiant pa-
ria id negaret peripatheticus: qā grauius
peccaret q̃ ex eadē libidine adulteriū com-
mitteret q̃ qui simplicē fornicationem: dñ-
modo in fornicatione nō putet adulteriū.

Tamē inqt illud interest q̃ in seruo necādo. i. dñ seruus necat: si id fit iniuria. i. per iniuriā: peccat semel: qā i vñū
tātū. Et vita patris violanda peccant multa. ¶ Quis is: scilicet pater: qui procreauit occisorē: violatur ab eo. & is
qui aluit: is q̃ erudit: & is q̃ collocauit eū in sede ac domo in repu. & ita pñstet. i. exhibet multitudinē peccatorū
& eo. i. propterea aut tanto maiore pœna dignus est. ¶ Sed nos debemus spectare in vita non quę pœna sit cui
q̃ peccato: sed quantum cuiq; liceat. ¶ Id quoq; verū: quia licet fur grauius puniat q̃ adulter: satius tamen esset
furtum q̃ adulteriū cōmittere corā deo. Et nos debemus quicqđ non oportet nō sup. fieri esse scelus: & quicqđ
non licet esse nefas etiā quicquid non licet ne quidem. id est non etiā in minimis rebus. Siquidem id est quia
certe nos non possumus fugere modum. id est mensuram rerum: quæ ex natura est sed possumus tenere modū
animorum. id est intentionum & voluntatem nostrarum quibus aliquid facimus. ¶ Si histrio. id est mimus aut
actor fabularum & quigēti corporis victum quærat: si mouit se paulo aut paulum extra numerum. id est rith-
mum & modulo stibit: aut si versus est pronunciatu breuior aut longior vna syllaba supple q̃ sit ipse exila-
tur. id est cum sibilo & risu eiicitur & exploditur. id est concussis manibus in detestationem eius exigitur. Ex-
plodere est contrarium eius quod est applaudere. Applaudimus enim cui erectis manibus assensum & lau-
dem damus: explodimus quem concussis manibus eiicimus. vnde componitur ab extra & plaudo. mutando
au in o. Et tu dices te peccare in vita quæ debet esse moderatior in gestu: id est agitatione corporis: & aptior
omni vsu peccare vt in illa syllaba: ita vt si in minimo deliqueris explodendus sis. ¶ Ego non audiam poe-
tam. id est versificatorem: dīmetientem peccata. id est errata sua digitis. id est ad scanſionem factam in digitis.
quia digitis callemus & aure. inugis. id est in rebus friuolis nihil ad sanctitatem vitæ Facientibus vt pote in fa-
bnlis: hoc est si non recipio excusationem poetæ vbi se parum peccasse dicit. Audiam. id est audire ne debeam.
curam dīmetientē digitis peccata sua in societate vitæ. id est ponderantem quantum quodlibet sit peccatum
commisſum in societate vitæ. quasi dicat minime: sed statim exploditur & paria eius vitia censebo. Quæ sci-
licet vitia si visa sunt breuiora. id est minus durasse qui. id est quomodo possint videri leuiora cum. id est quo-
niam quicquid peccatur: peccatur perturbatione rationis atq; ordinis quem deus in vniuerso constituit vt-
pulcher in bello de ordine differit diuus Augustinus. Autem pro sed: ratione semel perturbata & ordine sup-
ple semel perturbato: nichil possit addi quo videatur posse peccari magis. id est intensius: sed possit: quoniam
etiā in perturbatione est gradus: quia minus perturbatur qui non nisi cum prostituta velit peccare q̃ qui
etiā cum sancta moniali.

FRAN-
MATV.

¶ Nichil ne & ceteræ. Obiectionem contra se format dicere enim potuisset quispiam ego sententia tua tan-
tundem est patrem: ac seruum occidere non est tantundem inquit quoniam accidit vt & parentem occidere si-
ue scelere liceat: & seruum non liceat. ¶ Nuda ista est Ciceronis responsio qui dicit æquale esse peccatum pa-
trem aut seruum occidere si eadem causa vterq; occiditur vt per iram. Nuda ergo non adiecta causa: quæ effice-
re potest vt patrem necare scelus non sit: seruum vero occidere scelus. ¶ Patrem vita & cetera. Si inquit Cice-
ro occidere patrem nulla adiecta causa scelus est dic mihi scelus ne fuit Saguntinis parentes occidere ne in ser-
ritute viuerent. quasi dicat scelus non fuit: neq; sunt patricidæ nominandi. Causa enim qua impulsī sunt hone-
sta fuit: satius enim mori est q̃ libertatem amittere & turpiter viuere. ¶ Saguntini. hyſpanie ciuitas est
Saguntus a Zacynthijs condita adiberi ānis exitum sita: quam Annibal contra fœdera Romani po. diruens
secundū belli punici suscitauit incendium. Nouem autem mensibus fessi saguntini fame machinis ferre: ver-
saq; deniq; in rabiem fide immanem in foro excitant regum. tum desuper se suosq; cum omnibus opibus
ferro & igni consumpserunt: scribit hanc historiam Lilius libro trigesimo primo ab vrbe conita. ¶ Patricidæ
fuerunt: quasi dicat minime fuerunt patricidæ ergo & cetera. Sicuti & saguntini vitam sine scelere paren-
tibus ademerunt: ne fidem datam romanis fallerent & illi in seruitute semper viuerent. ¶ Causa igitur. hæc
non natura & cetera. Peccata causa inquit distinguit non natura. Idem enim sunt natura peccata eiusdem

generis: cā separatur quoniam nō ē scelus patrē occidere si iusta cā est: & scelus ē occidere si iniusta causa est. Saguntinis non fuit scelus parētes occidere. Causa enī qua mori sūt ista extitit. s. ne in seruitute illi viuerent. ¶ Quē cā. ¶ Vltro nō accersita a nobis: multi enī vltro causas maleficij q̄rere solent ne videātur spōte peccasse: quod Se. ait vt facta cernātur animus nō videatur. Vel vltro hoc est cā ratiocinatiua nō impulsīua. Est autē ratiocinatiua causa cū diligēs & cōsiderata faciendi aliqd & nō faciendi cogitatio pcedit. Impulsīua vero quē sine cogitatio. ne per quādā affectionē animi facere aliqd hortatur vt amor iracūdia. ¶ Propēsius. prōptius facilius. ¶ Si vltro q̄ & c. Si pater & seruus eadē causa necātur. vt ira par scelus dicitur eē quātū ad causam spectat: & quēadmodū pater dicitur ē sine scelere occidi pōt. Sic et seruus sine scelere necari pōt: vt si q̄s seruū occidat cōsciū cōiuratiōis nī tyrānū ne cā detegat si detectus forte minetur. Satiū est ei vnū perire q̄ mīltos quos tyrānus occideret cōiuratiōe intellecta. ¶ Illud tñ interest. Inter eadē patris & serui q̄ ex eadem pfecta sit multū differt nō quātū attinet ad cām: sed quātū ad euentū spectat: vt oñdit. ¶ Semel peccatur. Vna enī dūtaxat persona necat. ¶ Iniuria inmisit est aduerbiū. ¶ Multa q̄ tuor ipse dicit peccari. ¶ Qui pcreauit filius nō debet illud p̄ri eripere qd̄ ab eo ipse accepit: vel vitā. ¶ Quē erudiuit. Erudire pater filios dicit siue ipse laborē erudiēdi sustineat: siue ipse & alij curā mandet ea q̄ in re diligens sit. C. cēsorius filiū suū ipse erudiuit. Philippus Alexā. filiū ab Ari. phōrū p̄ncipe erudiri voluit Quātū vero ijs a quibus eruditi fuerimus obligati eē debeamus Alexā. docuit q̄ dicere solebat se nō minus Ari. amār q̄ patrē: q̄ ab hoc viuēdi ab illo bñ viuēdi ratiōe & cāz affectus eēt. Poena maior Apd̄ v̄eres grauiores poenē p̄cidis ppositē erāt q̄ ceteris homicidis: lege pō. p̄cidē nō gladio: neq̄ igni neq̄ vlli solēni alij poenē subiiciebāt. Sed insuti culeo cū cane gallogallinaceo & vipere ac similia in vicinū mare vel fluuiū p̄iciebant: vt oīm elemētōrū vinī catere inciperēt. & iplis coelū superstilius terra mortuis auferret: vt vero homicidas lex cornelia vltore ferro tātū persequitur. ¶ Sed nos: l3 plus peccare videat q̄ patrē occidit: q̄ q̄ seruū etiā si eadē causa sit peccati: nos tñ inq̄t nō poenā delictis ppositā intueri par ē. Sed quātū cuiq̄ liceat: nemini l3 occidere. Si hoc ita est nulla cades alia maior ē & quicūq̄ occidit tantūdē peccat. Quia legē honestatis trāsgreditur quātūcūq̄ trāsgrediat vt supra oñlū est. Quicqd̄ nō oportet: cōuenit facere qd̄ nō necesse est facere: multi cū faciāt qd̄ oportet: nō peccāt: vt si quis ne fame moriat triticū illi furetur q̄ abundat: & quātū satis est ad depellēdā famē: idē facere nō idigēti minie licet op3 ergo facere cū necesse ē: licet cū possumus quidē facere: si volumus. Etia ne i minimis rebus: verba sūt aduersarij querētis: nū idē intelligat. s. scelus esse q̄ quid nō oportet & nefas putandū q̄ quid nō licet etiā in minimis rebus. ¶ Etia est rñsio Cice. dicentis idē intelligi etiā in minimis. ¶ Si q̄dem rerū modū: ratio ē cur idē intelligat in maximis & in minimis rebus. Quoniam cū peccauimus asferre modū peccatis nō possumus vt ea corrigamus. Nam q̄ facta sunt rephēdi possunt. At vero animū tenere possumus & frenare anteq̄ peccemus: ergo imaginari & cōcipere aio nō possumus: quē modū rebus afferramus: hec est quo pacto res constituamus & corrigamus: vel certe hoc ait q̄ sunt multi qui sciūt animū suū perturbatione alia qua inuadi & occupari: ac nullū deide in rebus modū seruare possūt. ¶ Aiorū modū: vt nūq̄ irascunt nūq̄ alia perturbatione occupent. ¶ Histrio & c. Si histrio inq̄t dū alicuius personā & vocē expm̄it v̄l i gestu: v̄l in pronūciando vel paulū errauerit: aut ab oibus deridet aut eijs: quāto minus qui errauerit i vita & etiā in minimis rebus peccauerit ferendus est: histrio dictus q̄ primū ex histria venerit vel q̄ is qui e tuscā missus est historia appellaret. Ludionē veteres dixerunt hoc est ab imitando gr̄eci vocant. Extra numerū hoc est ordinē vel legem sibi iposita: atq̄ perfectionē quā seruare ei cōuenit: numerus enī pro perfectione rei accipitur & aliquid suis numeris constare dicit. i. perfectū absolutūq̄ esse. Longior aut breuior barbarismū fecerit & ex breui longā: cōtraque ex lōga breuē pronūtiādo reddiderit. ¶ Exhibilatur. deridet. Id ei exhibilo significat trāsitiue positū. Intransitiue vero sibilū facio. ¶ Vt in sillaba Quasi dicat nō debes dicere si in re parua peccaueris tuū parui faciēdū esse peccatū. vt histronis. Si forte in sillaba pronūtianda aberrauerit. ¶ Poetam non audio & c. Argumētū est a maiori ad minus. Si poetā ferre nō possū errāt in poēmatibus suis & fabulosis rebus: q̄ nunq̄ sunt & fere nullius ponderis: multo minus ciuē ferū in communione vitā peccantem. ¶ Digitis metientē expendentē & cōnumerantē digitis vt fieri solet: sua peccata hoc modo: semel vitiiū intulī & amphila: semel illum verberaui illud grauius est: hic leuius hoc enī facere solemus vt in digitis peccata nostra communeremus & pōderemus. ¶ Breuiora & c. verba retinuit similitudinis de poetā cui locutus ē q̄ lōgioribus aut breuioribus peccat sillabis ¶ Cū quicqd̄ Nō est differētia in peccatis cū ex eodē quasi fonte oīa manāt videlicet ex perturbatione. Quē secundū Zenonē est irrationalis ac p̄ter naturā animi motus siue appetitio abūdās cuius gña sunt dolor: metus: concupiscētia: voluptas: sub singulis autem generibus multæ sunt species. Quoties ratio perturbatur: & ab aliquo affectu vincitur peccat homo & trāsgredit lineas hōestatis. Est autē optima cōclusio: quoties aliquid peccatur: perturbatione rationis peccat: peccatū autē quod proficiscitur a perturbatione rationis æquale est: vera est ergo propositio paruam esse vt magnam culpam.

¶ Nihil ne. Distinguit quod aliquādo sit honestū extinguere patrē: & hoc sine scelere posse fieri & aliquādo scelus est necare seruū. ¶ Nuda ista. responsū quod sit iuste occidere patrē: & seruū si enī occidit seruū per furiam: & patrē æquale peccatum est quantum ad necem: inquit igitur nuda sunt ista interrogata: quē facile non iudicare possunt vtum sint parua: nisi distinguas quomodo hæc cades fieri potest. ¶ Patrē priuare vita scelus per se bene dicit q̄ aliquando licet occidere patrē sine peccato. Saguntini populi hyspaniæ videntes se venturos in manus barbarorū: & carthaginensium: quorum tunc imperator Annibal erat: piram grandem foro instruebant vbi se morti tradebant: seniores vero filios suos exorabant: vt eos vita priuarent. saguntini ergo sine culpa patres occiderunt: hoc autē secundum fidem licebat: quod minime christianis licitum est. ¶ Patricidæ fuere. interrogatiue. ¶ Sine iniuria non potest. aliquando accidit q̄ seruus occidi non potest nisi cum scelere: vt per furiam seruū necare nefas est. Causa igitur hæc non natura distinguit scelus: quia occi-

Saguntini
sine cul-
pa p̄res
occider.

M. tullii Ciceronis.

Servus si dere patrem & servum per furiam idem est: sed ipsa causa distinguit quod aliquando licet occidere patrem sine scelere ne sceleris re vero: sic etiam servum. & aliquando enim servus non potest necari si culpa commissa: ut demonstravimus necari non in quo facto: quia sponte sua accidit: tu inclinatis illud facere possumus sed morti patrem tradere: ut fecere superius potest. **Possu-** **¶** Si in utraque causa coniuncta. si vero necatur pater & servus eadem de causa vel per indignationem: tunc illud patrem posse perire servum peccato non commissio. quidem a morte liberatus tyranno parabat insidias: cuius consilij servus conscius erat. tyrannus intelligens hoc totis viribus inquirebat. ille autem ne sua conspiratio gratia libertatis acquirendo a servo in publicum deduceretur: servum mori facit: quod occisio secundum moralem opinionem delicto carebit. Illud interest quantum ad occisionem servi & patris nihil interest: sed ad personam in qua est differentia. in servo enim una sola moritur persona: sed in patre quatuor necatur personae scilicet creator: alumnus: preceptor: & honorator. **¶** Is qui erudiuit. Cato Censorius voluit suos docere filios quos maiorem erga ipsum amorem gererent: solebat enim Alexander magnus dicere: quod non minus Aristotelem preceptorem quam philippum patrem diligere. **¶** Multitudinem peccatorum multa peccata committunt in persona paterna quae in servo fieri non possunt. **¶** Eoque maiore personae. antiqui maiore supplicio patricidas afficiebant quam alios homicidas: quia patricida in aculeo una cum limea & serpente proijciebatur in pontum. **¶** Sed nos non enim specto penam quae datur peccantibus. quis enim ignorat quod maior attribuitur poena patricidae quam homicide. sed cedis nomen quam animam ducere soleo quantum anima ducere debemus quantumcunque sit: est nemini licitum occidere ratio. quia quisque siue magnus siue parvus necatus sit idem patricida erit: quoniam sic contra licitum non inspecta poena qua peccatores afficiuntur. **¶** Quicquid non oportet scelus non licet esse. differunt inter se licere & oportere. Minus est enim oportere quam licere hoc modo. si quis fruatur triticum indigentia: hoc dicitur non oportere: non sane oportet: licebat tamen furari ut viveret. Lacedemonij docebant liberos depredari ut callidiores efficerent. **¶** Quicquid non licet. si sit aliquid contra licitum nefas est: id est committitur contra legem divinam hoc modo christianorum lex est ut nullus occidatur: accidit ut servum vel minimam personam interficias: idem nefas est: ac si principem occidisses. **¶** Ne in minimis rebus. verba sunt etiam Ciceronis confirmans quod etiam in minimis rebus nefas committitur: sicut in magnis: ut dictum est de servo & patricide. **¶** Si quidem modum rerum. reddit rationem fit idem nefas in minimis rebus sicut in maximis: quando non possumus fingere mensuram rerum in quibus peccamus si servum & principem occidisse animo meo fingere non possem. utriusque dederim maiorem mortem: sicut si occiderem servum & regem eos amplius in vitam revocare non possum: sed bene furiam & motum animi mei tenere possum. hoc vero non furio minus inepta videbitur ratio: quod quia a nobis perempti non amplius fingi possunt & formari. ut vivant: sed bene quoniam eos occidimus: & qua furia interfecti sunt memoriae tenere poterimus: ergo animi furor respuendus est: Histrion qui solet imitari verba recitantis in gestibus paululum erraverit in faciendo gestum: aut in pronunciando unam syllabam brevem pro longa continuo deridetur a scena: quantum magis homines in vita peccant histriones appellantur histrione tusco: qui dicuntur etiam ludiones: quos greci vocant. **¶** Monet. extra numerum faciendi gestus. **¶** Sibilatu. cum sibilis expellitur. **¶** Exploditur. depellitur. **¶** In vita. adaptat similitudinem. **¶** Omni usu aptior. id est quaecumque in re debes esse moderatior in vita quam in syllabis: ut in vita: si peccaveris non debes parvis facere: ut dicas peccavi ridendo: tanquam peccasses in minima syllaba. **¶** Poetam non audio. fictionis malam congruitatem non audit: quantum minus in vita sociali qui mensurant peccata sua digitis: ac si scanderet versus dicendo ego solum cum ancilla stuprum feci: parum est hoc scelus: & memorant quot peccata facta sunt: quae graviora & quae leviora: aut inter se meriti solent perturbationem rebus cum peccatur aliqua ratio probatur: quae est malorum & bonorum discretio. **¶** Ratio. qua afficitur bono. **¶** Ordine. qui facit hominem differre a beluis. **¶** Nihil possit addi. haec est formosa conclusio: quod peccator aliquis peccat cum perturbatione rationis. Illud autem peccatum quod proficiscitur a perturbatione rationis aequale est: quoniam quicquid perturbata mente efficitur par est scelus: cum scelus aliquod fieri non potest: nisi cum perturbatione rationis: ut dictum est.

Exemplum

insultum

In patre

quatuor

necantur

personae.

alexander

magnus.

Supplicii.

patricidae

non licet

occidere.

Differunt

licere &

oportere

Lacede-

mones

predone-

scimus

Animi fu-

ror respu-

endus est

Histrion

Histriones

Ludiones.

Ratio

O scelus

fit cum per-

turbatione

rationis

ASCEN-

Mnes stultos insanire. parado-

xon hoc sic graece proponitur.

Oti pantes hoi moroi appinisso

ai profertur autem quia n an-

tet facit ipsum sonare ut d. & quia o i v t i & ai

ut e sonant sic Oti pantes hi mori apinisso

sonde: id est quod omnes stulti insanunt aut

imprudenter sunt. Nam oti idem est quod

pantes: id est omnes: hi articulus est: mo-

ris: id est fatui. scribitur autem moros pro

fatuo per omega. nam por o micron

mors est. apinisso sonde: id est sine pruden-

tia sunt. Nam a priuatiua est particula: pi

nyte prudentia & pynitos prudens unde

apinisso sine prudentia sunt & insa-

nio. Volunt autem in clodium dictum

esse quem milo a Cicerone defensus oc-

cidit. Iuuenalis tamen eum ut prin-

OTI WAPTEO OIMPOI AWIPIDOPTAI.

Mnes stultos insanire. Ego vero te non modo stultum

ut sepe: non ut modo improbum ut si per: sed demerere quo-

que & insanum. Rebus ad victum necessarijs sapietis ani-

mus: magnitudine consilij tolerantia rerum humana-

rum contemptione fortune virtutibus denique omnibus

ut menibus septus: vincetur & expugnabitur: qui nec ciuitate qui-

dem pelli potest. Quae ei ciuitas: ois ne conuetus etiam ferorum & imanium

ois ne etiam fugitiuorum ac latronum congregata unum in locum multitu-

do: certe negabis. Non igitur erat illa tamen ciuitas cum leges in-

ea nihil valebant: cum iudicia facebant cum mos patrius occide-
rat: cum ferro pulsus magistratibus senatus nomen in rep. nō erat
predonum ille concursus & te duce latrocinium in foro constitutū
& reliquie coniurationis a catilinae furij: ad tuum scelus furorēq;
conuerse non ciuitas erat. Itaq; pulsus ego ciuitate non sum: quæ
nulla erat: accersitus in ciuitatem sum: vt esset in rep. consul: qui tū
nullus fuerat: esset q; senatus qui tum occiderat: esset consensus po-
puli liber vt esset iuris & æquitatis: quæ vincula sunt ciuitatis. repeti-
ta memoria.

naris. ¶ Nam putas tu q; animus sapientis septus. i. munitus & circūdatus rebus necessarijs ad victum scilz ani-
mi: hoc est magnitudine consilij: tolerantia rerum humanarū: contentione. i. aspersione fortune: & deniq; vt
semel omnia dicam: septus omnibus virtutibus vt veluti membris quibusdam: vincetur supple a te: & expugna-
bitur id est per pugna excipietur: qui nec ciuitate potest pelli: quod multo minus est q; capi. Et si dicat Clodius
Ciceronem ciuitate expulsum. Negat id dicens. Que est enim ciuitas scilicet vere dicenda: aut quæ mereatur ve-
re dici ciuitas ne id est an ne omnis conuentus. i. conuentio & concio: etiā ferorum & immanium qualis tu es &
tui similes: Ne. i. an ne omnis multitudo fugitiuorum: a latronū congregata in vnum locū: certe tu negabis. scilicet
q; talis mereatur dici ciuitas. Igitur illa congregatio romanorū in vnam romanam nō erat tamen ciuitas
scilicet vere dicenda: cum. i. quando leges nihil valebant in ea: cum iudicia scilicet recta: aut exercitia fori iudici-
alis: facebant id est non exercebantur: cum mos patrius. i. vetus institutum in patria seruari solitum. aut a patrī-
bus traditum: sed verius a patria patrius dicitur. nam a patre potius dicitur paternus. Maro tamen dixit Enei.
i. Neq; enim patriam consistere mentē. passus amor: cū nomen senatus non erat in repu. & hoc patribus: i. sena-
toribus pulsus fero. i. vt armorū: ille qui tunc erat: erat concursus predonum: & latrocinium constitutum in foro
te duce. i. principe & capite: & reliquie que remanserāt a furij coniuurationis Catiline: de qua in bello Catilina-
rio Salustius abunde tractat. Itaq; i. & ita: quia tunc non erat ciuitas: ego non sum pulsus ciuitate: vt pote quæ
nulla erat: & sum accersitus. i. aduocatus: in ciuitatē. i. a bonis ciuibus qui iam ciuitatē constituerant: vt esset sci-
licet verus consul in ciuitate: qui tum scilicet dum tu consul fueras: nullus fuerat: & vt esset in ciuitate senatus q;
occiderat. i. interet & extinctus erat: tum. i. tunc: & vt consensus populi scilicet romani esset liber: scilicet in suffra-
gis non coactus a te tyranno & occupatore dominationis: vt memoria iuris & æquitatis quæ sunt vincula. i. ner-
ui & colligationes ciuitatis esset reperita quæ tunc in obliuione erat.

¶ Quartum paradoxum.

Tultos insanire. Grecus titulus est *ὁλὴ πῶς τις ἢ πῶς τις* hoc a socrate acceptum
diligenter Stoici retinuerunt. Qui est enim animus in aliquo morbo hoc est in motu perturba-
to non magis est sanus: q; id corpus: quod in morbo est Ita fit vt sapientia sanitas sit animi.
Insipientia quasi insanitas quædā. Vnde exisse & potestate dicunt q; effrenati feruntur aut libi-
dine aut iracundia. Insanire nomen mentis significare egrotationē & morbum & egritudine;
animi quā veteres appellat insaniā hic autem locus egregie a Cicerone lib. 3. tulcu. questio-
num tractatus est cum ait omnes autem perturbationes animi morbos a philosophis appel-
latas negareq; illos quēq; hijs morbis vacare: qui autem in morbo sunt: sanos non esse & om-
nium insipientum animos in morbo esse. Omnes igitur insipientes insanire sanitatem enim animorum posita;
in tranquillitate quādā constantiaq; sensebant & ijs rebus mentem vacuā appellatūt insanire propterea quod
in perturbato animo sicut in corpore sanitas esse non possit. Q neadmodū autē in superiore paradoxo in. M. An-
tonium inuectus est ita hoc P. C. inuehitur. Qui Ciceroni accerrimus hostis fuit: sic autem immoderate vixit vt
& sepe rempublicam perturbauerit: & quod C. i. inquit in epistolis non plaris fecerit bonam deā quā tris foro-
res quas violauit: vt autem Ciceronem opprimere fōtio cuidā & plebeio & minori natu. cōtra leges sese ad op-
tandum prebuit. Tribunus autem plebis factus & Gabinium ac Pisonem consules natus homines nefarios &
C. i. inimicos eum ex vrbe eiecit. Sed hec sic nota sunt vt recitari a nobis opus minime sit Clo. igitur reprehens-
ditur & stultissimus esse ostenditur Quoniam in morbis esset plurimis hoc animi perturbatis moribus & effecti-
bus quos morbos dicunt phi vt supra ostensum est. ¶ Omnes stultos insanire scilicet dicunt stoici. ¶ Addicam.
cocouincam. Vnde addictus quispiam dicitur hoc est obnoxius & astrictus alicui. Horatius Nullius addictus iu-
rare in verba magistri. stultus est haberi ingenio & obtuso. Idez & stolidus vocatur. fatuus vero est qui incepta
loquitur. Insultus est corde & animo. Insanus est qui mentis & rationis. perturbatione labitur in furorem. De-
monis integram mentem & rationem non retinet. Amens vero penitus a mente & ratione excedit. Et stulti-
cia quidem modis quatuor cognoscitur. Aut cum nō venerit in mentem quod oportet aut si venerit non tene-
re: aut bonum consilium admittere: aut malum dimittere. ¶ Rebus necessarijs: veris et indubitatis argumen-
tis. ¶ Sapientis animus &c. Alibi inquit Cicero. Sapientis enim est proprium nihil cuius penitere possit. facere
nihil iniuste: splendide constanter: honeste omnia. nihil expectare quasi certo futurum. nihil cum acciderit ad-
mirari. vt inopinatum ac nouum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre suis stare iudicijs. Quo
R. liij.

FRAN.
MATV.

M. tullii Ciceronis.

quid sit beatus mihi certe venire in mentē non potest. ¶ Magnitudine consilij: tangit prudentiā. Nam pruden-
tis maxime opus est vt ait Aristoteles bene consulere. Bene consulere aut is dicitur qui quod optimum est ho-
mini in rebus. id ratiocinādo coniectura assequitur. ¶ Tollerantia & Fortitudinem tangit quæ est considera-
ta periculorum susceptio & laborū perperessio: eius partes sunt. Magnificentiā: fidentia. patientia. perseuerantiā.
Rerum humanarū. Casuum qui accidere homini possunt plurimi autē sunt. Fortunæ quæ mutabilis est & varia
modo dat: modo adimit. ¶ Vt mœnibus. vt bene munitus locus haud facile expugnari potest: Sic multis comi-
tatus & quasi cinctus virtutibus laedi non potest. ¶ Expugnabitur. q. d. minime. ¶ Qui ciuitate & c. Paradoxus
est cum dicitur sapientem ciuitate pelli non posse & tamen facile ita esse ostenditur. Nā si lædentes bonū virū &
sapientem improbi sunt: & locus vnde vir bonus pellitur is est in quo improbi dominantur: certe vnde cūq; vir
bonus pellatur locus ille ciuitas non erit. Est enim ciuitas ciuiū multitudo recte & sub hisdem legibus viuentiū
improborum nullæ sunt leges: sed coniurationes potius. Ex quo non fuisse ciuitatē romā ostendit. Cicero cū Pi-
so & Gabinius consules cum Clodius Tribunus plæbis omnia pro libidine sua agerent. cū eorum furore leges
silerent: iudicia essent sublata. ¶ Quæ est ciuitas. si furū & immanium cōgregatio non est ciuitas. Sequitur proborū
& virtute præditorum hisdem legibus sociatam multitudinē ciuitatem dici debere. ¶ Furum. Qualis tu es
Clodi & operæ tuæ. ¶ Immanium. qui humanam consuetudinem peccando excedit: is immanis vocatur qui
est extra omnem bonitatem. ¶ Latronum: fur occulte subripit. Latro transeuntes ex insidijs inuadens spoliatur
& plerūq; occidit. ¶ Certe negabis. Tu quoq; huiusmodi hominū cōuentum non esse ciuitatem confiteris.
¶ Non igitur & c. Quando me in exilium pepulisti ciuitas non erat Roma. si improbi & scelerati domina ban-
tur. ¶ Leges: quæ sunt scriptæ. ¶ Iudicia: quæ secundum leges constituuntur. ¶ Mos patrius. Qui potius possi-
tus est in consuetudine. Nam quod vlpianus ait de quibus causis scriptis legibus non vtitur id custodiri oportet
quod de moribus & consuetudine introductum: & inueterata consuetudo pro lege nō immerito custoderetur
Tria autem tangit quibus ciuitas constituitur atq; firmatur: leges: iudicia: mores. Quibus sublati esse non po-
test. ¶ Cum leges. vt falsæ & heliæ. Quæ prohibebant quicq; cum populo agi nisi prius de cœlo seruatum esset
quas leges Cicero in oratione contra Lucium Pisonem propugnacula murosq; tranquillitas atq; ocij appellat. P.
Tribunus plæbis quatuor leges perniciosas po. ro. tulit. Annoniā quæ fuit summe popularis vt frumentū quod
antea populo semissibus ac trientibus in singulos modios dabatur gratis daretur. Alteram ne quis per eos di-
es quibus cum populo agi liceret cœlo seruaret: & sic leges fusiā & heliam substulit. Tertiam de collegijs re-
stituendis. nouiq; instituendis: quā Cicero inquit ex Seruitorū fece constitutam. Quartā ne quæ censes in se-
natu legendo præterirent. neue qua ignominia afficeret in vtriusq; cēoris sententia dānatus esset qua lege cen-
sura magistratū pudoris & modestie sublata est. ¶ Cum ferro. Cicero in oratione contra Pisonem cū equites ro-
mani necarentur viri boni lapidibus e foro pellerentur. De Clodij autem furore loquitur. ¶ Magistratibus vt
prætoribus sepe cum extrudere Ciceronē vellet Clodius. res foro & lapidibus acta est. Et Qui Frater in senatu
ictus est. ¶ Senatus nomen. omnia enim vnius arbitrio vel paucorum vt pisonis. Gabinijs Clodij gerebantur.
¶ Predonū concursus. Qui huc atq; illuc ad cedes rapinaq; discurrerāt. ¶ Latrocinij latronū multitudo. Et
reliquis & c. Quicquid superfuit ex nefaria coniuratione Catilinæ (quæ Cicero extinxerat) ad Clodiū confluxe-
rat: quali dignum Catilinæ successorem. ¶ A Catilinæ furij. Semper sic de Catilina loquitur Cicero vt furore
agitarum dicat: quippe qui perniciem patriæ machinari potuerit: & in oratione contra eum ad quirites sic inq;
Tandem aliquādo quiritēs Catilinam furentē audacia: celus anhelantē: pestem patriæ nefarie molientem: vo-
bis atq; huic vrbī ferrū flāmāq; minitātē: ex vrbe vel emisimus: vel elecimus: vel ipsū egredientē prosecuti sumus
Nō igitur & c. Concludit non me ciuitate eiecisti sicut gloriaris: nā ciuitas non erat cum leges in ea nihil valerēt
cum iudicia iacerent cum pulis magistratibus forū prædones & reliquæ Catilinæ te duce occuparent. ¶ Sed
accerditus in ciuitatem: pulsus ex ciuitate minime. Sed reuocatus sum ab exilio in ciuitatem: ceperat enim ciui-
tas esse reiectis improbis & in suum locum restituitis bonis. ¶ Pulsio Cicerone tantū violentia & armis C. vale-
bat: vt omnes haud mediocriter tereretur: ex quo efficiebatur. vt nō mediocre esset Ciceronis desiderium. Vni-
uersa igitur ciuitas hoc vnum studebat vt Cicero restitueretur Pompeius itaq; bonarū multitudine tandē colle-
cta coactis etiam ex vicinis italię locis non paruis auxilijs Clodiū foro expulit: clues ad ferendam legem de Ci-
ceronis reditu cōuocauit Tullius Titus Annius Milo. Nunq; fertur tantus consensus populi romani de aliqua re
fuisse: neq; tantum studium totius italię quæ ob hoc ipsum romā confluxerat. ¶ Consul bonus & integer lentu-
lus spinther. Qui in reuocando Cicerone præcipuam manauit operam. ¶ Nullus erat. nulli erāt consules Ro-
mæ. Nam Piso & Gabinius stelerati homines. & improbi non erant consules habendū: non enim consulebant
reipublicæ quā diripiebant & labefactabant. ¶ Ceciderat. Nam furore tribunitio territi: boni an fugerunt.
Liber qui prius timore astringebatur. ¶ Iuris. Quod scriptū est & multifariam diuiditur: ac boni & equi ars a
celso diffinitur. ¶ Aequitatis bonum & equum sunt emendatio legis: qua aliquid omissum erat propter vniuer-
sale lex enim vniuersaliter dicens: & quod plurimū est complectens emendatione aliquando indiget. quæ non
ex scripto: sed ex sapientis interpretatione proficiscitur. Recte itaq; inquit ius & equitatem vincula esse ciuitatis
His enim sublati stare ciuitas non potest.

Parado-
xon i clo-
dium.

Morari
Stultus.
Stolidus
Infanus
Demens
Amens.

¶ Omnes stultos insanire. Præposuit titulum more suo: qui grece sic resonat. Oti pantes in mori apinisson
de. Ideo Nero de patre suo Clodio sic dicere solebat. Pater meus incipit morari inter homines. Prima produ-
cta insanire significat: moror latine primā corripit: sed aliās habet primā lōgam. Ad huius autem paradoxī sē-
tentiam intelligendam quorūdam differentiæ notande sunt. Stultus appellatur ille qui habet hebes & obtu-
sum ingenium. Stolidus dicitur ille qui nec fatuitur: nec quid alij fantur intelligit. Infamis autem est ille qui infur-
as incidit. Demens vocatur qui totam mentem integram non retinet. Amens autem plusq; demens: quoniam

Amens est sine mente. Vult autem Cicero probare stultum esse insanum. Ad quam quidem probationem exemplum Clodianum inducit contra quem hoc paradoxon excogitatum fuit. Clodius ciuis generosus de genere patricia natus omni flagitiorum genere preditus: volens Cicero, de vrbe romana expellere se cuidam plebeio minoris nati adoptauit: quo tribunus ple. crearetur. Lex enim erat quod nemo nisi plebeius tribunus creari posset. Cum esset tribunus consulibus duobus sceleratis hominibus Pisone & Gabino Tullium de vrbe recedere coegit Cicero in presenti sententia perniciosi. Clodij ostendit insaniam: ut persequentia declarabitur. Omnes stultos insanire: scilicet stoici dicunt. Ego vero, ordo adiungam te non modo stultum id est obtusum. Et sepe quia sepe Clodius stultus erat. Improbum, probum dicimus absque vitio: improbum vero qui vitia amplectitur. Dementem, ac si dicat deorsum a mente. Rebus necessarijs, argumentis veris probo te dementem & insanum. Sapientis, Tullius se laudibus extollit ad contentionem Clodij, tradit autem similitudinem tale: si quis paruis militum copijs bene munitum opidum expugnare vellet: stultus esset & insanus, eodem modo Clodius stultus vocandus est qui animum Ciceronis virtutibus omnibus septum debellasse putat postquam eum de vrbe extraxit. Rerum humanarum: siue bene siue male a sapiente tolerandae sunt virtutibus omnibus prudentia: temperantia &c. Expugnabitur, pugnando superabitur: ac si diceret non. Quae est: definit quid sit ciuitas per quam diffinitionem probat sapientem non posse de ciuitate expelli: facit enim syllogismum, proponit maiorem deinde minorem postea subiicit conclusionem: Omnis non, diffinit ciuitatis nomen a contrario: congregatio latronum aut furum ciuitas non appellatur. Immanium, immanem appellamus qui est contra humanitatem ut occidere parentes. Fugitiuorum, fugitiui serui, transfuge vero milites dicuntur. Latronum, qui sponant homines atque pernoctant. Certe negabis dies hanc multitudinem sceleratorum non esse ciuitatem hec est maior subiicit deinde minorem. Non erat igitur tunc illa ciuitas Romana non erat tempore tuo quando me exilij pena affecisti. Cum leges quae sunt scriptae. Iudicia, prolationes, mores sine scriptis: elegit tria quae faciunt diuitem, Ciuitas enim est multitudo ciuium iure viuientium: sed Vrbs sunt fossae, menia, muri, turres. Cum fero Clodius iudicauit per arma adeo: ut cum contra opinionem suam aliquid ferrent ferro: vindictam iurebat. Ideo Quidius frater Tullij percussus fuit in seuatu. Senatus nomen, non erant senatores, Et latrocinium multitudo latronum. Et reliquiae Clodius erat vnus de conspirantibus cum Catilina: ideo reliquiae illius ad Clodium reuerse sunt. Itaque, hec conclusio syllogismi quod cum a multitudine latronum expulsus sit non de ciuitate electus fuit. Accersitus, ostendit insaniam & stulticiam huius hominis: qui putans praebere malum Ciceroni, bonum illi tradidit. Ci. enim reuersus est romam cum magna gloria Metello consule: adeo quod ad illius aduentum tota concurrat italia, tunc omnia & iura & boni reuocati sunt: qui ciuitatem esse ciuitatem fecerunt. Qui cum, tempore tuo: quia illi erant homines vitiosi quos diximus. Consensus populi esse liber, quia ex re in urbem, Tullius accersitus est: quia po. clodiane perniciem subiectus erat: & libertatem priscam non tenebat. Iuris, ordo de memoria iuris & equitatis: quae vincula sunt ciuitatis repetita est memoria. Ius est in scriptis & sine scriptis equitas iuris mitigatio.

At vide quod ista tui latrocinij tela contempserim. Iactam & immisissam a te nefariam in me iniuriam semper duxi: tamen peruenisse ad me nunquam putavi. Nisi forte cum parietes disturbabas: aut cunctis sceleratas faces inferebas: meorum aliquid ruere: aut in vrbe deflagrare arbitrabare. Nihil enim meum est neque cuiusquam quod auferri quod eripi: quod amitti potest si mihi eripuisses diuinam animi constantiam: meas curas: vigilias consilia si modo tempus, cum meis curis vigilis, respu. stat si huius eterni beneficijs immortalibus memoriam deleuisses: multo etiam magis si illam mentem, unde haec consilia manarunt mihi eripuisses: tum ego accepisse me confitere iniuriam. Sed si hec nec fecisti nec facere potuisti reditum mihi gloriosum tua dedit iniuria non exitum calamitosum. Ergo ego semper ciuis & tu maxime cum meam salutem senatus exteris nationibus ut ciuis optimi commendabat. Tu ne nunc quidem es ciuis: nisi forte idem hostis esse & ciuis potest. An tu clues ab hoste natura ac loco: non animo factisque distinguis. Cedem in foro fecisti. Armatis latronibus templa tenuisti: priuatorum domos aedesque sacras incendisti. me in liberanda patria: & multo magis si eripuisses mihi illam, i. tam nobilem mentem unde haec consilia ma-

At vide. Insultat in clodium quem conatibus suis ut quolibet stultum & impium frustratum asserit dicens. At, i. sed vide, i. considera. quod, i. quod ego contempserim, i. vilipenderim ista tela, i. iacula & arma iniuria sua emitus vim in festa, tui latrocinij, s. quibus latrocinium exercebat in ciuitate capta. Ego semper duxi, i. captus sum: iniuriam nefariam rem factam & missam ad te in me: tamen ego nunquam putavi iniuriam tuam peruenisse ad me quasi quod potestatis in me haberet: nisi forte quoniam, i. quando tu distribuebas parietes, i. adium mearum aut quoniam inferebas tectis, s. meis: faces sceleratas, id est scelere iniquitatis illatas arbitrabare aliquid meorum, i. quae vere mea esset ruere aut deflagrare, i. ardere & igne absumi in vrbe, s. roma quod, quia id arbitrabare: stultus erat. Nihil enim est meum neque cuiusquam, s. alterius: quod potest offerri quod eripi: quod potest amitti. Si tu eripuisses mihi diuinam, i. a diis datam aut diuine pene similem constantiam animi: & meas curas: & consilia mea: & si eriperes modo reimpu. cum respu. stat meis curis & vigilis & si deleuisses immortalitatem, i. semper duraturam memoriam huius eterni, s. semper profuturi beneficii, s.

ASCE.

M. tullii Ciceronis.

narunt. f. orta sunt: tū. i. tunc ego confiterer me accepisse iniuriam abs te. Sed si nec fecisti hec nec potuisti face-
re tua iniuria quā inferre moliebaris: sed ne quicquid dedit mihi reditum in patriam gloriosum & non exitus cala-
mitosum: qui tamen ipse tunc manebat: quo minus gloriandus est nobis: nisi cum paulo in cruce dñi. Quia mēs
hoim sati tortisq; future: vt auctor est Maro Ergo: quia me expellere ex bona ciuitate nequiuisti ego erā sup.
semper: vbiq; eram: ciuis. f. romanus. quia in numero bonorum ciuū: & maxime. i. potissime tum. i. tūc: cum.
id est quando senatus cōmendat exteris nationibus. i. prouincijs salutem meam: vt sup. commendaret salute
optimi ciuis. Tu o clodi menunc quidem cum in ciuitate versaris: es ciuis: nisi idem potest esse hostis & ciuis.
An tu distinguis ciuem ab hoste natura. i. per natiuitatem ac loco. i. per loci distantiam & non animo & factis.
q. d. potius animo & factis distingui debere. Tu fecisti cedem. i. occisionē & stragē in foro. f. romano: & tenuisti
i. occupasti templa id est edes deorum ad contemplationem extructas: latronibus. i. satellitibus tuis a latere
quasi laterationibus dictis & ad latrocinia instructis armatis & ita vim inferentibus: & incendiisti domos priua-
torum & edes sacras. i. diis consecratas.

FRAN. MATV. ¶ At vide Tui latrocinij & Tui tribunatus qui latrocinium potius appellandus est. Iactam. Sensus est existit
maui voluisse quidem te & cogitasse me iniuria afficere & tela in me cōtorsisse: sed corpus meū non attigerunt.
Quoniam quicquid in me egisti contempsisti. Virtus enim mea lēdi non potuit. Biantis sententiam sequitur qui
bona sua omnia in seipso posita existimabat. Et diogenes qui admonitus a quodam q̃a corinthijs iuuenibus
derideretur. Sic respondit. Ipsi derident me: sed non derideor. Parietes domus meae quā incen-
dit & demolitus est Clodius cum prius direpta esset. ¶ Quo autem solum quoq; auferri et templū libertatis i
aera dedicauit bona omnia quae aut in domo: aut in villis fuerunt publicata sunt. ¶ Auferri fraude. ¶ Eripi. vi.
¶ Amicti negligentia. ¶ Meorum. nihil enim meum erat quod auferri poterat. Si mihi haec eripuisses hec mea
sunt & auferri mihi non possunt. Quae si tamen eripi a te potuissent iniuriam mihi at factam cōfiterer Sed eripi
neq; a te neq; a quoq; possunt non igitur facta mihi iniuria est. ¶ Curas. Seruandae & illustrade reipublice ¶ Vi-
gilias. aliquid excutiendi quod & viuis & posteris vtilitati sit. ¶ Huius aeterni & c. quod in rempublicam contu-
li cum nefariam coniurationem extinxit. ¶ Reditum gloriosum: vt optabile fuerit pelli quo suis humeris italia
me ab exilio reportaret quod de se scribit Cicero. Est autem contrarium color contraria enim sunt redditus &
exitus. ¶ Ergo ego & c. Et anteq̃ pellerer: & postq̃ pulsus fui: non enim quicquid meum amisi. ¶ Exteris nationi-
bus. ad quascūq; veniebat vt epiroticis macedonibus. ¶ Tu ne tum quidē. Clodium non fuisse ciuē: sed hostem
probat: nam cinis defendi patriā: hostis offendit vt Clodius faciebat hostis ergo erat ¶ Natura & loco: q̃ ciuis
natus sit in eadem ciuitate: hostis vero in externa: & q̃ ciuis intra muros. hostis contra extra. Animo inquit &
factis hostis & ciuis differunt. Nam ciuis animus est iuuandi tempu. hostis cōtra ledendi ¶ Eadem in foro & c.
Cum T. antius Milo legem ferre veller de Cicerone reducendo Clodius cum suorum manu resitit: eo res de-
ducta est vt vnus ex tribus ipsi vulneraretur: alij multi necarentur. Q. Cicero. frater nō alia via euasit q̃ se
mortuum finxit & inter cadauera per forum iacentia deliuit. ¶ Tempia: vt castoris telluris in quibus haberi se
natus solebat. ¶ Priuatorum domus vt Ciceronis & c. Q. Fratrīs.

Rāsm
Biantis
Iniuria.
Ironica
concessio
ōndit clo-
diū non
ciuē esse.
Hostis ii-
micus.
Officiū ci-
uitatis
Sparta-
chus cōtu-
rationis
seruorū
dux.
ASCEN

¶ Tui latrocinij. voluit dicere tribui tuis sed propter scelera inquit latrocinij. Nefariam: quae fiunt contra fas.
¶ Peruenisse. ad me. ¶ Nunq̃ putauit: cogitabam iniuriam factam a te in me: sed nunq̃ vt ad me perueniret exi-
stimabant. ac si dicat. ¶ Non curabam de tuis iniurijs. quod idem dixit diogenes cum esset monitus a quoda
q̃ iuuenes corinthij deriderent eum dixi sic: isti derident: sed non derideor: quia eorū derisiones contempno &
spemo. ¶ Nisi forte ironice concessio facta vt declararet stulticiam ipsius & mala quae Cice. fecit Clodius vastās
vestes domos & predia Cice. eum tunc quasi pugnīs & verberibus afficere putabat. ¶ Ruere. ad illud parietes
perturbabas. Desflāre: q̃tum ad sceleratas faces. ¶ Nihil enim meū. generalis sententia: quā Biantem com-
memorasse in primo paradoxo confessus est. ¶ Neq; cuiusq̃ quod auferri: per fraudes eripi per vim: amitti ne-
gligentia. Bias enim respondet cuidam admonenti vt aliquid de suis rebus asportaret. Omnia mea mecū por-
to. ¶ Si mihi eripuisses. ostendit stulticiam Clodij: qui putans bona deripere Cl. restabat ad incendendas edes
quae bona non sunt: bona quidem animi quae propria nuncupantur a Clodio eripi non poterant. ¶ Constantia
i. virtute. ¶ Meas curas. quas habui & in seruitutē reipu. contulit. Vnde. i. a qua mente & animo proficimur.
¶ Nec facere potuisti. Non enim beneficia euerit pnt. ¶ Iniuria. vituperiū: numerat Cl. cuius fuit virtus & in il-
lo exitu atq; reditu magnam adeptus est gloriā: ergo quis me de vrbe expulisti: tamen semper fui ciuis: sed
tamen potissimum me etiam cōmendabat exteris peruentus eram. ¶ Tu ne. demonstratur qui sit ciuis
¶ Non es nisi forte. ironica concessio. i. quae per contrarium exponitur: quae in iniuria ciuitatem suffocat illius: ho-
stis appellatur: ergo Clodius non est ciuis: nisi idem sit ciuis quod hostis: ac si dicat non hostis: sed inimicus: ho-
stis est inimicus publicus inimicus priuatus. Ciuis officium est ciuitatis leges imitari. ¶ Non animo. f. scelerato
¶ Factis. quibus respu. in maxima detrimenta agitabatur ¶ Tempia tenuisti. deripiendi causa.

¶ Cur hostis. Conatur argumento cō-
uincere Clodium potius hostem declarā-
dum q̃ spartachus olim fuerat cū id in ci-
uitate faceret qd̃ ille foris fecerat de spar-
tacho autem sic habet ex Lilio & Appia-
no. Quatuor & septuaginta gladiatores
capue ex ludo lentuli profugerunt: & con-
gregata seruorū ergastulorum multitu-
dine chryso & spartacho ducibus bello

¶ Cur hostis spartachus: si tu ciuis. Potes autem esse tuus ciuis
propter quem aliquando ciuitas non fuit: & me exulem tuo nomi-
ne appellas: cum omnes meo discessu exulasse rempublicam iutēt
Numquam ne homo amentissime te circumspicies. Nunquam ne
quid facies considerabis: ne quid loquare. Nescis exilium scelerum

esse poenam: meū illud iter ad preclarissimas res a me ante gestas
esse suscepturum. Omnes scelerati atq; impij: quorum tu te ducem
esse profiteris: quos leges exilio affici volunt: etiam si solū non mu-
tarūt. An cu3 omnes te leges exulem esse iubeant: non eris tu exul?
Non appellatur inimicus: qui cum telo fuerit ante senatum: tua si-
ca deprehensa est: quę hominem occiderit. in plurimos occidisti: q̃
incēdium fecerit: aedes nympharum manus tua deflagrauit: quę tē-
pla deorū occupauerit: in foro etiam castra posuisti. Sed quid ego
communes leges prefero quibus omnibus es exul: familiarissimus
tuus de te priuilegiū tulit: vt si in opertum bone deę accessisses exu-
lares. A te id fecisse etiam gloriari soles. Quomodo igitur tot legi-
bus in exiliū electus: nomē exulis non perhorrescis. Romæ sum
inquis: & tu quidem in portu fuisti. Non igitur vbi quisq; erit: eius
loci ius tenebit: si ibi eum legibus esse subiectum non oportebit.

cens. Spartachum siqua potuit vagantem. Fallere testa. Sed ordo est. ¶ Cur sparthacus snp. est declaratus ho-
stis si tu ciuis. Autem pro sed: potes tu propter quē ciuitas. aliquando non fuit. i. extincta fuerat: & esse desijt esse
ciuis. q. d. minime: & i. & nihilominus appella me exulem: nomine tuo. i. te digno & tibi vere conueniente cu3
omnes putent tempu. exulasse meo discessu. i. cum ego discederem: quasi secū dicat tempu. profectam. Ne pro
an o hō amentissime. i. maxime amens nunq̃ cōsiderabis qd facias qd loquar. Nescis exiliū esse penā scelerum
& ita cum scelestus nō fuerim non possum exiliū: sed illud iter meū esse suscepturum me ad res preclarissimas
gestas ante a me. Omnes scelerati atq; impij quorum tu profiteris te ducem & quos leges volunt affici exilio:
sunt exules etiam si non mutauerint solum. i. extra solum non ferint: cum exulo si extra solum eo: & exul extor-
ris extra solum degens. An cum omnes leges iubeant te esse exulem: tu non eris exul. Non appellatur. q. d. id
merito fieret: inimicus is qui fuerit cum telo ante cenatum. q. d. maxime & ita o clodi inimicus reipu. es appel-
landus. quia tua sica. i. pugio tuus est deprehensa. i. in manu tua aut sub veste tua. Qui occiderit hominē est ne
appellandus inimicus. q. d. maxime. & tu plurimos occidisti. Et qui incendium in vrbe fecerit. q. d. certissime. &
manus tua deflagrauit. i. penitus combussit edes nympharum. Et nonne dicendus est inimicus: qui occupaue-
rit templa deorum. q. d. haud dubie & tu posuisti castra etiam in foro. i. romano: quo ciues pro libertate tuēda
conuenire solent. Sed quid id est ad quid ego prefero leges cōmunes: quibus omnibus tu es exul: tuus fami-
lissimus. i. maxime familiaris scil3 Cesar (vt quidam volunt) qui legem de adulteris tulerat: quę lex iulia dē tulit
etiam legem ne quis virorum templū bone deę ingrederetur. vnde est illud ouidianū. Templa deę maribus
non adeunda bone. Eam autem in clodium sibi suspectum tulisse volunt: sed frustra. Nam Publius clodius. Pō-
peiam Can. Cesaris vxorem adamans dū sacra bone de per noctem fierent in cesaris domo qui pontifex ma-
ximus erat. muliebri veste illuc ingressus & deprehensus est: sed tamen corruptela iudicum absolutus euasit: de
quo plurima in Cesare plutharcus. vnde & illud Iuuenalis. Clodius accuset mechos &c. tulit de te priuilegium
i. priuatam & specialē legem vt exulares. i. ad exiliū mitteris si accessisses in opertum. i. sub tectum bone deę
At tu soles etiam gloriari. i. iagāter recitare te fecisse id. i. ingressum operum & secretum bone deę. Igitur quo-
modo tu erectus in exiliū tot legibus non perhorrescis nomen exulis: quod ciuium obicijs. Tu inquis Ego sū
rome & ita non exulor: & tu quidem fuisti in portu. i. vt is qui in portum applicuit nauem ius loci non obtinet:
ita nec tu rome exīs ius ciuis cum merito exules. vnde infert. Igitur quisq; non tenebit ius eius loci vbi erit: si nō
oportebit eum ibi esse subiectum legibus. quia qui parere legibus ciuitatis recusat: priuilegijs gaudere non de-
bet. & tu autem si legibus pareres iam pridem exulares. Et hec potius in clodium q̃ ad rem dicta sunt.

¶ Cum hostis spartacus. si tu nō minus q̃ spartacus patrię nocuisti ciuis appellandus minime es. Nā si hoc
nomine dignus iudicareris: nūq̃ hostis spartacus diceretur. Sed ille hostis dicitur quia nocuit & tu hostis dicen-
dus: quia nocuisti. Absurdū quidem esset spartacu3 hostem non nocere: & te ciuē nominare non minus absurdū
putaretur. Spartacus. Chrysus. Aenomaus gladiatores fuere: qui effracto lentuli ludo cu3. 30. aut amplius eiuf-
dem fortune viris erupere capua: feruiscq; ad vexilla vocaris exercitum contraxere decem militum & varijs dā-
nis efficere Campanos primū ceperunt. Vario cum illis euentu a romanis ducibus pugnatum est tandem a. M.
Licinio Crasso circa brutū angulū in extrema italīe ora clausi eruptione facta dignā viris obire mortem spar-
tacus vt imperator fortissime dimicans occisus est. ¶ Per quē ciuitas non fuit: sublati legibus & iudicijs: pulsus
bonis erepta populo libertate. ¶ Tuo nomine: quod te decet quod probat ex vocabuli diffinitione dicens nō
esse exules illos dūtaxat qui solum mutauerint. Sed qui propter scelera parua exilij digni sunt. etiā sint nō pellā-
latur. Ex quo non fuit exul Cl. q̃ propter scelera pulsus non est: nihil enim mali cōmiserat: & Clodius exul erat

excitato Clodiu3 pulchrū legatum & Pu-
blium Vorenu3 pretorem prelio vicerunt
auctore. Liuiο lib. xcy. Marcus aut̃ pretor
Chryssum fugitiuorū ducē cū. 20. milibus
hoīm cecidit Cneus. Lentulus. consul ma-
le aduersum Spartachū pugnauit ab eo-
dem. L. G. & Q. Arius p̃tor acie victi sunt
Item Caius Crassus p̃consul Cneus Man-
lius pretor male aduersus spartachum pu-
gnauerunt: vt ait idem lib. xcvi. Marcus
Crassus deinde cum spartacho pugnauit
cessis cum ipso spartacho milibus quadra-
ginta. vt ait idem lib. xcviij. Meminit etia3
Florius. Sed latius Appia. lib. ii. de bel. ci:
inter quę dicit spartachū thrace3 fuisse &
gladiatorem: qui aliquando cū romanis
meruerat: & i custodia ac gladiatoris spe-
ctaculis asseruabatur: tātūq; animi assū-
psit vt. 70. viris comitatus pro libertate
potius illos certare persuaferit q̃ in specta-
culis pericula subire. Itaq; per vim repul-
sis his qui custodie p̃erant fuga abiit &c.
Huius meminit etiam Horatius. 3. car. di-

FRAN.
MATV.

M. tullii Ciceronis.

cum propter inauditam improbitatē exilio dignus esset. ¶ Epula sse repub. Nam me descendente omnia pu-
blica iura a sceleratā oppressa sunt. ¶ Circūspicies vt qualis & q̄ amens sis tandem intelligas. & si fieri potest
resipiscas. ¶ Scelerū esse poenam. Qui ergo bonus est: & omni caret improbitate exul esse qui potest ¶ Illud
iter quod exiliū vocas. ¶ Ob praeclarissimas res. Quoniam ciuitatem ab incendijs & rapinis liberaui pernitio-
sissimam cōiurationem sopiui. Etiam si solum & c. aetymologiā tangit nominis: Nam exul est extra solum ter-
rae patrie pulsus. ¶ Tua sica lex erat ne quis cu3 telo senatum Ingrediretur Clodius cum sica inuentus est qua
Pōpe. volebat facere quare Pō. domi se continuit donec Clo. tribunus plēbis fuit hystoria hoc habet pulso Ci.
Clo. vexare Pom. non destitit eius primū acta rescindere conatus est & verbis turpibus inuectus. Quidā autem
ex domesticis Clodij cū se ad Pompeiū in foro tulisset. Gladiū a circūstantibus inferre cognitus est: & submo-
tus. Quare territus Pompeius venire in forum Clodio tribuno postea ausus non est: legitur apud A sconiū
Pisone & Gabinio consulibus: Pulso in exilium Cicerone cum. 3. idus septem Pompeius in senatum venisset.
Seruo. P. Clodij sica excidisse eāq; ad Gabiniū consu. delatam: dictūq; a seruo imperatum sibi a. P. Clodio
vt Pompeius occideretur Pompeiū domū rediisse: & ex eo domi tenus obsessam. Qui hominem occiderit. sup-
pleto nonne & is appellatur inimicus. ¶ Aedes nympharum aedes dicta a nymphis. ¶ Tempia deorū occupa-
uerint. Vt castoris: telluris. ¶ Sed quid ego hae leges omnes contra quas fecisti cōmunes tibi cū alijs sceleratis
qui similia scelera cōmittunt. Vna est lex in te solum lata. Quoniam tu solus inuentus es: qui contra eam fece-
ris. P. Lentulus familiarissimus Clodio legē tulit vt quicūq; vlr in sacris bonae deae deprehenderetur exul esset.
Clodius veste muliebri indutus in sacris bonae deae dum domi Caesaris pōtificis celebrarentur deprehensus est
Quare caesar cū Pompeia vxore. Qui Pompei filia diuortium fecit adulteratam a. P. Clodio opinatus: sena-
tus autem de pollutis sacris quāstione3 decreuit. De bona dea multa scribūt lactari lib. 2. diui. in li. Macr. lib. 1.
saturnaliorū & Ouidius sexto fastorū: compluresq; alij viris in opertum eius ingredi fas non erat. ¶ Gloriarī so-
les ex quo ingens esse temeritas & dementia tua cognoscitur. Quis enim nisi stultissimus de turpitudine gloria-
tur. ¶ Quomodo igitur. Conclusio est qua insanire Clodiū ostenditur tot legibus. multae enim leges vt dictū
est te exulem faciunt. Non perhorrescis. cum alijs obijcias. ¶ Romae sum inquis. Obiecto est Clodij quā dilu-
it statim Cicero. Dices fortasse non esse te exulem vt ego sentio quia Romae es: sed non quicūq; in aliquo loco
est: eius loci cōtinuo ius ac potestatem habet. In portu fuisti. Qua ratione in portu fuisti vt illinc egredieris ea-
dem ratione romae es non vt hic permanes: sed vt hinc legibus pellaris quibus exul factus es & quēadmodū
nautē cum in portu sunt eius loci iura non tenent. Sic nectū vrbis potestatem habes: quoniam non natura aut
loco quis potestatem loci tenet sed animo & factis. ¶ In operto fuisti. In sacris bonae deae & tamen tibi non li-
cebat. ¶ Non igitur & c. Claudit hanc vltimam argumentationem vbi inquit non oportebit esse cum legibus
ius illius loci in quo erit quispiam non tenebit: vt si quis ciuitatem quāpiam ingrediatur: quoniam: cū illius legi-
bus consentire & viuere ei non oportet illius ciuis non erit. nec tu Clodi ciuis romanis es: licet romae sis: quoni-
am cum romanis legibus (vt te facere oporteret) non consensisti.

¶ Cur hostis spartachus. per exemplū probat Clodium esse inimicū publicū quodā tempore seruorū mul-
tudo conspirabat contra patriam quorū dux spartachus fuit contra inquit. Clodi non appellaris hostis: cur
contra officium facis: scis quia spartachus sit appellandus hostis. ¶ Aliquando ciuitas non fuit: sicut traditum
est superius: quia propter Clodium in vrbe romana leges: mores: iudicia: deficiebant sine quibus ciuitas esse nō
potest. ¶ Tuo nomine. i. nomine conueniente tibi. Et declarat quid sit exul: exules non dicuntur solum qui sūt
extra solum: quia sunt etiam multi rusticantes: sed illi exules appellantur qui propter scelera sua: poena exilij affi-
ciuntur. igitur Ci. exul nō erat: quoniam aliquid non amisit. Clodius aut nomen exilij merito consequbatur dum
esset omni flagitiorū genere peditus. ¶ Exulasse tempu. me abeunte oia de vrbe recesserunt. ¶ Amentissime
o sine mente caput: non respicis te. ¶ Nec quid loquere. quia fatuus es. ¶ Exilium. scelerū esse poenā ergo sce-
litis carens exilium passus non sum: sed tu illis peditus quis in vrbe sis exilium habes. ¶ Ad preclarissimas.
Clodius accusauit Tul. occidisse plures ciues contra legem portā quae fuit ne aliquis ciuis ro. mori faceret. Sed
Tul. truncari constituit conspiratores catiline: quo quidem beneficio illi: celerati iudices Ci. exulare permis-
erunt. ¶ Et si solum non mutauerim. ethimologia exulis: qui dicitur esse extra. Dicit igitur sui socij scelerati & in
vrbe existentes exules nominantur qui cum telo fuerunt ante senatū. facit multos syllogismos. Lex erat vt ali-
quis in senatum arma non ferret. Clodi. coram senatu tulit: ergo est inimicus ciuitatis ¶ Tua vero sica. paruus
gladius ad insidias: qui dicitur a seco cas. nam secari dicuntur. ¶ Deprehensa deprehendere est in aliquo vitio
reperire occiderit. huius syllogismi maior & multi alij sūt syllogismi: subaudi & exul esse debet inimicus patrie:
sed tu occidisti homines. ergo tu hostis & exul: & est minor. ¶ Qui incendium se. subaudi ciuis non est: sed tu in-
cendisti: ergo ciuis non appellaris. ¶ Qui templa. deorum occupauerit armis & incendio: sed non solum tem-
pla occupasti: sed etiam castra in foro locasti: ideo inimicus & publicus exul. Sed quid cōmunes leges profero.
iste leges erant bonae. Erat vna lex vt aliquis non incenderet templa quae omnia superiora commisit Clo. ideo
merito exul nuncupatur. ¶ Familiarissimus. quidem fuit familiarissimus Clodij: qui fecit vnam priuatā legem
vt si Clodius ad sacrificia bene deae accessisset exul esset. Tangit sic per transitum quomodo Clodius deprehē-
sus fuit in sacrificijs bonae deae. Aurelea mater caesaris fecit conuocare matronas romanas ad edes suas: inter
quas profectus est Clodius in habitu mulieris. & ibi ad vocis sonitum est cognitus masculus: & latuit sub lecti-
ca cuiusdam ancille: quae vocabatur ancilla proprio nomine. & erat ancilla quae grece
dicitur. erat autem. Clodius captus amore pompeie vxoris caesaris. qui accusatus fuit de pollutis ceremonijs.
¶ Ante id fecisse. Clodi. solebat gloriarī polluisse sacrificia. ¶ Tot legibus id est cum tot leges iubeant. exulē
esse times scilicet nomen exulis: ac si dicat solum in audiendo exules timere deberes. ¶ Rome sum inquis. eli

Exul
Qui sūt
exules
accusatio
Tulij a
Clodio.
Ethimo-
logia exu-
lis.
Sica
Multi syl-
logismi.
Deprehē-
dere
Flagitij
Clodij in
sacrificijs
cybelles.
Clodius
etia3 glo-
riabatur i
malicia.
Smilitu-
do a nau-
gantibus
cōclusio i

git Clodius ego sum Rome: quomodo sum eiectus in exilium. ¶ Et tu quidem fuisti in portu, similitudo tradita Clodius, a nauigantibus, qui ingredetur urbem aliquam: ut sicut in portu tamen illius loci ubi sunt iura nec leges tenent sic etiam tu es Rome tanquam in portu non tamen propter scelera tua illius iura obserues. ¶ Si ibi, ubi non oportet esse cum legibus: ius illius loci non teneo: quia me leges illas habere non oportet.

ΟΤΙ ΜΟΝΟΣ ΟΝΟΜΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ:
ΚΑΙ ΩΡΤΕΣ ΟΙ ΜΟΡΟΙ ΔΟΥΛΟΙ.

Quoniam Mnes sapientes liberos esse: & stultos omnes seruos. Laudetur vero hic imperator: aut etiam appellatur: aut hoc nomine dignus putetur. Quomodo aut cui tandem hic libero imperabit: qui non potest cupiditatibus suis imperare. Refrenet primum libidines spernat voluptates: iracundiam teneat: coerceat auariciam: ceteras animi labes repellat: tum incipiat alijs imperare quum ipse improbijs dominis dedecori ac turpitudini parere desierit. Dum quidem his obediens non modo imperator: sed liber habendus omnino non erit. Preclare enim est hoc usurpatum a doctissimis: quorum auctoritate non vterer si mihi apud aliquos aggresses habenda esset oratio. Cum vero apud prudentissimos loquar: quibus hec inaudita non sunt: cur ego similem me si quid in his studijs opere posuerim perdidisse? Dictum est igitur ab eruditissimis viris: nisi sapientem liberum esse neminem. Quid est enim libertas: potestas viuendi: ut velis. Quis igitur viuere ut vult: nisi qui recta sequitur qui gaudet officio: cui viuendi via considerata atque prouisa est: qui legibus quidem non propter metum paret: sed eas sequatur atque colit: quia id salutare maxime esse iudicat: qui nihil dicit nihil facit nihil cogitat denique nisi libenter ac libere cuius omnia consilia: resque omnes: quas gerit ab ipso proficiuntur: eodemque feruntur. Nec est vlla res que plus apud eum polleat quam ipsius voluntas atque iudicium. Cui quidem etiam que vim habere maximam dicitur fortuna ipsa cedit: sicut sapiens poeta dixit: suis quisque fungitur moribus.

imperare alijs: cum ipse desierit parcere turpissimis dominis: videlicet dedecori id est infamie & turpitudine vite. Quidem id est certe: dum id est donec ipse odiet his scilicet dominis dictis: non modo, id est non solum: non erit habendus, id est reputandus imperator: sed erit habendus omnino non liber id est seruus. Hoc enim est usurpatum: id est in usum & prouerbium acceptum: preclare a doctissimis: scilicet philosophis (quorum auctoritate ego non vterer si hec oratio esset mihi habenda apud aggresses philosophie ignaros. Cum vero loquar apud prudentissimos scilicet patres conscriptos in senatu contra antonium quibus hec non sunt inaudita: immo maxime cognita: cur ego similem id est falso fingam me perdidisse: id est in vanum assumpsisse operam: quicquid opere, id est studijs & laboris posuerim, id est locauerim: in his studijs scilicet philosophicis. Et quia non dixerat quid esset preclare dictum: nunc repetit dicens. Igitur id est ut ad propositum redeam: dictum est a viris eruditissimis neminem esse liberum: nisi sapientem. Enim pro quia quid est libertas. Respondet: potestas viuendi ut velis. Igitur quis viuere ut vult nisi qui sequitur recta, quasi dicat: nullus & vere quia desiderium peccatorum peribit: & qui gaudet officio, id est debito: cui via viuendi est considerata atque prouisa, que paret quidem legibus: sed non propter metum, id est timore seruili: quia Hora, dicit. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali formidine poene: sed qui sequitur atque colit eas scilicet leges: quia iudicat id esse maxime salutare: qui nihil dicit facit: nihil denique cogitat: nisi libenter, id est cum approbatione conscientie non refragantis: ac libere. Cuius omnia consilia & omnes res quas gerit proficiuntur, id est oriuntur ab ipso ab ipsius imperio & voluntate: & feruntur: id est diriguntur eodem, id est ad eum ipsum: quia amore dei quem secum habet & sui omnia facit. Nec est vlla res que polleat.

S. i.

Quoniam Mnes sapientes &c. Thema graecum est. Otī monos ho sophos elutheros: kepātes hi mori dulli. q. solus sapiens est liber & oēs stulti serui. Otī. i. q. monos. i. solus: ho est articulus ut gallicis le. & flandrinis de sophos. i. sapiens eleutheros. i. liber & ingenuus: ke. i. & pantes. i. oēs: hi articulus pluralis: mori. i. stulti: dulli. t. seras sunt: ide du lia cultus seruilis. Hoc paradoxon veritati euangelice consonum est: quia solus peccator stultus est. Stultorum autē infinitus est numerus, qui vero facit peccatum: seruus ē peccati itaque cuius animus liber est vitij: quia potiore partem sui liberum habet: seruus non est. De hac re etiam Persius pulchre scripsit. Sed nos ordinē persequamur: qui talis est: Sed sciamus hoc secundum quosdam dictum in. M. antonium: qui libidinibus exarsit: & cum cleopatra regina egypti turpissime vixit: verum id post mortem Ciceronē fecit: sed obfuit antea etiam alius amasse: sed & clodio congruit vñ proposito themate, q. d. dicit: aut dico oēs sapientes esse liberos: & oēs stultos esse seruos. Vero per sed: hic imperator vñ. M. antonius triuivir: laudetur: aut etiam appelletur imperator: aut putetur dignus hoc nomine, hoc per ironiam dicit. q. d. indignissimum esse cum ipse cupiditatibus inserviens sibi imperare nequeat: vñ sine ironia querit. Quomodo tandem ut paucis dicam: hic imperabit aut cui libero, id est huiusmodi hic imperabit. q. non potest imperare cupiditatibus suis, q. d. nullo modo & nulli. Refrenet ipse primum libidines suas, spernat voluptates: teneat, id est contineat: refrenet iracundiam: coerceat auariciam: & repellat a se ceteras labes id est corruptiones quae eum labi faciunt: animi scilicet sui: & incipiat: tum id est tunc

M. tullii Ciceronis.

id est possit & valeat plus apud eum quod voluntas atque iudicium ipsius. Nihil enim vult: nisi quod iudicat faciendum aut volendum, nihil autem iudicat faciendum & volendum nisi quod licitum ac honestum & facile factum: quocirca solus sapiens quicquid vult facit. ¶ Cui scilicet sapienti & libero etiam ipsa fortuna que dicitur habere maximam vim. Vnde Maro. Fortuna omnipotens &c. Et Salustius in Catilinario. Sed profecto fortuna in omni re dominatur, cedit. i. locum dat. Vnde Iuue. Nullus numen habes si sit prudentia. sed te Nos facimus fortunam deam celoque locamus. Vnde idem Salusti. In Iugurthino. Sed dux atque imperator vite mortalium animus est: quippe fortuna probitatem industriam aliasque bonas artes neque dare: neque eripere cuique potest. Senec. epistola. 99. Errant qui aut boni aliquid nobis aut mali iudicant tribuere fortunam. Valerius enim omni fortuna animus est & in utramque partem ipse res suas ducit: beateque ac misere vite sibi causa est & cetera. Sicut Lapiens poeta dixit quisque fungitur suis moribus: id est cuique secundum mores suos euenit. Vnde Salustius in Catilinario. Aut fortuna si mulcum moribus immutatur: sed ad ordinem reuertitur.

¶ Quintum Paradoxum.

FRAN.
MATV.

Quoniam omnes sapientes liberos. Græcus titulus est. Est autem stoica propositio. Stoici enim solum sapientem liberum esse dicebant. malos autem seruos: esse vero libertatem potestatem operandi quæ stulti & mali oino careant: seruitutem autem aliam quæ in subiectione consistat: aliam quæ in conditione ac subiectione sit. Cui opponitur dominatio & ipsa mala. Non autem liberos esse sapientes: verum & reges: cum sit regnum imperium nemini obnoxium. quod de sapientibus solis asseritur. Illi igitur sciendum est libertatem naturalem facultatem esse eius quod cuique facere libet. nisi quod vi: aut iure prohibetur. Sed duplex est libertas ciuilis cum in nostra potestate existimus: & nemini subiecti sumus philosophica: cum vitis non paremus & nulli succubimus animi perturbationi etiam si vinciti in compedibus detineamur: cuius pessimo tyranno pareamus: seruitus est constitutio iurisperitum: quæ quis dominio alieno contra naturam subijcitur: & ipsa ut libertas bifariam diuisa altera quæ cuique subiecti sumus & eius voluntati paremus: Altera quæ vitis dediti sumus: & hæc pessima est & habetur: & quantum ad ciuilem attinet libertatem ac seruitutem: iure naturali omnes liberi nascuntur. sed cum bella orta sunt: & captiuitates secutæ sunt & seruitutes quæ sunt viri naturali contrariæ. ¶ Omnes contrariæ. ¶ Omnes sapientes &c. suppleto Stoici dicunt & hic in. M. Anto. inuehitur Cicero qui se esse imperatorem iactabat cum præfuisse exercitui. Ostendit autem imperatorem neque esse: neque esse posse cum seruus sit & vitis pareat. Non autem potest alius imperare qui sibi ipsi & cupiditatibus suis non imperat. ¶ Laudetur vero &c. Ironicus sermo quasi dicat laudem non meretur. Est enim laudatio oratio ex virtutibus alicuius contexta: & laudata virtute proficitur: sicut a vitis vituperatio. ¶ Appelletur. non enim dignus est qui imperator appellatur. ¶ Hoc nomine dignus. Conuenit enim bonis: integris: fortibus: non autem improbis: sceleratis: mollibus qualis tu es Antoni. ¶ Quod autem &c. ratio est eius quod dixit. q. d. qui vitis seruit ut tuis imperare liberis non potest: quibus ille recte imperat: qui animo liber est: & virtute præstat Diogenes cynicus cum in seruitute conscidisset: ac venundaretur a xernade corinthio quadam qui emere eum volebat interrogatus quid artificij nouisset. non noui inquit liberis hominibus imperare: quare ille admiratus eius responsionem emit & manumissit. Filiosque suos ei committens. accipe inquit liberos meos quibus imperes. Idem & in Aesopum phrygiū fabulatorē refertur. ¶ Libidines. appetitus quæ aduersus rationem incitata est vehemens libido appellatur quæ in omnibus stultis inuenitur. ¶ Voluptates: quæque sunt inhonestæ & ea appetunt quæ quinque corporis sensus non delectant tantum: sed etiam explant. Nam nihil est aliud voluptas quam nimia repletio ut Aristoteli ait: & quidem gulosus quæ idem auctor scribit lib. 3. æthico. quoniam gustu gaudebat: precatus est longius sibi guttur quam ciconiæ fieri. ¶ Iracundiam. quæ lib. primo officiorum repudiendam omnibus in rebus dicit Cicerone. optandumque ut quod reip. presunt legum similes sint: quæ ad puniendum non iracundia: sed equitate ducuntur. Differt ab ira quæ perturbatio est subito exorients neque peristens. Cum iracundia persistat & homini ingenua poenæ sit: unde iracundum hominem dicimus qui secum iram semper gerit Iratus qui pro tempore exandescit. Quod lib. 4. tuscu. quod ostendit Cicerone. & iracundia quid ea est quæ in pira permanendo græci vocant peripathetici & Aristoteli in æthico iracundia laudant: quæ etiam ceteram ferititudinis dicunt esse & ira quidam diffinitur libido puniendi eius qui lesisse videntur iniuria. Iracundia vero ira inueterata & plena odij vlciscendi tempus obseruans. ¶ Auariciam. hæc nimium pecunie studium habet quam nemo sapiens concupiscit. Quod inquit historicus. Vnde & sic diffinitur a Cicerone. Auaricia est opinatio vehemens de pecunia quasi valde expetenda sit inherens & penitus insita. ¶ Cæteras animi labes. perturbationes & vitia quæ græci μάταια. Nam animi scedant qui virtute præditus esse debet. ¶ Tum incipiet. purgato animo per virtutem: & repulsi vitis. ¶ Improbissimis dominis qui sint ipse subdit: scilicet dedecus & turpitudine. ¶ Desinerit. destiterit. ¶ His vitis. ¶ Non modicis. Si non erit liber multo minus imperator. ¶ Præclare &c. locus est ab auctoritate maiorum qui non frustra inquit dixerunt neminem esse sapientem nisi liberum. libertatem autem intellexerunt potestatem operandi quæ velis contra turpitudinem tamen. ¶ Vsurpatum: in frequenti usu habitum. ¶ Apud agrestes. locus est beniuolentia quæ a persona auditorum colligit. laudat enim cum non esse rudes & agrestes dicit: & apud doctos quidem. Doctorum etiam præstantium philosophorum utimur auctoritate apud imperitum vero vulgus: notos quosdam multitudini nominemus auctores: & hoc rhetoricum præceptum est. ¶ Cur ergo similiter: quasi dicat simulare debeo minime. ¶ Operæ labores & studij. ¶ Perdidisse. Vile enim latens virtus. Quid enim submersa latebris proderit obscuro veluti sub remige puppis. Vel lyra quæ reticet: vel qui non tenditur arcus: ut ait Claudianus ¶ Dictum est igitur. Repetit quod dixerat: hoc usurpatum est a doctissimis: quod facimus quoties ab eo quod propo-

nimus aberrantes in longam producimus orationem. Nam aut eadem verba aut similem sensum habentia repetimus: vt lib. pmo ad Herennium: si passus fuerit auditor. i. si oratio aduersariorum fecerit fidam auditoribus: neque enim non facile scire poterimus: quoniam non sumus nescij quibus rebus fides fieri soleat ergo si fidam factam putabimus. ¶ Quid enim est libertas. Si libertas vt philosophi voluit est potestas viuendi vt velis: vt ille tantum viuit vt vult qui recta sequitur: non potes tu dici liber quoniam non viuisset vt vis: cum turpia & nefaria seceris. ¶ Vt velis Velle autem est aliquid cum ratione appetere ¶ Qui recta sequitur. Quae recta sunt honesta sunt. Nam rectum & honestum sibi inuicem cedunt. Quae autem honesta sunt: laudabilia quoque existunt: non enim potest esse quicquid quod idem continuo laudabile quoque non sit. ¶ Officio. actio & virtutis Est autem officium quod cur factum sit ratio probabiliter reddi potest κατὰ δυνάμιν a grecis appellatur: de quo apud Ciceronem in officiis multa a nobis dicta sunt. ¶ Viuendi via Qui non viuit temere sed & vitae genus delegit & finem sibi proposuit: vt Hercules qui viam virtutis ingredi maluit quam voluptatis: cum itaque ostenderetur quod de eo prodicus philosophus scripsit: vnde Hercules prodicus appellatur. ¶ Qui ne legibus. boni autem sunt sponte: aut metu legum & iudiciorum. Vnde ait Hora. Oderunt peccare mali formidine poene. Oderunt peccare boni virtutis amore. Sed secuti non peccat qui minis peccat: ita non benefacit qui inuitus benefacit. Opera enim rectitudinis sponte suscipienda sunt: non autem propter aliquam causam extraneam vt spem: & timorem quod alias diximus. Et Sene. inquit plerique metu peccare cessant: non innocentia: profecto tales timidi: non innocentes dicendi sunt. ¶ Sequitur sua sponte. ¶ Colit venerat vel exercet. ¶ Facit operatur. ¶ Libenter quia sponte ¶ Libere non metu aut spe ¶ Ab ipsius animo & voluntate non ab aliqua vi extrinseca. ¶ Eodem. ad eundem animum & voluntatem. Nam quicquid facit: propria voluntate commotus facit: quicquid ite facit ea gratia facit vt voluntati suae satisfaciatur: ergo principium operationis a propria voluntate penderet: & finis ad eandem referretur: hoc proprium est libere viuendi. ¶ Polleat. posita est quod libido vocatur: vel effrenata cupiditas aduersus rationem incitata vehementius & haec in omnibus stultis inueniuntur. ¶ Atque iudicium. Tria sunt in animo quae rei gerendae veritatisque dicuntur. vt ait. A. libro sexto ethico. Sensus intellectus: appetitus. Sensus nullus rei agendae principium est: id ex eo patet quod bestiae sensus quidem habent: rerum vero agendarum participes non sunt. Quod vero est in morte assentire & dissentire. i. in appetitu sequi & vitare: & hoc dicitur electio siue iudicium: quod est principium rei agendae. Mens ergo siue intellectus qui principia apprehendit mouet appetitum. Appetitus per electionem iudicat de rebus quales sint: & aut sequitur aut vitat: ex quibus dictis facile intelligitur quid sibi Cicerone voluerit: cum ait voluntas & iudicium. Nam intellectum siue appetitum per voluntatem: per iudicium vero electionem intellexit. ¶ Cui quidem. Si sapiens in bonis animi quod non sunt subiecta fortunae omne praesidium suum collocatum habet: sequitur vt fortunam minime timeat. Vnde & Cato ait apud Lucanum. An noceat vis vlla bono: fortunae perdat opposita virtute minas. ¶ Quae vim dicunt habere maximam quam rerum humanarum dominas Cicerone vocat in oratione p. M. Marcello. De qua Iuena. ait. Sed nos te facimus fortuna dea coeloque locamus. Et est fortuna in incertis rebus: Vnde & Plotinus inquit lib. secundo naturalis historiae de dijs loquens. Inuenit tamen inter varias has sententias medium sibi ipsa mortalitas innata. Quo minus plana de deo coniectio esset. Toto quippe mundo & locis omnibus: omnibusque horis omnium vocibus fortuna iuocatur: & vna nominatur: vna acculatur: vna agit: rea: cogitatur sola: sola laudatur: sola arguitur: & cum cunctis colitur: volubilisque a plerisque vero & caeca etiam existimata: vaga: inconstans: incerta: varia: indignorum faultrix: huic omnia expensa huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium sola vtramque paginam facit. ¶ Cedit: vincitur. Sic & Marcellus exponit. Lilius: cui nostri exercitus sepe cesserunt. ¶ Sapiens poeta. quem non nominat fortasse. Ennius est. ¶ Suis quisque fugitur mo. boni iij sunt: dumtaxat qui suis virtutis moribus: non autem alienis: cum non timore aut spe aliquid faciant. Sed quicquid faciunt sua sponte faciant.

¶ Omnes sapientes esse liberos: stultos vero seruos. Hic est titulus latinus ad cuius mirabilis sententiae declarationem memoriae tradendum est. quod duplex est seruitus & libertas. Primo omnes oriebantur liberi: sed iure gentium & propter bellorum occasionem serui reperti sunt: ne omnes vita priuarentur in bello. hoc remedium inuentum est: vt captiui serui fierent: & ideo est vna seruitus civilis: & altera seruitus philosophica: quam aliquis vitis paret: seruus apud philosophos nuncupatur. Libertas quedam est secundum iura: vt cum nemo homini seruiat: & altera est philosophica quando nemo vitiorum turpitudini subiectus sit. Cicerone narrauit hoc paradoxum contra Marcum Antonium: in quo declarat ipsum seruum esse: quis imperator & splendidus homo sit dicit ergo per ironiam. ¶ Laudetur hic imperator. id est laudibus extollatur. ¶ Aut etiam appelletur. dicatur salue imperator. ¶ Hoc nomine dignus sit propter magnificentiam & opes: estimetur dignus nomine imperatorio. hic enim Tullius non posuit verba. non dixit hic est verus imperator. sed minime hac appellatione dignus est qui non potest cupiditatibus suis imperare. quasi dicat qui seruus est scelerum. ¶ Libero quod imperator debet. ¶ Iracundiam. quae est longa quedam cupiditas vindictae quasi vna cum homine genita. ¶ Ira breuior iracundia. ¶ Tum incipiat imperare. cum seruus turpitudinis existit imperator non dicitur: sed flagitijs remotis tunc imperator dicitur. ¶ Dedecori. contra decus & famam virtutis. ¶ Turpitudine quae est contra ipsam virtutem. ¶ Desierit. periculis huiusmodi abstinerit. ¶ Preclare: locus est ab auctoritate maiorum. ¶ A doctissimis viris. fides testi semper danda. ¶ Apud antiquos aggresses est. apud imperitos nunquam allegandi sunt auctores: & philosophi an. tquit quorum ignorant non solum nomina: sed minime proferre sciunt: deo consueuerunt viri docti quando loquuntur apud indoctos nominare quosdam notos homines: cum tamen ipsi sententias maiorum dicunt. ¶ Apud pruden. captat beniuolentiam ab auditoribus. ¶ Cur ego simu. quare debeo fingere me non scire apud doctos & eruditos viros: postquam his studiis operam dedi. ¶ Me perdi. quasi ignorasse. ¶ Potestas viuendi. vt velis: velle dicimus aliquid cum ratione appetere: non fur qui caput alienas diuitias velle dicitur. qui igitur viuit cum ratione & virtute vite vocatur viuere vt vult. ¶ Officio & caetera quid sit

Paradoxa
contra
M. Antonium
Serui
Liberti.
Seruitus
civilis.
Seruitus
philosophica.
Libertas
civilis
Libertas
philosophica.
Indignum
nomen imperatorio
dicit
Iracundia
Ira.
Dedecus
Turpitudine.
Velle quod
sit.
Officium
Libertas
quid sit

M. tullii Ciceronis.

Officium est illud quod faciendum est secundum virtutem: ideo Tullium de officijs appellamus. ¶ Nō propter metum, duo sunt genera bonorum hominum. Aliqui enim reperiuntur boni propter timorem supplicij. Aliqui boni existunt amore virtutis. versus. Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali formidine pene. ¶ Et colit. v. eneratur leges propter virtutem. ¶ Id fa. ad salutem omnium leges putant esse colendas propter virtutem solum. ¶ Nihil facit. nihil cogit nisi libenter: hoc illi quodlibet q̄tum ad velle dicitur. qui igitur viuit cum ratiōe & virtute viuit libere. ¶ Ac libere. nulli vitiorum subiectus sit. ¶ Ab ipso: id est ab animo: vt dicūt

Pollere ferenda sunt: a quo proficiuntur. ¶ Polleat. possit alias pollere splendere dicunt. ¶ Ipsius voluntas (vt dictūz) **Iudicium** est) appetitus est honestus. ¶ Iudicium. bene iudicium & voluntas ad iudicem appellant. Iudicium est discernē **Cedere** di ratio boni & mali. ¶ Cui fortuna ipsa cedit: id est vincitur fortuna a tali viro qui voluntatem & iudicium rerum faciendarum retinet. Cedere. Nonius Marcellus exponit vincere quoniam maximum apud ignorātes fortuna locum obtinet. Vnde solebant dicere antiqui Te facimus fortuna deam celoq; locamus. sed periti spernūt ipsam: & ideo propter fortunas & opes aliquem peritum vocamus. ¶ Sapiens poeta. cuius ignoratur nomen. ¶ Quisq; fungitur suis moribus. boni semper bonis vtuntur moribus.

ASCEN ¶ Soli igitur. Concludit quod proposuerat dicens. Igitur hoc contingit sapienti: vt nihil faciat inuitus nihil dolens & nihil coactus. Quod id est quam rem ita esse: id est ita se habere: et id est q̄q̄ est disferendum: id est probandum diserte pluribus verbis. illud tamen est & breue & confitendum neminem esse liberum nisi qui sit affectus: id est animatus & dispositus ita vt dictum est. Igitur a contrario sensu omnes improbi supple sunt serui: nec hoc est tam inopinatum atq; mirabile re q̄ dictū: id est dum dicitur. Enim pro quia: homines aut philosophi non dicunt eos: id est tales videlicet improbos ita eē seruos vt mancipia: id est manucapta seruitia & ita seruata vt seruiant & serui sint. que sūt facta dominorum: id est in potestate eorum nexu: id est obligatione vt vinculo: aut aliquo iure civili sed si seruitus sit sicut reuera est: obedientia animi fracti & oblecti & carētis suo arbitrio: quis neget omnes leues: omnes cupidos: omnes deniq; improbos esse seruos: quasi dicat nemo: ¶ An ille videtur mihi liber cui mulier imperat: vt antonio Cleopatra: sed tamen de ea non intelligit: quia post mortem Ciceronis id contingit: cui mulier imponit leges: et prescribit: iubet et verat quod videtur: id est quicquid iubet qui nihil potest negare mulieri imperanti & negat audet recusare: quasi dicat minime omnium.

¶ Si mulier poscit supple aliquid. id dandum est: si vocat ipsum: veniendum est: id est oportet ad eum venire si mulier elicit eum: abeundum est ei: id est oportet eum abire: si minatur extimescendum est ei. Ego vero puto istum. id est huiusmodi virum: qualis erat Antonius saltem postea: vel etiam tunc libidinibus ardens: vt idem Clodius qui pro principe mechorum taxatur a Iuvenale appellandum non modo: id est non solum seruum: sed nequissimum: id est maxime neq̄ te nihil queuntem seruum: etiam si sit natus in familia amplissima: vt Antonius & Clodius. Atq; vt in magna familia alij stultorum. id est alij stulti sunt lautiores. id est mundiores serui vt sibi videntur. vtpote q̄ elcarijs & poculētis vasis preciosis presunt & atriam obseruant: si tamē quitatienfes serui sūt illis pares aut pari actu sue stulticie. id est inutilis cure: illi quos signa: id est exsculptum: quos opera corinthia. id est ex ere corinthio: quos edificia magnifica delectant nimio opere. id est nimio studio: & id est attamen tales inquit nos sumus principes ciuitatis: vos vero seruorum quidem vestrorum principes estis: sed vt: id est quemadmodum si qui tractant ista: scilicet vasa & supellectilia: in magna familia: qui tergunt qui vngunt contra rubiginem: qui verrunt. id est mundant scopis: qui spargunt vt non assumantur a tineis: tenent locum seruitutis non honestissimi: & sic in ciuitate qui dederunt se cupiditatibus istarum rerum obtinent pœne infimum locum seruitutis.

¶ Soli igitur hoc contingit sapienti: vt nihil faciat inuitus / nihil dolens: nihil coactus. Quod & si ita esse pluribus verbis disferendum est. illud tamen & breue & confitendum est: nisi qui ita sit affectus esse liberum neminem. Igitur omēs improbi serui: nec hoc tam re est: q̄ dictū opinatū atq; mirabile. Non ei ita dicunt eos esse seruos vt mācipia que sunt dominorum facta nexu aut aliquo iure civili: sed si seruitus sit: sicut est obedientia fracti animi & abiecti & arbitrio carentis suo. quis neget omnes leues: omēs cupidos omnes deniq; improbos esse seruos. an ille mihi liber videtur cui mulier imperat cui leges imponit prescribit. iubet: verat quod videtur: cui nihil imperanti negare potest: nihil recusare audet. Si poscit dandum est: si vocat veniendum: si elicit abeundum: si minatur extimescendum. Ego vero istum non modo seruum: sed nequissimum seruum: etiam si in amplissima familia natus sit: appellandū puto. Atq; vt in magna familia: stultorum sunt: alij lautiores: vt sibi videntur serui: si tamen serui atrienfes actu pari stulticie sue sunt quos signa quos tabule quos celatum argentum: quos corinthia opera quos edificia magnifica nimio opere delectant: & sumus. inquit principes ciuitatis: vos vero ne seruorum quidem vestrorum principes estis: sed vt in familia: qui tractant ista: qui tergunt: vngunt qui verrunt: qui spargunt non honestissimum locum seruitutis tenent. Sic in ciuitate: qui se istarum rerum cupiditatibus dederunt ipsius seruitutis locum pœne infimum obtinent.

¶ Inuitus, quicquid est honestum sponte facit bonus: turpitudinem semper refugit: nihil ergo facit inuitus. FRAN.
 ¶ Nichil dolens. Quāvis grauis sit labor quem sustinet pro re honesta efficienda nihil dolet cum nulla pertur MATV.
 batio in sapientem cadat. ¶ Nichil coactus. Non enim quæ facit timore legū aut iudiciorum sed sponte facit.
 ¶ Quod si ita esse. Indigeret inquit res longiore oratione vt melius comprobaretur: sed ex hijs quæ dicta sunt
 illud elici potest eum qui huiusmodi non fuerit librum non esse. Nam si libertas voluntas est operandi quæ ve-
 lis: seruitus vero ei contraria qua quis operari non potest quod velit. Sequitur omnes malos qui in morbis sunt
 & perturbationibus quibus parent liberos non esse & pessimis tyrannis seruire. ¶ Breue, breuiter. ¶ Ita affe-
 ctus. i. dispositus ¶ Serui &c. Si nemo liber nisi q. nihil inuitus facit nihil dolens: nihil coactus. Omnis qui aliquid
 inuitus dolens aut coactus facit seruus est. ¶ Serui ne. Aduersarij verba tridentis vel nō credentis. q. d. seruos
 esse omnes improbos affirmas. Cū tamen serui esse nō videantur. Quippe qui empti a quopiam non sunt aut
 iure aliquo dominis abstricti. Fateor inquit Cicerō non esse vt mancipia quæ vel nexu vel ciuili iure fiunt. Sed ta-
 men quoniam animo sunt fracto & arbitrio suo non viuunt: ideo serui sunt habendi. ¶ Nec hoc tam re &c. hæc
 inquit incredibilia & admirabilia videntur: cum dicuntur sed re ipsa si quis consideret neq. incredibilia neq. ad-
 mirabilia existunt cum sit seruitus duplex vt ante est dictū: ciuilis quæ iure ciuili alicui subijcitur: & altera qua
 nos vitis submittimus: & aliene parentis voluntati quod ex animi nostri procedit imbecillitate & abiectione.
 ¶ Re affectu. Si quis rem expendat. ¶ Dictu. nisi pluribus probetur. ¶ Innopinatum &c. descriptio est para-
 doxi. ¶ Non enim dicunt. Sapientes non intelligunt ita seruos esse improbos: vt mancipia sunt que nexu fiunt
 aut iure ciuili. ¶ Mancipia. serui sunt proprie in bello capti greci αἰχμαλωτοὶ vocāt hoc est hasta captus
 serui ex eo appellati sunt q. imperatores captiuos vendi volebant. & propterea captos seruari non occidi iube-
 bāt: vt antea nascuntur aut fiunt serui. Nascebantur iam ex ancillis fiebant captiuitate: aut iure ciuili: cum ho-
 mo liber maior. 20. annis ad precium participandum sese venundari passus esset. Qua ratione & nunc quotidie
 serui fiunt. ¶ Nexu. vt locus hic intelligatur sciendum est: omnes res quæ abalienari possunt id est a nostro ad
 alterius transire dominium aut mācipi eē aut ne mācipi. Mancipi res veteres vocabāt: q. abalienabāt vt illa abalie-
 natio per quandam nexus fieret solemnitate Nexus vero est quedā iuris solemnitas quæ fiebat eo modo quo
 in institutionibus Caius exposuit. Eiusdem enim C. libro primo institutionum de nexu facienda hec verba sūt.
 Est autem mancipatio vt supra quoq. indicauimus imaginaria quedam venditio: quod ipsum ius proprium est
 romanorum ciuium eaq. res ita agitur adhibitis non minus quinque testibus ciuibz romanis puberibus: Et pre-
 terea alio eiusdem conditionis qui libram æneam teneat qui appellatur libripens. Is qui mancipium accipit: &
 es tenet ita dicit: hunc ego hominem ex iure quiritiū meum esse aio. Isq. emptus est hoc ære: æneaq. libra. Dein
 de ære percutit libram: idq. es dat ei a quo mancipium accipit quasi precij loco. ¶ Quæcunq. igitur res lege. 12.
 tabularum nisi per hanc solemnitatem abalienari non poterant. Sui aut iuris ceteræ me mancipi vocabantur.
 ¶ Aut aliquo ciuili iure per cessionem quæ fiebat iure ciuili hoc modo vt idem Caius exposuit apud magistratū
 populi romani: vel apud priorem vel apud præsidem prouinciæ is cui res in iure ceditur rem tenens ita vendicat
 hunc ego hominem ex iure. Quiritium meum esse aio. Deinde postq. hunc vendicauerit prætor interrogat eū qui
 cedit an contra vendicet: quo negante aut tacente ei qui vendicauerit: eam rem adijcit idq. legis actio vocatur
 Res igitur q. mancipi sint aut nexu abalienantur aut iuris cessione: inter quos iure ciuili fieri possunt. At si ea res
 quæ mancipi est nulla solemnitate traditur abalienari non poterit. nisi ab eo cui traditur vsu capiatur. ¶ Vel ali-
 quo ciuili iure. vt si quis maior 20. annis quemadmodum dictum est se ad precij participandum venundari pas-
 sus est ¶ Sed si seruitus. si inquit non illa tantum dē seruitus quæ nexu fit: aut aliquo ciuili iuris: & omnis obedi-
 entia animi arbitrio suo non vtentis seruitus est certe omnes qui alicui perturbationi seruiunt serui sunt. ¶ Fra-
 cti animi mollis & effeminati: nec munere suo hoc est ratione fungentis. ¶ Abiecti. vilis. ¶ Arbitrio suo. Qui
 nihil quod velit ipse faciat optimus autem hinc elicitur sillogismus: hoc modo. Omnis fracto animo & abiecto
 & arbitrio suo carens seruus est: omnes leues cupidi improbi sunt fracto animo & abiecto & arbitrio suo carēt
 igitur omnes huiusmodi serui sunt. ¶ Quid neget. Cum seruitus nihil aliud est q. obedientia quedam: cum quis
 fracto animo & abiecto alicui se subijcit. ¶ An liber &c. Ostēdit: qualis ista seruitus sit fracti animi &c. de aliquo
 vxorio loquens q. ad arbitriū viuit vxoris: & quicquid illa iubet facit. Quicūq. autem huiusmodi est: is appella-
 ri liber nō pōt. Iuue. satira sexta Nil vnq. inuita donabis cōiuge. vides hæc obstāte nihil hæc si volet emetur hæc
 dabit effectus &c. Imperat veluti mācipio Imperium est liberi in fernū & maioris in minorem Leges: cōtra quas
 si fecerit omnis quietis abijcienda spes est: ¶ Prescribit: quod in futurum seruandum sit. Prescriptio veluti regu-
 la est rei agendæ. ¶ Iubet quæ in præsentia vult fieri. ¶ Verat: quæ contra non vult fieri. ¶ Quod videtur. quic-
 quid sit. Dicit enim sic volo: sic iubeo sic pro ratione voluntas. ¶ Qui nihil negare potest. Si amat.
 ¶ Recusare auder: si timet. ¶ Poscit: annulam vestem. ¶ Dandum est velis nolis: necessitatem dicunt huiusmo-
 di gerundia. ¶ Vocat absentem. ¶ Efficit: excludit vi vt per contemptum. ¶ Miratur. aut abituram se: aut ma-
 li aliquid facturam. ¶ Nequissimum: pessimum vel potius vilissimum. Neq. enim est vt Festo placet: qui ne tanti
 quidem est: quanti qui habetur minimi. ¶ Amplissimæ maxima & nobilissima vt corneliorum fabiorum metel-
 lorum. ¶ Atq. vt in maxima familia ordo est. atq. appellandum puto lantiores & in maxima familia alij ser-
 ui lantiores sunt vt sibi videtur. In magna familia: in magno munero & multitudine alij serui sūt. Stultor: eorū
 qui turpitudini parent. Sensus autem est quæadmodum in magna multitudine seruorum alijs seruis lantiores
 hoc est maiores & superiores: & tamen omnes serui sunt: ita in magna multitudine eorum qui vitis dediti sunt
 alij alijs sunt nobiliores: omnes tamen serui sunt vitiorum: quoniam omnes pariter vitis seruiunt. Lantiores
 delicatiores & alijs superiores honoratiorēq. apud antiquos elegantie quæ nunc sunt: non fuerunt. raroq. ali
 S. iii.

M. tullii Ciceronis.

quis lauabatur. Vnde lantus & lanticia epularum magnificentia a lauatione dici putantur. Auctor est Festus. ¶ Ut sibi videntur. cū lautiores nō sint. Nam & si honoratores sunt: seruiunt tamen: quēadmodum alij serui mīnus honorati. Eodem modo in numero stultorum hoc est vitij parentium qui sibi splendiores alijs videntur eum pares illis sint: sunt enim in eadem seruitute. ¶ Sed tamen sunt serui atrienses. Atrium genus est: aedificij auctore Pompeio ante aedes continens mediam arēam: in quam collecta ex omni tecto pluuia descendit. Dictus est autem Atrium vel quia id genus edificij ab atriensibus hetruriae sit primū institutum: vel quia a terra oriatur. In Atrio vasa aurea & argentea seruabantur aulea: statuae: tabellae. Stemmata praeterea cum imaginibus familiariae. vnde ait Ouidius. Perlege dispositas generosa per atria ceras. Et Iuuenalis. Tota licet veteres exornēt vndique cerā atria Nobilitas prima est atq; vnica virtus. Atrium enim primum vestibulū transeūtibz occuriebat. Ideoq; illud praecipue ornatum esse maiores voluerunt. Et qui currum atrij gerebat Atrienfis vocabatur. Plautus in asinaria de atriensi loquitur saurea: quē inter ceteros eiusdē familie seruos fuisse honoratorem cōstat. Dicit autem: viros opulentos qui cupiditatibus parcūt: a seruis atriensibus non differre. Nam sicut ij supellectilis curam habent quē in atrio custoditur: ita illi admirantur ea quē exornare atrium solent: & illis reponi ac custodiri: ergo diuites stultos hoc est vitij parentes qui se lautiores putant esse. Seruis comparat atriensibus. Nam sicut ij honoratores sunt reliquis seruis: & tamen serui sunt: ita illi lautiores quidem sunt reliquis ciuibz vt sibi videntur: serui tamen sunt vitij: vt illi ipsi quibus se lautiores esse existimant. ¶ Paritē dū pari representatione atq; exercitatione stulticie. ¶ Nam sic ceteris se lautiores existimant q; signa: q; tabulas: q; celatū argentum: q; cetera eiusmodi possideant quibus delectantur: quēadmodū serui atrienses alijs seruis se lautiores credunt esse: q; praefecti atrio a dominis diuersa opera illis imperant. Cum tamen & ipsi non minus q; illi serui sunt: & arbitrio suo non viuunt. ¶ Signa. statuae: imagines praestantissimorum artificum manufactae. Tabulae: ab egiptiis pictoribus depictae. Celatum argentum pocula ἀργυροῦ: quibus ars precium augeat. Virgili. Ingens argentum mensis: celataq; in auro fortia facta patrum series longissima rerū. ¶ Corinthia opēra: ex aere corinthio cōfecta cuius nota sunt praefectio: vel signa accipiamus: quē prisci corinthia vocauerunt: quibus pleriq; vt ait Plinius in tantum capiebantur vt secum circūferetur vt Hortensius orator Sphingem verri reo ablatus: & Nero princeps amazonem. ¶ Aedificia magnifica: vt porticus: thermā Coenacula insulae Nimio opere: magno & diuturno labore cōfecta. ¶ Et summis inquinat &c. Dicit nos seruos esse. Sed cum e summis ciuitatis principibus summus serui esse: qui possumus. ¶ Vos vero respondet Cicero. Ex principibus ciuitatis vos esse dicitis sed ne seruis quidem vestris praefereudi estis. ¶ Sed vt in familia. In magno numero seruorū alij alio funguntur ministerio: & tamen sunt omnes. Sic qui meliora ministeria illi minus honestum locū tenent: eodem modo in ciuitate alij nobilitate & amplitudine familiae maiores & honoratiores sunt: & tamen qui rebus supradictis delectantur: & res immoderate concupiscunt vt serui viliores inter alios seruos: sic ipsi in ciuitate infimum locum tenent cum magnis cupiditatibus pareant: quibus ceteri ciues non vsq; adeo parent. ¶ Trahant: contingunt & curae habent. ¶ Ista superius. ¶ Tergunt. statuas: & tabellas repurgantes. ¶ Veriunt. mundant vt pavimenta scorpis. ¶ Vngunt. vt vasa ne rubigo inna scatur: vel vngunt condiunt intelligas epulas vt sapiores sint. ¶ Spargunt. vt flores crocos odoresq; vel effundunt si quid est mali liquoris. ¶ Non honestissimum: hoc est vilitissimum. Seruius Sulpitius in epistola ad Ciceronē: & si scio non iucundissimum nuntiū me nobis allaturū.

Ostendit
ecōtrario
qd sit ser-
uitus.

Improbi
Impera-
tor ser-
uus est.
Mācipiū
Seruitus.
Mos mā-
cipiorū
creādoz
Perfectus
i mācipi-
cōficiēdis
Nexus
Seruitus.

Vxorij.
Gerūdia
necessita

¶ Inuitus. libens obseruat vītute. Nihil dolens. & si fortuna sit aduersa non dolet. ¶ Nihil coactus. non cogitur iura legum obseruare: sed libens virtutis amores leges timet. ¶ Quod & si: Postq; demonstrauit libertatem esse voluntatem: id est appetitum animi cū ratione & vītute: per contrarium ostēdit. quid sit seruitus & meminem esse liberum: nisi qui ita affectus sit vt dixi q; soli sapienti contingit. ¶ Nisi qui ita sit affectus (vt dictum est) qui vitio nulli subiectus est: sed voluntati atq; iudicio praeditus existat. Improbis q; flagitiosis dediti sūt serui nuncupantur. ¶ Ne hoc vero tam in re est istud non tantum est admirabile in effectu: sed etiam in verbis Audire enim hominem alijs imperantem esse seruū: hoc admiratione dignum est: sed in effectu. hoc est cōfideremus illius vitia seruitutis appellatione afficiendus est. ¶ Inopinatum atq; mirabile. diffinitio paradoxī. ¶ Dicunt sapientes. non appellant eos seruos: vt mancipia quē sunt dominorum secundum legem duodecim tabularum quas atheniensibus Romani acceperunt. ¶ Mancipium dicitur ipse seruus: & seruitus: id est officiū ad seruū pertinens. ¶ Nexu fiebant: secundū q; fiebant mancipia dominorum per hunc modum. Erat quidam magistratus praefectus mancipijs conficiendis: coram quo & aderant vendentes & emētes. Dicebat magistratus illevis tu iura mancipij. Et ille dicebat. Suscipio. hoc facto cum quadam solemnitate magistratus habens aliquid eris. id est quandam campanellam pulsabat & aderant duodecim testes presentes: quidē erat modus faciendi mancipia. ¶ Per nexus: igitur inquit. id est per hunc modum sapientes appellant istos seruos scelerum. mancipia per nexum: aut aliquid ius cōfecta. ¶ Iure ciuili aliquo. vel per aliud ius poterant fieri mancipia nunc ad christianum seruū efficiendum: quinq; serui legi requirendi sunt. ¶ Sed si seruitus. diffinitio seruitutis quē caret arbitrio suo. Quis neget: cum seruitus sit quedam obedientia animi fracti: & non humana continentis. Quis negabit omnes cupidos & improbos esse seruos. ¶ An ille. similitudo vnde bene quod propositum est i proemio obseruat: quoniam hoc paradoxo longiori probat. ¶ Ciuille ipso nisi ita factas domum patris mei petam: illi vocantur vxorij q; ita vxoribus dediti sunt. ¶ Prescribit. quod faciendum sit. ¶ Inbet. vt expellat seruos q; primum videtur. ¶ Verat. ne ducat amicum ad cenam. de qua re Iuue. vnam mediaz satyram facit. ¶ Poscit. vestem. Dandum est. de necessitate. haec gerundia necessitatem important. ¶ Vocat ipsum. ipm de magistratu veniendum est. ¶ Nequissimum. quod vulgo dici solet. bone da nulla: neq; facit veni nequissimum. ¶ Atq; vt i ma. ra. aliam ponit similitudinem principes hoc & principes ciues consueuerunt i atijs

seu fastibus habere vasa argentea & aurea ad ornamentū domus quibus rebus plerūq; p̄fuerunt serui alii domū tem im-
verrebant alij tergebant: quibus quidē seruis: alij erant p̄fecti qui appellabantur serui atrienses. Familia in magna portant.
gentis multitudine. ¶ Stultoruꝝ. Stultos appellamus istos: qui istis delitijs cupiunt vivere. vnde cēna lautica neq; neq;
minari solet. ¶ Alij lautiores: delictiores alijs seruis: qui sciunt incidere carnes. hi dicuntur structores: quiquidē nequissi-
serui videntur esse inferiores atrienses serui sunt. ¶ Si tamen serui atrienses actu pro stultitiā sue: quamuis atri- mus
enses sunt honoratiores: tamen g̃tum ad istius actum seruitutis. & istius cure quam habent in tergendis vasis: Serui atri-
serui sunt ac vocantur. ¶ Sulticie sue. Stulticiā appallat eam quam habent dominis in p̄ficiendis seruis istis enses.
rebus quę virtutis partem habent aliquam non retinent. ¶ Quos signa qui statuis. Cēna lau-
tica.

& alijs inanibus rebus delectentur serui appellantur. Apostrophat ad istos magnos ciues qui prin-
cipes sunt: tunc veniāt qui dicunt. ¶ Sumus principes in hac ciuitate. ideo his delectari rebus magnis possumus
¶ Vos. Responsum est Cicero: dicentis q̃ me seruorum quidem suorum principes sunt. cum in his curam habe-
ant. ¶ Sed vt in fa. adaptat similitudinem quēadmodum diximus superius. Seruorum officium est vt aliqui ter-
gant & aliqui verrunt. sic eodem modo sunt isti primarij ciues: quorum aliqui sunt maiores: aliqui minores in ci-
uitate: tamen omnino serui sunt. ¶ Qui tractant. correspondent singula singulis: qui tractant referendo ad si-
gna. Aliqui enim sunt serui qui portant statuas de loco ad locum. ¶ Qui tergunt. ad tabulas refertur. nam ali-
qui tergunt puluerem. ¶ Qui vngunt vasa celata in quibus insculpitur: vel sit aliquid aliud. quę sculptiones vo-
cantur emblemata. ¶ Qui verrunt edes. spargunt flores & rosas: aut non videtur esse adaptatio similitudinis
sed potius quidem esse de per se facta similitudo. illa autem superior ratio quę inquit. ¶ Quos signa non ad ser-
uos pertinere videtur: sed ad dominos qui solent his rebus delectari. ideo serui apud maiores appellantur. hec
vero seruorum similitudo est ad dominos.

¶ Magna inquis. Docet ambitiosos esse stultos: sicut docuit libidinosos mulierosos & rebus friuolis inten-
tos in laudare dicens. Tu gloriose inquis gessi magna bella & p̄fui magnis imperijs & prouincijs: igitur si in illis
laudari vis: gere animum dignum laude. Tabula auctiores qua bona ciuium aut p̄de venduntur in foro a p̄e
cone quasi sub hasta augendo precio detinet te stupidum. i. hyantem ad lucra & ambitionem sicut syllam deti-
nit. Aut aliquod signum polycleti: id est

¶ Magna inquis bella gessi: magnis imperijs & prouincijs p̄e
fui. Gere igitur animum laude dignum. Auctionis tabulate stupidū
detinet aut signum aliquod polycleti. Miror vnde sustuleris: & quo
modo habeas intuentem: admirantem: clamores tollentem cum
video seruum te esse inēptiarum. omniū iudico. Nonne igitur sunt
illa festiuas sint. Nam nos quoq; oculos eruditos habemus. Sed ob
secro te: ita venusta habeatur ista: non vt vincula viroꝝ sint: sed
vt oblectamenta puerorum. Quid enim censes? Si. L. Mumius alij
quem istorum videret. Matellionem corinthium cupidissime tractā-
tem. Cum ipse totam corinthum contempsisset: vtrum illum ciueꝝ
excellentem: atriensem seruum diligentem putaret? Reuiscat
Marcus curius: aut eorum aliquis: quorum in villa ac domo nihil
splendidum: nihil ornatum fuit p̄ter ipsos. Et videant aliquem
summis populi beneficijs vsu barbatulos mullulos exceptatē de
piscina & pertractantem & murenarum copia gloriantem. Nonne
hunc hominem ita seruum iudicet vt ne in familia quidem dignum
maiore aliquo negotio putet: an eorum seruitus dubia est: qui cupi-
ditate peculii nullam conditionem recusant durissime seruitutis.

Hereditatis spes quid iniquitatis in seruiēdo nō suscipit. Quem nu-
tum locupletis: orbi senis non obseruat: loquitur ad voluntatem:
quicquid denunciatum sit facit: assentatur: assidet: miratur. Quid
horum est liberi. Quid deniq; nisi serui non inertis.

In ciuitate nihil fuit splendidum & nihil ornatum p̄ter ipsos: quales erant. Fabricius. Cato maior. Quintus

S. iiii.

Singula
singulū m̄
det. Em-
blemata:

ASCEN

Aut aliquod signum polycleti: id est
a policleto statuario optimo factum Ego
miror vnde sustuleris. id est substraxeris te
& quomodo habeas id est geras te admi-
rantem & tollentem id est extollentē cla-
mores: cum ego video te: iudico te esse ser-
uum omniū ineptiarum. Igitur querit am-
bitiosus Nonne illa scilicet signa sunt festi-
ua: id est lepida & ad festa congruentia?
sint inquit Cicero. Nam nos quoq; habe-
mus oculos eruditos vt sciamus quid arti-
ficiose factum sit sed ego obsecro reyt ista
habeantur: id est reputentur a te ista venu-
sta id est pulchra & speciosa: vt nō sunt vi-
cula viroꝝ id est quibus irretiantur & in
seruitutem redigantur viri: id est qui se vi-
ros censes: sed sint oblectamenta puero-
rum. Quid enim censes si Lucius Mumius
qui corinthum incendit & diruit ne roma-
no imperio officeret: videret aliquem qui
se princeps ciuitatis facit: matellionē
corinthiū: id est admirantem signa ex me-
tallo seu ere corinthio: & tractantem sup-
ple ista cupidissime: cum ipse cōtemplisset
totā corinthum quasi dicat cum toto me-
tallo dicerem stultus in metallo corinthio
non matellionem &c. vtrum putaret illū
id est talem metallionem ciuem excellen-
tem an seruum atriensem diligentē quasi
dicat certe scio q̃ potius seruus: quia eius
similior est. ¶ Reuiscat. taxat nunc gulo
fos dicens. Reuiscat Marcus Curius qui
de sabinis triumphauit & rapas in catino
lineo edit: vt prius dixi. Reuiscat. i. rede-
at in vitam: aut aliquis eorum in quorum
villa: id est domo rustica: & domo scilicet

M. tullii Ciceronis.

cincinnatus: & similes. Et videat inclius quod videant: quia dixit reuiuiscat: & dicit iudicet aliquem vsum summis beneficijs populi id est summo magistratu exceptantem id est cum delectu extrahentem de piscina id est conferuatorio piscium: barbatulos id est pisces tales a barba dictos: & mullulos id est mulos teneriores qui i summo precio erant. Vnde Iuuenalis Mullum sex milibus emit. Equantem sane paribus sestertia libris id est mullum sex librarum sex milibus sestertium. & pertractantem tales pisces & gloriātem copia murenarū quas lampredas vocant: nonne iudicet hunc. i. talem hominem ita seruum: vt nequidem putet cum aliquo maiore negocio in familia. An eorum seruitus inuehitur in auaros: dicens. An seruitus eorum nullas condiciones durissime seruitutis recusant cupiditate peculij. i. vt augeant peculium. i. rem sibi propriam: est dubia. i. incerta. q. d. minime cum sit manifestissima: spes hereditatis. i. qua quis i perat heres a diuite instituit quid iniquitatis. i. inique seruitutis non suscipit. i. non libenter subit in seruendo: quasi dicat nihil & ita maxime serui sunt heredipede. de quibus Flaccus secundo sermonum satyram scribit. hoc quoque &c. Quem nutum senis locupletis & orbi. i. non habentis liberos: non obseruat vt obsequatur & inseruiat. q. d. nullum non & ita quemlibet obseruat. Quicquid denuncia tum sit: ipse loquitur totū ad voluntatem illius senis: & facit & assentatur & assidet & miratur. Quid horum est liberum. i. pertinet ad liberum hominem. q. d. nihil: quid denique horum est nisi serui non inertis. i. seduli & strenui: quasi dicat etiam nihil: & ita totum hoc est serui non inertis.

FRAN.
MATV.

¶ Sed magna inquis. Verba sunt aduersarij vt. M. Antonium qui C. i. obijcenti quod infinitum locum ciuitatis teneret sic respondere potuisset: quomodo infinitum locum teneo qui saepe cum hostibus congressus sum: & magna bella gessi saepe provincijs praefui. Respondet non esse magnum qui magnas res gerit. & magnis praestitit si animo fuerit laude digno: qui cupiditatibus & vitijs non pareat: qui rebus vanis spectandis non obstupescat vincebant quidem hostes romani: sed vincere seipsos non poterant: nam cupiditate trahebantur: signa & tabulas reportandi praestantium artificum: effugere autem cupiditatem vt Seneca ait: regnum est vincere: quare Iuuenalis satira octaua: quid sit vera nobilitas disputans sic ponticum admonet. Expectata diu tandem provincia cum te rectorem accipiet: pone irā frena: modūque pone & auaritiā miserere inopum sociorum quos spoliabāt signis oibus & tabellis egregijs: tāto eiusmodi studio tenebantur. C. verri reo obijcit quod nullū signū: nullam tabulam: nihil quod eius oculos accenderit vñ reliquerit vbi magistratū gessit. Quanta autem libidine opera egregiorum artificum comparandi incenderentur apud Plinium licet cognoscere & apud Iuue. in eadem satyra. ¶ Echionis. fuit is pictor insignis Plini. lib. 35. Clarus Echion centesima. 7. olympiade extitit huius nobilis pictura: liber pater. Tragoedia Comedia. Semiramis ex ancilla adipiscens regnum. Ante. lampadas praefrens. Noua nupta verecundia notabilis. ¶ Signum aliquod Policleti. Hic statuarius fuit Ageladis discipulus Sicyonu qui floruit olympiade. 87. multa eius & praeciosa opera Plinius commemorat ¶ Omitto vnde substuleris. potest hoc in. M. An. triuicium dictum putari. nam multa loca spoliavit huiusmodi rebus vt samiam: vnde tria opera colossica super vna basi posita sustulit. Augustus vero caesar duo in eandem basim reposuit Palladē & Herculem. Iouem autem transtulit in capitolum & sacellum ei construxit. Auctor Serabo apud Iuue. sic ait Iude delobella atque hinc. Antonius: illinc sacrilegus. Verres: referrebat puppibus altis occulta spolia & plures de pace triuiphos. De C. An. potius intelligitur: quem censores senatu mouerunt: causam subscribens quod socios diripuisset. Idem & in exilium missus est. Auctores Pedianus & Strabo. Quomodo habeas: per scelus scilicet & fraudem. ¶ Inuentem: immoderate inspicientem. ¶ Clamorē tol. praenimia admiratione exclamantē ¶ Nonne igitur. Obiectio est aduersarij ineptias haec non recte appellas Cum festina sint & delectant plurimū fateor inquit festina & admirabilia: sed non tamen eiusmodi sunt vt puros affixos & quodammodo alligatos tenere debeant sed pueros qui talibus oblectamentis facile capiuntur vt picturis. ¶ Nam nos. q. non. n. ita rudis ego sum qui iudicare possim qualia sint. ¶ Eruditos. iudicare qui cernunt aptos. ¶ Vincula. vt velati ligatos teneant homines nimis admirantes & pene stupidos. ¶ Quid. enim. cē. verū esse quod dixit scilicet eiusmodi res non vincula eē virorum: sed oblectamenta puerorum: auctoritate comprobatur clarissimi iur. L. Mumi qui vt ait Cice. lib. 2. officiorum: cum copiosissimā urbem funditus substulisset: italiam ornare magis quam domum suam maluit. Et vt inquit Plinius repleuit urbem non relicturus filij dotem. Corinthus olim munitissima ciuitas achaie caput fuit & graeciae decus: inter duo maria Ionij & Egei quasi spectaculo posita ¶ Matellionem corinthum Matula vas est vrinæ sic dictum quod manu tenetur. De quo Martialis cum piscor cripitu digitorum. & verna moratur. O quoties pellex culcitra facta mihi est. Matula diminutiuū est Matula. Matellio quoque a matula sic est vocatus postquam largius a figura matulae discessit: sed matellio equalis dicitur: quoniam & ipse vrinæ est auctor varro. ¶ Tractantem dum admiratur. ¶ Totam Corinthum. omnia ornamenta corinthi quibus italiam (vt dictum est) ornauit: cum in domum suam nihil attulerit. ¶ An atriensem: quasi dicat atriensem seruum putaret qui curam signorum: tabellarum. & vasorum habebat ¶ Reuiuiscat. M. Cn. hunc famnitum legati agresti in scamno sedentem: foco rapas torrentem a ligneo catino coenantem offenderunt: reuersi sunt domū eius paupertate suis retulerunt. redierunt magnum auri pondus publice missum afferentes: & benignis verbis Curium inuitarunt vt eo vti vellent qui vultum risu soluit. Et protinus superuacue inquit ne dicam ineptę legationis ministri. Narrate famnitibus. M. Curium malle locupletibus imperare quam ipsum fieri locupletem. atque istud vt praedictum ita mallo hominum excogitatum munus refertote & mementote nec me a stutia vinciri: nec pecunia corumpi posse idem cum interceptae pecuniae argueretur cadum ligneum quo vti ad sacrificia consueuerat in mediū protulit: iurauitque se nihil amplius de praeda hostibus in domum suam conuertisse. ¶ Eorum aliquis. vt Fabritius cincinnatus. ¶ Villa. rure. ¶ Domo in vrbe. ¶ Preter ipsos. qui soli pro ornamento domo sufficebant cum adeo continentes essent et tot egregijs virtutibus praediti. ¶ Summis po. be. vsum. hoc est maximis honoribus fun-

et us & magistratibus quos fauor ppli & suffragia deserunt. Vñ Hora ait. Huc si nobiliu turba quiritu certet ter-
geminis tollere honoribus. vt Vir. Nō illū ppli fasces nec purpura regū flexit Fasces ppli dixit hoc ē q a pplō p
statur. ¶ Barba tulos mul. hoc est p̄ciosis & optimis piscibus gaudere eosq in viuarijs seruātē. Qd̄ pisci roma-
ni fecerūt in quo luxuriē Plt. iuehūt. A sinis celē vit cōsularis nullū. 8. milibus numis mercatus ē auctore Plt. ex
quo luxuria sēcūli illius existimari pōt. Quod idē Plt. negat nullū repertū qui duas libras pōderis exuperet: &
neq in piscinis: neq in viuarijs crescere asserit a colore mulleorū calciametorū sic dicti sūt mulli: erant enī mullei
calcei regū albanorū & post patritiorū fuere a mullādo. i. sumēdo vocati vt Pōpe. scribit. Mullorū genera sunt
plura: barba gemina insignitur: vt Plt. tradit in inferiori labio: vñ barbatulos dicit Cice. Varro de piscinis lo-
quēs lib. de re rustica. Celerius inq̄ voluntate Hortēsi ex egl̄ educeres rhedarios: vt tibi haberes mullos: q̄ e-
piscina barbatū mullū. At inq̄ ille: nō minor cura etus de egrotis piscibus q̄ de minus valentibus seruis. ¶ Ex-
ceptantē Quasi ludē cū piscibus & excipere tētantē: minus enī est acceptare licet frequētatiū sit q̄ accipere: si
cut captare dormire q̄ritare minus sunt q̄ capere dormire & q̄rere. ¶ De piscina. De viuatio in quo pisces cō-
clusos habet: quos saginat. ¶ Murenarū copla. anguillas marinas vulgus appellat quas in siccoz litus elapsas
vulgus coitu serpentū impleri putat. Mas ab Aristō. Zinirus vocatur: dignoscit a foemina q̄ illa varia & infirma ē:
is vero vnicolor & robustus dētes extra os habet. Inuenit in hoc aiali documēta senitiē Velius Pollio eques ro-
manus ex amicis diui Augu. viuarijs earū imergēs dānata mācipia nō tanq̄ ad hoc feris terrarū nō sufficienti-
bus: sed q̄ in alio gñe totū pariter hoīem distrahī spectare nō poterat. Tenuissimū Murenis tergus cōtra āguila-
las Craf. & murenarū qdē viuariū puatim excogitāt āre alios Cur q̄ coenis triūphalibus cēsa. dictatoris. 6. mi-
lia nūero murenarū mutuo appendit. Nā permutare qdē p̄cio noluit aliaue merce: piscinā habuit Horteniora-
tor in q̄ murenā adeo dilexit vt exanimatā fesse credat. Antonia drusi murenā quā diligebat in aures addidit
auctor Plt. ¶ Aliquo maiore negocio: q̄ piscibus delectari & eorū curā gerere. ¶ An eorū. Alia est spēs seruitu-
tis eorū q̄ augere patrimoniu & diuitias studēt: & nullos labores: nullā deuitat turpitudinē dū id efficiāt. De q̄
bus ait Iuue. Viuāt Arcturius illic & catulus maneant q̄ nigrū in cādida vertūt quis facile est qdē cōducere. Flū-
mina portus: siccandā eluuiē portandū ad busta cadauer. ¶ Pecū. Dissentiūt ipi in se iuriscōsulti de peculij p̄pri-
etate nec grāmatici idē dicūt. Cōstat tñ peculū in quacūq̄ persona quicq̄ labore paratū nostro est. & cū inq̄
Celsus iuriscōsultus audisse se rusticos senes ita dicētes pecuniā sine peculio fragilē esse: lucrū industria partum
per peculū itellexit: quā significationē hic accipere debemus. Accipit pro eo q̄ seruus dñi permisso separatim a
rōibus dñs habet: & ē peculū castrense qd̄ a parētibus & cognatis in militā degēti donatū est. ¶ Hereditatis
spēs: nihil adeo durū & difficile ē qd̄ quispiā recuset: si cōsequēde alicuius hereditatis spēs p̄posita fuerit. ¶ In-
quitatis. iniusti laboris & oneris. ¶ Quē nutū. q. d. ne animi qdē diues & orbus quā pareāt. Quos aut labores
experirent: quas subierēt difficultates qui diuitū orborū captabāt hereditates: & q̄ & quāta afferrent mūera Iu.
docet. ¶ Nutū: nō rātū verba. & nutus est nota q̄ capite fit. ¶ Lucupletis: multa possidētis. ¶ Orbi filij carētis.
¶ Senis iam iā morituri. ¶ Orbi ducunt priuati aliq̄ persona chara: & q̄ filios quasi lumē amiserunt. Filij quoq̄
priuati parētibus orbi appellant. ¶ Nō obseruat. Nō diligētē custodit & exequit. ¶ Lo. ad volūtātē. Quicq̄
placere diuiti orbo intelligit & vt Gnato ille Terēsi ait ille & ipse ait: si negat & ipse negat. ¶ Assentat: laudat.
Est assentari p̄prie inuidiose & cōciliāde alicuius utilitatis grā effusus: & plerūq̄ falso quē laudat. Adulari vero i
seruire & captare: vt fauorē emereamur. ¶ Assidet: lāguēt & egrotati. Id enī assidere. p̄prie significat Martialis:
te moeste decet assidere matri. languētq̄ virū: piūq̄ fratē. ¶ Munera. munera offert. Dicimus enī muneror te
hoc ē munus tibi affero: S3 p̄ mūero pōit Sicuti nōnulla verba patiēdi pagētibz ponūt elegātē grā qd̄ scribit
Anlus. Ge. vt mūeror p̄ mūero: significor p̄ significo: assētor p̄ assēto: foeneror p̄ foenero: pignero p̄ pignero
¶ Non inertis. strenui & diligentis qui etiam ex nutu quid dominus velit intelligat.
¶ Magna iqs ites apostrophat. ¶ Gei it aīz laude dignū. inder ci. q̄ sicut magnas gerit dignitates: ita aim
eoz p̄ditū virtute illi dignitatibus dignū gerāt. ¶ Auctōis tab. & pbat per iductiōē q̄ mlti sūt serui seruitute
phica ita dicēs: q̄ mlti sūt q̄ delectāt tab. ex picturis: & cupidi sūt q̄ seruitu. spēs ē. Pol. po. fuit statuarius sua eta-
te oprius. ¶ Miror vñ. loq̄t ad M. anto. q̄ fuerat i mīratu: & q̄ tutari debebat has tab. ab his diripuit. ¶ Inuētē.
declarat istū stolidū. ¶ Ineptias oīz. iste qdē tab. mūdicie appellāt: s3 ci. eos mō seruos iēptiaz n̄ mūdiciaz nū
cupat q̄bus delectāt iēptie sūt q̄ sūt p̄ter tps: vt plorat i nuptijs. ¶ Nōne. Anti. facit. 5. Anto. ¶ Nōne.
ista festia sūt. ¶ Oculos erudo. & me ista delectāt: s3 me n̄ detinēt stupidū: virtuti operā n̄ dātē. ¶ Vēusta ha. cū
honore & hōestate ista festia sit: n̄ at vt vicla te cōstingāt. ¶ Oblectamēta pu. pueris his picturis delectari solēt.
¶ Mumiū per auctoritatē huius clarissimi viri demonstrat has eē cōtēnēdas Cori. superbia qd̄ agitati rōanoz
legatos asperferit vñ q̄ ex re mīte tab. ro. ducte sūt. has oēs. L. Mu. nō solū picturas & martelliōes eaz videre
noluit. s3 totā cōtēpfit cori. de quo ait Vir. Ille triūphata capitolia ad alta cori. Tractātē. māibus. voluētē. Vtrū
ci. an atriē. q. d. sic. L. Mu. aliq̄ i istis tab. stupidū aspexit: s3 in ciuē: s3 atriē. seruū iudicaret. ¶ Aut eoz aliq̄. nō
has cupiebāt mūdicias: nec villa: nec ciuitate. villa domus rusticana vocata vehēdo dicta vñ a vall. ¶ In do-
mo. vrbano domicilio. ¶ Videat aliq̄. ista ē spēs seruitutis: q̄ si. L. Mu. aliq̄ vidisset gloriētem copia pisciū
etiā habentē piscinā nō modo eum ciuē excellentē appellasset: sed potius miserimū seruū. ¶ Vñ beneficij.
qui fuerat honoratus magistratu. ¶ Barbatulos mulos muli pisces sunt: quorum ex ore queda pendet barba.
¶ Exceptatē. vsus ē frequētatiuo: quo magis illius seruitutē oñdat. ¶ Mure. murenā martis āguille dicūt. ¶ Vt
nēsa. qdē dignū: q̄ pisciū delectationē hnt: hi n̄ mō i familia sūt: s3 i aliquo maiōr negocio vñ mīratu minie digni
putāt. nisi pertractāt piscicu. Qui cupiditate pecu. solebāt atq̄ ser. (vt igt Iu. i saty.) Crepusculū adit domū alicu-
ius diuitis seīs orbi: vñ debili seruitūdo sibi adulādo: & oīa seī allē. vt pecūtas cōseq̄rēt: peculū ē. p̄prie pecu. vñ fit
pecula. hoc ēt peculū. q̄rit vñ i cal. seu aliq̄ liberali arte acq̄ri pōt. qd̄ igtatis. n̄ mō verba: s3 meritū seīs cognoscit
vt si n̄ placet galliā dos emit Lo. si diui. hāc n̄ faceret seruū Or. ga si filijs n̄ careret n̄ sibi seruiret Se. q̄ pauco ē dur a
T. i.

Apostro-
phat.
Polycle-
tus.
Mūdicie
Ineptie
Oculos
eruditos
habere
L. Mumi-
Corin.
superb
Villa.
Mulus
barbatu.
Murena.
Pisciū ob-
lectamē-
tis capti-
rerū ma-
iorū indi-
gni sūt.
Peculū.
Peculia-

M. tullii Ciceronis.

ris. **Assentatur.** turus tempore. & hæc tria conueniunt ad hanc seruitutem tolerandam. ¶ Denunciatur, si oportet ius petere paratus est. ¶ Assentatur, si senex se laudibus extollat ille easdem non confirmat solum: sed auget. ¶ Assidet, penes illum sedet. ¶ Miratur, senes donantur pane caseo: & alijs rebus: ab illo captatore seruo. ¶ Serui non inertis, non liberi: sed serui astuti & diligentis.

ASCEN ¶ Quid iam Inuehitur rursus s; ma-

nifestius in ambiciosos dicēs. Quid iam illa cupiditas honoris: imperij: prouinciarū que videtur esse liberalior: q̄. i. q̄tum dura: q̄ imperiosa & q̄ vehemens est dominia. Res: id est cupiditas honoris aut rei familiaris coegit seruire Cethego qui erat i coniuratione Catiline: homini non probatissimo: immo minime pbato: eos q̄ videbantur sibi esse amplissimi: & coegit eos mittere ad eum munera venire noctu ad eum domum: id est in domum eius precari eū & deniq; .i. quod vilissimū est sup. plicare: id est se plicare & genua flectere coram eo. Quæ est seruitus si hæc. i. huiusmodi vita potest existimari libertas. q. d. nulla. Quid supple dicemus cum dominatus cupiditatum. i. quem cupiditates in homine ambizioso aut auaro habebant: excessit. i. egressus est & alius dñs videlicet timor est exortus ex conscientia peccatorum: q̄. i. o q̄tum misera: & q̄. i. o q̄tum dura est illa seruitus: quasi dicat durissima: quia seruē dū est adolescentibus loquacioribus paulo. i. habentibus aliquid facundie & loquētie quibus seruiendum est ne vocentur ab illis in ius: & accusentur ab illis qd̄ iuuentuti romane licebat: omnes qui videntur aliquid scire sc; de sceleribus eorum timetur tanq̄ domini: & ita timore seruii vero pro sed: quātum dominatum habet iudex in eos qui peccatis inseruiunt: quo timore afficit nocentes: quasi dicat maximum & maximo. An nō omnis metus est seruitus q. d. maxime. Igitur quid valet illa oratio Lucij crassi eloquentissimi existens magis

copiosa. i. abundans verbis q̄ sapiens. i. sapientia sententiarum condita: cum diceret aut patres conscripti aut quiritēs eripite nos ex seruitute. Quæ est ista seruitus homini tam claro & tam nobili: quasi dicat talis nō debet fugum dominorum externorum censerat seruitutem si modo animum liberum haberet. Omnis enim timiditas animi debilitata & humilis & fracta est seruitus. Nolite sinere: id est permittite nos seruire cuiq̄. vult ipse in tali oratione vindicare. i. more vindicij sibi acquirere quasi vindicta: pretoria libertatē. Minime inquit Cicer. Enim pro quia: quid. i. ad quid adiungit nisi vobis vniuersis quibus & possumus & debemus seruire. lic enī vult mutare dñm & nō vult esse simpliciter: quod tamen velle debebat crasso. hic autem locus corruptus est & ob id a cōmentario pretermisus: nos vero siquidem. i. certe si sumus animo excelso & alto & exaggerato. i. accumulato virtutibus nec debemus nec possumus supple seruire. Tu o crasse dicito te posse. quoniam quidem potes: & ne dixeris debere quomodo quisq̄ nihil debet nisi quod est turpe non reddere: sed hæc hæc in crassū dicta. Ille in quem cepta est hæc oratio videat quomodo possit esse imperator cum ratio & veritas conuincat ipsum ne liberum quidem esse quod multominus est q̄ in liberos habere imperium: & hæc in ciceronis paradoxo. Nam in vltimū in qd̄ nihil inuenimus scriptum sequens est nostra explanatio.

FRAN. ¶ Quid illa cupiditas &c. Tāgit illā seruitutis speciem q̄ nascit̄ ex nimia cupiditate honoris. quā nos ambitionē vocamus. Quid at̄ n̄ faciūt pleriq; cui se n̄ subiiciūt: vt magistratū cōsequāt. Pessimā pfecto dñā ē hæc cupiditas: **MATV.** q̄ tñ liberior alijs cupiditatibus hñi solz: ea ei appetit q̄ honesta vidēt. Hāc tñ cupiditatē q̄ C. tradit i Tulu. ad sū mā vtilitatē a natā datā eē dicebāt Sto. & nihil quēquā nisi qd̄ libeat p̄clar̄ posse: s; caueda ē: vt idē igit in officijs gl̄ic̄ cupiditas. Eripit ei libertatē p̄ q̄ magnanimus viris oīs d; eē cōtētio. Nec vero iperīa expetenda ac potius aut n̄ accipiēda iterdū: aut ēr deponēda nōnūq̄. ¶ Honoris m̄atus vrb̄i. ¶ Imperij. vt p̄lis exercitui. ¶ Prouinciarū. vt puīcias gubernet. Dura pene inuicibilis. ¶ Imperiosa. s; ena exercēs iperīa. ¶ Vehemēs. virgēs & assidua. ¶ Cethego homini &c. Quanta sit huius honoris cupiditatis vis: exēplo ostēdit Cethegi viri improbissimi: cui tñ & amplissimi viri se subiecerūt & hūiliter niquū submisserūt vt fauor eius qui rempu. p̄ libidine sua administrabat

quos optabāt honores et magistratus consequerentur hic. Cætegius romanę libertatis dignitate prope extincta: omnia ad gratiam obeundo princeps in republi. videbatur. Erat autem Lucullo infensus quod is obscenam illius vitam libidinum flagitiorum errorum, scelerum plenam fastidiebat. Fuit eodem tempore mulier in urbe precia nomine nulli & venustate forma & verborum lepore ac conitate condecens: nil tamen vita impurissimo quopiam scorto præstabat. Hæc cætegius qui summa florebat gloria: urbemque suo nutu ducitabat in sano amore sibi deuinxit. Effecitque ut Lucullo, Ciliciam prouinciā postulanti & faueret. Cætegius & primus suffragiū ferret: anchor Plutarchus in uita Luculli. ¶ Non probatissimo, minime probato. ¶ Po. ut Lucillum: & ceteros qui tunc principes erant ciuitatis. ¶ Videbantur, non tamen reuera erant: cum liberi non essent & cupiditatis gratia homini improbiissimo sese subicerent. ¶ Nam ut ait Cicero in Antonium philosophica. 3. Cum autem omnis seruitus misera, tum vero intollerabile esse seruitutis impuro: impuro dico: effœminato nunquam ne in metu quidem sobrio. ¶ Munera mittere: ut promptius faueret. Nam Ouidi. ait. Munera crede mihi placant hominesque deosque: placatur donis Iuppiter ipse datis. ¶ Noctū quo tempore conquiescere eos conueniebat. ¶ Precari, precibus uti solent: quod ipetrate a quopiam aliqd. volunt. ¶ Supplicare sese penitus submittere: unde & supplicare dijs proprie dicimur. Est ergo supplicare ambitiosis & submissius rogare. ¶ Quæ seruitus, quasi dicat nulla seruitus est appellanda seruitus si hæc facere & pati seruitus non est. ¶ Quid cum dominatus cupiditatum. Aliam tangit seruitutem quam timor efficit ex conscientia nascitur peccatorum: quo tormento nullum est grātus. Nam Iuuenalis inquit Poena autem uehemens & multi sauior illis quas & ceditus grauis inuenit & rhadamantus. Noctē dieque suum gestare in pectore testem. Est autem timor metus: mali appropinquantis. ¶ Misera ab effectu. ¶ Dura difficilis & pene intollerabilis: nunquam enim timor ex conscientia sceleris vel paulum remittitur. ¶ Adolescentibus paulo loquacioribus ne forte acculaarent in foro. Nam quod Cicero scribit libro secundo officiorum. Sæpe adulescentes illis temporibus ex accusationibus improborum laudem querebant & gloriam comparabant. Quod fecisse idem tradit, M. Antonium, P. Sulpitium & alios permultos. ¶ Loquacioribus. Si loquaces timendi erant multo magis eloquentes: cum loquacitas vitium sit: eloquentia vero virtus: nam cum sapientia conuincta est. ¶ Qui aliquid scire videntur, etiam si nesciunt: modo opinio sit eos posse dicere. ¶ Iudex vero &c. Cuius est dānare & punire: hunc ergo uehementer timent: ne scelera sua resciscat. ¶ At vero &c. Obiectio est aduersarij: qui dicit non omnē metum seruitutem esse: quam exemplo Lucij Crassi dissoluit: probans omnē metum seruitutem haberi. Nam si omnis seruitus non esset: nunquam dixisset Lucius Crassus orator eripere nos a seruitute. Fuit hic L. Cra. insignis orator qui apud Ciceronem de oratore disputat de quo multa idem libro de claris oratoribus. Hanc vero orationem vel tūc habuit Crassus: cum Apuleius Saturninus Brachanas leges asserere uoluit: quæ maxime populares erant: vel tunc cum postea Lilius Drusus senatus causam suscepisset: & ut vires acquireret persitiosa largitione plæbem excitasse: cui cum resisteret. L. Philippus consul qui non esse ex dignitate senatoris rem ipsam videbat: & senatus seignitiem exprobrans alio senatu sibi opus esse dixisset id permoleste vir summus & eloquentissimus Crassus tulit: ad quem comprehendendum cum lectorem philippus misisset: non es inquit Crassus mihi philippe consul: quando ego tibi senator non sum. Potuit ergo eo tempore hanc orationem habere & conuersus ad nobilitatem ac senatum inter cetera eripere nos a seruitute dicere: quæ oratio magis ut ait Cicero copiosa fuit quam sapiens. Nam sapienti nulla seruitus proponi potest: qui ut timet quidem aliquid: aut sperat quod sæpe dictum est Quæ seruitus. ¶ Interrogat Cicero & rīdet: vere seruitus fuit in Crasso homine nobili & claro: quoniam timuit. Nem expers timoris esse debuisse: & tunc demum eius oratio sapiens non minus quam copiosa fuisset. ¶ Debitas: quoties timore debilitatur & pene deficit. ¶ Humilis, quia magna & hoīe digna desinit appetere. ¶ Nolite sinere. Rursus Crassi uerba sunt sic loquentis quasi seruiret. ¶ In libertatem. Interrogat quid sibi hijs uerbis Crassus uellet & asseri inquit in libertatem uolebat: ut liberet: & nemini pareret: immo dominum mutare uult ut omnibus senatoribus non uni Philippo subesset. ¶ Quid enim adiungi. Illis uerbis nolite sinere: nos cuius seruire adiunxit C. sed uobis uni uersis scilicet sinite seruire. ¶ Dominum mutare: ut ne seruiat uni sed multis seruiat. ¶ Quibus & de Et hæc Crassi uerba sunt adnexa a superioribus. Nam tota est una oratio. Erpitem nos seruitute: nolite sinere nos cuius seruire: nisi uobis uni uersis: quibus & debemus: & possumus. ¶ Nos uero. Respondet hijs uerbis Crassi possumus & debemus. & nos inquit qui sapientes dici & haberi volumus: qui recto animi & uero munere fungimur seruire cuius nec possumus nec debemus. Virtus enim nemini subesse uult: & liberum possessorem efficit: dicto inquit te Crasse posse. Nam quod potes ex animi tui imbecillitate proficiscitur. Sed debere minime dixeris. Nemo enim seruire debet cuius cum ea debeamus tantum quæ honesta sunt: & quæ efficere nos necessario conuenit: ut iuuare patriam parentes dissoluere res alienum &c. huiusmodi possumus autem quæ implere & efficere in nostra positum est uoluntate. Nec quod possumus etiam debere nos dicere possumus. ¶ Quoniam nihil interpretat quod dixit. & nihil inquit quod spiam debet nisi quod turpe est non reddere. i. efficere quicquid ex debito efficere tenemur id cum implemus: reddere dicimur: ut deo cultū: parentibus nutritionem: bene merenti beneficium cum conferimus reddere dicimur: debebamus enim & tenebamus: si quod turpe est id reddere non debemus. Ille videat Concludit hoc Paradoxum illud more suo repetens quod in principio dixit non esse imperatorem qui sibi ipsi & cupiditatibus suis non imperet. ¶ Ille. Antonius. ¶ Ratio, quæ posita est in argumentationibus. ¶ Veritas quæ in exemplis consistit ut supra patuit.

¶ Quid iam illa cupiditas scilicet libertatis habere uidetur, quasi dicat nichil: vel etiam aliud genus seruitutis: plerique enim supplicat donant & multa patiuntur causis cuiusdam dignitatis acquirende. ¶ Quæ uidetur esse liberalior. ¶ Hæc seruitus, quoniam sit in consequentibus honoribus liberalior esse uult. T. ij.

Alia seruitus.
Imperat

M. tullii Ciceronis.

cā ius vio-
latur. detur: quoniam non auaricie causa gignitur: sed propter honorem. ¶ Honoris. alicuius magistratus. ¶ Impe-
Cethe- rij. fieri imperator. ¶ Domina. tyrannis est. ¶ Imperiosa. quæ imperat hominibus omnia mala pati vt imperi-
gus. um adipiscantur. ¶ Vehemens. trahit omnes ad supplicandum vel alia indigna se faciendum. ¶ Cethego. fuit
Lucullus quidam Cethegus ante Cethegum Catiline: qui ciuitati romane vir primarius cum esset captus amore cuius-
Cupidi- dam precie se creari imperatorem contra mitridatam vellet quæ precie Cethegi amice supplicabat ei: dona-
tas hono- bat: quæ ex re gratia illius Cethegum imperatorem Loculo orauit. Quæ enim maior seruitus inueniretur q̃ Lu-
ris mltos culi seruitus mulieri supplicans. ¶ Non probatissimo. ac si diceret improbissimo. ¶ Seruire coegit. scilicet cupi-
serui co- ditas honoris cogebat nonnullos seruire Cethego: quis viderentur sibi esse probatissimi tamen serui erant.
git ¶ Murena. qui illum Cethegum multis donabat rebus. ¶ Noctu venire domum in die negotiosi sunt princi-
Pricipes pes. ideo de nocte domum illius proficiscebantur. ¶ Supplicare. subiacendo. ¶ Quæ seruitus est. ac si dicat si
noctu sal- supplicem & talia tolerem causa dignitatis habende libertas ne existimabitur non illa solum est seruitus: sed
uitur. alie etiam sunt seruitutes: sicut hæc seruitus recte vocanda est. ¶ Quid cum cupiditatum excessit dominatus.
Alia ser- ter eam seruitutem cupiditatis & honorum alias exoritur seruitus videlicet timor quem adipiscitur ex conscien-
tus. i. ti- tia peccatorum & ita per inductionem hanc ostendit seruitutem philosophicam. ¶ Conscientia est vocabu-
mor ma- lum mesum quod tamen vt plurimum in malam partem capitur sicut voluntas. dicitur autem conscientia pro-
lefactio- prie examinatio. ¶ Quam dura seruitus. peior est hæc q̃ ciuilis seruitus: quocūq̃ enim vadis hæc te philosophi-
cōsciētā ca seruitus prosequitur die noctuq̃. ¶ Adolescentibus. cum romani imperium adaugerent magnam in elo-
vocabu- quentia maxime vim in esse cognouerunt.
lū mesu- ¶

Magna ē
eloquētie
vis
Parado-
xū in. M.
Crassum
opulētū.
ASCEN

Vod solus &c. Titulus hic græ-
cus est. Ori monos ho sophos
plusios vel plousios. i. q̃ solus
sapiēs diues. Nā ori dicit q̃: mo-

nos solus. ho articulus est: sophos sapiēs
& plusios diues. Proposito aut titulo rem
disquirat dicēs Que. i. qualis est: ista. i. tua
& vilis: tam insolens: id est importuna &
immodesta ostentatio: id est ostendendo
iactatio: in pecunia commemoranda: ne:
id est nūquid tu solus diues sup. es. Proch
dij immortales. exclamatio est indignāti cō-
grua quando deorum fidez imploramus
cū in hominibus desit: quasi sit plenus or-
do. Pro. i. profecto o dij immortales ego
vestram fidem imploro cum mortalibus
nulla sit. Scribit autem pro etiam interie-
ctio sine c & h. Ego ne: id est putas ne aut
vis ne o pecuniose: q̃ ego non gaudeam
me audiuisse & didicisse aliquid. Solus
(ne ing) tu diues quid supple dicas si pro-
bem q̃ ne diues quidem supple sis. cum
te solum diuitem arbitreris: Quid si etia3
id ē in super pauper supple sis. Enī pro qua
quem intelligimus diuitem: aut in quo ho-
mine ponimus hoc verbum: scilicet eē di-
uitem. Ego opinor q̃ supple ponimus in
eo: cui est tanta possessio: vt viuendo libe-
raliter sit facile contentus: qui nihil querat
nihil appetat: nihil optet amplius Opor-
tet enim vt supple animus totus iudicet se
diuitē: non sermo hominū neq̃ possessio-
nes tue sup. te diuitē faciāt. Et qui nihil pu-
tat deesse nihil curat āplius: & qui satiat
ē aut cōtētus: et pecunia cōcedo q̃ diues ē
Si aut. i. si tu nullū q̃ stū putas turpē ppter
auiditatē pecunie id ppterea q̃ tā auidus
es pecunie: cū. i. q̃uis tū sup. tal: ne hōestus
qd ēē possit id est decorus & cōgruus isti
ordini scilicet diuitum: & si tu fraudas quo-
tidie vllus sup. rei possessiōe: tū que3 tu de-
cipis: & si tu possis pascisceris. i. pacta frau-

οτι μορος ηο σοφος πλουσιος.

Vod solus sapiens diues sit. Quæ est illa incom-
memoranda pecunia tua tam insolens ostenta-
tio: solus tu ne diues: prochi dij immortales. Ego
ne me audiuisse aliquid & didicisse non gaudeaz?

Solus ne tu diues? Quid si ne diues quidem: quid sit pauper etiam
Quem enim intelligimus diuitem: aut hoc verbum in quo homine
ponimus. Opinor in eo cui tanta possessio est: vt ad liberaliter viuē-
dum facile cōtētus sit: qui nihil querat: nihil appetat: nihil oportet
amplius. Animus enim tuus oportet se iudicet diuitem non ho-
minum sermoneq̃ possessiones tue: & qui nihil sibi deesse putat ni-
hil curat amplius satiat: aut contentus etiam pecunia conce-
do diues es. Sinaut propter auiditatem pecunie nullum questum
turpē putas cum isti ordini: ne honestus quidem possit esse vllus: si
quotidie fraudas: decipis: poscis: pacisceris: aufers: eripis: si socios
spolias: erarium expilas. si testamenta amicorum expetis: aut ne
expetas quidem atq̃ ipse supponis. hæc quidem vtum abundan-
tis: an egentis signa sunt: animus hominis diues non arca appella-
ri solet quāuis illa sit plena dum te inanem videbo diuitem non pu-
tabo. Etenim ex eo quantum cuiq̃ satis est metiuntur homines di-
uitiarum modum. Filiam quis habet pecunia est opus. Duas ma-
iore. Plures maiore etiam. Si (vt aiunt) Danaī quinquaginta
sunt filie: tot dotes magnam quarunt pecuniam. Quantum
enim cuiq̃ opus est: ad id accommodatur: vt ante dixi diuit-

Animus nō arca
hominis diues

tiarum modus. Qui igitur non filias plures: sed innumerabiles cupiditates habet que breui tempore maximas copias exaurire possint: hunc quando ego appellabo diuitē: cum ipse egere se sentiat. Multi ex re audierūt: cum diceret neminē esse diuitē: nisi qui exercitum alere posset suis fructibus quod p̄p̄o romano extantis vectigalibus iam pridem vix potest cōtingere. Igitur hoc p̄posito nunq̄ erit diues anteq̄ tibi ex tuis possessionibus tantū reficietur vt eo tue. et sex legiones & magna equitū ac peditū auxilia possis. Iam fatēris igitur non esse te diuitē: cui tantum desit vt expleas id quod exoptas. Itaq; istam paupertatē: vel potius egestatē vel mendicitatē tuam nunq̄ obscure tulisti. Nam vt bis qui honeste rem q̄rūt: mercaturis faciendis operis dādis: publicis sumēdis: intelligimus opus esse quesito si q̄ vidit domi tue pariter: accusatorū atq; iudiciū cōsociatos greges q̄ nocentes & pecuniosos reos: eodez te auctore: corruptelam iudicij molientes qui tuas mercedū pactiōnes in patrocinijs intercifas pecuniarū in cōtionibus candidatorū dīmissiōes libertorum ad foenerādas dīptendaq; puīcias: quo expulsionēs vicinorum: qui latrocinia in agris: qui cū seruīs: cum liberis: cū cliētibz societates: qui possessiōes vacuas: qui proscripsiōes locupletum: qui cedes municipiorū: qui illam syllani tēporis messēm recedet: qui testamēta subiecta tot: qui sublatis homines: qui deniq; omnia venalia delectūt: decretum: alienum: suam sententiā: forum: domum: vocem: silentium: quis hunc non putet confiteri sibi quesito opus esse? Cui quesito autē opus sit: quis vnq̄ hūc vere dixit diuitē. Etenim diuitiarū est fructus in copā. Copiam autē declarat satietas rerum atq; abundātia: quam tu: quoniā nūq̄ assequere nūq̄ oīno es futurus diues. Meam autē quoniā pecuniā cōtempnis & recte (est enim ad vulgi opinionem mediocris ad tuam nulli: ad meam modica) de me silebo: de te loquar: si censerida nobis sit: atq; estimanda res est Vtrum tandem pluri estimabimus pecuniā pyrrhi: quam Fabricio dabat: an continentiam Fabricij: qui illam pecuniā repudiabat: vtrum aurum samnitum: an respōsum. Marcij Curij: hereditatem L. Pauli: an hereditatem Aphricani q̄ eius hereditatis. Qu. Maximo fratri partem suam concessit. hęc profecto quę sunt summa virtutum potiora pluri estimanda sunt: q̄ illa q̄ sunt pecunię mēbra. Quis igit: siquidez q̄q; vt quod plurimi sit possideat. Ita ditissimus hūdus sit: dubitet qn i virtute diuitie sint nulla possessio: nulla vis auri & argenti pluri q̄ virtus estimāda est. O dii immortales nō intelligūt hoies q̄ magnū vectigal sit parsimonia. Venio ei iā ad sūptuosos: reliquo istū q̄stuosū. Capit ille ex suis p̄dijs sexcēta sestertia. Ego cētēa ex meis: illi aurata tecta i villis & sola marmorea ea faciēti: & signa tabulas suppellestiles: & vestē infinita cōcupiscēti. nō mō ad fructū ille ē sūptus: s; et ad fēus exiguus

dulenta facis: si eripis auferis: si spolijs socios: si expilas: id est furas & inimicis erarium: id est res publi. thesaurum. Si expletis testamenta amicorum: aut vt supple demus ne: id est q̄ nō expetas quidez atq; ipse: id est tu nō expetēdo supple ponis: id est falte te loco veri heredis ponis: & inscribi curas dic supple quidem: id est certe vtrum hec sunt signa abundantis an egentis: quasi dicat nimirum egentis: quāuis hois nō arca solet appellari diues putabo id putas neq; ego putabo te diuitēz quāuis illa scz archa: sit plena: dū. i. quando diu. ego videbo te inanem: id est infatiatum: quia tam deest auro quod habet q̄ quod non habet: vt dicit Seneca: quasi dicat minime. Etenim id est quia certe homines metiuntur ex eo scilicet animo: modū id est mensuram diuitiarū: q̄tum cuiq; satis supple putant. Si quis habet filiā opus est supple ei pecunia p̄ dote scilicet si q̄ supple habet duas opus est ei maiore supple pecunia: & si supple habet adhuc plures: opus supple habet adhuc maiore supple pecunia: etiam si quinquaginta sunt filie: vt ajunt supple fuisse danai: que patruēles suos quos maritos habebant etiam quinquaginta vna nocte interemisse dicunt: preter Hypermetram que suo pepercit. si ergo quinquaginta sunt filie: tot doctes querunt magnam pecuniam. Accommodatur enim vt dixi modus diuitiarum quātum opus est cuiq; ad id. Igitur qui habet plures id est valde multas filias: sed habet innumerabiles cupiditates: quę possunt exaurire breui tempore maximas copias scilicet diuitiarum quando appellabo ego hunc id est talem diuitem: cū ipse sentiat se agere: quasi dicat nunq̄. multi audierunt ex te: alludit ad eum quem in officijs id dixisse testatur: cum diceret neminem esse diuitem: nisi supple eum qui posset alere exercitum suis fructibus id est prouētibus quod vix potest cōtingere iā pridem id est post tot victorias populo romano: ex tantis vectigalibus id est publicis redditibus. Igitur tu nunq̄ eris diues: hoc proposito supple stante: anteq̄ tantū supple pecunię reficietur: id est coaceruabitur ex tuis possessionibus: vt possis tueri scz a fame & frigore eo scz pecuniarū cumulo sex legiones & magna auxilia equitum & peditū. Tū igit fateris te iam non ēē diuitē. cui desit tantū priusq̄ peruenias. s. ad hoc vt expleas id quod exoptas. Itaq; tu nūq̄ tulisti obscure: sed in p̄patulo: istā scilicet tuam vilem paupertatē: vel potius egestatem: ac mendicitatē. Nam vt nos intelligimus opus esse quesito. id est re acquisita ijs qui quærūt honeste rem. id est diuitias: faciendis mercaturis. id est faciēdo

Aius diues ē nō archa

Diuitiarum modus

Quis diues sit opinione crassi.

Medicus vocat crassum

Turpissimū q̄stus

Copiam declarat satietas

M. tullii Ciceronis.

mercaturus honeste: & operis dandis. id est dando operas: & sumendis. id est operis: aut rebus publicis: sic qui vidit domi tuas greges accusatorum: & iudicium cōsociatos: pariter qui vidit innocentes: & pecuniosos reos. i. accusatos in iudicio: & molientes te eodem auctore corruptelam iudicij qui vidit tuas pactiōes mercedum pecuniarum intercisas. id est imminutas i patrocinijs: quia non iustum patrocinium pbes pro pactiōe mercedum: qui vidit in cōcionibus candidatorum. id est compeditorum dignitatum: qui candidati in vestibus albis ambiebant dimissiones liberto rum: ad fenerandas: & diripiendas prouicias: qui vidit expulsionē vicinorum: qui vidit latrocinia in agris: qui vidit societates cum seruis: cum liberis: cum clientibus id est confusas. qui vidit possessiones vacuas: qui vidit proscriptiones locupletium (sed & locupletum dicitur) qui vidit cedes id est occisiones municipiorum: id est municipum: hoc est eorum qui in municipijs degunt: sed accepit locum pro locatis qui recorderetur illam mensem. id est calamitatem/acvastationē temporis syllani: quo Lucius sylla proscripsit tot bonos ciues & tot interemit: qui recorderetur tot testamēta subiecta id est false adiecta: qui recorderetur tot homines sublato: id est occisos q deniq recorderetur omnia venalia delectū & dceretum alienū: & suam sententiā forum: domum: vocem: silentium sup. quā lia fuerint recorderetur quis non putet hunc id est talem actalia molientem non confiteri opus est quanto. id est vt acquirat & acquisitū habeat. Quis autem dixerit vnū hunc cui opus sit quesito. vere diuitem quasi dicat. nemo. Etenim fructus diuitiarum est in copia: autem pro sed satietas rerum/atq; abundantia declarat copiam quam satietatem/ & copiam: quoniam nunq assequere. id est assequeris: hoc est impetrabis: tu nunq omnino es futurus diues. Autem p sed: quoniam tu contennis meam pecuniam: & recte est enim mediocris: ad. id est secundum opinionē vulgi: & est nulla: id est videtur quasi nulla ad opinionem tuam: & est modica ad opinionem meam: ego silebo de me/ & lo

Fabritij
cōtinētia
M. curius
L. Pau.

Parfimo
nia ma-
gnū vetti-
gal.
Cōfert
sua prae-
dia cum
Crassi cu-
piditate

Ex meo tenui vectigali detractis sumptibus cupiditatis: aliquid etiā vedundabit. Vter igitur est ditior cui deest: an cui superat/ qui eget: an qui abundat: cui possessio quo est maior: eo plus requirit ad se quendam: an quā suis se viribus sustinetur. Sed quid ego de me loquor: qui morum ac temporum vitio aliquantum etiā ipse fortasse in huius seculi errore verser. Marcus Malinius patrum nostrorū memoria: ne semper Curios & Lucinios loquamur: pauper tandē fuit: habuit enim ediculas in carinis & fundum in locopo. Non igitur ditiores sumus qui plura habemus. Vtinam quidem essemus. Sed non estimatione census verum: victu/atq; cultu terminatur pecuniae modus. Non esse cupidum pecuniae non esse emacem vectigalis. Contentum vero suis rebus esse: maximae sunt certissimeq; diuitiae. Etenim si isti calidi rerum estimatores prata/ & areas quasdam magnē estimant quod ei generi possessionum minime quā noceri potest: quanti est estimanda virtus: quā nec eripi: nec surripipotest: neq; naufragio: neq; incendio amittitur: nec tempestatum: nec temporum permutatione mutatur: quā p diti qui sunt soli sunt diuites. Soli enim possident res/ & fructuosas/ & sempiternas: soli q: quod est proprium diuitiarum contēri sunt rebus suis. Satis esse purant quod est nihil appetunt: nulla re egent: nihil sibi deesse sentiunt: nichil requirunt. Improbi autem/ & auari: quoniam incertas atq; in casu positas possessiones habent & plus semper appetunt nec eorum quisq; adhuc inuentus est: cui quod haberet: esset satis: non modo non copiosi ac diuites: sed etiā inopes: ac pauperes estimandi sunt.

rum est in copia: autem pro sed satietas rerum/atq; abundantia declarat copiam quam satietatem/ & copiam: quoniam nunq assequere. id est assequeris: hoc est impetrabis: tu nunq omnino es futurus diues. Autem p sed: quoniam tu contennis meam pecuniam: & recte est enim mediocris: ad. id est secundum opinionē vulgi: & est nulla: id est videtur quasi nulla ad opinionem tuam: & est modica ad opinionem meam: ego silebo de me/ & loquar de te. Si res est nobis censenda/atq; estimanda: vtrum. id est quod duorum nos estimabimus. id est appreciabimus plus. id est iudicabimus plus valere: an pecuniam pyrrhi. quam dabat. id est dare volebat Fabricio illi romano continentissimo: an continentiam fabricij qui repudiabat illam pecuniam. Vtrum supple. plus estimabimus: an aurum samnitum. id est quod samnites obtulerunt. M. curio an responsum. Marcij curij: qui e pōdit romanos potius velle imperare habentibus aurum q auro. An etiam hereditatem Lucij Pau. emilij q perfas expugnauit. An liberalitatem aphyricam scilicet Scipionis. qui concessit. Quanto maximo fratri suo: tuā partem eius hereditatis. Profecto haec quae sunt potiora: scilicet membra summorum virorum sunt est. mada pluris q illa quae sunt membra pecuniae. Quis igitur ita ditissimus habendus est: siquidem supple. demus vt quisq possideat quod sit plurimi supple faciendum si dubitet quin in virtute diuitiae sint quomodo nulla possessio: & nulla vis auri/ & argenti est estimanda pluris/ q virtus. ¶ O dii immortales homines non intelligunt q. id est q. tum magnum vectigal. id est redditus/ & prouentus rerum sit parsimonia. Ego enim venio iam ad sumptuosos. id est qui multa expendunt: & relinquo istinc questuosum. id est multa quarentem. Ille capit ex suis praedijs. id est ponatur q capiat sexcenta id est valde multa (eum enim numerum pro incerta multitudine moris est ponere) sestertia: ego supple capio ex meis sup. praedijs: centum sup. sestertia sumptus. i. expensa: est illi facienti in vilis suis aurea tecta: & sola: id est pauimenta maiore & concupiscente ligna: tabulas suppellectilem/ & vestem infinite. i. insatiabiliter: est dico sumptus ille exiguus: illi non modo ad fructum: sed etiam ad foenus. i. ad lucrum vsurae. Sumptibus more cupiditatis. i. q cupiditas non egestas aut vilis faceret: detractis: id est si velim eos detrahēre aliqd etiam venundabit. i. supererit: ex meo tenui vectigali. Igitur vter supple nostrū est ditior: an cui

deest: an cui superat id est supra quam satis est: an is qui eget: an qui abundat: an sup. is cui quo. i. q̄to maior est possessio: eo. i. tanto plus requirit ad tuendam se. an sup. is cui est possessio quę sustinet se suis viribus? Sed qd ego loquor de me: qui verser in errore huius seculi: fortasse etiam aliquantū sepe vitio. i. per vitium moruꝝ ac tēpore Marcus Manilius fuit memoria patrū nostrorū. i. vt patres nostri memorāt: pauper tādē. i. vt aliqui de eo loquamur. & non loquamur i. in ore habeamus semper Curios: & Lucinios quotiens paupertatem aut continentiam laudamus. Habuit enim videlicet Manilius ediculas: id est paruas edes: in carinis: id est in vico romano vbi edes erant in modum carinaruꝝ: extructe. & habebat fundum in locopo. i. loco vili sic dicto. Igitur nos qui plura habemus sumus ditiores. Quidem. i. certe vtinam essemus sed modus: id est mēsurā pecunię terminatur id est perficitur: non estimatione census: verum. i. sed: vultu atq; cultu: id est vsu eius. Non esse cupidum: est pecunia non esse emacem: id est assidue emere volentem: est vestigal id est prouentus: vero pro sed: vere: & maxime diuitię sunt esse contentum suis Etenim si isti calidi estimatores: id est appreciatores rerum estimant magno scilicet precio prata & quasdam areas: q̄ id est quia quasi minime noceri potest ei generi possessionum: quanti est virtus est imanda: quasi dicat in infinito pluris quā nec eripit: id est violenter rapi: nec surripi id est clam rapī pōt: neq; amitti naufragio: neq; incendio: nec mutatur perturbatione tempestatum: nec temporum: quia qui p̄dicti sunt: soli sunt diuites. Ipsi enim soli possident res & fructuosas & sempiternas & ipsi soli contenti sunt suis rebus quod est proprium diuitiarum. Ipsi putant satis esse id quod est: id est quod habent nihil appetunt: nulla regent. Nihil sentiunt sibi deesse. nihil requirunt. ¶ Autem pro sed: improbi & auari: q̄. i. q̄tum incertas possessiones & in casu positas habent: quasi dicat incertissimas: & appetunt semper plus. nec quisq; eorum est inuentus: cui satis esset quod haberet. Et ideo estimandi sunt non modo: non copiosi ac diuites: sed etiam inopes ac pauperes q̄tum quidem ad animam: etiam si possideant q̄ plurima.

¶ Sextum paradoxum.

Vod solus sapiēs diues sit. Grecus enim titulus est οτι μορὸς σοφὸς πλουσιος. & hęc stoica est propositio. qua ostenditur solum sapientem diuitem esse eos vero qui diuitijs abundant & illis cumulandis intenti sunt diuites non esse: ex quo fit vt paradoxum sit: sed solum sapientem vere diuitem esse facile probatur: quoniam animo est bene instituto & virtute p̄dito: in quo autem virtus est. Eū nichil deesse potest ad bene viuendum quod supra disputatum est Et satis quidem sapiens habet si necessaria non defuerint & ea sine quibus vita esse omnino non potest. Vtērius nihil concupiscet: dicetq; vt Socrates solebat non se viuere vt edat: sed edere vt viuat. Et qui diuites habentur: quoniam plura quotidie possidere student diuites reuera non sunt: nam diues animus hominis est qui sibi videtur diues qui paucis minimisq; p̄ naturā indigentia contentus est: at quod supra quoq; diximus Semper inops quicūq; cupit. Vt enim sit diues quispiam querendi finem faciet necesse est. Videretur autem hoc Paradoxum in M. Crassum illum diuitem dicere: in quo plurimas virtutes vnus auaricię sordibus obscuratas fuisse legimus. Neminem autem diuitem aut appellari aut existimari debere aiebat: qui proprijs facultatibus alere exercitum non posset. cum bellicorum sumptuum nullus sit modus: nullaq; mensura bellum nutriatur vt inquit Archidamus. Diues ergo auarus nō esse vere diues ostenditur. ¶ Quod solus sapiens &c. scilicet dicunt vel asserunt stoici. ¶ Quę est ista. Statim in aduersarium orationem conuertit: culus insolentiam & stulticiam arguit: q̄ se solum diuitem existimet. ¶ Ostentatio. Iactatio. Est ostentare ostendere sepe gloriandi causa. ¶ Pecunia tua: diuitiis: Pecunię enim nomine quod supra diximus omnia continentur quę possidemus quāuis & pro signatis numis accipere possumus: quorum ingentem numerum Crassus possidebat. ¶ Insolens: superba Nam insolens & arrogans intelligitur: qui p̄ter legem agit humanam & naturalem. C. pro. M. Mar. p̄sertim in victoria quę nam insolens & superba est. ¶ Proch dii in mor. Exclamatio est ex nimia indignatione. ¶ Ego ne me: letari inq̄t debeo q̄ aliqd a preceptoribus meis audierim & didicerim: vt ostēdere possim: tantuꝝ abesse vt diues sis: aut etiam pauper dici: & haberi merearis. ¶ Audisse: & quia non satis est audire nisi etiā discas: deo subdidit didicisse. ¶ Quid si pauper etiam: in hoc est paradoxum cum pauperem esse dicimus: illum quę vulgus diuitē existimat. ¶ Quem enim. More suo vocabulū diffinit: & ad rei diffinitionē accedit. om. nis. autem quę de aliqua re suscipitur disputatio debet a diffinitione proficisci vt intelligatur quid sit id de quo disputatur. ¶ Hoc veri quod est diues. ¶ Opinor in eo. sententiam suam dicit Cicerō: & quis vere diues sit declarat. Et is diues est inquit qui tantum possidet q̄tum satis est ad liberaliter viuendum: hoc est vt liberum decet vel vt benefacere etiam alijs indigentibus possit. Laudantur enim diuitię si ad liberalitatem conferuntur. Modo ea liberalitas modū non excedat aut non merentibus conferatur. ¶ Nihil quęrat. Mam diues non est qui augere patrimonium studet etiam si plurima possideat: tunc demum diues quispiam intelligitur: cum hijs quę habet contentus est. ¶ Quęrat labore corporis. ¶ Appetat animo ¶ Optet: plus est optare q̄ appetere. Nam optamus plerumq; quę vix consequi possumus. ¶ Animus oportet tuus: qui si fuerit virtute p̄ditus: nihil optabit. & hijs contentus erit sine quibus vita esse non potest. ¶ Pecunia: quam habet. ¶ Sinautem. ostendit a contrario diuitere non esse. ¶ Turpem. vt foenerari conducere sic candum eluuiem portandum ad busta cadauer. ¶ Isto or senatorio. nō enim decet senatorem arem aliquam exercere inhonestam. Cumq; omnis ordo abesse ab auaritia lōgissime debeat: senatorius p̄cipue abesse debet: in Crassum possunt hęc dicta videri. ¶ Fraudas aliquid cuiuspiam per fraudem detrahis. ¶ Decipias: non reddendo depositum. ¶ Polcis. cum polcere te non deceat vt pro agenda causa: vel polcis vt egeni solent. ¶ Pascisceris. pactum facis & conuenis cum aliquo quantum tibi dare debeat si hoc vel illud pro eo feceris. ¶ Aufers. occulte. ¶ Eripis. vi. ¶ Socios: quos tueri debes: & illafos conseruare ac potius augere. ¶ Expilas aera. Quod crimen peculatus vocatur. Expilare est

M. tullii Ciceronis.

paulatim detrahere. Aerariū enim locus est vbi publice seruantur pecuniæ. Fuit autē Romanorum erarium in æde Saturni quod tempore quo is italiā incoluit fertur in eius finibus nullum fuisse furtum commissum: aut quia sub illo nihil erat cuiusq̃ priuatum. Nec signare solum aut partiri limite campum fas erat in medium quærebant. ¶ Si testa alicuius lenis orbi quem capras. ¶ Supponis, falsa pro veris subijcis. Vnde extat lex testamentaria quæ & falsis dicitur: poenam itrogans ei qui testamentum vel aliud instrumentum falsum scripserit: si gnauerit: recitauerit, subiecerit: qui ne signum adulterium fecerit sculpsit: expresserit: sciens dolo malo eiusq̃ legis poena in seruo: vltimum supplicium est: in liberos vero depottatio. ¶ Supponere, est falsum pro vero subijcere. Vnde pueri suppositi dicuntur quos greci vocat enim subijcere & suppo-
ponere est. ¶ Animus hominis, pulchra sententia: non ille vere diues est qui archam numis plenam habet sed hijs quæ sufficiunt contentus est: & ut ait Seneca, qui cum paupertate bene conuenit diues est. ¶ Inane: in vacuo virtute: quæ est animi thesaurus. ¶ Ex eo, non ex eo quantum quisq̃ possidet: sed ex eo quantum cuiq̃ sufficit: non etenim cui rerum suppetit vsus. ¶ Filiam quis habet Exemplum subijcit quo ostendit diuitem esse cū qui pro indigentia quærit: quæ maior vni q̃ alijs: quoniam mensura diuitiarum colligitur ex indigentia cuiusq̃. Sed qui habet innumerabiles: dum singulas explere cupit diuitias cōsumit. Diues autem non est quia semper quærit ut semper consumat iuxta illud Nasonis. Quærere ut absumant: absumpta requirere certant. Atq̃ ipse vitis sunt alimenta vices: ¶ Quantū enim &c. Modus ergo diuitiarum est pro cuiusq̃ indigentia. ¶ Ut autem scilicet fabulæ aut potæ. ¶ Danaï &c. Nota est fabula Danao regi argiuorum quinquaginta filie ægypto fratri eius quinquaginta fili fuerunt. Cum ergo ægyptus filias a danao filiis suis postularet locari primo regnauit Danaus q̃ audierat ab oraculo fore ut ab vno filiorum ægypti si gener suus esse occideretur. Coactus tamen dare filias fratris filijs: dedit illis occultum ferrum: & iussit prima nocte maritos occidere quod omnes fecerunt præter hypermestram quæ lino viro suo peperit a quo Danaus postea est occisus. ¶ Exhaustire: euacuare: cōsumere. ¶ Multi ex te, hoc idem scribit Plutarchus: & Cicero in officijs. Ex suis fructibus quos percipit & colligit ex prædijs suis & possessionibus ¶ Quod populo romano scilicet alere exercitum. ¶ Ex vectigalibus tributis. Vectigal est quicquid penditur nobis tributū ex aliqua re a nobis locata. Et ager vectigalis vocatur p quo aliqd nobis peditur ab eo cuius vsufructus est: cū pprietas nostra sit: greci emphiteosim vocāt vectigal & agrū emphiteoricū. ¶ Exercitum, nō vnā cohortem neq̃ vnā aliam dicimus inquit Vlpianus: sed numeros multos militum. ¶ Ergo hoc propositio, Nullum esse diuitem nisi qui exercitū alere possit fructibus suis. Nam si P. Ro. tot vectigalibus vix potest: multo minus tu poteris Crasse. Cupiens autem posse diues nūq̃ eris. ¶ Sex legio, Ex tot enim constat exercitus Et legio quidem peditum sex milia equites sexcentos continebat line auxilijs quæ sic ab actu sunt vocata q̃ hijs exercitus romanus augeretur cum accesserent qui adiumento essent alienigenæ Varro. ¶ Iam fateris. Diues est cui nihil deest: & qui propterea nihil optat. Tu cum ex fructibus tuis exercitum alere cupias: & cum id non posses diues certe non es. ¶ Itaq̃ &c. Cum fatearis non esse tantum fructuum tibi ut alere exercitum possis: idem non esse te diuitem fateri videris. & cum tanta sit cupiditas tua, omnes te esse pauperem intelligunt. ¶ Paupertatem. Pauper dicitur a paruo are: qui scilicet pecunijs non abundat. Aegestatem. Plus est egestas q̃ paupertas. Egenus enim est cui desunt necessaria. ¶ Mendicare, Mendicus est qui cum ipse nō habeat hostiatim quærat vel residens in aliquo loco a trāseuntibus petit. Vnde mendicum dici Festus existimat q̃ quæq̃ precatur ut vitæ suæ medeatur cibo vel is est mendicus q̃ minus habet q̃ dicit ut is &c Probat Crassum per similitudinem diuitem non esse: & est argumentum a minori ad maius: si hijs quæ honeste lucrati quærunt: opus est iam partis quanto magis tibi parto opus est: qui non honestas artes exeres ut lucraris: sed omnia flagitia moliris omnia teneas ut diuitias comparare possis: ex quo diues non es. ¶ Rem, substantiam: bona. Horatius. Rem poteris seruare tuam. ¶ Mercaturis faciendis: emendis, vendendisq̃ rebus terra mariq̃ conuectis. Mercatura autem honesta est si sordida non est. Quod in officijs dicit Cicero. ¶ Operis dandis: locandis operis ut seruorum: quod Crassus faciebat qui seruos circiter quingentos emit: fabrilis artis & architecturæ peritis: quibus non ad proprie domus extruccionem tantum vtebatur: sed ciuibz edificare volentibus eorum operas locauit mercede auctor Plinius Publicis sumendis: ut conincendis vectigalibus portibus & cæteris eiusmodi. ¶ Sic qui videt: sic tibi opus est querere & multo magis ¶ Accusatorum lucidū &c. Fuit Crassus rhetoricæ facultatis admodum studiosus. Circaq̃ illam vehementer elaborauit. Cumq̃ ad dicendum nō satis idoneus natura esset: studio ac diligentia tantū profecit: ut eos qui natura aptissimi in ea re esset facile vinceret. Nullam autem causam quamuis tamen & contempnandam sic suscepit ut ad eam agendā impremenditatis accederet. Cumq̃ Pompeius Cæsar ac Cicero nonnullas causas quali se parum dignas reicerent: ipse earum patrocinium suscipiebat: quare maximā apud populum gratiam adeptus est cum esset accuratus & diligens: faciliq̃ ad opem ingentibus ferendam, auctor Plutarchus. Cicero qui parum amicus erat Crasso. Ditari solitum dicit ex defentionibus diuitum sceleratorum & innocentum accusationibus ¶ Accusatorum, qui veniunt ad te: ut te causam agente quēpiam accusant magnā mercedem pollicentes. ¶ Iudicum, q̃ a te corrupti pro libidine tua iudicant & hunc damnant: illum absolunt. ¶ Qui nocentes, suple ne dum videt ¶ Molientes, fabricantes & parentes quomodo iudicia te auctore corumpantur. ¶ Reos is dicitur reus, de cuius re agitur siue sue in culpa sunt nō: & propterea inqt reos nocētes ¶ Pactiones. Pacisceris ei cū is q̃ a te defēdi volunt: nec nisi certa mercede constituta ad dicendum accedis. Ordo est: qui videt tuas pactiones merceduz intercisas & interpositas patrocinij & qui videt pactiones pecuniarum intercisas in contionibus candidatorū ¶ Contionibus, conuentibus. ¶ Intercisas pecuniis in contionibus: & qui videt pecunias interpositas aut interceptas in multitudine candidatorum pecuniā enim ab ijs interceptabatur qui suffragiū eius petebant in ma

gistratum petitione ¶ In contionibus. comitijs ¶ Candidatorum qui in alicuius magistratus petitione versati: candidati a toga candida quā per id tempus induebant sunt dicti. Cicero pro Murena: solitus sum dicere magis te fortē senatorem mihi videri quā sapientem candidatum: toga candida induti in campū Martium ad petendos magistratus discedebāt. ¶ Dimissiones libertorum: quos ad diuersa loca mittis lucris causa. ¶ Foenerādas: foenore alligandas: propterea enim mittis vt foenerationem exercent: qua via nulla facilius ad comparandas pecunias. Vnde foenus dicitur a foetu parietis atque incrementis pecuniae. ¶ Diripiendas hoc enim pacto sic spoliare vt diripere hostiliter videantur. ¶ Expulsio vicinorum: ex iuis enim aedibus villis & praedijs vicinos extendis: si quae possident tibi placuerint. ¶ Latrocinia. spoliando atque occidendo quoscumque ex quibus spes lucri tibi ariserit. ¶ Qui cum seruis: cum hijs omnibus societatem lucris causa contrahebant: nā dāni & lucris iure ciuili societas est. ¶ Qui possessiones vacuas. Crassus trecenta tantum talenta ex paterna hereditate accepit prius tamen quā aduersus parthos exercitum duceret septem milium & centum talentorum summā coegit Cum tamen decimā facultatem partem herculi conscrasset: & pulice epulum dedisset populo ad tres numos in singula ciuium capita contulisset: maximā autem diuitiarū partem ex ciuilibus bellis & incendijs comparauit calamitatibus publicis ad priuatas utilitates abutens. Cum enim Sylla victor vrbe potius interfectorum a se ciuium bona quasi praedam iusto bello ex hostibus captam venderet: cuperetque plures ex potentioribus ciuibz illarum quasi contagione inquinari nihil ynq̃ Crassus vel largitionis vel emptionis nomine accipere recusauit Multas praeterea ciuitatis partes incendio consumptas & deformes tantum parietes quasi domorum cadauera de relictis cū vidisset quotquot earum potuit paruo admodum precio mercatus est: cū illarum domini partim metu: partim egestate cōpulsis: nihil petenti negare auderent hoc itaq; pacto magnam vrbs partem iuris eius fieri contingit. Auctor Plutarchus hijs dictis quae de Crasso scribit Cicero facilius intelligentur. ¶ Vacuas: pulsus veris possessoribus & dominis proscriptiones locupletum. Quorū nomina refert in tabulam & in publico proponis: vt impune occidi possint: diuitum nomina proscribat Cra. vt eorum bona inuaderet atque occuparet. ¶ Qui cedes municipiorum: hoc est cedes in municipiis factae. Multa enim municipia. L. Sylla cepit & diripuit. In quibus opera Crassi & voluntate multi occisi. Nā syllanus fuit. ¶ Messē. Sylla quoties promptiorē ad obsequia militem reddere volebat: aliquā ei diripiendam urbem concedebat: & hoc messē suā vocabat quasi hac via & ratione fructus suos colligeret qui ad tempus sufficerent: sicut ex agris fructus colligunt agricolae qui ad annū sufficiant. ¶ Messē. ergo praedam veluti fructus quos ex agris colligunt agricolae. ¶ Testamenta. subiecta illis quorū ea essent p arbitrio suo dictata quod facitare solitum. M. Regulū causidicum Plini. iunior scribit hijs verbis. Aspice Regulum qui ex tenui & paupere ad tantas opes per flagitia processit: vt ipse mihi dixerit cū consuleret quā cito sextertii sexcenties impleturus esset: & inuenisse se extra duplicata: quibus portendi milies & ducenties habiturum & habebit si modo vt cepit aliena testamenta quod est improbissimum genus falsi ipsi quorum sunt illa dictauerit. ¶ Tor qui sublato homines. de ciuitate pulsos & occisos. ¶ Venalia. Quia omnia venalia apud te videat & exponit quae venderet Crassus cum delectū habebat: hoc est milites & pedestres copias diligebat: neminem assumebat a quo precium non accepisset. ¶ Decretum. Senatus quod p aliquo fiebat non prius ab illo obtinebat quā aliquid Crasso perfoluisset. Alienam non suas tantum: sed & aliorum vendebat sententias quas pro aliquo aut in iudicijs aut in senatu dicebat: vel dici faciebat. ¶ Forū. iudiciales causas & forenses quas vendebat. ¶ Domum. quae nemini patebat: nisi aliquid afferenti. Iuxta illud Pro pertitiātor ad dantem vigilet: si pulser inanis surdus in obductam sonnet vsq; seram ¶ Vocem. nō enim gratis saluabat. ¶ Silentium. etiam ab hijs accipiebat quos salutare aut resalutare non dignabatur. Iuuenalis qd das vt Cossus aliquando salutes vt te respiciat clausa vengento libello. Quāq; legimus apud Plutar. summam Crasso in appellandis ciuibz salutandisq; humanitatē fuisse: accipere igitur & sic possumus vocē vt pro aliquo diceret: silentium vt taceret: & non accusaret. ¶ Hunc. huiusmodi homines qualis tu es Crasse. ¶ Cui autem: hinc elicitur syllogismus. Ille nō ē diues cuiusq; opus est quāsito hoc est quāserere & lucrari tibi opus est quā sito Crasse. non igitur tu diues. ¶ In copia. vt adsit rerum copia pro indigentia. ¶ Fructus: vsus. ¶ Nunq̃ diues quia semper inops quicumq; cupit. Diuitem non esse Crassum per diffinitionem patrum diuitiarum probat: quae diuitie copia sunt ad vsū: hęc vero copia per satietatem verum atq; abundantiam acquiritur: qui hac saturitate caret: diues non est: diffinitio quidem bona est: si diffinitum in genere cōsideres: sed non congruit huic diffinitio in specie. ¶ Mecum autem. Non loquar inquit de pecunia mea & cur non loquatur rationem subicit ¶ Modica moderata ¶ De me silebo. Animi mei virtutem retinebo de qua si loquerer me copiosorem te esse ostenderem & ego arrogans viderer. ¶ Si censenda &c. exemplis probat diuitijs vinci Crassum a multis etiam pauperibus Fabritium vt ait Valerius locupletem faciebat non multa possidere sed modica desiderare. ¶ Pyrrhi regis epirotharum. ¶ Responsum de quo superius. ¶ Hereditatē. L. Pauli. L. Aemilius Paulus eius filius fuit qui apud cannas cecidit de liguribus triumphauit persem philippi filium Macedonum regem cepit & in triumphum duxit: in qua leticia duos filios amicit & progressus ad populum gratias fortunae egit: qd si qd aduersi reipublice imminere sua esset calamitate decisum: ob hac omnia ei a populo & senatu concessus est vt ludis circensibus triumphali veste vteretur. Tante autem sunt paupertatis vt post mortem eius dos vxorini venditis possessionibus exfolui non potuerit. ¶ Ad liberalitatem Afri. hic est. P. Sci. Aemilianus Pauli Aemili macedonici filius a Scipio. superioris filio valitudinario adoptatus: qui partem hereditatis naturalis patris quae sibi iure debebatur. Q. maximo Fratri ultro concessit. ¶ Hec profecto. vt spernere aurum largiri partem hereditatis fratri &c. ¶ Quis igitur. Concludit: Cum virtutis multo pluris faciendū sint: quā diuitie: sequitur vt quanto quis virtutibus magis abundet: tanto magis diues sit. ¶ Nulla vis copia & abundantia. Iuuenalis.

M. tullii Ciceronis.

Verborum tanta cadit vis. ¶ O dii immor. laudat parsimoniam vt ostendat verum esse quod dixit in virtute diuitias esse & magnum esse vectigal dicit hoc est fructum atq; prouentum. Ex quo conqueritur de sumptuosis hominibus: qui omnia temere effundunt. Est autem parsimonia frugalis & moderatus victus. Qui sumit necessaria: non autem effundit & dissipat: parcere conseruare est. Vir. lib. 10. Argenti atq; auri memoras quæ multa talenta nate parce tuis: preteritū facit peperci & parsi. Vnde parsimonia: & parce agere inquit Dontaus laudis est nimium peccati. Virgilius parcas apes vocauit hoc est seruatrices neq; parcus dicitur ab archa neq; ab arcendo: sed a paruuo vel parua vt Gelio placet. ¶ Quæstuosum. quæstus & lucri cupidum. ¶ Vectigal. veluti vectigal hoc est fructus & prouentus. ¶ Sumptuosissimos vt lucillum & Hortensium quorum vtutisq; immoderato sumptu in rebus inanibus vsu legimus. Comparat autem sumptuosissimos pacis & ostendit pauperiores esse. ¶ Capit ille. sumptuosus quicunq; sit. ¶ Sexcenta. sextertia. Dicitur sextertius & sextertia. Numus autem est duarū semis librarum notatur autem p duo. ll. & s. a quo incipit semis. Vnde sextertius dicitur semis tertius de quo Arutius hæc ait sextertius dicitur semis tertius olim dupondius & semis. i. duæ libræ & semis: quasi semis tertius: quo tempore denarius decussus valebat: hoc est post duos: sequens tertio loco est semis: veteris autem consuetudinis fuit retro æra dicere ita vt semis quintus: semis quartus: semis tertius euertiant. sensus vero est: aliquis sumptuosus sexcenta percipit sextertia ex prædictis suis alius parcus & frugi centum ille omnia absumit: huic quoniam modeste viuit aliquid in fine anni superest ex ceterum sextertius. ergo hic illo ditior est. ¶ In vil. multo magis in vrbe. ¶ Sola mar. sola legendum est quia sunt sedilia in quibus singuli tantum possunt sedere: ideoq; solare sternere. debent qui solisternium habent & solaria vocantur babylonica quia eadem sternuntur auctor Pom. ¶ Solarium vero dictum in quo horæ in sole inspicuntur. ¶ Vestes. stragulae & ad cultum corporis. ¶ Non modo ad sum. fru. est: sed etiam ad soc. exi. Sic legendum est: sic habent emendari codices. Nam si legas non modo ad fructum est sumptus: sed etiam ad socenus exiguus: sensus verus elici non potest. Qui est tot huiusmodi hominem sumptus facere vt fructus ei non sufficiant etiam ad persoluendas vsuras. Nā vt cupiditatibus satisfaciatur etiam mutuas cum seruire accepit pecunias. ¶ Ex meo te. ve. Ex meo paruo prouentu. ¶ Detrahis sum. cupiditati. quos aliqua cupiditate impulsus facio. ¶ Redundabat. aliquid superabundabat non enim omnia absumam. ¶ Vera igitur. probat ditioem sic esse cui superest in fine anni. ¶ Cui deest. vt sumptuoso. ¶ Cui superat. vt parco. ¶ Et plus re. ad se tuæ. Vnde ait columella qui sapiens vnus de septem in perpetuum posteritati pronunciauit: ad habendum modum mensuramq; rebus: ad non solum aliud acturis s; & agrum paraturis dictus intelligi: ne maiorem q; ratio calculorum patitur emere quisq; velit. Et huc spectat præclara Vir. sententia laudato ingentia iura exiguum colito: pœnos item acutissimam gentem dixisse conuenit imbecillitorem agrum q; agricolam esse debere: quoniam cum sit colluctadū cum eo: si fundus præualeat dominus aliditur. Ca. sic præcipit dominis agrū empturis: sumptuosus ager nescit cito idem agrus quod homines: quamuis quæstuosus fiet: si sumptuosus fiet relinquere non multum. ¶ Suis vi. nulli aliorum indigens auxilio. Virtus enim sola sufficit ad bene viuendū vbiq; sumus præsto est: actuetur ¶ Sed quid ego. non vult de se loqui sicut posset: quia non omnino ab aliorum abest errore. Vitio tamen temporis quo omnes auari erant. & parandis diuitiis studebant. M. Manlius. Hoc exemplo ostendit in quo homine verè sint diuitiæ: hic. M. Manlius fuit vir continentissimus: cuius parentes Cicero & Crassi meminerant: vixit semper moderatissime parua domo quæ fuit in carinis: & fundo qui fuit in labicano contentus omnium propterea ditissimus iudicandus q; si bi esse diues videbatur: & nihil cupiebat. ¶ Curios in lu: de quibus sæpe superius locutus est. per luc. aut Fabritium intelligit. Nam Fabrici. luci. dictus est de quo Vale. Maximus idem sensit. Fabricius licinius honoribus & auctoritate omni ciue temporibus suis maior censu par vni cuiq; pauperimo. ¶ Aediculas paruas ædes. In carinis. Regio romæ carinæ fuit monti celio proxima & caput sacre viæ: auctor Varro. Virgilius. romanoq; foro & lentis mugire carinis. Sic dictæ sunt quoniam in ea regione ædificia essent in carinarum modum quod traditur ¶ In labicano. In via latina. Labicum opidum fuit a quo via ipsa labicana vetustum & in sublimi loco positus procul a Tusculo auctor Strabo. ¶ Census. diuitiarum & prouentus. Nam censor erat vt ait Varro. ad cuius censionem id est arbitrium populus censeretur. Vnde census proprie est quam vulgus dicit estimationem bonorum quæ quisq; possidet. ¶ Victu: vt tantum habeas quantum satis est & ad victum & cultum corporis. ¶ Modus a mensura. hic enim modus & finis pecuniæ vt sufficit ad victum & cultum necessarium. ¶ Cupidum pecuniæ greci dicunt φιλοχρηματον ¶ Emacem. nimis intentū emendis vectigalibus. Cato admonet agricolam ne cupide emat. ¶ Etenim si isti. Argumentum a minori ad maius: si auari inquit magnas faciunt areas & prata quod quasi noceri illis nō pōt quanti virtus: facienda est quæ violari non potest certe maximi. ¶ Prata horum vt Plinius ait facillima agricolis cura & minimi impendij. Vnde & Parata dici existimatur q; sint ad ferendum fructum labore nostro parata. ¶ Areas quasdam. Area proprie vt ait Festus dicitur locus vacuus quasi ex auriert & nō possit quicq; generare. Areas autē locare solebāt veteres aliqd operis illic facere volentibus. ¶ Minime noceri possit. Nam neq; pluiæ neq; grādo aut venti: aliaue tempestas nocet: & Cato inquit Iupiter nocere uon posset. Quasi addidit quia tanta vis posset esse tempestatis aut diluuij vt auellere posset. ¶ Eripi per vim. surripi per fraudem. ¶ Tempestatum aeris mutationum. ¶ Temporum muta. vt si paci succedat tempus belli. ¶ Sempiternas. Sola enim virtus vt ait. Salustius stabilis æternaque habetur. ¶ Improbi autem. Demonstrat a contrario sensu solos sapientes diuites esse. ¶ Incertas: fortune subiectas. ¶ Inopes. qui sunt in neope. ¶ Pauperes: quibus est modica pecunia.

¶ Finit.

¶ Petri Marci episto. ad. F. Gonzagam Cardinalem Mantuanum.

Ato ille censorius immo nature opus mirabile & virtutum viva imago reuerendissime præful: in principio suarū originū censuit hominum: qui in aliquo numero sunt: e natura viuūt: non minus ocij q̄ negocij rationem extare oportere. Quod triumphale illud corpus maior Aphricanus armis & toga clarissimus bonarum artium specimen diligenter obseruauit. Tali romanū nominis oraculo monitus Ciceronē nostrum in omni disciplinarū genere principem a quo Romana eloquentia quāta est & fōs doctrinæ vberissimus defluxit imitari pro virili parte constituit. Qui civili furore offensus sceleratorū quibus tunc ad votū omnia succedebant: nefaria rabie: vrbe foroq̄ in quo tot tantisq̄ causis orandis felicissime regnauerat: cessit: & ad ocij quod non voluntas: sed necessitas afferebat: vir integerrimus & ad cōmunem natus vtilitatē se contulit. Cuius ne eminentissimi ingenij acies & mens supra hominē solitudine langueret officia quibus posteritatē erudiret: & romanis ciuibz (de quibus benemeritis erat) vt in tanto rerum turbine & malis reipublice tēporibus poterat cōsuleret summo studio & cura elucubravit: quibus nūl melius nil honestius excogitari potuit. Nec igitur ocio quod post vrios labores & molestias sub te tandem natus sum. & melius mihi ipsi iā polliceri audeo clementia tua & generoso aio fretus abuti viderer. diu multūq̄ cogitavi quid potissimū mihi cum decoro agendum esset qui ab ineunte etate sacris institutis & ceremonijs inuitatus essem & addictus. Tandem id elegi qd̄ me professioni cōgrueret: & in se plurimū honestatis haberet & vtilitatis Ci. officia scz id vsum eruditionem cultū vitæ cōmunis instituta interpretari. Nō q̄ arbitrer me tāti esse: vt id sufficiēter præstare potueri: sed vt alios excitare q̄ ingenue eruditi & varia multipliciq̄ doctrina & subitū tanto pōderi sufficiunt meq̄ in his bonarū artium studijs exercere. Ne ingenij natura hebes meū nihil agendo situ penitus obduceretur. Indignū quippe vsum est vt in poetis enarrandis tantū opere studijsq̄ a plerisq̄ opponatur & maximo huius operis fructu ac vera necessariq̄ ad bene beateq̄ viuendum doctrina priuetur adolescens: quorundam incuria: qui vt correctores viderentur nonnulla deprauarunt & bonorum ingeniorum culpa: quę deprauata emendare & obscuris lucem addere dedignantur. Ingrate quidem cōmuni quippe vtilitati consulendum est: si naturam ducem sequi volumus: & omnibus eloquentiæ viribus q̄ Ciceroni acceptam latini referunt qui latine sciunt & loquuntur vti debent romani eloquij principis tam clara monumenta: sed culpa temporum non parua caligine obducta illustrentur: a situq̄ defendantur. Ad quod omnis qui literarum sacra colunt vehementer horror: vt & gratum animum erga latini splendoris maximum auctorem ostendamus: & aliquod monumentum inperit: quod nos vixisse testetur: & vt viuamus. Is enim viuit qui alijs prodest & se vitur: quoniam nihil est eo turpius qui nullum habet argumentum: quo se diu vixisse probet præter annos quibus non vixi: sed vnti obediens vitam amisit. Non enim refert q̄ diu aliquis viuat: sed q̄ bene laboribus equidem qui generosus animos: & a natura bene institutos nutriunt & vigiliis: non peperci. Prudentia tua: q̄ dignitati ecclesie ac saluti dies noctesq̄ consule studes non parum lucubrationibus meis suffragata est. Nullum quippe officium inuenitur ad priuatam disciplinam pertinens: quod in te vel maxime non eluceat: publicam vero quis non nouit: admiratur & laudat. Quis hoc apostolicę legationis munus (quo per tot annos tanta prudentia moderatione animi & summa integritate functus es: & maxima omnium gratulatione fungaris) non summis laudibus tollit & maiora tantis officijs ominatur & optat Habes hoc innatum vt alios regere ac gubernare: scias & ornare pro meritis: quod difficile est & pauci admodum nouerunt: tibi autem a reueris ynquiculis exploratum & cognitum. Iure igitur hæ lucubrationes: quarum causa fuisti. dedicande tibi erant cui maiora debeo. ad quę nondum idoneus his preludijs tota mente & ingeniosis viribus me comparo. Interea opusculum hoc monumentum ocij mei: nominisq̄ tuo sacrum accipe: vt auspicijs tuis: quibus id quantalū cunq̄ est auspiciatusq̄ sum: legatur. vigeat ametur: & illis prosit quorū causa Tullius officia scripsit: & ego quo ad potui interpretatus sum & deprauata recognoui: ne tanto Ciceronis munere fraudarentur.

Cato censorius

Scipio aphricanus.

Quare Cice. officia conscripsit

Petrus Mar. sacris initiatus.

qs viuit.

Laus gō sage.

Lucubrationes suas gōzage dedit: cavit.

¶ Iodocus Badius Ascensius Ponceto le preux bibliopole optimo literarum amantissimo: & inter amicos honesto loco habendo. S. D.

Nimvero Poncetē vide sis quo me impellas. Quis me feret post hac: si vel marci Tullij Ciceronis officia. Item opera eiusdem de amicitia: de senectute: cum paradoxis triualī stilo discussero: An non satis dixerim Petrum Marsum virum diligentem & bonum reliquosq̄ ipsius Ci. aliorū operū interpretes viros certe q̄ optimos & doctrina & virtute præditos nihil fere prætermisse quod non insatiabilis lector desideret. At multi (inquīs) inferioris literaturę ne commentarios quidem q̄ tumuis faciles ac dilucidos accipiunt: nisi verborum contextum & vulgarem expositionem habeant: prolixiores vero (vt languidi ad huc lectores) fastidiunt. Sed quid hæc nostra mi Poncete euoluant libros: discant literas: impalescant chartis Verum inquis non omnes vno vocati sumus alios alio: & genij ducunt & studia omnibus tamen si non literas cultiores: mores tamen obtinere studendum est proinde pium affirmas: officia quibus nulla pars vitę rectę vacare potest ceteraq̄ eiusdem auctoris opera literarum imperitiis exposuisse. Verum tamen caue sodes ne in memetipsum impius fiam: & nominis mei: siquid eius est: clarissimi tenebras offundam: dum videlicet nasu.

M. tullii Ciceronis.

ti homines ridebunt: alij q̄ nihil noui attulerim: alij q̄ nihil eruditui: alij q̄ breuior sim: alij q̄ superius. Sed mihi non tam tenera frons est: vt taliu3 (inuidorum dico: & ob id improborum) hominum cornua vsq̄ adeo reformidem: vt a pio honestoq̄ instituto deterrear. Sequar igitur: sequar vir humanissime consilium & auctoritatem tuam verborumq̄ contextum seu vt dicunt constructionem & familiarem: vbi opus videbitur: explanationem e regione constitutam: vt imbecillis adhuc in literaria militia tyrunculus statim contextu ordinem & expositionem eius conspiciat. Quicquid autem huius lucubratiunculæ est: id totum tibi destino ac sic dedo: vt ne eius quidem salutem recepero. Nam mihi mirum in modum friget Vale: & cōsilijs vttere. Ex officina nostra literaria: io, ka, mar, Anno natali domini ac saluatoris nostri iesu christi, M. quingentesimo nono,

Heroici carminis sonus.

Liricorum iucunditas.

Aeglorum lasciuia.

Iamborum amaritudo.

Epygrammatum lusus.

Absolutum hoc præclarum Opus Parisij
exactissima cura: necnon annotationis
longe frequentioribus nuperrime illu
stratum: honesti Antonij Bonneme
re q̄ maxima industria: ac intidif
simis excussum characteribus. Et
miro sumptu liberalissimi viri
Poncetile preux moram tra
heatis in vico diui Iacobi ad
signum portii stagneti. An
no Salutiferæ incarna
tionis. 1509. ad io,
kalendas
Martias.

LAUS SIT TRINO ET VNO.

Cicero. j.

Nale se. res habent cū id quod virtute effij debet id tentatur pecūnia

Patet quod Verba sunt alia
Sunt et propria vultu aliquid
Vnde et Patet quod vultu aliquid
Sunt et propria

Male

Qui sine vita mors et vni hominis ^{sepultura} Sine vultu annis mercedem solvere nemo
Sine vultu annis mercedem solvere nemo

Qui sua anima que vna est gubernare non potest
Quo interum hominum gubernator erit

Cicero

Plato

Seneca

Stylus

Seneca
Aquila
plebs
Sua in domatibus

Male se res habent

Ennius
Livy

Alto more in S. cybele
Hic et vultu vultu
vultu vultu vultu

Comitatus
Distribuitur
quod vultu vultu
vultu vultu vultu

quod vultu vultu

vultu vultu

Salvianus

Unsern besondern garten freuet S. Barthold.

Immerwirthen gulten bey dem
so anders immerwirthen gulten
nach

6

mit sehr bescheiden

Ungeachtet dessen

ulyes^r

Et quia in glety finit
 Ita inter duxit fortuna
 quibus
 107

Unfornat Befundenen gulten,

Unferne befinden
sich ferner noch zwei

Log van de reis van de
expedition van de

ff no duplex f. v. d. h. q. uam
solomonis rube digiti variis et manus
hor ad deffrenat. d. p. n. signatis
definit finis. C. mag. robor. e. p. n. m. n. m.

Deus nō potest ea facere quae
in se involvunt contradictionem

Valer

Cyanea 21-9-18

17

L. maytal

No. 1000

Salve regina Aegwardi.

pony and horse for the trial
1 being

Taparo

Paul
G Paulatou
Paulatou

two more pages from
the inner enclosure

